BIBLIOTECA
DE LA
Universidad de Salamanca.
Sala 1 Est. 31 Tab. 2 Núm. 13

C.

paraphrases tesmini

1ª
11728

~~Num. 31. cax. 5. num. 58.~~ 20

dam

b15825609

ΤΑ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ

ΕΥΦΡΑΔΟΥΣ ΑΠΑΝΤΑ, ΤΟΥΤΕΣΤΙ ΠΑΡΑ-
ΦΡΑΣΕΙΣ, ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΦΡΟΔΙΣΙΕΩΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ ΒΙΒΛΙΑ ΔΥΟ,
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΕΝ.

OMNIA THEMISTII

OPERA, HOC EST PARAPHRASES,
ET ORATIONES.

ALEXANDRI APHRODISIENSIS LIBRI DVO
DE ANIMA, ET DE FATO VNVS.

AL DVS.

Quæcunq; hoc uolumine continentur, ne à quoquam Venetiis, aut alio
Venetæ ditionis loco imprimantur, uel alibi impressa
uendantur, cautum est S.V.D.

M D XXXIIII.

GASPARI CONTARENO SENATO-
RI OPTIMO ET CLARISSIMO
VICTOR TRINCAVEL-
LVS MEDICVS S.

CVm præclara illa, & celebris Aldi Manutii officina, quæ semper bonorum librorum elegantem supellectilem uiris studiosis ut copiose, ita feliciter sumministrauit, magnifice & clarissime Gaspar, ob uarias eius morte, & mox Andreæ Asulani soceri, ut fit, subortas perturbationes, non sine maxima literatorum omniũ iactura, aliquot annis ferè destituta, atq;, ut ita dixerim, iam clausa esset: suis tandem rebus compositis eorum filii, ne à parẽtibus uiris optimis, quibusq; studiosi omnes maxime debent, degenerasse unq̃ uiderẽtur, eam aperire, ac etiam, quoquo modo possint, clariorem reddere decreuerunt. atq; ita, cum latinis libris q̃ castigatissime excudendis manus iam admouissent: ut quam prouinciam diis bene iuuantibus fuerant auspicati, ad felicem deniq; finem ipsi perducerent: græcos etiam, quotquot haberi possent, pulcherrimis ac emendatissimis formulis expressos, in cõmunem studiosorum utilitatem emittere statuerunt, & eorum in primis authorum, qui rem literariam summis semper uigiliis, studiis, ac laboribus excoluerunt, auxerunt, & illustrarunt: inter quos elegantissimi, & lucidissimi Themistii, q merito εὐφραδὴς à Græcis appellatur, nõ solum philosophicas paraphrases, sed orationes quoq; primum excudere, animo conceperunt, sperãtes se, q nõ modo summus fuerit philosophus, sed disertissimus etiam orator, rem gratam utilemq; facturos tam illis, qui philosophiæ operam daturi essent, q̃ his, qui oratoriis, humaniorumq; literarum studiis delectarentur. Qua de causa cum, ut tantum talemq; philosophum, suo pristino candori, & integritati, quantum in me esset, restituerem, diutissime rogassent: quo & eorum, & mea opera, eius libri quamemẽdatissimi prodirent, philosophiæ studia, quæ iandiu, auocante medicina, non remiseram modo, sed penè etiam omiseram, his diebus reuocare sum coactus: nec profecto illibenter. Quamuis enim multis uariisq; negociis essem occupatus, nec facile uiderem, quanam ratione possem tantum ocii surripere, quantum huic esset negocio necessarium: inurbanus tamen, ne dicam impius, uideri poteram, si meam operam, ut amicitiam, quæ nos arctissime coniungit, in præsentia omittam, hac in re illis denegassem: quorũ familia ea est meo iudicio, cui maxime debere nullus sit bonarum literarũ studiosus qui fateri, si non uelit, non debeat. Superioribus .n. sæculis inter alias Italiæ calamitates tetra quædam, turpisq; barbaries in hominum ingenia irruperat, tantamq; exercebat tyrannidem, ut si quis literarum bonarũ lumen uel procul, ac ueluti de nube prospiceret, is statim ab omnibus reiiceretur tanquam inutilis, & ad studia philosophiæ, medicinæ, cæterarumq; disciplinarum liberalium ineptus: ita ut necesse huic esset, qui nomen ali-

quod,aut authoritatem uellet in publicis gymnaſiis conſequi, ſolam affe-
ctare barbarié:doctior·n·ille habebatur,qui magis ineptiret·quòd ſiquis re
periebatur, qui hanc ingeniorum calamitatem miſeratus herculeo animo
immané illam beluam aggredi & confodere téptaret:illi ſtatim erat ſuccú-
bendum·&ſi·n·ſatis fortaſſe uirium,ingeniiq; habebat:arma tamé deerant,
quibus poſſet proſterni ac iugulari:cum multa bonorum authorum uolu
mina temporum calamitate ac iniuria periiſſent,multa carie corroſa, pul-
uere ſituq; obſita,ac ſemiputrida laterent, innumera etiam mutila,& men-
dis ferè infinitis ſcatentia circunferrentur:ut uix amplius ſperandum eſſet,
poſſe bonarum literarum ſtudia reuireſcere, aut refloreſcere · id quod ani-
maduertens Aldus,nunquam ſatis hac de re laudandus,ad ea erigenda,fo-
uenda,& augenda uires omnes,animumq; primus omnium intendit & ſta
tim magnis laboribus, ſummaq; induſtria nec minore ſumptu optimos
quoſq; libros ubiq; conquiſitos,& qua poterat maiori diligentia uariis in-
uicem collatis exemplaribus caſtigatos,pulcherrimis caracteribus excuſos,
ut uel hac ratione ad legendum homines inuitaret, publicandos quotidie
curauit:unde tantum rei literariæ attulit auxilii,ut continuo inſolens illa,
ineptaq; barbaries exploderetur:factumq; eſt, ut nunc non noſtris ſolum,
ſed barbaris etiam ipſis cœperit eſſe exoſa· Quamobrem ego ſane ingratus
admodú uideri poteram,niſi illis hoc in negocio morem geſſiſſem:quan-
uis illud non ſine laboribus multis, & cum aliquo etiam honoris mei pe-
riculo eſſet peragendum·nam & ſi plurium exemplarium mihi facta eſt co
pia,quæ omnia legiſſe fuit opus:ea tamen aliquibus in locis ita obſcura re
peri,ut cum mihi non plene ſatisfecerim , ne forte audax nimium iudica-
rer,nihil penitus immutare ſtatuerim,iudicio deinde doctiorum hominú
æſtimanda·Illud tamen præſtiti,quo in iuſtum uolumen liber hic excreſce
ret,ut Themiſtio Alexandri Aphrodiſienſis,quem ille ſæpiſſime ſectatur,
& imitatur,cómentariolos quoſdam,quanta potuit per me fieri diligentia,
à mendis compluribus, quibus dehoneſtabantur, repurgatos , addiderim,
duos de anima, & tertium de fato ad Antoninú & Seuerum imperatores:
qui quales ſint,ſi uelim nunc oſtendere, in caſſum laboraſſe facile uidear:
cú tu clariſſime,idemq; doctiſſime Gaſpar hæc philoſophica omnia opti
me noris:& quantæ illi ſint grauitatis,ex ſolo tátum authoris nomine late
poſſit patere· Hos tamen omnes,qualeſcunq; ſint,eo conſilio,antequá ede
rentur,ad te miſiſſe uolui,tua & humanitate fretus & beneuolentia, quam
ſemper erga me præteferre,quæ tua eſt maxima benignitas,dignatus es: cú
quia,ſi labor hic meus à te uiro laudatiſſimo fuerit laudatus, tuo nomine
tutus hilariori,ut ſic dicam,fronte in manus hominum prodire poterit:tú
quia non uideo cui magis Themiſtii libros commendem,uiri, qui ſuis té
poribus maximos magiſtratus in orbis principe ciuitate geſſerit,ſummiſq;
ſemper philoſophis omniú fere conſenſu ſit annumeratus, nec minor etiá
orator habitus:q̃ tibi,qui hac noſtra ætate omnium iudicio nulli uel anti-
quiſſimo,& grauiſſimo cedas philoſopho:quiq; in Veneta Rep· omnium
florentiſſima & potentiſſima,cum primum ad eam adminiſtrandam te có
tuliſti,ſis inter primarios recæptus: nec in merito ſanè : cum domi foriſq;
prudentiſſimus Senator , & ſapientiſſimus orator omnium clariſſima ſen-
tentia ſis,& habearis,ſed iam uideo,q̃ graue onus aggrediar : quodq; uires
meas longe ſuperet, ſi uelim tuas omnes laudes in præſentiarú complecti:
cum earum,id quod de Pompeii uirtute dicebat Cicero:difficilius ſit exi-
tum q̃ principium inuenire·qua de re hic ego dicendi finem faciam,ſi pri
us tamen illud te rogauero, ut ſiquis meas haſce uigilias momorderit , eas
tu innata tua humanitate,meq; ſimul tibi deditiſſimum,aut defendas,aut
ſaltem excuſes·id·n·effeci,quod potui· Vale·

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ

ΤΩΝ ΥΣΤΕΡΩΝ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

Περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως.
Περὶ ψυχῆς.
Περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως.
Περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως.
Περὶ ἐνυπνίων.
Περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΙ.

Βασανιστὴς ἢ φιλόσοφος.	α.
Εἰς τὸν αὐτοῦ πατέρα.	β.
Περὶ φιλίας.	γ.
Σοφιστής.	δ.
Ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος.	ε.
Περὶ φιληκοΐας τοῦ βασιλέως.	ϛ.
Προτρεπτικὸς Νικομηδεῦσιν εἰς φιλοσοφίαν.	ζ.
Πρὸς τὸν ἀξιώσαντα λέγειν ἐκ τοῦ παραχρῆμα.	η.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΦΡΟΔΙΣΙΕΩΣ.

Περὶ ψυχῆς βιβλίον ἕν.
Περὶ ψυχῆς βιβλίον ἕτερον.
Περὶ εἱμαρμένης καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα βιβλίον ἕν.

THEMISTII PARAPHRASIS LIBRORVM ARISTOTELIS.

Postremorum analyticorum.
De naturali auscultatione.
De anima.
De memoria & reminiscentia.
De somno & uigilia.
De insomnijs.
De diuinatione, quæ per somnum fit.

EIVSDEM ORATIONES OCTO.

Philosophus.	1.
Ad eius patrem.	2.
De amicitia.	3.
Sophista	4.
De humanitate imperatoris.	5.
De facilitate principis ad audiendum.	6.
Exhortatoria Nicomedensibus ad philosophiam.	7.
Ad eum, qui rogauerat ut statum sermonem haberet.	8.

ALEXANDRI APHRODISIENSIS LIBRI.

De anima unus.
De anima alter.
De fato & eo quod in nostra est facultate liber unus.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΣΤΙΧΟΙ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ, ὅτι ὕπαρχον αὐτὸν ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανός.

Ἄντυγος αἰθερίης ὑπερήμενος, εἰς πόθον ἦλθες,
Ἄντυγος ἀργυρέης αἶσχος ἀπειρέσιον.
Ἦσθα κάτω κρείσσων. ἀνέβας δ' ἐγένου μέγα χείρων
Δεῦρ' ἀνάβηθι κάτω. νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Pulcherrimum & facetiss. ascende infra. Nunc n. sursum descendisti

ΕΚ ΤΟΥ ΣΟΥΙΔΑ.

Θεμίστιος φιλόσοφος γεγονὼς ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, ὑφ' οὗ καὶ ὕπαρχος προεβλήθη Κωνσταντινουπόλεως. γέγραφε δὲ τῆς Ἀριστοτέλους φυσικῆς ἀκροάσεως παράφρασιν ἐν βιβλίοις η, παράφρασιν τῶν ἀναλυτικῶν ἐν βιβλίοις β. τοῦ περὶ ψυχῆς, ἐν βιβλίοις γ. ἐν δὲ τούτῳ καὶ ἴδια παρεισήγαγε περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν κατηγοριῶν ἐν βιβλίῳ α καὶ διαλέξεις.

EX SOZOMENO, LIB. VIII. TRIPARTITAE HISTORIAE.

Interea Valens in Antiochia Syriæ degens, consubstantialitatis cultores uehementer fuisset persequutus, nisi eum liber Themistij philosophi reuocasset, in quo perorauerat eum esse non oportere crudelem, propter discordiam ecclesiasticorum dogmatum: quando etiam apud Paganos plus q̃ trecentarum sectarum differentia uideretur, & unusquisque pro dogmate proprio in sententia diuersa consisteret. Et forte hoc Deo gratum magis esset, dum non facile cognoscitur, & diuerso modo glorificatur: ut unusquisque amplius timeat, dum integritatem eius scientiæ uel quomodo, aut qualis, quantusq; sit, magis ignorat. His ergo Themistij ratiocinationibus aliquantulo mitior factus est Imperator.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ

ΤΩΝ ΥΣΤΕΡΩΝ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ

ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

Ἐμοὶ συντίθεσθαι μὲν ἐξηγήσεις τῶν ἀριστοτελικῶν βιβλίων μετὰ τοσούτους τε καὶ τοιούτους, οὐ δοκεῖ πόρρωθεν εἶναι φιλοτιμίας ἀνωφελοῦς. οὔτε γὰρ πολλά ἐστιν εὑρεῖν ἐλλελοιπότας τοὺς προτέρους, τό τε σμικρῶν ἕνεκεν παρεγχειρήσεων, ὁλοκλήρους καταβάλλεσθαι πραγματείας, ὅμοιον ἂν εἴη τὴν ἀθηνᾶν βουλομένῳ μετακινεῖν τὴν φειδίου, ὅτι τὰ δεσμὰ τῆς κρηπῖδος ᾤετο ἀμείνω ποιήσειν. τὸ μέντοι ἐκλαμβάνοντα τὰ βουλήματα τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις γεγραμμένων, ᾗ δυνατὸν τάχει τε ἐξαγγέλλειν, καὶ τῇ συντομίᾳ τοῦ φιλοσόφου κατὰ δύναμιν παρομαρτεῖν, καινόν τε ἔδοξε, καί τινα ὠφέλειαν παρέξεσθαι. εὔκολον γὰρ ἔσεσθαι διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου τὴν ἀνάμνησιν ὑπειλήφαμεν, τοῖς ἅπαξ μὲν τὰ ἀριστοτέλους μεμαθηκόσιν, ἀναλαμβάνειν δὲ αὐτὰ συνεχῶς τῷ μήκει τῶν ὑπομνημάτων οὐ δυναμένοις. τὸ δὴ πρότερον τῶν ὑστέρων ἀναλυτικῶν, οὕτω σαφηνίσαι προελόμενοι, ἐν πρώτῳ τὸν τύπον ποιούμεθα τῆς συγγραφῆς. σαφηνείας τε ἕνεκεν ἀκριβοῦς, καὶ φιλίας ἀληθινῆς. οὔτε λήσεσθαί τι τῶν μὴ δεόντως εἰρημένων, οὔτε κατασιωπήσειν πεπιστευκότες. πολλὰ μὲν οὖν ἔοικε τῶν ἀριστοτέλους βιβλίων, εἰς ἐπίκρυψιν μεμηχανῆσθαι. οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τὰ προκείμενα. πρῶτον μὲν, διὰ τὴν συνήθη βραχυλογίαν. ἔπειθ' ὅτι καὶ ἡ τάξις τῶν κεφαλαίων οὐ διακέκριται. ὥσθ' ἡμῖν ἀνάγκη συγχωρεῖν, εἰ τὰ μὲν φαινοίμεθα πλατύτερον ἑρμηνεύοντες, οὐ γὰρ οἷόν τε εἰπεῖν διὰ τῶν ἴσων σαφέστερον. τὰ δὲ, μεθαρμοττόμενοι καὶ μετατιθέντες, ὡς ἂν φαίνοιτο ἕκαστα τῶν κεφαλαίων περιγεγραμμένα. εἰ δ' ἐπί τινα καὶ συντομώτερον ἐπιδεδραμήκαμεν, οὐκ ἄξιον δυσχεραίνειν. ἔστι γὰρ τε χρησίμην ἔχει τὴν θεωρίαν, ἢ συντείνει δὲ ἄγαν, εἰς τὸν τῆς ἀποδείξεως λόγον, τούτοις οὐκ ἦν ἄξιον ἐνδιατρίβειν, τῷ ῥᾳστώνην ἐπινοῆσαι προελομένῳ τῆς κατανοήσεως τῶν χρησίμων.

1

Πρὸς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ πᾶσαν μάθησιν λογικὴν, τὸν μέλλοντα προσέξειν μὴ μάτην, ἀνάγκη φυσικάς τινας ἔχειν ἀρχὰς, δι' ὧν προγινώσκει τί τῶν τοῦ πράγματος. οὐ γὰρ οἷόν τε παρὰ τοῦ διδάσκοντος πάντα λαβεῖν, ἀλλὰ δεῖ τι καὶ οἴκοθεν φέρειν, εἰς τὴν μάθησιν συντελοῦν. οὕτω γὰρ καὶ παρὰ τοῦ γεωμέτρου μανθάνομεν, ὅτι σημεῖόν ἐστιν, οὗ μέρος οὐδὲν, ἐπειδὴ τοῦ μέρους ἔννοιαν προσκεκτήμεθα. καὶ παρὰ τοῦ ἀριθμητικοῦ, ὅτι περιττὸς ὁ διαιρούμενος εἰς τὰ ἄνισα, ἐπειδὴ τὰ ἄνισα προγινώσκομεν. καὶ οὐ μόνον γε τὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ τὰς τέχνας ἁπάσας, τοῦτον τὸν τρόπον περιποιούμεθα. οἰκοδομεῖν γὰρ μανθάνομεν, πηλοῦ καὶ λίθου προέχοντες τὴν γνῶσιν, σκυτοτομεῖν δ' αὖ, δέρματός τε καὶ σμίλης τὴν φύσιν προεπιστάμενοι. ναυπηγεῖσθαι ὁμοίως, ὑφαίνειν, χαλκεύειν. μάλιστα δὲ δῆλον, ἐπὶ τῶν διὰ λόγου τι διδασκόντων. ὥσπερ οἱ διαλεκτικοὶ καὶ οἱ ῥήτορες. κέχρηνται γὰρ, οἱ μὲν, ἐπαγωγῇ τε καὶ συλλογισμῷ. οἱ δὲ, ἐνθυμήματι καὶ παραδείγματι. ἐφ' ὧν ἀναγκαῖον ἢ τὰ καθ' ἕκαστα προγινώσκειν, ἢ τὰ λήμματα, ἢ τὰ ὅμοια. οὐ μόνον δὲ οἱ παρ' ἄλλων μανθάνοντες, ἀλλ' ὅσοι καὶ αὐτοί τι ζητοῦσιν, ἔχοντές τινα ἐναργῆ τε καὶ φανερὰ, ἐκ τούτων ὁρμῶνται πρὸς τὸ τὰ ἀφανῆ ζητεῖν, καὶ μὴ γνώριμα. ὥστε εἴπερ ἀληθῆ ταῦτα, πᾶσα ἂν διδασκαλία, καὶ πᾶσα μάθησις λογικὴ, ἐκ προϋπαρχούσης γίγνοιτο γνώσεως. μὴ θορυβείτω δὲ ἡμᾶς τὰ δι' αἰσθήσεως γινωσκόμενα, ἐφ' ὧν οὐδὲν προγινώσκειν ἀνάγκη. οὐ γὰρ διὰ μαθήσεως τὰ τοιαῦτα, οὐδ' ἐκ μεθόδου λογικῆς, παραγίνεται.

2

Ἐφ' ὧν τοίνυν προγινώσκειν ἐστί τι ἀναγκαῖον, ἐπὶ τούτων διχῶς οἷόν τε προγινώσκειν. τὰ μὲν γὰρ ὅτι ἐστὶν ἀναγκαῖον προϋπολαμβάνειν. τὰ δὲ, τί τὸ λεγόμενον ὄνομα ξυνιέναι δεῖ. ζητοῦντες μὲν γὰρ διατί τὸν σίδηρον ἡ λίθος ἕλκει, πρότερον, ὅτι ἕλκει γινώσκομεν. καὶ ζητοῦντες τί ἐστι κίνησις ἢ τί χρόνος, ἴσμεν ὅτι ἔστι κίνησις καὶ χρόνος. καὶ οὗτος μὲν, εἷς τρόπος τῆς προγνώσεως. ἐφ' ὧν δὲ αὐτὸ τοῦτο ζητοῦμεν, εἰ ἔστιν ἢ μὴ, καὶ μανθάνομεν. οἷον, εἰ ἔστι θεὸς, πρόσεστι πρόνοια, ἐπὶ τῶν τοιούτων τί σημαίνει τὸ λεγόμενον ὄνομα

De Phidiæ minerua pulchrum

οὐχ ἥκιστα

Initium operis

Non omnia possumus a præcepto re discere

πηλὸς intriti λίθου maceriei σμίλη subula

Caput 2m

ἐνθύμημα i. contatio hermolaus

λήμματα assumptiones her

προὔχειν ... ἐστί

Quę sint singula: & quę sit natura cuiusq; rei diffinitioē cognoscere difficillimum

βάθρον arcadam hermolaus

Caput · 3m

γνωρίζειν μανθάνειν Dā

ξυνιέναι πρότερον ἀναγκαῖον. τὸ μὲν οὖν ὅτι ἔστιν, ἄνευ τοῦ τί σημαίνει γινώσκειν, ἀμήχανον. τὸ δὲ τί σημαίνει γινώσκειν, δυνατὸν καὶ χωρὶς τοῦ εἰδέναι ὅτι ἔστι. τί γὰρ ἱπποκένταυρος σημαίνει, καὶ τί σκύλλα, συνίεμεν, οὐκ εἰδότες ὅτι ἔστιν, ἀλλὰ ζητοῦντες. οὐ γὰρ δὴ τὸ τί σημαίνει, ταυτὸν ὑποληπτέον εἶναι τῷ ὁρισμῷ, τῷ τί ἦν εἶναι δηλοῦντι. ἀλλ' ἴστεον ὅτι πάμπολυ διαφέρει τοῦ τί ἐστι, τὸ τί σημαίνει. τῶν μὲν γὰρ σημαινομένων ὑφ' ἑκάστης φωνῆς, καὶ οἱ πάνυ ἀμαθεῖς ξυνιᾶσιν. οὐδεὶς οὖν οἰκέτης ὁ μὴ ἄγλωττος, ἄνθρωπον ἀκούσας ἀγαγεῖν, ἵππον ἤγαγεν. οὐδὲ βάθρον ἐνεγκεῖν, ὕδωρ ἐκόμισε. τί δὲ δή ποτε ἀρχὴ ἑκάστου τούτων, καὶ τίς ἑκάστου τῆς οὐσίας ὁρισμὸς εἰδέναι, χαλεπὸν τῷ μὴ περὶ ταῦτα γεγυμνασμένῳ. ἐκ δὲ τῶν προειρημένων δῆλόν ἐστιν, ὅτι τὸ γνωρίζειν καὶ τὸ μανθάνειν, οὐ σμικρὸν διαφέρει. ἐκ τῶν μὲν προγινωσκομένων ἡ γνῶσις. ἐκ δὲ τῶν προγινωσκομένων ἡ μάθησις. καὶ γνωρίζει μέν τις, ἃ πρότερον ἐπίσταται. μανθάνει δέ, ἃ οὐκ ἐπίσταται. καίτοι γε ἔνια καὶ γνωρίζειν ἔστιν εὐθὺς καὶ πρῶτον μανθάνοντα. οἷον ὅσα ὑπό τι καθόλου ἐστίν, οὗ τὴν ἐπιστήμην πρότερον ἔχομεν. ὁ μὲν γὰρ εἰδώς, ὅτι πᾶν τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὰς ἐντὸς γωνίας, μὴ εἰδὼς δὲ ὅτι τρίγωνον τοῦτο τὸ ἐνταῦθα γεγραμμένον, ὅταν αὐτὸ θεάσηται πρῶτον, μανθάνοι τ' ἂν ἅμα αὐτὸ καὶ γνωρίζοι. ἀλλ' οὐ κατὰ ταυτόν· ἀλλὰ μανθάνοι μὲν ἄν, ὅτι τρίγωνον. γνωρίζοι δ' ἄν, ὅτι δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει. ὅτι μὲν γὰρ τρίγωνον, νῦν οἶδε. ὅτι δὲ δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, τῷ καθόλου προεπίσταται. δυοῖν γὰρ τούτοιν ὑπαρχόντων περὶ τὴν γνῶσιν τούτου τοῦ γεγραμμένου τριγώνου, ὅτι τε τρίγωνον, καὶ ὅτι δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, ὅτι μὲν τρίγωνον, θεάσασθαι δεῖ. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον μαθεῖν. ὅτι δὲ δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, καὶ συλλογισμῷ τις ἂν λάβοι. τούτου γοῦν, οὐκ αἴσθησις κυρία, ἀλλὰ λόγος καὶ ἀπόδειξις. ἡ δὲ ἀπόδειξις, τῷ ἐπίστασθαι τὸ καθόλου. ἐπειδὴ γὰρ παντὶ τοῦτο ὑπάρχει τῷ τριγώνῳ. τοῦτο δὲ τρίγωνον. ὥστε ἡνίκ' ἂν ἐπικρύπτηται τὸ τρίγωνον ἐν τῷ γραμματείῳ, τρόπον μέν τινα οὐκ εἰδέναι φατέον, ὅτι δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, ὃ μηδὲ εἰ τρίγωνόν ἐστιν ἴσμεν. ἄλλον δ' αὖ πάλιν οὐχ ἁπλῶς ἀγνοεῖν, οὗ τὸ καθόλου κοινότερον ἐπιστάμεθα. διὰ ταῦτα οὖν ἀφοβητέον ἐκείνους τοὺς λόγους, οὓς ἐγκεκαλυμμένους ὀνομάζουσιν οἱ σοφισταί. ἆρ' οἶδας ἅπασαν δυάδα ὅτι ἀρτία; φήσαντος δὲ ναί, καὶ μὴν ταύτην οὐκ οἶδας ἣν κατέχομεν ἐν ταῖν χεροῖν, οὔθ' ὅτι δυάς, οὔθ' ὅτι ἀρτία. ὥστε τὸ αὐτὸ οἶδάς τε καὶ οὐκ οἶδας. ἀλλ' οὐδὲν ἄτοπον. οἶδε μὲν γὰρ τὸ καθόλου πάθος πάσης δυάδος. εἰ δὲ αὕτη δυάς, ἀγνοῶ. οὐχ ὅπερ οὖν ἐπίσταμαι, τοῦτο ἀγνοῶ. ἀλλ' ἐπίσταμαι μέν, τὸ καθόλου. ἀγνοῶ δὲ τὸ καθ' ἕκαστον. ὥσπερ καὶ πάντα ἄνθρωπον εἰδὼς ὅτι ζῷόν ἐστι, τὸν ἐν Σάρδεσι βαδίζοντα νῦν, οὔτε εἰ ἄνθρωπός ἐστιν, οὔτε εἰ ζῷον, ἔχω γινώσκειν. οὐ γὰρ ἐκείνως γε ἀπαντητέον, ὡς ἐπιχειροῦσί τινες, ὅτι οὐ πᾶσαν ἴσμεν δυάδα, ἀρτίαν οὖσαν. ἀλλ' ἣν ἴσμεν ὅτι δυάς. οὐχ ὑγιὲς γὰρ τοῦτό γε παντελῶς. εἴπερ ἴσασι μέν, οὗπερ τὴν ἀπόδειξιν ἔχουσι, καὶ οὗ ἔλαβον. ἔλαβον δὲ τὴν ἀπόδειξιν, οὐ μετὰ τοιαύτης προσθήκης. οἷον ἐκείνην εἶναι δυάδα ἀρτίαν, ἣν ἂν εἰδῶσιν ὅτι δυάς, ἀλλὰ πᾶσαν ἁπλῶς δυάδα, καὶ πᾶν τρίγωνον. ἀλλ' οὐδὲν οἶμαι κωλύει τοὺς μανθάνοντας ἃ μανθάνουσι, πῇ μὲν ἐπίστασθαι, πῇ δὲ ἀγνοεῖν. καὶ τὶ μὲν αὐτοῦ προγινώσκειν, τὶ δὲ ζητεῖν. τούτοις δὲ αὐτοῖς χρωμένοις, καὶ πρὸς τὸν ἐν τῷ Μένωνι λόγον ἀπαντητέον. ὃς τὸ ζητεῖν πειρᾶται δεικνύειν ἀδύνατον. τῷ δεῖν μὲν ἅπαντα τὸν ζητοῦντα, ἐκεῖνο ζητεῖν ὃ οἶδε. καὶ γὰρ εἰ κατὰ τύχην αὐτῷ περιπέσοι, μὴ γνώσεσθαι ὅτι τοῦτ' ἔστιν ὃ ζητεῖ. εἰ δὲ πᾶσα μὲν ζήτησις ἕνεκα τοῦ μανθάνειν ὑπάρχει, οὐκ ἔστι δὲ τὸ ζητεῖν δυνατὸν ἂν μὴ γινώσκωμεν, ὥστε δυοῖν θάτερον περιλείπεται. ἢ μηδὲν ὅλως ἡμᾶς μανθάνειν, ἢ ταῦτα μόνον μανθάνειν, ἃ ἐπιστάμεθα. οὕτω γὰρ ἂν αὐτὰ καὶ γνωρίζοιμεν ἐξευρόντες, ὅτι ταῦτα ἐστὶν ἃ ἐδιώκομεν, ὥσπερ οἶμαι οἰκέτην ἀποδράντα. ὃν μὲν οὐκ ἴσμεν, οὐδὲ ζητεῖν ἂν οἷόν τε ἡμῖν εἴη. ὃν δὲ γινώσκομεν, καὶ ζητεῖν δυνάμεθα, καὶ ἐξευρίσκειν. πρὸς δὲ τοῦτον τὸν λόγον, μᾶλλον δὲ τὸ σόφισμα τοῦτο, Πλάτων μὲν ἔοικεν ἐνδιδόναι. σχεδὸν γὰρ ὁμολογεῖ ταῦτα μανθάνειν, ἃ ἴσμεν. ἀναμνήσεις ποιῶν τὰς μαθήσεις, καὶ τὸ μανθάνειν οὐδὲν ἕτερον τοῦ γνωρίζειν. ἡμεῖς δὲ καὶ ἕτερα ταῦτα λέγομεν εἶναι. καὶ μανθάνειν μὲν φαμέν, ἃ πρότερον ἠγνοοῦμεν. γνωρίζειν δέ, ἃ πρότερον ἠπιστάμεθα. καὶ μηδὲν ὅλως κωλύειν, τὸν μανθάνοντά τι ὅταν μανθάνῃ, καὶ γνωρίζειν αὐτό. κατ' ἄλλο μέντοι καὶ ἄλλο. καὶ προείρηται ἡμῖν ὁ τρόπος. ἁπλῶς δὲ ἅπασαν διδασκαλίαν καὶ μάθησιν, ἀπό τινων ὁμολογουμένων καὶ φανερῶν προϊέναι, ἐξ ὧν καὶ τὸ ἀφανὲς δῆλον. εἰ μὲν οὖν ζητεῖν δυνατὸν καὶ ἀποδεικνύναι, διὰ τούτων ὧδε φανερόν. τί δέ ποτέ ἐστιν ἀπόδειξις, ἐφεξῆς ἂν εἴη διδάσκειν. Λέγεται τοίνυν τὸ ἐπίστασθαι φανερὸν πολλαχῶς. καὶ γὰρ κοινῶς λέγεται καὶ κυρίως. κοινῶς μέν, ὅταν ἅπασαν γνῶσιν ὅπως δή ποτε γινομένην, εἴτε διὰ τῶν συμβεβηκότων τῷ πράγματι, εἴτε καθ' ἕτερον τρόπον, ἐπιστήμην ὀνομάζομεν. κυρίως δὲ καὶ ἁπλῶς ἐστιν ἐπιστήμη, ὅταν τήν τε αἰτίαν οἰώμεθα γινώσκειν δι' ἣν τὸ πρᾶγμά ἐστιν, ὅτι ἐκείνου αἰτία ἐστί, καὶ ὅταν τοῦτο μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν ὑπολαμβάνωμεν. δῆλον δὲ ὅτι τοιοῦτόν ἐστι τὸ ἐπίστασθαι. ἅπαντες γὰρ οἱ τινὸς ἐπιστήμης μεταποιούμενοι. οἱ μέν, οἴονται δεῖν οὕτως ἔχειν περὶ τοῦ πράγματος. οἱ δέ, καὶ ἔχουσιν οὕτως. εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἕτεροι τοῦ κυρίως ἐπίστασθαι τρόποι. καὶ γὰρ ἡ δι' ὁρισμῶν θεωρία, καὶ ἡ λῆ-

ψις τῶν

i. αὐτό

3

4

λόγος· Mens· her

γραμματείω· Abaco. Herm.

ἐγκεκαλυμμένους λόγους. Nota de quibus Lucianus in dialogo

πάθος· Affectio

ἀπαντητέον· diluendum sophisma: her

ἐπιχειροῦσι conant

Plato

σόφισμα cauillū

μανθάνειν γνωρίζειν Dā

Caput · 4m

ἐνδιδόναι manus dare

γνωρίζειν recordari & reminiscendo cognoscere

κοινῶς· Latius

κυρίως· Pressius

+ uidetur superfluere. nisi consulto posita sit coniunctio more attico

ψις τῶν ἀναποδείκτων ἀρχῶν, ἐπιστῆμαι καλοῦνται κυρίως. ἀλλ' ὅτι γε καὶ τοῦτο εἶδός ἐστι τῆς ἁπλῶς ἐπιστήμης, ὁμολογείσθω. τὸ δὴ τοιοῦτον εἶδος τῆς ἐπιστήμης, τοῦτο εὐθὺς ἀπόδειξιν λέγω. ἀπόδειξις γάρ ἐστι, συλλογισμὸς ἐπιστημονικός. ὥστε εἴπερ τῷ συλλογισμῷ μὲν δεῖ τὰς προτάσεις αἰτίας εἶναι τοῦ συμπεράσματος, τῷ δὲ ἐπίστασθαι οἰομένῳ, προσήκει γινώσκειν καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πράγματος. καὶ ἄμφω δεῖ συνδραμεῖν ἐπὶ τῆς ἀποδείξεως. καὶ τὰ λήμματα, μὴ τῆς ἐπιφορᾶς εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ πράγματος αἴτια τοῦ δεικνυμένου. ὡς μὲν γὰρ συμπεράσματος αἴτιον, τοῦ πῦρ ἐνταῦθα κεκαῦσθαι, τὸ τὴν τέφραν ὑπολελεῖφθαι. ὡς τοῦ πράγματος δ' οὐκέτι. οὐ γὰρ ἡ τέφρα τοῦ πυρὸς αἰτία. ἀλλὰ τὸ πῦρ μᾶλλον ἐκείνης. ἄμφω τοίνυν συνδραμεῖν ἀναγκαῖον, καὶ τὸ ποιητικὸν συναγωγῆς, ποιητικὸν εἶναι τοῦ γίνεσθαι, τὸ συναχθέν. ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶν αἴτιον, καὶ πρότερον τοῦ ποιουμένου, καὶ οἰκεῖον αὐτῷ ὅτι μάλιστα, καὶ προτέρας εἶναι δεῖ καὶ οἰκείας τὰς προτάσεις τοῦ συμπεράσματος. καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐπίστασθαί ἐστιν, ὅταν μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν ὑπολαμβάνωμεν, διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐταῖς προσθετέον. εἰ γὰρ τὸ ψεῦδος ἔχοιεν, συμβήσεται τὸν ἐπιστάμενον ἐξ ἀνάγκης εἶναι ὑπολαμβάνειν ὃ μή ἐστιν. οἷον εἴ τινες ψευδεῖς προτάσεις συνήγαγον τὴν διάμετρον τῇ πλευρᾷ σύμμετρον εἶναι. ἀλλ' εἰ καὶ πᾶσα μάθησις καὶ διδασκαλία, ἐκ προγινωσκομένων ἐστί, δεῖ καὶ τοῦτο σώζεσθαι ἐν τῇ ἀποδείξει. ἔσονται τοίνυν καὶ γνωριμώτεραι αἱ προτάσεις τοῦ συμπεράσματος διὰ τοῦτο. γνωριμώτεραι δ' οὐ μόνον τὸν ἕτερον τρόπον, τῷ ξυνιέναι τί σημαίνουσιν, ἀλλὰ καὶ τῷ εἰδέναι ὅτι εἰσί. τὸ γὰρ ἀληθὲς κατὰ τοῦτο. ἐξαριθμησώμεθα τοίνυν ὁπόσα προσδιωρίζομεν τοῖς λήμμασιν ὑπάρχειν τοῖς ἀποδεικτικοῖς. ἔστι δὲ τάδε, αἰτίοις εἶναι καὶ οἰκείοις. ἀληθέσι τε καὶ γνωριμωτέροις. πᾶσα μὲν οὖν ἀπόδειξις, οὐκ ἐκ προτέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ πρώτων. εἰ μὲν γὰρ αἱ λαμβανόμεναι προτάσεις δι' ἄλλων ἀποδεικνύοιντο, πρότεραι μὲν ἔσονται τοῦ συμπεράσματος, οὐ πρῶται δέ. εἰ δὲ μὴ δι' ἄλλων, καὶ μηδ' ὅλως προσδέοιντο ἀποδείξεως, ἀλλ' αὐτόθεν εἶεν πισταὶ καὶ ἐναργεῖς, ἤδη καὶ πρῶται. ἃς οἱ παλαιοὶ καλοῦσιν ἀξιώματα, καὶ ἀμέσους προτάσεις. εἰς ἃς χρὴ πάσας ἀνάγεσθαι, καὶ ἐξ ὧν ἀποδείκνυσθαι τὰς εἰς συλλογισμὸν ἐπιστημονικὸν τιθεμένας. διὰ τοῦτο γὰρ αὐτάς, καὶ ἀρχὰς ἀποδείξεως ὀνομάζουσιν. εἰ δ' οὕτως πρῶται, καὶ οὕτως πρότεραι ἔσονται αἱ προτάσεις, δῆλον, ὡς τὸ πρότερον ἂν ἔχοιεν, οὐ τὸ πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ πρὸς τὴν φύσιν. ἡμῖν μὲν γὰρ πρότερα, τὰ αἰσθητὰ καὶ καθ' ἕκαστα. τῇ φύσει δέ, τὰ καθόλου, καὶ πόρρω τῆς αἰσθήσεως. ἐπεὶ καὶ τὸ γνωριμώτερον ἕξουσιν οὕτως, ὡς τῇ φύσει γνωριμώτεραι οὖσαι. τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀπόδειξις. οὐ πρὸς τὴν ἡμετέραν γνῶσιν καὶ συγκατάθεσιν ἀφορᾷ, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ὡς ἔχει τὸ πρᾶγμα κατὰ φύσιν. κἂν ἡμῖν μὴ δοκῇ. ὁ γὰρ ἐπιστημονικὸς συλλογισμός, τούτῳ μάλιστα τῶν λοιπῶν δείξεων διενήνοχεν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις, δείκνυται καὶ διὰ ψευδῶν τἀληθές. ὡς παρὰ τοῖς ῥήτορσι πολλάκις. καὶ δι' ὑστέρων τὸ πρότερον. ὥσπερ οἱ διὰ σημείων συλλογισμοί. καὶ δι' ἀληθῶν μέν, οὐκ οἰκείων δέ. ὥσπερ εἴ τις ἰατρὸς τὰ περιφερῆ τῶν τραυμάτων δυσιατότερα ἀποδεικνύοι, διότι τὸ σχῆμα πολυχωρητότερον τῶν λοιπῶν. γεωμέτρου γὰρ ἡ ἀπόδειξις, οὐκ ἰατροῦ. ταῦτα οὖν ἅπαντα παρατηρητέον ταῖς μελλούσαις προτάσεσι τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀποδείξεως διασώσειν. Ἄμεσος οὖν πρότασίς ἐστιν, ἧς μή ἐστιν ἄλλη προτέρα. καὶ ἣν οὐχ οἷόν τε ἀποδεῖξαι. τοιαῦται δέ εἰσι καὶ αἱ ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν αἰσθήσεων. ὅτι γὰρ τὸ ψιμύθιον τοῦτο λευκόν, ἄμεσός ἐστι πρότασις. ἀλλ' οὐκ εἰσὶν αὗται τῶν ἀποδείξεων ἀρχαί. ἀλλ' αἱ καθόλου μᾶλλον. τὴν δὲ αἰτίαν μαθησόμεθα ἐφεξῆς. τῆς δὲ ἀμέσου προτάσεως ἀποδεικτικῆς, ἡ μέν, τοιαύτη τὴν φύσιν ἐστίν, ὥστε ἀνάγκην εἶναι τὸν μανθάνοντα ὁπωσοῦν οἴκοθεν αὐτὴν κομίζειν, καὶ εἰδέναι παρ' ἑαυτοῦ, ὥσπερ ἔχει τὸ ἀξίωμα. τὰς γὰρ κοινὰς ἐννοίας ἀνάγκη ἕκαστον ἔχειν φύσει. καὶ αὖθι τούτων, οὐδέν ἐστι μαθεῖν. ὁ γοῦν Θεόφραστος, οὕτως ὁρίζεται τὸ ἀξίωμα. ἀξίωμά ἐστι, δόξα τις, ἡ μέν, ἐν τοῖς ὁμογενέσιν. ἐπὶ ἴσα ἀπὸ ἴσων. ἡ δέ, ἁπλῶς ἐν ἅπασιν. οἷον τὴν κατάφασιν ἢ τὴν ἀπόφασιν. ταῦτα γὰρ καθάπερ σύμφυτα καὶ κοινὰ πᾶσι. διὸ καὶ ἡ προσηγορία τοῦ ἀξιώματος. ὃ γὰρ ἁπλῶς καὶ ἐπὶ πάντων ἢ ὅλως ἐπὶ τῶν ὁμογενῶν τίθεται, τοῦτο ἀξιοῦμεν καὶ ἐπὶ τῶν δ[illegible]. ἓν μὲν οὖν εἶδος τῆς ἀμέσου προτάσεως, τόδε. ἕτερον δὲ θέσις. ἥτις ἀναπόδεικτος μὲν καὶ αὐτή. οὐ μέντοι παρ' ἑαυτοῦ δύναται φέρειν αὐτὴν ὁ μανθάνων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ διδάσκοντος χρὴ λαβεῖν. θέσεως δέ, τὸ μέν, ὁρισμὸς καλεῖται. τὸ δέ, ὑπόθεσις. ὁρισμὸς μὲν οὖν ἐστι λόγος, οὐχὶ εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἢ μὴ εἶναι λέγων, ἀλλ' ὅτι τοῦτ' ἐστὶν αὐτῷ τὸ τί ἦν εἶναι. καίτοι ἕπεται μὲν αὐτοῖς, καὶ εἶναι τὸ πρᾶγμα, οὐ λέγουσι τὸν ὁρισμόν. ἀλλ' οὐ τοῦτο λέγουσι προηγουμένως, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν συμβεβηκός. προηγουμένως δὲ τί ἐστι λέγουσι. τοὺς γὰρ ὁρισμοὺς μόνον ξυνιέναι δεῖ. διὸ καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις, εἰ πρότασις ὅλως ὁ ὁρισμός. ἰσοδυναμεῖ γὰρ τῷ ὀνόματι. καὶ ὥσπερ φησὶν Ἀριστοτέλης, οὐ λαμβάνει τὸ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. πῶς οὖν εἰ μὴ πρότασίς ἐστι, προσγένοιτ' ἂν εἶδος τῆς ἀμέσου προτάσεως. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐπισκεπτέον. ἔστω δ' οὖν ἕτερον εἶδος τῆς θέσεως. ἕτερον δέ, ἡ ὑπόθεσις. καὶ νῦν μέν ἐστιν ἁπάσης τῆς ὑποθέσεως, τὸ μὴ ἐκ τῆς φυσικῆς ἐννοίας ἠρτῆσθαι. ἀλλὰ τίθεσθαι παρὰ

5

Scientias etiā uocari diffinitiones & prima principia ppru

ἐπιστημονικός scientiam pariens

λήμματα: ppositione

ἐπιφορᾶς illatio. cōclusio

In demōstratioē oportet ppositiones non solum eē causa cōclusionis sed & rei

συναγωγὴ cōclusio

συναχθὲν conclusum

Omnis causa prior & potior effectu

Scire aliqd putamus cū opinam aliter se habere nō posse

Axiomata .i. immediatę ppositiones & principia demonstrationis

Caput · 5m

Syllogism p signa & coniecturas

Theophrastus

Thesis diuidet in Hypothesim & Definitione

ἐκ τῶν καθόλου ex uniuersalibus

Axioma quomodo diffinatur à Theophrasto & unde dicta sit

Diff° qd

δόξα psuasio

Diffinitio aequipera

Rhetores sæpe p falsa ostendūt uera

ξυνιέναι facere ut cognoscam

τοῦ τυχόντος, καὶ πρότασιν εἶναι. φανερῶς μὲν γὰρ ἔστιν εἶναι ἢ μὴ εἶναι πάντως. οἷον κίνησιν εἶναι. ἐκ τοῦ μὴ ὄντος μηδὲν εἶναι. ἀπὸ παντὸς ἄγεσθαι σημείου ἐπὶ πᾶν σημεῖον εὐθεῖαν. ἀλλ' ὅσαι μὲν γνώριμοι τούτων εἰσὶ, καὶ ὅσας ἅμα τῷ πυθέσθαι προσίεται ὁ μανθάνων, ὑποθέσεις αὗται καλοῦνται. ὅσαι δ' οὐ σαφεῖς καὶ ἄγνώριμοι, αὗται αἰτήματα λέγονται. οἷόν ἐστιν ἐν γεωμετρίᾳ, τὰς ἐπ' ἐλάττονα ἢ δυοῖν ὀρθῶν ἐκβαλλομένας, συμπίπτειν. ἁπλῶς μὲν οὖν αἱ τοιαῦται, ὑποθέσεις τε καὶ αἰτήματα. ἤδη δὲ λέγονταί τινες ὑποθέσεις καὶ τινὰ αἰτήματα, οὔτε ἄμεσα, οὔτε ἀναπόδεικτα. ἀλλὰ δεόμενα ἀποδείξεως. λαμβανόμενα δὲ χωρὶς ἀποδείξεως ἐν τοῖς λόγοις. καὶ εἰσὶν οὐχ ἁπλῶς ὑποθέσεις ταῦτα, οὔτε αἰτήματα, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνον μόνον τὸν διδόντα καὶ συγχωροῦντα. ἀλλ' αἵ γε ἀποδείξεις, οὐκ ἐκ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἐκ τῶν προτέρων διορισμῶν. τί μὲν οὖν ἐστιν ἄμεσος πρότασις, καὶ τί ἀποδεικτική, καὶ τί ὑπόθεσις καὶ θέσις, καὶ τί αἴτημα, ἐκ τούτων ἐστὶ φανερόν. ἃ δὲ ἔφαμεν δεῖν προσεῖναι ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀποδείξεως, καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἀναλαβόντες,

6 ἐπισκεψώμεθα εἰ καλῶς εἴπομεν. πρῶτον μὲν οὖν εἰρήκαμεν, γνωριμωτέρας εἶναι τὰς προτάσεις ἐν ταῖς ἀποδείξεσι τοῦ συμπεράσματος. ἐπεὶ δεῖ πιστεύειν τε καὶ εἰδέναι τὸ συμπέρασμα δι' ἐκείνας. ἀεὶ γὰρ οἷς ἐνυπάρχει ταυτὸν, θατέρῳ δὲ διὰ θάτερον, ἐκείνῳ μᾶλλον ὑπάρχει, δι' ὃ καὶ τῷ λοιπῷ ταυτὸ ἔστι συμβέβηκεν. ὥστ' ἐπεὶ τῷ συμπεράσματι διὰ τὰς προτάσεις ὑπάρχει, καὶ πιστεύεσθαι, καὶ γινώσκεσθαι, ταῖς προτάσεσιν ἂν μᾶλλον ὑπάρχοι. καὶ γὰρ εἰ τὸν παιδαγωγὸν φιλοῦμεν διὰ τὸν παῖδα, τὸν παῖδα φιλοῖμεν ἂν μᾶλλον. ὥστ' ἐξ ἀνάγκης γνωριμώτεραι αἱ προτάσεις, πολλάκις μὲν καὶ ἅπασαι, δι' ὧν ὁ συλλογισμός. πολλάκις δ' οὐχ ἅπασαι μὲν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἔνιαι. ἐνίας γ' οὐ σφόδρα γνωρίμους οὔσας, δι' ἑτέρων ἀποδείξαντες, οὕτω χρώμεθα. εἰ δεῖ τὰς προτάσεις εἰδέναι μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, δυοῖν θάτερον ἀναγκαῖον. ἢ καὶ ταύτας εἰδέναι δι' ἀποδείξεως, ἢ βέλτιον διακεῖσθαι περὶ αὐτὰς, τῆς ἀποδείξεως. οὕτω γοῦν ἔχομεν περὶ τὰ ἀξιώματα. οὐ μόνον δὲ τῆς ἐπιφορᾶς, πιστότερα εἶναι δεῖ τὰ λαμβανόμενα, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῖς ἐναντίων. εἰ γὰρ μηδὲν μᾶλλον τούτοις ἢ ἐκείνοις πιστεύοι, οὐ τῷ συμπεράσματι μᾶλλον πιστεύσει τοῦ ἐναντίου. ὥστε ἡγοῖτ' ἂν αὐτὸ δυνατὸν εἶναι καὶ ἄλλως ἔχειν. καὶ οὐκ ἂν ἀμετάπτωτος εἴη τοῦ συναχθέντος ἡ ἐπιστήμη.

7 ¶ Τῷ δὲ παρ' ἡμῶν καλῶς λεγομένῳ, οὐ καλῶς τινὲς χρώμενοι, ἀναιρεῖν ἐπιχειροῦσιν ἀπόδειξιν. ἡμεῖς μὲν γὰρ οἰόμεθα δεῖν, ἐπεί ἐστιν ἀπόδειξις, τὰς προτάσεις ἐπιστὰς εἶναι μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος. οἱ δὲ, ἔστω μὲν, οὐ συγχωροῦσιν. οὐδὲν δὲ ἐπιστητὸν εἶναι τιθέμενοι, ὃ μὴ δι' ἀποδείξεως γίνεται, οὐκ ἐπίστασθαι ἡμᾶς μᾶλλον φασὶ τὰς προτάσεις, εἰ μὴ καὶ αὐτὰς δι' ἀποδείξεως πιστωσόμεθα. ὥστ' εἰ μὲν ἀεὶ τὴν λαμβανομένην πρότασιν εἰς δεῖξιν τινὸς, πάλιν αὐτὴν δι' ἑτέρας ἀποδείκνυμεν, εἰς ἄπειρον ποιησόμεθα τὴν ἀναγωγήν. ἀδύνατον δὲ τὰ ἄπειρα διελθεῖν. εἰ δὲ στησόμεθά που καὶ ἀπαυδήσομεν, ἄγνωστα εἶναι συμβήσεται, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν αὐτὰ γνῶναι δι' ἀποδείξεως. ἀγνώστων δὲ οὐσῶν, τῶν ἀρχῶν, πῶς ἂν γένοιτο ἐξ αὐτῶν τι γνωστόν. ὧν γὰρ οὐκ ἔστι τὰ πρῶτα εἰδέναι καὶ τὰς ἀρχὰς, οὐκ ἔστιν οὐδὲ τὰ ἐκ τούτων ἐπίστασθαι. εἰ μὴ τάχα ἐξ ὑποθέσεως, εἰ ἐκεῖνά ἐστι. ἔστω μὲν οὖν ὀρθῶς λέγουσιν. ἀμήχανον γὰρ τὰ ὕστερα γινώσκειν, μὴ τὰ πρότερα ἐπισταμένους. ἀλλ' οὐκ ὀρθῶς τίθενται, τὸ ἐπίστασθαι ἔστω εἶναι μόνον, τὸ δι' ἀποδείξεώς τι γινώσκειν. ἔστι γὰρ ἐπίστασθαι πολλὰ καὶ ἀναπόδεικτα ἔχοντας. ὅμοιά τε ἁμαρτάνουσι, τοῖς πάντα ἀναπόδεικτα λέγουσιν, οἱ πάντα ἀποδεικτὰ εἶναι τιθέμενοι. ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶν ἐναργὲς, τὸ πολλὰ τῆς δι' ἑτέρων πίστεως προσδεῖσθαι, οὕτως οὐδὲν ἧττον ἐναργὲς, τὸ πολλὰ εἶναι γνώριμα δι' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπιστητὰ, τῶν δι' ἄλλων γινωσκομένων. αἵ τε ἀρχαὶ τῆς ἀποδείξεως, οὐκ ἂν εἶεν δήπουθεν ἀποδείξεις. ἀλλὰ προτάσεις αὐτόθεν ἐναργεῖς τε καὶ ἄμεσοι. ὧν δὴ ἄρχει πάλιν ὁ νοῦς, ᾧ τοὺς ὅρους θηρεύομεν, ἐξ ὧν σύγκειται τὰ ἀξιώματα. ταῦτα γὰρ ἄμεινον λέγειν, ἢ συγχωρεῖν μὲν αὐτοῖς, ἐπιστητὰ εἶναι τὰ δι' ἀποδείξεως γινωσκόμενα. φεύγοντας δὲ τὴν εἰς ἄπειρον ἀναγωγὴν, τὴν κύκλῳ δεῖξιν προσάγειν. ἔστω δ' ἐστὶ κακῷ τὸ κακὸν ἰᾶσθαι, καὶ σῴζειν ἐπιχειροῦντας ἀπόδειξιν, μηδὲν ἧττον ἀναιρεῖν αὐτὴν, τῶν ἔστω προτιθεμένων. εἰ γὰρ ἐκ προτέρων δεῖ καὶ γνωριμωτέρων τὴν ἀπόδειξιν εἶναι, ἀδύνατον δὲ ταὐτὰ τῶν αὐτῶν, ἅμα τε εἶναι πρότερα καὶ ὕστερα, ἀδύνατον διὰ τῆς κύκλῳ δείξεως τι γινώσκειν. ἐπειδὴ κύκλῳ δεῖξίς ἐστιν, ὅταν οἷς χρησόμεθα πρὸς τὴν ἄλλων δεῖξιν, ταῦτα πάλιν διὰ τῶν δειχθέντων ἀποδεικνύωμεν. ἴσως μὲν οὖν καὶ πρότερα καὶ ὕστερα τὰ αὐτὰ τῶν αὐτῶν δυνατὸν λέγειν, ἀλλ' οὐχ ἅμα, ἀλλὰ καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον τρόπον. οἷον τὰ μὲν, πρὸς ἡμᾶς. τὰ δὲ, πρὸς τὴν φύσιν. ἀλλ' ἥ γε ἀπόδειξις, ἀεὶ τὸν ἕτερον τρόπον τῶν προτέρων παραλαμβάνει. εἰ δ' ἐκ τῶν πρὸς ἡμᾶς προτέρων λέγοιτ' ἂν ἴσως ἀπόδειξις, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς. οὐ μόνον δὲ ἔστω ἔχει τὸ ἄτοπον, ἡ κύκλῳ δεῖξις, ἀλλὰ καὶ εἰς γελοῖόν τι περιίσταται. συμβαίνει γὰρ λέγειν αὐτοὺς, ὅτι τὸ α ἐστὶν, εἰ τὸ α ἐστίν. εἰ γὰρ διὰ μὲν τοῦ α τὸ β δεικνύουσι, διὰ δὲ τοῦ β, τὸ γ, διὰ δὲ τοῦ γ, αὖθις τὸ α, δῆλον ὡς δεικνύουσι τὸ α διὰ τοῦ α. ἐξ οὗ γὰρ ἄρχονται, εἰς ἐκεῖνο καὶ τελευτῶσιν. οὕτω δὲ ἅπαντα δεῖξαι ῥᾴδιον. πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι μοχθηρίαι παρέπονται. ἃς ἐδείξαμεν ἐν τοῖς περὶ συλλογισμοῦ. καὶ

Hypotheses ὑποθ[έσεις]
Petitiones
Aliud genus hypotheseos & petitionis
Caput. 6.
Propter unumquodque tale, illud magis. ut si pædagogum amamus causa filii, magis ipsum filium amabimus.
fieri nequit ut prioribus ignoratis quæ oriuntur ex illis sciantur.
ὅρους terminos
κακῷ κακὸν ἰᾶσθαι ex thucydide
Circularis & reciproca demonstratio nihil demonstrat. & qd sit.

σμοῦ. καὶ πάλιν λέγειν οὐκ ἀναγκαῖον. ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ πλέον τῆς ἱκανῶς ἐμηκύναμεν, ἔξωθεν ὄντα τῶν περὶ ἀποδείξεως λόγων. ἐπανίωμεν δὲ, ὅθεν ἐξέβημεν.

8 ¶ Ἐλέγομεν τοίνυν, ὅτι καὶ ἀληθεῖς εἶναι δεῖ, τὰς ἐπιστημονικὰς προτάσεις. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀληθεῖς, ἀλλ' ἀδύνατον ἑτέρως ἔχειν. ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ τὸ δεῖν αὐτὰς ἀναγκαίας εἶναι. καὶ ἔστω δὲ ὀρθῶς ἐλέγομεν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὸ δεικνύμενον ἀναγκαῖον, τοιοῦτον γὰρ ἐν ταῖς ἀποδεικτικαῖς ἐπιστήμαις τὸ ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν, καὶ ὅτι τοιοῦτόν ἐστιν, οὐκ ἄλλοθεν αὐτὸ γινώσκομεν, ἢ τῷ τὴν ἀπόδειξιν ἔχειν καὶ τὸν ἐπιστημονικὸν συλλογισμὸν, ἀνάγκη καὶ τὰς προτάσεις ἀναγκαίας εἶναι, δι' ὧν ἔστω συμπεραινόμεθα.

9 ἔστι τ' ἐφεξῆς ἂν εἴη λαβεῖν τὰ προβλήματα, ὁποῖά ἐστι τὰ ἐν ταῖς ἀποδείξεσι. καὶ τίνα τρόπον τῶν πρὸς αὐτὰ προτάσεων εὐπορήσομεν. ἀρχὴ δὲ ὁ περὶ τῶν προτάσεων λόγος, ἐκ τούτων γὰρ ὁ συλλογισμός. ἐπειδὴ τοίνυν ἅπασα πρότασις ἐξ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου τινὸς, γνωστέον ὅτι τὸ κατηγορούμενον ἐν ταῖς ἀποδεικτικαῖς προτάσεσιν, οὐχ ἁπλῶς δεῖ τοῦ ὑποκειμένου κατηγορεῖσθαι, ἀλλὰ καθ' αὑτό. τί τοίνυν ἐστὶ τὸ καθ' αὑτὸ λέγομεν ἤδη. πρότερον εἰπόντες, τί τὸ κατὰ παντός. ἐπειδὴ ἔστω ἀδύνατον σαφὲς ἄνευ ἐκείνου γενέσθαι. Κατὰ παντὸς μὲν οὖν ἔστω λέγω, ὃ ἂν ᾖ μὴ ἐπί τινος μὲν, τινὸς δὲ μή. μηδὲ ποτὲ μὲν, ποτὲ δὲ, μή. οὗτος δὲ ἕτερος τρόπος τοῦ κατὰ παντός ἐστιν, ἢ ὃν ἐν τοῖς περὶ συλλογισμοῦ παρεδώκαμεν. ἐκεῖ γὰρ ἦν κατὰ παντὸς, εἰ καὶ πρός τινα χρόνον ἅπασιν ὑπάρχοι. ἐνταῦθα δὲ, καὶ ἔστω φυλακτέον. οἷον, κατὰ παντὸς ἀνθρώπου τὸ ζῶον. καθ' οὗ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἀληθὴς, καὶ τὸ ζῶον. καὶ εἰ νῦν θάτερον ἀληθὲς, καὶ θάτερον. δῆλον δὲ, ὅτι τοιοῦτόν ἐστι τὸ κατὰ παντός. καὶ γὰρ οἱ τὰς ἐνστάσεις πρὸς αὐτὸ φέροντες, οἴονται τὸ κατὰ παντὸς ἀναιρεῖν. εἰ μόνον εἴη τινὶ μὴ ὑπάρχον, ἢ εἰ ποτὲ εἴη μὴ ὑπάρχον. τὸ μὲν οὖν κατὰ παντὸς, τοιοῦτόν ἐστι.

10 ¶ Καθ' αὑτὸ δὲ λέγεται κατηγορεῖσθαι, ὅσα κατὰ παντὸς κατηγορούμενα, ἐν τῷ τί ἐστι τοῦ ὑποκειμένου κατηγορεῖται. οἷον, ἀνθρώπου τὸ ζῶον, καὶ πλατάνου τὸ φυτὸν καὶ τριγώνου γραμμή. τρίγωνον γὰρ, τὸ ὑπὸ τριῶν εὐθειῶν περιεχόμενον. οὐ πᾶν δέ γε τὸ κατὰ παντὸς καὶ καθ' αὑτό. κατὰ παντὸς μὲν γὰρ κύκνου τὸ λευκὸν, ἀεί τε ὑπάρχον, καὶ παντὶ κύκνῳ. ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. εἷς μὲν δὴ τοῦ καθ' αὑτὸ κατηγορουμένου τρόπος οὗτός ἐστιν. ὃς καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἀποδείξεσι παραλαμβάνεται. Ἕτερος δὲ, ὅσων δὴ συμβεβηκότων τισὶ τὸν λόγον ἀποδιδόντες, τὰ ὑποκείμενα αὐτοῖς συνεφελκόμεθα ἐν τῷ λόγῳ, ταῦτα καθ' αὑτὰ ὑπάρχειν τούτοις λέγεται τοῖς ὑποκειμένοις, ἃ παραλαμβάνομεν ἐν τῷ λόγῳ, τῷ τί ἐστιν αὐτῶν δηλοῦντι. οἷον, σιμότης καθ' αὑτὸ ὑπάρχει ῥινί. ὁριζόμενοι γὰρ τὴν σιμότητα, ῥινὸς κοιλότητα λέγομεν. καὶ τὸ εὐθὺ γραμμῇ. τί γάρ ἐστιν εὐθὺ, τὸ κατὰ γραμμὴν ἐξ ἴσου κείμενον τοῖς ἐφ' ἑαυτοῖς σημείοις. καὶ τὸ περιττὸν ἀριθμῷ. τί γάρ ἐστι περιττὸν, ἀριθμὸς εἰς ἄνισα διαιρούμενος. οὕτως ὑπάρχουσι καὶ αἱ ἀρεταὶ τῇ ψυχῇ. ἑκάστην γὰρ αὐτῶν ὁριζόμενος, συμπαραλήψῃ μέρη τινὰ τῆς ψυχῆς, ἢ δυνάμεις. Τρίτος δὲ τῶν καθ' αὑτὸ ὑπαρχόντων τρόπος, ὁ τῶν συμβεβηκότων ἐστὶν, ὅταν μὴ ἄλλοις πρώτοις ὑπάρχῃ. οἷον τῇ ἐπιφανείᾳ, τὸ κεχρῶσθαι. τὰ μὲν οὖν κατηγορούμενα, κατὰ τοὺς τρεῖς μόνους τούτους τρόπους, καθ' αὑτὸ ὑπάρχειν φαμέν. Λέγεται δὲ καὶ τέταρτός τις ἄλλος τρόπος τοῦ καθ' αὑτὸ, οὐκέτι τῷ ἑτέρου κατηγορεῖσθαι. ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι μὴ δι' ἄλλο ἐστὶ, μὴ δὲ ἐν ἄλλῳ. τοιαῦτα γὰρ τὰ ἄτομα τῆς οὐσίας. ὁ δὲ ἔστω οὕτως ὁ Καλλίας καθ' αὑτό. Λέγεται καὶ αἴτια τινὰ καθ' αὑτὰ, ὅσα μὴ κατὰ συμβεβηκός τινῶν, μὴ δὲ κατὰ σύμπτωμα αἴτια. οἷον, εἰ βαδίζοντος ἤστραψεν. οὐ γὰρ διότι βαδίζει, ἤστραψεν. ἀλλὰ συνέβη. καὶ εἰ τὰς ἀμπέλους ὀρύττων τις, θησαυρὸν εὗρεν. οὐ γὰρ διὰ τὸ χρυσίον ὤρυττεν, ἀλλὰ συνέβη. εἰ δὲ σφάττοντος ἀπέθανεν, οὐκέτι ἔστω λέγομεν, ὅτι συνέβη. καθ' αὑτὸ γὰρ αἴτιον τοῦ θανάτου.

11 Ταῦτα οὖν τοῦ πλήρους ἕνεκεν παρεμβέβληνται τὰ σημαινόμενα τοῦ καθ' αὑτό. οἱ δὲ πρότεροι δύο τρόποι, δῆλον ὡς ἐκ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων εἰσίν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται μὴ ὑπάρχειν, ἢ τὰ ἐν τῷ ὁρισμῷ κατὰ παντὸς τῶν ὑποκειμένων ἐν τῷ τί ἐστι λεγόμενα, ἢ πάλιν ἂν ἐν τῷ ὁρισμῷ τοῦ συμβεβηκότος, λαμβάνηται τὸ ὑποκείμενον. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἐν τῷ ὁρισμῷ ἐξ ἀνάγκης συνυπάρχει, φανερὸν καὶ ἄνευ λόγου. ὅτι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκότων, ὅσα οὐ δυνατὸν ὁρίζεσθαι χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου οὐσίας, καὶ ταῦτα ἀναγκαῖα, δῆλον ἂν γένοιτο περὶ τούτων διαπορήσασι πρότερον. ἑκάστῳ τοίνυν τῶν τοιούτων, οὐ πέφυκεν ἅπαντι προσεῖναι τῷ δεκτικῷ. οὐ γὰρ ἁπάσῃ ῥινὶ σιμότης, οὔτε τὸ ἄρτιον τῷ ἀριθμῷ. ὥστε καὶ εἴποι τις ἂν, μὴ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν τῇ ῥινὶ τὸ σιμόν. ἢ τὸ ἄρτιον τῷ ἀριθμῷ. καί ἐστιν ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, εἰ χωρὶς ἕκαστόν τις τὸ τοιοῦτον λαμβάνει. εἰ μέντοι γε ἐννοήσειεν, ὅτι καὶ ἀντικείμενα ἑκάστῳ τῶν τοιούτων ἐστὶν, ἀρτίῳ μὲν τὸ περιττὸν, σιμότητι δὲ, ἡ γρυπότης, ἄλλο δὲ ἄλλῳ, γνώσεται ὅτι πάντως ἐξ ἀνάγκης τὸ ἕτερον τούτων τοῦ ὑποκειμένου κατηγορεῖται. πᾶς γὰρ ἀριθμὸς, ἢ ἄρτιος, ἢ περιττός, καὶ πᾶσα γραμμὴ, ἢ καμπύλη ἐστὶν, ἢ εὐθεῖα. ἡ γὰρ ἀπόφασις ἐπὶ τῶν τοιούτων θατέρου, θάτερον τίθησιν, ὅταν λέγηται κατὰ τοῦ ὑποκειμένου γένους τοῦ δεκτικοῦ. ἀριθμὸς γὰρ ὁ μὴ περιττὸς, εὐθὺς ἄρτιος. καὶ ῥὶς ἡ μήτε ὀρθὴ μήτε γρυπὴ, σιμὴ πάντως ἐστίν. ἐπ' ἐνίων γὰρ ἐν πλείοσιν ἡ ἀντίθεσις, ἐφ' ὅσων ὑπερβολὴ καὶ ἔλλει-

ἐπιστημονικὰς προτάσεις opiniones scientiæ.
Propositio ois ex subiecto cōstat & prædica[to]
De omni dici qd sit in syllogismo demonstra[tivo]
Per se prædicari 4 modis
1
2
3
4
Causæ per se. casus & fortuna. & fulgetra me ambulante. & inventio thesauri me pastinante
Dubitatio
σιμότης γρυπότης ὀρθή

μεις θεωρεῖται. ἐπεὶ καὶ μεσότης ἐν τοῖς τοιούτοις. ὥστ' εἴπερ ἐπὶ παντὸς ἡ κατάφασις ἢ ἀπόφασις, ἡ δὲ ἀπόφασις ἐπὶ τῶν τοιούτων συμβεβηκότων, τίθησι κατὰ τῶν δεκτικῶν, δῆλον ὡς θάτερον ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει παντὶ τῷ λαμβανομένῳ τῆς ὑποκειμένης αὐτῷ φύσεως. τὸ μὲν οὖν κατὰ παντὸς καὶ καθ' αὑτὸ, διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον. Καθόλου δὲ λέγω, ὃ ἂν κατὰ παντός τε ὑπάρχῃ, καὶ καθ' αὑτὸ, καὶ ᾗ αὐτό. οὔτ' οὖν ἔτι καθ' αὑτὸ, εὐθὺς καὶ καθόλου. ὁ γὰρ τρίτος τρόπος τοῦ καθ' αὑτὸ, καὶ οἱ μετὰ τοῦτον ἑξῆς, οὐ καθόλου. οὔτ' εἰ ἔχουσι τὸ κατὰ παντὸς, εὐθὺς καὶ καθόλου. τὸ γὰρ λευκὸν κατὰ κύκνου παντὸς, καὶ τὸ μέλαν κατὰ τοῦ κόρακος, οὐ μὴν καθόλου. διότι οὐ καθ' αὑτό. δεῖ τοίνυν ἀμφοῖν συνδραμεῖν ἐπὶ τῶν καθόλου. τὸ καθ' αὑτό τε καὶ ᾗ αὐτό. ταῦτα δὲ, ὡς τὰ αὐτὰ λέγομεν νῦν. ἐφ' οἷς γὰρ θάτερον καὶ θάτερον ἐφαρμόττει. οἷον, τῇ γραμμῇ ὑπάρχει καθ' αὑτὸ τὸ μῆκος. ἐν γὰρ τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. καὶ οὐ μόνον γε καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ καὶ ᾗ αὐτό. καὶ τὸ εὐθὺ πάλιν ὑπάρχει τῇ γραμμῇ καθ' αὑτὸ καὶ ᾗ αὐτό. οὐ γάρ ἐστιν ὁρίσασθαι τὸ εὐθὺ, δίχα τῆς γραμμῆς. ἆρ' οὖν ἅπαντα καθόλου κατηγορεῖται, ὅσα ἐν τῷ ὁρισμῷ τινὸς παραλαμβάνεται. ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ γένη καὶ αἱ διαφοραὶ, ὑπάρχει γὰρ αὐτοῖς καὶ τὸ κατὰ παντὸς εἶναι καὶ τὸ καθ' αὑτὸ, ἢ δεῖ καί τινος προσθήκης, εἰς τὸ ἀκριβῶς ὁρίσασθαι τὸ καθόλου. δεῖ γὰρ τὸ καθόλου, πρὸς τῷ παντὶ ὑπάρχειν, καὶ καθ' αὑτὸ ὑπάρχειν, ἔτι καὶ πρώτῳ ἐκείνῳ ὑπάρχειν, καὶ οὐδενὶ ἄλλῳ προτέρῳ. οἷον, τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν, τῷ τριγώνῳ παντί τε γὰρ ὑπάρχει, καὶ καθ' αὑτό. ἐκ γὰρ τῆς οὐσίας, καὶ πρώτῳ γε τῷ τριγώνῳ. οὐδενὶ γὰρ ἄλλῳ πρὸ τοῦ τριγώνου. οὔτ' ἔστι σχήματι καθόλου, τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν ὑπάρχει. οὐ γὰρ ἅπαντι καὶ τῷ τυχόντι, οὐ γὰρ τῷ τετραγώνῳ, καὶ τῷ πολυγώνῳ. οὔτε μὴν αὖθις τῷ σκαληνῷ. παντὶ μὲν τούτῳ, καὶ τῷ τυχόντι. οὐ πρώτῳ δέ. τῷ τριγώνῳ γὰρ πρὸ αὐτοῦ. ᾧ τοίνυν τῷ τυχόντι καὶ πρώτῳ δείκνυται ὑπάρχον, τούτῳ καθόλου ὑπάρχει. καὶ ἡ ἀπόδειξις τῶν οὕτω καθόλου, ἐστὶν ἡ κυρίως ἀπόδειξις. καίτοι καὶ τῶν ὑπὸ τὸ καθόλου. ὁ γὰρ τὸ τρίγωνον ἀποδείξας, δύο ὀρθὰς ἔχειν, ἔδειξεν ὅτι καὶ τὸ σκαληνόν. ἀλλ' ὅμως ὁ γεωμέτρης, οὐχ ᾗ σκαληνὸν, ἔχει τὴν ἀπόδειξιν, ἀλλ' ᾗ τρίγωνον. μὴ θορυβείτω δ' ἡμᾶς τὸ παράδειγμα. ὅτι δεῖ πάντως ἐξισάζειν τὸ καθόλου καὶ ἀντιστρέφειν πρὸς τὸ ὑποκείμενον. ἀλλ' ἴστεον ὅτι καὶ τὰ γένη ταῖς προσεχέσι διαφοραῖς ὑπάρχει καθόλου, καίτοι ἐπὶ πλέον ὄντα. καὶ αἱ διαφοραὶ τοῖς εἴδεσιν. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό τις συγχωροίη, μόνων ἂν εἴη τῶν ὁρισμῶν ἡ ἀπόδειξις. Δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν ὅτι πολλάκις ἀπατώμεθα περὶ τοῦ καθόλου. καὶ γὰρ ἀποδεικνύντες αὐτὸ, οὐ δοκοῦμεν ἀποδεικνύναι. καὶ μὴ δεικνύντες, ἀποδεικνύναι νομίζομεν. τρεῖς δ' αἰτίαι τῆς ἀπάτης εἰσί. μία μὲν, ὅταν τι τῶν καθ' ἕκαστον ᾖ καὶ ἄτομον. ἐφ' οὗ ποιούμεθα τὰς ἀποδείξεις. οἷον, ἥλιος. σελήνη. κόσμος. ἐπεὶ γὰρ οὐδέν ἐστιν ἀνωτέρω τῶν τοιούτων οὐδὲ κοινὸν, ἀλλ' ἐφ' ἑκάστου τὸ ἄτομον, εἷς γὰρ ἥλιος, καὶ μία σελήνη, καὶ μία γῆ, καὶ εἷς οὐρανὸς, ὅταν τι τούτοις ὑπάρχον ἀποδείκνυμεν, ἢ τῇ γῇ τὸ ἐν μέσῳ κεῖσθαι, ἢ τῷ οὐρανῷ τὸ κύκλῳ φέρεσθαι, οὐκ οἰόμεθα καθόλου ὑπάρχον ἀποδεικνύναι. καίτοι μὴ καθ' ὃ τόδ' ἑκάτερον αὐτῶν καὶ ἄτομον ποιούμενοι τὴν ἀπόδειξιν. οὐ γὰρ καθ' ὃ ἥλιος εἷς, ἐκλείποντα αὐτὸν ἀποδεικνύομεν ὑποτρεχούσης τῆς σελήνης, ἀλλὰ τοιαῦταί εἰσιν αἱ γινόμεναι ἀποδείξεις, ὡς εἰ καὶ πλείους ἦσαν, ὁμοίως ἁρμόσειν. ὥσπερ τοίνυν εἰ τὸ σκαληνὸν μόνον τρίγωνον ἦν. ἐδείκνυμεν δὲ αὐτῷ τὸ δύο ὀρθὰς ἴσας ἔχειν ὑπάρχον, μηδὲν τῷ σκαληνὸν εἶναι προσχρώμενοι, ἀλλὰ τῷ τριγώνῳ μόνον, οὐ τῷ σκαληνῷ τοῦτο ὑπάρχον ἐδείκνυμεν, ἀλλὰ τῷ τριγώνῳ, καίτοι μόνον τρίγωνον ὑπόκειται εἶναι τὸ σκαληνὸν, οὕτως ἐπειδὴ καὶ τὸν ἥλιον μείζονα τῆς γῆς ἀποδείκνυμεν, οὐ καθ' ὃ εἷς μόνος ἐστὶν, ἀλλὰ καθ' ὃ ἥλιος, δῆλον ὡς οὐ τοῦδε ἐστὶν ἀπόδειξις τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ παντὸς ἁπλῶς τοῦ τοιοῦδε. ὥστε καὶ ὅταν γίνηται ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα ὄντων ἡ ἀπόδειξις, οὐ τὸ καθ' ἕκαστον οἰητέον ἀποδείκνυσθαι. ἀλλὰ τὸ καθόλου. Δευτέρα δὲ τῆς ἀπάτης αἰτία, ὅταν ᾖ μὲν πλείονα καὶ διαφέροντα εἴδη τὰ τῆς αὐτῆς ἀποδείξεως κοινωνοῦντα, μὴ ᾖ δὲ ἐκεῖνο καθ' ὃ κοινωνοῦσιν ὠνομασμένον. διαφέρουσι μὲν γὰρ ἀλλήλων κατ' εἶδος, ἀριθμὸς, καὶ μέγεθος, καὶ χρόνος. ἀλλ' ἐάν τε ἀριθμοὶ τέσσαρες ἀνάλογον ὦσι, καὶ ἐναλλὰξ εἰσὶν ἀνάλογον. ἐάν τε μεγέθη τέσσαρα, ἐάν τε χρόνοι τέσσαρες, γίνεται δὲ ἐφ' ἑκάστων χωρὶς ἡ ἀπόδειξις. οὐ γάρ ἐστιν ὄνομα κοινὸν, οὔτε φύσις τις ἀνωτέρα ἀριθμοῦ καὶ μεγέθους καὶ χρόνου, ἐφ' ἧς δύναται τοῦτο καθόλου ὑπάρχον ἀποδειχθῆναι. καθόλου μὲν γὰρ ἀληθὲς, ἐάν τινα ἀνάλογον ᾖ, καὶ ἐναλλὰξ ἀνάλογον ἔσται. οὐκ ἔχοντες δὲ ὑποθεῖναι τῷ τινὰ, ὄνομα κοινὸν ὡρισμένον, τεμαχίζουσι τὴν ἀπόδειξιν. καὶ οἴονται καθόλου δεικνύναι ἐφ' ἑκάστου τῶν εἰρημένων, οὐ δεικνύντες οὕτως. οὐδὲ γὰρ ᾗ ἀριθμὸς οὔτε μέγεθος οὔτε χρόνος, ἀποχρῶνται εἰς ἀπόδειξιν. οὕτω δὲ καὶ εἴ τις χωρὶς μὲν τὸ σκαληνὸν δύο ὀρθὰς ἔχειν δεικνύει. χωρὶς δὲ τὸ ἰσοσκελὲς, καὶ χωρὶς τὸ ἰσόπλευρον. ἀλλ' ἐπὶ τούτων μὲν τὸ κοινὸν ὁρᾶται. ἐπ' ἐνίων δὲ ἐλλείπει. Τρίτη δὲ τῆς ἀπάτης αἰτία, τὸ δείξαντας ὅτι παντὶ ὑπάρχει, οἴεσθαι ἀποδεδεῖχθαι, ὅτι καὶ καθόλου. οἷον, εἴ τις δείξειε γεωμέτρης, ἐὰν εἰς δύο εὐθείας εὐθεῖα ἐμπίπτουσα, τὴν ἐφεξῆς γωνιῶν ἑκατέραν ὀρθὴν ποιῇ, αἱ εὐθεῖαι οὐ συμπεσοῦνται. πάσαις μὲν γὰρ τοῦτο ὑπάρχει, ταῖς ποιούσαις τὰς τοιαύτας γωνίας. ἀλλ' οὐ

διὰ τοῦτο

[Left margin, manuscript notes:]

καθόλου. i. universale qd:

12

An quae diffinitionem alicuius rei intrant i. genus & differentiae praedicentur καθόλου an addendum adhuc aliquid. Τὸ καθόλου

σκαληνόν. scalarium. her.

Τὸ καθόλου aequipollere subiecto de quo dicitur & converti cum illo

13

Genera proximis differentiis & differentias speciebus inesse καθόλου

a 1

a 2

τεμαχίζουσι τὸ ἀπόδειξιν soluunt

a 3

ἀποχρῶνται. sufficiunt. hesychius ἐξαρκοῦσι

ἐφεξῆς utrinque [illegible]

:. i. huic nomini τινά. quod paulo ante praecessit

διὰ τοῦτο πρῶτον παράλληλοι. καὶ γὰρ εἰ μὴ ἑκατέραν ὀρθὴν, τὰς δύο δὲ ἅμα δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ποιοῖεν, οὐδὲν ἧττον παράλληλοι δείκνυνται. πρώτου τοίνυν ἡ ἀπόδειξις καὶ καθόλου, τοῦ μὴ συμπίπτειν τὰς δύο ὀρθαῖς ἴσας. τοῦ δὲ ὧν ἑκατέρα ὀρθὴ, κατὰ παντὸς μὲν, οὐ μὴν καθόλου. πῶς οὖν γνωσόμεθα, εἴτε τὸ κατὰ παντὸς ἀπεδείξαμεν, εἴτε τὸ καθόλου. δῆλον τοίνυν ὡς εἰ ταὐτόν ἐστι τριγώνῳ τε εἶναι καὶ σκαληνῷ, καθάπερ λωπίῳ καὶ φάρει, ὁ δείξας ὅτι τῷ σκαληνῷ τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν ὑπάρχει, οὗτος ἐπίσταται τὸ καθόλου. εἰ γὰρ καὶ ᾗ τρίγωνον δύο ὀρθὰς ἔχει, ἀλλὰ ταὐτὸν ὑπόκειται τριγώνῳ τε εἶναι καὶ σκαληνῷ. εἰ δὲ μὴ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον, ὑπάρχει δὲ ᾗ τρίγωνον, οὐχ ᾗ σκαληνὸν, ὁ δὲ ᾗ σκαληνὸν οἰόμενος εἶναι τὴν ἀπόδειξιν, οὐκ οἶδεν ὅτι καθόλου. ἀλλ' αὐτό γε τοῦτο αὖθις, πῶς ἄν τις ἐξεύροι, εἴτε ᾗ σκαληνὸν, εἴτε ᾗ τρίγωνον, ἔχει τὰς δύο ὀρθάς. τοῦτο γὰρ ἡμῖν πρὸς τὴν διάκρισιν ὧν προεθέμεθα ὑπολείπεται. οὗ τοίνυν ἀναιρεθέντος πρώτου τῶν προσόντων τῷ πράγματι, εὐθὺς καὶ τὸ κατηγορούμενον συναναιρεῖται. διὰ τοῦτο καὶ ὑπάρχειν αὐτῷ ῥητέον. οἷον τῷ τριγώνῳ τῳδὶ, πρόσεστι μὲν καὶ τὸ χαλκοῦν εἶναι. πρόσεστι δὲ καὶ τὸ σκαληνόν. πρόσεστι δὲ καὶ τὸ τρίγωνον. πρόσεστι δὲ καὶ τὸ σχῆμα. πρόσεστι δὲ καὶ τὸ πέρατα ἔχειν. ζητοῦμεν τοίνυν, καθ' ὅτι τῶν προειρημένων, τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν αὐτοῦ κατηγορεῖται. ἄφελε τοίνυν τὸ χαλκοῦν εἶναι. ἆρ' οὖν συναφῄρηκας τὰς δύο ὀρθάς; οὐδαμῶς. ἄφελε καὶ τὸ σκαληνόν. ἀλλ' ἔτι ἔχει τὰς αὐτὰς γωνίας. ἄφελε καὶ τὸ τρίγωνον. ἐνταῦθα δή σοι πρῶτον τὸ κατηγορούμενον συναπόλλυται. οὐ γὰρ ἔτι ἕξει τὰς δύο ὀρθάς, ἀλλ' ἐρεῖ τις, ὅτι κἂν τὸ σχῆμα ἀφέλῃς, κἂν τὴν ἐπιφάνειαν, κἂν τὰ πέρατα, καὶ τὰς δύο ὀρθὰς συναφαιρήσῃ. ἀλλ' οὐχ ᾗ ταῦτα ἀναιρεῖται. ἀλλ' ᾗ τούτοις τὸ τρίγωνον συναναιρεῖται. ἐπεί γε εἰ ἦν ἄνευ σχήματος ἢ περάτων τρίγωνον εἶναι, καὶ μένουσιν αἱ δύο ὀρθαὶ, κἂν ἐκεῖνα ἀφαιρεθῇ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν, οὐχ οἷόν τε, σὺ δὲ ἐπισκόπει, ὅτι καὶ μενόντων ἐκείνων, λέγω δὲ τοῦ σχήματος καὶ τῶν περάτων, ἀναιρεθέντος δὲ τοῦ τριγώνου, συναναιροῦνται καὶ αἱ δύο ὀρθαί. διὰ τοῦτο ἄρα ὑπάρχουσι καὶ τούτῳ πρώτῳ καθόλου. τῶν γὰρ λοιπῶν, τὰ μὲν, οὐκ ἀναιρεῖ τὰς δύο ὀρθὰς ἀναιρούμενα. ὡς τὸ χαλκοῦν, καὶ τὸ σκαληνόν. τὰ δὲ, οὐ φυλάσσει φυλασσόμενα. ὡς τὰ σχήματα καὶ τὰ πέρατα. δύναται γὰρ σχῆμα μὲν εἶναι, μὴ δύο δὲ ἔχειν ὀρθάς. οἷον, τετράγωνον ἢ πολυγώνιον. μόνῳ δὲ τούτῳ σωζομένῳ, συσσώζεται. καὶ φθειρομένῳ, συναφανίζεται. καλῶς οὖν εἴρηται, οὗ πρώτου ἀφαιρεθέντος, τὸ κατηγορούμενον συναναιρεῖται. συναναιρεῖται μὲν γὰρ, καὶ τῷ σχήματι καὶ τοῖς πέρασιν, ἀλλ' οὐ πρώτοις.

14 Τούτων τοίνυν ἡμῖν διωρισμένων, δῆλον ὡς ἐκ τῶν καθόλου καὶ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων ἐστὶν ἡ ἀπόδειξις. εἰ γάρ ἐστιν ἡ ἀποδεικτικὴ ἐπιστήμη ἐξ ἀναγκαίων ἀρχῶν, καὶ ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, μόνα δὲ ἀναγκαῖα, ὧν κατηγορεῖται τὰ καθ' αὑτὰ ὑπάρχοντα, καὶ καθόλου τοῖς πράγμασι, φανερὸν ὅτι ἐκ τῶν τοιούτων τινῶν ἡ ἀπόδειξις. Τούτῳ τῷ λόγῳ τινὲς παραβάλλουσιν, εἰ τὰ σώματα τῶν ζώων ἐκ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν, σῖτος δὲ καὶ οἶνος, ξηρὸν καὶ ὑγρὸν, ἐκ σίτου καὶ οἴνου τῶν ζώων ἐστὶ τὰ σώματα. ἀλλ' ὦ βέλτιστε, οὐκ ἀπέδειξας ὅτι μόνα ταῦτα ξηρὰ καὶ ὑγρά. Ἀριστοτέλης δὲ πρῶτον ἀπέδειξεν, ὅτι μόνα τὰ οὕτως ὑπάρχοντα, ἀναγκαῖα. καίτοι καὶ ἄλλα, πολλὰ τῶν συμβεβηκότων, ἀναγκαίως ὑπάρχει τοῖς ὑποκειμένοις ἀεὶ εἶπεν. οἷον τὸ λευκὸν τῇ χιόνι. ἀλλ' ὅτι γε φύσιν ἔχει τισὶν ἑτέροις μὴ ἀναγκαίως ὑπάρχειν, οὐχ οὕτως ἐστὶν ἀναγκαῖον, ὡς τὰ καθ' αὑτὰ καὶ τὰ καθόλου κατηγορούμενα. ἐξ ἀληθῶν μὲν γάρ ἐστι καὶ μὴ ἀποδεικνύντα συλλογίζεσθαι. οἷον Καλλίας βαδίζει. πᾶς ὁ βαδίζων, κινεῖται διὰ ποδῶν. ἀποδεῖξαι δ' οὐκ ἔστιν, εἰ μὴ δι' ἀναγκαίων ἀρχῶν. σημεῖον δ' ὅτι ἡ ἀπόδειξις ἐξ ἀναγκαίων. καὶ γὰρ τὰς ἐνστάσεις οὕτω φέρομεν, πρὸς τοὺς οἰομένους ἀποδεικνύναι, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης. δῆλον δὲ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι γελοῖοι παντελῶς, οἱ τῷ ἐνδόξῳ κρίνοντες τὴν πρότασιν τὴν ἀποδεικτικήν. καθάπερ ᾤετο Πρωταγόρας, ἀποδεικτικὰς εἶναι προτάσεις, καὶ ταύτας τὸν ἐπιστάμενον ἐπιστήμην ἔχειν. τὸν δὲ ἔχοντα ἐπιστήμην, εἰδέναι τί ἐστιν ἐπιστήμη. εἰ γὰρ καὶ τὸ ἀληθὲς οὐκ αὔταρκες πρὸς ἀπόδειξιν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ οἰκεῖον προσεῖναι, καὶ τὰ ἄλλα ἃ διωρίζομεν, σχολῇ γε τὸ πιθανὸν ἀποχρήσει. Ὅτι δὲ ἐξ ἀναγκαίων δεῖ τὴν ἀπόδειξιν εἶναι, φανερὸν καὶ ἐκ τούτων. οὐ γὰρ εἴσεται διὰ τί τὸ συμπέρασμα ἀναγκαῖον, ὁ μὴ τὰς προτάσεις ἀναγκαίας γινώσκων. ἀλλ' ὅτι μὲν ἀναγκαῖον, ἴσως ἂν γινώσκοι. διὰ τί δ' ἀναγκαῖον, οὐκ εἴσεται. ὑπάρχει γὰρ ἐξ ἀνάγκης τὸ ζῷον τῷ ἀνθρώπῳ. ἀλλ' εἰ διότι περιπατεῖ, διὰ τοῦτό τις οἴοιτο ὑπάρχειν τὸ ζῷον, οἶδε μὲν, τὸ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχον, διότι δ' ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει, παντελῶς ἀγνοεῖ. ἔτι φθαρῆναι τὸν τοιοῦτον μέσον ἐνδέχεται. σώζεται δὲ τὸ συμπέρασμα. ὁ δὴ διὰ τούτου τοῦ μέσου γινώσκων τὸ συμπέρασμα, ἡνίκα ἂν φθαρῇ τοιοῦτον ὂν, ἀπολώλεκε τὸ διὰ τί. καίτοι θαυμαστὸν, αὐτόν τε σωζόμενον, καὶ τοῦ πράγματος σωζομένου, καὶ τὸν λόγον ἔχοντα τὸν αὐτὸν, μὴ ἐπίστασθαι. ὅτι μὲν οὖν τὸ συμπέρασμα ἀναγκαῖον εἶναι δεῖ ἐν ταῖς ἀποδείξεσιν, ἅπαντες ὁμολογοῦσιν. ἐγχωρεῖν δὲ αὐτό φασι καὶ ἐκ μέσου δείκνυσθαι μὴ ἀναγκαίου. ἔστι γὰρ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ μὴ ἐξ ἀναγκαίων συλλογίζεσθαι, ὥσπερ καὶ ἐκ μὴ ἀληθῶν, ἀληθές. ἐκ μέντοι τῶν ἀναγκαίων, πάντως ἀναγκαῖον. οὐ πάντως δὲ τὸ ἀναγκαῖον ἐξ ἀναγκαίων, ἀλλ' ὥσπερ τὸ ἐνδεχόμενον ἐξ ἐνδεχομένων προτάσεων, οὕτω καὶ τὸ ἀΐδιον ἐξ ἀϊδίων. εἴρηται δὲ καὶ ὑπὲρ

[Right margin and foot, manuscript notes:]

Eximia solutio

Demonstratio ex his quae per se & ex τῶν καθόλου

Egregium documentum

Potest quis ex veris syllogizare non tamen demonstrare

Protagoras

σχολῇ

σχολῇ. multo minus

ut cf. τὸ μὴ ἀναγκαῖον ἐκ μὴ ἀναγκαίων & hoc sub nomine eorum quos [illegible] dictum: ita. n. censebant. potest [illegible]

ἐκ μὴ ἀναγκαίων, ἀναγκαῖον

Non tamen ἐξ ἀναγκαίων τὸ μὴ ἀναγκαῖον sed semper ἀναγκαῖον

↩ euadat uertit hermo. itaq: uidetur aliter legendum — *∴ .i. quinta essentia .s. coelestis corporis*

[margin: Syllogismorū liber compositus a Themistio. — Per demonstrationem nil aliud significat q̄m p medium — ὅτι / διότι D^a]

τούτου, ἐν τοῖς περὶ συλλογισμῶν εἴρηται πλεόνων. ἀλλ᾽ οἱ ταῦτα λέγοντες, ἀγνοοῦσιν, ὅτι οὐχ ἁπλῶς εἶναι δεῖ τὸ συμπέρασμα ἀναγκαῖον. ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπόδειξιν. τὸ δὲ διὰ τὴν ἀπόδειξιν, οὐδὲν ἄλλο, ἢ διὰ τὸν μέσον ἐστίν. οὗ μὴ ὑπάρχοντος ἐξ ἀνάγκης, οὐκ εἴσεται ἀποδεικτικῶς, οὔτ᾽ ἂν τὸ ὅτι δεικνύῃ τις, οὔτ᾽ ἂν τὸ διότι. ἀλλ᾽ εἰ μὲν οἴοιτο ἀναγκαῖον αὐτὸ, μὴ ὄντα, οἰήσεται καὶ ἐπίστασθαι μὴ ἐπιστάμενος. εἰ δὲ γνώσεται τὴν φύσιν αὐτοῦ, γνώσεται ἂν ὅτι μὴ, δὲ ἐπίσταται. τίς δὲ ἡ διαφορὰ τοῦ ὅτι καὶ διότι, ἀκριβέστερον μὲν ἐφεξῆς μαθησόμεθα. ἀποχρήσει δὲ νῦν ἐκθέσθαι παράδειγμα. ὅταν μὲν γὰρ δεικνύωμεν ὅτι τὸ κυκλοφορικὸν πέμπτον σῶμά ἐστι, τὸ ὅτι δεικνύομεν. ὅταν δὲ δεικνύωμεν ὅτι δι᾽ ἀντίφραξιν γῆς, ἡ τῆς σελήνης γίνεται ἔκλειψις, τὸ διότι. εἰ δέ τις ἄμφω ταῦτα, διὰ μέσων οὐκ ἀναγκαίων δεικνύει, οὐκ ἀποδεικτικῶς ταῦτα γνώσεται, εἰκότως οὖν τῶν συμβεβηκότων μὴ καθ᾽ αὑτὰ (ὃν τρόπον διώρισται τὰ καθ᾽ αὑτὰ) οὐκ ἔστιν ἀποδεικτικὴ ἐπιστήμη. 15 οὐ γάρ ἐστιν ἐξ ἀνάγκης δεῖξαι τὸ συμπέρασμα. τὸ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεται καὶ μὴ ὑπάρχειν. περὶ τοῦ τοιούτου γὰρ λέγω συμβεβηκότος. Διατί οὖν ἐρωτῶμεν ὅλως προτάσεις τοιαύτας, εἰ μηδὲν συνάγουσιν ἀναγκαῖον. ἢ καὶ ὁ μὴ ἡγήσηται κατὰ φύσιν αὐτοῦ τὸ συμπέρασμα ἀναγκαῖον, ἐπὶ ταῖς ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος προτάσεσιν, ἀλλ᾽ ἕπεται ἐξ ἀνάγκης τῷ τὰς προτάσεις ἐκείνας θεμένῳ. ἀλλ᾽ ἴσως τὸ μὲν ἐρωτᾶν, οὐδ᾽ ἀποδεικτικὸν ὅλως ἐστίν. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ δοθῆναι τὴν πρότασιν ἢ μὴ δοθῆναι, τὸν ἐπιστημονικὸν ἠρτῆσθαι προσήκει συλλογισμόν. ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. μᾶλλον δὲ σκεπτέον, ὅσα καθ᾽ αὑτὰ ὑπάρχει περὶ ἕκαστον γένος, περὶ ὃ ὧν ποιούμεθα τὰς ἀποδείξεις. ἐκ γὰρ τοιούτων καὶ περὶ τῶν τοιούτων, εἰσὶν οἱ κατ᾽ ἐπιστήμην συλλογισμοί. τὰ δ᾽ ἄλλως συμβεβηκότα, οὐκ ἀναγκαῖα. οὐ μόνον δὲ τὰ ἐνδεχόμενα καὶ μὴ ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀεὶ συνυπάρχει. μὴ καθ᾽ αὑτὰ δὲ, ἐπεὶ καὶ οἱ διὰ σημείων συλλογισμοὶ λαμβάνουσι μὲν τοὺς μέσους ἀεὶ τῷ πράγματι συνυπάρχοντας. ἀεὶ γὰρ τὸ γάλα ἔχειν, ὑπάρχει τῇ τετοκυίᾳ. καὶ ὁ καπνὸς, τῷ πυρί. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲ τούτους κυρίως ἀποδεικτικοὺς εἴποιμεν ἄν. ὅτι δι᾽ ὑστέρων, τὸ πρότερον συλλογίζονται. ὅτι μὲν οὖν καὶ ἀναγκαίας εἶναι δεῖ τὰς προτάσεις, εἴρηται καὶ πλείω τῶν ἱκανῶν. ὅτι δὲ καὶ οἰκείας, δῆλον ἐκ τούτων. 16

[margin: Nō ab eo quod dentur uel non dentur propositiones pendet demonstratio sed a natura ipsarum rerū. — Syllogismi p signa .i. coniecturales non sunt p̄prie demonstrationes]

Εἰ γὰρ δεῖ καὶ τὸ μέσον τῷ τρίτῳ, καὶ τὸ πρῶτον τῷ μέσῳ καθ᾽ αὑτὸ ὑπάρχειν, δῆλον ὡς οὐκ ἔστιν ἐξ ἄλλου γένους εἰς ἄλλο γένος μεταβῆναι τὰς ἀποδείξεις. οὐδ᾽ ἐφαρμόζει ταῖς γεωμετρικαῖς, ταῖς ἀριθμητικαῖς. τὰ γὰρ καθ᾽ αὑτὰ ὑπάρχοντα, ἐκ τῆς αὐτῆς φύσεως, καὶ τοῦ αὐτοῦ γένους. εἴπερ ἐκ τῆς οὐσίας ἑκάστου. ἔξωθεν γὰρ μικρὸν ἀναλαβοῦσι ῥητέον. ἐπειδὴ τρία ἐστὶ τὰ ἐν ταῖς ἀποδείξεσιν, ἓν μὲν, ὃ δείκνυται ὑπάρχειν, ἢ μὴ ὑπάρχειν, τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ κατηγορούμενον ἐν τῷ συμπεράσματι. ἓν δὲ, τὰ ἀξιώματα ἐξ ὧν δείκνυται, αὗται δ᾽ εἰσὶν αἱ προτάσεις, ἐκ τῶν καθ᾽ αὑτὰ ὑπαρχόντων. τρίτον δὲ τὸ γένος τὸ ὑποκείμενον, καὶ ἡ φύσις, ἧς τὰ πάθη καὶ τὰ καθ᾽ αὑτὰ ὑπάρχοντα δεικνύουσιν αἱ ἀποδείξεις, οἷον ἀριθμὸς ἢ μέγεθος. ἐπισκέψασθαι δὲ δεῖ, πότε καὶ πῶς ἂν ἐνδέχοιτο μεταβαίνειν τὰς ἀποδείξεις. δῆλον τοίνυν, ὅτι ὅσων μὲν τὰ γένη ἐστὶ παντελῶς κεχωρισμένα. ὥσπερ ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρίας, οὐκ ἔστι τὴν ἀριθμητικὴν ἀπόδειξιν ἐφαρμόσαι ἐπὶ τὰ τοῖς μεγέθεσι συμβεβηκότα. τὸ δὲ ἐφαρμόζει λέγω, χρήσασθαι τοῖς ἀποδεδειγμένοις τὰ κατ᾽ ἄλλην ἐπιστήμην ἀποδεικνύμενα. ἐφ᾽ ὧν δ᾽ ἐστὶ κοινωνία τοῖς γένεσι, καὶ οὐ παντελῶς αἱ φύσεις ἀλλήλων εἰσὶ κεχωρισμέναι, αἱ ταῖς ἐπιστήμαις ὑποκείμεναι, ἔνεστι συγχρήσασθαι ἐπὶ τῶν τοιούτων, τοῖς τῆς ἑτέρας ἀξιώμασι τὴν ἑτέραν. οὕτω γὰρ ἔχει πρὸς γεωμετρίαν μὲν, ὀπτική. συνίστησι γὰρ τὰ ὑποκείμενα ἀμφοτέραις. μᾶλλον δ᾽ ἐστὶ θάτερον ὑπὸ θάτερον. εὐθεῖαι καὶ αἱ γωνίαι, καὶ τὸ παράλληλα εἶναι. καὶ τὸ συμπίπτειν, καὶ πάντα οἷς χρῆται ὁ ὀπτικὸς, ἐκ γεωμετρίας ἐστί. καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς, παρ᾽ ἐκείνης λαμβάνει. ὁμοίως καὶ πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν ἡ ἁρμονικὴ φαίνεται ἔχουσα. τὸ γὰρ διπλάσιον καὶ ἐπίτριτον, καὶ ἡμιόλιον, ἐκεῖθεν ἥκει τοῖς διαστήμασιν. ἀλλὰ καὶ ἡ ἰατρικὴ πολλαχοῦ συγχρῆται φυσικαῖς ἀποδείξεσι. τὸ γὰρ ἀνθρώπειον σῶμα περὶ ὃ πραγματεύεται, ὑπὸ τὸ φυσικὸν σῶμά ἐστιν. ὅτι δὲ ταῦτα ἀληθῆ λέγομεν, δῆλον γένοιτ᾽ ἂν ἐντεῦθεν. ὁ γὰρ γεωμέτρης οὐχ ὅπως ἔτι παντελῶς εἴη κεχωρισμένον τῶν γραμμῶν, καὶ τῶν ἐπιπέδων, δύναιτ᾽ ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ γεωμετρικῶς ἀποδεῖξαι. οἷον ὅτι τῶν ἐναντίων μία ἐπιστήμη. ἀλλ᾽ οὐδὲ ὅσα ταῖς γραμμαῖς ὑπάρχει καὶ τοῖς ἐπιπέδοις, μὴ καθ᾽ αὑτὰ δὲ, μὴ δὲ ᾗ γραμμὴ καὶ ἐπίπεδον, ἀλλ᾽ ἔξωθεν τῆς οὐσίας, οὐδ᾽ ὑπὲρ τούτων ἔχει λόγον δοῦναι. οἷον εἰ καλλίστη τῶν γραμμῶν ἡ εὐθεῖα, ἢ εἰ μᾶλλον ἀντίκειται, τῇ περιφερεῖ τῆς κεκλασμένης. οὔτε γὰρ περὶ καλοῦ τι, οὔτε περὶ ἐναντίου προσήκει λέγειν τῷ γεωμέτρῃ, καθὸ γεωμέτρης. κοινὰ γὰρ ταῦτα, καὶ πλείοσιν ὑπάρχοντα γένεσιν. ὥστε παρατηρητέον εἰς τὰς ἀποδείξεις, καὶ τοὺς τόπους ἐκείνους τοὺς πολυχρήστους, οὓς ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς παρειλήφαμεν. 17 λέγω δὲ, τούς τε ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων, καὶ τῶν ὁμοίων, καὶ τῶν συστοίχων. πολύκοινοι γὰρ, καὶ οὐδὲν ἔχοντες οἰκεῖον, οὐδὲ προσεχὲς ἐν γένει. πῶς οὖν λέγομεν εἶναι κοινά τινα ἀξιώματα, οἷον ἀπὸ ἴσων ἴσα. καὶ ἐπὶ παντὸς τὴν κατάφασιν, ἢ τὴν ἀπόφασιν, ἢ οὐδὲ τούτοις ὡς κοινοῖς χρῶνται. ἀλλ᾽ ἑκάστη προσοικειοῦται αὐτὰ, τῇ τῆς ὕλης οἰκείᾳ προσθήκῃ. γεωμετρία μὲν, ἂν ἀπὸ

ἴσων

[margin: οἰκεῖα .i. peculiares & proprias. her. — Tria debent inesse omni demonstrationi — οὐχ ὅπως — παρατηρητέον uitandu fugiendū. — Dubitatio — Solutio. Quomodo postulata intrent demonstratione, uidelicet non simpliciter sed cum adiectione materiæ. Notandū hoc uehementer.]

III .i. quando & quemadmodū de genere in genus transitum facere demonstrationib liceat

↩ uide expositionē huius loci in sancti thomæ commentarys. Sic .n. uertit [redacted] In quocumq: genere est inuenire aliquid minus & minus alicui, in eodem genere est inuenire æquale illi, Sed in genere quadratorū est inuenire aliquod quadratū minus circulo & aliquod maius circulo ergo est inuenire aliquod quadratum æquale illi

ἴσων μεγεθῶν. ἀριθμητικὴ δὲ, ἂν ἀπὸ ἀριθμῶν. καὶ τὸ τῆς ἀντιφάσεως ὁμοίως. λέγει γὰρ ἑκάστη, συμπλέκουσα τὸ γένος περὶ ὃ πραγματεύεται. οἷον, ἀριθμὸς περιττός ἐστιν, ἢ οὐκ ἔστιν. οὐκ ἄρα αὔταρκες πρὸς ἀπόδειξιν, τὸ τὰς προτάσεις ἀληθεῖς εἶναι. οὐδὲ μὴν τὸ ἀναποδείκτους καὶ ἀμέσους. ἀλλὰ δεῖ καὶ οἰκείας εἶναι, καὶ μὴ πλείοσι γένεσιν ἐφαρμόζειν. διὰ τοῦτο τὸν Βρύσωνος τετραγωνισμὸν, οὐκ ἄν τις εἴποι γεωμετρικὴν ἀπόδειξιν. χρῆται γὰρ ἀξιώματι, ἀληθεῖ μὲν κοινῷ δέ. τοιοῦτον γὰρ, τὸ ὧν τὰ αὐτὰ μείζω τε καὶ ἐλάττω, ἐκεῖνα εἶναι ἴσα ἀλλήλοις. οὐ γὰρ ἐπὶ μεγέθους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀριθμοῦ καὶ χρόνου, καὶ ἐπ᾽ ἄλλων πολλῶν ἀληθὲς τὸ ἀξίωμα. τί οὖν ἐστιν ὃ προσλαμβάνων ὁ Βρύσων, ᾤετο τετραγωνίζειν τὸν κύκλον. οὐδὲν μὲν πρὸς τὸν παρόντα λόγον ἐστί. τῶν φιλομαθῶν δ᾽ ἕνεκεν εἰρήσθω. ὁ κύκλος φησὶ τῶν ἐγγραφομένων πολυγώνων ἁπάντων, μείζων ἐστί. τῶν περιγραφομένων δ᾽ ἐλάττων. ὁμοίως καὶ τὸ πολύγωνον τὸ μεταξὺ γραφόμενον, τῶν τε ἐγγραφομένων καὶ τῶν περιγραφομένων τῷ κύκλῳ. τῶν αὐτῶν ἄρα μείζων τε καὶ ἐλάττων ἐστίν, ὅ τε κύκλος, καὶ τουτὶ τὸ πολύγωνον. ὥστε καὶ ἀλλήλοις ἴσα, διὰ τὸ ἀξίωμα τὸ εἰρημένον. ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἀληθὲς μέν ἐστιν. εἰ δὲ βούλει, καὶ ἄμεσον καὶ ἀναπόδεικτον. ἀλλ᾽ οὐκ ἔχει σοι τὴν ἀρχὴν ὁ συλλογισμὸς οἰκείαν τῷ δεικνυμένῳ. οὐ δὲ γὰρ λαμβάνεις, ᾗ κύκλος ἐστίν. οὐδὲ ᾗ μέγεθος. ὁμοίως οὖν ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων συλλογιζομένοις. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὰ λήμματα, τῆς φύσεως τῆς ὑποκειμένης, ἀπηρτημένα λαμβάνουσιν. ὁ δὲ ἀληθῶς τε καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἐπιστάμενος, ἐκ τῶν ἀρχῶν τῶν ἐκείνου, καὶ τῶν καθ᾽ αὑτὰ ὑπαρχόντων ἐπίσταται. ἐφ᾽ ὧν ἀνάγκη τὸν μέσον ὅρον καὶ τὴν πρότασιν τὴν συνέχουσαν τὸν συλλογισμὸν, ἤτοι γε ἐκ ταὐτοῦ καὶ ἑνὸς εἶναι γένους πάντα πάντως, ἢ συγγενοῦς τε καὶ μὴ πόρρω διεστηκότος. ὥσπερ ἔφαμεν ἔχειν τὰ σύμφωνα διαστήματα πρὸς τοὺς ἀριθμούς. διὰ τοῦτο γὰρ οἰκεῖα τε χρῆται ἁρμονικὴ προτάσεσιν ἀριθμητικαῖς. ἅπασαι γὰρ αἱ τοιαῦται. τὸ μὲν, ὅτι, φέρουσι παρ᾽ ἑαυτῶν, οἷον ὅτι σύμφωνον τὸ διὰ τεσσάρων διάστημα. καὶ ὅτι συμπίπτειν φαίνονται πόρρωθεν αἱ παράλληλοι. τὸ δὲ διότι, παρὰ τῶν ἀνωτέρω λαμβάνουσι. διὰ γὰρ τὸν ἐπίτριτον λόγον, σύμφωνον τὸ διὰ τεσσάρων. καὶ διὰ τὰς ἐλάττους γωνίας, συμπίπτουσιν αἱ παράλληλοι. διαφέρουσι δὲ αἱ τοιαῦται ἀποδείξεις, τῶν ἐν τὸ γένος ἐχουσῶν ἀκριβῶς. ὅτι ἐπὶ ἐκείνων μὲν, οἱ τρεῖς ὅροι συμφυεῖς. ἐπὶ τούτων δὲ, τὸ μὲν συμπέρασμα, τῆς ὑποβεβηκυίας ἐστὶν ἐπιστήμης. τὸ δὲ μέσον, τῆς ἀνωτέρας. τὸ γὰρ ἡμιόλιον, ἀριθμοῖς ὑπάρχει καθ᾽ αὑτό. διόπερ σύμφωνον, τὸ διὰ πέντε διάστημα.

18 Φανερὸν δὲ καὶ ἂν ὦσιν αἱ προτάσεις καθόλου ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὅτι ἀνάγκη καὶ τὸ συμπέρασμα ἀΐδιον εἶναι τῆς αὐτῆς ἀποδείξεως. αἱ γὰρ προτάσεις, ἀΐδιοι καὶ ἀναγκαῖαι. ἐξ ἀναγκαίων δὲ ἀναγκαῖον, καὶ ἐξ ἀϊδίων, ἀΐδιον. Ἐνταῦθα τοίνυν ἐπισκεπτέον τὸ συμπέρασμα, πῶς πρῶτον καθόλου, ἐφ᾽ ὧν αἱ προτάσεις πρότεραι καθόλου, οὐ γὰρ ἂν τὸ πρῶτον ὑπάρχοι ἐν τῷ συμπεράσματι, εἰ προτέροις ὑπάρχει τοῖς λήμμασιν. ἢ πρῶτον μὲν, οὐκ ἀεὶ τὰς προτάσεις ἀναγκαῖόν ἐστιν εἶναι καθόλου. καὶ γὰρ εἴρηται, ἐὰν ὦσιν οὐχ ὅτι δεῖ πάντως εἶναι τοιαύτας. ἔπειτα, ἐπὶ τῶν τοιούτων, οὐδὲν κωλύει μὴ τὸ φύσει καὶ καθόλου πρῶτον ὑπάρχειν ἐν τῷ συμπεράσματι, ἀλλὰ τὸ πρῶτον τῶν δυναμένων ἀποδειχθῆναι. καὶ ἴσως ἀντιλέγων τοῦτο λέγει ὁ Ἀλέξανδρος. ἄμεινον δὲ μὴ σφόδρα ἀκριβολογεῖσθαι, μὴ δὲ διαιρεῖσθαι νομίζειν Ἀριστοτέλην οὕτω, τὸ καθόλου μὲν ἐν τῷ συμπεράσματι δεῖν ὑπάρχειν, τὸ καθ᾽ αὑτὸ δὲ ἐν ταῖς προτάσεσιν. οὔτε γὰρ διακέκριται που καὶ φανερῶς τοῦτο εἴρηται, οὔτε δυνατὸν σώζεσθαι τὸ καθόλου πρῶτον ἐν τῷ συμπεράσματι, εἴγε ἐκ τῶν καθόλου δεικνύοιτο. δῆλον γὰρ ὡς ἀνάγκη τὸ κατηγορούμενον, τῷ μέσῳ πρῶτον ὑπάρχειν. τὸ δὲ ὡς ἀποδεικτὸν πρῶτον, οὕτως εἶναι τὸ συμπέρασμα καθόλου. περὶ μὲν οὖν τοῦ πρώτου συμπεράσματος, ὃ συνάγεται ἐκ τῶν ἀμέσων προτάσεων, ἴσως ἂν λέγοιτο πιθανῶς. περὶ δὲ τῶν ἐφεξῆς καὶ ἐκ προαποδεδειγμένων συναγομένων, πῶς ἂν ἔτι χώραν ἔχοι λοιπόν. οὐ δὲ γὰρ ὡς ἀποδεικτὰ πρῶτα ἐκεῖνα. ὥστε ἢ πάσας τὰς τοιαύτας ἀποδείξεις παραγραπτέον, τοὺς τὸ καθόλου νομίζοντας ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν τῷ συμπεράσματι, ἢ συγχωρητέον καὶ τὸ καθόλου περὶ τῶν προτάσεων λέγεσθαι, καθάπερ τὸ καθ᾽ αὑτό. καὶ περὶ προτάσεων δὲ, τῶν πρώτων καὶ ἀναποδείκτων, εἰς ἃς ἀνάγεται ἡ ἀπόδειξις. ἡ γὰρ ἀκρίβεια τῆς ἀποδείξεως, ἐν τοῖς λήμμασι. τῷ δὲ συμπεράσματι ἀποχρήσει, τὸ ἐκ τοιούτων συνάγεσθαι, πρὸς τὸ γίνεσθαι ἀναγκαῖον τὸν συλλογισμόν. τοῦτο καὶ αὐτὸς Ἀριστοτέλης δῆλον ποιεῖ. εἰπὼν γὰρ, ὅτι ἐὰν ὦσιν αἱ προτάσεις καθόλου, οὐχ ὅτι ἐστὶ καθόλου, καὶ τὸ συμπέρασμα ἐπενήνοχεν, ἀλλ᾽ ὅτι ἀΐδιον. ἢ τοίνυν ταῦτα ῥητέον, ἢ ὅτι δυνατὸν ἄμφω καθόλου ὑπάρχειν, καὶ τὸ ἐν τῷ συμπεράσματι δεικνύμενον, καὶ τὸ δι᾽ οὗ δείκνυται. οἷον τῷ τριγώνῳ, καὶ τὸ δύο ἔχειν ὀρθὰς, ὅπερ ἐστὶ τὸ δεικνύμενον, καὶ τὸ τὴν ἐκτὸς ἴσην εἶναι δυσὶ ταῖς ἐντὸς καὶ ἀπεναντίον. ὅπερ ἐστὶ δι᾽ οὗ δείκνυται. ταῦτα μὲν οὖν ἀναγκαῖον ἦν διὰ τὸ χρήσιμον ἐξεργάσασθαι. οὔ φησι δὲ ἀκολουθεῖν Ἀριστοτέλης, τῷ τὴν ἀπόδειξιν εἶναι τῶν καθόλου, καὶ ἀϊδίων, συγχωρεῖν εἶναι τὰς ἰδέας. οὐ δὲ γὰρ καθόλου ποιοῦσι τὰς ἰδέας οἱ τιθέντες, οὔτε ἐν τοῖς καθέκαστον ὑφεστώσας, ὥσπερ τὸ καθόλου. ἀλλ᾽ ἐν ἑκάστῃ παρὰ τὰ πολλὰ, κεχωρισμένην οὐσίαν

[margin: Brysonis Tetragonism. — Quo axiomate utens bryso putabat se quadrare circulum. — Quo differant demonstrationes quæ uno genere cōtinentur ab alys — Dubitatio — Solō — Non semp in demonstratione propositiones sunt uniuersales — Alexander — παραγραπτέον .i. reijciendę circumscribendaę: g. herm — firmitas & robur demonstrationis in propositionibus sita. cōclusioni autem satis est ab illis deduci ad hoc ut syllogismus necessarius fit.]

∝ ff. οἷά τε χρῆσθαι. herm. uti potest — *ω credo inuertendas esse dictiones.*

↩ .i. prima responsio est hæc her — *⌐ πρόφορον uidet deesse ex prædictis & ex her. tralat.*

 # ff. περὶ uidetur legisse hermo. ad numerū constituit

Singularia particip[ant] ideas aequinoce

Nullam esse demostratione reru[m] corruptibilium.

Socrates al[…], sed nu[n]c, nec q[ua]tenus socrates, sed quatenus homo

Diff[erentia] uel [defin]itiu[m] demo[n]strationis, uel demo[n]str[ationis] situ differens, uel co[n]clusio demonstrationis

Dubitatio

Sol[uti]o

καθ' ἑαυτήν· δι' ἣν καὶ τὰ πολλὰ εἶναι νομίζουσιν. ἐπεὶ τὸ μὲν καθόλου, συνωνύμως κατηγορεῖται τῶν καθ' ἕκαστον. τῶν δὲ ἰδεῶν ὁμωνύμως, τὰ καθ' ἕκαστον μεταλαμβάνει. τὰς μὲν οὖν ἰδέας δεῖ ταῦτα οὐκ ἀνάγκη εἶναι, εἴπερ ἀπόδειξις ἔσται. τὸ καθόλου δὲ ἀναγκαῖον. ἄλλως γὰρ οὐχ οἷόν τε τὸ μέσον εὑρεῖν.

19 Ἐκεῖνο δὲ φανερόν, ὡς εἴπερ ἀΐδιον εἶναι δεῖ τὸ συμπέρασμα ἐν ταῖς ἀποδείξεσιν, οὐδενὸς ἀπόδειξις ἔσται τῶν φθαρτῶν, οὐδ' ἐπιστήμη ἁπλῶς, ἀλλ' οὕτως, ὅτι οὐ καθόλου αὐτῶν ἐστι. πῶς γὰρ ἂν γένοιτο ἀΐδιον ἔτι τὸ συναγόμενον, ἐν ᾧ τὸ φθαρτὸν ὑποκείμενον περιέχεται. ᾧ μήτε ἀεὶ τὸ κατηγορούμενον ὑπάρχει, μήτε ἁπλῶς. ἀλλὰ ποτὲ καὶ πῶς. οἷον τῷ Σωκράτει, τὸ ζῷον εἶναι νῦν γάρ, καὶ οὐχ ὅτι Σωκράτης. ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος. ἔπειτα δὲ, δεῖ αἱ προτάσεις ἔχουσι τὸ καθόλου λοιπὸν ἔτι καὶ τὸ καθ' αὑτό, εἴπερ τὸ συμπέρασμα φθαρτὸν τὸ πρῶτον. ἀλλ' ἀνάγκη τὴν ἑτέραν αὐτῶν εἶναι φθαρτήν, καὶ μὴ καθόλου. ὥσπερ δὲ ἀπόδειξις οὐκ ἔστιν οὐδενὸς τῶν φθαρτῶν, οὕτως οὐδὲ ὁρισμός ἐστι τῶν φθαρτῶν. ὁ γὰρ ὁρισμός, ἢ ἀρχὴ ἀποδείξεως, ἢ ἀπόδειξις θέσει διαφέρουσα, ἢ συμπέρασμα ἀποδείξεως. ἀρχὴ μὲν ἀποδείξεως, ὅταν, ἢ ὡς πρότασις ἄμεσος, ἢ ὡς ὅρος ἐν προτάσει λαμβάνηται. θέσει δὲ διαφέροντες ἀποδείξεως οἱ τὴν αἰτίαν ἔχοντες ὁρισμοί, οἷον, τί ἐστιν ἔκλειψις ἡλίου. ἐπισκότησις φωτὸς διὰ τὴν ὑποδρομὴν σελήνης. ἐὰν γὰρ ἐν ἐσι μεταθέντες τὸν ὁρισμόν, ἀπόδειξιν ποιήσαι. οἷον ἡ σελήνη τὸν ἥλιον ὑποτρέχει. τὸ ὑποτρέχον ἐπισκοτεῖ. συμπεράσματα δὲ ἀποδείξεών εἰσιν, οἱ τὴν ὑλικὴν αἰτίαν παραλαμβάνοντες ὁρισμοί. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ὁρισμῶν, ἀκριβέστερον ἐν τοῖς ἐφεξῆς μαθησόμεθα. Αἱ δὲ τῶν πολλάκις γινομένων ἀποδείξεις καὶ ἐπιστῆμαι, οἷον σελήνης ἐκλείψεως, πῶς ἂν εἶεν ἀποδείξεις. ἡ γὰρ ἔκλειψις, οὐκ ἀΐδιον. ἢ καὶ αὐτῶν τούτων εἶδός τι κοινὸν φαίνεται τῶν κατὰ τὴν ὁμοίαν περίοδον γινομένων. οὐ γὰρ αὐτῆς μιᾶς καὶ τῆσδε τῆς ἐκλείψεως τῆς κατὰ τήνδε τὴν ὥραν συμβάσης γίνεται ἡ ἀπόδειξις, ἀλλ' αὐτῆς τῆς τοιαύτης ἁπάσης, ἣν διὰ τὰς τοιαύτας αἰτίας ἀεὶ γίνεσθαι ἀναγκαῖον. οὕτως οὖν καὶ αὐτοῦ τούτου τὸ καθόλου δείκνυται, οὐ τὸ καθ' ἕκαστον. εἰ μὴ ἄρα οὕτω τὸ καθ' ἕκαστον, ὅτι ὑπὸ τὸ καθόλου, καθάπερ καὶ αὐτῶν τῶν φθαρτῶν ἀποδείκνυμεν. πῶς μὲν οὖν τὸ καθ' αὑτὸ καὶ τὸ καθόλου, δεῖ προσεῖναι ταῖς ἀποδείξεσιν, εἰρήσθω τοσαῦτα. πάλιν δὲ ἄλλην ἀρχὴν ποιησαμένοις, ῥητέον.

20 Εἰ γὰρ ἐκ προτέρων πᾶσα ἀπόδειξις, δῆλον ὡς οὐκ ἔστιν οὐδὲ μιᾶς αὐτῆς ἐπιστήμης, τὰς ἑαυτῆς ἀρχὰς ἀποδεῖξαι. οὐδὲ ἔτι ἔσονται ἐκεῖναι ἀρχαί, εἰ δι' ἑτέρων προτέρων ἀποδείκνυνται. ὡς εἰ μὲν καὶ αὐτὰς πάλιν ἀποδεικνύειν ἀνάγκη, εἰς ἄπειρον οὕτω πρόεισιν. εἰ δὲ τίθεσθαι ὡς ἐναργεῖς, ἐκεῖναι δήπουθεν ἂν εἶεν ἀρχαί. καὶ ὁ ταύτας εἰδὼς τὰς ἀρχάς, καὶ ἐκ τούτων ἀποδεικνύς, μᾶλλον οἶδε τοῦ τὰς ὕστερον γινώσκοντος, κἀκείναις χρωμένου. ἆρ' οὖν οὐκ ἔστιν οὐδαμῶς ἀποδεῖξαι τὰς γεωμετρικὰς ἀρχάς, οὐδὲ τὰς ἀριθμητικάς, οὐδὲ τὰς μουσικάς, οὐδὲ τὰς τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν; ἢ ἔστι μὲν οὐκ ἐκείνης δὲ τῆς ἐπιστήμης τῆς ὡς ἀρχαῖς αὐταῖς κεχρημένης. οὐδὲ γὰρ ἂν δύναιτο ἐκείνη τῶν ἀρχῶν ἀρχὰς ἑτέρας ποιεῖσθαι, ἀλλά τινος ἑτέρας πασῶν ἀνωτέρας. ὑφ' ἣν εἰσὶν αἱ πᾶσαι ἐπιστῆμαι. οὕτω γὰρ ἔσται δυνατὸν αὐταῖς κεχρῆσθαι ταῖς ἐφεξῆς, εἰ ἔοικεν ἀπαιτεῖν ὑπ' ἐκείνην. ὥσπερ καὶ ὑπὸ τὴν γεωμετρίαν ἡ ὀπτική. ἄλλως γὰρ ἀμήχανον. εἴπερ ἐξ οἰκείων καὶ συγγενῶν ἡ ἀπόδειξις. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πολυύμνητος σοφία. ἣν καὶ αὐτὴν ἁπλῶς ἐπιστήμην κλητέον, καὶ μάλιστα ἐπιστήμην, ἢ τὰ πρῶτα ἁπάντων αἴτια θεωρεῖ, καὶ τὰ μάλιστα αἴτια, μάλιστα γὰρ αἴτια, ὧν οὐδὲν αἴτιον. Διὰ ταῦτα δὴ πάντα, εἰκότως χαλεπόν ἐστι, τὸ γνῶναι, εἰ κατ' ἐπιστήμην ἴσμεν, ἢ μή. χαλεπὸν γὰρ τὸ γνῶναι, εἰ ἐκ τῶν οἰκείων ἑκάστου ἀρχῶν ἴσμεν, ὅπερ ἐστὶ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ κατ' ἐπιστήμην. ἀλλ' ἐὰν εὕρωμεν ἀληθῆ μόνον τὰ λήμματα, εὐθὺς ἀποδεικτικὸν ἡγούμεθα τὸν συλλογισμόν. τὸ δ' οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ δεῖ συγγενεῖς εἶναι τὰς ἀρχὰς τοῖς δεικνυμένοις, καὶ ἐκ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων. λέγω δὲ ἑκάστου γένους ἀρχάς, ἃς ὅτι εἰσί, τίθεσθαι ἀναγκαῖον. ἀποδεῖξαι δὲ οὐκ ἐνδέχεται. δυοῖν γὰρ ὄντων, ἃ προγινώσκειν ἀναγκαῖον ἐφ' ἁπάσης μαθήσεως λογικῆς, ὅτι τέ ἐστι, καὶ τί σημαίνει. τὸ μὲν οὖν σημαίνει προεγνωκέναι, οὐκ αὐτῶν τῶν ἀρχῶν μόνον. ἀλλὰ καὶ αὐτῶν γὰρ τῶν δεικνυμένων ἐστὶν ἀναγκαῖον, (εἴπερ ἀναγκαῖον συνιέναι τῆς ἀποδείξεως) τὸ δ' ὅτι ἐστίν, αὐτῶν μὲν τῶν ἀρχῶν προειδέναι. αὐτῶν δὲ τῶν ἑξῆς, ἀποδεικνύναι, μᾶλλον δὲ οὕτω διαιρετέον.

21 Ἐπειδὴ τρία ἐστίν, ὑπὲρ ὧν ἑκάστη πραγματεύεται ἐπιστήμη, τό, τε ὑποκείμενον γένος, οἷον, ἀριθμός, μέγεθος, καὶ τὰ καθ' αὑτὰ ὑπάρχοντα τούτῳ, οἷον, τὸ ἄρτιον καὶ τὸ περιττόν, ἢ τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν, ἢ τὸ συμπίπτειν, καὶ πρὸς τούτοις τὰ ἀξιώματα. οἷον, ἐὰν ἴσα ἀπὸ ἴσων. ὅτι μὲν ἐστὶ τὸ γένος ὑποτίθεσθαι δεῖ. τί δὲ σημαίνει, τὰ ὑπάρχοντα καθ' αὑτά. ἄμφω δέ, καὶ ὅτι ἐστί, καὶ τί σημαίνει, τὰ ἀξιώματα. διότι οὖν ἐπ' ἐκείνων μὲν ἑκάστου θάτερον, ἀμφότερα δ' αὐτὴ τούτων, ὅτι διὰ τῶν ἀξιωμάτων ἐκεῖνα συνάπτομεν πρὸς ἄλληλα καὶ συνάγομεν. ἐνίας μέντοι παραλιπεῖν ὑποτίθεσθαι. ὅταν ᾖ φανερὰ λίαν καὶ ἐναργῆ. οἷον, τὴν ὑποκειμένην φύσιν ὅτι ἐστίν, ὅταν ᾖ σφόδρα γνώριμος καί πως διαφανῆ. οὐ γὰρ ὑποτίθεται ὁ φυσικός, εἶναί τι θερμὸν ἢ ψυχρόν. οὐδὲ ὁ ἰατρός, εἶναί τι ἀνθρώπειον σῶμα. ἀλλ' ὅ γε ἀριθμητικός, ἀριθμὸν ὑποτίθεται καὶ μονάδα. οὐ γὰρ ὁμοίως ἐκφανὴς ἡ τούτων οὐσία. πάλιν ἕτεροι τὸ τί σημαίνει παρεῖσιν,

Non posse demonstrari principia scientiarum si sint demonstrabilia per eas scientias quarum sunt principia sed per aliam quae sit superior

Scientia simpliciter quae sit

Difficillimum cognitu teneamus rem scientia nec ne, quia ordinem sit intelligere an ex propriis quam aliquam principiis an ex communibus sit effectum.

Dubitatio

Solutio

Tria esse circa quae omnis scientia versatur. Subiectum genus & existentia per se & axiomata

/// haec uerba sic uertit her. sed solum ratione una si mentio eorum concepta uniuersaliter fit

q posteriores propositiones nouit & posterioribus principiis demonstrat. herm.

22 ὅταν ἔκδηλον ᾖ. γελοῖον γὰρ τὰ φανερὰ ἐξηγεῖσθαι. οὐκ αἰτούμεθα δὲ εἶναί τινα ἀξιώματα, δι' αὐτὸ πιστὰ καὶ ἐναργῆ καὶ δοκοῦντα εἶναι τοιαῦτα. δοκοῦντα δὲ ὅταν λέγω, οὐ πάντας λέγω συγχωρούμενα καὶ διδόμενα, πάνυ γὰρ ἂν εἴη ὀλίγα τὰ ἀξιώματα, εἰ ταύτῃ κρίνοιτο. παντὶ γὰρ ἐστιν ἐνστῆναι κατὰ τὸν ἔξωθεν λόγον. ἀλλὰ κατὰ τὸν ἔνδον γε, οὐ παντί. καὶ γὰρ τὸ καταλείπεσθαι ἴσα ἴσων ἀφαιρεθέντων, ἐρίζων ἄν τις ἐνσταίη. ἀλλ' ἡ γλῶττα τούτου φιλονικεῖ κατ' Εὐριπίδην, ἡ φρὴν δὲ οὐδαμῶς. οὐδ' ἡ ψυχή. ἡ δὲ ἀπόδειξις, οὐ πρὸς τὸν ἔξω λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐν τῇ διανοίᾳ. οὐ τοίνυν ἐξ ὧν φθέγγονται, κριτέον τὰ ἀξιώματα, ἀλλ' ἐξ ὧν ὑπολαμβάνουσι. πολλάκις γὰρ ἄλλα μὲν φθεγγόμεθα, ἄλλα δὲ νοοῦμεν. ὥσπερ οὐδ' οἱ γεωμέτραι κέχρηνται ταῖς γραμμαῖς, ὑπὲρ ὧν διαλέγονται καὶ δεικνύουσιν. ἀλλ' ἃς ἔχουσιν ἐν τῇ ψυχῇ, ὧν εἰσι σύμβολα αἱ γραφόμεναι. κἂν τοίνυν λέγωσι ποδιαίαν τὴν οὐ ποδιαίαν, ἢ ἰσόπλευρον τὸ οὐκ ἰσόπλευρον, οὐχ οἷς γράφουσι προσεκτέον, ἀλλ' οἷς νοοῦσι. τούτοις γὰρ χρῶνται πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. πρὸς μὲν γὰρ τὸ συμπέρασμα τὴν καθόλου γραμμὴν ἔχουσιν. αὐτὴν δεικνύουσι δὲ τὴν ἐξυσμένην. οὐ γὰρ ἂν ἄλλως τὴν ἀληθινὴν ἐνσημαίνοιντο.

23 ὅτι δέ ἐστι τὰ ἀξιώματα λίαν ἐναργῆ, φανερόν. τί γὰρ ἐναργέστερον τοῦ μηδὲν ἐνδέχεσθαι τὸ αὐτὸ ἅμα καταφάναι καὶ ἀποφάναι. οὕτω γὰρ αὐτῷ πεπιστεύκαμεν ἀδιστάκτως, ὥστε κεχρῆσθαι ὀκνοῦμεν εἰς τὰς ἀποδείξεις, ἐν τάξει λήμματος. ὥστε ἐστὶ τὸ πάνυ γνώριμον, παρέλκειν δοκεῖ. πλήν ἐστι γε, ἐφ' ὧν, ἀναγκαῖον. πότε οὖν, καὶ πῶς; ὅταν δὴ προκείμενον ᾖ περί τινος συμπεραίνεσθαι, ὅτι τόδε μὲν ἐστι, τὸ δὲ ἀντικείμενον οὐκ ἔστιν. οἷον, ὅτι ὁ κόσμος πεπερασμένος μὲν ἐστιν, οὐ πεπερασμένος δ' οὐκ ἔστι. τουτέστιν ἄπειρος οὐκ ἔστι. τότε γὰρ ληπτέον, ὅτι κατ' οὐδενὸς σώματος ἐνδέχεται, τὸ πεπερασμένον ἅμα φάναι καὶ ἀποφάναι. σῶμα δὲ ὁ κόσμος. καὶ ποιητέον ἀεὶ τὴν μείζονα πρότασιν, τοιαύτην. οὕτω γὰρ καὶ τὸ συμπέρασμα ὅμοιον ἔσται. οὐ μόνον δὲ δείξομεν ἐναργές, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ ἅμα καταφάναι καὶ ἀποφάναι. ἀλλ' ὅτι καὶ θάτερον κατὰ παντὸς ἐξ ἀνάγκης. τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀντιφάσεως φύσις. καὶ οὐχ ὥσπερ τὰ ἐναντία, οὐ δύναται μὲν συνυπάρχειν. οὐ μὴν θάτερον ἐξ ἀνάγκης αὐτοῦ παντός. τούτῳ μέντοι γε ἤδη τινὲς εἰς ἀποδείξεις φανερώτερον χρῶνται τῷ ἀξιώματι. καὶ μάλιστα ὁ διὰ ἀδυνάτου τρόπος. τῷ γὰρ ἀδύνατον ἀποδεῖξαι τὸ ἀντικείμενον οὐ βούλεται συμπεραίνεσθαι, τίθησι τὸ λοιπόν. ἐξ οὐδενὸς ἑτέρου τὴν ἀνάγκην προσάγων τῷ λόγῳ, ἢ τοῦ δεῖν αὐτοῦ παντὸς τὴν κατάφασιν ἢ τὴν ἀπόφασιν εἶναι. ἐπεὶ γὰρ ἢ σύμμετρός φησιν ἢ οὐ σύμμετρος, εἰ μὴ σύμμετρος, οὐ σύμμετρος ἐξ ἀνάγκης. τὸ γὰρ σύμμετρον, ἢ οὐ σύμμετρον, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ὅτι θάτερον ἐξ ἀνάγκης τῆς ἀντιφάσεως. ὅπερ εἰ καὶ μὴ λέγουσι διερρήδην, ἀλλὰ χρῶνταί γε αὐτοῦ τῇ δυνάμει. ποιοῦσι δὲ ἰδιαίτερον τὸ ἀξίωμα, ἀπὸ τοῦ καθόλου μετάγοντες εἰς τὸ προκείμενον γένος. εἴρηται γὰρ ὅτι τοῖς κοινοῖς ἀξιώμασιν, οὐχ ὡς κοινοῖς χρηστέον εἰς τὰς ἀποδείξεις. ἀλλὰ προσαρμοστέον ταῖς ὑποκειμέναις φύσεσι, καὶ οἰκειότερα ποιητέον, συστελλόμενα εἰς τὸ γένος, ὑπὲρ οὗ τι βουλόμεθα ἀποδεῖξαι.

24 ἔστι γάρ τινα κοινὰ ἀξιώματα καθ' ἃ πᾶσαι κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις αἱ ἐπιστῆμαι. ἀλλὰ καὶ ἄλλαι δύο δυνάμεις. ὧν ἡ μέν, φαυλοτέρα ἐπιστήμης. ἡ δέ, ἀμείνων. λέγω δέ, τὴν διαλεκτικήν τε, καὶ τὴν σοφίαν. ἐπικοινωνοῦσι δέ, οὐχ ὅτι χρῶνται καὶ αὗται τοῖς ἀξιώμασι καθάπερ αἱ ἐπιστῆμαι. ἀλλ' ὅτι πειρῶνται ταῦτα συνιστᾶν. ἀλλ' ἡ μέν, ἐκ τῶν ἐνδόξων. ἡ δέ, καθ' ἑτέραν φοράν. οὐ λέγομεν δὲ ἐπιστήμην εἶναι τὴν διαλεκτικήν, διότι οὐδὲν ὡρισμένον ἔχει γένος. οἷον, γραμμὰς ἢ ἀριθμούς. καὶ οὐκ ἐκ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων, ἀλλ' ἐκ τῶν δοκούντων περὶ ἑκάστου πρόεισι. διὸ δείξει, καὶ θεωρεῖ ἐρωτῶν. καὶ ὄντος τε καὶ μὴ ὄντος, οἴεται δεῖξαι ὃ βούλεται. οὐ γὰρ ἂν ἐχρῆτο παντὶ τῷ δοθέντι. ἀδύνατον γὰρ ἐκ τῶν ἀντικειμένων δείκνυσθαι τὸ αὐτό. ἀλλὰ καὶ τὸ θνητὴν συλλογίσασθαι τὴν ψυχήν, καὶ τὸ ἀθάνατον. τῷ δὲ ἀποδεικνύντι, θάτερον πρόκειται μόνον. ζητῶν τὸ ἀληθὲς μόνον, οὐκ ἐρωτᾷ. εἰ μὴ γὰρ δῴη τις, ὅτι ἀκίνητος, ἀλλὰ θάτερον, στήσεται.

25 ἆρ' οὖν οὐδέποτε ὁ ἀποδεικνὺς ἐρωτήσει; οὐδ' ἔστιν ἐπιστημονικὸν ἐρώτημα, ὥσπερ διαλεκτικόν τε καὶ σοφιστικόν; ἢ ἔστι μὲν ἐρώτημα ἀποδεικτικόν, ὥσπερ καὶ πρότασις ἀποδεικτική. οὐ πᾶν δὲ ἀποδεικτικόν, οὐδὲ πρότασις πᾶσα ἀποδεικτική. ἀλλ' ἐξ ὧν ὁ καθ' ἑκάστην οἰκεῖος γίνεται συλλογισμός, ταύτην ἔνεστι μεταλαμβάνοντας εἰς ἐρώτησιν, οἰκεῖον ποιεῖν τῆς ἐπιστήμης τὸ ἐρώτημα. ἐρωτήσει γὰρ ὁ γεωμέτρης, οὐχ ἵνα ἐκ τῆς ἀποκρίσεως λάβῃ τὴν πρότασιν, τὴν πρὸς τὸν οἰκεῖον συλλογισμόν. φέρει γὰρ αὐτὴν οἴκοθεν, κἂν μὴ παρ' ἄλλου λαμβάνῃ. ἀλλ' εἴ ποτε ἄλλου πειρᾶσθαι βούλοιτο, τοῦ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην ἐπαγγελλομένου. οὐκοῦν οὐδὲ ἀποκριτέον ἅπας πρὸς ἅπαν ἐρώτημα. ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸ γεωμετρικὸν ὁ γεωμέτρης, οὐχ ὁ μουσικός. πρὸς δὲ τὸ μουσικόν, οὐχ ὁ γεωμέτρης. ἀλλ' ὁ μουσικός. ἆρ' οὖν οὐδὲ ἁρμονικῷ προσήκειν ἂν εἴποις ἀριθμητικὸν ἐρώτημα, οὐδὲ ἰατρικῷ φυσικόν, οὐδὲ ὀπτικὸν γεωμέτρῃ; καίτοι δείκνυται γε ἐξ ἀριθμητικῶν πολλὰ ἁρμονικά. καὶ ἐκ τῶν γεωμετρικῶν πολλὰ ὀπτικά. ἀποκριτέον οὖν καὶ περὶ τούτων, καθ' ὃ κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις αἱ ἐπιστῆμαι γενικωτέραις. ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν δὲ οὐκ ἀποκριτέον. οὐδ' ὑπὲρ ἑκάστου λόγου καθάπερ εἴρηται. δῆλον τοίνυν ὅτι κἂν ἐλέγχηται γεωμέτρης, ὑπὲρ τοῦ μὴ διαιρεῖσθαι τὸν τόνον δίχα, οὐχ ᾗ γεωμέτρης ἐλέγχεται. ἀλλ' ᾗ συμβέ-

Euripides

Saepe alia loquimur alia cogitamus.

Geometrae no[n] utu[n]tur lineis q[ui]bus demonstrant & de q[ui]bus disputant, sed in[telligunt] quas s[u]nt in mente quaru[m] indices sunt descriptae.

Contradictionis natura

De Syllogismo ducente ad impossibile nota.

Attende

Logica inferior est scientia, Sapientia aute[m] superior & q[uo]rum ratione constet logicam no[n] e[ss]e scientiam

Dialectica & p[ri]ma philosophia no[n] utu[n]tur axiomatis

Dubitatio

Solutio

Quaestio

Sol[uti]o

r[e]f[erendum] ἐξ ὧν· astipulante hermo. tra.

puto deesse ἐπιστήμην ex her. tra.

// r[e]f[erendum] ὑπὲρ. extrala. her

⸗ aut ego erro aut hic deest negatio · & quod ipse videtur paulo post confirmare dicens οἱ λόγοι δὲ οὐκ ἔχουσιν ὡρισμένα τὰ μέσα

∴ i. rationes dialecticae. her.

∴ ἐν ᾧ. videtur legere her. ubi vertens

ἔοικε τῷ τὰ μουσικὰ ἀγνοοῦντι, γεωμέτρην εἶναι. ὥστε ἐν ἀγεωμετρήτοις περὶ γεωμετρικῶν οὐ διαλεκτέον. λύσει γὰρ ὁ φαύλως διαλεγόμενος. οὐ γὰρ ὥσπερ τῶν ἐνδόξων οἱ πολλοὶ κριταί, οὕτω καὶ τῶν κατ' ἐπιστήμην οἱ ἀνεπιστήμονες. ὁ δὲ ἀνεπιστήμων, λέγεται διχῶς. ἢ τῷ παντελῶς ἔννοιαν μὴ ἔχειν τοῦ πράγματος, ἢ τῷ φαύλως ἔχειν. ἀγεωμέτρητος γάρ, καὶ ὁ μηδὲν περὶ τῶν παραλλήλων εἰδώς, καὶ ὁ συμπίπτειν αὐτὰς οἰόμενος. ἀλλὰ τοῦτό γε, εἰ καὶ γεωμετρικόν πώς ἐστιν ἀγνόημα, διότι περί τινός ἐστι τῶν κατ' ἐπιστήμην, ἀλλὰ χαλεπώτερόν τε ἐκείνου καὶ ποικιλώτερον. πῶς δὲ χαλεπώτερον, καὶ ποσαχῶς συμβαίνει, καὶ πῶς πρὸς αὐτὸ ἐνστατέον, παραδώσομεν προϊόντες.

Imperitia bifariam dividitur

παραλογισμὸς oberratio · her.

26 Ἐν δὲ τοῖς μαθήμασιν ὁμοίως οὐκ ἔστιν ὁ παραλογισμός. αἴτιον γὰρ λαμβάνει τὸ μέσον, εἴτε ὁμώνυμον εἴτε μή. ὥρισται γὰρ ἕκαστον. καὶ τὸ ὄνομα ἑκάστου σχεδὸν λέξις ἐστί. τὸν γὰρ κύκλον ἀκούσας, εὐθὺς ὁρᾷ γεγραμμένον ἐν αὐτῷ. καὶ οὐ φέρεται ἐπ' ἄλλο τι σημαινόμενον, ἀλλ' ἐπ' ἐκεῖνο, οὗ τὸν ὁρισμὸν ἐποιήσατο. εἰ δὲ λέγεται καὶ ἔπη τινὰ κύκλος, ἀλλ' οὐκ ἐᾷ ταῦτα κύκλον ὑπολαβεῖν τὸν γεωμέτρην ὁ τοῦ κύκλου λόγος, ὁ ὢν ἐν τῇ ψυχῇ. οἱ λόγοι δέ, οὐκ ἔχουσιν ὡρισμένα τὰ μέσα, ἅτε ἐξ ὡρισμένων πραγμάτων. οἷον οἱ σοφοὶ μανθάνουσιν. οἱ μανθάνοντες, οὐκ ἴσασιν. οἱ σοφοὶ ἄρα οὐκ ἴσασι. τὸ γὰρ μανθάνειν, καὶ ἐπὶ τοῦ συνιέντος. ὁμοίως δέ, καὶ ἐπὶ τοῦ διδασκομένου. ἡ ἀπάτη δὲ παρὰ τὸ μέσον, ἐν τοῖς καθ' ὁμωνυμίαν παραλογισμοῖς. ὁ γὰρ δὶς λαμβανόμενος, οὗτος. ὥστε ἔνεστιν αὐτὸν εἰς ἄλλο καὶ ἄλλο σημαινόμενον μεταλαμβάνειν. ἐνίοτε δ' οὐ παρὰ τὸ μέσον. παρὰ τὸ σχῆμα δὲ ἡ ἁμαρτία. ὥσπερ εἴ τις ἐν δευτέρῳ σχήματι, δύο καταφατικαῖς χρῷτο καὶ τῷ τοῖς ἄκροις ἀμφοτέροις τὸ μέσον ἕπεσθαι. εἰ δ' οὐκ ἦν δυνατόν, ἐκ ψευδοῦς ἀληθὲς δεῖξαι, ῥᾴδιον ἦν τὸ ἀναλύειν. ἀναλύειν δὲ λέγω νῦν, τὸ τεθέντος τινὸς ἀληθοῦς συμπεράσματος, τὰς προτάσεις ἐξευρίσκειν, δι' ὧν συνήχθη. τοῦτο γὰρ ἂν εὐκολώτερον ἐποιοῦμεν, ἐν ὡρισμένοις ἔχοντες μᾶλλον τὴν ζήτησιν. ἐπειδὴ δέ, εἰ μὲν ἀληθεῖς αἱ προτάσεις, ἀληθὲς καὶ τὸ συμπέρασμα, οὐκ ἀντιστρέφει δέ, ἀλλ' ἐνδέχεταί τι συμπέρασμα ἀληθές, καὶ δι' ἐνδόξων συναχθῆναι, διὰ τοῦτο χαλεπὸν τὸ ἀναλύειν. ἐν ἀπείροις γὰρ ἡ ζήτησις τῶν προτάσεων. ἀλλὰ καὶ ταύτῃ διαφέρει τὰ μαθήματα τῶν διαλόγων. ὅτι ῥᾴων ἐν ἐκείνοις, ἡ ἀνάλυσις. αἴτιον δέ. οὐδὲν γὰρ ψεῦδος λαμβάνουσιν, εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ συμπεράσματος. ἀλλ' οὐδὲ ἀληθὲς ἅπαν ἁπλῶς. οὔτε γὰρ κοινόν τι, οὔτε συμβεβηκός. ἀλλὰ διὰ τῶν ὁρισμῶν, καὶ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων, πρόϊασι. ταῦτα δέ, εὐαρίθμητα, καὶ ὡρισμένα. ἁπλουστέρα δὲ ἐν τοῖς μαθήμασιν ἡ ἀνάλυσις, ὅτι καὶ ἡ σύνθεσις ἁπλουστέρα, καὶ ἡ αὔξησις τῶν λόγων. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς διαλόγοις διχῶς ἡ αὔξησις, καὶ τῷ προσλαμβάνειν ἔξωθεν τῷ συμπεράσματι, καὶ τῷ μέσον ἐμβάλλειν τοῖς λήμμασιν, ἀλλ' ἕτερος τρόπος ἐν τοῖς μαθήμασι μόνος. ἀεὶ γὰρ τῷ δειχθέντι προσλαμβάνοντες, οὕτω πρόϊασιν. οἷον τῷ πρώτῳ θεωρήματι, τὸ δεύτερον. καὶ τῷ δευτέρῳ τὸ τρίτον. καὶ οὕτως ἐφεξῆς. μέσου δὲ ἔνθεσις παρ' αὐτοῖς οὐκ ἔστι. διότι οὐδ' ἔμμεσόν τινα παραλαμβάνουσι πρότασιν. ὥσπερ δὲ καθ' ἓν ἡ σύνθεσις, οὕτω καθ' ἓν ἡ ἀνάλυσις.

Circulum dici versus quosdam.

Sapientes discunt. discentes nesciunt, ergo sapientes nesciunt

÷ [illegible] naturam 2ᵃ f.

Resolvere qd i. ἀναλύειν

Si propositiones verae & conclusio est vera, non tamen recurrit

διαλόγων i. dialecticarum rationum. her.

διαλόγοις

27 Τὸ δ' ἐπίστασθαι δι' αἰτίου, λέγεται διχῶς. ἓν μέν, ὅτι διὰ μέσου τινός, πᾶν γὰρ μέσον, αἴτιον τῆς συναγωγῆς τοῦ συμπεράσματος. ἓν δέ, διὰ τῆς τοῦ πράγματος αἰτίας τοῦ δεικνυμένου. κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον, ἅπας συλλογισμὸς δι' αἰτίου. καὶ γὰρ ἅπας διὰ μέσου τινός. κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, οὐχ ἅπας. ἀλλ' ὁ διὰ τῆς αἰτίας τοῦ πράγματος. τοιοῦτος δὲ μόνος, ὃν κυρίως ἀποδεικτικὸν ἐλέγομεν. ἐπεὶ λέγεται καὶ ὁ ἕτερος ἀποδεικτικός, ὅταν ἔχῃ τἆλλα γοῦν ὅσα διωρίσαμεν. λεγέσθω τοίνυν, τοῦ μὲν διότι συλλογισμός, ὁ διὰ τῆς αἰτίας τοῦ πράγματος. τοῦ δ' ὅτι, πᾶς ὁ δι' ἐμμέσων καὶ δι' ἀληθῶν ἀληθής.

Scire per causam dupliciter dici

Medium causa est conclusionis

28 Ἔστι μὲν οὖν καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην, ποτὲ μὲν τὸ διότι ἐπίστασθαι, ποτὲ δὲ τὸ ὅτι. ἔστι δὲ καὶ καθ' ἑτέραν μὲν τὸ ὅτι. καθ' ἑτέραν δέ, τὸ διότι. πρῶτον μὲν οὖν εἴπωμεν, πῶς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην. εἷς μὲν οὖν τρόπος οὗτός ἐστιν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ τοῦ πράγματος αἴτιον καθ' αὑτὸ δεῖ ὑπάρχειν καὶ προσεχῶς οὗ ἐστιν αἴτιον, ὁ μὲν δι' ἐμμέσων συλλογιζόμενος, τὸ ὅτι συλλογίζεται, ὁ δὲ δι' ἀμέσων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ διότι. οἷον ἐπὶ ἀστρολογίας. ὁ μὲν ἀποδείξας τάχιον δύνειν τὰ μεσημβρινὰ τῶν βορείων, τῷ κινεῖσθαι ἐπ' ἐλάττονος περιφερείας, ἀπέδειξε τὸ διότι. διὰ γὰρ ἀμέσων, καὶ διὰ προσεχοῦς αἰτίας τῷ πράγματι. ὁ δὲ τοῦτο συναγαγών, τῷ πόρρωθεν εἶναι τοῦ πόλου, ἀπέδειξε μὲν καὶ αὐτός, δι' ἀληθῶν, ἀληθές. οὐ μὴν διὰ τῆς προσεχοῦς αἰτίας τοῦ πράγματος. οὐδὲ δι' ἀμέσων. πάλιν ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ὁ μὲν διότι αὐτοκίνητον, ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἀποδείξας, οὐ δι' ἀμέσων. ὁ δὲ διότι ἀρχὴ ζωῆς, διὰ τοῦτο ἀγένητος, δι' ἀμέσων. καὶ ὁ μὲν τὰ φυτὰ μὴ ἀναπνεῖν, ὅτι μὴ ζῷα, δι' ἐμμέσων. ὁ δὲ διότι μὴ πνεύμονα ἔχει, δι' ἀμέσων. οὐ γὰρ τὸ μὴ εἶναι ζῷον, προσεχὲς αἴτιον τοῦ μὴ ἀναπνεῖν. ἦν γὰρ ἂν καὶ τὸ εἶναι ζῷον, τοῦ ἀναπνεῖν αἴτιον προσεχές. πολλὰ δέ, ζῷα μέν, οὐκ ἀναπνεῖ δέ, ὡς τὰ ἔντομα. ἀλλὰ πρῶτον αἴτιον τοῦ μὴ ἀναπνεῖν, τὸ μὴ πνεύμονα ἔχειν. τὸ ζῷον δὲ πόρρωθεν εἴληπται αἴτιον ἔξω πάλιν, καὶ οὐκ ἀμέσως κατηγορούμενον τοῦ ἀναπνεῖν. ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ πνεύμονα ἔχειν. τὸ δὲ μὴ εἶναι ζῷον, ὑπερβολή. τοιαύτην αἰτίαν καὶ Ἀνάχαρσις ἀπέδωκε. τοῦ μὴ εἶναι παρὰ Σκύθαις αὐλητρίδας, τῷ μὴ εἶναι ἀμπέλους. πόρρω γὰρ καὶ οὕτως. προσεχὲς

Syllogismus proprie demonstrativus est in quo scimus per causam rei demonstratae. nam est etiam alter demonstrativus improprie sic dictus

Syllogismus τοῦ διότι & syllogismus τοῦ ὅτι in eadem scientia & rursus in alia

Anacharsis

⊏ δι' ἀλλήλων legit her. reciprocis vertens nescio quam recte

⸗ Her. modo caetera quae definimus habeant

⊲ διὰ μέσου legit herm. cui videntur favere verba praecedentia ἓν μὲν ὅτι διὰ μέσου τινός. sed sequentia ostendunt recte legi δι' ἐμμέσων

29 μὲν γὰρ τὸ μὴ μεθύσκεσθαι αἴτιον. τούτου δέ, τὸ μὴ εἶναι οἶνον. τούτου δέ, τὸ μὴ εἶναι ἀμπέλους. γίνονται δὲ καὶ ἐν δευτέρῳ σχήματι, οἱ τῆς τοιαύτης αἰτίας συλλογισμοί. λέγω δὲ οἱ τῆς πόρρωθεν. ὥσπερ οἱ νῦν εἰρημένοι. ἐπεὶ γὰρ τὸ ζῷον, κατὰ μὲν τοῦ ἀναπνεῖν παντός, κατὰ φυτοῦ δέ, οὐδενός, τὰ φυτὰ οὐκ ἀναπνεῖ. καὶ ἐπειδὴ ἄμπελοι παρὰ μὲν τοῖς ἔχουσιν αὐλητρίδας εἰσί, παρὰ Σκύθαις δὲ οὔ, παρὰ Σκύθαις αὐλητρίδες οὐκ εἰσίν. ἕτερος δὲ τρόπος, ὅταν δι' ἀμέσων μὲν ἄμφω. ἀλλ' ὁ μέν, διὰ τῆς αἰτίας. ὁ δέ, διὰ τοῦ σημείου. ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ τετοκέναι, τὸ γάλα ἔχειν, ἀποδείκνυσι τὸ διότι. ὁ δὲ διὰ τοῦ τὸ γάλα ἔχειν, τετοκέναι, τὸ ὅτι. καὶ ὁ μὲν τὰς αὐξήσεις τῆς σελήνης, διὰ τοῦ σφαιροειδοῦς, τὸ διότι. ὁ δὲ τὸ σφαιροειδές, διὰ τῶν αὐξήσεων, τὸ ὅτι. πολλάκις μὲν οὖν συμβαίνει καὶ ἀντιστρέφειν ἀλλήλοις τὸ αἴτιον, καὶ τὸ σημεῖον. καὶ ἄμφω δείκνυσθαι δι' ἀλλήλων. διὰ τοῦ σημείου μέν, ὡς τὸ ὅτι. διὰ θατέρου δέ, ὡς τὸ διότι. δι' οὗ μὲν ὡς σημείου, ὡς γνωριμωτέρου τοῦ συμπεράσματος. διὰ θατέρου δέ, ὡς αἰτίου τοῦ πράγματος. πολλάκις δὲ οὐκ ἀντιστρέφει τὰ σημεῖα τοῖς αἰτίοις αὐτῶν. εἰ μὲν γὰρ καπνός, πάντως καὶ πῦρ. εἰ δὲ πῦρ, οὐ πάντως καπνός. καὶ εἰ μὲν τέτοκεν, ἀνδρὶ πεπλησίακεν. εἰ δὲ πεπλησίακεν, οὐ πάντως τέτοκεν. ἐπὶ δὴ τῶν τοιούτων, ἡ μὲν τοῦ ὅτι δεῖξίς ἐστιν. ἡ δὲ τοῦ διότι, ἐκλέλοιπε. διὰ μὲν γὰρ τοῦ σημείου, τὸ αἴτιόν ἐστιν ἀποδεῖξαι. διὰ δὲ τοῦ αἰτίου, τὸ σημεῖον, οὐκέτι. ὥσπερ οὖν οὐδὲ πάντα τὰ αἴτιά τε καὶ αἰτιατὰ ἀντιστρέφει, οὕτως οὐδὲ πάντα τὰ ἀντιστρέφοντα, αἴτιά τε ἐστὶ καὶ αἰτιατά. δυνατὸν γὰρ τοῦ αὐτοῦ αἰτίου πλείω σημεῖα πρὸς ἄλληλα ἀντιστρέφειν. οἷον τοῦ πυρέττειν σημεῖα, ἥ τε ταραχὴ τῆς ἀρτηρίας, καὶ ἡ τοιάδε θερμότης. δείκνυται μὲν οὖν δι' ἀλλήλων, καὶ τὰ τοιαῦτα. κατ' οὐδέτερον δέ, ὁ τοῦ διότι συλλογισμός. ἀλλὰ κατ' ἀμφότερα, ὁ τοῦ ὅτι. κατὰ μὲν οὖν τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην οὕτω ποτὲ μὲν τοῦ ὅτι, ποτὲ δὲ τοῦ διότι γίνονται οἱ συλλογισμοί.

⊳ καλεῖ

Omne respirans = animal
Nulla planta = animal
Nulla planta respirat

Omnes habentes fidicinas habent vineas
Scythae non habent vineas
Scythae non habent fidicinas

Sicut non semper omnes causae & effectus recurrunt sic non semper omnia recurrentia causae & effectus sunt

30 πῶς δὲ κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην, λέγωμεν ἤδη. ὅταν δή τινες ἐπιστῆμαι οὕτως ἔχωσι πρὸς ἀλλήλας, ὥστε εἶναι τὴν ἑτέραν ὑπὸ τὴν ἑτέραν, οἷον ὀπτικὴν πρὸς γεωμετρίαν. μηχανικήν, πρὸς στερεομετρίαν, καὶ ἁρμονικὴν πρὸς ἀριθμητικήν, καὶ τὴν ναυτικὴν ἀστρολογίαν, πρὸς τὴν μαθηματικὴν ἀστρολογίαν, συνώνυμοι γὰρ σχεδὸν εἰσὶ τῶν τοιούτων ἐπιστημῶν, τὸ γὰρ ὄνομα τὸ αὐτὸ καὶ ὁ λόγος δέ, οὐ πάντῃ ἕτερος. λέγεται γὰρ μουσικός, ὅ, τε ταῖς ἀκοαῖς γεγυμνασμένος, καὶ ὁ τὸ μάθημα εἰδώς. ὥσπερ οὖν ἐλέγομεν, ὅτι ἐάν τινες ἐπιστῆμαι οὕτως ἔχωσι πρὸς ἀλλήλας, τὸ μέν, ὅτι τῶν αἰσθητικῶν εἰδέναι. τὸ δὲ διότι, τῶν μαθηματικῶν. οὗτοι γὰρ ἔχουσι τῶν αἰτιῶν τὰς ἀποδείξεις καὶ πολλάκις οὐκ ἴσασι τὸ ὅτι. καθάπερ οἱ τὸ καθόλου θεωροῦντες, πολλάκις οὐκ ἴσασι τὸ καθ' ἕκαστον, δι' ἀνεπισκεψίαν. ἐγὼ γοῦν, διότι μὲν σύμφωνος ἡ ὑπάτη πρὸς τὴν μέσην ἐστίν, ἐκ τῶν μαθημάτων ἐπίσταμαι. αἰσθάνεσθαι δὲ τῆς συμφωνίας οὐχ οἷός τε εἰμί. διὰ τὴν περὶ τοῦτο ἀγυμνασίαν. ἀεὶ μέντοι γε ἀποδιδόασι τὸ αἴτιον, αἱ μαθηματικώτεραι καὶ λογικώτεραι. καὶ μᾶλλον κεχωρισμέναι τοῖς εἴδεσιν, αὐτῶν τῶν ὑποκειμένων. οἷον, γεωμετρία πρὸς ὀπτικὴν ποιεῖ. ἡ μὲν γάρ, τῷ ἰδίῳ μόνῳ τῆς εὐθείας χρῆται. ὅπερ οὐκ ἔστι μὲν καθ' αὑτό. ἀλλὰ πάντως ἐν οὐσίᾳ τινί. τὸ γὰρ εὐθύ, ἢ ἐν ἀέρι ἢ ἐν λίθῳ, ἢ ἐν ξύλῳ, ἢ ἐν ἄλλῳ τινί. ἐξετάζει γὰρ αὐτὸ ὁ γεωμέτρης, οὐχ ᾗ ἔν τινι τούτων ἐστίν. ἀλλὰ καθ' αὑτό. ὁ δὲ ὀπτικός, τὴν ἐν τῷ κανόνι εὐθεῖαν, καὶ τὴν ἐν τῷ ἀέρι παραλαμβάνει. καὶ οὗτος μέντοι γε πρὸς τὸν φυσικὸν ἐπὶ πολλῶν οὕτως ἔχει, ὡς ὁ γεωμέτρης πρὸς τοῦτον. οἷον ἐπὶ τῆς ἴριδος. ὅτι μὲν γὰρ ἀνάκλασις τῆς ὄψεως ἡ ἶρις ἀπὸ τοιοῦδε νέφους ἐπὶ τὸν ἥλιον, ὁ φυσικὸς λέγει. διότι δὲ τοιαύτη τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα, ὁ ὀπτικός. πολλαὶ δὲ καὶ τῶν μὴ ὑπ' ἀλλήλας ἐπιστημῶν ἔχουσιν οὕτως. οἷον ἰατρικὴ πρὸς γεωμετρίαν. ὅτι μὲν γὰρ ἕλκη τὰ περιφερῆ βραδύτερον ὑγιάζεται, τοῦ ἰατροῦ εἰδέναι. διότι δέ, τοῦ γεωμέτρου.

Scientiae quaedam subalternatae.

Pulchre suum cuique redditur

Qui universalia contemplantur saepe singularia ignorant

31 Τῶν δὲ σχημάτων ἐπιστημονικώτατον μάλιστα τὸ πρῶτον. αἵ τε γὰρ μαθηματικαὶ τῶν ἐπιστημῶν, διὰ τούτου φέρουσι τὰς ἀποδείξεις. οἷον, ἀριθμητική, καὶ γεωμετρία, καὶ ὀπτική, καὶ σχεδὸν ὅσας εἰρήκαμεν τοῦ διότι ποιεῖσθαι τὴν σκέψιν. σπανίως γὰρ ἐν τῷ μέσῳ σχήματι καὶ ἐπ' ὀλίγων, ἡ τοῦ διότι ἀπόδειξις. καὶ γὰρ ὅλως τὸ αἴτιον βούλεται μᾶλλον καταφατικὸν εἶναι. καὶ ὅτι ὑπάρχει. ὥστε κυριωτάτη γνῶσις, ἡ τοῦ διότι θεωρία. καὶ διὰ τοῦτο ἐπιστημονικὸν μάλιστα τὸ πρῶτον σχῆμα. ἔπειθ' ὅτι τὴν τῶν ὁρισμῶν ἐπιστήμην, διὰ τούτου μόνου θηρεῦσαι δυνατόν. οἱ μὲν γὰρ ὁρισμοί, ἐν τῷ καθόλου ὑπάρχειν. οὔτε δὲ ἐν τῷ μέσῳ σχήματι τοῦ ὑπάρχειν γίνεται συλλογισμός, οὔτε ἐν τῷ ἐσχάτῳ καθόλου. ἔτι πρὸς τούτοις τῶν ἐμμέσων προτάσεων εἰς τὰς ἀμέσους διὰ τούτου τοῦ σχήματος ἡ ἀναγωγή. ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ σχήματι, εἰς τὰς ἀμέσους ἀνάγεται ἑκάστη τῶν ἐμμέσων προτάσεων, ἐν ᾧ καὶ συνάγεται. οὔτε δὲ τὴν καταφατικὴν συνάγειν δυνατὸν διὰ τοῦ δευτέρου, οὔτε τὴν καθόλου, διὰ τοῦ τρίτου. δῆλον οὖν ὡς οὐδὲ ἀνάγειν αὐτὰς διὰ τούτων εἰς τὰς ἀμέσους ἐνδέχεται.

Prima figura accommodatissima ad scientiam

Causa vult esse affirmativa

Ad inventionem diffinitionum solam aptam esse primam figuram

In 2ᵃ f.ᵃ semper concluditur negative. In 3ᵃ autem particulariter

32 Ἄμεσοι δὲ προτάσεις, οὐ καταφάσεις μόναι εἰσίν, ἀλλὰ καὶ ἀποφάσεις, ὁμοίως. καὶ ὅσαι μὴ δύνανται διὰ συλλογισμοῦ δειχθῆναι. αὗται δ' εἰσίν, ὧν οὐδετέρου τῶν ὅρων ἄλλος τις ὅλου κατηγορεῖται. ἐπὶ γὰρ τῶν τοιούτων, ἀνάγκη ἀμέσως μὴ ὑπάρχειν θατέρῳ θάτερον. εἰ γὰρ ἄλλο τι ἔσται μέσον, ἀνάγκη πάντως αὐτὸ θατέρου κατηγορεῖσθαι. καὶ γίνεσθαι διὰ τοῦτο τὸν συλλογισμὸν τῆς ἀποφάσεως. Ὃ δέ, καὶ πρότερον μὲν εἰρήκαμεν, οὐκ ἀκριβῶς δὲ εἰρήκαμεν, νῦν

Immediatae propositiones quae syllogismo probari non possunt

⊏ forte

 # f. ὑπάρχουσιν

Ignorantiæ species . 2.

ἀποδώσομεν. ὅτι διττὸν εἶδος ἀγνοίας ἐστίν. ἓν μὲν, ὅτι ὅταν παντελῶς μηδὲ ἔννοιάν τινα περὶ τοῦ
πράγματος ἔχωμεν. ὡς λέγοιντ᾽ ἂν ἀγνοεῖν οἱ παῖδες, ὅτι δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὸ τρίγωνον. αὕτη μὲν
οὖν ἀφείσθω. καὶ γὰρ οὐδὲν ἔχει τεχνικῆς θεωρίας δεόμενον. ἕτερον δὲ εἶδος ἀγνοίας ἐστίν, ὃ κατὰ
διάθεσιν λέγεται. ὅταν τις ἔννοιαν μὲν ἔχῃ περὶ τοῦ πράγματος· φαύλην δὲ καὶ διημαρτημένην.

Ignorantia p dispositionem unde sic dicatur

οἷον, εἴ τις ὑπολαμβάνοι τὸ τρίγωνον, τρεῖς γωνίας ὀρθὰς ἔχειν. ἢ μείζους τοῖν δυοῖν, ἢ ἐλάσσους. λέ-
γεται δὲ κατὰ διάθεσιν ἄγνοια, ὅτι διάκειταί πως ἤδη κατ᾽ αὐτήν. οἴεται γὰρ εἰδέναι τις ὃ οὐκ ἐπί-
σταται. ταύτην τοίνυν συμβαίνει τὴν ἄγνοιαν γίνεσθαι μὲν, καὶ περὶ τὰ ἀμέσως ὑπάρχοντα ἢ μὴ
ὑπάρχοντα. γίνεσθαι δὲ, καὶ περὶ τὰ διά τινος μέσου. διχῶς δὲ περὶ ἀμφότερα. ἢ γὰρ ἄνευ συλλο-
γισμοῦ καθ᾽ ἁπλῆν ἔννοιαν, ἢ διὰ συλλογισμοῦ, ὅτι τὸ τρίγωνον οὐκ ἔχει δύο ὀρθὰς γωνίας, ἢ ὅτι σύμ-
μετρος ἡ διάμετρος. ταῦτα γὰρ ἔνεστι καὶ χωρὶς συλλογισμοῦ τινος ὑπολαμβάνοντας ἀπατᾶσθαι.

παρόραμα. allucinatio

ὅμοια γάρ ἐστι τοῖς κατὰ τὰς αἰσθήσεις παροράμασιν, ἢ παρακούσμασιν. ἔνεστι δὲ καὶ διὰ συλλογι-
σμοῦ καὶ συναγωγῆς ἡμαρτημένης. ὅπερ δὴ ποικιλώτερον. καὶ γὰρ οἱ συλλογισμοὶ, ποικίλοι. μᾶλ-

παράκουσμα obauditio

λον δὲ οἱ παραλογισμοὶ, δι᾽ ὧν ἄν τις ἀπατηθείη. τὸ μὲν οὖν ἀμέσως μὴ ὑπάρχον ἢ ἐμμέσως, ὑπάρ-
χειν ὑπολαβεῖν διὰ συλλογισμοῦ, ἐν τῷ πρώτῳ μόνῳ γίνεται σχήματι. ἐπεὶ γὰρ τὸ ἀληθὲς ἦν ἀπο-
φατικὸν καθόλου, τὸ ψεῦδος ἔσται καταφατικὸν καθόλου. τοῦτο δὲ ἐν ἄλλῳ σχήματι συνάγειν οὐκ
ἐνδέχεται. ἀνάγκη γὰρ καὶ τὸ ψεῦδος εἶναι καθόλου, εἴπερ δι᾽ ἀποδείξεως φαινομένης, καὶ συλ-
λογισμοῦ συναχθήσεται. ἢ διὰ τοῦτο χαλεπωτάτην λέγω ταύτην τὴν ἄγνοιαν, ὅτι οἴησίς ἐστιν ἐπι-
στήμης. καὶ βούλεται τὰς ἐκείνης ἔχειν ἰδιότητας. διὰ τοῦ καθόλου προϊοῦσα, καὶ τοῖς ἐκείνης κανόσι χρω-
μένη. τὸ δὲ ἀμέσως καὶ ἐμμέσως παντὶ ὑπάρχον μηδενὶ ὑπάρχειν, καὶ ἐν πρώτῳ καὶ ἐν δευτέρῳ σχήματι
συνάγοιτ᾽ ἄν. ποτὲ μὲν ἀμφοῖν τοῖν δυοῖν προτάσεων ψευδῶν λαμβανομένων. ποτὲ δὲ τῆς ἑτέρας.
πῶς δὲ καὶ πότε, οὐδὲν ἧττον οἷόν τε δι᾽ αὐτῆς γυμνάσαι τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους λέξεως. ἡ μὲν γὰρ ἂν τοῦτο, πο-

πολυγραφίαν. offensionem . her.

λυγραφίαν παρέχοι. ἀλλ᾽ ἐκεῖνο μᾶλλον ῥητέον. ὅτι πρὸς τὰς ψευδεῖς προτάσεις, δι᾽ ὧν προΐασιν 33
οἱ τῆς ἀπάτης συλλογισμοὶ, τὰς ἐνστάσεις ποιητέον οὐκ ἐπὶ μέρους. ἀλλ᾽ ἀντιφατικῶς ἀντικειμένας.
ἀλλ᾽ ἐναντίας καὶ καθόλου. δεῖ γὰρ αὐτὰς συγχωρήσεσθαι, πρὸς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθοῦς, καὶ
ἐναντίου πρὸς τὴν ἀπάτην. οὕτω γὰρ αὐτὴν κομιζόμεθα, ὡς δι᾽ αὐτῆς τοὐναντίον ἀποδείξοντες.

Dialecticus non semp universaliter concludit . demonstrator semp

ὁ μὲν οὖν διαλεκτικὸς, ἐνστήσεται, καὶ διὰ τῆς ἐπὶ μέρους. καὶ γὰρ οὐ πάντως καθολικὸν αὐτῷ
πρόκειται τὸ συμπέρασμα. ὁ δ᾽ ἀποδεικτικὸς, ἐξ ἀνάγκης διὰ τῆς καθόλου ποιήσει. ¶ Φανερὸν 34
δὲ ὅτι καὶ εἴ τις αἴσθησις ἐκλέλοιπεν, ἀνάγκη καὶ ἐπιστήμην ἐκλελοιπέναι. ἣν ἀδύνατον λαβεῖν
εἴπερ μανθάνομεν, ἢ ἐπαγωγῇ, ἢ ἀποδείξει. ἔστι δ᾽ ἡ μὲν ἀπόδειξις, ἐκ τῶν καθόλου. ἡ δὲ ἐπαγωγὴ
ἐκ τῶν κατὰ μέρος. ἀδύνατον οὖν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν τὰ καθόλου θεωρῆσαι, εἰ μὴ δι᾽ ἐπαγωγῆς.

Si aliqs sensus deficit scientiam etiam deficere

ἐπαχθῆναι δὲ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον, μὴ ἔχοντας αἴσθησιν, τὴν ἐκείνων γνωστικήν. οὐκ ἄρα
ἐνδέχεται λαβεῖν αὐτῶν ἐπιστήμην. οὔτε γὰρ ἐκ τῶν καθόλου ἄνευ ἐπαγωγῆς, οὔτε διὰ ἐπαγωγῆς,
ἄνευ τῆς αἰσθήσεως. ἐπεὶ καὶ τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως λεγόμενα, δοκεῖ μὲν ἐξωτέρω κεῖσθαι τῆς αἰσθήσε-
ως. καὶ τῇ διανοίᾳ γνωρίζεσθαι, ὅμως δὲ καὶ ταῦτα δι᾽ ἐπαγωγῆς καὶ δι᾽ αἰσθήσεως γίνεται γνω-

Τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως . i . abstracta . per remotionē a materia sic dicta.

ριμώτερα. τῇ γὰρ ἐπιφανείᾳ, ὅτι μῆκος καὶ πλάτος μόνον ὑπάρχει, μᾶλλον πιστεύομεν ἐπαχθέν-
τες. καὶ τῷ τριγώνῳ ὅτι πλευραὶ τρεῖς. καὶ γὰρ εἰ μὴ ἔστι χωριστὰ, μηδὲ ὑφέστηκεν αὐτὰ καθ᾽ αὑτά.
ἀλλ᾽ οὖν ἔστι δι᾽ ἐπαγωγῆς αὐτῶν δεικνύναι ἔνια, ὅτι τοιόνδε ἕκαστον. ¶ Ἐπεὶ δὲ πολλάκις εἰρήκαμεν, 35
ὅτι τῷ μὲν ἀποδεικτικῷ τὰ καθ᾽ αὑτὰ κατηγορούμενα παραληπτέον, τῷ διαλεκτικῷ δὲ οὐ πάντως,
ἀλλ᾽ ἐνίοτε καὶ κατὰ συμβεβηκὸς, ὅταν ἔνδοξα ᾖ καὶ γνωριμώτερα τῶν καθ᾽ αὑτὰ ὑπαρχόντων,
τοῦτ᾽ αὐτὸ διορίσωμεν, ποσαχῶς λέγεται κατὰ συμβεβηκὸς ἕτερον ἑτέρου κατηγορεῖσθαι. λέ-

Secundū accidens alterum de altero prædicari quot modis dicatur

γεται τοίνυν πλεοναχῶς. κατ᾽ ἄλλο γὰρ σῶμα λευκόν. κατὰ γὰρ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ἄμπελος λευ-
κὴ κατ᾽ ἄλλο, διότι τοὺς βότρυας φέρει λευκούς. ἀλλὰ καὶ συμβεβηκὸς συμβεβηκότος κατηγορεῖται.
ὡς τὸ μουσικὸν τοῦ λευκοῦ. καὶ συμβεβηκὸς οὐσίας, τῶν μὴ καθ᾽ αὑτὰ ὑπαρχόντων. ὡς τὸ λευκὸν τοῦ
ἀνθρώπου. μάλιστα δὲ λέγεται κατὰ συμβεβηκὸς κατηγορεῖσθαι, ὅταν παρὰ φύσιν κατηγορεῖται,
τοῦ συμβεβηκότος τὸ ὑποκείμενον. οἷον, τὸ λευκὸν ἐκεῖνο φαμὲν εἶναι ἄνθρωπον. οὐχ ὁμοίως λέγον-

Vitis alba unde dicatur

τες καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι λευκόν. ὁ μὲν γὰρ τὸν ἄνθρωπον λευκὸν εἰπὼν, οὐ τῷ ἑτέρῳ ὑπάρχον
ὑπέθηκεν. οὐδὲ τὸ δι᾽ ἑτέρου ὑφεστός. οὐσία γὰρ καθ᾽ αὑτὴν ὁ ἄνθρωπος. ὁ δὲ τὸ λευκὸν ἄνθρωπον εἰπὼν,

Accidens de accidente prædicari ut de albo musicū

ὑποκείμενον ἔλαβε τὸ λευκόν. ὃ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ ᾧ συμβέβηκεν ἔχει. τοῖς μὲν οὖν διαλεκτικῶς
ἐπιχειροῦσι, ληπτέον καὶ τὰς τοιαύτας κατηγορίας, ὅταν ὦσιν ἔνδοξοι καὶ γνώριμοι. τῷ δὲ ἀπο-
δεικτικῷ μᾶλλον παντὸς φυλακτέον τὰς παρὰ φύσιν κατηγορίας. καὶ ὅλως τὰς κατὰ συμβε-
βηκός. πλὴν τῶν καθ᾽ αὑτὰ ὑπαρχόντων ὡς διωρίσαμεν. τοῦτο μὲν οὖν ἴσως, καὶ διὰ τῶν προτέ-

Substantiam prædicari de accidente ut albū illud est homo

ρων ὡμολόγηται. ¶ Ἐκδέχεται δὲ ἡμᾶς σκέψις οὐκ ἀγεννὴς, περὶ τῶν καθ᾽ αὑτὰ ὑπαρχόντων. πό- 36
τερον ἵστανται αἱ τοιαῦται κατηγορίαι, ἢ ἐπ᾽ ἄπειρον προΐασιν. ἔστι δὲ ὁ λόγος τοιοῦτος. εἰ γὰρ ὑπο-
θοίμεθα ἔσχατον ὑποκείμενον εἶναι τὸ γ, ὅπερ αὐτὸ μὲν κατ᾽ οὐδενὸς ἄλλου κατηγορεῖται, κατὰ

Quæstio . 1a.

ἐκδέχεται expectat . her

11 · 17 · τω

δὲ τούτου τὸ β ἀμέσως καὶ πρώτως, καὶ πάλιν τοῦ β τὸ ε, καὶ τοῦ ε τὸ ζ ὡσαύτως, ἆρ᾽ οὖν τοῦτο
ἀνάγκη στῆναι, ἢ ἐνδέχεται ἐπ᾽ ἄπειρον προϊέναι, τοῦ μὲν ζ πάλιν τὸ η κατηγορούμενον λαμβάνον-
τας, τοῦ δὲ η τὸ θ, καὶ ἀεὶ ἐφεξῆς, καὶ μηδέποτε ἀποροῦντας. μία μὲν οὖν αὕτη ἡ ζήτησις. ἑτέρα

Quæstio . 2a.

δὲ αὖθις τοιαύτη. εἰ γὰρ πάλιν ὑποθοίμεθα τὸ α τοιοῦτον, ὥστε αὐτοῦ μὲν μηδὲν κατηγορεῖσθαι,
ἀλλ᾽ εἶναι πρῶτον καὶ ἀνωτάτω, αὐτὸ μέντοι τῷ θ ὑπάρχειν ἀμέσως, καὶ τὸ θ πάλιν τῷ η, καὶ
τοῦτο τῷ ι, ἆρ᾽ οὖν καὶ τοῦτο ἵστασθαι ἀνάγκη, ἢ καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον ἐνδέχεται προϊέναι, μηδὲν εὑ-
ρίσκοντας ὑποκείμενον, ὃ μὴ κατ᾽ ἄλλου κατηγορεῖται. διαφέρει δὲ τὸ σκέμμα τουτὶ τοῦ προτέρου

Diffa inter duas prædictas quæstiones

κατὰ τοσοῦτον, καθ᾽ ὅσον ἐκεῖ μὲν, εἰ ἐπ᾽ ἄπειρον ἄνεισι τὰ κατηγορούμενα σκοποῦμεν. ἐνταῦθα δὲ, εἰ
ἐπ᾽ ἄπειρον κάτεισι τὰ ὑποκείμενα. τρίτον δ᾽ ἐπὶ τούτοις πρόβλημα, εἰ τῶν ἄκρων ὡρισμένων,
καὶ ὄντος πρώτου κατηγορουμένου, καὶ ἐσχάτου ὑποκειμένου, τὰ μεταξὺ ἄπειρα ἔσται. ὡς ἀεὶ τῆς

Quæstio . 3a.

ληφθείσης προτάσεως, εἶναί τινα μέσον ὅρον, καὶ μηδὲν ἄλλο ἄλλου ἀμέσως κατηγορεῖσθαι. τὸ δὲ ταῦ-
τα ζητεῖν ἐστιν, εἰ ἐπ᾽ ἄπειρον αἱ ἀποδείξεις προΐασι, καὶ ἀεὶ τὸ λαμβανόμενον εἰς ἄλλου δεῖξιν, ἀπο-
δεικτόν ἐστι καὶ αὐτό, ἢ ἵστανται αἱ ἀποδείξεις εἰς τὰς ἀμέσους προτάσεις καὶ τοὺς ἐσχάτους ὅρους.

Negationes immediatæ

ἡ αὐτὴ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων ζήτησις. εἰ ἄμεσοί τινές εἰσιν, ἢ μή. τίνες δὲ αἱ ἄμεσοι ἀποφάσεις,
προαπεδείξαμεν. ἐπὶ δὲ τῶν ἀντιστρεφουσῶν προτάσεων, οὐχ ὁμοίως τοῦτο τὸ πρόβλημα διαιρετέον.
οὔτε γὰρ τὸ ἔσχατον ὑποκείμενον ὑποθεμένους, ζητεῖν δυνατὸν, εἰ ἔστι τι πρῶτον κατηγορούμενον,
οὔτε τὸ πρῶτον κατηγορούμενον λαμβάνουσιν, ἐπιβλέπειν, οἷόν τε εἰ ἔστιν ἔσχατον ὑποκείμενον. τὸ
γὰρ ἀντιστρέφειν πάντα ἀλλήλοις, κἂν ἐπὶ θατέρου ζητῇς, ζητήσεις καὶ περὶ ἀμφοτέρων ὁμοί-
ως. καὶ εἴπερ οἷόν τε εὑρεῖν ἐπὶ τούτων τὸ ἔσχατον ὑποκείμενον, εὐθὺς δυνατὸν εὑρεῖν καὶ τὸ πρῶ-
τον κατηγορούμενον. ἀντιστραφὲν γὰρ τὸ ἔσχατον ὑποκείμενον, πρῶτον κατηγορούμενον γίνεται.
37 Ἀρκτέον τοίνυν ἀπὸ τοῦ τρίτου προβλήματος. καὶ δεικτέον, ὅτι τὰ μεταξὺ οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρα
εἶναι, εἰ ἐπὶ τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω ἵστανται αἱ κατηγορίαι. λέγω δὲ ἄνω μὲν, τὴν ἐπὶ τὸ καθόλου
μᾶλλον. κάτω δὲ, τὴν ἐπὶ τὸ κατὰ μέρος. εἰ γὰρ τοῦ α ὄντος πρώτου κατηγορουμένου, καὶ τοῦ ζ
ἐσχάτου ὑποκειμένου, λέγοι τις τὰ μεταξὺ ἄπειρα εἶναι, συμβήσεται τῷ ἀπὸ τοῦ α ἀρχο-
μένῳ, μηδέποτε καθήξειν ἐπὶ τὸ ζ. καὶ ἀπὸ τοῦ ζ πάλιν ἀρχομένῳ, μηδέποτε ἀνήξειν ἐπὶ
τὸ α. ὥστε οὐκ ἔσται πεπερασμένα τὰ ἄκρα. ἅπερ ὑπόκειται. καὶ ὅμοιον τὸ συμβαῖνον, ὥσ-
περ εἴ τις ἀπὸ τῆς μονάδος ἄχρι τῆς δεκάδος πεπεράσθαι λέγων τὸν ἀριθμὸν τὸν μεταξὺ τού-
των, ἄπειρον ποιεῖ. ἀλλ᾽ ὥσπερ τοῦτο οὐκ ἐνδέχονται (ἔσονται γὰρ οὕτως ἄπειροι οἱ ἀριθμοὶ
ἐνεργείᾳ, οἱ μεταξὺ τῶν ὡρισμένων ἀριθμῶν. οὐκ ἔστι γὰρ ἐν τῷ λαμβάνεσθαι ἡ γένεσις τῶν
ἀπείρων, ἀλλ᾽ ἐν τῷ εἶναι καὶ προϋπάρχειν) οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ὅρων, ὧν εἰσιν οἱ ἄκροι ὡρισμένοι,
ἀδύνατον τοὺς μεταξὺ ἀπείρους εἶναι. οὐ γὰρ ὅμοιον τὸ ἐπὶ τῆς τῶν συνεχῶν διαιρέσεως, ἐφ᾽ ὧν τῶν
ἄκρων ὡρισμένων, τῶν μεταξὺ μεγεθῶν ἐπ᾽ ἄπειρον ἡ διαίρεσις. ἐκεῖ μὲν γὰρ, οὐ προϋπάρχει ἐνερ-
γείᾳ τὰ λαμβανόμενα. ἐνταῦθα δὲ ἀνάγκη τοὺς ὅρους τοὺς λαμβανομένους, προϋπάρχειν ἐνεργείᾳ.
εἰσὶ γὰρ, κἂν μὴ λαμβάνωνται. ἐπὶ δὲ τῶν διαιρουμένων, οὐδέν ἐστι τῶν ἀφαιρουμένων πρὸ τῆς ἀφαι-
ρέσεως ἐνεργείᾳ. ὥστε ἀνάγκη τῶν ἄκρων ὡρισμένων τὰ μέσα ἵστασθαι. καὶ τοῦτο οὐκ ἐπὶ τῆς κα-
ταφατικῆς ἀποδείξεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀποφατικῆς παραπλησίως. καὶ γὰρ ἡ ἀπόφα-
σις ἀεὶ προσλήψει καταφάσεως δείκνυται. ὥστε εἴπερ ἵστανται αἱ καταφάσεις, ἵστανται καὶ αἱ
38 προσλήψεις τῶν ἀποφάσεων. ὅτι μὲν οὖν τῶν ἄκρων ὡρισμένων, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρα εἶναι τὰ
μέσα, δέδεικται ἱκανῶς. ὅτι δὲ καὶ τὰ ἄκρα ἀνάγκη ὡρίσθαι, καὶ ἐπὶ τὸ ἄνω καὶ ἐπὶ τὸ κάτω,

Prædicata quæcumq: sunt in infinitum extrahi nō posse

δεικτέον ἐφεξῆς. καὶ πρῶτόν γε διὰ τῶν κοινοτέρων ἐπιχειρήσεων, δι᾽ ὧν οὐ τὰ καθ᾽ αὑτὰ μόνα,
ἀλλὰ καὶ τὰ ὁπωσοῦν κατηγορούμενα ἀποδείξομεν εἰς ἄπειρον μὴ προϊόντα. Ἐπεὶ τοίνυν ἁπάν-
των τῶν κατηγορουμένων. τὰ μὲν, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. τὰ δὲ, καθ᾽ ἕτερον τρόπον. τὰ μὲν,

Prædicata secundū naturā & contra naturā & alijs modis

κατὰ φύσιν. τὰ δὲ, παρὰ φύσιν. κατὰ φύσιν μὲν, ὅταν οὐσίας τι συμβεβηκός. παρὰ φύσιν δὲ, ὅταν
οὐσίαν συμβεβηκότος. τὰς μὲν παρὰ φύσιν κατηγορίας, ὡς μηδὲ κατηγορίας, παρῶμεν. τὰς δὲ
ἄλλας ἐπισκεψώμεθα, εἴτε ἵστανται, εἴτε μή. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἐν τῷ τί ἐστιν ἀνάγκη πεπεράσθαι,
δῆλον εὐθέως. οὐ γὰρ ἂν ἦν ἵστασθαι τοὺς ὁρισμοὺς, ἀεὶ παντὸς γένους γένος ἔχοντος, καὶ ὁρισμὸν
δεχομένου. μᾶλλον δὲ οὐδ᾽ ἂν εἴη τις ὅλως γνώριμος ὁρισμὸς, ἑκάστου τῶν γενῶν ἀεὶ προϋπάρχον-
τος γένους. ὃ γνῶναι μὲν οὐχ οἷόν τε ἄνευ ὁρισμοῦ. διότι μηδὲ πρῶτόν ἐστι, μηδὲ ἀνωτάτω. ὁρίσασθαι
δὲ οὐκ ἐνδέχεται ἅπαντα. οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται τὰ ἄπειρα διελθεῖν. τὰ μὲν οὖν ἐν τῷ τί ἐστι κατη-
γορούμενα, διὰ ταῦτα ἀναγκαῖον ἵστασθαι. ὅτι δὲ καὶ τὰ συμβεβηκότα, δεικτέον. δῆλον τοίνυν ὅτι

Foeminimū genus uagū & nō hīs quo referatur si dicas subaudiendū κατηγορία & ipse paulo post uerū esse ostēdit

ταῦτα οὐσίας ὑποκειμένης, κατηγορεῖται. ἢ ὅτι ποιά, ἢ ὅτι πόση, ἢ ὅτι πρός τι, ἢ ποιοῦσα, ἢ πά-
σχουσα, ἢ ποῦ ἢ πότε, ὅταν γε ἓν καθ᾽ ἑνὸς κατηγορῆται. καίτοι φαίης ἂν, ὅτι καὶ τὸ λευκὸν, δίπηχυ
λέγομεν. καὶ τὸν βαδίζοντα διαλέγεσθαι, καὶ τὸ ἄρτιον διπλάσιον εἶναι. ἀλλὰ πᾶσαι αὗται κατὰ
συμβεβηκὸς αἱ κατηγορίαι, καθάπερ ὀλίγῳ πρόσθεν ὑπεμνήσαμεν. τὸ γὰρ λευκὸν αὐτὸ δίπηχυ λέ-

∴ π. ἄλλο τι. aliud qd ex hermo.

III.1. accidentia quae subiectis suis definiuntur. hermo.

γόμενον, οὐχ ὅτι αὐτὸ καθ' αὑτὸ ὑφεστὸς, τοσοῦτόν ἐστιν, ἀλλ' ὅτι τὸ ξύλον ἐν ᾧ τὸ λευκόν. τὸ δὲ τίσμικτι ἔοικε, τὸ εἶναι λευκότητά τινα καθ' αὑτήν, ἢ βάδισιν, ἢ ἀριθμόν, ἢ ἐπιστήμην. δῆλον οὖν ὅπερ ἐλέγομεν, ὅτι τὰ συμβεβηκότα πάντα, τῆς οὐσίας κατηγορεῖται. τὰ δὲ τῆς οὐσίας κατηγορούμενα, πάντως πεπέρασται. τὰ γὰρ γένη τῶν κατηγοριῶν πάντα πεπέρασται, ἐπ' ἄμφω τὰ ἄκρα. Ἀναλυτικῶς δ' ἄν τις διὰ τούτων ἐπιχειρήσειε συντομώτερον. ὅτι οὔτε τοὺς κατηγορουμένους ὅρους, οὔτε τοὺς ὑποκειμένους, ἐπ' ἄπειρον ἐνδέχεται προϊέναι, κατὰ τὰς ἀποδεικτικὰς ἐπιστήμας, περὶ ὧν ἡ σκέψις ἐστίν. αἱ μὲν γὰρ ἀποδείξεις διὰ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων, ταῦτα δὲ διττῶς. ὅσα τε ἐν τῷ τί ἐστι καὶ ἐν τοῖς ὁρισμοῖς, ὡς τὸ πλῆθος τῷ ἀριθμῷ καὶ τὸ ποσόν, καθ' αὑτοῦ ὑπάρχειν λέγεται. καὶ ὧν αὐτὰ ἐν τοῖς ὁρισμοῖς ὑπάρχει συμβεβηκότων αὐτοῖς. ὡς τῷ ἀριθμῷ τὸ περιττόν. τούτων δὲ οὐδέτερα ἐνδέχεται ἄπειρα εἶναι. οὔτε γὰρ εἰ τὸ περιττὸν τοῦ ἀριθμοῦ κατηγορεῖται, ἀλλ' ὅτι δύναται τοῦ περιττοῦ κατηγορεῖσθαι, οὔτε τὸ περιττὸν ἐνυπάρξει τῷ λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ, καθάπερ ὁ ἀριθμὸς ἐνυπάρχει τῷ λόγῳ τοῦ περιττοῦ. ἀεὶ γὰρ ἐλάττονες οἱ ὅροι τῶν ὑποκειμένων λαμβάνονται, οἱ τοῦτον τὸν τρόπον κατηγορούμενοι. καὶ τελευτῶντες, εἰς τὰ ἄτομα ἀπολείπονται. ὥσπερ γὰρ ἔλαττον τὸ περιττὸν τοῦ ἀριθμοῦ, οὕτω πάλιν ἔλαττον τοῦ περιττοῦ τὸ κατηγορούμενον ἔσται. οὐ τοίνυν διὰ τοῦτο ἀνάγκη ἵστασθαι τὰς τοιαύτας κατηγορίας, ἢ τὸ τῷ περιττῷ ὑπάρχον καθ' αὑτό, καὶ τῷ ἀριθμῷ ὑπάρξει. καὶ ὅσα ἐφεξῆς πάντα τῷ ὅρῳ τῷ ὑποκειμένῳ. ὥστε καὶ ἐν τῷ ὁρισμῷ τῷ πάντων, ὁ ἀριθμὸς ἐνυπάρξει. ἄπειρά τε οὐχ ὑπάρξει τὰ καθ' αὑτὸ ὑπάρχοντα τῷ ἀριθμῷ, καὶ ἐν ἀπείροις ὁρισμοῖς ὁ ἀριθμὸς ἐνυπάρξει. ἀλλὰ ἀδύνατον, τὰ καθ' αὑτὰ ὑπάρχοντα ἄπειρα εἶναι. ἐν ὀργέᾳ τε γὰρ ὑπάρξει τὰ τοιαῦτα καὶ ἅμα. ἔτι δὲ ἀμήχανον τῷ καθ' αὑτὸ ὑπάρχοντι καὶ ὄντι συμβεβηκότι, ἄλλο τι καθ' αὑτὸ ὑπάρχειν συμβεβηκός. ἔσται γὰρ τὸ συμβεβηκὸς ὑποκειμένη τις φύσις καὶ οὐσία λοιπόν. οὐδὲ μὴν ὅσα ἐν τῷ τί ἐστιν ὑπάρχει, οὐδὲ ταῦτα ἄπειρα. οὐ γὰρ ἂν ἦν ὁρίσασθαι. δῆλον οὖν ὅτι ἀνάγκη μήτε ἐπ' ἄπειρον προϊέναι τὰς ἀποδείξεις, μήτε πάντα εἶναι ἀποδεικτά, ὅπερ ἔφαμεν τινὰς λέγειν κατ' ἀρχάς. πάντα μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἀποδεικτά, εἴπερ μὴ πάσης προτάσεως μέσον τινὰ ὅρον ἔσται λαβεῖν. ἀλλὰ ἵστανται ποτὲ εἰς τὰς ἀμέσους προτάσεις. ἀπεδείξαμεν γάρ, ὅτι τῶν ἄκρων ὡρισμένων, ἀμήχανον τὰ μεταξὺ ἄπειρα εἶναι. ἐπ' ἄπειρον δὲ οὐ προάξουσιν αἱ ἀποδείξεις, μὴ δυναμένου τινὸς ἀεὶ προσλαμβάνεσθαι ὅρον τῷ συμπεράσματι.

40 Πότερον δὲ εἰ ἡ καθόλου δεῖξις τῆς ἐπὶ μέρους βελτίων ἐπισκεψώμεθα. πρότερον δὲ εἴπωμεν, πῶς ἂν δόξειεν ἡ ἐπὶ μέρους. ὅτι τε γὰρ καθ' αὑτὸ μᾶλλον. ὁ γὰρ εἰδὼς ὅτι Καλλίας λογικός, μᾶλλον οἶδε Καλλίαν λογικόν, τοῦ πάντα ἄνθρωπον λογικὸν ἐπισταμένου. καὶ διὰ τοῦτο Καλλίαν. ἐκ δὲ τῆς ἐπὶ μέρους, αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ γινώσκομεν. ἐκ δὲ τῆς καθόλου, τὸ καθόλου. ἔτι τὸ μὲν καθόλου, οὐδέν ἐστι, τὸ δ' ἐπὶ μέρους μᾶλλόν ἐστι. βελτίων οὖν ἡ τοῦ ὄντος ἀπόδειξις τῆς μὴ ὄντος. ἔτι δὲ ἡ μὲν ἀπατᾷ, περὶ τὸ καθόλου, ὡς τινὸς ὑπάρχοντος χωρὶς τῶν κατὰ μέρος, τὴν δεῖξιν ποιεῖται. ἡ δέ, οὐδὲν ὃ μὴ ἐστιν ἐπαγγέλλεται. ταῦτα δέ, πιθανὰ μέν, ψευδῆ δὲ ἅπαντα. καὶ γὰρ τὸ καθ' αὑτὸ μᾶλλον ἐν τῷ καθόλου, ἢ ἐν τῷ κατὰ μέρος. τὸ γὰρ δύο ὀρθὰς ἔχειν ἐκ τοῦ τρίγωνον εἶναι καθ' αὑτὸ μᾶλλον, ἢ ἐκ τοῦ σκαληνὸν ἀποδείκνυται. καὶ ὄντος τοῦ καθόλου, γίνεται ἡ ἀπόδειξις. οὐ γὰρ ὁμώνυμον τὸ καθόλου ἐστίν. οὐδὲ φωνὴ μόνον, ἀλλ' ὑπόστασις. οὐ χωριστὴ μέν, ὥσπερ οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα. ἐναργῶς δ' ἐμφαινομένη τοῖς πράγμασι. καὶ πολλοῖς τοῖς καθέκαστα ὑπάρχει διὰ τὸ κοινὸν μᾶλλον, ἢ τὸ καθέκαστον. ὡς τὸ λογικὸν τῷ Σωκράτῃ, οὐχ ὅτι Σωκράτης, ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος. ἔτι βελτίων ἀπόδειξις, ἡ διὰ τοῦ μᾶλλον αἰτίου. μᾶλλον δ' αἴτιον, τὸ καθόλου, τοῦ κατὰ μέρος. εἰς ἐκεῖνο γὰρ ἵσταται, ἡ ζήτησις τοῦ διατί. οἷον διατί τὸ τετράγωνον τέσσαρσιν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὰς ἐκτὸς γωνίας. ἆρ' ὅτι ξύλινον, ἀλλ' οὐκ αὐταρκές. ἀλλ' ὅτι σκαληνόν, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο. ἀλλ' ὅτι τετράγωνον, ἁπλῶς, οὐδὲ τοῦθ' ἱκανόν. ἐὰν δὲ εἴπω, ὅτι σχῆμα εὐθύγραμμον, ἵσταται ἡ ζήτησις τοῦ διατί. πρὸς τούτοις, ἡ μὲν κατὰ μέρος, τῶν ἀπείρων ἐγγύς. τὰ γὰρ καθέκαστα, ἄπειρα. ἡ δὲ τῶν καθόλου, τῶν πεπερασμένων μᾶλλον ἐστίν. ἔτι ἄμεινον τὸ πλέον γινώσκειν, τοῦ ἔλαττον. ἔτι μᾶλλον τὰ ἀμέσων οἶδεν, ὁ διὰ τῶν καθόλου, μᾶλλον εἰδώς. ἔτι δυνάμει γινώσκει τὸ κατὰ μέρος, ὁ τὸ καθόλου γινώσκων, ὁ δὲ τὸ κατὰ μέρος εἰδώς, οὐδαμῶς τὰ καθόλου. ἔτι τὸ μέν, νοητὸν μᾶλλον. τὸ δ', εἰς αἴσθησιν, τελευτᾷ. ὅτι μὲν οὖν ἡ καθόλου βελτίων τῆς κατὰ μέρος, τοσαῦτα ἡμῖν εἰρήσθω.

41 Ὅτι δὲ ἡ καταφατικὴ τῆς ἀποφατικῆς βελτίων, ἐντεῦθεν δῆλον. ἡ μὲν γὰρ οὐ δεῖται ἀποφάσεως. ἡ δέ, διὰ μόνης ἀποφάσεως οὖσα, οὐ συμπεραίνεται. καὶ προτέρα κατάφασις τῆς ἀποφάσεως, καὶ ἁπλουστέρα.

42 Ἀμείνων δ' ἡ ἀπόδειξις ἡ δεικτική, τῆς εἰς τὸ ἀδύνατον ἀπαγούσης. ἡ μὲν γάρ, ὃ προτίθεται ἐξ ἀρχῆς, τοῦτο καὶ συλλογίζεται. ἡ δέ, τοὐναντίον οὗ βούλεται. ἀκολουθεῖ δ' ὃ συνεπέρανε, ἐπάνεισιν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐξ ἀρχῆς. καὶ ἡ μέν, ἁπλῆ κατηγορικὴ γὰρ μόνον. ἡ δέ, μικτή. καὶ γὰρ ὑποθέσει προσχρῆται.

43 Ἀκριβεστέρα δὲ ἐπιστήμη ἐπιστήμης καὶ προτέρα, κατὰ πλείους τρόπους. καθ' ἕνα μέν, ἐὰν ἐκ τοῦ διότι τὸ ὅτι δεικνύῃ. ἡ δέ, μόνον τὸ ὅτι, χωρὶς τοῦ διότι. ἡ γὰρ τοιαύτη δῆλον ὅτι οὐ διὰ τῶν πρώτων αἰτίων, ἀλλὰ διὰ τῶν

ὑστέρων

Marginal notes (left page): Τερθρίσματι · Omnia accidentia de substantia praedicari · Quae per se insunt duplicia esse · Vtra demonstratio potior singularis an universalis · Quod per se inest magis in universali est quam in particulari · Τὸ καθόλου nõ solum vox sed est hypostasis · Affirmatiuã demonstrationem potiorem negatiua ee · Demonstrationẽ assertoriam potiorem esse ducente ad impossibile · Scientiam aliquã priorem & exactiorẽ esse alia scientia multifariam cõtingere · Primus modus

11.1. sicuti accidentia per se subsistere nequeunt sed in substantia, ita τὸ καθόλου per se subsistere nequit sed est in particularibus

:: quor. igitur causa aliqua est. her.

ὑστέρων καὶ τῶν σημείων ἀποδείκνυσι. κατ' ἄλλον δέ, ἐὰν ἡ μέν, περὶ ὑποκείμενα τινὰ καὶ αἰσθητὰ πραγματεύηται. ἡ δέ, περὶ νοητὰ καὶ καθόλου. ὡς ἀριθμητικὴ πρὸς ἁρμονικὴν ἔχει, καὶ γεωμετρία πρὸς ὀπτικήν, καὶ αἱ ἐπάνω δέ, πρὸς τὰς ὑφ' αὑτάς. κατὰ τρίτον δὲ τρόπον, ἐὰν ἡ μέν, ἁπλουστέραις χρῆται ταῖς ἀρχαῖς. ἡ δέ, προσθήκην τινὰ ἐχούσαις, καὶ οἷον σύνθεσιν κατὰ τοῦτο. ὡς ἀριθμητικὴ γεωμετρίας ἀκριβεστέρα. ἡ μὲν γάρ, ἀρχῇ κέχρηται, θέσιν οὐκ ἐχούσῃ. τοιαύτη γὰρ ἡ μονάς. ἡ δέ, προσειληφυίᾳ καὶ θέσιν. τοιοῦτον δὲ ἡ στιγμή. καὶ στερεομετρία δέ, ἀκριβεστέρα ἀστρολογίας. ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς σῶμα λαμβάνει. ἡ δέ, καὶ κινούμενον σῶμα. Μία δ' ἐπιστήμη ἐστίν, ἡ περὶ ἓν γένος τὰ καθ' αὑτὰ ὑπάρχοντα θεωροῦσα. ἓν δὲ γένος, οὗ αἱ πρῶται ἀρχαὶ αἱ αὐταί. μία οὖν ἐπιστήμη γεωμετρία, καὶ στερεομετρία, διὰ τοῦτο εἰσίν. ἕτεραι δέ εἰσιν ἐπιστῆμαι, ὅσων ἕτεραι αἱ ἀρχαί, καὶ μὴ ἐκ τῶν ἑτέρων ἕτεραι. ὥσπερ ἐπὶ γεωμετρίας ἔχει καὶ ὀπτικῆς. δῆλον δὲ τοῦτο γίνεται, προϊοῦσιν ἐπὶ τὰς ἀναποδείκτους ἀρχάς. αὗται γὰρ εἰ μηδὲ μίαν ἔχοιεν συγγένειαν, ἕτεραι αἱ ἐπιστῆμαι. ἐπειδὴ γὰρ αἱ ἀρχαὶ αἱ αὐταὶ ἐν τῷ αὐτῷ γένει τοῖς δεικνυμένοις, εἰ μηδὲν ἔχοιεν αὗται κοινὸν πρὸς ἀλλήλας, οὐδὲ τὰ δεικνύμενα ἕξει.

44 Πλείους δὲ ἀποδείξεις εἶναι τοῦ αὐτοῦ ἐγχωρεῖ, καὶ διὰ πλειόνων μέσων, οὐ μόνον ὑπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐξ ἑτέρου γένους ἀλλήλοις. ἐξ ὑπαλλήλων μὲν οὖν, ἐὰν πλάτανον οὐσίαν δεικνύωμεν. ποτὲ μὲν διὰ τοῦ δένδρου μέσου. ποτὲ δέ, διὰ τοῦ φυτοῦ, ἐκ τῆς αὐτῆς συστοιχίας. ἐξ ἑτερογενῶν δὲ μέσων, ἐὰν τὸν ἄνθρωπον οὐσίαν δεικνύωμεν, ποτὲ μέν, διὰ τοῦ λογικοῦ. ποτὲ δέ, διὰ τοῦ δίποδος. συμβαίνει γὰρ τὰ τοιαῦτα μέσα ἀλλήλοις ἐπὶ μέρους ὑπάρχειν. ἐπειδὴ κατὰ παντὸς ἄμφω θατέρου τῶν ἄκρων ὑπάρχει.

45 Τοῦ δὲ ἀπὸ τύχης οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη δι' ἀποδείξεως. οὐ γὰρ ἀναγκαῖον τὸ ἀπὸ τύχης. οὐ δὲ μὴν ἁπλῶς συλλογισμός. οὔτε γὰρ ἀναγκαῖον, οὔτε ὡς ἐπιτοπολὺ τὸ ἀπὸ τύχης. πᾶς δὲ συλλογισμός, ἢ διὰ τῶν ἀναγκαίων μέσων, ἢ διὰ τῶν ὡς ἐπιτοπολὺ προάξει.

46 Οὐκ ἔστι δὲ ἀπόδειξις δι' αἰσθήσεως. ἡ μὲν γὰρ ἀπόδειξις, τοῦ καθόλου. ἡ δὲ αἴσθησις, τῶν καθ' ἕκαστα. καὶ γὰρ εἰ τὸ τρίγωνον ᾐσθανόμεθα, ὅτι δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, οὐκ εἴχομεν ἂν ἀπόδειξιν, ὅτι πᾶν τρίγωνον. ἀλλ' ὅτι τοῦτο τὸ τρίγωνον μόνον, ᾐσθανόμεθα, ὅτι δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχει. καὶ εἴγε ἔκλειψιν ἑωρῶμεν ἐπὶ τῆς σελήνης ὄντες, ὅτι γίνεται τῆς γῆς ἀντιφραττούσης, οὐχ ὅτι πᾶσα ἔκλειψις οὕτως ἠπιστάμεθα ἄν. ἀλλ' ὅτι ἥδε μόνην ἣν βλέπομεν. ἀρχὴ μὲν γὰρ ἀποδείξεως, αἴσθησις. καὶ τὸ καθόλου ἐννοοῦμεν, διὰ τὸ πολλάκις αἰσθέσθαι. ἐκ γὰρ τῶν καθ' ἕκαστα πλειόνων, τὰ καθόλου θηρεύεται, καὶ γίνεται δῆλα. οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπόδειξίς ἐστιν ἡ αἴσθησις. οὐδὲ ποτὲ γὰρ τὸ διότι δείκνυσιν, ἀλλ' ἀεὶ μόνον τὸ ὅτι. καθόλου γὰρ ἐστι τὸ διότι, καὶ τὸ αἴτιον, οὐ τούτου δὲ μόνου τοῦ παρόντος καὶ ὁρωμένου, ἀλλὰ παντὸς τοῦ τοιοῦδε. τὸ γὰρ ἀντιφράττειν οὐ μόνον ταύτης αἴτιον τῆς ἐκλείψεως, ἀλλ' ἁπάσης ἁπλῶς. ὅσων τοίνυν αἴτιον ἕτερον, περὶ τούτων ἡ τοῦ καθόλου γνῶσις τιμιωτέρα τῆς αἰσθήσεως, καὶ οὐ μόνον δὲ τῆς αἰσθήσεως ἐπὶ τούτων, ἀλλὰ καὶ τῆς νοήσεως τῆς ἁπλῆς, καὶ ἄνευ αἰτίας. δι' εἴ τις ἁπλῶς ἐννοοίη τὸ τρίγωνον, ὅτι δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὰς ἐντὸς γωνίας, δίχα τοῦ γινώσκειν τὴν ἐκτὸς οὖσαν ἴσην ταῖς δύο ταῖς ἀπεναντίον τε καὶ ἐντὸς οὔσαις. ἡ δὲ νόησις ἡ μετὰ τοῦ διότι, τῆς ἄνευ τοῦ διότι τιμιωτέρα. ἀλλ' ὅσων εἰ πομένετρον τὸ αἴτιον. ἐπεὶ ἥγε τῶν πρώτων αἰτίων νόησις, καὶ ἄνευ αἰτίας, καὶ πασῶν τιμιωτάτη. Ἀλλ' εἴπερ οὐκ ἔστιν ἡ αἴσθησις ἡ ἐπιστήμη, πῶς εἴ τις αἴσθησις ἐκλιμπάνει, καὶ ἐπιστήμην ἔφαμεν ἐκλιμπάνειν. ἢ τοῦτο εἰρήκαμεν, οὐχ ὅτι ἡ αἴσθησις ἐπιστήμη, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῆς αἰσθήσεως, τὸ καθόλου θηρεύεται. ἐκλειπούσης δὲ τῆς ἀρχῆς, καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀρχὴν ἐκλείπειν ἀναγκαῖον. νῦν μὲν γὰρ ἀποροῦμεν, πῶς διὰ τῆς ὑέλου καίει ὁ ἥλιος, εἰ δὲ τὰς ἀκτῖνας ἑωρῶμεν διαβαινούσας. ἠπιστάμεθα ἄν, οὐκ αὐτῷ τῷ ὁρᾶν καὶ αἰσθάνεσθαι τὸ καθόλου, καὶ τὸ αἴτιον.

47 Τὰς δὲ αὐτὰς ἀρχὰς πασῶν εἶναι τῶν ἐπιστημῶν, ἀδύνατον. οὔτε τὰς προσεχεῖς, οὔτε τὰς κοινὰς καὶ πρώτας. ὅτι μὲν οὖν τὰς προσεχεῖς οὐχ οἷόν τε, δῆλον. εἰ γὰρ συγγενεῖς μὲν αἱ ἀρχαὶ τοῖς δεικνυμένοις, τὰ δεικνύμενα δὲ οὐ τὰ αὐτά, ἃ πολλάκις τῷ γένει διέστηκεν, ἀνάγκη καὶ τὰς προτάσεις τῶν τοιούτων, ἑτέρας εἶναι τῷ γένει. διὰ γὰρ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων. ἄλλαι γοῦν ἀρχαὶ γεωμετρίας, καὶ ἄλλαι ἀριθμητικῆς. καὶ οὕτως ἄλλαι ὡς μὴ δὲ ἐφαρμόζειν ἀλλήλαις, ὥστε ἢ τὰς ἑτέρας κατὰ τῶν ἑτέρων κατηγορεῖσθαι, ἢ ἐμβάλλεσθαι μέσας, ἢ ὑποκεῖσθαι. ἀλλ' οὐδὲ τὰς κοινὰς καὶ πρώτας. οἷον τὸ ἅπαν φάναι ἢ ἀποφάναι. οὔτε γὰρ ἀποδείκνυταί τι ἐκ τούτων μόνων, ἀλλὰ πρόσκειται πάντως ἑκάστῃ τῆς λαμβανούσης αὐτὴν ἐπιστήμης, οἰκεῖαι προτάσεις καὶ προσεχεῖς. οὔτε ὅλως κοινὰς αὐτὰς φυλάττουσιν, εἰς τὰς ἀποδείξεις παραλαμβάνοντες. ἀλλὰ προσοικειοῦν πειρῶνται τῷ οἰκείῳ γένει. κοινὴ μὲν γὰρ ἀρχή, ἐὰν τέσσαρα ἀνάλογον, καὶ ἐναλλὰξ ἀνάλογον. λαμβάνει δὲ ὁ γεωμέτρης, ἐὰν τέσσαρα μεγέθη. ὁ δὲ ἀριθμητικός, ἐὰν τέσσαρες ἀριθμοί. καὶ ὁ φυσικός, ἐὰν τέσσαρες κινήσεις ἢ χρόνοι. ἔτι εἰ ἦσαν ἁπασῶν τῶν ἐπιστημῶν αἱ αὐταὶ ἀρχαί, ἦσαν ἂν κατ' ἀριθμὸν ὡρισμέναι, ὥσπερ καὶ τὰ γράμματα. νῦν δὲ αὔξονται ἐπιπολὺ καθ' ἑκάστην ἐπιστήμην. ἐπιπολὺ γὰρ ἡ πρόοδος τῶν συμπερασμάτων. ἔτι εἰ ἦσαν αἱ αὐταὶ ἁπάντων ἀρχαί, ἐξ ἁπασῶν ἂν ἦν δει-

Themist.

Marginal notes (right page): Secundus modus · Tertius modus · θέσιν situ · Scientia una quae · Genus unũ quod · Scientiae diuersae q · Plures esse demonstrationes eiusdẽ rei & per plura media · συστοιχία uersus series. her. · Fortuitorũ nõ ee scientiam per demonstrationem · Demonstrationem per sensum fieri nõ posse · Principiũ demonstrationis est sensus. Sed non ideo demonstratio neque enim demonstrat τὸ διότι sed solũ τὸ ὅτι · Prima principia appellat primas causas · De uitro exaduersũ soli posito. Nota · Principia nõ esse eadem omniũ scientiarum · Principia comunia quae sint · προσοικειοῦν cõtrahere

repetit & exponit uerba quae paulo ante praecesserat ὅσων τοίνυν αἴτιον ἕτερον

primarũ causarũ uertit hermo.

ἄρ. ἔτι

προσεχὴς. proxima. her.

ἄρ. ἔτι

κινεῖσθαι ὁτιοῦν. ἀλλ' οὐ δείκνυται τὰ γεωμετρικὰ ἐκ τῶν μουσικῶν. ὥστε οὔτε πάντων αἱ αὐταί, οὔτε πάντων ἕτεραι, οὔτε πάντων συγγενεῖς. Τὸ δὲ ἐπιστητὸν καὶ ἡ ἐπιστήμη διαφέρει τοῦ δοξαστοῦ καὶ τῆς δόξης. λέγω δὲ τῆς ἀληθοῦς δόξης. ἡ γὰρ ψευδὴς δόξα, πρόδηλον, ὡς οὐδὲν ἔοικεν ἐπιστήμῃ. ἡ τοίνυν ἀληθὴς δόξα τῆς ἐπιστήμης διαφέρει δυσί, τῷ τε ὑποκειμένῳ, καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ὑπολήψεως. τῇ μὲν γὰρ ὑπόκειται τὸ ἀναγκαῖον καὶ ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν. τῇ δέ, καὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν. καὶ ἡ μέν, δι' ἀναγκαίων. ἡ δέ, δι' ἐνδεχομένων προτάσεων. οὗτος γὰρ ὁ ἕτερος τρόπος τῆς ὑπολήψεως. ὅτι μὲν οὖν περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν ἡ δόξα, δῆλον ἐκεῖθεν. οὔτε γὰρ ἐπιστήμη τούτων ἐστίν, ἦν γὰρ ἂν ἀδύνατα ἄλλως ἔχειν, οὔτε νοῦς. λέγω γὰρ νοῦν ἐν τῷ παρόντι, τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστήμης. ᾧ τοὺς ὅρους γνωρίζομεν, οὔτε μὴν ἣν ἄν τις ἀναπόδεικτον ἐπιστήμην καλέσειε. λέγω δὲ τὴν λῆψιν τῶν ἀμέσων προτάσεων. εἰ δὲ οἷς ἀληθεύομεν ταῦτά ἐστι, νοῦς καὶ ἐπιστήμη καὶ δόξα, λείπει δόξαν εἶναι, περὶ τὸ ἀληθὲς μέν, ἐνδεχόμενον δὲ καὶ ἄλλως ἔχειν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀβέβαιον ἡ δόξα, ὅτι καὶ ὑπόκειται φύσις αὐτῇ τοιαύτη. πρὸς δὲ τούτοις, οὐδεὶς οἴεται δοξάζειν, ὅτε οἴεται ἀδύνατον εἶναι ἄλλως ἔχειν περὶ τοῦ πράγματος. ἀλλὰ τότε ἐπίστασθαι ὑπολαμβάνει. ὅταν δὲ εἶναι οὕτως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐνδέχεσθαι, τότε δοξάζει. ὅτι δὲ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ὑπολήψεως διαφέρουσι, ῥητέον. ἔστι γὰρ τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν προτάσεων. τοτὲ μὲν ἐπίστασθαι, τοτὲ δὲ δοξάζειν, ἄν τε τοῦ ὅτι γίνηται μόνον συλλογισμός, ἄν τε καὶ τοῦ διότι. ὅθεν καὶ δοξάζοι ἂν ὁ τὸ αὐτὸ διὰ τῶν αὐτῶν εἰδώς, ὁμοίως εἰδέναι. ὥστε εἰ κατ' ἐπιστήμην ἄτοπος, καὶ ἄτοπος παραπλησίως. ἀλλ' οὐκ ἀληθές. ἂν μὲν γὰρ ὑπολαμβάνῃ μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν τὰς προτάσεις, ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' αὑτὰ καὶ τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος, οὐ δοξάσει, ἀλλ' ἐπιστήσεται. ἂν δὲ ἀληθεῖς μὲν ὑπολαμβάνῃ, μὴ οὕτως δὲ ἔχειν ὡς ἔχουσι, τουτέστι μὴ ἐκ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων εἰδέναι, δοξάσει τότε καὶ οὐκ ἐπιστήσεται. οὕτω μὲν οὖν τοῦ αὐτοῦ δόξαν εἶναι καὶ ἐπιστήμην ἐνδέχεται. ὅτι περὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ἡ μέν, ἄλλως, ἡ δὲ ἄλλως. καὶ ὅτι διὰ τῶν αὐτῶν προτάσεων, ἡ μέν, ὡς ἐνδεχομένων. ἡ δέ, ὡς ἀναγκαίων. ὡς μέντοι γε τὰς αὐτὰς ἀλλήλαις εἶναι τὴν δόξαν τε καὶ τὴν ἐπιστήμην, ἀδύνατον. ἄλλο γὰρ τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῃ. καὶ πολὺ διαφέρων ὁ τρόπος τῆς ὑπολήψεως. ὥσπερ καὶ δόξαν, ἀληθῆ μὲν καὶ ψευδῆ περὶ τοῦ αὐτοῦ εἶναι ἐνδέχεται. οὐ τὰς αὐτὰς δέ. οὐ γὰρ ταυτὸν τὸ ἀβέβαιον τῷ βεβαίῳ. καὶ τῷ μεταπεσεῖν δυναμένῳ τὸ ἀμετάπτωτον. διόπερ οὐδ' οἷόν τε τὸν αὐτὸν περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ δόξαν ἔχειν ἅμα καὶ ἐπιστήμην. ἅμα γὰρ ἂν ὑπολαμβάνοι καὶ ἐνδέχεσθαι καὶ μὴ ἐνδέχεσθαι, ἄλλως ἔχειν τὸ αὐτό. ἀλλ' ἐν ἄλλῳ μέν, εἶναι περὶ τούτου δόξαν, ἐν ἄλλῳ δ' ἐπιστήμην συμβαίνει. ἐν Ἐπικούρῳ μὲν γὰρ δόξα ἦν, ὅτι τῆς σελήνης ὑποτρεχούσης, ὁ ἥλιος ἐκλιμπάνει. ᾤετο γὰρ αὐτὸ ἐνδέχεσθαι καὶ ἄλλως ἔχειν. ἐν Ἱππάρχῳ δέ, ἐπιστήμη. τὴν δὲ αὐτὴν ψυχὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ἀμήχανον δοξάζειν τε καὶ ἐπίστασθαι. δόξα μὲν οὖν, τοῦτό ἐστιν. 48

49

Ἀγχίνοια δέ, εὐστοχία τις ἐν ἀσκέπτῳ χρόνῳ καὶ λῆψις τοῦ μέσου. οἷον, ἐάν τις ἰδὼν ὅτι ἡ σελήνη ἀεὶ τὸ λαμπρὸν πρὸς τὸν ἥλιον ἔχει, ταχέως ἐννοήσῃ τὴν αἰτίαν, ὅτι διὰ τὸ φωτίζεσθαι ἐκ τοῦ ἡλίου. ἢ διαλεγόμενον θεασάμενος τῷ τραπεζίτῃ, ἔγνω ὅτι δανείζεται. ὅταν γάρ τις ἰδών, ἢ ἀκούσας, τὰ ἄκρα ἀλλήλοις ἐνυπάρχειν, εὐθὺς τὸ μέσον νοήσῃ, οὗτος λέγεται ἀγχίνους εἶναι. καὶ τοιαύτη δύναμίς ἐστιν ἡ ἀγχίνοια, ἥ ἐστιν ἀνάλυσίς τις οὖσα τοῦ συμπεράσματος εἰς τὰς προτάσεις καὶ εὕρεσις ταχεῖα τοῦ μέσου. 50

Scientia differt ab opinione uera duob[us]

ἐνδεχομένων possibilib[us] & contingentib[us] · her.

Intellectus .i. principiu[m] scientiæ quo terminos cognoscim[us]

Opinio cur incerta res

οὐ μὴν ἀλλά.

ὑπολήψεως τρόπῳ / modo approbandi · her.

ὑπολήψεως approbandi, credendiq[ue]: her.

ὑπολαμβάνοι crederet · her.

Epicur[us] / Hipparch[us]

Epicurus putabat aliter posse fieri eclipsin quam subeunte luna

ἀγχίνοια · Solertia

τραπεζίτης · Numularius argentarius ue · her ·

δανείζεται · foenerari

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΥΣΤΕΡΩΝ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ·

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

1 Ἕπεται δὲ εὐθὺς ἐπισκέψασθαι τὰς τῶν ζητουμένων διαφοράς. αἱ δ' αὐταί εἰσι καὶ τῶν εὑρισκομένων ἐκ ζητήσεως, ἐπειδὴ πᾶσα ζήτησις, εὑρέσεως χάριν. ζητοῦμεν τοίνυν ἢ περὶ ἁπλοῦ τινὸς καὶ ἀσυνθέτου, ἢ περὶ συνθέτου καὶ ἐν προτάσει. καλῶ δὲ ἁπλοῦν μέν, ὃ σημαίνεται ὑπὸ μιᾶς κατηγορίας. οἷον ἱπποκένταυρον, ἢ θεόν. σύνθετον δέ, ἆρα ἡ σελήνη ἐκλείπει, καὶ τὸ δίκαιον φύσει ἐστίν. εἰ μὲν οὖν περὶ ἁπλοῦ τινὸς ζητοῖμεν, πρῶτον μέν, εἰ ἔστι ζητοῦμεν. ἔπειτα τί ἐστι. πρῶτον μὲν γὰρ ζητοῦμεν, εἰ ἔστι θεός. ἔπειτα τί ἐστι θεός. εἰ δὲ περὶ συνθέτου καὶ ἐν προτάσει, πρῶτον μὲν εἰ ὑπάρχει τῷ ὑποκειμένῳ τὸ κατηγορούμενον ἐν προτάσει. ἔπειτα ὅταν τοῦτο μάθωμεν, διὰ τί οὖν ὑπάρχει, καὶ πῶς ὑπάρχει. μαθόντες γάρ, ὅτι ἡ σελήνη ἐκλείπει, ἐφεξῆς διὰ τίνα αἰτίαν ἐκλείπει ζητοῦμεν. τέσσαρα οὖν ἐστιν. εἰ ἔστι. τί ἐστιν. εἰ ὑπάρχει τῷδε τόδε. καὶ διατί ὑπάρχει. δύο μέν, περὶ τῶν ἁπλῶν. δύο δὲ περὶ τῶν συγκειμένων. μὴ θορυβείτω δὲ ἡμᾶς, εἰ ἑτέραν ἐν τοῖς τοπικοῖς τῶν προβλημάτων τὴν διαίρεσιν πεποιήμεθα. μόνον γὰρ ἐκεῖ τῶν διαλεκτικῶν προβλημάτων ἐρρήθησαν αἱ διαφοραί. ἅπαντα δὲ ἐκεῖνά ἐστιν ἐν συνθέσει, καὶ μόνῳ τῷ τρόπῳ τῆς προτάσεως διαφέρει. ἢ γὰρ ὡς γένος τόδε τῷδε ὑπάρχει, ἢ ὥσπερ ἴδιον τόδε τῷδε, ἢ συμβεβηκὸς τόδε τῷδε. ἢ ὥσπερ ὁρισμὸς τόδε τῷδε. καὶ γὰρ ἂν ὑπὲρ ὁρισμοῦ ζητῶμεν διαλεκτικῶς, πρότασιν αὐτὸν ποιήσαντες, οὕτω ζητοῦμεν, ἆρ' ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἀριθμὸς ἑαυτὸν κινῶν, ὡς ἐνόμιζε Ξενοκράτης, ὅταν δὲ ἐπιστημονικῶς μετίωμεν τὸ τί ἐστιν, οὐδέπω πρότασις ἡμῖν τὸ ζήτημα. ἀλλ' οὐδὲ τὸ διὰ τί, ἔστι πρόβλημα διαλεκτικόν. οὐ γὰρ δίδωσιν ὁ πυνθανόμενος ἑλέσθαι τὸ ἕτερον μόριον τῆς ἀντιφάσεως. οὐ γὰρ ἐλέγχου χάριν πυνθάνεται. ἀλλ' ἐπιστήμης ἕνεκεν μέτεισι τὴν αἰτίαν τὴν ζητουμένην.

2 ὁ μὲν οὖν ζητῶν, ἆρα ἐστὶ κενόν, ἢ ἆρα ἐκλείπει, ζητοῦντι ἔοικεν, ἆρ' ἐστὶ λαβεῖν τι αἴτιον τοῦ κενὸν εἶναι, καὶ τοῦ τὴν σελήνην ἐκλείπειν; ὁ δὲ εἰδὼς μέν, ὅτι ἔστι κενόν, καὶ ὅτι σελήνη ἐκλείπει, ζητῶν δὲ τί ἐστι τὸ κενόν, καὶ διὰ τί ἡ σελήνη ἐκλείπει, τίθεσθαι μὲν φαίνεται, ὅτι ἔστι τις αἰτία καὶ τῷ κενῷ τοῦ εἶναι, καὶ τῇ σελήνῃ τοῦ ἐκλιμπάνειν, ζητεῖ δέ, τίς ἐστιν ἡ αἰτία. δῆλον δέ. ὅταν γὰρ ἐξεύρῃ τί ἐστι τὸ κενόν, ἐξεῦρε τί ἐστι τὸ αἴτιον τοῦ κενὸν εἶναι. ὁ γὰρ ὁρισμὸς καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, αἴτιος ἑκάστῳ τοῦ εἶναι. καὶ πάλιν ὅταν ἐξεύρῃ, διατί ἡ σελήνη ἐκλείπει, ἐξεῦρε τίς ἐστιν ἡ αἰτία τοῦ τὴν σελήνην ἐπισκοτεῖσθαι. εἰ γὰρ ἐκλείπει, διὰ τὸ ἀντιφράττεσθαι τὸ φῶς ὑπὸ τῆς γῆς, ἡ ἀντίφραξις τοῦ φωτός ἐστιν αἰτία τοῦ ἐκλιμπάνειν. αἰτίας οὖν ζήτησις πάντα γοῦν ἢ τοῦ εἶναι ἁπλῶς, ἢ τοῦ τόδε τῷδε ὑπάρχειν. ὅτι δὲ ἀληθὲς τοῦτο, φανερὸν ἐντεῦθεν. ἐφ' ὧν γὰρ αἰσθητὸν τὸ αἴτιον, ἢ τοῦ εἶναι, ἢ τοῦ τοιόνδε εἶναι, ἐπὶ τούτων οὐδὲν ἐπιζητεῖται. οὔτε εἰ ἔστιν, οὔτε τί ἐστιν, οὔτε εἰ τοιόνδε, οὔτε εἰ διὰ τί τοιόνδε. εἰ γὰρ ἦμεν ἐπὶ τῆς σελήνης, καὶ τῆς ἀντιφράξεως ᾐσθανόμεθα, οὔτε εἰ ἔστιν ἔκλειψις ἐζητήσαμεν, οὔτε τί ἐστιν ἔκλειψις. οὔτε εἰ τῇ σελήνῃ συμβαίνει, οὔτε διὰ τί συμβαίνει. καὶ οὐ λέγω ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι τῆς αἰτίας, ταυτὸν ἂν ἦν τῷ ἐπίστασθαι. ἀλλ' ὅτι ἐκ τοῦ αἰσθάνεσθαι, τὸ καθόλου ἂν ἐγίνετο καὶ τὸ ἐπίστασθαι. ζητοῦντες μὲν οὖν τὸ διότι, τὸ ὅτι γνώριμον ἔχομεν, ἀποδεικνύντες δὲ τὸ ὅτι, τὸ διότι πάντως συνεξευρίσκομεν. ἐπὶ γὰρ τῆς κυρίως ἀποδείξεως τοῦ ὅτι, καὶ τὸ διότι συνεμφαίνεται, εἴπερ ὀρθῶς ἐλέγετο ἐπὶ τῆς ἀποδείξεως, τὸ μέσον αἴτιον εἶναι. μὴ τοῦ συμπεράσματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ πράγματος. οὐ μὴν ἐπὶ τοῦ τί ἐστι, καὶ εἰ ἔστιν, ὁμοίως ἔχει. ἀλλὰ πρὸ μὲν τοῦ τί ἐστι, τὸ εἶναι τὸ πρᾶγμα ὑποκεῖσθαι χρεών. αὐτὸ δὲ τὸ εἶναι ὅταν ζητῆται, πολλάκις μὲν ὁ ὁρισμὸς συνεμφαίνεται, πολλάκις δὲ οὔ. ἀλλὰ καὶ τὸ σημεῖον ἐσθ' ὅτε ἀπόχρη. καὶ τῶν ἑπομένων τι λαβοῦσι, τὴν οὐσίαν ἐνδείξασθαι τοῦ ζητουμένου. τὰ δὲ τοιαῦτα, τῆς μὲν εὑρέσεως, εἶεν ἂν ὡς ἀρχαί. οὐκ ἔστι δὲ καὶ τοῦ πράγματος αἴτια.

3 πῶς μὲν οὖν τὰ σύνθετα τῶν ζητουμένων ἀποδείκνυται, εἴρηται πρότερον. περὶ δὲ τοῦ τί ἐστιν, εἴπωμεν νῦν εἰ ἄρα οἷόν τε καὶ τοῦτο ἀποδεικνύναι. ἀρχὴ δὲ ἥδε τῆς σκέψεως. ἆρ' ἐστὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ

ἀντιφράττεσθαι .i. hebetari

Omnis quæstio ca[usa] inueniendi suscipitur.

simplex / Compositu[m]

εἰ ἔστι / τί ἐστι — simplex

ὅτι ἐστί / διότι — Co[m]positu[m]

Xenocrates

De diffinitione in usu demostrationis & extra . Nota .

διατί problema dialecticu[m] non est

ἀντίφασις disperatio · her

Diffinitio causa est existentiæ cuiusq[ue] rei.

ἀντιφράττεσθαι hebetatur · her

Quærentes τὸ διότι cognitu[m] habemus τὸ ὅτι · Demonstrantes aute[m] τὸ ὅτι simul adinuenimus τὸ διότι si modo p[ro]p[ri]e & uera ÷ demost[ratio]

In demostratiue me[dium] dici no[n] solu[m] ÷ causa conclusionis sed & rei

An possit qd cognosci per diffinitione simul & demonstratione eodē respectu.

i. eodem respectu. her.

κατὰ τὸ αὐτὸ. i. eodē respectu. her.

αὐτὸ, δι᾽ ὁρισμοῦ εἰδέναι καὶ ἀποδείξεως, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ εἶπον, ὅτι γνώσομαι ἂν τὸ τρίγωνον, καὶ δι᾽ ὁρισμοῦ τί ἐστιν· ὅτι σχῆμα ἐπίπεδον ὑπὸ τριῶν γραμμῶν περιεχόμενον· γνώσομαι δ᾽ ἂν καὶ δι᾽ ἀποδείξεως, ὅτι δυσὶν ἴσας ἔχει. ἀλλ᾽ οὐ κατὰ ταυτόν. ἀλλὰ τὸ μὲν, ἢ τί ἐστι· τὸ δὲ, ἢ συμβέβηκεν αὐτῷ ἕτερον. πρῶτον μὲν οὖν λεκτέον, εἰ παντὸς οὗ ἀπόδειξις, τούτου καὶ ὁρισμός. ἢ ἀδύνατον. ἀπόδειξις μὲν γάρ, καὶ ἀποφατικοῦ καθόλου. ὁρισμὸς δὲ, οὐκ ἔστι δι᾽ ἀποφάσεως. ἆρ᾽ οὖν παντὸς οὗ ὁρισμὸς, τούτου καὶ ἀπόδειξις; ἢ καὶ τοῦτο ὁμοίως ἀμήχανον. αἱ γὰρ ἀρχαὶ τῶν ἀποδείξεων καὶ οἱ πρῶτοι ὅροι, ὁρισμῷ μὲν γνώριμοι γίνονται. ἀποδείξει δ᾽ οὔ. ἢ καὶ εἰς ἄπειρον βαδιεῖται. ἀλλ᾽ ἆρα τινὸς τοῦ αὐτοῦ ὁρισμός τε καὶ ἀπόδειξις; τοῦτο γὰρ λείπεται. ἐπεὶ τοίνυν κεῖται ἡμῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι τὸ ἀποδεικτὸν ἐπιστάμεθα μόνως, ὅταν ἔχωμεν αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν, εἰ δι᾽ ὁρισμοῦ τὸ ἀποδεικτὸν ἐπίστασθαι οἷόν τε εἴη, ἠπίστατο ἄν τις τὸ ἀποδεικτὸν, μὴ ἔχων αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν. οὐδὲν γὰρ κωλύει μὴ ἅμα ἔχειν, ἀλλ᾽ ἄτοπον. οὐδὲν ἄρα δι᾽ ἀποδείξεως ἅμα ἐπιστητὸν, καὶ δι᾽ ὁρισμοῦ. καὶ γὰρ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, ἱκανῶς ἂν τοῦτο πεισθείημεν. οὐδεὶς γὰρ ὁρισμὸς ἢ τῶν καθ᾽ αὐτὸ ὑπαρχόντων τι ἀποδείκνυσιν, ἢ τῶν ὑπαρχόντων γε ἁπλῶς. καὶ γὰρ εἰ λαμβάνει τι τῶν καθ᾽ αὐτὸ, ἀλλ᾽ οὐ δι᾽ ἀποδείξεως λαμβάνει. οὐ γὰρ ἀποδείκνυσιν ὅτι ζῶον, ἀλλὰ λαμβάνει. οὐδ᾽ ὅτι λογικὸν, ἀλλὰ τίθησιν. ἔτι ὁ μὲν ὁρισμὸς, τὴν ὅλην οὐσίαν γνώριμον ποιεῖ· ἡ δ᾽ ἀπόδειξις, τὰ καθ᾽ αὐτὰ ὑπάρχοντα. ταῦτα δὲ φανερῶς οὐκ οὐσία. ἔτι ὁ μὲν ὁρισμὸς, δείκνυσι τὸ τί ἦν εἶναι τοῦ πράγματος ὑπὲρ οὗ λέγει. οὐδὲ μία δὲ ἀπόδειξις τὴν οὐσίαν δείκνυσι καὶ συμπεραίνεται. ἀλλὰ τίθησι καὶ λαμβάνει. οἷον ἀριθμητικὴ, τί μονάς· τί περιττόν. καὶ αἱ ἄλλαι ὁμοίως. ἔτι πᾶσα ἀπόδειξις, τὶ κατά τινος δείκνυσιν. ἐν δὲ τῷ ὁρισμῷ, οὐδὲν οὐδενὸς κατηγορεῖται. οὔτε τὸ ζῶον κατὰ τοῦ πεζοῦ, οὔτε τὸ πεζὸν κατὰ τοῦ ζώου. οὔτε κατὰ τοῦ ἐπιπέδου τὸ σχῆμα, οὔτε κατὰ τοῦ σχήματος τὸ ἐπίπεδον. οὔτε γὰρ χρῆται τῷ καθόλου προσδιορισμῷ. οὔτε ἀληθεύειν χρῄζεται. ἀλλ᾽ οὐδὲ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κατηγορεῖται ὁ ὁρισμός. οὐ δὲ γὰρ μέρος ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁρισμοῦ. ὥσπερ μέρος τοῦ συμπεράσματος ὁ ὑποκείμενος. ὁ δὲ εἰπὼν, ἄνθρωπός ἐστι ζῶον πεζὸν δίπουν, οὐχ ὁρισμὸν εἴρηκεν. ἀλλὰ πρότασιν, τὸν ὁρισμὸν κατηγορούμενον ἔχουσαν. ἔτι ἕτερον ζήτημα παντελῶς τὸ τί ἐστι, καὶ ὅτι αὐτῷ τόδε ὑπάρχει. καὶ ἕτερα παντελῶς, οὐχ ὡς τὸ μὲν, καθόλου εἶναι. τὸ δὲ, ὑπ᾽ αὐτὸ ὡς τὸ ἰσοσκελὲς καὶ τὸ τρίγωνον. τὰ δ᾽ οὕτως ἑτέρων, ἕτεραι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. φανερὸν ἄρα, ὅτι τοῦ αὐτοῦ, οὐδενὸς ἐνδέχεται, ὁρισμόν τε εἶναι

καὶ ἀπόδειξιν. ¶Ἀλλ᾽ ἆρα αὐτὸν τὸν ὁρισμὸν ἀποδεῖξαι ἐνδέχεται, ὅτι τοῦτό ἐστιν; οἷον, ὅτι τὸ 4

ζῶον πεζὸν δίπουν, ὁρισμός ἐστιν ἀνθρώπου; τοῦτο δὲ σχεδὸν μὲν ἤδη προὔπτόν ἐστι, καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων. ἄξιον δὲ καὶ χωρίσαντας ἐπισκέψασθαι. εἰ γὰρ πᾶς συλλογισμὸς τὶ κατά τινος ἀποδείκνυσι διά τινος μέσου, δεῖ δήπουθεν καὶ τὸν ὁρισμὸν ὅταν ἀποδεικνύηται, ὅτι ἀνθρώπου ἐστὶ, διά τινος ἀποδείκνυσθαι μέσου. τὸ δὲ δὴ μέσον τοῦτο, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ὁρισμὸν εἶναι ἀνθρώπου. οὕτω γὰρ ἔσται ἀπόδειξις. ἐπειδὴ γὰρ ἄνθρωπός ἐστι ζῶον λογικὸν θνητὸν, ζῶον ἐστι πεζὸν δίπουν. ἑτέρως δ᾽ οὐκ ἔσται συλλογισμὸς τοῦ τί ἦν εἶναι. εἴτε γὰρ ἐπὶ πλέον ὁ μέσος ληφθείη τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε ἐπ᾽ ἔλαττον. εἴτε ἀντιστρέφοι μὲν, μὴ ἐν τῷ τί ἐστι δὲ κατηγοροῖτο, οὐδέποτε ὁ μείζων ἄκρος ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορηθήσεται. εἰ δὲ τοῦτ᾽ ἐστὶν ἀληθῆ, τὸν ἀποδεικνύοντα τὸ τί ἦν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ᾽ ὅτι δεῖ προλαβεῖν τοῦ αὐτοῦ τὸ τί ἦν εἶναι. πόθεν δὲ ὅτι τὸ ζῶον πεζὸν δίπουν, τοῦ ζώου λογικοῦ θνητοῦ, ἐν τῷ τί ἐστι, κατηγορεῖται, ἢ τὸ ζῶον λογικὸν θνητὸν, τοῦ ἀνθρώπου. οὐ δὲ γὰρ εἰ ἀκολουθεῖ τὸ α τῷ β, καὶ τοῦτο τῷ γ, ἔσται τὸ α τοῦ γ τὸ τί ἦν εἶναι. οὐ γὰρ πάντα τὰ ἀκολουθοῦντα, ὡς ὁρισμοὶ ἀκολουθοῦσιν. ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ τὰ γένη, καὶ τὰ ἴδια, καὶ τὰ ἀχωρίστως συμβεβηκότα. εἰ μὲν τοίνυν ἁπλῶς λήψεται τὸ α τῷ β ἀκολουθεῖν, καὶ τὸ β τῷ γ, οὐκ ἀποδείξει ἄλλο τι ὑπάρχειν αὐτῷ. εἰ δὲ προσδιορεῖται ἐν ταῖς προτάσεσιν, ὅτι τὸ β τοῦ γ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται, τὸ ἐν ἀρχῇ λήψεται καὶ αἰτήσει. οὐ γὰρ βούλεται τὸν ὁρισμὸν ἀποδεῖξαι, τούτου προλαμβάνει τινὰ ὁρισμὸν εἶναι, χωρὶς ἀποδείξεως. ἔτι οὐδὲν ἧττον καὶ ὁ ἕτερος ὁρισμὸς διὰ τοῦ ἑτέρου

ἂν δεικνύοιτο. ὅπερ ἀλλοτριώτατον ἀποδείξεως. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ διὰ τῶν διαιρέσεων ὁδὸς συλλο- 5

γίζεται, καθάπερ ἐν τῇ ἀναλύσει τῇ περὶ τὰ σχήματα εἴρηται. οὐδαμοῦ γὰρ ἐξ ἀνάγκης τοῖς τεθεῖσιν ἕπεται τὸ δεικνύμενον. ὥσπερ οὐδ᾽ ἐν ταῖς ἐπαγωγαῖς. ἀλλὰ σχεδὸν ἅπας ὁ λόγος ἐρωτᾶται, μέχρι τοῦ συμπεράσματος. καὶ τῷ συγχωρεῖσθαι λαμβάνεται. οὕτως ἕπεσθαι τοῖς κειμένοις. ἆρ᾽ ὁ ἄνθρωπος ζῶον, ἢ ἄψυχον. εἶτ᾽ ἔλαβε ζῶον, οὐ συλλελόγισται. πάλιν ζῶον ἅπαν, ἢ πεζόν. ἢ ἔνυδρον. εἶτ᾽ ἔθηκε πεζὸν οὐ συνήγαγεν. εἶτα δίπουν ἢ ἄπουν. καὶ δόντος δίπουν, τὸ ὅλον φήσεις εἶναι ζῶον πεζὸν δίπουν. ὁρᾷς οὖν ὡς ἅπας ὁ λόγος δι᾽ ἐρωτήσεως καὶ συγχωρήσεως πρόεισιν, οὐ τῷ ἔχειν τι ἀναγκαῖον. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ εἰ τὸ καθ᾽ ἕκαστον ἀληθές, ἤδη καὶ ἅπαντα ἅμα. οὐ γὰρ εἰ σκυτεὺς καὶ

ἀγαθὸς, ἤδη καὶ σκυτεὺς ἀγαθός. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ εἰ πάντα ἀληθῆ, ἤδη καὶ ἐν τῷ τί ἦν εἶναι. τοσοῦτον 6

δ᾽ ἡ διαίρεσις προὔργου ποιεῖ, ὅτι καὶ ὅλως συλλογισμῷ δεῖξαι ἐνδέχεται, καὶ ταῦτα προχείρως λαμβάνει. ἔνεστι γὰρ συλλογίσασθαι, ὅτι ὑπάρχει τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ζῶον, μέσον λαβόντας καὶ τὸ αἰ-

σθητικόν.

Demonstratione ad negationes porrigi. diffinitione minime.

Demonstratione tantu scitur demonstrabile. si ergo p diffinitionem etiam sciretur solā, sine demonstratione sciretur demonstrabile.

Diffa. inter demonstratione & diffinitionem, pulcherrima.

πεζὸν. incessile. her.

ἐπίπεδον. plani. her.

προὔπτόν ἐστι

α. β. γ

Non qcqd sequitur aliud statim illius est diffinitio.

Diffinitione p alteram diffinitionem demostrari alienissimū ā demonstratione est.

Nō ualet. Sutor est & bonus ergo. Sutor est bonus.

προὔργου

Omne animal gressibile bipes ÷ animal rationale mortale
Omnis homo est animal gressibile bipes
Omnis hō est animal rationale mortale

Omne animal rationale mortale est gressibile bipes
Omnis homo est animal rationale mortale
Omnis homo est gressibilis bipes

Al ingressile bipes — primū qñ fuerit ex 2
Al rationale mortale — Secundū
Homo — Tertiū quod pue mit e 3

:: praecipue

pr. i. Num poterit demonstrari diffo. p diffinitione diffinitionis. Lege hermo.

σθητικόν. καὶ ἔτι τὸ πεζὸν, μέσον ὅρον ἄλλο τι ποιησαμένους. συλλογισμὸν μὲν τοίνυν ἡ διαίρεσις οὐ ποιεῖ. διδάσκει δὲ ὅμως γε κατ᾽ ἄλλον τρόπον. οὐ δὲ γὰρ ἡ ἐπαγωγὴ συλλογίζεται. ἀλλ᾽ ὅμως διδάσκει γέ τι καὶ δείκνυσι. μάλιστα δὲ ἡ διαίρεσις χρήσιμος ἂν γένοιτο, κατὰ τόνδε τὸν τρόπον. πρῶτον μὲν, λαμβάνουσα τὰ ἐν τῷ τί ἐστιν ἅπαντα. εἶτα μηδέν τι παραλείπουσα μήθ᾽ ὑπερβαίνουσα μέχρι τῶν ἀτόμων εἰδῶν. ὑπερβαίνει μὲν οὖν, ὁ τὸ ζῶον εὐθὺς εἰς δίπουν καὶ πολύπουν διαιρῶν. πρώτη γὰρ ἦν ἡ διαίρεσις, εἰς τὸ πεζὸν καὶ πτηνόν. παραλιμπάνει δὲ ὁ τὸ πεζὸν, εἰς τὸ δίπουν καὶ τετράπουν διαιρῶν. παρίησι γὰρ τὸ πολύπουν καὶ ἄπουν. ἀλλ᾽ ὅμως κἂν ἅπαντα ταῦτα φυλάττηται, διαιρήσει μὲν κατ᾽ ἐπιστήμην. οὐδὲν δὲ συλλογιεῖται. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ τῶν συμπερασμάτων τῶν ἄνευ τῶν μέσων λεγομένων, τὸ διὰ τί φανερὸν οὐκ ἔστιν, οὕτως οὐδ᾽ ἐκεῖ τοῦ λόγου, ὃν συντίθησιν ἡ διαίρεσις. ἀλλ᾽ ἑκάστου μὲν ἴσως τῶν ἐν τῷ λόγῳ, τὴν αἰτίαν ἀποδώσει χρώμενος τῇ διαιρέσει. οἷον ὅτι ἔμψυχον, διότι οὐκ ἄψυχον. καὶ ὅτι λογικὸν, διότι οὐκ ἄλογον. τὸν δ᾽ ἅπαντα λόγον

7 ὁρισμὸν εἶναι οὐκ ἀποδείξει. ¶Ἀλλ᾽ ἆρα τοῦτόν ἐστι τὸν τρόπον ἀποδεῖξαι τὸ τί ἦν εἶναι; οἷον εἴ τις

ὑποθέμενος καὶ λαβὼν, ὅτι πᾶς λόγος ὁ συγκείμενος ἐκ τῶν ἐν τῷ τί ἐστι καὶ ἰδίων, ὁρισμός ἐστι καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, προσλάβοι. οὗτος ὁ λόγος, φέρε τὸ ζῶον πεζὸν δίπουν, τοῦτον σύγκειται τὸν τρόπον, οὗτος ἄρα ὁρισμός ἐστιν ἀνθρώπου; ἢ καὶ οὗτος πολλῷ γελοιότερος ὁ τρόπος. φανερώτερον γὰρ τίθησιν, ὅπερ βούλεται δεῖξαι. τὸ γὰρ φάναι ὅτι τὸ ζῶον πεζὸν δίπουν, ἐκ τῶν ἐν τῷ τί ἐστιν καὶ ἰδίων κατηγορεῖται, οὐδὲν ἄλλο φάναι ἐστὶν, ἢ ὅτι τοῦτο ὁρισμός ἐστιν ἀνθρώπου. ἐν ταῖς προτάσεσιν οὖν τέθεικε τὸ συμπέρασμα, οὐ δυνάμει (τοῦτο μὲν γὰρ οὐδὲν ἄτοπον) ἀλλ᾽ ἐνεργείᾳ. ἔτι σχεδὸν οὐδὲν διαφέρει, συλλογιζομένους τε, καὶ ἀντὶ λήμματος ποιεῖσθαι τὸν λόγον τοῦ συλλογισμοῦ, καὶ ὁρισμὸν ἀποδεικνύντας, ἀντὶ προτάσεως τιθέναι τὸν λόγον τοῦ τί ἦν εἶναι. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν τῷ συλλογίζεσθαι, οὐ λέγομεν τί ἐστι συλλογισμὸς, οὕτως οὐδὲ ἐν τῷ τὸν ὁρισμὸν ἀποδεικνύναι λέγειν χρὴ τί ἐστιν ὁρισμός. δεῖ μὲν γὰρ ἀκριβῶς ἐγνωκέναι, καὶ τί ἐστι συλλογισμὸς, καὶ τί ἐστιν ὁρισμός. ὥστε αὐτὸν γινώσκειν ὁπόταν ταῦτα ποιῶμεν, καὶ τοὺς ἀμφισβητοῦντας δύνασθαι πείθειν.

8 μέρος δὲ τῶν ἀποδείξεων, μὴ οἴεσθαι τοὺς λόγους τούτους. ¶Ἀλλ᾽ εἰ μὴ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον, ἐξ ὑποθέ-

σεώς γε ἴσως ἐνδέχεται; ἐξ ὑποθέσεως δὲ λέγω νῦν, ἐξ ὑποθετικοῦ συλλογισμοῦ. εἴη δ᾽ ἂν οὗτος ὁ τρόπος. εἰ τοῦ κακοῦ λόγος ἐστὶ τὸ διαιρετὸν (ἔστω γὰρ τὸ διαιρετὸν ὁρισμὸς τοῦ κακοῦ) ἔσται ὁ ἐναντίος τοῦ ἐναντίου. τοῦ ἀγαθοῦ ἄρα λόγος, τὸ ἀδιαίρετον. ἀλλ᾽ ὁρᾷς ὅτι κἀνταῦθα τὸ τί ἦν εἶναι δεῖξαι βουλόμενος, ἕτερον τί ἦν εἶναι λαμβάνει, καὶ τοῦτο οὐδὲν ἧττον ἀφανὲς, ἢ τὸ δεικνύμενον; ἄμφω γὰρ ὁμοίως ἢ δῆλα ἢ ἄδηλα τὰ ἐναντία. φανερὸν δὲ ὅτι καὶ τὸν τοῦ κακοῦ λόγον δεῖξαι βουλόμενος, λήψεται τὸν τοῦ ἀγαθοῦ. τοῦτο δὲ τί ἐστιν, ἢ τὸ δι᾽ ἀλλήλων δεικνύναι. ἐφ᾽ ὧν δὲ μηδέν ἐστιν ἐναντίον, πῶς οὐκ ἐξαρκέσει ἡ μέθοδος ἡ τοιαύτη. ¶Τάχα οὖν εἴποι τις ἂν, ὅτι δι᾽ ἐπαγωγῆς δυνατόν. καὶ πῶς. ἐπαγωγὴ μὲν γὰρ ἐκ τῶν καθ᾽ ἕκαστον. ὁρισμὸς δὲ οὐδεὶς τῶν καθ᾽ ἕκαστον. καὶ ἐπαγωγὴ μὲν,

9 ἄλλο κατ᾽ ἄλλου. ὁρισμὸς δὲ, τῶν ἄνευ συμπλοκῆς λεγομένων. ¶Τίς οὖν ἂν εἴη τρόπος, καθ᾽ ὃν δείξαι-

μεν τὸ τί ἦν εἶναι. οὐ γὰρ δὴ τῷ δακτύλῳ γε καὶ τοῖς ὄμμασιν ἢ ἄλλῃ τινὶ τῶν αἰσθήσεων. ἐπεὶ καὶ τοῦτ᾽ ἄν τις ἀπορήσειεν, εἰ ὅλως ἐστὶ δεῖξις, τοῦ τί ἦν εἶναι. ἀνάγκη γὰρ τὸν εἰδότα τί ἐστιν ἄνθρωπος, ἢ ὁτιοῦν ἄλλο, ἅμα εἰδέναι καὶ ὅτι ἐστί. τὸ γὰρ μὴ ὂν, πῶς ἄν τις εἰδείη τί ἐστιν. ἀλλὰ τί μὲν σημαίνει τοὔνομα δυνατὸν γινώσκειν, ὅταν εἴπω τραγέλαφος. τί δέ ἐστι τραγέλαφος γινώσκειν οὐκ ἔνι, τὸν ἄπερ ἐστὶν ἀγνοοῦντα. ὥστε ὁ δεικνύων τὸ τί ἦν εἶναι, ἅμα ἂν δεικνύοι καὶ ὅτι ἐστίν. ἀλλὰ ἀδύνατον. ἑνὸς γὰρ ἡ μία δεῖξις. τὸ δὲ τί ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωπον, ἄλλο. καὶ τοῦ μὲν, ὁρισμός. τοῦ δὲ, ἀπόδειξις. ὅτι γὰρ ἔστι πρόνοια, καὶ ὅτι θεὸς, ἀποδεικνυμεν. πῶς οὖν ὁ ὁριζόμενος ἅμα ἂν καὶ συλλογίζοιτο. καίτοι τοῦτο φυλάττονται αἱ ἐπιστῆμαι. καὶ χωρὶς μὲν τὸ τί ἐστι. χωρὶς δὲ τὸ ὅτι ἐστὶν ἀποδεικνύουσιν. ὅταν δὲ ἀποδεικνύωσι τὸ ὅτι ἐστὶ, τὸ τί σημαίνει πρῶτον λαμβάνουσι. λαμβάνοντες γὰρ τί σημαίνει τὸ τρίγωνον, ὅτι περιέχεσθαι ὑπὸ τριῶν εὐθειῶν, οὕτω δεικνύουσιν ὅτι ἐστί, συνιστάντες αὐτὸ ἐκ τριῶν εὐθειῶν. ἀρχὴ γὰρ πάσης ζητήσεως, ὅτι σημαίνει. ὥστε ἡ μία, πλείους δείξεις ἐστίν. ὁ γὰρ δεικνὺς τὸ τί ἦν εἶναι οὐκ εἴσεται ὅτι ἐστί. φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τῶν ἀποδιδομένων ὅρων, ὡς οὐ δεικνύουσιν ἅμα τῷ εἶναι τὸ πρᾶγμα. ὁ γὰρ λέγων, κύκλος ἐστὶ σχῆμα ἐπίπεδον ὑπὸ μιᾶς γραμμῆς περιεχόμενον, οὐ δείκνυσιν ὅτι ἐστίν. οὐ δὲ μία γὰρ τοῦ εἶναι τὸν κύκλον αἰτία ἐν σημαίνεται τῷ λόγῳ. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὅτι κύκλου λόγος ἐστὶν, ἐμφαίνεταί τις ἀνάγκη. δύναιτο γὰρ ἄν τις καὶ ὀρειχάλκου φάναι αὐτὸν εἶναι. οὐδὲν γὰρ ἔχει προσδηλούμενον ὁ τοῦ κύκλου λόγος, ὅτι κύκλου ἐστίν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἔξωθεν. εἰ δὲ μὴ δείκνυσιν ὁ τὸ τί ἦν εἶναι ἀποδεικνὺς, οὐκέτ᾽ ἂν ὁ ὁρισμὸς ἀποδοίη τὸ πρᾶγμα τί ἐστιν. ἀλλὰ τοὔνομα τί σημαίνει. οὕτω δὲ καὶ μὴ ὄντων ἔσονται ὁρισμοί. καὶ γὰρ ἱπποκένταυρος σημαίνει. καὶ οἱ τὰς ἐτυμότητας ἀποδιδόντες τῶν ὀνομάτων, οἷον ἀνθρώπου, τὸ διαρθροῦν τὴν ὄπα, καὶ ἵππου, τὸ ἵεσθαι τοῖς ποσί. μᾶλλον δὲ ἅπαντες λόγοι ὁρισμοί. καὶ διαλεγοίμεθα ἂν ἅπαντες, ὁρισμούς. καὶ ἡ Ἰλιὰς, ὁρισμὸς ἂν εἴη. λέγω δὲ, οὐ τοὔνομα, ἀλλὰ τὴν ὑπο-

Diuisionis utilitas. Omnis diuisio sicut & inductio syllogismū non faciat

Nō posse demōstrari diffinitione, p diffinitionē ipsius diffinitionis

Hypothesin appellat hypotheticū syllogismum.

τραγέλαφος

Vnius rei una est demonstratio. aliud .n. ÷ qd est homo aliud esse hominem. illius .n. est diffo. huius demonstratio

φυλάττονται observant

Principiū & origo omnis quaestionis: agnitio significationis nominis

hermo. deum esse & prouidentiā demonstram(us) qd sit deus, qd prouidentia definim(us). Videt(ur) ergo ex tralatione hermolai & ex ipsa re uerba haec desiderari. τί δέ ἐστι θεός, τί πρόνοια ὁριζόμεθα

Her. Qui autem diffinit, nihil affert quā ob rē necesse sit id esse quod definit

Hermo. Qui enim quod rei est sit demonstrat simul & esse rem confirmat. forte ergo legendum ἅμα ἂν εἰδείη καὶ ὅτι

[Handwritten marginalia, top:] γρ. λέγομεν — Esse re concludimus in demonstratione multis modis. her. — Ergo necesse non est definitione ostendi esse. quando qde praesumi & constare id oportet. Herm.

κειμένην ποίησιν τῷ ὀνόματι. καὶ τὸ τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν. καὶ τὸ ἴωμεν ὡς ἐκέλευες. καὶ τὸ ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα. καὶ τὸ ἰλιόθεν με φέρων. ἕκαστος γὰρ τούτων, ἰσοδυναμεῖ, καὶ ταυτὸν σημαίνει, ὁ μὲν, ἐρωτήσει. ὁ δὲ, ἀποκρίσει. ὁ δὲ, προοιμίῳ. ὁ δὲ, διηγήσει. ἀλλὰ γελοῖον. χωρὶς γὰρ τοῦ μὴ δὲ ὁρισμὸν εἶναι τὸν ἐξηγούμενον λόγον, τί σημαίνει τὸ λεγόμενον ὄνομα, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο ἀποδηλοῦται ἐν αὐτῷ, ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἰσοδυναμεῖ τῷ ὀνόματι. οὐ γὰρ ἂν θέσει ἦν τὰ ὀνόματα. οὐδ' ἂν ἦσαν ὁμωνυμίαι. ἐκ μὲν τοίνυν τούτων, οὔτε ὁρισμὸς καὶ συλλογισμὸς φαίνεται ταυτὸν ὄν, οὔτε τοῦ αὐτοῦ συλλογισμός τε καὶ ὁρισμός. οὔτ' εἶναι τὸ πρᾶγμα ἀποδείκνυσιν, οὐδ' ὅτι ἐκείνου ἐστὶν οὗ ἀποδίδοται δείκνυσι. ¶ Πάλιν δὲ σκεπτέον, τί τούτων λέγεται καλῶς ἢ μὴ καλῶς, καὶ πῶς οἷόν τε ἀπόδειξιν ὁρισμοῦ γενέσθαι. λέγω μὲν οὖν ἄνωθεν ἀναλαβόντες. ὥσπερ γὰρ τὸ διότι ζητοῦμεν, ἔχοντες τὸ ὅτι ἐστὶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἅμα δῆλα γίνεται, οὐ μὴν πρότερόν γε δυνατὸν γνωρίσαι τὸ διότι ἐστὶ, τοῦ ὅτι ἐστὶν, οὕτως ἀεὶ ζητοῦμεν τὸ τί ἦν εἶναι, ἔχοντες τὸ εἶναι τὸ πρᾶγμα. μάταιον γὰρ ὡς πολλάκις εἴρηται, ἀγνοουμένου τοῦ εἶναι, τὸ τί ἦν εἶναι πολυπραγμονεῖσθαι. ὥστε τούτου μόνου οὐκ ἀνάγκη προαποδεικνύναι τὸν ὁρισμόν. ἔχοντες γὰρ αὐτὸ ὑποκείμενον, οὕτω προΐασι. καθάπερ γὰρ ἀποδεικνύντες τὸ ὅτι, καὶ τὸ διότι συνευρίσκομεν (δι' αἰτίας γὰρ ἡ ἀπόδειξις) οὕτω πολλάκις ἤδη δεικνυμένου τὸ εἶναι, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι συναναφαίνεται. πότε οὖν τοῦτο καὶ πῶς, ἀναλαβοῦσι ῥητέον. τὸ εἶναι πολλαχῶς ἐν ταῖς ἀποδείξεσι μετίμεν. ἐνίοτε μὲν γὰρ, ἀπὸ συμβεβηκότος καὶ πόρρω τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος, ἐνίοτε δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος καὶ τοῦ ἐκείνου τι ἔχειν. οἷον, ὅτι εἰσὶ θεοὶ, ἀπὸ συμβεβηκότος μὲν, ὅτι εἰσὶ βωμοὶ, ὡς Χρύσιππος φησίν. ἀπὸ δὲ τοῦ πράγματος, ὅτι θεραπεύουσιν· ὅτι προλέγουσιν. ὅτι κινοῦνται τὸν ἄπειρον χρόνον ποικίλας κινήσεις. ἔστι δὲ καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος, τὰ μὲν, ἐγγυτέρω. τὰ δὲ, πορρωτέρω. καθάπερ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν εἰρημένων παραδειγμάτων. ὅσα μὲν οὖν ἀπὸ συμβεβηκότων γινώσκομεν ὅτι ἐστὶν, ἀπὸ τούτων οὐδὲ μίαν ἔχομεν ἀφορμὴν πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ τί ἐστι. σχεδὸν γὰρ οὐδ' ὅτι ἐστὶ τηνικαῦτα γινώσκομεν. οὐδὲ γὰρ ἡ κατὰ συμβεβηκὸς γνῶσις, ἀνάγκην ἔχει. ὅσα δὲ ἀπὸ τῶν οἰκείων τε καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἀπὸ τούτων ἤδη ῥᾷον εἰς τὸ τί ἐστι μεταβαίνομεν. ὥστε ὅπως ἂν ἔχωμεν παρασκευῆς πρὸς τὸ γινώσκειν τὸ εἶναι, οὕτως ἔχομεν παρασκευῆς πρὸς τὸ γινώσκειν τὸ τί ἦν εἶναι. γυμναστέον γὰρ ἐπὶ παραδείγματος. προκείσθω ζητεῖν, εἰ σελήνης ἔκλειψις ἐστίν. ὁ μὲν οὖν δεικνὺς, ὅτι ἐστὶν, ἐκ τοῦ πανσέληνον οὖσαν, μὴ ποιεῖν σκιὰν, ἀπὸ συμβεβηκότος μετῆλθε τὸ πρόβλημα. καὶ οὐδὲν ὁ τοιοῦτος προὔργου ποιεῖ, πρὸς τὸ εἰδέναι τί ἐστιν ἔκλειψις. ὁ δὲ λέγων ἀντιφράττεσθαι τὸ φῶς ὑπὸ γῆς, μεταξὺ πιπτούσης ἐν τῇ πανσελήνῳ αὐτῆς τε καὶ τοῦ ἡλίου, καὶ διὰ τοῦτο ἐκλείπειν, ἅμα τε ἀκριβῶς καὶ οἰκείως διδάσκει, σελήνης ἔκλειψιν εἶναι, καὶ προσεπιδιδάσκει τί ἐστι σελήνης ἔκλειψις. λέγει γὰρ αἰτίαν τὴν ἀκριβῆ τῆς ἐκλείψεως. αὕτη δέ ἐστιν ὁ λόγος καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. συμφέρει γὰρ ἐπὶ τούτοις ὁ τοῦ πράγματος ὁρισμὸς, τῇ αἰτίᾳ δι' ἣν ἐστι. τί ἐστιν ἔκλειψις. ἀντίφραξις ὑπὸ γῆς τοῦ φωτός. αἰτία οὖν ἐστιν ἡ ἀντίφραξις. τί ἐστι βροντή. πυρὸς ἀπόσβεσις ἐν νέφει. δῆλον δέ. εἰ γὰρ μεταβάλλεις εἰς τὸ διὰ τί τὰ προβλήματα, αὐτὰ ἀποδοθήσεταί σοι τὰ αἴτια. διατί ἐστιν ἔκλειψις. διὰ τὴν ὑπὸ γῆς ἐπισκότησιν. διὰ τί ἐστι βροντή. διὰ τὴν ἀπόσβεσιν, τοῦ πυρός. δῆλον τοίνυν ἐξ ἁπάντων τῶν εἰρημένων, ὅτι τοῦ ὁρισμοῦ, καὶ τοῦ τί ἦν εἶναι, ἀπόδειξις μὲν οὐκ ἔστι. δῆλος μέντοι γίνεται δι' ἀποδείξεως, ἐφ' ὅσων τὸ εἶναι δι' αἰτίας ἀποδείκνυται. ἐκεῖνο μέντοι γε ἀναγκαῖον διορίσασθαι, ὡς οὐκ ἐφ' ἁπάντων τοῦτο συμβαίνει, ὧν ζητοῦμεν τοὺς ὁρισμούς. ἀλλὰ τῶν ἄλλοις ὑπαρχόντων. οἷον, ἐκλείψεως· βροντῆς. ταῦτα γὰρ τὰ ἀποδεικτὰ, καὶ ἄλλο ἐπὶ τούτων, τὸ μέσον τε καὶ τὸ αἴτιον τοῦ συμπεράσματος, καὶ τοῦ πράγματος. ἐπὶ δὲ τῶν καθ' αὑτὰ ὄντων καὶ μὴ ἐν ἄλλῳ. οὐκέτι οἷόν τε ἐφ' ἁπάντων τῇ αὐτῇ χρήσασθαι μεθόδῳ. οὐ γὰρ τὸ τοῦ εἶναι αἴτιον, ἄλλο ἐστὶν ἐφ' ἁπάντων. οἷον, τῶν πρώτων καθ' ἑκάστην ἐπιστήμην ἃ καὶ εἶναι καὶ τί ἐστιν ὑποθέσθαι δεῖ, ἢ ἄλλον τρόπον φανερὰ ποιῆσαι, ἐξ ἐπαγωγῆς ἢ πίστεως ἢ ἐμπειρίας. καὶ οὐ δι' ἀποδείξεως τὰ τοιαῦτα. ἀρχαὶ γάρ εἰσιν ἀποδείξεως. ὅπερ ἤδη ποιοῦσιν αἱ ἐπιστῆμαι. καὶ γὰρ τὸ εἶναι μονάδα, καὶ τί ἐστι μονὰς, ὁ ἀριθμητικὸς ὑποτίθεται. οὐκοῦν οὐδὲ τί ἐστι θεὸς, δι' ἀποδείξεως γίνεται γνώριμον. οὐ γὰρ ἀποδεικτὸν τὸ θεοὺς εἶναι. οὐ γὰρ ἐστὶ λαβεῖν αἴτιον ἕτερον. τὸ γὰρ ὠφελεῖν καὶ τὸ κινεῖσθαι τὸν ἅπαντα χρόνον, δεικτικὰ μὲν τῆς οὐσίας, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος. οὐ μὴν αἴτια τοῦ εἶναι. ἢ τάχα ἐστὶ καὶ ἐκ τῶν τοιούτων, ὁρισμόν τινα ἀποδοῦναι. οἷον, θεός ἐστι ζῶον ἀΐδιον, εὐποιητικὸν ἀνθρώπων. ἢ εἴπερ ἐστὶ καὶ ὁρισμὸς ταῦτα, εὐθὺς καὶ αἴτιον τοῦ εἶναι. τὸ γὰρ τί ἦν εἶναι, αἴτιον καὶ ἀρχή. ¶ Ὁρισμὸς δὲ, πολλαχῶς λέγεται. εἷς μὲν, ὅτι σημαίνει τοὔνομα ἐξηγούμενος. ὃς οὐδ' ὁρισμὸς ἂν καλοῖτο δικαίως. ἀλλὰ λόγος ὀνοματώδης. πολλάκις γὰρ ἔχοντες τὸν τοιοῦτον λόγον, οὔτε εἰ ἔστι τὸ πρᾶγμα, οὔτε τίς αἰτία τοῦ εἶναι αὐτὸ γινώσκομεν. τί μὲν γὰρ σημαίνει τὸ κενὸν, ξυνίεμεν. οὔτε δὲ εἰ ἔστι κενὸν, οὔτε τίς αἰτία τοῦ εἶναι κενὸν, ἔχοιμεν ἂν λέγειν. ἐνίοτε δὲ, τὸ μὲν ὅτι ἐστὶ, μανθάνομεν ὑπὸ τοῦ τοιούτου λόγου. διὰ τί δὲ ἐστιν, οὐκ ἔτι. οἷον, ἔκλειψίς ἐστιν, ὅταν πανσελή-

νου

[Handwritten marginalia, left page:] 10 — 11 — 12 — Τὸ ὅτι prius, demde τὸ διότι. & nonnunquā simul. sed nunquam prius potest cognosci τὸ διότι qm τὸ ὅτι — Demonstratio p causā — Chrysipp. — Esse re multis modis in demonstratione concludi — προὔργου — ἀντιφράττεσθαι .i. occuli — Quando concidunt causa rei & diffinitio — Conclusioné hanc attende magno opere — In demonstratioé mediū est causa conclusionis & rei. & alind est ab eo cui inest — ὁρισμὸν descriptioné — Diffinitio dei est. Deus est animal sempiternum beneficū hominibus — Diffinitioné multifariam esse — Diff. quae explicat nomé nō meretur nomé diffinitionis sed dici debet interpretamentū uocis .i. λόγος ὀνοματώδης — λόγος. interpretamentū. her.

1. γρ. διαφέροντος uidetur legere hermolaus

νου οὔσης μὴ φαίνηται. οὗτος μὲν οὖν ὁ ὅρος, σημαίνει μὲν τί ἐστι. δείκνυσι δὲ οὐδέν. ἄλλος δέ ἐστιν ὅρος, 2 ὁ μετὰ τοῦ τί ἐστι, καὶ τὴν αἰτίαν ἐκδιδάσκων δι' ἣν ἐστι. καὶ μόνος ὁ τοιοῦτός ἐστιν ὅρος οἷον ἀπόδειξις, τοῦ τί ἐστι, θέσει μόνῃ διαφέρων τῆς ἀποδείξεως. τὸν γὰρ αὐτὸν λόγον, ἄλλως μὲν ἀποδεικνύντες λέγομεν, ἄλλως δ' ὁριζόμενοι. ἀποδεικνύντες μὲν γὰρ λέγομεν, ἐν τῷ νέφει ἐστὶ πυρὸς ἀπόσβεσις. ἡ τοῦ πυρὸς ἀπόσβεσις, βροντή ἐστιν. ἐν τῷ νέφει ἄρα βροντή ἐστιν. ἐν γὰρ πρώτῳ σχήματι συνεχῶς πρόεισιν ὁ λόγος. ὁριζόμενοι δὲ λέγομεν, βροντή ἐστι πυρὸς ἀπόσβεσις ἐν τῷ νέφει. 3 τρίτος δὲ ὅρος, ὅταν τοῦ τὴν αἰτίαν ἔχοντος ὁρισμοῦ, αὐτὸ καθ' αὑτὸ λέγωμεν τὸ συμπέρασμα. οἷον βροντή ἐστι ψόφος ἐν νέφει. 4 τέταρτος ἐστὶν ὁρισμὸς, ὁ τῶν ἀμέσων καὶ πρώτων. ὃς οὔτε θέσει διαφέρει τῆς ἀποδείξεως, οὐδὲ γὰρ ἔχει τὴν αἰτίαν προδηλουμένην, οὐδὲ γὰρ αἴτιόν τι, τῶν πρώτων καὶ ἀμέσων ἐστὶν, οὔτε συμπέρασμα ἀποδείξεως. ἀλλὰ μᾶλλον ἀρχὴ τῆς ἀποδείξεως, καὶ θέσις τοῦ τί ἐστιν ἀναπόδεικτος. ἀφαιρουμένου δὲ τοῦ πρώτου, τρεῖς ἂν εἶεν οἱ σύμπαντες ὁρισμοί. εἷς μὲν οὖν ὁρισμὸς ὁ λόγος τὸ τί ἐστιν ἀναπόδεικτος. εἷς δὲ λόγος, θέσει διαφέρων τῆς ἀποδείξεως. εἷς δὲ λόγος, συμπέρασμα ἀποδείξεως. ὁ δὲ τὴν αἰτίαν ἔχων λόγος, τίνι τούτων ὑπάγοιτο ἄν. οἷον ὀργή ἐστιν, ὄρεξις ἀντιλυπήσεως. βροντή ἐστι, πυρὸς ἀπόσβεσις ἐν νέφει. τάχα οὖν καὶ αὐτοὶ, ἄμεσοί τε καὶ ἀναπόδεικτοι. φανερὸν τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀπόδειξις μὲν οὐδενός ἐστιν ὁρισμοῦ. μόνοι δ' ἐκεῖνοι τῶν ὁρισμῶν, θέσει τῆς ἀποδείξεως διαφέρουσιν, οἳ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ πράγματος ἐκδιδάσκοντες. οἳ καὶ μάλιστα ἐπιστημονικώτατοι. 13 ¶ Τῶν λόγων δὲ αἰτίαι τέσσαρες. μία μὲν, ἡ τί ἦν εἶναι. μία δὲ, ἐκ τινῶν ὑποκειμένων. ἣν λέγομεν ὕλην. ἑτέρα δὲ, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. ἑτέρα δὲ, οὗ ἕνεκα. πᾶσαι δὲ αὗται φαίνονται ἐν ταῖς τοῦ διατί ἀποδείξεσι. καὶ γίνονται μέσοι ὅροι τῶν τοιούτων ἀποδείξεων. καὶ πῶς μὲν τὸ τί ἦν εἶναι, φθάσαντες εἴπομεν. ἀποδίδοται δὲ καὶ ἡ ὕλη. καὶ λαμβάνει τοῦ μέσου τὴν χώραν. μάλιστα μὲν γὰρ ἐπὶ πάσης ἀποδείξεως ὁ μέσος ἐστὶν, οἷον ἡ ὕλη τοῦ συλλογισμοῦ. οὗτος γὰρ ὁ ποιῶν τὰς δύο προτάσεις, ἐφ' αἷς τὸ συμπέρασμα. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίως λεγομένην ὕλην πολλάκις ἀποδιδόντες, πεπαύμεθα τοῦ ζητεῖν τὸ διὰ τί. διὰ τί γὰρ τὰ ἡμέτερα φθαρτὰ σώματα, ὅτι σύγκειται ἐξ ἐναντίων. τὸ δὴ συγκεῖσθαι ἐξ ἐναντίων, ὕλη τε, καὶ μέσος ὅρος, τοῦ τὰ σώματα εἶναι φθαρτά. διατί κάλλιστον ὁ κόσμος, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἐδημιούργησεν. ἐνταῦθα τὸ πρῶτον κινῆσαν αἴτιόν τε καὶ μέσον ἐστί. διατί κατέχει συγκεκρατημένον, ὅτι ποιήσας ἐφίεται αὐτὸν κατέχειν. ἢ διὰ τί πεποίηκε τὸν κόσμον ὁ θεὸς, ὅτι ἀγαθὸς ἦν. τοῦτο δέ ἐστι, τὸ οὗ ἕνεκα.

14 ¶ Ἡ γένεσις οὖν τοῦ μέσου καὶ αἰτίου, τὴν αὐτὴν οὐκ ἔχει τάξιν ἐφ' ἁπάντων. ἀλλ' οὗ μὲν πρώτην, ὡς ἐπὶ τῶν κινητικῶν. οὗ δὲ τελευταίαν, ὡς ἐπὶ τῶν τελῶν, καὶ ὧν ἕνεκεν. οὗ δ' ἅμα, ὡς ἐπὶ τῶν ὁρισμῶν, καὶ τοῦ τί ἦν εἶναι. οὐδὲν δὲ κωλύει, τὸ αὐτὸ καὶ ἕνεκά τινος εἶναι, καὶ ἐξ ἀνάγκης, τὴν ὕλην αἰτίαν δεικνύμενον. οἷον, διατί δίεισι διὰ τοῦ λαμπτῆρος τὸ φῶς. καὶ γὰρ ἐξ ἀνάγκης διέρχεται τὸ λεπτομερέστατον, διὰ τῶν μειζόνων πόρων, καὶ ἕνεκά τινος, τοῦ μὴ προσπταίειν. τηλαυγέστερον δ' ἐπὶ τῶν θείων σωμάτων. καὶ γὰρ ἐξ ἀνάγκης κύκλῳ κινεῖται, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῖς, οὔτε βαρὺ, οὔτε κοῦφον ἐστί. καὶ ἕνεκά τινος. ἕνεκα γὰρ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ὁμοιώσεως. πλεῖστα δὲ ἡ φύσις καὶ ἐξ ἀνάγκης ἅμα, καὶ ἕνεκά του ποιεῖ. πλατεῖς γὰρ οἱ ἔμπροσθεν ὀδόντες, καὶ διὰ τὴν ὕλην. ἐξ ὀστοῦ γὰρ ἀναφύονται λεπτοτέρου. καὶ τοῦ διαιρεῖν ἕνεκα τὴν τροφήν. καὶ ἡ βροντή. διότι τε ἀποσβεννυμένου τοῦ πυρὸς ψοφεῖν ἀνάγκη. καὶ ἵνα φοβῶνται οἱ ἐν τῷ ταρτάρῳ, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσι. καὶ ὅλως διττὴ ἡ φύσις ἑκάστου. ἡ μὲν κατὰ τὸ εἶδος, ὃ ταυτὸν τῷ οὗ ἕνεκεν. ὀφθαλμοῦ γὰρ εἶδος τὸ ὁρᾶν, καὶ τούτου ἕνεκεν ὀφθαλμός. καὶ ὤτου τὸ ἀκούειν. καὶ τούτου ἕνεκεν, ὦτα. ἡ δὲ, κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὴν ἀνάγκην. διώρισται δὲ ἐν τοῖς φυσικοῖς, πῶς λέγομεν τὴν ὕλην ἀνάγκην. εἰ γὰρ ὀφθαλμοὶ ἔσονται, ἐξ ἀνάγκης δεῖ τοιαύτης ὕλης. καὶ εἰ ὀδόντες, τοιαύτης. καὶ ἡ μὲν τοιαύτη ἀνάγκη αὐτῆς, ἑκάστῳ σύμφυτος. ἡ γὰρ ὕλη σύμφυτος ἑκάστῳ. καὶ αἱ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι, οὕτως ἀναγκαῖαι, ὅτι ἀχώριστοι τοῦ πράγματος. ὡς γῇ μὲν τὸ κατωφερὲς, διότι βαρεῖα. πυρὶ δὲ τὸ ἄνω, διότι κοῦφον. διόπερ οὐδὲ παρὰ φύσιν, οὐδὲ ἔξωθεν, οὐδὲ βίαιος ἡ ἀνάγκη. ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τὴν ὁρμὴν ἑκάστου, καὶ οἷον ἑκούσιος. ἐκ γὰρ τῆς οὐσίας ὁρμᾶται, καὶ τῆς φυσικῆς ἑκάστου κατασκευῆς. ἡ δὲ βίαιος, ἀλλαχόθεν, καὶ παρὰ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν φύσιν. ποιεῖ μὲν οὖν καὶ ἡ φύσις ἅπαντα ὡς ἔπος εἰπεῖν ἕνεκά του. ποιεῖ δὲ καὶ ἡ διάνοια. τέλους γὰρ χάριν καὶ ἀγαθοῦ, ἢ ὄντος, ἢ φαινομένου. ἀπὸ τύχης δὲ, οὐδὲν ἕνεκά του γίνεται, εἰ καὶ γίνεται ἐν τοῖς ἕνεκά του. γίνεται γὰρ τηνικαῦτα, ἣν ἴσως ἂν ἕτερον ἀπαντήσῃ τοῖς γινομένοις ἑτέρου χάριν. ὤρυξε γάρ τις φρέαρ, ὕδατος, ἕνεκεν οὐ χρυσίου. καὶ προῆλθε λουσόμενος, οὐχ ἵνα λάβῃ τὸ ἀργύριον. καὶ συμβαίνει μέντοι πολλὰ καὶ τῶν ἀπὸ τέχνης γινομένων ἢ διανοίας, καὶ ἀπὸ τύχης καὶ τοῦ αὐτομάτου. ὑγιάνοι γὰρ ἄν τις ψυχροῦ πιὼν, οὐχ ἕνεκεν ὑγιείας, ἀλλὰ διψῶν. καὶ σωθείη μὲν τὸ σκάφος, ἐξωσθὲν ὑπὸ τοῦ πνεύματος, εἰς φιλανθρωπότερον χωρίον. ἀλλ' οὐκ οἰκία γε ἀπὸ τύχης ἂν γένοιτο. οὐδὲ κλίνη. οὐδὲ πᾶσαι αἱ τέχναι ὁμοίως ἐπικοινωνοῦσι τῇ τύχῃ. ἀλλ' αἱ μὲν, ἧττον. αἱ δὲ, μᾶλλον. μάλιστα δὲ, αἱ στοχαστικαί. ταῦτα μὲν οὖν ἴσως

∴ δηλονότι, ὕλης — γρ. σωθείη

[Handwritten marginalia, right page:] Candé orationem modo exprimimus demonstrantes, modo definientes — Sermo in prima figura continuus texitur — Nullā diffinitioné demonstrari posse — Causas .4. esse — Mediū in syllogismo materiae uicem habet — καθήκει — οὗ μὲν — οὗ δὲ — Quare lumé transit p laternam — Τηλαυγέστερον cla — Corpus diuinū ex necessitate circulariter mouetur, qa neq: est graue neq: leue — Duplex cuiusq: re natura, forma, quae eadē & causa finalis ÷. & item materia — Materia cur appelletur necessitas — Fortuná nihil agere ἕνεκά του — In artib. quae dicunt στοχαστικαί maxime ualere fortunam

πλείω τῶν ἱκανῶν, ὡς πρὸς τὴν παράδειξιν ὑπόθεσιν. ❡ Ἀεὶ δὲ ἡ κατ' εἶδος, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι αἰτία, συνέχει κατὰ τὸν χρόνον τοῖς πρὸς αὐτῆς ἢ οὖσιν ἢ γινομένοις, ἣν ἔφαμεν ἐπὶ πολλῶν καὶ μέσον ὅρον λαμβάνειν τοὺς συλλογισμούς. καὶ ἔστι τὸ τοιοῦτον αἴτιον, τοῖς μὲν οὖσιν, ὄν. τοῖς δὲ γινομένοις, γινόμενον. τοῖς δὲ γεγενημένοις, γεγενημένον. καὶ τοῖς ἐσομένοις, ἐσόμενον. οἷον, διὰ τί γέγονεν ἔκλειψις. διότι γέγονεν ἐν μέσῳ ἡ γῆ, καὶ γίνεται. διότι ἐν μέσῳ γίνεται. καὶ ἔστι, διότι ἐστί. ταύτῃ τοι καὶ ἀντιστρέφει πρὸς ἄλληλα τὸ οὕτως αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατόν. 15 16 ἐπὶ δὲ τῶν μὴ ἅμα, ἀλλὰ προλαμβανόντων κατὰ τὸν χρόνον, τοιαῦτα δὲ πολλὰ τῶν ποιητικῶν, ὡς τὸ εἰς Σάρδεις ἐμβαλεῖν, τοῦ πολεμῆσαι πρὸς Μήδους, καὶ τὸ προαρπάσαι Ἑλένην, τοῦ Ἴλιον καταστραφῆναι, ἐπὶ τούτων οὐ σώζεται ἡ ἀντιστροφή. οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἀνάγκην λαμβάνει, κάτωθεν καὶ ἄνωθεν ἀρχομένοις. ἀλλ' ἀρχομένων μὲν ἀπὸ τῶν αἰτίων, οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχει τὰ συμπεράσματα, ἀρχομένων δὲ ἀπὸ τῶν αἰτιατῶν, τὴν ἀνάγκην ἔχουσιν οἱ συλλογισμοί. εἰ μὲν γὰρ οἰκία, δεῖ τοίχους προϋπάρξαι. εἰ δὲ τοίχους, δεῖ θεμέλια. εἰ μέντοι θεμέλια, οὐ πάντως τοίχους. εἰ δὲ καὶ τοίχους, οὐ πάντως οἰκίαν. 17 ❡ Θαυμάσειεν ἄν τις. εἰ γὰρ μὴ πάντως αἴτιον τὸ πρότερον γινόμενον, τοῦ μετ' αὐτὸ γινομένου, τί τὸ αἴτιον τοῦ συνείρειν τὴν γένεσιν, καὶ τοῦ γίνεσθαι αἴτιον ἀεὶ μετὰ τὸ πρῶτον γινόμενον, καὶ μὴ διαλείπειν, ἢ ὁ χρόνος συνεχὴς ὤν, φαντασίαν ποιεῖ, τοῦ συνεχῆ εἶναι τὰ γινόμενα τοῖς γεγονόσιν. ἡ δὲ γένεσις, ἐν χρόνῳ. ἐπεὶ τὸ γεγενῆσθαι, πέρας ἐστὶ τῆς προλαβούσης γενέσεως, καὶ οἷον σημεῖον γραμμῆς. ὥσπερ δὲ ληφθέντος σημείου, διῄρηται ἡ γραμμή. καὶ οὐκέτι συνεχὴς ἢ ἐφεξῆς τῇ προτέρᾳ, οὕτω τὸ γεγενῆσθαι διαιρεῖ τὰς γενέσεις. καὶ οὐκ ἔστι συνεχὴς ἢ ἐφεξῆς τῇ προτέρᾳ. ἐν γὰρ πέρατι χρόνου, τὸ γεγονέναι. ἀλλ' ὅτι οἰκεῖα ταῦτα τῆς πραγματείας τῆς προκειμένης, ἀκριβέστερόν τε περὶ αὐτῶν, ἐν τοῖς περὶ κινήσεως εἴρηται. ❡ Ἐκεῖνο δ' οὖν φανερόν, ὅτι ἐν τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένοις, ἀπὸ τῶν αἰτιατῶν ἐπὶ τὰ αἴτια, καὶ ἀπὸ τῶν ὑστέρων ἐπὶ τὰ πρότερα, ἡ ἄνοδός ἐστιν ἀναγκαία. εἰ μὲν γὰρ συνεχὴς ἡ γένεσις ἦν, πάντως ἂν παρέπιπτον ἀεὶ τοῦ ὑστέρου τε καὶ αἰτιατοῦ, καὶ τοῦ προτέρου τε καὶ αἰτίου, μέσον τε καὶ αἴτιον ἄλλο. ἐπειδὴ δὲ οὐ συνεχής, ἵσταται εἰς ἄμεσα ἡ λῆψις τῶν ὅρων. εἰ γὰρ οἰκία, τοῖχοι. εἰ δὲ τοῖχοι, θεμέλια. εἰ δὲ θεμέλια, λίθοι καὶ πηλός. μεταξὺ δὲ τῶν ὅρων τούτων, οὐδέν. 18 ❡ Ἐπεὶ δὲ ὁρῶμεν ἐν τοῖς γινομένοις κύκλῳ τινὰ γένεσιν οὖσαν, ἐπὶ τῶν τοιούτων καὶ ἡ κύκλῳ δεῖξις, χώραν ἔχει. πάντα γὰρ ἀλλήλοις ἀντιστρέφει. καὶ γίνεται αἴτιά τε καὶ αἰτιατά. ἥ τε ἀκολούθησις παραπλήσιος. κάτωθέν τε καὶ ἄνωθεν ἀρχομένοις. οἷον ἐπὶ παραδείγματος. βεβρεγμένης τῆς γῆς, ἀνάγκη ἀτμίδα γενέσθαι. τούτου δὲ γενομένου, νέφος. τούτου δὲ γενομένου, ἀνάγκη βεβρέχθαι τὴν γῆν. τοῦτο δ' ἦν τὸ ἐξ ἀρχῆς. ὥστε κύκλῳ περιελήλυθεν. ἑνὸς γὰρ ὁτουοῦν ὄντος, ἕτερόν ἐστι. κἀκείνου, ἄλλο. καὶ τούτου τὸ πρῶτον. 19 ❡ Μάλιστα δ' ἐπὶ τῶν ἀϊδίων καὶ ἀναγκαίως γινομένων, τὸ τοιοῦτόν ἐστιν. ἐπ' ἐκείνων γὰρ ἡ κύκλῳ δεῖξίς ἐστιν ἀναγκαία, ἐφ' ὧν καὶ ἡ κίνησις κύκλῳ τε καὶ ἀναγκαία. ἐπὶ δὲ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένων, ἔσονται μὲν οἱ συλλογισμοί, καὶ οὐ πανταχόθεν, ὡς εἴρηται. ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ὑστέρων ἀρχομένοις. ἐφ' ὧν καὶ τὰ μέσα τῆς αὐτῆς φύσεως. τουτέστιν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ τε καὶ ἐνδεχόμενα. ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν. 20 ❡ Ἐπεὶ γὰρ τὸν ὁρισμόν, οὐχ οἷόν τε ἀποδεικνύναι, εἰ καὶ δῆλος γίνεται δι' ἀποδείξεως, ἀνάγκη μέθοδον εὑρεῖν, δι' ἧς δυνησόμεθα εὑρίσκειν τε καὶ θηρεύειν τοὺς ὁρισμούς. τῶν δὴ οὖν ἐν τῷ τί ἐστιν ὑπαρχόντων καὶ ἐπὶ πλέον, τὰ μέν, οὕτως ἐπὶ πλέον ὑπάρχει, ὥστε καὶ ἐπεκτείνειν. καὶ ἔξω τοῦ γένους, καὶ τῆς ὑποκειμένης φύσεως. τὰ δέ, οὕτως, ὥστε ἵστασθαι μέχρι τοῦ γένους. οἷον, τῇ τριάδι μὲν ὑπάρχει τὸ ὂν καὶ τὸ περιττόν. ἀλλὰ τὸ μέν, ὑπερτείνει τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν φύσιν ἐξ ἧς ἡ τριάς. ὑπάρχει γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις, ἃ μὴ εἰσὶν ἀριθμοί. τὸ δέ, μέχρι τῆς φύσεως ἵσταται ταύτης. ὑπάρχει μὲν γὰρ καὶ τῇ πεντάδι καὶ τῇ ἑβδομάδι καὶ τοῖς ἄλλοις. ἀλλ' οὐκ ἔξεισί γε τὸν ἀριθμόν. ἐκλεκτέον δὴ τὰ τοιαῦτα τῶν ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορουμένων, μέχρι τοσούτου ποιουμένους τὴν ἔκλεξιν, ἕως ἂν τοσαῦτα λάβωμεν πρῶτον, ὧν ἕκαστον μὲν ἐπὶ πλέον ὑπάρξει. ἅπαντα δέ, μὴ ἐπὶ πλέον. οἷον, τῇ τριάδι ὑπάρχει μὲν ἀριθμός. ὑπάρχει δὲ τὸ περιττόν. ὑπάρχει δὲ τὸ πρῶτον ἀμφοτέρως. καὶ ὡς μὴ μετρεῖσθαι ἀριθμῷ, καὶ ὡς μὴ συγκεῖσθαι ἐξ ἀριθμῶν. τοῦτο τοίνυν ἐστὶν ἡ τριάς. ἀριθμὸς περιττὸς πρῶτος. καὶ ὡδὶ πρῶτος. τούτων δὲ ἕκαστον, τὸ μὲν καὶ τοῖς περιττοῖς ὑπάρχει πᾶσι. τὸ δέ, καὶ τῇ δυάδι. πάντα δὲ οὐδενί, πλὴν τῆς τριάδος. ὥστε τοῦθ' ὁρισμὸν εἶναι τῆς τριάδος δῆλόν ἐστι. κείσθω γὰρ ἡμῖν, τὸν ὁρισμὸν ἐξ ἀνάγκης τε δεῖν ὑπάρχειν. καὶ μόνῳ ἐκείνῳ τῷ πράγματι, οὗ βούλεται εἶναι ὁρισμός. ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει, φανερόν. πάντα γὰρ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. τὰ δὲ οὕτω κατηγορούμενα, καθόλου καὶ ἀναγκαῖα. ὅτι δὲ καὶ μόνῳ, δεικτέον. εἰ γὰρ μὴ μόνῳ, δῆλον ὅτι ὡς γένος ἂν ὑπάρχοι, καὶ ἐπὶ πλέον. τίνι οὖν ἄλλῳ, ὃ μὴ τριάς ἐστι. πᾶς οὖν ὁ τοιοῦτος λόγος, ὁρισμός ἐστι, καὶ τί ἦν εἶναι σημαίνει. οὕτω καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκλέξαντες ὁριούμεθα τὸ ζῷον. καὶ τὸ λογικόν. καὶ τὸ θνητόν, ἢ τὸ ζῷον, καὶ τὸ πεζόν, καὶ τὸ δίπουν. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἀτόμων εἰδῶν, τοῦτον τὸν τρόπον ποιητέον. 21 ❡ Ἐπὶ δὲ τῶν γενῶν τῶν εἰς εἴδη διαιρουμένων, τοιᾷδε χρηστέον μεθόδῳ. δεῖ λαβεῖν πρῶτον μὲν ἐκείνου τοῦ γένους τὰ ἄτομα εἴδη. οἷον ἀριθμοῦ,

Causam formalé semp aequaeuá esse rebus quarú est forma.

προλαμβάνειν praeire

συνείρειν· continuare hermo·

ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· plerumque: hermo·

Circularis ratiocinatio siue demonstratio habeat locú quando!

Qua arte possimus inuenire & uenari diffinitiones

θμοῦ, δυάδα, τριάδα. ταῦτα γὰρ ἄτομα ἂν εἴδη εἴη, ἢ τινὰ ἄλλα τοιαῦτα. καὶ γραμμῆς, τὴν εὐθεῖαν καὶ περιφερῆ καὶ κεκλασμένην. καὶ γωνίας, τὴν ὀξεῖαν, καὶ ἀμβλεῖαν, καὶ τὴν ὀρθήν. εἶτα ἐπειδὴ ἄτομα ταῦτά ἐστιν εἴδη, ληπτέον αὐτῶν τοὺς ὁρισμούς, κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. καὶ ὅσα κοινὰ ἐν τοῖς αὐτῶν ὁρισμοῖς ἔνεστιν, ἐκλεκτέον. οἷον τί εὐθεῖα γραμμή. μῆκος ἀπλατές, οὗ τὰ μέσα ἐπιπροσθεῖ τοῖς ἄκροις. τί περιφερὴς γραμμή. μῆκος ἀπλατές, πρὸς ὅπερ ἀφ' ἑνὸς σημείου πᾶσαι αἱ προσπίπτουσαι εὐθεῖαι, ἴσαι εἰσί. τί κεκλασμένη γραμμή, μῆκος ἀπλατὲς καὶ τοιόνδε. ἐν δὴ πᾶσι τούτοις τοῖς ὁρισμοῖς, τὸ μῆκος ἀπλατὲς κοινὸν ἐνυπάρχει. τοῦτο οὖν ἔχοντας, ἀναβαίνειν αὖθις ἐπὶ τὴν γραμμὴν δεῖ. καὶ σκοπεῖν, ἐν ποίᾳ κατηγορίᾳ ἐστί. καὶ ἐπειδὴ ἐν ποσῷ, ταῦτα συνθετέον τῷ γένει, ὅσα κοινὰ εὕρομεν ἐν τοῖς τῶν ἀτόμων εἰδῶν ὁρισμοῖς. καὶ ἔσται γραμμῆς ὁρισμός, ποσὸν μῆκος ἀπλατές. ἴσται γὰρ διὰ τοῦ γένους, ὅσα κοινά ἐστιν ἐν τοῖς ὁρισμοῖς τῶν ὑπ' αὐτὸ ἀτόμων εἰδῶν. οὕτω γὰρ λαμβάνεται τὰ κοινά, ὡς μὴ ὑπερπίπτειν τὸ γένος διότι οὐχ ὑπερβαίνει τὸ γένος. μόνῳ δὲ τῷ γένει ὑπάρχει. τὸ γὰρ γένος, ἐκ τῶν εἰδῶν σύγκειται. καὶ ὥσπερ ἐστὶ τὰ γένη διὰ τὰ εἴδη, οὕτω καὶ ὅσα ὑπάρχει αὐτῷ, διὰ τὰ εἴδη ὑπάρχει. ἀρχαὶ οὖν εἰσὶ τῶν ὁρισμῶν, οἱ τῶν ἁπλῶν εἰδῶν ὁρισμοί. ἁπλᾶ δὲ λέγω τὰ ἄτομα. τὸ γὰρ ἁπλοῦν, ἀρχὴ πανταχοῦ. ❡ Ἐν ὅσοις μὲν οὖν ταυτόν τι καὶ κοινὸν ὑπάρχει ἐν τοῖς τῶν ἀτόμων εἰδῶν ὁρισμοῖς, τοῦτον θηρεύεται τὸν τρόπον ὁ τοῦ γένους λόγος. ἐν ὅσοις δὲ μηδὲν κοινὸν μηδὲ ταυτόν, οὐδ' ἂν ὑφ' ἓν γένος εἴη ταῦτα τὰ ἄτομα εἴδη. οἷον ζητῶ τί ἐστι μεγαλοψυχία. λαμβάνω δὴ πρῶτον τὰ αἰσθητὰ ταύτης τῆς φύσεως, τοὺς καθ' ἕκαστον μεγαλοψύχους. τὸν Ἀλκιβιάδην. τὸν Αἴαντα. τὸν Ἀχιλλέα. τί δὴ πάντες οὗτοι κοινὸν καὶ ὅμοιον ἔχουσι. τὸ μὴ ἀνέχεσθαι ὑβριζόμενοι. ὁ μὲν γάρ, ἐπολέμησεν. ὁ δέ, ἐμήνισεν. ὁ δέ, ἀπέκτεινεν ἑαυτόν. ἀλλὰ καὶ Διογένης μεγαλόψυχος καὶ Σωκράτης. ἆρ' οὖν καὶ οὗτοι, διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι ὑβριζόμενοι; οὐδαμῶς. ἀλλ' ὅτι κατεφρόνουν τῶν ἐκ τῆς τύχης. ἄλλος οὖν λόγος ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν εὑρίσκεται μεγαλοψυχίας, καὶ ἄλλος ἐκ τούτων ἔξεισιν. ἐξ ἐκείνων μέν, τὸ χαλεπῶς ἔχειν πρὸς ἀτιμίαν. ἐκ τούτων δέ, τὸ καταφρονητικῶς ἔχειν τῆς τύχης. οὗτοι μὲν οὖν τῶν ἀτόμων εἰδῶν εἶεν ἂν ὁρισμοί. πῶς δ' ἂν ἐκ τούτων ὁ τοῦ γένους ἡμῖν θηρευθείη; ζητῶ δὴ τί κοινὸν ἐν τῷ χαλεπῶς ἔχειν πρὸς ἀτιμίαν, καὶ ἐν τῷ καταφρονητικῶς ἔχειν τῆς τύχης. ἔστι δὲ οὐδέν. οὐδ' ἄρα γένος ἡ μεγαλοψυχία. ἀλλ' εἴδη δύο κεχωρισμένα, ὀνόματος ἑνὸς κοινωνοῦντα μόνον, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα ὁμώνυμα.

22 ❡ Ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι πολλῷ ῥᾷόν ἐστι τὸ ἄτομον εἶδος ὁρίζεσθαι, ἢ τὸ γένος. τὰ γὰρ ὑπάρχοντα κοινὰ τοῖς καθ' ἕκαστον, γνωριμώτερα. ἢ τὰ τοῖς εἴδεσι. συντίθενται δὲ ἐκ μὲν τῶν καθ' ἕκαστον, ὁ τοῦ εἴδους ὁρισμός. ἐκ δὲ τῶν εἰδῶν, ὁ τοῦ γένους. ἧττον δ' ἂν καὶ ὁμωνυμία διαλάθοι κατὰ τὸ εἶδος ἢ τὸ γένος ἐνοῦσα. ὅτι τὸ μὲν εἶδος, αἰσθητῶς λέγεται. ταῦτα δὲ λέγειν ἐστίν, εἴτε ὁμώνυμα, εἴτε μή. οἷον τὸν γεγραμμένον ἄνθρωπον καὶ τὸν ἔμψυχον. ἡ δὲ ἐν τοῖς γένεσιν ὁμωνυμία, κατὰ τὴν διαφορὰν τὴν ἐπὶ τὰ εἴδη γνωρίζεται. ζῷον γὰρ ὁμωνύμως τὸ γεγραμμένον, ὅτι καὶ ἄνθρωπος ὁμωνύμως ὁ γεγραμμένος.

23 ❡ Εἰ δὴ ταῦτα ἀληθῆ λέγομεν, ῥᾷόν ἐστιν ὡς ἔοικεν ἀπὸ τῶν εἰδῶν συντιθέντας εὑρίσκειν τοὺς ὁρισμούς, ἢ ἀπὸ τῶν γενῶν διαιροῦντας. ἀλλ' ὅμως πρὸς τὸ λαμβάνειν τὸ καθόλου καὶ καθ' αὑτὰ κατηγορούμενα, ἡ κατὰ τὰς διαφορὰς διαίρεσις τῶν γενῶν χρήσιμος. ἐπειδὴ καὶ τάξει τινὶ χρῆται, πρὸς τὴν ἔκλεξιν τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων. ἀεὶ γὰρ συντιθεῖσα τῷ διαιρεθέντι γένει τὴν διαφοράν, τὸ ὅλον γένος ποιεῖ. καὶ πάλιν ἐκεῖνο διαιροῦσα πρόεισιν, ἕως ἂν ποιήσῃ τὸν ὁρισμόν, ἐκ δὴ συμπληρούμενον τοῦ γένους, καὶ τῆς τελευταίας διαφορᾶς. γένους δὲ εἶπον, ὅτι πᾶσαι αἱ πρὸ τῆς τελευταίας διαφοραί, μετὰ τοῦ γένους συντιθέμεναι, ἓν γένος ἐποίουν τὸ ὅλον. εἰ μὲν οὐ πάντως ὠνομασμένον ὀνόματι. δύναμιν δὲ ἑνὸς ἔχοντος γένους. ἐπὶ πλέον τε γάρ, καὶ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. ❡ Ὁ δὲ τοιοῦτος τρόπος, θαυμαστῶς πάνυ συμβάλλεται πρὸς τὴν τάξιν, καὶ μηδὲν παραλιμπάνειν τῶν ἐν τῷ τί ἐστιν ὑπαρχόντων. ἀνάγκη γὰρ ἀεὶ τὰς μείζους διαφοράς, προτέρας τιθέναι. καὶ μὴ ὑπερβαίνειν. ἐπεὶ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ποιούμενοι τὴν διαίρεσιν, διέλοιμεν ἂν πολλάκις τὸ γένος, οὐκ εἰς τὰς τοῦ γένους διαφοράς. οἷον, τὸ ζῷον, εἰς ὁλόπτερον καὶ σχιζόπτερον. οὐ γάρ εἰσιν αὗται τοῦ ζῴου διαφοραί. ἀλλὰ τοῦ πτηνοῦ ζῴου. τοῦ δὲ ζῴου, τὸ πτηνόν. τὸ πεζόν. τὸ ἔνυδρον. εἰς ταύτας τοίνυν διελόμενος πρῶτον τὸ ζῷον τὰς διαφοράς, λοιπὸν τοῦ πτηνοῦ ζῴου λάμβανε ὡς ἑνὸς γένους διαφοράς. τὸ ὁλόπτερον καὶ σχιζόπτερον. πρώτη τοίνυν τοῦ γένους διαφορά, εἰς ἅπαν ἐμπίπτει τὸ γένος. ζῴου μέν, εἰς ἅπαν ζῷον. ὄρνιθος δέ, εἰς ἅπαντα ὄρνιν. ἰχθύος, εἰς ἅπαντα ἰχθύν. οὕτω γὰρ βαδίζοντι ἔξεστι κατὰ τὴν τοιαύτην ὁδόν τε καὶ τάξιν, ἔστι γινώσκειν, ὅτι μηδὲν παραλέλειπται. ἄλλως δὲ ἀναγκαῖον καὶ παραλιπεῖν, καὶ μὴ εἰδέναι. ❡ Σπεύσιππος δέ, οὐ καλῶς λέγει. φάσκων ἀναγκαῖον εἶναι τὸν ὁριζόμενον, πάντα εἰδέναι. δεῖ μὲν γάρ φησι γινώσκειν τὰς διαφορὰς 24 αὐτοῦ πάσας αἷς τῶν ἄλλων διενήνοχεν. ἀδύνατον δὲ εἰδέναι τὰς διαφορὰς τὰς πρὸς ἕκαστον, μὴ εἰδότας αὐτὸ ἕκαστον. πρῶτον μὲν οὖν οὐκ ἀναγκαῖον πάσας εἰδέναι τὰς διαφοράς. μυρίαι γὰρ καὶ ἀπὸ συμβεβηκότων εἰσίν, αἷς ἀλλήλων πολλὰ διαφέροντα, ὅμως ὑπὸ ταὐτὸν εἶδός ἐστιν. ὡς Σωκράτης

ἐπιπροσθεῖ τοῖς ἄκροις .i. non prominent ab extremis hermo·

κεκλασμένη flexuosa

Simplices species dicunt .i. indiuiduae

Quod simplex est in uniuersum principium esse consueuit

Alcibiades
Aiax
Achiles
Diogenes
Socrates

Diffinitioni imae speciei faciliore intuce qm generis

Minus latere aequocatione in specie quam in genere

Diuisionis comédatio

ὁλόπτερον· Totipenne
σχιζόπτερον scissipenne

Speusippus

^ deesse uidetur κατὰ γένη · ex hermo ·

Plato Xanthi Callias

πλάτωνος. καὶ ξάνθος καλλίου. αἱ τοιαῦται γάρ, οὐ ποιοῦσιν ἑτέραν οὐσίαν, οὐδὲ ὁρισμόν. ἔπειτα
τὸ διελόμενον τὸ γένος, εἰς τὰς προσεχεῖς καὶ ἀντικειμένας διαφοράς, οἷον τὸ ζῶον, εἰς τὸ λογικὸν
καὶ τὸ ἄλογον, καὶ γινώσκοντα ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ θάτερον, καὶ λαβόντα τὸ λογι-
κόν, οὐκέτι ἀναγκαῖον εἰδέναι, καθ' ὅσων τὸ ἄλογον λέγεται ἢ ἑτέρα διαφορά. ἀπαρκεῖ γὰρ πρὸς
τὸ λογικόν, γινώσκειν ὅτι μὴ ὑπ' ἐκεῖνο ὁ ἄνθρωπος. καὶ πάλιν ὅταν τὸ λογικὸν ζῶον διέλῃ εἰς τὸ
θνητὸν καὶ ἀθάνατον, καὶ λάβῃ ὅτι θνητὸν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἐξετάσει κατὰ πόσων τὸ ἀθάνατον. ὅταν δὲ
οὕτω βαδίζων, ἐφαρμόσῃ τὸν λόγον τῷ εἴδει, καὶ μηκέτι προσδέηται διαφορᾶς, ἕξει τὸν λόγον
τῆς οὐσίας. οὐ δὲ γὰρ ἐκεῖνό γε ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι τὸ πάντως ἐμπίπτειν τὸ εἶδος, εἰς τὴν ἑτέραν τῶν ἀν-
τικειμένων διαφορῶν, αἴτημά ἐστι μὴ συγχωρούμενον. εἰ γὰρ αἱ προσεχεῖς τοῦ γένους ληφθεῖεν, καὶ
οὕτως ἀντικείμεναι, ὡς μὴ δὲ μίαν μεταξὺ εἶναι. ἀμήχανον μὴ πίπτειν ὑπὸ μίαν τούτων τὸ εἶδος.

ἀντικειμένων · obuersarum · her

Πρὸς δὲ τὸ συντιθέναι τοὺς ὁρισμοὺς διὰ τῶν διαιρέσεων, τριῶν δεῖ στοχάζεσθαι τούτων. πρώ- 25
του μέν, τοῦ λαβεῖν τὰ κατηγορούμενα ἐν τῷ τί ἐστι. ταῦτα δέ ἐστι τὰ γένη. καὶ συντιθέναι τὰς τού-
των διαφοράς. ἀφορμὰς δ' εἰλήφαμεν ἐκ τῶν τοπικῶν, ὥσπερ ὅτι συμβέβηκε τόδε τῷδε, οὕτω καὶ
ὅτι γένος τόδε τοῦδε κατασκευάζειν. καὶ ὅτι διαφορὰ οὐσιώδης. δεύτερον δὲ φροντιστέον, τοῦ τάξαι
τὰς διαφορὰς τὸν δέοντα τρόπον. τάξεις δὲ οὕτως. ἐὰν προτέραν τὴν μείζονα λαμβάνῃς. τὸ δὲ δὴ τρί-
τον, μέχρι τούτου προάγειν τὴν διαίρεσιν, ὡς τελευτᾶν εἰς ἄτομον εἶδος, ἢ ὅλως ἐφαρμόζειν καὶ
ἐξισάζειν τῷ ὁριστῷ. κἄπειτα οὕτω θαρροῦντα, κατασκευάζειν ὅτι ὁρισμὸς ὁ τοιοῦτος λόγος. ὥσπερ
ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται, καὶ ἐξισάζει. ἔτι δέ ἐστι τοὺς ὅρους καθόλου. καθάπερ δὴ καὶ πᾶσα ἐπι- 26
στήμη καὶ πᾶσα τέχνη τῶν καθόλου. τὸ γὰρ ὑγιεινὸν ὁ ἰατρὸς οὐ τοῦδε οἶδε τοῦ ὀφθαλμοῦ. ἀλλ' ἁπλῶς
τοῦ εἴδους καὶ ἁπλῶς τοῦ ὀφθαλμοῦ. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων, πρῶτον ἁπάντων ἀπαιτη-
τέον τὸ συλλογιστικῶς προήχθαι, οὕτως ἐπὶ τῶν ὁρισμῶν τὴν σαφήνειαν. ἀσαφείας δέ, πολλὰ μὲν
καὶ ἄλλα αἴτια. μάλιστα δὲ αἱ μεταφοραί. ἃς φυλακτέον ἐν τοῖς ὁρισμοῖς, διὰ τὸ ἕλκεσθαι, ἐπὶ
πλείω. περὶ μὲν οὖν τοῦ ὁρισμοῦ, πῶς γίνεται, δῆλος δι' ἀποδείξεως, καὶ πῶς δεῖ θηρεύειν αὐτόν,
ἀρκείσθω τοσαῦτα. Πρὸς δὲ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ διὰ τί, καὶ τὸ δύνασθαι τοῖς πᾶσιν ἐπιζητουμένοις προ- 27
βλήμασι ῥᾳδίως ἀπαντᾶν, καὶ ταύτας παρασκευαστέον τὰς διαιρέσεις, καὶ τὰς ἀνατομὰς ἔχειν δεῖ
προχείρως. ὅσας πεποίηται ἀριστοτέλει. αἱ γὰρ οἰκεῖαι καθ' ἕκαστον γένος δώσουσιν ἀφορμὰς πρὸς
ἀπόδοσιν τοῦ διὰ τί. τὰ γὰρ ὑπάρχοντα κοινὰ ἑκάστῳ γένει, διὰ τούτων τεθεώρηται. οἷον τῷ ζῴῳ.
τὸ μὲν γὰρ ἔμψυχον καὶ αἰσθητικόν, ἐκ τῶν διαιρέσεων. διελόμενοι γὰρ τὴν οὐσίαν, εἰς ἔμψυχον καὶ
ἄψυχον, τὸ ζῶον εὕρομεν ἐν τῷ ἐμψύχῳ. καὶ τὴν οὐσίαν τὴν ἔμψυχον, εἰς τὴν αἰσθητικήν τε καὶ μή,
τὸ ζῶον εὕρομεν ἐν τῇ μοίρᾳ τῇ αἰσθητικῇ. τὸ δὲ ὅτι πᾶν ζῶον, ἐξ ὑγροῦ τινὸς καὶ στερεοῦ, διὰ τῶν
ἀνατομῶν εἰλήφαμεν. πάλιν ἐπὶ τῶν προσεχῶν εἰδῶν τοῦ ζῴου, οἷον τοῦ ὄρνιθος ἢ τοῦ ἰχθύος, ταὐτὸ
ποιητέον. τὰ κοινὰ καὶ παντὶ ὑπάρχοντα, ἢ ὄρνιθι, ἢ ἰχθύι, τὰ μὲν, ἐκ τῶν διαιρέσεων τῶν ἀνωτέρω γένους
λαμβάνοντας, τὰ δέ, ἐκ τῶν ἀνατομῶν. εἰ δὲ ταῦτα ἔχομεν πρόχειρα, ἐπὶ πολλῶν εὑρήσομεν τὸ διὰ
τί. ὅ, τε παντὶ τῷ γένει ὑπάρχει, διὰ τὸ γένος ὑπάρχει τοῖς εἴδεσι. διὰ τί σχιζόπτερον ὁ ἀλεκτρυών.
διότι ὄρνεον. διὰ τί πνεύμονα οὐκ ἔχει ὁ γλαῦκος. διότι ἰχθύς. κἂν μὴ γένος ᾖ ἢ τὸ κοινόν, μηδ' ὠνομασμέ-
νον ἐν ὀνόματι, ἀλλὰ πάθος τι κοινὸν πλείοσιν ὑπάρχον ἐκ φύσεως, οἷον τὸ κερασφόρον, σκοπεῖν
καὶ τούτῳ δεῖ τὰ ἑπόμενα. διὰ τὸ ἐχῖνον ἔχειν. τὸ μὴ ἀμφόδοντα εἶναι. ταῦτα δ' ἐκ τῶν ἀνατομῶν. καὶ πάλιν.
τίσιν ἕπεται τὸ κερασφόρον. οἷον βουσὶν. ἐλάφοις. προβάτοις. ἑκάστῳ δὴ τούτων ὑπάρχει, τὰ ἑπόμενα
τῷ κερασφόρῳ, διὰ μέσον ἐκεῖνο αὐτό. διὰ τί βοῦς ἐχῖνον ἔχει. ὅτι κερασφόρον ἐστί. διὰ τί ἔλαφος μα-
κρόβιον. ὅτι ἄχολον. ἀλλ' ἐνταῦθα ἐστι τὸ μέσον. ὁ ἐξ ἀνατομῆς εἰλήπται. καὶ τὸ ἑπόμενον τῷ μέσῳ. συμβαί-
νει δὲ τοῖς κατὰ πάθος κοινοῖς τὰ ἑπόμενα ἐκ τῶν ἀνατομῶν, ἐξευρίσκειν καὶ ἐκ τῶν διαιρέσεων. ἔστι δέ
τινα κατὰ ἀναλογίαν κοινά. οἷον, σήπιον ἄκανθα καὶ ὀστοῦν. καὶ αὐτὰ δὴ ἐκλεκτέον, εἰς τὴν τῶν προ-
βλημάτων εὐπορίαν. ἔστι δὲ αὐτὰ προβλήματα ἐστί, τῷ τὸ αὐτὸ αἴτιόν τε καὶ μέσον ἔχειν. οἷον διὰ τί 28
ἡ λίθος ἡ μαγνῆτις ἕλκει, καὶ τὸ ἤλεκτρον, καὶ ἡ σικύα. πάντων γὰρ τὸ αὐτὸ μέσον τε καὶ αἴτιον, ἡ
ἀντιπερίστασις ὥς φησι πλάτων. ἔστι δὲ ταὐτὸν τὸ μέσον, ἢ εἴδει, ἢ γένει. εἴδει μέν, ὃ προείρηται. ἀέ-
ρος γὰρ ἀντιπερίστασις ἁπάντων αἰτία. γένει δέ, οἷον διὰ τί ἡ ἠχώ. καὶ διὰ τί ἐν τοῖς κατόπτροις ἑαυ-
τοὺς ὁρῶμεν. καὶ διὰ τί ἶρις. πάντα μὲν γὰρ δι' ἀνάκλασιν. ἀλλ' οὐ μέν, ἀέρος. οὐ δέ, ὄψεως. οὐ δέ, φωτός.
ὥστε καὶ τὰ προβλήματα ἀκολουθήσει τῷ μέσῳ. καὶ τὰ μέν, τῷ εἴδει τὰ αὐτὰ ἔσται. τὰ δέ, τῷ
γένει. ἔστι δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις προβλήματα, ὅταν θατέρου τὸ αἴτιον, ὑποκεί- 29
μενον ᾖ τῆς θατέρου αἰτίας, καὶ τάττηται ὑπ' ἐκείνῳ. οἷον διὰ τί ὁ νεῖλος φθίνοντος τοῦ μηνὸς
μᾶλλον ῥεῖ. διότι χειμεριώτερος φθίνων ὁ μήν. καὶ ἔστιν ἐν πρόβλημα τοῦτο. διὰ τί δὲ φθίνων χει-
μεριώτερος ὁ μήν. διότι ἡ σελήνη τηνικαῦτα ἀπολείπει τὸ φῶς. καὶ δύο ἤδη προβλήματα ὧν
θάτερον ὑφ' ἓν μέσον ἐστί. καὶ μίαν αἰτίαν, τὴν συνόδου. ἀλλὰ τοῦ μέν, προσεχῶς αἴτιον, τὸ ἀπολείπειν τὸ
φῶς. κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, τοῦ γενέσθαι τὸν μῆνα χειμεριώτερον. κατὰ τρίτον δέ, τοῦ μᾶλλον.

Omnis diffinitio uniuersalis sicuti omnis disciplina & omnis ars.

Diffinitio debet esse pspicua

Causae obscuritatis metaphorae

ἀπαντᾶν occurrere her.

φθίνων μην· ab idib)

Cornuta oīa echini hnt

Ceruus fel nō habet

Magnes lapis trahit ferru

Problemata quae possint dici eadem

Plato

σικύα cucurbitula medicinalis

ἀντιπερίστασις reci procatio · her

Mediū est idem genere uel specie est & alio modo

Nilus cur ab idibus torrentior fluat

... hiematior ·

ἡ λίθος ἡ μαγνῆτις foeminino genere

ὀπὸν humore cali dum · her

30 ῥεῖν τηνικαῦτα τὸν ποταμόν. περὶ δὲ τοῦ αἰτίου καὶ οὗ αἴτιον, καὶ τάδε ἄν τις ἀπορήσειε πρὸς τοῖς
εἰρημένοις (λέγω δὲ αἴτιον μέν, τὸ μέσον. οὗ αἴτιον δέ, τὸ συμπέρασμα) εἰ ὥσπερ τοῦδε ὄντος τοῦ μέσου,
τόδε ἕπεται τὸ συμπέρασμα, οὕτω καὶ τοῦδε τοῦ συμπεράσματος ὄντος, τόδε ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης τὸ αἴ-
τιον. εἰ μὲν γὰρ οὕτως, ἀντιστρέφει τε ἀλλήλοις, καὶ κύκλῳ αὐτὰ δείκνυσθαι δυνατόν. ὥσπερ ὅτι
ἐκλείπει ἡ σελήνη, διὰ τὸ τὴν γῆν ἐν μέσῳ εἶναι, οὕτως ὅτι ἡ γῆ ἐν μέσῳ ἐστί, διὰ τὸ τὴν σελήνην
ἐκλείπειν. ἀλλ' ἄτοπον ἐν ἀποδείξει, τὸ δι' ἀλλήλων, καὶ ἅμα. ἄλλα οὐ δι' αἰτίας θατέρου. οὐ δὲ διὰ προ-
τέρου τῇ ἐπινοίᾳ. οὐ γάρ ἐστιν αἴτιον τοῦ τὴν γῆν ἐν μέσῳ εἶναι, τὸ τὴν σελήνην ἐκλείπειν. ἀλλὰ
μέσον, τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τοῦ συμπεράσματος ἴσως αἴτιον. τοῦ πράγματος δὲ οὐδαμῶς. δῆλον δέ,
οὐ γὰρ ἐν τῷ ὁρισμῷ τῆς γῆς. καὶ τοῦ μέσην εἶναι, ἡ ἔκλειψις ἐμφαίνεται τῆς σελήνης. ἀλλ' ἐν τῷ
ὁρισμῷ τῆς ἐκλείψεως, τὸ τὴν γῆν ἐν μέσῳ εἶναι. εἰ δὲ οὐκ ἀντιστρέφει, καὶ τὸ μὲν αἴτιον τὸ συμπέ-
ρασμα, τὸ δέ, οὐκ αἴτιον. τὸ μέσον τε καὶ τὸ αἴτιον, πλείω μέσα ἐνδέχεται εἶναι καὶ αἴτια τοῦ
αὐτοῦ συμπεράσματος. ἀλλ' ἀδύνατον. καθόλου γάρ ἐστι τό τε αἴτιον, καὶ οὗ αἴτιον. καὶ ἄμφω
ὁμοίως ὑπάρχειν ὀφείλει τῇ ὑποκειμένῃ φύσει, ἢ τίς ποτ' ἂν ᾖ. οἷον, ἐν τοῖς δένδροις αἴτιον τοῦ
φυλλορροεῖν τὸ πλατύφυλλον, ἢ τὸ πήγνυσθαι τὸν ὀπόν, οἷς τε τὸ φυλλορροεῖν, τούτοις καὶ τὸ πή-
γνυσθαι τὸν ὀπόν. καὶ οἷς τὸ πήγνυσθαι τὸν ὀπόν, τούτοις καὶ τὸ φυλλορροεῖν. οὐδὲν δὲ ἄτοπον, εἰ τὸ
τοιοῦτον αἴτιον ᾖ. καὶ ἀντιστρέφει πρὸς τὸ συμπέρασμα. οὐ γὰρ ὁμοίως δειχθήσεται δι' ἀλλήλων.
ἀλλὰ τὸ μέν, ὡς συλλογισμῷ μόνον. τὸ δέ, καὶ ὡς ἀποδείξει ἤδη. Πλείω δὲ τοῦ αὐτοῦ μέσα τε καὶ
αἴτια εἶναι, οὐχ οἷόν τε. εἰ μὴ ἄρα διὰ συμβεβηκότος ἡ δεῖξις ἢ διὰ σημείου προΐοι. οἷον, διὰ τί τὰ
δένδρα φυλλορροεῖ. διότι ῥυτιδοῦται, ἢ διότι λευκαίνεται. ἢ τὸ πῦρ κέκαυται. διότι ἄνθρακες ὑπο-
λείπονται, ἢ διότι τέφρα. ἀλλ' εἴρηται πολλάκις, ὅτι οὐδὲ ἀπόδειξις τὸ τοιοῦτον. οὐδὲ αἴτια τοῦ
πράγματος τὰ τοιαῦτα. ἀλλὰ τοῦ συμπεράσματος μόνον. ἐξοριστέον οὖν ἅπαντα μὲν τὰ τοιαῦ-
τα, μάλιστα δὲ τὸ κατὰ συμβεβηκός, τῶν ἀποδείξεων. οὐ γὰρ τὰ προβλήματα περὶ τῶν κατὰ
συμβεβηκὸς ἐρωτᾶται. οὐδεὶς γὰρ ζητεῖ, διὰ τί ἀναδενδρὰς φυλλορροεῖ ἢ μέλαινα, ἢ ἡ ἄμπελος, ἢ
ἡ πλάτανος, ἡ ἀμφιλαφής τε καὶ ὑψηλή. ἀλλὰ διὰ τί δένδρον φυλλορροεῖ. τούτου δὲ ἐν αἴτιον πᾶσι
τοῖς δένδροις. καὶ μάλα εἰκότως. τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ φυλλορροεῖν, ὁρισμός ἐστι τοῦ φυλλορροεῖν, καὶ
31 τὸ τί ἦν εἶναι. οἷον τὸ πήγνυσθαι τὸν ὀπόν. καὶ τῆς ἐκλείψεως ἡ ἀντίφραξις. καὶ ἔστιν ἐν ταῖς ἀπο-
δείξεσιν, οὗ μὲν αἴτιον, τὸ μεῖζον ἄκρον, τῶν ἐν τῷ συμπεράσματι ὅρων. ᾧ δ' αἴτιον τοὔλαττον. ὃ δὲ
αἴτιον, τὸ μέσον. λόγος οὖν τοῦ μείζονος ἄκρου τῶν ἐν τῷ συμπεράσματι, τὸ μέσον ἐστί. καὶ πάντη
ὅμοιον ἐκείνῳ. εἰ μὲν ὁμώνυμον, ὅμοιον ἐκείνῳ καὶ τὸ μέσον. εἰ δ' ἀναλογίᾳ, καὶ τὸ αἴτιον τὸν αὐτὸν
32 τρόπον. Περὶ δὲ τοῦ ἀντιστρέφειν ἀλλήλοις, τό, τε αἴτιον, καὶ οὗ αἴτιον, καὶ ᾧ αἴτιον, ὧδε ἔχει. λέγω
δὲ ᾧ μὲν αἴτιον, τὸ ὑποκείμενον, τὸ δένδρον, μὴ τὴν συκῆν. οὗ δὲ αἴτιον, τὸ φυλλορροεῖν. αἴτιον δέ,
τὸ πήγνυσθαι τὸν ὀπόν, ἢ ὅ τι δή ποτε. τὸ μὲν δὴ αἴτιον καὶ οὗ αἴτιον, εἴρηται ὅτι ἐξ ἀνάγκης πρὸς
ἄλληλα ἀντιστρέφει, ἐπείπερ οὕτως ἔχει πρὸς ἄλληλα, ὡς ὁριστόν τε καὶ ὁρισμός. πρὸς δὲ τὸ ὑπο-
κείμενον πῶς. τοῦτο γὰρ διοριστέον. εἰ μὲν δή τι τῆς φύσεως τῆς ὑποκειμένης αἰσθητόν τε καὶ καθ' ἕ-
καστον λάβοις, οὐκ ἀντιστρέφει. οἷον ἐπὶ τοῦ φυλλορροεῖν, εἰ λάβοις ἄμπελον καὶ συκῆν. ἐπὶ πλέον
γὰρ ἑκάστου, καὶ τὸ ἀποβάλλειν τὰ φύλλα, καὶ πήγνυσθαι τὸν ὀπόν. εἰ δὲ πάντα ὅσα φυλλορροεῖ,
ἀντιστρέφει τε καὶ ἐξισοῦται. δεῖ οὖν ζητεῖν ὃ κοινῇ πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς φυλλορροοῦσιν. ὅπως ἐκεί-
νῳ αὐτὰ περιλαμβάνωμεν. καὶ ἐπ' ἐκείνου ζητῶμεν τὸ διὰ τί. τούτῳ γὰρ πρώτῳ αἴτιον ἔσται τὸ
μέσον. καὶ πρὸς τοῦτο αὐτὸ ἀντιστρέφει. ὑφορίσκω δὴ τὸ πλατύφυλλον κοινῇ πᾶσι τοῖς φυλλορροοῦ-
33 σιν ὑπάρχον. πρὸς τοῦτο οὖν ἀντιστρέφει καὶ τὸ αἴτιον καὶ οὗ αἴτιον. γίνονται οὖν ἐπὶ τῶν τοιούτων
προβλημάτων, τέσσαρες ὅροι. τὸ φυλλορροεῖν. τὸ πήγνυσθαι τὸν ὀπόν. τὸ πλατύφυλλον. ἡ συκῆ. δύο
μὲν ἄκροι. δύο δὲ μέσοι. ἀλλ' ὁ μέν, τῷ ὑποκειμένῳ προσεχής τε καὶ ἐπὶ πλέον. ὁ δέ, τῷ κατηγο-
ρουμένῳ προσεχής τε καὶ ἀντιστρέφων. τί δὴ μᾶλλον αἴτιον ὁρᾷς, ἐφ' ὧν πλείω τὰ μέσα, ἢ τὸ προ-
σεχὲς ἑκάστῳ. δι' ἐκεῖνο γὰρ αὐτῷ καὶ τὸ πορρώτερον ὑπάρχει. οἷον τῇ συκῇ τὸ πλατύφυλλον μᾶλλον
αἴτιον τοῦ φυλλορροεῖν. διὰ τοῦτο γὰρ αὐτῇ καὶ θάτερον αἴτιον ὑπάρχει, λέγω δὴ τὸ πήγνυσθαι τὸν
ὀπόν. ἀλλὰ πῶς ἐπ' ἐνίων φανερῶς τὰ αἴτια. ἐκλείψεως γάρ, καὶ τὸ τὴν γῆν ἐν μέσῳ εἶναι, καὶ τὸ
τὴν σελήνην. ἢ οὐ τῆς αὐτῆς. ἀλλὰ τὸ μέν, τοῦ ἡλίου. τὸ δέ, τῆς σελήνης. ἆρ' οὖν οὐδὲ ἔσονται πλεί-
ους τοῦ αὐτοῦ ὁρισμοί, ἢ τοῦ μὲν ὀνόματος ἔσονται, οὐκέτι δὲ καὶ πράγματος τοῦ αὐτοῦ. περὶ
μὲν οὖν ἀποδείξεως εἴρηται, καὶ πῶς ἐστι καὶ πῶς γίνεται. εἴρηται δ' ἅμα καὶ περὶ ἀποδεικτικῆς ἐπι-
στήμης. ταύτης γὰρ ἔργον ἀπόδειξις. Περὶ δὲ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀποδείξεως, πῶς τε γίνονται γνώ-
34 ριμοι, καὶ τίς ἡ γνωρίζουσα ἕξις, ἐντεῦθεν ἔσται δῆλον, προαπορήσασι πρῶτον. ἀνάγκη γὰρ ἤτοι
γινώσκειν τὰς πρώτας ἀρχάς, ἢ μὴ γινώσκειν. εἰ δὲ γινώσκειν, ἤτοι δι' ἀποδείξεως, ἢ ἄλλον τρόπον.
ἤτοι δι' ἐπιστήμης, ἢ δι' ἑτέρας δυνάμεως. πολλὰ γὰρ χωρὶς ἀποδείξεως ἐπιστάμεθα, καθάπερ δὴ
καὶ τοὺς ὁρισμούς. ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαῖον γινώσκειν τὰς ἀρχάς, τῷ μέλλοντι γνώσεσθαι τὰ διὰ

Causa · i · Mediū Causatū · i · conclusio

Non est cā quod terra sit in medio, lunae defectus · potest gd esse cā & medium conclusionis syllogismi, nō tamen rei ·

Absurdū ÷ in demonstratione reciprocatio ·

Plura media & cae eiusdē rei esse nequeunt nisi p accidens

syllogismi coniecturales non sunt demonstrationes

ἀναδενδράς arbustum herm ·

ᾧ αἴτιον
οὗ αἴτιον
αἴτιον

folia cadere arboribus quibus tantū illa sint lata

De demonstratione hactenus · Nūc de habitu pncipiorum ·

Multa sine demonstratioē scimus ut diffinitiones

.: i · questio est quomodo cū subiecto recurrat uel reciprocet affectio · i · folia decidere & succū coprimi ut etiam patet in themistio latino

▭ repete λάβοις

Extremus — Decidere folia
Medius — Succū cōcrescere
Medius — Latifolium eē
Extrem' — ficus

4 termin

ἐκείνων, εἴρηται πρότερον. καὶ ὅτι γε μὴ δι' ἀποδείξεως οἷόν τε. λείπεται τοίνυν ἐπισκέψασθαι, πότερον ἐπιστήμη τῶν ἀμέσων ἀρχῶν ἐστιν, ἢ ἕτερόν τι γένος δυνάμεως. ἀρχὴ δὲ ἁπλῶς τῆς θεωρίας, ἆρ' ἐξ ἀρχῆς ἐνοῦσαι διαλελήθασιν ἡμᾶς, ἢ ὕστερον τελειουμένοις ἐγγίνονται. τό, τε γὰρ ἐνούσας διαλανθάνειν, ἀδύνατον. οὐδὲ γὰρ ἀπόδειξιν ἔχοντας λανθάνειν δυνατόν. μή τοι γε δὴ γνῶσιν, ἀποδείξεως ἀκριβεστέραν. τό, τε λαμβάνειν μὴ ἔχοντας πρότερον, οὐκ εὐδιάθετον τοῖς τιθεμένοις πᾶσαν διδασκαλίαν καὶ μάθησιν ἐκ προϋπαρχούσης γίνεσθαι γνώσεως. οὐδὲν γὰρ πρότερον τῶν ἀρχῶν. ἄλλως οὖν οὐκ ἔστι διαφυγεῖν ταύτας τὰς ἀπορίας, εἰ μή τις εὑρεθείη δύναμις τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν οἷόν τε γινώσκειν, μηδὲν ἕτερον πρότερον αὐτῆς γινώσκοντας. ταύτῃ γὰρ μόνῃ προσήκοι ἂν ἡ λῆψις τῶν ἀρχῶν. φαίνεται δὲ αὐτή γε πᾶσιν ὑπάρχειν τοῖς ζῴοις. ἔχουσι γὰρ δύναμιν σύμφυτον κριτικήν, ἣν καλοῦμεν αἴσθησιν. ἐνούσης δ' αἰσθήσεως, τοῖς μέν, τῶν ζῴων ἐγγίνεται μονὴ τοῦ αἰσθήματος. καὶ φυλάττουσιν ἐπὶ πολὺ ἔσω, οὗ ᾔσθοντο. τοῖς δέ, οὐκ ἐγγίνεται. τοῖς μέν, ὅλως. ὥσπερ σκώληξι καὶ μυίαις καὶ ἐμπίσι. τοῖς δ' ἀμυδρῶς καὶ ὀλίγον. οἷον, ὀρνέων τισὶ φωνῶν, καὶ ὅσων ἀπογεύσεις. ὅσοις μὲν οὖν οὐκ ἐμμένει τὰ αἰσθήματα ἐν τῇ ψυχῇ, τούτοις οὐκ ἔστι γνῶσις ἔξω τῶν αἰσθήσεων. ὅσοις δὲ καὶ δίχα τοῦ αἰσθητοῦ, δυνατὸν τὸ αἴσθημα ἔχειν ἐν τῇ ψυχῇ, οἷον καὶ ἀπελθόντος Σωκράτους τὸν τύπον καὶ τὴν μορφήν, τούτοις προσγίνεται καὶ ἑτέρα γνῶσις ἡ μνήμη. καὶ τοῖς μὲν ἀτελεστέροις οὕτως, ὥστ' ἔχειν τὸν τύπον μόνον ἐπὶ πολὺ, τῆς προλαβούσης αἰσθήσεως. τοῖς δέ, ὥστε καὶ τὰ ὅμοια συνάπτειν δύνασθαι καὶ ἐφαρμόζειν. καὶ ταῦτα ἤδη τέλειά τε καὶ λογικά, ἐν οἷς ἡ τοῦ ὁμοίου θεωρία τε καὶ διάκρισις. ἐκ μὲν οὖν τῆς αἰσθήσεως, ἐγγίνεται μνήμη ὥσπερ λέγομεν. ἐκ δὲ μνήμης πολλάκις τοῦ αὐτοῦ γινομένης, ἐμπειρία. αἱ γὰρ πολλαὶ μνῆμαι τῷ ἀριθμῷ, μία ἐμπειρία ἐστίν. ὅτι μὲν γὰρ τόδε ἐστὶν ἐλλέβορος τὸ καθῆραν, ᾔσθετο καὶ ἐμνημόνευσεν. ἀλλὰ καὶ ὅτι τόδε ἐλλέβορος, τὸ πάλιν καθῆραν, ᾔσθετο καὶ ἐμνημόνευσε πάλιν. καὶ αὖθις γε ἕτερον. καὶ πάλιν ἄλλο. πολλῶν δὲ μνημῶν, ἐκ πολλῶν αἰσθήσεων γινομένων, ἐμπειρία ἀθροίζεται μία, τοῦ καθαίρειν τὸν ἐλλέβορον. ἧς συναυξωμένης τε καὶ προσλαμβανούσης αἴσθησιν ὁμοίαν καὶ μνήμην, γίνεται ἤδη τὸ καθόλου, καὶ ἐμμένει τῇ ψυχῇ, ὅτι πᾶς ἐλλέβορος καθαίρει. καὶ ἔστι τὸ καθόλου, τὸ ὅμοιον καὶ ταὐτὸν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ ἐν τοῖς πολλοῖς. καὶ τοῦτο τέχνης ἀρχὴ καὶ ἐπιστήμης. τέχνης μέν, εἰ περὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς γινομένων. ἐπιστήμης δέ, εἰ περὶ τῶν ἀπὸ φύσεως. οὔτε οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐνυπάρχουσιν αἱ ἀρχαί, τέλειοι γὰρ ἂν ἐγεννώμεθα, οὔτε ἀπ' ἄλλης ἕξεως ἐγγίνονται γνωστικωτέρας, ὥστε ἀνάγκη τι προειδέναι, ἀλλ' ἀπὸ αἰσθήσεως καὶ μνήμης διεγείρονται καὶ ἀθροίζονται. οἷον γὰρ ἐν μάχῃ τροπῆς γινομένης, εἷς ἔστη, καὶ πάλιν ἕτερος ἔστη, καὶ πάλιν ἄλλος, καὶ ἤδη τοσοῦτοι, ὥστε παράταξιν καὶ ἀρχὴν αὖθις μάχης γίνεσθαι. οὕτω μείναντος ἐν τῇ ψυχῇ τύπου, συνηρμόσθη καὶ ἄλλος. καὶ αὖθις ἄλλος. καὶ τούτων ἤδη τὸ πλῆθος, ὡς ἰσχυρὸν τὸ καθόλου γενέσθαι. ἡ ψυχὴ οὖν αἰτία, τοιαύτην ἔχουσα φύσιν, ὥστε τῶν αἰσθητῶν παρερρεόντων, ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν ὁμοίων τύπων. καὶ ἐναποτίθεσθαι τῇ μνήμῃ, συνάγουσα τὸ καθόλου. τὸ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ὅμοιον. οὐ, καὶ αὐτή πως ἡ αἴσθησις συνεφάπτεται. ὅταν γὰρ Σωκράτους αἰσθάνηται, συναντιλαμβάνεται καὶ ἀνθρώπου. καὶ ὅταν τουδὶ τοῦ λευκοῦ, συναισθάνεται καὶ λευκοῦ. οὐ γὰρ ὡς ταυτοῦ παντελῶς συναισθάνεται Καλλίου τε καὶ ἀνθρώπου. οὐκέτι γὰρ ἂν εἶπεν ἄνθρωπον ἕτερον, εἰ μὴ Καλλίαν. ἀλλ' ὅταν ὁρᾷ Σωκράτην, τότε ὁρᾷ ἐν αὐτῷ καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους ὅμοιον καὶ κοινόν, ὥστε τρόπον τινὰ καὶ αἴσθησις τοῦ καθόλου. ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὥστε αὐτὸ χωρίσαι, καὶ ἀφελεῖν, καὶ καθ' ἑαυτὸ γνῶναι. ἀλλὰ συγκεχυμένον τε τῷ καθ' ἕκαστον, καὶ μᾶλλον εἰς ἐκεῖνο ἀποτετραμμένον, ἀλλ' ἑτέρα δύναμίς ἐστιν, ἣ τῆς αἰσθήσεως περὶ τὸ κατὰ μέρος ἐνεργούσης, τὸ ἓν ἐκ πολλῶν, καὶ τὸ ἀδιάφορον, ἐκ διαφόρων, καὶ ταὐτὸν ἐξ ἑτέρων συνάγει. οἷον, τὸν ἄνθρωπον, ἐκ Καλλίου καὶ Ἀρίστωνος. καὶ τὸ ζῷον ἐξ ἀνθρώπου καὶ λέοντος. καὶ τὴν οὐσίαν ἐκ φυτοῦ καὶ ζῴου. ἄνεισι γάρ, μέχρις ἂν εἰς ἓν παντελῶς τὰ πολλὰ ἀναγάγῃ τε καὶ συνδήσηται. ὥστε ἐπαγωγῇ ὁ τρόπος ἔοικε τῆς συστάσεως τοῦ καθόλου καὶ τῆς γνώσεως, καθ' ὃ λέγεται ἐπαγωγὴ πᾶς ὁ ἐκ τῶν κατὰ μέρος τὸ καθόλου κεφαλαιούμενος λόγος. ἤδη δὲ τοῦ τοιούτου λόγου τὰ μὲν λήμματα θήσουσιν αἱ αἰσθήσεις. ἀρχαὶ γὰρ αὗται καὶ αἰτίαι τῶν κατὰ μέρος ἀντιλήψεων. τὴν δὲ καθόλου ἐπιφοράν, ὁ νοῦς ποιήσεται. τούτου γὰρ ἔργον ἤδη, τὰ πολλὰ ἑνοῦν. καὶ περαίνειν τὰ ἄπειρα. ὥσπερ φησὶ Πλάτων, πέρατι συνδήσασθαι. καὶ γὰρ διαιρετικὸς καὶ συνθετικός, καὶ μεταβατικός. καὶ ἄλλως πολυτρόπως εὐκινητότατος. ἔσται δὲ οὐχ ὑφ' ἕν. οὐδ' εὐθύς. οὐδὲ ἐν χρόνῳ ὀλίγῳ. ἥ τε τῶν λημμάτων τῆς ἐπαγωγῆς ταύτης αἴσθησις, καὶ ἡ τοῦ καθόλου ἐπιφώνησις. ἀλλὰ πολὺν χρόνον μεταξὺ παρεμπίπτειν ἀμφοτέρων ἀνάγκη. καὶ τὰ μὲν λήμματα εὐθὺς ἡ πρώτη ἀρξαμένη ἡμῖν αἴσθησις τίθησι. πόρρω δὲ ἤδη προελθούσης, ὁ νοῦς ἐξ αὐτῶν τὸ καθόλου συμπεραίνεται. διότι μέν τοι διὰ μακροῦ χρόνου, συναγείρειν πέφυκε τὸ καθόλου, λανθάνει δὲ ὁ τρόπος ἐπαγωγή τις ὤν. καὶ παρὰ τῆς φύσεως λαμβάνειν, ἀλλ' οὐ παρ' ἑαυτοῦ δόξειεν ἂν ταῖς ἐννοίαις τοῖς ἀπειροτέροις. ὅτι δὲ νοῦς ἐστιν ὁ τὰς καθόλου καὶ

ἀμέσους προτάσεις ἐγκατασκευαζόμενος, καὶ οὐδὲ μία ἄλλη δύναμις, δῆλον κἀντεῦθεν. τῶν γὰρ περὶ τὴν διάνοιαν ἕξεων, ταῖς μέν, οὐκ ἀεὶ ἀληθεύομεν. ταῖς δέ, ἀεί. οὐκ ἀεὶ μέν, δόξῃ καὶ λογισμῷ. ἀμφοῖν μὲν ὄντων, περὶ τὰ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα. ἀλλὰ τῆς μέν, εἰς θεωρίαν πολλάκις ἀποτελευτώσης. τοῦ δέ, εἰς πρᾶξιν ἀποτεινομένου τὸ σύνολον. ταῖς δὲ ἀεὶ δυνάμεσιν ἀληθεύομεν, ἐπιστήμη ἐστὶ καὶ νοῦς. καὶ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη τῶν ἀρχῶν. δι' ἀποδείξεως γάρ, ἥ γε ἀκριβῶς ἐπιστήμη. λείπεται δῆλον ὅτι νοῦν εἶναι τὸν γνωρίζοντα τὰς ἀρχάς. καὶ γὰρ δὴ προσήκει μὲν ἀεὶ τὰς ἀρχάς, τὸ ἀκριβέστερον γινώσκεσθαι τῶν μετὰ τὰς ἀρχάς. μόνος δὲ νοῦς, ἀκριβέστερος ἐπιστήμης. νοῦς οὖν ὁ ληπτικὸς τῶν ἀρχῶν. νοῦς δὲ ὁ πρῶτος, καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως ἐγκατασκευαζόμενος τῷ λογικῷ ζῴῳ. δυνάμει δὲ οὗτος ὤν, ἐστιν ἁπλούστατος. καὶ ὥσπερ ἄλογός τις καὶ ἄκριτος τῆς ψυχῆς ὄψις, καθ' ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐστι φύσει λογικὸν ζῷον ὁ ἄνθρωπος. οὗτος δὲ ὁ νοῦς, καὶ προϊοῦσιν ἡμῖν συναυξανόμενος ἀεὶ καὶ ἐπιδίδωσι. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον, εἰς τὰς ἁπλᾶς, ἅσπερ ὅρους ὀνομάζομεν, καὶ τῶν ἀσυνθέτων καὶ ἁπλουστάτων, τοῦ λόγου στοιχείων τὰς θέσεις, καὶ τὰς ἁπλᾶς ἀντιλήψεις. ἄνθρωπον γὰρ ἡλίκον ἄρχεται καὶ λέγειν πρῶτον τὰ παιδία καὶ νοεῖν, ἐπειδὰν ἐγκατασκευάζηται λόγος αὐτοῖς. προβαίνοντος δὲ ἤδη, καὶ τοῦ συντιθέναι ταῦτα τὰ ἁπλᾶ δύναμιν προσλαμβάνει. καὶ τί ἄνθρωπός ἐστιν ἤδη διανοεῖσθαι. ἐπειδὰν δὲ τελείαν ἰσχὺν λάβωμεν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ καθόλου σύστασιν καὶ νόησιν συντονώτεροι γινόμεθα. ἕως ἂν τὴν λογικὴν ἕξιν, καθ' ἣν ἤδη λογικοὶ γεγόναμεν συστησώμεθα. πασχούσης γέ τι τῆς ψυχῆς προσόμοιον τῷ σώματι. καὶ γὰρ ἐκεῖνο, ἀρχόμενον μὲν τελειοῦσθαι, πρῶτον μέν, ἰσχὺν λαμβάνει, πρὸς αὐτὴν τὴν διανάστασιν, καὶ τὴν δι' ἑαυτοῦ χαμόθεν ἔρθωσιν. εἶθ' ὕστερον καὶ πρόεισιν εἰς τὸ πρόσθεν ἔτι μικρόν. καὶ οὕτως ἀεὶ τελειούμενον, εἰς περίπατόν τε καὶ δρόμον, καὶ τὴν πρὸς ταῦτα ῥώμην προέρχεται. οὕτω δὴ καὶ ὁ νοῦς τὸ μὲν πρῶτον ὀνομάζειν δύναται, μόνον. καὶ τὰ ὑπὸ τὰ ὀνόματα νοεῖν πράγματα. ἑξῆς δὲ καὶ συντιθέναι καὶ διανοεῖσθαι. εἶτα τὸ τελευταῖον καθόλου τινὰ κρίματα βεβαιωσάμενος ἐν ἑαυτῷ ἀποτίθεται. νοῦς οὖν ἀρχὴ ἐπιστήμης. καὶ ἡ μὲν ἀρχή, τῶν ἀρχῶν γνῶσις. ἡ δὲ πᾶσα ἐπιστήμη, τοῦ παντὸς ἐπιστητοῦ. ὡς γὰρ ἀρχὴ πρὸς τὴν ἀρχήν, οὕτως ἡ πᾶσα, πρὸς πᾶσαν.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ.

Πρόκειται τῇδε τῇ συγγραφῇ ἐπιστήμην τινὰ πορίσασθαι, τὴν τῆς φύσεως καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς γινομένων. τὸ μὲν γὰρ ἄνευ λόγου ταῦτα γινώσκειν, ῥᾴδιον πᾶσιν ἀνθρώποις. ἅπαντες γὰρ εἰπεῖν ἔχοιμεν, οἵ γε τὴν αἴσθησιν ὑγιαίνοντες, ὅτι τουτὶ μέν ἐστι γῆ. τουτὶ δὲ ὕδωρ. τουτὶ δὲ φυτόν. τουτὶ δὲ ζῷον. ἀλλὰ τοῦ μετ' ἐπιστήμης γινωσκομένου, καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ πρότερον ἀνάγκη γινώσκειν. δηλοῦσι δὲ τοῦτο καὶ αἱ λογικώτεραι τῶν τεχνῶν. γραμματικοὺς γὰρ λέγομεν, οὐ τοὺς ἐπαΐοντας τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ τοὺς εἰπεῖν ἔχοντας ἐξ ὅσων ὄνομα σύγκειται στοιχείων. μουσικούς τε αὖ, οὐ τοὺς αἰσθανομένους τῶν μελῶν δι' ἀκοῆς, ἀλλὰ τοὺς διαλύειν αὐτὰ δυναμένους εἰς τόνους καὶ εἰς ἡμιτόνια. πῶς μὲν οὖν τι περὶ τῶν ἀρχῶν μετὰ ἀποδείξεως ἔχοιμεν λέγειν; ὥς γε ἡ μὲν ἀπόδειξις ἐκ προτέρων. εἰ δὲ τὰ πρότερον ἐπιζητοίημεν, ἀρχὰς τῶν ἀρχῶν εὑρεῖν βουλησόμεθα. τὸ πρότερον οὖν διχῶς καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὴν φύσιν ἐστί. πρὸς ἡμᾶς μὲν οὖν πρότερον τὸ γνωριμώτερον ἡμῖν. καὶ ὃ θᾶττον ἂν καταλάβοιμεν. οἷον, τὰ ὀνόματα καὶ αἱ συλλαβαὶ τῶν γραμμάτων. πρὸς δὲ τὴν φύσιν πρότερα τὰ κατὰ τὴν οὐσίαν ἁπλούστερα. οἷον, τὰ γράμματα τῶν ὀνομάτων. ἀνάπαλιν τε ἡ πορεία. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν συνθέτων ἐπὶ τὰ ἁπλούστερα, πρὸς δὲ τὴν φύσιν πρότερα, ἀναλυόμεν. ἡ φύσις δὲ ἐκ τῶν ἁπλῶν τὰ σύνθετα μηχανᾶται. ὅταν μὲν οὖν περὶ τῶν συγκειμένων ποιώμεθα λόγον ἐκ τῶν φύσει προτέρων, αὐτὸ ἀποδείξομεν. ὅταν δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν, ἐκ τῶν πρὸς ἡμᾶς προτέρων. καὶ ἔστιν ἐκείνη μὲν ἡ κυρίως ἀπόδειξις. αὕτη δέ, εἰ καὶ μὴ κυρίως, ἀλλ' ἡμῖν ἱκανῶς. ἐπεὶ δὲ ἀρχόμεθα τοῦ περὶ τῶν ἀρχῶν λόγου, ἀπὸ κοινῶν τινων καὶ πλείοσιν ὑπαρχόντων καὶ ἀρκτέον. ἀπὸ γὰρ τούτων ἐπὶ τὰ ἴδια βαδιούμεθα. γνωριμώτερα δ' ἡμῖν τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων ἐστίν, ἐπεί γε σύγκειται μᾶλλον. καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἰ προσίοι τι ζῷον, ὅλου τοῦ σώματος ἡ ὄψις θᾶττον ἀντιλαμβάνεται, ἢ κεφαλῆς τε καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν. οὕτω γοῦν εἴποι τάχιον ἂν ὅτι ζῷον τὸ προσιόν, ἢ ὅτι ἄνθρωπος. οὕτως ἐν τοῖς ὑπὸ λόγου θεωρουμένοις τὰ καθόλου τε καὶ κοινὰ σαφέστερα ἡμῖν τῶν προσεχῶν καὶ ἰδίων ἐστίν. ὥς γε μᾶλλον ἐκείνων, συγκεχυμένα. ἔστι γὰρ καὶ τῷ νῷ οἷον, ὅλον μέν τι τὸ καθόλου. οἷον δὲ μόρια ὅσα ἐκεῖνο περιλαμβάνει. οὕτω δὲ καὶ οἱ ῥήτορες ποιοῦσι περὶ τῶν κοινῶν κεφαλαίων πρῶτον. εἶθ' οὕτως τῶν ἰδίων εἴδους ἑκάστου διδάσκοντες. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς ὁ περὶ τοῦ συλλογισμοῦ λόγος προτάττεται, τοῦ τε ἀποδεικτικοῦ καὶ διαλεκτικοῦ καὶ σοφιστικοῦ. ἀπὸ γὰρ τῶν κοινῶν ὁρμώμενοι. ῥᾷον ἑκάστου τὰ ἴδια καὶ προσεχῆ διακρίνομεν. καὶ αἱ πρῶται δὲ ἡμῖν φαντασίαι γίνονται ἀδιάρθρωτοι. καὶ ἀπὸ τῶν κοινῶν. τὰ γοῦν παιδία, προσαγορεύει πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας, καὶ μητέρας, γυναῖκας. τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ καταλαμβάνοντα ὡς κοινὸν ῥᾷον πρὶν διορίζειν τοῖν γονοῖν, τὰ ἴδια. εἴποις δ' ἂν κατά τινα τρόπον ὁμοίως ἔχειν καὶ τοὔνομα πρὸς τοὺς ὁρισμούς. λέγω δὲ ὄνομα μέν, οἷον, ἄνθρωπον. ζῷον δὲ πεζὸν δίπουν, τὸν ὁρισμόν. τὸ μὲν γὰρ ὁλοσχερῶς καὶ συγκεχυμένως σημαίνει. καὶ οἷόν τι ἔστι κεῖσθαι καὶ καθ' ἑτέρων πλειόνων. κατὰ τοῦ γεγραμμένου καὶ πεπλασμένου. ὁ δὲ ὁρισμὸς ἔοικεν εἰς τὰ μόρια διαιροῦντι τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν ἀναλαβόντι. ὅθεν ἀρκτέον ἐντεῦθεν. Ἀνάγκη τὴν ἀρχὴν ἢ μίαν ἢ πλείους εἶναι. ἀλλ' εἰ μίαν, ἢ κινουμένην γε, ἢ ἀκίνητον, ἢ πεπερασμένην, ἢ ἄπειρον. εἴτε πλείους, καὶ ταύτας γε αὖ, ἢ κινουμένας γε, ἢ ἀκινήτους, ἢ πεπερασμένας κατ' ἀριθμόν, ἢ πάλιν ἀπείρους. εἰσὶ γάρ τινες οἳ καὶ ἀπείρους θέμενοι τὰς ἀρχάς, ὥσπερ ἀναξαγόρας τε καὶ δημόκριτος. ἀλλὰ δημόκριτος μὲν μίαν οὐσίαν ταῖς ἀτόμοις ὑποτιθείς, τοῖς σχήμασιν αὐτὰς ἐξαλλάττει μόνοις. ἀναξαγόρας δὲ ἐν ταῖς ὁμοιομερείαις ἐναντιότητας. θερμότητας. ψυχρότητας. λευ-

Quæstio

Solutio

De methodo cognoscendorū simpliciū & compositorum

γονοῖν. pro γονέοιν notandum. nisi sit menda.

De principijs

Anaxagoras

Democritus

κότητας. μελανίας. διῃρέθησαν δὲ καὶ εἰς τὰς ἄλλας δόξας, οἱ περὶ τῶν ὄντων πάλαι φιλοσοφήσαντες. ὄντα γὰρ ἐνόμιζον τὰς ἀρχὰς ἐκεῖνοι. καὶ ζητοῦντες ὁπόσα τὰ ὄντα, τὰς ἀρχὰς ἐζήτουν ὁπόσας θετέον ἐστίν. εἰ μὴ τάχα παρμενίδης καὶ μέλισσος ἓν τὸ ὂν καὶ ἀκίνητον λέγοντες, οὐ μίαν τὴν ἀρχὴν ἔλεγον καὶ ἀκίνητον. ἡ γὰρ ἀρχὴ πλειόνων δήπουθεν ἑαυτῇ συνεισάγει. καὶ τοσαῦτά γε ὅσων ἐστὶν ἀρχή. πρός τι γὰρ ἡ ἀρχὴ καὶ τινῶν. ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκίνητον λέγειν τὸ ὄν, φανεροὺς ποιεῖ, μὴ λαμβάνοντας τὸ ὂν ἀντὶ τῆς ἀρχῆς. πῶς γὰρ ἂν ἕτερόν τι γένοιτο ἐξ ἀρχῆς μὴ κινουμένης; ἔστι μὲν οὖν ὁ πρὸς τούτους λόγος, οὐ τῷ φυσικῷ προσήκων. τί δήποτε; ἀναιροῦσι γὰρ τὰς φυσικὰς ἀρχάς, ὥσπερ ἔφην, μᾶλλον δὲ τὴν φύσιν αὐτήν, κίνησιν μὴ τιθέμενοι. συστῆναι δὲ τὰς οἰκείας ἀρχάς, οὐδεμιᾶς ἐστὶν ἐπιστήμης. ὥσπερ οὐδὲ γεωμετρίας γραμμὰς καὶ σημεῖα. οὐδὲ ἀριθμητικῆς μονάδας. ἀλλ' αὐτὴ ταύταις ὑποκειμέναις, περαίνουσι τὰ ἐφεξῆς. ἐπεὶ ὅτι γε ἔστι φύσις, πόθεν ἂν ὁ φυσικὸς ἀποδείξειε; πότερον ἔκ τινων φυσικῶν; ἀλλ' αἰτήσεται τὸ ζητούμενον. ἀλλ' ἐξ ἑτέρων; ἀλλ' οὐχ ἡ φυσικὸς ἀποδείξει. εἰ μὲν οὖν ἔχει τινὰ προτέραν ἑαυτῆς ἐπιστήμην ἡ φυσική, παρ' ἐκείνης λήψεται τὰς ἀρχάς. ὥσπερ καὶ παρὰ ταύτης ἰατρική. καὶ παρὰ γεωμετρίας ὀπτική. εἰ δὲ μή, χρήσεται τῇ κοινῇ πασῶν τῶν τεχνῶν μεθόδῳ, τῇ διὰ τῶν ἐνδόξων. ἀλλ' εἴτε οὕτως εἴτ' ἐκείνως, οὐχ ἡ φυσικὸς δώσει λόγον. ἀλλ' ἢ διαλεκτικός, ἢ φιλόσοφος. τὸ μὲν οὖν ὁπόσαι καὶ τίνες αἱ τῆς φύσεώς εἰσιν ἀρχαί, διδάσκειν ἀναγκαῖον τῷ φυσικῷ. τὸ δὲ ὡς ἔστιν ὅλως ἡ φύσις, οὐκ ἔστι φυσικοῦ. ἀλλ' οὐδὲ φανερῶς ἀναιροῦσι τὴν φύσιν. ἀλλ' εἰ καὶ μὴ λέγουσι φανερῶς, ἀλλ' ἐξ ὧν λέγουσι, τοῦτο συμβαίνει. ὁ γὰρ κίνησιν μὴ διδούς, οὐ δώσει δήπου καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως. αὕτη δέ ἐστιν ἡ φύσις. εἰ μὲν οὖν τηροῦντες τὰς ἀρχὰς ἐν τοῖς ἑξῆς τι παρελογίζοντο, ἀκόλουθον ἦν ἐπιδεικνύναι τῷ φυσικῷ πῇ φενακίζουσιν. εἰ δὲ δι' ὧν παρακρούονται, τὰς αὐτὰς ἀρχὰς ἀναιροῦσι, οὐκ οἰκεῖον τὸ λύειν τοὺς λόγους αὐτῶν, τοῦ μετιόντος τὴν ἐπιστήμην. ἐπεὶ καὶ τὰ ψευδογραφήματα, ὅσα μὲν σῴζει τὰς γεωμετρικὰς ὑποθέσεις, λυτέον τῷ γεωμέτρῃ. ὅσα δὲ μάχεται πρὸς ἐκείνας, παραιτητέον. οἷον, δύο τινὲς κύκλον ἐπεχείρησαν τετραγωνίζειν. ἱπποκράτης τε ὁ χῖος καὶ ἀντιφῶν. τὸν μὲν οὖν ἱπποκράτους λυτέον. τὰς γὰρ ἀρχὰς φυλάττων, παραλογίζεται. τῷ μόνον μὲν ἐκεῖνον τὸν μηνίσκον τετραγωνίσαι, ὃς γράφεται περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευράν, τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου. πάντα δὲ μηνίσκον οἷόν τε τετραγωνίζειν λαβεῖν εἰς ἀπόδειξιν. πρὸς ἀντιφῶντα δέ, οὐκ ἔτι ἂν ἔχοι λέγειν ὁ γεωμέτρης. ὃς ἐγγράφων τρίγωνον ἰσόπλευρον εἰς τὸν κύκλον, καὶ ἐφ' ἑκάστου τῶν πλευρῶν ἕτερον ἰσοσκελὲς συνιστὰς πρὸς τῇ περιφερείᾳ τοῦ κύκλου, καὶ τοῦτο ἐφεξῆς ποιῶν, ᾤετό ποτε ἐφαρμόσειν τοῦ τελευταίου τριγώνου τὴν πλευρὰν εὐθεῖαν οὖσαν τῇ περιφερείᾳ. τοῦτο δ' ἦν τὴν ἐπ' ἄπειρον τομὴν ἀναιροῦντος, ἣν ὑπόθεσιν ὁ γεωμέτρης λαμβάνει. πρῶτον μὲν οὖν οὐδὲ τοῦτο ἄξιον ἦν παραιτήσασθαι τὸν παρμενίδου καὶ μελίσσου λόγον. ἔπειτα, ὅτι καὶ ἀπίθανος καὶ παράδοξος ἡ τῶν ἀνδρῶν δόξα. τί γὰρ διαφέρει τὸ λέγειν ἓν τὸ ὄν, τοῦ λέγειν δίωνα τὸ ὂν εἶναι. ἢ πρὸς ἄλλην θέσιν τινὰ διαλέγεσθαι τῶν λόγου ἕνεκα λεγομένων. οἷον, ὡς ἡράκλειτος ἔλεγε, ταὐτὸν εἶναι τὰ ἐναντία. καὶ οἱ λόγοι δὲ ἀμφοτέρων οἷς κέχρηνται, ἄντικρυς εἰσὶν ἐριστικοί. καὶ γὰρ τὰς προτάσεις ψευδεῖς καὶ τὸ σχῆμα φέρουσιν ἀσυλλόγιστον. φορτικώτερος δὲ ὁ μελίσσου. ἁπλῶς γὰρ οὐδ' ἡντινοῦν ἀπορίαν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ φύσεως μὲν οὐδὲν λέγουσι (πῶς γὰρ οἵ γε ἀναιροῦντες τὴν φύσιν) φυσικὰς δὲ ἀπορίας συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς. τὰς γὰρ ἐκ τοῦ κενοῦ καὶ τοῦ ἀπείρου καὶ τῆς κινήσεως, ἴσως ἔχει καλῶς ἐπὶ μικρὸν διαλεχθῆναι περὶ αὐτῶν. εἰ γὰρ καὶ φυσικῷ μὴ προσήκων ὁ λόγος, ἀλλὰ φιλοσόφου γε οὐκ ἀλλότριος. ἐροῦμεν δὲ πρὸς τοὺς ἄνδρας, οὐχ ἵνα κινήσαντες αὐτῶν τὴν δόξαν, θώμεθα οὕτω φύσιν καὶ κίνησιν. ταῦτα γὰρ ἡμῖν διὰ τὸ ἐναργὲς ὑποκείσθω. ἄλλως δὲ ἐκ περιόντος ἃ λέγουσιν ἐξεταστέον. καὶ πρῶτόν γε αὐτὴν τὴν δόξαν καθ' ἑαυτήν, χωρὶς τῶν λόγων, οἷς ἐπιχειροῦσιν, αὐτὴν κατασκευάζειν. Ἀρχὴ δὲ οἰκειοτάτη πασῶν, τί σημαίνει τὸ ὂν αὐτοῖς ἐρωτῆσαι. πότερον οἴονται πολλαχῶς αὐτὸ λέγεσθαι, ἢ μοναχῶς. εἰ μὲν γὰρ πολλαχῶς (ὡς ἡμεῖς ἐν κατηγορίαις ἐλέγξαμεν) κατὰ τὸ ὄνομα ἂν λέγοιεν τὸ ὂν ἕν, πολλὰ δὲ κατὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὰ πράγματα. εἰ γὰρ ἔσται καὶ οὐσία καὶ ποιὸν καὶ ποσόν, εἴτε καὶ ἀπολελυμένα ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων, εἴτε σὺν ἀλλήλοις τὸ εἶναι ἔχοντα, πολλὰ τὰ ὄντα γενήσεται, κἂν μιᾷ φωνῇ πάντων κατηγορῆται. εἰ δὲ μοναχῶς, οὕτω δὲ τῷ πράγματι λέγοιεν ἂν ἓν καὶ τῷ σημαινομένῳ. ἀλλ' εἰ ἓν πρᾶγμα σημαίνει, ἢ ὡς γένος ἓν ἂν σημαίνοι, ἢ ὡς εἶδος, ἢ ὡς ἄτομον. ἀλλ' εἴτε ὡς γένος, πολλὰ τὰ ὄντα, εἴτε ὡς εἶδος, ὁμοίως. κατὰ γὰρ πλειόνων καὶ διαφερόντων ταῦτα κατηγορεῖται. λείπεται τοίνυν ὡς ἄτομον ἓν εἶναι τὸ ὄν, ὡς ὁ καλλίας. ὡς ὁ βουκέφαλος ἵππος. ὡς τοδὶ τὸ μέλαν. πότερον οὖν οὐσίαν τοῦτο ἐροῦσιν, ἢ συμβεβηκός. οἴονται μὲν γὰρ συμβεβηκός. ὅταν ὁ μέν, ἄπειρον. ὁ δέ, πεπερασμένον λέγῃ τὸ ὄν. τὸ γὰρ ἄπειρον καὶ πεπερασμένον ἐν γένει τῷ ποσῷ. τὸ μὲν γάρ, ποσὸν ἀδιεξίτητον. τὸ δέ, ποσὸν ὡρισμένον. εἰ μὲν οὖν ὑποκειμένου τινὸς ταῦτα κατηγοροῦσι, δύο ἂν λέγοιεν τὰ ὄντα, οὐσίαν καὶ ποσόν. εἰ δὲ κατὰ μηδενὸς φέρουσι τὸ ποσόν, τοῦτο ἤδη καὶ ἀδύνατον, εἶναί τι

Antiqui philosophi principia uocabant τὰ ὄν(τα) præter parmenidē & melissum. Nota

ψευδογραφήματα

Hippocrates chius

Antiphon

ἐριστικοί qui sint

∴ obiectio aduersa

xij

τὸ ἓν πολλαχῶς

συμβεβηκὸς αὐτῶν ὑποκειμένης οὐσίας. ἔτι τὸ ἓν κατ' ἀριθμὸν, ὥσπερ τὸ ὂν λέγεται καὶ αὐτὸ πολλαχῶς. λέγεται δὲ ἓν κατὰ ἀριθμὸν, ἢ ὡς συνεχὲς, ὡς μίαν εἶναί ποι μᾶλλον τὴν γραμμήν. ἢ ὡς τὸ ἀδιαίρετον φύσει, ὡς τὸ σημεῖον καὶ ἡ στιγμή. ἢ ὡς ἓν ὅσα καὶ τὸν αὐτὸν ἔχον λόγον, ὡς ἓν λέγεται λώπιόν τε καὶ ἱμάτιον. κατὰ τίνα οὖν τῶν εἰρημένων τρόπων κατὰ ἀριθμὸν ἓν λέγουσιν εἶναι τὸ ὄν; οὔτε γὰρ ὡς συνεχές. διαιρετὸν γοῦν ἐκεῖνό γε εἰς πολλὰ, μᾶλλον δὲ εἰς ἄπειρα. εἰ γὰρ διότι ἥνωται, ἓν αὐτὸ λέγουσιν. ὅτι ἐστὶ διαιρετὸν, ὁρῶσιν αὐτὸ κατὰ ταῦτα πολλὰ εἶναι. ἀλλ' ὡς ἀδιαίρετον δεῖ λαμβάνειν τὸ μόριον τοῦ ὅλου, ταύτῃ γὰρ λέγεται συνεχὲς ἢ κατ' ἐνέργειαν ἐστὶν ἕν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐδαμῶς διαστέλλονται τὸ κατ' ἐνέργειαν, τοῦ δυνάμει. ἔπειτα, συγχωρείσθω γὰρ αὐτοῖς τοῦτο, ἐκεῖνό γε πάντως ὁμολογήσουσιν, ὅτι συνεχῆ τε καὶ ἡνωμένα, οὐχ ὁμοιομερῆ μόνον ἐστὶν, πλεῖστα δὲ καὶ ἀνομοιομερῆ, τὰ σώματα λέγω τῶν ζώων, καὶ τῶν φυτῶν. ἥνωται γὰρ καὶ τούτων τὰ μόρια, καὶ οὐ σύγκειται ὥσπερ σωρός. διότι οὖν εἰ τῆς γραμμῆς τὸ μόριον ἕν τε καὶ ταυτὸν τῇ γραμμῇ, ὅτι μὴ διῄρηται τῆς ὅλης, οὐκ ἔσται καὶ ἡ χεὶρ ταυτὸν σωκράτει, καὶ ὁ ποὺς δὲ ὁμοίως. ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος. εἰ δ' ἄμφω τὰ αὐτὰ τῷ αὐτῷ, καὶ ἀλλήλοις δήπου τὰ αὐτά. ἔσται γὰρ ταυτὸν πούς, χείρ, ὀφθαλμός. καὶ μάλιστα τοῦτο τὸ ζήτημα κατ' ἰδίαν ἐτύγχανε λόγου παρὰ τοῖς πάλαι, πότερον ταυτὸν τῷ ὅλῳ τὸ μόριον ἢ ἕτερον. ἄπιστα γὰρ ἄτοπον δὲ ἑκατέρου. εἰ μὲν ταυτὸν, ὃ προείρηται. εἰ δ' ἕτερον, ὅτι καὶ τὸ ὅλον ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ δὴ τοδὶ μὲν τὸ μόριον ἕτερον, τοδὶ δὲ οὐ. ἀλλὰ πάντα ὁμοίως ἕτερα τοῦ ὅλου. πάντα δ' ἐστὶ τὸ ὅλον. κἂν αὖθις τῶν ἐκ διωρισμένων δὲ μορίων ἐρωτήσῃς τὸν λόγον, τὰ αὐτὰ ἀπορεῖ ἀπαντήσεται. οἷον, οἰκίας ἢ χοροῦ. λέγεται δὲ ἡ λύσις ἐν ἄλλοις. οὐ γὰρ ἀληθὲς εἰ κατ' ἰδίαν ἕκαστον τῶν μορίων λαμβανόμενον, ἄλλο τοῦ ὅλου, διὰ τοῦτο καὶ πάντα ἅμα ληφθέντα ἕτερα γίνεσθαι τοῦ ὅλου. τὰ γὰρ πάντα ἑκάστου τῶν ἐν αὐτοῖς ἕτερα. τὰ πάντα δὲ ἤδη τὸ ὅλον εἶναι. ἀλλ' ὡς μὲν συνεχὲς διὰ ταῦτα οὐκ ἐροῦσιν ἓν εἶναι τὸ ὄν, ὡς δὲ ἀδιαίρετον ἴσως. μονὰς οὖν, ἢ σημεῖον ἔσται πάντα τὰ ὄντα, γῆ, θάλαττα, οὐρανός. οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀποπληκτότερον; πῶς δὲ ἓν σημείῳ ποιότητα ἀπολείψουσιν; οὔτε γὰρ σχῆμα, οὔτε πάθος ἐν τῷ ἀμερεῖ. φρούδον δὲ αὐτοῖς ἔσται καὶ τὸ ποσόν. οὐ γὰρ ποσὸν τὸ σημεῖον, ἀλλὰ πέρας ποσοῦ. καὶ οὔτε ἄπειρον οὔτε πεπερασμένον τὸ ὄν, ἀλλὰ ταῦτα καὶ αὐτοὶ κατηγοροῦσι τοῦ ὄντος. ἔτι τὸ πέρας ἀδιαίρετον. οὐ τὸ πεπερασμένον ἐστίν. εἰ δὲ ὡς πέρας ἀδιαίρετον τὸ ὂν, δηλονότι καὶ οὐ πέρας ἐστὶ καὶ ἐκεῖνο συνεισαχθήσεται. πρός τι γὰρ τὸ πέρας, καὶ ἀεὶ ἑτέρου ἄλλῳ. ἀλλὰ μὴν εἰ ὡς μέθυ καὶ οἶνος ἓν τὰ πάντα ἐστὶ, τὸν ἡρακλείτου λόγον συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς. ταυτὸν γὰρ ἔσται παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸν λόγον τῆς οὐσίας, φυτόν, ἄνθρωπος, ἵππος. τὸ ἀγαθὸν, τὸ κακὸν, ἁπλῶς δὲ τἀναντία. συναληθεύει δὲ οὕτω καὶ ἡ ἀντίφασις. εἰ γὰρ ταυτόν ἐστι τὸ λευκὸν εἶναι, καὶ μέλαν εἶναι, ταυτὸν ἔσται λευκόν τε καὶ οὐ λευκόν. τὸ γὰρ μέλαν ἤδη οὐ λευκόν. εἰ δὲ ταυτόν ἐστιν ἡ κατάφασις καὶ ἡ ἀπόφασις, διατί καὶ τὸ ὂν οὐχ ὁρῶσι μὴ ὄν, καὶ τὸ ἕν, οὐχ ἕν. καὶ οὕτως ἀτοπώτερόν τι νεανιεύσονται, οὐχ ἓν εἶναι τὸ ἕν, ἀλλὰ μηδὲν ὅλως τιθέμενοι. ἐὰν δὲ δὴ λέγωμεν οὕτω, σωκράτης φιλόσοφός ἐστιν, σωκράτης δίπηχύς ἐστιν. ἆρα ταυτὸν ἐν ἀμφοῖν τοῖν λόγοιν σημαίνομεν; ἢ πολὺς γέλως ταυτὸν τῷ ποσῷ τὸ ποιὸν ὑπολαμβάνειν κατὰ τὸν λόγον. εἰ οὖν τις ἔροιτο ὑμᾶς καθ' ὑμᾶς γε πῶς ἔσται ἓν ὁ σωκράτης, ὅταν λέγητε αὐτὸν καὶ σιμὸν καὶ δίπηχυν καὶ φιλόσοφον. ἔτι δὴ πλῆθος ἔσται ὑμῖν ὁ σωκράτης ἁπλῶς, τὸ δ' ἓν αὐτοῦ ἀφαιρεθήσεσθε. ἀλλ' εἰδῶσί τε καὶ ἕνα τὸν σωκράτη καὶ πολλοὺς, πῶς οὐκ ἀντιστρέφει καὶ καθ' ὑμῶν, ὁ ἐκ τῆς ἀντιφάσεως ἔλεγχος. ταυτὸν γάρ τι καὶ οὕτως ἕν τε καὶ οὐχ ἓν ἅμα γενήσεται. οὗτος ὁ λόγος λυκόφρονα μὲν καὶ τοὺς ὕστερον τῶν ἀρχαίων οὕτω διεθορύβησεν, ὥστε λυκόφρων μὲν ὑπολαμβάνων, ὧν τὸ ἔστι κατηγορεῖται, ταῦτα εἶναι μόνα τῆς μὲν οὐσίας, τὸ ἐστὶ κατηγόρει, οἷον, σωκράτης ἐστί. εἰ δέ τι τῶν συμβεβηκότων κατ' αὐτοῦ λέγοιτο, ἵνα μὴ πολλὰ γίνοιτο ὁ σωκράτης, οὐκέτι τὸ ἐστὶ τῶν συμβεβηκότων προσκατηγόρει. οὐ γὰρ ἔλεγε, σωκράτης λευκός ἐστιν, ἢ σωκράτης δίπηχύς ἐστιν. ἀλλ' ἁπλῶς σωκράτης λευκός τε καὶ δίπηχυς, κακῷ τὸ κακὸν ἰώμενος. προστάσιν γὰρ ἀνῄρει καὶ ἀποφαντικὸν λόγον. πλάτων δὲ μετερρύθμιζε τὸν λόγον, ἀντὶ τοῦ λευκός ἐστι, λέγων λελεύκωται. ἡμεῖς δέ φαμεν ταυτὸν εἶναι δύνασθαι ἕν τε καὶ οὐχ ἕν, ἀλλ' οὐ κατὰ ταυτὸν, οὐδὲ ἅμα. τοῦτο μὲν γὰρ, ἀμήχανον ὄντως. ἐκεῖνο δὲ, ἀληθές τε καὶ δυνατὸν, τὸν αὐτὸν τοῦτον σωκράτην, ἓν μὲν εἶναι κατὰ τὸ ὑποκείμενον, πλείω δὲ, κατὰ τὸν λόγον. ἄλλος γὰρ λόγος μουσικὸν εἶναι αὐτόν. καὶ ἄλλος δίπηχυν. οὐκ ἀντιφάσεις οὖν ταῦτα. ὥστε μάτην ἐθορυβοῦντο. μάτην δὲ ἐθορυβοῦντο καὶ αὖθις τῆς τοῦ συνεχοῦς διαιρέσεως, ταύτῃ. εἰ μὲν γὰρ δὴ ἐνδιδόασιν, καὶ ταυτὸν ὁμολογοῦσιν ἕν τε καὶ πολλὰ εἶναι, ἀλλ' ἓν μὲν ἔστω καὶ πολλὰ, οὐχ ἅμα δὲ, οὐδὲ κατὰ ταυτὸν τὰ ἀντικείμενα. ἀλλ' ἐνεργείᾳ μὲν, ἕν. δυνάμει δὲ, πολλά. ὥσπερ εἰ λέγοιμι τὸν πυρὸν, δυνάμει μὲν εἶναι στάχυν, ἐνεργείᾳ δὲ μή. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστιν ἀντίφασις, εἰ μεμνήμεθα τῶν διορισμῶν, οἷς χρώμεθα πρὸς τὰς σοφιστικὰς ἐνοχλήσεις. ὅτι τε δὴ τρόπον τοῦτον αὖθις οὖσιν, ἀδύνατον φαίνεται ἓν εἶναι τὰ ὄντα. Καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν λύειν οὐ χαλεπόν. εὐθὺς γὰρ ἀσυλλόγιστος ὁ λόγος μελίσσου. φησὶ γὰρ, εἰ γέγονε τὸ ὂν, ἀρχὴν ἔχει, οὐ γέγονε δὲ, οὐκ ἄρα ἀρχὴν ἔχει,

διὸ καὶ

ἀποπληκτότερον

φρούδον

Lycophro

κακῷ τὸ κακὸν ἰώμενος

Plato

εἰ γέγονε τὸ ὂν, ἀρχὴν ἔχει

οὐ γέγονε δὲ, οὐκ ἄρα ἀρχὴν ἔχει

∴ ff. πρὸ

διὸ καὶ ἄπειρον, καὶ ἕν. δέον γὰρ τὸ τοῦ λήγοντος ἀντικείμενον προσλαβεῖν, καὶ ἐπαγαγεῖν τοῦ ἡγουμένου τὸ ἀντικείμενον. οὕτω γὰρ συνίσταται συλλογισμὸς κατὰ τὸν δεύτερον τῶν ὑποθετικῶν. ὁ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν. συνήγαγε γὰρ ἂν ὃ μὴ προὔθετο, ὅτι τὸ ὂν οὐ γεγένηται. τὸ δὲ ἀντικείμενον τοῦ ἡγουμένου προσλαβὼν, ἐπήνεγκεν τὸ τοῦ λήγοντος ἀντικείμενον. τοιούτων δὲ συλλογισμῶν πολλή τις ἐστὶν ἀφθονία. εἰ ἄνθρωπός ἐστιν, ζῷόν ἐστιν. οὐκ ἔστι δὲ ἄνθρωπος, οὐδ' ἄρα ζῷον. εἰ περιπατεῖ, κινεῖται. οὐ περιπατεῖ δὲ, οὐδ' ἄρα κινεῖται. εἶτα καὶ ὁμωνύμως χρώμενος τῆς ἀρχῆς, ἀπατᾶν οἴεται. ἀρχὴ γάρ τίς ἐστιν κατὰ χρόνον, ὡς λέγομεν ἀρχὴν ἔχειν τῆς γενέσεως, τὴν χθὲς ἡμέραν. Ἡ δέ τις ἡ κατὰ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, ὡς φαμὲν ὁδοῦ καὶ διαστήματος ἀρχὴν εἶναι. καὶ τοίνυν ὅταν λέγῃ μέλισσος, ἅπαν τὸ γινόμενον ἀρχὴν ἔχει, ποίαν ἀρχὴν εὑρήσομεν αὐτόν. ἅπαν μὲν γὰρ ἀρχὴν ἔχει τὴν κατὰ χρόνον, ὃ γίνεται κατ' οὐσίαν ἁπλῶς, ὡς ἄνθρωπος. ἵππος. ἐλαία. πλάτανος. οὐχ ἅπαν δὲ τὴν κατὰ μέγεθος. οἷον ὃ γίνεται κατ' ἀλλοίωσιν καὶ ὃ θρόαν μεταβολήν. γίνεται γὰρ καὶ κρύσταλλος καὶ τυρός. οὐ μὴν ἐστιν λαβεῖν ἀρχὴν τοῦ μεγέθους, ὅθεν ἤρξατο πρῶτον τῆς πήξεως. πάλιν δὲ, ὅταν ἐπαγάγῃ τὸ μὴ γινόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, παραπλησίως ἐξεταστέον, τίνα λέγει τὴν ἀρχήν. τὴν μὲν γὰρ κατὰ χρόνον, οὐκ ἔχει τὸ μὴ γινόμενον. τὴν κατὰ μέγεθος δὲ, οὐδὲν κωλύεται ἔχειν. ὡς ἥλιος σελήνη. τὰ λοιπὰ ἄστρα. ὥστε εἰ μὲν ἐν ταῖς προτάσεσιν περὶ τῆς κατὰ μέγεθος ἀρχῆς διαλέγεται, τῆς μὲν ἀκολουθίας φροντίζει τοῦ συμπεράσματος, ψευδεῖς δὲ ἄμφω λαμβάνει. εἰ δὲ τὴν κατὰ χρόνον ἀρχὴν αὐτῷ σημαίνει τὰ ἀξιώματα, ἀληθεύει μὲν ἐν οἷς τίθεται, συμπεραίνει δὲ οὐχ ὃ βούλεται. βούλεται μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ μέγεθος ἄπειρον δεῖξαι τοῦ ὄντος. δείκνυσι δὲ, οὐ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ τὸν χρόνον. ἔπειτα, καὶ ἀκίνητον φησὶ τὸ ὄν. οὐδὲ γὰρ ἔχειν ὅπου κινηθήσεται, ἕν τε ὂν καὶ ἄπειρον πάντα χοῦ. διατί ὦ γενναῖε; ὅλον μὲν γὰρ οὐκ ἂν μεταβαίνοι. κινεῖσθαι δὲ αὐτὸ κατὰ μόρια πῶς οὐκ ἐνδέχεται. εἰ μὴ καὶ τὴν θάλατταν ἀκίνητον εἶναι φὴς, ὅτι μὴ πᾶσα μεταβαίνει τόπον ἐκ τόπου. καίτοι κινουμένην κατὰ μόρια φανερῶς. ἀλλοίωσιν δὲ, ἤτοι κίνησιν οὐ νενόμικας, ἢ διατί καὶ ταύτην προσαφήρησαι τοῦ ἀπείρου; οὐ γὰρ δὴ καὶ τὸ θερμαίνεσθαι καὶ τὸ ψύχεσθαι τόπου προσδεῖται. φορτικὸς οὖν ὅπερ ἔφην, ὁ λόγος. καὶ ἐφ' ἑνὶ σαλεύων ἀτόπῳ, τῷ μοναχῶς λέγεσθαι τὴν ἀρχήν. ὅπερ εἰ μὴ συγχωροῖτο, εὐδιάρρηκτος ἡ κακουργία. ἀλλὰ γὰρ ἴσως κατὰ τὸν λόγον ἓν ἂν φαίη τὸ ὄν. ἀλλ' εἰ μὲν ἀντὶ τῆς ἀρχῆς τὸ ὂν ἐλάμβανε μέλισσος, μίαν τὴν ἀρχὴν λέγων κατὰ τὸν λόγον, ταυτὸν ἂν τισὶ φυσικοῖς ἔλεγεν. τὰ πάντα δ' ἓν εἶναι κατὰ τὸν λόγον, ἀμήχανον. ἄνθρωπον, ἵππον, τἀναντία. πρὸς μὲν οὖν τοῦτον καὶ ταῦτα πλείω τῶν ἱκανῶν. Πρὸς παρμενίδην δὲ, ἑξῆς ἐντεῦθεν. ὅσα μὲν τοίνυν εἴρηται πρὸς τὴν δόξαν, κοινὰ καὶ πρὸς τοῦτον. ἴδια δὲ, ὅσα πρὸς τὸν λόγον ὃν ἐρωτᾷ, ὅς ἐστι τοιόσδε κατὰ τὴν δύναμιν. τὸ παρὰ τὸ ὂν οὐκ ὂν, τὸ οὐκ ὂν οὐδὲν, ἓν ἄρα τὸ ὄν. ψεύδεται μὲν οὖν, ὅτι μοναχῶς λαμβάνει λέγεσθαι τὸ ὂν, λεγόμενον πολλαχῶς, καθ' οὓς ἐπεδείξαμεν τρόπους. ὅμοιον γὰρ τὸ λέγειν τὸ παρὰ τὸν καρκῖνον, οὐ καρκῖνός ἐστιν, τὸ παρὰ τὸν κύνα, οὐ κύων ἐστί. δύναται γὰρ καὶ τὸ παρὰ τὸν κύνα, κύων εἶναι, καὶ τὸ παρὰ τὸν καρκῖνον, καρκῖνος. τὸ γὰρ παρὰ τὸν θαλάττιον κύνα, οὐκ ἔστι μὲν κύων θαλάττιος, οὐράνιος δὲ, ἢ χερσαῖος, καὶ ἔτι παρὰ τὸ ὄν ἐστιν. οἷον, εἰ τὸ παρὰ τὴν οὐσίαν. ἐκεῖνο οὐκ οὐσία, ποιότης μέντοι γε, ἢ ποσότης εἶναι δυνήσεται. καὶ ἔτι παρὰ τὴν ποιότητα, οὐ ποιότης. οὐσία μέντοι γε, ἢ ποσότητα εἶναι δυνήσεται. καὶ ἔτι παρὰ τὴν ποιότητα, οὐ ποιότητα, οὐσία μέντοι γε, ἢ ποσότης εἶναι δυνήσεται. καὶ οὐδὲν κωλύει πολλὰ οὕτως εἶναι τὰ ὄντα. οὕτω μὲν οὖν ψεύδεται παρμενίδης. ὅτι δὲ μηδὲ συλλογίζεται, δῆλον ἂν γένοιτο δι' ὑποθέσεως, εἰ τῷ αὐτῷ σχήματι τοῦ λόγου, ἕτερα λήμματα ἐναρμόσωμεν. ὑποκείσθω γὰρ ὑπὸ τοῦ ὄντος μόνον σημαίνεσθαι τὸ λευκόν. τὸ δὲ παρὰ τὸ λευκὸν μηδὲν οὖν καὶ πλεκέσθω παραπλήσιος ὁ λόγος. εἴ τι παρὰ τὸ λευκόν ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἐκεῖνο λευκόν, τὸ δὲ μὴ λευκὸν, οὐδέν ἐστιν. τί δὴ συνάγεται; τὸ παρὰ τὸ λευκὸν μηδὲν εἶναι. εἰ γέγονας ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς, οἶδας ὅτι τοῦτο συνάγεται. ὁ δὲ ὑπάγει, μόνον τὸ λευκόν ἐστιν. διατί οὖν ἔφη φορτικώτερον εἶναι τὸν τοῦ μελίσσου λόγον. ὅτι τούτῳ μὲν, αἱ προτάσεις συνετέθησαν τεχνικῶς. οὐ γὰρ ἀπόφασιν τὸ οὐκ ὄν. οὐ γὰρ ἂν ἔλαβον ὑποκείμενον ἐν τῇ δευτέρᾳ προτάσει. ἀλλὰ κατάφασιν ἐκ μεταθέσεως. μελίσσῳ δὲ, καὶ τὰ λήμματα τὴν ἀντιστροφὴν εἶχεν οὐχ ὑγιῆ. ἀλλὰ δὴ ταῦτα αὐτῷ συγχωρείσθω συμπεραίνεσθαι, μόνον ἄρα ἐστὶν τὸ λευκόν. τί οὖν κωλύει πολλὰ εἶναι τὰ λευκά. κύκνον. χιόνα. ψιμμύθιον. γάλα. καίτοι τί λέγω. ταῦτα μὲν διέστηκεν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ τὸ πλῆθος εὐφώρατον ἅπαντι. ἀλλ' ἓν μόνον ἔστω τὸ λευκὸν συνεχὲς καὶ ἡνωμένον. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἕν ἐστιν εἰ σκοποίης κατὰ τὸν λόγον. ἀλλὰ δύο τοὐλάχιστον ἐν αὐτῷ, τό, τε ὑποκείμενον σῶμα, καὶ ἡ λευκότης. δύο δὲ οὐχ ὡς δυνάμενα χωρὶς ἀλλήλων ὑποστῆναί ποτε. τοῦτο μὲν γὰρ ἀμήχανον ὅλως, λευκὸν εἶναί τι καθ' ἑαυτὸ χωρὶς ὑποκειμένου τινός. ἀλλ' ὅτι παμπολὺ διαφέρουσιν αὐτῶν ὁ λόγος εὑρίσκει τὴν φύσιν. τὸ μὲν γάρ ἐστι σῶμα λελευκωμένον. τὸ δὲ, χρῶμα διακριτικὸν ὄψεως. ταῦτα δ' οὔπω διέκρινε παρμενίδης. ἀλλὰ νὴ δία συγκαφαντοῦμεν τὸν ἄνδρα. τὸ γὰρ ὂν ἐκεῖνος ἓν λέγων, οὐ συμβεβηκὸς ἔλεγεν, οὐδὲ τῶν ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι

καθὰ τὸν δεύτερον τῶν ὑποθετικῶν

Principiū duplex

Quicqd gignitur secundum substātiā principiū habet tempor & magnitudinis nō omnia autē habent principiū magnitudinis ut alteratio

Parmenidis ratio

λήμματα

Cur melissi ratio magis importuna & fatua.

συκοφαντοῦμεν τὸν ἄνδρα

ἀντὶ παρὰ τὸ λευκόν ἐστι, οὐκ ἔστιν ἐκεῖνο λευκ. / ∴ ff. εἶναι

τὸ δὲ μὴ λευκὸν οὐδέν ἐστιν

τὸ παρὰ τὸ λευκὸν οὐδέν ἐστι. Parmenides colligebat male. μόνον τὸ λευκόν ἐστι ut themistius ait. Nihilominus poterat per antistrophē conclusionis ita colligere ut scribit Simplicius

ἐχόντων, ἀλλὰ τὸ κυρίως ὄν, καὶ μάλιστα ὄν, καὶ ὡς ἂν ἡμεῖς εἴπωμεν τὸ ὅπερ ὄν. εἴπερ γὰρ ἡ μὲν σημαίνει τὸ μάλιστα ὄν, ὥσπερ Πλάτωνι τὸ αὐτοόν. οὐ γὰρ οὕτως ἀπόπληκτος ἦν Παρμενίδης, ὥστε ἀγνοεῖν, ὅτι τὸ συμβεβηκὸς ὑποκειμένου τινὸς ἀεὶ δεῖται πρὸς τὴν ὑπόστασιν. ὅπερ εἰ μόνον εἴη τὸ συμβεβηκὸς ὄν, αὐτὸ δήπουθεν οὐκ ὂν ἔσται. ἕτερον γὰρ τοῦ ὄντος. μᾶλλον δὲ συμβήσεται ἅμα τε εἶναι αὐτὸ καὶ μὴ εἶναι. εἶναι μέν, ᾗ τῷ ὄντι ὑπόκειται. μὴ εἶναι δέ, ᾗ μόνον τέθειται εἶναι τὸ συμβεβηκός. ἐπεὶ καὶ ταῦτα οὐκ ἠγνόει πάντως, ὡς εἰ διὰ ταύτην τὴν ἀτοπίαν καὶ τὴν οὐσίαν εἶναι ὂν συγχωρήσειεν (ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε τὸ συμβεβηκὸς δίχα αὐτῆς ὑποστῆναι, ὃ μόνον εἶναι νομίζει) πολλὰ αὖ τῷ πάλιν σημαίνει τὸ ὄν. πολλὰ δέ, ὡς ἕκαστον εἶναί τε καὶ ὑφεστάναι κατ' ἴδιον λόγον, εἰ καὶ μὴ χωρίζοιτο ἀπ' ἀλλήλων. ἀλλ' οὐκ ἔχει καλῶς ἀνδρὶ παλαιῷ τοσαύτην ἐναντιολογίαν προσάπτειν. ἀλλ' ἔστω δεδόσθω τὸ ὂν αὐτὸ σημαίνειν τὸ μάλιστα ὄν. καὶ τὸ ὅπερ ὄν. καὶ τὴν οὐσίαν. καὶ τὸ αὐτοόν. καὶ ὃ μηδαμῶς συμβέβηκεν ἄλλῳ μᾶλλον ἢ τὸ ᾧ τὰ ἄλλα συμβέβηκεν. ἀλλὰ καὶ οὕτως αὐτὸ τὸ ὅπερ ὄν, ἔσται μὴ ὄν. ἆρ' ἄρα γὰρ εἴποις αὐτὸ τὸ ὅπερ ὄν, ταῦτα καὶ λευκὸν καὶ μέλαν, ἢ ὅτι δή ποτε; ὑπάρχειν γάρ τι τῇ οὐσίᾳ δηλονότι συγχωρήσεις, εἴπερ ὑπόκειται πᾶσιν. ἔστω δὴ τὸ ὅπερ ὄν, ταῦτα καὶ λευκόν. ἀλλὰ τὸ λευκὸν οὐκ ἦν ὅπερ ὄν. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐσήμαινε τὴν οὐσίαν, ταῦτα δὲ ἐστὶ συμβεβηκός. εἰ δὲ μὴ ὅπερ ὂν τὸ λευκόν, οὐδὲ ὂν ὅλως. μόνον γὰρ ὑπόκειται εἶναι τὸ ὅπερ ὄν, οὐχ οὕτως οὖν μὴ ὂν τὸ λευκόν, ὡς τῇ μὲν εἶναι, τῇ δὲ μή. ἀλλ' ὡς παντελῶς μὴ εἶναι, διὰ τὴν ὑπόθεσιν. οὐδὲ γὰρ συμβεβηκέναι τῷ λευκῷ τούτῳ τὸ ὂν εἴποι τις ἄν. αὐτὸ γὰρ ὑπόκειται ἄλλο ὑπάρχον. τούτου δὴ οὕτως ἔχοντος, καὶ τοῦ λευκοῦ παντελῶς μὴ ὄντος, εἰ λέγοιμεν ὑπάρχειν αὐτὸ τῷ ὅπερ ὄντι. τῷ μάλιστα ὄντι τὸ μάλιστα μὴ ὂν ὑπάρχειν ἐροῦμεν. ἄτοπον μὲν δὴ καὶ ταῦτα. προσέτι δὲ εἰ τὸ ὅπερ ὂν ἔσται λευκόν, τὸ λευκὸν δὲ οὐκ ὄν, τὸ ὅπερ ὂν ἔσται οὐκ ὄν. καὶ μηδεὶς ὑπολάβοι παραλογίζεσθαι ἡμᾶς. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ καὶ συμβεβηκός ἐστι τὸ λευκόν, ᾧ τὸ λευκὸν ὑπάρχει, ἐκεῖνο ἔσται συμβεβηκός. οὐδὲν γὰρ ὅμοιον παραβάλλεται. ὁ μὲν γὰρ λέγων συμβεβηκὸς τὸ λευκόν, εἶναί τι καὶ αὐτὸ δίδωσι παρὰ τὴν οὐσίαν. ὂν γὰρ αὐτὸ πάντως ὑπολαμβάνων, οὕτως ἑτέρῳ συμβαίνειν λέγει. εἰ δὲ ἄλλο ὂν τὸ ὑποκείμενον, ἄλλου ὄντος μετέχει τοῦ λευκοῦ, οὐκ ἔστι ταυτὸν ὅπερ ἐκεῖνο. ἐνταῦθα δὲ ἁπλῶς μὴ ὄν, καὶ πάντη μὴ ὂν φησὶ τὸ λευκόν, οὐκοῦν οὐδ' ὡς συμβεβηκὸς αὐτὸ κατηγορήσει τοῦ ὄντος. ἀνάγκη θήσει εἶναι πάλιν αὐτό. εἰ δὲ ἐστί, καὶ ὅπερ ὂν εἶναι, καὶ πάλιν ὡσαύτως τὸ ὅπερ ὂν πλείω σημαίνει. ἀλλ' εἰ μὴ ὡς συμβεβηκός, ἢ ὡς γένος, ἢ ὡς εἶδος. ἁπλῶς οὖν οὐκ ὂν τὸ ὅπερ ὂν ἔσται. ἀλλ' οὐδὲ σῶμα ἴσως τὸ ἄπειρον. οὐδὲ μέγεθος ἔχειν ἐροῦσιν, ἵνα μήτε εἰς μόρια πολλὰ διαιρεῖν ἀναγκάζωνται, μήτε συμβεβηκότα προσάπτωσι; πότερον οὖν ὁριοῦνται τὸ ὅπερ ὂν καὶ λόγον τινὰ αὐτοῦ τῆς οὐσίας ἀποδώσουσιν, ἢ καὶ ταῦτα ἀφαιρήσονται; εἰ μὲν γὰρ ἀφαιρήσονται τὸν ὁρισμόν, οὐκ οἶδα τί λοιπὸν ὑπὲρ αὐτοῦ δυνήσονται λέγειν, ἢ γράφειν. εἰ μήτε ὡς συμβεβηκός, μήτε ὡς γένος, μήτε ὡς εἶδος, μήτε ὡς διαφοράν, μήτε ὡς ὁρισμὸν ὅλως, μηδὲ ὡς ἐπιγραφὴν ἕξουσιν αὐτοῦ κατηγορίαν. εἰ δὲ ὁριοῦνται τινὰ λόγον, ταῦτα ἀνάγκη διαιρεῖσθαι εἰς ὅπερ ὄντα. οἷον, ὑποκείσθω γὰρ ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ὅπερ ὄν, φημὶ δὴ ὅτι, καὶ τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκη ἐξ ὅπερ ὄντων συγκεῖσθαι, καὶ εἶναι ὅπερ ὄντα καὶ τὸ ζῷον καὶ τὸ πεζὸν καὶ τὸ δίπουν. εἰ γὰρ μὴ ὅπερ ὄντα, συμβεβηκότα πάλιν γενήσεται. ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται τινὶ συμβεβηκέναι τὰ τὸν ὁρισμὸν αὐτοῦ συμπληροῦντα. ὅτι δὲ ταῦτα ἀληθές, ῥᾳδίως οἶμαι δεῖξαι. τὰ συμβεβηκότα τοίνυν, ἢ τὰ τοιαῦτά ἐστιν, ὡς οἷά τε ὑπάρχειν καὶ μὴ ὑπάρχειν, ὡς τὸ καθῆσθαι καὶ διαλέγεσθαι, ἢ τοιαῦτα ὡς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ συμβεβηκότος τὸ ὑποκείμενον περιέχεσθαι. ὡς σιμότης ἐν ῥινί. καὶ τὸ περιττὸν ἐν ἀριθμῷ, καὶ τὸ ἄρτιον. σιμότης τε γὰρ ἐστὶ κοιλότης ἐν ῥινί. περιττός τε ἀριθμὸς ὁ εἰς ἄνισα διαιρούμενος. κατὰ τίνα οὖν τῶν τρόπων τούτων συμβεβηκὸς ἔσται τὸ ζῷον; πότερον κατὰ τὸν πρότερον; οὐκοῦν ἔσται ποτὲ οὔτε ζῷον ἄνθρωπος, οὔτε πεζόν, οὔτε δίπουν. ὥσπερ οὔτε διαλέγεται ποτὲ οὐδὲ καθέζεται. ἀλλὰ κατὰ τὸν δεύτερον; ἀλλ' ἀδύνατον. οὐ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐνυπάρχει τῷ λόγῳ τοῦ ζῴου. καὶ τῷ λόγῳ τοῦ πεζοῦ. καὶ τῷ λόγῳ τοῦ δίποδος. ἀλλ' ἐκεῖνα ἐν τῷ τοῦδε ὁρισμῷ περιέχεται. καθόλου γὰρ ὅσα τινὸς ἐν τῷ ὁρισμῷ λόγῳ παραλαμβάνεται, ἐν τῷ τούτων ὁρισμῷ τὸν ὁριστὸν ὑπάρχειν ἀδύνατον. ἔσται γὰρ οὕτως τὸ ὅλον τοῦ μέρους μέρος. μέρος μὲν γὰρ ἀνθρώπου τὸ ζῷον. μετὰ τῶν ἄλλων συντεθὲν ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, εἰ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐνυπάρχει τῷ λόγῳ τοῦ ζῴου, τὸ ὅλον ἐνυπάρξει τῷ μέρει. καὶ ἔσται τοῦ μέρους μέρος. οὔτε γὰρ ἔτι σύγκειται ἐκ πλειόνων, οἷον, τὸ λελευκωμένον ἐκ τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ σώματος, ταῦτα οὐκ ἐνυπάρξει τῷ τοῦ λευκοῦ χρώματος ὁρισμῷ. ἀλλ' ἴσως οὐκ ἀνθρώπῳ τὸ ζῷον καὶ τὸ δίπουν συμβέβηκεν, ἀλλ' ἑτέρῳ τινί. ἐγὼ δὲ ταῦτα ἐμπαραλιμπάνω, ὡς ὁ ταῦτα λέγων, δύο ἤδη τὰ ὅπερ ὄντα ποιεῖ. ἀλλ' ἐκεῖνο ἀπορρῶ, μᾶλλον δὲ οἶδα ὡς εἰ ταῦτα ἔσται συμβεβηκότα, καὶ τὸ ἐκ τούτων ἔσται συμβεβηκὸς ὁ ἄνθρωπος. ἢ ὅτι δή ποτέ ἐστι τὸ ὅπερ ὄν. διὸ ταῦτα μὲν καὶ λέγειν πολλῆς μανίας. εἰ δὲ μὴ συμβέβηκεν ταῦτα, ὡς ἀπέδειξα, τῷ ἀνθρώπῳ, δηλονότι ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὅπερ ὄντα διαιρεθήσεται. ὅταν δὲ εἴπω τὸν λόγον, τὴν οὐσίαν λέγω καὶ τὴν φύσιν, ἢ τίς ἂν ᾖ τοῦ ὅπερ ὄντος.

ὄντος. πολλὰ οὖν καὶ οὕτω τὰ ὅπερ ὄντα, εἰ καὶ ἀχώριστα καὶ ἀδιαίρετα τοῦ ὅπερ ὄντος, καὶ τὸ ὅπερ ὂν ἐξ ἀχωρίστων μὲν καὶ ἀδιαιρέτων ὑπάρξει, ἐξ ὅπερ ὄντων δὲ ὅμως. τούτῳ μέντοι τῷ λόγῳ καὶ προσέτι γε τῷ Ζήνωνος, ὃς ἐκ τοῦ συνεχές τε εἶναι καὶ ἀδιαίρετον ἓν εἶναι τὸ ὂν κατεσκεύαζε, λέγων, ὡς εἰ διαιρεῖται, οὐδὲ ἔσται ἀκριβῶς ἓν διὰ τὴν ἐπ' ἄπειρον τομὴν τῶν σωμάτων, ἣν ἐνδιδόασί τινες ἤδη καὶ ὑπεχώρησαν. λύειν γὰρ αὐτοὺς ἐπιχειροῦντες οὐκ αὐτοὺς ἐκείνους κινοῦντες, ἀλλ' ἕτερα εἰσάγοντες ἀπορώτερα. Ξενοκράτης μὲν πρὸς τὴν ἐπ' ἄπειρον τομὴν τὰς ἀτόμους γραμμάς, ἵνα φύγῃ ταυτὸν ἕν τε καὶ πολλὰ λέγειν, ἣν ἀντίφασιν κακῶς ὑπολαμβάνων, ἑτέρᾳ περιπίπτει ἀντιφάσει χαλεπωτέρᾳ, ταυτὸν ἅμα ποιῶν μέγεθός τε καὶ οὐ μέγεθος. καίτοι ταυτὸν μὲν ἕν τε καὶ πολλὰ λέγειν οὐκ ἔστιν ἀντικείμενα, εἰ διαιροῖτό τις τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. ταυτὸν δὲ ποιεῖν γραμμήν τε καὶ ἀδιαίρετον, ἀντικρύς ἐστι ποιοῦντος τὴν γραμμήν, οὐ γραμμήν.

Πλάτων δὲ τὸ παρὰ τὸ ὂν οὐκ ὂν εἶναι διδούς, τὸ πρότερον λῆμμα τοῦ Παρμενιδείου λόγου, ἀλλὰ καὶ ἓν εἶναι τὸ ὂν συγχωρῶν, ὅπερ ὥστε ὁ λόγος συνάγειν, οὐκέτι τὰ πάντα ἓν εἶναι συνωμολόγει. εἶναι γὰρ ἔφασκέ πως καὶ τὸ μὴ ὄν, τὸ μὲν γὰρ ὄντως ὂν ἀπέφαινε τὴν ἰδέαν. τὴν δὲ ἄμορφον καὶ πρώτην ὕλην, εἶναι μέν, μηδὲν δὲ τοῦ ὄντος εἶναι. συγκεῖσθαι γὰρ τὸ ὂν πάλιν ἔκ τε τοῦ ὄντος, ὃ καὶ ἓν εἶναι ἐδίδου, κἀκ τοῦ μὴ ὄντος, ὃ τὴν ὕλην ὑπελάμβανεν. ἐρέσθω δὲ οὐκ οἶδα ὅπως καὶ οὗτος φυγὼν τὴν ἀντίφασιν παραδέχεται. εἰ γὰρ ἓν μὲν σημαίνειν τὸ ὂν συγχωρεῖ, φησὶ δὲ παρὰ τὸ ὂν ταῦτα καὶ ἕτερον εἶναι, ἅμα τε ἓν λέγει τὸ ὄν, καὶ πλείω ποιεῖ τὰ ὄντα. ταῦτα δὲ τί διαφέρει τοῦ, τὸ ὂν ἕν τε καὶ οὐχ ἓν λέγειν. οὐ γὰρ διότι τὸ μέν, κυρίως εἶναι φησί. τὸ δέ, οὐ κυρίως, ἀποφεύγει τὸ ἄτοπον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ἁλίσκεται. διαφορὰ γὰρ τῶν ὄντων ποιῶν, πλείω φανερῶς ἀριθμὸν αὐτοῖς ἀποδίδωσιν. ἡμεῖς δὲ φαμὲν εἰ καὶ ἓν σημαίνει τὸ ὄν, ὅμως ἐνδέχεσθαι καὶ τὸ μὴ ὂν εἶναι λέγοντας, μὴ τὰ ἀντικείμενα λέγειν. οὐ γὰρ τὸ ἁπλῶς μὴ ὂν καὶ ἔξω τοῦ ὄντος εἶναι φαμέν. ταῦτα γὰρ ἀντικρὺς τὴν ἀντίφασιν ὑπομένειν ἐστίν, καὶ συγχωρήσαντα μίαν εἶναι φύσιν τοῦ ὄντος, πάλιν ἑτέραν ἐπεισάγειν. ἀλλὰ τὸ τὶ μὴ ὄν, ταῦτα καὶ τὶ ὂν οὐκ ὀκνοῦμεν λέγειν. τὸ γὰρ μίαν φύσιν σημαίνειν τὸ ὄν, οὐ πάντως τὴν κατ' ἀριθμὸν μίαν σημαίνειν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ γένος καὶ τὴν κατ' εἶδος. τί οὖν κωλύει τὸ ὂν ταῦτα, ὡς γένος ἓν εἶναι. ἔστω δὴ ζῷον τὸ ὄν. ὁ οὖν λέγων τὸν κύνα μὴ ὂν εἶναι, οὐκ ἔξω τοῦ ὄντος τὸ μὴ ὂν λαμβάνει. ἀλλ' ὅτι φησὶν ὁ κύων οὐκ ὂν ἵππος, κύων ἐστίν. οὐκ ἔστιν οὖν χρεία πρὸς αὐτὸ τὸ ὂν ἄλλης φύσεως εἰσαγομένης, ἵνα μὴ πάντα γένηται ἕν. ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον σημαινέτω τὸ ὄν, τὸ αὐτοὸν καὶ ὅπερ ὄν. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀποκεκλείμεθα τοῦ πολλὰ λέγειν τὰ ὄντα κατ' ἀριθμὸν ἢ κατ' εἶδος, ὡς εἴρηται. πρὸς μὲν οὖν Παρμενίδην καὶ Μέλισσον, ἀρκείτω τὰ εἰρημένα.

Οἱ δὲ τὸ ὂν ἀντὶ τῆς ἀρχῆς λαμβάνοντες, οὓς καὶ φυσικοὺς ἄν τις εἰπεῖν οὐκ ὀκνήσειεν, οὕτως λέγοντες τὸ ὂν ἓν ὡς μίαν ἀρχήν, εἰς δύο διῃρέθησαν τρόπους. οἱ μὲν γάρ, ἕν τι τῶν στοιχείων τὴν ἀρχὴν ὑποτίθενται, κἄπειτα ἐκ τούτου τὰ λοιπὰ δημιουργοῦσιν πυκνότητι καὶ μανότητι χρώμενοι. ὧν ἐναντία καθολικώτερον ἄν τις εἴποι τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν, ὑφ' ἃ καὶ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν αἱ Πλάτωνος ἀρχαί. ἀλλὰ Πλάτωνι μέν, τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν τὴν ὕλην σημαίνει. τὸ δὲ ἕν, τὴν ποιητικὴν αἰτίαν. λέγω δὲ τὸ εἶδος. οἱ φυσικοὶ δέ, τὸ μὲν ἓν ποιοῦσιν ὑποκείμενον καὶ ὕλην. τὰ ἐναντία δέ, διαφοράς τε καὶ εἴδη. ἕτεροι δὲ τῶν στοιχείων μὲν οὐδέν, ἄλλο δέ, ὃ πυρὸς μὲν πυκνότερον, ἀέρος δὲ λεπτότερον, ὡς Ἀναξίμανδρος. οὗτος δὲ οὐκ ἔτι ἀλλοιώσει χρῆται πρὸς τὴν γένεσιν τῶν ἐφεξῆς, ἀλλ' ἐκκρίνεσθαι φησὶν ἐξ ἀπείρου τοῦ στοιχείου τὰς ἐναντιότητας ἐνυπαρχούσας. ὥσπερ γε καὶ οἱ πολλὰς ὑποθέμενοι τὰς ἀρχάς, ἐν ᾗ αἴτιον τὸ ποιητικόν, Ἀναξαγόρας τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς. ὁ μέν, τάς τε ὁμοιομερείας καὶ τὸν νοῦν. ὁ δέ, τὰ στοιχεῖα τὰ τέσσαρα καὶ τὸν σφαῖρον. καίτοι οὗτοι παραπλησίως Ἀναξιμάνδρῳ οὐ κέχρηνται πρὸς τὴν γένεσιν ἀλλοιώσει. ἀλλ' ἐκ τοῦ μίγματος ἐκκρίνουσιν ὡς ἐνυπάρχοντα ἤδη τὰ ἡμῖν γίνεσθαι δοκοῦντα. ἀλλ' ὁ μὲν καὶ παύει τὴν ἔκκρισιν ταύτην, καὶ πάλιν ἄρχεται κατὰ περιόδους. Ἀναξαγόρας δὲ ἅπαξ ἀρχὴν λαβοῦσαν, οὐκ ἔτι τελευτᾷ. καὶ τούτῳ μὲν ἄπειρα τὰ στοιχεῖα. τῷ δέ, τὰ τέτταρα. δύο δὲ Ἀναξαγόραν ἔοικεν εἰς ταύτην τὴν δόξαν ὑπάγεσθαι. ἓν μὲν ἐστίν, τὸ ὁρᾶν ἐκ τῶν ἐναντίων γιγνόμενα τὰ ἐναντία. οὐ γὰρ ἡγούμενος δύνασθαι τὸ ἐναντίον εἰς τὸ ἐναντίον μεταβάλλειν. φθείρεσθαι γὰρ ἂν οὕτως τὰς ἀρχάς, ἐνυπάρχειν ἡγεῖται τοῖς ἐναντίοις τὰ ἐναντία. δεύτερον δὲ καὶ μάλιστα, ἡ κοινὴ δόξα τῶν φυσικῶν, καθ' ἣν ἅπαντες ὁμοίως οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι ὑπελάμβανον. διὰ ταῦτα γὰρ λέγουσιν ἦν ὁμοῦ πάντα. καὶ τὸ γίνεσθαι συγκρίνεσθαι ἐστί. καὶ τὸ φθείρεσθαι διακρίνεσθαι. καίτοι γε Ἀναξαγόρας ἀλλοιοῦσθαι τὸ γίνεσθαι λέγει. ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων δῆλός ἐστιν οὐ γινώσκων τὴν οἰκείαν φωνήν. τὴν γὰρ σύγκρισιν ἀλλοίωσιν ὀνομάζει. ἀλλὰ μήπω ταῦτα. ἀλλὰ καὶ συλλογισμῷ κέχρηται πρὸς ταύτην τὴν δόξαν. ἐπειδὴ πᾶν τὸ γινόμενον ἢ ἐξ ὄντων, ἢ ἐκ μὴ ὄντων. οὐκ ἐκ μὴ ὄντων δέ, ἐξ ὄντων ἄρα. οὕτω δὲ ἀκολουθεῖν, τὸ πάντα ἐνυπάρχειν ἑκάστῳ ἐξ οὗ γίνεσθαί τι φαμέν. οἷον, ἐν τῳδὶ τῷ ὕδατι. τρίχας. ὀστᾶ. νεῦρα. σάρκας. ἀναίσθητα δὲ ἡμῖν εἶναι διὰ σμικρότητα. καὶ ταῦτα προσλαμ

Marginalia (manuscript): ἢ δέ. uidet desiderari — ∴ f. ὑποκείμενον — τὸ κυρίως ὂν ὅπερ ὂν αὐτοόν — Ideé Plato — Nō possunt esse accidentia alicuius quæ illius diffinitionem complent. & quibus rationibus id pbet. — Quæcunq; ingrediunt alicuius diffinitione; in illorū diffinitioe diffinitū cōplecti nequit — Tertiū axioma — aut legendū οὖν. aut redūdat ut patet etiam ex hermolao — //. f. κατηγορεῖσθαι — ∴ f. ὅσαι. hermola. fiet — ∴ f. ὁρισμῷ — Hactenus contra parmenidē & melissum — τὸ ὂν ἀντὶ τῆς ἀρχῆς λαμβάνοντες — Plato — Causa efficiens platoni = forma — Anaximander — Anaxagoras — Empedocles — Anaxagoras

βάνει ἐφεξῆς, πᾶν ἐν παντὶ μεμῖχθαι λέγων. ἐπειδὴ καὶ γίνεσθαι πᾶν ἐκ παντός. τί ποτε οὖν τὸ αἴτιον, τοῦ μὴ πάντα ὅμοια φαίνεσθαι, εἴγε πάντα ὁμοίως ἐκ πάντων; ὅτι μὴ πάντα φησὶν ἐξ ἴσης ἐν ἑκάστῳ, κατὰ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καθ᾽ ἕκαστον ἕν τι πάντως ὑπερέχει καὶ πλεονάζει. οἷον, ἐν τῳδὶ μὲν, ὑδάτια. ἐν τῳδὶ δὲ, σάρκια. καὶ τοίνυν τὸ φαινόμενον ὕδωρ ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος, οὕτως δοκεῖν. ἐπεὶ μήτε ὕδωρ εἰλικρινῶς τι, μήτε σάρκα, μήτε γῆν εἶναι. Τάχα οὖν ἀκόλουθον μετὰ τοὺς ἀναιροῦντας παντελῶς τὰς ἀρχὰς, τοὺς ἀπείρους ἀρχὰς λέγοντας ἐπισκέψασθαι. εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ διελέγχθειεν, ὁμολογοῖτο ἂν ἤδη τὸ, τὰς ἀρχὰς εἶναι τῶν φυσικῶν πεπερασμένας. πρῶτον μὲν οὖν ἐκεῖνο θαυμάζω, πῶς ἐπιστήμην τινὰ περὶ φύσεως παραδώσειν ἡμῖν ὑπισχνούμενοι λανθάνουσιν, ἀδύνατον τὴν κατάληψιν αὐτῶν ἐπιδεικνύντες. εἰ γὰρ ἐπίστασθαι μὲν τότε ἕκαστον ὑπολαμβάνομεν, ὅταν εἰδῶμεν αὐτὰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ αἴτια. τῶν ἀπείρων δὲ ἔχειν γνῶσιν οὐκ ἐγχωρεῖ. ὁ τὰς ἀρχὰς γοῦν λέγων ἀπείρους, ἀναιρεῖ τὴν ἐπιστήμην τοῦ πράγματος. καὶ εἰ μὲν τὸ πλῆθος αὐτῶν ἄπειρον λέγων Ἀναξαγόρας τὰς ποιότητας ἀριθμῷ περιώριζεν, ἐξ ὁπόσων μὲν ἕκαστον οὐκ ἂν εἴχομεν ἀποδιδόναι. ἐξ ὁποίων δὲ, εὐπορήσαμεν ἄν. νῦν δὲ οὐδὲ τοῖς εἴδεσιν οὔτε τῷ πλήθει τὰς ὁμοιομερείας ἄπειρον εἰς ἀριθμὸν φαινακίζει, διδάξειν ἐπαγγελλόμενος ἃ πρῶτος αὐτὸς ἀγνοεῖν οὐκ ἀρνεῖται. ταῦτα μὲν οὖν ἔξω τοῦ πράγματος. ἐκεῖνο δὲ αὐτῷ πῶς οὐκ ἄτοπον ἀπαντήσεται ὑπὲρ τοῦ πᾶν ἐν παντὶ μεμῖχθαι λέγοντι, ὅτι τῶν ὁμοιομερῶν ἕκαστον δυνατὸν ἐπ᾽ ἄπειρον καὶ αὔξειν καὶ καθαιρεῖν. καὶ οὔτε τοὐλάχιστον, οὔτε τὸ μέγιστον λαβεῖν. ὅτι δὲ τοῦτο ἐντεῦθεν ἀδύνατον φανερόν. ὁμολογεῖται μὲν γὰρ ἅπαν τὸ σύνθετον ἐκ μορίων, ἐκ μορίων δὲ λέγω τοιούτων, ἃ καὶ χωρισθῆναι δύναται κατ᾽ ἐνέργειαν ἀλλήλων τε καὶ τοῦ ὅλου. καὶ τὸ ὅλον τοῖς μέρεσιν ἀκολουθεῖν κατὰ τὸ μέγεθος. οἷον, εἰ μικρὰ τὰ μόρια, μικρὸν καὶ τὸ ὅλον. εἰ μεγάλα ἐκεῖνα, μέγα καὶ τοῦτο. καὶ εἴγε εἰς ἄπειρον ἐκείνων ἡ πρόοδος ἐπ᾽ ἀμφότερα, ἐπ᾽ ἄπειρον εἶναι καὶ τοῦ συνθέτου. εἰ γὰρ σάρκα καὶ νεῦρα. καὶ ὀστᾶ ὁπηλίκα οὖν γίνεσθαι δυνατὸν, ἐνδέχεται δήπου καὶ ζῷον. καὶ εἰ τὰ μόρια τοῦ φυτοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ φυτόν. καὶ τὸ ἀντιστρέφον τοίνυν ὁμοίως ἀληθές. εἰ μὴ δυνατὸν τὸ ὅλον, οὐδὲ τὰ μόρια. ὥρισται δὲ τὰ μεγέθη τῶν τε ζῴων καὶ τῶν φυτῶν, καὶ κατ᾽ αὐτὸν Ἀναξαγόραν. ὡρίσθαι ἄρα καὶ τῶν μορίων. καὶ οὐκ ἐνδέχεται ὁπηλικηνοῦν εἶναι σάρκα ἀνθρώπου. ὡς δύνασθαι καὶ τὴν ἐν κέγχρῳ μετὰ παμμυρίων ἄλλων ὑπάρχουσαν, ἔτι καθαιρεῖν εἰς τοὔλαττον οὖσαν ἔτι σάρκα. τοῦτο γὰρ θαυμαστόν. ἀλλ᾽ ἴσως φαίη ἂν πρὸς τοὺς οὕτως αὐτῷ μαχομένους Ἀναξαγόρας, ὡς οὐκ ἂν ἐγὼ συγχωρήσαιμι τῇ τῶν ὁμοιομερῶν αὐξήσει τε καὶ μειώσει καὶ τὰς διαφορὰς ἀκολουθεῖν, τὰς κατὰ μέγεθος τῶν τε ζῴων καὶ τῶν φυτῶν. τοῦτο γὰρ ὑπεῖχον ἄν, εἰ τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ ἐξ ἑκάστου τῶν ὁμοιομερῶν εἴδους μίαν ὁμοιομέρειαν εἶχεν. μίαν ὀστοῦ καὶ μίαν αἵματος. καὶ πρὸς μίαν ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν ἄλλων. νῦν δὲ πλῆθος ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν ὁμοιομερειῶν εἴδους καθ᾽ ἕκαστον εἶδος τῶν ζῴων. ὥστε οὐδὲν ἄτοπον σάρκα μὲν ἐπ᾽ ἄπειρον καθαιρεῖν, ζῷον δὲ μηκέτι. τὴν γὰρ ἐν τῷ ζῴῳ σάρκα ἐκ πλειόνων σαρκίων εἶναι τῶν, ὡς ἀρχῶν καὶ στοιχείων. ἀλλ᾽ εἰ καὶ τοῦτο οὕτως ἔχει. ἀλλ᾽ ὁρίσαι γε χρὴ τῶν στοιχείων τούτων τὸ μέγεθος. ὅρους γὰρ δώσει δήπου τινὰ ἀριθμὸν, ἀφ᾽ οὗ συντεθέντα τὰ στοιχεῖα ταῦτα τὴν ἐν ζῴῳ σάρκα ποιοῦσιν. ἔστω δὴ καθ᾽ ὑπόθεσιν οὗτος ὁ ἀριθμὸς, τεττάρων ἢ πέντε σαρκίων. εἰ δὴ δύναιτο τῶν σαρκίων τούτων ἕκαστον ἐπ᾽ ἄπειρον καθαιρεῖσθαι, ἔσται ἐκ τῶν τεττάρων τηλικαύτη σὰρξ οὕτως μικρὰ, ὁπηλίκην εἶναι τὴν ἐν ζῴῳ σάρκα ἀμήχανον. μᾶλλον δὲ τί ποτ᾽ ἔστι τὸ λέγειν τὴν ἀνθρώπου σάρκα ἐκ πλειόνων εἶναι σαρκίων; διατί γὰρ καὶ τῶν σαρκίων τούτων ἕκαστον, οὐκ ἔσται ἐκ πλειόνων σαρκίων, εἴγε ἐπ᾽ ἄπειρον τῶν ὁμοιομερειῶν ἡ καθαίρεσις. ἀλλὰ κἀκεῖνο παγγέλοιον, τὴν μὲν τοῦ ἐλέφαντος σάρκα ἐξ ἐλαττόνων εἶναι σαρκίων, τὴν δὲ τοῦ κώνωπος ἐκ πλειόνων. οὐδὲν γὰρ ἔτι διοίσει τὸ ἐκ πλειόνων λέγειν ἢ ἐλαττόνων, ἀορίστου τὴν ἀρχὴν ὑπάρχοντος τοῦ μεγέθους, καὶ ἐπὶ τὸ μεῖζον καὶ ἐπὶ τὸ ἔλαττον. ὅλως δὲ τὸ καθαιρεῖν ἐπ᾽ ἄπειρον σάρκα, οὐ δὲ σάρκα ἔτι φυλάττειν ἐστίν. ὡς μὲν γὰρ σώματα, οὐκ ἀδύνατον ἐπ᾽ ἄπειρον νοεῖσθαι τὴν τομήν. ὡς δὲ σαρκὸς, ἀμήχανον παντελῶς. διαφθείρεται γὰρ οὐκ εἰς μακρὰν τὸ σαρκίον. τοῦτο δὲ οὐκ οἶδε προσομολογούμενον Ἀναξαγόρᾳ. ἄφθαρτοι γὰρ κατ᾽ αὐτὸν αἱ ἀρχαί. εἰ δὲ ταῦτα ἀληθῆ λέγομεν, καὶ τὸ μέγεθος ὥρισται τῆς ἐλαχίστης σαρκὸς ἀναγκαίως, ἀδύνατον ἐν ἑκάστῳ πάντα μεμῖχθαι. τί δή ποτε; ὅτι πᾶν σῶμα πεπερασμένον, εἰ καὶ σμικρότατα ἀπ᾽ αὐτοῦ πεπερασμένα ἀφαιροῖτο, ὅμως ἐπιλείψει ποτέ. γινέσθω δὲ ὁ λόγος μὴ κατὰ τὸ τῷ λόγῳ θεωρητόν. καὶ τοίνυν ἐκ τοῦδε τοῦ ὕδατος εἰ σὰρξ ἀποκρίνοιτο συνεχῶς, ἀναλώσει δή που πᾶσαν τὴν ἐνυπάρχουσαν. οὐ γὰρ οἷόν τε εἰς ἄπειρον προϊέναι τὴν ἔκκρισιν τῆς ἐλαχίστης σαρκὸς ὡρισμένης. δυοῖν τοίνυν ἀνάγκη θάτερον, ἢ τὴν ἔκκρισιν ἀπολείπειν καὶ μηκέτι τὸ λοιπὸν ὕδωρ σάρκα ἔχειν ἐν τῷ συγκρίματι, ἢ ταύτης μὴ παυομένης, ἐμπεριειλῆφθαι πεπερασμένῳ μεγέθει. λέγω δὲ, τῷ τοῦ ὕδατος, ἄπειρα σαρκία τὸν ἀριθμὸν, τὰ ἤδη καὶ ἐνυπάρχοντα. τοῦτο γὰρ δὴ ὑπερβαίνει πᾶσαν θαυματουργίαν. πρὸς δὲ τούτοις, εἰ πᾶν μὲν σῶμα ἀφαιρεθέντος τινὸς ἔλαττον ἀνάγκη γίνεσθαι. τῆς δὲ σαρκὸς ὥρισται τὸ ποσὸν καὶ

μεγέθει

μεγέθει καὶ σμικρότητι, φανερὸν ὡς ἐκ τῆς ἐλαχίστης σαρκὸς οὐδὲν ἐκκριθήσεται σῶμα. ἔσται γὰρ ἔλαττόν τι τῆς ἐλαχίστης. πῶς οὖν ἅπαν ἐν ἅπαντι, ἢ σμικρολογούμεθα ταῦτα λέγοντες. εἰ γὰρ ἅπαν ἐν ἅπαντι, οὐ σὰρξ ἔσται μόνον ἐν τῇ ἐλαχίστῃ σαρκὶ, ἀλλὰ καὶ αἷμα. καὶ ὀστοῦν, καὶ ἐγκέφαλος. καὶ πάλιν ἐν ἑκάστῳ τούτων. οἷον, ἐν τῷ αἵματι, σὰρξ ἑτέρα. καὶ ὀστοῦν ἕτερον. καὶ αἷμα ἄλλο. καὶ πρός γε αὖθις ἐν ἑκάστῳ τούτων ὁμοίως τὰ ἄλλα πάντα. καὶ τοῦτο ἔσται ἀπέραντον. καὶ πῶς οὐ πλατὺς ὁ λῆρος ἐν τῷ σμικροτάτῳ σαρκίῳ σάρκα ἄπειρον ὑπάρχειν. καὶ ὕδωρ ἄπειρον, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα. καὶ ταῦτα, ὅπερ δὴ καὶ ἔμπροσθεν ἔφην, ὄντα ἤδη, καὶ ὑφεστῶτα καθ᾽ ἑαυτὰ, καὶ ἀλλήλων κεχωρισμένα, ὃ καὶ μάλιστα ἄτοπον. ἐν ᾧ γὰρ κεχώρισται πεπέρασται. ὅρους γὰρ τὰ χωριζόμενα ἀπ᾽ ἀλλήλων, καὶ μεγέθει, καὶ τόπῳ λαμβάνει. ἔσονται οὖν κατ᾽ αὐτὸν αἱ ἀρχαὶ, καὶ κατὰ πλῆθος ἄπειροι καὶ κατὰ μέγεθος. τοῦτο δέ ἐστιν ἀπειράκις ἀπείρους εἶναι. εἰ δέ τις βοηθῶν Ἀναξαγόρᾳ. τὰς μὲν ἀρχὰς οἴοιτο ἀμίκτους εἶναι, ἐπειδὴ καὶ ἀρχὰς, ἐν δὲ τοῖς αἰσθητοῖς καὶ συγκρίμασιν πάντα ἐν πᾶσι μεμῖχθαι, μετενήνεκτο τὸν λόγον ἐπὶ τῶν συγκριμάτων. οἷον, ὕδατος αἰσθητοῦ. τούτῳ γὰρ δήπουθεν ὁμοίως ἐνυπάρξει σάρξ τε καὶ ὀστοῦν, ἄπειρα κεχωρισμένα συγκρίματα ὄντα. καὶ ταῦτα ἐκ πάντων. αἰσθητὰ γὰρ καὶ ἐκκρίνεσθαι δυνάμενα. ὥστε καὶ τούτων ἑκάστῳ ἕτερα ἐνυπάρξει. οὐ γὰρ δὴ διακριθήσεταί ποτε εἰς τὸ εἰλικρινὲς καὶ πρώτας ἀρχάς. τοῦτο γὰρ ἡμῖν αὐτὸς ἀμήχανον εἶναι διαμαρτύρεται. πῶς οὖν τοῦτο αὐτὸ πράττειν ὁ νοῦς προθυμεῖται. πῶς δὲ οὐκ ἀνόητος τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειρῶν. καί τοι τὸ μηδέποτε τὰ ὄντα διακριθήσεσθαι κατὰ τύχην ὀρθῶς φησιν Ἀναξαγόρας. ἀχώριστα γὰρ τὰ συμβεβηκότα οὐσίας ἐστίν. τί οὖν ἕξει πέρας ὁ φρονιμώτατος νοῦς. ἢ ἀνύτει μοχθῶν, εἴγε μήτε κατὰ τὸ ποσὸν διακρινοῖ ποτὲ τὰς ἀρχάς. εἰς ἄπειρον γὰρ αὗται διαιροῦνται, μήτε κατὰ τὸ ποιόν. ἀχώριστα γὰρ τῆς οὐσίας τὰ πάθη. οἷον, χρώματα λέγω καὶ ἕξεις, καὶ τὰ λοιπὰ συμβεβηκότα. ὥστε τὸ μὲν, οὐδὲ ἐκεῖνος συγχωρεῖ τῷ νῷ. τὸ δὲ, ἡμεῖς διὰ τἀληθὲς ἀφαιρούμεθα. ἐπεὶ καὶ τοῦτο οὐκ ὀρθῶς Ἀναξαγόρας, τὸ διὰ τοῦτο οἴεσθαι τὴν σάρκα ἐκ σαρκίων συντίθεσθαι. καὶ τὸν χρυσὸν, ἐκ χρυσίων, ἐπειδὴ καὶ διαιρεῖσθαι πᾶν ὁμοιομερὲς εἰς ὁμοιομερῆ σμικρότερον ὑπελάμβανεν. εἰ δέ τι φθειρόμενον διαλύεται, ἐξ ἐκείνων γίνεσθαι συντιθέμενον. τοῦτο τοίνυν οὐχ ἱκανὸν πρὸς ἀπόδειξιν. ὁ γὰρ πηλὸς καὶ εἰς πηλοὺς διαιρεῖται, καὶ εἰς ὕδωρ καὶ γῆν. πόθεν οὖν μᾶλλον εἴποις ἂν γίνεσθαι τὸν πηλόν. πότερον ἐκ πηλείων μικρῶν, ἢ μᾶλλον ἐκ γῆς καὶ ὕδατος. ἢ τοῦτο μὲν ἐστὶν ὄντως γίνεσθαι τὸν πηλόν. ἐκεῖνο δὲ, μείζω γίνεσθαι; οὐ γὰρ ὡς αἱ πλίνθοι συντιθέμεναι τὸν οἶκον ποιοῦσιν, οὕτως, ὅταν ἐξ ἀέρος ὕδωρ γένηται, ὑδάτια σμικρὰ συνιόντα τὸ πᾶν ὕδωρ ἐποίει. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἡ καλὴ σύγκρισις βούλεται. ἀλλ᾽ αὐτὸν μὲν ὁρῶμεν εἰς ὕδωρ μεταβαλλόμενον τὸν ἀέρα καὶ ἀλλοιούμενον. καὶ τοῦτό ἐστιν ἐξ ἀέρος ὕδωρ γίνεσθαι. οὕτω δὲ καὶ Ἐμπεδοκλῆς τὴν γένεσιν κατασκευάζει. κατὰ γὰρ σύγκρισιν καὶ διαίρεσιν. ἀλλ᾽ ὅμως κουφότερον ἁμαρτάνει. πεπερασμένας γὰρ τίθεται τὰς ἀρχὰς, ἀλλ᾽ οὔπω καιρὸς περὶ τούτων. Ἀλλ᾽ ἐκεῖσε ἐπάνειμι, ὅτι τἀναντία ἅπαντες ἀρχὰς ποιοῦσιν. οἵ τε λέγοντες ἓν τὸ πᾶν καὶ ἀκίνητον, οἵ τε πλείω, μᾶλλον δὲ ἄπειρα. καὶ γὰρ ὁ Παρμενίδης ἐν τοῖς πρὸς δόξαν, τὸ θερμὸν ποιεῖ καὶ τὸ ψυχρὸν ἀρχάς. ὧν τὸ μὲν, πῦρ. τὸ δὲ, γῆν προσαγορεύει. καὶ Ἀναξαγόρας ἐν ταῖς ὁμοιομερείαις, τὴν ἐναντίωσιν. καὶ Ἀναξίμανδρος, ἐκκρίσει τὴν γένεσιν κατὰ σύγκρισιν, ὥστε καὶ διάκρισιν. καὶ Δημόκριτος πλῆρες τε καὶ κενόν. ἀλλὰ καὶ θέσει καὶ σχήματι καὶ τάξει τὰς γενέσεις ποιῶν, ἐναντιώσει ποιεῖ. γένη γὰρ ἅπαντα ταῦτά ἐστιν ἐναντίων, ἡ θέσις τοῦ ἄνω κάτω, πρόσθεν ὄπισθεν, ἀριστεροῦ δεξιοῦ. τὸ σχῆμα. εὐθυγράμμου, περιφεροῦς, ἃ κατ᾽ ἐκεῖνόν ἐστιν ἐναντία. περὶ δὲ Ἐμπεδοκλέους καὶ Πλάτωνος καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν, ὅσοι μανώσει καὶ πυκνώσει ἐτίθεντο τὰ ἐναντία, καὶ πρότερόν γε προειρήκαμεν, καὶ νὴ Δία εὐλόγως ἔμοιγε δοκοῦσιν ἐπὶ τοῦτο ἅπαντες ἐληλυθέναι. δεῖ γὰρ τὰς ἀρχάς. πρῶτον μὲν ἐξ ἀλλήλων μὴ εἶναι. ἔσται γὰρ οὕτως ἑκάστη ἅμα ἀρχή τε καὶ οὐκ ἀρχή. δεύτερον δὲ, μὴ δὲ ἐξ ἄλλων. εἰ μὴ γὰρ πρῶται εἶεν, πῶς ἂν εἶεν ἀρχαί. καὶ τρίτον ἐκ τούτων εἶναι τὰ πάντα. τοῦτο γὰρ μάλιστα ἴδιον τῶν ἀρχῶν. ταῦτα δὲ ἅπαντα τοῖς πρώτοις ἐναντίοις ὑπάρχει. πρῶτα δὲ ἐναντία λέγω, τὰ γενικώτατα. οὐκ ἐξ ἄλλων μὲν γὰρ, ὅτι δὴ καὶ πρῶτα. οὐκ ἐξ ἀλλήλων δὲ, ὅτι δὴ καὶ ἐναντία. καὶ μηδὲν ταραχθῇς. λέγομεν γὰρ ἐκ λευκοῦ τὸ μέλαν γίνεσθαι. οὕτως μὲν γίγνεται ἐξ ἀλλήλων τὰ ἐναντία. ὅπερ κυριώτερον εἴποις ἄν, οὐκ ἐξ ἀλλήλων, ἀλλὰ μετ᾽ ἄλληλα. ἀλλὰ πῶς εἶπον μὴ γίνεσθαι ἐξ ἀλλήλων τὰ ἐναντία. ὡς λέγομεν ἐκ χαλκοῦ γίνεσθαι τὸν ἀνδριάντα. οὐ γὰρ ὡς ὑπομένοντος θατέρου, θάτερον μετὰ τοῦ φυλάττειν τὴν οἰκείαν φύσιν γεννῶντος τὸ ἐναντίον. δεῖ μὲν γὰρ αὐτὰ σώζεσθαι, ὡς ἀρχάς. εἰ δὲ σωζόμενα εἰς ἄλληλα μεταβάλλοι, συνυπάρχοι ἂν τὰ ἐναντία, ὅπερ ἀμήχανον. πῶς δὲ καὶ ἐκ τούτων τὰ ἄλλα. ὅτι κατὰ μεταβολὴν ἡ γένεσις, ὡς δειχθήσεται. εἰς δὲ τἀναντία πᾶσα μεταβολή. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μὴ σφόδρα αὐτόθεν γνώριμον τὸ λεγόμενον, ἐπισκεψώμεθα αὐτὸ μικρὸν ἄνωθεν ἀρξάμενοι. ληπτέον δὴ πρῶτον, ὅτι ἁπάντων τῶν ὄντων, οὐδὲν οὔτε ποιεῖν πέφυκεν οὔτε πάσχειν τὸ τυχὸν ὑπὸ τοῦ τυχόντος. οὐ γὰρ ποιεῖν πέφυκεν ἄνθρωπος ἵππον. οὔτε πάσχειν πέφυκεν ἀδάμας

ἀπὸ σιδήρου. καὶ τοίνυν οὐδὲ γίγνεσθαι πέφυκε τὸ τυχὸν ἐκ τοῦ τυχόντος. οὐ γὰρ ἂν γένοιτο λευκὸν ἐκ μουσικοῦ, ἀλλὰ πάντως ἐκ μέλανος ἢ ξανθοῦ ἢ τινὸς ἑτέρου τῶν μέσων χρωμάτων. καίτοι φαίη τις ἄν, ὅτι τοῦτο οὐκ ἀληθές. εἴποι γὰρ ἄν τις τὴν ἀηδόνα λευκὴν ἐκ μουσικῆς γεγονέναι, ἀλλ' οὐχ ἡ μουσικὴ πρότερον ἦν, ἀλλ' ἡ μέλαινα. ἐπειδὴ γὰρ συμβαίνει ποτ' ἂν τῷ μέλανι καὶ μουσικῷ εἶναι, τότε οὐκ ἂν ἐκ μέλανος οἷα γίγνεσθαι τὸ λευκόν, ἀλλ' ἐκ μουσικοῦ. ἀλλὰ διαιρεῖ τὸ καθ' αὑτὸ τὸ κατὰ συμβεβηκός, καὶ πάντως εὑρήσεις ἐκ μέλανος ἢ ξανθοῦ ἢ φαιοῦ καθ' αὑτὸ γιγνόμενον τὸ λευκόν. οὐδὲν δὲ κωλύει τὸ μέλαν τοῦτο, ἢ μουσικὸν εἶναι, ἢ πολιτικόν, ἢ στρατηγικόν, ἢ χαλκευτικόν. ὥστε οὐκ ἂν φθάνοις καὶ ἐκ πολιτικοῦ τὸ μέλαν γίνεσθαι λέγων. καὶ ἐξ ἀριθμητικοῦ πάλιν καὶ ἐκ πτηνοῦ καὶ ἐκ δίποδος, ἀλλὰ πᾶσαι αὗται κατὰ συμβεβηκὸς αἱ γενέσεις. καθ' αὑτὸ δὲ γίνεται τὸ λευκὸν ἐκ μέλανος. ἢ τὸ σύνολον εἰπεῖν ἐκ μὴ λευκοῦ. καὶ ἐκ τούτου γε οὐχ ἅπαντος. καὶ γὰρ ἱπποκένταυρος οὐ λευκόν. καὶ στιγμὴ καὶ οὐ λευκή. ἀλλ' ἐφ' οὗ τὸ φαιὸν ἢ τὸ ξανθὸν ἢ τὸ ἐρυθρὸν ἁρμόζει λέγειν. οὕτως καὶ τὸ μουσικὸν ἐκ μὴ μουσικοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ κίονος, οὐδ' ἐκ τῆς νεώς. ἀλλὰ ὃ καὶ ἄμουσον ἄν τις ὀρθῶς προσαγορεύσειεν, ἢ ἔτι μεταξὺ μουσικοῦ ἐστὶ καὶ ἀμούσου. οὐδὲ δὴ φθείρεταί τι εἰς τὸ τυχόν. οὐ γὰρ φθείρεται καθ' αὑτὸ τὸ λευκὸν εἰς μουσικόν, πλὴν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οἷον φθαρείη ποτ' ἂν λευκότης ἐπιπαιδευθέντος ἀνθρώπου. φθαρείη δ' ἂν εἰς μελανίαν. εἰ δὲ συμβαίνει καὶ μουσικὸν εἶναι τὸ αὐτὸ τοῦτο, κατὰ συμβεβηκὸς καὶ εἰς μουσικὸν φθαρήσεται ἡ λευκότης. ὁμοίως καὶ τὸ μουσικόν, εἰ φθείροιτο, εἰς τὸ ἄμουσον, οὐκ εἰς τὸ μέλαν φθαρήσεται. οὐ μόνον δὲ ἐφ' ὧν κατ' ἀλλοίωσιν ἡ γένεσις ὡς ἤδη τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ὧν κατὰ σύγκρισιν καὶ διάκρισιν, ὡς ἤδη τῶν συντιθεμένων. ὁ αὐτὸς λόγος. λανθάνει δὲ ἤδη τούτων ἔνια, ὅτι μὴ κεῖται ἤδη πολλῶν ταῖς ἀντικειμέναις διαθέσεσιν συνήθη ὀνόματα, ὥσπερ καὶ τῷ λευκῷ καὶ τῷ μέλανι. ἀλλ' ἐπ' ἐνίων μὲν αἱ στερήσεις τούτων ὀνομάζονται. ἐπ' ἐνίων δέ, οὐδὲ αὗται. ἀλλὰ αἱ τῶν ἑτέρων ἀντιφάσεις μόναι. τὰ μὲν γὰρ κοινὰ ὀνόματα εἴποιμεν ἂν ἤδη τῶν συνθέτων ἁπάντων ἁρμονίαν τε καὶ ἀναρμοστίαν, ἐξ ὧν αἱ γενέσεις καὶ εἰς ἃ φθοραί. τὰ δὲ ἴδια καθ' ἕκαστον οὐκ ἔχομεν ἐκ τῆς συνηθείας. ἀλλ' ὅμως ἅπαν γίνεται τὸ ἡρμοσμένον ἐξ ἀναρμόστου, καὶ φθείρεται εἰς τὴν ἵππου ἀναρμοστίαν. ἐξ ὧν αἱ γενέσεις, καὶ εἰς ἃ αἱ φθοραί. τὰ δὲ ἴδια καθ' ἕκαστον οὐκ ἔχομεν ἐκ τῆς συνηθείας. ἀλλ' ὅμως ἅπαν γίνεται τὸ ἡρμοσμένον, ἐξ ἀναρμόστου. καὶ φθείρεται, εἰς ἀνάρμοστον, οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλὰ εἰς τὸ ἀντικείμενον. οὐ γὰρ ἡ ἀνθρώπου ἁρμονία φθείρεται εἰς τὴν ἵππου ἀναρμοστίαν. οὐδὲ ἡ τοῦ κυνὸς εἰς τὴν τοῦ φυτοῦ. οὐδὲ γίνεται ἐξ ἐκείνων. ἀλλὰ φθείρεται μὲν ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώπου ἀναρμοστίαν. φθείρεται δὲ ἵππος εἰς ἵππου. κἂν ἀντὶ τοῦ ἡρμοσμένου καὶ ἀναρμόστου, τὸ τεταγμένον καὶ ἄτακτον ὀνομάζῃς. κἂν τὸ σύνθετον καὶ ἀσύνθετον. κἂν τὸ ἐσχηματισμένον καὶ ἀσχημάτιστον. ὅμως ταὐτὸν ἐν πᾶσιν εὑρήσεις. λάβε γὰρ καθ' ἕκαστον παράδειγμα. ἡ τῆς οἰκίας τάξις ἐξ ἀταξίας γίνεται, οὐ τῆς τυχούσης, οὐδὲ οἵα ἂν γένοιτο νεώς. ἀλλ' οἵα γένοιτο ἂν οἰκίας ἀταξία, ἐκ τοῦ μὴ συγκεῖσθαι τοὺς λίθους ὡς δεῖ καὶ τὰς πλίνθους. καὶ φθείρεται τοίνυν εἰς ταύτην τὴν ἀταξίαν. πάλιν ὁ σωρὸς γίνεται τῶν πυρῶν ἐκ τοῦ μὴ συγκεῖσθαι τοὺς πυρούς, οὐκ ἐκ τοῦ μὴ συγκεῖσθαι τὰ ξύλα. καὶ φθείρεται τοίνυν, οὐκ εἰς ξύλων διαίρεσιν, ἀλλ' εἰς πυρῶν. ὁ ἀνδριὰς ὁμοίως ἐκ τῆς ἀνδριάντος ἀσχημοσύνης. καὶ ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω, δῆλόν ἐστιν, ὡς ἅπαν γίνεται τὸ γιγνόμενον. καὶ φθείρεται τὸ φθειρόμενον, ἢ ἐξ ἐναντίων, ἢ εἰς ἐναντία, καὶ τὰ τούτων μεταξύ. οἷς καὶ αὐτοῖς ἐξ ἐναντίων ἡ γένεσις, ὡς ἐπὶ τῶν χρωμάτων. ὥστε καθόλου διωρίσασθαι ἀληθές, ὅτι πάντα τὰ φύσει γιγνόμενα ἢ ἐναντία ἐστὶν ἢ ἐξ ἐναντίων. ἐναντία μὲν τὰ ἄκρα. ἐξ ἐναντίων δὲ τὰ μεταξύ. χρὴ δὲ μνημονεύειν, ὅταν λέγωμεν ἐξ ἐναντίων καὶ εἰς ἐναντία τὰς γενέσεις εἶναι καὶ τὰς φθοράς, ὡς οὐκ ἐξ ὑπομενόντων, οὐδὲ εἰς ὑπομένοντα λέγοιμεν. οὕτως γὰρ ἂν ἡμῖν αὐτοῖς μαχοίμεθα. ἀλλ' ὡς φαμὲν τόδε ἀπὸ τοῦδε. καὶ τόδε γίγνεσθαι μετὰ τόδε. μέχρι μὲν οὖν ἤδη τοῦ τοῦτον σχεδὸν συνηκολουθήκασι καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι. πάντες γὰρ οἱ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ὑπ' αὐτῶν καλουμένας ἀρχάς, καίπερ ἄνευ τοῦ πείθειν ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, ὅμως τὰ ἐναντία ποιοῦσιν, ὥσπερ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκασθέντες. διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων, τῷ τοὺς μέν, πρότερα καὶ γενικώτερα. τοὺς δέ, ὕστερα καὶ ἰδικώτερα λαμβάνειν. καὶ τοὺς μὲν λόγῳ. τοὺς δὲ αἰσθήσει γνωριμώτερον. οἱ μὲν γὰρ θερμὸν καὶ ψυχρὸν καὶ ξηρὸν καὶ ὑγρόν, ὕστερα δὲ καὶ ἰδικώτερα καὶ γνωριμώτερα τῇ αἰσθήσει. οἱ δέ, τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν, καὶ τὸ ἄρτιον καὶ τὸ περιττόν, καὶ νεῖκος καὶ φιλίαν, πρότερά τε καὶ γενικώτερα καὶ γνωριμώτερα τῷ λόγῳ. πῶς μὲν ἕτερα λαμβάνουσιν. ἄλλοι γὰρ ἄλλα. πῶς δὲ ταὐτὰ μόνα. πάντα γὰρ ἀνάλογον ἔχει πρὸς ἄλληλα. ὡς γὰρ ἔχει τὸ νεῖκος πρὸς τὴν φιλίαν καὶ τὸ περιττὸν πρὸς τὸ ἄρτιον, οὕτως τὸ ψυχρὸν πρὸς τὸ θερμὸν καὶ τὸ ξηρὸν πρὸς τὸ ὑγρὸν ἔχει. τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς συστοιχίας ἐστὶ τῆς ὑπὸ τὴν σύγκρισιν, καὶ τὴν ὑπεροχήν. τὰ δὲ ἐκ τῆς ὑπὸ τὴν διάκρισιν καὶ τὴν ἔλλειψιν. ἀλλ' ὅτι μὲν ἐναντίας δεῖ τὰς ἀρχὰς εἶναι, φανερὸν ἐκ τούτων. ἐχόμενον δὲ εἰπεῖν πόσαι τὸν ἀριθμὸν εἶεν ἄν. δέδεικται γὰρ ὡς οὔτε μίαν εἶναι δυνατόν, οὔτε ἀπείρους. μίαν μέν, ὅτι δύο τὰ ἐναντία. ἀπείρους δέ, ὅτι τὰ ἐναντία

ἀμήχανον

ἀμήχανον ἄπειρα εἶναι. δίχα γὰρ ἂν διαιρεθείη, καὶ προσέτι τὴν ἐπιστήμην τῶν ὄντων ἀφαιρησόμεθα. ἔτι τε περὶ μίαν φύσιν καὶ περὶ ἓν γένος, μία ἐστὶν ἐναντίωσις. γένος δὲ ἓν λέγεται ἀκριβῶς, οὗ τὴν διαίρεσιν εἰς εἴδη ποιούμεθα, οὐκ εἰς γένη. οὕτω περὶ χρῶμα τὸ μέλαν καὶ τὸ λευκόν. ἢ περὶ τοὺς χυμούς, τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρόν. ἐναντίωσιν γὰρ λέγω τὴν σχέσιν τῶν δυοῖν ἐναντίων. καὶ τοίνυν περὶ τὴν ἔνυλον καὶ γεννητὴν οὐσίαν ἧς τὰς ἀρχὰς ἤδη ζητοῦμεν, μία ἡ ἐναντίωσις. ἄλλως τε τί κωλύει λέγειν πεπερασμένας. ἐμπεδοκλῆς γοῦν πεπερασμένας ὑποθέμενος, βέλτιον ποιεῖ τὰ γιγνόμενα ἀναξαγόρου. Εἰ δὲ δὴ ταῦτα ἀληθῆ λέγομεν, καὶ μία ἐστὶν ἐναντίωσις περὶ μίαν φύσιν. ἆρα δύο μόνας τὰς ἀρχὰς ὑποθετέον τὰ πρῶτα δύο ἐναντία, ἢ δεῖ συζεῦξαι τινὰ ὕλην αὐτοῖς καὶ ὑποκείμενον; ἐμοὶ μὲν οὖν τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον δοκεῖ. σκέψαι δὲ καὶ σὺ κατὰ σαυτόν, εἰ δύναται πυκνότης μανότητα ποιεῖν καθ' ἑαυτήν, ἢ θερμότης ψυχρότητα, ἢ τὴν φιλίαν τὸ νεῖκος, ἢ τοὔμπαλιν ἑκάστη τὴν ἄλλην. μᾶλλον δέ τι λέγω ποιεῖν, εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἑκάστη καὶ ὑφεστάναι. οἷον, θερμότης καθ' ἑαυτήν, ἢ ψυχρότης, ἢ σύγκρισις ἢ διάκρισις. ἢ μᾶλλον τρίτον τι τούτοις ἕτερον ὑποθετέον, περὶ ὃ καὶ αὐτὰ ὑποστήσεται καὶ γεννήσει τὰ ἐφεξῆς, διατιθέν πως ἀνὰ μέρος τὸ ὑποκείμενον. αὐτὰ μὲν γὰρ οὐδ' ἂν ὑπομείνειεν ἄλληλα. οὐδ' ἂν ὑποδέξαιτο σωζομένην τὴν σύγκρισιν ἡ διάκρισις, ἢ τὴν μανότητα ἡ πυκνότης. ὑποχωρεῖ δὲ ἀλλήλοις τὸ ἕτερον ὑφ' ἑτέρου τινὸς ἀεὶ τὸ εἰσιὸν δεχομένου. διὸ τοῦτο καὶ οἱ παλαιοὶ τοῖς ἐναντίοις ἢ μίαν τινὰ φύσιν, ἢ πλείους ὑποτιθέασι. πρὸς τούτοις δὲ ὅρα καὶ ἐκ τοῦ λόγου τὸ ἀναγκαῖον, τὰς ἀρχὰς οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ θετέον. εἴη γὰρ ἂν οὕτως τῆς ἀρχῆς ἀρχή. τὸ γὰρ ὑποκείμενον πρότερον καὶ ἡ οὐσία τῶν ἐν αὐτῇ. τὰ ἐναντία δὲ ἐν ὑποκειμένῳ πάντως. οὐκ ἄρα ἀρχαὶ τὰ ἐναντία. πάλιν οὐδενὶ τῶν ὄντων ὁρῶμεν ὑποκείμενα τὰ ἐναντία. τὰς δὲ ἀρχὰς ὑποκεῖσθαι δεῖ πᾶσιν. οὐκ ἄρα ἀρχαὶ τὰ ἐναντία. πάλιν οὐκ εἶναί φαμεν οὐσίαν ἐναντίαν οὐσίᾳ. οὐκοῦν οὐσία τὰ ἐναντία. εἰ δὲ μὴ οὐσία, δῆλον ὡς οὐδὲ ἀρχαί. οὐ γὰρ δή που τὰς ἀρχὰς τῶν οὐσιῶν οὐκ οὐσίας ποιήσομεν. Εἰ τοίνυν ὁ μὲν πρότερος λόγος ἐναντίωσιν εἶναι δεῖν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἀναγκάζει. ὁ δεύτερος δὲ οὔ φησιν ἀρχὰς εἶναι τὰ ἐναντία. συνακτέον αὐτούς, τὸ τρίτον προστιθέντας. λέγω δὲ τὴν ὕλην ὃ καὶ μᾶλλον ἀρχή. πρότερον γάρ, ἀλλ' ὅμως δεῖται κἀκείνων. καθ' αὑτὴν γὰρ οὐδενὸς αὕτη ποιητική. ἥπτοντο οὖν τῆς ἀληθείας καὶ οἱ ἀρχαῖοι. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μίαν τινὰ φύσιν ὑπετίθεσαν τοῖς ἐναντίοις, δι' ἣν καὶ ἓν τὸ πᾶν ἐκάλουν. οἷον, ὕδωρ, ἢ πῦρ, ἢ τὸ μεταξύ. βέλτιον δέ, οἱ τὸ μεταξύ. τὸ γὰρ πῦρ ἤδη φανερῶς συμπέπλεκται τοῖς ἐναντίοις. θερμὸν γὰρ καὶ ξηρὸν κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τὸ πῦρ. δεῖ δὲ μηδὲν ἔχειν τῶν ἐναντίων ἐν τῷ οἰκείῳ λόγῳ τὸ ὑποκείμενον. ἀνάγκη γὰρ ἢ μὴ δέχεσθαι θάτερον τῶν ἐναντίων, ἢ φθείρεσθαι. ἄμφω δὲ τῇ περὶ τῆς ἀρχῆς ἐννοίᾳ διαμάχεται. διὸ οὐκ ἀλόγως ποιοῦσιν, οἱ τὸ ὑποκείμενον, ἕτερον τῶν στοιχείων τούτων ποιοῦντες. τῶν δ' ἄλλων, οἱ ἀέρα. καὶ γὰρ ὁ ἀὴρ ἥκιστα ἔχει τῶν ἄλλων αἰσθητὰς διαφοράς. τρίτοι δέ, οἱ τὸ ὕδωρ ὑποτιθέντες. θερμαίνεται γὰρ καὶ ψύχεται. καὶ χεῖται καὶ πήγνυται ὑπομένον. ἀλλὰ πάντες τὸ ἓν τοῖς ἐναντίοις σχηματίζουσιν. οἷον, πυκνότητι. μανότητι. καὶ τῷ μᾶλλον, καὶ τῷ ἧττον. ταῦτα δέ ἐστιν ὅλως ὑπεροχὴ δηλονότι καὶ ἔλλειψις. καὶ ἔοικε παλαιά τις εἶναι καὶ αὕτη ἡ δόξα. ὅτι δεῖ τρεῖς εἶναι τὰς ἀρχάς. τὸ ἕν, καὶ τὴν ὑπεροχήν, καὶ τὴν ἔλλειψιν. πλὴν τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν ἀρχῶν τὸν αὐτὸν ἅπαντες λέγουσιν, οὐχ ὡσαύτως δὲ ἅπαντες. οἱ μὲν γὰρ παλαιοί, τὰ μὲν δύο ποιεῖν. τὸ δὲ ἕν, πάσχειν. πλάτων δὲ ἀνάπαλιν, ὥσπερ καὶ τὸ πρότερον εἴρηται. τὸ μὲν οὖν φάναι τρία τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ἀρχάς. περὶ γὰρ στοιχείων τῶν ἐνυπαρχόντων τοῖς γινομένοις ἡμῖν ὁ λόγος, δόξειεν ἂν καὶ σφόδρα εὔλογον εἶναι. τὸ δὲ πλείω τριῶν, οὐκ ἔτι. πρὸς μὲν γὰρ τὸ παθεῖν, αὔταρκες τὸ ὑποκείμενον. πρὸς δὲ τὸ ποιῆσαι, τὰ ἐναντία. εἰ δὲ προσθείη τις ἢ ἐναντίωσιν ἄλλην, ἢ ὑποκείμενον, καθ' ἕκαστον ἀναγκασθήσεται διπλασιάζειν. εἴτε γὰρ ἐναντίωσιν ἄλλην, καὶ ὑποκείμενον ἕτερον. εἴτε ὑποκείμενον ἕτερον, ἑτέραν καὶ ἐναντίωσιν. εἰ μὲν οὖν ταῦτα ἐξ ἑκατέρας τριάδος γενήσεται, περιττὴ παντελῶς ἡ ἑτέρα. εἰ δ' ἄλλα ἐξ ἑκατέρας, πρῶτον μὲν οὐκ ἔσονται πάντων τῶν γενητῶν αἱ αὐταὶ ἀρχαί. ἔτι δὲ εἰς ἄλληλα μεταβάλλει τὰ στοιχεῖα. γῆ. πῦρ. ὕδωρ. ἀήρ. ἔπειτα τί δήποτε δύο μόνον ἔσονται τριάδες καὶ οὐχὶ πλείους. καὶ οὐχὶ ἄπειροι. οὐδένα γὰρ εὑρίσκω λόγον, ὃς δύο μὲν εἶναι κατασκευάσει. πλείους δέ, μή. εἰ γὰρ ὅτι χρὴ διαφέρειν τὰς τῶν ζῴων καὶ τὰς τῶν φυτῶν. διατί δὲ καὶ τὸ καθ' ἕκαστον εἶδος τῶν φυτῶν οὐ διοίσουσιν. ἔπειτα ὁρῶμεν φερόμενα, τὰ μὲν ζῷα ἐκ τῶν φυτῶν, τὰ φυτὰ δὲ γινόμενα ἐκ τῶν στοιχείων. ὡς εἶναι φανερὰν τὴν εἰς ἄλληλα πάντων μεταβολήν. εἰ δὲ δύο μὲν ποιήσαιμεν ἐναντιώσεις, ἓν δὲ τὸ ὑποκείμενον. εἰ μὲν μεταβάλλοιεν εἰς ἀλλήλας, τὰ αὐτὰ πάλιν ἄτοπα ἀκολουθήσει. εἰ καὶ γίγνοιντο ἐξ ἀλλήλων, περιττὴ πάλιν εὐθὺς ἡ ἑτέρα. αἱ αὐταὶ γὰρ ἀλλήλαις οὕτω γεννήσονται. ἐπεὶ γὰρ τῶν ἐναντίων ἡ μεταβολὴ εἰς ἐναντία, ἔστω μία μὲν ἐναντίωσις, ἡ α β. ἑτέρα δέ, ἡ γ δ. εἰ δὴ τὸ α ὡς εἰς τὸ β, οὕτως εἰς τὸ δ, ταὐτὸν ἂν εἴη τὸ β καὶ τὸ δ. καὶ εἰ τὸ β ὡς εἰς τὸ α, οὕτω καὶ εἰς τὸ γ, ταὐτὸν ἂν εἴη τὸ α καὶ τὸ γ. ἡ γὰρ εἰς ἐναντίον ἡ μεταβολή. καὶ ἓν ἑνὶ ἐναντίον. ἀλλὰ δὴ καὶ ἔφαμεν πρότερον, περὶ μίαν φύσιν μίαν εἶναι καὶ

ἐναντίωσιν, μία δὲ φύσις ἡ οὐσία ἡ γενητή τε καὶ ἔνυλος. εἰ γὰρ καὶ πλείω εὑρίσκοιντο, ὑπαχθήσονται ὑπὸ τὰς πρώτας τὰς ἐν τῷ γένει, καὶ προσεχεῖς τῆς οὐσίας. οἷον, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ποιότητος εὕροις ἄν. τὸ γὰρ μέλαν καὶ τὸ λευκόν, χρώματός ἐστι προσεχὴς ἐναντίωσις, οὐ ποιότητος. εἴ τις οὖν αὐτῆς τῆς ποιότητος προσεχὴς ἐναντίωσις εὑρεθείη, εἰς ἐκείνην ἀναχθήσονται καὶ αἱ ἄλλαι. ὅτι μὲν οὖν οὔτε ἓν τῶν στοιχείων οὔτε πλείω δυοῖν ἢ τριῶν, φανερὸν ἐκ τούτων. πότερον δὲ δύο ἢ τρία, πολλὴν ἀπορίαν ἔχει. Ὧδε οὖν ἡμεῖς λέγομεν πρῶτον περὶ πάσης καθόλου γενέσεως ἐπελθόντες, οὐ τῆς κατ᾽ οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κατ᾽ ἀλλοίωσιν· οἷον, οὐ μόνον πῶς ἄνθρωπος γίνεται καὶ φυτόν, ἀλλὰ καὶ πῶς ἄνθρωπος μουσικός· καὶ πῶς Καλλίας γραμματικός. ἔχον γὰρ ἐκ τῶν κοινῶν τὰ περὶ ἕκαστον ἴδια θεωρήσομεν, ὡς καὶ προυθέμεθα ἐξ ἀρχῆς. ὅταν τοίνυν λέγωμεν ἕτερον ἐξ ἑτέρου γίνεσθαι, ἢ ἐξ ἁπλοῦ τινὸς λέγομεν, ἢ ἐκ συνθέτου. ἐξ ἁπλοῦ μέν, ὅταν λέγωμεν ἐξ ἀμούσου μουσικὸν γίνεσθαι. καὶ ἐξ ἀγραμμάτου γραμματικόν. ἢ νὴ Δία γε ὅτι τὸ ἄμουσον μουσικὸν γίνεται· καὶ τὸ ἀγράμματον γραμματικόν. ταυτὸν γὰρ σημαίνει, κἂν οὕτω τὴν λέξιν μεταρρυθμίζωμεν. ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγωμεν τὸν ἄνθρωπον γίνεσθαι μουσικόν, ἁπλοῦν καὶ τότε λαμβάνομεν, οὐ μόνον τὸ μεταβάλλον, οἷον, τὸν ἄνθρωπον. ἀλλὰ καὶ εἰς ὃ μεταβάλλει τὸ μουσικόν. ἐὰν μέν τοι συμπλέξαντες εἴπωμεν τὸ ἄμουσον ἄνθρωπον γίνεσθαι μουσικόν, συντίθεμεν ἐν τῇ λέξει ταύτῃ τό, τε μεταβάλλον τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐξ οὗ μεταβάλλει τὸ ἄμουσον, τούτων τοίνυν τῶν δυοῖν τῶν τὸ σύνθετον ἢ μὲν ποιούντων. λέγω δὲ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀμούσου, διαφορά τις εὑρίσκεται καὶ κατὰ τὴν λέξιν καὶ κατὰ τὰ πράγματα, εἰ ἁπλᾶ καὶ χωρὶς λέγοιτο. κατὰ μὲν τὴν λέξιν, ὅτι τὸ μὲν διχῶς ἂν σχηματισθείη. λέγομεν γὰρ καὶ ἐξ ἀμούσου γίνεσθαι μουσικόν· καὶ τὸ ἄμουσον γίνεσθαι μουσικόν. θάτερον δέ, οὐκ ἔτι παραπλησίως. ἀλλ᾽ ἐπὶ μὲν τῶν πλείστων, τὸ τόδε μόνον. φαμὲν γὰρ τὸν ἄνθρωπον γίνεσθαι μουσικόν· οὐκ ἐξ ἀνθρώπου γίνεσθαι μουσικόν, καὶ Καλλίαν γραμματικόν, οὐκ ἐκ Καλλίου γραμματικόν. ἐπ᾽ ὀλίγων δὲ τὸ ἐκ τοῦδε δόξειεν ἂν εὐλογώτερον λέγεσθαι, ἢ τὸ τόδε. οἷον, ἐκ χαλκοῦ ἀνδριάντα γίνεσθαι φαμέν, οὐ τὸν χαλκὸν ἀνδριάντα. καὶ ἐκ πλίνθων γίνεσθαι οἰκίαν, οὐ τὰς πλίνθους γίνεσθαι οἰκίαν. καὶ αὕτη μὲν κατὰ τὴν λέξιν ἡ διαφορά. ἐκείνη δὲ κατὰ τὴν φύσιν, καὶ πολλῷ φανερωτέρα. τὸ μὲν γὰρ ἐν ταῖς μεταβολαῖς ὑπομένει. τὸ δὲ οὐχ ὑπομένει. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος μουσικὸς γινόμενος ἄνθρωπός ἐστι καὶ ὑπομένει. τὸ δὲ ἄμουσον οὐχ ὑπομένει. οὔτ᾽ ἂν καθ᾽ αὑτὸ λέγομεν τὸ ἄμουσον γίνεσθαι μουσικόν, τὸ ἄμουσον ὑπομένει· οὔτ᾽ ἂν τῷ ἀνθρώπῳ συμπλέκει τὸν ἄμουσον ἄνθρωπον γίνεσθαι μουσικόν, ὁ ἄμουσος ἄνθρωπος ὑπομένει. λέγω δὲ τὸ ὅλον τοῦτο καὶ σύνθετον ἐκ τῶν δυοῖν. οὕτω δὴ τούτων διωρισμένων, τὸ μὲν ὑποκείμενον, ὕλην καλῶ. τὸ δὲ μὴ ὑπομένον, στέρησιν. τὸ ἄμουσον. τὸ ἀγράμματον. ταῦτα δὲ φαντασθείημεν ἂν τὰ αὐτὰ εἶναι τῇ ὕλῃ κατ᾽ ἀριθμόν· οὐδὲ γὰρ δύναται καθ᾽ αὑτὰ ὑποστῆναι ταῦτα. ἀλλὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον τὸ ἄμουσον καὶ τὸ ἀγράμματον θεωρεῖται. ὁ λόγος δὲ τοιαῦτα διακρίνει. οὐ γὰρ ταυτὸν ἀνθρώπῳ τε καὶ ἀμούσῳ εἶναι ἀνθρώπῳ· μεμνῆσθαι δὲ χρὴ καὶ τῶν προτέρων διαφορῶν. ὅτι τὸ μὲν ὑπομένειν ἔφην, τὸ δὲ οὐχ ὑπομένειν. τὸν μὲν γὰρ ἄνθρωπον σώζεσθαι, τὸ δὲ ἄμουσον μή. καὶ τοῦτο εἰκότως, γινομένης γὰρ εἰς τὸ μουσικὸν τῆς μεταβολῆς, ὑπεξίσταται μὲν τὸ ἐναντίον ᾧ εἰσιόντι, μένει δὲ ὃ οὐκ ἀντίκειται. ἑτέρα δὲ καὶ ἡ κατὰ τὴν λέξιν διαφορὰ ἔφην δέ, ἐπὶ μὲν τῆς στερήσεως, καὶ τὸ ἐκ τοῦδε λέγεσθαι καὶ τὸ τόδε. καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου μουσικόν, καὶ τὸ ἄμουσον γίνεσθαι μουσικόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ συνθέτου. ἐπεὶ δὲ τῆς ὕλης, οὐκ ἔτι ὁμοίως καθ᾽ ἑαυτὴν λεγομένης. ἀλλ᾽ ἐφ᾽ ὧν μὲν θάτερον. ἐφ᾽ ὧν δὲ θάτερον μᾶλλον ἁρμόζειν· τὸν μὲν ἄνθρωπον γίνεσθαι γραμματικόν, οὐκ ἐξ ἀνθρώπου γραμματικόν· ἐκ δὲ ξύλων τὴν ναῦν, οὐ τὰ ξύλα γίνεσθαι ναῦν. καίτοι φαίης ἂν οἰκειότερον εἶναι τὸ μὲν ἐκ τοῦδε, τῇ στερήσει. θάτερον δὲ τῷ ὑπομένοντι καὶ τῇ ὕλῃ. σημαίνει γοῦν μᾶλλον ἐκείνη μὲν ἡ πτῶσις τὸ ἐκχωροῦν. ἥδε δὲ τὸ ὑφιστάμενον. ἀλλ᾽ ὅμως λέγεται τὸ ἐκ τοῦδε καὶ ἐπὶ τῆς ὕλης ὡς προειρήκαμεν. λέγω δὲ ἐπ᾽ ἐκείνων ἐφ᾽ ὧν οὐκ ἔστιν ὠνομασμένον τὸ ἀντικείμενον. ἀλλ᾽ ἐνυπάρχει μὲν τῇ ὕλῃ, δῆλον δὲ οὐκ ἔστιν. τό τε γὰρ ἐκ τοῦδε κατὰ τῆς ὕλης κατηγοροῦμεν. ὡς ἐχούσης ἐν αὑτῇ καὶ τὸ ἐναντίον τῇ μελλούσῃ μορφῇ. τὴν γὰρ ἀντικειμένην ἀμορφίαν τῷ σχήματι τοῦ ἀνδριάντος οὐκ ἔχοντες ὀνομάσαι, ἐκ τοῦ χαλκοῦ λέγομεν γίνεσθαι τὸν ἀνδριάντα. ὡς ἐνυπαρχούσης αὐτῷ καὶ τῆς ἀμορφίας. σχεδὸν οὖν τοῦτο λέγομεν ὡς ἐκ τοῦ ἀμορφώτου χαλκοῦ, κατὰ τὴν ἀνδριάντος ἀμορφίαν γίνεται ὁ ἀνδριάς. καὶ ἐκ τῶν ἀσχηματίστων ξύλων κατὰ τοδὶ τὸ σχῆμα, γίνεται ἡ ναῦς. εἰ γὰρ καὶ τῇ λέξει μὴ φανερῶς, τῇ δυνάμει γε τοῦτο σημαίνομεν. διόπερ ἐξ ἀρχῆς διαιρούμενος ἔφην, τὸ ἐκ τοῦδε καὶ ἐπὶ τοῦ συνθέτου λέγεσθαι. ὡς ἐκ τοῦ ἀγραμμάτου ἀνθρώπου τὸν γραμματικόν. ἀλλ᾽ ἐπὶ τινῶν μὲν καὶ διαρρήδην ὡς ἐπὶ τούτου. ἐπ᾽ ἐνίων δέ, τῇ δυνάμει, ὡς ἐκ τοῦ χαλκοῦ τὸν ἀνδριάντα. καὶ τοίνυν ὅταν λέγωμεν ἐξ ὕδατος ἀὴρ γίνεται. καὶ τότε λέγομεν τὸ ἐκ τοῦδε ὡς ἐκ τοῦ συνθέτου. σύνθετον γὰρ ἐστὶ τὸ ὕδωρ, ἔκ τε τοῦ ὑπομένοντος, καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῷ εἴδει τῷ ἐνυπάρξαντι μέλλοντος ἀέρος γίνεσθαι. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ὑπομενόντων αὐτῶν, ἅπερ

ἦν γίνεται

ἦν γίνεται τὰ ἐξ αὐτῶν. οὐδὲ γὰρ τὰ σύνθετα ἐλέγομεν ὑπομένειν ὅλα· οἷον, τὸν ἄμουσον ἄνθρωπον ὅταν γίνηται μουσικός. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως πέρα τῶν ἱκανῶν. Δεῖται δὲ πάντως τῆς στερήσεως ἡ ὕλη πρὸς τὰς γενέσεις. μὴ γὰρ οὔσης ταύτης περὶ αὐτήν, πῶς ἄν τι γένοιτο ἐξ αὐτῆς. ἤδη γὰρ ἂν φθάνοι εἶναι ὃ γίνεται. δεῖται μέν τοι ὡς συμβεβηκυίας ἄλλης φύσεως ἄλλῃ φύσει, εἰ καὶ μὴ καθ᾽ ὑπόστασιν, κατὰ γοῦν τὸν λόγον. πάλιν γὰρ εἴπερ ἐν τῇ οἰκείᾳ οὐσίᾳ τὴν στέρησιν ἔχει συνειλημμένην, φθείροιτο ἂν ταῖς εἰς τὸ εἶδος μεταβολαῖς. εἴγε τὸ εἶναι αὐτῷ ἐν τῷ ἐστερῆσθαι. καίτοι λέγομεν τῆς ὕλης τὸ εἶναι ἐν τῷ δυνάμει. ἡ δὲ δύναμις, δηλονότι μετὰ τῆς στερήσεως. οὐδὲ γὰρ ἔτι δύναμις εἴη, μὴ σὺν αὐτῇ πάντως καὶ τῆς στερήσεως νοουμένης. ἵνα οὖν μὴ τοῦτο διαταράττῃ, καλῶς ἔχει μικρὸν ἄνωθεν ἀναλαβεῖν. ἑκάστῳ τοίνυν τῶν ὁπωσδήποτε ὑφεστώτων, τὰ μὲν ὑπάρχει καθ᾽ αὑτὸ κειμένῳ, τὰ δὲ παραβαλλομένῳ πρὸς ἕτερον· οἷον, τῷ ξύλῳ. τὸ μὲν εἶναι δίπηχυ, καθ᾽ αὑτό. τὸ δὲ διπλασίῳ, πρὸς ἕτερον. καὶ τοίνυν τῇ ὕλῃ, τὸ μὲν εἶναί τι καὶ ὑπάρχειν ὅλως, καθ᾽ αὑτό. τὸ δὲ δυνάμει εἶναι, πρὸς ἕτερον. οὐ γὰρ δὴ καὶ πρὸς τὸ ὕλην εἶναι τὸ δυνάμει ἔχει. εἴη γὰρ ἂν οὕτως τὸ δυνάμει τὸ ὕλην εἶναι. ἀλλὰ δῆλον ὡς οὖσα τι πρῶτον αὐτή, καὶ ὑπάρχουσα ἐνεργείᾳ, οὕτως ὕλη τινῶν ἐστι. καὶ τὸ δυνάμει πρὸς ταῦτα ἔχει. τὸ μὲν οὖν ὄνομα τῆς ὕλης πάντως τὸ δυνάμει συνεφέλκεται. καὶ πρὸς ἃ λέγεται ὕλη, πρὸς ταῦτά ἐστι καὶ δυνάμει. οὐ μὴν τό γε εἶναι αὐτῆς τοιοῦτόν ἐστιν, ὡς μόνον πρὸς ἕτερα εἶναι. ἀλλὰ χαλεπὸν μὲν ὡς ἀληθῶς καταληφθῆναι τῆς σχέσεως ταύτης ἀπογυμνουμένην. φανείη δ᾽ ἂν προσκαρτεροῦντι. πάλιν οὖν ἀναληπτέον. δυοῖν μὲν γὰρ ὀνομάτων περὶ αὐτῆς λεγομένων, ὑποκειμένου τε καὶ ὕλης. τὸ μὲν ἔοικεν ἅπτεσθαι μᾶλλον αὐτῆς ἐκείνου τοῦ εἶναι, ὃ κέκτηται καθ᾽ ἑαυτήν. τὸ δέ, ἣ πρὸς ἕτερα ἔχει. ἀμφότερα μὲν γὰρ τῶν πρὸς ἄλληλα. καὶ γὰρ ἡ ὕλη τινός. καὶ τὸ ὑποκείμενόν τινι. ἀλλ᾽ ὅταν μὲν ὡς ὕλη τινὸς λαμβάνηται, τότε ἔσται μετὰ στερήσεως καὶ τοῦ δυνάμει. λέγεται γὰρ ὕλη τοῦ μήπω γεγενημένου. ὅταν δὲ ὡς ὑποκείμενον, οὐ πάντως μετὰ στερήσεως. ὑποκεῖσθαι μὲν γὰρ οὐ κωλύεται καὶ τῷ ἐνυπάρχοντι εἴδει. ὕλη δὲ πῶς ἂν εἴη τούτου λοιπόν, πρὸς ὃ μηκέτι ἔχει τὸ δυνάμει. ὥστε καὶ τὸν χαλκὸν μέχρι μὲν ἀσχημάτιστός ἐστιν, εἴποις ἂν ὕλην εἶναι τοῦ ἀνδριάντος. ὅταν τὸ διαρθρωθῇ τῇ μορφῇ, οὐκ ἔθ᾽ ὕλην, ἀλλ᾽ ὑποκείμενον. σημεῖον δέ, ὅτι κατὰ τὸ ὑποκείμενον μένων ὁ χαλκὸς αὐτὸς οὑτοσί, ἄλλο τι ἄλλου γίνεται ὕλη. ὅπερ γάρ φησιν ὁ Βοηθός, ἡ ὕλη ἐν τοῖς ποιοῖς, οὐκ ἔτι ὕλη διαμένει, ἄμορφος γὰρ καθ᾽ αὑτὴν καὶ ἀνείδεος εἴγε ὕλη. ἀλλ᾽ εἰς ὑποκείμενον ἤδη περιίσταται. μετ᾽ εἴδους γὰρ τοῦτο καὶ πέρατος, καὶ ὑποκείμενον εἴδει καὶ πέρατι. ἡ μὲν γὰρ ὕλη πρὸς τὸ ἐσόμενον ὀνομάζεσθαι φαίνεται. τὸ δὲ ὑποκείμενον, πρὸς τὸ ἤδη ὄν. καὶ εἴη ἂν τὸ πρᾶγμα τοῦτο ὃ λέγομεν ὕλην, ὑποκείμενόν τι. ᾧ συμβέβηκεν ἐν τῇ φύσει τὸ δεκτικὸν εἶναι τῶν ἐναντίων. ὥσπερ γὰρ τοῦ εἴδους, οὕτω καὶ τῆς στερήσεώς ἐστι δεκτική. πῶς οὖν ἄποιος καθ᾽ αὑτήν; ὅτι νὴ Δία μὴ στέρησιν ἐνταῦθα ποιότητος σημαίνει τὸ ἄποιον, ἀλλ᾽ ἀπόφασιν, ὡς τὸ ἀγράμματον, ὡς τὸ ἄμουσον, ἀντὶ τοῦ μὴ γραμματικοῦ καὶ μὴ μουσικοῦ. εἰ δὲ ἐσήμαινε στέρησιν, ποιότητα ἂν αὐτῇ προσετίθει τὸ ἄποιον. καὶ γὰρ ἡ στέρησις οἷον εἰ ποιότης. ἐφ᾽ ὧν γοῦν ἀληθὴς ἡ ἀπόφασις ἡ στέρησις οὐ συνέπεται. οὐ γὰρ ἐφ᾽ ὧν τὸ μὴ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. οὐδὲ ἐφ᾽ ὧν τὸ μὴ κομῶν καὶ τὸ φαλακρόν. οὐδαμῶς οὖν τὸ εἶναι τῆς ὕλης ἐν τῷ ἐστερῆσθαι. ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ κηρὸς δυνάμενος λέων γενέσθαι, οὐδὲ γὰρ ἦν ἔτι κηρὸς ἡνίκα λέων ἐγίγνετο. οὕτω καὶ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον δυνάμενον ἁπάσας δέχεσθαι τὰς μορφάς, ἐν στερήσει μέν ἐστιν ἁπασῶν. οὐ μὴν καθὸ ὑποκείμενόν ἐστι, κατὰ τοῦτ᾽ ἐστὶν ἐν στερήσει. οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν ὑποκείμενον ἔτι, εἰ στερήσει τινὰ μορφὴν ἀφωρίζετο. ἀλλὰ καθὸ συμβέβηκεν αὐτῷ ὄντι τινὶ καθ᾽ αὑτό, καὶ πρὸς ἄλλα ἅττα εὐφυῶς ἔχειν, διατεθῆναι καὶ ὁρισθῆναι ὑπό τινος εἴδους, ὑποκείμενον μὲν οὐδὲν κωλύεται εἶναι. ὕλη δὲ οὐκ ἔστιν ἔτι τούτου. τοῦτο μὲν οὖν καὶ εἰς ὕστερον ἐπισκεψόμεθα. ἐπανιτέον δ᾽ ὅθεν περ ἐξέβημεν. πολλαχῶς τοίνυν τοῦ γίνεσθαι λεγομένου. καὶ τῶν μέν, οὐ γίνεσθαι ἁπλῶς λεγομένων, ἀλλὰ τὸ δέ τι γίνεσθαι. ἁπλῶς δὲ γίνεσθαι λεγομένων τῶν οὐσιῶν. τὸ μὲν γὰρ λευκόν, οὐχ ἁπλῶς γίνεσθαι, ἀλλὰ τὸ δέ τι πάντως. σῶμα γὰρ γίνεται λευκόν. καὶ διπηχυαῖον γίνεται, οὐχ ἁπλῶς. ἀλλὰ τουτὶ τὸ δένδρον, φυτὸν μέντοι γίνεται ἁπλῶς. καὶ ἄνθρωπος, γίνεται ἁπλῶς. κατὰ τοσούτους οὖν τρόπους τοῦ γίνεσθαι λεγομένου, ἐπὶ μὲν τῶν συμβεβηκότων, φανερὸν τὸ ὑποκείμενον. ἢ γὰρ ζῶον, ἢ φυτόν, ἢ σῶμα ὅλως ἐφ᾽ οὗ τὸ ποιὸν ἢ τὸ ποσὸν ἢ τὸ πρὸς ἕτερον γίγνεται. ἐπὶ δὲ τῶν οὐσιῶν, τῶν γίνεσθαι ἁπλῶς λεγομένων οἰήσεταί τις ἴσως μηδενὸς δεῖσθαι ὑποκειμένου. μὴ γὰρ γίνεσθαι τὴν γιγνομένην οὐσίαν. αὕτη δέ ἐστιν ἡ πρώτη καὶ αἰσθητή, ἡ μήτε ἐν ὑποκειμένῳ, μήτε καθ᾽ ὑποκειμένου. ὡς οὖν καὶ αὗται δέονταί τινος ὑποκειμένου πρὸς τὰς γενέσεις, εἰ καθολικώτερον περὶ πάντων τῶν γιγνομένων ἐπισκεψώμεθα, γένοιτο ἂν φανερόν. εὑρήσομεν γὰρ καὶ ἑκάστην τῶν λοιπῶν οὐσιῶν ἔκ τινος γιγνομένην ὑποκειμένου, ὥσπερ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ ἐκ τοῦ σπέρματος. καθόλου τοίνυν ἅπαντα τὰ γινόμενα ἢ μετασχηματίσει γίνεται μόνῃ, ὡς ἀνδριάς. οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐξαλλάττεται ἐν τῷ χαλκῷ, πλὴν τοῦ σχήματος καὶ τῆς θέσεως τῶν μορίων. ἢ προσθέσει, ὡς τὰ αὐξόμενα. ἢ ἀφαιρέσει,

ὡς ἐκ λίθου ὁ ἑρμῆς· ἢ συνθέσει, ὡς οἰκία· ἢ ἀλλοιώσει, τῇ τε κατά τινα ποιότητα παθητικήν· ἥτις ἰδίως ἀλλοίωσις· καὶ τῇ κατ᾽ οὐσίαν, ἥτις κυρίως μεταβολή. αὕτη δέ ἐστιν ἡ κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ὑπαλλαγή. ταῦτα δὲ ἅπαντα ἐφ᾽ ὑποκειμένου τινός, οὐ μόνον τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ ἐφ᾽ ὧν ἡ κυρίως μεταβολή. εἶναι γὰρ δεῖ πάντως καὶ ὑποκεῖσθαι περὶ ὃ γίνεται σωζόμενον ἡ μεταβολή, ὡς περὶ ὃ γίνεται ἡ πρόσθεσις, περὶ ὃ γίνεται ἡ ἀφαίρεσις, περὶ ὃ γίνεται ἡ σύνθεσις. ὥστε δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ γινόμενον ἅπαν ἀεὶ σύνθετόν ἐστιν, ἔκ τε τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς μορφῆς, ὥσπερ γε καὶ ἐξ οὗ ἐγίνετο καὶ τοῦτο σύνθετον ἦν, ἔκ τε ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῷ ἐσομένῳ. λέγω δὲ ἀντικεῖσθαι μὲν τὴν ἀμουσίαν, ὑποκεῖσθαι δὲ τὸν ἄνθρωπον· καὶ τὴν μὲν ἀσχημοσύνην καὶ τὴν ἀμορφίαν καὶ τὴν ἀταξίαν, ἀντικείμενον· ὑποκείμενον δὲ, τὸν χαλκὸν ἢ τὸν λίθον, ἢ τὸν χρυσόν. φανερὸν δὲ ὡς, εἴπερ τῶν φύσει ὄντων ταῦτα εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ αἴτια ἐξ ὧν ὡς ἐνυπαρχόντων ἕκαστον γίνεται. καὶ ἃ συμπληροῖ ἑκάστου τὸ εἶναι, ὅτι ταῦτα ἐστὶν ἐξ ὧν σύγκειται ἕκαστον, τό τε ὑποκείμενον καὶ ἡ μορφή. σύγκειται δὲ οὐχ ὡς ἐκ τῶν πλίνθων ἡ οἰκία, ἀλλὰ τῷ λόγῳ. ἄλλος γὰρ ἀνθρώπου λόγος, καὶ ἄλλος μουσικοῦ. ἔστι δὲ τὸ ὑποκείμενον, ὅταν αὐτὸ νοῆται καθ᾽ αὑτὸ, ἀριθμῷ μὲν ἕν. λόγῳ δὲ, δύο. λέγω δὲ τοῦτο διὰ τὴν στέρησιν ἣ συμβέβηκε τῇ ὕλῃ. ἄκουε δὲ καὶ νῦν. διαφέρουσι τῷ λόγῳ, εἰ καὶ ἕν εἰσιν ἀριθμῷ, καθάπερ Σωκράτης σιμός· ὁ μὲν ἄνθρωπος καὶ ὁ χρυσὸς, κἂν ἐπὶ τὴν πρώτην ὕλην ἐκ τούτων ἀνέλθῃς ἀριθμητὰ καὶ τόδε τι. χρυσὸς μὲν καὶ ἄνθρωπος φανερῶς. ἡ δὲ πρώτη ὕλη μᾶλλον ἀριθμητικὴ ἢ ἡ στέρησις. εἰ γὰρ οὐδὲ καθ᾽ ἑαυτὴν ἀριθμητὴ, ὅμως μᾶλλον ἐστὶν ἀριθμητὴ ἢ ἡ στέρησις. ἡ γὰρ σύγκρισις αὐτῇ πρὸς τὴν στέρησιν. καθ᾽ ὅσον γὰρ τῷ συναμφοτέρῳ, ὃ ἐστὶν ἀκριβῶς τόδε τι, ταύτην μᾶλλον συμβαίνει συνεργεῖν, ἢ τὴν στέρησιν, ὑπομένουσάν πως καὶ ἀναφαινομένην, ἐκείνης ὑπεξιούσης, κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον ἔχει αὐτὴ τὸ τόδε τι. ἡ δὲ στέρησις οὐδαμῶς ἔχει τὸ τόδε. πῶς γὰρ ἡ μὴ δὲ μένουσα. ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὕλης μὲν, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς γίνεται τὸ γινόμενον. ἐνυπάρχει γὰρ αὐτῷ. ἐκ δὲ τῆς στερήσεως κατὰ συμβεβηκός. τῷ γὰρ τῇ ὕλῃ συμβεβηκέναι, ἡ κυρίως ἐστὶν ἀρχή. διόπερ κυρίως μὲν λέγων, δύο φῄς εἶναι αἴτια προηγουμένως, τήν τε ὕλην καὶ τὴν μορφήν. εἴποις δ᾽ ἂν αὐτὰ καὶ τρία διὰ τὴν στέρησιν. καὶ ἔστι μὲν ὡς τἀναντία αἱ ἀρχαί. λέγω δὲ ἁπλούστερον νῦν ἐναντία, τὴν στέρησιν καὶ τὸ εἶδος. μετὰ ταῦτα γὰρ ὅπως ἀλλήλοις ἀντίκειται ἐπιλέξω. ἔστι δὲ ὡς οὐ τἀναντία. πάσχειν γὰρ αὐτὰ ὑπ᾽ ἀλλήλων ἀδύνατον. ἀλλὰ καὶ τοῦτο διασωσόμεθα ὑποθέντες τὴν ὕλην αὐτοῖς, πόσαι μὲν οὖν εἰσὶν ἀρχαὶ τῶν περὶ γένεσιν φυσικῶν, καὶ ὅπως πόσαι, προείρηται. καὶ δῆλον ὅτι δεῖ τοῖς ἐναντίοις ὑποκεῖσθαί τι καὶ τὰ ἐναντία δύο εἶναι. ἕτερον δέ τινα ἄλλον οὐκ ἀναγκαῖον. ἱκανὸν γάρ ἐστιν τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ποιεῖν τῇ ἀπουσίᾳ καὶ παρουσίᾳ τὴν μεταβολήν. ὥστε τὸ εἶδος τὴν χώραν ἀποπληροῖ καὶ τῆς στερήσεως. ἡ γὰρ στέρησις οὐ φύσις τις καὶ εἶδος ἐστὶν, ἀλλ᾽ ἀπουσία τοῦ εἴδους. Ἡ δὲ ὑποκειμένη φύσις ἐπιστητὴ κατὰ ἀναλογίαν. ὡς γὰρ πρὸς ἀνδριάντα χαλκὸς, ἢ πρὸς κλίνην ξύλον, οὕτως αὐτὴ πρὸς τὴν οὐσίαν τὴν σύνθετον ἔχει. καὶ ἁπλῶς πρὸς ἅπαν τὸ ὄν. ὑποκειμένη γὰρ τῇ οὐσίᾳ δηλονότι, καὶ τοῖς ταύτῃ συμβεβηκόσιν ὑπόκειται. πότερον δὲ οὐσία τὸ εἶδος, ἢ τὸ ὑποκείμενον, οὔπω δῆλον. οὔπω δὲ δῆλον καὶ ὅπως τὸ εἶδος ἀρχή. καὶ πότερον ἄφθαρτον ἅπαν, ἢ τι καὶ φθαρτόν. καὶ εἰ μὲν ἅπαν ἄφθαρτον, πῶς οὐκ ἀΐδιον ἅπαν. εἰ δ᾽ οὐχ ἅπαν ἄφθαρτον, πῶς ἅπαν ἀρχή. ταῦτα δὲ πάντα ἀνακείσθω νῦν. ἴσως γὰρ οὐδὲ φυσικῷ πρέπων ὁ λόγος, ἀλλὰ ἡ περὶ τῶν ἀϊδίων θεωρία τοῦ ὑπὲρ τοῦτον. Ὅτι δὲ μόνως οὕτως λύεται καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων ἀπορία λέγομεν μετὰ ταῦτα. ζητήσαντες γὰρ οἱ κατὰ φιλοσοφίαν πρεσβύτατοι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν φύσιν τῶν ὄντων, ἐξετράπησαν τῆς ἀληθείας· οἷον ὁδόν τινα ἄλλην ἀπωσθέντες ὑπὸ ἀπειρίας τοῦ διαλέγεσθαι, ὥστε φασὶν, οὔτε γίνεσθαι τῶν ὄντων οὐδὲν, οὔτε φθείρεσθαι. διὰ τὸ ἀναγκαῖον μὲν ἀεὶ γίνεσθαι τὸ γινόμενον ἢ ἐξ ὄντος, ἢ ἐκ μὴ ὄντος. ἀλλ᾽ οὔτε ἐξ ὄντος, εἶναι γὰρ ἤδη. οὔτε ἐκ μὴ ὄντος, ἀμήχανον γὰρ, δεῖ γὰρ ὑποκεῖσθαί τι πάντως. ὅθεν ἀναιροῦντες τὴν γένεσιν, ἐποίουν ἐκ προϋπαρχόντων τὰ ὄντα. συγκρίσει καὶ θέσει καὶ ἐκκρίσει. καὶ τοιαύταις τισὶ μηχαναῖς προσχρώμενοι, τὸ δὲ ἐφεξῆς τούτῳ συντιθέντες, οὐ δὲ εἶναι πολλὰ ἔφασαν, ἀλλὰ ἕν. εἰ γὰρ πολλὰ, διαφέροντα ἔσται. τῷ δὲ τοῦ ὄντος διαφέροντα μὴ εἶναι. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ταύτην ἔλαβον τὴν δόξαν διὰ τὰ εἰρημένα. ἡμεῖς δὲ λύομεν τὴν ἀπορίαν κατὰ δύο τρόπους. ὧν ὁ μὲν πρότερος, οὗτος, τὸ ἐξ ὄντος ἢ μὴ ὄντος γίνεσθαι. ἢ τὸ μὴ ὂν, ἢ τὸ ὂν γίνεσθαι· ἢ πάσχειν τι ἢ ποιεῖν. ἵνα καθολικώτερον εἴπω. λάμβανε δέ μοι τὸ λεγόμενον, οὐκ ἐπὶ τῆς κυρίως γενέσεως μόνον· ὡς ὅταν λέγωμεν ἄνθρωπον γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης ἁπλῶς. ὡς καὶ ὅταν λέγωμεν λευκὸν γίνεσθαι ἢ μουσικόν. ταῦτα δὴ πάντα λέγεται διχῶς καὶ δύο σημαίνει. καὶ ἵνα σοι γένηται σαφέστερον τοῦτο, ἐπὶ παραδείγματος αὐτὸ πρῶτον κατάμαθε. λέγομεν τὸν ἰατρὸν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν. τοῦτο δὲ διχῶς λέγομεν, ἢ καθ᾽ αὑτό. τουτέστι καθὸ ἐστὶν ἰατρὸς, ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὅταν μὲν θεραπεύῃ, καθ᾽ αὑτὸ ποιεῖ καὶ καθὸ ἰατρός. ὅταν δὲ οἰκοδομῇ, οὐ καθὸ ἰατρός. ἀλλ᾽ ὅτι τῷ ἰατρῷ συμβέβηκεν οἰκοδομικῷ εἶναι. πάλιν, ἂν μὲν γίνηται ὑπὸ ἀμελείας ἀνίατρος, πάσχειν αὐτὸν φαμὲν,

καθὸ ἰατρός. ἐὰν δὲ γίνηται λευκὸς, οὐ καθὸ ἰατρὸς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ὅτι ἐκ μέλανος ὢν συμβέβηκεν αὐτῷ. καὶ τοίνυν τὸ ἐκ μὴ ὄντος γίνεσθαι, ἢ τὸ μὴ ὂν γίνεσθαι δύο σημαίνει. ἓν μὲν, ὡς ἐνυπάρχοντος τοῦ μὴ ὄντος καὶ δεχομένου τὸ εἶναι, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ σημαίνει τὸ ἐκ μὴ ὄντος γίνεσθαι ἢ μὴ ὄν. τοῦτο δὲ ᾤοντο δηλοῦσθαι μόνον ἐκ τῆς φωνῆς ταύτης οἱ παλαιοί. καὶ διὰ τοῦτο ἀνῄρουν γένεσιν. ἕτερον δὲ ὡς ἐξισταμένου τοῦ μὴ ὄντος καὶ ἐκχωροῦντος τῷ ἐσομένῳ. ὡς ἐκ τοῦ ἀμούσου τὸ μουσικόν. καὶ τοῦτο ἐστὶ κατὰ συμβεβηκὸς ἐκ μὴ ὄντος. τὸ γὰρ οὕτως λεγόμενον ἔκ τινος γίνεσθαι, ὡς μὴ ὑπομένοντος, κατὰ συμβεβηκὸς ἐκ μὴ ὄντος γίνεσθαι. οὕτω φαμὲν ἐκ μὴ ὄντος ἡμεῖς γίνεσθαι τὰ γινόμενα. ἐπειδὴ ἐκ τῆς στερήσεως, ἥ ἐστι καθ᾽ αὑτὴν μὴ ὂν ἐκχωρούσης καὶ ἐξισταμένης γίνεται. ἢ καὶ οὕτως κατὰ συμβεβηκὸς ἐκ μὴ ὄντος, ἐπειδὴ ἐκ τῆς ὕλης ᾗ συμβέβηκεν τὸ μὴ ὂν ἡ στέρησις. οὕτω δὲ δύναται καὶ ἐνυπάρχειν τὸ μὴ ὄν. ἀλλ᾽ οὐ τὸ καθ᾽ αὑτὸ μὴ ὄν. ἀλλ᾽ ᾧ τοῦτο συμβέβηκεν. τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἡ ὕλη. ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἐξ ὄντος γίνεσθαι. καὶ τὸ ὂν γίνεσθαι. ἁπλῶς μὲν ἀμήχανον, καὶ καθὸ ὄν. ἤδη γάρ ἐστιν. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ ἐξ ὄντος οὐδὲν ἀδύνατον. ἵνα γὰρ μᾶλλον μάθῃς ὃ λέγω, μεταβῶμεν εἴς τι παράδειγμα. ὑποκείσθω γὰρ κύων εἰς ἵππον μεταβάλλειν. ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ζῷον, εἰς ὁτιοῦν ζῷον, ὃ δὴ καὶ γίνεται ἐπ᾽ ἐνίων. ὡς οὖν ἐπὶ τούτων ὁ λέγων ὅτι ζῷον ἐκ ζῴου γίνεται, οὐ τοῦτο λέγει. ὅτι ᾗ ζῷον· οὐδὲ γὰρ τὸ ζῷον καθὸ ζῷον, μεταβάλλει εἰς ζῷον, οὐ μεταβάλλει εἰς ἄλλο, ἔσται τὸ γινόμενον ζῷον, ἂν γίγνοιτο καθὸ ζῷον, ἐκ ζῴου ἂν γένοιτο. ἀλλὰ τὸ λεγόμενον ἐστὶν, ὅτι ἔκ τινος, ᾧ συμβέβηκεν ζῴῳ εἶναι, ἄλλο γίνεται ᾧ καὶ τὸ ζῴῳ εἶναι ὑπάρχει. οὕτως καὶ εἰ γίνοιτο ὕδωρ ἐξ ἀέρος, τὸ ὂν ἐξ ὄντος γίνεσθαι λέγεται. οὐχ ὅτι τὸ ὂν ἤδη γίνεται, οὐδὲ ὅτι τὸ γινόμενόν ἐστιν ἤδη. ἀλλ᾽ ὅτι ἔκ τινος οὗ τὸ ὂν κατηγορεῖται, ἕτερον γίνεται, ᾧ καὶ αὐτὸ τὸ ὂν ὑπάρχει. ὥσπερ δὲ εἰ γίγνοιτο ζῷον, καθὸ ζῷόν ἐστιν· οὐκ ἐκ ζῴου ἂν γίγνοιτο, ἀλλ᾽ ἐκ μὴ ζῴου οἷον σπέρματος. οὕτως εἰ γίγνοιτο ἁπλῶς ὄν, ἐξ οὐδενὸς ἂν τῶν ὄντων γίγνοιτο, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ πάντῃ μὴ ὄντος. ὃ ἐπειδὴ παντελῶς ἀμήχανον, οὐδ᾽ ἂν γίγνοιτο τὸ ἁπλῶς ὄν. καὶ ἐξ ὄντος οὖν, καὶ μὴ ὄντος ἡ γένεσις. καὶ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀντίφασις. οὐ γὰρ κατ᾽ αὐτό. ἀλλ᾽ ἐξ ὄντος μὲν, ἐπειδὴ ἕτερόν τι ἐστιν. ἐκ μὴ ὄντος δὲ, ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἔστιν ὃ γίνεται. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἔκ τινος μὲν ὄντος, ὃ οὐ γίνεται. τινὸς δὲ μὴ ὄντος. ὃ γίνεται. ὥστε ἡ στέρησις καὶ ἡ τοιαύτη φύσις αὐτῆς τηρεῖ τὴν γένεσιν. οὔτε τοῦ ὄντος ὡς γινομένου, διότι συνυπάρχει τῇ ὕλῃ. οὔτε τοῦ μὴ ὄντος ᾗ μὴ ὄν, διότι οὐκ ἐνυπάρχει τῇ ὕλῃ. εἷς μὲν δὴ τρόπος οὗτος τῆς λύσεως. ἄλλος δὲ, ἐκ τοῦ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. ἐκ γὰρ τῆς ὕλης γίνεται τὰ γινόμενα. ἐκ τοῦ δυνάμει μὲν ὄντος. ἐνεργείᾳ δὲ μὴ ὄντος. καὶ ταύτης δὲ τῆς λύσεως, ἡ τῆς στερήσεως φύσις αἰτία. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ποιοῦσα τὴν ὕλην δυνάμει μὲν εἶναι, ἐνεργείᾳ δὲ μή. οὐκοῦν πάντῃ ἀπόβλητος ἡ στέρησις πρὸς τὰς γενέσεις. οὐδὲ ἐν ἴσῃ χώρᾳ τοῖς ἄλλοις αἰτίοις, τοῖς κατὰ συμβεβηκὸς λεγομένοις. ὡς τὸ λευκὸν ἢ μέλαν, τὰ τῷ ἀνθρώπῳ συμβεβηκότα, τῷ γινομένῳ μουσικῷ. τὰ μὲν γὰρ οὐδὲ ὅλως συντελεῖ τι πρὸς τὰ γινόμενα. ἡ δὲ στέρησις τὸ ὅλον τοῦτο κατὰ συμβεβηκὸς αἰτία καὶ ἀρχή. ἀδύνατον γὰρ γενέσθαι μὴ προϋπάρξαντος ἐν τῷ ὑποκειμένῳ τοῦ ἐναντίου. Ὥστε μεμπτέοι οὐκ ἀπεικότως, τοὺς ταύτην παριδόντας τὴν φύσιν. ὅσοι μὲν τοίνυν ἐπ᾽ ἐνεργείᾳ ποιοῦσιν εἶναι τὸ ὑποκείμενον καὶ τὴν ὕλην. εἴτε πῦρ. εἴτε ἀέρα. εἴτε ἄλλο τι τῶν σωμάτων, οὐκ ἥπτοντο οὗτοι τῆς στερήσεως. Πλάτων δὲ τὴν ὕλην μηδὲν τῶν ὄντων εἶναι εἰπὼν, ἐπέβαλέ πως καὶ τῇ στερήσει, ἀλλ᾽ οὐχ ἱκανῶς. συμβαίνει γὰρ αὐτῷ ποιεῖν τὰς γενέσεις ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ᾗ μὴ ὄν. καθὸ γὰρ ἐπαινεῖ Παρμενίδην ἓν εἶναι τὸ ὂν λέγοντα, καὶ τὸ παρὰ τὸ ὂν, οὐκ ὄν. κατὰ τοῦτο ἂν ἐκ τοῦ ἁπλῶς μὴ ὄντος ποιοῖτο τὰς γενέσεις, οὐ γὰρ οἷόν τε ἑνὸς ὄντος τοῦ ὄντος· καὶ τοῦ παρὰ τοῦτο μὴ ὄντος. οὔ τι μὴ ὄντος. οὐδὲ κατὰ συμβεβηκὸς μὴ ὄντος. ἀλλ᾽ ἁπλῶς μὴ ὄντος, ὡς ᾤετο Παρμενίδης, σώζεσθαι τὴν τῆς ὕλης φύσιν. ᾗ τι μέν ἐστιν, τι δὲ οὔ. καὶ δυνάμει μέν ἐστιν ἐνεργείᾳ δὲ ὄν. εἰ δὲ ἐκ μὲν τοῦ ὄντος τοῦ ἑνὸς ὃ μόνον ἐστὶν, οὐδὲν ἂν γένοιτο. ἀμετάβλητον γὰρ ἐκεῖνο. δεῖ δὲ, εἴ τι γίνεται, ἐξ ἑτέρου τινὸς γίνεσθαι. πᾶν δὲ τὸ παρ᾽ ἐκεῖνο τὸ ὂν, οὐκ ὂν παντελῶς. ὁ τὴν μὲν δόξαν ταύτην ἀποδεχόμενος, γένεσιν δὲ εἶναι διδοὺς, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος αὐτὴν παράγει, κἂν διαῤῥήδην τοῦτο μὴ λέγῃ. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐκεῖνο ὀρθῶς, ὅτι μὴ χωρίζει κατὰ τὸν λόγον τὴν ὕλην τῆς στερήσεως. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τῷ ἀριθμῷ ταὐτόν εἰσιν, οἴεται ὁμοίως ἔχειν αὐτὰς, καὶ τῷ λόγῳ καὶ τῇ δυνάμει τῆς φύσεως. ἡμεῖς μὲν γὰρ ὕλην, καὶ στέρησιν ἕτερον εἶναί φαμεν, καὶ τούτων τὴν ὕλην κατὰ συμβεβηκὸς μὴ ὂν, ὅτι αὐτῇ συμβέβηκεν ἡ στέρησις, τὴν οὖσάν πως, τὸ πάντῃ μὴ ὄν. καὶ αὕτη μὲν ἐγγὺς τοῦ ὄντος εἶναι. ἐγγὺς γάρ ἐστι τοῦ συνθέτου καὶ πῶς ἤδη καὶ μέρος αὐτοῦ. τὴν δὲ, ἀπουσίαν ἐκείνου. καὶ οὕτως οὐκ ἐκ τοῦ ἁπλῶς μὴ ὄντος ἡμῖν αἱ γενέσεις. ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς μὴ ὄντος καὶ δυνάμει ὄντος. οἱ δὲ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγοντες, εἴτε ἓν σημαίνουσι τοῖς ὀνόμασιν, εἴτε δύο, τῆς ὕλης ὅμως ἀμφότερα κατηγοροῦσιν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὐ πράγματα τρία λέγουσι τὰς ἀρχὰς, ἀλλ᾽ ὀνόματα. τὸ γὰρ μέγα καὶ τὸ μικρόν. οὐ τὸ μὲν αὐτοῖς τὴν ὕλην σημαίνει. τὸ δὲ, τὴν στέρησιν. ἀλλ᾽ ἄμφω τὴν ὕλην. τὴν δὲ στέρησιν παρεώρων. καὶ οὐ χωρίζουσι τῷ λόγῳ. ἡμεῖς δὲ πάμπολυ ταῦτα διαφέρειν φαμέν. ἡ μὲν γὰρ ὕλη μένουσα συναιτία τῇ μορφῇ τῶν

γινομένων ἐστὶν ὥσπερ μήτηρ, ἡ δὲ ἑτέρα μοῖρα τῆς ἐναντιώσεως, λέγω δὲ τὴν στέρησιν, πολλάκις ἂν φαντασθείη πρὸς τὸ κακοποιὸν αὐτῆς ἐνατενίζοντι τὴν διάνοιαν· οὐδὲ εἶναι τὸ παράπαν. φθαρτικὴ γὰρ τοῦ εἶναί ἐστι καὶ τοῦ εἴδους, ὅ ἐστιν ἑκάστῳ τὸ εὖ καὶ τὸ ἀγαθόν. καίτοι θαυμαστὸν μὲν εἰ ἔστι φθείρουσα τὸ εἶναι. θαυμαστὸν δὲ εἰ μή ἐστι ποιοῦσα τὸ γίγνεσθαι. οὐ γὰρ ἂν γίγνοιτό τι μὴ φθειρομένου τινός. ἀλλ' ἦν ἅπαντα ἀΐδια. Τὰ κακὰ οὖν ἐκ ταύτης καὶ διὰ ταύτην. ἡ γὰρ ὕλη, τῷ τῆς στερήσεως εἶναι δεκτική, καὶ τὸ δυνάμει ἔχειν, ἀσθενεστέρα ἐστίν, ἢ ὥστε κατέχειν ἀεὶ τὰς μορφὰς ὧν μεταλαμβάνει. πόθεν οὖν μεταλαμβάνει; ὅτι ὀρέγεται τοῦ θείου καὶ ἐφίεται τοῦ ἀγαθοῦ. λέγω δὲ ἀγαθόν τε καὶ θεῖον τὸ πρῶτον εἶδος· τὸ πρῶτον αἴτιον, πρὸς ὃ πάντα νένευκεν ᾧ συνέχει πάντα ὁμοιωθῆναι καθ' ὅσον δύναται. δύναται δὲ ὡς πέφυκεν ἕκαστον. ἡ δὲ ἔφεσις αὕτη πῶς ἐν τῇ ὕλῃ; ἡ αὐτή ἐστιν ἀληθινὴ ἡ πρόνοια, ὄρεξιν ἐνυπάρχειν τοῦ καλοῦ τῷ αἰσχρῷ· καὶ τῷ ἐνδεεῖ τοῦ αὐτάρκους. τούτῳ δὲ τῷ εἴδει τῷ πρώτῳ καὶ ἀΰλῳ καὶ χωριστῷ, καὶ τοῖς παρὰ τούτου χορηγουμένοις τοῖς ἐνύλοις, ἐναντίον μέν ἐστιν ἡ στέρησις. ἡ δὲ ὕλη νένευκεν ἐπ' αὐτὸ καὶ ὀρέγεται. εἰ δὲ ἔχοι τὴν στέρησιν ἐν τῇ φύσει τῇ ἑαυτῆς, φθορᾶς ἂν ἐφίοιτο. φθορὰ γὰρ τοῦ ἐναντίου ἡ παρουσία τοῦ ἐναντίου. εἰ γὰρ δὴ οὐκ ἄλλο τι ἡ στέρησις, ἀλλὰ ταυτὸν ἀκριβῶς τῇ ὕλῃ, πῶς σώζοιτο ἂν ἐν ᾧ τινὸς εἴδους μεταλαμβάνειν. ὅτι φησί, καὶ τότε ἐνυπάρχει περὶ αὐτήν· ἄλλου γὰρ ἐστέρηται πάντως ἡ ὕλη κἂν τοῦ δέ τινος μεταλαμβάνῃ. ἔπειτα ἐν τῷ λόγῳ τῆς ὕλης ἡ στέρησις, οὐχὶ τοῦ δέ τινος, ἀλλὰ πάντων ὁμοίως ἂν ἐφθείρετ' ἂν οὖν κἂν τι μὲν ἔχῃ τῶν εἰδῶν, τὶ δὲ μή. εἰ οὖν μὴ δὲ τὸ εἶδος ἐφίεται ἑαυτοῦ. οὐδὲ γὰρ ἐπιδεὲς ἑαυτοῦ. μήτε τὸ ἐναντίον. φθαρτικὰ γὰρ ἀλλήλων τὰ ἐναντία. λείπεται τὴν ὕλην εἶναι τὴν ὀρεγομένην τοῦ εἴδους. ὥσπερ ἂν εἰ θῆλυ ἄρρενος, ἢ αἰσχρὸν καλοῦ. αἰσχρὸν δέ, οὐχ ὡς αἰσχρότης. οὐ γὰρ καθ' αὑτὴν αἰσχρόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, ᾗ μετέχει τῆς στερήσεως. Φθείρεται δὲ καὶ γίνεται ἡ ὕλη. ἔστι μὲν ὡς, ἔστι δὲ ὡς οὔ. κατὰ συμβεβηκὸς μὲν γὰρ φθείρεται, ἐπειδὴ τὸ συμβεβηκὸς αὐτῇ φθείρεται καθ' αὑτό. τοῦτο δέ ἐστιν ἡ στέρησις. φθείρεται οὖν ἐπειδὴ τὸ ἐν αὐτῇ φθείρεται. ὡς τὸν ἀμφορέα φθείρεσθαι φαμέν, ὅταν ὁ ἐν αὐτῷ οἶνος φθαρῇ. κατὰ δὲ τὴν οἰκείαν φύσιν οὐ φθείρεται. οὐδέποτε γὰρ ἀπόλλυσι τὸ δυνάμει, ἀλλ' ἄφθαρτος καὶ ἀγέννητος. εἴτε γὰρ γίνεται, ὑποκεῖσθαι τι δεῖ πρῶτον, ἐξ οὗ ἐνυπάρχοντος γίνεται. τοῦτο δέ ἐστιν αὐτή. ὥστε πρὶν γενέσθαι ἐστίν. εἴτε φθείρεται, εἰς τοῦτο ἀφίξεται ἔσχατον. ὥστε ἐφθαρμένη ἐστὶν πρὶν φθαρῆναι. καὶ περὶ μὲν ὕλης, ἀρκείτω ταῦτα, ὅτι ἄφθαρτος. ὅτι ἀγέννητος. ὅτι ἕτερον τῆς στερήσεως. ὅτι πρῶτον ὑποκείμενον ἐξ οὗ πρώτου γίνεται ἕκαστον ἐνυπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός. τοῦτο γὰρ προστεθείκαμεν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς στερήσεως. γίνεται γὰρ καὶ ἐκ τῆς στερήσεώς τι, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Περὶ δὲ τῆς κατὰ τὸ εἶδος ἀρχῆς, πότερον μία ἢ πολλά. καὶ τίνες εἰσίν, οὐκ ἔτι φυσικοῦ διορίσαι, ἀλλὰ τῆς πρώτης φιλοσοφίας. περὶ δὲ τῶν φυσικῶν καὶ φθαρτῶν εἰδῶν, ἃ μὴ κυρίως ἀρχαί, ἀλλὰ τῶν ἐν γενέσει καὶ ὡς στοιχείων, ἐν τοῖς ὕστερον δεικνυμένοις ἐροῦμεν.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ.

Ἄλλην τοίνυν ἀρχὴν ποιησάμενοι τῆς παρούσης θεωρίας οἰκειοτέραν, πειραθῶμεν ἀποδοῦναι τί ποτέ ἐστιν τοῦτο, ὃ καλοῦμεν φύσιν. ἔστι δὴ τῶν ὄντων, τὰ μέν, διὰ φύσιν. τὰ δέ, δι' ἄλλας αἰτίας. δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, οἷον, κλίνη. βάθρον. στρατηγία. πολιτεία. θησαυροῦ εὕρεσις. τούτων γοῦν τὰ μὲν διὰ τέχνην ἐστίν. τὰ δὲ διὰ τύχην. τὰ δὲ διὰ προαίρεσιν. διὰ φύσιν δέ ἐστι, τά τε ζῷα, καὶ τὰ τούτων μόρια. τῶν γὰρ φύσει, καὶ τὰ μέρη φύσει. καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τεχνιτῶν, οἰκία μέν, διὰ τέχνην. λίθοι δέ, οὐκ ἔτι. καὶ τὰ φυτὰ διὰ φύσιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ ἁπλᾶ τῶν σωμάτων· γῆ. πῦρ. ὕδωρ. ἀήρ. εἰ δὴ λέγοιμεν τίνι διαφέρει τὰ φύσει τῶν μὴ φύσει, τοῦτο ἂν εἴη φύσις. διαφέρει δὲ τῷ τὰ μέν, φαίνεσθαι ἐν αὐτοῖς ἀρχὴν ἔχοντα καὶ αἰτίαν κινήσεώς τε καὶ στάσεως. φανερώτατα μὲν τὰ ζῷα. καὶ γὰρ κινεῖται τόπον ἐκ τόπου. καὶ αὔξεται καὶ φθίνει. καὶ ἀλλοιοῦται ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς αἰτίας. τὰ φυτὰ δέ, τὰς μὲν ἄλλας ἔχει κινήσεις. τῆς δὲ μεταβατικῆς κατὰ τόπον, ἀφῄρηται. ὥσπερ γε καὶ τὰ ἁπλᾶ τῶν σωμάτων, μόνην ἐξ αὐτῶν ἔχει τὴν κατὰ τόπον. οὐ μόνον δὲ κινεῖται, ἀλλὰ καὶ ἵσταται διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς αἰτίας τὰ φυσικὰ σύμπαντα σώματα, ἐκτὸς τοῦ θείου. τοῦτο γὰρ κινήσεως ἀρχὴν ἔχει μόνον ἐν ἑαυτῷ. κλίνη δὲ καὶ ἱμάτιον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ἐστίν, καθόσον μὲν κλίνη λέγεται καὶ ἱμάτιον, οὐδὲ μίαν ἀρχὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον. ἠρεμεῖ γὰρ ἀεὶ τὸ εἶδος τὸ ἐκ τῆς τέχνης αὐτῇ τεθέν. καθ' ὅσον δὲ συμβέβηκεν αὐτοῖς λιθίνοις ἢ ξυλίνοις εἶναι ἢ μικτοῖς ἐκ πλειόνων στοιχείων, κατὰ τοῦτο ἂν καὶ κάτω φέροιτο ἀφεθέντα, καὶ εἰς σηπεδόνα ἂν μεταβάλλοι. ὥστε εἴη ἂν ἡ φύσις ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἐν οἷς ἐστίν. ἆρα οὖν φυσικὸν σῶμα ὁ ἀνδριάς. φέροιτο ἂν γὰρ κάτω, καὶ ἔχοι τὴν αἰτίαν ἐν ἑαυτῷ τῆς κινήσεως; ἢ οὐκ ἐν ἑαυτῷ πρώτῳ καὶ ᾗ λέγεται ἀνδριάς. ἀλλ' ἐν τῷ χαλκῷ. ἀλλ' ἡ ναῦς ἣν ὁ κυβερνήτης κινεῖ, πῶς οὐ φύσει ταύτην ἔχει τὴν κίνησιν, ὅσον γε ἐπὶ τῷ λόγῳ; ἐν αὐτῇ γὰρ ἐστὶν ὁ κυβερνήτης, καὶ ἐν αὐτῇ πρώτῃ. οὐ γὰρ ἐν ἄλλῳ τινί, καὶ πρώτης νεώς. οὐ γὰρ τὴν κυβερνητικὴν λέγω. αὕτη μὲν γὰρ ἐν πρώτῃ ἂν εἴη τῇ ψυχῇ. ἀλλὰ τὸν κυβερνήτην τὸν κατέχοντα τὸ πηδάλιον; ἀλλὰ ῥητέον ὡς οὐ καθ' ἑαυτὴν ἡ ναῦς ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου κινεῖται. οὔτε γὰρ ἐν τῷ λόγῳ τῆς νεὼς ὁ κυβερνήτης, οὔτε ἡ ναῦς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ κυβερνήτου. ὥσπερ ἦσαν δύο τρόποι τοῦ καθ' αὑτό. διὰ τοῦτο καὶ χωρίζεται κυβερνήτης νεώς, ἐπεὶ μὴ καθ' αὑτὸ ὑπάρχει τῇ νηΐ. ἐπεὶ καὶ ὁ νοσῶν ἰατρὸς καὶ ἑαυτὸν ὑπάγων, ἐν ἑαυτῷ μὲν ἔχει πρώτῳ τὴν κινοῦσαν ἀρχήν. τουτέστι τὴν τέχνην. ὑγιάζεται δὲ καὶ κινεῖται οὕτως, οὐ καθ' αὑτό. οὐ γοῦν ᾗ νοσεῖ. πῶς γὰρ ὁ νοσῶν ὑγιάζετο ἂν ὑφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ᾗ συμβέβηκεν τῷ νοσοῦντι καὶ ἰατρῷ εἶναι. διὸ καὶ χωρίζεται ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ποιουμένων. ποιούμενα γὰρ ὀνομάζω τὰ τεχνικά. οὐδὲν γὰρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὰς ἀρχὰς τῆς ποιήσεως. ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν ἄλλοις καὶ ἔξωθεν, οἷον οἰκία, καὶ τῶν ἄλλων τῶν χειροκμήτων ἕκαστον. τὰ δέ, ἐν αὐτοῖς μέν, ἀλλ' οὐκ ἐν πρώτοις, οὐδὲ καθ' αὑτά, ὥσπερ εἰρήκαμεν. διὰ δὲ ταῦτα γνωριμώτερον ποιητέον τὸν ὁρισμόν, ὅτι φύσις ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἐν ᾧ πρώτως ὑπάρχει, καθ' αὑτὸ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. φύσις μὲν οὖν τοῦτό ἐστιν. φύσιν δὲ ἔχει ὅσα τὴν τοιαύτην ἔχει ἀρχήν, καὶ εἰσὶ πάντα ταῦτα οὐσία. σύνθετα γὰρ ἤδη ἐξ ὕλης καὶ εἴδους ἐστίν. ἡ γὰρ φύσις ἀεί τι ὑποκείμενον ἔχει καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν. ἐν ὑποκειμένῳ δέ, οὐχ ὡς τὰ συμβεβηκότα, ἀλλ' ὅτι ἀρχὴ ἔνυλος, καὶ οὐ τῶν καθ' αὑτὰ ἀσωμάτων. κατὰ φύσιν δὲ λέγεται, τά τε φύσιν ἔχοντα, καὶ πρὸς τούτοις, αἱ τῶν φύσιν ἐχόντων κατὰ τὴν φύσιν ἐνέργειαι. οἷον τοῦ πυρὸς ἡ ἄνω φορά. οὔτε γὰρ φύσις τοῦτο. ἡ γὰρ τῆς φορᾶς ἀρχὴ φύσις, οὐκ αὐτὴ ἡ φορά. οὔτε ἔχει φύσιν. οὐ γὰρ ὑποκείμενόν τί ἐστιν ἡ ἐνέργεια. κατὰ φύσιν δέ ἐστιν. ὥστε ἐπὶ πλεῖον τὸ κατὰ φύσιν λέγεται

Τὰ διὰ φύσιν quæ sint

Τίνι διαφέρει τὰ φύσει τῶν μὴ φύσει

Duo modi eorum quæ dicuntur καθ' αὑτό. 1. ps

q. d. non στάσις movet n. sempiternum motum

τὸ φύσιν ἔχειν. λέγεται δὲ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ φύσει. ἀλλὰ τοῦτο γε ἐπ' ἔλαττον. φύσει γάρ ἐστιν τινὰ οὐκ ὄντα κατὰ φύσιν. ὡς τὰ ἐκ γενετῆς πηρώματα. ἔστι μὲν γὰρ καὶ ταῦτα ἔργα τῆς φύσεως, σφαλλομένης δὲ, καὶ οὐχ ᾗ πέφυκεν προϊούσης. ταῦτα μὲν διωρίσθω. ὡς δ' ἔστιν ἡ φύσις, πειρᾶσθαι δεικνύναι, γελοῖον. φανερὸν γὰρ ὅτι πολλὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων ἐστὶν, ἃ διὰ φύσιν ἐστὶν καὶ φύσει. καὶ ἅμα οὐδὲν ἐναργέστερόν ἐστι τούτου. διὰ δὲ ἀφανεστέρων τὸ φανερὸν ἐπιδεικνύναι, οὐκ εἰδότων ἐστὶν χρείαν ἀποδείξεως, οὔτε κρίνειν τὸ δι' αὑτὸ καὶ μὴ δι' αὑτὸ γνώριμον. τοῦτο δὲ ἄν τις καὶ περὶ χρωμάτων ἀξιώσειε, πηρὸς ὢν ἐκ γενετῆς, ὥστε συλλογισμῷ μαθεῖν ὅτι τὰ χρώματα ὄντα ἐστίν. ἀλλ' εἰ καὶ ἐπορίσατο, περιττὸς ἂν ἦν ὁ συλλογισμός. νῦν δὲ ὀνομάτων ἀκούσεται μόνων. χρώματα δὲ αὐτὸν ὁ συλλογισμὸς οὐ διδάξει, οὐ γὰρ συλλογισμῷ χρώματα, ἀλλ' ὄψει κρίνεται. εἰ δή τις, καὶ τὸν νοῦν πηρὸς ὢν, τὰ ἐναργῆ μὴ καθορῷ, τούτῳ κἂν συλλογισμοὺς παρεχώμεθα, λόγους μὲν ἐροῦμεν, πράγματα δὲ αὐτὸν οὐ διδάξομεν. τοῦτο μὲν δὴ ἄνευ λόγου θετέον. Ζητητέον δὲ ἐκεῖνο μᾶλλον, πότερον ἕν τι σημαίνει πρᾶγμα ἡ φύσις, ἢ τῶν πολλαχῶς λεγομένων ἐστίν. ἔοικε δὲ ὁμωνυμία τις ἐμφαίνεσθαι τῷ ὀνόματι. λέγεται γὰρ ἕνα μὲν τρόπον ἡ ὕλη φύσις. διττὴ δὲ αὕτη. ἡ μὲν τῶν ἐπὶ μέρους καὶ τινὸς ὕλη τις, ἀμόρφωτος μὲν πρὸς ἕτερον, οὐ μὴν ἁπλῶς, ὡς ἐκείνης πλίνθοι. πλίνθων δὲ, γῆ καὶ ὕδωρ. φυτοῦ δὲ, τὰ στοιχεῖα. ἡ δὲ ἀνωτάτω καὶ ἁπλῶς ἀνείδεος οὖσα. ἄλλον δὲ τρόπον ἡ μορφὴ καὶ τὸ εἶδος, καὶ ἡ κατὰ τὸν λόγον οὐσία. τρίτη δὲ, ἡ κατὰ τὴν γένεσιν λεγομένη καλεῖται φύσις. αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἐπὶ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφὴν κίνησις καὶ ὁδός. ἄλλη δὲ ἡ ταύτης αἰτία τῆς κινήσεως ἐνυπάρχουσα ἑκάστῳ τῶν φύσει ὄντων. ἥ τις δὴ καὶ μάλιστα φύσις λέγεται. λέγεται δὲ καὶ πᾶσα οὐσία φύσις ὅπως δή ποτε συνεστῶσα, εἴτε ἁπλῆ εἴτε σύνθετος. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων αὖθις ἂν παρῇ, πῶς λέξομεν. νῦν δὲ περὶ τῆς ὕλης τε καὶ τοῦ εἴδους ἐπισκεπτέον, τί μᾶλλον ἂν λέγοιτο φύσις. ἐνίοις μὲν γὰρ ἂν ἡ ὕλη φύσις μᾶλλον δοκεῖ. οἷον κλίνης φύσις, τὸ ξύλον. ἀνδριάντος δὲ, ὁ χαλκός. κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ ὕδατος φύσις, τὸ πρῶτον αὐτῷ ὑποκείμενον ἀμορφώτατόν τε καὶ ἀσχημάτιστον. σημεῖον δέ φησιν Ἀντιφῶν, ὅτι εἴ τις κατορύξειε κλίνην, καὶ λάβοι δύναμιν ἡ σηπεδὼν ὥστε ἀφεῖναι βλαστὸν, οὐκ ἂν γενέσθαι κλίνην, ἀλλὰ ξύλον. ὡς τοῦτο μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχον αὐτῷ, τὴν κατὰ ῥυθμὸν διάθεσιν. ῥυθμὸν γὰρ καλεῖ τὴν μορφήν. τὴν δὲ οἰκείαν οὐσίαν ἐκείνην οὖσαν ἣ διαμένει ταῦτα πάσχουσα συνεχῶς. εἰ δὲ καὶ ἄλλο τι πρὸς τὸ ξύλον λόγον ἔχει ὥσπερ τὸ ξύλον πρὸς τὴν κλίνην. οἷον, ὥσπερ αὐτὸ ὑπόκειται τῇ κλίνῃ. οὕτως ὕδωρ ἢ γῆ. ἢ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν ὑπόκειται τῷ ξύλῳ, ἐκεῖνα τὴν φύσιν εἶναι τοῦ ξύλου, ὥσπερ τὸ ξύλον τῆς κλίνης. διὰ τοῦτο ὅσοι μὲν πῦρ ἐνόμιζον τὴν ὕλην τῶν ὄντων, καὶ φύσιν τοῦτο ἐνόμιζον τῶν ὄντων. ὅσοι δὲ ὕδωρ ὕλην, ταὐτὸ καὶ φύσιν. ὅσοι δὲ πλείους τὰς ὕλας, πλείους καὶ τὰς φύσεις. τὰ δὲ ἄλλα πάντα, πάθη τούτων, καὶ ἕξεις, καὶ διαθέσεις. δεῖ μὲν γὰρ τὴν φύσιν ἀεὶ σώζεσθαι τῶν ὄντων. τοιοῦτον δὲ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον. τὰ δὲ ἄλλα γίνεται καὶ φθείρεται ἀπειράκις. οὗτοι μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον προσοικειοῦσι τὴν ὕλην τῇ φύσει. Οἱ δὲ ὑπὲρ τοῦ εἴδους ἱστάμενοι καὶ τοῦτο ἀληθέστερον λέγεσθαι φύσιν ὑπολαμβάνοντες, προτέροις κέχρηνται τοῖς ἐπὶ τῶν τεχνῶν παραδείγμασιν. ὡς γὰρ ἐπὶ ἀνδριάντος καὶ νεὼς καὶ τῶν ὑπὸ τέχνης δημιουργουμένων, εὕροις ἂν οὐκ ἐν τῇ ὕλῃ τὴν τέχνην, ἀλλ' ἐν τῷ εἴδει. οὕτω καὶ ἐπὶ φυτοῦ καὶ ἐπὶ ζώου καὶ τῶν ὑπὸ φύσεως γινομένων, εὕροις ἂν οὐκ ἐν τῇ ὕλῃ τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐν τῷ εἴδει. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν τὸ εἶδός ἐστιν ἡ τέχνη, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν, τὸ εἶδός ἐστιν ἡ φύσις. οὐ γὰρ τὰ ξύλα τῆς νεὼς τέχνη, οὐδὲ ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος, ἀλλὰ τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή. τοῦτο γάρ ἐστιν τὸ κατὰ τέχνην γεγονὸς καὶ τεχνικός. οὕτως οὖν οὐδὲ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἡ φύσις, ἀλλ' ὁ λόγος ἑκάστου καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κατὰ φύσιν γεγονὸς, καὶ τὸ φυσικόν. οὔτε γὰρ ὁ χαλκὸς τέχνην ἔχει πρὶν τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος λαβεῖν. οὔτε ἡ ὕλη φύσιν πρὶν τινὰ μορφὴν ὑποδέξασθαι. οἷον, ἡ δυνάμει σὰρξ καὶ τὸ δυνάμει ὀστοῦν, ὅταν γένηται ὀστοῦν ἐνεργείᾳ. εἰ δὲ ἅμα τῷ τὸ εἶδος λαβεῖν, καὶ ἔχει φύσιν, καὶ κατὰ φύσιν ἐστὶν, τὸ εἶδος ἂν ἡ φύσις. εἶδος δὲ οὐχ ὡς σχῆμα, οὐδὲ ὡς εὐειδὲς ἐλέγομεν ἢ δυσειδὲς, ἀλλὰ καθ' ὃ ἕκαστον ὁριζόμενοι, τὸ τί ἐστιν ἀποδίδομεν. καὶ γὰρ οὖν καὶ τοῦτο ἴστεον, ὅτι φύσις μὲν ἑκάστου, τὸ εἶναι ἑκάστου, καὶ καθὸ ἐστὶν ἕκαστον ὅ ἐστιν. ἔστι δὲ ἕκαστον ὅ ἐστι κατὰ τὸ εἶδος, οὐ κατὰ τὸ ὑποκείμενον. ὥστε τὸ εἶδος ἡ φύσις. τοῦτο δὲ ἡμεῖς τὸ εἶδος οὐκ ἐλέγομεν χωριστὸν καθ' ὑπόστασιν, ἀλλὰ μόνον κατὰ λόγον. τὸ δὲ ἐκ τούτου καὶ τῆς ὕλης φύσις μὲν οὐκ ἔστιν, φύσει δέ. τὸ γὰρ εἶδος καὶ ὕλη συνδιατεθέντα, οὐκέτι λέγονται φύσις. ἀλλὰ τὸ γινόμενον ἐκ τούτων. οἷον τὸ φυτὸν καὶ τὸ ζῶον, φύσει μὲν εἶναι λεχθήσεται, οὐκ ἔστι δὲ φύσις. καθ' αὑτὸ μέντοι γε ἕκαστον καὶ ἰδίᾳ λαμβάνοντι, μᾶλλον φύσις τὸ εἶδος τῆς ὕλης. εἰ γὰρ ἔτι γίγνοιτό τι καὶ φύοιτο, πρὶν ἅπαν τὸ εἶδος ἀπολαβεῖν, λέγομεν οὔπω τὴν αὐτοῦ φύσιν ἔχειν. ἕκαστον γὰρ τότε καὶ ἔστι καὶ εἶναί τι λέγεται, ὅταν ᾖ ἐντελεχείᾳ, τουτέστιν ὅταν ἀπειλήφῃ τὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ τελειότητα. τὸ δὲ εἶδος, ἡ τελειότης. ὥστε καὶ συλλογισαίμεθα ἄν, οὗ τῇ παρουσίᾳ τὰ φύσει ὄντα, φύσει ἐστὶ, τοῦτο ἔστι φύσις. τῇ δὲ τοῦ εἴδους παρουσίᾳ τὰ φύσει ὄντα, φύσει ἐστὶ, τὸ εἶδος

ἄρα φύσις. πρὸς Ἀντιφῶντα δὲ οὐ χαλεπὸν εἰπεῖν. ὡς εἰ διὰ τοῦτο τὴν ὕλην ᾤετο φύσιν, ὅτι γένοιτο ἂν ἐκ κλίνης εἰ λάβοι σηπεδόνα βλάστημα, τὸ ξύλον οὐ κλίνη. γίγνεται δὲ καὶ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος. πῶς οὐκ ἂν εἴη τὸ εἶδος φύσις. ὁ γὰρ ἄνθρωπος εἶδος ὡς ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δῆλον. τὸ μὲν γὰρ τεχνικὸν εἶδος, οὐδὲ ἡμεῖς ἂν εἴποιμεν φύσιν. διόπερ οὐδὲ τῆς κλίνης τὸ εἶδος φύσις ἐστίν. οὐ γάρ ἐστιν ἀρχὴ κινήσεως ἐνυπάρχουσα. τὸ μέντοι φυσικὸν καὶ ἔνυλον εἶδος, ἀεὶ τὸ ὅμοιον τὴν γένεσιν ἔχει. κύων τε ἐκ κυνός. καὶ ἵππος ἐξ ἵππου. ἔτι πᾶν τὸ γινόμενον λέγεται τοῦτο γίγνεσθαι, ἐφ' ὃ ἡ πρόοδος καὶ οὐκ ἀφ' οὗ. διὰ τί γοῦν τὸ ξύλον βάθρον γίγνεσθαι λέγεις ὑπὸ τοῦ τέκτονος καὶ οὐχὶ ξύλον, ὅταν σχηματίζηται εἰς βάθρον; ὅτι πρόεισιν εἴποις ἂν εἰς τὴν τοῦ βάθρου μορφὴν, ἐκ τῆς τοῦ ξύλου. διατί δὲ ὅταν ὕδωρ εἰς ἀέρα μεταβάλλει, ἀέρα φὴς αὐτὸ γίγνεσθαι, οὐχ ὕδωρ; ὅτι τοῦ μὲν, ἀπολείπει τὸ εἶδος. τοῦ δὲ, σπεύδει λαβεῖν. οὕτως οὖν καὶ τὸ φυόμενον ἡνίκα φύεσθαι λέγεις, ἐπειδὴ εἰς φύσιν ἔρχεται φύεσθαι λέγεις. ἐπειδὴ καὶ οὐκ ἀπὸ φύσεως μὲν, ἔρχεται δὲ ἐπὶ τὸ εἶδος. ὥστε καὶ οὕτω τὸ εἶδος φύσις. οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἰάτρευσις ἔρχεται μὲν εἰς ὑγίειαν, ὀνομάζεται δὲ ἀπὸ τοῦ ποιοῦντος τῆς ἰατρικῆς, οὐχ οὕτως ἡ φύσις, ἡ ὡς γένεσις ἔχει πρὸς τὸ εἶδος, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ὑγίανσις. ὅτι ὁδὸς εἰς ὑγίειαν. καὶ ὡς ἡ θέρμανσις. ὅτι ὁδὸς εἰς θερμότητα, ἀπὸ τῶν τελῶν ὀνομάζεται. οὕτως ἡ φύσις, ὅτι ὁδὸς εἰς φύσιν ἐστὶ, διὰ τοῦτο καλεῖται φύσις. ἐπεὶ δὲ ἐδείξαμεν, ὅτι τὸ εἶδος μᾶλλον τῆς ὕλης φύσις ἐστίν, γνωστέον ὅτι ἡ φύσις ἡ ὡς μορφὴ, λέγεται διχῶς. καὶ γὰρ ἡ στέρησις εἶδος πώς ἐστι. διὸ φύσει καὶ τὰ πηρώματα. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὅπως ἐνδέχεται σημαίνεσθαι, ὕστερον ἐπισκεψόμεθα. ἐπισκεψόμεθα δὲ πῶς ἡ στέρησις ἐναντίον τῷ εἴδει. καὶ πῶς δὲ ἀντικειμένων ἡ γένεσις ἡ ἁπλῆ καὶ ἡ τῆς οὐσίας. Νυνὶ δὲ ἴσως οὐκ ἀπὸ τρόπου θεωρῆσαι τίνι διαφέρει ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ. περὶ σώματα γὰρ ἄμφω, καὶ τὰ σώμασι συμβεβηκότα. οἷον, μήκη. καὶ στιγμάς. καὶ στερεά. καὶ ἐπίπεδα. ἢ οὐχ ὁμοίως. ἀλλ' ὁ μὲν φυσικὸς ὡς ἀεὶ μεθ' ὕλης ὄντα θεωρεῖ. ὁ δὲ χωρίζει τῷ λόγῳ τῆς ὕλης. καὶ ὁ μὲν τῆς θεωρίας ἔχει τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὸ φυσικὸν σῶμα, τὸ ἐν κινήσει. καὶ γὰρ ὅταν τὰ σχήματα θεωρῇ, ὡς πέρατα φυσικοῦ σώματος αὐτὰ θεωρεῖ. ὁ δὲ μαθηματικὸς, οὐχ ὡς πέρατα. ἀλλ' ὡς εἴδη τινὰ καθ' αὑτὰ ὄντα ἀπάσης ἔξω κινήσεως. μᾶλλον δὲ ἴσως ἂν δόξειεν ὁ ἀστρολόγος ἐγγὺς εἶναι τοῦ φυσικοῦ. περὶ κινουμένων γὰρ οὗτος τὸν λόγον ποιεῖται. λέγει δὲ καὶ περὶ μεγέθους καὶ τοῦ σχήματος, ἃ καθ' αὑτὰ ὑπάρχει τοῖς σώμασι τοῖς φυσικοῖς. περὶ ὧν ἀνάγκη καὶ τὸν φυσικὸν εἰδέναι. εἰ γὰρ τί μέν ἐστιν ἥλιος εἴσεται. τῶν δὲ καθ' αὑτὰ αὐτῷ ὑπαρχόντων οὐδ' ὁτιοῦν, οὐκ ἔσται ἀληθῶς ἐπιστήμων. εἰ δὲ οὖν ἀμφότεροι λέγουσι περὶ σχημάτων ἡλίου καὶ σελήνης. καὶ πότερον ἡ γῆ σφαιροειδὴς καὶ ὁ κόσμος, τίνι διαφέροιεν ἄν; ἢ καὶ οὗτοι περὶ αὐτὰ μὲν, οὐχ ὡσαύτως δέ. καὶ γὰρ ὁ ἀστρολόγος ὁμοίως τῷ γεωμέτρῃ τὰ συμβεβηκότα τοῖς θείοις σώμασι θεωρεῖ, οὐχὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν προσεξετάζων. οὐδὲ ὅτι τὰ τοιαῦτα σχήματα καὶ μεγέθη καὶ αἱ κινήσεις οἰκεῖα τῇ τοιαύτῃ οὐσίᾳ. οὐδὲ τὰς δυνάμεις αὐτῶν. οὐδὲ ὅτι βέλτιον οὕτως. τῷ φυσικῷ δὲ περὶ ταῦτα καὶ ἐκ τούτων ἡ θεωρία. καὶ ὅλως ἄμφω μὲν περὶ κινουμένων τῶν θείων σωμάτων τὸν λόγον ποιοῦνται. ἀλλ' ὁ μὲν, τὸ ποσὸν τῆς κινήσεως. ὁ δὲ, τὸ ποιὸν ἐξετάζει. ὁ μὲν ὅτι ὁ ἥλιος ἐν τοσῷδε χρόνῳ, τοσόνδε κινεῖται. ὁ δὲ, ὅτι κύκλῳ φέρεται. ἢ τοιῶσδε εἰ τύχοι, διὰ τὴν τοιαύτην οὐσίαν. καὶ τὸ σχῆμα δὲ, ὅτι σφαιρικόν. ὁ μὲν, ἐπειδὴ μὴ πύρινον μηδὲ γήινον. ἀλλ' αἰθέριον. ὁ δὲ, ἐπειδὴ πανταχόθεν ὁμοίως ὁρᾶται. ὅλως γὰρ τὴν ὕλην οὐ προσποιοῦνται οἱ μαθηματικοὶ παντελῶς. ἀλλ' αὐτὸ τρίγωνον αὐτὸ, ἢ κύβον λαβόντες, οὕτω θεωροῦσιν, ἄνευ ὕλης τε καὶ κινήσεως. ταῦτα δὲ, εἰ μὲν καὶ καθ' ὑπόστασιν ἐχώριζον, ἀδύνατον ἂν ὑπετίθεντο. οὐ γάρ ἐστιν ὑπόστασις τῶν περάτων καθ' αὑτὰ χωρὶς ὧν ἐστιν πέρατα. νῦν δὲ ἐπειδὴ τῷ λόγῳ μόνον αὐτὰ διαιροῦσι, ὡς πέφυκε καὶ χωρίζεσθαι, οὐδὲν αὐτοῖς ἕπεται ψεῦδος. οἱ δὲ τὰς ἰδέας λέγοντες, ἃ μὴ δὲ τῷ λόγῳ χωριστὰ, ταῦτα καὶ ὑποστάσει χωρίζουσι. καίτοι περιττὸν μὲν καὶ ἄρτιον. καὶ εὐθὺ καὶ καμπύλον. καὶ σχῆμα καὶ γραμμὴν ἐστὶν ὁρίσασθαι μὴ προσλαμβάνοντας ἐν τῷ λόγῳ κίνησιν καὶ ὕλην. σαρκὸς δὲ καὶ ὀστοῦ καὶ ἀνθρώπου λόγον ἀποδοῦναι, ἢ τοῦ τοιοῦδε σώματος. καὶ ὅλως τῆς ὕλης ἐκλαθόμενον, ὁμοίως ἀδύνατον. ὥσπερ τοῦ σιμοῦ, χωρὶς τῆς ῥινός. καὶ τοῦ βλαισοῦ, χωρὶς τῶν σκελῶν. ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθὲς, δηλοῖ καὶ τῶν μαθημάτων ὅσα ἐστὶ φυσικώτερα. προσχρῆται γὰρ κινήσει τε καὶ αἰσθήσει. οἷον, ὀπτική, καὶ ἁρμονική. καὶ ἀστρονομία. γραμμὴν γὰρ λαβοῦσα παρὰ γεωμετρίας, ἣν ἐκείνη φυσικὴν οὖσαν οὐχ ὡς φυσικὴν ἐξετάσει, ἀλλὰ χωρίσασα τῆς ὕλης τῷ λόγῳ. λαβοῦσα οὖν τὴν τοιαύτην γραμμὴν, ἐπειδὴ χρήσουσιν αὐτῆς κατ' ἐνέργειαν ὑφεστώσης, οὐκέτι χωρίζουσι κινήσεως καὶ ὕλης, ἀλλὰ κέχρηνται ὡς φυσικῇ τε καὶ κινουμένῃ. τῇ γὰρ ἐκ τῆς διόπτρας εὐθείᾳ μεθ' ὕλης ἤδη χρῶνται καὶ κινήσεως. εἰ δὴ καὶ ὅσα τῷ λόγῳ δυνατὸν χωρίζειν ὅλως, ὅταν ἐνεργείᾳ ὄντα λαμβάνηται, οὐδὲ τῷ λόγῳ χωρίζεται, πόσῳ μᾶλλον φυλακτέον ἐστὶν χωρίζειν ἐνεργείᾳ τὰ μήτε κατ' ἐπίνοιαν χωριστά. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ φύσις διχῶς. τό, τε εἶδος καὶ ἡ ὕλη, ὥσπερ ὁ περὶ σιμότητος λέγων, περὶ ἀμφοῖν ἐρεῖ καὶ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους. τοιοῦτο γὰρ ἡ κοιλότης ἐν ῥινί. μᾶλλον μέντοι, κατὰ τὸ εἶδος ὁριεῖ. κατὰ γὰρ τοῦτο σιμῷ εἶναι,

οὕτως καὶ περὶ τῶν φυσικῶν λεκτέον. ὡς ἐν ὕλῃ μὲν καὶ μεθ' ὕλης ὄντων· τὸ μέν τοι εἶναι ἅ ἐστι, παρὰ τοῦ εἴδους ἐχόντων· ὥστε καὶ ὁριζόμενος προσχρήσεται μὲν τῇ ὕλῃ· ὁριεῖται δὲ κατὰ τὸ εἶδος. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις, ἐπειδὴ δύο αἱ φύσεις, περὶ ποτέρας τοῦ φυσικοῦ λέγειν. πότερον περὶ ἑκατέρας ἰδίᾳ, ἢ περὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν. ἀλλ' εἰ μὲν περὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν, δεῖ καὶ περὶ ἑκατέρας εἰδέναι. εἰς μὲν οὖν τοὺς ἀρχαίους ἀποβλέψαντι, δόξειεν ἂν μόνον περὶ τῆς ὕλης λόγος διαφέρειν τῷ φυσικῷ. ἐπὶ μικρὸν γάρ τι μέρος Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος τὸ εἶδος ὠνειροπόλησαν. ὁ μὲν, τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν ἀρχὰς θέμενος εἰδοποιούς. Δημόκριτος δὲ τὰ σχήματα. εἰς δὲ τὴν ἐκ τῶν προειρημένων ἀνάγκην, μᾶλλον ὁ περὶ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ εἴδους. οὐ μέν τοι γε ὡς τῆς ὕλης παντάπασιν ἐκλανθάνεσθαι. εἰ γὰρ ἡ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν. τῆς δὲ αὐτῆς τέχνης εἰδέναι τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην μέχρι τινὸς, οἷον ἰατρικῆς ὑγίειαν, καὶ χολὴν καὶ φλέγμα. ἐν οἷς ἡ ὑγίεια. ὁμοίως δὲ καὶ οἰκοδόμου, τό τε εἶδος τῆς οἰκίας, καὶ τὴν ὕλην, ὅτι πλίνθοι καὶ ξύλα καὶ τῶν ἄλλων. οὕτως ὁμοίως καὶ τῆς φυσικῆς ἂν εἴη τὸ γνωρίζειν ἀμφοτέρας τὰς φύσεις. ἔτι τε τῆς αὐτῆς τὸ τέλος εἰδέναι, καὶ τὰ πρὸς τὸ τέλος. οἷον, ἰατρικῆς ὑγίειαν, καὶ τὰ πρὸς ὑγίειαν. οὐκ ἄρα τὸ εἶδος γινώσκειν, τούτου καὶ τὴν ὕλην. ἕνεκα γὰρ τοῦ εἴδους ἡ ὕλη. ὅτι γὰρ τὸ εἶδος καὶ ἡ τοιαύτη φύσις τέλος τῶν φυσικῶν σωμάτων ἐστὶν, οὕτως ἂν καταμάθοις. ὅταν κινούμενόν τι συνεχῶς καὶ τάξει ἀφικνούμενον εἰς τὸ ἔσχατον καὶ τέλος, παύσηται τῆς εἰς τὸ πρόσθεν ὁδοῦ. τοῦτο τῆς κινήσεως τέλος εἶχε, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. νόει δέ μοι τὴν κίνησιν ἀνεμπόδιστον προϊοῦσαν καὶ περατουμένην καθ' αὑτὴν, οὐκ ἔξωθέν τινος αἰτίας αὐτὴν ἐπισχούσης. τοιοῦτον οὖν τέλος τὸ εἶδος. ἐπὶ τοῦτο γὰρ αἱ φυσικαὶ κινήσεις ἐλθοῦσαι, ἡ γένεσις καὶ ἡ αὔξησις, τελειοῦνταί τε καὶ ἵστανται. καὶ ἔπειτα ἀνακάμπτουσιν. γελοίως δὲ ὁ ποιητὴς, ἔχει τὴν τελευτὴν ἧς περ οὕνεκα ἐγένετο. ἔστι μὲν γάρ τι ἔσχατον καὶ ὁ θάνατος. οὐ πᾶν δὲ τὸ ἔσχατον τέλος τε καὶ οὗ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸ βέλτιον. πᾶν γὰρ ἀγαθοῦ τινος ἐφίεται. καὶ ἡ αὔξησις οὐ θανάτου χάριν ἐγίνετο. εἴγε καὶ πρὸ τοῦ θανάτου παύεται πολλάκις. ἀλλὰ τῆς τελειότητος καὶ τοῦ εἴδους, ἀμέλει καὶ ἵσταται καθ' αὑτὴν, ὅταν εἰς τὸ τοιοῦτον τέλος ἀφίκηται. ὁ δὲ θάνατος τελευταῖον, οὐχ ὡς σκοπὸς, ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖον σύμπτωμα τῆς τοιαύτης οὐσίας. ἔτι καὶ ποιοῦσιν αἱ τέχναι τὴν ὕλην. αἱ μὲν γὰρ, ἁπλῶς. αἱ δὲ, εὔεργον. ἁπλῶς μὲν οἰκοδομικὴ τὰς πλίνθους. εὔεργον δὲ, πλαστικὴ τὸν κηρόν. εἰ δὲ ταῖς ποιητικαῖς συμβαίνει πολλαχοῦ τὸ ποιεῖν τὴν ὕλην, πῶς οὐ ταῖς θεωρητικαῖς τὸ γινώσκειν αὐτὴν ἀναγκαῖον; ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τέλος ὄντες. πολλὰ γὰρ καὶ ἡμῶν γίνεται χάριν. οὐ μόνον ἴσμεν τὰ ἡμῶν ἕνεκεν, ἀλλὰ καὶ χρώμεθα αὐτοῖς. πῶς δὲ ἡμεῖς τὸ τέλος, καὶ ὅτι διχῶς τὸ τέλος, ἐν τοῖς ἠθικοῖς λέγεται σκέμμασιν. οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν εἰ ποιοῦσιν ἔνιαι τέχναι τὴν ὕλην. ὅπου γε καὶ ὅσαι αὐτῶν ἀρχιτεκτονικαὶ, αὗταί περ δοκοῦσι μάλιστα τοῦ εἴδους ἕνεκεν ἐπιτάττειν ταῖς ὑπ' αὐταῖς, ὅμως καὶ τῆς ὕλης λόγον ποιοῦνται. δύο δέ ἐστιν εἴδη τῶν τοιούτων τεχνῶν. καὶ ὅμως ἄμφω τῆς ὕλης φροντίζει. ὧν ἡ μὲν, χρῆται τῷ εἴδει μόνον. τῇ δὲ ὑπ' αὐτὴν, ὁρίζει τί ποτ' ἐστὶ, καὶ ὅπως ἂν γένοιτο ἐπιτάσσει. οὕτω γὰρ ἔχει κυβερνητικὴ πρὸς ναυπηγικήν. χρῆται μὲν γὰρ τῷ εἴδει τῆς νεὼς ὁ κυβερνήτης. ὑφηγεῖται δὲ ἐργαζομένῳ τῷ ναυπηγῷ, ποῖον σχῆμα νεὼς πλωϊμώτερον. οὐ μέν τοι γε ἐκ παντὸς ξύλου ναυπηγοῦντος ἀνάσχοιτο ἄν, ἀλλὰ μέλει καὶ ὕλης αὐτῷ. τὸ γὰρ εἶδος ᾧ χρῆται, ποιᾶσδε ὕλης προσδεῖται, εἰ μέλει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον εὖ ἀποδώσειν. ἄλλη δέ τις ἐστὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λεγομένων, ἡ χρῆται μὲν οὐκέτι τῷ εἴδει, ἀλλ' ἐργάζεται αὐτὸ καὶ ποιεῖ. ταῖς δὲ ὑπ' αὐτὴν ἐπιτάσσει περὶ τῆς ὕλης. ὡς ναυπηγικὴ τῇ τε ὑλοτομικῇ καὶ τῇ πριστικῇ. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην, ὅταν γίγνηται ἀπὸ τῆς τέχνης ἡ ὕλη, τοῦ εἴδους χάριν γίνεται καὶ τοῦ ἔργου. οὕτως ἐφ' ὧν οὐ γίνεται, ἀλλὰ ἐστὶν, τοῦ εἴδους ἕνεκέν ἐστιν καθάπερ ἐν τοῖς φυσικοῖς. εἴρηται δὲ ὅτι τῷ τὸ τέλος γινώσκοντι, καὶ τὰ πρὸς τὸ τέλος γνωστέον. ἔτι τῶν πρός τι ἡ ὕλη. ἡ γὰρ ὕλη τινὸς εἴδους ὕλη, καὶ ἄλλη γε ἄλλου, δῆλον δὲ ὡς ἡ προσεχής. ὥστε ὁ θάτερον εἰδὼς, καὶ θάτερον εἴσεται ἐξ ἀνάγκης. περὶ μὲν οὖν τῆς ὕλης μέχρι τοσούτου ἐπισκέψεται ὁ φυσικὸς, ὥστε τὴν περὶ αὐτῆς θεωρίαν εἰς τὸ εἶδος ἐπαναφέρειν. περὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἄχρι τινός; ἢ, ὥστε μὴ χωρίζειν αὐτὸ τῆς ὕλης. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἰατρὸς νεῦρον ἐξετάζει, οὕτως ὁ φυσικὸς ἄνθρωπον. εἰ γὰρ καὶ χωρίζεταί ποτε τὸ ἔνυλον εἶδος, ἀλλὰ λόγῳ γε οὐχ ὑποστάσει. μαρτύριον δὲ τοῦ πάντα ἔνυλα εἶναι τὰ φυσικὰ εἴδη, τὸ πάντα ὅσα γίνεται ὑπὸ τῶν τοιούτων, καὶ αὐτὰ γίνεσθαι τοιαῦτα. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ καὶ ἥλιος. ὥστε ἀμφότερα ἔνυλα τὰ ποιητικὰ αἴτια. καὶ τὸ προσεχὲς, ὁ ἄνθρωπος. καὶ τὸ πρῶτον, ὁ ἥλιος. εἰ δέ τι χωριστὸν εἶδος κατ' οὐσίαν ἐστὶ, καὶ ὅπως ἔχει πρὸς τὰ φύσει. καὶ τί ἐστι, τῆς πρώτης ἔργον φιλοσοφίας διορίσαι. περὶ μὲν τῶν ἀρχῶν τῶν ὡς στοιχείων, ἱκανὰ ἔστω τὰ εἰρημένα.

Ἀναλαβόντες δὲ ἄνωθεν περὶ τῶν αἰτίων πειρασθῶμεν ἀπαριθμεῖν καθ' ὅσους λέγεται τρόπους. ἕνα μὲν οὖν τρόπον αἴτιον λέγεται, ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος. οἷον, ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος. καὶ ὁ χρυσὸς, τῆς φιάλης. καὶ τὰ τούτων γένη. προσεχῶς μὲν γὰρ ὕλη τῆς φιάλης οὗτος ὁ χρυσός. ὡς γένος δὲ, ὁ χρυσὸς καὶ τὸ σῶμα. ἄλλον δὲ τρόπον τὸ εἶδος καὶ τὸ παράδειγμα,

τουτέστιν

τουτέστιν ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι. παράδειγμα δὲ εἶπον, οὐχ ὡς οἱ τὰς ἰδέας λέγοντες, αὐτό τι καθ' αὑτὸ ὑφεστὼς καὶ χωριστὸν εἶδος. ἀλλ' ἐπειδὴ ὥρισται τὸ εἶδος ἑκάστου τῶν ἀπὸ φύσεως γινομένων. οἷον, ἀνθρώπου. ἵππου, βοός. ἐλαίας. συκῆς. πλατάνου. καὶ ἡ ταῦτα δημιουργοῦσα ἀρχὴ, μέχρι τοσούτου πρόεισι κινοῦσα τὴν ὕλην, μέχρις οὗ τὸ εἶδος τοῦτο καὶ τὴν μορφὴν τελέως ἐναρμόσαι τῇ ὕλῃ. ἔτι ὅθεν ἡ ἀρχὴ πρώτη τῆς μεταβολῆς. οἷον, ὁ βουλεύσας αἴτιος. καὶ πατὴρ τοῦ τέκνου. πρώτην δὲ εἶπον, ὅτι καὶ τὰ ὄργανα δοκεῖ κινήσεως αἴτια γίνεσθαι, ἀλλ' οὐ πρῶτα. πρὸς τούτοις ἕτερον αἴτιον ὡς τὸ τέλος. τοῦτο δέ ἐστι τὸ οὗ ἕνεκα. οἷον, αἴτιον τοῦ περιπατεῖν ἡ ὑγίεια. καὶ οὐ μόνον τοῦ περιπατεῖν, ἀλλὰ πάντων ἁπλῶς, ὅσα ὑπὸ τοῦ ποιοῦντος τὸ τέλος γίνεται μεταξὺ τοῦ τέλους ἄλλο ἐξ ἄλλου, τούτων ἁπάντων αἴτιον ἡ ὑγίεια. οἷον, ἰσχνασίας. καθάρσεως. φαρμακείας. τῶν πρὸς ταῦτα ὀργάνων. πάντα γὰρ τοῦ τέλους ἕνεκα ταῦτα. καὶ ὅσα ἔργα, ὡς τὸ περιπατεῖν. καὶ ὅσα ὄργανα, ὡς σικύα. σμίλη. τὰ μὲν οὖν αἴτια σχεδὸν τοσαῦτα λέγεται. συμβαίνει δὲ πολλαχῶς λεγομένων τῶν αἰτίων, πολλὰ τοῦ αὐτοῦ γίνεσθαι αἴτια. οὐ κατὰ συμβεβηκὸς μὲν, οὐ μὴν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον. οἷον, φιάλης, χρυσοχόος τε καὶ χρυσός. ἄμφω μὲν αἴτια καθ' αὑτά. ἀλλ' ὁ μὲν, ὡς δημιουργός. ὁ δὲ, ὡς ὕλη. δύναται δὲ τινὰ καὶ ἀλλήλων αἴτια εἶναι. οἷον, οἱ πόνοι τῆς εὐεξίας, καὶ αὐτὴ, τοῦ πονεῖν, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον. ἀλλὰ τὸ μὲν, ὡς τέλος, ἡ εὐεξία. οἱ πόνοι δὲ ὡς ἀρχὴ κινήσεως. ποιητικοὶ γὰρ οἱ πόνοι τῆς εὐεξίας. καὶ τέλος ἡ εὐεξία τοῖς πόνοις. ἔτι δύναται ταὐτὸν αἴτιον εἶναι τῶν ἐναντίων. ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως ἐχόντων. ὁ γὰρ παρὼν αἴτιος τῆς σωτηρίας τῆς νεώς. οὗτος ἀπὼν, τῆς ἀνατροπῆς ὡς ὁ κυβερνήτης. ἅπαντα μέν τοι γε, ὥσπερ ἔφην, εἰς τέτταρας τρόπους πίπτει τοὺς φανερωτάτους. καὶ πάλιν γε αὐτοὺς ἀκριβείας ἕνεκα, ἐξαριθμητέον. πρῶτον μὲν εἰς τὴν ὕλην καὶ τὸ ὑποκείμενον, οὐχ εἷς δὲ ὁ τρόπος τῆς ὕλης. ἄλλως γὰρ ὑπόκειται τὰ στοιχεῖα ταῖς συλλαβαῖς. κατὰ σύνθεσιν γάρ. καὶ ἄλλως ἡ κυρίως ὕλη δέχεται τὸ εἶδος. κατὰ ἀλλοιώσεις γάρ. γῆ δὲ καὶ ὕδωρ κατ' ἄμφω τοῖς τῶν ζώων σώμασι. καὶ τὰ μέρη τῷ ὅλῳ καθ' ἕτερον τρόπον. καὶ αἱ προτάσεις τοῦ συλλογισμοῦ τῷ συμπεράσματι. δεύτερον δὲ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸν λόγον. καὶ τοῦτο δὲ λέγεται πολλαχῶς. ὅλον μὲν ἐπὶ τοῖς ἐκ μερῶν συγκειμένοις. ὅλον δὲ οὐ σὺν τοῖς μέρεσι. τοῦτο γὰρ ἤδη τὸ συναμφότερον. ἀλλὰ τὸ ἐπὶ πᾶσιν αὐτοῖς ἐπιθεωρούμενόν τε καὶ ἐπιγιγνόμενον. οἷον, ἡ τελειότης καὶ καθ' ὅλον λέγεται ὅλα. σύνθεσις δὲ, ἐπὶ τοῖς συντιθεμένοις. εἶδος δὲ, ἐπὶ τῆς κυρίως ὕλης. εἰς τρίτον δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως. οἷον, τὸ σπέρμα καὶ τὸν ἰατρὸν καὶ τὸν βουλεύσαντα, καὶ ὅλον τὸ ποιητικὸν αἴτιον. τέταρτον δὲ τὸ τέλος. καὶ τἀγαθόν. τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα, βέλτιστον καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. διαφέρει δὲ οὐδὲν ἀγαθὸν αὐτὸ εἰπεῖν, ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. τὰ μὲν οὖν αἴτια, ταῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστιν.

Ἀποδιδόντες δὲ αὐτὰ, πολλαχῶς ἀποδίδομεν ἐφ' ἑκάστου εἴδους τῶν αἰτίων. οἷον, ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ καὶ τῆς τοιαύτης αἰτίας. ἤτοι γὰρ προσεχῶς, ἢ κοινότερον. προσεχῶς μὲν, ὅταν λέγωμεν αἴτιον τῆς ὑγιείας τὸν ἰατρόν. κοινότερον δὲ, ὅταν τὸν τεχνίτην. πάλιν ἢ καθ' αὑτὸ, ἢ κατὰ συμβεβηκός. καθ' αὑτὸ μὲν γὰρ αἴτιον τῆς ὑγιείας ὁ ἰατρός. ἀλλ' ἐπειδὴ συμβέβηκεν αὐτῷ κακουμένῳ εἶναι, αἴτιον ἂν καὶ κακούμενον εἴποιμεν τῆς ὑγιείας. καὶ τὰ περιέχοντα τὸ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον, καὶ αὐτὰ αἴτια πολλάκις λέγεται. οἷον, ἄνθρωπος τῆς ὑγιείας αἴτιος καὶ τὸ ζῷον. ἔστι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκότων ἄλλα τῶν ἄλλων πορρώτερα καὶ ἐγγύτερα. οἷον, ὁ λευκὸς καὶ ὁ μουσικὸς αἴτιος γίνεται τῆς ὑγιείας, ᾗ συμβέβηκε τῷ ἰατρῷ λευκῷ ἢ μουσικῷ εἶναι. πάλιν ταῦτα ἔστιν ἀποδιδόναι, ἢ συμπλέκοντας ἢ χωρίς. συμπλέκοντας μὲν, ὁ κακούμενος ἰατρὸς αἴτιος τῆς ὑγιείας. ἢ λευκὸς ἰατρός. χωρὶς δὲ, ὁ κακούμενος αἴτιος. ἢ ὁ ἰατρὸς αἴτιος. ἐξ ὧν οἱ τρόποι τῶν ἀποδόσεων. ἢ γὰρ ὡς τὸ προσεχὲς καὶ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος. ἢ κατὰ συμβεβηκὸς, ἢ ὡς τὸ γένος. ἢ ὡς συμπλεκόμενα. ἢ χωρίς. τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εὕροις ἂν οὕτω γιγνόμενον. οἷον, ἐπὶ τῆς ὕλης. οὕτως ὁ χαλκὸς αἴτιος τοῦ διδομένου. καὶ ἁπλῶς χαλκός. καὶ τὸ σῶμα. πάλιν περὶ τὸ ἐρυθρόν. ἔστω γὰρ ἐρυθρὸς ὁ χαλκός. καὶ ἁπλῶς ὁ ἐρυθρός. καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ κεχρωματισμένος. καὶ συντιθεὶς ὁ ἐρυθρὸς χαλκὸς, ἢ ὁ μέλας χαλκός. τοῖς δὲ αἰτίοις ἀνάλογόν τε καὶ ἐξ ἴσου, καὶ τὰ αἰτιατὰ λέγεται. ἢ γὰρ προσεχῶς αἰτιατὸν ἀποδίδομεν, ἢ τὸ γένος τούτου. οἷον, Πολύκλειτος ἐποίησε τὸν διαδούμενον. ἢ τὸν ἀνδριάντα, ἢ ὅλως τὴν εἰκόνα. ὁμοίως ἐπὶ τοῦ κατὰ συμβεβηκότος. ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον ἀπομηκύνωμεν. ἕκαστοι δὲ τῶν ἐξ τούτων τρόπων, διχῶς αὖθις ἀποδίδονται. ἢ γὰρ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ. διαφέρει δὲ, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργοῦντα αἴτια, ἅμα τέ ἐστι καὶ οὐκ ἔστι τοῖς ἐνεργουμένοις αἰτιατοῖς. οἷον, ὁ τέμνων τῷ τεμνομένῳ, καὶ ὁ πρίζων τῷ πριζομένῳ. τὰ δὲ κατὰ δύναμιν, οὐκ ἀεί. φθείρεται γὰρ οὐχ ἅμα ὁ οἰκοδόμος τῇ οἰκίᾳ, οὐδὲ ὁ τέκτων τῷ βάθρῳ. τὸ δυνάμει δὲ λέγω νῦν οὐ μόνον ἐνεργῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ πεπαυμένον τῆς ἐνεργείας. δεῖ δὲ ἀεὶ τὸ αἴτιον ἑκάστου τὸ κυριώτερον καὶ προσεχέστατον ζητεῖν. τοῦτο δέ ἐστιν ἐφ' ὃ παύεται ἡ ζήτησις τοῦ διατί. οἷον, διατί αἴτιο

αὐτὸς τῆς οἰκίας, ὅτι οἰκοδόμος. διότι δὲ ὅλως οἰκοδόμος αἴτιος οἰκίας, ὅτι τὴν οἰκοδομικὴν ἔχει τέχνην. ἐνταῦθα δὲ ἐλθόντα, στῆναι ἀνάγκη. ἡ γὰρ ἐφεξῆς ἀήθης ἐρώτησις. πρώτη ἄρα ἡ τέχνη αἰτία τῆς οἰκίας. λεκτέον δὲ καὶ τὰ γένη τῶν εἰδῶν, αἴτια. καὶ τὰ καθ' ἕκαστον, ἀντιθετέον τοῖς καθ' ἕκαστον. οἷον, ἀνδριαντοποιὸς μὲν, ἀνδριάντος αἴτιος. ὁδὶ δὲ τουδί. καὶ τὰ μὲν δυνάμει, αἴτια τοῖς δυνάμει. τὰ δὲ ἐνεργοῦντα, τοῖς ἐνεργουμένοις αἰτιατοῖς. πόσα μὲν οὖν τὰ αἴτια καὶ ποσαχῶς ἀποδίδοται, διώρισται καθ' ἕκαστον ἡμῖν. Λέγεται δὲ καὶ ἡ τύχη πολλῶν αἰτία καὶ τὸ αὐτόματον. καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην καὶ τὸ αὐτόματον. ταῦτα οὖν ὑπὸ τίνα τρόπον τῶν προειρημένων αἰτιῶν ἐστιν; καὶ πότερον ταὐτὸν τύχη καὶ ταὐτόματον, ἢ ἕτερον, καὶ ὅλως τί ἐστιν ἑκάτερον; ἐπισκεπτέον δὲ εἰ ἔστιν ὅλως. ἀρχὴ γὰρ αὕτη. φαίη γὰρ ἄν τις κενὸν ὄνομα τὴν τύχην εἶναι. καὶ γὰρ ἐφ' ὧν αἰτία λέγεται καὶ ὀνομάζεται, πάντως ἔστιν αἴτιον ὡρισμένον λαβεῖν ἐκ τῶν προαποδιδομένων τρόπων ἡμῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. οἷον, εἰς τὴν ἀγορὰν ἐλθὼν ἵνα τῷ δεῖνι διαλεχθείη, κατέλαβε τὸν ἑταῖρον ἐξ ἀποδημίας ἐπανήκοντα, ὃν ἐβούλετο μὲν ἰδεῖν, οὐκ ᾤετο δὲ τηνικαῦτα. τούτου γὰρ εἰ ἐροίη τὴν αἰτίαν καὶ ὅπως κατέλαβε τὸν ἑταῖρον, ἀπὸ τύχης μὲν ἂν φαίη, κενολογεῖ δέ. πῶς γὰρ ἀπὸ τύχης, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, καθ' ἣν προείλετο εἰς τὴν ἀγορὰν προελθεῖν. εἰ γοῦν εἰ μὴ τούτου προῆλθεν ἕνεκα, ἀλλὰ ἄλλου του, ἄλλην τινὰ αἰτίαν τῆς θέας τοῦ φίλου περιβλεπτέον, καὶ οὐ τὴν πρόοδον. εἰ δὴ τὴν μὲν τύχην ἀόριστον αἰτίαν καὶ οἱ τιθέντες νομίζουσιν, ἐφ' ἑκάστῳ δὲ τῶν ἀπὸ τύχης λεγομένων ἔστιν αἴτιον ὡρισμένον λαβεῖν, πῶς οὐκ ὄνομα λέγουσιν ἄνευ πράγματος οἱ τὴν τύχην ὡς αἰτίαν τινῶν ἀποσεμνύνοντες. οὐ παροπτέον δὲ τοὺς παλαιούς, ὅσοι περὶ αἰτίων ἐφιλοσόφησαν. ὧν οὐδέ τις αὐτὴν ἐν τούτοις κατηριθμήσατο. ταῦτα μὲν οὖν εἴποιμεν ἂν τὴν τύχην ἐξελαύνοντες ἐκ τῶν πραγμάτων. Ἡμεῖς δέ, τὸν μὲν πρότερον λόγον φαμὲν τοὐναντίον παραινεῖν οὗ βούλεται. βούλεται μὲν γὰρ ἀναιρεῖν τὴν τύχην. λανθάνει δ' αὐτὴν μᾶλλον κρατύνων. εἰ γὰρ ἔχοντες ἅπαντες ἅπαντα γινόμενα εἰς ὡρισμένας αἰτίας ἀνάγειν ἀεί, καὶ τοῦτο οὐκ ἀγνοοῦντες, ὅμως οὐχ ἅπαντα ἀπὸ τύχης γίνεσθαι λέγομεν. ἀλλὰ τὰ μέν, τὰ δὲ οὔ, δῆλον ὡς αἴτιόν τι, παρὰ τὴν ὡρισμένην αἰτίαν ἡ τύχη. εἶτα ἀποροῦμεν μὲν οὐδέ ποτε ὡρισμένης ἀρχῆς, αἰτιώμεθα δὲ ἐπ' ἐνίων, οὐ τὴν ὡρισμένην καὶ πρόδηλον ἀρχήν, ἀλλὰ τὴν τύχην ὡς οὖσαν ἑτέραν παρ' ἐκείνην. διότι γοῦν Ἀχιλλεὺς μὲν ἐκ προαιρέσεως λέγεται ἀνῃρηκέναι τὸν Ἕκτορα. Ἄδραστος δὲ ἀπὸ τύχης τὸν Κροίσου παῖδα. ἐχρῆν γὰρ καὶ τοῦτον ἐκ προαιρέσεως λέγειν καθάπερ τὸν Ἀχιλλέα. ἐξήρκει γ' αὐτοῖς κἀπὶ τούτου λέγειν, ὡς εἰ μὴ προείλετο ἀφεῖναι τὸ δόρυ, οὐκ ἂν ὁ Κροίσου παῖς ἀνῃρέθη. ἀλλὰ προείλετο μὲν ὅταν ἀφῆκε τὸ δόρυ. προείλετο δέ, οὐ κατὰ τοῦ Κροίσου παιδός, ἀλλὰ κατὰ τοῦ θηρίου. τῆς μὲν οὖν ἀφέσεως αἰτιῶ τὴν προαίρεσιν. τοῦ φόνου δὲ μή. πῶς γὰρ ὅ, εἰ προῄδει συμβησόμενον, οὐκ ἂν ἐπέμψε τὸ ἀκόντιον. ὥστε καλῶς ἀπὸ τύχης λέγεται καὶ οὐκ ἀπὸ προνοίας ὁ τοιοῦτος φόνος. οὕτως καὶ συγγνώμης οὗτοι τούτοις τυγχάνουσι. καὶ ὁ Κροῖσος εὐγνωμονῶν ὢν ἂ παροξυνόμενος πρὸς τὸν σφάξαντα. εἰ δὲ μηδεὶς ἐμνημόνευσεν τύχης τῶν παλαιῶν, τί τοῦτο. ἐκείνων γοῦν ἔγκλημα τοῦτο, οὐχὶ τῆς τύχης ἀναίρεσις. φαίνονται μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς οὐδαμοῦ λόγον πεποιημένοι περὶ αὐτῆς. οὐκ Ἐμπεδοκλῆς. οὐκ Ἀναξαγόρας. οὐκ ἄλλος τις. οὔτε γὰρ ἐν ὧν ἔλεγον αἴτιον ᾤοντο εἶναι τὴν τύχην. οἷον φιλίαν ἢ τὸ νεῖκος. ἢ νοῦν. ἢ πῦρ. οὔτε τι προσόμοιον τούτοις. ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν λόγον ἐστίν. ἐπεὶ καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν, οὐδένα ἐποιήσαντο λόγον. ἀλλ' ὅ γε χρόνος ἱκανὸς ἐξευρεῖν τὴν ἀλήθειαν. καίτοι θαυμαστὸν μὲν εἰ μηδὲν ὑπολαμβάνοντες τὴν τύχην, ὅμως οὐκ ἔπειθον τοὺς ἀνθρώπους ὡς εἴη κενὸν ὄνομα φοροῦνται. θαυμαστὸν δὲ εἰ γινώσκοντες οὖσαν, παρέλιπον διδάξαι ὅπως ἐστίν. ἐγὼ δὲ ἀναμιμνήσκομαι νῦν, ὡς Ἐμπεδοκλῆς καὶ ἄκων περιπίπτει που τῷ ὀνόματι. καὶ χρώμενος εἰς ἀπόδοσιν τῆς φυσιολογίας τῇ τύχῃ πολλάκις λανθάνειν οἴεται. τῆς γὰρ τοῦ ἀέρος ἀποκρίσεως τὴν τύχην αἰτιᾶται λέγων. ὡς οὕτω συνέκυρσε θέων τότε, πολλάκις δ' ἄλλως. καὶ τὰ μόρια τῶν ζῴων τὰ πλεῖστα ἀπὸ τύχης γίνεσθαι φησίν. ἀλλ' οὗτος μὲν εἰς μικρὰ αὐτῇ καταχρώμενος, εἰ μηδένα αὐτῆς πεποίηται λόγον, ἧττον ἄξιος κατηγορίας ἂν εἴη. Δημοκρίτῳ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, πῶς οὐκ ἄξιον ἐγκαλεῖν. οἱ τὰ μέγιστα αὐτῇ προστιθέντες, οὐδὲ ἐλαχίστου λόγου μεταδεδώκασιν ἀνθρώποις. τοὺς ἀπείρους οὐρανούς. καὶ τὴν δίνην. καὶ τὴν κατέχουσαν τάξιν, εἰς ἄλλο μὲν οὐδὲν αἴτιον ἀναφέροντες. τύχης δὲ ἀνάψαντες μόνης καὶ τοῦ αὐτομάτου. καίτοι καὶ τοῦτο αὐτὸ καθ' αὑτὸ θαυμάζω τῶν ἀνδρῶν. εἰ τὰ μέγιστα καὶ θειότατα τῶν φαινομένων, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν τῶν ἄστρων χορείαν. ἐν οἷς οὐδὲν ἀόριστον οὐδὲ ἄτακτον, εἰς τὸ αὐτόματον ἀνάγουσι καὶ τὴν τύχην. ὁρῶντες καὶ τὰ φυτὰ καὶ ζῷα καθ' ὡρισμένας αἰτίας καὶ τεταγμένας γινόμενα. εἴτε φύσιν εἴτε νοῦν, εἴθ' ἕτερόν τις ὀνομάζειν βούλοιτο τὰς αἰτίας. οὐ γὰρ περὶ τούτου νῦν διαφέρομαι, ἀλλ' ὅτι γε πόρρωθεν τὸ ἄλογον καὶ ἄτακτον καὶ αὐτόματον τῆς γενέσεως τούτων, δῆλον ἐστίν. διότι γὰρ οὐ γίνεται ὅτι ἔτυχεν ἐξ ὅτου ἔτυχεν. εἰ τύχη τὸ αἴτιον ἦν. ἀλλ' ἐξ ἀνθρώπου μὲν ἄνθρωπος. ἐκ δ' ἐλαίας, ἐλαία. καὶ

οὐδεὶς

ἢ τύχην

οὐδεὶς ἀπὸ τύχης φησὶν ἵππον ἐξ ἵππου τετέχθαι. ἢ τὸν ἀστάχυν ἐκ τοῦ πυροῦ βεβλαστηκέναι. εἰ ταῦτα μὲν οὕτως, ἃ καὶ ἐμποδίζεται, καὶ διακόπτεται πολλάκις, ὁ δὲ οὐρανὸς καὶ τὰ ἄστρα. καὶ ἡ ἀκίνητος καὶ διαιωνίζουσα τάξις, οὐ κατὰ νοῦν, οὐδὲ κατὰ λόγον συντέτακται, ἀλλ' ἐκ ταὐτομάτου καὶ τύχης, ἀμφότερα ἁμαρτάνουσιν. καὶ ὅτι πάντων αὐτὴν αἰτιῶνται. καὶ ὅτι μηδὲν ὑπὲρ αὐτῆς ἡμᾶς διδάσκουσιν. εἰσὶ δέ τινες οἳ τὴν τύχην, αἰτίαν μὲν εἶναι καὶ πάνυ πολλῶν πεπιστεύκασιν. οὐκ ἔχοντες δὲ τὴν φύσιν αὐτῆς ἀποδοῦναι, εἰς εὐσχήμονα λόγον ἀποδιδράσκουσιν. ἄδηλον αὐτὴν αἰτίαν ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ τιθέμενοι. ἐοίκασι δὲ ἐξ ὧν λέγουσιν θεῖον τι καὶ δαιμονιώτερον αὐτὴν ὑπολαμβάνειν. ταύτης δὲ καὶ οἱ πολλοὶ τῆς δόξης εἰσὶν σεβόμενοι τὴν τύχην. καὶ νεὼς οἰκοδομοῦντες αὐτῇ μετὰ τῶν θεῶν. σκεπτέον οὖν ἡμῖν, ὥσπερ ἔφην, περὶ αὐτῆς κατὰ τὴν συνήθη μέθοδον. Ὅτι μὲν οὖν ἐστιν. καὶ ἐν οἷς ἐστιν ἡ τύχη, λάβωμεν ἂν οὕτως. τῶν γιγνομένων τὰ μέν, ὡσαύτως ἀεὶ γίγνεται, ὡς τὰ ἀΐδια. τὰ δέ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς τὰ φύσει. τὰ δέ, ἀντικείμενα τούτοις, ὡς τὰ ἐπ' ἔλαττον. ἐπεὶ γάρ ἐστιν τινὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γιγνόμενα. δῆλον ὡς ἔστι τινὰ καὶ ἐπ' ἔλαττον, ἃ τὴν ἀναγκαίαν ἐκείνων γένεσιν διακόπτει. πότερον οὖν ἐν τοῖς ἐξ ἀνάγκης ἡ τύχη; καὶ τίς ἂν εἴποι τὸν ἥλιον ἀπὸ τύχης ἀνατέλλειν, ἢ δύεσθαι τήμερον. ἀλλ' ἐν τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον; ἀλλ' οὐδεὶς λέγει καμηλίαν ἐκ τύχης πενταδάκτυλον γενέσθαι. ἢ καῦμα ἐν τοῖς ὑπὸ κύνα. ἢ χειμῶνα κατὰ τὸν τοξότην ὄντος ἡλίου. ἆρα οὖν ἐν τοῖς ἐπ' ἔλαττον ἡ τύχη, τοῦτο γὰρ καὶ ἡ κοινὴ δόξα φησί. τά τε γὰρ ὑπὸ τύχης γινόμενα, σπανίως οἴονται συμβαίνειν. καὶ τὰ σπανίως συμβαίνοντα, ἀπὸ τύχης οἴονται γίνεσθαι. καὶ τοῦτο μὲν ἐνταῦθα μενέτω, τὸ τὴν τύχην ἐν τοῖς ἐπ' ἔλαττον εἶναι. πάλιν δὲ ἄλλως διαιρουμένοις. τῶν γινομένων τὰ μέν, ἕνεκά τινος γίνεται, ὥσπερ ὅσων διάνοια καὶ ὅσων ἡ φύσις δημιουργός. τὰ δέ, οὐδενὸς χάριν. ὥσπερ ὅταν ἡμεῖς ἐκτείνομεν τὰς χεῖρας ἢ ψῆφος ἀναιρούμεθα. τούτων δὴ ποῦ τακτέον τὴν ψυχήν; φημὶ ὡς ἐν τοῖς ἕνεκά του. πῶς δέ; ἀκοῦσαι μικρὸν βούλομαι. νῦν δὲ ἀναθεμένοις τοῦτο. οὐ γὰρ εἰς μακρὰν ἀποδειχθήσεται. τὸ συμβαῖνον δέ, ἐκ τῶν λημμάτων συλλογισώμεθα. κεῖται δὴ τὴν τύχην ἐν τοῖς ἐπ' ἔλαττον εἶναι. κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἕνεκά του, τί δὴ τὸ ἐκ τούτων συμπεραινόμενον; τὸ τινὰ γίνεσθαι καὶ ἐπ' ἔλαττον ἐν τοῖς ἕνεκά τινος γιγνομένοις. τοῦ δὴ χάριν ὑπῆρχεν τουτὶ συλλογίσασθαι πρὸ τῆς θατέρου τοῖν λημμάτοιν, διδασκαλίας; ὅτι τὸ ἕνεκά τινος, οὐκ ἐν τοῖς ὡσαύτως ἔχουσι μόνον. οὐδ' ἐν τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμοίως. ἀλλ' οὐ δεῖ θαυμάζειν, εἰ καὶ ἐν τοῖς ἐπ' ἔλαττον εὑρεθείη. εἶεν. πῶς οὖν ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον ἐν τοῖς ἕνεκά του; προσδεῖ γὰρ δὴ τοῦτο τῷ λόγῳ. πάντες δὴ συμφαῖεν ἂν ὅτι ὅσα γίνεται ὑπὸ διανοίας καὶ ὑπὸ φύσεως, ἕνεκά τινος γίνονται. οἷον, τὸ προσελθεῖν ἔξω τῆς οἰκίας. ἢ γὰρ τοῦ λούσασθαι ἕνεκα, ἢ τοῦ τῷ φίλῳ διαλεχθῆναι. καὶ τοῦ πεσεῖν ἐκ τοῦ τέγους τὴν κεραμίδα. τοῦ γὰρ εἰς τὸν οἰκεῖον ἐνεχθῆναι τόπον. φημὶ δὲ εἰς τὸν κάτω τὸ βαρὺ καὶ γεῶδες σῶμα, ἐπειδὴ οὐχ ἱκανῶς ἀνείχετο. ὅταν μὲν οὖν ἐκεῖνο τὸ τέλος αὐτοῖς ἀπαντήσῃ μόνον. οὗ καὶ τὴν ἀρχὴν χάριν ἐγένετο, οὐδὲν ἐνταῦθα ἔχει κοινὸν ἡ τύχη. ὅταν δέ, ὥσπερ εἰώθει πολλάκις, ἕτερόν τι παρὰ τὸ προκείμενον ἐξ ἀρχῆς, ἐνταῦθα ἀναφαίνεται ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον. προῆλθε μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ λούσασθαι. περιέπεσε δὲ τῷ λυπῶντι καὶ κατηνέχθη μὲν ἡ κεραμὶς ὑπὲρ τοῦ τὴν οἰκείαν χώραν ἀπολαβεῖν. ἐπειδὴ παρὰ φύσιν ἦν αὐτῇ τὸ μετεωρεῖσθαι. ἔπληξε δὲ παριόντα ἄνθρωπον. ἔστι μὲν οὖν καὶ τῶν οὕτως συμβαινόντων, ἢ τὴν φύσιν, ἢ τὴν προαίρεσιν αἰτίαν πως εἰπεῖν, ἀλλ' οὐ καθ' αὑτήν. οὐ γὰρ τούτων χάριν, οὔτε προῆλθεν ὁ ἄνθρωπος. οὔτε ὁ κέραμος κατηνέχθη. ἀλλ' εἰ ἄρα κατὰ συμβεβηκός. τοῦτο οὖν ἐστιν ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον, ὅταν αἰτία γένηται κατὰ συμβεβηκὸς ἡ φύσις τινός, ἢ ἡ προαίρεσις. οὕτως οὖν ἔλεγον τὴν τύχην ἐν τοῖς ἕνεκά τινος εἶναι, ὅτι ἐστὶν ἐν τοῖς ἀπὸ διανοίας καὶ ἀπὸ φύσεως. ὅταν γένηται ταῦτα κατὰ συμβεβηκὸς τινῶν αἴτια. γίνεται δὲ κατὰ συμβεβηκὸς τινῶν αἴτια, ὅταν ἄλλα τινὰ αὐτοῖς ἀπαντήσῃ, καὶ μὴ ὧν χάριν ἐγένετο. ἔστι γὰρ ὥσπερ τῶν ὄντων, τὰ μέν, καθ' αὑτά. τὰ δέ, κατὰ συμβεβηκός. καθ' αὑτὰ μὲν ἡ οὐσία. κατὰ συμβεβηκὸς δέ, τὰ ταύτῃ συμβεβηκότα. οὕτω καὶ τῶν αἰτίων, τὰ μὲν καθ' αὑτὰ αἴτια. τὰ δέ, κατὰ συμβεβηκός. καθ' αὑτὸ μὲν αἴτιον τῆς οἰκίας, ὁ οἰκοδόμος. κατὰ συμβεβηκὸς δέ, ὁ λευκός. ἢ μουσικός. καὶ τὸ μὲν καθ' αὑτό, ὡρισμένον. τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός, ἀόριστον. ἄπειρα γὰρ ἂν τῷ οἰκοδόμῳ συμβαίη. τοιοῦτον δὲ καὶ ἡ τύχη, καὶ διὰ τοῦτο ἀόριστον. διαφέρει δὲ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰτίων ἡ τύχη. ὅτι ἐκείνων μὲν ἕκαστον, ἐπειδὴ τῷ καθ' αὑτὸ αἰτίῳ συμβέβηκεν, οὕτως αἴτιον καὶ αὐτὸ λέγεται. τὸ λευκὸν ἢ μουσικόν. ἢ τὸ περιπατοῦν. ἢ τὸ καθήμενον. διόπερ οὐδὲ αἴτιον τινὸς κυρίως ἐστὶ τὸ τοιοῦτον. ἐνταῦθα δὲ τῆς τύχης ἡ αὐτὴ πρᾶξις καὶ μία, ἄλλου μὲν καθ' αὑτὴν αἰτία. ἄλλου δέ, κατὰ συμβεβηκός. τὸ γὰρ ὀρύξαι, τοῦ μὲν φυτεῦσαι καθ' αὑτὸ αἴτιον. τοῦ δὲ τὸν θησαυρὸν εὑρεῖν, κατὰ συμβεβηκός. ὥστε ἐκεῖ μὲν ἐν τοῖς αἰτίοις ἡ διαφορά. τὸ μὲν γὰρ καθ' αὑτό, τὸ δέ, κατὰ συμβεβηκός. ἐνταῦθα

δὲ ἐν τοῖς τέλεσι· τὸ μὲν, καθ' αὑτό· τὸ δὲ, κατὰ συμβεβηκός. ἔχοι μέντοι γε καὶ ἀόριστον οὐδὲν ἧττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἡ τύχη. τὸ γὰρ εὑρεῖν τὸν θησαυρὸν, πολλοῖς ἂν καὶ ἀπείροις ἐπισυμβαίνῃ, χάριν ἄλλου τινὸς γινομένοις· τῷ φυτεύοντι χάριν ὀρύσσοντι· τῷ θεμέλια καταβάλλεσθαι· τῷ διαγαγεῖν ὀχετὸν φρεατείας ἕνεκεν· λάκκου· μνήματος· ἠρίου· μυρίων ἄλλων· καθάπερ οὖν ἐλέχθη καὶ πρότερον. οὐδὲν γὰρ ἄτοπον σχολὴν ἄγοντα, πολλάκις τὰ αὐτὰ σαφηνείας ἕνεκεν παραλαμβάνειν, ὅταν τὰ ἕνεκά του γινόμενα, γίνηταί τινος αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς, τὰ τούτοις οὕτως ἀπηντηκότα, ἀπὸ τύχης λέγεται γεγονέναι, ἢ ταὐτομάτου. οἷον, ἕνεκα μὲν τοῦ λούσασθαι προῆλθεν· ἀπέλαβε δὲ τὸ ἀργύριον παρατυχὼν τῷ δεδανεισμένῳ κομιζομένῳ τὸν ἔρανον. τοῦ γὰρ ἀπολαβεῖν αἴτιον κατὰ συμβεβηκὸς τὸ προελθεῖν. οὐ γὰρ τούτου χάριν ἐγένετο. ὡς εἰ τούτου γε ἕνεκεν, οὐκ ἂν ἐλέγετο ἀπὸ τύχης ἀπειληφέναι τὸ ἀργύριον. ἀλλ' οὔτε εἰ κατὰ ἀνάγκην εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐφοίτα, οὔτε ἡ κατὰ συνήθειαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. οὐκ ἔτι γὰρ παράλογον τὸ τοιοῦτον, οὐδὲ αἰφνίδιον. καὶ ταῦτα δὲ ἐπὶ τῆς τύχης θεωρητέον. ὅτι τὸ κατὰ συμβεβηκὸς οὐκ ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ μόνου αἰτίου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ τέλους, εὑρίσκεται. ὥσπερ γὰρ τὸ προελθεῖν κατὰ συμβεβηκὸς ποιητικόν ἐστι τοῦ ἀπολαβεῖν, οὕτω καὶ τὸ ἀπολαβεῖν κατὰ συμβεβηκὸς τέλος τοῦ προελθεῖν. καὶ τὸ μὲν, ὡς ποιητικὸν αἴτιον, τύχη καλεῖται. τὸ δὲ ὡς τελικὸν, τὸ ἀπὸ τύχης. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο ἀόριστον εἶναι καὶ μὴ τεταγμένον. ὡς εἴ γε εἴη τεταγμένον τε καὶ ὡρισμένον, οὐκ ἔτ' ἀπὸ τύχης ἐστίν. εὐλόγως δὲ καὶ τοῦτο ἀόριστον, κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ καὶ τοῦτο. καὶ οἷόν τε ἦν, οὐ τὸ κομίσασθαι ἀπαντῆσαι μόνον τῷ προελθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ πληγῆναι. καὶ τὸ θεάσασθαι τὴν πομπήν. ἓν μὲν γὰρ ἐστὶν οὗ χάριν ἐγένετο τὸ προελθεῖν· ἄπειρα δὲ τὰ τούτῳ δυνάμενα ἐπιβῆναι. δῆλον ἄρα ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τύχη ἐστὶν αἰτία κατὰ συμβεβηκός. ἐν τοῖς οὔτε ἐξ ἀνάγκης, οὔτε ἐπὶ τὸ πολὺ γινομένοις, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπ' ἔλαττον. καὶ τούτων γε ἐν τοῖς ἕνεκά του κατὰ προαίρεσιν. διόπερ ἐν ὅσοις διάνοια, ἐν τούτοις ἡ τύχη· ἡ γὰρ προαίρεσις, οὐκ ἄνευ διανοίας. ἀόριστα μὲν οὖν τὰ αἴτια ἀνάγκη εἶναι, ἀφ' ὧν γένοιτο ἂν τὸ ἀπὸ τύχης. ὅθεν δοκεῖ ἡ τύχη ἀόριστον εἶναι. πάντα γὰρ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτια, τὸ ὡρισμένον οὐκ ἔχει. ταύτῃ γὰρ μάλιστα τῶν καθ' αὑτὰ διαφέρει, ὅτι ἐπ' ἐκείνων μὲν ἐστὶν ὁρίζοντας εἰπεῖν, τόδε τοῦδε αἴτιον. οἷον, τὸν οἰκοδόμον τῆς οἰκίας. ἐπὶ δὲ τῶν κατὰ συμβεβηκὸς, οὔ. οὐκ ἔτι γὰρ μᾶλλον ὁ λευκὸς ἢ ὁ μουσικός. οὕτως οὖν καὶ τοῦ κομίσασθαι τὸ ἀργύριον προελθόντα, ἄπειρα τὸ πλῆθος αἴτια. καὶ γὰρ ἰδεῖν τινὰ βουλόμενος. καὶ διώκων. καὶ φεύγων. καὶ θεασόμενος. εἰ μὲν οὖν τὰ καθ' αὑτὰ αἴτια λέγει, οὐδὲν ἂν γίνεσθαι δόξειεν ἀπὸ τύχης. εἰ δὲ καὶ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς παραδέχοιτο, γίνοιτ' ἄν τι καὶ ἀπὸ τύχης. παράλογον δὲ οὐδὲν θαυμαστὸν τὴν τύχην λέγεσθαι. ὁ γὰρ λόγος, ἐν τοῖς ἐξ ἀνάγκης, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἀλλ' ἐπεὶ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον ἡ τύχη. ἐν δὲ τούτοις ἦν τινὰ ἐγγύτερά τε καὶ πορρώτερα. ἐγγύτερον μὲν, ὁ Πολύκλειτος αἴτιος τοῦ ἀνδριάντος· πορρώτερον δὲ, ἄνθρωπος, οὕτω γένοιτο ἂν καὶ ἐν τοῖς ἀπὸ τύχης αἰτίοις. οἷον, ὑγιείας αἴτιον ἐγένετο τῷ νοσοῦντι, ἢ πνεῦμα. ἢ εἱληθέρησις. ἢ τὸ κείρασθαι καὶ ἀραιωθῆναι τὴν κεφαλὴν, μηδὲν τούτων ἕνεκα τῆς ὑγιείας ποιήσαντι. ἀλλ' ἤτοι πρᾶξαι χάριν, ἢ τοῦ θεάσασθαί τινα. ἢ τοῦ τὴν κόμην ἀποθέσθαι. καὶ γὰρ ἐνταῦθα προσεχέστερον τῆς ὑγιείας τὸ πνεῦμα αἴτιον τοῦ κείρασθαι. ὅταν μὲν οὖν τὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἀλλήλοις ἀντεξετάσωμεν, ἔστιν εὑρεῖν προσεχέστερα καὶ πορρώτερα. ὅταν δὲ ἁπλῶς ζητήσωμεν τί ἂν αἴτιον γίνοιτο τοῦ ἀπὸ τύχης, οὐκ ἔστιν ὁρίσαντας εἰπεῖν τόδε τι. ἄπειρα γὰρ καὶ ἀόριστα ληφθῆναι δύναται, καθάπερ ἔφθημεν πολλάκις προειρηκότες. Εὐτυχία δ' ἐστὶν ὅταν τοιοῦτόν τι ἀπαντήσῃ τέλος, οἷον ἄν τις καὶ προείλετο ἐξ ἀρχῆς. ἀτυχία δὲ, ὅταν μὴ τοιοῦτον. τύχη δὲ ἀγαθὴ μὲν λέγεται, ὅταν ἀγαθόν τι ἀποβῇ. φαύλη δὲ ὅταν φαῦλον. εὐτυχία δὲ καὶ ἀτυχία, ὅταν μέγεθος ἔχῃ ταῦτα. καὶ τὸ παρὰ μικρὸν μέγα ἀγαθὸν λαβεῖν, καὶ γινόμενον ἐγγὺς, ἀτυχία μεγάλη. ὅτι ὡς ὑπάρχον αὐτὸ ἤδη λέγει ἡ διάνοια. τὸ γὰρ παρὰ μικρὸν, ὥσπερ οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ παρὰ μικρὸν μέγα κακὸν λαβεῖν, εὐτυχίας εἶναι λέγεται μεγάλης. ἀλλὰ καὶ ἀβέβαιος ἡ εὐτυχία, εὐλόγως. ἡ γὰρ τύχη ἀβέβαιος. οὔτε γὰρ ἐξ ἀνάγκης, οὔτε ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τὸ αὐτόματον αἴτιον κατὰ συμβεβηκὸς ὡς προείρηται, ἐν τοῖς ἐπ' ἔλαττον γινομένοις καὶ ἕνεκά του. διαφέρει δὲ τῆς τύχης. ὅτι τὸ αὐτόματον ἐπὶ πλέον ἐστὶ καὶ λέγεται. τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τύχης πᾶν, καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου· οὐ πᾶν δὲ τὸ ἀπὸ ταὐτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης. ἡ μὲν γὰρ τύχη καὶ ἀπὸ τύχης ἐστὶν οἷς ἂν καὶ τὸ εὐτυχῆσαι ὑπάρξῃ. καὶ ὅλως πρᾶξίς τις. διὸ καὶ ἀνάγκη περὶ τὰ πρακτὰ εἶναι τὴν τύχην. πρακτὰ δὲ, τὰ κατὰ προαίρεσιν, ὡς ἐν ἠθικοῖς εἴρηται. σημεῖον δὲ, ὅτι ἡ εὐτυχία δοκεῖ ταὐτὸν εἶναι τῇ εὐδαιμονίᾳ. ἡ δὲ εὐδαιμονία, εὐπραξία τις καὶ περὶ πρᾶξιν. ὥστε οἷς μὴ ἐνδέχεται πρᾶξαι, οὔτε ἀπὸ τύχης τι ποιῆσαι τούτοις ἐνδέχεται. καὶ διὰ

τοῦτο οὔτε ἄψυχον οὐδὲν, οὔτε θηρίον ποιεῖ τι ἀπὸ τύχης. ὅτι οὐκ ἔχει προαίρεσιν. οὐδὲ εὐτυχία οὐδὲ ἀτυχία ὑπάρχει τούτοις, εἰ μὴ ἄρα καθ' ὁμοιότητα, ὥσπερ ἔφη Πρώταρχος, εὐτυχεῖς εἶναι τοὺς λίθους ἐξ ὧν οἱ βωμοὶ καὶ τὰ ἀγάλματα, ὅτι σεβόμεθα αὐτοὺς μηδὲν εἰς τοῦτο συντελέσαντας. τοὺς δὲ ὁμοζύγας αὐτῶν, ἂν οὕτω τύχῃ καταπατοῦμεν. ὑπάρχει δὲ τῶν ἀψύχων τισὶ καὶ οὕτως τὸ ἀπὸ τύχης. ὅταν τις ἀπὸ τύχης τι πράξῃ διὰ τοιούτων ὀργάνων. οἷον, ὁ τὸν τύραννον Προμηθέα πλήξας μὲν ὑπὲρ τοῦ ἀνελεῖν, διακόψας δὲ τὸ φῦμα, καὶ ἰασάμενος. εὐτυχὲς γὰρ ἂν οὕτω λέγοιτο τὸ ξίφος ἐπεὶ προσκυνοῖτο ὑπὸ τοῦ θεραπευθέντος. τὸ δὲ αὐτόματον, οὐκ ἔτι καθ' ὁμοιότητα, ἀλλὰ κυρίως ἂν καὶ τοῖς ἀψύχοις ὑπάρχει, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις τῶν ζώων. οἷον, ἵππος ἐκ ταὐτομάτου ἐσώθη ληφθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὅτι ἦλθε μὲν τοῦ ποιεῖν ἕνεκα. ἐλθὼν δὲ ἐσώθη παρὰ τοῦ δεσπότου. καὶ ὁ τρίπους ἐκ ταὐτομάτου κεῖται οὕτως, ὥστε καθεσθῆναι ἐπ' αὐτοῦ. οὐ τούτου κατέπεσεν ἕνεκεν. καὶ τὸ τέλος δὲ τὸ ἀπαντῆσαν, ἔξωθεν εἶναι δοκεῖ καὶ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματος. εἰ γὰρ ὁ πεσὼν λίθος κυβικὸν ἔχει σχῆμα, οὐκ ἐκ ταὐτομάτου κεῖται πρὸς τὸ καθέζεσθαι ἐπιτηδείως. ἐν τῇ φύσει γὰρ ἦν αὐτοῦ, τὸ πάντως, εἰ πίπτοι, τοιοῦτον κατὰ πεσεῖν τρόπον. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ πῦρ ἀπὸ ταὐτομάτου κινεῖται ἄνω. φύσις γὰρ αὕτη τοῦ πυρός. τὸ μὲν οὖν ἀπὸ ταὐτομάτου, τοιοῦτον λέγω. τὸ δὲ κοινὸν ὃ καὶ ἐπὶ τῆς τύχης ἂν λέγοιτο. ἀπὸ τύχης δέ ἐστιν, ὅσα γίνεται ἀπὸ ταὐτομάτου ἐν τοῖς προαίρεσιν ἔχουσιν. οὐκ ἔτι δὲ ἅπαντα τὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν εὐθὺς ἀπὸ τύχης ἐστίν. τῷ γὰρ πλέοντι χειμῶνος, ἀπήντησε μὲν οὐ κατὰ προαίρεσιν ἡ ναυαγία. ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ τύχης. ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γὰρ οὕτως συμβαίνει. ὅτι δὲ τὸ αὐτόματον τοιοῦτόν ἐστιν οἷον εἰρήκαμεν, σημεῖόν ἐστιν, ὅτι μάτην λέγεται ἐκεῖνα γίνεσθαι, οἷς οὐκ ἀπήντησε τὰ τέλη ὧν χάριν ἐπράχθη. ὅταν γὰρ βαδίσῃ μέν τις ὑπὲρ τοῦ τὴν γαστέρα διαχωρῆσαι, τοῦτο δὲ μὴ συμβῇ, μάτην αὐτὸν φαμὲν βεβαδικέναι. ὡς τούτου ὑπάρχοντος μάτην τὸ πεφυκὸς ἄλλου ἕνεκα, ὅταν μὴ γίνηται ἐκεῖνο, οὗ ἕνεκα ἦν, ἢ ἐπεφύκει. ἐπεὶ εἴ τις φαίη λελοῦσθαι μάτην, ὅτι οὐκ ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, γελοῖος ἂν εἴη. οὐ γὰρ ἦν τοῦτο ἐκείνου ἕνεκα. οὕτω δὲ καὶ τοὔνομα τοῦ αὐτομάτου παρὰ τὸ μάτην γεγονέναι. πολλάκις μὲν οὖν τῷ μάτην γινομένῳ, οὐδὲν ἕτερον ἠκολούθησεν, ἀλλὰ μόνον τὸ τοῦ οἰκείου τέλους ἡμαρτηκέναι. ὡς τῷ περιπατοῦντι τὸ μὴ καθαρθῆναι, καὶ τοῦτό ἐστι μάτην. πολλάκις δὲ ἕτερόν τι, καὶ οὐχ οὗ πέπρακται ἕνεκεν. ὡς τὸ χρυσίον εὑρεῖν, τῷ βαδίζοντι διὰ κάθαρσιν, καὶ τοῦτό ἐστιν ἀπὸ ταὐτομάτου. διαφέρει δὲ τοῦ ἀπὸ ταὐτομάτου τὸ μάτην, ἢ καὶ τὸ τελικὸν τοῦ ποιητικοῦ. καθάπερ καὶ τὸ ἀπὸ τύχης, τῆς τύχης. ὅλως γὰρ ὅταν τι τοιοῦτον ἀποβῇ, ὅπερ ἔχει μὲν οἰκεῖα ποιητικά. γίνεται δὲ μὴ τῶν οἰκείων προϋπαρξάντων, ἀλλ' ἑτέρων τινῶν, οἷς καὶ αὐτοῖς ἕτερον οἰκεῖον ἠκολούθει τέλος, τότε, τὰ μὲν προϋπάρξαντα μάτην λέγεται γεγονέναι, ὅτι μὴ γέγονεν ἐξ αὐτῶν ὃ προὔκειτο. τὰ δὲ ἐπισυμβάντα, ἐκ ταὐτομάτου. ὅτι μὴ προϋπαρξάσης ἐγένετο τῆς οἰκείας ἀρχῆς. οἷον, ὁ λίθος καταπεσὼν, ἐπάταξε τὸν παριόντα. ἐνταῦθα γὰρ, τὸ μὲν πατάξαι τέλος. τὸ δὲ πεσεῖν, ποιητικὸν αἴτιον εἴποιμεν ἄν. ἀλλὰ καὶ τὸ πατάξαι ἑτέραν εἶχεν οἰκείαν ἀρχὴν, οὐ τὸ πεσεῖν. ἀλλὰ φέρε τὸ βληθῆναι ὑπό τινος ὥστε πατάξαι. καὶ τὸ πεσεῖν, οὐ τὸ πατάξαι τέλος εἶχεν, ἀλλ' εἰς τὸν οἰκεῖον ἐνεχθῆναι τόπον. ἀλλήλων δὲ ἐγένετο κατὰ συμβεβηκὸς, τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δὲ, τέλος. ὁ δὲ προϊὼν μὲν ὑπὲρ τοῦ πρᾶξαί τι, πληγεὶς δὲ καὶ ἀποστρέψας, μάτην μὲν προῆλθεν, ἀπὸ ταὐτομάτου δ' ἐπλήγη. τάχα δ' οὕτως καὶ ἀπὸ τύχης. τὸ ἀπὸ ταὐτομάτου γὰρ ἐπὶ πλέον. γνοίης δ' ἂν κἀκεῖθεν. ὅταν γάρ τι παρὰ φύσιν γίνηται, οἷον πολλὰ τέρατα τίκτεται, τότε οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλ' ἐκ ταὐτομάτου φαμὲν γεγονέναι. οἷον, τὸν ἑξαδάκτυλον ἢ στρουθοκέφαλον. ἢ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀπὸ ταὐτομάτου. ἔχει γὰρ οἰκείαν αἰτίαν τὴν προϋπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς. ἢ γὰρ ψύξιν. ἢ ἔλλειψιν. ἢ πλεονασμὸν τῆς ὕλης. ἀλλὰ φησί τις, ὅτι καὶ ὁ πεσὼν λίθος, ἔνδον εἶχε τὴν βαρύτητα. ἀλλὰ τοῦ πεσεῖν μὲν αὕτη ποιητική. τοῦ πλῆξαι δὲ, οὔ, ὃ ἔφαμεν ἐκ ταὐτομάτου. τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ τύχη. καὶ τί τὸ αὐτόματον, εἴρηται. καὶ τίς ἡ πρὸς ἄλληλα τούτων διαφορά. ἀνάγονται δὲ εἰς τὸ ποιητικὸν εἶδος τῶν αἰτίων, ὅτι ποιητικοῖς αἰτίοις ἐπισυμβαίνει, ἢ φύσει, ἢ διανοίᾳ. φύσει μὲν κατενεχθεὶς ὁ λίθος διὰ τὸ βάρος ἐπάταξε. διανοίᾳ δὲ, διορύττων θεμέλιον θησαυρὸν εὗρεν. ἔστι δὲ, οὔτε τὸ διορύττειν τύχης καθ' ἑαυτὸ, οὔτε τοῦ θησαυροῦ ἡ εὕρεσις. ὀρύξειε γὰρ ἄν τις καὶ θησαυρὸν εὑρήσειν ἐλπίζων. ἀλλ' ὅταν τοῦτο ἐκείνου μὴ γίνηται χάριν. ἀπαντήσῃ δὲ ἀλλήλοις καὶ οἷον συγκρούσει, ἡ τούτων συνδρομὴ τύχη καλεῖται. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον ἐπ' ἐκείνων ἀπεδείχθησαν ἐφ' ὧν νοῦς ἢ φύσις γένοιτο ἂν αἰτία κατὰ συμβεβηκός. νοῦς ἄρα καὶ φύσις πρότερα τύχης καὶ αὐτομάτου. ἀεὶ γὰρ πρότερα τὰ καθ' αὑτὰ, τῶν κατὰ συμβεβηκός. ὥστε ὅσοι τοῦδε τοῦ παντὸς τύχην αἰτίαν ἀποδιδόασιν, δῆλον ὅτι νοῦν πρότερον καταλείψουσιν. εἰ οὖν ἐξ ἀνάγκης αὐτοῖς ἀκολουθεῖ τὸν νοῦν αἴτιον τίθεσθαι, ὅρα πῶς τὸ λειπόμενον γελοῖον, εἰ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιος ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, οὐχ εὑρίσκω τίνος καθ' αὑτὸν ἔσται ποιητικός.

Ὅτι δὲ τοσαῦτα αἴτια τὸν ἀριθμὸν ὅσα λέγομεν, δῆλον ἐκεῖθεν. ἐρωτώμενοι γὰρ ἐφ' ἑκάστου διότι ἔστιν ἕκαστον, ἢ τὸν ὅρον ἀποκρινόμεθα ἔσχατον· ὡς ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. οἷον, διὰ τί αἱ δὲ ἴσαι; ὅτι ἐν κύκλῳ ἀπὸ τοῦ κέντρου. διὰ τί δὲ αἱ ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐν κύκλῳ ἴσαι. ὅτι κύκλος ἐστὶ σχῆμα ἐπίπεδον, καὶ ὥσπερ ὁρίζονται οἱ γεωμέτραι. ἢ τὸ κινῆσαν πρῶτον. οἷον, διὰ τί ἐπολέμησαν Φωκεῦσι Θηβαῖοι, ὅτι ἐσύλησαν οἱ Φωκεῖς τὸν νεών. ἢ τὸ οὗ ἕνεκα. διότι ἐπολέμησεν τοῖς Ἕλλησιν ὁ βασιλεύς, ἵνα ἄρξῃ τῶν Ἑλλήνων. ἢ ἐπὶ τὴν ὕλην ἔσχατα ἐρχόμεθα. οἷον, διότι ἐσάπη τὸ βάθρον, ὅτι ξύλινον ἦν.

Ὁ φυσικὸς δὲ εἰς πάσας ἀνάγων τὸ διότι ἀποδώσει. διότι ἄνθρωπος ἀποθνήσκει, ἢ γὰρ ὅτι ζῷόν ἐστι λογικὸν θνητόν. ἢ ὅτι τὸ ποιητικὸν ἡ ψυχὴ αὐτῶν πρόεισι καὶ ἄπεισιν. ἢ ὅτι ἐξ ὕλης ἐστὶ φθαρτῆς. ἢ ὅτι βέλτιον αὐτῷ τὸ ἀποθνήσκειν. ἔρχεται δὲ τὰ τρία εἰς ἓν πολλάκις, τὸ εἶδος, τὸ οὗ ἕνεκα, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. ἡ γὰρ φύσις καὶ ὡς τέλος καὶ ὡς εἶδος καὶ ὡς ποιητικὸν αἴτιον τῶν φύσει γινομένων ἐστίν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ψυχή. ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ἄνθρωπον γεννᾷ, ὁ αὐτὸς ὢν κατὰ τὸ εἶδος τῷ γινομένῳ. καὶ πάντα δὲ ὅλως ὅσα κινούμενα κινεῖ τὸ προσεχῶς καὶ δι' οὐδενὸς μέσου ὁμοειδῆ ἐστιν τοῖς ὑπ' αὐτῶν γινομένοις. λέγω δὲ ἐπὶ τῶν φυσικῶν. περὶ γενέσεως γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον σκοποῦσι τὰς αἰτίας· τί γίνεται μετὰ τί. ἕνεκα γὰρ τοῦ τέλους ἡ φύσις κινεῖται πρὸ αὐτοῦ. καὶ ὅταν αὐτὸ ἐξεργάσηται, παύεται τῆς εἰς τὸ πρόσθεν προόδου. τί ἔπαθε καὶ ἠλλοιώθη ὅπερ ἐστὶν ὕλη. τί ἐποίησεν καὶ ἐκίνησεν. ἀλλὰ τοῦτό γε οὐ πᾶν, ἀλλὰ τὸ προσεχές, καὶ ἔτι κινούμενον. εἰ δέ τι ἀκίνητον ὂν ἀρχὴν κινήσεως γίνεται, οὐκέτι φυσικὸς ἄν, ἀλλ' ὁ πρῶτος φιλόσοφος διερείσειεν. διὸ καὶ τρεῖς αἱ πραγματεῖαι. ἡ μὲν περὶ κινούμενα καὶ φθαρτά. ἡ δὲ περὶ κινούμενα, ἄφθαρτα δέ. ἡ δὲ περὶ ἄφθαρτα καὶ ἀκίνητα. διτταὶ γὰρ αἱ ἀρχαὶ κινοῦσαι φυσικῶς, ὧν ἡ ἑτέρα οὐ φυσική. οὐ γὰρ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν ἐν αὐτῇ. οὐ δὲ φύσιν. τοιοῦτον δὲ ἐστιν, εἴ τι κινεῖ μὴ κινούμενον· ὥσπερ τὸ παντελῶς ἀκίνητον καὶ τὸ πάντων πρῶτον. κατὰ πάντας οὖν τοὺς τρόπους ἀποδοτέον τὸ διὰ τί, καθάπερ καὶ προειρήκαμεν. καὶ πάλιν ἐροῦμεν γυμνασίας χάριν. διὰ τί τόδε ἐγένετο. ἐπειδὴ τόδε ἦν αὐτοῦ ποιητικόν, ὥσπερ ἐν μὲν τοῖς ἀϊδίοις ἁπλῶς ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης. τῷ γὰρ πρώτῳ τὸ δεύτερον ἕπεται. ἐν δὲ τοῖς γενητοῖς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. καὶ ἐπειδὴ τόδε μέλλει γενήσεσθαι, ἀνάγκη τήνδε προϋπάρχειν τὴν ὕλην. ὥσπερ ἐν τῷ συλλογισμῷ, οὐχ οἷόν τε γενέσθαι τὸ συμπέρασμα μὴ προληφθεισῶν τῶν προτάσεων. καὶ ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ὁ λόγος τοῦ πράγματος, ὃ πολλάκις, ὥσπερ ἔφην, συντρέχει τῷ οὗ ἕνεκα, ὅταν λαμβάνηται ὅτι βέλτιον οὕτως ἔχειν αὐτῷ. ἄμεινον γὰρ ἦν τοιόνδε εἶδος εἶναι ἀνθρώπου καὶ μὴ ἄλλο. τὸ βέλτιον δέ, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑκάστου οὐσίαν ληπτέον. οὐ γὰρ ἐν πᾶσι τέλος τὸ ἄριστον. ἐν γὰρ ἂν ἦν τοῦτον τὸν τρόπον ἁπάντων τὸ τέλος. ἀλλ' ἅμα τῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει δυναμένων ἑκάστου γενέσθαι. ὅταν μὲν οὖν οὕτω λαμβάνηται ὁ λόγος ὡς εὐθὺς ἔχειν τὸ βέλτιον οὕτως, ἢ ἄλλως, ὁ αὐτὸς γίνεται τῷ οὗ ἕνεκεν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν φυσικῶν. ὅταν δὲ μηκέτι ἐγχωρῇ τοῦτο ποιῆσαι, μένει τὸ εἶδος μόνον, ὥσπερ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν. ἐν γὰρ ὥσπερ ἐπ' ἀνθρώπου καὶ ἵππου καὶ φυτοῦ, δυνάμεθα ἐπιδεικνύναι ὑπάρχειν ἀεὶ τῷ εἴδει τὸ τοῦ κρείττονος ἐστοχάσθαι, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν. γελοῖος γὰρ εἴ τις ἐπιχειροίη δεικνύναι, ὅτι τῷ μὲν κύκλῳ βέλτιον ἦν τὸ τὰς ἀπὸ κέντρου γραμμὰς ἴσας ἔχειν, τῷ τετραγώνῳ δὲ τὰς περιεχούσας ἴσας αὐτό.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν φύσιν ἕνεκά του ποιεῖν πολλάκις ἤδη μὲν ἔμπροσθεν εἴρηται. ἤδη δὲ τοῦτο αὐτὸ δεικτέον. ἔχει γάρ τινας ἀμφισβητήσεις. ἀποδεικτέον δέ, καὶ ὅπως ἔχει τὸ ἀναγκαῖον τὰ φυσικά. ἐπειδὴ πάντες σχεδὸν οἱ περὶ φύσεως διαλεχθέντες, εἰς τὴν ἀνάγκην ἀνάγουσι τὰς αἰτίας. οὐδὲν ἄλλο τὴν ἀνάγκην, ἢ τὴν ὕλην εἶναι νομίζοντες. ἐπειδὴ γὰρ τὸ θερμὸν τοιονδὶ καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ ἕκαστον τῶν ὑλικῶν, ὃ τίθεται ἀρχὴν ἕκαστος, ἐξ ἀνάγκης τόδε ἐγένετο. καὶ γὰρ ὅσοι ποιητικῆς αἰτίας ἐμνημόνευσαν, ὅσον ἁψάμενοι, χαίρειν ἐῶσιν. ὡς Ἐμπεδοκλῆς τε καὶ Ἀναξαγόρας. καὶ εἰ δή τις ἄλλος τῶν παλαιῶν. λέγουσι δέ τινες τὴν φύσιν οὐχ ἕνεκά του ποιεῖν. οὐ δὲ ὅτι βέλτιον οὕτως. ἀλλ' ὥσπερ ὕει φασὶν ὁ Ζεύς, οὐχ ἵνα τὸν τοῦ δεῖνα σῖτον αὐξήσῃ, οὐδ' ἵνα διαφθείρῃ τὸν κείμενον ἐν τῇ ἅλῳ. ἀλλ' ὕει μὲν διὰ τὴν ὑλικὴν ἀνάγκην. δεῖ γὰρ τὴν ἀνενεχθεῖσαν ἀτμίδα, ψυχθῆναι. καὶ ὕδωρ γενομένην, κατενεχθῆναι. κατενεχθείσης δέ, συνέβη τὸν μέν, αὐξηθῆναι σῖτον. τὸν δέ, ἀπολέσθαι. οὕτω δή τι κωλύει καὶ τὰ μόρια τῶν ζῴων, γενέσθαι μὲν ἐξ ἀνάγκης τοιάδε, ἐπειδὴ ἐξ ὕλης τοιᾶσδε. ἀλλ' ὅταν μὲν οὕτως συνδράμῃ, ὥστε ἐπιτηδείως ἔχειν ἀλλήλοις, καὶ πρὸς ἓν ἔργον ἅπαντα συντελεῖν, ὥσπερ ἐγένετο ἄν, εἰ καὶ ἕνεκά του ἐγίνετο, ταῦτα μὲν σώζεσθαι ἀπὸ ταὐτομάτου συστάντα, οἷον ἐπὶ τῶν ὀδόντων. φαίη γὰρ ἄν τις ἐξ ἀνάγκης μὲν αὐτοὺς ἀνατέλλειν. τοὺς μὲν ἔμπροσθεν ὀξεῖς. τοὺς δὲ γομφίους, πλατεῖς, οὐχ ἵνα οἱ μὲν διαιρῶσιν, οἱ δὲ λεαίνουσιν. ἀλλ' ἀνατέλλειν μὲν οὕτω διά τινα ὑλικὴν ἀνάγκην. συμπεσεῖν μέντοι τὴν τοιαύτην θέσιν αὐτῶν ἐπιτηδείως ἔχειν πρὸς τὴν ἐργασίαν τῆς τροφῆς. ὅσα δὲ μὴ οὕτως συμπίπτει ὥστε μίαν χρείαν ἅπαντα συμπληροῦν, ταῦτα ἀπόλλυσθαι. ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς τὰ βουγενῆ καὶ ἀνδρόπρῳρα. ἃ μὲν οὖν λέγουσι, ταῦτά ἐστιν. λέγουσι δὲ λίαν ἀσυνέτως. διὰ τί; ὅτι τὰ μὲν τῆς φύσεως ἔργα, ἢ τὸν αὐτὸν ἀεὶ γίνεται τρόπον, ἢ κατά

γε τὸ

γε τὸ πλεῖστον ὁμοίως. ἄνθρωπος γὰρ ἐξ ἀνθρώπου. καὶ ἵππος ἐξ ἵππου. καὶ οἱ ὀδόντες οὕτως. τὰ δὲ ἀπὸ τύχης ἐπ' ἔλαττον καὶ σπανίως. τότε γὰρ λέγεται ἀπὸ τύχης ὕειν, ὅταν ὑπὸ κύνα. καὶ καῦμα ἀπὸ τύχης, ὅταν ἐν χειμῶνι. εἰ τοίνυν τῆς φύσεως μὲν παμπολὺ τὸ ὡρισμένον, τῆς τύχης δὲ παμπολὺ τὸ ἀόριστον, οὐκ ἂν εἴη τὰ τῆς φύσεως ἔργα ἀπὸ τύχης τε καὶ ταὐτομάτου. ἀλλ' ὡς ἡμεῖς λέγομεν, ἕνεκά του. φύσεως δὲ ἔργα τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτά. καὶ τὰ μόρια. ἐν οἷς οὐδὲν εἰκῇ, οὐδὲ μάτην, οὐδὲ ἐνδεῖον, οὐδὲ περιττόν ἐστιν. ὁ δὲ Ζεὺς ὕει μέν, μὴ ἕνεκά του τὸν ἐμὸν σῖτον αὐξῆσαι. ἀλλὰ τί τοῦτο πρὸς τὸ μηδενὸς ἕνεκα ὕειν; οὐ γὰρ εἰ μὴ τῶν ἐμῶν πυρῶν ἕνεκεν, οὐδενὸς ἕνεκεν. ἀλλ' ὁ μὲν ὑετὸς ἕνεκα ἄλλου του γίνεται προηγουμένως ὑπὸ τῆς φύσεως. καὶ τοῦτο μάθοις ἂν ἐν οἷς περὶ τοῦ κόσμου διαλεξόμεθα. προσχρῆται μέντοι τῷ κατὰ φύσιν γινομένῳ τούτῳ ὁ γεωργικός, σπείρει γὰρ τηνικαῦτα ἡνίκα καὶ ὑσθήσεται προσδοκᾷ. ἐν ὅσοις τοίνυν τῶν γινομένων τέλος ἐστὶν εἰς ὃ περατοῦται ἡ κίνησις, καὶ προϊοῦσα συνεχῶς τελευτᾷ, ἐν τούτοις ἅπαντα τὰ πρὸ τοῦ τέλους, τοῦ τέλους ἕνεκα γίνεται. ἐν δὲ τοῖς τῆς φύσεως ἔργοις τὸ τοιοῦτόν ἐστιν εὑρεῖν ἀκριβῶς. συνεχῶς γὰρ κινεῖται, καὶ πρόεισιν ἀδιαλείπτως μέχρι τοῦ τὸ τέλος ὁλόκληρον περιποιήσασθαι. καὶ γὰρ ἡ πόα καὶ ἡ καλάμη καὶ ὁ στάχυς. καὶ αἱ ποικίλαι καὶ παμπληθεῖς αὗται μορφαί, πρόϊασι μέχρι τοῦ πυροῦ. εἶτα ἐντεῦθεν στάσις ἤδη καὶ ἠρεμία. ὥστε δῆλον ὅτι πάντα ἐκεῖνα τοῦ πυροῦ χάριν ἐγίνετο. οὐ συμπίπτει ἄρα τὸ πρὸ τοῦ τέλους τῷ τέλει. ἀλλ' ἐκείνου πέφυκεν ἕνεκα γίνεσθαι. οὐδὲ γὰρ εἰ ἡ φύσις οἰκίαν ἐποίει, ἄλλως ἂν ἐποίησεν, ἢ ὡς πέφυκεν οἰκία γίνεσθαι. πέφυκεν δὲ γίνεσθαι οἰκία τῶν πρὸ τοῦ τέλους τοῦ τέλους ἕνεκα γινομένων. λίθοι γὰρ ἁρμόζονται. καὶ ξύλα πρίεται. καὶ πλάσσεται κέραμος τῆς σκέπης ἕνεκεν, ὃ τέλος ἐστὶν οἰκίας. ἀλλ' οὐδὲ εἰ ἡ τέχνη ζῷον ἐποίει, ἄλλως ἂν ἐποίησεν, ἢ ὡς ἡ φύσις ἐποίησεν. ἐποίησεν δ' ἂν ἕνεκα τοῦ τέλους, τὰ πρὸ αὐτοῦ τὸν αὐτὸν ἄρα τρόπον καὶ ἡ φύσις. ὅλως δὲ ἡ τέχνη, τὰ μὲν ἐπιτελεῖ, ἃ ἡ φύσις ἀδυνατεῖ ἀπεργάζεσθαι, ὑγείαν καὶ σαρκώσεις φαρμακείαις ἰατρική, ὅταν ἡ φύσις ἐξασθενήσῃ. τὰ δὲ μιμεῖται, γράφουσα καὶ πλάσσουσα παντοίων ζῴων καὶ φυτῶν ἰδέας. ὁμοίως ἂν ἔχοι κατ' ἀμφότερα τὰ τέλη πρὸς τὰ πρὸ αὐτῶν. μάλιστα δὲ φανερὸν ἐπί τινων ζῴων, ὅτι ἡ φύσις ἔχει τὸ ἕνεκά του. οἷον, μυρμήκων, ἢ ἀραχνῶν. ἃ μήτε τέχνῃ, μήτε προαιρέσει ποιοῦντα, ὅμως ἕνεκά του ποιεῖ. καὶ ἡ χελιδὼν οἰκοδομεῖ τὴν νεοττιάν. ὅτι μάλιστα ἀσφαλῶς συνδέουσα κάρφεσι τὸν πηλόν, καὶ σχῆμα πολυχωρότατόν τε καὶ ἰσχυρότατον ἐργαζομένη. καὶ ἡ μέλιττα θαυμαστὴ τῆς τῶν ἑξαγώνων συνθέσεως. τῆς δὲ ἀλκυόνος τὴν καλιάν, ἥκιστα ἂν ὕδωρ λυμαίνοιτο. πολλὰ ἂν ἔχοιμεν λέγειν εἰ βουληθείημεν τὸ λογοειδὲς τῶν ζῴων ἐπιδεικνύναι. καὶ τί δεῖ λέγειν ἐπὶ τῶν ζῴων, ὅπου καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς ἡ φύσις διώκει πάντως τὸ ἕνεκά του. τά γε γὰρ φύλλα ἕνεκα τῶν καρπῶν. καὶ αἱ ῥίζαι ἕνεκα τῆς τροφῆς. ἐπεὶ διὰ τί πρὸς Διὸς οὐκ ἄνω μὲν αἱ ῥίζαι, κάτω δὲ οἱ κλάδοι; διὰ τί δὲ οὕτως ἀμφιέννυσι τὰ σπέρματα τῶν καρπῶν ἀκριβῶς. τὰ μέν, ξύλοις, τὰ δέ, χιτῶσιν ἐνδύουσα, εἰ μὴ πολλὴν εἶχε πρόνοιαν τοῦ μὴ διαλείπειν τὴν γένεσιν τὴν ἐξ ἀλλήλων; ὥστε δῆλον ἐξ ἁπάντων τῶν εἰρημένων, ὅτι ἡ φύσις ἕνεκά του ποιεῖ. διττὴ δὲ αὕτη. ἡ μὲν ὡς ὕλη. ἡ δέ, ὡς μορφή, καὶ τέλος αὕτη. ἕνεκεν ἄρα τοῦ εἴδους ἡ ὕλη. κυριωτέρα γὰρ αἰτία τὸ εἶδος καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ μορφή. οἱ δὲ παλαιοὶ τὴν ὕλην ἐσέμνυναν περιττῶς. μόνην γὰρ ἤλεγξαν. καὶ φαίη τις ἄν, ἀλλ' εἰ τὸ ἕνεκά του διώκει πάντως ἡ φύσις, πῶς αὐτὸ οὐκ ἀεὶ κατορθοῖ; πῶς δὲ οὐκ ἀεὶ κατορθοῖ τὸ ἕνεκά του ἡ τέχνη. ἀλλὰ καὶ τὸ φάρμακον ἔβλαψε πολλάκις, τοῦ σώματος δι' ἀσθένειαν οὐκ ἐνεγκόντος. καὶ ὁ κλινόπους κατεάγη συμπηγνύμενος. ἀλλ' ὅμως ἐδόθη τὸ φάρμακον ἵνα ὠφελήσῃ. καὶ ὁ κλινόπους ἐξείργασται, διὰ τὴν κλίνην. ὥστε ἢ καὶ τῆς τέχνης ἀφαιρετέον τὸ ἕνεκά του, ἢ καὶ τῇ φύσει συγχωρητέον. ἀμφότεραι γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν κατορθοῦσιν, ἐν οἷς καὶ μάλιστα φανερὸν τὸ οὗ ἕνεκα. ἐπ' ἔλαττον δὲ ἁμαρτάνουσιν. ἀλλ' ὅμως ἐμφαίνεται καὶ ἐν τούτοις ὅτι ἐστοχάζετο μέν τινος ἀγαθοῦ. διήμαρτον δὲ ἀκούσαι τοῦ τυχεῖν, διὰ τὴν τῆς ὕλης ἀσθένειαν. καὶ γὰρ ὅταν διαμαρτάνωσιν, οὐκ ἐκτοπίζεταί που μακράν, οὐδὲ πόρρω τοῦ προκειμένου τὸ σφάλμα. οὐδέποτε γοῦν ἐξ ἀνδρὸς πλάττουσα ἔτεχθη. ἀλλὰ μάλιστα μὲν ἀνήρ. εἰ δὲ μή, γυνή. εἰ δὲ μή, ζῷον. εἰ δὲ μή, σάρξ. καὶ ἡ κεγχραμίς, ἢ συκῆν ἐποίησεν, ἢ ἐρινεόν. οὐ δρῦν. οὐδὲ ὄγχνην. ἥ τε ἐλαία πάλιν, ἐλαίαν, ἢ κότινον, καὶ οὐ πλάτανον, οὔτε πίτυν. τοιαῦτα καὶ Ἐμπεδοκλέους βουγενῆ καὶ ἀνδρόπρῳρα ἐπὶ τῆς τῶν ζῴων συστάσεως. ἐλαιόπρῳρα δὲ ἐπὶ τῶν ζῴων οὐδὲ ἐκεῖνος εἰπεῖν ἐτόλμησεν. μᾶλλον δὲ ἐπὶ τῶν φυτῶν ἀμπελογενῆ τινα καὶ τοιαῦτα ἄλλ' ἄττα δραματουργῆσαι ἐθάρρησεν. καίτοι μᾶλλον ἐχρῆν. ἧττον γὰρ ἐν τοῖς φυτοῖς τὸ ἕνεκά του. περιττὸν μὲν οὖν τερατολογίαν τοσαύτην λόγου τινὸς ἀξιοῦσθαι. ὅμως δὲ ῥητέον ὡς εἰ καὶ ἐγένετο κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς σύστασιν βουγενῆ καὶ ἀνδρόπρῳρα, οὕτως ἂν ἐγένετο ὡς τέρατα, τοῦ σπέρματος ἐξασθενοῦντος. καὶ διαφθειρομένης τινὸς ἀρχῆς. οὐκ εὐθὺς ἡμιτόμων ζῴων ἢ μιτόμοις συγκολλωμένων. οὐδὲ γὰρ τὸ οὐλοφυὲς ὡς αὐτὸς ὀνομάζει. καὶ ὁλόκληρον καὶ δυνάμενον σώζεσθαι, εὐθὺς ζῷον συνίσταται. ἀλλ' ἀπὸ σπέρματος γίνεται κρατούσης τῆς μορφῆς. ὅλως δὲ οἱ τὸ ἕνεκά του τῆς φύσεως ἀφαιρούμενοι, τί καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς κα-

τὰ λείπουσιν; ὁ γὰρ φύσει μέν τινα γίνεσθαι λέγων, οὐχ ἕνεκά του δέ, μάτην καὶ τοὔνομα λέγει τῆς φύσεως. φύσει γάρ ἐστιν ὅσα ἀπό τινος ἀρχῆς ἐνυπαρχούσης κινούμενα, ἀφικνεῖται κατὰ τάξιν ἐπί τι τέλος. ἀλλ' οὐκ ἤδη τὸ τυχόν, ἀπὸ τῆς τυχούσης ἀρχῆς. τοῦτο μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἀπὸ τύχης συμβαίνει, καθάπερ εἴρηται. ἐνταῦθα δὲ ὥρισται ἀφ' ἑκάστης ἀρχῆς ἕκαστον τέλος. καὶ κατορθοῦται ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οὐ σπανιάκις, οὐδὲ ἐπ' ἔλαττον, ὥσπερ τὰ τυχηρά. τί οὖν ἀπὸ τύχης τὰ φύσει γίνεσθαι λέγουσιν; οὐκ ἔσται γὰρ συνάψαι φύσιν καὶ τέχνην. εἰ μή τις ἄλλως ὀνόματι συγκολλᾶν βούλοιτο. ἐπεὶ τά γε ὑπ' ἀμφοῖν σημαινόμενα παντελῶς ἀλλήλων διέστηκεν νὴ Δία. οὐ γὰρ ὁρῶμεν βουλευομένην τὴν φύσιν, ὥσπερ ὁρῶμεν τοὺς ἕνεκά του ποιοῦντας; οὕτω δ' ἂν οὐδὲ ταῖς πολλαῖς τῶν τεχνῶν συγχωροῖεν τὸ ἕνεκά του. οὐδὲ γὰρ ὁ τέκτων βουλεύεται πότερον δεῖ πρίειν πρότερον, ἢ ἀποξέειν. οὐδὲ ὁ γραμματιστὴς πῶς αὐτὸ δεῖ γράφειν αβ. οὐδὲ ὅταν γράφῃ Κλέωνα, ἤδη σκοπεῖται τί πρότερον ἢ τί δεύτερον τῶν στοιχείων αὐτῷ γραπτέον. καὶ ὁ οἰκοδόμος ὡσαύτως οὐ βουλεύεται πότερον τοὺς θεμελίους πρώτους, ἢ τοὺς τοίχους, ἢ τὴν ὀροφὴν ἐξεργαστέον. ὁ ὑφάντης. ὁ λυροξόος. ἀλλ' ὥρισται καὶ τῶν ἔργων ἕκαστον. καὶ ἡ τάξις ἡ φέρουσα ἐπὶ τὸ προκείμενον τέλος. καὶ τὴν ὁδὸν ἕκαστος τῶν δημιουργῶν οἶδεν τὴν τεταγμένην. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ φύσις. παράδειγμα γάρ ἐστι τῆς τέχνης. ἡ διαφορὰ δὲ ἐν τῷ τὴν μέν, ἔξω. τὴν δέ, ἔνδον εἶναι τοῦ ἔργου. ἐπεὶ θῶμεν ἐν τοῖς ξύλοις εἶναι τὴν τεκτονικήν, καὶ οὐκ ἂν ἕτερον τρόπον ἐργάσαιτο τὴν κλίνην. ἀλλὰ καθάπερ νῦν ἔξω οὖσα. ὥστε εἰ νῦν ἔχει τὸ ἕνεκά του, καὶ τότε ἂν εἶχεν ὁμοίως, ἡνίκα ἂν ὡς φύσις εἰργάζετο, μάλιστα δὲ ἔοικεν ἡ τέχνη τῇ φύσει, ὅταν αὐτός τις ἑαυτὸν ἰατρεύῃ. ἀλλ' εἴρηται ἡ διαφορά. τοῦτο μὲν οὖν ἄν τις ἐκ τούτων ἱκανῶς πεισθείη. Μετὰ ταῦτα σκεπτέον πῶς ἐν τοῖς φύσει τὸ ἀναγκαῖον. καὶ πότερον τὰ φύσει γινόμενα ἁπλῶς ἐξ ἀνάγκης γίνεται, ὡς τὸ τέλος ἁπλῶς ἕπεσθαι τοῖς πρὸ αὐτοῦ γινομένοις, ἢ ὡς ἐνόμιζον οἱ φυσικοί, ἐν ταῖς τῆς ὕλης κινήσεσιν ἕπεσθαι τὰ γινόμενα ἐξ ἀνάγκης οἰόμενοι. ἔστι μέν πως τὸ ἀναγκαῖον ἐν τοῖς φυσικοῖς, οὐχ οὕτως δὲ ὡς ἐκεῖνοι λέγουσιν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πάνυ γελοίως τὸ ἀναγκαῖον εἰσάγουσιν εἰς τὰ τῆς φύσεως ἔργα. φασὶ γὰρ ἐξ ἀνάγκης τὴν μὲν γῆν κάτω κεῖσθαι, διότι βαρεῖα. τὸν δὲ αἰθέρα ἄνω, διότι κοῦφος, ταῖς φυσικαῖς κινήσεσι τῆς ὕλης προσάπτοντες τὴν ἀνάγκην τῶν γινομένων. ὥσπερ εἴ τις καὶ τὸν τοῖχον ἐξ ἀνάγκης νομίζει, ὅτι τὰ μὲν βαρέα, κάτω πέφυκε φέρεσθαι. τὰ δὲ κοῦφα, ἄνω πολλῆς. καὶ τῶν λίθων διὰ τὴν βαρύτητα κάτω πεσόντων. τῶν πλίνθων δὲ διὰ τὴν κουφότητα, ἄνω. καὶ ἔτι τῶν ξύλων, οὕτω τὸν τοῖχον συνεστηκέναι. ἐμβροντήτου γὰρ τοῦτό γε, καὶ οὐδέποτε οἰκοδομουμένην οἰκίαν ἰδόντος, ὡς οὐχ οἱ λίθοι καθ' αὑτούς, οὐδὲ αἱ πλίνθοι καὶ τὰ ξύλα κινούμενα ὡς πέφυκεν κατασκευάζουσιν οἰκίαν. ἀλλ' ἡ σύνθεσις ἡ τοιάδε καὶ ἡ μορφὴ καὶ ἡ τέχνη. οὐκ ἄνευ μὲν ἐκείνων. οὐ μὴν δι' ἐκεῖνα προηγουμένως αὐτῇ προσελθοῦσα. τοὐναντίον δέ, δι' αὐτὴν κἀκεῖνα παράγουσα. ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἡ ὕλη τῶν καθ' αὑτὰ αἰτίων, ὥσπερ εἰρήκαμεν. ἀλλὰ κυριώτερόν γε ἡ μορφή. καὶ ὁ λόγος. καὶ τὸ τί ἦν. καὶ οὐ τοῦτο ταῖς ἐκείνης κινήσεσιν ἐξακολουθεῖ. ἀλλ' ἐκείνη μᾶλλον τῷ λόγῳ πέφυκε συναρμόζεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ σίδηρος, διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης γίνεται σμίλη καὶ ἄροτρον. ἀλλ' ἐπειδὴ σμίλης καὶ ἀρότρου δεόμεθα, διὰ τοῦτο καὶ σίδηρον μεταλλεύομεν. οἰκίας δὲ οἰκοδομούμεθα, οὐκ ἐπειδὴ πλίνθους ἔχομεν καὶ ξύλα. χρεία μὲν γὰρ καὶ τούτων. ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτα προηγουμένως οἰκοδομούμεθα. ἀλλὰ διὰ τὸ κρύπτειν ἄττα καὶ σώζειν, ὅπερ ἐστὶ λόγος τῆς οἰκίας. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς ἕνεκά τινος γινομένοις. διατί γίνεται χιτών; ἵνα ἐνδυσώμεθα. ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἄνευ ἐρίων. χρὴ τοίνυν ὑποκεῖσθαι τὰ ἔρια. διατί γίνεται ὑποδήματα; ἵνα μὴ τειρώμεθα βαδίζοντες. ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἄνευ δερμάτων. φροντιστέον ἄρα πρότερον τῶν δερμάτων. εἰ μὲν οὖν εἵπετο καὶ ἐρίῳ παντὶ τὸ χιτῶνι γίνεσθαι. καὶ δέρματι τὸ ὑποδήματι, ἐξ ἀνάγκης ἂν εἵπετο τῇ ὕλῃ τὰ εἴδη. νῦν δὲ πρίονι μὲν ὑποκεῖσθαι τὸν σίδηρον ἐξ ἀνάγκης, καὶ θεμελίῳ λίθους. οὔτε τὸ σιδήρῳ εἶναι, τὸ πρίονα γίνεσθαι ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ. οὔτε τῷ λίθους ὑπάρχειν, τὸ θεμέλιον οἰκοδομεῖσθαι. ἔχει μὲν οὖν ἡ ὕλη τὸ ἀναγκαῖον. ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτήν. ἀλλὰ διὰ τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος. ταύτῃ μὲν γάρ, οὐδὲν ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ. αὐτὴ δὲ ἐξ ἀνάγκης ὀφείλει προϋποκεῖσθαι τῷ εἴδει. ὥστε οὐ τὸ τέλος ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ τοῖς πρὸ αὐτοῦ. ἀλλ' ὑποθεμένοις τοῦτο, διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, τὸ ἀναγκαῖον ἕπεται καὶ ἡ ἐξ ἀνάγκης αἰτία. οὐκ ἄρα τὸ τέλος ἐξ ἀνάγκης. ἀλλὰ διὰ τὸ τέλος τὸ ἐξ ἀνάγκης. διὰ γὰρ τὸ τέλος, ἡ ὕλη. καὶ διὰ τὴν μορφήν, τὸ ὑποκείμενον. ἡ δὲ ὕλη καὶ τὸ ὑποκείμενον, ἡ ἐξ ἀνάγκης αἰτία. οἱ μὲν οὖν μόνην αἰτίαν τὴν ὕλην τιθέμενοι. καὶ ταῖς ἐκείνης φυσικαῖς κινήσεσιν ἕπεσθαι τὰ γιγνόμενα λέγοντες, ἁπλῶς ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι τὰ γιγνόμενα λέγοιεν. ἐπειδὴ ἀποδέδεικται ἡ μὲν ἄλλη παρὰ τὴν ὕλην αἰτία κυριωτέρα, τὸ εἶδος. καὶ ταύτης ἕνεκεν ὕλη παραγομένη. οὐκ αὐτὴ παράγουσα τὴν μορφήν, οὐδ' ἂν ἁπλῶς ἀναγκαία, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεως, καθάπερ ἡμῖν ἔθος πολλαχοῦ λέγειν. ὑποθεμένοις γὰρ τὸ εἶδος, οὕτως εὑρίσκεται καὶ τῆς ὕλης τὸ ἀναγκαῖον. τὸ δὲ ἐξ ὑποθέσεως ἀναγκαῖον ἐστί πως κἀν τοῖς μαθήμασιν. ὑποθεμένοις γὰρ τὰς προτάσεις, ἐξ ἀνάγκης ἕπεται καὶ τὸ συμπέρασμα.

οὐ μέντοι εἰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο, τὰ δὲ δεῖ πάντως καὶ τὰ λήμματα. δύναται γὰρ ταὐτὸν ἀποδείκνυσθαι διὰ πλειόνων, καθάπερ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. εἰ μὲν πέντε καὶ πέντε, πάντως ἐξ αὐτῶν τὰ δέκα. εἰ δὲ τὰ δέκα, οὐ πάντως πέντε καὶ πέντε. καὶ γὰρ ζ καὶ γ. καὶ ἓξ καὶ δ. ὥστε οἷς τεθεῖσιν ἕπεται τὸ συμπέρασμα, ταῦτα οὐχ ἕπεται τεθέντι τῷ συμπεράσματι. μὴ ὄντος μέντοι γε ἀναγκαίου τοῦ συμπεράσματος, οὐδὲ αἱ προτάσεις ἔσονται ἀναγκαῖαι. ἆρ' οὖν ὁμοίως ἔχει ταῦτα τοῖς φυσικοῖς τὸ ἐξ ὑποθέσεως ἀναγκαῖον; οὐδαμῶς. ἀλλὰ ἡ τάξις ἀντέστραπται. ἐνταῦθα μὲν γὰρ εἰ αἱ προτάσεις, καὶ τὸ συμπέρασμα. τουτέστιν εἰ τὰ πρῶτα, καὶ τὸ ὕστερον. ἐπὶ δὲ τῶν φύσει, τοὔμπαλιν. εἰ γὰρ τὸ ὕστερον καὶ τὰ πρῶτα. εἰ γὰρ ἡ μορφή, καὶ ἡ ὕλη. ἐπεὶ τά γε ἄλλα ὁμοίως ἔχει. ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐξ ἀνάγκης μὲν ἐδεῖτο τῆς ὕλης τὸ εἶδος. οὐχ εἵπετο δὲ ἐξ ἀνάγκης τῇ ὕλῃ. οὕτως ἐπὶ τῶν συλλογισμῶν. ποιοῦσι μὲν ἐξ ἀνάγκης τὸ συμπέρασμα αἱ προτάσεις. ὄντος δέ, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχουσιν. ἡ τάξις οὖν ἀνάπαλιν ἔχει. τάχα δὲ οὐδὲ αὐτή. σκόπει γὰρ ἐν ταῖς ποιητικαῖς τέχναις. ἄλλο μέν ἐστιν τῆς θεωρίας ἀρχὴ κατὰ τὸν λόγον. καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἄλλη δὲ ἡ τῆς πράξεως. ἐπὶ γὰρ τῆς οἰκοδομικῆς, τὸ μὲν εἶδος τῆς οἰκίας καὶ ὁ λόγος ἀρχὴ τῆς θεωρίας ἐστίν. καὶ οἱ θεμέλιοι δέ, τῆς πράξεως. ὅπου δὲ οὐκ ἔστι ποίησις, οὐδὲ τάξις, ἐνταῦθα ἀκόλουθον, μίαν ὑπολείπεσθαι τὴν ἀρχὴν τὴν κατὰ θεωρίαν τε καὶ τὸν λόγον. ἄλλη γὰρ οὐκ ἔνι. αὗται δέ εἰσιν αἱ προτάσεις. ὥστε εἰ ἐνταῦθα μὲν αἱ προτάσεις αἱ κατὰ τὸν λόγον ἀρχαί. ἐκεῖ δὲ τὸ εἶδος, ἐν ἀμφοτέραις ἂν ὁμοίως ἡ ἀκολούθησις γένοιτο. ταῖς γὰρ κατὰ τὸν λόγον ἀρχαῖς, ἕποιτο ἂν τὸ ἀναγκαῖον. ὅπερ ἐπὶ μὲν τῶν ποιητικῶν, ὕλη. ἐπὶ δὲ τῶν θεωρητικῶν, τὸ συμπέρασμα. ἀπέφηνεν ἄρα διὰ πάντων πῶς ἔχει τὸ ἀναγκαῖον ἡ ὕλη, καὶ αἱ ταύτης κινήσεις τε καὶ ἀλλοιώσεις. ταύτης γὰρ χωρὶς γίνεσθαι ἀδύνατον τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος. καὶ ἀμφοτέρας μὲν τῷ φυσικῷ τὰς αἰτίας ἤδη σκεπτέον. μᾶλλον δέ, τὴν τοῦ οὗ ἕνεκεν. αἴτιον γὰρ τοῦτο τῆς ὕλης. ἔφην δὲ ἤδη τῶν φυσικῶν ταὐτὸν εἶναι τὸ εἶδος καὶ τὸ οὗ ἕνεκεν. αὕτη γὰρ ἀρχὴ μάλιστα ἡ ἀπὸ τοῦ λόγου καὶ τοῦ τί ἦν εἶναι. ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς τεχνικοῖς. ἐπεὶ οἰκία τοιόνδε, τάδε δεῖ γίνεσθαι καὶ ὑπάρξειν ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἐπεὶ ὑγίεια τοιονδί, τὰ δὲ γίνεσθαι καὶ ὑπάρχειν ἐξ ἀνάγκης. οὕτω δὲ καὶ εἰ ἄνθρωπος, ταδί. καὶ εἰ κύων, ταδί. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν τεχνιτῶν, οὐ συμφέρει πολλάκις τὸ εἶδος τῷ οὗ ἕνεκεν. ἐπὶ πολλῶν δὲ ἐμφαίνεται ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκεν. οἰκία γάρ, ἐκ τοιῶνδε τοιάδε, σκέπης ἕνεκεν. ἐπὶ δὲ τῶν φύσει, ταὐτόν ἐστιν. εἴτε δὲ τῶν φύσει τι γιγνομένων, εἴτε τῶν κατὰ τέχνην λαμβάνοις, εὑρήσεις ἂν ὡς φυσικὸς ἐξετάζοις ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ τὴν ὕλην. καὶ τὸ ἀναγκαῖον αἴτιον περιεχόμενον. ὁρισαμένοις γὰρ τὸ ἔργον τοῦ πρίειν, ὅτι διαίρεσις τοιάδε ξύλων, εὐθὺς ἐμφαίνεται ἡ τοῦ σιδήρου χρεία. καὶ οὕτω μὲν δύναται καὶ ἐξ ἐπιλογισμοῦ τινος. πολλάκις δὲ καὶ ἐναργέα. τί ἐστιν ὀργή; ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως. ὥστε τῷ φυσικῷ γίνονται μὲν οἱ λόγοι κατὰ τὸ εἶδος. ἐμπεριέξουσι δὲ καὶ τὴν ὕλην. τοιοῦτον γὰρ τὸ φυσικὸν εἶδος. ὥστε ζῆν ὕλῃ ἀεὶ καὶ ὑποκειμένῳ τινὶ θεωρεῖσθαι.

κενοῦ

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ.

Ἐπεὶ δὲ τὴν φύσιν ὡρισάμεθα ἀρχὴν κινήσεως καὶ μεταβολῆς, δεῖ μὴ λανθάνειν τί ἐστιν κίνησις· ἀναγκαῖον γὰρ ἀγνοοῦντας αὐτήν, ἀγνοεῖν καὶ τὸν λόγον τῆς φύσεως. ὥσπερ δὲ ὅτι κίνησις τῷ λόγῳ τῆς φύσεως ἐμπεριλαμβάνεται, ἀναγκαῖος ὁ λόγος ὁ περὶ αὐτῆς, οὕτως ἔτι τῷ τῆς κινήσεως ὁρισμῷ εὑρίσκει τὸ ἐμφαινόμενον, ἐφεξῆς καὶ περὶ τούτου διαλεκτέον· ἐμφαίνεται δὲ εὐθὺς τῷ τῆς κινήσεως λόγῳ τὸ συνεχές· τούτῳ δὲ πάλιν, τὸ ἄπειρον. τὴν μὲν γὰρ κίνησιν τῶν συνεχῶν εἶναι φαμέν· ὁριζόμενοι δὲ τὸ συνεχές, ἔσθ' ὅτε συγχρώμεθα τῷ ἀπείρῳ. λόγος γάρ τις καὶ οὗτος τοῦ συνεχοῦς. συνεχές ἐστι τὸ εἰς ἄπειρα διαιρετόν· ὥστε πρώτως ἂν ὑπάρχοι τὸ ἄπειρον τῷ συνεχεῖ ποσῷ. καὶ ὃ τῷ διορισμῷ. τοῦ μὲν γὰρ συμπληροῖ τὸν ὅρον, τοῦ δέ, οὐδαμῶς. ὁ μὲν δὴ τοῦ ἀπείρου λόγος οὕτως ἔχεται τοῦ περὶ κινήσεως ἐφεξῆς. ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ τόπου καὶ ὁ περὶ κενοῦ καὶ ὁ περὶ χρόνου. τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαίως ὑπάρχει κινήσει, τόπος καὶ χρόνος· τὸ κενὸν δὲ οἱ φυσικοὶ νομίζουσιν. σκεπτέον οὖν εἴτε ὀρθῶς ὑπολαμβάνουσιν, εἴτε μή. ἀλλὰ καὶ κοινὰ τοῖς φυσικοῖς σώμασι ταῦτα. ἡ κίνησις. ὁ τόπος. ὁ χρόνος. ἔφην δὲ καὶ ἀρχόμενος ἐπιστημονικώτερον εἶναι τῶν ἰδίων ἑκάστου τὰ κοινὰ πρότερα θεωρεῖν. λέγομεν δὴ περὶ κινήσεως πρῶτον ὅσα χρήσιμα πρὸς τὸν λόγον αὐτῆς ὑποθέντες, τῶν ὄντων, τὰ μὲν ἐντελεχείᾳ μόνον, οἷον, τὰ ἄυλα εἴδη καὶ πρῶτα. οὐδὲν γὰρ ἄλλο γενέσθαι δύναται παρ' ἅ ποτέ ἐστιν ἐξ ἀρχῆς. τὰ δέ, ἐντελεχείᾳ τε καὶ δυνάμει, οἷον, τὰ σύνθετα ἐξ ὕλης καὶ εἴδους. ἐντελεχείᾳ μὲν ὅτι ἔχει τινὰ ἤδη μορφήν. δυνάμει δέ, ὅτι καὶ ἑτέραν οἷά τε δέξασθαι. τὸ δὲ αἰθέριον σῶμα, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν, ἐντελεχείᾳ μόνον ἐστίν. οὐ γὰρ ἂν μεταβάλλοι ποτὲ κατ' οὐσίαν. μετέχει δέ πως καὶ τοῦ δυνάμει διὰ τὴν κίνησιν τὴν τοπικήν. οὐ γὰρ πανταχοῦ ἅμα ἐστίν. ὅσα δὲ ἐντελεχείᾳ ἐστίν, ἢ ὡς οὐσίαι εἰσίν. ἢ ὡς ποσά, ἢ ὡς ποιά. ἢ ὥς τις ἄλλη κατηγορία. εἶεν. ταῦτα μὲν δὴ κείσθω χωρὶς λόγου, τὸ εἶναί τινα τῶν ὄντων ἔχοντα καὶ τὸ δυνάμει. πάλιν δὲ ἕτερον δεύτερον καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἐναργές, φημὶ γὰρ τοῦ πρός τι, μὴ μόνον εἶναι τὸ καθ' ὑπεροχὴν καὶ κατὰ ἔλλειψιν τὸ ἄνισον καὶ τὸ μεῖζον ἢ μικρότερον. ἀλλ' εἶναι πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα εἴδη τοῦ πρός τι. τὸ καθ' ὁμοιότητα. τὸ κατ' ἰσότητα, καὶ ἄλλα ἕτερα. εἶναι δ' οὖν καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ παθητικόν, τοῦ πρός τι. λέγεται γὰρ πρὸς ἄλληλα φανερῶς. ὥστε καὶ τὸ κινητικὸν πρὸς τὸ κινητόν. καὶ τοῦτο αὖ πρὸς ἐκεῖνο. ἔστω οὖν ἡμῖν καὶ τοῦτο εὐπρεπές, τὸ λέγεσθαι ταῦτα πρὸς ἄλληλα. τρίτον πρὸς τούτοις, ὅτι ἡ κίνησις ἐν τοῖς κινοῦσι καὶ κινουμένοις ἐστί. καὶ οὐ καθ' αὑτὸ οὐδὲ χωριστόν. εἰ δὲ ἐν τοῖς κινοῦσι καὶ κινουμένοις, δηλονότι τοσαυταχῶς ἂν εἴη κίνησις, ὁσαχῶς ἂν κινῆται καὶ μεταβάλλῃ τὰ κινούμενα. μεταβάλλει δέ, ἢ κατ' οὐσίαν, ἢ κατὰ ποιότητα, ἢ κατὰ ποσόν. ἢ κατὰ τόπον. πολλαχῶς οὖν ἡ κίνησις. εἰ μὲν γὰρ ἦν τι κοινὸν γένος τῶν εἰρημένων κατηγοριῶν ἐν αἷς ἡ κίνησις, ἐξ ἀνάγκης ἂν καὶ ἡ κίνησις ἦν πρῶτον ἐν ἐκείνῳ τῷ γένει, καὶ οὐκ ἂν ἐλέγετο πολλαχῶς. ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνο γένος ὑπάρχει τῶν τεσσάρων κατηγοριῶν, οὕτω καὶ ἡ κίνησις ἀεί, ἡ ἐν ἐκείνῳ, γένος ἂν ἦν τῶν κινήσεων, τῶν ἐν τοῖς ὑπ' ἐκεῖνο γένος. νῦν δὲ ὡσαύτως ἕξει ἡ κίνησις ὥσπερ ἔχει τὰ πράγματα ἐν οἷς ἐστίν. ἐπεὶ οὖν διαφέροντες οἱ λόγοι τῶν προειρημένων γενῶν, διαφέροντες οἱ λόγοι καὶ τῶν κινήσεων. ὥστε εἰ καὶ ἕνα ὁρισμὸν ἐπιχειροίημεν, τῆς κινήσεως ἀποδιδόναι, ἰστέον. ὅτι καὶ αὐτός ἐστι τῶν πολλαχῶς λεγομένων. κείσθω δὴ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις, τὴν κίνησιν εἶναι τῶν πολλαχῶς λεγομένων. ἔτι πρὸς τούτοις, ὅτι τούτων ἕκαστον ἐν οἷς ἑπόμενον εἶναι τὴν κίνησιν, διχῶς ἐστί τε καὶ λέγεται. ἢ ὡς ἄμεινον, ἢ ὡς φαυλότερον. αὐτίκα μὲν τῆς οὐσίας τὸ διττόν τι, εἶδός τε καὶ ἡ στέρησις. αὐτίκα δὲ τοῦ ποσοῦ, τὸ μὲν τέλειον. τὸ δέ, ἀτελές. αὐτίκα δὲ τοῦ ποιοῦ. τὸ μὲν λευκόν, τὸ δέ, μέλαν. ἕτερα ἅττα τῶν ἐναντίων. αὐτίκα δὲ τοῦ τόπου. τὸ μὲν

ἄνω. τὸ δέ, κάτω. ἐπεὶ τοίνυν καὶ ἡ κίνησις οὐδὲν ἄλλο παρὰ ταῦτά ἐστιν, εἰκότως καὶ αὕτη διττή τις ἂν εἴη καθ' ἕκαστον γένος. πῶς δὲ ἕξει τοῦτο ἐν τοῖς ἐφεξῆς ὀψόμεθα. νῦν δὲ ἀποδῶμεν τί ἐστιν ἡ κίνησις προσχρώμενοι τοῖς ὡρισμένοις. ἔκειτο δὴ πρῶτον ἡμῖν καθ' ἕκαστον γένος τῶν ὄντων εἶναι, οἷς ἐνυπάρχει καὶ τὸ ἐντελεχείᾳ καὶ τὸ δυνάμει. λέγω τοίνυν κίνησιν εἶναι τὴν τοῦ δυνάμει κινητοῦ ἐντελέχειαν ᾗ τοιοῦτον. τί οὖν πρόσκειται ᾗ τοιοῦτον, ἵνα ἐντελέχεια γένηται. μενούσης ἔτι καὶ σωζομένης τῆς δυνάμεως ἧσπερ ἦν ἐντελέχεια. οἷον αὐτίκα τοῦ χαλκοῦ τοῦ δυνάμει ἀνδριάντος. ἐντελέχεια γὰρ ἀπ' αὐτοῦ ἐστιν. καὶ ὅταν γίνηται ἀνδριὰς ἐντελέχεια. καὶ ὅταν γένηται ἤδη. ἀλλ' αὕτη μὲν ἡ ἐντελέχεια οὐκέτι σωζομένης ἐστὶ τῆς δυνάμεως, καθ' ἣν ἠδύνατο γενέσθαι ἀνδριάς. ἤδη γάρ ἐστιν καὶ οὐκέτι ἔχει τὸ δυνάμει. διὸ καὶ τελειότης οὐ τῆς δυνάμεως αὕτη. πῶς γὰρ ἣν φθείρει, ἀλλὰ τοῦ πράγματος ἐν ᾧ ἡ δύναμις ἦν. ἡ δὴ πρότερον ῥηθεῖσα ἐντελέχεια, καθ' ἣν ἐγίνετο ἀνδριάς, εἰ τὸ δυνάμει διαφυλάττει, τὴν ταύτην ἐντελέχειαν κίνησιν λέγω, καὶ τελειότητα τῆς δυνάμεως. πᾶσα γὰρ τελειότης σώζει ὃ τελειοῖ. ἕως μὲν γὰρ ἡ δύναμις σώζεται καὶ ἡ κίνησις. παυσαμένης δέ, συμπαύεται. παύεται δὲ ἡ δύναμις, ἡνίκα ἂν τὸ εἶδος αὐτίκα γένηται καὶ ἡ μορφή. ἄλλο δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει τὸ δυνάμει. καὶ καθὸ ἐστι τὸ δυνάμει, κατὰ τοῦτο ἐστὶ καὶ ἡ κίνησις. οἷον, τοῦ μὲν ἀλλοιωθῆναι δυναμένου καὶ γενέσθαι εἰ τύχοι μέλανος, ἢ λευκοῦ, ἡ αὐτίκα τὸ λευκὸν ὁδὸς ἐκ τοῦ μέλανος, ἢ ἐπὶ τὸ μέλαν ἐκ τοῦ λευκοῦ. ἀμφοτέρας δὲ τὰς ὁδούς, ἀλλοίωσιν ὀνομάζω. τοῦ δὲ αὐξηθῆναι δυναμένου ἢ μειωθῆναι, αὔξησιν καὶ φθίσιν. οὐ γὰρ ἔχω κοινὸν ὄνομα ἐπ' ἀμφοῖν, ὡς ἐκεῖ τὴν ἀλλοίωσιν. τοῦ δὲ γενητοῦ καὶ φθαρτοῦ, γένεσιν καὶ φθοράν. τοῦ δὲ φορητοῦ, φοράν. πάλιν γὰρ ἐπὶ τούτου, διττὴ μὲν ἡ ὁδός. ἢ γὰρ ἄνω ἢ κάτω. ἢ πρόσθεν ἢ ὄπισθεν. ἢ εἰς δεξιὰ ἢ εἰς ἀριστερά. ἓν δὲ ὄνομα ἐπὶ πᾶσιν ἡ φορά. διχῶς οὖν ἡ κίνησις καθ' ἕκαστον γένος. ἔκειτο γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο, διχῶς ἕκαστον τῶν γενῶν λέγεσθαι. ἔκειτο δὲ αὖ πάλιν τό, μηδὲν εἶναι τὴν κίνησιν παρὰ τὰ πράγματα. ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῶν προδιωρισμένων. ὅτι δὲ τοιοῦτόν ἐστιν ἡ κίνησις, δηλοῖ καὶ ἐξ ἄλλου παραδείγματος. τὸ γὰρ οἰκοδομητόν, ὅταν ἐνεργείᾳ γένηται οἰκοδομούμενον, σῶζον ἔτι καὶ τὸ δυνάμει, τότε κινεῖται. ὡς ὅταν γε οἰκοδομηθῇ παντελῶς, οὔτε τὸ δυνάμει σώζει λοιπόν, οὔτε κινεῖται. ἡ οὖν ἡ τοῦ οἰκοδόμου ἐντελέχεια μένοντος οἰκοδομητοῦ, οἰκοδόμησίς ἐστιν. ἡ δὲ οἰκοδόμησις, κίνησις, ἡ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἄρα, ὡς οἰκοδομητοῦ ἐντελέχεια, κίνησίς ἐστι. καὶ ἡ τοῦ αὐξητοῦ ἄρα ὡς αὐξητοῦ. καὶ ἡ τοῦ φορητοῦ ὡς φορητοῦ. ἔστι δὲ καὶ μεταλαμβάνοντα εἰπεῖν, κίνησιν εἶναι τὴν τοῦ δυνάμει ὄντος πρώτην ἐντελέχειαν. ὑστάτη μὲν γὰρ εἰς τὸ εἶδος μεταβολή. ἐν ᾧ ἠρεμεῖ λοιπόν. πρώτη δὲ ἡ ἐπ' ἐκεῖνο πορεία, ἥτις ἔτι κίνησίς ἐστιν. ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ εἶδος ἐντελέχειαν λέγομεν, τὴν κυρίως τε καὶ ἁπλῶς, δῆλον, ὡς ἡ ἐπὶ τὸ εἶδος πορεία ἐστὶν ἐπ' ἐντελέχειαν τὴν κυρίως τε καὶ ἁπλῶς. οὐκοῦν οὐδὲ ἁπλῶς ἐντελέχεια. πῶς γὰρ ἡ ἐπὶ τὴν τοιαύτην πορευομένη. ἀλλ' ἀτελὴς ἐντελέχεια. οὕτως οὖν ἡ κίνησις ἐντελέχεια. οὐχ ὡς κυρίως οὐδὲ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς ἀτελής. ἣν καὶ ἐνέργειαν ἀτελῆ. ἀλλ' ὡς ἐνέργεια τέλειος. ἐπεὶ δὲ ἔνια τὰ αὐτὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ἐστίν. οἷον, τὸ ὕδωρ ἐντελεχείᾳ μὲν θερμόν, δυνάμει δέ, ψυχρόν, ἀλλ' οὐχ ἅμα, οὐδὲ πρὸς ταυτόν. ἀλλ' εἰ μὲν πρὸς τὸ αὐτό, οὐχ ἅμα. οὐ γὰρ οἷόν τε θερμὸν εἶναι καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. ἐπεὶ οὖν ἔνια τοιαῦτά ἐστιν, συμβαίνει ἅμα κινεῖν τε καὶ κινεῖσθαι πολλοῖς ὑπ' ἀλλήλων, καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν. οἷον, ὁ πρίων πρίσει τε καὶ ἀμβλυνθήσεται. ἀλλ' οὐ κατ' αὐτὸ οὐδὲ ἅμα. ἀλλὰ πρίσει μὲν κατὰ τὸ εἶδος, κατὰ δὲ τὴν ὕλην ἀμβλυνθήσεται. ὁ γὰρ σίδηρος ἀμβλύνεται. πρίσει δέ, οὐχ ὁ σίδηρος, ἀλλ' ἡ μορφή. καὶ τὸ ὕδωρ θερμαίνει τε ἅμα καὶ ψύχεται ὑπὸ τοῦ θερμαινομένου. ἀλλὰ θερμαίνει μὲν καθό ἐστιν ἐνεργείᾳ θερμόν. ψύχεται δὲ καθό ἐστι δυνάμει ψυχρόν. πᾶν γὰρ ἁπλῶς τὸ δυνάμει ὂν καὶ ἐντελεχείᾳ, καὶ κινοῦν φυσικῶς, ἀντικινεῖται ὑπὸ τοῦ κινουμένου. ἀλλὰ κινεῖ μέν, καθό ἐστιν ἐντελεχείᾳ. ἀντικινεῖται δέ, καθό ἐστι καὶ δυνάμει. τουτέστι, κινεῖται μὲν κατὰ τὸ εἶδος. ἀντικινεῖται δὲ κατὰ τὴν ὕλην. οὐ πάντα δὲ ἁπλῶς τὰ κινοῦντα φυσικῶς, ἀντικινεῖται. ἀλλὰ κινεῖ μὲν πάντα. ἀντικινεῖται δὲ μόνα τὰ ἔχοντα κατ' οὐσίαν, καὶ τὸ δυνάμει, καὶ τὸ εἶδος. καίτοι δοκεῖ τισίν, οὐ τὰ φυσικῶς μόνον κινοῦντα κινεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ κινοῦντα. τοῦτο μὲν δὴ καὶ εἰς αὖθις αὐτίκα σκεψόμεθα. τέως δὲ ἐπανέλθωμεν αὐτίκα τὸν ὅρον τῆς κινήσεως. ὅταν δή τι ἄλλο ὂν ἐνεργείᾳ, δυνάμει ἄλλο ᾖ, ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, ἡ καθὸ δυνάμει ἐστί, κίνησίς ἐστιν. οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς δυνάμει ὂν μόνον, ἐνεργείᾳ δὲ οὐδέν, κινηθείη ποτ' ἄν. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ὕλη κινεῖται καθ' αὑτήν. ὅτι μηδὲ ἔστι καθ' αὑτὴν ἐνεργείᾳ. δεῖ οὖν καὶ ἐνεργείᾳ τι εἶναι καὶ ἐνεργεῖν, οὐ καθό τί ἐστιν, ἀλλὰ καθὸ δύναται εἶναι ἄλλο τι. λέγω δὲ τὸ καθὸ δύναται τοῦτον τὸν τρόπον. ἔστι γὰρ ὁ χαλκὸς δυνάμει ἀνδριάς. ἀλλ' ὅμως οὐχ ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια ᾗ χαλκὸς κίνησίς ἐστιν. ἠρεμεῖ γὰρ καθὸ χαλκός. ἀλλ' ἡ τοῦ δυνάμει αὐτῷ προσόντος. ὑπάρχει δὲ αὐτῷ δυνάμει τὸ ἀνδριάντι γενέσθαι. ἡ δὴ τούτου ἐνέργεια, κίνησίς ἐστιν. οὐδὲν δὲ κωλύει καθὸ μὲν χαλκός ἐστιν, ἠρεμεῖν. καθὸ δὲ δυνάμει ἀνδριάς, κατὰ τοῦτο κινεῖσθαι. οὐ γὰρ ταυτὸν τὸ ἁπλῶς χαλκῷ τε εἶναι, καὶ δυνάμει ἀνδριάντι. ἦν γὰρ ἂν καὶ τῷ λόγῳ ταυτόν. νῦν δὲ ἕτερα ταῦτα κατὰ

τὸν λόγον, εἰ καὶ κατὰ τὸ ὑποκείμενον ἕν. καὶ ταῦτα δὲ λέλεκται μέν· οὐδὲν δὲ κωλύει, καὶ νῦν ἔτι σαφέστερον ἀποδεῖξαι. οὐκ ἔστι ταὐτὸν τῷ λόγῳ σώματι μὲν εἶναι καὶ δύνασθαι ὑγιαίνειν. ἢ καὶ δύνασθαι νοσεῖν. τὸ μὲν γὰρ σῶμα ἓν καὶ ταὐτὸν ἑαυτῷ. τὸ δύνασθαι δὲ ὑγιαίνειν, καὶ δύνασθαι νοσεῖν, οὐ μόνον ἕτερα ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ ἐναντία. καὶ γὰρ αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν ἐναντίαι. εἰ δὲ ταὐτὸν ἦν τὸ σῶμα ταῖς δυνάμεσιν, ἦσαν ἂν αἱ αὐταὶ καὶ αἱ δυνάμεις ἀλλήλαις. πάλιν οὐκ ἔστι ταὐτὸν τῷ λόγῳ, χρώματί τε εἶναι, καὶ ὁρατῷ εἶναι. χρῶμα μὲν γάρ ἐστι τὸ κινητικὸν τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς· ὁρατὸν δὲ τὸ συμβεβηκὸς τῷ χρώματι. ἢ ὃ οἷόν τε ὁραθῆναι, καὶ τὸ ὁρατόν. οὐδὲ μὴν ψόφῳ καὶ ἀκουστῷ. οὐδὲ δὴ θερμῷ καὶ ἁπτῷ. οὐδὲ ἁπλῶς τὸ κατ' ἐνέργειαν ὅ τι, τὰ δυνάμει αὐτῷ προσόντα. δῆλον οὖν ὡς οὐδὲν ψεῦδος. οὐδὲ ταὐτὸν ἄρα, ἠρεμεῖν μὲν καθό ἐστιν ἐνέργεια. κινεῖσθαι δὲ καθό ἐστι καὶ δυνάμει. ὅτι δὲ ἐστὶν τοιαύτη τις ἐνέργεια σώζουσα τὸ δυνάμει, ἐντεῦθεν δῆλον. ἐνδέχεται γὰρ ἕκαστον ὁτὲ μὲν ἐνεργεῖν καθὸ δύναται. ὁτὲ δὲ, μηδέπω. οἷον, τὸ οἰκοδομητὸν, ὅ ἐστι δυνάμει. ποτὲ μὲν ἐνεργεῖ ἂν ὡς οἰκοδομητὸν, ὅταν οἰκοδομῆται. ποτὲ δ' οὔ. οἷον, εἰ κέοιντο ἁπλῶς οἱ λίθοι καὶ ὁ πηλὸς μήπω κινούμενοι ὑπὸ τοῦ τεχνίτου. ἔστιν οὖν τις αὐτοῦ ἐνέργεια ἡ φυλάττουσα αὐτὸ οἰκοδομητὸν ἔτι. αὕτη δέ ἐστιν οἰκοδόμησις. εἰ γὰρ μὴ αὕτη, τίς ἄλλη; οὐ γὰρ δὴ τὴν οἰκίαν εἴποι τις ἄν. οὐ γὰρ ἔτι οἰκοδομητὸν αὕτη, λαβοῦσά γε ἅπαξ τὴν μορφήν. ἡ δὲ οἰκοδόμησις, σωζομένου τοῦ οἰκοδομητοῦ γίνεται. ὥστε αὕτη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια τοῦ οἰκοδομητοῦ. ἀλλ' αὕτη ἡ ἐνέργεια, κίνησις. οὔτε οὖν πρότερον ἡνίκα μόνον οἰκοδομητὸν ἦν, ἐκινεῖτο. οὔτε ὕστερον ἡνίκα ᾠκοδομήθη. ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, ἡνίκα ἐκ τοῦ δυνάμει ἐπὶ τὴν ἐντελέχειαν ἐπορεύετο. ὅτι δὲ καλῶς ἐν τῇ τοῦ δυνατοῦ καθὸ δυνατὸν ἐνεργείᾳ τὴν κίνησιν ἐθέμεθα, δῆλον καὶ ἐξ ὧν ἕτεροι λέγουσιν, ἑτερότητα καὶ ἀνισότητα. καὶ τὸ μὴ ὂν φάσκοντες εἶναι τὴν κίνησιν. ὧν εἴπερ τι κίνησις ἦν, οἷς τι τούτων ὑπῆρχε, τούτοις ἂν προσῆν πάντως καὶ ἡ κίνησις. ἀλλὰ δὲ ἕτερα μέν ἐστιν ἀλλήλων, οὐ κινεῖται δὲ διὰ ταῦτα. ἐμοὶ γὰρ ἑτερότης ὑπάρχει πρὸς τὸν ἵππον, καὶ οὐ διὰ ταῦτα κινοῦμαι, ἀλλὰ καὶ ἄνισα τὰ δέκα τοῖς πέντε, καὶ ὅμως οὐ κινεῖται διὰ τὸ ἄνισον. καὶ φασίν. ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἑτερότητα κίνησιν λέγομεν. ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ ἑτερότης μὲν πάντως. κίνησιν δὲ οὔ. ἑτερότης γὰρ ἐν τοῖς μορίοις ἑκάστου καὶ πρὸς ἄλληλα. καὶ ἔστιν ἑτερότης καὶ ἐν τῷ δυνάμει ἑκάστου καὶ ἐνεργείᾳ. ἀλλ' ὅμως οὐκ εὐθύς, οὔτε ὧν τὰ μόρια πλείω, ταῦτα κινεῖται. οὔτε τὸ κατ' ἄλλο μὲν δυνάμει ὄν, κατ' ἄλλο δὲ ἐνεργείᾳ. ὡς χαλκὸς δυνάμει μὲν ἀνδριάς. ἐνεργείᾳ δὲ χαλκός. ὅμως ὥσπερ εἶπον, οὐδὲν τούτων, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ ἔχει τὴν ἑτερότητα, εὐθέως κινεῖται. ἢ ἰδίᾳ. ἀλλὰ τὴν ἑτερότητα τὴν ὡς ἑτεροίωσιν λέγουσιν. οὐκοῦν οὐδὲ ἄλλο ἢ τὴν κίνησιν διὰ κινήσεως ἀποδιδόασιν. ἡ γὰρ ἑτεροίωσις, τί ἂν ἕτερον σημαίνοι; ἢ γὰρ ἀλλοίωσιν. εἴπερ ταὐτὸν σημαίνει τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἄλλο ἢ μεταβολήν τινα. ἡ μὲν δὲ ἡ ἐντελέχεια, καὶ ἡ ἐνέργεια γένος ἐστὶ τῆς κινήσεως. οἱ δὲ τὸ μὴ ὂν φάσκοντες εἶναι τὴν κίνησιν. ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ πυθαγόρειοι, μᾶλλον αὐτοῖς λαμβάνοιντο. εἰ μὴ ὂν αὐτὴν οὕτω λέγουσιν. οὐχ ὡς μηδαμῇ μηδαμῶς ὄν. ἀλλ' ὡς τοῦ κινουμένου μηδέπω τούτου κατ' ἐνέργειαν ὄντος, ἐφ' ὃ κινεῖται, ἀλλ' ἀτελοῦς ἔτι. τοιοῦτο γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸ δυνάμει λέγομεν. ἀλλ' ὅμως καὶ ἀσαφῶς οὗτοι. δόξειε γὰρ ἂν συμβεβηκός τι μᾶλλον τῇ κινήσει λέγειν. ἢ ὅ τί ποτέ ἐστιν ἀποδιδόναι. συμβέβηκε γὰρ τῇ κινήσει μὴ ὄντι πως εἶναι καθ' ὃ τοῦ ὄντος ἐξίστησιν. ἀλλ' οὐκ εἴ τινι συμβέβηκεν μὴ ὄντι πως εἶναι, εὐθὺς καὶ κινεῖται. οὕτω γὰρ πάντα ἦν ἐν κινήσει. ἕκαστον γὰρ τὸ ὂν, ἓν μέν ἐστιν. ἄπειρα δ' οὐκ ἔστιν. ἀλλ' εἴ τι μεταβάλλει φασίν, ἐξ ἑτερότητος εἰς ἑτερότητα μεταβάλλειν. ἢ ἐξ ἀνισότητος, εἰς ἀνισότητα. διατί δὲ μᾶλλον οὐχὶ καὶ ἐκ ταὐτότητος, εἰς ταὐτότητα. ἀπό τε εἴδους εἰς εἶδος. καὶ ἀπὸ χρώματος εἰς χρῶμα. αἴτιον δὲ αὐτοῖς τοῦ εἰς ἑτερότητα καὶ ἀνισότητα καὶ τὸ μὴ ὂν τιθέναι τὴν κίνησιν, ὅτι ἀόριστον δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις. ὅταν γὰρ ὁρισθῇ, παύεται. ἀόριστος δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ προειρημένα πάντα ἐστὶν ἡ ἑτερότης, ἡ ἀνισότης τὸ μὴ ὄν. καθάπερ γε καὶ αἱ ἄλλαι αἱ τῆς ἑτέρας συστοιχείας ἀρχαὶ πᾶσαι. πᾶσαι γὰρ κατὰ στέρησιν ἐστίν. οὐδὲν δὲ ὥρισται τῶν κατὰ στέρησιν λεγομένων. οὔτε ὡς τόδε. οὔτε ὡς ποιόνδε. οὔτε ὡς ποσόνδε. οὔτε ὡς ἄλλη κατηγορία τις. ὑπόκειται δὲ τῆς ἱστορίας ἕνεκεν τὸ διάγραμμα ἑκατέρας τῆς συστοιχείας· ἥ τε κατὰ τὸ εἶδος καὶ ἡ κατὰ στέρησιν. περιττόν. ἄρτιον. πέρας. ἄπειρον. δεξιόν. ἀριστερόν. ἄρρεν. θῆλυ. ἠρεμοῦν. κινούμενον. εὐθύ. καμπύλον. τετράγωνον. ἑτερόμηκες. νοῦς. δόξα. ἕν. πολλά. φῶς. σκότος. καὶ διὰ ταῦτα οὖν ἀόριστον ᾤοντο τὴν κίνησιν. καὶ ὅτι τῶν ὄντων διῃρημένων εἰς τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ἐν οὐδετέρῳ τούτων ἡ κίνησις. οὔτε γὰρ τὸ δυνάμει ποσόν· οἷον, πηχυαῖον, κινεῖται ἐξ ἀνάγκης καὶ αὔξεται. οὔτε τὸ γενόμενον πηχυαῖον ἤδη. οὔτε τὸ δυνάμενον ἐλθεῖν, μέγαρά δε ἔρχεται ἐξ ἀνάγ-

Περιττόν.	Ἄρτιον.
Πέρας.	Ἄπειρον.
Δεξιόν.	Ἀριστερόν.
Ἄρρεν.	Θῆλυ.
Ἠρεμοῦν.	Κινούμενον.
Εὐθύ.	Καμπύλον.
Τετράγωνον.	Ἑτερόμηκες.
Νοῦς.	Δόξα.
Ἕν.	Πολλά.
Φῶς.	Σκότος.

κης. οὔτε τὸ ἐλθὸν ἤδη. οὔτε τὸ δυνάμει λευκὸν λευκαίνεται. οὔτε τὸ λευκανθὲν ἤδη. ἀλλ' οὔτε στέρησιν εἰπεῖν αὐτήν ἐστιν οἷόν τε. ἐνυπάρξει γάρ ἐστιν ἡ κίνησις οὐ στερήσει. καὶ ἅμα οὐ πᾶν τὸ ἐστερημένον κινεῖται. διὰ ταῦτα δὲ χαλεπὸν ἐνομίσθη τὸ λαβεῖν αὐτήν, καὶ γνῶναι τί ἐστιν. εἰ γὰρ ἢ εἰς στέρησιν ἐστὶν ἀναγκαῖον θεῖναι αὐτήν, ἢ εἰς δύναμιν ἢ εἰς ἐνέργειαν. τούτων δὲ, οὐδὲν φαίνεται ἐνδεχόμενον τοῖς ἁπλῶς λέγουσιν, λείπεται ὁ προειρημένος τρόπος, ἐνέργειαν μέν τινα εἶναι. τοιαύτην δὲ ἐνέργειαν, οἵαν εἴπομεν. χαλεπὴν μὲν ἰδεῖν, ἐνδεχομένην δὲ εἶναι. ποίαν οὖν εἴπομεν ἀναμνησθῶμεν πάλιν. καὶ γὰρ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις, τοῦ σαφοῦς ἕνεκεν ταῦτα ῥητέον. διττὸν εἶδός ἐστιν ἐν ἑκάστῳ τῆς ἐνεργείας. ἣ μὲν ὅταν ἤδη τελειωθῇ. καὶ ἀπολάβῃ τὴν αὐτοῦ φύσιν. οἷον, ὁ ὀφθαλμὸς ὅταν ἤδη γένηται ὀφθαλμὸς, ἐνέργειαν ἔχει τὴν ὅρασιν. αὕτη δὲ ἡ ἐνέργεια τῆς μορφῆς οὐδὲν διαφέρει. ταὐτὸ γάρ ἐστιν ὀφθαλμῷ εἶναι, τὸ ὁρᾶν κατ' ἐνέργειαν οὕτως. καὶ οὐ λέγω ταύτην τὴν ἐνέργειαν κίνησιν. μορφὴ γάρ ἐστι καὶ εἶδος καὶ ἠρεμίᾳ μᾶλλον προσέοικεν. ἄλλη δέ ἐστιν ἐνέργεια, ἡ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐν τῷ πράγματι σώζουσα αὐτοῦ τὸ δυνάμει. οἷον, ὄμματος ἡ περιαγωγὴ κόρης. καὶ γὰρ ὅταν περιάγηται, ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ περιάγεσθαι. αὕτη δέ ἐστι καὶ ἀτελής. ἐνδεῖ γὰρ αὐτῇ τὸ τέλος καὶ τοῦ δυνάμει ἐστὶν καὶ ἀτελὲς καθὸ δυνάμει. διότι μὲν οὖν ὅλως ἐκβέβηκε τὸ δυνάμει, διὰ ταῦτα ἐνέργειαν αὐτὴν λέγομεν. διότι δὲ συνεφέλκεται αὐτὸ καὶ συνδιατηρεῖ, διὰ ταῦτα ἐνέργειαν ἀτελῆ. καὶ τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἐθέμεθα εἶναι κίνησιν. ταῦτα μὲν οὖν ἀποχρώντως. Πάλιν δὲ ἀναλαβόντες λέγομεν, ὅτι κινεῖται καὶ τὸ κινοῦν ὥσπερ εἴρηται. ἀλλ' οὐ πᾶν. ἀλλ' ὅσον δυνάμει κινητόν ἐστιν. τουτέστιν ὅσον ποτὲ καὶ οὐ κινεῖται. καὶ οὗ ἡ ἀκινησία, ἠρεμία ἐστίν. οἷς γὰρ κίνησις ὑπάρχει, ταῦθ' ὅταν μὴ κινῆται, ἠρεμεῖν λέγεται. εἰκότως δὲ τὸ τοιοῦτο κινοῦν καὶ κινεῖται. ἔχει γὰρ τὸ δυνάμει. δεῖ γὰρ αὐτὸ ἐξ ἐνεργείας μεταβάλλειν. καὶ οὕτως ἐνεργῆσαι πρὸς τὸ κινητὸν ὑπ' αὐτοῦ. διὰ ταῦτα οὖν ἀντικινεῖται. διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἀντιπάσχει. καθὸ μὲν γάρ ἐστιν ἐνεργείᾳ ποιεῖ. καθὸ δὲ δυνάμει πάσχει. ταῦτα δὲ ἐν ἀμφοτέροις, τῷ τε κινοῦντι καὶ τῷ κινουμένῳ. ἐν ἀμφοῖν γὰρ τό, τε ἐντελεχείᾳ καὶ τὸ δυνάμει. ὥσπερ ἴσα ἀντιδιδόντων. κατὰ μὲν τὸ ἐντελεχείᾳ, τὸ ἀντιποιεῖν. κατὰ δὲ τὸ δυνάμει, τὸ ἀντιπάσχειν. ἅπαντα μὲν οὖν τὰ κινοῦντα παραθίξει καὶ ἀφῇ τῶν κινουμένων ἐνεργεῖ πρὸς αὐτά. ἀντικινεῖται δὲ μόνα ὅσα δυνάμει ἐστὶ κινητά. ἆρα οὖν ἔχει καλῶς ὁ τῆς κινήσεως ὁρισμός. καὶ πᾶσα ἡ τοῦ δυνατοῦ καθὸ δυνατὸν, ἐντελέχεια κίνησίς ἐστιν. Ἤ τι προσδιοριστέον. φαίη γὰρ ἄν τις, ὅτι τὸ δυνάμει δεξιὸν, ὅταν γένηται ἐνεργείᾳ, μεταστάντος ἐμοῦ φορᾷ πρὸς τὰ εὐώνυμα. μεταβάλλει μὲν εἰς ἐντελέχειαν ἐκ τοῦ δυνάμει. οὐ κινεῖται δέ. λέγεται μὲν οὖν καὶ ταῦτα καλῶς πρὸς τοὺς ἀποροῦντας, ὅτι τὸ δυνάμει εὐώνυμον ἐκινήθη. μία δὲ ἡ δύναμις τῶν πρός τι. αὐτὴ γὰρ ἡ σχέσις, ἡ δύναμίς ἐστιν ἡ ἐνέργεια. ἐν ᾗ καὶ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ εὐώνυμον, πρὸς ἄλληλά ἐστί τε καὶ λέγεται. ὥστε εἰ τὸ ἕτερον ἐκινήθη, πάντως που καὶ τὸ ἕτερον. ἐγὼ δὲ φημὶ τὴν κατὰ τὸ πρός τι ἐνέργειαν, μὴ διασώζειν τὸ δυνάμει, ἀλλὰ ἀθρόαν γίνεσθαι μεταβολὴν ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς ἐντελέχειαν. μία οὖν ἐπ' αὐτῶν ἡ ἐνέργεια θεωρεῖται, ἡ κυρίως τε καὶ ἁπλῶς. ἡ δὲ ἀτελής, οὐκ ἔτι. οὐ γὰρ κατ' ὀλίγον δεξιὸν γίνεται τὸ δένδρον μετακινουμένου μου πρὸς τὰ εὐώνυμα, ἀλλὰ ἀχρόνως. κἀγὼ δὲ εἰ τὰ ἀριστερὰ μεθιστάμενος, κινοῦμαι μὲν κατὰ τόπον. οὐ κινοῦμαι δὲ κατὰ τὸ πρός τι. ὅλως γὰρ εἰ δεῖ τῶν τοιούτων διακινῶσαι δεῖ πρῶτον τὴν ἐνέργειαν τὴν ἀτελῆ. καὶ οὕτως τὸν ὅρον ἐλέγχειν. ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τὸ δυνατὸν ἐν ἁπάσαις ταῖς κατηγορίαις ἐστίν. ἡ δὲ κίνησις οὐκ ἐν ἁπάσαις, μεταθῶμεν τὸ δυνατὸν εἰς τὸ κινητὸν, καὶ ὁρισώμεθα αὐτὸ, ἐντελέχεια τοῦ κινητοῦ, ᾗ κινητόν. καὶ μὴ νομίσῃ τις ἡμᾶς δι' ὁμοίως ἀδήλου τοῦ κινητοῦ τὴν κίνησιν πειρᾶσθαι δηλοῦν. μάλιστα μὲν γὰρ ἐπειδὴ ἡ κίνησις πρός τι. κεῖται γὰρ καὶ ταῦτα ἐν τοῖς πάλαι διωρισμένοις. καὶ ἔστι πρὸς τὸ κινητὸν, ἀδύνατον αὐτὴν ἄλλως ὁρίσασθαι, μὴ πρὸς ὅ ἐστιν παραλαβόντας, ὥσπερ οὐδὲ πατέρα χωρὶς υἱοῦ. οὐδὲ διπλάσιον χωρὶς ἡμίσεως. ἔπειτα καὶ γνωριμώτερον τὸ κινητὸν τῆς κινήσεως. οὐ γὰρ ταὐτὸν εἰδέναι ὅτι ἔστι κίνησις. καὶ τί ἐστιν. τὸ μὲν γὰρ ὅτι ἔστιν ἅπασιν γνώριμον. τὸ δὲ τί ἐστι, καὶ ἡμεῖς ζητοῦμεν. ἀλλὰ μὴν ὅτι ἔστι κίνησις ἀπὸ τῶν κινουμένων γνώριμον. ταῦτα δέ ἐστι τὰ κινητά. ὥστε ὁ τῷ κινητῷ πρὸς τὸν ὁρισμὸν τῆς κινήσεως χρώμενος, τῷ γνωριμωτέρῳ πρὸς τὸ ἀγνωστότερον κέχρηται. εἶδος δὲ πάντως ἕξει τὸ κινοῦν ὅταν κινῇ, ἢ κατ' οὐσίαν, ἢ κατὰ ποιότητα, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ τῶν κατηγοριῶν. τῷ γὰρ ἀεὶ κινεῖ. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἀρχὴ τῆς κινήσεως.

Ζητητέον δὲ ἐφεξῆς ὅταν ἕτερον ὑφ' ἑτέρου κινῆται, πότερον ἐν τῷ κινοῦντι, ἢ τῷ κινουμένῳ ἡ κίνησις. ἔστιν οὖν ἐν τῷ κινουμένῳ. τὴν γὰρ τοῦ κινητοῦ ἐντελέχειαν κίνησιν λέγω. καὶ ὅλως ἐν τούτῳ ἐστὶν τὸ δυνάμει, οὗ κίνησις ἡ ἐνέργεια. ἐν τούτῳ μὲν οὖν ἐστιν. γίνεται δὲ ὑπ' ἄλλου. τοῦ γὰρ κινητικοῦ. καὶ ἔστι μία. οὐ γὰρ ἄλλη μὲν ὑπὸ τοῦ κινοῦντος γίνεται. ἄλλη δέ ἐστιν ἐν τῷ κινητῷ. ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ κινητικοῦ αὕτη ἐστὶν ἐν τῷ κινητῷ. καὶ μία οὖσα. ἅμα τό τε κινητικὸν, κινοῦν ποιεῖ. καὶ τὸ κινητὸν, κινούμενον. μία μὲν ἀμφοῖν ἡ ἐνέργεια τοῦ κινοῦντος καὶ τοῦ κινουμένου. ὅταν τὸ μὲν κινῇ, τὸ δὲ, κινῆται. μία δὲ τῷ ὑποκειμένῳ. τῷ γὰρ λόγῳ δύο. καὶ τὸ τί ἦν εἶναι.

ὥσπερ τὸ ἀνάντες καὶ τὸ κατάντες. ὡς γὰρ ἐπὶ τούτων τὸ μὲν αὐτὸ διάστημα. ἀλλ' ἔνθεν μὲν ἀρχομένῳ, ἀνάντες. ἔνθεν δὲ, κατάντες. καὶ διὰ τοῦτο τῷ λόγῳ δύο. οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς κινήσεως. κατὰ μὲν τὸ ὑποκείμενον ἔστι μία ἡ ἐνέργεια τοῦ κινοῦντος καὶ τοῦ κινουμένου. ἀλλ' ἀπὸ μὲν τοῦ κινοῦντος ἀρχομένοις, ποίησις ἐστίν. ἀπὸ δὲ τοῦ κινουμένου, πάθησις. καὶ οὕτως ἂν εἶεν τῷ λόγῳ δύο. ἐπεὶ μὴ οὕτω τιθεμένοις, ἔχει τινὰ λογικὴν ἀπορίαν. δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐνέργειαν τοῦ κινητικοῦ. δεῖ δὲ καὶ τοῦ παθητικοῦ. ὧν τὸ μὲν, ποίησις. τὸ δὲ, πάθησίς ἐστιν. αὗται δὲ ὅτι διαφέρουσιν, δῆλον. καὶ γὰρ τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ τὰ ἀποτελέσματα διαφέρει. τοῖς μὲν γὰρ ποίημα, ὡς ἀποτέλεσμα. τῆς δὲ, πάθος. κείσθω τοίνυν ἑτέρας εἶναι τὰς ἐνεργείας. πῶς δὴ, καὶ ἐν τίνι ἔσονται σκεψώμεθα. ἢ τοίνυν ἄμφω ἐν τῷ ποιοῦντι. ἢ ἄμφω ἐν τῷ κινουμένῳ. ἢ ἡ μὲν ποίησις ἐν τῷ ποιοῦντι. ἡ δὲ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι. ἀνάπαλιν γὰρ οὐκ ἐνδέχεται. οἷον, τὴν ποίησιν ἐν τῷ πάσχοντι εἶναι. εἰ μή τις τὴν τοῦ πάσχοντος ἐνέργειαν, ὁμωνύμως ποίησιν ὀνομάζειν θέλει. ἔστω δὴ πρῶτον, ἡ μὲν ποίησις ἐν τῷ ποιοῦντι. ἡ δὲ πάθησις, ἐν τῷ πάσχοντι. οὐκοῦν ὥσπερ τὸ κινούμενον ἔχει κίνησιν ἐν ἑαυτῷ, τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν, οὕτω καὶ τὸ κινοῦν ἕξει κίνησιν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν. ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ἐπ' ἀμφοῖν. ἀλλ' εἰ τοῦτο, δυοῖν ἀτόποιν θάτερον ἂν δεξόμεθα. ἢ γὰρ ἅπαν τὸ κινοῦν καὶ κινήσεται, ἢ τὶ ἔχον κίνησιν οὐ κινήσεται. εἶεν. ἀλλ' ἔστω ἄμφω ἐν τῷ κινουμένῳ καὶ πάσχοντι, ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις. οἷον, καὶ ἡ δίδαξις. καὶ ἡ μάθησις ἐν τῷ μανθάνοντι. πρῶτον μὲν τοίνυν ἄλογον, τὸ τὴν ἑκάστου ἐνέργειαν μὴ ἐν αὐτῷ εἶναι ᾧ ἐνεργοῦσί τι. ἔπειτα θαυμαστὸν ὅπως τὸ πάσχον δύο κινήσεις ἅμα διαφερούσας κινήσεται. τίνες γὰρ ἔσονται αὗται, χαλεπὸν ἐξευρεῖν. μάλιστα καθ' ἓν εἶδος κινήσεως τοῦ πάσχοντος κινουμένου. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἔτι πλείω τὰ ἄτοπα ἀκολουθήσει, εἰ θείημεν ἐν τῷ κινοῦντι τὰς δύο κινήσεις ὑπάρχειν. προσέσται γὰρ καὶ τὸ μὴ κινεῖσθαι τὸ κινούμενον, ἐν τῷ κινοῦντι τῶν δύο οὐσῶν κινήσεων. ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἄτοπα ἠκολούθησεν ἑτέρας εἶναι τὰς κινήσεις ὑποθεμένοις. ὅθεν καὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀποστατέον. ἔσται τοίνυν μία ἀμφοῖν ἡ ἐνέργεια τοῦ τε κινοῦντος καὶ τοῦ κινουμένου. τοῦτο γὰρ τὸ λοιπόν. ἀλλ' ἄτοπον δύο διαφερόντων κατ' εἶδος, τοῦ τε ποιοῦντος καὶ τοῦ πάσχοντος, μίαν ἐνέργειαν εἶναι. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι λευκοῦ καὶ μέλανος μία ἐνέργεια, οὕτως οὐδὲ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος. καὶ εἴπερ τοῦτο ἀληθές, ἔσται ἡ δίδαξις καὶ ἡ μάθησις τὸ αὐτό. καὶ τὸ διδάσκειν τῷ μανθάνειν. καὶ τὸ ποιεῖν τῷ πάσχειν. ὥστε τὸν διδάσκοντα ἀνάγκη ἔσται μανθάνειν, ἐν αὐτῷ τῷ διδάσκειν. καὶ τὸν ποιοῦντα πάσχειν, ἐν αὐτῷ τῷ ποιεῖν. ποῦ δὲ καὶ ἔστιν ἡ μία αὕτη ἐνέργεια. κατὰ μὲν γὰρ τὸν ὁρισμὸν ἐν τῷ κινουμένῳ. ἡ γὰρ κίνησις ἐντελέχεια τοῦ κινητοῦ ἦν. καὶ τοῦτο ἄτοπον τὸ τὴν τοῦ ποιοῦντος ἐνέργειαν μὴ ἐν τῷ ποιοῦντι εἶναι. οὐδὲν οὖν ὁ λόγος εὐπορώτερον ἀπαλλάττει, μίαν ὑποθέμενος εἶναι τὴν ἀμφοτέρων ἐνέργειαν. ὥστε εἰ μήτε ἕτεραι μήτε μία, τάχα ἂν καὶ μία καὶ ἕτεραι. οὕτω δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγετο, ὅτι μία μὲν τῷ ὑποκειμένῳ. τῷ λόγῳ δὲ διαφέρουσαι. καὶ οὐδὲν ἄτοπον ὑπομένουσιν. οὔτε γὰρ ἀποτμηθήσεται ἡ τοῦ κινοῦντος ἐνέργεια, μία οὖσα κατὰ τὸ ὑποκείμενον ἐν ἀμφοτέροις, καὶ γινομένη ἐν τῷ κινουμένῳ, ὥσπερ ἐκ τῆς ἐνεργείας ὁρῶμεν. τοῦ γὰρ διδάσκοντος κινουμένου πρὸς τὸν μανθάνοντα. οὐκ ἀποτεμνομένη ἡ δίδαξις τοῦ διδάσκοντος γίνεται ἐν τῷ μανθάνοντι, ὥστε τὸν μὲν, ἀνενέργητον εἶναι, τὸν μανθάνοντα δὲ, ἐνεργεῖν μόνον. ἀλλὰ τοῦ διδάσκοντος παρόντος καὶ ἐνεργοῦντος τῷ τοῦτον ἐνεργεῖν καὶ ποιεῖν τοῦτο ὃ πάσχει ὁ μανθάνων, οὕτως ἡ τοῦ μανθάνοντος ἐνέργεια γίνεται. οὐδὲν δὲ κωλύει μίαν εἶναι τὴν ἐνέργειαν τῶν διαφόρων κατ' εἶδος κινήσεων ποιήσεως καὶ παθήσεως. κατὰ γὰρ τὸ ὑποκείμενον μόνον ἔσονται μία. ὅτι περ ἐν εἰσιν ἄμφω. ταὐτὸν γὰρ καὶ ἓν τὸ θεώρημα, ὃ διδάσκει ὁ διδάσκων, καὶ ὃ μανθάνει ὁ μανθάνων. καὶ ἡ δίδαξις οὐκ ἄλλο τί ἐστιν, ἢ τὸ ἐκ τοῦ διδάσκειν καὶ μανθάνειν γινόμενον. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ μάθησις. ἀλλὰ ταῦτα ὡς ἔφαμεν, τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταὐτόν. οὐ ταὐτὸν δὲ τῷ λόγῳ. ἀλλὰ δίδαξις μὲν ἐπιστήμης δόσις. μάθησις δὲ, ἐπιστήμης λῆψις. καὶ ἄγεται ἡ τοῦ μανθάνοντος δύναμις ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος εἰς ἐνέργειαν, οὐκ ἔστιν οὖν τὸ διδάσκειν τῷ μανθάνειν ταὐτόν. εἰ καὶ περὶ ταὐτὸ θεώρημα ἄμφω. οὐδὲ γὰρ τὸ ἀνιέναι τῷ κατιέναι, εἰ καὶ περὶ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἄμφω. διάφοροι γὰρ αὐτῶν οἱ λόγοι. καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. καὶ ὥσπερ ἔνθεν μὲν βαδίζειν ἀρχομένοις, ἀνάντες. ἔνθεν δὲ, κατάντες. ἐν δὲ μεταξὺ τὸ διάστημα, οὕτως ἀπὸ τοῦ διδάσκοντος μὲν ἀρχομένοις δίδαξις. ἀπὸ δὲ τοῦ μανθάνοντος, μάθησις. ἓν δὲ ἐν ἀμφοῖν τὸ θεώρημα. δεῖ γὰρ οὐχ ἁπλῶς τὰ αὐτὰ εἶναι, οἷς τὰ αὐτὰ μέλλει πάντα ἀκριβῶς ἀκολουθήσειν. ἀλλὰ τῷ λόγῳ καὶ τῷ ὁρισμῷ. ἐπεὶ καὶ τὸ Ἀθήναζε ἐκ Θηβῶν, καὶ τὸ εἰς Θήβας Ἀθήνηθεν ἀπιέναι, οὐ ταὐτὸν οὐδὲ ἅμα αὐτῷ ὑπάρξει, καίτοι γε μία ἡ ὁδὸς καὶ τὰ αὐτὰ ὄρη καὶ αἱ αὐταὶ καταλύσεις. ἀλλ' ἐκ περιόντος ἔστω καὶ δίδαξις μαθήσει ταὐτόν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀκολουθήσει ταὐτὸν εἶναι τὸ διδάσκειν καὶ τὸ μανθάνειν. ἐπεὶ καὶ ἡ διάστασις ἡ αὐτὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε, κἀκεῖθεν δεῦρο. ἀλλ' οὐ ταὐτὸν τό, τε ἔνθεν ἐκεῖσε καὶ τὸ ἐκεῖθεν δεῦρο διΐστασθαι. ἀλλ' οὔτε ἡ δίδαξις τῇ μαθήσει ταὐτόν. ἀλλὰ ἐκεῖνα οἷς ταῦτα ὑπάρχει ἡ κίνησις καὶ ἡ ἐνέργεια. ἥ τις κατὰ μὲν τὸ ὑποκείμενον μία. κατὰ δὲ τοὺς λόγους διαφέ-

ρος. τί μὲν οὖν ἐστι κίνησις καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος εἴρηται, κατὰ δύο λόγους. καθ' ἕνα μὲν ἐντελέχεια τοῦ δυνάμει ᾗ τοιοῦτον. καθ' ἕτερον δὲ ἐντελέχεια τοῦ κινητοῦ ᾗ κινητόν ἐστι. καὶ οὐ χαλεπὸν ἀποδοῦναι λοιπὸν καὶ τὰς κατ' εἶδος ἀλλήλων διαφερούσας, ἀλλοίωσις μὲν γὰρ ἐντελέχεια τοῦ ἀλλοιωτοῦ ᾗ ἀλλοιωτόν. αὔξησις δὲ ἐντελέχεια τοῦ αὐξητοῦ ᾗ αὐξητόν. εἰ δὲ δεῖ καὶ τρίτον λόγον προσθεῖναι τοῖς νῦν εἰρημένοις προσχρώμενοι, οὐκ ἀπορήσομεν. ἡ γὰρ τοῦ δυνάμει ποιητικοῦ καὶ τοῦ δυνάμει παθητικοῦ πρὸς ἄλληλα, ἐντελέχεια, κίνησίς ἐστιν. ἁρμόσει δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος καὶ ἐπὶ τὰς καθ' ἕκαστον κινήσεις μεταφέρεσθαι. οἷον οἰκοδόμησιν. αὔξησιν. ἰάτρευσιν. δῆλον δὲ ἡ μετάθεσις μεταλαμβανομένου τοῦ δυνάμει καθ' ἕκαστον εἶδος. περὶ μὲν δὴ κινήσεως ἀρκείτω.

Ἐπεὶ δέ ἐστιν ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη περὶ μεγέθη καὶ κίνησιν καὶ χρόνον. τούτων δὲ ἕκαστον, ἀναγκαῖον ἢ πεπερασμένον, ἢ ἄπειρον εἶναι. οὐ γὰρ ὡς πάθος ἡ στιγμὴ ταῦτα λέγεται. ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ περὶ ἀπείρου ποιήσασθαι λόγον, εἰ ἔστιν, ἢ μή, καὶ εἰ ἔστι. τί ἐστιν. σημεῖον δὲ ὅτι ταύτης τῆς ἐπιστήμης, οἰκεία ἡ θεωρία. ἅπαντες γὰρ ὅσοι τῆς τοιαύτης ἥψαντο φιλοσοφίας ἀξίως λόγου, εἰρήκασί τι περὶ ἀπείρου. καὶ πολλοί γε αὐτὸ ὡς ἀρχὴν ἀπεσέμνυναν. οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων ὡς οὐσίαν τινὰ καὶ φύσιν καθ' αὑτὴν οὕτως ἀρχὴν ποιοῦσι τὸ ἄπειρον. οὐ γῆν ἄπειρον. ἢ ὕδωρ. ἢ ἄλλο τι σῶμα λέγοντες, ἀλλ' αὐτήν τινα φύσιν ἄπειρον οὐσιωμένην ἐν τῷ ἀπείρῳ. διαφέρονται δὲ ἀλλήλοις ὅμως κατὰ πολλά. οἱ μὲν γὰρ ἐκ Πυθαγόρου τὸν ἀριθμὸν τὸ ἄπειρον λέγουσιν. ἀριθμὸν δὲ οὐ χωριστὸν οὐδὲ ἀσώματον. ἀλλ' ὡς ἀρχὴ τῶν αἰσθητῶν ἐστι κατ' ἐκείνους. πάντα γὰρ ἐκ τῶν ἀριθμῶν παράγουσι τὰ αἰσθητά. κἀντεῦθεν τῷ ἀριθμῷ δὲ πάντ' ἐπέοικεν. καὶ ἡ πηγὴ τῆς φύσεως ἡ τετρακτύς. εἶναι δέ τι καὶ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ προστερατεύονται ἄπειρον, οὔτε ὁποῖον, οὔτ' εἰς ὅτι χρήσιμον διορίζοντες. Πλάτων δὲ ἔξω μὲν τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε σῶμα οὐδὲν οὔτε ἀσώματον ὑπολαμβάνει. οὔτε γὰρ τὰς ἰδέας ἔξω τίθησι τοῦ οὐρανοῦ. οὔτε γὰρ ὅλως ἐν τόπῳ. τὸ μέντοι ἄπειρον οὐ μόνον ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὡς ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς εἶναι ἀρχήν. ἀρχὴ γὰρ ὁ ἀριθμὸς αὐτῷ καὶ αἰσθητῶν καὶ νοητῶν. ποιεῖ γὰρ καὶ τὰς ἰδέας ἀριθμούς. ἀρχὴ δὲ ἀριθμοῦ δυάς. δυάδος δὲ αὖθις ἀρχαὶ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. καὶ τὸ διπλάσιον καὶ τὸ ἥμισυ. καὶ πλῆθος καὶ ὀλιγότης. καὶ ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις. οἷς ἅπασι τὸ ἄπειρον εὐθὺς ἐμφαίνεται. καὶ τὸ ἀτερμάτιστον καὶ ἀόριστον. κατά γε τὰς τῶν σωμάτων τομάς, καὶ τὴν αὔξησιν τῶν ἀριθμῶν. διαφέρονται δὲ καὶ ταύτῃ πρὸς τὸν Πλάτωνα οἱ Πυθαγόρειοι. οἱ τὸν ἀριθμὸν οὐχ ἅπαντα ἄπειρον λέγουσιν, ἀλλὰ τὸν ἄρτιον μόνον. τοῦτον γὰρ εἶναι τῆς εἰς τὰ ἴσα τομῆς αἴτιον, ἥ τις ἄπειρος. καὶ τῇ μὲν αὐτοῦ φύσει, γεννητικὸν ἀπειρίας τὸν ἄρτιον εἶναι ἐν οἷς ἂν ὑπάρξῃ. περαίνεσθαι δὲ ὑπὸ τοῦ περιττοῦ. τοῦτον γὰρ κωλύειν τὴν εἰς ἴσα διαίρεσιν προστιθέμενον τῷ ἀρτίῳ. φέρουσι δὲ καὶ ἄλλο σημεῖον τοῦ πέρατος μὲν αἴτιον εἶναι τὸν περιττόν. ἀπειρίας δὲ τὸν ἄρτιον. λαβόντες γὰρ μονάδα τοὺς ἐφεξῆς αὐτῇ περιττοὺς ἐπισυντιθέασι χωρὶς ἕκαστον. οἷον, γ καὶ ε καὶ ζ καὶ θ, ἑκάστη τοίνυν τούτων ἐπισύνθεσις, τὸ συναγόμενον ἀεὶ τετράγωνον διαφυλάττει. δ. θ. ιϛ. κε. διὰ τοῦτο γνώμονας καλοῦσιν οἱ ἀριθμητικοὶ τοὺς περιττούς, ὅτι φυλάττουσι τὸ εἶδος τοῦ τετραγώνου. οἱ ἐφεξῆς τοῖς πρώτοις περιτιθέμενοι, ὥσπερ οἱ γραμμικοί. πάντως δὲ ὅτι ποτ' ἔστι γνώμων, ἐν γεωμετρίᾳ γινώσκεις. οὐ γὰρ ἀμαθέσι παντελῶς ταῦτα γράφεται. οὕτως μὲν οὖν οἱ περιττοὶ φυλακτικοὶ τοῦ εἴδους εἰσί. καὶ τὸ ἓν τηροῦσιν. οἱ δὲ ἄρτιοι προστιθέμενοι τῇ μονάδι κατὰ τοὺς ἐφεξῆς, ἀεί τι καινὸν εἶδος ποιοῦσι. καὶ ἡ διαφορὰ πρόεισιν εἰς ἄπειρον, τρίγωνον. εἶτα καὶ ἐπίγωνον. εἶθ' ὅτι καὶ τύχοι. οὕτως οὖν τοῖς Πυθαγορείοις ὁ ἄρτιος μόνος ἀριθμὸς ἄπειρος γίνεται. Πλάτων δὲ δύο ποιεῖ τὰ ἄπειρα τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. ἄμφω γὰρ εἶναι ἄπειρον ἐν τῇ τῶν σωμάτων τομῇ. τὸ μὲν, καθαιρεῖται. τὸ δὲ, αὔξεται. τῶν δὲ φυσικῶν οἱ περὶ ἀπείρου διαλεχθέντες, συμβεβηκέναι φασὶν τὸ ἄπειρον ἑτέρᾳ φύσει. ταύτην δὲ ἢ πῦρ, ἢ ἀέρα. ἢ μίγμα τούτων ὑπολαμβάνουσιν. διαφερόμενοι δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἰς μίαν ἅπαντες δόξαν συναπαντίζουσι περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀπείρου. τῷ μεγέθει γὰρ πάντες τὸ πᾶν ἄπειρον ποιοῦσιν. οἱ μέν, μίαν τὴν ἀρχὴν ὑποτιθέμενοι καὶ ταύτην ἄπειρον, καὶ πάνυ σαφῶς. οἱ δὲ, πλείους μέν, οὐ πεπερασμένας δὲ τῷ ἀριθμῷ, ἀλλ' ἀπείρους, καθάπερ Ἀναξαγόρας τε καὶ Δημόκριτος. ὁ μὲν, κατὰ τὰς ὁμοιομερείας, ὁ δὲ, κατὰ τὰ σχήματα. τούτοις δὲ ἀκολουθεῖ καὶ αὐτὸς Δημόκριτος. ἄρχεται μὲν ἐκ τοῦ κατ' ἀριθμὸν ἀπείρου. τελευτᾷ δὲ εἰς τὸ κατὰ μέγεθος ἄπειρον. τῇ γὰρ τῶν ἀπείρων κατὰ τὸ πλῆθος πρὸς ἄλληλα ἁφῇ καὶ συνθέσει, τὸ πᾶν ὑπ' αὐτοῦ ἄπειρον γίνεται κατὰ μέγεθος. ἐπεὶ ὅσοι πλείους μὲν τὰς ἀρχάς, πεπερασμένας δὲ τίθενται, οὐδὲ μίαν χώραν τῷ ἀπείρῳ καταλείπουσιν. ἔτι ἐν ταῖς ἀρχαῖς. πῶς γὰρ ἅμα τε τρεῖς ἢ τέτταρες καὶ μία ἄπειρος, ἢ δύο. ἢ πλείω. ἔτι μετὰ τὰς ἀρχάς. τὸ γὰρ ἐκ πεπερασμένων καὶ πλήθει καὶ μεγέθει πεπερασμένον. τούτοις μὲν οὖν τοιαῦτα ἀκολουθεῖ. εὐλόγως δὲ καὶ ἀρχὴν αὐτὸ τιθέασιν οἱ τιθέμενοι. εἰ γάρ ἐστιν ὅλως, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν. οὔτε γὰρ ἐξ ἀρχῆς, ποίας γάρ; εἶδος μὲν γὰρ ἄπειρον οὐκ ἔστιν. ὕλης δὲ οὐδέ ποτε πλέον τὸ ἐξ αὐτῆς. ἀλλ' οἱ δὲ μάτην. τί γὰρ ἄλλο ἕνεκά του λοιπόν, εἰ τοῦτο μάτην. εὐλόγως δὲ καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀγένητον. ἔτι

γὰρ γέγονέ ποτε, ἀρχὴν ἔχει τὴν κατὰ μέγεθος. οὐ γὰρ δὴ ἀθρόον ἐφάνη καθάπερ τὰ ἀλλοιούμενα. εἴτε φθαρήσεταί ποτε, πέρας ἕξει τι κατὰ μέγεθος, εἰς ὃ ἡ φθορὰ ἀπολήξει, διόπερ οὖν ἀρχὴν τὸ ἄπειρον καὶ ἀΐδιον. καὶ περιέχειν αὐτὸ πάντα φασὶ καὶ κυβερνᾶν. καὶ τοῦτό γε εἶναι τὸ θεῖον. ἀναξίμανδρός τε καὶ ἄλλοι τινὲς διατείνονται, ὅσοι μὴ νοῦν ἢ φιλίαν ἢ ἑτέραν τινὰ ποιητικὴν αἰτίαν ἐφιστᾶσι τοῖς γινομένοις. ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαῖος ὁ λόγος τῷ φυσικῷ, ταῦτα ἀποχρώντως διδάσκει.

Λέγομεν δὲ ἑξῆς εἰ ἔστι. καὶ πρῶτόν γε ἐκ πόσων ἂν δόξειεν εἶναι. συμβαίνει δὲ ἐκ πέντε μάλιστα σκοποῦσιν. πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ χρόνου. οὗτος γὰρ ἄπειρος. δεύτερον δὲ, ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαιρέσεως. χρῶνται γὰρ καὶ οἱ μαθηματικοὶ τῷ ἀπείρῳ, ὡς ἀρχῇ καὶ ὑποθέσει. τρίτον ὅτι οὕτως ἂν μόνως ἀνεπίληπτος ἡ γένεσις εἴη, εἰ ἐξ ἀπείρου ποθὲν χορηγοῖτο, ὅθεν ἀφαιρεῖται τὸ γινόμενον. τέταρτον ᾧ καὶ τῶν ὑστέρων τινὲς κατεχρήσαντο. ὅτι τὸ πεπερασμένον, πρός τι περαίνειν ἀνάγκη. ὥστε μηδὲν εἶναι τὸ πέρας, εἰ τὸ λαμβανόμενον ἀεὶ πρὸς ἕτερον περατοῦται. πέμπτον ὃ καὶ τοῖς προειρημένοις παρέχει τὴν πιθανότητα, τὸ τὴν νόησιν ἡμῶν μὴ προσίεσθαι πέρας καὶ τέλος. ἀλλ' ἀεὶ τοῦ νοουμένου πλέον τι προσφαντάζεσθαι. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν ἀριθμὸν ἄπειρον ἀπολαμβάνομεν. καὶ τὴν τῶν σωμάτων τομήν. καὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. οὐ γὰρ ἔχει στάσιν ἡ φαντασία. ἀλλ' ὅταν ὑπερβῇ τὸν οὐρανὸν, ζητεῖ κενὸν ἔξωθεν ἄπειρον. ἢ σῶμα. μᾶλλον δὲ σῶμα. καὶ γὰρ εἰ κενὸν ἄπειρον εἴη, ἀκολουθεῖ τὸ καὶ σῶμα ἄπειρον εἶναι. εἰ γὰρ κενόν ἐστιν ὃ δύναται δέξασθαι σῶμα τὸ ἄπειρον κενὸν, ἄπειρον ἂν δέξαιτο σῶμα. ὥστε καὶ δέδεκται ἤδη. οὐ γὰρ ἐπειδὴ δύναται δέξασθαι, ἐνδέχεται αὐτὸ καὶ μὴ δέξασθαι. τοῦτο γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν φθαρτῶν ἐγχωρεῖ. καὶ τὸ ἐνδεχόμενον, οὐ πάντως ἂν γένοιτο ἐξ ἀνάγκης, προαπολλυμένου πολλάκις ᾧ ὑπάρξαι εἶχεν ἐπιτηδείως. ἐφ' ὧν δὲ οὐδὲ περιαιρεῖσθαι τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἔστιν ἀεὶ, δεῖ γενέσθαι ποτὲ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἐνδεχόμενον. ὡς εἰ μὴ δέ ποτε γένοιτο, οὐδ' ἐνδεχόμενόν ἐστι, διόπερ οὐδὲ κυρίως ἐπὶ τῶν ἀϊδίων τὸ ἐνδεχόμενον. οὐ γὰρ ἔχει τὴν ἐπ' ἄμφω ῥοπήν. ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἔσται ποτέ. μᾶλλον δὲ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης. τὸ γὰρ ἐνδέχεσθαι ἐπὶ τούτων τοῦ εἶναι, οὐδὲν διαφέρει. οὐ γὰρ ἔχει τὸ ἄλλο τε ἄλλως. ὥστε εἰ ἄπειρον κενὸν, ἄπειρον καὶ σῶμα. ἀμέλει καὶ λέγουσιν οὕτως ἀπείρους εἶναι τοὺς κόσμους. καὶ πανταχοῦ εἶναι τοῦ κενοῦ. τί γὰρ μᾶλλον ἐνταῦθα, ὥσπερ εἴπερ ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ. ἔχει δὲ οὕτως ἀπορίαν ἡ τοῦ ἀπείρου θεωρία. καὶ γὰρ μὴ εἶναι τιθεμένοις αὐτὸ, πολλὰ ἄτοπα ἀκολουθεῖ. ἀναιρεῖται γὰρ τὰ μαθήματα. ἀναιρεῖται ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ. ἀναιρεῖται ἡ αὔξησις τοῦ χρόνου. ταῦτα δὲ ὁ κινῶν, οὐ τῶν κρασπέδων ἅπτεται τῆς φύσεως, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ κόσμου τὴν ἀφθαρσίαν διασαλεύει. οὐ γὰρ δὴ σωζομένου τοῦ οὐρανοῦ κωλυθήσεται ἐπ' ἄπειρον αὔξεσθαι ὁ χρόνος. ταῦτα μὲν γὰρ ἀναιροῦσι. τιθεμένοις δὲ ἕτερα ἀτοπώτερα, ὡς ἔσται δῆλον προϊούσης τῆς ζητήσεως. ἄξιον οὖν ἐπισκέψασθαι, εἴτε ἔστιν εἴτε μή. καὶ πῶς ἐστιν, εἰ ἔστιν. ἆρα ὡς οὐσία τις, ἢ ὡς συμβεβηκὸς καθ' αὑτὸ φύσει τινί. ἢ ἕτερον τρόπον. μάλιστα δὲ φυσικοῦ ἐπισκέψασθαι εἰ ἔστιν αἰσθητὸν μέγεθος ἄπειρον.

Ἀρχὴ δὲ οἰκειοτάτη διελεῖν πρῶτον ποσαχῶς τὸ ἄπειρον λέγεται. λέγεται τοίνυν ἄπειρον, ἕνα μὲν τρόπον, τὸ μὴ δὲ ὅλως ποσὸν, τῷ μὴ πεφυκέναι διεξοδεύεσθαι, ὡς καὶ τὴν φωνὴν ἀόρατον λέγομεν, ἐν τῷ μὴ πεφυκέναι ὁρᾶσθαι. οὕτως ἡ στιγμὴ ἄπειρος καὶ ἡ ποιότης. ὅτι μὴ δὲ ὅλως ποσά. ἄλλον δὲ, τὸ διέξοδον ἔχον ἀτελεύτητον, ἐφ' ὃ μάλιστα καταφερόμεθα σημαινόμενον. ἄλλον δὲ, τὸ μόλις καὶ χαλεπῶς, οὕτως ἄπειρος ὁδὸς, ἡ μακρά. ἄλλον δὲ, ὃ τῇ μὲν αὑτοῦ φύσει διεξιτητόν ἐστι καὶ ὥρισται τῷ μεγέθει. ἡμῖν δὲ ἀδύνατος ἡ διέξοδος. οὕτως ἄπειρον τὸ βάθος τοῦ πελάγους. ἄλλον δὲ, τῇ ἀεὶ προσθέσει ὡς ἀριθμός. ἄλλον δὲ, τῇ ἀεὶ ἀφαιρέσει ὡς τὸ συνεχές. καὶ ἀμφοτέρως. τεμνομένου γὰρ, τῷ μὲν ἀεὶ προστίθεται μέρος, τοῦ δὲ ἀφαιρεῖται. τούτων οὖν προδιωρισμένων ἐπισκεψώμεθα. πρῶτον εἰ δύναται ἄπειρον εἶναι κεχωρισμένον ἀεὶ τουτωνὶ τῶν σωμάτων τῶν αἰσθητῶν, αὐτό τι καθ' αὑτὸ ἄπειρον ὂν, ὁποῖον αὐτὸ οἱ πυθαγόρειοι λέγουσι. τοῖς οὖν οὕτως αὐτὸ τιθεμένοις ἀνάγκη ποιεῖν τὸ ἄπειρον ἀδιαίρετον. εἰ γὰρ διαιρεθήσεται, ἢ κατὰ μέγεθος, ἢ κατὰ πλῆθος διαιρεθήσεται. οὕτως δὲ ἔσται μέγεθος ἢ πλῆθος καὶ ποσὸν, οὐκ οὐσία καθ' αὑτήν. ἔσται ἄρα αὐτοῖς τὸ ἄπειρον ἀδιαίρετον, εἴγε βούλοιντο τὴν ὑπόθεσιν διασώζειν. εἰ δὲ ἀδιαίρετος, οὐκ ἄπειρον, εἰ μὴ ὡς στιγμὴ, τῷ μὴ πεφυκέναι. καὶ ὡς ἡ φωνὴ ἀχρωμάτιστος. ἀλλὰ τὸ οὕτως ἄπειρον, οὔτε ἐκεῖνοί φασιν, οὔτε ἡμεῖς ζητοῦμεν. ἀλλὰ τὸ ὡς ἀδιεξίτητον, καὶ ἀτελεύτητον. εἰ δὲ ἄλλῃ φύσει τὸ ἄπειρον ὁρῶσι συμβεβηκέναι, οὐκ ἔτι ἂν εἴη στοιχεῖον τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον. ἀλλ' ἐκείνη ἡ φύσις, ᾗ συμβέβηκε τὸ ἄπειρον. ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀόρατον στοιχεῖον τῆς διαλέκτου. ἀλλ' ἡ τῶν γραμμάτων δύναμις, ᾗ συμβέβηκε τὸ ἀόρατον. ἀλλ' ὡς στοιχείου καὶ ἀρχῆς ἐδεήθησαν τοῦ ἀπείρου. θαυμαστὸν δὲ, ἀριθμὸν μὲν καὶ μέγεθος μὴ εἶναι καθ' αὑτά. ἀχώριστα γὰρ τῆς οὐσίας. τὸ δὲ τούτοις συμβεβηκὸς, εἰ ἄρα καὶ συμβέβηκε, τὸ ἄπειρον λέγω, καθ' αὑτό τι εἶναι καὶ χωριστόν. ὅλως δὲ ἀμήχανον οὕτως εἶναι τὸ ἄπειρον, ὡς ἐνέργειαν καὶ οὐσίαν, καὶ ὡς ἀρχὴν, ἁπλῆν τινα φύσιν, αὐτὸ τοῦτο ἄπειρον μόνον, οὐδὲν ἔχουσαν ὑποκείμενον. οἵαν τὴν ψυχὴν λέγομεν, ἢ τὸν νοῦν. ὡς ταυτὸν εἶναι κατὰ τὸν λόγον. τό, τε ἀπείρῳ εἶναι καὶ ἄπειρον. αὕτη

γὰρ ἡ

γὰρ ἡ φύσις τῶν ἁπλῶν ἀκριβῶς, μὴ δὲ τῷ λόγῳ διῃρῆσθαι εἰς πλείονα. ὃ τοῖς συνθέτοις οὐδὲ ὅλως ὑπάρχει. οὐ γὰρ ταυτὸν λευκόν τε καὶ λευκῷ εἶναι. ἀλλὰ λευκὸν μὲν, σῶμα λελευκωμένον, τὸ λευκῷ δὲ εἶναι ἐστὶ τὸ χρώματι εἶναι διακριτικῷ ὄψεως. ἀλλ' ὅπερ ἔφην, εἰ τοιαύτη φύσις τὸ ἄπειρον ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος ἄπειρος μόνον, πᾶν αὐτῆς μέρος ἄπειρον ἔσται. σκέψαι γὰρ ἐξ ἀρχῆς, τὸ μέρος τῆς τοιαύτης οὐσίας, ἢ τὸν αὐτὸν δέξεται λόγον, ἢ ἕτερον, ἀλλ' εἰ μὲν τὸν αὐτὸν, ἔσται καὶ τῷ μέρει ταυτὸν τό, τε ᾗ καὶ ἀπείρῳ εἶναι. εἰ δὲ ἕτερον, ἀνομοιομερὲς ἔσται τὸ ἄπειρον. ὥστε οὐδὲ ἁπλοῦν οὐδὲ ἀρχή. εἰ μὲν οὖν τις ἀριθμὸν λέγει ἄπειρον ἢ μέγεθος ἄπειρον, οὐκ ἀκολουθήσει τούτῳ καὶ τὰ μέρη τούτων ἄπειρα ποιεῖν. ὑποτίθησι γὰρ τῷ ἀπείρῳ ἑτέραν φύσιν. καὶ οὐδὲν κωλύσει τὸ μέρος τὸ τοῦ ἀριθμοῦ ἀριθμὸν μὲν εἶναι, ἄπειρον δὲ μή. οὐ γὰρ ταυτὸν ἀριθμῷ τε εἶναι καὶ ἀπείρῳ εἶναι. ἀριθμὸν μὲν γάρ ἐστι τὸ ἐκ μονάδων συγκείμενον πλῆθος. ἄπειρον δὲ ποσὸν ἀδιεξίτητον. ὅστις δὲ οὕτως οὐσίαν τὸ ἄπειρον λέγει, ὡς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ ἀπείρου τὸ εἶναι ἔχουσαν, τούτῳ πῶς οὐκ ἂν εἴη καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον ἄπειρον, οὐχ ὁρᾷ. ὡς γὰρ τὸ μέρος τοῦ ὕδατος ὕδωρ ἐστὶν, ἐπειδὴ ταυτὸν ἔχει λόγον, οὕτω καὶ τοῦ ἀπείρου τὸ μέρος ἄπειρον. ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ὅλου τε καὶ τοῦ μέρους ὡς προειρήκαμεν. πολλὰ οὖν ἄπειρα ἔσται τὸ ἄπειρον, εἴγε πολλὰ μέρη. εἴ τε ταύτας φεύγοντες τὰς ἀπορίας ἀδιαίρετον αὐτὸ ποιήσουσι πάλιν, ἐκεῖνο πάλιν ὑπομένουσι. στιγμὴν ὑπολαμβάνειν τὸ ἄπειρον. βούλονται μὲν οὖν, ὅτι λέγουσιν ἄπειρον οἱ πυθαγόρειοι, τὸ ἄπειρον οὐσίαν εἰπεῖν. οὐ φυλάττουσι δὲ, ἀλλ' ἀποκλίνουσιν εἰς τὸ συμβεβηκὸς αὐτὸ λέγειν. τὸ γὰρ ἄρτιον ἄπειρον λέγουσιν. ὥστε ἐν ἀριθμῷ τινι τὸ ἄπειρον τιθέασι καὶ μερίζουσί τε αὐτό. πλῆθος οὖν οὐκ οὐσία τὸ ἄπειρον. ἀλλὰ τὸ μὲν, εἰ τοιοῦτόν ἐστιν ἄπειρον ζητεῖν, οὐδὲν διαφέρει τοῦ ζητεῖν, εἰ νοητόν ἐστιν ἄπειρον. τοιοῦτον γὰρ τὸ αὐτὸ ὑποκειμένου. καὶ εἰ δύναται κἂν τοῖς μαθήμασιν εἶναι καὶ ἐν ταῖς ἰδέαις, ἤ τις ἔξω τῆς προκειμένης μεθόδου σκέψις ἐστίν. εἰ δή τι σῶμα αἰσθητὸν ἄπειρόν ἐστι κατὰ μέγεθος, ἐπισκεπτέον. ἐπεὶ κοινῶς τε καὶ οὐ φυσικῶς ἐξετάζων, καὶ οὕτως ἂν ἐπιχειρήσειας. πᾶν σῶμα ὥρισται ἐπιπέδῳ. οὗτος δὲ σώματος λόγος. τὸ δὲ ἄπειρον ἀόριστον. οὐδὲν ἄρα σῶμα ἄπειρον. οὐδὲ νοητὸν, οἷον τὸ μαθηματικόν. οὐδὲ αἰσθητὸν, οἷα τὰ φυσικά. πᾶς ἀριθμὸς ἀριθμητὸς, ὅτε ἐν ταῖς μονάσιν αὐταῖς. ὅτε ἐν ἵπποις ἢ ἐν ὄνοις. πᾶν δὲ τὸ ἀριθμητὸν ἐνδέχεται διελθεῖν. τὸ δὲ ἄπειρον οὐκ ἐνδέχεται διελθεῖν. οὐδεὶς ἄρα ἀριθμὸς ἄπειρος. ἀλλ' ὅπερ εἶπον, φυσικῶς μᾶλλον ἐπισκεπτέον. ἀνάγκη τοίνυν εἰ ἔστιν ἄπειρον, ἤτοι σύνθετον αὐτὸ, ἢ ἁπλοῦν εἶναι, ἀλλ' οὔτε σύνθετον, οὔτε ἁπλοῦν, οὔτε ἄπειρον ἄρα. σύνθετον μὲν οὐκ ἔστιν, εἴπερ τάδε εἴγε πεπερασμένα ἐστὶ κατὰ ἀριθμὸν τὰ στοιχεῖα. ἢ γὰρ ἐκ πάντων ἀπείρων ἔσται τὸ σύνθετον, ἢ τῶν μὲν, τῶν δὲ οὔ. ἢ τό γε ἔσχατον ἐξ ἑνός. ἐξ ἑνὸς μὲν οὖν ἀδύνατον. διότι; ὅτι πᾶν σῶμα φυσικὸν δύναμιν ἔχει σύμφυτον ἐν ἑαυτῷ θερμότητα. ἢ ψυχρότητα. ἢ ξηρότητα. ἢ ὑγρότητα. τῶν μὲν οὖν πεπερασμένων, πεπερασμέναι καὶ αἱ δυνάμεις. τῶν ἀπείρων δὲ, ἄπειροι. πᾶσα δὲ ἄπειρος δύναμις μείζων τῆς πεπερασμένης καὶ φθαρτικὴ ὡς μείζων τῆς ἐλάττονος. ὥστε εἴπερ ἓν ἄπειρον ἦν ἐν τῷ συνθέτῳ, διαφθείρει τὰ ἄλλα στοιχεῖα. τὰς δὲ δυνάμεις αὐτῶν διαφθείραν, ποιήσει τὸ ἄπειρον οὐκ ἔτι σύνθετον. ἀλλ' ἁπλοῦν. ὅπερ ὅτι μηδὲν ἧττον ἀδύνατον, ἑξῆς ἐπιδειχθήσεται. ἀλλ' ὅ γε πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ἴσως ἄν τις ὑπολάβοι, πρότερον διαλύομεν. φαίη γὰρ ἄν τις ὡς οὐδὲν κωλύει τὸ ἄπειρον σῶμα. τῷ μὲν ὄγκῳ, μέγιστον εἶναι. τῇ δυνάμει δὲ, ἔλαττον τῶν πεπερασμένων. ἐπεὶ καὶ ἀέρος ὄγκον, εἰ πολλῷ πλείονα λάβοις, πυρὸς δὲ ἐλάττω, ἥ γε δύναμις ἡ τοῦ πυρὸς ἔσται πολλῷ πλείων, καίτοι κατὰ τὸν ὄγκον ὄντος ἐλάττονος. ἀλλὰ τοῦτο ὅταν μὲν ἀμφότερα ᾖ πεπερασμένα τὰ σώματα, γένοιτο ἂν ἀληθές. ὅταν δὲ, τὸ μὲν, τὸ δὲ μή, λόγον οὐκ ἔχει. πῶς; ὅτι κἂν πολὺ τοῦ πυρὸς, ἰσομεγέθης ὁ ἀὴρ ἀσθενέστερος ᾖ, παραυξόντας τε αὐτὸν εἰς τὸ πολλαπλάσιον μέγεθος, ἔσται ποτὲ ἀντανισῶσαι τὴν δύναμιν. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ μείζω ποιῆσαι, ἐνούσης γε ἡμῖν τῆς παραυξήσεως. καὶ εἴγε μηδέποτε ὑπολείποι, καὶ ἀπείρῳ μείζω. τί οὖν ἐνταῦθα ὠφελεῖ, εἰ τὸ ἴσον πυρὸς τοῦ ἴσου ἀέρος ἰσχυρότερον. ἔστω γὰρ ἰσχυρότερον κατὰ δεκαπλασίω. πάντως γάρ τινα ἀριθμὸν δώσει τῇ τῆς δυνάμεως ὑπερβολῇ. ὁ δὴ χιλιοπλάσιος ὄγκος ὁ τοῦ ἀέρος. ἰσοστάσιος ἔσται κατὰ δύναμιν τῷ πυρί. μείζων οὖν ὁ μυριοπλάσιος. πολλῷ δὲ μείζων ὁ ἑκατοντάκις τοσοῦτον καὶ χιλιάκις. ὁ δὲ ἄπειρος ὑπὲρ πάντα λόγον. φθείρει τοίνυν οὐδὲν ἧττον τὸ πῦρ τὸ πεπερασμένον ὁ ἄπειρος ἀήρ. ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἐρρέθη. δεῖ γὰρ ἰσάζειν τὰς δυνάμεις τῶν ἐναντίων εἰ μέλλει τὸ σύνθετον σώζεσθαι. τὸ μὲν οὖν ἐξ ἑνὸς διὰ ταῦτα ἀμήχανον. ἐκ πλειόνων δὲ, πάντων ἀμηχανώτερόν ἐστι. πῶς γὰρ ἀλλήλοις ὑπολείψει χώραν, ἕκαστον αὐτῶν πᾶσαν κατειληφός. τοῦτο δὲ παρῆλθε καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ὑπομνῆσαι. εἰ γὰρ ἓν ἄπειρον ἐν τῇ συνθέσει, ποῦ τὰ ἄλλα ἔσται. ὅτι μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε ἄπειρον εἶναι ἁπλοῦν σῶμα, ἐκ τούτων δεδείχθω. ὅτι δὲ μὴ δὲ ἁπλοῦν, οὕτως μάθωμεν ἄν. ἤτοι γὰρ ἕν τι τῶν στοιχείων ἐστίν. οἷον, ἀήρ. ὕδωρ. ἢ πῦρ. ἢ τις ἑτέρα φύσις, ὡς ἀναξίμανδρος οἴεται. οὗτος γὰρ ἦλθεν ἐπὶ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην, ἐξορίσαι τῶν στοιχείων τὸ ἄπειρον. ὅπως μὴ ἑνὸς ὄντος ἀπείρου, τὰ λοιπὰ φθείρηται αὐτῷ, ὑπὸ τῆς ἐν τῷ ἀπείρῳ δυνάμεως. ἐπειδὴ ἐν τοῖς στοιχείοις εἴη πρὸς ἄλληλα ἐναντίωσις. ὁ μὲν γὰρ ἀὴρ ψυχρός. τὸ δὲ ὕδωρ ὑγρόν. τὸ δὲ πῦρ θερμόν.

ὡς εἴπερ ἦν ἄπειρον ἕν, ἔφθαρτο ἂν ἤδη τὰ ἄλλα. διὰ τοῦτο οὖν ἑτέραν φύσιν τὴν ἄπειρον λέγει, ἐξ ἧς τὰ στοιχεῖά τε καὶ τὰ λοιπά. διττῆς οὖν οὔσης περὶ τούτου τῆς σκέψεως, πρῶτον μὲν, εἰ ἔστιν ὅλως τοιαύτη τις φύσις ἔξω τῶν λεγομένων στοιχείων· ἔπειτα εἰ καὶ ἄπειρος, δοκεῖ μοι περὶ μὲν τούτου κοινῷ τινὶ χρήσασθαι λόγῳ. ὃς οὔτε τῶν στοιχείων, οὔτε ἔξω τι τῶν στοιχείων ἄπειρον εἶναι διδάξει· πρότερον δὲ ἐπιδεῖξαι, ὅτι ἀδύνατον εἶναί τινα φύσιν ἑτέραν παρὰ τὴν καλουμένην στοιχεῖα. ἅπαν γὰρ ἐξ οὗ ἐστιν, καὶ διαλύεται, εἰς τοῦτο. τὰ μὲν ἐκ γαίας φύντα, εἰς γαῖαν, φησὶ καὶ ἡ τραγῳδία· τὰ δὲ ἀπ' αἰθερίου βλαστόντα γονῆς, εἰς αἰθέρα. διατί οὖν οὐχ ὁρῶμεν διαλυόμενον εἴς τι τοιοῦτον σῶμα τῶν γινομένων, ὃ μήτε πῦρ, μήτε ἀήρ, μήθ' ὕδωρ ἐστίν. ὅλως γὰρ ἕν τι στοιχεῖον ὑποτίθεσθαι, οὐ μόνον ἕτερόν τι τῶν τεττάρων, ἀλλὰ κἂν εἰ τούτων αὐτῶν, λῆρος πολύς. ἓν δὲ στοιχεῖον ὡς σῶμα ὂν ἤδη κατ' ἐνέργειαν. τοῦτο γοῦν ἄτοπον εἶναί φημι, κἂν ἄπειρόν τις αὐτὸ κἂν πεπερασμένον ποιῇ, ὥσπερ Ἡράκλειτος τὸ πῦρ θέλει μόνον στοιχεῖον, καὶ ἐκ τούτου γεγονέναι τὸ πᾶν. ἐντεῦθεν γὰρ ἡμᾶς καὶ δεδίττεται, συμφλεγήσεσθαί ποτε τὸ πᾶν ἀπειλῶν, ἐπειδὴ διαλυθήσεται εἰς τοῦτο, ἐξ οὗ καὶ γέγονε. καὶ γὰρ οὗτος ἁλίσκεται τῷ αὐτῷ λόγῳ, τὰς τῆς γενέσεως ὑποθέσεις προϊέμενος, ὥσπερ γε καὶ Ἀναξίμανδρος. Ἀναξιμάνδρῳ γὰρ, ἐπειδὴ πρὸς οὐδὲν ἐναντίωσιν ἔχει τῶν τεττάρων ἐκεῖνο τὸ μεταξὺ, οὐδ' ἂν εἰς ἓν τούτων μεταβάλλοι· οὕτω δὲ, οὐδ' ἂν γένοιτο ἐξ αὐτοῦ, ἢ ταῦτα, ἢ καὶ ἄλλό τι. εἰ ποιεῖν δεῖ καὶ τὰ τέσσαρα ἐξ ἐκείνου. τί οὖν ἐπ' αὐτοῦ λύσεται, ὄντως ἰσχυρόν πρὸς τὰς γενέσεις· τὸ δ' Ἡρακλείτου πῦρ. ἢ εἴ τις ἄλλό τι στοιχεῖον τῶν γινομένων, σῶμα ὂν κατ' ἐνέργειαν ὑποτίθειτο, ἕξει μὲν ἐν αὐτῷ πάντως ἐναντιότητα. καὶ οὕτω γε, οὐδὲν αὐτὸ κωλύει μεταβάλλειν εἰς τοὐναντίον. ἀλλ' ἤτοι φυλάξει τὴν ἐναντίωσιν ἐν τῇ μεταβολῇ, καθ' ἣν ἐστίν. οἷον, εἰ πῦρ εἴη διατηρήσει τὴν θερμότητα ἐν τοῖς ἐναντίοις, ὅπερ ἀδύνατον. ἢ ταύτην ἀπολιπὸν, δέχοιτ' ἂν τὴν ψυχρότητα. οὕτως δὲ οὐκ ἔτι ἂν σώζοιτο πῦρ. δεῖ δὲ σώζεσθαι τὸ στοιχεῖον. διατί δὲ οὐ τὸν ἀέρα στοιχεῖον οὕτως ἐροῦμεν, ἀλλὰ τὸ πῦρ, καὶ γὰρ οὗτος ὁμοίως εἰς ἐκεῖνο ἂν μεταβάλλοι. τάχα οὖν ἄν τις εἴποι ὅτι καὶ ἡμεῖς τοῖς Ἀναξιμάνδρου περιπίπτομεν ἀτόποις, τὴν ὕλην ἄνευ τινὸς ἐναντιώσεως ποιοῦντες. ἢ πολὺ τὸ διάφορον, αὐτό τι μεταβάλλειν, καὶ ἐν αὐτῷ γίνεσθαι τὰς μεταβολάς. αὐτὸ μὲν οὖν τι μεταβάλλειν οὐχ οἷόν τε, εἰ μή τινα ἔχοι καὶ ἐναντίωσιν. ἐν αὐτῷ δὲ γίνεσθαι τὰς μεταβολὰς τῶν ἐναντίων εἰς τὰ ἐναντία, τίς κωλύσει λόγος. οὕτω δὲ ἡ μὲν καὶ μένουσα ἡ ὕλη ἐνυπάρχει παντὶ τῷ γιγνομένῳ, ὅπερ τοῖς ἓν τῶν στοιχείων ὑποτιθεμένοις οὐ σώζεται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅλου φασὶν πάρεργον εἰρήσθω. ἐπανιτέον δὲ ὅθεν ἐξέβην, ὅτι μηδὲν ἄπειρον σῶμα. πέφυκε τοίνυν ἅπαν τὸ αἰσθητὸν, ὅπερ γέ ἐστιν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ· νῦν γὰρ εἴ τι τοιοῦτον ἄπειρον ζητοῦμεν, ἐν τόπῳ εἶναι. καὶ ἔστι τόπος τις οἰκεῖος ἑκάστου. καὶ ὁ αὐτὸς τοῦ τε μορίου καὶ ἅπαντος. οἷον ὅλης τε τῆς γῆς καὶ μιᾶς βώλου· καὶ πυρὸς καὶ σπινθῆρος. ὁ αὐτὸς δὲ οὐ τῷ ποσῷ. ἀλλ' ὅτι ἀμφοῖν ἢ ἄνω ἢ κάτω. τούτου τοίνυν ὄντος ἐναργοῦς, τὸ ἄπειρον σῶμα ἤτοι ὁμοειδές ἐστιν, ἢ ἀνομοειδές. ἔστω δὴ πρῶτον ὁμοειδές. ὁμοειδὴς τοίνυν αὐτοῦ καὶ ὁ τόπος. καὶ ὁ αὐτὸς ὅλου τε καὶ τῶν μορίων, καὶ οὕτως ἄπειρος. τὸ δὴ μόριον τοῦ ἀπείρου, φέρε βῶλος. ἢ τοσονδὶ ὕδωρ. πότερον ἀκίνητον ἔσται, ἢ κινηθήσεται. κινεῖσθαι μὲν γὰρ αὐτὸ ἀδύνατον. τί γὰρ μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω· συγχωρείσθω γὰρ αὐτοῖς ἐν τῷ ἀπείρῳ καὶ ἄνω καὶ κάτω. πᾶς γὰρ τόπος οἰκεῖος αὐτῷ. καὶ οὐδὲν μᾶλλον οὗτος ἐκείνου. πότερον οὖν ἐπὶ πάντας ὁμοῦ κινήσεται καὶ πάντας ὁμοῦ πληρώσει, ἢ διασπασθήσεται πανταχοῦ. πῶς δὲ καὶ στήσεται κινηθὲν ἅπαξ. πῶς δὲ καὶ ἠρεμήσει. οὐ γὰρ ὅταν τε εἰς τὴν οἰκείαν παραγένηται χώραν καὶ γὰρ ἣν ἀπέλιπεν ὁμοίως εἶχεν οἰκείως. τοῖς μὲν οὖν μορίοις ἀμήχανος οὕτως ἡ κίνησις. ὅλως τὸ ἄπειρόν τε ἅμα καὶ κινούμενον, καὶ Μέλισσος ἀπεγίνωσκε. οὐκ εὖ δὲ, ὅτι πᾶσαν κίνησιν. ἀλλοιοῦσθαι γὰρ ἴσως ἐνδέχεται. ἀλλὰ οὐδὲ οὕτω κινεῖσθαι τὸ ὅλον ἐγχωρεῖ, ὡς ἡ σφαῖρα ἐν ταὐτῷ τόπῳ κατὰ τὰ μόρια πάντα κύκλῳ κινεῖσθαι. πρῶτον μὲν γὰρ ἐχρῆν εἴπερ ὁμοιοειδὲς, καὶ τὰ μόρια πάντα κύκλῳ κινεῖσθαι, οὐχ ὁρᾶται δ' οὕτως, ἀλλὰ ἐκεῖνα καὶ ἐπ' εὐθείας. οἷον, γῆ· ὕδωρ. ἔπειτα δὲ εἰ κύκλῳ, καὶ πεπέρανται· σχῆμα γὰρ ἕξει. μένει τοίνυν ἀκίνητον τό, τε ὅλον καὶ τὰ μόρια. ἐγὼ δὲ τοῦτο μὲν οὐ λέγω. ὅτι καὶ μονὴ τῆς φορᾶς οὐδὲν ἧττον ἀδύνατον· ὥσπερ γὰρ κινεῖσθαι ἐφ' ἕνα τόπον ἀμήχανον, τοῦ παντὸς ὁμοίως ὄντος οἰκείου, οὕτως καὶ ἠρεμεῖν ἐν ἑνὶ τόπῳ, μᾶλλον μηδὲν ἑτέρου προσήκοντι. ἀλλ' ἔστω, δεδόσθω μένειν καὶ καθ' ὅλον καὶ κατὰ μόρια. τοίνυν ἡ κίνησις οὐκ ἔσται πρᾶγμα οὕτως ἐναργὲς καὶ ἐξ ἀλλ' λόγου δεόμενον. εἰ μὴ πρὸς ἀκινήτους γε ὄντως δεόμεθα λόγου. Ἔστω δὴ πάλιν ἀνομοειδὲς τὸ ἄπειρον καὶ οὐχ ἁπλοῦν, σύνθετον ἄρα, καὶ τῷ ἅπτεσθαι ἕν. οὐκοῦν οὐδὲ εἷς αὐτῷ κατὰ φύσιν τόπος. ἀλλ' ἔστω τῶν σωμάτων οἰκεῖος τόπος, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ ὅλον. καὶ κινήσεις μὲν δὴ σώζοιντ' ἄν. ὅρα δὲ τὰ λοιπὰ τὰ ἀνομοειδῆ. ταῦτα πότερον ἄπειρα, ἢ πεπερασμένα. ἀλλ' εἰ μὲν πεπερασμένα κατ' ἀριθμὸν, ἕν τι ἐξ αὐτῶν ἄπειρον ἔσται κατὰ μέγεθος ἢ καὶ πλείονα. οὕτω γὰρ ἂν τὸ ὅλον ἄπειρον εἴη. ἥξουσι τοίνυν αὐτοῖς οἱ πρότερον λόγοι, οὓς ἄρτι λέγοντες ἐπαυσάμεθα. προσέτι δὲ οὐδὲ οἷόν τε ἓν τῶν στοιχείων ἄπειρον εἶναι ἐν τῇ συνθέσει ὄν. πῦρ ἢ γῆ, ὥρισται γὰρ ἑκάστου τούτων ὁ τόπος· καὶ οὐ πᾶς οἰκεῖος ἅπαντι· ἀλλὰ τῷ μὲν ἄνω· τῷ δὲ, κάτω. καὶ διὰ

τοῦτο

τοῦτο οὐδεὶς τῶν φυσιολόγων πῦρ τὸ ἄπειρον ἐποίησεν ἢ γῆν. ἀλλ' ὕδωρ ἢ ἀέρα. ὅτι ἐκείνων μὲν ὁ τόπος ἑκάστου δῆλος ἐστί. τούτων δὲ ἐπαμφοτερίζει τῶν ἄνω καὶ κάτω. ἄπειρα ἄρα κατὰ ἀριθμὸν τὰ ἀνομοειδῆ μόρια τοῦ ἀπείρου. ἄπειροι ἄρα καὶ οἱ τόποι. ἀλλὰ τοῦτο ἀδύνατον. πεπερασμένοι γὰρ οἱ τόποι καὶ αἱ τῶν τόπων διαφοραί. ὁ γὰρ ἄνω καὶ κάτω· καὶ εἰς δεξιὰ καὶ εἰς ἀριστερά. ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν. πεπερασμένα ἄρα καὶ τὰ στοιχεῖα κατ' ἀριθμόν. οὐ γὰρ δὴ πλειόνων ὁ αὐτὸς τόπος. οὐκ ἔτι γὰρ ἐκεῖνα κατ' εἶδος διοίσει, οἷς ὁ αὐτὸς ἀφώρισται τόπος, εἰ μὴ ὥσπερ Δημόκριτος. οὕτω δὲ καὶ ὁμοειδὴς ἡ κίνησις. οὕτω δὲ ὁμοειδῆ τὰ στοιχεῖα. οὕτω δὲ καὶ ἑκάστῃ τῶν ἀτόμων οἰκεῖος, ὁ τοῦ παντὸς ἔσται τόπος. καὶ ταύτῃ ἡ ἄτομος ὑπομένει, ἅπερ εἰ τῇ ἰδέᾳ πεπερασμένα καθ' ἀριθμὸν καὶ κατὰ μέγεθος, πῶς τὸ ἐξ αὐτῶν ἄπειρον ἔσται. ὅτι δὲ ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ τῷ πεπεράσθαι τοὺς τόπους, πεπεράσθαι καὶ τὰ σώματα, τίς οὐκ εἶδε. συναπαρτίζειν γὰρ τοῖς τόποις αὐτὰ ἀναγκαῖον. οὔτε γὰρ ὁ τόπος μείζων, ἢ ἀναγκαῖον ὅσον ἐνδέχεται τὸ σῶμα εἶναι. καὶ ἅμα μείζων ὁ τόπος οὐκ ἄπειρον τὸ σῶμα. οὔτε γὰρ τὸ σῶμα μεῖζον, ἢ ὅσος ἐστὶν ὁ τόπος. εἰ γὰρ ὑπερβάλλει τὸν τόπον, ἢ ἐν κενῷ ἔσται. ἢ οὐδαμοῦ. ὧν τὸ μὲν, οὐκ εἰς μακρὰν λόγου τεύξεται. τὸ δὲ, αὐτόθεν ἐστὶ καταγέλαστον. οὔτε γὰρ κινεῖσθαί τι δυνατὸν, οὔτε ἠρεμεῖν ἄνευ τόπου. Ἀναξαγόρας δὲ ἄτοπον αἰτίαν ἀποδώσει τοῦ μένειν καὶ ἀκίνητον εἶναι τὸ ἄπειρον μῖγμα. περιέχεσθαι μὲν γὰρ ἀπ' οὐδενὸς ἄλλου, διότι ἄπειρον. στηρίζειν δ' ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπερείδεσθαι καὶ ἀντιβαίνειν. διὰ τοῦτο δὲ αὐτῷ καὶ κατὰ φύσιν εἶναι τὴν μονήν. τοῦτο δὲ οὐκ ἀληθές. οὐ γὰρ ὅπου τι ἂν ᾖ, ἐκεῖ πάντως καὶ πέφυκεν εἶναι. εἴη γὰρ ἄν που τι καὶ βίᾳ, καὶ ὅπου οὐ πέφυκεν εἶναι. ὡς ὁ λίθος ἐκ τοῦ πασσάλου κρεμάμενος. τὸ δὲ στηρίζειν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐπερείδεσθαι, βιαίου μονῆς αἰτία μᾶλλον, ἢ τῆς κατὰ φύσιν ἐστίν. τόπου γὰρ ἀπορίαν ὑποδηλοῖ. καὶ τὸ μὴ ἔχειν ὅπου κινήσεται. ἄδηλον δὲ, εἰ παρούσης χώρας ἠρέμησεν ἄν, ὥσπερ τὰ πεφυκότα μένειν γοῦν οὐ πέφυκε. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῇ γῇ τὸ μένειν κατὰ φύσιν ἐστίν. ἐπειδὴ καὶ τόπου ὑπάρχοντος, ὅμως οὐ κινεῖται, διότι πέφυκεν ἐν τῷ μέσῳ μένειν. ὥστε εἰ καθ' ὑπόθεσιν ἄπειρος ἦν, ἐν τῷ μέσῳ κειμένη ὡς νῦν ἔχει, οὐ διότι ἄπειρος ἦν καὶ ἐστήριζεν ἐν ἑαυτῇ, ἔμενεν. ἀλλ' ὅτι μένειν ἐν τῷ μέσῳ βάρος ἔχουσα, ἐπεφύκει. λεκτέον οὖν τοῦ τὸ ἄπειρον μένειν αἰτίαν φυσικήν. ἣν δὲ λέγει νῦν αἰτίαν, οὐκ ἐκ τῆς φύσεώς ἐστιν τοῦ μίγματος ἢ ὅπερ ἄν τις ὑπόθηται σῶμα. ἀλλ' ἐκ τοῦ μεγέθους. ἐπεί, τί ποτ' ἐρεῖ περὶ τῶν μορίων τοῦ μίγματος. εἰ μὲν γὰρ καὶ τούτων ἑκάστῳ κατὰ φύσιν ἐστὶ τὸ στηρίζειν ἐν ἑαυτῷ, πάντα ἀκίνητα μένειν, ὅπερ οὐδὲ αὐτὸς ἂν ἐθελήσειεν. εἰ δὲ διότι πεπέρανται, διὰ τοῦτο διά τε καὶ κινεῖσθαι. οὐ κατὰ τὴν φύσιν ἄρα τοῦ σώματος τὸ ἀκίνητον εἶναι ὑπάρχει τῷ ὅλῳ. ἐπεὶ καὶ τοῖς μορίοις αὐτοῦ ὑπῆρχεν, εἴπερ ὁμοειδὲς τὸ μῖγμα. διόπερ καὶ πᾶν ἐν παντί. ἀλλὰ διὰ τὸ ποσὸν καὶ τὸ μέγεθος. ὅλως δὲ εἴπερ μὴ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ πέφυκεν εἶναι τὸ ὅλον ἐν ἑαυτῷ. καὶ τόπον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, διότι καὶ τῶν μορίων ἕκαστον. ὁμοειδεῖς γὰρ οἱ τόποι τοῦ τε ὅλου καὶ τοῦ μορίου. ὅλου τε τοῦ ὕδατος καὶ κυάθου. καὶ πυρὸς καὶ σπινθῆρος. εἰ τοίνυν τοῦ ἀπείρου τόπος τὸ ἐν αὐτῷ μένειν, ἄρα καὶ τὸ ὅλον καὶ τὰ μόρια. περιῄρηται οὖν καὶ οὗτος τὴν κίνησιν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις, ὅσοι καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀκίνητον εἶναι τὸ πᾶν ὑποτίθενται. ἁπλῶς δὲ ἀδύνατον ἄπειρόν τι λέγειν σῶμα καὶ ἐν τόπῳ εἶναι. εἰ γὰρ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἢ βάρος ἔχει ἢ κουφότητα, καὶ κατὰ τὰς ῥοπὰς ταύτας ἐπὶ τοὺς οἰκείους φέρεται τόπους, ἀδύνατον δὲ τὸ ἄπειρον σῶμα, ἢ βαρὺ, ἢ κοῦφον εἶναι, ἀδύνατον ἄρα καὶ τόπον αὐτῷ προσθεῖναι. ἤτοι γὰρ πᾶν βαρὺ, καὶ ἔστιν ἐν μόνῳ τῷ κάτω. ὁ δὲ ἄνω αὐτοῦ περιττεύσει. ἢ πᾶν κοῦφον, καὶ ἔσται μόνον ἐν τῷ ἄνω ὁ δὲ κάτω αὐτοῦ ὑπερβαλεῖ. ἢ τὸ μὲν ἥμισυ βαρὺ, τὸ δὲ ἥμισυ κοῦφον. ἢ πρῶτον μὲν πῶς τὸ ἄπειρον διαιρεῖ. ἔπειτα εἰ τὸ μὲν, ἐν τῷ ἄνω τε καὶ ἐσχάτῳ. τὸ δὲ, ἐν τῷ κάτω τε καὶ μέσῳ, περιαιρεθήσεται ἀπὸ τῶν τόπων. τὸ γὰρ ἔσχατον καὶ τὸ μέσον πεπερασμένων ἐστὶν ὀνόματα. καὶ γὰρ εἰ ἐν τόπῳ τὸ ἄπειρον, τούτου δὲ διαφορὰς τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω. καὶ ἔμπροσθεν. καὶ ὄπισθεν. καὶ δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν, ἀνάγκη καὶ τοῦ ἀπείρου ταύτας εἶναι τὰς διαστάσεις. ἀλλὰ πεπερασμένων αἱ διαστάσεις αὗται καὶ διαφοραί. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν ὡς αἱ διαφοραὶ τοῦ τόπου τὸ ἄνω καὶ κάτω καὶ τὰ λοιπὰ, κατὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς εἰσι θέσιν· οὐκ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ τόπου. καὶ γὰρ τοῦτο μικρὸν ὕστερον ἐπιδείξομεν, ὅτι διχῶς ἕκαστον τούτων, καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν φύσιν. καὶ τὰς τοῦ τόπου διαφορὰς, ἐν ᾧ τὸ ἄπειρόν ἐστιν. εἰ ἄρα ἐστὶν ἀνάγκη τῇ φύσει εἶναι οὐ τῇ θέσει, τῇ πρὸς ἡμᾶς. νῦν δ' ἔτι κἀκεῖνο προσκείσθω, ὡς εἰ ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι τόπον, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα. τὸ πρῶτον δὲ, τὸ ἄρα δεύτερον. ἀλλὰ μὴν τὸ ἐν τόπῳ, καὶ ἔν τινι τόπῳ. εἰ ἐν μηδενὶ, οὔτε ἐν τόπῳ. ὥσπερ οὐδὲ ποσὸν ὃ μήτε δίπηχυ, μήτε τρίπηχυ μηδὲ κατ' ἄλλον τινὰ ἀριθμόν. εἰ δὲ ἔν τινι τόπῳ, πάντως ἢ ἐν τῷ ἄνω ἢ ἐν τῷ κάτω. ἢ πού ἀλλαχοῦ. τοῦτο δὲ ἤδη πολλάκις ἀδύνατον ἀπεδείξαμεν. ὅτι μὲν οὖν ἐνεργείᾳ οὐκ ἔστι σῶμα ἄπειρον, φανερὸν ἐκ τούτων. ὅτι δὲ καὶ ἁπλῶς ἀναιροῦσι τὸ ἄπειρον πολλὰ ἀδύνατα συμβαίνει, εἴρηται μὲν πρότερον ἤδη. λεγέσθω δὲ καὶ νῦν. τοῦ τε γὰρ χρόνου ἔσται τις ἀρχὴ καὶ τελευτή· πρᾶγμα τῶν πάντων ἀμηχανώτατον. τὸ γὰρ λέγειν ὡς ἤρξατό ποτε γίνεσθαι χρόνος οὐδὲν ἄλλο λέγειν ἐστὶν, ἢ ὅτι χρόνος ἦν ὅτε χρόνος οὐκ ἦν. πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον ἐν χρόνῳ γίνεται. καὶ τὸ, ποτὲ χρόνου κατηγορεῖται. δείκνυται δὲ καὶ κίνη-

ἐνοῦσα ἀΐδιος, ᾗ παρακολουθήσει ὁ χρόνος. ἓν μὲν οὖν τοῦτο ἄτοπον, μὴ παραδεχομένοις τὸ ἄπειρον. ἕτερον δὲ ἡ τῶν συνεχῶν διαίρεσις ἱσταμένη. καὶ πάλιν ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ. ὅταν δὲ μήτε εἶναι μήτε μὴ εἶναι τιθεμένοις αὐτὸ ὁ λόγος ᾖ, δεῖ δὴ τοῦ διαιτήσοντος χρεία. καὶ δῆλον ὅτι πῶς μὲν ἔστι, πῶς δὲ οὔ. λέγεται δὴ, τὸ μὲν, δυνάμει. τὸ δὲ, ἐντελεχείᾳ. καὶ αὕτη ἡμῖν ἡ διαίρεσις τῶν ὄντων πολλαχοῦ διείλεκται. ὥστε εἴπερ εἶναι μὲν τὸ ἄπειρον ἀνάγκη, καὶ προσθέσει, διὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸν χρόνον. καὶ διαιρέσει, διὰ τὴν τομὴν τῶν μεγεθῶν. οὐκ ἔστι δὲ ἐνεργείᾳ, διὰ τοὺς ἔμπροσθεν λόγους, λείπεται αὐτὸ εἶναι δυνάμει. καὶ τοίνυν τοῦ σώματος τοῦ συνεχοῦς εἰ ἀνάγκη ἄπειρον εἶναι τὴν τομήν. τὸ γὰρ ἀνελεῖν τὰς ἀτόμους γραμμὰς οὐ χαλεπὸν, ἔσται δυνάμει ἄπειρον οὐκ ἐνεργείᾳ. τοῦτο γὰρ ἀμήχανον παντελῶς. τὸ γὰρ ἐνεργείᾳ τὴν διαίρεσιν εἰς ἄπειρα ὑποτίθεσθαι, καὶ τὴν σύνθεσιν ἐξ ἀπείρων ἐστὶ ποιεῖν. εἰς ὅσα γὰρ διαιρεῖται τὸ συνεχὲς, ἐκ τοσούτων δή που καὶ σύγκειται. τὸ δὲ ἐξ ἀπείρων συγκείμενον, ἄπειρόν ἐστι κατὰ μέγεθος. τοῦτο δὲ ἀδύνατον ἐπιδεικνύντες ἄρτι πεπαύμεθα. ὅταν δὲ λέγωμεν τὸ ἄπειρον εἶναι δυνάμει, οὐχ οὕτω λέγομεν ὡς τὸν χαλκὸν ἀνδριάντα εἶναι δυνάμει, ὅτι κἂν γένοιτό ποτε ἀνδριὰς ἐνεργείᾳ. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ ἀνδριάντος, παύεται ἡ δύναμις ἐπελθούσης τῆς ἐνεργείας. ὁ γὰρ γενόμενος ἀνδριὰς, οὐκ ἔτ' ἔχει δύναμιν ἀνδριὰς γενέσθαι. λέγεται οὖν ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸ δυνάμει πρὸς τὴν ἐνέργειαν. διότι περ οἷόν τε αὐτῷ καὶ προελθεῖν εἰς ἐκείνην, πρὸς ἣν καὶ λέγεται. ἐπὶ δὲ τοῦ ἀπείρου, ταυτόν ἐστιν ἐνεργείᾳ ὡς ἀπείρου, τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. ἡ γὰρ τοῦ ἀπείρου ἐνέργεια ὡς ἀπείρου, δύνασθαι ἀεί τι πλέον. ἐπεὶ εἴ γε τοιαύτην τις ἐντελέχειαν ἐπιζητοίη, οἷον στάσιν τινὰ καὶ μορφὴν καὶ εἶδος. οὗτος οὐδὲν ἄλλο ἢ πέρας τι ζητεῖ τοῦ ἀπείρου. μᾶλλον δὲ φθορὰν τοῦ ἀπείρου. τοῦτο δὲ ἀμήχανον. πᾶσα γὰρ ἐντελέχεια σώζειν ὀφείλει τὸ ὑποκείμενον. ὥσπερ τοίνυν τὴν τοῦ κινητοῦ ἐντελέχειαν ἡ κίνησιν φυλάττουσαν ἐπιδείκνυμεν τὴν δύναμιν τοῦ κινεῖσθαι, οὕτως ἐντελέχεια τοῦ ἀπείρου καὶ τελειότης, τὸ δύνασθαι ἀεὶ προσωτέρω. εἰ δὲ παύσαιτό ποτε ἡ δύναμις αὕτη, παύεται παραχρῆμα τοῦ καὶ ἄπειρον εἶναι. καθάπερ γὰρ οἷς ἐν τῷ γίνεσθαι τὸ εἶναι ἐστὶν, ταῦτα παυσάμενα τοῦ γίνεσθαι οὐδὲ ἔστιν ἔτι. ὡς ἀγὼν καὶ ἡμέρα καὶ χρόνος καὶ φλὸξ, οὕτως οἷς τὸ εἶναι ἐν τῷ δύνασθαι, ταῦτα ἀπολέσαντα τὸ δύνασθαι, συναπόλλυσιν εὐθὺς καὶ τὸ εἶναι. ἀλλ' εἴ τις ἀρχὴν καὶ τὴν τοιαύτην δύναμιν τοῦ ἀπείρου ζητεῖ, ἣ πρὸς τὴν ἐνέργειαν λέγεται, καὶ αὐτὴν αὐτῷ λεκτέον ἐπὶ τὴν τῆς τομῆς μεγεθῶν. ὅτε γὰρ μήπω διαιρεῖται. τότε ἐστὶν οὕτως ἄπειρα τῇ διαιρέσει. ὡς καὶ ὁ χαλκὸς ἀνδριάς. ἔλθοι γὰρ ἂν εἰς τὸ κατ' ἐνέργειαν εἰς ἄπειρα διαιρεῖσθαι. πλὴν διαφέρει, ὅτι καίτοι διαιρεῖσθαι εἰς ἄπειρα δύναται τὰ μεγέθη, οὐχ ὅμως δύναται ἐνεργείᾳ εἰς ἄπειρα διῃρῆσθαι. τοῦτο μὲν γὰρ ἀδύνατον καὶ ἑαυτὸ ἀναιρεῖ. εἰ γὰρ μὴ διῄρηται, οὐκ εἰς ἄπειρα πάντως. πῶς γὰρ ἂν ἔληξεν ἡ τομή. τὸ δὲ διαιρεῖσθαι εἰς ἄπειρα οὐδὲν κωλύει, ἀεὶ δυναμένου τέμνεσθαι τοῦ λειπομένου. μηδεὶς οὖν ἀθρόαν ζητείτω τὴν ἐντελέχειαν τοῦ ἀπείρου. ὥσπερ ἢ οἰκίας ἢ κλίνης. ἀλλ' ὥσπερ τὸν ἀγῶνα φαμὲν ἐνεργείᾳ παρεῖναι καὶ τὴν ἡμέραν. καὶ ὅλως τὸν χρόνον. οὔτε τῶν ὀλυμπίων ἀθρόων δυναμένων φαίνεσθαι. οὔτε ἡμέρας. οὔτε ὅλως χρόνου. ἀλλ' ὅτι γίνεταί τι αὐτῶν ἀεὶ μέρους, οὕτω δὴ καὶ τὴν εἰς ἄπειρα διαίρεσιν, οὐχ ὡς ἀθρόαν, οὐδ' ὡς ἅμα δυναμένην γίνεσθαι ποτέ. ἀλλὰ ὅτι γίνεται ἀεὶ παρὰ μέρους, ἀεί τινος ὑπολειπομένου πάντως μεγέθους. τὸ μὲν οὖν εἶναι ὅμοιον τῷ τε χρόνῳ καὶ τῇ εἰς ἄπειρα διαιρέσει. ἀμφοτέροις γὰρ ἐν τῷ γίνεσθαι καὶ ἐκ μέρους εἶναι καὶ μὴ ἀθρόοις. ἀλλὰ καὶ τὸ ἄπειρον ἐν ἀμφοτέροις ὁμοίως. τῷ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο ἀεὶ τὸ λαμβανόμενον εἶναι καὶ τοῦτό γε πεπερασμένον. διαφέρουσι δὲ ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ χρόνου, τὸ ληφθὲν ἀεὶ μέρος ἐφθάρη. ἀεὶ γὰρ τὸ παρελθὸν ἔφθαρται. ἐπὶ δὲ τῆς διαιρέσεως ἀεὶ τὸ τμηθὲν ὑπομένει. οὔτε δὲ χρόνον ὑπολιπεῖν πρὸς γένεσιν, οὔτε μέγεθος πρὸς διαίρεσιν. μὴ λανθανέτω δὲ ἡμᾶς ὡς ἐν τοῖς μεγέθεσιν οὐ κατὰ διαίρεσιν μόνον τὸ ἄπειρον, ἀλλὰ καὶ κατὰ πρόσθεσιν. ἐν γὰρ τῷ πεπερασμένῳ μεγέθει ἐφ' ὅσον κατὰ θάτερον ἡ διαίρεσις γίνεται, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ πρόσθεσις κατὰ θάτερον. εἰ οὖν ἡ διαίρεσις ἐπ' ἄπειρον, καὶ ἡ πρόσθεσις. ἀλλ' ἀντεστραμμένως. ὃ γὰρ ἀφαιροῦμεν ἐκείνου, τούτῳ προστίθεμεν. οὐ πᾶσα δὲ διαίρεσις ἐπ' ἄπειρον. οὐδὲ πρόσθεσις. ἂν γὰρ ἴσα τις ἀλλήλοις τὰ μεγέθη ἀεὶ λαμβάνῃ διαιρῶν, ποτὲ ἀναλώσει τὸ ὅλον, ὁπηλίκον ἂν ᾖ. ἀλλὰ χρὴ ποιεῖσθαι τὴν τομὴν τῷ αὐτῷ μὲν λόγῳ. οὐ τῷ αὐτῷ δὲ μεγέθει. ἐὰν γὰρ ἐξ ἀρχῆς εἰς ἥμισυ διαιρῶν, ἀεὶ τὸ ἥμισυ λαμβάνῃς τοῦ λειπομένου, τὸν μὲν αὐτὸν φυλάξεις λόγον ἐν τῇ τομῇ. οὐ τὸ ἴσον δὲ μέγεθος, καὶ μόνως οὕτως ἡ διαίρεσις οὐχ ὑπολείψει. οὕτω δὲ οὐδὲ ἡ πρόσθεσις. καὶ τὸ ἄπειρον ἔστι μὲν ἐν ἀμφοτέροις δυνάμει. διαφέρει δὲ, ὅτι διαιροῦντας μέν ἐστιν ἔλαττον ἀεὶ λαβεῖν παντὸς ὡρισμένου μεγέθους. προστιθέντας δὲ, οὐ παντὸς μεῖζον μεγέθους. οὐ γὰρ παντός ἐστιν μεῖζον. οἷον τοῦ οὐρανοῦ. ἀλλ' ἐκείνου δυνατοῦ μόνον. ὃ τὴν αὔξησιν ἔχει ἐκ τοῦ τέμνεσθαι τὸ ἕτερον μέρος. ἐπεὶ εἴ γε οἷόν τε ἦν παντὸς μεγέθους μεῖζον λαβεῖν, ἦν ἄν τι σῶμα ἄπειρον ἐντελεχείᾳ, ὁποῖον λέγουσιν οἱ φυσικοί. ὅτε δὲ οὐ δυνατὸν εἶναι σῶμα τοιοῦτον. οὐ δυνατὸν οὐδὲ κατὰ πρόσθεσιν ἄπειρον εἶναι. ἀλλ' ἄπειρον μὲν πρόσθεσιν οἷόν τε εἶναι, ἐπεὶ καὶ διαίρεσιν. ἄπειρον δὲ κατὰ πρόσθεσιν οὐκ ἔθ' οἷόν τε. διὰ ταῦτα μέντοι καὶ πλάτων δύο ἐποίησεν τὰ ἄπειρα, τὸ

μέγα

μέγα καὶ τὸ μικρόν. τὸ μὲν τῇ προσθέσει. τὸ δὲ τῇ διαιρέσει προσομοιῶν. καὶ ἐκ τούτων ἐκεῖνα ὑπαινιττόμενος. ἀλλ' ὅμως δύο ποιήσας, οὐδετέρῳ χρῆται ἐν ταῖς ἀρχαῖς. ἀρχαὶ δὲ κατ' αὐτὸν οἱ ἀριθμοί. οὔτε τὸ κατὰ διαίρεσιν ἄπειρον ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. οὔτε τὸ κατὰ πρόσθεσιν. ἀλλὰ τὸ μὲν, οὐκ ἔχουσιν. ἵστανται γὰρ εἰς μονάδα. τὸ δὲ αὐτὸς οὔ φησιν. αὔξει γὰρ αὐτούς. μέχρι γὰρ δεκάδος φησὶν εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ἐντεῦθεν δὲ αὐτὸν ἀνακυκλεῖσθαι.

Εἰ δὲ καλῶς ἡμεῖς λέγομεν, καὶ τὸ ἄπειρον κατὰ μόνην τὴν διαίρεσίν ἐστι τῶν σωμάτων, ὅταν μὴ παύηται ἡ τομὴ, συμβαίνει τοὐναντίον ἄπειρον εἶναι, ἢ ὥς τινες βούλονται λέγειν. οἱ μὲν γὰρ ἄπειρον λέγουσιν οὗ μηδέν ἐστιν ἔξω λαβεῖν. μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ συνήθεια. καὶ γὰρ δακτυλίους ἀπείρους λέγουσι τοὺς μὴ ἔχοντας τὴν σφενδόνην. ὅτι ἀεί τι ἄλλο ἐστὶν ἔξω λαβεῖν. τοῦτο δὲ ἔοικε μὲν τῷ ἀπείρῳ. διαφέρει δέ. οὐ γὰρ μόνον ἀεί τι δεῖ λαμβάνειν ἕτερον ἐπὶ τῶν ὄντως ἀπείρων, ἀλλὰ καὶ μηδέποτε ταυτὸν, ὅπερ οὐχ ὑπάρχει τοῖς κύκλοις. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὑπὲρ ἀριθμὸν πίπτουσιν αἱ στροφαί. ὡς οὖν οἷόν τε καὶ ἀφορίσασθαι τὸ ἄπειρον. τοῦτ' ἂν ἄπειρον εἴη, οὗ κατὰ ποσὸν λαμβάνουσιν, ἀεί τι λαβεῖν ἐστὶν ἔξω. ποσὰ δὲ ἀριθμῷ καὶ μεγέθει. ἐν ἀμφοῖν δὲ οὕτως τὸ ἄπειρον. ἀεὶ γὰρ ἐστὶν ἔξω λαβεῖν ἀριθμὸν πλείονα. ἢ τομήν. τὸ δὲ κατὰ ποσὸν λαμβάνουσι προσθεῖναι ἦν ἀναγκαῖον. ὅτι κατὰ τὸ εἶδος ἐν τῇ διαιρέσει πεπέρασται τὰ συνεχῆ. τὸ γὰρ αὐτὸ εἶδός ἐστιν ἐν τῇ διαιρέσει, εἰ καὶ μὴ τὸ αὐτὸ ποσόν. γραμμαὶ γὰρ ἢ ἐπιφάνειαι ἢ σώματα ἄμφω. τὸ μὲν οὖν ἄπειρον τοιοῦτόν ἐστιν. οὗ δὲ μηδέν ἐστιν ἔξω λαβεῖν, τοῦτο τέλειον ἂν εἴη μᾶλλον καὶ ὅλον. οὕτω γὰρ καὶ ὁριζόμεθα τὸ ὅλον, οὗ μηδὲν ἄπεστιν, τῶν πρὸς τὴν οἰκείαν αὐτοῦ συμπλήρωσιν συντελούντων. οἷον ἄνθρωπον ὅλον. ἢ κιβώτιον ὅλον ἦν ἂν, οἷς οὐδὲν εἰς τὴν μορφὴν ἐλλείπει. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τούτων τῶν κατὰ μέρος, οὕτως ἔχει κἀπὶ τοῦ κυρίως ὅλου. ἔστι γὰρ κυρίως καὶ ἁπλῶς ὅλον, οὗ μηδὲν ἄπεστι. τοῦτο δὲ καὶ τέλειον ἀκριβῶς. ἔοικε γὰρ τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα τό τε ὅλον καὶ τέλειον, ἢ ταυτὸν σημαίνειν ἢ σύνεγγυς εἶναι. ὅλον γὰρ λέγομεν πρὸς τὰ μόρια ἀναφέροντες, ὅταν μηδὲν ἐκείνων ἐλλείπῃ. τέλειον δὲ, τὸ ἔχον πέρας καὶ τέλος. λέγεται δὲ ἀμφοῖν κατὰ πράγματος τοῦ αὐτοῦ. εἰ δὴ τέλειον τὸ πέρας ἔχον, καὶ ὅλον ἂν εἴη τὸ πέρας ἔχον. ἄμεινον οὖν παρμενίδης μελίσσου, τὸ ὅλον πεπερασμένον φησὶν μέσσοθεν ἰσοπαλές. ὁ δὲ, τὰ ἀσύναπτα συνάπτει, καὶ τὸ λίνον λίνῳ κατὰ τὴν παροιμίαν, πᾶν θ' ὁμοῦ καὶ ἄπειρον λέγων. εἰ γὰρ πᾶν ἐστιν, ᾧ μηδὲν ἔξωθεν ἄλλο. ἄπειρον δὲ, οὗ ἀεὶ τὸ ἔξωθεν ἄλλο, οὐκ ἂν εἴη πᾶν θ' ὁμοῦ τι καὶ ἄπειρον. διὰ ταύτην δὲ τὴν πλάνην, καθ' ἣν οἴονται ἐμφερῶς ἔχειν τὸ ὅλον καὶ τὸ πᾶν, καὶ τὸ ἄπειρον, ἤδη καὶ σεμνύνουσι τὸ ἄπειρον. ἃ τῷ ὅλῳ προσήκει καὶ τῷ παντὶ, ταῦτα ἐπὶ τὸ ἄπειρον μεταφέροντες. τὸ πάντα περιέχειν καὶ τὸ πάντα ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. ταῦτα γὰρ κατὰ μὲν ὅλου κυρίως λέγεται. κατὰ δὲ τοῦ ἀπείρου, ὅτι τὸ ἄπειρον ὕλη ἐστὶ τοῦ ὅλου τε καὶ τελείου, ὃ ἐστὶ μετὰ εἴδους ἤδη καὶ συναμφότερον. ἡ γὰρ ὕλη κατὰ μὲν τὸν αὑτῆς λόγον ἄπειρος ἔσται καὶ ἀόριστος, δυνάμει δέ ἐστιν ὅλον τε καὶ πᾶν. δεκτικὴ γὰρ τοῦ εἴδους. καὶ ἐξ αὐτῆς τε καὶ τοῦ εἴδους τὸ σύνθετον. ὃ τοίνυν δυνάμει ἔχει. λέγω δὲ τὸ ὅλον, τοῦτο ἁπλῶς κατηγοροῦσιν αὐτῆς. καὶ οὕτως ἃ τῷ ὅλῳ προσήκει, ταῦτα τῷ ἀπείρῳ προσάπτουσιν. ὅτι δὲ ἐν τῇ ὕλῃ τὸ ἄπειρον, δῆλον. καὶ γὰρ ἡ τῶν μεγεθῶν καθαίρεσις, ἡ ἐπ' ἄπειρον. καὶ ἡ πρόσθεσις, ἡ ἀντίστροφος. κατὰ τὸ ὑποκείμενον, ὃ κατὰ τὸ εἶδός ἐστιν ὥσπερ ἔφημεν. μένει γὰρ τὸ εἶδος ταυτό. καὶ ἄλλως τὸ πέρας αὐτῇ. καὶ τὸ ὅλον οὐ καθ' αὑτὴν, ἀλλ' ἐκ τοῦ εἴδους ὑπάρχει. καὶ ἀεί τι περιέχεται ἀπ' ἄλλου. καὶ ἀεί τι αὐτῆς ἐστιν ἔξω λαβεῖν, τό τε εἶδος καὶ τὴν μορφήν. διὰ ταῦτ' οὖν ἄπειρος. εἰκότως δὲ καὶ ἄγνωστος κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν. τὸ γὰρ ἄπειρον ἄγνωστον. εἰς τί δὴ περιελήλυθεν ἡμῖν ὁ λόγος ἐκ τῶν εἰρημένων. ἔστι μὲν γὰρ ἄγαν παρὰ τὴν δόξαν. ἀληθέστατον δὲ τὸ ἄπειρον μόριον εἶναι μᾶλλον τοῦ ὅλου, ἢ ὅλον. ἡ γὰρ ὕλη μόριον τοῦ συναμφοτέρου, καθάπερ ὁ χαλκὸς τοῦ διαδιδομένου. τοῦτο γὰρ ἴσως εὐλογώτερον, ἢ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ἄπειρά τε ποιοῦντες καὶ ὕλην αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, προσβιάζονται συγχωρεῖν περιέχεσθαι καὶ τὰ νοητὰ ὑπὸ τῆς ὕλης, εἴ γε ἅπαντα ὑπὸ τοῦ ἀπείρου περιέχεσθαι βούλονται. οὕτως γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀορίστου τε καὶ ἀγνώστου τὰ γνωστά τε καὶ ἐπιστητὰ περιέχοιτό τε καὶ ὁρίζοιτο. ἡ μὲν δὴ τὸ ἄπειρον ὑπὸ τοῦ ὅλου περιέχεσθαι τιθεμένοις. λέγω δὲ τὴν ὕλην, κατὰ λόγον συμβαίνει, ἔλαττον μὲν δύνασθαι παντὸς ὡρισμένου μεγέθους λαβεῖν, μεῖζον δὲ μή. ἡ γὰρ ὕλη ἔνδον ἐμπεριέχεται τῷ τεμνομένῳ μεγέθει. σμικρότερον μὲν οὖν αὐτὸ ποιεῖν βουλομένοις δίδωσι τὴν χορηγίαν, ἐνυπαρχούσης τῆς ἀπειρίας. μεῖζον δὲ, οὐκέτι. δεῖ γὰρ τῆς ἔξωθεν προσθήκης. ἐνδέχεται δὲ μηδέτερον ἔξωθεν εἶναι. καὶ εἰ περιέχει τὸ εἶδος, ἀνάγκης εἰς τοῦτο στῆναι τὴν αὔξησιν. εὐλόγως δὲ καὶ ἐν μὲν τοῖς ἀριθμοῖς ἐπὶ τὸ ἐλάχιστόν ἐστι πέρας. ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖστον, οὐκέτι. ἐν δὲ τοῖς μεγέθεσι τὸ ἀνάπαλιν, διαιροῦσι μὲν οὐκ ἔστιν, προστιθοῦσι δέ ἐστι. τί ποτ' οὖν δὴ τοῦτο; ὅτι ὁ μὲν ἀριθμὸς ἐκ μονάδων οἶμαι σύγκειται. οὐδὲ γὰρ ἄλλο ἐστὶν ἀριθμὸς, ἢ πλείους μονάδες. τὸ γὰρ δύο καὶ τρία πλειόνων μονάδων ἐστὶν ὀνόματα. ἕκαστον δὲ ἐξ ὧν σύγκειται, εἰς ἐκεῖνα καὶ διῄρηται. διαιρεῖται οὖν καὶ ἀριθμὸς εἰς τὰς μονάδας. αὗται δὲ καθὸ μονάδες, ἀδιαίρετοι. πᾶν γὰρ ἓν καθὸ ἕν, ἀδιαίρετον. ὡς εἷς ἄνθρωπος καθὸ ἄνθρωπος, ἀδιαίρετος. οὐ γὰρ εἰς ἀνθρώπους. εἰ δὲ εἰς μόρια, ἀλλ' οὐ κατὰ τοῦτο εἷς ἦν. ἡ δὲ μονὰς παντελῶς ἕν. οὐδὲ γὰρ ὕλη αὐτῇ ὑπόκειται. ὥστ' ἀναγ-

κη εἶναι τὴν διαίρεσιν εἰς ταύτην ἐλθοῦσαν. τὸ δὲ μέγεθος, οὐκέτι σύγκειται ἐξ ἑνάδων. ἀλλ' ἐκ μεγεθῶν. οὐ κατὰ ταὐτὰ οὖν εἰς ἀδιαίρετα ἡ διαίρεσις. διὰ ταύτην δὲ καὶ ἀριθμὸς ἐπ' ἄπειρον αὔξεται. ὅτι καὶ ἡ διαίρεσις ἀριθμητή, καὶ παντὸς ὡρισμένου πλήθους ὑπερβάλλει τὰ λαμβανόμενα. οὐ γὰρ δὴ καθ' αὑτὸν ὁ ἀριθμὸς τὸ ἄπειρον ἔχει. ἀλλὰ καὶ οὗτος διὰ τὴν ὕλην. ὥστε πανταχοῦ τὸ ἄπειρον διὰ τὴν ὕλην. καλῶς οὖν καὶ δυνάμει τὸ ἄπειρον. ἐνεργείᾳ δὲ οὔ. καὶ γὰρ ἡ ὕλη δυνάμει. καλῶς δὲ καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι τὸ ἄπειρον, οὐκ ἐν τῷ εἶναι. καὶ γὰρ ἡ ὕλη ῥεῖ καὶ οὐχ ἵσταται. ὁ μὲν οὖν ἀριθμός, διὰ τὴν ὕλην ἔχει τὸ ἄπειρον. διὰ δὲ τὸν ἀριθμόν, ἐν τοῖς μεγέθεσιν οὐκ ἔστι τὸ ἄπειρον ἐπὶ τὸ μεῖζον. ὅτι προχωροῦσιν ἐπὶ τὸ μεῖζον, τὸ ὅλον ἅπαντα καὶ πᾶν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς ἡ μονάς. οὐ γάρ ἐστιν τὸ πᾶν αὔξεσθαι δυνάμενον. οὕτω γὰρ ἂν εἴη τι τοῦ οὐρανοῦ μεῖζον. ἀλλὰ τὸ ὅλον ὥρισται, ἐπείπερ ὅλον. εἰ δέ τι ἦν δυνατὸν προστιθέναι παντὶ σώματι, οὐδὲν ἂν ἦν πᾶν οὐδὲ ὅλον. ἀλλ' οἷον οἱ φυσικοὶ λέγουσιν, τὸ ἄπειρον ἐνεργείᾳ αἰσθητόν τι σῶμα καὶ μέγεθος. ὅταν λέγωμεν τὸ ἄπειρον καὶ ἐν μεγέθει εἶναι καὶ ἐν κινήσει καὶ ἐν χρόνῳ, ἰστέον ὅτι οὐχ ὡς γένος οὐδὲ ὡς μίαν αὐτοῦ φύσιν κατηγοροῦμεν. ἀλλ' ὡς ἔχει τάξεως ταῦτα πρὸς ἄλληλα, οὕτω καὶ τὸ ἄπειρον τὸ ἐν αὐτοῖς. ὁ μὲν οὖν χρόνος ἄπειρος διὰ τὴν κίνησιν. ἐπειδὴ καὶ τὸ εἶναι ἀπ' αὐτῆς ἔχει. ἡ κίνησις δὲ ἄπειρος διὰ τὸ μέγεθος. πᾶσα γὰρ κίνησις περὶ μέγεθος. αὔξησις. μείωσις. ἀλλοίωσις. ἡ κατὰ τόπον μεταβολή. τὸ μέγεθος δὲ πρώτως ἄπειρον ἤδη. διαιρεῖται γὰρ εἰς μεγέθη. νῦν μὲν οὖν χρώμεθα τούτοις. ὕστερον δὲ καὶ ἀποδείξομεν. οὐκ ἀφαιρεῖται δὲ ὁ λόγος οὐδὲ τῶν μαθηματικῶν τὴν θεωρίαν, τὸ ἄπειρον ἀποδεικνὺς μὴ εἶναι ἐνεργείᾳ ἐπὶ τὴν αὔξησιν ἀδιεξίτητον. οὐδὲ γὰρ νῦν δέονται τῆς οὕτως ἀπείρου γραμμῆς. ἀεὶ γὰρ κέχρηνται πεπερασμένῃ. ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἔχειν ὅσην ἂν βούλωνται. ἀπορήσειε δ' ἄν τις πῶς τὸ πρῶτον ἀποδείξουσιν ἐν τοῖς στοιχείοις θεώρημα. δεδόσθω γὰρ αὐτοῖς ἡ τοῦ κόσμου διάμετρος, ἐφ' ἧς δεῖ τὸ τρίγωνον συστήσασθαι. ποῦ γὰρ ἕξουσι χώραν αἱ δύο πλευραὶ τοῦ τριγώνου. ἢ πρῶτον μὲν οὐ δίδως ὁποίαν ᾐτήσαντο ἐξ ἀρχῆς. ᾐτήσαντο δὲ ἣν οἷόν τε καὶ ἐκβάλλειν. ἔπειτα τί διοίσει τῷ γεωμέτρῃ εἰ μηδέν ἐστιν ἔξω τοῦ κόσμου. τῇ γὰρ ἐπινοίᾳ δύναται αὔξειν τὴν δοθεῖσαν γραμμήν. οὐκ ἀναγκαῖον δὲ αὐτῷ τίθεσθαι πᾶν τὸ νοούμενον ὡς ὂν ἐνεργείᾳ καθ' ἑαυτὸ κεχωρισμένον. ἴσως γὰρ οὐδὲ γραμμὴ τοιαύτη κεχώρισται ἐν τοῖς οὖσιν, ὁποίαν οὗτος νοεῖ. οὐδὲ σῶμα ἐπὶ τρία διεστὼς ἄνευ τινὸς ἀντιτυπίας. ἀλλ' ὥσπερ οὐδὲν κωλύει πλάτει μήκει κεχρῆσθαι, καὶ ἀδιαστάτῳ σημείῳ. ἃ καθ' αὑτὰ μὲν οὐχ ὑφέστηκεν ἐνεργείᾳ, νοεῖσθαι δὲ οὐκ ἐξείργεται, οὕτω κεχρήσθω καὶ τῇ αὐξήσει τῆς διαμέτρου τῆς κατ' ἐπίνοιαν. εἰ δὲ μηδείς ἐστιν ἔξω τοῦ κόσμου τόπος, οὐδὲν ἄτοπον. οὐδὲ γὰρ τόπου δεῖται ὅλως ἡ τοιαύτη γραμμή. οὐ γὰρ φυσικόν ἐστι μῆκος ἅπαν, ὃ δεῖται καὶ φύσει τόπου. ἀλλὰ μαθηματικόν. οὗ τόπος ἡ τοῦ θεωροῦντος διάνοια. τὸ γὰρ ἐξ ἀφαιρέσεως εἶναι τὰ μαθηματικά, τοῦτ' ἔστιν, ὅτι πάντα ἀφαιροῦντες, ὅσα τοῖς φυσικοῖς σώμασιν ὑπάρχει, τόπον λέγω. ποιότητα. χρόνον. τὸ ποιεῖν. τὸ πάσχειν. τὸ κινεῖσθαι. τὰς ἄλλας κατηγορίας, αὐτὰ μόνα καθ' αὑτὰ τὰ διαστήματα ἐξετάζομεν, καὶ τὸ ποσόν, τὸ ὡς συνεχὲς ἐν αὐτοῖς. εἰ μὲν οὖν προσεχρώμεθα πρὸς τὴν καταγραφὴν τοῦ ἰσοπλεύρου τριγώνου τόπῳ τινὶ καὶ χώρᾳ γραμμῆς, ὁ τὸν τόπον αὐτῆς ἀφαιρούμενος, συναφαιροῖτο ἂν καὶ τὴν ἀπόδειξιν. νῦν δὲ οὐδαμοῦ λέγομεν, ἐπειδὴ κεῖται ἐνθάδε ἢ ἐνθάδε ἡ δοθεῖσα γραμμή, ἀνάγκη τάδε συμβαίνειν. ὥσπερ οὖν Δημόκριτος κατασκευάζειν ἐπιχειρῶν, ὅτι τὰ χρώματα οὐ συνυπάρχει φύσει τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ νόμῳ καὶ τῇ θέσει τῇ πρὸς ἡμᾶς, οὐδὲν ἂν βλάπτοι γεωμετρίαν ἐπεὶ μὴ χρῆται, οὕτως ὁ τὸν τόπον, τὸν ἐπ' ἄπειρον ἀναιρῶν, μᾶλλον δὲ εἴ τις καὶ ἄλλος ἀναιρῶν τόπον, οὐδὲν ἐμπόδιον γίνεται ταῖς γραμμικαῖς ἀποδείξεσιν. ἀφαιρεῖται γάρ, οὗ μὴ δέονται. ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ τὰ μαθηματικά, φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ ἐχομένῳ συγγράμματι. δηλοῖ γὰρ τὰ μαθηματικὰ οὐκ ὄντα ἐν τόπῳ, ὅμως κατὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς θέσιν. ἀλλὰ τίς ἂν βλάπτοι γεωμετρίαν τῶν περὶ φύσεως λόγων; ὁ τὰ ἀμερῆ καὶ ἐλάχιστα ἀρχὰς ὑποτιθέμενος καὶ στοιχεῖα. τὴν γὰρ εἰς ἄπειρον τομὴν ἀναιρεῖ. ᾗ συναναιρεῖται πολλὰ τῶν ἐν τοῖς μαθήμασιν νῦν προχείρως δεικνυμένων. ὅλως δέ, εἰ τὰ αὐτὰ δυνατὸν καὶ ἐπὶ τῆς μείζονος γραμμῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἐλάττονος ἀποδεῖξαι, καθάπερ ποιοῦσι καὶ λέγουσιν, τί δέονται τῆς μεγίστης γραμμῆς. τέμνουσι γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τήν τε μεγίστην καὶ τὴν ἐλαχίστην, ἣν δέονται καὶ ἐκβάλλειν. οὕτω γὰρ καὶ ἄπειρον ὑποτίθενται, οὐ τὴν ὡς ἀδιεξίτητον, ἀλλὰ τὴν οἷόν τε καὶ αὐξηθῆναι. τὸ μὲν οὖν ἄπειρον οὕτως ἐστίν. ἀνάγεται δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων αἰτίων εἰς τὴν ὕλην ὡς προειρήκαμεν. αὕτη γὰρ τὸ ἄπειρον, εἰ μόνον λαμβάνοιτο καθ' αὑτήν. ἐν στερήσει γάρ. καὶ ἡ ἀπειρία δὲ στέρησις. οὐ μέντοι γε εἰ τὸ ἄπειρον στέρησίς τε καὶ περὶ τὴν ὕλην, ἡ ὕλη μόνη καθ' αὑτὴν ὑπόκειται τῇ εἰς ἄπειρα διαιρέσει. ἀλλὰ τοῦτο ἤδη τὸ συνεχὲς σῶμα καὶ αἰσθητόν. δεῖ γὰρ ἐνεργείᾳ τὸ διαιρεθησόμενον εἶναι. πῶς οὖν λέγεται παρὰ τὴν ὕλην τὸ ἄπειρον ἐν τῇ διαιρέσει. ὅτι τοῦ συνθέτου σώματος εἰς ἄπειρα τεμνομένου, ἐπειδὴ μὴ κατὰ τὸ εἶδος ἡ τομὴ γίνεται. μένει γὰρ ἐκεῖνο ταὐτόν, ἀνάγκη κατὰ τὴν ὕλην γίνεσθαι τὴν διαίρεσιν. φαίνονται δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ὡς ὕλῃ χρησάμενοι τῷ ἀπείρῳ. πῶς δὲ τούτῳ χρώμενοι, περιέχειν αὐτὸ οὐ περιέχεσθαι λέ-

γουσιν,

γουσιν, τοῦτο οὐκ ἀκολουθεῖ. λοιπὸν δὲ ἐπελθεῖν καὶ τοὺς λόγους, καθ' οὓς τὸ ἄπειρον εἶναι δοκεῖ, οὐ μόνον δυνάμει, ἀλλ' ὡς ἀφωρισμένον καὶ ἐνεργείᾳ. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσιν οὐκ ἀναγκαῖοι. οἱ δὲ ἔχουσιν ἀληθεῖς ἀπαντήσεις. ὁ μὲν γὰρ ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ γένεσις ἀξιῶν τὸ ἄπειρον εἶναι, οὐκ ἀναγκαίαν τὴν ἀκολουθίαν λαμβάνει. ἐνδέχεται γὰρ τὴν ἄλλου φθορὰν ἄλλου γένεσιν εἶναι, τοῦ παντὸς ὄντος πεπερασμένου. ὁ δὲ τὸ πεπερασμένον πρός τι περαίνειν οἰόμενος, πιθανὸς μέν. ὅρα δὲ ὅπως ἐλέγχεται σοφιζόμενος. οὐ γάρ φημι τὸ πεπερασμένον ἐξ ἀνάγκης πρός τι περαίνειν. τὸ γὰρ πρός τι περαίνειν ταὐτὸν τῷ ἅπτεσθαί τινος ἁπτομένου. ἄλλο δὲ τὸ πεπεράνθαι. καὶ ἄλλο τὸ ἅπτεσθαι. τὸ μὲν γὰρ ἅπτεσθαι πρὸς ἕτερον ἔξωθεν λέγεται. τὸ δὲ πεπεράνθαι, πρὸς ἑαυτό. ἁφὴ μὲν γὰρ ἐν τῷ ἄλλου θιγγάνειν. πέρας δὲ ἐν τῷ αὐτὸ ἔσχατον ἔχειν. δύναται μὲν οὖν τινα πεπερασμένα καὶ πρός τι περαίνειν, καὶ ἅπτεσθαί τινος. ἀλλ' οὐ ταὐτὸν αὐτοῖς τὸ ἅπτεσθαι τῷ πεπεράνθαι. συμβέβηκε γὰρ τισὶ τῶν πεπερασμένων, ἃ οὐχ ὅλα μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ μόρια τοῦ παντός. οὐ καθὸ πέρας ἔχει. ἀλλὰ καθὸ μόρια τοῦ ἀληθινοῦ ὅλου ἐστίν. εἰ δέ τι μόνον ὅλον ἐστὶ καὶ ἀκριβῶς ἅπαν, τοῦτο διὰ τί πρός τι ἕτερον περαίνει. ἔπειτα καὶ πεπεράνθαι μὲν πρὸς ἅπαντά ἐστιν. ἅπτεσθαι δὲ οὐ πρὸς ἅπαντα. οἷον ἡ πηχυαία γραμμὴ πεπέρανται μὲν πρὸς ἅπαντα τὰ ἄλλα θεωρουμένη. ἤδη γάρ ἐστιν, ἡ τὰ σημεῖα πέρατα ἔχουσα. ἅπτεται δὲ οὐκέτι πρὸς ἅπαντα. ἀλλὰ δεῖ γραμμῆς αὐτῆς ἅπτεσθαι μόνης. ἑκάστου γὰρ πεπέρανται μὲν πρὸς τὸ τυχόν. ἅπτεται δὲ οὐ τοῦ τυχόντος. μὴ ἁπτέσθω δὲ γραμμῆς. οὐκοῦν εἰ πεπέρανται μέν, οὐχ ἅπτεται δέ, οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ πεπεράνθαι τῷ πρός τι περαίνειν. καὶ ὁ ἀριθμὸς οἷον ἡ δεκάς, πεπέρασται μέν, τινὸς δὲ ἅπτεται. καὶ ἡ φωνὴ ἡ τόσηδε πεπέρανται μὲν ὑπὸ τῆς σιγῆς, οὐχ ἅπτεται δὲ τῆς σιγῆς. τοῖς δὲ τὸ κενὸν περὶ τὸν οὐρανὸν ὑποτιθεμένοις, πεπέρανται μὲν ὁ οὐρανός. οὐ θιγγάνει δὲ τοῦ κενοῦ. σῶμα γὰρ σώματος ἅπτεται. καὶ ταῖς Ἐπικούρου δὲ ἀτόμοις ἐν τῷ κενῷ φερομέναις, πεπεράνθαι μὲν ὑπάρχει. πρός τι δὲ περαίνειν, οὐκέτι ἔσω αὐτῶν τοῦτο ἢ τὸ ἅπτεσθαι. καίτοι τὸν λόγον τοῦτον ἠγάπησεν οὕτως Ἐπίκουρος, ὥστε παλαιότερον ὄντα εἰσποιήσασθαι, καὶ ὑποβάλλεσθαι μικραῖς τισι καὶ φαύλαις προσθήκαις. καθάπερ οἱ τὰ φώρια μετασχηματίζοντες ὑπὲρ τοῦ λανθάνειν. εἶεν. ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ πρός τι περαίνειν ἐπ' ἐκείνων ἐστίν, ὧν ἀεί τι λαβεῖν ἐστιν ἔξω, οὗ δ' ἦν λαβεῖν ἔξω, τοῦτο ἄπειρον ἡμῖν διωμολόγηται, εἰ τοῖς πεπερασμένοις ὑπάρχει τὸ πρός τι περαίνειν, ὑπάρχοι ἂν τοῖς πεπερασμένοις ἀπείροις εἶναι. ἢ τοίνυν λεκτέον αὐτοῖς ὅτι τὸ πρός τι περαίνειν οὐ ταὐτόν ἐστι τῷ ἀεί τι ἔξωθεν ἔχειν, ἢ οὐ καλῶς ἄπειρον εἴρηται. ἢ μέχρι περ ἂν ταῦτα μένῃ, οὐ κατηγορητέον αὐτοῖς τοῦ πεπερασμένου τὸ πρός τι περαίνειν. εἰ μὴ καὶ τὸ ἄπειρον ἐξ ἀρχῆς τοῦ πεπερασμένου κατηγορήσουσιν. παράβαλλε δὲ καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον, εἰ ἄρα ἔχει τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἐν τοῖς λήμμασιν. ἄπειρον μὲν γὰρ λέγομεν, οὗ ἀεί τι ἐστὶν ἔξω λαβεῖν. πᾶν δὲ καὶ ὅλον, οὗ μηδέν ἐστιν ἔξω λαβεῖν. καὶ οὕτως ἡμῖν συμβαίνει τὸ πᾶν μὴ ἄπειρον εἶναι. τὴν μὲν οὖν ἑτέραν πρότασιν καὶ αὐτοὶ συγχωροῦσιν, ὅτι τοῦ παντὸς οὐδέν ἐστιν ἔξω. καὶ γὰρ ἐναργέστατον καὶ ἀναγκαῖον. τὴν ἑτέραν δέ, ἡμεῖς ἀπεδείξαμεν ἀληθῆ. πρὸς μὲν οὖν τοῦτον τὸν λόγον ἱκανὰ τὰ εἰρημένα. τὸν δὲ ἐκ τῆς διανοήσεως θεασώμεθα, εἰ ἄρα ἔχει τινὰ διανόησιν. ἀεί τι φησὶν ἐκ τὸν νοούμενον μετὰ τοῦ λαμβανομένου μεγέθους. καὶ ἡ νόησις οὐκ ἐπιλείπει, προσεπιλαμβάνουσά τι καὶ προστιθεῖσα τῷ νοηθέντι. οὐδὲ γὰρ εἰ καὶ πάνυ βούλοιτό τις, ἀπαλλάξειεν ἂν τὴν διάνοιαν, τοῦ προσωτέρω προϊέναι καὶ προσεπιπορεύειν ἄλλοις ἄλλα. καὶ τίς ἀνάγκη πρὸς Διὸς εἰ νοοῦμεν ὑπεροχήν τινα ἔξω ἄπειρον τοῦ μεγέθους φανταζόμενοι, εἶναι τινὰ τοιαύτην καὶ ἐν τοῖς πράγμασι; οὐ γὰρ τὰ πράγματα ἀληθῆ ὡς ἔχει τὰ διανοήματα. νοῶ οὖν σε ἔξω τοῦ ἄστεως. νοῶ σε πολλαπλάσιον τοῦ ὄρους. ἆρ' οὖν ἔξω τοῦ ἄστεως εἶ; καὶ εἶ καθ' Ὅμηρον ἴσος ὄρεος κορυφῇ; χαίρειν μέντἂν ἦν, ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὸ ποιεῖν ἀληθές, ὅτι περ ἂν βουλοίμεθα. ἐξήρκει γοῦν ὑπολαμβάνειν μόνον, ὅτι κρείττους ἐσμὲν τοῦ Διός. ἀλλ' οὐ πάντα οἷα νοεῖται, καὶ ἔστιν. ἀλλ' οἷά ἐστιν, ὀλίγα νοεῖται. ὁ χρόνος δὲ καὶ ἡ κίνησις οὐκ ἀναγκασθήσονται, ἀρχὴν ἔχειν ἢ τελευτήν. ἔστι γὰρ ἐν τούτοις τὸ ἄπειρον. οὐ μὴν ἀθρόον καὶ πᾶν ἅμα. οὐδὲ ἐνεργείᾳ. οὐδὲ γὰρ ὑπομένει τι ὅλως. ἀλλὰ τῷ γίνεσθαι καὶ κατὰ μέρος. οὕτω δὲ καὶ ἡ τῶν συνεχῶν τομὴ τὸ ἄπειρον ἔχει. εἰ δὲ σφόδρα ἡ κίνησις φιλονεικοίη, συγχωρήσομεν αὐτῇ τὸ ἄπειρον ἐπινοίᾳ μὲν εἶναι. ἐνεργείᾳ δὲ καὶ ὑποστάσει μηδαμῶς. οὐδὲ γὰρ αὐτὴ δύναται ἀθρόον αὐτὸ νοῆσαι. προσθείη γὰρ ἂν αὐτῷ πέρας. ἀλλὰ πρόεισιν ἀεὶ πεπερασμένον τι προσθεῖσα. μέχρι οὗπερ ἂν ἀποκνήσασα ἀπαυδήσῃ.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ.

Ὁμοίως δ' ἀνάγκη καὶ περὶ τόπου τὸν φυσικὸν ἐπισκέψασθαι, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν. πρῶτον μὲν εἰ ἔστιν. ἔπειτα πῶς ἐστι. πότερον οὐσία ἢ καθ' αὑτό, ἢ ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι ἔχει. καὶ ὅλως τί ἐστιν ὁ τόπος. ὅτι γὰρ ὁ περὶ τόπου λόγος προσήκει τῇδε τῇ θεωρίᾳ, δηλοῖ καὶ ἡ παλαιὰ δόξα. τὰ γὰρ ὄντα ὑπολαμβάνουσι πού εἶναι. ποιεῖ δὲ τὴν ὑπόληψιν ταύτην, λόγος οὐχ ὑγιής. ἐπεὶ γὰρ τὸ μὴ ὂν οὐδαμοῦ· τραγέλαφος γὰρ οὐδαμοῦ· καὶ σφίγξ οὐδαμοῦ· καὶ οἴονται ἀκολουθεῖν τὰ ὄντα πού εἶναι, διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς ἀντιστροφῆς. ἀλλ' εἰ καὶ τῇ καθόλου θέσει ἁμαρτάνουσιν, ἐκεῖνό γε ἴσως ἀληθές, ὅτι τὰ φυσικὰ σώματα ἐν τόπῳ. γῆ· πῦρ· ὕδωρ· ἀήρ, καὶ τὰ ἐκ τούτων. ὥστε τῷ φυσικῷ ῥητέον, καὶ περὶ ταύτης τῆς φύσεως. καὶ ὅλως εἰ κινήσεώς ἐστι θεωρητικός. κινήσεως δὲ ἡ πρώτη καὶ κοινοτάτη πᾶσι τοῖς σώμασι τοῖς φυσικοῖς, ἡ κατὰ τόπον. οὐδὲ κατὰ τοῦτο ἂν ἀμελήσειε τοῦ σκέμματος. ἔστι μὲν οὖν χαλεπὸς ὁ λόγος. εἰ γάρ τις θεωρήσειε τὰ καθ' αὑτὸ προσόντα τῷ τόπῳ, οὐκ ἂν οὐδ' ἀπάντων ἔχοι τὸν αὐτὸν ὁρισμὸν ἀποδοῦναι, ὡς ἔσται δῆλον μικρὸν ὕστερον. ἀλλ' οὐδὲ ἔχομεν κοινωνόν τινα, εἰς τὴν ζήτησιν τῶν προλαβόντων. οὐ γὰρ ὅπως ηὐπόρησέ τις εἰς τὸ ἀληθὲς περὶ τοῦ τόπου. ἀλλ' οὐδὲ ἠπόρησεν ἱκανῶς· ὁμῶς δὲ ὅπως ἂν ᾖ δυνατόν, οὐκ ἀποκνητέον. Εἶναι μὲν οὖν ὅλως τὸν τόπον, ἐκ τῶνδε ἄν τις ὑπολάβοιεν· ἀντιμεθίσταται ἀλλήλοις τὰ σώματα. καὶ ὅπου πρότερον ὕδωρ ἦν ἐκρυέντος τοῦ ὕδατος, ἀὴρ ἔνεστι νῦν, καθάπερ ἐν τοῖς ἀγγείοις. καὶ μένει μὲν ὁ αὐτὸς τόπος. δέχεται δὲ ἕτερα καὶ ἕτερα τῶν σωμάτων. ἐκ δὲ τούτων δύο ἅμα ἄν τις πιστεύσειε, τό, τε εἶναι τὸν τόπον. καὶ ἕτερον ἐκείνων εἶναι ἃ δέχεται. ἔτι φέρεται ἕκαστον τῶν σωμάτων εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον μὴ κωλυόμενον. πῦρ μὲν ἄνω· κάτω δὲ γῆ. ταῦτα τοίνυν ἐπιδείκνυσιν οὐ μόνον ὅτι ἔστι τι ὁ τόπος. ἀλλ' ὅτι καὶ ἔχει τινὰς διαφορὰς οἰκείας καὶ οἷον δυνάμεις τὸ ἄνω καὶ κάτω, καὶ τὰς λοιπὰς διαστάσεις, ἐφ' ἃς κινεῖται τὰ σώματα. μὴ γὰρ δή τις ὑπολάβοι τῇ πρὸς ἡμᾶς θέσει μόνον, τὸ ἄνω καὶ κάτω· καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν εἶναι καὶ δεξιὸν καὶ ἀριστερόν. ἀλλ' ἴστω πολλῷ πρότερον, ὅτι καὶ τῇ φύσει ταῦτα διώρισται. ἡ διαφορὰ δέ, οὐκ ἄδηλος. πρὸς ἡμᾶς μὲν γὰρ ταὐτὸν πολλάκις τὸ ἄνω καὶ κάτω. οἷον, ὁ κέραμος τῆς οἰκίας, νῦν μὲν ἄνω. ἀνελθοῦσι δὲ ἐπὶ τὸ τέγος γίνεται κάτω. καὶ ὁ στῦλος νῦν μὲν δεξιός, μεταστάντι δὲ εὐώνυμος. τὸ δὲ τῇ φύσει κάτω καὶ ἄνω ταῖς τῶν φυσικῶν σωμάτων κινήσεσι διακέκριται. ἄνω μὲν ἐφ' ὃ κινεῖται τὸ πῦρ καὶ τὸ κοῦφον. κάτω δὲ ἐφ' ᾧ τὰ βαρέα καὶ γεηρά. καὶ ταῦτα οὐ μόνον τῇ θέσει πρὸς ἄλληλα, πάμπολυ διέστησεν ἡ φύσις, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει. δεκτικὰ γάρ ἐστι τῶν ἑκάστου διαφερόντων. μάλιστα δὲ δῆλον γίνεται ὅτι μὴ ταὐτὸν τό, τε πρὸς ἡμᾶς ἄνω καὶ κάτω. καὶ τὰ τῇ φύσει διωρισμένα. ὡς ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν θεωρημάτων. ταῦτα γὰρ καθ' αὑτὰ μέν, οὔτε ἔχει τόπον, οὔτε κινεῖταί ποι. οὐδὲ γάρ ἐστιν ὅλως καθ' ἑαυτά. τῇ δὲ πρὸς ἡμᾶς θέσει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δύναται καὶ νοεῖσθαι καὶ γράφεσθαι. ἀλλ' οὐχ ὥστε ἔχειν φύσει τούτων ἕκαστον. ἀλλὰ τῇ παρ' ἡμῶν ἐπινοίᾳ. ὡς γὰρ νοοῦμεν αὐτά, οὕτως καὶ τόπον αὐτοῖς συμφανταζόμεθα, μὴ ὑπάρχοντος αὐτοῖς κατὰ φύσιν τόπου. καὶ οἱ τὸ κενὸν δὲ εἰσάγοντες, ὡς τόπον αὐτὸ εἰσάγουσιν. τὸ γὰρ κενὸν νοοῦμεν εἴγε ἐστίν, οὐδὲν ἄλλο, ἢ τόπος σώματος ἐστερημένος. ἱκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα δεῖξαι, ὅτι ἔστι τι ὁ τόπος. οὐκ ἀτιμαστέον δὲ οὐδὲ τὸ ποιητικὸν φῦλον. οὐδὲ ἡσίοδον, ὃς καὶ πρῶτον ἁπάντων τὸν τόπον ποιεῖ. τὸ γὰρ χάος τοῦτο βούλεται αὐτῷ σημαίνειν. ὡς δέον πρῶτον χώραν τινὰ ὑπάρξαι τοῖς οὖσι. καὶ γοῦν οὗτος ἦν ὡς ἔοικεν, τῶν οἰομένων πάντα τὰ ὄντα εἶναί που. εἰ δὲ ἡσίοδος ὀρθῶς λέγει. θαυμαστή τις ἡ τοῦ τόπου φύσις ἀναφαίνεται. πρώτη γάρ ἐστιν ἁπάντων τῶν ὄντων. ἐγγὺς ἅπασιν προϋποβέβληται. καὶ τῶν μὲν ἄλλων οὐδέν ἐστιν ἄνευ τόπου. τὸ χάος δὲ καὶ ἄνευ τῶν ἄλλων. προϋπῆρξαι γὰρ τῶν ἄλλων τῷ χρόνῳ. ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει πρῶτος ὁ τόπος.

[Marginalia, left page:] ἀντιστροφῆς. reciprocationis — Natura differunt sursu[m] deorsu[m]. Ante post. Dextru[m] sinistru[m]. & no[n] tantu[m] respectu nostri. — κέραμος. scandula, imbricamentu[m] — στέγος tectu[m] — Hesiodus — Hesiodus — οὐκ ἀτιμαστέον οὐδὲ τὸ ποιητικὸν φῦλον

τόπος. συναναιρεῖ μὲν γάρ. οὐ συναναιρεῖται δέ. οὐ γὰρ ἀπόλλυται, τῶν ἐν αὐτῷ φθειρομένων. οὐ γὰρ εἰ τὸ πῦρ φθαρείη, συναπόλλυται καὶ ὁ τόπος. φθειρομένου δὲ τοῦ τόπου, συμφθείρεται καὶ τὰ ὄντα. εἰ τὸ μηδαμοῦ εἶναι ταὐτὸν τῷ μὴ εἶναι. ἀλλ' ὅρα μὴ περαιτέρω τοῦ δέοντος τὸν τόπον ἀποσεμνύνωμεν. σκέψαι γὰρ καὶ τοὺς ἐναντίους λόγους, οἳ πρὸς τῷ μηδὲν αὐτῷ προστιθέναι, καὶ καθάπαξ αὐτὸν ἀναιροῦσιν. εἰ γὰρ ἐπιχειρήσεις φησί τί ἐστιν ὁ τόπος ἀποδιδόναι, εἰς τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν ὁμολογεῖν περιαχθήσῃ. πρῶτον γὰρ εἰς τί γένος ἀνάξεις τὸν τόπον. καὶ δῆλον ὅτι εἰς σῶμα. καὶ γὰρ ὁ τόπος ἐπὶ τρία διέστηκεν. ἀλλ' οὕτω τὸ πάντων ἀτοπώτατον ἀπαντήσεται. σῶμα γὰρ διὰ σώματος χωρήσει δι' ὅλου. καὶ δύο σώματα τὸν αὐτὸν ἐφέξει τόπον. εἰ γὰρ καὶ ὁ τόπος σῶμα, καὶ τὸ γινόμενον ἐν αὐτῷ σῶμα. καὶ ἴσα τοῖς διαστήμασιν ἄμφω, τὸ σῶμα ἔσται ἐν ἴσῳ ἑτέρῳ σώματι. τοῦτο δὲ χρυσίππῳ μὲν καὶ τοῖς ἀπὸ ζήνωνος δόγμασιν ἐστίν. οἱ παλαιοὶ δὲ ἀπάγουσιν ὡς εἰς ἀδύνατον ἐναργῶς. καὶ πολλοὶ παρίστανται τῷδε τῷ λόγῳ γενικῶς. ὅ, τι ἀφροδισιεὺς ἀλέξανδρος ἐν τῷ περὶ κράσεων γράμματι, καὶ τοῖς ὑπομνήμασι τοῖς φυσικοῖς. καὶ ἄλλοι τινές, οἷς οὐ χαλεπὸν ἐντυχεῖν. εἰ δὲ σῶμα οὐκ ἔστιν ὁ τόπος, χολῇ γ' ἂν ἕτερόν τι φανείη δυνάμενον εἶναι. τὸ γὰρ εἰς τρία διϊστάναι, τοῦ σώματός ἐστι μόνου. ἀλλὰ δέχεται ὕδωρ ἢ ἀέρος. τοῦτο γὰρ ὑπολαμβάνομεν τὴν ὕπαρξιν δεικνύναι τοῦ τόπου. ὅρα δὲ ὡς οὐ διαφεύγει καὶ τοῦτο δυσχερείας τινὰς ἀτοπίας. ὅταν γὰρ ὕδωρ ὁ τόπος δέχηται ἐν ᾧ πρότερον ἀὴρ ἦν, δῆλον ὡς καὶ τὴν ἐπιφάνειαν δέχεται τὴν τοῦ ὕδατος, ὥσπερ πρότερόν γε τὴν τοῦ ἀέρος. εἰ δὲ τὴν ἐπιφάνειαν δέχεται, δέξεται καὶ τὰς γραμμάς. δέξεται καὶ τὰ σημεῖα. ἔσται τοίνυν τις καὶ σημείου τόπος ὥσπερ καὶ σώματος. ἀλλὰ ἀδύνατον. τί γὰρ διοίσει τῆς στιγμῆς ὁ τόπος τῆς στιγμῆς. οὐδὲ τῆς γραμμῆς, οὐδὲ τῆς ἐπιφανείας. τί γάρ ἐστιν ὁ τόπος τῆς ἐπιφανείας παρ' αὐτὴν τὴν ἐπιφάνειαν. μείζων μὲν γὰρ αὐτῆς οὐκ ἔστι. ᾧ γὰρ περιττεύει μορίῳ, τούτῳ μηδὲν αὐτὸ περιέχοι. ὁ δὲ τόπος ἐστὶ κατὰ τοῦτο. ἴσως δὲ ὢν αὐτὸ τοῦτο ἐστὶν ἐπιφάνεια. εἰ δὲ ὁ τόπος μὲν τῆς γραμμῆς, οὐ διοίσει γραμμῆς, καὶ ὁ δεχόμενος ἐπιφάνειαν, οὐχ ἕτερος ἔσται παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν. καὶ περιέχον σημεῖον, καὶ αὐτὸ σημεῖόν ἐστιν. καὶ ὅταν σώματος γένηται χώρα, σῶμα γενήσεται. ὅλως δὲ τῶν ὄντων ἕκαστον, ἢ στοιχεῖόν ἐστιν, ἢ ἐκ στοιχείων συνέστηκεν. εἴτε σῶμά τις, εἴτε ἀσώματον λέγοι. ἔστι δὲ τῶν μὲν σωμάτων, σώματα καὶ στοιχεῖα. τῶν δὲ ἀσωμάτων, ἀσώματα. ἐν οὐδενὶ δὲ τούτων ὁ τόπος. οὐδὲ ἐν τοῖς νοητοῖς. μέγεθος γὰρ ἔχει. οὐδὲ ἐν σώματι. σώματα μὲν γὰρ ὡς προειρήκαμεν δέχεται. τὸ δὲ καὶ πρῶτον λέγειν τὸν τόπον καὶ ὡς ἀρχὴν παρεωραμένων ἐσφαλμένων ἐστίν. πῶς γὰρ ἔσται ἀρχή. πότερον ὡς ὕλη, τί οὖν ἐξ αὐτοῦ συνέστηκεν, ἀλλ' ὡς εἶδος, ἀλλ' ὡς τὸ κινοῦν. ἀλλ' ὡς οὗ ἕνεκεν, ἀλλὰ πῶς. ἔχοι δ' ἄν τινα λόγον καὶ ἡ ζήνωνος ἀπορία, ὡς εἰ εἴη τῶν ὄντων ὁ τόπος, καὶ αὐτὸς ἂν ἐν τόπῳ εἴη. καὶ ὁ τούτου τοῦ τόπου τόπος. καὶ τοῦτο, εἰς ἄπειρον. εἰ δὲ τὸ κενόν τις, ἀναιροίη παντάπασιν, ὥσπερ οὖν ἔχει καὶ τἀληθές, δῆλον ὡς εἰ τόπος ἐστίν, οὐκ ἂν εἴη ποτὲ κενὸς σώματος. ἀλλὰ πᾶς ἐμπεπλήσεται τόπος. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, περὶ τῶν αὐξανομένων τί λέξομεν. ᾧ γὰρ μείζω γίνεται σώματι, τούτῳ πόθεν ὑπάρξει τόπος. πάντα γὰρ ἤδη κατέχεται. ἀνάγκη δὴ μείζω γίγνεσθαι τὸν τόπον. καὶ συνογκοῦσθαι τῷ σώματι. πῶς οὖν ἢ πόθεν αὔξεται τόπος. χαλεπὸν γάρ ἐστιν ἀποδοῦναι τί ἐστιν. καλῶς οὖν ὡς ἔοικεν εἴρηται ὁ πειραθεὶς ἀποδοῦναι τί ἐστιν ὁ τόπος, ὁμολογεῖν αὐτὸν μὴ εἶναι ἀναγκασθήσεται. Πάλιν οὖν ἄλλην ἀρχὴν ποιησάμενοι, λέγομεν ὅτι τόπος ὁ μέν τις πρῶτος λέγεται. ὁ δέ, κατ' ἄλλο. κατ' ἄλλο μέν, ὁ κοινὸς πλειόνων σωμάτων. πρῶτος δέ, ὁ ἑκάστου ἴδιος μόνου. κατ' ἄλλο μὲν καὶ τὴν οἰκίαν ὅλην σοῦ τόπον εἴποιμεν ἄν, καὶ τὴν πόλιν. μᾶλλον δὲ καὶ τὴν γῆν, ἢ καὶ τὸν ἀέρα. καὶ τὸν οὐρανόν. ἀλλὰ τίς ἐστιν ὁ πρῶτός σου τόπος, ὃς περιέχει οὐδὲν πλέον ἢ σέ. διὰ γοῦν τοῦτον, καὶ τὰ ἐφεξῆς ἀληθεύσεται. εἶ γὰρ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὅτι ἐν τῷδε αὐτῆς τῷ τόπῳ, ὅς σοὶ ἐφαρμόζει. καὶ εἰ ἐν τῇ πόλει, ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ. καὶ εἰ ἐν τῇ γῇ ὅτι ἐν τῇ πόλει. ἀλλ' ἐπείπερ ὁ κυρίως τόπος ἐστί, τὸ πρῶτον περιέχον ἕκαστον τῶν σωμάτων, πέρας τι ἂν εἴη ὁ τόπος. εἰς τοῦτο γὰρ περατοῦται τὰ σώματα. καὶ εἰς πρῶτόν γε τοῦτο. οὐ γὰρ διὰ εἰς ἄλλο τι πρὸ αὐτοῦ. καὶ προσεχῶς γε εἰς τοῦτο. οὐδὲν γὰρ μεταξύ. εἰ δὲ ὁ τόπος καὶ πέρας καὶ πρῶτον καὶ προσεχές, τὸ εἶδος ἀναφαίνεται ἑκάστου. καὶ τόπος ἑκάστου. ἐκεῖνο γὰρ τὸ πρότερον περατοῦν καὶ ὁρίζον ἕκαστον τῶν σωμάτων, καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην τοῖς μεγέθεσιν. οὕτω μὲν οὖν σκοποῦσι, τὸ εἶδος ἂν τόπος δόξειεν εἶναι. Εἰ δὲ ἄλλο τι τῶν περὶ τὸν τόπον ὑπαρχόντων νοήσαιμεν, μᾶλλον ἂν ἡ ὕλη φανείη προσήκειν τῷ τόπῳ. δοκεῖ μὲν γὰρ εἶναι ὁ τόπος διάστημα τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ σώματος. τοιοῦτον δέ τι καὶ ἡ ὕλη φαντάζεται. ὁρισθεῖσα μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ εἴδους καὶ περιεχθεῖσα ἐπιπέδοις καὶ πέρασι, μέγεθος γίνεται καὶ σῶμα, καθ' ἑαυτὴν δέ, διάστημα μόνον ἐστί. διάστημα δὲ ἀόριστον. ὅταν γοῦν ἀφαιρεθῇ τῆς σφαίρας τὸ πέρας καὶ τὰ συμβεβηκότα, λείπεται οὐδὲν παρὰ τὴν ὕλην καὶ τὸ διάστημα. οὐ γὰρ ἐν τῷ πέρατι τὸ διάστημα. ἀλλὰ ὁρίζεται μὲν ὑπὸ τούτων. ἔστι δὲ οὐκ ἐν τούτοις. ἀλλ' ἐν τῷ ὑποκειμένῳ. ἔστι μὲν οὖν καὶ διὰ τοῦτο προσοικειοῦν τῇ ὕλῃ τὸν τόπον. μᾶλλον δὲ ὅτι δέχεται πλείους μορφάς τε καὶ εἴδη τὰ ἐν τοῖς σώμασιν, ὁ αὐτὸς μένων. ἀπὸ γὰρ ταύτης τῆς ὁμοιότητος καὶ πλάτων τὴν ὕλην

[Marginalia, right page:] Chrysippus — Zeno — χολή — Zeno — Locus dupliciter dicit[ur]. — De materia p[ri]ma nota — Plato

ἄγραφα δόγματα platonis

καὶ τὴν χώραν ταὐτόν φησιν εἶναι ἐν τῷ τιμαίῳ. τὸ γὰρ μεταλαμβάνον τῶν εἰδῶν, ὅπερ ὕλη. καὶ τὴν χώραν, ὅπερ ἐστὶν ὁ τόπος, ταὐτὰ λέγει. καίτοι τὴν ὕλην ἄλλως μὲν ἐν τιμαίῳ φησὶ δέχεσθαι τὰ εἴδη. ἄλλως δὲ ἐν τοῖς ἀγράφοις δόγμασιν. ἐκεῖ μὲν γὰρ κατὰ μέθεξιν. ἐν τοῖς ἀγράφοις δὲ, καθ' ὁμοίωσιν. ἀλλ' ὅμως ὅπερ εἶπον, δόξειεν ἂν τὸ ἀποφαίνεσθαι ὕλην καὶ τόπον. λέγουσι μὲν γὰρ ἅπαντες εἶναι τι τὸν τόπον. τί δὲ ἐστὶν μόνος οὗτος ἐπεχείρησεν ἀποδοῦναι. ἀλλ' ἔοικε μεταφορικῶς κεχρῆσθαι τῷ ὀνόματι. οὐδὲν γὰρ διαφέρει. πέρας τε ἔχει ἡ μέν τοι χαλεπότης τοῦ σκέμματος καὶ ἐντεῦθεν δήλη. εἴτε γὰρ εἶδος εἴτε ὕλη μᾶλλον ὁ τόπος, χαλεπὸς ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος. εἰς γὰρ τὰς ἀρχὰς ἄνεισιν, ὧν ἡ θέα καθ' αὐτὴν ἀκροτάτη καὶ οὐ ῥᾳδία, διότι πειρώμεθα χωρίζοντας γινώσκειν, ἃ γνῶναι χωρὶς ἀλλήλων οὐχ οἷόν τε. Ἀλλὰ μὴν ὅτι ἀδύνατον ὁποτερονοῦν εἶναι τούτων τόπον, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. ταῦτα μὲν γὰρ ἀχώριστα τοῦ πράγματος. ὁ τόπος δὲ, οὔ. ἐν ᾧ γὰρ ἦν ἀήρ, ἐν τούτῳ πάλιν γίνεται ὕδωρ, ἀντιμεθισταμένων ἀλλήλοις τῶν σωμάτων ὡς ἔφαμεν. οὐδὲ γὰρ ὅλως τι τοῦ σώματος. οὐ μέρος. οὐ πάθος. οὐχ ἕξις. οὐ δύναμις. οὐδὲν γὰρ τούτων χωρίζεται. ὁ τόπος δὲ χωριστὸς ἑκάστου. καὶ γὰρ δοκεῖ τοιοῦτόν τι εἶναι ὁ τόπος, οἷον τὸ ἀγγεῖον. ἔστι γὰρ τὸ ἀγγεῖον, τόπος μεταφορητός. τὸ δὲ ἀγγεῖον, οὐδὲν τοῦ πράγματός ἐστιν. ἆρ' οὖν, εἴποι τις ἄν, οὐδὲ συμβεβηκός ἐστιν τοῦ σώματος, εἴπερ καὶ χωριστός; ἢ οὐ τοῦ σώματος συμβεβηκὸς, οὐ χωρίζεται. ἀλλὰ τοῦ περιεχομένου πέρας ἐστὶ καὶ ἐπιφάνεια. ὕλη δὲ οὐκ ἂν εἴη. καὶ δι' ἄλλον λόγον. ἡ μὲν γὰρ περιέχεται. ὁ δὲ περιέχει. καὶ ἔτι ὁ μὲν τόπος ἕτερος καὶ ἔξω τοῦ πράγματος. οὔτε δὲ ἡ ὕλη, οὔτε τὸ εἶδος τοιοῦτον. Πλάτωνι δὲ εἰ σφόδρα βούλεται τὴν ὕλην ποιεῖν τὸν τόπον, ἐρωτητέον καὶ τὰς ἰδέας ἐν τόπῳ λέγειν

Plato

καὶ τοὺς εἰδητικοὺς ἀριθμούς. καὶ γὰρ τούτοις ὑποτίθησι τὴν ὕλην ὥσπερ ἔφην. ἣν ποτὲ μὲν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. ποτὲ δὲ τὸ μεθεκτικὸν ὀνομάζει. χωρὶς δὲ τούτων εἰ τὰ κινούμενα κατὰ φύσιν εὐθὺ τοὺς οἰκείους φέρεται τόπους. ἤδη δὲ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος οὐδὲν φέρεται. ζητεῖν αὐτῷ γὰρ καὶ ἐν ἑαυτῷ τούτων ἑκάτερον, οὐδ' ἕτερον τούτων τόπος ἔσται. ἡδέως δ' ἂν ἔγωγε μάθοιμι, πῶς ἂν ὅλως καὶ κινοῖτο τὰ σώματα, ἔχοντά γε τὸν οἰκεῖον ἀεὶ ἐν ἑαυτοῖς τόπον, εἰ τούτων θάτερον τόπος. πῶς δὲ ἄνω καὶ κάτω διοίσει λοιπὸν ἐν τοῖς τόποις. ἢ πῶς ἐπ' αὐτὰ κίνησις ἔσται. τί γὰρ ἐν τῇ ὕλῃ τὸ ἄνω καὶ κάτω; τί δὲ ἐν τῷ εἴδει; περὶ ταῦτα δὲ ζητητέον τὸν τόπον, ἐφ' ἃ τοῖς σώμασιν ἡ κίνησις ἡ κατὰ φύσιν. εἰ δὲ ἔσται τόπος ἡ ὕλη, ἡ μορφή. συγκινεῖται δὲ ταῦτα τοῖς σώμασιν, καὶ συμπαραγίνεται ὥσπερ τὸ πρᾶγμα. πρῶτον μὲν ἄτοπον κινεῖσθαι τοὺς τόπους. ἔπειτα πῶς οὐκ ἔσται ὁ τόπος ἐν τόπῳ. εἰ γὰρ τὸ σῶμα γίνεται ἐν τόπῳ, ὅταν ἔνθεν ἐκεῖσε μεταβαίνῃ, δῆλον ὅτι καὶ τὸ εἶδος ἐν τόπῳ. συμμεθίσταται γάρ. ὅταν τοίνυν εἰς ἄλληλα μεταβάλλῃ τὰ σώματα, καὶ γίνηται ἐξ ἀέρος ὕδωρ. εἰ μὲν τὸ εἶδος ἐρεῖς τὸν τόπον, φθερεῖς τὸν τόπον. φθείρεται γὰρ τὸ εἶδος ἐν ταῖς μεταβολαῖς. τίς δὲ τόπου φθορά, χαλεπὸν ἀποδοῦναι. εἰ δὲ τὴν ὕλην, διατί ἐν ἄλλῳ τόπῳ γίνεται τὸ ὕδωρ καίτοι τῆς ὕλης οὐκ ἐκστάσης. οὐδὲ χωρισθείσης ἐξ αὐτῆς. αὐτὴ γάρ φησι μένουσα δέχεται διάφορα τὰ εἴδη. ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν προηπορήσθω. Λέγομεν δὲ ἐφεξῆς ποσαχῶς τὸ ἔν τινι λέγεται. προὔργου γὰρ ἄν τι γένοιτο πρὸς τὸν λόγον. ἓνα μὲν δὴ τρόπον ὡς ὁ δάκτυλος ἐν τῇ χειρί, καὶ ὅλως τὸ μέρος ἐν τῷ ὅλῳ. ἄλλον δὲ, ὡς τὸ ὅλον τοῖς μέρεσιν. ὡς τὸ πρόσωπον ἐν ὀφθαλμοῖς καὶ ῥινὶ καὶ στόματι. ἄλλον 2 3

Esse in aliquo quot modis dr̄.

δὲ, ὡς τὸ εἶδος ἐν τῷ γένει. ὡς ἄνθρωπος ἐν ζῴῳ. ἄλλον δὲ, ὡς τὸ γένος ἐν τῷ εἴδει. ὡς τὸ ζῷον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ τὸ ζῷον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγεται τὸ πλεῖον ἐν τῷ ἐλάττονι. εἰ γὰρ ἐπιστήσειας ἀκριβῶς, σχεδὸν ὡς μέρος εὑρήσεις τὸ ζῷον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. ἐν γοῦν τῷ λόγῳ αὐτοῦ περιέχεται. ἐν τινι δὲ λέγεται, καὶ ὡς τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ, ὡς τὸ βάθρον ἐν τῷ ξύλῳ. καὶ ἡ ὑγεία ἐν θερμοῖς καὶ ψυχροῖς. ἕκτον, ὡς ἐν βασιλεῖ τὰ τῶν ἑλλήνων. καὶ ὅλως ἐν τῷ πρώτῳ κινητικῷ. ὥσπερ ὅμηρος. Διὸς δ' ἐν γουνάσι κεῖται. ἕβδομον, ὡς ἐν τῷ τέλει καὶ τἀγαθῷ, ὡς πάντα μοι κεῖται ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι τρόποι τοῦ ἔν τινι. ἀλλὰ καὶ τῶν εἰρημένων, καὶ τῶν παραλελειμμένων κυριώτατός ἐστι, καθ' ὃν ἔν τινι λέγεται, τὸ ὡς ἐν ἀγγείῳ καὶ ὡς ἐν τόπῳ. Τούτων ἡμῖν διῃρημένων, ζητητέον ἐφεξῆς εἴ τι δύναται ἔν τινι εἶναι ὡς ἐν ἑαυτῷ. καὶ πότερον, οὗτος ὁ τρόπος ὑφ' ἕνα πίπτει τῶν εἰρημένων, ἢ ἀδύνατον παντελῶς αὐτό τι εἶναι ἐν ἑαυτῷ. ἀλλ' εἰ τοῦτο ἀληθές, ὅτι πᾶν ἢ οὐδαμοῦ, ἢ ἐν ἄλλῳ. πῶς λέγομεν τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἐν ἑαυτῷ; γνωστέον τοίνυν ὡς οὐ πρώτως λέγομεν. ἀλλὰ κατ' ἄλλο, ὅτι γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου. καὶ τοῦ ὅλου τούτου τὸ μόριον ἐν ἄλλῳ μορίῳ. οὕτω γὰρ δύναται μόνως αὐτό τι εἶναι ἐν ἑαυτῷ. ἐπειδὴ τὸ μέρος ἐν τῷ μέρει. ὡς καὶ αὐτοκίνητον λέγεται τὸ ζῷον. ὅτι τὸ μέν τι μόριον αὐτοῦ κινεῖ. τὸ δὲ κινεῖται. ἄλλως δὲ ἀμήχανον, ὡς ὅλον εἶναι ἐν ὅλῳ. ἀλλ' οὐ λέγομεν, φησί τις, τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι εἶναι. ἀλλὰ τὸ ζῷον ἐν ἑαυτῷ. οὗτος δὲ ἔοικεν ἀγνοεῖν τὴν ἐξουσίαν τῆς συνηθείας. ὅτι πολλὰ καὶ ἀπὸ πολλῶν τῶν μερῶν ὀνομάζει. ὡς οὖν λέγει σωκράτην ὑποδεδέσθαι, οὐχ ὅτι καὶ ὅλον ὑποδέδεται τὸ σῶμα ἀλλ' ὅτι τοὺς πόδας, οὕτω καὶ τὸ ζῷον ἐν ἑαυτῷ. ὅτι τὸ μέρος αὐτοῦ ἐν τῷ μέρει. ἐπεὶ καὶ τὸν ἀμφορέα τοῦ οἴνου. λέγω δὲ τὸ κεραμεοῦν σκεῦος μετὰ τοῦ οἴνου, φαίην μὲν ἂν εἶναι ἐν

Homerus

Quaestio an possit aliqd ee in se ipso

Multa a plerisq: membris denominari morē esse ut Socratē calcatū ee.

προὔργου δ' ἄν τι γένοιτο
πρὸς τὸν λόγον
φησί

Multa dici ee in aliquo secūdū aliud

ἑαυτῷ. ὅτι ὁ οἶνος ἐστὶν ἐν τῷ σκεύει. οὔτε δὲ τὸ σκεῦος χωρὶς ἐν τῷ σκεύει, οὔτε ὁ οἶνος ἐστὶν ἐν τῷ οἴνῳ. οὕτως οὖν μόνως αὐτό τι ἐν ἑαυτῷ. ὡς κατ' ἄλλο. ὡς γὰρ κατὰ μέρος. πολλὰ δὲ οὕτως λέγεται ἔν τινι ὡς κατ' ἄλλο. λέγεται γὰρ τὸ λευκὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅτι ἐν τῷ σώματι. καὶ ἐν σώματι, ὅτι ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ. ἐν ταύτῃ δὲ, οὐκ ἔτι κατ' ἄλλο. ἀλλὰ πρώτως. οὐ μὴν ἐπειδὴ πρώτως ἐν ἐπιφανείᾳ τὸ λευκὸν, ταὐτόν ἐστιν ἐπιφάνειά τε καὶ λευκόν. καὶ διὰ τοῦτο δύνασθαι αὐτό τι εἶναι ἐν ἑαυτῷ. ἄλλος γὰρ λόγος ἐπιφανείας. ἄλλος λευκοῦ. καὶ ἄλλη φύσις ἐπιστήμης. ἄλλη ψυχῆς. καίτοι πρώτως ἐν ψυχῇ ἐπιστήμη. καὶ γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ, διότι ἐν ψυχῇ. ἀλλ' ὅμως εἰ καθ' ἕκαστον ἐπισκοποίης, πάντα τὰ πρώτως ἔν τινι ὄντα ἕτερα ἐκείνων τὴν φύσιν εὑρήσεις. τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, πῶς ἔσται τι πρώτως ἐν ἑαυτῷ. ἕτερον γὰρ ἑαυτοῦ ἔσται. εἰ δὲ κατά τινα ὧν ἀπηριθμησάμεθα τρόπων ἐστὶν ἐν ἑαυτῷ. πάντα γὰρ ἕτερα ἐν ἑτέρῳ. οὐδὲ γὰρ τὸ ὅλον, ὅταν λέγωμεν ἐν τοῖς μορίοις, αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ λέγομεν εἶναι. ἄλλο γὰρ τὸ ὅλον, καὶ ἄλλα τὰ μέρη. τὸ μὲν γὰρ ἓν καὶ ταὐτὸν ἑαυτῷ. τὰ δὲ πλείω καὶ διαφέροντα. ἀλλ' οὐδὲ ὁ λόγος ἐφίησιν, ὃν εἰρήκαμεν. ὅτι διαφέρει τὸ τί ἦν εἶναι καὶ αἱ φύσεις κεχωρισμέναι, τοῦ τε ἔν τινι πρώτως ὄντος, καὶ ἐν ᾧ πρώτῳ ἐστίν. ὥστε εἴπερ τι γένοιτο ἐν ἑαυτῷ τοὺς διαφέροντας λόγους ἀναδέξεται. μᾶλλον δὲ ἔσται ἅμα τὰ διαφέροντα. ἀλλὰ καθάπερ οὐκ ἐνδέχεται τὸν οἶνον οἶνόν τε ἅμα εἶναι καὶ ἀμφορέα κεραμεοῦν. καὶ ἀμφορέα ἀγγεῖόν τε ἅμα καὶ οἶνον, οὕτως οὐδὲ αὐτό τι ἐν ἑαυτῷ. ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται κατὰ τὰ μόρια τάχα ἂν ἐνδέχοιτο μόνον αὐτό τι εἶναι ἐν ἑαυτῷ. ὥσπερ εἴποι τις ἂν καὶ τὸν ἀμφορέα τοῦ οἴνου. ἵνα τὸ μέν τι δέχηται μέρος τὸν οἶνον, οἷον ὁ κεραμεοῦς ἀμφορεὺς οὐχ ὡς αὐτὸς οἶνος ὢν ἀλλ' ἕτερον τοῦ οἴνου. τὸ δὲ ἐγγίνεται ἐν τῷ σκεύει, οἷον ὁ οἶνος, οὐχ ὡς ἐν ἑαυτῷ σκεύει ὄντι. ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ. ὅλως γὰρ ἕτεροι οἱ λόγοι παντελῶς τοῦ τε ἐν ᾧ, καὶ τοῦ ἐν τούτῳ. ὅτι μὲν οὖν ἀδύνατον καθ' αὐτό τι εἶναι ἐν ἑαυτῷ, ἐκ τούτων δῆλον. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ συμβεβηκός. οὐ ταὐτὸν δὲ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς τῷ κατὰ μέρος, εἰ καὶ ἄμφω κατ' ἄλλο. ἀλλὰ πάμπολυ διαφέρει. τὸ μὲν γὰρ ζῷον ὁρᾶν λέγεται κατὰ μέρος. μέρος γὰρ αὐτοῦ τὰ ὄμματα, οἷς ὁρᾷ. ὁ δὲ ἱστὸς κινεῖται κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τῷ πλοίῳ. ἐπειδὴ τῷ πλοίῳ συμβέβηκεν, ὃ κινεῖται. καὶ ἡ λευκότης κινεῖται κατὰ συμβεβηκός, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ᾧ ὑπάρχει. δύο γὰρ οὗτοι τρόποι τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς ὅταν ἢ τὸ μόριον τινὸς ταὐτόν τι λέγηται πάσχειν ὅπερ καὶ τὸ ὅλον, ἢ τὸ συμβεβηκὸς, ὅπερ καὶ ᾧ συμβέβηκε. πῶς ἂν οὖν εἴη τι κατὰ συμβεβηκὸς ἐν ἑαυτῷ. δεῖ γὰρ αὐτὸ, ἢ μέρος, ἢ πάθος ἑαυτοῦ εἶναι. ὅπερ οὐδὲ ἐπινοεῖσθαι δυνατόν. καὶ οὕτως δὲ ἂν εἴη τι κατὰ συμβεβηκὸς ἐν ἑαυτῷ. οἷον αὐτῷ. οὕτω καὶ τὸ ἀγγεῖον ὁ ἀμφορεὺς κατὰ συμβεβηκὸς ἐν αὐτῷ, εἰ μέρος ἢ πάθος ὑποτεθείη τοῦ ὕδατος. ἐπεὶ γὰρ τὸ ὕδωρ ἐν τῷ ἀγγείῳ ἔσται. καὶ τὸ ἀγγεῖον ἐν ἑαυτῷ, μέρος τι ὂν ἢ πάθος τοῦ ὕδατος. ἀλλὰ καὶ τοῦτο γελοῖον. χωρὶς γὰρ τοῦ τὴν ὑπόθεσιν ἄτοπον εἶναι, καὶ δύο σώματα ἔσται ἐν τῷ αὐτῷ τότε ἀγγεῖον, εἴπερ τοῦτο ἐν ἑαυτῷ τόπῳ. καὶ τὸ ὕδωρ, εἴπερ καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἀγγείῳ. τούτων μὲν οὖν ἅλις. Ἐκ δὲ τῶν προειρημένων τρόπων τοῦ ἔν τινι καὶ τὴν ζήνωνος ἀπορίαν λύειν ἐστὶν, καθ' ἣν ᾤετο δεῖν τὸν τόπον εἰ ἔστι, καὶ ἔν τινι εἶναι. τὸ γὰρ ἔν τινι πολλαχῶς. καὶ ἔσται ὁ τόπος ἔν τινι μὲν οὐκ ἐν τόπῳ. ὁ γὰρ κυρίως λεγόμενος τόπος τὸ πέρας τοῦ περιέχοντος. ἔν τινι μὲν. ἐν γὰρ τῷ σώματι οὐ μέρος, ἢ πέρας ἐστίν. οὐ μὴν ὡς ἐν τόπῳ. καὶ γὰρ ἡ ὑγεία, ἔν τινι. ἐν θερμοῖς γὰρ καὶ ψυχροῖς, ὡς ἕξις. καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν ἔν τινι, ἀλλ' ὡς πάθος. οὕτως δὲ καὶ ὁ τόπος ἔν τινι. ἀλλ' οὐκ ἐν τόπῳ. τοῦτο δ' ἦν τὸ ἄτοπον καὶ τὸ εἰς ἄπειρον προϊέναι. ταῦτα μὲν οὖν ἔστω διηπορημένα. τί δ' ἔστιν ὁ τόπος, ὧδε ἂν γένοιτο φανερόν. ἐπειδὴ γὰρ δυσθήρατος ἡ φύσις αὐτοῦ, πρότερον θεωρήσωμεν, ὅσα ὑπάρχειν τῷ τόπῳ καθ' αὑτὸ αἱ κοιναὶ βούλονται ἔννοιαι. ἀξιοῦμεν δὴ τὸν τόπον πρῶτον μὲν περιέχειν ἐκεῖνο, οὗ τόπος ἐστίν. δεύτερον μηδὲν αὐτὸ εἶναι τοῦ πράγματος, 2 ὃ περιέχει. τουτὶ γὰρ ἤδη καὶ ἀποδέδεικται. τρίτον μήτε ἐλάττω μήτε μείζω τοῦ σώματος εἶναι 3 τὸν πρῶτον τόπον. ἐλάττω μὲν γὰρ οὐκ ἔσται. πῶς γὰρ περιέξει. μείζων δὲ εἴπερ εἴη, καὶ ἄλλο ἂν δέχοιτο σῶμα. ὥστε οὐκ ἂν εἴη πρῶτος λοιπόν, οὐδὲ τούτου μόνου. ἔτι πρὸς τούτοις ἀπολείπεσθαι καὶ 4 χωριστὸν εἶναι τοῦ σώματος. οὕτω γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνοήθη ἐκ τῆς ἀντιμεταστάσεως τῶν σωμάτων. ἔτι πάντα τόπον ἔχειν τὸ ἄνω ἢ κάτω, καὶ ἕκαστον τῶν σωμάτων ἐν αὐτῶν. ὑποκειμένων δὲ 5 τούτων, τὰ λοιπὰ θεωρητέον. δεῖ δὲ τοιοῦτόν τινα λόγον ἀποδοῦναι τοῦ τόπου, ὃς τά τε ἀπορούμενα λύσει, καὶ τὰ δοκοῦντα ὑπάρχειν τῷ τόπῳ φυλάξει. καὶ τὸ αἴτιον τῆς περὶ αὐτὸν δυσκολίας ἐμφανιεῖ. πρῶτον μὲν οὖν δεῖ κατανοῆσαι, ὅτι οὐκ ἂν ἐζητεῖτο ὁ τόπος, εἰ μὴ κίνησις ἦν ἡ κατὰ τόπον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν οὐρανὸν μάλιστα οἰόμεθα ἐν τόπῳ εἶναι, ὅτι μάλιστά ἐστιν ἐν κινήσει. τρία δὲ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως εἴδη. φορά. καὶ αὔξησις, καὶ φθίσις. καὶ γὰρ ἐν τῇ αὐξήσει μεταβάλλει τόπον ἐκ τόπου. καὶ ὃ πρότερον ἦν ἐνταῦθα, πάλιν μεθέστηκεν εἰς ἐλάττονα ἢ μείζονα. ἔπειτα ὅτι μὴ πάντα τὰ κινούμενα εἰς τὴν περὶ τοῦ τόπου ἔννοιαν ἡμᾶς προήγαγεν. ἀλλὰ μόνα τὰ καθ' αὑτά. τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, ὥσπερ οὐδὲ κινεῖται κυρίως. οὕτως οὐδὲ τόπου προσδεῖται. οὔτε εἰς τὴν γνῶσιν αὐτοῦ συντελεῖ. καίτοι διαφορὰ μέν τίς ἐστι τῶν κατὰ συμβεβηκὸς κινουμένων. τὰ μὲν

Οὐ ταὐτὸ ἔχαλα συμβεβηκὸς τε χαλαμός

Duo modi qb' est aliqd secūdū accidens

Zeno

1 Quae insunt loco secundū cōmunes sententias 2 3 4 5

Triplicē ee motū (secundū locū) Augmētū Diminutio Latio

Cœlū ob id maxime dicit̄ eē in loco quia est in assiduo motu

Differentia inter ea quae mouent̄ localiter sm̄ accidē

γὰρ ἐνδέχεται καθ' αὑτὰ κινηθῆναι. οἷον, τὰ μόρια τοῦ σώματος, καὶ τοὺς ἥλους τῆς νεώς, εἰ διαιρεθείη. τὰ δὲ οὐδὲ μὴ ὡς ἐνδέχεται. οἷον, τὴν λευκότητα καὶ τὴν ἐπιστήμην. ἀλλ' ὅμως οὔτε ταῦτα οὔτε ἐκεῖνα εἰς τὰς πρώτας ἐννοίας ἦγεν ἡμᾶς τοῦ τόπου. ἀλλὰ τὰ καθ' αὑτὰ κινούμενα. μόνα καθ' αὑτὰ δὲ κινεῖται, ὅσα ἀπολελυμένα τοῦ περιέχοντος ἅπτεται αὐτοῦ, οὐκ ὄντα αὐτῷ συνεχῆ. ἡ δὲ χεὶρ κινεῖται μὲν γράφουσα νῦν δίχα τοῦ λοιποῦ σώματος, οὐκ ἀπολέλυται δὲ τοῦ σώματος. ἀλλὰ συνεχὴς αὐτῷ καὶ οὐχ ἅπτεται τοῦ ὤμου. οὐκοῦν οὐδὲ κινεῖται κατὰ τόπον τὸ μόριον καθ' αὑτήν. οὐ δὲ ἔστιν ἐν τόπῳ ἀλλ' ὅπερ εἶπον, ἐκ τῆς καθ' αὑτὰ κινήσεως, ἀναμφιλέκτως ἀνευρετέον τὴν φύσιν τοῦ τόπου. κινεῖται δὲ τὸ ζῷον καθ' αὑτὸ ἐν κόσμῳ. ἆρ' οὖν ἐν κόσμῳ εἴποις ἂν εἶναι τόπον τοῦ ζῴου; ἀλλὰ τὸν ἀέρα; οὐδὲ τοῦτον. τί δή ποτε; ὅτι καὶ τὸν τόπον μήτε μείζω μήτε ἐλάττω τοῦ σώματος εἶναι. τίς οὖν ὁ τόπος τοῦ Καλλίου; τὸ ἔσχατον τοῦ ἀέρος, ὃ περιέχει μόνον Καλλίαν. διὰ τοῦτο λέγεται ἐν τῷ ἀέρι. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ κόσμῳ. ὥστε οὗτος ὁ πρῶτος τόπος. ὅταν μὲν οὖν μὴ διῃρημένον ᾖ τὸ περιέχον, ἀλλὰ συνεχές, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ λέγεται εἶναι, ἀλλ' ὡς μέρος ἐν ὅλῳ, ὡς ἔφην καὶ τὴν χεῖρα ἐν τῷ σώματι. ὅταν δὲ διῃρημένον ᾖ καὶ ἁπτόμενον, ὡς ἐν τόπῳ ἔσται τῷ περιέχοντι. τοῦτο οὐδὲ μέρος τοῦ σώματος. ἔξωθεν γάρ. οὔτε μεῖζον οὔτε ἔλαττον. ἀλλ' ἴσον πανταχοῦ τοῖς πέρασι τοῦ σώματος ὃ περιέχει. ἅμα γάρ ἐστι τὰ ἔσχατα τῶν ἁπτομένων. τὰ μὲν οὖν μόρια τοῦ συνεχοῦς, οὐκ ἐν τῷ ὅλῳ κινεῖται. ἀλλὰ μετὰ τοῦ ὅλου. τὰ διῃρημένα δέ, ἐν τόπῳ, οὐ μετὰ τόπου κινεῖται. πλὴν εἰ μὴ τὰ ἐν ἀγγείοις. μεταφέρεται γάρ ἐστι τὰ ἀγγεῖα. ἀλλὰ ταῦτα οὐκ εἰσὶν οἱ πρῶτοι τόποι. μείζω γὰρ τῶν σωμάτων. ἀλλὰ τὰ ἔσχατα αὐτῶν. ἡ κοίλη ἐπιφάνεια τοῦ κάδου. καὶ ἡ κοίλη ἐπιφάνεια τοῦ κεραμίου, οἷς συμβάλλει τῷ ὕδατι, ἢ τῷ οἴνῳ. εἰ δὴ ταῦτα ἀληθῆ λέγομεν, φανερὸν ἐκ τούτων τί ἐστιν ὁ τόπος. ὅτι τὸ πέρας καὶ ἔσχατον τοῦ περιέχοντος, ᾧ τοῦ σώματος ἅπτεται ὃ περιέχει. τοῦτο δὲ καὶ ἄλλως ἂν ἀποδειχθείη. ἐπειδὴ γὰρ τέσσαρά ἐστιν ὧν εἶναί τι τὸν τόπον ἀνάγκη. λέγω δέ, εἶδος. ὕλη. διάστημα, τὸ μεταξὺ τῶν ἐσχάτων τοῦ περιέχοντος. αὐτὰ τὰ ἔσχατα τοῦ περιέχοντος. εἰ μηδὲν τῶν τριῶν ἐστιν ἀνάγκη τὸ λειπόμενον εἶναι τὸν τόπον. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ὕλη, δέδεικται ἱκανῶς. ἀλλὰ καὶ ὅτι μὴ δὲ τὸ εἶδος, ἤδη φανερὸν γέγονε τὸ φενακίζον τοὺς τὸ εἶδος ὑπολαμβάνοντας εἶναι τὸν τόπον. ἐπειδὴ γὰρ περιέχει μὲν ἡ μορφή, περιέχει δὲ καὶ ὁ τόπος, τὸ εἶδος ὑπέλαβον εἶναι τὸν τόπον δι' ἄγνοιαν τῶν συλλογισμῶν. καίτοι πέρατα μὲν ἄμφω. οὐ τοῦ αὐτοῦ δέ. ἀλλὰ τὸ μὲν εἶδος τοῦ περιεχομένου. ὁ τόπος δὲ τοῦ περιέχοντος σώματος. ἔτι δέ, οὐδὲ πέρας εἴποιμ' ἂν τὸ εἶδος. οὐδὲ γὰρ ἡ ἐπιφάνεια τὸ εἶδος. ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι. ἀλλ' ἴσως ἐπεὶ περατοῖ τὴν ὕλην καὶ ὁρίζει. πέρας γὰρ λέγεται ὥσπερ καὶ μέτρον καὶ ἀριθμός. λείπεται τοίνυν ἡμῖν ὅτι μὴ δὲ τὸ διάστημα ὁ τόπος ἐστὶν ἀποδεῖξαι. διάστημα δὲ τὸ μεταξὺ νοούμενον τῶν περάτων τοῦ περιέχοντος. οἷον τὸ μεταξὺ τῆς κοίλης ἐπιφανείας τοῦ κάδου. παλαιὰ μὲν οὖν ἡ δόξα, καὶ τοῖς τὸ κενὸν τιθεμένοις προσήκουσα. ἠκολούθησεν δὲ ὅμως αὐτῇ καὶ ὁ περὶ Χρύσιππον χορός. καὶ Ἐπίκουρος ὕστερον. εἰσποιοῦσι δέ τινες καὶ τὸν Πλάτωνα τῷ δόγματι. ἤρτηται δὲ ἐκ πιθανῆς μὲν αἰτίας, ψευδοῦς δὲ ἱκανῶς. ἐπειδὴ γὰρ εἰς ἐπίνοιαν ἤλθομεν ὅλως τοῦ τόπου ἐκ τῆς ἀντιμεταστάσεως τῶν σωμάτων. καὶ τοῦ γίνεσθαι συνεχῶς ἄλλοτε ἄλλα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, διὰ τοῦτο αὐτοῖς ὁ τόπος ἔδοξεν εἶναι τὸ διάστημα τὸ μεταξύ. ὃ ταυτὸ μένον, ὑπελάμβανον ὑποδέχεσθαι τὰ ἀντιμεθιστάμενα σώματα, κεχωρισμένον ἑκάστου τούτων τῶν εἰσιόντων σωμάτων. ἐνῆγε δὲ αὐτοὺς εἰς ταύτην μάλιστα τὴν ὑπόνοιαν τὰ ἀγγεῖα. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἐπιφανείας ἐν τῷ κεραμίῳ τῆς κοίλης μενούσης τῆς αὐτῆς καὶ περιγεγραμμένης ἰδίοις πέρασι, ποτὲ μὲν ὕδωρ ἐγίνετο. ποτὲ δὲ ἀὴρ ἐν τῷ σκεύει, διὰ τοῦτο εἶναι τὸ μεταξὺ τῆς κοίλης ἐπιφανείας διάστημα ὑπενόησαν, ὃ ταυτὸ μένον, καὶ τῶν σωμάτων κεχωρισμένον, ὥσπερ καὶ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου, δέχεσθαι ἀεὶ μέρος τὰ σώματα. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ὑγιές. εἰ μὲν οἷόν τε ἦν κενὸν σώματος γενέσθαι ποτὲ τὸ ἀγγεῖον, ἴσως ἂν ἐφωράθη καθ' ἑαυτὸ τὸ λεγόμενον τοῦτο διάστημα. νῦν ἅμα ἐκχεῖται τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ ἀὴρ ἀντεισέρχεται. κἀντεῦθεν ἡ πλάνη. ἐπεὶ γὰρ σῶμα πᾶν μετὰ διαστήματος, μεταφέρουσι τὸ τῶν σωμάτων διάστημα ἐπὶ τὸν τόπον. οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι διὰ τοῦτο ἀεὶ διάστημά ἐστιν ἐν τόπῳ, ἐπειδὴ καὶ σῶμα ἀεί. δηλοῖ δὲ τὰ χαλκᾶ καὶ στεγανὰ πάντα χόεια ἀγγεῖα. οὐ γὰρ ἂν ἐκρύσειεν τὸ ὕδωρ εἰ μὴ χώραν εἰς ῥύσιν ὁ ἀὴρ λάβῃ. φενακίζει δὲ αὐτοὺς καὶ τὸ μένειν ἀεὶ ἀσύγχυτον καὶ τὴν κοίλην ἐπιφάνειαν τῶν ἀγγείων. ὡς εἴγε συνέπιπτεν ἐξαιρουμένου τοῦ ὕδατος ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀσκίων, οὐκ ἂν ὁμοίως ἐξηπατῶντο. οὐκοῦν ὁμοίως ἐν τῷ ἀέρι φανταζόμεθα ὑπομένειν τὸ διάστημα τοῦ μέσου σώματος. συγχεῖται γὰρ εὐθὺς κινηθέντος ἡ περιέχουσα μὲν ἐπιφάνεια καὶ ἐνοῦται πρὸς ἑαυτήν. τῆς δὲ ἐν τοῖς στερεωτέροις ἀγγείοις ἀεί τι ἅπτεται ἕτερον σῶμα ἀσυγχύτου φυλαττομένης. τὸ δὲ σῶμα τοῦτο ἐν διαστήματι εἶναι. διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνης ἀεὶ διάστημα μεταξὺ εἶναί φησιν. Ἀλλ' ὑποθώμεθα ἐξαιρεθέντος τοῦ ὕδατος, μηδὲν ἕτερον εἰσρυῆναι σῶμα. μένει τοίνυν μεταξὺ τῆς ἐπιφανείας διάστημα κεχωρισμένον. ἀλλὰ ἄλογος ἡ ὑπόθεσις ὦ σοφώτατε Γαληνέ. αὐτὸ γὰρ ὑποτίθεται ὃ ζητοῦμεν. ζητούντων γὰρ ἡμῶν εἰ δύναται

Quae dicat moueri p se

Loci diffinitio

Probatio uera ee diffinitione loci

Chrysipp
Epicurus
Plato

στεγανά

ἀσκίων utriculis uulgo botas.

Spatiu separatu

Galenus

στεγανὰ obsepta

Contra galenu

ἡ πλάττεις

εἶναι διάστημα κεχωρισμένον, πλάττεις σεαυτῷ καὶ ἀναζωγραφεῖς ὃ βούλει, εἶναι διάστημα κεχωρισμένον. οὐχ ὅτι ὑπάρχει δεικνύεις. ὅλως δὲ οὔτε δυνατὰ ἐννοεῖς. τὸ γὰρ ἀναιρεῖν τὴν ἀντιμετάστασιν τῶν σωμάτων, τοῦ πανταπᾶσιν ἀναιρεῖν σῶμα οὐ διαφέρει. οὐδὲ δὴ τοῦ λέγειν ὡς εἴ τις ὑποθοῖτο μήτε οὐρανὸν ἔσεσθαι ποτὲ μήτε γῆν. μήτε ἄλλο τι τῶν νῦν ὑπαρχόντων σωμάτων. ἀλλὰ μηδέ τι ἕτερον ἀντὶ τούτων γενέσθαι σῶμα. καὶ γὰρ οὕτως μόνον καταλιπεῖν βουλήσεται διάστημα, ἐν ᾧ τὰ σώματα νῦν ἐστι. τηνικαῦτα δὲ οὐκ ἔσται. ἀλλ' οὔτε τοῦτο δυνατόν. οὔτε ὃ βούλεται ὁ Γαληνός. διάστημα γὰρ ἄνευ σώματος, ἀμήχανον ὑποστῆναι ποτέ. ἀλλὰ θᾶττον ἂν ὁ χαλκὸς συμπέσῃ τῆς κοίλης ἐπιφανείας, ἢ δίχα σώματος μένειν. τὸ γὰρ κενὸν ὅτι κενὸν ὄντως ἐστί, εὐθὺς ἀποδειχθήσεται. τί δὲ δή ποτε ἐπὶ μὲν τοῦ τοίχου οὐκ ἂν ὑπολάβοις ὅτι οὐ δύναται ποτὲ αὐτοῦ μηδὲν σῶμα ἅπτεσθαι παντελῶς. εἴγε μὴ τὸ κενὸν οὕτως προσίεσθε. ἐπὶ δὲ τοῦ κρατῆρος οὐκ ἔτι. καὶ γὰρ τούτου παραπλησίως ἀεί τι ἅπτεται. ἡ διαφορὰ δὲ ἐν τῷ σχήματι μόνον ἐστί. πῶς οὖν φασίν, ἐπινοοῦμεν τὸ διάστημα ὡς ἄλλο τι τῶν σωμάτων. πῶς δὲ λευκότητα. πῶς δὲ μελανίαν. ἕκαστον γὰρ τούτων ἀφαιροῦντες τοῦ σώματος, κατ' αὐτὸ νοοῦμεν. οὐχ ὡς κατ' αὐτὸ ὑφεστώς, καὶ τοῦ σώματος κεχωρισμένον. ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνον χωρίζοντες. ἐπεὶ γὰρ μὴ ταυτὸ τῷδε τῷ ὕδατι, τοσουτονί τι διεστάναι, καὶ ὕδατι εἶναι. ὁμοίως καὶ τῷ οἴνῳ. ὁμοίως καὶ τῷ ἀέρι ἀφαιροῦντες τῷ νῷ τὰς ποιότητας, καθ' ἃς τὸ μὲν ὕδωρ ἐστίν. τὸ δέ, οἶνος. ὁ δὲ ἀήρ. οὕτω νοοῦμεν τὸ διάστημα, μόνον καθ' ἑαυτό. εἶτα ἐπειδὴ συμβαίνει τὰ τρία σώματα ἐν τῷ αὐτῷ παρὰ μέρος ἀγγείῳ γίνεσθαι, ἃ ταῖς μὲν ἄλλαις ποιότησι διαφέρει, ἴσα δέ ἐστι τῷ διαστήματι αὐτῷ, καὶ μᾶλλον ὑπονοοῦμεν ἄλλο τι εἶναι τὸ διάστημα παρὰ τὰ σώματα, ὁρῶντες ὅτι εἰσρυεὶς ὁ ἀὴρ μετὰ τὸν οἶνον, τὰς μὲν ἄλλας ποιότητας οὐκ ἔχει τοῦ οἴνου, τὸ διάστημα δὲ μόνον φυλάττει τῷ οἴνῳ. καὶ ἐπειδὴ κατὰ μὲν τὰς ἄλλας ποιότητας οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ τὰ σώματα. οἷον, θερμότητα. ἢ ψυχρότητα. κατὰ δὲ τὸ διάστημα μόνον. οὕτω τὸ διάστημα τὸν τόπον ὑπολαμβάνομεν, οὐ καλῶς, οὐ γὰρ εἰ κατὰ διάστημά ἐστιν ἐν τόπῳ, ὁ τόπος ἐστὶ τὸ διάστημα. ἐπεὶ καὶ ἡ κίνησις ἐστὶν ὁρμή, ἐπειδὴ κινούμεθα καθ' ὁρμήν. τὰ μὲν οὖν αἴτια τῆς πλάνης, τοῖς ἐπὶ ταύτην ἐλθοῦσιν τὴν δόξαν, ταῦτά ἐστιν. ὅτι δὲ οὐκ ἔστι τὸ μεταξὺ τῶν ἐσχάτων τοῦ περιέχοντος διάστημα τόπος, ἀναμνησθῆναι δεῖ μόνον ὅσα ὑπάρχειν τῷ τόπῳ ταῖς κοιναῖς ἀκολουθοῦντες ἐννοίαις ἐξ ἀρχῆς διωρισάμεθα, τὸν τόπον δεῖν περιέχειν, ἀλλ' ἐμπεριέχεται τὸ διάστημα. τὸν τόπον δεῖ χωρίζεσθαι τῶν σωμάτων. ἀλλὰ τὸ διάστημα ἑκάστῳ τῶν σωμάτων, συνέστι, καὶ συναπέρχεται. εἰρήκαμεν γάρ, ὡς ὁ μένειν αὐτὸ χωρὶς τῶν σωμάτων ἀξιῶν, τὸ κενόν, κἂν μὴ βουλήσεται, παραδέχεται. εἰρήκαμεν δὲ ὅτι καὶ τὸ μὲν ποσὸν τοῦ διαστήματος μένει ταυτόν. ταυτὸν δὲ οὐ μένει διάστημα. ἔτι τὸν τόπον ᾠόμεθα δεῖν μηδὲν τοῦ σώματος εἶναι. τὸ διάστημα δέ ἐστιν μικροῦ δεῖν αὐτὸ τὸ σῶμα. ὅλως δὲ ὁ τὸ διάστημα τόπον λέγων, τί μᾶλλον τὸ σῶμα ἐν τόπῳ ποιεῖ, ἢ τὸν τόπον ἐν τῷ σώματι. μᾶλλον γὰρ τὸ διάστημα ἐν τῷ σώματι, ἢ τὸ σῶμα ἐν τῷ διαστήματι. εἴγε τὸ μὲν συμβεβηκός, ποσὸν γάρ, τὸ δὲ οὐσία. σῶμα γὰρ αἰσθητόν. καὶ τοῦτο δὲ ἡδέως ἂν πυθοίμην αὐτῶν ὅταν ἐν τόπῳ γίνηται σῶμα, πότερον φυλάττει τὸ διάστημα τὸ οἰκεῖον. πᾶν γὰρ σῶμα σὺν διαστήματι, οὕτω γίνεται ἐν τῷ τοῦ τόπου, ἢ τὸ μὲν οἰκεῖον ἀποβάλλει, μόνῳ δὲ γίνεται τῷ τοῦ τόπου; εἰ μὲν τοίνυν ἐροῦσι τὸ δεύτερον, διδαξάτωσαν ἡμᾶς πῶς φθείρεται τὸ διάστημα, μὴ φθειρομένου τοῦ σώματος. πῶς δὲ τὸ μὲν ἴδιον αὐτοῦ φθείρεται, προσγίνεται δὲ τὸ ἀλλότριον. εἰ δὲ ἄμφω τὰ διαστήματα σῴζεσθαι λέξουσιν, καὶ τὸ τοῦ σώματος, καὶ τὸ τοῦ τόπου, πῶς ἅμα ἔσται τὰ δύο. καὶ πότερον ἐν ποτέρῳ. ποῖον γὰρ ἐρεῖς περιέχεσθαι. ποῖον δὲ περιέχειν. πῶς δὲ δύο μὲν διαστήματα ἅμα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μέτρῳ γίνεσθαι δυνατόν, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἕτερον ἦν. δύο δὲ σώματα, οὐκ ἔτι. οὐ γὰρ τὰ ἄλλα γε συμβεβηκότα κωλύσει. οὐ γὰρ θερμότης, ἢ ψυχρότης. ἢ λευκότης, ἢ μελανία τὸν ὄγκον μείζονα ποιοῦσιν. ἀλλὰ μόνα τὰ διαστήματα. ἢ τοῦτο ἐκεῖνοι μὲν ὡς ἀκόλουθον παραδέχονται. ἡμεῖς δὲ τοῦτο ψεῦδος ἀποδεικνύουσιν, συναναιρεῖν ὑπάρχει καὶ τὸ ἡγούμενον. ἔτι πότερον αὐξανομένου τοῦ σώματος, αὔξεται καὶ τὸ τοῦ τόπου διάστημα. ἢ τὸ μὲν τοῦ σώματος αὔξεται. τοῦ τόπου δέ, οὔ. αὔξεσθαι μὲν γὰρ πῶς ἂν εἴποι τις ἕτερον μέγεθος, ἑτέρῳ γινομένης προσθήκης. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ ἔλεγεν καὶ τὸν πῶλόν τις αὐξάνεσθαι ἐκ τῆς τροφῆς τοῦ σκυλακίου. μένειν δὲ ἴσον ἀμηχανώτερον. πῶς γὰρ ἔτι τοῦ μείζονος τόπος. οὐκ ἐπιστρέφει δὲ ὁ λόγος οὗτος ἐπὶ τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας. οὐ γάρ ἐστιν αὔξησις ἐπιφανείας καθ' ἑαυτήν. ἃ μὲν οὖν ἡμεῖς λέγομεν πρὸς τὴν δόξαν, ταῦτά ἐστιν. οἷς δὲ χρῆται Ἀριστοτέλης, ἀσαφέστερον μὲν ἔχει. πειρατέον δὲ ὅπως ἐνδέχεται κἀκεῖνα, ὡς ἐξ ἀρχῆς προυθέμεθα, ἐκκαλύπτειν. εἰ φησὶν ἦν τι διάστημα, καθ' αὑτὸ πεφυκὸς εἶναι καὶ μένειν ἐν ἑαυτῷ, ἄπειροι ἂν ἦσαν οἱ τόποι. τί δή ποτε; ὅτι ἡνίκα ἂν μεταφέρηται τὸ ἀγγεῖον, πλῆρες ὂν ὕδατος ἢ ἀέρος, ὅπερ ποιεῖ τὸ ὅλον ὕδωρ ἐν τῷ ἀγγείῳ, τοῦτο ποιήσει καὶ τὰ τοῦ ὕδατος μόρια. ὡς οὖν τὸ ὅλον ὕδωρ κατέχον τὸ οἰκεῖον διάστημα σὺν τῷ ἀγγείῳ κινεῖται μεταφερομένῳ, οὕτως ἕκαστον τῶν μορίων κατέχον τὸ οἰκεῖον διάστημα κινηθήσεται σὺν τῷ ἀγγείῳ. ὅταν τοίνυν ἐν ἄλλῳ τόπῳ γένηται ὁ ἀμφορεύς, δηλονότι κατέξει τι διάστημα, τὸ μεταξὺ τῶν ἐσχάτων τοῦ

Nō esse locū, spatiū quod inter extrema & ultima

Spatiū diuersorū idē ēe nō potest

∴ aut aquæ partes her

+ga aq pars est ...

περιέχοντος ἀέρος. οὐ διαστήματα καὶ τὸ ὕδωρ μόριον καθέξει, καὶ τὰ τοῦ ὕδατος μόρια. ὅσα δὲ πόσα ἐν τούτῳ γίνεται διαστήματα. ὃ κατέχει ὅλος ὁ ἀμφορεύς. ὃ κατέχει τὸ τούτου μόριον τὸ ὕδωρ. ὃ κατέχει ἕκαστον τῶν μορίων τοῦ ὕδατος. πάλιν ὃ κατέχει ὅλον τὸ ὕδωρ ἐν τῷ ἀμφορεῖ· ἦν γὰρ ἐν τόπῳ τῷ ἀμφορεῖ. καὶ τὸ μεταξὺ τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ τῆς κοίλης ἐπιφανείας. πρὸς τούτοις ὃ κατεῖχεν ἕκαστον τῶν μορίων τοῦ ὕδατος. τούτοις εἰ προσθείης καὶ τὸ τοῦ ἀμφορέως ὡς τοῦ ὕδατος σώματος καὶ τὸ τοῦ μορίου ὡς σώματος, πολλὰ εὑρήσεις ἐν τούτῳ διαστήματα. ἐν μέν γε τοῖς μορίοις καὶ ἕτερον ἔτι γε ἀτοπώτερον ὑφορῶμαι. ἕκαστον γὰρ ἐν τῷ οἰκείῳ διαστήματι ἔσται. καὶ ἐν τῷ μείζονος μορίου. γιγνομένης δὲ εἰς ἄπειρον τῆς τομῆς, εἰς ἄπειρον καὶ ἡ τῶν τόπων πρόσθεσις προελεύσεται. ὅλως γὰρ εἰ διάστημα ὁ τόπος, οὐδὲν ἄτοπον καὶ τῶν μορίων ἕκαστον ἐν τόπῳ εἶναι καθ' αὑτό. καὶ γὰρ ἐν διαστήματι καθ' αὑτό ἐστιν ἕκαστον. ὃ διάστημα μόριον ὅλου τοῦ τόπου. τοῖς μὲν γὰρ τὸ πέρας τοῦ περιέχοντος τιθεμένοις, κατὰ συμβεβηκὸς τὸ μόριον ἐν τόπῳ. ἐπειδὴ τὸ ὅλον ἐν τόπῳ. τοῖς δὲ ὅλον τὸ μεταξὺ διάστημα, πῶς οὐκ ἔσται τὰ μόρια καθ' αὑτὰ ἐν τόπῳ. ἔστιν οὖν ἐν ἀπείροις ἕκαστον τόποις. ὅτι δὲ καὶ ὁ τόπος ἐν τόπῳ γίνεται, δῆλον. τὸ γὰρ διάστημα τὸ μεταξὺ τῶν κοίλων τοῦ ἀμφορέως, ἔσται ἐν ἄλλῳ διαστήματι, μετατεθέντος τοῦ ἀμφορέως. ἆρα οὖν ταῦτα ἄτοπα ἅπαντα τοῖς τὸ ἔσχατον τοῦ περιέχοντος λέγουσι τὸν τόπον; οὐδαμῶς. διατί; οὐκέτι γὰρ ἂν εἴποιμι ἐν ἄλλῳ τόπῳ γίνεσθαι τὸ ὕδωρ, ἢ τὰ τοῦ ὕδατος, κινουμένου τοῦ ἀμφορέως. ἐν τῇ αὐτῇ γάρ ἐστιν ἐπιφανείᾳ, καὶ οὐκ ἐξαλλάξει ταύτην, οὐδὲ ἑτέραν προσαναλαμβάνει τινά. ὥσπερ ἕτερον καὶ διάστημα. πῶς οὖν εἰ τὸν αὐτὸν κατέχει τόπον ὁ οἶνος καὶ καθ' ὅλου καὶ κατὰ μόρια, κινεῖται εὐθὺς δὲ κἀκεῖσε ἐκ τοῦ οἰκήματος εἰς τὸ ταμεῖον; ὀφθήσεταί τις ὅτι μὴ δὲ κινεῖται καθ' αὑτόν. μένει γὰρ ἐν τῷ ἀμφορεῖ. ἀλλὰ κινεῖται καὶ μεθίσταται ὁ ἀμφορεύς, ἐν ᾧ ὁ οἶνος ἐστίν. ἐν ᾧ γάρ ἐστιν ὁ ἀὴρ ἢ τὸ ὕδωρ ἢ ὅτι δή ποτε, τοῦτο μεθίσταται, οὐχ ὁ ἀὴρ οὐδὲ τὸ ὕδωρ οὐδὲ τὰ μόρια τούτων. ἀλλά ποτε ταῦτα κινεῖται, ἐν ἀλλήλοις ἀντιμεθίσταται τὸ ἐν τῷ κεραμείῳ. εἰ δὲ ἦν τὸ διάστημα ὁ τόπος, συμμεθίστατο ἂν τοῖς ἀγγείοις τὰ σώματα καθ' ταῦτα. καὶ τὰ μόρια ὁμοίως γε ἐκείνοις, ἐξαλλάττοντα τὸ διάστημα. καὶ ἐγίνετο ἂν ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ τόπῳ οὐ κατὰ συμβεβηκός, ὧν ἕκαστος τόπος μόριος τοῦ μείζονος. καὶ πάλιν ὁ μείζων τοῦ μείζονος. καὶ τοῦτο ἄχρι τοῦ μεγίστου τόπου καὶ διαστήματος, ἐν ᾧ περ ἐστὶν ὁ οὐρανός. καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο ὑπάρχει τῷ θαυμαστῷ λόγῳ, τόπον τόπου μόριον ποιεῖν. καθάπερ καὶ διάστημα διαστήματος. καὶ τοῦτο μὲν ἔξωθεν αὐτοῖς ἐπισυμβαίνει. ἐκεῖνο δὲ ἔσχατον. ἢ γὰρ καθ' αὑτὸν κινεῖσθαι τὸν οἶνον ἐν τοῖς κεραμείοις ὁρῶσιν, ὅταν ἐκεῖνα μετακομίζηται, καὶ εἴρηται ὅσα ἄτοπα ἀναδέξονται. ἢ παντάπασιν ἀκίνητον εἶναι, καὶ ὅσος ὁ γέλως. ἀκίνητον ἀξιοῦν ζεῖν θᾶσσον μετακομίζεσθαι. οὐ γὰρ ἔξουσιν ἀποδιδόναι πῶς κινουμένου τοῦ σκεύους, ὁ οἶνος δύναται καθ' ἑαυτὸν μὲν ἀκίνητος μένειν. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ κινεῖσθαι, οἱ τόπον τὸ διάστημα λέγοντες. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι τὸ διάστημα ὁ τόπος, ἱκανῶς εἴρηται. ἀποδέδεικται δὲ ὡς οὐδὲ ἡ μορφὴ οὐδὲ ἡ ὕλη. χωρὶς γὰρ ὧν εἴπομεν πολλῶν ὄντων, ὅτι ἐνηρεμεῖν δεῖ τοῖς τόποις τὰ σώματα. ἐνηρεμεῖν γὰρ τῇ ὕλῃ καὶ μὴ χωρίζεσθαι, οὐδὲ ἡ παραβολὴ τῆς ὕλης ἢ πρὸς τὸν τόπον ἔχει τι τῆς ὁμοιότητος. ἐπ' ἐκείνης μὲν λέγομεν, ὃ πρότερον ὕδωρ ἦν, νῦν ἐστιν ἀήρ. ἐπὶ τοῦ τόπου δέ, οὗ πρότερον ὕδωρ, νῦν ἀήρ. ἀλλ' ἐκεῖνο ὁ μαλακιζόμενόν γε ἤδη ὡς εἴ γε μηδέν ἐστι τῶν τριῶν ὁ τόπος μήτε ὕλη, μήτε εἶδος, μήτε διάστημα, ἀνάγκη τὸ λοιπὸν τῶν τεττάρων εἶναι. τουτέστι τὸ πέρας τοῦ περιέχοντος, καθὸ συνάπτει τῷ περιεχομένῳ σώματι. ἐν τόπῳ δέ ἐστι πᾶν σῶμα, ὃ κατὰ φορὰν οἷόν τε κινεῖσθαι, καὶ πάλιν ἠρεμεῖν. οὗ τούτου δέ ἐστιν περιφορά τε καὶ φορά. δοκεῖ δέ τι μέγα εἶναι καὶ χαλεπὸν γνωσθῆναι ὁ τόπος. πολλὰ γὰρ παρεμφαινόμενα ἐπιθολοῖ τὴν περὶ αὐτοῦ θεωρίαν. καὶ μάλιστα τὸ διάστημα. ὁμοιότητα γὰρ ἔχει τούτου πολλήν. μένειν γὰρ ἀκίνητον καὶ τοῦτο δοκεῖ. καθάπερ ὁ πρῶτος τόπος. καὶ δέχεσθαι ἕτερα καὶ ἕτερα τῶν σωμάτων. εἴρηται δὲ τὸ αἴτιον τῆς ἀπάτης. ὅτι τοῖς σώμασιν συνεισιόν τε καὶ ἐξιὸν τῷ ταῖς μὲν ἄλλαις ποιότησιν αὐτὰ διαφέρειν, τῷ διαστήματι δὲ ἴσα εἶναι. τὰ δὲ τὸν ἴσον ἐκπληροῦντα τόπον ταὐτὸν εἶναι δοκεῖ. κλεπτομένης αὐτοῦ τῆς ἐναλλαγῆς διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς ἀντιμεταστάσεως τῶν σωμάτων. συμβάλλεται δέ τι καὶ ὁ ἀήρ, δοκῶν ἀσώματον εἶναι. διὰ τοῦτο γὰρ οὐ μόνον τὰ πέρατα τοῦ ἀγγείου τόπος εἶναι δοκεῖ. ἀλλ' ἤδη καὶ πᾶν τὸ μεταξύ. κενὸν γὰρ εἶναι φαντάζεται. οὐχ ὁμοίως κινοῦντος τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀέρος τοῖς ἄλλοις στοιχείοις. ἔστι δὲ οὐχ ἅπαν τὸ ἀγγεῖον ὁ τόπος. ἀλλὰ τὰ ἔσχατα αὐτοῦ τῆς κοίλης ἐπιφανείας. ὃς καὶ μεταφορητὸς ἂν εἴη. μεταφορητὸς δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. τὸ γὰρ σῶμα μεταφέρεται. λέγω δὲ τὸ κεράμιον, ἢ ὁ κάλαθος οὗ πέρας ἐστίν. ἔστι δὲ ὥσπερ τὸ ἀγγεῖον τόπος μεταφορητός, οὕτως ὁ τόπος ἀγγεῖον ἀμετακίνητον. διόπερ ἐπειδὰν ἐν κινουμένῳ τι κινῆται ὡς πλοῖον ἐν ποταμῷ, τῷ περιέχοντι ὡς ἀγγείῳ χρῆται μεταφορητῷ μᾶλλον, ἢ ὡς τόπῳ. βούλεται δὲ ἀκίνητος εἶναι ὁ τόπος καθ' αὑτὸν ἑκάστως. πέρας γάρ ἐστιν. καὶ ἅμα τῷ πράγματι. ἅμα γὰρ τὰ πέρατα. ὥστε διὰ ἁπάντων τούτων, τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητόν τε καὶ πρῶτον, ὁ τόπος ἐστί. διὰ τοῦτο δὲ τὸ μέσον τοῦ κόσμου καὶ τὸ ἔσχατον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ

ἐρώσῃ

Thasiú uinú

Φορά ⟶ a / περιφορά ⟶ b

Aer uidetur in cor pore esse

Locú immobilé ee p se

// de atrio in penu

.1. δηλονότι ὕλης

Cú in moto aliqd mouet, ut nauis in flumo, utitur conti nente ut uase magis qm ut loco.

∠1. terra

τῆς τῶν ὅλων φορᾶς δοκεῖ εἶναι μάλιστα πᾶσι κυρίως. τὸ μὲν ἄνω. τὸ δὲ, κάτω. ἐπεὶ ἑκάτερον αὐτῶν ἀκίνητον, τὸ μὲν ἐστιν. τὸ δὲ, φαίνεται. καὶ ἔτι ταῦτα ἡ κίνησις κατὰ φύσιν τοῖς τε κούφοις καὶ τοῖς βάρος ἔχουσιν τῶν σωμάτων. κοῦφον μὲν γάρ ἐστι τὸ ἄνω φερόμενον. βαρὺ δέ, τὸ κάτω. τὴν μὲν οὖν κάτω ποιεῖ τόπον αὐτό τε τὸ μέσον, καὶ περὶ τὸ μέσον ἡ γῆ. καὶ τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀήρ. ἕκαστον γὰρ τῶν βαρέων σωμάτων ὑπὸ τούτων περιέχεται τῶν στοιχείων. ἢ πάντων. ὡς οἱ τῶν ποταμῶν ἀνέχοντες λίθοι. ἢ τοῖν δυοῖν; ὡς οἱ βαδίζοντες ἢ νηχόμενοι. τὸν δὲ ἄνω τόπον, τό τε ἔσχατον τῆς κύκλῳ φορᾶς καὶ εἴ τι πρὸς ἐκεῖνό ἐστιν. ᾧ μὲν οὖν σώματι ἐστὶ σῶμα ἐκτὸς περιέχον αὐτό, τοῦτό ἐστιν ἐν τόπῳ. ᾧ δὲ μή, οὔ. διόπερ ἡ μὲν γῆ καίτοι μένουσα, ἐστὶν ἐν τόπῳ. ἔχει γὰρ ἔξωθεν ἄλλο σῶμα. οὗ τὸ πέρας ταύτην περιέχει. οὐκέτι δὲ τὸ κύκλῳ κινούμενόν ἐστιν ἐν τόπῳ. πῶς οὖν κινεῖται ὁ οὐρανός, μὴ ὢν ἐν τόπῳ. ἢ ἔστι μὲν ὡς κινεῖται, ἔστι δὲ ὡς οὔ. ὅλος μὲν γὰρ οὐ κινεῖται. οὐδὲ γὰρ ἀμείβει τὸν ὅλον τόπον. αὕτη γὰρ κίνησις τῶν ὅλων ὥσπερ τῶν ἐπ' εὐθείας μεθισταμένων. κύκλῳ δὲ κινεῖται. αὕτη δὲ ἡ κίνησις τῶν μορίων ἐστίν. καὶ τούτοις ἐστὶ τόπος. ἑκάστη γὰρ σφαῖρα τῶν ἐν κύκλῳ φερομένων ἀμείβει τῆς ἐφεξῆς σφαίρας ἐκείνης τὴν ἐπιφάνειαν. ταύτης οὖν καὶ τόπος ἐστίν. περιέχονται γὰρ ἀπ' ἀλλήλων. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸ ὅλον, αὐτὸ μέν, οὐκ ἐν τόπῳ. τὰ μόρια δέ, τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κύκλῳ κινεῖται. τὰ δὲ ἄνω καὶ κάτω, ὅσα ἔχει πύκνωσιν καὶ μάνωσιν. ταῦτα δὲ Εὔδημος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ἑαυτοῦ φυσικῶν παρίστησιν. λέγει δὲ οὕτως. αὐτὸ δὲ πότερόν ἐστιν ἐν τόπῳ, ἢ οὐκ ἔστιν. ἢ πῶς ἑκάτερον. ὅλον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ. εἰ μὴ ἔστι τι ἐκτός, τούτῳ γὰρ ἂν περιέχοιτο. τοῦτο δὲ ἐπισκεψόμεθα. τὰ δὲ ἄστρα καὶ ὅσα ἐντὸς τοῦ ἐξωτάτου σώματος, ἐν τῷ ἐκείνου πέρατι ἐστίν, ἢ περιέχον ἐστίν. τὰ δὲ οὕτως ἔν τινι, ἐν τόπῳ λέγεται. ἐν ᾧ δὲ τὰ μόρια, καὶ τὸ ὅλον λέγομεν εἶναι. οὕτω μὲν οὖν εἴη ἂν τόπῳ. ἔστι δὲ καὶ ἄλλως πού. ἐν τοῖς μορίοις γάρ ἐστι τὸ ὅλον. πολλαχῶς δὲ τὸ ποῦ. ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται πῶς λέγομεν ἐν τόπῳ εἶναι τὸν οὐρανόν, καὶ πῶς οὔ, μικρὸν ἄνωθεν εἴπωμεν ἀναλαβόντες. ὥσπερ γὰρ ἐλέχθη, τὰ μὲν κατὰ δύναμίν ἐστιν ἐν τόπῳ. τὰ δὲ κατ' ἐνέργειαν. κατὰ δύναμιν μέν, τὰ μόρια τοῦ συνεχοῦς τοῦ ἐν τόπῳ ὄντος. ἃ καὶ οἷά τε διαιρεθῆναι. ταῦτα γάρ ἐστι κατὰ δύναμιν ἐν τόπῳ, ὅτι γένοιτο ἂν κατ' ἐνέργειαν, διαιρεθέντα. καὶ ἀντὶ τοῦ συνεχῆ εἶναι, ἅπτοιτο ἂν ἀλλήλων ὥσπερ σωρός. κατ' ἐνέργειαν δέ, αὐτά τε τὰ συνεχῆ, ὅταν ὑπό τινος περιέχηται. καὶ τὰ μόρια τούτων, ὅταν διαιρεθῇ. πάλιν τὰ μέν, καθ' αὑτά ἐστιν ἐν τόπῳ, ὡς τὰ σώματα, ὅσα κατὰ φορὰν ἐστὶ κινητά, ἢ κατ' αὔξησιν καὶ μείωσιν. τὰ δέ, κατὰ συμβεβηκός, ὡς τὰ χρώματα. ὡς ἡ ψυχή. ὥσπερ οὐκ ἂν γένοιτό ποτε ἐν τόπῳ καθ' αὑτὰ ὥσπερ τὰ κατὰ δύναμιν. ἀεὶ γὰρ χωριστὰ τῶν ὑποκειμένων ἐστί. πῶς οὖν ὁ οὐρανὸς ἐν τόπῳ. ἆρα κατ' ἐνέργειαν; ἀλλ' ὑπ' οὐδενὸς ἔξωθεν περιέχεται. ἀλλὰ κατὰ δύναμιν; ἀλλ' οὐδ' ἂν περιεχθείη ποτέ. ἀλλὰ καθ' ἑαυτόν; ἀλλ' οὐκ ἔστι κινητὸς κατὰ φοράν. οὐ γὰρ ταὐτὸν τὸ φέρεσθαι τῷ περιφέρεσθαι. ἀλλὰ τὸ μὲν, ὅλον ἀμείβει τόπον. τὸ δέ, ἐν ταὐτῷ μένον, ἐν ταὐτῷ κινεῖται. ἆρα οὖν κατὰ συμβεβηκός; Ἀριστοτέλης μὲν οὕτω βούλεται καὶ οἱ ἐξηγηταὶ συγχωροῦσιν. φησὶ γὰρ τὰ δέ, κατὰ συμβεβηκός. οἷον, ἡ ψυχὴ καὶ ὁ οὐρανός. ἐγὼ δὲ ἀπορῶ πῶς οὐ μάχοιτο ἂν πρὸς αὐτόν. νῦν μὲν κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτον ἡγούμενος, τῷ κατὰ μόρια. πρὸ τοῦ δέ, ἐν οἷς ἐπελέγχει μηδὲν εἶναι ἐν ἑαυτῷ ὡς τόπῳ, τὸ τῷ κατὰ μόρια συγχωρεῖν. τὸ κατὰ συμβεβηκὸς οὐ δίδους. ἴσως οὖν ἐνταῦθα κοινότερον κέχρηται τῷ κατὰ συμβεβηκός, ἀντὶ τοῦ κατ' ἄλλο. ἔθος δὲ αὐτῷ πολλάκις τοῖς εἴδεσιν ἀντὶ τῶν γενῶν κεχρῆσθαι. ἄλλως μὲν ἐκεῖ κατὰ μόρια. ἄλλως δὲ ἐνθάδε. ἐκεῖ μέν, ἐπειδὴ τὸ μόριον ἐν τῷ μορίῳ. ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ τὸ ὅλον ἐν τοῖς μορίοις. πῶς οὖν ἐν τόπῳ κατὰ συμβεβηκός; ὅτι μὴ πᾶσι συνεχής, ἀλλὰ ἅπτεται ἀλλήλων αὐτοῦ τὰ μόρια καὶ ἄλληλα περιέχει. οἷον, αἱ σφαῖραι. καὶ κίνησιν ἑκάστη ἰδίαν κινεῖται. ἐν τόπῳ οὖν τὰ μόρια, διὰ τοῦτο. ἐν τόπῳ δὲ καὶ ὁ ὅλος κατὰ συμβεβηκός. ἐν γὰρ τοῖς μορίοις ὅλος καὶ οὐκ ἂν αὐτῶν χωρισθείη. οὐ πάντα δὲ ἐν τόπῳ τὰ μόρια. οὐδὲ γὰρ ἅπαντα περιέχεται. οὐδὲ ἡ ἔξω σφαῖρα. ἀλλ' αὕτη κατὰ μὲν τὸ ἐντός, εἴη ἂν ἐν τόπῳ. ἅπτεται γὰρ τῆς τοῦ Κρόνου καὶ οἷον περιέχεταί πως. κατὰ δὲ τὸ ἔξω, παντελῶς ἀμοιρεῖ τοῦ τόπου. καὶ τὰ μόρια δὲ ταύτης τὰ συνεχῆ ὁμοίως ἔχει. οὔτε γὰρ κατ' ἐνέργειαν ἐν τόπῳ. οὔτε δυνάμει. πῶς γάρ, ἀχώριστα ὄντα τῆς ὅλης. οὔτε μὴν καθ' αὑτό. μόνον δὲ εἴπερ ἄρα κατὰ συμβεβηκός. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἡ ἐξωτάτω σφαῖρα ἐν τόπῳ. ἀλλ' ὡς ὅλη ἐν τόπῳ, οὕτως ἐκεῖνα κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τόπῳ. ἐκείνη δὲ ἔτι τὰ ἔσω, καὶ τὰ μόρια δὴ τοῦτον τὸν τρόπον. ἐπεὶ κυρίως γε καὶ ἁπλῶς πῶς ἂν εἴη ἐν τόπῳ τὸ πᾶν. τὸ γὰρ ἐν τόπῳ ἔξωθέν τι. τοῦ δὲ παντός, οὐδὲν ἔξωθεν. πῶς γὰρ ἔσται τι πᾶν, εἴ γε πᾶν ἀληθῶς, εἰ καὶ ἄλλο εἴη περὶ τοῦτο ἐν ᾧ ἐστι. τί δὲ καὶ τὸ ἔξω τοῦ παντός. κενὸν μὲν γὰρ οὐκ ἔστι. σῶμα δέ. εἰ μὲν πεπερασμένον, ἆρα κἀκεῖνο ἐν τόπῳ. καὶ πῶς; εἰς ἄπειρον γὰρ ἡ πρόοδος. εἰ δὲ ἄπειρον, οἱ πρότερον λόγοι διαμαχοῦνται. εἰ δὲ ἀληθὴς ἡ παλαιὰ δόξα, ὅτι πάντα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ πᾶν ὁ οὐρανός. ἴσως δὲ οὐδὲ θεμιτὸν ἔξωθέν τι αὐτοῦ περιβλέπειν. αὐτὸς μὲν γὰρ οὐ δεῖται τόπου. ἐν ἐκείνῳ δὲ ὡς ἐν τόπῳ τὰ ἄλλα πάντα. οὐκ ἐν ἅπαντι δέ. ἀλλ' ἐν τῷ

Leue / Graue

Terrá eé in loco, coelú nó eé in loco

Coelú quodá mo do mouet, quo dá modo nó

Eudemus

διίσησιν ταῦτα his occurrit

Quædá in loco potentia, quædá actu

Aristoteles

Mos Aristo. uti spe ciebus p generi bus

Sphæra ultima nó ÷ in loco nisi respe ctu sphæræ saturni. est ergo & nó est

Coelú nó indiget loco. sed omnia in eo ut in loco sut

∴ ἐν τόπῳ

+ cú pars in parte recipitur

Διὰ χρόνου. σf.

// Haec verba ... mihi suspecta sunt. Aliogn legendum e contrario erat ὥσπερ τὸ ὕδωρ τοῦ ἀέρος. vel sic ὥσπερ τοῦ ἀέρος τὸ ὕδωρ

ἐσχάτῳ αὐτοῦ τῷ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἁπτομένῳ τοῦ παθητικοῦ σώματος. καὶ διὰ τοῦτο ἡ μὲν γῆ, ἐν τῷ ὕδατι. τοῦτο δὲ, ἐν τῷ ἀέρι. οὗτος δὲ, ἐν τῷ αἰθέρι. ὁ δὲ αἰθὴρ, ἐν τῷ οὐρανῷ. ὁ δ᾽ οὐρανὸς, οὐκ ἔτι ἐν ἄλλῳ. Ὃ τοίνυν ὑπεσχόμεθα, δείξομεν, ὅτι πᾶσαι λύονται αἱ ἀπορίαι, τί ἐστιν ὁ τόπος καλῶς διαπορηθεῖσιν. οὔτε γὰρ ἦν ἀνάγκη συναύξεσθαι τὸν τόπον. οὐδὲν γὰρ αὔξεται πέρας καθ᾽ αὑτό. ἀλλ᾽ ὑποχωροῦντος τοῦ περιέχοντος σώματος ἤτοι κατὰ ἀντιπερίστασιν ἢ κατὰ πύκνωσιν καὶ πίλησιν, καὶ τὰ πέρατα ὑπείκει, ὥστε καὶ τὰ αὐξανόμενα ἐν μείζονι γίνεσθαι τόπῳ. εἰ μέντοι διάστημα ἦν ὁ τόπος, ηὐξάνετο ἂν ὁ τόπος καθ᾽ ἑαυτόν. καὶ ἐπελάμβανεν ἂν μείζονα τόπον. οὕτως δὲ ἦν ἂν ἐν τόπῳ τόπος. ἀλλ᾽ οὐδὲ στιγμῆς τόπος. οὐδὲ γὰρ χωριστὸν ἡ στιγμή, οὔτε ὑπό τινος περιέχεται. ἀλλ᾽ οὐδὲ δύο σώματα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. οὐ γάρ ἐστι διάστημα σωματικὸν ὁ τόπος. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὅλως διάστημα, ἀλλὰ πέρας. ἐν ᾧ διάστημα μὲν πάντως ἐστίν. ἀλλ᾽ οὐ καθ᾽ αὑτό, ἀλλὰ μετὰ τοῦ σώματος τοῦ τυχόντος. ὅτε τόπος πού μέν, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ δέ, ἀλλ᾽ ὡς τὸ πέρας ἐν τῷ πεπερασμένῳ. οὐ γὰρ πᾶν τὸ ὄν, ἐν τόπῳ, ἀλλὰ τὸ κινητὸν σῶμα κατὰ φοράν. καὶ φέρεται δὲ εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον ἕκαστον εὐλόγως. τὰ γὰρ μὴ βίᾳ ἁπτόμενά τε ἀλλήλων καὶ περιέχοντα ἄλληλα, συγγενῆ. οἷον, ὕδωρ μὲν γῇ. ἀὴρ δὲ ὕδατι. πῦρ δὲ ἀέρι. συγγενῆ δὲ, ὅτι ῥᾳδίως εἰς ἄλληλα τὰ ἐφεξῆς μεταβάλλει. ἔχει γάρ τι κοινόν. φερόμενα οὖν ἐπὶ τὰ συγγενῆ σώματα, φέρεται ἐπὶ τοὺς οἰκείους τόπους. ὑπὸ γὰρ τῶν συγγενῶν περιέχεται. τὸ γὰρ ἅπτεσθαι ἀλλήλων καὶ ἔστιν ἐν τόπῳ καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει εἰς ἄλληλα. ἐπεὶ τῶν γε συμπεφυκότων καὶ ἡνωμένων τὰ μόρια, οὔτε ἐν τόπῳ καθ᾽ αὑτά, οὔτε πάσχει τι ὑπ᾽ ἀλλήλων. καὶ μένει δὲ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἕκαστον, εἰκότως. εἰ γὰρ εὐλόγως φέρεται πρὸς τὸ συγγενές. καὶ μένοι ἂν εὐλόγως ἐν τῷ συγγενεῖ. σχεδὸν γὰρ μέρος γίνεται τοῦ περιέχοντος ὥσπερ ὁ ἀὴρ τοῦ ὕδατος. μέρη δὲ οὐχ ὡς συνεχές, ὡς ὕδατος ὕδωρ. ἀλλ᾽ ὡς ἁπτόμενον καὶ διῃρημένον. ὕλη γὰρ γίνεται ἀλλήλων. μεταβάλλει γὰρ εἰς ἄλληλα, εἰ καὶ μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον. ἀλλ᾽ ὕστερον περὶ τούτων. οὐ γὰρ οἷόν τε νῦν σαφῶς εἰπεῖν. ἀλλ᾽ ἐκεῖνό γε ἐξαρκεῖ. εἰ γὰρ ὕλη πως ἀλλήλων. ὥσπερ τοίνυν τὰ συμπεφυκότα μόρια μένει ἐν τοῖς ὅλοις. οὕτως καὶ τὰ ἁπτόμενα. τῷ δὲ διάστημα λέγοντι τὸν τόπον, πῶς οἰσθήσεται τὰ σώματα ἐπὶ τοὺς οἰκείους τόπους. τὸ μὲν γὰρ πέρας, οὐ παντὸς σώματος οἰκεῖον αὐτοῖς. ἀλλὰ τοῦ συγγενοῦς πρὸς ὃ φέρεται εὐλόγως. τὸ δὲ διάστημα ἀδιάφορον, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἕτερον ἑτέρου προσήκει τῷ φερομένῳ. περὶ μὲν οὖν τόπου ὅτι τί ἐστιν εἴρηται.

Punctum non est in loco

Duo corpora nequeunt esse in eodem loco

Ferri omnia in suum locum & in eo quiescere

De Vacuo

Ἔχεται δὲ ἐφεξῆς ὁ περὶ κενοῦ λόγος τῷ φυσικῷ. καὶ γὰρ ὅσοι διάστημα τὸν τόπον ὑπολαμβάνουσι, τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταὐτά φασιν εἶναι κενόν τε καὶ τόπον. τῷ λόγῳ δὲ διαφέρειν. τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο διάστημα, ὅταν μὲν ἔχῃ σῶμα, τόπος αὐτοῖς ἐστιν. ὅταν δὲ μὴ ἔχῃ, κενόν. βούλονται γὰρ εἶναι τὸ κενὸν διάστημα, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι σῶμα. οὕτω μὲν οὖν ἐφεξῆς ἡμῖν ἐστιν ὁ λόγος. θεωρητέον δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, εἰ ἔστιν, ἢ μή. καὶ πῶς ἐστι. καὶ τί ἐστι. πρῶτον δὲ θετέον ἐξ ὧν τε δοκεῖ εἶναι, καὶ ἐξ ὧν οὔ. καὶ τάς γε κοινὰς δόξας προτέρας ἐξεταστέον. νῦν μὲν οὖν οἱ δεικνύναι πειρώμενοι ὅτι τὸ κενὸν οὐκ ἔστιν, οὐ κατὰ θύρας ἀπαντῶσι τῷ πράγματι. οὐ γὰρ πρὸς τὴν τοῦ κενοῦ φύσιν ἀντιλέγουσιν, ἣν ὀνειροπολοῦσιν οἱ προϊστάμενοι τῆς δόξης. ἀλλ᾽ ὃ πλανώμενοι κενὸν ὑπολαμβάνουσι, τοῦτο ὅτι μὲν κενὸν οὐκ ἔστιν ἐπιχειροῦσι δεικνύναι. ἡ γὰρ νόησις τοῦ κενοῦ γίνεται τοῖς ὑπάρχειν αὐτὸ τιθεμένοις, διάστημα εἶναι τὸ κενόν, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι σῶμα αἰσθητόν. τὸ πλῆρες ἀέρος κενὸν νομίζουσι. διὸ δὴ τὸν ὀρθῶς πρὸς τὴν δόξαν ταύτην ἐνιστάμενον, οὐ τὸν ἀέρα μὴ ὄντα κενὸν ἐπιδεικνύναι. ὥσπερ Ἀναξαγόρας ἐποίει, στρεβλῶν τοὺς πεφυσημένους ἀσκούς. καὶ δεικνὺς, ὡς ἰσχυρὸς ὁ ἀήρ. καὶ τὰς κλεψύδρας οὐκ εἰσδεχομένας τὸ ὕδωρ, εἰ μή τις ἔξοδον τῷ ἀέρι συγχωρήσειεν. ἀλλὰ πῶς χρὴ τὸ κενὸν ἀναιρεῖν; ὃ βούλεται σημαίνεσθαι διελέγχοντας, οὐχ ὃ λέγουσιν. ὅτι τοίνυν οὐχ οἷόν τε εἶναι διάστημα ἕτερον τῶν σωμάτων καὶ χωριστὸν ἐνεργείᾳ. τοῦτο δεικτέον. ὅπερ ἢ διαλαμβάνειν τὸ πᾶν σῶμα καὶ οὐκ ἐᾷ συνεχὲς εἶναι, ἢ τοῦ παντὸς οὐρανοῦ συνεχοῦς ὄντος, ἔξωθέν ἐστι περιέχον αὐτόν. δύο γὰρ οὗτοι τῆς θέσεως τοῦ κενοῦ τρόποι. ἢ παρεσπάρθαι τοῖς σώμασιν αὐτό, καθάπερ λέγουσι Δημόκριτός τε καὶ Λεύκιππος καὶ ἄλλοι πολλοί. καὶ Ἐπίκουρος ὕστερον. οὗτοι γὰρ πάντες τὴν τοῦ κενοῦ παρεμπλοκὴν αἰτιῶνται τῆς διαιρέσεως τῶν σωμάτων. ἐπεὶ τό γε ἀληθῶς συνεχὲς ἀδιαίρετον κατ᾽ αὐτούς. ἢ κεχωρισμένον καὶ ἀθρόον εἶναι καθ᾽ αὑτὸ περιέχον τὸν οὐρανόν. ὡς πρότερον μὲν ᾤοντο τῶν ἀρχαίων τινές. μετὰ δὲ ταῦτα οἱ περὶ Ζήνωνα τὸν Κιτιέα. Ἐπισκεπτέον τοίνυν ἃ λέγουσιν οἱ συνιστάμενοι τῷ κενῷ. λέγουσι δὲ, ἓν μὲν, ὅτι κίνησις ἡ κατὰ τόπον, οὐκ ἂν εἴη, μὴ συγχωρουμένου τοῦ κενοῦ, κίνησις δὲ κατὰ τόπον φορὰ μέν. αὔξησις. καὶ φθίσις, καὶ πρότερον πῶς οὐκ ἔστι φορά; τὸ γὰρ κινούμενον, εἰ μὴ διὰ τοῦ κενοῦ, ἀνάγκη διὰ τοῦ πλήρους κινεῖσθαι. ἀλλ᾽ εἰ διὰ πλήρους, σῶμα διὰ σώματος κινηθήσεται. καὶ σῶμα ἐν σώματι ἔσται, ὅλον ἐν ὅλῳ. καὶ δύο σώματα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἔσται. εἰ δὲ δύο, διατί μὴ καὶ πλείω. οὐ γὰρ δὴ μᾶλλον νῦν ἐστι πλήρες, ὅτι διπλοῦν γέγονεν. ἢ πρότερον ἦν, ἡνίκα μόνον ὑπῆρχεν. ὁμοίως γὰρ ἦν συνεχὲς καὶ ὁμοίως μέσον καὶ πρὸ τοῦ. ἀλλ᾽ ὅμως ἐδέξατο καὶ ἄλλο. διατί οὖν οὐ πάλιν καὶ ἄλλο. καὶ αὖθις ἄλλο; καὶ οὕτως ἔσται ἐν τῷ σμικροτάτῳ τὸ μέγιστον. πολλὰ γὰρ μικρὰ τὸ μέγα ἐστίν. οὐ

μόνον

Qui uacuum ponebant, quid esse illud putabant

Anaxagoras

Duo modi seu species uacui

Democritus

Leucippus

Epicurus

Zeno

Multae paruitates magnitudinem conflant

οὐ κατὰ θύρας ἀπαντῶσι τῷ πράγματι

alia via quam per ianuam intrantur

i. ἤ. τούτῳ

alludit ad paroemiam ἔπος πρὸς ἔπος

μόνον τοίνυν τὰ ἴσα σώματα ἑαυτῷ, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ ἄνισα δέξεται. πλείω γὰρ ἴσα, πλείω καὶ ἄνισα, ἑτέρως καὶ ἑτέρως διαιρούμενα, γίνεται. ὥστε ἀνάγκη κενὸν εἶναι. ἢ ἐκ κινήσεων διασώζομεν. τοῦτο καὶ Μέλισσος εἶχε τῷ λόγῳ. ἐπειδὴ κενὸν οὐκ ᾤετο, μὴ δὲ κινεῖσθαι τὸ πᾶν ἀπεφαίνετο. ὅτι δὲ μᾶλλον αὔξησις οὐκ ἔστι, μὴ ὄντος κενοῦ, φανερόν. τὴν μὲν γὰρ αὔξησιν δεῖ γίνεσθαι, πανταχῇ προσνεμομένης τῷ αὐξανομένῳ σώματι τῆς τροφῆς. τοῦτο δὲ οὐκ ἂν γένοιτο μὴ πάντη διϊούσης αὐτῆς. ἀδύνατον δ᾽ ἐστὶ σῶμα οὖσαν, δι᾽ ὅλου χωρεῖν τοῦ σώματος. πλὴν εἰ μὴ κενόν τι παρενείροι μὲν τοῖς σώμασιν. οὕτω μὲν οὖν ἐκ τῆς κινήσεως ἐπιχειροῦσιν. ἄλλον δὲ τρόπον ὅτι φαίνεταί τινα συνιόντα καὶ πιλούμενα εἰς ἐλάττονα ὄγκον, μένοντα ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. οἱ γὰρ πίθοι τὸν ἴσον δέχονται οἶνον, καθ᾽ αὑτόν τε, καὶ εἰς ἀσκοὺς ἐμβληθέντα, μετὰ τῶν ἀσκῶν. δῆλον ὡς κενῶν τινων ὄντων ἐν τῷ οἴνῳ, εἰς ἃ σύνεισι καὶ πυκνοῦται ἐκθλιβόμενος ὑπὸ τῆς βίας. μαρτύριον δὲ ποιοῦνται καὶ τὸ περὶ τὴν τέφραν, ἣ δέχεται ἴσον ὕδωρ, ὅσον τὸ ἀγγεῖον κενόν. ὅλως τε οὔτ᾽ ἂν διαιρεῖσθαι τὰ σώματα. οὔτ᾽ ἂν ἀπ᾽ ἀλλήλων διακεκρίσθαι, εἰ μὴ παρενέπιπτε τὸ κενόν. καὶ ἐκώλυεν αὐτὰ πάντα ἀλλήλοις ἑνοῦσθαι. ταύτην γὰρ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι αἰτίαν τῷ κενῷ προσετίθεσαν, οὐκ οἶδ᾽ ὅπως αὐτὸ καὶ εἰσπνεῖσθαι λέγοντες ὑπὸ τοῦ παντὸς, ἔξωθεν περικεχυμένον. ἐπεὶ καὶ τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν μίαν εἶναι διωρισμένην. μᾶλλον δὲ, μὴ δ᾽ ἂν ἀριθμοὺς εἶναι, μὴ τοῦ κενοῦ διακρίνοντος τὰς μονάδας. δι᾽ ὧν μὲν οὖν εἶναι λέγουσιν οἱ τὸ κενὸν εἶναι τιθέντες, ταῦτά ἐστιν. Εἴρηται δὲ καὶ ὅτι μὴ πρὸς ἔπος ἀντιλέγουσιν, οἱ πρὸς τὸ δόγμα ἱστάμενοι. λέγομεν τοίνυν ἡμεῖς πότερον ἔχει τἀληθές. ἀρχὴ δὲ πάσης ζητήσεως τοιαύτης, τί σημαίνει τὸ προκείμενον, ἐξετάσαι. καὶ εἰ μὲν ἓν σημαίνει, τοῦτο ἰδεῖν. εἴτε δυνατόν, εἴτε μή. εἰ δὲ πλείω, τίνα μὲν οἷόν τε. τίνα δὲ, οὔ. καὶ εἰ μηδὲν ὅλως τῶν σημαίνεσθαι φαινομένων, τό γε ἀνυπόστατον τὴν φωνὴν ἐπιδεικνύναι. αὐτῶν οὖν πυθόμεθα τῶν τὸ κενὸν τιθεμένων, ὅτι δοκεῖ τοὔνομα αὐτοῖς τοῦτο σημαίνειν. ἐροῦσι δὲ, οἱ μὲν ἁπλῶς τόπον, ἐν ᾧ μηδέν ἐστιν. πᾶν γὰρ τὸ ὄν, σῶμα ὑπολαμβάνουσιν εἶναι. εἰ δὴ τοῦτο, κενὸν λέγουσιν, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι σῶμα. πᾶν δὲ σῶμα ἁπτὸν κατ᾽ αὐτούς. ἅπαν δὲ ἁπτὸν, βάρος ἢ κουφότητα ἔχει, εὑρίσκεται συλλογιζομένοις, τὸ κενὸν ἐν ᾧ μηδέν ἐστι κοῦφον ἢ βαρύ. τούτοις μὲν οὖν οὕτως ἐκλαμβάνουσιν, ἕπεται καὶ τὴν στιγμὴν κενὸν λέγειν. οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτῇ, οὔτε βαρὺ οὔτε κοῦφόν ἐστιν. εἰ γὰρ καὶ τὸν τόπον προστιθέασι, πλέον ἀνύσουσιν οὐδὲν, ἕως ἂν μὴ διορίζουσιν, εἰ τοιοῦτον λέγουσι τόπον, ἐν ᾧ διάστημά ἐστι δεκτικὸν σώματος ἁπτοῦ. ἄλλοι δὲ διὰ τοῦτο προσθήσουσι τὸ διάστημα, καὶ φήσουσιν εἶναι τὸ κενὸν, διάστημα οὐ πλῆρες αἰσθητοῦ σώματος κατὰ τὴν ἁφήν. τὴν μὲν οὖν στιγμὴν οὕτω γε ἀποφεύξονται. ἀλλ᾽ ἕτερον ἀπορώτερον. εἰ τὸ διάστημα τοῦτο ἢ χρῶμα ἢ ψόφον προσλάβοι, ἢ τινὰ ἄλλην ποιότητα, χωρὶς βάρους ἢ κουφότητος, πότερον ἔτι κενὸν ἐροῦσι τὸ διάστημα, καὶ ἔσται τὸ κενὸν αἰσθητόν, ἢ οὐκ ἔτι. καὶ πῶς ἐπιδέξεται τὸ σημαινόμενον τοῦ κενοῦ. οὐ γὰρ ὂν κενόν. ὅμως οὐ πλῆρές ἐστιν αἰσθητοῦ σώματος κατὰ τὴν ἁφήν. οὐκ ἔστι δὲ ἀδύνατος ὑπόθεσις, εἶναι σῶμα οὔτε κοῦφον οὔτε βαρύ, οὔτε ἁπτὸν ὅλως. τοιοῦτον γὰρ τὸ θεῖον ἐπιδειχθήσεται. εἴπερ οὖν εἴη τι τοιοῦτον ἐν τόπῳ, κενὸς ὁ τόπος ὑπάρξει, καίτοι σῶμα ἔχων ὁρατόν. ἕτεροι τοίνυν ἵνα μὴ δὲ τούτῳ περιπίπτωσιν, ἄλλον τρόπον ἐξηγήσονται τὸ κενόν, διάστημα ἐν ᾧ μὴ τόδε ἐστὶν ἐνεργείᾳ. τουτέστιν ἐν ᾧ μηδὲν ὅλως σῶμά ἐστι. μὴ δὲ φύσις σωματική. μήτε ἁπτὴ μήτε κατ᾽ ἄλλην τινὰ αἴσθησιν αἰσθητή. τούτοις δὲ ἀκολουθεῖ καὶ μέντοι, καὶ λέγουσι τὴν ὕλην εἶναι τὸ κενόν. αὕτη γὰρ οὐδέν ἐστιν ἐνεργείᾳ σῶμα. οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ τόπον τὴν ὕλην ποιοῦσιν. ἄμεινον μὲν οὖν τῶν ἄλλων συνίασιν οὗτοί γε τοῦ σώματος. τὸ μέντοι καὶ τὴν ὕλην κενὸν ποιεῖν, πάνυ μέμψαιτο ἄν τις αὐτῶν. ἡ γὰρ ὕλη οὐ χωριστὴ τῶν πραγμάτων, εἰ μὴ τῷ λόγῳ. τὸ κενὸν δὲ ζητοῦσιν εἶναι χωριστὸν κατ᾽ ἐνέργειαν. καὶ τοῦτο δὲ αὐτῶν παρείασιν. ὅμως οὐδὲ κατ᾽ αὐτὴν τὴν δόξαν, οἷόν τε εἶναι κενόν. ἤδη μὲν οὖν ἐξήτασται ἡμῖν ὁ λόγος ὅτε γε τὸν τόπον ἐδείκνυμεν οὐκ ὄντα διάστημα τῶν σωμάτων κεχωρισμένων, τότε ὅτι μὴ δὲ τὸ κενὸν οἷόν τε εἶναι συναπεδείκνυμεν. εἰ γὰρ ἀδύνατον εἶναι διάστημα δίχα σώματος. οὔτε τόπος ἐστὶ διάστημα, ὃ οἷόν τε χωρίζεσθαι τῶν σωμάτων. οὔτε μὴν διάστημα ἤδη κατ᾽ ἐνέργειαν τῶν σωμάτων κεχωρισμένον. τὸ γὰρ κενὸν καὶ ὁ τόπος τοῖς οὕτως αὐτὸν τιθεμένοις, ἐπινοίᾳ μόνον ἀλλήλων διοίσουσιν, ὥσπερ εἰρήκαμεν. καὶ τὸν μὲν τόπον, ὅταν ἤδη δέξηται σῶμα, νοοῦμεν. τινὸς γὰρ ὁ τόπος. τὸ δὲ κενὸν, ὅταν μήπω δέξηται σῶμα. ἐπεὶ τό γε εἶναι διαστήμασι τῶν σωμάτων τῇ φύσει κεχωρισμένοις ἀμφοῖν κατ᾽ αὐτοὺς, ὁμοίως ὑπάρχει. ἐξήρκει μὲν οὖν ἴσως κἀκεῖνα. δεικτέον δ᾽ ὅμως καὶ νῦν. ὅτι μηδὲν τοιοῦτον κενὸν οἷόν τε ὑπάρχειν, μήτε ἀθρόον, μήτε ἐγκεχυμένον τοῖς σώμασιν, ὥσπερ τὰ λεπτομερέστερα σώματα τοῖς παχυτέροις, καθάπερ τὸν ἀέρα ἐπιδεικνύουσιν, οἱ κενὸν αὐτὸν ὑπολαμβάνοντες. οἱ μὴ δὲ τοῦτο ἴσασιν, ὅτι τὸ κενὸν οὐ σῶμα, ἀλλὰ διάστημα σώματος βούλεται εἶναι. διὰ τοῦτο γὰρ ἔδοξε καὶ τὸ κενὸν ἀναγκαῖον ὡς καὶ ὁ τόπος, τοῖς διάστημα αὐτὸν τιθεμένοις, ὅτι ἀεὶ δεῖ χώραν τινὰ εἶναι τοῦ σωματικοῦ. ἄμφω παράγουσι καὶ ἄμφω κατασκευάζουσιν ἐκ τῶν αὐτῶν ὁρμώμενοι. ἀπὸ γὰρ τῆς

De Vino

De Cinere

Pythagorei

coeleste. herm.

κινήσεως τῶν σωμάτων καὶ οἱ τὸν τόπον φάσκοντες εἶναι διάστημα παρὰ τὰ ἐμπίπτοντα σώματα, καὶ οἱ τὸ κενὸν τοιοῦτον· αἴτιον γὰρ τῆς κινήσεως τίθεται τὸ κενόν, οὐχ ἁπλῶς· ἀλλ' οὕτως αἴτιον, ὡς χώραν τινά, ἐν ᾗ κινεῖται τὰ σώματα· τοῦτο δὲ ἂν εἴη ταυτὸν τῷ λέγειν, ὡς τόπον αἴτιον εἶναι τὸ κενόν. εἰ γὰρ μὴ σῶμά φασι δέχεσθαι σώματος· καὶ ὅσα εἴρηται πρότερον. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐκ τῆς κινήσεως μάλιστα οἷόν τε κατασκευάζεσθαι τὸ κενόν, τοῦτον αὐτῶν πρῶτον ἐξετάζομεν τὸν λόγον. ὅλως μὲν οὖν ἁπάσης κινήσεως αἴτιον οἴεσθαι τὸ κενόν, οὔτε πιθανόν, οὔτε λέγουσιν. οὐ γὰρ καὶ ἀλλοίωσις τόπου προσδεῖται· ἀλλὰ τοῦτο καὶ Μέλισσον ἔλαθεν. ἀλλ' οὐδὲ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως· δύναται γὰρ ἀντιμεθίστασθαι ἀλλήλοις τὰ σώματα, καὶ κινεῖσθαι κατὰ τόπον ἀμείβοντα τοὺς ἀλλήλων τόπους, καὶ μὴ προσδεόμενα κενοῦ διαστήματος κεχωρισμένου. ὁρῶμεν γὰρ καὶ τὸ ὕδωρ μὴ προσεπιλαμβανόμενον, μήτε διάστημα, μήτε τόπον, ὅμως οὐ κωλύεται κινεῖσθαι, τῶν μορίων ἀλλήλοις ἀντιμεθισταμένων, ὥσπερ ἐν ταῖς δίναις. τίς οὖν ἐνταῦθα τοῦ κενοῦ χρεία, ἵνα μὴ σῶμα διὰ σώματος χωρήσῃ; ὃν γὰρ εἶχε τόπον τουτὶ τὸ μόριον ἐν τῷ ὕδατι, τοῦτον ἔχει τὸ ἕτερον νῦν. Δεύτερον τοίνυν ἔλεγον εἰ πυκνοῦται τὰ σώματα, ἔστι κενόν. συνιέναι γὰρ εἰς ἑαυτό. καὶ τοῦτο ψεῦδος. πυκνοῦται γὰρ ἐκθλιβομένου τοῦ λεπτοῦ σώματος, καὶ οἷον ἐκπυρηνίζοντος. οἷον ὕδωρ μὲν πιλοῦται, ἀέρος ἐκπυρηνιζομένου· καὶ ἀὴρ δέ, πυρός· γῆ δέ, ὕδατος. ἐγκέκραται γὰρ ἀεὶ λεπτότερόν τι τῷ παχυτέρῳ. διὸ πυρὸς πίλασις οὐκ ἔστι. Τρίτον φησὶν εἰ αὔξησίς ἐστιν, καὶ διάστημα. σῶμα γὰρ οὐ χωρεῖ διὰ σώματος. εἰ μὲν οὖν αὔξησιν λέγουσιν πᾶσαν μεγέθους ἐπίδοσιν, ἀπιθάνως ψεύδονται πάνυ· πολλὰ γὰρ αὔξεται εἰς πλείονα ὄγκον, μὴ δὲ προσθήκης τινὸς αὐτοῖς γινομένης, ὡς καὶ τὸ ὕδωρ ἡνίκα ἂν εἰς ἀέρα μεταβληθῇ. ἐνταῦθα ὁ μὲν ὄγκος αὔξεται, σῶμα δὲ οὐ προστίθεται. εἰ δὲ τὴν κυρίως τὴν ἐκ τῆς τροφῆς, οὐκέτι ὑπ' ἄλλων. ἀλλὰ τοῖς αὐτῶν πτεροῖς ἁλίσκονται τοῦ λόγου. ὅλως γὰρ ὁ περὶ τῆς αὐξήσεως λόγος αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπιλυμαίνεται. ἵνα γοῦν λύσῃ κοινὴν ἀπορίαν, τὸ κενὸν εἰσάγειν ἐπιχειρῶν, ὅταν φαίνηται καὶ εἰσαχθέντος μηδὲν περαίνων, τὴν χρείαν αὐτοῦ διαβάλλει. βούλεται γὰρ σώζειν τὴν αὔξησιν, τὰς ἐπιφερομένας ἀπορίας διαφυγών. φυλάττει δὲ αὐτὰς μᾶλλον, ἢ φυλάττεται. εἰ γὰρ δι' οὔσης διὰ τοῦ κενοῦ τῆς τροφῆς, πρόσκρισις γίνεται τῷ λοιπῷ σώματι. ὅρα δέ πως ταῦτα ἀπορεῖν ἔνεστιν. ἢ γὰρ οὐ πάντῃ γίνεται ἡ προσθήκη τῷ σώματι, ἀλλὰ κατὰ μόνα τὰ κενά. καὶ οὐκ ἔστιν αὔξησις τοῦτο. ἢ εἰ πάντῃ, τῶν δυοῖν θάτερον ἀναγκαῖον. ἢ πάντῃ κενὸν εἶναι τὸ σῶμα, ἢ σῶμα χωρεῖν διὰ σώματος. ἢ, εἴπερ ἄτοπα ταῦτα, πάλιν θάτερον τοῖν δυοῖν, ἢ τὴν τροφὴν εἶναι κενόν. ἢ μηδαμῶς αὔξησιν εἶναι. ἆρά σοι προὔργου τι πεποιηκέναι δοκοῦσιν οἱ τὸ κενὸν εἰσάγοντες πρὸς τὴν ἀπορίαν, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοὺς καταβάλλειν; φάσκοντες μὲν γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι διὰ τὴν αὔξησιν τὸ κενόν, μὴ σώζοντες δὲ αὐτὴν εἰ καὶ τοῦτο παραδεξαίμεθα. Ταῦτα δὲ καὶ περὶ τῆς τέφρας ἀπομένει ὁ λόγος. ἢ γὰρ ἔλαττον ἐχρῆν εἶναι τὸ ὕδωρ, τὸ μετὰ τὴν τέφραν ἐμβαλλόμενον τῇ κύλικι. ἐπειδὴ καὶ τὰ κενὰ ἐλάττω, τὰ μετὰ τῆς τέφρας τῶν πρὸ τοῦ· ἢ εἴπερ ἴσον. τοῦτο γοῦν ὡς ἄπορον λέγεται, ἀνάγκη διὰ τῆς τέφρας χωρεῖν τὸ ὕδωρ, ὅλον δι' ὅλης. ὃ πάνυ καλῶς ποιοῦντες, οὐ παραδέχονται. ὅλως δὲ οὐδ' ἀπόδειξις τοῦτο. οὐ γὰρ πῶς ἐστιν κενὸν ἐπιδεικνύουσιν· ἀλλὰ πρὸς ἄπορον ἱστάνται, ὃ μὴ δὲ αὐτοὶ διορθοῦνται. ταῦτα μὲν οὖν ὅπως δεῖ λύειν, εἰρήσεται. καὶ τοῦ κενοῦ χωρίς. νῦν δὲ ἐπειδὴ μάλιστα κινήσεως αἴτιον τὸ κενὸν ὑπολαμβάνουσιν, αὖθις τοῦτο ἐπισκεψόμεθα. καὶ ἐπειδὴ τινὲς μὲν αὐτὸ ἐν τοῖς σώμασι καταμιγνύουσι. τινὲς δὲ ἀθρόον κεχωρισμένον ποιοῦσιν, πρῶτον τοῦτο ἐξετάσομεν, εἰ τὸ τοιοῦτον κενόν, λέγω δὲ τὸ κεχωρισμένον, δύναται κινήσεως αἴτιον εἶναι. ἄτοπον δὲ δὴ τὸ λέγειν κενὸν αἴτιον εἶναι κινήσεως, ὁρῶντα ἑκάστου τῶν ἁπλῶν σωμάτων, τὴν οἰκείαν φύσιν τῆς κινήσεως αἰτίαν οὖσαν. ἑκάστου γὰρ ἐστι φύσει φορά τις ἰδία. πυρὸς μὲν γάρ, ἐπὶ τὸ ἄνω. γῆς δέ, ἐπὶ τὸ κάτω. τὸ κενὸν δὲ πῶς αἴτιον τοῦ ἄνω ἢ κάτω κινεῖσθαι. ἀδιάφορον δὲ πανταχῇ τὸ κενόν. ὥστε ἡνίκα ἂν ἐν αὐτῷ τεθῇ τὰ σώματα. ἢ πανταχοῦ δεῖ αὐτὰ φέρεσθαι ἢ πανταχοῦ μένειν. καὶ μονῆς αἴτιον μᾶλλον εἶναι τὸ κενόν, ἢ κινήσεως. οὗτος ὁ λόγος ἁρμόζει καὶ πρὸς τοὺς ποιοῦντας διάστημα τὸν τόπον κεχωρισμένον. πῶς γὰρ ἐπὶ τὸν οἰκεῖον τόπον οἰσθήσεται ἕκαστον τῶν φυσικῶν σωμάτων, ἢ πῶς ἐν αὐτῷ μένει, δεικτέον αὐτοῖς. ἡμεῖς μὲν γὰρ τὸ πέρας τοῦ περιέχοντος λέγοντες, ἐφελκόμεθα τῇ συγγενείᾳ, καθὰ προείρηται. τὸ δὲ διάστημα ἀδιάφορον πανταχοῦ. τί γοῦν διοίσει τὸ ἄνω τοῦ κάτω. νῦν μὲν γὰρ ἐπειδὴ τὰ σώματα διαφέρει, τὰ ἄνω ὄντα τῶν κάτω, καὶ τὰ πέρατα αὐτῶν διαφέρει οἷς περιέχει τὰ συγγενῆ. οὐ γὰρ καθ' αὑτὰ τὰ πέρατα ποιοῦμεν τοὺς τόπους, ὡς τὴν μαθηματικὴν ἐπιφάνειαν. ἀλλὰ τὴν ἐν φυσικῷ σώματι καὶ ἀχώριστον. οἱ δὲ τὸ διάστημα λέγοντες, εὐθὺς χωριστὸν αὐτὸ βούλονται εἶναι τῶν φυσικῶν καὶ ἁπλῶν σωμάτων. οὐδὲν οὖν διοίσει τὸ ἐν πυρί, τοῦ ἐν ὕδατι. οὐδὲ γὰρ ἀπολαύει τι τοῦ σώματος. ἀλλ' ἔστι καθ' αὑτό, καθάπερ δὴ καὶ τὸ κενόν, εἴπερ ἐστιν. εἴρηται γοῦν ὅτι τὸ κενὸν οὐδὲν ἄλλο, ἢ τόπον ἡγοῦνται, οἱ τὸ διάστημα παράγοντες εἰς τὸν τόπον. εἰ οὖν τοῦτο μὴ αἴτιον κινήσεως, τὸ διάστημα ἀναίτιον. ὁμοίως καὶ τὸ κενόν. κα-

θάπερ γὰρ ἄλληλα συνεισάγει. οὕτως ἀλλήλοις καὶ συναπόλλυται. προστίθησι δὲ Ἀριστοτέλης ὅτι τῷ διαστήματι λέγοντι τὸν τόπον, ἕπεται καὶ τὰ μόρια καθ' αὑτὰ ποιεῖν ἐν τόπῳ. τοῦτο δὲ προλαβόντες ἡμεῖς ἐν τοῖς περὶ τοῦ τόπου, τί ἂν πάλιν λέγωμεν. Συμβαίνει δὲ τοῖς λέγουσιν, ἀναγκαῖον εἶναι κενόν, εἴπερ ἔστι κίνησις, τοὐναντίον μᾶλλον, ἐάν τις ἐπισκοπῇ, μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖσθαι μηδέν, ἂν ᾖ κενόν. ὥσπερ γὰρ λέγουσιν τινές, διὰ τὸ ὅμοιον τοῦ περιέχοντος τὴν γῆν ἠρεμεῖν, τοῦτο ἀκολουθεῖ καὶ τοῖς τὸ κενὸν τιθεμένοις. οὐ γὰρ ἐστιν οὐ μᾶλλον ἢ ἧττον κινήσεται. ᾗ γὰρ κενόν, οὐκ ἔχει διαφοράς. ἔπειτα ὅτι πᾶσα κίνησις ἢ βίᾳ, ἢ κατὰ φύσιν. ἀνάγκη δὲ εἴπερ ᾖ βιαία, πρώτην εἶναι τὴν κατὰ φύσιν. ὑστέρα γὰρ αὕτη ἐκείνης. καὶ ἐκτροπή. οὐδὲ γὰρ ἂν βίαιος εἴη καὶ παρὰ φύσιν, μὴ τῆς κατὰ φύσιν ἀντικειμένης. ἂν τοίνυν ἐπιδείξωμεν μὴ σωζομένην τὴν κατὰ φύσιν ἐν τῷ κενῷ, δῆλον ὡς οὐδὲ ἄλλη τις τῶν παρὰ φύσιν σωθήσεται. ἀλλὰ μήν, φύσει πῶς ἔσται, μὴ δὲ μιᾶς οὔσης διαφορᾶς ἐν τῷ κενῷ καὶ ἀπείρῳ. καθὸ μὲν γὰρ ἄπειρον λέγουσιν, ἀναιροῦσι τὸ ἄνω καὶ κάτω, καὶ ὅλως τὸ μέσον καὶ ἔσχατον, ἐφ' ἃ κατὰ φύσιν ἡ κίνησις τοῖς σώμασιν τοῖς φυσικοῖς. καθὸ δὲ κενόν, πᾶσαν αὐτοῦ διαφορὰν ἀφαιροῦσιν. ὥσπερ γὰρ τοῦ μηδενὸς οὐδεμία ἐστὶ διαφορά, οὕτω καὶ τοῦ κενοῦ. τὸ γὰρ κενὸν μὴ ὄντι καὶ στέρησιν λέγει Δημόκριτος. ὥσπερ εἰ κατὰ φύσιν κίνησις διαφορᾶς δεῖται τοῦ περιέχοντος. αὕτη δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ κενῷ, οὐδ' ἂν ἡ παρὰ φύσιν κίνησις εἴη. μὴ οὔσης δὲ ταύτης, οὐδ' ἂν ἄλλη τις τῶν μετὰ ταύτην ὑπάρχοι. οἴχεται οὖν ἡ κίνησις, εἰ τὸ κενὸν εἴη. καὶ ἀληθὲς ἄρα τὸ εἰρημένον. ὡς εἴπερ ἔσται κίνησις, ἀναιρετέον τὸ κενόν. οὐκ εἰσακτέον. ἐξήρκει μὲν οὖν καὶ οὕτως ἀπελέγξαι τὴν παρὰ φύσιν κίνησιν μὴ σωζομένην, ἐκ τοῦ μὴ σώζεσθαι τὴν κατὰ φύσιν. Τυγχανέτω δὲ καὶ καθ' αὑτὸ λόγου τινός. πᾶσα γὰρ ἡ παρὰ φύσιν κίνησις ἢ παρόντος καὶ βιαζομένου τοῦ κινοῦντος γίνεται, ἢ ἀφισταμένου, καὶ οὐχ ἑπομένου τοῦ τὴν ἀρχὴν ἐνδόντος, ὡς ἐπὶ τῶν ῥιπτούντων καὶ τοξευόντων. σώζεται δὲ αὐτῶν οὐδέτερα. οὐδὲ γὰρ ῥίψεις ἔχοι ἂν εὔλογον αἰτίαν. νῦν μὲν γὰρ κινεῖται, τοῦ ῥίψαντος καὶ ὤσαντος οὐχ ἑπομένου. ἢ τῷ ἀντιπεριίστασθαι τὸν ἀέρα τὸν πρὸ τοῦ ῥιπτομένου σώματος ὑπὸ τῆς ῥύμης. καὶ γίνεσθαι κατόπιν ἐπωθοῦντα μέχρι τοσούτου, μέχρις ἂν ἡ ῥύμη χαλασθῇ. εἴτε κατακλυσθῇ. ἢ τῷ τὸν ἀέρα αὐτὸν ὠθεῖν. οἷον συνωθούμενον τῷ βληθέντι, ἐπισυρρυέντος αὐτῷ τοῦ μετ' αὐτὸν ἀέρος ἀθρόου. εὐκίνητος γὰρ ὤν, εἰ μόνον ἀρχῆς λάβοιτο, πρόεισιν ἐπὶ πλεῖστον, τὴν ἐνδοθεῖσαν κίνησιν διαφυλάττων. καὶ θᾶττον κινούμενος κίνησιν, τῆς τοῦ ὠσθέντος φορᾶς, ἣν φέρεται κατὰ φύσιν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον τόπον. τούτων δὲ οὐδὲν ὑπάρχει λέγειν ἐν τῷ κενῷ. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς παρόντος τοῦ βιαζομένου, καὶ οἷον ὠθοῦντος, ἢ ἕλκοντος. αὐτὸ γὰρ ἐκεῖνο τὸ βιαζόμενον, πῶς κινεῖται. πότερον κατὰ φύσιν, ἢ παρὰ φύσιν. ἕξει γὰρ πάλιν τὸ αὐτὸ ἄτοπον. ἔτι οὐδεὶς ἄν, ἔχοι εἰπεῖν διατί κινηθέν, στήσεταί που. τί γὰρ μᾶλλον ἐνταῦθα, ἢ ἐνταῦθα. εἰ δὲ ἐνταῦθα, διατί οὐ πανταχοῦ. ὥστε ἠρεμήσει. ἢ γὰρ ἀεὶ ἔσται ἀναγκαῖον, ἢ ἀεὶ φέρεσθαι. ἀλλ' ἴσως ἐμποδιεῖ τι τῇ κινήσει, τὸ κρεῖττον καὶ ἰσχυρότερον. μεταβήσεται δὲ πάλιν ἐπὶ τοῦτο ὁ λόγος. τοῦτο γὰρ τὸ κρεῖττον, πότερον ἕστηκεν, καὶ διατί ἐνθάδε καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ. ἢ κινεῖται, καὶ πῶς κινεῖται. ἢ πῶς ἐμποδιεῖ. ἔτι φασὶν αὐτοὶ διὰ μὲν τοῦ πλήρους μηδὲν κινεῖσθαι. μὴ γὰρ ὑπείκειν. διὰ τοῦ κενοῦ δὲ ὡς οὐκ ἔχοντος ἀντιτυπίαν οὐδὲ κωλύοντος. οὕτω γὰρ καὶ δι' ἀέρος μὲν μᾶλλον κινεῖσθαι, ἐπειδὴ μᾶλλον ἐγγὺς τοῦ κενοῦ. ἧττον δι' ὕδατος. διὰ γῆς δὲ οὐκέτι. ἐν κενῷ δὲ ἀπείρῳ οὐκ ἔστιν εἰκτικώτερον οὐδὲν ἄλλο ἄλλου. ὥστε πάντῃ ὁμοίως οἰσθήσεται. τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς περὶ Χρύσιππον ῥητέον. διατί ὁ κόσμος οὐκ εἰς ἄπειρον οἰσθήσεται, φερόμενος ἐπὶ πᾶν τοῦ κενοῦ μέρος ὁμοίως. ἢ διὰ τί ἐνταῦθα μὲν βούλονται στηρίζειν αὐτόν. πρὸς μὲν γὰρ τὸ μὴ διασπᾶσθαι ἀρκείτω ἡ συνέχουσα ἕξις. πρὸς δὲ τὸ ὅλον μετὰ τῆς συνεχούσης ἕξεως ἐνταῦθα μένειν, τί ἂν ποιοῖ. Ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν, ὅτι οὐκ ἔστιν κίνησις ἐν κενῷ. ἀναιρεῖται γὰρ τό, θᾶττον καὶ βραδύτερον ἐν κινήσει, πρᾶγμα ἐναργές, καὶ οὐδὲ λόγου δεόμενον. ὁρῶμεν γὰρ τῆς ἀντιταχοῦς κινήσεως τοῖς ὁμογενέσι σώμασιν καὶ ὁμοίαν ἔχουσιν τὴν ῥοπήν, ἐπὶ τὸ κάτω, ἢ ἐπὶ τὸ ἄνω. δύο οὔσας αἰτίας, εἰ καὶ τὰ σχήματα ταὐτὰ εἴη. ἢ γὰρ τὸ διαφέρειν τὸ δι' οὗ κινεῖται. οἷον, εἰ τὸ μὲν δι' ὕδατος φέροιτο. τὸ δέ, διὰ βορβόρου. ἢ τὸ μέν, δι' ὕδατος. τὸ δέ, δι' ἀέρος. ἢ τὸ μέν, διαμένοντος. τὸ δὲ διαντικινουμένου. ἀνακρουόμενον γὰρ ὑπὸ τούτου, βράδιον κινεῖται. ἢ τῷ τὸ βάρος αὐτὸ μὴ ἴσον εἶναι τῶν φερομένων. καὶ γὰρ ἂν τἆλλα πάντα ταὐτὰ ὑπάρχῃ, θᾶττον τὸ βαρύτερον κινηθήσεται. οἷον, εἰ σφαῖρα χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου δι' ἀέρος ἄμφω κινοῖντο, ἀλλ' αὕτη μὲν ἡ διαφορὰ ἀναβεβλήσθω. λόγου γὰρ τεύξεται κατ' ἰδίαν. ἀλλ' ὅταν γε τὸ μέν, παχύτερον ᾖ. τὸ δέ, λεπτότερον τῶν σωμάτων δι' ὧν φέρεται τὸ κινούμενον, σκεπτέον τὸ συμβαῖνον. τὸ γὰρ ἴσον βάρος. εἰ καὶ τὸ σχῆμα ταυτὸ ἔχοι, διὰ τοῦ λεπτοτέρου θᾶττον δίεισιν ἢ παχυτέρου. λέγω δὲ τὸ ἴσον διάστημα. οὐ γὰρ ὁμοίως εὐδιαίρετον ὕδωρ ἀέρι. οἷον, ἔστω σφαῖρα χρυσοῦ, καὶ κινείσθω δι' ἀέρος τε καὶ ὕδατος σταδιαίαν γραμμήν. ᾧ θᾶττον δὴ κινηθήσεται διὰ τοῦ ἀέρος ἡ σφαῖρα. καὶ τοσούτῳ θᾶττον, ὅσῳ περ ἀὴρ λεπτότερος τοῦ ὕδατος ᾖ. ἔσται δὲ καὶ τῶν χρόνων

ἀναλογίαν, οὓς κινεῖται ἡ σφαῖρα, πρὸς τὰ σώματα δι' ὧν κινεῖται. ὡς γὰρ ὕδωρ πρὸς ἀέρα ἔχει, οὕτως ὁ χρόνος ἐν ᾧ δι' ὕδατος κινεῖται, πρὸς τὸν χρόνον ἐν ᾧ δι' ἀέρος. ὅσῳ γὰρ μανώτερον καὶ λεπτότερον ἀὴρ ὕδατος, τοσοῦτον ὁ χρόνος ἐλάττων τοῦ χρόνου. καὶ ἀνάπαλιν ἀρχόμενος τῆς ἀναλογίας ὁμοίως ἔχει. ὡς γὰρ ὁ χρόνος πρὸς τὸν χρόνον, οὕτως πρὸς τὸ σῶμα τὸ σῶμα. τούτων οὖν κειμένων, φανερὸν ὅτι τὸ κενὸν οὐδένα λόγον ἔχει πρὸς τὸ πλῆρες, ᾧ ὑπερέχει αὐτοῦ κατὰ τὴν λεπτότητα. οὐδὲ γάρ ἐστι σῶμα ὅλως. ὁ δ' ὡς τὸ σῶμα πρὸς τὸ κενὸν ἔχει, οὕτω καὶ ὁ χρόνος ἐν ᾧ διὰ σώματος κινεῖται ταὐτὸ διάστημα, πρὸς τὸν χρόνον ἐν ᾧ διὰ τοῦ κενοῦ. τὸ δὲ σῶμα πρὸς τὸ κενὸν οὐκ ἔχει λόγον, οὐδὲ ὁ χρόνος ἕξει πρὸς τὸν χρόνον. ἀλλὰ παντὸς χρόνου πεπερασμένου πρὸς πάντα χρόνον ἐστὶ λόγος, πρὸς ὃν ἄρα οὐκ ἔσται λόγος, οὐδὲ χρόνος ἐστίν. οὐκ ἄρα ἐν χρόνῳ διὰ τοῦ κενοῦ κινηθήσεται. οὐδὲ κινηθήσεται ἄρα. πᾶσα γὰρ κίνησις ἐν χρόνῳ. ἵνα γὰρ μᾶλλον δῆλον γένηται τὸ λεγόμενον, ὑποκείσθω τὸ αὐτὸ βάρος ἐν ὥρᾳ μιᾷ δι' ἀέρος λεπτοτάτου σταδιαῖον κινεῖσθαι διάστημα. διὰ τοίνυν τοῦ κενοῦ τὸ στάδιον τοῦτο ἐν πόσῳ κινηθήσεται χρόνῳ. εἰ γὰρ ἐν ἡμίσει, καὶ διπλασίων ὁ χρόνος τοῦ χρόνου. καὶ ὁ ἀὴρ ἔσται διπλασίων παχύτερος τοῦ κενοῦ. καὶ εἰ ἐν τῷ τριτημορίῳ τῆς ὥρας, καὶ εἰ δεκατημορίῳ, καὶ εἰ μυριοστῷ, παραπλήσιον τὸ ἄτοπον. οὐδένα γὰρ ἔσται λόγον εὑρεῖν τοῦ σώματος πρὸς τὸ κενόν. ἀλλὰ παντὸς ὑπερβάλλει τοῦ λαμβανομένου. εἰ γὰρ δή τις βιάζοιτο, διὰ τοῦ κενοῦ κινεῖσθαι ἐν χρόνῳ τὸ βάρος, ὅρα καὶ ἄλλο τι ἄτοπον. κινείσθω γὰρ διὰ τοῦ κενοῦ τὸ σταδιαῖον μέγεθος ἐν ὥρᾳ μιᾷ. κινηθήσεται τοίνυν αὐτὸ δι' ἀέρος ἐν πλείονι χρόνῳ. κινείσθω λόγου χάριν ἐν δυσὶν ὥραις. δῆλον οὖν ὡς ἐν ὥρᾳ μιᾷ μόριόν τι κινηθήσεται. κινείσθω τὸ ἡμιστάδιον τοῦ ἀέρος ἐν ὥρᾳ μιᾷ, ἐν ἴσῳ ἄρα χρόνῳ διά τε πλήρους καὶ διὰ κενοῦ κινηθήσεται. εὐθὺς μὲν δὴ καὶ τοῦτο ἄτοπον. ἔσται δὲ καὶ ἕτερον ἀτοπώτερον. τὸν γὰρ αὐτὸν ἕξει λόγον τὸ πλῆρες πρὸς τὸ πλῆρες, τὸ ἡμιστάδιον τοῦ ἀέρος πρὸς τὸ στάδιον. καὶ τὸ κενὸν στάδιον, πρὸς τὸ πλῆρες στάδιον τοῦ ἀέρος. ἐπείπερ καὶ ὁ χρόνος ἐν ἀμφοῖν τῆς κινήσεως ἔν τε τῷ σταδιαίῳ κενῷ καὶ ἡμισταδίῳ ἀέρι, τουτέστιν ἡ ὥρα, πρὸς τὸν χρόνον τῆς κινήσεως τὸν ἐν τῷ σταδιαίῳ ἀέρι. λέγω δὲ τὰς δύο ὥρας. ταῦτα μὲν οὖν σφόδρα ἀποδεικτικῶς προσηπόρησεν Ἀριστοτέλης τοῖς κινεῖσθαί τι διὰ τοῦ κενοῦ τιθεμένοις. ὃ δὲ προστίθησι τούτοις, οὔτε πάντη ἀληθὲς, καὶ ὄχλον ἂν παράσχοι πάνυ ἀσαφῶς εἰρημένον. τοῦτο μὲν οὖν ὅτῳ σχολή ἐστιν, ἐκ τῶν ἐξηγήσεων ἀναλέξεται. ὄντων δὲ οὕτως ἀτόπων τῶν ἀκολουθούντων τῇ τοῦ κενοῦ θέσει, τὴν ὑπόθεσιν ἀναιρετέον, ἣ ταῦτα ἕπεται. ἡ δὲ αἰτία φανερὰ τῆς ἑπομένης ἀτοπίας ἐστίν. ἐπειδὴ γὰρ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ, ἀνάγκη καὶ τῆς ἐν τῷ κενῷ κινήσεως εἶναί τινα χρόνον. ἀλλὰ παντὸς χρόνου πρὸς πάντα χρόνον, ἂν ὦσι πεπερασμένοι, λόγος ἐστὶν ὁ αὐτός. ἆρα ἔσται καὶ τοῦ κενοῦ πρὸς τὸ πλῆρες, ὃν οἱ χρόνοι πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν, ἐν οἷς τι διὰ τοῦ κενοῦ, καὶ διὰ τοῦ πλήρους κεκίνηται ἴσον διάστημα. αὕτη μὲν οὖν οὕτω τῆς ἀνισοταχοῦς κινήσεως ἡ αἰτία παραπόλλυται τοῖς τὸ κενὸν τιθεμένοις. καὶ ἑτέρα δὲ ὁμοίως, ἡ περὶ τὴν διαφορὰν τῶν δι' ὧν φέρεται. οὐ γὰρ δίεισι τὸ μὲν τοῦ κενοῦ μᾶλλον, τὸ δὲ, ἧττον κινεῖσθαι. τίς γὰρ κενοῦ κίνησις γένοιτο ἄν; ἴδωμεν δὲ καὶ τήν γε τοῖς βαναύσοις γνώριμον, διασώζουσι. καὶ γὰρ χαλκοτύποι καὶ σιδηρεῖς καὶ χρυσοχόοι καὶ μάγειροι, καὶ ναῦται, καὶ ἁλιεῖς καὶ ἁπλῶς οἱ τὴν θάλασσαν ἐργαζόμενοι, ὅταν ἢ φυτάλιον ἕλκωσιν ἢ δίκτυα χαλῶσιν ἢ βυθίζουσι τὰς ἀγκύρας, καὶ συμβαίνει τοῖς μὲν, θᾶττον. τοῖς δὲ, σχολαιότερον φέρεσθαι κάτω, οὐκ ἀποροῦσιν ἀποκρίσεως, εἰ πύθοιο παρ' αὐτῶν, πῶς διὰ τῆς αὐτῆς θαλάσσης, τὸ ἴσον βάθος, ὅμοιον ἔχουσα τὸ σχῆμα ἥ τε δεκατάλαντος ἄγκυρα, καὶ ἡ τετράλαντος, οὐ κατὰ τὸν ἴσον φέρονται χρόνον. ἀλλὰ τῆς μὲν, θᾶττον αἰσθάνονται προσερειδομένης τῷ βυθῷ, τῆς δὲ, βράδιον. ἐροῦσι γὰρ ἐπιγελάσαντες οἶμαι, ὅτι τὰ δέκα, τῶν [illegible] ἐστὶ βαρύτερα. ταύτην τοίνυν οὐχ ἕξουσιν ἡμῖν οἱ πάνσοφοι οὗτοι τὴν αἰτίαν ἀποδιδόναι. ἀλλ' ὅταν ἐν τῷ κενῷ κινῶνται μόλιβδον τε σφαῖρα καὶ κισήρεως, ἢ κινεῖσθαι ἰσοταχῶς ἐροῦσιν αὐτάς, ἢ τοῦ γε θᾶττον τὴν μολιβδίνην κινεῖσθαι, τίνα ἕξουσιν λόγον. ἐν μὲν γὰρ τοῖς πλήρεσιν ἐξ ἀνάγκης θᾶττον φέρεσθαι τὸ βαρύτερον. μᾶλλον γὰρ διαιρεῖ τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν τῇ δυνάμει, ἄν τε ὕδωρ ἄν τε ἀὴρ ᾖ, δι' οὗ φέρεται. ἐν δὲ τῷ κενῷ τί πλέον ἕξει τάχους μόλιβδος τοῦ φελλοῦ. εἴκει γὰρ ἀμφοτέροις ὁμοίως. μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἴκει. καὶ γὰρ τοῦτο τῶν ματαίων ἐστίν. ἀνῄρηται οὖν τὸ βαρύτερον καὶ κουφότερον, καὶ πάντα ἰσοταχῶς κινηθήσεται. ὥστ' εἰ ταῦτα ἀδύνατα, τὴν ὑπόθεσιν παραιτητέον, δι' ἣν ταῦτα συμβαίνει. ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ σχήματα τῶν κινουμένων τῆς κινήσεως διαφορὰν φυλάττουσι μόνην. ζητεῖται γὰρ διατί πλατὺς σίδηρος ἢ μόλιβδος ἐπιπολάζει τῷ ὕδατι. στρογγύλος δ' οὐκέτι. οὐδὲ μακρὸς κἂν πάνυ σμικρότατος ᾖ. ἡμῖν μὲν γὰρ ὑπάρχει λέγειν, ὅτι τὰ πλατέα μὲν διὰ τὸ πολλοῦ ἐπιλαμβάνειν ἀέρα ἢ ὕδωρ οἷς ἐποχεῖται, οὐ ταχέως φέρεται κάτω. οὐδὲ γὰρ διασπᾶται ῥᾳδίως τὸ ὑποκείμενον ὑπὸ τῆς ἀμβλύτητος τοῦ σχήματος. τὰ δ' ἄλλως ἐσχηματισμένα, ὀλίγον ἐπιλαμβάνει τόπον. διὸ τάχιστα ὅπῃ ἂν ῥέψῃ, ῥήγνυται ὁ ἀήρ. μαλακώτερος γὰρ ὤν, μᾶλλον δὲ διίσταται. τούτοις δὲ εἰ τὰ αὐτὰ δυνατὸν λέγειν, οὐκ οἶδα. ταῦτα γὰρ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀτόμων ἐρωτητέον.

εἴτε γὰρ ἀνισοταχῶς ἐν τῷ κενῷ φέρονται, τὴν αἰτίαν λεγέτωσαν ἡμῖν. εἴτε ἰσοταχῶς, δεικνύτωσαν πῶς ἀλλήλας καταλήψονται. ἢ πῶς συμπλακήσονται καὶ γεννήσουσιν ἕτερον. ὅτι μὲν οὖν ἀναιρεῖ κίνησιν μᾶλλον τὸ κενόν, ἢ κατασκευάζει δῆλόν ἐστιν. καὶ τῆς κινήσεως δὲ ἀφισταμένοις, καὶ καθ' αὐτὸ τὸ κενὸν ἐξετάζουσιν, φανεῖται τὸ λεγόμενον κενόν, ὡς ἀληθῶς κενόν. ἐπεὶ γὰρ δέδεικται σῶμα διὰ σώματος μὴ χωρεῖν, ὅταν τίθεται ἄλλο σῶμα ἐν ἄλλῳ σώματι, ἀνάγκη ἀεὶ ἐξιέναι τῷ ἐπιόντι τὸ προϋπάρχον. καὶ τοσοῦτόν γε ὅσον ὁ ὄγκος τοῦ τιθεμένου. καὶ τοῦτο ἐπ' ἐνίων μὲν δῆλον εὐθύς. ὥσπερ εἴ τις εἰς ὕδωρ ἐμβάλλοι λίθινον κύβον. τοσοῦτος γὰρ ὁ ὄγκος τοῦ ὕδατος ὑπεκστήσεται, ὅσος περ ἐστὶ τοῦ κύβου. ἐπ' ἐνίων δὲ, οὐ πρόσδηλος μὲν τῇ αἰσθήσει. συμβαίνει δὲ ὁμοίως. καὶ φωρᾶται ἔκ τινων κατασκευασμάτων. ἐν γὰρ ταῖς κλεψύδραις, ὅταν μεσταῖς οὔσαις ἀέρος ἐγχέηται ὕδωρ, δίοδον τῷ ἀέρι γλῶσσαι αὐλητῶν ἢ σαλπίγγων προστιθέμεναι ταῖς ὀπαῖς διελέγχουσιν. ψοφεῖ γοῦν ἐπειγόμενος πρὸς τὰ ὄργανα. εἰ δὲ μηδεμίαν ἔχειν δοίης, βιάζοιο δὲ ἕτερον σῶμα ἐπεμβάλλειν, ἢ πιλοῦται εἰς αὐτόν, μεταβάλλων εἰς ὄγκον ἐλάττω, καὶ παχύνεται συστελλόμενος, ὥστε δέξασθαι τὸ ἀγγεῖον τοῦ ἐπεισαγομένου τοσοῦτον, ὅσον ἡ πίλησις τοῦ πρώτου ὄγκου συνέστειλεν. ἢ θᾶττον ἂν διαρρήξειε τὸ ἀγγεῖον, ἢ σῶμα ἕτερον ἐκβιάσαιο. ταῦτα τοίνυν οὕτως ἐναργῶς φαινόμενα καὶ δεικνύμενα ὑπὸ τῶν δημιουργῶν ὅσαι ἡμέραι, ὁ περὶ τοῦ κενοῦ λόγος οὐ προσποιεῖται, ἢ ἀγνοεῖ. καί τοι τί ποτε ἐροῦσιν, ὅταν ἐν κενῷ τίθεται σῶμα. πότερον ὑπεξίστασθαι τὸν ἴσον ὄγκον τοῦ κενοῦ; καὶ πῶς οὐ γελοῖον. ἀλλὰ μένειν; καὶ πῶς οὐ θαυμαστὸν διεξιέναι διὰ τοῦ κύβου τὸ ἴσον διάστημα τοῦ κενοῦ; εἰ μὴ γὰρ μηδὲν παντάπασιν ἐστὶ τὸ κενόν, οὐδὲ ἡμεῖς ἄλλο τι λέγομεν. εἰ δέ τινα ἔχει φύσιν, καὶ ἔστι διάστημα [illegible], πῶς διὰ τοῦ τοιούτου διαστήματος δίεισι. τοῦτο γὰρ ὁμοίως ἄτοπον, ὡς εἰ μὴ δὲ τὸ ὕδωρ μεθίστατο τῷ λιθίνῳ κύβῳ μὴ δὲ ὁ ἀήρ. ἀλλὰ πάντῃ διάσσειν δι' αὐτοῦ. οὐ γὰρ ταῦτα μὲν κωλυθήσεται δι' ἀλλήλων χωρεῖν, καὶ ἐν ταὐτῷ γίνεσθαι τόπῳ, ὅτι θερμὰ καὶ ψυχρὰ καὶ κοῦφα δὴ καὶ βαρέα καὶ μετὰ τῶν ἄλλων παθῶν, τὸ κενὸν δὲ ἁπάντων τῶν τοιούτων ἐστερημένον, οὐκέτι. εἴρηται γὰρ καὶ πρότερον ἤδη, ὅτι τοῖς σώμασιν, τὸ εἶναι ἐν τόπῳ κατὰ μόνα ὑπάρχει τὰ διαστήματα. ἅπερ εἰ καὶ ἀχώριστα τῶν ἄλλων συμβεβηκότων ἐστί. ἀλλὰ τό γε εἶναι αὐτοῖς διαστήμασιν ἕτερον. καὶ ὁ λίθος οὐκ ἐπειδὴ λευκὸς, ἢ μέλας, ἢ θερμὸς, ἢ ψυχρὸς, ἢ κοῦφος, ἢ βαρὺς τοσόνδε δεῖ κατέχειν τόπον. ἀλλ' ἐπειδὴ τοσοῦτον αὐτὸ τὸ διάστημα. καί τοι φέρεται μὲν διὰ τὴν βαρύτητα εἰς τοῦτον τὸν τόπον. ὅταν δὲ ἐν τόπῳ ᾖ, κατὰ τὸν ὄγκον ἐστὶν ἐν τόπῳ. καὶ γοῦν τούτῳ μόνῳ τῶν ὑπαρχόντων τῷ κύβῳ καὶ τὸ τοῦ τόπου μέγεθος ἔσται. οὐ τῇ βαρύτητι, ἢ κουφότητι, ἤ τισιν ἄλλοις τῶν παθῶν. εἰ τοίνυν καὶ ὑποθοῖο λόγου χάριν, τὸν λίθινον κύβον ἁπάντων κεχωρίσθαι τῶν ἄλλων συμβεβηκότων, ἐν μόνῳ δὲ εἶναι τῷ διαστήματι, οὐδὲν ἧττον καθέξει τὴν ἴσην χώραν, ὅσην κατεῖχε καὶ μετὰ τῶν ἄλλων παθῶν. ὥστε καὶ ἐν τῷ κενῷ, τὸ ἴσον καθέξει κενόν. ὅταν τε μετὰ τῶν συμβεβηκότων, ὅταν τε χωρὶς τούτων νοῆται. τί οὖν τηνικαῦτα διοίσει τὸ τοῦ κύβου σῶμα, τοῦ ἴσου κενοῦ καὶ τόπου. καὶ εἰ δύο τοιαῦτα ἐν τῷ αὐτῷ, διατί μὴ καὶ πλείω, καὶ ἄπειρα. ὅρα τοίνυν ἀναλαβὼν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποδείξεως. εἰ σῶμα ἔστιν ἐν ἐκείνῳ, διάστημα ἐστὶν ἐν διαστήματι. οὔτε γὰρ ὑπεξίσταται τὸ κενόν. καὶ τῷ σώματι τὸ εἶναι ἐν τόπῳ, κατὰ διάστημα μόνον ὑπάρχει. εἰ δὲ διάστημα ἐν διαστήματι, καὶ σῶμα ἐν σώματι ἔσται. ἐπεὶ γὰρ κατὰ μόνους τοὺς ὄγκους τὰ σώματα ἐστὶν ἐν τόπῳ, καὶ κατ' οὐδὲν ἄλλο τῶν ὑπαρχόντων. εἰ δυνατὸν τὸν ὄγκον ἐν ὄγκῳ εἶναι, τά γε ἄλλα συμβεβηκότα οὐδὲν κωλύσει τὸ σῶμα ἐν σώματι εἶναι. ἀλλὰ μὴν ἄτοπον σῶμα ἐν σώματι εἶναι, ἀδύνατον ἄρα καὶ σῶμα ἐν κενῷ εἶναι. ὄγκον μὲν γὰρ ἐν ὄγκῳ, ποιεῖ τὸ σῶμα ἐν κενῷ. ποιεῖ δὲ σῶμα ἐν σώματι, ὄγκον ἐν ὄγκῳ. καὶ οὕτως μὲν οὖν ἐξελέγχεται μάταιον τὸ κενόν. ἔτι γε παράγεται μὲν ὑπὲρ τοῦ, τὰ σώματα δέχεσθαι. δέχεσθαι δὲ αὐτὸ σῶμα οὐχ οἷόν τε. φανερώτερον δὲ ἐντεῦθεν. εἰ γὰρ τὸ ἐν ἑκάστῳ διάστημα, χωριζόμενον τῷ λόγῳ τῶν παθῶν οὐδὲν διαφέρει τοῦ κενοῦ. κινούμενα δὲ καὶ μεταφερόμενα τὰ σώματα σὺν τοῖς ἰδίοις κινεῖται διαστήμασιν, τί δεῖ τοῖς σώμασιν ἄλλων τοιούτων διαστημάτων. εἰ γὰρ καθὸ διάστημα ἕκαστον ἔχει, ἑτέρου διαστήματος δεῖται, πῶς οὐ τὸ κενὸν ἄλλου δεήσεται. κἀκεῖνο ἄλλου. καὶ ἐπ' ἄπειρον οὕτω προελευσόμεθα. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι κεχωρισμένον κενόν, ἐκ τούτων δῆλον. εἰσὶ δέ τινες οἳ ἀπὸ τοῦ μανοῦ καὶ πυκνοῦ, φανερὸν οἴονται εἶναι, ὡς ἔστι κενόν. εἴπερ ἐστὶ πύκνωσις ἡ εἰς ἐλάττονα ὄγκον τοῦ αὐτοῦ σώματος συστολή. καὶ μάνωσις ἡ εἰς πλείονα καὶ μείζονα ὄγκον τοῦ αὐτοῦ σώματος αὔξησις, ἀνάγκη κενὸν ἐν τοῖς σώμασι παρεσπάρθαι, εἰς ὃ τὰ πιλούμενα συστέλλεται, καὶ διακεῖται τὰ ἀραιούμενα. οὐ μόνον δὲ πύκνωσιν καὶ μάνωσιν ἀναιροῦσι τὸ κενὸν ἀναιροῦντες, ἀλλ' ἤδη καὶ πᾶσαν κίνησιν. καὶ γὰρ ὅταν τι κατὰ τόπον κινῆται, συστελλόμενα τὰ παρακείμενα σώματα δι' ὧν δίεισι, παρέχει χώραν τοῖς δι' αὐτῶν κινουμένοις. ὥσπερ τοῖς διὰ πλήθους βαδίζουσιν. εἰ δὲ μὴ τὸ κενὸν ἐν τοῖς σώμασιν ὑπάρχει, ἀνάγκη κινουμένου τινὸς, τὸ πᾶν κυμαίνειν. προσωθοῦντος ἀεὶ τοῦ πλησίον τὸ ἐφεξῆς. καὶ οἷον ὑπερχεῖσθαι τὸν οὐρανὸν εἰς τὸ ἔξω. ὅπερ καὶ ἐν ταῖς κολυμβή-

θερμαὶς συμβαίνει, ὅταν τι κινῆται ἐν αὐταῖς σῶμα. τοῦτο δὲ καὶ Ξοῦθος ἔλεγε, τὴν ἀντιπερίστασιν τῶν σωμάτων οὐ προσποιούμενος. ἣ γίνεται οὐκ ἐπὶ μόνων τῶν κύκλῳ μεθισταμένων. φανερώτερον μὲν γὰρ ἐπὶ τούτων. ὅσον ἔμπροσθεν προωθεῖται, τοσοῦτον ὄπισθεν ἕπεται. γίνεται δ' οὖν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. οὕτως δὲ καὶ ὁ Ξοῦθος. καὶ τοῦτο ἐπελάμβανεν, ὡς εἰ μὴ τὸ κενὸν παραδεξαίμεθα, ἀνάγκη τὰς μεταβολὰς τοῦ σώματος κατ' ἴσον γίνεσθαι ὄγκον. ἐπεὶ πῶς ἂν γένοιτο μείζων, οὐκ ἔχων τόπον καὶ χώραν εἰς ἣν διαχυθήσεται. εἰ μή τις φησὶ κυμαίνειν τὸ πᾶν συγχωρῇ. καὶ τοὔλαττον φθίνων κενόν, πλέον ὄσοιτο. ποῦ γὰρ δὴ τὸ πᾶν κυμαίνει. εἰς σώματα γὰρ οὐκ ἐνδέχεται. ἀνάγκη δὲ εἰς κενὸν ἀθρόον ἔξωθεν περικεχυμένον. ὅτι δὲ τὰ μανούμενα σώματα εἰς ὄγκον πλείονα μεταβάλλει, δῆλον καὶ ἐκ τῶν ῥηγνυμένων ἀγγείων, ἐξαερουμένου τοῦ ὕδατος ἢ τοῦ ὑγροῦ, ὡς οἱ καὶ τοῦ γλεύκους πίθοι, μεταβάλλοντος εἰς ἀέρα. ποῦ δὴ χώρα ἔσται τῷ μείζονι ὄγκῳ. εἰ μὴ τὸ περιέχον ἐνδιδοίη, συνθλιβόμενον εἰς τὰ κενά. εἰ μὲν οὖν οὕτω λέγουσιν ἐν τοῖς σώμασι τὸ κενὸν παρεσπάρθαι, ὡς εἶναι ἐν τῷ μανῷ διαστήματα δεκτικὰ σώματος, ἐκ τῶν αὐτῶν ἂν καὶ τοῦτο ἀναιροῦμεν, ἐξ ὧν καὶ τὸν τόπον, καὶ τὸ κεχωρισμένον κενόν. οὐδὲν γὰρ ποιεῖ τὸ κατακερματίζειν αὐτὸ τὸ κενόν, πρὸς τὸ διαφυγεῖν ἐκείνας τὰς ἀπορίας, ὡς περιέπιπτον οἱ τὸ ἀθρόον λέγοντες. διάστημα γὰρ ποιοῦσι κεχωρισμένον καὶ οὗτοι. εἰ δὲ μὴ χωριστόν, ἐγκεκραμένον δέ, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, συγκεχυμένον τοῖς μανωτέροις τῶν σωμάτων, λέγει ἄν τι πιθανώτερον. ὅμως δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. συμβαίνει γὰρ αὐτοῖς πρῶτον μέν, οὐ πάσης τῆς κατὰ τόπον κινήσεως αἴτιον τὸ κενόν. ἀλλὰ μόνης τῆς ἄνω. εἰ γὰρ ὅτῳ ἂν πλέον ἐνῇ, τοῦτο μανώτερον ποιεῖ καὶ κουφότερον. τὰ δὲ μᾶλλον τοιαῦτα, μᾶλλον ἐπὶ τὰ ἄνω κινεῖται, τὸ κενὸν αἴτιον γίνεται τῆς ἐπὶ τὰ ἄνω κινήσεως μόνης. διὰ τοῦτο καὶ τὸ πῦρ μάλιστα μανὸν εἶναί φασιν, ὅτι μάλιστα ἐπὶ τὰ ἄνω κινεῖται. ἔπειτα οὐχ ὡς τόπον λέγουσιν αἴτιον κινήσεως τὸ κενόν, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἀσκοί, τῷ φέρεσθαι αὐτοὶ ἄνω καὶ δίκτυα μετεωρίζουσιν, οὕτω καὶ τὸ κενὸν τῷ φέρεσθαι αὐτὸ ἄνω, ἀνέχει καὶ κουφίζει τὰ μανὰ σώματα. καίτοι πῶς οἷόν τε φορὰν εἶναι κενοῦ, ἢ τόπον κενοῦ. δεῖ γὰρ ἄλλο κενὸν εἶναι πάλιν, ἐν ᾧ γίνεται τὸ κενόν. ἔτι δὲ ἐπὶ τῶν βαρέων τίνα αἰτίαν ἀποδώσουσι τοῦ φέρεσθαι κάτω. οὐ γὰρ δὴ καὶ τὸ ἐν τούτοις κενὸν κάτω ῥέπον αὐτὰ συγκαθέλκει. τί ποτ' οὖν ἐρεῖς αἴτιον. εἰ γὰρ τὴν φύσιν τῶν σωμάτων, ἐξαρκέσει καὶ πρὸς τὴν ἑτέραν κίνησιν ἡ αὐτή. ἔτι πρὸς τούτοις εἰ ὅσῳ μανώτερον καὶ κενώτερον, τοσούτῳ θᾶττον κινεῖται. δῆλον ὡς αὐτὸ τὸ κενὸν τάχιστα ἂν φέροιτο τῶν ἄλλων. ἀλλὰ τὸ τάχιστα ἐπ' αὐτοῦ λαβεῖν οὐχ οἷόν τε. οὐ γὰρ ἔστι χρόνον ὅλως τῆς κινήσεως. εἰ γὰρ ἔσται τις χρόνος, λόγον ἕξει καὶ τὸ κενὸν πρὸς τὸ πλῆρες. εἰ δὲ φήσουσι μὴ κινεῖσθαι καθ' αὑτὸ τὸ κενόν. διὰ τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ ἐγκιρνᾶσθαι τῷ σώματι, ἵνα ἀχώριστον ᾖ, διδαξάτωσαν ἡμᾶς ἡνίκα ἂν συστέλλωσι τὰ πυκνούμενα σώματα εἰς τὰ κενά, ἆρ' ἐκθλίβουσι τὰ κενά, ἢ καταλιμπάνουσιν ἐν τοῖς σώμασι. ἐκθλιβόμενα μὲν γὰρ δῆλον ὅτι κινεῖται καθ' αὑτά. μένοντα δέ, τί συμβάλλεται πρὸς τὴν πίλησιν. εἴγε καὶ πιλουμένων τῶν σωμάτων οὐκ ἐκχωρεῖ. ἀλλ' ἔστιν ὁμοίως ἐν αὐτοῖς. καίτοι τὸ κενὸν μάλιστα ἐν ταῖς πιλήσεσιν ἀναγκαῖον ὑπολαμβάνουσιν, ὅπως εἰς ἐκεῖνο τὰ σώματα συστέλληται καὶ συνθλίβηται. πῶς οὖν ἐνδέχεται τὸ ἴσον ἐγκεκρᾶσθαι κενὸν πρὸ τῆς πιλήσεως, καὶ μετὰ τὴν πίλησιν αὖθις. πῶς δὲ εἰ τοῦτο δυνατόν, οὐ τὸν ἴσον ὄγκον ἀεὶ φυλάττει τὰ πιλούμενα, μηδενός γε ἐξ αὐτῶν ἀπιόντος, μήτε κενοῦ μήτε σώματος. πῶς δὲ οὐκ εἰς ἄπειρον ἔνεστι πιλοῦσθαι τὰ σώματα, ἀεὶ τῶν ἴσων κενῶν ἐνυπαρχόντων. εἰ οὖν ἐξίσταται τὸ κενόν, τῇ χώρᾳ. πῶς δὲ κινεῖται. τίς γὰρ ἡ κατὰ φύσιν κίνησις τοῦ κενοῦ. λέγουσι μὲν γὰρ τὴν ἄνω. πῶς οὐκ ἐν χρόνῳ. ἀσύμβλητα γὰρ τὰ τάχη. Ἐπειδὴ δὲ μάλιστα πιθανῶς δοκοῦσιν εἰσάγειν τὸ κενόν, ἵνα πύκνωσιν διασώζωσι, καὶ τὴν εἰς ἀνίσους ὄγκους τῶν σωμάτων μεταβολήν, πῶς ἔνεστι καὶ ταῦτα φυλάττειν, καὶ μὴ προσδεῖσθαι τοῦ κενοῦ, λέγομεν ἤδη. ἐνίων μὲν τοίνυν καὶ οὕτω μὴ νομίζειν τὸ κενὸν ἀναγκαῖον, ὅταν ἐξ ὕδατος ἀὴρ γίνηται. καὶ ἐξ ἐλάττονος μείζων ὄγκος. ἐννοοῦντας ὡς οὐδὲν κωλύει κατὰ ταὐτὸν ἄλλοθί που μεταβάλλειν ἀέρα εἰς ὕδωρ, καὶ ἀντανισοῦσθαι τὸν σύμπαντα ὄγκον. ἀλλ' ὅμως κἀκ τῶν κειμένων ἡμῖν ἐπιδείξομεν, ὡς ἐνδέχεται πυκνοῦσθαι καὶ μανοῦσθαι τὰ σώματα, μὴ ὄντος κενοῦ. εἴρηται τοίνυν ἡμῖν, ὅτι τῶν ἐναντίων μία ἐστὶν ἡ ὕλη θερμοῦ καὶ ψυχροῦ. σκληροῦ καὶ μαλακοῦ. πικροῦ. γλυκέος. ὑγροῦ. ξηροῦ. πάσης ἐναντιώσεως φυσικῆς. ἀγένητος καὶ ἄφθαρτος καθ' αὑτήν. ἐκ δυνάμει ὄντος ἐνεργείᾳ γινομένη. καὶ αὐτὴ οὐ χωριστὴ μέν. τὸ δὲ εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο ἐπι ὁμιλήσασα τῇ κατὰ λόγον οὐσίᾳ καὶ συνδιατεθεῖσα. καὶ μία μὲν οὖσα τῷ ἀριθμῷ, μυρίας δὲ μεταμπισχομένη μορφάς. χρωννυμένη καὶ πιλουμένη καὶ παντοίως σχηματιζομένη τε καὶ ἀλλοιουμένη. πιληθεῖσα μὲν γάρ, πυκνόν τε καὶ βαρὺ ἀπειργάσατο. ἀραιωθεῖσα δέ, μανόν τε καὶ κοῦφον. ὥσπερ δὲ ὅταν μεταβάλλῃ εἰς τὸ θερμὸν ἢ ψυχρόν, οὐ μίξει τῶν διαφόρων φύσεων θερμὴ γίνεται καὶ ψυχρά. καίτοι τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν παντελῶς ἕτερα. ἀλλ' ἡ αὐτὴ ὕλη μένουσα κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν, παρὰ μέρος γίνεται τἀναντία μεταβάλλουσα ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργείᾳ. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ πασῶν

ὁμοίως

ὁμοίως τῶν ἐναντιώσεων χροιᾶς εἰ τύχοι καὶ χυμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ποιοτήτων. ὥσπερ δὲ μία κατ' ἀριθμὸν οὖσα θερμὴ γίνεται καὶ ψυχρά. καὶ οὐκ ἄλλη μὲν ἡ θερμή, ἄλλη δὲ ἡ ψυχρά, οὕτω καὶ μεγάλη καὶ μικρὰ γίνεται, μία οὖσα καὶ ἡ αὐτή. δῆλον δέ. τὸ γὰρ αὐτὸ μόριον τῆς πάσης ὕλης ποτὲ μὲν ὕδωρ γίνεται. ποτὲ δὲ ἀήρ. καὶ ποτὲ μὲν ἐπ' ἐλάττονος ὄγκου. ποτὲ δὲ ἐπὶ μείζονος. οὐ γὰρ ἄλλο μέν ἐστι τὸ γινόμενον ἀήρ. ἄλλο δέ, τὸ γινόμενον ὕδωρ. ἀλλ' ἡ αὐτὴ φύσις ἀμφότερα. καὶ ὅταν μὲν οὖν αὐτὴ ἡ ὕλη ἐξ ὕδατος ἀὴρ γίνηται, μείζων μὲν γίνεται, οὐ μὴν καὶ ἔξωθέν τι προσλαβοῦσα, ἢ κενοῦ μιχθέντος. καὶ ὅταν ὕδωρ ἐξ ἀέρος, ἔλαττον μὲν οὖν. οὐ μὴν ἀφαιρεθέντος τινός. τούτῳ γὰρ μάλιστα τῶν συγκρίσει καὶ διακρίσει ποιούντων τὰς γενέσεις διενηνόχαμεν. ὅτι οἱ μέν, προσθέσει καὶ ἀφαιρέσει τὰς γενέσεις καὶ τὰς φθορὰς μηχανῶνται. καὶ οὐ ποιοῦσι τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον πᾶσι τοῖς στοιχείοις. ἡμεῖς δέ, μίαν εἶναι τὴν ὕλην ὅλην δι' ὅλης ἀλλοιουμένην καὶ τρεπομένην. ὥσπερ τοίνυν ἡ αὐτὴ οὖσα κατ' ἀριθμόν, θερμὴ γίνεται καὶ ψυχρά, οὐ διότι μίγνυται αὐτῇ τι ἕτερον ἢ προστίθεται. ἀλλ' ὅτι δυνάμει ταῦτά ἐστιν. οὕτω καὶ μικρὰ γίνεται καὶ μεγάλη τῷ δύνασθαι ἄμφω. οὐχὶ τῷ προσλαμβάνειν μέγεθος ἢ ἀποβάλλειν. κἂν τοίνυν ὁ ἀὴρ μένων ἀήρ, εἰς πλείονα ὄγκον χέηται λεπτυνόμενος. ἢ εἰς ἐλάττονα συστέλληται παχυνόμενος, τὴν ὑποκειμένην ὕλην αἰτιατέον. ὅτι δυνάμει οὖσα σμικρὰ καὶ μεγάλη, μεταλαμβάνει ποτὲ μὲν ἐνεργείᾳ, ποτὲ δὲ τὸ δυνάμει τούτων ἑκάτερον εἶναι. ὥσπερ γὰρ ὅταν ἐκ θερμοῦ εἰς θερμότερόν τι μεταβάλλῃ, οὐχ οὕτω μεταβάλλει, τῷ τὰ πρότερα οὐκ ὄντα τῆς ὕλης θερμὰ νῦν γεγονέναι θερμά. θερμὸν γὰρ ὁμοίως πᾶν ἦν τοιοῦτον τὸ ὑποκείμενον. καὶ οὐχὶ μίξει τινῶν οὐ θερμῶν. καὶ νῦν ὅτε ἐπιδίδωσιν εἰς θερμότητα, πᾶσα ὁμοίως εἰς τοῦτο πᾶν ἐπιδίδωσιν. οὐ γὰρ ἄλλα μέρη τῆς ὕλης θερμά τε, ὅτε ἧττόν ἐστι θερμή. ἄλλα δέ, ὅταν μᾶλλον, οὐκ ἔτι ἡ αὐτὴ γίνεται κατ' ἀριθμὸν δεχομένη τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. ἀλλ' ὅτι θερμὸν τῷ προϋπάρχοντι προσγίνεταί τε καὶ προσμίγνυται. ὡς οὖν ἐπὶ τούτων οὕτως ἔχει, καὶ ἐπὶ τοῦ μανουμένου καὶ πηγνυμένου ἡ αὐτή ἐστιν ὕλη ταῦτα δεχομένη. καὶ οὐκ ἔξωθέν τι εἴσοδον ἢ ἔξοδον, ὡς οἱ τὸ κενὸν εἰσάγοντες. ἀγνοοῦσι γὰρ οὗτοι τὴν τῆς ὕλης φύσιν. καθάπερ δὴ καὶ οἱ λέγοντες ἐπὶ τοῦ πεπυρωμένου σιδήρου, ὅτι σίδηρος ὤν, τὸ πῦρ ἐδέξατο. καὶ οὐχὶ ἡ ὕλη. καὶ ὁ σίδηρος εἰς πῦρ μετέβαλλεν. χρῆσθαι δέ ἐστι καὶ ἑτέρῳ παραδείγματι, ᾧ ὁμολογεῖ καὶ ὅτι τὰ μέρη τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου πάντα ὁμοίως ἐστὶ κυρτά. ὅταν δὲ εἰς ἐλάττονα ὄγκον συνάγηται ἐκ μείζονος ὁ αὐτὸς κύκλος, ὁμοίως τῆς περιφερείας συνιούσης ἁπανταχόθεν, γίνεται μὲν τὰ μόρια κυρτότερα τηνικαῦτα. ἀλλ' οὐχὶ τῷ γίνεσθαι κυρτὰ ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐκ ἦν ἐν τῷ μείζονι κύκλῳ κυρτὰ ἀλλ' εὐθέα. ἀλλὰ τῷ κυρτότερα γίνεσθαι αὐτά, τὰ πρότερα ὄντα κυρτά. ὅλως γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον λέγεται, οὐκ ἐν τῷ διαλείπειν τι. καὶ αὖθις μὴ διαλείπειν. ἀλλὰ τὸ δι' ὅλου ἐπιτείνεσθαι ἢ ἀνίεσθαι. ὡς τὸ θερμότερον. ὡς τὸ γλυκύτερον. ὡς τὸ λευκότερον. οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ σμικρότητος καὶ μεγέθους, οὐ προσλαβοῦσα ἡ ὕλη ἕτερον μέγεθος. ἐπιτείνεται. ἢ ἀποβαλοῦσα συστέλλεται, ὡς λέγουσιν οἱ τὸ κενὸν αἰτιώμενοι. ἀλλ' ἔστι τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον ὅ πως ἦν ἐπ' ἐλάττονος διαστήματος, εἰς πλεῖον ὕστερον ἐκτεινόμενον. καὶ ἀνάπαλιν ἐπὶ τῆς πιλήσεως καὶ συστολῆς. καθάπερ ἐπὶ τῆς περιφερείας ἐλέχθη τοῦ κύκλου. τὸ αὐτὸ τοίνυν ἐστὶ τὸ γινόμενον πυκνόν, καὶ μανόν. καὶ μία ἀμφοτέρων ἡ ὕλη. καὶ οὐ προσλήψει καὶ στερήσει κενοῦ τὸ μανὸν καὶ πυκνόν. ἔστι δὲ τὸ μὲν πυκνόν, βαρύ. τὸ δὲ μανόν, κοῦφον. καὶ τὸ μέν, ἐπὶ τὸ ἄνω. τὸ δέ, ἐπὶ τὸ κάτω κινεῖται. εἰ οὖν πρὸς τὸ μανὸν εἶναι μὴ προσδεῖται κενοῦ. οὐδὲ πρὸς τὸ ἄνω κινεῖσθαι. καὶ εἰ μὴ πρὸς τὸ πυκνόν, οὐδὲ πρὸς τὸ κάτω. ἔστι δὲ τὸ μὲν πυκνὸν πρὸς τὸ βαρὺ εἶναι, καὶ σκληρόν. τὸ δὲ μανὸν πρὸς τὸ κοῦφον εἶναι καὶ μαλακόν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάντων. οὐ γὰρ ἅπαντα τὰ βαρύτερα καὶ σκληρότερα. διαφωνεῖ γὰρ ἐπὶ σιδήρου καὶ μολίβδου. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων φανερόν, ὡς οὔτε ἀποκεκριμένως κενόν ἐστιν, οὔτε ἀθρόον. οὔτε ἐν τοῖς σώμασι τοῖς μανοῖς. οὔτε μὴν ὡς ἐγκεκραμένον καὶ ὂν δυνάμει. εἰ δέ τις βούλεται πάντως καλεῖν κενόν, τὸ τοῖς σώμασι τῆς κινήσεως αἴτιον καὶ τοῦ βαρύ τι εἶναι ἢ κοῦφον. τὴν ὕλην οὗτος λέγῃ τὸ κενόν. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ μανότητος καὶ πυκνότητος δεκτική. δι' ἃς ἔστι τὸ βαρὺ καὶ κοῦφον. καὶ τὸ σκληρὸν καὶ τὸ μαλακόν. τούτων δὲ τὰ μὲν φορᾶς αἴτια καὶ κινήσεως. τὰ δὲ πάθους τε καὶ ἀπαθείας καὶ ἀλλοιώσεως μᾶλλον. περὶ μὲν οὖν κενοῦ διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον. Ἐχόμενον δὲ τῶν εἰρημένων ἐστί, διασκέψασθαι περὶ χρόνου. πρῶτον δὲ καλῶς ἔχει διαπορῆσαι περὶ αὐτοῦ. καὶ διὰ τῶν ἔξωθεν λόγων, πότερον εἰ ἔστιν. εἶτα τί ἐστιν ἐφεξῆς. ὅτι μὲν οὖν ἢ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἢ μόλις ἐστὶ καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶνδε ἄν τις ὑποπτεύσειεν. σύγκειται ἐκ μὴ ὄντων. τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ γέγονε καὶ οὐκ ἔστιν. τὸ δὲ μέλλει καὶ οὔπω ἐστίν. ἐκ δὲ τούτων καὶ μὴν καὶ ἐνιαυτός. καὶ ὁ ἄπειρος καὶ ὁ ἀτελεύτητος χρόνος. τὸ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων συγκείμενον, οὐκ ὂν ἐξ ἀνάγκης ἀναγκαίως. οὐδὲ γὰρ τὸ νῦν μέρος τοῦ χρόνου, ἀλλὰ πέρας ἐστίν. ἔτι παντὶ μεριστῷ εἰς ἀεὶ ὑφεστηκότι, πάντως αὐτοῦ καὶ τῶν μερῶν ἢ τινὰ ὑφέστηκεν, ἢ καὶ σύμπαντα. σύμπαντα μέν, ὡς ἐπὶ τῆς πηχυαίας γραμμῆς. ἔνια δέ, ὡς ἐπὶ πολέμου καὶ πομπῆς καὶ ἀγῶνος. μεριστοῦ δὲ ὄντος τοῦ χρόνου καὶ συνεχοῦς, μό-

ριον οὐδέν ἐστιν ὅλως. ἀλλὰ τὰ μὲν γέγονε, τὰ δὲ, μέλλει. τὸ δὲ νῦν προείρηκεν εἶναι μὴ μέρος. ἓν γὰρ ἀεὶ καὶ αὐτὸ ἀμερές, καὶ καταμετρεῖ τὸ ὅλον, καὶ ἔχει ἀεί τι διάστημα. τοιαῦτα γὰρ τὰ μέρη τῶν μεριστῶν. ἀλλ' οὐδὲ σύγκειται ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν. ἀλλ' ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ μέλλοντος. οὐκ ἄρα μέρος τὸ νῦν τοῦ χρόνου. ὅλως γὰρ καὶ καθ' αὑτὸ ζητητέον περὶ τοῦ νῦν, ὃ διορίζει τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, πῶς ποτε ὑφέστηκεν, πότερον διαμένει τὸ νῦν ἓν καὶ ταὐτὸν γίνεται, ἢ ἄλλο καὶ ἄλλο. ἢ τὸ μὲν φθείρεσθαι, τὸ δὲ, γίνεσθαι. ἅμα γὰρ εἶναι πλείω τὰ νῦν, παντελῶς ἀμήχανόν ἐστιν. οὐδὲ ἄλλα μέρη τινὰ τοῦ χρόνου δυνατὸν ἅμα πλείω συνυπάρχειν ἀλλήλοις. εἰ μὴ τὸ μὲν αὐτοῦ ὡς περιέχον, τὸ δὲ περιεχόμενον ὑπολαμβάνοιμεν. ὡς φαμὲν ἐνεστάναι τὸν μῆνα καὶ τὴν νουμηνίαν. ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκριβῶς νῦν κυρίως τοῦθ' ὑπονοεῖν οὐκ ἔστιν. οὐ γάρ ἐστι τὸ μὲν, περιεχόμενον νῦν. τὸ δὲ, περιέχον νῦν. οὐδὲ τὸ μὲν πλέον. τὸ δὲ ἔλαττον. ὥστε ἀνάγκη φθείρεσθαι τὸ πρότερον νῦν, ἵνα γένηται τὸ ἐφεξῆς. ἐπεὶ τοίνυν πᾶν τὸ φθειρόμενον ἐν χρόνῳ φθείρεται. καὶ τὸ νῦν. ἢ ἐν αὐτῷ φθείροιτ' ἂν ἢ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ. ἀλλ' εἰ μὲν ἐν ἑαυτῷ, ἅμα ταὐτὸν εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι, καὶ γίνεσθαί τε καὶ φθείρεσθαι συμβήσεται. ὥσπερ εἰ καὶ ὅσον τὸ ξύλον ἐν αὐτῷ τις φθείρεσθαι λέγοι καὶ εἰς ἑαυτὸ μεταβάλλειν. εἰ δὲ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ, πότερον κἀκεῖνο ἐστὶ νῦν, ἢ ἕτερον τοῦ νῦν. εἴτε γὰρ, δύο ἅμα γίνεται νῦν, τὸ φθειρόμενον νῦν καὶ ἐν ᾧ φθείρεται. εἰ δ' ἕτερον. ἢ τὸ παρελθὸν ἔσται, ἢ τὸ μέλλον. ἐν οὐδετέρῳ δὲ τούτων φθείρεσθαι δυνατόν. τῷ μὲν, ὅτι προλαμβάνει τὴν γένεσιν τοῦ νῦν. ἔσται οὖν ἐφθαρμένον πρὶν γενέσθαι. τῷ μέλλοντι δὲ, ὅτι οὐδέποτ' ἂν φθείροιτο τὸ νῦν. ἀλλὰ μέλλει ἀεὶ φθαρήσεσθαι. ἀεὶ γὰρ ἐν ᾧ φθείρεται μέλλει. ἢ τοίνυν οὕτως, ἢ μᾶλλον ὅτι χρόνος ὁ παρελθὼν καὶ ὁ μέλλων. ἐν χρόνῳ δὲ φθείρεσθαι τὸ νῦν ἀδύνατον. συμπαρεκτείνοιτο γὰρ ἂν τὸ ἀμερὲς καὶ ἐλάχιστον αὐτῷ ἔχοντι ποσόν τι διάστημα καὶ τοιαῦτα μὲν ἀπλούστερον ἔτι λέγεται. εἰ δὲ μὴ ἔχεται τὰ νῦν ἀλλήλων, μὴ δὲ σύγκειται ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν, ὥσπερ οὐδὲ ἐκ τῶν στιγμῶν ἡ γραμμή, καὶ ἄλλο ἀτοπώτερον ἀπαντᾷ. εἰ γὰρ ἐν ἄλλῳ νῦν φθείρεται τὸ νῦν, πάντως μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ ἐν ᾧ φθείρεται χρόνος ἐστίν. ὥσπερ ἐν τῷ μεταξὺ τῶν σημείων γραμμή. ἔσται δὴ πάντα τὸν χρόνον ὑπάρξει τὸ νῦν. ἀλλ' ἄπειρα ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τὰ νῦν. ἐγγὺς διότι συνεχὴς ὁ χρόνος, καὶ εἰς ἄπειρα διαιρετός, ἔσται ἄρα νῦν πλείω καὶ ἄπειρα. εἰ μὲν τοίνυν ἄλλο καὶ ἄλλο εἴη τὸ νῦν, τοσαῦτα ἄτοπα ἀναφαίνεται. εἰ δὲ ταὐτὸν ἀεὶ διαμένει πρῶτον μὲν πῶς συνεχὴς ἂν καὶ διὰ παντὸς ὁ χρόνος οὐκ εἰς δύο πέρατα διαστήσει. ἀλλ' εἰς ἕν. καὶ μάλιστα ὅταν πεπερασμένος νοῆται ὡς ὁ μὴν καὶ ἐνιαυτός. πῶς γὰρ ἓν ἔσται καὶ ταὐτὸν τὸ νῦν. ἀφ' οὗ τε ἤρξατο ὁ μὴν καὶ εἰς ὃ ἐτελεύτησεν. οὐδὲ ὅσον τε ὅλως διαιρετοῦ πεπερασμένου ἀλλ' ἑκάτερον μέρος πέρας ἐστὶν οὐ γραμμῆς. οὐκ ἐπιφανείας. οὐ σώματος. δεύτερον δὲ εἰ ταὐτὸν καὶ ἓν διαμένει τὸ νῦν. ἅμα δὲ λέγεται καὶ εἶναι καὶ γεγονέναι τὰ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἢ ὄντα ἢ γεγονότα, τὰ παλαιὰ τοῖς ἄρτι. καὶ τὰ ἑῷα τοῖς πρεσβυτάτοις ἔσται ἅμα. οἷον ἡ Πηλέως καὶ ἡ Καίσαρος βασιλεία. οὐδὲ γὰρ ὅλως ἔσται τι παρῳχημένον. εἰ διαμένει τὸ νῦν, ἐν ἀκριβῶς. διὰ μὲν οὖν ἔστιν κατασκευάζειν ὅτι μὴ ἐστὶν ὁ χρόνος, εἰρήσθω τοσαῦτα. τὰ δὲ πρότερον παραδιδόμενα περὶ τοῦ χρόνου τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ δῆλον ὅτι ποιεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥστε ἐπιχειροῦντας τὴν οὐσίαν τοῦ χρόνου διδάσκειν, ἀμφισβητήσιμον αὐτοῦ ποιεῖν καὶ τὴν ὕπαρξιν, ἐξ ἴσου τοῖς ἀρτίως ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις. πῶς γὰρ οὐκ ἀσαφῆ καὶ ἀλλόκοτα τὰ λεγόμενα. ὅπου γέ τισιν ἔδοξεν ἡ τοῦ ὅλου σφαῖρα χρόνον εἶναι. διότι ἐν χρόνῳ τὰ πάντα, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ τὰ πάντα. οὓς πρῶτον μὲν αἰτιάσαιτο ἄν τις ἀγνοήσαντας τὴν ὁμωνυμίαν τοῦ ἔν τινι. εἶθ' οὕτως ἀπείρως ἔχοντας τῶν ἀναλυτικῶν, ὥστε μὴ καταμαθεῖν τὴν μοχθηρίαν τοῦ σχήματος. διὸ ταὐτὸν ὑπελάμβανον τὸν χρόνον τε εἶναι καὶ τὴν σφαῖραν τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἀδύνατα. τοῦ χρόνου μὲν γὰρ μέρη τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον. τῆς σφαίρας δὲ, οὔ. καὶ ὁ μὲν, γίνεται. ἡ δὲ ἔστι. καὶ ἡ μὲν οὐσία. ὁ δὲ, οὔ. ἀλλὰ ταύτην εὐηθέστερον ἴσως ἐπὶ πλέον ἐξετάζειν τὴν δόξαν, λίαν οὖσαν ἁπλῆν καὶ ἀρχαίαν. ἕτεροι δὲ οὐ καθ' αὑτὸν διὰ τοῦτο τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ τὴν περιφορὰν τοῦ παντὸς οὐρανοῦ, τὸν χρόνον ποιοῦσι. καθ' ἃς πρῶτον μὲν, ἡμέρα χρόνος οὐκ ἔσται. οὐδὲ νὺξ καθ' αὐτήν. οὐδὲν γὰρ τούτων περιφορὰ τοῦ παντὸς οὐρανοῦ. ἀλλὰ τῶν ἡμισφαιρίων καὶ μέρος τῆς ὅλης περιφορᾶς. πρὸς τούτοις δὲ, ἡ μὲν περιφορὰ τοῦ παντὸς οὐχ ἁπλῆ. ἀλλ' ἐκ πλειόνων κινήσεων καὶ τινῶν ἐναντίων. ὁ χρόνος δὲ εἷς καὶ ἁπλοῦς. καὶ κίνησις μὲν οὐχ ὁμοία, τοῦ παντὸς οὐρανοῦ. ἀλλὰ καὶ θάττων ἐν αὐτῇ καὶ βραδυτέρα. θάττων μὲν περὶ τὸν ἰσημερινόν. βραδυτέρα δὲ περὶ τοὺς πόλους. ὁ χρόνος δὲ ἁπανταχοῦ ὁ αὐτός. πῶς δὲ ἐν γῇ ὁ χρόνος. πῶς δὲ ἐν θαλάσσῃ. οὐ γὰρ δὴ καὶ ταῦτα συμπεριφέρεται τῷ παντί. εἰ δ' ὥσπερ αὐτὰς Πλάτων ποιεῖ, δεσμώτας τινὰς ἐκ παίδων ἐν ὑπογείαις οἰκήσεσιν διασῴζοντας ὑποθοίμεθα. τούτοις πῶς ἐστιν αἴσθησις χρόνου, οἷς οὐκ ἔστιν αἴσθησις τῆς περιφορᾶς τοῦ παντός. ἔπειτ' εἰ πλείους ἦσαν οἱ οὐρανοὶ καθάπερ Δημόκριτος λέγει, πλείους ἂν ἦσαν καὶ χρόνοι ἅμα καὶ ἐν τῷ αὐτῷ. ἀλλ' ἄλογον. κινήσεις μὲν γὰρ ἅμα δύνανται εἶναι πλείους, ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. πλείους δὲ οὐρανοὶ οὐ δυνατόν. πάλιν δὲ καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν οὐρανὸν ὁ κίνησιν ἄτακτον ὑπο-

τιθέμενος,

τιθέμενος, οὐ συμπαράγει καὶ χρόνον. καὶ πρὸ τῆς περιφορᾶς τοῦ παντός. πᾶσα γὰρ κίνησις ἐν χρόνῳ. κἂν τεταγμένη κἂν ἄτακτος ᾖ. ἀλλὰ ταῦτα οὐ πολλοῦ λόγου προσδεῖται. τὸ δὲ καθόλου μᾶλλον ἐπισκεπτέον, εἰ δύναται κίνησις εἶναι καὶ μεταβολή τις ὁ χρόνος. ἡ μὲν οὖν ἑκάστη κίνησις ἐν τῷ κινουμένῳ μόνον ἐστὶν καὶ ὅπου ἂν ᾖ τὸ κινούμενον. συμπεριγράφεται γὰρ τῇ οὐσίᾳ τοῦ κινουμένου. ὁ δὲ χρόνος ὁμοίως καὶ πανταχοῦ καὶ περὶ πᾶσιν. ἔτι δὲ κίνησις μὲν θάττων ἐστὶ καὶ βραδυτέρα. χρόνος δὲ, οὔ. καὶ πῶς οὐ χαλεπὸν ἐπιλέξαι. τὸ μὲν γὰρ θᾶττον καὶ βραδύτερον, ὁρίζεται χρόνῳ. θᾶττον μὲν γάρ ἐστι τὸ, ἐλάσσονι χρόνῳ πλεῖον διάστημα κινηθέν. βραδύτερον δὲ, τὸ, ἐν πλείονι ἔλαττον. ὁ χρόνος δὲ οὐχ ὁρίζεται χρόνῳ. οὐ γὰρ οἷόν τε ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πολὺν γεγονέναι χρόνον. ἢ τοὔμπαλιν. οὐ μόνον δὲ κατὰ τὸ ποιόν, τουτέστι κατὰ τὸ ταχὺ καὶ βραδὺ διαφέρουσιν ἡ κίνησις καὶ ὁ χρόνος. ὅτι τῇ μὲν ὑπάρχει. τῷ δ' οὔ. ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ποσὸν τὸν αὐτὸν τρόπον. τῆς μὲν γὰρ κινήσεως καὶ τὸ ποσὸν ὁρίζεται χρόνῳ. μακρὰ γὰρ καὶ πολλὴ κίνησις, ἡ ἐν τῷ πολλῷ χρόνῳ. λέγεται μὲν γὰρ καὶ πολὺς καὶ ὀλίγος χρόνος, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τὸν χρόνον ἀναφοράν, ὥσπερ ἡ κίνησις. ἀλλ' ἕτερον τρόπον, ὡς ἐφεξῆς μαθησόμεθα. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστιν ἡ κίνησις ἢ μεταβολή τις ὁ χρόνος, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. ἆρ' οὖν οὐδὲ ὅλως κινήσει προσήκων. οὐδὲ ἔξω που κινήσεως αὐτὸν ζητητέον. ἀλλὰ μᾶλλον στάσις καὶ ἠρεμία. πῶς οὖν τοῦτο ἄν τις ἐξεύροι; ἐννοήσωμεν εἰ δοκεῖ, πότε καὶ πῶς ἔχοντες αἰσθανόμεθα τοῦ χρόνου. τάχα δὲ ἂν οὕτω γένοιτο φανερόν. ἀναμνήσθητι γὰρ εἴ ποτε ἐκ χρόνου πολλοῦ καὶ συνεχοῦς ἀγρυπνίας βαθὺν ὕπνον ἐκάθευδες. οἷον ὁ ποιητὴς ἐπ' Ὀδυσσέως φησίν. νήγρετον ἥδιστον θανάτῳ προσεοικότα. τηνικαῦτα οἶσθ' ὅτι κἂν νύκτα ἡμέρᾳ συνάψῃς καθεύδων. ὅπως ἐξεγειρόμενος οἴει μηδένα μεταξὺ γεγονέναι χρόνον. τοιοῦτον δέ τι καὶ ἐν Σαρδοῖ μυθολογεῖται συμβαίνειν τοῖς λεγομένοις καθεύδειν παρὰ τοῖς ἥρωσιν ὅταν ἐγερθῶσιν. οὔτε γὰρ οὗτοι τοῦ χρόνου λαμβάνουσιν αἴσθησιν, ὃν ἀνάλωσαν ἐν τῷ ὕπνῳ. ἀλλὰ συνάπτουσι τὸ πρότερον νῦν, τῷ ὑστέρῳ νῦν. καὶ ἓν ποιοῦσιν ἐξαιροῦντες τὸ μεταξὺ διὰ τὴν ἀναισθησίαν. ὥσπερ τοίνυν ὅταν κατ' ἀλήθειαν ἓν καὶ ταὐτὸν καὶ ἓν τὸ νῦν, οὐκ ἔστι χρόνος. οὕτως καὶ οἷς οὐκ ἔστι μὲν ἕν. δοκεῖ δὲ, οὐδὲ χρόνος εἶναι δοκεῖ. ὅλως γὰρ ὅταν ἢ μηδὲν αὐτοὶ μεταβάλλωμεν καὶ κινώμεθα, ἢ λανθάνωμεν ἑαυτοὺς μεταβάλλοντες καὶ κινούμενοι, οὐδὲ μίαν αἴσθησιν ἔχομεν χρόνου. οὕτω καὶ ἔλαθε νὺξ ἐπελθοῦσα πολλάκις. καὶ ἄσιτοι διηγάγομεν ὅταν ἐνεργοῦντές τι μεθ' ἡδονῆς καὶ προσκείμενοι πρὸς τὸ ἔργον. διὰ μὲν τὴν ἡδονὴν μὴ κάμνωμεν ὑπὸ τῆς κινήσεως. διὰ δὲ τὸ μὴ κάμνειν μηδὲ αἰσθανώμεθα τῆς κινήσεως. ἐπεὶ ὅσοις γε ἡ ἐνέργεια σὺν πόνῳ καὶ ἀλγηδόνι, οὗτοι διὰ τὸ σφόδρα αἰσθάνεσθαι τῆς κινήσεως, σφόδρα αἰσθάνονται καὶ τοῦ χρόνου. διὰ τοῦτο καὶ οἱ νοσοῦντες μείζους ὑπολαμβάνουσι τὰς ἡμέρας. καὶ φροντίζοντες ἀναβοῶσιν ὦ Ζεῦ βασιλεῦ τὸ χρῆμα τῶν νυκτῶν ὅσον. ἐκ δὴ πάντων τῶν εἰρημένων δῆλόν ἐστιν, ὡς τῇ τῆς κινήσεως αἰσθήσει, συνυφίσταται καὶ ἡ τοῦ χρόνου καὶ συνέζευκται ἐκείνῃ καὶ συνήρτηται ἀκριβῶς. δῆλον οὖν ὡς οὐκ ἔστιν ὁ χρόνος ἄνευ κινήσεως. ἄνευ κινήσεως ᾖ, οὐχ ὃν τρόπον οἴεται Γαληνός. ἐπειδὴ κινούμενοι νοοῦμεν τὸν χρόνον. οὕτω γὰρ ὑπολαμβάνει λέγειν Ἀριστοτέλην. ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ τῆς κινήσεως ἐννοίᾳ, συνήρτηται ἡ τοῦ χρόνου. τὸ γὰρ μάτην ἤθελε πρὸς τὸ ἔνθεν ἀντιλέγειν ἐπιχειρῶν. καὶ γὰρ τὰ ἀκίνητα φησὶ κινούμενοι νοοῦμεν. οἷον, τοὺς πόλους τοῦ κόσμου. καὶ τὸ κέντρον τῆς γῆς. καὶ ὅμως οὐκ ἔστι ταῦτα μετὰ κινήσεως. ἐχρῆν γὰρ καὶ ἀκοῦσαι διαρρήδην λέγοντος Ἀριστοτέλους. ἅμα γὰρ κινήσεως αἰσθανόμεθα καὶ χρόνου. πλεῖστον δὲ δή που διαφέρει, ἢ διὰ τοῦτο κινήσεώς τι τὸν χρόνον ὑπολαμβάνειν, διότι τῇ τῆς κινήσεως ἐπινοίᾳ συνήρτηται. ἢ διὰ τοῦτο, ὅτι κινούμενοι νοοῦμεν τὸν χρόνον. ἀλλ' οὗτος μὲν ἐν πολλοῖς τοιοῦτος. ἡμεῖς δὲ ἀναλαβόντες λέγομεν. ὡς ὥσπερ τότε μὲν οὐκ αἰσθανόμεθα χρόνου, ὅταν μηδεμιᾶς αἰσθανώμεθα μεταβολῆς. ἀλλ' ἐν ἑνὶ καὶ ἀδιαιρέτῳ φαίνεται ἡ ψυχὴ μένειν καταστήματι. ὅταν δὲ αἰσθανώμεθα καὶ ὁρίσωμεν τὴν μεταβολήν, ὅτι τοσήδε, τότε ὑπολαμβάνομεν τὸν χρόνον, φανερὸν ὡς οὐκ ἔστιν ἄνευ μεταβολῆς καὶ κινήσεως ὁ χρόνος. ἐπεὶ κἂν ἠρεμῶμεν αὐτοὶ καὶ μηδ' ὁτιοῦν μεταβάλλωμεν. ἐννοῶμεν δὲ μόνον κίνησιν τινά, συνεννοοῦμεν εὐθὺς καὶ χρόνον. καὶ γὰρ ἂν σκότος ᾖ καὶ μηδὲν διὰ τοῦ σώματος πάσχωμεν, φανταζώμεθα δὲ ἄλλους ἢ καὶ αὐτοὺς ὁδοιποροῦντας. ἢ πλέοντας. ἢ γυμναζομένους. ἢ πολεμοῦντας, εὐθὺς ἡμῖν καὶ χρόνος δοκεῖ γεγονέναι. οὐ μόνον δὲ ὁ χρόνος ἀκολουθεῖ τῇ κινήσει, ἀλλὰ καὶ ἡ κίνησις τῷ χρόνῳ. πάλιν γὰρ ὅταν χρόνος τις δοκῇ γεγονέναι, ἅμα καὶ κίνησίς τις γεγονέναι δοκεῖ. οἷον, δύο ὧραι παρεληλύθασιν. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐβαδίσαμεν τοσόνδε. γεγράφαμεν τοσόνδε. ἀχώριστον ἄρα ἑκατέρου. ὁ μὲν οὖν πρότερος λόγος, οὐκ εἶναι ταὐτὸν κίνησιν ἔφη καὶ χρόνον. ὁ δ' ἐφεξῆς, οὐκ εἶναι τὸν χρόνον δίχα κινήσεως. ἆρ' οὖν συμβεβηκὸς ἢ πάθος ἢ ὑπάρχον ὅλως τι τῇ κινήσει θετέον τὸν χρόνον. καὶ γὰρ ταῦτ' ἀχώριστα μὲν τῶν ὑποκειμένων. οὐ ταὐτὰ δέ. λέγωμεν γοῦν ἄνωθεν ἀναλαβόντες. πᾶν τὸ κινούμενον κατὰ τόπον, ὥσπερ ἔκ τινος εἴς τι κινεῖται, οὕτω καὶ ἐπί τινος διαστήματος. πᾶν δὲ διάστημα συνεχές, πᾶν ἄρα κινούμενον κατὰ τόπον ἐπὶ συνεχοῦς κινεῖται διαστήματος. τοῦτο τοίνυν αἴτιον λέγω τοῦ, καὶ τὴν κίνησιν εἶναι συνεχῆ. συμπα-

ἐκτείνεται γὰρ τῷ μεγέθει καὶ συμπαρισοῦται τῷ διαστήματι. καὶ ταῦθ' ὑπομένοντι μὴ ὑπομένουσα. ὥσπερ δὲ ἡ κίνησις διὰ μέγεθος συνεχής, οὕτως ὁ χρόνος διὰ τὴν κίνησιν. τὸ μὲν δὴ συνεχὲς οὕτως ὑπάρχει τῇ κινήσει τε καὶ τῷ χρόνῳ, διὰ τὸ μέγεθος πρῶτον, ἐφ' οὗ γίνεται ἡ κίνησις. λέγεται δέ τι καὶ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τῷ μεγέθει· πρότερον μὲν τοδὶ τὸ σημεῖον· ὕστερον δὲ τοδί. κατὰ τὴν θέσιν. οἷον ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας τοῦ σταδίου. ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεγέθει τὸ πρότερον ἐστὶ καὶ τὸ ὕστερον, ἀνάγκη ἐν κινήσει εἶναι τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον. προτέρα γὰρ ἡ κίνησις ἡ κατὰ τὸ πρότερον σημεῖον. ὑστέρα δὲ κατὰ τὸ ὕστερον. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ μεγέθους, τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἅμα τέ ἐστιν καὶ συνυπάρχει· ἅμα γὰρ τοδὶ τὸ σημεῖον καὶ τοδί. ἐπὶ δὲ τῆς κινήσεως ἀεὶ τὸ πρότερον ἀπόλλυται, καὶ οὐκ ἀναμένει τὸ ἐν κινήσει πρότερον. εἰ μὴ ἐν τῷ μεγέθει πρότερον ἦν, οὐ μὴν ὑπομένει γε ὥσπερ ἐκεῖνο. ὥσπερ γε καὶ τὸ συνεχὲς ὑπάρχει μὲν τῇ κινήσει διὰ τὸ πρότερον ὑπάρχειν τῷ διαστήματι· οὐ μὴν τὸν αὐτὸν τρόπον. ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἅπαντι συνυφεστῶτι. τῇ κινήσει δὲ οὔ. ὅτι μὲν τοίνυν ὑπάρχει τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον ἐν κινήσει καὶ διατί, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. πότερον δὲ κίνησις ταῦτα, ἢ διαφέρει τῆς κινήσεως, ἐπισκεπτέον. ἢ τῷ μὲν ὑποκειμένῳ κίνησις ἄμφω, τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. τῷ λόγῳ δὲ διαφέρει τῆς κινήσεως. οὐ γὰρ ταυτὸν κινήσει τε εἶναι, καὶ προτέρῳ τε καὶ ὑστέρῳ· ὥσπερ καὶ τὸ τῇ θέσει πρότερόν τε καὶ ὕστερον· τῷ μὲν ὑποκειμένῳ μεγέθει. τὸ δὲ εἶναι προτέρῳ καὶ μεγέθει εἶναι, οὐ ταυτόν· τὸ μὲν γὰρ πρότερον ἀποδιδοὺς, τὴν κατὰ τόπον θέσιν συμπαραλήψῃ. τὸ μέγεθος δὲ ὁριζόμενος, οὐ συνεφάψῃ τοῦ τόπου. ὁμοίως τοίνυν διαφέροντες οἱ λόγοι κινήσεώς τε, καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ προτέρου καὶ ὑστέρου. κίνησιν μὲν γὰρ ὁριζόμενοι, φαμὲν ἐντελέχειαν τοῦ κινητοῦ. τοῦ δὲ ἐν αὐτῇ πρότερόν τε καὶ ὕστερον, ζητητέον ἕτερον λόγον. ὥσπερ οὖν ὁ πατὴρ τῷ μὲν ὑποκειμένῳ, Σωκράτης ἐστίν. οὐ ταυτὸν δὲ τῷ πατρὶ εἶναι, καὶ τῷ Σωκράτει. καὶ ὥσπερ τὰ πέντε τῷ μὲν ὑποκειμένῳ, ξύλα. τὸ μέντοι πέντε αὐτοῖς εἶναι, καὶ ἄλλό τι ἐστὶ παρὰ τὰ ξύλα· ἀριθμὸς γὰρ τὰ πέντε καθὸ πέντε. ἀλλ' οὐχὶ ξύλα. οὕτω καὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἐν κινήσει. τῷ μὲν ὑποκειμένῳ, κίνησις ἄμφω. τὸ μέντοι γε εἶναι αὐτοῖς προτέρῳ τε καὶ ὑστέρῳ, ἄλλό τι ἐστὶν καὶ οὐ κίνησις. τί οὖν τὸ εἶναι αὐτῶν ζητητέον καθὸ διαφέρουσι τῆς κινήσεως· ἐπισκεπτέον δὲ πῶς νοοῦμεν τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον ἐν κινήσει. ὥσπερ τοίνυν ἐπὶ τῆς γραμμῆς ἕως μὲν ἂν μίαν αὐτὴν καὶ συνεχῆ πᾶσαν νοοῦμεν, οὐ νοοῦμεν αὐτῆς, τὸ μέντοι πρότερον τῇ θέσει μέρος. τὸ δέ, ὕστερον. ὅταν δὲ διέλωμεν καὶ ὁρίσωμεν τοῖς σημείοις, εὐθέως τὸ μέντοι πρότερον τῇ θέσει μέρος ποιοῦμεν, τὸ δὲ ὕστερον, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς κινήσεως οὐκ ἄλλως νοοῦμεν τὸ πρότερον ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ὕστερον, εἰ μή, διελοίμεθα αὐτὴν καὶ διορίσαιμεν εἰς μέρη. καὶ λάβοιμεν αἴσθησιν ὡς ἄλλου καὶ ἄλλου. πότερον οὖν στιγμαῖς αὐτὴν διαιρούμεθα, καὶ πῶς; οὐ γὰρ ἔχει θέσιν, ἀλλά τινα θέσιν. οἷον· γράφω νῦν ἐγὼ συνεχῶς, καὶ ὑποκείσθω κινεῖσθαι τὴν χεῖρα μὴ διαλείπουσαν ὅλως. λέγω τοίνυν προτέραν εἶναι κίνησιν ἣν κεκίνηται, ἧς κινήσεται. τί δή ποτε; ὅτι τοίνυν τὴν μὲν ἐπλήρωσε. τῆς δὲ ἄρχεται. εὕρηται τοίνυν τὸ τὴν κίνησιν δυνατὸν διαιρεῖν. καὶ τί λάβοις ἂν ἔξω αὐτῆς, οἷον σημεῖον ἐπὶ γραμμῆς. ὃ τοῦ μὲν αὐτῆς μέρους ἔσται πέρας. τοῦ δὲ ἀρχή. εἶτ' εἰ δὴ πάλιν καὶ δὶς βουληθείην τὴν κίνησιν τῆς χειρὸς διελεῖν, πότερον ταυτῷ χρήσομαι νῦν, ᾧ καὶ πρότερον ἐχρησάμην. ἢ τῷ παρόντι νῦν, ὃ νῦν λέγω. μᾶλλον δὲ ὃ μὴ δυνατόν τις εἰπεῖν. δῆλον οὖν ὡς ἑτέρῳ καὶ τῷ παρόντι. τούτων δὴ τῶν νῦν, τί μὲν πρότερον εἴποις ἄν. τί δὲ ὕστερον. ἢ πρίν σε ἀποκρίνασθαι, γέγραπται. ὅτι πρότερον μέν, ᾧ πρότερον ἐχρησάμην εἰς τὴν τομὴν τῆς κινήσεως. ὕστερον δέ, ᾧ μετὰ ταῦτα. διατί οὖν πρότερον ἐκεῖνο, τοῦδε. ἆρ' ὅτι τῆς σελίδος ἐνθάδε γέγραπται. τὸ δέ, ἐνθάδε; εἰ οὖν μὴ γέγραπται ὅλως. οὐκ ἂν ἦν τὸ μὲν πρότερον. τὸ δέ, ὕστερον. ἀλλὰ γελοῖον. ἀλλὰ διατί; φανερὸν οὖν ὅτι τὸ μὲν πρότερον παρελήλυθεν. τὸ δὲ ἐφεξῆς. ὅταν τοίνυν διαιρῶμεν τὴν κίνησιν, καὶ τοῖς νῦν τέμνωμεν εἰς πολλά, τί ποιοῦμεν ἄλλο, ἢ χρόνον ὁρῶμεν καὶ χρόνου μέρη. τὸ γὰρ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον εἶναι ὁ χρόνος, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ τὸ πρότερόν τε καὶ τὸ ὕστερον τῆς κινήσεως, ἃ τοῖς νῦν ἀεὶ διορίζεται καὶ ἀριθμεῖται ὡς ἄλλα καὶ ἄλλα. ταυτὸν ἄρα χρόνος τε, καὶ τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον ἐν κινήσει, ὅταν διορίζηται καὶ ἀριθμῆται. διορίζεται δὲ οὐκ ἄλλως, ἢ ὅταν δύο προσαντήσῃ τῇ ψυχῇ τὰ νῦν. τὸ μὲν ὡς πρότερον καὶ προτέρας κινήσεως πέρας. τὸ δὲ ὡς ὕστερον καὶ ὡς ὑστέρας. καὶ ὥσπερ ὅταν ἄκρα αὐτὰ καὶ ἕτερα τοῦ μέσου νοήσωμεν. ὅταν γὰρ ὁ νοῦς ἀναμνησθεὶς τοῦ νῦν ὃ χθὲς εἶπεν, ἕτερον πάλιν εἴπῃ τὸ τήμερον, τότε καὶ χρόνον εὐθὺς ἐνενόησεν, ὑπὸ τῶν δύο νῦν ὁριζόμενον, οἷον ὑπὸ περάτων δυοῖν. καὶ οὕτω λέγειν ἔχει ὅτι ποσόν ἐστι πεντεκαίδεκα ὡρῶν. ἢ ἑκκαίδεκα. οἷον ἐξ ἀπείρου γραμμῆς πηχυαίαν δύο σημείοις ἀποτεμνόμενος. ἐξαρκεῖ μέντοι γε πολλάκις καὶ ἓν τὸ νῦν προσαντῆσαι τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ γνωρίσαι χρόνον. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς. ἀλλ' ὅταν ὡς πέρας καὶ ἀρχή. γίνεται γὰρ καὶ τηνικαῦτα προτέρου τε καὶ ὑστέρου συναίσθησις. οὗ μὲν γὰρ πέρας, ἐκείνου πρότερον. οὗ δὲ ἀρχή, ἐκείνου ὕστερον. ὥστε δῆλον ἐστίν, ὅτι πανταχόθεν ἡ τοῦ χρόνου φύσις ἀναφαίνεται, τὸ εἶναι ἔχουσα ἐν τῷ διαλαμβάνεσθαι τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον τῆς κινήσεως. τὸ πρότερον ἄρα

καὶ τὸ ὕστερον ἐν κινήσει χρόνος ἐστίν, ὅταν διαλαμβάνηται ὡς ἄλλου καὶ ἄλλου. τουτέστιν ὅταν ἀριθμῆται. ὁ γὰρ ἀριθμὸς οὐχ εἷς, οὐδὲ ταυτὸς πανταπασιν ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ ἔχοντος τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο. οὐκ ἄρα ἡ κίνησις ὁ χρόνος ἐστίν. ἀλλὰ τὸ ἀριθμούμενον τῆς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον. συνάγοντι δὴ τὰ εἰρημένα, τὸν χρόνον ἀφοριστέον, ὅτι ἐστὶν ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ πρότερον καὶ ὕστερον. ὅτι μὲν οὖν ἀριθμός, ἐκεῖνο σημεῖον· πᾶν πλέον ἢ ἔλαττον ἀριθμῷ κρίνεται. ἀριθμὸς ἄρα τις ὁ χρόνος. ὅτι δὲ κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἀναγκαίως προστεθείκαμεν, ἐκεῖθεν δῆλον. ἀριθμοῦνται γὰρ κινήσεις καὶ πλείους ἅμα. ὡς ἐπὶ σοῦ φορέ, ὅτι καὶ αὔξεις. καὶ θερμαίνῃ καὶ προβαίνεις τόπον ἐκ τόπου. καὶ ὅτι τρεῖς ἅμα κινήσεις κινεῖς. ἀλλ' οὐχ ὁ τοιοῦτος ἀριθμὸς τῆς κινήσεως χρόνος ἐστίν. ἀλλ' ὁ κατὰ τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον. οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν εἰ τὸ ἀριθμούμενον τῆς κινήσεως χρόνον εἰπόντες, ἐν τῷ ὁρισμῷ τὸν ἀριθμὸν μετελάβομεν. λέγεται γὰρ καὶ τὸ ἀριθμούμενον ἀριθμός. ὡς καὶ τὸ μετρούμενον μέτρον. διχῶς γὰρ καὶ τὸ μέτρον. ᾧ μετροῦμεν. οἷον, ἡ χοῖνιξ ἡ ξυλίνη. καὶ ὁ χοῦς ὁ κεραμεοῦς. καὶ τὸ μετρούμενον ὑπ' αὐτῶν. ὁ σῖτος ὁ ἐν τῇ χοίνικι. καὶ ὁ οἶνος ὁ ἐν τῇ χοΐ. ἐσθίομεν γὰρ χοίνικα, οὐ τὴν ξυλίνην. καὶ χοᾶ πίνομεν, οὐ τὸν χαλκοῦν. οὕτως δὲ καὶ ἀριθμός, οὐχ ὁ ἐκ τῶν μονάδων μόνον. ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμούμενος. ἐκεῖνος μὲν γὰρ διωρισμένος καὶ οὐ συνεχής. καὶ οὐδ' ἂν τὴν οὐσίαν ἐσήμαινεν ἡμῖν τοῦ χρόνου. ἀλλὰ μᾶλλον ἔργον. καὶ τί ἐποίει. τὸ δὲ ἀριθμούμενον, οὐδὲν κωλύει καὶ συνεχὲς εἶναι. ὡς τὸ ἐνδεκάπηχυ ξύλον. Γαληνῷ δὲ οὐ προσεκτέον, οἰομένῳ τὸν χρόνον ἀφορίζεσθαι δι' αὐτοῦ. πολλὰ γὰρ ἐξαριθμησάμενος σημαινόμενα τοῦ προτέρου τε καὶ ὑστέρου. τὰ μὲν ἄλλα οὐκ ἐφαρμόζειν φησὶ τῷ ὁρισμῷ. τὸ κατὰ χρόνον δὲ μόνον. ὥστε εἶναι τὸν χρόνον ἀριθμὸν τῆς κινήσεως κατὰ χρόνον. ἀλλ' ἰστέον ὅτι τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἐν κινήσει, οὐ διὰ τὸν χρόνον τὸ μέν, πρότερον ἐστίν. τὸ δέ, ὕστερον. ἀλλὰ αὐτὰ μᾶλλον ποιεῖ τὸ ἐν χρόνῳ πρότερον καὶ ὕστερον. γίνεται δὲ ἐκ τοῦ κατὰ μέγεθος καὶ τὴν θέσιν. παρ' οὗ καὶ τὸ συνεχὲς ἔχει. καὶ ἐκεῖνο διαῤῥήδην φησὶν Ἀριστοτέλης. τὸ δὴ πρότερόν τε καὶ ὕστερον, ἐν τόπῳ πρῶτον ἐστίν. ἐνταῦθα μὲν τῇ θέσει. ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεγέθει, ἀνάγκη καὶ ἐν κινήσει. ἀλλὰ καὶ δεδόσθω μὴ δὲ ἄλλο σημαίνειν τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον ἐν κινήσει, ἢ τὸ κατὰ χρόνον ὡς οἴεται. τί δὲ ἄτοπον ἐκ τοῦδε συμβαίνει. οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ἄλλό τι λέγομεν εἶναι τὸν χρόνον, ἢ τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον ἐν κινήσει. πᾶσα δὲ ἀνάγκη ταυτὸν σημαίνειν τοὺς ὁρισμοὺς τοῖς ὀνόμασιν. ὥστε λανθάνει ἑαυτὸν μεμφόμενος τοῦ λόγου, διὸ μᾶλλον ἐχρῆν αὐτὸν ἀποδέχεσθαι. Καὶ τὸ γίνεσθαι δὲ ἄλλον καὶ ἄλλον ἀεὶ τὸν χρόνον, ὑπάρχει διὰ τὴν κίνησιν. ἀεὶ γὰρ ἡ κίνησις ἄλλη καὶ ἄλλη. ἀλλ' ὅταν γε πλείους ἅμα γίνωνται κινήσεις. οἷον, Ἀθήνησί τε καὶ Μέγαρα καὶ Κορίνθῳ, πῶς οὐκ ἔτι πλείους γίνονται χρόνοι; ὅτι τὸ νῦν τὸ αὐτὸ πανταχοῦ. κατὰ ἐκεῖνο δὲ καὶ τὸ ἕτερον καὶ ταυτὸν νοεῖται τοῦ χρόνου. καὶ εἷς μὲν χρόνος, ὅταν ἓν τὸ νῦν. πλείω δέ, ὅταν πλείω καὶ διαφέροντα. πλείω δὲ καὶ διαφέροντα γίνεται τὰ νῦν, ὅταν τὸ μέν, ὡς πρότερον. τὸ δέ, ὡς ὕστερον λαμβάνηται. ὃ καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις, πῶς ποτε διαφέροντα γίνεται τὰ τοιαῦτα νῦν. μία γὰρ ἡ φύσις ἐν ἀμφοῖν ὑποφαίνεται, κἂν τὸ μέν, ὡς πρότερον νοεῖται. τὸ δέ, ὡς ὕστερον. εἰ μὴ καὶ Σωκράτης ἕτερος ὅταν ἐν Λυκείῳ. καὶ ὅταν ἐν ἀγορᾷ, καθάπερ οἱ σοφισταὶ λαμβάνουσιν. ἢ ὥσπερ Σωκράτης, τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταυτόν, ἄν τε ἐνθάδε, ἄν τε ἐκεῖσε μετακινῆται. τῷ λόγῳ δέ, ἕτερον. οὐ γὰρ ταυτόν, τό, ἐν Λυκείῳ τε εἶναι, καὶ τό, ἐν ἀγορᾷ. οὕτως καὶ τὸ νῦν, ἓν μὲν γὰρ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κατὰ τὸ ὑποκείμενον. διαφέρει δὲ τῷ λόγῳ. ἄλλος γὰρ ὁ λόγος τοῦ νῦν, ὃν πρὸς τοὺς ἵππους λέγει ὁ Ἕκτωρ. νῦν μοι τὴν κομιδὴν ἀποτίνετον. καὶ ἄλλος τούτου τοῦ νῦν γραφομένου. ἵνα δὲ μᾶλλον μάθῃς ὃ λέγω, μικρὸν ἄνωθεν ἀναληπτέον. ἐλέχθη τῷ μὲν μεγέθει τὴν κίνησιν ἀκολουθεῖν. τῇ κινήσει δέ, τὸν χρόνον. εὔλογον τοίνυν καὶ τὰς ἀρχὰς τούτων καὶ οἷον τὰ ποιητικὰ καὶ τὰ γνωστικά, ἀλλήλοις ἕπεσθαι. ποιητικὸν δὲ μεγέθους μέν, στιγμή. κινήσεως δέ, τὸ φερόμενον. χρόνου δὲ τὸ νῦν. ὥσπερ τοίνυν μία στιγμὴ καὶ ὁ λίθος εἷς, ἄν τε ἐνθάδε, ἄν τε ἀλλαχοῦ φέρηται, τῷ λόγῳ δὲ διαφέρει. οὕτω δὲ καὶ τὸ νῦν. τῷ γὰρ φερομένῳ, ἀκολουθεῖ τὸ νῦν. ὥσπερ ὁ χρόνος τῇ φορᾷ. καὶ γνωρίζεται τὸ νῦν οὐκ ἄλλῳ τινί, ἢ τῷ φερομένῳ. ἀριθμεῖται γὰρ τὸ πρότερόν γε καὶ ὕστερον τῆς κινήσεως, κατὰ τὴν τοῦ φερομένου μετάβασιν. οὐ γὰρ ἂν διεκρίθη ταῦτα, μένοντος τοῦ φερομένου. ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ φερόμενον ποτὲ μὲν κατὰ τὸν πρότερον γίνεται τόπον. ποτὲ δὲ κατὰ τὸν ὕστερον. διὰ ἐκεῖνο καὶ τῆς κινήσεως γίνεται, τὸ μέν, πρότερον. τὸ δέ, ὕστερον. τὸ δὲ ἀριθμούμενον πρότερόν τε καὶ ὕστερον, τὸ νῦν ἐστιν. ὥστε καὶ ἐν τούτοις τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταυτόν, τὸ πρότερον νῦν καὶ τὸ ὕστερον. τῷ λόγῳ δὲ ἕτερα. αὐτὸ γὰρ τὸ ἀριθμητὸν αὐτὸ εἶναι, καὶ ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο διαλαμβάνεσθαι, δίδωσιν αὐτῷ τὴν κατὰ τὸν λόγον διαφοράν. ὥσπερ δὲ τῆς φορᾶς τὸ φερόμενον γνωριμώτερον. τὸ δὲ γάρ τι ἐστὶ καὶ οὐσία, οὕτως καὶ τοῦ χρόνου τὸ νῦν. ἐνυπάρχει γὰρ ἐκεῖνο μόνον, καὶ οἷον τόδε. φανερὸν δὲ ὅτι καὶ ἀλλήλοις ἀντακολουθεῖ τὰ νῦν, καὶ ὁ χρόνος. καὶ ὅτι θατέρου μὴ ὄντος, οὐδὲ θάτερον ἐστίν. ὁ χρόνος γὰρ ἔσται τῷ νῦν ἀριθμῷ. οἷον γὰρ μονὰς τοῦ χρόνου, τὸ νῦν. καὶ ὥσπερ ἡ μονὰς τῷ πάλιν καὶ πάλιν λαμβάνεσθαι, ποιεῖ τὸν ἀριθμόν. οὕτω καὶ τὸ νῦν, τὸν χρόνον. καὶ ὥσπερ ἡ μονὰς

αὐτὴ μὲν ἀδιαίρετος, διαιρετὸν δὲ ποιεῖ τὸν ἀριθμόν, οὕτω καὶ τὸ νῦν πάλιν τὸν χρόνον. ἡ διαφορὰ δὲ ἐν τῷ, τὴν μὲν συνεχῆ, τὴν δὲ διωρισμένην ποιεῖν. καὶ συνέχει δὲ τὸ νῦν χρόνον, καὶ διαιρεῖ, καθάπερ τὸ φερόμενον τὴν φοράν. καὶ γὰρ ἡ φορὰ μία καὶ συνεχής, τῷ τὸ φερόμενον ἓν εἶναι. ἓν δὲ οὐχ ἁπλῶς. δυνατὸν γὰρ ὡς μὲν τόδε τι καὶ σῶμα ἓν εἶναι. οἷον λίθος ἢ ξύλον. ὡς φερόμενον δὲ μή, ἐὰν διαλιμπάνῃ κινούμενον. οὐκέτι γὰρ τότε μία καὶ συνεχὴς ἡ κίνησις, καίτοι τοῦ φερομένου ἑνὸς ὄντος. ἀλλ' ὅταν ὡς φερόμενον ἓν ὑπάρχῃ. τοῦτο δὲ ὅταν μὴ ἠρεμῇ μεταξύ. τότε γὰρ καὶ διορίζει τὴν προτέραν τε καὶ ὑστέραν κίνησιν. καὶ πάλιν συνέχει. καθάπερ γε ἡ στιγμὴ τὴν γραμμήν. διαφέρει δέ, ὅτι τὴν μὲν στιγμὴν ἔστι τὴν αὐτὴν δὶς λαβεῖν. ποτὲ μὲν ὡς πέρας, ποτὲ δὲ ὡς ἀρχήν. ὑπομένει γὰρ καὶ ἐν θέσει τὸ εἶναι αὐτῇ. τὸ δὲ φερόμενον, οὐκ ἔστι δὶς λαβεῖν ὡς φερόμενον. ἀεὶ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο. καὶ ἄλλο δέ, οὐχ ὅτι ἕτερον ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. εἰ γὰρ ἐν αὐτῷ δίς, ἀνάγκη στῆναι. κινεῖσθαι δὲ ὑπόκειται συνεχῶς. οὕτω δὴ καὶ τὸ νῦν, οὐκ ἔσται δὶς λαβεῖν. εἰ οὖν μὴ ἔστι δὶς λαβεῖν τὸ νῦν, πῶς ἐν τῷ ἀριθμεῖσθαι τὸ νῦν οὐχ ὡς τὸ αὐτὸ σημεῖον δὶς ἀρχήν τε καὶ τελευτήν; ἀλλ' ὥσπερ ἄρα ὡς τὰ δύο πέρατα τῆς αὐτῆς γραμμῆς τοδὶ τοδί. ταῦτα δ' ὁρίζει τὸ μεταξὺ διάστημα τῆς γραμμῆς, ἕτερον καὶ ἕτερον ὄντα. οὕτω δὴ καὶ τὰ νῦν ἀριθμεῖται ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο. τὸ μὲν πρότερον. τὸ δὲ ὕστερον. δὶς δὲ ταὐτὸν λαβεῖν ἀμήχανον. ὥσπερ ἀμήχανον στῆσαι τὸν χρόνον. καὶ ἔτι φανερόν, ὅτι οὐδὲ μόριον τὸ νῦν τοῦ χρόνου. οὐδὲ γὰρ τὸ φερόμενον τῆς φορᾶς. οὐδὲ ἡ στιγμὴ τῆς γραμμῆς. γραμμῆς γὰρ μέρη γραμμαί. καὶ κινήσεως, κινήσεις. καὶ χρόνου, χρόνος. τίνος οὖν πέρας τὸ νῦν. πότερον τῆς κινήσεως, ἢ τοῦ χρόνου. ἐλέγετο γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὸ νῦν διαιρεῖσθαι τὴν κίνησιν. ἢ καθ' αὑτὸ μέν ἐστι τοῦ χρόνου πέρας. τῷ δὲ τὸν χρόνον εἶναι ἄλλο μηδέν, ἢ τὸ ἀριθμούμενον τῆς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον, ὅταν ὡς ἀριθμούμενον λαμβάνηται τὸ νῦν, τότε καὶ τῆς κινήσεως γίνεται πέρας. διὰ τοῦτο ἄρα αὐτῷ συμβέβηκε καὶ πέρατι εἶναι καὶ πανταχοῦ ἅμα εἶναι. αἴτιον δὲ ὅτι οὐχὶ κινήσεώς ἐστι καθ' αὑτὸ πέρας. ἦν γὰρ ἂν ἐκείνῃ τῇ κινήσει μόνῃ, ἧς πέρας ἦν. ἀλλὰ χρόνου, ὃς ἀριθμός ἐστι τῆς κινήσεως. ἀριθμὸν δὲ ταὐτὸν ἅμα πλειόνων εἶναι ἐνδέχεται. οἷον, τὴν δεκάδα ἵππων καὶ ξύλων. καίτοι ὁ χρόνος ἀριθμός. οὐχ ὡς ἀριθμῶν. ἀλλ' ὡς ἀριθμούμενος, ἢ ὁ χρόνος πρὸς μοναδικὸν ἀριθμόν. ἀλλ' ὅμως ἀναδέχεται μόνος τὸ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦτο ἰδίωμα. πανταχοῦ γὰρ ἅμα καὶ τῶν πολλῶν κινήσεων ἓν καὶ ταὐτὸν τὸ ἀριθμούμενον. αὐξήσεως. φορᾶς. ἀλλοιώσεως. ταύτῃ μὲν οὖν ἱκανῶς ἐπιδέδεικται, ὅτι καὶ ἀριθμὸς ὁ χρόνος καὶ κινήσεως ἀριθμὸς κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. δῆλον καὶ ὅτι καὶ συνεχής. ἡ γὰρ κίνησις ἡ σύμπασα γίνεται συνεχής. πῶς δὲ αὐτὸν ἀριθμὸν λέγοντες, οὐκ ἀναγκαῖον θησόμεθα καὶ ἐλάχιστόν τινα χρόνον ποιεῖν; τὸ γὰρ ἐλάχιστον ἐν ἀριθμῷ, οἷον ἡ δυάς. οὐ γὰρ εἰς ἄπειρον ἡ καθαίρεσις τοῦ ἀριθμοῦ. διώρισται γὰρ ἢ διττὸς ὁ ἀριθμός. ὁ μὲν ἐκ μονάδων. αὐτὸς δὲ καὶ ὁ ἐλάχιστος. ὁ δὲ οὐχ ἁπλῶς ἐκ μονάδων, ἀλλ' ἐκ τῶν τοιῶνδε μονάδων. οἷον, ἵππων. ἢ γραμμῶν. λέγεται γὰρ ἀριθμὸς καὶ αἱ πέντε γραμμαί. καὶ τὰ πέντε τρίγωνα. τὰ τοιαῦτα δέ, κατὰ μὲν τὸ πλῆθος ἕξει καὶ αὐτὰ τὸ ἐλάχιστον. ἐλάχιστον γὰρ δύο γραμμαί. κατὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀριθμητά ἐστι τὰ τοιαῦτα. κατὰ μέγεθος δὲ οὐχ ἕξει. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν εἰς ἀεὶ διαιρετόν. καὶ ὁ χρόνος τοίνυν αἱ δύο ὧραι, καθὸ μὲν συνεχής τίς ἐστιν, οὐχ ἕξει τὸ ἐλάχιστον. οὐ γὰρ ἀριθμεῖται κατὰ τοῦτο. καθὸ δὲ ὁρίζεται, καὶ οἷον τέμνεται τῷ νῦν τῷ τε προτέρῳ καὶ τῷ ὑστέρῳ, κατὰ τοῦτο δὲ ἀριθμητός καὶ τὸ ἐλάχιστον ἔχει. καὶ γὰρ δύο ὧραι, τῷ μὲν ἀριθμῷ, τὸ ἐλάχιστον ἔχουσι. τῷ μεγέθει δέ, οὔ. εἰκότως τοίνυν ὁ χρόνος καὶ πολὺς καὶ ὀλίγος. καὶ μακρὸς καὶ βραχὺς λέγεται. ἄμφω γὰρ ἀναδέχεται καὶ τὰ τῶν συνεχῶν, καὶ τὰ τῶν διωρισμένων. καθὸ μὲν οὖν συνεχής, μακρὸς καὶ βραχύς. καθὸ δὲ ἀριθμητός. καὶ οὕτως ἀριθμός, πολὺς καὶ ὀλίγος. οὐκέτι μέντοι ταχὺς καὶ βραδύς. οὐδεὶς γὰρ ἀριθμὸς ταχὺς καὶ βραδύς. εὔλογος δὲ καὶ ἅμα μὲν ὁ αὐτὸς πανταχοῦ. ὁ δὲ πρότερος καὶ ὕστερος χρόνος, οὐκέτι οἱ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους. καὶ γὰρ ἡ κίνησις. ἡ μὲν παροῦσα, μία. ἡ δέ γε γενημένη καὶ ἡ μέλλουσα, ἕτεραι. ἔπειτα ἀριθμὸς ὁ χρόνος. οὐχ ᾧ ἀριθμοῦμεν. ἀλλ' ὁ ἀριθμούμενος ὁ αὐτὸς ἐν πᾶσιν. οἷον ἡ δεκὰς αὕτη ἵππων αὕτη ἀνθρώπων λαμβάνηται. τὰ δὲ ἀριθμούμενα, οὐ ταὐτά, οἱ δέκα ἄνθρωποι καὶ οἱ δέκα ἵπποι. ἀριθμεῖται δὴ καὶ ὁ χρόνος κατὰ τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον. ὥστε εἰκότως ἕτερα ταῦτα. ἔτι ὡς ἐνδέχεται κίνησιν εἶναι τὴν αὐτὴν καὶ μίαν εἶναι πάλιν. οὕτω καὶ χρόνον ἐνδέχεται. οἷον, ἔαρ, ἢ μετόπωρον. ἡ μὲν οὖν οὐσία τοῦ χρόνου, τοιαύτη. τὸ γὰρ τῆς κινήσεως, πρότερόν τε καὶ ὕστερον ἀριθμούμενα, χρόνος ἐστίν. ἔχοντι δὲ αὐτῷ τὸ εἶναι ἐν τούτῳ, συμβέβηκε προηγουμένως μὲν τὴν κίνησιν μετρεῖν. κατὰ συμβεβηκὸς δέ, καὶ ὑπ' αὐτῆς ἀντιμετρεῖσθαι. οὐ γὰρ μόνον λέγομεν πολλὴν τὴν κίνησιν, τὴν ἐν τῷ πολλῷ χρόνῳ. ἀλλὰ καὶ χρόνον πολύν, ἐν ᾧ ἡ πολλὴ κίνησις. ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μέτρων ἁπάντων. ἀντιμετρεῖται τ' ἀπὸ τῶν μετρουμένων τὰ μέτρα. τῷ γὰρ τῶν πυρῶν μεδίμνῳ, κρίνομεν τὸ ξύλινον μέδιμνον εἰ μὴ μεῖζον ἢ ἔλασσόν ἐστι. καὶ τῇ κοτύλῃ τοῦ οἴνου, τὴν χαλκῆν μετροῦμεν κοτύλην. καὶ τί θαυμαστὸν ἐπὶ τῶν συνεχῶν μέτρων τοῦτο συμβαίνειν, ὁπότε καὶ αὐτὸς ὁ μοναδικὸς ἀριθμὸς

τρόπον τινὰ ἀπὸ τῶν ἀριθμουμένων ἀνταριθμεῖται. ὥσπερ γὰρ τὰ δέκα, δέκα ἵππους φαμέν, οὕτως καὶ τὰς μονάδας. λέγομεν δὲ καὶ ὅτι δέκα ἵπποις ἰσώθησαν. μήποτε γὰρ οὐδ' ἂν εἰς ἔννοιαν ἤλθομεν τῶν δέκα, μὴ τὸν ἕνα ἵππον καὶ τὸν ἕνα αὖθις τοσαυτάκις λαμβάνοντες. καὶ τοῦτο εὐλόγως συμβέβηκεν, τὸ μετρεῖν τε καὶ ἀντιμετρεῖσθαι τὸν χρόνον. ἀκολουθεῖ γὰρ ὥσπερ ἐλέχθη, τῷ μὲν μεγέθει, ἡ κίνησις. τῇ κινήσει δέ, ὁ χρόνος. ὥσπερ οὖν ἡ κίνησις ἔχει πρὸς μέγεθος, οὕτως καὶ ὁ χρόνος πρὸς τὴν κίνησιν. καὶ ὥσπερ ἡ κίνησις μετρεῖ τὸ μέγεθος καὶ ἀντιμετρεῖται ὑπ' αὐτοῦ. πολλὴν γὰρ φαμὲν τὴν ὁδόν, ἐὰν ἡ πορεία πολλή. καὶ πολλὴν τὴν πορείαν, ἐὰν ἡ ὁδὸς πολλή. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν κίνησιν πολλήν, ἐὰν ὁ χρόνος. καὶ τὸν χρόνον, ἐὰν ἡ κίνησις. πῶς οὖν μετρεῖ τὴν κίνησιν ὁ χρόνος; ἢ τῷ μέρος αὐτῆς ἀφορίζειν, ὃ καταμετρήσει τὴν ὅλην, ὥσπερ ὁ πῆχυς, τὸ μῆκος, τῷ λαβεῖν τι μῆκος, ὃ καταμετρήσει τὸ ὅλον. ἡ γὰρ ὥρα, τί ἐστιν ἄλλο, ἢ τοσήδε κίνησις τοῦ ἡλίου. καὶ ὁ μὴν καὶ τὸ ἔτος. ἐπειδὴ δ' ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν χρόνῳ, τῷ καταμετρεῖσθαι τὸ εἶναι αὐτῆς ἀπὸ τοῦ χρόνου, οὐ γὰρ ἄλλο τὸ εἶναι τῆς κινήσεως, ἢ τὸ γίγνεσθαι, ᾧ συμπαρεκτείνεται ὁ χρόνος, καὶ ὃ καταμετρεῖ. δῆλον, ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις τὸ εἶναι ἐν χρόνῳ ἐστίν, τὸ καταμετρεῖσθαι αὐτῶν τὸ εἶναι ἀπὸ τοῦ χρόνου. τὸ γὰρ ἐν χρόνῳ διττόν ἐστιν. ἓν μέν, τὸ εἶναι τότε, ὅτε ὁ χρόνος ἐστίν. ἕτερον δέ, ὥσπερ ἔνια λέγομεν ὅτι ἐν ἀριθμῷ ἐστιν. ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ τρόπος διπλοῦς. ἢ γὰρ οὕτως ἐν ἀριθμῷ, ὅτι μέρος ἢ πάθος ἀριθμοῦ, ὡς τὸ ἄρτιον τὰ δύο καὶ τὸ περιττόν. ἢ ὅτι ἐστὶν αὐτῶν ἀριθμός, ὡς οἱ δέκα ἵπποι καὶ οἱ δέκα βόες ἐν ἀριθμῷ. εἰ οὖν ἀριθμὸς ὁ χρόνος, δῆλον ὡς καὶ τὰ ἐν χρόνῳ ὄντα ἐν ἀριθμῷ ἐστι. τὸ μὲν οὖν νῦν καὶ τὸ πρότερον οὕτως ἐν χρόνῳ καὶ ἀριθμῷ, ὡς ἐν τῷ μοναδικῷ ἡ μονὰς καὶ τὸ περιττόν. τὰ μὲν γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ, τὰ δὲ τοῦ χρόνου, συμβεβηκότα. τὰ δὲ πράγματα οὕτως ἐν χρόνῳ ἐστίν, ὡς ἐν τῷ ἀριθμῷ οἱ δέκα ἵπποι. ὥσπερ τοίνυν ἀεὶ τῶν οὕτως ἐν ἀριθμῷ λεγομένων πλείων τίς ἐστιν ἀριθμός. ὡρισμένος γὰρ ὁ ὁρισμός, οὕτως καὶ τῶν ἐν χρόνῳ ὄντων τοῦτον τὸν τρόπον, ἀεὶ πλείων ἐστὶν ὁ χρόνος. καὶ γὰρ ὁ χρόνος ἀριθμός τις. εἰ δὲ τοῦτο, τὰ ἐν χρόνῳ ὄντα περιέχεται ὑπὸ τοῦ χρόνου, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν ἀριθμῷ ὄντα περιέχεται ὑπὸ τοῦ τόπου. καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ κυρίως σημαινόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν χρόνῳ. τὸ δὲ λέγειν ἐν χρόνῳ εἶναι, ἐπειδὴ τότε ἐστίν, ὅτε ὁ χρόνος ἐστίν. καὶ τὸ ἐν κινήσει εἶναι, ἐπειδὴ τότε ἐστὶν ὅτε κίνησις ἐστίν, οὐδὲν διαφέρει τοῦ λέγειν καὶ τὸν οὐρανὸν ἐν κέγχρῳ εἶναι, ἐπειδὴ τότε ἐστὶν ὅτε καὶ ἡ κέγχρος ἐστίν. ἀλλὰ τὸ μὲν ἅμα εἶναι πολλοῖς συμβέβηκεν. τὸ δὲ εἶναι θάτερον ἐν θατέρῳ, τὸ περιέχεσθαί ἐστιν ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον. τούτοις μέντοι γε ἀκολουθεῖ καὶ τὸ ἅμα εἶναι. ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴ ἅμα, διὰ τοῦτο ἐν ἀλλήλοις. ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἐν ἀλλήλοις, διὰ τοῦτο καὶ ἅμα. τοῦτό τε δὴ συμβέβηκεν τοῖς ἐν χρόνῳ. καὶ τὸ λέγεσθαι ὅτι πάσχει τι ὑπὸ τοῦ χρόνου. εἰώθαμεν γὰρ λέγειν, ὅτι κατατήκει ὁ χρόνος. καὶ γηράσκει πάντα ὑπὸ τοῦ χρόνου. καὶ ἐπιλανθάνεται διὰ τὸν χρόνον. οὐκ ἔτι ὁμοίως λέγομεν γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ χρόνου τὴν οἰκίαν, καὶ φθείρεσθαι. ἀλλὰ γίνεσθαι μὲν ὑπὸ τοῦ οἰκοδόμου ἐν χρόνῳ. φθείρεσθαι δὲ καὶ ἐν χρόνῳ, καὶ ὑπὸ χρόνου. καὶ μανθάνειν μὲν ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος ἐν χρόνῳ. ἐκλανθάνεσθαι δὲ ὑπὸ τοῦ χρόνου μόνου. οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐπὶ τούτων αἴτιον θεωρεῖται. εὐλόγως δὲ καθ' αὑτὸν ὁ χρόνος φθορᾶς αἴτιος λέγεται. ἀριθμὸς γὰρ κινήσεως. ἡ δὲ κίνησις ἐξίστησι τὸ προϋπάρχον. εἰ δὴ ταῦτα λέγεται καλῶς, φανερὸν ὅτι τὰ ἀεὶ ὄντα, ᾗ ἀεὶ ὄντα, οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ. οὐ γὰρ περιέχεται ὑπὸ χρόνου, οὐδὲ πάσχει τι ὑπὸ χρόνου. οὔτε γὰρ συναλλοιοῦται αὐτῷ. οὔτε συμπάρεισι. οὐκοῦν οὐδὲ μετρεῖται τῶν τοιούτων τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ χρόνου. οὐδὲ ὁρίζεται. οὔτε περιττεύει τις τῆς οὐσίας αὐτῶν χρόνος. ἀλλὰ τοὐναντίον παντὸς τοῦ ληφθέντος χρόνου τὸ εἶναι αὐτῶν περιττεύει. πῶς οὖν ἡ κίνησις ἐν χρόνῳ; καίτοι δέδεικται ἀΐδιος καὶ δειχθήσεται. ἢ ὅτι ἀεὶ ἄλλη καὶ ἄλλη καὶ οὐδέποτε κατ' ἀριθμὸν ἡ αὐτή. ἀλλὰ συμπάρεισι καὶ συνετεροιοῦται τῷ χρόνῳ. μᾶλλον δὲ ὁ χρόνος ταύτῃ, καὶ δέονται ἀλλήλων πρὸς τὴν ὕπαρξιν. ὥστε εἰ καὶ μὴ περιττεύει τῆς κινήσεως ὁ χρόνος, μὴ δὲ οὕτως αὐτὴν περιέχει. ἀλλ' ὅτι γε ἀλλήλοις συνήρμοσται, διὰ τοῦτ' ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν τῷ χρόνῳ. ἐπειδὴ δέ ἐστιν ὁ χρόνος μέτρον κινήσεως, ἔσται καὶ ἠρεμίας μέτρον. στέρησις γὰρ ἡ ἠρεμία κινήσεως, τοῖς δὲ αὐτοῖς κρίνομεν τάς τε ἕξεις καὶ τὰς στερήσεις. οἷον, ὄμμασι φῶς, καὶ σκότος. καὶ ἀκοῇ, φωνήν τε καὶ ἡσυχίαν. ὥστε καὶ ἠρεμία ἐν χρόνῳ. οὐ πάντως δέ. ἐπειδὴ ἐν χρόνῳ, διὰ τοῦτο καὶ ἐν κινήσει. οὐ γὰρ κίνησις ὁ χρόνος. ἀλλ' ἀριθμὸς κινήσεως καὶ συμβεβηκός τι. οὐκέτι δὲ ἐν τῷ εἶναι συμβεβηκότι, ἤδη καὶ ἐν ᾧ τοῦτο συμβέβηκεν. οὐ γὰρ εἴ τι ἐν ἡμέρᾳ, ἤδη ἐν τῇ φορᾷ τοῦ ἡλίου. τὸ τοίνυν ἠρεμοῦν ἐν κινήσει μὲν οὐκ ἐνδέχεται εἶναι, ἐν ἀριθμῷ δὲ κινήσεως. λέγομεν γὰρ ὅτι ὁ κάμνων ἐν τοσῷδε ἠρέμησεν χρόνῳ. οὐχ ὥσπερ δὲ τὴν κίνησιν μετρεῖ καθ' αὑτὴν ὁ χρόνος, οὕτω καὶ τὴν ἠρεμίαν. ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. τῷ γὰρ κίνησιν ἄλλην μετρεῖν. ἡ γὰρ νὺξ μέτρον μὲν καθ' αὑτὴν τῆς φορᾶς τοῦ ἡλίου, τῆς ὑπὸ γῆν. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ καὶ τῆς ἡσυχίας τῶν ζῴων. ἠρεμεῖν δὲ λέγεται οὐ τὰ πάντα ἀκίνητα. ἀλλὰ τὰ πεφυκότα μὲν κινεῖσθαι, ἐστερημένα δὲ νῦν τῆς κινήσεως. τῶν γὰρ οὕτως ἀκινήτων, ὡς ἠρεμούντων, πλείων ἐστὶν ὁ χρόνος. καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως τὰ ἠρεμοῦντα, ἐν χρόνῳ λέγεται ἠρεμεῖν, ὅτι χρόνος αὐτῶν ἐστι τῆς ἠρεμίας. μετρήσει δὲ ὁ χρόνος τὸ κινούμενον καὶ τὸ ἠρεμοῦν. ᾗ τὸ μὲν

κινεῖται. τὸ δὲ ἠρεμεῖ. τὴν γὰρ κίνησιν αὐτῶν καὶ τὴν ἠρεμίαν, μετρήσει πόση τίς ἐστιν. οὐχ ἁπλῶς οὖν μετρητὸν τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ χρόνου. οὐδὲ γὰρ ὁ ἥλιος ἁπλῶς μετρητὸς ὑπὸ χρόνου. τὸ γὰρ εἶναι αὐτοῦ οὐ μετρητὸν ὑπὸ χρόνου. ἀλλ' ἡ κίνησις αὐτοῦ, καθὸ πόση τίς ἐστιν. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι μέτρον μὲν κινήσεως καὶ ἠρεμίας λέγεσθαι δύναιτ' ἂν ὁ χρόνος. ἀριθμὸς δὲ κινήσεως μόνης. τὸ γὰρ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, ὧν ἀριθμός ἐστιν ὁ χρόνος, ἐν κινήσει μέν ἐστιν. ἐν ἠρεμίᾳ δὲ, οὔ. οὐ γὰρ καὶ ταύτῃ ἐν μεταστάσει τὸ εἶναι, ἀπὸ προτέρου τινὸς ἐπί τι ὕστερον. ὥστε φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ὅσα μήτε κινεῖται μήτε ἠρεμεῖ· ταῦτα οὐ μετρεῖται ὑπὸ χρόνου. ὁ γὰρ χρόνος κινήσεως μόνης καὶ ἠρεμίας μέτρον ἐστίν. ἕπεται δὲ τούτοις τὸ, μήτε τὰ ἀεὶ μὴ ὄντα, εἶναι ἐν χρόνῳ. οἷον ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἄλλως. ὥσπερ καὶ τὴν διάμετρον σύμμετρον εἶναι τῇ πλευρᾷ. οὐδὲ γὰρ κινεῖται ταῦτα. οὐδὲ ἠρεμεῖ. κινήσεως δὲ μόνης καὶ ἠρεμίας μέτρον ὁ χρόνος. τῆς μὲν καθ' αὑτήν. τῆς δὲ, κατὰ συμβεβηκός. ὅσα μὲν οὖν φθαρτὰ καὶ γενητά. καὶ ἁπλῶς ὅσα ὅτε μὲν ὄντα ὅτε δὲ μή, ἀνάγκη ταῦτα ἐν χρόνῳ εἶναι. ἔστι γὰρ ὁ χρόνος τις πλείων. ὃς ὑπερέχει τοῦ εἶναι αὐτῶν, καὶ τοῦ μετροῦντος τὴν οὐσίαν αὐτῶν. τῶν δὲ μὴ ὄντων, ὅσα μὲν περιέχει ὁ χρόνος, ταῦτα ἐν χρόνῳ. περιέχει δὲ ἢ ὁ παρελθὼν, ἢ ὁ μέλλων, ἢ καὶ ἀμφότεροι. ἃ μὲν γὰρ ὁ παρελθὼν, ταῦτ' ἦν. οἷον, ὅμηρος. ἃ δὲ ὁ μέλλων, ταῦτ' ἔσται. οἷον, ἔκλειψις. ἃ δὲ ἄμφω. ταῦτα καὶ ἦν καὶ ἔσται. οἷον, ὁ πόλεμος ὁ περσικός. ὅσα δὲ μὴ περιέχει. ταῦτα δὲ οὔτε ἦν, οὔτε ἔσται. ἔτι δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν μὴ ὄντων, ὅσων τὰ ἀντικείμενα ἀεί ἐστιν. οἷον, τὸ, ἀσύμμετρον εἶναι τὴν διάμετρον, ἀεί ἐστιν. καὶ οὐκ ἔσται τοῦτο ἐν χρόνῳ. οὐ τοίνυν οὐδὲ τὸ σύμμετρον. διότι ἐναντίον ἐστὶ τῷ ἀεὶ ὄντι. ὧν δὲ τὰ ἀντικείμενα μὴ ἀεὶ, ταῦτα δὲ δύναται καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι. καὶ ἔστι γένεσις καὶ φθορὰ αὐτῶν. τὸ δὲ νῦν λέγεται διχῶς. κυρίως τε καὶ ἐν πλάτει. περὶ δὲ τοῦ κυρίως λεγομένου πρῶτον λεκτέον. ἔστι δὴ τοῦτο, καθάπερ καὶ τὸ πρότερον εἴρηται, ᾧ καὶ συνέχεται ὁ χρόνος καὶ διαιρεῖται. καὶ γὰρ συνέχει τὸν χρόνον τὸν παρεληλυθότα καὶ τὸν ἐσόμενον. συνάπτουσι γὰρ πρὸς κοινὸν τοῦτον ὅρον ἀμφότεροι. καὶ αὖθις διαιρεῖ. καθάπερ καὶ τὸ σημεῖον τὴν γραμμήν. διαφέρει δὲ, ὅτι τὸ μὲν σημεῖον ὑπομένει. τὸ δὲ νῦν, οὔ. ἀλλ' ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο. καὶ τὸ μὲν, ἐνεργείᾳ διαιρεῖ τὴν γραμμήν. τὸ δὲ, δυνάμει τὸν χρόνον. οὐδὲ γὰρ ὅλως ἐνεργείᾳ ληφθῆναι δύναται. προλαμβάνει γὰρ ἀεὶ τὸν βουλόμενον αὐτὸ λαβεῖν. ἀλλὰ μόνῃ τῇ ἐπινοίᾳ. καθὸ μέντοι νῦν διαιροῦν λαμβάνεται. καὶ ὡς τοῦ μὲν πέρας. τοῦ δὲ, ἀρχή, δύο γίνεται τῷ λόγῳ. οὐ γὰρ ταυτὸν τὸ πέρατι, καὶ τὸ ἀρχῇ εἶναι. εἰ καὶ ἄμφω περὶ ἓν ὑποκείμενον. καθὸ δὲ ὡς συνέχον, κατὰ τοῦτο ἕν, κατά τε τὸ ὑποκείμενον, καὶ τὸν λόγον. καθάπερ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν γραμμῶν ἡ στιγμή. εἰ μὲν διαιροῦσαν αὐτὴν λαμβάνοι μὲν, ἄλλη καὶ ἄλλη τῷ λόγῳ καὶ τῇ νοήσει. εἰ δὲ ὡς συνέχουσαν, μία καὶ ἡ αὐτή. οὕτως δὴ καὶ τὸ νῦν, τὸ μὲν ὑποκείμενον, πάντως ἕν. τῷ λόγῳ δὲ ἓν καὶ οὐχ ἕν. ἓν μὲν, ὅταν ὡς συνέχον λαμβάνηται. οὐχ ἓν δὲ, ὅταν ὡς διαιροῦν. δυνάμει δὲ ταυτά. καὶ αὕτη πρὸς τὴν στιγμὴν διαφορά. ἄμφω γὰρ περὶ ταύτην καὶ τὸ διαιρεῖν, καὶ τὸ συνέχειν. τὸ δ' εἶναι οὐ ταυτὸν τῷ τε διαιροῦντι, καὶ τῷ συνέχοντι. τὸ μὲν οὖν κυρίως νῦν, τοῦτό ἐστιν. λέγεται δὲ καὶ ἄλλως τὸ νῦν. ὁ γὰρ ἐφ' ἑκάτερα παρακείμενος τῷ τοιούτῳ χρόνος, ὅ τε παρελθὼν καὶ ὁ μέλλων καὶ ἐγγὺς ὢν, καὶ αὐτὸς λέγεται νῦν, κατὰ τὴν γειτνίασιν πρὸς τὸ ἀκριβῶς νῦν. ἥξει γὰρ ὁ δεῖνα νῦν· ὅτι τήμερον. καὶ ἦλθε νῦν. ὅτι τήμερον. τὰ δὲ ἐν ἰλίῳ, οὐ γέγονε νῦν. οὐδὲ ὁ κατακλυσμὸς νῦν. καίτοι συνεχὴς ὁ χρόνος εἰς ταῦτα. ἀλλ' ὅτι πόρρω τοῦ παρόντος νῦν. τὸ δὲ ποτὲ, χρόνος ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ παρόντος νῦν, καὶ τοῦ προτέρου καὶ τοῦ ὑστέρου. οἷον, πότε ἐλήφθη τροία. καὶ πότε ἔσται κατακλυσμός. δεῖ γὰρ πεπεράνθαι καὶ ὡρίσθαι πρὸς τὸ νῦν, τὸ πρότερον νῦν καὶ τὸ ὕστερον, ἐφ' ὧν τὸ πότε λέγεται. σημεῖον δὲ, ἐφ' ὧν γὰρ ὁρίσαι οὐ δυνάμεθα, οὐ λέγομεν εἰδέναι πότε. εἰ δὲ πᾶς ὁ λαμβανόμενος χρόνος τὸ πότε κατηγορούμενον ἔχει, πᾶς ὁ λαμβανόμενος ὥρισται. ἆρ' οὖν ὑπολείψει ποτὲ, ἢ οὔ. ὥσπερ οὐδὲ ἡ κίνησις. ἄλλος οὖν, ἢ ὁ αὐτὸς πολλάκις. ἢ δῆλον ὅτι ὡς ἂν ἡ κίνησις, οὕτως καὶ ὁ χρόνος. εἰ μὲν γὰρ ἡ αὐτὴ καὶ μία γίνεται ποτὲ, ἔσται καὶ ὁ χρόνος εἷς καὶ ὁ αὐτός. εἰ δὲ μή, οὐκ ἔσται. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ νῦν, ὅτι ἄλλος καὶ ἄλλος. ἐπεὶ γὰρ τὸ νῦν ἅμα ἀρχὴ καὶ τελευτὴ, δῆλον ὅτι ἄλλου καὶ ἄλλου. οὐ γὰρ δὴ τοῦ αὐτοῦ. ἅμα γὰρ ἂν εἴη περὶ ταυτὸ τὰ ἀντικείμενα. καὶ οὐχ ὑπολείψει δὴ ὁ χρόνος. ἀεὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ. ἀεὶ δὲ ἐν ἀρχῇ, ὃ καὶ ἀεὶ ἐν τῷ νῦν. τὸ δὲ ἤδη, ἐγγύς ἐστι τοῦ παρόντος νῦν ἀτόμου, μέρος τοῦ μέλλοντος χρόνου, πότε βαδίζει, ἤδη. ὅτι ἐγγὺς ὁ χρόνος ἐν ᾧ μέλλει. καὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. οὐ τὸ μὴ πόρρω τοῦ νῦν. πότε βεβάδικας, ἤδη. ὅτι τήμερον, ἢ χθές. τὸ δὲ ἴλιον φάναι ἤδη ἑαλωκέναι, οὐ λέγομεν. ὅτι λίαν πόρρω τοῦ νῦν. καὶ τὸ ἄρτι, τὸ ἐγγὺς τοῦ παρόντος νῦν, μόριον τοῦ παρελθόντος. πότε ἦλθες, ἄρτι. ἐὰν ᾖ ὁ χρόνος ἐγγὺς τοῦ ἐνεστῶτος νῦν. πάλαι δὲ τὸ πόρρω. τὸ δὲ ἐξαίφνης, λέγεται μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ἀπροσδοκήτως γινομένων. λέγεται δὲ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ. καὶ διὰ σμικρότητα σχεδὸν ἀναισθήτως ἐξισταμένων. ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ χρόνῳ πάντα καὶ τὰ γινόμενα γίνεται. καὶ τὰ φθειρόμενα, φθείρεται. εἰκότως οἱ μὲν σοφώτατον. οἱ δὲ ἀμαθέστατον λέγουσιν εἶναι τὸν χρόνον. σιμωνίδης μὲν γὰρ σοφώτατον, ὅτι γίνονται ἐπιστήμονες ὑπὸ χρόνου. πάρων δὲ ἀμαθέστατον· ὅτι καὶ ἐπιλανθάνονται.

ὑπὸ χρόνου. πολὺ λέγων οὗτος ὀρθότερον. μεταβολὴ γὰρ πᾶσα φύσει ἐκστατικόν. δῆλον οὖν ὅτι φθορᾶς μᾶλλον αἴτιος καθ' αὑτόν ἐστιν, ἢ γενέσεως. καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. καὶ γὰρ ἡ κίνησις καὶ ἡ μεταβολὴ, καθ' αὑτὴν μὲν ἐξίστησι τοῦ προϋπάρχοντος. ἐπειδὴ δ' ἐνίοτε συμβαίνει τι ἂν ἐξισταμένοις τῆς προτέρας αὐτῶν οὐσίας, μεταβάλλειν εἰς ἑτέραν, τούτοις ἂν καὶ γενέσεως αἰτία γένοιτο κατὰ συμβεβηκὸς, ἥ τε κίνησις καὶ ὁ ταύτης ἀριθμός. λέγω δὲ ὅτι τοῖς μὲν γιγνομένοις οὐ μόνον ὁ χρόνος ἀρκεῖ πρὸς τὴν γένεσιν, ἀλλὰ προσδεῖται τινὸς ἐνεργείας, ὑφ' ἧς γίνεται. οἷον, τέχνης ἢ φύσεως. ἢ διδασκαλίας. ἢ πράξεως. τοῖς δὲ φθειρομένοις, αὐτὸς ἀρκεῖ μόνος πρὸς τὴν φθοράν. κἂν ἔξωθεν αἰτία μηδεμία προσῇ. ὡς τοῖς ἐν χρόνῳ σηπομένοις τε καὶ τηκομένοις. καὶ ταύτην μάλιστα λέγειν εἰώθαμεν ὑπὸ τοῦ χρόνου γίνεσθαι τὴν φθοράν. οὐ μὴν οὐδὲ ταύτην ὁ χρόνος ποιεῖ. ἀλλὰ συμβαίνει ἐν χρόνῳ γίγνεσθαι, καὶ τὴν τοιαύτην μεταβολήν. ἡ δὲ ἑκάστου φύσις καὶ ἡ ὑποκειμένη ὕλη καὶ τούτοις τῆς φθορᾶς αἰτία. μέτρα γὰρ ἑκάστου τῇ γενέσει ὑπὸ τῆς φύσεως ἐστὶν ὡρισμένα. καὶ αὐξήσεως. καὶ ἀκμῆς. καὶ παρακμῆς. ὅτι μὲν οὖν ἐστι χρόνος. καὶ τί. καὶ ποσαχῶς λέγεται τὸ νῦν καὶ πότε. καὶ τὸ ἄρτι. καὶ τὸ ἤδη. καὶ τὸ πάλαι. καὶ τὸ ἐφεξῆς. εἴρηται. τούτων δὲ ἡμῖν οὕτω διωρισμένων, φανερὸν ὅτι πᾶσα μεταβολὴ, καὶ πᾶν τὸ κινούμενον ἀνάγκη κινεῖσθαι ἐν χρόνῳ. τὸ γὰρ θᾶττον καὶ τὸ βραδύτερον κατὰ πᾶσάν ἐστι μεταβολήν. τὸ δὲ θᾶττον οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ τὸ πρότερον μεταβάλλον εἰς τὸ ὑποκείμενον. λέγω δὲ ὑποκείμενον, εἰς ὃ ἡ κίνησις γίνεται. οἷον, τόπον, ἢ σχῆμα. ἢ πάθος. ἵνα γὰρ σαφέστερον εἴπωμεν ἐπὶ τῆς κατὰ τόπον φορᾶς. ὅταν τὸ ἴσον διάστημα δύο τινὰ κινῆται, κίνησιν ὁμαλήν, θᾶττον λέγεται κινεῖσθαι τοῦτο, ὃ πρότερον διέξεισι τὸ διάστημα. δεῖ δὲ καὶ τὸ διάστημα τοῦτο ὑποκεῖσθαι τοῖς κινουμένοις. οἷον εὐθεῖαν, ἢ περιφερῆ γραμμὴν ἀμφοτέροις. καὶ ὁμαλὴν τὴν κίνησιν ἄμφω κινεῖσθαι. οὕτως γὰρ ἂν τὸ θᾶττον γνωρίζοιτο, τῷ πρότερον ἐφικέσθαι τοῦ πέρατος. ἐπεὶ περὶ τὴν ἑτέραν τούτων διαφορὰν συμβαίη ποτ' ἂν καὶ τὸ βραδύτερον κινούμενον, πρότερον μεταβάλλειν. καὶ τὸ θᾶττον, ὕστερον. ἀλλὰ τούτων μὲν ἔξωθεν ἠκριβολογέσθω. ἔτι δ' οὖν ἡ πᾶσα κίνησις τὸ θᾶττον ἔχει καὶ τὸ βραδύτερον, ὃ τὸ πρότερον ἐστὶ καὶ τὸ ὕστερον, ἐν χρόνῳ ἐστίν. πρότερον γὰρ καὶ ὕστερον λέγεται, κατὰ τὴν πρὸς τὸ νῦν ἀπόστασιν. τὸ γὰρ νῦν ὅρος τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, ὥστε ἐπεὶ τὸ νῦν ἐν χρόνῳ ἔσται. ἐν ᾧ γὰρ τὸ νῦν, καὶ ἡ τοῦ νῦν ἀπόστασις. δῆλον ὡς ὅπερ λέγομεν ἀληθές. εἰ γὰρ πᾶσα κίνησις τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἔχει. ταῦτα δὲ ἐν χρόνῳ, καὶ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ. διατί δὲ ὁ χρόνος ἐν παντὶ δοκεῖ εἶναι. καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάττῃ. καὶ ἐν οὐρανῷ. ὅτι κινήσεώς τι πάθος ἢ ἕξις ἐστίν. τὸ γὰρ ἀριθμούμενον αὐτῆς, ὁ χρόνος. τὰ δὲ προειρημένα πάντα κινητά. ἐν τόπῳ γὰρ ἅπαντα. ἢ καθ' ὅλα. ἢ κατὰ μόρια. καὶ συνέζευκται ἀλλήλοις, ἥ τε κίνησις, καὶ ὁ χρόνος. ὥστε ἐν οἷς ἐκείνη, καὶ οὗτος. τὸ δὲ ὅπερ λέγω δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. ὅσα μὲν γὰρ δυνάμει κινητὰ, δυνάμει καὶ ἐν χρόνῳ ἐστὶν, ὡς τὰ ἠρεμοῦντα. ὅσα δὲ ἐνεργείᾳ, ἐνεργείᾳ ἐν τῷ χρόνῳ. ἀλλ' εἰ τὸ ἀριθμούμενον τῆς κινήσεως χρόνος ἐστὶν, ἆρα εἰ τὸ ἀριθμοῦν μὴ εἴη, δυνατὸν εἶναι τὸ ἀριθμούμενον; εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο πέφυκεν ἀριθμεῖν, ἢ ψυχή. καὶ ψυχῆς ὁ νοῦς, ἆρα μὴ οὔσης ψυχῆς δυνατὸν εἶναι τὸν χρόνον; εἰ τοίνυν διχῶς λέγεται ὁ ἀριθμὸς, τό τε ἀριθμητὸν καὶ τὸ ἀριθμούμενον. τὸ μὲν τὸ ἀριθμητὸν δηλαδὴ δυνάμει. τὸ δὲ ἐνεργείᾳ. ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ὑποσταίη μὴ ὄντος τοῦ ἀριθμήσοντος μήτε δυνάμει. μήτε ἐνεργείᾳ, φανερὸν ὡς οὐκ ἂν ὁ χρόνος εἴη μὴ οὔσης ψυχῆς. καίτοι φησί γε ὁ βοηθὸς, οὐδὲν κωλύει τὸν ἀριθμὸν εἶναι καὶ δίχα τοῦ ἀριθμοῦντος, ὥσπερ οἶμαι τὸ αἰσθητὸν καὶ δίχα τοῦ αἰσθανομένου. σφάλλεται δέ. ἅμα γὰρ τὰ πρός τι. καὶ τὰ δυνάμει πρὸς τὰ δυνάμει. ὥστε εἰ μὴ καὶ ἀριθμητικὸν. οὐδὲ τὸ ἀριθμητόν. ἀλλ' ᾧ συμβέβηκεν ἀριθμητῷ εἶναι, τοῦτο εἶναι ἐνδέχεται, καὶ χωρὶς τοῦ ἀριθμοῦντος. οὐ μὴν ἀριθμητὸν οὐδ' ὡς ἀριθμητόν. ὥστε κίνησις μὲν ἐνδέχεται εἶναι, καὶ χωρὶς τοῦ ἀριθμεῖσθαι. τὸ δὲ πρότερον αὐτῆς καὶ τὸ ὕστερον διαλαμβάνεσθαί τε καὶ διακρίνεσθαι, ὧν ἡ διάληψις καὶ διάκρισις καὶ ἀριθμὸς τὸν χρόνον ποιεῖ, πῶς δυνατὸν, μὴ οὔσης ψυχῆς. μᾶλλον δὲ οὐδὲ κίνησιν εἶναι δυνατὸν ἄνευ ψυχῆς. ἀρχὴ μὲν γὰρ πάσης κινήσεως ἡ κυκλοφορία. ὑπὸ γὰρ ταύτης ἀλλοιοῦται τὰ πάθη τὰ σωματικά. καὶ αὔξει καὶ φθίνει. αὕτη δὲ ὑπὸ νοῦ καὶ κατ' ὄρεξιν. καὶ τῶν ζώων δὲ ἡ κίνησις ψυχῆς ἔργον ἐστίν. πάσης δὲ κινήσεως ἀριθμὸς ὁ χρόνος. πᾶσα γὰρ κίνησις ἔχει καὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, εἴ γε συνεχὴς καὶ μία. οὐ μόνον ἡ κατὰ τόπον φορὰ, ἀλλὰ καὶ αὔξησις καὶ φθίσις. καὶ γένεσις καὶ ἀλλοίωσις. πῶς οὖν οὐχ ἅμα πλείους οἱ χρόνοι, ὅταν ἅμα πλείους κινήσεις. εἴ γε πάσης κινήσεως ἀριθμὸς ὁ χρόνος. ἢ τὸ νῦν ταυτὸν ἐν πάσαις καὶ ἓν κατ' ἀριθμὸν, ἐὰν ἡ μὲν φορά. ἡ δὲ ἀλλοίωσις ᾖ. τὸ δὲ νῦν ἐστιν ἐν πάσαις τὸ ἀριθμούμενον καὶ τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον λαμβανόμενον. ὥστε εἰ τοῦτο ταυτὸν ἐν πάσαις, εἰκότως ὁ αὐτὸς ἐν πάσαις ὁ χρόνος. εἰ μὲν γὰρ ἄλλως συμβεβηκὸς ἦν ταῖς κινήσεσιν ὁ χρόνος, εὐλόγως ἂν ἐκείναις συνδιῃρεῖτο. ὥσπερ γὰρ τὸ λευκὸν, ἢ μέλαν τοῖς σώμασιν. ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ ἀριθμούμενον αὐτῶν ἐστι καὶ τὸ ποσὸν, οὐδὲν κωλύει τοῦτο ταυτὸν εἶναι καὶ ἓν ἐν τοῖς πλείοσιν. ὥσπερ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ταυτόν ἐστιν οἶμαι τὸ ἀριθμούμενον, κἂν πλείω τὰ ἀριθμητὰ καὶ διαφέροντα ἀλλήλων ὑπάρχωσιν.

οἱ μὲν γὰρ κύνες, οἱ δὲ ἵπποι, ἑκάτεροι δὲ ἑπτὰ, ταυτὸν τὸ ἀριθμούμενον. οὕτως δὲ καὶ τῶν κινήσεων τῶν ἅμα, ὁ αὐτὸς χρόνος. ἀλλ' οὐχ ἡ αὐτὴ ταχυτής. οὐδὲ ὁ αὐτὸς τόπος. οὐ γὰρ δὴ κατὰ ταῦτα ἀριθμούμενοι, τὸν χρόνον ποιοῦσι. λέγω δὲ τάχος ἢ βραδυτῆτα. ἢ διαφοράς τινας ἑτέρας. οἷον, εἰ ἡ μὲν ἀλλοίωσις, ἡ δὲ φθορά, ἡ δὲ αὔξησις εἴη. ἀλλὰ κατὰ μόνον τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. ὅπερ ταυτὸν ἐν πάσαις ταῖς ἅμα. ἃ μὲν οὖν ἀριστοτέλης φησί, ταῦτά ἐστιν. ἃ δ' ἄν τις ἀπορήσειε πρὸς τὰ εἰρημένα, εἰς κοινὸν προκείσθω σκοπεῖν. Εἰ τὸ πρότερον πρῶτόν ἐστιν ἐν τῷ μεγέθει, καὶ τῷ διαστήματι, ἐφ' οὗ ἡ κίνησις. εἶθ' οὕτως ἐν τῷ χρόνῳ, πῶς ἐπὶ τῆς αὐξήσεως, καὶ τῆς ἀλλοιώσεως τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον; οὐ γὰρ ἐν διαστήματί γε αὔξεται. οὐδὲ πόθεν ποι ἄλλο ἀλλὰ ὁλόκληρον τὸ σῶμα θερμαίνεται κατ' ὀλίγον, καὶ ὁλόκληρον αὐξάνεται. πόθεν οὖν ἐπὶ τούτων ἕξει τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον ὁ χρόνος, ὥσπερ ἐπὶ τῆς φορᾶς ἐκ τοῦ διαστήματος καὶ τῆς θέσεως. πῶς δὲ μὴ ἔχων παρ' αὐτῶν τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον, τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ἕξει; ἀλλ' ἴσως ἐπὶ μὲν τῆς αὐξήσεως οὐδὲ εἴποι τις ἂν εἶναι τὸ πόθεν ποι. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐλάττονος εἰς τὸν μείζονα τόπον ἡ μεταβολή. ἐπὶ ἀλλοιώσεως δὲ καὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, τί ἐροῦμεν; αὐτίκα γὰρ ἐπὶ τούτων οὐδὲ αὐτοῦ, τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον ὁ χρόνος οἴσει. ἢ τοίνυν μόνην μετρεῖ προηγουμένως τὴν κατὰ τόπον κίνησιν. ἢ εἰ καὶ τὰς ἄλλας προηγουμένως, οὐδὲν προσδεῖται τοῦ τῇ θέσει πρότερόν τε καὶ ὕστερον. ἔπειτα εἰ κοινὸς πάσης κινήσεως ἀριθμὸς ὁ χρόνος, φαίνεται οὐ παρὰ τῆς κινήσεως τὸ εἶναι ἔχων. εἰ γὰρ μὴ παρὰ τῆσδε ἢ τῆσδε, οὐδὲ παρὰ κινήσεως ὅλως. ἄτοπον γὰρ τὸ λέγειν, ὅτι τὸ πρότερόν τε καὶ ὕστερον ταυτὸν ἐν πάσαις κινήσεσιν. αὐτὸ γὰρ τοῦτο ζητητέον ἐστί, πῶς ταυτὸν τὸ νῦν, πότερον γένει, ἢ εἴδει, ἢ ἀριθμῷ. εἰ μὲν γὰρ γένει ἢ εἴδει, πλείω δή που κατ' ἀριθμόν. εἰ δὲ ἐν ἀριθμῷ, πῶς τῶν κατ' ἀριθμὸν διαφερόντων, ἓν κατ' ἀριθμὸν πάθος ἢ ἕξις. οὕτως δὲ καὶ αὐτὸς ὀνομάζει τὸν χρόνον, τῆς κινήσεως. ἀμήχανον γὰρ ταυτὸν καὶ ἓν κατ' ἀριθμὸν ὑπάρχειν πλείοσιν. οὕτως γὰρ ἓν ἅμα καὶ οὐχ ἓν γενήσεται, ὥστε πλείω τὰ νῦν ἐπὶ τῶν πλειόνων κινήσεων. ἐπὶ τῶν ἅμα οὐσῶν ἅμα πλείω ἔσται νῦν. πρᾶγμα οὐδ' εἰς ἐπίνοιαν ἐλθεῖν δυνάμενον. εἰ δὲ μὴ πλείω, ἀλλ' ἓν καὶ ταυτὸν, οὐδὲ ἠρτημένον ἔσται καὶ οὐδὲν τῆς κινήσεως, ὁ χρόνος. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἔχοι ἄν τινα λόγον. ὅτι ὥσπερ τὸ ἀριθμούμενον ταυτὸν ἐν τοῖς δέκα ἵπποις καὶ τοῖς δέκα προβάτοις. οὕτως καὶ ἐν ταῖς κινήσεσιν. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ταυτὸν τὸ ἀριθμούμενον, εἰ μὴ τῷ λόγῳ μόνον, ὅτι ἄμφω δέκα. ὅπερ ἡμετέρας ἐπίνοια καὶ θεωρία τοῦ ἐν τοῖς διαφέρουσιν ὁμοίως. ὑπόστασις δὲ οὐδὲ μία καθ' αὑτήν. ἔτι δὲ ἐπὶ τοῦ χρόνου πῶς εὔλογον, ἐννοίας ὄντα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, τὸν χρόνον, φύσιν δὲ οἰκείαν μὴ ἔχειν. ὅπερ ἔοικεν ἐνδιδόναι ἀριστοτέλης. ὅταν συγχωρῇ, μὴ οὔσης ψυχῆς, μηδὲ τὸν χρόνον ὑπάρχειν. ἐπεὶ καὶ τὸ μέτρον, καὶ τὸ ἀριθμὸν λέγειν τὸν χρόνον, τοιαύτην ἐστὶν ἐπίνοιαν ἐνδιδόντος. ὥσπερ γάρ φησι βοηθὸς, οὐδὲ μέτρον ἐπὶ τῆς φύσεως γίνεται. ἀλλ' ἡ μέτρον ἤδη, καὶ τὸ μετρεῖν, καὶ τὸ ἀριθμεῖν, ἔργον ἐστίν. ταῦτα μὲν οὖν ἐξετάζειν πολλάκις τε χρὴ, καὶ ἀβασανίστως μὴ παραδέχεσθαι. ἀλλ' ἐπειδὴ μετρεῖται ἕκαστον τῷ μέτρῳ τῷ συγγενεῖ. μονάδες, μονάδι. γραμμαί, γραμμῇ. μετρητόν τε καὶ ὁ χρόνος, δῆλον ὡς καὶ ὁ χρόνος ἂν ὑπό τινος ὡρισμένου χρόνου μετροῖτο. τίς οὖν οὗτος ἐπισκεπτέον. φανερὸν τοίνυν, ὅτι καὶ οὗτος κινήσεώς τινος ἔσται μέτρον. πῶς γὰρ χρόνος κινήσεως; εἰ δὴ λάβοιμεν τινὰ κίνησιν, ἣ τῶν ἄλλων κινήσεων ἔσται μέτρον, δῆλον ὅτι καὶ ὁ ταύτης χρόνος, τοῦ χρόνου μέτρον φανήσεται. τίς οὖν αὕτη ἡ κίνησις; ἀλλοίωσις μὲν οὖν ἢ αὔξησις, ἢ γένεσις. οὐ πάντη εἰσὶν ὁμαλεῖς. φορὰ δέ ἐστι. καὶ φορᾶς, ἡ τοῦ παντὸς κυκλοφορία. ἅμα δὲ καὶ γνωριμώτατος ὁ ταύτης ἀριθμός. αὕτη ἄρα μέτρον ἐστὶ τῶν κινήσεων. μέτρον δὲ γίνεται, ἀριθμηθεῖσα ὑπό τινος χρόνου. καὶ γινομένη τοσήδε. ὁ γὰρ ἐνιαυτὸς καὶ ὁ μὴν καὶ ἡ ἡμέρα, χρόνου τε ὀνόματα, καὶ ὅροι τοσῆσδε κινήσεως. οἷον, ἡ ὥρα χρόνος. χρόνος μέν ἐστιν, ὁρίζεται δὲ τοσῇδε κινήσει τῆς περιφορᾶς τοῦ παντὸς καὶ τοῦ ἡλίου. ὁρίσας δὲ, μέτρον αὐτὴν εἶναι πασῶν ἐποίησε τῶν κινήσεων. καὶ οὐ μόνον τῶν κινήσεων, ἀλλὰ καὶ τοῦ χρόνου τοῦ πλείονος. αὐτὸς μὲν γὰρ μετρεῖ τὸν χρόνον. μέτρον γὰρ ἡ μὲν ὥρα τῆς ἡμέρας. ἡ δὲ ἡμέρα τοῦ μηνός. ὁ δὲ μὴν, τοῦ ἐνιαυτοῦ. αὐτὸν δὲ ἀντιμετρεῖ πάλιν ἡ τοσήδε περιφορά. τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐναργείας δῆλόν ἐστιν. χρόνου μὲν γὰρ μέτρα ἐνιαυτοί, μῆνες, ἡμέραι, ὧραι. ταῦτα δὲ, τοσαίδε κινήσεις, τῆς τοῦ ἡλίου περιφορᾶς. οὐκ ἀλόγως οὖν ἔδοξέ τισι χρόνον εἶναι τὴν κίνησιν τῆς περιφορᾶς τοῦ οὐρανοῦ. ὅτι ταύτῃ μετροῦνται αἱ ἄλλαι κινήσεις. καὶ τῷ αὐτῆς χρόνῳ. πόσου χρόνου τὸ ἴλιον ἑάλω. δέκα ἔτεσιν. τοῦτο δέ ἐστιν τοσαίδε περιφοραὶ τοῦ ἡλίου. διὸ τοῦτο δὲ καὶ τὸ εἰωθὸς λέγεσθαι, οὐ φαύλως λελέξεται. κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπεια πράγματα. τοῦτο δὲ, ὅτι πάντα χρόνῳ κρίνεται. καὶ λαμβάνει ἀρχὴν καὶ τελευτήν. ὥσπερ κατά τινα περίοδον τοῦ χρόνου. ὁ δὲ χρόνος κύκλος εἶναι δοκεῖ. διότι τοιαύτης φορᾶς ἐστι μέτρον. καὶ ἀντιμετρεῖται ὑπ' αὐτῆς. οὐδὲν δὲ ἄλλο δοκεῖ εἶναι τὸ μετρούμενον, ἢ πολλὰ μέτρα. οἷον πολλοὶ πήχεις, τὸ στάδιον.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΜΠΤΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ.

Ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν καθ' αὑτὰ μεταβάλλει. τὰ δὲ, κατὰ συμβεβηκός. τὰ δὲ, κατὰ μόριον, ἀνάγκη ταῦτα προδιελέσθαι. τὰ μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς μεταβάλλοντα, τοιαῦτά ἐστιν, οἷον ὅταν λέγωμεν τὸ μουσικὸν βαδίζειν, ἢ ψύχεσθαι, ἢ θερμαίνεσθαι. οὐ γὰρ ᾗ μουσικός. ἀλλ' ᾧ συμβέβηκεν εἶναι μουσικῷ, οὗτος βαδίζει. πάλιν ὁ τόπον ἐκ τόπου. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ καὶ οὗτος. ἐν ᾧ γάρ ἐστιν, τοῦτο καθ' αὑτὸ μεταβάλλει. κατὰ μόριον δὲ ταῦτα κινεῖσθαι λέγεται καὶ μεταβάλλειν. ὑγιάζεται γὰρ τὸ σῶμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς, ἢ ὁ θώραξ. καθ' αὑτὰ δὲ ἐκεῖνα μόνα κινεῖται, ἃ μήτε κατὰ συμβεβηκὸς, μήτε κατὰ μόριον μεταβάλλει. ὡς ὁ ἵππος τρέχει. καὶ ἅπτεται τὸ ἱμάτιον. καὶ θερμαίνεται ὅλον τὸ ξύλον. καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ὑγιάζεται. οὐ γὰρ πάντα πᾶσαν κίνησιν καθ' αὑτὸ κινητά. ἀλλὰ τὰ μὲν μεταβαίνει μόνον, ὡς τὰ οὐράνια. τὰ δὲ, ἀλλοιοῦται μόνον, ὡς θώραξ. ὡς ὀφθαλμός. εἴποι δ' ἂν καὶ τῶν κινούντων, τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖν, ὡς τὸν μουσικὸν οἰκοδομεῖν. τὰ δὲ, κατὰ μέρος. ὡς τὸν ἀλοῦντα κινεῖν τὴν μύλην. τὰ δὲ, καθ' αὑτὰ, ὅσα κατὰ μηδένα τούτων τῶν τρόπων. πέντε δὴ τούτων περὶ τὰ καθ' αὑτὰ κινούμενα θεωρουμένων. τοῦ κινοῦντος. τοῦ κινουμένου. τοῦ χρόνου, ἐν ᾧ ἡ κίνησις. ἐξ οὗ μεταβάλλει. εἰς ὅ. ἐν τίνι τούτων ἡ κίνησις. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐν τῷ κινοῦντι, προαπεδείξαμεν. καὶ ὅτι μηδὲ ἐν τῷ χρόνῳ, ἀλλ' οὐδ' ἐξ οὗ γίνεται ἡ μεταβολὴ, οἷον, ὅταν ἐκ λευκοῦ μελαίνηται. οὐδὲ γὰρ ὀνομάζεται ἡ κίνησις ἐξ ἐκείνου. ἀλλ' ἐκ θατέρου μᾶλλον, εἰς ὃ πρόεισι καὶ μεταβάλλει. οὕτω γὰρ μελαίνεσθαι λέγεται, ὅτι εἰς μέλαν μεταβάλλει, καὶ οὐ λευκαίνεσθαι, καίτοι ἐκ λευκοῦ. διὸ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ φθορὰ οὕτως ὀνομάζεται, ὅτι εἰς τὸ μὴ ὂν, καίτοι ἐξ ὄντος. καὶ ἡ γένεσις, εἰς ὂν, καίτοι ἐκ μὴ ὄντος. λείπεται τοίνυν ἐπιζητεῖν, ἐν ποτέρῳ τοῖν δυοῖν ἡ κίνησις. ἔτε ἐν τῷ κινουμένῳ καθ' αὑτὸ, ἔτε ἐν τοῖς εἴδεσιν καὶ τοῖς πάθεσιν, εἰς ἃ γίνεται ἡ μεταβολή. ἱκανῶς μὲν οὖν καὶ πρότερον ἐπεδείξαμεν, ὡς ἡ κίνησις ἐν μόνῳ τῷ κινουμένῳ. ἐξήρκει δὲ καὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς κινήσεως ὑπομνήσαντας, ἀπηλλάχθαι. ἔφαμεν γὰρ τὴν κίνησιν ἐντελέχειαν εἶναι τοῦ κινητοῦ. ὅμως δὲ ἄξιον ἐπισκέψασθαι, εἰ ἔστιν ὅλως κίνησις ἐν τοῖς εἴδεσιν καὶ τοῖς πάθεσιν. ἢ τοῖς τόποις εἰς ἃ τὰ κινούμενα ἅπαντα κινεῖται. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τόπων, ὅτι ἀκίνητοι, δῆλόν ἐστιν. μεμνήμεθα γὰρ αὖ τῶν τῆς πρὸς τὰ ἀγγεῖα διαφορᾶς. δόξειε δ' ἂν τὰ πάθη κίνησιν εἶναι. οἷον, λευκότης. μελανία. θερμότης. ψυχρότης. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθὲς ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἡ κίνησις εἰς κίνησιν ἂν εἴη μεταβολή. οὕτω δὲ ἔσται τι, καὶ ὅτε μεταβέβληκεν, ἔτι τὸ κινούμενον. εἴ γε εἰς κίνησιν μεταβέβληκεν. ἢ ὅτε γέγονεν ἐν κινήσει, μηκέτι εἶναι κινούμενον. ἀλλὰ δῆλον ὡς οὐ κατ' αὐτὰ τὰ πάθη κίνησις. ἀλλὰ τὸ πάσχειν καὶ ἡ κατ' αὐτὰ μεταβολή. καὶ οὐχ ἡ λευκότης. ἀλλ' ἡ λεύκανσις. ὅτι μὲν οὖν οὐ κινεῖται οὐδὲ ἔχει κίνησιν, οὐδὲ εἶδος οὐδέν. οὔτε πάθος, δῆλον ἐκ τούτων. κινεῖν δὲ λέγεται ἔνια τῶν εἰδῶν. οἷον, ἡ ψυχὴ τὸ ζῶον. ἡ βαρύτης τὸν λίθον. ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ταῦτα κινεῖται κατ' αὐτὰ, ἡνίκα ἂν εἰς αὐτὰ γίνηται ἡ μεταβολή. οὐ γὰρ ἡ βαρύτης πήγνυσι τὴν λιθουμένην [illegible]. εἰ δ' ἄρα κἀκεῖνοι ἤ τινα οὐδὲ ἀνάγκης. ἀλλ' ὅτι γε ἡ κίνησις ἐν τοῖς κινουμένοις οὐκ ἐν τοῖς κινοῦσιν ἐστὶν, ὁ λόγος οὐδὲ εὕρετο. τοῦτο μὲν οὕτως ἡμῖν διωρίσθω. προσθετέον δὲ ἔτι καὶ ταῦτα τοῖς ἄλλως φιλομαθέσιν, ὡς κατὰ συμβεβηκός. καὶ τὸ κατὰ μέρος. καὶ τὸ καθ' αὑτὸ, καὶ περὶ τούτων λέγεται, εἰς ἃ γίνεται ἡ μεταβολή. οἷον, τὸ λευκαινόμενον εἰς τὸ νοούμενον μεταβάλλειν κατὰ συμβεβηκός. τῷ γὰρ χρώματι συμβέβηκεν τὸ νοεῖσθαι. εἰς δὲ χρῶμα, κατὰ μέρος. μέρος γὰρ τοῦ χρώματος τὸ λευκόν. καὶ εἰς τὴν εὐρώπην κατὰ μέρος, ὅτι εἰς ἀθήνας. εἰς μέντοι τὸ λευκὸν χρῶμα, ἢ εἰς ἀθήνας, καθ' αὑτό. πῶς μὲν οὖν καθ' αὑτὸ κινεῖται. καὶ πῶς κατὰ συμβεβηκός. καὶ πῶς κατὰ μόριον. καὶ ὅτι ἡ κίνησις οὐκ ἐν τῷ εἴδει. ἀλλ' ἐν τῷ κινου-

μένῳ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. τὴν μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς μεταβολὴν, καταλειπτέον. οὐ γὰρ ἐν ἀφωρισμένοις ἐστίν. ἀλλὰ πάντα εἰς ἅπαντα μεταβάλλειν δύναται. καὶ πάντῃ. οἷον καὶ τὸ χρῶμα εἰς μέγεθος. καὶ τὸ μουσικὸν εἰς μέλαν. ἀεί τε δύναται περὶ ἕκαστον θεωρεῖσθαι, τῷ πολλὴν καὶ ἄπειρον εἶναι. εἴποις γὰρ ἂν ἀεὶ τὴν λευκότητα μεταβάλλειν, καὶ ὅταν μεταβαίνῃ τὸ σῶμα. καὶ ὅταν ψύχηται. καὶ ὅταν ὑγραίνηται. καὶ ὅταν καίηται, ἀλλὰ ταῦτ' οὖν ἀφείσθω. λέγομεν δὲ περὶ τῆς καθ' αὑτὸ μεταβολῆς. αὕτη τοίνυν ἐν ὡρισμένοις. ἀεὶ γὰρ εἰς ἐναντία. καὶ ἐξ ἐναντίων. καὶ ἀντιφάσεως ὅλως. τὸ γὰρ λευκὸν ἐκ μέλανος, ἢ ξανθοῦ, ἢ ὅλως ἐκ τοῦ λευκοῦ. καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς ἂν βεβαιώσαιμεν. μὴ θορυβείτω δὲ ἡμᾶς, εἰ πρότερον τὰς μεταβολὰς διορίζοντες ἐξ ἀντικειμένου εἰς ἀντικείμενα γίνεσθαι, νῦν καὶ μεταξὺ παρειλήφαμεν. χρῆται γὰρ καὶ τούτοις ὡς ἐναντίοις, τὰ ἐξ αὐτῶν μεταβάλλοντα. ἐπεὶ γὰρ τὰ μεταξὺ κατὰ μίξιν τε καὶ κρᾶσιν πως τῶν ἐναντίων, ὅταν εἰς θάτερόν τι τῶν ἐναντίων ἐκ τοῦ μεταξὺ μεταβάλλῃ, οὐ καθὸ τούτου μετέχει, γίνοιτο ἂν ἡ μεταβολή. οὐδὲ γὰρ εἰς αὐτὸ μεταβάλλει. ἀλλὰ καθὸ τοὐναντίον. ψύχεται γὰρ τὸ χλιαρὸν, οὐ καθόσον μετέχει ψυχρότητος. ἀλλὰ καθόσον ἔνεστιν ἐν αὐτῷ καὶ θερμότης. διὸ καὶ τὸ μέσον πρὸς τὰ ἄκρα, κἀκεῖνα πρὸς τοῦτο, λέγεται πως ἐναντία. ὡς ἡ μέση, βαρεῖα πρὸς τὴν νήτην. καὶ ὀξεῖα, πρὸς τὴν ὑπάτην. καὶ τὸ φαιὸν, λευκὸν πρὸς τὸ μέλαν. καὶ μέλαν πρὸς τὸ λευκόν. τούτων τοίνυν οὕτως διωρισμένων, καὶ πάσης μεταβολῆς ἔκ τινος εἴς τι γινομένης, ὡς καὶ τοὔνομα ἐμφαίνει σαφῶς, τετραχῶς ἂν μεταβάλλοι τὸ μεταβάλλον. ἢ γὰρ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ οὐχ ὑποκειμένου, εἰς οὐχ ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου, εἰς μὴ ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον. λέγω δὲ ὑποκείμενον μὲν, τὸ καταφάσει δηλούμενον. κατάφασιν δὲ, τὸ θερμόν. τὸ ψυχρόν. τὸ μέλαν. τὸ λευκόν. τὸ ὑπάρχον ὅλως. εἰ δὲ τὸ ὑποκείμενον ἡμῖν κατάφασιν σημαίνει, δῆλον ὡς τὸ μὴ ὑποκείμενον, ἀπόφασιν ἂν σημαίνοι. ὥστε ἀναγκαῖον, τῶν εἰρημένων τρεῖς εἶναι τὰς πάσας μεταβολάς. τὴν μὲν ἐκ καταφάσεως ἀρχομένην, εἰς ἀπόφασιν δὲ τελευτῶσαν. τὴν δὲ, ἀνάπαλιν. τὴν δὲ, ἐκ καταφάσεως εἰς κατάφασιν. ὁ γὰρ λοιπὸς τρόπος ἀδύνατος, διὰ τὸ μὴ εἶναι κατ' ἀντίθεσιν. οὔτε γὰρ ἀντίθεσις τοῦτο. ἀποφάσεις γὰρ εἰσὶν ἄμφω. οὔτε ἐναντία. καταφάσει γὰρ δηλοῦται τὰ ἐναντία. λέγεται τοίνυν ἐκ μὴ λευκοῦ γίνεσθαι τὸ λευκόν. λέγεται καὶ μὴ ἐξ ὕδατος ὕδωρ. ἄμφω μὲν οὖν οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον. καὶ ἐξ ἀποφάσεως εἰς κατάφασιν. ἀλλ' ὅρα τὴν διαφοράν. φαμὲν γὰρ ἐν τῷ, τὸ μὲν λευκὸν οὐχ ἁπλῶς γίνεσθαι, καὶ τὸ μουσικόν. ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον γίνεσθαι λευκὸν καὶ μουσικόν. τὸ δὲ ὕδωρ ἁπλῶς γίνεσθαι. οὐκ ἔχω γὰρ εἰπεῖν τί γίνεται ὕδωρ, ὡς εἶχον ἐπὶ τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ μουσικοῦ, ὅτι ἄνθρωπος, ἢ ὅτι Καλλίας. εἰ μή τι ἄρα τὴν ὑποκειμένην ὕλην τοῖς σώμασι. ταύτην γὰρ ἂν φαίην μὲν γίγνεσθαι ὕδωρ. ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὐτὴ τόδε, ὡς Καλλίας ὁ γινόμενος μουσικὸς καὶ λευκός. ἆρ' οὖν συνδοκοῦσι μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν αἱ δύο γενέσεις, ἥτε τοῦ λευκοῦ, καὶ τοῦ ὕδατος; ἢ διοριζόμενος ἀκριβῶς τὴν μὲν, οὐδὲ γένεσιν ἁπλῶς ἂν εἴποις, ἀλλὰ τινὰ γένεσιν, καὶ τοιάνδε. οὐ γὰρ ὁλόκληρον ποιεῖ τὴν οὐσίαν. τὴν δὲ, γένεσιν ἁπλῶς καὶ κυρίως. ὅλον γὰρ γίνεται τὸ ὕδωρ, καὶ οὐ γίνεται αὐτὸ ὕδατος ὄντος. οἷον τὸ θερμὸν, ἢ τὸ ψυχρὸν, ἢ τὸ λευκὸν, ἢ τὸ μέλαν. ἐπεὶ τοίνυν ἅπαν τὸ γινόμενον ἐκ μὴ ὄντος, γίνεται μὲν καὶ τὸ μουσικὸν ἐκ μὴ ὄντος. γίνεται δὲ καὶ τὸ ὕδωρ. ἀλλὰ τὸ μὲν, οὐχ ἁπλῶς ἐκ μὴ ὄντος. ἀλλ' ἐκ τοῦδε μὴ ὄντος. οἷον, Καλλίου μουσικοῦ μὴ ὄντος. τὸ δὲ ἁπλῶς ἐκ μὴ ὄντος. καίτοι φαίης ἂν, ὅτι καὶ τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ ἀέρος, ὕδατος μὴ ὄντος. ἐκφεύγει δέ σε πάλιν ἣν πρόσθεν εἶπον, διαφοράν. οὐ γὰρ ὑπομένων ὁ ἀὴρ καὶ ὕδωρ γίνεται. ὡς ὑπομένων ὁ Καλλίας, καὶ λευκὸς γίνεται. θέα τοίνυν ἄμφω τὰ συμβαίνοντα ἐκ τοῦ λόγου, ἵνα μᾶλλον μάθῃς τὴν διαφοράν. γίνεται Καλλίας ἐκ μὴ λευκοῦ λευκός. ἀλλ' ὅταν λέγῃς ἐκ μὴ λευκοῦ, ἐξ ἐρυθροῦ λέγεις, ἢ μέλανος, ἢ ξανθοῦ. ταῦτα δὲ ἅπαντα ἀντίκειται πρὸς τὸ λευκόν. ἀλλὰ κατάφασις καταφάσει. καὶ ὡς ὄντα πρὸς ὄντα. καὶ ὡς ὑπάρχοντα πρὸς ὑπάρχοντα. γίνεται καὶ τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ μὴ ὕδατος. ὥσπερ οὖν ἐκεῖ τὸ μὴ λευκὸν ἔδειξα μέλαν ὑπάρχον. ἢ φαιόν. ἢ ξανθὸν, οὕτω ἐνταῦθα τὸ μὴ ὕδωρ σὺ δήλωσον ἡμῖν κατάφασιν. ναὶ δι' εἴποις ἂν, ὅτι ἀήρ. ἐξ ἀέρος γὰρ ὕδωρ. ἆρ' οὖν ὥσπερ τὸ λευκὸν ἢ τὸ ξανθὸν ἦν ἐναντίον τῷ μέλανι, οὕτως ἐπιδείξαις ἂν σὺ τὸν ἀέρα ἐναντίον τῷ ὕδατι. καὶ πῶς; οὐσία γὰρ οὐκ ἀντίκειται πρὸς οὐσίαν. ἐπεὶ τοίνυν ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὡς ὅταν ἐξ ὑποκειμένου λέγω μέν τι μεταβάλλειν εἰς ὑποκείμενον. ἢ ἐξ ἀποφάσεως λέγομεν. ἢ ἐκ καταφάσεως καὶ τοῦ ἐναντίου. τὸ δὲ ἐκ μὴ ὕδατος, οὐ σημαίνει κατάφασιν καὶ ἐναντίον. ἁπλῶς ἂν σημαίνοι τὴν ἀπόφασιν. ἁπλῶς οὖν ἐκ μὴ ὄντος ἡ τοιαύτη γένεσις ἐστίν. λέγω δὲ ἁπλῶς μὴ ὄντος, οὐ τοῦ παντελῶς μὴ ὄντος, ἀλλὰ τοῦ, δυνάμει μὲν ὄντος. ὥσπερ λέγομεν ἔχειν τὴν ὕλην. τὸ αὐτὸ δὲ ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς φθορᾶς ἐπιδείκνυμεν. ὅτι καὶ αὕτη παραπλησίως εἰς τὸ μὴ ὂν ἁπλῶς. εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, δῆλον ὅτι πλεοναχῶς τὸ μὴ ὄν. καὶ γὰρ τὸ οὐ λευκὸν, μὴ ὄν. καὶ τὸ οὐκ ἄνθρωπος, μὴ ὄν. λέ-

γεται

γεται δὲ καὶ τὸ ψεῦδος μὴ ὄν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀφείσθω. περὶ λόγου γάρ ἐστι συνθέσεις, καὶ διαιρέσεις. τῶν δὲ προειρημένων δυοῖν, ποῖον ἂν κινεῖσθαι λέγοιτο; ἐγὼ δὲ φημὶ τὸ οὕτως μὴ ὂν, ὡς τὸ μὴ λευκόν. ὡς τὸ μὴ ἀγαθόν. οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ μὴ λευκὸν κινεῖται, καὶ αὐτὸ τὸ μὴ ἀγαθόν. πῶς γὰρ ἂν ὃ οὐκ ἔστιν ὅλως, κινεῖσθαι δύναται. ἀλλὰ Καλλίας, ὁ μὴ λευκός. καὶ Καλλίας, ὁ μὴ ἀγαθὸς, κινεῖται. οὐκοῦν οὐδὲ ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κινεῖσθαι λέγω. ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ὅτι τοῖς κινουμένοις συμβέβηκεν. τὸ δὲ μὴ ὕδωρ, καὶ τὸ μὴ πῦρ, καὶ τὰ οὔπω μὴ ὄντα, πῶς ἂν κινοῖτο. ἆρα καθ' αὑτά; καὶ πῶς ἃ μὴ τάδε ἐστίν. ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός; τίσιν οὖν κινουμένοις συμβέβηκεν. ἀδύνατον τοίνυν τὰ οὔπω μὴ ὄντα κινεῖσθαι. εἰ δὲ τοῦτο, ἀδύνατον καὶ τὴν γένεσιν κίνησιν εἶναι. οὐκοῦν οὐδὲ κινεῖται, οὐδὲ ἠρεμεῖ, τὸ μὴ ὄν. οὐδὲ γὰρ ἐν τόπῳ. οὐ μόνον δὲ ἡ γένεσις οὐκ ἔστι κίνησις, ἀλλ' οὐδὲ ἡ φθορά. κινήσει γὰρ ἡ κίνησις ἐστὶν ἐναντίον, ἢ ἠρεμία. εἰ δὲ κίνησις ἡ φθορά, ἡ γένεσις εἴη ἂν, ἢ κίνησις, ἢ ἠρεμία. συλλογίσασθαι δὴ λοιπὸν ἅπαντα χρὴ τὰ εἰρημένα. πᾶσα κίνησις μεταβολή. πᾶσα μεταβολὴ ἐξ ἐναντίου, εἰς ἐναντίον, ἢ κατ' ἀντίφασιν, πᾶσα ἄρα κίνησις ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, ἢ κατὰ ἀντίφασιν. ἀλλὰ μὴν οὐ κατ' ἀντίφασιν, εἰς ἐναντίον ἄρα, ἐξ ἐναντίου. ἐναντία δὲ λέγω, τὰ καταφάσει δηλούμενα. οὕτω δὲ ἐπὶ τῶν κινήσεων δηλοῦται καὶ τὰ λεγόμενα κατὰ στέρησιν. τὸ γυμνόν, τὸ ἀγράμματον. Ἐπισκεπτέον τοίνυν τὰς κατηγορίας ἡμῖν, ἐν ὁπόσαις ἐστὶν ἐναντίωσις. κατ' ἐκείνας γὰρ μόνας γίνεσθαι τὴν κίνησιν ἀναγκαῖον. πρῶτον τοίνυν κατ' οὐσίαν οὐκ ἔστι κίνησις. οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐναντίον οὐσίᾳ. οὐδὲ γὰρ ἡ στέρησις τῷ εἴδει. τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς πρώτοις ἀπλούστερον συνεχωρεῖτο. ἀπουσία γάρ τις ἡ στέρησις καὶ μὴ ὄν, οὐκ ὂν ἐναντίον τῷ ὄντι. τὸ γὰρ ἐκ σπέρματος τὸ ζῷον γίνεσθαι λέγοντας, οἴεσθαι τὴν τοιαύτην μεταβολὴν ἐξ οὐσίας εἰς οὐσίαν κίνησιν ἐπιδεικνύναι. πάλιν ἐπὶ τὴν γένεσιν καταφερομένων ἐστίν, ἣν οὐκ οὖσαν κίνησιν ἀπεδείξαμεν. τί γάρ ἐστι καὶ τὸ κινούμενον ἐν τῇ τοιαύτῃ μεταβολῇ; οὐκ ἔσται γὰρ τὸ ζῷον. οὐ γάρ ἐστιν. γίνεται γάρ, οὔτε τὸ σπέρμα. οὐ γὰρ ὑπομένει. διαφθείρεται γάρ. πῶς γὰρ ἐναντίον τὸ σπέρμα τῶν ζώων. ἐξ ἐναντίων δὲ ἡ κίνησις εἰς ἐναντία. ἀλλὰ φήσαι τις αὖ ἴσως, ὅταν ὕδωρ εἰς πῦρ μεταβάλλῃ, κίνησιν ἂν γένοιτο κατ' οὐσίαν. ἐξ ἐναντίων γὰρ εἰς ἐναντία. πρὸς τοῦτο δὲ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἀντιλέγει. ἐνίας μὲν ποιότητας τοῦ πυρὸς, ἐνίαις ποιότησι τοῦ ὕδατος ἐναντίας εἶναι δηλοῖ. οἷον, τὴν ψυχρότητα. καὶ ὑγρότητα, τῇ ξηρότητι, καὶ θερμότητι. οὐ μὴν αὐτό γε τὸ πῦρ ὅλον, τῷ ὕδατι. καὶ γὰρ ἐν ἄλλαις ποιότησιν ἑκατέρου τούτων τὸ εἶναι. ἐγὼ δὲ καὶ τὴν ὑπόθεσιν οἶμαι ψευδῆ. πῦρ γὰρ εἰς ὕδωρ μεταβάλλειν ἀμήχανον. μὴ πρῶτον εἰς ἀέρα μεταβαλλόν. ἅπερ φανερῶς, οὐδὲ ἐναντία. τί δὲ ὅλως τὸ κινούμενον ἐν ταῖς τοιαύταις μεταβολαῖς. οὔτε γὰρ τὸ ὕδωρ, ὃ φθείρεται. οὔτε τὸ πῦρ, ὃ μήπω ἐστίν. ὃ δὲ ἐστι μετὰ τὴν κίνησιν κεκινημένον, τοῦτ' ἦν πρότερον τὸ κινούμενον. ὅτι μὲν οὖν κατ' οὐσίαν οὐκ ἔστι κίνησις, καὶ ἐκ τούτων δῆλον. Ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὸ πρός τι. μεταπίπτει γὰρ ἄνευ τοῦ γίνεσθαι περὶ αὐτὸ καὶ τὴν τυχοῦσαν μεταβολήν. γίνεται γὰρ ὁ κίων δεξιὸς, οὐδὲν αὐτὸς μεταβάλλων, ἐμοῦ μεταστάντος. καὶ τὰ διπλάσια μηδεμίαν λαβόντα προσθήκην, τῶν πέντε αὐτοῖς ἀντιτεθέντων. καὶ ἡ πρότασις ποτὲ ἀληθής. ποτὲ δὲ ψευδής, τῶν πραγμάτων μεταπιπτόντων ἃ σημαίνεται ὑπ' αὐτῆς. τὸ γὰρ ἡμέρα ἐστὶν ἀξίωμα, τὸ αὐτὸ μὲν καὶ ὡσαύτως ἔχον ἀληθὲς μὲν, οὔσης ἡμέρας. ψεῦδος δὲ, ἐπιγινομένης νυκτός. εἰ δὲ κίνησις μὲν πᾶσα, διά τινος μεταβολῆς καὶ ῥοπῆς αὐτοῦ τοῦ κινουμένου. τὰ πρός τι δὲ, οὐχ οὕτως, καὶ προσγίνεται καὶ ἀπογίνεται, οὐκ ἂν δήπου κίνησις εἴη κατὰ τὸ πρός τι. Ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὸ ποιεῖν ἢ τὸ πάσχειν. τί δή ποτε; ὅτι τὸ ποιεῖν ὑπὸ τὸ κινεῖν ἐστίν. καὶ τὸ πάσχειν ὑπὸ τὸ κινεῖσθαι. οὔτε δὲ κινεῖν ἐστὶ κατὰ τὸ κινεῖν. οὔτ' ἔτι μᾶλλον κατὰ τὸ κινεῖσθαι. καὶ γὰρ εἰπεῖν τοῦτο γελοῖον, καὶ νοῆσαι πολλῷ γελοιότερον. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ πλείω προσάγει τῇδε τῇ ὑποθέσει τὰ δυσχερῆ. μεταβολῆς γὰρ μεταβολὴν, καὶ κινήσεως κίνησιν παραδέχεσθαι, πρᾶγμα ἀνεπινόητον παντελῶς. πρῶτον μὲν γὰρ εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, καὶ ἔσται ἀεὶ ἄλλη πρὸ ἄλλης. ἔπειτα καὶ ἠρεμεῖν οἷόν τε ἔσται τὴν κίνησιν, καὶ κινεῖσθαι. ἔπειθ' ὑποκείμενόν τι, καὶ τόδε εἶναι. ὥσπερ τὸ σῶμα κινούμενον, ἢ τὴν ψυχήν. ἔτι ἄλλο τὸ κινούμενον, καὶ ἡ κίνησις. ἄλλο γὰρ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἡ κίνησις. καὶ ἄλλο ἵππος, καὶ δρόμος. ἄλλο ἂν καὶ ἡ κινουμένη κίνησις εἴη κινήσεως. ὥσθ' ἅμα τε κίνησις, καὶ οὐ κίνησίς ἐστι. γελοῖον φέρεσθαι τὴν ἀλλοίωσιν, ἢ τὴν φορὰν ἀλλοιοῦσθαι, ἢ τὴν αὔξησιν. τούτων θάτερον ὑπομένειν. ταῦτα γὰρ πάντα ἐν ὑποκειμένοις ἑτέροις, καὶ οὐδ' ἐστὶν ὅλως καθ' ἑαυτά. κατὰ συμβεβηκὸς μέντοι μεταβάλλειν τὴν μεταβολὴν, καὶ κινεῖσθαι τὴν κίνησιν, λέγειν ἐνδέχεται. οἷον, εἰ συμβαίη τινὶ τρέχοντι ὑγιάζεσθαι, λέγοιμεν ἂν τὸν δρόμον ὑγιάσθαι τινὰ μεταβολήν. οὐχ ὅτι ὁ δρόμος αὐτὸς, ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος ᾧ συμβέβηκεν ὁ δρόμος. ἀλλὰ τὰς κατὰ συμβεβηκὸς κινήσεις ἀφεῖμεν πάλαι. φανερὸν τοίνυν ὅτι κατὰ τρεῖς κατηγορίας μόνας εἰσὶ κινήσεις. κατὰ τὸ ποιόν. κατὰ τὸ ποσὸν, καὶ τὸ ποῦ. καὶ γὰρ ἐναντίωσις ἐν τούτων ἑκά-

στη. τὴν μὲν οὖν κατὰ τὸ ποιὸν κίνησιν, ἀλλοίωσιν ὀνομάζομεν. λέγω δὲ ποιὸν, οὐχ ὡς λέγομεν ποιὸν τὴν ἐν τῇ οὐσίᾳ διαφορὰν, τὸ λογικὸν ἢ τὸ πεζὸν ἢ τὸ ἔνυδρον· ἀλλὰ τὸ κατὰ παθητικὴν ποιότητα μόνην· οἷον, ψυχρότητα, θερμότητα, λευκότητα, μελανίαν. τὴν δὲ κατὰ τὸ ποσὸν κίνησιν, ἐν ᾗ μὲν οὐκ ἔχομεν ὀνόματι προσαγορεῦσαι· καθ' ἑκάτερον δὲ αὔξησις καὶ φθίσις. ἡ μὲν εἰς τὸ πλεῖον μέγεθος, αὔξησις. ἡ δὲ ἐκ τούτων, φθίσις. ἡ δὲ κατὰ τόπον κίνησις, καὶ τὸ κοινὸν, καὶ τὸ ἴδιον, ἀνώνυμος. ἔστω δὲ καλουμένη φορὰ τό γε κοινόν. καί τοι γε οὐκ ἀγνοοῦμεν ὅτι φέρεσθαι ταῦτα μόνα κυρίως φαμὲν, ὅσα μὴ ἐφ' ἑαυτοῖς ἔχει τὸ στῆναι. καὶ ὅσα μὴ αὐτὰ ἑαυτὰ κινεῖ κατὰ τόπον, ὥσπερ τὰ ἄψυχα. ἀλλὰ περί γε τῆς ἀλλοιώσεως καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπισκεπτέον, ὅταν εἰς τὸ λευκότερον ἐκ λευκοῦ μεταβάλλῃ τὸ σῶμα. ἢ τοὔμπαλιν, ἐκ τοῦ μᾶλλον εἰς τὸ ἧττον λευκὸν, πῶς ἂν γένοιτο τηνικαῦτα ἐξ ἐναντίων εἰς ἐναντία. ἢ καὶ τὸ μᾶλλον λευκὸν, καὶ τὸ ἧττον, μίξει τῶν ἐναντίων ἐστίν. μᾶλλον γὰρ λευκὸν τὸ ἐλάττονος μετέχον μέλανος. καὶ ἧττον λευκὸν, πλείονος. ὅταν μὲν οὖν ἁπλῶς εἰς τὸ λευκὸν ἐκ τοῦ μέλανος μεταβάλλῃ, ἐκ τοῦ ἁπλῶς ἐναντίου κινεῖται εἰς τὸ ἐναντίον. ὅταν δὲ ἐπὶ τὸ λευκότερον ἐκ τοῦ λευκοῦ, ἐκ τοῦ πως ἐνυπάρχοντος ἐναντίου. τῷ γὰρ ἧττον λευκῷ, τὸ μέλαν πως ἐνυπάρχει. ὅτι μὲν οὖν αὗται τρεῖς μόναι κινήσεις εἰσὶν, κατὰ τρεῖς μόνας κατηγορίας, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. ἀκίνητον δὲ λέγεται, τό, τε ὅλως ἀδύνατον κινηθῆναι, ὥσπερ ὁ ψόφος ἀόρατος. καὶ τὸ ἐν πολλῷ χρόνῳ μόλις κινούμενον, ὃ καὶ δυσκίνητον ἄν τις εἴποι. καὶ ὃ βραδέως ἄρχεται τῆς κινήσεως, ὡς λέγομεν ἀκινήτους τοὺς βραδέως ἀρχομένους ὀργίζεσθαι. λέγεται δὲ ἀκίνητον καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν κινεῖσθαι καὶ δυνάμενον, μὴ κινούμενον δὲ, ὅτε πέφυκεν, ὅπερ ἠρεμεῖν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον. στέρησις γὰρ ἠρεμία κινήσεως. ἡ στέρησις γὰρ τῶν πεφυκότων, καὶ ὡς πεφύκασιν. Ἐπειδὴ πᾶσα μεταβολὴ ἐν ἀντικειμένοις, ὡς ἐπεδείξαμεν. τὰ δὲ ἀντικείμενα, τά τε ἐναντία, καὶ ἡ ἀντίφασις. ἀντιφάσεως δὲ οὐδὲν μέσον, φανερὸν ὅτι ἐν τοῖς ἐναντίοις τὸ μεταξύ. μεταξὺ δέ ἐστιν, εἰς ὃ πέφυκε πρότερον ἀφικνεῖσθαι τὸ μεταβάλλον, ἢ εἰς ὃ ἔσχατον μεταβάλλει, ὅταν μεταβάλλῃ συνεχῶς καὶ κατὰ φύσιν. ἐν ἐλαχίστοις δέ ἐστι τὸ μεταξὺ τρισίν. δυοῖν γὰρ τινῶν τὸ μεταξύ. μεταβάλλειν γὰρ λέγεται συνεχῶς, τὸ μηδὲν μήτε τοῦ χρόνου διαλεῖπον, μήτε τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ κινεῖται. οἷον μελῳδῶν τις, μετὰ τὴν ὑπάτην φθέγξαιτο τὴν νήτην εὐθύς. οὗτος μὲν γὰρ τοῦ χρόνου οὐδὲν διέλιπε, τοῦ πράγματος δὲ ἐν ᾧ κινεῖται. μᾶλλον δὲ ἔτι δῆλον ἐν ταῖς κατὰ τόπον μεταβολαῖς. οὐδὲ γὰρ οἱ πηδῶντες πένταθλον κινοῦνται συνεχῶς, ὅτι τοῦ διαστήματος τι διαλιμπάνουσιν ἐν ᾧ κινοῦνται. ἢ ἔτι οὐχ ἁπλῶς θετέον. οὕτως γὰρ ἂν οὐδὲ τοὺς ἁμιλλωμένους ἵππους εἴποιμεν ἂν κινεῖσθαι συνεχῶς. ἀλλὰ χρόνῳ μᾶλλον ἀφοριστέον τὴν κίνησιν τὴν συνεχῆ, καὶ τῷ μηδὲν αὐτοῦ διαλείπεσθαι. ἐπεὶ τοῦ γε πράγματος ἐν ᾧ κινεῖται, τάχ' οἷόν τε καὶ διαλειπεῖν, καὶ συνεχῶς οὐδὲν ἧττον φαίνεσθαι μεταβάλλοντα. αὐτὸ δὲ τὸ καθ' αὑτὸ συνεχὲς, ἀκριβέστερον ἀφοριστέον. Ἐπεὶ τοίνυν τοῦ συνεχοῦς κοινότερον τὸ ἐχόμενον. τοῦ δὲ ἐχομένου, τὸ ἐφεξῆς, πρῶτον τὸ ἐφεξῆς διδακτέον. ἐφεξῆς τοίνυν ἐστὶ ταῦτα ἀλλήλοις, ὧν μεταξὺ μηδὲν ἕτερον, ὁμογενές. ἄλλο μὲν γάρ τι τῶν ἐφεξῆς, οὐδὲν κωλύεται εἶναι μέσον. ὁμοειδὲς δὲ, οὐχ οἷόν τε. οἷον, οἰκίαι ἐφεξῆς, ὧν μὴ ἔστιν οἰκία μεταξύ. γραμμαὶ, ὧν μὴ γραμμή. ἄνθρωποι, ὧν μὴ ἄνθρωπος. τὸ δὲ ἐφεξῆς ἀεὶ δεύτερόν τι, καὶ οὐ ἄλλο πρῶτον ἐστίν. πρῶτον δὲ ἢ τῇ θέσει, ὡς ἐπὶ τῶν γραμμῶν ἢ τῶν οἰκιῶν. ἢ τῇ φύσει, καθάπερ ἐπὶ μονάδος καὶ δυάδος. ἐφεξῆς δυὰς μονάδι. οὐδεὶς γὰρ ἄλλος ἀριθμὸς μεταξύ. ἢ τῇ τάξει, πρῶτον τῇ τάξει τὸ προοίμιον, τῆς διηγήσεως. καὶ ἐφεξῆς ἡ διήγησις, τῷ προοιμίῳ. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ὁμοειδὲς μεταξύ. τὸ μὲν οὖν κυρίως ἐφεξῆς τοιοῦτον. ἤδη δὲ λέγεται ἐφεξῆς, καὶ ὁμογενὲς μὲν, οὐχ ὁμοειδὲς δὲ πολλάκις. ἐφεξῆς γὰρ ὁ ἀγὼν τῇ πομπῇ. καὶ τὸ νυμφαῖον τῷ γυμνασίῳ.

χόμενον δέ ἐστιν, ὃ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τινὸς εἶναι κατά τινα τῶν εἰρημένων τρόπον, καὶ ἅμα τὸ πέρας ἔχει, τῷ ἐκείνου πέρατι. τούτων δὲ τὰ μὲν, λέγεται μόνον, ὡς ὁ παρελθὼν χρόνος τοῦ μέλλοντος. τὰ δὲ, καὶ ἅπτεται, ὡς τὰ σώματα. ἅπτεται δὲ ὧν τὰ ἄκρα ἅμα. ἄκρα δὲ λέγω, τὰ πέρατα. ὅταν μὲν οὖν δύο ᾖ ταῦτα τὰ πέρατα, τότε ἔχεσθαι μὲν ἀλλήλων λέγεται, καὶ εἶναι ἐφεξῆς. οὐκέτι δὲ εἶναι συνεχῆ. ὅταν δὲ ἓν γένηται τὰ δύο πέρατα, αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ἐφεξῆς, τότε γίνεται συνεχὲς καὶ ἓν τὸ ὅλον. γίνεται δὲ οὐ πάντα τὰ ἐχόμενα συνεχῆ. ἀλλ' ὅσα ἓν γίνεσθαι πέφυκεν. ἅπτεται γὰρ τὸ ξύλον τοῦ λίθου, ἀλλ' οὐκ ἂν γένηται συνεχές. οὐ δεῖ δὲ ἀγνοεῖν ὅτι κυρίως γίνεται συνεχῆ, ὧν ἡ ἁφὴ σύμφυσιν ἀπεργάζεται, ὡς ἐπὶ τῶν γραμμῶν, καὶ τῶν ἐγκεντριζομένων φυτῶν, καὶ τοῦ χρόνου. γίνεται δὲ καὶ ἐπὶ τέχνης τινὰ συνεχῆ. οἷον ξύλα γόμφοις ἢ κόλλῃ. ἅπερ οὐδὲ συνεχῆ κυρίως. φανερὸν τοίνυν ὃ προειρήκαμεν, πρῶτον τὸ ἐφεξῆς εἶναι, τοῦ ἔχεσθαι. τὸ μὲν γὰρ ἐχόμενον, ἀνάγκη ἐφεξῆς εἶναι. τὸ δὲ ἐφεξῆς, οὐ πᾶν ἔχεσθαι. διὸ καὶ πρότερον τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς. ἐν πλείοσι γὰρ ὥσπερ γένος, καὶ γὰρ ἐν ἀριθμοῖς τὸ ἐφεξῆς. τὸ δὲ ἔχεσθαι ἀλλήλων οὐκ ἔστιν. πάλιν τὸ

λιν τὸ

λιν τὸ ἔχεσθαι, πρότερον τοῦ συνέχεσθαι. δεῖ γὰρ ἅψασθαι πρότερον, εἰ συμφύσεται. δῆλον οὖν, ὅτι ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἁφὴ, οὐδὲ σύμφυσις ἐν τούτοις ἐστίν. οὐ μέν τοι γε ἐν ἅπασιν ἐν οἷς ἐστὶν ἁφὴ, καὶ σύμφυσις ἤδη γενέσθαι δύναται. καὶ γὰρ τὸν ἐπειὸν ἅψασθαι φησὶν ὅμηρος, τῆς ἠμόνος. ἀλλὰ συμφυῆναί γε ἠμόνῳ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδέχεται. εἰ τοίνυν ταῦτα ἀληθῆ λέγομεν, καὶ οὐ ταυτὸν τὸ ἐφεξῆς καὶ τὸ ἅπτεσθαι, οὐκ ἂν εἴη ταυτὸν στιγμὴ μονάς, κατὰ μὲν γὰρ στιγμὴν ἅψασθαι δυνατόν. κατὰ μονάδα δὲ, οὐκ ἐνδέχεται. ἀλλ' ἐν ταῖς μονάσι τὸ ἐφεξῆς. τὸ δὲ ἅπτεσθαι, οὐκ ἔστι. καὶ σημείων μὲν ἐστι μεταξὺ γραμμή. μονάδων δὲ οὐδέν. ἀλλ' οὐδὲ δυάδος, καὶ μονάδος. δῆλον οὖν ὅτι τὸ μὲν ἅπτεσθαι, ἐν τοῖς θέσιν ἔχουσι μόνοις. τὸ δὲ ἐφεξῆς, καὶ ἐν τοῖς μὴ ἔχουσιν θέσιν, ὥσπερ καὶ τὸ ἐχόμενον. Μία δὲ κίνησις λέγεται πολλαχῶς. τὸ γὰρ ἓν πολλαχῶς λέγομεν. γένει μὲν οὖν μία κίνησις, καὶ τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ. οἷον, φορὰ πᾶσα πρὸς φοράν. ἐν γὰρ τῷ ποῦ. ἀλλοίωσις πρὸς ἀλλοίωσιν. ἐν γὰρ ποιότητι. εἴδει δὲ μία, ἐν ταὐτῷ τῆς κατηγορίας εἴδει, ὅταν ἄτομον ᾖ καὶ πρῶτον, ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν. ὡς λεύκανσις ἔχει πρὸς λεύκανσιν. ἡ γὰρ λευκότης ἓν εἶδος καὶ ἄτομον. εἰ δ' ἔστιν ἅττα, ἃ καὶ γένει ἅμα καὶ εἴδει. δῆλον ὅτι ἔστι τῆς κινήσεως. πῶς μὲν εἴδει μία. πῶς δὲ οὔ. ζητήσειε δ' ἄν τις εἰ μία κίνησις αὕτη τῷ εἴδει, ὅταν εἰς ταυτὸν ἐκ ταυτοῦ μεταβάλλῃ, ταυτὸν κινούμενον. εἰ γὰρ ἁπλῶς ἔτι συγχωρηθείη, καὶ τούτῳ τὴν αὐτὴν κίνησιν τῷ εἴδει ὁριζόμεθα, ἔσται ἡ κυκλοφορία τῇ εὐθυφορίᾳ ταυτὸν κατ' εἶδος. δύναται γὰρ ταυτὸν ἐκ ταυτοῦ, ποτὲ μὲν ἐπ' εὐθείας κινεῖσθαι. ποτὲ δὲ, ἐπὶ περιφεροῦς. ἢ καλῶς ἐθέμεθα μίαν τῷ εἴδει γίνεσθαι κίνησιν, ὅταν ἄτομον εἶδος ᾖ καθ' ὃ γίνεται. ἡ δὲ εὐθεῖα γραμμὴ καὶ ἡ περιφερὴς, διαφέρουσι κατ' εἶδος ἀλλήλων. γένει μὲν οὖν καὶ εἴδει κίνησις ἔτι τὸν τρόπον γίνεται μία, παρὰ τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων ἐν οἷς γίνονται. ἀριθμῷ δὲ μία καὶ κυρίως μία, πῶς ἂν εἴη κίνησις ἐπισκεπτέον. Ἐπεὶ τοίνυν τρία λέγομεν εἶναι περὶ τὴν κίνησιν ἣν ὁριζόμεθα. τό, τε κινούμενον. οἷον, τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὸ ἄστρον. καὶ καθ' ὃ κινεῖται. ἔτι δὲ δίττόν. ἢ πάθος, ἢ τόπος. καὶ ὅτε κινεῖται. ἔτι δέ ἐστιν ὁ χρόνος. δεῖ τὴν μίαν κίνησιν τῷ ἀριθμῷ ἕκαστον τούτων ἔχειν ἓν ἀριθμῷ. τό τε εἶδος καθ' ὃ γίνεται. οἷον, τὴν χροιὰν, ἢ τὴν γραμμήν. καὶ τὸ κινούμενον. οἷον, τὸν κορίσκον, ἢ τὸν καλλίαν. καὶ τὸν χρόνον ἕνα εἶναι δὲ, ὁ συνεχὴς καὶ οὐ μηδὲν διαλείπει. εἰ δέ τι τούτων μὴ κατ' ἀριθμὸν ἓν εἴη, οὐκ ἔτ' ἂν ἡ κίνησις μία φυλάττοιτο. οἷον εἰ κορίσκος ἅμα βαδίζοι καὶ λευκαίνοιτο. τὸ μὲν γὰρ ὑποκείμενον ἕν, καὶ ὁ χρόνος εἷς καὶ συνεχής. ἀλλὰ δύο καθ' ἃ ἡ κίνησις, χρῶμα, καὶ τόπος. ὥστε οὐδὲ μία κίνησις ἡ τοιαύτη. πάλιν καλλίας καὶ σωκράτης ὑγιαζέσθωσαν τὴν αὐτὴν ὑγίειαν, οἷον ὀφθαλμίαν. ἀλλ' οὐδ' αὕτη μία κίνησις. δύο γὰρ τὰ ὑποκείμενα, ἀλλὰ δὴ σωκράτης ὑποκείσθω βαδίζειν, μετὰ νουμηνίαν γε, καὶ πάλιν ἑβδόμην. ταύτην τοίνυν ὁ χρόνος μόνος οὐκ ἐᾷ γίνεσθαι μίαν τὴν κίνησιν. οὐχ εἷς ὢν οὐδὲ συνεχής. ἐπεὶ καὶ ἄλλο ἀτοπώτερον ὑπομένειεν ἂν ὁ λόγος. εἰ γὰρ εἷς ὁ χθές μου περίπατος, καὶ ὃν τήμερον βαδίζω, ταυτὸν ἔσται τὸ ἐφθαρμένον τῷ ὄντι. ἢ ἔτι καὶ ἐφ' ὧν συνεχὴς ὁ χρόνος. ἀεὶ γὰρ ἡ προτέρα κίνησις φθείρεται. πῶς οὖν ἔσται μία. ἀλλ' ἴσως οὕτω μία τῷ συνεχεῖ. καὶ τῷ πρὸς ἑαυτὴν οἰκειοῦσθαι, καὶ τῷ μὴ διασπᾶσθαι τὸ φθειρόμενον τῷ γινομένῳ, ὅπερ οὐκ ἔστι ἐπὶ τῶν ἐκ διαλείμματος γινομένων. ἀλλ' εἴπερ μία κίνησις πάντως ἓν ἔχειν ὀφείλει κατ' ἀριθμὸν τὸ ὑποκείμενον. ῥέοντα δὲ φαίνεται πάντα τὰ σώματα. οὐδὲ μία κίνησις ἕξει ταυτὸν ὑποκείμενον ἀκριβῶς. ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἕξεων ἄν τις διαπορήσειε. πῶς μία ὑγίεια, οὐχ ἑνὸς ὄντος τοῦ ὑγιαίνοντος. ἢ ταῦτα ἔξω τῆς σκέψεως τῆς προκειμένης. πῶς γὰρ αἱ αὐταὶ μένουσιν οὐσίαι. καί τοι συνεχῶς μεταβάλλουσαι, ἔτι ἀποδοῦναι οὐκ ἔστιν οἰκεῖον τοῦ περὶ κινήσεως λόγου. πλὴν ἔτι γε παρακείμενον μὴ παρέλθωμεν, ὡς τὴν ἕξιν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ποιεῖν τὴν χθὲς καὶ τὴν τήμερον. οἷον, τὴν ὑγίειαν, ἢ τὴν ἐπιστήμην, οὐδὲν ἄτοπον. συνεχὴς γάρ ἐστι πάσης ἕξεως ὁ χρόνος. τὴν ἐνέργειαν δὲ μίαν οὐκ ἐγχωρεῖ, εἰ μὴ συνεχὴς ἀποδοθῇ. τούτῳ δὲ ἀκολουθεῖ, τὸ μιᾶς μὲν ἐνεργείας μίαν εἶναι πάντως καὶ ἕξιν. μιᾶς δὲ ἕξεως, καὶ πλείους τὰς ἐνεργείας. ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις συνεχὴς, εἴπερ πᾶσα διαιρετὴ, τήν τε μίαν ἀνάγκη ἁπλῶς συνεχῆ εἶναι. καὶ τὴν συνεχῆ, μίαν. οὐ γὰρ ἂν γένοιτο συνεχὴς πᾶσα. ὥσπερ οὐδ' ἄλλου οὐδὲν τῷ τυχόντι τὸ τυχόν. οἷον γραμμὴ, φωνή. ἀλλ' ὅσων ἓν τὰ ἔσχατα γενέσθαι δύναται. ἔσχατα δὲ τῶν μὲν, οὐκ ἔστιν. οὐδὲν γὰρ τῆς μονάδος ἔσχατον, οὔτε τῆς ἀδιαιρέτου. διόπερ οὐδὲ γίνεταί τι ἐξ αὐτῶν. τῶν δὲ ἔστι μὲν, ἀνομοειδῆ δὲ καὶ διαφέροντα καὶ ὁμώνυμα, κοινὸν ἔχοντα ὄνομα. τὸ ἔσχατον ἢ τὸ πέρας. τὸ γοῦν γραμμῆς ἔσχατον καὶ βαδίσεως, ὁμωνύμως ἀλλήλοις ἔσχατον. διὸ οὐδὲ γίνεται ἐκ τούτων ἕν τι καὶ συνεχές. ἐχόμεναι μὲν οὖν ἀλλήλων εἶεν ἂν καὶ αἱ μὴ αὐταὶ τῷ εἴδει, μήτε τῷ γένει. δραμὼν γὰρ ἄν τις, πυρέξειεν εὐθύς. καὶ οἷον ἡ λαμπὰς ἡ ἐκ διαδοχῆς φερομένη, ἐχομένας μὲν κινεῖται κινήσεις. καὶ ἀλλήλαις ὁμοειδεῖς. συνεχεῖς δὲ, οὔ. οὐ γὰρ γίνεται ἓν τὸ ἔσχατον τῶν δρόμων. ἀλλ' ἑκάστου τῶν τρεχόντων οἰκεῖον τι τοῦ δρόμου πέρας ἐστίν. ὥστε δῆλον, ὅτι ἔχεσθαι μὲν ἀλλήλων δύνανται κινήσεις, καὶ

δὲ μόνον τὸν χρόνον, ὅταν συνεχὴς ᾖ. κἂν αὗται πάμπολυ διαφέρουσι. συνεχῶς δὲ γίνεσθαι οὐ δύνανται, οὐδὲ μόνον τὸν χρόνον. ἀλλ᾽ ἐὰν καὶ ταυτὸν ἔχωσιν εἶδος· οὕτω γὰρ ἂν τὰ ἔσχατα ἀμφοῖν ἓν ἂν εἴη. διόπερ ἀνάγκη τὴν αὐτὴν τῷ εἴδει εἶναι, καὶ μίαν. καὶ ἐν ἑνί, τὴν ἁπλῶς συνεχῆ καὶ μίαν. ὥσπερ καὶ πρόσθεν διωρισάμεθα. εἰ δὲ πρὸς πᾶσι τοῖς προειρημένοις, καὶ τέλειος εἴη, μᾶλλον λέγεται μία, τῆς ἐχούσης μὲν τἆλλα, ἀτελοῦς δέ· τέλειος δέ ἐστι κίνησις, ἡ λαβοῦσα τὸ οἰκεῖον πέρας. τὸ γὰρ ἕν, ἐπὶ τῶν τελείων μᾶλλον ἢ ἐνδεῶν, κατηγοροῦμεν. μᾶλλον δὲ μία κίνησις καὶ ἡ ὁμαλὴ, τῆς ἀνωμάλου. τὸ γὰρ ἀνώμαλον διαιρεῖν ἐοίκασιν αἱ παραλλαγαί. ἔστι δὲ ἐν ἁπάσῃ κινήσει, τὸ ὁμαλὸν, καὶ τὸ ἀνώμαλον. καὶ ἐν ἀλλοιώσει. καὶ ἐν αὐξήσει. καὶ ἐν φορᾷ. γίνεται δὲ τὸ ἀνωμαλὲς, ὁτὲ μὲν παρὰ τὴν φύσιν ἐφ᾽ οὗ κινεῖται. οἷον, ἐπὶ τῆς κεκλασμένης γραμμῆς. ἀδύνατον γὰρ ὁμαλὴν γενέσθαι κίνησιν, μὴ ἐφ᾽ ὁμαλοῦ μεγέθους. ὁμαλὲς δὲ μέγεθος, οὗ τὸ τυχὸν ἐφαρμόττει τῷ τυχόντι μορίῳ. ἢ παρὰ τὸν τρόπον τῆς κινήσεως, ὅτε ποτὲ μὲν ᾖ ταχυτέρα, ποτὲ δὲ, βραδυτέρα. κἂν γὰρ τἆλλα πάντα συνδράμῃ. οἷον, τὸ μέγεθος ὁμαλές. ὁ χρόνος συνεχής. τὸ εἶδος ταυτὸν τῆς κινήσεως. τὸ τάχος δὲ μὴ ταυτὸν, ἀνώμαλος εὐθὺς ἡ κίνησις. διόπερ οὐδὲ εἴδη κινήσεως, τάχος καὶ βραδυτής ἐστιν. ἐν πᾶσι γὰρ τοῖς εἴδεσιν ἐστὶ τῆς κινήσεως. καὶ γὰρ ἀλλοιοῦται ταχέως καὶ βραδέως. καὶ αὔξεται. καὶ μεταβαίνει τόπον ἐκ τόπου. οἷον, τὴν ἐπὶ τὸ κάτω φορὰν, θᾶττον μὲν τὸ βαρύτερον. βράδιον δὲ, τὸ κουφότερον. διόπερ οὔτε βαρύτης καὶ κουφότης πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ αὐτὰ ῥοπὴν, κατ᾽ εἶδος ἀλλήλων διοίσουσιν. ἐπεὶ μὴ δὲ κινήσεων διαφόρων κατ᾽ εἶδός εἰσι ποιητικαί. καὶ κυρίως μὲν ἐστὶν ἡ ὁμαλὸς μία. γένοιτο δ᾽ ἂν καὶ ἡ ἀνώμαλος μία, ἐὰν συνεχὴς ᾖ. ἧττον δέ. ὅπερ ἐπὶ τῆς κεκλασμένης εὐθείας συμβαίνει. τὸ δὲ ἧττον, μίξει τοῦ ἐναντίου. εἰ τοίνυν τὴν μὲν συνεχῆ καὶ μίαν κίνησιν ἐνδέχεται καὶ ὁμαλὴν εἶναι. τὴν δὲ ἐκ τῶν εἴδει διαφερουσῶν κινήσεων συγκειμένην, ἀδύνατον ὁμαλὴν εἶναι, οὐκ ἄν ποτε γένοιτο ἡ τοιαύτη μία συνεχής, ὅτι μὴ δ᾽ ὁμαλής. τὸ γὰρ ὁμαλὲς ὑπεθέμεθα, οὗ τὰ μόρια πάντα ἐφαρμόττειν πᾶσιν ἐνδέχεται. λευκάνσεως δὲ καὶ δρόμου, πῶς οἷόν τε ἐφαρμόσαι τὰ μόρια;

Διοριστέον δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἀντιθέσεις. ἀντίκειται δὲ καὶ ἡ κίνησις κινήσει. καὶ στάσις κινήσει. ἀλλ᾽ ἡ μὲν, ὡς ἐναντίον. ἡ δὲ, ὡς ἡ στέρησις. ποῖαι οὖν ἐναντίαι κινήσεις; ἐπεὶ τοίνυν πᾶσα κίνησις ἔκ τινος εἴς τι. καὶ αἱ μὲν ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον. αἱ δὲ ἐξ ἐναντίων ἀρχόμεναι καὶ εἰς ἐναντίον λήγουσαι, εἶεν ἐναντίαι κινήσεις. οἷον, ἡ μὲν ὑγείας ἀρχομένη, καὶ λήγουσα εἰς νόσον. ἡ ἐκ νόσου μὲν ἀρχομένη, παυσαμένη δὲ εἰς ὑγείαν. δῆλον δὲ καὶ οὕτως ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ἐναντίον γὰρ δοκεῖ τὸ ὑγιάζεσθαι, τῷ νοσάζεσθαι. καὶ τὸ ἀνιέναι, τῷ κατιέναι. καὶ τὸ εἰς δεξιὰ, τῷ εἰς ἀριστερὰ βαδίζειν. καὶ τὸ ἔμπροσθεν, τῷ ὄπισθεν. ἐναντία γὰρ ταῦτα περὶ τόπον ἐστίν. ὅσοις μέντοι γε οὐκ ἔστιν ἐναντία τῶν μεταβαλλόντων, ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ μεταβολὴ, τῇ εἰς τὸ αὐτό ἐστιν ἐναντία. ἐξ οὗ γὰρ ἡ φθορὰ μεταβάλλει, εἰς τοῦτο ἡ γένεσις ἔρχεται. ἐκ μὲν γὰρ ὄντος ἡ φθορὰ μεταβάλλει. εἰς τὸ ὂν δὲ ἡ γένεσις ἔρχεται. καὶ ἐξ οὗ ἡ γένεσις, εἰς τοῦτο πρόεισιν ἡ φθορά. ἡ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν. ἡ δὲ εἰς τὸ μὴ ὂν, ἐκ τοῦ ὄντος. κινήσει μὲν οὖν κίνησις, οὕτως ἐστὶν ἐναντία.

Κινήσει δὲ στάσις, ὡς στέρησις. τὸ δ᾽ ὡς στέρησις λέγω, διότι μὴ στέρησις ἀκριβῶς. ποία δὲ στάσις ποίᾳ κινήσει, διοριστέον. οὐ γὰρ ἡ τυχοῦσά γε, τυχούσῃ. δῆλον δὲ ὅτι ἐπεὶ ἐν δυσὶν ἡ κίνησις, τῇ μὲν ἐκ τούτου εἰς τὸ ἐναντίον, ἡ ἐν τούτῳ μονή. τῇ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τοῦτο, ἡ ἐν τῷ ἐναντίῳ μονή. οἷον, τῇ μὲν κάτωθεν ἄνω, ἡ ἐν τῷ κάτω μονή. τῇ δὲ ἄνωθεν κάτω, ἡ ἐν τῷ ἄνω μονή. ἄλογον δὲ ἐναντίαν ποιεῖν ἠρεμίαν, τὴν ἐν ἐκείνῳ, εἰς ὃ σπεύδει μεταβάλλειν. τέλος γὰρ ἐκεῖνο καὶ ἔσχατον. οὐδὲν δὲ τέλος ἐναντίον τῇ ἐπ᾽ αὐτὸ σπουδῇ. ἀλλὰ μᾶλλον οἰκεῖόν τε καὶ προσήγορον. ἔτι τὰ κατὰ φύσιν κινούμενα, τέλος ἔχει τῆς κινήσεως, τὴν ἐν ἐκείνοις ἠρεμίαν, ἐφ᾽ ἃ κινεῖται. τὸ δὲ τέλος τινὸς, πῶς ἂν αὐτοῦ στέρησις εἴη; λείπεται ἄρα τὴν ἐν ἐκείνῳ μονὴν ἐναντίαν εἶναι, τῇ ἐξ ἐκείνου κινήσει.

Ἆρα δὲ καὶ οὕτως ἀντίκειται κίνησίς τε καὶ ἠρεμία, ὥστε τὴν μὲν, κατὰ φύσιν, τὴν δὲ παρὰ φύσιν εἶναι τοῖς κινουμένοις. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κατὰ τόπον μεταβολῆς, τὸ τοιοῦτον ἄν τις εὕροι λίαν ἐμφανῶς. τῇ γὰρ γῇ κατὰ φύσιν μὲν κίνησις, ἡ εἰς τὸ κάτω. παρὰ φύσιν δὲ, ἡ εἰς τὸ ἄνω. καὶ μονὴ μὲν κατὰ φύσιν, ἡ εἰς τὸ κάτω. παρὰ φύσιν δὲ, ἡ ἐν τῷ ἄνω. ἐπὶ δὲ ἀλλοιώσεώς τε καὶ αὐξήσεως, οὐκέτ᾽ ἂν δόξειεν εἶναι τὸ κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν. οὐδὲν γὰρ μᾶλλον τοῦ μελαίνεσθαι τὸ λευκαίνεσθαι κατὰ φύσιν ἢ παρὰ φύσιν. ἢ τὸ ὑγιάζεσθαι, τοῦ νοσάζεσθαι. ὁμοίως γὰρ δοκεῖ τὸ σῶμα τῶν ζώων ἀμφοτέρων εἶναι δεκτικόν. ἀλλ᾽ οὔτε ἡ μὲν αὔξησις, κατὰ φύσιν. ἡ δὲ μείωσις, παρὰ φύσιν. οὔτε ἀνάπαλιν. ἀλλ᾽ οὔτε αὔξησις αὐξήσει, τῇ κατὰ φύσει, ἡ παρὰ φύσιν ἀντίκειται. ὁμοίως ἐπὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς ὁ αὐτὸς λόγος. οὐ γὰρ ἡ μὲν γένεσις, κατὰ φύσιν. ἡ δὲ φθορὰ, παρὰ φύσιν. τὸ γὰρ γηράσκειν κατὰ φύσιν. οὔτε γένεσιν ὁρῶμεν τὴν μὲν, κατὰ φύσιν. τὴν δὲ, παρὰ φύσιν. ταῦτα μὲν οὖν ἄν τις διαπορήσειεν. Εἰ δέ ἐστι τὸ βίᾳ παρὰ φύσιν, καὶ φθορὰ φθορᾶς ἂν εἴη ἐναντία ἡ βίαιος ὡς παρὰ φύσιν οὖσα, τῇ κατὰ φύσιν. ἆρ᾽ οὖν καὶ γενέσεις εἰσὶν ἔνιαι βίαιοι, καὶ οὐχ εἱμαρμέναι. εἱμαρμένον δὲ λέγω, τὸ κατὰ φύσιν. ἆρ᾽ οὖν παρὰ φύσιν

φύσιν ἀντίκειται. καὶ αὐξήσεις βίαιοι καὶ φθίσεις. αὐξήσεις μὲν οἱ σιτοὶ, οἱ ταχὺ ἁδρυνόμενοι καὶ μὴ πληθύντες. ἐπὶ δὲ ἀλλοιώσεως ὡσαύτως. εἶεν γὰρ ἄν τινες αἱ μὲν, βίαιοι. αἱ δὲ, φύσει καὶ ἀλλοιώσεις. ἢ τὸ ὑγιάζεσθαι μὴ ἐν κρισίμοις ἡμέραις, ἀλλοιοῦσθαι παρὰ φύσιν ἐστίν. τὸ δὲ ἐν κρισίμοις, ὑγιάζεσθαι κατὰ φύσιν. ἔσονται δὴ ἐναντίαι καὶ φθοραὶ ἀλλήλαις. καὶ φθορὰ γενέσει. καὶ οὐδὲν κωλύει. οὐ γὰρ κατὰ ταυτὸν ἡ φθορὰ, γενέσει τε ἀντίκειται καὶ φθορᾷ. ἀλλὰ καθὸ μὲν φθορά, γενέσει μόνον ἐστὶν ἐναντία. καθὸ δὲ τοιαύτη φθορά, καὶ κατὰ φύσιν, τῇ παρὰ φύσιν. καὶ γὰρ εἰ τὴν μὲν ἡδεῖαν εἶναι. τὴν δὲ λυπηράν, συμβέβηκεν ἂν καὶ κατὰ τοῦτο αὐταῖς ἐναντίωσις. οὐ δεῖ δὲ ὑπολαμβάνειν ἕτερον τρόπον ἀντιθέσεως εἶναι τὸν νῦν εἰρημένον. ἀλλ᾽ ὡς ἐθέμεθα ἤδη, κινήσεις τε καὶ μονὰς ἐναντίας. καὶ καθ᾽ ὃν ἐθέμεθα τρόπον, αὗται διανέμονται τὸ κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν. οἷον, ἐναντίας εἴπομεν εἶναι φορὰς τὴν ἄνωθεν κάτω, τῇ κάτωθεν ἄνω. τούτων τοίνυν ἡ μὲν, κατὰ φύσιν τῷ πυρί. ἡ δὲ παρὰ φύσιν ἐστί. καὶ ἔμπαλιν τῇ γῇ. καὶ μονὴν δὲ ὡσαύτως. ἐπεὶ γὰρ τὴν ἄνω μονὴν τῇ ἄνωθεν κινήσει διωρισάμεθα ἀντικεῖσθαι, γίνεται καὶ τούτων τῇ γῇ, ἡ μὲν ἄνω μονὴ παρὰ φύσιν. ἡ δὲ ἄνωθεν κίνησις, κατὰ φύσιν. ὥστε καὶ κίνησις ἐναντία κινήσει ἐστίν. τουτέστιν ἡ κατὰ φύσιν, τῇ παρὰ φύσιν. καὶ μονὴ ἐναντία κινήσει, ἡ τοῦ αὐτοῦ παρὰ φύσιν, τῇ κατὰ φύσιν. ἀλλ᾽ οὐ τοῖς αὐτοῖς. ἀλλ᾽ ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. οἷον, ἐναντίαι κινήσεις εἰσὶν ἡ ἄνωθεν κάτω, τῇ κάτωθεν ἄνω. καὶ ἄμφω γε κατὰ φύσιν. ἡ μὲν, πυρί. ἡ δὲ, γῇ. ἀλλ᾽ εἰ τοῦ κινουμένου πόθεν ποῖ, τὸ μὲν, ἐκεῖσε ἐστὶν, ἐξ οὗ κινεῖται. τὸ δὲ, εἰς ὃ κινεῖται. ἐναντία δὲ ἡ ἐν ἐκείνῳ μονὴ, τῇ ἐξ ἐκείνου κινήσει, πῶς οὐχ ἅμα περὶ ταυτὸν τἀναντία. λύειν γὰρ οὐ χαλεπόν. ἢ γὰρ ὅτι μὴ κατὰ ταυτὸν τἀναντία, ἀλλὰ κατ᾽ ἄλλο μὲν ἐν ἐκείνῳ μένομεν. κατ᾽ ἄλλο δὲ, ἐξ ἐκείνου κινεῖται. οὐ γὰρ ἀμερές ἐστιν τὸ κινούμενον, ὡς δειχθήσεται. ἢ ὅτι μὴ δὲ ἐναντία κυρίως κίνησις καὶ μονή. ἀλλὰ κίνησις μᾶλλον κινήσει. καὶ περὶ μὲν τῶν ἀντιθέσεων τῶν ἐν ταῖς κινήσεσι καὶ ταῖς ἠρεμίαις, ἱκανῶς εἴρηται.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΚΤΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ.

Εἰ δέ ἐστι συνεχῆ μὲν, ὧν τὰ ἔσχατα ἕν ἐστιν. ἁπτόμενα δὲ, ὧν ἅμα. ἀδύνατον δὲ ἐξ ἀδιαιρέτων εἶναί τι συνεχές. οἷον, γραμμὴν ἐκ στιγμῶν, εἴπερ ἡ γραμμὴ μὲν, συνεχής. ἡ στιγμὴ δὲ, ἀδιαίρετος. δεῖ μὲν γὰρ τὰς στιγμὰς, ἢ ὅλως ὁποῖα ἅττα ἂν ὑποθῆταί τις τὰ ἀδιαίρετα, πρῶτον ἀλλήλων ἅπτεσθαι δύνασθαι, εἰ μέλλοι τό τι καὶ συμφύεσθαι. αὕτη γὰρ ἦν ἡ γένεσις τῶν συνεχῶν. πῶς δὲ ἔσται ἅμα τὰ ἔσχατα, ὧν οὐδέν ἐστιν ἔσχατον; οὐ γάρ ἐστιν οὐδὲν ἔσχατον τοῦ ἀμεροῦς. ἕτερον γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ οὗ ἔσχατον. ὧν δὲ οὐχ οἷόν τε ἅμα γενέσθαι τὰ ἔσχατα, πῶς οἷόν τε ἓν δὲ αὐτῶν ἔσχατον γίνεσθαι. καὶ γὰρ τινὶ περιττὸν ἑνὶ μορίῳ τοῦ ἐσχάτου τούτου τὰ ἀμερῆ συντιθέμενα. ἡ γὰρ ἁφὴ τοὺς ὄγκους αὐτῶν ὅλους καταναλώσει. οὐ γὰρ δή που μορίοις ἢ πέρασιν ἅπτεται ἀλλήλων τὰ ἀμερῆ. ἀλλ᾽ ἅμα ὅλοις ἐνδύσεται. καὶ ὅλα δι᾽ ὅλων χωρήσει. εἴπερ ὅλα δεῖ καλεῖν, ὧν μηδὲν μόριον. οὐκοῦν οὐδὲ ἡ σύνθεσις αὐτῶν ποιήσει τι μέγεθος περιττὸν, ὥστε διαιρεθῆναι εἰς ἄλλο, καὶ ἄλλο μέρος. οὐ γὰρ ἂν τόπος ἔσται μείζων τῶν παμμυρίων συντεθέντων, ἢ ἑνὸς κατ᾽ αὐτό. οὐδὲ γὰρ προσοίσει διάστημα τὸ προστιθέμενον τῷ προλαβόντι. καίτοι παντὸς μεγέθους συνεχοῦς, μείζων ὁ τόπος τοῦ ὅλου, ἢ τῶν μορίων ἑκάστου. ἔτι δὲ εἰ τὰ μόρια τῶν συνεχῶν κεχώρισται ἀλλήλων τῷ τόπῳ, καὶ τὸ μὲν, ἐνταῦθα ἀνάγκη εἶναι, τὸ δὲ, ἐνθαδί. οἷον, ἐπὶ γραμμῆς. ἡ δὲ σύνθεσις τῶν ἀμερῶν οὐδὲν ποιεῖ μέγεθος, πῶς ποιήσει μόρια κεχωρισμένα τῷ τόπῳ. ἀλλ᾽ ἴσως τὸ μὲν ἅπτεσθαι ἀλλήλων τὰ ἀμερῆ. ἢ ἀλλήλοις γίνεσθαι συνεχῆ, καὶ οὕτως ποιεῖν τι μέγεθος συνεχὲς, ἄτοπον ὑποτίθεσθαι, δι᾽ ἃς εἴπομεν αἰτίας. ἐφεξῆς δὲ ἀλλήλοις οὐδὲν κωλύει γίνεσθαι τὰ ἀδιαίρετα. οἷον, στιγμὴν καὶ τὸ νῦν ἐφεξῆς εἶναι τῷ νῦν. ὥστε καὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὸν χρόνον συγκεῖσθαι μὲν ἐκ τῶν ἀμερῶν, οὔτε δὲ ἁπτομένων, οὔτε συνεχομένων ἀλλήλοις, ἵνα μὴ τὰς ἐκ τῶν ἐσχάτων ἀπορίας ἀναδεχώμεθα. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος, πρῶτον μὲν, οὐδὲν ποιεῖ μέγεθος συνεχὲς, ἀλλὰ πάντα ἐκ διωρισμένων, καθάπερ τὸν ἀριθμόν. ἔπειτα οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο δύναται ὑποτίθεσθαι. σκόπει δὲ οὕτως. ἤτοι γὰρ οὐδὲν παντελῶς ἔσται μεταξὺ τῶν ἐφεξῆς κειμένων σημείων, ἢ ἔσται μεταξύ. εἰ μὲν τοίνυν οὐδὲν παντελῶς, πάλιν ἅπτοιντο ἂν ἀλλήλων τὰ ἀμερῆ. οὐδὲν γὰρ αὐτὰ παρεγκείμενον κωλύσει.

εἰ δὲ ἔσται τι μεταξύ, τί τοῦτ᾽ ἂν εἴη, σκεψώμεθα. ἐπεὶ γὰρ τὸ κενὸν ἀνῃρήκασιν ἡμῖν οἱ πρότεροι λόγοι, δῆλον ὡς εἴπερ ἔσται τι μεταξὺ τῶν ἐφεξῆς ἀλλήλοις σημείων, ἢ σῶμα τοῦτ᾽ ἔσται, ἢ ἐπιφάνεια ἢ γραμμή. καὶ δῆλον ὅτι γραμμή· γραμμὴ γὰρ ἀεὶ σημείων μεταξύ. ἀλλ᾽ ἐπεὶ δυνατὸν, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἐν ἁπάσῃ γραμμῇ σημεῖον λαβεῖν. λάβοις ἂν καὶ ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῶν σημείων ἄλλο σημεῖον, ὃ αὐτὸ γίνεται μεταξύ. πῶς οὖν ἐκεῖνα ἐστὶν ἐφεξῆς, ὧν σημεῖον ἕτερον μεταξύ. εἰ δὲ ἀμήχανον ἅπτεσθαι, ἀμήχανον εἶναι καὶ ἐφεξῆς· οὐδὲ κατὰ τοῦτον οὖν τὸν τρόπον δυνατὸν συγκεῖσθαι τι μέγεθος ἐξ ἀμερῶν. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων κἀκεῖνο, ὅτι πᾶν μέγεθος συνεχὲς, διαιρετὸν εἰς ἀεὶ διαιρετά· καὶ γὰρ τοῦτο ἐκ συλλογισμοῦ τις ἂν συνάγοι. πᾶν γὰρ μέγεθος συνεχὲς, ἢ διαιρετὸν, ἢ ἀδιαίρετον. οὐκ ἀδιαίρετον δέ· πῶς γὰρ ἂν ἔτι μέγεθος εἴη καὶ συνεχές. ὥστε διαιρετόν. πᾶν τοίνυν διαιρετὸν εἰς ἀεὶ διαιρετὰ, ἢ εἰς ἀδιαίρετα. ἀλλ᾽ οὐκ εἰς ἀδιαίρετα· καὶ γὰρ ἐξ ἀδιαιρέτων συγκέοιτο ἂν, ὅπερ ἀδύνατον ἀπελέγχθη. εἰς ἀεὶ τοίνυν διαιρετά. ἔτι εἰ μέγεθος ἐξ ἀμερῶν, καὶ γραμμὴν μείζω σημείῳ γραμμῆς δυνατὸν γίνεσθαι. ἀλλ᾽ εἰ τοῦτο, δίχα διαιρεθήσεται τὸ σημεῖον. εἰ γὰρ πᾶσα γραμμὴ δίχα διαιρετὴ, καὶ ἡ μείζων σημείῳ καὶ ἡ ἐλάττων. ὅταν τοίνυν ἡ μείζων τέμνηται δίχα, καὶ τὸ σημεῖον δίχα τμηθήσεται. καὶ ὅλως ἡ ἐκ περιττῶν στιγμῶν συγκειμένη. καὶ κύκλος δὲ ἂν εἴη τις ἐκ περιττῶν σημείων συγκείμενος. πῶς οὖν οὗτος διαιρεθήσεται δίχα. δίχα δὲ καὶ τῇ διαμέτρῳ δίχα τέμνεσθαι τὸν κύκλον· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ ὅλως ἔσται διάμετρος. τὸ γὰρ κέντρον ἀμερὲς ὑποκείμενον, τὴν δι᾽ αὐτοῦ γραφομένην εὐθεῖαν οὐ παραδέχεται, ὥστε εἰς δύο γίνεσθαι. οὐκοῦν οὐδ᾽ ἡμικύκλιον ἔσται· ἀλλὰ τὸ κέντρον ἀεὶ θατέρῳ μέρει τοῦ κύκλου προσνεμόμενον ἐν τῇ τομῇ, μεῖζον ἐκεῖνο ποιήσει. πολλὰ ἕτερα ἄν τις προσεπιλάβοι, τὰ Ἀριστοτέλει ἐξεργάσασθαι φιλοτιμούμενος. ἔτι πρὸς τούτοις εἰ συγκεῖσθαι τι μέγεθος δυνατὸν ἐξ ἀδιαιρέτων καὶ ἀμερῶν, ἀνάγκη καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις κίνησιν ἐξ ἀμερῶν συγκεῖσθαι κινήσεων· ἀκολουθεῖ γὰρ, ὥσπερ καὶ πρότερον ἐπελέγχθη, τῷ μεγέθει ἡ κίνησις, ἐφ᾽ οὗ γίνεται. καὶ ὥσπερ εἰ τὸ μέγεθος συνεχὲς, καὶ αὕτη συνεχής. οὕτως εἰ τὸ μέγεθος ἐκ διωρισμένων καὶ ἀμερῶν, καὶ αὕτη τοιαύτη. ἵνα δὲ καὶ ἐκδηλότερον γένηται τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἡ ἀνάγκη, ὑποκείσθω τὸ μέγεθος ἐκ τριῶν συγκείμενον ἀμερῶν. α β γ. κινούμενον δὲ ἐπὶ τοῦ μεγέθους τούτου τὸ ω κίνησιν, ἧς σημεῖα τὸ δ ε ζ. ἔσται τοίνυν ἡ δ ε ζ κίνησις, ἐκ τριῶν ἀμερῶν καὶ αὐτὴ συγκειμένη κινήσεων. ἕκαστον γὰρ αὐτῆς μόριον ὁμοίως ἀμερὲς ἔσται τῷ, ἐφ᾽ οὗ γίνεται. εἰ γὰρ τὴν ἐπὶ τοῦ α κίνησιν διαιρετήν τις εἶναι βιάζοιτο, καὶ τὸ α ποιήσει διαιρετόν. συνδιαιρεῖται γὰρ ἀεὶ τῇ κινήσει τὸ διάστημα. ἔσται τοίνυν καὶ τὸ ἥμισυ τῆς κινήσεως ἐφ᾽ ἡμίσου τοῦ α. ἀλλ᾽ ὑπόκειται ἀδιαίρετον εἶναι τὸ α. ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ τῷ, τὸ μέγεθος ἐξ ἀμερῶν συντιθέντι, τὸ ποιεῖν καὶ τὴν κίνησιν τινὰ ἐξ ἀδιαιρέτων κινήσεων, ἀποδέδεικται. ὅτι δὲ ἀμήχανον κίνησίν τινα ἐξ ἀδιαιρέτων εἶναι κινήσεων, λέγωμεν πάλιν. φανερὸν τοίνυν ὅτι τὸ κινεῖσθαι παρουσίᾳ κινήσεως γίνεται. καὶ ὅπως ἂν ἔχῃ ἡ κίνησις, οὕτως ἔχει καὶ τὸ κινεῖσθαι. εἰ τοίνυν ἡ κίνησις ἀδιαίρετος γινομένη ἐπὶ τοῦ α, ἀδιαίρετον ἔσται καὶ τὸ κινεῖσθαι ἐπὶ τοῦ α. τοῦτο δὲ ἀμήχανον· ὥστ᾽ οὐδὲ ἡ κίνησις ἀδιαίρετος. πῶς οὖν ἀμήχανον ἀδιαίρετον εἶναι, τὸ ἐπὶ τοῦ α κινεῖσθαι. ἀνάγκη τὸ κινούμενον πόθεν ποῖ, μὴ ἅμα κινεῖσθαι καὶ κεκινῆσθαι, οὗ ἐκινεῖτο. τουτέστιν ἅμα πορεύεσθαι Θήβαζε, καὶ πεπορεῦσθαι καὶ εἶναι ἐν Θήβαις. καὶ ἅμα βαδίζειν εἰς Πειραιᾶ, καὶ εἶναι καὶ βεβαδικέναι εἰς Πειραιᾶ. ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸ εἰς Θήβας πορεύεσθαι, τοῦ ἐν Θήβαις εἶναι. τὸ δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ βαδίζειν, τοῦ ἐν τῷ Πειραιεῖ γεγονέναι. τοῦτο τοίνυν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀμεροῦς, πῶς ὑπάρξει, ὅταν κινῆται ἐπ᾽ αὐτοῦ τὸ ω. τῆς δὲ αὐτῷ κινήσεως παρούσης, ἣν ἀδιαίρετον ὑπεθέμεθα. ἀμήχανον γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀμεροῦς, πρότερον εἶναι τὸ κινεῖσθαι, τοῦ κεκινῆσθαι. καὶ τὸ πορεύεσθαι, τοῦ πεπορεῦσθαι. διαιρετὴ γὰρ ἂν οὕτως ἡ κίνησις εἴη. πῶς δὲ ὅλως ὑπάρξει τὸ κινεῖσθαι, εἰ τὸ μὴ ἠρεμεῖν ἐστι, μήτε κεκινῆσθαι. καὶ μήτε ἐν ἐκείνῳ εἶναι, ἐξ οὗ κινεῖται. μήτε ἐν τούτῳ, ἐφ᾽ ὃ κινεῖται. εἴτε γὰρ ἐν ἐκείνῳ, ἠρεμοίη ἄν, εἴτε ἐν τούτῳ, οὐκέτ᾽ ἂν ἐπ᾽ αὐτοῦ κινοῖτο. ἐν τῷ μεταξὺ ἄρα τοῦ ἀφ᾽ οὗ, καὶ ἐφ᾽ ὃ. διαιρετὴ ἄρα, καὶ ἡ κίνησις καὶ τὸ μέγεθος. ὥστε δυοῖν θάτερον ἀναγκαῖον. ἢ τὰ ἀμερῆ ποιεῖν πάλιν διαιρετά. ἢ τὴν θέσιν ταύτην φυλάττοντας, περιπίπτειν ἐκείνῳ τῷ ἀδυνάτῳ, τῷ, τὸν βαδίζοντα εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἐν αὐτῷ τῷ βαδίζειν, βεβαδικέναι εἰς Πειραιᾶ. καὶ τὸν ἀπιόντα εἰς Μέγαρα, ἐν αὐτῷ τῷ ἀπιέναι, ἀπεληλυθέναι εἰς Μέγαρα. ἀλλ᾽ ὁ σοφώτατος ἡμῖν Ἐπίκουρος οὐκ αἰσχύνεται χρῆσθαι φαρμάκῳ, τῆς νόσου χαλεπωτέρῳ. καὶ ταῦτα Ἀριστοτέλους τὴν μοχθηρίαν τοῦ λόγου προεπιδείξαντος. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ὅλης τῆς α β γ κινεῖταί φησι τὸ κινούμενον. ἐφ᾽ ἑκάστου δὲ τῶν ἀμερῶν ἐξ ὧν σύγκειται, οὐ κινεῖται. ἀλλὰ κεκίνηται. εἶτ᾽ οὐκ αἰσθάνεται περιπίπτων ἀναριθμήτοις τισὶν ἀτοπίαις. πρῶτον μὲν, ὅτι τὴν κίνησιν, τὴν ἐφ᾽ ὅλης τῆς α β γ συντίθησιν, οὐκ ἐκ κινήσεων, ἀλλ᾽ ἐκ περάτων κινήσεως καὶ τοῦ κεκινῆσθαι. ἡ γὰρ ὅλη κίνησις δ ε ζ οὐχ ἕξει κίνησιν τὰ μόρια τὸ δ καὶ τὸ ε, καὶ τὸ ζ. κεῖται γὰρ οὐ κινεῖσθαι καθ᾽ ἕκαστον τούτων. ἀλλὰ κεκινῆσθαι. ἔπειθ᾽ ὅτι τὸ κεκινῆσθαί φησιν ἀληθὲς, ἐφ᾽ οὗ μη-

δέπωτε

δέπωτε τὸ κινεῖσθαι γέγονεν ἀληθὲς, καὶ τὸ διεληλυθέναι ὑπάρχειν, ᾧ μὴ πρότερον τὸ διιέναι. καὶ τὸ βεβαδικέναι, ᾧ μὴ πρότερον τὸ βαδίζειν. καὶ ὅλως τὸ παρῳχημένον ἀληθὲς, οὗ τὸ ἐνεστὼς οὐδέποτ᾽ ἂν ἀληθές. ἔτι δὲ εἰ πᾶν τὸ κινεῖσθαι πεφυκὸς ὅτε πέφυκεν, ἤτοι κινεῖται ἐξ ἀνάγκης, ἢ ἠρεμεῖ, μὴ κινεῖται τὸ ω κατὰ τὸ α, δῆλον ὅτι ἠρεμεῖ ἐν τῷ α. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ β. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ γ. ἀλλὰ καὶ κεῖται κινεῖσθαι ἐπὶ τῆς συγκειμένης ἐκ τῶν α β γ. ὥστε κατὰ πᾶν μόριον ἠρεμοῦν τῆς α β γ, πάσης οὐδὲν ἧττον δίεισι. ὅλως γὰρ, εἰ μὲν ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν ἀμερῶν κίνησις ὑπάρξει τῷ ω, πῶς ἔχον κίνησιν, οὐ κινήσεται. εἰ δὲ οὐχ ὑπάρξει κίνησις, ἀλλ᾽ ἠρεμία. ἐξ ἠρεμιῶν ἡ κίνησις συντεθήσεται. ἔτι καὶ τὸν χρόνον ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐξ ἀδιαιρέτων συγκεῖσθαι, εἰ τὸ μέγεθος ἐξ ἀμερῶν. εἰ γάρ τις μέγεθος μὲν ἀμερὲς ὑποτίθοιτο, μηκέτι δὲ χρόνον τινὰ ἀμερῆ, ἀλλὰ πάντα διαιρεῖσθαι δυνάμενον, οὗτος πάλιν προΐεται καὶ τὴν τοῦ μεγέθους ἀμέρειαν. ὁμολογεῖται γὰρ, ὅτι πᾶν τὸ ἰσοταχὲς, ἐν τῷ ἐλάττονι χρόνῳ ἔλαττον κινεῖται διάστημα. εἰ τοίνυν καὶ οὗτος ὁ χρόνος εἴη διαιρετὸς, ἐν ᾧ κινεῖταί τι κατὰ ἀμεροῦς καὶ ἐλαχίστου, δῆλον ὡς ἐν τῷ μέρει τοῦ χρόνου τούτου, μέρος τι τοῦ ἐλαχίστου δίεισι. ἀνάγκη τοίνυν καὶ χρόνους ἀμερεῖς ὑποτίθεσθαι τῷ συντιθέντι τὸ μέγεθος ἐξ ἀμερῶν. ὁ δὲ ἀμερεῖς ὑποτιθέμενος χρόνους, διαφθείρει τὸ θᾶττον καὶ βραδύτερον· πράγματα ἐν ὀφθαλμοῖς ὄντα καὶ πᾶσι γνώριμα. τίς γάρ ἐστιν ὃς οὐκ οἶδεν, ὅτι ταχύτερος ἵππος χελώνης. καὶ ἅρματος ἅμαξα βραδυτέρα. καὶ εἴ τινα τῶν πολλῶν ἐπανέροιο, τί δή ποτε ταχύτερον λέγεται τῆς ἁμάξης τὸ ἅρμα, ἀποκρίνοιτο ἂν, οὐ δεηθεὶς τῆς Ἐπικούρου σοφίας, ὅτι τὸ μὲν ἅρμα ὥρᾳ μιᾷ σταδίους ἂν διέλθοι τριάκοντα, τὴν ἅμαξαν δὲ, ἐν τρισὶν ἢ τέτρασιν ὥραις τοὺς αὐτοὺς ἀνύσαι σταδίους. ἐν ᾧ γὰρ οἱ ἵπποι τοὺς λ διαθέουσιν, οἱ βόες μόλις ἂν ἑπτὰ πορευθεῖεν. ποίας γὰρ ταῦτα σοφίας εἰδέναι, ὅτι τὸ μὲν θᾶττον, ἐν ἐλάττονι χρόνῳ δίεισι τὸ ἴσον διάστημα. τὸ δὲ βραδύτερον, ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἔλαττον διαπορεύεται μῆκος. ὥσπερ ἐγὼ, καὶ οἱ ἐμοὶ παῖδες τὴν αὐτὴν ὁδὸν τὴν ἐκ Νικαίας εἰς τὴν πατρίδα. ἐγὼ μὲν ἀπήνην δημοσίαν ἔχων. οἱ δὲ, ἅμαξαν, οὐκ ἐν ἴσῳ διηνύσαμεν χρόνῳ. ἀλλ᾽ ἐγὼ μὲν ἐν δύο νυχθημέροις. οἱ δὲ, ἐν τέτρασιν. ταῦτα τοίνυν οὕτως ὄντα ἐναργῆ, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀπολλύουσι προϊόντα, ἢ διαφθείρουσιν, οἱ χρόνους ἀμερεῖς καὶ ἐλαχίστους ὑποτιθέμενοι. σκόπει δέ. εἰ γάρ ἐστιν ἐλάχιστος καὶ ἀμερής τις χρόνος, πότερον ἐν αὐτῷ κινεῖσθαι δυνατὸν, ἢ ἀδύνατον. εἰ μὲν γὰρ ἀδύνατον, ἀδύνατον καὶ ἐν τῷ ἐξ αὐτοῦ συγκειμένῳ. οὐ γὰρ ἐν οὐδενὶ μορίῳ κινεῖσθαι δυνατὸν, πῶς ἔσται δυνατὸν ἐν τῷ ὅλῳ. εἰ δὲ δυνατὸν ἐν ἀμερεῖ χρόνῳ κινεῖσθαι, δυνατὸν δή που καὶ βραδύτερον, ἐν αὐτῷ καὶ θᾶττον κινεῖσθαι. καὶ οὐ λέγω πάντως ταυτὸ κινούμενον, ἀλλ᾽ ἄλλο καὶ ἄλλο. εἰ τοίνυν προσπαίζων ἡμῖν ὁ λόγος ὑπόθοιτο, χελώνην ἐν τῷ οὐρανῷ κινουμένην, ἢ ἕτερον βραδὺ χελώνης παραπλησίως, τοῦτο δή που καὶ αὐτὸ κινηθήσεται ἐν τῷ ἀμερεῖ χρόνῳ καὶ ἐλαχίστῳ. κινούμενον δὲ ἐξανύσει ποσόν τι πάντως διάστημα. ἆρ᾽ οὖν τὸ διάστημα τοῦτο τὸ βραχὺ τὸ σμικρὸν. τὸ ὁπόσον ἂν ἐθέλῃς, ὁ ταχύτατος ἥλιος, ὁ τὸ πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων, καὶ οὗτος ἐν ἀμερεῖ χρόνῳ διάξει, ἢ ἐν ἐλάττονι τοῦ ἀμεροῦς. εἰ μὲν τοίνυν ἐν ἀμερεῖ, τὴν χελώνην ποιοῦσιν ἰσοταχῆ τῷ ἡλίῳ. ἰσοταχὲς γὰρ τὸ τῷ ἴσῳ χρόνῳ τὸ ἴσον ἀνύον διάστημα. εἰ δὲ ἐν ἐλάττονι τοῦ ἀμεροῦς, οὐκέτι φυλάττουσιν ἐλάχιστόν τινα χρόνον. πρὸς μὲν οὖν τὴν ὑπόθεσιν τὴν τοιαύτην, καὶ ταῦτα ἐξαρκεῖ. ἡμεῖς δὲ ἐπὶ πλέον ἐπεξέλθωμεν ᾧ λέγω, γένοιτο γὰρ ἂν οὕτως φανερώτερον τὸ μήτε χρόνον ἐξ ἀμερῶν, μήτε μέγεθός τι συγκεῖσθαι. ἐπεὶ γὰρ ἀναγκαῖον ἐν ἐλάττονι χρόνῳ τὸν ἵππον τῆς χελώνης ταυτὸ ἀνύειν διάστημα, ὑποκείσθω ταχύτερόν τι, καὶ βραδύτερον. ταχύτερον μὲν, τὸ α. βραδύτερον δὲ, τὸ β. καὶ κινείσθω τὸ βραδύτερον, τουτέστι τὸ β, τὴν γδ εὐθεῖαν, ἐν ᾧ ζη χρόνῳ. δῆλον τοίνυν, ὅτι τὸ θᾶττον, λέγω δὲ τὸ α, ἐν ἐλάττονι χρόνῳ τοῦ ζη, ταυτὸν κινηθήσεται μῆκος. λέγω δὲ τὴν γδ εὐθεῖαν. κεκινείσθω τοίνυν ἐν τῷ ζθ. πάλιν δὲ, ἐπειδὴ τὸ θᾶττον τὸ α ἐν τῷ ζθ διελήλυθεν τὴν ὅλην, τὸ βραδύτερον τὸ β, ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τὴν ἐλάττω τῆς γδ διεξίτω, τὴν γκ. ἐπεὶ τοίνυν τὸ βραδύτερον ἐν τῷ ζθ χρόνῳ τὴν γκ δίεισι, τὸ θᾶττον ἐν τῷ ἐλάττονι χρόνῳ. οὐκέτι τὴν γκ. ἀλλ᾽ ἐλάττω τῆς γκ, τὴν γλ μόνον. νοῶμεν τοίνυν ὡς ἀεὶ, τὸ θᾶττον ἡμῖν, καὶ βραδύτερον μεταλαμβάνουσι. καὶ τῷ ἀποδεδειγμένῳ τρόπῳ χρωμένοις τῆς μεταλήψεως, τὸ μὲν θᾶττον, ἀεὶ διαιρήσει τὸν χρόνον. τὸ βραδύτερον δὲ, ἀεὶ διαιρήσει τὸ μέγεθος. τὸ μὲν γὰρ θᾶττον ἀεὶ τὴν αὐτὴν εὐθεῖαν ἐν τῷ ἐλάττονι χρόνῳ. τὸ βραδύτερον δὲ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, τὴν ἐλάττονα εὐθεῖαν δίεξει. ἀεὶ δὲ οὔσης δυνατῆς τῆς μεταλήψεως. ἀεὶ γὰρ δυνατὸν τὸ θᾶττον νοεῖν καὶ τὸ βραδύτερον. ἀεὶ καὶ τὸν χρόνον, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ μέγεθος διαιρεῖν δυνησόμεθα. ἀκολουθεῖ γὰρ ταῦτα ἀλλήλοις. λέγω δὲ ἥ τε τοῦ μεγέθους διαίρεσις, καὶ ἡ τοῦ χρόνου. καὶ εἰ διαιρετὸς ὁ χρόνος, καὶ ὁσάκις διαιρετὸς, διαιρετὸν καὶ τὸ μέγεθος. καὶ τοσαυτάκις. καὶ τοῦτο μάλιστα ἐκ τῶν ἰσοταχῶς κινουμένων γνώριμον γίνεται. ἀεὶ γὰρ ἐν ἡμίσει χρόνῳ, τὸ ἥμισυ δίεισι μέγεθος. καὶ ἐν τῷ τριτημορίῳ, τὸ τριτημόριον. καὶ ἐν τῷ πολλοστημορίῳ, τὸ πολλοστημόριον. ὥστ᾽ εἰ τὸν χρόνον ἄπειρον, καὶ τὸ μέγεθος. συμπαρεκτείνεται γὰρ ὁ τῆς κινήσεως χρόνος τῷ διαστήματι, ἐφ᾽ οὗ τὸ συνεχῶς κινούμενον μεταβαίνει. καὶ ἐξ

ὥσπερ καθ' ὃ αὖ τόπον ὁ χρόνος τὸ ἄπειρον ἔχει, κατὰ τὸν αὐτὸν ἕξει καὶ τὸ διάστημα. εἰ μὲν ἀδιεξίτητος καὶ ἀτελεύτητος, καὶ μηδὲν ἔσχατον ἔχων, ὡς ἀδιεξίτητον καὶ τὸ μῆκος. εἰ δὲ τῷ διαιρεῖσθαι καὶ τέμνεσθαι, πάλιν καὶ τὸ μῆκος παραπλησίως. εἰ δὲ ἐν ἀμφοῖν, ἐν ἀμφοῖν καὶ τὸ μέγεθος. Τοῦτο δὲ ἀγνοεῖ Ζήνων, ἢ προσποιεῖται, ὅταν οἴηται τὴν κίνησιν ἀναιρεῖν, ἐκ τοῦ μὴ δυνατὸν εἶναι λέγειν, ἐν πεπερασμένῳ τῷ χρόνῳ, τὰ ἄπειρα διελθεῖν τὸ κινούμενον καὶ ἅψασθαι τὰ ἄπειρα καὶ καθ' ἕκαστον. εἰ τὸ μὲν μῆκος τὸ ποδιαῖον εἰς ἄπειρα διαιρετὸν καὶ ἐπ' ἄπειρον. ὁ δὲ χρόνος τῆς κινήσεως τῆς ἐπ' αὐτῷ, πεπερασμένος. οἱ γὰρ ἤδη τοῦ σταδίου κυλιόμενοι τροχοὶ τῶν ἁρμάτων, οὐδὲν δή που φησὶ παραλείπουσι τῆς διαιρέσεως τοῦ σταδίου. ἀπείρου δὲ οὔσης αὐτῆς, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς γινομένων μερῶν, πῶς ἄπειρα διαθέουσιν, ἐν χρόνῳ πεπερασμένῳ. ὥσπερ γὰρ αὐτῷ τὸ ἀδύνατον ἠκολούθησεν, ἐκ τοῦ μὴ κατιδεῖν, ἢ μὴ ἐθελῆσαι, ὅτι διχῶς λέγεται ἄπειρον, καὶ μῆκος καὶ χρόνος, καὶ πᾶν ὅλως τὸ συνεχές. ἢ τῷ διαιρεῖσθαι ἐπ' ἄπειρον, ἢ τῷ μηδὲν ἔσχατον ἔχειν, μηδὲ πέρας τι τοῦ μεγέθους. τὸ μὲν οὖν τοιούτου μήκους τοῦ κατὰ τὸ πηλίκον ἀπείρου, φαίην ἂν ὡς οὔτε ἅψασθαι παντὸς δυνατὸν, οὐδὲ πᾶν διελθεῖν ἐν χρόνῳ πεπερασμένῳ. τοῦ δὲ ὡρισμένου μὲν κατὰ τὸ πηλίκον, κατὰ δὲ τὴν τομὴν καὶ διαίρεσιν ἀπείρου, καὶ δυνάμει ἀπείρου, οὐκ ἐνεργείᾳ, ἐνδέχοιτ' ἂν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ, καὶ ἅπτεσθαι παντὸς καὶ διελθεῖν. καὶ γὰρ αὐτὸς οὗτος ὁ χρόνος πεπέρανται ἐν τῷ πηλίκῳ. ἄπειρος δέ ἐστιν τῇ διαιρέσει. καὶ οὕτως ἄπειρος, ὡς τὸ μῆκος. δυνάμει γὰρ ἄμφω. ὥστε ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ τὸ ἄπειρον δίεισιν, ἐν τῷ δυνάμει, τὸ δυνάμει. καὶ ἅπτεται τῶν κατ' ἐπίνοιαν ἀπείρων μερῶν, τοῖς κατ' ἐπίνοιαν ἀπείροις τοῦ χρόνου μέρεσιν. ἐπεὶ καθ' ἑκάτερόν γε σημαινόμενον τοῦ ἀπείρου, καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν, μᾶλλον δὲ ἀποδείκνυμεν, ὡς οὔτε ἄπειρον μέγεθος δυνατὸν παρελθεῖν ἐν χρόνῳ πεπερασμένῳ. οὔτε ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ, πεπερασμένον. ἀλλ' ἐάν τε ὁ χρόνος ἄπειρος ᾖ, καὶ τὸ μέγεθος. ἐάν τε τὸ μέγεθος, καὶ ὁ χρόνος. ἔστω γὰρ μέγεθος μὲν πεπερασμένον τὸ αβ. χρόνος δὲ ἄπειρος τὸ γ. εἰλήφθω δέ τι τοῦ χρόνου πεπερασμένον, οἷον, τὸ γδ. ἐν τούτῳ τοίνυν διέξει τι τοῦ μεγέθους τὸ κινούμενον. καὶ ἔστω διεληλυθὸς τὴν βε. ὥσπερ τοίνυν τὸ μέρος τοῦ μήκους, λέγω δὲ τὸ βε. ὅλην καταμετρήσει τὴν αβ, ἢ ὑπερβαλεῖ τοῦ μέρους τοῦ τελευταίου. διαφέρει γὰρ οὐδὲν, εἴγε ἀεὶ τὸ ἴσον τῷ βε μέρει ἐν ἴσῳ διέξει. ὥσπερ δὲ καταμετρεῖ τὸ ὅλον μέγεθος, καὶ ὑπερβάλλει τοῦ μέρους τοῦ τελευταίου. πεπερασμένος γὰρ πᾶς ἔσται χρόνος, ἐν ᾧ διῆλθε τὸ ὅλον. εἰς ἴσα γὰρ μέρη διαιρεθήσεται, εἰς ὅσαπερ καὶ τὸ μέγεθος. εἰ δέ σε ταράττει τὸ μὴ πάντως ἀπαρτίζειν τὸ βε κατὰ τὸ μετροῦν τὴν αβ, ἔξεστί σοι τὸ βε τηλικοῦτον ποιεῖν, ἡλίκον καταμετρήσει τὴν βα. εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὴν πᾶσαν ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ διέξεισιν, ἀλλὰ τό γε βε, πάντως ἐν πεπερασμένῳ. ὥστ' ἔπειπερ τὸ βε καταμετρεῖ τὴν βα, καὶ ὁ χρόνος, ἐν ᾧ. φαίη τις ἂν, ὅτι καὶ τὸ βε μέρος ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ διέξεισιν. ἀλλ' ἀδύνατον. εἰ γὰρ ὥρισται κατὰ θάτερον πέρας ὁ χρόνος, καὶ ἄρχεταί ποτε τῆς κινήσεως τὸ κινούμενον ἀπὸ τοῦ β σημείου, ἀνάγκη τὴν βε διελθεῖν ἐν χρόνῳ πεπερασμένῳ. ἐπεὶ γὰρ ἐν ἐλάττονι χρόνῳ τὸ μέρος δίεισιν, ἢ τὸ ὅλον. ἀνάγκη τὸν ἐλάττονα ὥσπερ καὶ πεπεράνθαι. τὴν μὲν ἀρχὴν τὴν αὐτὴν ἔχει τῷ ὅλῳ. τὸ δὲ πέρας, ἐκ τοῦ ἐλάττω εἶναι προσλήψεται. ἡ αὐτὴ δὲ ἀπόδειξις καὶ εἰ τὸ μὲν μῆκος ἄπειρον ὑποθοίμεθα, τὸν χρόνον δὲ, πεπερασμένον. ἔσται γὰρ ἡμῖν πάλιν καὶ τὸ μῆκος πεπερασμένον, τῇ παραπλησίᾳ μεθόδῳ χρωμένοις. ἡ δὲ αὐτὴ ἀπόδειξις ἡμῖν, κἂν μὴ ἰσοταχῆ τὴν κίνησιν ὑποθοίμεθα. εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὸ ἴσον κινεῖται διάστημα, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. ἀλλ' ἢ ἐν πλείονι τὸ ἴσον, ἢ ἐλάττονι. δῆλον ὅτι διαιρεθέντος τοῦ πεπερασμένου διαστήματος εἰς τὰ ἴσα μέρη, συνδιαιρεθήσεται καὶ ὁ χρόνος εἰς τοσαῦτα μὲν μέρη. οὐκ ἔτι δὲ ἴσα ἀλλήλοις. ἀλλὰ μὴν εἴς γε τὸ πεπερασμένον αὐτὸν ἐπιλέξαι, ἐξαρκεῖ τὸ ἐκ μορίων ὡρισμένων τῷ ἀριθμῷ συγκείμενον αὐτὸν ἐπιλέξαι, κἂν ἄνισα ταῦτα τὰ μέρη τυγχάνῃ. καὶ ἀνάπαλιν, εἰ ὁ χρόνος πεπερασμένος μὲν, ἄπειρον δὲ ὑπέχει τὸ διάστημα. μόνως τοίνυν ἐνδέχεται ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ πεπερασμένον κινεῖσθαι διάστημα, εἰ τὸ αὐτὸ πάλιν καὶ πάλιν κινεῖτο. ὥσπερ ὁρῶμεν καὶ τὰ θεῖα σώματα. εἰ δὲ οὐ δίεισιν ἄπειρον διάστημα ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ, τὸ πεπερασμένον σῶμα, φανερὸν ὡς οὐδὲ τὸ ἄπειρον σῶμα, εἰ κινούμενον ὑποθοίμεθα, διέλθοι ἂν πεπερασμένον διάστημα ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. ἡνίκα γὰρ ἂν δίεισι τὸ ἄπειρον σῶμα τὴν πεπερασμένην γραμμήν.. δῆλον ὡς τηνικαῦτα καὶ ἡ πεπερασμένη γραμμὴ τὸ ἄπειρον σῶμα διέξεισι. ἀλλ' ἀποδέδεικται ὥσπερ ἀδύνατον. καὶ μὴν εἰ καὶ τὸ διάστημα ἄπειρον ὑποθοίμεθα, καὶ τὸ κινούμενον σῶμα, μόνος δὲ ὁ χρόνος εἴη πεπερασμένος, ἀνάγκη καὶ τὰ λοιπὰ ἀναφαίνεσθαι πεπερασμένα. ταῦτα μὲν οὖν ἔξωθεν τοῦ προκειμένου προσείληφεν ἡμῖν ὁ λόγος, διὰ τὴν Ζήνωνος ἀπορίαν. ἐπανίωμεν δὲ ὅθεν ἐξέβημεν. ὡς οὔτε γραμμὴν, οὔτε ἐπίπεδον. οὐδ' ὅλως οὐδὲν τῶν συνεχῶν, ἔτι ἄτομον ἐνδέχεται εἶναι, οὔτε ἐξ ἀτόμων συγκεῖσθαι. οὐ μόνον διὰ τὰ πρότερον εἰρημένα, ἀλλ' ὅτι καὶ διαιρεῖσθαι τὸ ἄτομον ἐξ ἀνάγκης συμβήσεται. ἐπεὶ γὰρ ἐν παντὶ χρόνῳ τὸ θᾶττόν ἐστιν, καὶ τὸ βραδύτερον. τὸ δὲ θᾶττον πλέον διέρχεται μῆκος ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἐνδέχοιτ' ἂν τὸ πλέον ὥσπερ, ἢ διπλάσιον, ἢ τριπλάσιον, ἢ καὶ

ἡμιόλιον εἶναι. ἐνηνέχθω τοίνυν ἡμιόλιόν τι διάστημα τὸ θᾶσσον ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἤπερ τὸ βραδύτερον. καὶ διῃρήσθω τὸ μέγεθος εἰς τρία μέρη, ἐφ' οὗ τὸ μὲν ταχύτερον ὅλου διαπεραιοῦται. τὸ δὲ βραδύτερον, οὐ καθόλου. ἀλλ' ἤδη τῶν δυοῖν ἀμερῶν ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ. οὕτω γὰρ ἂν ἡμιόλιον εἴη τὸ μῆκος, τοῦ μήκους. ἀλλ' ἐπείπερ τὸ μῆκος ἐξ ἀτόμων σύγκειται τριῶν, ἐφ' οὗ κινεῖται τὸ θᾶσσον, καὶ ὁ χρόνος ἐκ τριῶν ἀμερῶν συντεθήσεται, ἐν ᾧ κινεῖται. ἐπείπερ ἐξ ἀνάγκης ὁ χρόνος ἀκολουθεῖ τῷ διαστήματι, καθάπερ ἐλέχθη. ἀλλ' ἐπεὶ τὸ βραδύτερον ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ τὰ δύο πέρασιν ἀμερῆ, ὅταν θάτερον διανύσῃ τῶν ἀμερῶν, τότε δή που τὸν ἥμισυν ἀναλώσει χρόνον. ἦν δ' οὗτος ἐκ τριῶν συγκείμενος ἀμερῶν. ὥστε δίχα τὸ ἓν τῶν ἀτόμων τοῦ χρόνου διαιρεθήσεται. ἐπείπερ ὁ πᾶς ἐκ τριῶν.

Περὶ δὲ τοῦ νῦν τοῦ κυρίως τε, καὶ ἀληθῶς λεγομένου, καὶ πρότερον μὲν ἱκανῶς ἀπεδείξαμεν, ὅτι ἐστὶν ἀμερὲς καὶ ἀδιαίρετον. καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ἓν ταυτὸ νῦν, πέρας μὲν τοῦ γεγονότος, ἀρχὴ δὲ ἐστι τοῦ μέλλοντος. οὐδὲν δὲ οἷον καὶ νῦν ἐπισκέψασθαι εἰ τοιοῦτον τὸ νῦν. οἶμαι τοίνυν ἅπαντας ἂν ὁμολογῆσαι, ὅτι τὸ νῦν ἔσχατόν ἐστι τοῦ γεγονότος, καὶ πρὸ τοῦ νῦν, οὐδέν ἐστιν ὅλως τοῦ μέλλοντος. πρὸ γὰρ τῆς τοῦ γεγονότος τελευτῆς, πῶς δύναιτ' ἂν εἶναι μέλλον. εἴη γὰρ ἂν οὐδὲ οὐκέτι μέλλον. ἀλλὰ γεγονὸς, ἐμπεριεχόμενον τῷ πέρατι τοῦ γεγονότος. πάλιν τοίνυν ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ μέλλοντος χρόνου. καὶ ἀρχὴ πρώτη, μεθ' ἣν οὐδέν ἐστι παρεληλυθότος. πῶς γὰρ ἄν τι παρεληλυθὸς, μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ μέλλοντος. ἆρα γοῦν τὸ ἔσχατον τοῦ παρεληλυθότος, καὶ ἡ τοῦ μέλλοντος ἀρχὴ, δύο ἐστὶν ἀκριβῶς ἀλλήλων κεχωρισμένα. ἢ ἓν καὶ ταυτὸν, πέρας τε ἅμα τοῦ παρεληλυθότος, καὶ ἀρχὴ τοῦ ἐσομένου; λέγω τοίνυν ἓν καὶ ταυτόν. εἰ γάρ ἐστιν ἀλλήλων κεχωρισμένα, ἅπτεσθαι μὲν ἀλλήλων οὐκ ἂν δύναιτο. ἀμερῆ γὰρ ἄμφω, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἔσχατον. ἀλλ' αὐτὰ ἔσχατα. οὐκ ἐῶσι δὲ οὐδὲ οἱ πρότεροι λόγοι συγκεῖσθαι τὸν χρόνον ἐκ τῶν νῦν, ἐφεξῆς ὄντων, ἢ ἁπτομένων. οὐδὲν γὰρ ἐξ ἀμερῶν συνεχές. εἰ δὲ οὐχ ἅπτεται ἀλλήλων, δύο ὄντα κεχωρισμένα, ἀναγκαῖον αὐτῶν εἶναί τι μεταξύ. τί δὲ τοῦτ' ἐστὶν, εἰ μὴ χρόνος. πέρατα μὲν γὰρ ἀμφότερα χρόνου καὶ τὸ ἔσχατον τοῦ γεγονότος, καὶ τοῦ μέλλοντος ἡ ἀρχή. μεταξὺ δὲ τῶν περάτων τῆς γραμμῆς οὐδὲν ἕτερον, ἢ γραμμή. ὥσπερ μεταξὺ τῶν περάτων τοῦ σώματος οὐδὲν ἕτερον, ἢ σῶμα. τὸ γὰρ κενὸν καλῶς ποιοῦν ἐκποδὼν γέγονεν. εἰ οὖν χρόνος ἐστὶ μεταξὺ τοῦ πέρατος τοῦ γεγονότος, καὶ τῆς τοῦ μέλλοντος ἀρχῆς, δῆλον ὡς οὔτε γεγονὼς οὗτος, οὔτε μέλλων ἐστίν. τί ποτε; ὅτι τὸ νῦν αὐτὸ περιέχει. οὔτε δὲ μετὰ τὸ νῦν ὁ γεγονώς. οὔτε πρὸ τοῦ νῦν ὁ μέλλων, ἀλλ' εἰ μήτε παρεληλυθώς ἐστι, μήτε μέλλων, ὅλος ἐστὶ νῦν. καὶ ἐπειδὴ πᾶς χρόνος διαιρετός. δύναται διαιρεῖσθαι καὶ οὗτος ὁ νῦν. ἀλλὰ πᾶσα διαίρεσις χρόνου, τὸ μὲν, παρεληλυθὸς αὐτοῦ ποιεῖ. τὸ δὲ, μέλλον. ὅρα δὲ τὰ συμβαίνοντα ἄτοπα. ὁ γὰρ μεταξὺ χρόνος οὗτος ὁ μακρὸς νῦν, ὃν διῃρήκαμεν εἰς τὸ παρεληλυθὸς καὶ τὸ μέλλον, καθ' ὅσον μὲν ἐστι μετὰ τὸ ἔσχατον τοῦ γεγονότος, ὅλος μέλλων ἐστίν. ἔσται τοίνυν τοῦ μέλλοντος τι παρεληλυθός. καθόσον δὲ πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἑπομένου, ὁλόκληρος ἔσται γεγονός. ἔσται τοίνυν τοῦ γεγονότος τι μέλλον, ἵν' ἐάσω τὸ προχειρότατον. ὅτι τοῦ νῦν, τὸ μὲν, ἔστι παρεληλυθός. τὸ δὲ, μέλλον. καὶ ὅτι τῆς γε τομῆς ἀλλαχοῦ, καὶ ἀλλαχοῦ γινομένης, πολλὰ ἐν τῷ νῦν ἐστι τὰ νῦν καὶ οὐχ ἅμα. ὥστ' ἐπείπερ ταῦτα ἀδύνατα, ἀνάγκη ταυτὸν εἶναι νῦν πέρας τε καὶ ἀρχὴν, καὶ ἀκριβῶς ἀδιαίρετον. τί οὖν ἐκ τούτων συμβαίνει; πρᾶγμα παράδοξον μὲν, ἀληθέστατον δὲ, τὸ μηδὲν ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι. εἰ γὰρ ἐνδέχεται κινεῖσθαι ἐν τῷ νῦν, καὶ θᾶττον ἂν ἐνδέχοιτο κινεῖσθαί τι, καὶ βραδύτερον. κινείσθω τοίνυν τὸ βραδύτερον ἐν τῷ νῦν πηχυαῖον εἰ τύχοι διάστημα. ἐκ δὴ τῶν προτέρων λόγων, τὸ θᾶττον οὐκ ἐν τῷ νῦν ταυτὸν ἀνύσει διάστημα. διαιρεθήσεται ἄρα τὸ νῦν, ὅπερ ἀδιαίρετον ἀπεδείξαμεν. οὐδὲν ἄρα ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι δυνατόν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἠρεμεῖν. ἠρεμεῖν γὰρ λέγομεν τὸ πεφυκὸς κινεῖσθαι καὶ μὴ κινούμενον, ὅτε πέφυκεν. εἰ δὲ ἐν τῷ νῦν οὐδὲν πέφυκεν κινεῖσθαι, δῆλον ὡς οὐδὲ ἠρεμεῖν. ἐπεὶ τοίνυν ἀποδέδεικται ἱκανῶς, ὡς ὅτι ταυτόν ἐστι τὸ νῦν ἐν ἀμφοῖν τοῖν χρόνοιν, λέγω δὲ τῷ παρεληλυθότι καὶ μέλλοντι, τοῦ μὲν πέρας, τοῦ δὲ ἀρχή. εἰ τοίνυν ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ κινούμενόν τι νοήσαιμεν, ἐν τῷ μέλλοντι δὲ ἠρεμοῦν, δῆλον ὅτι ἐν τῷ νῦν ἅμα κινήσεται καὶ ἠρεμήσει. καθὸ μὲν γὰρ τοῦ παρελθόντος ἐστὶ πέρας, κινήσεται. καθὸ δὲ ἀρχὴ τοῦ μέλλοντος, ἠρεμήσει. ὥστε ἐν ταυτῷ κινήσεται καὶ ἠρεμήσει, εἴγε ἐν τῷ νῦν πέφυκεν ἠρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι. νῦν μὲν οὐκ ἀναγκαῖον ὥσπερ συμβαίνειν, ὅτι μὴ δὲ ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι δύναιτο. τότε δ' ἂν ἐξ ἀνάγκης ἠκολούθει τὸ ἄτοπον. τὸ γὰρ πεφυκὸς ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι καὶ ἐν παντὶ τῷ παρελθόντι χρόνῳ κινούμενον, καὶ ἐν τῷ νῦν ἂν ἐκινεῖτο, πέρατί γε ὄντι τοῦ παρελθόντος. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πεφυκὸς ἐν τῷ νῦν ἠρεμεῖν, καὶ ἐν παντὶ τῷ μέλλοντι ἠρεμοῦν, καὶ ἐν τῷ νῦν ἂν ἠρέμει, ἀρχῇ γε ὄντι τοῦ μέλλοντος. οὕτω δὲ συνέβαινεν ἂν ἐν ταυτῷ καὶ ἠρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι. δόξαι τ' ἂν ἴσως τὸ μηδὲν ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι πιθανώτερον. τὸ δὲ μήτε ἠρεμεῖν οὐκ εὔλογον παραπλήσιον. καὶ ὥσπερ δὲ ἄν τις οὐ χαλεπῶς παραδέξαιτο, ἐννοήσας, ὅτι τότε λέγομεν ἠρεμεῖν τὸ σῶμα, ὅταν ὁμοίως ἔχῃ νῦν δὲ καὶ πρότερον. ἐν δὲ τῷ νῦν, οὐκ ἔστι τὸ πρότερον. ὥστε οὐδὲ ἠρεμεῖν. ἀνάγκη τοίνυν τὸ κινούμενον, καὶ τὸ ἠρεμοῦν ἐν χρόνῳ κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν.

F ὕστερον δὲ ἅπαν τὸ μεταβάλλον διαιρετὸν, ἢ καὶ ἀμερὲς ἐνδέχεται, καθάπερ οἱ μαθηματικοὶ φασὶ, τὴν στιγμὴν φέρεσθαι, καὶ ποιεῖν τῇ φορᾷ τὴν γραμμὴν, ἐπισκεπτέον. εἰ τοίνυν ἀνάγκη τὸ μεταβάλλον, μήτε ἐν ἐκείνῳ εἶναι εἰς ὃ μεταβάλλει. μεταβεβληκὸς γὰρ ἂν εἴη. μήτε ἐν ἐκείνῳ ἐξ οὗ μεταβάλλει. οὐδὲ γὰρ οὕτως ἂν μεταβάλλοι. δῆλον ὡς περιλέπεται, τὸ μέν τι αὐτοῦ ἐν τούτῳ εἶναι, τὸ δὲ, ἐν θατέρῳ. οὔτε γὰρ ἂν ἐν ἀμφοῖν, οὔτε ἐν οὐδετέρῳ δυνατόν. ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη διαιρετόν. ἀλλὰ ἴσως ἐπὶ μὲν τῆς κατὰ τόπον μεταβολῆς, καὶ αὐτόθεν ἐναργὲς ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. γνωριμώτερον δὲ ἐπὶ ἀλλοιώσεως ἢ αὐξήσεως· ἐφ᾽ ὧν ἡ συμβαίνει ποτὲ ἀθρόαν εἶναι τὴν μεταβολήν. πῶς ἀναγκαῖον τὸ μὲν ἐν τῷ λευκῷ εἶναι, τὸ δὲ, ἐν τῷ μέλανι. ἴσως δὲ ὁ Θεόφραστος ἀπορεῖ διαρρήδην ἐν τῷ περὶ κινήσεως πρώτῳ, καὶ τοῖς ἐξηγηταῖς ὄχλον παρέχει. τὸ μὲν οὖν λέγειν, ὡς οὐκ ἔστιν οὐδενὸς ἀθρόα μεταβολὴ καθ᾽ ὅλα τὰ μόρια παραπλησίως, ἀλλ᾽ ἐν πᾶσιν αἷς ἀθρόα δοκεῖ γίγνεσθαι μεταβολὴ, τὸ μέν τι πρότερον μεταβάλλει μόριον, τὸ δὲ, ὕστερον, καὶ ἐπὶ τοῦ πηγνυμένου γάλακτος καὶ ἐπὶ τοῦ μελαινομένου σώματος ἐκ τῆς ἀκτῖνος. ἢ γὰρ τὸ εὐπαθέστατον μόριον πρῶτον, ἢ τὸ ἐγγύτερον τοῦ τὴν κίνησιν ἐνδιδόντος. τὸ δὲ ταῦτα λέγειν οὐ σφόδρα ἀληθῆ. δείκνυσι γὰρ ἡ μὲν ἡ αἴσθησις, ὅτι γίγνονταί τινες ἀθρόαι μεταβολαὶ σωμάτων καὶ ἀλλοιώσεις. καὶ πρὸς τὴν Μελίσσου θέσιν, οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἀντεθήκαμεν. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐκεῖνό γε, ὅτι μόνον ἐπὶ τῶν κατὰ τόπον μεταβολῶν τὴν λέξιν Ἀριστοτέλης πεποίηται. φανερῶς γὰρ περὶ παντὸς λέγει τοῦ μεταβάλλοντος. ἃ τοίνυν ἡ μὲν ἐπῆλθεν εἰς βοήθειαν τῷ λόγῳ, ταῦτά ἐστιν. οἰόμεθα τὸν Ἀριστοτέλην περὶ τῶν ἀθρόως μεταβαλλόντων, ὅτι διαιρετὰ ἐστὶ καὶ μεγέθη, μηδὲ λόγου προσδεῖσθαι νομίσαι. εἰ γὰρ ἀθρόως ἐκεῖνα μεταβάλλειν φαμὲν, ὧν ἅπαντα τὰ μόρια καθ᾽ ἕνα χρόνον ἢ ἀλλοιοῦται, ἢ αὔξεται. δῆλον ὡς ἐπὶ μόρια τινὰ κεκτημένων ἡ τοιαύτη μεταβολή. ἃ δὲ οὐδὲν κέκτηται μόριον, πῶς ἀλλοιοῖτο ἂν ἅμα καθ᾽ ὅλα τὰ μόρια. ἡ τοίνυν οὐ ἴσως ἐστὶ μεταβάλλειν ἀθρόως, τὸ τὰ πάντα ὁμοῦ τὰ μόρια μεταβάλλειν, ἢ εἰς τὸ ἀθρόως ἴσως ἐστὶ γελοῖον, τὸ ζητεῖν εἰ διαιρετὰ τὰ τοιαῦτα. διόπερ Ἀριστοτέλης ἐπὶ μὲν τούτων ὅλως, οὐδὲ ἐποιήσατο λόγον. ἐπὶ δὲ τῶν κατὰ τοὺς ἄλλους τρόπους μεταβαλλόντων.

Κίνησις δὲ διχῶς διαιρετή. ἕνα μὲν τρόπον τῷ χρόνῳ. ἕτερον δὲ, κατὰ τὰς τῶν μερῶν τοῦ κινουμένου ἰδίας κινήσεις. τῷ μὲν οὖν χρόνῳ διαιρετὴ γίνεται κίνησις, ὅτι ἡ πλείων ἐν πλείονι, καὶ ἡ ἐλάττων ἐν ἐλάττονι. μετὰ δὲ τὰς τῶν μερῶν τοῦ κινουμένου ἰδίας κινήσεις. ἡ μὲν γὰρ ὅλη κίνησις ἐν τῷ ὅλῳ. τὰ μόρια δὲ αὐτῆς, ἐν τοῖς μορίοις τοῦ κινουμένου ἐστίν. διαιρετὰ καὶ καθ᾽ ἃ ἡ κίνησις γίνεται. οἷον, ὁ τόπος καὶ ὁ ὄγκος καὶ τὰ χρώματα. ἀλλ᾽ οὐχ ὁμοίως. ἀλλὰ τὰ μὲν ποσὰ, καθ᾽ αὑτά. τὸ δὲ ποιὸν, κατὰ συμβεβηκός. τῷ γὰρ τὸ σῶμα διαιρεῖσθαι ἐν ᾧ τὸ λευκὸν ἢ τὸ μέλαν. ἀκολουθήσει δὲ μάλιστα τὸ, καὶ τὴν κίνησιν καὶ καθ᾽ ἃ κίνησις εἶναι διαιρετὰ, τῷ πρῶτον εἶναι τὸ κινούμενον διαιρετόν. ἐπειδὴ δὲ πᾶν τὸ μεταβάλλον ἔκ τινος εἴς τι μεταβάλλει, ἀνάγκη τὸ μεταβεβληκὸς, ὅτε πρῶτον μεταβέβληκεν. οἷον τὸν ἐλθόντα ἀθήναζε, ὅτε πρῶτον ἐλήλυθεν ἀθήναζε εἶναι. καὶ τὸ γενόμενον, καὶ τὸν αὐξηθέντα δίπηχυ, ὅτε πρῶτον ηὐξήθη, δίπηχυ εἶναι. καὶ τὸν ὑγιασθέντα ὅτε πρῶτον ὑγίασται, ὑγιαίνειν. τὸ δὲ ὅτε πρῶτον, φαμέν. συμβαίνει γὰρ αὐτὸν ἐληλυθότα πρότερον ἀθήναζε, μὴ εἶναι ἀθήνησι νῦν. ὅτε μέντοι πρῶτον ἐλήλυθεν, ἀνάγκη ἀθήνησιν εἶναι. δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ λόγου. τὸ γὰρ μεταβάλλον, ἐξ οὗ μεταβάλλει, ἐξίσταται. καὶ ἀπολείπει δὲ αὐτό. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶν τὸ μεταβάλλειν ἔκ τινος, ἢ τὸ ἀπολείπειν ἐκεῖνο. ὅτι τοίνυν τοῦθ᾽ οὕτως ἔχει, σκεψόμεθα μίαν τῶν μεταβολῶν, τὴν κατὰ ἀντίφασιν. ὅταν τοίνυν τι μεταβέβληκεν εἰς τὸ ὂν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, δῆλον ὡς ἀπολέλοιπε τὸ μὴ ὄν. ἔσται ἄρα ἐν τῷ ὄντι. μεταξὺ γὰρ οὐδὲν τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι. ἴσως δ᾽ ἄν τις καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν μεταβολῶν θεωρήσειε. ποῦ γὰρ ἔσται τὸ μεταβεβληκὸς, εἰ μὴ ἐν ᾧ μεταβέβληκε; τὸ μὲν γὰρ ἐξ οὗ κεῖται ἀπολελοιπέναι. ἐν ἄλλῳ δέ τινι ἂν εἴη φαίη τις ἂν, ὡς ἐν τῷ μεταξύ. οὐ γὰρ πᾶσαι κατὰ ἀντίφασιν αἱ κινήσεις. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν τῷ μεταξὺ, μεταβάλλον αὐτὸ ποιοῦμεν, οὐ μεταβεβληκὸς, ὡς ὑποθέμεθα. εἰ δὲ μεταβέβληκεν ἤδη, πῶς ἂν εἴη ἐν τῷ μεταξύ. πῶς γὰρ ἂν δύναιτο τὸ μεταβεβληκὸς ὅτε μεταβέβληκεν, ἔτι μεταβάλλειν εἰς ὃ μεταβέβληκεν. φανερὸν τοίνυν ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτε γέγονε πρῶτον, εὐθύς ἐστιν. καὶ τὸ ἐφθαρμένον, ὅτε ἔφθαρται πρῶτον, οὐκ ἔστι. τὸ δὲ πρῶτον ἴσως, ἐν ᾧ λέγεται πρῶτον μεταβεβληκέναι τι, καὶ γεγονέναι, καὶ ἐφθάρθαι. ἢ ἠλλοιῶσθαι, ἀνάγκη ἀμερὲς καὶ ἐν μέρει εἶναι. πρῶτον γὰρ ἐκεῖνο λέγεται, οὗ μηδὲν ἄλλο πρῶτόν ἐστιν. καὶ ὃ μὴ τῷ ἄλλο τι τοιοῦτον εἶναι, καὶ αὐτὸ τοιοῦτόν ἐστιν. ἐπεὶ καὶ τὸ ὁρᾶν ὑπάρχειν λέγομεν τῷ ἀνθρώπῳ. ἀλλ᾽ οὐ πρώτῳ. διότι τοῖς ὄμμασιν πρώτοις. καὶ τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν τῷ ἰσοσκελεῖ, ἀλλ᾽ οὐδὲ τούτῳ πρώτῳ. τῷ τριγώνῳ γὰρ πρὸ αὐτοῦ. ἐφ᾽ ὧν γὰρ ἢ τῷ μέρει πρῶτον, ἢ τῷ γένει τὸ λεγόμενον ὑπάρχειν, ὑπάρχει, τούτοις οὐ πρώτοις ὑπάρχει. καὶ ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ πρῶτον τι μεταβέβληκεν εἰ διαιρετὸς οὗτός ἐστιν, οὐκ ἐν τούτῳ πρώτῳ μεταβέβληκεν. ἀλλ᾽ ἐν τῷ μέρει. ὥστε ἢ τοῦ πρώτου πρῶτον, ἢ τὸ πρῶτον ἄτομον καὶ ἀμερές. φανερὸν τοίνυν ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς καὶ τὸ ἐφθαρμένον ἐν ἀτόμῳ. τὸ μὲν, ἔφθαρται. τὸ δὲ, γέγονε,

καὶ οὐκ ἀπορήσομεν τοῖς σοφισταῖς ἀποκρίνασθαι, πότε ἀποτέθνηκεν τὸ τεθνηκὸς πυνθανομένοις, καὶ ἐν ποίῳ χρόνῳ. εἴτε γὰρ ἐν ᾧ ἔζη, γίνεται ζῶν ἅμα καὶ τεθνηκός. εἴτε ἐν ᾧ τέθνηκε. γίνεται πάλιν τεθνηκὸς, ἡνίκα ἤδη τεθνήκει. εἰ δὲ ἐν μηδενὶ χρόνῳ, οὐδέ ποτε ἔσται τεθνηκός. ἀλλὰ ἴσως οὐκ ἀληθές. τέθνηκε γὰρ οὐκ ἐν χρόνῳ, ἀλλ᾽ ἐν πέρατι χρόνου, καθάπερ ἐδείχθη. τὸ μὲν οὖν πέρας τῆς κινήσεως ἔστι τε, καὶ γνώριμον γίνεται. ἐνδέχεται γὰρ ἐπιτελεσθῆναι τὴν μεταβολήν. καὶ τέλος ἐστὶ μεταβολῆς, ὃ δὴ καὶ δέδεικται ἀδιαίρετον ὑπάρχον, διὸ τὸ πέρας εἶναι καὶ ἄτομον. ἆρα δὲ ὥσπερ τὸ πέρας λαβεῖν ἐνδέχεται, οὕτω καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως. λέγω δὲ ἀρχὴν, τὴν κατὰ χρόνον, ἐν ᾧ πρώτῳ ἄρχεται χρόνῳ μεταβάλλειν τὸ μεταβάλλον. αὕτη ἢ χρόνος ἐστὶν, ἢ ἀρχὴ χρόνου, καὶ οἷον τὸ νῦν. εἰ μὲν τοίνυν χρόνος. χρόνος δὲ πᾶς διαιρετὸς, οὐκ ἔστι παύσασθαι τὸν χρόνον αὐτὸν τέμνοντας. ὥστε εἰς τὴν ἀρχὴν καταντῆσαι. καὶ ὅλως οὐκ ἔτι πρώτη. ἡ γὰρ ἐν τῷ μορίῳ προτέρα. εἰ δὲ τὸ νῦν ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς, πρῶτον μὲν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ ἀρχόμενον μεταβάλλειν, εὐθὺς μεταβάλλει, ἐν τῷ νῦν ἄν τι μεταβάλλοι, ὅπερ ἀμήχανον. εἶτ᾽ ἐπεὶ ἐνδέχεται ἐξ ἠρεμίας τι μεταβάλλειν, δῆλον ὡς ἔσται πέρας τῆς ἠρεμίας ἐκείνης τὸ νῦν. ἴσως τοίνυν τὸ πέρας, πότερον ταὐτόν ἐστιν τῇ ἀρχῇ τῆς μεταβολῆς, ἢ ἕτερον. ἀλλ᾽ εἰ μὲν ἕτερον, ἔσται τὰ νῦν ἐχόμενα ἀλλήλων. τό τε γὰρ πέρας τῆς ἠρεμίας ἔσται νῦν καὶ ἀδιαίρετον, καὶ ἡ τῆς μεταβολῆς ἀρχὴ παραπλήσιον. μεταξὺ γὰρ οὐκ ἔνεστι χρόνον ποιεῖν. οὔτε γὰρ κινηθείη ἐν αὐτῷ, οὔτε ἠρεμήσει τὸ σῶμα. εἰ δὲ ταὐτὸν πέρας τε καὶ ἀρχὴν ὥσπερ ἀποδέδεικται, συμβήσεται τὸ πέρας τῆς ἠρεμίας, ἀρχὴν εἶναι τῆς κινήσεως. ἅμα τε οὖν κινήσεται, καὶ οὐ κινήσεται. τὸ μὲν γὰρ ἐν τῷ πέρατι τῆς ἠρεμίας, οὔπω κινεῖται. τὸ δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς μεταβολῆς, ἤδη κινεῖται. οὐ μόνον δὲ τοῦ χρόνου λαβεῖν ἀμήχανον, ἐν ᾧ πρώτῳ τὸ μεταβάλλον ἤρξατο τῆς μεταβολῆς, ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ μεταβάλλοντος ἔστι τὸ πρῶτον μόριον λαβεῖν, ὃ πρῶτον μεταβέβληκεν. διαιρετὸν γὰρ δὴ σῶμα πᾶν, ὥσπερ καὶ χρόνος. θαυμαστὸν τοίνυν καθάπερ φησὶν ὁ Θεόφραστος καὶ λίαν παρὰ τὰς ἐννοίας. εἰ μὴ ἔστιν ἀρχὴ κινήσεως, πέρας δὲ ἐστίν. καὶ ὅλως εἰ μὴ ἄμφω πεπερασμένα. ἀλλὰ τέλος μέν ἐστι τοῦ βαδίζειν, ἀρχὴ δὲ οὔ. καὶ τέλος μὲν τοῦ πλεῖν, ἀρχὴ δὲ οὐκ ἔστι. καὶ ἡνίκα μὲν ἐπαύσατο τοῦ τρέχειν ὁ ἵππος ἔστιν εἰπεῖν. ἡνίκα δὲ ἤρξατο, οὐκ ἔστιν. ἢ οὐ ἴσως φησὶν, ὡς οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τῆς κινήσεως. ἀλλ᾽ ὡς οὐκ ἔστιν αὐτὴν λαβεῖν. ἀλλ᾽ ἐκεῖνο πῶς; τὸ μὲν πέρας τῆς κινήσεως, ἀδιαίρετον ἀποδείκνυσι, καὶ διὰ ἴσως εἶναι φησὶ ληπτόν. τὴν δὲ ἀρχὴν, ὅτι ἀδιαίρετον, οὔτε ληπτήν. καίτοι τοῖς πέρασιν ὁμοίως ἔχουσιν αἱ ἀρχαί. εἰ γὰρ σημεῖον πέρας γραμμῆς, καὶ ἀρχὴ σημεῖον. καὶ δοκεῖ ἴσως ἀξίωμα εἶναι, τὸ μὴ ταὐτὸν εἶναι ἀρχὴν, καὶ οὗ ἐστιν ἀρχή. ὥστ᾽ οὐδὲ κίνησις, ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. εἰ δὲ μὴ κίνησις, οὐδὲ διαιρετὴ, οὐδὲ ἐν χρόνῳ. ἀλλ᾽ ἐν τῷ νῦν, καθάπερ τὸ πέρας. τάχα οὖν τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς κινήσεως δώσει ληπτὴν εἶναι, καθάπερ τὸ πέρας. τὴν δὲ πρώτην κίνησιν, ἄληπτον. καὶ ἀληθὲς ἴσως. ἐν χρόνῳ γὰρ αὕτη. καὶ τὸν χρόνον εἰς ἄπειρα διαιρεῖν δυνατόν. ἴσως δὲ καὶ αὐτὸς γνώριμον ποιεῖ τοῦτον, τῷ ἐπιμελῶς προσέχοντι. δῆλον δὲ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καὶ ἡ ἐσχάτη κίνησις, οὐκ ἂν εἴη ληπτή. καὶ τὸ πέρας αὐτῆς ληπτόν τε καὶ ἀδιαίρετον. οὔτε δὴ τοῦ χρόνου λαβεῖν ἐστιν, οὔτε τοῦ μεγέθους, τὸ πρῶτον. ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῦ τόπου οὐδὲ τοῦ ὄγκου καθ᾽ ἃ γίνεται ἡ κίνησις. καὶ γὰρ ταῦτα συνεχῆ καὶ εἰς ἄπειρα διαιρετά. εἰ μή τις ἐπ᾽ ἀλλοιώσεως μόνον ἀμφισβητήσειεν. ἔστι γὰρ λαβεῖν τοῦ χρώματος τὸ πρῶτον, εἰς ὃ γίνεται ἡ μεταβολὴ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ. πάθη γὰρ ταῦτα καὶ ἀδιαίρετα. διαιρεῖται γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς, τῷ τοῖς διῃρημένοις ὑπάρχειν.

Τούτων τοίνυν οὕτω διωρισμένων καὶ δειχθέντων, ὅτι πᾶς χρόνος καὶ μέγεθος ἀεὶ διαιρετὸν, φανερὸν ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ἀνάγκη πρότερον κεκινῆσθαι. οὐχ ὡς πεπαῦσθαι τῆς κινήσεως. ἀλλ᾽ ὡς ἤδη τι διεληλυθέναι τὸ διιόν. ἐπεὶ γὰρ τὸ κινούμενον ὅταν κινῆται, δῆλον ὡς τὸ κινούμενον ἀναγκαῖον κεκινῆσθαι. ληφθέντος οὖν οὗ κεκίνηται μεγέθους, ἐπεὶ ἴσως εἰς ἄπειρον μερίζεται, συμβήσεται τὸ κινούμενον τὸν αὐτὸν τόπον ἄπειρον κεκινῆσθαι. τεμνομένου γὰρ ἀεὶ τοῦ μεγέθους, πάσας κεκινημένον ἐστὶν τὰς τομάς. ἔτι δὲ εἰ λέγοιμεν κεκινῆσθαι τὸ λαβεῖν τὸ ἔσχατον αὐτοῦ τῆς κινήσεως, οἷον τὸ νῦν. τὸ νῦν ἢ ἐν ἅπαντι χρόνῳ δυνατὸν λαβεῖν. καὶ τὸ κεκινῆσθαι ἐν ἅπαντι χρόνῳ παραπλήσιον. ἔτι δὲ τὸ συνεχῶς μεταβάλλον καὶ μὴ φθαρὲν μηδὲ πεπαυμένον τῆς μεταβολῆς, μεταβάλλειν ἢ μεταβεβληκέναι ἐστὶν ἀναγκαῖον ἐν ᾧ δή τινι τοῦ χρόνου. ἐν δὲ τῷ νῦν, οὐκ ἔστιν μεταβάλλειν, ἀναγκαῖον ἄρα μεταβεβληκέναι καθ᾽ ἕκαστον. ὥστε εἰ τὰ νῦν ἄπειρα, πᾶν τὸ μεταβάλλον ἄπειρα ἔσται μεταβεβληκός. οὐ μόνον δὲ τὸ κινούμενον, ἀναγκαῖον ἤδη προκεκινῆσθαι πρότερον. οἷον γὰρ πέρας ἡ παῦλα τοῦ κεκινῆσθαι κινήσεως. ἅπαν γὰρ τὸ ἔκ τινος εἴς τι μεταβεβληκὸς, ἐν χρόνῳ μεταβέβληκεν. ὁ δὲ χρόνος διαιρετός. εἰ γὰρ ἐν τῷ νῦν, ἐν μὲν τῷ αὐτῷ ἐν ᾧ ἔστιν ἐξ οὗ μεταβάλλει, οὐ μεταβέβληκεν. εἰ δὲ ἐν ἄλλῳ, μεταξὺ ἔσται χρόνος. οὐ γάρ ἐστιν ἐχόμενα τὰ νῦν, ὥσπερ οὐδὲ στιγμαί. ἐπεὶ δὲ πᾶς χρόνος διαιρετὸς, ἐν τῷ ἡμίσει ἄλλο μεταβέβληκεν, καὶ ἐν ἐκείνῳ πάλιν ὁμοίως. καὶ γὰρ ἀεὶ οὕτως. ὥστε μεταβάλλοι ἂν πρότερον. πέρας γὰρ ἀεὶ τοῦ μεταβάλ-

λειν τὸ μεταβεβληκέναι. ἔστι δὲ ἐπὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως γνωριμώτερον, διὰ τὸ συνεχὲς εἶναι τὸ μέγεθος καὶ τὸ διάστημα, καὶ ὁμοίως τέμνεσθαι τῷ χρόνῳ. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων μεταβολῶν, διοριστέον. εἰ μὲν γὰρ πᾶσα ἐν χρόνῳ μεταβολή, ἀληθὲς τὸ λεγόμενον. καὶ τὸ μεταβεβληκὸς ἀνάγκη διὰ τοῦ μεταβάλλειν πρότερον, ἐλθεῖν εἰς τὸ μεταβεβληκέναι. εἰ δὲ καὶ ἀθρόως γίνονταί τινες μεταβολαί, οὐκέτι ἴσως συγχωρητέον. λέγω δὲ νῦν ἀθρόως, οὐχ ὡς καθόλου τὰ μόρια μόνα, ἀλλ' ὡς οὐκ ἐν χρόνῳ ἐφ' οὗ τοῦ μεταβεβληκέναι, πρότερον τὸ μεταβάλλειν οὐκ ἔστιν. ἀλέξανδρος μὲν οὖν οἴεται πᾶσαν μεταβολὴν εἶναι ἐν χρόνῳ. θεόφραστος δέ, ἔοικε διαφερομένῳ τι. καὶ ἴσως ὑφεωρᾶτο τὰς ἀπὸ σκότους εἰς φῶς μεταβολάς. ὅταν εἰσκομισθέντος εἰς τὸ δωμάτιον λύχνου, πᾶς ἀθρόως ὁ οἶκος ἀναπλησθῇ τῆς αὐγῆς καὶ τοῦ φωτός, ἄνευ χρόνου. ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ αὖθις σκεπτέον. κρατύνει δ' οὖν ὁ ἀριστοτέλης, ὅτι ἀνάγκη τὸ μεταβεβληκὸς μεταβάλλειν, καὶ τὸ μεταβάλλον μεταβεβληκέναι, καὶ ἔστι τὸ μὲν μεταβάλλειν, τοῦ μεταβεβληκέναι πρότερον, τὸ δὲ μεταβεβληκέναι, τοῦ μεταβάλλειν, καὶ ὅτι οὐδέποτε ληφθήσεται τὸ πρῶτον. αἴτιον δέ φησι τούτου, τὸ ἐπ' ἄπειρον εἶναι τὴν διαίρεσιν τῶν τε μεγεθῶν, καὶ τοῦ χρόνου. καὶ μὴ εἶναι ἀμερὲς ἀμεροῦς ἐχόμενον. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν γραμμῶν οὐκ ἂν λήξειέ ποτε ἡ διαίρεσις, τῷ μὲν προστιθεῖσα μέρει. τοῦ δέ, ἀφαιροῦσα, οὕτως ἔχει καὶ ἐφ' ἁπάντων τῶν συνεχῶν. φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς ἀνάγκη γίγνεσθαι πρότερον. καὶ τὸ γιγνόμενον, γεγονέναι. λέγω δὲ οὐχ ἅπαν, ἀλλ' ὅσα διαιρετὰ καὶ μεγέθη. ἐπεὶ καὶ ἁφὰς σωμάτων γεγονέναι μὲν εἴποις ἄν. οὐ μὴν τοῦ γίγνεσθαι δέ. γίγνεται δὲ ἀθρόως καὶ οὐκ ἐν χρόνῳ. πιστωτέον δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. γέγονεν γὰρ ἤδη ὕδωρ, οὐκοῦν ποτε καὶ ἐγίγνετο. γέγονε ἤδη οἰκία, οὐκοῦν καὶ ἐγίγνετό ποτε οἰκία. καὶ γὰρ ὅτε τὰ θεμέλια κατεβάλλετο, ἐγίγνετο ἡ οἰκία. εἰ δὲ ἀκριβολογῇ, μὴ τὴν οἰκίαν τηνικαῦτα γίγνεσθαι, ἀλλὰ τὰ θεμέλια. ἀλλ' ὅτι γε τῆς οἰκίας τι ἦν τὰ θεμέλια, συγχωρήσεις. ἡμῖν δὲ ἀπόχρη εἰς τὸ λέγειν ὅτι τοῦ γεγονέναι τὴν οἰκίαν, τὸ γίγνεσθαι πρότερον ἦν, ἢ τὴν οἰκίαν αὐτήν, ἢ ἐκείνης γέ τι. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ φθείρεσθαι, καὶ ἐφθάρθαι. ἀεὶ γὰρ ἔσται τοῦ μὲν φθείρεσθαι, τὸ ἐφθάρθαι πρότερον. τοῦ δὲ ἐφθάρθαι, τὸ φθείρεσθαι. διὸ ὧν ἔτι μᾶλλον πιστευτέον ἐστίν, ὅτι τὸ πρῶτον οὐκ ἔστι λαβεῖν οὐδεμιᾶς μεταβολῆς. Τὸ δὲ ἵστασθαι, τοῦ στῆναι πολὺ διαφέρει. στῆναι μὲν γάρ ἐστι τὸ παύσασθαι τῆς κινήσεως. ἵστασθαι δέ, τὸ ἐπὶ τὴν παῦλαν ταύτην ἰέναι. ἔστι δὲ τὸ μὲν ἵστασθαι, ταυτὸν τῷ ἠρεμίζεσθαι. τὸ δὲ στῆναι, τὸ ἠρεμῆσαι. τὸ τοίνυν ἱστάμενον καὶ τὸ ἠρεμιζόμενον κινεῖται. πᾶν γὰρ κινεῖται, ἢ ἠρεμεῖ. εἰ δ' οὔπω ἠρεμεῖ τὸ ἱστάμενον, δῆλον ὡς κινεῖται. δῆλον οὖν ὡς καὶ ἐν χρόνῳ ἵστασθαι ἀνάγκη. ἐπεὶ καὶ θᾶττον καὶ βραδύτερον ἵστασθαί φαμεν. ταῦτα δὲ ἐν χρόνῳ. ὅσα δὴ τῷ κινεῖσθαι συμβαίνει, ταῦτα καὶ τῷ ἵστασθαι ἅπαντα. οἷον τό, τε ἐν ᾧ πρώτῳ ἵσταται χρόνῳ, ἐν ὁτῳοῦν τούτου ἵστασθαι μέρει. καὶ τὸ μὴ εἶναι λαβεῖν ἐν ᾧ πρώτῳ ἵσταται ἱστάμενον. ἐπειδὴ τὸ ἵστασθαι καὶ τὸ κινεῖσθαι ταυτὸν ἀπελέγχθη.

Οὐδὲ δὴ τὸ ἠρεμοῦν, ὅτε πρῶτον ἠρέμησεν, ἔστι λαβεῖν. ἐν ἀμερεῖ μὲν γὰρ οὐχ ἠρέμησεν. ὅτε γὰρ πέφυκεν κινεῖσθαι, τότε πέφυκε καὶ ἠρεμεῖν, πέφυκε δὲ ἐν χρόνῳ κινεῖσθαι, ὥστε ἐν χρόνῳ καὶ ἠρεμεῖν. ἔτι δὲ καὶ λέγομεν ἠρεμεῖν, ὅταν ὁμοίως ἔχῃ νῦν καὶ πρότερον, ὡς οὐχ ἑνὶ κρίνοντες, ἀλλὰ δυοῖν τοῖν ἐλαχίστοιν. ὥστε οὐκ ἔσται ἀμερὲς ἐν ᾧ ἠρεμεῖ. ἀλλὰ χρόνος. χρόνος δὲ οὐκ ἔστιν πρῶτος, οὐδὲ μέγεθος, οὐδ' ὅλως συνεχές. ὥστε οὐκ ἔσται λαβεῖν οὐδὲ τῆς ἠρεμίας τὸ πρῶτον. ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖται, ἀδύνατον ἐν ᾧ πρώτῳ κινεῖται χρόνῳ, ἐν τούτῳ κατά τι εἶναι τοῦ διαστήματος. λέγω δὲ τὸ κατά τι εἶναι, τὸ καὶ αὐτὸ τὸ κινούμενον καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον ἐν ταὐτῷ εἶναι καὶ ἴσῳ διαστήματι. ἠρεμεῖν γὰρ ἂν οὕτω τε ἅμα καὶ κινεῖσθαι αὐτῷ συμβαίνει. τί γὰρ ἄλλο ἐστὶ τὸ ἠρεμεῖν, ἢ τὸ ἐν ταὐτῷ χρόνον τινὰ εἶναι, καὶ αὐτὸ ὅλον τὸ κινούμενον καὶ τὰ μέρη. εἰ οὖν ἐν μηδενὶ χρόνῳ τὸ κινούμενόν ἐστι κατά τι τοῦ διαστήματος ἐφ' οὗ κινεῖται, μὴ δὲ τὸ ἴσον αὐτῷ κατέχει χρόνον. πῶς διανύει τὸ ὅλον ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ διάστημα, καὶ διέξεισιν. ἢ ὅτι ἐν τῷ νῦν ἐστι κατά τι τοῦ διαστήματος. πέρας δὲ τοῦτο τοῦ χρόνου. καὶ ἐν τῷ νῦν μόνον κατέχει τὸν ἴσον αὐτοῦ τόπον, ἐν ᾧ οὔτε ἠρεμεῖν πέφυκεν οὔτε κινεῖσθαι. καὶ τοῦτό τε αὐτὸ δυνάμει καὶ τῷ ἐπινοεῖν ἡμᾶς. ἐπεὶ ἐνεργείᾳ γε, οὐδαμῶς. ἔσται γὰρ ἂν πάλιν καὶ εἰς τὰ ἄπειρα διαιροῖτ' ἂν ὁ χρόνος. καὶ γίγνοιτ' ἂν ἐντελεχείᾳ τὰ ἄπειρα. οὕτω δὲ καὶ ὁ ζήνων παραλογίζεται. εἰ γὰρ ἠρεμεῖ φησὶν ἅπαντα, ὅταν ᾖ κατὰ τὸ ἴσον αὐτοῦ διάστημα. ἔστι δὲ ἀεὶ τὸ φερόμενον κατὰ τὸ ἴσον ἑαυτοῦ διάστημα, ἀκίνητον ἀνάγκη τὴν οἰστὸν εἶναι τὴν φερομένην. τοῦτο δὲ ψεῦδος. οὐ γὰρ ἀεὶ τὸ φερόμενον κατὰ τὸ ἴσον διάστημα. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὅλως ἐν χρόνῳ ἐστίν, ἀλλ' ἐν τῷ νῦν μόνον, καθὰ προείρηται. οὐ σύγκειται δὲ ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν. οὔτε ἐντελεχείᾳ τὰ νῦν ὑπάρχει. οὐδὲ μόριον ὅλως τοῦ χρόνου νῦν. ὥσπερ οὐδὲ ἄλλο τοῦ συνεχοῦς ἀμερές τε καὶ ἀδιαίρετον μόριον. Τέσσαρες δέ εἰσιν οἱ τὴν κίνησιν ἀναιροῦντες λόγοι τοῦ ζήνωνος καὶ παρέχοντες δυσκολίαν τοῖς λύουσιν. ἔστι δὲ ὁ μὲν πρῶτος τοιοῦτος. εἰ ἔστι κίνησις, ἀνάγκη τὸ κινούμενον τὸ ἥμισυ πρῶτον διεξιέναι τοῦ διαστήματος. ἄπειρα δὲ τὰ ἡμίση. ἀεὶ γὰρ τοῦ ἤδη ληφθέντος ἡμίση σημεῖα δυνατὸν λαβεῖν. οὐχ οἷόν τε δὲ τὰ ἄπειρα διεξελθεῖν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. οὐχ

οἷόν τε οὖν οὔτε κινεῖσθαι. ῥητέον δὲ ὡς οὐκ ἐνεργείᾳ πρῶτον ἐπ' ἄπειρον ἡ διαίρεσις ἐν τοῖς συνεχέσιν, ἀλλὰ δυνάμει. καὶ τὸ κινούμενον οὐ διαιροῦν, δίεισι τὸ διάστημα. οὐκέτι γὰρ ἂν ὡς ἐφ' ἑνὸς καὶ συνεχοῦς αὐτοῦ κινοῖτο, οὐδὲ κίνησιν συνεχῆ. καὶ ὁμοίως τὸ ἄπειρον ἔν τε τῷ χρόνῳ καὶ τῷ μεγέθει, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὥστε οὐκ ἐν πεπερασμένῳ τὸ ἄπειρον. ἀλλ' ἐν ὁμοίως ἀπείρῳ. Δεύτερος δέ ἐστιν ὁ λόγος ὁ καλούμενος ἀχιλλεύς, τετραγῳδημένος καὶ τῷ ὀνόματι. οὐ γὰρ ὅπως φησὶ τὸν ἕκτορα καταλήψεται ὁ ποδωκέστατος ἀχιλλεύς. ἀλλ' οὐδὲ τὴν βραδυτάτην χελώνην. εἰ γὰρ τὸν διώκοντα ἀνάγκη πρότερον ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ πέρας τοῦ διαστήματος, οὗ τὸ φεῦγον προελήλυθεν, ἀδύνατον ἄλλο ὑπ' ἄλλου καταληφθῆναι. ἐν ᾧ γὰρ ὁ διώκων ἤδη δίεισι τὸ διάστημα, δῆλον ὡς ὁ φεύγων ἕτερόν τι προστίθησι. εἰ γὰρ καὶ ἐλάττοι ἀεὶ τῷ βραδύτερος ὑποκεῖσθαι, ἀλλ' οὖν προστίθησι γέ τι. ἔστω τοίνυν δεκαπλασίονι ταχυποδωκέστερος τῆς χελώνης ὁ ἀχιλλεύς. σταδιαίου δὲ ὄντος τοῦ διαστήματος ὅλου, προειλήφθω τὸ ἡμιστάδιον ἡ χελώνη. ἐν ᾧ δὴ τὸ ἡμιστάδιον ὁ ἀχιλλεὺς διατρέχει, τὸ δέκατον ἂν τοῦ ἡμισταδίου τοῦ λοιποῦ ἡ χελώνη διαπεραίνοιτο. ἐν ᾧ δὲ τὸ δέκατον ἤδη πάλιν ὁ ἀχιλλεύς, αὐτοῦ τοῦ δεκάτου τὸ δέκατον προσλαμβάνοι ἂν ἡ χελώνη, διὸ οὐ μήπω κεκίνηκε διαστήματος, ἀεὶ δὲ τοῦ προστιθεμένου μεγέθους ὑπὸ τῆς χελώνης δέκατον ἔχοντος, ἀεί τι καὶ προσλαμβάνοι ἂν ἡ χελώνη, καὶ οὐδέποτε ἑκάτερον αὐτῶν τὸ στάδιον διεξελεύσεται. κἀνταῦθα δὴ τὴν ἐπ' ἄπειρον διαίρεσιν αἰτιατέον. ὡς ἐνεργείᾳ ποιεῖται ὁ λόγος αὐτήν, οὐ δυνάμει. τοσοῦτον γὰρ οὗτος τοῦ πρὸ αὐτοῦ διαφέρει, τῷ μὴ ποιεῖν εἰς ἡμίση τὴν διαίρεσιν ἐπ' ἄπειρον. ἀλλ' ἴσον δή ποτε λόγον. εἰ δ' ἄλλως συγχωρηθείη τὴν πεπερασμένην δύνασθαι τὸ κινούμενον διεξελθεῖν, ὡς ἐδείξαμεν, καταλήψεται πάντως ὑπὸ τοῦ θάττονος, τὸ βραδύτερον. ἂν γὰρ ᾖ δωδεκαπλάσιον αὐτοῦ θᾶττον. ὃ τὸ βραδύτερον ἐν ἡμέρᾳ κεκίνηται, τοῦτο κινηθήσεται τὸ θᾶττον ἐν ὥρᾳ τῇ τελευταίᾳ τῆς δωδεκάτης. καὶ καταλήψεται αὐτὸ ἐν τῷ πέρατι τῆς ὥρας. νῦν δὲ ἀναγκάζουσιν ὡρισμένον τι μέρος κινεῖσθαι πρότερον τοῦ διαστήματος. εἶθ' οὕτως ὅλον. κἀντεῦθεν ὁ παραλογισμός, ἐκ τῆς εἰς ἄπειρον διαιρέσεως. ἡμεῖς δὲ μέρος μέν τι πρῶτον κινεῖσθαι τοῦ ὅλου φαμέν. ὡρισμένον δ' αὐτὸ οὐχ οἷόν τε εἶναι. διαιροῖτο γὰρ ἂν ἤδη καὶ τὸ μέγεθος καὶ ἡ κίνησις, καὶ οὐκέτι ἂν φυλάττοιτο συνεχὴς οὔτε ἡ κίνησις μία. ζήνων δὲ προσεπιλανθάνεται ἐν τῷ λόγῳ. τὸ γὰρ προέχον φησίν, ἀδύνατον καταληφθῆναι. ἡνίκα μὲν οὖν προέχῃ, καὶ ἡμεῖς λέγομεν ὡς ἀδύνατον. ἅμα τε γὰρ ἂν προέχοι καὶ οὐ προέχοι. ἀλλ' οὐκ ἀεὶ προέχειν αὐτὸ συγχωρησόμεθα. ὅτι ἀεί τι προσλαμβάνειν ὡρισμένον μέρος τοῦ διαστήματος. ἀλλ' ἥξειν ποτὲ ἐπὶ τὸ πέρας, ὥστε καὶ τὸ θᾶττον ὁμοίως. ὅταν τοίνυν ὁ χρόνος τοιοῦτος ᾖ τῆς κινήσεως τοῦ ταχυτέρου, ὥστε μὴ πλείονι λείπεσθαι, ἢ ὅσῳ περ ἐστὶν ἀργότερον τὸ βραδύτερον, ἀναγκαῖον αὐτὸ ὑπὸ τοῦ ταχυτέρου καταλαμβάνεσθαι. Τρίτος δ' ἦν λόγος, ὁ περὶ τῆς οἰστοῦ τῆς φερομένης, ὃν φθάσαντες ἤδη λελύκαμεν. ἀεὶ μὲν γὰρ ἕκαστον τῶν κινουμένων ἐν τῷ νῦν, τὸ ἴσον ἑαυτῷ κατέχει διάστημα. ἀλλ' οὐ σύγκειται ἐκ τῶν νῦν ὁ χρόνος. οὔτε εἰς τὰ νῦν διαιρεῖται. μὴ συγχωρουμένου δὲ τούτου, οὐ πρόεισιν συλλογισμός. Τέταρτος δέ ἐστιν λόγος ὁ περὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ φερομένων. θεὶς γὰρ ὄντας ἴσους κατὰ τὸ μῆκος ποιήσας. τὸ μέν, κινεῖ. τὸ δέ, ἵστησι. τὸ δέ, ἀντικινεῖ. ἐπεὶ δὲ θᾶττον ὁ κινούμενος δίεισι τὸν ἀντικινούμενον ὄγκον ἢ τὸν ἑστῶτα, οἴεται σόφισμα πλέκειν ἐντεῦθεν. τὸ γὰρ ἴσον διάστημα φησίν. ἴσοι γάρ ὅ τε μένων ὄγκος, καὶ ὁ φερόμενος δὲ ἐναντίως, οὐκ ἐν ἴσῳ δίεισι χρόνῳ. καὶ σφόδρα γε ὦ θαυμάσιε. τὸ μὲν γὰρ ἕστηκεν. ὁ δέ, ἀντικινεῖται. εἰ δὲ ἔμενον ἄμφω, τότ' ἂν παράλογον ἦν. Ἐρωτᾷ δέ τις καὶ ἕτερος λόγος παρὰ τοὺς τέσσαρας τοὺς εἰρημένους, περὶ τῆς κατὰ ἀντίφασιν μεταβολῆς. ἐπειδὴ γὰρ κινεῖται τὸ κινούμενον. καὶ ἔκ τινος εἴς τι μεταβάλλον ἐν μηδ' ἑτέρῳ εἶναι, ὅτε κινεῖται, μήτε ἐξ οὗ, μήτε ἐν τῷ εἰς ὅ, ἡνίκ' ἂν γίγνεται φασί, κατὰ ἀντίφασιν ἡ μεταβολή. οἷον, ἐκ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μὴ λευκόν. ἢ ἐκ τοῦ εἶναι εἰς τὸ μὴ εἶναι, δῆλον ὡς οὔτε λευκόν ἐστιν οὔτε οὐ λευκόν. οὔτε ὄν, οὔτε οὐκ ὄν, τὸ μεταβάλλον. ἀλλ' ἀδύνατον. ἀντιφάσεως γὰρ οὐδὲν μεταξύ. ἡμεῖς δὲ φαμὲν ὡς ἀμφότερα μᾶλλον ἐστὶ τὸ μεταβάλλον. οὐχ ὡς οὐδέτερον. καὶ λευκὸν καὶ οὐ λευκόν. καὶ μουσικὸν καὶ οὐ μουσικόν. ἀλλ' οὐχ ὅλον. ἀλλὰ κατά τι μὲν λευκόν, κατά τι δέ, οὐ λευκόν, οὕτως δὲ καὶ ἔσται καὶ οὐκ ἔσται τὸ φθειρόμενον κατά τι μέντοι γε ἑκάτερον. οὐχ ὅλως ἐν ἑκατέρῳ, μέχρις ἂν φθείρηται. ἦν δὲ καὶ οὗτος ἐπὶ τῆς ἀντιφάσεως διορισμός, ὁ μὴ κατὰ ἄλλο καὶ ἄλλο. ἡ σφαῖρα δὲ κινουμένη περὶ μένοντα τὸν ἄξονα. καὶ ὁ κύκλος ὁ περὶ τὸ κέντρον, ὁμοίως πῶς ἠρεμοῦσιν. οἴονται γὰρ καὶ ἤδη παραλογίζεσθαι. μένουσι γάρ φησιν ἐν ταὐτῷ τόπῳ. ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὰ μόρια τῶν οὕτω κινουμένων, οὐδ' ὅλως ἐν ταὐτῷ μένει. ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ γίνεται συνεχῶς. ἔπειτα οὐδὲ τὸ ὅλον. οὐ γὰρ ἡ αὐτή ἐστιν περιφέρεια ἀπό τε ἄλλης καὶ ἄλλης λαμβανομένη, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. ὅτι παρὰ ταυτὸν ὑποκείμενον. ἀλλ' ἑτέρα μέν, ἀπὸ τοῦ α ἀρχομένοις. ἑτέρα δέ, ἀπὸ τοῦ β. καὶ πάλιν ἑτέρα ἀπ' ἄλλου σημείου. ὥστε οὐδέποτε ἐν τῇ αὐτῇ τὸ ὅλον ἐστίν. ἀποδεδειγμένων δὲ τούτων, λέγομεν, ὅτι τὸ ἀμερὲς οὐκ ἐνδέχεται κινεῖσθαι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός. οἷον κινουμένου τοῦ σώματος, ἢ τοῦ μεγέθους ᾧ ἐνυπάρχει, καθάπερ στιγμή. καὶ ὥσπερ τὸ ἐν τῷ πλοίῳ κινούμενον ὑπὸ τῆς τοῦ πλοίου φορᾶς, οὕτω

δὲ καὶ τὰ μόρια κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται, τῷ ἐνυπάρχειν τῷ ὅλῳ· πλὴν οὐχ ὁμοίως. τὰ μὲν γὰρ μόρια, κινεῖται ὅμως καὶ καθ' αὑτά. ἀμέλει καὶ διαφέρουσαι τούτων κινήσεις εἰσὶν τῆς τοῦ ὅλου· ἴδοι δ' ἄν τις ἐπὶ τῆς σφαίρας μάλιστα τὴν διαφοράν. τῆς μὲν γὰρ ὅλης ἰσοταχής ἐστιν ἡ κίνησις. οὐ ταυτὸν δὲ τάχος ἑκάστου τῶν μορίων, τῶν τε περὶ τοὺς πόλους καὶ τῶν περὶ τὸν μέγιστον κύκλον.

Τ Τὸ δὲ ἀμερὲς οὐδαμῶς οἷόν τε κινεῖσθαι καὶ καθ' αὑτό. πλὴν κατὰ συμβεβηκός, καὶ τῷ ἐνυπάρχειν. εἰ γὰρ οἷόν τε, ὑποκείσθω τι κινούμενον ἀμερές. ἔσται, εἴτε ἐκ μεγέθους εἰς μέγεθος, εἴτε ἐκ ποιότητος εἰς ποιότητα, εἴτε μεταβάλλον ἐκ τοῦ εἶναι εἰς τὸ μὴ εἶναι, ἐν ᾧ χρόνῳ ἄρχεται μεταβάλλειν ἢ ἐν ἐκείνῳ δὴ οὐ μεταβάλλει, καὶ οὕτως ἠρεμοῖ ἄν. εἰ δὲ ἐν ἐκείνῳ εἰς ὃ μεταβάλλει, μεταβεβληκὸς ἂν εἴη, μεταβάλλον. λείπεται γὰρ ἄρα τὸ μὲν ἐν τούτοις εἶναι, τὸ δὲ ἐν ἐκείνῳ. ἀλλὰ μεριστὸν οὕτως ἐστί. μοναχῶς γὰρ ἂν οὕτως ἦν ἡ κίνησις τῶν ἀμερῶν, εἰ σύγκοιτο ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν. ἐπεὶ γὰρ κατὰ τὸ νῦν ἕκαστον κεκίνηται, εἴπερ σύνθετος ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν, ἦν ἂν λέγειν τὸ ἀμερὲς κεκινῆσθαι καθ' ἕκαστον νῦν, οὕτω δὲ καὶ καθ' ὅλον τὸν χρόνον. οὕτω δ' ἂν ἠκολούθει καὶ τὴν κίνησιν ἐκ κινημάτων καὶ πεπεράτων(?) συγκεῖσθαι κινήσεως, καὶ τὸν χρόνον ἐκ τῶν νῦν, καὶ τὸ διάστημα δὴ ἀμερῶν. καὶ μηκέτ' ἂν εἶναι τὸ κινεῖσθαι πρότερον τὸ κεκινῆσθαι. ἔτι πᾶν τὸ κινούμενον κατὰ τόπον, εἰ μέλλοι μεῖζον αὑτοῦ κινήσεσθαί τι διάστημα, πρότερον δὴ ἀνάγκης ἔλαττον ἑαυτοῦ κινηθήσεται, ἢ καὶ ἴσον. εἰ γὰρ εἴη τὸ κινούμενον πηχυαῖον, οὐκ ἂν διέλθοι τὴν ὀργυιάν, εἰ μὴ πρότερον ἡμιπήχυ κινηθῇ τοῦ διαστήματος, ἢ πηχυαῖον. τοῦτο δέ ἐστιν ἔλαττον, ἢ ἴσον. εἶναι μὲν γὰρ ἐν ἐλάττονι τόπῳ κινούμενον, οὐκ ἐνδέχεται. κινεῖσθαι δὲ καὶ προϊέναι καὶ κατ' ἔλαττον οἷόν τε. τούτου τοίνυν οὕτως ἔχοντος, εἰ κινοῖτο κατὰ τόπον τὸ ἀμερές, ἔλαττον μὲν ἑαυτοῦ οὐ κινηθήσεται διάστημα. εἴη γὰρ ἂν οὕτως γε μεριστόν. εἰ δὲ ἀεὶ κατὰ τὸ ἴσον ἑαυτοῦ κινηθήσεται, ὅταν διεξέλθῃ τὴν γραμμήν, ἔσται ταύτην καταμεμετρηκός(?). εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται σύνθετος δὴ ἀμερῶν ἡ γραμμή. ἔτι εἰ πᾶν ἐν χρόνῳ κινεῖται. κινεῖται δὲ καὶ ἡ στιγμὴ τὸ ἴσον αὐτῇ διάστημα, ἐν χρόνῳ δή που καὶ τοῦτο κινεῖται. ἀλλὰ παντὸς χρόνου λαβεῖν ἐστιν ἐλάττω χρόνον. ὥστε καὶ τούτου λάβοιμεν ἂν ἐλάττω, καθ' ὃν ἡ στιγμὴ τὸ ἴσον αὐτῇ μετελήλυθε διάστημα. ἀλλ' ἀδύνατον. ἐν γὰρ τῷ ἐλάττονι, ἔλαττον ἀνάγκη κινεῖσθαι. ὥστε ἔσται διαιρετὸν τὸ ἀδιαίρετον. μοναχῶς γὰρ ἂν κινοῖτο τὸ ἀμερές. ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετον, εἰ ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι δυνατὸν εἶναί τι· ἂν δόξει. Μεταβολὴ δὲ οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἄπειρος. ὥρισται γὰρ ἑκάστης τὰ πέρατα. καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων, δῆλον εὐθύς. οἷον, γενέσεως. φθορᾶς. ἀλλοιώσεως. αὐξήσεως. φθίσεως. γενέσεως μὲν γὰρ πέρατα καὶ φθορᾶς, τὰ τῆς ἀντιφάσεως μόρια, τὸ εἶναι, καὶ τὸ μὴ εἶναι. ἀλλοιώσεως δέ, τὰ ἐναντία. ταῦτα δέ, ἄκρα τῆς μεταβολῆς. ὁμοίως δὲ καὶ αὐξήσεως μέν, τὸ πέρας τοῦ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τελείου μεγέθους. φθίσεως δέ, ἡ τούτου ἔκστασις. περὶ δὲ φορᾶς, οὕτως μὲν οὐκ ἔστιν ἀπολέξαι. οὐ γὰρ πᾶσα ἐν ἐναντίοις. οὐδὲ ἐν ἀντιφάσει. ὥσπερ ἔχει καὶ ἡ τῶν ζώων κίνησις. καὶ ἡ τοῦ παντὸς περιφορά. ἡ μὲν γὰρ τῶν ζώων, παντελῶς ἀόριστος, καὶ οὐκ ἀεὶ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον. ἡ δὲ περιφορά, ἀπ' αὐτοῦ εἰς αὐτό. ἄλλως δὲ ἀπολεκτέον. ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἀδύνατον τμηθῆναι, οὐδὲ τέμνεσθαι δυνατόν. λέγω δὲ ἀδύνατον, ὅ, τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι οὕτω καλεῖται. καὶ ὅλως τὸ ἀδύνατον γενέσθαι, οὐδὲ γίνεσθαι δυνατόν. ἀδύνατον γάρ ἐστι τὴν διάμετρον σύμμετρον τῇ πλευρᾷ γενέσθαι. οὐκοῦν οὐδὲ γίνεσθαι δυνατόν. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ἐπειδὴ φορὰν ἄπειρον ἐνεχθῆναι ἀδύνατον, οὐδὲ φέρεσθαι δυνατόν. ἣν δὲ φέρεσθαι δυνατόν, καὶ ἣ φέρεται, ταύτην, δυνατὸν καὶ ἐνεχθῆναι. πεπερασμένην ἄρα ἣν φέρεται. καὶ τὰ ζῷα καὶ τὰ θεῖα σώματα ἅπαντα. μίαν δὲ ἄρα κίνησιν ἐνδέχεται τὴν αὐτὴν κατ' εἶδος πάλιν καὶ πάλιν γινομένην, καὶ συνεχῆ καὶ ἄπειρον εἶναι τῷ χρόνῳ. ἄλλην μὲν γὰρ ἀπ' ἄλλης ἴσως δυνατόν. οἷον, εἰ μετὰ τὴν φορὰν ἀλλοίωσις εἴη. καὶ μετὰ τὴν ἀλλοίωσιν αὔξησις. οὕτως γὰρ ἀεὶ μὲν ἔσται κίνησις. ἀλλ' οὐ μία, διὰ τὸ μὴ εἶναι μίαν δὴ ἁπασῶν. ὥστε δὲ γίνεσθαι μίαν, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρον εἶναι τὸν χρόνον πλὴν μιᾶς. αὕτη δέ ἐστιν ἡ κύκλῳ φορά.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΒΔΟΜΟΝ. ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ.

Ἐπειδὴ πᾶν τὸ φερόμενον ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖται, ἢ ὑπ' ἄλλου. ὅσα μὲν ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖται, δῆλον ὡς ἄρα ἐν ἑαυτοῖς τὸ κινοῦν ἔχει. ἐνυπάρχει γὰρ αὐτοῖς ἡ κινητικὴ δύναμις. ὅσα δὲ ὑπ' ἄλλου κινεῖται τὴν κατὰ τόπον φοράν, ἐπὶ τούτων ἐπισκεπτέον, εἰ μηδέν ἐστι μεταξὺ τοῦ τε προσεχῶς κινοῦντος καὶ τοῦ φερομένου. τετραχῶς τοίνυν ὑπ' ἄλλου ταῦτα κινεῖται. ἢ γὰρ ἕλκοντος, ἢ ὠθοῦντος, ἢ ὀχοῦντός γε, ἢ δινοῦντος. πᾶσαι γὰρ αἱ κατὰ τόπον κινήσεις εἰς τούτους τοὺς τρόπους ἀνάγονται. ἡ γὰρ ῥῖψις καὶ αὕτη ὑπὸ τὴν ὦσίν ἐστιν. σφοδρὰ γὰρ ὦσίς ἐστιν ἡ ῥῖψις, αὐτοῦ μὲν οὐκ ἐπακολουθοῦντος, σφοδροτέρας δὲ ὑπὸ τῆς ῥύμης, ὅταν αὕτη γίνηται θᾶττον τῆς κατὰ τὴν φύσιν κινήσεως τοῦ ῥιφθέντος. εἰ δὴ τέσσαρες οὗτοι τῆς ὑπ' ἄλλου φορᾶς. ἀδύνατον δὲ ἢ ὠθοῦντα μὴ ἅπτεσθαι, ἢ τὸν ἕλκοντα, ἢ τὸν δινοῦντα, ἢ τὸν ὀχοῦντα, δῆλον ὡς τοῦ κινουμένου καὶ τοῦ προσεχῶς κινοῦντος, οὐδὲν μεταξύ. ἀλλ' οὐδὲν τοῦ ἀλλοιουμένου, καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. ἅμα γὰρ συμβαίνει τε εἶναι τὸ ἔσχατον ἀλλοιοῦν, καὶ τὸ πρῶτον ἀλλοιούμενον. ἀλλοιοῦται δὲ τὰ αἰσθητά, καὶ ὑπὸ αἰσθητῶν. αἰσθητὰ δέ ἐστι, ταῦτα, οἷς διαφέρει σῶμα σώματος. βαρύτης, κουφότης. καὶ θερμότης, ψυχρότης, καὶ τὰ σύστοιχα. ἅπτεται δὲ καὶ τὸ θερμαῖνον, καὶ τὸ ψῦχον, καὶ τὸ λευκαῖνον. καὶ τὸ τὴν αἴσθησιν κινοῦν. καὶ γὰρ αἱ κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεις ἀλλοιώσεις εἰσί. τῷ μὲν γὰρ πυρὶ συνεχὴς ὁ ἀήρ. τῷ δὲ ἀέρι τὸ σῶμα. καὶ τὸ μὲν χρῶμα, τῷ φωτί. τὸ δὲ φῶς, τῇ ὄψει. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ ἀκοῆς, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. ἅμα γὰρ τῇ γεύσει, ὁ χυμός, καὶ ὄσφρησις τῷ ὀσφραντῷ. καὶ οὐδὲν μεταξύ. ὁμοίως δέ, οὐδ' αὐξανομένου, καὶ αὐξάνοντός ἐστι μεταξύ. αὐξάνει γὰρ προστιθεμένου τινός, καὶ ἑνουμένου. καὶ πάλιν φθίνει ἀπιόντος ἀεὶ τοῦ φθίνοντος. καθ' ὅσα μὲν τὸ ἄψυχον ἀλλοιοῦται, κατὰ ταῦτα καὶ τὸ ἔμψυχον. οὐ μὴν ἀνάπαλιν. αἱ γὰρ αἰσθήσεις αἱ κατ' ἐνέργειαν, ἴδιαι τῶν ἐμψύχων ἀλλοιώσεις εἰσί. ὅτι δὲ τὸ ἀλλοιούμενον ἀλλοιοῦται ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, καὶ ἐν ἄλλοις οὐ γίνεται ἀλλοίωσις, ὧδε ἄν τις καταμάθοι σαφῶς. μάλιστα γὰρ τῶν λοιπῶν ἐν σχήμασι καὶ μορφαῖς, καὶ ἕξεσι, καὶ ταῖς τούτων ἀφαιρέσεσι καὶ μεταβολαῖς ἀλλοιώσεις ἂν γίνεσθαί τις ὑπολάβοι, οὐκ ἀληθὲς δέ. τὸ μὲν γὰρ σχηματισθὲν οὐκέτι καλοῦμεν τῷ ὀνόματι τῆς ὑποκειμένης οὐσίας. οἷον τὸν ἀνδριάντα χαλκόν, ἢ τὴν κλίνην ξύλον. ἀλλὰ παρωνυμιάζοντες, τὸν μὲν χαλκοῦν, τὴν δὲ ξυλίνην. τὸ δὲ ἠλλοιωμένον ἐπικαλοῦμεν ὁμοίως. θερμὸν γὰρ τὸν χαλκὸν καὶ ψυχρόν. καὶ τὸ ξύλον ὑγρὸν ἢ σκληρόν. ὡς ἐνταῦθα μὲν ὑπομένοντος ἀκριβῶς πρότερόν τε καὶ νῦν τοῦ τὸ πάθος ἀναδεξαμένου, τὸ ὑπὸ τῆς ἀλλοιώσεως ἑπόμενον(?). ἐπὶ δὲ τῶν σχημάτων σχηματιζομένων, οὐκέτι μενούσης παντελῶς ἐν ταυτότητι τῆς ὑποκειμένης οὐσίας. ἐγγὺς γὰρ γενέσεως εἰσιν αἱ τοιαῦται μεταβολαί. συμβάλλουσι γὰρ ἁμῶς γέ πως καὶ τὴν ὑποκειμένην φύσιν, ἥ τις ἂν ᾖ. καθάπερ οὖν ἄλογον ἠλλοιῶσθαι τὸν ἄνθρωπον λέγειν, τὸν γινόμενον. ἢ τὴν οἰκίαν. ἢ τὴν ναῦν. μένειν γὰρ δεῖ ταυτὸν τὸ ἀλλοιούμενον ἀκριβῶς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μετασχηματίσεων ἔχει. γίνεσθαι μὲν οὖν ἴσως ἕκαστον καὶ ἐπὶ τῶν γενέσεων ἀναγκαῖον, ἀλλοιουμένου τινός. οἷον, τῆς ὕλης πυκνουμένης ἢ ψυχομένης. οὐ μέντοι τὰ γινόμενά τε ἀλλοιοῦται. οὐδὲ ἡ γένεσις αὐτῶν ἀλλοίωσις. ἔστι γὰρ καὶ αἵρεσις ἐπὶ τῶν γενέσεων, ἀλλοιοῦσθαι τὸ πρότερον τὴν ὑποκειμένην ὕλην. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς φύσεως μένειν, ἣν εἶχε πρῶτον. οὐ γὰρ γῆ καὶ ὕδωρ ὁ κέραμος. ἢ ὁ πηλός. ἀλλ' εἰς ἑτέραν φύσιν μετέστη, οὔτε μὴν τὸ γεγονός, οἷον τὴν πλίνθον, ἢ τὸν ἀμφορέα. οὐδὲν γὰρ ἦν πρὸ τοῦ πλίνθος, ἢ ἀμφορεύς. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὰς τοῦ σώματος ἕξεις, ἢ τὰς τῆς ψυχῆς. οἷον, νόσους τε καὶ ὑγείας. καὶ κακίας καὶ ἀρετάς, εἴποις ἂν ἀλλοιώσεις. οὐδὲ ἀλλοιοῦσθαι κατὰ ταῦτα, τὰ σώματα τῶν ζώων καὶ τὰς ψυχάς. αἱ μὲν γὰρ ἀρεταὶ τελειώσεις εἰσί, διὸ μάλιστα τότε ἔχει κατὰ φύσιν ἕκαστον, ὅταν ἀπολάβῃ τὴν οἰκείαν ἀρετήν. αἱ δὲ κακίαι διαφθοραί. ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ τελειούμενον ἀλλοιοῦται. ἄτοπον γάρ, εἴ τις τὴν ὀροφουμένην οἰκίαν ἀλλοιοῦσθαι λέγει καὶ ὀροφεῖσθαι. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει, τῶν τε τοῦ σώματος, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς. ἔτι πᾶσα ἀρετὴ καὶ κακία ἐν τῷ συμμέτρῳ καὶ ἀσυμμέτρῳ. ταῦτα δὲ τοῦ πρός τι. κατὰ τὸ πρός τι δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλοίωσις. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ αἱ τοῦ νοητικοῦ μέρους ἕξεις, οὔτε αἱ λήψεις τῶν ἕξεων, καὶ οὐχ ὅπως γε ἀλλοιώσεις. ἀλλ' οὐδὲ γενέσεις ὅλως. αἱ μὲν γὰρ ἐπιστῆμαι ἐκ τῶν καθόλου. τὰ καθόλου δέ, ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἀθροίζονται. οὐδὲ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ γένεσίς ἐστιν, ἢ ἀλλοίωσις, οὐδὲ ὅλως ἐν χρόνῳ, οὐδὲ συμπληροῦται αὐτοῖς τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ χρό-

νται εἰ καὶ ὅτι μάλιστα χρόνου ὄντος, νοοῦμέν τε καὶ θεωροῦμεν· ὥσπερ δὴ καὶ τὸ ἅπτεσθαι, χρόνου μὲν ὄντος γίνεται, οὐκ ἐν χρόνῳ δέ. καὶ τοῦτο δῆλον, ἐκ τοῦ ἐν παντὶ μορίῳ τοῦ χρόνου ὁμοίως ἅπτεσθαι τὰ ἁπτόμενα, ὡς οὐδὲν τοῦ χρόνου δεόμενα εἰς τὴν τοῦ ἅπτεσθαι γένεσιν· ἃ δὲ οὐ προσδεῖται χρόνου, ὥστε ἐκ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν ἐνέργειαν μεταβάλλειν, ταῦτα ἀχρόνως γίνεται. Οὐκ ἔστι δὲ πᾶσα κίνησις πάσῃ συμβλητή. οὐδὲ κοινὸν μέτρον ἁπασῶν· τί γὰρ ὅμοιον πάθους καὶ φορᾶς; ἀλλ' οὐδὲ φορᾶς, τῆς κύκλῳ τε καὶ εὐθείας· οὔτε γὰρ τὰ διαστήματα συμβλητά, ἥ τε περιφερὴς γραμμὴ καὶ ἡ εὐθεῖα. οὔτε γὰρ μείζων ἡ ἑτέρα τῆς ἑτέρας, οὔτ' ἐλάττων. οὔτ' οὖν τὸ ταχύτερον ἐπὶ πασῶν πρὸς πάσας, οὐδὲ τὸ βραδύτερον· ὅμοιον γάρ, ὡς εἰ λέγοιμεν, ὀξύτερον εἶναι τὸ γραφεῖον τοῦ οἴνου. καὶ τὸ ξίφος τῆς νήτης. ἀλλ' ἴσως εὕροι τις, ὅτι κοινὸν μέτρον ἁπασῶν ὁ χρόνος, φορᾶς, νεύσεως, πτήσεως, βαδίσεως, αὐξήσεως, ψύξεως, καὶ τῶν τοιούτων. ἐν ἴσῳ δὲ χρόνῳ τὸ μὲν ἠνέχθη· τὸ δέ, ἔπαθε· τὸ δέ, ηὐξήθη. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο γενικήν τινα εἶναι κίνησιν ῥητέον· μόνα δὲ τὰ συνώνυμα συμβλητά· καὶ ἰστέον ὅτι τῶν ὁμωνύμων, αἱ μὲν ἔχουσί τι κοινόν· αἱ δέ, οὔ· καὶ αἱ μὲν ἐγγύς, αἱ δὲ πόρρω. Ἐπεὶ δὲ τὸ κινοῦν, δυνάμει τινὶ κινεῖ, καὶ ἔν τινι διαστήματι, καὶ ἐν πόσῳ χρόνῳ· ἀνάγκη ὡς ἡ πολλαπλάσιος δύναμις πολλαπλάσιον κινεῖ βάρος, οὕτως ἡ πολλοστημόριος, πολλοστημόριον· οἷον, εἰ τὸν κίονα οἱ πεντήκοντα, τὸ πεντηκοστὸν τοῦ κίονος εἷς δυνατὸς κινῆσαι καθ' αὑτόν. καὶ εἰ στάδιον οἱ πεντήκοντα ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τὸν ξύλον ὅλον κινοῦσι, τὸ ἡμισύλιον οἱ πεντήκοντα δύο σταδίους ἐν τῇ ἡμέρᾳ· οἱ δὲ πέντε καὶ εἴκοσι τὸ στάδιον μόνον. καὶ εἰ καθάπερ τὸ στάδιον οἱ πεντήκοντα, τὸ πεντηκοστὸν τοῦ σταδίου κινήσει τὸν κίονα τοῦτον ἄνθρωπος εἷς ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἐν ὅσῳ περ τὸ ὅλον οἱ πεντήκοντα. τούτων γὰρ τὰ μὲν φαίνεται ἔχειν τὴν ἀναλογίαν· τὰ δέ, οὐ δύναται, οἷον οὖν καὶ τὸ τελευταῖον τῶν εἰρημένων. συμβαίνει γὰρ ἂν οὕτως, τῷ ἰσχυροτάτῳ τὸ ἀσθενέστατον τὸ αὐτὸ κινεῖν, οὐ τὸν ἴσον μὲν τόπον, οὐ δ' ἀδυνάτως. παράδοξον δὲ καὶ ὁπωσοῦν καὶ εἰπεῖν, ὥστε καὶ τὸν ἕνα κινεῖν τὸ πλοῖον, καὶ τὸ δεκατάλαντον βάρος. φαίνεται γὰρ ὅτι κατά τινα δυνάμεως ὑπεροχὴν τὸ κινοῦν κινεῖ. καὶ ἔστιν ἡ μέν τις ἀπολειπομένη πόρρω τοῦ κινητοῦ. καὶ ὥσπερ ἀσύμβλητος αὐτῷ, ἡ δ' οἷον ἡττωμένη, ἡ δὲ οἷον ἰσάζουσα ἤδη, ἡ δὲ κρατοῦσα λοιπόν. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ μὲν εἷς, πόρρω τοῦ κινῆσαι τὴν ναῦν, οἱ δέκα δέ, ἐλάττους, οἱ τριάκοντα δέ, οὐδὲ κρατοῦσιν, οὐδὲ κρατοῦνται. προσαγομένου δὲ ἑνός, ὑπερέχουσιν ἤδη τοῦ κινητοῦ. ποιεῖ δὲ οὐχ εἷς, ἀλλ' ἡ τῶν συμπάντων δύναμις, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἰσορρόπων ζυγῶν. εἷς γὰρ χαλκὸς προστεθείς, τὸ σύμπαν βάρος ἐκίνησεν. ἀεὶ δὲ ἐγγυτέρω τοῦ κινεῖν, τὸ πλέον τῶν ἐλαττόνων. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν μεγεθῶν ἐγγυτέρω εἶναι τοῦ τρίπηχυ τὸ παλαιστοῦ δέον, ἢ τὸ πήχεος· ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ δυοῖν δακτύλοιν· καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ δακτύλου ἑνός. οὐδέπω δὲ οὐδὲ τοῦτο, πρὶν ἂν προστεθῇ τὸ δακτυλιαῖον. αἴτιον δὲ οὐ τὸ ὕστατον προστεθὲν τοῦ διπηχυαίου, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἁπάντων μέγεθος. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τούτων ὥρισται τὸ ποσόν, καὶ ῥᾴδιον εὑρεῖν, καὶ τῇ αἰσθήσει καὶ τῷ λόγῳ, τὸ μέγεθος προσελθόντι τρίπηχυ μέγεθος πρῶτον ἐποίησεν. ἐπὶ δὲ τῆς νεὼς νεολκίας καὶ τοῦ ζυγοῦ, χαλεπὸν ἀφορίσασθαι πότε τοσοῦτον ἐγένετο, ὥστε πρῶτον κινῆσαι. τὸ γὰρ παρὰ μικρὸν ἐνταῦθα ἀνακύπτει καὶ ὁ σωρείτης. καθάπερ ἐπὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς φαλακρότητος. οὐκοῦν θαυμαστὸν διατί δή ποτε οὗτος, μόνος μὲν τυγχάνων οὐκ ἐκίνει, μετὰ δὲ τεσσαράκοντα τυχὸν ἴσως. ὥσπερ οἶμαι καὶ βοῶν, μόνος μὲν οὐκ ἂν ἐξάκουστος γένοιτο, μετὰ πολλῶν δὲ ἐν τῷ θεάτρῳ. ἄλλο γὰρ τὸ ἐξ ἁπάντων, ἕκαστον. πλὴν ἐμφαίνεταί γέ πως τὸ ἐξ ἁπάντων καὶ τὸ ἐξ ἑκάστου. ἀεί τε καὶ ἀθρόος δύναμις πλείων τῆς μεμερισμένης. ἐπεὶ καὶ τὸ σιτίον τὸ τηλικοῦτον, καθ' ἑαυτὸ μὲν ὑγιεινόν. πολλὰ δὲ ὁμοῦ τηλικοῦτα, νοσερὰ ἤδη καὶ βλαβερά. οὔτ' οὖν ὡς οἴεται Ζήνων, ἐπειδὴ ὁ μέδιμνος τῶν κεγχρῶν ψοφεῖ, καὶ ἡ μία κέγχρος ψοφήσει. οὔτ' ἐπειδὴ τὴν πέτραν κοιλαίνουσιν οἱ πολλοὶ σταλαγμοί, ἀνάγκη τι καὶ τὸν ἕνα κοιλαίνειν. οὐ γὰρ συντεμαχίζονται ταῖς μεγέθεσιν αἱ δυνάμεις. ἀλλ' ἔστιν ἐφ' ὧν προκαταλείπουσι τοὺς ὄγκους, ἔτι τέμνεσθαι δυναμένους. καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις.

Μάλιστα δὲ τοιαῦτα καθ' ἑαυτὰ θεωρίαν τινὰ ἔχει καὶ ζήτησιν, πότερον οἱ πάντες τηλικοῦτον κινήσουσι βάρος, ἡλίκον ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον γίνεται. λέγω δέ, οἷον εἰ ταλαντιαῖον ἕκαστος, οἱ πάντες ἑκατὸν ταλάντων βάρος, ἢ μεῖζον, ἢ ἔλαττον. ἔλαττον μὲν οὐκ εὔλογον. μεῖζον δὲ μᾶλλον. ποιεῖ γὰρ τὸ ἀθρόον καὶ φιλότιμον ἅμα καὶ παρορμητικὸν ἀλλήλων. ὥσπερ ἐν τοῖς ἵπποις ζευγνυμένοις εἰς τὸ τάχος εὐδρομῆς μᾶλλον, εἴτε καὶ δυνάμεως ἐπιγινομένου μείζονος, διὰ τὴν ἐπίτασιν ἐκθερμαινομένων καὶ διαμιλλωμένων. ἀλλὰ τοὐναντίον οὐκ ἄλογον. ὥστε διαιρούμενον εἰς τοὺς καθ' ἕκαστον βάρος ἢ τὸν ὄγκον, μὴ δύνασθαι πάντα φέρειν. τάχα δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ ἐκεῖνο ἀληθές. ἀφαιρεῖται γάρ τι τῆς δυνάμεως μεριζόμενον, ὃ προσετίθηκεν ἢ ἐπέδωκεν ὁ ἀθροισμός. ὅμοιον ἂν δόξειεν, ὡς διὰ πολλοῦ τοῖς ἐπὶ τῶν διαγραμμάτων συμβαίνειν. ἐκεῖ τε γὰρ διπλάσιον τετραπλάσιον. καὶ ἐνταῦθα οἱ ἀθρόοι, πολλαπλάσιον. διαφορὰ δὲ καὶ ἐν τῷ τὰ κινούμενα τοιαῦτα εἶναι τῷ σχήματι, καθάπερ καὶ ὅταν δι' αὐτῶν κινοῦνται. τὸ γὰρ σφαιροειδὲς εὐκίνητον γέγονεν. ἐνταῦθα τὸ ἥκιστα βεβηκὸς καὶ κατ' ἐλάχιστον ἁπτόμενον. οἷον τὴν πρόοδον ποιεῖται πρὸς τὴν κίνησιν. διὸ καὶ ὅλως τὸ κινούμενον ῥᾷον. ἢ τὸ ἀκίνητον. ὡσαύτως δὲ καὶ ὅσα ἄλλα παραπλήσια τούτοις. ἅπαντα γὰρ ταῦτα ἑτέραν τινὰ ἔχει θεωρίαν.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΟΓΔΟΟΝ. ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ.

Εγεται δὲ ἐφεξῆς ἐπισκέψασθαι, πότερον γέγονέ ποτε κίνησις οὐκ οὖσα πρότερον. καὶ φθείρεται πάλιν οὕτως ὥστε κινεῖσθαι μηδέν, ἢ οὔτε ἐγένετο, οὔτε φθείρεται. ἀλλ' ἀεὶ ἦν, καὶ ἀεὶ ἔσται, καὶ τοῦτο ἀθάνατον καὶ ἄπαυστον ἐν τοῖς οὖσιν ἐστίν. οἷον, ζωή τις ὑπάρχουσα πᾶσι τοῖς ὑπὸ φύσεως συνεστῶσιν. καὶ ὅτι μὲν ἔστι κίνησις, ἅπαντες ὁμολογοῦσιν, ὅσοι περὶ φύσεως πραγματεύονται, καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς διαλέγονται. ὅτι δὲ ἀΐδιος, οὐκέθ' ἅπαντες. ἀλλ' ὅσοι μὲν ἀπείρους τοὺς κόσμους εἶναί φασιν εἶναι, καὶ ἀεὶ τοὺς μὲν γίγνεσθαι, τοὺς δὲ φθείρεσθαι, ἀεί φασιν εἶναι τὴν κίνησιν. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῖς τὰς γενέσεις καὶ τὰς φθορὰς εἶναι μετὰ κινήσεως. ὁμοίως δὲ τούτοις ὅσοι καὶ ἕνα κόσμον καὶ ἀΐδιον ὑποτιθέντες, συνομολογοῦσι καὶ τὴν κίνησιν ἀΐδιον εἶναι. ὅσοι δὲ ἕνα μέν, οὐκ ἀΐδιον δέ, τούτοις ἀκολουθεῖ ταῖς περὶ τοῦ παντὸς ὑποθέσεσι, καὶ περὶ τῆς κινήσεως χρῆσθαι. δύο δὲ οἱ τρόποι τῶν οὐκ ἀΐδιον ποιούντων τὸν κόσμον. καὶ παρὰ τούτους οὐκ ἔστιν ἄλλος. ἢ γὰρ ὡς Ἀναξαγόρας φησίν, ἁπάντων ὁμοῦ μεμιγμένων τὸν ἄπειρον χρόνον, ἄρξασθαί ποτε τὸν νοῦν τοῦ κόσμου καὶ τῆς κινήσεως. ἢ ὡς Ἐμπεδοκλῆς. οὗτος μὲν γὰρ ἐν μέρει κίνησιν ποιεῖ τοῦ παντός, καὶ ἠρεμίαν. κίνησιν μέν, ὅταν ἡ φιλία τὸ πᾶν εἰς ἓν ἐκ πολλῶν συνάγῃ, ἢ αὖθις τὸ νεῖκος εἰς πολλὰ ἐξ ἑνός. ἠρεμίαν δέ, ἐν τοῖς μεταξὺ χρόνοις. ὥστε Ἀναξαγόρᾳ μὲν ἡ κίνησις ἀρξαμένη, συνεχής ἐστι, καθάπερ δὴ καὶ ὁ κόσμος. Ἐμπεδοκλεῖ δὲ ἐν μέρει, ποτὲ μέν ἐστι, ποτὲ δὲ οὐκ ἔστι. ὥσπερ καὶ ὁ κόσμος. σκεπτέον δὲ περὶ τούτων πῶς ἔχει. γένοιτο γὰρ ἂν ἴσως πρὸ ἔργου οὐ μόνον εἰς τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν μέθοδον τὴν περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς, καὶ τοῦ πρώτου τῶν πάντων αἰτίου. ἀρξόμεθα δὲ πρῶτον ἐκ τῶν διωρισμένων ἡμῖν καὶ ἤδη κειμένων. φαμὲν δέ, τὴν κίνησιν εἶναι τὴν ἐντελέχειαν τοῦ κινητοῦ καθὸ κινητόν. ἀναγκαῖον ἄρα, εἰ μέλλοι ποτὲ κίνησις ἔσεσθαι, μὴ οὖσα, προϋπάρξαι τὰ πράγματα δυνάμενα κινεῖσθαι καθ' ἑκάστην κίνησιν. καὶ γὰρ χωρὶς τοῦ τῆς κινήσεως ὁρισμοῦ, τοῦτο δῆλον. εἰ γὰρ ἀλλοίωσις ἔσται, δεῖ προϋπάρξαι πρῶτον, τὸ ἀλλοιωθῆναι δυνάμενον. εἰ φορὰ κατὰ τόπον, δεῖ πάντως πρότερον ὑπάρξαι τὸ κατὰ τόπον οἷόν τε φέρεσθαι. καὶ δεῖ τὸ καυστὸν εἶναι πρὶν καίεσθαι. καὶ τὸ καυστικόν, πρὶν καίειν. τούτου τοίνυν οὕτως ἔχοντος, τοῦ δεῖν ἐξ ἀνάγκης προϋπάρχειν τὰ πράγματα τῆς κινήσεως, ἐπιτηδείως ἔχοντα πρὸς αὐτήν, τοὺς ὑποτιθεμένους κίνησιν γενέσθαι ποτὲ μὴ οὖσαν, καὶ ἀρχὴν αὐτῇ προτιθέντας τὴν κατὰ χρόνον, περὶ τῶν πραγμάτων ἐρωτητέον. ἐπεὶ μὴ καθ' αὑτὴν ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐν πράγμασι. τὰ πράγματα ταῦτα προϋπῆρχε τὸν ἄπειρον χρόνον, καὶ ἦν ἀΐδια; ἢ καὶ αὐτὰ γενέσεως ἔσχον ἀρχήν; εἰ μὲν τοίνυν ἐγένετό ποτε μὴ ὄντα, ταῦτα κεκίνηται πρότερον κίνησιν δι' ἣν εἰς τὸ εἶναι ἦλθεν ἐκ τοῦ μὴ εἶναι. καὶ οὐ λέγω νῦν ὅτι ἡ γένεσις, κίνησις. ἀλλ' ὅτι πάντως διὰ κινήσεως. ὥστε τῆς ληφθείσης αὐτοῖς πρώτης κινήσεως, ἄλλην ἀναφαίνεσθαι πρότερον ὑπὸ τοῦ λόγου. ἵνα μὲν γὰρ κίνησις γένηται, δεῖ πρότερα γενέσθαι τὰ κινησόμενα. ἵνα δὲ γένηται τὰ κινησόμενα, δεῖ πρότερον κίνησιν ἄλλην γενέσθαι. ὥστε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, οὐχ οἷόν τε λαβεῖν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως. ἀεὶ γὰρ τῆς πρώτης λαμβανομένης, ἄλλη τίς ἐστι προτέρα. καί φησιν. ἀλλ' ἐκείνην λέγω προτέραν τὴν κίνησιν, δι' ἣν ἐγένετο τὰ κινεῖσθαι δυνησόμενα. ἀλλ' εἰ μέμνησαι τοῦ τῆς κινήσεως ὁρισμοῦ, καὶ διδῶς ἀεὶ προϋπάρχειν τὸ κινεῖσθαι δυνάμενον τῆς κινήσεως, καὶ ὅταν γίνηται τὰ πράγματα διὰ κινήσεως, καὶ μετέχει πάντως ἐν τῇ γενέσει κινήσεως, ἕξει πάντως πρότερον πρὸς ἐκείνην τὴν κίνησιν ἐπιτηδείως, καθ' ἣν εἰς τὴν γένεσιν ἔρχεται. ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐκ τοῦ παντελῶς μὴ ὄντος. ἀλλ' ἐκ τοῦ, τὶ μὲν ὄντος, τὶ δὲ μὴ ὄντος, ἀνάγκη, προϋπάρχειν πως τὸ τὴν πρώτην ταύτην μεταβολὴν καὶ κίνησιν ὑφιστάμενον. πάλιν οὖν ἐρησόμεθα ὁμοίως τὸ προϋπάρχον, ἀΐδιον ἦν, ἢ γενητόν; εἰ γὰρ πάλιν λέγομεν ὅτι γενητόν, περιϊξόμεν ταυτὰ ἀποροῦντες. μόνως γὰρ οὕτως ἦν δυνατὸν ἀρχὴν λαβεῖν τῆς κατὰ χρόνον κινήσεως. εἴπερ ἦν δυνατὸν ἐκ τοῦ παντελῶς μὴ ὄντος ποιεῖν τὴν γένεσιν. ἀλλὰ δὴ τὰ προϋπαρχέτω τὰ πράγματα τὸν ἅπαντα χρόνον ἀΐδια. ἀρχέτω δὲ τῆς κινήσεως ἀπό τινος χρόνου. φαίνεται μὲν δὴ καὶ αὐτόθεν ἐπιστήσασιν ἄλογος ἡ ὑπόθεσις. τί γὰρ δή ποτε νῦν ἄρχεται κινεῖσθαι, πρότερον δ' οὔ. ὁμοίως δὲ καὶ προάγουσιν εἰς τὸν ἐφεξῆς τὸν λόγον, ἀτοπώτερα συμβαίνει. εἰ γὰρ τῶν μὲν οἵων τε ὄντων κινεῖσθαι, τῶν δὲ οἵων τε ὄντων κινεῖν, ὅμως πρότερον μὲν ἦν ἀμφοῖν ἠρεμία, νῦν δὲ ἄρχεται, τὸ μὲν

κινεῖσθαι, τὸ δὲ ἠρεμεῖν, δεῖ πρότερον ὑπάρχειν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς, δι' ἥν, πρότερον μὲν οὐκ ἐνήργει κατὰ δύναμιν, νῦν δὲ ἀπείληφε τὴν ἐνέργειαν. οὐ γὰρ δὴ χωρὶς αἰτίας ὁμοίως ἔχοντα πρὸς ἄλληλα νῦν τε καὶ πρότερον, νῦν μὲν ἐνεργεῖ, πρότερον δὲ οὔ. ἀλλ' ἢ πλέον ἀλλήλων πρότερον ἀφειστήκει, νῦν δὲ πλησίον γέγονεν. ἤ τι μεταξὺ πάντως ἦν τὸ κωλῦον, ὃ νῦν ἀνῄρηται. ὅ, τι δ' ἂν τούτων ἀποδοίη, κίνησιν ἑτέραν ἀποτίθεσθαι ἀνάγκη τῆς προτέρας ἀποκειμένης. εἰ γοῦν ἀεὶ μὲν τὰ πράγματα ἦν, οὐκ ἀεὶ δέ, τὰ μὲν κινεῖται, τὰ δὲ κινεῖ, ἀλλὰ ἤρξατο νῦν, δῆλον ὡς πρότερον οὐκ εἶχε τὴν σχέσιν ταύτην πρὸς ἄλληλα, ἣν νῦν ἔχοντα, τὸ μὲν κινεῖται, τὸ δὲ κινεῖ. ἀλλὰ μετέβαλλεν αὐτῶν θάτερον ἢ ἀμφότερα, ἢ τὸ κινητικόν, ἢ τὸ κινητόν. ὥσπερ οὖν, ἵνα τῆς πρώτης ἄρξηται κινήσεως, προτέρας κινήσεως δεῖται, ταὐτὰ ἀπομένει καὶ οὗτος ὁ λόγος. εἰ δὲ δὴ καί τις ἐκείνην πρώτην λέγει τὴν κίνησιν, καθ' ἣν τὸ κινητικὸν μεταβέβληκεν εἰς τὸ νῦν κινεῖν, καὶ καθ' ἣν πρὸς τὸ κινητὸν τὴν σχέσιν ταύτην ἀπείληφεν, οὐδὲν πλέον οὐδ' οὕτως συμπεραίνει. πάλιν γὰρ ταύτης τῆς μεταβολῆς τὴν αἰτίαν ἐπιζητήσομεν. οὐ γὰρ ἕξει λέγειν, μὴ πάλιν ἄλλης προτέρας κινήσεως ἐφαψάμενος. ἀλλὰ τί ταῦτα, δέον αὐτοὺς ἐπιδεῖξαι διελεγχομένους ὑφ' ἑαυτῶν. οἱ γὰρ λέγοντες πρότερον οὐκ εἶναι κίνησιν, λέγουσί τινα εἶναι χρόνον τότε, ὅτε οὐκ ἦν κίνησις, τὸ γὰρ πρότερον αὐτοῖς, τοῦτο σημαίνει. ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον χρόνον εἶναι δίχα κινήσεως, καθάπερ ἀποδέδεικται πρότερον. ἀκολουθεῖ τοίνυν τοῖς λέγουσιν ὅτι ἦν ποτὲ χρόνος ὅτε οὐκ ἦν κίνησις, τὸ λέγειν ὅτι ἦν ποτε κίνησις ὅτε οὐκ ἦν κίνησις. εἰ γὰρ δὴ καὶ περὶ τοῦ χρόνου τις ἡμῖν διαμάχοιτο, ὅτι γέγονε ποτὲ πρότερον οὐκ ὤν, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ Πλάτων δοκεῖ ποιεῖν ἐν τῷ Τιμαίῳ. γεννᾷ γὰρ αὐτὸν σὺν τῷ οὐρανῷ, πρὸς τοῦτον ἐξαρκεῖ μὲν καὶ τὴν ἁπάντων δόξαν τῶν φυσικῶν καὶ συμφωνίαν ἐπιδεικνύειν περὶ τῆς ἀϊδιότητος τοῦ χρόνου. Δημόκριτος μὲν γὰρ τοῦτο αὐτὸ μέγιστον φησὶ τεκμήριον εἶναι, τοῦ μὴ πάντα εἶναι γεννητά, διὰ τὸ τὸν χρόνον ἀγέννητον εἶναι. ἀλλ' ἵνα μὴ μόνον πλήθει μαρτύρων δυσωπεῖν δοκῶμεν, τὸν λόγον αὐτὸν καθ' αὑτὸν ἐξετάσομεν. εἰ οἷόν τε ποτὲ γενέσθαι μὴ ὄντα, τὸν χρόνον. μάχεται γὰρ καὶ αὕτη πρὸς ἑαυτὴν ἡ ὑπόθεσις. τὸ γὰρ ποτέ, καὶ τὸ μὴ εἶναι πρότερον, καὶ τὸ γενέσθαι νῦν ἐν χρόνῳ, πάντα χρόνου κατηγορήματα. καὶ ἵνα τὰ ἄλλα παρῶ, τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι οὔτε τὸ νῦν ἄνευ χρόνου, οὔτε ὁ χρόνος ἄνευ τοῦ νῦν. μεσότης γὰρ χρόνου τὸ νῦν. καὶ ἀρχήν τινος χρόνου καὶ τελευτὴν ἔχον ἅμα. ἀρχὴν μέν, τοῦ ἐσομένου. τελευτὴν δέ, τοῦ παρελθόντος, ὃ μόνον ἐστὶ τοῦ χρόνου δυνατὸν λαβεῖν. εἰ οὖν ἐφ' ἁπάσης γενέσεως καὶ ἐφ' ἅπαντος γιγνομένου τὸ νῦν συνεπινοεῖν ἀναγκαῖον. ἀναγκαῖον αὐτῷ συνεπινοεῖν ἐπ' ἀμφότερα καὶ τὸν χρόνον. ὥστε εἰ νῦν ἤρξατο χρόνος, καὶ πρότερον ἦν χρόνος, οὐ πέρας τὰ νῦν. εἰ δὲ ἀδύνατον ταῦτα, ἀΐδιος δήπουθεν ὁ χρόνος. εἰ δὲ ὁ χρόνος ἀΐδιος, καὶ ἡ κίνησις, ἐπείπερ ἄνευ κινήσεως χρόνον ἐπινοεῖν ἀδύνατον ἐπιδέδεικται.

Τοῖς δὲ αὐτοῖς χρησόμεθα λόγοις καὶ περὶ τοῦ ἄφθαρτον εἶναι τὴν κίνησιν. ὡς γοῦν περὶ τοῦ γίνεσθαι κίνησιν, συνέβαινε προτέραν εἶναι κίνησιν τῆς πρώτης λαμβανομένης. οὕτως ἐνταῦθα ὑστέραν τῆς τελευταίας. φθαρείσης γὰρ τῆς κινήσεως, ἢ φθείρεται καὶ τὰ πράγματα, ἢ μένει. εἰ μὲν οὖν φθείροιτο, ἐπειδὴ μηδὲν εἰς τὸ παντελῶς μὴ ὂν ἀφανίζεται, δῆλον ὡς εἰς ἄλλο τι μεταβάλλει, μεταβολὴ δὲ πᾶσα διὰ κινήσεως, ἔσται ἄρα μετὰ τὴν φθορὰν τῆς κινήσεως, κίνησις. εἰ δὲ ἀεὶ διαμένει, τὰ αὐτὰ πάλιν εὑρήσομεν, ἅπερ καὶ περὶ τοῦ γίνεσθαι τὴν κίνησιν. τί γὰρ δή ποτε τὰ μὲν κινητὰ ὄντα, τὰ δὲ κινητικά, ἠρεμεῖ τὸν ἄπειρον χρόνον. καὶ πρότερον μὲν ἐκίνει καὶ ἐκινεῖτο, νῦν δὲ οὐκέτι. τὸ γὰρ ἄλογον καὶ ἀναίτιον μάλιστα περὶ τῆς φύσεως φυλακτέον. ὡς σχεδὸν ἅπαντες παρορῶσι. ἐπεὶ καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐν μέρει ποιῶν τὴν κίνησιν καὶ ἠρεμίαν. κίνησιν μὲν ἀπὸ τῆς φιλίας καὶ τοῦ νείκους. ἠρεμίαν δὲ ἐν τοῖς μεταξὺ χρόνοις, οὐ προστίθησι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐν μέρει ταύτην ἀποδίδωσιν. ἀλλ' οὐδὲ Ἀναξαγόρας τὴν αἰτίαν προσεπιλέγει, δι' ἣν τόδε τὸ μῖγμα ἠρεμοῦν τὸν ἄπειρον χρόνον, ἤρξατό ποτε κινεῖν ὁ βραδύτατος νοῦς. διατί γὰρ οὐ θᾶττον. καὶ τοῦ θᾶττόν γε, διατί μὴ θᾶττον ἀεί. καὶ οὐδὲν γὰρ ἄλογον, οὔτε ἄτακτον ἐν τοῖς παρὰ τῆς φύσεως γινομένοις. ἀλλ' ἡ φύσις αἰτία πάσης τάξεως, καὶ τοῦ γίνεσθαι κατὰ λόγον. τὸ δὲ τὸν ἄπειρον χρόνον ἠρεμεῖν, νῦν δὲ ἄρξασθαι τῆς κινήσεως, εἴτε εἰς ἄπειρον κινησόμενα, εἴτε ἠρεμήσοντα πάλιν, τίνα λόγον ἔχει. τίνα δὲ τάξιν, μηδεμιᾶς λεγομένης διαφορᾶς, δι' ἣν νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον. εἰ γὰρ ἁπλῶς ἔχειν δεῖ τὰ φυσικά, καὶ οὐχ ὁτὲ μὲν οὕτως. ὁτὲ δέ, ἄλλως. οἷον, τὸ πῦρ φύσει ἄνω φέρεται. καὶ ἡ γῆ κάτω. ἢ τὸ μὴ ὡσαύτως ἔχειν ἀεί, λόγον ἀποδοτέον τῷ φυσικῷ. καίτοι οὐδὲ ὅσα ἀεὶ ἐστὶν οὕτως ἢ γίνεται, οὐδὲ ταῦτα ἅπαντα ἄνευ λόγου τε καὶ ἀρχῆς. ἀεὶ γὰρ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὰς γωνίας. ἀλλ' ὅμως ἐστὶ τοῦ ἀεὶ τοιοῦτον εἶναι, ἕτερον αἴτιον. ἀλλ' ἐκεῖνα τῶν ἀϊδίων, ὅσα αἴτια πρῶτα καὶ ἀρχαὶ πρῶται. οὕτως μὲν οὖν προηγουμένως κατασκευάζοντι φαίνεται μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι χρόνον, ὅτε κίνησις οὐκ ἦν ἢ οὐκ ἔσται.

Λυτέον δὲ καὶ αὖθις, ἅ τις ἂν ἀντιλάβοι πρὸς τὴν θέσιν ταύτην ἐναντίως ἔχειν. φαίη γὰρ ἄν τις πρῶτον μέν, ὡς εἰ δὲ μηδεμία κίνησις ἀΐδιος, οὐδ' ὅλως ἀΐδιος κίνησις. ἀλλὰ μὴν ὥρισται πᾶσα μεταβολή. πᾶσα γὰρ ἔκ τινος εἴς τι. καὶ τὰ πέρατα ἑκάστης τὰ ἐναντία

ἐναντία ἀφ' οὗ τε ἄρχεται καὶ εἰς ὃ λήγει, ἴσμεν. ἄπειρον γὰρ οὐδὲν κινεῖται. δεύτερον δέ, ἐπείπερ ἐναργῶς ὁρῶμεν, ὅτι δυνατὸν κινηθῆναι τὸ παντελῶς πρότερον μὴ κινούμενον, καὶ νῦν ἄρξασθαι τῆς κινήσεως, πρότερον μηδ' ὁντινοῦν ἔχον κίνησιν ἐν ἑαυτῷ, μήτε κατὰ ὅλον, μήτε κατὰ μέρος, φανερόν, ὅτι δυνατὸν γενέσθαι κίνησιν οὐκ οὖσαν. κινεῖται γὰρ καὶ ἄψυχα, ἀπό τινος ἀρξάμενα χρόνου. οἷον, γῆ. πῦρ. ὕδωρ. ἀήρ. καὶ τὰ σύνθετα, οὐδεμίαν ἔχοντα πρότερον μεταβολήν, ἀλλ' ἠρεμοῦντα. πάλιν κινεῖται καὶ τὰ ἔμψυχα ἐκ παντελοῦς ἠρεμίας. καίτοι πρὸς μὲν τὰ ἄψυχα ἐνσταίη τις ἄν, ὅτι κινεῖται ὑπ' ἄλλου πρότερον αὐτοῦ κινουμένου. ὡς μὴ λίαν ἐκ τούτων τὴν κίνησιν γενητὴν ἀποδεικνύσθαι. πρὸς δὲ δὴ τὰ ἔμψυχα καὶ τὰ ζῷα, οὐδὲ ἔνστασιν ἐξευρεῖν τινα ῥᾴδιόν ἐστι. ταῦτα γὰρ ὑφ' ἑαυτῶν κινεῖται πολλάκις ἐκ παντελοῦς τῆς προτέρας ἡσυχίας. εἰ δὲ ἐν ζῴῳ δυνατὸν τοῦτο, γενέσθαι κίνησιν οὐκ οὖσαν, οὔτε ἐν αὐτῷ, οὔτε ἔξωθεν, τί κωλύει τὸ αὐτὸ συμβῆναι καὶ ἐν τῷ παντί. εἰ γὰρ ἐν μικρῷ κόσμῳ δυνατόν, καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ.

Πρῶτον δὴ τὸ πρῶτον ἐπισκεπτέον. ὅτι μὲν οὖν εἰ πᾶσα γένοιτο κίνησις ἐξ ἐναντίων εἰς ἐναντία, ὁρίζεται ἀπὸ τῶν ἐναντίων καὶ περατοῦται καὶ οὐκ ἔστι συνεχής, οὐδ' εἰ πάλιν ἀνακάμπτοι, καὶ πάλιν, ὀρθῶς λέγεται. οὐδὲ γὰρ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν, οἷόν τε εἶναι τὴν τοιαύτην. ὥσπερ οὐδὲ τῆς χορδῆς εἷς ἀριθμῷ καὶ ὁ αὐτὸς φθόγγος. ὅταν πλήττηται πάλιν καὶ πάλιν. καὶ τοῦτο δὲ προϊόντες ἀκριβέστερον ἐπιδείξομεν. ἀλλ' ὅπερ ἔφην, εἰ μὲν ἅπασα κίνησις τοιαύτη, καλῶς λέγεται, τὸ μηδεμίαν, μήτε ἀΐδιον εἶναι κίνησιν. μήτε συνεχῆ. εἰ δὲ ἔστι τις καὶ μία συνεχής, καὶ οὐκ ἐξ ἐναντίων εἰς ἐναντία. δῆλον ὡς οὐκέτι προσεκτέον τούτῳ τῷ λόγῳ. ἀλλὰ μὴν περί γε τοῦ κινεῖσθαι τὰ ἄψυχα πρότερον, μήτε κινούμενα ῥᾴδιον εἰπεῖν, ὡς τὰ ὑφ' ἑτέρων κινούμενα, οὐδὲν θαυμαστὸν κινεῖσθαι μέν, ὅταν αὐτοῖς παρῇ τὸ κινοῦν. μὴ κινεῖσθαι δέ, ὅταν μή. οὐ γὰρ ἐν τῷ ταῦτα ἄρχεσθαι καὶ πάλιν, παύεσθαι δείκνυται ἁπλῶς ἡ κίνησις οὐκ ἀΐδιος. ὑφ' ὧν γὰρ ἔξωθεν ὄντων, ταῦτα κινεῖται, ἐκεῖνα τί κωλύει κινούμενα συνεχῶς καὶ ἀεί, τῆς τούτων παρὰ μέρος κινήσεως αἴτια γίγνεσθαι. τὸ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο ὂν αὐτὸ ζητεῖν, τί δή ποτε οὐκ ἀεὶ κινεῖται τὰ ἄψυχα, ἀεὶ κινουμένου τοῦ κινοῦντος αὐτά. οὐκέτι περὶ κινήσεως διαμφισβητούντων ἐστίν, εἴτε ἀΐδιος, εἴτε μή. ἀλλ' ὅλως περισσαπορούντων, τί δή ποτε ἐστίν τινα τῶν ὄντων, ἃ ποτὲ μὲν κινεῖται, ποτὲ δὲ ἠρεμεῖ. ὡς τοῦτο ἀρχὴν τῆς παρούσης συμπάσης σκέψεως εἶναι, διατί πολλὰ τῶν ὄντων τοιαῦτα. φαίνεται γὰρ καὶ τὰ ζῷα, ποτὲ μὲν κινούμενα, ποτὲ δὲ ἠρεμοῦντα παντελῶς, καὶ ὅταν κινῆται, ἐν αὐτοῖς ἔχοντα τῆς κινήσεως τὴν αἰτίαν. ἢ τὸ μὲν περὶ ζῴων λύειν οὐ χαλεπόν, εἰ καὶ μάλιστα οὗτος ὁ λόγος δοκεῖ πιθανώτερος κατασκευάζειν, ὅτι δυνατὸν κίνησιν οὐκ οὖσαν γενέσθαι. οὐδὲ γὰρ ἠρεμεῖ ποτε παντελῶς. ἀλλ' ἀεί τινας κινήσεις κινεῖται συμφύτους. οὔτε πάσης κινήσεως ἐν αὑτῆς ἔχει τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀρχήν. ἀλλὰ μόνης τῆς κατὰ τόπον. πολλὰς δὲ κινεῖται καὶ ἔξωθεν ἀπὸ τοῦ περιέχοντος. καὶ γὰρ θερμαίνεται καὶ ψύχεται, καὶ λευκαίνεται, καὶ μελαίνεται, καὶ ὁρᾷ, καὶ ἀκούει. μᾶλλον δὲ ἴσως καὶ ἀναγκαῖον, ἐν μὲν τῷ σώματι, πολλὰς ἐγγίνεσθαι κινήσεις ἀπὸ τοῦ περιέχοντος. τούτων δὲ ἐνίας τὴν διάνοιαν, ἢ τὴν ὄρεξιν κινεῖν. ἐκείνην δὲ τὸ ὅλον ζῷον. ἡ μὲν θερμασία, τὴν ἐπιθυμίαν ἐκίνησε τοῦ ποτοῦ. ἡ δὲ ἐπιθυμία, τὸ ζῷον ἐπὶ τὸ ὕδωρ. μάλιστα δὲ ὁ ὕπνος δῆλον ποιεῖ. τότε γὰρ τὴν ἐξ αὐτῶν οὐ κινούμενα κίνησιν τὰ ζῷα, ὅμως κινοῦνται πολλὰς κινήσεις, πεψαμένης τῆς τροφῆς. φανταζομένης τῆς διανοίας. ἀλλοιουμένων τινῶν ἐν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ περιέχοντος, θερμαινομένων ἢ ψυχομένων. ὥστε γοῦν καὶ διανίστανται πάλιν, αἰτίας τινὸς γενομένης τῶν τοιούτων ἀλλοιώσεων τοῦ διεγείρεσθαι. ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τῶν ζῴων κινήσεως, καὶ περὶ τῆς τῶν ἀψύχων, καὶ περὶ πάσης ἁπλῶς τῆς προκειμένης σκέψεως, ὅπως τἀληθὲς ἔχῃ, γένοιτ' ἂν φανερὸν εἰ μάθοιμεν, ὃ καὶ προεῖπον, τί δή ποτε ἔνια τῶν ὄντων, ποτὲ μὲν κινεῖσθαι φύσιν ἔχει, ποτὲ δέ, ἠρεμεῖν.

Ἄνωθεν οὖν ἀναλαβοῦσι διαιρετέον. ἀνάγκη δὴ ἤτοι ἠρεμεῖν πάντα, ἢ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν κινεῖσθαι. τὰ δὲ ἠρεμεῖν. καὶ εἰ τὰ μέν, κινεῖται. τὰ δέ, ἠρεμεῖ, πάλιν τοῦτο τριχῶς ἂν συμβαίνοι. ἢ γὰρ τὰ μὲν κινούμενα ἀεὶ κινεῖται τὰ δὲ ἠρεμοῦντα ἀεὶ ἠρεμεῖ, ἢ πάντα πέφυκεν ὁμοίως κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν. τὸ λοιπὸν ἔτι καὶ τρίτον. ἐνδέχεται γὰρ τὰ μὲν ἀεὶ τῶν ὄντων ἀκίνητα εἶναι, τὰ δὲ ἀεὶ κινούμενα, τὰ δὲ ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν, ὅπερ ἡμῖν ἀποδεικτέον ἐστί. τοῦτο γὰρ ἔχει λύσιν γε πάντων τῶν ἀπορηθέντων, καὶ τέλος ἡμῖν τῆς περὶ κινήσεως πραγματείας. ὅτι μὲν οὖν οὐ πάντα ἠρεμεῖ, γελοῖον ζητεῖν τινα λόγον, ἀφέντας τὴν αἴσθησιν. ἀρρωστία γὰρ ἐστὶ διανοίας μὴ διακρίνειν τά τε λόγου δεόμενα καὶ τὰ μή. ὑπὲρ ἐνίων γὰρ βέλτιον ἔχομεν ἢ λόγου δεῖσθαι. καὶ ἅμα οὐ πρὸς τὸν φυσικὸν ἡ ἀμφισβήτησις, ὥσπερ εἰρήκαμεν καὶ ἀρχόμενοι. ἀλλὰ καὶ ὅτι μὴ πάντα κινεῖται ἀεί, ἔστι μὲν ὁμοίως ἐναργὲς καὶ οὐ προσδεόμενον λόγου. προσήκει δὲ ἴσως τοῦτο μᾶλλον διελθεῖν. οὐ γὰρ οὕτω παρὰ τὴν μέθοδον ὁ λόγος ὁ τὴν ἠρεμίαν καὶ μονὴν τῶν ὄντων ἀφαιρούμενος, ὡς ὁ τὴν κίνησιν. φασὶ δή τινες, ἅπαντα μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι. λανθάνειν δὲ τοῦτο τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν. πρὸς οὓς καίπερ οὐ διορίζοντας, πότερον μίαν κίνησιν λέγουσιν ἅπαντα κινεῖσθαι συνεχῶς, καὶ ποίαν γε ταύτην, ἢ καὶ πάσας ἁπλῶς τὰς κινήσεις ὁμοίως, ὃ χα-

λεῖπον ἀπαντῆσαι, οὔτε γὰρ αὔξεσθαί τι πέφυκε συνεχῶς, οὔτε πάλιν συνεχῶς μειοῦσθαι, οὔτε συνάπτειν τὴν αὔξησιν τῇ μειώσει. ἀλλ' ἔστι στάσις καὶ ἠρεμία ἐν μέσῳ. ἐπεὶ εἰ συνεχὴς ἡ κίνησις ἦν ἀπὸ τῆς αὐξήσεως εἰς τὴν μείωσιν, τὸ αὐξανόμενον αὖ εἰς τὸ μειοῦσθαι μετέβαλλεν. οὔτε εἰ δύο πήχεις ηὔξηται ἐν τοῖς εἴκοσιν ἐνιαυτοῖς, ηὔξηταί τι μόριον τῶν δύο πηχῶν ἐν ὥρᾳ μιᾷ. ὅμοιον γὰρ τὸ λέγειν, ὡς ἐπειδὴ τὴν πέτραν ἐκοίλαναν οἱ πεντακισχίλιοι σταλαγμοὶ τοσονδί, ἕκαστος τῶν σταλαγμῶν μόριόν τι πάντως ἐκοίλανε. καὶ εἰ διΐστησι τοὺς λίθους ἐκφυεῖσα εἰς σταθμὴν ἡ συκῆ. καὶ ἡνίκα πρῶτον ἐκ τῆς κεγχραμίδος ὑπεφύετο, μόριόν τι διΐστησι τῆς σταθμῆς. ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἑλκοντες τὸ ἅμα καθέλκουσι τὴν ναῦν, εἷς δὲ ἕκαστος οὐδ' ἂν ἐσάλευσε προσελθών. οὕτως οἱ μὲν τοσοίδε σταλαγμοὶ τοσονδὶ τῆς πέτρας ἀφεῖλον, εἷς δὲ καθ' αὑτὸν μόριον οὐδ' ὁποιοῦν. οὐ γὰρ εἰ διαιρετὸν τὸ μέγεθος ἐκοίλαναν, ἤδη ἀνάγκη ἕκαστος αὐτῶν ἐκοίλανέ τι μόριον τοῦ μεγέθους. ἀλλ' ἀπὸ τῶν τοσῶνδε ὅλον ἐπῆλθεν τοσόνδε. πάλιν γὰρ καθάπερ ἀπὸ τῆς νεολκίας ἀπὸ τῶν πεντήκοντα τέως ἡ ναῦς μὴ κινουμένη, προσελθόντος ἑνὸς διεσαλεύθη. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τρυτάνης, τὰ μὲν δέκα τάλαντα οὐκ ἐποίησεν τὴν ῥοπήν, δραχμὴ δὲ προσελθοῦσα, καθείλκυσεν, οὕτως οἱ μὲν τοσοίδε σταλαγμοὶ, οὔπω δύναμιν ἔσχον κοιλᾶναι τὴν πέτραν. προσελθόντος δὲ ἑνὸς, ἐδυνήθησαν. φανερὸν τοίνυν, ὡς οὐδὲ ἐπὶ τῶν μειουμένων, ἀναγκαῖον ἀεί τι ἀπιέναι, ὅτι διαιρεῖται τὸ μειούμενον εἰς ἄπειρον. ἀλλὰ καὶ ὅλον ποτὲ ἀπιέναι ἐνδέχεται. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ἀλλοιώσεως ὁποιασοῦν. οὐ γὰρ εἰ μεριστὸν εἰς ἄπειρον τὸ ἀλλοιούμενον, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀλλοίωσις. ἀλλ' ἀθρόα πολλάκις γίνεται ἐφ' ὅλου τοῦ μεγέθους, ὥσπερ ἡ πῆξις. ὅλως γὰρ ἀλλοίωσις οὐδεμία συνεχής, καὶ ἐπ' ἄπειρον. διὰ ἐναντίου γὰρ πᾶσαι εἰς ἐναντίον. καὶ τὸ νοσοῦν εἰς ὑγείαν μεταβάλλον, ἕως μὲν ἂν μεταβάλλῃ, συνεχῶς ἀλλοιοῦται. μεταβάλλον δὲ εἰς ὑγείαν, ἠρεμεῖ κατ' ἐκείνην ἤδη τὴν ἀλλοίωσιν. τοὺς δὲ λίθους οὐχ ὁρῶμεν πρὸς θεῶν πολλῷ χρόνῳ, μήτε μαλακωτέρους γινομένους, μήτε σκληρούς, μήτε κινουμένους κατὰ τόπον. θαυμαστὸν γὰρ εἰ λέληθεν ἡμᾶς ταῦτα συμβαίνοντα περὶ τοὺς κίονας. καὶ ἡ γῆ δὲ οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἐν τῷ κάτω μένει; τῶν τε ἄλλων ἕκαστον τῶν φυσικῶν σωμάτων οὐκ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ γινόμενον ἠρεμεῖ; ποίαν γὰρ ἂν εἴποιμεν αὐτὸ τηνικαῦτα κινεῖσθαι κίνησιν. οὔτε γὰρ τὴν κατὰ φύσιν, ἤδη γὰρ ἐστὶν ἐν τῇ προσηκούσῃ χώρᾳ. οὔτε τὴν παρὰ φύσιν. μένει γὰρ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. ὁμοίως δὲ ἀδύνατον, τὰ μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι. τὰ δὲ, ἀεὶ ἠρεμεῖν. ὁρῶμεν γὰρ ἐπὶ πολλῶν τὰς εἰρημένας μεταβολάς. οἷον, αὐξήσεις τε καὶ μειώσεις, καὶ τὰς παρὰ φύσιν κινήσεις. οὔτ' οὖν ἀεὶ κινεῖται τὸ κινούμενον. τὰ γὰρ αὐξανόμενα ἵσταται, ὅταν ἀπολάβῃ τὸ μέγεθος, οὔτε ἀεὶ ἠρεμεῖ τὰ ἠρεμοῦντα. τὰ γὰρ παρὰ φύσιν κινούμενα, ἐκ τῶν ἰδίων τόπων κινεῖται ἐν οἷς πρότερον ἠρέμει. ἀλλ' οὔτε τὸ γιγνόμενον ἀεὶ γίγνεται. ἀλλὰ παύεται ταύτης τῆς μεταβολῆς, ὅταν γένηται. οὔτε τὸ φθειρόμενον φθείρεται. ἀλλ' ἔστι πέρας αὐτῷ τῆς φθορᾶς. εἶναι. ὅτι μὲν οὖν οὔτε πάντα ἀεὶ ἠρεμεῖ οὔτε τὰ μὲν ἀεὶ κινεῖται, τὰ δὲ, ἠρεμεῖ, δέδεικται ἐναργῶς. λοιπὸν δὲ ἡμᾶς ἐξετάσαι τοὺς δύο τρόπους, πότερον ἅπαντα ἐστὶ τοιαῦτα, οἷα ποτὲ μὲν κινεῖσθαι, ποτὲ δὲ, ἠρεμεῖν. ἢ τοῦτο μὲν οὐκ ἀληθές, ἐκεῖνο δὲ ῥητέον, ὡς ἔνια μὲν οὕτως ἔχει τῶν ὄντων, ὡς ἀμφότερα κινεῖσθαί τε καὶ ἠρεμεῖν. ἔνια δὲ ἀεὶ ἠρεμεῖν, μᾶλλον δὲ ἀκίνητα ἐστὶν ἀεί. ἔνια δὲ ἀεὶ κινεῖται. ὅτι γὰρ τούτου πίστις καὶ σύμφωνον μόνον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δεικτέον ἡμῖν πάλιν ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς ἀρξαμένοις. οὕτως γὰρ ἂν καὶ τὴν κίνησιν ἀΐδιον εἶναι ἀκριβέστερον πιστωσαίμεθα. Τῶν δὴ κινούντων καὶ κινουμένων. τὰ μὲν, κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται. τὰ δὲ, κατὰ μόριον. τὰ δὲ, καθ' αὑτά. ἴσμεν δὲ, εἴγε μεμνήμεθα τῶν πρότερον εἰρημένων, τίνα ἐστὶ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς κινούμενα, καὶ τίνα τὰ κατὰ μόρια. ἐκεῖνα μὲν ἐατέον. ἄπειρα γὰρ καὶ οὐχ οἷά τε εἰς ὡρισμένην ἐλθεῖν διαίρεσιν. τῶν δὲ καθ' ἑαυτὰ κινουμένων, τὰ μὲν, φύσει. τὰ δὲ, βίᾳ καὶ παρὰ φύσιν κινεῖται. φύσει μὲν, ὅσα ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἐν ἑαυτοῖς, οἷον τὰ ζῷα. καὶ τῶν ἀψύχων ὅσα ὡς πέφυκεν, οὕτως κινεῖται. κάτω μὲν τὰ βαρέα καὶ γεηρά. ἄνω τε τὰ κοῦφα. παρὰ φύσιν δὲ, ὅσα βίᾳ καὶ ὡς μὴ πέφυκε. οἷον, εἰ τὸν λίθον τις ἄνω ῥίπτων, ἢ τὸ πῦρ εἰς τὸ κάτω βιάζοιτο. κινεῖται δὲ καὶ τὰ σώματα τῶν ζῴων πολλάκις παρὰ φύσιν τὴν ἑαυτῶν. βαρέα γὰρ ὄντα καὶ γεηρὰ κινεῖται ἄνω πηδώντων, ἢ ἀλλομένων τῶν ζῴων. τὸ μὲν δὴ ζῷον οὐδέποτε παρὰ φύσιν κινεῖται. ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τῆς τοιαύτης κινήσεως. τὸ σῶμα δὲ παρὰ φύσιν, οὐ γὰρ ᾗ σῶμα, οὐ γὰρ ᾗ βαρύ. ὅσα μὲν δὴ παρὰ φύσιν κινεῖται, δῆλον εὐθὺς ὅτι κινεῖται ὑπό τινος. ὑπ' ἄλλου γὰρ βιαζόμενα τὴν φύσιν, ἐπεὶ οὐδ' ἂν παρὰ φύσιν ἐκινεῖτο, εἰ μὴ ὑπ' ἄλλου. ὅσα δὲ κατὰ φύσιν, ἐπὶ τούτων ἀμφισβητεῖται, εἰ πάντα ὑπό τινος κινεῖται. διὰ τοῦτο γὰρ κινεῖσθαι δοκεῖ τὰ κατὰ φύσιν, ὅτι ὑφ' ἑαυτῶν καὶ οὐχ ὑπ' ἄλλου μηδὲ ἔξωθεν. ἐπὶ μὲν τοίνυν τῶν ἐμψύχων, φανερὸν τὸ ὑπό τινος ταῦτα κινεῖσθαι. εἰ γὰρ καὶ μὴ ὑπ' ἄλλου μηδὲ ἔξωθεν, ἀλλ' οὖν γε ἐν ἑαυτοῖς ἐστίν. ἕτερον μὲν γὰρ τὸ κινοῦν. ἕτερον δὲ, τὸ κινούμενον. καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἀμφισβητοῦσιν, εἰ μὴ ὑπό τινος κινεῖται. κινεῖται γὰρ ἀπὸ ψυχῆς. ἀλλ' ἡ ζήτησις, πῶς δεῖ λαβεῖν ἐν αὐτοῖς τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον. ἔοικε γὰρ, ὥσπερ ἐν τοῖς πλοίοις καὶ τοῖς μὴ φύσει συνισταμένοις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ζῴοις εἶναι διῃρημένον τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον.

καὶ οὕτως οὐ τῷ ἅπαν αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν, λέγεται ὑπ' αὐτοῦ κινεῖσθαι τὸ ζῷον. ἀλλ' ὅτι ἐν ἑαυτῷ ἔχει καὶ τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον. ἐπὶ δὲ δὴ τῶν ἀψύχων, ὅταν κατὰ φύσιν κινῆται, χαλεπὸν ἀποδοῦναι ὑπό τινος. οὔτε γὰρ ὑπ' ἄλλου καὶ ἔξωθεν, ὡς τὰ παρὰ φύσιν. οὔθ' ἀπὸ τῆς ἔνδον ἀρχῆς ἐν ἑαυτοῖς καὶ αἰτίας, ὥσπερ ὁρῶμεν τὰ ἔμψυχα. οὐ δὲ γάρ ἐστιν ἐν ἑαυτοῖς τὸ μὲν κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον. οὔτε διῄρηται εἰς τὸ πάσχον, καὶ τὸ ποιοῦν, ὥσπερ τὰ ζῷα εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα. οὐδὲ γὰρ διῄρηται ὅλως. ἀλλ' ἔστι συνεχῆ καὶ ὁμοιομερῆ. ἄλλως τε εἴπερ εἶχεν ἐν ἑαυτοῖς τὴν αἰτίαν τῆς κινήσεως οἷόν τινα ψυχὴν, οὐ κινεῖν ἂν αὑτὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἵστασθαι ἐδύνατο. ὥσπερ ἐπὶ τῶν ζῴων συμβαίνει. καὶ οὐ καθ' ἕνα τρόπον ἐκινεῖτο ἄν, ἀλλὰ κατὰ πλείους, ὥσπερ τὰ ζῷα. καὶ γὰρ βαδίζει. καὶ τρέχει. καὶ πηδᾷ. καὶ ὀρχεῖται. καὶ φέρεται ἄνω καὶ κάτω. ταῦτα δὲ ἁπλῆν καὶ μίαν κινεῖται κίνησιν ὥσπερ ἠναγκασμένην. ἆρ' οὖν ὑπό τινος καὶ ταῦτα; σκεπτέον δὴ πῶς. Ἔστι δὲ καὶ τῶν κινούντων, τὰ μὲν κατὰ φύσιν κινητικὰ αὐτῶν, τὰ δὲ παρὰ φύσιν. παρὰ φύσιν μὲν, ὡς ὁ μοχλὸς κινεῖ τὸν λίθον. οὐ γὰρ ᾗ σίδηρος, οὐδὲ ᾗ βαρὺς ἀνακουφίζει τὴν πέτραν, οὐδ' ἔχει τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν ἑαυτῷ. ἀλλ' ἔξωθεν. φύσει δὲ κινητικὰ, τὰ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ἣν κινεῖ. πᾶν δὴ τὸ ἐνεργείᾳ αἴτιον κινητικόν ἐστι φύσει τοῦ δυνάμει τοιούτου. οἷον τὸ ἐνεργείᾳ θερμὸν, τοῦ δυνάμει θερμοῦ. τὸ γὰρ θερμὸν, ὅταν θερμαίνῃ τὸ ἐπιτήδειον θερμανθῆναι, κατὰ τὴν ἐν ἑαυτῷ ἀρχήν τε καὶ αἰτίαν θερμαίνει. ὡς γὰρ κινητικὸν φύσει τὸ ἐνεργείᾳ θερμὸν τοῦ δυνάμει θερμοῦ, οὕτω κινητὸν φύσει τὸ δυνάμει θερμὸν ἀπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ θερμοῦ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνο τοῦ ποιεῖν, οὕτω τοῦ πάσχειν τοῦτο, τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ ἔχει. τὸ δὴ πῦρ καὶ ἕκαστον τῶν ἁπλῶν σωμάτων, κινοῦνται μὲν ὅταν κινῶνται, πάντως ὑπ' ἄλλων. ἀλλὰ βίᾳ μὲν, ὅταν παρὰ φύσιν, καὶ ἐφ' ὃ μὴ πεφύκασιν. φύσει δὲ, ὅταν εἰς τοὺς οἰκείους τόπους, καὶ ἐφ' οὓς πεφύκασι φέρεσθαι. ἡ δὲ εἰς τὸν κατὰ φύσιν τόπον φορὰ, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ δυνάμεως ἐνέργεια καὶ τελειότης, ἣν ἕκαστον εἶχε πρὸ τοῦ κινεῖσθαι. ταύτην δὲ ἀπολαμβάνει τὴν ἐνέργειαν ἀπὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸ τοιοῦτον, ὁποῖον γινόμενον, οὐκέθ' οἷόν τε μένειν ἐν τόπῳ, διὰ οὗ κινεῖται. τὸ τοίνυν ποιῆσαν μεταβάλλειν εἰς πῦρ, τὸν ἀέρα, τοῦτο τὸ αἴτιον αὐτῷ, τοῦ καὶ ἐνεργῆσαι ὡς πῦρ, καὶ ὡς κοῦφον. ἐνέργεια δὲ, αὐτὸ τὸ φέρεσθαι ἄνω. πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον ἢ κινούμενον οἷον νοεῖς ὑπό τινος τοιόνδε, ἣν καὶ ἀπολάβῃ τὴν ἕξιν, ἣν πρότερον εἶχε δυνάμει, εὐθὺς καὶ ἐνεργεῖ κατ' ἐκείνην, ἂν μή τι κωλύσῃ. ὁ γὰρ μανθάνων, ὅταν μάθῃ, θεωρεῖ παραχρῆμα, εἰ μή τι ἕτερον ἐμποδίσειεν, οἷον, προαίρεσις, ἢ ἀσχολία. ὥσπερ οὖν αἴτιος τῷ μανθάνοντι τῆς θεωρίας ὁ ποιήσας οἷόν τε θεωρεῖν, οὕτως αἴτιος τῷ κούφῳ τὸ ἄνω φέρεσθαι ἐκ τοῦ κάτω, ὁ ποιήσας αὐτὸ κοῦφον ἐκ βαρέος. ἔστι δὲ ἄλλως μὲν δυνάμει κοῦφον τὸ ξύλον, ὅτι δύναται εἰς πῦρ μεταβάλλειν. ἄλλως δὲ δυνάμει τὸ πῦρ, ὅτι δύναται ἤδη φέρεσθαι ἄνω. ὥσπερ ἄλλως μὲν δυνάμει μουσικὸς, ὁ μαθεῖν οἷός τε τὴν ἐπιστήμην. ἄλλως δὲ, ὁ ἔχων μὲν ἤδη, μὴ χρώμενος δέ. καὶ ἔστιν ἐν μεθορίῳ, τοῦ τε ἁπλῶς δυνάμει, καὶ τοῦ ἁπλῶς ἐνεργείᾳ. καθάπερ ὁ τὴν ἕξιν ἔχων τῆς μουσικῆς, τοῦ τε μήπω μαθόντος, καὶ τοῦ χρωμένου. τὸ μὲν δὴ ἐκ τῆς πρώτης ἐκείνης δυνάμεως μεταβάλλειν, πάντως ὑπ' ἄλλου καὶ ἔξωθεν. τὸ γὰρ πῦρ οὐχ ὑφ' ἑαυτοῦ γίνεται, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου. ὅταν δὲ μεταβάλῃ καὶ λάβῃ τὴν ἕξιν ἣν εἶχε δυνάμει, ὑπὸ τοῦ καθ' ἐνέργειαν αὐτὴν κεκτημένου. ἔστι μὲν καὶ τότε δυνάμει κοῦφον, ἂν μὴ ἐνεργῇ. ἀλλὰ τελειοτέρα αὕτη ἡ δύναμις, καὶ εὐθὺς ἔχουσα ἑπομένην τὴν ἐνέργειαν, εἴπερ μηδὲν ἔξωθεν κωλύοι. ὁ γὰρ ἀὴρ μέχρι μὲν ἂν οὕτω δυνάμει λέγηται κοῦφος, ὡς εἰς πῦρ οἷός τε μεταβάλλειν, οὔπω κινεῖται ἄνω. ὅταν δὲ οὕτω λέγηται δυνάμει κοῦφος, ὡς ἤδη μεταβεβληκὼς εἰς πῦρ, εὐθὺς ἄνω φέρεται, εἰ μηδὲν βίᾳ κατέχει. τὸ τοίνυν αἴτιον τοῦ τὴν πρώτην δύναμιν εἰς τὴν δευτέραν μεταβάλλειν, αἴτιον εὐθὺς δευτέρως τῆς ἐνεργείας. οὕτω τοίνυν λέγομεν καὶ ταῦτα ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι, τὸ πῦρ ἄνω καὶ τὴν γῆν κάτω, ὅτι ἐγένετο ὑπ' ἄλλου πῦρ, καὶ γῆ. οὐ γὰρ δὴ ὑπ' αὐτῶν. γινομένοις δὲ, εὐθὺς ἠκολούθησεν καθ' ἣν ἐγένετο φύσιν, καὶ ἐνεργῆσαι, ἂν μή τι κωλύῃ. ὁ δὲ τὸ ὑφιστάμενον καὶ κωλῦον, κινήσας, ἔστι μὲν καὶ ὡς αὐτὸ κινεῖ. ἔστι δὲ, ὡς οὔ. οἷον, ὁ τὸν κίονα ὑποσπάσας, ἢ τὸν λίθον ἀφελὼν ἀπὸ τῶν ἀσκῶν ἐν τῷ ὕδατι, προηγουμένως μὲν τὸν κίονα κινεῖ, καὶ τὸν λίθον. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸν τοῖχόν τε καὶ τὸν ἀσκόν. εἰ τοίνυν ἅπαντα, ἢ βίᾳ, ἢ κατὰ φύσιν κινεῖται, ταῦτα δ' ὑπό τινος, ἅπαντα ἂν τὰ κινούμενα ὑπό τινος κινοῖτο. πῶς δὲ λέγομεν τινὰ κινήσεως ἀρχὴν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς. οἷον, τὰ φυσικὰ σύμπαντα σώματα. ἢ κινήσεως ἀρχὴν ἔχει τοῦ κινεῖσθαι ἀρχὴν, ἢ τὸ δύναμιν ἔχειν καὶ ἐπιτηδειότητα πρὸς τὸ εἰς τοῦτο μεταβάλλειν, εἰς ὃ μεταβάλλον ὑπό τινος, κινήσεται τήνδε τὴν κίνησιν. ὅτι μὲν οὖν ἅπαν τὸ κινούμενον ὑπό τινος κινεῖται, ἱκανῶς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. Κινεῖται δὲ ἅπαν ὑπὸ τοῦ κινοῦντος διχῶς. ἤτοι γὰρ τὴν ἀρχὴν τοῦ κινεῖν ἐν ἑαυτῷ ἔχοντος, ἢ ἔξωθεν καὶ αὐτοῦ κινουμένου. οἷον ὁ λίθος. ἢ γὰρ ὑπ' ἀνθρώπου, ἢ ἀπὸ μοχλοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς ἑαυτὸ μὴ κινοῦντος, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρας ἀρχῆς κινουμένου. οὐκ εἰς ἄπειρον δὲ πρόεισιν. ἀλλ' ἵσταται ἐπὶ τὴν δι' αὑτῆς κινοῦσαν ἀρχήν. ὁ μὲν γὰρ λίθος ἀπὸ τοῦ μοχλοῦ. ὁ μοχλὸς δὲ, ἀπὸ τῆς χειρός. ἡ δὲ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. ὁ ἄνθρωπος δὲ οὐκέθ' ὑπ' ἄλλου, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτοῦ. ἄμφω μὲν δὴ φαμὲν κινεῖν καὶ

τὸν μοχλὸν καὶ τὸν λίθον· ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνος. ἐκεῖνος γὰρ κινεῖ καὶ αὐτὸν τὸν μοχλόν. καὶ ἄνευ μὲν τοῦ τέκτονος ὁ μοχλὸς οὐ κινήσει ἄν· ἄνευ δὲ τοῦ μοχλοῦ δύναιτ' ἂν ὁ τέκτων κινῆσαι τὸν λίθον. δῆλον τοίνυν ὡς καὶ ὅταν μὴ προσεχῶς κινῇ τὸ κινοῦν ἑαυτὸ ἀλλὰ διά τινος μέσου, καὶ οὕτως ἐκεῖνο τὴν ἀρχὴν ἔχει τῆς κινήσεως. ὥστε πᾶν τὸ κινούμενον ὑπό τινος ἂν κινοῖτο ἑαυτὸ κινοῦντος. ἢ γὰρ εὐθὺς τὸ κινούμενον ἀπὸ τοιούτου κινεῖται, ἢ ἀφίξεταί ποτε εἰς τὸ τοιοῦτον. οὐ γὰρ δὴ εἰς ἄπειρον πρόεισιν, ὥστ' ἀεὶ τοῦ κινοῦντος ἕτερον αἴτιον εἶναι τὸ κινητικόν. πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἔθ' οἷόν τε ἔσται λαβεῖν ἀρχὴν τῆς κινήσεως. μηδενὸς δὲ ὄντος ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, οὐδ' ἂν κίνησις εἴη λοιπόν. ἔπειτα, συμβήσεται ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ, ἀπείρου μεγέθους, καὶ ἄπειρον γίνεσθαι κίνησιν. δῆλον γοῦν, ὡς εἴπερ ἄπειρα εἴη τὰ κινοῦντά τε καὶ κινούμενα, ἀναγκαῖον ἕν τι μέγεθος ἐξ αὐτῶν ἄπειρον γενέσθαι. λέγω δὲ ἕν, οὐχ ὅτι συνεχές, ἀλλ' ὅτι ἐξ ἁπτομένων. πάντα γοῦν τὰ κινοῦντα, τῷ αὐτὸ κινεῖσθαι κατὰ τόπον, ἁπτόμενα κινεῖ. τοιοῦτον συνήγαγεν ἡμῖν ὁ λόγος. εἰ τὸ μὲν ὑπό τινος κινεῖσθαι, τοῖς κινουμένοις ἀναγκαίως ὑπάρχει· τὸ δ' ὑπό τινος, ἔξωθεν αὐτοῦ κινουμένου οὐκ ἀναγκαίως, δυοῖν θάτερον ἀπολείπεται, ἢ εἰς ἀκίνητον ἵστασθαι προϊόντας, τὸ πρῶτον κινοῦν, ἢ εἰς αὐτοκίνητον. ἐπεὶ γὰρ τὸ κινοῦν, ἢ κινεῖσθαι ἀναγκαῖον, ἢ μὴ κινεῖσθαι. εἰ μὲν μὴ κινεῖσθαι, ἀκίνητόν ἐστιν. εἰ δὲ κινεῖσθαι, ἤτοι ὑφ' ἑαυτοῦ, ἢ ἀπὸ ἄλλου. καὶ δέδεικται ὡς οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὑπ' ἄλλου. λείπεται ἄρα ὑφ' ἑαυτοῦ. καὶ γὰρ ἄλλως εὔλογον, τὸ αὐτοκίνητον αἴτιον εἶναι μᾶλλον κινήσεως, ἢ τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον. τὸ γὰρ αὐτὸ καθ' αὑτό, πρότερον ἀεὶ καὶ αἴτιον τοῦ δι' ἕτερον. Τοῦτο τοίνυν αὐτὸ σκεπτέον, λαβοῦσιν ἄλλην ἀρχήν, πῶς τὸ αὐτοκίνητον κινεῖ, καὶ τίνα τρόπον. πρῶτον δὲ ἁπάντων διαιρετέον κατὰ πόσους τρόπους τὸ αὐτοκίνητον δύναται λέγεσθαι αὐτοκίνητον. ἐπειδὴ γὰρ ὁμολογεῖται, τὸ κινούμενον μέγεθος εἶναι καὶ συνεχές, ἢ οὕτω λέγοιτ' ἄν, ὡς τοῦ ὅλου κινοῦντος ἅμα ἑαυτό, καὶ κινουμένου ὑφ' ἑαυτοῦ. ἢ ὡς μέρους ἑαυτοῦ αὐτό τε καὶ τοῦ ὅλου κινοῦντος. ἢ τοῦ ὅλου μέρος τι. ἢ πάλιν μέρους τινὸς τοῦ ὅλου, μέρος ἕτερον τοῦ ὅλου. καὶ εἰ ἀμφότερα οὕτως, ὥστε ἑκάτερον ὑπὸ ἑκατέρου ἀντικινεῖσθαι, ἢ ὡς τὸ μὲν κινεῖν μόνον, τὸ δέ, κινεῖσθαι. καὶ καθ' ὃν μόνον τρόπον δειχθήσεται αὐτοκίνητόν τι εἶναι δυνάμενον. οἱ γὰρ ἄλλοι πάντες τελευτῶσιν εἰς τὸ ὅλον τι αὐτὸ κινεῖν. ὅπερ αὐτόθεν ἄτοπόν τε καὶ ἀδύνατον, ὡς ἐπιδείξομεν. πρῶτον δὲ ἀπομνηστέον, ὅτι εἰς ἀμφότερα τελευτῶσιν ἅπαντες οἱ λοιποὶ τρόποι, χωρὶς τοῦ ὑστάτου. καὶ γὰρ εἰ ἀπὸ μέρους τινὸς τὸ ὅλον κινεῖτο, τὸ μέρος ἀμφότερα, εἰ τὸ ὅλον κινεῖ, καὶ τὸ ἑαυτοῦ μέρος κινήσει. ὥστε ἀφαιρεθέντος τοῦ λοιποῦ μέρους, ἀμφότερα τὸ μέρος ἔσται ὅλον ἑαυτὸ κινοῦν. ἀλλὰ κἂν ἀπὸ ὅλου τὸ μέρος, ὁ αὐτὸς λόγος. ἀλλ' εἰ καὶ αὐτὰ τὰ μέρη πάλιν ἄλληλα ἀντικινοῖτο, τὸ αὐτὸ ἄτοπον. εἰ γὰρ ἕκαστον αὐτῶν ὑφ' οὗ κινεῖται, ἀμφότερα ἀντικινεῖ, ἕκαστον αὐτῶν ἔσται αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν, διὰ μέσου τινός. ὅτι δὲ ἄτοπον ὅλον τι ὑφ' ἑαυτοῦ ὅλου κινεῖσθαι, πολλαχόθεν καταμάθοιμεν. πότερον γὰρ τὴν αὐτὴν κινεῖται κίνησιν ἣν κινεῖ τὸ αὐτοκίνητον, ἢ ἑτέραν. εἰ μὲν δὴ ἑτέραν, οὐκ ἔτ' ἂν ἀκριβῶς αὐτοκίνητον εἴη. μᾶλλον δὲ ὅλως. ἀλλ' ἕτερον μὲν αὐτοῦ, τὸ κινοῦν· ἕτερον δέ, τὸ κινούμενον. εἴπερ καὶ αἱ κινήσεις αὐτῶν ἕτεραι. εἰ δὲ δὴ τὴν αὐτήν, οὐδ' ἀπονοήσαιτό τις ἄν, πῶς φέροι ἂν ἅμα καὶ φέροιτο τὴν αὐτὴν φοράν. ἢ ἀλλοιοῖτο καὶ ἀλλοιοῖ. ὥστε διδάσκοι ἂν καὶ μανθάνοι ἅμα. καὶ ὑγιάζοι καὶ ὑγιάζοιτο τὴν αὐτὴν ὑγίειαν. ἄτοπα μὲν δὴ καὶ εὐθὺς ταῦτα. ἀτοπώτερα δ' ἂν μᾶλλον φανείη, εἰ ἀπομνήσομεν ἑαυτούς, ὅτι πᾶν μὲν τὸ κινούμενον, ἐστί τι δυνάμει ἐστί, καθ' ὃ κινεῖται. οἷον τὸ θερμαινόμενον, ὅτι δυνάμει ἐστὶ θερμόν. καὶ τὸ ψυχόμενον, ὅτι δυνάμει ψυχρόν. πᾶν δὲ τὸ κινοῦν ἐνεργείᾳ ἐστὶν ἤδη καθ' ὃ κινεῖ. τὸ γὰρ θερμαινόμενον, ἐνεργείᾳ ψυχρόν. εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τὸ αὐτοκίνητον ἐκινεῖτο αὐτό. κινεῖται οὖν ὑφ' ὅλου, ἅμα τε ἂν δυνάμει εἴη καὶ ἐνεργείᾳ, πρὸς τὸ αὐτό. δυνάμει μέν, καθὸ κινεῖται. ἐνεργείᾳ δέ, καθὸ κινεῖ. καὶ ἀτελὲς ἅμα καὶ τέλειον, κατὰ ταυτό. ἀτελὲς μέν, καθὸ δυνάμει. τέλειον δέ, ἤδη θερμόν, καὶ ψυχρὸν ἤδη ἐνεργείᾳ. ὥστ' ἅμα εἴη θερμόν τε ἤδη καὶ οὔπω θερμόν. καὶ ψυχρὸν ἤδη, καὶ οὔπω ψυχρόν. λείπεται τοίνυν τοῦ αὐτοκινήτου, τὸ μέν τι κινεῖν μέρος, τὸ δὲ κινεῖσθαι. ὧν, τὸ μὲν κινοῦν, ἀκίνητον πάντως ἐστίν. τὸ δὲ κινούμενον, ἐνίοτε μὲν καὶ ἄλλοις αἴτιον γίνεται κινήσεως. ἐνίοτε δὲ οὔ. ἀλλ' οὐ τὸ μόνον κινεῖται, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ζώων ὁρῶμεν. ταῦτα γὰρ ἐστὶν αὐτοκίνητα, καθ' ὃν διωρισάμεθα τρόπον. καὶ ἔστιν ἐν αὐτοῖς τὸ κινοῦν ἀκίνητον, ἡ ψυχή. τὸ δὲ κινούμενον μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὐκέτι δὲ ἄλλο κινοῦν, ἀλλὰ ποτὲ μέν, ποτὲ δὲ οὔ· τὸ σῶμα. ὅταν μὲν ἕλκῃ τὸν λίθον, τότε κινεῖ τῷ σώματι, καὶ κινεῖται. ὅταν δὲ καθεύδῃ, κινεῖ μὲν οὐδὲν τῷ σώματι. κινεῖται δέ, τρεφόμενον, ἢ αὐξόμενον, ἢ σφύζον, ἢ ἀναπνέον. ἐν τοίνυν τῷ αὐτοκινήτῳ, τὸ μὲν ἐν ὅτι σῶμα, δῆλον. ἐλέγχθη γὰρ ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον συνεχές. εἰ δὲ καὶ τὸ κινοῦν, ἄδηλον ἔτι. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως καὶ καθ' αὑτὸ τεύξεται λόγου. Ὅτι δ' ἔστι τι τὸ κινοῦν μέν, ἀκίνητον δέ, καὶ ἄλλως ἂν δόξειεν εὔλογον εἶναι. εἰ γοῦν τινὰ μὲν ἀμφοῖν μετέχει, τοῦ κινεῖν, καὶ κινεῖσθαι. τινὰ δὲ θατέρου, τοῦ κινεῖσθαι μόνον μετέχει, εὔλογον, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀναγκαῖον, καὶ τοῦ λοιπομένου τινὰ μετέχειν. λέγω δέ, τοῦ κινεῖν, μὴ κινεῖσθαι δέ. ἐφ' ἁπάντων γὰρ τουτὶ καταμάθοι τις ἄν, ὅσα σύγκειται ἐκ δυοῖν. ὡς εἴπερ θάτερον οἷόν τε εἶναι καθ' ἑαυτό, τῶν ἐν τῷ μίγματι. καὶ θάτερον καθ' ἑαυτὸ οἷόν τ' εἶναι. ἐπειδὴ

γὰρ

γὰρ ἐξ οἴνου καὶ μέλιτος τὸ οἰνόμελι. τὸ δὲ μέλι καὶ χωρὶς οἴνου, καὶ ὁ οἶνος ἔστι χωρὶς μέλιτος. καὶ τοίνυν εἰ τινά ἐστιν, ἃ καὶ κινεῖ καὶ κινεῖται. ἔστι δέ τινα, ἃ κινεῖται μόνον. εἶναί τινα, ἃ κινεῖ μόνον, ἀνάγκη. φανερὸν τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἔστι τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον. ἐπειδὴ γὰρ ὡς καὶ πρότερον εἴπομεν, ὑπό τινος κινεῖται τὰ κινούμενα. προΐοι γὰρ ἂν οὕτως εἰς ἄπειρον, καὶ ἀναιροῖτο ἂν ἀρχὴ τῆς κινήσεως. δυοῖν θάτερον ἀπολείπεται, ἢ εὐθὺς ἀπὸ ἀκινήτου κινεῖσθαι, ἢ ὑπ' αὐτοκινήτου πάντως. ἀλλὰ καὶ ὅταν ὑπ' αὐτοκινήτου, καὶ τότε ὑπ' ἀκινήτου πρώτου. καλῶς οὖν ποιεῖ Ἀναξαγόρας, τὸν νοῦν ἀκίνητον ποιῶν. ἐπεὶ κινήσεως αὐτὸν ἀρχὴν ὑποτίθεται. ὅτι μὲν οὖν ἀκίνητον ἐξ ἀνάγκης τὸ πρῶτον κινοῦν, ἱκανῶς ἀποδέδεικται. Ὅτι δὲ ἀΐδιον, ἐντεῦθεν δῆλον. ἐπειδὴ γὰρ κίνησιν δεῖ ἀΐδιον εἶναι, δεῖ καὶ τὸ ταύτης αἴτιον τῆς κινήσεως ἀΐδιον εἶναι. καὶ τῆς τοιαύτης ἄρα μεταβολῆς, ἀνεπίδεκτον παντελῶς τὸ πρῶτον κινοῦν, τῆς ὡς γενέσεως καὶ φθορᾶς. εἰ μὲν οὖν καὶ ἅπαν ἀΐδιον, κινεῖ μέν, οὐ κινεῖται δέ, οὐδὲν πρὸς τὸν νῦν λόγον. ἔστω γάρ, εἴ τις βούλεται πολλὰς ἐνδέχεσθαι τῶν ἀρχῶν, τῶν κινητικῶν μέν, ἀκινήτων δέ, ποτὲ μὲν εἶναι, ποτὲ δὲ μὴ εἶναι. οἷον, εἴ τις τὰς τῶν ἐπὶ γῆς ζώων ψυχὰς τοιαύτας ὑπάρχειν, ἀμφισβητοίη. ἀλλ' ὅτι γε πάσας δυνατόν. αὐτοῖς γὰρ τούτοις τοῖς ζώοις, τοῦ γίνεσθαι συνεχῶς ἐξ ἀλλήλων. καὶ ταῖς τούτων ἀρχαῖς, τὸ ποτὲ μὲν εἶναι, ποτὲ δὲ μὴ εἶναι. καὶ τοῦ μηδέποτε ἐπιλείπειν τὴν τοιαύτην διαδοχήν, ἕτερον αἴτιον ἐξ ἀνάγκης, οὐχὶ ποτὲ μὲν ὄν, ποτὲ δὲ μὴ ὄν. οὐδὲν γὰρ ἂν αἴτιον εἴη τῆς ἀϊδίου ταύτης μεταβολῆς. ἀλλ' ἀΐδιον καὶ ἐξ ἀνάγκης ὄν. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι τῶν φθειρομένων τούτων ἀρχῶν ἀεὶ τῆς ἐφεξῆς, γίνεται ἡ προλαβοῦσα. ἡμεῖς μὲν γὰρ τὴν πρώτην αἰτίαν ἐπιζητοῦμεν καὶ τὴν ὄντως ἀρχήν. αἱ δὲ ἐξ ἀλλήλων, ἄπειροι καὶ οὐχ ἅμα. καὶ τί μᾶλλον ἥδε, ἤπερ ἥδε. ὅλως δὲ τοῦ μὴ διαλείπειν τὰς ἐξ ἀλλήλων γενέσεις, τὴν μὴ διαλείπουσαν ἀρχὴν θετέον. αἱ δὲ φθαρταὶ ἀρχαί, εἴπερ εἰσὶν φθαρταί τινες ἐν τοῖς ζώοις ἀρχαί, τοῖς ζώοις δή που συνδιαφθείρονται. ἄλλη τοίνυν αἰτία παρ' ἑκάστην τούτων ἐστίν, ὅταν καὶ τούτων ἑκάστην γεννητικὴν τινὸς τῶν ἐφεξῆς. ὅλως δὲ εἴπερ ἀποδέδεικται διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἱκανῶς, ὅτι ἀνάγκη κίνησιν ἀΐδιον εἶναι καὶ συνεχῆ. τὸ γὰρ ἐφεξῆς οὔτε συνεχές, οὔτε ἀΐδιον, ἀνάγκη καὶ τὸ ταύτης αἴτιον τῆς κινήσεως ἀΐδιον εἶναι καὶ ἕν. εἰ γὰρ ἄλλο νῦν, καὶ ἄλλο πάλιν, οὐκ ἔτι συνεχὴς ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐφεξῆς. ἐκ δὲ δὴ τούτων πιστεύσειεν ἄν τις εἶναί τι πρῶτον ἀΐδιον καὶ ἀκίνητον. καὶ πάλιν ἐπιβλέψας ἐπὶ τὰς λοιπὰς ἀρχὰς τῶν κινήσεων τὰς ἐν τοῖς ζώοις, ὅτι μὴ δὲ κυρίως αὗται ἀρχαί. μάλιστα μὲν γὰρ οὐδὲ πᾶσαι ἐξ αὐτῶν αἱ κινήσεις, ἃς τὰ ζῷα κινεῖται. ἀλλὰ μόνη ἡ κατὰ τόπον. αὕτη γὰρ καὶ μόνη καθ' ὁρμήν. αἱ λοιπαὶ δὲ ἔξωθεν καὶ φυσικαί. αὔξησις. φθίσις. ἀναπνοή. ἃς κινεῖται τῶν ζώων ἕκαστον, οὐχ ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ ἀρχῆς. ἀλλ' ἀπὸ τοῦ περιέχοντος τῆς εἰσιούσης τροφῆς. ἀλλ' οὖν, καὶ ἣν δοκεῖ μόνην κίνησιν ὑφ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι. λέγω δὲ τὴν κατὰ τόπον, καὶ ταύτης τὸ ἐνδόσιμον ἔξωθεν. ὥσπερ ὅταν τῆς τροφῆς διακριθείσης ἐγείρωνται. ὅθεν οὐδὲ συνεχῶς διά τε κινεῖσθαι ταύτην τὴν κίνησιν. ὁ γὰρ ὕπνος διὰ τὴν τροφὴν ἀναγκαῖος. καθευδόντων δὲ ἠρεμεῖ τὰ ζῷα καὶ οὐ κινεῖται ὑφ' ἑαυτῶν. ἀλλ' ἕτερον αἴτιόν ἐστι τοῦ ποτὲ μὲν ἠρεμεῖν τὰ ζῷα, ποτὲ δὲ κινεῖσθαι. ὃ κινούμενον μὲν ἀεί, οὐχ ὁμοίως δὲ ἀεὶ πρὸς αὐτὰ ἔχον, οὐδ' ὁμοίως αὐτὰ διατίθησι. δῆλον τοίνυν ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρημένων, ὡς εἶναί τι δεῖ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον, εἰ μέλλει καθάπερ εἴπομεν, ἔσεσθαι ἄπαυστός τις καὶ ἀθάνατος κίνησις. καὶ διατελέσειν τὸ πᾶν αὐτὸ ἐν αὐτῷ κινούμενον. τῆς γὰρ πρώτης ἀρχῆς κινούσης μέν, ἀκινήτου δὲ μενούσης, συμβαίνει καὶ τὸ κινούμενον ἀμφοῖν ἀπολαύειν. ὥστε καὶ κινεῖσθαι κατὰ μόρια. καὶ ἀκίνητον εἶναι καθ' ὅλον τὸν τόπον. Ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἐστὶν ἀΐδιον τὸ κινοῦν μέν, ἀκίνητον δέ, ἀνάγκη καὶ τὸ πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ κινούμενον, ἀΐδιον εἶναι. εἰ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο, πάλιν οὐ συνεχὴς ἡ κίνησις οὐδὲ μία. τί ποτ' οὖν εἶπον τὸ πρῶτον κινούμενον, καὶ οὐχ ἁπλῶς τὸ κινούμενον; ὅτι κινεῖται μὲν καὶ τὰ ἐν γενέσει καὶ τὰ φθορᾷ ἀπὸ τῆς ἀκινήτου ἀρχῆς, οὐ πρώτης δέ, ἀλλὰ διὰ μέσου τινός. οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἦν γένεσις, εἰ καὶ μή τι σῶμα ἦν μεταξύ, κινούμενον μὲν ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ ἀκινήτου. κινοῦντος δὲ τὰ ἄλλα. καὶ γινόμενον αὐτοῖς αἴτιον τῆς εἰς ἄλληλα μεταβολῆς. ἡ μὲν γὰρ ἀκίνητος ἀρχή, τὸν αὐτὸν ἀεὶ κινήσει τρόπον, καὶ μίαν κίνησιν. ἅτε οὐδὲν αὐτὴ μεταβάλλουσα πρὸς τὸ κινούμενον ὑπ' αὐτῆς, οἷον ὁ οὐρανός, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πάλιν κινούμενον, οἷον ὁ ἥλιος, διὰ τὸ ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχειν πρὸς τὰ πράγματα, οὐ τῆς αὐτῆς ἐστι κινήσεως αἴτιον. ἀλλὰ προσιὼν μέν, τῆσδε. ἀπιὼν δὲ αὖθις, ἑτέρας. καὶ ποτὲ ἠρεμεῖν ποιήσει, ποτὲ δὲ κινεῖσθαι. ἐξ οὗ καὶ φανερὸν γέγονε, τί δή ποτε οὐ πάντα ἢ κινεῖται ἢ ἠρεμεῖ. ἢ τὰ μὲν κινεῖται μόνον, τὰ δὲ ἠρεμεῖ μόνον. ἀλλ' ἔνια ποτὲ μέν, ποτὲ δ' οὔ. ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν ἀπὸ ἀκινήτου καὶ ἀϊδίου κινεῖται. τὰ δέ, ἀπὸ ἀϊδίου μέν, κινουμένου δὲ αὐτοῦ καὶ μεταβάλλοντος, δῆλον ὡς τὰ μέν, ὡσαύτως ἀεὶ κινήσεται. τὰ δ' οὐχ ὡσαύτως. καὶ γοῦν ἡ κινοῦσα ἀρχή, τῶν μὲν ὡσαύτως ἔχει, τῶν δ' οὐχ ὡσαύτως. Διεξήρκει μὲν οὖν καὶ οὕτως ἀΐδιον ἀποδεῖξαι τὸ πρῶτον κινούμενον ἀπὸ τῆς ἀκινήτου ἀρχῆς. φανερώτερον δὲ ἐντεῦθεν. εἰ γὰρ ἀναγκαῖον μὲν ἀΐδιόν τινα κίνησιν εἶναι συνεχῆ, τὴν κύκλῳ φοράν. ταύτην ἄρα κινεῖ τὸ πρῶτον κινοῦν. καὶ σῶμα

τοίνυν ᾧ τὸ κύκλῳ φέρεσθαι κατὰ φύσιν. πῶς οὖν οὐδεμίαν τῶν ἄλλων κινήσεων δυνατὸν, οὔτε ἀΐδιον εἶναι οὔτε συνεχῆ. τοῦτο γὰρ ἐν τῷ λόγῳ λεκτέον, ἄλλην ἀρχὴν ποιησάμενον. τριῶν τοίνυν οὐσῶν κινήσεων, τῆς κατὰ ποιότητα, τῆς κατὰ μέγεθος, τῆς κατὰ τόπον. λέγω τὴν φορὰν εἶναι τὴν πρώτην, καὶ τῇ φύσει καὶ τῷ χρόνῳ. καὶ τοῖς τελειοτέροις ὑπάρχειν. τῇ φύσει μὲν οὕτως. ἀδύνατον γὰρ τῶν ἄλλων τινὰ κινήσεων εἶναι, δίχα φορᾶς. ταύτην δὲ χωρὶς ἐκείνων, οἷόν τ' εἶναι. αὔξησις μὲν γὰρ οὐκ ἔσται χωρὶς ἀλλοιώσεως. πῶς γὰρ ἂν αὔξησις γένοιτο, μὴ πρότερον τῆς τροφῆς ἀλλοιωθείσης. ἀλλοιωθῆναι δὲ τὸν ἄρτον. ἢ τὴν πόαν. ἢ τὸ ὕδωρ, πῶς δυνατὸν, μὴ προσενεχθέντα ἢ πλησιάσαντα ὅλως τῷ ζώῳ ἢ τῷ φυτῷ. δεήσει οὖν ἐξ ἀνάγκης κατὰ τόπον πρότερον κινηθῆναι, ἢ τὸ τρεφόμενον, ἢ τὸ τρέφον, ἢ καὶ ἀμφότερα. αὔξησις μὲν οὖν, ἢ φθίσις, οὐκ ἂν ἄλλως εἴη χωρὶς φορᾶς. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀλλοίωσις, ὅτι πάντων τῶν παθημάτων ἀρχὴ, πύκνωσις καὶ μάνωσις. καὶ γὰρ βαρὺ καὶ κοῦφον, καὶ μαλακὸν, καὶ σκληρὸν, καὶ θερμὸν, καὶ ψυχρὸν, πυκνότητες δοκοῦσι καὶ ἀραιότητες εἶναι. πύκνωσις δὲ καὶ μάνωσις, συγκρίσει γίνονται καὶ διακρίσει. συγκρινόμενα δὲ καὶ διακρινόμενα, ἀνάγκη κατὰ τόπον μεταβάλλειν. ἔτι. γένεσις δὲ καὶ φθορὰ ὕστερα φορᾶς. ὅτι εἴτε αὐτόθεν σύγκρισις ἡ γένεσις, ὡς δημόκριτος οἴεται, καὶ διάκρισις ἡ φθορά. εἴτε κατὰ ἀλλοίωσιν μὲν ἡ γένεσις. προηγεῖται δὲ σύγκρισις, καὶ διάκρισις καὶ οὕτως ἂν ἡ φορὰ πρώτη ὑπάρχοι. οὕτω μὲν οὖν οὐδεμία τῶν ἄλλων κινήσεων ἄνευ φορᾶς. ὅτι δὲ αὕτη καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων, φανερόν. οὐδεμία γὰρ ἀνάγκη, οὔτε αὔξεσθαι οὔτε ἀλλοιοῦσθαι, τὸ φερόμενον, οὔτε γίνεσθαι ἢ φθείρεσθαι. τῇ φύσει μὲν τοίνυν οὕτω πρώτη. τῷ χρόνῳ δὲ, πῶς; τοῖς γὰρ ἀϊδίοις μόνην ἐνδέχεται κινεῖσθαι ταύτην τὴν κίνησιν. μόνη γὰρ συνεχὴς καὶ ἀΐδιος αὕτη δύναται εἶναι ὡς δείξομεν. εἰ δὲ πρότερα τῷ χρόνῳ τὰ ἀΐδια τῶν γενητῶν, προτέρα τῷ χρόνῳ καὶ ἡ τούτων κίνησις, τῆς ἐκείνων. λοιπὸν τοίνυν, καὶ τὸ τοῖς τελειοτέροις ὑπάρχειν, καὶ τοῦτο δῆλον. τελεωθέντα γὰρ τὰ ζῷα, μεταβαίνει τόπον ἐκ τόπου. γινόμενα δὲ καὶ αὐξανόμενα, ἔτι παντάπασιν ἀτελῆ. ἀλλὰ τοῦτο δόξειεν ἂν ὑπεναντίον εἶναι τοῖς πρότερον εἰρημένοις. εὑρίσκεται γὰρ γένεσις προτέρα φορᾶς, εἴ γε δεῖ γενέσθαι πρῶτον, εἶθ' οὕτω κινεῖσθαι. τοῦτο δὲ ἐφ' ἑνὸς μὲν ὁτουοῦν τῶν γινομένων ἀληθές. ἁπλῶς δὲ, οὐκ ἀληθές. ἀνάγκη γὰρ ἕτερόν τι πρότερον κινηθῆναι κατὰ φορὰν, τὸ γεννητικὸν τοῦ γινομένου, ὂν ἤδη, καὶ οὐ τηνικαῦτα γινόμενον. καὶ τούτου ἕτερον πρότερον. ἔτι γένεσιν ἀδύνατον εἶναι πρώτην. πάντα γὰρ ἂν εἴη τὰ κινούμενα γενητὰ, εἴ γε ἀνάγκη γενέσθαι πρῶτον τὰ καθ' ἥντιναοῦν κίνησιν κινησόμενα. οὐκ ἄρα πρώτη φορᾶς ἡ γένεσις. εἰ δὲ μὴ γένεσις, σχολῇ γ' ἂν αὔξησις καὶ ἀλλοίωσις δεύτεραι ἐκείνης καὶ μετ' ἐκείνην. ἔτι τὰ ἀτελέστερα τῶν σωμάτων ταύτης τῆς κινήσεως ἀμοιρεῖ. οἷον, τὰ φυτά. καὶ τὰ ζωόφυτα. ἔτι ἥκιστα τῆς οὐσίας ἐξίσταται κατὰ μόνην τὴν φορὰν τὰ κινούμενα. κατ' οὐδὲν γὰρ ἑαυτῶν μεταβάλλει. ὥσπερ ἀλλοιούμενα μὲν τὴν ποιότητα. αὐξανόμενα δὲ, τὴν ποσότητα. ἔτι τὸ αὐτοκίνητον ἀρχὴ, καὶ τῶν κινουμένων καὶ τῶν κινούντων. κινεῖται δὲ τὸ αὐτοκίνητον, κατὰ μόνην φοράν. καὶ οὕτως ἄρα πρώτη φορά. ἔτι κυρίως κινεῖσθαι φαμὲν μόνον τὸ κινούμενον κατὰ τόπον. ὅταν δ' ἠρεμῇ μὲν κατὰ τόπον, αὐξάνηται δὲ, ἢ φθίνῃ, ἢ ἀλλοιούμενον τυγχάνει, κατά τι κινεῖσθαι, ἁπλῶς δὲ κινεῖσθαι οὔ φαμεν. ὅτι μὲν τοίνυν τῶν κινήσεων ἡ φορὰ πρώτη, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων, τίς δὲ φορὰ πρώτη, νῦν λεκτέον. Ἅμα γὰρ καὶ τὸ πρότερον ὑποτεθὲν, ὅτι ἐνδέχεταί τινα κίνησιν εἶναι συνεχῆ ἀΐδιον, δῆλον ἔσται τῇ αὐτῇ μεθόδῳ. τῶν γὰρ λοιπῶν οὐδεμίαν εἶναι ἐνδέχεται συνεχῆ. πᾶσαι γὰρ ἐξ ἀντικειμένων εἰσὶ κινήσεις καὶ μεταβολαί. γενέσεις μὲν καὶ φθοραὶ, εἰς τὸ ὂν καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν. ἀλλοιώσεις δὲ, εἰς τὰ ἐναντία πάθη. αὔξησις δὲ καὶ φθίσις, εἰς μέγεθος καὶ μικρότητα. ἐπεὶ οὖν τὰς μὲν ἀντικειμένας μίαν γενέσθαι οὐχ οἷόν τε. ἡ δὲ συνεχὴς πάντως καὶ μία, οὐκ ἂν εἴη τις τῶν ἄλλων κινήσεων συνεχής. ὅτι δὲ μὴ οἷόν τε τὰς ἀντικειμένας μίαν γενέσθαι, ἢ κινεῖσθαι τὰς ἀντικειμένας ὡς μίαν, δῆλον. εἰ γὰρ εἴη μᾶλλον μία, τὸ λευκαινόμενον ἅμα ἂν καὶ μελαίνοιτο. καὶ τὸ ὑγιαζόμενον, ἅμα ἂν καὶ νοσάζοιτο. καὶ τὸ αὐξανόμενον, ἅμα ἂν μειοῖτο καὶ τὸ γινόμενον, ἅμα ἂν καὶ φθείροιτο. εἰ οὖν τὸ λευκαινόμενον οὐχ ἅμα καὶ μελαίνεται, τέλος γὰρ ἂν εἴη τοῦ λευκαίνεσθαι τὸ μελανθῆναι, δῆλον ὡς ἡνίκα ἂν μελαίνηται, ἑτέραν κινεῖται κίνησιν, τῆς προτέρας. εἰ δὲ νῦν μὲν ταύτην κινεῖται, πρότερον δὲ οὔ, ὑπῆρχε δὲ, καὶ τότε, καὶ νῦν, δῆλον ὡς ἐκ μιᾶς εἰς αὐτὴν μεταβέβληκεν. εἰ γὰρ μὴ ἠρέμησεν μεταξὺ, ἐκινεῖτο ἂν ὡς μίαν τὰς ἐναντίας. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς. καὶ γὰρ αὗται, εἰ μὴ ἐναντίαι, ἀλλ' ἀντικείμεναι. ἀλλ' ἡ διαφορὰ πρὸς τὰς ἀληθῶς κινήσεις. ὅτι καὶ ἐκείνων μὲν οὖν τι μεταξὺ πάντως. ἀλλ' ὅτι οὐ πάντως ἠρεμία μεταξύ. ἀλλὰ χρόνος. τὸ γὰρ φθειρόμενον, ὅταν εἰς τὸ μὴ ὂν μεταβάλλῃ, ἠρεμεῖν μὲν οὐκ ἂν λέγοιτο ἐν τῷ μὴ ὄντι. χρόνον δ' οὖν γίνεσθαι δεῖ τινὰ μεταξὺ τῆς εἰς τὸ μὴ ὂν φθορᾶς, καὶ τῆς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πάλιν γενέσεως. παντελῶς γὰρ ἂν ἄτοπον δόξειεν εἶναι, εἰ γινόμενον, εὐθὺς ἀνάγκη φθαρῆναι, καὶ μὴ χρόνον τινὰ μεῖναι πρότερον ἐν τῷ εἶναι, εἰς ὃ προῄει γινόμενον. ὅτι μὲν οὖν τῶν ἄλλων οὐδεμία συνεχὴς, ἀρκείτω ταῦτα. ὅτι δὲ φορὰ μόνη καὶ φορᾶς ἡ κύκλῳ,

λεγόμενα νῦν. Πᾶν γὰρ κινεῖται τὸ φερόμενον, ἢ κύκλῳ, ἢ εὐθεῖαν, ἢ μικτήν. ὥστε εἰ τὴν ἑτέραν ἐκείνων ἀδύνατον εἶναι συνεχῆ, οὐδὲ τὴν ἐξ ἀμφοῖν συγκειμένην. ἐμποδίζει γὰρ αὐτῆς τὴν συνέχειαν, τὸ τούτων ἐν τῇ συνθέσει μὴ συνεχές. δεικτέον τοίνυν ὅτι τὸ φερόμενον τὴν εὐθεῖαν καὶ πεπερασμένην, οὐ φέρεται συνεχῶς. ἀνακάμπτει γάρ. τὸ δὲ ἀνακάμπτον τὴν εὐθεῖαν, ἐναντίας κινεῖται κινήσεις. ἐναντία γὰρ κατὰ τόπον ἡ ἄνω τῇ κάτω, καὶ ἡ εἰς τὸ ἔμπροσθεν, τῇ εἰς τὸ ὄπισθεν, καὶ ἡ εἰς ἀριστερὰ, τῇ εἰς δεξιά. τόπου γὰρ ἐναντιώσεις αὗται. εἰ οὖν μὴ ἵσταται πρὶν ἀνακάμψαι τὸ ἄνω φερόμενον, φέροιτο ἂν ἅμα καὶ ἄνωθεν κάτω καὶ κάτωθεν ἄνω. καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως. ὅλως δὲ τὰς ἐναντίας κινήσεις πῶς μίαν γενέσθαι δυνατόν. διαφέρει γὰρ κατ' εἶδος ἡ ἄνω τῇ κάτω, καὶ αἱ λοιπαί. δεῖ δὲ οὐ κατά γε τὴν μίαν κίνησιν καὶ συνεχῆ. ἀλλ' ὥσπερ ἓν τὸ κινούμενον καὶ ἕνα τὸν χρόνον, οὕτω καὶ ἓν τὸ τῆς κινήσεως εἶδος ὑπάρχον. σημεῖον δ' ὅτι ἐναντίαι κινήσεις, ἡ ἐνθένδε ἐκεῖσε, τῇ ἐκεῖθεν δεῦρο. ἱστᾶσι γὰρ ἄλληλα καὶ παύει τὰ κινούμενα, ἂν ἅμα κινῆται, διὰ τὸ τἀναντία φθείρειν καὶ κωλύειν ἄλληλα. ἀλλ' οὐχ ἡ εἰς τὰ πλάγια τῇ ἄνω. ὅτι δ' ἅπαν τὸ ἀνακάμπτον καὶ ἐπὶ κύκλου κινῆται, κἂν ἐπ' εὐθείας, ἀνάγκη πρότερον στῆναι, ἡ πίστις οὐ μόνον ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου. πᾶν γὰρ τὸ φερόμενον, ἐν ᾧ γενέσθαι τε καὶ ἀπογενέσθαι ἀνάγκην ἔχει, καὶ εἰς ὃ ἐλθεῖν καὶ ἐξ οὗ ἀπελθεῖν, ἐν τούτῳ καὶ ἵστασθαι ἀνάγκην ἔχει, χρώμενον αὐτῷ ὡς ἀρχῇ καὶ πέρατι τῆς κινήσεως. οὐ γὰρ οἷόν τε ἐν τῷ αὐτῷ νῦν γενέσθαι τε ἔν τινι, καὶ ἀπογενέσθαι ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐλθεῖν, καὶ ἀπελθεῖν. ἅμα γὰρ ἂν εἴη καὶ οὐκ εἴη ἐν τῷ αὐτῷ. ὥστε ἐν ἄλλῳ νῦν καὶ ἐν ἄλλῳ. εἰ δὲ τοῦτο, πάντων δὲ τῶν νῦν χρόνος μεταξύ. τὸν μεταξὺ χρόνον τοῦτον ἂν εἴη ἠρεμοῦν, ἐν ᾧ κεῖται γεγονέναι τε καὶ ἀπογεγονέναι ἀπ' αὐτοῦ. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν μέσων σημείων τῆς πεπερασμένης εὐθείας, οὐκ ἀνάγκην ἔχει τὸ φερόμενον γενέσθαι τε ἔν τινι καὶ ἀπογενέσθαι. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἐστιν ἐνεργείᾳ, οὐδ' ὅλως σημεῖον ἐνεργείᾳ. δεῖ γὰρ τὸ ἐνεργείᾳ σημεῖον, καὶ ἐνεργείᾳ μέσον, καὶ ἀρχὴν εἶναι καὶ πέρας. καὶ τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ἕν. τῷ λόγῳ δὲ δύο. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς συνεχοῦς, ἐπ' ἂν ᾖ συνεχής. ἀλλὰ τότε γίνεται ἐνεργείᾳ μέσον ἐνεργείᾳ σημεῖον, ὅταν στῇ ἐπ' αὐτοῦ τὸ φερόμενον, καὶ ἐπιστὰν, πάλιν ἄρξηται κινεῖσθαι. οὕτω γὰρ καὶ μέσον καὶ ἀρχὴ καὶ τελευτὴ γίνεται. ἀρχὴ μὲν τῆς ὕστερον κινήσεως. τελευτὴ δὲ, τῆς πρώτης. ἅμα οὖν στάσις τε τοῦ φερομένου καὶ εὐθὺς τὸ κατ' ἐνέργειαν μέσον. τουτέστιν ἀρχή τε καὶ πέρας, καὶ ἅμα κατ' ἐνέργειαν μέσον, καὶ στάσις ἐπ' αὐτοῦ. ὅταν δὲ συνεχῶς φέρηται, οὔτε γεγονέναι, οὔτε ἀπογεγονέναι τὸ φερόμενον οἷόν τε κατὰ σημεῖον. ἀλλὰ μόνον εἶναι ἐν τῷ νῦν, ἐν χρόνῳ δὲ οὐδενί. πλὴν εἰ λέγοι τις οὕτως ἐν χρόνῳ, ὅτι τὸ νῦν χρόνου τί ἐστιν. διαίρεσις γὰρ τοῦ ὅλου. ἆρ' οὖν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν περάτων τῆς ὅλης εὐθείας, καὶ οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχει τὸ φερόμενον, πρότερον μὲν γενέσθαι ἐπὶ τοῦ πέρατος, εἶθ' οὕτως ἐπ' αὐτοῦ ἀνακάμψαι καὶ ἀπογενέσθαι; καὶ μὴν εἰ ὅτι δυνάμει ἦν τὰ μεταξὺ σημεῖα τῆς ὅλης γραμμῆς, διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐπ' αὐτῶν ἐκινεῖτο, διότι ταῦτα ἐστὶν ἐνεργείᾳ, πέρας γὰρ ἤδη καὶ ἀρχὴ καὶ ἑκάτερα τὰ δύο, διὰ τοῦτο στήσεται ἐπ' αὐτῶν. εἰ γὰρ συνεχῶς κινεῖτο ἐν τῇ ἀνακάμψει, οὐδ' ἂν πέρας εἴη, οὔτ' ἂν ἀρχὴ τὸ σημεῖον, οὐδ' ὅλως ἐνεργείᾳ σημεῖον, ἀλλὰ δυνάμει, ὥσπερ τὰ μεταξύ. ὅλως δὲ εἰ καὶ ἐπὶ τῶν μεταξὺ σημείων τῷ ἐνεργείᾳ γενέσθαι πέρατι καὶ ἀρχῇ, τοῦ στῆναι ἦν ἐπ' αὐτοῦ τὸ φερόμενον. δῆλον ὡς ἐν τῷ κατ' ἐνέργειαν ἤδη πέρατι καὶ ἀρχῇ, ἐν τούτῳ μᾶλλον στήσεταί τε καὶ ἠρεμήσει. πρόσαγε τοίνυν ἤδη καὶ τὴν ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ ἀνάγκην τῷ λόγῳ. εἰ τὸ φερόμενον ἐφ' οὗ φέρεται συνεχῶς, οὐδενὶ χρῆται, ὡς ἐνεργείᾳ σημείῳ. μᾶλλον δὲ ἐφ' οὗ χρῆσθαι αὐτῷ ἀναγκαῖον, οὐκ ἂν ἐπὶ τούτου φέροιτο συνεχῶς. ἀνάγκη ἄρα στῆναι τὸ ἀνακάμπτον ἐπὶ τῆς εὐθείας. τῷ δὲ δυνάμει εἶναι μεταξὺ τῆς εὐθείας σημεῖα, χρηστέον καὶ πρὸς τὴν ζήνωνος ἀπορίαν, τὴν λέγουσαν, ὅτι οὐχ οἷόν τε κινηθῆναι τὴν πεπερασμένην. ἄπειρα γὰρ ἐν τῇ συνεχεῖ τὰ ἡμίση. ἐνεργείᾳ μὲν γὰρ οὐχ ὅπως ἄπειρα ἐν τῷ συνεχεῖ τὰ ἡμίση. ἀλλ' οὐδὲ δύο. ἅμα τε γὰρ τέμνεται ἐνεργείᾳ, καὶ πέπαυται συνεχὲς εἶναι. δυνάμει δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἄπειρα τὰ ἡμίση τῆς συνεχοῦς εἶναι. τὰ δυνάμει δὲ ἄπειρα οὐκ ἀδύνατον διελθεῖν. ὥστε ὁ διαιρῶν καὶ ἀριθμῶν τὰ ἡμίση, διαφθείρει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ προβλήματος. ἡμεῖς μὲν γὰρ ζητοῦμεν, εἰ ἄπειρα ἐν τῇ συνεχεῖ τὰ ἡμίση. ὁ δὲ συνεχὲς φυλάττει λοιπὸν, οὔτε τὴν εὐθεῖαν οὔτε τὴν κίνησιν. συνδιαιρεῖ γὰρ τῇ τῆς εὐθείας τομῇ, καὶ τὴν κίνησιν. ἔστι δὲ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ καθάπερ σημεῖον τὸ νῦν. τὸ γὰρ αὐτὸ πέρας καὶ ἀρχή. πέρας μὲν, τοῦ παρελθόντος. ἀρχὴ δὲ, τοῦ μέλλοντος. ἀλλὰ κατὰ τὸ πρᾶγμα, καθ' ὃ γέγονεν ἡ μεταβολὴ, τῷ μέλλοντι μᾶλλον προσνεμητέον. λέγω δὲ, οἷον ἐπειδὴ τοῦ χρόνου ἐν ᾧ ἀπέθνησκεν σωκράτης, πέρας τί ἐστιν ἐν ᾧ πρώτῳ ἀποτέθνηκεν. τοῦτο ὡς μὲν κατὰ χρόνον προσήκει καὶ τῷ παρελθόντι. πέρας γὰρ ἐκείνου ἐστίν. ὡς δὲ κατὰ τὸ πρᾶγμα. λέγω δὲ τὸ τεθνηκέναι, μᾶλλον προσήκει τῷ μέλλοντι, ἐν ᾧ ὅλον λέγεται τεθνηκέναι. εἰ δὲ ὁρεῖ τις, ἐν μὲν τῷ πέρατι τοῦ παρελθόντος ἔτι ἀποθνήσκειν σωκράτην, ἐπειδὴ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ παρελθόντι. ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ μέλλοντος τεθνηκέναι, ἐπειδὴ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ μέλλοντι οὕτως. εἰ μὲν ἐφυλάχθη τὸ νῦν, ὥσπερ καὶ τἀληθὲς ἔχει, πέρας τε ὂν ἅμα καὶ ἀρχή. ἅμα

ἂν λέγοι καὶ ἀποθνήσκειν Σωκράτην καὶ τεθνηκέναι. τοῦτο δὲ οὐδὲν διαφέρει τοῦ ζῆν τε ἅμα καὶ τεθνηκέναι Σωκράτην. εἰ δὲ δύο ποιήσει τὰ νῦν, ἐφεξῆς ἀλλήλων ποιήσει τὰ νῦν. ἀλλ' ἄτοπον. οὐ γὰρ σύγκειται ὁ χρόνος ἐξ ἀμερῶν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως τοῖς καθόλου περὶ κινήσεως λόγοις οἰκειότερα. Ὅτι δὲ ἀνάγκη τὸ φερόμενον ἐπὶ τῆς πεπερασμένης εὐθείας, ἵστασθαι πρὶν ἀνακάμπτειν, καὶ ὧδε ἄν τις λογικώτερον δείξειεν. ἅπαν γὰρ τὸ φερόμενον συνεχῶς, ἐὰν ἀπὸ μηδενὸς ἐκκρούηται, εἰς ὅπερ ἦλθεν κατὰ τὴν φορὰν εἰς τοῦτο καὶ ἐφέρετο πρότερον. εἰ ἐπὶ τὸ β ἦλθε, καὶ ἐφέρετο ἐπὶ τὸ β. καὶ οὐ μόνον ὅτε πλησίον ἦν τοῦ β, ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἤρξατο κινεῖσθαι, εἴ γε κινεῖται μὲν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεχῶς. ἐφ' ὃ δὲ κινεῖται συνεχῶς, ἐπ' ἐκεῖνο τὴν ὁρμὴν ἔχει. τούτου δὲ ὄντος ἀληθοῦς, τὸ κάτωθεν ἄνω κινούμενον, εἰ γενόμενον ἄνω μὴ ἠσυχάζει καὶ ἠρεμεῖ, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ ὁρμῇ συνεχῶς φέρεται ἐπὶ τὸ κάτω, καὶ ὅτε ἤρχετο κάτωθεν κινεῖσθαι, ἐπὶ τὸ κάτω ἄρα ἐφέρετο. γελοῖον μὲν δὴ καὶ καθ' αὑτό. μᾶλλον δὲ καὶ οὕτως. εἰ γὰρ ἅπαν τὸ κάτω φερόμενον, ἐκ τοῦ ἄνω φέρεται κάτω, δῆλον ὡς τὸ κάτωθεν κινούμενον, εἴπερ συνεχῶς κινεῖται, ἤδη φέροιτο ἂν ἐκ τοῦ ἄνω, καὶ οὔπω γέγονεν ἐν αὐτῷ. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἀνάγκη ἄρα πρότερον ἵστασθαι ἐν τῷ ἄνω. οὐκ ἄρα μία ἡ κίνησις. ἡ γὰρ διαλαμβανομένη στάσει, οὐ μία ἐστίν. καὶ ὁ λόγος δὲ μᾶλλον οἰκεῖος τῶν εἰρημένων. πᾶν γὰρ τὸ μεταβάλλον εἰς τὸ λευκὸν ἐκ τοῦ μέλανος ἢ τοῦ μὴ λευκοῦ, ἅμα τε ἀποβέβληκε τὸ μὴ λευκὸν χρῶμα· οἷον, τὸ ξανθὸν ἢ τὸ φαιὸν, ἢ ὅ τι τύχοι, καὶ γέγονε λευκόν. ἐν γὰρ τῷ πέρατι τῆς εἰς τὸ λευκὸν μεταβολῆς ἔφθαρται τὸ πρότερον χρῶμα. καὶ γέγονε τοῦτο ὃ νῦν λαμβάνει. εἰ δὴ ἐν τῷ αὐτῷ πέρατι. τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν τῷ αὐτῷ νῦν, μεταβάλλει πάλιν ἐκ τοῦ λευκοῦ, καὶ μὴ ἐν ἄλλῳ, τρία ἂν εἴη τὰ γινόμενα ἐν τῷ αὐτῷ, ἥ τε φθορὰ τοῦ ξανθοῦ, γένεσις τοῦ λευκοῦ, ἐκ λευκοῦ πάλιν μεταβολή. οὐκ ἄρα συνεχὴς ἡ εἰς τὸ λευκὸν μεταβολὴ, τῇ ἐκ τούτου. ἀλλ' ἐν χρόνῳ μὲν συνεχεῖ καθάπερ καὶ   συνεχὴς γὰρ ὅλος ὁ χρόνος. αὗται δὲ ἐφεξῆς αἱ κινήσεις. ἐπεὶ πῶς ἂν εἴη τὸ αὐτὸ πέρας τοῦ λευκαίνεσθαι καὶ μελαίνεσθαι, οὔτε γὰρ τὸ μελανθῆναι τοῦ λευκαίνεσθαι πέρας, οὔτε τὸ λευκανθῆναι τοῦ μελαίνεσθαι. ταῖς μὲν τοίνυν ἄλλαις κινήσεσιν εἰ μὲν συνεχεῖς ὑποτεθῶσι, τοσαῦτα ἀδύνατα ἕπεται. Μόνῃ δὲ τῇ κύκλῳ καὶ ἐπὶ γραμμῆς περιφεροῦς οὐδὲν ἄτοπον ἀκολουθεῖ. τὸ γὰρ ἐκ τοῦ α κινούμενον, ἅμα καὶ εἰς τὸ α κινήσεται κατὰ τὴν αὐτὴν πρόθεσιν καὶ ὁρμήν. οὐ γὰρ εἰς ἄλλο πρότερον ἥξει σημεῖον. οὐδὲ γὰρ ἐνεργείᾳ σημεῖον ἐπὶ τοῦ κύκλου. οὐδὲ ἀνακάμψει ποθὲν ἐπὶ τὸ α. ἀλλ' ἅμα τε ἐπὶ τὸ α, καὶ ἐπὶ τὸ β κινεῖται. καὶ οὐχ ἅμα τὰς ἐναντίας, ἀλλ' ἅμα τὰς ἀντικειμένας. οὐ γὰρ ἅπασα ἡ ἐκ τοῦ α, τῇ εἰς τὸ α ἐστὶν ἐναντία, ἀλλ' ἡ κατ' εὐθεῖαν. ἐπ' ἐκείνης γὰρ ἐνεργείᾳ τὰ πέρατα καὶ ἀρχαί. καὶ δὶς κέχρηται τὸ κινούμενον ἐν τῷ αὐτῷ ὡς πέρατι καὶ ὡς ἀρχῇ, καὶ ἀνάγκη γίνεσθαι αὐτό τε ἐν αὐτῷ, καὶ ἀπογίνεσθαι ἀπ' αὐτοῦ. διόπερ οὐ συνεχῶς [illegible] νῦν καὶ ὁ μεταξὺ χρόνος τῆς ἠρεμίας. ἐπὶ δὲ τῆς περιφεροῦς, τί κωλύει κινεῖσθαι συνεχῶς, καὶ μηδένα χρόνον διαλείπειν. τί γάρ ἐστιν ἐνεργείᾳ πέρας, τί δὲ ἀρχή. τί δ' ὅλως ἄλλο σημεῖον ἤδη ἐνεργείᾳ ὂν, ἐν ᾧ πρότερον δεῖ γίνεσθαι. μόνη τοίνυν ἡ κύκλῳ κίνησις ἀπ' αὐτοῦ εἰς αὐτό. ἡ δὲ κατ' εὐθεῖαν, ἀπ' αὐτοῦ εἰς ἄλλο. καὶ ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ κύκλου οὐδέποτε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ διαστήματος. οὐδὲν γὰρ ὥρισται ἐπὶ τοῦ κύκλου διάστημα ἐνεργείᾳ. οὐδ' ἔστιν ὅλως περιφερείας τινὸς εἴη τοῦ κύκλου τὰ πέρατα εἰλημμένα. ἀλλὰ καὶ ἄλλη καὶ ἄλλη, μᾶλλον δὲ ἀεὶ ἄλλη. ἐπὶ δὲ τῆς εὐθείας ταυτὸν διάστημα κινεῖται πολλάκις ἐνθένδε ἐκεῖσε, κἀκεῖθεν δεῦρο. ὥρισται γὰρ τὰ πέρατα καὶ εἴληπται ἤδη. ἵστασθαι οὖν ἐν αὐτῷ ἀνάγκη. διὸ τοῦτο γὰρ πολλάκις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ διαστήματος, ὅτι ἵσταται ἐπὶ τῶν περάτων, καὶ ἀνακάμπτει. εἰ δὲ μὴ ἵστατο, ἀεὶ ἂν ἀπ' αὐτοῦ καὶ συνεχῶς ἐκινεῖτο, ὥσπερ ἐπὶ τῆς περιφερείας. οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῆς εὐθείας οὐ κινεῖται συνεχῶς, ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ τῆς κύκλῳ, ὅταν μὴ κύκλῳ κινῆται ἀλλ' ἀνακάμπτει. οὐ γὰρ συνάπτει τῇ ἀρχῇ τὸ πέρας, οὐδ' ὡς ἑνὶ χρῆται. ἀλλ' ὡς δυσί. καὶ τότε οὖν τὴν αὐτὴν γραμμὴν πολλάκις. οὐ γὰρ συνεχῶς, οὐδὲ ὡς μίαν. ἀλλ' ἐφεξῆς. ὅταν δὲ κύκλῳ, ὡς μίαν. κατὰ μίαν γὰρ ὁρμὴν οὐ πολλάκις. πῶς γὰρ ἀριθμήσεις πολλάκις. οὐ γὰρ ἔχεις ἀρχὴν οὐδὲ πέρας. ὅταν δὲ ἀπ' αὐτῶν λάβῃς, στάσιν ἤδη προστιθεὶς τῷ μὴ ἑστῶτι. οὕτως οὖν καὶ οἴει πολλάκις ὅτι σαυτῷ λαμβάνεις τοδὶ τὸ σημεῖον ὡς ἀρχὴν καὶ πάλιν ὡς πέρας. δῆλον οὖν ἐκ τούτων, ὅτι μὴ δὲ οἱ φυσιολόγοι καλῶς λέγουσιν, πάντα τὰ αἰσθητὰ κινεῖσθαι φάσκοντες ἀεί. καίτοι μὴ πάντα λέγοντες κύκλῳ κινεῖσθαι. ἀλλὰ καὶ γινόμενα καὶ φθειρόμενα, καὶ αὐξανόμενα καὶ μειούμενα, καὶ ὅλως ἀλλοιούμενα, καὶ γὰρ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν ἀλλοίωσιν λέγουσιν. ὁ δὲ λόγος νῦν ἔδειξεν, ὅτι εἰς τὰ ἐναντία οὐχ οἷόν τε συνεχῶς οὐδὲ ἀεὶ κινεῖσθαι. ὅτι μὲν οὖν μόνη ἡ κύκλῳ φορὰ συνεχής, ἔστω τοσαῦτα ἡμῖν εἰρημένα.

Ὅτι δὲ καὶ πρώτη τῶν ἄλλων φορῶν, λέγομεν ἤδη. πᾶσα γὰρ φορὰ ὥσπερ καὶ πρότερον εἴπομεν, ἢ κύκλῳ, ἢ εὐθεῖα, ἢ μικτή. τῆς μὲν οὖν μικτῆς, πρότεραι αὗται. συγκειμένη γὰρ ἐκ τούτων. ὅτι δὲ τῆς εὐθείας ἡ κύκλῳ προτέρα, λεκτέον. ἢ γὰρ ἄπειρον ἢ πεπερασμένην εὐθεῖαν κινεῖται πᾶν τὸ κινούμενον. ἄπειρος μὲν τοίνυν οὔτε ἐστίν, οὐδ' εἴπερ ἦν ἐκινεῖτο ἂν ἐπ' αὐτῆς, οὐ γὰρ γίνεται τὸ ἀδύνατον γίνεσθαι. διελθεῖν δὲ τὴν ἄπειρον ἀδύνατον ποτὲ καὶ διιέναι. πεπερασμένην δὲ εἰ κινοῖτο,

εἰ μὲν ἀνακάμπτει, οὔτε συνεχὴς κίνησις οὔτε ἁπλῆ. εἰ δὲ παύοιτο καὶ μὴ ἀνακάμπτοι, φθαρτὴ ἡ κίνησις. μόνη τοίνυν ἡ κύκλῳ καὶ ἀΐδιος καὶ ἁπλῆ. πρότερον οὖν καὶ φύσει, καὶ χρόνῳ. καὶ γὰρ εἰ μὴ δέδεικται οὐδεμία ἀΐδιος, μόνην δὲ τινα ἀΐδιον δυνατὸν εἶναι. καὶ οὕτως ἦν προτέρα τῆς τοῦτο μὴ δυναμένης. εὐλόγως δὲ συμβέβηκεν μόνην εἶναι συνεχῆ καὶ ἀΐδιον τὴν κύκλῳ φοράν. τῆς μὲν γὰρ εὐθείας, ὥρισται καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ μέσον. ὥστ' ἔστιν ὅθεν ἄρξεται τὸ κινούμενον, καὶ οὗ τελευτήσει. τῆς δὲ περιφεροῦς οὐκ ἔστιν οὔτε ἀρχὴ οὔτε πέρας, οὐδὲν γὰρ μᾶλλον τόδε, ἢ ὁποιονοῦν πέρας τῆς γραμμῆς. ὁμοίως γὰρ ἕκαστον, καὶ ἀρχὴ, καὶ μέσον, καὶ πέρας. ἀεὶ οὖν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἀεὶ ἐν τέλει. καὶ ἅμα κινεῖται καὶ ἠρεμεῖ πως ἡ σφαῖρα, οὐ γὰρ μεταβάλλει τὸν ὅλον τόπον. τῆς δὲ τοιαύτης μονῆς τε ἅμα καὶ κινήσεως, αἴτιον, ὅτι ἐπὶ τῆς σφαίρας ἡ κυρίως ἀρχὴ καὶ τὸ κυρίως πέρας, τὸ μέσον ἐστίν. ἀρχὴ μὲν, ὅτι ἀπὸ τούτου ἡ σφαῖρα. ἡ γὰρ ἀπὸ τούτου πανταχόθεν ἴση ἀπόστασις, κύκλος. πέρας δὲ, ὅτι εἰς τοῦτο τελευτῶσιν αἱ ἀπὸ τῆς περιφερείας εὐθεῖαι. ἐπεὶ τοίνυν οὐκ ἐπὶ τὸ πέρας, ἀλλὰ περὶ τὸ πέρας κινεῖται. τοῦτο δὲ ἀεὶ ἐν ταυτῷ μένει. ἀεὶ μὲν διὰ τοῦτο κινεῖται, ὅτι οὐδὲ πεπέρασται ἐπὶ τὸ πέρας. ἐν ταυτῷ δὲ ἀεὶ, ὅτι ἀεὶ περιμένει τὸ πέρας. Ἡ οὖν κύκλῳ ἡ πρώτη φορὰ τῶν κινήσεων, εὐλόγως καὶ μετρεῖ τὰς ἄλλας. ἡμέρα τε, καὶ νύξ, καὶ ὧραι εἰσὶν οἶμαι κινήσεις πᾶσαι, καὶ μετροῦνται ἀπὸ τῆς κύκλῳ φορᾶς. τὸ εἶναι δὲ κύκλον τὰ ἀνθρώπεια πράγματα, ἀπὸ τῆς κυκλοφορίας ἐλήλυθεν. ἔτι δὲ καὶ ὁμαλὴν τὴν κύκλῳ ἐνδέχεται μόνην εἶναι. τῶν δὲ ἐπ' εὐθείας, ὅσα μὲν βίᾳ καὶ παρὰ φύσιν κινεῖται, δῆλον ὅτι καὶ ἀνώμαλα. ὅσα δὲ κατὰ φύσιν, τοσούτῳ θᾶττον ἅπαντα φέρεται, ὅσῳ ἂν πλεῖον ἀφίστηται τοῦ τόπου ἐν ᾧ πρότερον ἠρέμει. κεκίνηται γὰρ ἐγγυτέρω τοῦ συγγενοῦς. Ὅτι μὲν οὖν ἀΐδιον καὶ ἀκίνητον τὸ πρῶτον κινοῦν, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. ὅτι δ' ἀμερὲς καὶ ἀσώματον, λέγομεν ἤδη. κείσθω δὴ πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ σώματος, μὴ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν κινεῖσθαι. ἀλλὰ βίᾳ καὶ ἔξωθεν. ὁρῶμεν δὲ ἐπὶ τῶν οὕτω κινούντων τε καὶ κινουμένων, ἀεὶ τὴν μείζονα δύναμιν τῆς ἐλάττονος, ἐπὶ πλείονά τε χρόνον δυναμένην κινεῖν τὸν αὐτὸν ὄγκον. καὶ ἐν ἐλάττονι χρόνῳ ταυτὸν διάστημα. τὴν γὰρ αὐτὴν μύλην, ὁ μὲν ὄνος μὲν ἐφ' ἡμέραν ὅλην κινήσει ἄν, ἀνθρώπῳ δὲ ἀγαπητὸν ἐπιδισμυρίαν. καὶ ἡ μὲν ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ, μίαν περιάγει στροφήν. ὁ δὲ ἐν πλείονι. τούτων τοίνυν φανερῶν ὄντων, ἀμήχανον τὸ κινούμενον ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ συνεχῆ τε καὶ ἀΐδιον κίνησιν ὑπὸ σώματος τοῦ πρώτου κινεῖσθαι. ἢ γὰρ ἄπειρον, ἢ πεπερασμένον ἔσται τὸ κινοῦν σῶμα. καὶ ἄπειρον μὲν οὐκ ἐνδέχεται. λείπεται δὲ πεπερασμένον. εἰ δὲ πεπερασμένον, ἤτοι πεπερασμένην, ἢ ἄπειρον ἕξει τὴν δύναμιν. εἰ μὲν οὖν πεπερασμένην, εἰλήφθω τῆς αὐτῆς μείζων ἄλλη δύναμις, καὶ πλείονα χρόνον κινήσει, ἢ ὅσον ἡ πεπερασμένη κινεῖ τὸν αὐτὸν ὄγκον. τοῦ δ' ἀπείρου πλειόνων οὐκ ἔσται. εἰ δὲ ἄπειρον, ἐν οὐδενὶ χρόνῳ κινήσει τὸ αὐτὸ μέγεθος, ὅπερ ἡ πεπερασμένη τε καὶ ἐλάττων ἐν τοσῷδε χρόνῳ. οὐ γὰρ ἔχει λόγον ἡ ὑπεροχὴ τῆς δυνάμεως. ἀλλ' ὥσπερ ἀδύνατον λαβεῖν ὅσῳ μείζων ἐστὶν ἡ δύναμις τῆς πεπερασμένης, ἡ ἄπειρος, οὕτως ἀδύνατον ἔσται λαβεῖν, ὅσῳ ἐλάττων ὁ χρόνος τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἡ ἄπειρος κίνησις κινεῖ ταυτὸν διάστημα, τοῦ, καθ' ὃν ἡ πεπερασμένη. τοίνυν ἢ οὐ κινήσει τὸ σύνολον ἡ ἄπειρός τε καὶ μείζων ὃ κεκίνηκεν ἡ ἐλάττων, ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ κινήσει. ἄμφω δὲ ἄλογα καὶ ἀδύνατα. ὅλως δὲ ἀμήχανον δύναμιν ἄπειρον ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει. ὅπου γὰρ τοῦ μεγέθους ἐστὶ μείζων λαβεῖν, ἐκεῖ καὶ τὰ τῆς δυνάμεως. ἀρκεῖ δὲ αὖθις πάσης ἀμφισβητήσεως ἀπολέξαι καὶ ἐκ τῶν διωρισμένων, ὅτι μὴ σῶμα τὸ πρῶτον κινοῦν. εἰ γὰρ ἀκίνητον ὅλως τὸ πρῶτον κινοῦν, ἀμήχανον τοῦτο σῶμα εἶναι. πᾶν γὰρ σῶμα κινοῦν, καὶ κινεῖται. ἢ γὰρ ὠθοῦν, ἢ ἕλκον, ἢ δινοῦν, ἢ ὀχοῦν ἢ ῥιπτοῦν τὸ ἄλλο ὡς λόγος. δοκεῖ δέ τι καὶ κατά τινα τῶν ἄλλων τρόπον. ἐπεὶ αὐτῶν ἠρεμούντων, ἔτι κινεῖται ἐπὶ πολὺ τὰ βληθέντα. φέρεται γὰρ χρόνον τινὰ τὸ βέλος, καὶ ἠρεμήσαντος τοῦ ἀφέντος. καὶ ἀπορεῖται πῶς κινεῖται ταῦτα, καὶ ὑπό τινος. οὔτε γὰρ ὑφ' ἑαυτῶν. οὐ γὰρ τῶν αὐτοκινήτων ἐστίν. οὔτε ὑπὸ τοῦ βάλλοντος. ἀπέστη γὰρ ἐκεῖνος ἀφεὶς, καὶ ἡσυχάζει. λέγεται μὲν οὖν, ὅτι μὴ τὸ βέλος μόνον ἐκίνησεν ὁ τοξεύων. ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα τὸν πλησίον, ὃς κινεῖται ὑπὸ τοῦ ῥίψαντος αὐτὸ ἤδη τὸ ῥιφθέν. οὗτος δὲ ὁ λόγος, μετατίθησι τὴν ἀπορίαν, οὐ λύει. πάλιν γὰρ ὁ ἀὴρ πῶς κινεῖται, τοῦ κινοῦντος οὐχ ἁπτομένου. οὔτε ὑπ' αὐτοῦ. οὐδὲ γὰρ ζῷον. οὐθ' ὑπὸ τοῦ ῥίψαντος. πέπαυται γάρ. ὑπό τινος οὖν, εἴπερ πᾶν ὑπό τινος κινεῖται τὸ κινούμενον. ἐπεὶ καὶ ἡ λίθος οὐ τὸ πλησίον ἕλκει σίδηρον. ἀλλὰ καὶ τὸ ἐφεξῆς, οὗ μὴ ἅπτεται. ἀλλ' ὅταν ἀπέλθῃ, πέπαυται καὶ τὸ ἐγγὺς ἅμα καὶ τὸ ἐχόμενον. αἴτιον δὲ, ὅτι τὸ σίδηρον ἐκεῖνο τὸ πρὸς τῇ λίθῳ, οὐκ οἰκείαν ἔσχεν δύναμιν τὸ ἐπισπᾶσθαι. ἀλλ' ἐλάμβανε παρὰ τῆς λίθου, ἧς εἴπερ ἀφαιρεθείη, εὐθὺς συναφαιρεῖται καὶ τὴν δύναμιν. ἔδει τοίνυν καὶ τὸν ἀέρα ταυτὸν ὑπομένειν. καὶ παύεσθαι ἀπελθόντος τοῦ ῥίψαντος ἢ βάλλοντος. οὕτως δὲ εὐθὺς ἔδει καταφέρεσθαι καὶ τὸ ῥιπτόμενον. ἢ οὐ μόνον κινεῖται ὁ πλησίον ἀὴρ, ἀλλὰ καὶ δύναμιν τοῦ κινεῖν λαμβάνει. καὶ ταύτην οὐχ οἵαν τὸ παρὰ τῆς λίθου σίδηρον, ἀλλ' ὥστε οἰκείαν ποιῆσαι καὶ αὐτοῦ. ὥσπερ οἶμαι καὶ ὑπὸ τοῦ πυρὸς τὸ πλησίον οὐ θερμαίνεται μόνον. ἀλλὰ καὶ δύναμιν οἰκείαν τοῦ θερμαίνειν λαμβάνει. καὶ ταύτην ἀεὶ δίδωσι ἐφεξῆς. καὶ τοῦτο

πρόεισι μέχρι τινός. εἶτα κατ' ὀλίγον παύεται, μειουμένης ἐν τῇ διαδοχῇ τῆς δυνάμεως τῆς ἀπὸ τοῦ πυρὸς ἐνδοθείσης. οὕτω δὲ καὶ τὸν ἀέρα εἴποι τις ἂν καὶ τὸ ὕδωρ ἐπαμφοτερίζοντα ταῖς δυνάμεσι, καὶ μετέχοντα καὶ βαρύτητος καὶ κουφότητος. ἐφ' ὅπερ ἂν τοῦ φέρεσθαι τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ ῥίψαντος καὶ τὸ ἐνδόσιμον λάβῃ, ἐκεῖνο λοιπὸν φέρεσθαι διὰ αὐτήν. καὶ οἷον αὐτοκίνητα γίνεσθαι χρόνον τινά, κινούμενά τε ἅμα καὶ κινοῦντα. κινούμενα δὲ οὐκέθ' ὑπὸ τοῦ βάλλοντος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς οἰκείας δυνάμεως, ἧς τὸ ἐνδόσιμον παρὰ τοῦ ῥίψαντος ἔχει. ὥσπερ καὶ τὸ ὕδωρ ὑπὸ τοῦ πυρὸς θερμανθὲν καὶ ἀπελθόντος τοῦ πυρὸς οὐκ αὐτὸ μόνον θερμόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ θερμαίνειν ἐπὶ πολὺ φυλάττει τὴν δύναμιν. οὕτως γὰρ ἄμεινον λέγειν, ἢ τὴν ἀντιπερίστασιν αἰτιᾶσθαι, ἣ γίνεται μὲν διὰ ἀνάγκης παρὰ τῶν ῥιπτουμένων. ἀντιμεθίσταται γὰρ ὁ ἀήρ. οὐ μὴν διὰ ταύτην ἡ κίνησις. καὶ γὰρ βαδιζόντων ἀντιπερίστασις. ἀλλ' οὐ διὰ ταύτην βαδίζομεν, ἁπλῆ τε ἐστὶ μετάστασις καὶ μεταχώρησις τῶν τόπων. δραστικὸν δὲ οὐδέν, οὔτε κινητικὸν ἡ ἀντιπερίστασις ἔχει. οὔτε γὰρ στενοχωρεῖται ἀντιμεθιστάμενος ἀὴρ ὥστε βιάζεσθαι καὶ προσωθεῖν. οὐδὲ γὰρ γίνεται πλείων ἐπὶ κατὰ τὴν ἀντιπερίστασιν. ἅμα τε γὰρ τὸ ῥιφθὲν ἀποθεῖται ὑπὸ τοῦ ῥίψαντος εἰς τὸ πρόσθεν. καὶ ἀντιπεριΐσταται ὁ ἀήρ, εἰς τὸ ὄπισθεν. τί οὖν αἴτιον τῆς μετὰ ταῦτα προόδου. φανερὸν δέ, ὅτι μὴ δὲ συνεχὴς ἡ τοιαύτη κίνησις. οὐδὲ γὰρ ἓν τὸ κινοῦν. ἀλλ' ἐχόμενα ἀλλήλων. ἀλλ' οὐδ' ὁμαλής. οὐ γὰρ ὁμοίως φέρεται ἐγγύς τε καὶ πόρρω τῆς ἀρχῆς. εἰ τοίνυν ὥσπερ ἐπὶ τῶν ῥιπτουμένων τὴν κίνησιν τις λέγῃ γίνεσθαι. εἴτε ὡς ἐπὶ τῶν ὠθούντων τε καὶ ἑλκόντων, οὐ συνεχὴς οὐδ' ὁμαλὴς οὕτω γινομένη κίνησις. ἐκεῖ μὲν τῶν ῥιπτουμένων, ὅτι ἄλλο καὶ ἄλλο τὸ κινοῦν. ἐκεῖ δὲ τῶν ὠθούντων τε καὶ ἑλκόντων, ὅτι εἰ καὶ ἓν τὸ κινοῦν, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ὦσιν ἢ ἕλξιν ἀρχή τις γίνεται, ἀναπαυομένου τοῦ ἕλκοντος καὶ ὠθοῦντος. οὐ γὰρ ἄπονον τὸ οὕτως κινοῦν. δῆλον οὖν, ὅτι ἀμερὲς τὸ πρῶτον κινοῦν, εἴπερ μὴ τῷ κινεῖσθαι κινεῖ, μὴ δὲ συμμεταβάλλει. ἀλλ' ἀεὶ δύναται κινεῖν. ἄπονον γὰρ τὸ οὕτως κινεῖν. καὶ ὁμαλὴς αὕτη κίνησις μόνη. οὐ γὰρ ἔχει μεταβολὴν τὸ κινοῦν οὐδὲ μίαν, δεῖ δὲ οὔτε τὸ κινούμενον πρὸς ἐκεῖνο ἔχειν μεταβολήν, ἵνα ὁμοία ἡ κίνησις ᾖ. ἀνάγκη δέ, ἢ ἐν μέσῳ ἢ ἐν κύκλῳ εἶναι. τοιαῦται γὰρ αἱ ἀρχαί. ἀλλὰ τάχιστα κινεῖται τὰ ἐγγύτατα τοῦ κινοῦντος. τοιαύτη δὲ ἡ τοῦ ὅλου κίνησις, ἐκεῖ ἄρα τὸ κινοῦν.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ

ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Περὶ ψυχῆς ὅσα δυνατὸν ἐστὶν ἐπιστήμην λαβεῖν, ἀκολουθοῦντας ἀριστοτέλει, πειρατέον ἡμῖν ἐν τῇδε τῇ πραγματείᾳ ἐκθέσθαι, τῶν τὰ μὲν, ἐκκαλύψαι. τοῖς δέ, συνεῖναι. τοῖς δέ, ἐπιστῆσαι. τὰ δέ, εἰ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, καὶ ἐξεργάσασθαι. καὶ γὰρ πολλῶν ὄντων συνταγμάτων, ἅ τις ἂν θαυμάσειεν ἀριστοτέλους, πάντων ἄγασθαι μᾶλλον προσήκει τὴν περὶ ψυχῆς πραγματείαν. καὶ τοῦ πλήθους ἕνεκεν τῶν προβλημάτων, ἃ μὴ δὲ ἐξαριθμήσασθαι μόνον οἱ πρὸ ἀριστοτέλους ἐξίκοντο, καὶ τῆς εὐπορίας τῶν εἰς ἕκαστον ἀφορμῶν. καὶ τῶν μεθόδων ὅσας ἐνδέδωκε τῇ θεωρίᾳ. δῆλον δὲ ἐξ αὐτῶν ἔσται τῶν λεγομένων. ¶ Φησὶ δὲ ἀρχόμενος εὐθὺς τοῦ λόγου, πᾶσαν μὲν γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην καλὴν καὶ τιμίαν ὑπάρχειν. πλεονεκτεῖν δὲ ἑτέραν ἑτέρας, ἢ τῇ τῶν ἀποδείξεων ἀκριβείᾳ, ἢ τῇ τιμιότητι τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων. ὃ πεπόνθασι πρὸς ἀλλήλας, γεωμετρία τε καὶ ἀστρονομία. τῆς μὲν γάρ, πλέον τὸ ἀκριβές. τῆς δέ, πλέον τὸ θαυμάσιον, διὰ τὴν ὑποκειμένην φύσιν, περὶ ἣν πραγματεύεται. ἐπεὶ μαλακώτεραί γε αἱ ἀποδείξεις ἀστρονομίας. τῷ γὰρ εἰκότι χρῆται ἐκεῖ πολλῶν. μόνῃ δὲ τῇ περὶ ψυχῆς ἐπιστήμῃ, συμφέρειν ἄμφω ταῦτα ἀνάγκη. καὶ νικᾶν αὐτήν, καὶ τῷ ἀκριβεῖ, καὶ τῷ θαυμασίῳ. τῷ μὲν ἀκριβεῖ, διότι καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις παρὰ ψυχῆς ἡ ἀκρίβεια. τῷ θαυμασίῳ δέ, ὅτι σχεδὸν διὰ πάντων διήκει τῶν ὄντων ἡ τῆς ψυχῆς φύσις, ἀπὸ τῆς ἐσχάτης ἀρχομένοις τῆς φυτικῆς, μέχρι τῆς πρώτης. λέγω δὲ τοῦ νοῦ. ὃς εἴτε μόριος, εἴτε δύναμίς ἐστι τῆς ψυχῆς, εἴτε συγγενὴς ἄλλως καὶ ἐμφύεσθαι δυνάμενος, τί ἂν εἴη τῆς φύσεως ταύτης θαυμασιώτερον. τρίτον ἡμᾶς πρὸς τούτοις παρακαλεῖ πρὸς τὴν προκειμένην φροντίδα, ὅτι εἰ μὲν περὶ ἄλλου του μάθοιμεν τἀληθές, οὐκ ἔστιν ἡμῖν τὸ ἀληθὲς ἐκεῖνο, πρὸς τὰ λοιπὰ ὁρμητήριον. εἰ δέ τι περὶ ψυχῆς ἀληθὲς κατανοήσαιμεν, πάμμεγα ἂν ἐφόδιον εἴη ἐκεῖνο πρὸς σύμπασαν τὴν ἀλήθειαν. πρὸς γὰρ ἅπαντα τὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας, ἀξιολόγους δίδωσιν ἀφορμάς. τὸ μὲν πρακτικόν, ὅτι τὰς ἀρετὰς αὐτῆς καὶ τὰς τελειότητας, οὕτως ἂν ὀρθῶς κατασκευασαίμεθα, εἰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς πρότερον καταμάθοιμεν. τὴν δὲ περὶ φύσεως θεωρίαν, ὅτι πηγὴ καὶ ἀρχὴ πάσης κινήσεως ἡ ψυχή. ἴσως μὲν, καὶ πᾶσι τοῖς σώμασι. μάλιστα δὲ τοῖς τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν. γινώσκουσα μὲν οὖν ἑαυτήν, ἀξιόπιστος καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ὑπὲρ ἑαυτῆς δὲ ἀπατωμένη, περὶ τίνος ἂν ἄλλου πιστευθείη. Η μὲν οὖν χρεία τοσαύτη ἐστὶ τῆς προκειμένης θεωρίας. οὐ μὴν ῥᾷστόν γε τὸ ἔργον. ἀλλὰ καὶ σχεδὸν χαλεπώτατον. αὐτὸ γὰρ πρῶτον τὸ γνῶναι τί ἐστι καὶ τὸν ὁρισμὸν αὐτῆς ἀποδοῦναι, οὐ λίαν πρόχειρον, οὐδὲ εὐπετές. ὅλως μὲν γὰρ ἡ μέθοδος ἡ ὁριστική, τίς ποτέ ἐστι, καὶ κατὰ τίνα πρόεισι τρόπον, ἔτι καὶ νῦν παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ἀμφισβητήσιμος. καὶ οὐ μόνον γε παρὰ τοῖς φιλοσόφοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ὅσοι τι διὰ λόγου διδάσκουσι. πάντες γὰρ ὁρισμῷ χρῆσθαι πειρῶνται. καὶ τοῖς μὲν, εἶναι δοκεῖ μία μέθοδος περὶ πάντων ὧν βουλόμεθα γνῶναι τὸν ὁρισμόν. ὥσπερ καὶ περὶ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων, μία μέθοδός ἐστιν ἡ ἀπόδειξις. τοῖς δέ, οὐ μία. ἀλλὰ κατὰ τὰς τῶν ὄντων διαφοράς, διαφόρους εἶναι καὶ τὰς περὶ τῶν ὁρισμῶν πραγματείας. ὃ τὴν χαλεπότητα τῆς σκέψεως μείζω ποιεῖ. δεήσει γὰρ λαβεῖν περὶ ἑκάστου τῶν ὄντων, τίς τρόπος οἰκεῖος. ἐκεῖνο δέ, εἰ καὶ μίαν τις εἶναι συγχωρήσειε τὴν ὁριστικὴν πραγματείαν, ἤτοι κατὰ διαίρεσιν, καθάπερ ἤρεσκε πλάτωνι, ἢ συνθέσει μᾶλλον, καθάπερ βούλεται ἀριστοτέλης. ἢ τρόπον τινὰ ἕτερον ἀποδείξεως, ὅμως οὐδὲν ἧττον ἀπαντᾷ. δεήσει γὰρ καὶ οὕτως ὑπὲρ ἑκάστου τῶν οἰκείων ἀρχῶν, εἰ μέλλοιμεν ξὺν ἐπιστήμῃ, τῆς φύσεως τοῦ πράγματος περιέσεσθαι. καὶ εἰς αὐτὴν χαλεπώτερον ὁ λόγος αὖθις

Aristotelis Laus

Intellectus qd

ἐφόδιον

Plato

Aristoteles

ἡ μὲν περὶ ἴσα ταῖς ἄλλων· ἄλλαι γὰρ ἄλλαι αἱ ἀρχαί, καθάπερ ἀριθμῶν καὶ ἐπιπέδων. καίτοι συγκλείονται αἱ μέθοδοι. καὶ περὶ τὸ ποσὸν ἀμφότεραι πραγματεύονται. Ὅτι μὲν οὖν καὶ ἀναγκαία καὶ ἀπορώδης ἡ θεωρία, μέχρι τοσούτων εἰρήσθω. λέγωμεν δὲ ἐφεξῆς ὅσα τῷ καθ' ὁδὸν μετιόντι, περὶ ψυχῆς διοριστέον. Πρῶτον μὲν ληπτέον ἂν εἴη, τὴν φύσιν αὐτῆς καὶ τὴν οὐσίαν. εἶθ' ὅσα συμβέβηκε περὶ αὐτήν. ὧν τὰ μὲν, ἴδια πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι δοκεῖ. τὰ δὲ, δι' ἐκείνην καὶ τοῖς ζώοις ὑπάρχειν. ἴδια μὲν, νόησις καὶ θεωρία. δι' ἐκείνην δὲ καὶ τοῖς ζώοις προσγίνεσθαι, ἡδονὴ καὶ λύπη, καὶ αἴσθησις καὶ φαντασία. δυοῖν δὲ ὄντων τῶν περὶ αὐτῆς ζητουμένων, τῆς τε οὐσίας καὶ τῶν συμβεβηκότων, πρῶτον ὅσα χρήσιμα πρὸς οὐσίαν ληπτέον. χρήσιμον δὲ, πρῶτον μὲν διελεῖν τὸ γένος τὸ ἀνωτάτω τῶν ἐν ταῖς κατηγορίαις διῃρημένων, ἐν ᾧ τακτέον τὴν ψυχήν. ἆρ' ἐν οὐσίᾳ, ἢ ἐν ποσῷ, ἢ ἐν ποιῷ. καὶ οὐ μόνον γε τὸ ἀνωτάτω, ἀλλὰ καὶ τὸ προσεχέστερον καὶ τὸ ἐγγυτέρω. οὐδὲ γὰρ ὅταν ἄνθρωπον ὁριζώμεθα, τὴν οὐσίαν λαμβάνομεν. ἀλλὰ τὸ ζῷον. Δεύτερον ἡνίκα ἂν τὸ γένος διακριθῇ. ἐπειδὴ διχῶς ἕκαστον λέγεται γένος. τὸ μὲν, δυνάμει. τὸ δὲ, ἐνεργείᾳ, καθάπερ τὸ ζῷον καὶ τὸ φυτόν. τὸ μὲν γὰρ ᾠὸν καὶ τὸ σπέρμα, δυνάμει ζῷον καὶ φυτόν. ὁ δὲ ὄρνις καὶ τὸ δένδρον, ἐνεργείᾳ ζῷον καὶ φυτόν. ὅπερ λέγομεν καὶ ἐντελεχείᾳ. διότι δὲ οὕτως λέγομεν, ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἔσται δῆλον. εἴπερ οὖν τὴν οὐσίαν εὕροιμεν τῆς ψυχῆς, ἐν τίνι τῶν διαφορῶν τούτων ἀποτμηθήσεται. ἆρ' ὡς δύναμις ὑποκειμένη καὶ πρὸς οὐσίαν ἔχουσα εὐφυῶς, ἢ μᾶλλον ὡς ἐντελέχεια. ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐντελεχειῶν τις διπλῆ. καὶ ἡ μέν, τις πρώτη. ἡ δὲ, δευτέρα. πρώτη μὲν, ἡ ὥσπερ ἕξις. δευτέρα δὲ, ἡ τῆς ἕξεως ἐνέργεια. Σκεπτέον δὲ, καὶ εἰ μεριστή, ἢ ἀμερής. καὶ εἴπερ φανείη μεριστή, πότερον ὡς σῶμα καὶ ὄγκος εἰς ὄγκους, ἢ ὡς τέχνη καὶ ἐπιστήμη. λέγεται γὰρ καὶ ἰατρικῆς εἶναι μέρη. καὶ φιλοσοφίας. εἰ δὲ ἀμερής, ἆρα πάντα πάσιν ἁπλῆ τις καὶ πλήθους ἀνέμφατος φύσις, ἢ μερῶν μὲν πλῆθος περὶ αὐτὴν οὐ θεωρεῖται, δυνάμεων δὲ ποικιλία. διαφέρει γὰρ οὕτως ἢ ἐκείνως. μέρους μὲν γὰρ μέρος κατὰ τὸ ὑποκείμενον διαλλάττει. δύναμις δὲ δυνάμεως, τῇ διαφορᾷ ἐνεργειῶν διενήνοχε. διαφέρονται γὰρ οἱ μὲν, πολυδύναμον ἀξιοῦσιν εἶναι τὴν ψυχήν, ἐφ' ἑνὸς οὖσαν ὑποκειμένου. οἱ δέ, πολυμερῆ. διορίζοντες καὶ τοῖς τόποις τὰ μέρη, ὥσπερ οἱ στωικοί. τυχὸν δὲ καὶ πλάτων. Τέταρτον ἂν εἴη ζήτημα τῶν εἰρημένων. ἆρα ὁμοειδὴς πᾶσα ψυχὴ πρὸς πᾶσάν ἐστιν, ἢ οὐδαμῶς. καὶ εἴπερ ὑφ' ἕτερον καὶ ἕτερον εἶδος, ἆρ' οὐδ' ὑφ' ἓν γένος. οἷον, ἡ ἀνθρώπου καὶ ἵππου, εἰ μὴ ταὐτὸν ἔχουσιν εἶδος ψυχῆς, ἆρ' οὐδὲ γένος ταὐτόν; ἀλλ' ὁ μὲν ἄνθρωπος καὶ ἵππος ὑπὸ τὸ ζῷον. αἱ ψυχαὶ δὲ αὐτῶν, οὐκέτι καὶ ὑφ' ἓν γένος ψυχῆς; ταῦτα δὲ οὐχ οἷόν τε διακρῖναι τὰ προβλήματα, μὴ περὶ πάσης ψυχῆς ἐπισκεπτομένους. ὅπερ ἔνιοι τῶν προτέρων παρεώρων. περὶ γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης μόνης ἐοίκασι πεφροντικέναι. ἡμῖν δὲ, τὴν καθόλου φύσιν ἐπισκεπτέον. ἆρα εἷς ὁρισμὸς καὶ ἓν τὸ τί ἦν εἶναι πάσης ψυχῆς, ἢ ἄλλος μὲν τῆς ἀνθρώπου, ἄλλος δὲ, τῆς ἵππου, λέγω δὲ ὧδε. ἔστιν ὁρισμὸς τοῦ ζῴου καθόλου, ὅτι οὐσία ἔμψυχος αἰσθητική. ἔστι δὲ καὶ ἀνθρώπου χωρίς, ὅτι ζῷον λογικὸν θνητόν. ζητοῦντας οὖν τῆς ψυχῆς ὁρισμόν, ἆρα τοιοῦτον προσήκει ζητεῖν, οἷός ἐστιν ὁ τοῦ ζῴου. ἢ μᾶλλον οἷος ὁ τοῦ ἀνθρώπου. ἔστι δὲ ταὐτὸν τῷ ζητεῖν, ἆρα ὥσπερ εἴδους ζητητέον, τὸ τί ἦν εἶναι τοῖς καθ' ἕκαστον προσεχομένου, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος Σωκράτει καὶ Δίωνι καὶ Θεαιτήτῳ, ἢ ὥσπερ γένους εἰς εἴδη ἤδη διαιρουμένου. διαφέρει δὲ οὐδὲ παρὰ μικρὸν ἡ θεωρία. τὸ μὲν γὰρ γένος, ἐννόημά ἐστιν ἀνυπόστατον, ἐξ ἀμυδρᾶς τῶν καθ' ἕκαστον ὁμοιότητος κεφαλαιούμενον. καὶ ἤτοι παντάπασιν οὐδὲν τὸ γένος, ἢ πολλῷ ὕστερον τῶν καθ' ἕκαστα. τὸ δὲ εἶδος φύσις τις εἶναι βούλεται καὶ μορφή. μόνης γὰρ ὕλης προσδεῖται ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος. καὶ ἔστιν ἄνθρωπος ἤδη. ἐπεὶ καὶ καθ' αὑτὸ ἔχει τινὰ ἀξιόλογον θεωρίαν. ἆρ' οἱ τῶν γενῶν καὶ τῶν εἰδῶν ὁρισμοί, νοημάτων εἰσὶν ὁρισμοί, ἢ φύσεων ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ὑφισταμένων. ἐοίκασι γὰρ βούλεσθαι μὲν εἶναι τῶν νοημάτων, ἃ συναθροίζεται ἐκ τῆς τῶν καθ' ἕκαστον ὁμοιότητος. ἀποπίπτειν δὲ εἰς τὰ καθ' ἕκαστον, καὶ εἰς τὰς φύσεις τὰς ὑφεστηκυίας. οὔτε γὰρ τὸ τοῦ ζῴου νόημα, οὐσία ἐστὶν ἔμψυχος αἰσθητική, οὔτε μᾶλλον τὸ τοῦ ἀνθρώπου, ζῷον λογικὸν θνητόν. ἀλλὰ τὰ καθ' ἕκαστον ζῷα, οὐσίαι ἔμψυχοι αἰσθητικαί. καὶ οἱ καθ' ἕκαστον ἄνθρωποι, ζῷα λογικὰ θνητά. δῆλον δὲ ἐντεῦθεν. εἰ γὰρ καταλειφθείη πρὸς ὑπόθεσιν ἄνθρωπος εἷς, οἷον οἱ μῦθοι ᾄδουσι τὸν Δευκαλίωνα ἐν τῷ κατακλυσμῷ, τηνικαῦτα ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος, εἰς τὸν τοῦ τινὸς ἀνθρώπου περιορισθήσεται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῆς περὶ γενῶν καὶ εἰδῶν θεωρίας οἰκειότερα. νῦν δ' ἐπεξιτέον τῷ ἀριθμῷ, ὧν περὶ ψυχῆς ἄν τις ζητήσειεν. ἄξιον δὴ καὶ τοῦτο πολλῆς ἂν εἴη φροντίδος. ἆρα πολλὰς θετέον ψυχὰς ὑπάρχειν τῷ ζῴῳ. οἷον φυτικήν. θρεπτικήν. ὀρεκτικήν. διανοητικήν. ὥσπερ καὶ τὰ μέρη ἐφ' ὧν καὶ αὗται, ἢ πολλαὶ μὲν οὐκ εἰσὶν ἐν ἑκάστῳ ψυχαί, γελοῖον γὰρ ὥς φησιν ὁ θεῖος πλάτων, καθάπερ ἐν δουρείῳ ἵππῳ καθεζομένας φέρειν ἕκαστον ἡμῶν πολλὰς ψυχάς. μιᾶς δὲ ὅλης αὐτῆς ὑπαρχούσης, τὰ μόρια διενήνοχε. καὶ εἰ μιᾶς θετέον μέρη, χαλεπὸν τὸ διορίσαι ποῖα καὶ πῶς. οἷον εὐθύς, ἆρ' ἕτερον τὸ θρεπτικὸν τοῦ αὐξητικοῦ καὶ ἄμφω τοῦ γεννητικοῦ, ἢ τῷ λόγῳ μὲν ἕτερα, τῷ δ' ὑποκειμένῳ ταὐτά. καὶ ταῦτ' ἆρα τὰ τρία, ἕτερα τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ

φανταστικοῦ

φανταστικοῦ καὶ ὀρεκτικοῦ; δοκεῖ γὰρ ἐν τούτοις ἤδη καὶ τῶν ὑποκειμένων εἶναι διαφορά. ἅμα καὶ χωρίζεται ἀπ' ἀλλήλων. πολλὰ γὰρ φέρεται καὶ αὔξεται καὶ γεννᾷ. αἰσθάνεται δὲ οὔ. καὶ αἰσθάνεται μέν, νοεῖ δὲ οὔ. εἰ δ' οὖν φανείη τινὰ μὲν ἕτερα τῶν μερῶν, καὶ πῶς ἕτερα, τινὰ δὲ ταὐτά, ἆρα ὑπὲρ τῆς ὅλης ψυχῆς σαφέστερον ἡμῖν, ἢ περὶ τῶν μορίων πρῶτον ἐπισκοπεῖν. δόξειε γὰρ ἄν, πῶς μὲν τὸ ὅλον σαφέστερον εἶναι. καὶ γὰρ ἐν τοῖς μεγέθεσι τρόπον τινὰ πρῶτον αἰσθανόμεθα τοῦ ὅλου, ἢ τῶν μερῶν. καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, ἀπὸ τῶν καθόλου πρῶτον ἀρχόμεθα ὡς σαφεστέρων. πῶς δὲ αὖ τὰ μέρη πρότερα. ἀεὶ γὰρ πρότερα τὰ ἐξ ὧν. ἐκ δὲ τῶν μερῶν τὸ ὅλον. καὶ εἰ δόξειε περὶ τῶν μερῶν, πότερον τὰς οὐσίας αὐτῶν, ἢ τὰς ἐνεργείας ἡμῖν προτέρας διδακτέον. σαφέστεραι γὰρ ἐπὶ πολλῶν ἡμῖν αἱ ἐνέργειαι. ὅτι μὲν γὰρ αἰσθανόμεθα, δῆλον. τί δὲ ἡ αἴσθησις, οὐ σαφές. καὶ εἰ περὶ τῶν ἐνεργειῶν, ἆρα περὶ αὐτῶν πρότερον, ἢ περὶ τῶν ὑποκειμένων ταῖς ἐνεργείαις. σαφέστερα δ' ἐπὶ πολλῶν ἡμῖν τὰ πράγματα, περὶ ἃ γίνονται καὶ αἱ ἐν τοῖς μέρεσιν ἐνέργειαι. ὥσπερ τὰ ὁρατά, τῆς ὁράσεως. καὶ τὰ ἀκουστά, τῆς ἀκοῆς. ἴσως δὲ καὶ τὰ νοητά, τοῦ νοῦ. καὶ γὰρ ἀντίκειται ὡς τὰ πρός τι. τὸ μὲν νοητόν, πρὸς τὸν νοῦν. τὸ δὲ αἰσθητόν, πρὸς τὴν αἴσθησιν. τὰ μὲν οὖν κεφάλαια ταῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστι τῶν περὶ ψυχῆς ζητημάτων. καὶ πάντα γε προὔργου καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν εὕρεσιν τοῦ τί ἦν εἶναι. Ἔοικε δὲ οὐ μόνον τὸ τί ἐστιν ἐφ' ἑκάστου προληφθὲν καλῶς, χρήσιμον εἶναι πρὸς τὸ θεωρῆσαι τὰ καθ' αὑτὰ συμβεβηκότα τῷ πράγματι, ὅπερ μάλιστά ἐστιν ἐν τοῖς μαθήμασι. προλαβόντες γὰρ τὸ τί ἦν εἶναι τῆς εὐθείας καὶ τῆς καμπύλης, καὶ [illegible] καὶ ἐπιπέδου, ῥᾷον μανθάνομεν τὰ καθ' αὑτὰ συμβεβηκότα τοῖς σχήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀνάπαλιν. τὸ προλαβεῖν τὰ συμβεβηκότα καλῶς, συμβάλλεται μέγα μέρος πρὸς τὴν ἐπιστήμην τοῦ τί ἦν εἶναι. τὸ δὲ καλῶς εἶπον, οὐχ ὅτι μετὰ ἀποδείξεως. ἀδύνατον γὰρ αὐτὸ τὸ γνώριμον γενέσθαι τὸν ὁρισμόν, θηρεῦσαί τι τῶν ὑπαρχόντων δι' ἀποδείξεως. ἀλλ' ἱκανὸν καὶ τὸ φαινόμενον καὶ ἡ φαντασία. τὰ μὲν γὰρ ἀπηρτημένα τῶν συμβεβηκότων καὶ λίαν ἔξω τῆς φύσεως, οὐδὲν ἡμᾶς ὀνήσει πρὸς τὴν εὕρεσιν τῶν ὁρισμῶν. ὥσπερ εἴ τις θεὸν ὁρίζεσθαι προελόμενος, τὸ βωμοὺς εἶναι θεῶν, θυσίας καὶ νεὼς καὶ ἀγάλματα, οἴοιτο αὐτῷ συμβαλεῖσθαι, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ τί ἦν εἶναι, καθάπερ ὑπελάμβανε χρύσιππος. λίαν γὰρ ἀπηρτημένα ταῦτα τῆς οὐσίας ἐστὶ τῶν θεῶν. τὸ μέντοι γε κινεῖσθαι ἀεί. καὶ τὸ προλέγειν μὲν τὸν ἀπόλλω. θεραπεύειν δὲ τὸν ἀσκληπιόν, ἱκανὸν ἤδη προοίμιον τοῦ τί ἦν εἶναι. διότι θεός ἐστι ζῷον ἀΐδιον εὐποιητικὸν ἀνθρώπων. ἀρχὴ μὲν οὖν πάσης ἀποδείξεως ὁ ὁρισμός. ἔστι μέντοι γε ὥσπερ κύκλος τις. καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς καθ' αὑτὰ ὑπάρχουσιν ἐμφαίνεται τὸ τί ἦν εἶναι, εἰ κατὰ τὸ φαινόμενον ὀρθῶς προσληφθείη, οὕτω κἀν τῷ τί ἦν εἶναι, τὰ καθ' αὑτὰ ὑπάρχοντα. προδηλοῦται. καὶ ἐφ' ὧν μὲν ῥᾴων ἡ πρόοδος, ἐκ τῶν ὁρισμῶν ἀρχομένοις, ἐπὶ τὰ καθ' αὑτὰ συμβεβηκότα. ὅπερ ἐπὶ τῶν μαθημάτων μάλιστα συμβαίνει. ἐφ' ὧν δ' ἀνάπαλιν, ἐκ τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων. ὡς σχεδὸν ἐπὶ πάντων τῶν φυσικῶν. κακία δὲ καὶ τῆς τῶν συμβεβηκότων ἐκλογῆς, ὅταν μηδὲν πρὸς τὸν ὁρισμὸν ὠφελώμεθα. καὶ τῆς τῶν ὁρισμῶν κατασκευῆς, ἐξ ὧν οὐδέν ἐστι παραδηλῶσαι τῶν ὑπαρχόντων τῷ πράγματι. ὥστε ὁπόσοι τοῦτον τὸν τρόπον εἰσὶν ἀποδιδόμενοι, ὡς μὴ δὲ εἰκάσαι τις περὶ τῶν συμβεβηκότων ὑπάρχειν εὐμαρές, δῆλον ὅτι λογικῶς εἴρηνται καὶ κενῶς ἅπαντες. Οὐδενὸς οὖν ἧττον τῶν εἰρημένων, ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς τὴν εὕρεσιν τῆς οὐσίας αὐτῆς, τὸ διελέσθαι καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ πάθη σύμπαντα τῆς ψυχῆς, ὅπως ἂν γνοίημεν, πότερον ἅπαντα κοινά ἐστιν αὐτῇ πρὸς τὸ σῶμα, καὶ τοῦ ζῴου σύμπαντά ἐστι, τοῦ συγκειμένου ἔκ τε ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἢ τινὰ μὲν κοινά, τινὰ δὲ αὐτῆς μόνης τῆς ψυχῆς. τοῦτο γὰρ προλαβεῖν μὲν ἀναγκαῖον, οὐ ῥᾴδιον δέ. λέγεται μὲν γὰρ ὑπὸ πολλῶν, τῆς ψυχῆς εἶναι, τὸ ὀργίζεσθαι, καὶ τὸ θαρρεῖν, καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν. καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ὅλως. φαίνεται δὲ τὰ πλεῖστα πάθη τοῦ ζῴου, κοινὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. μάλιστα δ' ἔοικεν ἴδιον τῆς ψυχῆς, τὸ νοεῖν, εἰ δ' ἔστι καὶ τοῦτο φαντασία τις, ἢ μὴ ἄνευ φαντασίας, οὐκ ἐνδέχοιτ' ἂν οὐδὲ τοῦτο ἄνευ σώματος εἶναι. ἐξ αἰσθήσεως γὰρ καὶ δι' αἰσθήσεως ἡ φαντασία. ὅθεν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ διοριστέον. ὡς εἰ μὲν ἔστι τι τῶν τῆς ψυχῆς ἔργων καὶ παθημάτων ἴδιον τῆς ψυχῆς, ἐνδέχοιτ' ἂν αὐτὴν καὶ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος. εἰ μέντοι γε μηδέν ἐστιν ἴδιον αὐτῆς, μὴ δὲ μόνης τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ πάσας τὰς ἐνεργείας μετὰ τοῦ σώματος ἀποδίδωσιν, ἢ τούτου γε τοῦ ὁρωμένου, ἢ ἑτέρου τινὸς ἀφανεστέρου, πάντως δὲ σώματος, οὐκ ἂν οἷά τε εἴη καὶ σώζεσθαι καὶ χωρὶς σώματος. εἴπερ μηδὲν ἡ φύσις παρήγαγεν ἀργὸν παντελῶς. ἀλλὰ παντὶ τῷ ὄντι καὶ ἔργον τι προσνενέμηται. Ὁ δὲ ἐνιστάμενος πρὸς τοῦτον τὸν λόγον, ὡς μὴ τὴν ἀγωγὴν ἔχοντα ὑγιῆ, λίαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ παρακήκοε. δέον γάρ φησι τὸ τοῦ ἑπομένου ἀντικείμενον προσλαβόντα, ἀναιρεῖν τὸ ἡγούμενον, ὁ δὲ προσλαβὼν τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἡγουμένου, πειρᾶται ἀναιρεῖν τὸ ἑπόμενον. ὁ δὲ τῶν οὕτω προχείρων ἐν διαλεκτικῇ, ἄγνοιαν ἐγκαλῶν ἀριστοτέλει, αὐτὸς ἔοικεν ἀγνοεῖν, ὅτι τὸ ἐνδέχοιτ' ἂν κεχωρίσθαι, οὐκ ἦν ἀναγκαίας ἀκολουθίας, ἐφ' οἵας ἡ ἀναίρεσις τοῦ ἑπομένου, συναναιρεῖ τὸ ἡγούμενον. ἀλλ' ἐνδεχομένης, ἐφ' ἧς ἔμπαλίν ἐστι τὸ συμβαῖνον. ἡ γὰρ

Entelechiae duae & quae

Stoici

Plato

Genus quid

Plato divinus

Plato

Ridiculum esse gestare in nostro corpore multas animas sedentes, ut in equo durio

Facilis cognitu est totum quam partes

προὔργου καὶ ἀναγκαῖα

Accidentia multum conferre ad notitiam quidditatis

Chrysippus

Principium demonstrationis diff[initio]

Quae sint peculiaria animi & quae communia corpori & animae

Bonum dilemma

Natura nihil fecit ociosum

κ. χωρίζεσθαι

ἀναίρεσις τοῦ ἡγουμένου, συναναιρεῖ τὸ ἑπόμενον. εἰ μὲν γὰρ πλευσεῖται δίων, ἐνδέχεται αὐτὸν καὶ εὐπλοῆσαι. εἰ δ' οὐ πλευσεῖται δίων, οὐδ' εὐπλοῆσαι αὐτὸν ἐνδέχεται. ἀλλ' οὐχ εἰ μὴ εὐπλοήσαι αὐτὸν ἐνδέχεται, οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸν οὐδὲ πλεῦσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ βαδίσαι, καὶ ἐπὶ τοῦ πρᾶξαι, καὶ ἐφ' ἁπάντων, ἐφ' ὧν ἡ ἀκολούθησις ἐνδεχομένη ἐστὶν, οὐκ ἀναγκαία. ὅπως δὲ καὶ εἰ μὲν ζῶόν ἐστι τὸ πόῤῥωθεν προσιὸν, ἐνδέχεται αὐτὸ ἵππον εἶναι. εἰ δὲ μὴ ζῶον, οὐδ' ἵππον. ἀλλ' οὐχὶ εἰ μὴ ἵππον, οὐδὲ ζῶον. ἁπλῶς γὰρ τὸ ἐνδεχομένως ἀκολουθοῦν, ὡς μέρος γίνεται τοῦ ἡγουμένου. εἴγε ποτὲ μὲν αὐτῷ ὑπάρχει, ποτὲ δὲ οὔ. ἐπὶ τούτων δὲ, ἡ τοῦ ὅλου ἀναίρεσις συναναιρεῖ καὶ τὸ μέρος. οὐκ ἀδιάβλεπτον δ' αὖ οὐδὲ ἐπὶ τοῦ συνημμένου. εἰ μὲν ἔστι τι ἴδιον ἔργον τῆς ψυχῆς, ἐνδέχοιτο ἂν αὐτὴν χωρίζεσθαι. οὐ μὴν δὲ ἀνάγκης. τί γὰρ εἰ καὶ ἴδιον μὲν ἔργον ἔχει, μὴ χωρίζεται δὲ, ὥσπερ ὀφθαλμὸς καὶ χείρ. ἀναγκαία δὲ καὶ ἡ τοῦ ἡγουμένου ἀναίρεσις, συναναιροῦσα τὸ ἑπόμενον. εἰ δὲ μηδὲν, οὐκ ἂν εἴη χωριστή. ταύτην γὰρ τὴν ἀκολουθίαν, ἐναργὲς ἀξίωμα βεβαιοῖ, τὸ μηδὲν ἀπὸ τῆς φύσεως ἀργὸν γεγενῆσθαι. πῶς οὖν λέγομεν τὴν ψυχὴν φιλεῖν καὶ μισεῖν καὶ ὀργίζεσθαι. πῶς δὲ λέγομεν τὴν εὐθεῖαν, ἅπτεσθαι τῆς σφαίρας κατὰ στιγμήν. οὐ γὰρ ὅτι ἡ εὐθεῖα καθ' ἑαυτήν, οὐδὲν γάρ ἐστιν. ἀλλ' ὅτι ὁ κανὼν ὁ εὐθύς, οὐδὲ ὅτι τῆς σφαίρας καθ' ἑαυτήν. ἀλλ' ὅτι τῆς χαλκῆς. ἀχώριστον γὰρ καὶ τὸ εὐθὺ καὶ τὸ σχῆμα, τοῦ ξυλίνου κανόνος, καὶ τῆς χαλκῆς σφαίρας. καὶ ἡ κατὰ στιγμὴν ἁφὴ, μᾶλλον δὲ ὅλως ἁφὴ, τοῦ συνόλου πρὸς τὸ σύνολον. οὕτω δὲ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη πάντα ἔοικεν εἶναι κοινὰ μετὰ τοῦ σώματος. τὸ θυμοῦσθαι. καὶ τὸ πραΰνεσθαι. καὶ τὸ φοβεῖσθαι. καὶ τὸ θαῤῥεῖν. καὶ τὸ χαίρειν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ φιλεῖν καὶ μισεῖν. οὐδὲν γὰρ τούτων οἷά τέ ἐστι ποιεῖν ἡ ψυχὴ, μὴ τὸ σῶμα ἐφελκομένη. εἰς ὃ καὶ τὰς ἐνεργείας ἑαυτῆς ἐμφανῶς ἀποσημαίνεται. ἐρυθραίνονται γὰρ, καὶ ὠχριῶσι. καὶ τρέμουσι. καὶ οὐδὲ τοῖς ποιηταῖς ταῦτα ἄδηλα. ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην. καὶ ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς. καὶ ἄραβος δὲ διὰ στόμα γίνετ' ὀδόντων. μηνύει δὲ μάλιστα ἐναργῶς, τὸ ταῦτα εἶναι τὰ πάθη κοινὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, τὸ ποτὲ μὲν ἰσχυρᾶς προσαπτούσης τοῖς ζώοις αἰτίας, καὶ ἱκανῆς εἰς ὀργὴν ἐκκαλέσασθαι. ἢ φόβον ἐμποιῆσαι, μηδὲν παροξύνεσθαι ἢ φοβεῖσθαι. ἐνίοτε δὲ σμικρῶν γινομένων καὶ ἀμυδρῶν τῶν αἰτιῶν, κινεῖσθαι λίαν. ὅταν ἐνδεὲς ᾖ τροφῆς τὸ ζῶον. ἢ ὑπὸ χυμῶν τινῶν ἐνοχλῆται. ὃ μάλιστα ἐπὶ τῶν μελαγχολικῶν ἔκδηλον γίνεται. οἳ μηδενὸς πολλάκις φοβεροῦ συμπίπτοντος, ἐν τοῖς πάθεσι γίγνονται τῶν φοβουμένων, διὰ τὴν κρᾶσιν τοῦ σώματος. καὶ δεδίασι τὰ ἄδηλα. καὶ ἔοικεν ἅπαντα τὰ τοιαῦτα πάθη, ταῖς κράσεσιν ἕπεσθαι τοῦ σώματος. καὶ ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίεσθαι. τοιᾶσδε ἢ τοιᾶσδε αὐτῆς ὑπαρχούσης. καὶ οὐχ ὡς ὄργανον τούτοις τοῖς πάθεσιν ὑπηρετεῖται τὸ σῶμα. ὥσπερ τῇ αἰσθητικῇ δυνάμει, τὰ αἰσθητήρια. ἀλλὰ πλείων ἡ συμπλοκὴ τῷ σώματι πρὸς τὰ πάθη, ἢ τοῖς ὀργάνοις τῆς αἰσθήσεως πρὸς τὴν αἴσθησιν. ταῦτα μὲν γὰρ παρὰ φύσιν διατεθέντα, ἐμποδὼν γίνεται μόνον ταῖς τῆς αἰσθήσεως ἐνεργείαις. τοῦ σώματος δὲ ἡ φαύλη κρᾶσις, οὐκ ἐμποδίζει τοῖς πάθεσιν, ἀλλ' ἐγείρει μᾶλλον αὐτά, καὶ ἐπιτείνει. ἅτε τῆς τούτου φύσεως προσεχέστερον ἐξημμένα. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει τὸν τρόπον, δῆλον ὅτι τὰ πάθη ταῦτα, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα τῆς ψυχῆς, λόγοι ἔνυλοί εἰσι. τουτέστιν, ἐν ὕλῃ τὸ εἶναι ἔχοντες. ὥστε καὶ οἱ ὁριζόμενοι τούτων ἕκαστον, τῆς ὑποκειμένης ὕλης οὐκ ἀποστήσονται. ὡς ὁ τὴν ὀργὴν ἀποδιδοὺς, ζέσιν τοῦ περὶ τὴν καρδίαν αἵματος, δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως. καὶ διὰ ταῦτα ἐστὶ φυσικοῦ, τὸ θεωρῆσαι περὶ τῆς τοιαύτης ψυχῆς, ὅση πρὸς τὰ ἔργα αὐτῆς ἢ τὰ πάθη, τὴν ὕλην συνεφέλκεται. διαφορόντως δ' ἂν ὁ φυσικός τε καὶ ὁ διαλεκτικὸς, ἕκαστον αὐτῶν ἀφορίσαιντο. ὁ μὲν γὰρ ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως. ὁ δὲ, ζέσιν τοῦ περὶ τὴν καρδίαν αἵματος. ὁ διαλεκτικὸς μὲν τὸ εἶδος. ὁ φυσικὸς δὲ τὴν ὕλην. ὁ μὲν γὰρ λόγος τῆς ὀργῆς ὄρεξις ἀντιλυπήσεως. ἀνάγκη δὲ ἐγγίνεσθαι τοῦτο τὸ εἶδος ἐν ὕλῃ τοιᾷδε ὥσπερ οἰκίας. ὁ μὲν, τὸ εἶδος, καὶ τὸν λόγον τοῦ πράγματος ἀποδίδωσιν, ὅτι σκέπασμα κωλυτικὸν φθορᾶς, τῆς ὑπ' ἀνέμων καὶ ὄμβρων καὶ καυμάτων. ἄλλος δὲ τὴν ὕλην, ὅτι λίθοι καὶ πλίνθοι. καὶ ξύλα. ἕτερος δὲ ἄμφω συλλαβὼν, ὅτι σκέπασμα τοιονδί. ἐξ ὕλης τοιᾶσδε. τίς οὖν ὁ φυσικὸς τούτων. πότερον ὁ περὶ τὸν λόγον μόνον, τὴν ὕλην δὲ ἀγνοῶν. ἢ ὁ τῆς ὕλης μόνης πεφροντικὼς, τοῦ λόγου δὲ ἐκλανθανόμενος. ἢ μᾶλλον ὁ ἐξ ἀμφοῖν. ἐκείνων δὴ τίς ἑκάτερος. ὁ μὲν δὴ τὸ εἶδος ὁριζόμενος καθ' αὑτὸ, ὃ μὴ πέφυκεν εἶναι καθ' αὑτὸ, διαλεκτικός. ὅθεν αὐτῷ κενολογεῖν συμβαίνει πολλάκις. ὁ δὲ περὶ τὴν ὕλην μᾶλλον πραγματευόμενος, καὶ τὰ ἀχώριστα πάθη τῆς ὕλης, οὐδεὶς ἄλλος ἐστὶν, ἀλλ' ὁ φυσικός. ὁ γὰρ φυσικὸς περὶ πάντα ὅσα τῆς ὕλης ἔργα καὶ πάθη. παραλήψεται μὲν οὖν καὶ τὸ εἶδος. ἀποστήσει δὲ αὐτὸ οὐδέποτε τῆς ὕλης. οὐδ' εἴπερ ὁ λόγος δύναιτο, συγχωρήσει. δεῖται γὰρ ἀεὶ τῆς ὕλης. καὶ οὐχ ὥσπερ ὁ μαθηματικὸς, ἐφήσει τῷ λόγῳ, τὴν εὐθεῖαν ἄνευ τῆς ὕλης ὁριζομένῳ. οὐ γὰρ προσδεῖται τῆς ὑποκειμένης ὕλης αὕτη. καθόλου ἄνωθεν ἀπομνηστέον, ὅτι τοῦ φυσικοῦ σώματος, τὰ μέν ἐστι φυσικὰ πάθη καὶ ἔργα. τὰ δὲ, ἔξωθεν αὐτῷ προσγίνεται. φυσικὰ μὲν θερμότητες. ψυχρότητες. ξηρότητες. ὑγρότητες. τροφή. αὔξησις. καὶ φθίσις. ἔξωθεν δὲ προσγίνεται, ὅσα αὐτῷ αἱ τέχναι προστιθέασιν. ἢ κοσμοῦσαι τὴν ὕλην, ἢ διορθούμεναι τὸ ἐνδεὲς αὐτῆς καὶ ἐλλεῖπον. χαλκευτικὴ μὲν

καὶ

συνημμένον

Homer

Melancholicis qd accidat

Iræ diffinitio

ἢ ὁρᾶται

ἢ ἅπτεσθαι

καὶ τεκτονικὴ, κοσμοῦσαι τὴν ὕλην. ἰατρικὴ δὲ καὶ γεωργία, βοηθοῦσαι αὐτῆς ταῖς ἐλλείψεσιν. ἔστι μέντοιγε καὶ ἕτερον εἶδος, ἀχώριστον μὲν τοῦ φυσικοῦ σώματος. οὐχ ᾗ δὲ φυσικὸν σῶμα ὑπάρχον αὐτῷ. εἴτε πάθος, εἴτε συμβεβηκὸς ἐθέλοι τις αὐτὸ ὀνομάζειν. οἷον, τὸ εὐθύ. τὸ κεκλασμένον. τὸ τρίγωνον. τὸ κοῖλον. τὸ κυρτόν. καὶ ὅσα ἄλλα ἡ μαθηματικὴ θεωρεῖ. ἀφαιροῦσα μὲν τὰ φυσικὰ σύμπαντα πάθη. μόνα δὲ αὐτοῦ τὰ πέρατα καὶ τὰ διαστήματα ἐξετάζουσα. καὶ μηδαμοῦ προσλαμβάνουσα ἐν τοῖς λόγοις τὴν ὕλην, ἢ τὰς φυσικὰς ποιότητας.

Γ Πάλιν μὲν οὖν ἄνωθεν ἀναληπτέον, ὅτι πολλαὶ θεωρίαι περὶ τοῦ εἴδους. τὸ δὲ εἶδος, ἤτοι φυσικὸν, ἢ μαθηματικὸν, ἢ τεχνικόν. τὸ μὲν οὖν φυσικὸν, καὶ ὁ φυσικὸς, καὶ ὁ διαλεκτικὸς θεωρεῖ. ἀλλ' ὁ μὲν, ἄνευ τῆς ὕλης. ὁ δὲ, ἀεὶ μετὰ τῆς ὕλης. τὰ λοιπὰ δὲ, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι. αἱ μὲν, θεωροῦσαι αὐτὰ μόνον. αἱ δὲ, καὶ ἐργαζόμεναι ἐν τῇ ὕλῃ. διὸ καὶ αἱ μὲν, ἄνευ τῆς ὕλης. αἱ δὲ, μεθ' ὕλης. τούτων δὲ ἁπάντων ἐστὶν ἀνωτέρω, ὁ περὶ τὰ ὄντως εἴδη πραγματευόμενος. τὰ παντάπασι κεχωρισμένα τῆς ὕλης, καὶ τῷ λόγῳ καὶ τῇ ὑποστάσει. ὥσπερ ὁ πρῶτος φιλόσοφος. ταῦτα μὲν οὖν ἔξωθεν διῃρήσθω. οὐ λίαν ὄντα τῆς προκειμένης πραγματείας ἀλλότρια. ἐπανιτέον δὲ ὅθεν ὁ λόγος. ἐλέγομεν δὲ, ὅτι τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἀχώριστα τῆς φυσικῆς ὕλης τῶν ζώων ἐστί. καὶ οὐχ ὥσπερ γραμμὴν καὶ ἐπίπεδον, τῷ λόγῳ δυνατὸν ἀποστῆσαι τῆς ὑποκειμένης ὕλης, οὕτω καὶ θυμὸν καὶ φόβον. ἀλλὰ δεῖ τοὺς ὅρους τούτων, συμπλέκεσθαι τοῖς παθήμασι τοῦ σώματος. ταῦτ' οὖν προδιορισάμενοι, ἁπτόμεθα λοιπὸν τῆς περὶ ψυχῆς θεωρίας. ἀνάγκη δὲ πρότερον τὰς τῶν παλαιῶν δόξας ἐπιδραμεῖν. καὶ κοινωνοὺς συμπαραλαβεῖν εἰς σκέψιν. ὅσοι τι περὶ αὐτῆς ἀπεφήναντο. ὅπως τὰ μὲν καλῶς εἰρημένα, λάβωμεν. τὰ δὲ μὴ καλῶς, φυλαξώμεθα.

Ε Ἐπεὶ δὴ τοίνυν τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου, δυοῖν τούτοιν μάλιστα διενήνοχε, τῷ τε κινεῖσθαι ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι, εἰς τὰ δύο ταῦτα εὐθὺς οἱ παλαιότεροι ταῖς δόξαις διενεμήθησαν. οἱ μὲν, ἀπὸ τῆς κινήσεως μάλιστα. οἱ δὲ, ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως ὁρισάμενοι τὴν ψυχήν. κινήσεως μὲν, δημόκριτος καὶ ἀναξαγόρας. τυχὸν δὲ καὶ πλάτων. οὗτοι δὲ προστιθέντες ὡς ᾤοντο, καὶ τὸ ἐφεξῆς, ὅτι τὸ μὴ κινούμενον αὐτὸ, οὐκ ἐνδέχεται κινεῖν ἕτερον, τῶν κινουμένων τὴν ψυχὴν ἀπεφήναντο. ὅθεν δημόκριτος πῦρ καὶ θερμόν φησι τὴν ψυχὴν, ἀπείρων γὰρ ὄντων τῶν σχημάτων, ἃ τοῖς ἀτόμοις προστίθησι, τὴν μὲν πανσπερμίαν αὐτῶν, στοιχεῖα ποιεῖ τῆς ὅλης φύσεως. τούτων δὲ τὰ σφαιροειδῆ τῆς ψυχῆς. διὰ τὸ μάλιστα διὰ παντὸς τοῦ σώματος διαδύεσθαι τοῦτο τὸ σχῆμα. καὶ κινεῖν τὰ λοιπὰ, αὐτὴν κινουμένην. εἰ δὲ μὴ ὁρᾶται ἡ ψυχὴ, καίτοι σῶμα οὖσα, οὐ θαυμαστόν. καὶ γὰρ τὰ ἐν τῷ ἀέρι καλούμενα ὥς φησι ξύσματα, ἃ φαίνεται ἐν ταῖς διὰ τῶν θυρίδων ἀκτῖσιν, οὐκ ἂν φανείη, μὴ ἐλλάμποντος τοῦ ἡλίου. ἀλλὰ κενὸς παντάπασιν ἡμῖν ὁ ἀὴρ δοκεῖ, καίτοι σωμάτων στερεῶν πεπληρωμένος. ὧν ἔτι πολὺ σμικροτέρας καὶ ταχυτέρας τὰς ἀτόμους ὑπολαμβάνει. καὶ μάλιστά γε ἁπασῶν, τὰς σφαιροειδεῖς. ἐξ ὧν ἡ ψυχή. διὸ καὶ τοῦ ζῆν ὅρον εἶναί φησι τὴν ἀναπνοήν. τοῦ γὰρ περιέχοντος συνάγοντος τὰ τῶν ζώων σώματα. καὶ διὰ τῆς τοιαύτης συναγωγῆς ἐκθλίβοντος τὰ ἐν αὐτοῖς σφαιροειδῆ σχήματα. ἅπερ ἀεὶ κινούμενα, τῆς τῶν ζώων κινήσεως αἴτια γίνεται, βοήθειαν γίγνεσθαι τῷ ζώῳ, θύραθεν ἐπεισιόντων ἄλλων τοιούτων ἐν τῷ ἀναπνεῖν. καὶ ὥσπερ ἀντισηκώσεως γιγνομένης. τῶν θ' ἀπὸ τῆς ἐκπνοῆς σκεδαννυμένων, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς πνοῆς εἰσελκομένων. καὶ ζῆν δὲ, μέχρις ἂν δύνηται τὰς σφαιροειδεῖς ταύτας ἀτόμους, εἰσέλκειν τε καὶ ἀποπέμπειν. Μήποτε δὲ καὶ τῶν πυθαγορείων τινὲς φησὶν ἀριστοτέλης, οὐκ οἶδα οὕς τινας λέγων, τοὺς οὕτω λέγοντας πυθαγορείους, εἰς τοιαύτην δόξαν περὶ τῆς ψυχῆς ὑποφέρονται. οἱ μὲν, αὐτὰ τὰ ἐν τῷ ἀέρι κινούμενα σώματα, οἱ δὲ, τὴν ταῦτα κινοῦσαν αἰτίαν, τὴν ψυχὴν ἀποφηνάμενοι. διότι μηδέποτε ἠρεμεῖ. κἂν παντελὴς ᾖ νηνεμία. ἴδιον δὲ μάλιστα τῆς ψυχῆς, τὸ κινεῖν ὑπολαμβάνουσι, καὶ ὅσοι τὴν ψυχὴν τῷ αὐτοκινήτῳ χαρακτηρίζουσιν. ἐοίκασι γὰρ ἅπαντες οὗτοι, πεπιστευκέναι τὴν κίνησιν, οἰκειότατον εἶναι τῇ ψυχῇ. καὶ τὰ μὲν ἄλλα κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς ψυχῆς. ταύτην δὲ μόνην ὑφ' ἑαυτῆς.

Ὁμοίως δὲ καὶ ἀναξαγόρας ψυχὴν λέγει τὴν κινοῦσαν ἀρχήν. καὶ εἴ τις ἄλλος εἴρηκεν. ὡς τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς. οὐ μὴν ὁμοίως ὥσπερ δημόκριτος. ἐκεῖνος μὲν γὰρ οἴεται νοῦν καὶ ψυχὴν μηδὲν διαφέρειν. τὸ γὰρ ἀληθὲς εἶναι, τὸ φαινόμενον τῇ αἰσθήσει, ὡς καὶ τὸν νοῦν συλλαμβανούσῃ. καὶ ταυτὸν ὑπολαμβάνει τῷ αἰσθάνεσθαι τὸ φρονεῖν. καὶ ἐπάγεται μάρτυρα ὅμηρον. ὅτι καλῶς πεποίηκε τὸν ἕκτορα. ὡς ἔκειτο ἀναισθητῶν, ὅτι ἔκειτο ἀλλοφρονέων. οὐδὲ χρῆται τῷ νῷ, ὡς διαφέροντι τῆς αἰσθήσεως. καὶ δυνάμει τινὶ περὶ τὴν ἀλήθειαν. ἀλλὰ ταυτὸν ποιεῖ νοῦν τε καὶ αἴσθησιν. τουτέστι ταυτὸν ψυχήν τε καὶ νοῦν. Ἀναξαγόρας δὲ ἧττον μὲν διασαφεῖ περὶ τούτων. πολλαχόθεν μὲν γὰρ τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς, τὸν νοῦν λέγει, ὡς ὄντα θειότερον τῆς ἄλλης ψυχῆς, πολλαχόθι δὲ καὶ συγχεῖ. ταυτὸν λέγων νοῦν τε καὶ ψυχήν. ἐν ἅπασι γὰρ αὐτὸν ὑπάρχειν τίθεται τοῖς ζώοις, καὶ μεγάλοις καὶ μικροῖς. καὶ τιμιωτέροις καὶ ἀτιμοτέροις. οὕτω δὲ ἂν τὴν αἴσθησιν νοῦν λέγοι. αὕτη γὰρ σχεδὸν πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ζώοις. οὐ γὰρ δὴ ὅ γε κατὰ φρόνησιν νοῦς λεγόμενος, πᾶσιν ὁμοίως ὑπάρχει

Formæ accidentali inseparabiles a subiecto

Forma triplex

Primus philosophus

Democritus

Anaxagoras

Plato

πανσπερμία democriti

ξύσματα i. ramenta & ...

Pythagorei

Aristoteles

ἀντισηκώσεως

Anaxagoras

Hector

Homerus

τοῖς ζῴοις. ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀνθρώπων ἴσως τοῖς πολλοῖς. ὅσοι μὲν οὖν ἐπὶ τὸ κινεῖσθαι ὑφ' ἑαυτοῦ τὸ ἔμψυχον ἀπέβλεψαν, οὗτοι τὸ κινητικώτατον ὑπέλαβον εἶναι τὴν ψυχήν. ὡς αὐτὴν κινοῦσαν τὸ ζῷον. ὅσοι δ' ἐπὶ τὸ γινώσκειν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν ὄντων, οὗτοι δὴ λέγουσι τὴν ψυχὴν τὰς ἀρχάς. οἱ μὲν, πλείους ποιοῦντες τὰς ἀρχὰς ταύτας, καὶ τὴν ψυχήν· οἱ δὲ, μίαν ταύτην. ὥστε γὰρ αὐτὴν ἐκ τῶν ἀρχῶν συγκειμένην, αὐτῶν τε ἐκείνων ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν. ὥσπερ ἐμπεδοκλῆς, ἀρχὰς ἡγούμενος εἶναι πάντων τὰ τέτταρα στοιχεῖα καὶ τὸ νεῖκος, καὶ τὴν φιλίαν, ἐκ τούτου ποιεῖ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν αἴσθησιν. λέγει γὰρ, ὡς γαίῃ μὲν γαῖαν ὀπώπαμεν. ὕδατι δ' ὕδωρ. τίθεται δὲ, καὶ ἕκαστον τούτων ψυχήν· ὡς οὐκ ἂν ἄλλως αἰσθανομένης τῶν ἔξωθεν, εἰ μὴ τῷ ὁμοίῳ. κοινὴ γὰρ καὶ τούτων αὕτη ἡ δόξα. τὸ γινώσκεσθαι τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον. διὰ τοῦτο δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ τίμαιος τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖ. ἐκ τῆς ἀμερίστου φύσεως, καὶ πάντη ἀΰλου, καὶ ἀσωμάτου. καὶ τῆς περὶ τὰ σώματα μεριστῆς, μέσην αὐτὴν συγκεκρᾶσθαι λέγων. τὴν μὲν οὖν ἀμέριστον καὶ ἄϋλον, ἥν τινα λέγει, τὸν νοῦν ἄν τις ὑπονοήσειε. περὶ δὲ τὰ σώματα μεριστάς, εἰ μὲν τὰς πρώτας λέγοι ποιότητας, οἷον, ὑγρότητα καὶ ξηρότητα καὶ τὰς συστοίχους, οὐκ ἂν εἶεν αὗται περὶ τὰ σώματα μερισταί. ἀλλὰ περὶ τὴν ὕλην. εἰ δὲ τὴν φυσικὴν δύναμιν, εἴη μὲν ἂν αὕτη περὶ τὰ σώματα μεριστή. προσχρῆται γὰρ οὐ τῇ ὕλῃ τῇ ἀμόρφῳ παντελῶς. ἀλλὰ τοῖς στοιχείοις. ταῦτα δὲ συγκρίνει τε καὶ διακρίνει. καὶ περὶ ταῦτά ἐστι μεριστή. διατί δὲ οὐ καὶ τὴν αἰσθητικὴν τοιαύτην ἂν εἴποιμεν. καὶ τὴν ἐπιθυμητικὴν, καὶ τὴν θυμικήν. ἅπασαι γὰρ περὶ σώματα καὶ ἐν σώμασι, καὶ ὅσαι αὐτῶν ἄλογοι παντελῶς. καὶ ὅσαι ὑπήκοοι λόγῳ. εἰ δὲ ταύτας ἁπάσας λέγοι περὶ τὰ σώματα μεριστάς, τὴν λογικὴν ἂν λοιπὸν μόνην ψυχὴν μέσην εἶναι ποιοῖ, τῆς τε ἀμερίστου, καὶ τῆς περὶ τὰ σώματα μεριστῆς. καὶ ἐκ τούτων συντεθεῖσθαι καὶ συγκεκρᾶσθαι. οὐ κυρίως λέγων τὸ συγκεκρᾶσθαι. ἐπεὶ δήπου συμφθαρέντος ἂν τοῦ ἀμερίστου τῷ μεριστῷ, καὶ τὴν οἰκείαν δύναμιν ἀπολεσάντων. συστάντων δὲ ἐν τῷ κράματι ποιότητα ἰδιάζουσαν, οὕτω γεγονέναι ἡ ψυχή. ἀλλ' ὅτι ἡ φύσις τῆς λογικῆς ψυχῆς, νοῦ μέν ἐστι φαυλοτέρα. τῶν δὲ ἀλόγων δυνάμεων πολὺ βελτίων, ἔχουσα πρὸς ἑκάτερα συγγένειαν, ὥσπερ καὶ τὰ κεκραμένα πρὸς τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν ἐκράθη. καὶ διὰ τοῦτο χρῆσθαι δυσὶ δυνάμεσι, πρὸς κατάληψιν τῶν ὄντων, τῇ τε ταὐτοῦ, καὶ τῇ θατέρου. ὅταν μὲν γὰρ τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη συνάγῃ, τὴν ταυτότητα ἀνιχνεύει. ὅταν δὲ, τὰς διαφορὰς προσλαμβάνῃ, τὴν ἑτερότητα ἐξευρίσκει. ὡς καὶ αὐτὰς ἀπὸ τῶν στοιχείων ὀνομάζεται. τὴν ταὐτοῦ μὲν, ἀπὸ τῆς ἀμερίστου φύσεως. τὴν θατέρου δὲ, ἀπὸ τῆς μεριστῆς. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ τίμαιος τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖ. καὶ μήποτε ὥσπερ εἴρηται οὐ πᾶσαν. ἀλλὰ τὴν λογικὴν μόνην. ἥπερ ἂν εἴη καὶ τοῦ κόσμου ψυχή. τὰς γὰρ παθητικὰς δυνάμεις ὕστερον προσυφαίνειν φησὶ τοὺς δευτέρους θεοὺς, τοὺς τῶν θνητῶν ζῴων δημιουργούς. ἀλλ' ὅτι γε καὶ αὐτὸς προσεδεήθη τῶν στοιχείων, εἰς τὴν σύστασιν τῆς ψυχῆς, ἵνα γινώσκειν ἔχῃ τοῖς ὁμοίοις τὰ ὅμοια, δῆλόν ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας διώρισται, αὐτὸ μὲν τὸ ζῷον, ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ ἑνὸς ἰδέας εἶναι. καὶ τοῦ πρώτου μήκους καὶ πλάτους καὶ βάθους. τὰ δ' ἄλλα ὁμοιοτρόπως. τὴν γὰρ ἀσώματον φύσιν, τοῦ μὲν συνεχοῦς ποσοῦ πόρρωθεν εἶναι παντάπασιν ὑπελάμβανον οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι. ἅτε ἐν ὄγκῳ μὴ ὑφεστῶσαν. τοῦ διωρισμένου δὲ οἰκείαν εἶναι. πλῆθος γὰρ καὶ ἐκείνης εἶναι τῆς φύσεως, ἐξ εἰδῶν ἀληθινῶν συντεθειμένον ὑπενόουν. οὐχ οἵαις ἡμεῖς χρώμεθα ἐπὶ τῶν σωμάτων μονάσιν, ὧν οὐδέν ἐστιν ἓν ἀκριβές. ἀλλὰ πλείω. μᾶλλον δὲ ἄπειρα. διὸ καὶ εἰδητικὸν ἐκάλουν τοῦτον τὸν ἀριθμὸν, ἅτε συγκείμενον ἐξ εἰδῶν. καὶ τοὺς ἀριθμοὺς δὲ ἐκείνους, εἴδη τῶν ὄντων ἐτίθεντο. ἀριθμῷ δέ τε πάντ' ἐπέοικε. τοῦ μὲν οὖν αὐτοζῴου, τουτέστι τοῦ κόσμου τοῦ νοητοῦ, στοιχεῖα τὰ πρῶτα ἐτίθεσαν τῶν εἰδητικῶν ἀριθμῶν, τήν τε τοῦ ἑνὸς ἰδέαν καὶ τὴν τῆς πρώτης δυάδος. καὶ τὴν τῆς πρώτης τριάδος. καὶ τὴν τῆς πρώτης τετράδος. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, δεῖ πάντως τὰς ἀρχὰς παρεμφαίνεσθαι τοῦ αἰσθητοῦ. ὁ δὲ αἰσθητὸς, ἐκ μήκους ἤδη καὶ πλάτους καὶ βάθους, τοῦ μὲν μήκους ἰδέαν εἶναι τὴν πρώτην ἀπεφήναντο δυάδα. ἀπὸ γὰρ ἑνὸς ἐφ' ἓν τὸ μῆκος. τουτέστιν ἀπὸ σημείου ἐπὶ σημεῖον. τοῦ δὲ μήκους ἅμα καὶ πλάτους, τὴν πρώτην τριάδα. πρῶτον γὰρ τῶν ἐπιπέδων σχημάτων ἐστὶ τὸ τρίγωνον. τοῦ δὲ μήκους καὶ πλάτους καὶ βάθους, τὴν πρώτην τετράδα. πρῶτον γὰρ τῶν στερεῶν ἐστιν ἡ πυραμίς. ταῦτα δὲ ἅπαντα λαβεῖν ἐστιν, ἐκ τῶν περὶ φύσεως ξενοκράτους. τὸ μὲν οὖν αὐτοζῷον, τουτέστι τὸν κόσμον τὸν νοητὸν, ἐκ τῶν πρώτων ἐτίθεσαν ἀρχῶν. τὰ δὲ ἐπὶ μέρους, ἐκ τῶν ὑφειμένων. ὥσπερ γὰρ τὰ αἰσθητὰ ἔχει πρὸς ἄλληλα, οὕτω καὶ τὰς ἰδέας αὐτῶν, πρὸς ἀλλήλας ἔχειν. ἔτι δὲ καὶ ἄλλως τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον μετῄεσαν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ψυχὴ πλείοσι δυνάμεσι χρῆται εἰς κατάληψιν τῶν ὄντων, νῷ, καὶ ἐπιστήμῃ, καὶ δόξῃ, καὶ αἰσθήσει, τὸν μὲν νοῦν ἔχειν ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς ἰδέας αὐτὴν διωρίζοντο. τὴν δὲ ἐπιστήμην, ἐκ τῆς πρώτης δυάδος. ἀφ' ἑνὸς γὰρ ἐφ' ἓν καὶ ἡ ἐπιστήμη. ἀπὸ γὰρ τῶν προτάσεων ἐπὶ τὸ συμπέρασμα. τὴν δόξαν δὲ, ἐκ τῆς πρώτης τριάδος, ὅσος ἦν καὶ τοῦ ἐπιπέδου ἀριθμός. τῆς γὰρ δόξης ἤδη καὶ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν προτάσεων. αἴσθησιν δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης τετράδος. ἐξ ἧς καὶ ἡ τοῦ στερεοῦ σώματος ἰδέα. περὶ γὰρ τὸ τοιοῦτο

Empedocles
Cōmunis opinio philo. simili uideri simile
Timaeus
Timae
Mundi anima
Potentiae passiuae
αὐτοζῷον ex Idea unius
Mundus intelligibilis αὐτοζῷον νοητὸς κόσμος
Xenocrates
αὐτοζῷον. ἤγ. κόσμος ὁ νοητός
Mundus sensilis

τὸ τοιοῦτο σῶμα ἡ αἴσθησις. τῶν μὲν γὰρ ὄντων ἁπάντων ἀρχὴ, τὰ εἴδη. καὶ ὁ εἰδητικὸς ἀριθμός. αὐτοῦ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ στοιχεῖα, τὸ ἓν καὶ ἡ δυὰς ἡ ἀόριστος. ἣν ὑπετίθεσαν τῷ ἑνὶ, πρὸς γένεσιν τοῦ πλήθους τῶν ἀριθμῶν. ἐξ αὐτοῦ μὲν γὰρ τοῦ ἑνὸς, ἅτε ὄντος ἕν, εἴπερ ἓν εἴη τοῦτό τι, οὐδὲν ἂν ἕτερον παραχθείη. πλήθους δὲ ἐν τοῖς εἴδεσιν ὄντος, δεῖ φύσεως ἑτέρας ὑποκειμένης τῷ ἑνί. παρ' ἧς τὸ πλῆθος. ἣν ἀόριστον δυάδα ἐκάλουν. δυάδα μὲν, ὅτι μεριστὴ καὶ πλήθους ἤδη ποιητική. ἀόριστον δὲ, ὅτι μὴ εἶχεν οἰκεῖον ὅρον. ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἑνὸς αὐτῇ ὁ ὅρος ἑκάστου εἴδους ἐχορηγεῖτο. καὶ ταύτης τῷ ἑνὶ παρυποστάσης τῆς φύσεως, οὕτω πληθυνθῆναι τὸν εἰδητικὸν ἀριθμόν. καὶ ταύτης εἶναι εἰκόνα, τὴν ἐν τοῖς σώμασιν ὕλην. ὥσπερ τοῦ ἑνὸς, τὸ ἔνυλον εἶδος. τὴν οὖν ψυχὴν συγκειμένην ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν, ἐξ ὧνπερ ὁ εἰδητικὸς ἀριθμός, συγκειμένην δὲ, οὐ τῷ κεκρᾶσθαι, ἀλλὰ τῷ μέσην ἔχειν τάξιν, ὑπὸ μὲν τοῦ ἑνὸς παραχθεῖσαν, τὴν δὲ περὶ τὰ σώματα μεριστὴν φύσιν παραγαγοῦσαν. συγκειμένην οὖν ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν τοῖς εἰδητικοῖς ἀριθμοῖς, εἰκότως γινώσκειν τὰ ὄντα. οὕτω μὲν οὖν ὁ παρὰ πλάτωνι τίμαιος, καὶ αὐτὸς πλάτων, ἐκ τῆς πρὸς τὰς ἀρχὰς συγγενείας, τῇ ψυχῇ τῶν ὄντων τὴν κατάληψιν ἀποδεδώκασιν. Ἦσαν δ' ἕτεροι, οἳ καὶ τὰ δύο ἅμα συμπλέκοντες, εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ψυχῆς. τό τε κινεῖν, καὶ τὸ γινώσκειν. ὡς ὁ τὴν ψυχὴν ἀποφηνάμενος, ἀριθμὸν κινοῦντα ἑαυτόν. διὰ μὲν τοῦ ἀριθμοῦ, τὴν γνωστικὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος. διὰ δὲ τοῦ κινεῖν ἑαυτὸν, τὴν κινητικήν. ἅπαντες μέντοι γε ὅσοι τὸ γινώσκειν οἰκεῖον ἔθεντο τῇ ψυχῇ, καὶ διὰ ταῦτα ἐκ τῶν ἀρχῶν αὐτὴν συνεστήσαντο, τῇ περὶ τῶν ἀρχῶν διαφορᾷ, καὶ περὶ τῆς ψυχῆς συνδιηνέχθησαν. περὶ δὲ τῶν ἀρχῶν διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, οὐ μόνον τίνες εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ὁπόσαι. καὶ καθ' ἑκάτερόν γε αὐτῶν. οἱ μὲν, μᾶλλον. οἱ δὲ, ἧττον. μᾶλλον μὲν, οἱ σωματικὰς ποιοῦντες τὰς ἀρχὰς, τοῖς ἀσωμάτους. ἧττον δὲ πρὸς τούτους, οἱ μίξαντες. καὶ τὰς μὲν, τοιάσδε. τὰς δὲ, τοιάσδε τὰς ἀρχὰς ἀποφηνάμενοι. καὶ πάλιν γε αὖ περὶ τοῦ πλήθους. μᾶλλον μὲν, οἱ μίαν, τοῖς ἀπείρους. ἧττον δὲ, οἱ πλείους μιᾶς πρὸς ἑκατέρους. ἑπομένως δὲ ταῖς περὶ τῶν ἀρχῶν ὑποθέσεσι, καὶ περὶ τῆς ψυχῆς διορίζονται. τοῦτο δὲ ἠκολούθει μὲν μάλιστα, τοῖς οἰκειότατον τῆς ψυχῆς, τὴν πάντων γνῶσιν ὑπολαμβάνουσι. καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ἀρχῶν καὶ ταύτην ποιοῦσιν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅσοι τὸ κινεῖν τῆς ψυχῆς σύμφυτον δύναμιν ὑπενόησαν, εἰκότως καὶ οὗτοι συγγενῆ ταῖς ἀρχαῖς αὐτὴν ἀποφαίνονται. εὔλογον γὰρ καὶ λίαν πιθανὸν, τὴν κινητικωτάτην αἰτίαν, ἐν ταῖς πρώταις ἀρχαῖς κατατάσσειν. ὅθεν ἔδοξέ τισιν, ἐκ πυρὸς εἶναι μάλιστα ἡ ψυχὴ, ὅτι τὸ πῦρ λεπτομερέστατον, καὶ ἥκιστα σωματῶδες. καὶ αὐτό τε κινεῖσθαι ὑφ' ἑαυτοῦ δοκεῖ, καὶ τὰ ἄλλα κινεῖν, οἷς περ ἂν πλησιάσῃ. δημόκριτος δὲ τούτων ἑκάτερον καὶ γλαφυρωτέρως ἐδείκνυ. τὸ μὲν κινεῖν, διὰ τὴν σμικρομέρειαν. τὸ δὲ κινεῖσθαι, διὰ τὸ σχῆμα. ἄμφω γὰρ οὖν ταῦτα ὑπάρχειν τοῖς σφαιροειδέσιν ἀτόμοις. ἐξ ὧν συνίστησιν οὐ μόνον τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ πῦρ. ἀναξαγόρας δὲ, ὥσπερ καὶ τὸ πρότερον εἴπομεν, διασαφεῖ μὲν οὐδὲν φανερῶς. εἴτε ταὐτὸν τίθεται νοῦν καὶ ψυχὴν, εἴτε ἕτερον. ἀλλὰ τόν γε νοῦν ἀρχὴν φησὶ σχεδόν τι τῶν ὄντων ἁπάντων. μόνον γοῦν αὐτὸν ἁπλοῦν καὶ ἀμιγῆ προσαγορεύει. τὰς δὲ ὁμοιομερείας, ὡς ὕλην αὐτῷ ὑποτίθησιν. ἀποδίδωσι μέντοι καὶ αὐτὸς ἄμφω τῇ ψυχῇ [illegible]. καὶ τὸ γινώσκειν, καὶ τὸ κινεῖν. καὶ τὸ μὲν κινεῖν καὶ πάνυ σαφῶς. ἦν ὁμοῦ χρήματα πάντα. νοῦς δ' αὐτὰ διέκρινεν ἐπελθών. τὸ γινώσκειν δὲ, ὅτι μάλιστα νοῦ ἴδιον τοῦτο. ἔοικε δὲ καὶ θαλῆς κινητικόν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαβεῖν. εἴπερ διὰ τοῦτο ἔφη τὸν σίδηρον ἕλκεσθαι ὑπὸ τῆς λίθου τῆς ἡρακλείας, ὅτι ἔμψυχος ἐκείνη ἡ λίθος. οὕτως δὲ καὶ ἀναξιμένης, καὶ διογένης. καὶ ὅσοι ἀέρα λέγουσι τὴν ψυχὴν, ἀμφότερα πειρῶνται διασώζειν. καὶ τὸ κινεῖν διὰ τὴν λεπτομέρειαν. καὶ τὸ γινώσκειν διὰ τὸ τίθεσθαι ταύτην ἀρχήν. καὶ ἡράκλειτος δὲ, ἣν ἀρχὴν τίθεται τῶν ὄντων, ταύτην τίθεται καὶ ψυχήν. πῦρ δὲ καὶ οὗτος. τὴν γὰρ ἀναθυμίασιν, ἐξ ἧς τὰ ἄλλα συνίστησιν, οὐκ ἄλλο τι ἢ πῦρ ὑποληπτέον. τοῦτο δὲ καὶ ἀσώματον καὶ ῥέον ἀεί. ἐν κινήσει δὲ εἶναι τὰ ὄντα ἅπαντα, κἀκεῖνος ᾤετο, καὶ οἱ πολλοί. τούτοις δὲ παραπλησίως καὶ ἀλκμαίων ὁ κροτωνιάτης φυσικός. φησὶ γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι, διὰ τὸ μάλιστα ἐοικέναι τοῖς ἀθανάτοις, ἀεὶ κινουμένην. κινεῖσθαι γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα συνεχῶς. ἥλιον. σελήνην. τοὺς ἀστέρας. τὸν οὐρανόν. φορτικῶς δὲ ἵππων καὶ οἵ τινες ἵππωνι παραπλησίως, ὕδωρ τὴν ψυχὴν ἀπεφήναντο, διὰ τὴν γονὴν, ὅτι πάντων ὑγρά. φορτικῶς δὲ καὶ ὅσοι αἷμα. καθάπερ καὶ κριτίας τὸ αἰσθάνεσθαι τῇ ψυχῇ οἰκειότατον ὑπολαβών. τοῦτο δὲ ὑπάρχειν, διὰ τὴν τοῦ αἵματος φύσιν. τὰ γὰρ ἄναιμα, οἷον ὀστᾶ, καὶ ὄνυχας καὶ ὀδόντας, ἀναίσθητα εἶναι. καίτοι τά γε νεῦρα ἄναιμα ὄντα, αἰσθητικώτατά ἐστι. πάντα δ' οὖν τὰ στοιχεῖα, κριτὴν εἴληφε, πλὴν τῆς γῆς. ταύτην δὲ οὐδεὶς ἀποπέφανται, πλὴν εἴ τις αὐτὴν εἴρηκεν ἐκ πάντων εἶναι τῶν στοιχείων, ἢ πάντα. ἐκ δὲ τῆς ἱστορίας, δῆλόν ἐστιν, ὅτι δύο μὲν προστίθενται περὶ τὴν ψυχὴν θεωρεῖν. κίνησιν καὶ γνῶσιν. ὑποφέρονται δὲ ὥσπερ καὶ ἄκοντες, ἐπὶ τρίτον ἕτερον, τὸ ἀσώματον. οἱ γὰρ λεπτομερέστατον αὐτὴν τιθέμενοι, καὶ διὰ τοῦτο εὐκίνητον, ὀνειροπολεῖν ἐοίκασι ταύτην τὴν φύσιν. λέγω δὴ τὴν ἀσώματον. ἀλλ' ὅτι γε εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνάγουσιν ἅπαντες τὴν ψυχήν· οἱ μὲν, ὡς κινοῦσαν. οἱ δὲ, ὡς γινώσκουσαν πάντα, διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνα συγγένειαν, δῆλόν ἐστιν. ἀναξαγόρας δὲ μόνος τὴν συγγένειαν ταύτην αὐτῆς ἀφῄρηται. καὶ γε-

Timae Plato
Quorūdā opinio ex igne animā eē
Democritus
Anaxagoras
Thales
Anaxi menes
Diogenes
Heraclitus
Heraclitus [illegible] rū ga[illegible] matus
Alcmaeo crotoniates
Hippon
Critias
Anaxagoras

Alcmaeon censuit animā eē immortalē, quia semp moueretur & ea ratione esset similis immortalib; soli, lunae & astris &c.

Empedo
Heraclit
Hippo

γνωρίζεσθαι πάντα ὑπ' αὐτῆς συγχωρῶν τὰ ὄντα, πάντῃ ἀμιγῆ καὶ ἁπλοῦν φησιν εἶναι τὸν νοῦν. οὐδενὶ καὶ ὅμοιον ὢν γνωρίζει· διὰ τίνα δὲ ἑτέραν αἰτίαν γνωρίζει, οὔτε ἐκεῖνος εἴρηκεν, οὔτε ἐκ τῶν εἰρημένων συμφανές ἐστιν. οἱ δὲ ἄλλοι πάντες, οὐκ ἀφίενται τῶν ἀρχῶν. ἀλλὰ καὶ ὅσοι τιθέασιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἐναντίωσιν, καὶ τὴν ψυχὴν συνιστᾶσιν ἐκ τῶν ἐναντίων, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς· δοὺς γὰρ ἐν τοῖς στοιχείοις θερμότητα, ψυχρότητα, ὑγρότητα, ξηρότητα, δίδωσι καὶ τῇ ψυχῇ, τὰς ἐναντιώσεις ταύτας ὑπάρχειν· γαίῃ μὲν γάρ φησι γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ. ὅσοι δ' ἕν γε ἐκ τῶν στοιχείων τὴν ψυχὴν ἔθεντο, τὴν ἐκείνου ποιότητα μόνην προστιθέασι καὶ τῇ ψυχῇ· οἱ μέν, πυρὸς τὴν θερμότητα, καθάπερ Ἡράκλειτος· οἱ δέ, ὕδατος τὴν ὑγρότητα, καθάπερ Ἵππων· οὕτω γοῦν καὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων κομψεύονται, οἷς ἐπὶ τῆς ψυχῆς κέχρηται ἡ συνήθεια· οἱ μέν, τὸ θερμὸν λέγοντες, ὅτι καὶ τὸ ζῆν, παρὰ τὸ ζεῖν ὠνομάσθη· οἱ δέ, τὸ ψυχρόν, ὅτι καὶ τοὔνομα τῆς ψυχῆς ἐντεῦθεν· διὰ γὰρ τὴν κατάψυξιν, ἣ σώζει τὸ ζῷον ἐκ τῆς ἀναπνοῆς. τὴν μὲν οὖν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἱστορίαν περὶ ψυχῆς διεληλύθαμεν. τὰ μέν, οἷς λέγουσιν ἀκολουθοῦντες, τὰ δέ, οἷς εἰκὸς αὐτοὺς βούλεσθαι λέγειν.

Plato
Nō necesse omne quod mouet, moueri ipsum

Ἐπισκεπτέον δέ, πρῶτον μὲν τοὺς τὴν κίνησιν οἰκειότατον θεμένους τῇ ψυχῇ, καὶ διὰ τὸ κινεῖν, κινεῖσθαι καὶ αὐτὴν ὑπολαμβάνοντας· ὡς καὶ τὸν ὅρον αὐτῆς τοιοῦτον ἀποδιδόναι. ψυχὴν εἶναι τὸ κινοῦν ἑαυτό, ἢ δυνάμενον κινεῖν ἑαυτό· οὕτω γὰρ καὶ Πλάτων ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν νόμων. ἴσως γὰρ οὐ τοῦτο μόνον ψευδές ἐστι, τὸ τὴν ψυχὴν διὰ τὸ κινεῖσθαι κινεῖν, ἀλλ' ὅλως ἀδύνατον ὑπάρχειν αὐτῇ τὸ κινεῖσθαι. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἀνάγκη πᾶν τὸ κινοῦν, καὶ αὐτὸ κινεῖσθαι, δέδεικται μὲν ἐν τοῖς φυσικοῖς, διὰ πλειόνων. ὅμως δὲ καὶ νῦν τοῦ σαφοῦς ἕνεκα, ἐκεῖθεν ὀλίγα μετενεκτέον. εἰ γὰρ ἅπαν τὸ κινοῦν καὶ κινεῖται, ἤτοι ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι αὐτὸ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἢ ὑπ' ἄλλου. ὑπ' ἄλλου μὲν δὴ οὐκ ἀνάγκη· εἰς ἄπειρον γὰρ ὁ λόγος προάξει. ὑφ' ἑαυτοῦ δὲ ἀδύνατον, διὰ τάδε. ἢ γὰρ κατ' ἄλλο μέν τι αὐτοῦ κινεῖ, κατ' ἄλλο δὲ κινεῖται τὸ αὐτοκίνητον, ἢ κατὰ ταυτόν. εἰ μὲν δὴ κατ' ἄλλο, ἔσται τι αὐτοῦ κινοῦν μόνον, μὴ κινούμενον δέ, ὅπερ οὐχ οἷόν τε. καὶ οὐκέτ' ἂν ἀκριβῶς αὐτοκίνητον εἴη. ἀλλ' ἕτερον μὲν αὐτοῦ τὸ κινοῦν, ἕτερον δὲ τὸ κινούμενον. κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον οὐδὲν κωλύει καὶ τὰ ζῷα λέγειν αὐτοκίνητα, καὶ τὰ φυτά· κινεῖται γὰρ καὶ ταῦτα ὑπὸ τῆς φυτικῆς ψυχῆς, τρεφόμενα καὶ αὐξανόμενα. εἰ δὲ καθ' ὅλον ἑαυτὸ κινεῖ καὶ κινεῖται, οὐδ' ὑπονοήσαι τις ἄν, πῶς φθείροιτο ἂν ἅμα καὶ φθείροι. καὶ ἀλλοιοῖτο καὶ ἀλλοιοῖ. ὥστε ἅμα διδάσκοι ἂν καὶ μανθάνοι. καὶ ὑγιάζοι καὶ ὑγιάζοιτο, τὴν αὐτὴν ὑγείαν. ἄτοπα μὲν δὴ καὶ ταῦτα. ἀτοπώτερον δ' ἂν μᾶλλον φανείη, ὅτι πᾶν μὲν τὸ κινούμενον, ἔτι δυνάμει ἐστί, καθὸ κινεῖται. πᾶν δὲ τὸ κινοῦν, ἐνεργείᾳ, καθὸ κινεῖ. ὥστ' εἰ τὸ αὐτοκίνητον, κινεῖται αὐτὸ ὅλον ὑφ' ἑαυτοῦ, ἅμα τε ἂν δυνάμει εἴη καὶ ἐνεργείᾳ, πρὸς τὸ αὐτό. καὶ ἀτελὲς ἅμα καὶ τέλειον· ὥστε ἅμα ἂν εἴη θερμὸν ἤδη, καὶ οὔπω θερμόν, καὶ ἅμα ἂν οὔπω νοοῖ, καὶ ἤδη νοοῖ. ταῦτα μὲν οὖν ὅπερ εἶπον, ἐπ' ἀκριβὲς ἐν τοῖς φυσικοῖς ἐξείργασται. κἀκεῖθεν τὰ λοιπὰ ληπτέον, ὅτῳ μὴ ἀπαρκεῖ τὰ εἰρημένα. Ἡμεῖς δὲ ὃ προὐθέμεθα τέως, ὅτι μὴ οἷόν τε ὅλως κινεῖσθαι τὴν ψυχὴν ἀποδείξομεν. διχῶς δὴ κινουμένου τοῦ κινουμένου παντός. ἢ γὰρ καθ' αὑτό, ἢ κατ' ἄλλο. κατ' ἄλλο δὲ λέγομεν, ὅσα κινεῖται τῷ ἐν κινουμένοις εἶναι, οἷον ἐπὶ τῆς νεὼς καὶ τῶν πλωτήρων. ἡ μὲν γὰρ ναῦς καθ' ἑαυτήν. οἱ δὲ πλωτῆρες κατ' ἄλλο. κάθηνται γὰρ ἠρεμοῦντες ἐν τῇ νηΐ. καὶ μὴ κινούμενοι τὴν οἰκείαν κίνησιν ἀνθρώπου· οὕτω δ' ἂν φαίης, καὶ τὰ συμβεβηκότα τοῖς σώμασιν, οἷον λευκότητα, μελανίαν, τὸ δίπηχυ καὶ τρίπηχυ κινεῖσθαι. καθ' ἕτερον δέ, τῷ ἐν κινουμένοις ὑπάρχειν. τὰ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον κινούμενα, ἐνδέχεται μήτε σώματα εἶναι, μήτε προσδεῖσθαι τόπου καθ' ἑαυτά. διχῶς οὖν λεγομένου τοῦ κινεῖσθαι, σκοποῦμεν νῦν ἐπὶ τῆς ψυχῆς. εἰ καθ' αὑτὴν κινεῖσθαι πέφυκε, καὶ μετέχει τοῦτον τὸν τρόπον κινήσεως. ἐπεὶ ὅτι κατὰ συμβεβηκὸς καὶ κατ' ἄλλο, καὶ ἡμεῖς ἂν συγχωροίημεν, οὖσάν γε ἐν σώματι κινουμένῳ.

Quattuor motus
Localis
Alteratio
Diminutio
Augmentatio

τεσσάρων τοίνυν κινήσεων οὐσῶν, φορᾶς, ἀλλοιώσεως, φθίσεως, αὐξήσεως, ἢ μίαν τούτων κινοῖτ' ἄν, ἢ πλείους, ἢ πάσας. ἀλλὰ δέδεικται, ὡς πᾶν τὸ φύσει κινούμενον, κατά τινα τῶν τεσσάρων τούτων κινήσεων (μὴ κατὰ συμβεβηκὸς) πάντως ἐν τόπῳ καὶ σώματι. ὅτι δὲ οὐ κατὰ συμβεβηκὸς κινοῦσιν αὐτήν, δῆλόν ἐστιν· οἵ γε καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ἐξάπτουσι τῆς κινήσεως. εἰ δὲ σῶμα ἡ ψυχή, δῆλον ὅτι καὶ τόπον οἰκεῖον ἕξει. τίνα οὖν τοῦτον. εἰς ἐκεῖνον γὰρ φύσει κινήσεται. καὶ γενομένη ἐν ἐκείνῳ, φύσει ἠρεμήσει. τῷ δὲ ταῦτα συγχωροῦντι λόγῳ, καὶ βιαίους συγχωρητέον τινὰς εἶναι κινήσεις τῆς ψυχῆς, καὶ ἠρεμίας. εἰς ὃ γὰρ κινεῖται φύσει, ἐκ τούτου καὶ βίᾳ κινηθήσεται. ποῖαι δὲ βίαιοι τῆς ψυχῆς κινήσεις ἔσονται, καὶ ἠρεμίαι, οὐδὲ πλάττειν βουλομένοις ῥᾴδιόν ἐστι. τὸ μὲν γὰρ ἔμψυχον σῶμα, ὁρῶμεν καὶ βίᾳ πολλάκις, καὶ παρὰ φύσιν κινούμενον. ὅταν ὠθηθῇ, ἢ ἀναρριφθῇ. τῆς δὲ ψυχῆς οὐχ οἷόν τε ταύτας τὰς βιαίους κινήσεις λέγειν. εἰσὶ γὰρ αὐτῇ κατὰ φύσιν αἱ ἀντικείμεναι. ἀλλ' ἴσως τὴν μὲν παρὰ φύσιν κίνησιν τῆς ψυχῆς ἀφαιρήσονται. κατὰ φύσιν δὲ αὐτὴν κινεῖσθαι φήσουσι πάσας τὰς κινήσεις, καὶ τὰς ἐναντίας. ἀλλ' οὐθὲν ὁρῶμεν τῶν στοιχείων οὕτω κινούμενον, ἐξ ὧν αὐτὴν συνιστᾶσιν· οἱ μὲν ἐξ ἑνός, οἱ δὲ ἐκ πλειόνων. ἀλλὰ τὸ μὲν πῦρ ἀεὶ ἄνω. τὴν δὲ γῆν κάτω. τὰ δὲ λοιπὰ στοιχεῖα μεταξύ. ἔτι δέ, εἴπερ διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι νομίζουσι, τὸ κινεῖσθαι τὴν

ψυχήν

ψυχήν, ἐπειδὴ τὸ σῶμα κινεῖ, ὡς ἀδυνάτου καθεστῶτος τοῦ κινεῖν τὸ σῶμα, μὴ πρότερον αὐτὴν κινουμένην, ἑπόμενον ἂν οὕτω καὶ εὔλογον εἴη, καὶ τὸν τρόπον τῆς κινήσεως τὸν αὐτόν, αὐτήν τε κινεῖσθαι, καὶ κινεῖν τὸ σῶμα. εἰ δὲ τοῦτο ἀκόλουθον, δῆλον ὅτι καὶ ἀντιστρέψασιν ἀληθές. ὡς κινεῖται τὸ σῶμα, οὕτω κινεῖσθαι καὶ τὴν ψυχήν. τὸ δὲ σῶμα κινεῖται κατὰ τόπον, ὥστε καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ τόπον, ἤτοι γε ὅλη, ἢ κατὰ μόρια μεθισταμένη. τούτῳ δὲ ἕπεται, καὶ ἐξελθοῦσαν, εἰσιέναι πάλιν. τούτῳ δέ, τὸ ἀνίστασθαι τὰ τεθνεῶτα τῶν ζῴων. Ὁ δὲ τῶν Ἀριστοτέλους ἐξεταστής, ἀνίσταται τοῖς εἰλημμένοις. οὔτε γάρ φησιν ἃς αὐτὴ κινεῖται κινήσεις, καὶ τὸ σῶμα κινεῖ. κρίσεις μὲν γὰρ καὶ συγκαταθέσεις, αἱ κινήσεις τῆς ψυχῆς. τοπικαὶ δέ, αἱ τοῦ σώματος. οὔτε τὴν ἀντιστροφὴν ἀναγκαίαν εἶναι. οὐδὲ πάντως ἣν τὸ σῶμα κινεῖται, ταύτην κινεῖσθαι καὶ τὴν ψυχήν. καὶ γὰρ ἕλκεται τὸ ξύλον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. οὐχ ἕλκονται δὲ οἱ ἄνθρωποι. καὶ ἕλκει μὲν ἄνω κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν τὰς ἀναθυμιάσεις ὁ ἥλιος. κύκλῳ δὲ αὐτὸς περίεισι. πρῶτον μὲν οὖν αὐτῷ τὰς κρίσεις καὶ τὰς συγκαταθέσεις, δεικτέον κινήσεις, τηροῦντι γε τὰς ὑποθέσεις, ἐφ' αἷς τὴν κίνησιν ἐνοήσαμεν· συνεχῆ τε εἶναι. καὶ χρόνῳ παρατείνεσθαι. καὶ μὴ συγκεῖσθαι ἐξ ἀμερῶν κινημάτων. καὶ προϊέναι ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς ἐντελέχειαν, σώζουσαν ἔτι τὸ δυνάμει. ὧν ἔοικεν ἐκλελῆσθαι παντάπασι. καίτοι συνόψιν ἐκδεδωκώς, τῶν περὶ κινήσεως εἰρημένων Ἀριστοτέλει. οἱ δὲ ἕλκοντες τὸ ξύλον ἄνθρωποι, καὶ ὁ κύκλῳ φερόμενος ἥλιος, ἣν κινοῦσι κίνησιν καὶ αὐτοὶ κινοῦνται. κινοῦσι γὰρ καὶ κινοῦνται τὴν κατὰ τόπον. εἰ δὲ ἑτέραν τῷ ἀριθμῷ, ἢ καὶ τῷ εἴδει, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον. οὐδὲν γοῦν πλέον πρόκειται νῦν τῷ φιλοσόφῳ, ἢ ὅτι τὸ κατὰ τόπον κινοῦν, εἰ διὰ τὸ κινεῖσθαι κινεῖ, καὶ αὐτὸ ἂν κατὰ τόπον κινοῖτο. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἀνάγκη φησίν, εἰ κατὰ τόπον ἡ ψυχὴ κινεῖται, καὶ ἐξελθοῦσαν αὐτὴν εἰσιέναι πάλιν. οὐδὲ γὰρ οἱ πνεῦμα τὴν ψυχὴν λέγοντες, καὶ τὴν κίνησιν αὐτῇ τὴν κατὰ τόπον διδόντες, ἐξελθοῦσαν εἰσιέναι πάλιν συγχωρήσειαν ἄν. κακῶς οὖν ὦ βέλτιστε, καὶ οὐκ ἀκολούθως τῇ ὑποθέσει, ἣν δογματίζουσιν. εἰ γὰρ ὡς σῶμα ἔξεισιν ἐκ τοῦ σώματος, διατί καὶ οὐκ εἴσεισι πάλιν. τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁρῶμεν, οἷον τῶν ἐν τόπῳ, καὶ τῶν ἐν ἀγγείῳ. ἀλλ' ὅμως ἐκείνοις μὲν ὑπολείπεταί τις ἀπολογία, κεκρᾶσθαι ὅλην δι' ὅλου τοῦ σώματος φάσκουσι τὴν ψυχήν. καὶ τὴν ἔξοδον αὐτῆς, ἄνευ φθορᾶς τοῦ συγκρίματος μὴ ποιοῦσι. τοῖς δ' ὡς ἐν τόπῳ τῷ σώματι περιέχεσθαι αὐτὴν τιθεμένοις. καὶ ὡς ἐν ἀγγείῳ, τοῦτό φησι τὸ ἄτοπον ἀκολουθεῖν Ἀριστοτέλης. οὗτοι δὲ ἂν οἱ περὶ Δημόκριτον εἶεν. καὶ εἴ τις πῦρ, καὶ εἴ τις ὕδωρ τὴν ψυχὴν ἀπεκρίνατο. ἀλλ' ἴσως, τὰς μὲν σωματικὰς ταύτας κινήσεις, διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν κατὰ συμβεβηκὸς ὁρῶσι κινεῖσθαι, τῷ ἐνυπάρχειν τῷ σώματι. ταύτας γὰρ καὶ ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι αὐτὴν οὐδὲν κωλύει. καὶ γὰρ ὠθουμένου βίᾳ τοῦ ζῴου, συναπολαύειν ἀνάγκη τὴν ψυχήν, τῆς βιαίας ταύτης κινήσεως. ἀλλὰ τὰς τῆς ψυχῆς κινήσεις καὶ ὡς ψυχῆς, ταύτας ὁρῶσιν αὐτὴν ὑφ' αὑτῆς κινεῖσθαι. καὶ ταύτας εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ψυχικῆς. ἃς οὐχ οἷόν τε αὐτὴν ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι. ὡς τῆς ἔνδοθεν φύσεως ἐξηρτημένας. τίνες οὖν αὗται. διδασκέτωσαν ἡμᾶς σαφῶς. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις ὑπὸ τῶν ἔξωθεν σχεδὸν θυροκοπουμένη, κινεῖται. ἡ δὲ ὄρεξις, σύρεται ὑπὸ τῶν ὀρεκτῶν. αἱ διανοήσεις δὲ ἐξήρτηνται τῶν αἰσθήσεων, εἴπερ οὐδέποτε ἄνευ φαντασίας. εἰ δὲ καθ' αὑτάς, ἀλλ' οὐ συνεχεῖς, οὐδ' ἐν χρόνῳ, οὐδὲ κινήσεις. εἰ οὖν καὶ ταύτας ὑπ' ἄλλων κινεῖται, τίνας ὑφ' ἑαυτῆς. οὐ γὰρ δὴ τὰς αὐτὰς ἅμα καὶ ὑπ' ἄλλων, καὶ ὑφ' ἑαυτῆς. οὐδὲν γὰρ τῶν ὑπαρχόντων τινί, καὶ καθ' αὑτό, καὶ ἔξωθεν ἅμα ὑπάρχει. οὐδὲ ἅμα δι' αὑτό, καὶ δι' ἄλλο. ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ποταμοῖς ἡ κίνησις, οὐδὲ τῇ φλογί, οὐδ' ἔτι ἄλλο τοιοῦτον. ἀχώριστα γὰρ τὰ καθ' αὑτά, καὶ τῆς αἰτίας τῆς ἔξωθεν οὐ δεόμενα. ἀλλ' οὐ κινεῖ φησι τὴν αἴσθησιν τὰ αἰσθητά. ἀλλὰ τὸν, ὃν οὐκ ἄνευ λόγον ἐπέχει. καὶ παραβάλλει τοῖς ἀράχναις τὴν αἴσθησιν, οἳ προσαισθηθῶσι τοῖς ἐμπίπτουσι ζῴοις εἰς τὰ ὑφάσματα, οὐ τῶν ἐμπιπτόντων κινούντων. ἀλλὰ τῆς οἰκείας ὁρμῆς. οὕτω γὰρ τὰ αἰσθητά, ἐμπίπτοντα τοῖς αἰσθητικοῖς ὀργάνοις, τὴν ψυχὴν εἰς ἐπίκρισιν αὐτῶν ἐγκελεύεται. ἀλλ' εἰ μέν τι δεῖ τοῖς κομψοῖς τούτοις ἀκολουθεῖν παραδείγμασιν, ὥσπερ τὸν ἀράχνην ἡ ἐμπὶς κινεῖ, καὶ πᾶν θήραμα τοὺς θηρῶντας, καὶ πᾶν ὀρεκτὸν τὸ ὀρεγόμενον, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν τὰ ἔξωθεν ἂν κινοῖεν. νῦν δὲ καὶ αὐτὸς ἔοικεν αὐτῶν ὡς μὴ οἰκείων καταψηφίζεσθαι. ἀπὸ γὰρ τῶν ἀραχνῶν ἐπὶ τοὔδαφος μεταβάς, τοῦτον τὸν λόγον ἐπέχειν φησὶ τὸ ὁρατὸν πρὸς τὴν ὅρασιν, ὃν τοὔδαφος πρὸς τοὺς περιπατοῦντας. καίτοι γελοῖον, εἰ χώρα καὶ τόπος ἐστὶ τὰ αἰσθητά, ταῖς τῶν αἰσθήσεων ἐνεργείαις. ἀλλὰ μὴ μᾶλλον ἔοικε τοῖς ἕλκουσιν, ἢ καλοῦσιν, ἢ νύττουσι. τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν ὀρεκτῶν φανερώτερον. πᾶν γὰρ τὸ ὀρεκτὸν ἀτεχνῶς ἕλκοντι καὶ σύροντι προσέοικε τὴν δύναμιν τὴν ὀρεκτικήν. καὶ οὐ τῷ τόπος αὐτῆς εἶναι καὶ χώρα. ἔτι τοίνυν τὰς ψυχικὰς ταύτας κινήσεις, ἆρα καθὸ ἐστὶν ἡ ψυχή, κινεῖσθαι αὐτὴν ὁρῶσιν, ἢ κατ' ἄλλο τι. εἰ γὰρ καθὸ ψυχή, κατὰ τοῦτο γὰρ καὶ κινεῖ. ὥσπερ τὸ κινούμενον κατὰ χρῶμα, ἐξίσταται τοῦ χρώματος. καὶ τὸ κινούμενον κατὰ τόπον, ἐξίσταται τοῦ τόπου, οὕτω καὶ ἡ ψυχή, εἰ κινεῖται καθὸ ψυχή, ἐξίσταιτο ἂν τοῦ ψυχὴ εἶναι. οἱ μὲν γὰρ κατά τι τῶν συμβεβηκότων αὐτὴν κινοῦντες· οἷον, τόπον, ἢ ποιότητα, ἢ μέγεθος, οὐκ ἀνάγκην ἔχουσιν, ἐκστᾶσιν ὁμολογεῖν τῆς οὐσίας αὐτῆς εἶναι τὴν

κίνησιν. ἀλλὰ μόνον τοῦ συμβεβηκότος, καθὸ μεταβάλλει. ὅσοι δὲ κινεῖσθαι αὐτήν, καθὸ ψυχή ἐστι λέγουσι, καὶ σχεδὸν ποιοῦσι τὴν κίνησιν αὐτῆς τὴν οὐσίαν, ἀνάγκη προσίεσθαι τούτοις, τὴν ἐκ τοῦ λόγου συμβαίνουσαν ἀτοπίαν. εἰ γὰρ κινεῖται καθὸ ψυχή, ἡ δὲ κίνησις αὐτῆς, οὐσία αὐτῆς ἐστι, κινουμένη καθὸ ψυχή, ἐξίσταιτο ἂν τῆς οὐσίας αὐτῆς. ὥσπερ γὰρ ἡ φλόξ, καὶ οἱ ἄνεμοι, καὶ οἱ ποταμοί, ἐπειδὴ κατ' οὐσίαν αὐτοῖς ἡ κίνησις, οὐδὲ ἀκαρὲς μένουσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, μὴ ῥέων γάρ, οὐκέτι ποταμός, ἀλλ' ὕδωρ, καὶ μὴ κινούμενος, οὐκέτ' ἄνεμος, ἀλλ' ἀήρ, ἢ ἀναθυμίασις, οὕτως ἀνάγκη καὶ τῇ ψυχῇ, ἐν συνεχεῖ καὶ ἀπαύστῳ ῥοῇ καθεστάναι αὐτῇ τὸ κινεῖσθαι. πόθεν οὖν ἡ μνήμη. πόθεν ἡ τῶν ἐπιστημῶν βεβαιότης. ἔστι δὲ ὥσπερ ὁμόσε χωρῶν, καὶ ὁμολογῶν τὴν κίνησιν, τῆς ψυχῆς οὐσίαν εἶναι καὶ φύσιν, διὰ τοῦτο φησὶν ὅσῳ ἂν μᾶλλον κινῆται, τοσούτῳ μᾶλλον τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐξίστασθαι. ζωὴ γάρ φησιν ἐστιν, αὐτῆς ἡ κίνησις. καὶ τὸ ζῆν αὐτῇ, ταυτὸν τῷ κινεῖσθαι. ὁ δὲ ταῦτα λέγων, ἀγνοεῖν ἔοικε διαφορὰν κινήσεως καὶ ἐνεργείας. καὶ ὅτι τὸ μὲν ἐνεργεῖν κατ' οὐσίαν, διατηρητικόν ἐστι τῆς φύσεως τοῦ ἐνεργοῦντος. οἷον, καὶ τῆς ὄψεως τὸ ὁρᾶν. τὸ δὲ κινεῖσθαι κατ' οὐσίαν, πάντως ἔκστασιν ἔχει τῆς οὐσίας ἐκείνης, ἐξ ἧς κινεῖται. καὶ ἐνέργεια μὲν καθ' ἕκαστον μόριον τοῦ χρόνου τέλειος, ἐν ᾧ γίνεται. ὥσπερ καὶ ἡ ὄψις, καὶ ἡ νόησις. ἀτελὴς δὲ ἡ κίνησις, ἐντελέχεια, καὶ ἀεὶ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο προσλαμβάνουσα. τόπον μέν, εἰ κατὰ τόπον. μέγεθος δέ, εἰ κατὰ μέγεθος. οὐσίαν δέ, εἰ κατ' οὐσίαν. ὥσπερ οἱ ποταμοί, καὶ τὰ πνεύματα. ἐπεὶ καὶ τὰ οὐράνια σώματα διὰ τοῦτ' ἄφθαρτα παντελῶς, ὅτι κινεῖται κατὰ τὸν ἔξωθεν τόπον. καὶ ἡ μὲν φύσις αὐτῶν, ὡσαύτως ἔχουσα μένει. ὁ τόπος δ' ἄλλος καὶ ἄλλος. εἰ δ' ὅπερ ἡμεῖς ἐνέργειαν ὀνομάζομεν, τοῦτο κίνησιν καλεῖν φιλονεικοῖεν, περὶ μὲν τοῦ ὀνόματος οὐ διοισόμεθα. χρῆσθαι γὰρ ἐφεῖται ὥστις βούλεται τοῖς ὀνόμασι. καὶ μάλιστα τοῖς εἴδεσιν αὐτὴ τῶν γενῶν. εἶδος γὰρ ἐνεργείας ἡ κίνησις. καὶ εἰ μέν τι κίνησις, καὶ ἐνέργεια. εἰ δέ τι ἐνέργεια, οὐ πάντως κίνησις. ὃ οὕτω πολλαχοῦ καὶ ὁ Πλάτων μεταλαμβάνων δῆλός ἐστι. διό, περὶ μὲν ὀνόματος, οὐ χρὴ φιλονεικεῖν. τὰ δὲ πράγματα δεῖ εἰδέναι παμπολὺ διαφέροντα. τήν τε ἀτελῆ, καὶ τὴν τέλειον ἐντελέχειαν. ἀλλ' οἱ γε ὑπολαμβάνοντες κινεῖσθαι τὴν ψυχήν, αὐτὴν μὲν ἴσως οὐδέποτε εἶδον κινουμένην καθ' ἑαυτήν. τὸ μέντοι ζῷον καὶ τὸ σῶμα ἰδόντες, προσυπέλαβον αὐτὴν εἶναι τὴν πρώτην κινουμένην. ὅπερ αὐτοῖς ἐπὶ πολλῶν καὶ ἡ αἴσθησις ἐμαρτύρησε. πολλὰ γὰρ τῶν ἄλλα κινούντων, καὶ αὐτὰ συνεκινεῖτο. εἰ δὲ κινεῖται, ὅτε κινεῖ τὸ σῶμα, καὶ ἠρεμοίη ἄν, ὅτε ἠρεμίζει τὸ σῶμα. οὐ μᾶλλον ἄρα αὐτῇ τουτὶ πρόσεστιν, ἢ τουτί. οὐκ ἄρα κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐνυπάρχει κίνησις αὐτῇ. ἥκιστα δὲ ἡ ἀΐδιος καὶ ἄπαυστος. πόθεν γὰρ ἡ ἠρεμία τοῖς ζῴοις. τοῦτο δὲ ἅπαντα μὲν καὶ τοῖς ἀσωμάτους κινήσεις ὀνειροπολοῦσι τῆς ψυχῆς. Δημοκρίτῳ δ' ἄντικρυς, δεῖ τὸ κινεῖσθαι τὰς ἀτόμους ἀεί, καὶ μηδέποτε ἠρεμεῖν κινούσας τὸ ζῷον. ὅλως γὰρ οἱ κινουμένην κατὰ τόπον τὴν ψυχήν, κινεῖν τὸ σῶμα ἀποφηνάμενοι, παραπλήσιόν τι λέγουσι, Φιλίππῳ τῷ κωμῳδοδιδασκάλῳ. φησὶ γὰρ ὁ Δαίδαλος παρ' αὐτῷ, κινουμένην ποιῆσαι τὴν ξυλίνην Ἀφροδίτην, ἐγχέας ἄργυρον χυτόν. ταυτὸν δὴ καὶ οὗτοι λέγουσι. καίτοι γε ἐναργὲς λίαν, ὅτι κινεῖται τὸ ζῷον, οὐ προκινηθείσης κατὰ τόπον ἔνδοθεν τῆς ψυχῆς. ἀλλὰ προελομένης μόνον καὶ κελευσάσης, εὐθὺς ὑπηρετεῖται τὸ σῶμα. *Philipp? Dedalus*

Δ δόξειε δ' ἂν τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Τίμαιος Δημοκρίτῳ φυσιολογεῖν περὶ ψυχῆς. καὶ γὰρ οὗτος τῷ κινεῖσθαι τὴν ψυχήν, τὸ σῶμα κινεῖν ἀποφαίνεται. δεῖ γὰρ τὸ συμπεπλέχθαι πρὸς αὐτό, συνεστηκυῖαν ἐκ τῶν ἐγκειμένων στοιχείων καὶ μεμερισμένην κατὰ τοὺς ἁρμονικοὺς ἀριθμούς, τῇ ἑαυτῆς κινήσει, καὶ τὸ σῶμα συμπεριάγειν. κινεῖσθαι δ' αὐτὴν κατὰ κύκλον. ὅτι μὲν οὖν Πλάτων οὐκ οἴεται σῶμα τὴν ψυχήν, πολλαχόθεν ἐστὶ συμφανές, ἐκ τῶν ἐν πολλοῖς διαλόγοις αὐτῷ γεγραμμένων. Ἀριστοτέλης δέ, οὐ πρὸς Πλάτωνά φησιν ἀντιλέγειν. ἀλλὰ πρὸς Τίμαιον, ὃς εἴτε σῶμα νοεῖ τὸν κύκλον, εἴτε μὴ νοῶν σῶμα, οὕτως ὠνόμαζεν, ὑπεύθυνός ἐστιν, ἢ τῆς δόξης, ἢ τῆς φωνῆς, ὑπὲρ τῶν μὴ προαιρουμένων ἐν φιλοσοφίᾳ. καὶ μάλιστα ἐν τηλικούτοις προβλήμασιν, ἄλλα μὲν νοεῖν, ἄλλα δὲ λέγειν. ἀγαπητὸν γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων, ταυτὰ φρονοῦντας καὶ φθεγγομένους, σαφεστέρους γίνεσθαι τῆς ἐν τοῖς πράγμασιν ἀσαφείας. ἄλλως τε πρὸς οὐδεμίαν οὕτως δόξαν ἀγωνιστέον, τοῖς μήτε τὴν ψυχήν, μήτε μᾶλλον τὸν νοῦν, σῶμα εἶναι πεπιστευκόσιν, ὡς πρὸς ἐκείνην, ἢ πάντα τὰ ἐν ποσὶ σώματα ἀτιμάσασα, ἐκ τοῦ θείου καὶ οὐρανίου σώματος, καὶ τὴν ψυχὴν ποιεῖ, καὶ τὸν νοῦν. πιθανότητα γὰρ ἔχει πολλὴν ἤδη ἡ δόξα. καὶ παρὰ Πλάτωνι μὲν τὸ αὐγοειδὲς ὄχημα, ταύτης ἔχεται τῆς ἐπινοίας. τῷ Ἀριστοτέλει δέ, τὸ ἀνάλογον τῷ πέμπτῳ σώματι. ὅ φησιν ὑπάρχειν ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς τῶν ζῴων ψυχαῖς. ἐπεὶ τό γε μὴ εἶναι πῦρ, ἢ ὕδωρ, ἢ αἷμα τὴν ψυχήν, ἢ τὰς σφαιροειδεῖς ἀτόμους, οὐδὲν σεμνὸν διελέγχειν. ἀλλὰ παντὶ ῥᾴδιον. καὶ τῷ τῆς Ἀριστοτέλους ἀγχινοίας πολὺ λειπομένῳ. εἰ τοίνυν μέλλων κινεῖν, δόξαν ἰσχυρὰν καὶ ἀρχαίαν, προσιοῦσαν ἐγγὺς τῇ φύσει τῆς ψυχῆς, ἐπιφανὲς ἐν φιλοσοφίᾳ πρόσωπον περιεστήσατο. ᾧ καὶ Πλάτων ἀνέθηκε τὸν διάλογον, οὐκ ἄν τις ἐγκαλοίη δικαίως, ἢ ὡς Πλάτωνα, ἢ ὡς Τίμαιον συκοφαντοῦντι, σχεδὸν γὰρ ὁ λόγος αὐτῷ, πρὸς τὴν δόξαν,

τὴν δόξαν, οὐ πρὸς τὸν ἄνδρα. εἰ καὶ διδάσκων ὑπονοίας ἐξ ὧν λέγουσιν, ὡς καὶ αὐτοὶ τῆς δόξης προεστηκότες. ὑπομιμνήσκει γὰρ ἐφεξῆς τῶν εἰρημένων ὑπὸ Τιμαίου, καί φησι. κατασκευάζοντα τὸν δημιουργὸν ἐκ τῆς εὐθυωρείας τὴν ψυχήν, εἰς κύκλον αὐτὴν κατακάμψαι. καὶ ἐπειδὴ Πλάτος περὶ τὴν εὐθυωρείαν ἦν τῆς ψυχῆς, διελεῖν τὸν ἕνα κύκλον. καὶ ποιῆσαι δύο διαταχῇ συνημμένας. τὸν μέν, ἐκτός τε. καὶ περιέχοντα. τὸν δέ, ἐντὸς καὶ περιεχόμενον. καὶ τὸν εἴσω διελεῖν εἰς ἑπτὰ κύκλους. καὶ δεῖ τοῦτο κύκλῳ κινεῖσθαι τὸν οὐρανόν. ὅτι κύκλος ἦν ἡ ψυχή. καὶ δὴ καθ' ἁρμονίαν κινεῖσθαι τὰ θεῖα σώματα. διότι καὶ αὐτὴ ἡ ψυχή, μεμέρισται κατὰ τοὺς ἁρμονικοὺς ἀριθμούς. δύο γοῦν τούτων ἕνεκα, εἰς τοὺς λόγους τοὺς μουσικοὺς αὐτὴν διῃρῆσθαι. ὅπως αἴσθησίν τε σύμφυτον ἁρμονίας ἔχῃ, καὶ τὸ πᾶν φέρηται συμφώνους φοράς. πρῶτον μὲν οὖν οὐκ εὖ λέγει, τὴν ψυχὴν μέγεθος εἶναι. καὶ ταῦτα λογικὴν τιθέμενος. τὴν γοῦν τοῦ παντὸς δηλονότι, τοιαύτην ὁ Τίμαιος εἶναι βούλεται. οἷόν ποτ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς. οὐ γὰρ δὴ τῶν ἄλλων δυνάμεων, ἡ τοῦ παντὸς ψυχὴ προσδεήσεται. οὔτε γὰρ αἰσθήσεως, οὔτε ἐπιθυμίας, οὔτε θυμοῦ. ταύτας γὰρ ὕστερον οἱ δεύτεροι θεοὶ προσυφαίνουσι τῇ ψυχῇ, ἐπὶ τῶν ζῴων τῶν μερικῶν. καὶ ὅλως τούτων ἡ κίνησις τῶν δυνάμεων, οὐ κυκλοφορία. καὶ γὰρ ἡ αἴσθησις, ὥσπερ κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τὰ ἔξω. καὶ παραπλησίως ἡ ὄρεξις. οὐκ ὀρθῶς οὖν τὸν νοῦν, μέγεθος ποιοῦσιν. εἴη ὡς κύκλον, εἴη ὡς σφαῖραν αὐτὸν σχηματίζοιεν. μέγεθος μὲν γὰρ ἅπαν, συνεχές. καὶ οὕτως ἕν, τῷ συνεχὲς εἶναι, καὶ τῷ συνάπτειν αὐτοῦ πρός τινα κοινὸν ὅρον τὰ μόρια. ὁ δὲ νοῦς, εἷς καὶ συνεχές, κατ' ἄλλον τρόπον. εἰ δεῖ τὸ συνεχὲς ὅλως ἐπ' αὐτοῦ λέγειν. ἐπεὶ γὰρ δείξομεν ἐφεξῆς, ὅτι ταυτὸν ὁ νοῦς τῇ νοήσει, λέγω δὲ τὸν νοῦν τὸν ἐνεργείᾳ, δῆλον δήπουθεν, ὅτι ὅπως ἂν ἡ νόησις ἔχῃ τὸ συνεχές, καὶ ὁ νοῦς ἕξει τὸν αὐτὸν τρόπον. ἀλλ' ἡ νόησις, ταυτὸν δείκνυται τοῖς νοήμασι, ταῦτα δέ, τῷ ἐφεξῆς τὸ ἓν ἔχει, καὶ ὡς ἀριθμός. ἀλλ' οὐχ ὡς μέγεθος ὅταν ἐν τόδε μετὰ τόδε νοῶμεν, διωρισμένα μὲν τὰ νοήματα. τὸ δὲ ἐφεξῆς ἀλλήλοις ἔχει. καὶ ὡς ἀριθμός. ἀλλ' οὐχ ὡς μέγεθος. καὶ τελευτᾷ εἰς ἓν πολλάκις τὰ πλείω. ὥσπερ ἐν τοῖς συλλογισμοῖς, τὰ λήμματα εἰς τὸ συμπέρασμα. ἀλλ' οὐ τῷ συνεχῆ εἶναι. οὐδὲ τῷ πρὸς ὅρον κοινὸν συνάπτειν. εἴπερ οὖν τὰ νοήματα οὕτως ἕν, δηλονότι καὶ ὁ νοῦς. καὶ ἤτοι παντάπασιν ἀμερής ὥσπερ ἔχει ὁ τῶν πρώτων ὅρων, ἢ οὐχ ὡς μέγεθος συνεχής. ἀλλ' ὡς τὸν ἀριθμὸν εἴποιμεν ἄν. εἰ ἐφεξῆς ἀριθμοίημεν μονάδα, εἶτα δυάδα, εἶτα τριάδα. καὶ γὰρ ἄλλως ἀνάξιον καὶ Τιμαίου καὶ Πυθαγόρου, τὸν νοῦν μέγεθος ὑπολαμβάνειν. πῶς γὰρ δὴ καὶ νοεῖ μέγεθος ὤν. καὶ μάλιστα εἰ καθάπερ φησὶν ὁ Τίμαιος. ἀφῆς χρεία τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ πελάσεως, πρὸς τὸ νοούμενον. ἢ γὰρ τῶν μορίων ἑκάστῳ θιγγάνων, τὸ ὅλον νοήσει, ἢ οὐχ ἑκάστῳ μὲν τῶν μορίων. ὅλῃ δὲ τῇ τοῦ κύκλου περιφορᾷ. ἢ ἑκάστῳ μὲν τῶν μορίων τὰ μόρια. ὅλῳ δὲ τὸ ὅλον. εἰ μὲν οὖν ἑκάστῳ τῶν μορίων τὸ ὅλον νοεῖν, ἐπειδὴ τὰ μόρια ταῦτα, ἢ στιγμαί εἰσιν, ἢ μεγέθη, εἰ δεῖ καὶ τὴν στιγμὴν μόριον λέγειν, εἰ μὲν κατὰ στιγμήν, αὗται δὲ ἄπειροι, δῆλον ὡς οὐδέποτε διέξεισιν. εἰ δὲ κατὰ μέγεθος, πολλάκις ἢ ἀπειράκις δῆλον ὅτι ταυτὰ νοήσει. ἀλλὰ μὴν καὶ ἅπαξ ἀπόχρη τὸ τί ἦν εὐλαβεῖσθαι· οὐκ ἦν τὸ πολλάκις ταυτόν. ἀλλ' ἐν τῷ ἅπαξ τὸ ἀληθές. εἰ δὲ ἱκανὸν θιγεῖν ὁτουοῦν τῶν μορίων, τί δεῖ κινεῖσθαι, ἢ καὶ ὅλως μέγεθος ἔχειν. ᾧ γ' οὐδὲν συντελεῖ τὸ μέγεθος εἰς τὴν φύσιν, τοῦτο ἀμέγεθες καθ' αὑτό, εἰ καὶ κατὰ συμβεβηκὸς διαιροῖτο. οὐδὲ γὰρ τὸ πηχυαῖον λευκὸν μᾶλλον λευκὸν τοῦ ποδιαίου. οὐδέ γε τὸ ποδιαῖον, τοῦ σπιθαμιαίου. διὸ καὶ τὸ μέγεθος ταῖς ποιότησιν οὐ συντελεῖ. ἀλλὰ ἀδιαίρετος ἡ λευκότης ὡς λευκότης. καὶ ἐν τῷ μεγέθει. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ, καὶ τῆς τούτου δυνάμεως. εἰ τοῦ κύκλου καὶ τὸ μέγεθος, τό, τε μεῖζον ὁμοίως, καὶ τὸ σμικρότερον μόριον νοήσει, οὐδὲν πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ νοῦ τὸ μέγεθος. εἴπερ οὐσία αὐτοῦ ἡ ἐνέργεια. οὕτω γάρ τινα καὶ ἀχρόνως γίνεσθαι λέγομεν, οἷς οὐδὲν ὁ χρόνος πρὸς τὴν τελείωσιν συνεισφέρει. ἀλλ' εὐθὺς τέλεια καὶ ὁλόκληρα γίνεται, ἐν ὁτῳοῦν μορίῳ τοῦ χρόνου. εἰ δὲ ἑκάστῳ μὲν τῶν μορίων οὐκ ἐρεῖ, οὐκ ὀρθοῦσι τὸν κύκλον νοεῖν, ὅλῳ δέ, τίς αὖ γίνεται πάλιν ἡ χρεία τῆς ἀφῆς τῆς κατὰ μόριον. ἢ πῶς ἐκ μορίων μηδὲν νοούντων, ὅλως νοήσει. καίτοι εἰ διὰ τοῦτο ἐφάπτεται. ἐφάπτεται δὲ τοῖς μορίοις, τοῖς μορίοις ἂν πρῶτον νοοίη. εἰ δὲ ταῦτα ἄμφω διαφυγόντες, ἐροῦσιν, ὅτι τὰ μὲν μόρια τοῖς μορίοις, τὸ δὲ ὅλον τῷ ὅλῳ νοήσει, πῶς τὰ ἀμερῆ γνώσεται. ἐπειδὴ πολλὰ καὶ ἀμερῆ τῶν νοουμένων. καὶ τί μάτην ταῦτα ἀκριβολογούμεθα. εἰ γὰρ μέγεθος ὅλως ὁ νοῦς, καὶ ἡ νόησις δεῖ θίξεως καὶ ἀφῆς, οὔτε κατὰ σημεῖον αὐτῷ θιγγάνοντι δυνατὸν νοεῖν, οὔτε κατὰ μέγεθος ἐφαπτομένῳ. κατὰ μὲν γὰρ σημεῖον θιγγάνων, πῶς τῶν μεριστῶν ἀντιλήψεται. εἴπερ ἀδύνατον ἐφαρμόσαι πρὸς τὰ μεριστὰ τὸ ἀμερές. κατὰ μέγεθος δὲ ἐφαπτόμενος, πῶς αὖθις τὰ ἀμερῆ καταλήψεται. φαίνεται δ' ἄμφω ταῦτα ποιῶν ὁ νοῦς. καὶ οὐ μᾶλλον τὰ μεριστὰ νοῶν, ἢ τὰ ἀμέριστα. ὥστε οὐκ ἂν εἴη μέγεθος. οὐ δ' ἂν ἀφῆς δέοιτο πρὸς τὴν σύνεσιν. ἀλλά τις ἑτέρα φύσις ὁ νοῦς. ἔξω παντελῶς σωματικοῦ διαστήματος. καὶ τὰ ἀμερῆ μὲν νοεῖ, διότι μηδὲ αὐτὸς ἐν μεγέθει. τὰ μεριστὰ δὲ καταλαμβάνει. ὅτι καὶ ταῦτα ἑαυτῷ συναιρεῖ. καὶ ποιεῖ ὡς οἷόν τε ἀμέριστα. τὸ γοῦν εἶδος ἑκάστου καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, ἀμερὲς ἑαυτῷ ποιεῖ καὶ ἁπλοῦν. καὶ οἱ πρῶτοι ὅροι, ταῦτά τε ἄλλα, ἐκλαμβάνων τῆς ὕλης, κἂν ἐν ὕλῃ ᾖ, οὕτως νοεῖ. ὅτι δὲ ἀκολουθεῖ τοῖς τὸν νοῦν οὕτω νοεῖν τιθε-

μένοις, λέγω δὴ τὸ περιφέρεσθαι κύκλῳ, συγχωρεῖν δέον τὸν νοῦν, κύκλον καὶ μέγεθος, δῆλον. εἰ μὲν γὰρ ἄλλως ἐνεργῶν νοεῖ, τί μάτην αὐτῷ προσάπτουσι τὴν περιφοράν. εἰ δὲ τῷ περιφέρεσθαι κύκλῳ καθάπερ φασὶ, κύκλος ἂν εἴη καὶ μέγεθος. ἔπειτα διαστρέψαι εἰς κύκλον τὴν εὐθυωρίαν κατέκαμψαν, ἵνα νοοίη. τὸν οὖν οὕτω νοοῦντα, περιπίπτειν οἷς ἑπόμενόν ἐστιν ἀναγκαῖον. ἢ γὰρ κατὰ σημεῖον ἀνάγκη νοεῖν, ἢ κατὰ μέγεθος. ἀλλ' εἰ μὲν κατὰ σημεῖον, ἐκφεύξεται αὐτὸν ἡ νόησις τῶν μεριστῶν. εἰ δὲ κατὰ μέγεθος, ἐκφεύξεται αὐτὸν ἡ νόησις τῶν ἀμερῶν. ἀλλὰ καὶ ἀΐδιος ἡ περιφορά. ἀΐδιος οὖν καὶ ἡ νόησις. ἢ τοίνυν ἀεὶ νοεῖ, καὶ διανοεῖται ταὐτὸν ἀεὶ, ἢ ἄλλο καὶ ἄλλο. εἰ μὲν γὰρ ταὐτὸν, ἠρεμήσει μᾶλλον ἡ τοιαύτη νόησις ἔοικεν. εἰ δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο, πῶς τῆς αὐτῆς οὔσης περιφορᾶς. καὶ ἅμα, πότε συντελέσει τὴν νόησιν. μάτην οὖν ἔτι περιενεχθήσεται, εἰ οὐδέ ποτε συντελέσει. οὐδέ ποτε οὖν ἔσται νενοηκώς. καί τοι πάσης νοήσεώς ἐστι πέρατα, καὶ τῆς πρακτικῆς. πᾶσαι γὰρ ἑτέρου χάριν. καὶ τῆς θεωρητικῆς. αὕτη γὰρ τοῖς λόγοις ὁμοίως ὁρίζεται, οἷς κέχρηται πρὸς τὴν θεωρίαν. λόγος δὲ ἢ ὁρισμὸς, ἢ ἀπόδειξις. καὶ οἱ μὲν ὁρισμοὶ πάντες πεπερασμένοι. ἀπόδειξις δὲ οὐδεμία τὴν πρόοδον ἐπ' ἄπειρον ἔχει. οὐδὲ ἀνακάμπτει εἰς τὰς προτάσεις τὰς ἐξ ἀρχῆς. ἀλλ' εὐθυπορίᾳ μᾶλλον ἐοίκασιν αἱ ἐπιστῆμαι. φαίνεται δὲ οὐχ ὅπως κατὰ φύσιν ἡ κίνησις ὑπάρχειν τῷ νῷ. ἀλλὰ παρὰ φύσιν μᾶλλον. καὶ λυμαντικὴ τῆς ἐνεργείας. ἐπιστάσει γὰρ ἔοικεν μᾶλλον ἡ νόησις. ἡ μὲν τῶν ἁπλῶν ὅρων, καὶ παντελῶς. οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ ἡ χρωμένη συλλογισμῷ, στάσις μᾶλλον ἐστὶ πρὸς τὸ συμπεράσματι καὶ ἠρέμησις, ἢ κίνησις καὶ ἀναχώρησις τοῦ διειλεγμένου. διατοῦτο δὲ καὶ οἱ νήφοντες, τῶν μεθυόντων μᾶλλον νοοῦσι. καὶ ἐν νυκτὶ μᾶλλον, ἢ ἐν ἡμέρᾳ. καὶ καθεστῶτος τοῦ σώματος, ἢ θορυβουμένου. καὶ ἧττον οἱ νέοι, τῶν πρεσβυτέρων. διότι πλείους αὐτοῖς κινήσεις τὸ σῶμα κινεῖται. μᾶλλον οὖν ἡ κίνησις παρὰ φύσιν τῷ νῷ, τῆς ἠρεμίας. ὥστε οὐδὲ μακάριον, τὸ μὴ ῥᾴδιον. βίαιον γὰρ ἅπαν τὸ παρὰ φύσιν. οἱ δὴ τὴν κίνησιν οὐσίαν αὐτοῦ ποιοῦντες, φύσιν αὐτοῦ ποιοῦσι τὴν λυμαινομένην ταῖς ἐνεργείαις. ἔτι εἴπερ ἡ κίνησις οὐσία τοῦ νοῦ, πῶς νοήσει τὰ ἄϋλα καὶ ἀκίνητα. δέον δὲ οὐχ οἷόν τε ἀντεπιστρέφειν καὶ πρὸς ἡμᾶς, τοὺς ἀκίνητον αὐτὸν τιθεμένους, πῶς νοήσει τὰ ἐν κινήσει. νοεῖ γὰρ καὶ τὰ κινούμενα, οὐχ ὡς κινούμενα. ἀλλὰ καθόσον τὴν αὐτὴν ἔχει μορφήν. οὐ γὰρ κατὰ τὴν ὕλην, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, ὁ γε κατ' ἐνέργειαν νοῦς. καὶ ὅταν τῶν μεθ' ὕλης ἀντιλαμβάνηται. οὕτω δὴ καὶ αὐτὴν νοεῖ τὴν κίνησιν, τὸ εἶδος αὐτῆς νοῶν καὶ τὸν λόγον, ὅτι τοιάδε ἐστὶν ἡ ἐνέργεια. τοῖς δὲ τὴν κίνησιν οὐσίαν αὐτοῦ τιθεμένοις, χαλεπὸν ἀποδοῦναι τὴν νόησιν τῶν ἀκινήτων. Ἐπίπονον δὲ, καὶ τὸ μεμίχθαι τῷ σώματι, μὴ δυνάμενον ἀπολυθῆναι. καὶ προσέτι φευκτόν. εἴπερ βέλτιον τῷ νῷ, τὸ μὴ μετὰ σώματος εἶναι, καθάπερ εἴωθέ τε λέγεσθαι, καὶ πολλοῖς συνδοκεῖ, καὶ τῶν πάλαι καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς. οἱ δ' οὐκ αἰσχύνονται τὰς τῶν ζώων ψυχὰς, βελτίους ὁμολογεῖν τῆς τῶν οὐρανίων. εἴπερ ταῖς μὲν, οἷόν τε ἀπολυθῆναι τοῦ σώματος, τὴν δὲ, οὐκ ἐνδέχεται. ἄδηλος δὲ ὅσον ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ τοῦ κύκλῳ φέρεσθαι τὸν νοῦν ἡ αἰτία. εἰ γὰρ δεῖ προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις, οὐκ ἔστι τῆς ψυχῆς ἡ οὐσία κυκλοφορία, ἀλλ' ἐκ τῆς εὐθυωρίας, εἰς κύκλον ὕστερον κατεκάμφθη. ὡς ἐκείνης μᾶλλον οὔσης αὐτῇ τῆς φύσεως οἴκοθεν, ἢ τῆς τοῦ κύκλου. καὶ κατὰ συμβεβηκὸς ἔξωθεν ὑπαρξάσης τῆς περιφορᾶς. οὐ διὰ τὴν οὐσίαν τὴν ἐξ ἀρχῆς. ἀλλ' ὅπως ἂν τὸ πᾶν φέρηται συμφώνους φοράς. ὥστε τὸ σῶμα αἴτιον ποιεῖ τῇ ψυχῇ τῆς κινήσεως, οὐ τῷ σώματι τὴν ψυχήν. ἀλλ' οὐ δ' ὅτι βέλτιον αὐτῇ τὸ κινεῖσθαι, τοῦ ἠρεμεῖν, καὶ τοῦ κινεῖσθαι τοῦτον τὸν τρόπον, δίδωσι λόγον ὁ Τίμαιος. καί τοι τοῦτο μάλιστα ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ θεοῦ ζητητέον. Ἐκεῖνο δὲ ἄτοπον συμβαίνει καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς πλείστοις τῶν περὶ ψυχῆς. συνάπτουσι γὰρ καὶ τιθέασιν εἰς σῶμα τὴν ψυχὴν, οὐκέτι προσδιορίζοντες, διὰ τίνα αἰτίαν, καὶ πῶς ἔχοντος τοῦ σώματος, καὶ τίνα συγγένειαν κεκτημένου πρὸς αὐτήν. οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν τῷ τυχόντι σύνεισι καὶ συνάπτεται. οὐδὲ ἅπαν εἰς ἅπαν, τὸ μὲν, ποιεῖ, τὸ δὲ, πάσχει. οὐδὲ τὸ μὲν, κινεῖ. τὸ δὲ, κινεῖται. ἐὰν μή τις ἡ κοινωνία καὶ συγγένεια τούτων τῶν φύσεων, ἐξ ὧν ἕν τι γίνεται ἔργον, συντιθεμένων ἑκάστων. ἐκ δὲ τῶν τυχόντων, οὐδαμῶς. οἷον ἐκ λίθου καὶ δένδρου. ἢ ἐξ ἀνθρώπου καὶ δένδρου. οἱ δὲ, μόνον ἐπιχειροῦσι λέγειν, ποῖόν τι ἡ ψυχή. περὶ δὲ τὸ σῶμα, τὸ δεξόμενον αὐτὴν, οὐκέτι προσδιορίζουσιν. ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς πυθαγορικοὺς μύθους, οἷς ἐκεῖνος μὲν ἐχρῆτο πολιτικῶς, οὗτοι δὲ φυσικῶς ὑπολαμβάνουσι, τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν, εἰς τὸ τυχὸν εἰσδύεσθαι σῶμα. ὁρῶμεν γὰρ ὅτι τῶν ζώων ἕκαστον, μᾶλλον δὲ τῶν ἐν τοῖς ζώοις σωμάτων, ἴδιον εἶδος κέκτηται, καὶ ἰδίαν μορφήν. καὶ πολὺ διέστηκε τὸ σκώληκος σῶμα, πρὸς τὸ τοῦ ἵππου. καὶ τὸ ψύλλης, πρὸς τὸ ἀνθρώπου. οἱ δὲ, οἴονται εἰς τὸ τυχὸν σῶμα, τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν εἰσοικίζεσθαι. τὴν τοῦ ἐλέφαντος ἂν οὕτω τύχῃ, εἰς τὸ τῆς ἐμπίδος. παραπλήσιόν δή τι λέγουσιν, ὥσπερ εἴ τις λέγοι εἰς αὐλοὺς ἐνδύεσθαι τὴν ὑφαντικὴν, ἢ τὴν χαλκευτικὴν εἰς κερκίδας. καί τοι καὶ ταῖς τέχναις, εἰ φύσις ἦν ἐξ ἑαυτῶν εἰς δύεσθαι εἰς τὰ ὄργανα, αὐλητικὴ μὲν ἂν εἰς αὐλοὺς εἰσέδυ, καὶ οὐκ εἰς λύραν. καὶ κιθαριστικὴ δὲ εἰς κιθάραν, καὶ οὐκ εἰς αὐλούς. καὶ ταῖς ψυχαῖς τοίνυν, εἴπερ ὄργανα ἐστὶ τὰ σώματα, ἑκάστῃ ἂν εἰς τὸ οἰκεῖον εἰσφοιτᾶν προσήκει. μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἰσφοιτᾶν.

ἀλλὰ ποιεῖν οἰκεῖον αὐτῇ καὶ ἐπιτήδειον. πλάττει γὰρ αὐτὴ τὸ σῶμα, καὶ οὐχ ἕτοιμον παραλαμβάνει, καθάπερ ἡ κιθαριστικὴ τὴν κιθάραν. τί οὖν τὸ οἰκεῖον ἑκάστῃ, καὶ πῶς αὐτὸ, καὶ τίς οὖσα πρὸ τοῦ σώματος, εὑρήσει τε καὶ ἐργάσεται, παντελῶς ὁ Τίμαιος ἀπεσιώπησε.

K Καὶ ἄλλη δέ τις δόξα παραδέδοται περὶ ψυχῆς. πιθανὴ μὲν οὐδεμιᾶς ἧσσον τῶν λεγομένων. δεδωκυῖα δὲ εὐθύνας, καὶ ἐξητασμένη, καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις. λέγουσι γάρ τινες αὐτὴν ἁρμονίαν. καὶ γὰρ τὴν ἁρμονίαν, κρᾶσιν καὶ σύνθεσιν ἐναντίων εἶναι. καὶ τὸ σῶμα συγκεῖσθαι ἐξ ἐναντίων. τὴν οὖν τἀναντία ταῦτα, εἰς συμφωνίαν ἄγουσαν καὶ ἁρμόζουσαν, θερμὰ λέγω καὶ ψυχρὰ, καὶ ὑγρὰ καὶ ξηρὰ, καὶ σκληρὰ καὶ μαλακὰ, καὶ ὅσαι ἄλλαι ἐναντιώσεις τῶν πρώτων σωμάτων, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ τὴν ψυχήν. ὥσπερ καὶ ἡ τῶν φθόγγων ἁρμονία, τὸ βαρὺ καὶ τὸ ὀξὺ συναρμόζει. πιθανότητα μὲν οὖν ὁ λόγος ἔχει. διελήλεγκται δὲ πολλαχοῦ, καὶ ὑπ' Ἀριστοτέλους, καὶ ὑπὸ Πλάτωνος. καὶ γὰρ ὅτι τὸ μὲν, πρῶτον τοῦ σώματος, τουτέστιν ἡ ψυχή. ἁρμονία δὲ ὕστερον, καὶ ὅτι τὸ μὲν, ἄρχει καὶ ἐπιστατεῖ τῷ σώματι, καὶ μάχεται πολλάκις, ἁρμονία δὲ οὐ μάχεται τοῖς ἡρμοσμένοις. καὶ ὅτι τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἁρμονία μὲν δέχεται. ψυχὴ δὲ οὔ. καὶ ὡς ἁρμονία μὲν σωζομένη, οὐ προσίεται ἀναρμοστίαν, ψυχὴ δὲ κακίαν προσίεται. καὶ ὅτι εἴπερ τοῦ σώματος ἡ ἀναρμοστία νόσος ἐστὶν, ἢ αἶσχος, ἢ ἀσθένεια, ἡ ἁρμονία τοῦ σώματος, κάλλος ἂν εἴη καὶ ὑγίεια καὶ δύναμις. ἀλλ' οὐ ψυχή. ταῦτα μὲν ἅπαντα εἴρηται ὑπὸ τῶν φιλοσόφων ἐν ἄλλοις. ἃ δὲ νῦν Ἀριστοτέλης φησὶ, τοιαῦτα ἐστίν. ἡ ἁρμονία, λόγος ἐστὶ τῶν ἡρμοσμένων, καὶ σύνθεσις τῶν μεμιγμένων. ἡ ψυχὴ δ' οὔτε σύνθεσις, οὔτε λόγος. καὶ ἡ μὲν, οὐσία. ἡ δὲ, οὔ. καὶ ἡ μὲν, κινεῖ τὸ σῶμα. ἁρμονία δὲ, οὐ κινεῖ τὰ ἡρμοσμένα. ἀλλ' ἐπιγίνεται μὲν ἡρμοσμένοις. ἁρμόζει δὲ ἄλλος, ὥσπερ τὰς χορδὰς ὁ μουσικός. ἄλλης οὖν δεήσει τῇ ψυχῇ ψυχῆς, τῆς ποιούσης αὐτῇ τὴν ἁρμονίαν. φανερῶς δ' ἄτοπος ὁ λόγος φανείη, πειρωμένοις τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τὰ ἔργα, ἕκαστον εἰς ἁρμονίαν τινὰ ἀναφέρειν. ποίας γὰρ ἁρμονίας τὸ αἰσθάνεσθαι. καὶ ποίας τὸ φιλεῖν ἢ μισεῖν. ἐλήλυθε δὲ αὕτη ἡ δόξα, μάλιστα μὲν, ἐκ τῶν μεγεθῶν, ὅσα ἔχει θέσιν καὶ κίνησιν. ἐπειδὴ ταῦτα, ὅταν οὕτως ἀλλήλοις παρατεθῇ, ὥστε μηδὲν συγγενὲς παραδέχεσθαι, τότε λέγεται ἡρμόσθαι καλῶς. καὶ ἡ σύνθεσις αὐτῶν, ὀνομάζεται ἁρμονία. ὥσπερ ξύλα καὶ λίθοι, καὶ ὅσα ἁρμόζουσιν αἱ τέχναι φυσικὰ σώματα. ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὰ μεμιγμένα κατὰ λόγον τινὰ, ἢ κεκραμένα πρὸς ἄλληλα, ἡρμόσθαι φαμὲν. ὅτι συμφώνως μέμικται. καὶ οὐ διέστηκεν. οὐδὲ ἀπήρτηται. οὐδὲ παραδέχεται τινὰ ἕτερον μεταξὺ λόγον, ὃς μᾶλλον αὐτὰ ἁρμόσει. καὶ συγκεράσει. ὥσπερ καὶ τοὺς φθόγγους τοὺς μουσικοὺς, ἡρμόσθαι τηνικαῦτα οἰόμεθα, ὅταν μηδεὶς εὑρίσκηται μεταξὺ λόγος, ὃς ἡδίω ποιήσει τῶν φθόγγων τὴν συμμετρίαν. κατὰ τίνα οὖν τούτων τῶν τρόπων, καλεῖν ἔνεστιν ἁρμονίαν τὴν ψυχήν. οὔτε γὰρ ὡς σύνθεσιν, ἢ παράθεσιν. οἷον τῶν ὀστῶν πρὸς τὰ ὀστᾶ, ἢ τῶν ὀστῶν πρὸς τὰ νεῦρα. γελοῖον γὰρ τοιούτων μορίων, ἢ τὸν νοῦν, ἢ τὴν αἴσθησιν, σύνθεσιν λέγειν. ἀλλ' οὔτε ὡς τὸν λόγον τῆς μίξεως, ἢ τῆς κράσεως. ἄλλης γὰρ οὔσης τῆς ἑκάστου μορίου κράσεως, ἄλλη ἂν εἴη καὶ ἡ ψυχή. ὥστε πολλὰς ἕκαστον ἔχειν ψυχάς. δέον δὲ καὶ παρ' Ἐμπεδοκλέους ἀπαιτητέον. κέρνησιν γὰρ καὶ οὗτος ἕκαστον τῶν τοῦ σώματος μορίων, τῷ ἰδίῳ λόγῳ. ἄλλως μὲν ὀστᾶ. ἄλλως δὲ σάρκας. πότερον οὖν ὁ λόγος ἔσται οὗτος κατ' αὐτὸν ἡ ψυχή, καὶ εἰ πολλοὶ οἱ λόγοι, πολλαὶ καὶ αἱ ψυχαὶ, ἢ ἄλλο τι οὖσα ἡ ψυχὴ παρὰ τὸν λόγον, τῷ λόγῳ προσβάλλοντι ἐμφύεται. ἔτι δὲ πότερον ἡ φιλία τῆς τυχούσης αἰτία μίξεως, ἢ τῆς κατὰ λόγον. καὶ αὐτὴ, πότερον ὁ λόγος, ἢ ἕτερόν τι παρὰ τὸν λόγον. ὅτι μὲν οὖν οἱ λέγοντες ἁρμονίαν τὴν ψυχὴν, οὔτε ἐγγὺς ἄγαν, οὔτε πόρρω τῆς ἀληθείας βάλλειν ἂν δόξειαν, καὶ ἐκ τῶν νῦν εἰρημένων, καὶ ἐκ τῶν ἐν ἄλλοις, δῆλόν ἐστι. πιθανότητα δὲ πολλὴν ὁ λόγος ἔχει, καθάπερ καὶ πρότερον ἔφην. πάλιν γὰρ, εἰ παντελῶς ἕτερον ἡ ψυχὴ τῆς μίξεως καὶ τῆς κράσεως, διὰ τί τούτων φθειρομένων, φθείρεται εὐθὺς ἡ ψυχή. λυομένου γὰρ τοῦ λόγου τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου τῶν τοιούτων, λύεται εὐθὺς καὶ ἡ ψυχή. ἀλλὰ καὶ ἔμπαλιν ἀπορητέον. διὰ τί τῆς ψυχῆς ἀπολιπούσης τὸ σῶμα, εὐθὺς φθείρεται καὶ ἡ κρᾶσις καὶ ἡ μίξις, ἣν φασὶν ἁρμονίαν τοῦ σώματος. εἰ γὰρ καὶ τῆς κράσεως φθειρομένης, φθείρεται ἡ ψυχὴ, καὶ τῆς ψυχῆς ἀπολιπούσης, φθείρεται ἡ κρᾶσις, οὐ πόρρω ἂν εἴη ταῦτα ἀλλήλων. ἀλλ' οὐ φθείρεται φασὶν ἡ ψυχὴ, τῆς κράσεως φθειρομένης. ἀλλ' ἡ ἐμψυχία, ἣν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι ἐπιδίδωσιν. αὐτὴν μὲν οὖσαν χωριστήν. ἐλλάμπουσαν δὲ τὴν ζωὴν, ὥσπερ ὁ ἥλιος τὸ φῶς τῷ ἀέρι. ἐγὼ δὲ θαυμάζω τῶν ταῦτα λεγόντων, ὅτι πρῶτον μὲν ἀποδείξεις οἴονται τὰ παραδείγματα. καί τοι τῶν πίστεων, ἀσθενέστατον τὸ παράδειγμα. ἔπειθ' ὅτι μηδὲ αὐτοῖς τούτοις ἀκολουθοῦσιν. ὁ μὲν γὰρ ἥλιος εἷς ὢν, χορηγεῖ τὸ φῶς πᾶσι τοῖς σώμασι. τὴν ψυχὴν δὲ, οὐκ ἂν εἴποιμεν μίαν, τὴν ἐλλάμπουσαν τὴν ζωὴν πᾶσι τοῖς ζώοις. διὸ καὶ ὁ ἥλιος μὲν εἷς. μεταλαμβάνει δὲ τοῦ φωτὸς, οὐχ ἅπαντα παραπλησίως. ἀλλ' ἄλλως μὲν ἀήρ. ἄλλως δὲ ὕδωρ. ἄλλως δὲ ἄργυρος. ἄλλως δὲ λίθος. ἄλλως δὲ ξύλον. καὶ ἑτέρως μὲν τοδὶ τὸ χρῶμα. ἑτέρως δὲ τοδί. τὴν ψυχὴν δὲ, εἰ μίαν τις λέγοι, δεῖ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπολαύειν αὐτῆς ἄλλως καὶ ἄλλως τὰ ζῷα. καὶ οὐ ψυχαῖς ἔτι διοίσει τὰ ζῷα. ἀλλ' ἐμψυχίαις. ἔπειτα ἐκείνη ἡ μία ψυχὴ,

τίς ἔσται· καὶ ἥ τις αὐτή, τῶν γε ἀριστοτέλους λόγων οὐδὲν διοίσει. φησὶ δὲ ἐκεῖνος, τὴν μὲν ψυχὴν ἐκείνην τὴν μίαν οὔτε ἐπιζητεῖν ἐν τῷ παρόντι λόγῳ, οὔτε ὁρίζεσθαι. ἐπιζητεῖν δὲ τὴν ἀνθρώπου, καὶ τὴν ἵππου, καὶ τὴν βοός. ἣν εἴτε ἐμψυχίαν ὀνομάζειν ἐθέλουσιν, εἴτε ψυχήν, συγχωρήσει. ἀλλ' ὥσπερ τὸ φῶς ὁριζόμενος, ἐντελέχειαν τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς, οὐ τὸν ἥλιον ὁρίζεσθαί φησιν, ἀλλ' ὃ δίδωσιν ὁ ἥλιος, καίτοι γε τὸν ἥλιον, ἄλλως ἔχων εἰπεῖν, ἐντελέχειαν τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς, οὕτω καὶ νῦν τὴν ψυχὴν ὁριζόμενος, οὐ τὴν ἔξωθεν καὶ μίαν ὁρίζεσθαί φησιν· ἀλλὰ τὴν παρ' ἐκείνης ἐπινεμομένην τοῖς σώμασι τοῖς ὀργανικοῖς ἐντελέχειαν, δυνάμενος ἴσως ὁρίσασθαι κἀκείνην τὸν αὐτὸν τρόπον. οὐδὲν δὲ κωλύει, τῶν ἐντελεχειῶν τῶν δυοῖν τοῦ διαφανοῦς, τὴν μὲν, εἶναι τελειοτέραν, οἷον τὸν ἥλιον. τὴν δὲ, ἀτελεστέραν, οἷον τὸ φῶς· οὕτω τοίνυν καὶ τῆς ψυχῆς. τὴν μὲν, εἶναι τελειοτέραν, οἷον τὴν ἔξωθεν. τὴν δὲ, ἀτελεστέραν, οἷον τὴν ἑκάστου. ταύτην οὖν τὴν ἑκάστου ψυχήν, ἣν σὺ μὲν, ἐμψυχίαν ὀνομάζεις. ἐγὼ δὲ ψυχήν, ἀχώριστον φημὶ καὶ φθαρτήν. φθαρτὴν δὲ, οὐχ ἁπλῶς· ἀλλ' ὥσπερ τὸ ἐν τῷ ὕδατι φῶς. καὶ σὺ δὲ ὡς ἔοικε παραπλησίως. περὶ γὰρ τοῦ ὀνόματος ἀμφισβητεῖν, τὸ πρᾶγμα καὶ λίαν σαφῶς ὁμολογεῖς. ὅτι δὲ τὴν τοῦ παντὸς ψυχήν, εἰκὸς ἐλλάμπειν τοῖς σώμασι, τὴν εἴτε ψυχήν, εἴτε ἐμψυχίαν, δύναμίν τινα ὑπάρχουσαν ζωτικήν, καὶ διαπαντὸς τεταμένην, μάλιστα ἂν δόξειε δῆλον ποιεῖν, τῶν ζώων τὰ αὐτομάτως γινόμενα. ἐν τῇ τοιᾷδε κράσει τοῦ σώματος, ἅμα εὐθὺς ἐμπνεῖ τε, καὶ ζῇ, καὶ κινεῖται ὑπὸ ἑαυτῶν. ὥσπερ τοὺς μῦς φασὶν ἐν αἰγύπτῳ. καὶ παρ' ἡμῖν σῦλαι, καὶ ἐμπίδες καὶ πολλὰ εἴδη ζώων τοιαῦτα. ἀλλὰ τί ἐστι πρὸς τὸ χωριστὰς εἶναι τὰς τοιαύτας ψυχάς. ἀλλ' ἴσως τοῦ μὲν παραλείμματος ἀμελήσουσι. φήσουσι δὲ, ἑκάστῳ παρεῖναι ψυχὴν ἰδίαν, τῆς ἐμψυχίας τῆς ἑκάστου χορηγητικήν. λεγέτωσαν οὖν ἡ μὲν, ἆρ' ἐπὶ πάντων ἐστὶ τῶν ζώων, ἢ ἐπὶ μόνων ἀνθρώπων. ἐπὶ πάντων μὲν γὰρ, μὴ γελοιότερον ᾖ τῶν μύθων, ἐφεστάναι τινὰ ψύλλης ψυχήν, ἐλλάμπουσαν τῇ ψύλλῃ τὴν ἐμψυχίαν. εἰ δὲ ἐπὶ μόνων τῶν ἀνθρώπων, τίς ἡ ἀποκλήρωσις. καὶ πόθεν ἡ διαφορὰ ταῖς ἀνθρωπίναις ταύταις ψυχαῖς, λέγω δὲ ταῖς ἔξωθεν ἐφεστώσαις. ὁμοειδεῖς γοῦν πᾶσαι. τὸ δ' ὁμοειδὲς ἅπαν, τῷ τῆς ὕλης μερισμῷ, τὰς διαφορὰς προσλαμβάνει· ὅλως τί ἡ τὴν φυτικὴν ζωὴν χορηγοῦσα, πῶς ἔξωθεν ἐφεστήξει τῷ σώματι, ἢ ἡ τὸν θυμόν, ἢ ἡ τὴν ἐπιθυμίαν. ὁ νοῦς μὲν γὰρ ἴσως οἷός τε καὶ ἔξωθεν ἐφεστώς, ἐλλάμπειν δύναμιν νοερὰν τῇ ψυχῇ· ταύτας δὲ ἀνάγκη τὰς φύσεις ἐνυπάρχειν, καὶ ἐμπεπλέχθαι τοῖς σώμασιν, εἰ μέλλουσι τὰ αὐτῶν ἔργα παρέξεσθαι. ἀλλ' ἡ μὲν τοιαύτη κομψεία, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἴσως τεύξεται λόγου. ὅτι δὲ οὔτ' ἁρμονίαν οἷόν τε εἶναι τὴν τοιαύτην ψυχήν, οὔτε ὅλως ἁρμονίας παντάπασιν, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

Εὐλογώτερον δὲ ἀπορήσειεν ἄν τις περὶ αὐτῆς ὡς κινουμένης, εἰς τὰ τοιαῦτα ἀποβλέψας· φαμὲν γὰρ τὴν ψυχὴν φοβεῖσθαι. θαῤῥεῖν. λυπεῖσθαι. ἔτι δὲ ὀργίζεσθαι. καὶ αἰσθάνεσθαι. καὶ διανοεῖσθαι. ταῦτα δὲ ἅπαντα κινήσεις εἶναι δοκοῦσιν· ὅθεν οἰηθείη τις ἂν αὐτήν, ταύτας τὰς κινήσεις κινεῖσθαι. τὸ δὲ, οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον, διπλοῦν γὰρ ἔχει τὸν ἔλεγχον οὗτος ὁ λόγος. οὔτε γὰρ κινήσεις ταῦτα τὰ πάθη, καὶ εἰ δοθείη κινήσεις εἶναι, οὐ τῆς ψυχῆς κινήσεις εἰσίν. ἀλλ' ὑπὸ ψυχῆς, ὅλου τοῦ ζῴου. οἷον ἐν ταῖς ὀργαῖς, κρίνει μὲν ἄξιον εἶναι τὸ πρᾶγμα ὀργῆς ἡ ψυχή· τοῦ ζῴου δὲ ἡ καρδία κινεῖται. καὶ ζεῖ τὸ περὶ αὐτὴν αἷμα, καὶ ἀναθυμιᾶται. εἰ μὲν οὖν ἡ ζέσις καὶ ἡ πήδησις τῆς ψυχῆς ἐστιν. ἡ ψυχὴ κατὰ τὰς ὀργὰς ἂν κινοῖτο. εἰ δὲ ἀδύνατόν ἐστι συγχωρεῖν, τοῖς ἀσώματον αὐτὴν τιθεμένοις, τὸ ζῷον μὲν ἂν κινοῖτο, ὅτε ὀργίζεται. ἡ ψυχὴ δὲ, κρίνοι ἂν μόνον. ἡ κρίσις δὲ, οὐ κίνησις· ἀλλ' ἠρεμία καὶ στάσις μᾶλλον. οὕτω δὲ ἔχει καὶ πρὸς τοὺς φόβους. ἡ μὲν, κρίνει τὸ φοβερόν. συστέλλεται δὲ μόριόν τι τοῦ σώματος. καὶ καταψύχεται. καὶ ἀλλοιοῦται. χλωροὶ γάρ φησιν ὑπὸ δέους ὁ ποιητής. καὶ ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς. ταῦτα δὲ, τοῦ μὲν σώματος τοῦ ἐμψύχου. τουτέστι τοῦ ζῴου, πάθη καὶ κινήσεις φανερῶς ἂν εἶεν. τὴν ψυχὴν δὲ αὐτὴν ὠχριᾶν ἢ ἐρυθραίνεσθαι, γελοῖον πάνυ. καὶ τὸ διανοεῖσθαι τοίνυν, εἴπερ κίνησις, ὅλῳ ἂν τῷ ἀνθρώπῳ προσήκοι. οὐ τῇ ψυχῇ τῇ τοῦ ἀνθρώπου, μορίου τινὸς ἔνδοθεν ἀλλοιουμένου, τοῦ ἀνάλογον τῷ αἵματι. ἢ τῷ πνεύματι. διχῶς γοῦν ἴσως ἐν τοῖς πάθεσι τοῖς τοιούτοις, ὑπὸ τῆς ψυχῆς κινεῖται τὸ ἔμψυχον σῶμα. ἢ κατὰ φοράν τινα μορίων αὐτοῦ κινουμένων, ὥσπερ τὸ αἷμα ἐν τοῖς θυμοῖς προπηδᾷ ἐπιπολῆς, καὶ προεξάλλεται τοῦ λοιποῦ σώματος, ἢ κατὰ ἀλλοίωσιν, ὅταν καταψύχηται ἐν τοῖς φόβοις. ποῖα δὲ πάθη, ποίας συναπολαύει κινήσεως σωματικῆς, ἕτερος λόγος. οἱ δὲ τὰς ἀπὸ τῆς ψυχῆς κινήσεις, εἰς τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἀναφέροντες, ὁμοίως ποιοῦσιν, ὥσπερ εἴ τις λέγοι τὴν ψυχὴν ὑφαίνειν, ἢ οἰκοδομεῖν, ἢ κιθαρίζειν. καὶ γὰρ τούτων αἰτία μὲν ἡ ψυχὴ τῶν κινήσεων. ἡ γὰρ ἕξις ἡ οἰκοδομικὴ ἐν αὐτῇ. ἀλλ' ὥσπερ ὁ οἰκοδόμος οἰκοδομεῖ, οὐχ ἡ τέχνη, καὶ ὁ κιθαριστὴς κιθαρίζει, οὐχ ἡ μουσική, καίτοι ὁ μὲν οἰκοδόμος οἰκοδομεῖ τῇ οἰκοδομικῇ· ὁ δὲ κιθαριστὴς κιθαρίζει τῇ κιθαριστικῇ, οὕτως καὶ οὐχ ἡ ψυχὴ ἐλεεῖ. ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος. τῇ μέντοι ψυχῇ. ὡς καὶ λούεται. καὶ ἀριστᾷ. καὶ νήχεται ὁ ἄνθρωπος, οὐχ ἡ γνώμη ἀφ' ἧς ταῦτα ποιεῖ· ὅταν δὲ λέγω τῇ ψυχῇ, οὐχ οὕτως λέγω ὡς ἐκείνης τῆς κινήσεως ἐνυπαρχούσης· ὥσπερ ὅταν λέγω κινεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον τῇ χειρί. τότε μὲν γὰρ αὐτὴ ἡ χεὶρ, τὴν κίνησιν ὑπομένει. ἀλλὰ πῶς λέγω κινεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον τῇ ψυχῇ. ἢ ὡς μέχρις

ἐκείνης, ἢ ὡς ἀπ' ἐκείνης. ὅταν μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν ἀντιλαμβάνηται, μέχρι τῆς ἐπ' ἐκείνην ἀναφορᾶς τὸ σῶμα κινεῖται. τῶν αἰσθητηρίων εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς παραπεμπόντων τὰ πάθη, ἃ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἀνεμάξατο· ὧν ἀντιλαμβάνεται, αὐτὴ ἀκίνητος μένουσα. λεγόμεθα τοίνυν τῇ ψυχῇ ταύτην κινεῖσθαι τὴν κίνησιν, ὅτι τοῦ πάθους τῶν αἰσθητηρίων, ἡ ψυχὴ ἡ μὲν αἰτία. καὶ τῆς δι' αὐτῶν διαδόσεως· ἐπεὶ νεκρωθέντων γε τῶν ὀργάνων, τὸ τοιοῦτον πάθος οὐχ ἅπτεται. αἱ δὲ ἀναμνήσεις, οὐκέτι μέχρις ἐκείνης. ἀλλ' ἀπ' ἐκείνης. εἰς ὃ γὰρ ἐτελεύτησεν ἡ αἴσθησις, ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναμνήσεως. προβάλλουσα γὰρ τὰ φαντάσματα ἀφ' αὐτῆς ἡ ψυχή, καὶ ταῦτα ἀναλύουσα, ἐπὶ τὴν ἀνάμνησιν ἀφικνεῖται. τῷ οὖν ἀπ' ἐκείνης ἄρχεσθαι τὴν προβολὴν τῶν φαντασμάτων, ἣν ὡς θησαυρίσασα ἔχει, λέγεται ἀπ' ἐκείνης ἡ ἀνάμνησις. εἰ δὲ μὴ κίνησίν τις λέγοι τὰ ἐγκαταλείμματα τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ μονὴν μᾶλλον καὶ ἠρεμίαν, πρός γε τὸν παρόντα λόγον οὐδὲν διοίσει. πολλάκις μὲν γὰρ ἡ ἀνάμνησις, ἀπὸ τῆς προσβολῆς ἀρξαμένη τῶν φαντασμάτων, εἰς αὐτὸ ἔστιν ἀπετελεύτησεν, ἄνευ τοῦ κίνησιν σωματικὴν ἐφελκύσασθαι. πολλάκις δὲ ἀναμνησθέντες αἰσχροῦ τινος, ἐρυθραινόμεθα. ἢ φοβεροῦ ναυτιῶμεν. πολλάκις δὲ βαδίζομεν καὶ διαλεγόμεθα ὑπὸ ἀναμνήσεως. ἀλλὰ τὸ μὲν βαδίζειν καὶ διαλέγεσθαι, καὶ ναυτιᾶν καὶ ἐρυθραίνεσθαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, κινήσεις ἐναργῶς. τὸ δὲ κρίνειν καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι, κινήσεις μὲν οὐδαμῶς, ἢ οὐ τοιαῦται. ἐνέργειαι δὲ τῆς ψυχῆς. εἰ δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας τις κινήσεις λέγοι, πρὸς τοὔνομα ὅπερ εἶπον καὶ πρότερον, οὐ χρὴ φιλονεικεῖν. διορίζεσθαι δὲ, ὅτι εἴπερ καὶ τὰ τοιαῦτα κινήσεις, ἀλλ' ἕτερόν γε
» εἶδος ἐστὶ κινήσεως. ὅπερ καὶ αὐτὸς διαῤῥήδην ἐφεξῆς συγχωρεῖ. φησὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ θεωροῦντος καὶ
» φρονοῦντος καὶ διδασκομένου, ὅπερ ἢ οὐκ ἔστιν ἀλλοιοῦσθαι, εἰς αὐτὸ γὰρ ἡ ἐπίδοσις, καὶ εἰς ἐντε-
» λέχειαν, ἢ ἕτερον γένος ἀλλοιώσεως. καὶ πάλιν, τὸ δὲ ἐκ δυνάμει ὄντος, μανθάνον καὶ λαμβάνον ἐπι-
» στήμην. ὑπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ἐπισταμένου, ἤτοι οὐδὲ πάσχειν φατέον, ἢ δύο τρόπους εἶναι ἀλλοιώσεως.
» καὶ ἐν τῷ τρίτῳ γε αὖθις, φαίνεται δὲ τὸ μὲν αἰσθητόν, ἐκ δυνάμει ὄντος τοῦ αἰσθητικοῦ, ἐνεργείᾳ
» ποιοῦν. οὐ γὰρ πάσχει οὐδὲ ἀλλοιοῦται. διὸ ἄλλο ἐστὶν εἶδος κινήσεως. ἡ γὰρ κίνησις, τοῦ ἀτελοῦς ἐνέρ-
» γεια. ἡ δὲ ἁπλῶς ἐνέργεια ἑτέρα ἐστίν, ἡ τοῦ τετελεσμένου. ἐν οἷς σαφῶς τὴν μὲν κυρίως λεγομένην
κίνησιν, οὐχ ἁπλῶς ἐνέργειαν. ἀλλ' ἀτελοῦς ἐνέργειαν λέγει. τὴν δὲ τοῦ τετελεσμένου, ἁπλῶς ἐνέργειαν. καὶ δὴ ἐστὶν, ἄλλο εἶδος κινήσεως. ὥστε δῆλον ὅτι μάχοιτο ἄν, οὐ πρὸς τὸ κινεῖσθαι προηγουμένως τὴν ψυχήν. ἀλλὰ πρὸς τὸ μὴ κινεῖσθαι τὰς τοῦ σώματος κινήσεις. καὶ ταῦτα μὲν, οὐχ οὕτω χαλεπῶς ἂν διακριθείη. καίτοι καὶ ταῦτα, οὐ πολλὴ ῥᾳστώνη διιδεῖν. εἰ γὰρ ὥσπερ ἡ μάχαιρα τέμνει τῷ σχήματι, καὶ ἡ σφαῖρα κυλινδεῖται τῷ σχήματι, αὐτὸ δὲ τὸ σχῆμα, οὔτε τέμνει, οὔτε κυλινδεῖται, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὀργίζεται μὲν τῇ ψυχῇ, αὐτὴ δὲ οὐκ ὀργίζεται ἡ ψυχή, ἄγαν ὁμοίαν ἐστὶ ποιούντων τοῖς συμβεβηκόσι τὴν ψυχήν. ἀλλ' ἡ μὲν σφαῖρα, οὐχ οἵα τε ὑπὸ ἑαυτῆς, ἀλλ' ὑπ' ἄλλων κινεῖσθαι κινήσεις. οὐδὲ ἡ μάχαιρα τέμνει ποικίλας τομὰς ὑπὸ ἑαυτῆς. ἡ δὲ ψυχή, τῶν κινήσεων αὐτὴ κατάρχει. καὶ μεταβαίνειν οἵα τε, ὑπὸ ἄλλης εἰς ἄλλην. καὶ τὸ μεταβαίνειν ἐπ' αὐτῆς καὶ τὸ μεταβάλλειν, οὐ λέγεται τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων, ἅπασαι αἱ τοιαῦται φωναὶ σημαίνουσι τὸ κινεῖσθαι αὐτὰ σωματικῶς. ἔστι δὲ ἐστὶν, ἐν χρόνῳ, καὶ συνεχεῖ κινήσει. καὶ ὑπὸ ἀτελοῦς, εἰς τέλειον. ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς, αἱ τοιαῦται μεταβολαί, ἄχρονοί τε πᾶσαι, καὶ διωρισμέναι. καὶ οὐκ ἠρέμα προϊοῦσαι, ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς ἐνέργειαν. ἀλλὰ ἀθρόως. ὥσπερ ἡ ὄψις ἀπὸ τῶν λευκῶν εἰς τὰ μέλανα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπερ ἔφην, οὐ λίαν ἐργώδη. ἃ δὲ ἐπάγει περὶ τοῦ νοῦ, πολλῆς δεῖται ἐπισκέψεως καὶ φροντίδος. ἀναγκαῖον δὲ αὐτὴν παραθέσθαι τοῦ φιλοσόφου τὴν ῥῆσιν, μηδὲν μεταθέντας, ἕνεκα τῆς σαφηνείας. οὐ γὰρ οὕτως ἀσαφῆ τὰ λεγόμενα, ὡς δύσκριτα εἶναι καὶ δυσδιόριστα. λέγει τοίνυν. ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι, οὐσία τις οὖσα,
» καὶ οὐ φθείρεσθαι. μάλιστα γὰρ ἐφθείρετο ἄν, ὑπὸ τῆς ἐν τῷ γήρᾳ ἀμαυρώσεως. νῦν δὲ, ὅπερ ἐπὶ
» τῶν αἰσθητηρίων συμβαίνει. εἰ γοῦν λάβοι ὁ πρεσβύτης, ὄμμα τοιονδί, βλέποι ἄν, ὥσπερ καὶ ὁ νέος
» ὥστε τὸ γῆρας, οὐ τῷ τὴν ψυχὴν πεπονθέναι. ἀλλ' ἐν ᾧ. καθάπερ ἐν μέθαις καὶ νόσοις. καὶ τὸ νοεῖν
» δὴ, καὶ τὸ θεωρεῖν, μαραίνεται, ἄλλου τινὸς ἔσω φθειρομένου. αὐτὸ δὲ ἀπαθές ἐστι. τὸ δὲ διανοεῖσθαι
» καὶ φιλεῖν ἢ μισεῖν, οὐκ ἔστιν ἐκείνου πάθη. ἀλλὰ τουδί, τοῦ ἔχοντος ἐκεῖνο, ᾗ ἐκεῖνο ἔχει. διὸ καὶ
» τούτου φθειρομένου, οὔτε μνημονεύει, οὔτε φιλεῖ. οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν. ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ, ὃ ἀπόλωλεν. ὁ
» δὲ νοῦς ἴσως, θειότερόν τι καὶ ἀπαθές ἐστιν. ἐν γὰρ τούτοις, πρῶτον μὲν ἐπιζητητέον ὑπὲρ τῆς ἀκο-
λουθίας τῶν λεγομένων. περὶ γοῦν τοῦ μὴ κινεῖσθαι τὴν ψυχὴν λέγων, τὸν νοῦν οὐσίαν φησὶν οὖσαν, ἐγγίνεσθαι, καὶ μὴ φθείρεσθαι. οὐδεμιᾶς οὔσης ἀνάγκης περὶ φθορᾶς νῦν ἐπισκοπεῖν τοῦ νοῦ. διότι μηδὲ περὶ τῆς ἄλλης ψυχῆς. ἀλλ' εἴπερ ἄρα περὶ τοῦ κινεῖσθαι τὸν νοῦν, ἢ μὴ κινεῖσθαι. εἶτα ἃ φέρει εἰς σύστασιν τοῦ μὴ φθείρεσθαι τὸν νοῦν, πῶς οὐ ταῦτα ἁρμόσει καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων ἄντικρυς. καὶ
» οὐχ ἡμᾶς ἐστὶ δεῖ προσαπορεῖν. ἀλλ' αὐτός φησι διαῤῥήδην. μάλιστα γὰρ ἐφθείρετ' ἂν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ
» γήρᾳ ἀμαυρώσεως. νῦν δὲ ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων συμβαίνει. εἰ γὰρ λάβοι ὁ πρεσβύτης ὄμμα

τοιονδί, βλέποι ἄν, ὥσπερ καὶ ὁ νέος. καὶ τὰ ἑξῆς. ἐξ ὧν δῆλός ἐστι καθάπερ τὴν αἴσθησιν τίθεται, μὴ συμπάσχειν καὶ μόνῃ τοῖς ὀργάνοις ἀπὸ τοῦ γήρως, οὕτω καὶ τὸν νοῦν μὴ συγκάμνειν τῷ ἔνδον ὀργάνῳ, καὶ οὐδὲ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως ἔσται μόνης. ἀλλὰ τί φησιν; ὥστε τὸ γῆρας, οὐ τῷ τὴν ψυχὴν πεπονθέναι. ἀλλ' ἐν ᾧ, καθάπερ ἐν μέθαις καὶ νόσοις. εἰ οὖν μάλιστα μὲν ὁ νοῦς ἐφθείρετ' ἂν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ γήρᾳ ἀμαυρώσεως, οὐ φθείρεται δέ, ἀλλὰ ἄλλου τινὸς ἔσω φθειρομένου, αὐτὸς ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος, ταυτὸν ἁρμόζει καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. εἰ γὰρ τὸ γῆρας, οὐκ ἐν τῷ τὴν ψυχὴν πεπονθέναι, ἀλλ' ἐν ᾧ, καθάπερ ἐν μέθαις καὶ νόσοις. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἡ φυτικὴ ἀπαθὴς ἂν εἴη καὶ ἡ ψυχή. καὶ διὰ τοῦτο ἀθάνατος. ἀλλὰ καὶ τὸ ὄργανον τοῦ νοῦ, τί ποτ' ἂν εἴη, τὸ τοῖς ὄμμασιν ἀνάλογον. οὗ φησιν ἔσω φθειρομένου, τὸν νοῦν ἀπαθῆ διαμένειν. καὶ τοῦτό γε τὸ ὄργανον, ἆρα μόνον ἐν ἀνθρώπῳ, ἢ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ὑπάρχει. καὶ ὅλως εἰ χρῆται ὀργάνῳ ἀφανεστέρῳ, πῶς οὐκ εὔλογον καὶ τὴν ψυχὴν τὴν αἰσθητικὴν χωριστὴν ποιεῖν τῶν ὀργάνων. οὐ γὰρ διότι τοῦ μέν, ἔσω τὸ ὄργανον, τῆς δέ, ἔξω, καὶ ἐν προδήλῳ, τοῦτο ἀρκέσει πρός γε τοσαύτην διαφοράν. τί δὲ δὴ διαφέρει, τὸ διανοεῖσθαι τοῦ νοεῖν. ἆρα τὸ νοεῖν μέν, ὅταν τοὺς ἁπλοῦς ὅρους καταλαμβάνῃ, τὸ διανοεῖσθαι δέ, ἐν τῷ συντιθέναι τούτους καὶ διαιρεῖν, τίς οὖν ἀμείνων δύναμις. ἆρα ἡ τῶν ἁπλῶν ἀντιλαμβανομένη, ἢ τὰ ἁπλᾶ ταῦτα συντιθεῖσα καὶ διαιροῦσα. δόξειε γὰρ ἂν τοῦτο μείζονος εἶναι δυνάμεως, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. τὸ μὲν γὰρ τὰ ἁπλᾶ γιγνώσκειν, ξύλα καὶ λίθους οὐ τέχνης. τὸ δὲ τὴν τούτων σύνθεσιν, τοῦτο ἤδη τέχνης. ἢ τοῦτο μὲν οὐ χαλεπὸν ἀπολύσασθαι. τό γε ψεῦδος ἐν τῇ συνθέσει καὶ τὸ ἀληθές. καὶ νοεῖν μὲν οὐχ οἷόν τε ψευδῶς. διανοεῖσθαι δὲ οἷόν τε. κἀκεῖνο μέν, ἐπιβολὴ καὶ θίξις ἐστὶ τοῦ νοουμένου. τοῦτο δέ, ὥσπερ κίνησις περὶ αὐτὸ καὶ ἐπίλυσις καὶ ἀσθένεια τοῦ κατασχεῖν ἀθρόουν. ὥσπερ καὶ οἱ τυφλώττοντες, παρὰ τοὺς ὀξὺ ὁρῶντας. ἀλλ' ἃ μὲν ἀπορήσειεν ἄν τις, ταῦτα καὶ τοιαῦτά ἐστιν. ἃ δ' ἄν τις αὐτῶν θαρρήσειεν ἀποφήνασθαι, εἰς ἕτερον χρὴ καιρὸν ταμιεύεσθαι. ἐν ᾧ καὶ ὁ φιλόσοφος, φανερόν τι περὶ αὐτῶν διορίζεται. νῦν γὰρ ἀποροῦντι καὶ αὐτὸς μᾶλλον, ἢ διδάσκοντι προσέοικε. Μετὰ δὲ ταῦτα, διελέγχει τὸν Ξενοκράτους ὁρισμὸν τῆς ψυχῆς. οὐ πρὸς τοὔνομα τοῦ ἀριθμοῦ μαχόμενος, ὥς φησιν Ἀνδρόνικος καὶ Πορφύριος. ἀλλὰ καὶ πάνυ τὴν διάνοιαν ἐπιζητῶν τὴν Ξενοκράτους, ὡς δῆλόν ἐστιν, ἐκ τῶν περὶ φύσεως αὐτῷ γεγραμμένων. ἐν οἷς ἂν δόξειε, μοναδικὸν ποιεῖν ἀριθμὸν τὴν ψυχὴν ὁ Ξενοκράτης. τοῦτον γὰρ τὸν λόγον φησί, πολὺ τῶν εἰρημένων ἀλογώτατον εἶναι. ὑπάρχειν γὰρ τὰ ἀδύνατα τοῖς οὕτω λέγουσι. πρῶτον μέν, τὰ ἐκ τοῦ κινεῖσθαι συμβαίνοντα. ἴδια δέ, τὰ ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὴν ἀριθμόν. πῶς γὰρ χρὴ νοῆσαι μονάδας κινουμένας. καὶ πότερον αἱ μέν, κινοῦσιν αὐτῶν, αἱ δέ, κινοῦνται. ἢ ἑκάστη ἅμα κινεῖ καὶ κινεῖται. εἰ μὲν γὰρ ἑκάστη ἅμα, πῶς ἀμερὴς καὶ ἀδιάφορος οὖσα, κινητική τε ἂν εἴη καὶ κινητή. ταῦτα γὰρ πολὺ διαφέρει. εἰ δὲ αἱ μέν, κινοῦσι τῶν μονάδων, αἱ δέ, κινοῦνται, οὐ τὸ σύστημα αὐτῶν ὅλον ψυχή. ἀλλ' εἴπερ ἄρα αἱ κινοῦσαι μόνον ἐν τῷ συστήματι. ὅλως δὲ εἰ κινεῖται μονάς, ἀναγκαῖον δή που θέσιν ἔχειν αὐτήν. θέσιν δὲ προσλαμβάνουσα μονάς, στιγμὴ γίνεται. στιγμῆς δὲ κίνησις, γραμμὴν μὲν ποιεῖ. ζῷον δὲ οὔ. ἀναγκαῖον δὲ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ μονάδα, θέσιν ἔχειν, καὶ ἤδη που εἶναι. καὶ γὰρ καὶ ἡ ψυχή. ἔτι δέ, ἀπ' ἀριθμοῦ μὲν ἐὰν ἀφέλῃς ἀριθμὸν ἢ μονάδα, λείπεται ἄλλος ἀριθμός. τὰ δὲ φυτὰ καὶ τῶν ζῴων πολλά, οἷον τὰ ἔντομα, διαιρούμενα ζῇ. καὶ δοκεῖ τὴν αὐτὴν ἔχειν ψυχὴν τῷ εἴδει. πρὸς δὲ τούτοις, εἰ θέσιν ἔχουσιν αἱ μονάδες αἱ τῆς ψυχῆς, οὐδὲν διοίσει μονάδας λέγειν, ἢ σώματα μικρὰ τὴν ψυχήν, οἷα καὶ Δημόκριτος τὰ σφαιρικά. καὶ γὰρ εἴ τις ὑπόθοιτο τὰς Δημοκρίτου σφαίρας, μηκέτι σφαίρας, ἀλλὰ στιγμάς. μόνον δὲ αὐτῶν τηροίη τὸ ποσόν, οὐδὲν κωλύει, τὰς μέν, κινεῖν αὐτῶν. τὰς δέ, κινεῖσθαι. ὥσπερ εἰ σμικρὰ σώματα ἦσαν. οὐ γὰρ διὰ τὸ μεγέθει διαφέρειν ἢ σμικρότητι, αἱ μέν, ἔσονται ψυχαί. αἱ δ' οὔ. ἀλλ' εἰ τὸν ἀριθμὸν φυλάττοιεν, ἡ σμικρότης γε αὐτὰς οὐδὲν κωλύσει. πῶς δὲ δὴ καὶ δυνατόν, μονάδας εἶναι τὴν ψυχήν. τίνι γὰρ διοίσουσι τῶν ἄλλων μονάδων. εἰ γὰρ μόνῃ τῇ θέσει καὶ τῷ κινεῖσθαι, στιγμὰς αὐτὰς ἤδη προσήκει καλεῖν, οὐχὶ μονάδας. ἐπειδὴ τοίνυν ἅπαν σῶμα στιγμὰς ἔχει καὶ πρὸ τῆς ψυχῆς, δῆλον ὅτι αἱ τῆς ψυχῆς στιγμαί, ἐν τῷ αὐτῷ ἔσονται τόπῳ, ταῖς ἐν τῷ σώματι. καὶ καθέξει χώραν ἑκάστη στιγμὴ τῆς ψυχῆς, τῆς στιγμῆς τῆς ἐν τῷ σώματι. καὶ τί κωλύσει ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι καὶ δύο. καὶ εἰ δύο, διὰ τί μὴ καὶ πλείους. ἢ καὶ ἀπείρους. ὧν γὰρ ὁ τόπος ἀδιαίρετος, καὶ αὐτὰ συντιθέμενα, διαιρετὸν οὐ ποιεῖ μέγεθος. οὐ δὲ δεῖ πλείονος τόπου. εἰ δὲ ὁ τῶν ἐν τῷ σώματι στιγμῶν ἀριθμός ἐστιν ἡ ψυχή, διατί οὐ πάντα ψυχὴν ἔχει τὰ σώματα. ἔτι δέ, πῶς ἂν ἀπολύοιντο τῶν σωμάτων, εἴπερ μὴ δὲ αἱ στιγμαὶ τῶν γραμμῶν. μὴ δὲ αἱ γραμμαὶ τῶν ἐπιπέδων. συμβαίνει γὰρ τοῖς οὕτω τιθεμένοις, τὸ μέν τι κοινὸν ἄτοπον. ὃ καὶ τοῖς σῶμα λεπτομερὲς τὴν ψυχὴν ποιοῦσιν. ἕτερον δὲ παρὰ τούτους, ὃ καὶ τοῖς συνιστᾶσιν αὐτὴν ἐκ μικρῶν σφαιρίων, ὥσπερ Δημόκριτος. τὸ μὲν οὖν κοινὸν τοῖς σῶμα αὐτὴν τιθεμένοις, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν δύο σώματα ποιοῦσιν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. οὗτοι δὲ ἐν μιᾷ στιγμῇ πολλὰς στιγμάς. ἴδιον δέ, ὅτι κινοῦσι τὸ ζῷον ὑπ' ἀριθμοῦ, καθάπερ καὶ Δημόκριτον ἔφαμεν, ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σφαιρῶν. τί γὰρ διαφέρει, σφαίρας

μικρὰς ὑποτίθεσθαι τῆς κινήσεως αἰτίας τῷ μεταρρεῖν, ἢ μονάδας, εἴτε μεγάλας εἴτε μικράς, ἀλλ' ὅμως κινουμένας, καὶ κατὰ τοῦτο κινούσας. τοῖς δὲ συμπλέξασιν εἰς τὸ αὐτὸ κίνησιν καὶ ἀριθμόν, ταῦτά τε συμβαίνει, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα. οὐ γὰρ ὅλως τοῦ εἴδους τῆς ψυχῆς εἰς ἔννοιαν ἐλθεῖν, ἐκ τοῦ τοιούτου λόγου δυνατόν, ὅπερ βούλεται πᾶς ὁρισμός. ἀλλ' οὐδὲ τῶν συμβεβηκότων τι λαβεῖν. δῆλον δέ, εἴ τις ἐπιχειρήσειεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου, τὰ πάθη καὶ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς ἀποδιδόναι. οἷον λογισμούς. αἰσθήσεις. ἡδονάς. λύπας. ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ὡς γὰρ εἴπομεν πρότερον, οὐδὲ μαντεύσασθαί τι ῥᾴδιον ἐξ αὐτῶν. ἃ μὲν οὖν Ἀριστοτέλης ἀγορεύει πρὸς τὸν Ξενοκράτους ὁρισμὸν τῆς ψυχῆς, ταῦτά ἐστιν. ἃ δὲ ὁ τὰ Ἀριστοτέλους ἀδιανόητα ὀνομάζων. καὶ τὰ καλῶς ἄλλοις εἰρημένα καὶ ἐν καιρῷ, οὔτε καλῶς οὔτε ἐν καιρῷ μεταφέρων αὐτός, ἄλλης ἂν εἴη σχολῆς ἐξετάζειν. ἀλλὰ χρὴ παραβάλλειν τὰ Ἀνδρονίκου πρὸς τὰ ἐκείνου. ὅσῳ καὶ σαφέστερα καὶ πιθανώτερα πρὸς σύστασιν τοῦ λόγου τοῦ Ξενοκράτους. ἀριθμὸν ἐκάλουν φησὶ τὴν ψυχήν, ὅτι μηδὲν ζῷον ἐξ ἁπλοῦ σώματος. ἀλλὰ κατά τινας λόγους καὶ ἀριθμοὺς κεκραμένων τῶν πρώτων στοιχείων. σχεδὸν οὖν ταυτὸν ἀπεφαίνοντο, τοῖς ἁρμονίαν αὐτὴν τιθεμένοις. πλὴν ὅσον σαφέστεροι οὗτοι τῇ προσθήκῃ τὸν λόγον ἐποίουν. οὐ πάντα ἀριθμόν. ἀλλὰ τὸν κινοῦντα ἑαυτόν, τὴν ψυχὴν ἀφοριζόμενοι. ὥσπερ ἂν εἰ καὶ ἐκεῖνοι, μὴ πᾶσαν ἁρμονίαν, ἀλλὰ τὴν ἁρμόζουσαν ἑαυτήν. αὐτὴ γάρ ἐστιν ἡ ψυχή, τῆς κράσεως ταύτης αἰτία. καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς μίξεως τῶν πρώτων στοιχείων. ἀλλ' εἴπερ εἰπεῖν, ὅπως μὲν ἔλεγε τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν εἶναι, κινοῦντα ἑαυτὸν Ξενοκράτης, ἐκ τῶν ἐκείνου ληπτέον. καὶ μάλιστα, ἐκ τοῦ πέμπτου τῶν περὶ φύσεως τῷ ἀνδρὶ γεγραμμένων. τὰ δὲ ἑξῆς, ὑπόμνησιν ἔχει τῶν ἀκολουθούντων ἀτόπων, τοῖς τε κινεῖσθαι λέγουσι τὴν ψυχὴν καὶ τοῖς σῶμα αὐτὴν τιθεμένοις. κἂν τὸ λεπτομερέστατον αὐτὸ ποιῶσι. κἂν τὸ τῶν ἄλλων ἀσωματώτατον. Λείπεται δέ φησιν ἐπισκέψασθαι, πῶς λέγεται τὸ ἐκ τῶν στοιχείων αὐτὴν εἶναι. λέγουσι μὲν γὰρ ἵνα αἰσθάνηται τῶν ὄντων, καὶ ἕκαστον ὅπως ἔχει, γνωρίζῃ. ἀναγκαῖον δὲ μὴ δ' οὕτως συμβαίνειν, ὃ προαιροῦνται. θέμενοι γὰρ ὅτι γνωρίζεται τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον. διὰ τοῦτο ποιοῦσιν αὐτὴν ἐκ τῶν στοιχείων. οἰόμενοι πάντα αὐτήν, οὕτω τὰ πράγματα γνωριεῖν. εἰ μὲν οὖν τὰ στοιχεῖα μόνα ἦν τὰ ὄντα, καλῶς. νῦν δὲ πολλῷ πλείω, τὰ ἐκ τῶν στοιχείων. μᾶλλον δὲ ἴσως καὶ ἄπειρα. γαίῃ μὲν οὖν γαῖαν ὀπώπαμεν. καὶ ὕδατι ὕδωρ. θεὸν δὲ πῶς. ἄνθρωπον δὲ πῶς. τὰ ἄλλα σύνθετα, οἷον σάρκας καὶ ὀστοῦν. οὐ γὰρ δή που τῷ ἐν ἡμῖν ἵππῳ, τὸν ἔξω ἵππον. οὐ γὰρ ὁπωσοῦν ἔχοντα τὰ στοιχεῖα, τούτων ἕκαστον, ἀλλὰ λόγῳ τινὶ καὶ συνθέσει, καθάπερ φησὶν Ἐμπεδοκλῆς τὸ ὀστοῦν. ἡ δὲ χθὼν ἐπίηρος ἐν εὐστέρνοις χοάνοισι, τὼ δύο τῶν ὀκτὼ μερέων, λάχε νήστιδος αἴγλης. τέσσαρα δὲ ἡφαίστοιο. τὰ δ' ὀστέα λευκὰ γένοντο. οὐδὲν οὖν ὄφελος εἶναι τὰ στοιχεῖα τὴν ψυχήν, εἰ μὴ καὶ ὁ λόγος ἑκάστου ἐνέσται, καὶ ἡ σύνθεσις ἡ ἑκάστου. γνωριεῖ γὰρ οὕτως ἑκάστῳ τὸ ὅμοιον. τοῖς μὲν στοιχείοις, ἐξ ὧν αὐτή, τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν τὸ πρᾶγμα. τῇ δὲ συνθέσει τῇ ἐν αὐτῇ, τὴν σύνθεσιν τὴν ἐν τῷ πράγματι. τοῦτο δὲ ὅτι ἀδύνατον, οὐδὲν δεῖ λέγειν. τίς γὰρ ἂν ἀπορήσειεν, εἰ ἐν τῇ ψυχῇ λίθος, ἢ ἄνθρωπος. καὶ εἰ πλάτανος. καὶ εἰ συκῆ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ μὴ ἀγαθόν. καὶ ὅλως πάντα τὰ ὄντα. καὶ οὐ τοὺς λόγους αὐτῶν μόνον. ἀλλὰ αὐτὰ ὅλα τὰ πράγματα. τὰ δὲ γένη καὶ τὰ καθόλου, πῶς γνωριεῖ, ἃ διηρίθμηται ἐν κατηγορίαις. οἷον οὐσίαν. ποσόν. ποιόν. καὶ τὰ ἑξῆς. οὐ γὰρ δὴ καὶ τὰ γένη, στοιχεῖα. ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν στοιχείων. ἀλλὰ τὰ μὲν πλείω τῶν δέ, καὶ πόρρω παντάπασι τοῦ καὶ νομισθῆναι στοιχεῖα. οἷον τὸ πρός τι. ἢ τὸ ποιεῖν. ἢ τὸ πάσχειν. ἢ τὸ κινεῖσθαι. ἢ τὸ ἔχειν. τὸ ποιὸν δέ, εἴπερ ἄρα καὶ τὸ ποσόν, ἀμφισβητήσιμα. ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα. νοήματα γὰρ ἦν ἡμέτερα τὰ γένη, καὶ οὐ στοιχεῖα τῶν ὄντων. ἀλλ' ἔστωσαν καὶ αἱ κατηγορίαι στοιχεῖα. πότερον οὖν ἐξ ἁπασῶν ἔσται ἡ ψυχή; ἀλλ' οὐ δοκεῖ κοινὰ πασῶν εἶναι τὰ στοιχεῖα. οἷον ἀνθρώπου, καὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, καὶ τῶν ἐφεξῆς. ἀλλ' ἐκ μόνης τῆς οὐσίας; πῶς οὖν γνωριεῖ τὸ ποσόν. ἢ φήσουσιν ἑκάστου γένους εἶναι στοιχεῖα. καὶ ἀρχὰς ἰδίας ἐξ ὧν τὴν ψυχὴν συνεστάναι. ἀλλ' ἡ μὲν ψυχή, οὐσία. ἐκ δὲ τῶν τοῦ ποσοῦ στοιχείων, ποσὸν γίνεται καὶ οὐκ οὐσία. καὶ ἐκ τῶν τοῦ πρός τι, πρός τι γίνεται καὶ οὐκ οὐσία. τοῦ δὲ δὴ ποιεῖν, καὶ τοῦ πάσχειν, καὶ τοῦ κινεῖσθαι, καὶ τοῦ ἔχειν, στοιχεῖα ζητεῖν, μὴ γελοῖον ᾖ, εἰ δεῖ γελοῖον λέγειν τὸ ἀδύνατον. ἑτέραν οὖν αἰτίαν ζητητέον, τοῦ τὴν ψυχὴν γιγνώσκειν τὰ ὄντα. καὶ τοῦ τὰ ὄντα πως εἶναι. τοῖς γε διὰ τοῦτο λέγουσιν ἐκ πάντων αὐτήν, ἵνα πάντα γνωρίζῃ. καὶ ἅπαντα ᾖ, ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνει ἄτοπα. Ἀτοπώτεροι δὲ τούτων, οἱ δόντες μὲν ἀπαθὲς εἶναι τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου. αἰσθάνεσθαι δὲ πάλιν τιθέμενοι τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου. εἶτα καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, τι λέγοντες πάσχειν, καὶ τὸ νοεῖν καὶ τὸ γιγνώσκειν. θαυμαστὸς δὲ Ἐμπεδοκλῆς. γαίῃ μὲν γὰρ γαῖαν ὀπώπαμεν λέγων. οὐχ ὁρῶν δέ, ὅτι καὶ ἐν τοῖς τῶν ζῴων μορίοις, ὅσα γῆς ἁπλῶς, οἷον ὀστᾶ. νεῦρα. τρίχες, ταῦτα τῶν ἄλλων ἀναισθητότατα. καίτοι προσῆκε τῶν γεῶν ὁμοίων ταῦτα αἰσθάνεσθαι. ἔτι δὲ ἑκάστῳ τῶν στοιχείων, ἄγνοια πλείων, ἢ σύνεσις ὑπάρξει. γνώσεται μὲν γὰρ ἕν. πολλὰ δ' ἀγνοήσει. πάντα γὰρ τὰ ἄλλα. συμβαίνει δὲ Ἐμπεδοκλεῖ καὶ ἀφρονέστατον ποιεῖν τὸν θεόν. ὁ μὲν γὰρ σφαῖρος αὐτῷ θεός, παρ' ὧν ἐκ τῆς κατὰ τὴν φιλίαν συγκρίσεως, ἀμέτοχος δὲ ὢν

τοῦ νείκους, οὐ γνωριεῖ μόνος τὸ νεῖκος. τὰ δὲ ζῷα καὶ θνητὰ πάντα, τῷ πάντων μετέχειν, ἅπαντα γνωριεῖ· ἐκ πάντων γὰρ τὰ θνητὰ τῶν στοιχείων, ὅλως τε διὰ τίνα αἰτίαν, οὐχ ἅπαντα ψυχὴν ἔχει τὰ ὄντα, ἐπειδὴ πάντα, ἢ στοιχεῖά ἐστιν, ἢ ἐκ στοιχείων. πῶς δὲ δὴ, καὶ ἓν ἔσται κατ' αὐτοὺς ἡ ψυχή· πλῆθος γὰρ τὰ στοιχεῖα. διὸ καὶ μᾶλλον ὕλῃ ἔοικε. εἰδοποιεῖ δὲ ταῦτα καὶ κίρνησιν, ἄλλη τις φύσις κυριωτέρα, ἡ καὶ συνέχουσα ταῦτα, καὶ ἑνοποιοῦσα. ἐκείνην οὖν μᾶλλον εἶναι τὴν ψυχὴν θετέον, ἢ τὰ στοιχεῖα. καὶ γὰρ βέλτιον καὶ κρεῖττον ψυχή. κρεῖττον δὲ ἀεὶ τὸ συνέχον, τοῦ σκεδαννυμένου. οἱ δὲ, οὐκ αἰσχύνονται, καὶ τοῦ νοῦ τὰ στοιχεῖα, ποιοῦντες στοιχεῖα. τὸ γὰρ βέλτιστον ἀεὶ πρῶτον. ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τοῦ τεχνίτου, τὴν ὕλην. καίτοιγε εὔλογον, τὸ βέλτιον εἶναι πρεσβύτατον καὶ κυριώτατον. οὐ τὰ στοιχεῖα. κοινῇ δὲ ἅπασιν ἄν τις, ἔτι ἐπικαλέσειεν, ὅτι μὴ περὶ πάσης λέγουσι τῆς ψυχῆς. ἀλλ' οἱ μὲν, ἐπὶ τὴν κινητικὴν δύναμιν αὐτῆς ἐπενεχθέντες, τῶν λοιπῶν ὠλιγώρησαν· οἱ δὲ, ἐπὶ τὴν καταληπτικὴν καὶ γνωστικήν. τὰς δὲ ἄλλας, οὐ προσεποιήσαντο. καίτοιγε ἔστι πολλὰ τῶν ζῴων, φανερῶς μὲν ἔμψυχα. μόνιμα δὲ, κατὰ τόπον. ὥστε οὐκ ἂν ἔχοι τὴν κινητικὴν ψυχὴν, ἧς οὐκ ἀπολαύει. δυοῖν τοίνυν θάτερον ἀναγκαῖον. ἢ γὰρ ἄψυχα ταῦτα θετέον, ἢ εἴπερ ἔμψυχα ὡς δοκεῖ, ζητητέον, τί δή ποτε οὐ κινεῖται κατὰ τόπον. ἀλλὰ τρέφεται μὲν καὶ αὔξεται καὶ αἰσθάνεται. μεταβαίνει δὲ οὐκέτι. καίτοι ταύτας μὲν τὰς κινήσεις. λέγω δὲ τὴν αὔξησιν καὶ τὴν αἴσθησιν, εἰ καὶ κινεῖται ὡς ἔμψυχα, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ μόνης τῆς ψυχῆς. ἀλλὰ συναίτια γίνεται αὐτοῖς καὶ τὰ ἔξωθεν. τοῦ μὲν τρέφεσθαι, τὰ τρέφοντα. τοῦ δὲ αἰσθάνεσθαι, τὰ αἰσθητά. τῆς δὲ κατὰ τόπον κινήσεως, ἡ ψυχὴ μάλιστα κυρία εἶναι δοκεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ ὅσοι τὸν νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦσι, καὶ μάλιστα ἰδίας εἶναι ὑπέλαβον τῆς ψυχῆς ταύτας τὰς δυνάμεις, ἀμελοῦσι τῆς φυτικῆς. ἐκ ποίας οὖν λέγεται ζῆν τὰ φυτά, οὐκ ἔχει γὰρ αἴσθησιν, οὐδὲ νοῦν· ταῦτα μέν γε οὐδὲ κίνησιν τὴν κατὰ τόπον. ὅταν δὲ δὴ καὶ πᾶν τὸ λέγωσιν αἴσθησίν τε καὶ νοῦν, ὥσπερ δημόκριτος, πῶς οὐ λέγουσι παρὰ τὰ λίαν ἐναργῆ· δῆλα γὰρ δὴ πολλὰ τῶν ζῴων, αἰσθήσεως μὲν κοινωνοῦντα. διανοίας δὲ μή. εἰ δὲ οὖν τις καὶ τοῦτο συγχωρήσειεν ἀναξαγόρᾳ, καὶ θείη τὸν νοῦν ἐνυπάρχειν ἁπάσῃ ψυχῇ, καὶ μέρος τι εἶναι ταύτης τῆς φύσεως, καὶ πάλιν εἶναι ψυχὴν, ἐκ πασῶν τῶν δυνάμεων, οὔπω γὰρ ἂν δόξειεν ἀπολαμβάνειν, καὶ ὁ οὕτω λέγων, ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κούρη τε κοῦρός τε, θάμνος τ' οἰωνός τε, ὅμως οὐδ' ἂν οὗτοι λέγοιεν καθόλου περὶ πάσης ψυχῆς. οὐδὲ γὰρ ἐπεξίασιν ἁπάσαις ταῖς δυνάμεσιν. οὐδὲ περὶ ὅλης οὐδὲ μιᾶς διαλέγονται. ταὐτὸ δὲ πέπονθε καὶ ὁ λόγος ὁ λεγόμενος ἐν τοῖς καλουμένοις ὀρφέως ἔπεσι. φησὶ γὰρ τὴν ψυχὴν μεταλαμβάνειν τὰ ζῷα, παρὰ τὴν πρώτην ἀναπνοήν. πόθεν οὖν τὰ μὴ ἀναπνέοντα ζῇ. λέγω δὲ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ καλούμενα ζωόφυτα. καὶ τὰ ἔντομα. καὶ τοῦτο δὲ λέληθε, τοὺς διὰ τοῦτο ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦντας τὴν ψυχὴν, ἵνα γινώσκῃ τὰ ὄντα. ὡς οὐκ ἐχρῆν γε ἁπάντων διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, αὐτὴν συντιθέναι. ἱκανὸν γὰρ θάτερον μέρος τῆς ἐναντιώσεως, ἑαυτό τε κρίνειν, καὶ τὸ ἀντικείμενον. καὶ γὰρ τῷ εὐθεῖ, καὶ τὸ εὐθὺ κρίνομεν καὶ τὸ καμπύλον. κριτὴς γὰρ ἀμφοῖν ὁ κανών. τὸ δὲ καμπύλον, οὔτε καμπύλου κριτήριον, οὔτ' εὐθέος. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα τις δόξα, παρὰ τὰς εἰρημένας περὶ ψυχῆς. ἐν παντὶ γὰρ ὄντι μεμίχθαι λέγουσι τὴν ψυχήν. καὶ διαπαντὸς διήκειν τοῦ κόσμου. καὶ πᾶν αὐτοῦ μόριον ἔμψυχον εἶναι. διὰ γὰρ ταύτην τὴν δόξαν, καὶ θαλῆς ᾠήθη, πάντα πλήρη θεῶν εἶναι. τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ μεσταὶ δὲ διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί. πᾶσαι δὲ ἀνθρώπων ἀγοραί. τάχα δὲ καὶ τοῖς ἀπὸ ζήνωνος, σύμφωνος ἡ δόξα. διὰ πάσης οὐσίας πεφοιτηκέναι τὸν θεὸν τιθεμένοις. καὶ πού μὲν εἶναι νοῦν. πού δὲ ψυχήν. πού δὲ φύσιν. πού δὲ ἕξιν. τάχα δὲ καὶ αὐτῷ πλάτωνι. ψυχὴν γάρ φησιν εἰς τὸ μέσον θεὶς, διαπαντός τε ἔτεινε. καὶ ἔτι ἔξωθεν τὸ σῶμα αὐτῇ περιεκάλυψε. Ἔχει δὲ καὶ αὕτη ἡ δόξα πολλὰς ἀπορίας. διὰ τίνα γὰρ αἰτίαν, ἐν μὲν τῷ ἀέρι καὶ τῷ πυρὶ ἐνυπάρχουσα ἡ ψυχὴ, οὐ ποιεῖ ζῷον, ἐν δὲ τοῖς μικτοῖς. καίτοι φασὶ τὴν ἐν τῷ ἀέρι βελτίω. μὴ δὲ αὐτοῦ τούτου τὴν αἰτίαν ἀποδιδόντες, διότι βελτίων ἐν τοῖς ἁπλοῖς σώμασι ψυχὴ, τῆς ἐν τοῖς συνθέτοις. ἀλλ' ἀμφοτέρως γε, ἄτοπόν τι καὶ παράλογον ἀπαντᾷ. καὶ γὰρ τὸ λέγειν ζῷον, τὸ πῦρ, ἢ τὸν ἀέρα, τῶν παραλογωτέρων ἐστί. καὶ τὸ μὴ λέγειν ζῷα, σώματα ἔμψυχα ὄντα, οὐδὲν ἧττον καὶ αὐτὸ ἄτοπον. ὑπολαβεῖν δὲ ἐοίκασι τὴν ψυχὴν εἶναι, ἐν ὅλοις τοῖς ἁπλοῖς σώμασιν. οἷον ἐν ὅλῳ τῷ ἀέρι. καὶ ἐν ὅλῳ τῷ ὕδατι. ὅτι ἑώρων ἕκαστον τούτων, τοῖς ἑαυτοῦ μορίοις ὁμοειδές. ὥστε εἴπερ τὸ ἐν ἡμῖν ὕδωρ, ἔμψυχον, καὶ τὸ πᾶν ὕδωρ. ὥσπερ γὰρ τὰ μόρια τῶν ἁπλῶν σωμάτων ἀναλαμβανόμενα τοῖς ζῴοις, συντίθεται αὐτὰ ἐκ πάντων ποιεῖ, οὕτω καὶ τὰ μόρια τῆς ἑκάστου τῶν στοιχείων ψυχῆς, ἔμψυχα αὐτὰ ἀπεργάζεται. ἆρ' οὖν ὥσπερ τὸ σῶμα ὁμοειδὲς τοῦ ἀέρος, τό, τε ἐν ἡμῖν καὶ τὸ τοῦ ὅλου, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς τῆς ἐν τῷ ὅλῳ ἀέρι, ὁμοειδὲς μόριον τὸ ἐν ἡμῖν; ἀλλὰ ὁμοειδὲς μὲν οὔ φασι. βελτίω γὰρ ἐκείνην καὶ ἀθανατωτέραν τιθέασιν. ἀνομοειδὲς δὲ εἴπερ εἴη, οὐκέτ' ἂν αὐτοῖς ὅλως προβαίνοι τὸ εὔλογον τοῦ λόγου, ᾧ ἠκολούθησαν. ὅτι διὰ τοῦτο ἔμψυχος ὁ ὅλος ἀὴρ, ἐπειδὴ καὶ τὸ μόριον αὐτοῦ, τὸ ἐν ἡμῖν. εἰ γὰρ ἄλλο μὲν ἐν τούτῳ εἶδος ψυχῆς. ἄλλο δὲ ἐν ἐκείνῳ ἐστί. καὶ τὸ μέν τι ὑπάρχει τῆς ψυχῆς εἶδος, τῷ ἀέρι τῷ ἐν ἡμῖν.

τὸ δέ τι

τὸ δέ τι οὐκέτι. ἀλλὰ τῷ ὅλῳ. ἢ οὖν οὐ ῥητέον τὴν μὲν ἐν τῷ ὅλῳ τῷ ἀέρι, ἀθάνατον, τὴν δὲ ἐν ἡμῖν οὐκέτι, ἢ οὐδεμία ἀνάγκη, ὅσον ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων, ἐπειδὴ τὰ ἐν ἡμῖν στοιχεῖα ἔχει ψυχὴν, καὶ τὰ ἐν τῷ παντὶ στοιχεῖα ἔμψυχα εἶναι. ταύτης δὲ τῆς λέξεως, ὅτι μὴ κατεκράτησαν οἱ πρὸ ἡμῶν, ῥᾴδιον συνιδεῖν τοῖς βουλομένοις. ἄλλην οὖν αἰτίαν ζητητέον, τοῦ γινώσκειν τὰ ὄντα τὴν ψυχὴν, καὶ μὴ τὴν σύνθεσιν τὴν ἐκ τῶν στοιχείων. ἄλλον δὲ καὶ τρόπον κινήσεως αὐτῇ δοτέον. εἴπερ ἄρα ἀναγκαῖον αὐτῇ τὸ κινεῖσθαι. καὶ μὴ τούτων τινὰ ὧν ὑπ' αὐτῆς κινεῖται τὰ σώματα. μὴ δὲ ὅλως τὴν τοῦ τέλους ἐντελέχειαν. ἀλλ' εἴπερ τὴν ἐνέργειαν τοῦ τετελεσμένου.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐπίστασθαι καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ δοξάζειν, τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει διὰ τῆς ψυχῆς, ἔτι δὲ τὸ θυμοῦσθαι, καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν, καὶ τὸ βουλεύεσθαι, καὶ ὅλως ἡ δύναμις ἡ ὀρεκτική, γίνεται δὲ καὶ ἡ κατὰ τόπον κίνησις τοῖς ζῴοις ὑπὸ τῆς ψυχῆς. πρὸς τούτοις δὲ αὔξησις, καὶ ἀκμὴ καὶ φθίσις. ἀλλὰ αὔξησις μὲν καὶ ἀκμὴ προηγουμένως, φθίσις δὲ κατὰ συμβεβηκός. ὅταν περιῇ τῆς ἐπιρροῆς ἡ ἀπορροή. ταῦτα δὴ ἅπαντά τις ἐννοήσας τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς, καὶ ὁπόσην ἔχει πρὸς ἄλληλα διαφορὰν, εἰκότως ἂν ἀπορήσειε, πότερον ὅλῃ τῇ ψυχῇ τούτων ἕκαστον ἐνεργοῦμεν. καὶ πᾶσα ἡμῖν ὁμοίως αἰσθήσεώς τε αἰτία καὶ ἐπιστήμης, καὶ δόξης καὶ ἐπιθυμίας, καὶ θυμοῦ, καὶ βουλήσεως, καὶ τῶν ἄλλων ἃ διηρίθμηται, καὶ δι' ὅλης ἑαυτῆς ταῦτα ἅπαντα ἀποδίδωσι, καὶ τὸ ζῆν δὲ πότερον διὰ ἑνός τούτων ἐστὶν, ἢ πλειόνων, ἢ καὶ ἐκ πάντων. ἢ τούτων μὲν οὐδενὸς, ἄλλης δέ τινος αἰτίας συνυπαρχούσης, ὥσπερ οὖν εἶπον, ἢ διὰ πάσης ἅπαντα, ἢ τὸ μέν τι μόριον αὐτῆς αἰσθητικόν. τὸ δὲ, ἐπιστημονικόν. τὸ δὲ, ἐπιθυμητικόν, ὡς δόξειεν ἂν ποιεῖν καὶ ὁ τίμαιος, ἄλλῳ μὲν ἐννοεῖν ἡμᾶς λέγων, ἄλλῳ δὲ ἐπιθυμεῖν. ἄλλῳ δὲ θυμοῦσθαι. καὶ διοικίζων γε ταῦτα τὰ μόρια τῆς ψυχῆς. τὸ μὲν, ἐν κεφαλῇ. τὸ δὲ, ἐν καρδίᾳ. τὸ δὲ, ἐν ἥπατι. τί οὖν δή ποτε συνέχει τὴν ψυχὴν, καὶ μίαν ποιεῖ. καὶ μάλιστα εἴπερ τοσοῦτον διῴκισται αὐτῆς τὰ μόρια, ὅσον περ καὶ αἱ ἐνέργειαι. ὧν αἱ πλείους, οὐδὲ ἀλλήλων ἀντιλαμβάνονται. τί ἐστι τὸ συνέχον, τὰς τοσοῦτον διεστηκυίας δυνάμεις. οὐ γὰρ δὴ τὸ σῶμα συνέχει τὴν ψυχὴν καὶ ἑνοῖ. δοκεῖ γὰρ τοὐναντίον, αὐτὸ μᾶλλον συνέχεσθαι ὑπὸ ψυχῆς. ἀπολιπούσης οὖν αὐτὸ, σκίδναται εὐθὺς, καὶ διαπνεῖται, καὶ διασήπεται. εἰ οὖν ἕτερόν τι μίαν αὐτὴν ποιεῖ, ἐκεῖνο μάλιστα ἂν εἴη ψυχή. δεήσει τε πάλιν κἀκεῖνο ζητεῖν. ἆρα ἕν, ἢ πολυμερές. εἰ μὲν γὰρ ἕν, διὰ τί οὐκ εὐθὺς καὶ ἡ ψυχὴ ἕν. αἰτίαν γὰρ ἀποδοτέον, δι' ἣν ἐκεῖνο μὲν συνέχον τὰ διεστῶτα μέρη τῆς ψυχῆς ἕν ἐστι, ψυχὴ δὲ αὐτὴ συνέχουσα τὰ τοῦ σώματος μόρια πολλῷ μᾶλλον διεστηκότα, οὐχ ἕν. εἰ δὲ μεριστὸν ἐξ ἀνάγκης ἅπαν, ὅπερ ἂν συνεκτικὸν ᾖ τοῦ μεριστοῦ. μεριστὸν ὄν, ὑπ' ἄλλου συνέχεται δηλονότι καὶ τὸ τὴν ψυχὴν συνέχον, ὑπ' ἄλλου τινὸς συσχεθήσεται. κἀκεῖνο ὑπ' ἄλλου. καὶ οὕτω δὴ πρόεισιν ἐπ' ἄπειρον, καὶ οὐ στήσεται εἰς τὸ ἕν, οὔτε ὁ λόγος, οὔτε ἡ ψυχή. ἐπεὶ κἂν τῷ ὑποκειμένῳ τις μίαν αὐτὴν λέγῃ, πλείοσι δὲ χρῆσθαι δυνάμεσιν, ὥσπερ τὸ μῆλον, τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ἕν. διαφόρους δὲ ἔχει δυνάμεις, τὴν εὐωδίαν, τὴν εὐχροιαν, τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα. ἀλλ' οὐδ' αὕτη γε ἡ ὑπόθεσις, ἀναμφισβήτητος. καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνους, ὅσοι τὴν μέν τινα δύναμιν ἀθάνατον αὐτῆς ποιοῦσι, τὰς δέ τινας θνητάς. οἷμοι δοκοῦσιν ὑπειδόμενοι πλάτων καὶ ἀριστοτέλης, ὁ μὲν, εὐθὺς ἐν τῇ συστάσει τὸν νοῦν τῶν ἄλλων διοικίζειν. ὁ δ' ἐπεισκρίνεσθαι θύραθεν, ὅπως ἂν ὁ περὶ τῆς ἀφθαρσίας αὐτοῦ ὁ λόγος ἀπὸ τῶν φθαρτῶν, εἴτε μερῶν, εἴτε δυνάμεων μὴ διοχλῆται. ταὐτὸ γὰρ δὴ καὶ τοῖς ἐκ μερῶν αὐτὴν ποιοῦσιν, ὁμοίως ἐμποδών, τὸ διηλλάχθαι τοσοῦτον αὐτῆς τὰ μέρη, ὅσον τὰ θνητὰ τῶν ἀθανάτων. χαλεπὸς δὲ ὢν ὁ λόγος κατ' ἄμφω, καὶ εἰ πολυδύναμος εἴη, καὶ εἰ πολυμερὴς ἡ ψυχὴ, ὅμως χαλεπώτερος, εἰ πολυμερής. εἰ γὰρ ὅλη ἡ ψυχὴ, ὅλον τὸ σῶμα συνέχει. προσήκει δὲ καὶ τῶν μερῶν αὐτῆς ἕκαστον, συνέχειν τι μέρος τοῦ σώματος. ποῖον δὲ μόριον, ἢ πῶς ὁ νοῦς συνέξει, δύσκολον καὶ πλάσασθαι. καίτοιγε ὅτι τοῖς μέρεσι, τοῖς τοῦ σώματος, οὐ συνδιώκισται τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, δῆλον μάλιστα ἐπὶ τῶν φυτῶν. οὐ γὰρ ἐν ταῖς ῥίζαις μὲν ἄλλο μόριον τῆς φυτικῆς ψυχῆς. ἐν τῷ στελέχει δὲ ἕτερον. καὶ ἕτερον αὖ ἐν τοῖς κλάδοις. ἀλλ' ἐν ὅλῳ τῷ φυτῷ, πᾶσα καὶ ἡ αὐτή. ζῇ γοῦν διατεμνόμενα. καὶ φυτευθέντα, ὁμοειδῆ φυτὰ ἀποδίδωσιν. ὁρῶμεν δὲ ὅτι καὶ τῶν ζῴων τινὰ τῶν ἐντόμων, διακοπτόμενα, ὅμως ἐπὶ πολὺ ζῇ. καὶ κινεῖται ἑκάτερον χωρὶς τῶν μερῶν. ὡς ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς, ἀριθμῷ μὲν οὐκέτι μιᾶς. πῶς γὰρ ἐν τοῖς μέρεσι τοῖς διῃρημένοις; εἴδει δὲ μιᾶς. πάσας γὰρ ἑκάτερον τῶν μερῶν τὰς δυνάμεις ἀποδίδωσιν ἐπί τινα χρόνον. καὶ γὰρ αἰσθανόμενα δῆλά ἐστι, καὶ κινούμενα κατὰ τόπον. εἶδον δὲ ἐγὼ τοῦτο καὶ ἐπὶ ἰχθύων τινῶν συμβαῖνον· ὡς δυσκάθεκτα εἶναι τὰ μέρη, τοῦ ὅλου διακοπέντος. ἑτέρων δὲ οὐραὶ, δῆλαί εἰσιν ἰλυσπώμεναι ἐπὶ πολύ. ἑτέρων δὲ τὸ ἄλλο σῶμα, ἄνευ τῆς κεφαλῆς. ὥσπερ τῆς [illegible] τῆς καταγαίου, διὰ ὧν ἁπάντων δῆλόν ἐστιν, ὅτι ὁμοειδῆ τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, καὶ ἀλλήλοις, καὶ τῇ ὅλῃ. ἀλλήλοις μὲν, τὰ ἐν τοῖς μέρεσι τοῖς διῃρημένοις τοῦ σώματος. ὅλῃ δὲ, τῇ πρὸ τῆς διαιρέσεως ἐνυπαρχούσῃ τῷ ζῴῳ. καὶ φαίνονται ἐν τούτῳ μὲν ἅπασαι εἶναι, καὶ περὶ ἕν τι ὑποκείμενον, καὶ ἀχώριστοι ἀλλήλων. διαιρεῖσθαι δὲ ἡ ψυχὴ, μὴ καθ' ἑαυτὴν, μὴ δὲ κατὰ τὰς ἰδίας

Anima tota in toto corpore, & in qualibet parte tota

δυνάμεις. ἀλλὰ κατὰ τὸν ὄγκον τοῦ σώματος, ἐν ᾧ ὑπάρχει. εἰ δὲ μὴ διατελεῖ τὰ μόρια τῶν ἐντόμων, καὶ τῶν ἰχθύων ζῶντα καὶ κινούμενα, οὐδὲν θαυμαστόν. ὄργανα γὰρ αὐτοῖς οὐχ ὑπάρχει, ὥστε σώζειν τὴν φύσιν. ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἑκατέρῳ τῶν μορίων ἅπαντα ὑπάρχει τὰ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ σώματι προϋπάρχοντα μόρια τῆς ψυχῆς. τὰ δὲ δὴ φυτὰ, καὶ διατελεῖ ζῶντα, καὶ ὁλόκληρον ἀποδίδωσι τὴν ζωήν. οὐ γὰρ δὴ ἄξιόν γε ἀμφισβητεῖν περὶ τῆς φυτικῆς δυνάμεως, εἰ παρὰ ψυχῆς, καὶ ψυχῆς ἐστὶν ἡ θρεπτικὴ καὶ αὐξητική. ἧς γὰρ μόνης κοινωνεῖ ψυχῆς τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, αὕτη ἐστί. πῶς οὖν ἡ αὐτὴ, ἐν ζώῳ μὲν οὖσα ψυχὴ, ἐν φυτῷ δὲ οὔ. πόθεν δὲ τὸ ζῆν τοῖς φυτοῖς, εἰ μὴ παρὰ ψυχῆς. διαφέρει γοῦν καὶ ἐπὶ τούτων, τὰ ζῶντα μὴ ζώντων, τῷ δύνασθαι καὶ τρέφεσθαι καὶ αὔξεσθαι καὶ γεννᾶν. εἰ δὲ χωρίζεται ἐπὶ τῶν φυτῶν, καὶ καθ' αὑτὴν ἐνεργεῖ, οὐδὲν θαυμαστόν. καὶ γὰρ ἡ αἰσθητικὴ, τῆς κινητικῆς κατὰ τόπον, ἐπί τινων ζώων χωρίζεται, ἀλλ' ὅμως ψυχή. μή ποτε δὲ καὶ ᾗ ζῶμεν, δυνάμει αὕτη πρώτη ἐστὶν, ὡς ὕστερον ἀκριβέστερον ἐπιδειχθήσεται.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Α μὲν οὖν παρὰ τῶν πρότερον ἔχομεν παραδεδομένα περὶ ψυχῆς, εἴρηται ἱκανῶς. νῦν δὲ ἀρχὴν ἄλλην ποιησάμενοι, πειρασώμεθα αὐτοὶ διορίσαι, τί ἐστι ψυχὴ, καὶ τίς ἂν εἴη κοινότατος λόγος αὐτῆς, ὃς ἁπάσῃ τῇ ψυχῇ ἐφαρμόσει. καὶ οὐ μόνῃ τῇ τοῦ ἀνθρώπου. εἰς οἵους λόγους οἱ πρὸ ἡμῶν. οἱ μὲν, ἄκοντες, οἱ δὲ, ἑκόντες ὑπεφέροντο. λέγομεν δὴ, γένος ἕν τι τῶν ὄντων τὸ πρῶτον καὶ κυριώτατον τὴν οὐσίαν. ταύτης δὲ, τὸ μὲν, ὡς ὕλην φαμέν. τὸ δὲ, ὡς εἶδος. καὶ τρίτον, τὸ ἐξ ἀμφοῖν. περὶ τούτων δὲ, ἱκανῶς μὲν εἴρηται ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ὅλης φύσεως. καὶ νῦν δὲ ὑπομνηστέον. ὅτι ἡ μὲν ὡς ὕλη οὐσία, δυνάμει ἐστὶν οὐσία. καὶ οὔπω τόδε τι καθ' αὑτήν. ἀλλ' οἷον εὐφυΐα πρὸς τοῦτο καὶ παρασκευὴ πρὸς τὸ γενέσθαι τόδε τι. τὸ δὲ εἶδος, ἡ τελειότης, καὶ ὥσπερ ἀναπλήρωσις τῆς εὐφυΐας. καὶ τοῦ δυνάμει πρὸς τὸ τέλος προαγωγή. καὶ τοῦτο ἐστι καθὸ λέγεται ἤδη τόδε τι. τρίτον δὲ ἦν τὸ ἐκ τούτων ὥσπερ συγκείμενον. ᾧ πάρεστι μὲν ὕλη. πάρεστι δὲ μορφή. καὶ τοῦτο ἐστι τὸ σύνολον. καὶ οὐκ ἔστι μόνως τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ αἰσθήσει τόδε τι. ἀπολαῦον, τοῦ μὲν γίνεσθαι, παρὰ τῆς ὕλης. τοῦ δὲ εἶναι, παρὰ τοῦ εἴδους. ἀλλ' οὖν λέγεται τηνικαῦτα τέλειον εἶναι, καὶ ἐντελεχῶς ἔχειν, ἡνίκα ἂν ἀπολάβῃ τὴν οἰκείαν μορφὴν, ἐφ' ἣν ἐσπούδακε. ταύτην οὖν τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος, εἴ τις ἐντελέχειαν ὀνομάζοι, οὐ δικαίως ἂν συκοφαντοῖτο, ὡς πάνυ ξένῳ τῷ ὀνόματι κεχρημένος. εἰ γὰρ τὰ προειρημένα ἀληθῆ, καὶ ἡ τελείωσις ἑκάστῳ, παρὰ τοῦ εἴδους. καὶ τὸ ἐντελεχῶς ἔχειν, παρὰ τῆς μορφῆς, σημαίνοι ἂν οὐδὲν ἄλλο ἡ ἐντελέχεια, ἢ τὴν ἕξιν τῆς τελειότητος. ἀλλὰ διχῶς γε ἡ ἐντελέχεια ἐφ' ἑκάστου. ἡ μὲν, ὡς ἐπιστήμη. ἡ δὲ, ὡς τὸ θεωρεῖν. καὶ ἔστι τὸ μὲν, ὡς ἕξις. τὸ δὲ, ὡς ἔργον τῆς ἕξεως. ταῦτ' οὖν ἀναμνήσαντες τοὺς ἀκροωμένους, προαγάγωμεν εἰς τὸ ἐφεξῆς.

Οὐσίαι τοίνυν μάλιστα δοκοῦσιν εἶναι τὰ σώματα, καὶ τούτων τὰ φυσικά. οἷον γῆ. πῦρ. ὕδωρ. ἀήρ. καὶ ὅσα ἐκ τούτων ἡ φύσις ἀπεργάζεται. ταῦτα γὰρ τῶν ἄλλων ἀρχαί. κλίνη δὲ, καὶ πρίων καὶ ἱμάτιον καὶ ὅλως τὰ τεχνικὰ, συμβεβηκότος χώραν ἔχει πρὸς τὰ τῆς φύσεως. ἐπισυμβαίνει γὰρ, τὸ μὲν, ξύλοις. τὸ δὲ, σιδήρῳ. τὸ δὲ, ἐρίοις. καὶ πᾶν σῶμα τεχνικὸν ἐν ὑποκειμένῳ τῷ φυσικῷ θεωρεῖται. τὰ μὲν οὖν τεχνικὰ ἀφείσθω. τῶν δὲ φυσικῶν σωμάτων, τὰ μὲν, ἔχει ζωήν. τὰ δὲ, οὐκ ἔχει. ζωὴν δὲ λέγομεν, τὴν δι' ἑαυτοῦ τροφήν τε καὶ αὔξησιν. δῆλον τοίνυν, ὅτι πᾶν σῶμα φυσικὸν μετέχον ζωῆς, οὐσία. οὐσία δ' οὕτως ὡς συνθετή. συνθετὴ δὲ ἐξ ὕλης καὶ εἴδους. ἐπεὶ τοίνυν, οὐχ ἁπλῶς σῶμα, τὸ ζωὴν ἔχον. ἀλλὰ σῶμα τοιονδὶ, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῷ. τὸ μὲν σῶμα, ὥσπερ ὑποκείμενόν τι καὶ ὕλη. τὸ δὲ τοιονδὶ, ἡ μορφὴ καὶ τὸ εἶδος. οὐδεὶς γὰρ ἂν εἴποι, τὸ σῶμα, εἶδος τοῦ ζῶντος σώματος. τοῦτο γὰρ ὑποκειμένου χώραν ἔχει καὶ ὕλης. καὶ ἡ διαφορὰ αὐτῷ πρὸς τὰ μὴ ζῶντα σώματα, οὐχ ᾗ σῶμα, ἀλλ' ᾗ τοιόνδε, τουτέστιν ᾗ ζῇ καὶ ψυχὴν ἔχει. ἀναγκαῖον ἄρα τὴν ψυχὴν εἶδος εἶναι καὶ ἐντελέχειαν. καὶ οὕτως οὐσίαν ὡς εἶδος. ὅτι γὰρ οὐ σῶμα ἡ ψυχὴ, οὐδὲ ὑποκειμένου χώραν ἔχει, δέδεικται μὲν καὶ

ἤδη καὶ πρόσθεν. οὐ χαλεπὸν δὲ καὶ νῦν ὑπομνῆσαι. τὰ γὰρ ἔμψυχα τῶν ἀψύχων, διαφέρει μὲν, τῷ ζωὴν ἔχειν. οὐ διαφέρει δὲ, τῷ σώματα εἶναι. ὥστε οὐ σῶμα ἡ ψυχή. ἀλλ' ἡ τῆς ζωῆς ταύτης αἰτία. ἔτι καὶ ὧδε τοῦτο γένοιτ' ἂν φανερόν. ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ συνθέτῳ οὐσίᾳ, οὔτε ἄμφω ὑποκείμενα οἷόν τε εἶναι, οὔτε ἄμφω εἴδη, τὸ σῶμα δὲ, ὑποκείμενον δῆλόν ἐστιν ἐν τῷ ὅλῳ. τὸ γὰρ ἀγόμενον, καὶ πλαττόμενον, καὶ μορφούμενον, καὶ κρατούμενον, καὶ ἕτοιμον πρὸς σκέδασιν καὶ φθοράν, εἰ μὴ συνέχοιτο ὑπὸ ψυχῆς, τοῦτό ἐστιν, ἀνάγκη πᾶσα, τὸ εἶδος εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ ἐντελέχειαν. καὶ γὰρ οὐδ' ἂν ἄλλως ἔχοιμεν εἰπεῖν τὸ ζῶον, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, εἰ μὴ ὡς ἐξ ὕλης καὶ εἴδους. τριχῶς γὰρ τὸ ἔκ τινων δὲ ὡς ἐνυπαρχόντων. φανερώτατα μὲν, ὡς ἐκ τῶν μερῶν. ὅταν τὴν οἰκίαν, ἐκ τῶν πλίνθων, ἢ ἐκ τῶν τοίχων λέγωμεν. καὶ τὸ ζῶον, ἐξ ὀστέων καὶ σαρκός. εἷς μὲν δὴ τρόπος οὗτος. 1
ἄλλος δὲ, ὅταν ἐξ ὕδατος καὶ μέλιτος, τὸ μελίκρατον. καὶ ὅλως ἐκ τῶν κερασθέντων, τὸ κεκρασμένον. διαφέρει δὲ οὗτος τοῦ προτέρου, ὅτι ἐπ' ἐκείνου μὲν, καὶ τὰ μέρη καὶ τὸ ὅλον, τόπῳ κεχώρισται. ἐπὶ δὲ τούτου, τὰ κεχωρισμένα κατὰ τόπον, οὔπω κέκραται. δοκεῖ μὲν γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, καὶ τὸ ὅλον εἶναι καὶ τὰ μέρη. τῇ δὲ ἀληθείᾳ, τὰ μὲν, διέφθαρται. τὸ δὲ, ἐστί. τρίτος δὲ ὅταν 2 3
ἐκ τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ σχήματος, τὸν ἀνδριάντα φῶμεν. καὶ ἐκ τῶν πλίνθων, καὶ ἐκ τῆς συνθέσεως, τὴν οἰκίαν. ὥστε καὶ τὸ ζῶον ἐπειδὴ φαμὲν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, εἰ μὲν κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον, οὐκ ἂν εἴη τὸ σῶμα ἔμψυχον ὅλον δι' ὅλου, οὐδ' ἂν αἰσθάνοιτο ὅλον δι' ὅλου. οὐδὲ ἂν τρέφοιτο. ἀλλὰ παρακείσεται ἡ ψυχὴ, ἡ ὅλη ὅλῳ τῷ σώματι, ἢ τὰ μόρια τοῖς μορίοις, ὥσπερ οὐδ' ἐνενοῆσαι συνακτόν. καὶ εἰς τὸ ποσὸν συντελέσει τῷ ζώῳ ἡ ψυχὴ, οὐκ εἰς τὸ ποιόν. ὥσπερ τὰ μέρη τῷ ὅλῳ. οὐ μὴν οὐδὲ κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον. οὐ γὰρ φθειρομένης τῆς ψυχῆς, οὐδὲ φθειρομένου τοῦ σώματος, τὸ ζῶον γίνεται. ἀλλὰ τοὐναντίον, σώζοντος ἑκατέρου τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καὶ ἐνέργειαν. λείπεται τοίνυν τὸν τρίτον τρόπον, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος εἶναι τὸ ζῶον. ἦν δὲ οὕτω, τὸ μὲν, ὕλη. τὸ δὲ, εἶδος. καὶ οὐ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς τὸ εἶδος. αὕτη ἄρα εἶδος τοῦ σώματος. ὥσπερ οὖν ἀνδριάντα ὀνομάζεται κατὰ τὴν μορφὴν, οὕτω καὶ τὸ ζῶον. κατὰ γὰρ τὴν ψυχὴν, τὸ μὲν, ζῶον λέγεται. τὸ δὲ, νεκρὸν εἶναι. ἅμα γὰρ ταύτῃ πάρεστι καὶ ἄπεισι τὸ ζῆν αὐτοῖς. εἶδος ἄρα τι καὶ ἐπὶ τοῦ ζώου καὶ μορφὴ ἡ ψυχή.

Αὕτη δὲ λέγεται διχῶς. ἡ μὲν, ὡς ἐπιστήμη. ἡ δὲ, ὡς τὸ θεωρεῖν. καὶ ἡ μὲν, ὡς ἕξις. ἡ δὲ, ὡς ἐνέργεια τῆς ἕξεως. καὶ ταύτην οὖν ἐστιν εὑρεῖν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὴν διπλόην. ὁ μὲν γὰρ ὕπνος, οἷον ἕξις τίς τῆς ψυχῆς. ἡ δὲ ἐγρήγορσις, οἷον ἐνέργεια. καὶ οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι ἐν τοῖς ὕπνοις σύμπασα παύεται ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς. μόνη δὲ μένει ἕξις. τὸ γὰρ θρεπτικὸν αὐτῆς, καὶ ἡ δύναμις ἡ τοιαύτη, ἀκοίμητος καὶ ἐν τοῖς ὕπνοις. ἀλλὰ πολλαί γε δυνάμεις αὐτῆς, καθευδόντων τῶν ζώων, οὐκ ἐνεργοῦσι. λέγω δὲ τὴν αἰσθητικὴν. καὶ τὴν κατὰ τόπον κινητικήν. ἐντελέχεια οὖν ἡ ψυχὴ, τοῦ ζωὴν ἔχοντος σώματος. καὶ ὡς ἡ πρώτη οὐχ ὡς ἡ δευτέρα. προτέρα γὰρ τῇ γενέσει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἡ ἐπιστήμη. πρότερον γὰρ λαμβάνει τὴν ἐπιστήμην Σωκράτης, εἶθ' οὕτω θεωρεῖ. ὃ οὖν λέγων, ὅτι εἴπερ ἐντελέχεια ἡ ψυχὴ, οὐκ ἂν ὕπνος ἐγένετο, θαυμαστός. εἰ μὴ συνίησι τὰ διῃρημένα ὑπὸ Ἀριστοτέλους λεγόμενα. ἐν γὰρ τῷ ὑπάρχειν φησὶ τὴν ψυχὴν, καὶ ὕπνος καὶ ἐγρήγορσις. ἀλλ' ἐκεῖνό γε ἐπισκεπτέον. ὅταν γὰρ προσθῶμεν τῇ ἐντελεχείᾳ, τὴν πρώτην, μή ποτε τὴν μὲν ἄλλην ψυχὴν ὁ λόγος περιλαμβάνῃ, τὴν θρεπτικὴν δὲ οὐκέτι. ἐπ' ἐκείνης γὰρ οὐ χωρίζεται ἡ ἕξις τῆς ἐνεργείας. ἢ ὅπου μὲν ἡ ἐνέργεια, πάντως καὶ ἡ ἕξις. καὶ μάλιστα ἐν τοῖς φυσικοῖς. ἀγίνεται οὐκ ἔξωθέν τινος ἐπιστατοῦντος, οὐδὲ διδάσκοντος. ὅπου δὲ ἡ ἕξις, οὐ πάντως καὶ ἡ ἐνέργεια. ὥστε ὁ πρώτην ἐντελέχειαν ὁριζόμενος τὴν ψυχὴν, ἁπάσας τὰς δυνάμεις περιλαμβάνει. ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις, τῶν μὲν, ἡ ἕξις ἐστὶ μόνη. τῆς θρεπτικῆς δὲ μετὰ τῆς ἕξεως ἡ ἐνέργεια. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ ψυχὴ κατὰ τὸ γένος, εἴρηται. οὐσία γὰρ ἡ κατὰ τὸν λόγον. καὶ ἐντελέχεια ἡ πρώτη. τίνος δὲ αὕτη, λοιπὸν ἀποδοῦναι. ὅτι μὲν δὴ σώματος, δῆλον. ὁποίου δὲ, σαφέστερον ἐφεξῆς διοριστέον. φαίνεται δὴ τῶν σωμάτων, τὰ μὲν, εἶναι φυσικά. τὰ δ' οὔ. λέγω δὲ φυσικὰ μὲν, ὅσα ἔχει καθ' ἑαυτὰ κινήσεως ἀρχήν. οἷον γῆ. καὶ ὕδωρ. καὶ φυτά. καὶ ζῶα. οὐ φυσικὰ δὲ, ὅσα μὴ ἔχει. οἷον κλίνη, καὶ ναῦς, καὶ ἱμάτιον. καὶ ταῦτα διώρισται σαφῶς, καὶ ἡμῖν, καὶ πρότερον Ἀριστοτέλει, ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ὅλης φύσεως. τῶν δὲ φυσικῶν, τὰ μὲν, ἔχει ζωήν. τὰ δὲ, οὐκ ἔχει. τινὰ δὲ λέγομεν τὴν ζωὴν, ἔφθημεν εἰπόντες. ὅτι τὴν δι' ἑαυτοῦ τροφήν τε καὶ αὔξησιν. ταῦτα δὲ ἦν τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά. τὰ γὰρ λεγόμενα στοιχεῖα, φυσικὰ μὲν, ὅτι κινήσεως ἀρχὴν ἔχει. οὐ ζῶντα δὲ, ὅτι μὴ τρέφεται δι' ἑαυτῶν. ἡ γὰρ τῶν λίθων αὔξησις, ὁμώνυμος, ὅτι προσθήκη. εἰ ἐπεὶ ὥσπερ καὶ οἱ λίθοι δι' ὅλου αὔξονται, εἴη ἂν καὶ ἐν τούτοις εἶδος ζωῆς. ἀλλὰ λίαν γε ἀμυδρᾶς. ἐπεὶ καὶ γεννᾶν τινες λίθοι λέγονται. ὡς Κλέαρχός φησιν. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτων, ἢ ὁμώνυμος ἡ γένεσις, ἢ ἄλλον τρόπον. πολλαχοῦ γὰρ ἡ φύσις δήλη γίνεται, κατὰ μικρὸν μεταβαίνουσα. ὥστε ἀμφισβητεῖσθαι ἐπί τινων, πότερον ζῶον ἢ φυτόν. καὶ πότερον φυτὸν, ἢ λίθος. ἀλλ' ἐπεὶ τῶν σωμάτων, τὰ μὲν, φυσικὰ, τὰ δὲ, οὐχί, καὶ τῶν φυσικῶν, τὰ μὲν, ἔχει ζωὴν, τὰ δὲ οὐχί, οὔτε παντὸς σώματος ἐντελέχεια ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ τοῦ φυσικοῦ, οὔτε παντὸς φυσικοῦ,

Marginalia (manuscript): Substantia qd · Materia, potẽtia est hoc aliqd · Forma · Entelechia qd & duplex · Substantia · Corporũ naturaliũ diuisio · Vita qd · Triplex compositũ ex his quæ insunt · διπλόην dupli citate · Vbi est actio ibi & habitus & maxime in natural. & nõ retro · Corporũ diuisio · Aristoteles · Clearch. · Sæpe natũ decer rat · ἔφθημεν εἰπόντες

ἀλλὰ τοῦ καὶ ζῶντος· πρὶν δὲ τῆς ζωῆς, μετέχον ὀργανικόν. λέγω δὲ ὅσα θνητὰ καὶ ἐν γενέσει. πάντα γὰρ ταῦτα προσδεῖται τροφῆς. καὶ οὐδὲν αὐτῶν γέγονε, καὶ ἔστιν ἁπλῶς. ἀλλ' ἀεὶ, καὶ συνεχῶς γίνεται. τῆς τοιαύτης ψυχῆς οὐ δυναμένης ποτὲ ἠρεμίζεσθαι. διόπερ ὀργάνων προσδεῖται, τῶν πρὸς τοῦτο διακονουμένων. καὶ ἔστι μὲν τῶν ζώων δῆλον. στόμα γὰρ, καὶ γαστὴρ, καὶ φλέβες, καὶ τὰ λοιπὰ ὄργανα τῆς τροφῆς. ἔστι δὲ τῶν φυτῶν, τὸ ἀνάλογον θηρευτέον ἐκ τῶν ἔργων. αἱ μὲν γὰρ ῥίζαι τῷ στόματι ἀνάλογον. ἄμφω γὰρ ἕλκει τὴν τροφήν. ἔνδον δὲ καὶ ἐντεριώναι, φλέψ. καὶ φλοιὸς μὲν καὶ ξύλον ὥσπερ ὀστοῦ καὶ σάρξ. τὸ φύλλον δὲ, οἷον σκέπασμα περικαρπίου. τὸ δὲ περικάρπιον, καρποῦ. λέγω δὲ περικάρπιον μὲν, ᾧ τὰ σπέρματα ἀμφιέννυσιν ἡ φύσις. εἴτε ἐδώδιμον ὄν, εἴτε καὶ μή. καρπὸν δὲ, τὸ σπέρμα. εἰ δή τι κοινὸν ἐστὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν, ἡ ψυχὴ ἐντελέχεια ἡ πρώτη, σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. διὸ καὶ οὐ δεῖ ζητεῖν, πῶς ἓν ὁ κηρὸς καὶ τὸ σχῆμα. οὐ δ' ὅλως τὴν ἑκάστου ὕλην, καὶ τὸ ἐπικείμενον αὐτῇ, πῶς ἕν. ὥσπερ γὰρ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ εἴδους, οὕτω καὶ τὸ ἓν παρ' ἐκείνου. πολλαχῶς δὲ καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ ἓν εἶναι. διχῶς γάρ. ἀλλ' ὅμως ἐφ' ἁπάντων, τὸ εἶδος ἀμφοῖν αἴτιον, καὶ ἣν λέγομεν ἐντελέχειαν. οἷον εἰ φυσικὸν σῶμα ὁ πέλεκυς ἦν, καὶ τὸ εἶδος τοῦτο εἶχεν ὡς δύνασθαι τέμνειν, οὐ παρὰ τῆς τέχνης, ἀλλὰ παρὰ τῆς φύσεως, ζῶον ἂν ἦν. καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ, ὁ σίδηρος. ἡ ψυχὴ δὲ τὸ τοιόνδε σχῆμα, καὶ ἡ ἀκμὴ, καὶ τὸ τέμνειν. τοῦτο γὰρ ἦν τὸ πελέκει εἶναι. ἀμβλωθέντος δὲ, καὶ μεταβαλόντος τὸ σχῆμα, οὐκέτι πέλεκυς. ἀλλ' ὁμωνύμως. ὥσπερ οὐδὲ Σωκράτης ἄνθρωπος μετὰ τὸ κώνειον. ἀλλ' ὁμωνύμως. νῦν δὲ καὶ σώζηται ἡ μορφὴ, πέλεκυς μέν ἐστι. ζῶον δὲ οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ τεχνικοῦ ὀργάνου τὸ εἶδος καὶ ὁ λόγος, ἡ ψυχή. ἀλλὰ φυσικοῦ, ζωὴν ἔχοντος. τοῦτο δὲ ἦν τὸ ὀργανικόν. εἰ δὲ αὐτὸ τοῦ ὀργανικοῦ, τὸ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος ἐθέλοις λαμβάνειν, ληπτέον ἐνταῦθά σοι, δυνάμει τῇ παρούσῃ, ἡ δὴ ὑποβέβληται ἐνέργεια. ὡς λέγεται δυνατὸν εἶναι βαδίζειν, ὅτι βαδίζει. καὶ ὅλως δυνατὸν εἶναι, ὅτι ἤδη ἐστὶ κατ' ἐνέργειαν. ἦν γὰρ καὶ οὗτος ὁ τρόπος τοῦ δυνατοῦ, ὥσπερ εἴρηται ἐν τοῖς περὶ προτάσεων. τοῦ ζῶντος οὖν ἤδη, καὶ τοῦ οὔπω ζῆν δυναμένου, ὡς ἐντελέχεια πρώτη ἡ ψυχή. τοῦτο δὲ ἦν τὸ σύνθετον, καὶ τὸ ὅλον, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν. ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ τὸ ζῶον. τὰ γὰρ εἴδη γίνεται μὲν ἐν τῇ ὕλῃ. οὐκ ἔστι δὲ εἴδη τῆς ὕλης. ἀλλὰ τοῦ συνθέτου. τούτων γὰρ ἕκαστον ἤδη τόδε τι. ἐξήγησιν οὖν τὸ ὀργανικὸν νομιστέον, τοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος, καὶ οὐχ ὡς ἄλλο μὲν τούτου, ἄλλο δὲ ἐκείνου σημαίνοντος. θεώρει δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μερῶν τὸ λεχθέν. εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῶον, ἡ ψυχὴ ἂν αὐτοῦ, ἡ ὄψις ἦν. αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ, καὶ εἶδος καὶ μορφή. ὁ δὲ ὀφθαλμὸς, τὸ σύνολον. τὸ δὲ σῶμα τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὕλη τῆς ὄψεως. ἧς ἀπολιπούσης, οὐκέτ' ὀφθαλμός. πλὴν ὁμωνύμως. καθάπερ ὁ λίθινος, καὶ ὁ γεγραμμένος. δεῖ δὴ λαβεῖν τὸ ἐπὶ μέρους λεχθὲν, ἐφ' ὅλου τοῦ ζῶντος σώματος. ἀνάλογον γὰρ ἔχει τὸ μέρος, πρὸς τὸ μέρος. τουτέστιν ἡ ὄψις πρὸς τὸν ὀφθαλμόν. καὶ ἡ ὅλη αἴσθησις, πρὸς τὸ ὅλον σῶμα τὸ αἰσθητικόν. καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς ἔμψυχον σῶμα. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὔτε τοῦ νεκροῦ σώματος ἐντελέχεια ἡ ψυχὴ, οὔτε τοῦ σπέρματος. τὸ μὲν γὰρ, οὐκ ἔχει ζωήν. τὸ δὲ, οὐδέπω. καὶ τὸ μὲν, οὔτε δύναται ζῆν ἔτι. τὸ δὲ, δύναται μὲν, ἀλλ' ὕστερον. καὶ τὸ δυνάμει ἐστὶν αὐτοῦ, ὅτι δύναται γενέσθαι ὀργανικὸν, καὶ δέξασθαι ζωήν. ὥσπερ γὰρ ὁ σίδηρος ὁ ἀμόρφωτος, δυνάμει πρίων, ὅτι δέξασθαι δύναται τοιόνδε σχῆμα. ἀλλ' ὅμως οὐδέπω πρίων, ἀλλ' ἡνίκα ἂν μορφωθῇ, καὶ ἔχῃ τὸ σχῆμα τὸ τμητικὸν, οὕτω καὶ τὸ σπέρμα, δυνάμει ζῶον, ὅτι δύναται γενέσθαι ὀργανικὸν σῶμα. ἀλλ' ὅμως οὐδέπω ζῶον. ἀλλ' ἡνίκα ἂν δι' αὐτοῦ τρέφεσθαι δύνηται. ὡς μὲν οὖν ἡ πρίσις καὶ ἡ ὅρασις, οὕτω καὶ ἡ ἐγρήγορσις ἐντελέχεια. ὡς δὲ ἡ τοιάδε κατασκευὴ καὶ ἡ ἕξις, ἀφ' ἧς τὸ πρίειν καὶ τὸ ὁρᾶν, οὕτως ὁ ὕπνος. τούτων δὲ, τὸ μὲν, ἡ πρώτη ἦν ἐντελέχεια. τὸ δὲ, ἡ δευτέρα. ψυχὴ μὲν οὖν ἄμφω αἱ ἐντελέχειαι. καὶ μᾶλλον ἡ πρώτη. τὸ δὲ σῶμα, τὸ ὑποκείμενον. πάλιν δὲ, ὥσπερ ἐκεῖ ὁ πρίων, ὅτε σίδηρος ἦν, καὶ τὸ τοιονδὶ σχῆμα ὁμοῦ. καὶ ὀφθαλμὸς αὖθις, ἥ τε κόρη καὶ ἡ ὄψις, οὕτω καὶ τὸ ζῶον, ἥ τε ψυχὴ ὁμοῦ, καὶ τὸ σῶμα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ χωριστὴ τοῦ σώματος, ἢ ὅλη εἴπερ ὅλη εἶδος τοιοῦτον, οἷον ἦν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ σιδήρου, ἢ μόρια τινὰ αὐτῆς, εἰ μεριστὴ πέφυκεν, οὐκ ἄδηλον. ἐνίων γὰρ μερῶν τοῦ σώματος, ἔνια μόρια τῆς ψυχῆς προφανῶς ἐντελέχεια καὶ τελειότης, ὥσπερ ἡ ὄψις τοῦ ὀφθαλμοῦ. οὐ μὴν ἀλλ' ἔνιά γε οὐδὲν κωλύει τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, δύνασθαι καὶ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, ὅσα μήτε ὅλου τοῦ σώματος, μήτε μερῶν τινῶν, τοιαύτη ἐστὶν ἐντελέχεια, ὡς τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή, οὕτω δὲ καὶ ὁ νοῦς ἔχειν δοκεῖ. οὔπω γὰρ δῆλον, εἰ καὶ οὗτος σώματός τινος ἐντελέχεια ἄρα τοιαύτη, ὥστε ἀχώριστος εἶναι, ἢ ὥστε χωρίζεσθαι, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου. οὗτος γὰρ ἐντελέχεια μὲν, ἀλλὰ χωριστή. τάχα δὲ, καὶ περὶ πάσης τῆς ψυχῆς, τύπῳ μὲν ἤδη διώρισται. ἀκριβῶς δ' οὔ. ἀλλ' ὑπογραφῇ προσέοικέ πως ὁ λόγος. ἕως ἂν ἐπεξέλθωμεν πάσαις τῆς ψυχῆς ταῖς δυνάμεσιν. οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο δῆλον, εἴτε ὅλη χωριστὸν εἶδος τοῦ σώματος. εἴτε τὰ μέν τινα μόρια χωριστὰ αὐτῆς. τὰ δὲ, οὔ. λέγω μὲν οὖν, ὃ πολλάκις εἰώθαμεν λέγειν. ὅτι τὸ πρὸς ἡμᾶς σαφὲς, καὶ τὸ πρὸς τὴν φύσιν, τοὔμπαλιν ἔχει. καὶ τὰ μὲν σύνθετα,

ἡμῖν

τὸ περικάρπιον pulpa hec alii cortex, gluma. Sed ipse themistius statim declarat quid sit περικάρπιον & quid καρπός

Organicu[m] q[uo]m[odo] accipiendu[m] sit

Potentia cu[m] actu co[n]iuncta

Formae gignuntur in materia, no[n] sunt tu[n]c formae materiae sed ipsius compositi.

De mente seu intellectu

ἡμῖν σαφῆ. τὰ δὲ ἁπλᾶ, τῇ φύσει καὶ τῷ λόγῳ. πρότερον οὖν προϊτέον ἀπὸ τῶν ἡμῖν φανερῶν, ἔστι τὰ τῇ φύσει τοιαῦτα. ὥστε καὶ περὶ ψυχῆς ὁμοίως ὑποληπτέον, αὐτὴν μὲν ἁπλῆν. τὸ δὲ ζῶον σῶμα, τὸ σύνθετον εἶναι. ἐκ τούτου οὖν, ἐπ' ἐκείνην ἡμῖν βαδιστέον. οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο ἡμῖν ὁρισμὸς, οὐ τὸ ὅτι μόνον δηλῶν, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν ὅρων ποιοῦσιν. ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν ἐνσημαινόμενος. νῦν δ' ὥσπερ συμπεράσματα ἀποδείξεων, οἱ πλεῖστοι τῶν ὅρων εἰσίν. οἷον τί ἐστι τετραγωνισμός. τὸ ἴσον ἑτερομήκει τετράγωνον κατασκευάσασθαι. καὶ οὗτος μὲν ὥσπερ συμπέρασμα. ὁ δὲ λέγων, ὅτι ἐστὶ τετραγωνισμὸς, μέσης εὕρεσις, τοῦ πράγματος λέγει τὸ αἴτιον. λέγομεν οὖν, ἀρχὴν ποιησάμενοι φανερωτέραν ἡμῖν, πρὸς τὴν εὕρεσιν τῶν ἀφανεστέρων. διώρισται δὴ τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου, τῷ ζῆν. πολλὰς δὲ ἐχούσης δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἃς πολλάκις ἀπηριθμήσαμεν, πρὸς μὲν τὸ ζῆν αὐτὸ, ἀποχρῶσαν καὶ μίαν ὁρῶμεν. οἷον τὴν καλουμένην φυτικήν. ἧς ἔργα, πρῶτον μὲν, τὸ θρέψαι. δεύτερον δὲ, τὸ αὐξῆσαι. τὸ τελευταῖον δὲ, τὸ γεννῆσαι. διὸ καὶ τὰ φυόμενα πάντα, δοκεῖ ζῆν. φαίνεται γὰρ ἐν αὐτοῖς ἔχοντα δύναμιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην, δι' ἧς κινεῖται ἅμα καὶ ἐπὶ τοὺς ἐναντίους τόπους. τὸ γὰρ αὐξανόμενα, ἅμα τοῖς κλάδοις, ἐπὶ τὸν ἄνω τόπον αὐξάνεται. καὶ ταῖς ῥίζαις, ἐπὶ τὸν κάτω. ὅπερ οὐδενὶ τῶν μὴ ζώντων, φυσικῶν δὲ σωμάτων συμβαίνει. ἀλλὰ μοναχῶς τούτων ἡ κίνησις. τὰ δὲ φυτὰ, οὐκ αὔξεται μόνον ἐπὶ τοὺς ἐναντίους τόπους, ἀλλὰ καὶ φθίνει, καὶ μειοῦται. ἀλλ' οὖν πρὸς τὸ ζῆν, ἀποχρῶσά ἐστιν ἡ δύναμις αὕτη, ἡ καλουμένη φυτική. καὶ ταύτης μάλιστα τὸ θρεπτικὸν μέρος. πολλὰ γὰρ μήτε αὐξανόμενα ἔτι, μήτε γεννῶντα, ὅμως ζῇ, καὶ φυτὰ καὶ ζῶα. χωρίζεσθαι δὲ αὕτη μὲν ἡ δύναμις, τῶν ἄλλων δύναται. αἱ δὲ ἄλλαι, ταύτης οὐχ οἷόν τε. λέγω δὲ ἔν γε τοῖς θνητοῖς. ἐπεὶ ταῖς γε φύσεσι ταῖς θειοτέραις, εἰκὸς εἶναι τὸν νοῦν, οὐκ ἄνευ φυτικῆς μόνης, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων. ὅτι δὲ ἐπὶ θνητῶν χωρίζεται αὕτη ἡ δύναμις, φανερὸν ἐπὶ τῶν φυομένων. οὐδεμία γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει δύναμις ἄλλη ψυχῆς. τὸ μὲν οὖν ζῆν, διὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὑπάρχει πᾶσι τοῖς ζῶσι. τὸ δὲ ζῶον, διὰ τὴν αἰσθητικὴν πρώτως. καὶ γὰρ τὰ μὴ κινούμενα κατὰ τόπον ἔχοντα δὲ αἴσθησίν τινα, ὥσπερ τὰ ὄστρεα, ἤτοι ζωόφυτα, ἢ καὶ ζῶα. αἰσθήσεως δὲ πρώτη πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ζῶσιν, ἁφή. ὥσπερ δὲ τὸ θρεπτικὸν, δύναται χωρίζεσθαι τῆς αἰσθήσεως, οὕτως αὖ πάλιν ἡ ἁφὴ, τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων χωρίζεται, ἐπὶ τῶν ζωοφύτων. καὶ ταύτῃ ἅπαντα φαίνεται τὴν αἴσθησιν ἔχειν. λέγω δὲ τὴν ἁπτικήν. δι' ἣν δὲ αἰτίαν, ἡ μὲν φυτικὴ, τῆς αἰσθητικῆς, ἡ δὲ ἁφὴ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων χωρίζεσθαι δύναται, ὕστερον ἐροῦμεν. ὅτι δὲ τῆς αἰσθήσεως προσγινομένης, οὐκέτι φυτὸν, ἀλλὰ ζῶον ἤδη, φανερὸν ἐκ τῶν ὀνομάτων, οἷς χρώμεθα πρὸς τὴν δήλωσιν τούτων τῶν πραγμάτων. ζῆν μὲν γὰρ ἄμφω, καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα φαμὲν, ὅτι τρέφεται ἐξ αὐτῶν. ζῶα δὲ οὐκέτ' ἄμφω καλεῖται, ὅτι οὐκ ἄμφω αἰσθάνεται. ἀλλὰ τὸ μὲν, φυτόν. τὸ δὲ, ζῶον. τὸ δὲ ζῆν ἐπ' ἀμφοτέρων, οὐχ ὁμώνυμον, ὡς οἴονταί τινες. ὅτι τὸ μέν ἐστι φύσει χρῆσθαι. τὸ δὲ, ψυχῇ. εἰ γὰρ τὸ τρέφειν καὶ αὐξάνειν, φύσεως ἐστὶ καὶ οὐ ψυχῆς, ἤτοι φατέον, μὴ δὲ ζῆν ἡμᾶς, ὅταν μὴ αἰσθανώμεθα. ἢ δύο ζωὰς ἡμῖν ὑπάρχειν. ὧν ἑκάτερον ἄτοπον. ἔτι δὲ καὶ πολλὰ κινούμενα κατὰ φύσιν, ὥσπερ τὰ ἁπλᾶ, φύσει μὲν χρῆται. οἷον γῆ, καὶ ὕδωρ. ζῆν δὲ οὐ λέγεται. ὥστε οὐκ ἂν εἴη τὸ φύσει χρῆσθαι, τὸ ζῆν. ἀλλὰ τὸ ψυχῇ. καὶ ταύτης, τῷ πρώτῳ καὶ θρεπτικῷ. πῶς δὲ ὁμολογούμενοι, τὸ μὲν γεννητικὸν μέρος, αὐτοὶ ποιεῖν ψυχῆς μέρος. τὴν φυτικὴν δὲ αὐτὴν δύναμιν, ἧς ἔργον καὶ τέλος, τὸ γεννῆσαι, μηκέτι λέγειν ψυχὴν, ἀλλὰ φύσιν. ῥητέον τοίνυν καὶ τὰ φυτὰ ψυχῆς μόριον ἔχοντα, καὶ ζῆν, καὶ ἔμψυχα εἶναι. ζῶα δὲ οὐκέτι. καὶ τούτου λόγον οὐκ ἀπαιτητέον, διατί ζῶντα οὐ ζῶα λέγεται. ἀλλ' ἐπικλητέον τὴν κοινὴν συνήθειαν μόνην. ὅτι ζῆν μὲν τὰ φυτὰ λέγομεν, ζῶα δὲ μὴ εἶναι. οὐδὲ γὰρ τὸν τρέχοντα πάντα, δρομέα. οὐδὲ τὸν παλαίοντα, παλαιστήν. ἀλλὰ τῆς τελειοτέρας τοῦ πράγματος ἕξεως, ταῦτα ὀνόματα. μέσος τοίνυν Πλάτωνος, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς στοᾶς Ἀριστοτέλης. ἔμψυχα μὲν τὰ φυτὰ λέγων. ζῶα δὲ μή. ἐκείνων δὲ, ὁ μὲν, ἄμφω. οἱ δὲ, οὐδέτερον. ὅτι μὲν οὖν τὰς πρώτας ταύτας δυνάμεις, καθ' ἃς ἔμψυχα λέγεται καὶ ζῶα, λέγω δὲ τήν τε φυτικὴν, καὶ τὴν αἰσθητικὴν. ἐντελεχείας εἶναι σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ ἀναγκαῖον, οὐ πολλοῦ ἂν δεοίμεθα λόγου. ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἑτέρων ἐστὶν ἡ ψυχὴ δυνάμεών τε καὶ ἔργων ἀρχὴ, λέγω δὲ ὀρέξεως, διανοίας, κινήσεως τῆς κατὰ τόπον, ἐπεξιτέον ἀπάσαις. εἴτε καὶ ταύτας, ἐντελεχείας εἶναι παραπλησίως ταῖς εἰρημέναις ἐστὶν ἀναγκαῖον. ἢ τὰς μὲν, τὰς δ' οὔ. τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν φανερὸν, εἰ πρότερον διακρίναιμεν πότερον ἑκάστη τούτων τῶν προειρημένων δυνάμεων ἐστὶ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν, ἢ μόριόν τι ψυχῆς. καὶ εἰ μόριον, πότερον οὕτως, ὥστε εἶναι χωριστὸν τῷ λόγῳ μόνον, ἢ καὶ τῷ τόπῳ. περὶ μὲν οὖν τινῶν, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν, ὅτι λόγῳ μὲν κεχώρισται, τόπῳ δὲ οὔ. τὸ γὰρ θρεπτικὸν, καὶ γεννητικὸν, καὶ αὐξητικὸν, οὔτε ἐπὶ τῶν ζώων κεχώρισται, οὔτε μᾶλλον ἐπὶ τῶν φυτῶν. ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ σώματος τῶν τελείων ἅμα πεφοίτηκεν ἡ τοιαύτη ἀρχή. δῆλον δὲ, ὅτι καὶ διαιρούμενα, ζῇ, καὶ κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. ὡς οὔσης τῆς ἐν αὐτοῖς ψυχῆς ἐντελεχείᾳ

Co[m]posita nobis nota, simplicia natura

De Diffinitionibus pulchru[m]

Altrix facultas a[n]...

Naturae diuinior[es]

Vita altrix pote[ntia]

Animal sensitiua

Tactus omnib[us] animalib[us] inest & sine aliis sensib[us] potest esse

Plantas animatas esse, no[n] animalia

Plato Aristoteles Stoici

μὲν μιᾶς ἐν ἑκάστῳ φυτῷ, δυνάμει δὲ πλειόνων. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αἰσθητικὸν τοῦ κινητικοῦ, χαλεπὸν τόπῳ διαστῆσαι. ἀλλ' ὅπου περ ἴχνος αἰσθήσεως, πάντως ἐκεῖ καὶ ἴχνος κινήσεως. ὥσπερ ἔφαμεν ἐπὶ τῶν ἐντόμων. καὶ γὰρ αἴσθησιν ἑκάτερον τῶν μερῶν ἔχει. καὶ κίνησιν τὴν κατὰ τόπον. εἰ δὲ αἴσθησιν καὶ κρίσιν τινὰ τοῦ οἰκείου καὶ τοῦ ἀλλοτρίου. καὶ κίνησιν τινά, καὶ φαντασίαν δή που καὶ διὰ ταύτην λύπην καὶ ἡδονήν. καὶ διὰ ταῦτα, ὄρεξιν. ὥστε ὅπερ εἶπον, ταύτας ἁπάσας τὰς δυνάμεις, τῷ λόγῳ μὲν ῥᾴδιον διαστῆσαι. ὧν γὰρ ἕτερα τὰ ἔργα περιφανῶς, οὐκ ἄδηλον ὡς καὶ αὐτὰ ἕτερα. τόπῳ δὲ ἀδιάστατον. περὶ μέντοι τοῦ νοῦ, καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως, οὐδέν πω φανερόν. ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς ἕτερον γένος εἶναι. καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεσθαι χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀΐδιον, τοῦ φθαρτοῦ. ἐπεὶ μὲν οὖν πρώτη διαφορὰ τὰ ζῷα ταύτῃ διήνεγκον, ὅτι τοῖς μέν, ἅπασαι τῆς ψυχῆς ὑπάρχουσιν αἱ εἰρημέναι δυνάμεις. τοῖς δέ, πλείους. τοῖς δέ, ἐλάττους. τοῖς δέ, καὶ μία μόνη. ἅπερ οὐ ζῷα φαμέν. ἀλλὰ ζῶντα. δευτέρα δέ, ὅτι τοῖς μέν, μᾶλλον. τοῖς δέ, ἧττον ἀκριβής. ἀλλ' ὕστερον περὶ τούτων. νῦν δέ, τοσοῦτον λάβωμεν ἐκ τῶν εἰρημένων. εἴρηται δέ, ὅτι τὸ μὲν ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου διώρισται, τῷ ζῆν. τὸ δὲ ζῷον τοῦ μὴ ζῴου, καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι. ᾧ τοίνυν ζῶμεν, καὶ ᾧ αἰσθανόμεθα, διχῶς λέγεται, ὥσπερ καὶ ᾧ ἐπιστάμεθα. διχῶς γὰρ καὶ ᾧ ἐπιστάμεθα. καὶ γὰρ τῇ ψυχῇ, καὶ τῇ ἐπιστήμῃ. διχῶς δὲ καὶ ᾧ ὑγιαίνομεν. καὶ γὰρ τῷ σώματι, καὶ τῇ ὑγιείᾳ. καὶ ἔστι τούτων, τὸ μέν, ᾧ δεδέγμεθα. τὸ δέ, ὃ δεδέγμεθα. καὶ τὸ μέν, οἷον ὕλη. τὸ δέ, οἷον εἶδος. ἐπιστάμεθα δὲ πρῶτον τῇ ἐπιστήμῃ. κατὰ γὰρ ταύτην ἐπίστασθαι καὶ τῇ ψυχῇ λεγόμεθα. καὶ ὑγιαίνομεν πρῶτον τῇ ὑγιείᾳ. διὰ γὰρ ταύτην καὶ τῷ σώματι. καὶ τοίνυν ζῶμεν τῇ ψυχῇ πρώτῃ. καὶ αἰσθανόμεθα τῇ ψυχῇ πρώτῃ. ἀρχὴ αὕτη αἰτία τοῦ ζῆν. οὐχ ὡς ὑποκείμενόν τι καὶ ὕλη. ἀλλ' ὡς εἶδος καὶ ἐντελέχεια. ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνων ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ὑγίεια, μορφή τις καὶ εἶδος καὶ λόγος, καὶ ἐντελέχεια τῶν δεκτικῶν, τοῦ τε ἐπίστασθαι δυναμένου, καὶ τοῦ ὑγιαίνειν, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ζώντων ἡ ψυχή. καὶ γὰρ εἰ παρ' ἄλλων ἐνίοτε ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἡ ὑγίεια, οἷον παρὰ τοῦ διδάσκοντος, καὶ τοῦ ἰατροῦ, ἀλλ' ἔν γε τῷ πάσχοντι καὶ διατιθεμένῳ, τὰς τῶν ποιούντων ὑπάρχειν ἐνεργείας, ἔφαμεν ἐν τοῖς περὶ φύσεως ἀποδείξαντες. ὥστε καὶ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ. τριχῶς γὰρ λεγομένης τῆς οὐσίας, πολλάκις γὰρ τὰ αὐτὰ ὑπομνηστέον, εὐλαβουμένους μή τι παρίδωμεν. τὸ μέν, ὕλη. τὸ δέ, εἶδος. τὸ δέ, τὸ ἐξ ἀμφοῖν. τούτων δέ, ἡ μὲν ὕλη, δύναμις, τὸ δὲ εἶδος, ἐντελέχεια. τὸ δὲ ἐξ ἀμφοῖν, τόδε τι καὶ τὸ σύνθετον ἤδη. ἐπεὶ δὲ τὸ ἔμψυχον ἐξ ἀμφοῖν, οὐχ ἡ ψυχὴ δήπουθεν ἐστὶν ὑποκείμενον τῷ σώματι. ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τοῦτο. καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὑπολαμβάνουσιν, οἷς δοκεῖ, μήτε σῶμα εἶναι, μήτε ἄνευ σώματος ἡ ψυχή. σῶμα γὰρ οὐκ ἔστι. σώματος δέ τι. καὶ ἐν σώματι ὑπάρχει. καὶ σώματι τοιούτῳ. λέγω δέ, φυσικῷ καὶ ὀργανικῷ. καὶ οὐχ ὡς οἱ πρότεροι, τὴν τυχοῦσαν εἰς τὸ τυχὸν σῶμα ἐνήρμοζον. καίπερ οὐδαμοῦ φαινομένου, τοῦ τυχόντος δέχεσθαι τὸ τυχόν. οὐδὲ γὰρ λίθος φωνὴν δέξαιτο ἄν. οὐδὲ φυτὸν ἐπιστήμην. νῦν δὲ γίνεται κατὰ λόγον. οὐ γὰρ πᾶσα ψυχή, παντὸς σώματος εἶδός ἐστιν. ἀλλὰ τοῦ πρὸς αὐτὴν ὀργανικῶς κατεσκευασμένου, καὶ ἔχοντος πρὸς τὰς ὑπαρχούσας τῇ ψυχῇ δυνάμεις ἐπιτηδείως. ὁρῶμεν γὰρ τοῖς ζῴοις, καὶ τοῖς βίοις, τὸ σῶμα ἐπιτηδείως πλαττόμενον ἑκάστου ζῴου. καὶ οἰκείως ἔχον πρὸς τὰς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς. καὶ ἔστιν ἁπλῶς οἰκεία ὕλη ἑκάστῳ ἄλλη. οἰκεία μὲν ἥδε. κοινὴ δὲ ἥδε. καὶ ζῴῳ μὲν ἁπλῶς, τὸ φυσικὸν σῶμα καὶ ὀργανικόν. τῳδὶ δὲ ζῴῳ, τὸ τοιόνδε ὄργανον. ὅτι μὲν οὖν ἐντελέχειά τίς ἐστι καὶ λόγος τοῦ δύναμιν ἔχοντος εἶναι τοιούτου, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Τῶν δὲ δυνάμεων τῆς ψυχῆς, αἱ λεχθεῖσαι, τοῖς μὲν ὑπάρχουσι πᾶσαι, καθάπερ εἴπομεν. τοῖς δέ, τινὲς αὐτῶν. ἐνίοις δέ, μία μόνη. καὶ πάλιν γε αὐτὰς ἐν κεφαλαίῳ τοῦ προϊέναι τὸν λόγον ἐφεξῆς, ἀνακληπτέον. δυνάμεις ἦν εἴπομεν. θρεπτικήν. αἰσθητικήν. ὀρεκτικήν. κινητικὴν κατὰ τόπον. διανοητικήν. ὑπάρχει δὲ τοῖς μὲν φυτοῖς, ἡ θρεπτική. τοῖς δὲ ζῴοις, καὶ ἡ αἰσθητική. ἧ ἀκολουθεῖν ἀναγκαῖον τὴν ὀρεκτικήν. ὀρεκτικὴ δέ ἐστιν ὄρεξις. θυμός. καὶ ἐπιθυμία. καὶ βούλησις. καὶ οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι τοῖς αἰσθανομένοις ἅπασιν, ἡ ὀρεκτικὴ πᾶσα ὑπάρχει. πολλοῖς γὰρ οὔτε θυμός, οὔτε βούλησις. ἀλλ' ἐπιθυμία μόνον. οἷς γὰρ οὐδὲ αἴσθησις ὁλόκληρος, τούτοις οὐδὲ ἡ ὄρεξις ὅλη. τοῖς δὲ καλουμένοις ζωοφύτοις, ἁφὴν μόνην προσοῦσαν ὁρῶμεν. ὥσπερ οὖν τῆς ἐσχάτης αὐτοῖς μέτεστι τῶν αἰσθήσεων. οὕτω καὶ τῆς ἐσχάτης τῶν ὀρέξεων καὶ κοινοτάτης. λέγω δὲ τῆς ἐπιθυμίας. ἁπᾶσα γὰρ αἴσθησις κρίνει τό, τε οἰκεῖον, καὶ τὸ ἀλλότριον. ἀκολουθεῖ δὲ τοῖς μὲν οἰκείοις, ἡδονή. τοῖς δὲ ἀλλοτρίοις, λύπη καὶ ἀποστροφή. καὶ ἡδονῇ μέν, ἐπιθυμία. λύπῃ δέ, ἀποστροφή. αἰσθάνεται δὲ τὰ ζωόφυτα, τῆς γε τροφῆς. τῇ γὰρ ἁφῇ χρῆται καὶ ἀντὶ γεύσεως. ξηροῖς γὰρ καὶ ὑγροῖς, καὶ θερμοῖς καὶ ψυχροῖς τρέφεται τὰ ζῶντα πάντα. τούτων δὲ ἡ αἴσθησις ἁφή. ἁπτόμενα οὖν τῶν ξηρῶν καὶ τῶν ὑγρῶν, καὶ τῶν θερμῶν καὶ τῶν ψυχρῶν, καὶ οὐχ ὡς ἁπτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς γευστῶν συναισθανόμενα, τὰ μὲν οἰκεῖα προσίεται. τὰ δὲ ἀλλότρια ἀποσκευάζεται. ὥστε καὶ τῶν μέν, ὀρέγεται. τὰ δέ, ἐκκλίνει ὡς οἷόν τε. δῆλον δὲ καὶ τοῦτο ἐπὶ τῶν ὀστρακοδέρμων ἁπάντων. ὅτι δὲ ἐκ τῶν ἁπτῶν

τούτων

Intellectū uideri aliud genus animæ & hoc solū esse separabile tanq̄m æternū a corruptili

Substantia tripliciter dici

Potentiæ animæ

Omnis sensus iudicat q̄ est propriū sibi & aduersum

Siccis. humidis. calidis & frigidis alūtr nutrientia omnia

τούτων ἐναντιώσεων, προηγουμένως ἐστὶν ἡ τροφή. λέγω δὲ τῶν θερμῶν τε καὶ ψυχρῶν, καὶ τῶν ὑγρῶν, καὶ ξηρῶν, δῆλον ποιοῦσιν αἱ τῆς τροφῆς ἐπιθυμίαι, πεῖνα καὶ δίψα, καὶ οἱ λόγοι αὐτῶν. πεῖνα μὲν γάρ ἐστιν ἐπιθυμία ξηροῦ καὶ θερμοῦ. δίψα δέ, ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ. τῶν δὲ ἄλλων αἰσθητῶν, κατὰ συμβεβηκὸς ταῖς τροφαῖς ὀρεγόμεθα. οὐδὲν γὰρ εἰς τροφὴν συμβάλλεται ψόφος. οὐδὲ χρῶμα. οὐδὲ ὀσμή. ὁ δὲ χυμός, μάλιστα μὲν καὶ ἁπτός, ἅπερ γευστός. γεῦσις γὰρ ἅπασα, ἁφή τις. ἀλλ' οὐδὲ τροφὴ ὁ χυμός. ἀλλ' ἥδυσμα τροφῆς. διασαφητέον δὲ περὶ αὐτῶν, ὕστερον. νῦν ἐπὶ τοσοῦτον διωρίσθω. ὅτι τῶν ζῴων τοῖς ἔχουσιν ἁφήν, καὶ ὄρεξις ὑπάρχει. εἰ δὲ καὶ φαντασία, μετὰ ταῦτα ἐπισκεπτέον. τοῖς δὲ τελειοτέροις τῶν ζῴων, πρὸς ταύταις ὑπάρχει καὶ ἡ κατὰ τόπον κινητική. ἑτέροις δέ, καὶ ἡ διανοητική τε, καὶ ὁ νοῦς. οἷον ἀνθρώποις καὶ ἔτι τοιοῦτόν ἐστιν ἕτερον, ἢ καὶ τιμιώτερον. οὔπω γὰρ φανερὸν εἰδέναι τὸ εἶναι φύσεις ἄλλας τοιαύτας, αἷς μετὰ τοῦ νοῦ, καὶ τῶν ὑποκειμένων τινὲς δυνάμεων ἀκολουθοῦσι. φανερὸν τοίνυν, ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς σχήμασι τάξις ἐστί, καὶ τὸ ἐφεξῆς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς. ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἐπὶ τῶν σχημάτων τούτων ἐστὶ κοινὸν λαβεῖν γένος, καὶ μίαν ὁμοίως ἁπάντων διήκουσαν φύσιν, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ τῶν ψυχικῶν τούτων δυνάμεων. ἐν οἷς γὰρ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, ἐν τούτοις τὸ κοινῇ κατηγορούμενον, οὐ γένος. οὐδὲ φύσιν μίαν σημαίνει. ἣν δυνατόν ἐστι νοῆσαι, χωρίσαντα τῶν ὑπ' αὐτῆς δηλουμένων. διόπερ καὶ τοὺς ὁρισμοὺς αὐτῶν, ἐξ ἀριθμήσει μᾶλλον ἐοικότας ἀποδιδόασιν, ἢ γενικήν τινα δηλοῦντας. τοιοῦτος γὰρ καὶ ὁ τοῦ σχήματος ὁρισμός. τοιοῦτος καὶ ὁ τῆς προτάσεως. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ μὴ δὲ ὁλοκλήρως αὐτοὺς ἐφαρμόζειν ἑκάστῳ τῶν εἰδῶν. ὅμως δέ, καίπερ οὕτως ἐχόντων πολλῶν, οὐ χρὴ δυσκολαίνειν. ἀλλὰ δέχεσθαι τοὺς ἀποδιδομένους λόγους, ἑπομένους τῇ φύσει τῇ τῶν πραγμάτων. ὥσπερ οὖν ὁ τοῦ σχήματος νῦν ἀποδιδόμενος λόγος, περιείληφε μὲν πάντα τὰ σχήματα. ἴδιος δὲ οὐκ ἔστιν οὐδενός, οὕτω καὶ ὁ τῆς ψυχῆς λόγος ὁ εἰρημένος, περιείληφε μὲν ἁπάσας τὰς δυνάμεις αὐτῆς. ἴδιος δὲ μιᾶς οὐκ ἔστι. τοῦτον δὲ ἀφέντας, χαλεπὸν εὑρεῖν ἕτερον παραπλήσιον. εἴτε γὰρ ἀπὸ τῆς κινήσεως ὁριούμεθα τὴν ψυχήν, μιᾶς οἰκεῖος ἔσται δυνάμεως τῆς κινητικῆς. εἴτε ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως, μιᾶς ὁμοίως τῆς αἰσθητικῆς. διὸ γελοῖον ἐπὶ τῶν οὕτω κοινῇ κατηγορουμένων, ὡς μᾶλλον ἔοικε ταῖς πολλαχῶς λεγομένοις, ἢ τοῖς γένεσι, τοιοῦτον ζητεῖν τὸν κοινὸν λόγον, ὃς οὐδενὸς ἴδιος ἔσται, τῶν ὑπὸ τῆς κοινῆς φωνῆς δηλουμένων, οὐδὲ οἰκεῖος τινὸς τῶν ἀτόμων εἰδῶν. ἀλλὰ πᾶσιν ὁμοίως ἐφαρμόσει τοῖς εἴδεσιν. ἅπερ ἤδη χρὴ καλεῖν τὰ τοιαῦτα, ἐφ' ὧν μία κοινὴ φύσις οὐ θεωρεῖται. ἀγαπᾶν δὲ τὸν ἐνδεχόμενον τρόπον τῶν κοινῶν λόγων, ᾧ καὶ νῦν ἡμεῖς ἐχρησάμεθα. καὶ γὰρ εἰ μὴ δὲ οὗτός γε τελείως ἁπάσης ψυχῆς, ἀλλὰ κοινότατός γε ἁπάντων τῶν νῦν λεγομένων. ὅμοια καθάπερ ἐπὶ τῶν σχημάτων καὶ τῶν ἀριθμῶν, ἀεὶ τῷ ἐφεξῆς ἐνυπάρχει δυνάμει τὸ πρότερον, οἷον τετραγώνῳ τρίγωνον, καὶ δυάδι μονάς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐμψύχων. ἐν αἰσθητικῷ μέν, τὸ θρεπτικόν. ἐν ὀρεκτικῷ δέ, τὸ αἰσθητικόν. τύπῳ μὲν οὖν εἴρηται περὶ ψυχῆς. καὶ ὡς οἷόν τε ἦν εἰπεῖν καθόλου περὶ τοῦ μὴ ὄντος καθόλου. τὸν δὲ μέλλοντα ἀκριβέστερον ὁρίσασθαι, ἀποδοτέον ἰδίᾳ, τίς ἐστι λόγος ἑκάστης ψυχῆς. οἷον τῆς φυτικῆς. ὅτι ἐντελέχεια τοῦ πρὸς τροφὴν ὀργανικοῦ. καὶ οὕτω δὴ ταῖς τελειοτέραις ἐφεξῆς, τὰς ἀτελεστέρας περιληπτέον. μέχρι τῆς τελευταίας μὲν τῇ γενέσει, πρώτης δὲ τῇ δυνάμει, τῆς λογικῆς. εἰς ἣν προελθοῦσα ἐπὶ τῶν φθαρτῶν ἡ φύσις, ἀπεπαύσατο. οἷς γὰρ ἔδωκε λογισμὸν τῶν θνητῶν, τούτοις καὶ τὰς λοιπὰς ἁπάσας δυνάμεις, εἰς δορυφορίαν τοῦ λόγου προϋποβάλλεται. οἷς δὲ ἐκείνας, οὐ πᾶσι λογισμόν. ἀλλὰ τοῖς μέν, οὐδὲ φαντασίαν. τὰ δὲ τελειότερα τῶν ἀλόγων, ταύτῃ μόνῃ ζῶσι. περὶ δὲ τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ, ἕτερος λόγος. μή ποτε γὰρ οὗτος, οὔτε δύναμις, οὔτε μέρος τῆς προειρημένης ψυχῆς, οὐσία δὲ ἑτέρα βελτίων, ἐπιγινομένη τῇ χείρονι. ὅτι μὲν οὖν οἰκειότερον ἀποδίδωσιν, ὁ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, χωρὶς ἑκάστην ἀφοριζόμενος, ἢ ὁ ἐν τῷ καθόλου ἐξευρεῖν τινὰ λόγον, ὥσπερ μιᾶς φύσεως ἁπάσης ψυχῆς, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Ἀναγκαῖον δὲ τὸν μέλλοντα περὶ τούτων σκέψιν ποιήσασθαι, λαβεῖν ἑκάστης τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, πρῶτον τὸ τί ἐστι καὶ τὸν ὁρισμόν. εἶθ' οὕτω περὶ τῶν ἐχομένων ἐπιζητεῖν. ἐχόμενα δέ ἐστι, τὰ καθ' αὐτὰ ὑπάρχοντα ἑκάστῃ δυνάμει. εἰ δὲ χρὴ λέγειν τί ἕκαστον τούτων, οἷον τί τὸ νοητικόν, ἢ τί τὸ αἰσθητικόν, ἢ τί τὸ θρεπτικόν, πρότερον ἐπισκεπτέον, τί τὸ νοεῖν, καὶ τί τὸ αἰσθάνεσθαι. πρότεραι γὰρ καὶ σαφέστεραι πρὸς ἡμᾶς τῶν δυνάμεών εἰσιν αἱ ἐνέργειαι. προεντυγχάνομεν γὰρ αὐταῖς. καὶ τὰς δυνάμεις ἀπὸ τούτων ἐπινοοῦμεν. καὶ τὸ εἶδος δὲ ἑκάστης, καὶ ὁ λόγος κατὰ τὸ ἔργον. τοῦτο γὰρ αὐτῶν τὸ τέλος ἐστίν. εἰ δὲ ἡ φύσις προϋποβάλλεται τὰς δυνάμεις, καὶ προτέρας ἐκείνας ἐνδίδωσι, τῶν ἐνεργειῶν, οὐδὲν θαυμαστόν. ἄλλο γὰρ τὸ τῇ φύσει πρότερον, καὶ ἄλλο τὸ πρὸς ἡμᾶς. πάλιν τοίνυν, ἐπειδὴ τὸ ἔργον ἑκάστης δυνάμεως, περί τι ὑποκείμενον θεωρεῖται, καὶ οὐ πάσης περὶ ἅπασαν ὕλην ἐστὶν ἐνέργεια, ἀλλὰ τῇ μὲν ὁρατικῇ, περὶ τὸ ὁρατόν. τῇ δὲ ἀκουστικῇ, περὶ τὸ ἀκουστόν, καὶ ταῦτα ὥσπερ ἀντίκειται ἀλλήλοις κατὰ τὸ πρός τι, τάχα ἴσως ἂν προσήκοι, τὰ ὑποκείμενα ταῖς ἐνεργείαις πρὸ τῶν ἐνεργειῶν διορισθῆναι. ταῦτα γὰρ σαφέστερα ἡμῖν τῶν ἐνεργειῶν. περὶ τοίνυν τοῦ νοεῖν. τί τὸ νοητὸν ἐξε-

fames q̄d

sitis q̄d

ἐφεξῆς

ἐφεξῆς

De intellectu notanda uerba maximo opere

Aliud naturæ pri. aliud nobis

τασέον καὶ περὶ τοῦ αἰσθάνεσθαι, τί τὸ αἰσθητόν, καὶ περὶ τοῦ τρέφειν, τίς ἡ τροφή. ὅτι μὲν γὰρ τὸ αἰσθητόν, καὶ ἡ τροφή, σαφέστερα τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως, καὶ τῆς αἰσθήσεως, καὶ τῶν κατὰ ταύτας ἐνεργειῶν, δῆλον· τὰ μὲν γὰρ τῇ αἰσθήσει πρόκειται εἰς τοὐμφανές. αἱ δὲ ἐνέργειαι, καὶ ἔτι μᾶλλον αἱ δυνάμεις, τῷ λόγῳ μόνῳ θηρεύονται. εἰ δὲ καὶ τὸ νοητόν, τοῦ νοεῖν πρότερον, οὐ ῥᾴδιον ἀποφήνασθαι. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐπὶ πλεῖον προϊόντος τοῦ λόγου. νῦν δὲ ἀκολουθοῦντες Ἀριστοτέλει, τὴν κοινοτάτην καὶ πρώτην τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων προχειρισώμεθα. καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς, καὶ τὴν ὕλην περὶ ἣν πραγματεύεται. ἀπὸ γὰρ ταύτης ἀρκτέον. κοινοτάτη δὲ ἡ θρεπτικὴ ψυχή, καὶ πᾶσιν ὑπάρχουσα τοῖς ζῶσι. παρὰ ταύτης γὰρ τὸ ζῆν πρῶτόν ἐστιν. ἧς ἐστιν ἔργα, τρέφεσθαί τε καὶ αὔξεσθαι, καὶ γεννῆσαι καὶ ἕτερα παραπλήσια. ἔστι γὰρ ὥσπερ τέλος καὶ τῶν ἄλλων ἔργων τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς, καὶ φυσικώτατον ἁπάντων τοῖς ζῶσιν, ὅσα τέλεια καὶ μὴ πηρώματα, ἢ μὴ τὴν γένεσιν αὐτόματον ἔχει, ἢ καὶ ἐκ τῆς γῆς περιορισμένην, τὸ ποιῆσαι ἕτερον οἷον αὐτό, ζῷον μὲν ζῷον· φυτὸν δὲ φυτόν. ἵνα τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου μετέχωσιν ᾗ δύνανται τῇ γενέσει. πάντα γὰρ ἐκείνου ὀρέγεται. καὶ ἐκείνου ἕνεκα πράττει, ὅσα πράττει κατὰ φύσιν. τὸ δ' οὗ ἕνεκα διττόν. τὸ μὲν, οὗ. τὸ δὲ ᾧ. ὥσπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς ἐλέγετο, διττὸν τὸ τέλος. ὡς μὲν τὸ οὗ, εὐδαιμονία. ὡς δὲ τὸ ᾧ, αὐτὸς ἕκαστος αὐτῷ. καὶ γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν, δι' αὑτὸ αἱρεῖται, καὶ ὥστε ἑαυτῷ ταύτην περιποιήσασθαι. ὥσπερ καὶ αὐτὴ ἡ τέχνη, οὗ μὲν, ἡ ὑγίεια, ᾧ δὲ, τῷ κάμνοντι, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ φύσει τὸ διπλοῦν ταύτην θετέον τοῦ τέλους. καὶ οὗ μὲν ἕνεκα, ῥητέον τοῦτο εἶναι τὸ θεῖον καὶ ἀΐδιον. ᾧ δὲ, τοῦτο εἶναι τὸ ἔμψυχον, καὶ τὸ ἐν γενέσει. τούτῳ γὰρ περιποιῆσαι βούλεται εἰκότως θειότητος καὶ ἀϊδιότητος ἡ φύσις, καθόσον δύναται. δύναται δὲ, τῇ συνεχείᾳ μόνῃ. διὰ τὸ μηδὲν ἐνδέχεσθαι τῶν φθαρτῶν, ταὐτὸ καὶ ἓν ἀριθμῷ διαμένειν. ᾗ οὖν δύναται μετέχειν ἕκαστον, ταύτῃ κοινωνεῖ τοῦ βελτίονος, τὸ μὲν, μᾶλλον. τὸ δὲ, ἧττον. μᾶλλον μὲν, ὅσοις ἡ γένεσις ἐξ ἀλλήλων οὐδέποτε διαλείπει. ἧττον δὲ, ὡς ἐπὶ πολλῶν ζῴων, ἃ ταῖς ὥραις δοκεῖ, ποτὲ μὲν φθείρεσθαι ὁλόκληρα, ποτὲ δὲ γίνεσθαι. διαμένει τοίνυν οὐκ αὐτὸ ἕκαστον. ἀλλ' οἷον αὐτό, ἀριθμῷ μὲν οὐχ ἕν, εἴδει δὲ ἕν. Ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ζῶντος σώματος αἰτία καὶ ἀρχή. πολλαχῶς δὲ λεγομένης τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς αἰτίας, ὁμοίως ἡ ψυχὴ κατὰ τοὺς διωρισμένους ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀρχῶν τρόπους, τριχῶς ἐστιν αἰτία τοῦ ζῶντος σώματος. καὶ γὰρ ὅθεν ἡ κίνησις αὐτή, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς εἶδος. Ὅτι μὲν οὖν ὅθεν ἡ κίνησις αἴτιον ἡ ψυχή, γένοιτ' ἂν δῆλον, εἰ τὰ εἴδη πρῶτον τῆς κινήσεως ἀριθμήσαιμεν. πάντων γὰρ εὑρεθήσεται τοῖς ζῴοις αἰτία, καὶ τῆς κατὰ τόπον, εἰ καὶ μὴ πᾶσι. καὶ τῆς κατὰ ἀλλοίωσιν. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις, ἀλλοίωσίς τις εἶναι δοκεῖ. αἰσθάνεται δὲ οὐδέν, ὃ μὴ ψυχὴν ἔχει. ὁμοίως δὲ καὶ αὐξήσεως αὕτη αἰτία. οὐδὲν γὰρ αὔξεται φυσικῶς, μὴ τρεφόμενον. τρέφεται δὲ οὐδέν, ὃ μὴ κοινωνεῖ ζωῆς. Ἐμπεδοκλῆς δὲ οὐκ ὀρθῶς ποιεῖ τὴν αἰτίαν τῆς αὐξήσεως ἀνάπτων ταῖς ῥοπαῖς τῶν στοιχείων, οὐ τῇ ψυχῇ. τὰ γοῦν φυτά φησι, κάτω μὲν ῥιζοῦσθαι, διὰ τὸ τὴν γῆν φέρεσθαι κάτω. καὶ ὅσ' ἐν αὐτοῖς μᾶλλον γεώδη. ἄνω δέ, τοῖς κλάδοις καὶ ὅσ' ἐν αὐτοῖς μᾶλλον πυρώδη. οὔτε γὰρ τὸ ἄνω καὶ κάτω καλῶς λαμβάνει, οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πᾶσι τὸ ἄνω καὶ κάτω, ἀλλ' ἢ μόνοις μὲν τοῦτο τὸ ἄνω, ὅπερ καὶ ἐν τῷ παντί. τοῖς φυτοῖς δέ, τοὔμπαλιν ἔχει. τὸ γὰρ κάτω τοῦ παντός, ἐκείνοις ἄνω ἐστίν. ὃ γὰρ ἡ κεφαλὴ τῶν ζῴων, τοῦτο ἡ ῥίζα τῶν φυτῶν. εἰ χρὴ τὰ ὄργανα λέγειν, ἕτερα καὶ ταὐτὰ τοῖς ἔργοις. ὥσπερ γὰρ τοῖς ζῴοις ἡ κεφαλὴ ἄνω. ἐν ᾗ τὸ στόμα καὶ τὰ ὄργανα τὰ πρὸς τροφήν, οὕτω τοῖς φυτοῖς αἱ ῥίζαι ἄνω, δι' ὧν ἕλκουσι τὴν τροφήν. ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἄν τις παρὰ Ἐμπεδοκλέους οὕτω λέγοντος, ἐπιζητήσειε. τί τὸ συνέχον εἰς τἀναντία φερόμενα τό, τε πῦρ καὶ τὴν γῆν. διασπασθήσεται γὰρ αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα, γινομένης τῆς φορᾶς τῶν στοιχείων, εἰ μὴ τὸ συνέχον ἄμεινον ἔσται, καὶ διακρατήσει τὰς ἀντικειμένας ῥοπάς. τοῦτο δὲ οὐ τῶν στοιχείων ἄν τι εἴη, ἀλλὰ ψυχή. εἰ δὲ τοῦτο, αὕτη αἰτία τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ τοῦ τρέφεσθαι. οὐ τὰ στοιχεῖα. Ἐμπεδοκλῆς μὲν οὖν τὴν γῆν καὶ τὸ πῦρ τῆς αὐξήσεως αἰτιᾶται. ἄλλοι δὲ οὐ συναριθμοῦσι τὴν γῆν. ἀλλὰ τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν καθ' ἑαυτὴν ἀποχρῶν ὑπολαμβάνουσι πρὸς τὰς αὐξήσεις. φαίνεται γὰρ μόνον τῶν στοιχείων, τὸ πῦρ τρεφόμενον καὶ αὐξανόμενον. ὥστε καὶ τοῖς ζῴοις καὶ τοῖς φυτοῖς, ἐν τούτῳ θετέον τὴν αἰτίαν τῆς αὐξήσεως. τὸ δὲ συναίτιον μέν πως ἐστίν. οὐ μὴν καθ' αὑτό γε αἴτιον. ἀλλ' ἡ χρωμένη τούτῳ ψυχή. ἡ μὲν γὰρ τοῦ πυρὸς αὔξησις, ἀόριστος ἕως ἂν ἔχῃ τὴν ὕλην τὴν πρὸς τὸ καίεσθαι ἐπιτηδείαν. τῶν δὲ φύσει συνισταμένων πάντων ἐστὶ πέρας καὶ λόγος, καὶ μεγέθους καὶ αὐξήσεως. λόγος δὲ οὐ πυρὸς ἔργον. ἀλλὰ ψυχῆς. καὶ εἴδους μᾶλλον, ἢ ὕλης.

A Ἀλλ' οὖν ἐπειδὴ ἡ δύναμις αὕτη τῆς ψυχῆς, ἄρχεται μὲν ἐκ τοῦ τρέφειν, τελευτᾷ δὲ εἰς τὸ γεννᾶν, περὶ τροφῆς ἀναγκαῖον διορίσασθαι πρῶτον. τούτῳ γὰρ τῷ ἔργῳ πρώτῳ, διενήνοχε τῶν λοιπῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Τοῖς μὲν οὖν ἔδοξεν εἶναι τροφή, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ. οὐ πᾶν δὲ ἐναντίον, παντὶ ἐναντίῳ. ἀλλ' ὅσα τῶν ἐναντίων, μὴ μόνον γίνεται ἐξ ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ τρέφεται, ἢ αὐξάνεται. ἔστι γάρ τινα, ἃ γίνεται μέν. οὐ τρέφεται δέ. οἷον τὸ κάμνον, ἐκ τοῦ ὑγιαίνοντος. τὸ λευκόν, ἐκ τοῦ μέλανος. ἔστι δὲ ἃ πρὸς τῷ γίνεσθαι, καὶ τρέφεται ἐξ οὗ γίνεται. ὥσπερ τὸ πῦρ. τρέφεται γὰρ ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ,

καὶ τῆς

Altrix anima

Cuius causa duplex est

Finis duplex

Διπλοῦν duplicitatem

Naturā imitari deū ppetuitate specterū

Principiū & causā multipliciter dici

Sensatio, alteratio quædā est

Empedocles

καὶ τῆς φύσεως τῆς ὑδατώδους. καὶ γὰρ τὸ ἔλαιον, ὕδατός ἐστι καὶ ἀέρος. ταῦτα δὲ ὑγρά. καὶ πάντα ὅσα λιπαρὰ καὶ τηκτά. οὐκ ἀνακάμπτει μὲν οὖν οὐδὲ αὐτῶν τούτων ἡ τροφή. ἀλλὰ τὸ μὲν ὑγρόν, τροφὴ τοῦ πυρός. τὸ πῦρ δ' οὐκέτι ὑγροῦ. αἴτιον δέ, ὅτι εἰδικώτερον μὲν τὸ πῦρ. ὑλικώτερον δὲ τὸ ὕδωρ. ἔδει μὲν οὖν, ὕλη τροφή. τῇ ὕλῃ δέ, οὐκέτι τὸ εἶδος. ὅσα τοίνυν τῶν ἐναντίων φασίν, οὕτως ἔχει πρὸς ἄλληλα, ὡς ὕδωρ καὶ πῦρ, αὐτῶν τούτων ἡ τροφὴ φαίνεται οὖσα τοῦ ἐναντίου τῷ ἐναντίῳ. τοῖς μὲν οὖν οὕτως ἀρέσκει. Τοῖς δέ, ἔμπαλιν. τρέφεσθαι γὰρ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον, καθάπερ καὶ αὐξάνεσθαι. λόγους δὲ ἔχουσιν ἑκάτεροι βοηθοῦντας, ὧν ἀκουστέον. Ὁ μὲν δὴ ἐκ τῶν ἐναντίων τρέφεσθαι λέγων, ἀπαθὲς εἶναί φησι τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου. τὴν δὲ τροφήν, δεῖ παθεῖν καὶ μεταβαλεῖν. ἡ γὰρ πέψις μεταβολή. ἡ δὲ μεταβολή, πᾶσιν εἰς τὸ ἀντικείμενον, καὶ τὸ μεταξύ. ὥστε ἐκ τῆς ἐναντίας ὁρμηθῆναι προσήκει φύσεως εἰς τὴν ὁμοίαν, ἵνα προσκριθῇ. ἀμήχανον δὲ προσκριθῆναι, μηδὲν παθοῦσαν τὴν τροφήν. ἀλλὰ μένουσαν ἐν τῇ αὐτῇ φύσει. οἷον τὸν ἄρτον, ἢ τὸ κρέας. μεταβάλλει γὰρ ἡ τροφή, ὑπὸ τοῦ σώματος τοῦ τρεφομένου. ἀλλ' οὐ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς τροφῆς. ἕλκει γὰρ αὐτὴν τὸ σῶμα, καὶ ἀλλοιοῖ. λέγω δὲ τὸ ἔμψυχον ζῷον καὶ σῶμα. ὥσπερ οὖν ὁ τέκτων, οὐ μεταβάλλεται ὑπὸ τῶν ξύλων, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνου μεταβάλλεται τὰ ξύλα, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τὸ ἔμψυχον, ἔχει πρὸς τὴν τροφήν. εἰ δὲ καὶ τοῦτο μεταβάλλειν φιλονεικοίη τις, συγχωρητέον μὲν τοσοῦτον. ἕτερον δὲ εἶδος τοῦτο θετέον εἶναι τῆς μεταβολῆς, καθὸ μεταβάλλει εἰς ἐνέργειαν ἐξ ἀργείας. οὕτω γὰρ καὶ τὸ ἔμψυχον σῶμα περὶ τὴν τροφήν, καὶ ὁ τέκτων μεταβάλλει περὶ τὰ ξύλα. οὕτω μὲν οὖν ὁ ἐξ ἐναντίων. Ὁ δὲ ἐκ τῶν ὁμοίων, ἰσχυρίζεται τῇ προσκρίσει. προσκρίνεσθαι γὰρ οὐ τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ. ἀλλὰ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ. ἃ μὲν οὖν ἑκάτεροι λέγουσι, ταῦτά ἐστιν. Ἡμᾶς δέ, ὥσπερ διαιτῶντας αὐτοῖς, ἄξιον προσανέρεσθαι, τί λέγουσι τὴν τροφήν. πότερον τὸ τελευταῖον προσκρινόμενον τῷ σώματι, ἢ τὸ πρῶτον. οἷον πότερον τὸν ἄρτον, ἢ τὸ αἷμα. ὁ μὲν γὰρ ἄρτος, ἡ πρώτη τροφή. τὸ δὲ αἷμα, ἡ ἐσχάτη. δῆλον, ὅτι ὡς οἱ μέν, τό. οἱ δέ, τό, ὁρῶσιν. ἡμεῖς δὲ ἀμφότερον κατά τινα τρόπον. τὴν μὲν γάρ, ἄπεπτον τροφήν. τὴν δέ, πεπεμμένην. οὕτω δὲ ἀμφοτέρους ἐνδέχοιτο ἂν λέγειν ὀρθῶς. ἡ μὲν γὰρ ἄπεπτος, ὡς ἐναντίον ἂν εἴη τροφὴ τῶν ἐναντίων. ἡ δὲ πεπεμμένη, ὡς τὸ ὅμοιον. ὥσπερ οὖν ἐξ ἡμισείας ἑκάτεροι καὶ ψεύδονται καὶ ἀληθεύουσιν. ἀληθεύει δέ, ὁ ἄμφω συνάπτων. εἰ δὲ οὐδὲν τρέφεται μὴ μετέχον ζωῆς, τὸ ἔμψυχον ἂν εἴη σῶμα τὸ τρεφόμενον, ᾗ ἔμψυχον καὶ οὐχ ᾗ λευκόν, ἢ μέλαν. ὥστε καὶ ἡ τροφὴ πρὸς τὸ ἔμψυχόν ἐστι. καὶ οὐ πρὸς τὰ συμβεβηκότα τῷ τοιούτῳ σώματι. ἔστι δὲ ἕτερον τροφῇ, καὶ αὐξητικῷ εἶναι. καὶ τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταὐτόν. τῷ λόγῳ δὲ διενήνοχε. τρέφει μὲν γὰρ καθὸ τὴν οὐσίαν διαφυλάττει. αὔξει δέ, καθὸ τῷ ποσῷ προστίθησιν. οὐκ ἀεὶ δὲ ἄμφω ταῦτα συναύξεται. ἀλλ' ἐνίοτε τρέφει μέν. αὔξει δ' οὔ. τοῦ μὲν γὰρ τρέφεσθαι δεῖται, ἕως ἂν ᾖ τὸ ἔμψυχον σῶμα. τοῦ αὐξάνεσθαι δέ, οὐκ ἀεί. ᾗ μὲν οὖν τόδε τί ἐστιν, οἷον ἵππος, ἢ ἄνθρωπος, τοῦ τρέφεσθαι δεῖται. ᾗ δὲ πῶλος καὶ μειράκιον, καὶ τοῦ αὔξεσθαι. ὅταν δὲ ἤδη εἰς ἀκμὴν ἔλθῃ τὸ ἔμψυχον σῶμα, τοῦ μὲν αὔξειν παύεται ἡ τροφή. τοῦ τρέφειν δὲ οὐδαμῶς. ἀλλ' ἤδη ποιεῖ καὶ γεννητικὸν τοῦ ὁμοίου. τὸ γὰρ σπέρμα, περίττωμα ἦν τῆς ἐσχάτης τροφῆς. γίνεται οὖν τηνικαῦτα καὶ γενέσεως αἰτία τροφή. γένεσις δέ, οὐ τοῦ τρεφομένου. τοῦτο γὰρ ἐστιν. ἀλλὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννωμένου. Τριῶν οὖν ἔργων τῆς τροφῆς ὄντων. τοῦ τρέφειν, τοῦ αὔξειν, τοῦ γεννᾶν, τὸ πρῶτόν ἐστι τὸ ἀναγκαιότατον τῷ ζῶντι σώματι. πρὸς γὰρ τὸ εἶναι αὐτῷ συντελεῖ, καὶ πρὸς τὴν οὐσίαν. τὰ δέ, πρὸς τὸ ποσὸν εἶναι, ἢ ποιητικὸν ἄλλου ὁμοίου. ὀρέγεται γοῦν ἡ δύναμις αὕτη, τοῦ θείου. καὶ μιμεῖται ἐκεῖνο, ὡς ἐνδέχεται. σώζουσά γε τὸ ὑποκείμενον, καὶ συνείρουσα τὴν γένεσιν. διὸ στερηθὲν τροφῆς τὸ ζῷον, οὐ δύναται εἶναι. οὐ γὰρ οἵα τε ἐνεργεῖν ἡ σώζουσα αὐτὸ δύναμις, χωρὶς τῆς ὕλης. Τρία δέ ἐστιν οὐ μόνον ἔργα ταύτης τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς τρία, ἃ περὶ αὐτὴν θεωρεῖται. τό γὰρ τρεφόμενόν ἐστι, καὶ ᾧ τρέφεται, καὶ τὸ τρέφον. τὸ μὲν οὖν τρέφον ἐστὶν ἡ πρώτη ψυχή. λέγω δὲ πρώτην, τὴν θρεπτικήν. τὸ δὲ τρεφόμενον, τὸ ἔμψυχον σῶμα, καὶ τὸ ταύτην ἔχον τὴν ψυχήν. ᾧ δὲ τρέφεται, τοῦτ' ἐστὶν ἡ τροφή. ὥστε ἀνάγκη τὰ τρία ὑπάρχειν, εἰς σύστασιν τοῦ γεννητικοῦ ζῴου. εἴτε δὲ θρεπτικὴν λέγεις τὴν τοιαύτην ζωήν, εἴτε γεννητικήν, οὐ λίαν τῷ λόγῳ διοίσει. πλὴν ὅσον γε ἀπὸ τοῦ τέλους μᾶλλον ἅπαντα προσαγορεύειν δίκαιον. τέλος δὲ τὸ γεννῆσαι οἷον αὐτό. ὥστε καὶ τὴν τοιαύτην ψυχὴν γεννητικὴν ἂν δικαιότερον καλοίημεν τοῦ ὁμοίου. ἢ φυλακτικὴν τοῦ ὄντος. τέλος γὰρ ἐκεῖνο, καὶ οὐ χεῖρον καὶ τὸ φυλάττειν. Ἔστι δὲ δύο, οἷς χρῆται ἡ ψυχή, πρὸς τὸ τρέφειν τὸ ἔμψυχον σῶμα. τῇ τε δυνάμει τῇ θρεπτικῇ, καὶ τῷ θερμῷ τῷ ἐμφύτῳ. ἀλλὰ τῇ μέν, ἑαυτῇ συμφυεῖ. τῷ δέ, ὥσπερ ἔξωθεν ὑποβεβλημένῳ ὀργάνῳ. καθάπερ ἂν καὶ τὸν κυβερνήτην εἴποις, χρῆσθαι πρὸς τὸ κινεῖν τὴν ναῦν, τῇ τε χειρί, καὶ τῷ πηδαλίῳ. ἀλλὰ τῇ μέν, συμφυεῖ. τῷ δ' ἔξωθεν κεχωρισμένῳ. ἡ μὲν οὖν δύναμις ἀκίνητος οὖσα, κινεῖ μόνον. τὸ θερμὸν δέ, κινεῖται μὲν ὑπὸ τῆς δυνάμεως. κινεῖ δὲ τὴν τροφήν. ἡ τροφὴ δὲ αὖθις κινεῖται μόνον, ὥσπερ τὸ πλεῖον. Πᾶσαν δὲ ἀναγκαῖον τροφὴν δύνασθαι πέττεσθαι. ἡ γὰρ μὴ τοῦτο πάσχειν δυναμένη, οὐδὲ τροφή. ἐργάζεται δὲ τὴν πέψιν, τὸ ἔμφυτον θερμόν. διὸ πᾶν

Oleū ex aqua & aere

Semē superfluitatē esse ultimi alimēti

Tria opera alimēti
Alere
Augere
Gignere

Digestionē facit naturalis calor

ἔμψυχον, ἔχει τοιαύτην θερμότητα. τύπῳ μὲν οὖν τί ἐστιν ἡ τροφή, εἴρηται. διασαφητέον δὲ ἐστὶν ὕστερον περὶ αὐτῆς, ἐν τοῖς οἰκείοις λόγοις. νῦν δὲ, τοσοῦτον ἔστω δῆλον, ὅτι ἐστὶν ἡ θρεπτικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, σωστικὴ τοῦ ἔχοντος αὐτήν, διὰ τῆς οἰκείας ἐνεργείας, παρουσίᾳ τροφῆς. ἡ πρώτη δύναμις τῆς ψυχῆς, γεννητικὴ τοῦ ὁμοίου τῷ ἔχοντι.

Δ Διωρισμένων δὲ τούτων, λέγωμεν κοινῇ πρῶτον, περὶ πάσης αἰσθήσεως. εἶτα οὕτω περὶ ἑκάστης ἰδίᾳ. δοκεῖ δ' ἅπασα αἴσθησις, ἐν τῷ κινεῖσθαί πως καὶ πάσχειν συμβαίνειν. χρὴ δὲ ἁπλούστερον τέως ἀκούειν τοῦ πάσχειν τε καὶ τοῦ κινεῖσθαι. ὕστερον γὰρ πῶς ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως ταῦτα λέγομεν, διορισθήσεται. πᾶν γὰρ τὸ ἀλλοιούμενον, διὰ πάθους τινὸς καὶ κινήσεως ἀλλοιοῦται. ἡ δὲ αἴσθησις ἀλλοιουμένη, δοκεῖ τὰ εἴδη τῶν αἰσθητῶν ἀναμάττεσθαι. ὥστε καὶ πάσχουσα. δείξει δὲ ὁ λόγος προϊὼν, καὶ τὴν ἀλλοίωσιν ἐπ' αὐτῆς ὅπως χρὴ λέγειν. καὶ τὸ πάσχειν ἐπ' αὐτῆς, ὅτι μὴ κυρίως. τέως δὲ, ὥσπερ ἔφην, ἁπλούστερον ἀκουστέον τούτων ἁπάντων τῶν ὀνομάτων. ἐπεὶ δὲ, καὶ πάσχειν τὴν αἴσθησιν, οἱ μὲν, ὑπὸ τοῦ ὁμοίου φασίν, οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ ἀνομοίου, ταῦτα δὲ διώρισθη τε ἤδη ἐν τοῖς κοινοῖς λόγοις, περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, ὅτι ἀμφότερά πως ἐστὶν ἀληθῆ, οὐκ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως μόνης, ἀλλ' ἐπὶ πάντων ὁμοίως ἃ λέγομεν πάσχειν. καὶ νῦν δὲ διορισθήσεται. ἐπειδὴ γὰρ τὸ πάσχον ὑπό τινος, δυνάμει ἐστὶν οἷον τὸ ποιοῦν, πεπονθὸς μὲν, ὅμοιόν ἐστι τῷ ποιοῦντι. πάσχον δὲ, ἀνόμοιον. ἀλλ' ὥσπερ εἶπον, περιμένειν προϊόντα προσήκει τὸν λόγον. διοριεῖ γὰρ ταῦτα ἅπαντα ἀκριβῶς, πῶς ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως λέγεται. πρότερον δὲ, ὅσα ἄν τις ἀπορήσειεν ὑπὲρ αὐτῆς ἐπεξίωμεν. εἰ τοίνυν ἡ αἴσθησις ἐστὶν ἡ ἀντιληπτικὴ τῶν αἰσθητῶν, ἔστι δὲ καὶ τῶν αἰσθητηρίων ἕκαστον αἰσθητόν, σῶμα γὰρ ἕκαστον, καὶ ἐκ τῶν στοιχείων, οἷον ὀφθαλμὸς καὶ γλῶττα καὶ οὖς, διὰ τί οὐχὶ καὶ τῶν αἰσθητηρίων αὐτῶν ἡ αἴσθησις ἀντιλαμβάνεται, ὡς καὶ μηδενὸς ἔξωθεν παρόντος, ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων κινεῖσθαι. πῶς οὖν οὐχ ὁρῶμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἢ τὰ χρώματα τῶν ὀφθαλμῶν. ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ ἄλλα. καὶ πῶς οὐχ ἁπτόμεθα τῆς σαρκὸς, καὶ τῆς περὶ τὴν σάρκα θερμότητος, ἀλλὰ τῇ σαρκὶ τῶν ἄλλων. δῆλον οὖν, ὅτι τὸ αἰσθητικὸν καὶ ἡ αἴσθησις, συνείληπται ἐν τοῖς ὀργάνοις. καὶ δυνάμει ἐστὶν ἑκάτερον, οὐκ ἐνεργείᾳ. καθάπερ οὖν τὸ καυστὸν οὐ καίεται ὑφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου τοῦ καυστικοῦ, ἔκαιε γὰρ ἂν ἑαυτὰ δή που τὰ ξύλα, νῦν δὲ δεῖται πυρός, οὕτω καὶ τὸ αἰσθητικὸν οὐχ οἷόν τε καθ' ἣν ἔχει δύναμιν ἐνεργεῖν, μὴ κινοῦντος αὐτὴν τοῦ αἰσθητοῦ. κινεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν ᾖ. καὶ μὴ συνειλημμένον, ὥσπερ ἐν. οὐδὲ γὰρ ἡ σφῦρα αὐτάρκης κινῆσαι τὴν τέχνην. οὐδὲ τὸ τρύπανον. οὐδὲ ὁ πρίων. ἂν μὴ τὸ μέλλον πρίεσθαι, ἢ τὸ μέλλον ξύεσθαι, ἔξωθεν ᾖ. δοκεῖ δέ μοι ταύτην μὴ ἁπλῶς κινεῖν τὴν ἀπορίαν ταύτῃ ἀριστοτέλης. ἀλλ' ὡς καθαπτόμενος μάλιστα, τῶν καὶ χωρισθεῖσαν τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, αἰσθητικὴν εἶναι λεγόντων. εἰ γὰρ οἷά τε καὶ χωρὶς τῶν ὀργάνων αἰσθάνεσθαι, διὰ τί οὐχὶ καὶ αὐτῶν αἰσθάνεται τῶν ὀργάνων. ἐπεὶ οὖν τὸ αἰσθάνεσθαι λέγομεν διχῶς, καὶ γὰρ τὸν καθεύδοντα ἀκούειν καὶ ὁρᾶν λέγομεν, ἀλλὰ δυνάμει, καὶ τὸν ἀκούοντα ἤδη καὶ ὁρῶντα, ἀλλ' ἐνεργείᾳ, διχῶς ἂν λέγοιτο καὶ ἡ αἴσθησις, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι. τὸ μὲν, δυνάμει. τὸ δὲ, ἐνεργείᾳ. ἔστι δὲ τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ κινεῖσθαι, οὐχὶ τὸ αὐτό. ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐνεργεῖν ταὐτὸν καὶ τὸ πάσχειν. ἀλλ' ἔτι μὲν κινεῖται, πάντως καὶ ἐνεργεῖ. τὸ δὲ ἐνεργοῦν, οὐ πάντως κινεῖται. ἀλλ' ὃ τὰ γένη πέπονθε πρὸς τὰ εἴδη, τοῦτο πάσχει καὶ ἡ ἐνέργεια πρὸς τὴν κίνησιν. τῆς γὰρ ἐνεργείας, ἡ μέν τις ἀεὶ τελεία, καὶ ἐν ὁτῳοῦν μέρει τοῦ χρόνου, καθ' ὃν γίνεται ἡ αὐτή. ἡ δὲ, ἀτελής, καὶ ἀεὶ ἄλλη. ἡ δὲ κίνησις, οὐκ ἔστιν ἡ τέλειος ἐνέργεια (καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον) ἀλλ' ἡ ἀτελής. πάσχει δ' ἀεὶ τὰ δυνάμει τοιαῦτα, ὑπὸ τῶν ἐνεργείᾳ τοιούτων, διὸ, ἔστι μὲν ὡς ὑπὸ τοῦ ὁμοίου. ἔστι δὲ ὡς ὑπὸ τοῦ ἀνομοίου. πάσχει μὲν γὰρ τὸ ἀνόμοιον. πεπονθὸς δὲ, ὅμοιον γίνεται. τοῦτό τε οὖν διαιρετέον, ὅτι οὐ ταὐτὸν, τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ κινεῖσθαι. οὐδὲ δὴ τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ πάσχειν. καὶ ἔτι πρὸς τούτῳ καθόλου, περὶ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας. ὅτι οὐχ ἁπλῶς λέγεται. λέγεται μὲν γὰρ καὶ οὕτως ἐπιστήμων ὁ ἄνθρωπος, ὅτι πέφυκε δέχεσθαι τὴν ἐπιστήμην. λέγεται δὲ ἐπιστήμων καὶ ὁ γεωμέτρης, ὅτι ἔχει ἤδη τὴν ἐπιστήμην. ἑκάτερος δὲ τούτων, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον δυνατός ἐστιν. ἀλλ' ὁ μὲν, ὅτι τὸ γένος τοιοῦτον καὶ ἡ φύσις ἡ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἶναι δεκτικὴν ἐπιστήμης. ὁ δὲ, ὅτι βουληθεὶς θεωρεῖν, εὐθὺς δύναται, εἰ μή τι κωλύει τῶν ἔξωθεν. τρίτος δ' ἐπὶ τούτοις ἐστὶν, ὁ γεωμετρῶν ἤδη καὶ θεωρῶν. ἐντελεχείᾳ τις ὢν οὗτος ἐπιστήμων. καὶ τέλειος μόνος. οἱ δὲ πρότεροι, ἀμφότεροι μὲν κατὰ δύναμιν ἐπιστήμονες. ἀλλ' ὁ μὲν, δεῖται μαθήσεως, καὶ τῆς κατὰ τὴν μάθησιν ἀλλοιώσεως. καὶ τοῦ μεταβάλλειν ἐκ τῆς ἕξεως τῆς ἐναντίας. ἐκ γὰρ τῆς ἀγνοίας, εἰς γνῶσιν. καὶ ἐξ ἀνεπιστημοσύνης, εἰς ἐπιστήμην κινεῖται. ὁ δὲ, ἔχει μὲν τὴν ἕξιν, οἷον τὴν ἀριθμητικὴν, ἢ τὴν γραμματικήν. δεῖται δὲ μόνον τοῦ ἐνεργῆσαι. οὐκ ἔστιν οὖν ὁ αὐτὸς τρόπος ἀμφοῖν τῆς ἐνδείας, τοῦ τε μὴ ἔχειν ὅλως, ἀλλὰ πεφυκέναι, καὶ τοῦ ἔχοντα, μὴ κεχρῆσθαι. καὶ οὐ ταὐτὸν τὸ πάσχειν ἐπ' ἀμφοτέρων, τοῦ τε μανθάνοντος τὴν ἐπιστήμην, καὶ τοῦ ἔχοντος ἠρεμοῦσαν. ἀλλ' ὁ μὲν, ἣν ἔχει διάθεσιν, ταύτην ἀπόλλυσι. φθείρεται γὰρ ἡ ἄγνοια καὶ ἐκχωρεῖ, ἐπεισιούσης τῆς ἐπιστήμης. ὁ δὲ, ἡνίκα ἂν ἐνεργῇ κατὰ

Sensu quando mouetur pati q̃dāmodo

Quod patitur ab alio

αἰσθητήριον sensorium

In sensoriis est & sensus & sensile potētia nō actu

Sentire dupliciter dici

Si qd mouet, omnino agit. Quod autē agit nō omnino mouetur.

Actio duplex, quędā pfecta, quędā imperfecta

τὴν ἐπιστήμην ἣν ἔχει, ταύτῃ χρῆται. ὥστε ἐκεῖ μὲν φθορὰ τῆς προϋπούσης ποιότητος. ἐνταῦθα δὲ τελείωσις μᾶλλον. θεωρῶν γὰρ γίνεται, τὸ ἔχον τὴν ἐπιστήμην. τοῦτο δὲ, οὐκ ἀναιρεῖ τὴν ἐπιστήμην. ἀλλὰ τελειοῖ. διὰ ταῦτα οὖν, οὐδὲ ἀλλοίωσιν τοῦτο θετέον. ἐπείπερ ἀλλοίωσις πᾶσα, ἐξίστησι τοῦ προϋπάρχοντος. ἐνταῦθα δὲ, εἰς αὐτὸ ἡ ἐπίδοσις, καὶ εἰς τὴν τελειότητα τοῦ προϋπάρχοντος. εἴ τις τοὔνομα ἀγαπῴη τῆς ἀλλοιώσεως καὶ ἐπὶ τούτων, ἀλλὰ διοριστέον γε ἀκριβῶς, ὅτι τὸ μὲν ὄνομα ἴσως ταὐτόν. τὸ δὲ πρᾶγμα οὐχὶ ταὐτόν. ἀλλ' ἕτερον τοῦτο γένος ἀλλοιώσεως. διὸ, οὐ καλῶς ἔχει λέγειν, τὸν ἔχοντα τὴν φρόνησιν, ὅταν φρονῇ, ἀλλοιοῦσθαι. οὐδὲ γὰρ τὸν οἰκοδόμον, ὅταν οἰκοδομῇ. οὐδὲ τὸν χαλκοτύπον, ὅταν χαλκεύῃ. μή ποτε δὲ, οὐδὲ τὸν μανθάνοντα καὶ λαμβάνοντα τὴν ἐπιστήμην, ὑπὸ τοῦ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμονος, οὐδὲ τοῦτο πάσχειν κυρίως θετέον. ἀλλὰ δύο τρόπους εἶναι, τοῦ τε πάσχειν, καὶ τοῦ ἀλλοιοῦσθαι. καὶ τὸν μὲν, κυρίως. τὸν δὲ, οὐ πάνυ. οὐ γὰρ ὁμοίως πάσχειν ῥητέον, τὸν μεταβάλλοντα ἐξ ἐπιστήμης εἰς ἄγνοιαν, καὶ τὸν ἐξ ἀγνοίας εἰς ἐπιστήμην. ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν πάσχειν κυρίως. μεταβάλλει γὰρ ἐπὶ τὴν στέρησιν. τοῦτον δὲ οὐκέτι. πρόεισι γὰρ ἐπὶ τὴν ἕξιν, καὶ τὴν τῆς φύσεως τελειότητα, εἰς ἣν ἡ κίνησις. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης, ὁ μὲν ἄρτι μανθάνων, τὴν πρώτην κινεῖται μεταβολήν. ὁ δὲ μεμαθηκώς, ἔχει μὲν ἤδη τὴν ἕξιν, προσδεῖται δὲ τῆς ἐνεργείας, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως. τὸ μὲν σπέρμα τοῦ ζῴου, καὶ τὸ ᾠόν, τὴν πρώτην μεταβάλλει μεταβολὴν, καθ' ἣν γίνεται αἰσθητικόν. ὅταν δὲ γένηται ζῷον, ἔχει ἤδη τὴν ἕξιν. ἐλλείπει δὲ αὐτῷ ἡ ἐνέργεια. διαφέρει δὲ τοσοῦτο τῆς ἐπιστήμης ἡ αἴσθησις, ὅτι τῇ μὲν, ἔξωθεν δεῖ παραγίνεσθαι τὰ προαξόμενα αὐτὴν εἰς ἐνέργειαν. τὸ ὁρατόν. τὸ ἀκουστὸν καὶ τὸ ἁπτόν. ἡ δὲ ἐπιστήμη, οἴκοθεν ἔχει τὰ ἐπιστητά. τὰ γὰρ νοήματα, ἐπιστητά ἐστι, τὰ καθόλου. ἅπερ αὐτὴ συναθροίζει. καὶ ἑαυτῇ θησαυρίζεται. καὶ ἐπ' αὐτῇ προχειρίζεσθαι, ὅταν βούληται. τῇ δὲ αἰσθήσει, τὰ καθέκαστα ὑπέκειτο καὶ τὰ ἐν μέρει. ταῦτα δ' ἔξωθεν. καὶ τῆς φύσεως ἔργα, οὐ τῆς ψυχῆς. διὸ νοῆσαι μὲν ἐφ' ἡμῖν, ὅταν βουλώμεθα. αἰσθάνεσθαι δὲ, οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἀλλ' ἀνάγκη ἔξωθεν ὑπάρχειν τὸ αἰσθητόν. διὰ δὲ τοῦτο, καὶ ὅσαι τῶν τεχνῶν ποιητικώτεραι, ἃς τῶν αἰσθητῶν ἐπιστήμας ὠνόμασεν ἀριστοτέλης, καὶ περὶ τὸ καθέκαστον μᾶλλον, ἢ περὶ τὸ καθόλου, οὐδὲ αὗται ἐνεργοῦσιν ὅταν προαιρῶνται. ἡ γὰρ ὕλη καὶ ταύταις ἔξωθεν. ὡς χαλκευτικῇ μὲν ὁ χαλκός. οἰκοδομικῇ δὲ, οἱ λίθοι. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ὕστερον. νῦν δὲ λέγομεν, ὅτι ἔστι τὸ αἰσθητικὸν δυνάμει, οἷον τὸ αἰσθητὸν ἐντελεχείᾳ. τὸ δὲ δυνάμει ὅπως ἀκουστέον, προείρηται. ὅτι οὐχ ὡς τὸν παῖδα λέγομεν δυνάμει στρατηγόν. ἀλλ' ὡς τὸν ἐν ἡλικίᾳ ὄντα, καὶ ἕξιν ἔχοντα. πάσχον μὲν οὖν οὐχ ὅμοιον. πεπονθὸς δὲ, ὡμοίωται, καὶ ἔστιν οἷον ἐκεῖνο. πῶς δὲ ἐπ' αὐτοῦ τὸ πάσχειν ἀκουστέον. καὶ ὅτι μὴ κυρίως, προείρηται. τίνα γὰρ ἐστὶ τὰ πάσχοντα κυρίως, καὶ τίνα τὰ ἀλλοιούμενα, διώρισται ἐν τοῖς προτέροις λόγοις ἱκανῶς. ἀλλ' ἐπειδὴ μήτε τῆς δυνάμεως ἔχομεν ὄνομα ἴδιον ἐπὶ τῶν τὴν ἕξιν ἐχόντων, μήτε τοῦ τὴν ἕξιν μεταβάλλειν εἰς ἐνέργειαν, χρώμεθα μὲν ἐπ' αὐτῶν τῇ κοινῇ λεγομένῃ δυνάμει. καὶ τῷ κοινῇ λεγομένῳ πάσχειν. διαστελλόμεθα δὲ τὰ σημαινόμενα. ὅτι γὰρ οὐ πάσχουσα κυρίως ἡ αἴσθησις ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἀλλ' οὐδὲ ἀλλοιουμένη δέχεται αὐτῶν τὰ εἴδη, δῆλον ἐκεῖθεν. οὐ γὰρ λευκὴ γινομένη, τῶν λευκῶν ἀντιλαμβάνεται. οὐδὲ θερμή, τῶν θερμῶν. οὐδὲ γλυκεῖα, τῶν γλυκέων. ἀλλ' ἐκμάττεται μὲν τὰ εἴδη τῶν αἰσθητῶν καὶ τοὺς λόγους, ἄνευ τῆς ὕλης. ὥσπερ ὁ κηρὸς τὸ εἶδος τῆς χρυσῆς σφραγῖδος, ἄνευ τοῦ χρυσοῦ. οὐ μὴν ὕλη γινομένη τῷ εἴδει. οὐδὲ τρεπομένη σωματικῶς. ἀλλ' οὐδὲ σχηματιζομένη ἐπιπολῆς. ὁ γὰρ κηρὸς, εἰ καὶ μὴ τὴν ὕλην δέχεται τῆς σφραγῖδος, ἀλλ' ἐπιπολῆς ἐσχημάτισται. ἡ δὲ αἴσθησις, ὅλη δι' ὅλης, τὸ εἶδος ἀναλαμβάνει τοῦ αἰσθητοῦ. καὶ οὐ μεταβάλλουσα ἐκ τῆς ἕξεως ἧς πρότερον εἶχεν. ἀλλὰ τοὐναντίον ἣν ἔχει τελειοῦσα. καὶ βεβαιουμένη τῷ ἐνεργεῖν. τοιοῦτο μὲν οὖν ἡ καθόλου αἴσθησις. καθ' ἑκάστην δὲ ἰδίᾳ ῥητέον. οὐδὲ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος αὐτῆς, ἀκριβῶς ἂν εἴη κοινός. ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει, τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον. τοῦ δὲ περὶ ἑκάστης αἰσθήσεως λόγου, πρότερον τὰ αἰσθητὰ διαιρετέον. Τῶν τοίνυν αἰσθητῶν, τὰ μὲν, καθ' αὑτὰ ἐστὶν αἰσθητά. τὰ δὲ, κατὰ συμβεβηκός. καὶ τῶν καθ' αὑτὰ, τὰ μὲν, κοινά ἐστιν ἁπασῶν, τὰ δὲ, ἴδια καθ' ἑκάστην. ἴδια μὲν ἑκάστης, ὧν οὐχ οἷόν τε ἄλλην ἀντιλαμβάνεσθαι. καὶ περὶ ἃ ἥκιστα ἀπατᾶται, εἰ καὶ κατὰ φύσιν τε ἔχοι, καὶ μηδὲν ἐμποδίζοι τῶν ἔξωθεν. οἷον ἡ θέσις, ἢ διάστημα ἀσύμμετρον. ἀνεξαπάτητος γὰρ περὶ τὰ χρώματα ἡ ὄψις, ὅταν αὐτή τε ἔχῃ εἰλικρινῶς, καὶ διὰ καθαροῦ τοῦ ἀέρος τὰς ἐνεργείας ποιῆται. καὶ ἀπὸ συμμέτρου διαστήματος, καὶ τῶν χρωμάτων οὕτω κειμένων. οὕτω δὲ ἔχει καὶ ἡ ἀκοὴ, περὶ τοὺς ψόφους. δεῖ γὰρ αὐτήν τε ὑγιαίνειν, καὶ τὸ μεταξὺ ἠρεμοῦν εἶναι. καὶ τὸ διάστημα σύμμετρον. οὕτω καὶ περὶ χυμοὺς ἡ γεῦσις. ἡ ἁφὴ, πλείους μὲν ἔχει διαφοράς. καὶ οὐχ οἷόν τε ἑνὶ περιλαβεῖν ὀνόματι, τὸ ὑποκείμενον ταύτῃ τῇ αἰσθήσει, ὡς τὸ χρῶμά ἐστιν ἐπὶ τῆς ὄψεως, καὶ οἱ ψόφοι ἐπὶ τῆς ἀκοῆς. καὶ γὰρ λείων καὶ τραχέων, καὶ σκληρῶν καὶ μαλακῶν, καὶ βαρέων καὶ κούφων, καὶ θερμῶν καὶ ψυχρῶν, καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν ἀντιλαμβάνεται. καὶ ἔστι πεντὰς αὕτη συζυγιῶν ἀνωνύμους, ἐν ᾗ καθάπερ εἶπον, ὀνόματι. οὐ μὴν εἰ καὶ πλείω ταύτῃ τὰ ὑποκείμενα, ἕτερον τρόπον ἐνεργεῖ περὶ αὐτά, ἢ ὅνπερ ἑκάστη τῶν λοιπῶν περὶ τὰ

Duobus modis pati aliquid & alterascere

Aristotelis

Sensus nō decipi nisi sit impedimentū aliquod

Lęuia – Aspera
Dura – Mollia
Grauia – Leuia
Calida – Frigida
Sicca – Humida
Πεντὰς συζυγιῶν

+ ut si dicas contigit ~~per~~ albo ferri esse

ἴδια ἀλλὰ καὶ αὐτὴ περὶ τὰ αὐτῆς, ἢ κατὰ συνεξαπατᾶται τὸ. καὶ ὥσπερ ἡ ὄψις οὐκ ἐξαπατᾶταί τι τὸ χρῶμα, ἀλλὰ τί τὸ κεχρωσμένον, οὐδὲ ἡ ἀκοή, τίς ὁ ψόφος, ἀλλὰ τί τὸ ψοφοῦν, ἢ ἐν ποίῳ τόπῳ, πότερον ἐν δεξιᾷ, ἢ ἐν ἀριστερᾷ, ἢ ὄπισθεν, ἢ ἔμπροσθεν, οὕτω καὶ ἡ ἁφή, τοῦ σκληροῦ μὲν ἀντιλαμβάνεται καθ' αὑτήν. τί δὲ τὸ σκληρόν, οὐχ οἵα τε εἰπεῖν καθ' αὑτήν. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα, λέγεται ἴδια ἑκάστης εἶναι αἰσθήσεως. κοινὰ δὲ πλειόνων. κίνησις. ἠρεμία. ἀριθμός. σχῆμα. μέγεθος. ἀλλὰ κίνησις μέν, ἁπασῶν κοινόν τι τῶν αἰσθήσεων. ἀντιλαμβάνεται γὰρ αὐτῆς, καὶ ὄψις, καὶ ἀκοή. ἵππων μὲν ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει. ἀλλὰ καὶ ὄσφρησις, προσιόντος καὶ ἀπιόντος τοῦ ὀσφραντοῦ. καὶ γεῦσις ὁμοίως. ἡ δὲ ἁφὴ καὶ σαφέστερον. τάχα δὲ οὐ μόνον κίνησις, ἀλλὰ καὶ ἠρεμία καὶ ἀριθμός, κοινὰ πασῶν αἰσθητὰ τῶν αἰσθήσεων. ἑκάστη γὰρ οἶμαί τι ἐστὶ τῶν ἰδίων αἰσθητῶν, συμπαρατηρεῖν τὸν ἀριθμόν. μέγεθος δὲ καὶ σχῆμα, κοινὰ μάλιστα τῇ τε ὁράσει, καὶ τῇ ἁφῇ. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ λέγεται αἰσθητά, ἃ καθ' αὑτὰ μὲν οὐκ ἔστιν αἰσθητά. τῷ δὲ συμβεβηκέναι τοῖς ἁπλῶς αἰσθητοῖς αἰσθητόν. γὰρ ὁ Διάρους υἱός. ὁ Διάρης, οὐχ ᾗ Διάρης. ἀλλ' ᾗ συμβέβηκε τῷ Διάρει, καὶ λευκῷ εἶναι. ἀριστοτέλης δέ, τὰ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητά, οὕτως ὀνομάζειν. κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ τούτου αἰσθάνεται, διότι τῷ λευκῷ οὗ αἰσθάνεται, τοῦτο συμβέβηκεν. ὥσπερ ἂν εἰ λέγοι, ὅτι κατὰ συμβεβηκὸς τοῦ Διάρους αἰσθάνεται. ὅτι τῷ λευκῷ συμβέβηκε Διάρει εἶναι. ἔθος γὰρ αὐτῷ πολλάκις, καὶ ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, τῷ τοῦ συμβεβηκότος ὀνόματι κεχρῆσθαι. ὥσπερ καὶ ἐν κατηγορίαις. περὶ διαιρουμένων γάρ φησι τῶν ἄλλων, ὅσα συμβεβηκότα ἐστὶ ὡδὶ ποσά. οἷον τὸ ἄνθρωπον εἶναι, καὶ τὰ ἑξῆς. διὸ καὶ οὐδὲν πάσχει φησὶν ὑπὸ τῶν τοιούτων ἡ αἴσθησις, ᾗ τοιαῦτά ἐστιν. οἷον ἡ ὄψις ὑπὸ τοῦ Διάρους, ᾗ Διάρης ἐστίν. οὐ γὰρ ὁρατὸν ὁ Διάρης ἐστὶ. ἀλλὰ τὸ χρῶμα Διάρους. τῶν δὲ καθ' αὑτὰ αἰσθητῶν, τὰ ἴδια κυρίως αἰσθητά. καὶ πρὸς ἃ ἡ ἑκάστης πέφυκεν οὐσία τε καὶ ἐνέργεια. περὶ ὧν καὶ δὴ λέγομεν, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ὄψεως ποιησάμενοι.

Τ ἧς ὄψεως ἴδιον αἰσθητόν, τὸ ὁρατόν. ἡ γὰρ ὄψις ὅρασις. ἡ δὲ ὅρασις, πρὸς τὸ ὁρατόν. ὁρατὸν δὲ λέγω πρώτως τὸ χρῶμα. εἰ δέ τι καὶ ἄλλο ἐστὶν ὁρατόν, προϊὼν ὁ λόγος μηνύσει. δοκεῖ γάρ τινα ἐν φωτὶ μὲν μὴ ὁρᾶσθαι. ὅπερ ἴδιον τῶν χρωμάτων. ἐν σκότει δὲ λάμπειν. ἀνώνυμα δὲ ἐνὶ ὀνόματι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὥσπερ ἔφην προϊὼν ὁ λόγος διακρινεῖ. τοῦτο δὲ τοσοῦτο κείσθω τὴν πρώτην. ὅτι τὸ ὁρατόν ἐστι χρῶμα. τοῦτο δὲ εἶναι πέφυκεν ἀεί, ἐπὶ τῆς τῶν σωμάτων ἐπιφανείας, ἣ ἐστι καθ' αὑτὴν ὁρατή. καθ' αὑτὴν δέ, οὐχ ὅτι ἐνυπάρχει αὐτῆς ἐν τῷ λόγῳ τὸ ὁρατόν. οὐδ' ὅτι αὐτὴ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ ὁρατοῦ περιέχεται. οἵπερ ἦσαν δύο τρόποι τῶν καθ' αὑτὰ ὑπαρχόντων. ἀλλ' ὅτι πάντως ἐν ἑαυτῇ ἔχει τὸ χρῶμα. καὶ οὐχ οἷόν τε ἄνευ χρώματος ἐπιφάνειαν σώματος, οὔτε εὑρεῖν οὔτε νοῆσαι. ἐπεὶ τοίνυν τὸ αἴτιον τοῦ ὁρατὴν εἶναι τὴν ἐπιφάνειαν, ἐν αὐτῇ ἐστι τῇ ἐπιφανείᾳ, διὰ τοῦτο λέγοιτ' ἂν ἡ ἐπιφάνεια καθ' αὑτὴν ὁρατή. ὃ μὲν οὖν ὑποκείμενον, ταυτὸν τό τε ὁρατὸν καὶ τὸ χρῶμα. τῷ λόγῳ δὲ ἕτερον. τὸ μὲν γὰρ ὁρατόν, πρὸς τὴν ὅρασιν λέγεται. τὸ χρῶμα δέ, καθ' αὑτό. καὶ ὁρατὸν μὲν οὐκ ἔστιν, ἀπελθούσης τῆς ὁράσεως, εἰ μὴ δυνάμει. χρῶμα δὲ οὐ κωλύεται εἶναι κἂν μὴ ὁρᾶται. πᾶν δὲ χρῶμα, κινητικόν ἐστι τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς. καὶ τοῦτ' ἐστὶν αὐτοῦ ἡ φύσις. καὶ οὐκ ἔστιν ὁρατὸν ἄνευ φωτός. ἀλλὰ πάντως ἕκαστον χρῶμα, ἐν φωτὶ ὁρατόν. διὸ περὶ φωτὸς πρῶτον λεκτέον, τί ἐστιν. ἐπειδὴ διὰ τοῦτο γίνεται ὁρατὸν τὸ χρῶμα. πρῶτον δέ, τί τὸ διαφανές. τούτου γὰρ τὸ φῶς, οἷον ἐνέργειά τις καὶ τελειότης. λέγω τοίνυν διαφανές, ὃ ἐστι μὲν ὁρατόν. οὐ καθ' αὑτὸ δὲ ὁρατόν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν. ἀλλὰ δι' ἀλλότριον χρῶμα. τοιοῦτον δέ ἐστιν ἀὴρ καὶ ὕδωρ. ἔνιοι δ' αὖ καὶ λίθους τινάς. οἳ καὶ αὐτῷ τούτῳ τῷ ὀνόματι προσαγορεύονται. καὶ τὴν ὕαλον. καὶ τὰ κέρατα. καὶ ἄλλας φύσεις σωμάτων. μάλιστα δὲ τὸ ἀΐδιον καὶ θεῖον σῶμα. καὶ τοῦτο μὲν πρώτως διαφανές. δεύτερος δὲ ὁ ἀήρ. τρίτον δὲ τὸ ὕδωρ. ἔπειτα ὅσα ἐφεξῆς κατηριθμησάμην. καὶ τούτων ἕκαστον διαφανές, οὐχ ᾗ ὕδωρ, οὐδ' ᾗ ἀήρ. ἀλλ' ᾗ κοινῆς τινος φύσεως ἅπαντα κεκοινώνηκε. δι' ἣν ἐνυπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ ἔστι διαφανῆ, καὶ ὀνομάζεται. γίνεται οὖν ἅπαντα ταῦτα ὁρατά, οὐ δι' οἰκεῖον χρῶμα. οὐ γὰρ ἂν εἴη τὸ διαφανὲς κεχρωματισμένον. ἀλλ' ὅσα μάλιστα ἀχρωμάτιστα, ταῦτα μάλιστα διαφανῆ. ὁρᾶται οὖν, εἴπερ ὁρᾶται, δι' ἀλλότριον ὡς ἔφην, χρῶμα. κινεῖται γὰρ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων χρωμάτων. κινεῖται δέ, οὐχ ὡς ἂν οἰοῦσθαι. οὐδ' ὡς μεταβάλλειν εἰς αὐτά, οὐδ' ὥσπερ ὁ κηρός, τὸν σφραγίδων δέχεται τὰ γλύμματα. οὗτος μὲν γὰρ ἐπιπολῆς. ὁ δ' ἀήρ, ὅλος δι' ὅλου παραπέμπει τῇ ὄψει τὰ χρώματα. καὶ ὁ αὐτὸς ἐνίοτε ἅμα τὰ ἐναντία πλείοσιν ὄψεσιν. ὅπερ οὐχ οἷός τ' ἂν ἦν, εἰ συνεξέπιπτε τοῖς χρώμασι, καὶ συνηλλοιοῦτο. παραπέμπει δὲ οὐκ ἀεὶ τὰ χρώματα πρὸς τὴν ὄψιν, οὔτε ὁ ἀήρ, οὔτε τὰ ἄλλα προειρημένα διαφανῆ. ἀλλ' ἡνίκα ἂν γίνηται ἐνεργείᾳ διαφανῆ. γίνεται δὲ ἐνεργείᾳ διαφανῆ, φωτὸς παρουσίᾳ. τὸ μὲν οὖν θεῖον σῶμα, ἀεὶ διαφανὲς ἐνεργείᾳ. ἀεὶ γὰρ αὐτῷ πάρεστι καὶ τὸ φῶς. ὁ δὲ ἀὴρ καὶ τὰ λοιπά, ποτὲ μὲν δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργείᾳ διαφανῆ. ἐν οἷς οὖν δυνάμει τὸ φῶς, ἐν τούτοις ἐστὶ καὶ τὸ σκότος. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶ τὸ σκότος, ἢ τὸ δυνάμει διαφανές. τὸ δὲ φῶς, ἐντελέχειά τις καὶ τελειότης τοῦ διαφανοῦς ᾗ διαφανές. οὐ γὰρ ᾗ ἀήρ. οὐδὲ ᾗ ὕδωρ. ἑτέρα

Sensilia comunia

Sensilia p accidēs

Aristoteles

Exponit aristotelis cōsuetudinē q̄ usurpat in categorijs & infra fo. 84

Lumē ē energia quædā & q̄si pfectio pellucidi

Pellucidū qd

Diuinū corpꝰ ut Sol & ꝯ

Tenebræ qd.

τὴν πρώτην. Vna dictio

γὰρ ἑκάστου καὶ ὃ ἐστὶν ἑκάστου τελειότης. ἡ δὲ διαφανῆ, πάντων τελειότης τὸ φῶς. οἷον γὰρ χρῶμά ἐστι τοῦ διαφανοῦς. τὸ δὲ οἷον εἶπον, ὅτι οὐ χρωματίζει τὸν ἀέρα τὸ φῶς. ὥσπερ ἡ λευκότης τὴν χιόνα. ἀλλ' αἴτιόν ἐστι τῷ ἀέρι, τοῦ γίνεσθαι αὐτὸν ὁρατόν. ὥσπερ τὰ χρώματα τοῖς σώμασι τοῦ ὁρᾶσθαι αἴτια γίνεται, καὶ προάγει τὸ δυνάμει διαφανές, εἰς τὸ γίγνεσθαι ἐντελεχείᾳ. ἔστι δὲ οὔτε τὸ πῦρ αὐτὸ τὸ φῶς, οὔτε ὁ ἥλιος. οὐδὲ τὰ λοιπὰ ἄστρα. ἀλλ' ἡ ἐν τῷ διαφανεῖ αὐτῶν παρουσία. καὶ τοῦτο κοινὸν ὑπάρχει τοῖς τοιούτοις ἅπασι σώμασι, τὸ δύνασθαι τὰ δυνάμει διαφανῆ, ἐνεργείᾳ ποιεῖν. καὶ μάλιστα τῷ ἡλίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς θείοις σώμασι. δεύτερον δὲ τῷ πυρί, καὶ εἴ ἄλλο πυρῶδες. ἔοικεν οὖν οὐχ ᾗ πῦρ ὑπάρχειν αὐτῷ τὸ φωτίζειν. ἀλλ' ᾗ τινὸς ἄλλης φύσεως κεκοινώνηκε. δῆλον δὴ καὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ζώων οἷον τῶν καλουμένων πυγολαμπίδων. ἃ πῦρ μὲν οὐκ ἔχει. φωτίζει δὲ ὅμως κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος, τὸν πέριξ ἀέρα. τί μὲν οὖν τὸ διαφανές, εἴρηται. εἴρηται δὲ ὁμοίως, καὶ τί τὸ φῶς. ὅτι οὔτε πῦρ, οὔτε ὅλως σῶμα. οὐδὲ ἀπορροὴ σώματος οὐδενός. εἴη γὰρ ἂν καὶ οὕτως σῶμα. ἀλλὰ πυρὸς ἢ τοιούτου τινὸς ἐν τῷ διαφανεῖ παρουσία. παρουσία δέ, οὐχ ὡς ἡ τῶν κεκραμένων πρὸς ἄλληλα. οὐδ' ὡς τῶν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ παρακειμένων ἀλλήλοις. ἅπαντα γὰρ ταῦτα σωμάτων, τὰ πάθη. ἀλλ' ὡς ἡ τοῦ δρῶντος ἐνέργεια ἐν τῷ πάσχοντι, μᾶλλον δὲ τελειουμένῳ. οὔτε γὰρ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖν ὅλως δι' ὅλου δυνατόν, οὔτε δύο σώματα ἅμα κατέχειν τὸν αὐτὸν τόπον. ὡς διὰ πολλῶν ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. ἐχρῆν δὲ καὶ παχύτερον εἶναι τὸν ἀέρα, ἡνίκα ἂν ἔχῃ τὸ φῶς, ἢ ὁπηνίκα ἂν ἔχῃ τὸ σκότος. νῦν δὲ τὸ ἐναντίον δοκεῖ. ἄλλως δέ, εἰ τὸ σκότος στέρησις ἐν τῷ διαφανεῖ τῆς τοῦ πυρὸς παρουσίας, ἡ τούτου παρουσία, τὸ φῶς ἐστι, παρουσία δὲ ἅπασα, σχέσις τοῦ παρόντος, πρὸς ἐκεῖνο ᾧ πάρεστι, καὶ οὐχὶ σῶμα. ἔτι δὲ εἰ σῶμα τὸ φῶς, κἂν ἐκινεῖτο ὑπὸ τῶν πνευμάτων. ἀλλ' οὐδ' ἂν ἡ κίνησις αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἦν, ἢ εἰς τὸ κάτω. ἔγε καὶ λεπτότερον τοῦ πυρὸς τὸ φῶς. ἔτι ἐχρῆν ἐν χρόνῳ κινεῖσθαι τὸ φῶς, εἴπερ σῶμα ἦν. νῦν δὲ ἀθρόως ἅπας ὁ οἶκος πυρὸς εἰσκομισθέντος, φωτίζεται. μᾶλλον δὲ ἅπας ὁ ἀήρ, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. Ἐμπεδοκλῆς δ' οὐκ ὀρθῶς λέγει. οὐδ' εἴ τις ἄλλος οὕτω λέγει, ὡς κινουμένου τοῦ φωτὸς καὶ γινομένου ποτὲ μεταξὺ τῆς γῆς. εἶθ' οὕτω πρὸς τὴν γῆν, ἡμᾶς δὲ λανθάνοντος, διὰ τὴν ταχυτῆτα τῆς κινήσεως. τοῦτο γάρ ἐστι καὶ παρὰ τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀλήθειαν, καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα. ἐν μικρῷ μὲν γὰρ διαστήματι, καὶ μικροῦ φωτὸς κίνησις λάθοι ἄν. ἀπ' ἀνατολῆς δὲ εἰς δυσμάς, λανθάνειν τηλικούτου σώματος κίνησιν, μεγάλη λίαν τὸ αἴτημα. ἔστι δὲ χρώματος μὲν δεκτικόν, τὸ ἄχρουν. ψόφου δέ, τὸ ἄψοφον. ὥσπερ σχήματος, τὸ μὴ ἔχον οἰκεῖον σχῆμα. καὶ χυμοῦ, τὸ μὴ ἔχον οἰκεῖον χυμόν. ἄχρουν δέ ἐστι τὸ διαφανές, οἰκείου χρώματος. διὰ τοῦτο γὰρ διαφανές, καὶ κινεῖται ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων χρωμάτων. ὡς εἴπερ οἰκεῖον εἶχεν, ἐκεῖνο ἂν ἀντιφράττον, ἐκώλυε τὴν αἴσθησιν τῶν ἀλλοτρίων. ἀλλ' ὅταν μὲν ἐνεργείᾳ γίνηται διαφανὲς ὑπὸ τοῦ φωτός, τότε γίνεται αὐτοῦ οἷον χρῶμα τὸ φῶς. καὶ τηνικαῦτα γίνεται καὶ αὐτό πως ὁρατόν. καὶ αἴτιον τοῖς σώμασι τοῦ ὁρᾶσθαι. ὅταν δὲ δυνάμει, οἷον δοκεῖ τὸ σκότος εἶναι, τότε καὶ αὐτὸ ἀόρατον. καὶ ἀφαιρεῖται τῶν ἄλλων χρωμάτων τὴν θέαν. ἀόρατον δ' ἔφαμεν τὸ σκότος, οὐχ ὅτι παντελῶς οὐχ ὁρᾶται. ἀλλ' ὅτι μόλις. διακρίνει γὰρ καὶ τὸ σκότος ἡ ὄψις. ὥσπερ καὶ ἅπασα αἴσθησις, τὴν στέρησιν τοῦ αὐτῆς αἰσθητοῦ. ἡ δὲ αὐτὴ φύσις καὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ὁτὲ μὲν σκότος, ὁτὲ δὲ φῶς ἐστιν. ὥσπερ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ὁτὲ μὲν ὁρᾷ, ὁτὲ δὲ τυφλοῦται. οὐ πάντα δὲ τὰ ὁρατά, ἐν φωτὶ ὁρατά. ἀλλὰ τὸ μὲν οἰκεῖον ἑκάστου χρῶμα, ἐν φωτὶ μόνον. ἔνια δέ, ἐν μὲν τῷ φωτὶ οὐχ ὁρᾶται. ἐν δὲ τῷ σκότῳ, κινεῖ τὴν αἴσθησιν. ἅπερ, ἢ οὐ χρώματα ῥητέον, εἴπερ ὀρθῶς ἀφωρίσαμεν, ἴδιον χρώματος εἶναι, τὸ κινητικὸν τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς, ἢ ἄλλον τρόπον. οἷον τὰ πυρώδη φαινόμενα, καὶ ἐν νυκτὶ λάμποντα. ὧν ἓν μὲν γένος οὐκ ἔστι. διόπερ οὐδὲ ὀνομάζεται ἑνὶ ὀνόματι. πολλοῖς δὲ οὖσι, καὶ διαφέρουσι κατ' εἶδος ἀλλήλων, ἓν κοινὸν ὑπάρχει, τὸ πυρώδη εἶναι δοκεῖν, καὶ λάμπειν ἐν σκότει. τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ μύκητες καὶ κέρατα τινῶν ζώων. καὶ ἰχθύων κεφαλαί. καὶ λεπίδες. καὶ ὀφθαλμοί. καὶ ξύλα δέ τινα σεσηπότα. καὶ τούτων δὲ ἑκάστου. τὸ μὲν οἰκεῖον χρῶμα ἐν φωτὶ ὁρᾶται. τὸ δὲ πυρῶδες τοῦτο καὶ ἐκλάμπον ἐν τῇ νυκτί, ἴσως οὐδὲ χρῶμα. ἀλλὰ τῶν ἡμετέρων πάθος ὀφθαλμῶν. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν ταῦτα ὁρᾶται, ἄλλον εἶναι φησὶ λόγον, καὶ προσήκοντα μᾶλλον τοῖς περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν. λέγει δὲ αὐτὸν Σωσιγένης ὁ Ἀλεξάνδρου διδάσκαλος ἐν τῷ τρίτῳ περὶ ὄψεως, εἴτῳ πιθανὸς ὁ Σωσιγένης, μετέχειν καὶ ταῦτα φάσκων φύσεώς τινος ἐπ' ὀλίγον τοιαύτης, οἵας καὶ τὸ πέμπτον σῶμα, καὶ τὸ πῦρ, αὕτη δέ ἐστι, τὸ δύνασθαι λάμπειν καὶ φωτίζειν τὸν παρακείμενον ἀέρα, ἢ τὸ σῶμα τὸ διαφανές. φωτίζεσθαι οὖν πως ὑπὸ τούτων τὸν ἀέρα νύκτωρ, ὅταν μὴ ὑπὸ τοῦ μᾶλλον φωτίζοντος καταλάμπηται, καὶ ἀφανὲς τὸ παρὰ τούτων γίνεται φῶς, ἀμαυρούμενον τῷ λαμπροτέρῳ. ἐν μέν τοι τῇ νυκτί, μέχρι τινὸς οἷά τε φωτίζειν τὸν πλησίον αὐτῶν ἀέρα, οὐχ ὥστε καὶ ἄλλα ποιεῖν ὁρατά. ἀλλ' ὡς αὐτὰ ἀγαπητῶς διαφαίνεσθαι. διὰ τὸ τὴν οὐσίαν ἐκείνην ὀλίγην αὐτοῖς ὑπάρχειν, παρ' ἧς τὸ φῶς. καὶ τὸ πῦρ δὲ αὐτό, τὸν μὲν πλησίον, ἀέρα, οὕτω φωτίζει, ὥστε καὶ τὰ τῶν ἄλλων χρώματα ποιεῖν ὁρατά. τὸν πόρρω δὲ ὅπως, ὥστε ἑαυτὸ

Lumē quasi color pellucidi. pulchr

Lumē qd?

Ignis nō quia est ignis illuminat

πυγολαμπίδες cicindelæ

Quod lumē nō sit corpus phã

σχέσις. habitus respōsus. her

Lumē subito illuminare nō tēpo

ἀθρόως momē

Empedocls

μύκητες

Sosigenes Alexander

Quintū corpꝰ

ἀγαπητῶς

i. ταχυτῆτα

μεγάλη λίαν αἴτημα. i. petit ut incredibili rei fides habeatur

μόνον ποιεῖν ὁρατόν. νῦν δὲ ἐνταῦθα τοσοῦτον ἔστω δῆλον, ὅτι τὸ μὲν ἐν φωτὶ ὁρώμενον, τοῦτο κυρίως χρῶμά ἐστι. τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ χρώματι εἶναι, τὸ κινητικῷ εἶναι, τοῦ κατ᾽ ἐνέργειαν διαφανοῦς. τὸ δὲ ἐν σκότει, ἢ οὐ χρῶμα, ἢ ἕτερον τρόπον. ὥστε δύο εἶναι διαφορὰς ταύτας, τῶν ὁρατῶν τε καὶ χρωμάτων. ὅτι τὰ μέν, ἐν φωτὶ ὁρᾶται. ἐν σκότει δ᾽ οὔ. τὰ δέ, ἐν σκότει μέν. ἐν φωτὶ δ᾽ οὔ. τὸ πῦρ δὲ ἐν ἀμφοῖν ὁρᾶται. καὶ εἰκότως. τὸ γὰρ διαφανὲς ὑπὸ τούτου γίνεται διαφανές. καὶ τὸ φῶς, τοῦ πυρὸς ἦν τις δύναμις καὶ παρουσία. ὥστε ἀναγκαίως καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί, τὸ πῦρ ὁρατόν. φῶς γὰρ πάντως περὶ αὐτό. καὶ τοῦτο, μόνῳ τῷ τοῦ πυρὸς χρώματι ὑπάρχει, τὸ φωτίζειν δύνασθαι τὸν πλησίον ἀέρα. τοῖς λοιποῖς δὲ χρώμασιν, ἐκεῖ τι τάχα ἢ οὐδὲ τοῦ πυρὸς χρώματι ἢ πῦρ, ἀλλ᾽ ἢ τινὸς ἄλλης φύσεως κεκοινώνηκε. διὸ ἐκεῖνα μὲν ὁρᾶται καὶ ἐν τῷ σκότει. τὰ λοιπὰ δὲ οὔ. ὅτι δὲ τὸ χρῶμα κινητικόν ἐστι τοῦ κατ᾽ ἐνέργειαν διαφανοῦς, σημεῖον. ἐὰν γάρ τις θῇ τὸ ἔχον χρῶμα ἐπ᾽ αὐτὴν τὴν ὄψιν, οὐκ ὄψεται. ἀλλὰ τὸ μὲν χρῶμα κινεῖ τὸ διαφανές. οἷον τὸν ἀέρα. ὑπὸ τούτου δὲ ἤδη συνεχοῦς ὄντος, κινεῖται τὸ αἰσθητήριον. εἰ δὲ μὴ χρεία τοῦ διαφανοῦς ἦν, ὥστε διαπορθμεύειν τὸ χρῶμα τῇ ὄψει, καὶ ἐπ᾽ αὐτὴν ἂν τὴν ὄψιν ἐπιτιθέμενον ἑωρᾶτο. οὐ καλῶς οὖν λέγει Δημόκριτος, οἰόμενος εἰ γένοιτο κενὸν τὸ μεταξύ, ὁρᾶσθαι ἂν ἀκριβέστερον. τοῦτο γὰρ ἀδύνατον. ἀλλοιουμένης γὰρ τῆς αἰσθήσεως, καὶ οἷον πασχούσης, γίνεται τὸ ὁρᾶν. ὑπ᾽ αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ ὁρωμένου χρώματος οὐ πάσχει. ἢ γὰρ ἂν μᾶλλον ἔπασχεν, ἐπιτιθεμένου τῇ κόρῃ. λείπεται δὲ ὑπὸ τοῦ μεταξύ. τοῦτο δέ ἐστι τὸ διαφανές. ὥστε οὐχ ὅπως ἀκριβέστερον ἑωρῶμεν διὰ τοῦ κενοῦ, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἂν ἑωρῶμεν ὅλως, μηδενὸς ὄντος, ὃ πρῶτον ἂν τὸ ἀλλοιούμενον, οὕτω τὴν αἴσθησιν ἀλλοιοῖ. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ψόφου καὶ περὶ ὀσμῆς ἐστιν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τούτων οὐδὲν ἁπτόμενον τῶν ὀργάνων, κινεῖ τὴν αἴσθησιν. ἀλλ᾽ ὑπὸ μὲν ὀσμῆς καὶ ψόφου, τὸ μεταξὺ κινεῖται. ὑπὸ δὲ τούτων τὰ αἰσθητήρια. ἐὰν δὲ αὐτοῖς τις τοῖς ὀργάνοις, ἢ ψόφον, ἢ ὀσμὴν προσαγάγῃ, οἷον τῷ πόρῳ τῶν ὤτων, ἢ τῷ πόρῳ τῶν μυκτήρων, ἢ οὐδ᾽ ὅλως ἂν κινήσειε ταύτας τὰς αἰσθήσεις, ἢ οὐχ ὁμοίως. περὶ δὲ ἁφῆς καὶ γεύσεως, ἔχει μὲν ὁμοίως. οὐ δοκεῖ δέ. δι᾽ ἣν δὲ αἰτίαν, ὕστερον λεχθήσεται. τὸ δὲ μεταξὺ ψόφου καὶ ὀσμῆς, ἀὴρ καὶ ὕδωρ. οὐχ ᾗ ἀὴρ καὶ ὕδωρ. ἀλλ᾽ ὥσπερ τὸ διαφανὲς κοινὸν ἦν πάθος τῶν δύο μάλιστα τούτων στοιχείων, δι᾽ οὗ παραπέμπει τὰ χρώματα, οὕτως ἄλλό τι ὑποληπτέον κοινὸν εἶναι πάθος τῶν αὐτῶν τούτων στοιχείων, ὃ παραπέμπει τοὺς ψόφους. καὶ ἄλλο, ὃ παραπέμπει τὰς ὀσμάς. ὀνομάζουσι δὲ οἱ ἐξηγηταί, τὸ μέν, διηχές. τὸ δέ, δίοσμον. οὐ γὰρ αὐτός γε Ἀριστοτέλης. φαίνεται γὰρ καὶ τὰ ἔνυδρα τῶν ζῴων, ἔχειν αἴσθησιν ὀσμῆς. ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἄνθρωπος, καὶ τῶν ζῴων ὅσα ἀναπνεῖ, ἀδυνατεῖ ὀσμᾶσθαι, μὴ ἀναπνέοντα. τὰ δὲ ἔνυδρα καὶ μὴ ἀναπνέοντα, ὅμως ὀσμᾶται. ἡ δὲ αἰτία καὶ περὶ τούτων ὕστερον λεχθήσεται. νῦν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλόν ἐστι, τί ποτέ ἐστιν ἡ ὄψις. ἡ γὰρ δύναμις ἡ δεχομένη τοὺς τῶν χρωμάτων λόγους ἄνευ τῆς ὕλης διὰ τοῦ μεταξὺ διαφανοῦς, ὄψις ἂν εἴη.

Μετὰ δὲ τὴν ὄψιν, περὶ ἀκοῆς ῥητέον. καὶ πρό γε τῆς ἀκοῆς, περὶ ψόφου. ἔστι δὲ διττὸς ὁ ψόφος. ὁ μέν, ἐνέργειά τις. ὁ δέ, δυνάμει. τὰ μὲν γὰρ οὐδ᾽ ὅλως φαμὲν ἔχειν ψόφον. οὔτε δυνάμει, οὔτε ἐνεργείᾳ. οἷον σπόγγους καὶ ἔρια. τὰ δέ, ἔχειν. ἀλλὰ ποτὲ μὲν δυνάμει. ποτὲ δὲ ἐνεργείᾳ. οἷον χαλκὸν, καὶ λίθους. καὶ ὅσα στερεά τε καὶ λεῖα. ἅπερ ὅταν μὲν ἠρεμῇ, δυνάμει τὸν ψόφον ἔχει. ὅταν δὲ πλήττεται ὑπ᾽ ἀλλήλων, τότε δὴ καὶ ἐνεργείᾳ ψοφεῖ. ψοφεῖ δέ, ὅταν δύνηται ἑαυτοῦ μεταξὺ καὶ τῆς ἀκοῆς, ἐμποιῆσαι τὸν κατ᾽ ἐνέργειαν ψόφον. γίνεται δὲ ὁ κατ᾽ ἐνέργειαν ψόφος, ἀεί τινος, πρός τι. καὶ ἔν τινι. σώματος γὰρ στερεοῦ πρὸς σῶμα στερεόν. καὶ ἐν ἀέρι. οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ φορᾶς πληγὴν γενέσθαι. αὕτη δὲ πάντως ἐν ἀέρι. πληγὴ δὲ οὐχ ἡ τυχοῦσα ποιεῖ τὸν ψόφον. οὐδὲ τῶν τυχόντων σωμάτων. οἷον καὶ ἐρίου καὶ σπόγγου. ἀλλὰ δεῖ εἶναι στερεὰ καὶ λεῖα. ἢ κοῖλα, ἢ πλατέα, τὰ μέλλοντα ποιήσειν τὸν ψόφον. ἡ μὲν γὰρ λειότης, αἰτία τοῦ μὴ θρύπτεσθαι τὸν ἀέρα. δεῖ γὰρ ἀθρόον καὶ μὴ διῃρημένον προσπεσεῖν, ὥστε κινῆσαι τὴν ἀκοήν. ἡ πλατύτης δέ, τοῦ πλείω τὸν ἀέρα καταλαμβάνεσθαι ὑπὸ τῶν ψοφούντων. τὰ κοῖλα δέ, ὅτι πολλὰς ἤδη πληγὰς ποιεῖ μετὰ τὴν πρώτην ἀδυνατοῦντος ἐξελθεῖν τοῦ κινηθέντος ἀέρος. ἀλλ᾽ ἐνειλουμένου, καὶ ἐνταῦθα πολὺ σειομένου. ὃ μάλιστα ἐνταῦθα τῶν χαλκῶν ἀγγείων συμβαίνει, καὶ τῶν ὁμοίων, ἐφ᾽ ὧν καὶ ἡ λειότης συντρέχει. ψόφος δὲ καὶ ἐν ἀέρι καὶ ἐν ὕδατι. ἀλλ᾽ ἧττον ἐν ὕδατι. ὅμως δ᾽ εἰ καὶ μᾶλλον τοῦ ὕδατος ὁ ἀὴρ συντελεῖ πρὸς ψόφον. ἀλλὰ οὐκ αὐτάρκης ὁ ἀήρ. οὐδὲ κύριος τοῦ ψόφου. ἀλλὰ δεῖ καὶ ποιῶν σωμάτων, καὶ ποιᾶς πληγῆς. καὶ ποιῶν μέν, στερεῶν τε καὶ λείων, καὶ πλατέων, καὶ κοίλων ὡς προειρήκαμεν. ποιὰν δὲ τὴν πληγήν, ὅτι σφοδρὰν καὶ ταχεῖαν, ἵνα μὴ φθάσῃ διαρρυεὶς ὁ ἀήρ, καὶ διαφύγῃ τὴν κίνησιν τοῦ ῥαπίζοντος. εὔθρυπτος γὰρ καὶ εὐδιάλυτος. διὸ καὶ ταχείας δεῖ τῆς πληγῆς. ἐπεὶ εἰ καὶ τύμπανον τυμπάνῳ ἠρέμα προσάγοις, οὐ ποιήσεις ψόφον. αἱ δὲ μάστιγες ποιοῦσι τὸν ψόφον. καὶ αἱ ῥάβδοι παραπλησίως, αὐτὸν τύπτουσαι τὸν ἀέρα. κἂν τῇ ταχυτῆτι προλαμβάνουσαι αὐτοῦ τὴν θρύψιν. ὥσπερ καὶ εἰ ἄμμου σωρὸν φερόμενον παίσει τις, προλαμβάνων τῇ πληγῇ τὴν φοράν. τηνικαῦτα δέ, τοὺς δύο ἀναδέχεται λόγους ὁ ἀήρ. τόν τε τοῦ τυπτομένου σώματος, καὶ τὸν τοῦ ᾧ τύπτεται. Ἠχὼ δὲ γίνεται, ὅταν ὁ πληγεὶς ἀήρ,

Democritus

οὐχ ὅπως

διηχές

δίοσμος

Visus diffinitio

De Auditu & primi de sono

Arenae cumulus

Echo q[uo] ratione fiat

// congemtus & mixtus

ὑπὸ τοῦ ψοφήσαντος ἢ φωνήσαντος προσπεσὼν στερεῷ τε καὶ λείῳ καὶ κοίλῳ ὄντι, διὰ τὸν τόπον τὸν ὁρίζοντα αὐτὸν καὶ κωλύοντα θρύπτεσθαι, εἰς τοὐπίσω πάλιν ἀποπάλληται, ὥσπερ καὶ σφαῖρα. ἔοικε δὲ ἀεὶ μὲν γίνεσθαι ἠχώ. ἀλλ᾽ οὐκ ἀεὶ σαφής. ἀνακλᾶται μὲν γὰρ ἀεὶ ὁ πληγεὶς εἰς ἀήρ. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἂν ἦν αὐτόν τινα ἀκούειν ἑαυτοῦ φωνήσαντος. ἀλλὰ τὰ πολλὰ συμβαίνει τὴν ἀνάκλασιν διαλανθάνειν, καθάπερ καὶ ἐνταῦθα τοῦ φωτός. καὶ γὰρ τὸ φῶς, ἀεὶ μὲν ἀνακλᾶται. οὐ γὰρ ἂν ἐγίνετο φῶς, καὶ ἐν ταῖς σκιαῖς. ἀλλὰ σκότος παντελές, ἔξω τοῦ ἡλιωμένου ἀέρος. ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἀνακλᾶται ἁπανταχόθεν, ὥσπερ ἀπὸ τῶν λείων, οἷον ὕδατος, ἢ ἀργύρου. διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲ ἀνακλᾶσθαι δοκεῖ. ἐκ γὰρ τῶν λείων καὶ στιλπνῶν, ἡ ἀνάκλασις ἐκδηλοτέρα. διὰ τὸ καὶ σκιὰς δύνασθαι ποιεῖν τὸ ἀποπαλλόμενον φῶς, ὅπερ ἐνταῦθα τῶν ἄλλων ἀνακλάσεων οὐ συμβαίνει. οὕτω γοῦν καὶ ἠχώ, πανταχόθεν μὲν γίνεται, τοῦ ἀέρος ἀνακλωμένου. οὐ πανταχόθεν δὲ γεγωνεῖ, ἐὰν μὴ ὁ πληγεὶς ἀήρ, λείῳ καὶ κοίλῳ προσπίσῃ, καὶ ἓν ἐπίπεδον ἔχοντι. ἓν γὰρ τὸ τοῦ λείου ἐπίπεδον. τότε δὲ καὶ αὐτὸς εἷς γίνεται ἅμα καὶ συνεχής. καὶ ἀποπάλλεται ὡς εἷς καὶ ἅμα. ἡ δὲ τραχύτης διαιρεῖ. καὶ ὥσπερ πλείω ποιεῖ ἐπίπεδα τοῦ ἀέρος, ψαθυροῦ κατὰ φύσιν ὄντος, καὶ εὐδιαιρέτου. κύριος μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὁ ἀὴρ τοῦ ψόφου. κυριώτατος δὲ τῶν ἄλλων στοιχείων. διὸ καὶ ὅσοι τὸ κενὸν κύριον ὑπολαμβάνουσι τοῦ ἀκούειν, κενὸν ἡγούμενοι τὸν ἀέρα, οὐ πάνυ διαμαρτάνουσι. ψοφητικὸν μὲν οὖν ἐστι τὸ κινητικὸν ἑνὸς ἀέρος συνεχοῦς, μέχρις ἀκοῆς. ἀκοῇ δὲ συμφυὴς ἀήρ. ἐγκατῳκοδόμηται γὰρ ἐν τοῖς ὠσὶν ἀὴρ ὑπὸ τῆς φύσεως, τῇ μήνιγγι συμφυής, καὶ τῷ ἐν αὐτῇ πνεύματι, ἐν ᾧ πρώτῳ ἡ αἴσθησις. κινουμένου τοίνυν τοῦ ἔξω ἀέρος, γίνεται διάδοσις εἰς τὸν εἴσω συνεχῆ αὐτῷ γινόμενον. συνεχὴς γὰρ ἀὴρ ἀέρι. καὶ οὐχ ἅπτεται. ὥσπερ οὐδὲ ὕδωρ ὕδατος. ἀλλ᾽ ἓν γίγνεται. παραπέμπει οὖν ὁ ἔξω διὰ τοῦ εἴσω τὴν φωνήν. διόπερ οὐκ ἐκ παντὸς μορίου, τὸ ζῷον ἀκούει. ἀλλ᾽ ἐν ᾧ μόνῳ ὑπὸ τῆς φύσεως ὁ ἀὴρ ἐγκατῳκοδόμηται. αὐτὸς μὲν δὴ ἄψοφος ὁ ἀήρ. οἰκείαν γὰρ ἀρχὴν ψόφου οὐκ ἔχει. ἀλλ᾽ εὔθρυπτος καὶ εὐδιαίρετος, καὶ εὔεικτος ἅπαντι σώματι. ὅταν δὲ κωλυθῇ θρύπτεσθαι καὶ διαχεῖσθαι, ἡ τούτου κίνησις ψόφος. ὁ δὲ ἐν τοῖς ὠσὶν ἀήρ, γίνεται μὲν συνεχὴς καθάπερ ἔφην τῷ ἔξω. ὁ ψόφος δὲ μᾶλλον αὐτός, τῇ οἰκείᾳ φύσει. ὥστε ἀκριβῶς αἰσθάνεσθαι πάσας τὰς διαφορὰς τῶν ἔξωθεν ψόφων, μὴ ταραττόμενος ὑπὸ οἰκείου σάλου. γίνεται γὰρ ὥσπερ μεθόριον ὁ τῇ μήνιγγι συμφυὴς ἀὴρ τοῦ τε εἴσω πνεύματος τοῦ αἰσθητικοῦ, καὶ τοῦ ἔξωθεν ἀέρος. καὶ οὐκ ἐᾷ τὸν ἀέρα τὸν ἔξωθεν, πλήττειν τὴν μήνιγγα. ἀλλὰ αὐτὸς ὑποδεχόμενος τὰ εἴδη τῶν ψόφων, διὰ τὸ εἷς καὶ ἤρεμος καὶ ἄθρυπτος εἶναι, τῇ αἰσθητικῇ ἀρχῇ διαπέμπει. ὅτι δὲ οὐκ εἰσιόντος τοῦ ἔξωθεν ἀέρος, οὐδὲ τὴν μήνιγγα αὐτοῦ πλήττοντος, ἀλλὰ τὸν ἐν τοῖς ὠσὶν ἀέρα, τὸ ἀκούειν συμβαίνειν, δῆλον μάλιστα. ὅταν ἀκούωμεν καὶ ἐν ὕδατι. οὐ γὰρ εἴσεισι τὸ ὕδωρ ἄχρι τῆς μήνιγγος. ἀλλ᾽ ἅπτεται τοῦ ἐν τοῖς ὠσὶν ἀέρος. ἀλλὰ ἐνταῦθα μὲν ἡ διαφορὰ τῶν στοιχείων, τὴν ἁφὴν ἔκδηλον ποιεῖ. ἀέρος δὲ πρὸς ἀέρα, ἁφὴ οὐκ ἔστιν. ἀλλ᾽ εὐθὺς συνεχὴς γίνεται ὁ ἁπτόμενος. ἀλλ᾽ ὥσπερ τὸ ὕδωρ εἴπερ εἰς τὸ οὖς παραρρυῇ, κωλυόμεθα ἀκούειν, οὕτω καὶ ὁ ἔξωθεν ἀήρ, ὅταν διὰ σφοδρότητα πληγείς, αὐτῆς ἅψηται τῆς μήνιγγος. καὶ τοῦτο ἡ φύσις εὐλαβουμένη, ἐν τῷ διὰ τῶν ὤτων πόρῳ, τὰς ἕλικας ἐμηχανήσατο. ὥστε μὴ ῥᾳδίαν εἶναι τὴν εἴσδυσιν, μήτε τοῦ ὕδατος, μήτε τοῦ ἔξωθεν ἀέρος εἰς τὴν ἀκοήν. ὥσπερ οὖν τὸ ὕδωρ τὸ ἐνταῦθα τῆς κόρης, καὶ αὐτὸ διαφανὲς ὑπάρχον, δέχεται παρὰ τοῦ ἔξω διαφανοῦς τοὺς τύπους τῶν χρωμάτων, καὶ παραπέμπει τῇ ὄψει, οὕτως ὁ ἐν τοῖς ὠσὶν ἀὴρ δέχεται, παρὰ τοῦ ἔξωθεν τοὺς ψόφους, καὶ τῇ ἀκοῇ παραπέμπει. καὶ τοῦ μὲν ὑγροῦ τοῦ ἐνταῦθα τῆς κόρης, προεβάλλετο ὑμένας ἡ φύσις, τὴν σκέδασιν αὐτοῦ φυλαττομένη. οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν τὸ ὑγρὸν συμμένειν, μὴ ὥσπερ ἀγγείῳ τινὶ συνειλημμένον. ἡ μῆνιγξ δὲ αὐτὴ περιέχει μᾶλλον τὸν ἐν τοῖς ὠσὶν ἀέρα. ἔδει γὰρ αὐτὸν συνεχῆ εἶναι τῷ ἔξω. ἀντὶ δὲ ἐκπετάσματος δὲ αἱ ἕλικες, οὐκ ἐῶσαι θρύπτεσθαι αὐτόν, καὶ διαχεῖσθαι. κάμματος δὲ μήνιγγος, βλάβη τῆς ἀκοῆς. ὥσπερ καὶ κάμματος τοῦ ἐνταῦθα τῇ κόρῃ ὑμένος, βλάβη τῆς ὄψεως. οὐ μὴν ἐπεί γε ἀκίνητον ἔφην τὸν ἐν τοῖς ὠσὶν ἀέρα, παντελῶς αὐτὸν ὑποληπτέον ἀκίνητον εἶναι. ἀλλὰ ἀκίνητος οὕτως, ὅτι οὐ μεθίσταται ὅλος οὐδὲ ἄλλος καὶ ἄλλος ὑπάρχει. ἀλλ᾽ ὁ αὐτὸς ἀεὶ διαμένει, συμφυὴς ὢν τῇ μήνιγγι, καὶ τῇ ἀκοῇ. ἐπεὶ τοῖς γε μορίοις οἰκείαν τινὰ κίνησιν ἀεὶ κινεῖται, ἠρεμαίαν καὶ ἀτάραχον. διὸ καὶ ἠχεῖ τὸ οὖς ἀεὶ ὑπὸ τῆς τοιαύτης κινήσεως. ὁ δὲ ψόφος, οὐχ ἡ τοιαύτη κίνησις ἦν. ἀλλ᾽ ὁ ἀλλότριος καὶ μὴ ἴδιος. κατὰ φύσιν δὲ ἀέρι παντὶ τὸ κινεῖσθαι. διὸ καὶ ἐν ταῖς μάλιστα νηνεμίαις, κινεῖται ὁ ἀήρ. καὶ τοῦτο γίνεται ἔκδηλον διὰ τῶν ξυσμάτων. οὐδέ πω ποτὲ γὰρ ἠρεμεῖ. διὰ τοῦτο δὲ κἂν προσθῶμεν κέρας τοῖς ὠσίν, ἀκούομεν ψόφου. κινεῖται γὰρ ὁ ἐν τῷ κέρατι τὴν οἰκείαν κίνησιν. σημεῖον δὲ τοῦ ὑγιαίνειν τὴν ἀκοήν, τὸ ἠχεῖν τὸ οὖς. δῆλος γὰρ ὁ ἀὴρ ὁ συμφυὴς τῇ μήνιγγι, κατὰ φύσιν ἔχων. καὶ οἷον ζῶν. Πότερον δὲ ψοφεῖ τὸ τυπτόμενον, ἢ τὸ τύπτον; ἢ δῆλον ὡς ἄμφω. ἀλλὰ τὸ μέν, ὡς πάσχον. τὸ δέ, ὡς ποιοῦν. πεῖσις δὲ ποιήσει, τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταὐτόν. τῷ λόγῳ δὲ διενήνοχεν. ἔστι δὲ ὁ ψόφος ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, πάθος ἀέρος. διττὸς δὲ οὗτος. ὁ μὲν γὰρ τοῦ μεταξὺ τῶν συμπαραπτόντων σωμάτων. ὁ δέ, κατὰ τὴν ἐκείνου κίνησιν, ἐκ διαδοχῆς ἀποπαλλόμενος. ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀκουόμενον ὅταν ἀκοῆς

Pilae exemplu[m]

Aer in auribus inclusus

μῆνιγξ panicula

Anfractus aurium q[ua] ratione facti

Secundu[m] natura[m] est aeri ut semper moveatur & quid constet

Passio ab actione subiecto no[n] differt sed ro[ati]one

Duplex sonus

ἐπιλάβηται. οὐδὲ τὸ παράδειγμα ᾧ κέχρηται Ἀριστοτέλης, πάντη ἔοικε. φησὶ γὰρ τὸν ψόφον εἶναι κίνησιν τοῦ δυναμένου κινεῖσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν τὰ ἀφαλλόμενα ἀπὸ τῶν λείων, ὅταν τις κρούσῃ. τὰ γὰρ ἀφαλλόμενα, χωρίζεται ὧν ἀφάλλεται. ὁ δὲ πρώτως ψοφήσας ἀήρ, οὐκ αὐτὸς ἀφάλλεται ἐπὶ τὴν ἀκοήν. ἀλλὰ τὸν συνεχῆ ἀέρα κινεῖ. καὶ ἔοικε μᾶλλον τοῖς κύμασιν, ὧν ἄλλο ὑπ' ἄλλου προωθεῖται. αἱ δὲ διαφοραὶ τῶν ψόφων, ἐν τοῖς κατ' ἐνέργειαν ψόφοις δηλοῦνται. ἐπεὶ μέχρις ἂν ᾖ ψοφητικὸν τῇ δυνάμει, ἄδηλος ἡ τῶν ψόφων τῶν παρ' αὐτῶν γινομένων διαφορά. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, ὅταν αἰσθητὰ γίνηται ἐνεργείᾳ, τότε καὶ τὰς διαφορὰς παραδείκνυσιν, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ ψόφου. ψόφου δὲ πρῶται διαφοραί, τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρύ. ταῦτα δὲ λέγεται κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τῶν ἁπτῶν. τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ τῷ σχήματι, κινεῖ τὴν σάρκα ἢ τὸ σῶμα, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπὶ πολύ. τὸ δὲ ἀμβλύ, ἐπ' ὀλίγον ἐν πολλῷ χρόνῳ. οὕτω δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς ἀκοῆς, τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρύ. τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ οἷον κεντεῖ. τὸ δὲ βαρύ, οἷον ὠθεῖ. ὥσπερ καὶ τὸ ἀμβλύ. διὰ τὸ κινεῖν, τὸ μέν, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπὶ πολύ. τὸ δέ, ἐν πολλῷ χρόνῳ ἐπ' ὀλίγον. οὔτε οὖν τὸ ὀξὺ τὸ ταχύ. οὐδὲ τὸ βραδύ, τὸ βαρύ, ὡς οἴονταί τινες. ἀλλ' ὅτι συμβαίνει, τοῦ μὲν ὀξέος, ταχεῖαν εἶναι τὴν κίνησιν. τοῦ δὲ ἀμβλέος ἢ τοῦ βαρέος, βραδεῖαν. διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν λεπτοτέρων καὶ λεπτοτέρων καὶ μᾶλλον τεταμένων, ὀξύτερος ἦχος ἀποτελεῖται, ὅτι θᾶττον τὴν κίνησιν ἐνδίδωσι τῷ ἀέρι, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος, τῇ ἀκοῇ. Φωνὴ δέ ἐστι ψόφος ἐμψύχου. τῶν γὰρ ἀψύχων οὐδὲν φωνεῖ. ἀλλ' ὅταν λέγηται εὔφωνος ὁ αὐλὸς ἢ ἡ λύρα, καθ' ὁμοιότητα λέγεται, τῷ ἀπὸ τοιούτων ὀργάνων ἐνίοτε καὶ τὰς λέξεις ἀποσαφεῖσθαι. πολλὰ δὲ τῶν ζώων, οὐκ ἔχει φωνήν. οἷον τά τε ἄναιμα πάντα. ταῦτα δέ ἐστι τὰ ἔντομα, καὶ τὰ ὀστρακόδερμα, καὶ τὰ μαλακόστρακα. ὁ γὰρ ἀπὸ τῶν τεττίγων ἀποτελούμενος ἦχος, ὑμένος τινός ἐστι ψόφος. ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἰχθύες φωνοῦσι. καὶ τοῦτο εὐλόγως. ἀέρος γὰρ κίνησίς ἐστιν ἡ φωνή. οἱ δέ, οὐ δέχονται τὸν ἀέρα. ἅτε ἐν ὕδατι διαιτώμενοι. τοὺς δὲ ἐν τῷ Ἀχελῴῳ ψοφεῖν τοῖς βραγχίοις μᾶλλον ἢ φωνεῖν ἄν τις νομίσειε. ζώου μὲν οὖν ψόφος ἡ φωνή. οὐ παντὸς δέ, ὥσπερ ἔφην. ἀλλ' οὐδὲ παντὶ μορίῳ. οὐ γὰρ τῷ τυχόντι. ψοφοῦμεν γὰρ καὶ τὰς χεῖρας συμπαταγοῦντες. τινὶ οὖν, καὶ πῶς; ἐπειδὴ οὖν τρία ταῦτά ἐστι, δι' ὧν ἅπας ψόφος, τὸ τύπτον, τὸ τυπτόμενον, καὶ ἐν ᾧ τύπτεται, τὸ μὲν ἐν ᾧ τύπτεται, οὐκ ἐπὶ τῆς φωνῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἅπαντος ψόφου, ἐστὶν ὁ ἀήρ. οὐχ ἁπλῶς δὲ ἐπὶ τῆς φωνῆς ὁ ἀήρ. ἀλλ' ὃν ἐκπνέομεν, καὶ ὃν εἰσπνέομεν. τούτῳ γὰρ χρῆται ἐπὶ δύο ἔργα, καθάπερ τῇ γλώττῃ, ἐπί τε τὴν γεῦσιν, καὶ τὴν διάλεκτον, ὧν ἡ μὲν γεῦσις ἀναγκαία. πρὸς γὰρ τὸ εἶναι συμβάλλεται. διὸ καὶ πλείοσιν ὑπάρχει. ἡ δὲ ἑρμηνεία, χάριν τοῦ εὖ. διὸ καὶ τοῖς τελειοτέροις ὑπάρχει τῶν ζώων. οὕτω δὴ καὶ τῷ ἀναπνεῖν χρῆται ἡ φύσις, πρός τε τὴν θερμότητα τὴν ἐντός, ὡς ἀναγκαίῳ. καὶ πρὸς τὴν φωνήν. τοῦτο δέ, τοῦ βελτίονος ἕνεκεν. ὄργανον δὲ τῆς ἀναπνοῆς, ὁ φάρυγξ. ἀναπνέομεν δὲ εἰσπνέοντες καὶ ἐκπνέοντες. φάρυγξ δέ, ἕνεκεν πνεύμονος. τούτῳ δὲ τῷ μορίῳ, φημὶ δὴ τῷ πνεύμονι, πλεῖον ἔχει τὸ θερμὸν τὰ πεζὰ καὶ τὰ ἔναιμα ζῷα. παράκειται γὰρ τῇ καρδίᾳ, πηγῇ οὔσῃ τῆς θερμότητος. αὐτός τε οὖν δεῖται τῆς καταψύξεως, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἡ καρδία. διόπερ ἀναγκαία ἡ ἀναπνοή. εἴσεισι γὰρ διὰ τοῦ φάρυγγος ἑλκόμενος ὁ ἔξωθεν ἀήρ, καταψύχων τὴν θερμότητα. τούτου δὲ τοῦ ἀέρος ὃν ἀναπνέομεν, ἡ κατὰ τὴν ὁρμὴν τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων γινομένη πληγή, πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν, φωνή ἐστιν. ἀναπνευστικὰ δὲ ὄργανα, γλῶττα καὶ ὑπερῴα καὶ φάρυγξ. βῆξις δέ, οὐκ ἔστι φωνή, εἰ καὶ διὰ τούτων γίνεται τῶν ὀργάνων. οὐ γὰρ καθ' ὁρμήν. ἀλλ' οὐδὲ τὸ χρέμπτεσθαι. οὐδὲ τὸ ποππύζειν, φωνή ἐστιν. οὐ γὰρ γίνεται μετὰ φαντασίας τινός. δεῖ γὰρ τοῦτο προσεῖναι τῷ ὅρῳ τῆς φωνῆς. σημαντικὸς γάρ τις ψόφος ἐστὶν ἡ φωνή. ἀλλὰ τῶν μὲν φύσει. οἷον ὁ τῶν ἀλόγων ζώων. σημαίνει γὰρ καὶ τὰ ἄλογα, τὰ πρῶτα πάθη. τὸ ἥδεσθαι ἢ τὸ λυπεῖσθαι. τῶν δέ, κατὰ συνθήκην. οἷον ἡ τῶν ἀνθρώπων. καὶ ἄλλως δὲ ἡ βῆξις, οὐκ ἔστι φωνή. τοῦ γὰρ ἀναπνεομένου ἀέρος ἐστὶ πληγή. ἡ φωνὴ δέ, οὐχὶ τούτου πληγή. ἀλλὰ τούτῳ. τούτῳ γὰρ πλήττει τὸν ἀπειλημμένον τῇ ἀρτηρίᾳ. ὧδε γὰρ χρὴ νοῆσαι τὸ συμβαῖνον. ὁ μὲν ἀναπνεόμενος ἀήρ, τὸν ἐν τῇ ἀρτηρίᾳ πλήττει. οὗτος δέ, αὐτὴν τὴν ἀρτηρίαν. ὥσπερ ἐν ταῖς ἀκοαῖς ὁ ἐν τοῖς ὠσὶν ἐγκατῳκοδομημένος ἀήρ, ὑπὸ τοῦ ἔξωθεν πληττόμενος, αὐτὸς ἔπληττε τὴν μήνιγγα. σημεῖον δὲ τοῦ τὸν ἀναπνεόμενον ἀέρα χρησιμώτατον εἶναι τῇ φωνῇ, τὸ μήτε εἰσπνέοντα, μήτε ἐκπνέοντα δύνασθαι φωνεῖν. δεῖ γὰρ κατασχεῖν τὸν εἰσπνευσθέντα ἀέρα, καὶ οὕτω πλῆξαι τὸν ἔσω. ὁ γοῦν ἐπὶ πολὺ τοῦτο δυνάμενος, μακροφωνότατος. οὐ γὰρ συγχωρεῖ ἡ ἔνδον θερμότης δεομένη συνεχοῦς καταψύξεως. Συνελόντι δ' οὖν εἰπεῖν, ἡ φωνή ἐστι ψόφος ὑπ' ἐμψύχου γινόμενος, διὰ τῶν ἀναπνευστικῶν μορίων τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος, πρὸς τὸν ἐν τῇ ἀρτηρίᾳ περιειλημμένον, ἢ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀρτηρίαν, κατά τινα ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, μετὰ φαντασίας σημαντικῆς.

H δὲ ὀσμὴ καὶ τὸ ὀσφραντόν, τί ποτέ ἐστιν, οὐχ οὕτω ῥᾴδιον ἀποδοῦναι, ὥσπερ καὶ τὸ χρῶμα, καὶ τὸ διαφανές. καὶ τὸν ψόφον. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ὀνόματι δηλῶσαι τὸ ὀσφραντόν ἐστι, καθάπερ τὸ ἀκουστόν, ὅτι φωνή. καὶ τὸ ὁρατόν, ὅτι φῶς ἢ χρῶμα. αἴτιον δέ, ὅτι τὴν αἴσθησιν ταύτην ἀσθενεστάτην κεκτήμεθα.

Aristoteles incessitur

Soni differentiae primae

Vox quid

Achelo. fl. pisces

ἐκπνέομεν εἰσπνέομεν ἀναπνέομεν

ἀναπνέομεν εἰσπνέοντες καὶ ἐκπνέοντες

Pulmo calidus ob propinquitatem cordis, indiget refrigeratione

Spiratoria instrumenta

Vocis perfecta diffinitio

De olfactu

χρέμπτεσθαι. excreare

ποππύζειν. pitissare

μεθα. καὶ πολλὰ τῶν ζώων ἀκριβεστέραν ἡμῶν τὴν ὄσφρησιν ἔχει. ὥσπερ τῶν πεζῶν, κύνες. καὶ τῶν πτηνῶν, γῦπες. ἐκ τούτου οὐδὲ τοσαύτας διαφορὰς καταλαμβάνομεν τῶν ὀσφραντῶν, ὅσας τῶν ψόφων, ἢ τῶν χρωμάτων. καὶ οὐδενὸς αἰσθανόμεθα τῶν ὀσφραντῶν, ἄνευ τοῦ λυπεῖσθαι ἢ ἥδεσθαι. οὐχ ὡς ἡ ὄψις, οὐδ' ὡς ἡ ἀκοή, πολλῶν αἰσθάνονται χρωμάτων καὶ ψόφων ἄνευ τῶν τοιούτων παθῶν. τούτου δὲ σημεῖον, τὸ πρὸς τὴν χρείαν μόνην ἡμῖν μεμηχανῆσθαι τινές φασι ταύτην. τὴν δὲ ἔξω τῆς χρείας ἀκρίβειαν, μὴ προσειληφέναι. καὶ διὰ τοῦτό πως ἔχει πρὸς ἡμᾶς, οὐ πῶς ἐστι τὰ ὀσφραντὰ διαγινώσκομεν. εὔλογον δὲ οὕτω καὶ τὰ σκληρόφθαλμα, τῶν χρωμάτων αἰσθάνεσθαι. καὶ μὴ δήλας αὐτοῖς εἶναι τὰς διαφορὰς τῶν χρωμάτων, πλὴν τοῦ φοβεροῦ καὶ τοῦ ἀφόβου, διὰ τὴν παχύτητα τοῦ ὀργάνου. ὅμως δὲ μήτε τὰ ὀνόματα τῶν διαφορῶν τῆς ὀσμῆς, μήτε τὴν φύσιν αὐτῶν καταλαμβάνομεν, ἐκ τῶν γευστῶν μεταφέρομεν τὰς ἐπικλήσεις. καὶ ταῖς τῶν χυμῶν προσηγορίαις, ἀνάλογον χρώμεθα ἐπὶ τῶν ὀσφραντῶν. οὐδεμία γὰρ λανθάνει χυμοῦ διαφορά, τὴν γεῦσιν τὴν ἀνθρωπίνην. ἀλλ' ἀκριβῆ ταύτην ἔχομεν τὴν αἴσθησιν. ἔστι γὰρ οἷον ἀφή τις ἡ γεῦσις. τῇ δὲ τῆς ἀφῆς ἀκριβείᾳ, σύμπαντα πλεονεκτοῦμεν τὰ ζῷα. διὸ καὶ φρονιμώτατόν ἐστι τῶν ζώων ὁ ἄνθρωπος. μαλακωτέρα γὰρ ἡμῶν ἡ σάρξ, παρὰ τὰ λοιπὰ ζῷα. αὕτη δὲ ἡ κρᾶσις, πρὸς φρόνησιν μᾶλλον ἐπιτηδεία. σημεῖον δὲ ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, οἱ μαλακόσαρκοι τῶν σκληροσάρκων ὡς ἐπίπαν εὐφυέστεροι. λέγω δὲ τὴν κατὰ φύσιν κρᾶσιν. καὶ μὴ ἐπὶ τῷ διάσκησιν ἢ γυμνασίαν. Αἴτιον δὲ ἴσως, τὸ τὴν μαλακότητα τῆς σαρκός, εὔλυτον καὶ εὐδίοδον εἶναι τῷ πρώτῳ πνεύματι τῆς ψυχῆς. τὴν σκληρὰν δέ, οἷον δεσμὸν μᾶλλον καὶ ἔμφραξιν. καὶ τὰ μὲν ἄλλα αἰσθητήρια, μορίῳ τινὶ τοῦ πνεύματος ὑπηρετεῖται. οἷον κεχωρισμένα τῆς πρώτης, οὐκ ἔστιν οὖν γνωρίσματα τῆς ὅλης ψυχῆς. ἡ σὰρξ δὲ τῷ δι' ὅλης διήκοντι. πλὴν ὅπερ εἶπον, οὐκ εὐποροῦντες τῶν οἰκείων ὀνομάτων ἐπὶ τῆς ὀσμῆς, ἀπὸ τῆς γεύσεως αὐτὰ μεταφέρομεν. καὶ ὥσπερ τῶν χυμῶν, τοὺς μέν, γλυκεῖς. τοὺς δέ, πικροὺς ὀνομάζομεν, οὕτω καὶ τῶν ὀσμῶν, τὰς μέν, γλυκείας. τὰς δέ, πικράς. ἐνίοτε μὲν οὖν ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων ἀμφοτέρων, συντρέχει καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ πράγματα. καὶ ὁ γλυκὺς τῇ γεύσει χυμός, καὶ τῇ ὀσμῇ γλυκύς. ὥσπερ τοῦ μέλιτος. πολλὰ δέ, ἡδέα μὲν τῇ ὀσμῇ. πικρὰ δὲ τῇ γεύσει. ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν μύρων. ὁμοίως δὲ καὶ αὐστηρὰ ὀσμὴ καὶ λιπαρὰ λέγεται καὶ ὀξεῖα. καὶ πάντα ταῦτα ἀπὸ τῶν γευστῶν μετελήλυθεν. πῶς δέ ποτε καὶ τοῖς γευστοῖς παρακολουθούσης ἡδονῆς καὶ λύπης, ὅμως ἀκριβεστέρα ἡ γεῦσις τῆς ὀσφρήσεως, οὐδὲ ὁ φιλόσοφος αὐτός, οὐδὲ τῶν ἐξηγουμένων τις ἐπεζήτησεν. Ἔστι δὲ ὥσπερ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄψις, ἡ μέν, τοῦ ἀκουστοῦ καὶ ἀνηκούστου. ἡ δέ, τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου, οὕτω καὶ ἡ ὄσφρησις τοῦ ὀσφραντοῦ καὶ ἀνοσφράντου. τῆς γὰρ αὐτῆς κρῖναι καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ οἰκείου αἰσθητοῦ, καὶ τὴν στέρησιν. ἀλλὰ τὴν μέν, καθ' αὑτό. τὴν δέ, κατὰ συμβεβηκός. ἀνόσφραντον δέ, ὥσπερ καὶ ἀόρατον, πολλαχῶς. καὶ γὰρ τὸ ἀόρατον, τὸ μέν, διὰ τὸ μηδόλως τῆς φύσεως εἶναι τῶν ὁρατῶν, ὥσπερ ἡ φωνή, καὶ ὁ ψόφος. τὸ δέ, διὰ τὸ μόλις ὁρᾶσθαι, ὥσπερ τὸ σκότος. τὸ δέ, καὶ διὰ τὸ βλάπτειν τὴν ὄψιν. ὡς τὰ λίαν στιλπνὰ καὶ ἀνταυγοῦντα τοῖς ὄμμασιν. οὕτω δὴ καὶ τὸ ἀνόσφραντον, καὶ τὸ μηδόλως πεφυκὸς ἔχειν ὀσμήν. καὶ τὸ μικρὰν ἔχον. καὶ τὸ φαύλην λίαν. καὶ οὗ ἡ ὄσφρησις οὐκ ἀνέχεται. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ γευστοῦ καὶ ἀγεύστου διαιρετέον. δεῖται δὲ καὶ ἡ ὄσφρησις, ὥσπερ καὶ ἡ γεῦσις καὶ ἡ ἀκοή, μεταξύ τινος ἑτέρου σώματος, τοῦ διαπέμποντος πρὸς αὐτήν, τὰς τῶν ὀσφραντῶν διαφοράς. καὶ ἔοικε καὶ πρὸς ταύτην ὑπηρετεῖσθαι ταυτὰ στοιχεῖα, ἅπερ καὶ πρὸς τὴν ἀκοήν, καὶ πρὸς τὴν ὄψιν. λέγω δὲ ἀέρα καὶ ὕδωρ. καὶ γὰρ τὰ ἔνυδρα τῶν ζώων, ὀσμῆς αἰσθάνεσθαι φαίνεται. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ὄψεως ἦν τὸ διαφανές, κοινόν τι πάθος ἀέρος καὶ ὕδατος, οὕτως ἐπὶ τῆς ὀσφρήσεως, ἄλλο ἂν εἴη τι πάθος κοινόν. ὃ καθάπερ ἔφην, δίοσμόν τινες ὀνομάζουσιν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ ἐοίκασιν ἀλλήλαις αἱ αἰσθήσεις. Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον ἀπορίας. ἐπειδὴ γὰρ ὁρῶμεν καὶ τὰ ἔντομα τῶν ζώων αἰσθανόμενα τῆς ὀσμῆς, ὥσπερ τὰς μελίττας, πόρρωθεν οὖν ἀπαντῶσιν ἐπὶ τὴν τροφήν, καὶ φεύγουσιν αὖθις καπνοῦ θυμιωμένου, ἔπεται ζητεῖν, τί δή ποτε ἄνθρωπος μὲν καὶ τὰ ἔναιμα σύμπαντα, ὀσφραίνεται ἀναπνέοντα, μὴ ἀναπνέοντα δέ, ἢ κατέχοντα τὸ πνεῦμα, οὐδαμῶς. οὔτε πόρρωθεν, οὔτε ἐγγύθεν. οὐδ' ἂν ἐπὶ τοῦ μυκτῆρός τις ἐπιθῇ. καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἄτοπον. κοινὸν γὰρ ἦν καὶ πρὸς τὰς εἰρημένας αἰσθήσεις. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖναι τοῖς ὀργάνοις αὐτοῖς ἐπιτιθεμένων τῶν αἰσθητῶν ἀντελαμβάνοντο. ἀλλὰ τί τὸ ἄξιον ἀπορίας. πῶς ὀσμᾶται τὰ ἔντομα, μὴ ἀναπνέοντα. εἷς γὰρ ὁ τρόπος ἐφ' ἁπάσης αἰσθήσεως τοῖς ἔχουσιν αὐτήν. ἢ οὖν ἑτέραν τινὰ αἴσθησιν ἂν ἔχοι τὰ τοιαῦτα ζῷα παρὰ τὴν τοιαύτην ὄσφρησιν, ἢ ῥητέον τὴν αἰτίαν τῆς διαφορᾶς. ἀλλ' ἑτέραν μὲν οὐκ ἂν ἔχοι. τῶν γὰρ ὀσφραντῶν ἡ ἀντίληψις, ὄσφρησις ἦν. ὥσπερ τῶν ὁρατῶν, ὄψις. καὶ τῶν ἀκουστῶν, ἀκοή. ἀδύνατον οὖν ἀντιλαμβάνεσθαι μὲν ταῦτα τὰ ζῷα τῶν ὀσφραντῶν. καὶ τὸ εὐῶδες ἑαυτοῖς, καὶ τὸ δυσῶδες διαγινώσκειν. ἑτέρᾳ δὲ αἰσθήσει χρώμενα, καὶ μὴ ὀσφρήσει. ἔτι δὲ φθειρόμενα φαίνεται ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὀσμῶν καὶ ταῦτα τὰ ζῷα, ὑφ' ὧνπερ καὶ τὰ ἀναπνέοντα. οἷον ἀσφάλτου καὶ θείου, καὶ τῶν τοιούτων

Auditum imbecillum habemus maxime

Gustum subtilissimum sensum in homine esse quia tactus et tactu praestamus caeteris

Primus spiritus animae

Contra Aristotelem et eius interpretes

δίοσμον

Dubitatio

Dubitatione dignum

Unus est modus in omni sensu habentibus illum

ὥστε ὅτι μὲν ὀσφραίνεται, δῆλον. πῶς δὲ μὴ ἀναπνέοντα, ζητητέον. ἔοικεν οὖν τοῖς ἐναίμοις διαφέρειν τὸ αἰσθητήριον ἐκείνων τῶν ἐντόμων. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ὄψεως, τὰ μὲν, χρῆται βλεφάροις, ὥσπερ περιφράγμασι καὶ ἐλύτροις, ἃ μὴ δὲ κινήσαντα μὴ δὲ ἀναπτύξαντα, οὐχ ὁρᾷ, τὰ δὲ, οὐδὲν ἔχει προκάλυμμα ἐπικείμενον, ὡς τὰ σκληρόφθαλμα, ἀλλ' εὐθὺς ὁρᾷ, ὡς οἷόν τ' ἐστὶν ὁρᾶν τὸ γινόμενον ἐν τῷ διαφανεῖ χρῶμα, οὕτω δὲ ἄρα ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς ὀσφρήσεως. τοῖς μὲν ἐντόμοις, ἀκάλυφον εἶναι τὸ ὀσφραντικὸν ὄργανον. ὥσπερ τὸ ὄμμα τοῖς σκληροφθάλμοις. τοῖς δὲ ἀναπνέουσιν, ἔχειν τι ἐπικάλυμμα. ὃ ἀναπνεόντων ἀναπετάννυται, διευρυνομένων τῶν φλεβῶν καὶ τῶν πόρων. διὰ τοῦτο οὖν τὰ ἀναπνέοντα, οὐκ ὀσμᾶται ἐν τῷ ὕδατι. οὐ δὲ γὰρ ἀναπνεῦσαι αὐτοῖς δυνατόν. ὥστε μὴ δυναμένων ἀναπετασθῆναι τῶν πόρων, εἰκότως οὐ δύνανται τὰ τοιαῦτα χρῆσθαι τῇ ὀσφρήσει. τὸ τοίνυν ἀναπνεῖν, οὐ τοῦ ὀσμᾶσθαι αἴτιον θετέον. ὥσπερ οὐδὲ τὰ βλέφαρα τοῦ ὁρᾶν. ἀλλὰ τῆς τοῦ πόρου τοῦ ὀσφραντικοῦ ἀνακαλύψεως. ἔστι δὲ ἡ ὀσμὴ τοῦ ξηροῦ, ὥσπερ ὁ χυμὸς τοῦ ὑγροῦ. δοκεῖ γὰρ τὰ θυμιώμενα καὶ θερμαινόμενα, μᾶλλον ὀδωδέναι. δείξει δὲ ταῦτα ἐν τοῖς περὶ τῆς αἰσθήσεως ἀκριβῶς. καὶ ἐκεῖνα περιμενετέον. τὸ δὲ αἰσθητήριον τὸ ὀσφραντικὸν, τὸ δυνάμει τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον τὸ ὀσφραντόν. ὅταν δὲ ὀσφραίνηται ἤδη, οὐκέτι ὀσφραντικὸν, ἀλλ' ὀσφραινόμενον γίνεται.

Nota maximo ope pulchrū documentum

T Τὸ δὲ γευστόν ἐστιν ἁπτόν τι. ὥστε καὶ ἡ γεῦσις ἁφή τις. ὅτι γὰρ τὸ γευστὸν ἁπτὸν, οὕτως ἂν λάβοις. ἐπεὶ γὰρ τὸ γευστὸν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ χυμὸς, πᾶς δὲ χυμὸς ἐν ὑγρῷ. τὸ δὲ ὑγρὸν ἁφῇ κρίνεται, ἀνάγκη τὸ γευστὸν καὶ ἁπτὸν εἶναι. διὰ τοῦτο ἄρα ἐπειδὴ ἁφή τις καὶ ἡ γεῦσίς ἐστιν, οὐ δεῖται τινος μεταξὺ ὄντος ἀλλοτρίου σώματος, τοῦ μέλλοντος αὐτῇ παραπέμπειν τὰς διαφορὰς τῶν χυμῶν, ὥσπερ ἡ ὅρασις τοῦ διαφανοῦς ἐδεῖτο, καὶ ἡ ἀκοὴ τοῦ διηχοῦς. καὶ ἡ ὄσφρησις τοῦ διόσμου. πᾶσαι γὰρ αὗται δέονται μεταξύ τινος ἀλλοτρίου, δι' οὗ ποιοῦνται τὰς ἀντιλήψεις τῶν αἰσθητῶν. καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῶν τι τὸ μεταξύ. ἀλλ' ἀπολέλυται τῆς αἰσθήσεως. ἡ δὲ γεῦσις οὐχ οὕτως. οὐδὲ γὰρ ἁφή. ἀλλ' εἰ καὶ δέοιντό τινος καὶ αὗται μεταξὺ ὄντος ὡς ἐπιδείξομεν, ἀλλὰ τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ λόγος εὑρήσει, αὐτῶν τι ὂν τῶν αἰσθήσεων. τοιοῦτο δέ ἡ σάρξ. ἢ τὸ τῇ σαρκὶ ἀνάλογον. διὰ τοῦτο κἂν ἐν ὕδατι ὦμεν, αἰσθάνεσθαι δυνάμεθα τοῦ χυμοῦ, ὅν τινα ἂν ἔχῃ τὸ ὕδωρ. καθάπερ καὶ οἱ ἐν τῇ θαλάττῃ καταδυόμενοι. αἰσθάνονται γὰρ καὶ οὗτοι τῆς ἁλμυρότητος. ἀλλ' οὐ τῇ ἁφῇ. ἀλλὰ τῇ γεύσει. καὶ οὐ διὰ τοῦ ὕδατος μεταξὺ ὄντος. ἀλλὰ τῷ μεμίχθαι τῷ ὕδατι τὸν χυμόν. καὶ γὰρ τῶν πομάτων γευόμεθα ἐν ὑγρῷ ὄντων. ἀλλ' οὐ τοῦ ὑγροῦ μεταξὺ ὄντος. ἀλλ' αὐτοῦ δεξαμένου τὸν χυμόν. δεξαμένου δὲ, οὐχ ὡς τὸ διαφανὲς τὰ χρώματα. οὐ γὰρ οὕτως ὁρᾶται τὰ χρώματα, τῷ ἀναμίγνυσθαι πρὸς τὸν ἀέρα, ἢ ἀπορρεῖν τι αὐτῶν, καὶ ἀνακίρνασθαι πρὸς τὸ διαφανές. τὸν χυμὸν δὲ κεράννυσθαι δεῖ τῇ ὑγρότητι καὶ μίγνυσθαι. καὶ ὥσπερ ἐν ὕλῃ εἶδος γίνεσθαι. ποιότης γὰρ ὑγροῦ ὁ χυμός. ἀλλ' οὐχ ᾗ ὑγρόν. ἄλλαι γὰρ ποιότητες ὑγροῦ ᾗ ὑγρὸν, οἷον τὸ εὔεικτον. καὶ εὐόλισθον καὶ εὐδιαίρετον. ὁ χυμὸς δὲ ποιότης ὑγροῦ, ὅτι πάντως ἐν ὑγρῷ. καὶ οὕτω καὶ καθ' αὐτὸ ὑπάρχει τῷ ὑγρῷ ὁ χυμός. ὅτι τῷ εἶναι αὐτοῦ ἐμπεριέχεται ἡ ὑγρότης. ἐμπεριέχεται δὲ, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ. οἱ γὰρ ἅλες, δυνάμει ὑγροί. ἅμα γὰρ τῷ πελάσαι τῇ γλώττῃ, ξυντήκονται καὶ συνυγραίνουσι τὴν γλῶτταν. τὸ μὲν οὖν μεταξὺ, λέγω δὲ τὸ τοιοῦτο μεταξὺ τὸ ἀλλότριον, ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων τούτων ἐλλείπει. τὰ μέν τοι γε λοιπὰ, ἀνάλογόν ἐστιν. ὡς γὰρ τὸ χρῶμα ἦν ὁρατὸν, οὕτω γευστόν ἐστιν ὁ χυμός. καὶ ὥσπερ ἡ ὄψις τοῦ τε ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου. τὸ γὰρ σκότος ἀόρατον, κρίνει δὲ καὶ τοῦτο ἡ ὄψις, οὕτω καὶ ἡ γεῦσις τοῦ τε γευστοῦ καὶ τοῦ ἀγεύστου. τῆς γὰρ οἰκείας στερήσεως, ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων ἀντιληπτική. καὶ οὐ μόνον γε τῆς στερήσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπερβολῆς. ἀλλὰ ταύτης γε σὺν βλάβῃ. οὐ γὰρ ὁμοίως αἰσθάνεται σιγῆς ἡ ἀκοὴ, καὶ τῶν μεγάλων καὶ βιαίων ψόφων. ἀλλ' ἐκείνης μὲν, τῷ μὴ κινεῖσθαι. τούτων δὲ, τῷ φθείρεσθαι. γίνονται γάρ πως καὶ αἱ ὑπερβολαὶ τῶν αἰσθήσεων ἀναίσθητοι, διὰ τὸ τὴν δύναμιν ὑπερτείνειν τῆς αἰσθήσεως. καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον ὁ μικρὸς ψόφος ἀνήκουστος, ἀλλὰ τρόπον τινὰ, καὶ ὁ μέγιστος καὶ ὁ βίαιος. οὕτως οὖν διττὸν καὶ τὸ ἄγευστον. τὸ μὲν, τῷ λίαν ἐλλείπειν. ὥσπερ οἱ λίθοι. τὸ δὲ, τῷ λίαν ὑπερβάλλειν καὶ φθείρειν τὴν γεῦσιν. ὥσπερ καὶ τὰ ἄγαν δριμέα καὶ ὀξέα καὶ αὐστηρά. ἴδιος δέ ἐστι τρόπος ἀγεύστου τοῦ παντάπασι χυμὸν δέχεσθαι μὴ πεφυκότος. οἷον φωνῆς, ἢ ἀέρος. οὕτω δὲ ἔχει, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀοράτου, καὶ ἀνηκούστου. ἦν γὰρ ἐπ' αὐτῶν καὶ οὗτος ὁ τρόπος τοῦ ἀδυνάτου. τῶν γευστῶν τοίνυν ἀρχὴ τὸ ὑγρόν. ὕλη γὰρ τοῦτο γίνεται τοῖς χυμοῖς. ἀρχὴ δέ τις ἦν καὶ ἡ ὕλη. τῶν γευστῶν δὲ καὶ τὸ ποτόν. ὑγρὸν γὰρ καὶ τοῦτο, καθὸ χυμὸν ἔχει, ἢ πλείονα, ἢ ἐλάττονα. ἀλλ' ἤδη κατὰ φύσιν τοῖς ζώοις. ὅπερ καὶ κυρίως ποτόν. τὸ δὲ, λυμαντικὸν μᾶλλον καὶ φθαρτικόν. ὅπερ καὶ ἄποτον μᾶλλον ἂν εἴποις. φθείρει γὰρ καὶ τὴν γεῦσιν. καὶ χρὴ πρῶτον αὐτὸ γευστὸν εἶθ' οὕτω καὶ ποτὸν γίνεσθαι. κοινὸν δὲ ἁφῆς καὶ γεύσεως τὸ ποτόν. καὶ γὰρ ὑγρὸν καὶ ἔγχυμον. ὧν τοῦ μὲν, ἡ ἁφή. τοῦ δὲ, ἡ γεῦσις ἀντιλαμβάνεται. εἰ οὖν ὑπερβάλλει τὴν συμμετρίαν, ὡς μὲν γευστὸν φθείρει τὴν γεῦσιν. ὡς δὲ ἁπτὸν, ὅλον τὸ ζῷον. ἐπεὶ δὲ ἐν ὑγρῷ τὸ γευστὸν, ἀνάγκη τὸ αἰσθητήριον αὐτοῦ, λέγω δὲ τὸ ὄργανον ᾧ κέχρηται ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν γεῦσιν, μήτε ὑγρὸν εἶναι ἐντελεχείᾳ, μήτε ἀδύνατον ὑγραίνεσθαι. πάσχει γὰρ ἡ γεῦσις, ὑπὸ τοῦ γευστοῦ ᾗ γευστόν. δεῖ οὖν αὐτὸ, δυνάμει μὲν εἶναι ὑγρόν. ὑγραίνεσθαι δὲ ἐνεργείᾳ. ὑγραίνεσθαι

Quilibet sensus apprehēdit propriā priuationē

σθαι δὲ οὕτως, ὥστε σώζεσθαι αὐτοῦ τὴν οἰκείαν κατασκευὴν, καὶ ὁπηνίκα ὑγραίνεται. σημεῖον δὲ τὸ μήτε κατάξηρον οὖσαν τὴν γλῶτταν αἰσθάνεσθαι, μήτε λίαν ὑγρὰν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν καμνόντων. τότε γὰρ διὰ τὴν περικεχυμένην ὑγρότητα τῆς πρώτης ἀντιλαμβάνεται. τοὺς δὲ ἄλλους χυμοὺς, μόλις διακρίνει. καὶ φαίνεται τοῖς κάμνουσι πάντα πικρὰ, διότι τῇ γλώσσῃ περικέχυται τοιοῦτος χυμός. ὥσπερ καὶ ὅταν προγευσάμενοι χυμοῦ ἰσχυροῦ, γευσώμεθα εὐθὺς ἑτέρου, οὐχ ὁμοίως δ' αἰσθανόμεθα τῆς διαφορᾶς, τῷ προκατέχεσθαι τῷ σφοδροτέρῳ. ἔστι δὲ καὶ τὰ εἴδη τῶν χυμῶν, ἀνάλογον τοῖς τῶν χρωμάτων, ἁπλᾶ μὲν, τὰ ἐναντία. τὸ γλυκύ. καὶ τὸ πικρόν. ἐχόμενα δὲ, τοῦ μὲν γλυκέος, τὸ λιπαρόν. τοῦ πικροῦ δὲ, τὸ ἁλμυρόν. μεταξὺ δὲ τούτων, τὸ δριμὺ καὶ αὐστηρὸν καὶ στρυφνὸν καὶ ὀξύ. σχεδὸν γὰρ αὗται δοκοῦσιν εἶναι διαφοραὶ χυμῶν. συγκεφαλαιοῦται δὲ καὶ ἐπὶ ταύτης ὁμοίως ὁ λόγος, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. ὅτι τὸ μὲν γευστικὸν ὄργανόν ἐστι τὸ δυνάμει τοιοῦτο. οἷον, τὸ γευστόν. γευστὸν δὲ τὸ ποιοῦν ἐντελεχείᾳ τὸ ὄργανον οἷον αὐτό.

Γ Περὶ δὲ ἁφῆς, δύο ταῦτα ἄν τις ἀπορήσειεν. ἓν μὲν, πότερον μία αἴσθησίς ἐστιν, ἢ πλείους. ἕτερον δὲ, τί ταύτης τὸ ὄργανον τῆς αἰσθήσεως. ἆρα ἡ σάρξ, καὶ τὸ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν μὴ σάρκας ἐχόντων, ἢ οὔ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐστὶ μεταξύ. τὸ δὲ ὄργανον, ἄλλο τι καὶ εἴσω. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστι μία αἴσθησις ἡ ἁφή. σημεῖον ἄν τις νομίζοι, τὸ μὴ μιᾶς ἐναντιώσεως εἶναι κριτικὴν, ταύτην τὴν αἴσθησιν, ὥσπερ τὴν ὄψιν λευκοῦ καὶ μέλανος μόνου, καὶ τῶν μεταξύ. καὶ τὴν ἀκοὴν, ὀξέως καὶ βαρέως, καὶ τῶν μεταξύ. καὶ τὴν γεῦσιν, πικροῦ καὶ γλυκέος. ἐν δὲ τοῖς ἁπτοῖς, πολλαί εἰσιν ἐναντιώσεις καὶ πᾶσαι ἔμμεσοι, μεσότητος καθ' ἑκάστην οἰκείας θεωρουμένης. οἷον θερμὸν, ψυχρόν. ξηρὸν, ὑγρόν. σκληρὸν, μαλακόν. βαρὺ, κοῦφον. λεῖον, τραχύ. τοῦτο μὲν οὖν ἴσως ἄν τις οὐκ ἀποχρώντως μὲν, ἀλλὰ πιθανῶς διαλύσει. ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, πλείους μιᾶς φαίνονται ἐναντιώσεις. οἷον ἐν φωνῇ, οὐ μόνον ὀξύτης καὶ βαρύτης, ἀλλὰ καὶ μέγεθος καὶ σμικρότης, καὶ λειότης, καὶ τραχύτης φωνῆς. εὕροι δ' ἄν τις καὶ περὶ τὸ χρῶμα διαφορὰς ἴσως τοιαύτας. ἀλλ' οὐχ ἱκανὴ καθάπερ εἶπον ἡ παραμυθία. μέγεθος γὰρ καὶ σμικρότης, κοινὰ πασῶν εἰσὶ τῶν αἰσθήσεων. καὶ τοῦ καθ' ἑαυτὴν ἑκάστη μεγάλου καὶ μικροῦ αἰσθάνεται. λειότης δὲ καὶ τραχύτης, ἤτοι λέγονται ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἁπτῶν, ἢ τοῦ σχήματος καὶ αὗται αἴτιον, εἴπερ καὶ φωνῆς σχῆμα θετέον, διὰ τὸν πληττόμενον ὑπ' αὐτῆς ἀέρα. τὸ δὲ σχῆμα, κοινὸν ἦν καὶ αὐτὸ αἰσθητόν. οὐχ οὕτω δὲ ἔχει τὸ θερμὸν, καὶ τὸ ψυχρὸν, καὶ τὸ σκληρὸν καὶ τὸ μαλακὸν, καὶ τὸ βαρὺ καὶ τὸ κοῦφον. ἀλλὰ καὶ πάντα ταῦτα ἴδια τῆς ἁφῆς αἰσθητὰ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἑτέρᾳ αἰσθήσει προσήκει. τί οὖν τὸ γένος, ἢ τίς ἡ φύσις ἡ ὑποκειμένη ταύτῃ τῇ αἰσθήσει. καὶ πότερον μία, ἢ πλείους. οὐδὲ γὰρ τοιαῦτα μάλα αὐτῆς πρόχειρα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀκοῆς ὁ ψόφος καὶ ἐπὶ τῆς ὄψεως τὸ χρῶμα, καὶ ἐπὶ τῆς γεύσεως ὁ χυμός. αὕτη μὲν οὖν τοιαύτη τίς ἐστιν ἀπορία. πότερον δέ ἐστι τὸ αἰσθητήριον τῆς ἁφῆς, εἴσω τῆς σαρκὸς, ἢ οὐδαμῶς. ἀλλ' εὐθὺς ἡ σάρξ, οὐκ ἀκριβεῖ ἄν τις χρῷτο σημείῳ, ἐκ τοῦ γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν, ἅμα θιγγάνοντι. καὶ γὰρ νῦν εἴ τις τῇ σαρκὶ περιτείνειεν, οἷον ὑμένα ποιήσας, ἢ λεπτὴν ὀθόνην, ὅμως εὐθὺς ἁψαμένοις, γίνεται ἔκδηλος ἡ θερμότης, ἢ ἡ ψυχρότης, ἢ ἡ σκληρότης, ἢ ἡ μαλακότης, ἢ ἑκάστη τῶν λοιπῶν ἐναντιώσεων. καίτοι δῆλον, ὡς οὐκ ἔστιν ὁ ὑμὴν αἰσθητήριον. οὐδὲ γὰρ εἰ συμφυὴς γένοιτο, ὥσπερ οἱ μῦθοι φασὶ τὸν χιτῶνα τῷ Ἡρακλεῖ, οὐδὲν ἧττον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἡ αἴσθησις ἂν διϊκνοῖτο. τάχα οὖν καὶ νῦν, τὸ τοιοῦτον μόριον τοῦ σώματος. οἷόν ἐστιν ἡ σάρξ, ἐοίκασιν οὖν τοῖς ὀργάνοις τοῖς πρὸς ἑκάστην τῶν ἐναντιώσεων πεφυκόσι, καὶ τοσούτοις γε, ὅσαι περ καὶ αἱ ἐναντιώσεις. περιπέπλασται ἓν καὶ ὅμοιον ἅπασιν, ὥσπερ ἔλυτρον. καθάπερ εἰ καὶ ἀὴρ ἐν κύκλῳ ἡμῖν περιεπεφύκει, καὶ συμφυὴς ἦν καὶ ἀχώριστος ἄχρι τινὸς ἐν τῷ σχήματι τοῦ στερεοῦ τούτου σώματος περικεχυμένος, ἐν ᾧ τὸ ζῷον. ἐδοκοῦμεν ἂν τηνικαῦτα, δι' ἑνὸς ἀντιλαμβάνεσθαι αἰσθητηρίου, καὶ ψόφων, καὶ χρωμάτων, καὶ ὀσμῶν. καὶ μίαν τινὰ αἴσθησιν εἶναι, ὄψιν, ἀκοὴν, ὄσφρησιν, μὴ διακεκριμένων τῶν ὀργάνων ἐν τῷ περικεχυμένῳ ἀέρι. ἀλλὰ διὰ πάντων ὁμοίως, καὶ τὰ χρώματα ὁρώντων ἡμῶν, καὶ τοὺς ψόφους ἀκουόντων, καὶ τὰς ὀσμὰς ὀσμωμένων. νῦν δὲ ὅτι διώρισται τὰ ὄργανα πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος, δι' ὧν γίνονται αἱ αἰσθήσεις. φανερὰ τὰ εἰρημένα αἰσθητήρια, ἕτερα ὄντα. ἐπὶ δὲ τῆς ἁφῆς, ἄδηλον. ἢ πλείω ἢ ἕν. τί γὰρ κωλύει, πλείω μὲν εἶναι, τὴν σάρκα δὲ ἅπασιν ἔξωθεν ὁμοίαν οὖσαν, ὥσπερ ἔλυτρον περιπεπλάχθαι. τὸ δὲ ὥσπερ ἔλυτρον εἶπον, ὅτι ἐξ ἀέρος ἢ ὕδατος, ἀδύνατον ἦν συστῆναι, τὸ ἔμψυχον σῶμα. δεῖ γὰρ στερεὸν εἶναι ᾧ χρῆται τὸ γεννητὸν καὶ φθαρτὸν ζῷον. λείπεται δὴ μικτὸν εἶναι ἐκ τῆς γῆς, καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων. οἷον βούλεται εἶναι σὰρξ καὶ τὸ ἀνάλογον. εἰ δέ τις ὑπόθοιτο ζῷα εἶναι πύρινα ἢ ἀέρινα, ἐπὶ τοιούτων χαλεπὸν διακρῖναι ὥσπερ ἔφην, τὰς πέντε αἰσθήσεις. καὶ τὰ ὄργανα οἷς χρῆται ἑκάστη. θεία δὲ καὶ τὸν λόγον, εἰ μὴ προσάγεται. εἰ δ' ἡ πᾶσα αἴσθησις διὰ τοῦ μεταξὺ, καὶ ἡ ἁφὴ, τοῦ δὲ ἁπτοῦ καὶ τοῦ ἁπτικοῦ, οὐδὲν ἕτερόν ἐστι μεταξὺ, ἢ τὸ σῶμα, τὸ σῶμα ἄρα τὸ μεταξὺ, δι' οὗ γίνεται ἡ ἀντίληψις. διοίσει δὲ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἦν μεταξὺ, ὅτι μὴ κεχώρισται ὥσπερ ἐκεῖνα. ἀλλ' ἔστι συμφυὲς τῷ ζῴῳ. ὅτι δ' οὐχ ἱκανὸν τεκμήριον, τοῦ μίαν εἶναι αἴσθησιν τὴν ἁφὴν, τὸ τὴν σάρκα εἶναι μίαν, δι' ἧς τῶν ἁπτῶν λεγομένων ποιούμεθα τὰς ἀντιλήψεις δηλοῖ

Duæ de tactu quæstiones

παραμυθία

De Herculis tunica nota fabulā f. deianir.

πύρινα
ἀέρινα

ἢ ἐπὶ τῆς γλώττης ἁφή. ἁπάντων δὲ τῶν ἁπτῶν αἰσθάνεται κατὰ τὸ αὐτὸ μόριον, καὶ χυμοῦ. εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλη σὰρξ ᾐσθάνετο τῶν τε ἄλλων ἐναντιώσεων, καὶ τοῦ χυμοῦ, ἐδόκει ἂν ἡ αὐτὴ καὶ μία αἴσθησις, γεῦσις καὶ ἁφή. νῦν δὲ δύο φαίνονται, διὰ τὸ μὴ ἀντιστρέφειν τὰ ὄργανα, ἀλλὰ δι' οὗ μὲν μορίου τῶν χυμῶν αἰσθανόμεθα, διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν ἁπτῶν· δι' οὗ δὲ τῶν ἁπτῶν, οὐ διὰ παντὸς καὶ τῶν χυμῶν.

Dubitatio

Ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἄν τις περὶ τῆς ἁφῆς ἀπορήσειεν. εἰ γὰρ πᾶν σῶμα βάθος ἔχει, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τρίτον μέγεθος, ὧν δ' ἐστὶ σωμάτων μεταξὺ ἕτερον σῶμα, οὐκ ἐνδέχεται ταῦτα ἀλλήλων ἅπτεσθαι. ἅπτεται ἀλλήλων, ὧν τὰ πέρατα ἐστὶν ἅμα. τοῖς δὲ ὑγροῖς περίκειται πάντως ὑγρότης, καὶ τοῖς διεροῖς, πῶς ἂν ἅπτοιτο ἐν τῷ ὕδατι στερεὰ σώματα ἀλλήλων; ἢ γὰρ ἀνάγκη ξηρὰ εἶναι τὰ ἄκρα, καὶ ταῦτα ἐν ὕδατι ὄντα, ἢ ὕδωρ γίνεσθαι αὐτῶν μεταξύ, οὗ ἀνάπλεα τὰ ἔσχατα. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ἀδύνατον ἄλλο ἄλλου ἅψασθαι ἐν ὕδατι· ὥστε οὐδὲ τὰ ἄγκιστρα ἅπτεται τῶν ἰχθύων. οὐδὲ οἱ ἰχθύες ἀλλήλων. οὐδὲ ὅτι ὀλίγον τὸ μεταξύ, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον. εἴποι δ' ἄν τις ταὐτὸν καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι δοκούντων ἅπτεσθαι. ὅτι πάντως μὲν ἀὴρ μεταξὺ παρεμπίπτει τῶν τε ἁπτικῶν καὶ τῶν ἁπτῶν. λανθάνει δὲ μᾶλλον ἡμᾶς. ἧττον γὰρ αἰσθητὸς ὁ ἀὴρ πρὸς τὴν ἁφήν, ἢ τὸ ὕδωρ. αὕτη δὲ ἡ ἀπορία, τὸ μέν τι πιθανῶς ἂν λέγοιτο, τὸ δέ τι καὶ σφόδρα ἂν παρορῷτο. αὐτοῦ γὰρ τοῦ ὕδατος πῶς ἅπτεται τὰ ἐν ὕδατι. καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀέρος πῶς ἅπτεται τὰ ἐν ἀέρι. οὐ γὰρ δή που δι' ἑτέρου. καὶ τούτων εἴτε πλείονος εἴτε ἐλάττονος. ἀλλ' εὐθὺς ἡ σὰρξ τοῖς στοιχείοις τούτοις προσπίπτει. ἀλλ' ὅ γε ἐξ ἀρχῆς προυθέμεθα ζητεῖν, οὐ τοῦτο ἦν. ἀλλ' εἰ ἡ σὰρξ αὐτή, αἰσθητήριον τῶν ἁπτῶν. ὥσπερ ἡ κόρη τῶν ὁρατῶν. ἢ τὸ μὲν αἰσθητήριον εἴσω, ἡ σὰρξ δὲ μεταξὺ τοῦ τε ὀργάνου τοῦ πρώτου, καὶ τῶν ἁπτῶν. δοκεῖ γὰρ δυσωπεῖν ἡμᾶς ὁ λόγος, τὸ ὅμοιον ἀπαιτῶν ἐπὶ τῆς ἁφῆς, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. καὶ ἀξιῶν καὶ τὴν γεῦσιν καὶ τὴν ἁφήν, μὴ τῷ ἅπτεσθαι καὶ θιγγάνειν αὐτὰς τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ διά τινος μέσου, τὰς ἀντιλήψεις ποιεῖσθαι. τὴν διαφορὰν δὲ ἥνπερ ἂν ὑπάρχειν, ἐν μόνῳ τῷ πόρρωθεν καὶ ἐγγύθεν. ἐκείνας μὲν γάρ, διὰ πλείονος τοῦ μεταξύ. ταύτας δέ, δι' ἐλάττονος ἐνεργεῖν. διὸ καὶ λανθάνειν τὸ μέσον. οὐ μόνον ὅτι ὀλίγον, ἀλλ' ὅτι καὶ συμφυὲς ταῖς αἰσθήσεσι. πῶς δὲ ἅμα ἁφήν τε ἐντέον τὴν αἴσθησιν ταύτην, καὶ διὰ μέσου τινός, οὐ χρὴ θαυμάζειν. πλεοναχῶς γὰρ ἡ ἁφή. καὶ ἄλλον μὲν τρόπον κοινῶς ἐφ' ἁπάντων τῶν μεγεθῶν. ἐάν τε σώματα, ἐάν τε ἀσώματα ᾖ. λέγονται γοῦν καὶ γραμμαὶ ἅπτεσθαι κύκλων. καὶ κύκλοι ἀλλήλων. ἑτέρως δ' ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων. ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ κατὰ παράθεσιν μόνον λέγομεν τὴν ἁφήν, ὅταν ὁμοῦ τὰ πέρατα ᾖ. ἐπὶ δὲ τῆς ὡς αἰσθήσεως ἁφῆς, κατὰ ἀντίληψιν. ὥστε ἐπ' ἐκείνων μέν, οὐχ οἷόν τε εἶναι μεταξύ. τὴν δὲ ὡς ἁφὴν αἴσθησιν, ἅτε οὐ ψιλὴν παράθεσιν οὖσαν, ἀλλ' ἀντίληψιν τοῦ προκειμένου, οὐδὲν κωλύει, καὶ διά τινος μέσου ἀντιλαμβάνεσθαι, τὸ δὲ μέσον λανθάνειν ἡμᾶς, ὥσπερ καὶ νῦν, ἡνίκα ἂν ἐν ὕδατι ἁπτώμεθα, λανθάνει ἡμᾶς ἡ ὑγρότης, ἡ περικεχυμένη τοῖς ἐσχάτοις τῶν ἁπτομένων σωμάτων. καὶ ἐν ἀέρι παραπλήσιον μὲν τὸ συμβαῖνον. ἡμᾶς δὲ μᾶλλον ἐκφεύγει τὸ μέσον. ταὐτὸν δ' ἂν συνέβαινεν ἡμῖν, καθάπερ καὶ τὸ πρότερον εἶπον, εἰ καὶ δι' ὑμένος αἰσθανόμεθα τῶν ἁπτῶν, λανθάνοντος ἢ διελέγχει. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ ὕδατι θιγγάνειν μὲν δοκοῦμεν τῶν ἁπτῶν, λανθάνει δὲ τὸ μεταξύ, οὕτως ἴσως καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης ἁφῆς. λέγω δὲ πρώτην, τὸ αὐτῆς αἰσθητήριον. ἅπτεσθαι μὲν γὰρ αὐτῷ δοκοῦμεν ἐκείνων, λανθάνει δὲ τὸ μέσον. καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ συμφυέστερον τῷ ὀργάνῳ. μέσον μὲν οὖν τι εἶναι θετέον, καὶ ταύτης τῆς αἰσθήσεως, καὶ μὴ κατὰ τοῦτο εἶναι τὴν διαφορὰν τῆς ἁφῆς καὶ τῆς γεύσεως πρὸς τὰς ἄλλας. ἀλλὰ κατ' ἐκεῖνο μᾶλλον. ὅτι ἐπ' ἐκείνων μέν, οὐ τὸ μέσον αὐτὸ ἀλλοιοῦται. ἀλλὰ διὰ τοῦ μέσου, τὸ αἰσθητήριον. τὸ δὲ ὅπως ἀκουστέον τοῦ ἀλλοιοῦσθαι, προείρηται. ἐνταῦθα δέ, ἅμα πάσχει τό, τε αἰσθητήριον καὶ τὸ μέσον. ψύχεται γὰρ αὐτὴ ἡ σάρξ, καὶ θερμαίνεται. ὥσπερ οὖν ὁ τὴν ἀσπίδα πλήξας, ἅμα πλήττει καὶ τὸν ὁπλίτην, οὕτω τὸ αὐτὸ ἅμα τὴν σάρκα καὶ τὴν ἁφήν. τὸ διαφανὲς δέ, οὐκ ἠλλοιοῦτο, λευκὸν αὐτὸ, ἢ μέλαν γιγνόμενον. οὐδὲ ὁ ἐν τοῖς ὠσὶν ἐγκατῳκοδομημένος ἀήρ, αὐτὸς ὀξύς, ἢ βαρὺς γινόμενος ὑπὸ τοῦ ψόφου. οὐχ ὅτι οὖν αἱ μέν, χρῶνται μέσῳ. αἱ δέ, οὐ χρῶνται. διενηνόχασιν. ἀλλ' ὅτι ταῖς μέν, ἀλλοίως. ταῖς δέ, ἄλλως ὑπηρετεῖται τὸ μέσον. ἐπεὶ ταὐτόν γε ἡ σὰρξ πρὸς τὴν ἁφήν, ὅπερ ἀὴρ καὶ ὕδωρ πρὸς τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοήν. σκόπει δὲ καὶ τοῦτο. τῇ μὲν κόρῃ εἴ τις ἐπιθείη τι λευκόν, ἢ τῷ ἐν τοῖς ὠσὶν ἀέρι τὸν ψόφον, ἢ τῷ πόρῳ τῷ διὰ τῶν μυκτήρων τὴν ὀσμήν, οὐ γίνεται ταῖς αἰσθήσεσι ταύταις ἀντίληψις. τῇ σαρκὶ δὲ αὐτῇ ἐπιτιθεμένων τῶν ἁπτῶν, αἰσθανόμεθα. δῆλον ἄρα, ὡς οὐδὲ αὐτὴ τὸ πρῶτον αἰσθητήριον τῶν ἁπτῶν. ταὐτὸν γὰρ ἂν ἔπασχε τοῖς λοιποῖς. ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν εἴσω. αὕτη δέ, μεταξύ. οἱ λόγοι δὲ οἱ περὶ τῆς ἁφῆς οἱ σύμπαντες, ὧδε ἔχουσιν. ἐπειδὴ καὶ φιλοτιμότερον ἀνέστραπται πρὸς τὸν τόπον Ἀριστοτέλης. πᾶσα αἴσθησις, διὰ τοῦ μεταξύ. ὥστε καὶ ἡ ἁφή. καὶ οὐδὲν ἄλλο μεταξὺ εὑρίσκεται τῆς τε ἁφῆς καὶ τῶν ἁπτῶν, εἰ μὴ ἡ σάρξ. ὥστε αὕτη μεταξύ. εἰ δ' ὑμένος ἁπτοίμεθα, ἢ δι' ὕδατος, λανθάνει τὸ μέσον. οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, εἰ καὶ οὕτω λανθάνει τὸ μέσον, ὅσῳ καὶ συμφυέστερον. οὐδενὶ τῶν αἰσθητηρίων προστιθεμένων τῶν αἰσθητῶν γίνεται ἀντίληψις, τῇ σαρκὶ δὲ προστιθεμένων τῶν αἰσθητῶν γίνεται. οὐκ ἄρα ἡ σὰρξ αἰσθητήριον. τοῦ κούφου

Qui scutū ferit & armatū ferit

κούφου καὶ τοῦ βαρέος οὐ θιγγάνοντες, αἰσθανόμεθα. ἀλλὰ τῇ εἴσω δυνάμει. οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, εἰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐναντιώσεων ταὐτὸ συμβαίνει. εἴσω μέν τισι δυνάμεσιν ἑκάστης αἰσθανόμεθα. δοκοῦμεν δὲ τῇ σαρκί. οὗτος δὲ οὐκ εἴρηται ὑπ' Ἀριστοτέλους ὁ λόγος. ὅτι μὲν οὖν διὰ τοῦ μεταξύ, τοσοίδε.

Aristotelis Quod tactus nō unus sensus est sed plures

O Ὅτι δὲ πλείους αἰσθήσεις, τοσαίδε. μία αἴσθησις, ἧς μία ἐστὶν ἐναντίωσις. ἡ δὲ δοκοῦσα ἁφή, ἧς πλείους. οὐκ ἄρα μία αἴσθησις ἡ ἁφή. ὥσπερ πλείους αἰσθήσεις ὄψις καὶ ἀκοή, δι' ἑνὸς δὲ τοῦ μεταξὺ ἐνεργοῦσιν, οὕτως οὐδὲν κωλύει, πλείους μὲν εἶναι αἰσθήσεις καθ' ἑκάστην τῶν λεγομένων ἁπτῶν ἐναντιώσεων, ἑνὶ δὲ χρῆσθαι τῷ μεταξύ. λέγω δὲ τῇ σαρκί. περὶ τὸ αὐτὸ μόριον, οἷον τὴν γλῶτταν, καὶ γεῦσίς ἐστι καὶ ἁφή. καὶ ὅμως πλείους εἰσὶν αἱ αἰσθήσεις. οὐδὲν οὖν κωλύει καὶ περὶ πᾶσαν τὴν σάρκα, ταὐτὸν συμβαίνειν. αἰσθάνεσθαι μὲν διὰ τοῦ αὐτοῦ μορίου, τῶν ἁπτῶν ἁπάντων. εἶναι δὲ πλείους τὰς αἰσθήσεις. εἰ ἦν τι ζῷον ἀέρινον, οὐκ ἂν ἐδόκει διαφέρειν ἡ ὄψις τῆς ἀκοῆς. δι' ὅλου γὰρ ἄν, καὶ ἤκουεν ἑαυτοῦ, καὶ ἑώρα. ἀλλ' ὅμως ἦσαν ἂν δύο τῇ διαφορᾷ τῶν κρινομένων. καὶ νῦν τοίνυν ἐπειδὴ σαρκινόν ἐστι τὸ ζῷον, καὶ δι' ὅλης αἰσθάνεται τῆς σαρκὸς ἁπάντων τῶν ἁπτῶν, δοκεῖ μὲν εἶναι μία αἴσθησις ἡ ἁφή. οὐκ ἔστι δέ, ἀλλ' ὅσαι ἐναντιώσεις. Ὃ δὲ ἐπιζητεῖ πρὸς τὸν περὶ τῆς σαρκὸς λόγον Ἀλέξανδρος, οὐχ ἱκανόν. εἰ γὰρ μὴ ἡ σὰρξ αἰσθητήριον τῶν ἁπτῶν, τί φησιν ἕτερον. δεῖ γὰρ εἶναί τι ἀφωρισμένον. ὡς ὀφθαλμοὶ ὄψεων. καὶ ὦτα ἀκοῆς. καὶ τῶν ὀσφραντῶν οἱ μυκτῆρες. καὶ τῶν ὑπὸ τὴν γεῦσιν ἡ γλῶττα. ἀκουέτω γὰρ Ἀριστοτέλους, τῶν ἁπτῶν εἶναι τὸ αἰσθητήριον, πρὸς τῇ καρδίᾳ. πάλιν, εἰ δεῖ τὸ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων ζητεῖν, ἔδει φησὶν ὥσπερ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων τὰ μεταξὺ οὐκ αἰσθάνεται, οὕτω μηδὲ τὴν σάρκα αἰσθάνεσθαι, εἴπερ δι' αὐτῆς μέσης ἡ ἁφή. ἀκουέτω δὲ πρὸς τοῦτο Ἀριστοτέλους, ὅτι οὐκ αἰσθάνεται τῇ σαρκὶ τὸ ζῷον. ἀλλ' ἅμα τῇ σαρκί. καὶ τὸ ἀνάλογον οὖν, οὐ πάντῃ ληπτέον. ἐπεὶ καὶ συμφυὲς τὸ μεταξὺ τῆς ἁφῆς καὶ τῆς γεύσεως. καὶ τῶν λοιπῶν δὲ οὔ. καὶ οὐχ οἷόν τε τοῦ αὐτοῦ σώματος τῷ ἀριθμῷ κατὰ ταὐτὸ μέρος πλείονας ἅψασθαι ἅμα. ὥσπερ οὐδὲ γεύσασθαι τοῦδε τοῦ χυμοῦ πλείονας ἅμα. ἰδεῖν μέντοι τὸ αὐτὸ χρῶμα πλείονας ἅμα, καὶ ἀκοῦσαι τοῦ αὐτοῦ ψόφου μυρίους δυνατόν, καθάπερ ἐν τοῖς θεάτροις. ταῦτα μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἠπορήσθω καὶ διακεκρίσθω.

Alexander — *Cōtra Alexandrū* — *Aristoteles*

Σωματικωτάτη μέντοι τῶν αἰσθήσεών ἐστιν ἡ ἁφή. καὶ γὰρ τὰ ὑποκείμενα ταύτῃ, σωματικώτατα. καὶ σώματος καθὸ σῶμα διαφοραί. οὐ καθὸ σῶμα ἔμψυχον. εἰδοποιοὶ γὰρ τῶν πρώτων στοιχείων θερμότης, ψυχρότης, ὑγρότης, ξηρότης. περὶ ὧν εἴρηται ἐπ' ἀκριβές, ἐν τοῖς περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς. τὸ δὲ αἰσθητήριον τῶν ἁπτῶν, καὶ ἐν ᾧ ἡ καλουμένη ἁφὴ πρώτῳ ὑπάρχει, καλεῖν μὲν ἁπτικὸν προσήκει. ὥσπερ ἀκουστικὸν καὶ ὁρατικὸν καὶ ὀσφραντικόν. εἰδέναι δέ, ὅτι τὸ μόριον ἐν ᾧ πρώτῳ ἡ δύναμις αὕτη τῆς ψυχῆς, δυνάμει τοιοῦτόν ἐστιν, οἷα τὰ ἁπτὰ ἐνεργείᾳ. δυνάμει οὖν θερμόν. καὶ δυνάμει ψυχρόν. καὶ τὰ λοιπά. διόπερ εἶπον αὐτὸ καὶ σωματικώτατον εἶναι. τὸ γοῦν αἰσθάνεσθαι καθόλου εἴρηται, ὅτι πάσχειν πώς ἐστιν. εἴρηται δ' ὅτι καὶ τὸ πάσχον πῇ μὲν ταὐτόν ἐστι τῷ ποιοῦντι. πῇ δὲ οὐ ταὐτόν. πάσχον μὲν γάρ, οὐ ταὐτόν. πεπονθὸς δέ, ταὐτόν. διὸ τοῦ ὁμοίως θερμοῦ ἢ ψυχροῦ, ἢ σκληροῦ ἢ μαλακοῦ, τὸ αἰσθητήριον τῆς ἁφῆς οὐκ αἰσθάνεται. καὶ οὐ μόνον γε τὸ ἴσον, ἀλλ' οὐδὲ τὸ μεταξύ, οἷον σάρξ. ἀλλὰ τῶν ὑπερβολῶν καὶ τῶν ἐλλείψεων ὡς τῆς αἰσθήσεως, οἷον μεσότητός τινος οὔσης τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἄκρων. μεσότητας δέ, οὐχ ὡς τὰς ἀρετὰς λέγομεν τῶν κακιῶν εἶναι μεσότητας. αὗται γὰρ τῷ ἴσον αὐτῶν ἀφεστάναι, μεσότητές καί εἰσι, καὶ λέγονται. ἐνταῦθα δέ, ὅτι δυνάμει τὸ μέσον ἄμφω τὰ ἄκρα. καὶ ταύτῃ δέ, οὐχ ὁμοία ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν ἡ ἁφή. ὅτι οὐδὲ ὁμοίως μεσότης. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄχρουν παντάπασιν ἦν, ἐν ᾧ πρώτῳ ἡ δύναμις ἡ ὁρατική. καὶ ἄψοφον παντελῶς, ἐν ᾧ πρώτῳ ἡ δύναμις ἡ ἀκουστική. ἐνταῦθα δέ, οὐχ οἷόν τε ἁπάσης αὐτὸ ἁπτῆς ποιότητος ἀμοιρεῖν. σῶμα γάρ ἐστι τὸ ἁπτικόν. εἴρηται δέ, ὅτι σώματος ᾗ σῶμα, ποιότητές εἰσιν αἱ ἁπταί. ἄλλως οὖν μεσότης ἡ ἁφή. καὶ ἄλλως αἱ ἄλλαι. ἐκεῖναι μὲν τῷ μηδὲν ἔχειν ὧν δέχονται. αὕτη δὲ τῷ ἔχειν ἤδη τὸ μεταξὺ τοῦ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ τοῦ σκληροῦ καὶ τοῦ μαλακοῦ. τὸ γὰρ μέσον, κριτικὸν τῶν ἄκρων. γίνεται γὰρ πρὸς ἑκάτερον αὐτῶν θάτερον τῶν ἄκρων ἤδη. καὶ πάσχει ὑφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων. οὐχ ᾗ ὅμοιον. ἀλλ' ᾗ ἀνόμοιον.

Patiēs quodā modo simile & idē agēti quādam modo

αἱ ἁπταὶ ποιότητες σώματος

Mediū iudicat extrema

Ἔτι δὲ ὥσπερ τοῦ ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου ἦν πως ἡ ὄψις. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν οἰκείων στερήσεων, οὕτω καὶ ἡ ἁφή, τοῦ ἁπτοῦ καὶ τοῦ ἀνάπτου. ἄναπτον δέ, τό, τε μικρὰν παντάπασιν ἔχον καὶ ἀμυδρὰν τῶν ἁπτῶν διαφοράν, καὶ τὸ ὑπερβάλλον αὖθις καὶ φθαρτικόν. ὡς τὸ λίαν θερμὸν καὶ ψυχρόν. καθ' ἑκάστην μὲν οὖν περὶ τῶν αἰσθήσεων εἴρηται τύπῳ. τεύξονται γὰρ ἰδίου λόγου.

K καθόλου δὲ ἔστω περὶ πάσης αἰσθήσεως δῆλον, ὅτι ἡ μὲν αἴσθησίς ἐστι τὸ δεκτικὸν τῶν εἰδῶν ἄνευ τῆς ὕλης. οἷον ὁ κηρὸς τοῦ δακτυλίου, ἄνευ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χρυσοῦ. καὶ λαμβάνει μὲν τὸν χρυσοῦν ἢ χαλκοῦν τύπον. οὐχ ᾗ δὲ χρυσοῦς, ἢ χαλκοῦς. οὕτω δὲ καὶ ἡ ὄψις, τὸ χρῶμα τοῦ ἔχοντος, καὶ τὸν ψόφον ἡ ἀκοή. οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ ἡ γεῦσις καὶ ἡ ὄσφρησις, εἰ καὶ μὴ δοκοῦσι. καὶ γὰρ εἰς ταύτας αἱ ποιότητες μὲν διικνοῦνται. ἡ δὲ ὕλη καὶ τὸ ὑποκείμενον ἔξω. πάσχειν μὲν οὖν λέγονται αἱ αἰσθήσεις ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, πολὺ δὲ τὸ πάθος διάφορον, ἢ ὡς πάσχει τὰ ἄψυχα. μᾶλλον δὲ ἀναίσθητα σώματα. αἱ μὲν γὰρ αἰσθήσεις λέγονται πάσχειν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἔξω μενούσης αὐτῆς τῆς ὕλης. τοῦ δὲ εἴδους μόνον κινοῦντος τὸ αἰσθητή-

Sensus susceptiuus formarū sine materia

ἴσω

εἶον. τὰ δὲ τεμνόμενα, ἢ θλώμενα, ἢ καιόμενα, συνεισιούσης πάσχει τῆς ὕλης τῆς τοῦ ποιοῦντος. τέμνει γὰρ οὐχ ἡ ὀξύτης. ἀλλ' ἡ μάχαιρα. τουτέστιν ὀξύτης ἡ μετὰ σιδήρου. καὶ καίει τὸ πῦρ, οὐχ ἡ τοῦ πυρὸς μορφὴ καὶ ὁ λόγος. διόπερ ἐπὶ τούτων μὲν, τὸ πάθος κυρίως. εἰς γοῦν ῥοπήν τινα καὶ εἰς μεταβολὴν τελευτᾷ. μᾶλλον δὲ ὕλη γίνεται τοῦ ποιοῦντος τὸ πάσχον. καὶ κυρίως, ὥσπερ τὸ καιόμενον τοῦ καίοντος, καὶ τὸ θλώμενον τοῦ θλῶντος, καὶ τοῦ τέμνοντος τὸ τεμνόμενον. αἱ δὲ αἰσθήσεις, οὐχ ὕλαι γίνονται τῶν αἰσθητῶν. οὐ γὰρ λευκαίνεται ἡ αἴσθησις. οὐδὲ μελαίνεται. οὐδὲ βαρύνεται. οὐδὲ ὀξύνεται. ἀλλ' ὃ πολλάκις καὶ εἰρήκαμεν καὶ ἐροῦμεν, τὸ εἶδος ὑποδέχεται μόνον καὶ τὸν λόγον. διὸ καὶ εἰς κρίσιν καὶ εἰς ἀντίληψιν τελευτῶσιν. ὕλη γὰρ οὐδεμία δύναται κρίνειν τὸ ἐγγινόμενον εἶδος. ἀσύνετον γάρ τι καὶ ἄκριτον καὶ ἀναντίληπτον ἥγε ὕλη. ὁ λόγος μέντοι, καὶ τὰ ἄλλα καὶ λόγον κρίνειν. καὶ εἶδος εἴδους ἀντιλαμβάνεται. εἶδος δὲ ἡ αἴσθησις καὶ λόγος τοῦ πρώτου αἰσθητηρίου. δύναμις γὰρ αὐτοῦ ἐστι καὶ μορφή. καὶ τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταὐτὸν, ἥτε αἴσθησις, καὶ τὸ αἰσθητήριον. ὥσπερ καὶ ἅπασα μορφὴ, τῷ δεδεγμένῳ. τὸ δὲ εἶναι ἕτερον τοῦ τε ὀργάνου, καὶ τῆς δυνάμεως. τὸ μὲν γὰρ ὄργανον, μέγεθός τι καὶ σῶμά ἐστιν. ἡ δύναμις δὲ, λόγος καὶ εἶδος ἐκείνου. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ τί δή ποτε τῶν αἰσθητῶν αἱ ὑπερβολαὶ φθείρουσι τὰ αἰσθητήρια. ἐὰν γὰρ ὑπὲρ τὴν δύναμιν ᾖ τοῦ αἰσθητηρίου ἡ κίνησις, φθείρεται ἀναγκαίως ἡ δύναμις. λύεται γὰρ ὁ λόγος. τοῦτο δὲ ἦν ἡ αἴσθησις. πᾶς μὲν γὰρ λόγος, συμμετρία τις καὶ ἁρμονία καὶ οἷον μεσότης. πᾶν δὲ ἡρμοσμένον, φθείρεται ὑπὸ τοῦ καθ' ὑπερβολὴν ἀναρμόστου. ὥσπερ καὶ ἡ συμφωνία, καὶ οἱ τόνοι τῶν χορδῶν, ὅταν σφοδρότερον πλήττωνται ὑπὲρ τῆς δυνάμεως καθ' ἣν ἡρμόσθησαν. ἔτι τε οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων φανερὸν ὅπως συμβαίνει, καὶ διὰ τί ποτε τὰ φυτὰ οὐκ αἰσθάνεται, ἔχοντά τι μόριον ψυχικόν. καὶ πάσχοντα ὑπὸ τῶν ἁπτῶν. καὶ γὰρ ψύχεται. καὶ θερμαίνεται. καὶ ὑγραίνεται. καὶ ξηραίνεται. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, οὐδ' ἂν ἀπορήσειέ τις εὐλόγως, εἰ ἀκούει τὰ φυτὰ, ἢ ὀσφραίνεται. περὶ δὲ τῆς ἁφῆς, οὐκ ἀπεικότως. πάσχει γὰρ ὑπὸ τῶν ἁπτῶν. ἢ πάσχει μὲν, οὐχ οὕτω δὲ πάσχει, ὡς τὸν λόγον τοῦ πάθους ἀναμάττεσθαι χωρὶς τῆς ὕλης. οὐδὲ γὰρ ὅλως ἔχει τοιαύτην ἀρχὴν, οἵα ψιλὰ τὰ εἴδη δέχεσθαι τῶν ἁπτῶν. οὔτε μὴν τι μόριον τοῦ σώματος, ἢ ὅλον τὸ σῶμα, ἐν μεσότητί τι κεκραμένον τῶν ἁπτῶν ἐναντίων. ὥσπερ ἐπὶ τῶν ζώων ἡ σὰρξ, καὶ τὸ ἀνάλογον. ἀλλ' ἐπὶ θάτερα τῶν ἐναντίων τὸ σῶμα αὐτῶν νένευκεν. ἀναισθητότερα δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ζώων ἐστὶ τὰ τοιαῦτα. πάσχει οὖν, συνεισιούσης τῆς ὕλης τῆς τοῦ ποιοῦντος. ὑγραίνεται γοῦν, εἴσω τοῦ ὑγροῦ εἰσιόντος. καὶ ψύχεται, εἴσω τοῦ ψυχροῦ εἰσιόντος μετὰ τῆς ὕλης. τῶν μὲν οὖν τρεφομένων, ἀνάγκη γενέσθαι τὴν ὕλην. καὶ γοῦν τὴν τροφήν. τῶν αἰσθανομένων δὲ ᾗ αἰσθάνεται, οὐδαμῶς. ἀλλ' ἔξω μένειν, τὸ τῷ αἰσθητῷ ὑποκείμενον. ἄλλως τε καὶ μάτην εἶχεν, εἴπερ εἶχεν αἴσθησιν τὰ φυτά. οὐ γὰρ ἔστιν αὐτοῖς, τὸ φεύγειν τὰ ἀλλότρια, καὶ τὰ οἰκεῖα διώκειν, ὅπερ ἐπὶ τῶν ζώων ὁρῶμεν. ἀλλ' ἐν αὐτῷ μένει τῷ τόπῳ κατερριζωμένα. οὐδὲν δὲ ἡ φύσις μάτην ποιεῖ. ἕλκει μὲν οὖν ἕκαστον, οἰκεῖον χυμόν. οὐ μὴν αὐτὰ κρίνοντα, ὡς οἰκεῖον. ἀλλὰ τῆς φύσεως τὰ οἰκεῖα προσαγομένης, ἄνευ τινὸς ἀντιλήψεως τῶν φυτῶν. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ζώων ἡ φύσις ἐποίει. τῆς γὰρ τροφῆς, τὸ μὲν οἰκεῖον προσάγεται. τὸ δὲ ἀλλότριον ἀπωθεῖται. αἴσθησις δὲ ἡμῖν οὐδεμία τοῦ γινομένου. οὔτε οὖν ὄργανον ἐν τοῖς φυτοῖς ἀφωρισμένον πρὸς αἴσθησιν, οὔτε τὸ κοινὸν πάσης αἰσθήσεως. οἷον τὸ τῇ δυνάμει κεκραμένον ἐν συμμετρίᾳ τοιαύτῃ.

Καθόλου δ' ἄν τις καὶ τοῦτο ἐπιζητήσειεν, εἰ πάθοι ἄν τι ὑπὸ τῆς ὀσμῆς, τὸ ἀδύνατον ὀσφρανθῆναι, ἢ ὑπὸ χρώματος, τὸ μὴ δυνάμενον ἰδεῖν. ἢ ὑπὸ ψόφου, τὸ μὴ δυνάμενον ἀκοῦσαι. ἢ ὑπὸ τοῦ ἀκουστοῦ μὲν ὡς ἀκουστοῦ, τὸ μὴ ἀκοῦον παθεῖν ἀδύνατον. οἱ δὲ ῥηγνύμενοι λίθοι, καὶ τὰ διιστάμενα, φυτὰ ὑπὸ τῶν βροντῶν, οὐ πάσχουσιν ὑπὸ τοῦ ψόφου, ὡς ἀκουστοῦ. ἀλλ' ὅτι ἐν ἀέρι ὁ ψόφος. οὗτος δὲ πληττόμενος ἄγαν, ὁμοίως πλήττει ᾧ ἂν προσπέσῃ. ἐπεὶ καὶ ὅταν ὑπὸ τῆς ἅλμης διατήκηται τὰ χιτώνια, οὐχ ὑπὸ τοῦ χυμοῦ πάσχει τῆς ἅλμης, ᾗ καὶ γευστὸς ὁ χυμός. ἀλλ' ᾗ τοιαδὶ ποιότης. πάσχει δὲ ὁ ἀὴρ καὶ ὑπὸ ψόφου καὶ ὑπὸ ὀσμῆς. ἀλλ' ὅμως ὄζειν μὲν τὸν ἀέρα λέγομεν. ὀσμᾶσθαι δ' οὔ. πάσχει δὲ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ ὑπὸ ψόφου καὶ ὑπὸ ὀσμῆς. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο αἰσθάνεται. ἀλλ' εἰ καὶ εὐπαθέστερα τῶν σωμάτων τὰ ἀόριστα, ὅμως τὸ αἰσθάνεσθαι, οὐ τὸ κυρίως πάσχειν ἐστίν. ἀλλὰ τὸ γίνεσθαι ἐν τῷ αἰσθανομένῳ τὸ εἶδος, ἄνευ τῆς ὕλης. καὶ μένειν χρόνον τινὰ καὶ τοῦ ποιήσαντος ἀπελθόντος. ὅλως γὰρ, ὃ καὶ πρότερον εἴρηται, τὸ πάσχον κυρίως, ὕλη γίνεται τοῦ ποιοῦντος. θερμαίνεται γοῦν καὶ ψύχεται, καὶ ξηραίνεται, καὶ ὑγραίνεται, οὐ τελευτῶντος τοῦ πάθους εἰς κρίσιν. ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ῥοπὴν καὶ τὴν μεταβολὴν ἱσταμένου. διὸ μή ποτε καὶ ἡ σὰρξ, διὰ τοῦτο οὐκ ἦν αἰσθητήριον, ὅτι καὶ αὐτή πως ἀπολαύει τῶν ἁπτῶν ἐναντιώσεων τοῦτον τὸν τρόπον, ὥσπερ τὰ ἄψυχα. θερμαινομένη καὶ ψυχομένη. καὶ ὥσπερ ὕλη γινομένη ταῖς ἁπταῖς ἐναντιώσεσι. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων οὐχ ὁρῶμεν. ἡ γοῦν κόρη, οὐ λευκαίνεται. οὐδὲ ὁ ἐν τοῖς ὠσὶν ἐγκατῳκοδομημένος ἀὴρ, βαρύτερος γίνεται, ἢ ὀξύτερος. ὥστε καὶ διὰ τοῦτο, οὐκ ἂν εἴη ἡ σὰρξ αἰσθητήριον. οὐ γὰρ οἵα τε ἀναμάττεσθαι τὸ εἶδος ψιλὸν καὶ τὸν λόγον. ἀλλ' ὕλη γίνεται τῶν ποιούντων. τὸ δὲ κρίνειν, ἀπαθὲς εἶναι ὑπὸ τοῦ κρινομένου προσήκει.

De materia

Cur stirpes non sentiant

Si stirpes sensus habuissent, frustra habuissent

Nihil naturā facere frustra

Dubitatio

Quod patitur materia est agentium

.:. ſ. κρίνου

4 solutio dubitationis

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἑτέρα παρὰ τὰς πέντε, ἐκ τῶνδε πιστεύσειεν ἄν τις. οὐ γὰρ ἐπειδὴ διηπορήσαμεν ἐν τοῖς προτέροις, μή ποτε ἄρα πλείους ὦσιν αἱ τῆς ἁφῆς δυνάμεις, διότι πλείω τὰ ὑποκείμενα, διὰ τοῦτο ἄλλην τινὰ περιβλεπτέον αἴσθησιν ὡς ἐκλιμπάνουσαν. καὶ γὰρ εἰ πλείω τὰ ἁπτὰ, καὶ πλείους αὐτῶν αἱ ἐναντιώσεις, ἀλλ' οὐδέν γε ὅμως αὐτῶν, ἐκφεύγει τὴν κρίσιν τῆς αἰσθήσεως. καὶ γὰρ τὸ βαρὺ καὶ τὸ κοῦφον, εἰ καὶ μὴ θίγουσιν εὐθὺς ἔνδηλον, ὥσπερ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, ἀλλ' ὅμως οὐ διαλανθάνει τὴν αἴσθησιν. ἔχομεν γάρ τινα δύναμιν κριτικὴν τῆς ῥοπῆς. ζητοῦμεν δὲ νῦν, οὐκ εἴπερ ὀρθῶς αὐτὴν συντάττομεν ταῖς δυνάμεσι ταῖς ἁπτικαῖς, ἀλλ' εἴ τις ὅλως ἀντίληψις ἡμῖν ἐλλείπει τῶν ὑπαρχόντων παθῶν τοῖς σώμασιν. οὐ φαίνεται δέ. πάντα γὰρ κρίνομεν, καὶ πάντων αἰσθανόμεθα. ὥστε εἴ τις αἴσθησις ἡμῖν ἐλλείπει, καὶ τὸ ὄργανον αὐτῆς ἀνάγκη ἡμῖν ἐλλείπειν. πᾶν γοῦν ὄργανον αἰσθητικὸν σῶμα. σῶμα δὲ ἅπαν ἐξ ἑνός τινος τῶν ἁπλῶν στοιχείων, ἢ ἐκ πλειόνων. ἔχομεν δὲ καὶ ἐκ τῶν ἁπλῶν καὶ ἐκ τῶν συνθέτων τὰ αἰσθητήρια. ἡ μὲν γὰρ κόρη, ἐξ ὕδατος ἦν. ἡ δὲ ἀκοὴ, ἐξ ἀέρος, ἢ τοῖς γε ἐνύδροις, ἐξ ὕδατος. ἡ δὲ ὄσφρησις, θατέρου τούτων. ἐκ πυρὸς γὰρ ἢ γῆς ἡ φύσις, οὐδὲν ἐποίησεν αἰσθητήριον. πυρὸς μὲν, ὅτι κοινὸν αὐτὸ ἅπασι τοῖς ἄλλοις ἐνεκεράσατο. ἡ γὰρ θερμότης ἐν ἅπασι. καὶ οὐδὲν ἄνευ τῆς ἐμφύτου θερμότητος αἰσθητικόν. γῆς δὲ, αὐτὴ μὲν καθ' αὑτὴν, οὐχ οἵα τε ἦν ὄργανον εἶναι. παχύτατον γὰρ τὸ στοιχεῖον, καὶ πρὸς κρίσιν ἀνεπιτήδειον. ὅθεν καὶ τὰ πλείονα αὐτῆς μετέχοντα μόρια τῶν ζώων, ἀναισθητότατα. ὀστᾶ. καὶ τρίχες. καὶ ὄνυχες. μέμικται δὲ μάλιστα ἐν τῇ ἁφῇ, τῶν λοιπῶν αἰσθητηρίων. ὥσπερ οὖν ἔφην, τῶν μὲν ἁπλῶν αἰσθητηρίων, οὐδὲν ἂν ἡμῖν ἐλλείποι. ἔχομεν δὲ καὶ τὸ σύνθετον ἐκ πλειόνων. τοιοῦτο γὰρ ἡ σὰρξ, καὶ τὸ ἀνάλογον. εἴπερ ἄρα καὶ ταύτην ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις θετέον. ὥστε εἰ μηδὲν τῶν ὀργάνων ἐλλείποι, οὐδὲ δύναμίς τις τῶν τοῖς ὀργάνοις χρωμένων. πάλιν, ἐπειδὴ πέφυκεν ἅπαν ἡμῖν αἰσθητήριον, διά τινος μεταξὺ ὄντος ἀντιλαμβάνεσθαι, ἀνάγκη τὸ μεταξὺ τοῦτο, ἢ ἀλλότριον εἶναι, ἢ συμφυές. ἔχομεν δὲ καὶ τὸ συμφυές. τοιούτῳ γὰρ κέχρηται ἡ γεῦσις καὶ ἡ ἁφή. ἔχομεν καὶ τὰ ἀλλότρια. τοιοῦτον γὰρ ὁ ἀὴρ, καὶ τὸ ὕδωρ. οἷς κέχρηνται αἱ λοιπαὶ μέσοις πρὸς τὸ εἰσαγγέλλειν τὰ αἰσθητά. τοῖς μὲν γὰρ πεζοῖς, καὶ πρὸς τὰ χρώματα καὶ πρὸς τοὺς ψόφους, ὁ ἀὴρ ἐξαρκεῖ. τοῖς δὲ ἐνύδροις, τὸ ὕδωρ. ἱκανὸν δὲ καὶ θάτερον αὐτῶν πρὸς ἄμφω. οἷον ἀὴρ πρὸς ψόφους καὶ χρώματα. καὶ ἄμφω πρὸς θάτερον αὖθις. οἷον πρὸς χρώματα, ἀὴρ καὶ ὕδωρ. οὐδὲν ἄρα ἂν τῶν μεταξὺ ἡμῖν ἐλλείπει. εἰ δὲ τὰ ἀπαγγέλλοντα ἅπαντα ἔχομεν, δηλονότι καὶ τὰ δεχόμενα τὰς εἰσαγγελίας. οὐδεμία ἄρα αἴσθησις τοῖς ζώοις ἐλλείπει. λέγω δὲ οὐ πᾶσι. ἀλλὰ τοῖς τελείοις, καὶ μὴ κολοβοῖς, μηδὲ οἷον πεπηρωμένοις. τὰ γὰρ καλούμενα ζωόφυτα, μίαν ἔχει τὴν ἁφήν. τὰ δὲ, ἴσως καὶ τὴν γεῦσιν. τὰ δὲ, ἴσως καὶ τὴν ὄσφρησιν. ὅσα δὲ προβεβηκότα καὶ τέλεια, ταῦτα ἔχει τὰς πέντε αἰσθήσεις. φαίνεται γὰρ καὶ ἡ ἀσπάλαξ, ὑπὸ τὸ δέρμα ἔχουσα ὀφθαλμούς. ἀλλ' ἐπειδήπερ πρὸς τὸν βίον, οὐκ ἦν αὐτῇ ἀναγκαία ἡ ὄψις, ἐξεπλήρωσε μὲν καὶ ἐπὶ ταύτης ἡ φύσις τὸν ἀριθμὸν τῶν αἰσθήσεων. τῷ δέρματι δὲ ἐπεκάλυψεν, ὡς μὴ δεομένου τοῦ ζώου ταύτης τῆς κρίσεως. ὥστε εἰ μὴ ἕτερον σῶμα παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ τὰ συγκείμενα ἐξ αὐτῶν, οἷα τὰ ἐνταῦθα σύμπαντα σώματα, μήτε πάθος ἕτερον τούτων ἐστὶ τῶν σωμάτων, παρὰ τὰ νῦν ὑπάρχειν δοκοῦντα, οὐδεμία ἂν ἐκλείποι τοῖς ζώοις αἴσθησις. δήλη δέ ἐστιν ἡ φύσις, ὅτι πανταχοῦ τὰς ἀτελεστέρας δυνάμεις, ὁλοκλήρους ταῖς τελειοτέραις προϋποβάλλεται. ὥστε εἴπερ ἐν ἀνθρώπῳ λόγος καὶ νοῦς, πᾶσαι ἂν αὐτῷ προϋπάρχοιεν αἱ αἰσθήσεις. ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ ἐκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι τῶν κοινῶν αἰσθητῶν, ὧν νῦν ἁπάσαις ἀντιλαμβανόμεθα ταῖς αἰσθήσεσιν, εἶναι μὲν αἴσθησιν ἰδίαν ἔστιν ἀναγκαῖον. ἐκλείπει δὲ νῦν. διὸ νῦν μὲν αὐτῶν σχεδὸν κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθανόμεθα, τῷ μὴ ἔχειν τὴν ἐπ' αὐτοῖς τεταγμένην. οἷον κινήσεως. στάσεως. σχήματος. μεγέθους. ἀριθμοῦ. χρὴ δὲ εἶναι πάντως ἢ τὰ κοινὰ ταῦτα νῦν οὐχ ὡς κοινὰ ὑπόκειται, ἀλλ' ὡς ἴδια. ἐπεὶ νῦν γε ἡ ὄψις μεγέθους οὐκ αἰσθάνεται προηγουμένως. ἀλλ' οὐδὲ σχήματος, οὐδὲ στάσεως. οὐδὲ τῶν λοιπῶν. ἀλλὰ αἰσθανομένη τοῦ χρώματος, καὶ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ συναισθάνεται καὶ τοῦ σχήματος. καὶ τοῦ κινεῖσθαι αὐτὸ ἢ ἠρεμεῖν. καὶ τοῦ εἶναι. τὸ γὰρ ἓν ἢ πολλὰ πᾶσαι γνωρίζουσι. τοῦτο δὲ ἀριθμός. εἴπερ οὖν κατὰ συμβεβηκὸς αὐτῶν αἰσθανόμε-

ἀνακε.

φαλαί

Omne corpus ue ex uno element uel ex plurib

Nihil ÷ sensile q habeat calorē naturalē

ωοις, pul

chra.

ζωόφυτα

ἀσπάλαξ

Cōmunia sensilia

De Sēsu comun

.:. ἡ ſ.

θα, εἶναί τινα αἴσθησιν αὐτῶν προηγουμένην προσήκει. ἀλλ᾽ ἀδύνατον. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθανόμεθα τῶν κοινῶν. οὐδὲν γὰρ τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητῶν, κινεῖ τὸ αἰσθητήριον, καὶ ἀλλοιοῖ, καὶ ἐνδίδωσι τὴν ἰδίαν μορφήν. καὶ γὰρ εἰ μὴ κυρίως ταῦτα ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων λέγεται, ἀλλὰ γίνεταί γέ τις καὶ τῇ ὄψει ἀλλοίωσις ὑπὸ τοῦ χρώματος, καὶ τῇ ἀκοῇ ὑπὸ τοῦ ψόφου. καὶ μάλιστα τοῦτον τὸν χρόνον, καθ᾽ ὃν ἂν τὸ αἰσθητήριον εἰς αὐτὰς ἐνεργῇ. τὰ κατὰ συμβεβηκὸς δὲ οὐ τοιαῦτα ἦν. διττὸς γὰρ ὁ τρόπος τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητῶν. ἢ γὰρ ὅταν τῇ ὄψει κρίνωμεν τὸ γλυκύ. πολλάκις γὰρ θεασάμενοί τι τῶν ὑγρῶν ξανθόν, μέλι τοῦτο εἶναι ἀποφαινόμεθα. οὐκέτι τὴν τοῦ γλυκέος αἴσθησιν ἀναμείναντες. τοῦτο δὲ ὧδε συμβαίνει. ἐπειδὴ γὰρ τοῦ ξανθοῦ καὶ τοῦ γλυκέος ᾐσθόμεθα, ἅμα ὄντων ἐπὶ τοῦ μέλιτος, ἀμφοτέραις περὶ αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσιν ἐνεργήσαντες, τῇ ὄψει καὶ τῇ γεύσει, καὶ ἐτελεύτησαν αἱ δύο ἀντιλήψεις εἰς τὴν πρώτην δύναμιν τὴν αἰσθητικήν, εἰς ἣν ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν αἱ εἰσαγγελίαι μίαν οὖσαν ἀποσηκίζονται, ταύτην τηνικαῦτα συμβαίνει τὴν δύναμιν ἀπατᾶσθαι. καὶ τὸ ξανθὸν εὐθὺς ἀποφαίνεσθαι καὶ γλυκύ. συνδραμεῖν αὐτὰ καὶ νῦν οἰηθεῖσαν, ὥσπερ ἡνίκα ἀπ᾽ ἀμφοτέρων ἅμα τῶν αἰσθήσεων ἐκινήθη. εἷς μὲν οὖν τρόπος οὗτος τῆς κατὰ συμβεβηκὸς ἀντιλήψεως. ἕτερος δέ, ὅταν προσιόντα τὸν Κλέωνος υἱὸν θεασάμενοι, μὴ τοῦτο ἀποφαινώμεθα μόνον, ὅτι λευκός, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ Κλέωνος υἱός. καίτοι ὁ Κλέωνος υἱός, ᾗ Κλέωνος υἱός, οὐκ αἰσθητός. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ συμβαίνει τῷ λευκῷ καὶ υἱῷ Κλέωνος εἶναι, οὐχ ἵσταται ἡ ὄψις ἄχρι τοῦ χρώματος, ὃ προσήκει μόνον αὐτῇ. ἀλλὰ κἀκεῖνο προσαποφαίνεται, ὃ μήτε αὐτῆς ἴδιον, μήτε ἄλλης τινός. μᾶλλον δέ, οὐχ ἡ ὄψις. ἀλλ᾽ ἐκείνη αὖθις ἡ μία, εἰς ἣν τελευτῶσι καὶ αἱ λοιπαί. οἱ μὲν οὖν τρόποι τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς οὗτοι. κατ᾽ ἀμφοτέρους δέ, οὐδὲν ἡ αἴσθησις τρεπομένη, οὔτε πάσχουσα ὑπὸ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητοῦ, κρίνει περὶ αὐτοῦ καὶ γνωματεύει. οἷον ἡ ὄψις, οὔτε ὑπὸ τοῦ Κλέωνος υἱοῦ τι πάσχουσα, οὔτε ὑπὸ τοῦ γλυκέος, τὸ μὲν ξανθὸν εἶναι μέλι, τὸ δὲ λευκόν, Κλέωνος υἱὸν ἀποφαίνεται. ἐπὶ μέντοι τῶν κοινῶν αἰσθητῶν, ὅταν αἰσθάνηται μεγέθους ἡ ὄψις, ἐγγίνεται τοῦ μεγέθους αὐτῇ χαρακτήρ. καὶ τῆς κινήσεως δὲ ὁμοίως, καὶ τοῦ εἴδους, καὶ τοῦ σχήματος. πῶς ἂν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθάνοιτο τούτων, ὧν ἀπομάττεται τὸ εἶδος, οὐχ ἧττον ἢ τὸ τοῦ χρώματος. οὐκ ἄρα αἴσθησίς ἐστιν ἰδία τῶν κοινῶν οὐδεμία. κρίνουσι δὲ τὰ ἀλλήλων ἴδια, κατὰ συμβεβηκὸς αἱ αἰσθήσεις, ὅτι εἰς μίαν ἅπασαι τελευτῶσιν. ὅταν οὖν τῇ μιᾷ ἐκείνῃ, τὸ αὐτὸ ὑγρόν, ἡ μὲν γεῦσις, πικρόν. ἡ δὲ ὄψις, ξανθὸν εἰσαγγείλῃ, συμβῇ δὲ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ τοῦ ξανθοῦ μόνου αὐτὴν λαβέσθαι διὰ τῆς ὄψεως, προστίθησιν εὐθέως καὶ τὸ πικρόν, τὴν γεῦσιν μὴ περιμένασα. καὶ τότε οὐχ ἡ ὄψις ἐστὶν ἡ ἀπατωμένη. ἀλλ᾽ ἡ μία ἐκείνη, εἰς ἣν καὶ ἡ ὄψις καὶ ἡ γεῦσις ἅμα τελευτῶσιν. αὕτη γὰρ ἡ τὸ ἀμφοῖν ἔργον, μία ἀνύουσα. καὶ ταύτης ἐστὶ τὸ εἰπεῖν ἄμφω περὶ τῆς χολῆς, καὶ τὸ πικρόν, καὶ τὸ ξανθόν. καὶ ὅτι τὰ δύο ταῦτα, ἐν ἑνὶ σώματι ὑπάρχει. διὰ τοῦτο καὶ ἀπατᾶται. ἀπατᾶται δὲ καὶ περὶ τὸν Κλέωνος υἱόν, ὅταν ἐκ μόνου τοῦ χρώματος, Κλέωνος υἱὸν αὐτὸν ἀποφαίνηται. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ χρώματος γνωστὸς ὁ τοῦ Κλέωνος υἱός. ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρων πολλῶν. ἃ συνθεῖναι καὶ ἐξετάσαι, οὐ τῆς μιᾶς αἰσθήσεως ἦν. ἀλλ᾽ ἑτέρας ἴσως ἤδη τιμιωτέρας δυνάμεως, ἧς οὐ κοινωνεῖ τὰ ἄλογα ζῷα. ἀπατᾶται δὲ καὶ περὶ τὰ κοινά, ὅταν ἐπιτρέψῃ μιᾷ. οἷον ἡ ὄψις περὶ τὸ σχῆμα. κοινὸν γὰρ τὸ σχῆμα ὄψεως καὶ ἁφῆς. ὅτι μὲν οὖν οὐκ εἰσὶ τῶν πέντε πλείους αἰσθήσεις, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. Διατί δὲ οὐ μία, ζητήσειεν ἄν τις, εἰ καὶ τῶν ψόφων, καὶ τῶν χυμῶν, καὶ τῶν λοιπῶν αἰσθητῶν οἷόν τε ἦν ἀντιλαμβάνεσθαι. ἢ τὰ κοινὰ ἂν οὐχ ὡς κοινὰ ἐγνωρίζετο, μιᾶς οὔσης ἁπάντων αἰσθήσεως. νῦν δὲ τῷ πλείοσιν αἰσθήσεσιν ἀκολουθεῖν, ἐλέγχεται μιᾷ μὴ προσήκοντα. αὕτη τε οὖν ἀπόχρωσα αἰτία, καὶ ὅτι δύσκριτά ἐστι τὰ κοινά. πλείους οὖν κρίσεις δεῖ συμφωνῆσαι. καὶ τό γε τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθον, εἰ γὰρ αἴσθησις μία, ἓν ἄν που καὶ αἰσθητήριον ἦν. τοῦτο δὲ ἀμήχανον. δυνάμει γὰρ τὸ αἰσθητήριον, ὅπερ τὸ αἰσθητόν. δυνάμει δὲ οὐχ ἅπαντα πρὸς ἅπαν. ἀλλὰ πρὸς μὲν χρῶμα, τὸ ἄχρουν. πρὸς δὲ ψόφους, τὸ ἄψοφον. οὔτε γὰρ ποιεῖν τὸ τυχὸν εἰς τὸ τυχὸν πέφυκεν, οὔτε πάσχειν τὸ τυχὸν παρὰ τοῦ τυχόντος. καὶ ταῦτα ἐν ἄλλοις ἱκανῶς ἀποδέδεικται.

E Ἐπειδὴ δὲ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁρῶμεν, καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ἀκούομεν, ἀνάγκη ἢ τῇ ὄψει αὐτῇ αἰσθάνεσθαι, ὅτι ὁρῶμεν, ἢ ἑτέρᾳ αἰσθήσει κρινούσῃ τὴν ὄψιν. εἰ μὲν δὴ ἑτέρᾳ, καὶ οὐ τῇ ὄψει, δύο ἔσονται αἰσθήσεις τοῦ αὐτοῦ. οἷον χρώματος, ἥ τε ὄψις, ἡ προηγουμένως ὁρῶσα τὸ χρῶμα, καὶ ἡ τῆς ὄψεως αἰσθανομένη. οὐ γὰρ οἷόν τε ἀποφήνασθαι περὶ τῆς ὄψεως, ὅτι ὁρᾷ, μὴ γινώσκουσα τὸ ὁρώμενον. καὶ εἰ τῇ ὄψει χρεία κρινούσης αὐτὴν ἑτέρας, δεῖ που καὶ τῇ κρινούσῃ αὖθις ἑτέρας, κἀκείνῃ ἄλλης, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον πρόεισιν. εἰ δὲ ταῦτά τις τὰ ἄτοπα προορώμενος, συγχωροίη, ὅτι ἡ τὴν ὄψιν κρίνουσα αἴσθησις, δύναιτ᾽ ἂν κρίνειν καὶ ἑαυτήν, τί δή ποτε τοῦτο, οὐχὶ καὶ τῇ ὄψει αὐτῇ συγχωρεῖ. κρινέτω τοίνυν αὐτὴ ἑαυτὴν ἡ ὄψις. ἀλλ᾽ ὄψεως αἰσθητὸν ἴδιον τὸ χρῶμα. χρῶμα ἄρα ἕξει ἡ ὄψις. φανερὸν τοίνυν, ὡς οὐχ ἁπλῶς λέγεται τὸ αἰσθάνεσθαι. καὶ γὰρ ὅταν μὴ ὁρῶμεν τῇ ὄψει, κρίνομεν. καὶ οὐ μόνον φωτός, ἀλλὰ καὶ σκότους συναισθανόμεθα. ἀλλ᾽ οὐχ ὡσαύτως. ᾗ τοίνυν αἰσθή-

σει

σει αἰσθανόμεθα, ὅτι οὐχ ὁρῶμεν, τῇ αὐτῇ ταύτῃ αἰσθήσει αἰσθανόμεθα καὶ ὅτι ὁρῶμεν. αὕτη δὲ ἔσται ἡ ὄψις. οὐδὲν δὲ ἄτοπον, τὸ καὶ τὴν ὄψιν πως κεχρωματίσθαι. τὸ γὰρ αἰσθητήριον, δεκτικὸν τοῦ αἰσθητοῦ ἄνευ τῆς ὕλης, διὸ καὶ ἀπελθόντων τῶν αἰσθητῶν, ἔνεισιν αἰσθήσεις καὶ φαντασίαι. οἱ γὰρ λόγοι τῶν αἰσθητῶν, οὓς ἡ αἴσθησις ἀνελέξατο, ἐμμένουσί τινα χρόνον, καὶ μὴ παρόντων τῶν ἔξωθεν. ἄτοπον δέ, ὅτι τὸ μὲν ξανθὸν χρῶμα ὁρῶμεν, γινώσκειν ἡμᾶς τῇ ὄψει. ὅτι δὲ ὁρῶμεν ὅλως, μὴ γινώσκειν ἡμᾶς τῇ αὐτῇ αἰσθήσει. ἀλλ᾽ ἄμφω μὲν τῇ αὐτῇ ὄψει. οὐχ ὡσαύτως δέ. λέγομεν γὰρ ξανθόν, τῷ πάσχειν ὑπ᾽ αὐτοῦ. τὸ δὲ ὅτι ὁρῶμεν, τῷ πάθους ἀντιλαμβάνεσθαι. ἡ δὲ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἡ αὐτὴ μέν ἐστι καὶ μία. τὸ δὲ εἶναι αὐταῖς, οὐ τὸ αὐτό. λέγω δέ, ταὐτόν ἐστι τὸ κατ᾽ ἐνέργειαν ἀκουστόν, καὶ ἡ ἀκοή. καὶ τὸ κατ᾽ ἐνέργειαν ὁρατόν, καὶ ἡ ὅρασις. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἀκουστὸν γενέσθαι κατ᾽ ἐνέργειαν, χωρὶς ἀκοῆς. οὐδὲ ὁρατὸν κατ᾽ ἐνέργειαν, χωρὶς ὄψεως. ἀλλὰ τὸ μὲν δυνάμει ἀκουστόν, καὶ ἡ δυνάμει ἀκοή, δύναται χωρίζεσθαι ἀπ᾽ ἀλλήλων. ἔστι γὰρ ἀκοὴν ἔχοντα, μὴ ἀκούειν. καὶ ἀκουστὸν ὄντα, μὴ ἀκούεσθαι. οἷον τὸν ψόφον. ὅταν δὲ ἀκούῃ τὸ δυνάμενον ἀκούειν, καὶ ἀκούηται τὸ δυνάμενον ἀκούεσθαι, τότε ἅμα ἥ τε κατ᾽ ἐνέργειαν ἀκοὴ γίνεται, καὶ τὸ κατ᾽ ἐνέργειαν ἀκουστόν. ἄμφω δὲ ἐν τῇ ἀκοῇ. διότι καθόλου πᾶσα ποιητικοῦ καὶ κινητικοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ πάσχοντι. δέδεικται γὰρ τοῦτο ἐν τοῖς φυσικοῖς. οὕτω τοίνυν καὶ ἡ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια, ἐν τῷ αἰσθητικῷ. καὶ ἐντεῦθεν ἐστὶ δῆλον, ὅτι μὴ πᾶν τὸ κινοῦν, ἀνάγκη κινεῖσθαι. εἴγε τὰ αἰσθητά, κινεῖ μὲν τὰς αἰσθήσεις, αὐτὰ δὲ πολλάκις ἀκίνητα μένει. καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς ὄψεως τοῦτο δῆλον. κινεῖ γὰρ τὸ χρῶμα τὴν ὄψιν. αὐτὸ δὲ ἀκίνητον μένει. καὶ ἐπὶ τῆς ἁφῆς δὲ εἴποι ἄν τις παραπλησίως. τὸ γὰρ ψυχρὸν ἀλλοιοῖ μὲν τὴν σάρκα. ἢ τὸ πρὸ τῆς σαρκὸς αἰσθητήριον, αὐτὸ μέντοι γε οὐδὲν ἀλλοιοῦται. λέγω δὲ οὐδὲν τηνικαῦτα ὅτε ἀλλοιοῖ. ἐπ᾽ ἐνίων μὲν οὖν ἐστι ταῖς δύο ἐνεργείαις ὀνόματα. λέγω δὲ δύο ἐνεργείας, τήν τε τοῦ αἰσθητοῦ, καὶ τοῦ αἰσθητικοῦ. τοῦ μὲν γὰρ ψοφοῦντος, ψόφησιν ἐστὶν εἰπεῖν τὴν ἐνέργειαν. τοῦ δὲ ἀκουστοῦ, ἄκουσιν. ἐπ᾽ ἐνίων δέ, ἀνώνυμον θάτερον. ἡ μὲν γὰρ τῆς ὄψεως ἐνέργεια ὅρασις λέγεται. ἡ δὲ τοῦ χρώματος, ἀνώνυμος. καὶ ἡ μὲν τοῦ γευστικοῦ ἐνέργεια, γεῦσις. ἡ δὲ τοῦ χυμοῦ, ἀνώνυμος. οὐκ ὀρθῶς οὖν οἱ πρότερον φυσιολόγοι, οὔτε χρῶμα ἄνευ ὄψεως ὑπολαμβάνοντες εἶναι, οὔτε χυμὸν ἄνευ γεύσεως. διχῶς γὰρ λεγομένων τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν γευστῶν, τὰ μὲν κατ᾽ ἐνέργειαν ὁρατά, οὐχ οἷόν τε χωρὶς ὁράσεως εἶναι. τὰ δὲ κατὰ δύναμιν, δυνατόν. λευκὸν γὰρ εἶναι καὶ χωρὶς ὄψεως δυνατόν. ὥστε διὰ τοῦτο αὐτοὺς μεμπτέον, ὅτι ἁπλῶς ἔλεγον, περὶ τῶν λεγομένων οὐχ ἁπλῶς. εἰ δὲ ταὐτὸν τὸ κατ᾽ ἐνέργειαν ἀκουστόν, καὶ ἡ κατ᾽ ἐνέργειαν ἀκοή, ὀρθῶς ἐλέγοντο λόγοι αἱ αἰσθήσεις. δῆλον δὲ ἐντεῦθεν. ἡδίω γὰρ ἡμῖν ἀεὶ τὰ κεκραμένα τῶν αἰσθητῶν, ἤπερ τὰ ἄκρατα. οἷον ἐν ψόφοις μέν, αἱ συμφωνίαι. ἐν χυμοῖς δέ, οἱ μεμιγμένοι. καὶ τῶν χρωμάτων δέ, τὰ κεκραμένα. διὸ καὶ τέχναι μουσική τε καὶ γραφική. καὶ μυρεψικὴ καὶ ὀψοποιητική, περὶ τὰς μίξεις καὶ τὰς κράσεις τῶν ἄκρων. πᾶσα δὲ μίξις καὶ κρᾶσις, λόγος. ὃς ὅταν γίνηται κατ᾽ ἐνέργειαν αἰσθητός, ὁ αὐτὸς γίνεται τῇ αἰσθήσει. εἰκότως ἄρα ἡ αἴσθησις λόγος. λόγῳ γὰρ ἡ αὐτή. οἱ δὲ ἄκρατοι ψόφοι, καὶ ἄμικτοι χυμοί, εἴτε ὑπερβάλλοντες, εἴτε ἐνδέοντες, ἢ οὐ κινοῦσι τὴν αἴσθησιν, ἢ φθείρουσιν, ἢ λυποῦσιν. οὐκέτι γὰρ λόγοι. οὐδὲ κράσεις. οὐδὲ συμφωνίαι. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πολλάκις εἰρήκαμεν, ἑκάστην αἴσθησιν ὑπάρχειν ἐν τῷ οἰκείῳ αἰσθητηρίῳ, καὶ κρίνειν οὕτως τὸ ὑποκείμενον ἑαυτῇ, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ διαφοράς, τοῦτο ἄνωθεν ἀναλαβόντες, ἀκριβέστερον ἐπισκεψώμεθα. αἰσθανόμεθα τοίνυν, οὐ μόνον τὸ λευκὸν τοῦ μέλανος διαφέρον, ἀλλὰ καὶ τὸ λευκὸν τοῦ γλυκέος. ταύτην οὖν τὴν διαφοράν, καθ᾽ ἣν τὸ λευκὸν τοῦ γλυκέος διενήνοχε, τίς ἐστιν ἡ κρίνουσα δύναμις; οὔτε γὰρ ἡ ὄψις, γλυκέος γὰρ οὐκ αἰσθάνεται, οὔτε ἡ γεῦσις. λευκὸν γὰρ οὐκ οἶδεν. ἀνάγκη δὲ αἰσθήσει καὶ τοῦτο κρίνεσθαι. τῶν γὰρ αἰσθητῶν, αἰσθηταὶ καὶ αἱ διαφοραί. οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, εἰ ἔμπροσθεν ἡμῖν ἐδόκει, μὴ εἶναι τὴν ἁφὴν ἐν σαρκί. ἀλλὰ τὴν σάρκα μὲν εἶναι μεταξύ, τοῦ τε ἁπτοῦ καὶ τοῦ ἁπτικοῦ. ἢ εἴ τις καὶ βούλοιτο καλεῖν αὐτὴν αἰσθητήριον, ἀλλ᾽ οὔτι γε πρῶτον. οὐδὲ ἐν ᾧ ἡ δύναμις ἐγκαθίδρυται ἡ ἁπτική. προϊὼν γὰρ ὁ λόγος εὑρήσει, μὴ περὶ τὴν σάρκα τοῦτο μόνον συμβεβηκέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια. οἷον λέγω τὴν κόρην, καὶ τοὺς διὰ τῶν ὤτων πόρους. μικρὸν δὲ ἀναληπτέον. ὥσπερ ᾗ κρίνομεν δυνάμει τὸ λευκὸν τοῦ μέλανος διαφέρειν, αὕτη μία ἐστίν, οὕτω καὶ ᾗ κρίνομεν τὸ γλυκὺ τοῦ πικροῦ διαφέρειν, καὶ ταύτην ἀνάγκη μίαν εἶναι. οὐ γὰρ οἷόν τε κεχωρισμέναις εἶναι δυνάμεσιν, ἢ διεστηκυίαις ἀλλήλων. καὶ τὴν μέν, τοῦ δεῖνος αἰσθανομένην. τὴν δέ, τοῦ δεῖνος κρίνειν, ὅτι μὴ ταὐτὸν τοδὶ εἶναι τοδί. οὕτω μὲν γὰρ κἂν εἰ τοῦ μὲν ἐγώ, τοῦ δὲ σὺ αἴσθοιο, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ἕτερα ταῦτα ἀλλήλων. ἀλλ᾽ οὐχ οἷόν τε. ἀλλ᾽ ἓν δεῖ ὑπάρχειν. ὃ ἀμφοῖν αἰσθανόμενον, οὐ λέγει ἓν ἄμφω καὶ ταὐτὸν δεῖν εἶναι, ὃ μὴ ταὐτόν φησι τῷ γλυκεῖ τὸ λευκόν. ὡς οὖν λέγει περὶ τοῖν δυοῖν, οὕτω τοῖν δυοῖν καὶ αἰσθάνεται. λέγει δὲ ὡς ἓν ἀμφότερον ἐπεσκεμμένον. οὕτως ἄρα αὐτῶν καὶ αἰσθάνεται. οὐ μόνον δὲ ὡς αὐτὸ ἕν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐν χρόνῳ ἑνί. ὅταν γὰρ αἰσθάνηται τοῦ μέλιτος ξανθοῦ καὶ γλυκέος, ἢ τῆς χιόνος ψυχρᾶς τε καὶ λευκῆς, οὐκ ἐν ἄλλῳ μὲν τῆς λευκότητος αἰσθάνεται χρόνῳ, ἐν ἄλλῳ δέ, τῆς ψυχρότητος. ἀλλ᾽ ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἑνί. καὶ

ὅτε λέγει θάτερον ὅτι ἕτερον, τότε καὶ θάτερον λέγεται. λέγεται δὲ οὐ κατὰ συμβεβηκὸς τὸ ὅτε. εἴποιμ' ἂν γὰρ ἐγὼ νῦν, ὅτι Πλάτων ὁ φιλόσοφος εἰς Σικελίαν ἀφίκεται. ἀλλὰ νῦν μὲν λέγω. οὐ μέντοι γε ὅτι καὶ νῦν. ἡ δὲ κρίνουσα τὴν τοῦ λευκοῦ πρὸς τὸ ψυχρὸν διαφορὰν, καὶ νῦν λέγει, καὶ ὅτι νῦν λέγει. ἅμα ἄρα. ὥστε οὐκ αὐτὴ μόνον μία, ἀλλὰ καὶ ἐν χρόνῳ ἑνί. μία τοίνυν ἐστὶν ἡ δύναμις ἡ αἰσθητικὴ, εἰς ἣν αἱ τῶν πλειόνων αἰσθητηρίων τελευτῶσι διαφέρουσαι ἀπαγγελίαι. ἀλλὰ μὴν ἐστὶν ἀδύνατον. συμβήσεται γὰρ, ταυτόν τι καὶ ἀδιαίρετον, πλείους ἅμα κινήσεις κινεῖσθαι. καὶ μάλιστα ἐν χρόνῳ ἀδιαιρέτῳ. καὶ τί λέγω πλείους· μήποτε καὶ ἐναντίας. δῆλον γὰρ ὅτι τῇ μιᾷ ταύτῃ ἥτις ποτ' ἂν ᾖ, οὐχ ἡ κόρη μόνον καὶ ἡ γλῶττα εἰσαγγέλλει τὸ ξανθὸν καὶ τὸ γλυκὺ, ἀλλὰ καὶ ἡ κόρη μόνη καθ' ἑαυτὴν, τὸ λευκὸν καὶ μέλαν· ὥσπερ ὅταν ἐν βιβλίοις ἐντυγχάνωμεν γεγραμμένοις. αἰσθανόμεθα γὰρ ἅμα ἀμφοῖν, καὶ τοῦ μέλανος, καὶ τοῦ λευκοῦ. ταῦτα δὲ οὐχ ἕτερα μόνον, ἀλλὰ πρὸς τῷ ἕτερα, καὶ ἐναντία. πῶς οὖν μία οὖσα κινήσεται ἅμα τὰς ἐναντίας κινήσεις. οὐκ ἦν δὲ τὸ ἄτοπον τηλικοῦτον, ἐπὶ τῶν διαφόρων αἰσθήσεων. ἐπ' ἐκείνων γὰρ τὰ ἀπαγγελλόμενα, ἕτερα μὲν ἦν. οὐ μὴν ἐναντία, ὡς εἶχε τὸ γλυκὺ καὶ τὸ ξανθόν. ἀλλ' ἔοικεν ἐπὶ τῆς μιᾶς αἰσθήσεως καὶ τοῦ ἑνὸς αἰσθητηρίου, τὸ συμβαῖνον εἶναι ἀτοπώτερον, πῶς τῶν ἐναντίων ἅμα αἰσθάνεται. ἆρ' οὖν ἱκανὸν καταφυγεῖν εἰς ἐκεῖνον αὖθις τὸν λόγον, τὸν λέγοντα τὴν δύναμιν τὴν αἰσθητικὴν εἰς ἣν πᾶσαι αἱ τῶν αἰσθητηρίων εἰσαγγελίαι διαπέμπονται, μίαν μὲν εἶναι τῷ ἀριθμῷ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ. τῷ λόγῳ δὲ πλείους; ἐπὶ πολλῶν γὰρ οὗτος ὁ λόγος πολλὰς διέλυσεν ἤδη ἀπορίας. πῶς μὲν οὖν διῃρημένη αὕτη ἡ δύναμις, τῶν διῃρημένων αἰσθάνεται. πῶς δὲ ἀδιαίρετος, τῶν διῃρημένων. τῷ εἶναι μὲν γὰρ διῃρημένη. τουτέστι τῷ λόγῳ. τόπῳ δὲ καὶ ἀριθμῷ ἀδιαίρετος. ἢ ἐπὶ ταύτης γε τῆς ἀπορίας, οὐδὲ τοῦθ' ἱκανόν. δυνάμει μὲν γὰρ ταυτὸν καὶ διαιρετὸν εἶναι καὶ ἀδιαίρετον, ἴσως οὐδὲν θαυμαστόν. ὥσπερ δυνάμει ταυτὸ ψυχρὸν καὶ θερμὸν καὶ λευκὸν καὶ μέλαν. ἀλλ' ἐνεργεῖν γε ἅμα κατ' ἄμφω τὰ ἐναντία, ἀδύνατον. ἀλλ' ἀνάγκη τὰς διαφερούσας ἐνεργείας, ἢ τῷ χρόνῳ διῃρημένας, ἢ τοῖς ἐνεργοῦσιν ὑπάρχειν. οὕτως οὖν οὐδὲ τὰ εἴδη παραδέχεσθαι ἅμα τὰ ἐναντία δυνατὸν, εἰ τοιοῦτον ἡ αἴσθησις καὶ ἡ νόησις, ὡς δέχεσθαι τὰ εἴδη τῶν αἰσθητῶν, ἢ νοητῶν. ἀλλ' ἐκεῖνο ἄν τις μᾶλλον εὐλογώτερον ὑπολαμβάνοι. ἐοικέναι τὴν δύναμιν τὴν αἰσθητικὴν, τῇ στιγμῇ. μᾶλλον δὲ τῷ κέντρῳ τοῦ κύκλου, εἰς ὃ πᾶσαι αἱ ἐκ τῆς περιφερείας γραμμαὶ τελευτῶσιν. αὕτη γὰρ ἡ στιγμὴ, ἅμα καὶ μία καὶ πλείους. μία μέν. ἓν γὰρ τὸ κέντρον τοῦ κύκλου. πλείους δὲ, ὅτι πλειόνων εὐθειῶν καὶ διαφερουσῶν ἐστὶ πέρας. ὥστε καὶ ἀδιαίρετος ἡ στιγμὴ, καὶ διαιρετή. καὶ ταῦτα ἅμα. ἔστω τοίνυν τὸν λόγον ἐχέτω καὶ ἡ δύναμις, ἣν πρώτως αἰσθητικὴν δεῖ καλεῖν, καὶ πρώτως αἴσθησιν. μία γὰρ οὖσα πλειόνων ἐστὶ πέρας ὀργάνων. ἡ μὲν οὖν μία καὶ ἀδιαίρετος, ἓν τὸ κρῖνον ἐστὶ, καὶ ἅμα. ἡ δὲ πολλῶν διῃρημένων πέρας ἐστὶ, πολλαὶ γίνονται ἡ μία. ὥστε καὶ πολλὰ κρίνειν οὐ κεκώλυται κεχωρισμένα. καὶ μία εἶναι. ἔστι γὰρ ἅμα, καὶ μία, καὶ πολλαί. ἔτι ὃ πολλάκις εἰρήκαμεν, οὐκ αὐτὴ μελαίνεται ἅμα. καὶ λευκαίνεται ἢ ψύχεται καὶ θερμαίνεται. ἔσται γὰρ τὸ ἄτοπον ἦν. ἀλλ' εἰσαγγέλλει μὲν ἕκαστον αἰσθητήριον, τὰς οἰκείας διαφοράς. ἡ δὲ, ἀσώματος οὖσα τῷ λόγῳ, καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος βεβηκυῖα τοῦ πρώτως αἰσθητικοῦ, ἐξ οὗ τὰ αἰσθητήρια σύμπαντα, ὥσπερ ἐκ πηγῆς ἐκπνεῖται, καὶ εἰς ὃ πάλιν φοιτῶσιν αἱ παρὰ τῶν αἰσθητῶν ἀπαγγελίαι, οὐκ αὐτὴ πάσχουσα τὰ ἐναντία, ἀλλὰ θεωροῦσα τὰ ἐναντία, κρίνει καὶ ἀποφαίνεται, τὸ λευκὸν τοῦ μέλανος ἕτερον εἶναι, καὶ τὸ λευκὸν τοῦ γλυκέος. τὸ δὲ κρίνειν δὲ ἅμα τὰ ἐναντία, ἄτοπον ἦν. ὥσπερ οὐδὲ δικάζειν ἅμα τοῖς ἀντιλέγουσι πρὸς ἀλλήλους. ἀλλὰ τὸ πάσχειν ἅμα τὰ ἐναντία. δῆλον τοίνυν ἐξ ἁπάντων ἐστὶν, ὅτι μήτε ἡ ὄψις ἡ πρώτη ἐστὶν ἐν τῇ κόρῃ, μήτε ἡ ἀκοὴ ἡ πρώτη ἐν τοῖς ὠσί· μήτε ἡ γεῦσις ἐν τῇ γλώττῃ. ἀλλὰ καὶ ἡ γεῦσις ἡ πρώτη καὶ ἡ ὄψις καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄσφρησις καὶ ἡ ἁφὴ, ἐν τῷ πρώτῳ ὑπάρχουσι τῷ αἰσθητικῷ, ἢ ὅταν λέγωμεν, πέντε εἶναι τὰς πάσας αἰσθήσεις, πέντε λέγομεν τὰ αἰσθητήρια. καὶ πέντε εἶναι τοῦ αἰσθητικοῦ πνεύματος, ὥσπερ ἐκ πηγῆς μιᾶς, ὀχετοὺς διὰ τῶν ὀργάνων ἀποχετευομένους. τὴν δὲ κυρίως αἴσθησιν καὶ πρώτως οὖσαν, ἐν τούτοις χρωμένην. καὶ χώραν μὲν εἰσαγγελέων ἔχειν τὰς πέντε, ἄρχοντος δὲ ἢ βασιλέως τὴν μίαν. ὡς γὰρ ἐκεῖ, πολλοὶ μὲν οἱ ἀγγέλλοντες, εἷς δὲ ὁ κρίνων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. πολλὰ μὲν τὰ μηνύοντα ὄργανα. ἓν δὲ τὸ περὶ πάντων ἀποφαινόμενον. ταύτῃ τοίνυν αἰσθανόμεθα, καὶ ὅτι ὁρῶμεν τῇ ὄψει, καὶ ὅτι ἀκούομεν τῇ ἀκοῇ. ἡ γὰρ τὰς διαφορὰς τῶν ἐνεργειῶν, ταύτῃ καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν αἰσθανόμεθα. οὐ τῇ ὄψει οὖν κρίνομεν τὴν ὄψιν, ὡς μικρῷ πρόσθεν ἐδόκει. ἀλλὰ τῇ μιᾷ τῇ πρὸς ἕκαστον τῶν αἰσθητῶν τεταγμένῃ. περὶ μὲν οὖν αἰσθήσεως, ἔστω ταῦτα διωρισμένα.

Ἐπειδὴ δὲ φαμὲν, οὐκ αἰσθήσει μόνον γνωρίζειν καὶ κρίνειν, ἀλλὰ καὶ λόγῳ καὶ διανοίᾳ, τί ἂν διαφέροι τὰ κριτήρια ταῦτα ἀλλήλων, σκεπτέον ἐφεξῆς. ὅτι δὲ οὐ παρέλκουσα ἡ ζήτησίς ἐστιν, σκεπτέον ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων φυσικῶν. σχεδὸν γὰρ ταυτὸν ποιοῦσι τὴν αἴσθησιν οὗτοι τῷ λόγῳ. Ἐμπεδοκλῆς μὲν λέγων· πρὸς τὸ παρεὸν γὰρ μῆτις ἀέξεται ἀνθρώποισι. ἔστι γὰρ αἰσθή-

Plato

Mouet dubitationem.

Solutio

Quod suffugium multas in philosophia lites diremit

Sensu comune comparat puncto aut centro circuli

Sensus communis, uel primus sensualis aut primus sensus

Empedocles

ὀχέτους carnales

ἀποχετευομένους riuatos

σεως ἴδιον, ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν παρόντων κινεῖσθαι. καὶ Ὅμηρος δὲ, συμφέρεσθαι τὸν νοῦν ὑπολαμβάνων καὶ συναλλοιοῦσθαι τῷ πάσχοντι, σωματικὴν οἴεται τὴν φύσιν τοῦ λόγου. καὶ σχεδὸν αἴσθησιν ποιεῖ τὸν νοῦν. "τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε." ὅλως δὲ, ὅταν ἐκ τῶν τοῦ παντὸς ἀρχῶν συνιστάντες καὶ τὴν ψυχὴν, εἶτα ποιοῦσιν αὐτὴν τὰ ὄντα γνωρίζειν τῇ θίξει τοῦ ὁμοίου, οὐδὲν ἄλλο ἢ σῶμα μὲν ποιοῦσι τὸν νοῦν· συμφέρεσθαι δὲ ἐστὶν τοῖς σώμασιν ἃ γινώσκει. καίτοι γε ἐχρῆν αὐτοὺς, οὐ μόνον ὅπως γινώσκει διδάσκειν ἡμᾶς, ὅτι θιγγάνουσα τοῦ ὁμοίου, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἐξαπατᾶται. συνηθέστερον γὰρ τὸ πάθος ἐστὶ τοῖς ζώοις καὶ πλείω παραμένει χρόνον. οἱ δὲ, ὅπως μὲν γινώσκομεν, ὅτι τῇ θίξει τοῦ ὁμοίου φασίν. ὅπως δὲ ἀγνοοῦμεν, οὐ προσδιδάσκουσιν. οὐκ ἐννοοῦντες, ὅτι πολλοστὸν μέρος ἐστὶν ἃ γινώσκομεν, ὧν ἀγνοοῦμεν. ἄλλως τε ὅτι καὶ τῶν ἐναντίων, μία ἐστὶν ἐπιστήμη, καὶ μία ἄγνοια. ὁ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ὡς ὠφέλιμον γινώσκων, καὶ τὸ κακὸν ὅτι βλαβερὸν συνεπίσταται. καὶ ὁ περὶ θάτερον ἐξαπατώμενος, ἐξαπατᾶται καὶ περὶ θάτερον. χρὴ οὖν ἢ τοῖς ἐναντίοις ἡμᾶς ὁμοιοῦσθαι ἅμα, ὅταν τἀναντία τι γινώσκωμεν, ἢ τοῖς ἐναντίοις ἀνομοιοῦσθαι. ὅταν περὶ τἀναντία ἐξαπατώμεθα. ἄμφω δὲ ὁμοίως ἀδύνατα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔξω τοῦ παρόντος λόγου. ὅτι δὲ ἡ αἴσθησις οὐ ταυτὸν τῇ λοιπῇ δυνάμει τῆς ψυχῆς, προχειρότατον εἰπεῖν, ὅτι τῆς μὲν, μετέχει πάντα τὰ ζῷα. τῆς δὲ, ἄνθρωπος μόνος. καὶ τῆς μὲν λογικῆς δυνάμεως, ἄλλαι διαφοραί. τῆς αἰσθήσεως δὲ, αἱ πέντε. καὶ τὰ κατορθώματα, ἕτερα μὲν τῆς αἰσθήσεως. ἕτερα δὲ τοῦ νοῦ. ταράττεσθαι δὲ οὐ χρὴ, εἰ ποτὲ μὲν νοῦν, ποτὲ δὲ δύναμιν λογικὴν, ποτὲ δὲ νόησιν, ποτὲ δὲ διάνοιαν, τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐστὶ καλοῦμεν. προϊόντες γὰρ τὰ ὀνόματα ἀκριβέστερον διακρινοῦμεν. νῦν δὲ ὅσον τὰς πρὸς τὴν αἴσθησιν διαφορὰς εἰπεῖν, ὡς ταυτὸ σημαίνουσι, πᾶσι τούτοις κεχρήμεθα τοῖς ὀνόμασι. καὶ νοῦ μὲν ἀρετὰς, δόξαν ὀρθὴν φαμὲν, καὶ ἐπιστήμην. καὶ φρόνησιν. αἰσθήσεως δὲ οὐδαμῶς. καὶ αὖθις, λόγου μὲν κακίας, ψευδοδοξίαν καὶ ἀνεπιστημοσύνην, καὶ ἀφροσύνην. αἰσθήσεως δὲ, οὐδεὶς ἂν εἴποι ταύτας κακίας. ἡ αἴσθησις, ἡ μὲν, τῶν ἰδίων, ἡ δὲ, τῶν κοινῶν. καὶ ἥ γε τῶν ἰδίων, ὡς τὰ πολλὰ ἐστὶν ἀληθής. νοῦς δὲ, εἰ καὶ ἄλλως τῷ νῷ, τὰ μὲν, ἴδια. τὰ δὲ, κοινὰ, ὅμως περὶ τὰ ἴδια μᾶλλον, ἢ περὶ τὰ κοινὰ ἐξαπατᾶται. λαμβάνει οὖν τὰ κοινὰ πρῶτον ὡς γνωριμώτερα. εἰ δὲ ὅτι πολλὰ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων μετέχειν φαμὲν διανοίας, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον. καταχρώμεθα γὰρ ἐπ' αὐτῶν τῷ τῆς διανοίας ὀνόματι. τὰ δὲ, διανοίας μὲν οὐδαμῶς κοινωνεῖ. φαντασίας δὲ ἴσως οἷα. ἥπερ ἀμείνων μὲν δύναμις τῆς αἰσθήσεως, πολὺ δὲ ἀποβεβηκυῖα τῆς διανοίας, καὶ ὥσπερ ἀμφοῖν ἐν μεθορίῳ κειμένη. καὶ ἐπακολουθοῦσα μὲν τῇ αἰσθήσει, προλαμβάνουσα δὲ τὴν ὑπόληψιν. ὑπόληψιν γὰρ ὀνομάζω πᾶσαν τὴν κριτικὴν ἕξιν τῆς λογικῆς δυνάμεως συλλαβών. ἧς καθάπερ γένους ὑπάρχοντος, εἴδη ἂν νομίζοιτο, δόξα καὶ ἐπιστήμη καὶ φρόνησις. δέονται μὲν οὖν ἅπασαι αἱ δυνάμεις αὗται, φαντασίας προηγουμένης. οὐ μὴν αἱ αὐταί εἰσι τῇ φαντασίᾳ. ὅλως γὰρ τὸ ὑπολαβεῖν, εἴτε δοξαστικῶς, εἴτε ἐπιστημονικῶς, εἴτε δὴ κατὰ φρόνησιν, ἑτέρας ἐστὶ δυνάμεως καὶ οὐ φαντασίας. ἔστι μὲν γὰρ τὸ πάθος, λέγω δὲ τὴν φαντασίαν, ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ὅταν βουλώμεθα ὑποβαλέσθαι. πρὸ ὀμμάτων γὰρ ἐστὶ ποιήσασθαι προαιρουμένους, νῦν μὲν ἵππον. νῦν δὲ κύνα. νῦν δὲ ὅ τι δή ποτε. ὑπολαβεῖν δὲ καὶ κρῖναι περί τινος, οὐχ ὅτι ἂν ἡμεῖς προελώμεθα δυνατόν. ἀλλ' ὅτι ἂν τὸ δοκοῦν ἐναργὲς ἐπαναγκάσῃ. οὐ γὰρ οἷόν τε πρὸς τὸ φανὲν ψεῦδος μὴ ἀνανεῦσαι. ἀλλ' ὅτι μὲν τὰ δὶς δύο τέσσαρα, ἀναγκάζει συγκατατίθεσθαι, ἄν τε βουλώμεθα, ἄν τε μή. ὅτι δὲ τὰ δὶς δύο πέντε, οὐκ ἄν τις γινώσκων ἀριθμὸν συγχωρήσειεν. ἢ ὅτι ἄνθρωπος οὐκ ἔστι δίπουν. ἢ ὅτι τὸ πῦρ οὐκ ἔστι θερμόν. κἂν γὰρ εἴπῃς τὸν ἄνθρωπον εἶναι τετράπουν, κἂν λέγῃς ψυχρὸν εἶναι τὸ πῦρ, λέγεις μὲν, οὐχ ὑπολαμβάνεις δὲ οὕτως. τῇ γλώττῃ μὲν οὖν, ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι ἐφ' ἡμῖν. τὸ δὲ δοξάζειν ἢ ὑπολαμβάνειν, ἢ συγκατατίθεσθαι ἔνδον, ἢ ἀνανεύειν, οὐχ ἡμεῖς κύριοι. ἀλλ' ἔστιν ἀκούσια τὰ πάθη ταῦτα τῆς ψυχῆς. ἕλκει γὰρ αὐτὴν, τὰ μὲν ἐναργῶς εἶναι δοκοῦντα, εἰς συγκατάθεσιν. τὰ δὲ ἐναργῶς μὴ εἶναι δοκοῦντα, εἰς ἄρνησιν. τὰ δὲ, ἄδηλα ὅπως ἔχει, εἰς ἐποχήν. τὸ μέντοι φαντάζεσθαι ἐφ' ἡμῖν κεῖται. καὶ οὐ τὰ δυνατὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀδύνατα παντελῶς. οἷον πολυκεφάλους ἀνθρώπους, ὡς τὸν Γηρυόνην, καὶ πτερωτοὺς, ὡς τοὺς Βορεάδας. καὶ ἱπποκενταύρους. καὶ Σκύλλας. ὡς γὰρ τοῖς ζωγράφοις ἐπ' ἐξουσίας γράφειν ἃ βούλονται, οὕτω καὶ τῇ ψυχῇ. πρὸς δὲ τούτοις, ὅταν μὲν ὑπολάβωμεν δεινόν τι εἶναι καὶ φοβερὸν, εὐθὺς συμπάσχομεν καὶ τῷ σώματι, τρέμοντες, ἢ ὠχριῶντες. ὁμοίως δὲ, κἂν θαρραλέον τι φαντασθῶμεν, ἐναντίως διατιθέμεθα. φαντασίας δὲ προβάλλοντες ἑαυτοῖς, πολλάκις μὲν σεισμῶν, πολλάκις δὲ ἐπιόντων θηρίων, οὐ συμπάσχομεν οὐδ' ὁτιοῦν. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς πίναξι τὰ γεγραμμένα θεώμενοι, πάσχομεν οὐδὲν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, τὰ φαντάσματα. ὅτι μὲν οὖν ὑπολήψεως ἁπάσης καὶ συγκαταθέσεως διενήνοχεν ἡ φαντασία, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστίν. ἐπειδὴ δὲ πολλὰ νοοῦμεν ἄνευ τοῦ συγκατατίθεσθαι καὶ ὑπολαμβάνειν τι περὶ αὐτῶν, ἔδοξεν ἂν διδάσκειν, καθ' ὅτι ἡ φαντασία νοήσεως διενήνοχεν. οὐ γὰρ ἐπὶ πάντως λέγεται φαν-

Propriu sensuu moueri a sensibus praesetib(us)

Homerus

Ca quae scim, minima ps est eorum quae nescimus

Cotrarior eade scientia & eade ignorantia.

Intellectus uirtutes & uitia

Phantasia habet nonulla irrationalia fortasse.

ὑπόληψις qd aestimatiua

Phantasia libere ea sibi fingit

κατορθώματα

ὑπόληψις. Suspitio. appensio. susceptio. Existimatio — hec.

τασίας προϋπούσης ὁ νοῦς, διαφέρει ταὐτὸν φαντασία καὶ νοῦς. Ἵνα δὲ ἀκριβέστερον τοῦτο καταμάθωμεν, ἄνωθεν πρῶτον περὶ φαντασίας διοριστέον. ἀποσημηνάμενοι τοίνυν τὰ λοιπὰ σημαινόμενα τοῦ ὀνόματος, ἐφ' ἃ αὐτὸ μεταφέροντες λέγομεν. πολλάκις γὰρ τὴν αἴσθησιν φαντασίαν καλοῦμεν. πολλάκις δὲ καὶ τὴν νόησιν, περὶ ἐκείνης λέγομεν τῆς φαντασίας καθ' ἣν φαμὲν φάντασμά τι ἡμῖν ἐγίνεσθαι. οἷον τύπον τινὰ καὶ μορφὴν τοῦ αἰσθήματος ἐν τῇ ψυχῇ. αὕτη τοίνυν, ἣν κυρίως φαντασίαν καλοῦμεν, μία τίς ἐστι τῶν δυνάμεων, ἢ τῶν ἕξεων τῶν κριτικῶν, αἷς ἀληθεύομεν ἢ ψευδόμεθα. τοιαῦται δέ εἰσιν, αἴσθησις, δόξα, ἐπιστήμη, νοῦς. νοῦν δὲ λέγομεν, ὃν δή τις ἀκριβῶς ὀνομάσειε, τὸν μὴ διαμαρτάνοντα τῆς ἀληθείας. νοῦς γὰρ ὁ τοιοῦτος κυρίως. ὥσπερ καὶ ἐπιστήμη κυρίως, ἡ μὴ ψευδομένη. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἡ φαντασία, ἐκ τῶνδε δῆλον. ἐν γοῦν τοῖς ὕπνοις, φανταζόμεθα μέν, οὐκ αἰσθανόμεθα δέ. διχῶς γὰρ λεγομένης τῆς αἰσθήσεως, τῆς μέν, δυνάμει. τῆς δέ, ἐνεργείᾳ, οὔτε τὴν δυνάμει αἴσθησιν οἷόν τε λέγειν ἔχειν ἡμᾶς ἐν τοῖς ὀνείρασι, κίνησις γάρ τίς ἐστι τὰ ὀνείρατα τῶν αἰσθητῶν ἐγκαταλειμμάτων, οὔτε δὴ πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐνέργειαν. οὐ γὰρ ἂν οἷόν τ' ἦν ὑπνώττειν τὸ ζῷον, ἐνεργούσης τῆς αἰσθήσεως. ἔπειτα οἱ πηρωθέντες τὰς ὄψεις, φαντάζεσθαι μὲν χρώματα οὐ κωλύονται. αἰσθήσεως δὲ ἀπεστέρηνται, καὶ τῆς δυνάμει, καὶ τῆς ἐνεργείᾳ. ἔπειτα αἴσθησις μὲν πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ζῴοις. φαντασία δὲ τοῖς μέν, τοῖς δ' οὔ. μύρμηκι μὲν ἴσως καὶ μελίττῃ. καὶ πολλῷ μᾶλλον, κυνὶ καὶ ἵππῳ. καὶ ὅσα μετέχει αἰσθήσεως. σκώληκι δὲ οὔ. ἔπειτα αἰσθήσεις μὲν τῶν ἰδίων ἀληθεῖς αἱ πλείους. φαντασίαι δὲ αἱ πλείους ψευδεῖς. καὶ τῆς αἰσθήσεως ἐκλυομένης. δῆλον δέ. οὐ γὰρ λέγομεν ὅταν ἐνεργῶμεν ἀκριβῶς περὶ τὰ αἰσθητά, τότε φαντάζεσθαι. ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν μὴ ἐναργῶς αἰσθανώμεθα. οὐδεὶς γὰρ πλησίον ὁρῶν Σωκράτη, λέγει τοῦτον φαντάζομαι εἶναι Σωκράτην. ἀλλ' ὅταν πόρρωθεν. καὶ ὅταν ἡ αἴσθησις ἄρξηται. ἔπειτα καὶ μύσαντες τοὺς ὀφθαλμούς, ὁρᾶν μὲν οὐχ οἷοί τ' ἐσμὲν τὰ χρώματα. φαντάζεσθαι δὲ οὐ κωλυόμεθα. αἰσθήσεως μὲν οὖν, καὶ τούτοις, καὶ ἄλλοις πολλοῖς, φαντασία διενήνοχε. νοῦ δὲ καὶ ἐπιστήμης, ὅτι ταύταις μὲν ἀεὶ ταῖς ἕξεσιν ἀληθεύομεν. ἐν ταῖς φαντασίαις δέ, ὀλιγάκις. λείπεται ἄρα ζητεῖν, εἰ δόξα ταὐτὸν καὶ φαντασία. ἀλλ' ἔφθημεν καὶ τῆς δόξης αὐτὴν διακρίναντες. ὅτε γὰρ ἀπάσης ὑπολήψεως ἐχωρίζομεν φαντασίαν, τότε δή που καὶ τῆς δόξης ἑτέραν αὐτὴν ἀπεδείκνυμεν. ἣν γὰρ εἶδός τι τῆς ὑπολήψεως ἡ δόξα. τὸ μὲν οὖν ἀληθεύειν καὶ ψεύδεσθαι τὴν φαντασίαν ὥσπερ τὴν δόξαν, κοινὸν ἀμφοῖν. ἀλλὰ δόξῃ μὲν ἕπεται πίστις. οὐκ ἐνδέχεται δὲ τὸν δοξάζοντα τοῖς δοκοῦσιν αὐτῷ μὴ πιστεύειν. πίστει δ' ἕπεται τὸ πεπεῖσθαι. πειθοῖ δὲ λόγος. λογικὴ γάρ τίς ἐστιν συγκατάθεσις ἡ δόξα. τῶν δὲ ἀλόγων ζῴων ἐνίοις, φαντασία μὲν ὑπάρχει. λόγου δέ ἐστι παντάπασιν ἀκοινώνητα. καὶ δοξάζειν μὲν ὥσπερ καὶ πρότερον εἴπομεν, οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὰ ἀδύνατα, οἷον πτερωτοὺς ἀνθρώπους. φαντάζεσθαι δ' ἐφ' ἡμῖν.

φανερὸν δὲ ὅτι οὔτε δόξα μετ' αἰσθήσεως, οὔτε συμπλοκὴ δόξης καὶ αἰσθήσεως ἡ φαντασία. λέγει γὰρ Πλάτων, ὅταν αἰσθανώμεθά τι, καὶ προσδοξάζωμεν, ὅτι τόδ' οὕτως ἔχει, τοῦτ' εἶναι τὴν φαντασίαν. ἐλέγχει δὲ οὐ πάντως ἡ φαντασία συνεφελκομένη τὴν δόξαν. ὥσπερ ἐν ταῖς ἀναζωγραφήσεσι τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀμηχάνων. καὶ χωρίς γε τῶν εἰρημένων δῆλόν ἐστιν, ὅτι εἴπερ συμπλοκὴ δόξης ἐστὶ καὶ αἰσθήσεως φαντασία, οὐκ ἄλλου μὲν τὴν αἴσθησιν εἶναι προσήκει, ἄλλου δὲ τὴν δόξαν. οἷον λευκοῦ μὲν τὴν αἴσθησιν. δόξαν δὲ ἀγαθοῦ. οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ μὲν ὑποκειμένου, κατ' ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο. οἷον, εἰ τὸ ὑποκείμενον εἴη λευκὸν καὶ ἀγαθόν, τὴν μὲν δόξαν εἶναι περὶ αὐτοῦ, καθὸ ἀγαθόν. τὴν δὲ αἴσθησιν, καθὸ λευκόν. κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ τοῦ αὐτοῦ ἡ δόξα τε καὶ ἡ αἴσθησις. δεῖ οὖν καὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ γίνεσθαι τὴν συμπλοκήν, τῆς τε δόξης καὶ τῆς αἰσθήσεως. καὶ ἔτι συνᾴδειν αὐτάς, καὶ μὴ μάχεσθαι. ὅταν τοίνυν περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ γινομένης τῆς δόξης καὶ τῆς αἰσθήσεως, ὑπάρχῃ διαφωνία, καὶ ἡ μὲν δόξα ἀληθεύῃ, ἡ αἴσθησις δὲ διαψεύδηται, πῶς ἐροῦμεν τὴν τούτων συμπλοκὴν φαντασίαν. ὅταν γὰρ ἡ μὲν αἴσθησις λέγῃ ποδιαῖον εἶναι τὸν ἥλιον, ἡ δὲ δόξα πολλῷ μείζω τῆς οἰκουμένης, πῶς ταύτας οἷόν τε συμπλακῆναι. ἢ πῶς οἷόν τε μίαν ἐξ αὐτῶν γενέσθαι κρίσιν. τῆς μέν, ἀληθευούσης. τῆς δέ, ψευδομένης. ἀνάγκη γὰρ ἔσται τηνικαῦτα. ἢ τὴν ἀληθινὴν περὶ τοῦ ἡλίου δόξαν ἀποβαλεῖν, ἵνα μεταλάβωμεν τὴν ψευδῆ καὶ σύμφωνον τῇ αἰσθήσει, ἢ τὴν αὐτὴν φυλάττοντας ἔτι δόξαν, ἀμελεῖν τῆς αἰσθήσεως, καθ' ἣν μάλιστα ἐκτυποῦται ἡ φαντασία. ἑκάτερον δὲ τούτων ἀδύνατον. οὔτε γὰρ ἀποβαλεῖν οἷόν τε τὴν ἀληθῆ δόξαν, μὴ καὶ τοῦ πράγματος μεταπεσόντος, ἀλλ' ὁμοίως ἔχοντος καὶ σωζομένου, καὶ αὐτὸν σωζόμενον τὸν δοξάζοντα, οὔτε τὴν ἀληθῆ κατέχοντα δόξαν, ὅτι πολλῷ μείζων ὁ ἥλιος τῆς οἰκουμένης, πιστεύειν τῇ φαντασίᾳ, ὅτι ποδιαῖος. οὐκ ἄρα κίρναται τηνικαῦτα πρὸς τὴν αἴσθησιν ἡ δόξα. ἀλλ' ἐκκρούει μᾶλλον τὴν αἴσθησιν. καὶ συνεκκρούει καὶ τὴν φαντασίαν. τύπος γὰρ τῆς αἰσθήσεως καὶ ἴχνος ἐστὶν ἡ φαντασία. καὶ οὐ κρᾶσις δόξης καὶ αἰσθήσεως. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς κώπης ἐν τῷ ὕδατι, κρᾶσις δύναιτ' ἂν γενέσθαι δόξης καὶ αἰσθήσεως ἡ φαντασία. ἀλλ' ἡ φαντασία μὲν ἀκολουθεῖ τῇ αἰσθήσει. ἡ δόξα δ', διαμάχεται.

Etsi intellectus indiget phātasia, nō ob id idē sunt

Phātasiae diffo

Mens seu intellect[us] proprie qd

Scientia proprie

δόξα. λογικὴ συγκατάθεσις

Plato

Contra platonē

τύπος τῆς αἰσθήσεως ἡ φαντασία καὶ ἴχνος

μάχεται. εἰ οὖν μήτε αἴσθησις ἡ φαντασία, μήτε ὑπόληψις, οὔτε γε δόξα, οὔτε φρόνησις, οὔτε ἐπιστήμη, οὔτε νοῦς, κυρίως ἄρα οὐδεμία λείποιτ' ἂν δύναμις τῆς ψυχῆς, πρὸς ἣν ἀμφισβητήσιμός ἐστιν ἡ φαντασία. εἰ μὲν οὖν ἅπας νοῦς ἐστιν ἀναμάρτητος, οὐδεμία λείπεται δύναμις. εἰ δέ τις νοῦς ἐστιν οἷόν τε καὶ ἁμαρτάνειν, καὶ μὴ μόνον ἀληθεύειν ἀλλὰ καὶ ψεύδεσθαι, τούτου διακρῖναι τὴν φαντασίαν, οὐ ῥᾴδιον. πολλὴν γὰρ ἔχει τὴν ὁμοιότητα. πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦθ' ὅπερ ἔφην, τὸ δύνασθαι καὶ ἁμαρτάνειν. εἶτα ὅτι καθάπερ φαντάζεσθαι ἐφ' ἡμῖν, οὕτω καὶ νοεῖν ἃ βουλόμεθα. τίς οὖν ἡ τῆς φαντασίας πρὸς τὸν τοιοῦτον νοῦν διαφορά, ζητῶμεν ἐφεξῆς. πρῶτον δὲ τὴν ἑκατέρου φύσιν χωρὶς ἂν εἴη διοριστέον. οὕτω γὰρ καὶ τὸ διενηνοχέναι ἀλλήλοιν, καταφανὲς ἡμῖν γενήσεται. καὶ πρῶτόν γε τίς ἐστιν ἡ φαντασία. τέως γὰρ οὐ τί ἐστιν. ἀλλ' ὅσα οὐκ ἔστι προείρηται.

Ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ κινηθέντα ὑπ' ἄλλου, κινεῖν ἕτερον πέφυκεν, ὥσπερ ὁ μοχλὸς κινηθεὶς ὑπὸ τῆς χειρός, κινεῖ τὸν λίθον, καὶ ἡ θάλαττα ὑπὸ τοῦ πνεύματος κινηθεῖσα, κινεῖ τὴν ναῦν, οὐδὲν θαυμαστὸν οὐδὲ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως τοῦτο συμβαίνειν. αὕτη γὰρ κινηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν, καὶ τὸ εἶδος ἀναλαβοῦσα τοῦ κινήσαντος, κινεῖ δύναμιν ἑτέραν τῆς ψυχῆς, ἐπὶ τῶν τελείων ζῴων, ἣν φαντασίαν καλοῦμεν. ἧς φύσις ἐστί, τοὺς τύπους οὓς ἡ αἴσθησις αὐτῇ παραδίδωσιν, ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἀναμαξαμένη, κατέχειν ἐν ἑαυτῇ, καὶ ἐνσφραγίζεσθαι, καὶ δύνασθαι ἀπελθόντων τῶν αἰσθητῶν, διατηρεῖν ἐπί τινα χρόνον τὰ ἴχνη. ἀπελθόντων μὲν οὖν τῶν αἰσθητῶν, ἐμφανῶς ἡ δύναμις ἡ φανταστικὴ τῆς αἰσθητικῆς διενήνοχεν. ἡ μὲν γὰρ παύεται ἐνεργοῦσα. ἡ δέ, οὓς παρείληφε τύπους, ἔτι κατέχει. παρόντος δὲ τοῦ αἰσθητοῦ, καὶ ἅμα ἄμφω ἐκκαλουμένου, λέγω δ' ἄμφω τήν τε αἴσθησιν ἅμα καὶ τὴν φαντασίαν, τηνικαῦτα χαλεπὸν ἐξευρεῖν τῶν δυνάμεων τούτων τὴν διαφοράν. δοκοῦσι γὰρ αἱ δύο τηνικαῦτα, καὶ περὶ ταὐτὸν ὑποκείμενον ἐνεργεῖν. καὶ ἐν ταὐτῷ χρόνῳ. ἢ μήποτε καὶ τηνικαῦτα περὶ ταὐτὸν μέν, καὶ ἐν ταὐτῷ χρόνῳ. οὐχ ὡσαύτως δὲ ἐνεργοῦσιν. ἀλλ' ἡ μὲν αἴσθησις, πρὸς τὸ ἔξωθεν αἰσθητὸν ἀπερείδεται, καὶ ὑπ' ἐκείνου κινεῖται. ἡ φαντασία δὲ περὶ τὸ εἶδος, ὃ ἡ αἴσθησις ἀνεμάξατο. καὶ γίνεται ὅπερ τὸ αἰσθητὸν τῇ αἰσθήσει, τοῦτο ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις τῇ φαντασίᾳ. τῷ δὲ ἀμφοτέρας τὰς κινήσεις ἅμα συμβαίνειν μάλιστα, ἐντεῦθεν αὐτῶν δυσθήρατος ἡ διαφορά. ἐπεὶ ὅτι γε ἕτεραι, δῆλον, ἐκ τοῦ τὴν μὲν αἴσθησιν, τῆς ἐνεργείας παύεσθαι πρότερον ἐπὶ πολλῶν. τὴν φαντασίαν δὲ παραμένειν. τηνικαῦτα γὰρ τὸ ἴχνος, ὃ κατέχουσα ἡ αἴσθησις, εἰς τὸ ἔξωθεν αἰσθητὸν ἀπετείνετο, γίνεται ὑποκείμενον τῇ φαντασίᾳ. ὥσπερ εἰ δι' ὅλου μὲν ὁ κηρὸς ἀνεμάττετο τὴν σφραγῖδα. ἀναμαξάμενος δὲ καὶ περιπτυγεὶς αὐτῇ, πάλιν τὸν αὐτὸν τύπον ἐνεσημαίνετο τῷ ἀέρι. ὥστε καὶ ἀπελθόντος τοῦ κηροῦ καὶ τοῦ δακτυλίου, μεμορφῶσθαι τὸν ἀέρα τὸν περικείμενον. ἀλλ' αὗται μὲν ἀψύχων σωμάτων αἱ πείσεις. ἐπὶ δὲ τῶν ἐμψύχων, ἕτερος τρόπος. τὸ γὰρ πάσχειν ἐπὶ τούτων, ἐνεργεῖν ἐστι μᾶλλον καὶ τελειοῦσθαι. τελειοῦται δὲ ἡ φαντασία ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως, εἰς ἐνέργειαν προϊοῦσα. ὥσπερ ἡ αἴσθησις ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν. μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν ζῴων ἐστὶ λαβεῖν τὴν διαφοράν. ἐν οἷς φαμὲν αἴσθησιν μὲν εἶναι, φαντασίαν δὲ μή. οἷον μυιῶν τε καὶ σκωλήκων, καὶ πολλῶν τοιουτοτρόπων ἑτέρων. κινεῖται μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν. οὐ μὴν ὥστε κατέχειν δύνασθαι τὰ αἰσθητά. φέρεται οὖν ὅπῃ καὶ τύχῃ ἀποροῦντα δυνάμεως καθεκτικῆς τῶν αἰσθητῶν. πλήξει τοίνυν ἔοικεν ἡ αἴσθησις ἐπ' αὐτῶν, μὴ δὲ ἀκριβῶς παραμενούσῃ. ἐφ' ὧν δὲ τὸ ἐκμαγεῖον τῶν αἰσθητῶν στερεώτερον, ἐπὶ τούτων ἡ φύσις προσέθηκε τῇ αἰσθήσει δύναμιν ἑτέραν, ὥσπερ ταμιεῖον ἐσόμενον τῶν αἰσθημάτων. διαφέρει οὖν, οὔτε ἄνευ αἰσθήσεως ἡ φαντασία, οὔτε ἄλλων πραγμάτων. ἀλλ' ὥσπερ ἡ αἴσθησις. καὶ γὰρ ἐκ τούτων γίνεται φαντασία, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐξάπτεται τῆς αἰσθήσεως. ὥσπερ οὖν ὁ αὐτὸς κηρὸς καὶ δέχεσθαι τὴν σφραγῖδα πέφυκε, καὶ τηρεῖν, καὶ καθὸ μὲν δέχεται, ἑτέραν ἄν τις φαίη περὶ αὐτὸν δύναμιν θεωρεῖσθαι. καθ' ἣν εἰκτικὸς καὶ εὐτύπωτος ὑπὸ τοῦ γλύμματος. καθὸ δὲ τηρεῖ, ἑτέραν αὖθις κεκτῆσθαι, καθ' ἣν στερεωτέρας φύσεως καὶ μονιμωτέρας τετύχηκε, τοῦτο αὐτό ἐστι, καὶ περὶ ψυχῆς ἀποφαίνεσθαι. ὅτι καθὸ μὲν κινεῖται ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, αἰσθητικὴν ἔχει δύναμιν. καθὸ δὲ τηρεῖν οἵα τε τὰ αἰσθήματα, φανταστικήν. δῆλον τοίνυν ὅτι ἡνίκα καὶ ἡ αἴσθησις περὶ τὸ αἰσθητὸν ἐνεργεῖ, τηνικαῦτα καὶ ἡ φαντασία. οὐδὲ γὰρ ἀσύνετος οὐδὲ ἀναντίληπτος γινομένη, τηρεῖν οἵα τε ἦν τὸ ἴχνος. καὶ ἀπελθόντος τοῦ αἰσθητοῦ. καὶ προβάλλεσθαι ὡς ἐγνωκυῖα. ὅσα τοίνυν τῶν ζῴων ταύτης μετείληφε τῆς δυνάμεως, πολλὰ κατ' αὐτὴν καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν. ποτὲ μὲν ὀρθῶς ἐνεργούσης. ποτὲ δὲ ἡμαρτημένως. τὸ δὲ ὀρθῶς καὶ μὴ ὀρθῶς, παρὰ τῆς αἰσθήσεως αὐτῇ προσγίνεται. συναπολαύειν γὰρ ἀνάγκη τοῖς ἐκείνοις κατορθώμασι καὶ ἁμαρτήμασι τὴν φαντασίαν. καὶ συναληθεύειν μὲν ἀληθευούσῃ. συμψεύδεσθαι δὲ ψευδομένῃ. ὥσπερ τοίνυν ἡ αἴσθησις τῶν μὲν ἰδίων ἀληθής ἐστιν, ἢ ὅτι ὀλίγιστον ἔχουσα τὸ ψεῦδος, δεύτερον δὲ τῶν ὑποκειμένων τοῖς ἰδίοις, καὶ οἷς ἐκεῖνα συμβέβηκε, καὶ ἐνταῦθα ἤδη ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι, ὅτι μὲν γὰρ λευκὸν τὸ προσιόν, ὀρθῶς καὶ κρίνει καὶ ἀποφαίνεται. ὅτι δὲ Σωκράτης ὁ προσιών, διαμαρτάνει, τρίτον δὲ τῶν κοινῶν καὶ τοῖς ἰδίοις συνεπομένων, λέγω δὲ οἷον κινήσεως

Si est aliqs intellect[us] q[ui] possit errare

Phantasia unde & qd.

Quaestio

Phātasia nō ē sine sensu, nec ē aliarum rerū quā quarum est sensus

κατορθώμασι / ἁμαρτήμασι → Contraria

καὶ μεγέθους. καὶ ἀριθμοῦ καὶ σχήματος, περὶ ἃ μάλιστά ἐστιν ἀπατηθῆναι κατὰ τὴν αἴσθησιν, ὅταν τὸ πλειόνων ἔργον, μιᾷ τινι αὐτῶν ἐπιφέρωμεν. οὕτω δὴ καὶ ἡ φαντασία. περὶ μὲν τὰ ἴδια αἰσθητὰ τῆς αἰσθήσεως ἐνεργούσης, ἀληθὴς καὶ αὕτη. περὶ δέ γε τὰ ὑποκείμενα, καὶ τὰ κοινά, παρούσης τῆς αἰσθήσεως καὶ ἀπούσης, διαψεύδεται. παρούσης μὲν, ἐξ ἀνάγκης. συναμαρτάνειν γὰρ αὐτὴν ἀναγκαῖόν ἐστι τῇ αἰσθήσει. ἀπούσης δὲ, ὅταν ἐγκαταλέλειμμαι μὴ οἷά περ εἴληφε διαφυλάττῃ. καὶ μάλιστα ὅταν πόρρω ὄντος τοῦ αἰσθητοῦ, ἡ αἴσθησις ἀντιλάβηται. εἰ τοίνυν ὅτι μέν ἐστιν ἡ φανταστικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἅπασι φανερὸν, οὐδεμίαν δὲ ἄλλην τῶν διηριθμημένων οὖσαν τοιαύτην ὁ λόγος ἐξευρεῖν δύναται, λείπεται ταύτην εἶναι ἣν ἡμεῖς φαμὲν κίνησιν τῆς ψυχῆς, ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν γινομένην. ἐπειδὴ δὲ ἡ ὄψις μάλιστα τιμιωτάτη πασῶν τῶν αἰσθήσεων, καὶ τὸ ὄνομα ἐντεῦθεν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τοῦ φάους, ὅτι ἄνευ φωτὸς οὐκ ἔστιν ἰδεῖν. καὶ ὥσπερ εἶπον, διὰ τὸ παραμένειν, καὶ ὁμοίας εἶναι ταῖς αἰσθήσεσι τὰς φαντασίας, πολλὰ κατ' αὐτὰς πράττει τὰ ζῶα. τὰ μὲν, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἑτέραν δύναμιν κυριωτέραν. οἷον τὰ θηρία. τὰ δὲ, διὰ τὸ πολλάκις ἐπικαλύπτεσθαι τὴν κυριωτέραν τῆς φαντασίας, ἢ νόσοις ἢ ὕπνῳ οἷον οἱ ἄνθρωποι. περὶ μὲν οὖν φαντασίας, τί ἐστι, καὶ διατί ἐστιν, εἰρήσθω ἐπὶ τοσούτων.

Phantasia qndo aberrat — *Praestatissimus oium sensuu visus* — *Phantasia unde dicatur*

ΠΕΡΙ ΔΕ τοῦ μορίου τοῦ τῆς ψυχῆς, ᾧ χρώμεθα πρὸς θεωρίαν καὶ πρᾶξιν, εἴτε χωριστοῦ ὄντος κατὰ τόπον, ὡς ᾤετο πλάτων. τὸν λόγον μὲν ἐν τῇ κεφαλῇ καθιδρύων. τὸν θυμὸν δ' ἐν τῇ καρδίᾳ. τὴν ἐπιθυμίαν δὲ ἐν τῷ ἥπατι. εἴτε τόπῳ μὲν οὐ διεστῶτος τῶν ἄλλων δυνάμεων τῆς ψυχῆς, λόγῳ δὲ μόνῳ χωριζομένου, σκεπτέον, τίνα ἔχει διαφορὰν πρὸς τὰς προειρημένας δυνάμεις. καὶ μάλιστα πρὸς τὴν φαντασίαν. καὶ πῶς ποτε γίνεται τὸ νοεῖν. εἰ δὴ τὸ νοεῖν ἀνάλογόν ἐστι τῷ αἰσθάνεσθαι, δι' ἀμφοῖν γὰρ κρίνει τε καὶ γνωρίζει, καθάπερ καὶ πρότερον ἔφαμεν ἡ ψυχή, πάσχοι ἄν τι καὶ ὁ νοῦς ὑπὸ τῶν νοητῶν, ὥσπερ ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν ἡ αἴσθησις. τὸ πάσχοι δ' ἂν καὶ ἐνταῦθα ἀκουστέον παραπλησίως. κυριώτερον γὰρ εἰπεῖν, ὅτι μᾶλλον τελειοῖτο ἄν, εἰς ἐνέργειαν ἐκ δυνάμεως προαγόμενος. ὅτι δὲ ἐκ δυνάμεως, δῆλον. διὰ γὰρ τοῦτο οὔτε ἀεὶ νοοῦμεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰ αὐτὰ ἀεί. ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλα. τοῦτο γὰρ σημεῖον τοῦ δυνάμει εἶναι τοῦτον τὸν νοῦν. οὐ γὰρ οἷόν τε μεταβαίνειν ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην ἐνέργειαν, μὴ δυνάμεως ὑπομενούσης. ἢ τὰς διαφόρους ἐνεργείας ἀποδιδώσης. δεῖ τοίνυν αὐτὸν ἀπαθῆ εἶναι, τοῦ κυρίως λεγομένου πάθους. καὶ μὴ ἔχειν οἰκείαν μὲν μορφήν. δεκτικὸν δὲ εἶναι παντὸς εἴδους. καὶ δυνάμει τοιοῦτον, ἀλλὰ μὴ τοῦτο. καὶ ὁμοίως ἔχειν πρὸς τὰ νοητά, ὥσπερ ἡ αἴσθησις πρὸς τὰ αἰσθητά. καὶ ὥσπερ ἐκείνη κατ' ἐνέργειαν οὐδ' ὁποῖον ἦν ὧν ᾐσθάνετο, οὕτω μηδὲ τὸν τοιοῦτον νοῦν, κατ' ἐνέργειαν εἶναί τι τῶν νοουμένων. ἀνάγκη ἄρα ἐπειδὴ πάντα νοεῖ, πάντα εἶναι δυνάμει. τουτέστι μὴ ἔχειν εἶδος οἰκεῖον μηδὲ μορφήν. οὐ φαύλως ἄρα ἀναξαγόρας ὠνειροπόλει, τὸν νοῦν ἀμιγῆ ποιῶν, καὶ φύσεως διαφερούσης ἁπάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινωσκομένων. οὕτω γὰρ ἂν ἕκαστα γνωρίζει, μηδενὸς οἰκείου παρεμφαινομένου καὶ συνυπάρχοντος. κωλύσει γὰρ καὶ ἀντιφράξει τὸ ἐνυπάρχον εἶδος τὰ ἄλλα, ὥσπερ ἀλλότρια. ἀναγκαῖον ἄρα τοῦ τοιούτου νοῦ, μὴ εἶναι φύσιν οἰκείαν μηδεμίαν, μηδὲ μορφήν, ἀλλ' ἢ ταύτην. ὅτι δυνατὸς περιλαβεῖν τὰς ἀλλοτρίας φύσεις τε καὶ μορφάς. καὶ μηδὲν ἔχειν εἶδος ἀφωρισμένον, ἐπειδὴ καταλαμβάνειν ἅπαντα πέφυκεν. ὁ ἄρα καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς, λέγω δὲ νοῦν, ᾧ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἡ ψυχή, οὐχ ὃν πολλάκις καταχρώμενοι φέρομεν καὶ ἐπὶ τῆς φαντασίας, οὐδέν ἐστιν ἐνεργείᾳ τῶν ὄντων, πρίν τι νοεῖν. διὸ οὐδὲ μεμῖχθαι αὐτὸν εὔλογον τῷ σώματι. σώματος γὰρ πρὸς σῶμα μῖξις ἐστίν. ἀνάγκη δὲ σῶμα ὑπάρχοντα, ἐνεργείᾳ εἶναι καὶ μορφὴν οἰκείαν ἔχειν. ἀλλ' οὐδὲ ὀργάνῳ ἂν χρῷτο τῷ σώματι, ὥσπερ ἡ αἴσθησις. καὶ γὰρ οὕτως ἀπολαύσεται τῆς τοῦ ὀργάνου ποιότητος, ἣ συνυπάρχουσα ἀεὶ ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ, τὰ ἄλλα εἴδη κωλύσει. δῆλον δὲ μάλιστα ἐκ τῆς αἰσθητικῆς τοῦτο δυνάμεως. αὕτη γὰρ σῶμα μὲν οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ἐπειδὴ χρῆται ὅλως ὀργάνοις σωματικοῖς, συναπολαύει τούτοις τοῦ πάθους. καὶ τοῦτο φανερὸν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων. ἡνίκα γὰρ ὑπὸ τῶν σφόδρα αἰσθητῶν, σφοδρότερον κινηθῇ τὰ αἰσθητήρια, οἷον ὑπὸ ψόφου μᾶλλον ἡ ἀκοή, καὶ λαμπροῦ χρώματος ἡ ὄψις, ἢ βαρείας ὀσμῆς ἡ ὄσφρησις, οὐ δύναται ἔτι τῶν ἐκλελυμένων αἰσθητῶν καὶ ἀμυδροτέρων ἀντιλαμβάνεσθαι ῥᾳδίως. ἀλλ' ἐμμένει τὸ ἴχνος τῆς βιαιοτέρας πληγῆς, ἐκκροῦον τὴν ἀμυδροτέραν καὶ ἀσθενεστέραν. ὁ μέντοι γε νοῦς, ὅταν νοήσῃ σφόδρα νοητόν, οὐχ ἧττον νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα. ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. οὕτως ἄρα ἡ μὲν αἴσθησις, οὐκ ἄνευ σώματος. ὁ δὲ, χωριστὸς ἅπαντος σώματος. καὶ εὖ δὴ οἱ λέγοντες τὴν ψυχήν, τόπον εἶναι εἰδῶν, εἰ καὶ τῷ ὀνόματι καταχρῶνται τοῦ τόπου. πλὴν ὅτι οὔτε ὅλη ἡ ψυχή, ἀλλὰ αἱ δύο μόναι δυνάμεις, καθ' ἃς τε νοοῦμεν, καθ' ἃς τε αἰσθανόμεθα, οὐχ οὕτω τόπος, ὡς περιέχειν. ἀλλ' ὡς γίνεσθαί πως ἃ νοεῖ, καὶ ὧν αἰσθάνεται. οὗτος τοίνυν ὁ δυνάμει νοῦς, γίνεται μὲν καὶ ἐν τοῖς νηπίοις, ὅταν δὲ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν, καὶ τῶν ἀπὸ τούτων φαντασιῶν, καὶ τῆς περὶ ταῦτα γυμνασίας. τὸ καθόλου δύνηται θηρεύειν, καὶ συνάγειν τὸ ὅμοιον ἐν τοῖς ἀνομοίοις, καὶ τὸ ταὐτὸν ἐν τοῖς διαφόροις, τηνικαῦτα τελεώτερος γίνεται νοῦς, ἀνάλογον ἔχων τῷ

Plato — *Intellectus analogus est sensui* — *Anaxagoras* — *ὁ νοῦς χωριστὸς ἅπαντος σώματος* — *Intellectu fieri quodam modo ea quae intelligit* — *Intellectus potentia etiā in pueris. fit autem pfectior in iuvenib9 usu & experientia*

ἐπιστήμονι. ὅς τις τὰ θεωρήματα τῆς ἐπιστήμης συνειληχώς, οἷός τε καθ' ἑαυτὸν ἐνεργεῖν. ἕκαστον αὐτῶν ἰδίᾳ προχειριζόμενος. καὶ οὔτε διδασκαλίας ἔξωθέν τινος οὔτε γυμνασίας δεόμενος. ἔστι μὲν οὖν καὶ τηνικαῦτα δυνάμει. οὐ μὴν ὁμοίως καὶ πρὶν μαθεῖν ἢ εὑρεῖν. ἐπιγίνεται γὰρ οἷον ὄψις αὐτῷ, πρότερον οὐκ ἐνοῦσα, ὁρατικὴ τῶν ὁμοίων, καὶ τῶν ἀνομοίων. καὶ ταὐτοῦ καὶ ἑτέρου. καὶ ἀκολούθου καὶ μαχομένου. καὶ αὐτὸς δὲ ἑαυτὸν τηνικαῦτα δύναται νοεῖν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ὁ νοῦς ἐστιν, ἢ τὰ νοήματα. γινόμενος οὖν ὁ αὐτὸς τοῖς νοουμένοις, νοεῖ τηνικαῦτα καὶ ἑαυτόν. ὅταν μὲν οὖν τὴν ἕξιν ἔχῃ μόνον, τὰ νοήματά ἐστιν ὥσπερ ἀποκείμενα. ὅταν δὲ ἐνεργῇ, τότε σύνδρομος γίνεται τῷ νοουμένῳ. καὶ εἰκότως ἑαυτὸν νοεῖ τηνικαῦτα. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἃ νοεῖ. ὥσπερ γὰρ ἡ ἐπιστήμη, τὰ ἐπιστητά ἐστι θεωρήματα, οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶ γεωμετρία, ἢ τὰ γεωμετρικὰ θεωρήματα, οὕτω καὶ ὁ νοῦς τὰ νοήματα. καὶ μέχρι μὲν ἂν ἡ ἕξις αὕτη ἠρεμῇ, ἠρεμεῖ καὶ τὰ θεωρήματα. κινηθεῖσα δὲ ἡ ἕξις καὶ ἐνεργοῦσα, ἐνεργεῖ μὲν πάντως περὶ ἓν τῶν θεωρημάτων τῶν ἑαυτῆς. γίνεται δὲ ταὐτὸν ἐκείνῳ ὃ θεωρεῖ. ἡ γὰρ ἐπιστήμη τοῦ δύο ὀρθὰς ἔχειν τὸ τρίγωνον, τὸ θεώρημά ἐστι καὶ ὁ λόγος, καθ' ὃν δύο ὀρθὰς ἔχειν ἀποδείκνυται τὸ τρίγωνον. οὕτω τοίνυν καὶ ὁ νοῦς, ὅταν μὲν ἠρεμῇ, τὴν ἕξιν λέγεται ἔχειν τῶν νοημάτων. ὅταν δὲ ἐνεργῇ περὶ ἓν τῶν νοημάτων, τότε ὁ αὐτός ἐστι τῷ νοουμένῳ. καὶ νοῶν ἐκεῖνο, καὶ αὐτὸν νοεῖ. τίς οὖν ἡ διαφορὰ τοῦ τοιοῦδε νοῦ. καὶ τῆς δυνάμεως τῆς αἰσθητικῆς φαντασίας, μετὰ τὸ διαστήσασθαι τὴν ἑκάστου τῶν εἰρημένων φύσιν, ῥητέον ἐφεξῆς.

ἀκολούθου μαχομένου — *οὐδὲν ἄλλο ὁ νοῦς ἢ τὰ νοήματα*

ΕΠΕΙΔΗ τοίνυν ἄλλο μέν ἐστιν ὕδωρ, ἄλλο δὲ ὕδατι εἶναι, ὕδωρ μὲν γάρ, τὸ ἐξ ὕλης καὶ εἴδους, τὸ δὲ ὕδατι εἶναι, τὸ εἶδός ἐστι τοῦ ὕδατος, καὶ καθ' ὅ ἐστιν ὕδωρ, ἕκαστον δ' οὐ κατὰ τὴν ὕλην, ἀλλὰ κατὰ τὴν μορφὴν χαρακτηρίζεται, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνικῶν. ἄλλο γὰρ οἰκία, καὶ οἰκίᾳ εἶναι. καὶ ἄλλο ἀνδριάς, καὶ ἀνδριάντι εἶναι. καὶ οἰκία μὲν τὸ σχῆμα σὺν τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ξύλοις καὶ τῷ κεράμῳ. οἰκίᾳ δὲ εἶναι, ἡ μορφὴ καὶ ἡ σύνθεσις ἡ τοιάδε. ὁμοίως δὲ καὶ ἀνδριὰς μὲν τὸ σχῆμα σὺν τῷ λίθῳ ἢ τῷ χαλκῷ. ἀνδριάντι δὲ εἶναι, τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάντων ὁμοίως. ἐπ' ἐνίων γὰρ ταὐτόν ἐστιν, οἷον στιγμή, καὶ στιγμῇ εἶναι. ἢ εἴ τι ἄϋλον παντελῶς καὶ ἁπλοῦν, ἐφ' ὧν ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τὸ εἶδος καθ' ὅ ἐστι, ταὐτόν ἐστιν ὅλῃ τῇ φύσει τοῦ πράγματος. οὕτω δὴ τούτων ἐχόντων, ὅταν μὲν τὴν μορφὴν κρίνωμεν ὡς συνειλημμένην τῇ ὕλῃ, οἷον τὸ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν σὺν τῇ ὕλῃ. τουτέστιν ὅταν κρίνωμεν ὅλον τὸ ὕδωρ. ὁ γὰρ λόγος τούτων καὶ ἡ σύνθεσις ἡ μετὰ τῆς ὕλης, τὸ ὕδωρ ἦν. ὅταν οὖν κρίνωμεν τὸ ὕδωρ ὅλον, ἢ τὴν σάρκα ὅλην, ἀποχρῶσα ἡμῖν ἐστιν ἡ αἰσθητικὴ δύναμις. μᾶλλον δὲ καὶ ἡ σύζυγος αὐτῇ φαντασία. ὅταν δὲ ἐξετάζωμεν, τί τὸ ὕδατι εἶναι, καὶ τί τὸ σαρκὶ εἶναι, ἄλλό τι ἤδη τὸ κρῖνόν ἐστιν, ἢ ἄλλως ἔχον. μή ποτε γὰρ ὥσπερ μίαν ἀνάγκη δύναμιν εἶναι τὴν κρίνουσαν, ὅτι τὸ γλυκὺ τοῦ ξανθοῦ διενήνοχεν, οὕτως αὖ πάλιν, μίαν καὶ ταύτην εἶναι ἀνάγκη τὴν κρίνουσαν, ὅτι ἄλλο μὲν ὕδωρ, ἄλλο δὲ ὕδατι εἶναι. καὶ ταύτην ἀντιλαμβάνεσθαι μὲν ἀμφοτέρων, ἄλλως δὲ ἔχουσαν καὶ ἄλλως, ὅταν τε τὴν ὕλην σὺν τῷ εἴδει παρασκοπῇ, καὶ ὅταν τὸ εἶδος ἐκλαμβάνῃ χωρίς. πρὸς μὲν γὰρ τὸ ὕδωρ, δεῖται τῆς φαντασίας ἀπαγγελλούσης. πρὸς δὲ τὸ ὕδατι εἶναι, ἀπόχρη ἑαυτῇ. ὥσπερ οὖν τὴν αὐτὴν γραμμήν, ἐκτεινομένην τε καὶ κλωμένην, τὴν αὐτὴν μὲν εἶναι φαίης ἄν, ἄλλως δὲ ἔχειν καὶ ἄλλως, οὕτω δὴ καὶ τὸν νοῦν, ὅταν τε ὡς σύνθετον τὸ σῶμα καταλαμβάνῃ, καὶ ὅταν τὸ εἶδος αὐτὸ μόνον καὶ τὴν μορφήν. συνεξομοιοῦται γὰρ τοῖς πράγμασιν ἃ θεωρεῖ. καὶ ποτὲ μὲν ὥσπερ σύνθετος γίνεται, ὁπόταν τὸ σύνθετον νοῇ. ποτὲ δὲ ὡς ἁπλοῦς, ὅταν τὸ εἶδος ἐκλαμβάνῃ μόνον. καὶ ποτὲ μὲν ἔοικε τῇ εὐθείᾳ γραμμῇ, ποτὲ δὲ τῇ κεκλασμένῃ. πλάτων μὲν τοῖς κύκλοις ἀφομοιοῖ τὰς ἐνεργείας τοῦ νοῦ. τῷ τε θατέρῳ, καὶ τῷ ὀρθῷ. ἀριστοτέλης δὲ γραμμῇ, ἐκτεινομένῃ τε καὶ κλωμένῃ. γίνεται δ' αὖθ' ἐνίοτε ὥσπερ διπλοῦς τηνικαῦτα, ὅταν τὴν ὕλην συμπαραθεωρῇ τῇ μορφῇ. ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀφαιρέσεως λεγομένων, τὰ μὲν, ἐοικότα τῷ ὕδατι, τὰ δὲ, ἐοικότα τῷ ὕδατι εἶναι. ἄλλο γὰρ καὶ ἐν τούτοις τὸ εὐθὺ καὶ τὸ εὐθεῖ εἶναι. καὶ τὸ μὲν εὐθύ, μετὰ τοῦ συνεχοῦς, ὥσπερ τὸ σιμόν. ὑπόκειται γοῦν τὸ συνεχὲς τῇ εὐθείᾳ. τὸ δὲ εὐθεῖ εἶναι, ὁ λόγος ὁ τοῦ εὐθέος. ἐπὶ τούτων δὴ τῶν ἐξ ἀφαιρέσεως, ἄμφω ὁ νοῦς ἔοικε κρίνειν. λέγω δὲ ἄμφω, τό τε σύνθετον ἐκ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς μορφῆς, καὶ αὐτὴν τὴν μορφήν. ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἔχων καὶ τηνικαῦτα. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτων, ποτὲ μὲν ὡς ἁπλοῦς, ποτὲ δέ, ὥσπερ σύνθετος γινόμενος. καὶ γὰρ εἰ ἄλλη μὲν ὕλη τοῖς αἰσθητοῖς ὑπόκειται σώμασιν, ἄλλη δὲ τοῖς ἐξ ἀφαιρέσεως λεγομένοις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτων ὅμως, ποτὲ μὲν ἁπλουστέρας εὕρομεν ἂν τὰς τοῦ νοῦ θεωρίας. ποτὲ δὲ μᾶλλον συνθέτους. τὰ μὲν οὖν σώματα ἐπισκοπῶν, δεῖται τῆς δυνάμεως τῆς αἰσθητικῆς. οὐ γὰρ οἷόν τε αὐτῷ καθ' αὑτὸν κρῖναι, τί ὕδωρ ἢ σάρξ, ἀφειμένῳ παντάπασι τῆς αἰσθήσεως. πρὸς δὲ τὸ τρίγωνον καὶ πρὸς τὸ εὐθύ, μᾶλλον ἑαυτῷ αὐτάρκης ὁ νοῦς. ὡς γὰρ τὰ πράγματα χωριστὰ τῆς ὕλης, οὕτω καὶ ἡ τοῦ νοῦ θεωρία. ὡς οὖν ταῦτα τῷ λόγῳ χωρίζεσθαι μόνῳ δύναται, καθ' αὑτὰ δὲ οὐκ ἂν ὑποσταίη, οὕτω καὶ ὁ νοῦς. χωρίζειν αὐτὰ τῷ λόγῳ μόνῳ ἐπιχειρεῖ. ἀναξαγόρας δὲ, τῇ μὲν ὀρθῶς ἔλεγε περὶ τοῦ νοῦ. τῇ δὲ οὐκ ὀρθῶς. ἄμικτον μὲν γὰρ αὐτὸν ἁπάσης ὕλης ποιῶν,

Quaelibet res a forma habet… — *Plato* — *Aristoteles* — *Nota* — *Anaxagoras*

ὀρθῶς ὑπενόει. πῶς δὲ τοιοῦτος ὢν πάντα νοήσει, εἴπερ τὸ νοεῖν πάσχειν ἐστίν, οὐκ ὀρθῶς διδάσκων ἡμᾶς, παρεώρα. πάσχει γὰρ οὐδέν, ὃ μὴ κεκοινώνηκεν ὕλης. ἀλλὰ ταύτην δεῖ κοινὴν ὑποκεῖσθαι καὶ τῷ πάσχοντί τι καὶ τῷ ποιοῦντί τι. διόπερ οὐδὲ πάσχει τὸ τυχὸν ὑπὸ τοῦ τυχόντος. οἷον ὑπὸ ψόφου γραμμή. ἀλλ' ὧν ἡ αὐτὴ καὶ κοινὴ ὕλη. ἀλλὰ τοῦτο Ἀναξαγόρας μὲν οὐ διέκρινεν. ἡμῖν δὲ αὖθις ὑπομνηστέον τῶν ἤδη πολλάκις διωρισμένων. εἰ γὰρ τὸ πάσχειν μηδὲ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως λέγεται κυρίως, πόσῳ δὴ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ νοῦ. ἡ μέν γε αἴσθησις προσχρῆται γοῦν τοῖς σωματικοῖς. καὶ ἔχοι ἄν τι κοινὸν ὑποκείμενον πρὸς τὰ ποιοῦντα. λέγω δὲ τὰ αἰσθητά. σώματι γὰρ χρωμένη, κινεῖται ὑπὸ σωμάτων. ὁ δὲ νοῦς ὥσπερ εἴρηται, δυνάμει μὲν ἅπαντά ἐστι τὰ νοητά. ἐντελεχείᾳ δὲ, οὐδὲν πρὶν ἂν νοῇ. πορρωτέρω τοίνυν τοῦ πάσχειν ἐστίν. ὅς γε οὐδὲ φύσεως τετύχηκεν ἀφωρισμένης. ἀλλ' ὥσπερ ἐν γραμματείῳ μηδὲν ἔχοντι γεγραμμένον ἐντελεχείᾳ, ὅταν γραφῇ τὰ γράμματα, τελείωσιν ἄν τις εἴποι τοῦ γραμματίου τὰ γεγραμμένα, οὐ πάθος, ἐπειδὴ πρὸς ὃ γέγονε, ταῦτα ἀπείληφεν, οὕτω συμβαίνει καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ. οὐ γὰρ πάσχει τὰ νοητὰ ἐνεργῶν. ἀλλὰ τελειοῦται. ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο ἀμιγὴς καὶ ἁπλοῦς. ὅλως γὰρ ὁ δυνάμει νοῦς, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης, οὐδέν ἐστιν ἐνεργείᾳ τῶν ὄντων. μηδὲν δὲ ὢν ἐνεργείᾳ, οὐδ' ἂν πάσχοι. οὐδ' ἂν μιγνύοιτο. τοῦ γὰρ ὄντος τι ἐνεργείᾳ, καὶ τὸ πάσχειν, καὶ τὸ μίγνυσθαι. γίνεται δὲ ἐκ τοῦ δυνάμει νοῦ, νοῦς ἐνεργείᾳ, ἡνίκα ἂν αὐτῷ γένηται τὰ νοήματα. καὶ τότε ἅμα νοῦς τε καὶ νοητός. οὐ πάσχει τοίνυν ὑπὸ τῶν νοητῶν. ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνα γίνεται. καὶ ἔοικεν οὐ μόνη γίνεσθαι τῇ ψυχῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ ὁ δυνάμει νοῦς. ταύτης γὰρ μόνης καὶ τὰ πάθη ἐπήκοα λόγῳ, καὶ πρὸς λόγον εὐφυῶς ἔχει. τῶν δ' ἄλλων ζῴων οὐκέτι. ἀλλὰ πῶς ἅμα νοῦς τε καὶ νοητός. καὶ ἆρα κατὰ ταυτὸ, ἢ κατ' ἄλλο μὲν γίνεται νοῦς, κατ' ἄλλο δὲ νοητός. ἢ ἐπὶ μὲν τῶν ἄνευ ὕλης, ταυτόν ἐστι τὸ νοοῦν καὶ νοούμενον. ἥ γ' ἐπιστήμη ἡ θεωρητικὴ ταυτὸν, καὶ τὸ οὕτως ἐπιστητόν. ἐπὶ δὲ τῶν ἐνύλων εἰδῶν, ἄλλο μὲν τὸ νοητόν, ἄλλο δὲ ὁ νοῦς. οὐδὲ γὰρ ἦν φύσει ταῦτα τὰ νοητά. λέγω δὲ τὰ ἔνυλα εἴδη. ἀλλ' ὁ νοῦς αὐτὰ νοητὰ ποιεῖ, τῆς ὕλης ἀποτεμνόμενος. καὶ δυνάμει ἐστὶ νοητά, οὐκ ἐνεργείᾳ. ὅτι γὰρ ἐπιτηδείως ἔχει πρὸς τὸ νοεῖσθαι, οὐχ ὅτι ἡ φύσις αὐτῶν καθ' αὑτὴν νοητή. ὥστε εἰκότως νοεῖται μὲν τὰ τοιαῦτα. νοεῖ δὲ οὔ. ὁ δὲ νοῦς οὗτος, ὃ δυνάμει λέγω, ὥσπερ δυνάμει νοῦς, οὕτω καὶ δυνάμει νοητός. διόπερ οὐκ ἀεὶ νοεῖ. καὶ νοῶν συνεχῶς, κάμνει. ὕπεστι γὰρ αὐτῷ τὸ δυνάμει. ὥστε οὐδὲ ἀεὶ νοητός. ἀλλ' ὅταν συλλέξηται τὰ νοήματα. εἰ δέ τις νοῦς παντάπασιν ἄνευ τοῦ δυνάμει, οὗτος ἀεὶ καὶ νοῦς ἅμα, καὶ νοητός. περὶ οὗ καὶ δὴ λέγομεν, ἀρχὴν ἄλλην ποιησάμενοι.

E ἘΠΕΙΔΗ ΤΩΝ ὑπὸ τῆς φύσεως γινομένων ἕκαστον, προλαμβάνουσαν ἔχει τὴν δύναμιν, ἐπομένην δὲ τὴν τελειότητα, καὶ οὐχ ἵσταται ἄχρι τῆς εὐφυΐας καὶ τοῦ δυνάμει, μάτην γὰρ ἂν ἔχοι ταῦτα παρὰ τῆς φύσεως, δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, οὐκ ἄχρι τοῦ τὸν δυνάμει νοῦν ἔχειν προελήλυθεν. οὐδὲ ἄχρι τοῦ πεφυκέναι πρὸς τὸ νοεῖν ἐπιτηδείως. ἀλλ' ἀκολουθεῖν ἀναγκαῖον τῇ εὐφυΐᾳ τὸ τέλος, οὗ ἕνεκα οὗτος ὑπὸ τῆς φύσεως παρεσκευάσθη. δεῖ τοίνυν τὸν δυνάμει νοῦν, τελειοῦσθαι. τελειοῦται δὲ οὐδὲν ὑφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου. ἀνάγκη ἄρα καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ εἶναι τὸν μέν τινα δυνάμει νοῦν. τὸν δέ τινα ἐνεργείᾳ τέλειόν τε καὶ μηκέτι δυνάμει, καὶ τῷ πεφυκέναι. ἀλλὰ νοῦν ὄντα ἐνεργείᾳ. ὃς ἐκείνῳ συμπλακεὶς τῷ δυνάμει, καὶ προαγαγὼν αὐτὸν εἰς ἐνέργειαν, τὸν καθ' ἕξιν νοῦν ἀπεργάζεται. ἐν ᾧ τὰ καθόλου νοήματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. ὡς γὰρ τὴν οἰκίαν τὴν δυνάμει, καὶ τὸν ἀνδριάντα τὸν δυνάμει, τουτέστι τοὺς λίθους καὶ τὸν χαλκὸν, οὐχ οἷόν τε ἀπολαβεῖν τὴν τῆς οἰκίας, ἢ τὴν τοῦ ἀνδριάντος μορφὴν, εἰ μὴ τέχνη ταῖς ὕλαις ταῖς ἐπιτηδείως πρὸς τοῦτο ἐχούσαις, τὴν οἰκείαν ἐνδοίη δύναμιν, καὶ τὸ τεχνικὸν εἶδος ἐνθεῖσα, τὴν σύνθετον οἰκίαν ἀπειργάσατο καὶ τὸν ἀνδριάντα, οὕτω καὶ τὸν δυνάμει νοῦν, ἀναγκαῖον ὑπ' ἄλλου τινὸς νοῦ τελειοῦσθαι, τελείου ὄντος ἤδη καὶ ἐνεργείᾳ, οὐχὶ δυνάμει. ὃς ἀνάλογον ἔχων τῇ τέχνῃ, κινεῖ τὸν δυνάμει νοῦν. καὶ τὴν εὐφυΐαν τὴν πρὸς τὸ νοεῖν τῆς ψυχῆς τελειοῖ, καὶ ἕξιν κατασκευάζει. καὶ ἔστιν οὗτος ὁ νοῦς, χωριστός τε καὶ ἀπαθὴς, καὶ ἀμιγής. ὃν δὲ λέγομεν δυνάμει νοῦν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτῷ τὰ αὐτὰ ἐπιφημίζομεν, ἀλλὰ μᾶλλόν γε ἔστι τῇ ψυχῇ συμφυής. λέγω δὲ οὐ πάσῃ ψυχῇ. ἀλλὰ μόνον τῇ ἀνθρωπίνῃ. καὶ ὥσπερ τὸ φῶς, τῇ δυνάμει ὄψει, καὶ τοῖς δυνάμει χρώμασιν ἐπιγινόμενον, τὴν μὲν, ἐνεργείᾳ ὄψιν ἐποίησε. τὰ δὲ, ἐνεργείᾳ χρώματα, οὕτω καὶ ὁ νοῦς οὗτος ὁ ἐνεργείᾳ προσαγαγὼν τὸν δυνάμει νοῦν, οὐ μόνον αὐτὸν ἐνεργείᾳ νοῦν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ τὰ δυνάμει νοητὰ, ἐνεργείᾳ νοητὰ αὐτῷ κατεσκεύασεν. ταῦτα δὴ τὰ ἔνυλα εἴδη, καὶ τὰ ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον αἰσθητῶν συλλεγόμενα κοινὰ νοήματα. ἃ τέως μὲν οὐχ οἷόν τε ἐστὶ διακρῖναι, οὐδ' ἀφ' ἑτέρων εἰς ἕτερα μεταπηδᾶν, οὐδὲ συντιθέναι καὶ διαιρεῖν, ἀλλ' ὥσπερ θησαυρὸς νοημάτων, ἢ μᾶλλόν γε ὥσπερ ὕλη, τοὺς παρὰ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς φαντασίας τύπους τίθησι διὰ τῆς μνήμης. ἐπελθόντος δὲ αὐτῷ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ, καὶ τὴν ὕλην ταύτην τῶν νοημάτων καταλαβόντος, γενόμενος εἷς μετ' ἐκείνου, καὶ μεταβαίνειν οἷός τε γίνεται. καὶ συντιθέναι καὶ διαιρεῖν. καὶ

περισκοπεῖν

Pati quid

Tanquã tabula rasa ubi nil ÷ pictũ, ÷ intellect⁹

Aristotelẽs

Intellectus potẽtia, & agens

ποιητικὸς νοῦς

περισκοπεῖν ἄλλα ἐξ ἄλλων. ὅνπερ οὖν ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην λόγον ἔχει, τοῦτον καὶ ὁ νοῦς ὁ ποιητικὸς πρὸς τὸν δυνάμει. καὶ οὕτως ὁ μὲν, πάντα γίνεται. ὁ δὲ, πάντα ποιεῖ. διὸ καὶ ἐφ' ἡμῖν νοεῖν ὅταν βουλώμεθα. οὐ γὰρ ἔξωθεν τῆς ὕλης ἡ τέχνη. ὥσπερ χαλκευτικὴ τοῦ χαλκοῦ, καὶ τεκτονικὴ τοῦ ξύλου. ἀλλ' ἐνδύεται ὅλῳ τῷ δυνάμει νῷ ὁ ποιητικός. ὥσπερ ἂν εἰ ὁ τέκτων τοῖς ξύλοις, καὶ ὁ χαλκοτύπος τῷ χαλκῷ, μὴ ἔξωθεν ἐπιστατεῖ, δι' ὅλου δὲ αὐτοῦ φοιτᾶν οἷός τε ἦν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς τῷ δυνάμει νῷ προσγινόμενος, εἷς τε γίνεται μετ' αὐτοῦ. ἓν γὰρ τὸ ἐξ ὕλης καὶ εἴδους. καὶ αὖ ἔχει τοὺς δύο λόγους. τόν τε τῆς ὕλης, καὶ τὸν τῆς δημιουργίας. τῇ μὲν ἅπαντα γινόμενος, τῇ δὲ ἅπαντα ποιῶν. γίνεται γάρ πως αὐτὰ τὰ πράγματα ἐνεργῶν κατὰ τὴν νόησιν. καὶ φαίνεται αὐτοῦ, τὸ μέν τι ὡς ὕλη. ὅπου τὸ πλῆθος τῶν νοημάτων. τὸ δὲ, ὡς τεχνίτης. ἐπ' αὐτῷ γὰρ ὅτε βούλεται τὰ νοήματα περιλαβεῖν καὶ μορφάζειν. ποιητικὸς γὰρ αὐτὸς καὶ ἀρχηγὸς τῶν νοημάτων. διὸ καὶ θεῷ μάλιστα ἔοικε. καὶ γὰρ ὁ θεὸς πῶς μὲν αὐτὰ τὰ ὄντα ἐστί. πῶς δὲ, ὁ τούτων χορηγός. τιμιώτερος δὲ ὁ νοῦς, καθὸ δημιουργεῖ μᾶλλον, ἢ καθὸ πάσχει. πανταχοῦ γὰρ ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ, τῆς ὕλης τιμιωτέρα. καὶ γίνεται μὲν ὥσπερ ἔφην πολλάκις, ὁ αὐτὸς νοῦς καὶ νοητός. ὥσπερ ἡ ἐπιστήμη ἡ κατ' ἐνέργειαν, αὐτό ἐστι τὸ ἐπιστητόν. οὐ μὴν κατὰ ταυτόν. ἀλλ' ἡ μὲν συνείληφε τὸ δυνάμει νοῦν νοητός. ἡ δέ ἐστιν αὐτὸς κατ' ἐνέργειαν, νοῦς ἐν μὲν οὖν ἀνθρώπῳ, πρότερος ὁ δυνάμει νοῦς, τοῦ ἐνεργείᾳ. προτέρα γὰρ τῷ χρόνῳ πᾶσα εὐφυΐα τῆς ἐνεργείας. ἁπλῶς δὲ, οὐ πρότερος. οὐδέποτε γὰρ πρότερον τὸ ἀτελὲς τοῦ τελείου. οὐδὲ δύναμις, ἐνεργείας. ἡ δὲ οὐσία τοῦ ποιητικοῦ νοῦ, ταυτόν ἐστι τῇ ἐνεργείᾳ. οὐ γὰρ ἐκ δυνάμεως πρόεισιν. ἀλλ' ἡ αὐτὴ φύσις ὁμογενὴς τῇ ἐνεργείᾳ. καὶ οὕτως ὁ νοῦς, ὥσπερ ἤδη καὶ πρότερον εἴρηται. χωριστὸς καὶ ἀπαθὴς. καὶ ἀμιγὴς ὄντως. οὐχ ὅτε μὲν νοῶν, ὅτε δὲ μὴ νοῶν. τοῦτο μὲν γὰρ ὑπομένει, ὅταν ὑποβάλληται τὸν δυνάμει. ὅταν δὲ αὐτὸς καθ' αὑτὸν ᾖ. τουτέστι μόνος ὅπερ ἐστίν. ἔστι δὲ ἐνεργείᾳ ἄπαυστος. καὶ ἀκοίμητος. καὶ ἀθάνατος. καὶ ἀΐδιος. νοῦς τε καὶ νοητὸς ὁ αὐτὸς ἀκριβῶς. οὐκέτι κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο. οὐδὲ δι' ἄλλο, ὥσπερ τὰ λοιπὰ νοητὰ, ὅσα ἂν ὁ νοῦς ὁ καθ' ἕξιν νοητὰ ποιῇ, χωρίζων τῆς ὕλης. ἀλλὰ δι' αὑτὸν νοητός. καὶ τῇ φύσει τῇ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ τὸ νοεῖσθαι καὶ τὸ νοεῖν ἔχων. ἐν μὲν οὖν τῷ δυνάμει νῷ, διῃρημένα τὰ νοήματα. ἐν ᾧ καὶ αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. ἐν δὲ τῷ κατ' ἐνέργειαν μᾶλλον δὲ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ, (εἴπερ ταυτόν ἐστιν αὐτοῦ ἡ οὐσία τῇ ἐνεργείᾳ) ἄλλον τρόπον ἂν εἴη, δυσφραστότερον καὶ θειότερον. οὐ μεταβάλλοντος ἐκ τοῦδε εἰς τόδε. οὐδὲ συντιθέντος. οὐδὲ διαιροῦντος. οὐδὲ διεξόδῳ προσχρωμένου πρὸς τὰς νοήσεις. ἀλλὰ πάντα ἔχοντος ἀθρόως τὰ εἴδη. καὶ ἅμα ἅπαντα προβεβλημένου. οὕτω γὰρ μόνως ἂν εἴη, καθά φησιν Ἀριστοτέλης, ταυτὸν ἥ τε οὐσία αὐτοῦ καὶ ἡ ἐνέργεια. εἰ γὰρ μεταβαίνοι, καθάπερ οἱ ἐπιστήμονες, ἀνάγκη ὑπομένειν μὲν τὴν οὐσίαν. ἐξαλλάττεσθαι δὲ τὴν ἐνέργειαν. τοῦτο δ' ἐστὶ διαφέρειν ἐπ' αὐτοῦ τὴν οὐσίαν τῆς ἐνεργείας. ὃ διαρρήδην Ἀριστοτέλης οὐ συγχωρεῖ. ταυτὸν τοι καὶ ἐν τοῖς πρώτοις φησί. τὸ δὲ διανοεῖσθαι καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, οὐκ ἔστιν ἐκείνου πάθη.

H Ἡμεῖς οὖν, ἢ ὁ δυνάμει νοῦς, ἢ ὁ ἐνεργείᾳ. εἴπερ οὖν ἄλλο ἐστὶ τῶν συγκειμένων ἁπάντων ἔκ τε τοῦ δυνάμει καὶ τοῦ ἐνεργείᾳ, τὸ τόδε, καὶ τῷδε, ἄλλο ἂν εἴη τὸ ἐγώ, καὶ τὸ ἐμοὶ εἶναι. καὶ ἐγὼ μὲν, ὁ συγκείμενος νοῦς ἐκ τοῦ δυνάμει καὶ τοῦ ἐνεργείᾳ. τὸ δὲ ἐμοὶ εἶναι, ἐκ τοῦ ἐνεργείᾳ ἐστίν. ὥστε καὶ ἃ διανοοῦμαι ταῦτα. καὶ ἃ συγγράφω, γράφει μὲν ὁ σύνθετος νοῦς, ἐκ τοῦ δυνάμει καὶ τοῦ ἐνεργείᾳ. γράφει δὲ, οὐχ ᾗ δυνάμει. ἀλλ' ᾗ ἐνεργείᾳ. τὸ γὰρ ἐνεργεῖν, ἐκεῖθεν αὐτῷ ἐποχετεύεται. εἰ δὲ οὐχ οἷόν τε δέξασθαι ἀμερῶς, ἃ ἐκεῖνος δίδωσιν ἀμερῶς, οὐδὲν θαυμαστόν. οὐδὲ γὰρ τῶν σωμάτων τὰς ποιότητας αἱ ὕλαι δέχονται ἀμερῶς. καί τοι κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀμερεῖς οὔσας. ἀλλὰ τὴν λευκότητα ἀμέριστον οὖσαν, δέχεται μεμερισμένως ἡ ὕλη. ὥσπερ οὖν ἄλλο τὸ ζῷον, καὶ ἄλλο τὸ ζῴῳ εἶναι, καὶ τὸ ζῴῳ εἶναι, παρὰ τῆς ψυχῆς ἐστὶ τοῦ ζῴου, οὕτω καὶ ἄλλο μὲν τὸ ἐγώ. ἄλλο δὲ τὸ ἐμοὶ εἶναι. τὸ οὖν εἶναι ἐμοὶ παρὰ τῆς ψυχῆς. καὶ ταύτης γε οὐ πάσης. οὐ γὰρ τῆς αἰσθητικῆς. ὕλη γὰρ ἦν τῆς φαντασίας. οὐδὲ αὖ τῆς φανταστικῆς. ὕλη γὰρ ἦν τοῦ δυνάμει νοῦ. οὐδὲ τοῦ δυνάμει νοῦ. ὕλη γὰρ ἦν τοῦ ποιητικοῦ. παρὰ τοίνυν μόνου τοῦ ποιητικοῦ τὸ ἐμοὶ εἶναι. μόνος γὰρ οὗτος, εἶδος ἦν ἀκριβῶς. μᾶλλον δὲ οὗτος εἶδος εἰδῶν. τὰ δ' ἄλλα, καὶ ὑποκείμενα ἅμα, καὶ εἴδη. καὶ προήει δὴ ἡ φύσις, εἴδεσι μὲν πρὸς τὰ ἀτιμότερα αὐτῶν αὐτῆς χρωμένη. ὕλαις δὲ πρὸς τὰ ἐντιμότερα. ἔσχατον δὲ καὶ ἀκρότατον τῶν εἰδῶν, ὁ ποιητικὸς οὗτος νοῦς. καὶ ἄχρι τούτου προελθοῦσα ἡ φύσις ἐπαύσατο. ὡς μηδὲν ἔχουσα ἕτερον τιμιώτερον, ὅπως ἂν αὐτὸν ἐποίησεν ὑποκείμενον. Ἡμεῖς οὖν ὁ ποιητικὸς νοῦς. καὶ εἰκότως Ἀριστοτέλης ἀπορεῖ πρὸς ἑαυτόν. πῶς οὖν μετὰ τὸν θάνατον οὐ μνημονεύομεν, ὧν ἂν ἐνταῦθα νοήσωμεν. καὶ ἡ λύσις ἀκόλουθος καὶ τοῖς ἀρτίως περὶ τοῦ νοῦ, καὶ τοῖς πρότερον εἰρημένοις. ὅτι ὁ μὲν ποιητικὸς ἀπαθής. ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς, φθαρτός. τίνα μὲν οὖν λέγει τὸν παθητικὸν νοῦν καὶ φθαρτὸν, προϊόντες ἐπισκεψόμεθα. καὶ ὅτι μὴ τὸν δυνάμει τοῦτον παραλαμβάνει, ἀλλ' ἕτερόν τινα νοῦν, ὃν κοινὸν ὠνόμασεν ἐν τοῖς πρώτοις. μεθ' οὗ τὰ ἐνταῦθα νοεῖ, καὶ ζῶν ὃ τὰ

Potentiæ intellect⁹ immersus & inter intellect⁹ agens

Deo maxime similis ÷ intellect⁹ agens

Intellectus passibilis ueluti materia est agentis

Aristoteles

Intellectus agens incorruptilis, patiẽs uero corruptilis

Hoc exponit egregie hermolaus

promittit

Intellect⁹ cõmunis ÷

ἐνταῦθα διανοεῖται. οὐ καὶ τὸ φιλεῖν φησι, καὶ τὸ μισεῖν καὶ τὸ μεμνῆσθαι. Νῦν δὲ ἤδη ἡμῖν βεβαιότερον· ὅτι ἡμᾶς οἴεται τὸν ποιητικὸν εἶναι νοῦν. ὁπόταν καὶ ἀπορῇ, καὶ ἐπιλύηται. λέγων, οὐ μνημονεύομεν δὲ ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθές. ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτός. τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον τὸ ἀπόρημα, καὶ πρὸς ἅπαντας κοινὸν, τοὺς ἀθάνατον τὸν νοῦν τιθεμένους. τί δή ποτε οὐ μνημονεύομεν τῶν ἐν τῷ βίῳ μετὰ τὸν θάνατον. οὐδὲ ἔχθρας ἀμειβόμεθα. οὐδὲ φιλίας. οὐδὲ φαινόμεθα τοῖς οἰκείοις, ὧν μάλιστα [illegible]. διὸ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις αὐτὸ διορθώσεως καὶ νῦν ἄξιοι. καὶ τὰς αὐτὰς αἰτίας ἀπολογίζεται, τοῦ τὸν νοῦν ἡμῶν μὴ μεμνῆσθαι. ἐν οἷς τε ἀρχόμενος εἶπε περὶ αὐτοῦ, καὶ οἷς νῦν ἐπάξεισιν ἐμφανέστερον. σχεδὸν γὰρ ἄντικρυς καὶ τοῖς ῥήμασιν αὐτοῖς χρῆται. ἐκεῖ μὲν εἰπὼν τὸ δὲ διανοεῖσθαι, καὶ φιλεῖν ἢ μισεῖν, οὐκ ἔστιν ἐκείνου πάθημα. ἀλλὰ τουδὶ τοῦ ἔχοντος ἐκεῖνο, ᾗ ἐκεῖνο ἔχει. διὸ καὶ τούτου φθειρομένου, οὔτε μνημονεύει, οὔτε φιλεῖ. οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν. ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ, ὃ ἀπόλωλεν. ὁ δὲ νοῦς ἴσως θειότερόν τι καὶ ἀπαθές ἐστιν. ἐνταῦθα δὲ, ὅλως δὲ οὐδὲ ἐν χρόνῳ. ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δὲ οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δέ ἐστι μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστί. καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθές. ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτὸς καὶ ἄνευ τούτου οὐδὲν νοεῖ. τὸ μὲν γὰρ οὐδ' ἐν χρόνῳ νοεῖ, καὶ οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δὲ οὐ νοεῖ, ταυτὸν ἄντικρυς, ᾧ οὐ διανοεῖται. ἀλλ' ἑτέρου τὸ διανοεῖσθαι, οὐ καὶ τὸ μὴ ἀεὶ νοεῖν. ἀλλ' ἐν χρόνῳ τὸ δὲ, χωρισθεὶς δέ ἐστι τοῦθ' ὅπερ ἐστί, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον, τῷ, ὁ δὲ νοῦς ἴσως θειότερόν τι καὶ ἀπαθές ἐστι. τὸ δὲ οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθές, ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτός. καὶ ἄνευ τούτου οὐδὲν νοεῖ. τῷ, διὸ καὶ τούτου φθειρομένου, οὔτε μνημονεύει, οὔτε φιλεῖ. οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν, ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ, ὃ ἀπόλωλεν. ὥστε παρηνέχθησαν ἅπαντες τῶν δοκούντων ἐγκαλεῖν τῷ φιλοσόφῳ. ὅσοι καὶ ἀπορεῖν αὐτὸν, καὶ διαλύειν ᾠήθησαν. ζητεῖ τί ποτ' οὖν οὐ μεμνήμεθα ὧν ὁ ποιητικὸς νοῦς ἐνεργεῖ καθ' ἑαυτὸν, καὶ πρὶν εἰς τὴν σύστασιν συντελέσαι τὴν ἡμετέραν. φθειρομένου γάρ φησι τοῦ κοινοῦ, οὐχ οἷός τέ ἐστιν ὁ ποιητικὸς, οὔτε διανοεῖσθαι, οὔτε μνημονεύειν. οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν τὸ διανοεῖσθαι. ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ, ὃ ἀπόλωλεν. ὥστε καὶ ὅταν λέγῃ πάλιν, οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθές. ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτὸς, ἡμᾶς μὲν ποιεῖ τὸν ποιητικὸν νοῦν. φθείρεσθαι δέ φησι τὸν κοινόν. καὶ διὰ τοῦτο μὴ δύνασθαι μνημονεύειν ἡμᾶς ἀθανάτους ὄντας, ὧν ζῶν τῷ θνητῷ ἐνηργήσαμεν. παραβάλλειν οὖν χρὴ τὰς ῥήσεις ἀμφοτέρας. καὶ συμφώνους γε εὑρήσομεν ἀλλήλαις. καὶ τὸ δοκοῦν ἀκριβῶς διδασκούσας τῷ φιλοσόφῳ. ἐπεὶ κἀκεῖνο τοῖς ἐνταῦθα σύμφωνον ἀκριβῶς. περὶ δὲ τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ, οὐδέν πω φανερόν. ἀλλ' ἔοικε τῆς ψυχῆς ἕτερον γένος εἶναι. καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεσθαι χωρίζεσθαι. καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ. ἀκόλουθον γοῦν, περὶ ὧν ἐν τοῖς πρώτοις ἠπόρησε, καὶ μετρίως ἐπελύσατο, ἐνταῦθα αὐτὸν ἐπιλύεσθαι ἀκριβέστερον. ἡ ἀπόρησις δὲ ἐν τοῖς πρώτοις, οὐ ζητεῖ τί ποτε ὁ φθαρτὸς καὶ παθητικὸς νοῦς οὗτος οὐ μνημονεύει τῶν ἐνεργειῶν, ἃς ὁ ἀπαθὴς ἐνεργεῖν καὶ ἀΐδιος. οὐδὲ γὰρ ἦν ἄξιον ἀπορίας. κομιδῇ γὰρ ἀνόητον τὸ διαπορεῖν, πῶς ὁ φθειρόμενος, τῶν τοῦ ἀφθάρτου ἐνεργειῶν οὐ μνημονεύει. τοὐναντίον δὲ ἄξιον ἀπορίας, διατί ὁ μὴ πάσχων μηδὲ φθειρόμενος, οὐ μέμνηται τῶν ζῶν τῷ φθειρομένῳ ἐνεργειῶν. ἐπιλύεται δέ. ἐκεῖ μὲν εἰπὼν, διὸ καὶ τούτου φθειρομένου, οὔτε μνημονεύει, οὔτε φιλεῖ. οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν, ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ, ὃ ἀπόλωλεν. ἐνταῦθα δὲ, οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθές. ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς, φθαρτός. καὶ ἄνευ τούτου οὐδὲν νοεῖ, οὐδὲ μνημονεύει. οὕτω δὲ καὶ Θεόφραστος, ἐν οἷς ἐξετάζων τὰ Ἀριστοτέλους, περὶ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ, ἀπορεῖ. εἰ μὲν γὰρ
» ὡς ἕξις φησὶν ἡ δύναμις ἐκείνῳ, εἰ μὲν σύμφυτος, ἀεὶ καὶ εὐθὺς ἐχρῆν. εἰ δ' ὕστερον, μετὰ τίνος. καὶ
» πῶς ἡ γένεσις; ἔοικε δ' οὖν ὡς ἀγέννητος, εἴπερ ἄφθαρτος. ἐνυπάρχων δ' οὖν, ζητεῖ τί οὐκ ἀεί. ἢ διατί λήθη καὶ ἀπάτη. ἢ ζητεῖ τὴν μῖξιν. ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν ῥήσεων θαυμάζειν κἀκείνων ἄξιον, ὅσοι τὸν ποιητικὸν τοῦτον νοῦν, ἢ τὸν πρῶτον θεὸν ᾠήθησαν εἶναι κατὰ Ἀριστοτέλην. ἢ τὰς προτάσεις, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ἐπιστήμας, αἳ ὕστερον ἡμῖν παραγίνονται. οἱ μὲν γὰρ τὰς προτάσεις ὑπολαμβάνοντες, ἐκκεκώφηνται παντελῶς καὶ οὐδὲ ἐμβοῶντος ἀκούουσι τοῦ φιλοσόφου. ὅτι ὁ νοῦς οὗτος θεῖος καὶ ἀπαθής. καὶ ταυτὸν ἔχων τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν. καὶ οὗτος μόνος ἀθάνατος καὶ ἀΐδιος καὶ χωριστός. οἱ δὲ τὸν πρῶτον θεὸν λέγεσθαι παρ' αὐτοῦ τὸν ποιητικὸν νοῦν ὑπολαμβάνοντες, τί δή ποτε ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ῥήσει ταῦτα παρορῶσι. προειπὼν γὰρ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει, τὸ μὲν, ὕλην εἶναι. τὸ δὲ, ὃ κινεῖ καὶ τελειοῖ, ἀνάγκη φησὶ καὶ ἐν ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ εἶναι τινὰ, τὸν μὲν τοιοῦτον νοῦν, τῷ πάντα γίνεσθαι, τὸν δὲ τοιοῦτον, τῷ πάντα ποιεῖν. ἐν τῇ ψυχῇ γὰρ εἶναί φησι τὸν τοιοῦτον νοῦν. καὶ τῆς ψυχῆς ἀνθρωπίνης, οἷόν τινα μοῖραν τὴν τιμιωτάτην. τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ἐκείνης τῆς ῥήσεως δῆλον, ἧς μικρῷ πρόσθεν ἐμνημονεύσαμεν. ἔτι δὲ τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ, οὐδέν πω φανερόν. ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι. τοῦτο καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεσθαι χωρίζεσθαι. καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ. ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ, τοῦτ' ἐστὶ μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον, οὐκ ἂν λέγοι ἐπὶ τὸν πρῶτον θεὸν ἐπαναφέρων. οὐ γὰρ τοῦτο τίθησι μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν ἁπάσας τὰς κινητικὰς τῶν θείων σωμάτων δυνάμεις, ἃς καὶ ὑπ' ἀριθμὸν ἄγειν ἐν τῇ συντάξει τῇ μετὰ τὰ φυσικά. οὐ

Cur mortui no apparent necessarys & amicis

Theophrastus

Contra eos q intellectu agente deu putant

παραιτεῖται. ἐπὶ μέντοι τῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπίνης, καὶ τῶν περὶ ταύτην δυνάμεων, μόνην εἶναι αὐτὴν ἀθάνατον διοριζόμενος, ὀρθῶς ἂν λέγοι, καὶ τοῦτ' ἐστὶ μόνον ἀθάνατον. ἐκ δὴ τῆς αὐτῆς ταύτης ῥήσεως, καὶ τοῦτ' ἔστι βεβαιώσασθαι, ὅτι ἢ ἡμῶν τι εἶναι οἴεται τὸν ποιητικὸν νοῦν, ἢ ἡμᾶς. ἡμῶν μὲν γὰρ τοῦτο μόνον ἀθάνατον λέγων, σύμφωνα ἂν ἑαυτῷ λέγοι. ἁπλῶς δὲ τοῦτο μόνον ἀθάνατον λέγων, οὐκ ἂν ἑαυτῷ συμφωνοίη, πολλὰ καὶ ἄλλα οἰομένῳ εἶναι ἀθάνατα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν, οὐχ οὕτω χαλεπὸν ἀπολύσασθαι. ¶ Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον καὶ πάνυ πολλῆς ἐξετάσεως. ἆρα εἷς ὁ ποιητικὸς οὗτος νοῦς, ἢ πολλοί. ἐκ μὲν γάρ τοι φωτὸς, ᾧ παραβέβληται, εἷς ἂν εἴη. ἓν γάρ που καὶ τὸ φῶς. μᾶλλον δὲ καὶ ὁ φωτὸς τοῦ χορηγὸς, ὑφ' οὗ πᾶσαι αἱ τῶν ζώων ὄψεις προάγονται ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν. ὥσπερ οὖν οὐδὲν πρὸς ἑκάστην τῶν ὄψεων ἡ τοῦ κοινοῦ φωτὸς ἀφθαρσία, οὕτως οὐδὲν πρὸς ἕκαστον ἡμῶν ἡ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ ἀϊδιότης. εἰ δὲ πολλοὶ, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν δυνάμει, εἷς ποιητικὸς, πόθεν ἀλλήλων διοίσουσι. ἐπὶ γὰρ τῶν αὐτῶν τῷ εἴδει, κατὰ τὴν ὕλην ὁ μερισμός. ἀνάγκη δὲ τοὺς αὐτοὺς εἶναι τῷ εἴδει τοὺς ποιητικοὺς, εἴγε ἅπαντες τὴν αὐτὴν ἔχουσιν οὐσίαν τῇ ἐνεργείᾳ. καὶ τὰ αὐτὰ πάντες νοοῦσιν. εἰ γὰρ μὴ τὰ αὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα, τίς ἔσται ἡ ἀποκλήρωσις. πόθεν δὲ καὶ ὁ δυνάμει νοῦς πάντα νοήσει, εἰ μὴ πρῶτος πάντα νοεῖ, ὁ προάγων αὐτὸν εἰς ἐνέργειαν. ἢ ὁ μὲν πρώτως ἐλλάμπων εἷς, οἱ δὲ ἐλλαμπόμενοι καὶ ἐλλάμποντες πλείους, ὥσπερ τὸ φῶς. ὁ μὲν γὰρ ἥλιος, εἷς. τὸ δὲ φῶς εἴποις ἂν τρόπον τινὰ μερίζεσθαι εἰς τὰς ὄψεις. διὰ τοῦτο γοῦν οὐ τὸν ἥλιον παραβέβληκεν. ἀλλὰ τὸ φῶς. Πλάτων δὲ, τὸν ἥλιον. τῷ γὰρ ἀγαθῷ ἀνάλογον αὐτὸν ποιεῖ. εἰ δὲ εἰς ἕνα ποιητικὸν νοῦν ἅπαντες ἀναγόμεθα οἱ συγκείμενοι ἐκ τοῦ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ ἑκάστῳ ἡμῶν τὸ εἶναι παρὰ τοῦ ἑνὸς ἐκείνου ἐστὶν, οὐ χρὴ θαυμάζειν. πόθεν γὰρ αἱ κοιναὶ ἔννοιαι. πόθεν δὲ ἡ ἀδίδακτος καὶ ὁμοία τῶν πρώτων ὅρων σύνεσις. καὶ τῶν πρώτων ἀξιωμάτων. μήποτε γὰρ οὐδὲ τὸ συνιέναι ἀλλήλων ὑπῆρχεν ἂν, εἰ μή τις ἦν εἷς νοῦς, οὗ πάντες ἐκοινωνοῦμεν. καὶ τὸ Πλάτωνος ἀληθές. ὡς εἰ μή τις ἦν τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς μὲν, ἄλλό τι, τοῖς δὲ, ἄλλό τι ταυτὸν, ἀλλά τις ἡμῶν ἴδιόν τι ἔπασχε πάθος, ἢ οἱ ἄλλοι, οὐκ ἂν ἦν ῥᾴδιον ἑτέρῳ ἐνδείξασθαι τὸ ἑαυτοῦ πάθημα. οὕτω δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις. ὁ διδάσκων, τῷ μανθάνοντι τὰ αὐτὰ νοεῖ. οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν τὸ διδάσκειν καὶ τὸ μανθάνειν, εἰ μὴ ταυτὸν ἦν τὸ νόημα τοῦ διδάσκοντος καὶ τοῦ μανθάνοντος. εἰ δὲ ταυτὸν, ὥσπερ ἀνάγκη, δηλονότι καὶ ὁ αὐτὸς ἐγίνεται νοῦς, ὁ τοῦ διδάσκοντος τῷ τοῦ μανθάνοντος, εἴπερ ταυτὸν ἐπὶ τοῦ νοῦ, ἡ οὐσία τῇ ἐνεργείᾳ. καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἐπ' ἀνθρώπων μόνων τὸ διδάσκειν καὶ τὸ μανθάνειν, καὶ τὸ συνιέναι ὅλως ἀλλήλων. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ζώων, οὐκέτι. διότι μηδὲ ἡ κατασκευὴ τῶν ἄλλων ψυχῶν τοιαύτη, ὥστε δέχεσθαι τὸν δυνάμει νοῦν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ νοὸς τελειοῦσθαι. καὶ τὸ παρά τινων ζητούμενον, καὶ νεωτέρων καὶ πρεσβυτέρων, εἰ πᾶσαι αἱ ψυχαὶ μία, κάλλιον ἂν ἐζητεῖτο, εἰ πάντες ἄνθρωποι εἷς. ψυχὴ μὲν γὰρ ἴσως εἰ καὶ μία κατ' αὐτούς ἐστι καὶ χωριστὴ, ἀλλ' αἵ γε δυνάμεις αὐτῆς, πολλαί. καὶ φανερῶς ἀλλήλων διειλήχασιν. ἄλλη γὰρ ἡ θρεπτικὴ τῆς αἰσθητικῆς. καὶ αὕτη τῆς ὀρεκτικῆς. ἐπὶ δὲ τοῦ νοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ θεωρητικοῦ, τὸ ζήτημα καὶ ἀκόλουθον καὶ ἀναγκαῖον, τοῖς γε παραδεχομένοις ἐπ' αὐτοῦ, τὴν οὐσίαν τὴν αὐτὴν εἶναι τῇ ἐνεργείᾳ. ἢ γὰρ οὐ τὰ αὐτὰ νοοῦσιν, ὅταν ὁ μὲν, διδάσκῃ, ὁ δὲ, μανθάνῃ, ἢ εἴπερ τὰ αὐτὰ νοοῦσιν, ἡ αὐτὴ αὐτῶν ἐνέργεια, καὶ διὰ τοῦτο καὶ οὐσία. ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ φωτὸς ἀφθαρσίας οὐ συναπολαύει ἡ δύναμις ἡ αἰσθητική, οὐδὲ τῆς τοῦ νοῦ τοῦ ποιητικοῦ, ὁ νοῦς ὁ δυνάμει. ἢ ἡ μὲν αἴσθησις, εἰ καὶ ἀπαθεστέρα πολὺ τῶν ὀργάνων ἐστὶ, καὶ πάσχουσιν αὐτοῖς οὐ συμπάσχει, εἰ γὰρ λάβοι φησὶν ὄμμα ὁ πρεσβύτης τοιονδὶ, βλέποι ἂν ὥσπερ καὶ ὁ νέος. ἀλλ' ὅμως οὐ παντάπασιν ἀπαθής. ἀλλὰ συναπολαύει πως τοῖς αἰσθητηρίοις τοῦ πάθους. ὁ δὲ νοῦς παντάπασιν ἀπαθὴς καὶ χωριστός. καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ ὧν ἔμπροσθεν εἴρηται. ἔτι περὶ
» τοῦ δυνάμει νοῦ διαλεγόμενος, καὶ οὔπω τοῦ ποιητικοῦ μνησθεὶς, ὅτι δὲ οὐχ ὁμοία φησὶν ἡ ἀπάθεια
» τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ νοητικοῦ, φανερὸν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τῆς αἰσθήσεως. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις //
» δύναται αἰσθάνεσθαι ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ, οἷον ἐκ τοῦ ψόφου τοῦ μεγάλου ἢ τῶν μικρῶν ψό-
» φων. οὐδὲ ἐκ τῶν ἰσχυρῶν χρωμάτων καὶ ὀσμῶν, τῶν ἀμυδροτέρων ὀσμῶν καὶ χρωμάτων. ὁ δὲ νοῦς
» ὅταν νοήσῃ σφόδρα νοητὸν, οὐχ ἧττον νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα. ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. τὸ μὲν γὰρ αἰσθητι-
κὸν, οὐκ ἄνευ σώματος. ὁ δὲ, χωριστός. ταῦτα γὰρ ἄντικρυς περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ διορίζεται. ἡ μὲν γὰρ
» μετάβασις τούτου. καὶ ἀνωτέρω μικρόν. διὸ οὐδὲ μεμίχθαι εὔλογον αὐτὸν τῷ σώματι. οὐδὲ ὀργανόν τι
» αὐτῷ εἶναι, ὥσπερ τῷ αἰσθητικῷ. καὶ ἔτι μικρὸν ἀνωτέρω. ἀπαθὲς ἄρα δεῖ εἶναι τὸ νοητικόν. δεκτικὸν δὲ τοῦ εἴδους. ὥστε τὴν μὲν αἴσθησιν δῆλόν ἐστι, δυσπαθεστέραν μὲν τῶν ὀργάνων, τουτέστι τῶν αἰσθητηρίων νενομικὼς, οὐ παντάπασι δὲ ἀπαθῆ, οὐδὲ χωριστήν. τὸν νοῦν δὲ, ἅτε μὴ χρώμενον ὀργάνῳ σωματικῷ πρὸς τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἀμικτὸν τῷ σώματι παντάπασι, καὶ ἀπαθῆ, καὶ χωριστόν.

A Ἀλλ' εἰ τοιοῦτος ὁ δυνάμει, τίνα ἂν λοιπὸν λέγει τὸν παθητικὸν νοῦν καὶ φθαρτόν. τοῦτο γὰρ ἀνεθέμεθα ἐπισκέψασθαι. τοῦτο δ' ἂν ῥᾷστα ἐπισκεψαίμεθα, εἰ αὐτὸν παραλάβοιμεν κοινωνὸν Ἀριστοτέλην. φέρε οὖν ἴδωμεν αὖθις ἃ λέγει διαπορῶν ἔτι τοῦ νοῦ καὶ φροιμιαζόμενος ἐν τῷ πρώτῳ. τάχα γοῦν οἷον ἐκ πυρέων

An sit unus tantu intellectus agens an plures intellect. agentes

Plato

Plato

Idē ee essentiam intellectus & actu

An omnes animae sint una anima

Sensus patitur no tantu in ut organ

Intellectus potentiae

Intellectus passiuus & mortalis

deest negatio. & ex hermolao

ἀνεθέμεθα po Aciti sum

ἀλλά μὴν

φιβομένων πολλάκις τῶν ῥήσεων τοῦ φιλοσόφου, ἐκλάμψειεν ἡ διάνοια. τὸ δὲ διανοεῖσθαι καὶ φιλεῖν ἢ μισεῖν, οὐκ ἐκείνου πάθη· ἀλλὰ τουδὶ τοῦ ἔχοντος ἐκεῖνο, ᾗ ἐκεῖνο ἔχει. διὸ καὶ τούτου φθειρομένου, οὔτε μνημονεύει, οὔτε φιλεῖ· οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν· ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ, ὃ ἀπόλωλεν. ὥστε τὸν κοινὸν ἂν λέγοι τὸν παθητικὸν καὶ φθαρτόν. ἀλλὰ μὴν περί γε τοῦ δυνάμει νοῦ, διαῤῥήδην φησὶν ἀπαθῆ δεῖν αὐτὸν εἶναι καὶ χωριστόν· καὶ δεκτικὸν τοῦ εἴδους· καὶ δυνάμει τοιοῦτον· ἀλλὰ μὴ τοῦτο· καὶ μὴ μεμῖχθαι αὐτὸν τῷ σώματι· μὴ δὲ ὄργανον ἔχειν σωματικόν· μὴ δὲ ὁμοίαν τὴν ἀπάθειαν εἶναι τούτου τε καὶ τῆς αἰσθήσεως. εἰ οὖν μὴ μαχόμενα λέγῃ περὶ τούτου, ἄλλος ἂν εἴη ὁ κατ' αὐτὸν κοινός. ἄλλος δ' ὁ δυνάμει· καὶ ὁ μὲν κοινός, καὶ φθαρτός· καὶ παθητικός· καὶ ἀχώριστος· καὶ τῷ σώματι μεμιγμένος. ὁ δυνάμει δέ, ἀπαθὴς καὶ ἄμικτος τῷ σώματι· καὶ χωριστός. ταῦτα γὰρ περὶ αὐτοῦ διαῤῥήδην φησίν. οἷον πρόδρομος τοῦ ποιητικοῦ. ὥσπερ ἡ αὐγὴ τοῦ φωτός. ἢ ὥσπερ ἄνθος πρόδρομον τοῦ καρποῦ. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἡ φύσις ἀφροιμίαστον τὸ τέλος εὐθὺς παραδίδωσιν· ἀλλὰ τὰ καταδεέστερα μέν, συνεχῆ δὲ τῶν τελειοτέρων προξέχει. χωριστὸς μὲν οὖν καὶ αὐτὸς καὶ ἀμιγής, καὶ ἀπαθής. ῥητῶς γὰρ περὶ αὐτοῦ ταῦτά φησιν. οὐ μὴν ὁμοίως χωριστὸς τῷ ποιητικῷ. πάλιν γὰρ ὅρα τί λέγει περὶ τοῦ ποιητικοῦ, παραβάλλων αὐτὸν τῷ δυνάμει. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνεσθαι. ὁ δέ, τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς. τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει χρώματα, ἐνεργείᾳ χρώματα. καὶ οὗτος ὁ νοῦς, χωριστὸς καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀμιγὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ. ἀεὶ γὰρ τιμιώτερον τὸ ποιοῦν τοῦ πάσχοντος. καὶ ἡ ἀρχή, τῆς ὕλης. ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τὸν ἥλιον λέγοιμεν, μᾶλλον χωριστὸν τῆς αὐγῆς. ὥστε δῆλός ἐστι, χωριστοὺς μὲν ἀμφοτέρους ὑπολαμβάνων· μᾶλλον δὲ χωριστὸν τὸν ποιητικόν. καὶ μᾶλλον ἀπαθῆ· καὶ μᾶλλον ἀμιγῆ. καὶ χρόνῳ μὲν πρότερον ἐπιγίνεσθαι ἡμῖν τὸν δυνάμει. φύσει δὲ εἶναι πρότερον καὶ τῇ τελειότητι τὸν ἐνεργείᾳ. μᾶλλον δὲ μὴ δὲ τῷ χρόνῳ τὸ πρότερον ἔχειν τὸν δυνάμει. ἀλλ' ἐμοὶ μὲν ἢ σοί, πρότερον παραγίνεσθαι. ἁπλῶς δέ, μὴ πρότερον εἶναι. ὥσπερ οὐδὲ τὸν πρόδρομον, τοῦ βασιλέως. οὐδὲ τὴν αὐγήν, τοῦ φωτός. οὐδὲ τὸ ἄνθος, τοῦ καρποῦ. φθαρτὸν δὲ λέγει τὸν κοινόν. καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος, ὁ συγκείμενος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. ἐν ᾧ θυμοὶ καὶ ἐπιθυμίαι. ἃ καὶ πλάτων φθαρτὰ ὑπολαμβάνει. ὡς δῆλον ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῷ τιμαίῳ. οἱ δέ, λαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιετόρνευσαν. ἄλλο τε εἶδος αὐτῇ ψυχῆς προσῳκοδόμουν τὸ θνητόν. δεινὰ καὶ ἀναγκαῖα παθήματα ἔχον ἐν ἑαυτῷ. πρῶτον μέν, ἡδονήν. μέγιστον κακοῦ δέλεαρ. ἔπειτα λύπας ἀγαθῶν φυγάς. ἔτι αὖ, θάρσος καὶ φόβον ἄφρονε συμβούλω. θυμὸν δὲ δυσπαραμύθητον. ἐλπίδα δὲ εὐπαράγωγον. αἰσθήσει δὲ ἀλόγῳ, καὶ ἐπιχειρητῇ παντὸς ἔρωτι συγκερασάμενοι, τὸ θνητὸν τῆς ψυχῆς γένος συνέθεσαν. καὶ διὰ ταῦτα πάντα, σεβόμενοι μιαίνειν τὸ θεῖον, ὅ τι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κατοικίζουσι τὸ θνητόν· ἰσθμὸν καὶ ὅρον τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ στήθους αὐχένα μεταξὺ θέντες, ἵν' εἴη χωρίς. ἐν δὴ τοῖς στήθεσι, καὶ ἐν τῷ καλουμένῳ θώρακι, τὸ τῆς ψυχῆς θνητὸν γένος ἐνέδουν. καὶ ἐπὶ πᾶσι τὰ περὶ τῆς ψυχῆς εἰρημένα συγκεφαλαιούμενος γράφει, τὰ μὲν οὖν περὶ ψυχῆς, ὅσον θνητὸν ἔχει, καὶ ὅσον θεῖον, καὶ οἱ λόγοι δέ, οὓς ἠρώτησε περὶ ψυχῆς ἀθανασίας, εἰς τὸν νοῦν ἀνάγονται, σχεδόν τι οἱ πλεῖστοι καὶ ἐμβριθέστατοι. ὅ, τε ἐκ τῆς αὐτοκινησίας. ἐδείχθη γάρ, ὡς αὐτοκίνητος μόνος ὁ νοῦς, εἰ καὶ τὴν κίνησιν ἀντὶ τῆς ἐνεργείας νοοίημεν. καὶ ὁ τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι λαμβάνων. καὶ ὁ τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὁμοιότητα. καὶ τῶν ἄλλων δὲ τοὺς ἀξιοπιστοτέρους δοκοῦντας, οὐ χαλεπῶς ἄν τις τούτῳ προσβιβάσειεν. ὥσπερ γε καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀριστοτέλους ἐξειργασμένων ἐν τῷ εὐδήμῳ. ἐξ ὧν δῆλον, ὅτι καὶ πλάτων τὸν νοῦν ἀθάνατον μόνον ὑπολαμβάνει. τῆς ψυχῆς τι καὶ αὐτὸν ὄντα. φθαρτὰ δὲ τὰ πάθη· καὶ τὸν τούτοις ἐνόντα λόγον. ὃν ἀριστοτέλης, παθητικὸν νοῦν ὀνομάζει. οὐ γὰρ παντάπασιν ἄλογα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπίνης. ἅ γε καὶ ὑπακούει τῷ λόγῳ, καὶ παιδεύεται καὶ νουθετεῖται. ἀλλὰ τὰ μὲν τῶν ἀλόγων, ἄμοιρα λόγου παντάπασιν. ἢ μόλις γε καὶ ἀμυδρῶς, ἴχνος ἐμφαίνοντα λόγου. τὰ δέ, ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, συμπέπλεκται λόγῳ. θάρσος γὰρ καὶ φόβος καὶ ἐλπίς, εὐθὺς ἐμφαίνει τὸ λογικῆς εἶναι ψυχῆς. εἰς γὰρ τὸν μέλλοντα ἀποτείνεται χρόνον. διόπερ οὐ γίνεται ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις. ἀλλ' ἡδονὴ μόνη καὶ λύπη. ἐπὶ παροῦσι τοῖς ἡδέσιν, ἢ τοῖς λυπηροῖς. καὶ ταῦτα παντάπασιν ἀπαίδευτα λόγου καὶ νοῦ. ἐν ἀνθρώποις δὲ οὕτως ἄρα καὶ τὰ πάθη μέτοχα λόγου, ὥστε μεθισθέντα, γίνονται ἀρεταί. τοῦτο δὲ σημεῖον, τοῦ μὴ τὴν φύσιν αὐτῶν ἄλογον εἶναι. ἀλλὰ τὸ ἄμετρον. καὶ οὐ κακῶς οἱ ἀπὸ ζήνωνος, τὰ πάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τοῦ λόγου διαστροφὰς εἶναι τιθέμενοι, καὶ λόγου κρίσεις ἡμαρτημένας. καὶ εἴη ἂν ταυτὸν εἰπεῖν, παθητικόν τε νοῦν, καὶ πάθος λογικόν. τουτέστι πάθος ψυχῆς ἀνθρωπίνης. ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς σῶμα τοῦ νοῦ κατοίκισιν, λόγου μέτοχα γίνεται καὶ ἐπήκοα, οὐδὲ γὰρ ἄλλως οἷόν τε ἦν τὸν νοῦν ἐγκατοικίζεσθαι τῷ σώματι, μὴ διὰ μέσων τῶν παθῶν συνδούμενον καὶ συναπτόμενον. μὴ καθαρὸν γὰρ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι οὐ θεμιτὸν ἢ φησὶν ὁ θεῖος πλάτων. λαβόντες οὖν φησὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἀρχὴν τὴν ἀθάνατον

Intellectus comunis & passiuus

Coparatio intellectus potentiæ ad agente

Plato

Audacia & metus duo imprudentes consiliarij

λύπας, ἀγαθῶν φυγάς

θυμὸν δυσπαραμύθητον: infrenem

εὐπαράγωγον: [illegible] q omnia perrupit et uincit

Non omnino ee exper tes rationis affectus animi

Zeno

Plato

Intellectus passiuus qd sit hinc magis liquet

ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον

[illegible]

τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιετόρνευσαν. ἵνα δὲ τοῦτο δυνατὸν γένηται, καὶ ἀρχὴ ἀθάνατος ἐγκαθοικισθείη τῷ σώματι, ἄλλο φησὶν εἶδος προσύφηναν αὐτῇ ψυχῆς. θνητόν, καὶ ἐπίκηρον. ἀνάγκη γὰρ ἦν τὸν σύνδεσμον τοῦ ἀθανάτου πρὸς τὸ θνητόν, καὶ αὐτὸν θνητὸν εἶναι. φθειρομένου δὲ τοῦ θνητοῦ, συμφθείρεται ὁ πρὸς αὐτὸ δεσμὸς τοῦ ἀθανάτου. Ἄμεινον δὲ καὶ τὰ θεοφράστου παραθέσθαι. περί τε τοῦ δυνάμει νοῦ, καὶ τοῦ ἐνεργείᾳ. περὶ μὲν οὖν τοῦ δυνάμει, τάδε φησίν. ὁ δὲ νοῦς πῶς ποτε ἔξωθεν ὤν, καὶ ὥσπερ ἐπίθετος, ὅμως συμφυής. καὶ τίς ἡ φύσις αὐτοῦ. τὸ μὲν γὰρ μηδὲν εἶναι κατ' ἐνέργειαν, δυνάμει δὲ πάντα, καλῶς. ὥσπερ καὶ ἡ αἴσθησις. οὐ γὰρ οὕτως ληπτέον, ὡς οὐδὲ αὐτός. ἐριστικὸν γάρ. ἀλλ' ὡς ὑποκειμένην τινὰ δύναμιν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ὑλικῶν. ἀλλὰ τὸ ἔξωθεν ἄρα οὐχ ὡς ἐπίθετον, ἀλλ' ὡς ἐν τῇ πρώτῃ γενέσει συμπεριλαμβάνον θετέον. πῶς δέ ποτε γίνεται τὰ νοητά, καὶ τί τὸ πάσχειν αὐτόν. δεῖ γὰρ εἴπερ εἰς ἐνέργειαν ἥξει καθάπερ ἡ αἴσθησις. ἀσωμάτῳ δὲ ὑπὸ σώματος, τί τὸ πάθος. ἢ ποία μεταβολή. καὶ πότερον ἀπ' ἐκείνου ἡ ἀρχή, ἢ ἀπ' αὐτοῦ. τὸ μὲν γὰρ πάσχειν ἀπ' ἐκείνου δόξειεν ἄν. οὐδὲν γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ τῶν ἐν πάθει. τὸ δὲ ἀρχὴν πάντων εἶναι, καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ νοεῖν καὶ μή, ὥσπερ ταῖς αἰσθήσεσιν, ἀπ' αὐτοῦ. τάχα δ' ἂν φανείη καὶ τοῦτο ἄτοπον, εἰ ὁ νοῦς ὕλης ἔχει φύσιν, μηδὲν ὤν. ἅπαντα δὲ δυνατός. καὶ τὰ ἐφεξῆς, μακρὸν ἂν εἴη παρατίθεσθαι. καίτοι μὴ μακρῶς εἰρημένα. ἀλλὰ λίαν συντόμως τε καὶ βραχέως τῇ γε λέξει. τοῖς γὰρ πράγμασι μεστά ἐστι, πολλῶν μὲν ἀποριῶν, πολλῶν δὲ ἐπιστάσεων, πολλῶν δὲ λύσεων. ἔστι δὲ ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν φυσικῶν, δευτέρῳ δὲ τῶν περὶ ψυχῆς. ἐξ ὧν ἁπάντων δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ, σχεδὸν τὰ αὐτὰ διαποροῦσιν, εἴτε ἔξωθέν ἐστιν, εἴτε συμφυής. καὶ διορίζειν πειρῶνται, πῶς μὲν ἔξωθεν, πῶς δὲ συμφυής. λέγουσι δὲ καὶ αὐτὸν ἀπαθῆ καὶ χωριστόν, ὥσπερ τὸν ποιητικόν, καὶ τὸν ἐνεργείᾳ. ἀπαθὴς γάρ φησιν ὁ νοῦς, εἰ μὴ ἄρα ἄλλως παθητικός. καὶ ὅτι τὸ παθητικὸν ἐπ' αὐτοῦ, οὐχ ὡς τὸ κινητικὸν ληπτέον. ἀτελὴς γὰρ ἡ κίνησις. ἀλλ' ὡς ἐνέργειαν. καὶ προϊών φησι, τὰς μὲν αἰσθήσεις, οὐκ ἄνευ σώματος. τὸν δὲ νοῦν χωριστόν. ἀψάμενος δὲ καὶ τῶν περὶ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ διωρισμένων ἀριστοτέλει, ἐκεῖνό φησιν ἐπισκεπτέον, ὃ δή φαμεν ἐν πάσῃ φύσει. τὸ μέν, ὡς ὕλην, καὶ δυνάμει. τὸ δέ, αἴτιον καὶ ποιητικόν. καὶ ὅτι ἀεὶ τιμιώτερον τὸ ποιοῦν τοῦ πάσχοντος. καὶ ἡ ἀρχή, τῆς ὕλης. ταῦτα μὲν ἀποδέχεται. διαπορεῖ δέ, τίνες οὖν αὗται αἱ δύο φύσεις. καὶ τί πάλιν τὸ ὑποκείμενον. ἢ συνηρτημένον τῷ ποιητικῷ. μικτὸν γάρ πως ὁ νοῦς, ἔκ τε τοῦ ποιητικοῦ, καὶ τοῦ δυνάμει. εἰ μὲν οὖν σύμφυτος ὁ κινῶν, καὶ εὐθὺς ἐχρῆν, καὶ ἀεί. εἰ δὲ ὕστερον, μετὰ τίνος, καὶ πῶς ἡ γένεσις. ἔοικεν οὖν καὶ ἀγέννητος, εἴπερ καὶ ἄφθαρτος. ἐνυπάρχων δ' οὖν, διατί οὐκ ἀεί. ἢ διὰ τί λήθη καὶ ἀπάτη καὶ ψεῦδος. ἢ διὰ τὴν μῖξιν. ἐξ ὧν ἁπάντων δῆλόν ἐστιν, ὅτι οὐ φαύλως ὑπονοοῦμεν, ἄλλον μέν τινα παρ' αὐτοῖς εἶναι τὸν παθητικὸν νοῦν. καὶ φθαρτόν. ὃν καὶ κοινὸν ὀνομάζουσι, καὶ ἀχώριστον τοῦ σώματος, καὶ διὰ τὴν πρὸς τοῦτο μῖξιν, τὴν λήθην καὶ τὴν ἀπάτην γίνεσθαι φησὶν ὁ θεόφραστος, ἄλλον δέ, τὸν ὥσπερ συγκείμενον ἐκ τοῦ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. ὃν καὶ χωριστὸν εἶναι τοῦ σώματος τιθέασι, καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀγέννητον. καὶ πῶς μὲν δύο φύσεις τούτους τοὺς νοῦς. πῶς δὲ μία. ἓν γάρ, τὸ ἐξ ὕλης καὶ εἴδους. ἀλλ' ὅπερ εἶπον, τὸ μὲν ἀποφαίνεσθαι περὶ τοῦ δοκοῦντος τοῖς φιλοσόφοις, ἰδίας καὶ σχολῆς ἐστι καὶ φροντίδος. ὅτι δὲ μάλιστα ἄν τις ἐξ ὧν συνηγάγομεν ῥήσεων, λάβοι τὴν περὶ τούτου γνῶσιν ἀριστοτέλους καὶ θεοφράστου, μᾶλλον δὲ ἴσως καὶ αὐτοῦ πλάτωνος, τοῦτο οὖν πρόχειρον ἴσως διισχυρίζεσθαι. οὗτος τοίνυν ὁ δυνάμει νοῦς, ὅταν ἀπολάβῃ τὴν οἰκείαν μορφήν, ἐλλάμψαντος αὐτῷ τοῦ ποιητικοῦ, πρῶτον μὲν νοεῖ τὰ ἁπλᾶ καὶ ἀδιαίρετα σημαινόμενα, ὅσα ἐν ταῖς κατηγορίαις διώρισται, ἐν οἷς οὔπω τὸ ἀληθὲς ἢ τὸ ψεῦδός ἐστι. προϊὼν δὲ καὶ συντίθησιν αὐτὰ πρὸς ἄλληλα. οἷον τὸ σωκράτης καὶ τὸ βαδίζει. ἐν οἷς ἤδη τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος. συντίθησι δέ, οὐχ ὥσπερ σωρόν· ἀλλ' ὥστε ἓν αὖθις τὰ πολλὰ ποιῆσαι καὶ περιαγαγεῖν εἰς μίαν νόησιν, τὸ πλῆθος τῶν ἁπλῶν σημαινομένων. τοιοῦτο δὲ τὸ ὁ σωκράτης φιλοσοφεῖ. καὶ ἔοικεν αὕτη ἡ σύνθεσις τῶν νοημάτων, τῇ παρ' ἐμπεδοκλεῖ τῶν μελῶν, ἣν ἐκείνῳ συντίθησιν ἡ φιλία τὰ μέλη τῶν ζώων διεσπαρμένα. καὶ ὥσπερ ἐκείνῳ οὐ πᾶσα σύνθεσις τῶν μελῶν ποιεῖ τὸ ζῶον, οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα πᾶσα σύνθεσις τὸ ἀληθές. ἀλλὰ τὶς μὲν τὸ ἀληθὲς ποιεῖ σύνθεσις, τὶς δὲ ψεῦδος. οἷον τὸ ἀσύμμετρον μὲν συντιθεὶς τῇ διαμέτρῳ τὸ ἀληθές, τὸ σύμμετρον δέ, τὸ ψεῦδος. καὶ ὥσπερ ἐκεῖ ἐξ ἁπλῶν τῶν μελῶν, ἁπλοῦν γίνεται αὖθις τὸ ζῶον, οὕτως ἐξ ἁπλῶν σημαινομένων, ἁπλοῦς αὖθις γίνεται ὁ λόγος. πολλάκις δὲ προσνοεῖ καὶ τὸν χρόνον. ὅταν ὡς περὶ γινομένων ἢ ἐσομένων διανοῆται. καὶ τοῦτο ἴδιον ἤδη τοῦ νοῦ. ἢ τῆς ὑπὲρ τὴν φαντασίαν δυνάμεως, τὸ συναντιλαμβάνεσθαι καὶ χρόνου, ἤτοι παρεληλυθότος, ἢ μέλλοντος. ἡ γὰρ αἴσθησις καὶ ἡ φαντασία, ἀνεπίληπτοι παντάπασι χρόνου. καὶ μάλιστα παρεληλυθότος, ἢ μέλλοντος. οὐδὲν δέ ἐστι τὸ φάντασμα τῆς ψυχῆς, οὐδὲ αἴσθησις, τοῦ πεφιλοσοφηκότος, ἢ δεδραμηκότος. ὥσπερ οὐδὲ εἰκών· ἀλλ' ἕκαστον ὡς παρὸν ἄρτι κινεῖ τὴν αἴσθησιν, ἢ τὴν φαντασίαν. τὸν χρόνον δὲ προσεννοῆσαι, τοῦ νοῦ. καὶ ἔστι τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος καὶ περὶ τὸν χρόνον. τὸ μὲν γὰρ ἦν κροῖσος ὁ λυδός, ἀληθές. τὸ δέ, ἔστι κροῖσος ὁ λυδός, ψεῦδος. πολλάκις μὲν οὖν συντίθησι τὸ

Theophrastus

ἐπιστάσεων

De intellectu potentiæ. Nota

Intellectus passiu & corruptiuus q dicit^r comunis

Intellectus potetia officia Nota

Empedocles

Sensu & imaginatione expertes ee notitiæ temporis præsertim præteriti & futuri.

Præstantior ἡ ἀρχὴ τῆς ὕλης. principiu uertit hermolaus. an pro forma accipiedu

// f. καὶ ὁ μὲν. caetera redundare videt(ur)

ὑπάρχον τῷ πράγματι, ὡς ὑπάρχον· ὅταν λέγῃ, ἡ χιὼν λευκή ἐστι· πολλάκις δὲ τὸ ὑπάρχον, ὡς μὴ ὑπάρχον· ὅταν λέγῃ, ἡ χιὼν οὐκ ἔστι λευκή. συντίθησι γὰρ τηνικαῦτα τῷ τοιούτῳ, τὸ τοιοῦτον μὴ ὑπάρχειν. εἰ δέ τις μὴ σύνθεσιν τὰ τοιαῦτα ἀλλὰ διαίρεσιν λέγοι, οὐδ᾽ οὗτος ἂν λέγοι κακῶς. διαιρέσει γὰρ ἔοικεν ἡ ἀπόφασις, συνθέσει δὲ ἡ κατάφασις. τάχα δὲ καὶ πάντα διαίρεσις. ἃ γὰρ ἡ φαντασία συγκεχυμένα παρὰ τῆς αἰσθήσεως ἐπεδέξατο, ὁ νοῦς διαιρεῖ. ἡ μὲν γὰρ ὡς ἓν φαντάζεται τὸν βαδίζοντα σωκράτην. ὁ νοῦς δὲ διαιρεῖ. χωρὶς μὲν τὸ σωκράτης. χωρὶς δὲ τὸ βαδίζει. καὶ ἐξαγγέλλει χωρὶς, τὰ μὴ χωρίς. χωρίσας μέντοιγε, αὖθις ἓν ποιεῖ. εἷς γὰρ λόγος καὶ ἓν αὖθις νόημα, τὸ σωκράτης φιλοσοφεῖ. καὶ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος, ὡς ἑνὸς λόγου. δύο τοίνυν ἴδια ταῦτα τοῦ νοῦ. τό, τε πολλὰ δύνασθαι νοήματα εἰς ἓν συνάγειν ὥσπερ ἕν. καὶ τὸ προσσυννοεῖν τὸν χρόνον. τούτων δὲ οὐδέτερον, οὔτε τῆς φαντασίας οὔτε τῆς αἰσθήσεως ἔργον ἐστί. Τὸ δὲ ἁπλοῦν καὶ ἀδιαίρετον, λέγεται διχῶς. ἢ γὰρ ὅτι μήτε δυνάμει μήτε ἐνεργείᾳ τοῦτό ἐστιν ἀδιαίρετον, ὥσπερ ἔχει τὰ ἄϋλα εἴδη, καὶ ἡ στιγμή. ἢ ὅτι δυνάμει μὲν διαιρετόν· ἐνεργείᾳ δὲ ἀδιαίρετον. ὥσπερ ἡ γραμμὴ καὶ πᾶν μέγεθος. καὶ ὁ νοῦς τοίνυν καὶ ὁ χρόνος ᾧ προσχρῆται εἰς τὴν νόησιν τοῖς πράγμασιν, ὁμοίως καὶ διαιρετὸς καὶ ἀδιαίρετος. ἐπὶ μὲν τῶν ἀΰλων εἰδῶν, παντάπασιν ἀδιαίρετος, ὅ, τε χρόνος καὶ αὐτὸς ὁ νοῦς. ὅταν δὲ τὰ δυνάμει μὲν διαιρετά, ἐνεργείᾳ δὲ ἀδιαίρετα νοῇ, νοεῖ καὶ αὐτὸς ὢν ἐνεργείᾳ ἀδιαίρετος. καὶ ἐν χρόνῳ ἀδιαιρέτῳ. ἓν γὰρ ὡς ἓν τὸ μῆκος. καὶ οὐκ ἐν τῷ ἡμίσει μὲν χρόνῳ τόδε, ἐν τῷ ἡμίσει δὲ τοδί. οὕτω γὰρ ἂν μήκη δύο, καὶ οὐχὶ μῆκος νοοίη. διαιρῶν δὲ τὸ μῆκος εἰς μήκη, διαιροίη ἂν καὶ τὸν χρόνον. τὸ δὲ μὴ κατὰ ποσὸν ἀδιαίρετον, ἀλλὰ τῷ εἴδει. οἷον τὸ ἄνθρωπος, ἢ τὸ σωκράτης. ἄμφω γὰρ ἀδιαίρετα τῷ εἴδει. οὔτε γὰρ τὸ τοῦ εἴδους νόημα διαιρετὸν τῷ εἴδει, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀρχὴ τοῖς καθ᾽ ἕκαστον, οὔτε δὴ μᾶλλον τὸ σωκράτους. ταῦτα τοίνυν τὰ ἀδιαίρετα τῷ εἴδει, καὶ ἐν χρόνῳ ἀδιαιρέτῳ νοεῖ. καὶ νοήσει ἀδιαιρέτως. οὐ γὰρ τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ σωκράτους ἐν τῷ ἡμίσει, τὸ δὲ ἥμισυ αὖθις ἐν τῷ ἡμίσει. οὐδὲ παρατείνεται τῇ διεξόδῳ τῆς λέξεως, δι᾽ ἧς προφερόμεθα τὸ ἄνθρωπος, ἡ σύνθεσις τοῦ νοήματος. καὶ γὰρ τοῦτο ἤδη τῶν τοῦ νοῦ θαυμάτων. ἀκούει μὲν γὰρ ἐν χρόνῳ· νοεῖ δὲ οὐκ ἐν χρόνῳ, ἀλλ᾽ ἐν τῷ νῦν. ὅπερ ἢ οὐδὲ ὅλως χρόνος ἐστὶν, ἢ ἀμερὴς χρόνος. καὶ αὐτὸς δὲ, ἀμερεῖ τῇ νοήσει νοεῖ. οὐ συμπαρατεινόμενος ὥσπερ ἔφην τῷ ὀνόματι. οὐδὲ κατὰ μέρος τοῦ ὀνόματος. καὶ καθ᾽ ἑκάστην συλλαβὴν προσλαμβάνων τι μέρος τοῦ νοήματος. ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα διαιρετόν. ἀδιαίρετον δὲ τὸ νόημα. εἰ δὲ καὶ τὸ νόημα διαιρετὸν φιλονεικοίη τις λέγειν. κατὰ τὸ συμβεβηκὸς ἂν αὐτὸ λέγοι διαιρετόν. καὶ οὐχ ᾗ αὐτὸ διαιρετόν. ἀλλ᾽ ᾗ τὸ σῶμα καὶ ἡ φωνή, δι᾽ ἧς καὶ προφέρεται αὐτὸ, καὶ νοεῖ· καὶ ᾗ ἀμερὲς ὄν, μεριστῇ οὔσῃ τρόπον τινὰ δύσφραστον ἐναρμόζεται. πολλὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἀδιαίρετα. καὶ οὐχ ᾗ αὐτὰ ἀδιαίρετα. ἀλλ᾽ ᾗ ἐκεῖνα δι᾽ ὧν γνωρίζεται. οὕτω γὰρ καὶ τὸ πέρας τοῦ χρόνου ἐν ᾧ νοεῖ, κατὰ συμβεβηκὸς διαιρετὸν εἴποιμεν ἄν. ὅτι συμβέβηκε τῷ χρόνῳ, οὗ ἐστι πέρας, καὶ δι᾽ ἐκείνου γνωρίζεται. εἰ μὴ γὰρ τὸ ἐν πλάτει νῦν λάβοι, ὃ ἐνιαυτὸς τὸ νῦν. καὶ ὁ μὴν, καὶ ἡ ἡμέρα, καὶ ἡ ὥρα. οὐδ᾽ ἂν τὸ ἀμερὲς νῦν ἐννοήσαιμεν. αἴτιον δὲ ὅτι πᾶσι τοῖς διαιρουμένοις, ἔνεστί τι καὶ ἀδιαίρετον. καὶ ἐν πᾶσι τοῖς συνθέτοις, ἁπλοῦν. καὶ τοῦτο μὲν ἴσως, οὐ χωριστὸν ἐκείνων. οὐδὲ καθ᾽ ἑαυτὸ δυνάμενον ὑποστῆναι· ἀλλ᾽ ἔστι δ᾽ ὅμως. οὔτε γοῦν τῆς σημαινούσης φωνῆς τὸ σημαινόμενον ἐστὶ διαστῆσαι, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν οἷόν τε ἄνευ φωνῆς. τάχα δὲ οὐδὲ συνεῖναι παρ᾽ ἑαυτῷ, μή τινι λέξει καὶ πρὸς αὐτὸ ἐναρμόζοντα. ἀλλ᾽ ὅμως τοῦτό ἐστιν ὃ μεριστὴν οὖσαν τὴν λέξιν, ἀμερῆ ποιεῖ. καὶ διαιρετὴν, ἀδιαίρετον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τὸ ἀδιαίρετον καὶ ἐν μήκει ἐστί. καὶ ἁπλῶς ἐν ἅπαντι τῷ συνεχεῖ. ὃ ποιεῖ καὶ τὸ μῆκος ἕν, καὶ τὸν χρόνον ἕνα. καὶ γὰρ συνεχὲς καὶ τὸ ἕν, διὸ λέγομεν εἶναι τὸ στάδιον ἕν. καὶ τὴν ἡμέραν μίαν. καὶ τὸν μῆνα ἕνα. τουτέστιν, ὅ φημι εἶναι ἐν τῷ μήκει καὶ ἐν τῷ χρόνῳ, καίτοι διαιρετοῖς οὖσιν, ἀδιαίρετον. καὶ συνθέτοις οὖσιν, ἀσύνθετον. ἐπεὶ πάντα ἂν ἦν τὰ ποσὰ διωρισμένα, καὶ πάντα πλῆθος. νῦν δὲ καὶ τὸ πλῆθος ὑπὸ τοῦ ἑνὸς περιλαμβάνεται. καὶ οὐ μόνον τὸ συνεχὲς ποσόν, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ τὸ διωρισμένον. δυὰς γὰρ καὶ τριὰς, καὶ δεκὰς, πλῆθος ὑφ᾽ ἑνός ἐστι περιειλημμένον. ὅταν δὲ λέγω τὴν στιγμὴν ἀδιαίρετον, καὶ τὸ νῦν, ἕτερον τρόπον χρὴ ταῦτα ἀκούειν ἀδιαίρετα καὶ ἀσύνθετα. καὶ ὥσπερ ἐστὶ φύσει καὶ καθ᾽ ἑαυτὸ τὸ ἀδιαίρετον. ταῦτα δὲ τῇ στερήσει τοῦ συνεχοῦς ἀδιαίρετα. οὕτω γοῦν αὐτὸ ὁ νοῦς καὶ νοεῖ καὶ ὁρίζεται. οὐ γὰρ αὐτοῖς ἐπιβάλλων. οὐδὲ γὰρ ἔχει μορφὴν οἰκείαν. ἀλλὰ ἀφαιρούμενος τὸ διάστημα καὶ τὸ μέγεθος οὗ πέρατα ἦν. ἔστι γοῦν καὶ τῷ νῷ, καθάπερ καὶ τῇ αἰσθήσει, τὰ μὲν, κατ᾽ ἐπιβολὴν νοητά. καὶ τῆς φύσεως αὐτῶν ὁρατὰ μόνα. τὰ δὲ, κατὰ στέρησιν καὶ ἀφαίρεσιν. ὥσπερ γοῦν τῇ αἰσθήσει, τὸ μὲν λευκὸν καὶ τὸ φῶς, κατ᾽ ἐπιβολὴν, τὸ δὲ μέλαν καὶ τὸ σκότος, κατὰ στέρησιν, καὶ τῇ ἀκοῇ, ἡ μὲν φωνὴ κατ᾽ ἐπιβολὴν, ἡ σιωπὴ δὲ κατὰ στέρησιν, οὕτω καὶ τῷ νῷ, τὸ μὲν ἀγαθὸν κατ᾽ ἐπιβολὴν, τὸ δὲ κακὸν κατὰ στέρησιν. καὶ τὸ πλατωνικὸν τοῦτ᾽ ἂν εἴη περὶ τῆς ὕλης, ὅτι νόθῳ λογισμῷ ληπτή. νόθος γὰρ ἀκριβῶς ἐνέργεια καὶ τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἡ μὴ κατ᾽ ἐπιβολὴν εἴδους, ἀλλὰ κατὰ ἀναχώρησιν γινομένη. καθάπερ τοίνυν ἡ αἴσθησις, εἰ μὴ δύναμιν εἶχε καὶ πρὸς τὸ ἐνεργεῖν καὶ πρὸς τὸ μή, ἀλλὰ ἀεὶ ἐνήργει, οὐκ ἄν ποτε ᾐσθάνετο τοῦ σκότους,

σκότους,

Affirmatio compositioni similis, divisioni autem negatio

Simplex & indivisibile dupliciter dici

De intellectu mirabile

τὸ νῦν vel non est omnino tempus, vel si est tempus, est indivisibile

In omnibus divisibilibus est aliquid indivisibile, & in omnibus compositis est aliquid simplex.

ἐπιβολὴ adortus

Sunt quae per se sentiuntur, & quae non per se sed per privationem idem q[uoque] in intellectu

Platonis scitum

Actio notha sensus & intellectus quae sit.

σκότους, οὐδὲ ἡ ἀκοὴ τῆς σιωπῆς, οὕτως εἰ καὶ μὴ νοῦς τις ἦν πρὸς ἀμφότερα πεφυκὼς, καὶ πρὸς νόησιν καὶ πρὸς ἄνοιαν, οὐκ ἄν ποτε ἐνόησε τὰ κακά. οὐδὲ τὸ ἄμορφον καὶ ἀνείδεον. τοιοῦτος τοίνυν ἐστὶν ὁ δυνάμει. τρόπον γάρ τινα τοῖς ἐναντίοις τὰ ἐναντία γνωρίζει. τῷ μὲν ἐνεργεῖν, τὰ εἴδη. τῇ δυνάμει δὲ τὰ κατὰ στέρησιν. ἐναντία γάρ πως δύναμις καὶ ἐνέργεια. εἴ τις οὖν νοῦς μὴ κοινωνεῖ τοῦ δυνάμει, οὐδὲ τὰς στερήσεις νοεῖ. οὐδὲ ἄρα τὰ κακά. τοιοῦτος δὲ, ὅ, τε ἔξωθεν. καὶ πολλῷ μᾶλλον τὸ πρῶτον αἴτιον, ὅσῳ καὶ μᾶλλον ἀπήλλακται τοῦ δυνάμει. ἐνέργεια γὰρ οὗτος, καὶ τὸ μάλιστα ὄν, καὶ τὸ μάλιστα εἶδος νοεῖ. καὶ πορρωτάτω στερήσεως καὶ ἀμορφίας. τοιοῦτος δὲ αὐτὸς, ἑαυτὸν ἄρα νοεῖ. καὶ οὗτός ἐστιν, οὗ τὴν οὐσίαν ἐνέργειαν λέγειν προσήκει. καὶ ὃν ἀκριβῶς χωριστόν. οὐδὲ ἀκηρεῖ προσαρμοζόμενον τῷ δυνάμει. ἐνέργεια δὲ ὁ τοιοῦτος νοῦς, οὐ τιμιώτερος τοῦ νοοῦντος τὰ ἐναντία. τιμιώτερος γὰρ νοῦς, οὐχ ὁ τὰ πλείω νοῶν. ἀλλ᾽ ὁ τὰ ἀμείνω. οὐ διῄρηται δὲ ἐπ᾽ αὐτοῦ, τὸ νοητὸν καὶ ὁ νοῦς, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ δυνάμει. ἀλλ᾽ ἔστι καθὸ νοῦς, νοητός. καὶ καθὸ νοητὸς αὖθις καὶ νοῦς. καὶ τὸ ἀληθὲς, ἄλλως ἐπ᾽ αὐτοῦ. μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἡ ἀλήθεια. οὐ γὰρ ἄλλο νοῶν ἀληθεύει. ἀλλ᾽ ἑαυτόν. Ὁ δὲ ἡμέτερος, ἅτε σμικρὸν ἴνδαλμα ἐκείνου φέρων, καὶ τὸ ἀληθὲς οὐχ ἁπλοῦν ἐπιδείκνυται. ἀλλ᾽ ὃ τῷ ψεύδει ἀντίκειται. ἀνάγκη γὰρ εἰ καὶ ἐν τῇ καταφάσει τὸ ἀληθὲς, ἐν τῇ ἀποφάσει γίνεσθαι τὸ ψεῦδος. ὥστε ἀεὶ συμπεφυρμένον ἔχει τῷ ἀληθεῖ τὸ ψεῦδος, καὶ συμπαραθεωρούμενον. ὅταν μέντοιγε τῶν ἁπλῶν τι σημαινομένων ἐπισκοπῇ, καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ θεωρῇ, καὶ τὸν λόγον τοῦ τί ἦν εἶναι, ἥκιστα μὲν διαψεύδεται. οὐ μὴν ἀεὶ τυγχάνει τοῦ ὄντος. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡ ὄψις κρίνουσα μόνον τὸ λευκὸν, ἐλάχιστα ἂν διαμαρτάνοι, κλέωνα δὲ εἶναι τὸ λευκὸν ἀποφαινομένη, πολλάκις διαμαρτάνει, οὕτω καὶ ὁ νοῦς. ἔστ᾽ ἂν μὲν ἵσταται ἐπ᾽ αὐτῆς τῆς ἐννοίας τοῦ τί ἦν εἶναι, οἷον τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ καλοῦ, ὡς τὰ πολλὰ ἀναμάρτητος καὶ ἀψευδής. ὅταν δὲ ἀγαθὸν τοῦτο λέγῃ, καὶ τοῦτο καλὸν, ἀλλοτριονομεῖ πολλάκις. καὶ ἐπαλλάττει τὰ τοιαῦτα τοῖς μὴ τοιούτοις. καὶ ἐνταῦθα ἤδη πολὺ τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη. δεῖ οὖν ἵστασθαι ἐπὶ τῶν εἰδῶν. καὶ μάλιστα ζητεῖν τὸ ἄνευ ὕλης. περὶ ταῦτα γὰρ τὸ ἴδιον ἔργον τοῦ νοῦ. ὅμως δὲ εἰ καὶ πολὺ βέλτιον ὁ νοῦς τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως, τὰ πολλὰ αὐτῷ ὑπάρχει ἀνάλογον τῇ αἰσθήσει. ὡς γὰρ ἡ ἐκείνης ἐνέργεια οὐ πάθος ἐστὶν οὐδὲ ἀλλοίωσις, ἀλλ᾽ οὐδὲ κίνησις ὅλως. ἀτελοῦς γὰρ ἡ γε κίνησις, καὶ ἀεὶ προσλαμβάνοντος τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο, ἡ δὲ τῆς αἰσθήσεως ἐνέργεια, ἀεὶ τελεία, διόπερ οὐδὲ κίνησις, ἢ ἕτερον εἶδος κινήσεως, οὕτως καὶ ἡ τοῦ νοῦ πρὸς τὰ νοητὰ ἐπιβολή. οὐδὲ ἡ τοῦ τὴν ἕξιν ἔχοντος ἤδη. ὥσπερ τοῦ ἐπιστήμονος, ἡ περὶ τὰ ἐπιστητὰ ἐνέργεια καὶ ἐπιβολὴ, οὐ κίνησις. ἀλλ᾽ ἐνέργεια. διότι τελείου, καὶ αὐτὴ τελεία. ἡ γὰρ τοῦ δυνάμει, γενέσει μᾶλλον προσέοικεν, ἢ τελειώσει. ἔστι τε οὖν αὐτοῖς ἀνάλογον. Καὶ ἐπὶ ἡ ὄρεξις καὶ ἡ φυγή. μικρὸν δὲ ἄνωθεν. ἡ γὰρ αἴσθησις, ποτὲ μὲν τοῦτο ἀποφαίνεται μόνον, ὅτι ξανθόν. ποτὲ δὲ, καὶ ὅτι ἡδὺ τὸ ξανθόν. ὅταν μὲν οὖν τοῦτο μόνον ἀποφαίνεται ὅτι ξανθὸν, οὔτε φεύγει, οὔτε διώκει. ὅταν δὲ προσαποφαίνηται, ὅτι ἡδὺ, ὥσπερ τὸ μέλι, τότε διώκει. καὶ ὅταν γε ὅτι λυπηρὸν, ὥσπερ τὴν χολὴν, τηνικαῦτα φεύγει. θέα τοίνυν ταὐτὸ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ. ὅταν μὲν γὰρ νοῇ μόνον, τὸ τί ἦν εἶναι τῆς ὑγιείας, οὔτε φεύγει οὔτε διώκει. ὅταν δὲ προσνοῇ καὶ προσδοξάζῃ, ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, τότε διώκει. ὅπερ τοίνυν τῇ αἰσθήσει τὸ ἡδὺ, τοῦτο τῷ νῷ δύναται τὸ ἀγαθόν. καὶ ὅπερ τῇ αἰσθήσει τὸ λυπηρὸν, τοῦτο τῷ νῷ δύναται τὸ κακόν. ἀγαθοῦ γοῦν ἡ αἴσθησις ᾗ αἴσθησις ἀντιλαμβάνεσθαι οὐχ οἵα τε, οὐδὲ κακοῦ. ἀλλὰ μόνον τοῦ τέρποντος, ἢ ἀνιῶντος. τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, τοῦ νοῦ μόνον κρίνειν ἐστί. νοῦ δὲ, οὐ πολλάκις εἰρήκαμεν. τοῦ καὶ τὸν χρόνον ἐφεξῆς προσσυννοοῦντος. ἀλλ᾽ ὅμως ἐν οἴεται τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἡ αἴσθησις, καὶ τὸ λυπηρὸν καὶ τὸ κακόν. ἕλκει γοῦν ἐπὶ τὰ ἡδέα. καὶ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν ἀποστρέφει. ὁ νοῦς δὲ ἀντιβαίνει πολλάκις ταῖς ἐκείνης ὁρμαῖς, ἄλλο τι λέγων τὸ ἡδὺ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τὸ λυπηρὸν τοῦ κακοῦ. τῇ δὲ διανοητικῇ ψυχῇ, τὰ μὲν φαντάσματα πρόκειται, ὥσπερ καὶ τὰ αἰσθήματα τῇ αἰσθήσει. τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, ὥσπερ ἐκείνῃ τὸ ἡδὺ καὶ λυπηρόν. ὅταν οὖν αὐτὰ συμπλέξῃ, οἷον τὸ φάντασμα καὶ τὸ ἀγαθὸν, ἢ τὸ φάντασμα καὶ τὸ κακὸν, τότε φεύγει, ἢ διώκει. καὶ ἔοικε καταφάσει ἡ δίωξις. ἀποφάσει δὲ ἡ φυγή. ἀλλ᾽ ὥσπερ οὐχ οἷόν τε ἦν τὴν αἴσθησιν ἄνευ τῶν αἰσθητῶν ἐνεργῆσαι, οὕτως οὐδὲ τὸν νοῦν τὸν συμφυῆ τῇ ψυχῇ τῇ ἡμετέρᾳ, ἄνευ τῶν ἐκ τῆς αἰσθήσεως φαντασμάτων. καὶ γὰρ ὅταν ὀρέγηται, καὶ ὅταν φεύγῃ, προφέρει πάντως ἡ φαντασία. εἰ δέ τις νοῦς, μήτε ἐνδεὴς ὥστε ἐφίεσθαι, μήτε ἀσθενὴς ὥστε φεύγειν, οὗτος οὐκ ἂν δέοιτο φαντασίας. ὄρεξις δὲ, αἰσθητικὴ μὲν, ἐπιθυμία. διανοητικὴ δὲ, βούλησις. καὶ ἡ μὲν, τοῦ ἡδέος. ἡ δὲ, τοῦ ἀγαθοῦ. καὶ τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταὐτὸν, αἴσθησίς τε καὶ ὄρεξις αἰσθητική. τῷ λόγῳ δὲ ἄλλο. ὥσπερ καὶ νοῦς καὶ βούλησις, τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταὐτόν. διαφέρει δὲ τῷ τί ἦν εἶναι. οὐχ ἕτερον δὲ, τὸ ὀρεκτικὸν, καὶ τὸ φευκτικόν. οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τῆς δυνάμεως τῆς αἰσθητικῆς. ὥσπερ οὐδὲ τὸ βουλόμενον καὶ μὴ βουλόμενον, οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τῆς δυνάμεως τῆς νοητικῆς. ἀλλ᾽ ἡ αὐτὴ δύναμις, καὶ φεύγειν πέφυκε καὶ διώκειν. ἡ αὐτὴ καὶ βούλεσθαι καὶ μὴ βούλεσθαι. ὀρέξεις δὲ ἅπαντα ταῦτα. ὀρέγεται γὰρ καὶ ὅταν φεύγῃ, τοῦ φυγεῖν. καὶ ὅταν μὴ βούληται, τοῦ μὴ περιπεσεῖν ᾧ μὴ βούλεται. Ὁ τοίνυν πολ-

Contraria quomodo potentia & actus

Intellectus agens & deus

Nobilior intellectus non qui plura sed qui meliora intelligit

Sensus habere in multis similitudinem intellectus

Motus ÷ rei progressus quae accessione & consumatione desideret

Sensus per eodem habet dulce & bonum & triste & malum

Ut sensus sentire nequit sine sensibilibus ita intellectus sine phantasmatis

Sensuum actus neque est ~~actus~~ passio neque alteratio neque omnino motus aut ullum genus motus.

τὰ ἀφαιρέσει λεγόμενα

ἄλλως εἰρήκαμεν, δεῖ πάλιν ἀναληπτέον· ὅτι τῷ νῷ τὰ εἴδη ἐν τοῖς φαντάσμασίν ἐστιν, ὥσπερ τὰ τῇ αἰσθήσει εἴδη ἐν τοῖς αἰσθήμασι. καὶ ἐν ἐκείνοις αὐτὰ νοεῖ. συμβαίνει οὖν αὐτῷ καὶ παρούσης τῆς αἰσθήσεως καὶ ἀπούσης, κινεῖν τὴν ὄρεξιν παραπλησίως. ἡ γὰρ δόξα τοῦ ἀγαθὸν ἢ κακὸν εἶναι ὃ νοεῖ, διωκτὸν αὐτὸ ἢ φευκτὸν ποιεῖ. ὁρῶν μὲν γὰρ τὸ φευκτόν, καὶ συνεὶς ὅτι πολέμιος, φεύγει. καὶ μὴ ὁρῶν δέ, ἀλλ' ἑαυτῷ προβάλλων τὰ φαντάσματα, καὶ προστιθεὶς τὴν δόξαν, ταυτὸν ποιεῖ. ταῦτα δὲ ἐστι τὰ ἔργα τοῦ πρακτικοῦ νοῦ. τούτου γὰρ τὸ κινεῖν τὴν ὄρεξιν. ἐπεὶ ὅ γε θεωρητικὸς νοῦς, γινώσκει μόνον. ἔστι μέν τοι καθάπερ τῇ αἰσθήσει τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρόν, οὕτως αὖ πάλιν τῷ θεωρητικῷ, τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος. τὸ ἀληθὲς μέν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ. τὸ ψεῦδος δέ, ἀντὶ τοῦ κακοῦ. διαφέρει δέ, ὅτι τὸ μὲν ἀληθές, ἁπλῶς ἀληθές, καὶ τὸ ψεῦδος παραπλησίως. τὸ δὲ ἀγαθόν, τινί, καὶ τὸ ἡδύ τινι. ὥστε ὁ μὲν θεωρητικός, τὸ ἁπλῶς κρίνει. ὁ δὲ πρακτικὸς τό τινι. Νοεῖ δέ, ἄλλως μὲν τὰ καθ' αὑτὰ νοητά. ἄλλως δέ, τὰ ἀφαιρέσει λεγόμενα. τὴν γραμμὴν λέγω καὶ τὴν ἐπιφάνειαν. καὶ ὅσα ὕλην γεωμετρίας. ταῦτα γάρ, ἐστι μὲν πέρατα τῶν σωμάτων τῶν φυσικῶν. νοεῖ δὲ αὐτά, οὐ συλλαμβάνων τὸ φυσικὸν σῶμα. ὥσπερ εἰ τὸ σιμὸν οἷός τε ἦν χωρίζειν, τῆς ῥινός. ἢ τῆς σαρκὸς ᾗ συμβέβηκεν. οὐδὲ γὰρ ἂν τὸ μὴ δυνάμενον ἄνευ τῆς ῥινὸς ὑποστῆναι, χωρὶς τῆς ῥινός. νῦν δέ, αὐτὸ τοῦ σιμοῦ μὲν τοῦτο ποιεῖν ἀδυνατεῖ. ὁ γὰρ λόγος τοῦ σιμοῦ, τὴν ῥῖνα περιλαμβάνει. ῥινὸς γὰρ πάντως καὶ σαρκὸς κοιλότης ἐστὶν ἡ σιμότης. αὐτὸ δὲ τὸ κοῖλον καὶ τὸ κυρτόν, καὶ τὴν εὐθεῖαν καὶ τὴν κεκλασμένην. καὶ τὸ τρίγωνον καὶ τὸ τετράγωνον, οἷός τέ ἐστι καθ' ἑαυτὰ θεωρεῖν. καί τοι μὴ καθ' αὑτὰ ὑφεστῶτα. αἴτιον δέ, ὅτι εἰ καὶ μὴ κεχώρισται τὰ τοιαῦτα σωμάτων τῶν φυσικῶν, ἀλλ' ὁ λόγος αὐτῶν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, τὴν ὕλην οὐ συνεφέλκεται. διὰ τοῦτο τὰ καθ' ὑπόστασιν μὴ κεχωρισμένα, ὁ νοῦς ἑαυτῷ δύναται ποιεῖν κεχωρισμένα, πρὸς τὴν τοῦ ποσοῦ θεωρίαν. ἡ θεωρία δὲ τοῦ ποσοῦ, οὐ δεῖται τοῦ φυσικοῦ σώματος, οὐδὲ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ παθῶν, ἢ φυσικῶν. οἷον θερμότητος, ἢ ψυχρότητος, ἢ ξηρότητος, ἢ ὑγρότητος, ἀλλὰ τῶν διαστημάτων αὐτοῦ μόνον καὶ τῶν περάτων. καὶ διὰ τοῦτο γεωμετρία καὶ ἀριθμητική, μάλιστα τῶν ἐπιστημῶν, ἀφεστήκασι τῆς φυσικῆς ὕλης. ὅτι καὶ δίχα τοῦ παρέχουσι θεωρεῖν αὐτήν, προΐασιν αὐταῖς αἱ ἀποδείξεις. διὸ καὶ τῆς αἰσθήσεως ἥκιστα προσδέονται, ὅτι καὶ ὕλης. ἀστρονομία δὲ καὶ μουσική, πειρῶνται μὲν καὶ αὗται. οὐχ ὁμοίως δὲ ἐξευποροῦσιν. ἀλλ' ἡ αἴσθησις αὐταῖς, καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς θεωρίας. τὰ μὲν οὖν ἐξ ἀφαιρέσεως οὕτω νοεῖ. εἰ δὲ καὶ τὰ φύσει κεχωρισμένα, καὶ τὰ ἁπλῶς ἄυλα εἴδη, οἷός τέ ἐστι νοεῖν, ἐν τῷ σώματι ὤν, καὶ μὴ κεχωρισμένος μεγέθους, σκεπτέον μὲν καὶ ὕστερον. ῥητέον δὲ καὶ νῦν. δόξειε γὰρ ἂν εὔλογον εἶναι, καθάπερ ἐκεῖνος ὁ θεῖος νοῦς, χωριστὸς ὢν καὶ ἐνεργείᾳ, οὐδὲν νοεῖ τῶν ἐνύλων. εἰκότως. οὐ γὰρ ἔχει δύναμιν, ᾗ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλήψεται. καὶ τοῦτο οὐκ ἦν ἐλάττωμα αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπεροχή. οὐδὲ γὰρ τοῦ φθείρεσθαι δύναμιν ἔχει. καὶ διὰ τοῦτο τῶν ἐχόντων αὐτὴν ἐλαττοῦται. ὥσπερ οὖν ἔφην, εἰ οὕτω μηδὲν τῶν ἐνύλων νοεῖ, δόξειεν ἂν ἀκόλουθον εἶναι, μηδὲ τὸν ἔνυλον νοεῖν τι τῶν ἔξω τῆς ὕλης. οὐ μὴν ἀληθὲς τοῦτο. ἔχει γὰρ οὗτος δύναμιν τοῦ νοεῖν καὶ τὰ ἄυλα παντελῶς. ὃς γὰρ καὶ τὰ ἔνυλα εἴδη χωρίζων τῆς ὕλης νοεῖ, δηλονότι πέφυκε μᾶλλον τὰ κεχωρισμένα νοεῖν. ἡ γὰρ ἐλάττωσις αὐτῷ πρὸς τὸν θεῖον νοῦν, οὐχ ὅτι μηδέποτε δύναται νοεῖν τὰ ἄυλα εἴδη. ἀλλ' ὅτι μὴ συνεχῶς καὶ ἀεί. ταῦτα μὲν οὖν πολλάκις ἐπισκεπτέον. Νῦν δὲ περὶ ψυχῆς τὰ λεχθέντα συγκεφαλαιώσαντες, εἴπωμεν πάλιν, ὅτι ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πώς ἐστιν ἅπαντα. ἢ γὰρ αἰσθητὰ τὰ ὄντα, ἢ νοητά. ἔστι δὲ ἡ μὲν κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη, τὰ ἐπιστητά. ἡ δὲ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις, τὰ αἰσθητά. πῶς δὲ τοῦτο, εἴρηται μὲν καὶ πρότερον ἱκανῶς. νῦν δὲ καὶ ἕτερόν τι προσληπτέον. τὰ ὄντα τοίνυν, τὰ μέν, δυνάμει. τὰ δέ, ἐνεργείᾳ. οὕτω δὲ καὶ ἡ ψυχή. τὰ μέν, δυνάμει εἴδη ἐστί. τὰ δὲ ἐνεργείᾳ. ὅταν μὲν γὰρ ἔχῃ τὴν ἕξιν τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ, μὴ ἐνεργῇ δέ, δυνάμει ἐστὶ τὰ ὄντα. ἐνεργοῦσα δέ, ἐνεργείᾳ ἤδη ἐστὶ τὰ ὄντα. καλῶς δὲ λέγομεν τὰ ὄντα εἶναι ἅπαντα τὴν ψυχήν. τὰ γὰρ εἴδη ἐστὶ τὰ ὄντα. καὶ γὰρ κατὰ τὸ εἶδος ἕκαστόν ἐστιν ὅ ἐστιν. ἡ δὲ ὕλη, γενέσεως ἦν μᾶλλον αἰτία. καὶ τοῦ γίνεσθαι, οὐ τοῦ εἶναι. ἡ μὲν γὰρ ἄπαυστος ῥοὴ τῶν σωμάτων, διὰ τὴν ὕλην. ἀτρεμίζει δὲ ἕκαστον καὶ ταυτόν ἐστιν ἐπί τινα χρόνον διὰ τὸ εἶδος. καλῶς οὖν λέγεται, τὰ ὄντα πάντα εἶναι τὴν ψυχήν. ἐπειδὴ τὰ εἴδη τῶν ὄντων πάντων λαμβάνει, τῷ τε νῷ καὶ τῇ αἰσθήσει. καὶ γίνεται αὐτοῖς ἡ αὐτή. γίνεται δέ, οὐχ ὅλοις τοῖς πράγμασιν ἡ αὐτή. οὐ γὰρ λίθος ἐν τῇ ψυχῇ. οὐδὲ πῦρ. οὐδὲ γῆ. λείπεται τοίνυν, τὰ εἴδη γίγνεσθαι τὴν ψυχήν. καὶ οὐδὲν κωλύει, λόγῳ λόγον συναρμόζεσθαι, καὶ μορφὴν μορφῇ. ὥστε ἡ ψυχὴ ὥσπερ ἡ χείρ. καὶ γὰρ ἡ χεὶρ ὄργανον ὀργάνων, δι' οὗ χρώμεθα τοῖς ἄλλοις ὀργάνοις. καὶ ἡ ψυχὴ εἶδος εἰδῶν, ᾧ ἀντιλαμβανόμεθα τῶν ἄλλων εἰδῶν. μή ποτε δέ, οὐ διὰ τὸ λαμβάνειν μόνον τὰ εἴδη πάντα, λέγεται καλῶς εἶναι τὰ ὄντα ἡ ψυχή. ἀλλὰ καὶ τῷ ἐντιθέναι τὰ εἴδη τῇ ὕλῃ. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὴν ὕλην μορφοῦσα ποικίλαις μορφαῖς. ἡ γὰρ ζωὴ παρὰ ταύτης ἡ πολλὴ τῆς ὕλης. σαφέστερα μὲν αὐτὴ τῶν ζῴων. ἀμυδροτέρα δὲ αὐτὴ τῶν φυτῶν καὶ τῶν στοιχείων. ἐπεὶ δὲ οὐδὲν εἶναι πρᾶγμα δοκεῖ παρὰ τὰ μεγέθη τὰ αἰσθητὰ κεχωρισμένον, τούτοις ἀκολουθεῖ τὰ νοητὰ εἴδη τίθεσθαι, ἐν τοῖς εἴδεσι τοῖς

αἰσθητοῖς

Intellectus practici officiū

Cōtemplatiuus intellectus

Geometria & arithmetica maxime absunt a materia. nō ita autē astronomia & musica

Diuinus ille intellectus nihil intelligit materiale. At materialis nihil sine materia videt posse intelligere & tamē nō ÷ veru

Discrimē inter diuinū illū intellectū & intellectū potētiae

Quaestio

Anima est quodā modo omnia entia secundū formā est quicqd est. Materia .n. causa est generatiōis potiꝰ quā ut sit ipsa res

αἰσθητοῖς. τοιαῦτα δέ, τά τε ἀφαιρέσει λεγόμενα καὶ ὅσα τῶν αἰσθητῶν, ἕξεις καὶ πάθη. τὰ δέ, ὡς συμπεφυρμένα τῇ ὕλῃ. ἅπαντα δὲ οὖν ὅμως αὐτῆς ἐξημμένα. σημεῖον δέ, ὁ γὰρ ἐκ γενετῆς τυφλὸς καὶ κωφός, οὐκ ἂν μάθοι γεωμετρίαν. μή ποτε δέ, οὐδ' ἂν φαντασθείη κύκλον, ἢ τρίγωνον. εἰ μὴ θερμὸν ἴσως καὶ ψυχρόν, καὶ γλυκὺ καὶ πικρόν. καὶ τὸ εὐῶδες καὶ τὸ δυσῶδες. ἃ καὶ αἰσθάνεται. καὶ τὸ ἓν δὲ καὶ τὰ δύο. καὶ τὸν ἀριθμόν, ἐκ τῶν αἰσθητῶν ὁ νοῦς ἐρανίζεται. διὰ τοῦτο οὖν καὶ νῦν, ὅταν θεωρῇ τὰ τοιαῦτα, ἀνάγκη αὐτῷ ἅμα φαντάσματι θεωρεῖν. τὰ γὰρ φαντάσματα, ὥσπερ αἰσθήματά ἐστι. πλὴν ἄνευ ὕλης. ἔστι δὲ τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λεγόμενα καὶ νοούμενα, φανερῶς ἕτερα τῶν φαντασμάτων. ἡμέρας μὲν γὰρ καὶ φωτός, τὰ αὐτὰ φαντάσματα μένει ἐν τῇ ψυχῇ. συμπλέκει δὲ αὐτὰ ὁ νοῦς ποικίλως. ἐν ᾧ ἡμέρα ἐστί, φῶς ἐστι. καὶ ἐν τῷ ἡμέρα ἐστί. καὶ φῶς ἐστί. καὶ ἐν ᾧ ἡμέρα μέν ἐστι. φῶς δὲ οὐκ ἔστι. καὶ ἐν τῷ ἔσω ἡμέραν εἶναι καὶ φῶς εἶναι. καὶ αὗται πᾶσαι αἱ συμπλοκαί, διαφέρουσιν ἀλλήλων τε καὶ τῶν φαντασμάτων. καὶ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος κατὰ τὴν συμπλοκήν. ἐν ταῖς φαντασίαις δὲ οὔ. τὰ δὲ ἁπλᾶ καὶ πρῶτα νοήματα, τί διοίσει τοῦ μὴ φαντάσματα εἶναι; ἢ οὐδὲ ταῦτα φαντάσματα. ἀλλ' οὐκ ἄνευ φαντασμάτων. οὐ γὰρ ταυτὸν τό τε νόημα τὸ ἀπὸ τοῦ συνηρχότος, καὶ ἡ φαντασία. ἀλλὰ τὰ μὲν φαντάσματα, τύπος τις, καὶ ἴχνος αἰσθήσεως. καὶ ὥσπερ πεῖσις. εἴ μοι τὴν πεῖσιν νοεῖς ὡς πολλάκις προειρήκαμεν. τὸ νόημα δέ, ἐνέργεια τοῦ περὶ τὸ φάντασμα ὑποκείμενον. ταύτῃ τοι καὶ ποικίλως αὐτῷ χρῆται. καὶ ταῖς πτώσεσιν ἐξαλλάττων, καὶ τοῖς ἀριθμοῖς.

ΕΠΕΙΔΗ Η ΨΥΧΗ τῶν ζῴων, κατὰ δύο ὥρισται μάλιστα δυνάμεις, τήν τε κριτικήν. αὕτη δέ ἐστι διανοίας ἔργον καὶ αἰσθήσεως, καὶ τὴν κινητικὴν τῆς κατὰ τόπον κινήσεως, περὶ μὲν αἰσθήσεως καὶ νοῦ, διωρίσθω τέως τοσαῦτα. περὶ δὲ τοῦ κινοῦντος τί ποτέ ἐστιν, ἑξῆς σκεπτέον. πότερον ἕν τι μόριον τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦτο χωριστὸν κατὰ μέγεθος ἢ κατὰ λόγον, ἢ πᾶσα ἡ ψυχή. καὶ εἰ μόριον, πότερον ἕτερον παρὰ τὰ λέγεσθαι εἰωθότα, οἷον τὸ λογιστικὸν καὶ θυμητικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν, ἢ τούτων ἕν τι. καί τοι γε αὐτὸ τοῦτο, ἀπορίαν ἔχει πολλήν. πότερον δεῖ μόρια λέγειν ψυχῆς, μεγέθει καὶ τόπῳ διεστηκότα, ἢ δυνάμεις πλείους, ἐν ταυτῷ ὑποκειμένῳ διαφερούσας, ὥσπερ ἔχει ἐπὶ τοῦ μήλου, τὸ γλυκὺ καὶ τὸ εὐῶδες, καὶ τὸ λευκόν. εἰ δὲ μόρια, πόσα ταῦτα τὸν ἀριθμόν. καὶ εἰ μόνα τὰ τρία ὡς τιθέασί τινες, ἢ καὶ πλείω. σχεδὸν γὰρ οὐκ εὐαρίθμητα φαίνεται τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, εἰ τοιαύτας λαμβάνει τις διαφοράς, αἷς τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν λογισμὸν χωρίζουσι. φαίνεται γὰρ ἄλλα μόρια μείζω διάστασιν ἔχοντα τούτων. τὸ γὰρ θρεπτικόν, ὃ καὶ τοῖς φυτοῖς ὑπάρχει, καὶ πᾶσι τοῖς ζῴοις, μακρῷ μᾶλλον τῶν τριῶν διενήνοχεν, ἢ τὰ τρία ταῦτα ἀλλήλων. καὶ τὸ αἰσθητικὸν δὲ παραπλησίως. οὔτε γὰρ ὡς λόγον ἔχον αὐτό, οὔτε ὡς ἄλογον παντελῶς θετέον. καθὸ μὲν γὰρ κρίνει τὰς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς διαφοράς, καὶ ἀφορμὴ καὶ αὐτὴ βάθρα γίνεται τῷ λόγῳ, κατὰ τοῦτο ἂν δόξειε νοῦ κοινωνόν. καθὸ δέ ἐστιν οὐδὲν ἔλαττον ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῴοις, ταύτῃ δὲ αὖ πάλιν, ἄλογον ἂν νομισθείη. ἔτι δὲ τὸ φανταστικόν, τῷ μὲν εἶναι κατὰ τὸν λόγον, ἕτερον τῶν εἰρημένων. εἴπερ δὲ τὰ τρία μόρια μόνα, τουτέστι τὰ λεγόμενα τῆς ψυχῆς, ἢ τῷ λόγῳ συντακτέον αὐτήν, ἢ τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἢ τῷ θυμῷ. πρὸς ἅπασι δὲ τοῖς εἰρημένοις, τὸ ὀρεκτικόν. ὃ καὶ τῷ λόγῳ πάμπολυ διαφέρει καὶ τῇ δυνάμει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ, τῶν προειρημένων ἁπάντων, ἐν τίνι θείη τις ἂν τῶν τριῶν. καὶ γὰρ ἄτοπον ἴσως τὸ διασπᾶν ταύτην τὴν δύναμιν, καὶ τιθέναι αὐτήν, καὶ ἐν τῷ λόγον ἔχοντι, καὶ ἐν τῷ ἀλόγῳ. καὶ μὴ ποιεῖν καὶ ταύτην χωρίς, ὥσπερ ἐκείνων ἕκαστον. ἀλλ' ὅθεν ἐξετραπόμεθα, τί τὸ κινοῦν τὸ ζῷον κατὰ τόπον ἐστί. τὴν μὲν γὰρ κατὰ αὔξησιν κίνησιν καὶ φθίσιν, τὸ πᾶσιν ὑπάρχον δόξειεν ἂν κινεῖν, λέγω δὲ τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν. σκεπτέον δὲ ὕστερον, καὶ περὶ ἀναπνοῆς καὶ ἐκπνοῆς, ὑπό τινος γίνονται δυνάμεως. καὶ περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως. κινήσεις γὰρ καὶ αὗται, καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ ζῴου. ἀλλ' ὅ γε προυθέμεθα ἐξ ἀρχῆς περὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως, τί τὸ κινοῦν τὸ ζῷον τὴν πορευτικὴν κίνησιν ἐπισκεπτέον. ὅτι μὲν οὖν ἡ θρεπτικὴ δύναμις οὐ κινεῖ τὸ ζῷον ταύτην τὴν κίνησιν, δῆλον. ἀεὶ γὰρ ἕνεκά τινος ἡ κίνησις ἡ κατὰ τόπον. καὶ μετὰ φαντασίας καὶ ὀρέξεως ἢ φυγῆς, τοῖς μὴ βίᾳ κινουμένοις, ἀλλ' ἑκουσίως. ἡ θρεπτικὴ δὲ φαντασίας ἄμοιρος παντελῶς. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὀρέξεως. πᾶσα γὰρ ὄρεξις, ἔσω αἰσθήσει καὶ φαντασίᾳ. ὀρεγόμενα οὖν τῆς τροφῆς, ἔσω αὐτὴν κινεῖται τὰ ζῷα. οὐ μὴν διὰ τοῦτο ταυτὸν ἡ θρεπτικὴ δύναμις τῇ ὀρεκτικῇ. σημεῖον δὲ ἐν γὰρ τοῖς φυτοῖς ἡ θρεπτικὴ μέν ἐστιν. ἡ ὀρεκτικὴ δὲ οὐδαμῶς. διότι μὴ δὲ αἴσθησις, μὴ δὲ φαντασία. εἰ δ' ἦν ἐν τῷ θρεπτικῷ τὸ κατὰ τόπον κινητικόν, εἶχεν ἄν τι μόριον ὀργανικὸν πρὸς τὴν κίνησιν τὴν πορευτικὴν τὰ φυτά. οὐδὲν γὰρ μάτην ἡ φύσις δίδωσιν. ἀλλ' οὐδὲ τὸ αἰσθητικόν, ταυτὸν τῷ κατὰ τόπον κινητικῷ. πολλὰ γὰρ τῶν ζῴων, αἴσθησιν μὲν ἔχει. μόνιμα δ' ἐστὶ καὶ ἀκίνητα διὰ τέλους. οὐδὲ δύναμιν ἔχοντα τοῦ κατὰ τόπον κινεῖσθαι. μάτην γὰρ ἂν εἶχεν. ἡ δὲ φύσις, ἄμφω κατ' ἴσον φυλάττεται. καὶ τὸ μάτην τι προστιθέναι. καὶ τὸ ἐλλείπειν τι τῶν ἀναγκαίων. πλὴν ἐν τοῖς πηρώμασι καὶ

Ἐρανίζεται

Phantasmata tanqm sensiones quaedā sunt sine materia

Quo differat primae notione & simplices a phātasmatis

Duae vires animae summae iudicatiua & secundū locū motiua

Quid est quod moueat anima secundū locū

Nutritiua pars exps phantasiae & appetitus

Natura neq: dat superflua neq: adimit necessaria nisi in monstris

Semp ex causa aliqua fit motus localis, & mediante phantasia & eū psecutione uel fuga, modo fit talis motus spontaneus nō coactus. / Vnde videtur emanasse asinus ille Buridani

ἀτελέσι. τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ζώων, τέλεια καὶ οὐ πηρώματά ἐστι. σημεῖον δὲ, ὅτι γεννητικά ἐστι τῶν τοιούτων, καὶ ἀκμὴν ἔχει καὶ φθίσιν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ λογιστικὸν, καὶ ὁ καλούμενος νοῦς ἐστιν ὁ κινῶν. ἐπεὶ γὰρ διττὸς ὁ νοῦς, ὁ μὲν θεωρητικὸς, οὐδὲν τῶν πρακτῶν, οὐδὲ περὶ φευκτοῦ καὶ ὀρεκτοῦ διανοεῖται. ἡ κίνησις δὲ ἡ κατὰ τόπον, ἢ φεύγοντος, ἢ διώκοντος. ὁ δὲ πρακτικὸς, νοεῖ μέν τι περὶ τούτων. κύριος δὲ οὐκ ἔστι τῆς κινήσεως. πολλάκις γοῦν τι διανοεῖται φυγῆς ἄξιον, καὶ οὐ φεύγει. οἷον σεισμὸν ἢ θηρίον. ἀλλὰ πάλλει μὲν ἡ καρδία. καὶ φρίττουσιν αἱ τρίχες. μένει δὲ ἐν τῷ τόπῳ τὸ ζῶον. πολλάκις δὲ καὶ ἡδύ τι λογιζομένου, μόριον μέν τι τοῦ σώματος συναισθάνεται. ἠρεμεῖ δὲ ὅλον τὸ ζῶον. αἴτιον δὲ, ὅτι τὰ φοβερὰ καὶ τὰ ἡδέα, οὐ μόνον παρόντα καὶ μέλλοντα διανοεῖται, ἀλλὰ καὶ παρεληλυθότα ἐνίοτε. καὶ μάλιστά γε ὁ ἄνθρωπος. κινεῖσθαι δὲ ἐπὶ τὰ παρεληλυθότα οὐχ οἷόν τε. οὐκ ἔστιν οὖν ἡ νόησις κυρία τοῦ μεταβαίνειν. πολλάκις δὲ καὶ φανερῶς ἐπιτάττοντος τοῦ νοῦ, καὶ κελευούσης τῆς διανοίας, φεύγειν ἢ διώκειν, οὐ κινεῖται τὸ ζῶον κατὰ τὸν νοῦν. ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν. ὥσπερ ὁ ἀκρατής. οὐκ ἄρα ὁ νοῦς, οὐδὲ ἡ ἐπιστήμη κινεῖ τὸ ζῶον ταύτην τὴν κίνησιν. καὶ γὰρ ἄλλως ὁρῶμεν, ὅτι συμβαίνει τὸν ἔχοντα τὴν ἰατρικὴν, μὴ ἰᾶσθαι. καὶ τὸν ἔχοντα τὴν ἱππικὴν, μὴ ἱππεύειν. ὡς ἑτέρου τινὸς ὄντος κυρίου τοῦ κινεῖσθαι, ἀλλ' οὐ τῆς τέχνης ἢ τῆς ἐπιστήμης. ἀλλὰ μὴν οὔτε ἡ ἐπιθυμία καθ' ἑαυτὴν ταύτης κυρία τῆς κινήσεως, οὔτε ὁ θυμός. οἱ γὰρ ἐγκρατεῖς θυμούμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες, ἡσυχάζουσιν ἀπὸ τοῦ λογισμοῦ κατεχόμενοι.

Contingit medici/nã callentẽ, nõ cu/rare

¶ αἴτια δὴ τὰ δύο ταῦτα κινοῦντα. νοῦς, καὶ ὄρεξις. ἢ εἴ τις καὶ τὴν φαντασίαν ὡς νόησιν τιθείη. πολλὰ γὰρ καὶ οἱ ἄνθρωποι ταῖς φαντασίαις ἀκολουθοῦσι μᾶλλον, ἢ ταῖς ἐπιστήμαις. καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, ταύταις οἰκίζεται μόναις, ἀποροῦντα φρονήσεως. οἷς ἡ φαντασία γίνεται ἀντὶ νοήσεως. ὅταν δὲ λέγω τὸν νοῦν κινεῖν κατὰ τόπον, τὸν πρακτικὸν λέγω νοῦν, καὶ ἕνεκά του λογιζόμενον, ἢ βουλευόμενον. διαφέρει δὲ τοῦ θεωρητικοῦ, τῇ πολλάκις εἰρημένῃ διαφορᾷ. ὅτι τῷ μὲν, αὐτὴ τέλος ἡ ἐνέργεια. τῷ πρακτικῷ δὲ, ἡ ὄρεξις ἄλλου τινὸς ἕνεκεν παρ' αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν. ὁ γὰρ σκοπὸς, ἐφ' ὃν ἡ θεωρία καὶ ἡ ὄρεξις, οὗτός ἐστιν ἀρχὴ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ. πρὸς ἐκεῖνον γὰρ ὁρῶν, λογίζεται. καὶ βουλεύεται περὶ τῶν πρακτέων. καὶ τὸ ἔσχατον αὐτῷ τῆς νοήσεως, εἰς ὃ ἵσταται βουλευόμενος. ὅπως ἂν τὸ τέλος περιποιήσαιτο, ἀρχὴ τῆς πράξεως. καὶ αὖ πάλιν τὸ πέρας τῆς πράξεως, ἡ τῆς νοήσεώς ἐστιν ἀρχή. εὐλόγως οὖν ἐν τοῖς δύο τούτοις ζητητέον τὴν κινητικὴν αἰτίαν τῆς πορείας τοῖς ζώοις. λέγω δὲ ἐν ὀρέξει, καὶ διανοίᾳ πρακτικῇ. διότι καὶ ἄμφω τέλους ἕνεκεν τοῦ ὀρεκτοῦ. καὶ γὰρ ἡ διάνοια ὅταν κινῇ, ὀρεκτοῦ τινὸς χάριν κινεῖ. ὥστε οὐδὲ ἄνευ ὀρέξεως. ἐπειδὴ τὰ πρός τι πρὸς ἄλληλα. ἓν δή τι τὸ κινοῦν πρώτως. τὸ ὀρεκτόν. καὶ μία ἡ τούτου ὄρεξις. καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι ἕτερον τὸν νοῦν, καὶ τὴν ὄρεξιν, οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι εἶδος τοῦ γένους. ἦν δὲ καὶ ἐν τῷ νῷ ὄρεξις. ἡ γὰρ βούλησις ὄρεξις ἦν. εἰ δὲ ἦν δύο καὶ ἕτερα ἀλλήλων νοῦς καὶ ὄρεξις, ἐκίνει δὲ ἄμφω, ἔδει ἄν τις δύναμις ὑπάρχειν ἀμφοτέροις κοινή. ἧς ἀμφότερα κοινωνοῦντα, ἐκίνει τὸ ζῶον. ὡς τῷ δίποδι καὶ τῷ τετράποδι, τὸ πόδας ἔχειν. νῦν δὲ ὁ μὲν νοῦς οὐ φαίνεται κινῶν ἄνευ ὀρέξεως. εἴρηται γὰρ ὅτι καὶ ἡ βούλησις ὄρεξις. ἡ δὲ ὄρεξις καὶ ἄνευ νοῦ. ὄρεξις γάρ ἐστι καὶ θυμὸς καὶ ἐπιθυμία, καὶ παρὰ τὸν λογισμὸν κινεῖ πολλάκις. δῆλον δὲ ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν, ὅτι τοῦ νοῦ πρὸς τὰ ἀμείνω κινοῦντος, ὀρέγονται τῶν φαυλοτέρων. νοῦς μὲν οὖν ἅπας ὀρθός. ὅ γε κυρίως. ὄρεξις δὲ οὐ πᾶσα ὀρθή. ἀλλ' οὐδὲ φαντασία, ἡ χωρὶς νοῦ. εἰ καὶ τῷ νῷ πολλάκις αὐτὴν συνετάξαμεν. διὰ ταῦτα τοίνυν, κινεῖ μὲν ἀεὶ τὸ ὀρεκτόν. τοῦτο δέ ἐστιν, ἢ τὸ ἀγαθὸν, ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. ἀλλὰ τὸν μὲν νοῦν, τὸ ἀληθινὸν ἀγαθόν. τὸ φαινόμενον δὲ, τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμόν. καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ τηνικαῦτα φαίνεται ἀγαθὸν, ὅταν κινῇ τὴν ἐπιθυμίαν ἢ τὸν θυμόν. οὐ πᾶν δὲ ἀγαθὸν, κινητικὸν τῆς ὀρέξεως. οὐ γὰρ πρῶτον. οὐδὲ εἰ ἁπλῶς ἀγαθὸν καὶ ἀΐδιον. τοῦτο μὲν γὰρ ἴσως κοινὸν ἅπασι τὸ ὀρεκτόν. καὶ ἄλλον τρόπον, ὃν ὕστερον ἐπισκεπτέον. νῦν δὲ τὸ ἐν ἑκάστῳ τῶν ζώων αἴτιον τῆς κινήσεως ἐπιζητοῦμεν. ὅπερ ἤδη τὸ ἐν μέρει ἐστὶν ἀγαθόν. καὶ τὸ ἐνδεχόμενον καὶ γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι. καὶ τὸ μὴ ἁπλῶς. ἀλλὰ τινί. καὶ τὸ ποτὲ, καὶ πρὸς τόδε. ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη δύναμις τῆς ψυχῆς, κινεῖ τὴν κατὰ τόπον κίνησιν τὰ ζῶα, ἣν καλοῦμεν ὄρεξιν, φανερόν. καὶ ὅτι τοῖς διαιροῦσι τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἐὰν κατὰ δυνάμεις διαιρῶσι καὶ χωρίζωσι, προσαριθμητέον καὶ ταύτην. ὥσπερ τὸ θρεπτικὸν καὶ τὸ αἰσθητικόν. καὶ τὸ θεωρητικόν. καὶ τὸ βουλευτικόν. μεθ' ὧν δὴ καὶ τὸ ὀρεκτικὸν τοῦτο, περὶ οὗ ὁ λόγος διώρισε. ταῦτα γὰρ πλεῖον διενήνοχεν ἀλλήλων, ἢ θυμὸς καὶ ἐπιθυμία. καὶ αἱ ταῦτα φέρουσαι τὰ πάθη δυνάμεις. οὕτω δ' ἂν οὐ τρία μόρια τῆς ψυχῆς εἴη, καθάπερ λέγουσιν. ἀλλὰ πολλῷ πλείω. πάλιν δὲ ἐπὶ τὰ προκείμενα ἐπανιτέον. μία οὖν δύναμις ἡ κινοῦσα κατὰ τόπον τὰ ζῶα. ἣν πολλάκις ὠνομάζομεν ὄρεξιν. εἴτε λογισμοῦ προηγουμένου, εἴτε ἐπιθυμίας, εἴτε θυμοῦ. ὥσπερ γὰρ οὐδὲν ἐκώλυε μίαν εἶναι τὴν αἰσθητικὴν ἀρχὴν, πέντε οὐσῶν τῶν αἰσθήσεων, οὕτως οὐδὲν κωλύει μίαν εἶναι τὴν ὀρεκτικὴν δύναμιν, τρεῖς δὲ ἐνεργείας ἐφ' αἷς ἡ ὄρεξις. διὰ τοῦτο δὲ συμβαίνει πολλάκις καὶ ἐναντίας ἀλλήλαις γίνεσθαι τὰς ὀρέξεις, ὅταν ὁ λογισμὸς διαμάχηται πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἢ τὸν θυμόν. γίνεται δὲ αὕτη ἡ

Intellectus specula/tiui & practici / diff.a

Nulla species aliud / ÷ a suo genere

Voluntas appeti/tus est

Intellectus omnis / rectus appetitus / nõ omnis rectus / neq: ite phantasia

Appetitiua potẽtia / mouet motũ locali / siue praecedat ratio / siue cupiditas aut ira

...sexamenemias ponit / Hermolã. Vltro citro dex/trorsũ, leuorsum sursũ / deorsũ

÷ ex homero

μάχη τῶν ὀρέξεων, ἐν τοῖς χρόνου αἴσθησιν ἔχουσιν. καὶ μάλιστά γε ἐν ἀνθρώπῳ. οὗτος γὰρ αἰσθάνεται χρόνου καθ' αὑτό. τὰ δὲ ἄλλα, κατὰ συμβεβηκός. οὐ γὰρ τοῦ χρόνου. ἀλλὰ τοῦ πάθους οὗ ἔπαθε πάλαι. ἀμέλει τοῦ μέλλοντος οὐδὲν αὐτῶν αἴσθησιν ἔχει. ὅτι μηδὲ πάσχει τι ἐν τῷ μέλλοντι. εἰ μὴ ἄρα ἐν μύρμηξι καὶ μελίτταις, καὶ τοῖς ἀποθησαυρίζουσι τὴν τροφὴν, ἔστι πως καὶ τοῦ μέλλοντος αἴσθησις χρόνου. ἄνθρωπος δὲ μόνος, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. μόνος γὰρ ἔχει νοῦν. ᾧ τὸ πρότερον ἀριθμεῖ καὶ τὸ ὕστερον. ὁ δὲ ἀριθμὸς οὗτος, χρόνος ἐστίν. ὥστε καὶ ποιητὴν εἰπὼν τοῦ χρόνου τὸν ἄνθρωπον ὁ ἐξηγητὴς Ἀλέξανδρος, οὐκ οἴεται φαύλως εἰρηκέναι. αὐτίκ' εἰς ἐπίνοιαν ἡμετέραν τριῶν τὸν χρόνον. ὑπόστασιν δὲ οἰκείαν αὐτῷ μὴ διδοὺς, οὐκ ὀρθῶς, οὐδὲ ἑπομένως Ἀριστοτέλει. ἅπερ τι δεῖ προσέχειν τοῖς ἐν τῇ φυσικῇ ἀκροάσει. ἀλλ' ὅταν γε ὁ νοῦς διαμάχηται πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, τό τε τὰς ὀρέξεις ὡς ἔφην ἐναντίας ἀλλήλαις γίνεσθαι συμβαίνει. ὁ μὲν, διὰ τὸ μέλλον ἀνθέλκει. ἡ δὲ ἐπιθυμία, τὸ παρὸν ἡδὺ διώκει. φαίνεται γὰρ τὸ νῦν ἡδὺ, καὶ ἁπλῶς ἡδὺ, καὶ ἁπλῶς ἀγαθόν. διὰ τὸ μὴ ὁρᾶν τὸ μέλλον. ἓν μὲν οὖν εἴδει τὸ ὀρεκτικόν. ἓν δὲ καὶ τὸ πρὸ τούτου τὸ ὀρεκτόν. ὅπερ ἤδη κινεῖ, οὐ κινούμενον, τῷ νοηθῆναι, ἢ φαντασθῆναι. ἀριθμῷ δὲ εἶναι πλείω τὰ κινοῦντα, καὶ ὡς ὀρεκτὰ καὶ ὡς ὀρεκτικὰ, οὐδὲν κωλύει. τρία τοίνυν ἐστὶν, ὧν χωρὶς οὐκ ἂν γένοιτο ἡ κίνησις αὕτη τοῖς ζώοις. μᾶλλον δὲ τέτταρα. τὸ κινοῦν. καὶ ᾧ κινεῖ. καὶ τὸ κινούμενον. τέτταρα δὲ εἶπον, ὅτι τὸ κινοῦν διττόν. τὸ μὲν, ἀκίνητον. ὥσπερ τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. τὸ δὲ, κινούμενον καὶ κινοῦν. ὥσπερ ὄρεξις. αὕτη γὰρ κινεῖ τὰ ζῶα, κινηθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ. ἡ γὰρ κίνησις ἡ κατὰ τόπον, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ τῆς ὀρέξεως εἰς τοὐμφανὲς πρόοδος καὶ ἐνέργεια. ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ παρ' ἑαυτῆς ἔχει τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πρακτικοῦ ἀγαθοῦ, διὰ τοῦτο φαμὲν καὶ κινεῖν αὐτὴν καὶ κινεῖσθαι. τὸ κινούμενον δέ ἐστι τὸ ζῶον. τρία μὲν οὖν ταῦτα. τέταρτον τὸ ἐπεισέρχεται πρὸς τούτοις, ᾧ κινεῖ ὀργάνῳ ἡ ὄρεξις. τοῦτο δὲ ἤδη σωματικόν. καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς σώματος καὶ ψυχῆς ἔργοις θεωρητέον περὶ αὐτοῦ δι' ἀκριβείας. νῦν δὲ ὅσον ἐν κεφαλαίῳ, τοσοῦτο ῥητέον. ὅτι τὸ ὄργανον ᾧ χρῆται πρὸς τὴν κίνησιν τὴν κατὰ τόπον ἡ ὄρεξις, ἐν τοιούτῳ θετέον μορίῳ τοῦ σώματος, ἐν οἷῳ δύναιτ' ἂν καὶ ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ αὐτὸ εἶναι. λόγῳ μὲν ἕτερα ὄντα, μεγέθει δὲ ἀχώριστα. τοιοῦτος δὲ ὁ περὶ τὴν καρδίαν τόπος ἐστίν. αὕτη γὰρ ἀρχὴ καὶ τελευτὴ, τῶν τε δεξιῶν, καὶ τῶν εὐωνύμων. καὶ τῶν ἄνω καὶ κάτω. καθ' ἃ τοῖς ζώοις ἡ κίνησις. δεῖται γὰρ τὸ ζῶον πρὸς τὴν κίνησιν, δύο τινῶν ἑστώτων καὶ ἠρεμούντων. τοῦ μὲν, ἐκτός. πρὸς ὃ ἀντιβαῖνον κινεῖται. τοῦ δὲ, εἴσω. περὶ ὃ τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ παρὰ μέρος προβάλλον κινεῖται. ὥσπερ ἐπὶ τῶν γιγγλυμῶν. περὶ γὰρ τὴν περόνην μένουσαν οἱ γιγγλυμοὶ παραλλὰξ κινοῦνται. πάντα γὰρ ὤσει κινεῖται καὶ ἕλξει τὰ ζῶα. ἐκτείνονται γὰρ καὶ συστέλλονται παρὰ μέρος τὰ δεξιὰ καὶ εὐώνυμα, οὕτω πορεύεται. ταῦτα δὲ ὦσις καὶ ἕλξις. ὥσπερ οὖν ἐν κύκλῳ μένειν δεῖ τὸ σημεῖον, καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται τῆς κινήσεως τὴν περιφέρειαν. οὕτω καὶ ἐν τῷ ζώῳ μένειν ἀνάγκη τι ἐν τῷ μέσῳ. καὶ παρὰ τούτου καὶ ἀπὸ τούτου, τὴν κίνησιν γίνεσθαι τῶν μερῶν. ὅλως μὲν οὖν ὥσπερ εἴρηται, ᾗ ὀρεκτικὸν τὸ ζῶον, ταύτῃ ἑαυτοῦ κινητικόν. ὀρεκτικὸν δὲ οὐκ ἄνευ φαντασίας. φαντασία δὲ πᾶσα, ἢ λογική, ἢ αἰσθητική. ἡ μὲν οὖν αἰσθητική, καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ὑπάρχει. ἡ δὲ λογική, ἀνθρώποις μόνοις. ἐν τούτοις γὰρ πλειόνων φαντασμάτων ἀντεξέτασις. καὶ πότερον τόδε αἱρετώτερον, ἢ τόδε. τοῦτο δὲ λογιστικοῦ ἔργον ἐστί. καὶ ἀνάγκη ἑνὶ μετρεῖν. τὸ μεῖζον γὰρ διώκει. ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς ποσοῖς εὑρίσκει τῶν ἀνίσων τὸ μεῖζον, ἑνὶ μέτρῳ χρώμενος, οἷον τῷ πήχει. ἢ τῷ παλαιστῇ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς φαντάσμασιν εὑρίσκει μέτρον τὸ αἱρετώτερον, ἓν προστάττων. οἷον τὸ ἡδὺ, ἢ τὸ συμφέρον. καὶ οὐκ ἄγεται ἀπὸ τοῦ φανέντος εὐθὺς, ὥσπερ τὰ ἄλογα ζῶα. ἀλλὰ καὶ συντίθησι πολλάκις. εἰ τόδε, τόδε. καὶ εἰ τόδε, αὖθις τόδε. καὶ συμπεραίνεται ἐκ πλειόνων ἕν. διόπερ ἡ μὲν τῶν ἀλόγων ζώων ὄρεξις, ἅτε κινουμένη ἀπὸ ἁπλῆς ἀεὶ φαντασίας, δόξαν οὐκ ἔχει. συλλογισμὸν γὰρ οὐκ ἔχει. ἡ δὲ τῶν λογικῶν ὄρεξις, καὶ ἄνευ δόξης, καὶ μετὰ δόξης. καὶ ἐντεῦθεν ὄρεξις μὲν οὐχ ἅπασα, καὶ βούλησις. βούλησις δὲ πάντως καὶ ὄρεξις. νικᾷ δὲ ἐν ἀνθρώποις, ποτὲ μὲν ἡ ἄλογος τὴν λογικήν. ποτὲ δὲ τοὔμπαλιν. κινεῖ δὲ ἡ κρατοῦσα τὴν κρατουμένην. οὐ παύουσα τῆς ὁρμῆς. ἀλλὰ συμπεριάγουσα ἑαυτῇ. ὥσπερ ἐπὶ τῆς σφαίρας τῆς οὐρανίας, ἡ τῶν ἀπλανῶν, τὰ τῶν πλανήτων οὐχ ἵστησιν. ἀλλὰ κινουμένην ἰδίαν κίνησιν, ὁμοίως ἑαυτῇ περιάγει. ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ παντὸς, ἡ φύσει κρείττων ἀεὶ κρατεῖ. ἡ γὰρ ἀνωτάτω φύσει ἀρχικωτέρα. ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἔσθ' ὅτε ἡ φύσει κρείττων ἡττᾶται. ὥσπερ ἐν ταῖς ἀκρασίαις. καὶ τρεῖς ἤδη τηνικαῦτα κινήσεις εἴποις ἂν εἶναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. δύο μὲν τὰς τῶν ὀρέξεων, μίαν δὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὑπ' ἀμφοῖν ἀντισπωμένην. ἀλλὰ ἐπεὶ κινεῖται κατὰ τόπον, καὶ τὰ ἀτελέστερα ζῶα, οἷον μυῖαι, καὶ εὐλαί, καὶ ὅσα τοιαῦτα, πῶς κινεῖται ἄνευ ὀρέξεως. ἢ πῶς ὀρέγεται ἄνευ φαντασίας, ἣν φαμὲν αὐτὰ μὴ ἔχειν. φαίνεται δὲ καὶ λύπη ἐνοῦσα τοῖς τοιούτοις. καὶ ἡδονή. πάντως καὶ ἐπιθυμία. ὅπου δὲ ἐπιθυμία, πάντως καὶ ὄρεξις. ὅπου δὲ ὄρεξις, καὶ φαντασία. ταύτην δὲ αὐτὰ ὁ πρότερος ἀφῃρεῖτο λόγος. ἢ ὥσπερ κινεῖται ἀορίστως, οὕτω καὶ φαντάζεται ἀορίστως. ὥστε ἔχειν μὲν φαντασίαν. ἀδιάρθρωτον δὲ καὶ συγκεχυμένην. καθάπερ δὴ καὶ

Alexãder

Cõtra Alexã/drũ aphro.

De uoluptate / pulcrorum.

Phantasia duplex / rationalis aut / sensitiua.

εὐλαί. uermes

Quaestio

Solutio

Appetitus nõ fit sine phã/tasia quae ÷ cõfusa in brutis ...

Duplex existimatio siue apprehensio

τὴν αἴσθησιν· καὶ γὰρ ταύτην ἔχει ἀτελῆ καὶ ἀόριστον. τοῦτο μὲν οὖν ταύτῃ καὶ ἐπιζητείσθω καὶ ἐπιλελύσθω. ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν, τοῦ καθόλου ὑπόληψις, ἡ δὲ, τοῦ καθ' ἕκαστον, ἡ μὲν γὰρ λέγει ὅτι παντὶ τῷ φιλοσοφοῦντι εὖ ποιητέον. ἡ δὲ ὅτι ἐγὼ δὲ φιλόσοφος, τίς ἀρχὴ τοῦ κινεῖσθαι κυρία. ἆρα ἡ ἐν μέρει, ἢ ἡ καθόλου. ἢ ἄμφω; ἄμφω μὲν οὖν. ἀλλ' ἡ μὲν, ἠρεμοῦσα μᾶλλον. ἡ δὲ, τῇ κινήσει συνάπτουσα. τὸ γὰρ συμπέρασμα κατ' ἐκείνην. ἐμοὶ τοίνυν τοδὶ πρακτέον. καὶ εὐθὺς κινεῖται, ἂν μή τι κωλύῃ.

T Τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν, ἀνάγκη πᾶν ἔχειν ζῷον. ὅ, τι περ ἂν ᾖ γεννητόν τε καὶ φθαρτόν. καὶ συμπαρατείνειν αὐτῷ τὴν δύναμιν ταύτην ἀπὸ γενέσεως, ἄχρι φθορᾶς. πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον αὔξησιν ἔχει. καὶ ἀκμήν. καὶ φθίσιν. ταῦτα δὲ ἄνευ τροφῆς ὑπάρχειν ἀδύνατον. τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν, διὰ τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἐν πᾶσι τοῖς αὐξανομένοις εἶναι καὶ φθίνουσι. τὴν αἰσθητικὴν δὲ, οὐκ ἀναγκαῖον ἐν ἅπασι τοῖς τρεφομένοις. οὐ γὰρ καὶ τοῖς φυτοῖς. ἄνωθεν δὲ καὶ περὶ τοῦδε διαληπτέον. τῶν αἰσθήσεων ἁπασῶν, προϋπάρχειν δεῖ τὴν πρώτην ἁφήν. πᾶσαι γὰρ αἱ λοιπαὶ, ταύτῃ προσχρῶνται. αὕτη δὲ οὐδεμιᾷ τῶν ἐφεξῆς. δέδεικται τοίνυν τῶν ζώων, ἢ ἐξ ἁπλοῦ παντάπασι σώματος, ἢ ἐγγὺς ἁπλοῦ, οὐχ οἷά τε ἔχειν ἁφήν. ἐν μεσότητι γὰρ τῶν ἁπτῶν ἐναντιώσεων ἡ ἁφή. ἁφῆς δὲ ἀμοιροῦντα, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἀμοιρεῖ. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ τοῖς φυτοῖς αἰσθήσεως ἡ φύσις μεταδέδωκεν, ὅτι τὸ σῶμα αὐτῶν ἐγγὺς ἁπλοῦ. καὶ οὐχ οἷόν τε δέχεσθαι τὸ εἶδος ἄνευ τῆς ὕλης. τῆς τοιαύτης μεσότητος ἅτε ἐστερημένον. καὶ πλείονος μετέχον τῆς γῆς, ἣ μάλιστα ἀναίσθητος τῶν στοιχείων. δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων μορίων, ὅσα γῆς ἐστι πλείονος. εἰ δέ τι ἄλλο τῶν ζωῆς μετεχόντων ἐστὶν ἐξ ἁπλοῦ σώματος, διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν οὐχ οἷόν τε οὐδὲ ἐκεῖνο αἴσθησιν ἔχειν. ἀλλ' ἔστιν ἡ αἴσθησις ἀναγκαία τοῖς οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ ζῴοις. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ ζῴοις πορευτικοῖς. καὶ οὐδὲ τούτοις ἀποχρῶν. ἀλλὰ καὶ γεννητοῖς καὶ φθαρτοῖς. οὐ γὰρ ἐγγύθεν ἔχει τὴν τροφὴν ἐπιρρέουσαν, οὐδὲ ἐκ τῶν στοιχείων, ἐν οἷς ἐσπάρη καὶ ἐφυτεύθη. ἀλλὰ δεῖ πορίζεσθαι αὐτὰ καὶ μετιέναι. τοῦτο δὲ πῶς ἂν ὑπῆρχεν αὐτοῖς ἄνευ αἰσθήσεως. εἰ μὴ καὶ πόρρωθεν προεώρα τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ ἀλλότρια. ὥστε ἐπὶ μὲν τὰ, κινεῖσθαι. ἀπὸ δὲ τῶν, ἀποτρέπεσθαι. καὶ οὐδ' ἂν ἀκαρῆ χρόνον διεσώζετο, μὴ προσαγγελλουσῶν αὐτὰ τῶν αἰσθήσεων, ἐφ' ἅ τε κινητέον, καὶ ἐφ' ἃ μή, ὥστε μάτην ἂν ἡ φύσις τοιαῦτα ζῷα παρήγαγε, μὴ μέλλουσα αὐτὰ προάξειν εἰς τὸ οἰκεῖον τέλος. τέλος δὲ οἰκεῖον ἑκάστῳ τῶν γεννητῶν ζῴων, τὸ γεννῆσαι οἷον αὐτό. τοῖς μὲν οὖν φυτοῖς, καὶ μονίμοις οὖσιν, ὑπάρχει τὸ τέλος. τρέφεται γὰρ καὶ γεννᾶται διὰ αὐτῶν, οὐ μεταβαίνοντα διὰ τὴν τροφήν. ἀλλ' ἔχοντα παρακειμένην, διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θρεπτικῆς. τοῖς πορευτικοῖς δὲ καὶ γεννητικοῖς, καὶ τὴν τροφὴν ἔξωθεν πορίζομένοις, ἀδύνατον μὴ πρότερον γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν, τῆς τε ἄλλης ψυχῆς, καὶ τοῦ νοῦ. καὶ γὰρ, εἰ τιμιωτάτη δύναμις τῆς ψυχῆς ὁ νοῦς, ἀλλ' οὐ διὰ νοῦ τρέφεται τὸ ζῷον. ἀλλὰ διὰ γεύσεως καὶ ἁφῆς. τούτοις μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἀναγκαῖον ὑπάρχειν αἴσθησιν. ὅσα δὲ ἀγένητα μὲν καὶ ἀΐδια, κινητικὰ δὲ κατὰ τόπον, τούτοις οὐδαμῶς ἡ αἴσθησις ἀναγκαία. αἰτία δὲ ἡ αὐτὴ καὶ ἐπὶ τούτων. ὅτι μηδὲν μάτην ἡ φύσις ποιεῖ τῶν τηλικούτων. ἀλλὰ πάντα ἢ ἕνεκά του, ἢ ὡς συμπτώματα τῶν ἕνεκά του. ὡς εἴποις ἂν τρίχας ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ σώματος, καὶ ἀκροχορδόνας. τοῖς δὲ ἀϊδίοις ζῴοις καὶ ἀγενήτοις, οὔτε προηγουμένως χρεία τῆς αἰσθήσεως, οὔτε ὡς συμπτώματος. οὐ γὰρ δεῖται τροφῆς. καὶ ἄλλως εἴπερ ἕξει τὴν αἴσθησιν, διὰ θάτερον ἕξει τοῖν δυοῖν. ἢ ὡς τῇ ψυχῇ βέλτιον, ἢ ὡς τῷ σώματι. νῦν δὲ οὐδέτερον. οὔτε γὰρ ἡ ψυχὴ μᾶλλον νοήσει, ἀλλὰ καὶ ἧττον, ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως ἐνοχλουμένη, οὔτε τὸ σῶμα μᾶλλον διὰ τὴν αἴσθησιν. ὥστε ἄμοιρα αἰσθήσεως μᾶλλον τὰ ἄκρα τῶν ζῴων. τὰ φυτὰ λέγω, καὶ τὰ ἄστρα. τὰ μὲν, ὅτι χείρω τῆς τοιαύτης δυνάμεως. τὰ δὲ, ὅτι βελτίω. ἄμφω δὲ διὰ τὸ μὴ δεῖσθαι πορισμοῦ τροφῆς. ἀλλὰ τὰ μὲν, ἐγγύθεν ἔχειν. τὰ δὲ, ὅλως μὴ δεῖσθαι. τὰ μέντοι γε μεταξὺ σύμπαντα ζῷα, καὶ ὅσα ἀτελέστερα αὐτῶν, καὶ ὅσα τελειότερα, ταῦτα δὲ, ἅτε ὄντα φθαρτὰ καὶ κινητικὰ κατὰ τόπον, δεῖται πρὸς διαμονὴν καὶ σωτηρίαν, τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως. ταύτῃ τοι καὶ τὸ σῶμα οὐδενὸς τῶν τοιούτων, ἁπλοῦν. ἀλλ' ἐν μεσότητι κεκραμένον τῶν πρώτων ἐναντιώσεων. ὥστε δύνασθαι ἁπτικὸν εἶναι. ἁφὴ δὲ καὶ διὰ τάδε ἀναγκαιοτάτη τοῖς γεννητικοῖς ζῴοις. ἐπεὶ γὰρ τὸ ζῷον σῶμα ἔμψυχόν ἐστι, σώματι δὲ ὄντι αὐτῷ, ἀνάγκη ἅπτεσθαι τῶν πελαζόντων σωμάτων, ἀνάγκη διὰ τοῦτο τῷ ζῴῳ καὶ ἁπτικῷ εἶναι. καὶ κρίνειν τό, τε οἰκεῖον, καὶ τὸ ἀλλότριον, εἰ μέλλοι σώζεσθαι. οὐ γὰρ ὥσπερ τὰ ἄλλα ἄψυχα λέγεται ἅπτεσθαι ἀλλήλων, τῷ μηδὲν εἶναι τὸ μεταξύ, τοῦτο καὶ τοῖς ζῴοις ἀπόχρη. ἀλλ' ἡ τῶν ζῴων ἁφή, κρίσις ἐστὶ καὶ ἀντίληψις τοῦ θιγγάνοντος. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι αἰσθήσεις, δι' ἑτέρων αἰσθάνονται. ἡ δὲ ἁφὴ διὰ τῆς σαρκὸς ἢ τοῦ ἀνάλογον. ὥστε εἰ μὴ κρίνει τὰ βλάπτοντα καὶ τὰ ὠφελοῦντα, οὐ δυνήσεται, τὰ μὲν, φεύγειν, τὰ δὲ, λαμβάνειν. τοῦτο δὲ ἀδυνατοῦντα, ἀδυνατήσει καὶ σώζεσθαι. ἅπτεται μὲν οὖν καὶ τὰ φυτὰ τῆς τροφῆς. ἀλλ' ἔστι τῶν ἀψύχων ἐγγὺς ἡ τούτων ἁφή. μόνιμα γάρ ἐστι κατὰ τόπον. διόπερ οὐδὲ γεύσει προσχρῆται. ὅτι μάτην ἂν ἐχρῆτο. φεύγειν γὰρ οὐχ οἷά τε τοὺς λυποῦντας χυμούς. οὕτω δὲ καὶ φθείρεται ῥᾳδίως ὑπὸ τῶν ἁπτῶν ὅσα ἀλλότρια. τὰ δὲ ζῷα,

Quae tactu careret caeteris sensibus carere

Quaecunque ingenita & aeterna mouentur secundum locum, ut astra, coelum, elementa

συμπτώματα· progressiones & appendiculae. Hermo.

ἀκροχορδόνες verrucae

+ i. diuinum corp. i. coeleste praefata laude omittam)

προτέρα χρῆται τῇ γεύσει τῆς τροφῆς. διὰ τοῦτο οὖν ἡ ἁφὴ αὐτοῖς ἀναγκαία. καὶ γὰρ ἡ γεῦσις, ὥσπερ ἁφή. τροφῆς γὰρ ἡ γεῦσις. ἡ δὲ τροφὴ σῶμα ἁπτόν. σώματι γὰρ τρέφεται σῶμα. ψόφος δὲ καὶ χρῶμα καὶ ὀσμή, οὐ τρέφει. οὐδὲ ποιεῖ αὔξησιν. οὐδὲ φθίσιν. αὗται μὲν οὖν ἀναγκαῖαι τῷ ζῴῳ. καὶ φανερὸν ὅτι οὐχ οἷόν τε ἄνευ ἁφῆς εἶναι ζῷον. κἂν τέλειον, κἂν ἀτελὲς ᾖ. τὰ γὰρ καλούμενα ζωόφυτα, διὰ ταῦτα κεκοινώνηκε τοῦ ζῷα πως εἶναι. αἱ δὲ ἄλλαι, τοῦ εὖ ἕνεκα. καὶ γένει ζῴων ἤδη. οὐ τῷ τυχόντι. ἀλλὰ τοῖς τελειοτέροις καὶ πορευτικοῖς. ταῦτα γὰρ εἰ μέλλοι σώζεσθαι, δεῖ πόρρωθεν προαισθάνεσθαι, ἅ τε φευκτέον αὐτοῖς, καὶ ἃ διωκτέον. διόπερ ἀκοὴ καὶ ὄψις καὶ ὄσφρησις, πρὸς τοῦτο αὐτοῖς ὑπηρετοῦσι. διὰ γὰρ τοῦ μεταξύ. ὑπὸ τοῦ μεταξὺ δὲ τὸ ζῷον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς κατὰ τόπον ὠθοῦσί τε καὶ ὠθουμένοις, ὅταν διὰ πολλῶν ἡ κίνησις ᾖ, τὸ μὲν πρῶτον, ὠθεῖ μὴ ὠθούμενον, τὸ δὲ ἔσχατον, μόνον ὠθεῖται, τὰ μέσα δὲ καὶ ὠθεῖ καὶ ὠθεῖται, καὶ ἔστιν ἐνίοτε μὲν ἐλάττω, ἐνίοτε δὲ πλείω τὰ μέσα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοιώσεως. πλὴν ὅτι μένοντος ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τοῦ ἀλλοιοῦντος, ἡ ἀλλοίωσις ἐπὶ πολὺ διικνεῖται τῶν γε πεφυκότων διαδιδόναι τὸ πάθος. οἷον εἰ μέν τις εἰς κηρὸν βάψειε τὸ γλύμμα, μέχρι τοῦ κινεῖται, καὶ δέχεται τὸ σημεῖον, μέχρι τοῦ βάθους τοῦ ἑαυτοῦ. λίθος δὲ οὐδὲ ὅλως κινεῖται ὑπὸ τῆς σφραγῖδος προσενεχθείσης. ἀλλ' ὕδωρ μέχρι πόρρω. ὥστε καὶ ὁρᾶσθαι δι' αὐτοῦ τὸ γλύμμα τοῦ δακτυλίου. ὁ δὲ ἀὴρ ἐπὶ πλεῖστον κινεῖται καὶ πάσχει, ἐὰν ἄθρυπτος μένῃ καὶ εἷς. διὸ καὶ περὶ ἀνακλάσεως βέλτιον οὕτω νομίζειν, ἢ τὴν ὄψιν ἐξιοῦσαν ἀνακλᾶσθαι. πιθανώτερον γὰρ τὸν ἀέρα πάσχειν ὑπὸ τοῦ σχήματος. καὶ τοῦ χρώματος, μέχριπερ ἂν δύνηται εἷς μένειν. ὥσπερ ἐπὶ τῶν λείων καὶ λαμπρῶν. διὸ πάλιν οὗτος τὴν ὄψιν κινεῖ. ὥσπερ ἂν εἰ τὸ ἐν τῷ κηρῷ σημεῖον διεδίδοτο μέχρι τοῦ πέρατος.

Corpore alitur corpus

Sensus per medium aliquod mouentur & a medio mouetur animal.

A λλ' ὅ γε λόγος καὶ τοῦτο ὥρμηται προσυποδεῖξαι. ὅτι οὐχ οἷόν τε ἁπλοῦν εἶναι τὸ τοῦ γεννητοῦ ζῴου σῶμα. λέγω δὲ ἁπλοῦν ἐκ τῶν τεττάρων τούτων τινός. οἷον πύρινον, ἢ ὑδάτινον, ἢ ἀέρινον. ἐπεὶ τό γε θεῖον σῶμα, χωρὶς ἔστω, ἐν εὐφημίᾳ. ἁφὴν γὰρ οὐχ οἷόν τε εἶναι ἐξ ἁπλοῦ σώματος. ἀλλ' ἐν μεσότητι κεκραμένου. καὶ ὅτε ἐκ τῶν ἁπλῶν στοιχείων ἐδείκνυτο αἰσθητήρια, τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐδείκνυτο, πλὴν τῆς ἁφῆς. οἷον ὄψεως καὶ ἀκοῆς. καὶ ὀσφρήσεως, ὕδωρ καὶ ἀήρ. καὶ ταῦτα ἐλέγετο μὲν τοῦ θιγγάνειν. οὐκ αὐτῶν δὲ ὅμως θιγγάνοντα, τὴν κρίσιν ἐποιεῖτο τῶν αἰσθητῶν. ἀλλ' ἑτέρου σώματος μεταξὺ διακονοῦντος. τὴν δὲ ἁφὴν αὐτῶν ἅπτεσθαι τῶν αἰσθητῶν ἀναγκαῖον. καὶ γὰρ τοὔνομα αὐτῆς, ἐκ τοῦ ἅπτεσθαι καὶ θιγγάνειν. τὸ τοίνυν συμβαῖνον ἐκ τοῦ λόγου συγχωρητέον. εἰ γὰρ ἀναγκαῖον μὲν τὴν ἁφὴν τοῖς ζῴοις ὑπάρχειν, ταύτην δὲ οὐχ οἷόν τε ἔκ τινος εἶναι τῶν τεττάρων τούτων στοιχείων, οὐδ' ἂν τὸ τοῦ ζῴου σῶμα, ἔκ τινος εἴη τῶν εἰρημένων. ἀλλὰ ἆρα γῆς; ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταύτης ὁ αὐτὸς λόγος. ὅτι ἐστὶν ἡ ἁφὴ μεσότης ἁπασῶν τῶν ἁπτῶν ἐναντιώσεων. οὐ μόνον ψυχρότητος καὶ θερμότητος, ἀλλὰ καὶ ξηρότητος καὶ ὑγρότητος, τῶν ἐν τοῖς ἁπλοῖς στοιχείοις. κέκραται γὰρ ἐξ ἁπάντων ὑπὸ τῆς φύσεως, ἡ μέλλουσά γε ἁπάντων αὐτῶν ἀντιλήψεσθαι. γῆ δὲ καθ' αὑτήν, ἀναισθητότατον τῶν στοιχείων. τεκμήριον δέ. καὶ γὰρ καὶ τὰ ἡμέτερα μόρια, ὅσα γῆς πλείονος, καὶ τὰ φυτά, διὰ τοῦτο οὐκ αἰσθάνεται, ὅτι γῆς πλείονος. οὐκ ἄρα ἁπλοῦν τὸ τοῦ ζῴου σῶμα. πάλιν δὲ ὅταν λέγω τοῦ ζῴου, τοῦ γεννητικοῦ λέγω. τούτῳ γὰρ καὶ τὴν ἁφὴν ἀναγκαίαν ὁ λόγος ἐξεῦρε. τῷ θείῳ δέ, μάτην ἂν ὑπῆρχεν ἁφή. κινεῖται γὰρ δι' ὁμαλοῦς τὸν ἀεὶ χρόνον. ἀλλ' οὐδὲ γεῦσις, οὐδὲ ὄσφρησις, οὐδὲ ἀκοή, οὐδὲ ὄψις. οὔτε γὰρ χυμὸς ἐκεῖ, οὔτε ἀήρ, ἀλλ' οὐδὲ χρῶμα. τοῦ γὰρ χείρονι ἀντιλήψεται τῶν χρωμάτων. ἀλλ' ἕτερον εἶδος ζῴου, τὸ θεῖον σῶμα, πολλῷ ἄμεινον καὶ θειότερον. καὶ ἄλλον ἴσως τρόπον ἀντιλαμβανόμενον τῶν αἰσθητῶν, ὥσπερ τὰ γεννῶντα τῶν γεννωμένων. ἡμεῖς μὲν οὖν, καὶ ζῷον λέγωμεν, καὶ ἄμεινον αἰσθήσεων, τὸ θεῖον σῶμα. οἱ δὲ ζῷον μὲν αὐτὸ εἶναι τιθέμενοι, ἐκ πυρὸς δὲ εἶναι λέγοντες, καὶ τροφῇ χρῆσθαι λεγέτωσαν. ἢ πῶς οἷόν τε ζῷον τρέφεσθαι, χωρὶς γεύσεως, ἢ πῶς γεύεσθαι χωρὶς ἁφῆς. ἢ καὶ τὰς ἄλλας ἔχειν αἰσθήσεις, χωρὶς ἁφῆς. ἢ τὴν ἁφὴν εἶναι δύνασθαι δι' ἁπλοῦ σώματος. πέφυκε τοίνυν ἡ μὲν ἡ ἀνάγκη, δι' ἣν ταύτης μόνης στερισκόμενα τῆς αἰσθήσεως, εὐθὺς ἀποθνήσκει τὰ ζῷα. οὔτε γὰρ τὴν ἁφὴν ἔχειν δυνατόν, ὅταν μὴ ζῷον ὑπάρχῃ, οὔτε ζῷον εἶναι, ὅταν μὴ ἔχῃ τὴν ἁφήν. ἀλλ' ἔστιν αὕτη πρώτη τῶν αἰσθήσεων, τῷ ζῴῳ ὑπάρχουσα, καθὸ ζῷον. καὶ διὰ τοῦτο τῶν μὲν ἄλλων αἰσθητῶν αἱ ὑπερβολαί, οὐ τὸ ζῷον φθείρουσιν. ἀλλὰ τὴν αἴσθησιν. οἷον χρώματος ὑπερβολή, τὴν ὄψιν. ψόφου δὲ ὑπερβολή, τὴν ἀκοήν. καὶ ὀσμῆς ὁμοίως, τὴν ὄσφρησιν. ὅταν δὲ λέγηται ὑπὸ τῆς βροντῆς ἐφθάρθαι τὸ ζῷον, οὐκ ἄδηλον ὅπως λέγεται. οὐδὲ γὰρ ἡ βροντή, οὐδὲ ὁ ψόφος ἐπάταξεν. ἀλλὰ τὸ πνεῦμα καὶ ὁ ἀήρ. οὐδὲ τὸ χρῶμα ἐξέπληξε τὸ ζῷον. ἀλλ' ὁ φόβος ὁ τοῦ χρώματος τῷ σώματι ῥοπὴν ἐμποιήσας. οὐδὲ ἡ ὀσμή. ἀλλὰ τὸ κινηθὲν ὑπὸ τῆς ὀσμῆς. καὶ ὁ χυμὸς δέ, οὐχ ᾗ χυμός. ἀλλ' ᾗ ἥψατο τῶν κυρίων μορίων. αἱ δὲ τῶν ἁπτῶν ὑπερβολαί, τὸ ζῷον οὐ κατὰ συμβεβηκὸς ἀναιροῦσιν. ἀλλ' ὅταν ὑπερβάλλῃ τὸ θερμόν, ἢ τὸ ψυχρόν, ἢ τὸ σκληρόν, ταῦτα διαφθείρει τὸ ζῷον. καὶ λίαν εἰκότως. παντὸς μὲν γὰρ ἐν ὑπερβολῇ αἰσθητοῦ, φθείρεται τὸ αἰσθητήριον. τῆς δὲ ἁφῆς αἰσθητήριον, ὅλη ἡ σὰρξ καὶ ὅλον τὸ σῶμα τοῦ ζῴου. καὶ οὐ μόριόν τι ἀφωρισμένον. ὅταν οὖν φθεί-

Sensus tactus ex uno elemento esse non potest sed ex mixtione omnium.

Tactus in mediocritate omnium tangibilium contrarietatum & cur.

Stirpes non sentiunt quia multum terrae participant

De Coelo esse animal

Tactus per animalis sensus

ῥήγνυται τὸ σῶμα, φθείρεται τὸ ζῶον. ἔφην δὲ καὶ πρότερον ἤδη, ὅτι τῶν πέντε αἰσθήσεων, αὕτη μὲν μόνη πρὸς τὸ ζῶον εἶναι ἀπόχρη. αἱ δὲ τέσσαρες, πρὸς τὸ εὖ εἶναι. ὥστε ἡ μὲν ἐκείνων φθορά, τοῦ εὖ εἶναι φθορά. ἡ δὲ τῆς ἁφῆς, τοῦ ζῶον εἶναι. ἐπεὶ ταύτην γε ὄψιν ἔχει τὸ ζῶον, οὐ διότι ζῶον· ἀλλ᾽ ὅτι ἐν ἀέρι διαιτώμενον, ἢ ὕδατι. ἢ ὅλως ἐν τῷ διαφανεῖ. τὴν δὲ γεῦσιν, ἵνα τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρὸν διαγινώσκῃ, τὸ ἐν τροφῇ. καὶ τὸ μὲν, φεύγῃ. τὸ δὲ, διώκῃ. πρὸς μὲν γὰρ τὸ τρέφεσθαι μόνον, ἡ θρεπτικὴ δύναμις ἤρκεσεν ἄν, ὥσπερ καὶ τοῖς φυτοῖς. ἀκοὴν δὲ, διὰ τὸ πρὸς σημαίνεσθαί τι αὐτῷ. γλῶτταν δὲ, δυοῖν ἕνεκεν. καὶ τὴν γεῦσιν, καὶ πρὸς τὸ σημαίνειν ἑτέρῳ.

Θεμιστίου παράφρασις εἰς τὸ περὶ ψυχῆς ἀριστοτέλους.

τέλος.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΩΣ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

Περὶ δὲ μνήμης, καὶ τοῦ μνημονεύειν, λεκτέον τί ἐστι, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν γίνεται, καὶ τίνι τῶν τῆς ψυχῆς μορίων συμβαίνει τοῦτο τὸ πάθος, καὶ τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι. οὐ γὰρ οἱ αὐτοί εἰσι μνημονικοὶ καὶ ἀναμνηστικοί. ἀλλ᾽ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μνημονικώτεροι μὲν οἱ βραδεῖς. ἀναμνηστικώτεροι δὲ, οἱ ταχεῖς καὶ εὐμαθεῖς. ἐπεὶ δὲ σαφέστερα τῶν ἐνεργειῶν τὰ ἐφ᾽ αἷς αἱ ἐνέργειαι, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ αἰσθητῶν καὶ αἰσθήσεως, ἐκ τῶν ὑποκειμένων τὸν λόγον ὡς μᾶλλον ἐναργῶν ἐποιησάμεθα πρῶτον, οὕτω δὴ κἀνταῦθα, πρῶτον μὲν σκεπτέον, ποῖά ἐστι μνημονευτά. πολλάκις γὰρ ἐξαπατᾷ τοῦτο. οὔτε γὰρ τὸ μέλλον ἐνδέχεται μνημονεύειν, ἀλλ᾽ ἔστι δοξαστὸν καὶ ἐλπιστόν. εἴη δ᾽ ἂν καὶ ἐπιστήμη τις ἐλπιστική, καθάπερ τινές φασι τὴν μαντικήν. οὔτε τὸ ἐνεστός. ἀλλ᾽ ἔστιν αἴσθησις τοῦ παρόντος. ταύτῃ γὰρ οὔτε τὸ μέλλον, οὔτε τὸ γεγονὸς γνωρίζομεν, ἀλλὰ τὸ παρὸν μόνον. λείπεται δὴ τὸ παρεληλυθὸς μνημονεύειν. καὶ ἔστιν ἡ μνήμη τοῦ γενομένου. τὸ δὲ παρὸν ὅτε πάρεστιν, οἷον τοδὶ τὸ λευκὸν ὅτε ὁρῶ, οὐδεὶς ἂν φαίη μνημονεύειν. οὐδὲ θεωρούμενον καὶ νοητὸν, ὁ θεωρῶν ἄρτι πρώτως καὶ νοῶν, μέμνηται. ἀλλὰ τὸ μὲν, αἰσθάνεσθαί φησι. τὸ δὲ, μανθάνειν καὶ εἰς ἐπιστήμην ἄγεσθαι. ὅταν δ᾽ ἄνευ τῶν ἔργων, ἔχῃ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν αἴσθησιν, ἔργα δὲ λέγω, οἷον τοδὶ τὸ ζῶον. ἢ τοδὶ τὸ λευκόν. καὶ τὸ ἐν τῷδε τῷ βιβλίῳ τρίγωνον. προσούσης ἔτι τῆς εἰκόνος, τότ᾽ ἂν ἁπλῶς μεμνῆσθαι λέγοιτο. οὕτω μέμνηται τὰς τοῦ τριγώνου γωνίας, ὅτι δυσὶν ὀρθαῖς ἴσαι. καὶ τὸν σωκράτην. ὅτι λευκός. τὸ μὲν, ὅτι ἔμαθέ ποτε παρὰ τοῦδε ἐν τῷδε ἢ ἐθεώρησε. τὸ δὲ, ὅτι ἤκουσεν ἢ εἶδεν, ἤ τι τοιοῦτον. ἀεὶ γὰρ ὅταν ἐνεργῇ ἡ ψυχὴ κατὰ τὸ μνημονεύειν, τὸ δέ ἐστι θεωρεῖν τοὺς τύπους τῶν ἐν αὐτῇ πραγμάτων, μὴ καθ᾽ ἑαυτοὺς ἀλλ᾽ ὡς εἰκόνας ἑτέρων, συναισθάνεται χρόνου. οὕτω γὰρ λέγει, ὅτι πρότερον τοῦτο ἤκουσεν ἢ εἶδεν ἢ ἐνόησεν. ἔστι μὲν οὖν ἡ μνήμη, οὔτ᾽ αἴσθησις, οὔτε φαντασία, οὔτε τις ἑτέρα νόησις. ἀλλὰ τούτων τινὸς ἕξις ἢ πάθος, ὅταν προσλαμβάνηται χρόνος. καθ᾽ ὃν τὸ ἐγκατάλειμμα ἐγκαταλέλειπται. τοῦ δὲ νῦν ἐνεργοῦντος, ἢ ἐν τῷ νῦν ἐνέργεια, οὐκ ἔστι μνήμη, καθάπερ εἴρηται. ἔστι γὰρ τοῦ μὲν παρόντος αἴσθησις. τοῦ δὲ μέλλοντος, ἐλπίς. τοῦ δὲ γενομένου, μνήμη. διὸ, μετὰ χρόνου πᾶσα μνήμη. ὅθεν ὅσα χρόνου αἰσθάνεται, ταῦτα μόνα τῶν ζώων καὶ μνημονεύει, καὶ μορίῳ ψυχῆς οὐκ ἄλλῳ, ἢ ᾧ αἰσθάνεται. ὁ γὰρ πεπτωκὼς πέρυσιν εἰς τόνδε τὸν βόθρον ὄνος, σήμερον δὲ ἰδὼν καὶ ἀναγνωρίσας, μέμνηται ὅτι εἰς τόνδε τὸν βόθρον πέπτωκεν. διαφέρει μέντοι. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος πρὸς τῷ συναισθάνεσθαι ὅτε εἶδεν ἢ ἤκουσεν, οἶδε καὶ τὴν διαφορὰν πρὸς τὸ παρεληλυθότα τοῦ μέλλοντος. τὰ δ᾽ ἄλογα τοῦτο μόνον, ὅτι νῦν πίπτει, ἢ πάλαι πέπτωκεν. καὶ ὁ μὲν, ἑαυτοῦ συναισθάνεται μνημονεύοντος. τὰ δὲ, οὔ. καὶ τὰ μὲν τὴν φαντασίαν καθαρώτερα, μνημονικώτερα. ὡς μέλιτται καὶ περιστεραὶ καὶ τὰ ὅμοια. τὰ δὲ συγκεχυμένην ἔχοντα, ὡς μυῖαι, καὶ σκώληκες, ἀμνήμονα. ἀπορήσειε δ᾽ ἄν τις, εἰ δὴ τούτῳ μνημονεύομεν ᾧ καὶ αἰσθανόμεθα, οὐκ ἂν εἴη μνήμη τῶν νοητῶν. εἰ δὲ ἔστι, μνημονεύομεν γὰρ τῶν θεωρημάτων, καὶ τούτων μάλιστα τοῖς καθολικωτέροις ὁ νοῦς ἐνδιατρίβει, λέγεται μὴ μόνης τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς τὸ μεμνῆσθαι λέγειν, ἀλλὰ καὶ τῆς λογικῆς. ἢ τῶν μὲν αἰσθητῶν μνήμη καθ᾽ αὑτό, ὥσπερ καὶ φαντασία. τῶν δὲ νοητῶν, κατὰ συμβεβηκός. ὁ γὰρ νοῦς συμπλέκεται τῇ φαντασίᾳ, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ παρὰ τῆς ἐνεργείας αἰσθήσεως γεγραμμένων τύπων, ἀποσυλᾷ τὰ καθόλου. καὶ ὥσπερ ἄνευ τῆς ἐνεργείας αἰσθήσεως οὐκ ἔστι φαντασία, οὕτως οὐδὲ ταύτης χωρὶς, λῆψις τοῦ καθόλου. εἰ δὲ τοῦτο, δηλονότι καθάπερ ἡ αἴσθησις καθ᾽ αὑτὸ μὲν ὁρᾷ τὸν ἐν ἀθλίαις γεγραμμένον ἐλέφαντα, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸν ἐν ἰνδίαις γενόμενον, ἢ ὥσπερ τόνδε τὸν σωκράτην ὁρῶντες, τὸν κοινὸν προσκυνοῦμεν καὶ δίκαιον ἄνθρωπον, οὕτω καὶ ἡ μνήμη, καθ᾽ αὑτὴν μὲν ἐνεργεῖ περὶ τοὺς ἐν τῇ φαντασίᾳ τύπους, καὶ τὰ ἐγκαταλείμματα. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, περὶ τὰ καθόλου. ὥστε ἔστιν

μνημονικοὶ
ἀναμνηστικοί

D̂. inter memoria et reminiscẽtia pollentes

Sensus, praesentis
Spes, futuri
Memoria praeteri

Muscae & vermes cur male memoris

Quomº intellectus pcipit universalia

Intellectũ annexũ ẽe phantasiae, sicuti phãtasiã sensui. Et sicuti phantasia sine sẽsu invalida, ita & intellectus sine phãtasia

ἡ μνήμη καθ' αὑτὸ μὲν τοῦ πρώτου αἰσθητικοῦ οὗ καὶ ἡ φαντασία, τοῦ δὲ νοουμένου κατὰ συμβεβηκός. Συμβαίνει γὰρ αὐτὸ πάθος ἐν τῷ νοεῖν, ὅπερ καὶ ἐν τῷ διαγράφειν. ἐκεῖ τε γὰρ οὐδὲν προσχρώμενοι τῷ τὸ ποσὸν ὡρισμένον εἶναι τοῦ τριγώνου, ὅμως γράφομεν ὡρισμένου κατὰ τὸ ποσόν. ἐν γὰρ τῇ ἀποδείξει ὅτι τοῦ τριγώνου αἱ τρεῖς γωνίαι δυσὶν ὀρθαῖς ἴσαι, μὴ χρήζοντες πρὸς τὴν ἀπόδειξιν ὡρισμένου ποσοῦ, κἂν γὰρ δακτυλιαία ἑκάστη τῶν πλευρῶν ἢ καὶ σπιθαμιαία ὑποτεθείη, κἂν ἥ τις οὖν, δειχθήσονται δυσὶν ὀρθαῖς ἴσαι, ὅμως διαγράφομεν ὡρισμένον τρίγωνον. ὃ γὰρ ἂν γράφῃ, ἢ ἰσόπλευρον ἀνάγκη εἶναι, ἢ τοιοῦτόν τι. πᾶν δὲ τὸ γεγραμμένον εὐθύγραμμον ὥρισται. καὶ ὁ νοῶν ὡσαύτως, κἂν μὴ ποσὸν νοῇ, ἀλλ' ἄλλην τινὰ κατηγορίαν, μετὰ ποσοῦ μέντοι νοεῖ. κἂν γὰρ θερμὸν, κἂν ὀσμὴν ἢ λευκὸν, κἂν ἄλλό τι τῶν ἀμερῶν νοῇ, ὅμως τίθεται πρὸ ὀμμάτων ποσόν. ἢ γὰρ ἐπιφάνειαν λευκὴν, ἢ σῶμα θερμόν. ἀλλὰ κἂν ποτε πρὸς τὸ πρῶτον καὶ πολυτίμητον ἐπιστρέψῃ νοῦν, εὐθὺς ὄγκους καὶ διαστάσεις τινὰς κἀκεῖ φαντάζεται. καὶ ἀληθὲς ὅ φησιν ὁ Πλάτων περὶ τῆς φαντασίας, ὡς ταῖς τοῦ νοῦ συνημμένη νοήσεσιν, οὐκ ἐᾷ καθαρὰς ποιεῖσθαι. πάσχει μέντοι εἰ καὶ μετὰ ποσοῦ φαντάζεται τὰ ἄποσα καὶ ἀσώματα, ἀλλ' οὐχ ᾗ ποσά. ἀλλ' ᾗ, τὸ μὲν λευκὸν διακριτικὸν ὄψεως, τὸ δὲ μέλαν, συγκριτικόν. κἂν τὸ νοούμενον δὲ τῆς φύσεως τῶν ποσῶν ᾖ, τρίγωνον ἢ τετράγωνον, ἀόριστον μέντοι κἀκεῖνο, καὶ οὐ τοσόνδε κατὰ μέγεθος ὄψεται, σπιθαμιαῖον τυχὸν, ἢ πηχυαῖον. οὐδ' ὅτι σκαληνὸν ἢ ἰσόπλευρον, ἀλλ' ὅλως τρίγωνον. καὶ ἀδιάστατον μὲν τὸ εἶδος, καὶ ὁ ἐν τῷ καθόλου τοῦ τριγώνου λόγος. διΐσταται δὲ ὁ ἐν τῇ φαντασίᾳ τύπος τρόπον τινά. καὶ κατὰ μέγεθος ὥρισται. ὅσον γὰρ ἦν ἔξω κείμενον, τοσοῦτον ἔνδον φαντάζεται. οὐδὲν οὖν ἄρα νοοῦμεν ἄνευ φαντάσματος. ἀλλὰ σύνεστιν ἀεὶ τῇ νοήσει, ἡ φαντασία, ἢ συνεργοῦσα ἢ ἐμποδίζουσα. συνεργοῦσα μὲν, ὡς ἐπὶ τῶν μαθημάτων. οἷον γὰρ ἀβάκιον ἐπὶ τούτων τῷ νῷ χρηματίζει. ἐμποδίζει δὲ, πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν νοητῶν καὶ θείων, σχήματα καὶ μεγέθη καὶ χρώματα παρεισάγουσα. καὶ αὕτη ἡ αἰτία τοῦ μὴ ἐνδέχεσθαι νοεῖν ἄνευ συνεχοῦς τὰ ἀΐδια, μηδ' ἄνευ χρόνου τὰ μὴ ἐν χρόνῳ ὄντα.

Εἰ δὲ πάντα ἀφ' ὧν ὁ νοῦς τὸ καθόλου συλλέγει φαντασίαι, ἡ δὲ φαντασία καὶ ἡ μνήμη τῷ ὑποκειμένῳ ταυτόν. πάθη γὰρ ἄμφω τῆς κοινῆς αἰσθήσεως, ἅμα δῆλον, ὡς τῶν νοητῶν μνήμη καὶ φαντασία κατὰ συμβεβηκός, καὶ ὅτι τῷ πρώτῳ αἰσθητικῷ τούτων ἡ γνῶσις, καὶ χρόνου διόπερ οὖν καὶ κινήσεως. διὸ καὶ ἑτέροις τισὶν ὑπάρχει τῶν ζώων, καὶ οὐ μόνον ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἔχουσι δόξαν καὶ φρόνησιν. εἰ δὲ καὶ τῶν νοητικῶν τινος μορίων ἦν καὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς, οὐκ ἂν ὑπῆρχε πολλοῖς τῶν ζώων. ἴσως δὲ οὐδενὶ τῶν ἀλόγων διὰ τὸ μηδὲ νοῦν πᾶσιν, τῷ μὴ πάντα χρόνου αἴσθησιν ἔχειν. ἀεὶ γὰρ ὅταν ἐνεργῇ τῇ μνήμῃ, καθάπερ καὶ πρότερον εἴπομεν, προσαισθάνεται, ὅτι πρότερον τοῦτο, ἢ εἶδεν, ἢ ἤκουσεν, ἢ ἔμαθεν. τὸ δὲ πρότερον καὶ ὕστερον, ἢ ἔπαθεν, ἐν χρόνῳ ἐστί. τίνος μὲν οὖν ἐστι τῶν τῆς ψυχῆς μνήμη, φανερόν. ὅτι οὗπερ καὶ ἡ φαντασία. καὶ ἔστι μνημονευτὰ μὲν καθ' αὑτὰ, ὧν ἐστι φαντασία. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, ὅσα μὴ ἄνευ φαντασίας.

A Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πῶς ποτε τοῦ μὲν πάθους μόνου παρόντος ἐν τῇ φαντασίᾳ, καὶ τοῦ ἐγκαταλείμματος, τοῦ δὲ πράγματος ἀπόντος, μνημονεύει τὸ μὴ παρόν. τοῦ γὰρ πράγματος ἡ μνήμη, οὐ τοῦ τύπου. τάχα δ' ἂν καὶ λύσεως τύχοιμεν εὐπετέστερον, καὶ σαφῆ τά τε εἰρημένα καὶ τὰ ἑξῆς γένοιτο, μικρόν τι τῶν κατὰ τὴν φαντασίαν ἄνωθεν διαρθρώσωμεν πρότερον. εἴρηται μὲν γὰρ περὶ ταύτης, κἂν τοῖς περὶ ψυχῆς. οὐδὲν δ' ἧττον καὶ νῦν πρὸς τὴν χρείαν δεῖ νοεῖν ἐγγίνεσθαι ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν τῶν περὶ τὰ αἰσθητά, οἷον τύπον τινὰ καὶ ἀναζωγράφημα ἐν τῷ πρώτῳ αἰσθητικῷ. τὸ δέ ἐστιν ἡ καρδία. καθάπερ οἱ σφραγιζόμενοι τοῖς δακτυλίοις. τὸ γοῦν τοιοῦτον ἐγκατάλειμμα, ὅπερ ὑπομένει, καὶ μὴ τοῦ αἰσθητοῦ παρόντος, φαντασίαν καλοῦσιν. διὸ καὶ οὕτω ταύτην ὁρίζονται, τύπον ἐν ἡγεμονικῷ. μή ποτε δὲ οὐχ ὁ τύπος οὗτός ἐστι φαντασία, ἀλλ' ἡ περὶ τὸν τύπον τῆς φανταστικῆς δυνάμεως ἐνέργεια. ἦμεν γὰρ ἂν ἐν φαντασίᾳ, καὶ μὴ ἐνεργοῦντες περὶ αὐτὸν, ἔχοντες αὐτόν. καὶ ἦμεν ἂν ἐν πλείοσι φαντασίαις καὶ τοσαύταις, ὅσων καὶ τὸν τύπον σῴζομεν. ἔτι ἤτοι τὴν ἐγγινομένην νῦν καὶ τυπουμένην ἔτι φαντασίαν λέγουσιν, ἢ τὴν γεγονυῖαν ἤδη καὶ οὖσαν. ἀλλ' εἰ μὲν τὴν ἐγγινομένην, τὴν αἴσθησιν ἂν λέγοιεν τὴν κατ' ἐνέργειαν. εἰ δὲ τὴν γεγονυῖαν καὶ σῳζομένην, τὴν μνήμην. ἀλλ' ὡς ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, τὸ μὲν γάρ τι ἐκεῖ αἰσθητὸν, τὸ δὲ δύναμις αἰσθητικὴ, καὶ τρίτον αἴσθησις, ἡ περὶ τὸ αἰσθητὸν ἐνέργεια τῆς δυνάμεως, καὶ ἐπὶ τῆς νοήσεως δὲ, τὸ μὲν, νοητόν. τὸ δὲ, νοῦς. τὸ δὲ νόησις, οὕτως ἔχειν καὶ περὶ τὴν φαντασίαν ὑποληπτέον, τὸ μέν τι εἶναι φανταστικόν. τὸ δὲ, φανταστόν, τὸ δὲ, φαντασίαν. καὶ ὥσπερ ἡ διὰ τοῦ αἰσθητικοῦ, παρόντος τοῦ αἰσθητοῦ γινομένη ἐνέργεια, αἴσθησίς ἐστιν, οὕτως ἡ μὴ παρόντος ἐν τῷ τύπῳ καὶ τῷ ἐγκαταλείμματι φαντασία. χρὴ δὲ κοινότερον τοῦ τύπου ἐπὶ τῆς φαντασίας ἀκούειν. κυρίως γὰρ ὁ κατ' εἰσοχήν τε καὶ ἐξοχὴν, ἢ τὸ τοῦ τυποῦντος ἐν τῷ τυπουμένῳ σχῆμα γινόμενον. ὡς ὁρῶμεν τὰ ἐπὶ τῶν σφραγίδων ἔχοντα. οὐχ οὕτω δὲ τὰ τῶν αἰσθητῶν ἐγκαταλείμματα ἡμῖν ἐγγίνονται. οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν κατὰ σχῆμά τι γέγονεν ἡ τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψις. ποῖον γὰρ σχῆμα τὸ λευκὸν, ἢ χρῶμα ὅλως, ἢ ὀσμή. καταχρηστικώτερον

οὖν τὸν

Plato

Nihil intelligi sine phantasmate & semper est coniuncta phantasia intellectui uel coadiutrix uel impediens.

ἀβάκιον

Phantasia & memoria passiones sunt sensus communis

εὐπετέστερον

Phantasia quid & eius diffinitio

Quaestio de phantasia eximia

διαρθρώσωμεν

οὐδὲ τὴν ἀρχὴν

οὖν τὸν τύπον ἐνταῦθα φέρομεν τῇ ἀπορίᾳ τοῦ κυριωτέρου. τί μὲν οὖν ἐστι φαντασία, εἴρηται. μνήμη δέ ἐστιν, ἡ ταύτης μονὴ καὶ σωτηρία. Τούτων οὕτως ὑποκειμένων, ἐπειδή περ ἐν τῷ πρώτῳ αἰσθητηρίῳ τοὺς τύπους τῶν πραγμάτων ἐνσημαινόμεθα, ὥσπερ εἴρηται. ἔστι δ' ἐν τοῖς μὲν, ὑγρότερον. τοῖς δὲ σκληρότερον. καὶ τοῖς μὲν, ἐν κινήσει, τοῖς δ' οὔ, ἀνάγκη καὶ τοὺς τύπους τοῖς μὲν ἐγγράφεσθαι, τοῖς δὲ, οὔ. καὶ τοῖς μὲν, ἐπὶ πολὺ μένειν, τοῖς δὲ, ἐν βραχεῖ. ὅθεν τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν, μᾶλλον. οἱ δὲ, ἧττον μνημονεύουσιν. οἱ δὲ, ἐλάχιστον. καὶ ἐν κινήσει μὲν, τοῖς πάμπαν νέοις, καὶ τοῖς ἄγαν πρεσβυτέροις. τοῖς μὲν γὰρ αὔξει. τοῖς δὲ, φθίνει. κινεῖται δέ τισι καὶ διὰ νόσον. οὐ κινεῖται δὲ τοῖς μέσως καθ' ἡλικίαν καὶ κρᾶσιν ἔχουσιν. ὥσπερ οὖν ἐν ὕδατι ῥέοντι οὐκ ἂν ἡ ἐν τῷ δακτυλίῳ ἐνσημανθείη σφραγὶς, οὕτως οὐδ' οἷς τὸ αἰσθητήριον διὰ ἡλικίαν ἢ νόσον ἐν κινήσει μνήμη γίνεται. οὔτ' αὖ οἷς σκληρότερον. ὥσπερ οὐδὲ ἐν λίθῳ. διόπερ οἵ τε σφόδρα νέοι καὶ οἱ γέροντες ἀμνήμονές εἰσι, ῥέουσι γὰρ, οἱ μὲν, κατὰ τὴν αὔξησιν. οἱ δὲ, διὰ τὴν φθίσιν. ἔοικεν γὰρ ἐν τοῖς γέρουσιν ἡ καρδία τὸ πρῶτον αἰσθητικὸν, τοῖς παλαιοῖς τῶν οἰκοδομημάτων. ὥσπερ γὰρ θρύπτεται ψυχομένη, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἀπαλείφει τύπους. ὡς ἐκεῖνα τὴν ἐκλιμμένην τίτανον, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα ζῷα. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ λίαν ταχεῖς καὶ βραδεῖς, οὐδέτεροι φαίνονται μνήμονες. οἱ μὲν γὰρ ὑγρότεροι τοῦ δέοντος, οἱ δὲ, σκληρότεροι. καὶ τοῖς μὲν, οὐ μένει τὸ φάντασμα ἐν τῇ ψυχῇ. τῶν δὲ, οὐχ ἅπτεται. τοσαῦτα ἔξωθεν εἰς σαφήνειαν προσλαβόμενοι, πάλιν τὴν κατ' ἀρχὰς ἀπορίαν διέλωμεν. ἑτοιμότεροι γὰρ πρὸς τὴν λύσιν νῦν, ἢ πρότερον. εἰ δὴ τοιοῦτόν ἐστι τὸ συμβαῖνον περὶ τὴν μνήμην, πότερον τοῦτο μνημονεύει τὸ πάθος ἡ ψυχὴ, ἢ ἐκεῖνο ἀφ' οὗ ἐγένετο. εἰ μὲν γὰρ τοῦτο, τῶν ἀπόντων οὐδὲν ἂν μνημονεύοιμεν. εἰ δ' ἐκεῖνο, πῶς αἰσθανόμενοι τούτου, μνημονεύομεν οὗπερ μὴ αἰσθανόμεθα. ἔτι εἴτε ἐστὶν ὅμοιον ὥσπερ τύπος, ἢ γραφὴ ἐν ἡμῖν, ἡ τούτου αἴσθησις, εἴτε ἀνόμοιον, διὰ τί ἂν εἴη μνήμη ἑτέρου, ἀλλ' οὐκ αὐτοῦ τούτου. ὁ γὰρ ἐνεργῶν τῇ μνήμῃ, θεωρεῖ τὸ πάθος τοῦτο. καὶ αἰσθάνεται τούτου. πῶς οὖν τὸ μὴ παρὸν μνημονεύει. εἴη γὰρ ἂν καὶ ὁρᾶν τὸ παρὸν, καὶ ἀκούειν. Ἢ ἔστιν ὡς ἐνδέχεται, καὶ συμβαίνει τοῦτο. οἷον γὰρ τὸ ἐν πίνακι γεγραμμένον ζῷον, καὶ ζῷόν ἐστι καὶ εἰκὼν, καὶ τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ἓν, τῷ λόγῳ δὲ διάφορον, οὕτω κἀνταῦθα. καὶ ὥσπερ ἐκεῖ ὅταν μὲν ὡς καθ' αὑτὸ τὸ ζῷον ὁρᾷ τὸ ἐν πίνακι, τὴν τέχνην θαυμάζων ἢ κακίζων μόνον, μὴ προσυννοούμενος ὅτι μίμημά ἐστιν ἄλλου, ζῷον ἁπλῶς λέγεται. ὅταν δὲ πρὸς τῷ ὁρᾶν ἀναφορὰν καὶ προσλογίζηται, ὅτι τοῦτο μίμημά ἐστι τοῦδε τοῦ ἀληθοῦς ζῴου, εἰκὼν λέγεται, οὕτω καὶ τὸ ἐν ἡμῖν φάντασμα, δεῖ ὑπολαβεῖν, καὶ αὐτό τι καθ' αὑτὸ εἶναι, καὶ ἄλλου ἐγκατάλειμμα. ᾗ μὲν οὖν καθ' αὑτὸ, θεώρημα ἢ φάντασμά ἐστιν. ᾗ δὲ ἄλλου οἷον εἰκὼν, μνημόνευμα. ὅταν μὲν γὰρ ἐνεργῇ περὶ τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τύπον ἡ κοινὴ αἴσθησις, ᾗ αὐτὸ, θεώρημα τοῦτο ὡς εἴρηται ἢ φάντασμα λέγεται. ὅταν δὲ ἐνεργοῦσα, προσαισθάνηται καὶ ὅτι ἄλλου ἐστὶν, ἤδη τοῦτο εἰκὼν καὶ μνημόνευμα. καὶ ἡ τοιαύτη τῆς ψυχῆς ἐνέργεια μνήμη. διὰ τοῦτο ἐνίοτε, ὃ διὰ μνήμης ἔχομεν, οὐκ ἴσμεν εἰ κατὰ τὸ αἰσθέσθαι συνέβη. πολλάκις γὰρ τῶν ψυχικῶν ἐξαπλουμένων νοημάτων, φανταζόμεθά τινα ὧν οὐκ ἴσμεν τὸν χρόνον, ἢ τὸν τόπον, ἢ παρ' οὗ προσελάβομεν. καὶ ἀμφισβητοῦμεν πότερον αὐτοὶ τοῦ νοήματος εὑρεταὶ ἢ μαθηταί. καὶ πότερον φαντασία ἁπλῶς τοῦτο, ἢ μνήμη. οἷον, ἤκουσά ποτε λόγον παρά του. μετὰ δὲ, ἐννοοῦμαι τὸν λόγον. οὐκ ἐνθυμοῦμαι δὲ ἀφ' οὗπερ ἤκουσα. ἀπορῶν οὖν λέγω. ἆρα πατὴρ τοῦ λόγου νῦν αὐτός εἰμι, ἢ πόθεν ἔχω τοῦτο, καὶ ταλαντεύομαι. ὅταν οὖν ἐνθυμηθῶ ἄλλοθεν με τὸν λόγον ἔχειν, μνήμη τότε γίνεται. νόημα δὲ πρότερον. γίνεται δὲ καὶ τοὐναντίον ἐνίοτε. οἷον συνέβη Ἀντιφέροντι τῷ Ὠρείτῃ καὶ ἄλλοις ἐξισταμένοις. τὰ γὰρ φαντάσματα ἔλεγον ὡς γενόμενα, καὶ ὡς μνημονεύοντες. πάλιν οὖν ἕτεροι τὰ αἰσθήματα ὡς φαντάσματα, καὶ ἄλλοι τὸ ἔμπαλιν. τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν τις τὴν μὴ εἰκόνα ὡς εἰκόνα θεωρῇ, ἢ τὴν εἰκόνα ὡς μὴ εἰκόνα. Αἱ δὲ μελέται, τὴν μνήμην σῴζουσι τῷ ἐπαναμιμνήσκειν. τοῦτο δέ ἐστιν οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ θεωρεῖν πολλάκις ὡς εἰκόνα καὶ μὴ καθ' αὑτό. τί μὲν οὖν ἐστι μνήμη, καὶ τὸ μνημονεύειν, εἴρηται. ὅτι φαντάσματος ἕξις, ὄντος καθ' αὑτὸ φαντάσματος πράγματός τινος χρονισθέντος, μετὰ τὴν γένεσιν. καὶ τίνος μορίου τῶν ἐν ἡμῖν, ὅτι τοῦ πρώτου αἰσθητικοῦ, καὶ ᾧ χρόνου αἰσθανόμεθα.

Π ΕΡΙ ΔΕ ΤΟΥ ἀναμιμνήσκεσθαι, λοιπὸν εἰπεῖν. πρῶτον μὲν οὖν, ὅσα ἐν τοῖς ἐπιχειρηματικοῖς λόγοις καὶ προβληματικοῖς ἡμῖν ἀποδέδεικται, δεῖ τιθέναι ὡς ἀληθῆ καὶ ὑπάρχοντα. ταῦτα δ' ἐστὶ τὸ μήτε μνήμης ἀνάληψιν τὴν ἀνάμνησιν, μήτε λῆψιν εἶναι. οὔτε γὰρ ἀναμιμνήσκεσθαι λέγομεν τὸν νῦν πρώτως μανθάνοντα καὶ λαμβάνοντα, ὃ οὐδέ ποτε ἔλαβεν ἢ μεμάθηκεν, ἀλλὰ μᾶλλον μανθάνειν. οὔτ' αὖ τὸν μαθόντα, σῴζοντα δὲ τὴν μνήμην, λήθης μηδαμῶς μεσολαβησάσης. ἀλλὰ τὸν πρότερον μὲν ἔχοντα σῶον ἅπαν, ὕστερον δὲ, τὸ μὲν ἀποβαλόντα, τὸ δὲ σῴζοντα, ἐκ δὲ τοῦ σῳζομένου τὸ λοιπὸν ἀναλαμβάνοντα. ἔχει γὰρ ὧδε, ὅταν ὁ τύπος ὅλος καὶ τὸ ἀναζωγράφημα τὸ ἐν τῷ πρώτῳ αἰσθητηρίῳ, ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως ἐγγινόμενον, ὑπομένῃ καὶ σῴ-

Memoria est retentione & conseruatione phantasiae

Cur pueri & senes non ualeant memoria

Non manet phantasma in animo obliuiosis. Nota

Nota exemplum

εἰκών

Quo differat phantasia & memoria

Exemplum egregium

Ταλαντεύομαι anceps sum

Reminisci quid

+ in quaestionibus populariter scriptis. Hermolaus

ζητεῖ φανές τι καὶ φαιδρὸν καὶ καθαρὸν οὕτως, ὥστε ὅλον αὐτὸ δύνασθαι τὴν ψυχὴν κινεῖν, καὶ ὅλον ὑπ' αὐτῆς ὁρᾶσθαι. καὶ προβάλλεσθαι ὡς εἰκὼ τινὸς, ἡ μνήμη ἐστὶ, περὶ ἧς εἴρηται. ὅταν δὲ, μέρος μέν τι τοῦ ὅλου μένῃ, μέρος δέ τι ἠφανίσθω, ἢ χρόνῳ, ἢ ἑτέρῳ συμπτώματι, ὥστε μήτ' αὐτὸ τὴν ψυχὴν κινεῖν, μήτ' ἐκείνην ὑπ' αὐτοῦ κινεῖσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἀπολελειμμένου μέρους φανοῦ ὄντος καὶ καθαροῦ κινηθῇ τὸ συνεχὲς τῷ καθαρῷ, ἔστι δὲ ἤδη τὸ ἀμυδρὸν καὶ ὅλως ἐζοφωμένον, καὶ οἷον ἀνακαλυφθῇ καὶ εὑρεθῇ τῇ ψυχῇ, ἔστιν ἀνάμνησις. οἱονεὶ ἀναζωγράφημα τῆς προτέρας μνήμης, οὐ πάσης. ἔστι γὰρ μάθησις. ἀλλὰ τοῦ μέρους. ὅταν δὲ ὅλον ἀναλάβωμεν δηλονότι ἀπολέσαντες, μάθησις. δὶς γὰρ μαθεῖν καὶ εὑρεῖν τὸ αὐτὸ ἐνδέχεται. οἷον ἐκ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀκοῆς ἢ ὁράσεως, γέγονεν ἐν τῇ ψυχῇ τύπος. τοῦ μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληϊάδεω ἀχιλῆος. εἰ μὲν οὖν ὁ τύπος οὗτος μένει ἅπας ἰσχυρός τε καὶ καθαρὸς, ὡς ἀνεμποδίστως ὅλον ἡμᾶς αὐτὸν δύνασθαι ἀπαγγέλλειν, καὶ ὅλον προβάλλεσθαι, ἔστι μνήμη. εἰ δὲ τὸ μὲν μῆνιν ἄειδε θεὰ ἐμμένει, τὸ δὲ ἑξῆς ὑπὸ χρόνου καὶ λήθης ἐκλείπει, εἶτα ἐκ τοῦ μένοντος ἡ ψυχὴ κινηθεῖσα ὑπό τινων τύπων ὁμοίων ἢ ἀνομοίων εὑρήσει καὶ τὸ λεῖπον, ἀνάμνησις ἐστί. καὶ δῆλον ἐκ τούτων, ὡς τῶν ἁπλῶν ὀνομάτων ἀνάμνησις οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ μνήμη, ἢ μάθησις. εἰ μὴ πολλάκις καὶ ἐν ἐκείνοις μενούσης τῆς πρώτης συλλαβῆς, προσεξευρίσκομεν τὰς λοιπάς. ἕπεται δὲ τῇ ἀναμνήσει ἐξ ἀνάγκης ἡ μνήμη. ὁ γὰρ ἀναμνησθεὶς, τρόπον τινὰ ἐμνήσθη. μέρους γάρ τινος τῆς προτέρας ἀνάληψιν ποιεῖται μνήμης. καὶ δεῖ διαφέρειν μαθήσεως καὶ εὑρέσεως τὴν ἀνάμνησιν, τῷ ἐνεῖναι πλείονα ἀρχὴν ἀναμιμνησκομένοις, ἢ ἐξ ἧς μανθάνουσιν. εἴπερ πᾶσα διδασκαλία καὶ πᾶσα μάθησις διανοητικὴ ἐκ προϋπαρχούσης γίνεται γνώσεως. τί μὲν οὖν ἐστιν ἀνάμνησις εἴρηται, ὅτι μνήμης ἀνανέωσις. Ὅθεν δὲ συμβαίνει δῆλον. ἐπεὶ γὰρ πέφυκε κίνησις ἐν ψυχῇ ἥδε μετὰ τήνδε, εἰ μὲν ἐξ ἀνάγκης, δῆλον ὡς ὅταν ἐκείνην κινηθῇ, τήνδε κινηθήσεται. εἰ δὲ μὴ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἔθει, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κινηθήσεται. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀλύσεως, τοῦ δὲ τοῦ κρίκου ἀρθέντος, ἐξ ἀνάγκης ὁ ἐφεξῆς κινεῖται, καὶ δι' ἐκεῖνον ὁ μετ' αὐτόν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τύπων τῶν ἐν τῇ ψυχῇ. κινηθείσης γὰρ καθάπαξ ὑπό τινος τούτων, εὐθὺς κινεῖ αὐτὴν καὶ ὁ ἐφεξῆς καὶ ὁ μετ' ἐκεῖνον. οἷον ἦν μουσικὸς κορίσκος ἔχων λύραν. καὶ γέγονεν ἐν τῇ ψυχῇ τύπος καὶ τῆς λύρας, καὶ τοῦ κορίσκου. εἶδε μετὰ ταῦτα σωκράτην φέρε εἰπεῖν κρατοῦντα λύραν. καὶ εὐθὺς ἀνεμνήσθη τῆς τοῦ κορίσκου λύρας. εἶτα κορίσκου. πάλιν ἤκουσέ του ᾄδοντος. δύο ψυχαὶ ἐξήρχοντο καὶ μάχην πρὸς ἄλλην ἔλεγον ποῖ πορευτέον. μετὰ δέ τινα χρόνον ἤκουσα ἄλλου ᾄδοντος. τὸ μὲν μέλος κατὰ ῥυθμὸν ἐκεῖνον, λόγον δὲ ἕτερον. οἷον ὁ νοῦς ὁ πρῶτος ἄγει με, καὶ πάλιν κάτω φέρει με. καὶ κινηθεὶς ἀπὸ μόνου τοῦ μέλους, ἦλθον εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πρώτου λόγου, δύο ψυχαὶ ἐξήρχοντο, καὶ τοῦ ᾄδοντος. τούτων ὄντων, εἰσὶ μὲν τύποι τινὲς ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθοῦντες ἀλλήλοις. ἀνάγκη γὰρ τὸν μνησθέντα πυρὸς, συννοῆσαι καὶ θερμότητα. καὶ τὸν τυφθέντα ὑπὸ σωκράτους, τῇ τοῦ σωκράτους ἀναμνήσει, καὶ ὅτι ὑπ' αὐτοῦ ἐτύφθη ἐν τῷδε τῷ τόπῳ συναναμνησθῆναι. ὅσοι δὲ μὴ ἐξ ἀνάγκης ἀλλ' ἔθει, οὐκ ἀεὶ ἕπεται τοῖς προτέροις τὰ δεύτερα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ πολύ. ἔστι δὲ τὸ λεγόμενον ὧδε δῆλον. πολλάκις ἐγὼ βουληθεὶς εἰπεῖν λυκάβαντα, οὐκ ἀναμιμνήσκομαι. ἐξ οὗ εἴθισμαι αὐτὸν ἐνθυμεῖσθαι λύκον. ἄρχονται γὰρ ἀμφότεροι ἐκ τῆς λυ συλλαβῆς. ἀφ' οὗ δὴ λύκον ὁρμώμενος, ἀναμιμνήσκομαι τὸν λυκάβαντα. ἄλλος δέ τις τὸ ταυρομενίου ἐπιλαθόμενος, εἴθισται εὐθὺς ἔρχεσθαι εἰς ἔννοιαν ταύρου. καὶ ἄλλος ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τὴν πλευρῶνιν εἴθισται ἀναφέρειν. ἐπεὶ γοῦν τούτων, οὐκ ἀεὶ τῇ πρώτῃ ἡ λοιπὴ ἕπεται. ἀλλὰ πολλάκις τὴν μὲν πλευρὰν ἐνθυμοῦμαι, τὴν δὲ πλευρῶνιν, οὐκ ἀναμιμνήσκομαι. συμβαίνει δ' ἐνίους ἅπαξ ἐθισθῆναι μᾶλλον, ἢ ἑτέρας πολλάκις κινουμένης. διὸ ἔνια ἰδόντες ἅπαξ πολλάκις μνημονεύουσιν. ἢ ἕτερα πολλάκις. ὅταν οὖν ἀναμιμνησκώμεθα, κινούμεθα τῶν προτέρων καὶ ἡγουμένων τινὰς κινήσεων ἕως ἂν κινηθῶμεν. μεθ' ἣν ἐκείνη εἴωθε. διὸ καὶ τὰ ἐφεξῆς θηρεύομεν νοήσαντες ἀπὸ τοῦ νῦν, ἢ ἄλλου τινός. διὸ ἐστὶ καὶ ἀφ' ὁμοίου, ἢ ἐναντίου, ἢ τοῦ σύνεγγυς ἡ ἀνάμνησις γίνεται. αἱ γὰρ κινήσεις τῶν μὲν, αἱ αὐταί. τῶν δὲ, ἅμα. τῶν δὲ, μέρος ἔχουσιν. οἷον εἶδέ τις γεγραμμένην λύραν. καὶ κινηθεὶς ἀπὸ ταύτης ὡς προτέρας καὶ ἡγουμένης, ἀνεμνήσθη λύρας. ἐκ ταύτης, τοῦ μουσικοῦ. ἐκ δὲ τούτου, ἣν ᾖδεν ᾠδήν. πολλάκις δὲ καὶ ἀπό τινος ἄλλου. εἰ γὰρ τύχοι ἐφεξῆς ὢν τῷ τῆς ᾠδῆς τύπῳ ὁ τοῦ κίονος, ἀναμνησθήσομαι αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κίονος. ἀπὸ δὲ τοῦ ὁμοίου καὶ ἐναντίου, ὅταν ἀπὸ μὲν τῆς τοῦ σωκράτους εἰκόνος, ἀναμνησθῶ σωκράτην. ἀπὸ δὲ τοῦ μέλανος, λευκόν. καὶ ἐκ θερμότητος ψυχρότητα. ἐκ δὲ τοῦ σύνεγγυς, ὅταν ἀπὸ τοῦ, ἀντὶ πολλῶν ἂν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ἀναμνησθῶ χρημάτων ὑμᾶς ἑλέσθαι νομίζω, τὸ τῇ πόλει συμφέρον. μέγιστον μὲν οὖν παντὸς ἡ ἀρχή. καὶ ταύτης εὑρεθείσης, τὰ μετ' αὐτὴν μικρά. ὅθεν τῆς ἀρχῆς ληφθείσης, συνείρεται τὰ ἑξῆς. εἰ δέ ποτε καὶ εὑρεθείσης, καὶ τοῦ πρώτου μέρους κινηθέντος, οὐχ ἕψεται τὰ ἑκατέρωθεν, οὐ χρὴ θαυμάζειν. ὅταν γὰρ τέλεον ἀφανισθῇ, οὐκ ἀκολουθήσει. ζητοῦσι μὲν οὖν οὕτω γίνεται ἡ ἀνάμνησις, ἀφ' ὧν περ εἴπομεν. ἀπὸ τῶν ὁμοίων ἢ τῶν ἀντικειμένων, ἢ τῶν ἑξῆς. ὅταν δὲ μὴ ζη-

τοῦσιν

τοῦσιν ἀναμνησθῆναί του γίνηται, ἐξ οὐδενὸς τούτων. ὅταν γὰρ ᾠδῆς τις μνησθεὶς ἀναμνησθῇ σωκράτους, οὔτ' ἀφ' ὁμοίου, οὔτ' ἐξ ἀντικειμένων, ἢ τῶν ἐγγὺς, ἐποιήσατο τὴν ἀνάμνησιν. ἔστι δὲ σπάνιον καὶ ὀλιγάκις. τὰ γὰρ πολλὰ ἑτέρων γινομένων κινήσεων, ἕπεται. πραγματευομένους δὲ τὰ περὶ τῆς ἀναμνήσεως, οὐδὲν δεῖ σκοπεῖν, πῶς τὰ πόρρω ἀναμιμνησκόμεθα καὶ παλαιά. ἀλλὰ τὰ ἐγγὺς καὶ ἃ πρὸ ὀλίγου ᾐσθόμεθα ἢ ἐδιδάχθημεν. μᾶλλον γὰρ ταῦτα πρὸς τὴν διδασκαλίαν διὰ τὴν ἐγγύτητα, ἢ ἐκεῖνα. εἷς μέντοι καὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶ τρόπος ἀναμνήσεως ἀμφοτέρων. ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν συνεγγὺς, ἀπὸ τῆς ἐνούσης ἀρχῆς ζητήσας τις συνείρει καὶ ἀναμιμνήσκεται τὰ ἑξῆς. ἀκολουθοῦσι γὰρ τῷ ἔθει αἱ κινήσεις ὡς εἴρηται, καὶ ἥδε μετὰ τήνδε. οὕτω καὶ ὅταν τις ἀναμιμνήσκηται ὧν πάλαι τὴν ἐπιστήμην ἔλαβε. ζητήσει γὰρ κἀκεῖ ἀρχὴν λαβέσθαι κινήσεως, μεθ' ἣν ἐκείνη ἔσται. διὸ τάχιστα καὶ κάλλιστα γίνονται ἀπ' ἀρχῆς αἱ ἀναμνήσεις. ὡς γὰρ ἔχει πρὸς ἄλληλα τὰ πράγματα τῷ ἐφεξῆς, οὕτω καὶ αἱ κινήσεις. καὶ ἔστιν εὐμνημόνευτα, ὅσα τάξιν τινὰ ἔχει καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον. ὥσπερ τὰ μαθήματα, καὶ μάλιστα τὰ γεωμετρικά. τὰ δὲ ἄτακτα, φαύλως καὶ χαλεπῶς. ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν εἰ ἐφεξῆς κεῖται καὶ μετὰ τάξεως, ἡ ὄψις ὁρᾷ καλῶς, εἰ δὲ συγκεχυμένως οὐ καλῶς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ψυχῇ τύπων. διαφέρει δὲ τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι, τοῦ πάλιν μανθάνειν. καὶ ὅλως μάθησις ἀναμνήσεως. τῷ τὸν μὲν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ ἀρχῆς, κινεῖσθαι ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῇ ἀρχῇ. τὸν δὲ, μὴ δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ δι' ἄλλου τοῦ διδασκάλου. ἔτι πολλάκις μὲν ἤδη ὁ ἀναμιμνησκόμενος ἀδυνατεῖ ἀναμνησθῆναι τί αὐτίκα. ζητῶν δὲ ὅμως καὶ πολυπραγμονῶν, τέλος δύναται, καὶ εὑρίσκει. ἔστι δὲ γίνεται, κινοῦντι πολλὰ, ἕως ἂν τοιαύτην κίνησιν κινήσῃ, ᾗ ἀκολουθήσει τὸ πρᾶγμα. ὡς γὰρ αἱ πολλαὶ ῥανίδες ἐπὶ πλεῖον ἐποίησαν τὴν πέτραν, τέλος δὲ, ἡ τελευταία ἐκοίλανε, καὶ ἐπὶ τῆς ἐν καρδίᾳ ὑγρότητος ἔχει. πολλάκις γὰρ κινηθεῖσα, τελευταίαν κινεῖται κίνησιν, καθ' ἣν ἀνίσταται τὸ ζητούμενον. ἔστιν οὖν τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι, τὸ ἐνεῖναι δύναμιν τὴν κινοῦσαν. λέγω δὲ δύναμιν, τὴν ὑπάρχουσαν ἀρχήν. αὕτη γὰρ τὴν διάνοιαν ἐποξύνει καὶ ἀνεγείρει πρὸς ἀνάλυσιν τοῦ λοιποῦ. ἔστι δὲ, ὥστ' ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ὧν ἔνδον ἔχει κινήσεων κινηθῆναι, ὥσπερ εἴρηται. διὸ δεῖ λαβέσθαι ἀρχῆς, ὅθεν τάχιστα δοκοῦσιν ἀπὸ τόπων ἐνίοτε ἀναμιμνήσκεσθαι. τόπους δὲ ἢ τὰς ἀρχὰς ἐνεῖναι δεῖν τῇ ψυχῇ λέγομεν, ἢ τοὺς κατὰ τὰ σύστοιχα καὶ ὅμοια καὶ ἀντικείμενα, ὡς ἐν τῇ διαλεκτικῇ εἴρηται. ἢ τοὺς σωματικούς καὶ τὰς ἐν τῷδε τῷ μέρει θέσεις. τὸ δὲ αἴτιον ὅτι ταχὺ, ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλο ἔρχεται. οἷον ἀπὸ γάλακτος, ἐπὶ τὸ λευκόν. ἀπὸ λευκοῦ, ἐπ' ἀέρα. ἀπὸ τούτου, ἐφ' ὑγρόν. ἀφ' οὗ ἐμνήσθη μετοπώρου, ταύτην ἐπιζητῶν τὴν ὥραν. ἔοικε δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ μέσον πάντων ἀρχή. καὶ ἡ τούτου εὕρεσις, τὰ μέγιστα ὠφελεῖ. προηγεῖ γὰρ πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου κατάληψιν. οἷον ἐκκείσθωσαν ταῦτα διὰ τὰ στοιχεῖα, ἰσάριθμα ὄντα καὶ ἀναλογοῦντα τοῖς νοήμασι τῆς ψυχῆς. ἃ κινεῖται ἀναμιμνησκομένη πρὸς εὕρεσιν τοῦ ζητουμένου. α. β. γ. δ. ε. ζ. η. θ. καὶ ἐπεὶ μέσον τὸ ε. ὁ ἔστιν εὑρὼν. εἰ μὴ ἅμα τῷ εὑρηκέναι αὐτὸ εὑρήσει καὶ ὅπερ ἐζήτει, ἐπὶ τὸ θ ἐλθὼν μνησθήσεται. ἅπαξ γὰρ τοῦ μέσου λαβόμενον, καὶ ἐπὶ τὸ ἔμπροσθεν, καὶ ἐπὶ τὸ ὄπισθεν κινηθῆναι ἐνδέχεται. οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ ὑπερβατῶς τὰς νοήσεις καὶ ἀνεστραμμένως ποιεῖσθαι, καὶ μετὰ τὸ ε τὸ θ νοῆσαι. καὶ ἀπὸ τοῦ θ τὸ ζ. εἶτα τὸ η. εἰ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὸ ζητούμενον εἴη, οὕτως εὑρήσει ἐλθὼν ἐπὶ τὸ θ ὥσπερ εἴρηται. εἰ δὲ ἐν τοῖς ὄπισθεν, ἐλθὼν ἐπὶ τὸ α. εἰσὶν οὖν τὰ κατὰ τὰ στοιχεῖα νοήματα, ταῦτα. ἀθῆναι. λύκειον. οἶκος πλάτωνος. νεομηνία. συμπόσιον. σωκράτης. τὸ τυφθῆναι ὑπὸ σωκράτους. λύρα. Τοῦ δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, ἐνίοτε μὲν, μνησθῆναι. ἐνίοτε δὲ, μή. αἴτιον ὅτι πλείους ἐνδέχεται κινηθῆναι κινήσεις ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς. οἷον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ὁρμήσειεν αὖ τις καὶ εἰς ἔννοιαν πλευρείτιδος, καὶ πλευρωνίας. εἰ οὖν εἴη συνηθέστερον ἡ πλευρεῖτις τῆς πλευρωνίας, ἕλξει μᾶλλον πρὸς αὐτὸ τὴν διάνοιαν. ὥσπερ τὰ λαμπρὰ τῶν σωμάτων τὴν ὄψιν. οὐ μόνον δὲ διὰ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ εἰ ὁ μὲν παλαιὸς εἴη τῶν τύπων. ὁ δὲ νέος, κινήσει μᾶλλον ὁ νέος εἰς τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν. εἰ μή που εἰς βάθος καθ' ἕξιν ἐπιστημονικὴν ὁ παλαιὸς ἐνσεσημασμένος εἴη. καὶ πρὸς τούτοις συνήθης. ὥσπερ γὰρ νέος ἐστὶ τῇ καθ' ἕκαστον μελέτῃ. ὥσπερ δέ εἰσι τινὰ φύσει τόδε μετὰ τόδε. φύσει γὰρ τῇ τε τοῦ πυρὸς ἀναμνήσει ἡ θερμότης ἕπεται, καὶ τῇ τοῦ ἡλίου ὁ φωτισμὸς, οὕτω καὶ ἔθει. ἔστι γὰρ ἐξ ἔθους τινὰ ἅπερ ἀναμνησθέντες, εὐθὺς ἀναμιμνησκόμεθα καὶ τὰ μετ' αὐτὰ ὄντα. τὸ δὲ πολλάκις ἐθισθὲν, ὥσπερ φύσις. καὶ ἐπεὶ ἐν τοῖς φύσει γινομένοις ἁμαρτία γίνεται καὶ παρὰ φύσιν, ἐνδέχεται ἔστι συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς δι' ἔθος. εἰ δὲ ἔστι, οὐδὲν κωλύει ἀναμνησθέντα τοῦ προτέρου καὶ τοῦ ἡγουμένου, ἁμαρτάνειν περὶ τὸ ὕστερον καὶ ἑπόμενον. καὶ κινηθῆναι ἄλλως ἢ ὡς δεῖ. καὶ πρὸς τούτοις, ὅταν ἐφέλκῃ ἀπὸ τῆς πλευρωνίας ἡ πλευρεῖτις. διὸ ἔστι καὶ ὅταν δέῃ ὄνομα ἀναμνησθῆναι, ἄλλου μὲν παρομοίου μνημονεύομεν. εἰς δὲ ἐκεῖνο, σολοικίζομεν. ὁ γὰρ βουλόμενος ἀναμνησθῆναι λεωφάνην. μνησθεὶς λεωσθένην, ἐσολοίκισεν ὡς πρὸς τὸν λεωφάνην. τὸ μὲν οὖν ἀναμιμνήσκεσθαι, ἔστιν συμβαίνει τὸν τρόπον. Κοινῶς δὲ εἰπεῖν περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως, ὡς τὸ μέγιστον ἐν ἀμφοτέροις δεῖ γνωρίζειν τὸν χρόνον. ἢ μέτρῳ καὶ ὡρισμένως. ὡς ὁ μνημονεύω ἢ ἀναμιμνήσκομαι, χθὲς εἶδον,

Marginalia (manuscript): ·/·1· que sint sola · & ut dicunt incomplexa — ἀνάμνησις qd? — Coriscus — Pulchra exempla reminiscentiae — Maximum est in qq: re principium, quo moveto reliq. nullo negocio paratur. — Quo differat reminiscentia ab iterum discere — Loci in dialectica — Medium in omni re principij rationi tenere — τὸ πολλάκις ἐθισθὲν ὥσπερ φύσις.

ἢ πρὸ μηνὸς, ἢ ἀορίστως· ὡς ἁπλῶς πρότερον ᾔσθημαι. καὶ πάλαι ποτὲ τόδε εἶδον καὶ ἤκουσα. εἰ δὲ μὴ οὕτω γένοιτο, συμβήσεται ἢ μὴν ὑπολαμβάνειν, ὡς οὐκ ἀναμιμνησκόμεθα, ἢ μνημονεύομεν, ἀλλὰ νῦν πρότερον ταῦτα καὶ ὅπωσθεν προβαλλόμεθα. ἔστι δὲ τὸ κρῖνον τὸν πλείω καὶ ἐλάσσω χρόνον ἐν τοῖς τοιούτοις, ἡ πρώτη αἰσθητικὴ ψυχὴ ἡ ἐν τῇ καρδίᾳ καθημένη. ὡς γὰρ ἡ διάνοια κρίνει τὰ μεγέθη, οὐ τῷ ἀποτείνεσθαι ἔξω πρὸς ἐκεῖνα, ὥσπερ λέγουσιν ἡμᾶς ὁρᾶν, οἱ δι' ἐκπομπὴν ἀκτίνων τιθέμενοι τὸ ὁρᾶν, ἀλλὰ κινοῦσα τοὺς ἀπὸ τῶν μεγεθῶν ἐναποκειμένους ἐν τῇ φαντασίᾳ τύπους· εἰ γὰρ ἐκείνους ἔκρινεν, ὅτε οὐ παρῆσαν, οὐκ ἂν ἐδύνατο κρίνειν, νυνὶ δὲ καὶ ἀπόντων κρίνει, οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ἡ διάνοια, ἢ νοῦ μετὰ φαντασίας ἐνέργεια, οὕτως εὔλογον καὶ τὴν αἰσθητικὴν ψυχὴν τίθεσθαι κρίνειν τὸν πλείω καὶ ἐλάσσω χρόνον, ἔνδον μένουσαν καὶ κινουμένην ὑπὸ τῶν ἐνόντων τύπων. ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ μνείᾳ τῶν ἀποδεικτικῶν καὶ καθόλου λόγων, καὶ οἱ καθ' ἕκαστα καὶ περιεχόμενοι συλλαμβάνονται. καὶ ὅταν ὅλην τινὰ περικοπὴν ἀπὸ βιβλίου, καὶ μακρὰν περίοδον ἀπομνημονεύωμεν, ἐννοοῦμεν καὶ τὰ μέρη. τὸ γὰρ ὅλον ἐκ μερῶν, μέρη δὲ ἐνταῦθα κῶλα καὶ κόμματα, τίνι διοίσει ἡ διὰ πάντων ὁμοῦ ἀνάμνησις καὶ κατὰ κοινὸν τῆς ἐν μέρει; ἢ καθόσον συμβαίνει ὧδε μὲν τῇ τοῦ ὅλου μνήμῃ καὶ τὸ μέρος συνεννοεῖν, ἐκεῖ δὲ τῇ τοῦ καθόλου καὶ τὸ καθ' ἕκαστον. Πρῶτον μέντοι τὰ ἐντὸς καὶ ἐλάσσω νοήσει, τῶν ἄκρων καὶ τῆς ὁλότητος. ἀνάλογα δὲ, τὰ ἐντὸς πρός τε αὐτὰ καὶ τὰ ἄκρα, τῷ ἔχεσθαι ἀλλήλων καὶ ἑξῆς εἶναι, ὡς ἐκεῖνα τὰ ἐν τῷ Τιμαίῳ.

» θεοὶ θεῶν· ὧν ἐγὼ
» δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων, ἃ δι' ἐμοῦ γενόμενα, ἄλυτα ἐμοῦ γε ἐθέλοντος. τὸ μὲν οὖν δεθὲν πᾶν
» λυτόν. τὸ δέ γε καλῶς ἁρμοσθὲν καὶ ἔχον εὖ, λύειν ἐθέλειν, κακοῦ. δι' ἃ καὶ ἐπείπερ γεγένη-
» σθε, ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστὲ, οὐδ' ἄλυτοι τὸ πάμπαν· οὔτι γε μὴν λυθήσεσθε, οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοί-
ρας.

τὸ μὲν οὖν δι' ἅπαντι νοηθέντι, συννενόηται καὶ τὸ μέρος. τὸ μέντοι θεοὶ θεῶν, πρῶτον ἐπῆλθεν ἡ διάνοια τοῦ μετ' αὐτό. κἀκεῖνο τοῦ ἐφεξῆς. καὶ πάντων ὕστερον τὸ κοινόν. τὰ γὰρ καθ' ἕκαστα ὁμοῦ, τὸ ὅλον. ὡς δὲ αὐτὴ τῶν πραγμάτων καὶ νοημάτων ἔχει, καὶ αὐτὴ τοῦ χρόνου ζητεῖν εὔλογον. τοῖς γὰρ νοήμασι καθάπερ ὁ χρόνος συνείρεται. καὶ ἡ γνῶσις ἅμα. ὅθεν καὶ ὡς τὸ ἔλαττον πρᾶγμα πρὸς τὸ μεῖζον ἔχει, καὶ ὁ ἐλάττων χρόνος πρὸς τὸν μείζονα ὁμοίως ἕξει. καὶ ἐναλλὰξ ὡς τὸ πρᾶγμα ἅπαν τὸν χρόνον ἔχει, καὶ τὰ μέρη πρὸς τὰ μέρη. δῆλον δ' ἂν εἴη μᾶλλον αὐτὴ τῆς διαγραφῆς. ἐκκείσθωσαν δύο τρίγωνα, κάτω τὰς κορυφὰς ἔχοντα. καὶ ἐμβεβλημένον ἐν ἑτέρῳ τὸ ἕτερον. καὶ περιέχον μὲν ἔστω τὸ κμν. τὸ δὲ αβε περιεχόμενον. καὶ τετμήσθω ἡ αβ, κατὰ τὰ γ ζ σημεῖα. καὶ ἐπιζευχθωσαν κατὰ τὴν ἀντικειμένην τοῦ αὐτοῦ τριγώνου πλευράν. καὶ ἐπ' εὐθείας, ἡ γδ ζη. τετμήσθω δὲ καὶ ἡ κμ κατὰ τὰ θλ. καὶ ἐπιζευχθωσαν πρὸς τὴν ἐξ ἐναντίας τοῦ αὐτοῦ τριγώνου πλευρὰν καὶ ἐπ' εὐθείας, ἡ θξ λρ. κείσθωσαν δὲ καὶ ἀμφοτέρων τῶν τριγώνων αἱ τμήσεις τῶν γραμμῶν πρὸς εὐθείαν. ἔστω δὲ τὸ ἔλασσον καὶ ἐντὸς, ἅπερ ἡ ψυχὴ νοεῖ πράγματα. τὸ δὲ μεῖζον καὶ ἐκτὸς, ὁ χρόνος ὁ συναισθόμενος ταῖς νοήσεσιν. ὥσπερ οὖν ὁ κινηθεὶς τὴν αβ βε, ἅμα καὶ τὴν αγ γδ κεκίνηται, ἐντὸς γὰρ καὶ περιέχονται, οὕτως ὁ τὴν αγ γδ, καὶ τὴν αζ ζη. ὥσπερ γὰρ ἡ αγ πρὸς τὴν αβ, οὕτω ἡ γδ πρὸς τὴν βε. ἀνάλογα γάρ. ὅθεν καὶ ἐναλλάξ. πάλιν ὡς ἡ αζ πρὸς τὴν αγ, καὶ ἐναλλάξ. λοιπὸν ὥσπερ ὁ νοῶν τὰς ὅλας, τὴν αβ καὶ τὴν βε, συννοεῖ καὶ τὰς αγ γδ μέρη οὔσας, οὕτως ὁ τὰς αγ γδ, τὰς αζ, ζη. ὡς δὲ αὐτὴ τούτων, καὶ αὐτὴ τοῦ χρόνου. ὁ γὰρ κινηθεὶς τὰς κμ μν χρονικὰς γραμμὰς, καὶ τὰς κθ θξ, κεκίνηται. καὶ ἔτι τὰς κλ λρ. ἔστω δὲ τοῦ μὲν αβ βε πράγματος, ὁ κμ μν χρόνος. ἅμα γὰρ τῇ ἐκείνου νοήσει, καὶ οὗτος συνήγετο. τοῦ δὲ αγ γδ, ὁ κθ θξ χρόνος. τοῦ δὲ αζ ζη ὁ κλ λρ. ἅμα γὰρ πάντα καὶ ἀνάλογον. φανερὸν οὖν ὡς μνημονεύοντες ἢ ἀναμιμνησκόμενοι, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸν παρῳχηκότα χρόνον συνεννοούμεθα.

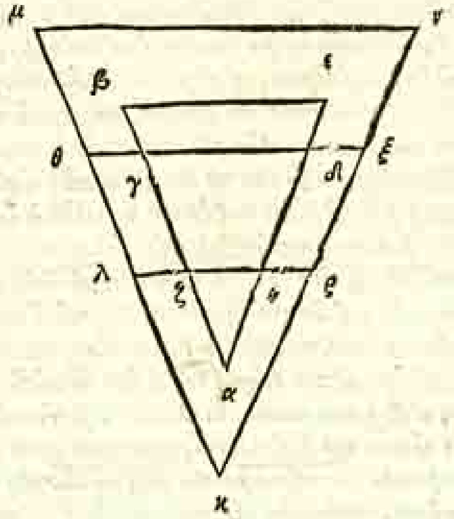

Πῶς δὲ συμβαίνει τὴν ἀπάτην κατὰ τὴν μνήμην γίνεσθαι. ἐὰν μὲν πρότερον, ὅταν ἀναλλαγὴ γίνηται περὶ τὰ μνημονευόμενα καὶ τοὺς τύπους. οἷον ἐπειδὰν ἡ ψυχὴ ὁρῶσα τὸ τοῦ θεαιτήτου φάντασμα, ὑπολάβοι σωκράτους εἶναι. τότε γὰρ δόξει μνημονεύειν σωκράτους, θεαιτήτου μεμνημένη. οὐδὲν γὰρ κωλύει διαψευσθῆναί τινα. καὶ δοκεῖν μνημονεύειν, μὴ μνημονεύοντα. ὕστερον δὲ, ὅταν μνημονεύωμέν του, μὴ συναισθώμεθα ἢ δι' ἑτέραν κίνησιν, ὡς πολλάκις καὶ διαλογιζόμενός τι καὶ ἐννοῶν, τὸν ἔμπροσθεν ἱστάμενον οὐχ ὁρᾷ. ὡς ἐοικέναι με τῷ ὀνειρώττοντι, καὶ μὴ συναισθομένῳ, ὅτι ὀνειρώττει. δῆλον ἄρα οὖν ἔσται μνήμη

ἡ ἀνάμνησις

Marginal notes: διάνοια qd? — κῶλα. mēbra — κόμματ: incisa — Plato — Mνήμονε(?) fi quidē theaeteti phantas(m)a putet se Socratis vidisse. ~/—/

∴ ff. συναίσθωμαι

∴ qd sit διάνοια sup(ra) ta praecedente visum.

ἡ ἀνάμνησις, μὴ τῇ τοῦ πράγματος κινήσει καὶ τῆς τοῦ χρόνου ἐφεπομένης. καὶ αὐτὴ τούτοις συναίσθησις. τοῦ δὲ χρόνου ὡς εἴρηται, ὁτὲ μὲν ἀορίστως, ὁτὲ δ' ὡρισμένως μεμνήμεθα. ὁτὲ μὲν γὰρ μέτρῳ οὐ μέμνηται αὐτοῦ. οἷον ὅτι τρίτην ἡμέραν ἔχω πρᾶξας, ἢ πρὸ μηνός. ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι πάλαι ποτὲ τόδε ἐποίησα. ὁτὲ δὲ καὶ μέτρῳ. σημεῖον δὲ τοῦ μεμνῆσθαι καὶ ἄνευ μέτρου, τὸ εἰωθὸς λέγειν. ὅτι μέμνηνται μὲν, πότε δὲ οὐκ ἴσασιν ὅταν μὴ γνωρίσωσι τῷ ὡρισμένῳ μέτρῳ. ὅτι μὲν οὖν οὐχ οἱ αὐτοὶ μνημονικοὶ, καὶ ἀναμνηστικοὶ, ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται. διαφέρει δὲ καὶ τὸ μνημονεύειν τοῦ ἀναμιμνήσκεσθαι, οὐ κατὰ τὸν χρόνον μόνον. πρότερον γὰρ ἡ μνήμη τῆς ἀναμνήσεως. ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ μὲν μνημονεύειν, καὶ τῶν ἄλλων ζώων μετέχει πολλά. τῆς δὲ ἀναμνήσεως οὐδὲν ὡς εἰπεῖν τῶν γνωριζομένων ζώων πλὴν ἄνθρωπος. ᾧ γὰρ τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι, τούτῳ καὶ τὸ συλλογίζεσθαι. ὡς γὰρ ὁ συλλογιζόμενος τῇδε τήνδε συνάπτει πρότασιν, καὶ ὁ ἀναμιμνησκόμενος, τὰ ἐλάττω τοῖς μείζοσιν. ᾧ δὲ τὸ συλλογίζεσθαι, τούτῳ καὶ τὸ ζητεῖν. τὸ δὲ, οἷς βουλή. ᾧ ἄρα ἀνάμνησις, τούτῳ καὶ βούλησις. μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος βουλεύεται. μόνος ἄρα καὶ ἀναμιμνήσκεται. τὸ μὲν οὖν ἀναμιμνήσκεσθαι ὅτι διανοίας ἐστὶ, δέδεικται. τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, νοῦ. ἀλλ' ἐπεὶ χωρὶς φαντασίας οὕτω ποιῆσαι ἀδύνατον, τὰ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ εἴδωλα καὶ τὸ ἐν αὐτῇ πνεῦμα κινοῦσα ἀναμιμνήσκεται, σωματικόν τι τὸ πάθος ἐστί. καὶ ἡ ἀνάμνησις διανοίας ὁρμὴ ἐν τοιούτῳ φαντάσματι. ὡς γὰρ ὁ βουλόμενος ἀναγνῶναι, τὸ βιβλίον ζητεῖ καὶ ὁρᾷ τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα, οὕτω καὶ ἐν τούτοις. τῷ μὲν ἀναγνώσκοντι ἔοικεν ἡ διάνοια. ἡ καρδία δὲ, τῷ βιβλίῳ. τοῖς δὲ γράμμασι, τὰ φαντάσματα. καὶ ἔστι σημεῖον τοῦ σωματικὸν εἶναι πάθος τὸ τῆς μνήμης καὶ ἀναμνήσεως, τὸ παρενοχλεῖσθαι ἐνίους ἄκοντας καίτοι ἐπέχοντας πάνυ τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ περαιτέρω ζητεῖν ἐπιτάττοντες, ὅμως οὐδὲν ἧττον ζητοῦσιν. ὡς καθάπαξ κινηθείσης τῆς καρδίας, ἢ τοῦ ἐν αὐτῇ ὑγροῦ, ἐν τῷ ἐπιχειρεῖν ἡμᾶς ἀναμιμνήσκεσθαι, μηκέτι ῥᾳδίως ἐθέλειν ἵστασθαι. τοιοῦτόν τι πάσχοντες, ὥσπερ ἂν ἡμῶν μὴ θελόντων ἕλκοι τις πρὸς αὐτὸν ἐξεράφθαι. μάλιστα δ' ἐνοχλοῦνται οἱ μελαγχολικοὶ ὑπὸ τῶν τοιούτων φαντασμάτων. εὐκίνητοι γὰρ ὄντες, ὡς πολλοῦ καὶ παχέος ἐν καρδίᾳ πεπληρωμένοι πνεύματος, ἐπειδὰν ἑνὸς φαντάσματος κίνησις γένηται, εὐθὺς σωρηδὸν ἀνεγείρεται πάμπολλα, διὰ τὴν ἐν τῷ ὑγρῷ τῆς καρδίας εὐκινησίαν. ἐπεὶ δὲ πολλάκις ἀναμνησθῆναι βουλόμενοι, οὐ δυνάμεθα, ἢ ὅλως, ἢ οὐ τότε ὅτε βουλόμεθα, αἴτιον τὸ μὴ ἐφ' ἑαυτοῖς εἶναι. ἀλλὰ καθάπερ τοῖς βάλλουσι λίθον, οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς στῆσαι τῆς φορᾶς. οὕτω καὶ ὁ ἀναμιμνησκόμενος καὶ ὁ θηρεύων, σωματικόν τι κινεῖ ἐν ᾧ τὸ πάθος. οὐδὲν γὰρ ἀσώματον κινεῖται καθ' αὐτό. διὸ καὶ οὐκ ἐφ' αὐτῷ στῆσαι. καὶ ὥσπερ τῷ ἀναγνῶναι προθεμένῳ τόδε τὸ χωρίον, οὐκ ἤρκεσεν μόνη ἡ τοῦ βιβλίου ἀνάπτυξις, εἰ μὴ καὶ τὸν τόπον εὕροι, οὕτω καὶ αὐτὴ διανοίας καὶ τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ φαντασμάτων ἔχει. οὐ γὰρ μνησθήσεται κινοῦσα τὰ εἴδωλα, εἰ μὴ ἐντύχοι ὃ ζητεῖ. ὅθεν καὶ μάλιστα ἐνοχλοῦνται ὡς εἴρηται, οἷς ἂν ὑγρότης τύχοι ὑπάρχουσα περὶ τὸν αἰσθητικὸν τόπον. οὐ γὰρ ῥᾳδίως παύονται κινηθέντες, ἕως ἂν ἐπέλθωσι τὸ ζητούμενον, καὶ εὐθυπορήσῃ ἡ κίνησις. διὸ καὶ ὀργαὶ καὶ φόβοι, ὅταν τι κινήσωσιν, ἀντικινούντων πάλιν ἐκείνων, οὐ καθίστανται. ἀλλ' αὐτὴ τὸ αὐτὸ ἀντικινοῦσι μέχρι του. οἷον ἡ καρδία κινηθεῖσα ἐν ταῖς ὀργαῖς καὶ τοῖς θυμοῖς, κρίναντος τοῦ λογισμοῦ ὑπὸ τοῦ ζέσαντος αἵματος, καὶ ὡς στερροτέρα μᾶλλον θερμανθεῖσα, ἀντιθερμαίνει τὸ αἷμα. καὶ ἐν τοῖς φόβοις δὲ γινομένων τῶν ἐναντίων ψύξεως, καὶ συστολῆς, οὐ ῥᾳδίως ἀποκαθίσταται. καὶ ἔοικε τὸ πάθος τοῖς ὀνόμασι καὶ μέλεσι καὶ λόγοις. ὅταν γὰρ διὰ στόματος αὐτῶν γένηταί τι σφόδρα, παυσαμένοις καὶ οὐ βουλομένοις, πάλιν ᾄδειν ἢ λέγειν ἐπέρχεται. εἰσὶ δὲ καὶ οἱ τὰ ἄνω μείζω ἔχοντες, καὶ οἱ νανώδεις, ἀμνημονέστεροι τῶν ἐναντίων. διὰ τὸ πολὺ βάρος ἔχειν αὐτὴ τῷ αἰσθητικῷ. καὶ μήτ' ἐξ ἀρχῆς τὰς κινήσεις δύνασθαι ἐμμένειν, ἀλλὰ διαλύεσθαι, μήτε ἐν τῷ ἀναμιμνήσκεσθαι, ῥᾳδίως εὐθυπορεῖν. οἱ δὲ πάμπαν νέοι, καὶ οἱ λίαν γέροντες, ἀμνήμονες διὰ τὴν κίνησιν. οἱ μὲν, γὰρ ἐν αὐξήσει. οἱ δὲ, ἐν φθίσει πολλῇ εἰσίν. ἔτι δὲ τὰ παιδία καὶ νανώδη εἰσὶ μέχρι πόρρω τῆς ἡλικίας. Περὶ μὲν οὖν μνήμης, καὶ τοῦ μνημονεύειν, καὶ τίς ἡ φύσις αὐτῶν, καὶ τίνι τῶν τῆς ψυχῆς μνημονεύει τὰ ζῷα, καὶ περὶ τοῦ ἀναμιμνήσκεσθαι, τί ἐστι. καὶ πῶς γίνεται, καὶ διὰ τίνας αἰτίας εἴρηται.

Marginal notes: Reminiscit(ur) nullū animal praeter hominem, meminerunt aute(m) alia — Affectus corporis memoria & reminiscentia — Melancholici maxime laborant cū meminisse aut reminisci volunt &c

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΥΠΝΟΥ ΚΑΙ ΕΓΡΗΓΟΡΣΕΩΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

Περὶ δὲ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως σκοπητέον· τίνα τε τυγχάνει, καὶ ἐν ποίῳ μορίῳ τῆς ψυχῆς. καὶ πότερον ἴδια τῆς ψυχῆς, ἢ καὶ τοῦ σώματος. καὶ διὰ τίνα αἰτίαν ὑπάρχει τοῖς ζώοις. καὶ πότερον ἅπαντα κεκοινώνηκεν ἀμφοῖν. ἢ τὰ μὲν, ὕπνου· τὰ δὲ, θατέρου μόνου. πρὸς δὲ τούτοις· τί ἐστι τὸ ἐνύπνιον. καὶ διὰ τίνα αἰτίαν οἱ καθεύδοντες ὁτὲ μὲν ὀνειρώττουσιν, ὁτὲ δ᾽ οὐκ ὀνειρώττουσιν. καὶ πότερον συμβαίνει μὲν ἀεὶ τοῖς καθεύδουσιν ἐνυπνιάζειν, ἀλλ᾽ οὐ μνημονεύουσιν, ἢ οὔ. κἂν εἰ συμβαίνοι, διὰ τίνα αἰτίαν γίνεται. καὶ πότερον τὰ μέλλοντα ἐνδέχεται προορᾶν, ἢ οὐκ ἐνδέχεται. καὶ τίνα τρόπον, εἰ ἐνδέχεται. καὶ πότερον τὰ μέλλοντα ὑπ᾽ ἀνθρώπου πρακτέα μόνον, ἢ καὶ ὧν τὸ δαιμόνιον τὴν αἰτίαν ἔχει. καὶ φύσει γίνεται, ἢ ἀπὸ ταὐτομάτου. καὶ πρῶτον μέν γε τοῦτο φανερόν, ὅτι τῷ αὐτῷ μορίῳ τοῦ ζώου, ἥ τε ἐγρήγορσις ὑπάρχει καὶ ὁ ὕπνος. ἀντίκειται γάρ· καὶ φαίνεταί τις στέρησις ὁ ὕπνος τῆς ἐγρηγόρσεως. διὸ τὰ ἔσχατα καὶ ἀντικείμενα καὶ ἐπὶ τῶν τεχνικῶν, καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν, ἐν τῷ αὐτῷ δεκτικῷ φαίνεται γινόμενα. καὶ τοῦ αὐτοῦ πάθη εἰσί. λέγω δ᾽ οἷον ἁρμονία καὶ ἀναρμοστία περὶ τὸ αὐτό. καὶ τάξις, καὶ ἀταξία. ἔτι δὲ νόσος καὶ ὑγεία περὶ τὸ αὐτό. ἐν σώματι γάρ, καὶ αἶσχος καὶ κάλλος ἐν τοῖς ὀργανικοῖς. ἐν νεύροις δὲ, ἰσχὺς καὶ ἀσθένεια. καὶ περὶ ὄψιν αὖ ὄψις καὶ τυφλότης. καὶ ἐν ἀκοῇ ὁμοίως. ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε δῆλον. ᾧ γὰρ τὸν ἐγρηγορότα γνωρίζομεν, τούτῳ καὶ τὸν καθ᾽ ὕπνον. γνωρίζομεν δὲ τὸν ἐγρηγορότα τῷ αἰσθάνεσθαι, ἢ τῶν ἐκτός τινος κινήσεως, ὡς ὁρᾶν ἢ ἀκούειν, ἢ τῶν ἐν τῷ καὶ ἐν αὐτῷ, ὡς λογίζεσθαι, καὶ φαντάζεσθαι. καὶ ὑπνοῦντα δ᾽ αὖ λέγομεν τὸν μήτε τῶν ἐξωτερικῶν τινα ἐνεργοῦντα κινήσεων, μήτε τῶν ἔνδοθεν. αἴσθησις δὲ καὶ ἀναισθησία, ὡς ἕξις καὶ στέρησις. αὗται δὲ περὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ὑπάρχουσι. καὶ ὕπνος ἄρα καὶ ἐγρήγορσις τὸ αὐτὸ ἔχουσιν ὑποκείμενον. ἐπεὶ δ᾽ οὔτε τῆς ψυχῆς ἴδιον τὸ αἰσθάνεσθαι· οὔτε τοῦ σώματος. οὐ γὰρ ἡ δύναμις, τούτου καὶ ἡ ἐνέργεια, ἡ δὲ λεγομένη ἐνέργεια αἴσθησις, κίνησίς τίς ἐστι διὰ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς, φανερὸν ὅτι οὔτε τῆς ψυχῆς τὸ πάθος ἐστὶν ἴδιον, οὔτ᾽ ἄψυχον σῶμα δυνατὸν αἰσθάνεσθαι. ἀλλὰ τοῦ συναμφοτέρου. διῃρημένων δ᾽ ὡς μορίων πρότερον, καὶ τοῦ μὲν θρεπτικοῦ χωριζομένου τῶν ἄλλων, τῶν δ᾽ ἄλλων οὐδενὸς ἄνευ τούτου ὄντος, δῆλον ὡς ὅσα μὲν αὐξήσεως καὶ φθίσεως μετέχει μόνον τῶν ζώντων, οἷον τὰ φυτά, τούτοις οὐχ ὑπάρχει ὕπνος οὐδὲ ἐγρήγορσις. οὐ γὰρ ἔχουσι τὸ αἰσθητικὸν μόριον ἐν ᾧ ταῦτα. τὸ δὲ αἰσθητικὸν τοῦ θρεπτικοῦ ὅτι ἕτερον τῷ εἶναι καὶ τῇ δυνάμει, φανερόν. εἰ δὲ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ, οὐ παντί γε δῆλον. ἔτι τῶν θνητῶν καὶ ὑποσελήνων καὶ δεκτικῶν ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, οὐδέν ἐστιν, ὃ ἀεὶ ἐγρήγορεν, ἢ ἀεὶ καθεύδει. ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς ὑπάρχει τῶν ζώων ἀμφότερα τὰ πάθη ταῦτα. καὶ οὐδέν ἐστι ζῷον ἀμφοτέρων στερούμενον. ἐκεῖνο γάρ ἐστι τῶν ἀψύχων, ὑπεξαιρείσθω μέντοι κἂν τούτοις τὰ θεῖα, ἐνεργοῦντα ἀεί. ἡ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐγρήγορσις, ἀναντίθετος. ὕπνος δὲ καὶ ἐγρήγορσις (ὡς πολλάκις εἴρηται) πάθη περὶ αἴσθησιν τοῦ πρώτου αἰσθητικοῦ, τῆς καρδίας. ἔτι ὅσων ἐστὶν ἔργον τι κατὰ φύσιν, ὅταν ὑπερβάλλῃ τὸν χρόνον, καθ᾽ ὃν πέφυκε τοῦτο ποιεῖν, ἀνάγκη κάμνειν. καὶ μὴ δυνάμενον πρόσω βαίνειν, παύεσθαι. φορτίον γὰρ τὰ ὑποζύγια φέροντα ἄχρι τινός. ἂν δέ τις περαιτέρω βιάζοιτο, πίπτουσι. καὶ ἀναγνώσεταί τις ἕως τινός. εἶτα κάμνει. καὶ ἀνδριαντοποιὸς καὶ τέκτων καὶ πᾶς ὁστισοῦν ἐνεργήσει μέχρι του. εἶτα στάσις τὴν κίνησιν διαδέξεται. κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ ὄμματα καὶ ὦτα, ἔτι δὲ χεῖρες καὶ πόδες, καὶ ἅπαν ὀργανικόν. εἰ δή τινός ἐστιν ἔργον τὸ αἰσθάνεσθαι συνεχῶς, ἀδυνατήσει, καὶ οὐκέτι τοῦτο ποιήσει. ἐκμετρήσαντα γὰρ τὰ μόρια τὸν πληροῦντα χρόνον τὴν δύναμιν, παύσεται. εἰ τοίνυν ἐναντίον τῷ ἐγρηγορέναι τὸ καθεύδειν, τῶν δ᾽ ἀμέσων ἐναντίων ἢ τῶν καθ᾽ ἕξιν καὶ στέρησιν, ἂν θάτερον τῷ δεκτικῷ μὴ παρῇ, ἀνάγκη παρεῖναι θάτερον. καὶ τῆς ἐγρηγόρσεως μὴ

παρούσης

Opposita circa idē subiectū.

Sensus actu, motus quidā est animæ per corpus.

Somnus & uigilia affectiones sunt cōmunes corporis & animæ

Coelestes orbes animalia esse hinc accipe.

N O N

παρούσης, παρέσται ὕπνος. καὶ εἰ ἡ ὑπερβολὴ τοῦ ἐγρηγορέναι, ὁτὲ μὲν νοσώδης. διετέλεσαν γάρ τινες καὶ ἕως ἡμερῶν ἐννέα ἄυπνοι δι᾽ ἀσθένειαν, ὁτὲ δὲ ἄνευ νόσου, ὥσπερ οἱ δι᾽ ἰσχνασίαν ἢ ξηρασίαν αὐτὸ τοῦτο παθόντες, καὶ ἡ ἀδυναμία ἄρα, καὶ ὁ μακρὸς ὕπνος, ὁτὲ μὲν διὰ νόσον, ὁτὲ δὲ ἄνευ νόσου γενήσεται. πυρέξας γάρ τις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κοιμώμενος διετέλεσε. τά τε βρέφη καὶ ὅσοι τὴν δίαιταν ἢ τὴν κρᾶσιν ὑγρότεροι, ἐπὶ πλεῖστον ὅλως ὑπνώττουσιν. εἰ δὲ ταῦτα οὕτω, πᾶν ἄρα τὸ ἐγρηγορὸς καθεύδει, καὶ τὸ καθεῦδον ἐγρήγορεν. εἰ γὰρ ὁ ὕπνος πάθος τί ἐστι τοῦ αἰσθητικοῦ μορίου, καὶ οἷον δεσμός τις καὶ ἀκινησία, αἰσθητικὸν δὲ τὸ δυνατὸν αἰσθάνεσθαι κατ᾽ ἐνέργειαν, πᾶσα δὲ δύναμις ἄγεται εἰς ἐνέργειαν, ἀνάγκη ἄρα τὸ καθεῦδον καὶ δύναμιν γρηγορεῖσθαι ἔχον, ἐγρηγορὸς γίνεσθαι. καὶ οὐδεὶς ὕπνος ἀνέγερτος. τὰ μὲν οὖν ἄλλα σχεδὸν πάντα δῆλα τὰ κοινωνοῦντα ὕπνου, καὶ πλωτὰ καὶ πτηνὰ καὶ πεζά. καὶ γὰρ τὰ τῶν ἰχθύων γένη πάντα καὶ τὰ τῶν μαλακίων ὦπται καθεύδοντα. καὶ πάντα τἆλλα ὅσα ἔχει ὀφθαλμούς. καὶ γὰρ τὰ σκληρόφθαλμα φανερὰ καὶ τὰ ἔντομα κοιμώμενα. βραχύυπνα δὲ τὰ τοιαῦτα πάντα. διὸ καὶ λανθάνοι ἄν τινα πολλάκις, πότερον μετέχουσι τοῦ καθεύδειν, ἢ οὔ. τῶν δ᾽ ὀστρακοδέρμων, κατὰ μὲν τὴν αἴσθησιν, οὐδέ πω γέγονε φανερὸν εἰ καθεύδουσιν. εἰ δέ τῳ πιθανὸς ὁ λεχθεὶς λόγος, τούτῳ πεισθήσεται. ὅτι μὲν οὖν ὕπνου κοινωνεῖ τὰ ζῷα πάντα, φανερὸν ἐκ τούτων. τῷ γὰρ αἴσθησιν ἔχειν, ὥρισται τὸ ζῷον. τῆς δ᾽ αἰσθήσεως τρόπον τινὰ τὴν ἀκινησίαν καὶ οἷον δεσμόν, τὸν ὕπνον φαμέν. τὴν δὲ λύσιν καὶ τὴν ἄνεσιν, ἐγρήγορσιν. τῶν δὲ φυτῶν οὐδὲν οἷόν τε κοινωνεῖν οὐδετέρου τούτων τῶν παθημάτων. ἄνευ μὲν γὰρ αἰσθήσεως οὐχ ὑπάρχει οὔθ᾽ ὕπνος, οὔτ᾽ ἐγρήγορσις. οἷς δ᾽ αἴσθησις ὑπάρχει τούτοις, καὶ τὸ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν. οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἐπιθυμία. τοῖς δὲ φυτοῖς, οὐδὲν ὑπάρχει τούτων. οὐδεὶς δὲ προσβιάσεται λόγος ἥδεσθαι ἢ λυπεῖσθαι τὰ φυτά, ἢ ὅλως ἐπιθυμεῖν ἢ αἰσθάνεσθαι. οὐδ᾽ ἕπεται παντὶ θρεπτικῷ τὸ αἰσθητικόν, ὥσπερ τὸ ἔμπαλιν. ἀλλὰ κεχώρισται. σημεῖον δ᾽ ὅτι καὶ τὸ ἔργον τὸ αὐτοῦ ποιεῖ τὸ θρεπτικὸν μόριον, ἐν τῷ καθεύδειν μᾶλλον ἢ ἐγρηγορέναι. τρέφεται γὰρ καὶ αὔξεται μᾶλλον τότε, ὡς οὐδὲν προσδεόμενα πρὸς ταῦτα τῆς αἰσθήσεως. διὰ τί δὲ καθεύδει καὶ ἐγρήγορεν. καὶ διὰ ποίαν τινὰ αἴσθησιν ἢ καὶ ποίας, εἰ καὶ διὰ πλείους, σκεπτέον. ἐπεὶ δ᾽ ἔνια μὲν τῶν ζώων ἔχει τὰς αἰσθήσεις πάσας, ἔνια δ᾽ οὐκ ἔχουσιν, οἷον ὄψιν. τὴν δ᾽ ἁφὴν καὶ τὴν γεῦσιν πᾶν ἔχει, καὶ μάλιστα κοινοτάτη πασῶν ἡ ἁφή, ὡς ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς εἴρηται, ἀδύνατον δ᾽ ἐστὶν ἁπλῶς ὁποιανοῦν αἴσθησιν αἰσθάνεσθαι τὸ καθεῦδον ζῷον. φανερὸν ὅτι πᾶσιν ἀνάγκη ὑπάρχειν τὸ αὐτὸ πάθος ἐν τῷ καλουμένῳ ὕπνῳ. λέγω δὴ τὴν παντελῆ ἀκινησίαν καὶ ἀναισθησίαν. εἰ γὰρ τῇ μὲν τῶν αἰσθήσεων ὡς εἰπεῖν τῇ ἀκοῇ, ἐνεργοίη· τῇ δὲ, μὴ τῇ ὄψει, συμβήσεται περὶ ταὐτὸ τἀναντία ἅμα. καθεῦδον γὰρ αἰσθήσεται. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. πότερον δὲ πάσας ἐπίσης ἐν τοῖς εἰρημένοις αἰτιατέον παθήμασιν, ἢ τινὰς μὲν μᾶλλον· τινὰς δ᾽ οὔ. ἢ καὶ μίαν μόνην. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ ἁφή, ὡς ἀναγκαιοτέραν καὶ προτέραν φύσει τῶν ἄλλων, καὶ τῇ κοινῇ αἰσθήσει ταυτιζομένην κατὰ τὸ ὑποκείμενον. ἐπεὶ γὰρ ὑπάρχει καθ᾽ ἑκάστην αἴσθησιν, τὸ μέν τι ἴδιον, τὸ δὲ, κοινόν. ἴδιον μὲν, οἷον τῇ ὄψει τὸ ὁρᾶν, τῇ δ᾽ ἀκοῇ, τὸ ἀκούειν, καὶ ταῖς ἄλλαις ἑκάστῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. ἔστι δέ τις καὶ κοινὴ δύναμις ἀκολουθοῦσα πάσαις, ᾗ καὶ ὁρᾷ καὶ ἀκούει καὶ αἰσθάνεται. οὐ γὰρ δὴ τῇ γε ὄψει ὁρᾷ, ὅτι ὁρᾷ. καὶ κρίνει δὴ καὶ δύναται κρίνειν, ὅτι ἕτερα τὰ γλυκέα τῶν λευκῶν, οὔτε γεύσει, οὔτ᾽ ὄψει, οὔτ᾽ ἀμφοῖν. ἀλλά τινι κοινῷ μορίῳ τῶν αἰσθητικῶν πάντων, ἣν καὶ κοινὴν ἁπλῶς προσαγορεύομεν αἴσθησιν καὶ κυρίως, ἧς καὶ τὸ αἰσθητήριον κοινότατον καὶ κυρίως ἕν, καὶ μία μὲν οὖσα, τῷ δέ γε λόγῳ πλείους, καὶ τοσαῦται, ὅσα καὶ ὑποκείμενα ταῖς καθ᾽ ἕκαστα, ἕτερον γὰρ ψόφου χρῶμα. καὶ ἀμφοτέρων ὀσμή. ὑπάρχει δ᾽ αὕτη ἅμα καὶ πρώτως μάλιστα τῷ ἁπτικῷ. τοῦτο μὲν γὰρ χωρίζεται τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων. τὰ δ᾽ ἄλλα τούτου ἀχώριστα, εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς θεωρήμασιν. φανερὸν ὅτι τούτου ἐστὶ πάθος ἡ ἐγρήγορσις καὶ ὁ ὕπνος, τῆς κοινῆς δηλαδὴ αἰσθήσεως περὶ τὸ κοινὸν αἰσθητήριον τὴν καρδίαν. τῇ ἁφῇ δὲ κατὰ τὸ ὑποκείμενον τὴν κοινὴν συνάψαμεν αἴσθησιν. διὸ καὶ πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ζώοις. καὶ γὰρ ἡ ἁφὴ μόνη πᾶσιν. ὅτι δὲ ἀργία μόνης καὶ πρώτης ἁφῆς ὁ ὕπνος. καὶ οὐχ ἁπλῶς κοινῶς τῶν αἰσθήσεων, ἐντεῦθεν ἂν εἴη δῆλον. εἰ γὰρ μὴ ἀνάγκη ἅμα πάσας, οὐδὲ ἅμα πάσας ἀκινητίζουσιν. ἀλλὰ μὴν τὸ πρῶτον. τίς γὰρ ἀνάγκη τὸν ὁρῶντα εὐθὺς καὶ ἀκούειν, ἢ τὸν γινόμενον ὁρᾶν καὶ τὸ δεύτερον ἄρα. τοὐναντίον γὰρ εὐλογώτερον αὐταῖς συμβαίνειν ἔμελλον, τὸ ἅμα πάσας ἐνεργεῖν, ἤπερ ἅμα ἀκινητίζειν. εἰ δὲ ἅμα ἐνεργεῖν οὐκ ἐνδέχεται, ὃ μᾶλλον εὔλογον, πολλῷ μᾶλλον, οὐδὲ ἀκινητίζειν. ἕπεται μέντοι τῷ τὴν ἁφὴν ἀργεῖν. καὶ πάσας. οὐ μὴν ἐκ τῆς πασῶν ἀργίας, ὁ ὕπνος ἐστίν, ἀλλ᾽ ἐκ μόνης τῆς πρώτης τῆς ἁπτικῆς. τοῦ γὰρ κυρίου τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων, καὶ πρὸς ὃ συντείνει τὰ ἄλλα, πεπονθότος τι, συμπάσχειν ἀνάγκη καὶ τὰ λοιπὰ πάντα. ἐκείνων δέ τινος ἀδυνατοῦντος, οὐκ ἀνάγκη τοῦτο ἀδυνατεῖν. ἔτι δ᾽ ἐκ τῶνδε μᾶλλον φανερώτερον, ὡς οὐκ ἐν τῷ τὰς αἰσθήσεις ἀργεῖν. καὶ μὴ χρῆσθαι αὐταῖς, ὁ ὕπνος. οὐδ᾽ ἐν τῷ μὴ δύνασθαι αἰσθάνεσθαι. ἐν γὰρ ταῖς λειποψυχίαις, τοιοῦτόν τι συμβαίνει. ἀδυναμία γὰρ αἰσθήσεων πασῶν, ἡ λειποψυχία. ὕπνος

Dormisse aliquos dies 9 integros

Obdormisse febricitante dies tres

Omnis potentia prouehitur in actum.

Sensus quasi uinculū quoddam est somni

Cur pars uegetatiua magis utitur functione sua in somno qm uigilia

De Sensu communi

λειποψυχία qd

uidentur hic deesse aliquot uerba
ἐνεργεῖν &c

ἢ οὐ γίνονται δὲ καὶ ἔννοιαί τινες τοιαῦται. οἱ γὰρ μαινόμενοι οὔθ' ὁρῶσιν, οὔτ' ἀκούουσιν. οὔτ' ἄλλην τινὰ αἰσθάνονται. πῶς γάρ, οἱ τὰς σφαγὰς τὰς ἑαυτῶν κατέχοντες, οὐδεμιᾶς ὀδύνης λαμβάνουσιν αἴσθησιν. καὶ τὰς ἐν τῷ αὐχένι δὲ δύο φλέβας εἴ τις δήσει, ἀναισθητεῖ τὸ ζῷον, ὕπνος δ' οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ὅταν ἡ ἀδυναμία τοῦ αἰσθάνεσθαι, μήτ' ἐν τινι τῶν αἰσθητηρίων γίνηται, τύχοι γὰρ ἄν τινος πηρωθῆναι τὰ αἰσθητήρια, καὶ ἀδυνατεῖν αἰσθάνεσθαι, καὶ οὐ καθεύδειν τότε γε, μήτε διὰ τὴν ἔτυχεν αἰτίαν, ἀλλὰ καθάπερ εἴρηται νῦν ἐν τῷ πρώτῳ αἰσθητηρίῳ τῇ καρδίᾳ, καὶ τῇ πρώτῃ αἰσθήσει, καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἐγρηγορέναι, τοῦτό ἐστιν ὁ ὕπνος. ὅταν μὲν γὰρ τοῦτο ἀδυνατήσῃ, ἀνάγκη καὶ τοῖς αἰσθητηρίοις πᾶσιν ἀδυνατεῖν αἰσθέσθαι. ὅταν δὲ ἐκείνων τι, οὐκ ἀνάγκη τούτῳ.

Τούτων οὕτω διωρισμένων, λεκτέον ἤδη καὶ διὰ τὴν αἰτίαν τὸ καθεύδειν συμβαίνει. καὶ ποῖόν τι τὸ πάθος ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τρόποι πλείονες τῆς αἰτίας, τέσσαρας γὰρ τοὺς κυριωτέρους ἐν τοῖς φυσικοῖς ἀποδεδώκαμεν. καὶ γὰρ τὸ τινὸς ἕνεκα τελικὸν αἴτιον ἐκεῖσε ἐλέγομεν, καὶ ποιητικόν, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, καὶ τὸν λόγον καθ' ὃν τὸ πρᾶγμα γίνεται εἰδικόν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν ὕλην, ἐξ οὗ ἐνυπάρχοντος ἀποτελεῖταί τι, εἴη ἂν ὕπνου μὲν αἰτία, ὡς οὗ ἕνεκα, ἡ σωτηρία τῶν ζῴων καὶ ἀνάπαυσις. ποιητικὴ δέ, ἡ τοῦ καρδιακοῦ πνεύματος κίνησις. ὑλικὴ δέ, ἡ παλίρροια τῆς ἀναχθείσης ἀναθυμιάσεως πρὸς τὰ κάτω. καὶ εἰδική, ἡ τοιαύτη τῶν ἐκτὸς, καὶ ἐντὸς μελῶν καὶ μορίων σύμπτωσις καὶ διάθεσις. ἔχει γὰρ ὧδε. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπειδὴ λέγομεν τὴν φύσιν ἕνεκά του ποιεῖν, τοῦτο δ' ἀγαθόν τι, τὴν δ' ἀνάπαυσιν ἀναγκαίαν εἶναι καὶ ὠφέλιμον τῷ πεφυκότι κινεῖσθαι. μὴ δυναμένῳ δ' ἀεὶ καὶ συνεχῶς κινεῖσθαι μεθ' ἡδονῆς, δῆλον ὡς σωτηρίας τῶν ζῴων ὁ ὕπνος ἕνεκα. ὅθεν διὰ ταύτην τὴν ἀλήθειαν τῷ ὕπνῳ τὴν μεταφορὰν ταύτην προσάπτουσιν, ἀνάπαυσιν μόνον τῶν ἄλλων λέγοντες. ἡ δ' ἐγρήγορσις τὸ τέλος. τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ φρονεῖν πᾶσι τέλος, οἷς ὑπάρχει θάτερον αὐτῶν. βέλτιστα γὰρ ταῦτα. τὸ δὲ τέλος βέλτιστον. τέλος δὲ ἀλόγοις μὲν αἴσθησις. ἀνθρώποις δὲ φρόνησις. ἔτι δ' ἀναγκαῖον ἑκάστῳ τῶν ζῴων ὑπάρχειν τὸν ὕπνον διὰ τὴν τοιάνδε ὕλην, ἣν καὶ ἐξ ὑποθέσεως ἀνάγκην λέγειν εἰώθαμεν. εἰ γὰρ ζῷον ἔσται ἔχον τὴν φύσιν αὐτοῦ, ἐξ ἀνάγκης τινὰ ὑπάρχειν αὐτῷ δεῖ. καὶ τούτων ὑπαρχόντων, ἕτερα ὑπάρχειν. οἷον ὑποτεθέντος τοῦ ζῷον εἶναι, ἔσται ἐξ ἀνάγκης τὸ τρέφεσθαι. τρεφομένου δέ, ἀναθυμίασιν γίνεσθαι. ταύτης δὲ πληθυνθείσης, ὕπνος. ἔτι δὲ ποίας κινήσεως καὶ πράξεως ἐν τῷ σώματι γινομένης, συμβαίνει τὸ ἐγρηγορέναι καὶ τὸ καθεύδειν τοῖς ζῴοις. καὶ ὅλως περὶ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου, μετὰ ταῦτα λεκτέον. ἔσται δὲ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος μακρότερος. πρότερον δὲ ταῦτα λέγομεν, ὡς τοῖς μὲν ἄλλοις καθάπερ τοῖς ἐναίμοις, ὑποληπτέον εἶναι τὰ αἴτια τοῦ πάθους, ἢ τὰ αὐτά, ἢ τὰ ἀνάλογον. τοῖς δ' ἀναίμοις, ἅπερ τοῖς ἀνθρώποις. ὥστ' ἐκ τούτων ὡς ἐπιτέρω καὶ περὶ πάντων θεωρητέον. ὅτι μὲν οὖν ἡ τῆς αἰσθήσεως ἀρχὴ γίνεται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους τοῖς ζῴοις, ἀφ' οὗπερ καὶ ἡ τῆς κινήσεως, διώρισται πρότερον ἐν ἑτέροις. αὕτη δ' ἐστὶ τριῶν διωρισμένων τόπων, ὁ μέσος κεφαλῆς, καὶ τῆς κάτω κοιλίας. τοῖς μὲν οὖν ἐναίμοις, τοῦτ' ἔστι τὸ περὶ τὴν καρδίαν μέρος. πάντα γὰρ τὰ ἔναιμα καρδίαν ἔχει. καὶ ἀρχὴ ἄρα τῆς κινήσεως καὶ τῆς αἰσθήσεως τῆς κυρίας, ἐντεῦθέν ἐστι. τῆς μὲν οὖν κινήσεως φανερὸν ὅτι καὶ ἡ τοῦ πνεύματος ἀρχὴ καὶ ὅλως ἡ τῆς ψύξεώς ἐστιν ἐνταῦθα. καὶ τὸ ἀναπνεῖν, καὶ τὸ ἐν τῷ ὑγρῷ ψύχεσθαι. πρός γε τὴν σωτηρίαν τοῦ ἐν τούτῳ μορίῳ θερμοῦ ἡ φύσις πεποίηκεν. ῥηθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ὕστερον καθ' αὑτήν. τοῖς δ' ἀναίμοις καὶ τοῖς ἐντόμοις καὶ μὴ δεχομένοις πνεῦμα, ἐν τῷ ἀνάλογον τὸ σύμφυτον πνεῦμα ἀναφυσώμενον καὶ συνιζάνον φαίνεται. δῆλον δὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν ὁλοπτέρων, οἷον σφηκῶν καὶ μελιττῶν. καὶ ἐν ταῖς μυίαις. καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὁρῶμεν γὰρ φανερῶς ἐν τούτοις τὸ μέρος τὸ ἐν τῇ τομῇ σφύζον, θερμαινόμενον καὶ συστελλόμενον. ἐπεὶ δὲ κινεῖν μέν τι ἢ ποιεῖν ἄνευ ἰσχύος ἀδύνατον, ἰσχὺν δὲ ποιεῖ ἡ τοῦ πνεύματος ἐποχὴ καὶ κάθεξις, ἔσται, τοῖς μὲν εἰσπνεομένοις καὶ ἀναπνέουσιν ἡ θύραθεν. τοῖς δὲ μὴ ἀναπνέουσιν, ἡ σύμφυτος. διὸ καὶ βομβοῦντα φαίνεται τὰ πτερωτά, ὅτε κινεῖται. τρεβομένου γὰρ τοῦ συμφύτου πνεύματος ἐν τῇ πλήσει, καὶ προσπίπτοντος ἐν τῷ ὑποζώματι τῶν ὁλοπτέρων, βομβεῖ. οὐ γὰρ ὁ ἔξω ἀήρ ἐστιν ὁ ψοφῶν, ἀλλὰ τὸ σύμφυτον πνεῦμα. γίνεται δὲ βόμβος καὶ διὰ τοῦ ἔξω ἐν τοῖς ἐντόμοις, τοῖς ἔχουσι σχίσμα ὑπὸ τὸ ὑπόζωμα. κινεῖται δ' ἅπαν, αἰσθήσεως γινομένης οἰκείας, ἢ ἀλλοτρίας, ἐν τῷ πρώτῳ αἰσθητηρίῳ. οἰκείας μὲν λέγομεν, διὰ τὴν οἴκοθεν κίνησιν. κινούμεθα γὰρ καὶ ὑπό τινων ἐν ἡμῖν φαντασμάτων. ἀλλοτρίας, διὰ τὴν ἔξωθεν, δηλαδὴ τὴν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν. φανερὸν οὖν ἐκ τούτων, ἐν ᾧ τόπῳ καὶ ἐν ᾧ μορίῳ πρώτῳ, ὁ ὕπνος γίνεται, γίνεται καὶ ἡ ἐγρήγορσις. ἐν ἐκείνῳ γάρ, οὗ πάθη. τῆς δὲ καρδίας εἰσὶ πάθη. καὶ ἐν ταύτῃ ἄρα. κινοῦνται δ' ἔνιοι καθεύδοντες, καὶ ποιοῦσι πολλὰ ἐγρηγορικά. οὐ μέντοι ἄνευ φαντάσματος καὶ αἰσθήσεώς τινος. τὸ γὰρ ἐνύπνιόν ἐστιν αἴσθημα τρόπον τινά. λεκτέον δὲ περὶ αὐτῶν ὕστερον. διότι δὲ τὰ μὲν ἐνύπνια μνημονεύουσιν ἐγερθέντες. τὰς δ' ἐγρηγορικὰς πράξεις οὐ μνημονεύουσιν, ἐν τοῖς προβληματικοῖς ἡμῖν εἴρηται.

Τούτων οὖν προδιωρισμένων, ἐχόμενον τῶν εἰρημένων ἐστὶν εἰπεῖν, τίνων γινομένων. καὶ πόθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ πάθους

[Marginalia, left page:]
ἐναίμοις
Duabus colli uenis ligatis, amittit sensus animal
Causæ .4.
Causa finalis somni
Naturā alicuius gratia facere
ὕλη ἐξ ὑποθέσεως ἀναγκαία λέγομεν
Omnia sanguine prædita cor habent
ὁλοπτέροις οἷον σφηξὶ μελίτταις καὶ μυίαις
Insomniū sensus quidā est.
ἐν τῇ τομῇ
ὁλοπτέρων Totipennis
ἐποχὴ retentio · idē κάθεξις

τοῦ πάθους γίνεται τοῦ ἐγρηγορέναι καὶ τοῦ καθεύδειν. ἴσως γὰρ τὴν ποιοῦσαν αἰτίαν ἐν τούτοις ἂν μᾶλλον εὕροιμεν. καὶ τὴν ὑλικὴν τελεώτερον. φανερὸν οὖν ὡς ἀναγκαῖον τῷ ζῴῳ, ὅταν αἴσθησιν ἔχῃ, τότε πρῶτον ὡς ζῷον τροφήν τε λαμβάνειν καὶ αὔξησιν. τρέφεται γὰρ καὶ ἔμβρυον ὄν. ἀλλ' οὐχ ὡς ζῷον, ἀλλ' ὡς φυτόν. ἐπειδὰν δὲ αἴσθησιν λάβῃ, τότε πρῶτον τρέφεται ὡς ζῷον. ἐπιγίνεται δὲ αὐτῷ ἡ αἰσθητικὴ ψυχή, ὕστερα ἀποτεχθέντι. τροφὴ δέ ἐστι πᾶσιν ἡ ἐσχάτη, τοῖς μὲν ἐναίμοις, ἡ τοῦ αἵματος φύσις. τοῖς δ' ἀναίμοις, τὸ ἀνάλογον. τόποι δ' αἵματος αἱ φλέβες. τούτων δ' ἀρχὴ ἡ καρδία. φανερὸν δὲ τὸ λεχθὲν ἐκ τῶν ἀνατομῶν. τῆς μὲν οὖν θύραθεν τροφῆς εἰσιούσης εἰς τοὺς δεκτικοὺς τόπους κοιλίαν λέγω καὶ ἔντερα, γίνεται ἡ ἀναθυμίασις εἰς τὰς φλέβας. ὑφ' ὧν ἀποκομισθεῖσα ἐν τῷ ἥπατι, ἐκεῖσε μεταβάλλουσα ἐξαιματοῦται. ἐκεῖθεν δὲ πορευθεῖσα ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὴν καρδίαν, κυρίως πέττεται. καὶ αἷμα τέλειον γίνεται. τῶν γὰρ φλεβῶν, αἱ μὲν ἐπὶ τὴν καρδίαν, φέρονται. αἱ δ', ἐκεῖθεν ἔρχονται. κομίζουσι γὰρ αἱ μέν, ὥσπερ τινὲς διάκονοι πρὸς αὐτήν. ἀπὸ τῶν περὶ τὸ ἧπαρ τόπων τὸ ἀκατέργαστον αἷμα καὶ ἄπεπτον. ἥτις δεχομένη πέττει καὶ κατεργάζεται. αἱ δέ, τὴν χρείαν ἀποπληροῦσι, ἐπὶ τὸ ἔμπαλιν, μετὰ τὴν πέψιν καὶ κατεργασίαν ἐπὶ τὸ ἅπαν σῶμα παραπομπήν. εἴρηται δὲ περὶ τούτων ἐπὶ πλέον ἐν τοῖς περὶ τροφῆς. νῦν δ' ἀναληπτέον ὑπὲρ αὐτῶν τούτου χάριν, ὅπως τὰς ἀρχὰς τῆς κινήσεως θεωρήσωμεν. καὶ τί πάσχοντος τοῦ μορίου τοῦ αἰσθητικοῦ, συμβαίνει ἡ ἐγρήγορσις καὶ ὁ ὕπνος. οὐ γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος ἡ τυχοῦσα ἀδυναμία τοῦ αἰσθητικοῦ καθάπερ εἴρηται. καὶ γὰρ ἔκνοια καὶ πνιγμός τις καὶ λειποψυχία ποιεῖ τὴν τοιαύτην ἀδυναμίαν. ἤδη δὲ γεγένηταί τισι καὶ φαντασία λειποψυχήσασιν ἰσχυρῶς καὶ ὁρῶσιν. τοῦτο μὲν οὖν ἔχει καί τινα ἀπορίαν. εἰ γὰρ ἐνδέχεται καταδαρθάνειν τὸν λειποψυχήσαντα, ἐνδέχοιτ' ἂν καὶ ἐνύπνιον εἶναι τὸ τούτου φάντασμα. ἀλλ' οὐ τὸ πρῶτον. οὐδὲ τὸ δεύτερον ἄρα. δῆλον γὰρ ὡς τῶν μὲν ἐνυπνίων εἰ καὶ μὴ πάντων, ἀλλὰ τῶν πλείστων, ἐγερθέντες μνημονεύομεν. οὐδενὸς δὲ τῶν ἐν ταῖς λειποψυχίαις μνημονεύουσι φαντασμάτων μετὰ τὴν ἀπαλλαγήν. πολλὰ δέ ἐστιν ἃ λέγουσιν ἐν τῷ καιρῷ οἱ σφόδρα λειποψυχήσαντες καὶ δόξαντες τεθνάναι, ὧν οὐδενὸς ἐγερθέντες μνημονεύουσιν, οὐκ ἄρα ἐνύπνια τὰ ἐκείνων φαντάσματα. ὥστε οὐδὲ ὁ ὕπνος ἡ ἐπίληψις. τὰ αὐτὰ δὲ δεῖ λέγειν καὶ περὶ πνιγμοῦ καὶ ἐκνοίας καὶ τῶν ὁμοίων. ἀλλὰ γὰρ ὥσπερ εἴπομεν, οὐκ ἔστιν ὁ ὕπνος ἀδυναμία πᾶσα τοῦ αἰσθητικοῦ. ἀλλ' ἐκ τῆς περὶ τὴν τροφὴν ἀναθυμιάσεως, γίνεται τὸ πάθος τοῦτο. ἀναγκαῖον γὰρ τὸ ἀναθυμιώμενον, ὠθούμενον μέχρι του ὠθεῖσθαι, εἶτα ἀντιστρέφειν καὶ μεταβάλλειν καθάπερ εὔριπον. τὸ γὰρ θερμὸν ἑκάστου τῶν ζῴων, πρὸς τὸ ἄνω πέφυκεν αἴρεσθαι. ὅταν δ' ἐν τοῖς ἄνω τόποις γένηται, καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ ἐγκεφάλου κράσεως ἑαυτοῦ ψυχρότερον ἀποτελεσθῇ, ἀθρόον πάλιν ἀντιστρέφει, καὶ κάτω φέρεται ἐπὶ τὴν καρδίαν. καὶ καταψύχει τὸ ἐν αὐτῇ θερμόν. καὶ οὕτω καθεύδει τὸ ζῷον. διὸ γίνονται μάλιστα οἱ ὕπνοι ἀπὸ τροφῆς. ἀθρόον γὰρ πολύ τό τε ὑγρὸν καὶ τὸ σωματῶδες φέρεται. ἕως μὲν οὖν ἵσταται ἐν τῇ κεφαλῇ, βαρύνει αὐτήν. διὸ καὶ κινοῦμεν αὐτὴν τῇδε κἀκεῖσε νυστάζοντες. ἡνίκα δὲ ῥέψῃ ἀντιστρέψαν τὸ θερμόν, τὸ ἀναγαγὸν ἄνω τὰ ὑγρὰ καὶ σωματώδη, συρρέουσιν ἅμα αὐτῷ καὶ ταῦτα. καὶ οὕτω γίνεται ὁ ὕπνος. καὶ τό τε ζῷον καθεύδει. σημεῖον δὲ ὡς τὰ ὑγρὰ καὶ σωματώδη βαρύνουσι τὴν κεφαλήν, καὶ ἀπὸ τῶν ὑπνωτικῶν. πάντα γὰρ ἐπιδήλως καρηβαρεῖν ποιοῦσι, τῇ παχύτητι τῆς ἀναφορᾶς τῶν παρ' αὐτοῖς σωματοειδῶν ὑγρῶν. καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ βρωτά. μήκων. μανδραγόρας. οἶνος. αἶραι. γίνεται οὖν μετὰ τὰ σῖτα μάλιστα τοιοῦτος ὁ ὕπνος. πολλὴ γὰρ ἡ ἀπὸ τῶν σίτων ἀναθυμίασις. γίνεται δὲ καὶ ἐκ κόπων ἐνίων. ὁ μὲν γὰρ κόπος, συντηκτικόν. τὸ δὲ σύντηγμα γίνεται, ὥσπερ τροφὴ ἄπεπτος, ἂν μὴ ψυχρὸν ᾖ. τὰ γὰρ ἐν τῇ κοιλίᾳ καὶ τοῖς ἐντέροις ἐνόντα περιττώματα, ἡ παρὰ τοῦ κόπου θερμότης συντήξασα, ὠθεῖ ἐπὶ τὸν ἄνω τόπον. καὶ τὸν ὕπνον ἐποίησε. καὶ νόσοι δέ τινες τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦσιν, ὅσαι ἀπὸ περιττώματος ὑγροῦ καὶ θερμοῦ. οἷον συμβαίνει τοῖς πυρέττουσι, καὶ ἐν τοῖς ληθάργοις. ἔτι δὲ ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ μᾶλλον ὁ ὕπνος, ἢ ταῖς ἄλλαις. τὰ γὰρ παιδία καθεύδει σφόδρα, διὰ τὸ τὴν τροφὴν ἄνω φέρεσθαι πᾶσαν. σημεῖον δὲ τὸ ὑπερβάλλειν τὸ μέγεθος τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν. διὰ τὸ ἐπὶ ταῦτα γίνεσθαι τὴν αὔξησιν. ἐν οἷς γὰρ πλείων ἡ τροφή, μείζω ταῦτα. διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν, καὶ ἐπιληπτικὰ γίνεται. ὅμοιον γὰρ ὁ ὕπνος ἐπιλήψει. ἑκάτερον γάρ, ἀργία αἰσθήσεων. διὸ καὶ συμβαίνει τισὶν ἡ ἀρχὴ τούτου τοῦ πάθους, καθεύδουσι. καὶ καθεύδοντες μὲν ἁλίσκονται, ὅταν καὶ δὴ τοῦτο παθεῖν. ἐγρηγορότες δ' οὔ. πολὺ γὰρ ὡς εἴρηται φερόμενον τὸ πνεῦμα ἄνω ἐν τοῖς ὕπνοις, καταβαῖνον πάλιν ὥσπερ εὔριπος, ὀγκοῖ τὰς φλέβας. ἀνάγκη γὰρ τούτου μὲν κατιόντος, ἑτέρου δ' ἀνιόντος, διὰ τὸ ἅμα γίνεσθαι τὴν ἀπότμησιν κάτω, τὴν δὲ κατάπτυξιν καὶ σύστασιν ἄνω, ἐξογκοῦσθαι τὰς φλέβας. ὑφ' ὧν συνθλίβεσθαι καὶ συστέλλεσθαι τὸν τῆς ἀναπνοῆς πόρον. οὗ στενωθέντος, ἀνάγκη μὴ γίνεσθαι εἰς πνεύμονα. καὶ ἐντεῦθεν ἐπίληψις. ἐπεὶ δὲ τοῖς παιδίοις τὰ ἄνω πλήρη τροφῆς, ταῦτα δὲ ἐπεὶ πνεύματος ἐκ τροφῆς ἀναδοθείσης, πνευματώδης δὲ καὶ ὁ οἶνος, καὶ τούτου μᾶλλον ὁ μέλας, οὐ συμφέρει αὐτοῖς, οὐ δὲ ταῖς

[Marginalia, right page:]
Embryo alitur sed ut planta.
ἀναθυμίασις euaporatio
De cibo q̄ in uertitur in sanguinē
Somni causa
νυστάζοντες
Soporifera, Papauer Mandragora Temetū Aera
Cur a labore somn⁹ interdū obrepat
Lethargi
Somnū similē ē epilepsiæ
Spiritosū uinū & præcipue nigr & ob id incōmodū pueris
ἀθρόον

πίτθαις. διαφθείρει γὰρ οὐδὲν ἴσως αὐτὰ πίνειν, ἢ ταῖς τίτθαις. ἀλλὰ δεῖ πίνειν, ὑδαρώδη καὶ ὀλίγον. οὕτω δὲ τὰ ἄνω πλήρη τροφῆς τοῖς παιδίοις, ὥστε πέντε μηνῶν, οὐδὲ στρέφουσι τὸν αὐχένα. ὅμοιον δὲ τὸ πάθος τοῖς σφόδρα μεθύουσιν. ὑγρότης γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ἐπὶ τὰ ἄνω ἀνωθεῖται πολλή. εὔλογον δὲ καὶ τὸ πάθος αἴτιον εἶναι λέγειν, καὶ τοῦ ἠρεμεῖν ἐν ταῖς μήτραις τὰ ἔμβρυα τὸ πρῶτον. καὶ τὸ ὅλον δὲ φίλυπνοι, οἱ ἀδηλόφλεβοι, καὶ οἱ ναννώδεις, καὶ οἱ μεγαλοκέφαλοι. τῶν μὲν γὰρ αἱ φλέβες στεναὶ καὶ λεπταί. ὅθεν κατελθὸν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ῥᾳδίως ἐπλήρωσεν. τὸ γὰρ μικρὸν τάχιον πληροῦται. διὰ τοῦτο δὲ ψυχρῶν τῶν φλεβῶν γινομένων, καὶ γὰρ αἱ κοιλίαι πληρωθεῖσαι ψυχραίνονται, ἀνάγκη χρονίζειν ἐν αὐταῖς τὸ πνεῦμα. δεῖται γὰρ θερμότητος εἰς τὸ διαρρεῦσαι καὶ σκεδασθῆναι. χρονίζοντος δὲ τοῦ πνεύματος, ἐξ ἀνάγκης γίνεται καὶ ὁ ὕπνος μακρότερος. ἄλλως τε ὥσπερ τὸ ὕδωρ διὰ στενῶν σωλήνων βραδέως ἐξέρχεται, διὰ δὲ τῶν εὐρέων τάχιον, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα, σωματῶδες ὄν, βράδιον ἐξελαύνεται διὰ τῶν στενῶν πόρων. οἱ μὲν οὖν ἀδηλόφλεβοι, διὰ τοῦτο φίλυπνοι. τοῖς δὲ ναννώδεσι καὶ μεγαλοκεφάλοις, ἡ ἄνω ὁρμὴ πολλὴ καὶ ἀναθυμιάσεις. τὰ γὰρ μεγάλα πολλῆς δεῖται τροφῆς, ἵνα πληρωθῇ καὶ χορτασθῇ. πολλῆς οὖν ἄνω γινομένης, ἕπεται τὸ καὶ κάτω πολλὴν γίνεσθαι τὴν παλίρροιαν. τὸ δὲ πολὺ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἴσως θερμότητος βραδέως πέττεται καὶ κρατεῖται. οἱ δὲ φλεβώδεις, οὐχ ὑπνωτικοὶ, δι' εὔροιαν τῶν πόρων, ἂν μή τι ἄλλο πάθος ἔχωσιν ὑπεναντίον. οὐδ' οἱ μελαγχολικοί. κατέψυκται γὰρ ὁ ἔσω τόπος. ὥστε οὐ γίνεται πλῆθος αὐτοῖς ἀναθυμιάσεως. διὰ τοῦτο γὰρ βρωτικοὶ, ξηροὶ ὄντες. ὥσπερ γὰρ οὐδ' ἀπολελαυκότα διάκειται τὰ σώματα αὐτοῖς, ἐοικότα ξύλοις ἐν ἀνίκμῳ χώρᾳ οὖσιν. ἡ γὰρ μέλαινα χολὴ φύσει ψυχρὰ οὖσα, καὶ τὰ θρεπτικὰ, κοιλίαν ἢ παρ' ψυχρὰ ποιεῖ. καὶ τὰ ἄλλα μόρια, ὅπου ἂν ὑπάρχῃ ἡ δύναμις τοῦ τοιούτου περιττώματος. ἐπειδὲ ἀναγινώσκοντες καὶ νοοῦντες πολλάκις νυστάζομεν, ἰστέον ὡς αἴτιον τὸ ἐν κινήσει καὶ φροντίδι τότε τὴν διάνοιαν εἶναι. ἀπεπτούσης γὰρ διὰ τοῦτο τῆς τροφῆς, ἀνάγκη παχεῖαν εἶναι τὴν ἀνιοῦσαν καὶ κατιοῦσαν ἀναθυμίασιν. ὥστε φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ὁ ὕπνος σύνοδός τις τοῦ θερμοῦ ἔσω τῆς καρδίας καὶ ἀντιπερίστασις φυσικὴ διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν. ὅθεν δ' ἐκλείπει τὸ θερμὸν, καταψύχεται. καὶ διὰ ψύξιν καταπίπτει τὰ βλέφαρα. τὸ γὰρ συνέχον πάντα τὰ μόρια καὶ κινοῦν καὶ ὀρθοῦν, τὸ θερμόν ἐστι. κατέψυκται οὖν ἐν τῷ ὕπνῳ τὰ ἄνω καὶ τὰ ἔξω, καὶ κύκλῳ πάντος τοῦ σώματος. τὰ δ' ἐντὸς καὶ τὰ κάτω, θερμότερα, τὰ περὶ τὸν πόδα, καὶ τὰ ἔσω. καίτοι τοῦτο τις ἀπορήσειεν ἄν, διατί μετὰ τὰ σιτία, ἰσχυρότερος ὁ ὕπνος. καὶ ἔστιν ὑπνωτικὸς οἶνος, καὶ ἄλλα τοιαύτην ἔχοντα θερμότητα. ἔστι δ' οὐκ εὔλογον, τὸν μὲν ὕπνον εἶναι κατάψυξιν, τὰ δ' αἴτια τοῦ καθεύδειν, θερμά. ἢ τοῦτο συμβαίνει ὅτι ὥσπερ ἡ κοιλία, κενὴ μὲν οὖσα θερμή ἐστιν, ἡ δὲ πλήρωσις αὐτῆς καταψύχει. ἐπιπνίγει γὰρ καὶ σβεννύσι τὸ θερμὸν ἡ τῶν βρωμάτων πλήρωσις, ὥσπερ καὶ τὸ πῦρ τὸ τῶν ξύλων πλῆθος. οὕτω καὶ αἱ φλέβες, καὶ οἱ ἐν τῇ κεφαλῇ πόροι καταψύχονται τῷ πλήθει τῆς ἀναφερομένης ἀναθυμιάσεως. τούτου δὲ γινομένου, συνίσταται ἡ ἀναθυμίασις καὶ κάτω ῥεῖ. καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὰ σιτία ὕπνος. διότερον δὲ ὥσπερ τοῖς προσχωμένοις τὸ θερμὸν ἐξαίφνης φρίκη γίνεται. τοῦ γὰρ θερμοῦ προσχωμένου, τὸ ἐκτὸς ψυχρὸν ἀντιπεριιστάμενον εἰς ἓν καὶ ἀθροιζόμενον, τῇ φυγῇ ἔσω ποιεῖ φρίκην, οὕτω κἀκεῖ ἀνιόντος τοῦ θερμοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν, ἀθροιζόμενον τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου διαδιδόμενον εἰς τόπους ἐκείνους ψυχρὸν εἰς ἓν, καὶ ἰσχυρότατον γινόμενον διὰ τὴν εἰς ἓν ἄθροισιν, καταψύχει. καὶ τὸ κατὰ φύσιν ἐκεῖσε ἀναχθὲν θερμὸν καὶ ὑγρὸν, ποιεῖ ἐξαδυνατεῖν καὶ συνίστασθαι καὶ ἀποχωρεῖν κάτω. καὶ πρὸς τούτοις ὥσπερ τὸ πῦρ ἐπιτιθεμένων τῶν ξύλων σβέννυται, οὕτω πολλῆς ἐμπιπτούσης τροφῆς, καταψύχεται καὶ οἷον σβέννυται τὸ ἐν καρδίᾳ θερμὸν. ἕως ἂν καταπεφθῇ ἡ τροφή. γίνεται γὰρ ὁ ὕπνος ὥσπερ εἴρηται ἐν τῇ ἀνθυποστροφῇ πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ σωματώδους ὑγροῦ, τοῦ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἀναφερομένου διὰ τῶν φλεβῶν πρὸς τὴν κεφαλήν. ὅταν γὰρ μηκέτι δύνηται ἄνω εἶναι τὸ ἀναχθὲν, ἀλλὰ τῷ πλήθει ὑπερβάλλῃ καὶ βαρύνῃ, καὶ πρὸς τούτοις δὲ ψυχθῇ, πάλιν ἀντωθεῖ καὶ κάτω ῥεῖ. διὸ καὶ καταπίπτουσι νυστάζοντες οἱ ἄνθρωποι, ὑπὸ ἄνω μένου καὶ κάτω ῥέοντος τοῦ θερμοῦ τοῦ ἀνάγοντος καὶ ἱστῶντος. ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος κείμενος ὑπνώττει, διὰ τὸ μόνον τῶν ζώων ὀρθὸν εἶναι. καὶ ἐπιπεσὼν, πρῶτα μὲν ἔννοιαν ποιεῖ καὶ παντελῆ ἀναισθησίαν. ὕστερον δὲ, φαντασίαν. ἢ αἱ μὲν εἰρημέναι λύσεις, ἐνδεχόμεναί εἰσι. καὶ πρὸς τὸ πιθανὸν ἐκδίδονται μᾶλλον ἢ τὸ ἀληθές. ἐκείνη δὲ κυρίως ἔσται. καὶ τοῦτο τοῦ ὑπνώττειν μᾶλλον ἀληθέστερον αἴτιον. ὁ γὰρ περὶ τὸν ἐγκέφαλον τόπος, ὥσπερ ἐν ἄλλοις εἴρηται, πάντων τυγχάνει ψυχρότερος τῶν ἐν τῷ σώματι. τοῖς δὲ μὴ ἔχουσι, τὸ ἀνάλογον τούτου μόριον. ὥσπερ δὲ τὸ ἀπατμίζον ὑγρὸν ἐκ γῆς καὶ τῶν ὑδάτων, ὑπὸ τῆς τοῦ ἡλίου θερμότητος, ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸν ἄνω τόπον, διὰ τὴν ψυχρότητα αὐτοῦ καταψύχεται, καὶ συστὰν καταφέρεται γινόμενον πάλιν ὕδωρ, οὕτως ἐν τῇ ἀναφορᾷ τοῦ θερμοῦ τῇ πρὸς τὸν ἐγκέφαλον, ἡ μὲν περιττωματικὴ ἀναθυμίασις, εἰς φλέγμα συνίσταται. διὸ καὶ οἱ κατάρροι φαίνονται γινόμενοι ἐκ τῆς κεφαλῆς. ἡ δὲ τρόφιμος καὶ μὴ νοσώδης, κατα-

[Manuscript annotations, left page:] Ventres oppleti frigescunt — l. βεάδιον — Paru[m] uini nutricibus danda [et] id dilutu[m] — Quinq[ue] mensiu[m] spatio pueri rigidu[m] & inflexile habe[n]t collu[m] — Cur q[ui] incertas h[abe]nt uenas sint somniculosi — σωλήνων fistulas — Melancholici cur edaces — Melancholia frigida — Concoctione impedit cogitatio — Cur post cibos maior somnus — Venter uacuus calidus; oppletus at frigidus — Cur homo stratus iacensq[ue] dormit — Cerebru[m] frigidissimu[m] ceteraru[m] partium — Catarrhoe unde fiant — // aspergine calida p[er]fusis. hermola[us]

φέρεται. καὶ συνισταμένη καταψύχει τὸ θερμόν. πρὸς τὸ καταψύχεσθαι καὶ μὴ δέχεσθαι ῥᾳδίως τὴν ἀναθυμίασιν, συμβάλλεται καὶ ἡ στενότης καὶ λεπτότης τῶν περὶ τὸν ἐγκέφαλον φλεβῶν. διά γε τὴν λεπτότητα, ὀλιγόθερμα. τὸ δὲ, ὀλίγον εὐπαθέστερον. τῆς μὲν οὖν καταψύξεως τοῦτ' ἐστὶν αἴτιον καὶ τοῦ ὕπνου. ἐγείρεται δ' ὅταν πεφθῇ καὶ κρατήσῃ, ἡ συνεωσμένη θερμότης ἐν ὀλίγῳ πολλὴ ἐκ τοῦ περιεστῶτος. καὶ διακριθῇ τό τε σωματωδέστερον αἷμα, καὶ τὸ καθαρώτατον. ἔστι δὲ λεπτότατον μὲν αἷμα καὶ καθαρώτατον, τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ, παχύτατον δὲ καὶ θολώτατον τὸ ἐν τοῖς κάτω μορίοις. παντὸς δὲ τοῦ αἵματος ἀρχὴ ὥσπερ εἴρηται καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν ἄλλοις, ἡ καρδία. τῶν δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ ἑκατέρα τῶν θαλάμων, κοινὴ ἡ μέση. ἐκείνων δὲ ἑκάτερα δέχεται, ἐξ ἑκατέρας τῆς φλεβὸς, τῆς τε μεγάλης καὶ τῆς ἀορτῆς, ἀγουσῶν ἀπὸ τοῦ ἥπατος τὸ αἷμα ἄπεπτον ἔτι καὶ ἀκατέργαστον. ἐν δὲ τῇ μέσῃ γίνεται ἡ διάκρισις. ἀλλὰ τὸ μὲν διορίζειν περὶ τούτων, ἑτέρων λόγων ἐστὶν οἰκειότερον. διὰ δὲ τὸ γίνεσθαι ἀδιακριτώτερον τὸ αἷμα μετὰ τὴν τῆς τροφῆς προσφορὰν, ὕπνος γίνεται, ἕως ἂν διακριθῇ τοῦ αἵματος τὸ μὲν καθαρώτατον ἄνω, τὸ δὲ θολώτερον εἰς τὸ κάτω. ὅταν δὲ τοῦτο συμβῇ, ἐγείρονται ἀπολυθέντα τοῦ ἐκ τῆς τροφῆς βάρους. τί μὲν οὖν τὸ αἴτιον τοῦ καθεύδειν εἴρηται, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ σωματώδους τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ συμφύτου θερμοῦ ἀντιπερίστασις, ἀθρόως ἐπὶ τὸ πρῶτον αἰσθητήριον. καὶ τί ἐστιν ὁ ὕπνος. ὅτι ἡ τοῦ πρώτου αἰσθητηρίου κατάληψις, πρὸς τὸ μὴ δύνασθαι ἐνεργεῖν. ἐξ ἀνάγκης μὲν γινόμενον. οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὸ ζῷον εἶναι μὴ συμβαινόντων τῶν ἀπεργαζομένων καὶ συντηρούντων αὐτό. ὧν ἐν ἡ τροφή. ἐξ ἧς ἡ ἀναθυμίασις. ἕνεκα δὲ σωτηρίας. σώζει γὰρ ἡ ἀνάπαυσις.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ, ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΕΝΥΠΝΙΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

Μετὰ δὲ ταῦτα, περὶ ἐνυπνίων ζητητέον. καὶ πρῶτον τίνι τῶν τῆς ψυχῆς φαίνεται. καὶ πότερον τοῦ νοητικοῦ τὸ πάθος ἐστὶ τοῦτο, ἢ τοῦ αἰσθητικοῦ. τούτοις γὰρ μόνοις τῶν ἐν ἡμῖν γνωρίζομέν τι. ὅτι δὲ ἁπλῶς οὐδέτερον, δῆλον. εἰ γὰρ χρῆσις ὄψεως ὅρασις, καὶ ἀκοῆς τὸ ἀκούειν, καὶ ὅλως αἰσθήσεως τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ αἱ δυνάμεις τῶν ἐνεργειῶν ἕνεκα, τῶν δ' ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν αἰσθητῶν, τὰ μὲν, κοινὰ τὰ δὲ, ἴδια. κοινὰ μὲν, οἷον σχῆμα. μέγεθος. κίνησις. πλείοσι γὰρ ὑποπίπτει, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα. ἴδια δὲ, οἷον χρῶμα. ψόφος. χυμός. τὸ μὲν, ὄψει. τὸ δὲ, ἀκοῇ. τὸ δὲ, γεύσει. ἀδυνατεῖ δὲ τὰ ζῷα πάντα μύοντα καὶ καθεύδοντα ὁρᾶν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, δῆλον ὡς οὐκ αἰσθανόμεθα οὐδὲν ἐν τοῖς ὕπνοις. οὐκ ἄρα γε τῇ αἰσθήσει τὸ ἐνύπνιον αἰσθανόμεθα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῆς διανοίας ἢ τῆς δόξης πάθη εἰσὶ τὰ ἐνύπνια. ἐπεὶ γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις οὐ μόνον συγκατατιθέμεθα τὸ προσιὸν εἶναι ἵππον ἢ ἄνθρωπον, ἢ ὅλως οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ ὅτι λευκὸν, καλὸν, ταῦτα δὲ ἡ δόξα ἄνευ αἰσθήσεως οὐχ ὑπολαμβάνει, ἡ δὲ αἴσθησις ἐν τοῖς ὕπνοις οὐκ ἐνεργεῖ, οὐκ ἄρα οὐδὲ τῆς δόξης ἢ τῆς νοήσεως ἐστὶ τὰ ἐνύπνια. ἔτι παρὰ τὸ ἐνύπνιον πολλάκις ἐννοοῦμεν ἄλλο τι. καθάπερ γὰρ ἐν τῷ ἐγρηγορέναι αἰσθανόμενοί τι, διανοούμεθα πολλάκις περὶ αὐτοῦ ἕτερόν τι, οὕτω καὶ τοῖς ὕπνοις παρὰ τὰ φαντάσματα ἐνίοτε ἄλλα ἐννοοῦμεν. ἰδὼν γὰρ ἐν ὕπνῳ τις Σωκράτην, ἐνοεῖ ὅτι ἐν ὕπνῳ τοῦτο ὁρᾷ. ὥσπερ κἀγὼ ἰδὼν ὅτι εὗρον βιβλίον ὃ πάλαι ἐπόθουν, ἐνενόουν ὅτι ἐν ὀνείρῳ τοῦτο ὁρῶ. καὶ ὁ ἐμὸς ἑταῖρος ἰδὼν τὸν πάνσεπτον ἡμῶν καθηγεμόνα, ὅτι ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, ἔτι κοιμώμενος ἐνενόει. ὅτι ὄναρ ὁρᾷ τὸν διδάσκαλον ἐγηγερμένον. ἀλλὰ καί τις ἰδὼν ἐν ὕπνῳ ὅτι εὗρε χρυσὸν, ἔτι καθεύδων τῷ ὕπνῳ, ἐδόκει διηγεῖσθαι τοῖς φίλοις, ὡς ἐν ὕπνῳ εὗρε θησαυρόν. οὐκ ἀεὶ δὲ ἐπὶ μέντοι τῆς δόξης ἀεὶ ὃ δοξάζομεν συναισθανόμεθα, ὅτι δοξάζομεν. οὐκ ἄρα οὐδὲ οὕτω δόξης τὰ ἐνύπνια. ἅμα δὲ δῆλον ὡς οὐ πᾶν τὸ ἐν ὕπνῳ φάντασμα ἐνύπνιόν ἐστιν. ἀλλ' ὅταν μέν τι ὁρῶν τις μὴ ἐννοῇ ὅτι ὅπερ ὁρᾷ ὄναρ ἐστὶν, ἐνύπνιον τοῦτό γε. ὅταν δὲ ὁρῶν δύνηται ἐννοεῖν ὅτι τὸ ὁρώμενον ἐνύπνιόν ἐστιν, ἤδη τοῦτο φάντασμα. ἐνύπνιον δὲ οὐδαμῶς. δοκεῖ γὰρ εἶναι ἐνύπνια οὐκ ὄντα, ἀλλὰ φαντάσματα. τὰ δ' εἰσὶ τῶν κατ' ἐνέργειαν αἰσθημάτων, τῶν ὑπὸ τὴν εἰς τὸν ὕπνον καταφορὰν γινομένων, ἰσχύουσιν ἢ μὴν ἀντιλαβέσθαι, ὅτι ἐγρηγορόσιν ἐφαντάσθη. τρόπον γάρ τινα ἐγρήγορσίς ἐστι, τὸ δύνασθαι ἐννοεῖν, ὅτι τὸ ὁρώμενον ἐνύπνιόν ἐστιν. ὅτι δὲ πολλάκις ἐννοοῦμεν ἄλλο τι δῆλόν ἐστι τοῖς πειρωμένοις μνημονεύειν τὰ ἐνύπνια μετὰ τὴν ἀνάστασιν. ὥσπερ γάρ τινες πειρώμενοι τὰ ἀποστοματιζόμενα λόγια μνημονεύειν, μνημονεύουσι μᾶλλον τῶν ἀποστοματιζόντων, μὴ πειρωμένων,

[Manuscript annotations, right page:] /// ἤ. γ[ε]ιῶν. siue ἑκατέρωθεν — τὸ ὀλίγον δύναται θέρειν — Quo m[odo] expergiscimur — Purissim[us] & turbidissimus sanguis ubi — Specus cordis tres siue uentriculi — καταλήψεις impedimentu[m] & nex[us] — # reciprocatio — Sensilia co[m]munia & propria — Pansepcus praeceptor themistij — ἀποστοματίζειν — /// uidentur e[ss]e q[ui]de[m] somnia, sed no[n] sunt somnia sed phantasmata

τὸ μνημονεύειν, τῷ τοὺς μὲν, τιθέναι κατὰ τὸ διαλεκτικὸν παράγγελμα ἐν τῷ μνημονικῷ τόπῳ τὰ προβαλλόμενα, τοὺς δὲ μή, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐνυπνίων, μᾶλλον μνημονεύουσιν οἱ πάντες ἃ εἶδον, οἱ ἑαυτοὺς ἠσκηκότες μεμνῆσθαι τὰ ὀνείρατα. γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν τις ἅμα τῷ ἀνίστασθαι τοῦ ὕπνου εὐθὺς ἀναπεμπάζεται ἃ ἑωράκει καθ' ὕπνους. δῆλον δ' ἐκ τούτων πάντων γε τοσοῦτον, ὅτι τὸ αὐτὸ ᾧ καὶ ἐγρηγορότες ἐν ταῖς νόσοις ἀπατώμεθα, τοῦτο αὐτὸ καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ ποιεῖ τὴν ἀπάτην. ὡς γὰρ ἐν νόσοις τὸ ἀνιὸν παχὺ πνεῦμα. συνταράττει δὲ τὴν παχύτητα, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ σφοδρὰν κίνησιν τὸ ὀπτικὸν πνεῦμα, καὶ ποιεῖ ἡμᾶς ἀπατᾶσθαι, καὶ δοκεῖν τὸ ἐν λύα, τάς τε ἐν τοῖς τοίχοις γραμμὰς ζῷα. τὰ γὰρ εἴδη τῶν γραμμῶν χωρὶς ὕλης ἐν τῇ ὄψει ἐμπίπτοντα, καὶ συνταραττόμενα ἐπί πως, καὶ συντιθέμενα διὰ τὴν τοῦ ὀπτικοῦ πνεύματος κίνησιν, ἔμφασιν ποιεῖ ζώου, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ὕπνοις τὸ τοιοῦτον πνεῦμα αἴτιον ἡμῖν ἀπάτης γίνεται. καὶ ὑγιαίνουσι καὶ εἰδόσιν οὐδὲν κωλύει ἀπατᾶσθαι, ἢ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἀποστήματος, ἢ διὰ τὸ τὴν ὄψιν πάσχειν τι. ὅ, τε γὰρ ἥλιος ποδιαῖος δοκεῖ, καὶ ἡ γῆ κινεῖσθαι ἐν πλοίῳ οὖσιν. εἰ δὲ τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον νοσοῦσι. καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν ὕπνῳ. ἀλλ' εἴτε δὴ τὸ αὐτὸ εἴθ' ἕτερον τὸ φανταστικὸν τῆς ψυχῆς καὶ αἰσθητικόν, οὐδὲν ὅλως γίνεται ἀπάτη, ἄνευ τοῦ ὁρᾶν, ἢ ὅλως αἰσθάνεσθαί τι. τὸ γὰρ παρορᾶν καὶ παρακούειν, ὁρῶντος ἀληθῶς τι καὶ ἀκούοντος, οὐ τοῦτο δὲ ὃ οἴεται. ἐν δὲ τῷ ὕπνῳ, ὑπόκειται μηδὲν ὁρᾶν μηδ' ἀκούειν μηδ' ὅλως αἰσθάνεσθαι. ἆρ' οὖν τὸ μὲν ὁρᾶν μηδὲν, ἀληθές, τὸ δὲ μηδὲ αἰσθάνεσθαι, οὐκ ἀληθές. ἀλλ' ἐνδέχεται καὶ τὴν ὄψιν πάσχειν τι καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις. τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐγκαταλείμματα, καὶ ἐν ὕπνῳ φθάνουσιν. ὧν ἕκαστον ὥσπερ καὶ ἐγρηγορότων ἡμῶν προσβάλλει τῇ αἰσθητικῇ ἀρχῇ τῇ καρδίᾳ. καὶ ὁτὲ μὲν ἡ διάνοια λέγει ὅτι ψεῦδος, καὶ συνήθετο ὄναρ εἶναι, ὅταν μὴ πολλὴ ἡ καταπιοῦσα ἀναθυμίασις ᾖ, καὶ ὅμοιον ὥσπερ ἐγρηγορότες. ὁτὲ δὲ κατέχεται, ὅτε πλῆθός ἐστι τὸ κατεχόμενον, καὶ ἀκολουθεῖ ὡς ἀληθεῖ τῷ φαντάσματι, τοὺς τύπους τῶν πραγμάτων ὡς αὐτὰ θεωροῦσα τὰ πράγματα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστι τοῦ δοξάζοντος, οὐδὲ τοῦ διανοουμένου, ἢ ὅλως τοῦ νοοῦντος τὸ πάθος, ὃ καλοῦμεν ἐνυπνιάζειν, φανερόν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦ αἰσθανομένου ἁπλῶς. ὁρᾶν γὰρ ἀνάγκη καὶ ἀκούειν ἁπλῶς. ἀλλὰ πῶς δὴ καὶ τίνα τρόπον ἐπισκεπτέον.

Lineæ parietū am malia uidentur esse ægrotantib)

Υ ὑποκείσθω δ' ὅπερ ἐστὶ φανερόν, ὅτι τοῦ αἰσθητικοῦ τὸ πάθος, εἴπερ καὶ ὁ ὕπνος. οὐ γὰρ ἄλλῳ μέν τινι μορίῳ τῶν ζώων ὑπάρχει ὁ ὕπνος, ἄλλῳ δὲ τὸ ἐνυπνιάζειν, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ περὶ φαντασίας ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς εἴρηται. καὶ ἔστι μὲν τὸ αὐτὸ τῷ αἰσθητικῷ τὸ φανταστικόν, τὸ δ' εἶναι φανταστικῷ καὶ αἰσθητικῷ ἕτερον, ἔστι δὲ φαντασία ἡ ὑπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γινομένη κίνησις, καὶ μὴ παρόντων τῶν αἰσθητῶν, τὸ δὲ ἐνύπνιον φάντασμά τι φαίνεται εἶναι, τὸ γὰρ ἐν ὕπνῳ φάντασμα ἐνύπνιον λέγομεν, εἴθ' ἁπλῶς εἴτε τρόπον τινὰ γινόμενον, φανερὸν ὅτι τοῦ αἰσθητικοῦ μέν ἐστι τὸ ἐνυπνιάζειν. τούτου δ' ᾗ φανταστικόν. τί δ' ἐστὶ τὸ ἐνύπνιον, καὶ πῶς γίνεται, ἐκ τῶν περὶ τὸν ὕπνον συμβαινόντων, μάλιστ' ἂν θεωρήσαιμεν. τὰ γὰρ αἰσθητὰ καθ' ἕκαστον αἰσθητήριον ἡμῖν ἐμποιοῦσιν αἴσθησιν. καὶ τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν πάθη καὶ ἐγκαταλείμματα, οὐ μόνον ὑπάρχει ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ἐνεργουσῶν τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ καὶ ἀπελθουσῶν. ὧν ὅσα σῴζεται καὶ μὴ τέλεον ἠφάνισται διὰ πλῆθος ἀναθυμιάσεως, τῇ αἰσθητικῇ ἀρχῇ προσεμπίπτοντα κατὰ τοὺς ὕπνους, διὰ τὴν τότε εἰς τὰ κάτω τοῦ πνεύματος παλίρροιαν, καὶ κινήσαντα τὴν αἴσθησιν, παραπλησίως τῇ κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσει ποιεῖ τὰ ἐνύπνια. ὅταν μὲν οὖν πολλὴ ᾖ ἡ ἀναθυμίασις, ὥστε λανθάνειν ἡμᾶς, καὶ μὴ δύνασθαι ἐπιλαβέσθαι, ὅτι ἐγρηγόραμεν, ἀπατώμεθα. καὶ ὁρῶντες τὰ εἴδωλα καὶ ἐγκαταλείμματα τῶν αἰσθητῶν, δοκοῦμεν αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ἀληθῆ αἰσθητὰ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν. ὅταν δὲ μὴ οὕτως ᾖ πολλὴ ἡ αἱματικὴ ἀναθυμίασις, ὥστε λανθάνειν ἡμᾶς, ἀλλὰ σύμμετρος, ὥστε μὴ λανθάνειν, οὐκ ἀπατώμεθα. ἀλλὰ λέγομεν ὑπνώττοντες, ὅτι φαίνεται μὲν τὸ εἴδωλον τοῦτο ὅτι σωκράτης ἐστίν, οὐκ ἔστι δέ. ἀλλ' ὁ τύπος σωκράτους καὶ τὸ ἐγκατάλειμμα. δῆλον οὖν ὅτι τὸ κατιὸν πνεῦμά ἐστι τοῦ τε ἀπατᾶσθαι καὶ μή, αἴτιον. ὅπερ καὶ ἐν ταῖς νόσοις ἄνω ὄν. ὅτι δὲ καὶ μὴ παρόντων τῶν αἰσθητῶν, μέχρι τινὸς μένει ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις τὸ ἐγκατάλειμμα, καὶ ἐκ τούτων δῆλον. παραπλήσιον γὰρ τὸ πάθος ἐπί τε τούτων καὶ ἐπὶ τῶν φερομένων ἔοικεν εἶναι. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν φερομένων, τοῦ κινήσαντος οὐκέτι θιγγάνοντος, κινεῖται. τὸ γὰρ κινῆσαν ἐκίνησεν ἀέρα τινά. κἀκεῖνος πάλιν κινούμενος ἐκίνησεν ἕτερον. καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἕως ἂν στῇ, ποιεῖται τὴν κίνησιν καὶ ἐν ἀέρι καὶ ἐν ὑγρῷ. ὁμοίως δ' ὑπολαβεῖν τοῦτο δεῖ καὶ ἐπ' ἀλλοιώσεως. τὸ γὰρ θερμανθὲν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ, τὸ πλησίον θερμαίνει. καὶ τοῦτο διαδίδωσιν ἕως τῆς ἀρχῆς. ὥστε καὶ ἐν ᾧ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἐπειδή ἐστιν ἀλλοίωσίς τις ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις, ἀνάγκη τοῦτο συμβαίνειν. διὸ τὸ πάθος ἐστὶν οὐ μόνον αἰσθανομένοις ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις, ἀλλὰ καὶ πεπαυμένοις τῷ φανταστικῷ καὶ ἐν βάθει καὶ ἐπιπολῆς. φανερὸν δ' ὅταν συνεχῶς αἰσθανώμεθα. ἔτι μεταφερόντων γὰρ τὴν αἴσθησιν, ἀκολουθεῖ τὸ πάθος. οἷον ἐκ τοῦ ἡλίου εἰς τόπον ἀλαμπῆ καὶ ἀνήλιον. συμβαίνει γὰρ μηδὲν ὁρᾶν διὰ τὴν ὑποῦσαν κίνησιν ἐν τοῖς ὄμμασιν ὑπὸ τοῦ φωτός. κἂν πρὸς ἓν χρῶμα πολὺν χρόνον βλέψωμεν, ἢ λευ-

Phantasia qd!

Insomniū qd!

Abs(enti)b) sensibus manet aliq(uam)diu formæ in sens(ib)ūs

De alteratione nota.

Sensū in actu, alteratione q(uan)dā esse

κόν, ἢ χλωρόν, τοιοῦτον φαίνεται ἐφ' ὃ ἂν τὴν ὄψιν μεταβάλωμεν. κἂν πρὸς τὸν ἥλιον βλέψαντες ἢ ἄλλο τι λαμπρόν, μύσωμεν, παρατηρήσασι κατέναντι τοῦ λαμπροῦ, κεκαλυμμένων τῶν βλεφάρων ὄντων, φαίνεται κατ' εὐθυωρίαν, ᾗ συμβαίνει τὴν ὄψιν ὁρᾶν, πρῶτον μὲν τοιοῦτον τὴν χρόαν. εἶτα μεταβάλλει εἰς φοινικοῦν. κἄπειτα εἰς πορφυροῦν. ἕως ἂν εἰς τὴν μέλαιναν ἔλθῃ χρόαν καὶ ἀφανισθῇ. καὶ ἀπὸ τῶν κινουμένων δὲ τὰ ὄμματα μεταβάλλει. οἷον ἀπὸ τῶν ποταμῶν. μάλιστα δ' ἀπὸ τῶν τάχιστα ῥεόντων. φαίνεται γὰρ τὰ ἠρεμοῦντα, κινούμενα. γίνονται καὶ ἀπὸ τῶν μεγάλων ψόφων δύσκωφοι, καὶ ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὀσμῶν δύσοσμοι, τῶν ὁμοίων. φανερῶς δὲ ταῦτα συμβαίνει ὡς λέγομεν. ὅτι δὲ ταχὺ τὰ αἰσθητήρια καὶ μικρᾶς διαφορᾶς αἰσθάνεται, σημεῖον τὸ ἐπὶ τῶν ἐνόπτρων γινόμενον. περὶ οὗ κἂν καθ' αὐτὸ ἐπιστήσας σκέψαιτό τις ἂν καὶ ἀπορήσειεν. ἅμα δ' ἐξ αὐτῶν δῆλον ὅτι ὥσπερ ἡ ὄψις πάσχει, οὕτω καὶ ποιεῖ τι. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἐνόπτροις τοῖς σφόδρα καθαροῖς, ὅταν τῶν καταμηνίων ταῖς γυναιξὶ γινομένων, ἐμβλέψωσιν εἰς τὸ κάτοπτρον, γίνεται ἐπιπολῆς τοῦ ἐνόπτρου οἷον νεφέλη τις αἱματώδης. κἂν μὲν καινὸν ᾖ τὸ κάτοπτρον, οὐ ῥᾴδιον ἐκμάξαι τὴν τοιαύτην κηλῖδα. εἰ δὲ παλαιόν, ῥᾷον. αἴτιον δὲ ὥσπερ εἴπομεν, ὅτι οὐ μόνον πάσχει ἡ ὄψις ὑπὸ τοῦ ἀέρος. ἀλλὰ καὶ ποιεῖ τι καὶ κινεῖ, ὥσπερ καὶ τὰ λαμπρά. καὶ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς τῶν λαμπρῶν καὶ ἐχόντων χρῶμα. τὰ μὲν οὖν ὄμματα διάκειται ἐν τῷ καιρῷ τοῦ τοιούτου πάθους, ὥσπερ καὶ ἕτερον μέρος εὐλόγως τοῦ ὅλου σώματος. πάντα γὰρ μεταβέβληται τῇ τῶν καταμηνίων ἀγωγῇ. οἱ δέ, καὶ μᾶλλον, φλεβώδεις ὄντες. διὸ γινομένων τῶν καταμηνίων, διὰ ταραχὴν καὶ φλεγμονὴν αἱματικήν, τοῖς μὲν ἄρρεσιν, ἡ ἐν τοῖς σώμασι διαφορὰ ἄδηλος. ἀτενίζοντες γὰρ ἐν τῇ προέσει τοῦ σπέρματος τῷ κατόπτρῳ, οὐχὶ συγκινοῦμεν αὐτό. ἔνεστι δὲ ἡ γὰρ αὐτὴ φύσις, σπέρματος καὶ καταμηνίων. ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι λευκὸν καὶ ὅμοιον τῷ κατόπτρῳ, οὐχὶ μεταβάλλει συγκινούμενον αὐτό. ὁ μέντοι ἀὴρ κινεῖται ὑπὸ τῶν καταμηνίων. καὶ τὸν ἐπὶ τῶν κατόπτρων ἀέρα συνεχῆ ὄντα ποιόν τινα ποιεῖ. καὶ τοιοῦτον οἷον αὐτὸς πάσχει. ὁ δέ, τοῦ κατόπτρου τὴν ἐπιφάνειαν. ὥσπερ δὲ τῶν ἱματίων τὰ μάλιστα καθαρὰ τάχιστα κηλιδοῦται. τὸ γὰρ καθαρὸν ἀκριβῶς δηλοῖ ὅτι ἂν δέξηται, καὶ μάλιστα τὰς ἐλαχίστας κινήσεις, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων. ὁ δὲ χαλκός, διὰ μὲν τὸ λεῖος εἶναι, αἰσθητὰς τὰς ἐν αὐτῷ κηλῖδας ἡμῖν ἐμποιεῖ. διὰ δὲ τὸ καθαρόν, ἐκδήλους. δεῖ δὲ νοῆσαι οἷον τρίψιν οὖσαν τὴν τοῦ ἀέρος ἀφήν, καὶ ὥσπερ ἔκμαξιν καὶ ἀπόπλυσιν. ὡς γοῦν ἐν τοῖς λείοις σώμασι μάλιστα γίνεται ὁ ψόφος, διὰ τὸ μὴ θραύεσθαι ἐν αὐτοῖς τὸν ἀέρα, μηδ' ὅλως εἰς λεπτὰ κατακερματίζεσθαι, οὕτω καὶ ἐν τοῖς λείοις κατόπτροις αἱ κηλῖδες διάδηλοι γίνονται. διὰ τὸ μένειν οἱονεὶ μίαν, διὰ τὴν τοῦ κατόπτρου λειότητα. τοῦ δὲ μὴ ἀπιέναι τάχιον ἐκ τῶν καινῶν κατόπτρων, αἴτιον τὸ καθαρὸν εἶναι καὶ λεῖον. διαδύεται γὰρ διὰ τῶν τοιούτων, καὶ εἰς βάθος, καὶ πάντῃ. διὰ μὲν τὸ καθαρόν, εἰς βάθος. διὰ δὲ τὸ λεῖον, πάντῃ. ἐν δὲ τοῖς παλαιοῖς, οὐκ ἐμμένει. ὅτι οὐχ ὁμοίως εἰσδέχεται ἡ κηλίς, ἀλλ' ἐπιπολαιότερον. ὅτι μὲν οὖν καὶ ὑπὸ τῶν μικρῶν διαφορῶν γίνεται κίνησις, καὶ ὅτι ταχεῖα ἡ αἴσθησις, ἔτι δὲ καὶ ὅτι οὐ μόνον πάσχει, ἀλλὰ καὶ ἀντιποιεῖ τὸ τῶν χρωμάτων αἰσθητήριον, φανερὸν ἐκ τούτων. μαρτυρεῖ δὲ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰ περὶ τοὺς οἴνους καὶ τὴν μυρεψίαν συμβαίνοντα. τό, τε γὰρ παρασκευασθὲν ἔλαιον ταχέως λαμβάνει τὰς τῶν πλησίον ὀσμάς. καὶ οἱ οἶνοι τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχουσιν. οὐ γὰρ μόνον τῶν ἐμβαλλομένων ἢ ὑποκιρναμένων, ἀλλὰ καὶ τῶν πλησίον τοῖς ἀγγείοις τιθεμένων ἢ πεφυκότων, ἀναλαμβάνει τὰς ὀσμάς.

Specula polluūt a mulierib) mēstruo sanguine foedis

Menstruū sāguinē eius dē esse nat(ur)æ cū spermate & tā in uiris ēē q(uam) in foeminis

¶ Γ πρὸς δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς σκέψιν, ὑποκείσθω ἓν μέν, ὅπερ ἐκ τῶν εἰρημένων φανερόν, ὅτι καὶ ἀπελθόντος τοῦ θύραθεν αἰσθητοῦ, ἐμμένει τὰ αἰσθήματα αἰσθητὰ ὄντα. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι ῥᾳδίως ἀπατώμεθα περὶ τὰς αἰσθήσεις, ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες. ἄλλοι δὲ ἐν ἄλλοις. οἷον οἱ δειλοὶ ἐν φόβοις. οἱ δὲ ἐρωτικοί, ἐν ἔρωτι. ὥστε δοκεῖν ἀπὸ μικρᾶς ὁμοιότητος. τὸν μέν, τοὺς πολεμίους ὁρᾶν. τὸν δέ, τὸν ἐρώμενον. καὶ ταῦτα ὅσῳ ἂν ἐμπαθέστερος ᾖ, τοσούτῳ ἀπ' ἐλάσσονος ὁμοιότητος. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν ὀργαῖς καὶ πάσαις ἐπιθυμίαις, εὐαπάτητοι γίνονται πάντες. καὶ μᾶλλον ὅσῳ ἂν μᾶλλον ἐν τοῖς πάθεσιν ὦσι. διὸ καὶ τοῖς πυρέττουσιν ἐνίοτε φαίνεται ζῷα ἐν τοῖς τοίχοις, ἀπὸ μικρᾶς ὁμοιότητος τῶν γραμμῶν συντιθεμένων. καὶ ταῦτ' ἐνίοτε συνεπιτείνει τοῖς πάθεσιν οὕτως, ὥστε ἂν μὴ σφόδρα κάμνωσι, μὴ λανθάνειν ὅτι ψεῦδος. ἐὰν δὲ μεῖζον ᾖ τὸ πάθος, καὶ κινεῖσθαι πρὸς αὐτά. αἴτιον δὲ τοῦ συμβαίνειν ταῦτα, τὸ μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν δύναμιν κρίνειν τό, τε κύριον ὅ ἐστιν ἡ διάνοια. καὶ ᾧ τὰ φαντάσματα γίνονται. ὃ δή που προσαγορεύομεν αἴσθησιν. τούτου δὲ σημεῖον, ὅτι φαίνεται μὲν ὁ ἥλιος τῇ αἰσθήσει, ποδιαῖος. ὁ δὲ νοῦς ἀντιφάσκει εἰδώς, μὴ τοσοῦτον εἶναι, ὅσος φαίνεται. εἰ δὲ ἀπὸ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἔκρινεν, τοσοῦτος ἂν ἐδοξάζετο, ὅσος καὶ ὁρᾶται. ἐν τισὶ δὲ νόσοις οὐδὲν κωλύει, τῆς αἰσθήσεως παρασπασθείσης συννοσεῖν καὶ τὸν νοῦν. καὶ ταυτοδοξεῖν περὶ τὰ φαινόμενα. ὥσπερ ἔνιοι τῶν ἐκστατικῶν κινουμένας τὰς γραμμάς, καὶ ζῷα οἰόμενοι. καὶ τί δεῖ ἐπὶ νοῦ καὶ αἰσθήσεως τὴν κατὰ τὴν κρίσιν διαφορὰν ἐπιζητεῖν, ὅπου γε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν αἰσθήσεων οὐχ εἷς ὁ λόγος, ἀλλὰ τῶν κυριωτέρων καὶ αἱ δυνάμεις ἀκριβέστεραι. οἷον ἐπὶ ἁφῆς καὶ ὄψεως.

facile decipi sen(sus) cū in affectib) uersamur

Cuerso sensu co ægrotat mens

Optimatiores sensuū Tactus Visus

∴ συννοσεῖν . ῥ .

Si digito uno uicib(us) scalpas Hermo ... // γίνεσθαι ... γίνονται

Certior sensus uisus quam tactus.

Terraeque urbesque recedunt.

εἰ γὰρ τῇ ἐπαλλάξει τῶν δακτύλων, τῇ μὲν ἁφῇ τὸ ἓν δύο φαίνεται, τῇ δὲ ὄψει, οὔ. κυριωτέρα γὰρ τῆς ἁφῆς ἡ ὄψις. εἰ δ' ἦν ἡ ἁφὴ μόνη, ἢ τὴν κρίσιν ἄμφω εἶχον μίαν, κἂν ἐκρίνομεν τὸ ἓν δύο. τοῦ δὲ διαψεύδεσθαι αἴτιον, ὅτι οὐ μόνον τοῦ αἰσθητοῦ κινουμένου φαίνεται ἅττα ποτέ, ἀλλὰ καὶ τῆς αἰσθήσεως κινουμένης αὐτῆς, ἐὰν ὡσαύτως κινῆται, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ. λέγω δ' οἷον ἡ γῆ δοκεῖ τοῖς πλέουσι κινεῖσθαι, κινουμένης τῆς ὄψεως ὑπ' ἄλλου. ἐκ δὲ τούτων φανερὸν, ὅτι οὐ μόνον ἐγρηγορότων αἱ κινήσεις εἰσὶν αἱ ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων γινόμεναι τῶν θύραθεν, καὶ τῶν ἐκ τοῦ σώματος ὑπαρχουσῶν, ἀλλὰ καὶ ὅταν γένηται τὸ πάθος τοῦτο, ὃ καλεῖται ὕπνος, καὶ μᾶλλον τότε φαίνονται. μεθ' ἡμέραν γὰρ ἐκκρούονται, ἐνεργουσῶν τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς διανοίας. καὶ ἀφανίζονται. ὥσπερ παρὰ πολὺ πῦρ, ἔλαττον. καὶ λῦπαι καὶ ἡδοναὶ μικραὶ παρὰ μεγάλας. παυσαμένων δὲ, ἐπιπολάζει καὶ τὰ μικρά. νύκτωρ δὲ δι' ἀργίαν τῶν κατὰ μόριον αἰσθήσεων, καὶ ἀδυναμίαν τοῦ ἐνεργεῖν, διὰ τὸ ἐκ τῶν ἔξω εἰς τὸ ἐντὸς γίνεσθαι τὴν τοῦ θερμοῦ παλίρροιαν, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς αἰσθήσεως καταφέρονται τὴν καρδίαν. καὶ γίνονται φανεραὶ καθισταμένης τῆς ταραχῆς. δεῖ δὲ ὑπολαβεῖν ἐπὶ τούτων, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ῥευμάτων. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ τὰς μικρὰς δίνας τὰς ἐν τοῖς ποταμοῖς φερομένας, πολλάκις μὲν ὁμοίας εἶναι, πολλάκις δὲ διαλυομένας εἰς ἄλλα συμβαίνει σχήματα διὰ τὴν ἀντίκρουσιν, οὕτω κἀνταῦθα τὴν κίνησιν ἑκάστην γίνεσθαι. λέγω δὲ κίνησιν, τὴν εἰδωλικὴν ἐν τῇ καρδίᾳ ἐπιφορὰν τοῦ ἐγκαταλείμματος. καθ' ἣν ἡ ἐν ἐκείνῃ αἰσθητικὴ ψυχὴ διεγείρεται. καὶ καθάπερ ἐκεῖ ἡ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον σχῆμα μεταβολὴ οὐκ ἄμεσος, οὕτω καὶ ἡ ἑκάστου εἰδώλου κίνησις, ὄντος ἐν ὑποκειμένῳ τῷ πνεύματι ἢ τῷ αἵματι ἢ τῇ καρδίᾳ, ὅταν μὴ αὐτὴ μένῃ, ἀλλ' ἀντικρουσθῇ διὰ πολλῶν τῶν μεταξὺ, φθάνει πρὸς τὸ ἔσχατον. ἀναγκαῖον οὖν τὴν πρώτην αἴσθησιν, μὴ ὑπὸ μόνων τούτων δι' οὗ καὶ εἰς ὃ κινεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν μεταξύ. ὡς γὰρ τόδε τὸ νέφος, ᾗ ἐοικὸς ἦν λέοντι, εἶτα μεταβαλὸν διά τινων μεταξὺ, εἰς ἀνθρώπου ἥκει ὁμοίωμα, οὐ μόνον τὸ τοῦ λέοντος καὶ ἀνθρώπου οἶδεν ἡ ψυχὴ σχῆμα, ἀλλὰ καὶ τὰ μεταξύ. εἴτε ἡδέα ἦν αὐτῇ καὶ κεχαρισμένα, εἴτε ἄλλως λυπηρὰ καὶ οὐκ εὔθυμα, οὕτω καὶ ἡ πρώτη αἴσθησις, οὐ μόνον τῶν ἄκρων ἐν τοῖς ὕπνοις αἰσθάνεται, ἀλλὰ καὶ τῶν μεταξύ. ταῦτα δὲ ἢ τερατώδη πάντως, ἢ προσηνῆ καὶ κατὰ φύσιν. διὸ καὶ μετὰ τὴν τροφὴν καὶ πάνυ νέοις οὖσιν οὐ γίνεται. οἷον ἐνύπνια τοῖς παιδίοις. πολλὴ γὰρ ἡ κίνησις, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς τροφῆς θερμότητα. ὥστε καθάπερ ἐν ὑγρῷ ἐὰν σφόδρα κινῇ τις, ὁτὲ μὲν οὐθὲν φαίνεται εἴδωλον, ὁτὲ δὲ φαίνεται μὲν, διεστραμμένον δὲ πάμπαν, ὥστε φαίνεσθαι ἀλλοῖον ἢ οἷον ἦν, τοῦ ἠρεμήσαντος δὲ καθαρὰ καὶ φανερά, οὕτω καὶ ἐν τῷ καθεύδειν, τὰ φάσματα καὶ αἱ ὑπόλοιποι κινήσεις, αἱ συμβαίνουσαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων, ὁτὲ μὲν ὑπὸ μείζονος οὔσης τῆς εἰρημένης κινήσεως ἀφανίζονται πάμπαν. ὁτὲ δὲ τεταραγμέναι φαίνονται αἱ ὄψεις καὶ τερατώδεις, καὶ χείρονα τὰ ἐνύπνια. οἷον τοῖς μελαγχολικοῖς καὶ πυρέττουσι καὶ οἰνωμένοις. πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα πάθη πνευματώδη ὄντα, πολλὴν ποιεῖται τὴν κίνησιν καὶ ταραχήν. καθισταμένου δὲ καὶ διακρινομένου τοῦ αἵματος ἐν τοῖς ἐναίμοις, σωζομένη τῶν αἰσθημάτων ἡ κίνησις ἀφ' ἑκάστης τῶν αἰσθήσεων. ἐρρωμένα τε ποιεῖ τὰ ἐνύπνια, καὶ φαίνεσθαί τε καὶ δοκεῖν. δοκεῖ μὲν γὰρ τὰ ἀπὸ τῆς ὄψεως καταφερόμενα ὁρᾶν. καὶ τὰ ἀπὸ τῆς ἀκοῆς, ἀκούειν. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων. τῷ γὰρ ἐκεῖθεν ἀφικνεῖσθαι τὴν κίνησιν πρὸς τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐγρηγορὼς δοκεῖ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ ὅλως αἰσθάνεσθαι. εἴπερ ἡ ὄψις μὴ ἀπατηθείη ἐν τῇ τῶν δακτύλων ἐπαλλάξει ὁμοίως τῇ ἁφῇ, οὐδ' ἐν τοῖς ὕπνοις ἀπατηθήσεται ἡ αἰσθητικὴ ψυχή. ἀλλ' ἡ μὲν ἁπτικὴ δύναμις, τὸ ἓν δύο λέγει. ἡ δὲ ὁρατικὴ ἐγρηγορὼς ἀντέχεται καὶ ἀντιφάσκει, ὡς τὰ δοκοῦντα δύο, οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἕν. εἰ δὲ ἡ ὄψις οὐκ ἀπατᾶται ἐν τούτοις ὡς τῆς ἁφῆς λογικωτέρα, πολλῷ μᾶλλον τὸ κυρίως κριτήριον ἡ διάνοια, εἴπερ μὴ κατέχηται ὑπερβαλλούσῃ τῇ ἐπικαταφορᾷ τοῦ πνευματώδους ὑγροῦ. ὅλως γὰρ τὸ ἀφ' ἑκάστης αἰσθήσεως ἱκνούμενον πρὸς τὴν ἀρχὴν συντίθεται ἡ ἀρχὴ, ἐὰν μὴ ἑτέρα κυριωτέρα ἀντιφῇ. ἁπλῶς γὰρ ὁποῖον ἂν διαπορθμεύσῃ ἡ ἁφὴ ἢ ὄψις ἢ ἄλλη τις τῶν αἰσθήσεων, τοιοῦτον αὐτὸ εἶναι λέγει ἡ πρώτη αἴσθησις. ὥστε καὶ τὸ ἓν ἂν ὡς δύο παρὰ τῆς ἁφῆς εἰσαγγελθῇ, ἢ ὁ ἥλιος ποδιαῖος παρὰ τῆς ὁράσεως, μὴ ὄντος τοῦ ἐπικρίνοντος, ὡς δύο τε τὸ ἓν φαντασθήσεται. καὶ ὁ ἥλιος τοσοῦτος ὑποληφθήσεται. νυνὶ δὲ φαίνεται μὲν πάντως. δοκεῖ δ' οὐ πάντως ἅπαν τὸ φαινόμενον, ἂν μὴ τὸ ἐπικρῖνον κατέχηται ὡς πολλάκις εἴρηται, ἢ μὴ τὴν οἰκείαν κινῆται καὶ προσφυῆ κίνησιν. ὥσπερ δ' εἴπομεν ὅτι ἄλλοι δι' ἄλλο πάθος εὐεξαπάτητοι, οὕτως ὁ καθεύδων διὰ τὸν ὕπνον καὶ τὸ κινεῖσθαι τὰ αἰσθητήρια, καὶ τἆλλα τὰ συμβαίνοντα περὶ τὴν αἴσθησιν. ὡς μικρὰν ἔχον ὁμοιότητα φαίνεται ἐκεῖνο, ὅταν δὲ καθεύδῃ, κατιόντος τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ αἵματος ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, συγκατέρχονται καὶ αἱ ἐνοῦσαι ὡς ἐν ὑποκειμένῳ κινήσεις καὶ τύποι τῶν αἰσθητῶν, αἱ μὲν, δυνάμει. αἱ δὲ, ἐνεργείᾳ. εἰσὶ δ' αἱ μὲν μέλλουσι καὶ οὔπω. αἱ δὲ, πάρεισι καὶ κινοῦσι τὴν αἰσθητικὴν ἀρχὴν εἰς ἀντίληψιν. ὡς συμβαίνει ἐν τῇ κινήσει τινὶ τῇ πρώτως εἰσελθούσῃ, τὴν δ' ἐπιπολάζειν τὴν μετ' αὐτὴν ἐνεργούσας, ταύτης φθαρείσης, τὴν ἐφεξῆς εἰσιέναι. καὶ πρὸς

Qualecunque est φ sensus apportat, tale iudicat esse primus sensus

ἀλλήλας ἔχουσιν, ὥσπερ οἱ πεπλασμένοι βάτραχοι οἱ ἀνιόντες ἐν τῷ ὕδατι, τηκομένου τοῦ ἁλός. εἰ γάρ τις βατράχους ἀποθεῖτο τὸν πέντε ἀριθμὸν τυχὸν, ἐν πίθῳ ἁλὸς ἐμβεβλημένους πεπληρωμένῳ, καὶ συντεθειμένῳ ἄνωθεν κάτω καὶ κατὰ διαστήματα, ὡς τοὺς ἄκρους, τὸν μὲν πρὸς τῷ χείλει κεῖσθαι, τὸν δὲ ἐν τῷ πυθμένι, καὶ τοὺς μέσους ἀναλόγως, κρυπτομένους δὲ πάντας, εἶτα τὸ ἅλας ἄνωθεν ἄρξηται τήκεσθαι, πρῶτος ἐπιπολάσει τῷ ὕδατι. καὶ ἐνεργείᾳ αἰσθητὸς γενήσεται ὁ πάντων ἀνώτατος βάτραχος. εἶτα προϊούσης τῆς τήξεως, ὁ μετ' αὐτὸν, καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ ἕτερος. τελευταῖος δὲ πάντων τακέντος τοῦ ἅλατος ὁ ἔσχατος ἀναβήσεται. οὕτω καὶ αἱ κινήσεις ἐν τῷ ὕπνῳ καὶ τὰ τῶν αἰσθητῶν εἴδωλα, αἱ μὲν πρώτως ἀπαντῶσαι, πρώτως καὶ ἐνεργοῦσιν. αἱ δὲ δυνάμει οὖσαι καὶ μέλλουσαι, ἀνιεμένου ποτὲ τοῦ κωλύοντος αἵματος καὶ λυομένου. ἔτι δὲ λεπτυνομένου καὶ καθαιρομένου τοῦ ὑπολειφθέντος, ἀκριβέστερον ἐνεργοῦσιν. ὅθεν οἱ τελευταῖοι τῶν ὕπνων, εὐθυονειρότεροι. καὶ καθαρώτερα τῇ ἀρχῇ τὰ ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις τῶν ὑπνούντων τότε προσπίπτουσιν ὁμοιώματα, ὡς ἤδη τοῦ ταράσσοντος ἠρεμήσαντος. ἡ δ' οὖν ἐν τοῖς ἐνυπνίοις τῶν φαντασμάτων μεταβολὴ, τῇ ἐν τοῖς νέφεσιν ἔοικεν, ὡς καὶ πρότερον εἴρηται. ἃ παρεικάζουσιν ἀνθρώποις καὶ κενταύροις ταχέως μεταβάλλοντα. κοινῶς δὲ τῶν ἐν ὕπνῳ φαινομένων ἕκαστον, ὑπόλειμμά ἐστιν ὡς ἐν ἀρχαῖς ἐλέχθη τοῦ ἐνεργείᾳ αἰσθήματος. καὶ ἀπελθόντος τοῦ ἀληθοῦς αἰσθητοῦ, ὅταν μὴ κατέχηται ὑπὸ τοῦ κατελθόντος αἵματος τὸ ἐπικρῖνον, ἔνεστι ἀληθὲς εἰπεῖν ὑπάρχοντα, ὅτι τοῦτο οὐ Κορίσκος, ἀλλ' οἷον Κορίσκος καὶ εἴδωλον. καὶ διὰ τούτου τὸν ἀληθινὸν διανοεῖται Κορίσκον. ὅταν δὲ παντελῶς κατέχηται, ὥστε τὸ ὅμοιον καὶ τὸ εἴδωλον δοκεῖν αὐτὸ εἶναι τὸ ἀληθὲς, οὐ κινεῖται ὑπὸ τῶν εἰδώλων ὡς αἰσθανόμενον καὶ τρόπον τινὰ ἐγρηγορὼς, ἀλλ' ὡς ἀναίσθητον. καὶ τοσαύτη τοῦ ὕπνου ἡ δύναμις, ὥστε ποιεῖν τοῦτο λανθάνειν. ὥσπερ οὖν εἴ ποτε λανθάνοι ὑποβαλλόμενος ὁ δάκτυλος τῷ ὀφθαλμῷ, οὐ μόνον φανεῖται ἀλλὰ καὶ δόξει δύο τὸ ἕν, ὅταν δὲ μὴ λανθάνῃ, φανεῖται μὲν, οὐ δόξει δὲ, οὕτω κἂν τοῖς ὕπνοις, ἂν μὲν αἰσθάνηται ὅτι καθεύδει, καὶ πρὸς τούτῳ τοῦ ἐνυπνίου, φανεῖται μέν. λέγει δέ τι ἐν αὐτῷ, ὅτι φαίνεται μὲν Κορίσκος τόδε τὸ φάντασμα, οὐκ ἔστι δέ. πολλάκις γάρ τις καθεύδων καὶ συναισθόμενος, λέγει ἐν τῇ ψυχῇ, ὅτι ἐνύπνιον τὸ φαινόμενον. ἐὰν δὲ λανθάνῃ ὅτι καθεύδει, συνθήσεται καὶ οὐδὲν ἀντιφήσει τῇ φαντασίᾳ. ὅτι δ' ἀληθῆ λέγομεν, καὶ εἰσὶ κινήσεις φανταστικαὶ καὶ τύποι καὶ εἴδωλα τῶν αἰσθητῶν, ἐν τῷ πρώτῳ αἰσθητηρίῳ τῇ καρδίᾳ, καὶ μὴ παρόντων τῶν πραγμάτων, καὶ ἠρεμουσῶν τῶν αἰσθήσεων, ὅθεν ἃ καὶ ἡ τῶν ἐνυπνίων πᾶσα δραματουργία συνίσταται, δῆλον ἐκεῖθεν. ὃ γὰρ ἐν τοῖς δευτέροις, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ πρώτῳ. καὶ εἰ εἰσὶν ἐν τοῖς ἄλλοις αἰσθητηρίοις εἴδωλα καὶ ἐγκαταλείμματα καὶ μὴ ἐνεργοῦσι, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ καρδίᾳ, ἀφ' ἧς καὶ τὸ εἶναι τούτοις καὶ ἐνεργεῖν. ὅτι δὲ εἰσὶ, φανερόν. ἐάν τις προσέχων πειρῷτο μνημονεύειν. ἃ πάσχομεν ἐγειρόμενοι, ὅταν ἡ ἔγερσις γίνηται πλησίον τῆς καταφορᾶς. ἐνίοτε γὰρ τὰ φαινόμενα εἴδωλα καθεύδοντι, φωράσει ἐγειρόμενος κινήσεις οὔσας ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις. ἂν γὰρ ὑπνώττων τις ὁρᾶν ἄρξηται ἐνύπνιον, καὶ εὐθὺς ἐγερθῇ, ὁρᾷ εἴδωλα πρὸ ὀμμάτων. ἐνίοις γὰρ τῶν νεωτέρων, καὶ πάμπαν ἀκριβῶς διαβλέπουσιν ἐὰν ᾖ σκότος, φαίνεται εἴδωλα πολλὰ κινούμενα. ὥστ' ἐγκαλύπτεσθαι πολλάκις φοβουμένους. ταῦτα δ' ἐστὶν αἱ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν κινήσεις. ἐκ δὴ τούτων ἁπάντων συλλογίσασθαι δεῖ, ὅτι ἐστὶ τὸ ἐνύπνιον φάντασμα ἐν ὕπνῳ, κατεχομένου τοῦ κυρίου καὶ ἐπικρίνοντος. ὥστε οὔτε τὰ εἰρημένα εἴδωλα καὶ φαντάσματά εἰσιν ἐνύπνια, οὐδ' ὅτι ἄλλο λελυμένων καὶ ἐνεργουσῶν τῶν αἰσθήσεων φαίνεται, οὔτε τὸ ἐν ὕπνῳ φάντασμα ἅπαν, εἰ μὴ συγκατέχοιτο ἡ διάνοια μὴ ἐπικρίνουσα τὸ ὁρώμενον. καὶ ὃ δὲ συμβαίνει ἐνίοις αἰσθάνεσθαί πη, καὶ ψόφων, καὶ χυμῶν, καὶ φωτὸς, καὶ ἁφῆς, ἀσθενικῶς μέντοι καὶ οἷον πόρρωθεν, οὐκ ἔστιν ἐνύπνιον. οἱ γὰρ ὑπνώττοντες, καὶ μεταξὺ ὄντες τοῦ τε ἁπλῶς ἐγρηγορότος καὶ τοῦ καθεύδοντος, ἐάν τις ψοφῇ, ἢ φῶς κατὰ τῶν διέρχηται, αἰσθάνονται καὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῶν ψόφων. δοκοῦσι δὲ ἐν ὀνείρῳ τούτων αἰσθάνεσθαι. ὥστε καὶ πολλοὶ ἐγερθέντες λέγουσι πρὸς αὐτοὺς, σὺ ψοφεῖς, ἢ σὺ τὸ φῶς κατέχεις. μὰ τὸν ἥλιον ἐδόκουν ὄναρ ταῦτα ὁρᾶν. τάχα δὲ, οὐκ ὄναρ ἦν, ἀλλ' ἀληθῶς. ὡς γὰρ ἔχει ὁ ἁπλῶς ἐγρηγορὼς πρὸς τόν πη ἐγρηγορότα, οὕτω καὶ ἡ ἁπλῶς αἴσθησις πρὸς τήν πη αἴσθησιν. οὗτοι γοῦν πολλάκις καθεύδοντες, καὶ μὴ ἔχοντες ἐγκεκλεισμένα τὰ βλέφαρα, ἀλλ' ἠρέμα καὶ ὀλίγον ἠνεῳγμένα, καὶ ὁρῶντες τὸ τοῦ παρακειμένου λύχνου φῶς, καὶ ὄναρ οἰόμενοι, διεγερθέντες εὐθὺς ἐγνώρισαν τὸ τοῦ λύχνου ὄν, καὶ ἀλεκτρυόνων καὶ κυνῶν φωνὴν ἠρέμα ἀκούοντες, καὶ νομίζοντες ἐνύπνια εἶναι, ἐγερθέντες σαφῶς ἐγνώρισαν μὴ ταῦτα εἶναι. ἔνιοι δὲ καὶ ἀποκρίνονται ἐρωτώμενοι πολλάκις, οὐ μνημονεύουσι δὲ ἐγερθέντες. ὡς ἀπεκρίναντο, καὶ δῆλον ὡς οὔτε ἁπλῶς ἐγρηγορότες ἦσαν. ἢ γὰρ ἂν ἐμνημόνευον. οὔτε καθάπαξ ἐκάθευδον. οὐ γὰρ ἂν ἀπεκρίναντο. τῶν οὖν εἰρημένων οὐδὲν ἐνύπνιον φατέον. οὐδ' ὅσαι δὴ ἐν τῷ ὕπνῳ γίνονται ἀληθεῖς ἔννοιαι, παρὰ τὰ φαντάσματα λέγω δὴ τὰς κρίσεις, ἃς συναισθόμεθα ὀνειρώττοντες, ὅτι ὀνειρώττομεν. ἀλλὰ τὸ φάντασμα τὸ ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν αἰσθημάτων, ὅταν ἐν τῷ καθεύδειν

Quod est in secundis, multo magis est in primo

ἐπικρίνοντος. ἐπικλίνοντος

τῶν. Ahquatem

/// λελυμένων

καὶ ἢ καθεύδει, τοῦ τ' ἰδεῖν ἐνύπνιον. ἤδη δέ τισι συμβέβηκε μηδὲν ἐνύπνιον ἑωρακέναι κατὰ τὸν βίον. τοῖς δὲ, πόρρω παρελθούσης τῆς ἡλικίας ἰδεῖν, πρότερον μὴ ἑωρακόσι. τὸ δ' αἴτιον τοῦ μὴ γίνεσθαι πρότερον, παραπλήσιον φαίνεται τῷ ἐπὶ τῶν παίδων, καὶ μετὰ τὰς τροφάς. ὅσοις γὰρ συνέστηκεν ἡ φύσις, ὥστε πολλὴν ἀναθυμίασιν πρὸς τὸν ἄνω τόπον ἀναφέρεσθαι, ἢ καταφερομένην ποιεῖ πλῆθος κινήσεως, τούτοις εὐλόγως οὐδὲν φαίνεται φάντασμα. προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας, οὐδὲν ἄτοπον φανῆναι ἐνύπνιον. μεταβολῆς γάρ τινος γινομένης, ἢ καθ' ἡλικίαν, ἢ πάθος, ἀναγκαῖον συμβῆναι τὴν ἐναντίωσιν ταύτην.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΥΠΝΟΝ ΜΑΝΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ.

Περὶ δὲ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς, τῆς ἐν τοῖς ὕπνοις γινομένης, καὶ λεγομένης συμβαίνειν ἀπὸ τῶν ἐνυπνίων, οὔτε καταφρονῆσαι ῥᾴδιον, οὔτε πεισθῆναι. τὸ μὲν γὰρ πάντας ἢ πολλοὺς ὑπολαμβάνειν ἔχειν τι σημειῶδες, καὶ τῶν μελλόντων προμαντεύματα τὰ ἐνύπνια, παρέχει πίστιν ὡς ἐξ ἐμπειρίας λεγόμενον. πείθει γοῦν ἡμᾶς ὡς σημειώδη τὰ καθ' ἑκάστους γινόμενα, καὶ τὸ περὶ ἐνίων εἶναι τὴν μαντικὴν ἐν τοῖς ὕπνοις οὐκ ἄπιστον. ἔχει γάρ τινα λόγον. μικροῦ δεῖν καὶ περὶ πάντων τῶν ἐνυπνίων οἰηθείη ἄν τις, ὡς ἔχει τι σημειῶδες. τὸ δὲ μηδεμίαν αἰτίαν εὔλογον ὁρᾶν, καθ' ἣν ἂν γίνοιτο, διαπιστεῖν ποιεῖ. τό, τε γὰρ θεὸν εἶναι τὸν πέμποντα, πρὸς τῇ ἄλλῃ ἀλογίᾳ, καὶ τὸ μὴ τοῖς βελτίστοις καὶ φρονιμωτάτοις, ἀλλὰ τοῖς τυχοῦσι πέμπειν, ἄλογον. ἀφαιρεθείσης δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ θεοῦ αἰτίας, οὐδεμία τῶν ἄλλων εὔλογος εἶναι φαίνεται αἰτία. τὸ γὰρ περὶ τῶν ἐφ' Ἡρακλείαις στήλαις, ἢ τῶν ἐν Βορυσθένει προορᾶν τινά, ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν εἶναι δόξειεν ἂν σύνεσιν εὑρεῖν τούτων τὴν ἀρχήν. ἀνάγκη δ' οὖν τὰ ἐνύπνια, ἢ αἴτια εἶναι, ἢ σημεῖα τῶν γινομένων, ἢ συμπτώματα, ἢ πάντα, ἢ ἔνια τούτων, ἢ ἓν μόνον. λέγω δ' αἴτιον μὲν, οἷον τὴν σελήνην τοῦ ἐκλείπειν τὸν ἥλιον, καὶ τὸν κόπον τοῦ πυρετοῦ. σημεῖον δὲ τῆς ἐκλείψεως, τὸ τὸν ἀστέρα εἰσελθεῖν καὶ ἀποδραμεῖν, τὴν δὲ τραχύτητα τῆς γλώσσης, τοῦ πυρέσσειν. συμπτώματα δὲ, τὸ βαδίζοντος ἐκλείπειν τὸν ἥλιον. οὔτε γὰρ σημεῖον οὔτ' αἴτιόν ἐστιν ἡ ἐμὴ βάδισις τῆς ἐκλείψεως. διὸ τὰ συμπτώματα οὔτε ἀεὶ γίνεται, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ποῖα γοῦν τῶν ἐνυπνίων τὰ μέν ἐστι σημεῖα, τὰ δὲ, αἴτια. τὰ δὲ, συμπτώματα. καὶ σημεῖα μὲν, δι' ὧν προσίσταται καὶ προδηλοῦται σωματικὰ ἢ ψυχικὰ πάθη. λέγουσι γοῦν καὶ τῶν ἰατρῶν οἱ χαρίεντες, ὅτι δεῖ προσέχειν σφόδρα τοῖς ἐνυπνίοις, ὡς ἐν τούτοις ἔσται τεκμήρασθαι περὶ τοῦ μέλλοντος ἀρρωστήματος. εὔλογον δὲ οὕτως ὑπολαβεῖν, καὶ τοῖς τεχνίταις μὲν, σκοπουμένοις δέ τι καὶ φιλοσοφοῦσι περί τινος. αἱ γὰρ μεθ' ἡμέραν γινόμεναι κινήσεις, ἂν μὴ σφόδρα μεγάλαι ὦσι καὶ ἰσχυραί, λανθάνουσι παρὰ μείζους τὰς ἐγρηγορικάς. ἐν δὲ τῷ καθεύδειν, τοὐναντίον ἅπαν. καὶ γὰρ αἱ μικραὶ μεγάλαι δοκοῦσιν εἶναι. δῆλον δὲ ἐπὶ τῶν συμβαινόντων κατὰ τοὺς ὕπνους πολλάκις. οἴονται γὰρ κεραυνοῦσθαι καὶ βροντᾶσθαι, μικρῶν ἤχων ἐν τοῖς ὠσὶ γινομένων. καὶ μέλιτος καὶ γλυκέων χυμῶν ἀπολαύειν, ἀκαρεαίου φλέγματος ἀπορρέοντος. καὶ βαδίζειν διὰ πυρὸς καὶ θερμαίνεσθαι σφόδρα, μικρᾶς θερμασίας, περί τινα μέρη γινομένης. ἐπεγειρομένοις δὲ ταῦτα γίνεται, ἔξω ἔχοντα τὸν τρόπον. ὥστ' ἐπεὶ μικραὶ πάντων αἱ ἀρχαί, δηλονότι καὶ τῶν νόσων καὶ ἄλλων παθημάτων τῶν ἐν τοῖς σώμασι μελλόντων γίνεσθαι. φανερὸν οὖν, ὅτι ταῦτα ἀναγκαῖον ἐν τοῖς ὕπνοις εἶναι καταφανῆ μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ ἐγρηγορέναι. ἀλλὰ τίνων μὲν καὶ ὅπως σημεῖα τὰ ἐνύπνια, εἴρηται. ὅπως δὲ καὶ αἴτια, καὶ τίνα ἤδη ῥηθήσεται. ὅτι δὲ τῶν οἰκείων ἑκάστῳ πράξεων καὶ οὐ τῶν ἀλλοτρίων, μᾶλλον ἂν εὔλογον δόξειεν. ὥσπερ γὰρ μέλλοντες πρᾶξαί τι, ἢ ἐν ταῖς πράξεσιν ὄντες, ἢ πεπραχότες, πολλάκις εὐθυονειρίᾳ τούτοις σύνεσμεν, καὶ πράσσομεν ἀπὸ τῶν μεθ' ἡμέραν ἀρχῶν, οὕτω πάλιν καὶ τὰς καθ' ὕπνον κινήσεις ἀναγκαῖον πολλάκις ἀρχὴν εἶναι τῶν μεθ' ἡμέραν πράξεων. διὰ τὸ προωδοποιεῖσθαι πάλιν καὶ τούτων τὴν διάνοιαν ἐν τοῖς φάσμασι τοῖς νυκτερινοῖς. οὕτω μὲν οὖν ἐνδέχεται τῶν ἐνυπνίων ἔνια καὶ σημεῖα καὶ αἴτια εἶναι. τὰ δὲ πολλά, συμπτώμασιν ἔοικε. μάλιστα δὲ τὰ ὑπερβατὰ πάντα, καὶ ὧν μὴ ἐν αὐτοῖς ἡ ἀρχή. οἷον περὶ ναυμαχίας τῆς ἐν Πσίδι γινομένης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν πόρρω συμβαινόντων. περὶ γὰρ τούτων τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχειν εἰκός, οἷον εἰ μεμνημένου τινὸς περί τινος, τύχοι ἐκεῖνο γινόμενον. τί γὰρ κωλύει καὶ ἐν τοῖς ὕπνοις οὕτω. μᾶλλον δὲ εἰκὸς ταῦτα συμβαίνειν. ὥσπερ

οὖν οὐδὲ

οὖν οὐδὲ τὸ μεμνῆσθαι περὶ τοῦδε σημεῖον, οὐδ' αἴτιον τοῦ παραγενέσθαι αὐτόν, οὕτως οὐδ' ἐκεῖ μετὰ τὸ ἀποβῆναι τὸ ἐνύπνιον. τῷ δ' ὅτι οὔτε σημεῖον, οὔτε αἴτιον, ἀλλὰ σύμπτωμα. διὸ καὶ πολλὰ τῶν ἐνυπνίων οὐκ ἀποβαίνει. τὰ δὲ συμπτώματα, οὔτ' ἀεί, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνεται. ὅλως δὲ ἐπεὶ καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὀνειρώττει τινά, θεόπεμπτα μὲν, οὐκ ἂν εἴη τὰ ἐνύπνια. οὐδὲ γέγονε τούτου χάριν, δαιμόνια μέντοι. ἡ γὰρ φύσις δαιμονία, οὐ θεία. σημεῖον δέ. πάνυ γὰρ ἀτελεῖς ἄνθρωποι προορατικοί εἰσι καὶ εὐθυόνειροι, ὡς οὐ θεοῦ πέμποντος. ἀλλ' ὅσων ὥσπερ ἂν εἰ λάλος ἡ φύσις ἐστὶ καὶ μελαγχολική, παντοδαπὰς τὰς ὄψεις ὁρώντων. διὰ δὲ τὸ πολλὰ καὶ παντοδαπὰ κινεῖσθαι, ἐπιτυγχάνουσιν. ὥσπερ ἔνιοι ἀρτιάζουσιν ἐρίζοντες οὐχ ἓν ἀλλὰ πολλά, ἂν πολλὰ τὰ ἐπιζητούμενα ᾖ. καὶ ὥσπερ λέγεται, ἂν πολλὰ βάλλῃς, ἄλλοτ' ἀλλοῖον βαλεῖς, καὶ ἐπὶ τούτων συμβαίνει. ὅτι δ' οὐκ ἀποβαίνει πολλὰ τῶν ἐνυπνίων, οὐδὲν ἄτοπον. οὐδὲ γὰρ τῶν ἐν τοῖς σώμασι σημείων καὶ τῶν οὐρανίων, οἷον τὰ τῶν ὑδάτων καὶ τῶν πνευμάτων. ἂν γὰρ ἄλλη κυριωτέρα ταύτης συμβῇ κίνησις, ἀφ' ἧς μελλούσης ἐγίνετο τὸ σημεῖον, οὐ γίνεται. ἰδὼν γάρ τις ἐν ὕπνῳ διέρχεσθαι βόρβορον, μεθ' ἡμέρας νενόσηκεν. τῶν γὰρ ἐν τῷ σεσημμένων χυμῶν ἀρχομένων κινεῖσθαι, κατὰ τὴν νύκτα ἠρεμῶν ἐλάμβανεν αἴσθησιν. καὶ ἐπὶ πυρὸς διαβαίνειν, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπύρεξεν. ἄλλοτε δ' αὖ ταῦτα ἰδών, οὐκ ἐνόσησε. τῷ τὴν φύσιν διεγερθεῖσαν, καὶ τοὺς χυμοὺς πέψασαν, ἀπεῖρξαι τῷ πάθει τὴν εἴσοδον. καὶ τὴν περὶ σελήνην ἅλω καὶ βροχῆς καὶ πνευμάτων ποιούμεθα σύμβολον. πολλάκις δὲ συνισταμένην, οὐδὲν συνέβη τούτων, διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν τοῦ περιέχοντος, κρατηθέντος ὑπὸ τῆς ἐναντίας κινήσεως. καὶ πολλὰ βουλευθέντα τῶν καλῶς πραχθῆναι δεόντων, διελύθη δι' ἄλλας κυριωτέρας ἀρχάς. ὅλως γὰρ οὐ πᾶν γίνεται τὸ μελλῆσαν. οὐδὲ τὸ αὐτὸ ἐσόμενον καὶ μέλλον. ἀλλ' ὅμως ἀρχάς τε λεκτέον εἶναι, ἀφ' ὧν οὐκ ἐπετελέσθη, καὶ σημεῖα πέφυκε τῶν τοιούτων τινῶν οὐ γινομένων. περὶ δὲ τῶν μὴ τοιαύτας ἀρχὰς ἐχόντων ἐνυπνίων, μηδὲ τῶν ἐφ' ἃ ἡμεῖς κύριοι, ἀλλ' ὑπερορίας ἢ τοῖς χρόνοις ἢ τοῖς τόποις, ἢ τοῖς μεγέθεσιν. ἢ καὶ τῶν ἐγγὺς μὲν πραττομένων καὶ παρὰ γείτονος ἴσως, μὴ μέντοι γε ἐν αὐτοῖς ἐχόντων τὰς ἀρχὰς τῶν εἰδότων τὸ ἐνύπνιον, εἰ μὴ γίνεται τὸ προορᾶν ἀπὸ συμπτώματος, ἑτέρως ἂν ἔχοι μᾶλλον ἢ ὡς λέγει Δημόκριτος. εἴδωλα γὰρ ἐκεῖνος καὶ ἀπορροίας αἰτιᾶται. ὧν τὰ μέν φησιν ἀγαθοποιά, τὰ δὲ, κακοποιά. ὑπερμεγέθη τε εἶναι καὶ δυσφθαρτα. ἐμπελάζειν δὲ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ προσημαίνειν τὰ μέλλοντα, θεωρούμενα ἔστιν οἷς, καὶ φωνὰς ἀφιέντα, μόνοις αἰσθητὰς ἐν ὕπνῳ τοῖς ἐπαΐουσιν. ὅθεν καὶ εὐλόχων τυχεῖν εἰδώλων ἐπεύχεται. ἀλλ' ἡμεῖς τὸ μὲν εἴδωλα λέγειν φθέγγεσθαι, καὶ πάμπαν ἀπαγορεύομεν. κινήσεις δέ τινας μᾶλλον ἀντὶ τούτων εἰσάγομεν, ἀπ' ἀρχῶν τῶν μελλόντων γίνεσθαι καὶ λόγων καὶ πράξεων. ὑφ' ὧν σχηματιζομένου τοῦ ἀέρος, καὶ διὰ τῶν ὤτων ἢ τῶν μυκτήρων προσαπτουσῶν ἐν τοῖς ὕπνοις τῇ καρδίᾳ, προορᾶν τὸ μέλλον. ὥσπερ γὰρ ὅταν τι κινήσῃ τὸ ὕδωρ ἢ τὸν ἀέρα, τοῦθ' ἕτερον ἐκίνησε. παυσαμένου δ' ἐκείνου συμβαίνει τὴν αὐτὴν κίνησιν προϊέναι μέχρι τινός, τοῦ κινήσαντος οὐ παρόντος, οὕτως οὐδὲν κωλύει κίνησίν τινα καὶ αἴσθησιν ἀφικνεῖσθαι πρὸς τὰς ψυχὰς τὰς ἐνυπνιαζούσας, ἀφ' ὧν ἐκεῖνος ποιεῖ τὰ εἴδωλα καὶ τὰς ἀπορροίας. καὶ ὅποι δὴ ἔτυχεν ἀφικνουμένας μᾶλλον αἰσθητὰς εἶναι νύκτωρ. διὰ τὸ μεθ' ἡμέραν φερομένας διαλύεσθαι μᾶλλον. ἀταραχωδέστερος γὰρ ὁ ἀὴρ τῆς νυκτός. διὰ τὸ νηνεμωτέρας εἶναι τὰς νύκτας, καὶ ἐν τῷ σώματι ποιεῖν αἴσθησιν διὰ τὸν ὕπνον. τῶν γὰρ μικρῶν κινήσεων καθεύδοντες μᾶλλον, ἢ ἐγρηγορότες αἰσθανόμεθα. ποιουσῶν οὖν τῶν εἰρημένων αἰσθήσεων φαντάσματα ἐν τῷ ἡγεμονικῷ, τὸ προορᾶν γίνεται. καὶ διὰ ταῦτα συμβαίνει τὸ πάθος τοῖς τυχοῦσι, καὶ οὐ τοῖς φρονίμοις. μεθ' ἡμέραν τε γὰρ ἐγίνετο καὶ τοῖς σοφοῖς, εἰ θεὸς ἦν ὁ πέμπων. καὶ ἔτι οὕτω γινομένου τοῦ προορᾶν, εἰκὸς τοὺς τυχόντας μᾶλλον προορᾶν. ἡ γὰρ διάνοια τῶν τοιούτων, οὐ φροντιστική. ἀλλ' ὥσπερ ἔρημος καὶ κενὴ πάντων. ὧν περιγενὴς ἡ τῶν φιλοσοφούντων ἐστίν. καὶ κινηθεῖσα κατὰ τὸ κινοῦν ἄγεται. καὶ τοῦ ἐνίους τῶν ἐκστατικῶν προορᾶν αἴτιον, ὅτι αἱ οἰκεῖαι κινήσεις οὐκ ἐνοχλοῦσιν, ἀλλ' ἀπορραπίζονται. τῶν ξενικῶν οὖν μάλιστα αἰσθάνονται, καὶ τῶν προσαπτόντων ἔξωθεν. τὸ δέ τινας εὐθυονείρους εἶναι μάλιστα περὶ τῶν γνωρίμων καὶ προορᾶν, συμβαίνει διὰ τὸ τοὺς γνωρίμους μάλιστα ὑπὲρ ἀλλήλων φροντίζειν. ὥσπερ γὰρ πόρρω ὄντων τάχιστα τῇ ὄψει γνωρίζουσι καὶ αἰσθάνονται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ τύπων καὶ κινήσεων. αἱ γὰρ τῶν γνωρίμων γνωριμώτεραι κινήσεις. οἱ δὲ μελαγχολικοὶ διὰ τὸ σφοδρόν, κατὰ τοὺς πόρρωθεν βάλλοντας καὶ εὐστοχοῦντάς εἰσιν. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τὸ τοξεύειν ὅσα καὶ χειρὶ τῷ βέλει καὶ πόρρωθεν ὄντες κατέχουσι, καὶ οὗτοι τὸ μέλλον ὥσπερ προαρπάζουσι τῷ τάχει τῆς κινήσεως. εὐμετάβολον γὰρ ὂν τὸ φανταστικὸν αὐτοῖς, ταχὺ τὸ ἐχόμενον τῆς ἀρχῆς τῶν ἐσομένων φαντάζεται. ὥσπερ γὰρ τὰ Φιλαιγίδου ποιήματα, μὴ ἔχοντα μεταβολὰς προσώπων καὶ διηγημάτων μεταπτώσεις, ἀεὶ ἐχόμενα τοῦ ὁμοίου διανοοῦνται καὶ συνείρουσιν, οἷον εἴ τις ἀφροδίτην ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἴπῃ, καὶ μέχρι τέλους ταύτης ἔχεται, οὕτω καὶ οἱ ἐμμανεῖς ἐχόμενα τοῦ ὁμοίου διανοοῦνται καὶ βλέπουσι, καὶ πρὸς τούτοις διὰ τὴν σφοδρότητα οὐκ ἐκκρούεται αὐτῶν ἡ κίνησις

Quosdā nō somniasse, alios uero prouecta iam ætate

Neq: ptinaciter resistendū, neq: temere assentiendū

In gadibus & apud borysthené fl. esse qui uaticinentur

αἴτιον a / σημεῖον b / σύμπτωμα

μικραὶ πάντων αἱ ἀρχαί

εὐθυονειρία

Bellū nauale in pside comissum

Aliorū animaliū quædā somniant

ἂν πολλὰ βάλῃς ἄλλοτ' ἀλλοῖον βαλεῖς.

Luna cō circo ag traze no bico

οὐκ αὐτὸ ἐσόμενον καὶ μέλλον.

Democritus

εὐλόχων

ἐπαΐουσιν intelligentibus.

Purior & sedatior aer nocturnus quam diurnus. idest tati ait nocte Jupis terrena placere

Philaegidæ poemata qualia.

1. εὐλόχων. ἀπὸ τοῦ εὖ. καὶ λαγχάνω
2. memoris notæ & sortis

11. q. excessu mentis tentantur.

ὑφ' ἑτέρας κινήσεως. Τεχνικώτατος δ' ἐστὶ κριτὴς ἐνυπνίων, ὅστις δύναται τὰς ὁμοιότητας θεωρεῖν. τὰς γὰρ εὐθυονειρίας κρίνειν παντός ἐστι. λέγω δὲ τὰς ὁμοιότητας, ὅτι παραπλήσια συμβαίνει τὰ φαντάσματα τοῖς ἐν τοῖς ὕδασιν εἰδώλοις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται. ἐκεῖ γὰρ ἂν μὴ ἠρεμῇ τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ πολλὴ κίνησις γίνηται, οὐχ ὁμοία γίνεται ἡ ἔμφασις καὶ τὰ εἴδωλα τοῖς ἀληθινοῖς. κἂν τοῖς ὕπνοις δὲ ὅταν σφόδρα τυγχάνῃ καὶ συγκεχυμένη ἡ πρὸς τὴν καρδίαν καταφερομένη παλίρροια, οὔθ' ὁμοίους οὔτε καθαροὺς τοὺς τύπους ἐᾷ φαντάζεσθαι καὶ τὰ ἐγκαταλείμματα. ἡ γὰρ κίνησις ἐκκόπτει τὰς εὐθυονειρίας. δεινὸς δὲ ἑκάτερος ἔσται κριτής, ὅτε τὰς ἐμφάσεις συνορᾶν δυνάμενος, καὶ ταχὺ διαισθάνεσθαι ἐνοχλουμένῳ ὕδατι, καὶ τὰ περιφορημένα καὶ διεστραμμένα τῶν εἰδώλων, τοῖς ἀληθινοῖς προσβιβάζειν. οἷον ὅτι τόδε ἀνθρώπου, ἢ ἵππου· καὶ μὴ τοιούτου ὀφθέντος. καὶ ὁ ἐν τοῖς ὕπνοις αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν δυνάμενος.

Τί μὲν οὖν ἐστιν ὕπνος, καὶ ἐνύπνιον, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν ἑκάτερον αὐτῶν γίνεται, ἔτι δὲ περὶ τῆς τῶν ἐνυπνίων μαντικῆς, εἴρηται. περὶ δὲ κινήσεως τῆς κοινῆς τῶν ζώων λεκτέον.

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΣ Η ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ.

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΑΝοεῖτε ὅτι συνελέγητε ὑπ' ἐμοῦ τήμερον εἰς τὸ θέατρον τῶν μουσῶν, τί καὶ ἥκετε ἐκπεπληγμένοι; τί δέ, συνέχεσθε ὑπὸ θάμβους; ὅτι που ὑμῖν καινὸν καὶ ἀλλόκοτον καταφαίνεται, ἄνδρα τοῦ φιλοσοφίας ὀνόματος ἀξιούμενον, χθές τε ἀγείροντα, ἑωράκατε, καὶ νῦν καθήμενον ἐπὶ θρόνου τινὸς ὑψηλοῦ, μάλα σοφιστικῶς καὶ ἁβρῶς, μέλλοντα ὑμᾶς προκαλέσασθαι, ἀφ' ὧν ἂν λέγῃ, εἰς ἐκβοήσεις τε καὶ κρότους. οἷον θαῦμα ἀπολαύουσι παρ' ὑμῶν οἱ δαιμόνιοι σοφισταί. οὖν δὴ τοῦτο θαυμάζετε, εὖ ἴστε, ὅτι εἰκότως θαυμάζετε. τῷ ὄντι γὰρ οὐ φιλοσόφου οὔτε τὸ ἔργον, οὔτε τὸ ἐπιτήδευμα. ἀλλ' οὐκ ἐγώ τοι ὁ παραχαράττων καὶ πλημμελῶν. ἀλλ' ὁ τοῦτό μοι τὸ ὄνομα ἐξ ἀρχῆς περιθείς, καὶ διδάξας ὑμᾶς νομίζειν. ἐπεὶ τό γε ἀληθὲς οὐ ταύτῃ ἔχει. ἀλλ' ἐγὼ πατρὸς μὲν οἶδα ἐμαυτὸν γενέσθαι μάλα γενναίου τε καὶ ἀληθινοῦ φιλοσόφου. καὶ οὐκ ἀπιστῶ τῇ μητρί, καθάπερ ὁ Τηλέμαχος τῇ Πηνελόπῃ. φιλόσοφος δέ, οὔτε εἶναι ἡγοῦμαι, τούς τε ἡγουμένους, ἐξαπατᾶσθαι ὑπολαμβάνω. τί οὖν πράγματα ἔχουσι καὶ παρέχουσιν; ἰδοὺ γὰρ ὑμῖν διαρρήδην αὐτὸς ἐγὼ λέγω κατ' ἐμαυτοῦ ἐν κοινῷ θεάτρῳ, ὅτι τούτου μοι τοῦ ὀνόματος οὐδὲν προσήκει. ἀλλ' ὁ κατ' ἀρχὰς αὐτὸ ἐπιρρίψας, ὡς ἔοικεν οὐκ ἐσκέψατο, ὅτι οὐ μόνον ἀπόχρη τὸ γενέσθαι ἐκ πατρὸς φιλοσόφου, ἀλλὰ δεῖ καὶ τραφῆναι καὶ παιδευθῆναι ὑπὸ τοιούτοις διδασκάλοις τε καὶ τροφεῦσι. καὶ τὴν ψυχὴν ἀναπλησθῆναι ὅτι νέαν τε καὶ ἁπαλήν. οὕτω γὰρ δὴ μάλιστα ὁ τύπος εἴσοι τε καὶ ἐνδύοιτο ἐν τῷ βάθει, καὶ οὐκ ἂν μόνοι ἐπιπολῆς. τούτων δὲ οὐκ οἶδα ὅπως ἐγώ γε ἀπεστέρημαι, καὶ ταῦτα δύο πατέρων τυχὼν κορυφαίων, ὧν ὁ μὲν ἐγέννησεν, ὁ δέ, ἐξείλετο κηδεστήν. τῷ δὲ Ἀριστίππῳ ἐξήρκεσεν ὑπὸ μητρὶ μόνῃ φιλοσοφούσῃ τραφέντι μητροδιδάκτῳ κληθῆναι. ἴστε ἄρα ὃν λέγω Ἀρίστιππον. οὐκ ἐκεῖνον τὸν πάνυ τοῦ Σωκράτους ὁμιλητήν, ἀλλὰ τὸν ἐκείνου θυγατριδοῦν. ἀλλ' Ἀρίστιππον μὲν ὡς ἔοικεν ἠγάπα ἡ μήτηρ, καὶ τὰ μαθήματα ἐνέθηκε· συνῄδουσα ἀποδεῖξαι ἑαυτῆς μὲν ἄξιον καὶ τοῦ πάππου. ἐμὲ δὲ ἐμισείτην τὼ πατέρε τούτω καὶ ἀπηχθέσθην. ἢ ἐκείνω μὲν οὐκ ἐμισείτην· οὐ γὰρ οἶμαι θέμις ἄνδρας σοφούς τε καὶ μακαρίους τὰ ἔκγονα ἀπεχθαίρειν τὰ ἑαυτῶν. ἀλλ' ἐγὼ νωθής τις πρὸς παιδείαν ἔφυν καὶ ἀτεράμων. καί μοι σκληρίας ὑπὸ πλείων ξυνεπάγη τὸ ἐκμαγεῖον. ὥστε καὶ πάνυ βουλομένοις αὐτοῖς ἐγγράφειν μὴ δύνασθαι τὰ παιδεύματα. εἰ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, παύσασθε, παύσασθε, καὶ ὑμεῖς ὦ μακάριοι τῆς πλάνης. παύεσθε ἤδη πρὸς τῶν μουσῶν, καί μοι τοῦ ὀνόματος τούτου μὴ πάνυ μεταδιδόναι. ἀλλ' εἰς μὲν τὸ ἔργον, ὃ δηλοῦν ἐθέλετε τῷ ὀνόματι, ξυνελαύνετε εἴπῃ δύνασθε, καὶ ξυνωθεῖτε. ὡς οὐδὲν μεῖζον ἄλλο τηλικοῦτον ἀγαθὸν ἐργάσεσθε. τῆς δὲ προσηγορίας, εἰ ἄρα ἀναγκαῖα ὑμῖν ἐνδιαιτᾶσθαι, ἑτέροις πρὸ ἐμοῦ ξυγχωρεῖτε. ἢ ἐγὼ καταγέλαστος ἔσομαι, καθάπερ χιτῶνα ἀλλότριον καὶ πολὺ μείζω ἠμφιεσμένος. καὶ ὀλίγοι εἴσονται τἀληθές, ὅτι ὑμεῖς ἄρα φιλόδωροι ὀνομάτων. ἀλλ' ἐμὲ ἐπιτηδεύειν ὑπολαμβάνοντες καὶ ἐπεμβατεύειν καὶ ἀφαρπάζειν, μὴ ἐθελόντων διδόναι. ἐγὼ δὲ οὐκ ἂν βουλοίμην ἄτοπόν τινα δόξαν ἐν ἀνθρώποις λαβεῖν. ἀλλ' εὖ ἴστε, ὅτι πρῶτος καταγελῶ τῶν τοιαύτην νόσον ξυνεχομένων. καὶ οἶμαι οὐδὲν μικρὸν διαφέρειν ἀνθρακέως τινὸς ἢ σιδηρέως, καπνοῦ γέμοντος καὶ μαρίλης. ἔπειτα ἀνθρακέως μέν, οὐκ ἀξιοῦντος καλεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἀγανακτοῦντος πρὸς τοὺς καλοῦντας, καὶ ἑτοίμου εἰ λάβοι τινὰς κατατέμνειν. μάντεως δὲ ἢ ἰατροῦ ἢ ἄλλου τοῦ σεμνοτέρου δημιουργοῦ. νεμεσῶ γὰρ καὶ τῷ ὄνῳ Αἰσώπου, ἀκούων ὅτι ὄνος ὤν, ὅμως ἠμπίσχετο λεοντήν. ταύτῃ τοι καὶ ξυνελθόντα παιδία ἐξέλκει τε αὐτὸν τοῖς ῥοπάλοις, καὶ ἀφαιρεῖται τῆς δορᾶς τε καὶ τοῦ φρονήματος. ἀλλ' ὅπερ λέγω, εἰ μὴ συγχωροίην ὑμῖν φιλόσοφος εἶναι, πάντως τέρας τὸ παρ' ἐμοῦ γινόμενον. ἐφεῖται γάρ που τῶν γε ἄλλων τῷ βουλομένῳ προσιέναι τε ἀθρόοις ὑμῖν, καὶ διαλέγεσθαι μετὰ πολλῆς ἐξουσίας, ἅτε καὶ ἐν εὐδαίμονι πόλει καὶ ἐλευθέρᾳ. ὥστε

Telemach
Penelope
Aristipp.
ἀτεράμων
ἀνθρακεῦς
σιδηρεῦς
Aesopi asin
Aristippi filia ǣ philosopha

οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ καὶ ἐγὼ ταύτης ἀπολαύσομαι τῆς ἀδείας. οὔκουν δεῖ θορυβεῖσθαι ὅταν ἀκούητέ μου λέγοντος· ἀκούσεσθε γάρ τι φιλοσόφου δή μου μὲν οὔ, ἀνδρὸς δὲ ἐμφορουμένου προκειμένης ἀφθόνου καὶ πολυτελοῦς εὐωχίας. καίτοι εἰ καὶ τοῦ πράγματος ἠμφισβήτουν καὶ τοιοῦμαι ὡς διάφορον μοι προσιέμην, οὐ πρὸς αὐτὸ ἔδει μόνον ὁρῶντας τὸ λέγειν με ἐν κοινῷ τεταράχθαι, ἀλλὰ ξυνεπισκοπεῖν καὶ ἃ λέγω, καὶ ὅτου ἕνεκα λέγω· τὰ μέν, εἰ χρηστὰ καὶ ὀνήσιμα τοῖς ἀκροωμένοις. οὐ δὲ χαίρειν, εἰ τοῦ θαυμάζεσθαι ὀριγνώμενος. ἐπεὶ καὶ Πλάτωνα τὸν σοφὸν οὐδὲν ἐκώλυεν εἶναι σοφόν, ὅτι αὐτοῦ λέγοντος ἐν τῷ Πειραιεῖ, ξυνερρέον τε καὶ ξυνῄεσαν, οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἄστεος καὶ πᾶς ὁ δῆμος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀγρῶν καὶ ἐκ τῶν ἀμπέλων καὶ ἐκ τῶν ὀρῶν τῶν ἀργυρείων. καὶ οὖν ὁπηνίκα περὶ τἀγαθοῦ διεξῄει λόγους, ἰλιγγίασέ ποτε ὁ πολὺς ὅμιλος καὶ ἀπερρύησαν τοῦ χοροῦ. καὶ τελευτῶν δὴ κατέληξεν εἰς τοὺς συνήθεις ὁμιλητὰς ὁ Πλάτων, μόνους τὸ θέατρον. ἀλλὰ τοῦτο, ἄνδρες μὲν ἐπαινοῦντες θρηνοῦντι, καὶ σφόδρα ἀλγεινὸν καὶ ἀτύχημα σοφιστοῦ· φιλοσόφῳ δέ, οὐδέν τι μεῖον ὁ λόγος διέχει, κἂν πρὸς Πλάτωνι λέγηται μόνῃ, κἂν τετρακισμυρίων ἀκροωμένων. εἰ γὰρ δὴ καὶ ἐπαίνου προσδεῖται, δεῖ μὲν οὐδέν, ἀποχρήσει τὸ αὐτῷ καὶ εἷς ἐπαινέτης· Φαῖδρος ὁ Μυρρινούσιος. οἱ τέττιγες δὴ ᾄδονται καὶ προσᾴσονται τῇ μεσημβρίᾳ καὶ τῷ ἡλίῳ. ἀλλὰ τί ταῦτα ἔστι πρὸς ἐμέ. πάλαι γὰρ ἤμην διατετέλεκα λέγων, ὅτι οὐκ εἴμι ταύτης ἐγὼ τῆς μερίδος. χαλεπὸν γὰρ τὸ χρῆμα, χαλεπὸν ὦ ἄνδρες, καὶ οὐ προτίθησιν Ἡσίοδος μὲν τὴν τραχεῖαν ἐκείνην ὁδὸν καὶ αἰπεινήν. Πίνδαρός τε πόνους τε καὶ δαπάνας. Σωκράτης δὲ ἐκεῖνος ὁ Σωφρονίσκου, θείᾳ μοίρᾳ μόνῃ παραγίνεσθαι ἐς ἀνθρώπους. ἵνα γὰρ δὴ μᾶλλον καταμάθητε, ὅτι οὗτοι τὰ ἀληθῆ λέγουσιν, ἐγώ τε οὐκ ἀπὸ τρόπου ποιῶ, παρεξιὼν τοιοῦμαι καὶ πεφοβημένος, ἀκούσατε ὅσα καὶ οἷα χρεὼν τῷ μὴ αἰσχυνουμένῳ αὐτῷ μέλλοντι προσφωνεῖν τι ἐκ θεῶν γινομένῳ, καὶ ὕστερον ἐκ διαδοχῆς προσγίνεσθαι. ὁρῶ δέ, οὐκ ἐμαυτοῦ λόγους. πάλιν γὰρ σοφιστὴς ἀναφανῶ, τοιούτους ἐπιστάμενος λόγους, δι' ὧν ἐθρυπτόμην ἂν τοιοῦμαι διαμφισβητούμενος. ἀλλ' οὓς Σωκράτης καὶ Πλάτων ἔλεγόν τε καὶ ἀπελογιζέσθην ἀπολυομένω τὰς τῆς φιλοσοφίας διαβολάς, καὶ ἀποδεικνύντε ὡς εἰκότως τὸ μὲν καθαρὸν ταύτης καὶ ἄδολον γένος, σμικρὸν δή τι ἐν ἀνθρώποις καὶ σπάνιον. πολλοὶ δὲ οἱ παράσημοι καὶ παραγράφοντες ἑαυτοὺς ἔκ τινων φαύλων καὶ ὀλίγου ἀξίων τεχνῶν, εἰς ἐπιτήδευσιν μείζω καὶ σεμνοτέραν εἰσβιαζόμενοι. καὶ ἐκ τούτων δὴ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ὀνείδη πάλαι τε ἀπέλαυσε φιλοσοφία, καὶ νῦν ἀπολαύει, ὅταν δή τινες ἐνίοτε ἀνελευθέρως τε καὶ δουλοπρεπῶς τεθραμμένοι, τέχνην τινὰ αὐτοὶ μαθόντες, ἢ τοῦ δεσπότου διαδεξαμένου, ἐκπηδήσαντες τῆς δουλείας διὰ τὴν τέχνην, οὐκ ἀγαπήσωσι ταύτην, ἀλλὰ τῆς φιλοσοφίας ὀρεχθῶσιν ἀξιώματος. τί γὰρ ἄλλο ἔστι πρὸς Διός, ἢ ὁ χαλκεὺς ἐκεῖνος ὁ φαλακρὸς καὶ σμικρός, ὁ ἔναγχος τῶν δεσμῶν λελυμένος, ὁ τὸ σεμνὸν ἱμάτιον περιθέμενος, μέλλων ἐπιχειρεῖν τῇ δεσποίνῃ. ὅταν οὖν οἱ τοιοῦτοι πλησιάζειν ἐπιχειρῶσι φιλοσοφίᾳ, τί οἰόμεθα τοὺς ὁρῶντάς τε καὶ ἀκούοντας φρονήσειν ὑπὲρ αὐτῆς; ἆρ' οὐχ ὅσα ἂν οὗτοι κακὰ ἔχωσιν ἐν τῇ ψυχῇ, ταῦτα ἐκείνῃ προσάψειν; ἀνελευθέρους τε δὴ οὖν οὕτως εὑρίσκοντες καὶ φιλοχρημάτους τε καὶ ἁρπαγάς, λοιδόρους τε καὶ φιλαπεχθήμονας καὶ ἀλαζόνας· δολερούς τε καὶ ἐπιβούλους, οὐκ οἴονται ἐκ φύσεως ἢ τῆς πρότερον βαναυσίας ἔχειν τὰς κῆρας, ἀλλ' αἰτιῶνται ἐκ φιλοσοφίας προσγίνεσθαι. ἀλλ' ὑμᾶς γε οὐκ ἄξιον ὦ θαυμάσιοι, τά τε γὰρ ἄλλα ἀγαθὰ ὑμῖν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὑπάρχει, καὶ πλείστου ἄξιον ἐν τοῖς καιριωτάτοις μὴ ἀπατᾶσθαι. ἢ πρὸς Διός, εἰ μέν τις χρυσίον ὑπόχαλκον, ἢ πορφύραν ἐψευσμένην τὸ ἄνθος, ἢ λίθον, ἐπιβουλεύσας εἰς τὴν ἀγορὰν ὑμῖν εἰσαγάγοι, ὀργιεῖσθέ τε καὶ οὐκ ἀνέξεσθε. ἀλλ' ὡς κακοῦργόν τινα καὶ παλίμβολον, μαστιγοῦν παραδώσετε τῷ τεταγμένῳ. καὶ διὰ τοῦτο διευρίσκεται ὑμῖν πολλὰ μὲν τοῦ χρυσοῦ, πολλὰ δὲ πορφύρας, πολλὰ δὲ ὑακίνθων βασανιστήρια. καὶ βασανισταί τινες ἐπὶ τούτῳ καθήμενοι, οὓς ὅταν ὠνῆσθε, παρακαλεῖτε ξυμπαρεῖναι ὑμῖν καὶ συνδοκιμάζειν τὰ συναλλάγματα. εἰ δέ τις τὸ θειότατον τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν κιβδηλεύων τε καὶ αἰσχύνων καὶ καπηλεύων ἐν τῇ πόλει ὑμῶν περινοστήσει, προεδρείας τε μεταποιούμενος, καὶ ἀξιῶν ὡς ἐν βοσκήμασιν ἄνθρωπος εἶναι, ὅτι τὰ ὁμώνυμα ἐπίσταται, ἢ οὐκ ἐπίσταται, καὶ ᾗ διαφέρει τὸ διότι καὶ τὸ καθότι, καὶ τὰ τοιαῦτα ἄττα ἀτεχνῶς σκοτεινὰ καὶ λοξὰ ῥήματα τῆς Ἀριστοτέλους διαλεκτικῆς. τούτῳ δὲ οὐχ ἕξετε προσενεγκεῖν τι βασανιστικόν, οὐδὲ στάθμην τινὰ ἐπιστῆσαι, ἢ τὸ σκολιὸν αὐτοῦ καὶ διάστροφον ἐκφανὲς ποιήσει, μὴ προσαρμόττουσα; καίτοι οὐδὲ ἀπορεῖτε βασανιστῶν. ἀλλ' οὐ πείθεσθε αὐτοῖς, οὐδὲ χρῆσθε. καὶ εἴποιμ' ἂν ὑμῖν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐνθάδε ταύτην κεκτημένων τὴν ἐπιστήμην, εἰ μὴ ᾔδειν ὅτι ἀπολαύσετε αὐτῶν τῆς ἐμπειρίας. νῦν δέ μοι φαίνεσθε αὐτουργεῖν βούλεσθαι μᾶλλον, ἢ ἑτέρων ὁρμωμένων προσδεῖσθαι. αἰτώμεθα οὖν ἐγώ τε καὶ ὑμεῖς ὥσπερ ἔφην, παρὰ Πλάτωνος τοῦ σοφοῦ, τὴν ἀχλὺν ἀποσκεδάσαι ὑμῶν τῶν ὀμμάτων, ἵνα αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς διαγιγνώσκειν δυνηθῶμεν ἀτεχνῶς θεούς καὶ ἀνθρώπους. ἐπακούσεται δὲ ὁ ξυνοπαδὸς τοῦ Διός. μᾶλλον δέ, ἐπακήκοεν. ἰδοὺ γὰρ αἰσθάνομαι ὦ μακάριοι τὸ στῆθος ὑποπιμπλάμενος. καί μοι ξυρρεῖ ἐξαίφνης ἔνδον καὶ ἔνδον τῷ νῷ ἐξευρημένα βασανιστήρια.

οἷς ἐκάθηρε

Plato

Platonem qd cõtigerit nota.

Phaedr.

Hesiodus

Pindar.

Socrates

Socrates Plato

Paucos esse ueros philosophos, multos uero pseudophilosophos

Plato

οἷς ἐκάθηρε τοὺς φιλοσόφους ἐν τῇ καλλιπόλει. καὶ ἀπειργάσατο τελειότερον ἢ Φειδίας τὰ ἀγάλματα. πρῶτον δὴ ἁπάντων φησὶν ἐκ γάμων ἔσωζεν ἱερῶν. γάμος δὲ ἱερός, τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς τῇ ἀρίστῃ τῶν γυναικῶν συνερχθέντος τε καὶ συζυγέντος. ἀθρεῖτε δὴ ταῦτα πρῶτον ὦ ἄνδρες τὸν τύπον καὶ ἐπισκοπήσαντες ἀκριβῶς, εἰ ὑμῖν φαίνηται ἀναγκαῖος, φυλάττειν τε καὶ πρόχειρον ἔχειν. ἀθρεῖτε δὲ ὧδε. εἰσί που ὑμῶν ἐν ταῖς οἰκίαις πολλοὶ μὲν ἵπποι. πολλοὶ δέ, κύνες. καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς γε αὖ βοῶν τε καὶ προβάτων ἀγέλαι. ὅταν οὖν βούλησθε ἐξ αὐτῶν τίκτεσθαι ὑμῖν μόσχους τε ἁδροὺς καὶ πώλους γενναίους, καὶ σκυλάκια θηρευτικά, πότερον ἐξ ἁπάντων ὁμοίως γεννᾶτε, ἢ προθυμεῖσθε ὅτι μάλιστα ἐκ τῶν ἀρίστων· ἐγὼ μὲν γὰρ ὑμᾶς ὁρῶ τόν τε ἵππον ἐξετάζοντας τὸν βησόμενον, εἰ γαῦρός τε, καὶ ὑψαύχην, καὶ ἐλευθέριος. τήν τε κύνα ἐξ ἧς μέλλετε σκυλακεύεσθαι, εἰ Λάκαινα ὄντως γενναία, καὶ μὴ πονηρὸν κυνίδιον, ἀλωπεκὶς ποθὲν ἢ Μελιταία. καὶ τὸν ταῦρόν γε αὖ καὶ τὸν κριὸν παραπλησίως. πυροὺς δὲ αὖ καὶ κριθὰς καὶ ἄμπελον καὶ ἐλαίαν σπείροντές τε καὶ φυτευόμενοι, πρὸς Δήμητρός τε καὶ Διονύσου, τῶν φυτῶν καὶ τῶν σπερμάτων καταμελεῖτε; καὶ οὐχ ὅτι μάλιστα πεπιστεύκατε, ἐκ μὲν τῶν χρηστῶν καὶ ἡμέρων, χρηστὰ καὶ ἔγκαρπα φύεσθαι, τὰ δένδρα τε καὶ τὰ ὄσπρια. ἐκ δὲ τῶν ἀγρίων καὶ δυσγενῶν, δυσγενέστερά τε καὶ ἀγριώτερα. ἀλλ' οὖν ἐλύπει Θέογνις ἀγανακτῶν τε καὶ σχετλιάζων, ὅτι ταῦτα ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων φροντίζομεν, ἐπ' ἀνθρώπων δὲ παρορῶμεν, καὶ οὐκ οἰόμεθα ξυνέχειν. ἀλλὰ τὸν ἐκ μαγείρου τυχὸν ἴσως, ἢ ἀρτοκόπου, ἐν τεθραμμένον χοινικίοις τε καὶ κοτύλαις οἰόμεθα ἱκανῶς ἔχειν πρὸς τὸ μεγαλεῖόν τε καὶ ὑψηλὸν τοῦ φιλοσοφίας. καὶ οὐκ ἴσμεν ὅτι τὸ βάναυσον ἐκεῖνο καὶ δουλοπρεπὲς τοῦ σπέρματος, πάντως δή τι προσομόργνυται τῇ ψυχῇ· καὶ οὐκ ἐᾷ καθαρὸν οὐδὲν καὶ εἰλικρινὲς καὶ ὑπὲρ τὴν ῥίζαν ἰδεῖν. ἀλλ' ἕλκει πρὸς τὴν ἀρχαίαν φύσιν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐπίσταται. καθάπερ τῶν κλάδων τοὺς διαστρόφους φυέντας οὐκ ἄν ποτε εὐθεῖς μηχανήσαιο ταῖς χερσὶ μαλάττων τε καὶ ἐπικάμπτων, ἀλλ' ἀναστρέφουσιν αὖθις ἐπὶ τὴν σκολιότητα τῆς γενέσεως. καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς τῷ γε τοιούτῳ διὰ τὴν συντροφίαν ἔστιν ἀναγκαῖον κάτω βλέπειν εἰς δουλικά ἄττα διακονήματα. τὸ γὰρ ἄνω αὐτῶν καὶ εὐθύ τε καὶ ἐλεύθερον ἡ ἐκ νέων δουλεία ἀφῄρηται, τὰ λαθραῖα καὶ δολερὰ καὶ ὑπὸ σκότῳ, διὰ τὸ ὁμόηθες ἀναγκάζουσα ἀγαπᾶν. ὥστε ταῦτα οὖν ἔντονοι καὶ δριμεῖς γίνονται, ἅτε ἐπιστάμενοι ἐκ παίδων καὶ μελετήσαντες, λόγῳ τε θωπεῦσαι δεσπότην καὶ ἔργῳ ὑπελθεῖν, διαβαλεῖν τε ὁμοδούλους καὶ ἐξελάσαι τῆς οἰκίας· καὶ ταῦτα πάσχουσιν ὑπ' ἀμηχάνου σοφίας, πολλὰ καμπτόμενοί τε καὶ λυγιζόμενοι. καταβάλλοντες ἢ ἐπαίροντες τὴν ὀφρῦν. ταπεινοί τε πρὸς τὸ ξυμφέρον. καὶ αὖ ὑπερηφανοῦντες θεῶν καὶ ἀνθρώπων. τῷ τοι καὶ ἐμπέφυκεν αὐτοῖς ἀεὶ πρὸς τὴν ἀνελεύθερον διαγωγὴν τεθραμμένοις δυσκίνητόν τι καὶ ἀμετάστατον μῖσος. καὶ διὰ τοῦτο ῥᾳδίως πρὸς ὁντιναοῦν φθόνου τε καὶ δυσμενείας ἐμπίπλανται. ὧν ἄλλα κακὰ καὶ ἀλλοτριώτερα φιλοσοφίας, οὐ μήν ποτε ἐν ἀνθρώποις φύεται. μικρὸν δέ, Ἠλεῖοι μὲν καὶ πάντες οὕτω δή τοι ἀποσεμνύνουσι τὸν Ὀλυμπιακὸν κότινον, ὥστε μὴ ἐφεῖσθαι γυμνοῦσθαι, εἰ μὴ ἔχοι τις ἀποδεῖξαι πατέρα τε αὐτοῦ καὶ μητέρα, καὶ τὴν ῥίζαν τῆς βλάστης ἀκέραιον, καὶ ταῦτα σωμάτων ἀγῶνα τιθέντες, ἐν ᾧ τῶν σωμάτων ἐξήρκει ἐπιμελεῖσθαι, εἰ ἰσχυρά τε καὶ ἐρρωμένως ξυμπεπηγότα. ἀλλὰ τόν γε Φιλάμμονα ἐκεῖνον οὐκ ἄν ποτε ἠφίεσαν πρὸς τῷ Ἀλφειῷ κονίσασθαι, μὴ ξυμμαρτυρήσαντος Ἀριστοτέλους τῷ γένει καὶ παιδὶ πονουμένῳ. ἡμεῖς δή, εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς καὶ ὅντινα ἔτυχεν ἐγκρινοῦμεν, οὐδὲ ἀπομαξάντες πρότερον, γυμνὴν τὴν ψυχὴν τῶν ἐπιθέτων ἀμφιεσμάτων περιαθρήσομέν τε εὖ μάλα καὶ περισκεψόμεθα ἀκριβῶς, μήποτε κολοβός τε καὶ οὐκ ἄρτιος. Λακεδαιμονίους δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι, τά τε ἄλλα τὸν Λυκοῦργον αἰσχύνειν. καὶ ἐπὶ τὸν βωμὸν τῆς Ὀρθίας ὁμοίως μὲν δούλους, ὁμοίως δὲ ἐλευθέρους ἀνάγειν. τόν τε εἵλωτα εἰ τύχοι, τόν τε Εὐρυποντίδην, ἢ Ἀγιάδην. ἢ ταῦτά γε ἴσως οὐκ ἄπο φόρου. μαστίγων γὰρ τὸ ἀγώνισμα καὶ ὁ στέφανος. προσακτέον δὴ τῷ λόγῳ, καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων τὴν πίστιν. πάντας γὰρ τοὺς κορυφαίους ἐν φιλοσοφίᾳ λάβοιτε ἄν, τοὺς προγόνους ἀναδυνῶντες, διοτρεφεῖς τε καὶ διογενεῖς, καθάπερ Ὅμηρος λέγει, καὶ τῇ παροιμίᾳ πρέποντας τῇ ἀπὸ κόρης. καθάπερ οἶμαι καὶ τῶν ναμάτων τὰ διαφανῆ τε καὶ καθαρὰ ἀνιχνεύοντές τε καὶ διασμώμενοι, ἐκ πηγῶν ἀρχαίων ἐξευρίσκομεν ἀφειμένα. ἀλλ' ἵνα μή τις ἡμᾶς ἔν που ἐναντίῳ παραδείγματι βουκολοίη, ταῦτα μὲν εἰ δοκεῖ, ξυγχωρῶμεν. ὅτι χαλεπὸν μέν, φύσιν δὲ ἔχει καὶ τούτῳ τῷ ἐλλείμματι μολυνθέντα γενέσθαι ἐπίβολον ἀρετῆς. τὰ δὲ λοιπὰ ζητητέον, σύμβολά τε καὶ γνωρίσματα. ἃ πᾶσα ἀνάγκη τοῦ φιλοσόφου ἐγκεχαράχθαι τῇ διανοίᾳ μᾶλλον, ἢ τοῖς Πελοπίδαις τὸν ἐλεφάντινον ὦμον. τί δὴ μετὰ ταῦτα ὁ πάνσοφος Πλάτων ἐπίσημον ποιεῖ τῆς τῶν ψυχῶν εὐγενείας, ἐγὼ ὑμῖν ἀναγνώσομαι ἐφεξῆς ἐκ τῶν ἐκείνου ῥημάτων, ὥσπερ ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἱ ῥήτορες ἐκ τῶν τοῦ νόμου γραμμάτων. τοῦτο μὲν δὴ ὁμολογείσθω τῆς φιλοσόφου φύσεως, περὶ ὅτι, μαθήματος ἐρῶσι, οὔτοι παντός, ἀλλ' ὃ ἂν ἐκείνην δηλοῖ τὴν οὐσίαν, τὴν ἀεὶ οὖσαν καὶ μὴ πλανωμένην ὑπὸ φθορᾶς καὶ γενέσεως. ἀκούετε οὖν τοῦ νομοθέτου διοριζομένου τὰ μαθήματα, ὧν ἐραστὰς χρεὼν εἶναι τοὺς φιλοσόφους, καὶ μὴ ξυγχωροῦντος. συγχεῖν, μὴ δὲ ξυμφύρειν

Phidias

Nuptiae sacrae quae

Canis laconica

Melitaei catuli

Theognis

Artocop.

Clei Pillatae Moni

Philamon

Aristoteles

Orthiae ara Lacedaemone

Homer.

Plato

Pelopidarum humeri elephantini

Salua sit Artocopi reuerentia

ἀπὸ ζήνου

ἅπαντα, ὥσπερ εἰς μύκονον μίαν. καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο ἐκεῖνος ἀπεφήνατο. ὅτι ἀδύνατον ἐν ἅμα πολλὰς καλῶς ἐργάζεσθαι τέχνας. οἷον τὰ σκυτικὰ τὸν χαλκέα. ἢ τὰ χαλκευτικὰ τὸν σκυτοτόμον. ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκίαν ἐκείνην ῥᾷστα ἀπαυδήσειν, ἣν οὐκ ἐπήξατο οἰκοδόμος, ὑφαίνουσι δέ τινες, ἢ ἀμπελουργοὶ ξυλλέγοντες. καὶ τὸν χιτῶνα ἐκεῖνον πράγματα παρέξειν ταῖς ἀκεστρίαις, ὃν γυνὴ οὐχ ὑφήνατο μὴ ἔμπειρος καὶ ἀμαθὴς ἱστουργίας. οὐδὲ μὴν τὸν κυβερνήτην, ναύτην τε ἅμα ἔσεσθαι καὶ κυβερνήτην. οὐδὲ τὸν ἰατρόν, γυμναστήν τε καὶ ἰατρόν. ἀλλ' ἐπιστατεῖν μὲν ἀνάγκη καὶ ἐπιτάττειν, τὸν μὲν τοῖς ἐρέταις. τὸν ἰατρὸν δέ, τοῖς παιδοτρίβαις. οὐκ ἔστι δέ, ἐρέτην τε καὶ παιδοτρίβην. ὥσπερ οἶμαι καὶ τοὺς φιλοσόφους. ἐπιστατέον μέν τισι διδασκάλοις τε καὶ διδάγμασιν. οἷον ῥήτορσί τε καὶ γραμματισταῖς. αὐτοὺς δὲ τὰ ῥητορικὰ ἢ γραμματιστικά, οὐκ ἐργαστέον. πῶς γὰρ οὐχὶ πολλοῦ ἂν γέλωτος γέμοι, τὸν τῆς ἀκραιφνοῦς καὶ ἀσωμάτου οὐσίας μεταποιούμενον, καὶ περιφρονοῦντα τοῦ ἀνθρώπου προσκαθῆσθαι ταῖς συλλαβαῖς, καὶ ἐκμελετᾶν διὰ βίου συγκοπάς τε ὀνομάτων καὶ ἀποθλίψεις, καὶ ῥήματα ἀποσμιλεύειν, καὶ μειρακίων ἀποτυμπανίζειν. καὶ παιδαγωγοῖς ἀθλίοις χαλεπὸν ἐστί. καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐξουσίᾳ ὑψηλὸν ἐξαίρειν αὑτόν, φρονηματισμοῦ ἐμπιπλάμενον. ὁ δὲ ἀληθῶς φιλόσοφος, οὐ τὰ περὶ ἐκβολῇ τῆς ψυχῆς σχολῇ ἂν ἀνάσχοιτο βλέπειν εἰς παττάλους τε καὶ ἱμάντας. ὅπου γὰρ εἴ τις ἀμφότερα δύναιτο ποιεῖν, τό, τε ἄμεινον καὶ τὸ φαυλότερον, ἐπὶ τὸ φαυλότερον ἂν ἑαυτὸν ἐφεῖναι ἀποδράσειν, καὶ τοῦτο προστιθέναι τῷ αὑτοῦ βίῳ, τὸ βέλτιον καταλιπόντα; ὅταν δέ τινα ἴδῃ τε διοικούμενον μέν, ὡς κορυφαῖόν τε καὶ ἄκρον φιλοσοφίας, προσεστηκότα δέ, οἷς αὐτὸ εἶπον καὶ προσεδρεύοντα, καὶ μηδέποτε ἀφιστάμενον, μὴ ἰδίᾳ ἰδίως, ἀλλ' ἀνάγκῃ προσαιροῦσιν, οὐκ ἴστε ὦ ἄνδρες, ὅτι ἐξαπατᾷ ὑμᾶς, καὶ πρόσωπον ἀγαμέμνονος ὑποκρίνεται. μέτοικός τις ὢν ἔνδοθεν ἢ θεαρίων. ὑμεῖς οὖν αὐτῷ μὴ ξυγχωρεῖτε μηδὲ φενακίζεσθε λογαρίοις ὀλίγοις κεκομψευμένοις. ἃ μηδὲν προσήκοντα ὑποπατάσσεις καὶ περικρούσας τε καὶ μεταμορφώσας, ὥσπερ ὁ αὐτόλυκος τὰ φώρια τὰ αὐτὰ πανταχοῦ ξυμπεριφορεῖ. κυδρευόμενός τε καὶ γαυρούμενος πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας αὐτῶν τὸν ἀληθινὸν δεσπότην. ἀλλ' ὡς δὴ αὐτὸν ἐρωτᾶτε πυνθανόμενοι, ὦ ἄνθρωπε, ἐπειδὴ φιλόσοφος εἶναι τὴν ἀκροτάτην φιλοσοφίαν ποιεῖ, πόσου μὲν ἂν βουλοίμεθα καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν ἄφθονον ἐν τῇ πόλει κατεσκευάσθαι. ἀλλ' ὥσπερ ἐπεὶ ἰατρὸν ὄντα ἑωρῶμεν, οὐκ ἂν δή που σοι εἰκῇ τὰς οἰκίας ἐπετρέψαμεν. οὐδὲ τὰς γυναῖκάς τε καὶ τὰ παιδία, εἰ μὴ πρότερον ἐπέδειξας ἡμῖν, ὅτι πολλοὺς μὲν ὑγιεινοὺς ἐκ νοσερῶν ἀπειργάσω, πολλάς τε ἐξ ἀναπήρων ἀρτίους. ἀπέδειξας δὲ καὶ φάρμακα ἄττα συγκείμενα, καὶ ποτὰ ἐσκευασμένα, ἐμπείρως τε καὶ ἐπωφελῶς. καί τινας δὴ καὶ μαθητὰς καὶ διαδόχους τῆς τέχνης. τούτων γὰρ τὰ μέν, ἔργα ἰατρικῆς. τὰ δὲ δείγματα. κρίνεται δὲ ἐξ ἀμφοῖν πᾶσα ἐπιστήμη. τοῦτον δὴ τὸν τρόπον, καὶ νῦν ὦ γενναῖε, λέγε πρῶτον ἡμῖν ἔργον τί σεαυτοῦ, οἷα πολλὰ ἔργα φιλοσόφου ἀνδρός. πότε χρημάτων διδομένων κρείττων ἐφάνης, ὥσπερ ξενοκράτης ἐκεῖνος τῶν πεντήκοντα παρ' ἀλεξάνδρου ταλάντων. πότε ἀφῆκας τὸ δεδανεισμένον, καθάπερ ζήνων ὁ κιτιεύς. ποίαν ὑπέμεινας λοιδορίαν, οἵαν σωκράτης τὴν θρασυμάχου. πότε διεσώσω χάριτας ἐμμίσθους ἀρχόντων, ὥσπερ θεόφραστος τὰς παρὰ τοῦ φαληρέως. ἀλλὰ τούτων μέν, οὐδέν. ἥδιον δὲ ὑπερφρονεῖς. οὐδὲ ἐπρίω πόρνας. οὐδὲ ἑταιρίδων ἑάλως. οὐδὲ ἐπῄνεσας τοὺς αὐτοῦ υἱέας τε καὶ οἰκέτας. ἀλλ' οἷα πολλὰ μὲν νέων. πολλὰ δὲ παλαιῶν φιλοσόφων δόγματά ἐστι τῆς σοφίας, συγγράμματα οὕτω σοι πεποίηται σμικρὰ ἢ μεγάλα περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. ἢ περὶ φύσεως τῶν ὄντων. ἢ ὅπῃ τὸ ἀληθὲς διαφέρεσθαι καὶ τὸ ψεῦδος. ἢ τί δὴ πρὸς τῶν μουσῶν. ἀλλὰ δὴ εἰ μὴ ξυγγράμματα, μαθητάς γε ἀπειργάσω τινάς, τέτταρας. εἰ τρεῖς, ἢ δύο, ἢ οὐχ. ἕνα δεῖνα, ὅς σε αἰτιᾶται τῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας. εἰ ταῦτα ἅπαντα προτεινόμενα ἀπορεῖν, ἢ τι αὐτῶν ἀποδεῖξαι, ἀλλὰ βατταρίζοι τε καὶ ὑλακτοίη, μηκέτι θαυμάζειν τε καὶ πιστεύειν, ὡς ἄρα ὁ διὸς ἑρμῆς καταλιπὼν τὸν δία τε καὶ τὸν οὐρανόν, σαρκία μικρὰ περιθέμενος ἐν τῇ πόλει ἡμῖν περιπατεῖ. μὴ δ' ἂν μυρία ἐπὶ μυρίοις ὀνόματα ἔρῃ βιβλίων τε καὶ συγγραφέων. ταῦτα γὰρ οἶμαι ἔνεστι καὶ τοὺς γραμματέας, τῶν φιλοσόφων ἐπισταμένους μηδέν τι μᾶλλον τῶν λοιπῶν ἀνδραπόδων ἐπὶ σοφίᾳ διαφέρειν. ἐπεὶ καὶ εἴ τις φιλοσόφῳ χρόνον τινὰ ξυνοικήσας γράφοντι συνετῶς καὶ ἀναγινώσκοντι προσκαθίζων, ὀλίγα ἐκ τῆς γραφῆς συνηρανίσατο ῥήματα, καὶ ταῦτα συγκολλᾶν πειρῷτο ἀεὶ καὶ συρράπτειν πρὸς ἕκαστα, λέγει μηδὲν ἐοικότα. οἷαι τῶν προβατοπωλῶν αἱ ἐφεστρίδες συμπεπερόνηνται ἐκ ῥακίων νεουργῶν τε ἅμα καὶ τετριμμένων. εἴ τις οὖν καὶ ἐπὶ τῇ συλλογῇ κορυβαντιᾷ καὶ ἐξέστηκεν, ἐλεγκτέον τε αὐτὸν τῆς πτωχείας τε καὶ παροινίας. καὶ ἐννοητέον, ὅτι οὐ ταύτῃ τὸν πλάστην γνωματεύομεν, εἰ δακτύλιον ἀπαιτήσει. ἐμφαίνεται γὰρ εὐθὺς ἡ πενία τῇ ἐπιτηδεύσει τε καὶ ἐπιδείξει τοῦ κτήματος. ὅτι τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ οἴκοι ἄρα ὑπάρχει οὐδὲν ἕτερον πολυτελέστερον ἀγαθόν. οὐ γὰρ φορτικὸς γε οὕτω δακτυλίῳ ἐκαλλωπίζετο. διατί οὖν οὗτοι μὲν ἡμᾶς ἐξαπατῶσιν. ἀλλ' οὐδὲ ὀρχηστὴν ὀνομάζομεν τὸν σχηματίζεσθαι ἀδυνατοῦντα τορῶς καὶ ποικίλως. οὐδὲ κιθαριστὴν τὸν οὐκ ἐπιστάμενον κιθαρίζειν. σοφὸν δὲ πειθόμεθα εἶναι, καὶ τὸν μὴ ὄντα, ὅτι τὰ κρούματα μὲν οἶμαι καὶ τὰ ὀρχήματα, ὠσί τε καὶ ὀφθαλμοῖς δοκιμάζεται.

Handwritten marginal notes: παρ' οἱ — Mycone — Agamenonis personã sustinẽs cum sit mithacus seu Thearion — Agameno — Mithac — Thearion — Autolyc — Autolyc — Xenocrates — Alexãder — Zeno — Socrates — Thrasymach — Theophra — Phalireus — Eximia cõparatio — Comparatio alia — Crumata

καὶ ἐξαρκεῖ αὐτοῖς τὰ ὄργανα ταῦτα τὸ σφέτερον ἡδὺ καὶ λυπηρὸν διαγινώσκειν. σοφία δέ, κρίνεται ἐπὶ σοφίας. ἐπεὶ οὖν ἡμεῖς οἱ πολλοὶ ὦτα μὲν κεκτήμεθα καὶ ὀφθαλμούς, σοφίαν δὲ οὐχ οὕτως, πάνυ τῇ ἀπειρίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιτίθεται αὕτη ἡ γοητεία. καὶ αἰσθανομένη ξενίως ἔχοντας ἡμᾶς τῆς σοφωτέρας διαλέκτου, συσκευασαμένη ῥηματίσκια παμπάλαιά τε καὶ αἰνιγματώδη ὑπὸ χρόνου, ἐκπατάγει ἡμῶν τὰ ὦτα. τὸ ἄτοπον πεπονθέναι ἐπείσι καὶ τὰ μυστήρια, καὶ τοιαῦτα ἄττα μορμολύκεια, ὥστε τοὺς ἀκούοντας φρίττειν τε καὶ ἀδημονεῖν, καὶ μικροῦ γίνεσθαι ἀναύδους. καθάπερ φασὶ τοὺς ὑπὸ λύκου προτέρους ὀφθέντας. εἰ δὲ δὴ καὶ ἐρέσθαι ἐπιχειρήσεις, μὴ συνεὶς ὅτι εἴρηκεν, ἑτέρῳ περιπλήξῃ ὀνόματι, δυσκολωτέρῳ ὠνομασμένῳ. περανεῖς δὲ οὐδέποτε οὐδέν, οὐδὲ αὐτός, οὐδὲ ὁ λέγων ἐκεῖνος. ἀλλ' οὖ μάλα ἀνακυκλήσας τὸ δή που θεν καὶ τὸ κάμπτεται καὶ τῷ διοσκόρῳ, οἰχήσεται ἀποτρέχων, καταγελάσας σου πάνυ τῆς ἀμαθίας καὶ νωθείας. ὥσπερ οὖν περὶ τὰ χρώματα ἀπατῶνται ῥᾷον οἱ μὴ πάνυ ὀξὺ βλέποντες, οὕτω περὶ τοὺς σοφιστὰς οἶμαι τούτους, οἷς ἐκ παιδείας τὸ ὄμμα οὐ κεκάθαρται τῆς ψυχῆς. ἐπεὶ τί δήποτε πρὸς διός, εἰ μέν τις ἀφίκοιτο εἰς τὴν πόλιν, ῥητορικὸς ποιούμενος εἶναι, οὐ πολλῶν ἡμῖν ἐν αὐτῷ προσδεήσει ὥστε καταμαθεῖν ἀκριβῶς, εἴτε ἀληθεύοι τὴν τέχνην, εἴτε ἀγύρτης τε, καὶ ἀλαζών, ὅτι οἶμαι εἰσὶ πολλοὶ παρ' ἡμῖν οἱ τούτων ἔμπειροι τῶν λόγων. οἳ αὐτοί τε ἐξευρίσκουσι ῥᾳδίως καὶ ἡμᾶς πείθουσι τοὺς ἄλλους. σοφίαν δέ, αὐτοὶ μὲν οὔπω κεκτήμεθα, τῷ δὲ ἔχοντι αὐτὴν ἀπιστοῦμεν. καὶ οἰόμεθα ὑπὸ ζήλου τε καὶ βασκανίας, σκυβαλίζειν τε καὶ διαπτύειν, ὃν ἡμᾶς διὰ ταύτην τὴν φαντασίαν, μονονοὺκ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς περιφέρομεν, πόρρω ὄντες τοῦ εἰδέναι, ὅτι οὐδεὶς σοφὸς δύσνους τῷ ὁμοίῳ. ἀλλὰ τῷ οὐ κατὰ νόμον μεμυημένῳ, τὸν ναρθηκοφόρον βάκχον ἡγεῖσθαι οὐ συγχωρεῖ τὰ μυστήρια. ἀλλ' οὖ δὴ ποῖον ὁ λόγος μεταβέβηκεν ἐφ' ἕτερον τῶν γνωρισμάτων, μάλιστα καὶ τοῦτο. ψυχὴν ἐξετάζον, φιλόσοφόν τε καὶ μή, ἐπισκέψει γὰρ ἡ κοινωνική τε καὶ ἥμερος πρὸς τοὺς παιδείας ἐπιθυμοῦντας, ἡ δυσκοινώνητος δὲ καὶ ἀγρία. χαλκέας καὶ τέκτονας. εἰ δὲ βούλει, καὶ ποιητάς τε καὶ τοὺς ἄλλους δημιουργοὺς συγχωρῶμεν, ἐάν τις λέγῃ στασιάζειν τε καὶ ἐπιφθόνως λέγειν πρὸς ἀλλήλους. τὰ γὰρ ἆθλα αὐτοῖς τῶν τεχνῶν, τὸ μέν, ἀργύριόν ἐστι. τῶν δέ, ἔπαινος πρὸς τῷ ἀργυρίῳ. ὧν οὐκ ἐγχωρεῖ ἐξ ἴσου τὸν ἐλαττούμενον ἐπανευρίσκεσθαι. ἀνάγκη οὖν τῷ μεῖον ἔχοντι, πρὸς τοὺς εὐφερομένους τὸ πλέον ἀγανακτεῖν τε καὶ ἄχθεσθαι. ὅσοι δὲ πρός τι ἐναμιλλῶνται γνησίως τε καὶ ἀληθινῶς, καὶ ταύτην τρέφουσι τὴν ὠδῖνα ἐν τῇ ψυχῇ, οὗτοι ἀσπάζονταί τε καὶ γαννύσκονται καὶ ἐμπίπλανται χαρμονῆς, ὅσῳ ἂν λάβωσι πλείους κοινωνούς τε καὶ βοηθούς, ἐπὶ τὴν θήραν τῶν παιδικῶν. ἐρῶσι γὰρ καὶ ἐν ταῖς ἄγραις, ὅτι τῷ μὲν κατὰ μόνας ἰχνηλατοῦντι, ἐργῶδες ἐντυχεῖν τῷ θηρίῳ, τοῖς πλείοσι δὲ ὁμοῦ κυνηγετοῦσι, ῥᾷον καὶ κατάφορος ἡ εὐνή. ἔστι δέ που καὶ ἐν τῷ κυνηγεσίῳ τῆς ἀληθείας πολλὰ δύσβατα καὶ ἐπίσκια, καὶ τῷ καθ' αὑτὸν μετιόντι δυσδιερεύνητα. ἐφ' ἃ ἀνάγκη πλείους ἄρα καλεῖν, συνθηρευτάς τε καὶ συλλήπτορας. ἢ πάλαι ἐπὶ τὸν σῦν συνελέγησαν οἵ τε ἄριστοι τῶν ἑλλήνων. ὃς τὰ ἔργα τοῦ αἰτωλῶν βασιλέως ἔφθειρέ τε καὶ ἐλωβᾶτο. καὶ δὴ τοῦ θηρίου μὲν ἁλόντος, ἐγίνετο τοῖς θηρευταῖς περὶ τῶν ἀκροθινίων διαμάχη τε καὶ ἀμφισβήτησις. καὶ ἐντεῦθεν ὁ πόλεμος ἐξερράγη ἀκαρνᾶσί τε καὶ αἰτωλοῖς, ἀμφὶ συὸς κεφαλῇ καὶ δέρματι λαχνήεντι. ἐκφανέντος δὲ ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ ἐκλάμψαντος τοῦ ἀληθοῦς, ἀναιμωτὶ πάντες ἀπολαύουσιν οἱ συλλαβόμενοι τοῦ ἔργου. διὰ τοῦτο ἠσπάζετο ἀρίστων κλεάνθην, καὶ τῶν ὁμιλητῶν ἐκοινώνει. διὰ τοῦτο, κράντορα κράτης. διὰ τοῦτο σπεύσιππος ἐκ χαλκηδόνος μετεπέμπετο ξενοκράτην. λύκων δέ, καὶ ἀρίστων ὁ ἐκ λυκείου. ἄμφω μέν, περὶ τοὺς ἀριστοτέλους λόγους εἰχέτην. ἐν δόξῃ δὲ ὢν ὁ λύκων ἐπὶ παιδείας τοσαύτῃ, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους διὰ τὸ κλέος ἐν τῇ θαλάττῃ, καθάπερ ἱερῶν ἀπέχεσθαι τῶν λύκωνος πλοίων, ὅμως οὐκ ἐδυσχέραινε πρὸς τὸν ἀρίστωνα τοῦτον, οὐδὲ ἐνίζετο ἐκ προεδρείας μᾶλλον ἐπιδιδόντα. ἀλλὰ συνωμολόγει μετὰ παιδιᾶς καὶ χαρίτων, ὅτι ὁ χωλὸς τὸν ἀρτίποδα παρατρέχει. συνέβη γὰρ τῷ ἀρίστωνι καὶ πεπηρῶσθαι τὸ σκέλος. ταύτῃ τοι καὶ αἱ μοῦσαι ἐννέα οὖσαι, συγχορεύουσιν ἀλλήλαις καὶ τῷ ἀπόλλωνι. καὶ οὐδὲ μία αὐτῶν ἀγανακτεῖ πρὸς τὰς ἄλλας. ὅτι μὴ μόνη σοφή ἐστι μηδὲ αὐτῇ μόνῃ προσεύχονται οἱ ποιηταί. οὐδὲ μεταποιεῖται τῆς κιθάρας ἡ καλλιόπη. οὐδὲ ἡ θάλεια τῶν αὐλῶν. οὐδὲ τῆς λύρας ἡ τερψιχόρη. ἀλλ' ἑκάστη τὸ αὑτῆς ἀγαπᾷ συμβάλλεσθαι εἰς τὸν χορὸν καὶ συνεισφέρειν. καὶ ᾄδουσιν, ἀμειβόμεναι ἀλλήλας φησὶν ὁ ποιητής. οὐ κολούουσαι καὶ βασκαίνουσαι, καὶ αὐτὴ χοῦσαι. ἀλλ' οὐχὶ παράξενοι οὗτοι καὶ ψευδώνυμοι. ἀλλ' ἐάν τις ὑπὸ φιλολογίας καὶ ἅμα οὐκ ἔχων ἕτερόν τι περιεργάζεσθαι, ἐν τῷ δωματίῳ τῷ αὑτοῦ καὶ τῷ κλινιδίῳ, διαβουκολεῖται ἀριστοτέλει καὶ θεοφράστῳ, ὀξέως τε ἐπύθοντο, καὶ ἐπαράμενοι παίζειν τὴν πόλιν, ἐπικαλοῦνται τοὺς βασιλέως ὀφθαλμούς. εἰ ἀναπνεῖ ἔτι καὶ εἰς τὸν ἥλιον ἀφορᾷ ὁ μιαρὸς καὶ ἀλιτήριος, καὶ παραφλοίας καὶ φαρμακεύς. καὶ ἡ μεγίστη κατηγορία, ὅτι ἐπέθετο φασι ταῖς κατηγορίαις, καὶ διηλέχθη περὶ τοῦ ὑποκειμένου πρός τινα ξένον. εἰ δὲ δὴ καὶ συλλογισμοῦ ἅψοιτο, καὶ περὶ φύσεώς τι συγγράψαι, τοῦτο ἐκείνῳ ἐπανάστασις τὸ χρῆμα, καὶ καθαιρετέον

Handwritten marginal notes: Ut hi q prius a lupo visi sint. — παρ' οἱ — Multi narthecophori, pauci autem bacchi — χαλαμώνας — De Apro calydonio Nota — Ariston — Cleanthes — Crantor — Crates — Speusipp — Xenocrates — Lycõ — Aristõ — Aristoteles — Theophrastus

τῆς ἀκροπόλεως τὴν τυραννίδα. ἀλλ' εἰ καὶ προσποιοῖτό τις τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν σοφίαν, καὶ ᾧ τῷ ὄντι προσήκει Πλάτωνος ἢ Σωκράτους ἢ Πυθαγόρου, μὴ κεντεῖν τε καὶ διαλύειν τὸν τὰ αὐτὰ ἀγαπῶντα. ἀλλὰ ἡδέως ἐᾶν τε καὶ ἐπαίρειν καὶ συνεξορμᾶν. καὶ συνεξαίρειν. οὕτω γὰρ μάλιστα ἴοι καὶ οὐκ ἀμβλύνοιτο οὐδὲ ἀπολήγοι τοῦ ἔρωτος, ὅταν ἔχῃ τὸν ἐπαινοῦντα καὶ ἐπιβοῶντα, καὶ πρὸς ὃν φιλοτιμήσηται ἐκ τῶν πόνων. νῦν δὲ ὑπὸ τῆς δεινότητος τῆς περὶ τῆς, ἔοικας εὐλαβεῖσθαι μή τινα ἄλλον ἐπαινέσας, ἀφαιρεῖσθαι δόξης σαυτὸν τῆς σοφίας. καὶ μή τινα ἄλλον θαυμάσας, ὑφ' ἑτέρου αὐτὸν θαυμάζεσθαι παρασκευάσῃς. εἶτα παύσονται οἱ ἄνθρωποι πρὸς σὲ μόνον ὁρῶντες, καὶ πρὸς σὲ μόνον θαυμάζοντες. διὰ τοῦτο ἂν μέν τινα αἴσθῃ καταγέλαστον καὶ τοῦ παντὸς ἡμαρτηκότα, τούτῳ καὶ εὐμενὴς καὶ φιλάνθρωπος, καὶ ἄγασθαι οὐκ ὀκνεῖς τὴν σοφίαν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ. ὅταν δέ τινα θαυμάσωσι μὲν οἱ ἄνθρωποι, θαυμάσῃς δὲ αὐτὸς ἔνδον ἐν τῇ καρδίᾳ, τηνικαῦτα ἡ δυσμένεια καὶ τὸ νέφος κατὰ τοῦ προσώπου καὶ τὸ βλέπειν ἐχθρῶς, οὐ μόνον τὸν ἐπαινούμενον. ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπαινοῦντας. ὡς οὐδὲν ἄρα ἄλλο χαλεπώτερον τίκτει ψυχὴ νόσημα φθόνου τε καὶ βασκανίας. καὶ μᾶλλον ὅσῳπερ ὁ νοσῶν ὀξύτερον βλέπει μὴ τὰ πρὸς αὐτὸν μόνον καὶ τὰ ἐγγύς. ἀλλὰ καὶ τὰ πόρρω καὶ τὰ μακρὰν ἀφεστῶτα. ἐγὼ δὲ προσεῖχον Ἡσιόδῳ τῷ ποιητῇ. χυτρέα χυτρεῖ κοτέειν, καὶ ἱπποποιὸν ἱπποποιῷ. νῦν δὲ ἤδη τινὲς ὑπὸ θράσους μεταβαίνουσιν ἐκ τῶν τάξεων ἀκμὴν διαγκύλων ἱππόται. τά τε οὖν αὐτοὺς, ἵνα περ καὶ ἄρχεσθαι τὰς ἀρχάς, καὶ μὴ συγχωρεῖτε ἐπιχειρεῖν γυμνούς τε καὶ χαμαιζήλους ἀναβεβηκόσι τε καὶ εὖ πεφραγμένοις. ἀλλ' ἐπείπερ ἄρα ἀκρίτως ἐπιθυμοῦσι τῶν σεμνοτέρων ἀγωνισμάτων, καταλιπεῖν μὲν τὰ λαισήϊα καὶ [illegible] καὶ τὴν [illegible]. λαβεῖν δὲ ἀσπίδα ἀληθινήν, οἵαν Ὅμηρος τὴν Νέστορος λέγει. τὴν ἀκήρατον καὶ χρυσῆν καὶ τοῖς κανόσι συνηρμοσμένην. ἢ οἵαν Ἥφαιστος ἐχαλκεύσατο Ἀχιλλεῖ. ἐν ᾗ γῆ καὶ θάλασσα καὶ οὐρανός. ἥλιός τε ὁ πᾶς καὶ σελήνη τῆς ἐναντίας, τά τε λοιπὰ σύμπαντα ἄστρα, καὶ ἔτι τὰ ἀνθρώπεια πράγματα. οἱ πολεμοῦντες. οἱ γεωργοῦντες. οἱ χορεύοντες. οἱ γαμοῦντες. οἱ ποιμαίνοντες. οἱ δικαζόμενοι. ἀλλ' ὁρᾶτε ὅτι τηλικαύτην ἀσπίδα οὔτι παντὸς ἀνδρὸς ἐνεγκεῖν. οὐ μὴν οὐδὲ τὸ δόρυ εἰς [illegible] πάλλουσι. ἀλλὰ τοῦ Πηλέως τε καὶ Αἰακίδου τοῦ τεθραμμένου παρὰ Χείρωνι τῷ σοφῷ. εἰ δέ τις δὲ, φυγάς τε ὢν καὶ ἀσθενέστερος τῶν ὅπλων, ὅμως ὑπὸ φιλοτιμίας ἀποπειρᾶται, οὗτος τὸ μὲν πρῶτον παραφανεὶς διεπτόησέ τε καὶ διετάραξε τοὺς ἀντιπάλους καί τινες ἀλλήλοις περιέπεσον ἐν τῷ ταράχῳ. ἀκμάσαντος δὲ τοῦ ἀγῶνος καὶ καταστάσης τῆς μάχης, διηλέγχθη καὶ ἐγυμνώθη τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων. βασκανίας μὲν δὴ, τούτων ἕνεκα καὶ ἔτι πλειόνων κακῶν, ἀποκλειστέον καὶ φυλακτέον. καὶ ὅταν αὖ εὑρίσκηται προσιοῦσα, τὴν κῆρα ταύτην ἀπελαύνειν τε δεῖ καὶ ἐκβάλλειν ἔξω τῶν ὅρων, ὡς χαλεπώτερον λύσσης τὸ νόσημα κεκτημένον. τέταρτον δὲ τύπον εἶναί φασι τὴν ἀψευδίαν. καὶ τὸ ἑκόντας εἶναι μηδὲν μηδαμῇ προσδέχεσθαι τὸ ψεῦδος, ἀλλὰ μισεῖν. τὴν δὲ ἀλήθειαν στέργειν. ἄγαμαι οὖν ἐγὼ καὶ ταύτῃ τὸν νομοθέτην, οἵῳ θριγκῷ περιβάλλει τὴν σοφίαν εἰς πάντα ἀλήθειαν. σκοπῶμεν δὲ μικρὸν ἀναλαβόντες. ἔστι που τἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος. πολὺ μὲν ἐν τοῖς μαθήμασι καὶ διδάγμασι. πολὺ δὲ ἐν συμβολαίοις καὶ συναλλάγμασιν. ὁ οὖν μηδενὶ μηδαμῇ τῷ ψεύδει πάροδον ἀφιείς, μόνῳ τῳ ὑμῖν δοκεῖ συγχωρεῖν. μόνῃ μὲν, ὥστε τὰ ἄρτια καὶ περιττὰ ἀληθεύειν, καὶ περὶ τὰς πλευράς γε οὖν καὶ τὰς διαμέτρους. περὶ δὲ ὠνὰς ἢ πράσεις καὶ τὰ λοιπὰ κοινωνήματα, διαψεύδεσθαι καὶ ἐξαπατᾶν τοὺς κοινωνοῦντας καὶ γράφοντας ἐν τοῖς γραμματείοις ἑκατὸν μνῶν ὠνεῖσθαι τὰς πέντε καὶ εἴκοσιν ἀποστερεῖν. καίτοι τὸ μὲν ἐν τοῖς μαθήμασι ψεῦδος αὐτῷ μόνῳ βλαβερὸν τῷ ψευδομένῳ. τὸ δὲ ἐν ταῖς πράσεσι, καὶ ἡ κατ' ἄλλου ἀδικία. τί γὰρ ἡ μὲν διαφορὰ πρὸς τῶν θεῶν, εἴ τις ἑαυτὸν ἐξαπατᾷ, ὅτι τὰ ἐν τόπῳ Ἀριστοτέλης οὐκ εὖ [illegible] λέγει. ἢ ὅτι Πλάτων ἐς τετάρτην γενεὰν διαβιβάζει τὰς τιμωρίας. ἢ τινὰ ὅμοιον λῆρον ἄλλον. ταῦτα γὰρ οὐδὲν ὦ μακάριοι πρὸς ἡμᾶς, ἐὰν μὴ πέμπωμεν ἐκεῖ μαθησόμενα τὰ παιδία. ἀλλ' ἐὰν ἃ μήποτε ἤκουσεν ὀμνύῃ λέγειν ἀκηκοώς. καὶ ῥᾷον ἐπιορκοίη Λυσάνδρου τοῦ Σπαρτιάτου. καὶ μηδέποτε ὁμοφωνοίη τῇ γλώττῃ πρὸς τὴν διάνοιαν. ταῦτα ἄρα τὰ ψεύδη βλαβερὰ φαμὲν τοῖς εἰς τὸ παιδαγωγεῖον ἀφικνουμένοις. ἢ πᾶσιν ὅσοις διὰ τὴν συνοίκησιν ἀναγκαῖον, ἢ λόγου τινὸς τῷ τοιῷδε ἢ ἔργου κοινωνεῖν. οὐδὲ μία γὰρ μοχθηρία μᾶλλον δυσκοινώνητος ἀπιστίας. ἀλλ' αὕτη ἐστὶν ἡ κακία πρὸς ἣν μόνην καὶ φυλακῆς ἐξαποροῦμεν. καὶ γὰρ δὴ ὃ μόνον ἐποιησάμεθα φυλακτήριον, λέγω δὴ τὸν ὅρκον καὶ τὴν ἐπίκλησιν τῶν θεῶν, τούτῳ αὐτῷ μάλιστα καταχρῆται, εἰς τὸ ῥᾷον διαλανθάνειν. καὶ γελοῖον μὲν τὸ Στυγὸς ὕδωρ. γελοία δὲ ἡ Στὺξ ἐκείνη. λῆροι δὲ οἱ ταρτάρειοι δαίμονες. λῆρος δὲ αὐτὸς ὁ τάρταρος. ὅταν δέῃ τι ἄπιστον ἄνδρα κακῶς δράσαντα ἐξαρνήσασθαι. διὰ ταύτην οὖν τὴν διπλόην, καὶ θηρίου γίνεται ἄνθρωπος, δυσμεταχειριστότερόν τε καὶ ἀγριώτερον. ἀκούομεν γὰρ σχετλιαζόντων τῶν ποιητῶν ὅτι θῆρα μὲν ἐν οὔρεσι καὶ λέοντα θηρητὴρ ἀΐων τε καὶ ἰσορῶν, ἀλέοιτο. γνωστὴ μὲν γὰρ τῶν τοιούτων βουλή. γνωστὸν δὲ νόημα. ἀνὴρ δέ, ἄλλα κεκευθὼς ἐν φρεσίν. ἄλλα δὲ βάζει. μῦθοι μὲν, τέλειοι καὶ μείλιχοι, ἔχθρα δὲ ἔργα ἐπιβουλεύουσι καὶ συνοικοῦσι καὶ περισαίνουσι.

περισαίνουσι. δεινὴ δὲ ἡ παρρησία, καὶ τὸ πρὸς πάντα ἴσως ἔχειν, ὅσα μέσοι τῇ ἀγορᾷ, καὶ ὅσα ὑπὸ μάρτυσιν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις ἔγραψέ τε καὶ ἐκτήσατο. τοῦτο μὲν δὴ τὸ κακόηθες ψεῦδος, πάμπαν ἐξελατέον φιλοσόφου ψυχῆς. ἔστι δέ τι καὶ ἕτερον ψεῦδος. ὃ τοὺς μὲν ἄλλους οὐ πάνυ δή τι λυμαίνεται. αἶσχος δὲ ἐστὶ τοῦ χρωμένου. γίνεται γὰρ οὐκ ἐν τῷ περὶ θατέρου τι λέγειν ἢ πράττειν. ἀλλ' ἐν τῷ περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ. διπλοῦν δὲ τοῦτο καὶ διχῶς. ἢ γὰρ ἐν τῷ φαυλοτέρῳ καὶ ἐλάττῳ λέγειν τῶν προσόντων ἀληθινῶς, ἢ ἐν τῷ μείζω τε καὶ σεμνοτέρῳ. καλεῖται δὲ τὸ περὶ ἐνδεέστερον, εἰρωνεία. τὸ δὲ, πλέον, ἀλαζονεία. τὸ μὲν δὴ ἐλλεῖπον τοῦ ἀληθοῦς, κομψόν τέ ἐστι καὶ αἱμύλον, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἄχρηστον τῷ φιλοσόφῳ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ Σωκράτης παρελάμβανε τοῖς λόγοις ὁπότε ἐδεῖτο ἐπισκῶψαί τινα σοφιστὴν τύφου μεστὸν καὶ γέμοντα περὶ σωφροσύνης. μᾶλλον γὰρ αἰσθάνονται τῆς ἑαυτῶν οὐδενείας, ὅταν ἀμαθέστεροι διεξελέγχωνται τοῦ μηδὲν εἰδέναι προσποιουμένου. τὸ δὲ ἕτερον τὸ ὑπερβάλλον, βαρύ τε καὶ ἐπαχθές. καὶ οὐδὲν οὕτως ἄκουσμα φορτικὸν, ὡς ὁ καθ' ἑαυτοῦ ἔπαινος. καὶ ταῦτα ἤδη που δῆλα. ἐφ' ᾗ καὶ ἄλλων ἐπαινούντων, ἐρυθριᾶν χρεὼν τοὺς ἀληθινοὺς αὐτῆς ἐπηβόλους. χαλεπὸν μὲν εἰ καὶ χρηματιστῇ συνεῖναι οὐδὲν ἐθέλοντι ἐπαινεῖν ἀλλ' ἢ τὸν πλοῦτον καὶ τὰ κυμβία. καὶ τὰ ῥυτὰ καὶ τὴν πορφύραν. καὶ τὰ χρυσία. ἀποκναίσειε δ' ἂν καὶ στρατιώτης ἀλαζὼν καὶ οἷος ἐν τῇ κωμῳδίᾳ. ἀλλ' οὐδὲν οὕτω πλήσμιον καὶ ἐμποιοῦν πολλὴν ναυτίαν, ὡς τὸ ἄγεσθαι καὶ ὑπεράγεσθαι ἀγχίνοιάν τε ἑαυτοῦ καὶ ὀξύτητα καὶ εὐμάθειαν. καὶ πολυμάθειαν. καὶ μνήμην. βιβλία δὲ ἐξαριθμεῖσθαι τόσα καὶ τόσα, τῶν Ἀριστοτέλους ἢ Πλάτωνος. ἀεί τε δὴ καὶ ἐφ' ἅπαντι, κἂν συλλεγόμενον παρακαλῇς. κἂν συνδειπνοῦντα ἄγῃς. κἂν ὑπὲρ Αἰσχύλου πυνθάνῃ, κἂν ποία νῆσος Σιμωνίδου τοῦ μελοποιοῦ. οὐδὲ προσειπεῖν τοὺς τοιούτους ἄξιον τῆς εὐχωρείας ταύτης ὑπάρχει. ἀλλ' εὐθὺς ὑπηχεῖ τὸ δωδωναῖον χαλκεῖον, ἐν δύο καταφάσεις. καὶ ὅτι οὐ συνάγει οὕτω τὸ δεύτερον σχῆμα. οὐ μὲν δὴ δωροδόκον γε ἐατέον τὸν ἄνδρα. οὐδὲ φιλοκερδῆ τε καὶ φιλοχρήματον. ἢ πᾶσαι αὐτοῦ αἱ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίαι, ἐπὶ τῶν μαθημάτων ἐκεῖσε ἐποχετεύονται, ὥσπερ ῥεῦμα εὐθὺ τὸν πρανέστερον τόπον. ἀλλ' ὅσα μὲν σὺν δίκῃ παραλάβοιεν ἐκ πατέρων, τούτων προορᾶσθαι καὶ ἐπιμελεῖσθαι χρεών, ὑπηρεσίαν φιλοσοφίας κτωμένους. αὐτὸν δὲ πλοῦτον οὐκ ἐργαστέον. οὐδ' εἰς τὴν οἰκίαν παραδεκτέον, τὸν ἑτοιμόν τε καὶ ῥέοντα ἐκ τῆς ἀγορᾶς. οὐ γὰρ ἔχει φύσιν, τοῦ ἄνωθεν ῥέοντος, καθαρὰς εἶναι τὰς πηγὰς καὶ δικαίας, ἅτε οὐχ ὑπὸ σκαπάνης ἢ δικέλλης ὀρωρυγμένας. ἀλλ' ἔκ τινων ζοφερῶν τε καὶ ὀλεθρίων πόρων, διὰ σκότου τε καὶ ὑπὸ νόμων συλλεγομένας. εἰ ἄρα τὸν νόμον τοῦτον διασώζομεν, οὐκ ἐπιτρέψομεν τοῖς φιλοσοφεῖν προσποιουμένοις, δικῶν τε γίνεσθαι ἐργολάβοις. καὶ ἀποκλείσαντας τὰ μουσεῖα, περικυλινδεῖσθαι τῷ βήματι, διαπληκτιζομένους καὶ λοιδορουμένους ῥήτορσιν ὁμοῦ καὶ στρατιώταις. οὐδὲ ὑπομένειν ὅσα καὶ οἷα ὑπομένουσιν οἱ εὐθὺ ταύταις ταῖς ἐργασίαις νυκτηγρετοῦντές τε καὶ δημοβοοῦντες ἐν ταῖς δίκαις, ἐνίοτε ἐν ταῖς εἰς τοὐπίσω ἀποπρακτόμενοι τὸν μισθὸν ὅταν ἕλωνται οἱ μισθωσάμενοι τὰς εἰρηνικὰς συναλλαγάς. πολλοῦ δὲ δεῖ συγχωρήσομεν αὐτὰ τὰ μουσεῖα, δικαστήρια καθιστάναι, καὶ πρότερον ποιεῖν τοῦ δικαίου τὰ ἀνάκτορα τῶν μουσῶν, καὶ ἀναφύρειν τοὺς μανθάνοντας τοῖς δικαζομένοις. οὐδὲ τὸν Περσικὸν νόμον αἰσχυνομένους. ὃς διεχώρισε τῆς ἀγοραίου τύρβης τὰς ἐλευθέρους διατριβάς. οὐκ ἐπιτρέψομεν δὲ οὔτε οἰκίαν οἰκοδομεῖσθαι, εἰς ἣν οὔτε μέταλλα ἐμισθώσαντο, οὔτε τέκτονας, οὔτε οἰκοδόμους. ἀλλὰ τά τε ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται. χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος. οὐδὲ λιμῷ ἄγχειν δημιουργούς. μηδὲ ζωγράφους εἰργνύναι ὅτι [illegible] τὰ φάρμακα ἐπαλείφουσιν. ἀφήσομεν δὲ οὔτε ἀγρὸν δωρεὰν λαβόντας ὑπὲρ τῶν ὅρων διαμάχεσθαι τῷ δεδωκότι. οὐδὲ τὸν κύαθον ποιεῖν ἀμφορέα. περιτεμνομένους ἀεὶ τῶν πλησίον, καθάπερ δή ποτε λέγονται Καρχηδονίους, χωρίον ἰσομέτρητον βύρσῃ παρὰ Λιβύων αἰτησαμένους, εἰς λεπτὸν ἱμάντα κατατεμόντας τὴν βύρσαν, πολυπλασιάσαι τὴν δωρεάν. καὶ νῦν ἔτι Καρχηδόνιοι βύρσαν τὸν τόπον ἐπονομάζουσιν. εἰρωνευόμενοι τῇ σμικρότητι τοῦ ὀνόματος, πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ χωρίου. εἰ γὰρ ὦ φίλοι τὰ τοιαῦτα ἡμῖν ὁ φιλόσοφος σπουδῇ ἀναπείσει καὶ κατατενεῖται ὑπὲρ μιᾶς βώλου τοὺς γειτνιῶντας, πότε οἷός τε ἔσται εἰς ἅπασαν τὴν γῆν ἐνιδεῖν, πότε τὴν ὅλην περιαθρῆσαι. πότε σμικρὰ ὑπολαβεῖν σὺν τῇ θαλάττῃ τριῶν ἢ τεττάρων πόλεων. μυρμηκιὰ κακῶς ἐργαζόμενον. πᾶσα γὰρ ἡ τοιαύτη ἀνανδρία, σμικρᾶς τε καὶ ἀνελευθέρου ψυχῆς. καὶ σφόδρα τὸ ὕστερον τοῦτο τιμώσης. καὶ δὴ καὶ ἐφ' ὅσοις καλλωπίζονται, ὡς κομψοῖς καὶ δεινοῖς καὶ πανούργοις. πλειστηριάζειν τε καὶ ὑπερωνεῖσθαι. ἀποστερεῖν δὲ τοῦ συμπαθόντος κατὰ δέον τε ἀναφύκτοις ἄρκυσι τοὺς πρατῆρας τοῦ μὴ τὸ ἔλλειμμα ἀποτιμῶσαι. εἰ δὲ δὴ συμβαίη τῷ οὕτω φιλοχρημάτῳ, καὶ ὁμιλητὰς προσφοιτᾶν, θηρεύειν ὀλίγους καθάπερ ἰχθῦς δελεασθέντας, ἰχθύων μὲν ἔσονται ἀναιδέστεροι. μισθὸν δὲ, ὅμως εἰσπράξεται ὁ διδάσκαλος τῆς ἀφωνίας, διαβεβαιούμενός τε καὶ τὴν αἰγίδα πυκνὰ ἐπισείων, μεταστρέφων τοὺς στατῆρας ἔνθεν καὶ ἔνθεν, μὴ παράσημοί τε καὶ ἐνδεεῖς. καὶ παιδαρία δυστυχῆ προσπατταλεύων ὑπὸ πενίας καὶ ὀρφανίας

πολλάκις ἐξαπορούμενα τοῦ μισθοῦ. εἶτα ἀπὸ τοῦ ῥυτῆρος ἐξελθὼν διαλέξεται, ὅτι πᾶς ὁ ἐπὶ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν χρυσὸς, ἀρετῆς οὐκ ἀντάξιος. καὶ τί ἐστι ὁ πλοῦτος, πρᾶγμα γήϊνον καὶ ἐπίκηρον. καὶ ταῦτα ἐρεῖ παρεστηκότων ἔτι τυχὸν μειρακίων, ἃ ἀνηλεῶς κατεχόρδευσεν ἐν ταῖς βασάνοις, ὅτι ῥυπαρόν τι προσῆν τῷ νομίσματι, καὶ οὐκ εἶσεται ὅτι ὁ λόγος, ἂν μὴ τῷ βίῳ σύμφωνος ᾖ, ἀλλότριος γίνεται, καὶ οὐ τοῦ λέγοντος. ὥσπερ ὁ θερσίτης ἔλεγε τοῖς ἀχαιοῖς, ὅν κεν ἐγὼ δήσας ἀγάγω. οὗτος τῆς ἀχιλλέως καὶ αἴαντος ἦν. ὁ κυφὸς δὲ αὐτὸν οὐδὲν προσήκοντα ὑπεβάλετο ταύτῃ τοι, καὶ κλαυθμυρίζεται ὁ γυννάδας, καὶ ὑψηλολόγος, καὶ ἀριστεὺς, καὶ μαστιγοῖ αὐτὸν ὁ σοφώτατος τῶν ἀχαιῶν, ἵνα μὴ λάλος καὶ περίεργος ᾖ καὶ ἐπεσβόλος, καὶ δυσμεναίνει τοῖς ἀρίστοις, καὶ θορυβῇ τὰς ἐκκλησίας. ἀλλὰ γὰρ ἐν καιρῷ ὁ θερσίτης αὐτόματος πόθεν εἰσερρύη τῷ λόγῳ. καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ἀφορμὴν μεταβῆναι εἰς ἕτερον τύπον κατηγόρων. γὰρ δὴ, ἢ περιέργους καὶ πολυπράγμονας, οὐδὲ τοὺς ἀκολούθους τῶν φιλοσόφων ἐάσομεν εἶναι, ἀλλὰ πάντων μάλιστα ἀναγκάσομεν ἐκεῖνα τὰ πλάτωνος καταμανθάνειν τε καὶ ἐπίστασθαι. οὐδὲ γάρ εἰ κακῶς τι γέγονεν ἐν τῇ πόλει, ἤ τοι τί κακὸν ἐστὶν ἐκ προγόνων γεγονὸς, ἢ πρὸς ἀνδρῶν, ἢ πρὸς γυναικῶν, μᾶλλον αὐτὸν λέληθεν, ἢ οἱ τῆς θαλάττης λεγόμενοι χόες. σοφὸς γὰρ ἦν αἴσωπος ὁ μυθοποιὸς, ὃς ἔφη τοὺς ἀνθρώπους δύο πήρας ἕκαστον φέρειν. τὴν μὲν, ἔμπροσθεν. τὴν δὲ, ὄπισθεν. γέμειν δὲ κακῶν ἑκατέραν. ἀλλὰ τὴν μὲν ἔμπροσθεν τῶν ἀλλοτρίων. τὴν δὲ ὄπισθεν, τῶν αὐτοῦ τοῦ φέροντος. καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν κακὰ οὐχ ὁρῶσι, τὰ δὲ ἀλλότρια πάνυ ἀκριβῶς θεῶνται. ἐγὼ δὲ ἐβουλόμην περιτετράφθαι μοι τὰς πήρας, ἵνα τὰ ἐμαυτοῦ μόνον ὁρῴην, τὰ τῶν ἄλλων δὲ μὴ δυναίμην. οὐκ ἔστι γάρ φασι γλυκερώτερον, ἢ πάντ' εἰδέναι. καὶ ἐγώ φημι τἀγαθὰ. οἷα δὲ, λέγει ὁ μάγειρος ὁ κωμῳδικὸς, οὐδὲ ἐκεῖνα πάνυ ἐλυσιτέλει πυνθανομένῳ. ἀλλ' ἀπέτεμε τοὺς δακτυλίους, ἐξαλλάττων τὰ ἡδύσματα. ἀλλ' οὐκ ἐνταῦθα κἀκείνου τὸ κακὸν τὸ μέγα. ὅτι μοχθηρὰ ἡ τέχνη αὐτοῦ καὶ ἀλλόκοτος, ἀλλ' ὅτι πονηρὸν ἄνθρωπον ἦν. καὶ ἐπεὶ οὐκ ἔργῳ εἰς τὰς οἰκίας παρερχόμενον, ἀλλ' ἵνα λαλήσῃ καὶ ψιθυρίσῃ καὶ διαβάλλει, καὶ ἐξελέγχει οὐχ ὅσα μάγειρον εἰκὸς μαστιγίαν. ὃς δικαίως ἐκρέματο ἄν, οὔπω τύχῃ, διὰ τὴν χρηστὴν φιλομάθειαν ἐν τῇ ἄνω εἴδει. ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς οἰκίας οὐ δι' ὅσα ἀκήκοε μόνον, ἀλλὰ πολὺ ἡ προσθήκη, καὶ ἡ τῶν κακῶν ἐποικοδόμησις. ἀλλ' ὦ μοχθηρὲ καὶ ἀπόπληκτε κακείων. ἀκήκοας ὅτι ὁ δεῖνα λιβανωτοῖς τοῖς θεοῖς ἔθυσε, λέγε οὖν ὅτι λιβανωτοῦ. μόνον γὰρ τοῦτο ἀκήκοας, καὶ μὴ ὅτι παμμέλανας ταύρους. μὴ δὲ ὅτι κελοὺς ἑκατόμβας. σὺ δὲ καὶ εἴδωλα καταλέγεις. ὅσα ἐκίνησε τὸν πλάτωνα γοητεύσας. ἔπειτα ἂν μὲν ἀγαθὸν πύθῃ, στεγανὸς εἶ καὶ ἀρεοπαγίτου σιωπηλότερος. ἐὰν δέ τινος κακοῦ ἐπιλάβῃ, ἰλιάδας ἐξ αὐτοῦ ποιεῖς καὶ ὀδυσσείας. πολλὰ οὔτ' αὐτὸς ἀκούσας, οὔτε παρακούσας. ἀλλ' αὐτὸς τεκὼν καὶ αὐτὸς ὑφάνας, ἔπειτα ἄχθῃ δῆθεν πρὸς τὸν εἰπόντα, κακοδαίμονά τε καὶ θεοῖς ἐχθρὸν ὀνομάζων. καὶ ἀπιστεῖν προσποιῇ. καὶ ἀγανακτεῖς καὶ σχετλιάζεις. ὅμως δὲ τὰ μὲν ἄπιστα καὶ σχέτλια καὶ ὀργῆς ἄξια λέγεις τε καὶ ἐκτραγῳδεῖς. καὶ ἐμπίπλης αὐτῶν μονονουχὶ τοὺς νευρορράφους, καὶ τοὺς βαλανέας. τὸν δὲ κακοδαίμονα ἐκεῖνον καὶ θεοῖς ἐχθρὸν ᾧ πάνυ χαλεπαίνεις, καὶ πρὸς ὃν πάνυ ἀγανακτεῖς, ἐάν τις πυνθάνηται καὶ ἐκλιπαρῇ, ἧττον ἂν εἰς φῶς ἀπάγῃς, ἢ τὴν μητέρα πριάμου. ὅτι οἶμαι αὐτὸς ἐκεῖνος ὑπάρχεις αὐτὸς ὁ ποιητὴς καὶ ὑποκριτὴς τῶν δραμάτων. ὀκνῶν δὲ αὐτοπρόσωπος ἀγωνίζεσθαι, ἤδη τὰ ἀνώνυμα πρόσωπα καταφιλαίεις. ὥσπερ ἐν ταῖς τραγῳδίαις ὅταν ὀνομάτων ἀπορῶσιν οἱ ποιηταί. πολλάκις δὲ ὅλην αὐτὴν τὴν μηχανὴν, θεούς τε καὶ δαίμονας τῷ δράματι ἐπεισάγεις. ἢ τί οὐ τοιοῦτόν τι πρὸς διὸς ἡ κατὰ τῶν ὀνειράτων συκοφαντία. καὶ ὡς ἔοικεν ὁ λυσιμελὴς ὕπνος, καὶ ὁ πανδαμάτωρ, τοὺς μὲν ἄλλους κακούργους κατακοιμίζει. τῷ κατηγόρῳ δὲ, ἀφορμὴ γίνεται τῆς μοχθηρίας. καὶ εἰ μέν τι αὐτὸν χρηστὸν καὶ εὔφημον ὄναρ ἐπιστῇ τῇ κεφαλῇ, ἀμνημόνευτόν τε ὄντως ἐστὶ καὶ διὰ τῶν ἐλεφαντίνων ἥκει πυλῶν. τοῖς δὲ λοιδόροις τε καὶ βασκάνοις, ἀναπεπταμέναι εἰσὶν αἱ πύλαι κεράτων. μᾶλλον δὲ, οἱ μὲν ὄνειροι οὔτε ἥκουσιν, οὔτε βούλονται. αὐτοὶ δὲ, ἕλκουσι καὶ παράγουσι, καὶ ἀκούσῃ ἕωθεν ἀνδρὸς κατηγόρου σκυθρωποῦ τε καὶ συννεφοῦς. ὅτι πρᾶγμα ἔσχεν ἐν τῇ νυκτὶ τῇ προτέρᾳ ὑπὸ τῶν δαιμόνων. ὅτι συνεβάδιζε τῷ δεῖνι. καὶ συνεχήσθη ἀνδρὶ ἐξαγίστῳ τε καὶ ἀλάστορι. καὶ τὰ καὶ τὰ ὀργιαζομένῳ. καὶ δέος μὴ καὶ σύμπασα ἡ πόλις ἀπολαύσῃ τι κακὸν τοῦ ἀνθρώπου. ἆρα ὑμῖν ὁ τοιοῦτος. ὕπαρ τε καὶ ὄναρ δοκεῖ ἄν ποτε δυνηθῆναι, ἀφέμενος τοῦ σκαιοῦ τε καὶ ἐπαριστέρου τρόπου ἐπιδέξια ἀναβάλλεσθαι, καὶ λαβὼν ἁρμονίαν λόγων ἀληθινὴν, ὑμνῆσαι βίον θεῶν καὶ ἀνθρώπων. οἷα καὶ ὁ μηρῷ ἀχιλλεὺς ᾖδεν, ἦν γε καὶ ἀπόμαχος ἦν. ἢ μᾶλλον οἷα καὶ αὐτὸς ὅμηρος. ἴστε γάρ που ὅτι ὅμηρος πάντα ὅσα ὀνομάζει καὶ ἐπαινεῖ, καὶ οὐδὲ τὰ πάνυ φαῦλα ἀπαξιοῖ τῆς ἀγαθῆς μαρτυρίας. ἀλλὰ καὶ τὰ παιδία αὐτῷ καλά. καὶ αἱ μάστιγες ἅπασαι φαειναί. ὑπεράγαται δὲ καὶ φυτὸν ἐν δήλῳ πεφυτευμένον καὶ οὐδὲ ὁ συβώτης αὐτῷ ὁ χρηστὸς ἀμοιρεῖ ἐν τοῖς ἔπεσιν εὐφημίας, ἀλλὰ πειρᾶται πείθειν ἡμᾶς, ὅτι ὁ συφορβὸς τῶν ὑῶν ὄρχαμος ἦν τῶν ἀνθρώπων. θερσίτῃ δὲ, ἄρα ἐλοιδορήσατο μόνῳ. ὅτι οἶμαι αὐτὸς ἐκεῖνος λοίδορός τε ἦν καὶ ὑβριστὴς. καὶ ἔπη πολλὰ ἄκοσμα ᾔδει. καὶ οὐκ ἐν τάξει αὐτοῖς. οὐδὲ ἐν κόσμῳ ἐχρῆτο.

Sermo si nō consonat moribus alienus est

Therfites

Plato

Aesopus

Aesopi pera duae

Cariō

Cariō

Priami mater

Portae elephantinae & corneae insomnij

Homer

Homer

Achilles

Homer

omnia quae nominat, laudat. etiā si sint uilia.

Thersite

Homeri more ammaduerte.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ. ΛΟΓΟΣ Β'.

Θρήνους μὲν δὴ ᾄδειν καὶ ὀδυρμοὺς, οὔτε ὑμεῖς ἐάσειν φατὲ, καὶ οὐ ξυγχωρεῖ φιλοσοφία. ἀλλ' ὁπότε αἴσθοιτο βαπτιζόμενόν τε ὑπὸ τῆς ὀδύνης, καὶ εἰς δάκρυα καταφερόμενον, χαλεπαίνει τε καὶ ἀπειλεῖ, δεινὰ ἄττα με ἐργάσασθαι, καὶ ἀνήκεστα. διαγράψειν μὲν, εὐθὺς τοῦ πατρῴου κλήρου. οὔ τι λέγω τῆς γῆς τε καὶ τῶν ἀγρῶν, καὶ τῶν ποιμνίων. ἀλλ' οὐκ ἐγὼ πάνυ γλίχομαι καὶ μεταποιοῦμαι, καὶ ἐπιχειρῶ κληρονομεῖν μόνος τῶν ἀδελφῶν. ἐξαλείψειν δὲ, τοῦ καταλόγου τῶν ζακόρων τῶν ἑαυτῆς. ἀνάγκη οὖν ἱστάναι μοι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὥσπερ σίδηρον ἢ κέρατα, καθάπερ ἐποίησεν ὅμηρος τῷ λαέρτου παιδί. πεπηγέναι τὰ ὄμματα τὸν οἶκτον ἐπικρυπτομένῳ τῆς γυναικός. καίτοι ὀδυσσεὺς μὲν, καρτερίας οὐχ ἱκανῆς ἔτι ἐδεῖτο μέλλων οὐκ εἰς μακρὰν ἀπολαύσεσθαι τῆς πηνελόπης σὺν παρρησίᾳ. σὺ δὲ, ὦ πάλαι μοι πατέρων. νῦν δὲ θεῶν ἀγανώτατε, πότε αὖθις σοι συνεσόμεθα. εἰ γάρ τι δεῖ φιλοσοφίᾳ πιστεύειν, ὥσπερ διαπορθμεύσασα ἄγγελος τὴν μακαρίαν πορείαν, ἐπανήκουσα ἐκεῖθεν, ἡμῖν ἀπαγγέλλει ὅτι ὁπηνίκα ὡς τάχιστα τοῦ δεσμοῦ τῆς φύσεως ἀπελύθης, οὐκ ἀπορρήξας οὐδὲ ἀποσπάσας ἔτι κατέχοντος, ἀλλ' αὐτοῦ χαλάσαντος καὶ ἀνέντος, αὐτίκα ἧξας μετέωρος ἄνω πρός τε αἰθέρα καὶ οὐρανὸν, τὴν ξυνωρίδα τῶν ἀθανάτων ἵππων ζευξάμενος. οὓς ἐν χρόνῳ τοσῷδε ἅμα ἔθρεψας καὶ ἐπίταλευες, συνεξορμᾶν ἐθίζων καὶ ἄνω ἵεσθαι ἀμφοτέρους. καὶ μὴ τὸν μὲν, ὑψοῦ ἕλκειν. τὸν δὲ, κάτω βρίθειν τὸν ζυγόν. ὅθεν ταινιοῦ οὔτε κέντρων οὔτε χαλινῶν ἐδεήθης πρὸς τὸν ἀλαζόνα ἵππον καὶ ὑβριστὴν, ἀλλ' εὐμενής τε καὶ τῷ ὁμοζύγῳ πρᾴως ἔχων συνδιήρεσαι τὸ ὄχημα, καί σε ἐδέξατο ἱερὰ θεῶν ἀγορά. καὶ δῆμος ἀγαθῶν δαιμόνων εὐφημοῦντές σε καὶ προσαπαντῶντες καὶ ἀσπαζόμενοι. ὅτι σφίσιν ἐκτελέσας τὸ χρέος, οὗ σε ἕνεκα ἔστειλαν δεῦρο γῆς, ἀκήρατος αὖθις καὶ ἅγιος ἐπανήκεις. καὶ οὔτε ἔμπροσθεν οὔτε ὄπισθεν μόλυσμα ἐξηῦρεν ὁ ῥαδάμανθυς ἢ μίνως, ἐνσεσημασμένον τε, καὶ ἐγγεγραμμένον τῇ ψυχῇ. καθίζουσί σε παρὰ σωκράτη καὶ πλάτωνι. ἄγοντες καὶ τὰ σὰ παιδικὰ τὸν θεῖον ἀριστοτέλην. καὶ ἐνθάδε ἐν τῇ μετοικήσει συνεῖναι τὰ πολλὰ ἐπεχείρεις. καὶ οὐκ ἐξήρκει τὸ σῶμα ἀποφράττειν τὴν συνουσίαν, οὕτω πόρρωθεν ὄντων τῶν παιδικῶν. ἐπεὶ νῦν σε ἐκεῖνος ὦ θεία κεφαλή. κυδαίνει τε ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ ἀγαπᾷ, καὶ οὐκ ἔχει ὅτι χρήσεται ὑπὸ χαρμονῆς, ἀποτιννύων τὰ χαριστήρια τῆς προφητείας, ἣν προεφήτευσας ἀριστοτέλους λαμπρότερον, ἢ βάκις τε καὶ ἀμφίλυκος τοῦ λοξίου καὶ τῆς σοφίας, ἣν ἐκεῖνος ἐξευρών τε καὶ ἐξασκήσας, ζόφῳ ἐκάλυψε καὶ ἠμφίεσεν ἀσαφείᾳ. φροντίσας μήτε βασκῆναι τοῖς ἀγαθοῖς, μήτε ῥῖψαι εἰς τοὺς ἐφόδους, συστηματεύων τοὺς ἐπαξίους περιῄρεις τε αὐτοῖς τὸν ζόφον, καὶ ἐγύμνους τὰ ἀγάλματα, ὥστε ὁ μὲν ἄρτι προσιὼν τοῖς ἀδύτοις, φρίκης τε ἐνεπίμπλατο, καὶ ἰλίγγου, ἀδημονίᾳ τε εἴχετο καὶ ἀπορίᾳ συμπάσῃ, οὐδὲ ἴχνους λαβέσθαι οἷός τε ὤν, οὔτε ἀρχῆς ἧστινοσοῦν ἐπιδράξασθαι, ἔσω φερούσης. ὁπότε δὲ ὁ προφήτης ἐκεῖνος, ἀναπετάσας τὰ προπύλαια τοῦ νεὼ, καὶ τοὺς χιτῶνας περιστείλας τοῦ ἀγάλματος, καλλωπίσας τε αὐτὸ καὶ ἀποσμήξας πάντα χρόνον, ἐπεδείκνυ τῷ μυουμένῳ μαρμαρύσσοντά τε ἤδη, καὶ αὐγῇ καταλαμπόμενον θεσπεσίᾳ, ἥ τε ὁμίχλη ἐκείνη καὶ τὸ νέφος ἀθρόον ὑπερρήγνυτο. καὶ ἐξεφαίνετο ὁ νοῦς ἐκ τοῦ βάθους, φέγγους ἀνάπλεως καὶ ἀγλαΐας, ἀντὶ τοῦ πρότερον σκότου. ἀφροδίτη δὲ παρῆν δᾳδουχοῦσα. καὶ χάριτες συνετίθεσαν τῆς τελετῆς. τὸ μὲν οὖν πρόσωπον καὶ τὸ σχῆμα ὅλον μόνον οὐκ ἔδηθεν ἐπῆν ἀριστοτέλους τοῖς μυστηρίοις. ἅπαντα δὲ ὅμως συνανεῴγνυτο τῶν σοφῶν τὰ ἀνάκτορα, καὶ συνεπώπτευσας ἂν τὰ ἱερὰ καὶ ὅσα πυθαγόρας ὁ σάμιος ἐξ αἰγύπτου ἐκόμισεν εἰς τὴν ἑλλάδα. καὶ ὅσα ὕστερον ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ ζήνων ὁ κιτιεύς. τὰ μὲν γὰρ πλάτωνος τοῦ μεγάλου ἀγχίθυρά τε ἀεὶ ἀπεδείκνυε καὶ ἐν τῷ αὐτῷ περιβόλῳ. καὶ οὐδὲ μετημφιέννυτο τὴν στολὴν, μεταβαίνων εἰς τὴν ἀκαδημίαν ἐκ τοῦ λυκείου. ἀλλὰ πολλάκις ἀριστοτέλει προθύσας, εἰς τὴν πλάτωνος ἔληγεν ἱερουργίαν. ἅμα μὲν γυναικεῖον προτέλειον. ἅμα δὲ θεῖόν τε καὶ φυλακτήριον. εὐβάτου γὰρ οὔσης ἔτι καὶ ἐπιδρόμου τοῖς σοφισταῖς τειχίσαι τε ἀριστοτέλει καὶ περιφράξασθαι καὶ πάντα χρόνον ἀποκλεῖσαι τὰς ἐπιβουλὰς τῶν δογμάτων, τοὺς δὲ πολλοὺς ὑπὸ ὄκνου καὶ ῥᾳθυμίας ἀφράκτους τε ἐθέλειν καὶ ἀνακλέους διαπονίζεσθαι. ὅθεν πολλάκις γυναῖκα δόξῃ καὶ ἰσχυρὰ ὑπὸ ἀσθενοῦς καὶ φαύλης ὑποσκελιζομένη τε καὶ σφαλλομένη παρόντας ἀμύνειν, μὴ δύναται ἐπαμύνειν. πρὸς μὲν δὴ πλάτωνα τὸν σοφὸν, ὅτε αὐτός ποτε ἐστασίαζεν, οὔτε ἀριστοτέλης ῥᾳδίως ᾤετο. ἐπίκουρον δὲ τὸν νεοκλέους κομψὸν μὲν ἡγεῖτο καὶ τῶν ἀτόμων οὐκ εἶναι τομὴν. εἰσελκυσμένῳ δὲ ἂν αὐτὸν πολλάκις ὅσον ἐπιδεῖξαι τοῖς ἀγνοοῦσιν, ὡς τάχιστα ἀπέπεμπεν ἐκ τοῦ καταλόγου, μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέας, ἅτε θρασοῦ τῆς ἡδονῆς. τούτοις μὲν

Laus

Rhadamāthys

Minos

Aristotels

Socrates

Plato

Bacis

Amphilycus

Pythagoras

Zenō

Plato

Epicurus

γρ. ἀνελκυσμένον

γρ. ἦ

γρ. ἀμφίλοχος

ὑπόπτευσιν

Homerus
Euripides
Sophocles
Sappho
Pindarus
Agriculturae laus

καὶ μακρὰ ἀποσκοποῖ τῆς ἑστίας. ἀλλ' οἷον εὐρείας ὁδοῦ καὶ μεγάλης σμικραὶ διαχίσεις τε καὶ ἀποκλίσεις, αἱ μὲν πλέον, αἱ δὲ ἔλαττον περιελθοῦσαι, εἰς ταυτὸν ὅμως πέρας συνθέουσιν. ἀλλ' ὁπότε Ὅμηρον τὸν ποιητὴν εἰσκυκλεῖ τε καὶ ἐξένιζεν ὡς προπάτορα καὶ ἀρχηγόνον τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος λόγων, τότε ἂν ἀκριβῶς ἐδείχθης τῆς Ὁμήρου φωνῆς ὥστε εἰπεῖν λαβὼν παρ' ἐκείνου, ὦ πόποι ὡς ὅδε πᾶσι φίλος καὶ τίμιός ἐστιν. οὐ δὲ γὰρ τῆς σκηνῆς ἀπείχετο τῆς ἀρχαίας οὐδὲ τοῦ θεάτρου, ὡς παντάπασι βεβήλων καὶ ἀλλοτρίων φιλοσοφίας. ἀλλὰ θαμὰ μὲν Εὐριπίδης καὶ Σοφοκλῆς, Σαπφώ τε ἡ καλὴ καὶ Πίνδαρος ὁ γενναῖος, συνεπήχουν τε καὶ συνωρέχαζον. ὅθεν οὐδὲ μονόγλωττος ἦν οὐδὲ φιλοσόφῳ μόνῳ ἐπιτήδειος ἀκροατής, ῥήτορσι δὲ ἀσύνετος ἢ γραμματισταῖς. ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων, ὁπότε πειρῷντο ἐκ τῆς φιλοσοφίας τι λέγειν, χαλεπώτερον ἂν συνίης, ἢ τῆς περσικῆς διαλέκτου. ἐκείνου δὲ καὶ ἀμπελουργὸς ἀκούων καὶ σιδηρεὺς, εἶχεν ὅτι οἴκαδε ἀποφέροι. καὶ οὕτω ἄρχοντι μὲν τὰ ἀρχικὰ διελέγετο. πολιτικῷ δὲ, τὰ πολιτικά. γεωργῷ δὲ, ὁπόσα ἔχεται γεωργίας. γεωργίας μὲν δὴ καὶ σφόδρα ἦν ἐπαινέτης τε καὶ ἐραστής. καὶ τῷ φιλοσόφῳ ἔφασκεν εἶναι τοῖς πόνοις μόνην πρέπουσαν ἀπόλαυσιν τὴν γεωργίαν καὶ μάλιστα γηρῶντι ἤδη καὶ ἐκλυομένῳ ὑπὸ χρόνου τῷ σώματι, γυμνάσιόν τε ἱκανὴν εἶναι, καὶ γέμουσαν σωφροσύνης ἡδονήν. καὶ πολλάκις ἐφοιτήσαμεν παρὰ τὸν πρεσβύτην, κατελάβομεν ἢ φυτεύοντα ἢ ἐμβάλλοντα χαίροντα, ἢ μεταφέροντα ἢ ὕδωρ διεξάγοντα ἐπὶ τοὺς ὀχετούς, ὥστε ἐπάρδειν τὰ φυόμενα, καὶ ὤρεξεν ἄν τισι τῶν ὡραίων. καὶ περιάγων τοὺς ὀρχάτους, ἐπέδειξεν ἂν τῶν βοτρύων ὑπερφυὲς τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος. καὶ ἀνῆγεν εἰς τὰς μηλοπόλεις, ὥσπερ οἱ γενεαλόγοι τῶν σταφυλῶν εἰς τὰς ἀποικίας. ἦν δὲ καὶ ἀγρὸς αὐτῷ, ὃν αὐτὸς ἐποιήσατο. πηγάς τε ὕδατος ἐξελκύσας, οὔπω πρότερον φαινομένας καὶ τὰ πολλὰ ἐπιμεληθείς, ὥστε καλὸν εἶναι καὶ πρέπουσαν φιλοσόφῳ καταγωγήν. οὗτος ὁ ἀγρὸς καὶ πάνυ οὐδὲ ἑλληνικὸν τοὔνομα. ὁ μὲν οὖν ἔθνος δὲ ἐς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα φησί. τὰ μὲν φυτὰ αὐτῷ καὶ σφόδρα ἱκανῶς τεθεραπεῦσθαι, αὐτὸν δὲ οὐκ ἔχειν ἀγαθὴν κομιδήν, ὅτι ῥάκια ἠμφιέσατο καὶ φαῦλα ὑπέρραπτο ὑποδήματα. ἐγὼ δ' ἐπίσταμαι τὸν ἐμὸν πατέρα, ὅτι αὐτὸς περὶ τῶν φυτῶν ἐκαλλιουργεῖτο καὶ εὐήσκητο. οὐκ ἐπειδὴ χιτῶνα ἠμφιέσατο λεπτὸν καὶ εὐήτριον. ἀλλ' ὅτι μὴ τὴν ψυχὴν ἀκόσμητον εἶχε, μηδὲ ἔμπλεων ἀγροικίας. οὐ γὰρ αἱ ἄμπελοι μὲν αὐτῷ καὶ ὁ κῆπος εὔμβροί τε καὶ ἔγκαρποι ἦσαν, τυφλὴ δὲ ἡ διάνοια καὶ ἀγρία. ἀλλ' οὐδὲ τὴν Ἀλκινόου ὀπώραν ἐπιβλαστάνουσαν συνεχῶς. οὐδὲ τὰ χρυσᾶ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, ἔθηκας ἂν μικρῷ ἐκείνου ῥήματι καὶ νουθετήματι. καὶ γὰρ δὴ οὐ καλλονῆς ἐφρόντιζεν ἐν τῷ λόγῳ μόνης, ἀλλ' ὥσπερ ἔφασκεν ἐν τῇ περὶ τὴν γῆν ἐργασίᾳ, τοὺς τὰ ἄλση μόνα φυτευομένους πλατάνων ἀμφιλαφῶν ἢ κυπαρίττων. πυρῶν δὲ καὶ ἀμπέλων ἐξαποροῦντας, πλέον στοχάζεσθαι τέρψεως ἢ τροφῆς, οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς λόγοις, τοὺς ἡδονὴν μόνην θηρῶντας καὶ ὅπως κηλήσουσι τοὺς ἀκροωμένους, ἐξ ὧν δὲ τρέφεται ψυχὴ καὶ ἀμείνων γίνεται ἑαυτῆς, οὔτε εἰδότας λέγειν, οὔτε πειρωμένους, τούτους δὲ, οὐκέτι εἶναι φιλοσόφους. ὥσπερ οὐδὲ ἐκείνους γεωργούς. ἀλλὰ κόλακάς τε καὶ θῶπας καὶ ὀψοποιούς. καὶ ἀντὶ ἰατρῶν καὶ γυμναστῶν, κομμωτάς. καὶ μὴν ὅσοι τοὺς μὲν λόγους αὐτοῖς συνείροιεν καὶ ἀποστοματίζοιεν, ἱκανῶς τοὺς ὑπὸ σοφίας παραγγελμένους, τῶν δὲ ἔργων ἀμελοῖεν ὑπὲρ ὧν οἱ λόγοι, τούτους δὲ αὐτοὺς ὧδε τινὶ ἐοικέναι ἐπελέγχυεν. οἷον εἴ τις ὑγιαίνειν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπιθυμῶν, φάρμακα μὲν συνάγει καὶ βοτάνας, ὁπόσαι ἱκαναὶ θλιβόμεναι καὶ μιγνύμεναι ἀλλήλαις, βοηθεῖν τῇ τοῦ σώματος πονηρίᾳ, καὶ σιδήρια δὲ ἰατρικὰ φιλοτίμως κατασκευάζοιτο. ἔχει δὲ λέγειν καὶ ὅσα Ἱπποκράτης ὁ Κῷος. καὶ ὅσα Ἐρασίστρατος, καὶ ὅσα Διοκλῆς ἐν τοῖς συγγράμμασι παραγγέλλουσι ὑπὲρ ὑγείας. ὁπότε δὲ αὐτῷ τὸ σῶμα εἰς ἀρρωστίαν ὑπενεχθείη καὶ πάσης ἐκείνης ἀπολαύειν δέοι τῆς παρασκευῆς. ὁ δὲ, τὰ φάρμακα μὲν καὶ τὰ σιδήρια ἔχοι καὶ τὸν Ἱπποκράτην. κατακλινεὶς δ' ἐπὶ στιβάδος ἐστρωμένης τάπησι καὶ πορφύρᾳ, καὶ ῥαπίζων παρακείμενος σικελικήν, πίνει τε ἄλλην καὶ εὐωχεῖται. κόρης αὐτῷ τινος κορινθίας ἢ παιδὸς ἰωνικοῦ διακονουμένων. οὔτε γὰρ τούτῳ πλέον τι εἶναι τῆς κτήσεως ἕνεκεν τῶν φαρμάκων, οὔτε ὅστις τοὺς λόγους αὐτοὺς τῶν φιλοσόφων ἀναλαβών, καὶ ἱκανῶς ἐκμελετήσας, μὴ θέλοι ἔργῳ αὐτοὺς ἐκβεβαιοῦσθαι, οὐδὲ τούτῳ πλέον τι φιλοσοφίας μετεῖναι, ἢ τῷ πρόσθεν ἐκείνῳ ἰατρικῆς. καὶ ἀθλητὴν δὲ ὁμοίως καταγέλαστον εἶναι, ὅστις ἐπιδεικνύμενος τοὺς ἁλτῆράς τε καὶ ἐξαριθμούμενος τὰ γυμνάσια, τοὺς ὤμους τε αὐτοὺς περιφέροι, μαλθακούς τε καὶ ἀγεννεῖς. καὶ τὸν αὐχένα λυγίζοιτο ὑπὸ τρυφῆς τε καὶ ἀκρασίας, καίτοι εἰς τὸ στάδιον μὲν περιιέναι ἀγωνιούμενος οὔτε δύναιτο οὔτε ἐθέλοι. καθήμενος δὲ ἐν βαλανείῳ καὶ ἐν ἀγωνίᾳ παιδικῆς παλαίστρας, πρὸς τοὺς λουομένους καταλέγοι τὰ παλαίσματα, ὥσπερ οὖν τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ φιλοσοφίας. οὐχὶ λόγων χρῆναι ἐπίδειξιν ποιεῖσθαι, οὐδὲ ἐνθένδε ποθὲν τεκμαίρεσθαι ὅστις πόρρω ἥκει σοφίας, οἷον εἰ μετ' ἐπιστήμης διαιροῖτο τἀγαθὰ, καὶ φάσκοι τὴν ἀρετὴν μέγιστον εἶναι τῶν λοιπῶν, καὶ ὑπερφέρειν μακρῷ τὰ ἄλλα, τά τε τοῦ σώματος λεγόμενα. καὶ ὅσων ἔξωθεν τύχη βασιλεύει. ἀλλ' εἰ

κομμώτας
Hippocrates
Erasistratus
Diocles
Sicula mensa
Puella corinthia
Puer ionicus
ἀλτῆρας

.: ἀλτῆρας

.: ἀνύτου

Socrates
Xanthippe
Critias
Leon
Pericles
Erasinides
Diomedon

φρονοίη τὸν τρόπον ὥσπερ καὶ προαιροῖτο, καὶ τὴν ἀγαθὴν πρᾶξιν ἀεὶ ἐπίπροσθεν ἄγοι, τῆς χρήματα ἢ δόξαν φερούσης. ἄλλως δ' ἔχοντα τῇ μὲν γλώττῃ φιλοσοφήσειν, τῇ καρδίᾳ δὲ οὐδαμῶς. τούτων δὲ ἁπάντων παράδειγμα, ἀπέφαινε Σωκράτην τὸν Ἀθηναῖον. ὃς οὔτε οἴκοι ὑπὸ Ξανθίππης λοιδορούμενος, οὔτε ὑπὸ Κριτίου καὶ τῶν τριάκοντα τυράννων ἀπειλούντων εἰ μὴ μεταβήσεται καὶ θεραπεύσει τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν, ἀποκτενεῖν τε καὶ ἐξελαύνειν, καὶ ἀνήκεστα ἐργάζεσθαι, ὅμως οὐκ ἔλεισέ ποτε οὐδὲ ἐξεπλάγη. οὐδὲ κίνδυνον ἄλλον ἐνόμισεν οὕτω δεινόν τε καὶ φοβερόν, ὡς τὸ κακὸν ἀντ' ἀγαθοῦ γενέσθαι, καὶ δυσσεβῆ ἀντ' εὐσεβοῦς. διὰ τοῦτο οὔτε Λέοντα ἤγαγε τὸν Σαλαμίνιον. οὔτε ἐπιψηφίσαι κατεβιάσθη κατὰ τῶν ἀμφὶ Περικλέα καὶ Ἐρασινίδην καὶ Διομέδοντα, στρατηγῶν. καίτοι, οὕτω γε ὁ δῆμος αὐτὸς ἐπεκελεύετο. βοῶντες ἄνωθεν ἐκ τῆς ἐκκλησίας. ἀλλ' οὐδ' ὅτε κατεδίκασαν αὐτοῦ Ἀθηναῖοι, οὐδ' ὅτε ἐν τῷ ξύλῳ ἦν. οὐδὲν ἀγεννὲς ἢ ταπεινὸν ἔπραξεν ἢ εἶπε πρὸς τοὺς ἑταίρους τοὺς εἰς τὸ δεσμωτήριον συνιόντας. ἀλλὰ περὶ ψυχῆς ἐφιλοσόφει. καὶ περὶ τῶν ἐν ᾅδου ἐξηγεῖτο. ὁπόσα μὲν ἀγαθὰ ἐκεῖ περιμένει. ὁπόσα δὲ κακίαν τιμωρήματα καὶ κολαστήρια. τοιγαροῦν οὐκ εἰς μακρὰν Ἀθηναῖοι μετέγνωσαν ἀμφὶ Σωκράτης. καὶ δίκην ἔπραξαν τὸν Μέλιτον τῆς δίκης ἐκείνης. καὶ ἔφυγον Ἄνυτος ἐκ τοῦ ἄστεος. καὶ αὐτὸν κατέλευσαν διὰ Σωκράτην οἱ Ἡρακλεῶται οἱ ἐν τῷ Πόντῳ. καὶ νῦν δείκνυται αὐτοῦ τοῦ αὐτόθι σῆμα ἐν τῷ προαστείῳ, οὐ μακρὰν θαλάττης οὗ περιέβαλον τὸν Ἄνυτον οἱ Ἡρακλεῶται. τοιαῦτα δὲ ἀπέφαινε καὶ τὰ ἑαυτοῦ καὶ ἄντικρυς παραπλήσια τοῖς Σωκρατικοῖς. καὶ ταῦτα πάντα ὑπομένειν τε καὶ ἀνέχεσθαι ῥᾳδίως. ὅτι δεῖ φιλοσοφίαν, οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ ἐλέγχεσθαι. δίκαια μὲν δὴ καὶ οἱ πάλαι ἔπραξαν ἄνθρωποι ἐφ' Ἡρακλεῖ τῷ Διὸς καὶ Ἀλκμήνης ἀποθειάσαντές τε αὐτὸν καὶ ἱερὰ ἴδια κατασκευάσαντες. καὶ θυσίας θύοντες. οὐ μόνον ὅσας ἥρωι θύειν καλὸν ἦν, ἀλλὰ ὅσας δαίμονι ἤδη, ἀλλὰ καὶ ὅσας θεῷ. ὅτι Ἡρακλῆς παράδειγμα ἐγένετο ἀρετῆς, καὶ τὴν γῆν ἅπασαν ἐπιφοιτήσας, τυράννων τε ὠμότητα καὶ θηρίων ἐκάθηρεν ἀλλοκότων. δοκῶ δὲ, ὡς σφοδρότερον μὲν κάπρων κακία. βιαιότερον δὲ λεόντων. ἰταμώτερον δὲ, πολυμόρφου κυνός. πολυκεφαλώτερον δὲ ὕδρας. ἄξιον δὲ εἶναι καὶ τοῖς ὥσπερ τὸ θηρίον καταμαχεσαμένοις τε καὶ ἀσθενὲς ἀποδείξασι, τεμένη τε ἱδρύεσθαι δημοσίᾳ. καὶ ἱερέας καθίστασθαι. εἶναι γὰρ δὴ καὶ τούτους οὐκ ἀπεικὸς ἔν τινι θείᾳ μοίρᾳ τοῦ σώματος ἀπαλλαγέντας, ἐσθλούς, ἀλεξικάκους, φύλακας μερόπων ἀνθρώπων. καί μοι δοκοῦσιν οἱ θεοὶ βουληθέντες αὖθις ἐνδείξασθαι καὶ ὑπομνῆσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐς ὅσον ἀφικνεῖται ἀρετὴ ψυχῆς ἀνθρωπίνης. ὥσπερ τὸν παλαιὸν Ἡρακλέα καὶ αὖθις Σωκράτη, οὕτω νῦν σε ὦ πάτερ διὰ μακροῦ χρόνου παραγαγεῖν καὶ φῦσαι ἐπὶ γῆν. ἀλλὰ σὺ μὲν ὄλβιός τε καὶ εὐδαίμων, πρὸς ὀλβίους τε ἀνέδραμες καὶ εὐδαίμονας τοὺς καταπέμψαντας. ἡμᾶς δὲ ἀπέλιπες ἐν τῷ κλύδωνι καὶ τῷ λειμῶνι τῆς ἄτης. οὐδὲ ἔχομεν ὅστις χεῖρα ἄλλως ὀρέξει. ἀνακύπτειν τε πειρωμένοις. καὶ ἐξανασχεῖν ἀπό τε τῆς ἰλύος καὶ τοῦ βορβόρου. δεῖ δὴ λοιπόν, τὰ ἴχνη τὰ σὰ διώκειν. εἰ δὴ ἐκείνοις ἀπό τε ἐμβιβάσαι καὶ τὰ ἡμέτερα δυνηθείημεν. καίτοι συχνά γέ μου ἀπεπειρῶ, καθάπερ οἱ ἀετοὶ τῶν νεοττῶν, εἰ δυνατοί μοι στέγειν τὰ ὄμματα καὶ ἀνέχεσθαι τὴν αὐγὴν τῆς ἀληθείας. καὶ πολλάκις ἀπέπεμπες ἐλπίδος γεμούσας ἀγαθῆς. καὶ ἐγάννυσο καὶ ἐγεγήθεις ὅτι σοι γνησίους ἤλεγχον τὰς γονὰς πρὸς τὸν ἥλιον ἀσκαρδαμύττων. οὐ δὴ οὖν τότε μὲν ἐχρῆν ἀνοίγειν τὼ ὀφθαλμώ, νῦν δὲ, καταμύειν. ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς σπουδῆς ἢ ψήφου ἀγωνιστέον. ὡς μὴ παντάπασι νόθος φαίνοιτο, ἀλλὰ φιλοσόφου. ἐπαμύνοις δὲ αὐτὸς ἄνωθεν τῷ παιδί. καὶ ἐνστάξαις ὦ μάκαρ προσευχομένῳ, ἀλκήν τε καὶ ἀνδρείαν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Anytus Socratis accusator occisus ab heracleotis in ponto

ι. φῦσαι

ΘΕΜΙΣΤΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙ ΦΙΛΙΑΣ,

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Τί δή ποτε ὦ μακάριοι, ἂν μέν τις ὑμῖν διηγῆται περὶ τὴν Τροίαν καὶ Ἀχαιῶν ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους, ἢ περὶ τῆς Ξέρξου στρατείας, ἣν ἤλασεν ὑπὲρ Ἑλλησπόντου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἢ περὶ τῆς Ἑλλάδος αὐτῆς ὁπόσα αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν στασιάζουσα, ἐκ τούτων μὲν ἥδεσθε τῶν λόγων καὶ κατέχεσθε κηλούμενοι, καὶ τοὺς υἱεῖς ἀξιοῦτε μανθάνειν, ἀρξαμένους ἀπὸ τῆς μήνιδος τῆς Ἀχιλλέως ὡς ταύτην οὖσαν ἱκανὴν παιδεύειν, καὶ διαδέξασθαι σοφωτέρους ἑπομένους, ἐὰν ἐπίστωνται πολέων τε καὶ ἰδιωτῶν πολέμους τε καὶ ἔχθρας καὶ τὰς ἀπ' αὐτῶν συμφοράς, τὸν δὲ περὶ φιλίας λόγον καὶ ὁπόσα ἀνθρώπους ὀνίνησιν, οὐδέν πω ποτὲ ἐφροντίσατε. οὔτε αὐτοὶ βουλόμενοι μαθεῖν, οὔτε τοῖς παισὶν ὑμῶν παρακελευόμενοι. καίτοι ἔριν μὲν ἀπολέσθαι ἐκ τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸς εὔχεται ὁ τῆς ἔριδος ποιητής. ἄνευ δὲ φιλίας, οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθά. ὅστις μὲν οὖν δὴ ὀλίγου ἄξιον τὸ πρᾶγμα νομίζει, ἴστω σφόδρα ὀλίγου ἄξιος ὤν. ὅτῳ δὲ εὐπετὲς εἶναι δοκεῖ, τῶν Θεόγνιδος ἀκουσάτω.

» Παύρους εὑρήσεις ποτὶ δὴ ἄνδρας ἑταίρους.
» πιστοὺς ἐν χαλεποῖς πράγμασι γινομένους.

Τί οὖν ἐστιν ὃ ῥᾳθυμεῖτε περὶ τὸν λόγον; ἢ ὑμεῖς μὲν οὐ ῥᾳθυμεῖτε, φιλήκοοι γάρ ἐστε καὶ πάνυ ἀκούετε προθύμως ὅτι ἄν τις λέγῃ, λέγουσι δὲ οὐ ταῦτα οἱ λέγοντες. ἀλλ' οἱ μὲν ἐπαινοῦσιν ὑμᾶς συνάγοντες. οἱ δέ, ἐμμελετῶσι τὴν δεινότητα. οἱ δέ, ᾄδουσι καὶ προσᾴδουσι γλυκεῖάν τε καὶ μαλακὴν καταχέοντες ὑμῶν ἁρμονίαν. λόγους δὲ δι' οὓς ἂν ἄνθρωποι ἄμεινον ζῶσιν, οὐ σφόδρα εὐπορεῖν μοι δοκεῖτε. οὐχ ὑμετέρα κακία. τῶν δὲ λεγομένων φιλοσοφεῖν. οἳ σφίσιν ἀποχρῆν ὑπειλήφασιν, ἐν γωνίᾳ μόνῃ, πρὸς τὰ μειράκια ψιθυρίζειν. φεύγειν δὲ τὰ μέσα τῆς πόλεως κατὰ τὸν Καλλικλέους ὀνειδισμόν, καὶ τὰς ἀγοράς. ἐν αἷς φησὶν ὁ ποιητής, ἀριπρεπέας τελέθειν τοὺς ἄνδρας. τούτους μὲν οὖν ἐατέον ἐνταυθοῖ μένειν, οὗπερ μένειν ἐθέλουσιν. ἡμῖν δέ, προακτέον εἰς τὸ φῶς τοὺς λόγους, καὶ συνεθιστέον αὐτούς, ὄχλον τε ἀνέχεσθαι καὶ θόρυβον ὑπομένειν. καὶ δήμου φωνὴν συγκαθημένου. πάντως εἰ καθ' ἕνα εὖ ποιεῖν ἱκανοί, καὶ πολλοὺς ἅμα δυνήσονται. οὐ γὰρ τοῖς σιτίοις ἴσως ἐοίκασιν, ὅσα ἑνὶ μὲν ἢ δυοῖν αὐτάρκη, πλείους δὲ οὐκέτ' ἂν κορέσειαν δαιτυμόνας. ἀλλὰ ταῖς ἀκτῖσι μᾶλλον τοῦ μεγάλου θεοῦ. αἳ τοῖν δυοῖν ὀφθαλμοῖν, τοὺς μυρίους οὐχ ἧττον καταλάμπουσιν. ἀλλ' ἐπιστρεπτέον τὸν λόγον οὐ προάγοντας αὐτὸν ἀποπλανηθῆναι. καλὸν μὲν δὴ καὶ φιλίππῳ τέχνην γινώσκειν, ᾗ διαγνώσεται τοὺς καλοὺς ἵππους τῶν φαυλοτέρων. καλὸν δὲ καὶ φιλοχρύσῳ τὴν λίθον πεπᾶσθαι, ᾗ βασανίζουσι τὸν χρυσόν. κτήσαιτο δ' ἂν καὶ βοῦς ἀμείνους, ὁ βοῶν ἀρετὴν ἐπεσκεμμένος. καὶ πλοῖον ὁ ναυτικός. καὶ κύνας ὁ κυνηγέτης. ἐγὼ δὲ τὰ μὲν ἄλλα, εἰμὶ φαῦλος καὶ ἄτεχνος. καὶ οὔτε ἀγαπῶ σφόδρα, οὔτε ἐπίσταμαι κρίνειν. οἷος δέ εἰμι κτήματος ἐραστής, φιλίας ἀληθινῆς, καὶ ἀδόλου. καὶ ταύτην ἂν ἑλοίμην ὑπάρξαι μοι μᾶλλον, ἢ Νισαῖον ἵππον καὶ κύνα Κελτόν. καὶ τὸν Δαρείου χρυσοῦν καὶ τὸν ἐν Κρήτῃ ταῦρον. καὶ τὴν Ἀχιλλέως ἀσπίδα. ἣν ἐποίησεν Ὅμηρος ἐν τῷ οὐρανῷ. φέρουσαν ὅλον τὸν οὐρανόν, ἥλιόν τε καὶ σελήνην. αὐτίκα δὲ ἤπειρον, θάλασσάν τε καὶ γῆν. καὶ γεωργοῦντας καὶ γαμοῦντας. καὶ δικαζομένους. καὶ πολεμοῦντας. ἀλλ' οὕτως ἦν ἄρα φιλίας τὸ κτῆμα ἐκεῖνο φαυλότερον, ὡς ὅ γε Ἀχιλλεύς, οὐδ' ὁπηνίκα ῥᾷον ἐγένετο τῆς ἐπὶ Πατρόκλῳ λύπης, ἡνίκα ἐκόμισεν ἡ μήτηρ αὐτῷ τὴν ἀσπίδα, ἀλλὰ καὶ προσήκατο ἑτέραν ἀσπίδα τοιαύτην, ἵνα ὁ φίλος μὴ ἀπῴχετο. καὶ πάλιν ἐκτήσατο τοιαύτην ἑτέραν, ἵνα ὁ φίλος καὶ ἀτιμότερος γένοιτο. ἔγωγ' οὖν ἐρωτικῶς ἔχων τοῦ κτήματος, συνελεξάμην ἐμαυτῷ, πολλὰ ἄττα [illegible]. καὶ μεταλλῶ εἴ τινα δὴ καταμάθοιμι συνεπιθυμοῦντά μοι τῶν αὐτῶν παιδικῶν. σὺ δὲ ὦ τοῦ χοροῦ τοῦδε κορυφαῖε, οὕτως ὁρῶ τὸν αὐτόν μοι πόθον σπουδάζοντα, ὥστε εἰ μὴ φιλία τὸ ποθούμενον, ἐζηλοτύπησα ἄν σε καθάπερ τοὺς ἀντερῶντας. νῦν δὲ γυναικὸς μὲν ὡραίας ἤδη τινὲς ἐπιθυμοῦντες, αἵματι τὸν ἔρωτα ἔκριναν. καὶ τιμῆς περὶ μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους, οὐ παύονται οἱ φιλότιμοι. τὸν πολυάρατον πλοῦτον, τί ἂν καὶ λέγοιμεν ὁποίων ἀγωνοθέτης πολέμων ἐστί. μόνοι δὲ οἱ φιλίας ἐρῶντες. οὐ μάχονται ἀλλήλοις περὶ τοῦ κτήματος. ἀλλ' εὐθὺς ἐν ἀλλήλοις ἐξευρίσκουσι τὰ παιδικά. τὸ ἔργον. εὐτυχὲς μὲν δὴ ὅτῳ καὶ ἰδιώτῃ ὑπῆρξε γενέσθαι ἐπηβόλῳ τοῦδε τοῦ κτήματος. εὐτυχέστερον δὲ ὅτῳ, πολλὰς μὲν πόλεις πολλὴν δὲ χώραν ἐπιτροπεύοντι. ἐν γὰρ πολλὰ μὲν ἀκούειν δεῖ, πολλὰ δὲ ὁρᾶν. πολλῶν δὲ ἅμα ἐπιμελεῖσθαι, τούτῳ σφόδρα ὀλίγα τὰ δύο ὦτα. καὶ τὼ δύο ὀφθαλμώ, καὶ τὸ σῶμα ἓν ὄν. καὶ μία ἐνοῦσα ἡ ψυχή. εἰ δὲ φιλίαν πλουτοίη, καὶ ὄψεται

Marginalia: Xerxes · Achilles · Theognis · Callicles · Nisæi equi · Gallici canes · Cretæ taurus · Darius · Achilles · Homerus · βασανιστήρια · πολυάρατον · ἐπηβόλῳ

τὰ μακρά, καὶ ἀκούσεται τῶν οὐ πλησίον. καὶ εἴσεται τὰ πόρρω καθάπερ οἱ μάντεις. καὶ πλείοσιν ἅμα παρέσται καθάπερ οἱ θεοί. πῶς οὖν δή τις τό γε τοιοῦτον ἀγαθὸν εὕροιτ' ἄν. καὶ εὑρὼν θηρεύσει. καὶ θηρεύσας ἐγκρατὴς ἔσοιτο; ἆρ' οὐχ ὑμᾶς δεῖ καθάπερ τοὺς κυνηγέτας πρῶτον ἁπάντων πεπαιδεῦσθαι τὰ ἴχνη τῆς ἄγρας. καὶ τὰ σύμβολα καὶ τὰ σημεῖα γινώσκειν ἀκριβῶς καὶ ἐπιλέγεσθαι. δι' ὧν καὶ αὐτοὶ μὴ λησόμεθα. καθάπερ οἶμαι οἱ τὰ θηρία ἰχνηλατοῦντες κρημνὸν ἀντὶ χρηστῆς ἄγρας ἐπί τινα ἄτοπον ἐξενεχθέντες. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐν τῇδε τῇ θήρᾳ, πολλὰ καὶ ποικίλα θηρία [illegible] φιλίαν μιμεῖται. μάλιστα δὲ τὸ πάντων ἐπιβουλότατόν τε καὶ ἀγριώτατον, ὃ καλεῖται ὑπὸ τῶν νῦν ἀνθρώπων ὑπόκρισις. τοσαύτη δὲ αὐτῆς ἡ πρὸς τὴν μίμησιν κακουργία, ὥστε καὶ μέχρις εὐνῆς ἔλθοις ἂν πολλάκις τοῖς ἴχνεσιν ἀπατώμενος. τῇ δέ, οὐκ ἀρκεῖ βαίνειν ὁμοίως μόνον, ἀλλὰ καὶ φωνῆς ἂν ἀκούσαις παραπλησίας. καὶ φθέγματος εἰς ἀπάτην γεγονευμένου. ἔοικε τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν ὄντως ἕκαστον εἶναι κινδύνῳ κεκαλυμμένον. μηδέν τε ἄκρατον τοῦ ἐναντίου, καὶ λέγει τις ὀρθῶς ἄρα τῶν τοῦ γέλωτος ποιητῶν. ὅτι μηδέν ἐστιν ἀγαθὸν ἐν τῷ βίῳ φυόμενον, ὥσπερ δένδρον ἐκ ῥίζης μιᾶς, ἀεὶ δὲ αὐτῷ προσπέφυκε καὶ κακὸν ἐγγὺς οὖν ὄν, ὃ διόλλυσι τοὺς πολλούς. οὐκ ἔχοντας ἀκριβῶς ἐκλέγειν τὰ ἀμείνω τῶν φαυλοτέρων. δεόμεθα οὖν ἐγώ τε καὶ ὑμεῖς τῆς Ὁμηρικῆς Ἀθηνᾶς, ἐάν πως ἡμῶν ἀποσκεδάσῃ τὴν πολλὴν ἀχλὺν τῶν ὀμμάτων. ὄφρ' εὖ διαγινώσκοιμεν, οὐ θεὸν ἐν ταῖς μάχαις καὶ ἄνδρα, ἀλλὰ φιλίαν ἀληθῆ καὶ πεπλασμένην. λεκτέον οὖν, ὅσα τέ ἐστι καὶ ὁποῖα ἄττα γνωρίσματα τοῦ μέλλοντος ἐγχειρήσεσθαι. καὶ γὰρ δὴ καὶ σὺν Ἀθηνᾷ, καὶ χεῖρα κινεῖν ὁ τῆς Ἀθηνᾶς λόγος φησί. πρῶτον μὲν οὖν ὁ δοκιμαζόμενος, ἔστω φιλόστοργός τε καὶ φιλοίκειος ὅτι μάλιστα. καὶ φύσει τοῦτο τὸ κέρδος ἔχων ὡς παραίτιον τῆς ξυγκολλήσεως. εἰ οὖν φαίη μέ τις ληρεῖν ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων κελεύοντα, πρὸ πείρας γινώσκειν ἃ μετὰ πείρας οἷόν τε μόνης, εὖ τοι γινωσκέτω μὴ δεήσεσθαι μαντικῆς. οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν κατὰ τοὺς ποιητάς, ἀπὸ δρυός ἐστι παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης, ἀλλ' ἑκάστῳ καὶ πατὴρ καὶ μήτηρ ἐστὶ καὶ ἀδελφός. ἴσως καὶ συγγενὴς ὁτιοῦν. ὅταν οὖν ἐθέλῃς γινώσκειν, ὅπως σοι χρήσεται φίλῳ ἄνθρωπος οὗτος, γίνωσκε πρῶτον, ὅπως ἐχρήσατο τῷ πατρί. ἢ ὅπως τῇ μητρί. ἢ ὅπως τἀδελφῷ χρῆται. ἢ ὅπως ἔχει πρὸς τὴν γυναῖκα. εἰ μὲν γὰρ τούτοις πρᾷός τε εἴη καὶ εὔνους, ἐλπίζειν χρὴ καὶ πρὸς ἑαυτόν, τὰ ἀμείνω. εἰ δὲ χαλεπὸς καὶ δυσμενής, σοὶ πόρρωθεν ἂν εἴη φευκτός. ὁ γὰρ πρὸς τὰ ἔνδον πονηρός, οὐκ ἂν γένοιτο πρὸς τὰ ἔξω χρηστός. μετὰ δὲ ταῦτα σκεπτέον, εἰ μὴ παντελῶς ἄφορος εὐχαριστίας. ὥσπερ γὰρ τῆς γῆς, ἡ μὲν ἄκαρπος. ἡ δὲ πιστὴ τὰς ἀμοιβὰς ἀποδοῦναι τῷ τὸ σπέρμα καταβαλόντι, οὕτω καὶ τῶν ψυχῶν. αἱ μὲν ἄγονοι χαρίτων καὶ λήσμονες, καὶ πρὸς φιλίαν ἀχρεῖοι. ταῖς δέ, ἐπαινεῖ τὸ πρόθυμον εἰς τὴν ἔκτισιν. οὐ δὲ πάντως τὸ ἔργον ἀπαιτητέον. ἀλλὰ τὴν γνώμην μόνον ἐξεταστέον. καὶ εἰ τοσαῦτα ἐκτίνουσιν, ὅσα δύνανται. δύνανται δὲ πάντως, ἐπαινεῖν τε καὶ μνημονεύειν. οὐδὲν γὰρ ὅλως φιλίαν, οὔτε συνδεῖ μᾶλλον εὐχαριστίας, οὔτε διόλλυσιν ἀχαριστίας. καὶ διὰ τοῦτο ὁ Περσικὸς νόμος, δίκας εἰσπράττεται ἀχαριστίας. ὅτι μάλιστα ἐμποιεῖ μῖσος ὅπῃ ἂν ᾖ. οὗ δὲ μηδεὶς κολάζει νόμος, ἐνταῦθα ὑπὲρ αὐτῆς, μισοῦσι μὲν ἀλλήλους. οὐ δικάζονται δέ, ἀλλὰ κρύπτουσι τὸ ἔχθος. σκεπτέον δὲ καὶ ὅπως ἔχει τὸ θρέμμα πρὸς ἡδονάς τε καὶ πόνους. πολλὰς δὲ ὑπερβαίνειν ἡδονάς, ἐν τοῖς ὑπὲρ φιλίας ἀγῶσιν ἀνάγκη. διὰ τί ποτε ἄλλο γνωρισμὸς ὁ τοῦ Στροφίου. ἢ ὅτι τὰς σὺν Ὀρέστῃ ταλαιπωρίας, τῆς οἴκοι βασιλείας περὶ πλείονος ἐποιήσατο. καὶ μήν που καὶ τόδε δεῖ σκοπεῖν. εἰ βάσκανος. εἰ φθόνου κρείττων. ἢ πρός τι καὶ κακῶς ἂν δόξαι φίλον, ὃς ἐστὶ τὸ νόσημα ἐν τοῖς ἔχει. ὃ πέφυκε τοῖς μὲν ἐπιστᾶσι πολεμεῖν, τῶν δὲ μηδὲν προσηκόντων ἀπέχθεσθαι. οὐ μὴν οὐδὲ τόδε παραλείψει ὡς ἔγωμαι. ὅταν κρίνειν μέλλῃς φύσιν φιλικήν τε καὶ μή, μή σε λάθῃ μετέχουσα ἀνελευθερίας. ἐναντιώτατον γάρ που σμικρολογία ψυχῇ, μελλούσῃ φιλίας ἀληθινῆς ἐπορέξασθαι. ὁρῶμεν γάρ που τοὺς καλουμένους φίλους, ὅτι τέως μέν, τὰς δεξιάς τε ἀλλήλοις συμβάλλουσι καὶ περιπατοῦσι καὶ συνδιάγουσιν. ἐπειδὰν δὲ ὀλίγα κέρματα μεταξὺ τύχῃ τις βάλῃ, ὥσπερ τὰ κυνάρια μεθαλλόμενοι, δάκνουσί τε ἀλλήλους καὶ σπαράττουσι. τί οὖν ὁ πρᾷος καὶ εὔχαρις μηδὲ φιλοχρήματος, μηδὲ βάσκανος, ἆρα εἰ φιλόδοξος εἴη, καὶ πάνυ τοῦ πρωτεύειν ἐξηρτημένος, ἔσθ' ὅπου ἂν εὐνομῶντος γένοιτο; καὶ τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τὴν ἐκ φιλίας ἰσότητα οὐ σφόδρα ἀνέχεται φιλοτιμία. ὑπερόπτην δὴ καὶ ἀλαζόνα πολλὴν ἰσηγορίαν ζητοῦντι, μήτε ἐγκρίνωμεν. ὅμως οὐδὲ ἀκρόχολον ἢ ὀργίλον. πῶς γὰρ ἐπιτήδειος εἰς συνήθειαν ὁ μεμηνώς. ἐγὼ δὲ οἶμαι τὴν ὀργὴν μανίαν ὀλιγοχρόνιον εἶναι. τόδε τοίνυν μετὰ ταῦτα σκεπτέον. εἰ μὴ σφόδρα ἐφ' ἕν τι νένευκε τῶν οὐ πάνυ τι χρηστῶν, κυβείαν. ἢ θετταλάς, ἢ κιθαριστικήν, ἢ αὐλούς. ὅτῳ γὰρ ἀνδρὶ εἰς ἕν τι τοιοῦτον αἱ ἐπιθυμίαι πᾶσαι ῥέπουσι, τούτων δή, οὐκ ἂν εἰς τἀμείνω γίγνοιντο φιλίαι ἰσχυραί. ὥσπερ ῥεῦμα ἐπὶ τὸ πρανέστερον ἀποτετραμμένα. ἆρ' οὖν οὐκ εὐπετὲς ἐξευρεῖν ἄνδρα οὕτω κεκαθαρμένον. ἢ καὶ χρυσοῦ σπανιώτερον ἀρετή. καὶ ἀγαπητόν, ὅτῳ καὶ εἷς που τοιόσδε εἰς τὴν κρίσιν ἀφίκοιτο. οὐκ ἄρα πολύφιλος οὐδὲ μυριόφιλος ἔσται, ὁ τῆς ἐκλογῆς ἐπιστήμων. καὶ γὰρ οὐκ ἀναγκαῖον αὐτῷ μὴ ἐπ' ὀλίγων ἱσταμένῳ, μὴ δὲ τοῖς

Marginalia: De hypocrisi · Pulcherrima sententia & vero · Homerus · De gratitudine & ingratitudine · Persica lege ad... dabat contra ingratos · Strophi pro Pylade Orestes · θετταλά · Pulchra iræ diffinitio · esse brevis temporis insania

πλείοσιν ἔχειν ὅτι χρήσαιτο. σχίσαι γὰρ πολλοὺς ἀνθρώπους, οὔτε χαίρειν τοῖς αὐτοῖς, οὔτε ἀνιᾶσθαι δυνατόν. οὔτε μὴν τύχῃ ὁμοίᾳ κεχρῆσθαι· ἀλλὰ τῷ μὲν, ἄλλό τι. τῷ δὲ, ἄλλό τι ἡδύ τε ἔφυ καὶ ἀλγεινόν. καὶ τῷ μὲν, εὖ ποτε. τῷ δὲ, οὐχ οὕτως ὁ δαίμων χρῆται. λεγέτω οὖν ἡμῖν ἐκεῖνος ὁ τὸ πλῆθος ἐν φιλίᾳ τιμῶν. ὅταν τῶν πολλῶν αὐτοῦ φίλων τοῖς αὐτοῖς οἱ μὲν χαίρωσιν. οἱ δὲ ἄχθωνται, ποτέροις συνδιακείσεται. καὶ ὅταν ὁ μὲν, συναλγεῖν αὐτόν. ὁ δὲ συνεορτάζειν ἐθέλῃ, εἰς πότερον αὐτοῖν βαδιεῖται. ἆρ' οὐκ ἀναγκαῖον αὐτῷ τιμῶντι τοὺς ἑτέρους τοῖς ἀτιμουμένοις ἀπέχθεσθαι; τὸ δὲ τοῦ Ὁμήρου, πολὺ ἂν ἀκριβέστερον ἐπὶ τῶν φίλων λέγειν, ἢ τοῖς λαφύροις. ὅτι τοῖς φρονίμοις ὄντως ὀλίγον τὸ φίλον. ἀλλ' ἐπειδὴ χαλεπὰ τὰ καλά, καὶ οὔτε αὐτοὶ καλοὶ ἅπαντες. οὔτε οὓς κρίνομεν, οὐ πάντως ἀποκνητέον ἂν εἴη τὸν ὄντι πᾶσιν· καὶ σμικρὰ κῆρα φέροντα ἐν τῇ ψυχῇ. ἀλλὰ ζητητέον μόνον ἐπὶ τῶν τοιούτων, εἰ μή τινι παραπλησίᾳ μοχθηρίᾳ ἔχει, περιπεπτώκαμεν. ἀρετὴ μὲν γὰρ πρὸς αὑτήν, ἅπασα σύμφωνος. κακία δὲ, οὔτε πρὸς ἀρετὴν εὐμενής, οὔτε δυσάρεστος ἑαυτῇ. ὅθεν οὔτε ὀξύθυμος ὀξυθύμῳ γένοιτ' ἂν φίλος, οὔτε νωθεῖ νωθής. οὔτε αὐθάδης αὐθάδει. διαμιχθέντα δὲ ταῦτα, φθείροιτ' ἂν ἄλληλα μετρίως καὶ συγκιρνῷτο. ὑβριστῇ μὲν γὰρ, ἀνάλγητος προσαρμόσει. μεγαλαύχῳ δὲ, μικροπρεπής. ὑπερόπτῃ δὲ, καταπεπληγμένος. ὁ δὲ νωθέστερος, τῷ κεκινημένῳ πλέον. ἐν ἔγκαιρῃ δ' ἂν καὶ φειδωλὸν, ὁ περὶ τὰς δαπάνας ἐκκεχυμένος. καὶ πρὸς φιλόδοξον εὔμικτον, ὁ σφόδρα τοῦ λαθεῖν ἐραστής. τοιαίδε μέντοι καὶ τῶν πρόσθεν ὁπόσαι μνήμης εὐκλεοῦς ἔτυχον. ἐφ' ὧν μόνιμοι αἱ συζεύξεις. Χαβρίου γὰρ καὶ Ἰφικράτους, φιλίαν ᾄδουσιν· ἦν δὲ ὁ μὲν αὐτοῖν, σύντομός τε καὶ δραστήριος. δυσκίνητος δὲ, ὁ Χαβρίας. ὥστε ὁ μὲν, χαλινοῦ δεόμενος, ὁ δὲ κέντρου, εἰς δέον ἀλλήλοις συνηρμοσάτην. Ὅμηρος δὲ ἄρ' οὐ πόλεμον ποιῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλίαν ἠπίστατο. Ἀχιλλεῖ γὰρ Πάτροκλον ἐποίησε φίλον. τῷ μεγαλαύχῳ τὸν μείλιχον. Σθένελόν τε αὖ καὶ Διομήδη. τὸν μὲν, ἀνεξίκακον. τὸν δὲ, οὐ στέγοντα ὕβριν. ποῖ δῆτα ἄμφω ταῦτα μαρτυρεῖ τοῖν ἀνδροῖν, ὅπου πεποίηκε τὸν βασιλέα τῶν Ἀχαιῶν, διέποντα τὸ στρατόπεδον μετὰ τὴν τοῦ ξελέτου τοξίαν. ὀνειδισθέντες γὰρ ὑπ' αὐτοῦ κατ' ὀργήν, ὁ μὲν, οὐκ ἀνέχεται. ὁ δὲ, ἡσυχάζει. ταῦτα μὲν δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα ὡς ἔοικεν, ἐκκειτέον τε καὶ ἀποκειτέον τῷ τῆς ἐκλέξεως ἐπιστήμονι. θηρεύονται δὲ ἡμῖν οὗτοι καὶ ἁλώσονται, τίνα τρόπον. οὐ γὰρ ἀφετέον ἐξευρεθέντας τοὺς ἄνδρας. ἀλλὰ κύκλῳ περιθρεκτέον αὐτοὺς μετὰ πλείονος προθυμίας, ἢ τοὺς θάμνους οἱ κυνηγέται. ἥμερόν τε γὰρ καὶ οὐκ ἄγριον τὸ θηρίον. ἥ τε σπουδὴ ὑμῖν, οὐ κρεαδίων ἕνεκεν· ἀλλὰ βίου ξύμπαντος κοινωνίας. ποίας δῆτα αὐτοῖς ἄρκυς περιστησόμεθα. ἢ ποῖον προθήσομεν δέλεαρ. ὃ μήτε πικρανεῖ γευσαμένους, μήτε ὕπουλον καὶ δολερὰν ἕξει τὴν ἡδονήν· ἀλλὰ προσάξεται ἀβλαβῶς καὶ γοητεύσει ξὺν ὠφελείᾳ. θηρία μὲν γὰρ καὶ ἰχθῦς, ἄλλα ἄττα δελεάσματα προδεικνύντες, αἱροῦσιν οἵ τε ἁσπαλιευταὶ καὶ οἱ κυνηγέται. μόνον δὲ τοῦτο τὸ ζῷον ὁ φίλος, αὐτῷ δελεάζεται τῷ θηρεύοντι. διὸ χρὴ καλόν τε εἶναι καὶ ἀγαθόν. ὥστε αὐτοῦ γευσάμενον καὶ ἄγραν, ἐνέχεσθαί τε καὶ μηκέτι εὐπετῶς ἀπολύεσθαι. τοῦτο δὲ αὐτό, καὶ τὴν ἐκλογὴν αὐτόματον περιποιήσει. ὁ μὲν γὰρ προσιὼν καὶ γανύμενος τοιῷδε ὄντι, οὗτός ἐστιν ὃν πάλαι ἐπεζητοῦμεν. ὁ δὲ ἤτοι, μὴ θαυμάζων τὴν ἀρετὴν ἢ ἀποφεύγων. ὁ μὲν, ὡς ἀναίσθητος, φευκτός. ὁ δὲ, ὡς πονηρός, μισητέος. τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἄγκιστρα τῆς θήρας ὁποῖα ἄττα ἔσται, λέγωμεν ἐφεξῆς. προσιτέον δὴ πρῶτον αὐτῷ πόρρωθεν. ὥσπερ δὴ τοῖς πώλοις ἠρέμα χειροήθη ποιοῦντας. ἀπὸ τῶν σμικρῶν καὶ φαυλοτάτων ὡσὰν δόξειεν ἀρχομένους. οἷον τοῦ προσορᾶν εὐμενῶς καὶ διαλέγεσθαι ἐπιδεξίως. καὶ συμπαρακαθίζεσθαι. καὶ συμπαραβαδίζειν. καὶ δῆλον γίνεσθαι, ὅτι ἥδοιτο ὁρωμένῳ. μεταδιωκτέον δὲ καὶ ἐν ἀγορᾷ τόπον, οὗ τὰ πολλὰ ἐκείνῳ συνεσόμεθα. καὶ ἐν συμποσίοις καὶ ἐν βαλανείοις. καὶ κατὰ θεωρίαν ἢ κατὰ στρατείαν. ἢ ἐν ὁδῶν πορείαις. ἢ ἐν τισιν ἄλλαις κοινωνίαις. ταῦτα γάρ, οὐ μεγάλα μὲν φαῖμεν ἄν. ἀρχαὶ δὲ ὅμως ἀεὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν μεγίστων. εἰ μὴ ἐδεδοίκειν ἐγὼ τοὺς καταγελασομένους ἐπὶ τῇ λεπτολογίᾳ, εἶπον ἂν ὑμῖν καὶ φαυλότερα ἔτι τῶν εἰρημένων. νῦν δὲ ἐὰν λέγω ὅτι καὶ τὸ δεξιὰν ἐμβαλεῖν, καὶ τὸ πιέσαι τοῦ θηρευομένου τὴν χεῖρα. καὶ τὸ θλίψαι τῶν δακτύλων, ἐνῆσί τι κέντρον μελλούσης φιλίας. ἀλλὰ καταγελάσονται γὰρ εὖ οἶδα. καὶ σμικρολόγον ἐροῦσιν. ἐγὼ δὲ ὁρῶν καὶ τοὺς πατέρας, ὅτι ἡνίκα ἂν σφόδρα ἀσπάζωνται τὰ παιδία, τίτθιον αὐτὰ καὶ δάκνειν ὑπ' ἀπλέτου πάθους περιάγονται. ἔοικε γὰρ δὴ πᾶν τὸ τοιοῦτον, σημεῖον εἶναι διανοίας ὠθιζομένης ἐνδῦναι τῇ τοῦ ἐρωμένου ψυχῇ. ὑπὸ δὲ ἀμηχανίας τοῦ ξυγκολληθῆναι καθ' ἑαυτὸν ἐπὶ τὸ σῶμα καταντώσης. ὥστε διὰ τούτου γε ἐθέλειν ἐμφῦναι. δραστικώτατόν γε οὖν πρὸς θήραν φίλου φάρμακον ἡγητέον εἶναι τὸν ἔπαινον. εἰ καὶ σφόδρα ὕποπτον αὐτὸν οἱ κόλακες πεποιήκασιν. ὡς καὶ τοὔλαιον οἱ μυροποιοί. ἐπιβουλῇ γὰρ τῶν πέλας, οὗτοι μὲν τοὔλαιον, οἱ δὲ πέλας, τὸν ἔπαινον διαφθείρουσιν. ὅθεν αὐτῷ, ξὺν μέτρῳ καθάπερ τῷ οἴνῳ χρηστέον. οὔτε ἐκεῖσε ὑπερβαίνοντα τοὺς σωφροσύνης ὅρους, οὔτε ἐνταῦθα τῆς ἀληθείας. ἥκιστα δὲ παρόντα ἐπαινετέον. μόνον γὰρ δὴ τοῦτο φαρμάκων, ἐρρωμενέστερόν τε ἅπτεταί τε καὶ ἐνδύεται, ὅταν μὴ αὐτὸ προσφέρηται τῷ φαρμακομένῳ τηνικάδε, καὶ αὐτὸ

ὥσπερ

Nō habere multos amicos

Homer

χαλεπὰ τὰ καλά

Chabrias

Iphicrates

Homer

Achilles

Patroclus

Sthenel

Diomeds

κατασαγηνεύται

Efficacissima ad conciliandā amiciciā Laus

ὥσπερ ὕποπτόν τε καὶ ἐπίβουλον ἀπωθοῦνται οἱ ἄνθρωποι. οὐδὲν οὖν οἶμαι τῶν τοξευόντων διαφέρουσιν οἱ ἐπαινοῦντες. ἐν τοῖς αὐτοῖς γὰρ καὶ τούτων τὰ βέλη, πόρρωθεν ἀφιέντων, ἢ σφόδρα ἐγγύθεν. προσακτέον δὲ οὐκ αὐτῷ μόνῳ τῷ θηρευομένῳ τὰς μηχανάς· ἀλλὰ κἀκείνοις οἱ προσήκοντες, ἐπίβαθρον ἡμῖν ἔργον ποιήσουσι. παῖδάς τε οὖν αὐτῷ καὶ ἀδελφοὺς καὶ γονέας εὖ ποιοῦντάς γε καὶ ἀσπαζομένους. εἰ γὰρ δὴ κατὰ τὴν παροιμίαν, καὶ τὸν εὐνοοῦντα καὶ κύων σαίνει, πόσῳ δὴ μᾶλλον εὖ πάσχοντες ἄνθρωποι ἥμεροί τε καὶ πιθανοὶ γίνονται, πρὸς τὸν εὖ ἐργαζόμενον. ἐπεὶ καὶ μέγας ὁ ἀγών. τό, τε θηρευόμενον, οὐ λαγωός. οὐδὲ σῦς. οὐδὲ ἔλαφος. ἀλλὰ τὸ πάντων ζῴων δυσκολώτατόν τε καὶ ἡμερώτατον. μιμεῖται οὖν πρὸς τὴν ἄγραν αὐτοῦ, τοὺς κούφους θηρευτάς. καθάπερ οὖν ἐκεῖνοι φάττιά τε καὶ ζυγόνια τιθασεύοντες, διὰ τούτων τὰ ὁμόφυλα γοητεύουσι, καὶ ἑκόντα ὑπάγονται εἰς τὸν ἰξὸν ἢ τοὺς βρόχους, ὧδε ἂν δεῖ καὶ ἡμῖν τῶν ἤδη προηλωκότων φίλων τοὺς οὔπω τεθηρευμένους. οὐ γὰρ δὴ τῶν περιστερῶν μὲν αἱ ἐθάδες πολλάκις τινὰς καὶ ξένας ἐπάγονται, ἔσω. Τὸ δὲ μετὰ τοῦτο λεκτέον ἡμῖν, φυλακῆς πέρι καὶ ξυντηρήσεως τῶν θηρευθέντων. τί γὰρ ἂν εἴη κέρδος τῆς ἄγρας, εἰ κρατήσαντες αὐτῆς μὴ κατάσχοιμεν. φυλακτέα δὴ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προθεμένοις σκοπόν, ᾧ ἂν χρώμενοι, μάλιστα ἐπιτυγχάνοιμεν. ἔστι δὲ οὗτος, τὸ κοινῇ συμφέρον. καθάπερ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. οὐδὲν γὰρ δὴ τούτων σώζοιτ' ἄν, μὴ μετεχόντων ἑκάστου παντὸς τῶν πραττομένων. εἰς ἓν τοῦτο κεφάλαιον ἀναφέροντος. καὶ μὲν δὴ ἅπαντα ἐπιμελείας μὲν ἀπολαύοντα, ἀμείνονά τε καὶ ὠφελιμώτερα γίγνεται αὐτά τε αὑτοῖς, καὶ τοῖς πεπαμένοις. ἀμείνων μὲν ἵππος. ἀμείνων δὲ βοῦς. ἀμείνων δὲ κύων, εἰ τὸν μέν, ἱπποκόμος, τὸν δὲ γεωργὸς θεραπεύει. τὸν δέ, κυνηγέτης. ἀκομιστία δέ, οὐχ ἵππον μόνον καὶ κύνα, ἀλλὰ καὶ ἀσπίδα καὶ λύραν καὶ δρέπανον διόλλυσι. οὕτω δὴ καὶ φιλίαν ἐπιμέλεια μέν, εὖ διατίθησι. ῥᾳθυμία δέ, ἀπροσφιλῆ καὶ σαθρὰν ἀπεργάζεται. μὴ γὰρ δὴ οἴου εἰ μὲν οἰκίαν οἰκονομήσαις, δεῖσθαι αὐτὴν καὶ συνεχοῦς θεραπείας, εἰ μὴ μέλλει τάχιστα διαρρυήσεσθαι. εἰ δὲ φίλον σεαυτῷ κατασκευάσαις, τοῦτον οὐ χρῄζειν συντηρούσης ἐπιμελείας. ἀλλ' ἄρα τὸ μὲν δωμάτιον οὐκ ἐάσεις ἀτημελὲς ἔτι αὐτοῦ κινηθείη. ἢ χειμῶνος ἐπιβρίσαντος. ἢ πνεύματος ἐπιγινομένου, ἢ ὕδατος λάβρου καταρραγέντος, τὸν φίλον δὲ ἀφήσεις εἰκῇ, λύπης ἢ νόσου καταλαβούσης, ἢ τινὸς ἄλλης ξυμφορᾶς οὐκ εὐδαίμονος. καίτοι γε ὁ μὲν τοῖχος διαρρυείς, οὐδὲν ἄν σε πλέον λυπήσειε τοῦ διερρυηκέναι. οὐδὲ τῶν ἄλλων ὀργάνων ἢ κτημάτων οὐδέν, αὐτοῦ τοῦ διολέσθαι χαλεπώτερον ἐργάσαιτο ἄν τι τὸ ῥᾳθυμηθέντα. φιλία δὲ παροφθεῖσα, οὐ διαφθείρεται μόνον, ἀλλὰ καὶ γίγνεται ἔχθρα, ἐξ ἧς μάλιστα τὰ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις συμβαίνει ὅταν συμβαίνῃ. πολεμήσεις δὴ τῷ μετὰ ταῦτα ἀνδρὶ καλῷ τε καὶ ἀγαθῷ. καὶ οἷόν σοι μικρῷ πρόσθεν ἐξεκαθήραμεν. ὥστε σοι πάντα χρόνον ἀπορριπτέον τὸν ὄκνον. καὶ κοινωνητέον πόνων τε καὶ ἀγρυπνιῶν. κινδύνων τε αὖ καὶ δαπάνης καὶ ἀτιμίας. οὐ κληθέντα ἀγχομένῳ τινὶ εἰς τὴν κοινωνίαν. ἀλλ' αὐτομάτῳ ἥκοντι καὶ προμαντευομένῳ τοῦ καιροῦ πολλάκις. καὶ πειρωμένῳ πρὸς ἑκάστην χρείαν τοῦ φίλου τὸ πρόσωπον οἰκεῖον μεταλαμβάνειν. ἐν ἀρρωστίᾳ μὲν ἰατροῦ. ἐν δίκαις δὲ συνηγόρου. συμβούλου δὲ ἁπανταχοῦ. καὶ συνεργοῦ ἐπὶ τῇ γνώμῃ. πολλοῦ δὲ ὄντος τοῦ κατὰ τὸν βίον ἀνίσου τε καὶ ἀνωμάλου, καὶ τῆς ἀκριβοῦς ὁμοιότητος οὐδὲ πάμπαν εὑρισκομένης. οὔπω λέγω κατὰ τὰ πρόσωπα. οὐδὲ γὰρ δέομαι ταύτης νῦν τῆς ποικιλίας. ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔξωθεν τύχην πλούτου τε καὶ πενίας. ἐπιφανείας τε αὖ καὶ ἀδοξίας. τούτου γὰρ ἀνάγκη μέν, οὐδὲ τοὺς πάνυ φίλους ἴσης ἑκάστου μοίρας μεταλαγχάνειν. φιλία δὲ τὰ πολλὰ τὸ πλέον ὑπεροψίαν κατὰ τοῦ ἐλάσσονος ἐντίκτει. ὅθεν εἰσάγει προσωτέρω τούτων ἡ τύχη, συμπαραινετέον σοι καὶ τὸν φίλον. ἀπολειφθέντα γὰρ οὐ ῥᾳδίως ὄψει τοῖς αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς. εἰ δὲ σὺ μὲν ἐφέλκοιο τὸν δέ, ἂν ἀνάγκη τις ἀντισπῴη, θαμὰ ἐπιστρέφεσθαι πρὸς τὸ βλέμμα ὅμοιον τηρεῖν. εἰ γάρ σε λάθῃ παραδῦσα ἀλαζονεία, πάντα ἐκεῖνα ὀξέως τὰ δεσμὰ διαλύσει μετέωρον ἄρασα. συμβαίνει γὰρ ὥσπερ πλάστιγγος ἐπὶ θάτερα κουφισθείσης, τὴν ἰσορροπίαν τοῦ ζυγοῦ μὴ διαμένειν. ὁ μὲν οὖν τραγικὸς ποιητὴς καὶ τὸν ἀγνῶτα μέν, ἀγαθὸν δέ, ἐπαινεῖ καὶ φίλον ἡγεῖται. ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο μὲν τὸ ἔπος ὡς πάνυ κομψόν, ἐνδέχομαι. παραινέσαιμι δ' ἂν τοῖς φιλίαν τηρεῖν βουλομένοις, τὴν συνήθειαν εἰς δύναμιν ἐπιβλέπειν. καὶ τὸ συνδιατρίβειν ἀλλήλοις, πολλοῦ ἄξιον εἰς τὸν σύνδεσμον ἡγεῖσθαι. εἰ γὰρ τὸ πᾶν εἰς ἅπαντα ἡ μελέτη, καὶ φιλίας μελέτην νομιστέον τὴν συνουσίαν. φιλονεικίαν γε μὴν καὶ τὸ δύσερι καὶ πᾶσαν ἐκποδὼν μετακτέον. οἷον σπέρματα ἔχθρας φυλαξομένους. οὐ γὰρ ἐν ἀνταγωνισταῖς, ἀλλ' ἐν συναγωνισταῖς ἡ φιλία. τῷ τοι, οὐδὲ ταῖς αὐταῖς ἐπιστήμαις ἢ τύχαις ἐνευδοκιμεῖν εἰκὸς τοὺς ἀσφαλῶς τὴν κοινωνίαν φυλάξοντας. σφαλερὰ γὰρ ἡ ὁμοιότης, ἔρωτα ἐντιθεῖσα τῶν αὐτῶν ἐπαίνων ἠρέμα, ἄν τι παρεξάγειν εἰς ἅμιλλαν. εἰ δ' οὖν σε δαίμων ξυζεύξειεν, ἢ ῥήτορα ὄντα ῥήτορι. ἢ ἰατρὸν, ἰατρῷ. ἢ γραμματιστὴν γραμματιστῇ, μήτοι πρὸς τὸν φίλον φιλονεικεῖν. ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸν Ἡσίοδον μηδὲ ἐκεῖνον χείρω σεαυτοῦ διελέγχειν. ἀλλὰ τὸν ποιητὴν μᾶλλον ἀπολειφθέντα τῆς ἀληθείας. ἀεὶ μὲν παραχωροῦντα τῆς πλείονος δόξης. εἰ ἄρα τι καὶ

Eximia cōparatio

τὸν εὐνοοῦντα ἢ κύων σαίνει

ἄγρα

Omnia diligētia fiunt meliora

ἀκομιστία

ἀτημελής

Verissimū

Eximia cōparatio

τὸ πᾶν εἰς ἅπαντα ἡ μελέτη

Periculosa est similitudo

Hesiodus

σοφώτερον ἐπίστευσεν. ἀεὶ δὲ ἐν χώρᾳ δευτέρᾳ τῆς τιμῆς ἱστάμενον, εἰ ἄρα σοι καὶ μᾶλλον ἡ πρώτη προσήκει. καὶ εἰ ταῦτα οὕτως πράξεις, οὐκέτι ἐκεῖνα τὰ ἔπη θαυμασόμεθα, ἀλλ' ἐροῦμεν πρὸς τὸν πατέρα τῶν στίχων, ὅτι ὦ θαυμάσιε καὶ αὐτοδίδακτε ποιητά, οὐχ ἡ τῶν τεχνῶν ὁμοιότης τὸν κότον ποιεῖ καὶ τὴν ἔριν. ἀλλ' ὁ τρόπος τῶν ἀνθρώπων. ἂν μὲν γὰρ κόσμιοι καὶ εὔκολοι ὦσι, καὶ ἡ τέχνη μετρίως αὐτοὺς παρακινήσει. εἰ δὲ καὶ τέχνη καὶ ἀτεχνία, χαλεπὴ κοινωνεῖν τοῖς τοιούτοις ξυμβαίνει. Ἐπεὶ δὲ τὸ μηδὲν ἁμαρτάνειν ἔξω τῆς φύσεως κεῖται τῆς ἀνθρωπίνης, οὐδὲ πείθομαι ἐγὼ τοῖς ἐκ τῆς ποικίλης φῦναί ποτε ἐν ἀνθρώποις, οἵους τινὰς ἐκεῖνοι πλάττουσι σοφούς τε καὶ σπουδαίους, οὐκέτι ἀνθρώπους, ἀλλὰ τάχα δὴ τὸ ἐπίγραμμα ἀληθέστερον ὃ Ἀθήνησιν ἐπιγέγραπται ἐν τῷ τάφῳ τῷ δημοσίῳ. καὶ γὰρ τοῖς θεοῖς μόνοις τὸ πάντα κατορθοῦν ἀπονέμει. λεκτέον δὴ καὶ περὶ τῶν ἐν φιλίᾳ γιγνομένων ἁμαρτημάτων· ὅπως τε αὐτὰ χρὴ κωλύειν, καὶ ὅπως ἰᾶσθαι, ξυμβαίνοι. ὁ γὰρ δὴ φίλος τοῦ κόλακος, οὐδὲν μὲν οὐδαμῇ ἐγγύς· ταύτῃ δὲ μάλιστα πορρωτάτω· ὅτι ὁ μὲν, ἅπαντα ἐπαινεῖ· ὁ δὲ, οὐκ ἂν σφαλλομένῳ σοι συγχωρήσειε. τῷ μὲν γὰρ πρόκειται κερδαίνειν ἢ γαστρίζεσθαι ἐκ τοῦ δείπνου. καὶ οὐ σὲ τεθαύμακεν ἀλλὰ τὰ χρήματά σου ἢ τὴν δυναστείαν. οὐκοῦν οὐδὲ αὐτῷ μέλει ὅπως ἂν ἔχῃς. μέλει μὲν οὖν ὅπως ἂν μὴ ἄριστα ἔχῃς· ἵνα αὐτὸς ὡς ῥᾷστα ἐργάζοιτο. ὁ δὲ φίλος, σοὶ μόνῳ προσέχει τὸν νοῦν. καὶ σοῦ μόνου ἥδοιτο καὶ βούλοιτο ἄν γε, μηδὲν κακὸν ἔχειν. ἀφαιρετέον οὖν τὰ νοσήματα ἠρέμα. καὶ ὡς μὴ σφόδρα λυποῦντας μὴ δὲ ἐνδιδόντας. ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἰατροὶ τὸ μὲν σιδήρειον πολλάκις ἐῶσι. προστιθέμενοι δὲ φάρμακα ἄττα, οὐ ξὺν ἀλγηδόνι τὸ πάθος ἰῶνται, οὕτω καὶ σοὶ τὸν φίλον θεραπευτέον. ἔχεις δὲ καὶ σὺ φαρμάκοις, ἀντὶ καύσεων καὶ τομῶν εἰς τὴν ἰατρείαν κεχρῆσθαι. τὰ δὲ φάρμακα ταῦτα, λόγοι εἰσὶ μεστοὶ εὐνοίας καὶ παρρησίας. οὐχ οἱ γλυκεῖς καὶ πρὸς χάριν. οὗτοι μὲν γὰρ, τρέφουσι καὶ ἄρδουσι τὸ νόσημα. ἀλλ' οἱ στρυφνοὶ καὶ ἀληθινοὶ καὶ μεστοὶ παρρησίας, οὐκ ὀνειδίζουσι. πάμπολυ γὰρ διαφέρει νουθεσία μὲν, λοιδορίας· ἐπίπληξις δὲ ὀνείδους. οὐ τῇ διανοίᾳ μόνῃ τοῦ λέγοντος, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ λόγῳ εὐνοίας καὶ παρρησίας. νουθετοῦντες οὐ λοιδορούμενοι. καὶ ἐπανορθοῦντες οὐκ ὀνειδίζοντες. φυλακτέον δὴ ἐν τῷ τοιῷδε μὴ ἀκράτους προσάγειν τοὺς δάκνοντας λόγους. ἀλλὰ προσπλέκοντα αὐτοῖς ἠπίου τινὸς καὶ προσηνοῦς. οἷον μέλιτος πικρῷ μὲν, ὠφελίμῳ δὲ πόματι. ὁ τοιοῦτος οὐκ ἐάσει δι' ἀηδίαν, τότε φάρμακον ἀπορρίπτειν καὶ τὸν ἰατρὸν ἀποκλείειν. ἰατροῦ δὲ ἐγὼ κακίαν λέγω, τοιαῦτά τε καὶ οὕτως εὑρίσκειν τὰ ἐπίκουρα τῶν νόσων ὥστε ἐρεθίζειν τὰ ἀρρωστήματα. οὐκοῦν οὐδὲ ἐκεῖνον ἐπαινῶ τὸν ἅπαντα ἐπινεύοντα τῷ κάμνοντι. σιτία τε καὶ ποτά, τὰ αὔξοντα καὶ ποικίλλοντα τὴν νόσον. οἰνοχόον ἢ τραπεζοποιόν, ἀντὶ θεραπευτοῦ γιγνόμενον. οὐκ ἄρα οὐδὲ ἐν φιλίᾳ τὸ σφόδρα. ἑκάτερα γὰρ τοῖν, ἄλλοσέ ποι ἐκφέρει. ἢ ποι δεῖ καταλύειν. ἡ μὲν γὰρ, ἐπὶ κολακείαν ἄγει. τῆς δὲ, ἐπ' ἔχθραν ἡ τελευτή.

Διαβολὴ δὲ, χαλεπὸν μὲν ἁπανταχοῦ, καὶ πολεμοποιόν, οὗ ἂν τι παρεισρυῇ. καὶ πρὸς παῖδας πατρί, καὶ πρὸς ἀδελφὸν ἀδελφῷ. καὶ τὸ δρᾶμα ἐκείνης ὁ Ἱππόλυτος. καὶ ἅμα ἀδικεῖ ἀμφοτέρους. ὅν τε ἐπιβουλεύει, καὶ ὃν ἐξαπατᾷ. τὸν μὲν, ὅτι πάσχει ὑπὸ δίκην· τὸν δὲ, ὅτι ἐργάζεσθαι ἀναγκάζει. ἀλλὰ φιλίας ἐχθρότατόν τε φύσει καὶ ἐπιβουλότατον, ὑπὲρ τὰ ἄλλα ἧ. ὅπου ἂν αἴσθηται αὐτὴν εὐπραγοῦσαν, ἠρέμα εἰσοικισαμένη κατὰ σμικρόν, ὑπορύττει καὶ ἐλέγχει τὸ ἄφρακτόν τε καὶ ἀσθενῆ. ἀποτειχιστέον οὖν αὐτὴν καὶ ἀποκρουστέον τῇ ἀπιστίᾳ· ἰσχυρὸν ἐν ταῖς ἀκοαῖς οἰκοδομησαμένους τὸ φυλακτήριον. ὥστε πόρρωθεν αὐτῆς ἀφεστάναι τὰς ἐπιβουλάς. καὶ μάλιστα μὲν ἀποκλείειν προσιοῦσαν καὶ ἀπωθεῖσθαι. εἰ δ' οὖν ἐπελάθη παρεισδῦσα, μήτοι κατακρύπτειν εἰσδεξάμενον. μὴ δὲ ἔνδον ἔχειν ἐργαζόμενον. ἀλλ' εἰς φανερὸν προάγειν καὶ διελέγχειν. ὄψει γὰρ ἰλιγγιῶσαν εὐθέως. καὶ λιγυζομένην καὶ βατταρίζουσαν. καὶ οὐκ ἔχουσαν ὅτι χρήσηται. καὶ εἰ τοῦτο ὑπομένει ἅπαξ, οὐ μή ποτε ἐνοχλήσει λοιπόν. ἀλλ' οὐδ' ἂν ἀποπειράσειεν. οὐδ' ἂν προσέλθοι πλησίον. ὅσοι δὲ αὐτῇ τῶν ἀνοήτων ἥδονταί τε προσιούσῃ. καὶ τὸ θηρίον εὐμενῶς ἀνέπτυξαν. οὗτοι δὲ ἥκιστα ἀπολαύουσι τῆς φιλανθρωπίας. ἐξίστανται γὰρ ὑπ' αὐτῆς καὶ οὐδὲν διαφέρουσι τῶν μεμηνότων. ἄθρει δὲ ὡς ὅμοια πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ τὰ πάθη. δεδίασι γὰρ καὶ ὑφορῶνται, οὓς ἥκιστα ἐχρῆν. ὥσπερ οἱ τὰ ὕδατα εὐλαβούμενοι. ἢ ὥσπερ ὁ μελαγχολῶν Ὀρέστης ἐν ταῖς τραγῳδίαις πρὸς τὴν ἀδελφὴν βίᾳ θεραπεύουσαν τὸ νόσημα. τὸ δὲ ἁπάντων ἐλεεινότατον, ὁπλίζονται ἐπὶ τοὺς φιλτάτους καὶ ἥδιστα ἂν κατακάνοιεν. τοῦτο αὖ πάλιν, ἑτέρου λυττῶντος ἔργον ἢ ἑτέρας τραγῳδίας. Αἰσώπου δὲ μυθοποιοῦ, πολλαχῇ τε ἄλλῃ μνημονεύειν ἐπωφελῶς, καὶ ὅσα εἰς διαβολὴν εὖ ἔχοντα ἀπολέλοιπεν. ἀεὶ μὲν γὰρ αὐτήν, τῇ ἀλώπεκι περιτίθησι. δολερῷ καὶ ἀναιδεῖ θηρίῳ. ποιεῖ δὲ ὑπ' αὐτῆς ἁλισκόμενα, τῶν ζῴων τὰ ἀλκιμώτατα. καὶ ὅν τινα ἔχω πρόχειρον μῦθον εἴποιμ' ἂν ὑμῖν· εἴ μου πρᾴως ἀνέξεσθε παραβαλλομένου τοῖς σοφισταῖς. Ταύρω δύο, μιᾶς ἠγελάσθην ἀγέλης. ξυννόμω τε ὄντε καὶ ὅτι μάλιστα φίλω. ὁ λέων δὲ αὐτοῖν τὴν ξύστασιν ἐδεδίει. καὶ οὔτε αὐτοὺς ἐθάρσει, οὔτε δι' αὐτοὺς τὴν ἀγέλην. κακῶς οὖν ὑπὸ λιμοῦ διακείμενος, ἔρχεται ἐπὶ τὴν κερδώ.

καὶ

καὶ ξυμμαχίαν ὁμολογοῦσι. τῇ δὲ, ἄρα τοσοῦτον κακουργίας καὶ δεινότητος περιῆν, ὥστε προσενεγκοῦσα τὴν μηχανήν, διέστησέ τε αὐτὼ καὶ ἐξέμηνε κατ' ἀλλήλοιν. καὶ παρέδωκε τῷ λέοντι δίχα ἑκάτερον, εὐπετῆ καὶ εὔκολον θήραν. τοῦτο μὲν, ἡ τοῦ Αἰσώπου κερδώ. φύονται δέ τινες καὶ ἐν ἀνθρώποις ἀλώπεκες. μᾶλλον δὲ ἀνθρώπια σμικρά τε καὶ ἀνελεύθερα, τὰς ἀλώπεκας ὄπισθεν ἐφελκόμενα. οἱ δὲ αὐτῶν, οὐκ ἀλώπεκας, ἀλλὰ δράκοντας ἰοῦ χαλεποῦ καὶ ἀτόπου μεστοὺς ὑποτρέφοντες. καὶ κρυπτομένους εὐνοίας καὶ φιλανθρωπίας παραπετάσμασιν. οὓς ἀπελαύνειν χρεὼν καὶ ἀποσοβεῖν πορρωτάτω. κηλούμεθα γὰρ πολλάκις καὶ γαννύμεθα δάκνουσι. τὰ ἄκρα τῆς γλώττης μόνον ὁρῶντες. τὰ δὲ ἐντός, οὐκ ἐθέλοντες διιδεῖν. ὧδέ μοι δοκοῦσιν ὅμοιοι εἶναι, ἐθέλω ἀπεικάσαι εἰ βούλεσθε. τεθέαμαι οἶμαι πολλαχοῦ σκύλλης εἰκόνα. οὐχ οἵαν Ὅμηρος διηγεῖται. Ὅμηρος μὲν γάρ, οὐδέν τι λέγει πλέον περὶ τῆς μορφῆς, ἢ ὅτι τὸ θηρίον ἦν ἐν σπηλαίῳ διαιτώμενον. ἓξ κεφαλὰς ἔχον καὶ δυοκαίδεκα χεῖρας. οἱ πλάσται δὲ, ἔτι μᾶλλον κομψεύονται ἐν τῷ ἔργῳ. ποιοῦσι γὰρ αὐτῆς τὰ μὲν ἀπ' ἄχρι κεφαλῆς ἄχρι λαγόνων, παρθένον. ἀπὸ δὲ τῆς ἰξύος, εὐθὺς εἰς τοὺς κύνας ἐκτρεπομένην. δεινοὺς ὄντας καὶ σμερδαλέους. καὶ τρίστοιχοι μὲν αὐτῆς οἱ ὀδόντες. ἓξ ἥκασι δὲ αἱ κεφαλαί. ζητοῦσι δὲ ἰσάριθμον θήραν. μαντεύομαι οὖν ἐγὼ καὶ Ὅμηρον βούλεσθαι λέγειν, ὅτι ὁ μὲν σοφὸς καὶ πολύμητις, οἶδε τὸ ὅλον ἀκριβῶς. καὶ οὐκ ἐγοήτευσεν αὐτὸν τὰ ἄνωθεν τοῦ θηρίου. ἀλλὰ παρετάξατο καὶ ὡπλίσατο καὶ μάχεσθαι ἕτοιμος ἦν. οἱ δὲ ἀφύλακτοι τῶν ἀνθρώπων, ἁλίσκονται. ὅτῳ δὲ μὴ δοκεῖ οὕτως ὁ Ὅμηρος λέγειν, ἀλλ' ὁρᾷ μόνον τὸ φαινόμενον τοῦ μύθου, οὗτος ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τὴν σκύλλαν ἰδὼν, τὴν μὲν ἄνθρωπον θεάσασθαι, τοὺς κύνας δὲ οὐκ ἂν δυνηθῆναι. πῶς οὖν δὴ φυλαξόμεθα καὶ κρινοῦμεν, φιλίας τε ἔτυμον πρόσωπον, καὶ κακουργίας εὔνοιαν ὑποδυομένης; βούλεσθε ἵνα μὴ σφόδρα ὦ φορτικός, σύμβολα αὖ πάλιν καὶ σημεῖα διδοὺς, μῦθόν τινα ὑφαπλώσας τῷ λόγῳ, καταλίπω διορᾶν ὑμῖν αὐτοῖς τὰ ἐμφαινόμενα; ὥσπερ γὰρ Πρόδικος λέγει, καθημένῳ τῷ Ἡρακλεῖ ἐφ' ἡσυχίας ὁπηνίκα ἐξήλαυνε τῶν μειρακίων, καὶ διασκοπουμένῳ ποῖός τις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ποίᾳ χρησάμενος ἀτραπῷ τὸν βίον ὡς ἄριστα διέλθοι, ἐφάνησαν δύο γυναῖκες· ὧν τὴν μὲν, ἀρετὴν ἐκεῖνος ὀνομάζει· τὴν δὲ, κακίαν. ἐπεὶ γοῦν ἐπαίνει ἑκατέρα τὰ αὐτῆς ἀγαθά, καὶ ἔδοξε τῷ Ἡρακλεῖ τὴν ἀρετὴν ποιήσασθαι ἡγεμόνα, λέγει αὐτὸν ἐκείνη παραλαβοῦσα. ἵν' ἔτι καὶ μᾶλλον ἴδῃς φησίν, ὅτι ὀρθῶς δοκιμάζεις· ἄγει οὖν ἐπί τινα τόπον ὑψηλόν τε καὶ ἀνάσιμόν τε. ἐξ εὐρέος τε καὶ ἀναπεπταμένου πεδίου. οὗ, δύο μὲν ἦσαν αἱ κορυφαί. πόρρωθεν δὲ ἐδόκει τοῖς θεωμένοις, εἰς μίαν τελευτὴν ἀπολήγειν. ἀλλ' ἥ γε ἀρετὴ προσάγουσα τὸν Ἡρακλέα πλησίον, ἔδειξέ τε τὰ ἄκρα πλεῖστον ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων. καὶ αὕτη μέν φησιν ἡ ἐπὶ δεξιᾷ κορυφή, καλεῖται φιλίας ἱερὸς χῶρος, ἐμῆς ξυνοπαδοῦ τε καὶ ἀδελφῆς. αὕτη δὲ ἡ ἐπὶ θατέρα ὑποκρίσεως. κολακείας ξυννόμου δαίμονος. πρόσιθι οὖν ἀγχοῦ καὶ ἐπισκόπει τὴν φύσιν ἑκατέρου τοῦ χωρίου, μή ποτε ἐν αὐτῷ πόρρωθεν ὁρῶν ὑπολάβοις. καὶ ἅμα ἐκέλευσε τὴν φρόνησιν συμπαροῦσαν, ἐπιδεικνύναι τὰ ἕκαστα καὶ ἐξηγεῖσθαι. ἐδείκνυεν οὖν ἐκείνη. τὰς μὲν προσόδους τοῖν λόφοιν σφόδρα τε ὁμοίους. καὶ προσεοικότας ἀλλήλοιν. τοῖς αὐτοῖς μὲν ἄνθεσι βρύοντας. τοῖς αὐτοῖς δὲ φυτοῖς. εἰ μὴ ὅτι τὰ μὲν, τὸν ἅπαντα ἔρρωτο χρόνον. τὰ δὲ, εὐθὺς ἐβλάστανέ τε καὶ ἐμαραίνετο. ἔρρει δὲ καὶ νᾶμα ἐξ ἑκατέρας τῆς ἄκρας ψυχροῦ τε καὶ διαυγοῦς ὕδατος. ἀλλὰ τὰ μὲν, δι' ὅλου τοῦ ῥεέθρου, γλυκέα τε ἦν καὶ προσηνῆ, τὰ δὲ, κάτωθεν μὲν γευομένῳ, γλυκύτερά τε ἐδόκει. προσιόντι δὲ ἐγγὺς τῆς πηγῆς, πικρά τε καὶ φαρμακώδη. σκοτασμὸν ἐμποιοῦντα καὶ ἴλιγγον, τοῖς πιεῖν ἐκ τῆς χρόας ἀπατηθεῖσι. τὰς κορυφάς τε αὐτάς, οὐκέτι ὁμοίας ἀλλὰ πάμπαν διαφερούσας. ἐδείκνυέ τε τὴν ἐπὶ δεξιᾷ πρώτην ἄλσει τε σύσκιον. δένδρων ἀειθαλῶν κυπαρίττου καὶ δάφνης καὶ φυτῶν εὐκάρπων μεστήν. λεπταὶ δὲ αὐτὰ περιέπνεον αὖραι. οἷαι τρέφειν τε καὶ αὔξειν οὐχ οἷαι κατὰ ἐρρηγνύναι καὶ διασπᾶν. πολὺ δὲ ἀθόρυβος ἡσυχία καὶ εὐφροσύνη κατεῖχε τὸν τόπον. καί τινες ἐφαίνοντο ἄνθρωποι σφόδρα ὀλίγοι. προσιόντες τε καὶ ἀπιόντες μεθ' ἡδονῆς τῷ αὐτῷ προσώπῳ. καθῆστο δὲ ἐπ' ἄκρας τῆς κορυφῆς παρθένος. εὐειδὴς μὲν οὔ. ὡραία δὲ, ἀληθινοῦ καὶ ἀρχαίου γέμουσα κάλλους. ἐῴκει τὰ ἀγάλματα τῆς παλαιᾶς τέχνης· ἃ χρόνου δεῖται εἰς τὸ θαυμάζεσθαι καὶ ὀφθαλμῶν ἀκριβεστέρων. ἠμφίεστο δὲ λευκόν τινα κόσμον ἱκανὸν διαφανῶν καὶ λεπτῶν ἱματίων. ὥστε πολλαχῇ καὶ τοῦ σώματος διαφαίνειν. καὶ τὴν ψυχὴν εἶχε τοῦ σώματος φανερωτέραν. ἦν γὰρ αὐτῆς τὸ μὲν βλέμμα, ἁπλοῦν καὶ γενναῖον. τὸ μειδίαμα δὲ, ἑστηκὸς καὶ οὐ μεταφερόμενον. εἰ δέ τις αὐτῇ προσέλθοι σεβασθείς τε καὶ θαυμάζων, οὐ χρυσίον ἢ ἄργυρον προὔτεινεν, ἀλλ' αὐτὸν κάλλιω καὶ μείζω διπλασίονα πολλάκις ἢ τριπλασίονα. ὁ γοῦν Ἡρακλῆς, ἠγάσθη τε αὐτῆς· καὶ προσηύξατο ἵλεων τυγχάνειν. καὶ ἐπυνθάνετο τὴν φρόνησιν. τίνες δὲ αἱ πλησίον αὐτῆς γυναῖκες. ὡς καλαί τε καὶ πρέπουσαι ὀπαδοὶ τῆς θεοῦ. αὕτη μὲν εἶπεν ἡ τὸ πολὺ φῶς κατέχουσα καὶ ἐπὶ τοῦ ἀδάμαντος καθημένη, Διὸς θυγάτηρ Ἀλήθεια. ἡ δὲ ἐπικλίνουσα τὴν κεφαλὴν αὐτῇ καὶ ἐπαναπαυομένη, καλεῖται μὲν Εὔνοια. χρῆται δὲ ἡ θεὸς αὐτῇ πρὸς ἅπαντα, διακόνῳ. τὸ δὲ παιδίον ἐκεῖνο τὸ σεμνότερον τῆς ἡλικίας,

ὁ τὰ χρυσία φορεῖ δεσμὰ ταῖν χεροῖν, ἔρως φιλίας ἐστὶν ὑπουργός. οὐκ ἔχει δὲ οὐδὲ πτερὰ οὐδὲ βέλη. οὔτε γὰρ πέτεσθαι βούλεται, καὶ ἀναίμακτον αὐτοῦ τὸ ἔργον. ἀλλ' οἵους ἂν καλούς τε καὶ ἀγαθούς, καὶ οὕτως ἁρμόζοντας ἴδῃ, τούτους ξυγκολλᾷ καὶ συνδεῖ. καὶ αὐτοῦ τὰ δεσμὰ, ἄλυτα καὶ ἄρρηκτα παντελῶς. καὶ μόνοις γάννυνται οἱ δεδεμένοι. ἀλλὰ δεῦρο ἔφη καὶ θέασαι τὴν ἑτέραν, εἰς ἣν ἐμπίπτουσιν οἱ πολλοί. καὶ δῆτα πρῶτα μὲν αὐτῷ τὰ περὶ τὴν εἴσοδον ὑπεδείκνυε. τοῖς προτέροις ὥσπερ ἔφην διεγκεκοσμημένα· ἔπειτα αὐτὸ τὸ τέρας, ὄρθιον καὶ ἀπότομον πάγον. κυανῇ νεφέλῃ τὰ ἄκρα κατακεκαλυμμένον. κρημνοὶ δὲ αὐτὸ καὶ φάραγγες περιεῖχον. καὶ θῖνες ὀστῶν ἀνθρωπίνων σεσωρευμένοι. μετὰ δὲ ἅπαντα, δάκετον θανασίμων καὶ ἰοβόλων. ἔπειτα αὐτὴν τὴν ὑπόκρισιν προσποιουμένην καὶ ἀφομοιοῦσαν ἑαυτὴν τῇ φιλίᾳ. ἀλλ' ὅμως αὐτῇ μὲν ἀληθινοῦ κάλλους, τὸ πρόσωπον ὑπεγέγραπτο. αὐτὴ δὲ γαληνοῦ μειδιάματος, ὕπουλον ἐσεσήρει. ἵνα δὲ φαίνοιτο εὐοσμία, ἐρᾶν αὐτὴ προσεποιεῖτο τῶν εἰσιόντων. οὐδενὸς δὲ αὐτομάτου προσερχομένου, πόρρωθεν ἐξέχουσα, ὑπέκυπτε καὶ ἀπήντα. καὶ λιπαροῦσα ἀνῆγε. παρῆν δὲ αὐτῇ καὶ γυναικῶν ὅμιλος. αἱ δὲ ταῖς προτέραις ὅμοιαι. ἀπάτη. καὶ ἐπιβουλὴ καὶ δόλος ἀγχινούς. αὐτὴ δὲ ἀληθείας, ἐπιορκία παρῆν. ἰταμὴ καὶ θρασεῖα καὶ ἄσπονδος. μάλιστα δὲ ἁπασῶν, συμπράττουσα ἐκείνῃ καὶ συνεργοῦσα. ἰδὼν δὲ ὁ ἡρακλῆς γυναῖκά τινα κατὰ τὰς εἰσόδους οἷον χωλεύουσαν, ἤρετο τὴν φρόνησιν ἥτις εἴη. κολακεία ἔφη πρόδρομος ὑποκρίσεως. δαίμων αὕτη ὡς ὁρᾷς ἐνεδρεύουσα τοὺς εἰσιόντας, προσπλέκεται καὶ θαυμαστὰ δρᾷ. γοητεύουσα, πείθουσα. θαρσεῖν τε καὶ ἀξιοῦσα. τίς δὲ ἡ σκυθρωπὴ ἐκείνη καὶ συννοῦς, ἡ τοὺς ὀλίγους κατάγουσα κοπτομένους τε καὶ οἰμώζοντας. μετάνοια ἔφη βραδεῖα καὶ σφόδρα ἄκαιρος δαίμων. ὅπως δέ τινας οὐκ ἐᾷ παντάπασιν ὑπὸ τῶν θηρίων ἀπομυζηθῆναι. ἀλλ' ἀνίστησι πεσόντας καὶ ἐνθάδε ἀποσώζει.

Prodici fabula

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΟΦΙΣΤΗΣ,

ΛΟΓΟΣ κγ'.

ρκοῖσθέ με ὦ ἄνδρες ἐπιδεῶς ἔχοντα ἔτι κρότου τε καὶ ἐκβοήσεων, ὧν δαψιλῶς μοι εἰώθατε χορηγεῖν ἑκάστοτε, ὅταν λέγω· ἐγείραί τε αὖ καὶ τὴν μικρὸν ἐγείραι ἀναζέσαι ἐπὶ τοῦ βήματος. καὶ ἑτοίμως δέχεσθαι καὶ ἀγαπᾶν τοὺς θορύβους, οὓς ἂν διδῶτε ἐπὶ τοῖς ῥήμασιν; ἐμοὶ δὲ, ἡδὺ μὲν δοκεῖ εἶναι καὶ πολλοῦ ἄξιον ἄκουσμα, ἔπαινος ἄδολος καὶ ἀληθινός. ὁποῖος ὁ παρ' ὑμῶν ἅπαντα μοι ἀεὶ αὐτοκέλευστος καὶ ἄνευ παραγγελίας ἐρρύη· τούτου γε ἕνεκα φανείην ἂν πράγματα παρέχων ὑμῖν καὶ δυσχερής. ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἴσημι ὅταν εἴσω ὅπως ἄν τι νουθετήσαιμι. καὶ διδάξαιμι, ἢ προσαξαίμην ὑμᾶς εἰς εὔνοιαν πλείω τὸν ἀρχηγέτην, ἢ καὶ εὐθυμίας ὑπόσχοιμι οὐδὲν δεομένοις. ὑμεῖς δὲ ὑπὸ δεξιότητος καὶ φιλανθρωπίας θαμά μοι ποιεῖτε τὰς ἐκκλησίας. οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν εἰ καὶ τὴν μικρὸν ξυνήγαγον ὑμᾶς, ὡς δικαστάς μοι καθεδουμένους ὑπὲρ ὧν αἰτίαν ἔχω παρανομεῖν. ὑμεῖς δὲ, τὸ εἰωθὸς ἀθρόοι ἥκετε. καὶ βοήσεσθε ἀναπηδῶντες, ἐπιλαθόμενοι ὅτι ψήφου κύριοι ἥκετε, καὶ οὐ πανήγυρις τοῦτο ἐστιν. ἀλλὰ δικαστήριον ἐμμελέστερον καὶ σοφώτερον. τοῦ εἰς πεντακοσίους καὶ χιλίους οἷς ἐπιτέτακται ἐκ τῆς ψήφου διενεγκεῖν ὅτι χρὴ παθεῖν τὸν ἁλόντα ἢ ἀποτίσαι. πρῶτον δὲ ἐκεῖνο μὴ θορυβεῖσθε. ὅτι οὔτε φεύγων ἐγὼ οὔτε διώκων, οὔτε προσκεκλημένος ὑπό του. οὔτε ἕτερόν τινα πρὸς ὑμᾶς εἰσάγων, ὑμᾶς τε δικαστὰς ποιοῦμαι καὶ αὐτός φημι ἀγωνιεῖσθαι. τὸ γὰρ δὴ λίαν ἄτοπον τοῦτο καὶ θαυμαστὸν, οὐ παρ' ἐμὲ οἴεσθε συμβαῖνον, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐμοὺς κατηγόρους. οἳ οὕτως ἄγαν δεινοί εἰσιν, ὥστε οἵτινες μέν εἰσιν, οὐδὲ ἐγὼ οἶδα. τοξεύουσι δὲ ἀφανῶς ὥσπερ οἱ πλαταιεῖς ποτε πελοποννησίους. ἀποδιδράσκοντες ἐν νυκτὶ τὴν πολιορκίαν, ἔβαλλον ἀπὸ τοῦ σκότους διώκοντας μετὰ λαμπάδων. καὶ δὴ τὰ μὲν βέλη, περικέχυταί μοι ἔνθεν καὶ ἔνθεν. ἀθρόα καὶ πολλὰ καὶ ποικίλα. καὶ οὐδὲ ἐκ μιᾶς ἰσοδόκης. τοὺς δὲ βάλλοντας, οὔτε γινώσκω, οὔτ' ἂν βουλοίμην. ἀλλὰ ἀγαπῶ. ὅτι πολέμιοι ὄντες, οὕτω φαῦλοί εἰσι καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἥψατο τῆς ψυχῆς. ἀλλ' οὐδὲ ἐπέγραψέ τι τοῦ σώματος. οὐδὲ ἤλεγξέ τι τῶν φραγμάτων. ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν πλείω καὶ ἐντονώτερά μοι ἐπιτοξάζωνται, τοσῷδε ἐκφαίνουσι μᾶλλον τῶν ὅπλων τὸ στεγανόν τε καὶ ἄρρηκτον. ἀλλ' ἥφαιστος μὲν, οὐκ ἐχαλκεύετό μοι ἐν τῷ ὀλύμπῳ. θεοὶ δὲ οἱ φιλοσοφίας δοτῆρες καὶ προστάται. οἳ ὅν τινα ἂν περιφράξωνται, ἀκριβῶς ἄτρωτον ποιοῦσι, μᾶλλον ἢ τὸν καινέα. καὶ οὐδὲν ἀνύτουσιν οἱ μιξάνθρωποι ἢ μιξόθηρες. ἀλιζόμενοι καὶ παίοντες δρυσὶ καὶ ἐλάταις. ἀλλὰ ἀκράδαντος διαμένει καὶ ἀκλινής, καὶ προσήκει αὐτῷ μεῖζον φρονεῖν. φρόντιζε ῥᾳδίως ἀγνωμοσύνης ἀνθρώπων. ἢ ἐφρόνει ἐκεῖνος ὁ διαμμίας, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν λίθον τὸν ἑπτατάλαντον. ἐπεὶ οὖν οἱ μὲν βάλλοντες εἰς τοὐμφανὲς προελθεῖν οὐκ ἐθέλουσι,

καὶ στῆναι

Historia Plataeenses Peloponneses

Vulcani arma

Caeneus

Magis invulnerabilis quam Caeneus

Ferens in humeris saxu septe talentoru

καὶ στῆναι ἐν μέσῳ παρ' ὑμῖν ἐνωπῇ καὶ ἐν προσώπῳ, ἀλλ' ἐν γωνίαις που καταδεδύκασιν ἢ χηραμοῖς, τοὺς δὲ οἰστοὺς ὁρῶ πίπτοντας, οὐκ οἶδα ὅθεν, καὶ ἐν ποσὶ κυλινδουμένους, φέρε διαριθμήσωμαί τε αὐτοὺς ἀνελόμενος ἐκ τῆς γῆς. καὶ πειραθῶ διακλάσαι, ἣν δύνωμαι. καὶ ἐπιδεῖξαι τὴν ὄγκον τὴν μαλακότητα. καὶ διαθρύψαι, εἰ δή τινες εἶεν φαρμάκῳ ἀληλιμμένοι. ἴσως δ' ἂν καὶ πυκνὰ ἐπαφώμενοι καὶ μεταστρέφοντες, εὕροιμεν ἀγχοῦ τὴν γλυφίδα, καὶ τοὔνομα τοῦ βάλλοντος ἐγκεχαραγμένον. ὅθεν περ καὶ φιλίππῳ ἐφωράθη τῷ μακεδόνι πολιορκοῦντι μεθώνην, ὁ βαλὼν ἐκ τοῦ τείχους τοξότης, ἀστὴρ ὄνομα ἦν τῷ ἀνθρώπῳ. καὶ ἐγκέκαυτο ἐν τῷ βέλει. εἶεν. ἀλλ' ἀνάγειν χρὴ ἐκ τ' εἰκόνος καὶ ἅπτεσθαι ἀληθινῶς τοῦ ἀγῶνος. δοκεῖ οὖν μοι χρῆσθαι προοιμίῳ. ὥσπερ οἱ ῥήτορες ποιοῦσι καθιστάμενοι τὸν λόγον. καὶ δὴ ἐχέτω ὧδέ μοι τὸ προοίμιον. ὅτι μηδὲν καινὸν οὗτοι νῦν οἱ ἐμοὶ κατήγοροι διαπράττονται. ἀλλ' ὅπερ πάλαι εἴωθε καὶ ἐν τῇ φύσει ἐστὶ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ. ἐξ οὗ φιλοσοφία παρὰ θεῶν ἐν γῇ ἐφάνη. τοῦτο αὖθις καὶ νῦν ὥσπερ νόσημα περιτρεπόμενον ἀνακυκλεῖται. φιλεῖ γάρ που καὶ τἆλλα ἀγαθὰ τοὺς κεκτημένους, ἐπιφθόνους τε καὶ ἐπιβούλους καὶ βαρεῖς, τοῖς τῶν αὐτῶν οὐ μετέχουσι. κἂν μηδ' ὁτιοῦν ἀδικῶνται. καὶ τῷ πένητι οὐχ ἡδὺ ὁρᾶν τὸν πλούτῳ σεμνυνόμενον. καὶ τῷ ἀφίππῳ τὸν ἱππικόν. καὶ τῷ ἀσθενεῖ τὸν ῥωμαλέον. σοφία δὲ ὅσῳ μεῖζον καὶ τελεώτερον ἀγαθὸν, τοσούτῳ πλείους ἐγείρει τε καὶ ἀνίστησι πρὸς τὸν ἔχοντα ἢ δοκοῦντα. καὶ τοῦτο αὖ ἄνωθεν ἀρξάμενον ἐκ πυθαγόρου, ὥσπερ κλῆρός τις ἀναγκαῖος διάδοσιμος συμπαραμένει τοῖς ἐπ' ἐκείνου ἐκγόνοις. αὐτός τε γὰρ ὁ μνησάρχου, τοσόνδε ἀπήλαυσε τῆς πολυυμνήτου σοφίας, ὥστε μετανάστης ἀεὶ διεβίω, διὰ τοὺς βασκαίνοντας καὶ κολούοντας. ἐκ σάμου μὲν, εἰς κρότωνα διὰ πολυκράτην. ἐκ κρότωνος δὲ, εἰς λοκρούς, διὰ κύλωνα. λοκρῶν δὲ, οὐχ εἷς ἤδη ἀλλὰ πάντες λοκροί, οὐχ ὑπέμειναν πυθαγόρου τὴν ἀρετήν. ἀλλὰ μετεπέμψαντο εἰς τάραντα καὶ παρέπεμψαν. ταραντῖνοι δὲ αὖθις ὥσπερ φορτίον εἰς μεταπόντιον. οὗ δὴ καὶ ἐτελεύτησεν ἐν τῷ τεμένει τῶν μουσῶν τετταράκοντα ὥς φασιν ἡμέρας φεισάμενος σίτου. τὰ δ' ἀμφὶ σωκράτους, τί ἂν θρυλοῖτο. ἐμπέπλησται γὰρ τὰ ὦτα τοῦ μελίτου. καὶ ἀνύτου καὶ λύκωνος. πλάτωνος δὲ οὐ μέχρι νῦν καταβοῶσιν, ὡς δὶς πλεύσαντος εἰς σικελίαν ἐπὶ χρήμασι καὶ τραπέζῃ; κηφισοδώρους δὲ καὶ εὐβουλίδας καὶ τιμαίους δικαιάρχους καὶ στρατὸν ὅλον, τῶν ἐπιθεμένων ἀριστοτέλει τῷ σταγειρίτῃ, πότ' ἂν ἀρκέσαι λέξαι με εὐπετῶς. ὧν καὶ λόγοι διασώζονται εἰς τόνδε τὸν χρόνον, διατηροῦντες τὴν ἀπέχθειαν καὶ φιλονεικίαν. τί ἂν οὖν ἐγὼ ὦ ἄνδρες ἀγανακτοίην, εἰ πάντα τὸν βίον σπουδάσας, ὅπως ἂν τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις εἰς ἐμὴν δύναμιν συνεποίμην, ἔπειτα ἀπήλαυσα τῶν ὁμοίων τοῖς ἡγεμόσι. καὶ προσέπταισα τοῖς αὐτοῖς ἕρμασι τὰ αὐτὰ ἴχνη μεταδιώκων. ἠρέθισά τε ἐπ' ἐμαυτὸν καὶ ἐπεσπασάμην, οἷον ἑσμόν τινα κηφήνων κεκεντρωμένων. οὔ τι μάλα ἑκὼν οὐδὲ προαιρούμενος. ἀλλ' ὅτι φύσει τὸ πρᾶγμα τοιόνδε ἐστίν. ὃ λιπαρῶ τε καὶ ἀγαπῶ. καὶ ἧττον ἂν με θείην ἢ τὴν ψυχήν. οὐ γὰρ εἰ ἐμπορίας μεταποιούμην, ἵλεων ἀεὶ τὴν θάλατταν λογίζεσθαι ἐχρῆν, καὶ τὰ πνεύματα δεξιὰ, καὶ τὸ χρυσίον ἀεὶ προσαυξόμενον ἐκ τοῦ φορτίου. ἀλλὰ καὶ χειμῶνας καὶ προβόλους, καὶ ἐκβολήν. ἔστι δὲ ὅτε καὶ πειρατικὴν ὁμιλίαν. χειμῶνα ἕτερον τοῦτον τοῦ κλύδωνος χαλεπώτερον. ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο χρεὼν λαμβάνειν σημεῖον, τοῦ κατὰ πόδας ἐκείνων βαδίζειν, καὶ μὴ πόρρω ἀποπλανᾶσθαι. ὅτι καὶ αἱ διαβολαὶ καὶ αἱ λοιδορίαι, ἃς οἱ νῦν με διαβάλλουσιν, οὐκ ἄλλαι εἰσὶν, ἢ ἃς τοὺς κλεινοὺς ἐκείνους καὶ θεσπεσίους, οἱ πάλαι τελχῖνες. ὁ σοφιστὴς καὶ ἀλαζὼν καὶ ὁ καινοτόμος, πρῶτον μὲν σωκράτους ὀνείδη ἦν. ἔπειτα πλάτωνος ἐφεξῆς, εἶθ' ὕστερον ἀριστοτέλους καὶ θεοφράστου. καὶ δὴ ἐντεῦθέν μοι τῆς ἀπολογίας ἀρκτέον. εἰ τοὔνομα τοῦτο ὁ σοφιστὴς, ἔτι μὲν μενεῖ ἐστι καὶ προσέχεταί μοι ἐκ τῶν πραγμάτων, ἢ ἀποσείεται αὐτὸ ἡ ἀλήθεια, κἂν πάνυ ἐπερρίπτηται. ὅτι μὲν δὴ πάλαι σεμνόν τε ἦν καὶ ἐπ' ἀξιώσει καὶ ὅτι σόλωνα σοφιστὴν ὠνόμαζον οἱ τότε ἄνθρωποι καὶ πυθαγόραν, ἀπειρόκαλον ἂν εἴη, κωμῳδοποιῶν ὑμᾶς ἀπομιμνήσκειν καὶ ξυγγραφέων, καὶ οὗτοι δή που, οὐ ταύτῃ ἂν με τῇ ὁρμῇ οὕτω καλοῖεν. οὐ γὰρ τιμᾶν με ἐθέλουσιν, ἀλλὰ λοιδορεῖσθαι. ἀλλ' ἐπεὶ δὴ τοῦ ὀνόματος ὥσπερ νομίσματα μετέπεσεν ἡ δύναμις κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους, ἐξ οὗ πρωταγόρας τε αὐτοῦ ἠμφισβήτει, καὶ πρόδικος ὁ κεῖος. καὶ γοργίας ὁ λεοντῖνος, οἳ ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ὠνίων χρημάτων ἐκήρυττον τὴν σοφίαν, καὶ ἐπράττοντο πολὺ ἀργύριον τοὺς προσφοιτῶντας ἐκεῖσε, ἂν δή που ἕλκοιεν τοὔνομα καὶ οἱ νῦν ἐμὲ ἐπισκώπτοντες. σκοπεῖτε οὖν ὡς δικαίαν ποιήσομαι τὴν ἐξέτασιν. εἰσί που ὑμῖν κείμενοι νόμοι, μᾶλλον δὲ ἴσως καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις. καθ' οὓς ἅπαντα ἐπιεικῶς ὑμῖν ἀναγκαῖον καὶ πράττειν καὶ ὀνομάζειν. καὶ εἰ περί του ἀμφισβητοίητε, ὄντες ἐπὶ τοὺς νόμους, διακρίνεσθε οὐ χαλεπῶς ἐκ τῶν γραμμάτων. καὶ τοῖς φιλοσόφοις τοίνυν οἱ νόμοι εἰσὶ γεγραμμένοι. ἐξηγούμενοι καὶ διδάσκοντες ὑπὲρ ὅτου ἂν αὐτοὶ πυνθανώμεθα. καὶ ἄλλῳ δὴ φιλοσόφῳ, ἄλλοι νόμοι εἰσίν. ὁπόσους συνέγραψεν ὁ ἀρχηγέτης τῶν λόγων, οὓς διώκει τε καὶ προὐστήσατο. τῷ μὲν γὰρ πλάτωνος αἱρουμένῳ, ὁπόσα πλάτων. τῷ δὲ τὴν ποικίλην ἀγαπῶντι, ὁπόσους ζήνων ὁ κιτιεύς. ὅτῳ δὲ μέλει ὁ κῆπος, ὁπόσους ἐπίκου-

Philipp' rex oculo orbat' Aster.

Pythagoras Mnesarch' Polycrates Gylon Socrates Melitus Anytus Lycon Plato Cephisidoros Cubulides Timaeus Dicaearch' Aristoteles

Pythag. exil. & mors

Telchines

Solonē, sophistā u cabāt sui aeq'les

Protagoras Prodic' Gorgias

Plato Zeno Epicur'

χωρὶς Separatim

ρος ὁ Νεοκλέους. καθάπερ Σόλωνι μὲν τῷ Ἀθηναίῳ, Λυκούργῳ δὲ τῷ Σπαρτιάτῃ. ξυμβαίνει οὖν τὸν αὐτὸν ἄνδρα πολλάκις, τοῖς μὲν τῆς πόλεως νόμοις, ἀθῷον εἶναι· τοῖς δὲ Πλάτωνος ἁλίσκεσθαι ἢ τοῖς Ζήνωνος. τοιοῦτον τοίνυν ἐστὶ καὶ ὃ νῦν ἐμοὶ ἐπικαλοῦσι. τὸν γὰρ σοφιστὴν καὶ ὁποῖόν τι παρανόμημα ὁ σοφιστής, οἱ μὲν ἡμέτεροι νόμοι, οὔτε λέγουσιν, οὔτε διώκουσιν. ἀλλὰ καὶ ἔντιμον ἀπολαμβάνουσιν· ἔστι γὰρ καὶ οὐ πάντη ἄχρειον τῇ πολιτείᾳ. ἡ δὲ Ἀκαδημία καὶ τὸ Λύκειον, ἀποκλείει. καὶ οὔ φασι τοῖς ἀνακτόροις προσήκειν τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον. ὃς τοῦτο τὸ ὄνομα ἀναπᾷ. καὶ ἐξεργάζεται. δῆλον οὖν ὅτι καὶ ὑμᾶς μὲν τιμωρὸν ἐπειδὴ ξυνέστηκεν ἐμὴν χάριν, οὐ τοῦ Σόλωνος ἢ Δράκοντος ἢ Κλεισθένους ἢ Λυκούργου. ἀλλὰ τοὺς ἐντεῦθεν νόμους ἐξετάσειν. καὶ τὰ σύμβολα ἐκεῖνα βασανιστέον· καὶ τὰ γνωρίσματα ἃ διδόασι τοῦ πράγματος οὗτοι οἱ νόμοι. καὶ εἰ μὲν δὴ τούτοις φανείην ἔνοχος καὶ ὑπεύθυνος, κατέχειν καὶ ἐνδιδόναι τοῖς κατηγόροις χρήσασθαι τῇ γραφῇ ὅτι ἂν βούλωνται. εἰ δὲ ἄλλῃ τῇ ἀποφορᾷ τὰ ἴχνη ἐκεῖνα καὶ τὰ σημεῖα, ἀθῷόν με ἐᾶν τοῦ ὀνόματος. ἔστι τοίνυν Πλάτωνι τῷ θεσπεσίῳ, κύρβεις ἀνάπλεως τούτων τῶν νόμων καὶ τεκμήρια ἐξευρημένα πολλὰ ἐφεξῆς. καὶ οὐ δύσφραστα, ὧν χρὴ ἐχομένους, ἴχνη λατεῖν τοὺς ματεύοντας τὸν σοφιστήν. ταῦτα οὖν ὡς ἔοικεν εἰς μέσον ἡμῖν θετέον καὶ ἐξετάσειν. πότερον ἅπαντά μοι οἰκεῖα, ἢ τὰ πλείω ἢ τὰ ἐλάττω. ἀκροᾶσθε οὖν μου πρὸς Χαρίτων ἀτρέμας, ἐξαριθμουμένου ὁποσάκις οὗτος ὁ νομοθέτης οἷον κυνηγέτης κύκλῳ θηρίον περιδραμὼν, αἱρεῖ τὸν ἄνδρα καὶ σαγηνεύει. δείκνυσι δὴ πρῶτον μὲν, θηρευτὴν ἔμμισθον νέων πλουσίων. δεύτερον δὲ, ἔμπορον περὶ τὰ μαθήματα τῆς ψυχῆς. τρίτον δὲ αὖ, κάπηλον τῶν αὐτῶν τούτων. τέταρτον δὲ αὐτουργόν τε καὶ αὐτοπώλην. πέμπτον δὲ ἀγωνιστὴν περὶ λόγους τὴν ἐριστικὴν ἔχοντα τέχνην. καὶ ὃν δὴ τελευταῖον κολοφῶνα ἐπέθηκε τῷ λόγῳ καὶ συνεδήσατο, δοξαστικόν τινα περὶ τὸ μὴ ὄν. καὶ μιμητὴν ἐστὶ φαντασμάτων. καὶ τεχνίτην τῶν εἰδώλων τῆς ἀληθείας. καὶ θαυματοποιὸν ἐν λόγοις. ταυτὸν γὰρ δὴ ἅπαντα τὸν ὁρμαθὸν, τῶν λόγων τε καὶ τῶν ὀνομάτων, τῷ σοφιστῇ περιΐστησι τῷ γενναίῳ. εἴπως αὐτοῦ τὸ πολυειδὲς καὶ πολύπλοκον ἐνδέξαιτο καὶ περισχήσειε κατὰ δύναμιν. ἐκεῖ χωρὶς δὴ ἕκαστον τούτων προχειριζόμενοι ἀπὸ τοῦ πρώτου, σκοπῶμεν ὅστις ἂν μοι αὐτῶν προσαρμόσειε. καὶ ὅτι ἂν εὕροιτε ὥσπερ ἴχνος τηλαυγὲς τῆς ἐμῆς φορείας. ὅτι μὲν δὴ οὐδένα πω ἐγὼ πλούσιον νέον ἐθήρευσά τε καὶ μισθὸν ἐπραξάμην τῆς ὁμιλίας, ἴστε που ἅπαντες. ἴστε γὰρ ἅπαντες τοὺς ὁμιλητὰς τοὺς ἐμούς. ὅτι μήτε νέοι οὕτως εἰσὶν ὥστε εὐκόλως ἐξαπατᾶσθαι, μήτε οὕτως ἄγαν πολύσαρκοι, ὥστε καὶ μισθὸν προσφέρειν τοῦ φενακίζεσθαι. καὶ οὔ τί που θρύπτομαι ἐπὶ τῷ πράγματι. οὐδ᾽ αὖ σεμνὸν ἡγοῦμαι καὶ ὑπὲρ ὄγκον, τὸ μὴ μισθωτός ποτε γενέσθαι. εἰ γὰρ δὴ ἐδεόμην ἐγὼ χρημάτων, καὶ τῆς πρὸς τὰ ἀναγκαῖα ἐπικουρίας, μισθὸν μὲν, οὐκ ἂν ὡμολόγησα οὐδὲ ἐγραψάμην, οὐκ ἀπώκνησα δ᾽ ἂν εὖ ἴστε κρείττονα ποιήσασθαι τῶν ἐμῶν ἐπιτηδείων. καὶ ταμεῖον, οἷον, κρείττων ἢ ὑφέλπιζε τῷ Σωφρονίσκου γε μεῖζον ὄστρακον κοῖλον τῆς ἐφημέρου δαπάνης. ἀλλ᾽ οὔτε δέομαι, ἀλλ᾽ ἐξαρκεῖ μοι τὰ ὄντα, οὔτε μισθὸς ἱκανός μοι ἐστὶν, ὃν φέρουσιν ἐμοὶ ξυνόντες. κοσμιότητα καὶ αἰδῶ καὶ σωφροσύνην. καὶ τὸ μέτρια φρονεῖν. καὶ τὸ μὴ σκαιοὺς εἶναι, μηδὲ πλησμίους, μηδὲ ἠλιθίους, μηδὲ ἀχάριτας, μηδὲ ἄνω καὶ κάτω θρυλλεῖν. καὶ σεμνύνεσθαι ἐν βιβλίῳ. οἳ διαπαραττόντες ἐν ζόφῳ, πλείω κατέτριψαν χρόνον, ἢ οἱ Ἕλληνες περιθαλποῦντες τὴν Τροίαν. καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἕπεταί μοι ὥσπερ ἀκόλουθος. οὐδὲ συμπαρθεῖ τοῦ τρίβωνος ἐξημμένος. οἷα τοῖς σοφισταῖς ἔθος πολλὰ ἀπολαύειν τῆς τέχνης. καὶ οὕτως ἄρα πόρρω εἰμὶ τοῦ κερδαίνειν τι ἀπὸ τῆς ἀγέλης. ὥστε ταυτό γε, οὐδ᾽ οἵ με σοφιστὴν ὀνομάζουσι, τολμῶσι προσλοιδορεῖσθαι. ἀλλὰ καὶ τοὔμπαλιν φασὶ, ζημιούμενον καὶ σπαθῶντα, καὶ ἀεὶ μισθοῦντα ἀργύριον, οὕτω προσάγεσθαι καὶ συνέχειν τὸ ποίμνιον. καὶ εἴην ἂν ὡς ἔοικεν ἐγὼ κατὰ τούτους ἕτερον τρόπον ἔμμισθος θηρευτής. οὐκ ἐπειδὴ λαμβάνω μισθὸν, ἀλλ᾽ ὅτι προσδαπανῶμαι. ἐγὼ οὖν καὶ περὶ ταύτης τῆς βλασφημίας, ἢ εὐφημίας ὦ ἄνδρες, ὧδε ἔχω γνώμης. καὶ τὸ ἐπαρκεῖν ἁπλῶς καὶ ἀναλίσκειν τοῖς ὁμιληταῖς δεομένοις, πολύ μοι φαίνεται ἐλευθεριώτερόν τε καὶ μεγαλοπρεπέστερον, ἢ στρεβλοῦν τε αὐτοὺς καὶ κατατείνειν καὶ ἄγχειν, ἀναγκάζοντα ἀποτιννύναι, μὴ οἷός τε ὄντας. αὐτὰρ οὔτ᾽ ἐκεῖνο καθ᾽ αὑτὸ ἀξιέπαινον, οὔτε τόδε. ἀλλὰ τόδε μὲν, οὐδέ πω γέ τι ἀρετῆς σημεῖον. ἀλλὰ φιλοκερδοῦς καὶ ἐραστοχρημάτου ψυχῆς. καὶ ἀτεχνῶς σοφιστικῆς καὶ ἐμμίσθου. εἴθ᾽ ὑπὲρ τῶν Δημοσθένους δικῶν, εἴθ᾽ ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους δραμάτων, εἴθ᾽ ὑπὲρ τῶν πάντων ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων ὑπέχειν τὴν χεῖρα ἔξω τῆς χρείας, καὶ χαλεπώτερον εἶναι τῶν δημοσίων πρακτόρων. ἐπεὶ καὶ Πρόδικος καὶ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ μὲν, ὀρθοέπειάν τε καὶ ὀρθορρημοσύνην μισθοῦ ἐκδιδάσκων τοὺς νέους. ὁ δὲ, τὰ Σιμωνίδου τε καὶ ἄλλων ποιήματα ἐξηγούμενος, σοφισταὶ ὅμως, καὶ ἤστην καὶ ἐλεγέσθην. τὸ γὰρ ἐφ᾽ οἵῳ δὴ σχήματι παιδείας ἀργυρολογεῖν, παρὰ τῶν νέων τε καὶ πλουσίων. τοῦτο ἐνδέ φησι σοφιστὴν ὁ πρωτοστάτης τοῦ κατὰ λόγον τῶν λόγων. οὓς Πλάτων ἐπ᾽ αὐτῶν διεστήσατο. τοῦ τοιοῦδε Ἴκκον τὸν γυμναστὴν τὸν Ταραντῖνον. οὐδὲ Ἡρόδικον τὸν Σηλυμβριανὸν παιδοτρίβην, ἀφίησι τοῦ ὀνόματος. ἀλλὰ παραπετάσματα μὲν φησὶ ποιεῖσθαι τὼ ἄνδρε ἐκείνω τὰς τέχνας. τῇ δὲ ἀληθείᾳ,

σοφιστὰς

σοφιστὰς ἱκανῶς εἶναι. ὅτι ἐχρηματίζοντο ἀπὸ τῶν νέων. καὶ ἴσως οὐκ ἂν μεθεῖτο οὐδὲ ὀκνήσειεν οὐδὲ τὸν Ἀριστοτέλους προσποιούμενον εἶναι προφήτην, εἰ μισθὸν πράττοιτο τῆς προφητείας. ἀλλὰ καθέξει τε καὶ ἀμφισβητήσει ὡς ὑπευθύνου. καὶ γὰρ εἰ σεμνὸν τὸ σχῆμα καὶ ἀληθινὴ ἡ σοφία, ἀλλ᾽ οὐ χρή γε αὐτὴν καταβάλλειν καὶ ἀργυρίου δεικνύναι ἄξιον. ἀλλ᾽ ὅπερ λέγω, τὸ μὲν ἐφ᾽ ὅτῳ δὴ μαθήματι, εἴτε σπουδαιοτέρῳ, εἴτε φαυλοτέρῳ μισθοφορεῖν παρὰ τῶν νέων. σοφιστικὸν νομιοῦμεν εἰ τῷ λόγῳ ξυνεπόμεθα. ὁ δὲ χεῖρα ὀρέγων καὶ ἐπανορθῶν τὴν ἔνδειαν τῶν δεομένων, εἰ μὲν τὴν ψυχὴν βελτίω κατασκευάζων καὶ τῷ σώματι ἐπικουροίη, οὗτος ἂν ὁ τέλειος νομίζοιτο καὶ ὁλόκληρος, σωτήρ τε καὶ εὐεργέτης. εἰ δὲ τῆς σαρκὸς ἐπιμελοῖτο, ἐπιβουλεύει δὲ τῇ διανοίᾳ, σοφιστὴς μὲν ἂν εἴη καὶ ἀλαζών. μειζιώτερος δὲ τοῦ ἀμφότερα λαβομένου. σκοπεῖσθαι οὖν χρὴ τοῦ μὲν ὅπως ἔχει, καὶ ἀναθεάσασθαι. καὶ δὴ συγχωρήσωμεν αὐτοῖς τὴν πρώτην. ὡς ἄρα ἐγὼ πολλῶν ἀργυρίων τοὺς ὁμιλητὰς μεμίσθωμαι καὶ ἐώνημαι. καὶ εἰσὶν οἱ μὲν πολλοὶ ἄρα μναιαῖοι. οἱ δὲ, διμναῖοι. οἱ δὲ, δὴ ἄχρι ταλάντου. τί οὖν ἀνάγκη μοι παρὰ φύσιν σμικρόν τι καὶ ἀπαυθαδίσασθαι. ἔστιν ὅντινα ἴστε μετὰ τὴν ἐμὴν συνουσίαν. λέγω δὲ, ὅσα εἴ τις χρόνον τινὰ εἰσέφρησεν εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἢ μεμηνώς. καὶ ἐκάθητο χασμώμενος ἐπὶ τοῦ ξύλου. ὃν οὐχ οἷόν τε ἦν ἐξελαύνειν κυνάλυττοντα καὶ ῥόπαλον ἐπηρμένον. οὗτος γοῦν, οὐκ ἐμοὶ ξυνέγνω καὶ συνωμίλησεν. ἀλλὰ τῷ βάθρῳ τῷ ἐμῷ καὶ τῷ δωματίῳ. οὓς δὲ ἐγὼ ἐγκρίνω τε καὶ περὶ πλείστου ποιοῦμαι, ἔστιν ὅντινα ἴστε μετὰ τὴν ἐμὴν συνουσίαν διαφθαρέντα, καὶ χείρω ἐξ ἀμείνονος γεγενημένον; καὶ πρόσθεν μὲν ἐπιεικῆ καὶ πρᾶον δοκοῦντα. νῦν δὲ τύφου μεστὸν καὶ ἀποπληξίας. καὶ πάλαι μὲν πολλοὺς αὐτὸν ἀποδεχομένους. νῦν δὲ δυσχεραίνοντάς τε καὶ ναυτιῶντας. ἀκούετε δὲ αὖ τινος τῶν ἐμῶν ἐπιτηδείων. ὑψηλολογουμένου καὶ βρενθυομένου ἐπὶ τοῖς συνωνύμοις ἢ ὁμωνύμοις, ἢ παρωνύμοις, ἢ αὐτοὶ μὲν μέτριοι φύσει εἰσίν. ἐγὼ δὲ αὐτοὺς ὄγκου ἐμπίπλημι καὶ χαυνότητος. μαρτυρόμενός τε καὶ ἐπομνύμενος πρὸς πάντας ἀνθρώπους. ὅτι ἄμεινον ξυνίασι τοῦ Ἀριστοτέλους. ἐξ ὧν ἐμὲ μᾶλλον ἀγαπῶσι καὶ θεραπεύουσι. καὶ ἐμπιπλᾶσι τὴν οἰκίαν ὅλην χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. αὐτοὶ δὲ ἐπαχθεῖς καὶ φορτικοὶ γίνονται πολλοῖς οὐδὲν δεομένοις. καίτοι ὑπὲρ ἑκάστου αὐτῶν, πολλὰ ἔχω λέγειν καὶ ἀγαθά. ἀλλ᾽ ὅμως οὐκ οἶμαι δεῖν τὸν μάρτυρα οἴκοθεν εἶναι. ἐῶ δὲ τὸν ἀθλητὴν ὁρῶ τὸν τοιοῦτον στεφανούμενον καὶ εὐδοκιμοῦντα, ὃν ὁ παιδοτρίβης ἐπαινεῖ μόνος καὶ οἱ συνδιαπονοῦντες. ἀλλ᾽ ὃν πολλοὶ ἐθεάσαντο ἐν τοῖς γυμνασίοις. τραχηλιζόμενόν τε ῥᾳδίως καὶ μεταφέροντα τοὺς ἁλτῆρας. ὅστις οὖν χρήματα μὲν οὐ πράττεται, ἀλλὰ δωρεῖται, ἐπιδίδωσι δὲ καὶ ἀρετὴν τοῖς χρωμένοις, πόρρω ἂν οὗτος σοφιστοῦ ἀποκεκρίνοιτο. ἀλλ᾽ ἐγὼ, ὃν ἄρα ὑμῖν ἀλλότριον ἀπαγγέλλω. καὶ μὴ πείθεσθαι ὦ ἄνδρες τοῖς ὀνειρώττουσιν ὑπὲρ τῶν ἐμῶν θησαυρῶν. ὅτι μοι ταμεῖον ὑπερχειλές τε ἄγαν ἐστί. καὶ ἐξαντλοῦσιν οἱ βουλόμενοι ἀφθόνως. καίτοι ὤφελεν αὐτῶν ὕπαρ εἶναι τὸ ὄναρ. οὐ γὰρ ἂν φαύλην ἦν ἐλευθεριότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐπιδείκνυσθαι, οὐ μόνον ἐν λόγῳ καλῷ καὶ ἔργῳ μάλιστα ἐκ τοῦ πλούτου δικαίου ἄνωθεν κατιόντος. οὗ αἱ πηγαὶ πόρρωθεν ῥέουσιν ἄγαν διαφανεῖς καὶ πρᾶαι εἶναι. καὶ οὐδαμόσε αὐτὰς μολύνει ῥεῦμα ξυμμιγνύμενον ἀδικίας. ἀλλ᾽ οὔτε μου τὰ πατρῷα τοσάδε ἐστὶν, οὔτε ἐγὼ χρηματιστὴς καὶ ποριστικὸς, ὅ τε αὖ λέγουσιν οἱ κατήγοροι. καὶ τοῦτο ἄλλο ὄναρ ἐστίν. ὡς ἄρα πυρῶν βασιλικῶν σωροὺς ἀθρόους δαπανῶ τοῖς ὁμιληταῖς καὶ διανέμω. δαπανῶ μὲν γὰρ πυροὺς βασιλικοὺς, καὶ ἐκ τῶν σιτοφυλακείων τῶν δημοσίων. καὶ εἰ τοῦτο σημεῖον τοῦ σοφιστὴν εἶναι, πάντες εἶεν τε σοφισταί. οὐ μόνον ὑμεῖς οἱ ἐνθάδε συγκαθήμενοι, ἀλλὰ καὶ οἱ νευρορράφοι. καὶ οἱ βαλανεῖς. καὶ οἱ σκυτοτόμοι. καὶ πάντες ὅσοι καλαμηφοροῦσιν ὄρθριοι ἐπὶ τὰς ὀρχήστρας. ἀλλ᾽ ἐκεῖνο δίκαιον ὑμᾶς ἐξετάζειν, ὅτι μοι ἐξὸν οὐ σίτου μόνον διακοσίους μεδίμνους, οὐδὲ ἐλαίου ἴσα κεράμια, καίτοι τοὔλαιόν γε οὔπω ἴσασιν οἱ κατήγοροι, ἀλλ᾽ ἐξέφυγέ με οὐκ οἶδ᾽ ὅπως. ἵνα μᾶλλον στραγγεύοιεν καὶ ἀγανακτοῖεν. ἀλλ᾽ ὅτι μοι οὐ ταῦτα μόνα ἐξὸν παρὰ βασιλέως καρποῦσθαι. ἀλλ᾽ ἐκείνου τοῦ μακαρίου καταλέγοντος τῆς τρυφῆς καὶ τῆς εὐπαθείας. ὁπόσα ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις. καὶ ταῦτα λιπαρήσαντα οὔτε θωπεύσαντα. οὔτε ἑτέρῳ προστάτῃ χρησάμενον καὶ προσηγόρῳ. ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ παρόντος ἐπὶ τοῖς λόγοις, ὧν αὐτήκοος ἐγένετο. οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δίς. ἀλλὰ πολλάκις. ὥστε ἀξιῶσαι τῶν μεγίστων γερῶν, ὅμως ταῦτά μοι ἐξὸν, οὐχ ὑπεῖξα. οὐδ᾽ ὑπήκουσα καὶ πάνυ προθυμουμένου. εἰ δὲ ὀρθῶς ἢ μὴ, κοινωνοὶ γένεσθε τῆς γνώμης. φαίνεταί μοι αἴσχιστον εἶναι καὶ ἀλλότριον ἀνδρὸς ἐλευθέρου, τὸ ψεύδεσθαι εἰς τὸ κυριώτατον τῶν ἑαυτοῦ καὶ ἐξαπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους. κυριώτατον δὲ τῶν ἑαυτοῦ καὶ ἔργων καὶ παθημάτων, ὁ τύπος τοῦ βίου καὶ ὁ χαρακτὴρ ὃν ἐπιδείκνυται. ὅστις οὖν φιλοσοφίας μεταποιούμενος, καὶ ταυτὸ τοῦτο μὰ ἕλκων τε καὶ ἀναγκάζων ἰσαιτεύει τὰ εἴχη. καὶ ζυγομαχεῖ τοῖς ταμίαις. τὸν οἶνον καὶ τὰ ὄψα ἀπαργυρίζων, οὗτος ψεύδεται μὲν τὸ τριβώνιον. ἄττει δὲ ἐπὶ τὴν ζώνην καὶ τὴν χλαμύδα. καὶ φορτικώτερός ἐστι τῶν τὰ ὅπλα φερόντων στρατιωτῶν. διὰ ταῦτα οὖν ὅσα μὲν τὴν χρείαν μοι ἀναγκαίαν ἔχει, καὶ οἷς σιτοδοτεῖ βασιλεὺς τοὺς οἰκήτορας τῆς πόλεως οὐ τοὺς στρατιώτας, ἀπολαύω καὶ αὐτὸς ὦ ἄνδρες τὸ μέρος. μετέχω γὰρ τῆς πολιτείας καὶ τὴν ἐνθάδε ξυνοίκησιν, προυτίμησα τῆς ἐνεγκούσης. ἐν ἡ εἴπερ τις διάσειν ἐάσει κατα-

Neocles · Solon · Lycurg. · Anactores · Clisthenes · Plato · Accusationes cōtra themistiū · Crito · Socrates · οὐ δέομαι, ἀλλ᾽ ἐξαρκεῖ μοι τὰ ὄντα · Demosthenes · Aristophanes · Prodicus · Protagoras · Simonides · Plato · Iccus · Herodicus · Aristoteles · νευρορράφοι · ἐρχήνας · ἄττει

τίμιον ἐσθίειν ἄξιος εἶναι. εἰ πυρῶν ἑτέρωθι προσδεοίμην. ὅσα δέ μοι τὸ βελτίστον ἔμελλε γενέσθαι, οὐ τὸν λιμὸν ἀκεῖσθαι τῶν ἀνδραπόδων. καὶ ὅσα ἀνάγκη εἰσδεχόμενον ἐν εὐθὺς καὶ τὸ σῶμα περιεῖσθαι. οὐ ξοδεύω περὶ τῷ τελωνίῳ ἀποχυνεισάμην τὰ ἀτενῶς καὶ οὐκ ἤσχυνα τοὺς προγόνους. οὐ τὰ αὐτὰ ἐφρόνουν περὶ βασιλέως καὶ φιλοσόφου καὶ ἀμφοῖν ἐνόμιζον κατοικεῖν ὁμοίως ἐν ταῖς κορυφαῖς τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας. καὶ προσωτέρω οὐκ ἔχειν ᾗ προσβήσεται. τὸν δὲ οἰόμενον καὶ μεῖζόν τι ἕτερον ὀνειροπολοῦντα κάτω που δεῖ πλανᾶσθαι. οὐδὲ ἀνελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν σκοπιάν, ἣ ὑψηλοτάτη τέ ἐστι καὶ ὑπερκύπτει τὸν οὐρανόν. ἔνθα οὐ μόνον γῆ καὶ θάλαττα ἄβατος πᾶσα, ἀλλὰ καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ τοῦ Διός. καὶ ἡ ἀληθινὴ πρεσβεία. καὶ αἱ πηγαὶ τοῦ νέκταρος. καὶ ὁ λειμὼν τῆς ἀμβροσίας. οὐ ἀνάβασιν οὐκ ἔστι δέλτῳ χρυσῷ ἐποχουμένους, ἀλλ᾽ εἴ τις ἐκείνης κρατήσειε καὶ ἐπαύροιτο τῆς ἀρχαίας καὶ ἀθειάστου δίσου. ἐν ᾗ Πλάτων καὶ Πυθαγόρας τὰ γράμματα ἐχαράξατην. ποῖον οὖν ἐγὼ σιτοφυλάκιον ἐκκενῶ τοῖς ὁμιληταῖς τοῖς ἐμοῖς. ποίους δὲ πυροὺς ἐπιχέω καθάπερ τοῖς νεωνήτοις τὰ καταχύσματα. καὶ Ἀρίστιππον μὲν τὸν Κυρηναῖον. καὶ ταῦτα δεκαπλάσιοι ὄντες οἱ Διονυσίου πυροί, οὐκ ἐποίησαν σοφιστήν. ἐγὼ δὲ ὑπερακοντίζω καὶ τὸν Γοργίαν ὡς ἔοικεν, εἰ δὴ ταῖς τετταράκοντα χοίνιξιν. ἀλλὰ δῆτα αὐτὸς μέν, ἀποκλείω τὸ ταμεῖον, καὶ ἧττον αὖ χαλκοῦν τῷ προοιμίῳ ἢ ξύμπασαν ὁμοῦ γεωμετρίαν καὶ ἀριθμόν. ἀπεβουκόλησα δὲ ἕνα τῶν νέων χρήσαντα ἄγαν καὶ τεθραμμένον ἐν ὀρφανίᾳ, ὃς οἰκουρεῖ παρ᾽ ἐμοῦ, καὶ προστίθεται δύο τραπέζας. τὴν μέν, ψυχῆς γέμουσαν. τὴν δέ, ἀργυρείων. καταπρεῖχονται αὐτοῖς καὶ ἐκκρέμανται οἱ Ἀριστοτέλους μὲν οὐδὲν δεόμενοι. βίου δὲ χρῄζεσθαι καὶ τοῦ γεμίζεσθαι τὴν γαστέρα. καὶ δορυφορεῖ με ἐμβάλλοντα εἰς τὴν ἀγοράν. καὶ στρεφετὸς οὗτος καὶ ἡ γρυμαία. κεκραγότες καὶ ἐκβοῶντες ἐφ᾽ ἑκάστῳ ῥήματι ὧν ἂν λέγω. καὶ παραβαλλόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ὅς τις ἄμεινον ἀποδοίη τὸ ἔργον ἐφ᾽ ὃ θητεύουσιν. εἰ τοιοῦτον ἐγὼ χορόν τε καὶ χορηγὸν συνεστησάμην, πάνυ ἂν εἴην σοφιστής, καὶ οὐδὲν τιμιώτερον ἢ Πρωταγόρας ἀποχρώμενος Καλλίᾳ τῷ Λακκοπλούτῳ. ἀλλ᾽ οὐδεὶς οὕτως δυσδαίμων τῶν ἐμῶν μαθητῶν. οὐδὲ ὑπερβάλλων ἀναμωρίους. ἀλλὰ προσέρχονται μέν μοι καὶ ἀγαπῶσι. μισθὸν δὲ οὔτε εἰσφέρουσιν, οὔτε ἀποφέρομαι. πῶς οὖν αὐτοὺς θηρεύω τε καὶ προσάγομαι; καὶ τίς ἡ ἐπῳδὴ καὶ ἡ μαγγανεία δι᾽ ἣν πολλοὶ ἀπολιπόντες καὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. καὶ τὴν πρόσοικον Ἰωνίαν. ἐν αἷς ἀμφοτέραις διδασκαλεῖα μέγιστα φιλοσοφίας. ἔπειτα εἰς τὴν πόλιν ἡμῖν συμφοιτῶσι. καὶ οὐδὲν αὐτοὺς ἀποκωλύοι. ἐξ ὧν ἡ πόλις μεγάλη τέ ἐστι καὶ εὐδαίμων. καὶ οὐχ ἡδοναὶ ἐκκεχυμέναι. οὐ πανηγύρεων θόρυβος. οὐ σχολῆς ἀπόλαυσις καὶ ἡσυχίας. οὐκ αὐτοὶ οὗτοι οἱ ὀξὺ βλέποντες συκοφάνται. καὶ τὰς αἰχμὰς τῷ χρόνῳ ἐπισείοντες, ὀκνῶ μὲν εἰπεῖν ὦ ἄνδρες μὴ καὶ ἀτεχνῶς δόξαιμι καλλωπίζεσθαι. συνελαύνουσι δὲ οἱ κατήγοροι τὰς ἀληθινάς με ἐπαγωγὰς αἷς χρῶμαι ἐπὶ τοὺς νέους, εἰς τὸ θέατρον ἐξενεγκεῖν ἀντὶ τῶν ψευδῶν καὶ πεπλασμένων. καί τοι ἀκούσεσθε αὐτῶν ἱκανῶς. καὶ οὐ σφόδρα ἀτέρπνοι ἡμῖν εἰσιν. ὅμως δὲ ἔτι καὶ μᾶλλον, ἀπηχθημένα καὶ γυμνωτέα. ἐμοὶ νέῳ ὄντι, συγγράμματα ἄττα πεποίηται. ἐν οἷς τὸν κλῆρον ἐγκατεθέμην καὶ ἐθησαύρισα. ὃν παρὰ τῶν ἐμῶν πατέρων διεδεξάμην καθὰ λέγει τὰ συγγράμματα ταῦτα. ἴδιον μὲν οὐδὲν οὔτε ἐμὸν οὔτε ἄλλου. ἐμφανίζειν δὲ ἐπιχειρεῖ τὸν νοῦν τὸν Ἀριστοτέλους. καὶ ἐξάγειν ἐκ τῶν ῥημάτων ἐν οἷς ἐκεῖνος αὐτὸν κατεῖρξε τε καὶ ἐφράξατο, τοῦ μὴ πάνυ προσφόρους εἶναι τοῖς παντάπασιν ἀμυήτοις. καὶ ταῦτα ἐγὼ τὰ συγγράμματα, ἄλλῳ μὲν οὐδενί πω ποτὲ ᾤμην οὔτε χρείαν ἕξειν, οὔτε ἔσεσθαι σπουδαῖα. οὐδὲ γὰρ οὕτω πολυτελῶς καὶ ἀνδρείως ξυνετέθεντα αὐτὰ ἠπιστάμην. ἐμαυτῷ δὲ μόνῳ μνημόσυνα καὶ ἀποθήκην. ὧν ἠκηκόειν. ἵν᾽ εἴ ποτε ἀποφύγοιτο τὴν μνήμην. ἐξῇ μοι ὥσπερ ἐκ ταμείου λαμβάνειν ἀσφαλοῦς τε καὶ ἀναλώτου ἀπὸ τῆς λήθης. ἀλλὰ ταῦτα οὖν ἐρρῶσθαι οὕτως μου ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ ἐν φυλακῇ ποιουμένου, ὅπως ἂν μὴ θύραζε ἐκφοιτήσειαν, λανθάνουσιν οἱ λόγοι οὗτοι ἀποδράντες οὐκ οἶδα ὅπως. καὶ μετὰ σπουδῆς κυλινδούμενοι ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλον, ἀφικνοῦνται εἰς Σικυῶνα. ᾤκει δὲ ἐν Σικυῶνι τηνικαῦτα ἀνήρ. ὃν ἐγὼ φαίην ἂν ἀφρονέστατόν τε καὶ ἀθλιώτατον τῶν γε ἐπ᾽ ἐμοῦ Ἑλλήνων, ἀντειλῆφθαι φιλοσοφίας. ἀκουστὴς μὲν γεγονώς, τοῦ Χαλκιδέως πρεσβύτου. θεραπεύων δὲ οὐ τὴν νέαν ταύτην ἀλλὰ τὴν παλαιάν καὶ ἀρχαίαν τῆς ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου. ἐξ οἷος κολάκευειν τε καὶ πείθεσθαι καὶ βασκαίνειν, εἰ χρηστοῦ τινος ἑτέρου μεταποιοῖτο, ἀλλ᾽ οἷος συνεξορμᾶν καὶ συναγωνίζειν οὓς ἂν αἴσθοιτο φυομένους πρὸς ἀρετήν. οὗτος ὁ ἀνὴρ μικρὰ ὁμιλήσας τῇ ἐμῇ, εἴτε σπουδῇ, εἴτε παιδιᾷ, ταυτὸν μικροῦ ὑπέμεινε πάθος Ἀξιοθέᾳ τῇ φιλοσόφῳ. καὶ Ζήνωνι τῷ Κιτιεῖ. καὶ τῷ γεωργῷ τῷ Κορινθίῳ. Ἀξιοθέα μὲν γὰρ ἐπιλεξαμένη τι τῶν συγγραμμάτων, ἃ Πλάτωνι πεποίηται ὑπὲρ πολιτείας, ᾤχετο ἀπιοῦσα Ἀθήναζε ἐξ Ἀρκαδίας, καὶ Πλάτωνος ἠκροᾶτο λανθάνουσα ἄχρι πόρρω, ὅτι γυνὴ εἴη. ὥσπερ ὁ Ἀχιλλεὺς τοῦ Λυκομήδους. ὁ δὲ γεωργὸς ὁ Κορίνθιος τῷ Γοργίᾳ ξυγγενόμενος, οὐκ αὐτῷ ἐκείνῳ Γοργίᾳ, ἀλλὰ τῷ λόγῳ, ὃν Πλάτων ἔγραψεν ἐπ᾽ ἐλέγχῳ τοῦ σοφιστοῦ, αὐτίκα ἀφεὶς τὸν ἀγρὸν καὶ τὰς ἀμπέλους, Πλάτωνι ὑπέθηκε τὴν ψυχήν. καὶ τὰ ἐκείνου ἐσπείρετο καὶ ἐφυτεύετο. καὶ οὗτός ἐστιν ὃν τιμᾷ ὁ Ἀριστοτέλης τῷ διαλόγῳ τῷ Κορινθίῳ. τὰ δὲ ἀμφὶ Ζήνωνα, ἀρίδηλά τέ ἐστι καὶ ᾀδόμενα ὑπὸ

ὑπὸ πολλῶν. ὅτι αὐτὸν ἡ Σωκράτους ἀπολογία ἐκ Φοινίκης ἤγαγεν εἰς τὴν ποικίλην. αὐτὸς μὲν δὴ ἀνὴρ ἐκεῖνος, οὐκ ἐλέγετο ἐπιστεῖσθαι. ἣν δὲ ᾐδόμενον ἀγγέλλων, αὐτίκα ἐξορμᾷ ἀπαίρειν εἰς τὸν Βόσπορον. καὶ ἐπειδὴ ἠμφισβήτουν οἱ νεανίαι, πέμπει εἰς θεοῦ πευσομένους, εἰ ἄρα ἄμεινόν τι ἐκεῖνος γινώσκει. καὶ φέρει τὴν αὐτὴν ψῆφον ὁ θεός, οἵαν πάλαι ἐπὶ Σωκράτην ἐπίστευσάν τε ὦ ἄνδρες νὴ τὸν Ἀπόλλω ἐκεῖνον, ὅτι ταῦτα ἐγὼ οὐ μῦθον συμπλάσας ὥσπερ μειρακίοις προσάγω. οὐδὲ καταπλήττομαι ὑμᾶς τῷ κειτῇ. οὐδὲ καλλωπίζομαι καὶ ἁβρύνομαι ἄνευ ἀνάγκης. ἀλλ᾽ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως ἀμύνασθαι τοὺς λοιδορουμένους τε καὶ τοὺς βλασφημοῦντας. ἢ πολλῷ ἀμείνους ἐπιδεικνύντα τοὺς ἀγαπῶντας καὶ εὐφημοῦντας. ἐπεὶ καὶ Σωκράτης ἐκεῖνος, πρὸ μὲν τοῦ, οὐκ ἐξέφαινε τοῦ Πυθίου τὴν μαρτυρίαν. ἐπεὶ δὲ αὐτὸν Λύκων τε καὶ Ἄνυτος διέβαλλέτην, καὶ Μέλιτος ἐφειστήκει γραψάμενος ὡς σοφιστὴν καὶ διαφθορέα τῶν νέων, τότε δή, ξυνηνάγκασθη τοῖς δικασταῖς, ἀναβιβάσασθαι μάρτυρα τὸν θεόν. ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν οἱ δικασταί, ὑπ᾽ ἀγνωμοσύνης, τὸ παραυτίκα ἐξηπατήθησαν. καὶ ἐγοητεύθησαν ὑπὸ τοῦ λόγου. ὃν ξυνέγραψε Πολυκράτης. Ἄνυτος δὲ ἐμισθώσατο. δήμῳ γὰρ ἦσαν καὶ οὐδενὶ ἰδρόν. ὑμεῖς δὲ ἔκκεισθε ἅπαντα χρόνον, καὶ προσέτι κοινωνεῖτέ μοι τοῦ ἀγῶνος. τὸ γὰρ ἄμεινόν τι εἶναι ἐμὸν πρᾶγμα, ἢ κατὰ σοφιστήν, οὐκ ἄλλοι τινὲς πρότεροι ὑμῶν, καὶ ὑπέλαβον καὶ ἐπεφήμισαν. ὑμῶν ἄρα ἔτι θαυμαστόν, εἰ τοιούτοις ἐγὼ χρώμενος ἀρωγοῖς τε καὶ συλλήπτορσι τοῦ κυνηγεσίου, ἐθηρευσάμην ὀλίγους νέους. καὶ τοιούσδε ὑπὲρ ἐμαυτοῦ κεκτημένος ἐπιτάτορας. καὶ μισθοδότας, προσηγαγόμην τοὺς λίχνους τῶν μαθητῶν. οὐ γὰρ λίαν ὡς ἔοικε φαῦλαί εἰσιν αἱ ἄρκυς τε καὶ τὰ δίκτυα, ὧν μικροῦ ἔμπροσθεν ἐμνήσθην. ἅμα ἀποδράντα τῆς οἰκίας, αὐτόματα περιθεῖ. ὥσπερ τὰ Δαιδάλου ἔργα συναγινόντα καὶ συμπλέκοντα τοὺς νέους. ὅσοι μὴ βεβυσμένοι εἰσὶ τὰ ὦτα. καὶ προσάγει μοι τὴν ἄγραν, οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν πραγματευομένῳ. ἀλλ᾽ ἐκεῖνο θαυμαστὸν τῶν κατηγόρων, ὅτι ἐξὸν αὐτοῖς τὰ δίκτυα ταῦτα, ἐν τῷ μέσῳ οὑτωσὶ περιφέροντα, καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἀνθρώπων, καταγελᾶν ἀπὸ τῶν χαλίδων καὶ διασπᾶσαι τὰ ἀκρωλένια. καὶ ἐπιλέξαι τοὺς βρόχους ὅτι λαγαροὶ ἄγαν καὶ ἀσθενεῖς, καὶ ὑπὸ ἀγνοίας αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι ἐγκαταδύονται. οἱ δέ, ἐθέλουσι μέν, ἢ οὐχ οἷοί τέ εἰσιν, ἢ οὐ προαιροῦνται. ὥσπερ δὲ τὰ φαῦλα τῶν κυνιδίων ὑλακτοῦντα ἀεὶ καὶ θορυβοῦντα, ταῦτα μὲν ὀνίναται οὐδέν, ἀποσοβεῖ δὲ τὴν ἄγραν. εἰ οὖν τὸν μὲν δὴ ἔμμισθον σοφιστήν, μόλις πως ἄρα διαπεφευγήκαμεν. σκοπῶμεν δὲ ἐφεξῆς τὸν ἔμπορον. καὶ τὸν κάπηλον. καὶ τὸν αὐτοπώλην. εἰ ἄρα τούτων ἡμῖν προσήκει τι τῶν ὀνομάτων. λέγει τοίνυν ὁ θεσπέσιος Πλάτων; ὅτι οὔσης τινὸς τέχνης ἀλλακτικῆς, ἣ διαμείβεται ὧν δίδωσιν ἃ λαμβάνει, ἡ μὲν ἐξ ἄλλης πόλεως εἰς ἄλλην ὠνῇ τε καὶ πράσει χρωμένη καὶ μεταβάλλουσα τὰ ἀγώγιμα, ἐμπορικὴ ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ἡ δὲ ἐν πόλει μιᾷ καθημένη, ἀλλακτικὴ τῶν αὐτῶν τούτων. εἰ μὲν αὐτουργοῦσα τὰ αὐτῆς ἔργα νομίσματος ἀποδιδοῖτο, ὥσπερ οἱ μάγειροι καὶ οἱ βαλανεῖς, αὐτοπωλικὴ ἂν ἐν δίκῃ καλοῖτο. οἱ δὲ τὰ ἀλλότρια ὠνούμενοι, καπηλική. τούτων δ᾽ οὖν τῶν ξυμπάντων ἑκάστην μέσην οὖσαν, σχίζεσθαι δίχα τῇ αὐτῇ τομῇ. καθότι ἀλλήλων διαφέρει τὰ ἀγοράσματα. ἐμπορεῦν γὰρ τὸν μέν τινα εἶναι, σιτίων τε καὶ ἱματίων καὶ ὑποδημάτων. καὶ ἔμβραχυ ὅσων τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ἐπιδεές. τὸν δέ τινα λόγων τε καὶ μαθημάτων, οἷς ψυχὴ τρέφεται, ἢ κολακεύεται. ὁμοίως δὲ αὖ κάπηλον. ὁμοίως δὲ καὶ αὐτοπώλην. εἴτε οὖν μουσικήν τις εἴτε γραμματικήν, εἴτε ζωγραφίαν, εἴτε ἄλλο τι ψυχῆς ὠφέλημα, ἢ παραμύθιον, ἐκ πόλεως εἰς πόλιν μετάγων. ἔνθα μὲν ὠνοῖτο, ἑτέρωθι δὲ ἀποδιδοῖτο, ἔμπορος οὗτος οὐδὲν τιμιώτερον ἢ Λάμπης ὁ Αἰγινήτης. εἴτε αὐτοῦ καθιδρυμένος ἐν πόλει. καὶ τὰ μέν, ὠνούμενος μαθήματα, τὰ δέ, καὶ αὐτὸς τεκταινόμενος πωλοίη, καὶ ἀλλάττοιτο ἀργυρίου, κάπηλος οὗτος ἢ αὐτοπώλης. κομψότερος μικρῷ Σαράμβου καὶ Θεαρίωνος. καὶ οὕτως αὖ, φιλέφαλόν τινα αὖθις ὥσπερ τὸν Γηρυόνην ἀποφαίνει τὸν σοφιστήν. τίνι οὖν με τῶν ἀλλακτικῶν ἐγγράφουσιν οἱ κατήγοροι. μῶν τῷ πλανήτῃ, ἢ τῷ στασιδίῳ; ἐγὼ τοίνυν, πολλαῖς μὲν ὡμίλησα πόλεσι. καὶ ξυνεγενόμην. καὶ ἀπεδήμησα μακρότερα ἢ ὁ Σωκράτης. οὐχ ὅσον εἰς Ποτίδαιαν στρατευόμενος. ἀλλ᾽ ὅπλα μέν, οὐκ ἤνεγκα ὑπὲρ ἡμῶν. ὑμῶν δ᾽ οὖν ἕνεκεν, πολλὴν γῆν ἐπῆλθον. καὶ πολλὰς πόλεις. μεγάλας τε καὶ εὐδαίμονας. ἀτὰρ δὴ τὴν μητρόπολιν τὴν ἡμετέραν. οὐ τὰ ἀρχαῖα Μέγαρα λέγω. ἀφ᾽ ὧν ὡρμήθησαν οἱ τῷ Βοσπόρῳ προσοικίσαντες. ἀλλ᾽ ἣ τῶν μὲν ἄλλων πόλεων βασιλεύει. τῇ δὲ ὑμετέρᾳ συμβασιλεύει. καὶ εἰ μέν τι καὶ ἄλλο χρηστὸν ἐξ ἐκείνης ὑμῖν ὑπῆρχε τῆς ἀποδημίας, οὐκ ἂν διισχυρισαίμην. ἤγαγον δ᾽ οὖν αὐτοῖς τὰ ἀγώγιμα. ὅσα τέ μοι πρῶτα ὑπῆρχε, καὶ ὅσα παρ᾽ ὑμῶν ἐνθένδε ἐπορισάμην ἐν εἴκοσιν ὀλίγοις ἐνιαυτοῖς. πολλὰ μὲν ἐκ τῶν ἀρχαίων συλλεξάμενος θησαυρῶν τῆς μνημοσύνης. ἔστι δὲ ἃ καὶ αὐτουργήσας. καὶ ὅπως δὴ οἱ πάντες ἐκεῖνοι περιφρονοῦντες, καὶ οὐδὲν τῶν ἔξωθεν ἀφικνουμένων θαυμάζειν ἢ ἐθέλοντες ἢ δυνάμενοι, διὰ τὴν περιουσίαν τῶν οἴκοι θαυμάτων. ὅμως τοσόνδε ἑάλωσαν καὶ ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν ἀγωγίμων τῶν ἡμετέρων, ὥστε πολλὴν μὲν χώραν καρποῦσθαι διδόντες ψιλὴν καὶ πεφυτευμένην. πολὺ δὲ ἀργύριον. πολὺ δὲ χρυσίον. ἰόντες τε εἰς τὴν κατάλυσιν ὁσημέραι. καὶ θαυμαστὰ δρῶντες ὅπως ἂν χρόνον τινὰ ἐκεῖ διατελ

ψαι, πάλαι κεκλεισμένα τὰ Πυθαγόρου τεμένη, καὶ τὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, ἕως ἀναπετάσαιμι αὐτοῖς κατὰ δύναμιν καὶ δείξαιμι τὰ ἀγάλματα, ἐπειδὴ πείθειν οὐχ οἷοί τε ἦσαν, ἀλλ' ἐγὼ τὰ μὲν ἀγώνισμα προοίμιον ἐδίδουν. αὐτὸς δὲ ὀπίσω παρ' ὑμᾶς ἵεμην, χεῖράς τε ἐπειρώμην προσάγειν. καὶ ἐπίκουρον τῷ ἔρωτι, τὸν μέγαν παρακαλεῖν βασιλέα. καὶ τούτων, τίνα ἄλλον μάρτυρα ἂν ὑμῖν παρασχοίμην ἀξιοπιστότερον αὐτοῦ βασιλέως. οὗ καὶ ἀνεγνώσθη ὑμῖν ἐν τῇ βουλῇ ἤδη ἡ μαρτυρία, πῶς ἂν οὖν ἐμπορευοίμην ἐγὼ τὴν σοφίαν. καὶ παρὰ τίνας ἀφικνούμενος ἄλλους ἀνθρώπους. ἢ παρ' οὓς μάλιστα καὶ πλεῖστον ἐξῆν, οὗτοι δὴ τὴν ἀπείχοντο τῆς ἐμπορείας; καὶ οὐ λέγω τὸ ἄστυ τὸ Ἀντιόχου. οὐδὲ ὅσοις ἐκεῖ ξυνέμιξα ἀνδράσι, τὰ ἐμὰ φορτία ματεύουσι καὶ περιποιουμένοις. οὐδὲ ὅσοις ἐν Γαλατίᾳ τῇ Ἑλληνίδι; καὶ αἱ μὲν πόλεις, οὐχ οὕτω μεγάλαι οὐδ' οἷαι τῇ μεγίστῃ ἀμφισβητεῖν, οἱ δὲ ἄνδρες ἴστε ὅτι ὀξεῖς καὶ ἀγχίνοι καὶ εὐμαθέστεροι τῶν ἄγαν Ἑλλήνων. καὶ τριβωνίου παραφανέντος, ἐκκρέμανται εὐθύς, ὥσπερ τῆς λίθου τὰ σιδήρια. οὗτοι οἱ ἄνδρες, τί οὐκ ἂν προοῖντο, ὥστε κύριοι γενέσθαι τῆς ἐξαγωγῆς τῶν Πλάτωνος μαθημάτων. ἢ ὑπὲρ τῶν Δημοσθένους δικῶν. καὶ τῆς Θουκυδίδου ξυγγραφῆς. μικροῦ ἴσα τελοῦντες τοῖς τούτων ἐμπείροις, ὁπόσα Ξέρξης Θεμιστοκλεῖ τῷ Νεοκλέους. καὶ οἶδε ὅτι συγκάθηνται πολλοὶ καὶ συνδικάζουσι πολλοί. ἐξ ἐκείνων τῶν πόλεων; πυνθάνεσθε οὖν παρὰ τούτων, εἰ ταῦτα ἐγὼ ἀληθῆ λέγω. καὶ ὅτι μὲν ἔμπορος οὐκ ἂν εἴην τινῶν μαθημάτων, παρ' ἄλλων πυνθάνεσθε καὶ ἐπιζητεῖτε. ὅτι δὲ οὔτε κάπηλος οὔτε αὐτοπώλης, αὐτὸ δή, ὑμᾶς αὐτοὺς ὁρᾶτε. εἰ ἐγὼ κάθημαι ἐπ' ἐργαστηρίου τι πράσκων λογάρια μικρὰ ἢ μεγάλα. καὶ προὐταξάμην τὸ ζῆν ἐκ τοιαύτης τινὸς ἐργασίας. καὶ ταῦτα ὥσπερ οἱ ἄγαν σοφιστεύοντες τῶν καπήλων προδεικνύντες τὸν ἀρυστῆρα, κεκράγασι καὶ ἐκβοῶσιν ὅτι τοῦ νέκταρος ἐστὶ δὲ τὸ πόμα ἐκεῖνο. καὶ ἡ κοτύλη πολυχανδεστέρα. φρονοῦσα ὑπὲρ ὧν λέγει. καὶ οὐδὲ μίαν ὑπόθεσιν ποιεῖ μόνην, ἣν οὐ μᾶλλον γινώσκει τῶν ἐφεξῆς. ἀλλὰ καὶ ἃς ἐκεῖναι δι' ἀδυναμίαν ἀπίστους ἐῶσι, κινοῦσα καὶ περικρούουσα, ἐκκαθαίρει καὶ βεβαιοῦται. τοῦτ' οὖν λέγεται ἐπιστήμη εἶναι ἐπιστημῶν. ὅτι τὰ πείσματα αὐτῶν, ἐνθένδε ἐξῆπται. καὶ ὅτι ἀρχιτέκτων οὖσα, αὐτοὺς ἐπιστατεῖ καὶ ὑφηγεῖται. ᾗ μετιέναι χρὴ ἕκαστον τῶν προβλημάτων. οὐχ ὅτι αὐτὴ προὔργου ποιεῖται ἐνδιατᾶσθαι ταῖς γωνίαις. οὐδὲ ἐντετηκέναι τοῖς ἀριθμοῖς. πρὸς δὲ δὴ τὰς τέχνας, καὶ βασιλικωτέρα αὐτῆς ἡ ἐπιστασία τε καὶ ἐξουσία. καὶ βούλεται οἷον ὑψόθεν ὁρῶσα χαμαὶ ἐρχομένας, γνωματεύειν ἑκάστην καὶ ἐξετάζειν, εἴτε ὠφέλιμος ὀρθῇ πολιτείᾳ, εἴτε βλαβερὰ καὶ ἀκροσφαλής. καὶ ἥν τινα μὲν ὅλην παραδεκτέον ὡς ὑγιῆ. ἥν τινα δὲ αὖ παντάπασιν ἐξοριστέον ὡς αἶσχος πόλεως ἐν τοῖς ἀρρωστήμασι. τῷ γὰρ ὄντι ἅπασα τέχνη τὰ μὲν ὑφ' ἑαυτῇ τεταγμένα, χειρουργεῖν ἱκανή, καὶ πᾶσι σκευάζειν δεομένοις. ἑαυτὴν δὲ οὐχ οἵα τε ἐξετάζειν ἄχρι τοῦ ὠφέλιμος ἢ ἐπιβλαβής. ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῶν τεχνῶν πονηρὸν καὶ ἐνδεές. ὅτι ὁμοίως μὲν ἀγαθοῖς, ὁμοίως δὲ φαύλοις, ὑπηρετοῦσι τὰ σφέτερα ἔργα. καὶ οὔτε ὁ μαχαιροποιὸς δοκιμάζειν ἔχει, εἰ ἀνδροφόνῳ τὴν μάχαιραν ἀποδώσεται. οὔτε ὁ ναυπηγός, εἰ ἅρπαγι ναυπηγήσεται. ὥσπερ τῷ Πάριδι Ἁρμονίδης. οὔτε ὁ κυβερνήτης εἰ σώζει ἐν τῷ πλῷ, ὃν καὶ βαπτίζεσθαι ἄμεινον ἦν. ἡ δὲ καὶ φρόνησις καὶ σοφία τὰ ἔργα αὐτῶν ἀπευθύνουσι καὶ διατάττουσι, καὶ τοῦτο αὐτῶν τὸ ἔλλειμμα ἐξιάσεται. καὶ οὐ συγχωρήσει ὥσπερ τυφλοῖς προτείνειν τὰ δημιουργήματα τοῖς ἀπαντῶσι. τοῦτ' οὖν ἐστὶν ὃ λέγει ὁ λόγος. ἐπιστήμην εἶναι ἐπιστημῶν καὶ τέχνην τεχνῶν. ὅτι τῶν μέν, τὰς ἀρχὰς βεβαιοῦται. τῶν δέ, ἐξετάζει τὴν χρείαν.

Pythagoras / Plato / Aristoteles / Antiochi V. / Galatia græca ad differentiā galatæ .i. gallię barbarę / Plato / Demosthenes / Thucydides / Xerxes / Themistocles / περίεργον ποιεῖ / Philosophiā dici scientiā scientiarū & artem artium / Paris / Harmonides

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ. ΕΡΡΗΘΗ ΔΕ ΕΝ ΤΗ ΣΥΓΚΛΗΤΩ.

ΛΟΓΟΣ έ.

Λυκοῦργον τὸν Σπαρτιάτην ἐν Δελφοῖς εἰς τὸ μέγαρον εἰσιόντα, οὕτω προσεῖπεν ἡ Πυθία. ἥκεις ὦ Λυκόοργε ἐμὸν ποτὶ πίονα νηόν. Ζηνὶ φίλος καὶ πᾶσιν Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσι. δίζω ἤ σε θεὸν μαντεύσομαι, ἢ καὶ ἄνθρωπον. ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον θεὸν ἔλπομαι ὦ Λυκόοργε. διὰ τί μᾶλλον θεὸν ὦ Λοξία. ἆρα ὅτι νίκας ἐνίκησεν ὁ βασιλεὺς οὗτος περιβοήτους, καὶ ἐσώρευσε νεκροὺς πολεμίων, ἢ ὅτι ἐδορυφόρουν αὐτὸν αἰχμοφόροι καὶ μηλοφόροι χρυσῷ ἐσταλμένοι. ἢ ὅτι χρυσᾶ ἅρματα αὐτοῦ προέπεμπε Νισαίων ἵππων. ἢ ὅτι αὐτὸς ἐκεκόσμητο στρεπτοῖς καὶ τιάρᾳ καὶ ἁλουργίδι. ἀλλὰ τὸν μὲν Ἑλλησπόντιον ξένον, ἐξέπληττεν ἐκείνως αὐτῷ συμπᾶσα ἡ σκευὴ καὶ ἀλαζονεία. ὥστε θεὸν νομίσαι Ξέρξην τὸν Δαρείου. ἐγὼ δὲ φαίην ἂν ὁ Ἀπόλλων. ταῦτα μὲν οἶδα, ὀλίγου ἄξια. καὶ πολλοῖς ὑπάρξαντα μοχθηροῖς καὶ ἀνοήτοις δυνάσταις. οὓς, οὔτε θεοὺς οὐδὲ ἀνθρώπους ἄξιον προσειπεῖν. ὥσπερ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν Ξέρξην, οὕτως ἀπόπληκτον ὄντα,

ὥστε

Lycurgus / ἐσώρευσε / αἰχμοφόροι / μηλοφόροι / Xerxes / Nisæi equi

φαίν

ὥστε μαστιγοῦν τὴν θάλατταν. καὶ πέδας ἐμβάλλειν τῷ Ἑλλησπόντῳ. ᾧ παρ' οὐδὲν ἦν καὶ ἐν φαύλῳ, ἀνθρώπου ἀποτεμεῖν κεφαλήν. διὰ τοῦτο οὖν ὑπὲρ ἐκείνου μὲν εἴ τίς με ἤρετο, οὐκ ἂν ἐδίστασα εἰ θεὸς εἰ ἄνθρωπος ἦν. ἀλλ' εἰ ἄνθρωπος ἢ θηρίον. οὐδὲ γὰρ ὕστερον περὶ Νέρωνος τοῦ Ῥωμαίου, εἰς τὸν αὐτὸν τοῦτον νεὼν ἡνίκα ἀφίκετο, ἐδίστασα εἰ θεὸς ἀφίκετο. ἀλλ' εὖ ᾔδειν ὅτι θηρίον ἐν μορφῇ ἀνθρώπου. καίτοι ἀφίκετο κιθάραν μετὰ χεῖρας ἔχων. καὶ ἐν στολῇ κιθαρῳδικῇ. ἣν ἐμοὶ φίλην ὑπολαμβάνουσιν οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ ζωγράφοι. ἀλλ' ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἄμουσος καὶ ἀνάρμοστος ἦν, καὶ ἐνέπλησε φόνων τὴν ἀρχὴν οὐ μόνον ὀθνείων, ἀλλὰ καὶ ἐγγενῶν, οὐχ ὅπως ἥσθην εἰσιόντι, ἀλλ' ἐμυσαχθην καὶ ἀπεστράφην. καὶ ἀπεστεφάνωσα ἐξιόντα λαβόμενος τῆς κόμης τῇ ταινίᾳ. ἐπεί, οὐδὲ Κροῖσόν ποτε τὸν Λυδὸν ἐν μεγάλῳ ἐθαύμασα. καίτοι ἐμπλήσαντα τὸν σηκὸν πλίνθων χρυσῶν. καὶ ἡμιπλινθίων. ἀλλὰ τρυφῆς ἦν καὶ οὐκ ἀρετῆς ὁ ποδαβρὸς ἐπωνυμία. τί οὖν ἐστὶν ὃ ἐν Λυκούργῳ κατενόησας, μᾶλλον ἐθέλων τῷ θείῳ προσρήματι ἢ τῷ ἀνθρωπίνῳ; ἡ πρᾳότης καὶ ἡ δικαιοσύνη. καὶ ἡ εὐσέβεια. καὶ ἡ τούτων ἔξαρχος φιλανθρωπία. καθ' ἣν μόνον δύναται βασιλεὺς θεῷ ὁμοιοῦσθαι. παραλαβὼν γὰρ τὴν Σπάρτην ἀνωμάλως διακειμένην, καὶ πολέμου ἔμπλεω, μεστὴν εἰρήνης πανταχόθεν ἐποίησε καὶ εὐνομίας. καὶ οὕτω πρᾷος καὶ ἵλεως ἦν, ὥστε καὶ τὸν ἐκκόψαντα αὐτοῦ τὸν ὀφθαλμόν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καταλύειν ὡρμημένων Λακεδαιμονίων, περισῶσαί τε καὶ ἐξελέσθαι. καὶ παραλαβὼν οἴκοι τὸν ἄνθρωπον οὕτω παιδεῦσαι καὶ ἡμερῶσαι, ὥστε ἀντὶ κακοῦ πολίτου, χρηστὸν ἄνθρωπον ἀποφῆναι. ἠπίστατο γὰρ ὡς ἔοικεν οὗτος ὁ βασιλεύς, ὅτι οὐκ ἀντιβλάπτειν χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα. ἀλλ' εὖ ποιοῦντα, μείζω φαίνεσθαι τοῦ ἠδικηκότος. ἀρετῆς γὰρ αὕτη νίκη. τιμωρία δέ, δυνάμεως. ταυτὶ μὲν οὖν ὦ φίλε Πύθιε καὶ πρὸς ἡμᾶς σοι ἀποκριτέον. εἰ γὰρ μιᾶς πόλεως βασιλεύς, ἢ μέρος σμικρὸν Πελοποννήσου, καὶ πένης μὲν αὐτός, πενήτων δὲ ἄρχων, σιτούμενος δὲ ἐν φιδιτίῳ καὶ πίνων ἐκ τοῦ κώθωνος, διὰ πρᾳότητα μόνον παρέσχεν ἀμφιβολίαν, ὁποίῳ ὀνόματι προσρητέος, τί φαίης ἂν ὦ μακάριε, περὶ τοῦ πάσης σχεδὸν βασιλεύοντος γῆς καὶ θαλάττης. δι' ὃν ὑποκύπτει μὲν Ῥωμαίοις ἡ ἕως. ἀνθομιλεῖ δὲ ἡ ἑσπέρα. θεραπεύει τε ἅπαντα φῦλα. ὅσα τε ἤδη ὑπ' αὐτοῦ κυβερνᾶται. καὶ ὅσοις ἐν εὐχαῖς ἡ τούτου ἐστὶν ἐπιστασία. ὅτι οὕτω πρᾷος καὶ ἥμερος καὶ γαληνὸς γέγονεν, ὥστε καὶ τοὺς ἀδικεῖν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐλεγχθέντας, ὑπὸ τοῦ νόμου κατακριθέντας, ἐξελέσθαι τῆς ἐκ τοῦ νόμου ἀνάγκης, καὶ ἐπαναγαγεῖν εἰς τὸν ἥλιον, ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ Ἀχέροντος. ἆρα διστάσεις καὶ ἐπισκέψῃ πότερον θεὸς ἢ ἄνθρωπος εἰσελήλυθεν ἡμῖν εἰς τὸν νεών; καὶ οὐκ ἀποφανῇ θαρραλεώτερον ἢ περὶ τῆς ψάμμου ὁπόση ἐστὶν ἐν τῇ γῇ, τούτῳ τῷ βασιλεῖ προσήκειν τῆς ἄνωθεν προσηγορίας. πάλαι μὲν γὰρ τοῦτο αὐτὸ ἀγαστὸν ἦν ὅτι χρυσοῦν ἑωρῶμεν πολλάκις ἐκ τῶν δύο μόνων ταμιῶν ἐπανιόντα πρὸς τοὺς οὐ δικαίως εἴς τι πεπραγμένους. νῦν δὲ εἴδομεν ἀνθρώπους ἐκ τῶν τοῦ ᾅδου προθύρων εἰς τὸ ζῆν ἐπανιόντας. οὓς ὁ μὲν νόμος ἐκεῖσε ἀπήγαγε. ὁ δὲ τοῦ νόμου κύριος, ἐκεῖθεν ἐπανήγαγε. γινώσκων, ὅτι ἄλλη μὲν δικαστοῦ, ἄλλη δὲ βασιλέως ἀρετή. καὶ τῷ μέν, προσήκει ἕπεσθαι τοῖς νόμοις. τῷ δέ, ἐπανορθοῦν καὶ τοὺς νόμους. καὶ τὸ ἀπηνὲς αὐτῶν καὶ ἀμείλικτον παραδεικνύναι. ἅτε νόμῳ ἐμψύχῳ ὄντι καὶ οὐκ ἐν γράμμασιν ἀμεταθέτοις καὶ ἀσαλεύτοις. διὰ τοῦτο γὰρ ὡς ἔοικε, βασιλείαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατέπεμψεν εἰς τὴν γῆν ὁ θεός. ὅπως ἂν εἴη καταφυγὴ τῷ ἀνθρώπῳ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀκινήτου, ἐπὶ τὸν ἔμπνουν καὶ ζῶντα. δεῦρ' ἴτε οὖν ὦ φίλαι Μοῦσαι, αἳ τὸν νεὼν τὸν Βούλιον ἡμῖν συνοικεῖτε, σύν μοι λάβεσθε τοῦ ὕμνου, ὃν ἀπάρχομαι αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἔναγχος φιλανθρωπίᾳ. ἰδοὺ γὰρ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀσπάζεται ὑμᾶς, ὥστε ὁ Μόσχιων εν φιλήσει ἡμῖν τὴν βασιλίδα. καὶ ἵστασθαι αὐτῇ ἄγαλμα ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ σηκῷ. ἵνα καὶ αὐτοῦ βασιλέως καὶ τοῦ παιδὸς τοῦ βασιλέως. καὶ διὰ τοῦτο ἔσονται ὑμῖν οἱ χοροί, ἤδη γεραρώτεροι τῇ κοινωνίᾳ. ἀρκτέον δὲ ἡμῖν, οὐκ ἔνθεν ὅθεν Ὅμηρος παραπέμπει. οὐ γὰρ μῆνιν ᾄσεσθαι βουλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν. ἀλλὰ πρᾳότητα καὶ φιλανθρωπίαν. δι' ἧς ἐπέδειξεν ἅπασι βασιλεύς, ὅτι παντάπασιν αὐτῷ ἀπόθυμος καὶ ἀλλοτρία ἡ μέλαινα ψῆφος. καὶ τοῦτο σημεῖον τοῦ λαβεῖν αὐτὴν βασιλέα τὸ μέλαιναν μεῖναι. οὐ γὰρ διελθοῦσά γε εἰς αὐτὸν οὐκ ἀλλοχροήσει. τὴν μὲν ἀσπίδα, οἶδεν ἐπ' ἄμφω νωμᾶν ἐπὶ δεξιά τε καὶ ἀριστερά, τὴν ψῆφον δὲ ἐπὶ δεξιὰ μόνον. ἐπ' ἀριστερὰ δὲ οὐκ οἶδεν. οὐδὲ ἔστιν αὐτῷ χρυσοῦ τάλαντα ὥσπερ Ὅμηρός φησι τῷ Διὶ ζωῆς καὶ θανάτου. οὐδὲ καθέλκεταί ποτε ἡ ῥοπὴ ὑπὸ τῆς θανατηφόρου ἡ ζωηφόρος. ἀλλ' ἐξαίρεται ὑψοῦ ἀεὶ πρὸς τὸν οὐρανόν. χαμαὶ πιπτούσης τῆς ἐπὶ τὸν ζόφον ἀγούσης. ἀλλ' οὐδὲ δύο πίθοι κατακέαται ἐν τῷ βασιλέως ἐδάφει. ὥσπερ αὖ Ὅμηρος λέγει ἐν τῷ τοῦ Διὸς οὔδει κατακεῖσθαι δύο πίθους κηρῶν ἐμπλείους. τὸν μέν, ἐσθλῶν. τὸν δὲ ἕτερον, ἐναντίων. βασιλεῖ δὲ οὐκ ἔστιν ὁ πίθος ὁ τοῦ θανάτου ἀλλ' ὁ τῆς ζωῆς μόνος. μεστὸς ἀεὶ καὶ ὑπερχειλής. ἐξ οὗ ἀκράτου αὐτὴν ἀρύεται καὶ χορηγεῖ τοῖς ἀνθρώποις. πεπίστευκε γὰρ εὖ ποιῶν τῷ λόγῳ τῷ Ἀσσυρίῳ. ὃς τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως λέγει εὖ λέγων, ἐν τῇ τοῦ θεοῦ παλάμῃ δορυφορεῖσθαι. ἣν, οὐχ οἷόν τε γράμμασι θανατηφόροις ἑαυτὴν συνεπιδοῦναι. ἀλλ' ἀνάγκη τὸν ἐκεῖνα τὰ γράμματα γράφοντα, δυσχερῶς ἐξολισθαίνειν τῆς χειρὸς τῆς ἀεὶ χορηγούσης ζωὴν ἄνωθεν

* Mare uerberasse & cōpedibus uinxisse Xerxē / Nero / Crœsus / οὐχ οὕτως, non modo nō / ἔξαρχος / Lycurgi clemētia / Phiditio / ὑποκύπτει / ἀνθομιλεῖ / Alia iudicis uirtus, alia regis / Rex, lex uiua / Βούλιος νεὼς / Homer. / ἀλλοχροήσει / Homer. / νωμᾶν / Homer. / Cor regis in manu domini assyria sentētia

ἀσαλεύτοις

τι βασιλέως ἡ πολιτεία, τὸ τῆς θειότητος ὄνομα ὑμῖν ἐπεφήμισεν. οὐχ ὅτι πολὺς χρυσὸς ὑμῖν ἐν ἐξουσίᾳ. οὐδ᾽ ὅτι στέφανοι καὶ ἁλουργίδες ἐν περιουσίᾳ. οὐδ᾽ ὅτι πλούσιον ἐκ πένητος παραχρῆμα ποιῆσαι ῥᾷστον ὑμῖν. ταῦτα γὰρ πάντα, χαμαιλότερα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς πρὸς ἐκεῖνον εἰκόνος. ἀλλ᾽ ὅτι μόνῳ θεῷ καὶ βασιλεῖ, ἐν ἐξουσίᾳ ἐστὶ ζωῆς ἐπιδοῦναι. οὐδεὶς γὰρ ἐν ταῖς ἐπικλήσεσι τοῦ θεοῦ τὸν νικητὴν ἤτοι θριαμβευτὴν ἀνακαλεῖται, ἢ τὸν γερμανικὸν ἢ τὸν σκυθικόν. ἀλλὰ τὸν φιλάνθρωπον καὶ τὸν εὐσεβῆ καὶ τὸν σωτῆρα. ταύτης ἀνθεκτέον σοι τῆς ἀρετῆς. καί σε οὐδέποτε ἐκείνη ἡ χεὶρ ἀφ᾽ ἑαυτῆς ἀποσείσεται. ὡς ἀπεσείσατο νέρωνα καὶ δομετιανόν. ὡς τὸν τοῦ σεβήρου. ἀλλ᾽ οὐ τραϊανόν γε. οὐδὲ μάρκον, οὐδὲ ἀντωνῖνον τοὺς σοὺς πολίτας καὶ ἀρχηγέτας. καὶ ἐξ ὧν πόρρωθεν ἡμῖν ὁ θεὸς τὴν σὴν βασιλείαν ἐφαρμάζετο. [illegible] ἐγὼ τὸ ζώπυρον λαμπρότερον ὑπολαμβάνω τοῦ σκυθικοῦ. καίτοι κἀκεῖνο ἤγειρας μόνος καὶ ἄνευ τῶν ὅπλων. πρὸς [illegible] δὲ οὐχ ὅπως συνεκράτει σοι ὁ σίδηρος, ἀλλὰ καὶ ἠμβλύνθη. οἷον οὐκ ἤγειρεν ὁ φιλίππου ὁ μέχρις ἰνδῶν διαβὰς ἐκ μακεδονίας. ἀλλὰ δαρείου μὲν ἐκράτει καὶ πώρου. τῆς κλείτου δὲ παροινίας ἡττήθη. καὶ οὐκ ἠμύνατο οἴνῳ τὸν οἶνον. ἀλλὰ σιδήρῳ. οὐδὲ τὴν αὐθάδειαν πράως ἤνεγκε τὴν φιλώτα. πρὸς τὴν ἑταιρείαν σοβαρώτερον ἐκλαλήσαντος. ἀλλὰ προσαπώλεσε τῷ φιλώτᾳ καὶ παρμενίωνα. ἀλλ᾽ οὐ σύ γε ὦ θεοειδέστατε αὐτοκράτορ. ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας, καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἔδωκας συγγνώμην. καὶ παραπλησίως ἀθῷον ἀφῆκας τῷ κινδυνεύσαντι δυστυχῶς, τὸν μάταια πλημμελήσαντα. οὕτω σοι καὶ μικρὰ ῥοπὴ πρὸς φιλανθρωπίαν, αἰτία μεγάλης ἐστίν. αἴτιον δὲ, ὅτι πέφυκας θεοειδής. ἕκαστος δὲ μικροῦ δεῖται ὑπεκκαύματος ἐπὶ τὴν ὁρμὴν τῆς φύσεως. καὶ πάλαι μὲν οὖν διέκειτο ἐν τῷ τοιῷδε ἐγκλήματι, ἀδίκημα δυστυχήματος. ἀλλ᾽ ἐν ἴσῳ καθειστήκει τὸ βουλεῦσαί τι τῶν ἀθέσμων, καὶ τὸ πείθεσθαι μὴ προελόμενον. καίτοι τῆς φύσεως ἔγκλημα ἦν [illegible] ἢ τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι τὴν ἀκοὴν ἔφυσεν(?) ἀναπεπταμένην. καὶ οὐχ ὥσπερ τὰ βλέφαρα καὶ τὸ στόμα ἐφ᾽ ἡμῖν κλείειν καὶ ἀνοιγνύναι, οὕτω καὶ τὰ ὦτα. ἀλλ᾽ αὐτὴ μόνη σχεδὸν καὶ ἡ αἴσθησις, ἐκπέφευγε τὴν ἐφ᾽ ἡμῖν ἐξουσίαν. καὶ δέχεσθαι ἀνάγκη πᾶν τὸ προσπῖπτον αὐτῇ, ὥσπερ οἴκημα ἄθυρον καὶ ἀνεῳγμένον. σὺ δὲ τὴν μὲν ἀκοὴν ἐξεῖλες παντάπασι τῶν ἐγκλημάτων. κόλασιν δὲ καὶ ῥήμασι συνεχώρησας. καὶ τῆς πράξεως αὐτῆς οὐ δεχομένης ὑπερβολήν, προσῆκω(?) ῥῆμα τοῦ ἔργου θαυμασιώτερον. ἁπάντων γὰρ ἡμῶν τὴν ἀγχίνοιαν(?) τεθαυμακότων, σὺ δὲ βραδυτῆτα αὐτῆς ᾐτιῶ. [illegible] δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ ἀγανακτοῦντος, ὅτι μὴ προὔλαβε τῇ συγγνώμῃ τὸν ἔλεγχον τοῦ πλημμελήματος. μηδὲ ταχυτέραν ἐποίησας τῆς κατεχούσης ψήφου τὴν ἐπίταξιν(?). ἐπεὶ τῆς βραδυτῆτος ἐκείνης, τί ἂν γένοιτο ἀθροώτερον. οὐ γὰρ κατὰ μικρὸν ὑφῆκας τῆς ὀργῆς. οὐδὲ κατ᾽ ὀλίγον ἠλάττωσας τὸν φόβον τοῖς ὑπευθύνοις. οὐδὲ ἐνδιέτριψε(?) τῇ γνώμῃ μετὰ τὸ δικαστήριον ἐφ᾽ ὅτῳ ὁρμήσεις. ἀλλὰ κατέλαβε τὴν σκυθρωπὴν ψῆφον, ἡ θεόσδοτος. οὕτως ἀθρόα καὶ ἀμελητί. ὥστε καὶ πρότερον πολλοῖς τῆς χαλεπῆς ἀκουσθῆναι. καὶ τότ᾽ ἐγὼ μόνον ᾐσθόμην φωνῆς νικώσης τῷ τάχει τὴν τῷ ἡφαίστῳ τελουμένην λαμπαδηφορίαν, καὶ διὰ πομπίμων ἐξ ἄλλων εἰς ἄλλους σταδίους, τόσους καὶ τόσους ὥσπερ φρυκτωρίας διαπεμπομένην. ὥστε ἀνατεταμένας τὰς χεῖρας τὰς τῶν δημίων, μετέωρα ἤδη τὰ ξίφη, καταχεῖν τὴν φωνὴν τὴν σωτήριον. ταύτην οὖν φῶμεν βραδεῖαν φιλανθρωπίαν. ἣν οὐ προὔλαβον αἱ μάχαιραι ἐπικείμεναι τοῖς αὐχέσιν. ἀλλ᾽ ὁ μὲν ζεὺς ὁ παρ᾽ ὁμήρῳ καίτοι παιδὸς ὄντος τοῦ σαρπηδόνος, εἰ δεῖ πείθεσθαι ὁμήρῳ κομψευομένῳ, ὀκνεῖ ἀναλῦσαι τὴν πεπρωμένην. καὶ θελήσας μεταγινώσκει παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς ἥρας. βασιλεὺς δὲ ἀνάγκην οὐχ ἧττον ἀπαραιτήτου δικαστηρίου, παραλύει ἀμεταμελήτως. συμψήφου τῆς ὁμοζύγου οὔσης αὐτῷ. καὶ ἀεὶ βουλευούσης εἰς μίαν. ἑπομένου δὲ ἀμφοῖν καὶ τοῦ παιδὸς τοῦ ἀγαπητοῦ. ὃν ἐν τοῖς αὐτοῖς ἤθεσι καὶ ἐκτρέφουσι καὶ ἐξασκοῦσιν ἀμφιθαλοῦς ἀτεχνῶς καὶ ἀμφιδεξίου. οὕτω τί ἂν μᾶλλον ἐοικὼς εἴη τῶν γενομένων εὐσεβεῖ τε αὐτῷ καὶ φιλανθρώπῳ εἶναι προσήκει. ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν, οὕτως. ὧν δὲ τὰ ἐγκλήματα πρότερα ἦν καὶ τῆς φύσεως μᾶλλον τῶν αἴτιον, ἢ τῆς προαιρέσεως ἁμαρτήματα. ἆρ᾽ οὗτοι ἐδεήθησαν χρόνου ἢ μακρᾶς γέ τινος μελλήσεως πρὸς τὴν ἄδειαν, ἀλλὰ μὴ παραυτίκα ἐξεκέκοπτο αὐτῶν ὁ φόβος τῆς διανοίας. καὶ ἀθρόον ἑώρταζον ἑορτὴν, ὥσπερ οἱ μὴ δέ πώποτε ἐγκεκλημένοι. καὶ ἐκ μορφῆς ἀθεραπεύτου καὶ ἀποπεπτωκυίας, μετεμορφοῦτο εἰς χλιδῶσαν καὶ γέμουσαν πειθοῦς. ταύτην ἐγὼ τὴν μεταμόρφωσιν ἠγάσθην, ἢ ἣν παρ᾽ ὁμήρῳ μετεμόρφωσεν ἀθηνᾶ τὸν ὀδυσσέα, ἐκ ῥικνοῦ καὶ ῥάκια ἠμφιεσμένου μεταβαλοῦσα εἰς εὐείμονα καὶ σφριγῶντα. ἡνίκα τῷ παιδὶ ἔμελλεν ἀναγνωρισθῆναι. ἐπιπόλαιος γὰρ αὕτη τοῦ σώματος ἡ μεταβολή. σὺ δὲ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν τῷ σώματι μετεμόρφους. καὶ τὴν σὴν ἂν ἔγωγε ῥάβδον, οὐχ ἧττον ἂν εἴποιμι καλὴν καὶ χρυσῆν, ἢ τὴν τοῦ ἑρμοῦ φησὶν ὅμηρος. ἐγείρει γὰρ αὕτη, οὐκ ἐξ ὕπνου, ἀλλ᾽ ἐκ θανάτου. αὕτη φυλακτήριόν ἐστιν ἀρρηκτότερον τοῦ σιδήρου. αὕτη μᾶλλον διατηρήσει τὴν σὴν βασιλείαν, ἢ πυρκαϊαὶ καὶ βελῶν ἐντομαί. καὶ πελέκεις. ἃς οἱ τυραννικώτατοι ῥωμαίων προσάγοντες ὁσημέραι τοῖς ἀνθρώποις, οὐκ ἔπαυον τὸ μῖσος ἀλλ᾽ ἐξηγρίαινον. οὐ μὴν οἱ σοὶ πρόγονοι καὶ ἀρχηγέται. ἀλλ᾽ αἰδοῖ μᾶλλον ᾤοντο δεῖν, καὶ εὐνοίᾳ πλέον, ἢ φόβῳ κατέχειν τοὺς ὑπηκόους. δυσκαταγωνιστότερον δὲ φυλακτήριον εὔνοια, φόβου. φόβῳ μὲν γὰρ,

εὔνοιαν οὐκ ἴσμεν καταλυθεῖσαν. εὔνοιαι δὲ, δυνάμεις πολλάς. αὐτίκα τοῖς μὲν ἐκ πρᾳότητος εὐδοκίμοις τῶν αὐτοκρατόρων ὅσοι μὴ λίαν ὀλίγωροι, καὶ ἐκκεχυμένοι, εἴ τις καὶ ἀνέφυ ἐπιβουλὴ, καὶ αὐτὴ κατεσβέσθη πρὶν ἐξαφθῆναι. τοῖς δὲ χαλεποῖς ἐκείνοις καὶ αἱμοβόροις, ἀεὶ τοὺς ἁλισκομένους ὑποτεμνόμενοι, οὐκ ἐπέλιπον οἱ καταγχειροῦντες. γελοῖος γὰρ διδάσκαλος ἦν τῆς τυραννικῆς ἀσφαλείας. ὁ τοὺς ἀστάχυας ἀποτέμνων τοὺς ὑπερέχοντας τοῦ λῃΐου. οὐ γὰρ τοσούτους γε ἂν ἀποτέμοι, ὥστε μή τινας ἀπολείπεσθαι, ὑψηλοτέρους τῶν ἀτμήτων ἀεὶ μενόντων. [illegible] γὰρ δὴ τὸ σχετλιώτατον τῆς τῶν τυράννων δειλίας. ὅτι πάντας κτείναντες οὓς δεδίασιν, ἄχρι τοῦ μηδένα φοβεῖσθαι προελθεῖν οὐ δύνανται. οἶδά σου καὶ τὴν ἱερὰν ἐγκέλευσιν ὦ βασιλεῦ ἣν ἐνεκελεύσω τοῖς δικασταῖς παραπέμπων αὐτοῖς τὴν κρίσιν. καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα ὅτι πρὸ πάντων φροντιστέον ἐστὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν αὐτοκρατόρων; μᾶλλον μὲν οὖν ἔφησθα τῆς ἀγαθῆς δόξης. οὐ γὰρ ζωῆς μῆκος διωκτέον τῷ βασιλεῖ. ἀλλ᾽ ὑπεροχὴν ἀρετῆς. ἐπεὶ καὶ διονύσιος καὶ τιβέριος. ἐγκατεγήρων ταῖς μοναρχίαις. ἀλλὰ τὸ γῆρας αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο ἦν, ἢ μακροτέρα κακοδοξία. ἀλλ᾽ ὅ γε οὕτω φρονῶν, καὶ περὶ πλείονος τὴν ἀγαθὴν δόξαν ἢ τὴν σωτηρίαν ποιούμενος. τί ἄλλο, ἢ κακονουστέρους ὑπολαμβάνει τοὺς πρὸς εὔκλειαν αὐτῷ ἐμποδὼν ὄντας. τῶν τῷ σώματι ἐπιχειρούντων. ἐγὼ οὖν οὐκ ἄν σοι προσᾴδοιμι ἔτι τοὺς πλάτωνος λόγους. καὶ μὰ δία τοὺς ἀριστοτέλους. οὐδὲ δὴ ἐμαυτοῦ τι ἂν εἴποιμι παράγγελμα ἢ νουθέτημα. ἀλλ᾽ ἣν αὐτὸς ἐγέννησας γνώμην, ταύτην ἀπόχρη σοι μόνην εἰδέναι τε καὶ ἐπισκοπεῖν πότερον ἐν τῇ πράξει πλέον τὸ καλὸν, ἢ τὸ κερδαλέον. καὶ πότερον ἀδόλωτος ὁ λόγος ἐξορμᾶται αὐτοῖς τὴν πρᾶξιν ἢ παραλύεται ὁ λογισμὸς ὑπό τινος πάθους. χαλεπώτατον γὰρ ἐκεῖνο τὸ πάθος. ὃ προεκπηδᾷ τοῦ λόγου ἐν ἐξουσίᾳ. καὶ διὰ [illegible] πέρσαι καλῶς, κῦρον μὲν πατέρα. καμβύσην δὲ δεσπότην. δαρεῖον δὲ κάπηλον ἐπωνόμαζον. ποιεῖ δὲ πατέρα μὲν, δικαιοσύνη. θυμὸς δὲ δεσπότην. κάπηλον δὲ φιλοχρηματία. θεία δὲ μόνη ἡ τοῦ πατρὸς ἐπωνυμία. πατέρα γὰρ ἀνθρώπων καὶ τὸν δία οἱ ποιηταὶ ἐπονομάζουσι. τῶν δὲ ἄλλων, ἡ μὲν, θηριώδης, ἡ δὲ, καὶ ἀνδραποδώδης. φύεται μὲν οὖν καὶ ἐν σμήνεσιν αὐτοφυὴς καὶ αὐτοδίδακτος βασιλεύς. ᾧ περιβομβεῖ καὶ συμπεριπλέκεται ἑκούσιον τὸ σμῆνος καὶ σὺν χαρμονῇ. φύεται δὲ καὶ ἐν ἀνθρώποις. ἀλλὰ σπανίως γε οὗτος καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ. ὅταν ἄμφω συμπέσῃ καὶ συνομαρτήσῃ, τὸ κάλλει τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀγλαΐα. καὶ οὗτός ἐστιν ἀτεχνῶς ὁ μέγας βασιλεύς. καὶ οὔτε χωλὸν οὔτε κολοβὸν αὐτοῦ τὸ κάλλος. ἀλλ᾽ ἄρτιον καὶ ὁλόκληρον. ὥστε ἀλέξανδρος μὲν ἐμακάριζε τὸν ἀχιλλέα ὅτι ὁμήρου ἔτυχε κήρυκος. ἐγὼ δὲ ἐμαυτὸν εὐδαίμονα ὑπολαμβάνω. ὅτι σε κηρύττειν ἔλαχον οἱ ἐμοὶ λόγοι. καὶ [illegible] οὐκ ἄν τις φαίη κολακείαν μᾶλλον, ἢ ἀλήθειαν. ὧν γὰρ ἴσμεν αὐτοκρατόρων, ἢ ὧν ἀκούομεν, πλὴν δυοῖν τοῖν ἐνδοξοτάτοιν, οὐδεὶς ἂν ἕτερος τὸν αὐτὸν τρόπον ἔκτημα τοιοῦτον μετεχειρίσατο.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΙΛΗΚΟΙΑΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, ΛΟΓΟΣ ς'.

α

[Π]ρᾶός τις εὐδόκιμος εἶναι ἐσπούδακεν ἐφ᾽ ἱππηλασίᾳ. καὶ τὸ τοῦ νέστορος ἐφίεται ἐπωνυμίας, ἣν ἐκείνῳ δίδωσιν ὅμηρος ἐν τῇ ποιήσει, ἱππότην αὐτὸν καὶ ἱππηλάτην συνεχῶς ἐπονομάζων, τούτῳ οἷόν τε ὀλιγώρως ἔχειν τῆς ἱππικῆς τέχνης καὶ οὐχ ἅπαντα ἐκπονεῖν ἀκριβῶς. ὅσα ἀπολείξει αὐτὸν ἀγαθὸν ἱππέα, οἷον ἀναβαίνειν τε ἵππον ῥᾳδίως, καὶ ἐγκαθίζεσθαι κούφως, καὶ ἀποπηδῆσαι ἔξω ῥᾳστώνῃ, καὶ τὰ χαλινὰ ἐπέχειν τε ἵνα καιρὸς, καὶ αὖθις ἵνα χρὴ ἀφιέναι; θαρροῦντα μὲν τοῖς λείοις καὶ ἀναπεπταμένοις δαπέδοις. εὐλαβούμενον δὲ τὰ δυσπέδεια καὶ στενόπορα. ὥσπου καὶ παρ᾽ αὐτῷ τῷ ὁμήρῳ ἀγανακτεῖ πρὸς τὸν ἀντίλοχον ὁ μενέλεως. ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ ἱππικοῦ δρόμου. ὃν αὐτὸς παρ᾽ ὀλίγον ἔθηκεν ἀχιλλεύς. ὅτι ἐπιθυμίᾳ τῆς νίκης τὸν κίνδυνον οὐ προορᾷ. μὴ ἀνέχων τοὺς ἵππους ἀλλ᾽ ἐπιπαρέχων ἐν χωρίῳ στενῷ καὶ ἀποκρημνώδει. ὅστις δὲ αὖ τοξικῇ ἐλλόγιμος εἶναι ἔρωτα ἔχει, οὗτος ἐν ἄλλῳ τῷ διατρίβει μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ μελετᾶν συνεχῶς, εὐτόνως τε ἅμα καὶ ἐπισκόπως πέμπειν τοὺς ὀϊστούς. καὶ τρίβονται αὐτοῦ αἱ χεῖρες περὶ τὴν νευρὰν καὶ τὰς γλυφίδας. καὶ τοσαύτη αὐτοῦ ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπιστήμη, ὅση καὶ ἡ τοῦ κρητὸς μηριόνου. ὥστε καὶ εἰ τῆς πελειάδος ἀποτυγχάνει, τῆς μηρίνθου γε μὴν ἁμαρτεῖν. [illegible] δὲ ἐφ᾽ ὁπλομαχίᾳ βουλόμενον ἐπαίνου τυχεῖν, τί ἄρα φῶμεν ὦ γενναῖοι παντάπασιν; ἀμελοῦντα ὁπλομαχίας. καὶ ἄπειρον μὲν, τοῦ ἐπὶ δεξιά. ἄπειρον δὲ, τοῦ ἐπ᾽ ἀριστερά. νωμῆσαι βῶν ἀζαλέην, ταύτην ἐλπίζειν τὴν εὐφημίαν. καὶ ὀνειροπολεῖν τέχνης ἐπαίνους ἣν οὐκ ἐξήσκησεν. ἵν᾽ οὖν μὴ καὶ τὸν κυβερνήτην ὑμῖν ἐπαινῶ καὶ τὸν ποιμένα καὶ τὸν ἰατρὸν καὶ ἅπαντας δεικνύοιμι τούτους, ὅταν ἐφίωνται ἐπαίνων τῶν ἐπὶ τέχνῃ, ἐφίεσθαι χρῆναι καὶ τῶν ἔργων τῶν ἐκ τῆς τέχνης. ἀλλ᾽ αὐτὸ δὴ ἔρχομαι τὸ κεφάλαιον, ὧν προὐθέμην, ἄρχει τις ὑψοῦ προσκαθήμενος καὶ ἁλουργίδα ἠμφιεσμένος, καὶ ἐπιτροπεύων σχεδὸν τὴν ἅπασαν γῆν τε καὶ θάλασσαν, ὅσης τε αὐτὸς προστατεύει, καὶ ὅσην ὁρίζεται, καὶ ὅση ξυγχωρεῖ

ι. ἔτι. ἀρύει   † ἔτι. τούτῳ

τὴν ὀργήν, δι᾽ ἣν οὗτος ἐπαίνων ἀληθινῶν, καὶ οὓς οἶδεν αὐτῷ δικαίως προσιόντας; τούτῳ γὰρ ἡ γνώμη οὐ τεθάῤῥηκεν ὑπὸ τῆς ἀήθους ψήφου. καὶ ὃ μεταχειρίζεται ἤδη ἕκτον ἔτος ἀκέραιός τε καὶ ἄζωστος μᾶλλον ὑπὸ λόγου ἢ σιδήρου, ἀνεμνήσθη τε τοίνυν τοῦ πρώτου συλλόγου καὶ τοῦ μέλους τοῦ Βοιωτίου· ἐφ᾽ ᾧ ὁ σύλλογος. οὐ γὰρ ἀπόχρη τῷ ἀνδρὶ τούτῳ εἰσιόντι μέλος πεποιημένον τῆς προκειμένης θοίνης ἀπολαύειν. ἀλλ᾽ ἐδυσχέραινε καὶ ἤχθετο, ὅτι μὴ εἰσφοιτᾷ ἤδη χρόνοις αὐτῷ ἡ φιλοσοφία, μὴ δὲ ἐμμελῶς δορυφοροῦσα εἰς τὰ βασίλεια ὡς πάλαι εἰώθει. Φωκίων μὲν γὰρ ὁ χρηστὸς ἐπεὶ δημηγοροῦντι αὐτῷ προθυμότερον συνεπήχησεν ὁ δῆμος Ἀθηναίων, μή τι ἄρα ἔφη κακὸν εἰπὼν λέληθα ἐμαυτόν; βασιλεὺς δὲ οὐ λεγούσης φιλοσοφίας ἀλλὰ σιωπώσης, ὕποπτον ποιεῖ. καὶ τὴν σιωπὴν αὐτῆς αὐτῷ σημεῖον λαμβάνει τῆς ἀδείας τῶν ἔργων, ὥς τις ἂν ἐπαίνου αὐτῷ εἰσιόντος, καὶ τούτου ὑψηλοῦ τε καὶ διϋψήλων ὀνομάτων καὶ ὅλως αὐτοῦ σχεδὸν τοῦ Ἑλικῶνος, περισκοπεῖ τὸν σπεύδοντα ἐπαινέτην, καὶ λιπαρῶς ἔχει τοῦ ἀκομμώτου ὕμνου καὶ ἀνενδότου; οὐκ ἄδηλός ἐστιν ἐπίπροσθεν, ὅπου ἀλήθειαν καὶ παῤῥησίαν; τούτῳ δὲ οὐκ ἂν ἄλλως αὐτῷ συμβαίνοι, εἰ μὴ ἐγκύπτων πρῶτον εἰς ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἔργα ἐπισκοπῶν, πολλοὺς τοὺς ὁρῴη πράξεων ἀγαθῶν καὶ βασιλικῶν. οὓς οὐκ ἐκεῖ ἄλλην ἐπιψηφίζουσα ἡ φιλοσοφία. ἐπίσταται γὰρ ὡς ἔοικε καὶ τοὺς ἄλλους λόγους ὅσοι εἰσφοιτῶσιν αὐτῷ παρὰ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων, ἤτοι μᾶλλον ὡς τὰ πολλὰ ἀντιποιουμένους τὸ δοκοῦν τοῦ ὄντος. καὶ τοῦ ὠφελίμου τὸ κεχαρισμένον, τοῦτ᾽ ἔτι καὶ εἰσιέναι ἐγκεκαλλωπισμένους πρὸς ἡδονήν, ὡς τὴν Ὅμηρος λέγει τὴν Ἥραν ἐντύνασαν ἑαυτήν, ἀφικέσθαι παρὰ τὸν Δία ἀμπεχόνῃ τε ἁλουργεῖ καὶ καλύπτρᾳ καὶ ἐλλοβίοις καὶ αὐτῷ πᾶσι τῷ κεστῷ αὐτῷ τῆς Ἀφροδίτης, οὕτω δὴ καὶ τούτους τοὺς λόγους πολλὰ ἐνδύεσθαι τὸν ἔξωθεν κόσμον σχημάτων τε καὶ ὀνομάτων. καὶ τούτων δὴ μέν, ἐπειλεγμένων καὶ συγκεκοσμημένων τῇ γνώμῃ ἀδήλους εἶναι ὅτι μόνα θαυμάζουσιν ὅσα θαυμαστὰ ἀληθινῶς, ἀλλὰ καὶ ὅσα, οἱ πολλοὶ οἴονται μακαριστὰ εἶναι. δύναμιν. καὶ τύχην. καὶ ἐξουσίαν. μόνην δὲ δεῖ περὶ ταύτην τὴν τέχνην, ζητεῖν καὶ γινώσκειν, τίς ἀληθινὸς βασιλεύς. καὶ τίνα σημεῖα αὐτοῦ καὶ γνωρίσματα. ὅτι οὐ χρυσὸς αὐτὸν οὐδὲ δράκοντες λεπτῶν ὑφασμάτων, οὐδὲ μὰ Δία τοξεύεσθαι ἐπίσκοπα καὶ ἀκοντίζειν. ταῦτα γὰρ οἶμαι καὶ Νέρωνι ὑπῆρχε κιθαρῳδοῦντι. καὶ Δομετιανῷ μελαγχολῶντι. ἀλλ᾽ εἰ ἡ ψυχὴ ἄνω ὁρῶσα πρὸς τὸν τοῦ παντὸς βασιλέα συντεταμένη. καὶ ἀρχομένη ἐκεῖθεν, ὅσα οἷόν τε ἀρύεται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τῇ αὐτῇ τῆς γῆς βασιλείᾳ. ὧν καὶ σὺ ὦ χρηστὲ ἀρυόμενος, οὐκ ἐδεήθης τῶν τοξοτῶν. οὐδὲ τῶν ὁπλιτῶν οὐδὲ ἁρμονίων τῶν Ἰβήρων. οὐδὲ τῆς ἵππου τῆς πεφραγμένης, ὥστε τὴν φλόγα σβέσαι τὴν συνθήκην. ἀλλὰ μόνῃ τῇ σῇ βουλῇ καὶ τῇ σῇ γνώμῃ, ὑφ᾽ ἑαυτῆς ἡ φλὸξ ἐκείνη ἀπεμαράνθη. οὐδὲ κάτω σοι νεύει τὰ ὄμματα. οὐδὲ ὁ νοῦς ἐν φροντίδι ἐστίν, ὁπόθεν τὸ χρυσίον ἔσται σοι ἢ τὸ ἀργύριον, ἀλλ᾽ ὁπόθεν σοι πλεονάσουσιν οἱ τῶν ἀγαθῶν πράξεων θησαυροί. οἱ μόνοι ἄσυλοι καὶ ἀνάλωτοι. ταῦτ᾽ ἄρα γινώσκων ὡς ἔοικεν ὦ σοφώτατε, μόνης ταύτης μαθήματα καὶ διδάγματα τῆς ἐπιστήμης εἰσπράττεσθαι αὐτὴν ὀκνεῖς, ἐν μέσῳ τε καὶ ἐφ᾽ ἅπασι τῶν ἔργων ἐφ᾽ ᾧ ἔταξεν ἑαυτήν, οἷόν τινα ἐπέτειον εἰσφοράν. καὶ οὐκ ἐφίστης μόνῃ τῇ εἰσπράξει ἀρχήν τινα καὶ στρατιώτην, ἀλλ᾽ αὐτὸς κατεπείγεις. καὶ αὐτὸς ἐπαναγκάζεις, καὶ αὐτὸς ἀποδέχεσθαι τὴν εἰσφορὰν ταύτην διανοῇ. τυχὸν δὲ καὶ αὐτὸς εἰσιὼν ἂν καταλάβοις τὸ ταμιεῖον δι᾽ ὃ πολὺ ἔστι μοι προσήκει ἐπιγαυροῦσθαι. καὶ ὅτι τὰ παιδικά μοι οὕτως διοικεῖται, ὥστε ἔργα τέχνης δυσχεραινούσης ψευδολογίαν. καὶ ὅτι φιλοσοφία πεπίστευται μόνη ἀξιόπιστος εἶναι καὶ ἐπαινέτης παμβασιλείας. ἀλλ᾽ εὖ τοι γίνωσκε ὦ χρηστέ. ὅτι τὸ αἴτιον τούτου τοῦ ὄκνου, τοὐναντίον ἐστίν, οὗ ὑποπτεύεις. οὐ γὰρ ἀπορίᾳ ἐλλοχεύων ὑποθέσεων ἀλλὰ πλῆθος. ἀεὶ γὰρ ἐπιδεικνύμενος πλείω τὰ ἀγαθά, καὶ προϋφαίνων ὁσημέραι καὶ ὅσαι ὧραι, οὐκ εὐαγγέλους μοι ἔτι τοὺς λόγους ποιεῖς. οὐδ᾽ ὅσα ἂν τήμερον ὑφήνῃς μόνον αὖθις ἀναλύεις. ἀλλὰ καταπυκνοῦνται σοι μᾶλλον ἀεὶ τὰ ποικίλματα τῆς ἀρετῆς. καὶ ὁπόταν μοι αὐτὴ νοῦ ἔλθοι, πρᾶξίν τινα παρὰ σοῦ πεπραγμένην, ἢ καλῶς ῥηθέντα λόγον, ἀδηνῶς ὕμνῳ ἐπικοσμῆσαι, εὐθὺς ἐπιῤῥέοντα ἄλλα καὶ ἄλλα πολλὰ τὰ ἐφεξῆς, καταχωννυσί τε καὶ ἐπισκιάζει ἐφ᾽ ἃ ὡρμήθην. καὶ αὖθις ὅταν τὰ πρῶτα ἀφείς, τὰ δεύτερα μεταχειρίζωμαι. τρίτος τις καὶ τέταρτος ἀριθμὸς ἐπιών, ἐκθλίβει τὴν αὐτὴν τοῖς προειρημένοις τιμήν. πάσχω δὲ ὥσπερ οἱ λίχνοι τῶν δαιτυμόνων. ἀπογεύομαι ἀεὶ τοῦ ἀεὶ παραφερομένου ἁρπάζων. ἐμπίπλαμαι δὲ οὐδενὸς ἱκανῶς. ἢ ὥσπερ μᾶλλον αἱ κύνες αἱ θηρεύτριαι. αἳ ἑνὸς μὲν αὐταῖς ἀναφανέντος θηρίου, προσκαρτεροῦσιν ἐκείνῳ καὶ προσλιπαροῦσιν, ἄχρις οὗ ἕλοιεν. εἰ δὲ πολλὰ ἅμα καὶ πολλαχόθεν ὑποκινοίη, ἀεὶ τὸ φανὲν μεταθέουσαι, ἀποφυγάδευειν τὰ πρόσθεν ἐῶσιν. ἴσον καὶ τὸν Διὸς Ἡρακλέα οὐ νέμεσις τοῖς τότε ὑμνοποιοῖς, εἰ ῥᾷον ἐπῄνουν ἀρχόμενον τῶν ἄθλων μᾶλλον, ἢ ἐπιδιδόντα, οὕτω δὴ καὶ τὰ σὰ ὡς φοβερῶς ἔχει. προσζευγνὺς ἀεὶ τοὺς ἄθλους τοὺς βασιλικούς. καὶ ἐπιδιδοὺς τῷ ἀριθμῷ. καὶ οὐκ ἔτι μοι εὐθαρσὴς ἡ μοῦσα τῷ δρόμῳ τῶν ἔργων ἁμιλλωμένη. οὐ γὰρ ὑπόπτεροι αὐτῆς οἱ λόγοι. οὐδὲ κοῦφοι καὶ ὑπήνεμοι, ἀλλὰ σχολαῖοί τε καὶ βραδεῖς. καὶ περιαρθροῦντες ἕκαστον τῶν πεπραγμένων, οὐ μόνον ὅτι ἐπράχθη, ἀλλὰ καὶ ἀφ᾽ ἧς γνώμης. καὶ ὁπηνίκα. καὶ πρὸς ὅν τινα. καὶ ὑπὲρ ὅτου. πολλάκις γὰρ τὸ μὲν ἔργον, οὐ λίαν μέγα. ἡ γνώμη δὲ μεγάλη καὶ ἀξιέπαινος. οἷόν περ καὶ ἡ πρώτη ἡ ἐγκράτειά τε καὶ ὁρμὴ αὐτὴ τὸν

Boeotiū melos
Phociōis pulcherrimū
Homer9
Nero citharoedus
Domitianū melancholic9
Pulcher laudis modus
μεταχειρίζωμαι

† ἔτι. προσηθιζομένους
// νεουργῶν. ἔτι.

ι. δὲ   // ἀφειμένος deest   ὠχυμώτερος   × ἔτι. ἐπιβολή   ·· ἀπὸ ὠδῆς
∧   // ἔτι. ἐνδεδίτημεν καὶ ἐπιθυμίαν

ῥῆνον. ἔργον μὲν αὐτῇ, οὐκ ἠκολούθησεν ἐμφανὲς τοῖς πολλοῖς. ἡ διάνοια δὲ ἡ ὑπερήφανος καὶ βασιλική, τιμωρῆσαι τῷ ἀρχηγέτῃ πρὸ ὥρας ἀνηρπασμένῳ. καὶ τὸ λείψανον ἐκείνης περισῶσαι τῆς γενεᾶς. καὶ ὅτῳ τοῦτο μικρὸν δοκεῖ, ἐνθυμηθήτω, ὅτι μόνη ἡ γνώμη καὶ ὁρμὴ καὶ ἡ ἐπιβουλὴ τὴν τόλμαν ἔσβεσε τῆς ἑσπέρας ἤδη ὥσπερ ὁ Ἀχιλλεὺς ἡνίκα ἀπόμαχος ἦν, οὔπω τῶν ὅπλων αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κεκομισμένων. ἀλαλάξας τε μόνον καὶ ἐκβοήσας καὶ ἐξαλλόμενος τῆς σκηνῆς, ἔσβεσεν ἀναπτομένην ἤδη τὴν φλόγα τοῦ ναυστάθμου τοῦ Ἑλληνικοῦ. καὶ τοὺς Τρῶας κατεπλήξατο τῆς αὐθαδείας. ταῦτα οὖν μοι τὸ ἕκαστον ἐπισκοποῦντι, ἀφίεμαι χρῆσθαι ἀνάγκῃ τῇ πινακίδι καὶ τῷ γραφεῖ. ἐπεὶ καὶ ὅτι τὴν εἰσφορὰν ἐπεκούφισας, ἄχθος. ἐνταῦθα ἦν πάλιν ἐμοὶ τοῦ ποσοῦ θαυμαστότερον, τὸ, ὁπότε. ἡνίκα αὐξήσειν ἔνδειαν καὶ ἐπιθυμίαν καθ᾽ ἡμᾶς μόνοι ἀεὶ τῇ δαπάνῃ ἐπιδιδοῦσι, τότε ἀφελὼν τὸ φορτίον, τῆς χάριτος μεῖζον ἐποίησας τὸ παρ᾽ ἐλπίδας. ἔμελλε τέως μὲν ἔξω ἀπειλῇ καὶ ἔξω ἀνάγκῃ, ξυνεφοίτα ἡ μόλις ἡ σιτοπομπία. νῦν δὲ θᾶττον πόρου καὶ νεύματος, ἑκούσιος καὶ αὐτοκέλευστος ἀφικνεῖται. ὑπηρετεῖ καὶ ἡ θάλαττα, τῇ τοῦ βασιλέως ὁρμῇ. καὶ ὁ χειμέριος πλοῦς τοῦ θερινοῦ ἀκινδυνότερος ταῖς ὁλκάσι. οὐκ ἔστι κοῖλαι αἱ σιτοθῆκαι μεσταί, εὐρῶτος καὶ ἀραχνίων. ἀλλ᾽ ὑπερχειλεῖς καὶ ὑπεράντλοι. καὶ ἐπανήκει ἡμῖν τὸ θάρσος, ὃ πάλαι ἐπιλελοίπει. καὶ χειμερίζομεν ἤδη εὐέλπιδες ὑπὲρ τῆς τοῦ ἦρος εὐετηρίας. ὥστε οὐδὲ ἀπαξιοῖ βασιλεὺς αὐτόπτης γίνεσθαι τούτων τῶν θησαυρῶν. ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ χρυσοῦ ταμιεῖα ἑτέροις φύλαξιν ἐπιτέτραπται, τὰ σιτοφυλάκια δὲ, οὐκ ὀκνεῖ. οὐδὲ ἔλαττον ἑαυτοῦ ποιεῖται αὐτὸς περινοστεῖν. Κροῖσος δὲ ὁ Λυδῶν δυνάστης, ᾤετο βασιλικώτερον εἶναι χρυσοῦ μᾶλλον ἔμπλεα τὰ ταμιεῖα, ἢ σίτου ἐπιδεικνύναι. ὥστε καὶ πρὸς Σόλωνα τὸν Ἀθηναῖον, οὐ πυρῶν σωροῖς. ἀλλὰ χρυσοῦ ψήγμασιν ἐκαλλωπίζετο. οὗ, οὐχ ἡ γῆ αὐτῷ ἐδορυφόρει. ἀλλὰ ποταμὸς ἀλαζών. πλοῦτον ἄκαρπον καὶ ἀβλαστῆ. καὶ εἰ εὐποροῦντές τινες λιμῷ ἀπολέσθαι, ὥσπερ ἐκεῖνος ηὔχετο τῆς εὐχῆς. ἐν ἀφθονίᾳ χρυσοῦ, τροφῆς ἐνδεὴς τελευτήσας. τοιγάρτοι Κροῖσον μέν, οὐκ ἀπέφηνεν ὁ Σόλων ὀλβιώτατον τῶν τότε ἀνθρώπων. ἀλλὰ τὸν Ἀθηναῖον καὶ τοὺς Ἀργείους νεανίσκους. καὶ ἅπαντας μᾶλλον ἢ Κροῖσον. βασιλέα δ᾽ ἂν ἀπέφηνεν ὀλβιώτατόν τε καὶ εὐδαιμονέστατον, ᾧ πλοῦτος τοσοῦτον βόσκει στρατόν, ὅσον οὔποτε ἡ Ῥωμαίων ἡγεμονία χωρὶς μὲν αὐτὴ τῷ τείχει. βόσκει δὲ τὸ μέγα τοῦτο ἄστυ καὶ τὸν πολὺν δῆμον. καὶ οὐ μόνον βόσκει, ἀλλὰ καὶ ἐκτείνει τὸ ἐνδεῆσαν ἀπὸ τῆς πάλαι ῥᾳδιουργίας. καὶ οὐκ ἐκτείνει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπαύξει τὸ σιτηρέσιον. ὅτε ἀγαπητὸν ἦν μὴ ἐλαττῶσαι. γοῦν οὐκ ἔτι δεῖ ἡ μὲν ξενηλασίας συνεχοῦς καθάπερ τῇ μητροπόλει φαρμάκου τῆς ἐνδείας χαλεπωτέρου. ἀλλ᾽ ἐπιῤῥέουσιν ἀκωλυτότερον ξὺν τῇ τῶν καλῶν περιουσίᾳ καὶ χρησάμενοι αὐτοῖς ἐπ᾽ ἐξουσίας. τοιοῦτον μὲν δὴ τῶν ἔργων τῶν βασιλέως τὸ ὑπὲρ ὅτου καὶ τὸ ὁπότε. τὸ, τε δὴ ὑψηλόνουν καὶ τελεσιουργὸν καὶ μεγαλεῖον, ζητεῖτε ἄρα παρὰ τοῦ λόγου. καὶ οὐκ ἐμπελάζει ὑμῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς. οὐδὲ τοῦ ἄστεος τὸν κύκλον ὁρᾶτε ὅσης ἡμῖν εὐθέως γέμοντα ἤδη ἀφράστου ἡδονῆς. καὶ οὐ τὰ κενὰ τοῦ περιβόλου κρείττονα τῶν συνοικουμένων. οὐδὲ γεωργοῦμεν εἴσω τείχους μείζονα χῶρον ἢ κατοικοῦμεν. οὐδὲ ὅρειον τὸ κάλλος τῆς πόλεως καὶ διεσπασμένον, ἀλλ᾽ ἐμπέπλησται ἅπας καὶ ἐξύφανται οἷον πέπλος ἄχρι τῶν θυσάνων πεποικιλμένος χρυσῷ καὶ πορφύρᾳ. αὐλῇ τε βασιλέως ἐπωνύμῳ καὶ λουτροῖς, ὅλῃ καὶ στοαῖς καὶ ἡ βυθηρείοις. καὶ τὸ κράσπεδον πάλαι τῆς πόλεως, νῦν ὀφθαλμός. ὦ πάτερ ὦ εὐδαῖμον Κωνσταντῖνε. ἆρα αἰσθάνῃ ὅτι τὴν πόλιν ὁ βασιλεὺς ἀντὶ λαγαρᾶς καὶ ὑποσόμφου, μεστὴν ἐποίησεν ὄγκου, καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς ἤδη ἀληθινόν, καὶ οὐκ ἔτι σκιογραφία. καὶ δὴ οὐ τὰ μὲν κοινὰ ἐπιδίδωσι, τὰ δὲ ἴδια ἀπολισθαίνει. ἀλλ᾽ αὔξεται ὥσπερ ζῷον ἅμα ἡ πόλις, καὶ μᾶλλον ὥσπερ ἅπαντας κατεχούσης, ὥσπερ ἐπιπνοίας ἐκ τοῦ ζήλου τοῦ βασιλικοῦ. καὶ ἄρχοντας καὶ ἰδιώτας. ὃς μέν, πρόδομον ἐγείρει. ὃς δὲ θάλαμον. ὃς δὲ ἀνδρῶνα. ὃς δὲ ἑπτάκλινον ἢ ἐννεάκλινον οἶκον. ᾧ δὲ καλλωπίζεται ἡ τύχη καὶ τὰ ἔδαφη λίθῳ, Λακαίνῃ. καὶ Λιβύσσῃ καὶ Αἰγυπτίᾳ καὶ δείκνυσιν ἀπειρόκαλον τὸν Μενέλεω χαλκῷ τοὺς τοίχους τῆς οἰκίας ἐπαλείψαντα καὶ ἀργύρῳ. ἀπολαύει δὲ καὶ τὰ προάστεια, τῆς περὶ τὸ ἄστυ φιλοτιμίας. χέρσῳ τε θαλάττης ἐπιούσης. καὶ θεάτρων ἁμίλλης. νεῶν πορθμῶν χειροδικοί. μεστὴ δὲ ἡ πόλις τεκτόνων καὶ οἰκοδόμων καὶ ποικιλλόντων. καὶ παντοδαπῆς δημιουργίας. καὶ εἴποις ἂν αὐτὴν ἐργαστήριον μεγαλοπρεπείας. ὥστε εἰ κατὰ λόγον ὁ ἔρως ἐπιδιδοίη τῷ βασιλεῖ, εἰς νέωτα ἡ μὲν ἑτέρου κύκλου δεήσει. καὶ ἀμφισβητήσιμον ἤδη ἔσται, τίς μείζων καὶ ἀριπρεπεστέρα ταῖν πολέοιν. ἣν Θεοδόσιος προσύφηνε τῇ Κωνσταντίνου, ἢ ἣν ὁ Κωνσταντῖνος τῇ Βύζαντος. εἴτω τοι καὶ αὐτὸς ὦ μακάριοι, εἴπερ ἑπόμενόν μοι ἤδη τὸ σῶμα ἦν, βουλοίμην ἂν ἐξικέσθαι αὐτῇ μακρότερον χρόνον, οὔ τι ἄλλης ἕνεκεν ἡδονῆς. πάσας γάρ μοι ἐκλέλοιπε καλῶς ποιοῦσαι, ἀλλ᾽ ὅπως ἂν γενοίμην καὶ ἔτι τῆς πόλεως θεατής. ἣν προσοικοδομήσει οὐκ εἰς μακρὰν ὁ ἀρχηγέτης. καὶ οὐκ ἔξω μοι ἐλπίδος ἐστὶν αὕτη ἡ προθυμία. οὕτω γάρ μοι ἀλεξίκακος βασιλεύς. καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀδυναμίαν, ὥστε εὖ ἴστε ὦ φίλοι. ὅτι καὶ νῦν με ἐπικελεύσας τὴν μουσικὴν αὖθις ἀναλαμβάνειν, μᾶλλον ἐπήρκεσε τῶν Ἱπποκράτους φαρμάκων. καὶ βαδίζω ῥωμαλεώτερον, ἢ πρὸ τοῦ. καὶ φθέγγομαι ὀξὺ ἀκούσα μᾶλλον. καὶ οὐκ ἀποκέκλεισταί μοι τὰ σιτία. οὐδὲ τὰ πόματα. ἀλλὰ τῇ τῆς ψυχῆς φιλεργίᾳ, καὶ τὸ σῶμα συνανιστᾶ καὶ συνανακύπτει. καὶ τὸ γῆρας συναποξύεται. ὥστε οὐκ ἂν θαυμάσαιμι εἰ οὕτως ἔχων μηνύσαιτη

Rhenus fl.
Achilles
Croesus rex
Solo
Tellos
Argiui adolescētes
σιτηρέσιον annona, dimensio frumenti
Peplus
βυθηρείοις
Constātin9
Menela9
εἰς νέωτα
Byzantes. Vrbs
Theodosius
συνανιστῶντες οἱ τοῖχοι
† ἔτι. φιλ

ὅ. ἔτι   × τινὲς λιμῷ ἀπολοῦνται. ἔτι.   // Τέλλον deest
// ὁ Μίδας. ἔτι.   × ᾤνατο   /// χωρὶς μὲν ἐστὶ τοῦ δήμου, χωρὶς δὲ νῦν ἐστὶ τοῦ στρατοῦ. deest
/// μενέλαον

ὑμῶν ταύτην ᾄσαιμι τὴν ᾠδήν. ὥσπερ οἱ κύκνοι ᾄδουσι περὶ τοῦ θανάτου εἰς τὸν θεόν. οὗ εἰσι πρόπολοι καὶ ὑποφῆται. ἀλλ' ἐπειδὴ μελῳδεῖν τε ἐμοὶ ὁ μουσηγέτης καὶ ἀμείνονος καιρὸν μελῳδίας. τὰ μὲν τῆς φαρμακίδος τῆς Κολχίδος, ἐξ ἧς ποτε τὰς Πελιάδας ὑποσχομένης τὸν πατέρα αὐταῖς αὖθις πρεσβύτου νέον ποιήσειν, βασιλεὺς δὲ εἰς ἀληθινήν με ἀκμὴν ἐπανάγει. οὐ τοσοῦτον ὅτι ἐγείρει οἰκοδομήμασιν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς αὔξει ἀεί. καὶ ὅτι αὐτὸς ἐπιδίδωσι. καὶ ὅτι αὐτὸς γίνεται μείζων καὶ φιλικώτερος καὶ ἀμαχώτερος. διατελεῖ γάρ μοι ἐξεγείρει τὸν νοῦν. καὶ ἐρεσχελεῖ. καὶ ἐρεθίζει. καὶ οὐκ ἐᾷ καταφέρεσθαι εἰς ὕπνον καὶ χασμᾶσθαι ὑπ' ἀργίας, ἀλλ' ἀπανιστῶντα καὶ παραμένον, οἷόν τινα ἀθλητήν μου πάλαι στρατιώτην, ἀνακαλεῖται καὶ ἀναζωννύσιν ἐπὶ τοὺς λόγους. παρέχων καλὰς ἀφορμάς. καὶ τῇ τέχνῃ διδοὺς χορηγίαν, ἧς οὐκ ἀρχ' ἐγὼ σπουδαρχῶν. ὑπέχειν τὼ χεῖρε τῇ πολυαρχίᾳ, ἀλλὰ σφοδρὸν ἐρῶντα ἐρασθέντα αὐτὰ ἀποφιλῶσαι φρονοῦντα τὸν βασιλέα Πλάτωνι τῷ θεσπεσίῳ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας. καὶ ὅτι μὲν οὐκ ἐλήλεγκται, οὔτε βασιλέως ἡ ψῆφος, οὔτε ὁ Πλάτωνος λόγος, ἄλλου ἂν εἴη λέγειν καὶ οὐκ ἐμοῦ. γράφω μέντοι οὐκ ἔτι ἐκείνῃ τῇ δέλτῳ, ἀλλ' ἐπ' ἄλλῃ μείζονι καὶ τελεωτέρᾳ. ἣ καὶ τὰς δέλτους ἐκείνας ἤδη ἔχει ἐπ' ἐξουσίας. ἣν οὐκ ἐποίησαν ἐλεφαντουργοί. οὐδὲ χρυσοχόοι. ἀλλὰ ποίημά ἐστιν αὐτοῦ βασιλέως. μᾶλλον δὲ γέννημα ἱερὸν ἐξ ἱερῶν ὠδίνων τέλεον εὐθὺς καὶ ὁλόκληρον. ὁ ἀγαπητός. ὁ πολύευκτος. ὁ σεβαστὸς ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ τῶν ἀπειργασμένων. οὗ τὸ μὲν σῶμα, ἐν αὔξῃ ἐστὶν ἡ τιμὴ δέ, οὐκ ἔχει ὅπῃ προβῇ. ὃν μοι εἰς χεῖρας ἔθηκεν, ἡνίκα ἐλαύνειν ὥρμητο ἐπὶ τὴν ἑσπέραν. ἐπ' ὄψει μὲν τοῦ δήμου. ἐπ' ὄψει δὲ τῆς γερουσίας. καὶ παρεγγύα ἐπιμελεῖσθαι καὶ θεραπεύειν. οὔτε ἀσπίδα νωμᾶν δυναμένῳ, οὔτε δόρυ πάλλειν. ἀλλ' οὐδὲ τόξων εὖ εἰδότι οὐδὲ σφενδόνης. ἀλλὰ φιβάλιον περικειμένῳ. καὶ ἐγκεκυφότι ὑπὸ γήρως καὶ ἀσθενείας. ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἀνήρ, οὐ τὴν αὐτὴν ἀνήκειν ἡγεῖται παιδείαν βασιλεῖ, προσήκειν καὶ ἰδιώτῃ, οὐδὲ ταὐτὰ παιδεύματα ἁρμόττειν τῷ ἄρξοντι γῆς καὶ θαλάττης. καὶ τῷ ταξιαρχοῦντι. ἴθι δὴ ἴθι ὦ φίλε παῖ. ἐπὶ τῶν ἐμῶν καθέζου γονάτων. ὅπως ἄν σε ἐκείνων γεύσαιμι τῶν παιδευμάτων καὶ ἀναθρέψαιμι, οὐχ ὥσπερ ὁ Φοῖνιξ τὸν Ἀχιλλέα. σῖτα καὶ ὄψα ἐπιπάττων. ἀλλὰ τροφεῖα παρέχων, ἃ μόνοις σκευάζει φιλοσοφία, τοῖς νέοις βασιλεῦσι. καὶ ἔσω τῆς αὐτοκράτους ἡλικίας λόγους, ἐγκάρπους καὶ ὑψηλοὺς καὶ ὠφελίμους. καὶ παλαιῶν κλέα αὐτοκρατόρων. οἷς Κῦρος ὁ μέγας ἐτράφη. καὶ Νουμᾶς ὁ Ῥωμαῖος. καὶ Μάρκος ὁ κλεινός. καὶ Τίτος ὁ γενναῖος. οὗ τὸ λαμπρὸν καὶ μέγα ἐκεῖνο ῥῆμα, ὅτι τήμερον οὐκ ἐβασίλευσα. οὐδένα γὰρ εὖ ἐποίησα. συμπαιδαγωγήσουσι δέ σε καὶ Πλάτων ὁ κλεινὸς καὶ θεσπέσιος Ἀριστοτέλης. οἳ καὶ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον ἐπαιδαγώγουν. καὶ ἐξ ἀδόξου χωρίου. κύριον ἐποίησαν ὅλης τῆς γῆς. ἐὰν οὗτοί σε ἐκθρέψωνται καὶ τιθηνήσωνται ἐπ' ἀγαθῷ με τοῦ λογίου θεοῦ, ταχέως ἔσται ἐπιτελὴς ἡ τῶν σῶν γονέων εὐχή. παῖδας δ' ὄψει πολλοὺς ὁρῶν. ἢ ἔτι μειζιωτέρας καὶ δυνατωτέρας, παῖδας δ' εἰς ἴχνια βαίνοι. καὶ τότε σοι ἐπιχαρήσει ἡ μήτηρ, οὐ μόνον ἐκ πολέμου ἐπανιόντι μετὰ σκύλων, ἀλλὰ καὶ δημηγοροῦντι. καὶ θεμιστεύοντι. καὶ τὴν δίκην πάρεδρον ποιουμένῳ. ἧς πρώτη αὕτη ἐμπίπλησι τὰ βασίλεια.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΣ ΝΙΚΟΜΗΔΕΥΣΙΝ ΕΙΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ. ΛΟΓΟΣ ζ'.

Ἀλλὰ καὶ Προδίκου ποτὲ καὶ Γοργίου διατριβόντων Ἀθήνησι, προσεῖχόν τινες οὐ φαύλως καὶ Σωκράτει τῷ Σωφρονίσκου. καίτοι Πρόδικος μὲν καὶ Γοργίας, πολυτελεῖς τε ἐπεδείκνυντο καὶ γέμοντας ἡδονῆς λόγους. ὥστε καὶ μισθὸν εἰσεπράττοντο τοὺς ἀκροωμένους. Σωκράτης δὲ οὐδὲν ποικίλον. οὐδὲ σοφόν. ἀλλὰ ἁπλᾶ τινα καὶ συνήθη καὶ ὅπως ἔτυχε διεξῄει. καὶ ἡδέως ἂν καὶ ἀργύριον ἔδωκεν, εἴ τις αὐτῷ προσέχειν ἐβούλετο. μὴ οὖν δὴ καὶ ὑμᾶς ὑπερίδοιτε, τοῦ ξενίζειν ἐπιχειροῦντος, οὐ λίαν κεχαρισμένοις ξενίοις. οὐδὲ γοητεύειν δυναμένοις τὰς ἀκοάς. οἷον θαμὰ ἀπολαύετε συλλεγόμενοι. καὶ τοὺς ἑστιάτορας ἀγαπᾶτε. ὅτι δὴ δεξιοί. καὶ φιλάνθρωποι καὶ οὐ σμικρολόγοι ταῖς παρασκευαῖς. ἀλλὰ συρακουσίαν ἀεὶ τράπεζαν ἢ σικελικήν τινα προτιθέντες, πολλὰς καὶ ποικίλας ἡδονὰς ὑμῖν μηχανῶνται. καὶ οἱ μέν τινες ἐπιχώριοι ᾄδοντες μέλος. οἱ δέ, ἀστύγειον. καὶ ἐκλιβαίᾳ κηλοῦσιν ὑμᾶς τῇ τε οἴκοθεν ἁρμονίᾳ, καὶ τῇ θύραθεν. εἰ μὲν δή τι καὶ παρ' ἡμῶν τοιόνδε προσδοκῶντες συνεληλύθατε, ὥρα ὑμῖν ἀπιέναι. μὴ δὲ ἐνοχλεῖσθαι μάτην. εἰ δὲ δή ποτε καὶ Λυκοῦργον ἑστιάτορα ὑπομεῖναι δυνήσεσθε, τάχα ἂν ὑμᾶς ὑποδεξαίμεθα. οὐχ οὕτω μὲν πολυτελέσι ξενίοις. ὑγιεινοτέροις δὲ ἴσως. ἃ μὴ θαυμάσαι μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὄνασθαί τι θαυμάζοντας. εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ παρ' ἡμῶν λόγοι, Μνημοσύνης τε καὶ Διὸς ἔκγονοι. καθάπερ οἱ κομψοί τε ἐκεῖνοι καὶ φιλοπαίγμονες. πάμπολυ δὲ διαφέρουσι τῶν ἀδελφῶν. καὶ τὴν διαφορὰν εἰ βούλεσθε ἀκούειν, ἔχοιμ' ἂν λέγειν. ἀλλ' ὅπως μή με ἀδολέσχην. καὶ περιττολόγον νομίσητε. καὶ ἀποπλανώμενον εἰκῇ τῶν προκειμένων. καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο τοῖς ἡμετέροις πρόσεστι λόγοις. ἐλεύθεροι σφόδρα εἰσὶ καὶ αὐτόνομοι. καὶ ἔξεστιν αὐτοῖς ἐκ τοῦ παρόδου, μὴ μίαν τινὰ ὁδὸν ἠναγκασμένην βαδίζειν. ἀλλ' ἐὰν αὐτοὺς ἑτέρα τῆς προκειμένης μᾶλλον ἀρέσῃ, μεταβαίνουσιν εὐθέως καὶ οὐ πλανῶνται. τὴν δ' οὖν μάλιστα διαφοράν, ᾗ δὲ ῥᾳδίως ἂν μάθοιτε. πάντα ὅσα ἐπίκηρα καὶ τῆς ἀσθενοῦς φύσεως μέτοχα, δυοῖν μάλιστα τούτοιν ἴσμεν

δεόμενα. ἀναπαύλης τε τῶν ξυνεχῶν πόνων, καὶ αὖ ἐπιμελείας, εἰς τὸ μὴ χεῖρω γίνεσθαι. καὶ ψυχὴν τοίνυν οὕτως οἰηθῶμεν. τῶν μέν τινων ἀναπαυόντων λόγων. τῶν δέ τινων ἐπιμελουμένων προσδεῖσθαι. διττοὶ οἱ μέν, ὅταν παρέλθωσιν, εἰς τὸ τῶν Μουσῶν θέατρον, ποιοῦσι δὲ τοῦτο συνεχῶς καὶ πολλάκις, προσμειδιῶσί τε ὑμᾶς καὶ περισαίνουσι. καὶ περιχυθέντες ἀσπάζονται τὸν κορυφαῖον τοῦ θεάτρου. οἱ δέ, τὰ μὲν πολλὰ οἰκουροῦσι. καὶ ἴδια βούλονται τὰς ἐπιμελείας ποιεῖσθαι. ἣν δέ ποτε καὶ πρὸς δῆμον αὐτοὺς ὁ θεὸς κινήσῃ, αὐστηροί τέ εἰσι καὶ οὐκ ἡδεῖς εὐθέως. καὶ τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ θωπεύειν, ὥστε καὶ πολλάκις ἐπιτιμῶσι τοῖς θεαταῖς, ὅταν τι πλημμελὲς αὐτοῖς συνειδῶσιν. ἀλλ' ἡμῖν γε ἅτε πρὸς ἄνδρας φιλοσόφους ποιουμένοις τοὺς λόγους, καὶ τὰ πολλὰ ὑγιαίνοντας, τοὺς σοφωτέρους μιμητέον τῶν ἰατρῶν. οἳ τὰ πικρότερα τῶν φαρμάκων μέλιτι τὴν κύλικα περιχρίσαντες, πίνειν διδόασι. τάχα δ' ἂν καὶ ὑμεῖς ἑαυτοὺς πειθηνίους μᾶλλον παράσχοιτε μεθ' ἡδονῆς θεραπεύοντι τῷ λόγῳ, καθάπερ ἡνιόχῳ δεξιῷ τὴν τέχνην. ἐξ ἡνίας ἄγειν ἐπιχειροῦντι τὸ ἅρμα. κέντρου δὲ φειδομένῳ καὶ μάστιγος. ἔτι δ' οὖν λέγοντες, ἅμα τε ὠφελοίημεν ὑμᾶς καὶ ἀρέσκοιμεν. πολλὴ γάρ μοι ἀνάγκη τὸν τοιόνδε τρόπον τῆς πρὸς ὑμᾶς ὁμιλίας τιμᾶν. αἰτία δὲ τῆς ἀνάγκης ἥδε. ἐμὲ θεῶν ὁ τῇδε τῇ πόλει προσθεὶς καὶ βουληθεὶς καὶ τὸν ἔρωτά μοι τὸν καλὸν τοῦτον κινήσας. οὔτε μένειν ἀξύμβολον ὑμῖν ἡσυχῇ ξυγχωρεῖ, τὰ αὐτοῦ πράττοντα καθάπερ τοὺς πολλοὺς ὑμῶν ἐραστάς. οὔτε μὴν πικροτέροις φαρμάκοις ἐᾷ κεχρῆσθαι πρὸς τὴν βοήθειαν. μὴ λάθω μέντοι τῆς θεραπείας διάνοιαν ὑπὸ τῶν ἐρωμένων ἀποσεισθέντες. καὶ γὰρ εἰ μὲν μόνος ὑμῶν ἑάλων ἐγώ, κἂν ὑπῆρχεν ἄν μοι μετ' ἐξουσίας τοῖς παιδικοῖς ἐμβριμᾶσθαι. προτίμησιν ἀντεραστοῦ μὴ δεδιότα. νῦν δὲ ὁρᾶτε γὰρ ἤδη καὶ ἑτέρους ὁμοίως κεκινημένους. καί μοι τὸ σφόδρα αὐτῶν ἐπιδέξιόν τε καὶ εὔχαρι, οἴχεσθαι ἄγον ὑμᾶς δοκεῖ. ὥστε ἡμῶν δὴ τῶν σεμνοτέρων ὑπερορᾶν. διόπερ ἀναγκάζομαι πρὸς ὑμᾶς ἐξειπεῖν, ἃ πάλαι κατεῖχον. ἐδόκουν ἂν ἔμοιγε τῶν οὐκ ἔστι χαρίτων ἔρημος ἡ φιλοσοφίας αὐλή. οὐδὲ ἀποσκηνοῦσιν αἱ θεαὶ πόρρω που τῶν ἡμετέρων μουσείων. οὐδ' ἂν στήσαιμεν ποτε ὑμῖν χορόν, ἀμοιροῦντα σώφρονος ἡδονῆς. ἀλλὰ τὴν Ἀφροδίτην ἀεὶ συμπλέκειν ταῖς Μούσαις προθυμησόμεθα. ἀδελφαὶ γὰρ ἀλλήλων. καὶ ἀσπάζονται τὴν κοινωνίαν. ὡς δ' ἂν ὅτι καὶ οὐκ ἀδύνατος ἡμῖν ἡ ἁρμονία τῶν θεῶν τούτων εἰδῆτε, ἐθέλω τι βραχὺ πρὸς ὑμᾶς, τῶν τέως κεκρυμμένων ὁμολογῆσαι λόγων. διττὸν ἡμῖν ἐνοικεῖ γένος ὦ φίλοι. διτταὶ δὲ αὐτοῖς καταγωγαί. καὶ διενείμαντο τὰ τῆς ψυχῆς οἰκητήρια. τιθηνοῦνται δέ μοι, τοὺς μέν, ῥητορική. τοὺς δέ, ἡ πάγκαλος φιλοσοφία. εἰ δὲ ὑμῖν καὶ τὰς μητέρας τῶν λόγων ἐσιδεῖν πόθος, καὶ ὅπη τις ἑκατέρα τὴν φύσιν γνωρίσαι, ἀκούοιτε ἂν τῶν παίδων ὅσα πολλάκις ἐν εἰκόσι παίζοντες, ἑκάστην αὐτῶν ἀπογράφουσι τὴν εἰκόνα. φιλοσοφία μὲν δὴ καὶ σχῆμα σεμνόν, καὶ σῶμα εὐμεγέθες. καὶ στολὴ πρέπουσα. οἵαν δὴ καὶ τὰς ἀρετὰς οἱ γραφεῖς τὰς φιλοσοφίας συννόμους, λευκοῦντες γράφουσι. πλόκαμοί τε οὔτε ἄφετοι μεθυόντως πλανᾶσθαι, οὔτε ἐκ ποικιλίας κομμωτικῆς ἀναπλέκονται. ἀλλὰ μέσον τινὰ ἔχουσι κόσμον. ὑπ' ἀταξίας τε καὶ φυκῶν. φιλοσοφία γάρ τοι κατὰ φύσιν κάλλος ἄφραστον ἔχουσα, πᾶν ὅτι περ ἂν ἐπείσακτον, ἀτιμάζει τε καὶ οὐ προσίεται. οὔκουν οὐδὲ ὑπογράφει τὰ ὄμματα. οὐδὲ τέχνῃ τὸ ἔρευθος αὐτῇ τὰς παρειὰς χρώννυσιν. ἀλλὰ καὶ ἐπανθεῖ μὲν ἐρύθημα τῷ προσώπῳ, σωφροσύνης πλῆρες. βλέμμα τε αἰδοῦς γέμει, καὶ οἷον τὴν αἰδῶ καὶ τοῖς προσβλέπουσιν ἐνδίδωσι. ἤδη γοῦν τισι καὶ θέα μόνη τῆς θεοῦ ταύτης ἤρκεσεν εἰς κοσμιότητα τὸν βίον μεταρρυθμίσαι. καὶ ὅ γε Πολέμων ὁ Ἀττικός, ὁ κώμοις τε καὶ αὐλοῖς καὶ μέθαις πολλὰ πρότερον ἐντρυφήσας, ὅτε τὴν Ξενοκράτους σύνοικον φιλοσοφίαν προσέβλεψεν, αὐλοὶ μὲν ἐκεῖνοι φροῦδοι. καὶ κῶμοι καὶ ἔρως ὁ πάνδημος, τῆς Πολέμωνος ἐκπεσόντες ψυχῆς, ἠμελήθησαν. ὁ δὲ ἐρῶντα τὸν καθαρώτατον τῆς φιλοσοφίας ἀναπλασάμενος, εἰς τοσοῦτον τῷ πόθῳ προὔκοψεν, ὥστε καὶ τελεταῖς τῆς θεοῦ τιμηθῆναι. ῥητορικὴ δέ, πάντως γάρ που καὶ ταύτης τὴν εἰκόνα ποθεῖτε, γυναικὶ μέν τις καὶ αὐτὴ καὶ πάγκαλη. ἀτὰρ οὐ τῇ φύσει μόνον ἀρκεῖται. πολλάκις δὲ θέλει καὶ τοῖς ἔξωθεν καλλωπίζεσθαι. καὶ αὐτῇ πολὺς μὲν ποικίλος κόσμος τὸ σῶμα σκέπει. ἀγάλλεται δὲ καὶ θεάτροις ἑλληνικοῖς. καὶ τοὺς παῖδας ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς δημοσίας παρόδους ἐθίζει. οἱ δέ, οὕτως εἰσὶ τῆς μητρὸς γνήσιοι καὶ χορείας ἐρῶντες, ὥστε πολλάκις καὶ τὰς μητέρας συμπείθοντες καὶ ἀναμιχθέντες ἀλλήλοις, ἕνα χορὸν θαυμάσιόν τινα καὶ οἷον τῶν Μουσῶν ἐκεράσαντο. ἐὰν δὲ ἐθέλοιεν μὴ σὺν ἀλλήλοις χορεύειν, ζημιοῦνταί τε ὑπ' ἀλλήλων καὶ ζημιοῦσιν ἀλλήλους τὰ ἴσα. καὶ ὁ μὲν τῶν φιλοσοφίας παίδων χορὸς σεμνότητος γέμων, ἡδονῆς καὶ χάριτος ἀμοιρεῖ. ὁ δέ, ἀχαλίνωτος ὢν κοσμιότητι, πολλάκις καὶ εἰς ἀταξίαν ἄμουσον ἐκβακχεύεται. κάλλιστος δὴ χορῶν ἐκεῖνος, ὅταν ἀλλήλοις συναφθέντες οἱ ἀδελφοί, ἡδονὴν εἰς τὸν χορὸν καὶ κοσμιότητα μίξωσι. οὓς δὴ καὶ ὑμῖν στήσειν συνεχῶς ἐπαγγέλλονται. αἰτοῦσι δὲ ὑμᾶς ἀντὶ ταύτης τῆς προθυμίας, οὐ χρυσὸν οὔτε δόξαν. οὔτε φιλόχρυσοι εἰσίν, οὔτε φιλότιμοι. ἀλλὰ φιλανθρωπίαν ἀληθινήν. καὶ ἴσον ἐρῶνται. νῦν γὰρ ἔτι μὲν ἀπειθοῦσι. καὶ οὐχ οἷόν τε παρ' ὑμῶν κατὰ τὸ ὅμοιον ἀντερᾶσθαι. ἀλλά με εἰπεῖν τινα λόγον κελεύουσιν ὑμῖν. ὃν ἐγὼ λέγω μάλα ἀρχαῖον ὄντα καὶ

σπουδῆς ἄξιοι. φιλόμυθόν τε γάρ πως γένος ἐστὶ τὸ ἡμέτερον. ἀδολεσχεῖν τε τὰ πολλὰ δοκοῦμεν ἀκρατῶς τε καὶ ἀκορέστως ἔχοντες τῶν παλαιῶν λόγων. ὅτε τὸν ἔρωτα ἐγέννησεν ἡ ἀφροδίτη, τὰ μὲν ἄλλα, καλός τε ἦν ὁ παῖς. καὶ τῇ γεννησάσῃ προσήκων. ἀτὰρ οὐκ ηὔξετό γε εἰς μέγεθος, τῷ κάλλει πρέπον. οὐδὲ ἐπεδίδου τὸ σῶμα. ἀλλ' ἔμενεν πολὺν δὴ χρόνον, οἷος ἐτέχθη. ἠπορεῖτο οὖν πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἥ τε μήτηρ καὶ αἱ τροφοὶ τοῦ βρέφους αἱ χάριτες. καὶ φοιτῶσι πρὸς τὴν θέμιν, οὔπω γὰρ εἶχε δελφοὺς ὁ ἀπόλλων, ἐδέοντο λύσιν τινὰ ἐξευρεῖν τῷ παιδὶ τῆς ἀτόπου καὶ θαυμαστῆς συμφορᾶς. εἶπεν οὖν ἡ θέμις. ἀλλ' ἐγὼ ἔφη, παύσω ὑμᾶς ἀχθομένας. ὑμεῖς γὰρ οὔπω ἴστε τὴν φύσιν τοῦ βρέφους. ὁ ἔρως ὅσος ὁ ἀληθινὸς ὦ ἀφροδίτη, τεχθείη μὲν ἂν ἴσως καὶ μόνος, αὐξηθείη δ' ἂν οὐδαμῶς μόνος, ἀλλὰ σοὶ δεῖ καὶ ἀντέρωτος, εἰ βούλει τὸν ἔρωτα αὐξηθῆναι. ἔσται δὲ αὕτη φύσις τοῖς δὲ τοῖς ἀδελφοῖς. ἀλλήλοις αἴτιοι τῆς αὔξης ἄμφω γενήσονται. ὁρῶντες μὲν γὰρ ἀλλήλους, ἴσα βλαστήσουσι. θατέρου δὲ ἀπολειφθέντος, ἄμφω μειώσονται. οὕτω δὴ κύει τὸν ἀντέρωτα ἡ ἀφροδίτη. καὶ ἀνέδραμέ τε παραχρῆμα ὁ ἔρως. καὶ τὰ πτερὰ ἔφυσε. καὶ ὑψηλὸς ἦν ἅτε δὴ ἐν τοιαύτῃ τύχῃ καθεστηκώς, ἄτοπα ὑπομένει πάθη πολλάκις. καὶ τοτὲ μὲν θάλλει. τοτὲ δὲ φθίνει. πάλιν δὲ αὔξεται. δεῖται δὲ ἀεὶ τἀδελφοῦ συνόντος. καὶ μέγαν μὲν ἐκεῖνον ὁρῶν, μείζων φαίνεσθαι φιλονεικεῖ. σμικρὸν δὲ καὶ ὀλίγον φωράσας, πολλάκις οὐδὲ ἐθέλων, ἀπομαραίνεται. οἶσθε οὖν τί με ἴσως σεμνὸν εἰρηκέναι. ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι τῶν λόγων ἀντέρωτος ἀνάγκη τοῖς βουλομένοις τοὺς λόγους αὔξειν, καὶ τὸν ἔρωτα αὐτόν. τῷ τοι καὶ ἐλπίσας ἐγὼ, τὸν θεὸν ἐδεξάμην τε καὶ ἐνίδρυσα τῇ ψυχῇ. καὶ αὐτὸν οὐκ ἐθέλω ψεύδεσθαι τῆς ὑποσχέσεως. ὑπεσχόμην δὲ εἰσοικιζόμενον τὸ πρῶτον, αὐτίκα οἱ καὶ τὸν ἀδελφὸν συμπαρέσεσθαι τοῖς παιδικοῖς ἐνοικήσοντα. ἢ τίνι με ἄλλῳ δοκεῖ τις πρὸς τὸν πόθον ὑπάγεσθαι. πότερον τῇ παραδόξῳ ταύτῃ καὶ μακρᾷ θαλάττῃ, ἀλλ' οὐδὲν ἐμοὶ μᾶλλον προσήκει θαλαττουργίας, ἢ τοῖς ἀρκαδικοῖς στρατιώταις, ἢ τοῦ ποταμοῦ τοῦ φρυγὸς τῇ φιλανθρωπίᾳ; ἀλλὰ καὶ τὸν νεῖλον ἄγαμαι τὸν αἰγύπτιον. οὐχ ὅτι ληΐων πατὴρ. ἀλλ' ὅτι ἐστὶ δὴ τῶν σοφῶν αἰγυπτίων. ἢ τῷ μεγέθει ταυτησὶ τῆς προσοίκου λίμνης; εἶτα τί οὖν οὐκ ἐπόθησα τὴν μαιῶτιν λίμνην τὴν τῶν ἑξακισχιλίων σταδίων. ὅτι δὴ σφόδρα ἀμαθεῖς αὐτὴν οἰκοῦσι καὶ βάρβαροι. μεγάλα μὲν γὰρ καὶ ταῦτα τῶν ὑμετέρων. καὶ προσθήσει γέ τις ἕτερα πλείω τῶν τὰ τοιαῦτα τιμώντων. ἢ λουτρῶν τε ἀμήχανα κάλλη. καὶ θεάτρων καὶ ἱπποδρόμων. ἀτὰρ ὑμεῖς γε ὦ φίλοι. οὐδὲν γὰρ ὑμᾶς δέομαι ἀποκρύπτεσθαι, ἀλλ' ὅτι γε ἐστὶ τὸ κινῆσαν τὸν ἔρωτα. ἐπεὶ πρός γε τὰ τοιαῦτα, μεγαλοψυχία τις οὐκ ἀγεννὴς καὶ παντελὸς ἡμῖν ὑπάρχει. καὶ οὔτ' ἂν σφόδρα ποτὲ ἀγαπήσαιμεν, ὅπου τὰ μὲν τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ μὴ σφόδρα παρείη, τὰ δὲ ἔξωθεν περίκειτο πολλὰ καὶ ποικίλα. καθάπερ τῷ κολοιῷ περιτίθησιν ὁ μῦθος τὰ πτίλα. ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ κάλλους ἀλλότριον αὐτῷ περιεργαζόμενος κόσμον χήτει οἰκείου καὶ ξυμφυοῦς. οὐδ' ἂν οἴκησιν μὲν οἰκοίη τοῦ [illegible] βασιλέως ἀμείνω, ἀμφιλύνοιτο δὲ λεπτότερα τῶν ἀραχνίων. οἷα τὰ ἡφαίστου δέσμια φησὶν ὅμηρος. ἃ οὐχ ὁρώμενα, ὅμως δεῖ τοὺς ἀκολάστους ἰσχυροῖς τισι καὶ ἀρρήκτοις δεσμοῖς. καὶ τὸν ἄλλον δὲ πολὺν ἀμπέχοιτο κόσμον. καὶ τοιαύτην ἔχει μορφὴν, οἵαν ἐγώ ποτε εἶδον περσικὴν γραφὴν τῶν περσικῶν τινὶ βασιλέων. νεανίσκος ἐστὶν ὡραῖος. ἐπικαθήμενος θρόνῳ βασιλικῷ. παρὰν ἔχων ὑακίνθου τε καὶ σμαράγδου. καὶ στρεπτὸν τοιοῦτον πλακτὴν, καὶ χλαῖναν ἁλουργῆ τε καὶ χρυσόπαστον ἠμφιεσμένος. ὅμως κἂν ταύτης τις αὐτὸν τῆς εἰκόνος, οὐ πάνυ τιμιώτερον αὐτὸν τῆς γραφῆς ἡγησόμεθα. καίτοι, τί ἂν γένοιτο ἀηδέστερον, ἢ μετέχειν δοκοῦντα ψυχῆς, τοῖς τῶν ζωγράφων ἔργοις προσεοικέναι. ἃ βούλεται μὲν καὶ πᾶσιν ἀνοίγειν ἐθέλει τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς ζῶντα δὴ καὶ νοῦν ἔχοντα. ἂν δὲ ἀθρήσασθαί τι καὶ μαθεῖν σπουδάσῃς, μετὰ πολλῆς σεμνότητος ἡσυχάζει. οὔτ' οὖν σφόδρα τὸν τοιόνδε δὴ σπουδῆς ἂν ἔχοι μέν ποτε, οὔτε πόλιν ἐν ᾗ μὴ τίμια τὰ μουσῶν καὶ ἑρμοῦ καὶ ἀπόλλωνος τεμένη. θέατρα δὲ καὶ βαλανεῖα καὶ οἱ τῶν ἀθλίων ἱππαρίων δρόμοι, οὔτε ἂν ὑμᾶς ποτε ἠσπασάμεθα, εἰ μή τι καὶ ἀρετῆς μεταποιουμένους ἔγνωμεν. οὔτ' εἰ πολλῷ στενότερος ὑμῖν ὁ κόλπος ἦν ἅμα καὶ καθαρώτερος. οὔτ' εἰ ὁ σιδήρεος ἀντὶ τοῦ χρυσίου ψῆγμα κατὰ σωκράτην. ἔστι μὲν ἀνδρὸς ἑνός. ἔστι δὲ ὅλης πόλεως. ὥσπερ οὖν ἄνθρωπον οἶμαι σπουδαῖον λέγομεν, οὐ τὸν πολλοὺς μὲν ἀγροὺς, πολλὰς δὲ οἰκίας πεπαμμένον, πολλὰ δὲ ἱμάτια καὶ ὑποδήματα, καὶ δειπνοῦντά τε ἐκ πολυτελοῦς τραπέζης, καὶ πίνοντα ἀπὸ χρυσῶν ἐκπωμάτων, ἀλλ' ὅς τις νοῦν ἔχει πολὺν καὶ παιδείας ἐπιμελεῖται, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, καὶ πόλιν, οὐκ ἐν ᾗ πολλὰ μὲν ὤνια ξυφώσης ἀγορᾶς, πολὺς δὲ ἀνθρώπων μεθυόντων ὄχλος, πολὺ δὲ ἀργύριον καὶ χρυσίον ἐστὶ τῶν τραπεζῶν ἐκκείμενον, θεάζων τε ἄκλειστοι πύλαι. καὶ ἵππων συνεχεῖς ἅμιλλαι τῶν εὐπολέμων, μᾶλλον δὲ πολεμιστηρίων ἀληθέστερον. ἐγὼ ἐν ἔστι τὴν τοιαύτην μὴ ὕπουλον εἶναι καὶ νοσεῖν ἔνδοθεν. ἀλλ' ἐνίοτε μὲν αὐτῆς λανθάνει τὰ ὑποδύνοντα. καὶ σφόδρα ἂν εὐδαίμων δόξειε τοῖς τὰ φαινόμενα θεωμένοις. ἐνίοτε δὲ ἐκλάμψαντα καὶ ἐκραγέντα δίδωσιν αὐτῇ τὸ τοῦ σοφοκλέους ἀκούειν οἰκείως. πόλις δὲ ὁμοῦ μὲν θυμιαμάτων γέμει. ὁμοῦ δὲ παιάνων τε καὶ στεναγμάτων. ἀλλὰ φωκυλίδης τά τε ἄλλα ἀληθῶς λέγει. καὶ ὅτι σμικρὰ πόλις

Themis ante Apollinē delphos habebat

Pulcherrima fabella & notatu dignissima

Arcadici milites

Fluui phrygiae

Maeotis palus stadiorū 6000.

Graculus aesopi

Domus regis spartiatae

Vulcani uincula

Homer

Pictura regis p sar4

Socrates

Sangari fl.

Sophocles

Phocylides

μετὰ φρονήσεως ἐστὶ σκόπελον κατοικοῦσα, κρείττων νίνου ἀφρονούσης. ἐγὼ δὲ θέλω μὲν καὶ τὴν γῆν ὑμῶν καρποὺς ἀμείνους τῶν ἄλλων ἐκφέρειν, περὶ πλείονος μέντοι ποιοῦμαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν παιδείαν βλαστάνειν. ἣν ξυλλέγουσι μὲν ἐκ τῶν ἀπόλλωνος λειμώνων αἱ μοῦσαι. ψυχαῖς δὲ ἐρωτικαῖς καὶ φιλοκάλοις, ἐνοπτεύουσί τε καὶ ἐνεργάζονται. αἳ δ' ἂν τὸ σμῆνος αὐτῶν εὐμενῶς προσδέξωνται, πτεροφυοῦσί τε εὐθὺς, καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἀτιμάζουσαι, περιπολοῦσι τὸν οὐρανόν. καὶ αὗταί εἰσιν ἃς εὐριπίδης ὁ σοφὸς, οὔτε πολιτῶν φησὶν ἐστὶ πημοσύναις, οὔτε εἰς ἀδίκους πράξεις ὁρμᾶν. ἀλλ' ἀθανάτου καθορᾶν φύσεως κόσμον ἀγήρων. τῷ γὰρ ὄντι, παιδεία ἀληθινὴ, μείλιχον καὶ ταπεινὸν καὶ πρᾶον τὸ ὄμμα. οἷον ἐν ζάλῃ κονιορτοῦ τε καὶ πνεύματος, ἀποσκεπομένης τινὶ καρτερῷ τείχει. μᾶλλον δὲ αὐτῆς ἀποσκεπούσης τοὺς ἑαυτῆς θιασώτας. καὶ φραγνυμένης ἕρκει, παντὸς ἀδάμαντος ἀρρηκτοτέρῳ. ὃ μήτε ὕβρεως ἰσχυρὰ προσβολὴ, μήτε ἡδονῆς δολερὰ μηχανήματα, εὐπετῶς σαλεύσειεν ἄν. στέργειν δὲ δύναται καὶ τύχης φορὰς ἀσταθμήτους. μόνον γὰρ ἔοικε τῶν τειχῶν ἀτεχνῶς ἀπόλλωνος ἔργον, ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἦν οἶμαι τὸ τρωϊκόν. οὐ γὰρ ἂν ἥλω ῥᾳδίως ἐκ μικρᾶς ἀπάτης. μὴ λεγέτω οὖν ἡμῖν ὅμηρος ὅτι λαομέδοντι θητεύοντες ἀπόλλων τε καὶ ποσειδῶν ἐπυργώσαντο τὴν ἴλιον. μὴ δ' ὅτε δὴ πυρὸς καὶ ὕδατος ἐξειργάσθη, καταψευδέσθω δουλείαν ἄμεθλον τῶν θεῶν. τὰ παιδία γοῦν αὐτῷ προσέξει τε καὶ πεισθήσεται. καὶ συνήσει κομψευομένῳ ποιητικῶς. ἀλλ' ἐκεῖνα αὐτοῦ μᾶλλον ἀποδεχόμεθα. ἐν οἷς πεποίηκε τὸν βασιλέα τῶν ἀχαιῶν, αἰτοῦντά οἱ παρὰ τῶν θεῶν, δέκα γενέσθαι οὐ πολεμιστὰς οἷος ἀχιλλεὺς, ἀλλὰ συμβούλους οἷος ὁ νέστωρ, ὁ πάνυ πρεσβύτης καὶ πρὸς τὰς μάχας ἀχρεῖος. ὃν οὕτω βαρύνεσθαι τῷ γήρᾳ φησὶν, ὥστε καὶ σείσαι ἱμάντα διατεμεῖν μόλις. φρόνησιν γὰρ οἶμαι ῥώμης τιμιωτέραν ἡγεῖται. καὶ τὸ παιδευθῆναι καλῶς τοῦ γεννηθῆναι. οὕτω δὲ αὐτῷ ὁ μὲν νέστωρ ἅπαντα καὶ λέγει καὶ πράττει τῆς εὐχῆς ἐπαξίως. ὁ δὲ γενναῖος ἀχιλλεὺς ὁ τὴν μελίαν ἐκείνου πάλλων καὶ τοῖς ἀθανάτοις ἵπποις ὀχούμενος, καὶ τὰς τρεῖς καὶ εἴκοσιν ἐκπορθήσας πόλεις, ὅμως ἐπειδὴ παιδείας ἐνδεῶς εἶχεν ἔτι, οὐδὲν πάνυ προσήκε τῷ φοίνικι. ἀλλὰ κλάει μὲν δι' αἰχμάλωτον κόρην. κυλινδεῖται δὲ χαμαὶ διὰ ἑταίρου θάνατον ἀναγκαῖον. καὶ αὐτοῦ κατέχουσιν ἕτεροι πρὸς βίαιαν τὰς χεῖρας, ὥσπερ μεμηνότος. νεκρὸν δὲ ἀπολύει χρυσίου. καὶ μισθοῦ διαλλάττεται. καὶ ἄλλα πλείω πεποίηται πλημμελῶν. ἐνδεικνυμένου τοῦ ποιητοῦ, ὡς οὔτε γενεᾶς ἐπιφανείας, οὔτε σώματος ῥώμης, οὔτε ποδῶν ὠκύτητος, οὔτε κάλλους ὑπερβολῆς ὄφελος μέγα τῷ κεκτημένῳ, δίχα φρονήσεως. ἀλλὰ τὰ λαμπρὰ ταῦτα καὶ σεμνὰ, παιδείας μὲν κατακοσμούσης, οὐ πάντῃ ἂν ἄτιμα δόξειεν. ἄνευ δὲ ταύτης, ἐπιφανεστέραν ποιεῖ τὴν μοχθηρίαν. δοκοῦν οὐδὲ ἐκ τῆς ἑτέρας ῥήσεως καὶ θατέρου τοῖν φιλοσόφοιν, ὅπου παραιτεῖται γενναίως καὶ καρτερῶς ἀμυνομένου τὴν τύχην, ἄλλο τι ἐμοὶ δοκεῖ λέγειν ὁ ποιητής. ἢ ὅτι φρόνησις καὶ ἡ σύμπασα ἀρετὴ, ἄμαχός ἐστι πρὸς ἅπαντα καὶ ἀήττητος. καὶ ὁ ταύτην ἰσχυρῶς περιβεβλημένος, βαδίζει φησὶν οὐκ ἀγεννές. οὐδὲ κάτω βλέπων. ἀλλ' ὡς ἐκεῖνος ἐβάδιζε πρὸς τὴν ναυσικάαν. ἡνίκα γυμνὸς καὶ μόνος διαφυγὼν τὸν κλυδώνιον, ὅμως ἐπειδὴ περὶ ἀρετὴν ἀντὶ ἱματίων ἠμφίεστο, ἐπῄει πρὸς τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως. οὐ πτωχῷ φησὶν ἐναλίγκιος. οὐδὲ ἱκέτου ἐν σχήματι καταπεπτηχότος. ἀλλά τινα ἐξεῦρεν εἰκόνα, οἵαν τῆς ἀρετῆς εἰκονογράφος ἦν. ὥστε λέων ὀρεσίτροφος ἀλκῇ πεποιθώς. ἡ δὲ ἀλκὴ ἦν ἄρα ὁ λόγος. ὃν ἀφελέσθαι μόνον τὸ δαιμόνιον οὐκ ἐξίσχυσε. καίτοι τὰ χρήματά γε ἀφελόμενον. καὶ τὰς ναῦς, καὶ τοὺς στρατιώτας. καὶ ἤδη γε τὸν χιτῶνα τὸν τελευταῖον. ἐν οἷς οὐκ ἦν ἡ δύναμις ἡ ὀδυσσέως. τῇ γοῦν ἀλκῇ ἐπεποίθει καὶ ἐκείνων ἀπολωλότων.

Euripides sapiēs

versus apollinis muri qs.

Homer

Laomedō

Achilles

Nestor

De Vlyxe pulchrū quē deus priuare potuit nauib[us] & comitib[us] et pecuniis, prudētia nō potuit

Phidias · *Minerua phidiae* · *Jupiter olympius*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΞΙΩΣΑΝΤΑ ΛΕΓΕΙΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΡΑΧΡΗΜΑ ΛΟΓΟΣ κ'.

Ἀλλ' εἰ καὶ σφόδρα ἦν σοφὸς ὁ Φειδίας ἐν χρυσῷ καὶ ἐλέφαντι μορφὴν ἐμπλέξασθαι θείαν ἢ ἀνθρωπίνην, ὅμως χρόνου γε ἐδεῖτο καὶ σχολῆς πλείονος εἰς τὰ ἔργα. λέγεται γοῦν ἡνίκα ἐδημιούργει τὴν Ἀθηνᾶν, οὐδὲ εἰς τὴν κρηπῖδα τῆς θεοῦ μόνην, ὀλίγου χρόνου προσδεηθῆναι. εἰ δ' οὖν τις αὐτὸν αὐθημερὸν ἐκέλευσεν ἐμπλέξασθαι τὴν τέχνην, τί ἂν ἔδρασεν ἢ πῶς ἐπείσθη τῷ ἐπιτάγματι ἄν; σκόπει δή τι ἂν καλῶς ἂν πρὸς τὸν ἐραστὴν ἀπεκρίνατο. ὅτι ὦ χρηστὲ καὶ τῶν ἐμῶν ἔργων φιλοθεάμον, εἰ μὴ συγχωρεῖς μηδὲ ἐπιτρέπεις καιρὸν ὥστε καινόν τι καὶ νέον δημιουργῆσαι, σὺ δὲ ἐπίσκεψαι Ἀθηνᾶν τὴν ἐν τῇ πόλει ἢ τὸν Δία τὸν Ὀλυμπίασι. καί σοι ταῦτα ἀποχρήσει πρὸς τὸ Φειδίαν θαυμάσαι. κἀγώ γε ὦ μακάριοι τὸν δ' ἐμὸν ἐραστὴν ἐπειδή μοι καὶ αὐτὸς οὕτως ἔχειν δοκεῖς ὡς καὶ τήμερόν τι μου ποθεῖν δημιούργημα, παρακαλέσαιμ' ἂν προϊδεῖν τι τῶν εἰργασμένων. οὐδὲν γὰρ δεήσει οἶμαι βαδίζειν εἰς τὸ τοῦ ἔργου· φορῶ τε ἐν ἐμαυτῷ τὰ τῆς ἐμῆς τέχνης ἀγάλματα. ἃ δημιουργεῖται μὲν καθ' ἕνα γε τόπον, συμπεριείεισι δὲ ἁπανταχόθι τῷ τεχνίτῃ. τοσόνδε μέντοι μοι χάρισαι. ἔασόν με κατὰ χρόνον ἐργάσασθαι τὴν σὴν εἰκόνα. οὐ γὰρ οὕτως εἰμὶ σοφὸς οὐδὲ εὔπορος, ὥστε αὐτοσχεδιάζειν ὥσπερ ἔτυχε τὰς γραφάς, καθάπερ οἱ Λακεδαιμόνιοι σοφισταί. ἀλλ' οὐδὲ ἅπαντα γράφειν ἄρχοντα δύναμαι. ἀλλ' ὅς ἄν μοι τόνδε τὸν πίνακα εὐ(?)πιστεύσειεν. ὃς χωρήσει μὲν δικαιοσύνην μετὰ τῆς εἰκόνος, χωρήσει δὲ πρᾳότητα μετ' ἐξουσίας, πολλῶν τε ἄλλων θεῶν καὶ δαιμόνων ἀγαθῶν ὅμιλον, ὃν διαγράφειν θέμις τοῖς ἀπὸ Σωκράτους γραφεῦσιν. οὐ σφόδρα οὖν μοι σύνηθες τὸ ἔργον· ἅτε δὴ σφόδρα ὀλίγων ἐγχωροῦντι τῶν ἀρχετύπων. ὃν δὲ σύ μοι πίνακα πήγνυσαι, καλός τέ ἐστι καὶ μέγας. καὶ οὐ στενοχωρήσεται ἡ γραφή. ἀλλὰ στήσωμεν αὐτοῦ δεξιᾷ τὸν νόμον, ὃς παιδόθεν σε ἐθρέψατο καὶ νῦν συνωκεῖ. στήσω δὲ αὐτοῦ θατέρᾳ τὴν δίκην, ἵνα μή ποτε ἀπολείποι. καὶ δὴ καὶ τὸν ἄλλον χορόν, ὃν ἄν μοι τὸ παράδειγμα ὑπολελοίπῃ. ὑποδείξει δὲ οὐδ' οὕτως, ὥστε μὴ ἐπιλείπειν τὰ κρείττω. νῦν δέ, οὐ γάρ μοι σχολὴ τοσαύτη, προχειριστέον τί σοι τῶν ἀποθέτων. πάντως οὐκ ἔστι τὸ λόγων κάλλος, οἷον ἀρτιτόκοις μὲν ἴσμεν ἐπανθεῖν, πρεσβυτέρων δὲ ἀπομαραίνεσθαι. ἀλλ' οἷοί περ ἂν ἐξ ἀρχῆς τεχθῶσι, τοιοῦτοι καὶ τὸν ἅπαντα μένουσι χρόνον.

Sciendu[m] qu[o]d duo hic habeantur libri de anima Alexandro auctore. Priorem tantu[m] a Hieronymo donato latinum factu[m]

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΦΡΟΔΙΣΙΕΩΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ, ΒΙΒΛΙΟΝ.

Ἡμῖν πρόθεσις ἡ μὲν περὶ ψυχῆς εἰπεῖν, τῆς ἐν γενέσει τε καὶ φθορᾷ σώματος. τίς τέ ἐστιν αὐτῆς ἡ οὐσία. καὶ τίνες αἱ δυνάμεις. καὶ πόσαι. καὶ τίς αὐτῶν ἡ πρὸς ἀλλήλας διαφορά. ἐπεὶ γὰρ δεῖ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων πείθεσθαι τοῖς προσταττομένοις ὑπὸ τῶν θεῶν, προστάττεται δὲ καὶ προκηρύττεται τὸ γνῶθι σαυτὸν, ὑπὸ τοῦ Πυθίου, οὐχ ὡς ὑπὸ θεοῦ μόνον. ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπὸ θεοῦ τοῦ προγινώσκειν τὰ μέλλοντα πεπιστευμένου προλέγοντος καὶ προαγορεύοντος, ὡς δέον τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἑκάστῳ, περιεσομένου τοῦ κατὰ φύσιν βίου, ἡ δὲ αὐτοῦ γνῶσις, ἐν τῇ γνώσει, τῇ καθ' ὅ ἐστιν αὐτός, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν ὁ ἄνθρωπος ἄνθρωπος, ἀναγκαῖον τῷ βουλομένῳ πείθεσθαι τῷ θεῷ, καὶ τὸν κατὰ φύσιν αὐτῷ ζῆν βίον, περὶ ψυχῆς πρῶτον διειληφέναι. καὶ ταύτην ἥτις ἐστὶν ἐγνωκέναι. ἐπεὶ δὲ ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις τὰ Ἀριστοτέλους πρεσβεύομεν, ἀληθεστέρας ἡγούμενοι τὰς ὑπ' αὐτοῦ παραδεδομένας δόξας, τῶν ἄλλοις εἰρημένων, οὕτω δὲ καὶ ἃ ἐν τῷ περὶ ψυχῆς δόγματι φρονοῦμεν. ἔσται τὰ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἡμῖν πεπληρωμένα. ἂν τὰ ὑπ' ἐκείνου περὶ ψυχῆς εἰρημένα, ὡς ἐνδέχεται σαφῶς ἐκθώμεθα. καὶ τοῦ καλῶς ἕκαστον αὐτῶν εἰρῆσθαι, τὰς οἰκείας παρεχώμεθα παραμυθίας.

Apollinis illud γνῶθι σεαυτόν · *πρεσβεύομεν* · *παραμυθία*

Τίς ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία.

Εἰ δὴ τὸν μέλλοντα παρακολουθήσειν τοῖς περὶ ψυχῆς εἰρημένοις, καὶ συνήσεσθαι τοῖς περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς λόγοις, πρῶτον ἐστὶ τῶν ἄλλων πάντων, τὸ τῆς φύσεως ἀμήχανόν τε καὶ περιττὸν ἐγνωκέναι. μαθόντες γὰρ ὁποῖόν τί ἐστιν ἡ φύσις, καὶ πεισθέντες ὅτι παντὸς τοῦ κατὰ τέχνην γινομένου θαύματος παραδοξότερα τὰ ἔργα αὐτῆς, ῥᾷον πιστεύσομεν τοῖς μέλλουσι περὶ ψυχῆς λέγεσθαι. τοῦ γὰρ μένειν ἐν ταῖς περὶ τῆς ψυχῆς ἀπορίαις, οὐδὲν οὕτως αἴτιον. ὡς τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι τὰς δυνάμεις τε αὐτῆς καὶ τὰ ἔργα ἐφαρμόζειν τοῖς περὶ αὐτῆς λεγομένοις. ὡς ὄντα θειότερά τε καὶ μείζω πάσης σωματικῆς δυνάμεως. διὸ χρὴ τοὺς βουλομένους μὴ ἀντιπράσσειν τοῖς εὐλόγως περὶ αὐτῆς λεγομένοις, πρῶτον ἰδεῖν, τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ τοῦ σώματος τοῦ τὴν ψυχὴν ἔχοντος. καὶ τήν τε τῶν ἐντὸς μερῶν οἰκονομίαν ἱστορῆσαι. καὶ τὴν τῶν ἐκτὸς πάλιν πρὸς ἐκεῖνα, μετ' εὐαρμοστίας συμφωνίαν. μετὰ γὰρ τὴν τούτων θεωρίαν, οὐκέθ' ὁμοίως παράδοξον φανεῖται, τὸ καὶ τὴν ψυχὴν, τοσαύτας ἀρχὰς ἐν αὐτῇ κινήσεων ἔχουσαν τούτου τι εἶναι τοῦ σώματος τοῦ οὕτω παραδόξως τε καὶ περιττῶς κατεσκευασμένου. ¶ Δοκεῖ δὴ παντὸς μᾶλλον ἀληθές τε καὶ ἐναργὲς εἶναι, τοῖς περὶ τῶν τοιούτων διαλαμβάνειν ἔργον ποιουμένοις, τὸ πᾶσαν οὐσίαν σωματικήν τε καὶ αἰσθητὴν σύνθετον εἶναι, ἔκ τε ὑποκειμένου τινὸς ὃ ὕλην καλοῦμεν, καὶ ἐκ τῆς ταύτην τὴν ὕλην σχηματιζούσης τε καὶ ὁριζούσης φύσεως. ἣν εἶδος ὀνομάζομεν. ὅτι δὲ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, σαφῶς μάθοι τις ἂν ἀπιδὼν πρὸς τὰ γινόμενα κατὰ τὰς τέχνας. ὅ τι γὰρ ἄν τις τούτων προχειρίσηται, εὑρήσει τὸ μὲν ὕλην τε καὶ ὑποκείμενον ἐν αὐτῷ. τὸ δὲ εἶδος. ὑποκείμενον μὲν τὸν χαλκὸν, ἢ λίθον, ἢ ξύλον, ἢ κηρὸν, ἢ ὅ τι ἂν ᾖ τὸ σχηματιζόμενον κατὰ τὴν τέχνην. εἶδος δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου γινόμενον ἐν αὐτῷ. τοῦ γὰρ ἀνδριάντος, ὕλη μὲν ὁ χαλκὸς ἢ λίθος. εἰ ἔκ τινος τούτων ὁ ἀνδριὰς εἴη. εἶδος δὲ τὸ τοιόνδε σχῆμα, καὶ ἡ τοιάδε μορφή. ὅ ἐστι κατὰ τὴν τέχνην γινόμενον καὶ ἡ τέχνη. τέχνη γὰρ πᾶν τὸ κατὰ τὴν τέχνην ἐν τῇ ὑποκειμένῃ ὕλῃ γινόμενον. ὑπὸ τοῦ τὴν τέχνην ἔχοντος. ὕλη δὲ τῆς τέχνης, τὸ σῶμα τὸ πεφυκὸς αὐτὴν δέχεσθαι. οὐκ ἔχον ἐν τῷ οἰκείῳ λόγῳ τὸ γινόμενον ὑπὸ τῆς τέχνης ἐν αὐτῷ. ὡς δὲ τῶν κατὰ τέχνην ὄντων τε καὶ συνεστώτων σωμάτων ἕκαστον ἔχει τὸ διττὸν, οὕτω δὲ ἔχει πολὺ πρότερον ἔτι τῶν φυσικῶν τε καὶ φύσει συνεστώτων. ἡ γὰρ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν ἀλλ' οὐχ ἡ φύσις τὴν τέχνην. καὶ ἔστιν ἑκάστῳ τῶν φυσικῶν σωμάτων, τὸ μὲν ὑποκείμενόν τε καὶ ὕλη. τὸ δ' εἶδος ἐν αὐτῇ. τοῦ γοῦν χαλκοῦ, ὕλη μὲν ὕδωρ, ἢ ἡ ἀτμιδώδης ἀναθυμίασις. εἴγε πάντα τὰ τηκτὰ τῶν μεταλλευτῶν τὸ ὑγρὸν ὕλην ἔχει. εἶδος δὲ ἡ τοιάδε τῶν ὑγρῶν, σύστασίς τε καὶ πῆξις. καὶ ἔστιν ὥσπερ τὸ κατὰ τέχνην ἔν τινι

Omnis subst[antia] corporea et sensilis, ex materia & forma constat · *Arte imitari natura[m] no[n] retro* · *quae co[n]stant & liquescunt*

τὸ τῆς φύσεως ἀμήχανον καὶ περιττόν. id [est] q[uo]d in natura ambitiose elaboratum est.

γινόμενον, εἶδος ἡ τέχνη, οὕτως καὶ ἐν τοῖς φύσει συνεστῶσι, τὸ οὕτω γινόμενον εἶδος ἡ φύσις. οὔσης δὲ ἐν τοῖς φυσικοῖς σώμασι διαφορᾶς (τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐστιν ἁπλᾶ· τὰ δὲ σύνθετα) ἡ μὲν τῶν συνθέτων σωμάτων ὕλη καὶ τὸ τούτοις ὑποκείμενον, καὶ αὐτὸ φυσικὸν σῶμα· ἐξ ὕλης τε καὶ εἴδους ἐστίν. πᾶν γὰρ φυσικὸν σῶμα ἐκ τούτων σύνθετον. τὰ δὲ ἁπλᾶ σώματα οὐκέτ' ἔχει τὸ ὑποκείμενον αὐτοῖς σύνθετον. ἦν γὰρ ἂν καὶ αὐτὸ σύνθετον. εἰ δὲ μὴ σύνθετον τὸ τούτοις ὑποκείμενον, οὐδὲ σῶμα. εἴ γε πᾶν σῶμα ἐκ τε ὕλης καὶ εἴδους σύνθετον. ἔσται δὴ τὸ τοῖς ἁπλοῖς σώμασιν ὑποκείμενον καὶ ἡ τούτων ὕλη, ἁπλῆ τις φύσις καὶ χωρὶς εἴδους. ἄμορφός τε καὶ ἀνείδεος οὖσα καὶ ἀσχημάτιστος κατὰ τὸν αὑτῆς λόγον. δι' ἣν ἀνείδεον οὖσάν τε καὶ λεγομένην, εἶδος ὀνομάζεται· τὸ γινόμενον ἐν αὐτῇ, παύει τῆς προηγουμένης αὐτὴν στερήσεως. καὶ τὴν τοιαύτην φύσιν, κυρίως ἄν τις ὕλην λέγοι. τὸ μὲν γὰρ ἐν τοῖς συνθέτοις σώμασιν ὑποκείμενον ἐκείνων ὕλη, οὐχ ἁπλῶς ἐστιν ὕλη ὅτι τε ἐστὶ μετὰ εἴδους τινός. καὶ ἔστι καὶ τούτου ἄλλη πάλιν ὕλη. ἐν οἷς δὲ τὸ ὑποκείμενον ἁπλοῦν, ἡ τούτων ὕλη· κυρίως καὶ ἁπλῶς ἐστιν ὕλη. ἣν αὐτὴν μὲν ὑφεστάναι καθ' αὑτὴν ἀδύνατον. διὰ τὸ πᾶν τὸ οὕτως ὂν σῶμά τι εἶναι· καὶ σύνθετον ὡς προείρηται. οὖσα δὲ ἀεὶ σὺν εἴδει τινί, χωρίζεται αὐτοῦ τῇ νοήσει μόνῃ, οὕτως ἔχουσα πρὸς τὰ τῶν ἁπλῶν σωμάτων εἴδη. ὡς ὁ κηρὸς ἔχει πρὸς τὰ σχήματα. ὡς γὰρ ἀναγκαῖον μὲν πάντα τὸν λαμβανόμενον κηρὸν, εἶναι μετὰ σχήματος, ἀδύνατον γὰρ ἀσχημάτιστόν τινα κηρὸν λαβεῖν· οὐ μὴν τὸ κηρῷ εἶναι, τὸ εἶναι μετὰ τοιοῦδέ τινος σχήματος. εἰ γὰρ ἦν ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ κηροῦ, ἀφωρισμένον σχῆμά τι, οὐκέτ' ἂν ἦν κηρὸς ὁ μὴ μετὰ τούτου. μετ' ἄλλου δέ τινος ὢν σχήματος. οὕτως δὲ καὶ ἡ κυρίως ὕλη· πρὸς τὰ εἴδη τῶν φυσικῶν τε καὶ ἁπλῶν ἔχει σωμάτων. οὔτε γὰρ χωρὶς αὐτῶν τινὸς οἵα τε ὑποστῆναι, οὔτε μετά τινος αὐτῶν, τὸ εἶναι αὐτῇ. ἦν γὰρ ἂν οὕτως οὔτε ἁπλῆ καὶ ἀσώματος, οὔτε ἄλλου τινός. ἔτι τῶν ἁπλῶν σωμάτων, ὕλη, τὸ φθείρεσθαι αὐτὴν ἐν τῇ τοῦ οἰκείου εἴδους ἀποβολῇ. οὐ μόνον δὲ τὴν τοιαύτην ὕλην ἀδύνατον αὐτὴν καθ' αὑτὴν ὑποστῆναι, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐν αὐτῇ γινόμενον εἶδος. καὶ μᾶλλόν γε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ὕλης πέπονθεν. ἐπεὶ μὲν γὰρ τῆς ὕλης, εἰ καὶ μὴ ἡ κυρίως ὕλη οἵα τε καθ' αὑτὴν εἶναι. ἀλλ' ἥ γε ἐν τοῖς συνθέτοις σώμασιν ὕλη προσεχὴς λαμβανομένη, οὐκ οὖσα μὲν ἁπλῶς ὕλη. τοῦδε δέ τινος ὕλη. καὶ καθ' αὑτὴν ὑφέστηκεν. ἡ γοῦν ἐν τοῖς κατὰ τέχνην γινομένοις, ὕλη τοιαύτη. τῶν δὲ εἰδῶν τῶν ἐν ὕλῃ γινομένων, οὐδὲν οἷόν τε καθ' αὑτὸ ὑποστῆναί ποτε. οὔτ' ἂν ᾖ σώματος, ἁπλοῦ· οὔτ' ἂν συνθέτου. τὰ γοῦν εἴδη τὰ γινόμενα κατὰ τὰς τέχνας, ἐν ταῖς ὑποκειμέναις ὕλαις, ἀχώριστα αὐτῶν· καίτοι δυναμένων ἐκείνων, καὶ χωρὶς τούτων ὑφεστάναι. τὸ μὲν οὖν κατὰ τέχνην γινόμενον εἶδος· οὐκ οὐσία. ἀρχὴ μὴ δὲ ἡ τέχνη. τέχνη γάρ τι καὶ τὸ τοιοῦτον εἶδος ὡς προείρηται. τὸ δὲ κατὰ φύσιν, οὐσία. ἀρχὴ καὶ ἡ φύσις οὐσία. τὸ δὲ τοιοῦτον εἶδος φύσις. τοῦ γὰρ πυρὸς ὄντος φυσικοῦ τε καὶ ἁπλοῦ σώματος· εἶδος μὲν ἡ θερμότης καὶ ἡ ξηρότης. καὶ ἡ ἐκ τούτων τε καὶ ἐπὶ τούτοις γινομένη κουφότης. ὕλη δὲ τὸ τούτοις ὑποκείμενον. ὃ κατὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν, οὐδὲν ὂν τούτων, ὁμοίως τούτων τε καὶ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς ἐστιν ἐπιδεκτικόν. δι' ἣν φύσιν αὐτῶν ἁπλῶν σωμάτων εἰς ἄλληλα γίνονται μεταβολαί. ὧν οὐδέτερα μέν ἐστι σῶμα. τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν ἤδη σῶμά τε καὶ πῦρ. ἀρχὴν παρὰ τῆς φύσεως, καὶ τῆς κατὰ τὸ εἶδος οὐσίας, ἔχον τῆς εἰς τὸ ἄνω κινήσεως τὴν κουφότητα. ἡ γὰρ κουφότης, εἶδός τε καὶ φύσις οὖσα τοῦ πυρὸς αὐτὴ μὴ κινουμένη, πῶς γὰρ ἂν κουφότης αὐτὴ καθ' αὑτὴν κινηθείη ποτ' ἂν ἄλλου τι οὖσα καὶ οὐ καθ' αὑτήν. δύναμις μὲν γάρ τις ἡ κουφότης τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος. οὐδεμία δὲ δύναμις χωριστὴ τοῦ δυναμένου. διὸ καὶ οὐ κινουμένη καθ' αὑτήν, τῷ ἔχοντι αὐτὴν σώματι, αἰτία τῆς ὑπ' αὐτοῦ γίνεται κινήσεως. καὶ κατὰ ταύτην λέγεται τὸ ἔχον αὐτὴν σῶμα κινεῖν. ἀρχὴ δὴ ταύτης τε, καὶ κατὰ ταύτην αὐτῷ τὸ κινεῖσθαι. οὖσα αὐτοῦ δύναμίν τε καὶ φύσιν. σῶμα μὲν οὖν οὐδέτερόν ἐστιν ὑφ' ὧν πρώτων, τὸ ἁπλοῦν ἐστι σῶμα. οὔτε γὰρ ἡ ὕλη σῶμα, πᾶν μὲν γὰρ σῶμα ἁπτόν τε καὶ μετ' ἐναντιώσεώς τινος, ἡ δὲ ὕλη πάσης ἁπάσης ποιότητος καὶ ἐναντιώσεως ἐκτός ἐστιν. καὶ τὸ μὲν σῶμα ὑφεστός. ἡ δὲ ὕλη εἴδους δεῖται πρὸς τὸ εἶναι. διὰ τοῦτο δέ, οὐδὲ τὸ εἶδος σῶμα. ὅτι μὴ δὲ τοῦτο οἷόν τε καθ' αὑτὸ εἶναι τῆς ὕλης ἀχώριστον ὂν ὡς δέδεικται. οὐσία μέντοι ἑκάτερον αὐτῶν. ὡς γὰρ ἡ ὕλη. οὕτω δὲ καὶ τὸ φυσικὸν εἶδος οὐσία. οὐσίαι γὰρ τὰ μέρη τῆς οὐσίας. μᾶλλον δὲ διότι ἑκάτερον ἐκείνων οὐσία, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν οὐσία καὶ μία τις φύσις. οὐχ ὡς τὰ κατὰ τέχνην γινόμενα. ἃ κατὰ τὸ ὑποκείμενόν τε καὶ τὴν ὕλην εἰσὶν οὐσίαι. κατὰ δὲ τὰ εἴδη ποιότητες. οἱ δὲ ἀπορῶντες, πῶς οἷόν τε ἐξ ἀσωμάτων σῶμα γενέσθαι, οὐκ ἂν ἠπόρουν, εἰ ἐπιστήσαντες αὐτοὶ ἔμαθον. ὅτι πᾶν τὸ γινόμενον τόδε τι, ἐκ τοῦ μὴ τοῦτο ὄντος γίνεται. θερμόν τε γὰρ ἐξ οὐ θερμοῦ· καὶ ψυχρὸν, οὐκ ἐκ ψυχροῦ. καὶ λευκὸν οὐκ ἐκ τοιούτου. καὶ γὰρ εἰ ἄλλο τι θερμὸν ὂν αἴτιον τῷδε τῷ γινομένῳ θερμῷ, τῆσδε τῆς γενέσεως, ἀλλ' αὐτό τε τὸ γινόμενον θερμὸν, ἐξ οὐ θερμοῦ θερμὸν γίνεται. οὐ γὰρ γίνεται τὸ ὂν ἤδη. ὥστε καὶ εἰ γένεσιν σώματος ὑπόθοιτό τις. ἀνάγκη τοῦτο λέγειν ἐκ μὴ σώματος αὐτὸ γίνεσθαι. ἀλλ' ἐπεὶ μὴ φαμὲν ἁπλῶς σῶμα γίνεσθαι ἀεὶ γάρ ἐστι σῶμα. εἴ γε καὶ ὁ κόσμος ἀΐδιος. ἀγένητός τε καὶ ἄφθαρτος ὤν. ἔστι δὲ ἡ γένεσις τοῦδε τοῦ σώματος καί τινος σώματος ἐκ μὴ τοῦδε τοῦ σώματος ἡ τοῦδε γένεσις τοῦ σώματος. οὐκ ἔθ' ἁπλῶς ἐκ μὴ σώματος. ὡς γὰρ τῇ ἐπινοίᾳ καὶ τῷ λόγῳ τὴν ὕλην τοῦ εἴδους χωρίζομεν οὐκ οὖσαν χωριστὴν, τοῦδε

μὲν γὰρ

[Marginalia, left page:] ἡ γοῦν. nota quod significatione · Ignis formam esse calliditatem & siccitatem & ex utraque factam levitatem · Materia non esse tactile neque habere contrarietatem · Materia & forma substantiam esse

μὲν γὰρ τινος εἴδους ἐστὶ χωριστή, ἁπλῶς δὲ εἴδους ἀχώριστος ὡς ὁ κηρὸς σχήματος· οὕτω δὲ ἐπινοίᾳ τε καὶ λόγῳ μόνοις, καὶ ἡ τοῦ σώματος γένεσίς ἐστιν ὡς ἀσωμάτου. ἔχον δὲ τότε πῦρ καὶ τῶν ἄλλων σωμάτων ἕκαστον τὸ εἶναι τοῦτο, ὅ ἐστι παρά τε τῆς ὑποκειμένης ὕλης, καὶ τοῦ εἴδους τοῦ ἐν αὐτῇ. κατὰ τὸ εἶδός ἐστι τοῦτο ὅ ἐστι. τότε γὰρ πῦρ κατὰ τὸ εἶδος. καὶ ἡ γῆ κατὰ τὸ αὐτὸ γῆ. ὁ δ' αὐτὸς λόγος ἐπί τε ὕδατος καὶ ἀέρος. καὶ γὰρ τούτων ἑκάτερον κατὰ τὸ εἶδός ἐστιν, ὃ εἶναι λέγεται. καθὸ μὲν γὰρ ἡ πρὸς τὰ ἄλλα ἑκάστῳ ἐστὶν αὐτῶν διαφορά. κατὰ τοῦτο ἕκαστον αὐτῶν ἐστι τόδε τι. κατὰ δὲ τὸ οἰκεῖον εἶδος, ἡ πρὸς τὰ ἄλλα ἑκάστῳ διαφορά εἴ γε ἡ ὕλη κατὰ τὸ ὑποκείμενον ταυτὸν ἐν πᾶσιν αὐτοῖς. κατὰ τὸ εἶδος ἄρα ἕκαστον αὐτῶν ἐστι τοῦτο ὅ ἐστιν. εἰ δὲ καθὸ ἐστιν ἕκαστον τοῦθ' ὅ ἐστιν τουτέστιν αὐτοῦ τελειότης. ἐν ᾧ γὰρ γινόμενον τὸ γινόμενον ὡς γεγονὸς ἤδη καὶ ὡς τετελεσμένον τοῦ γίνεσθαι παύεται, τοῦτο ἡ τελειότης αὐτοῦ, παύεται δὲ τοῦ γίνεσθαι, ὅταν ὁλοκλήρως ἐν τῷ εἴδει γένηται. εὐλόγως ἑκάστῳ τῶν σωμάτων, ἐν τῷ εἴδει ἡ τελειότης ἂν εἶναι λέγοιτο. ἀλλὰ εἰ κατὰ τὸ εἶδος ἑκάστῳ τῶν τε κατὰ τέχνην συνεστώτων, καὶ πολὺ πρότερον ἔτι τῶν κατὰ φύσιν τὸ εἶναι τοῦτο ὅ ἐστι, καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ ἑκάστου τελειότης, καὶ αὐτὸ περιέψαντι, ἀληθὲς τὸ καθ' ὃ τὸ εἶναι ἔστιν ἑκάστῳ τῶν ἐξ ὕλης τε καὶ εἴδους συνθέτων τοῦτ' εἶναι τὸ εἶδος αὐτοῦ, καὶ τὴν τελειότητα.

Ὅτι κατὰ τὰ ἀσώματα ποιεῖν καὶ πάσχειν.

Οὐ μόνον δὲ παρὰ τοῦ εἴδους τό τε εἶναι ἑκάστῳ, καὶ αἱ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ὄντα διαφοραί, ἀλλὰ καὶ αἱ κατὰ τὸ ποιεῖν τε καὶ πάσχειν διαφοραὶ τοῖς σώμασι γίνονται κατὰ τὰ εἴδη. ποιοῦντα γὰρ καὶ πάσχοντα καθὸ σώματα, τὸ τόδε τι ποιεῖν, καὶ τὸ δέ τι πάσχειν, παρὰ τοῦ εἴδους ἔχει. κατὰ γὰρ τὴν κατ' εἴδη διαφορὰν καὶ τούτων ἑκάτερον. διὸ καὶ εὐλόγως λέγεται τὸ κατὰ τὰ ἀσώματα ποιεῖν τε καὶ πάσχειν τὰ σώματα. τοῖς μὲν οὖν φυσικοῖς σώμασιν ἁπλοῦν τὸ ὑποκείμενον. ἔστι δὲ τοῦτο ἡ κυρίως ὕλη ἥ τις ὑπόκειται τοῖς ἁπλοῖς τε καὶ πρώτοις σώμασιν, ἃ στοιχεῖα τῶν ἄλλων ἐστὶ σωμάτων, τούτων ἁπλοῦν καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ φύσις. διὸ καὶ μιᾶς τε καὶ ἁπλῆς κινήσεως τούτοις ἡ φύσις αἰτία. εἰ γὰρ ἡ φύσις ἀρχὴ κινήσεως, εἴη ἂν καὶ ἡ ἁπλῆ φύσις, ἁπλῆς ἀρχὴ κινήσεως. ἡ δὲ ἁπλῆ καὶ κυρίως μία. διὸ ἡ ἄνω τι τούτων μόνον. ἡ κάτω μόνον κατὰ τὴν αὐτοῦ κινεῖται φύσιν. οἷς δ' οὐκέθ' ἁπλοῦν τὸ προσεχῶς ὑποκείμενον. ἀλλ' ἔστιν ἤδη σῶμά τι καὶ σύνθετον. πᾶν γὰρ σῶμα σύνθετον. τοιοῦτον ἐν τούτοις καὶ τὸ εἶδος ποικιλώτερόν τε καὶ τελειότερον. καὶ ἡ φύσις τούτων τοιαύτη. καὶ εὐλόγως. συντελεῖ γάρ τι πρὸς τὸ τούτων εἶδος. καὶ τὸ εἶδος τὸ ἐν τῇ ὕλῃ τε καὶ τῷ ὑποκειμένῳ. ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦτο, εἰ μὴ δὲ ἓν εἴη μόνον σῶμα τὸ ὑποκείμενον αὐτῷ, ὃ ἐπὶ τῶν φυσικῶν τε καὶ συνθέτων σωμάτων ἀναγκαῖον. οὐδὲν γὰρ τούτων ἓν τὸ ὑποκείμενον σῶμα τῶν ἁπλῶν. τοῦ γὰρ ἑνὸς καὶ ἁπλοῦ σώματος ἡ κατὰ φύσιν μεταβολή, εἰς ἁπλοῦν ἄλλο σῶμα γίνεται. ὥστ' εἴ τι μέλλει παρὰ τὰ ἁπλᾶ σώματα σύνθετόν τι φυσικὸν ἔσεσθαι σῶμα, δεῖ τούτου πλείω τῶν ἁπλῶν σωμάτων εἶναι τὰ ὑποκείμενα. ὁ πλῆθος παρὰ τὴν τῶν εἰδῶν τῶν ἐν αὐτοῖς διαφορὰν ἐστι πλῆθος. καὶ διὰ τοῦτο τὰ τοιαῦτα σώματα σύνθετα ὡς δὴ πλείω καὶ διαφέροντα εἴδη τὰ μετὰ τῆς ὕλης ὑποκείμενα. ἐξ ἀνάγκης τούτου καὶ ἡ φύσις καὶ τὸ εἶδος, ποικιλώτερόν τε καὶ τελειότερον. ἑκάστης φύσεως τῶν ἐν τοῖς ὑποκειμένοις αὐτῇ σώμασι συντελούσης τι πρὸς τὸ ἐπὶ πᾶσι κοινὸν εἶδος αὐτῆς. εἶδος γάρ πως εἰδῶν γίνεται τὸ τοιοῦτον εἶδος. καὶ τελειότης τις τελειοτήτων. διὸ καὶ οὐ δεῖ θαυμάζειν τὴν ἐν τοῖς φυσικοῖς σώμασι τῶν εἰδῶν διαφοράν. ἔχοντας αὐτῶν τῆς παραλλαγῆς φανερῶς ἐν τοῖς ὑποκειμένοις τὰς αἰτίας. τότε γὰρ πλῆθος, τῶν εἰδῶν, τῶν ἐν τοῖς ὑποκειμένοις αὐτοῖς σώμασι, καὶ ἡ τούτων διάφορος μῖξις τῆς τοσαύτης παραλλαγῆς, εὐλόγως ἂν τὰς αἰτίας φέροιτο. εἰ γὰρ ἑνὸς ὄντος τοῦ ὑποκειμένου. καὶ εἰς μηδεμίαν διαφορὰν τοῖς γινομένοις ἐξ αὐτοῦ συντελοῦντος. ἡ γὰρ ὕλη τοιοῦτον, ξηρότης καὶ ὑγρότης. καὶ θερμότης καὶ ψυχρότης σύνδυο ἐν αὐτῇ γινόμεναι τοσαύτης γίνεται διαφορᾶς τοῖς ἐξ αὐτῆς γινομένοις αἰτία, ὡς τὸ μὲν αὐτῆς πῦρ γίνεσθαι. τὸ δὲ ἀέρα. τὸ δὲ γῆν. τὸ δὲ ὕδωρ. καὶ τὸ μὲν βαρύ. τὸ δὲ κοῦφον. τὰ δὲ δευτέρως ἑκάτερον τούτων ἔχειν, πῶς οὐκ εὔλογον καὶ τὰ ἐκ τῆς τούτων ἁπάντων ποικίλης μίξεώς τε καὶ κράσεως γινόμενα σώματα, πάμπολυ διαφέρειν ἀλλήλων, κατὰ τὰ εἴδη τε καὶ τὰς δυνάμεις τὰς κινητικὰς αὐτῶν. τοῦτό τοι καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ πάντα φυσικὰ ὄντα καὶ σύνθετα σώματα τῶν ἁπλῶν σωμάτων ταῖς κινητικαῖς δυνάμεσι πλεῖστον ὅσον διαφέρει, τὰ μέν γε μιᾶς καὶ ἁπλῆς κινήσεως ἀρχὴν ἔχει. τούτων δὲ ἕκαστον ἐν αὑτῷ, καὶ τοῦ φέρεσθαι τὴν ἀρχὴν ἔχει. καὶ τῆς ἐπὶ πάσας τὰς διαστάσεις κατὰ τὴν αὔξησιν κινήσεως. ἔχει δὲ δύναμιν καὶ τοῦ γεννᾶν ἕκαστον αὐτῶν ὅμοιον αὑτῷ. ἔχοντα δὲ τὰ φυτὰ κοινὰ ταῦτα πάντα, πλεῖστον ὅσον ἀλλήλων πάλιν κατ' εἶδος διαφέρει. τῷ τὴν ὕλην τε καὶ τὴν τῆς ὕλης τῆς ὑποκειμένης αὐτοῖς μῖξίν τε καὶ κρᾶσιν εἶναι διαφέροντα. τά τε γὰρ δένδρα ἀλλήλων πλεῖστον κεχώρισται, καὶ πολὺ πλέον ἔτι τῶν

[Marginalia, right page:] Quicquid est perfectum, & haec ei perfectio · Materia simplex corporum simplicium quae vere materia est & horum forma etiam simplex · σύνδυο · τοῦτό τοι. Hinc · πλεῖστον ὅσον

λαχόντων. καὶ αὐτῶν τῶν φυτῶν τε καὶ φυσικῶν καὶ συνθέτων ὄντων σωμάτων. ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν πρὸς ἄλληλα πάλιν πλείστην ὁρῶμεν οὖσαν διαφοράν. ἧς οὐκ ἄλλη τις αἰτία τῆς προειρημένης, ἢ ἔστι τὸ τοιοῦτο εἶδος ἤδη καὶ ἡ τοιαύτη τελειότης ἡ πρώτη δύναμις ψυχῆς. εἰ γὰρ πᾶν τὸ ζῶον ζῇ κατὰ ψυχήν, τὰ δὲ φυτὰ ζῇ, ἐπεὶ ζωή ἐστι τὸ δι᾽ αὑτοῦ τρέφεσθαι καὶ αὔξεσθαι, τὰ φυτὰ ἂν ψυχὴν ἔχοι. καὶ εἴη ἂν ψυχὴ τὸ εἶδος αὐτῶν. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἁπλῶν σωμάτων τὸ εἶδος, οὐ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τὴν ἀπὸ τῆς δυνάμεώς ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν ἀφ᾽ ἧς ἡ ἐνέργεια. οὐ γὰρ τὸ κάτω φέρεσθαι τῆς γῆς ἦν ἡ φύσις (ἦν γὰρ οὐδὲν ἧττον γῆ καὶ μένουσα) ἀλλ᾽ ἡ δύναμις ἀφ᾽ ἧς αὐτῇ κάτω φέρεσθαι, ὅπερ ἡ βαρύτης ἦν ἐστιν. καὶ ἔστιν ἑκάτερον μὲν τελειότης. ἥ τε βαρύτης ἐπεὶ εἶδος, ἥ τε κατὰ ταύτην ἐνέργεια ἐπεὶ τελειότης τις τῶν ἕξεών τε καὶ δυνάμεων, αἱ ἀπ᾽ αὐτῶν ἐνέργειαι. πρώτη μέντοι ἡ κατὰ τὸν χρόνον προϋφισταμένη ἐν οἷς ἄμφω γίνεται. ἡ κατὰ τὴν ἕξιν τε καὶ δύναμιν τελειότης. τῆς κατ᾽ αὐτὴν ἐνεργείας. οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων σωμάτων. εἰ δὲ οὐχ αἱ ἀπὸ τῶν δυνάμεων ἐνέργειαι τὰ εἴδη ἀλλ᾽ αἱ δυνάμεις αἳ δεῖ τὸ προϋφίστασθαι τῶν ἀπ᾽ αὐτῶν ἐνεργειῶν πρῶταί τε καὶ πρὸ ἐκείνων εἰσίν, εἴη ἂν καὶ τῶν φυτῶν, εἶδός τε καὶ ψυχὴ ἡ πρώτη τελειότης. τούτων τοίνυν ὁμολογουμένων τε καὶ κειμένων, οὐκ οἶμαί τινα ἀμφισβητήσειν, ὡς οὐχὶ καὶ τὸ ζῶον φυσικόν ἐστι σῶμα καὶ σύνθετον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενον. εἰ δὲ σῶμα ὂν ἐκ τούτων τὸ εἶναι ἔχει, πᾶν δὲ σῶμα ἐξ ὕλης τε καὶ εἴδους σύνθετον, δῆλον ὡς καὶ τούτων, τὸ μὲν ὕλη τοῦ ζῴου. τὸ δὲ εἶδός ἐστιν. ἔστι μὲν οὖν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τῶν φυτῶν δῆλον, τὸ τὴν ψυχὴν τὸ εἶδος εἶναι. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κατ᾽ ἀρχὰς ἡμῖν τῶν λόγων διειλεγμένου, ἔστιν γνώριμον. ἦν γὰρ κείμενον, τὸ καθὸ ἑκάστῳ τὸ εἶναί ἐστι, τοῦτ᾽ εἶναι τὸ εἶδος αὐτοῦ, καὶ τὴν τελειότητα. τῷ δὲ ζῴῳ ἔστι τὸ εἶναι ζῴῳ, κατὰ τὴν τοιάνδε ψυχήν. τὴν γὰρ αἰσθητικήν, ταύτῃ γὰρ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἃ μὴ ζῷά ἐστι, τὸ ζῶον διαφέρον, ζῶόν ἐστιν. εἶδος ἄρα ἐν τῷ ζῴῳ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος. ἀλλ᾽ ἐπεὶ ἐν πᾶσι τοῖς σώμασι τὰ εἴδη, τῆς ὑποκειμένης ἐν αὐτοῖς ὕλης, ἐστὶν εἴδη. τοσούτῳ τελειοτέρα ἡ ψυχὴ εἶδος οὖσα τῆς ἐν τοῖς φυτοῖς, ὅσον ἡ ἐν ἐκείνοις ψυχὴ τῶν εἰδῶν τῶν ἐν τοῖς ἁπλοῖς τε καὶ πρώτοις σώμασιν. καὶ αἱ κατὰ τὴν αἰσθητικὴν δὲ ψυχὴν πάλιν διαφοραί, τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν σώζοιεν πάλιν ἂν πρὸς ἀλλήλας ἣν ἔχει, τὰ μὲν τῶν ἁπλῶν σωμάτων εἴδη πρὸς τὴν τῶν φυτῶν ψυχήν, αὕτη δὲ πρὸς τὴν αἰσθητικήν. καὶ τῆς ἀναλόγου αὐτῆς διαφορᾶς αἰτία ἡ τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς σωμάτων κατά τε πλῆθος, καὶ κατὰ ποιὰν κρᾶσιν τε καὶ μῖξιν καὶ σύστασιν διαφορά. καὶ εὐλόγως. εἰ γὰρ ἡ ἀρχὴ οὐχ ἥμισυ μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ παντὸς μέρος, καὶ ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς διαφορὰ κἂν ᾖ βραχεῖα, μεγάλης ἂν εὐλόγως, γίνοιτο διαφορᾶς αἰτία. καὶ ἔστιν δῆλον καὶ ἐκ τῶν κατὰ τοὺς ὅλους ἐκτροπῶν. βραχεῖα γὰρ ἐν ταύταις παραλλαγὴ πολλάκις αἰτία τῆς ἐπὶ τοὺς πλεῖστον ἀλλήλων διεστῶτας τόπους κινήσεως. ἀρχὴ δὲ καὶ ἡ προσεχὴς ἑκάστῳ τῶν γινομένων ὕλη. ὥστε καὶ ταῖς ταύτης διαφοραῖς, τὴν τῶν γινομένων ἐπ᾽ αὐτῆς εἰδῶν διαφορὰν εὔλογον ἕπεσθαι. οὐ γὰρ πᾶσα ὕλη τῆς αὐτῆς τελειότητός ἐστιν ἐπιδεκτική. οἷς μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν τὸ ὑποκείμενον οὐδέ πω σῶμα, τούτων καὶ τὸ εἶδος ἁπλούστερον. οἷς δὲ τὸ ὑποκείμενον σῶμά τε καὶ ἔστιν σύνθετον καὶ ἔχον μέρη διάφορα ὡς ἄλλο πρὸς ἄλλην ἐνέργειαν εἶναι χρήσιμον. τούτων δὲ καὶ τὸ εἶδος μετὰ δυνάμεων πλειόνων ἅτε ὂν εἶδος καὶ τελειότης ὀργανικοῦ τε καὶ ποικίλου σώματος. διὸ τοῦ τοιούτου σώματος εἶδος ἤδη ἡ ψυχή. ἀλλ᾽ ἡ μὲν ἁπλουστέρα. ἧς καὶ τὸ σῶμα ὀργανικὸν ἁπλούστερον. ἡ δὲ ἐκ πλειόνων δυνάμεων καὶ τελειοτέρα, ἧς καὶ τὸ ὑποκείμενον σῶμα οὗ ἐστιν εἶδος ἡ τοιάδε ψυχὴ ποικιλώτερόν τε καὶ ὀργανικώτερον. εἰ δέ τῳ δοκεῖ αὐτόθεν ἀκούοντι παράδοξον εἶναι τὸ τὴν ψυχὴν εἶδος εἶναι λέγειν, τοῦ τοιούτου σώματος καὶ παρὰ φύσιν, ὡς τοῦ πυρὸς τὴν κουφότητα. εἰς τὴν τῶν σωμάτων ἀπίστων διαφοράν. ὧν ταῦτα εἴδη. καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐμψύχοις σώμασιν ἰδὼν κατασκευὴν ἀμύθητον ὅσον διαφέρουσαν τῆς τῶν ἁπλῶν σωμάτων, οὐκ ἂν ἔτι παράδοξα λέγειν τοὺς οὕτω λέγοντας ὑπολαμβάνοι. ἐπεὶ μὴ παράδοξον. ἀλλὰ παντὸς μᾶλλον εὔλογον, τὸ ἣν ἔχει τὰ ὑποκείμενα τοῖς εἴδεσι σώματα ἀναλογίαν πρὸς ἄλληλα, ταύτην καὶ τὰ εἴδη αὐτῶν σώζειν πρὸς αὐτά.

Ἀρχὴ τῆς ἀποδείξεως. Ὅτι εἶδος ἡ ψυχή.

ὅ

[Ὅ]τι γὰρ εἶδος ἡ ψυχή, καὶ ὧδε ἂν δεικνύοιτο. ὁμολογεῖται τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος. ἐκ τινῶν δὲ εἶναί τι λέγεται, ἤτοι ὡς ἐκ μερῶν σωζομένων ἐν τῷ ὅλῳ, καὶ τούτων εἰς ἃ καὶ διαιρεῖται. ὡς τὴν οἰκίαν λέγομεν ἐκ πλίνθων. ἢ ὡς τὸ κεκραμμένον ἔκ τινων ὡς τὸ μελίκρατον. ἔστιν γὰρ ἐξ ὕδατος καὶ μέλιτος εἶναι φαμέν. εἰς ἃ οὐκέτι τὸ μελίκρατον διαιρεῖται τῷ μὴ δὲ σώζεσθαί τι αὐτῶν. μὴ δὲ μετὰ τὴν κρᾶσιν ἔτι, τὴν αὐτῶν φυλάττειν φύσιν. ἢ ὡς ἐξ ὕλης τε καὶ εἴδους. ὡς τὸν ἀνδριάντα λέγομεν ἐκ χαλκοῦ τε καὶ σχήματος. κατὰ τούτους δὴ τοὺς τρόπους τοῦ ἔκ τινων εἶναι λεγομένου, καὶ τὸ

ζῶον

Plantae animam habent & anima forma ipsarum
Corpus materia, anima forma
αἰτ. Enimuero
Principium non dimidium tantum est cuiuslibet rei, sed etiam maxima pars.
ἐκ τροπῶν. digressionibus. ego diuerticulis dixissem
Ad materiae differentia sequi diuersas formas
τὴν ἀρχὴν a principio
Ex aliquibus esse aliquid, quot modis contingat

// simile sibi mer. do.

ζῶον ἂν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος εἴη, κατά τινα τούτων τῶν τρόπων. ἀλλ᾽ οὔτε κατὰ τὸν πρῶτον οἷόν τε. παράθεσις γὰρ ἔσται ψυχῆς καὶ σώματος, οὕτω δὲ οὐκέτ᾽ ἂν εἴη τὸ σῶμα δι᾽ ὅλου ἔμψυχον. ἔσται τε εἰ οὕτως ἔχει, οὐκ εἰς τὸ ποιόν. ἀλλ᾽ εἰς τὸ ποσὸν ἡ ψυχὴ τῷ ζῴῳ συντελοῦσα. ἀλλ᾽ οὐδὲ κατὰ τὸν δεύτερον. οὐ γὰρ φθειρομένης τῆς ψυχῆς τε καὶ τοῦ σώματος, ἡ τοῦ ζῴου γένεσις. ὡς τῶν γινομένων ἐκ κράσεώς τινων. λείπεται τοίνυν οὕτω λέγειν συγκεῖσθαι τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος ὡς ἐξ ὕλης καὶ εἴδους. εἶδος δὲ ἂν εἴη ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, καὶ οὐκ οὐσία τις αὐτὴ καθ᾽ αὑτήν, μάθοι τις ἂν καὶ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς. οὐ γὰρ οἷόν τε ἐνέργειάν τινα ψυχικὴν γίνεσθαι χωρὶς σωματικῆς κινήσεως. ὥσπερ οὐδὲ κατὰ τὰς φυσικὰς ῥοπὰς φορὰ ὡς τοῦ σώματος ἐνεργοῦντος αὐτάς, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐν αὐτῷ. τότε γὰρ τρέφεσθαί τε καὶ αὔξεσθαι καὶ γεννᾶν διὰ τοῦτο, γίνεται μὲν κατὰ δύναμιν ψυχικήν. αἱ δὲ κινήσεις τοῦ σώματος. ἀλλὰ καὶ αἰσθάνεται τὸ ζῶον διὰ τῶν αἰσθητηρίων σωμάτων ὄντων. αἵ τε ὀρέξεις αὗται φανερῶς κινουμένου τινὸς γίνονται σώματος. αἵ τε γὰρ ἐπιθυμίαι καὶ οἱ θυμοί τε καὶ ὀργαὶ ἐν τοῖς ζῴοις, ἔστιν γίνονται τὸν τρόπον. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς φόβοις τοῦ σώματος ἡ ἀλλοίωσίς τε καὶ συστολή. καὶ ἡ φαντασία δὲ διὰ σώματος. ἐπεὶ ὑπήρτηται τῆς κατ᾽ ἐνέργειαν αἰσθήσεως ὡς δειχθήσεται. ὅτι δὲ καὶ ἐν ταῖς ὁρμαῖς σῶμά ἐστι τὸ κινούμενον, οὐδεὶς ἂν ἀντείποι. καὶ τὸ φρονεῖν δέ, εἰ μὴ ἄνευ φαντασίας γίνοιτο, καὶ αὐτὸ ἂν εἴη γινόμενον διὰ σώματος. εἰ δὲ μηδεμίαν οἷόν τε ψυχῆς ἐνέργειαν, χωρὶς σωματικῆς λαβεῖν κινήσεως, δῆλον ὡς τοῦ σώματός ἐστί τι. καὶ ἀχώριστος αὐτοῦ. μάτην γὰρ ἂν εἴη χωριστή, μηδεμίαν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν καθ᾽ αὑτὴν ἐνεργῆσαι δυναμένη. δηλοῖ δὲ τὸ εἶδος αὐτὴν εἶναι τοῦ σώματος, καὶ τὸ κατὰ τὰς τοῦ σώματος ἰδιότητας καὶ τὰς κατ᾽ αὐτὴν κινήσεις γίνεσθαι. ποτὲ μὲν γὰρ ἰσχυρῶν ὄντων τῶν ἐκτὸς αἰτίων. ἃ ἢ ὀργήν, ἢ φόβον, ἢ ἐπιθυμίαν, ἢ τι τοιοῦτο πάθος ἄλλο κινεῖν δύναται, ἢ οὐδὲν πάσχομεν παντάπασιν, ἢ ἐπὶ ποσόν τε καὶ πρὸς ὀλίγον. ποτὲ δὲ μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων τῶν ἐκτὸς ὄντων ὑπερβαλλόμεν τοῖς πάθεσιν. ὅταν ὀργᾷ τε καὶ προπαρεσκευασμένον ᾖ. καὶ ἐπιτήδειον πρὸς τὸ πάθος τὸ σῶμα. ἢ διά τινα ἔνδειαν. ἢ διὰ πλῆθος. ἢ διὰ χυμῶν τινῶν παράθεσιν. καὶ γὰρ ὀργιζόμεθα ῥᾷον χολῆς πλεοναζούσης. καὶ φοβούμεθα καὶ λυπούμεθα πολλάκις ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι. τῷ τὸ σῶμα ἡμῶν οὕτω πως ἔχειν.

Ποσαχῶς τὸ ἔν τινι.

δ

[Δ]εικνύοιτο δ᾽ ἂν εἶδος ἡ ψυχὴ οὖσα τοῦ σώματος, καὶ διὰ τοῦ εἶναι μὲν αὐτὴν ἐν τῷ σώματι τοῦ ζῴου πρὸς πάντων ὁμολογεῖσθαι. πλεοναχῶς δὲ τοῦ ἔν τινι λεγομένου κατὰ μηδὲν ἄλλο σημαινόμενον τοῦ ἔν τινι τῷ σώματι τὴν ψυχὴν εἶναι δύνασθαι. ἔν τινι γάρ τι εἶναί τι λέγεται, ἢ ὡς εἶδος ἐν γένει, ὡς ἄνθρωπος ἐν τῷ ζῴῳ, ἢ ὡς γένος ἐν εἴδεσιν. ὡς τὸ ζῶον ἐν πτηνῷ καὶ πεζῷ καὶ ἐνύδρῳ. ἐν γὰρ τοῖς ἐκ τοῦ γένους ἀντιδιαιρουμένοις ἀλλήλοις εἴδεσιν, τὸ εἶναι τῷ εἰς αὐτὰ διαιρουμένῳ γένει. ἢ ὡς μέρος ἐν ὅλῳ. ὡς ἡ χεὶρ ἐν τῷ σώματι. ἢ ὡς τὸ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν. ὅλον γὰρ τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα εἶναι λέγεται ἐν κεφαλῇ. καὶ τραχήλῳ. καὶ θώρακι καὶ τοῖς ἄλλοις. μεθ᾽ ὧν τὸ ὅλον ἀναπληροῦται σῶμα. ἔστι τι ἔν τινι καὶ ὡς ἐν ἀγγείῳ. καὶ ὡς ἐν τόπῳ. ὡς λέγομεν Δίωνα ἐν ἀγορᾷ εἶναι. καὶ τὸν οἶνον ἐν τῷ κεραμίῳ. καὶ τὰ συμβεβηκότα δέ τισιν ἐν ἐκείνοις εἶναι λέγεται. ὡς τὸ λευκὸν ἐν τῷ λευκῷ σώματι λέγεται. καὶ τὰ κεκραμένα ἐν τῷ ἐξ αὐτῶν εἶναι κράματι. ὡς ἐν τῷ οἰνομέλιτι, τό τε μέλι καὶ ὁ οἶνος. παρὰ τοὺς εἰρημένους τρόπους ἔν τινι εἶναι λέγεται, καὶ ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ. καθὸ γάρ τι ἔκ τινων ὂν αὐτὸ τὸ εἶναι ἔχει, τουτέστιν ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ, τῷ λοιπῷ. οὕτως ἔχει τὸ μὲν τοιόνδε σχῆμα ἐν τῷ ἀνδριάντι. ὄντι ἐκ χαλκοῦ τε καὶ σχήματος. ἡ δὲ βαρύτης ἐν τῇ γῇ οὔσῃ ἐξ ὕλης τε καὶ ταύτης. κατὰ τούτους δὴ τοὺς τρόπους τοῦ ἔν τινι λεγομένου. ὁ γὰρ κυβερνήτης ἐν τῇ νηΐ κατά τινα τῶν προειρημένων ἂν εἴη τρόπων. ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι οὖσα, οὔτε ὡς μέρος οὖσα αὐτοῦ ἐστιν ἐν αὐτῷ, σῶμά τε γὰρ ἂν εἴη, σῶμα γὰρ τὸ τοῦ σώματος μέρος. καὶ εἰς τὸ ποσὸν ἂν οὐκ εἰς τὸ ποιὸν τῷ ζῴῳ συντελοῖ. ἔτι τε οὐκ ἂν ἦν ἔμψυχον τὸ σῶμα πᾶν. ἀλλ᾽ ἑκάτερον αὐτῶν τοῦ ἑτέρου κεχώριστο, εἰ μὴ σῶμα διὰ σώματος οἷόν τε χωρεῖν τε καὶ διιέναι. οὗ οὐδὲ ἐπίνοιαν σχεῖν ῥᾴδιον. ἀλλ᾽ οὐδὲ ὅλον μέν τι ἡ ψυχή. μέρη δὲ τῆς ψυχῆς τὰ μέρη τοῦ σώματος. ὡς εἶναι τὴν ψυχήν, ὡς τὸ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσι τοῖς αὐτοῦ. ἀλλ᾽ οὐδὲ ὡς εἶδος ἐν γένει, ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχή. οὐ γὰρ γένος τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐν ᾧ ἐστιν. ἑκάτερον γὰρ αὐτῶν, ἕν τι κατ᾽ ἀριθμόν. τὰ δὲ γένη τε καὶ εἴδη κοινά τε καὶ καθόλου. ἔτι τε καὶ σῶμα ἂν ἡ ψυχὴ εἴη. ἀλλ᾽ οὐδὲ ὡς τὸ γένος ἐν τοῖς εἴδεσιν ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχή. διά τε τὴν προειρημένην αἰτίαν, καὶ ὅτι εἰ ἡ ψυχὴ γένος τοῦ σώματος λέγεται. πᾶν σῶμα ψυχή. ὡς πᾶς ἄνθρωπος ζῶον. ἀλλ᾽ οὐδὲ τόπος τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς. σῶμά τε γὰρ ἂν ἡ ψυχὴ εἴη. πᾶν γὰρ τὸ καθ᾽ αὑτὸ ἐν τόπῳ, σῶμα. καὶ ἔτι τὸ σῶμα τόπος ἔσται. οὕτως ἔσται τὸ σῶμα, ἢ διάστημά τι κενόν, ἢ πέρας τοῦ περιέχοντος. αὗται γὰρ αἱ περὶ τόπου δόξαι. ἔτι τῷ μὲν τόπῳ, οὐδὲν τὸ ὂν ἐν αὐτῷ συντελεῖ πρὸς τὸ εἶναι τοιῷδε. τὸ δὲ ἔμψυχον σῶμα, παρὰ

Animam = forma corporis non substantia per se subsistens
χυμῶν humorum
Esse in aliquo quot modis dicitur
Terrae forma est grauitas
Penetratio corporum non datur
Corpus non esse locum animae
De loco opiniones

τῆς ψυχῆς ἔχει τὰς διαφορὰς τὰς πρὸς τὰ ἄλλα σώματα. οὐδ᾽ ὡς ἐν ἀγγείῳ δ᾽ ἂν εἴη. καὶ γὰρ τὸ ἀγγεῖον τόπος τοῦ ἐν αὐτῷ, διαφέρων τοῦ τόπου, μόνῳ τῷ συμμεταφέρεσθαι τοῖς ἐν αὐτῷ. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ τε, καὶ ὡς συμβεβηκὸς ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχή, οὐσία μὲν γὰρ ἡ ψυχή. καὶ τῶν ἐναντίων ἐπιδεκτική. οὐδὲν δὲ συμβεβηκὸς οὐσία. ἔτι τε τὸ μὲν ἐν ὑποκειμένῳ τινί, οὐκ ἔστι τῷ ὑποκειμένῳ αὐτῷ αἴτιον τοῦ εἶναι. δύναται γὰρ καὶ χωρὶς τούτου, εἶναι τὸ ὑποκείμενον αὐτῷ. τῷ δὲ ὀργανικῷ σώματι ἐν ᾧ ἐστιν ἡ ψυχή, τὸ εἶναι ὀργανικῷ παρὰ τῆς ψυχῆς. ἀλλ᾽ οὐδὲ ὡς ἐν τῷ κεκραμένῳ τὰ ἐξ ὧν κέκραται ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχή. οὐδὲν γὰρ τῶν οὕτως ὄντων ἔν τινι ἔτι σώζει τὴν αὑτοῦ φύσιν. οὔτε γὰρ ὁ οἶνος, οὔτε τὸ μέλι, ἐν τῷ οἰνομέλιτι σώζεται. ἡ δὲ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμφότερα ἐν τῷ ζῴῳ μένει. ἔτι πᾶσα κρᾶσις σωμάτων. ὥστε εἴη ἂν καὶ ἡ ψυχὴ σῶμα. ἀλλ᾽ οὐδὲ ὡς ὁ κυβερνήτης ἐν τῇ νηΐ, οὕτως οἷόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι. εἰ μὲν γὰρ τὸν κυβερνήτην οὕτως λαμβάνοι τις, ὡς τὴν τέχνην τὴν κυβερνητικήν, εἴη ἂν ὡς ἕξις τις καὶ εἶδος ἐν ὕλῃ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι. οὕτω γὰρ αἱ ἕξεις εἰσίν, ἐν τοῖς ὧν εἰσιν ἕξεις, ἀσώματοί τε γάρ εἰσι καὶ ἀχώριστοι τῶν ἐν οἷς εἰσιν. εἰ δ᾽ ὡς αὐτὸν τὸν κυβερνήτην τὸν ἔχοντα τὴν ἕξιν, σῶμά τε ἔσται ἡ ψυχή. καὶ γὰρ ὁ κυβερνήτης μετὰ σώματος. καὶ ἔσται ἔν τινι μέρει τοῦ σώματος ἀφωρισμένῳ ὡς ἐν τόπῳ. οὐκ ἔσται τε πᾶν τὸ σῶμα ψυχὴν ἔχον. οὐδὲ συμπαθὲς ἑαυτῷ. οὐδὲ ἔχον συναίσθησιν. ἔτι τε βίᾳ ἂν κινοῖτο τὸ σῶμα. δύναιτό τε ἂν οὖσα ἡ ψυχὴ τοιαύτη καὶ χωριζομένη τοῦ σώματος, εἰσιέναι πάλιν εἰς αὐτό. ὡς τὸ αὐτὸ σῶμα ποτὲ μὲν ἔμψυχον εἶναι, ποτὲ δὲ μή. τίς τε ἡ αἰτία δι᾽ ἣν τοιοῦτόν τι οὗ ζῇ ἡ ψυχή, εἴσεισιν εἰς τὸ σῶμα. καὶ τίς τῆς εἰσόδου τρόπος. καὶ τί τὸ συμμένειν αἴτιον. καὶ πολὺ πρότερον ἔτι, τίς ἡ οὐσία αὐτῆς καὶ ἡ φύσις. εἴτε ἐστὶν ἡ ψυχὴ ὡς ὁ κυβερνήτης οὐχ ὡς ἡ κυβερνητική, εἴη ἂν καὶ αὐτὴ ἐξ ὕλης καὶ εἴδους τινός. ὃ εἶδος εἴη ἂν ἡ ψυχή. εἴγε παρ᾽ οὗ τὸ εἶναι κυβερνήτῃ αὐτῇ, παρὰ τούτου καὶ τὸ εἶναι ψυχῇ. κατὰ γὰρ τὸ εἶδος ἑκάστῳ τὸ εἶναι τοῦτο ὅ ἐστι. παρὰ δὲ τοῦ εἴδους οὐ παρὰ τῆς ὕλης τῷ κυβερνήτῃ, τὸ κυβερνήτῃ εἶναι. εἰ δὲ κατὰ μηδένα τῶν προειρημένων τρόπων οἷόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι, λείποιτ᾽ ἂν τὸ εἶναι αὐτὴν ἐν αὐτῷ, ὡς εἶδος. εἴγε εἶδος μὲν ἑκάστου, καθ᾽ ὅ ἐστι τοῦθ᾽ ὅ ἐστι, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν τὸ ζῷον ζῷόν ἐστιν. ἐπεὶ τοίνυν ἡ ψυχὴ ἣν καὶ τελειότητα καὶ ἐντελέχειαν ἔθος Ἀριστοτέλει λέγειν, εἶδός τέ ἐστιν ὡς δέδεικται, καὶ εἶδος ἔνυλον. σώματος γὰρ καὶ σώματος φυσικοῦ. οὐ γὰρ τεχνικοῦ. ὡς τὸ τοῦ ἀνδριάντος. καὶ φυσικοῦ οὐχ ἁπλοῦ ὡς τὸ τοῦ πυρός. ἀλλὰ συνθέτου τε καὶ ὀργανικοῦ. τὸ δὲ εἶδος οὗ ἐστιν εἶδος, ἐλέχθη καὶ τελειότης ὄν, ἔθος δὲ Ἀριστοτέλει, τὴν τελειότητα καὶ ἐντελέχειαν λέγειν, ὡς τοῦ ἐν τῷ τέλει εἶναι τὸ πρᾶγμα οὗ ἐστιν, οὖσαν αἰτίαν, ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπέδωκε τοιοῦτον τὸν λόγον. ἐντελέχεια ἡ πρώτη. διττὴ γάρ ἐστιν ἡ τελειότης. ἡ μὲν ἕξις τε καὶ δύναμις, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς δυνάμεως ἐνέργεια. ὧν ἡ δύναμις ἐστὶ πρώτη. καὶ τὸ εἶδος ἐστὶν, ἡ κατὰ τὴν δύναμιν τελειότης. ἐντελέχεια οὖν ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. ἔστι γὰρ ὀργανικὸν σῶμα τὸ ἔχον πλείω τε καὶ διαφέροντα μέρη ψυχικαῖς δυνάμεσιν ὑπηρετεῖσθαι δυνάμενα. καὶ δυνάμει ζωὴν ἔχει λέγει· τῷ δυνάμει ζωὴν ἔχον ἀντὶ τοῦ δυναμένου κατ᾽ ἐνέργειαν ζωῇ χρώμενος. τὸ γὰρ ἤδη τὴν τέλειον ψυχὴν ἔχον, πολλὰ κατ᾽ αὐτὴν δύναται ποιεῖν τε καὶ πάσχειν, τρέφεσθαι. αὔξεσθαι. γεννᾶν. αἰσθάνεσθαι. ὀρέγεσθαι. διανοεῖσθαι. λέγειν. πράττειν. ὑγιαίνειν. νοσεῖν. ἔμψυχα γὰρ οὐδὲν ἧττον, κἂν μὴ ἐνεργῇ μέν, δύνηται δέ. καὶ ἔστι τὸ δυνάμει, τὸ προσκείμενον τῆς πρώτης ἐντελεχείας δηλωτικόν. καὶ αὕτη μὲν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία. ὡς ἐν ἑνὶ λόγῳ περιλαβεῖν πλείους ψυχάς. οὔτε ὁμοειδεῖς ἀλλήλαις τάξιν τε ἐχούσας πρὸς ἀλλήλας. ὡς εἶναι τὴν μέν τινα αὐτῶν ἀτελεστέραν τε καὶ πρώτην. τὴν δὲ μετὰ ταύτην, τελειοτέραν ἐκείνης. τῷ πρὸς ἐκείναις καὶ ἄλλην δύναμίν τινα προσειληφέναι. καὶ μετὰ ταύτην τρίτην τινὰ πάλιν πρὸς ἐκείναις ταῖς δυνάμεσιν καὶ ἄλλας τινὰς δυνάμεις ἔχουσαν. οὐ γὰρ οἷόν τε τῶν οὕτως ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, σαφῆ τὸν κοινὸν εἶναι λόγον. τῷ δεῖν μὲν τὸν ὁρισμὸν τινῶν, κατὰ πάντων αὐτῶν κατηγορεῖσθαι. μὴ δύνασθαι δὲ ἐν τῷ τοιούτῳ λόγῳ διχονομαίνεσθαί τι τῶν τελειοτέρων ἐν αὐτοῖς. οὐκέτι γὰρ ἂν τὰ ἀτελέστερα ἐν τῷ ὁρισμῷ περιλαμβάνοιτο. δι᾽ ἣν αἰτίαν καὶ ὁ τῆς ψυχῆς κοινὸς λόγος ἁπλούστερός τε καὶ κοινότερος ὢν ἀδήλως τῶν μάλιστα δοκουσῶν εἶναι ψυχικῶν δυνάμεων, ἔστιν ἐνδεικτικός. ἀπὸ γάρ τινος κοινῶς πάσαις αὐταῖς ὑπάρχοντος. ὁ τοιοῦτος λόγος.

Anima nõ eẽ in corpore ut in subiecto

Corpus ut sit organicũ ab anima habet

Non esse animã in corpore ut gubernatorẽ in naui

Aristot. Animã perfectione & entelechia appellat

Corporis naturalis anima ÷ forma .i. nõ artificialis ut statuæ.

Organici .i. compositi. nõ simplicis

Organicũ corpus

Entelechia unde sic dicta

Potentia uitã hñs

Animæ tres

ι. ἐκάνη

Ratio nominis ἐντελέχεια quã reddit Alexander mihi nõ pbat & si Themistius in eadẽ eẽ uideat in secundo de anima.

περὶ τῆς δυνάμεως

λουχ

Ὅτι ἀχώριστος ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος οὗ ἐστι ψυχή.

Εἰ δὲ ἔστιν εἶδος ἡ ψυχὴ ὡς δέδεικται, ἀναγκαῖον αὐτὴν ἀχώριστόν τε εἶναι τοῦ σώματος οὗ ἐστιν. ἀσώματον, καὶ ἀκίνητον καθ᾽ αὑτήν. πᾶν γὰρ εἶδος τοιοῦτον. τὸ μὲν γὰρ σῶμα συναμφότερόν τε καὶ ὑφεστὸς καθ᾽ αὑτό. τὸ δὲ εἶδος ἄλλου ὄν (τοιοῦτον γὰρ ἡ ἐντελέχειά τε καὶ τελειότης) οὐχ οἷόν τε ἄνευ ἐκείνου οὗ ἐστιν εἶναι. ὡς οὐδὲ τὸ πέρας τοῦ οὗ πέρας ἐστί. ὥστ᾽ οὐδὲ τὴν ψυχὴν οἷόν τε εἶναι χωρισθῆναι, ἢ καθ᾽ αὑτὴν ὑφεστάναι. οὐδὲ σῶμα ἄρα. ἀλλ᾽ οὐδὲ κατὰ τοὺς λέγοντας, πᾶν σῶμα ἢ ὕλην ἢ ἐξ ὕλης εἶναι. ὡς τοῖς ἀπὸ τῆς στοᾶς δοκεῖ. εἴη ἂν τὸ εἶδος σῶμα. οὔτε γὰρ ὕλη τὸ εἶδος. ἡ μὲν γὰρ ἄποιος. τὸ δὲ ποιότης τις. οὔτε ἐξ ὕλης. εἰ γὰρ εἴη τὸ εἶδος ἐξ ὕλης καὶ εἴδους, πρῶτον μὲν ἔσται ταὐτὸν τὸ ἕτερον τῷ συναμφοτέρῳ. ἔπειτα εἰς ἄπειρον προελεύσεται. εἴγε τὸ μὲν εἶδος ἐξ ὕλης τε καὶ εἴδους. πάλιν δὲ ἐκεῖνο τὸ εἶδος ὕλης τε καὶ εἴδους δεήσεται. εἰ γὰρ οὕτω λέγοιεν τὸ εἶδος ἐξ ὕλης τε καὶ εἴδους, οὐχ ὡς ἐξ ἄλλης τινὸς εἴδους, ἀλλ᾽ ὡς αὐτοῦ ταύτην ὕλην τὸ εἶδος ἔχοντος. οὐδ᾽ ἂν ἡ ὕλη κατ᾽ αὐτοὺς ἄποιος εἴη κατὰ τὸν αὑτῆς λόγον, καὶ γὰρ αὕτη πρὸς τὸ εἶναι, εἴδους τινὸς δεῖται καὶ ποιότητος. εἰ δὲ ταύτην καίτοι μὴ δυναμένην ὑποστῆναι χωρὶς ποιότητος ἄποιον λέγουσιν, ὅτι ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἡ ποιότης, καὶ τὸ εἶδος ἂν καὶ ἡ ποιότης κατὰ τὸν αὑτῶν λόγον χωρὶς ὕλης εἴη. εἰ καὶ μεθ᾽ ὕλης ἡ ὑπόστασις αὐτοῖς, τῷ ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει αὐτῶν τὴν ὕλην μὴ περιέχεσθαι. ἔτι δὲ πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ τὴν ὕλην λέγειν, ἐν τῷ τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα λαμβάνειν, καὶ ὕλην τινὰ προσλαμβάνειν. ὃ ἀναγκαῖόν ἐστι λέγειν, τοῖς τὸ εἶδός τε καὶ τὴν ποιότητα σῶμα ἔνυλον λέγουσι. τὸ δὲ λέγειν τὰ τοῦ σώματος μέρη ἀνάγκην εἶναι καὶ σώματα εἶναι, ὥσπερ καὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ τῆς γραμμῆς, καὶ τοῦ χρόνου τὰ μέρη. τῆς μὲν ἐπιφάνειαι. τῆς δὲ γραμμαί, τοῦ δὲ χρόνοι. μέρη δὲ τοῦ ζῴου σώματος ὄντος τότε εἶδος καὶ ἡ ὕλη. ὥστε καὶ σῶμα πεπλανημένων. οὐ γὰρ οὕτω μέρη ταῦτα τοῦ σώματος, ὡς εἰς αὐτὰ τέμνεσθαι τὸ σῶμα. τὰ μὲν γὰρ μέρη τοῦ σώματος εἰς ἃ τέμνεται, εἴς τε τὸ ποσὸν συντελεῖ τῷ σώματι. καὶ τμηθέντα ὑφέστηκέ τε καὶ μένει. οὐχ οὕτω δὲ μέρη τοῦ σώματος. τότε εἶδος καὶ ἡ ὕλη. ἀλλὰ ὡς τοῦ ἀνδριάντος ὅ τε χαλκὸς καὶ ἡ μορφή. εἰς ἃ οὐκέτι ἡ τοῦ ἀνδριάντος γίνεται διαίρεσις. ὡς εἰς κεφαλὴν καὶ θώρακα καὶ σκέλη. καίτοι καὶ ἐξ ἐκείνων ὡς μερῶν τοῦ συναμφοτέρου συγκειμένου ᾧ εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. τὸ γὰρ σχῆμα τοῦ ἀνδριάντος μέρος. οὐχ ὡς εἰς τὸ ποσὸν αὐτῷ συντελοῦν τι. ἀλλ᾽ ὡς εἰς τὸ ποιόν. καὶ οὐχ ὡς ἐν τῷ ἀπὸ τῆς ὕλης χωρισμῷ σώζεσθαι δυνάμενον. εἰς δὲ τὰ ὡς ποσοῦ μέρη, καὶ εἰς τὰ σωζόμενα μετὰ τὴν διαίρεσιν. ἡ προειρημένη τοῦ τε σώματος καὶ τῶν ἄλλων συνεχῶν διαίρεσις. διὸ οὐδὲ μέρη ταῦτα ἁπλῶς σώματος. ἀλλὰ τοιοῦδε σώματος, οὗ μέρος, καὶ τὸ δι᾽ ὃ τοιόνδε ἐστίν, οὐκ ὂν σῶμα. ἀλλ᾽ ὡς δὲ ὁ λέγων λόγος οὗ τὸ μέρος σῶμα καὶ αὐτὸ σῶμα. τῆς δὲ ψυχῆς ἡ αἴσθησις μέρος οὖσα σῶμά ἐστι. καὶ αὕτη ἄρα σῶμα, δείκνυσί τι. τὴν γὰρ αἴσθησιν, εἰ μὲν ὡς τὸ αἰσθητήριον λαμβάνει, σῶμα μὲν τὸ λαμβανόμενον. ἀλλ᾽ οὐ τῆς ψυχῆς μέρος. εἰ δὲ ὡς τὴν δύναμιν τὴν αἰσθητικήν, μέρος μὲν ψυχῆς ἀλλ᾽ οὐ σῶμα λήψεται. καὶ γὰρ εἰ σῶμα ἡ ψυχή, καὶ σῶμα οὐχ ὡς ἡ ὕλη. ἔσται ἐξ ὕλης καὶ εἴδους. εἴγε πᾶν σῶμα κατ᾽ αὐτοὺς τὸ παρὰ τὴν ὕλην τοιοῦτον. ἀλλ᾽ εἰ τοῦτο ἔσται καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι τὸ εἶδος ἡ ψυχή. εἰ γὰρ τὸ ὑποκείμενον αὐτῷ σῶμα τὸ δή τι ὂν καὶ καθ᾽ αὑτὸ ὑφίστασθαι δυνάμενον, εἴτε πνεῦμα ὂν εἴτε ἄλλο τι οὐκ ἔμψυχον, ὃ σωζομένῳ τῷ σώματι τούτῳ προσγινόμενον ἔμψυχον αὐτὸ ἐξ ἀψύχου ποιεῖ. τοῦτ᾽ ἂν εἴη ἡ ψυχὴ κατ᾽ αὐτούς. οὐ γὰρ οἷόν τε λέγειν, κατὰ τὴν τῆς ποιότητος τῷ πνεύματι προσθήκην ψυχὴν γίνεσθαι τὸ πνεῦμα. εἰ μὲν γὰρ ἡ τῆς ποιότητος προσθήκη τῷ πνεύματι κατὰ τὴν οὐσίαν ἐποίει τοῦ πνεύματος μεταβολήν, ἐνῆν λέγειν εἰς ψυχὴν τὸ πνεῦμα μεταβάλλειν. εἰ δὲ μετὰ τὴν τῆς ποιότητος προσθήκην μένει πνεῦμα, οὐκ ἂν δὲ ψυχὴ τὸ πνεῦμα οὐδ᾽ ἂν ἡ προστιθεμένη ποιότης αὐτῷ, ψυχὴν αὐτὸ ποιοῖ. ἅτε μὴ μεταβάλλουσα αὐτοῦ τὴν οὐσίαν. ἀλλ᾽ οὖσα συμβεβηκός τι τῷ πνεύματι. οὐδὲν γὰρ σῶμα φυσικὸν μὴ κατ᾽ οὐσίαν μεταβάλλον, οἷόν τε ἐξ ἄλλης φύσεως, εἰς ἄλλην τινὰ μεταστῆναι. ἄλλη δὲ φύσις ψυχῆς τε καὶ πνεύματος. οὐ γὰρ δὴ γένος οἷόν τε λέγειν τῆς ψυχῆς τὸ πνεῦμα, ἔχον ὑπόστασιν καθ᾽ αὑτό. οὐδὲν γὰρ γένος τοιοῦτον ὡς ὑφεστάναι καθ᾽ αὑτό.

Materia qualitatis esse exptem, formã autẽ qualitatẽ quandã esse

Qualitatẽ additã spiritui facere illũ animã secundũ quosdã

Infra capite, quod anima nõ est harmonia scribit stoicos putare animã esse spiritum compositũ quodã certo modo ex aere & igne.

Ὅτι οὐδὲν τῶν ἁπλῶν σωμάτων ἡ ψυχή.

Οἱ δὲ λέγοντες εἶδος μὲν εἶναι τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, ἓν δέ τι τῶν ὑποκειμένων ἐν τῷ ζῴῳ σωμάτων ποιοῦντες αὐτήν, οἷον πῦρ ἢ ἀέρα ἢ τι ἄλλο, λανθάνουσιν αὐτοὶ τὸ μόριον τῆς ὕλης, εἶδος τῆς λοιπῆς ὕλης ποιοῦντες. ἔστι δὲ ἄτοπον. ἄλλη γὰρ φύσις ὕλης τε καὶ εἴδους ὡς δέδεικται. τὸ μὲν γὰρ ὑποκείμενον, τὸ δὲ ἐν ἐκείνῳ· καὶ τὸ μὲν σχηματιζόμενον, τὸ δὲ καθ' ὃ σχηματίζεται. ἀκολουθήσει τε τοῖς οὕτω λέγουσι τελειότητα τῶν λοιπῶν τεσσάρων σωμάτων λέγειν τὸ πῦρ ἢ τὸν ἀέρα καὶ τὴν γένεσιν ἔχειν αὐτὸ ἐκ τῆς ἐκείνων μίξεως. τοιοῦτον γὰρ ἡ τελειότης. οὕτως δὲ οὐκέτ' ἂν ἁπλοῦν εἴη σῶμα. οὗ γὰρ ἡ γένεσις ἐκ μίξεως πλειόνων σωμάτων, οὐχ ἁπλοῦν ἐστιν. οὕτω τε οὐκ ἂν εἴη τὰ ἁπλᾶ σώματα τέτταρα. ἀλλ' οὐδὲ οἷόν τε τῶν τεσσάρων τι σωμάτων, ἐκ τῆς τῶν καταλειπομένων γίνεσθαι μίξεως. ἔγκειται μὲν ἐμφαίνεσθαι τῷ ἐκ τῆς μίξεώς τινι ὄντι πάσας τὰς δυνάμεις τὰς ἐκείνων ἐξ ὧν μέμικται. ταύτῃ γὰρ φθορᾶς μῖξις διαφέρει, ὅτι μὴ ὁλόκληρος ἡ τῶν μιγνυμένων φθορά. ἀδύνατον δὲ ἢ ἐν τῷ πυρὶ λέγειν εἶναι ὑγρότητά τε καὶ ψυχρότητα, ἢ ἐν τῷ ἀέρι ξηρότητά τε καὶ ψυχρότητα. ἔτι τί μᾶλλον τὸ δέ τι τῶν τεσσάρων, ἢ ἄλλο τι εἶδος ἂν εἴη τῶν λοιπῶν τεσσάρων; ἔτι μόναι ἂν εἶεν ἐν τῷ ζῴῳ δυνάμεις αἱ τοῦ σώματος τοῦ ἐκ τῆς τῶν ἄλλων κράσεως γεγονότος. εἰ μὲν εἴη τὸ γεγονὸς πῦρ, θερμότης τε καὶ ξηρότης. εἰ δ' ἄλλο τι, αἱ ἐκείνου. τῷ τοῦτ' εἶναι τὸ γεγονὸς ἐξ ἐκείνων. εἰ δὲ μηδὲν μᾶλλον τῶν ἐκείνου δυνάμεων αἱ τῶν ἄλλων ἐν τῷ ζῴῳ μένουσιν, οὐκ ἂν εἴη ἐκεῖνο γεγονὸς ἐξ ἐκείνων. ὥστε οὐδὲ εἶδος. εἰ μὴ ἔστι δὲ ψυχή. ἔτι εἰ ἕν τι τούτων ἐστὶν ἡ ψυχή, ἢ οὐ πᾶν τὸ ζῷον ἔμψυχον ἔσται, ἢ σῶμα διὰ σώματος διελεύσεται. ἧς δόξης τίς ἂν ἀτοπωτέρα γένοιτο; πῶς γὰρ οἷόν τε σῶμά τι μεστὸν ὂν αὑτοῦ, καὶ μηδὲν ἔχον ἐν αὑτῷ κενόν, ἄλλο ἐν αὑτῷ σῶμα δέξασθαι ὁμοίως μεστὸν αὑτοῦ; εἰ γὰρ τὸ πλῆρες ὂν αὑτοῦ ἄλλο τι πάλιν καὶ αὐτὸ ὁμοίως ὂν πλῆρες αὑτοῦ δέξεται, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦον καὶ ἄλλο πάλιν αὐτὸ καὶ ἄλλο δέξασθαι. οὐδὲν γὰρ ἔλαττον πλῆρές ἐστιν ἢ ὅτε ἦν μόνον, τοῦ νῦν ὅτε δέξατό τι ἄλλο ἐν αὑτῷ, οὐκ ἐκωλύθη δέξασθαί τι καὶ δεύτερον. οὕτως τε οὐδὲν κωλυθήσεται τὸ μέγιστον ἐν τῷ μικροτάτῳ γίνεσθαι σώματι. πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον καὶ τὸν πεπληρωμένον τόπον ὑπό σώματός τινος λέγειν δύνασθαι καὶ ἄλλο τι σῶμα δέξασθαι τὸν αὐτὸν μένοντα, τοῦ πεπληρωκότος αὐτὸν σώματος ἐν αὐτῷ μένοντος καὶ μὴ μεθισταμένου που; ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τούτου τοῦ δόγματος ἀτοπίας ἐν ἄλλοις ἡμῖν ἐπὶ πλεῖον εἴρηται. ἔτι δὲ οὐ σώζουσιν οἱ οὕτω λέγοντες τὴν τοῦ εἴδους ἀναλογίαν, τοῦ ἐν τῷ ζῴῳ πρὸς τὰ εἴδη τά τε τῶν ἁπλῶν σωμάτων, καὶ τὰ τῶν γινομένων κατὰ τέχνην. οὐ γὰρ τοιοῦτον ἡ βαρύτης εἶδος, οὐδὲ ἡ κουφότης, οὐδὲ τὸ σχῆμα. ἔτι δὲ εἰ ἕν τι τῶν ἁπλῶν σωμάτων τὴν ὡς ψυχὴν εἶδος λέγοιεν, ἐπεὶ τὸ εἶδος τὸ τὴν ὕλην εἰδοποιοῦν ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὸ συναμφότερον, εἴη ἂν καὶ ψυχὴ κατὰ τοὺς οὕτω λέγοντας τὸ εἶδος τούτου τοῦ σώματος, ὁποῖόν ἐστιν ἡ κουφότης, ἢ μετὰ ταύτης θερμότης τε καὶ ξηρότης, ἤ τι εἶδος τῶν ἁπλῶν τινος σωμάτων. οὐδὲ οἱ εἶδος δὲ λέγοντες τὴν ψυχὴν τοῦ ζῴου, εἶδος δὲ ὡς οὐσίαν τινὰ χωριστήν τε καὶ αὐτὴν καθ' αὑτήν, ὡς τῆς νεὼς τὸν κυβερνήτην εἶναι· γὰρ κἀκεῖνοι εἶδος τῆς νεὼς καὶ τελειότητα, ὀρθῶς λέγουσιν. οὐ γὰρ ἐστὶ τῆς νεὼς εἶδος οὔτε τελειότης ὁ κυβερνήτης. ἔστι γὰρ ναῦς καὶ χωρὶς τοῦ κυβερνήτου. ἀλλ' εἰ ὅλως τῆς ἐνεργείας τῆς νεὼς εἶδος ὁ κυβερνήτης λέγοιτ' ἄν. γίνεται μὲν γὰρ τῇ νηῒ κατὰ τοιόνδε σχῆμα ὅ ἐστιν εἶδος αὐτῆς, ὡς νεὼς ἡ ἐνέργεια. πρὸς δὲ ταύτην ὁ κυβερνήτης συντελεῖ τι. ἡ δὲ ψυχὴ εἶδος τοῦ ζῴου καθὸ ζῷον, ἀλλ' οὐχ ὅτε ἐνεργεῖ μόνον, τότε ἔμψυχον. διὸ ἔστιν ἡ πρώτη ἐντελέχεια ἡ ψυχή. ὅτι γὰρ μή ἐστιν ὁμοίως ὡς ἡ ψυχὴ τοῦ ζῴου, οὕτως καὶ ὁ κυβερνήτης εἶδος τῆς νεώς, δῆλον ἐκ τοῦ τὴν μὲν ναῦν μένειν, κἂν ὁ κυβερνήτης ἀπέλθῃ, τὸ δὲ ζῷον ἀπελθούσης τῆς ψυχῆς μηκέτι ζῷον εἶναι. διὸ μᾶλλον ἂν πρὸς τὸ σχῆμα τῆς νεὼς ἡ ψυχὴ τὴν ἀναλογίαν ἔχοι. κατὰ γὰρ τοῦτο τὸ εἶναι τῇ νηῒ ὡς τὸ ζῷον κατὰ τὴν ψυχήν. ἔτι ὁ μὲν κυβερνήτης, οὐ διὰ πάσης ἐστὶ τῆς νεώς. ἔμψυχον δὲ πᾶν τὸ τοῦ ζῴου σῶμα. ἀλλὰ καὶ εἰ οὕτως ἦν ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχή, ἐνεδέχετ' ἂν αὐτὴν καὶ χωρισθεῖσαν αὐτοῦ, εἰσιέναι πάλιν εἰς αὐτό. τί γὰρ ἔσται τὸ τοιαύτην οὖσαν τὴν ψυχὴν κατέχον ἐν τῷ σώματι; ἔτι οὐ κατὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν ἔσται τὸ σῶμα κινούμενον, παρὰ φύσιν ἄρα. ἀλλὰ μὴν πᾶσα βίαιος κίνησις, παρὰ φύσιν, καὶ διὰ σωματικῆς ἀντερείσεως γινομένη. ὥστε γίνοιτο ἂν κατὰ τὸν λόγον τοῦτον πάλιν ἡ ψυχὴ σῶμα. ἀλλὰ καὶ καθόλου τις ἂν εὐλόγως ἀπαιτήσειε τοὺς οὕτω λέγοντας τὴν ψυχὴν εἶδος εἶναι τοῦ σώματος, τί τὸ συνάγον, καὶ τί τὸ συνέχον ἀμφότερα κεχωρισμένα τε ἀλλήλων ὄντα, καὶ τὰς φύσεις διαφέροντα ὡς ἕν τι γίνεσθαι τὸ ἐξ αὐτῶν καὶ συμμένειν. χαλεπὸν γὰρ εὑρεῖν τὸ αἴτιον τῆς τῶν τοιούτων τήν τε ἀρχὴν τε συνόδου καὶ μετὰ τὴν σύνοδον ἑνώσεως.

Ὅτι ἡ

Elementa materiā ee animæ

Differentia inter mixtionē & corruptione

ἀντερείσεως

Ὅτι ἡ ψυχὴ ἀκίνητος καθ' ἑαυτήν.

Οὖσα δὲ ἡ ψυχὴ εἶδος τοῦ σώματος ὁποῖον προείρηται, τῷ ἀχώριστον εἶναι τοῦ σώματος τὸ τοιοῦτον εἶδος, καὶ συμφθείροιτο ἂν τῷ σώματι. ὅση γε αὐτῆς φθαρτοῦ σώματος εἶδός ἐστιν. εἴη δ' ἂν καὶ ἀκίνητος καθ' αὑτήν. οὐ γὰρ πᾶν ἀνάγκη τὸ κινήσεως αἴτιόν τινι καὶ αὐτὸ κινεῖσθαι. ἀλλ' ὅσα μὲν ἀπολελυμένα καὶ κεχωρισμένα τῶν κινουμένων ὑπ' αὐτῶν, τῇ ἁφῇ καὶ σωματικῶς αὐτὰ κινεῖ, ταῦτα ἀνάγκη κινούμενα αὐτὰ κινεῖν. τά τε γὰρ ὠθοῦντά τι καὶ τὰ ἕλκοντα καὶ δινοῦντα καὶ τὰ ὀχοῦντα αὐτὰ κινούμενα. οὕτω καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν κινουμένοις αἴτια κινήσεως γίνεται. ὅσα δὲ δυνάμεις τε καὶ ἕξεις ὄντα τῶν κινουμένων αἴτια τοῖς ἔχουσιν αὐτὰ ποιᾶς κινήσεως γίνεται, ταῦτα οὐ μόνον ἀνάγκη κινεῖν κινούμενα αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον. ἀδύνατον γὰρ καθ' αὑτὸ κινεῖσθαι, μὴ ὂν χωριστόν τε καὶ καθ' αὑτό. τοιαῦται δὲ αἵ τε ἕξεις, καὶ αἱ δυνάμεις, καὶ ὅλως τὰ τῶν σωμάτων εἴδη. ὧν οὖσα καὶ ἡ ψυχὴ δέδεικται. ὡς γὰρ ἡ βαρύτης αἰτία μὲν γίνεται τῇ γῇ τῆς εἰς τὸ κάτω φορᾶς καὶ κατὰ τοῦτ' αὐτῆς ἐστι κινητική, οὐ μὴν κινουμένη καὶ καθ' αὑτήν. πῶς γὰρ ἂν βαρύτης κινηθείη καθ' αὑτὴν εἶδος οὖσα καὶ φύσις τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος; οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τῷ ζῴῳ πασῶν τῶν ὡς ζῴου κινήσεων ἔχουσα τὴν αἰτίαν (ἐπεὶ κατὰ ταύτην αὐτῷ ἡ τοῦ κινεῖσθαι ἐστὶ τὸν τρόπον ὑπάρχουσα) οὐκ αὐτὴ κινουμένη καθ' αὑτὴν οὕτω κινεῖ τὸ σῶμα. κινουμένῳ μέντοι τῷ σώματι συγκινεῖται καὶ αὐτή. καὶ γίνεται κινουμένη κατὰ συμβεβηκός. ὅπερ καὶ πᾶν εἶδος πάσχειν ἀνάγκη, συνόν καὶ συνοδεῦον τῷ σώματι οὗ ἐστι, τῷ εἶναι ἀχώριστον αὐτοῦ. καὶ ὅταν γε τῆς κινήσεως τῷ σώματι τὸ εἶδος ᾖ τὸ οἰκεῖον αἴτιον, τότε γίνεται τὸ εἶδος, προηγουμένως μὲν κινοῦν τὸ σῶμα, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ καὶ αὐτὸ τῷ συγκινεῖσθαι τῷ σώματι τὴν κίνησιν ἣν αὐτὸ κινεῖ. ἡ γὰρ βαρύτης αὐτὴν κινεῖ κατὰ συμβεβηκός, ὅταν αὐτὴ τῆς εἰς τὸ κάτω φορᾶς τῷ ἔχοντι αὐτὴν σώματι αἰτία ᾖ. καὶ ἡ ψυχὴ δὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἑαυτὴν κινήσει τότε, ὅταν τὸ ἔχον αὐτὴν ζῷον κινῆται κατ' αὐτήν. κινηθήσεται μὲν γὰρ κατὰ συμβεβηκός, κἂν δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν τὸ ζῷον κινῆται κατὰ τόπον. ὑφ' αὐτῆς δὲ ἐν τῇ καθ' αὑτὴν γινομένῃ κινήσει μόνῃ. καὶ γὰρ εἰ διότι κινεῖ, διὰ τοῦτο κινεῖσθαι λέγουσιν αὐτήν, καὶ ἐπεὶ καὶ ἠρεμίας αἰτία γίνεται τῷ σώματι, ἠρεμεῖν ἂν τότε λέγοιτο. τίς γὰρ ἡ ἀποκλήρωσις τοῦ κινεῖν μὲν αὐτὴν κινουμένην, μηκέτι δὲ ἠρεμοῦσαν ἠρεμίζειν τὸ σῶμα; εἰ δὲ τοῦτο, οὐκέτ' ἂν ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς ἡ κίνησις εἴη. καὶ γὰρ εἰ τὸ οἰκεῖον ἔργον αὐτῆς ἐν ἠρεμίᾳ μᾶλλον ἢ κινήσει περιγίνεται, οἰκειότερον ἂν αὐτῇ καὶ κατὰ φύσιν μᾶλλον εἴη τὸ ἠρεμεῖν, ἀλλὰ μὴν τὸ πρῶτον. τὸ γὰρ νοεῖν οἰκειότατον ὂν ἔργον αὐτῆς, ἠρεμούσῃ μᾶλλον ἢ κινουμένῃ περιγίνεται. διὰ τοῦτο γὰρ τὸ νοεῖν ἐν γήρᾳ μᾶλλον ἢ νεότητι, καὶ νήφουσι μᾶλλον ἢ μεθύουσι, καὶ ἠρεμοῦντος τοῦ σώματος μᾶλλον ἢ φερομένου. μᾶλλον ἄρα αὐτῇ τὸ ἠρεμεῖν τοῦ κινεῖσθαι κατὰ φύσιν. διὸ ἀληθέστερον τὸ λέγειν, μήτε κινεῖσθαι, μήτε ἠρεμεῖν τὴν ψυχὴν καθ' αὑτήν, ἀλλ' ἑκάτερον τούτων ποιεῖν τὸ ζῷον καθ' αὑτήν. ὡς γὰρ οὐ λέγομεν βαδίζειν τὴν ψυχὴν ἢ ὁρᾶν, ἢ ἀκούειν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ψυχὴν τὸν ἄνθρωπον, οὕτω καὶ ὅσας ἄλλας ἐνεργείας τε καὶ κινήσεις ὡς ἔμψυχός τε καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐνεργεῖ, οὐχ ἡ ψυχή ἐστιν ἡ ἐνεργοῦσά τε καὶ κινουμένη, εἰ καὶ ἡμεῖς πολλάκις ἐπὶ τοῦτο φερόμεθα, διὰ τὸ μὴ ὁμοίως εἶναι γνώριμον ἡμῖν τὸ κινούμενον ἐν ταῖς τοιαύταις ἐνεργείαις σῶμα. ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν ἐκείναις τὸ ζῷον καὶ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχὴν ἐνεργῶν καθ' ἥν ἐστιν αὐτῷ τὸ εἶναι ἀνθρώπῳ. καὶ γὰρ ἥδεται, καὶ λυπεῖται, καὶ ὀργίζεται, καὶ φοβεῖται, καὶ φιλεῖ, καὶ μισεῖ, καὶ μανθάνει, καὶ νοεῖ, καὶ ἀναμιμνήσκεται, καὶ μνημονεύει ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχήν. δύναται γὰρ ταῦτα, τῷ τοιοῦτον εἶδος ἔχειν, καὶ τοιαύτην τελειότητα. ὡς γὰρ ὁ παλαιστὴς κατὰ τὴν ἕξιν τὴν παλαιστικὴν αὐτῆς τῆς παλαιστικῆς οὐ παλαιούσης, καὶ ὁ αὐλητὴς αὐλεῖ κατὰ τὴν αὐλητικὴν οὐκ αὐλούσης τῆς αὐλητικῆς, καὶ ὁ ὑφαντὴς ὑφαίνει τῆς ὑφαντικῆς οὐχ ὑφαινούσης, οὕτως ἔχειν ὑποληπτέον καὶ ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν, ἃς ἐνεργεῖ τὰ ψυχὴν ἔχοντα καθὸ ἐστιν ἔμψυχα. οὐ γὰρ ἐπὶ τούτων ἡ ψυχή τινα τῶν ζωτικῶν ἐνεργειῶν ἐνεργεῖ καθ' αὑτήν, ἀλλὰ κατὰ ταύτην τὸ ἔχον αὐτήν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐκεῖνο ἀληθὲς τὸ λέγειν τῆς ψυχῆς εἶναι τὰς ἐνεργείας προσχρωμένης ὡς ὀργάνῳ τῷ σώματι. ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων καὶ ἕξεων, οὐδεμία δύναμις οὐδὲ ἕξις ἐνεργεῖ, χρωμένη τούτῳ οὗ ἐστιν ἕξις, ἀλλ' ἔμπαλιν, τὰ τὰς δυνάμεις τε καὶ τὰς ἕξεις ἔχοντα κατὰ τὰς δυνάμεις τε καὶ τὰς ἕξεις ἐνεργεῖ. οὐδὲ γὰρ ἡ βαρύτης κάτω φέρεται προσχρωμένη τῇ γῇ, ἧς δύναμίς ἐστιν, ἀλλ' ἡ γῆ φέρεται κάτω κατὰ τὴν βαρύτητα δύναμιν οὖσαν αὐτῆς, καὶ εἶδος καὶ τελειότητά τε καὶ ἐντελέχειαν. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔχει, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ δύναμίς τε καὶ ἐντελέχεια καὶ εἶδός ἐστι τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος. ἡ γὰρ γένεσις αὐτῆς, ἐκ τῆς ποιᾶς μίξεώς τε καὶ κράσεως τῶν πρώτων σωμάτων ὡς ἐλέχθη. καὶ τὸ μὲν ἐνεργοῦν κατὰ τὴν ψυχὴν ἐκεῖνο ἐν ᾧ τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν.

= φ supple ÷ falsum. nā & si causa sit geri corpori potest ipsa non gerere

Anima cōmori cū corpore cuius ÷ forma.

Anima moto corpore moueri et ipsam sed p accidēs ut reliquæ formæ

ἀποκλήρωσις

Intelligere magis ÷ in senectute q̄ in iuuentute

Pulcherrima hæc anima p se nihil agere sed hominē mediāte illa

No esse uerū aīam operari, utēti corpore ut organo

Contra epicharmi sententiā. νοῦς ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει &c

πα λαίει d. uidetur desiderari

Animæ generationē esse ex mixtione & temperamento primorū corporū

ἐκεῖνο γὰρ καὶ τὸ πρώτως τε ἔμψυχον ἢ καθ' αὑτό. πρὸς δὲ τὰς κατὰ ταύτην ἐνεργείας χρῆται τοῖς ὀργανικοῖς μορίοις τοῦ σώματος. τοῖς γὰρ ζῴοις τὰ ὄργανα οἷς πρὸς τὰς κατὰ τὴν ψυχὴν ἐνεργείας χρῆται, σύμφυτά τε καὶ μόρια τοῦ σώματος. ἀλλ' οὐχ ὡς ἐπὶ τῶν τεχνῶν κεχωρισμένα. τοιαῦτα γὰρ μόρια τοῦ σώματος νεῦρά τε καὶ χεῖρες καὶ πόδες καὶ τὰ αἰσθητήρια. ἔστι γὰρ αἰσθητήριον, μόριον σώματος ὀργανικοῦ πρὸς ἀντίληψιν αἰσθητοῦ. ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῖς ἐμψύχοις ἀρχή τε καὶ αἰτία. οὐ μόνον ὡς τῶν ζωτικῶν κινήσεων ποιητικὴ αὐτὴ ἐν αὐτοῖς. ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τὸ εἶδος αἰτία ὡς δεδείχαμεν. καὶ πρὸς τούτοις, ὡς οὗ ἕνεκα τουτέστιν ἡ ὡς τέλος. εἰ τέλος μὲν καὶ τελειότης ἤδη τῶν ψυχὴν ἐχόντων, τοῦ δὲ τέλους χάριν τὰ πρὸ τοῦ τέλους. πάντα γὰρ τὰ κατὰ φύσιν γινόμενα ἕνεκά του γίνεται, τουτέστι τέλους ἐν αὐτοῖς.

Sensoriu[m] q[ui]d

Omnia quae secundu[m] natura[m] fiunt finis alicui[us] gratia fiunt

ΟΤΙ οὐκ ἔστιν ἁρμονία ἡ ψυχή.

ὁ

[Ο]ὐ δεῖ δὲ ὑπολαμβάνειν τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν λέγειν, παρὰ τὸ λέγοντας αὐτὴν εἶδος εἶναι γινόμενον ἐπὶ τῇ τοιᾷδε μίξει τε καὶ κράσει τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ σωμάτων. οὐ γὰρ εἰ χωρὶς τῆς τοιαύτης μίξεώς τε καὶ κράσεως ἀδύνατον αὐτὴν εἶναι, ἤδη ταὐτὸν αὐτῇ γίνεται. οὐ γὰρ ἡ τοιάδε τῶν σωμάτων κρᾶσις ἡ ψυχή. ὅπερ ἦν ἡ ἁρμονία. ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῇ τοιᾷδε κράσει δύναμις γινομένη, ἀνάλογον ἔχουσα ταῖς δυνάμεσι τῶν ἰατρικῶν φαρμάκων ταῖς ἀθροιζομέναις ἐκ μίξεως πλειόνων. ἡ γὰρ ἐν ἐκείνοις ἡ μὲν τῶν φαρμάκων μίξις τε καὶ σύνθεσις καὶ ὁ λόγος καθ' ὃν τὸ μὲν αὐτῶν διπλάσιόν ἐστι τὸ δ' ἥμισυ. τὸ δ' ἡμιόλιον ἂν οὕτω τύχῃ, ἀναλογίαν τινὰ πρὸς ἁρμονίαν ἔχει. οὐ μέντοι ἔτι, καὶ ἡ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἁρμονίαν ταύτην καὶ τὸν λόγον τῶν φαρμάκων μίξεως δύναμις γινομένη ἁρμονία. ἡ μὲν γὰρ ἁρμονία, ὁ λόγος καὶ ἡ σύνθεσις τῶν μεμιγμένων. ἡ δὲ τῆς ἐμπλάστου δύναμις οὐκ ἔστιν ὁ λόγος καθ' ὃν μέμικται τὰ μεμιγμένα. τοιοῦτον δὲ καὶ ἡ ψυχή. ἡ γὰρ δύναμις καὶ τὸ εἶδος τὸ ἐπιγινόμενον τῇ κατὰ τὸν τοιόνδε λόγον κράσει τῶν σωμάτων ψυχή. ἀλλ' οὐχ ὁ λόγος τῆς κράσεως οὐδὲ ἡ σύνθεσις. μᾶλλον γὰρ ἂν τὴν ὑγίειαν τις εὐλόγως ἁρμονίαν ἢ τὴν ψυχὴν λέγοι. ἐγγυτέρω γὰρ ἁρμονίας ἤδε τῆς ψυχῆς, ἡ μὲν γὰρ ὑγίεια συμμετρία τῶν δέ τινων. ἡ δὲ συμμετρία σύνθεσίς τινων καὶ μίξις ἐστὶ κατὰ λόγον τινά. ἡ δὲ ψυχὴ οὐχ ἡ συμμετρία. ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῇ συμμετρίᾳ δύναμις οὐκ αὐτὴ μὲν ταύτης εἶναι δυναμένη. οὐκ οὖσα δὲ αὐτή. διχῶς δὲ τῆς ἁρμονίας λεγομένης, τῆς μὲν, ἐπὶ τῆς τῶν σωμάτων συνθέσεως, ὅταν γὰρ οὕτως ᾖ συγκείμενα, ὡς μηδὲν αὐτῶν συγγενὲς παραδέχεσθαι μεταξὺ ἡρμόσθαι λέγεται. καὶ ἁρμονία ἡ τοιάδε σύνθεσις. τῆς δὲ ἐπὶ τοῦ λόγου τῶν μιγνυμένων. οἷον εἰ κατὰ διπλάσιον λόγον ἢ ἐπίτριτον εἴη μεμιγμένον. τὸ γὰρ οὕτω μεμιγμένον φέρε εἰπεῖν ὡς τὸ μὲν εἶναι διπλάσιον, τὸ δὲ ἥμισυ τῶν ἐν τῇ μίξει καθ' ἁρμονίαν τινὰ μεμίχθαι δοκεῖ. καὶ εἶναι καὶ ἡ τοιάδε μίξις ἁρμονία. ἐπὶ τῆς πρώτης ἁρμονίας, οὐ ταὐτὸν ἡ ἁρμονία, καὶ τὸ γινόμενον ἐκ τῶν ἡρμοσμένων. οὐ γὰρ ἐπεὶ καθ' ἁρμονίαν παράκειται τὰ ξύλα ἀλλήλοις τὰ ἐν τῷ βάθρῳ, διὰ τοῦτο τὸ βάθρον ἁρμονία. οὐδ' ἐπεὶ οἱ λίθοι εἰσὶ καθ' ἁρμονίαν συγκείμενοι, ἤδη καὶ ὁ νεὼς ἁρμονία, ὁ ἐκ τῆς τούτων γεγονὼς ἁρμονίας. ὡς δὲ ἐπὶ ταύτης τῆς ἁρμονίας, ἄλλο ἡ ἁρμονία, καὶ ἄλλο τὸ γεγονὸς ἐκ τῶν καθ' ἁρμονίαν συγκειμένων, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἁρμονίας. οὐ γὰρ εἴ τινα ἐν λόγῳ τινὶ μέμικται καὶ καθ' ἁρμονίαν, ἤδη καὶ τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης γεγονὸς μίξεως ἁρμονία τέ ἐστι καὶ λόγος. οὐ δὲ ταὐτὸν τὸ ἡρμόσθαι τὴν κιθάραν τῷ τοιοῦτον ἔχειν. ἥρμοσται μὲν γὰρ οὐδὲν ἧττον, καὶ μηδὲν ἠχοῦσα. ὁ δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης καὶ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἁρμονίᾳ γινόμενος ψόφος. ἄλλος τῆς ἁρμονίας ἐφ' ᾗ γίνεται. λέγοι δ' ἄν τις μηδὲ πάντων τῶν κατὰ λόγον τινὰ μιγνυμένων, ἁρμονίαν εἶναι τὸν λόγον. οὐ γὰρ ἁρμονία ὁ διπλάσιος λόγος. ὅταν ἐν οἴνῳ καὶ μέλιτι ᾖ. ἐν γὰρ ποιᾷ συνθέσει μελῶν τε καὶ ῥυθμῶν ἡ ἁρμονία. ἀλλ' οὐ τῶν τυχόντων. οὐδὲ κατὰ τὸν τυχόντα γινομένη λόγον. πᾶσα μὲν γὰρ ἁρμονία ἐν ὡρισμένῳ λόγῳ. οὐκ ἐν ὡρισμένῳ δὲ λόγῳ ἡ τῶν θερμῶν τε καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν μίξις. τουτέστιν ἡ τῶν στοιχείων. ἧς μίξεως εἶδος ἡ ψυχή. ἡ γοῦν αὐτὴ ψυχὴ μένει καὶ ἐπιτεινομένων καὶ ἀνιεμένων ἕως τινὸς τῶν ἐν τῇ μίξει δυνάμεων. ὅλως γοῦν εἰ λέγοι τις ἁρμονίαν τὴν τῶν τυχόντων μίξιν κατὰ λόγον τινά, συμβήσεται τούτῳ πάντα τὰ συγκείμενα ἡρμόσθαι λέγειν. εὑρεθήσεται γάρ τις λόγος ἐν πᾶσι τοῖς συγκειμένοις. μᾶλλον δὲ κατὰ τοὺς τὴν ψυχὴν γεννῶντας ἐκ ποιᾶς μίξεώς τε καὶ συνθέσεώς τινων, εἴη ἂν ἡ ψυχή, ἤτοι ἁρμονία, ἢ σύνθεσις καθ' ἁρμονίαν τινῶν σωμάτων. ὧν εἰσιν, οἵ τε ἀπὸ τῆς στοᾶς πνεῦμα αὐτὴν λέγοντες εἶναι συγκείμενόν πως ἔκ τε πυρὸς καὶ ἀέρος. καὶ οἱ περὶ Ἐπίκουρον. καὶ γὰρ κατ' ἐκείνους σύνθετος ἡ ψυχή. ἐκ πλειόνων τινῶν καὶ διαφερόντων σωμάτων. καὶ κατὰ Πλάτωνα δὲ ἐκ συνθέσεως τινῶν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία κατὰ λόγον τινὰ συγκειμένων. ὡς ἐν τῷ Τιμαίῳ λέγει. μᾶλλον ὡς εἴποι κατὰ τοὺς

Verius comparari sanitate[m] harmoni[a]e q[uam] a[n]i[m]a[m]

Harmonia[m] du[plicem] esse

Βάθρον subselliu[m]

Contra Stoicos & epicuru[m] et platonem

οὕτω λέγοντας, εἴη ἂν ἁρμονία ἡ ψυχή. ἢ κατὰ τοὺς λέγοντας αὐτὴν ἕξιν τε καὶ δύναμιν, καὶ εἶδος ἐπιγινόμενον ποιᾷ κράσει τε καὶ μίξει τῶν ἁπλῶν σωμάτων. καθ' οὓς μὲν γὰρ αὐτὰ τὰ συγκείμενά πως ἐστὶν ἡ ψυχή. κατὰ τούτους παρὰ τῆς ἐκ ποιᾶς συνθέσεως τὸ ψυχὴ εἶναι τῷ συγκειμένῳ. ἢ τῆς συνθέσεως εἰ ἔστιν ἁρμονία, παρὰ τῆς ἁρμονίας ἂν τὸ ψυχὴ εἶναι ἔχοι τὸ συγκείμενον. καθ' οὓς δέ ἐστιν ἡ ψυχὴ οὐχ ἁπλῶς τὰ συγκείμενα. ἀλλ' ἐπὶ τῇ ποιᾷ τῶν πρώτων σωμάτων κράσει τε καὶ μίξει δύναμις γινομένη, ἡ μὲν κρᾶσις, ὕλης ἕξει λόγον. τὸ δ' εἶναι τῇ ψυχῇ, οὐ κατὰ τὴν ἁρμονίαν τε καὶ κρᾶσιν ἔσται (ὡς ἐκείνοις ἕπεται λέγειν) ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπ' αὐτῇ δύναμιν γινομένην.

Πόσα καὶ τίνα μόρια τῆς ψυχῆς.

τ

[Τ]ίς μὲν οὖν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία, καὶ τίνα τὰ ἑπόμενα αὐτῇ, ὡς ἦν οἷόν τε δι' ὀλίγων καθόλου συλλέξαντας εἰπεῖν περὶ αὐτῆς, δεδηλώκαμεν. ἀκόλουθον δὲ ἑξῆς, περὶ τῶν μορίων αὐτῆς εἰπεῖν. πόσα τε καὶ τίνα. δείξαντας πρῶτον, ὅτι πλείω τέ ἐστι, καὶ πεπερασμένα. τὸ μὲν οὖν πλείους δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι, καὶ μὴ τὴν αὐτὴν ταῖς μεταβολαῖς καὶ ἄλλοτε πρὸς ἄλλα τε καὶ δι' ἄλλων ἐνεργείαις δοκεῖν πλείους εἶναι, ὡς Δημοκρίτῳ τε καὶ ἄλλοις τισὶ δοκεῖ, ἱκανὴ δεῖξαι καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἐγκρατῶν τε καὶ ἀκρατῶν μάχη πρὸς ἀλλήλας τῶν δυνάμεων. φανερώτατα τὰ δ' ἂν δεικνύοιτο, καὶ διὰ τοῦ μηδὲν τὴν φύσιν μάτην δοκεῖν ποιεῖν. εἶναι δέ τινα ἃ δύναμιν ψυχῆς ἔχοντα μηκέτι ἐνεργεῖν κατὰ τὰς ἄλλας ἐνεργείας δύναται, καίτοι τῶν πραγμάτων ὄντων περὶ ἃ αἱ κατ' ἐκείνας τὰς δυνάμεις ἐνέργειαι. εἰ γὰρ λέγοι τις δι' ὀργάνων ἔνδειαν τοῦτο ἐκείνοις μὴ γίνεσθαι τὰς ἐνεργείας, ἀναιρήσει τὸ μηδὲν μάτην ποιεῖν τὴν φύσιν. μάτην γὰρ ἔσται πλείους ἐνεργείας ἐνεργεῖν ἡ ψυχὴ ἡ ἐν ἐκείνοις δυναμένη. εἴ γε ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐνεργεῖν καὶ αὐτὰς δι' ἀπορίαν ὀργάνων κωλύεται. ἔτι τε πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ τὸν ἄνθρωπον λέγειν τῶν βατράχων καὶ τῶν τυχόντων ζῴων διαφέρειν, μὴ τῇ τῆς ψυχῆς δυνάμει, ἀλλὰ ὀργανικῷ τινι σώματι. οὐδέν τε διοίσει τῆς ὑπό τινων λεγομένης μετεμψυχώσεως ἥδε ἡ δόξα. εἰ μὴ παρὰ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ἀλλὰ παρὰ τὰ ὄργανα ἡ τῶν ζῴων καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν γίνεται διαφορά. ἡ αὐτὴ μὲν γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς ἐμψύχοις ἔσται ψυχή. κατὰ δὲ τὰς τῶν σωμάτων διαφορὰς διαφόρως ἐνεργήσει. ὃ κἀκεῖνοι λέγουσιν.

Partes animae multas e[ss]e & finitas

Democritus

Natura[m] nihil facere frustra

Metempsychosis

ΟΤΙ οὐκ ἄπειροι αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις.

ὅ

[Ὅ]τι μὲν οὖν πλείους αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ὅτι δ' οὐκ ἄπειροι, καὶ τοῦτο δῆλον. ἐκ τοῦ μηδὲν μάτην ποιεῖν τὴν φύσιν. μάτην δὲ λέγεσθαι τὴν τῶν δυνάμεων ἀπειρίαν. εἴ γε μὴ οἷόν τέ ἐστι ζῷόν τι κατὰ ἀπείρους δυνάμεις ἐνεργεῖν. ἔτι ὡς τὰ τοῦ σώματος τοῦ ἔχοντος τὴν ψυχὴν μόρια πεπερασμένα, εὔλογον καὶ τὰ τῆς ἐν αὐτῷ ψυχῆς. ἔτι πάντα ἡ φύσις ἕνεκά του ποιεῖ. καὶ ἐν οἷς τὸ μὲν πρῶτόν ἐστι τὸ δὲ δεύτερον, ἀεὶ τὸ πρῶτον ἐπὶ τὸ δεύτερον ἔχει τὴν ἀναφοράν. ἡ δὲ ψυχὴ φύσις τε καὶ φύσει καὶ τάξις τίς ἐστι τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων. ἔστιν ἄρα τις ἐν αὐταῖς τελευταία. ἧς χάριν αἱ πρὸ αὐτῆς. ἀναιρεθήσεται γὰρ τὸ τὴν φύσιν ἕνεκά του ποιεῖν πάντα, εἰ ἐπ' ἄπειρον ἡ πρόοδος εἴη τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων. Ἐπεὶ δὲ πλείους τε αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ πεπερασμέναι, ἐπισκεπτέον πόσαι τε καὶ τίνες. ἐπεὶ γὰρ ὡς ἤδη προείρηται τῶν ἐχόντων ἐν αὐτοῖς τὸ πρῶτόν τε καὶ τὸ δεύτερον. καὶ τὸ ἀτελέστερόν τε καὶ τελειότερον, οὐχ οἷόν τε διά τινος κοινοῦ λόγου τὴν οὐσίαν ἀκριβῶς τε καὶ προσηκόντως παραστῆσαι, τῷ μάλιστα μὲν ἐν τοῖς τελειοτέροις διασημαίνεσθαι τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, τὸν δὲ κοινὸν λόγον μὴ δύνασθαι τούτων εἶναι δηλωτικόν. τῷ μηκέτ' ἐφαρμόζειν τὸν τοιοῦτον λόγον τοῖς ἀτελεστέροις. οὕτως δὲ μηδὲ κοινὸν ἔτι μένειν. τῶν τοιούτων δὲ καὶ ἡ ψυχή. εἰσὶ γὰρ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων αἱ μὲν πρῶταί τε καὶ ἁπλούστεραι. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀτελέστεραι. αἱ δὲ μετὰ ταύτας, καὶ ἐπὶ ταῖσδε πάλιν ἄλλαι. καὶ οὕτως ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ἅπασαι. ὡς τὴν μὲν πρώτην δύνασθαι χωρίζεσθαι τῶν μετ' αὐτάς. τὰς δὲ ὑστέρας ἄνευ τῶν πρώτων, εἶναι μὴ δύνασθαι. γίνεται δὲ ἡμῖν ὡς προείρηται ὁ λόγος περὶ ψυχῆς τῆς τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ. ταύτης γὰρ καὶ ὁ προειρημένος ὁρισμός. ἡ γοῦν τῶν θεῶν ψυχή, εἰ καὶ ταύτην δεῖ ψυχὴν καλεῖν, ὁμωνύμως ἂν ταύτῃ ψυχὴ λέγοιτο. ἀναγκαῖον τῷ περὶ ψυχῆς λέγοντι, περὶ ἑκάστης δυνάμεως αὐτῆς ἰδίᾳ ποιήσασθαι τὸν λόγον. τῆς δὴ ψυχῆς τῆς τῶν ἐμψύχων τῶν ἐν γενέσει τε καὶ φθορᾷ. πρώτη μέν ἐστιν ἡ θρεπτική. ᾗ συνέζευκται καὶ ἡ αὐξητικὴ καὶ ἡ γεννητική. ταύτῃ γὰρ τῇ δυνάμει πρώτῃ τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου χωρίζεται. ζῶντα γοῦν ἤδη τῶν ταύτην ἐχόντων τὴν δύναμιν κατηγοροῦμεν διὰ ψυχῆς παρουσίαν.

Natura[m] facere omnia alicui[us] gratia

Deoru[m] anima ficta dicenda

Altrix facultas

Auctrix

Genitrix

γίνεται. καὶ ἔστι τὸ ζῆν πᾶσι τοῖς ἐμψύχοις, οὐ τοῖς φυτοῖς μόνοις, παρὰ τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως. ὡς τοῖς αἰσθανομένοις τὸ αἰσθάνεσθαι παρὰ τῆς αἰσθητικῆς. ἀποθνήσκει τε γὰρ τὰ ζῶντα ἐξ ἀνάγκης, ταύτης τῆς δυνάμεως στερηθέντα. καὶ ζῇ πάντα ταύτης κεκοινωνηκότα. καὶ ὅσα πλείους δυνάμεις ἔχει, τῇ τοῦ πρώτου ζῇ παρουσίᾳ. διὸ καὶ τὸ ζῆν ὁριζόμεθα τῇ δι' αὐτοῦ τροφῇ τε καὶ αὐξήσει. δευτέρα δὲ ψυχὴ ἡ αἰσθητική τε καὶ ὁρμητική. ἔτι δὲ ἡ ὀρεκτική τε καὶ φανταστική. αἵτινες αὗται μὲν, οὐχ οἷαί τε ἔν τινι χωρὶς τῆς θρεπτικῆς γενέσθαι. ἡ μέντοι θρεπτική, καὶ χωρὶς τούτων ὑφίσταται. τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν φυτῶν. ὅσα δὲ τὴν αἰσθητικὴν ἔχει, ταῦτα δέ ἐστι τὰ ζῷα. ταύτῃ γὰρ τῇ δυνάμει τὸ ζῷον ὁρίζεται, ταῦτα ἐξ ἀνάγκης ἔχει καὶ τὴν θρεπτικήν. ἀλλὰ καὶ οἷς ἡ ὀρεκτική τε καὶ φανταστική, τούτοις καὶ ἡ αἰσθητικὴ συνέζευκται. καὶ γὰρ τῇ αἰσθητικῇ πάλιν ἥ τε ὀρεκτικὴ καὶ ἡ φανταστική. καὶ οἷς δὲ ἡ ὀρεκτική τε καὶ κατὰ τόπον κινητική, τούτοις καὶ ἡ φανταστική τε καὶ ἡ αἰσθητική. πᾶν μὲν γὰρ τὸ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ψυχὴν κατὰ τόπον τε καὶ μεταβατικῶς κινούμενον, καὶ φανταστικὸν καὶ αἰσθητικὸν καὶ θρεπτικόν ἐστιν ἐξ ἀνάγκης. οὐ μὴν πᾶν τὸ φανταστικόν τε καὶ αἰσθητικὸν ἤδη καὶ μεταβατικῶς κινητικόν. ἔσχατον δὲ εἶδος ψυχικῶν δυνάμεων, ὃ λογικὸν κοινῶς μὲν καλεῖται. εἰσὶ δὲ ἐν αὐτῷ δυνάμεις ἥ τε βουλευτικὴ καὶ δοξαστική. καὶ ἡ ἐπιστημονική τε καὶ νοητική. αἳ καὶ τελειόταται τῶν τῆς ψυχῆς εἰσι δυνάμεων. τῷ τε τὸ τιμιώτερον ἐν αὐταῖς ἔχειν. καὶ τῷ τὴν ἔχουσαν τάσδε τὰς δυνάμεις ψυχὴν, καὶ τὰς ἄλλας ἁπάσας δυνάμεις αὐτῆς ἔχειν. οὐ πασῶν τῶν ἐκείνας ἐχουσῶν καὶ τούτων κοινωνεῖν δυναμένων. διὰ τοῦτο γὰρ καίτοι πολλῶν οὐσῶν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἐν οἷς ἡ λογική, δύναμίς ἐστι μία ἡ ἐξ ἁπασῶν ψυχή. ὅτι μηδεμία ὑστέρων δυνάμεων ἄνευ τῆς πρὸ αὐτῆς οἵα τε εἶναι. ἀλλ' εἰσὶν ὡς μόρια τῆς αὐτῆς ἅπασαι. προστιθεμένων ταῖς πρώταις τῶν δευτέρων. καὶ διὰ τοῦτο αὔξησίν τε καὶ ἐπίδοσιν τῶν πρώτων λαμβανουσῶν. κατὰ δὲ τὴν προειρημένην τῶν ψυχῶν τε καὶ ψυχικῶν δυνάμεων διαφοράν, γίνεταί τις καὶ τῶν ἐμψύχων κοινοτέρα διαίρεσις. καθ' ἣν λέγομεν τῶν ψυχὴν ἐχόντων, τὰ μὲν εἶναι φυτὰ, τὰ δὲ ζῷα, καὶ τῶν ζῴων, τὰ μὲν λογικὰ, τὰ δὲ ἄλογα. ὅσα μὲν γὰρ πάσας τὰς προειρημένας δυνάμεις ἔχει, ταῦτα λογικά τε καὶ τέλεια. ἀπὸ τῆς κυριωτάτης τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων καλούμενα. τοιοῦτο δὲ ὁ ἄνθρωπος ζῷον μόνον. τὰ δὲ λόγου μὲν μὴ κεκοινωνηκότα. αἴσθησιν δὲ ἔχοντα, ἄλογα ζῷα πάντα τά τε πρὸς τῇ αἰσθήσει καὶ τὴν κατὰ τόπον κινητικὴν ἔχοντα, καὶ τὰ χωρὶς ταύτης ἐκείνην κατὰ ἀπουσίαν καὶ στέρησιν τῆς κυριωτάτης δυνάμεως οὕτω καλούμενα. ὅσα δὲ ὑπὸ τῆς θρεπτικῆς τε καὶ γεννητικῆς μόνης διοικεῖται δυνάμεως, φυτὰ ταῦτα. οὔσης τοίνυν τοιαύτης τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυναμένης ὑπὸ τοῦ κοινοῦ λόγου δηλωθῆναι γνωρίμως, ἀναγκαῖον τοῖς περὶ ψυχῆς λέγουσιν ἰδίᾳ περὶ ἑκάστης τῶν δυνάμεων αὐτῆς ποιήσασθαι τὸν λόγον. οὕτω γὰρ ὁποία τίς ἐστιν ἡ οὐσία τε καὶ ἡ φύσις αὐτῆς φανερωθήσεται. ἔσται δὲ ἡμῖν ὁ περὶ αὐτῶν λόγος μέχρι τοῦ τήν τε φύσιν ἑκάστης αὐτῶν ἐνδείξασθαι καὶ τὰς διαφορὰς τῶν δυνάμεων. τὰ γὰρ περὶ ἑκάστης αὐτῶν ἀπορεῖσθαί τε καὶ ζητεῖσθαι πλείονος σχολῆς δεόμενα, οὐκ ἂν εἴη τῆς προκειμένης οἰκεῖα πραγματείας. πρὸς γὰρ τὸ γνωρίμως παραστῆσαι τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν, ἐμπόδιον ἡ τῶν περὶ ἑκάστης δυνάμεως αὐτῆς εἰρημένων τε καὶ ἠπορημένων ἐπικύκλησις. οὐκ ἐπεὶ μόρια δὲ τῆς ψυχῆς λέγομέν τινα, ἤδη καὶ μέγεθος αὐτὴν ποιοῦμεν. οὐ γὰρ πᾶν τὸ μόρια ἔχον, ἀναγκαῖον εἶναι μέγεθός τι. οὐδὲ γὰρ ὁ ἀριθμὸς μέγεθος, καίτοι συγκείμενος ἐκ μορίων. ἡ δὲ ψυχὴ οὐ μόνον οὐχ ὡς μέγεθος. ἀλλ' οὐδὲ ὡς ἀριθμός ἐστι μεριστή. οὐ γὰρ εἰς ἃ διαιροῦμεν αὐτὴν, ὡς ἐκ τούτων κεχωρισμένην διαιροῦμεν. ἀλλὰ τῇ τῶν δυνάμεων ὧν ἔχει καταριθμήσει. καὶ τῇ τῶν διαφορῶν αὐτῶν εὑρέσει. τὴν διαίρεσιν αὐτῆς ποιούμεθα. ὡς ἂν εἰ τὸ μῆλόν τις διαιροίη εἴς τε εὐωδίαν καὶ εἰς εὐχροιαν. καὶ εἰς σχῆμα καὶ εἰς χυμόν. ἡ γὰρ τοιαύτη τοῦ μήλου διαίρεσις, οὔτε ὡς σώματος γίνεται, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα σῶμα τὸ μῆλον. οὔτε ὡς ἀριθμοῦ. ἐπεὶ τοίνυν τὸ ζῆν τῷ ζῶντι παντὶ ψυχῆς παρουσία, τὰ δὲ φυτὰ, ζῇ, τὰ φυτὰ ψυχὴν ἄρα ἔχει. καὶ εἴη ἂν αὐτῶν ψυχὴ, ἡ δύναμις καθ' ἣν ζῇ. ζῇ δὲ καθὸ τρέφεταί τε καὶ αὔξεται, ἡ θρεπτικὴ ἄρα καὶ ἡ αὐξητικὴ δύναμις ἐν αὐτοῖς ψυχή τε καὶ εἶδος τῶν φυτῶν. πᾶν γὰρ σύνθετον εἶναί τε καὶ ἐνεργεῖν λεγόμενον καθ' ἑκάτερον τῶν ἐν τῇ συνθέσει. καθὸ μὲν πρῶτόν ἐστί τε ὅ ἐστι καὶ ἐνεργεῖ τὰς οἰκείας ἐνεργείας. τοῦτο ἕξις τε καὶ εἶδός ἐστιν αὐτοῦ. καθὸ δὲ δεύτερον, τοῦτο ὕλη τε καὶ ὑποκείμενον ἐκείνῳ, καί ἐστι τὸ μὲν καθὸ δεύτερόν ἐστί τι, τὸ δεδεγμένον ἐν αὐτῷ. τὸ δὲ καθὸ πρῶτον ὃ τοῦτο δέδεκται. οἷον τὸ ὑγιαῖνον ζῷον ἐξ ὑγιείας καὶ σώματος συγκείμενον. λέγεται μὲν ὑγιαίνειν καὶ τῇ ὑγιείᾳ. λέγεται δὲ καὶ τῷ σώματι. καὶ ἔστιν ἡ μὲν ὑγίεια, ἡ ἕξις τε καὶ τὸ εἶδος ὃ δέδεκται τὸ σῶμα. τὸ δὲ σῶμα καθὸ δεύτερον ὑγιαίνει ἡ ὕλη τε καὶ τὸ ὑποκείμενον καὶ δεδεγμένον τὴν ὑγίειαν. εἰ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ζῆν τὰ ζῶντα, συγκείμενα ἔκ τε ψυχῆς καὶ σώματος, ἀμφοτέροις ζῆν λεγόμενα τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι, πρώτῃ μὲν τῇ ψυχῇ ζῇ. δευτέρῳ δὲ τῷ σώματι, εἴη ἂν καὶ ἐκ τούτου δεικνύμενον, ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ εἶδός τε τοῦ σώματος. καὶ ὃ δέδεκται τὸ τοιόνδε σῶμα. τὸ δὲ σῶμα ὕλη τε τῆς

// δέδεκται // προκειμένης

Vitæ diff., nutritione & auctioē

Secunda anima sensilis

ὁρμητικὴ impultrix

φανταστικὴ imaginandi vis

Rationalis facultas: Cōsultatoria, Opinatoria, Scientifica, Intellectrix

ἐπικύκλησις circum ambitio

Non omne q[uod] p[ar]tes habet, necessariū est magnitudinē habere

Animal primo uiuit anima, secūdo corpore

ψυχῆς, καὶ τὸ δεδεγμένον. καὶ ἡ θρεπτικὴ ἄρα ψυχὴ, εἶδος τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος. ὅτι γὰρ ἡ ψυχὴ οὐκ ἔστιν ἁπλῶς φύσις, δῆλον ἐκ τοῦ μηδὲν τῶν ἄλλων ζῆν ἃ ὁμολογεῖται φύσιν ἔχοντα, μὴ ἔχειν ψυχήν. οὐδὲν γὰρ τῶν ἁπλῶν σωμάτων ζῆν λέγεται. ὡς τοῦ ζῆν λεγομένου κατὰ ψυχῆς παρουσίαν, πάντα γοῦν τὰ ψυχὴν ἔχοντα ζῇ. καὶ οὐδὲν ζῇ τῶν μὴ ψυχὴν ἐχόντων. ἔτι δὲ εἰ αἱ δυνάμεις καθ' ἃς τὰ σπέρματα ἐνεργεῖ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖαι τοῖς ἀφ' ὧν τὰ σπέρματα, καθ' ἃς δυνάμεις ἐνεργεῖ τὰ ἀπὸ τῶν ἐμψύχων σπέρματα, εἶεν ἂν αὗται ψυχικαί. ἀλλὰ μὴν κατὰ πρώτην τὴν θρεπτικὴν δύναμιν ἐνεργεῖ πάντα τὰ ἀπὸ τῶν ἐμψύχων σπέρματα. ψυχικὴ ἄρα ἡ δύναμις ἡ θρεπτική. ἐπεὶ τοίνυν ψυχή τε ἡ θρεπτικὴ δύναμις καὶ πρώτη τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων. περὶ ταύτης πρῶτον ῥητέον. καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν δεικτέον ἥτις ποτέ ἐστι. συνέζευκται δὲ τῷ περὶ τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς λόγῳ, καὶ ὁ περὶ τῆς γεννητικῆς. τῆς γὰρ θρεπτικῆς ψυχῆς οἰκεῖα ἔργα ὥσπερ τὸ τρέφειν τε καὶ αὔξειν, οὕτω δὲ καὶ τὸ γεννῆσαι ὅμοιον τῷ σπείραντι. τῶν γὰρ ζώντων ὅσα τέλειά ἐστι καὶ μὴ πηρώματα ὡς οἱ εὐνοῦχοι. μὴ δὲ τὴν γένεσιν αὐτομάτην ἔχει. ἔργον τὸ ποιῆσαι ἕτερον οἷον αὐτό. ἵνα τοῦ ἀεὶ εἶναι καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ὁμοιότητος ὡς δύναται πάντα μετέχῃ. πάντα γὰρ τὰ κατὰ φύσιν συνεστῶτα, ἐκείνου ἐφίεται. καὶ πάντα πράττει κατὰ φύσιν ἐκείνου χάριν. ἀλλὰ μὴν ψυχὴ αἰτία τῷ ἐμψύχῳ τοῦ πράσσειν τὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν. ἓν δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐμψύχου κατὰ φύσιν γινομένων, καὶ ἡ τοῦ αὐτῷ ὁμοίου γένεσις. καὶ γὰρ τὰ φυτὰ καὶ τῶν ζῴων ὅσα μὴ πεπήρωται κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν ὁμοίων αὐτοῖς ἐστι γεννητικά. ψυχικὴ ἄρα καὶ ἡ δύναμις ἡ γεννητική. ἀλλὰ μὴν τὰ φυτὰ μόνην τὴν θρεπτικὴν ψυχὴν ἔχοντα πρὸς τῷ τρέφεσθαί τε καὶ αὔξεσθαι, καὶ τὸ γεννᾶν ἔχει. τῆς θρεπτικῆς ἄρα δυνάμεώς τε καὶ ψυχῆς μόριον καὶ τὸ γεννητικόν. κοινὸς οὖν ἡμῖν ὁ περὶ ἀμφοτέρων λόγος. ἐπεὶ δὲ ἐν πᾶσιν ἡ τῶν ἀσαφεστέρων γνῶσις διὰ τῶν σαφεστέρων γίνεται, καὶ ἐπὶ τῶν προκειμένων οὕτω χρὴ ποιεῖν. καὶ ἐπεὶ αἱ κατὰ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐνέργειαι σαφέστεραι τῶν δυνάμεων ἀφ' ὧν ἐνεργοῦνται, τὸ αἰσθάνεσθαι τῆς αἰσθήσεως καὶ τὸ τρέφεσθαι τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως, ἀρκτέον ἀπὸ τοῦ τρέφεσθαι. καὶ γὰρ πρὸς τῷ γνωριμώτερον εἶναι, καὶ πρῶτόν ἐστι κατὰ τὸν λόγον τῆς δυνάμεως ἀφ' ἧς γίνεται. ταῦτα γὰρ πρῶτα τῷ λόγῳ, ἃ ἐν τῷ οἰκείῳ λόγῳ περιέχει τινά. ὧν οὐκέτ' αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ παραλαμβάνεται. οὕτω δὲ ἔχει καὶ τὸ τρέφεσθαι πρὸς τὴν δύναμιν τὴν θρεπτικήν. τῷ μὲν γὰρ τρεφομένῳ, τὸ τρέφεσθαι ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς θρεπτικῆς. οὐ μὴν ἡ δύναμις ἡ θρεπτική, πρὸς τὸ εἶναι δεῖται τῆς ἐνεργείας. τὰς μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἕξεων γινομένας ἐνεργείας, ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τῶν ἕξεων. αἱ δὲ ἕξεις καὶ χωρὶς τῶν ἐνεργειῶν εἶναι δύνανται. ἀλλὰ μὴν τὸν περὶ τοῦ τρέφεσθαι λέγοντα, δεῖ πρῶτον περὶ τροφῆς εἰπεῖν. ἀδύνατον γὰρ γνώριμον γενέσθαι τὸ τρέφεσθαι, ἀγνοουμένης τῆς τροφῆς, ᾗ τὸ τρεφόμενον τρέφεται. ἡ δὲ αὐτὴ τῆς ζητήσεως τάξις, εἴη ἂν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῆς ψυχῆς δυνάμεων. καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων αἱ ἐνέργειαι τῶν ἕξεων γνωριμώτεραι. συνέζευκται δὲ τῷ τῶν ἐνεργειῶν λόγῳ καὶ ὁ τῶν περὶ ἃ αἱ ἐνέργειαι λόγος. δεῖ ἄρα τῷ μέλλοντι δεικνύναι, τίς ποτέ ἐστιν ἡ θρεπτικὴ ψυχή, πρῶτον εἰπεῖν περὶ τροφῆς.

Ὅτι διττὴ ἡ τροφή.

Τίς ἡ δὴ ἡ τροφὴ δοκεῖ εἶναι. ἥν τε γὰρ προσφερόμεθα ἔξωθεν τὴν ἄπεπτον ἔτι, τροφὴ καλεῖται. τροφὴ λέγεται καὶ ἡ κατειργασμένη ἤδη καὶ προσκρινομένη. καὶ διὰ τὸ διττὸν τοῦτο τῆς τροφῆς, ποτὲ μὲν λέγεται τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τρέφεσθαι. ποτὲ δὲ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ. ἡ μὲν γὰρ ἄπεπτος ἔτι καὶ ἀκατέργαστος τροφή. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πρώτη ἐναντία τῷ τρεφομένῳ, τῷ δεῖν μὲν αὐτῇ μεταβολῆς, ὅπως ἐξομοιωθῇ τῷ τρεφομένῳ. τοιοῦτον γὰρ ἡ πέψις. ἡ δὲ μεταβολὴ πᾶσιν εἰς τὸ ἐναντίον. οὔτε γὰρ τῷ λευκῷ εἰς ἄλλο τι καθὸ λευκόν ἐστιν ἡ μεταβολή, ἢ εἰς τὸ μέλαν ἤ τι τῶν μεταξὺ χρωμάτων. ὃ καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν εἰς τοὐναντίον μεταβολὴν γίνεται, οὔτε τῷ θερμῷ εἰς ἄλλο τι ἢ τὸ ψυχρόν. καὶ τῷ ψυχρῷ πάλιν εἰς ἐκεῖνο. ἀλλ' οὐδὲ τὸ γλυκὺ εἰς λευκὸν ἢ μέλαν ἢ εἰς ψυχρὸν ἢ θερμὸν μεταβάλλει καθὸ γλυκύ. ἀλλ' εἰς τὸν ἐναντίον χυμόν. καὶ ἡ ἄπεπτος δὴ τροφὴ, εἰ διὰ τῆς πέψεως μεταβάλλουσα ὁμοία γίνεται τῷ τρεφομένῳ, πρὸ τῆς πέψεώς τε καὶ μεταβολῆς, εἴη ἂν ἐναντία αὐτῷ. διὸ δεῖ πάσχειν τὴν τοιαύτην τροφὴν πέττεσθαι δύνασθαι καὶ μεταβάλλειν εἰς τὸ τρεφόμενον ὑπ' αὐτῆς. οὕτω μὲν οὖν τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον τροφή. οὐ μὴν πᾶν. οὐ γὰρ πᾶν τὸ μεταβάλλον εἰς τὸ ἐναντίον ἤδη τρέφειν αὐτὸ δύναται. τὸ γοῦν ὀξὺ, εἰς τὸ βαρὺ μεταβάλλει. καὶ τοῦτο εἰς ἐκεῖνο. καὶ τὸ ἀσχημάτιστον, εἰς τὸ ἐσχηματισμένον. καὶ τὸ λευκὸν εἰς τὸ μέλαν. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἤδη τρέφεται καὶ αὔξεται. ὧν ἡ μεταβολὴ γέγονεν εἰς ταῦτα. ἀλλ' ἔστι ταῦτα τῶν ἐναντίων τροφή, ἃ μεταβάλλοντα εἰς τὰ ἐναντία αὔξειν δύναται, τὰ εἰς ἃ ἡ μεταβολὴ γέγονεν αὐτοῖς. αὐξητικὰ δὲ τὰ σώματα.

Anima nō simpliciter esse natura

πηρώματα · manca aut inchoata aut mutila

Omnia sibi simile gignūt ut semp[er] sint ad imitationē dei perpetua

In omnib[us] cognitio obscuriorum a minus obscuris p[ro]cedit

Alimentū duplex: rē pri[us] & posteri[us]

Omnē mutationē in contraria rē fieri

Nō ſi alimentū augeſt, quicquid auget eſt alimentū

δεῖ ἀρχὰ τὴν τροφὴν ἐναντίον τι εἶναι καὶ σῶμα ἄλλο τοῦ τρεφομένου. οὐκ εἰ τὴν τροφὴν δὲ δεῖ τοιαύτην εἶναι ὡς δύνασθαι συναύξειν, ἤδη καὶ πᾶν τὸ συναῦξόν τι, ὡς τροφὴ συναύξεται. γοῦν ἐκ τῶν ἀ τῶν σωμάτων ἃ στοιχεῖα καλοῦμεν, συναύξεται μὲν ὑπὸ τῶν εἰς αὐτὰ μεταβαλλόντων, οὐ μὴν ὡς ὑπὸ τροφῆς. κοινότερον γὰρ λέγεται τὸ ὕδωρ εἶναι τροφὴ τῷ πυρί. μόνα γὰρ κυρίως τρέφεται, τὰ τὴν θρεπτικὴν ψυχὴν ἔχοντα. τὸ γὰρ τρέφειν ταύτης. διὸ τῶν ἀψύχων οὐδὲν τρέφεται, εἰ καὶ αὔξεται. καὶ οὕτω μὲν ἡ τροφὴ τὸ ἐναντίον. ἡ γὰρ πρώτη τοιαύτη. καθὸ δὲ καὶ τὸ προσκρινόμενον ἤδη τροφὴ, προσκρίνεται δὲ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ, κατὰ τοῦτο πάλιν τὸ ὅμοιον τρέφει. τροφῆς γὰρ ὡς φασι τὸ τρέφον, τροφή. τρέφον δὲ τὸ προσκρινόμενον. τοιοῦτον δὲ τὸ ὁμοιούμενον ἤδη τῷ τρεφομένῳ. ὅτι δὲ τὸ ἔχον καὶ θρεπτικὴν ψυχὴν τρέφεται καὶ οὐκ ἄλλο τι, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῇ τῶν ὁμοίων συνθέσει τοῦ τρέφοντος καὶ τοῦ τρεφομένου μεῖζον μὲν ἑκάτερον αὐτῶν δύνασθαι λέγεσθαι γεγονέναι. ὁμοίων γὰρ ὄντων ἑκατέρων, οὐδὲν μᾶλλον τὸ δὲ μεῖζον αὐτὸ ἐν τῇ συνθέσει γεγονὸς εἴη. τεθράφθαι δὲ καὶ διὰ τροφῆς ηὐξῆσθαι τὸ μὲν ἐκ τῆς τροφῆς μεταβεβληκὸς, μὴ δύνασθαι λέγεσθαι. ἐκεῖνο δὲ ᾧ τοῦτο προστίθεται, διὰ τὸ καὶ τὴν θρεπτικὴν ψυχὴν ἐκεῖνο ἔχειν. κἀκεῖνο μὲν ἀμετάβλητον μένειν. τὴν δὲ τροφὴν μεταβαλλομένην ὑπ' αὐτῆς τῆς δυνάμεως προσκρίνεσθαι τῷ ἐμψύχῳ τε καὶ μένοντι. καὶ τοιοῦτον μὲν ἡ τροφή.

Περὶ τῆς θρεπτικῆς ἐνεργείας.

ἡ

[Ἡ] δὲ κατὰ τὸ τρέφεσθαι ἐνέργεια γίνεται, τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς μεταβαλούσης τὴν ἔξωθεν προσενεχθεῖσαν τροφὴν διά τινος πέψεως. καὶ ἐξομοιούσης καὶ προσκρινούσης τῷ σώματι. οὐ γάρ ἐστιν εἶδός τε καὶ δύναμις αὕτη.

∴ datiuus pluralis

Ὅτι ὄργανον τὸ θερμὸν, τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς.

ὄ

[Ὄ]ργανον δ' αὐτῇ πρὸς τὰς τοιαύτας ἐνεργείας τε καὶ μεταβολὰς τὸ θερμόν. διὸ καί τισιν ἔδοξεν ἤδη τοῦτ' εἶναι τὸ τρέφον, τὴν τῆς ποιούσης ἀρχῆς δύναμιν ἐπὶ τὸ δι' οὗ ποιεῖ μεταφέρουσιν. διὰ τὸ ὁρᾶν χωρὶς ταύτης, μὴ δυνάμενον τρέφεσθαί τι. κινητικὸν μὲν γὰρ καὶ τὸ θερμόν, ἀλλ' οὔτε ὡρισμένην, οὔτε τεταγμένην κίνησιν. ἧς προηγουμένως ἀρχὴ τὸ θερμόν, τὸ δὲ τρεφόμενον τάξει τινὶ καὶ ὅρῳ πρόεισι. καὶ ὅρον ἔχει τινά, ὃ οἰκεῖα ψυχῆς, ἀλλ' οὐ πυρός. ᾧ δὲ τρέφεται τὰ τρεφόμενα, τούτῳ καὶ αὔξεται ὡς ἤδη προείρηται. οὐ μὴν ταὐτόν ἐστιν αὔξεσθαί τε καὶ τρέφεσθαι. οὐδὲ ἅμα γίνεται. οὐδὲ ἑκατέρῳ αὐτῶν ὁ αὐτὸς σκοπός. τρέφεται μὲν γὰρ ἀεὶ τὸ ζῶον ἕως ἂν ᾖ. διὸ καὶ συνεχεστάτη ἤδη τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν. αὔξεται δὲ οὐκ ἀεὶ τρεφόμενα. ἀλλὰ τρέφεται μὲν ἕως ἂν ᾖ. ἔστι δὲ καὶ τὰ γηράσκοντά τε καὶ μειούμενα. σκοπὸς δὲ τῷ μὲν τρέφοντι, ἡ τοῦ τρεφομένου σωτηρία. τῷ δὲ αὔξοντι εἰς μέγεθος, ἡ συντέλεια τοῦ τρεφομένου. διὸ καὶ τῶν δυνάμεων, ἡ μὲν τοῦ εἶναί τε καὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ τηρητική. τοιαύτη γὰρ ἡ θρεπτική. ἡ δὲ αὐξητικὴ, προηγουμένως ἐστὶ τῆς κατὰ τὸ ποσὸν ἐπιδόσεως ποιητική. ἔστι δὲ καὶ τὸ γεννᾶν τε καὶ ὅμοιον ἑαυτῷ καταλιπεῖν, ἑπόμενον ταῖς προειρημέναις ἐνεργείαις, ταῖς κατὰ τὸ αὔξεσθαί τε καὶ τρέφεσθαι. οὐ πᾶσι μὲν ὑπάρχον οἷς κἀκείνων ἑκάτερον. τοῖς μέντοι πεπηρωμένοις, μήτε ἀτελέσιν ἅπασιν ὡς προείρηται. καὶ ἔστι τῶν τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς δυνάμεων ἤδη τελειοτάτη. τελεία γὰρ ἤδη ἡ κατὰ ταύτην ἐνέργεια οὖσα κατὰ φύσιν καὶ ἤδη τελείων. παντὶ γὰρ τῷ κατὰ φύσιν ἔχοντι, τέλος ἐστὶν, ὡς ἤδη προείρηται, τὸ γεννῆσαι οἷον αὐτό. καὶ αὗται μὲν αἱ τῆς φυσικῆς τε καὶ πρώτης ψυχῆς ἐνέργειαι. τρέφειν. αὔξειν. γεννᾶν. εἶεν δ' ἂν καὶ αἱ δυνάμεις ἀφ' ὧν αὗται αἱ ἐνέργειαι φανεραί. ἡ μὲν θρεπτικὴ, δύναμις οὖσα ἡ πρώτη ψυχῆς, σωστικὴ τοῦ ἔχοντος αὐτὴν διὰ τῆς οἰκείας ἐνεργείας. ἥτις ἐπὶ παρουσίᾳ τροφῆς γίνεται. ἡ δὲ αὐξητικὴ δύναμις διὰ τροφῆς, αὐξητικὴ τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος διὰ τῆς οἰκείας ἐνεργείας. ἡ δὲ γεννητικὴ δύναμις ψυχῆς, γεννητικὴ ὁμοίου τῷ ἔχοντι αὐτήν. ἡ καὶ αὐτὴ τροφῇ πως χρῆται. εἴγε τὸ σπέρμα δι' οὗ ἡ γέννησις, τῆς ἐσχάτης τροφῆς περίττωμα ὡς ἐν ἄλλοις δέδεικται. τελειοτέρα τις οὖσα τῶν πρὸ αὐτῆς. οὐ γὰρ εἰς αὐτὸ καὶ τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν τε καὶ τελείωσιν συντελεῖ, ἡ κατὰ τὴν γεννητικὴν δύναμιν ἐνέργεια. ἀλλὰ τοῖς ἤδη τελείοις οὖσιν, αἰτία γίνεται τῆς ἄλλου ὁμοίου γενέσεως. ἐφέσει ἀθανασίας ἐπισκιαστικῆς τινος, ὡς ἐνδέχεται τὸ θνητὸν ἀθανασίας μετέχειν. οὕτως αὐτὸ χορηγούσης αὐτὸ τῆς φύσεως, διὰ τῆς δὲ τῆς δυνάμεως. τριῶν δὲ ὄντων ὑφ' ὧν τὸ τρέφεσθαι γίνεται, τοῦ τρέφοντος, τοῦ τρεφομένου. ᾧ τρέφεται, τὸ μὲν τρέφον ἐστὶν, ἡ θρεπτική τε καὶ πρώτη ψυχή. τὸ δὲ τρεφόμενον τὸ σῶμα. οὗ εἶδος ἡ προειρημένη δύναμις, τὸ δὲ ᾧ τρέφεται ἡ τροφή. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ αὔξεσθαί τε καὶ γεννᾶν. ἐπεὶ δὲ πάντα ἀπὸ τοῦ τέλους καὶ ἀπὸ τοῦ τελειοτάτου τῶν ἐν αὐτοῖς δίκαιον ὀνομάζειν, διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τὸν ἄνθρωπον λέγομεν λογικὸν, καίτοι ὄντα καὶ αἰσθητικὸν, τέλος δὲ τῆς πρώ-

Non idē ēē augeri & ali

Subordinatæ facultates
Altrix
Auctrix
Genitrix quæ perfectiſſima oīum

Generatrix facultas alimento quodā modo indiget, & q̄ m̄.

ἔφεσις appetētia

Omnia nūcupanda ſunt a fine & ab eo quod perfectisſimū in re

της ψυχῆς ὡς ἐλέχθη τὸ γεννῆσαι ὅμοιον αὐτῷ, καὶ ἡ πρώτη ἂν ψυχὴ εὐλόγως καλοῖτο γεννητική. ὁμοιοῦσα τῷ ἔχοντι αὐτήν. εἰ καὶ ἀρχὰ μάλιστά ἐστι πρὸς τούτῳ καὶ θρεπτικὴ καὶ αὐξητική. ἔστι δ' ἡ θρεπτικὴ ψυχή τε καὶ δύναμις, αἰτία καὶ τῆς συστάσεως τὴν ἀρχὴν τῷ τοῦ ζώου σώματι. ὥσπερ οὖν καὶ τοῦ εἶναί τε καὶ τῆς ἐπιδόσεώς τε καὶ αὐξήσεως. ταύτης γὰρ ἔργον, τὸ ἐν ᾧ ἂν ᾖ παρασκευάζειν αὐτὸ, τρέφεσθαί τε δι' αὐτοῦ καὶ αὔξεσθαι δύνασθαι. ἥτις ἐν τῷ καταβαλλομένῳ σπέρματι ἐνυπάρχουσα. ὅταν ὕλης ἐπιτηδείου λάβηται πρὸ τοῦ συνίστησί τε αὐτὴν οὕτως. ὡς ἐν τῇ τροφῇ τε καὶ τῇ αὐξήσει τὸ συνιστάμενον ὑπ' αὐτῆς ὅμοιον γίνεσθαι τῷ προϊεμένῳ, καὶ τοῦ τρέφεσθαί τε αὐτὸ καὶ αὔξεσθαι παρούσης τῆς τροφῆς αἰτία γίνεται. καὶ κατὰ ταύτην μόνην τὴν ψυχικὴν δύναμιν ἐνεργεῖ τὸ κατὰ γαστρὸς ὂν ὑπ' αὐτοῦ. ἔχον μὲν καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἀρχάς τε καὶ ἐπιτηδειότητας, ὧν τὰς ἕξεις ἔχει καὶ τὸ γεννῆσαν αὐτό. οὐ μὴν ἤδη καὶ ἔχον αὐτὰς ἐνεργεῖα. τῷ μὴ δὲ μόρια πως ἔχειν, δι' ὧν αἱ κατ' ἐκείνας τὰς δυνάμεις ἐνέργειαι.

Διὰ τί ἀπὸ μὲν τῶν φυτῶν, ἀφαιρούμενα τὰ μόρια ζῇ, καὶ τελειοῦται, ἀπὸ δὲ τῶν ζώων οὐκέτι.

κ

ἰτίαν δὲ ῥητέον, καὶ τοῦ ἀπὸ μὲν τῶν φυτῶν ἀφαιρούμενά τινα μόρια, ζῆν τε καὶ τελειοῦσθαι δύνασθαι. μηκέτι δὲ καὶ τῶν ζώων, ὅτι ταῦτα μὲν τὴν θρεπτικὴν μόνην ψυχὴν ἔχοντα, ἥτις ἐστὶν ἐν παντὶ τῷ σώματι, καὶ διὰ τοῦτο ὄντα ἁπλούστερά τε, καὶ οὐ δεόμενα τοσούτων ὀργάνων. ἂν ἀπ' αὐτῶν μόριον ἀφαιρεθῇ, δυνηθῇ τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν θρεπτικὴν τηρῆσαι δι' εὐπορίαν τροφῆς, σώζεταί τε καὶ ὅμοιον τῷ ὅλῳ γίνεται. καθ' ἣν γὰρ δύναμιν ἐνεργεῖ καὶ τὰ ἀπὸ σπέρματος γενόμενα, κατὰ ταύτην ἐνεργεῖ καὶ ταῦτα, οἷά τε οὔσης αὐτοῖς ἐν ταύτῃ καὶ τῆς τελειότητος. ἐπὶ δὲ τῶν ζώων οὐχ ὁμοίως ἐν παντὶ αὐτῷ περιεσπαρμένας. διὸ οὐδὲ ἐν τῷ ἀφαιρουμένῳ μορίῳ. οὐ γὰρ ὁμοιομερὴς ἡ τῶν δὲ ψυχὴ, ὥσπερ ἡ τῶν φυτῶν. οὔτε δύναμίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς ἐκείνων τινός. ὥσπερ ἐν τοῖς σπέρμασι τῷ τὴν ἀρχὴν τὰ μόρια ταῦτα, μηδὲ δεκτικὰ ἐκείνων αὐτῷ εἶναί τινος. ἔπειτα δὲ καὶ τὴν τροφὴν αὐτὰ μὴ δὲ ὡς ἔτυχε δύνασθαι λαμβάνειν. ἀλλὰ διά τινων ἀφωρισμένων ὀργάνων. ἃ οὐχ οἷόν τέ ἐστι τοῖς μὴ ἀπὸ σπερματικῆς ἀρχῆς συνισταμένοις προσγενέσθαι. ὡς ταῖς ῥίζαις τοῖς φυτοῖς. ἐκεῖναι μὲν γὰρ ῥᾳδίως τῇ τῆς τροφῆς παρουσίᾳ συνίστανταί τε καὶ αὔξονται. οὐ πολλῆς τῆς οἰκονομίας δεόμεναι. οὐδὲν δὲ τῶν ζώων οἷόν τε, οὔτε χωρὶς τῶν ἀφωρισμένων πρὸς τὴν τροφὴν ὀργάνων τρέφεσθαι, οὔτε οἷά τε ταῦτα συστῆναι. μὴ τοῦ σπέρματος τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἔχοντος. διὸ καὶ κατὰ γαστρὸς ὄντα ἔτι, ὡς μόρια τῆς τρεφούσης αὐτὰ τὴν τροφὴν λαμβάνει. τρέφεται μὲν γὰρ κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐν αὐτοῖς, δέχεται δὲ τὴν τροφὴν ὡς μόρια. διὸ οὔτε ζῶον ἤδη, οὔτε ἁπλῶς ζῇ. ᾗ καθ' αὐτὰ λέγεται τὰ ἔτι κατὰ γαστρὸς ὄντα. ζῇ μέντοι καὶ τὰ τῶν ζώων μόρια πολλάκις διαιρεθέντων αὐτῶν ἐπὶ χρόνον τινά, εἰς ὅσον ἐπὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, ἔχειν οἷά τε τὰ μόρια ἐγκαταλείμματά τινα τῶν τε ἐνεργειῶν καὶ τῶν δυνάμεων ὧν εἶχον ὅτε ἦν ἡνωμένα τε καὶ συνεχῆ τῷ ὅλῳ.

Περὶ τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς.

κ

αὶ τοιάδε μὲν ἡ πρώτη τῆς ψυχῆς δύναμις. μετὰ δὲ τὴν ζωτικήν τε καὶ φυτικὴν ψυχὴν, ἣ δέδεικται διὰ τῶν περὶ αὐτῆς λόγων, εἶδος οὖσα τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος, ἧς δυνάμεις αἱ προειρημέναι ἥ τε θρεπτικὴ καὶ ἡ αὐξητικὴ καὶ ἡ γεννητική, μετὰ δὴ τὸν περὶ ἐκείνης λόγον, εἴη ἂν ἑπόμενον λέγειν περὶ τῆς αἰσθητικῆς. δευτέρα γὰρ ἤδε μετ' ἐκείνην. πάντα γὰρ τὰ ἄλλην τινὰ δύναμιν ἔχοντα ψυχικὴν, ἀναγκαῖον ὥσπερ ἔχειν τὴν θρεπτικὴν, οὕτως δὲ ἔχειν καὶ τὴν αἰσθητικήν. καὶ ἔστιν ἡ δύναμις αὕτη, καθ' ἣν τὰ ζῶντα πρὸς τῷ ζῆν ζῶά ἐστιν ἤδη. ἔστι μὲν οὖν ὁ περὶ αἰσθήσεων λόγος πλείονός τε καὶ οἰκείας δεόμενος πραγματείας. ὡς δὲ συνελόντι καθόλου περὶ τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς εἰπεῖν, δύναμίς ἐστι ψυχῆς. καθ' ἣν τὸ ἔχον αὐτὴν οἷόν τέ ἐστιν ὁμοιούμενον τοῖς δεκτικοῖς αἰσθητοῖς, διά τινος ἀλλοιώσεως τῇ πρὸς αὐτὰ ἐνεργείᾳ κρίνειν αὐτά. ὡς γὰρ ἡ θρεπτικὴ δύναμις τροφῆς ἐδεῖτο πρὸς τὸ ἐνεργεῖν (περὶ γὰρ ταύτην ἡ ἐνέργεια αὐτῆς) οὕτω καὶ ἡ αἰσθητικὴ τῶν αἰσθητῶν. περὶ γὰρ ταῦτα ἡ ἐνέργεια καὶ ταύτης. καὶ τούτων ἐστὶν ἀντιληπτική τε καὶ κριτική. διὸ μὴ παρόντων αὐτῶν οὐκ ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἔστι δυνάμει αἴσθησις ἀνάλογον ἔχουσα τοῖς ἔχουσι μὲν τινὸς ἐπιστήμην, μὴ ἐνεργοῦσι μέντοι κατ' αὐτήν. ὁμοίως γὰρ ἐκεῖνά τε δυνάμει ἐπιστήμονα, καὶ ἡ ἀνενέργητος αἴσθησις δυνάμει αἴσθησις. ἐκτὸς δὲ τὰ αἰσθητὰ ὅτι ἡ αἴσθησις αὐτοῖς χρήσιμόν τι τὴν διαφορὰν ἔχει. ἢ γὰρ τοῦ λαβεῖν τι χάριν, ἢ τοῦ φυγεῖν ἐκτὸς δὲ ταῦτα. ἔστι δὲ τὸ αἰσθητόν τε

Nō ēē animaliū aīmā omœomerīcā ut ſtirpiū

Embrya neq̄ ſunt animalia neq̄ uiuere pſe dicuntr

Cur ptes animaliū præciſæ breui tēpore adhuc uiuant

Diffinitio ſenſitiuæ facultatis

καὶ ἡ αἴσθησις, πρὸ μὲν τῆς ἐνεργείας ἀνόμοια· ἐν δὲ τῇ ἐνεργείᾳ, ὅμοια γίνεται, κατὰ ὁμοίωσιν γάρ τινα γινομένην διʼ ἀλλοιώσεως τὸ αἰσθάνεσθαι. τὸ γὰρ εἶδος τοῦ αἰσθητοῦ, χωρὶς τῆς ὕλης γινόμενον ἐν τῷ αἰσθητικῷ, ἡ κατʼ ἐνέργειάν ἐστιν αἴσθησις. εἰ δὲ διʼ ἀλλοιώσεως ἡ ὁμοίωσις, δῆλον ὡς πρὸ τῆς ἀλλοιώσεως, ἕτερά τε καὶ ἀνόμοια ἦν· ὡς ἐλέγχει καὶ ἐπὶ τῆς τροφῆς. διὸ καὶ εὐλόγως λέγεται. ἔστι μὲν ὡς ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχειν τὴν αἴσθησιν. ἔστι δʼ ὡς ὑπὸ τοῦ ἀνομοίου. πάσχουσα γάρ ἐστιν ὁμοία. γίνεται δὲ τὸ πάθος τοῦτο, ἐν τῷ πρώτῳ τὴν αἰσθητικὴν ψυχὴν ἔχοντι σώματι, διά τινων ὀργάνων ὄντων ἄλλης φύσεως τῆς αἰσθητῆς, οἷς διακονεῖται τῷ δύναμιν ἔχειν πάσχειν ὑπʼ αὐτῶν, ἃ ὅταν πάθῃ, εἰς ἐκεῖνο τὸ πάθος διαδίδωσιν. ἔστι δὲ ἐκεῖνο ἱδρυμένον περὶ τὴν καρδίαν, ἔνθα καὶ ὅλως τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν· ὡς προϊὼν ὁ λόγος δείξει. ἐν ᾧ γὰρ μάλιστα τὸ εἶναι τῷ ζώῳ, ἐν ἐκείνῳ εὔλογον εἶναι καὶ τὸ εἶδος τὸ κυριώτατον. ἐν θερμῷ δὲ καὶ ὑγρῷ τὸ εἶναι μάλιστα τῷ ζώῳ. τοιοῦτος δὲ ὁ περὶ καρδίαν τόπος. ἀρχὴ γὰρ αὕτη καὶ πηγὴ τοῦ αἵματος ᾧ τρεφόμεθα καὶ τοῦ πνεύματος. ταῦτα δὲ ὑγρά τε καὶ θερμά. καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ κοινὸς τῆς αἰσθήσεως λόγος. ἐπεὶ δέ ἐστι μόρια τῆς αἰσθήσεως πέντε, καὶ ἔχει ταῦτα πρὸς ἄλληλα ὁμοίως τοῖς τῆς ψυχῆς μορίοις, τὸ πρῶτόν τε καὶ ὕστερον· ἐν δὲ τοῖς οὕτως ἔχουσιν οὐκ ἦν ὁ κοινὸς λόγος γνώριμος, τὴν τοῦ προκειμένου πράγματος σημαίνων φύσιν, ἀλλʼ ἔδει περὶ ἑκάστου αὐτῶν ἴδια ποιεῖσθαι τὸν λόγον, τῷ βουλομένῳ περὶ αὐτῶν οἰκείως τε καὶ προσεχῶς λέγειν· δεῖ καὶ τὸν περὶ αἰσθήσεως λέγοντα, ἴδια περὶ ἑκάστου μορίου εἰπεῖν. μόρια δὲ τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως, ἁφή, γεῦσις, ὄσφρησις, ἀκοή, ὅρασις, ἢ ὄψις. ὧν ἡ μὲν ἁφὴ τῶν ἄλλων χωρίζεται. ἔστι δὲ τρόπον τινὰ καὶ ἡ γεῦσις ἁφή. ἔστι γοῦν τινα τῶν ζώων, ἃ ταύτην τὴν αἴσθησιν ἔχει μόνην. τῶν δʼ ἄλλων τινὰ αἰσθήσεων, ἀδύνατον παρεῖναί τινι χωρὶς ἁφῆς. οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν οἷόν τε ζῷον εἶναί τι, χωρὶς ταύτης τῆς αἰσθήσεως. μέλλοντας δὲ λέγειν περί τε τῶν αἰσθητικῶν δυνάμεων, καὶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν κατʼ αὐτάς, ἐπεὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν ἑκάστης γίνονται περὶ οἰκεῖόν τι αἰσθητόν, ἀναγκαῖον πρὸς τὴν δήλωσιν αὐτῶν πρῶτον ἐπʼ ὀλίγον περὶ τῶν αἰσθητῶν διαλαβεῖν. ἐπεὶ ὁμοίως ἐν τούτων τι αἰσθάνεσθαι.

Περὶ αἰσθητῶν τῶν τε καθʼ αὑτὰ ὄντων, καὶ τῶν κατὰ συμβεβηκός.

Τῶν δὴ αἰσθητῶν τὰ μὲν καθʼ αὑτά ἐστιν αἰσθητά· τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός. καὶ τῶν καθʼ αὑτὰ αἰσθητῶν, τὰ μὲν ἴδια ἑκάστῃ αἰσθήσει ἐστὶν αἰσθητά. ἄλλα μὲν γὰρ ὄψεως ἴδιά ἐστιν αἰσθητά, ὡς τὰ χρώματα. ἄλλα δὲ ἀκοῆς, ὡς ψόφοι. ἄλλα δὲ ὀσφρήσεως, ὀσμαί. ἄλλα δὲ γεύσεως, χυμοί. ἄλλα δὲ ἁφῆς, αἵ τε ἁπταὶ ἐναντιώσεις, ὧν θερμότητες, ψυχρότητες, ξηρότητες, ὑγρότητες, τραχύτητες, λειότητες. ἔστι γὰρ ἑκάστῃ αἰσθήσει αἰσθητά, ὧν οὐχ οἷόν τε αἰσθέσθαι, ἄλλην τινὰ αἴσθησιν καθʼ αὑτά. τὰ δέ τινα τῶν καθʼ αὑτὰ αἰσθητῶν ἐστὶ κοινά. ἔστι δὲ τοιαῦτα ὅσα τὸ μὲν γνωρίζεσθαι διʼ αἰσθήσεως ἔχει. πλείους μέντοι εἰσὶν αὐτῶν αἰσθήσεις, διάκονοι· μεθʼ ὧν γὰρ τὸ ἑκάστῃ αἰσθήσει ἴδιον αἰσθητὸν ὑποπίπτει, μετὰ τούτων καὶ τὰ αἰσθητήρια τὴν ἐπὶ τὴν αἴσθησιν αὐτῶν ποιεῖται διάδοσιν. τοιαῦτα δέ ἐστι κίνησις, ἠρεμία, ἀριθμός, σχῆμα, μέγεθος. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ αἰσθητά, τῷ συμβεβηκέναι τι αὐτοῖς αἰσθητόν, αἰσθητὰ καὶ αὐτὰ καλούμενα. οἷον εἴ τις τὸν ἀφρὸν αἰσθητὸν εἶναι λέγοι· διότι συμβέβηκεν αὐτῷ λευκῷ εἶναι. τοῦτο δὲ αἰσθητόν. τὰ μὲν οὖν οὕτω λεγόμενα αἰσθητά, οὐδὲ αἰσθητὰ τὴν ἀρχήν. ὅτι μηδὲ πάσχει τι ἡ αἴσθησις ὑπʼ αὐτῶν τοιαῦτα. τῶν δὲ καθʼ αὑτὰ αἰσθητῶν, περὶ μὲν τὰ κοινὰ συμβαίνει τὰς αἰσθήσεις ἀπατᾶσθαι ὡς μὴ πάσχειν ὡς ἔχει τὰ ὑποκείμενα· αὕτη ἡ αἰσθήσεως διαμαρτία, τὸ διά τινα περίστασιν, ἀλλοῖον αὐτῇ γίνεσθαι τὸ πάθος, καὶ μὴ ὅμοιον τῷ ἀφʼ οὗ γίνεται. περὶ δὲ τὰ ἴδια αἰσθητά, ἀληθεύουσι μάλιστα, ὅταν αὐταῖς φυλάσσηται ταῦτα μεθʼ ὧν εἰσὶν αὐτῶν ἀντιληπτικαί. ὧν πρῶτον μὲν ἂν εἴη, τὸ ὑγιαίνειν τε καὶ κατὰ φύσιν ἔχειν τὰ αἰσθητήρια. δεύτερον δὲ ἡ θέσις τοῦ αἰσθητοῦ, οὐ γὰρ τοῦ ὄπισθεν κειμένου ἡ ὄψις ἀντιληπτική. τρίτον ἡ τοῦ διαστήματος συμμετρία. οὐ γὰρ ἀπὸ παντὸς διαστήματος, τοῖς αἰσθητηρίοις ἡ τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψις γίνεται. καὶ ἐπὶ τούτοις δεῖ τὸ μεταξὺ διʼ οὗ ἡ τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψις ἐπιτηδείως ἔχειν πρὸς τὸ τοῖς αἰσθητηρίοις διακονεῖσθαι. οὐ γὰρ οἷόν τε ὁρᾶν μὴ ὄντος τοῦ διαφανοῦς πεφωτισμένου, ἔτι ὑπὸ μηδενὸς ἐνοχλεῖσθαι. οὐ γὰρ οἷόν τε ἀκούειν, ὅταν ἐνοχλῶσι ψόφοι μείζονες. τῆς μὲν οὖν ὄψεως ἴδιά ἐστιν αἰσθητά, τά τε χρώματα. καὶ ὅσα φωτὸς οὐχ ὁρώμενα, σκότους ὁρᾶται. ἃ οὐκ ἂν εἴη χρώματα. ὅτι μὴ ὑποπίπτει τῷ τοῦ χρώματος ὁρισμῷ. ἐπεὶ χρῶμά ἐστι τὸ κινητικὸν τοῦ κατʼ ἐνέργειαν διαφανοῦς. ἔστι δὲ διαφανῆ μέν, ὅ τε ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ. καὶ ὅσα τῶν στερεῶν οἰκείῳ οὐ κέχρηται χρώματι, κινούμενα δέ πως ὑπὸ τῶν χρωμάτων, διακονεῖσθαι τῇ ὄψει δύναται πρὸς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν. ταῦτα δὲ κατʼ ἐνέργειαν γίνεται διαφανῆ, ὅταν ᾖ πεφωτισμένα. οὕτω γὰρ ἐχόντων αὐτῶν, κινητικὰ τὰ χρώματα. ὅτι γὰρ τὸ φῶς καὶ τὰ πεφωτισμένα τῶν διαφανῶν ὑπὸ τῶν χρωμάτων κινεῖταί πως,

δῆλον

Sensu quodammodo pati a simili quodammodo a dissimili

1. cor

διαδίδωσιν distribuunt

In corde principatus animae

Sanguinis origo & fons: cor

Gustus quodammodo tactus

Tactiles contrarietates
Caliditas
Humiditas
Frigiditas
Siccitas
Asperitas
Laevor

ἀντιληπτική susceptiva

Coloris diff°

Perspicua seu pellucida quae sint?

In calido et humido animalium essentiam potissimum versari

:. ut verbi gratia in colore pomi non fallitur visus sed in sapore

.i. τὸ φῶς

δῆλον ἐκ τοῦ πολλοῖς τῶν χρωμάτων, τῶν διὰ τοῦ φωτὸς ὁρωμένων ὁμόχροον ὁρᾶν τὸ γινόμενον αὐτό. καὶ συναναφέρον αὐτῷ τὸ χρῶμα. ἐπὶ γὰρ χρυσοῦ, χρυσοειδὲς καὶ αὐτὸ φαίνεται. καὶ ἐπὶ ἁλουργοῦ πορφυροειδές. καὶ ἐπὶ τῶν χλωρῶν ποῶδες. πολλάκις δέ ἐστιν ἰδεῖν, καὶ τοὺς κατʼ ἀντικρὺ τοίχους τοῦ τοιούτου χρώματος καὶ τὸ ἔδαφος ὥσπερ χρωννύμενα τῷ ἐκείνων χρώματι. καὶ εἴ τινες δὲ παρεστῶτες τύχοιεν, ὡς τοῦ πεφωτισμένου τὸ πάσχειν ἀπʼ αὐτῶν διαδιδόντος. καὶ ἐπὶ ταῦτα τὸ τοιόνδε χρῶμα. γίνεται δὲ τὸ χρῶμα ἐν τῷ πεφωτισμένῳ τε καὶ φωτὶ οὕτως, ὡς καὶ τὸ φῶς ἐν τῷ διαφανεῖ. οὔτε κατὰ ἀπόρροιάν τινα, οὔτε ὡς ὕλης, ἢ τοῦ διαφανοῦς δεχομένου τὸ φῶς, ἢ τοῦ φωτὸς τὸ χρῶμα. ἀπελθόντων γοῦν τῶν ταῦτα ἐμποιούντων, εὐθὺς συναπέρχεται, τὸ μὲν χρῶμα ἐκ τοῦ φωτός, εἰ τὰ χρωννύντα αὐτὸ ἀπέλθοι. τὸ δὲ φῶς ἐκ τοῦ διαφανοῦς, εἰ τὸ φωτίζον αὐτὸ μὴ παρείη. ἀλλʼ ἔστι τις ἀπʼ ἀμφοτέρων κίνησις ἐν τοῖς δεχομένοις αὐτὰ γινομένη κατὰ παρουσίαν τε καὶ ποιὰν σχέσιν, ὡς γίνεται καὶ ἐν τοῖς κατόπτροις τὰ ἐν αὐτοῖς ὁρώμενα. ἔστιν οὖν κατʼ ἐνέργειαν ὥσπερ εἶπον διαφανῆ τὰ πεφωτισμένα. ὅτε γὰρ δύναται διαφαίνεσθαί τι κατʼ ἐνέργειαν διʼ αὐτῶν, τότε ἐστὶ κυρίως τε καὶ κατʼ ἐνέργειαν διαφανῆ, τὴν τελειότητα καὶ τὸ οἰκεῖον εἶδος καθὸ ἐστὶ διαφανῆ, παρὰ τοῦ φωτὸς λαμβάνοντα. ἔστι γὰρ φῶς ἐνέργεια καὶ τελειότης τοῦ διαφανοῦς καθὸ τοιοῦτον. γίνεται δὲ τόδε τὸ φῶς ἐν τῷ διαφανεῖ παρουσίᾳ πυρὸς ἢ τοῦ θείου σώματος. κατὰ σχέσιν γὰρ τοῦ φωτίζειν δυναμένου πρὸς τὰ φωτίζεσθαι πεφυκότα τὸ φῶς. οὐ γὰρ σῶμα τὸ φῶς. διὸ καὶ ἀχρόνως γίνεται. εἰ δὲ τὸ χρῶμα ἐν φωτὶ ὁρατόν, καὶ τούτου κινητικόν. τῷ γὰρ τὸ κατʼ ἐνέργειαν διαφανές, τοῦτο δʼ ἐστὶ τὸ πεφωτισμένον, πρῶτον πάσχειν ὑπὸ τοῦ χρώματος, τούτου γὰρ τὸ χρῶμα κινητικόν, τὴν δὲ ὄψιν ὑπὸ τούτου οὖσαν καὶ αὐτὴν διαφανῆ, τούτῳ ἡ τῶν χρωμάτων αἴσθησίς τε καὶ κρίσις γίνεται. ὡς δέδεικται ἐν τοῖς περὶ τοῦ πῶς ὁρῶμεν ἐζητημένοις. ὥστε οὐκ ἂν εἴη χρώματα ὅσα ὁρᾶται σκότους. πῶς δὲ ταῦτα ὁρᾶται καὶ τίνος γινομένου, ἐν τοῖς περὶ τοῦ πῶς ὁρῶμεν καὶ αὐτὸ εἴρηται. ἀφʼ ἑκάστου γὰρ τῶν ὁρατῶν ἀνακεχρωσμένον τὸ φῶς, κατʼ εὐθυωρίαν τεταγμένον τοῖς κατὰ τοῦτο οὔσαις ὄψεσι διαδίδωσι τὸ ἴδιον πάθος, ὡς ἀπʼ ἐκείνων ἔπαθεν αὐτὸ λείαις τε οὔσαις καὶ διαφανέσι καὶ αὐταῖς. καὶ προσέτι δυναμέναις δέχεσθαι τὴν ἔμφασιν. ἐπεὶ δὲ τὸ δέξασθαι τὸ χρῶμα τὸ αἰσθητήριον, καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτῷ πως τὸ ὁρᾶν γίνεται. δεκτικὸν ἂν εἴη χρώματος, τὸ ἢ μὴ ἔχον οἰκεῖον χρῶμα, ἢ τοιοῦτον ὡς ὁρᾶσθαι μόγις. τοιοῦτον δὲ μάλιστα τὸ ὑγρόν τε καὶ ἀόριστον διαφανές. τοιαῦτα δέ, ὅ τε ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ. τὸ αἰσθητήριον διʼ οὗ ἡ τῶν χρωμάτων ἀντίληψις ἐκ τοιούτων. διʼ ὕδατος γὰρ ἡ κόρη. ἐπεὶ τοῦτο τῶν ἀορίστων διαφανῶν. ἤδη καὶ στερεὸν οἷόν τε τὸ πάθος τὸ ἀπὸ τοῦ χρώματος γινόμενον ἐν αὐτῷ διὰ παχύτητά τε καὶ σύστασιν. ὁ γὰρ ἀὴρ οὐ τοιοῦτος. τὸ μὲν οὖν ὁρᾶν γίνεται διὰ τῆς περὶ τὰ ὁρατὰ ἐνεργείας, διὰ τῶν ὀμμάτων τῆς ὁρατικῆς δυνάμεως, κατὰ ὁμοίωσιν τὴν πρὸς αὐτά. ἡ δὲ ὁρατικὴ δύναμίς ἐστι, καθʼ ἣν τὸ ἔχον αὐτήν, οἷόν τέ ἐστιν ἀλλοιούμενον ὑπὸ τῶν ὁρατῶν διὰ τῆς περὶ αὐτὰ ἐνεργείας, ἀντιλαμβάνεσθαί τε αὐτῶν καὶ κρίνειν αὐτά. τὸ μὲν οὖν φῶς ὃ μάλιστά τε ἐστὶν ὁρατόν, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὁρατοῖς αἴτιον τοῦ ὁρᾶσθαι γίνεται, τί ποτέ ἐστιν εἴρηται. ὅτι γὰρ ἐνέργεια τοῦ ἀορίστου διαφανοῦς ᾗ διαφανές. ὡς γὰρ ἐν τοῖς χρῶμα ἔχουσι τὸ χρῶμα, οὕτως ἐν τοῖς διαφανέσι τὸ φῶς· γινόμενον ἐν αὐτοῖς καὶ αἴτιον, ὃν προειρήκαμεν τρόπον. τὸ δὲ χρῶμα ὃ κινητικόν ἐστι τοῦ οὕτω διαφανοῦς, ἔστι μὲν καὶ αὐτὸ ἐν διαφανεῖ· ἀλλʼ ἐν ὡρισμένῳ. πᾶν γὰρ σῶμα ἐπεὶ χρώματός ἐστι δεκτικόν, ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον κεκοινώνηκε τῆς φύσεως ταύτης ἣν διαφάνειαν καλοῦμεν. αὕτη γὰρ προσεχὴς ὕλη τῶν χρωμάτων. δεῖ γὰρ ὄντος χρώματος, εἶναι καὶ τὴν φύσιν τὴν τούτου δεκτικήν. τὸ μὲν οὖν ἀόριστον διαφανές, ὃ καὶ μάλιστά ἐστί τε καὶ καλεῖται διαφανές, τῷ φάος τουτέστι τὸ φῶς δέχεσθαι, καὶ τῷ τοῖς ἄλλοις αἴτιον τοῦ φαίνεσθαι εἶναι, ὑπό τινος ἑκάστοτε ὄντος χρωματίζεται. τὸ γὰρ φῶς χρῶμά πως γίνεται τοῦ οὕτως διαφανοῦς ὡς προείρηται. ὃ ἐν αὐτῷ γίνεται παρουσίᾳ τοῦ φωτίζειν αὐτὸ πεφυκότος. τοιοῦτον δέ τό τε πῦρ καὶ τὸ θεῖον σῶμα. κατὰ γὰρ τὴν τούτων ποιὰν σχέσιν πρὸς αὐτά, τὸ φῶς γίνεται. διὸ καὶ παρόντων μὲν αὐτῶν πεφώτισται. ἀπελθόντων δὲ συναπέρχεται καὶ τὸ φῶς. ἡ δὲ ἐν τοῖς στερεοῖς διαφάνεια, ἐν οἷς καὶ μεμιγμένοι καὶ συνὸν ἔχει τὸ χρῶμα. διὸ οὐ ποτὲ μὲν πάρεστιν αὐτῇ, ποτὲ δὲ οὔ. ὡς τοῖς ἀορίστοις διαφανέσι τὸ φῶς. ἔστι δὲ τῶν οὕτως διαφανῶν, τὰ μὲν μᾶλλον, τὰ δʼ ἧττον διαφανῆ. ὃ γίνεται τῇ μίξει τοῦ ἥκιστα διαφανοῦς σώματος. τοιοῦτον δὲ ἡ γῆ. αὕτη γὰρ ἐν οἷς ἂν μιχθῇ, ἐμποδίζει τὴν διαφάνειαν αὐτῶν. παρʼ ἣν αἰτίαν καὶ ἡ τῶν χρωμάτων γίνεται διαφορά. τὸ μὲν γὰρ χρῶμα ἐν παντὶ διαφανεῖ γίνεται λευκοῦ τινος παρουσίᾳ. τοιοῦτον γὰρ καὶ τὸ πῦρ. ἀλλὰ ἢ ἑκάστοτε ὄντος, ἢ μεμιγμένου αὐτῷ. ἡ δὲ κατὰ τὸ μᾶλλόν τε καὶ ἧττον τοῦ διαφανοῦς διαφορὰ καὶ τοῦ φωτίζειν αὐτὸ πεφυκότος πλείονος ἢ ἐλάττονος μίξις ποιεῖ τὰς τῶν χρωμάτων διαφοράς. λευκὸν μὲν γὰρ καὶ φωτοειδές, ἐν οἷς καθαρώτερόν τε τὸ διαφανὲς καὶ πλεῖον τὸ χρωννύον. ἔλαττον δὲ καὶ ὑφειμένον ἤδη δὲ καὶ εἰς τὸ μέλαν ἀποκλῖνον, ἐν οἷς ἐπὶ τοιοῦτον καὶ τὸ διαφανές, ἐν οἷς μέντοι διαφανέσι τὸ ἐνεργείᾳ αὐτὰ ποιοῦν τοιοῦτον μέμικται, ταῦτα συνὸν ἔχει καὶ οἰκεῖον τὸ χρῶμα ὃ καὶ κυρίως

Lumen gigni sine tempore

εὐθυωρίαν facultatem inspectivam ego legerem εὐθυωρίας

Lumen quid?

Terrae mixtione impedire perspicuitatem

:. cohercere vertit hiero don. quod mihi non probatur

καλεῖται χρῶμα. τὸ γὰρ φῶς οὐ τοιοῦτον. καὶ ἔστι τὸ πέρας τῶν ὡρισμένων διαφανῶν, καθὸ ἐστὶ διαφανῆ, τὸ χρῶμα. καθὸ μὲν γὰρ σῶμα, πέρας αὐτῶν ἐπιφάνεια, καθὸ δὲ διαφανῆ, τὸ χρῶμα, διὸ καὶ σύνεστι τῇ ἐπιφανείᾳ τὸ χρῶμα. ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ φαντασία τῶν χρωμάτων. μόνων τε γὰρ τῶν σωμάτων τὸ πέρας φανερόν. καὶ τὸ χρῶμα φανερόν τε καὶ φαινόμενον. καθὸ μὲν γὰρ ὁρατὰ τὰ χρώματα, κατὰ τοῦτο καὶ κέχρωσται, κατὰ δὲ τὸ πέρας ὁρατά. διὸ εὐλόγως τὸ χρῶμα λέγεται εἶναι πέρας τοῦ ἐν ὡρισμένῳ διαφανοῦς, ᾗ διαφανές. ἥ τις δὲ ἐν τῷ πυρὶ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς φωτὸς ποιητικοῖς ἐνοῦσα δύναμις αὐτά τε μάλιστα ὁρατὰ ποιεῖ, καὶ τοῖς ἄλλοις χρώμασιν αἰτία τοῦ ὁρᾶσθαι, ᾧ φωτὸς αὐτὰ εἶναι ποιητικὰ δι᾽ οὗ ὁρᾶται τὰ ὁρώμενα, ταύτην ἡγητέον τὴν φύσιν καὶ ἐν τοῖς ὡρισμένοις διαφανέσι μεμιγμένην, ἢ μᾶλλον ἢ ἔλαττον, τῆς τε τῶν χρωμάτων γενέσεως καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτοῖς αἰτίαν εἶναι. τοῦ δὲ εἶναι τὸ χρῶμα πέρας τοῦ διαφανοῦς ᾗ διαφανές, σημεῖον τὸ καὶ τῶν διαφανῶν. ὅσα μὲν οἰκεῖον πέρας οὐκ ἔχει, τοιαῦτα δὲ τὰ ἀόριστα, ταῦτα δὲ μηδὲ χρῶμα ἔχειν οἰκεῖον. τῷ γὰρ πέρατι τοῦ σώματος σύνεστι καὶ τὸ ὡς διαφανοῦς αὐτοῦ πέρας. ὡς γὰρ ὑπό τινος ἔξωθεν περατοῦταί τε καὶ σχηματίζεται, οὕτω δὲ καὶ χρώννυται. ὧν γὰρ ὡς σωμάτων τὸ πέρας ὁριστόν, τούτων καὶ ὡς διαφανῶν. ὧν δὲ ὥρισται τὸ πέρας διαφανῶν, ταῦτα καὶ χρῶμα οἰκεῖον ἔχει. ὡς συνημμένου τοῦ τε πέρατος καὶ τοῦ χρώματος, συνῆπται μὲν οὕτω, οὐ μὴν ταὐτόν ἐστιν. τοῦ μὲν γὰρ ἑνὸς κατ᾽ ἀριθμὸν σώματος, μία κατ᾽ ἀριθμὸν καὶ ἐπιφάνεια. οὐ μὴν εἰ μία κατ᾽ ἀριθμὸν ἐπιφάνεια, καὶ ἓν χρῶμα κατ᾽ ἀριθμόν. ἐνδέχεται γὰρ τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὰ ἐναντία ἔχειν ἐν αὐτῇ χρώματα. καὶ τὰ ὁριστὰ διαφανῆ, πέρας μὲν ἔχει, ἄν τε ᾖ πεφωτισμένα ἄν τε μή. χρῶμα δὲ ἔχει τότε μόνον, ὅτε καὶ πεφώτισται.

Phantasia · apparentia.

Περὶ ἀκοῆς.

Ἡ δὲ ἀκοή, ἔστι μὲν τῶν κατ᾽ ἐνέργειαν ψόφων ἀντιληπτική τε καὶ κριτική. γίνεται δὲ ὁ κατ᾽ ἐνέργειαν ψόφος ἀπὸ πληγῆς. ἡ δὲ πληγή, ὑπό τε τινὸς καὶ πρός τι καὶ διά τινος. ἀπὸ μὲν τινὸς τοῦ πλήσσοντος. πρός τι δέ, πρὸς γὰρ τὸ πλησσόμενον. διά τινος δέ, διότι ἡ πληγή, ἥ τε πληγή, κίνησίς τίς ἐστι κατὰ τόπον. πᾶσα δὲ ἡ τοιαύτη κίνησις διά τινος. ὥστε καὶ ἡ πληγὴ μὲν διά τινος, οὐ μὴν τοῦ τυχόντος. οὔτε γὰρ διὰ στερεοῦ τὸ μὴ οἷόν τε διὰ τοιούτου κίνησιν γενέσθαι, οὔτε διὰ κενοῦ. τῷ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τὸ κενὸν εἶναί τι. ἀλλὰ μάλιστα μὲν ἐν ἀέρι καὶ δι᾽ ἀέρος ὁ ψόφος. ἤδη δὲ καὶ δι᾽ ὕδατος. οὔτε τὸ πλῆσσον δέ, οὔτε τὸ πλησσόμενον τὰ τυχόντα ὄντα ψόφον ποιεῖ. ἀλλὰ δεῖ στερεῶν γενέσθαι πληγὴν πρὸς ἄλληλα. οὐ γὰρ πάντα τὰ πλησσόμενα διά τε ψοφεῖν. ἡ γοῦν τῶν ἐρίων πρὸς ἄλληλα πληγή, οὐ ποιεῖ ψόφον. οὐδὲ τὰ στερεὰ δὲ πάντα τὰ ψοφητικὰ ποιεῖ ψόφον. αἱ γοῦν βελόναι, οὔτε πλήσσουσαι, ἀλλήλας, οὔτε πλησσόμεναι ὑπ᾽ ἀλλήλων, ποιοῦσι ψόφον, ὁ γὰρ ἀὴρ ἀπολαμβανόμενος ἀθρόος. πρὸς τῷ πλησσομένῳ λείῳ ἢ κοίλῳ ὄντι ἀπὸ τοῦ πλήσσοντος ὄντος καὶ αὐτοῦ τοιούτου ψοφεῖ. τὸ μὲν οὖν λεῖον τυπτόμενον ψόφον ποιεῖ. διὰ τὸ ἀθρόον ἀπὸ τοῦ τύπτοντος πρὸς τῷ τοιούτῳ σώματι ἀπολαμβάνεσθαι τὸν ἀέρα. τὸ δὲ κοῖλον, ὅτι ὁ ἀὴρ ἐν τούτοις ἀδυνατῶν ἐξελθεῖν, ὁ πρῶτος πληγεὶς διὰ τὴν κοιλότητα τοῦ περιέχοντος αὐτὸν ἄλλο τε πρὸς ἄλλα μέρη αὐτοῦ φερόμενος καὶ ἀνακλώμενός τε καὶ ἐνειλούμενος βιαίως ἐστὶ πολυηχεῖ. ἅτε διὰ τὴν ἀνάκλασιν, πλείους πληγὰς ποιῶν. δεῖ δὲ εἰ μέλλει ψόφος ἔσεσθαι, τὴν πληγὴν ταχυτέραν γίνεσθαι, τῆς τοῦ ἀέρος θρύψεώς τε καὶ χύσεως τοῦ μεταξὺ ὄντος τοῦ τε πλήσσοντος καὶ τοῦ πλησσομένου. οὕτως γὰρ ἀπομένων καὶ ἀθρόος προσπίπτων τῷ πλησσομένῳ ποιεῖ τὸν ψόφον. ἤδη δὲ καὶ μόνος ὁ ἀὴρ πληγείς πως, ψόφον ποιεῖ, διὰ τὴν τῆς πληγῆς ταχυτῆτα, ὡς στερεὸς ἀντιτυπῶν τῷ πλήσσοντι. φθάνοντι διὰ τὴν ταχυτῆτα τῆς πληγῆς τὴν οἰκείαν αὐτοῦ διαίρεσίν τε καὶ θρύψιν. ὡς ἐπὶ τῶν μαστίγων γίνεται. ὡς εἴγε μὴ γίνοιτο θᾶττον ἡ ἀπὸ τῆς πληγῆς κίνησις, τῆς θρύψεως τοῦ ἀέρος, οὐκ ἂν ψόφος γίνοιτο, ὥσπερ οὐδ᾽ ἐὰν εἰς σωρὸν ἄμμου τύπτῃ τις φερόμενον ταχὺ μὴ φθάνων τὴν θρύψιν αὐτοῦ καὶ φθορὰν τῇ πληγῇ.

μηδὲ τὴν ἀρχὴν non intellexit interpres qd significaret

Ὅπως ἠχὼ γίνεται.

Ἡ ἠχὼ δὲ γίνεται κατ᾽ ἀνάκλασιν ἀέρος. ὅταν γὰρ ὁ πληγεὶς ἀὴρ εἷς μείνας ἐνεχθεὶς ἐπί τι στερεὸν ἔχον τινὰ κοιλότητα, ὑπὸ τοῦ ἀέρος τοῦ ὄντος ἐν τῷ κοίλῳ τούτῳ ἡνωμένου διὰ τὸ περιέχεσθαι, καὶ μὴ θρυπτομένου ἀλλ᾽ ἑνὸς μένοντος ἀπωσθῇ, διὰ τὴν βίαν ἐπὶ ταὐτὸν φέρεται ὅθεν ἠνέχθη. οὐ γὰρ κενῷ τῷ ἀπείρῳ προσέπιπτεν ἀλλὰ ἀέρος πλήρει, ὑφ᾽ οὗ διὰ τὸ συνέχεσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, κωλυθεὶς εἰς τὸ πρόσω ἐνεχθῆναι ἢ θρυβῆναι, ἀπωσθεὶς εἰς τοὐπίσω πάλιν φέρεται ταχέως. ἅτε εὐκίνητος ὤν, τὸν αὐτὸν ἔτι φυλάσσων ψόφον. δύναται δὲ γίνεσθαι, καὶ ἄρα οὐχ ὁ πρῶτος ἀὴρ πληγεὶς φέρεται

ἐπὶ

∴ στέγων

ἐπὶ τὸ κοῖλον σῶμα. καὶ τὸν ἐν τούτῳ ἀπειλημμένον ἀέρα. καὶ πάλιν ἀπὸ τούτου εἰς αὐτὸν ἀνακάμπτει. οὕτω γὰρ ἀντιπερίστασις ἂν γίνοιτο διπλῆ, τοῦ μετὰ τὸν πεπληγότα ἀέρα, καὶ φερόμενον αὐτῷ ἐπὶ τὸν κοῖλον τόπον ἀποχωροῦντος. καὶ πάλιν ἀναστρέφοντος. ἀλλ᾽ ὁ μὲν πρῶτος ἀὴρ πληγείς, διὰ τὸ τάχος τῆς πληγῆς συνεχὴς καὶ ἀδιαίρετος μείνας, τὸν μετ᾽ αὐτὸν σχηματίζοι ἂν τῇ ὁμοίᾳ πληγῇ. καὶ οὗτος τὸν μετ᾽ αὐτόν. καὶ οὕτω κατὰ συνέχειαν μέχρι τοῦ ἀπείρου ἡ πρόοδος τοῦ ψόφου. κατὰ διάδοσιν γίνοιτ᾽ ἄν. ὁ δὲ τελευταῖος ὁ πρὸς τῷ ἀπείρῳ πληγείς τε καὶ σχηματισθείς, κωλυθεὶς εἰς τὸ πρόσω διαδοῦναι τὴν πληγὴν ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, ἀνάπαλιν ἀπὸ τῆς τοῦ στερεοῦ ἀντιτυπίας ἀπωσθεὶς ὡς σφαῖρα ἀπὸ στερεοῦ τινος. τὸν ἐπὶ τάδε αὐτοῦ, πλήσσοι τε ἂν καὶ σχηματίζοι πάλιν. καὶ οὗτος πάλιν τὸν πρὸ αὐτοῦ. καὶ οὕτως ἡ διάδοσις ἐπὶ ταὐτὰ γίνεσθαι τῆς τε πληγῆς καὶ τοῦ ψόφου ὅθεν ἤρξατο τὴν ἀρχὴν ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατόπτρων τὸ ὁρᾶν αὐτοὺς γίνεται. ἐπεὶ δὲ ὁ ἀὴρ δοκεῖ κενὸς εἶναι, οὗτος δὲ τοῦ ἀκούειν αἴτιος, διὰ τὸ ἀέρος τὸ ἀκούειν, ὁ γὰρ ἐν τοῖς ὠσὶν ἀὴρ ἐγκατῳκοδομημένος ὄργανον τοῦ ἀκούειν, διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν εὐλόγως δοκεῖ λέγεσθαι οὖν ὑπό τινων τὸ ἀκούειν ἡμᾶς τῷ κενῷ. ἡ δὲ φωνή, εἶδός ἐστι ψόφου. ὁ γὰρ ἀπὸ τοῦ ζῴου ὡς ζῴου γινόμενος ψόφος φωνή. ἔστι δὲ ἀπὸ ζῴου ὡς ἀπὸ ζῴου γινόμενα, τὰ κατὰ φαντασίαν τινὰ καὶ καθ᾽ ὁρμὴν γινόμενα, τῶν γὰρ ἀψύχων ὅσα φωνεῖν λέγεται, κατὰ μεταφορὰν λέγεται. ἐπεὶ γὰρ τὸ μέλος καὶ ἡ διάλεκτος ἔμψυχοι ψόφοι, ὅσα δοκεῖ ταῦτα μιμεῖσθαι ὡς αὐλοί τε καὶ κιθάραι καὶ σάλπιγγες καὶ λύραι, ταῦτα λέγεται διὰ τοῦτο φωνεῖν. φωνὴν προΐεται τῶν ζῴων τὰ ἀναπνέοντα. ἔστι γὰρ ἡ φωνή, πληγὴ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος, ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς φωνητικοῖς ὀργάνοις δυνάμεως ψυχικῆς διὰ τούτων γινομένη, πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν κατὰ φαντασίαν τινά. ᾧ γὰρ ἀναπνεομένῳ ἀέρι καταχρῆται ἡ φύσις ἐπὶ δύο ἔργα. πρός τε τὴν ἔμψυξιν τοῦ πλεονάζοντος θερμοῦ περί τε τὸν πνεύμονα καὶ τὴν καρδίαν, καὶ πρὸς τὴν φωνήν. ὥσπερ γε καὶ τῇ γλώττῃ πρός τε τὴν χυμῶν διάκρισιν, καὶ πρὸς τὴν διάλεκτον. αὕτη γὰρ τὸ φωνητικὸν ὄργανον, δι᾽ οὗ ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ἀρτηρίαν, καὶ τὸν ἐν ταύτῃ ἀέρα, τὸν ἀναπνεόμενον ἀέρα πλήσσει. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς γλώττης, τὸ μὲν κατὰ τὴν γεῦσίν τε καὶ τὴν τῶν χυμῶν διάκρισιν ἔργον αὐτῆς, ἀναγκαῖον τῷ ἔχοντι αὐτήν. ἐπεὶ μὴ ἔστι ζῆν μὴ τρεφομένοις. τὸ δὲ κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ βελτίονός τε καὶ τοῦ εὖ ἕνεκεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναπνεομένου πνεύματος, τὸ μὲν πρὸς τὴν τοῦ ἐντὸς θερμοῦ κατάψυξιν γινόμενον ἔργον δι᾽ αὐτοῦ ἀναγκαῖον. ἡ γὰρ ἔμψυξις ἡ ἀπ᾽ αὐτοῦ γινομένη τοῖς περὶ τὸν θώρακα μορίοις εἰς τὸ εἶναι συντελεῖ τοῖς ἀναπνέουσι. τὸ δὲ πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ εὖ χάριν. ὁ γὰρ λόγος καὶ ἡ μήνυσις τῶν τῆς ψυχῆς νοημάτων, γινόμενα διὰ τούτων, εἰς τὴν ἀρίστην συντελεῖ τῷ ἀνθρώπῳ κοινωνίαν. ὅτι δὲ τῷ ἀναπνεομένῳ ἀέρι χρῆται τὰ φωνοῦντα, δῆλον, ἐκ τοῦ μήτ᾽ ἀναπνέοντας αὐτόν, μήτ᾽ ἐκπνέοντας φωνεῖν δύνασθαι. ἀλλὰ μόνον κατέχοντας. οὐ γὰρ ἐκπνεόμενος πλήσσεται. ἀλλὰ πλησσόμενοι κατὰ μόρια ἐκπνέεται. διὸ καὶ μετὰ τὴν φωνὴν ἀναπνέομεν ἀλλ᾽ οὐκ ἐκπνέομεν. οὐχ ἡγητέον δὲ πάντα ψόφον ἀπὸ ζῴου γινόμενον φωνὴν εἶναι. ἀλλὰ μόνον τὸν οὕτω γινόμενον ὡς προείρηται. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ὁ τοῦ βήττοντος ψόφος φωνή. καίτοι πληγὴ καὶ αὐτός ἐστιν ἀπὸ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων γινομένη. ἀλλ᾽ ὅτι μὴ κατὰ φαντασίαν. μηδὲ καθ᾽ ὁρμὴν γίνεται οὐκ ἔστι φωνή. τὸ μὲν οὖν ἀκουστὸν τοιοῦτον. τὸ δὲ ἀκούειν ἐν τῇ περὶ τοῦτο ἐνεργείᾳ τῆς ἀκουστικῆς ψυχῆς. ἡ γὰρ ἀκουστικὴ ψυχή, δύναμις καθ᾽ ἣν τὸ ἔχον αὐτὴν ἀντιληπτικόν τε καὶ κριτικόν ἐστι τῶν ἀκουστῶν διά τινος ἀλλοιώσεως γινομένης ἐν αὐτῷ. γίνεται δὲ τὸ ἀκούειν τόνδε τὸν τρόπον. ὁ ἐναπειλημμένος τε καὶ ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐγκατῳκοδομημένος τοῖς ὠσὶν ἀήρ, κινούμενος ἀπὸ τοῦ ἐμπεσόντος ἔξωθεν καὶ ἀπὸ τῆς πληγῆς ἐσχηματισμένου πως ἀέρος, ἀθρύπτως μένων διὰ τὸ πάντοθεν περιέχεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δεχόμενος τὰ τοῦ κινοῦντος αὐτὸν σχήματα, παραπέμπων ταῦτα μέχρι τοῦ πρώτου αἰσθητικοῦ διὰ τῶν ἀπ᾽ αὐτοῦ μέχρι τῶν ὤτων διατεινόντων πόρων, αἴτιος γίνεται, τῇ ἐν ἐκείνῳ αἰσθητικῇ ψυχῇ τῆς ἀντιλήψεώς τε καὶ κρίσεως τῶν ψόφων. συναισθάνεται δὲ τὸ πρῶτον αἰσθητικὸν καὶ τοῦ διαστήματος, μεζοῦντος αὐτὸν τῇ σφοδρότητί τε καὶ τῇ ἀνέσει τῆς πληγῆς. εἰ μὲν γὰρ σφοδρὰ ἡ ἐν τῷ ἀέρι τῷ ἐν τοῖς ὠσὶν ἡ πληγὴ ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς γίνοιτο, ὡς ἐγγύς που τῆς πληγῆς γεγενημένης συνῄσθετο. εἰ δὲ ἠρεμαία, ὡς πόρρω. καὶ ἔστιν ἡ τοῦ διαστήματος ἀντίληψις τῇ ἀκοῇ γινομένη διὰ τῆς σφοδρᾶς ἢ ἠρεμαίας τοῦ ἐν τοῖς ὠσὶν ἀπειλημμένου ἀέρος πληγῆς. ὁμοίως δὲ τῇ ἀκοῇ καὶ τὴν ὄψιν ὑποληπτέον τοῦ διαστήματος ἀντιλαμβάνεσθαι. τὰ μὲν γὰρ ἐναργέστερον ὁρώμενα, ἐγγυτέρω αὐτῇ εἶναι φαίνεται. τὰ δὲ ἀμαυρότερον πορρωτέρω. ὃ πάθος τῆς ὄψεως τηρήσαντες οἱ γραφεῖς τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ χρωμάτων, τὰ μὲν ὡς ἐγγυτέρω ὄντα φαίνεσθαι παρασκευάζουσιν αὐτῇ. τὰ δ᾽ ὡς πορρωτέρω, τῇ τῶν χρωμάτων παρ᾽ ἄλληλα θέσει. τῶν τε μᾶλλον κινούντων καὶ τῶν ἧττον τὴν τοιαύτην ἀπάτην παρασκευάζοντες αὐτῇ. ἐπεὶ γὰρ τὰ ἐγγυτέρω ὄντα μᾶλλον ὁρᾷ τῶν ἀπὸ πλείονος διαστήματος. καὶ ἃ μᾶλλον ὁρᾷ ταῦτα ἐγγυτέρω εἶναι φαντάζεται. πρὸς τὴν ἀντιστροφὴν οὐ προσηκόντως γινομένην ἀπατωμένη.

Vox species soni

Vox qd

Aeris spirati duplex usus, ut et linguae

Tussis cur non dicitur vox

Aristoteles

Audiendi functio qm̄ fiat

Pulchrũ de

∴ malle legere σχημάτων

Περὶ ὀσφρήσεως.

Ὁμοίως δὲ ταύταις καὶ ἡ ὄσφρησις ἀντιλαμβάνοιτ' ἂν τοῦ διαστήματος. ἔστι δὲ ἡ ὄσφρησις ἀντίληψίς τε καὶ κρίσις τῶν ὀσφραντῶν. ὀσφραντὰ δὲ αἱ ὀσμαί. οὐχ ὁμοίως δὲ γνώριμα ἡμῖν τὰ ὀσφραντὰ, τοῖς τε ἀκουστοῖς καὶ τοῖς ὁρατοῖς καὶ πολὺ πλέον ἔτι, τοῖς ἁπτοῖς τε καὶ γευστοῖς. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι μηδὲ τὴν αἴσθησιν ταύτην ἔχομεν ἀκριβῆ· φαυλότερον γὰρ πολλῶν ζώων ὁ ἄνθρωπος ὀσμᾶται. μόνων γοῦν αἰσθάνεται, τῶν λυπηρῶν τε καὶ ἡδέων ὀσμῶν. οὐχ οὕτως ὁρῶν οὐδὲ ἀκούων. ἤδη γὰρ ἐκείνων οὐ τῶν ἡδέων τε καὶ λυπηρῶν μόνων, ἡ ἀντίληψις. ἀκούομεν γὰρ καὶ ὁρῶμεν, καὶ τὰ μήτε λυπηρὰ μήτε ἡδέα. ἔοικε μὲν γὰρ τὰ ὀσφραντὰ ὁμοίως ἔχειν τοῖς γευστοῖς. ὡς εἶναι τὰ εἴδη τῶν ὀσφραντῶν ἀνάλογον τοῖς τῶν χυμῶν εἴδεσιν. ἀπ' ἐκείνων γάρ πως καὶ ἡ γένεσις αὐτοῖς. εἴ γε ἐστὶν ὁ μὲν χυμὸς ὥς φησιν ἐν τῷ περὶ αἰσθήσεώς τε καὶ αἰσθητῶν Ἀριστοτέλης, τὸ ἐν τῷ ὕδατι γινόμενον πάθος ὑπὸ τοῦ γεώδους ξηροῦ, διά τινος θερμότητός τε καὶ πέψεως· τῆς κατὰ δύναμιν γεύσεως μεταβλητικὸν εἰς ἐνέργειαν. ὀσφραντὸν δέ, τὸ ἐν τῷ ὑγρῷ γινόμενον πάθος ὑπὸ τῆς ἐγχύμου ξηρότητος. τὸ γὰρ δίοσμον πλυτικὸν ὂν, καὶ ῥυπτικὸν ἐγχύμου ξηρότητος, ὅταν ταύτην δέξηται τὸ πάθος, ὀσφραντὸν κατ' ἐνέργειαν γίνεται. ἀνάλογον μὲν οὖν διακεῖται τῷ χυμῷ τὸ ὀσφραντόν. διὸ καὶ ὡς τῶν χυμῶν, οἱ μέν εἰσι γλυκεῖς. οἱ δὲ πικροί. καὶ οἱ μὲν λιπαροί, οἱ δὲ ἁλμυροί. καὶ πρὸς τούτοις οἱ μὲν αὐστηροί. οἱ δὲ ὀξεῖς. οἱ δὲ στρυφνοί. οἱ δὲ πικροί, οὕτως δὲ καὶ αἱ τῶν ὀσφραντῶν ἔχουσι διαφοραί. ἀλλ' ἐπεὶ τὴν μὲν γεῦσιν ἀκριβεστάτην αἴσθησιν ἔχομεν, ὅτι καὶ τὴν ἁφήν. ἁφὴ γάρ τις καὶ ἡ γεῦσις, κατὰ γὰρ τὴν ἁφὴν διαφερόντως ὁ ἄνθρωπος αἰσθητικός, τῷ γὰρ εὔκρατον μάλιστα εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἐντελέχειά τε καὶ ἡ τελειότης, αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῶν ἄλλων ἁπάντων ζώων, ἀμείνων τε καὶ τελειοτέρα. τούτῳ καὶ τὴν ἁφὴν ἀκριβεστάτην ἔχει γινομένην σχεδὸν διὰ παντὸς τοῦ σώματος τοῦ τὴν προειρημένην εὐκρασίαν ἔχοντος. διὸ καὶ σημεῖον τοῖς ἀνθρώποις εὐφυΐας εἶναι δοκεῖ ἡ ἐκ φύσεως κατὰ τὴν ἁφὴν εὐαισθησία. κατὰ δὲ τὴν ὄσφρησιν ἀπολειπόμεθα τῆς ἀκριβείας. οὔτε γὰρ πάσας τῶν ὀσφραντῶν τὰς διαφορὰς γνωρίζομεν, οὔτε ἀπὸ τῆς οἰκείας αὐτὰς διαφορᾶς ὀνομάζομεν. ἀλλὰ συνάπτοντες αὐτὰς τοῖς χυμοῖς, τὰς μὲν τῶν γλυκέων χυμῶν ὀσμὰς καὶ αὐτὰς γλυκείας λέγομεν. τὰς δὲ τῶν δριμέων δριμείας. ὡσαύτως δὲ καὶ ἤδη τῶν ἄλλων. ὥσπερ δὲ ἥ τε ἀκοὴ καὶ ἡ ὄψις, οὐ μόνον ἡ μὲν τῶν ἀκουστῶν, ἡ δὲ τῶν ὁρατῶν κριτικαί, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντικειμένων αὐταῖς στερήσεων, ἀκοῆς γὰρ τὸ ἀνήκουστον οὕτω κρῖναι. καὶ ὄψεως τὸ ἀόρατον, τοῦ γὰρ σκότους οὐκ ἄλλη τις ἢ ὄψις ἐστὶ κριτική. οὕτω δὲ καὶ ἡ ὄσφρησις τοῦ τε ὀσφρητοῦ καὶ ἀνοσφρήτου τοῦ κατὰ στέρησιν. πᾶσα γὰρ αἴσθησις κριτικὴ καὶ τῆς ἀντικειμένης τῷ αἰσθητῷ αὐτῷ στερήσεως. ἔχει δὲ καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὄσφρησις παραπλήσιον τῇ τε ὄψει καὶ τῇ ἀκοῇ, τὸ διὰ μέσου τε καὶ ἐκτὸς ὄντος γίνεσθαι ἀέρος ἢ ὕδατος. ἃ ἐστὶν ὥσπερ διαφανῆ καὶ διηχῆ, οὕτως δὲ καὶ δίοσμα. κατὰ δύναμιν τινὰ οἰκείαν οὖσαν, ἐν αὐτοῖς ἑκάστῳ αὐτῶν διακονούμενα. καὶ γὰρ τὰ ἔνυδρα ὀσμῆς αἰσθάνεται. πόρρωθεν γοῦν ἤδη τὴν τροφὴν ἀπαντᾷ, ὑπόσμου γινομένου. γίνεται δὲ τοῖς μὲν ἀνθρώποις τε καὶ ὅλως τοῖς ἀναπνέουσιν, διὰ τοῦ ἀναπνεῖν ἡ ὄσφρησις. διὰ τῆς ἀναπνοῆς ἀποκαλυπτομένου, καὶ ἀναστομουμένου τοῦ τῆς ὀσφρήσεως ὀργάνου. τέως ἐπικεκαλυμμένου τε καὶ μεμυκότος. ὥσπερ ἤδη τῶν ὀφθαλμῶν γίνεται τοῖς ἔχουσι βλέφαρα. τοῖς δὲ μὴ ἀναπνέουσιν οὐχ οὕτω γίνεται. τῷ τοὺς ὀσφραντικοὺς πόρους ἔχειν αὐτὰ ἀσκεπεῖς, ὡς ἤδη τῶν ὀφθαλμῶν ἔχει ἐν τοῖς σκληροφθάλμοις τῶν ζώων. ὥσπερ δὲ χυμὸς ὑγροῦ ἐστι καὶ ἐν ὑγρῷ. οὐ γὰρ οἷόν τε ἀντίληψιν χυμοῦ γενέσθαι. μὴ πρῶτον διυγρανθέντος τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν εἰ ξηρὸν εἴη, οὕτως καὶ ἡ ὀσμὴ τοῦ ξηροῦ τε καὶ ἐν ξηρῷ. ἡ γὰρ φύσις ἡ τῶν ὀσμῶν δεκτικὴ ἣν δίοσμον καλοῦμεν οὖσαν ἐν ἀέρι τε καὶ ὕδατι, πλυτική τε καὶ ῥυπτική ἐστιν ἐγχύμου ξηρότητος. ἣν ἔγχυμον ξηρότητα δεξαμένη γίνεται κατ' ἐνέργειαν ὀσφραντή ὡς προείρηται. οὐδὲν γὰρ τῶν μὴ ἐγχύμων ὀσφραντόν. οὔτε γὰρ πῦρ, οὔτε ἀήρ, οὔτε ὕδωρ, οὔτε γῆ, καθ' αὑτὰ ὀσφραντά. ὅτι ἄχυμα. ἡ δὲ θάλαττα ὀσμὴν ἔχει. ἤδη γὰρ προσείληφε χυμόν τινα καὶ ξηρότητα. καὶ οἱ μὲν λίθοι ἄοσμοι διότι ἄχυμοι, τὰ δὲ ξύλα ὀσμώδη ὅτι καὶ ἔγχυμα. ὡς γὰρ ὁ χυμὸς γίνεται τῆς γεώδους ξηρότητος, ἐναποπλυνομένης, ἐν τῷ ὕδατι καὶ πεσσομένης διά τινος θερμότητος (αὕτη γὰρ γένεσις καὶ τῶν ἐν τοῖς καρποῖς χυμῶν ὡς ῥηθήσεται) οὕτως καὶ αἱ ὀσμαὶ γίνονται ἐν τῷ ἀέρι τε καὶ ὕδατι ἐναποπλυνομένης ἐν αὐτοῖς τῆς ἐγχύμου ξηρότητος καθὸ ἐστι δίοσμα. τὸ μὲν γὰρ γεῶδες ξηρὸν μηδέ πω χυμὸν ἔχον ἐν αὐτῷ, μιγνύμενον καὶ ἐναποπλυνόμενόν πως τῷ ὕδατι. διά τινος πέψεως τοὺς χυμοὺς ποιεῖ. τὰς δὲ ὀσμὰς οὐκέτι τὸ ἄχυμον ξηρὸν ποιεῖ. ἀλλὰ τὸ μεμιγμένον ἤδη τῷ ὕδατι καὶ χυμὸν ἔχον. ὅτι γὰρ αἱ ὀσμαὶ ὑπὸ τῆς ἐγχύμου ὑγρότητός τε καὶ ξηρότητος (ἄμφω γὰρ ἐν τῷ χυμῷ) δῆλον ἐκ τοῦ πάντα τὰ ὀσφραντὰ καὶ χυμὸν ἔχειν τινά. διὰ γοῦν τῆς ὀσφρήσεως πολλάκις, καὶ τῶν σηπομένων καὶ τῶν προσκαιομένων χυμῶν καὶ τῶν εἰς ὀξύτητα μεταβαλλόντων τινὰ γνωρίζομεν. ὡς ἐκ τῶν χυμῶν, τὴν γένεσιν τῶν ὀσφρητῶν ἐχόντων.

των. καὶ διὰ τοῦτο ἑπομένων τῇ ἐκείνων μεταβολῇ. διὸ εἴη ἂν ὀσφραντὸν, τὸ ἐπιγινόμενον ὑπὸ τοῦ ἐγχύμου ξηροῦ καθὸ τοιοῦτόν ἐστι πάθος ἐν τῷ ὑγρῷ. ἤδη πλέον δὲ εἴρηται περὶ τούτων, ἐν τῷ περὶ αἰσθητῶν τε καὶ αἰσθήσεων. τὸ μὲν οὖν ὀσφραντὸν τοιοῦτον. ὀσφραντικὸν δέ ἐστιν, τὸ δύναμιν ἔχον ψυχῆς, καθ' ἣν δι' ἀλλοιώσεώς τε καὶ ὁμοιώσεως τῷ ὀσφραντῷ, ἀντιληπτικόν τε αὐτοῦ, καὶ κριτικόν.

Περὶ γευστικῆς αἰσθήσεως.

Ἡ δὲ γευστικὴ αἴσθησίς τε καὶ δύναμις, ἔστι μὲν ἀντιληπτική τε καὶ κριτικὴ τῶν γευστῶν. ἅπερ εἰσὶν οἱ χυμοί. τὸ δὲ γευστὸν ἁπτόν τι. διὰ γὰρ ἁφῆς ἡ ἀντίληψις αὐτοῦ. διὸ οὐκ ἔστι διά τινος μεταξὺ ὄντος σώματος ἄλλου παρὰ τὸ γευστικὸν καὶ τὸ γευστὸν ἡ γεῦσις γινομένη, διότι μηδὲ ἡ ἁφή. τὸ μὲν γὰρ γευστὸν χυμός. ὁ δὲ χυμὸς ὑγρόν. τὸ δὲ ὑγρὸν ἁπτόν. ἁφὴ γὰρ αἴσθησις ὑγροῦ. ὥστε τὸ γευστὸν ἁπτόν. ὑγρὸν δὲ ὁ χυμός. ὅτι ὕλη τῇ ποιότητι ταύτῃ τὸ ὑγρὸν ὕδωρ γίνεται. οὐδὲν γὰρ γευστὸν ἄνευ ὑγρότητος. τὸ γὰρ ὕδωρ ἄχυμον ὂν καθ' αὑτὸ, πάσχον καθὸ ὑγρόν ἐστιν ὑπὸ τῆς ἐν τῇ γῇ ξηρότητος οὔσης ἐναντίας αὐτῷ, ὅταν ἐν αὐτῇ ᾖ καὶ δι' αὐτῆς ῥέῃ, προσγινομένης τινὸς αὐτῷ διὰ θερμότητος πέψεως, ἔγχυμον γίνεται. γένεσις γὰρ χυμοῦ, ἡ τοῦ ὑγροῦ διὰ τοῦ γεώδους ξηροῦ διήθησις. προσλαβοῦσα πέψιν τινὰ καὶ σύστασιν διά τινος θερμότητος. κατ' ἰδίαν μὲν γὰρ ἑκάτερον αὐτῶν ἄχυμον. ὅτι καὶ πᾶν ἁπλοῦν σῶμα. ἡ δὲ κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον μίξις αὐτῶν γινομένη, χυμῶν γεννητική. καὶ γὰρ οἱ ἐν τῇ γῇ δοκοῦντες εἶναι χυμοί, κατὰ μίξιν ὑγροῦ καὶ σύστασιν ὑπὸ θερμότητος γινομένην τὴν γένεσιν ἔχουσιν. εἰσὶ γὰρ ἐν τῇ γῇ ἐγκαταμεμιγμέναι ὑγρότητες καὶ θερμότητες. διὸ καὶ ὡρίσατο τὸν χυμὸν Ἀριστοτέλης, πάθος ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ γῇ ξηροῦ γινόμενον ἐν τῷ ὑγρῷ. τῆς γεύσεως τῆς κατὰ δύναμιν ἀλλοιωτικὸν εἰς ἐνέργειαν. ἐπεὶ δὲ τὸ γευστὸν ὑγρὸν, ἀνάγκη τὸ τῶν χυμῶν ἀντιληπτικὸν ὄργανον, μήτε ἐντελεχείᾳ ὑγρὸν εἶναι, μήτε ἀδύνατον ὑγραίνεσθαι. εἴγε δι' ὁμοιώσεως μὲν ἡ αἰσθητικὴ ἀντίληψις. ἡ δὲ ὁμοίωσις δι' ἀλλοιώσεως. ἡ δὲ ἀλλοίωσις μεταβολή. τὸ γὰρ εἰς τὸ ὅμοιόν τινι μεταβάλλον, ἐξ ἀνομοίου ποιεῖται τὴν μεταβολήν. τοιοῦτον δὲ ἡ γλῶττα. οὔτε γὰρ αὐτὴ καθ' αὑτὴν ὑγρά, οὐ γὰρ ἂν ἔτι τῆς ἀλλοτρίας ὑγρότητος ᾐσθάνετο, μὴ πάσχουσα ὑπ' αὐτῆς δι' ὁμοιότητα. μὴ αἰσθανομένη δὲ τοῦ ὑγροῦ, οὐδ' ἂν τοῦ ἐν αὐτῷ χυμοῦ ᾐσθάνετο. εἴγε διὰ τῆς τοῦ ὑγροῦ ἀντιλήψεως, ἡ τῶν ἐν αὐτῷ χυμῶν αἴσθησις γίνεται. οὔτ' αὖ πάλιν ἔστι τοιαύτη ὡς μὴ ῥᾳδίως ὑγραίνεσθαι. ἢ ἔστιν ὡς ἤδη τῶν κατὰ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις αἰσθητηρίων, τὸ αἰσθητήριον, δυνάμει ὅμοιον τῷ αἰσθητῷ, ἐνεργείᾳ δὲ ἀνόμοιον, οὕτω δὲ καὶ τὸ τῆς γεύσεως ὄργανον ἡ γλῶττα. τὰ δὲ εἴδη τῶν χυμῶν, ἀφ' ὧν κατὰ μεταφορὰν καὶ τὰ ἤδη τῶν ὀσφραντῶν ἐλέγετο, ὡς ἤδη τῶν χρωμάτων ἔχει. ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνων, ἁπλᾶ μὲν τὸ λευκὸν καὶ μέλαν. τὰ δ' ἄλλα ἐκ τούτων μικτά, οὕτω δὲ καὶ ἤδη τῶν χυμῶν. ἁπλᾶ μὲν ὁ γλυκὺς καὶ ὁ πικρός. ἐκ δὲ τῆς μίξεως τούτων, ἐγγυτέρω μὲν τοῦ γλυκέος ὁ λιπαρός. τοῦ δὲ πικροῦ ὁ ἁλμυρός. μεταξὺ δὲ τούτων, ἐκ τῆς τούτων πάλιν μίξεως, ὅ τε δριμὺς καὶ αὐστηρός. καὶ στρυφνός. καὶ ὀξύς. τὸ μὲν οὖν γευστόν ἐστι, τὸ ποιοῦν ἐντελεχείᾳ ὅμοιον αὐτῷ τὸ γευόμενον αὐτοῦ, γευστικὸν δὲ, τὸ ἔχον δύναμιν ἀντιληπτικήν τε καὶ κριτικὴν τοῦ τοιούτου, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ κατ' ἀλλοίωσιν ὁμοιότητος.

Περὶ ἁφῆς.

Λοιπὸς δὲ τοῦ περὶ αἰσθήσεων ὁ περὶ ἁφῆς λόγος. ἔστι δὲ ἁφὴ ἀντίληψίς τε καὶ κρίσις τῶν ἁπτῶν. ἣ γίνεται τοῦ τὴν ἁπτικὴν δύναμιν ἔχοντος ὁμοιουμένου τῷ ἁπτῷ. ἀμφισβήτησιν δὲ ἔχει, μήποτε οὐ μία αἴσθησίς ἐστιν ἡ ἁφὴ ἀλλὰ πλείους. καὶ τοσαῦται ὅσαι καὶ αἱ ἁπταὶ ἐναντιώσεις. δοκεῖ γὰρ ἑκάστη αἴσθησις, μιᾶς ἐναντιώσεως εἶναι κριτική. ὄψις μὲν λευκοῦ καὶ μέλανος καὶ τῶν τούτων μεταξύ. ἀκοὴ δὲ βαρέος καὶ ὀξέος. καὶ γεῦσις πικροῦ καὶ γλυκέος. ἐν δὲ τοῖς ἁπτοῖς πλείους εἰσὶν ἐναντιώσεις θερμότης γὰρ καὶ ψυχρότης, καὶ ὑγρότης, καὶ ξηρότης, καὶ σκληρότης, καὶ μαλακότης, καὶ λειότης, καὶ τραχύτης, καὶ βαρύτης, καὶ κουφότης. ἐναντιώσεις ἕτεραί τε ἀλλήλων καὶ διαφέρουσαι. ὥστ' εἰ καθ' ἑκάστην ἐναντίωσιν ἔστι τις ἁφή, ἰδίως ἐκείνης τῆς ἐναντιώσεως κριτική, εἶεν ἂν πλείους ἁφαί. ἢ ἔστι καὶ ἤδη τῶν ἄλλων αἰσθήσεων εὑρεῖν πλειόνων ἐναντιώσεων τὴν αὐτὴν αἴσθησιν κριτικήν. ἐν γοῦν φωνῇ οὔσῃ ἀκουστῇ, οὐ μόνον ἐστὶν ἐναντίωσις ὀξύτης καὶ βαρύτης. ἀλλὰ καὶ μέγεθος καὶ μικρότης. καὶ λειότης, καὶ τραχύτης. καί τινες ἄλλαι τοιαῦται. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ χρῶμά ἐστιν εὑρεῖν, διαφορὰς τοιαύτας, ἢ οὐκ εἰσὶν αὗται ἐναντιώσεις τὸ μέγεθος καὶ ἡ μικρότης καὶ ἡ λειότης καὶ ἡ τραχύτης ἴδια αἰσθητὰ φωνῆς. κοινὰ γὰρ ταῦτα αἰσθητά. εἰ δὲ τοῦτο μένοι ἂν τὸ ἠπορημένον. καὶ ἐκεῖνο δὲ διάφορον ἔχει τὰ ἁπτὰ πρὸς τὰ ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν αἰσθητά. ὅτι ἐκείνων μὲν ἑκάστη, ἕν τι ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον οἰκεῖον

// saporosa · mero ; .i. ex potẽtia in actu deducens

Olfactus diffinitio

Pessime omniu[m] animaliu[m] homo olfacit

ὀσμᾶται olfacit

Aristoteles

Cur homo sensu tactus excellat

Quia homo temperatura corporis præstat, ideo & forma præstat .i. anima. ergo forma sequitur materiã

Τέως

δίοσμος natura ad excipiendos odores idonea

Nihil qd sapore careat ē olfactile

δίοσμα transodora

Ex sapidis originem hn̄t olfactilia

Mentio cõmentariorũ in libros de sensu & sensilib[us] quos cõmentum os habemus m[anu]scriptos

Generatio sapori[s]

In terra mixtæ sunt humiditates & caliditates

Aristoteles

Sensuũ receptio p[er] similitudines fit

Sensoriũ debet eẽ simile potẽtia sensibili, actu uero dissimile

λιπαρός pingu[is]

ἁλμυρός salsi

Dubiũ, un[us] ne sensus sit tactus an multi

Sensilia cõmuna

λιπαρός pinguis
ἁλμυρός salsus
δριμύς
αὐστηρός Auster
στρυφνός

ἔχον ὄνομα. τῇ μὲν γὰρ ἀκοῇ, ψόφος τὸ ὑποκείμενον. τῇ δὲ ὄψει χρῶμα. χυμὸς δὲ γεύσει. ὀσφρήσει δὲ ὀσμή. τῇ δὲ ἁφῇ ὅτι ἓν τὸ ὑποκείμενον, περὶ ὃ αἱ ἁπταί εἰσιν ἐναντιώσεις, οὐκ ἔστι δῆλον. οὐ γάρ ἐστι τὸ ἁπτὸν ὄνομα τοῦ ὑποκειμένου. ἀλλὰ τῆς σχέσεως. ὡς τὸ ὁρατόν. ὡς τὸ ἀκουστόν. ὀνόματα δὲ ἐκείνων μὲν τὸ χρῶμα καὶ ὁ ψόφος. τοῦ δὲ ἁπτοῦ, οὐδέν ἐστιν ἓν ὄνομα οἰκεῖον. ἢ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ὁρατῶν, ἑνί οἷόν τε ὀνόματι περιλαβεῖν αὐτά. εἴ γε ἐστὶν ὁρατὰ χρώματα. καὶ ὃ λόγῳ μέν ἐστιν εἰπεῖν. ἀνώνυμον δὲ τυγχάνει ὄν, ὡς εἴρηκεν ἀριστοτέλης. τοιαῦτα γὰρ τὰ σκότους στίλβοντά τε καὶ ὁρώμενα. ἀπορήσαι δ' ἄν τις καὶ ἔτι περὶ τῆς ἁφῆς. πότερον ἡ σάρξ ἐστιν ἡ τῶν ἁπτῶν ἀντιλαμβανομένη, καὶ τὴν ἁπτικὴν δύναμιν ἔχουσα ἐν αὐτῇ, ἢ ἐν τούτῳ τι ἐστὶν ἄλλο τὸ τῶν ἁπτῶν ἀντιληπτικόν. οὐ γὰρ ἱκανὸν σημεῖον τοῦ ἐν τῇ σαρκὶ εἶναι τὴν ἁπτικὴν δύναμιν, τὸ εὐθὺ τῷ ἅψασθαι τὸ ἁπτὸν τῆς σαρκός, τὴν αἴσθησιν γίνεσθαι. καὶ γὰρ εἰ ὑμένα τις ἔξωθεν περιτείνειεν τῇ σαρκί, εὐθὺς ἂν ἁπτομένῳ ἡ αἴσθησις γίνοιτο. καίτοι οὐκ ὄντος τοῦ ὑμένος μορίου τῆς σαρκός. οὐδὲ ἔχοντος δύναμιν ἀντιληπτικήν. ἔτι δ' ἂν μᾶλλον εὐθὺς αἰσθανοίμεθα διὰ τοῦ ὑμένος, εἰ συμφυὴς ἡμῖν οὗτος ὁ ὑμὴν γένοιτο. ὥσπερ ἐστὶ καὶ ἡ σὰρξ συμφυής. ὥστ' οὐ δόξει ἱκανὸν σημεῖον εἶναι, τοῦ εἶναι τὴν σάρκα τὴν αἰσθανομένην τὸ εὐθὺς αὐτῇ ἁψαμένου τινὸς αἰσθάνεσθαι. μή ποτ' οὖν ἀληθέστερον μήτε ἐν τῇ σαρκὶ λέγειν τὴν αἴσθησιν, εἶναι τὴν ἁπτικήν, μήτ' αὖ μέσην οὕτως εἶναι τὴν σάρκα ὡς τὸν ἀέρα ἢ τὸ ὕδωρ. ἀλλ' εἶναι τὴν μὲν σάρκα τὸ αἰσθητήριον ἀνάλογον οὖσαν τοῖς τε ὠσὶ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς. καὶ τῇ ῥινί. ἐν ᾧ δὲ εἶναι τὸ τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν ἔχον σῶμα τῶν ἁπτῶν. τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ ὑποκείμενον ἐν πάσαις ὂν ταῖς αἰσθήσεσι. ὥσπερ γὰρ ἐπ' ἐκείνων ἡ αἴσθησις ἐγίνετο πάσχοντός τι ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, τοῦ ἐν ᾧ πρώτῳ τὸ αἰσθητικόν, οὕτω δὲ καὶ ὑπὸ τῆς σαρκὸς πάσχον τι τῶν ἐν ἡμῖν, αἴτιον τῆς αἰσθήσεως γίνεται. ἀλλ' ἡ μὲν σὰρξ ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ πάσχει, ἁπτομένου αὐτῆς, ὁ δὲ ὀφθαλμὸς οὐχ ἁπτόμενος αὐτὸς τοῦ αἰσθητοῦ πάσχει. ἀλλὰ διὰ τοῦ μεταξὺ διαφανοῦς. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἑκάστη. ἅμα δὲ τῷ τῆς σαρκὸς πάθει, ἡ κατὰ τὴν ἁφὴν αἴσθησις. ὡς καὶ ἅμα τῷ τῶν ὀφθαλμῶν ὑπὸ τοῦ διαφανοῦς πάθει ἡ ὄψις. ἅμα γὰρ τῷ πάθει τῶν ὀργάνων ἡ αἴσθησις. οὐκ ἐκ τῆς σαρκὸς δὲ παθούσης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αἰσθητοῦ, ἡ κατὰ τὴν ἁφὴν αἴσθησις ἤδη γίνεται αὐτῷ τῷ αἰσθητικῷ, ἐπιτιθέμενα τὰ ἁπτὰ ἐν τῇ αἰσθήσει. κεῖται γὰρ τὸ μὴ εἶναι ἐν τῇ σαρκὶ τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν. ἀλλ' εἶναι ταύτην ὄργανον. διαφέροι δ' ἄν, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, εἰ δὲ τοῖς αἰσθητικοῖς ὀργάνοις ἐπιτιθεμένων τῶν αἰσθητῶν ἡ αἴσθησις ἐγίνετο, ἐδεῖτο γάρ τινος ἄλλου μεταξύ, ἐπὶ δὲ τῆς ἁφῆς, αὐτῷ μὲν τῷ αἰσθητικῷ, οὐχ οἷόν τε ἐπιτίθεσθαι τὰ ἁπτά. τῷ μέντοι ὀργάνῳ τῇ σαρκὶ ἐπιτιθεμένων, ἡ αἴσθησις γίνεται. ὅτι μηδενὸς ἤδη ἡ αἴσθησις ἐδεῖτο ἄλλου μεταξύ. ἢ ἔστι τι καὶ ἐπὶ τῆς ἁφῆς ἄλλο παρὰ τὴν σάρκα τὸ αἰσθητήριον, ἀνάλογον ὂν τῷ ὀφθαλμῷ τῷ τῆς ὄψεως αἰσθητηρίῳ. δοκεῖ γάρ τι τοιοῦτον ὑπ' ἀριστοτέλους λέγεσθαι. τοῦ δὲ τὸ μεταξὺ δι' οὗ μέσου ἡ τῶν ἁπτῶν ἀντίληψις γίνεται, ἐπὶ μὲν τῆς ἁφῆς προσπεφυκέναι τῷ αἰσθανομένῳ (τοιοῦτον γὰρ ἡ σάρξ) ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐκτὸς εἶναι κεχωρισμένον αἴτιον ἂν εἴη, ὅτι ἐπὶ μὲν ἐκείνων τὰ ἐν ἐκείναις αἰσθητὰ ταῖς αἰσθήσεσι κινητικά ἐστι μεταξύ τινος κεχωρισμένου σώματος. αὐτοῖς γοῦν τοῖς αἰσθητηρίοις ἐπιτιθέμενα, οὐκ ἔστιν αὐτῶν κινητικά. καίτοι συνεχῶν ὄντων τοῖς αἰσθητηρίοις τῶν ἐκτός, δι' ὧν ἡ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν κίνησις ἐν αὐτοῖς γίνεται. τὰ δὲ τῇ ἁφῇ αἰσθητά, αὐτοῦ τοῦ αἰσθητηρίου τοῦ συμφυοῦς ἡμῖν ἐστι κινητικά. ταύτης δὲ τῆς διαφορᾶς πάλιν αἴτιον, ὅτι ἔδει μὲν τὰ τελειότερα τῶν ζῴων, μὴ μόνον αἰσθάνεσθαι τῶν παρόντων τε καὶ ἁπτομένων αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ τῶν ἀφεστώτων. τῶν μὲν οὖν παρόντων ἡ ἁφὴ ἀντιληπτική. τῶν δὲ ἀφεστώτων οὐκέτι δι' ἁφῆς ἡ ἀντίληψις. παρῆν γὰρ ἂν καὶ ταῦτα. τὸ γὰρ ἅπτεσθαι παρόντων. διά τινος οὖν μεταξὺ ἡ ἀπὸ τούτων κίνησις. οὕτως γὰρ μόνως οἷόν τε ἦν τῶν μὴ παρόντων αἰσθάνεσθαι. ἔτι δὲ δι' ὧν ἐκείνων αἱ αἰσθήσεις γίνονται. ἀδύνατον ἐκ τούτων τὸ τοῦ ζῴου σῶμα συνεστάναι. δι' ἁπλῶν γὰρ αἱ ἐκείνων ἀντιλήψεις. ἢ γὰρ δι' ὕδατος, ἢ δι' ἀέρος. καὶ οὐχ οἷόν τε ἄλλως ὡς ἐν τῷ περὶ αἰσθήσεώς τε καὶ αἰσθητῶν δέδεικται. οὔτε δὲ ἐξ ἀέρος, οὔτε ἐξ ὕδατος, οἷόν τέ τι ζῷον εἶναι. στερεὸν γὰρ τὸ τοῦ ζῴου σῶμα καὶ μικτόν. καὶ τοιοῦτον ὁποῖόν ἐστιν ἡ σάρξ, ἢ τὸ ἀνάλογον τῇ σαρκί. ἡ δὲ τῶν ἁπτῶν ἀντίληψις, διὰ τοιούτου σώματος γίνεται. ἁπταὶ μὲν οὖν εἶναι αἱ τῶν σωμάτων ᾗ σώματα διαφοραί. αὗται δέ εἰσι ξηρότητες καὶ ὑγρότητες, θερμότητες, ψυχρότητες. ταύταις γὰρ ὁρίζεται τὰ πρῶτα σώματα. καὶ αἱ ἄλλαι δὲ αἱ ἁπταὶ ἐναντιώσεις, εἰς πρώτας ταύτας ἀνάγοιντο. ὡς ἐν τοῖς περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς ἀριστοτέλης ἔδειξεν. τὸ δ' αἰσθητήριον αὐτῶν ἐν ᾧ ἡ δύναμις αὕτη, τὸ μόριόν ἐστιν, ὃ τῷ τὴν τοιαύτην ἔχειν δύναμιν, οἷόν τέ ἐστι διὰ τοῦ ὁμοιοῦσθαι αὐτοῖς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν ποιεῖσθαι. ἐπεὶ δὲ διὰ τοῦ πάσχειν καὶ ἡ ἁφή, ἀπαθὲς δὲ τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου, δεῖ δέ τινας τῶν ἁπτῶν ἐναντιώσεων ἔχειν τὸ ἁπτικὸν σῶμα ἔν γε σῶμα, τῶν μὲν ὁμοίως ἐχόντων αὐτῷ τῶν ἁπτῶν τινὰς ἐναντιώσεων οὐκ αἰσθάνεται, τῶν δὲ ἐλλειπόντων ἢ ὑπερβαλλόντων, ἤδη γὰρ ὑπὸ τούτων ὡς ὑπὸ ἀνομοίων πείσεταί τε καὶ ἀλλοιωθήσεται. διὸ καὶ εὐλόγως ἄν τις μεσότητα τὴν αἴσθησιν λέγοι, τῆς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐναντιώσεως. τὸ γὰρ μέσον ἑκατέρου

[Marginal notes, handwritten: Aristoteles — Dubitatio quod sit sensorium tactus — Differentia inter sensum tactus & ceteros sensus — Aristoteles — Simile a simili non patitur. — Aristoteles — Corporum differentiae tangibiles: Siccitates, Humiditates, Calliditates, Frigiditates — Differentia sensus — Mediocritas contrarietatum quae sunt in re sensili]

ἑκατέρου τῶν ἄκρων κριτικὸν γινόμενον. πρὸς ἑκάτερον αὐτῶν τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων καὶ ἐναντίον. καὶ διὰ τοῦτο μεταβάλλον εἰς αὐτό. εἰς γὰρ τὰ ἐναντία ἡ μεταβολή. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς ἁφῆς, τοῦτο ἀναγκαῖον. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐχ ὁμοίως. τῷ μηκέτι τὰ ἐκείνων αἰσθητήρια δι' ἀνάγκης ἔχειν ἐν τῇ οὐσίᾳ τούτων τινῶν ἐστι διακονητικά τε καὶ μηνυτικά. οὔτε γὰρ τὴν κόρην ὕδατος οὖσαν ἀναγκαῖον εἶναι μετὰ χρώματος, οὐδὲ τὴν ἀκοὴν μετὰ ψόφου, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ὄσφρησιν ἀνάγκη σύμφυτον ἔχειν ὀσμήν τινα. εἰ δὲ καὶ αὗται ἔχοιέν τινα ἐν αὐτῇ ὧν ἀντιλαμβάνονται, εἶεν ἂν μεσότητες καὶ αὗται ὁμοίως τῇ ἁφῇ. τῶν μὲν γὰρ ὁμοίων οἷς ἔχουσιν, οὐκ ἀντιλήψονται. ἀντιλήψονται δὲ τῶν ὑπερβαλλόντων τε αὐτῶν καὶ ἐνδεῶν. τῶν δὲ αἰσθήσεων ἀναγκαιοτάτη ἡ ἁφή τε καὶ γεῦσις. οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ τούτων ζῷον εἶναι. αἱ δ' ἄλλαι οὐχ οὕτως εἰς τὸ εἶναι, ὡς εἰς τὸ εὖ εἶναι συντελοῦσι τοῖς ἔχουσιν αὐτάς. δῆλον δέ, ἐκ τοῦ πολλὰ τῶν ζῴων μὴ ἔχειν τούτων τινὰ τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἐκ τοῦ τὰ ἔχοντα αὐτὰ στερηθέντα αὐτῶν, ζῆν δύνασθαι.

Περὶ τῆς καθόλου αἰσθήσεως.

Τίς μὲν οὖν ἐστιν ἑκάστη τῶν πέντε αἰσθήσεων. καὶ τίνος ἑκάστη. καὶ πῶς ἡ καθ' ἑκάστην αὐτῶν τοῦ οἰκείου αἰσθητοῦ ἀντίληψίς γε καὶ κρίσις γίνεται, εἴρηται. τύπῳ καθόλου δὲ συλλαβόντι περὶ αἰσθήσεως, ἀληθές ἐστιν εἰπεῖν, τὸ εἶναι αὐτὴν δύναμιν ψυχῆς, δι' αἰσθητηρίων τινῶν δεκτικήν τε καὶ κριτικὴν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν, χωρὶς τῆς ὑποκειμένης αὐτοῖς ὕλης. τὸ δὲ πρῶτον αἰσθητήριον ἐν ᾧ ἡ τοιαύτη δύναμις τῆς ψυχῆς, σῶμα μέν ἐστιν. οὐ μὴν καθὸ σῶμα αἰσθητικόν. ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν ἣν ἔχει. ἡ γὰρ αἴσθησις οὐ τὸ μέγεθος. ἀλλὰ ὁ λόγος καὶ τὸ εἶδος τοῦ μεγέθους τοῦ τοιούτου. αἱ δὲ τῶν αἰσθητῶν ὑπερβολαί, φθείρουσι τὰς αἰσθήσεις. διὸ φθείρουσι τὴν συμμετρίαν τοῦ σώματος, οὗ αἰσθητικαὶ δυνάμεις εἴδη. φθειρομένης δὲ τῆς ἐν ἐκείνῳ συμμετρίας, φθείρεται καὶ τὸ εἶδος τὸ ἐπ' αὐτῇ. φθείρεται δὲ καὶ ἡ συμμετρία αὐτῶν, ὑπὸ τῆς σφοδροτέρας κινήσεως, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν χορδῶν ἁρμονία ὑπὸ τῆς βιαιοτέρας πληγῆς τε καὶ κινήσεως. ἑκάστη μὲν οὖν αἴσθησις τοῦ ὑποκειμένου αὐτῇ αἰσθητοῦ ἐστιν αἴσθησις οὖσα ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ. οὐχ ᾗ σῶμα ἐκεῖνο, ἀλλ' ᾗ ἔχει τὴν τοιάνδε δύναμιν ὡς εἶπον. καὶ κρίνει τὰς τοῦ ὑποκειμένου αὐτῇ αἰσθητοῦ διαφοράς. οὐ γὰρ ἄλλη τις κριτικὴ τῶν ἐν χρώμασι διαφορῶν, παρὰ τὴν ὄψιν, οὐδὲ ἄλλη τῶν ἐν ψόφοις, παρὰ τὴν ἀκοήν, ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων λόγος. ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ ταῖς διαφερούσαις αἰσθήσεσιν αἰσθητὰ κρίνομεν πρὸς ἄλληλα, καὶ τῶν διαφορῶν αὐτῶν αἰσθανόμεθα, τίνι γὰρ γλυκὺ λευκοῦ διαφέρει αἰσθήσεως κρῖναι. αἰσθητὰ γὰρ ἄμφω. ἐπιζητήσαι τις ἄν, τί ποτέ ἐστι τὸ τὰς τούτων κρῖνον διαφοράς. οὔτε γὰρ κεχωρισμένα ἔσται τὰ κρίνοντα τὰς τῶν ταῖς διαφερούσαις αἰσθήσεσιν αἰσθητῶν διαφοράς, ἀμφότερα γὰρ ἑνί τινι δεῖ εἶναι δῆλα. οὕτω γὰρ ἔσται τις ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ. ὅμοιον γὰρ τὸ λέγειν κεχωρισμένα καὶ διαφέροντα εἶναι τὰ αἰσθανόμενα αὐτῶν ἑκάστου. καὶ τὰς οἰκείας ἑκάστου αὐτῶν γνωρίζοντα διαφοράς, τῷ λέγειν, εἰ δύο ὄντων τῶν αἰσθητῶν, τοῦ μὲν σὺ αἴσθοιο τοῦ δὲ ἐγώ. γνωρίζειν ἑκάτερον ἡμῶν τὴν διαφορὰν οὗ αὐτὸς ᾔσθετο. δεῖ γὰρ ἕν τι εἶναι τὸ λέγον τόδε τοῦδ' ἕτερον εἶναι. καὶ γὰρ τὴν τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ νοητὰ διαφορὰν τὸ κρῖνον ἕν. ὁ γὰρ νοῦς. πάντα γὰρ οὗτος νοεῖ καὶ κρίνει, ἐν τίνι ἑκάστῳ τῶν ὄντων τὸ εἶναι. τὴν δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν διαφορὰν πρὸς ἄλληλά τε καὶ τὰ τῇ αὐτῶν φύσει νοητά, ὁ νοῶν αὐτὰ νοῦς κρίνει. οὔτε οὖν ὑπὸ κεχωρισμένων καὶ διαφερουσῶν οἷόν τε τὰς τῶν ἀνομοειδῶν αἰσθητῶν κρίνεσθαι διαφοράς. ἀλλ' οὐδὲ ἐν διαφέροντι χρόνῳ οἷόν τε τὰς διαφορὰς αὐτῶν γνωρίζεσθαι. ὡς νῦν μὲν γνωρίζειν ἄρα ἕτερον τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ, αἰσθανόμενον νῦν τοῦ γλυκέος. μετὰ ταῦτα δὲ ἄρα τὸ λευκὸν τοῦ γλυκέος, πάλιν αἰσθανόμενον τότε δὲ τοῦ λευκοῦ. ὡς εἶναι τὸ αὐτὸ μὲν τῶν διαφερόντων αἰσθητῶν ἀντιληπτικὸν τοῦ τε γλυκέος καὶ τοῦ λευκοῦ. οὐχ ἅμα δέ. ἀλλ' ἐν μέρει. ὡς γὰρ ἕν τι δεῖ εἶναι τὸ ἕτερα λέγον εἶναι τὸ γλυκὺ καὶ λευκόν, οὕτω καὶ ὅτε τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διαφέρειν λέγει, τότε καὶ τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου. καὶ οὐ λέγει μόνον ἄρα διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ ὅτι νῦν διαφέρει. νῦν γὰρ λέγει ὅτι νῦν διαφέρει. τὸ γὰρ λέγειν ἐστὶν αὐτῷ τὸ αἰσθάνεσθαι. ἀλλ' εἰ τοῦτο καὶ ἅμα αὐτῶν αἰσθήσεται. καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον δοκεῖ, τὸ αὐτό τι ὂν κατ' ἀριθμὸν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ, πλείους τε καὶ διαφερούσας ἔτι τε ἐναντίας κινήσεις κινεῖσθαι καὶ ἅμα πλείοσιν ὁμοιοῦσθαι. τοῦτο δ' ἂν γίνοιτο, εἰ οὕτω μὲν ἡ αἴσθησις ὡς προείρηται γίνεται. αἱ δ' ἀπὸ τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν γινόμεναι κινήσεις ἐναντίαι γίνονταί τε οὕτως, οὐ μόνον ἄπορον τὸ τῶν διαφερόντων κατ' εἶδος αἰσθητῶν μίαν εἶναι κριτικὴν αἴσθησιν. ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν μιᾷ αἰσθήσει ὑποκειμένων. οἷον ἐν χρώμασιν ὧν ἡ ὄψις ἀντιληπτική, πῶς ἡ ὄψις δυνήσεται, τὰς τοῦ λευκοῦ τε καὶ

[Marginal notes, handwritten: Medium utriusque extremi iudex & diversum ab eis — Mutatio semper in contraria. — Ex sensibus maxime necessarii tactus & gustus — 1. de sensu communi — Sensus differentia — Excellentia sensilium corrumpunt sensus — Dubitatio]

μέλανος γνωρίζειν διαφοράς. εἴγε δεῖ μὲν αὐτὴν ἅμα αὐτῶν ποιεῖσθαι τὴν ἀντίληψιν. ἡ δὲ ἀντίληψις, διὰ τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ ὁμοιώσεως. ἀδύνατον δὲ ἅμα τὸ αὐτὸ τοῖς ἐναντίοις ὁμοιοῦσθαι. ἢ εἰ μὲν οὕτως κινοῖτο ὡς πάσχειν τε καὶ δέχεσθαι τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ἅμα ἂν ἀναλαμβάνοι τὰ ἐναντία· ὅ ἐστιν ἀδύνατον. εἰ δ' ἄλλος ὁ τρόπος τῆς ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν κινήσεως τῇ αἰσθήσει, καὶ οὐχ ὡς ὕλη τῶν αἰσθητῶν τὰ πάθη δέχεται τὰ αἰσθητήρια, οὐκέτ' ἂν ὁμοίως ἄπορον εἴη. ὅτι γὰρ οὐχ ὡς ὕλη δέχεται τὰ πάθη, ἡ ὄψις ἐναργές. ὁρῶμεν γὰρ ἀέρα, οὐ γίνεται ἡ ὄψις μέλαινα καὶ λευκή, ὅτ' ἂν ἐκείνων αἰσθάνηται. ἀλλ' οὐδὲ ὁ πεφωτισμένος ἀήρ, καίτοι διακονούμενος τῇ ὄψει πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν χρωμάτων διὰ τοῦ αὐτὸς ὑπ' αὐτῶν πρῶτος κινεῖσθαι. καὶ μέλας αὐτὸς, ἢ λευκὸς γίνεσθαι ἔτι ποιεῖ. οὐδὲν γοῦν κωλύει διὰ τοῦ αὐτοῦ, τὸν μὲν μέλανος ἀντιλαμβάνεσθαι, τὸν δὲ λευκοῦ. ὅταν κειμένων τοῦ τε λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος ἐπ' εὐθείας τῶν ὁρώντων αὐτά, μὴ τὸ κατ' αὐτὸν ἑκάτερος αὐτῶν κείμενον χρῶμα βλέπῃ, ἀλλὰ τὸ κατὰ τὸν ἕτερον. ἀλλ' οὐδ' εἰ μέλας καὶ λευκὸς ἀλλήλους ὁρῶμεν, κεκώλυται ὁ μεταξὺ ἀὴρ ἀμφοτέροις αὐτοῖς ἅμα διακονεῖσθαι, τῷ μὴ παθητικῶς μηδὲ ὡς ὕλη γινόμενος αὐτῶν ὑπ' αὐτῶν κινεῖσθαι. οὐδὲ τὰ ἐν τοῖς κατόπτροις δὲ ἢ ἐν τοῖς ὕδασιν ἐμφαινόμενα χρώματα, τοιαῦτα αὐτὰ ποιεῖ ὁποῖά ἐστιν αὐτά. συμπαύεται γοῦν ἑκάστου τούτων ἡ ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ κίνησις ἐν αὐτοῖς γινομένη, ὅταν μηκέτι ᾖ παρὰ τὸ αἰσθητόν. εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων οὕτως γίνοιτο τὰ πάθη ἐν τῷ τὴν αἴσθησιν ἔχοντι σώματι, δυνήσεται κατὰ τὴν πάροδον αὐτῶν ἡ δύναμις ἡ αἰσθητική, πάντων μὲν τῶν αἰσθητῶν ἀντιλαμβανομένη (οὐ μὴν πάντων διὰ τῶν αὐτῶν ὀργάνων) ἣν καὶ κοινὴν αἴσθησιν καλοῦσι, κρίνειν τε ἕκαστον αὐτῶν· καὶ γνωρίζειν αὐτῶν τὰς πρὸς ἄλληλα διαφοράς, μὴ ἐν διῃρημένῳ χρόνῳ, ἀλλ' ἐν ἑνί τε καὶ συνεχεῖ. ἔτι δοκεῖ τὸ μετὰ ψυχικῆς δυνάμεως οὕτω κινούμενον, σώζειν τι καὶ ἀπελθόντος τοῦ αἰσθητοῦ ἴχνος τῆς ἀπ' αὐτοῦ κινήσεως διὰ τῆς φαντασίας, καίτοι μηκέτι τοῦ αἰσθητοῦ παρόντος. οἱ γοῦν τῶν σφόδρα λευκῶν αἰσθανόμενοι ἔχουσί τινα ἐγκαταλείμματα ἐν τῇ ὄψει τῆς ἀπ' αὐτῶν κινήσεως, καίτοι μηκέτ' ἐκείνων παρόντων. οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ κίνησις ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν, τοῖς τε ἀψύχοις καὶ τοῖς ἐμψύχοις σώμασιν. ἡ δυνήσεται οὕτως ἡ κοινὴ αἴσθησις, ἅμα τὰς διαφορὰς γνωρίζειν τῶν διαφόρων αἰσθητῶν. ἐπὶ μὲν ἓν εἴη τὸ αἰσθητικόν, τῇ δὲ πλείω τε καὶ διαιρούμενον. ὡς γὰρ ἐπὶ τοῦ κύκλου αἱ ἀπὸ τῆς περιφερείας αὐτοῦ ἐπὶ τὸ κέντρον ἐπιζευγνύμεναι οὖσαι πολλαί, πᾶσαι κατὰ τὸ πέρας εἰσὶν αἱ αὐταί, τῷ τά τε πέρατα αὐτῶν ἐφαρμόζειν τῷ τοῦ κύκλου κέντρῳ. καὶ ἔστι τὸ πέρας ἔτι ἕν τε καὶ πολλά, καθόσον μὲν πολλῶν ἐστι καὶ διαφερόντων πέρας, πολλά· καθόσον δὲ πάντα ἀλλήλοις ἐφήρμοσεν, ἕν, οὕτως ἔχειν ὑποληπτέον καὶ τὴν κοινὴν αἴσθησιν, τὸ ἕν τε καὶ πολλά. τῷ μὲν γὰρ ἑκάστης τῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων γινομένων κινήσεων ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐν τῷ ἐσχάτῳ αἰσθητηρίῳ πέρας εἶναι τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν, μέχρι γὰρ ἐκείνου καὶ ἐπ' ἐκεῖνο ἡ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων διάδοσις, πολλὰ ἔσται πολλῶν καὶ διαφόρων κινήσεων γινομένη πέρας, τῷ δὲ δύναμις ἀσώματος εἶναι, ὁμοίως ἡ αὐτὴ πάντα τε οὖσα τοῦ ἐσχάτου αἰσθητηρίου καὶ ἑκάστου μορίου αὐτοῦ, ἀδιαίρετός τε ἔσται καὶ μία. ἓν δὴ καὶ οὐχ ἓν ἡ δύναμις ἡ αἰσθητική. ἣ μὲν οὖν οὐχ ἓν ἀλλὰ πλείω, ταύτῃ καὶ πλειόνων ἅμα αἰσθήσεται καὶ διαφερόντων, τῷ καθ' ἕκαστον μόριον τοῦ αἰσθητηρίου πάσχοντος αἰσθάνεσθαι τοῦ πάθους, διὰ τὸ εἶναι δυνάμεις τε καὶ πέρας ἑκάστου. ἡ δὲ πάντα τὰ πέρατα ἕν τί ἐστιν καὶ ταυτόν (ἑνὶ γὰρ τῷ τῆς ἀφ' ἑνὸς αἰσθητηρίου γινομένης κινήσεως ἐφαρμόζει πέρατι, τούτῳ, καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὁμοίως) ταύτῃ δὲ ὡς ἓν ἁπάντων αὐτῶν κρίνει διαφοράς, ὅταν ἅμα αἱ ἀπ' αὐτῶν κινήσεις γίνωνται. οὕτως τε δυνήσεται, ἕν τι ὂν καὶ ἀδιαίρετον, ἐν ἀδιαιρέτῳ τε καὶ συνεχεῖ χρόνῳ γνωρίζειν τὰς τῶν ἀνομογενῶν αἰσθητῶν διαφοράς. ὡς δὲ ἐπὶ τῶν ἀνομογενῶν αἰσθητῶν, οὕτως ἅμα τὰ διαφέροντα κρίνει, τῷ ἅμα αὐτὴν ἔχειν τὰ πάντων εἴδη, πέρας οὖσαν τῶν αἰσθητηρίων, τῶν τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν πάθη διαγγελλόντων αὐτῇ, οὕτως κρίνει καὶ τὰς τῶν ἐναντίων διαφοράς. ὧν ἡ αἴσθησις γίνεται δι' ἑνὸς αἰσθητηρίου. καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων τὸ αἰσθητήριον ἔσται κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο μόριον αὐτοῦ ἅμα τὰ πάθη τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν δεχόμενον. ἐπεὶ μὴ οἷόν τε ἅμα τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ γενέσθαι πάθη. πάσχοντος δὲ τούτου κατὰ διαφέροντα μόρια ὑπὸ τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν καὶ ὡς πάσχει οὕτως διαδιδόντος ἐπὶ τὸ ἔσχατον αἰσθητήριον τὰ πάθη, κἀκείνου παραπλησίως κατὰ μόρια παθόντος, ἡ δύναμις ἡ αὐτὴ καὶ μία οὖσα ἐκ παντός τε τοῦ αἰσθητηρίου καὶ ἑκάστου τῶν μορίων αὐτοῦ, ἅμα αἰσθάνεταί τε καὶ κρίνει τὰ ἐναντία. οὕτως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς κρίσεως αὐτῶν. οὐ γὰρ ἐναντία κρίσις ἡ περὶ τῶν ἐναντίων κρίνουσα τὰ ἐναντία. ἣν δὲ ἀδύνατον τὰ ἐναντία ἅμα περὶ τῷ αὐτῷ γενέσθαι. ἐν κρίσει γὰρ ἐναντία, οὐ τὸ τὰ ἐναντία λέγειν, ἀλλὰ τὸ τὸ αὐτὸ ἅμα εἶναι τἀναντία. διὸ ἔτι μὲν ἀδύνατον συνυπάρξαι τῷ κρίνοντι ὡς ἅμα ταυτὸν εἰπεῖν λευκόν τε καὶ μέλαν· τὸ δὲ τὰ ἐναντία κρῖναι, ὅτι ἐναντία οὐκ ἀδύνατον. κρίνει δὴ ἡ δύναμις ἡ αἰσθητικὴ ἅμα τὰ ἐναντία ἄρα ἐναντία. τοῦ ἐσχάτου αἰσθητηρίου οὖσα δύναμις, ἐστὶν αὐτὴ κατὰ διαφέροντα μό-

ρια

·/. ſ. ἀέρος — Sensoria nō suscipiunt passiones a sensilibus tanquam materia — Comparatio circuli ad sensū cōmune — Vnū & nō unū esse sensū cōmune & qua ratione — + ſ. τό — ∴ ſ. πάντοθεν

ρια πάσχοντός τε καὶ τὰ εἴδη τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν, διαγγέλλοντος αὐτῇ. ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις, ἃ μὲν κατά τι αἰσθητὸν καὶ ἀφ' ἑνὸς τὸ αἰσθητήριον πάθη, ἔτι κρίνει. ἃ δὲ κατὰ πλείω ταῦτα. ὧν γὰρ ἅμα τὸ αἰσθητήριον τὰ εἴδη λαμβάνει, τούτων ἅμα τὰς κρίσεις ἐκείνη ποιεῖται. πῶς δὲ οἷόν τε ἅμα τὸ αἰσθητήριον, τά τε διαφέροντα εἴδη λαμβάνειν καὶ τὰ ἐναντία προείρηται. τῇ κοινῇ δὲ αἰσθήσει ταύτῃ καὶ ὁρώντων αὐτῶν αἰσθανόμεθα καὶ ἀκουόντων. καὶ καθ' ἑκάστην αἴσθησιν αἰσθανομένων. ὁ γὰρ ὁρῶν αἰσθάνεται αὐτοῦ ὁρῶντος· καὶ ἀκούων ἀκούοντος. οὐ γὰρ δὴ ἄλλῃ τινὶ δυνάμει παρὰ τὴν αἴσθησιν, αὐτῶν αἰσθανομένων αἰσθανόμεθα. οὐ γὰρ ὁρῶμεν ὅτι ὁρῶμεν· οὐδὲ ἀκούομεν ὅτι ἀκούομεν. οὔτε γὰρ τὸ ὁρᾶν ὁρατόν, οὔτε τὸ ἀκούειν ἀκουστόν. ἀλλ' ἔστιν αὕτη ἡ ἐνέργεια, τῆς πρώτης τε καὶ κυρίας αἰσθήσεως καὶ κοινῆς λεγομένης. καθ' ἣν γίνεται συναίσθησις τοῖς αἰσθανομένοις τοῦ αἰσθάνεσθαι. καὶ τῶν κοινῶν δὲ καλουμένων αἰσθητῶν, διὰ ταύτης ἡ ἀντίληψις. συναναφέρεται μὲν γὰρ ἕκαστον αὐτῶν τοῖς ἰδίοις ἑκάστης αἰσθήσεως αἰσθητοῖς διὰ τῶν οἰκείων αὐτῆς ὀργάνων. κινεῖται γὰρ ἡ ὄψις ὑπὸ χρώματος ὄντος μετὰ μεγέθους, μετὰ σχήματος, μετὰ ἠρεμίας, ἢ κινήσεως, μετὰ ἀριθμοῦ, μετὰ ἀποστήματος. μεθ' ὧν οὖν τὸ χρῶμα ἐκίνησεν αὐτήν, καὶ τὰς ἀπὸ τούτων κινήσεις συναναφέρει τοῖς χρώμασιν. οὐ μὴν ἡ τῶν χρωμάτων κριτικὴ δύναμις καὶ περὶ τῶνδε κρίνει. ἀλλ' ἔστι καὶ ἡ τούτων κρίσις, τῆς κοινῆς ἔργον αἰσθήσεως. ὅτι γὰρ οὐχ ἡ ὄψις, δῆλον ἐκ τοῦ μὴ μόνον αὐτὰ τοῖς χρώμασι παρυφίστασθαι. ἀλλὰ καὶ τοῖς ψόφοις· καὶ τοῖς ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν αἰσθητοῖς. διὸ ἐλέγχεται, οὔτε ὁρατὰ ὄντα, οὔτε ἀκουστά, οὔτε τινὸς τῶν ἄλλων αἰσθήσεων τῶν ταύταις ἀντιδιῃρημένων, ἴδια αἰσθητά. τὸ δὲ εἶναι μόνας τὰς πέντε αἰσθήσεις περὶ ὧν προειρήκαμεν, καὶ μηδεμίαν παρὰ ταύτας ἄλλην δεικνύοιτο μὲν ἄν, καὶ ἐκ τοῦ μηδὲν αἰσθητήριον οἷόν τε εἶναι παρὰ τὰ ὄντα ἐν τοῖς τελείοις ζῴοις. ἔδει δὲ εἰ αἴσθησίς τις ἔλειπεν, καὶ αἰσθητήριόν τι λείπειν. ὡς ἔδειξεν Ἀριστοτέλους ἐν τῷ τρίτῳ περὶ ψυχῆς. δεικνύοιτο δ' ἂν καὶ διὰ τοῦ πᾶσαν μὲν αἴσθησιν ἐν ζῴῳ εἶναι· μηδὲν δὲ ζῷον ἔχειν ἄλλην τινὰ παρὰ τὰς προειρημένας. ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ τελειοτάτην μὲν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων εἶναι τὴν λογικήν. ἐπὶ δὲ ταῖς πρώταις τετελεσμέναις αἱ τελειότεραι. ὥστε ἐν οἷς ἡ λογική, ἐν τούτοις πρῶτον πᾶσα ἡ αἰσθητική.

Περὶ φαντασίας καὶ φανταστικῆς δυνάμεως.

[Ἡ] δὲ φανταστικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἔστι μὲν κριτικὴ καὶ αὐτή. ἡ τούτων μία οἷς ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι λεγόμεθα. ἔστι γὰρ καὶ ἀληθὴς καὶ ψευδὴς φαντασία, ὥσπερ καὶ αἴσθησις, καὶ πολλὰ κατὰ φαντασίαν καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει τὰ ζῷα. λεγόμεθα δὲ ἀληθεύειν, αἰσθήσει, δόξῃ, ἐπιστήμῃ, νῷ. ὧν αἴσθησις μέν ἐστιν ὡς εἴρηται δύναμις δεκτική τε καὶ κριτικὴ τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἰδῶν χωρὶς τῆς ὑποκειμένης αὐτοῖς ὕλης. ἐν τοῖς ἰδίοις ἀληθεύουσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. δόξα δὲ ὑπόληψις, περὶ τὰ ἐνδεχόμενα καὶ ἄλλως ἔχειν. ἐπιστήμη δὲ συλλογισμὸς ἀποδεικτικός. ἡ γνῶσις τῆς τοῦ ἐπιστητοῦ αἰτίας ὅτι ἐκείνου ἐστί. καὶ ἀδύνατον αὐτὸ ἄλλως ἔχειν. νοῦς δὲ δύναμις τῶν ἀΰλων εἰδῶν ληπτική. ἡ δύναμις ᾗ ἀληθεύομεν περὶ τὰς ἀναποδείκτους ἀρχάς. οὐ μὴν τούτων ἐστί τινι ἡ φαντασία ἡ αὐτή. εἰ τὴν ἰδίως τις καὶ κυρίως λεγομένην φαντασίαν λέγοι. αὕτη δέ ἐστι κίνησίς τις καθ' ἣν λέγομεν φάντασμά τι ἡμῖν ἐν τῇ ψυχῇ γίνεσθαι. ἐπεὶ κατὰ μεταφοράν γε κατὰ πάντων τῶν προειρημένων τῇ φαντασίᾳ χρώμεθα πολλάκις. καὶ γὰρ κατὰ αἰσθήσεως, καὶ κατὰ δόξης, καὶ κατὰ ἐπιστήμης, καὶ νοῦ, τὴν φαντασίαν κατηγοροῦμεν. τῆς μὲν οὖν αἰσθήσεως χωρίζεται ἡ τοιαύτη φαντασία, τῷ τὴν μὲν αἴσθησιν παρόντων εἶναι τῶν αἰσθητῶν· φαντασίαν δὲ γίνεσθαι καὶ μὴ παρόντων. καὶ αἴσθησιν μὲν ἐγρηγορότων γίνεσθαι· φαντασίαν δὲ καὶ κοιμωμένων. ἔτι αἴσθησις μὲν οὐκ ἐφ' ἡμῖν. οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν μὴ παρόντων τῶν αἰσθητῶν αἰσθάνεσθαι. φαντασία δὲ καὶ ἐφ' ἡμῖν. ἐφ' ἡμῖν γὰρ φαντασίαν τινὸς καὶ μὴ παρόντος λαβεῖν. καὶ αἰσθήσεως μὲν πάντα μετέχει τὰ ζῷα. φαντασίας δὲ οὐ δοκεῖ. ὡς τά τε ὀστρεώδη τῶν θαλασσίων, καὶ ὁ σκώληκος. καὶ ἡ μὲν αἴσθησις ἀεὶ τῶν ἰδίων ἀληθής ἐστι. τῶν δὲ φαντασιῶν αἱ πλεῖσται ψευδεῖς. ὅτι μηδὲ ταυτὸν αἴσθησις καὶ φαντασία, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ ὅταν μὲν ἀκριβῶς αἰσθανώμεθά τινος μὴ λέγεσθαι ἡμᾶς φαντασίαν ἔχειν αὐτοῦ. ἀμαυρῶς δέ τινος αἰσθανόμενοι, φαίνεσθαι ἡμῖν ἐκεῖνο λέγομεν. καίτοι εἰ ἦν ταυτά, ἔδει τὴν μᾶλλον αἴσθησιν, μᾶλλον φαντασίαν εἶναι. καὶ τὴν ἀκριβεστέραν αἴσθησιν, καὶ φαντασίαν ἀκριβεστέραν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἐπιστήμῃ, οὐδὲ νῷ, ταυτὸν ἡ φαντασία. ὅτι ἐπιστήμη μὲν καὶ νοῦς, ἀεὶ ἀληθῆ. τῶν δὲ φαντασιῶν αἱ πλεῖσται ψευδεῖς. ἔτι ἐπιστήμη μὲν καὶ νοῦς, ὥσπερ οὖν καὶ φρόνησις ἐν μόνοις τοῖς λόγον ἔχουσιν. φαντασία δὲ καὶ ἐν ἀλόγοις. δόξειε δ' ἂν κατὰ τὸ ἀληθὲς καὶ ψευδὴς γίνεσθαι φαντασία ἡ αὐτὴ εἶναι τῇ δόξῃ. καὶ γὰρ τῶν δοξῶν, αἱ μὲν ἀληθεῖς εἰσιν, αἱ δὲ ψευδεῖς. οὐ μὴν οὐδὲ οὔ-

∴ ·i· nullū istorū = phātasia — Communia sensilia — Aristotelēs — Phantasiæ diff — Quot sint illa p quæ uera sentim: sensus, Opinio, Scientia, Intellectꝰ — Phantasiæ ppri diffo — Quomodo distet a sensu phantasia

ſ. τύπον

Opinionē fides sequitur

πως ἔχει. τῇ μὲν γὰρ πάντως πίστις ἕπεται. ὁ γὰρ δοξάζων περί τινος, πάντως καὶ συγκατατίθεται ὡς οὕτως ἔχοντι. ἡ γὰρ περί τινος δόξα, συγκατάθεσις ἐκείνῳ ὡς οὕτως ἔχοντι. ἡ δὲ συγκατάθεσις μετὰ πίστεως. λογικὴ γὰρ συγκατάθεσις ἡ δόξα καὶ μετὰ κρίσεως, οὐ πάσῃ δὲ φαντασίᾳ μετὰ πίστεως. τῶν γοῦν ἀλόγων ζῴων, φαντασίαν μὲν ἔχει πολλά. πίστιν δὲ οὐδέν. εἰ δὲ μὴ πίστιν, οὐδὲ τὴν μετὰ κρίσεως συγκατάθεσιν. ἔτι πᾶσα μὲν δόξα ἐν συνθέσει. ἢ γὰρ καταφατικὴ ἢ ἀποφατική. οὐ πᾶσα δὲ φαντασία τοιαύτη. διὸ οὐδὲ τὸ ἀληθές τε καὶ ψεῦδος ἐν ἀμφοτέραις ὁμοίως. ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἐν αἰσθήσει τε καὶ δόξῃ. εἰ δὲ μηδὲν τούτων ἐστὶν ἡ φαντασία, τῷ μήτε τὰ τῇ αἰσθήσει ἑπόμενα, μήτε τὰ τῇ δόξῃ, μήτε τὰ τῇ ἐπιστήμῃ, μήτε τὰ τῷ νῷ, ἕπεσθαι αὐτῇ, δῆλον ὡς οὐδὲ ἐκ συνθέσεως εἴη ἂν αἰσθήσεώς τε καὶ δόξης, ὡς δοκεῖ τισίν. ἦν γὰρ ἂν τὰ ἑκατέρῳ τούτων ἑπόμενα καὶ τῇ φαντασίᾳ. τῷ τὸ συγκείμενον ἔκ τινων σωζομένων ἐν αὐτῷ τῶν ἐξ ὧν σύγκειται οὕτως εἶναι ἐξ αὐτῶν. ἔστι γὰρ ταύτῃ ἡ σύνθεσις τῇ κράσει. τὸ μὲν γὰρ κεκραμένον ἔκ τινων, ἔστι μὲν ἐξ ἐκείνων. οὐ μὴν ἐκεῖνα. τὸ δὲ συγκείμενον ἐκεῖνά ἐστι, μετά τινος θέσεώς τε καὶ τάξεως. τί τοίνυν ἐστὶν ἡ φαντασία ὧδε ἂν γνωρίζοιμεν. δεῖ νοεῖν γίνεσθαι ἐν ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν τῶν περὶ τὰ αἰσθητά, οἷον τύπον τινὰ καὶ ἀναζωγράφημα ἐν τῷ πρώτῳ αἰσθητηρίῳ (τοῦτο δ' ἔστι τὸ σῶμα ἐν ᾧ ἡ αἰσθητικὴ τῆς ψυχῆς δύναμίς ἐστιν) ἐγκατάλειμμά τι τῆς ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ γινομένης κινήσεως. ὃ καὶ μηκέτι τοῦ αἰσθητοῦ παρόντος, ὑπομένει τε καὶ σώζεται ὂν ὥσπερ εἰκών τις αὐτοῦ. ὃ καὶ τῆς μνήμης ἡμῖν σωζόμενον αἴτιον γίνεται. τὸ τοιοῦτον ἐγκατάλειμμα καὶ τὸν τοιοῦτον ὥσπερ τύπον, φαντασίαν καλοῦσιν. διὸ καὶ ὁρίζονται τὴν φαντασίαν. τύπωσιν ἐν ψυχῇ. καὶ τύπωσιν ἐν ἡγεμονικῷ. μήποτε δὲ οὐχ ὁ τύπος αὐτός ἡ φαντασία, ἀλλ' ἡ περὶ τὸν τύπον τοῦτον τῆς φανταστικῆς δυνάμεως ἐνέργεια. εἰ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ τύπος ἡ φαντασία, ἦμεν ἂν ἐν φαντασίᾳ καὶ μὴ ἐνεργοῦντες περὶ αὐτόν. ἔχοντες δὲ αὐτόν, καὶ ἅμα ἂν ἐν πλείοσιν ἦμεν φαντασίαις. καὶ τοσαύταις, ὅσων τὸν τύπον σώζομεν. ἔτι ἤτοι τὴν γινομένην τύπωσιν φαντασίαν λέγουσιν, ἢ τὴν γεγενημένην ἤδη καὶ οὖσαν. ἀλλ' εἰ μὲν τὴν γινομένην, τὴν αἴσθησιν ἂν λέγοιεν τὴν κατ' ἐνέργειαν φαντασίαν. αὕτη γὰρ ἡ γένεσις τοῦ τύπου. ἀλλὰ γίνονται φαντασίαι καὶ χωρὶς τῆς κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐνεργείας. εἰ δὲ τὴν γεγενημένην καὶ σωζομένην, τὴν μνήμην ἂν λέγοιεν φαντασίαν. ἀλλὰ εἴη ἂν ὡς ἤδη τῆς αἰσθήσεως. ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης ἔστι μέν τι αἰσθητόν, ἔστι δέ τις καὶ δύναμις αἰσθητική, ἔστι καὶ ἐνέργεια τῆς δυνάμεως περὶ τὸ αἰσθητόν, ἣν αἴσθησιν καλοῦμεν. ὁμοίως δὲ καὶ ἤδη τῆς νοήσεως. νοητὸν μὲν τὸ πρᾶγμα. νοῦς δὲ ἡ δύναμις. νόησις δέ, ἡ τοῦ νοῦ περὶ τὸ νοητὸν ἐνέργεια. οὕτω δὲ ὑποληπτέον ἔχειν καὶ ἤδη τῆς φαντασίας. τὸ μέν τι εἶναι φανταστόν, τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως, γινόμενον ἐγκατάλειμμα, ἀνάλογον ὂν τῷ αἰσθητῷ τε καὶ νοητῷ. τὸ δὲ φανταστικὸν ἀνάλογον ὂν καὶ αὐτὸ τῷ αἰσθητικῷ τε καὶ τῷ νῷ. τὸ δὲ φαντασίαν οὖσαν καὶ αὐτὴν ἀνάλογον τῇ αἰσθήσει καὶ τῇ νοήσει. ἐνέργειαν οὖσαν τῆς φανταστικῆς δυνάμεως περὶ τὰ φανταστά. ὑπόκειται γὰρ τῇ φανταστικῇ δυνάμει τὰ ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γινόμενα ἐγκαταλείμματα. ὡς ὄντα τινὰ αἰσθητὰ ἐντός. ὡς τῇ αἰσθητικῇ τὰ αἰσθητὰ ὄντα ἐκτός. καλεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα ἐγκαταλείμματα, κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεις. ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς αἰσθητικῆς ταῦτ' ἐστὶν ἐνεργοῦσα καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν αἰσθάνεσθαι ἐστί. τὸν τύπον τοῦτον σχεῖν ἐν αὐτῷ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐκτὸς ὄντων. ἡ δὲ φανταστικὴ δύναμίς ἐστιν, ἡ αὐτὴ μὲν κατὰ τὸ ὑποκείμενον τῇ αἰσθητικῇ, τῷ λόγῳ μέντοι διαφέρουσα. αἰσθητικὴ μὲν γάρ ἐστι καθόσον τῶν αἰσθητῶν κεχωρισμένων τε τοῦ ἔχοντος αὐτὴν καὶ παρόντων, ἐστὶν ἀντιληπτικὴ μόνων. φανταστικὴ δὲ καθόσον ὡς ἐκείνη περὶ τὰ αἰσθητὰ ἐκτὸς ὄντα ἐνεργεῖ, οὕτως αὐτὴ περὶ τὰ φανταστά. ὄντα ἐν τῷ ἔχοντι αὐτὴν σώματι ὥσπερ αἰσθητὰ αὐτῇ εἰ καὶ μὴ παρείη ἔτι τὰ αἰσθητά. ὅταν μὲν γὰρ παρόντων τῶν αἰσθητῶν, ἡ ἐνέργεια αὐτῇ γίνεται, αἴσθησις γίνεται. ἡ γὰρ περὶ τὴν διὰ τοῦ αἰσθητηρίου παρόντος τοῦ αἰσθητοῦ ἐν τῷ αἰσθητικῷ γινομένην ἐνέργεια τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς, αἴσθησίς ἐστι. διὸ καὶ ταὐτὸν εἶναι δοκεῖ, ἥ τε αἴσθησις, καὶ ἡ φαντασία. ὅταν δὲ μηκέτι τοῦ αἰσθητοῦ παρόντος, ἡ ἐνέργεια τῇ αἰσθητικῇ ψυχῇ, περὶ τὸ γινόμενον ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως ἐγκατάλειμμα γίνηται ὡς αἰσθητόν τι, φαντασία τότε. ἡ γὰρ περὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐνέργεια ὅταν μὴ ἁπλῶς ὡς περὶ τοιοῦτον γίνηται, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπ' ἄλλου τινὸς ἐπιγενόμενον, τὸ μέν, μνήμη, τὸ δὲ ἀνάμνησίς ἐστιν. ὧν περὶ τῆς διαφορᾶς ἐν ἄλλοις εἴρηται. νῦν δὲ περὶ τῆς φαντασίας λέγωμεν. ἐπεὶ γὰρ ἐνδέχεταί τι ὑπ' ἄλλου κεκινημένον, αὐτὸ πάλιν ἄλλο κινεῖν (οὕτω ἡ γοῦν βακτηρία κινεῖ τὸν λίθον ὑπ' ἄλλου κεκινημένη) καὶ τὸ πρῶτον αἰσθητήριον κινηθὲν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, διὰ τῆς περὶ αὐτὰ ἐνεργείας, αὐτὰ πάλιν διὰ τῆς ὑπ' ἐκείνων γινομένης ἐν αὐτῷ κινήσεως, κινεῖ τὴν φανταστικὴν ψυχήν. ὡς τὰ αἰσθητὰ τὴν αἰσθητικήν. παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ τὰ κατὰ ἀναζωγράφησιν ἐν ἡμῖν γινόμενα. καὶ τὰ ἀπὸ μὴ παρόντων κινεῖ. καὶ γὰρ ταῦτα γίνεται τῷ γεγονέναι τινὰ αὐτῶν αἴσθησιν ὥστε καὶ ταῦτα ὡς ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γινόμενα κινεῖ. διὸ καὶ εἴη ἂν τῆς φαντασίας

Phantasia nō cōposita ut nonnulli rentur ex sensu & opinione

Quo differat cōpositio & mixtio & diff. utriusq:

Quo modo pcipiat qd sit phantasia pulchra descriptio

Primū sensitiuū qd. siue primū sēsoriu

Diff.a inter phantasiam & sensū subiecto .n. idē sunt, ratiōe differunt

Cur idē eē putet sensus & phātasia

De memoria & reminiscentia

..a comunib(us) sensib(us)

ſ. τύπωσιν

λόγος κίνησις ὑπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως. τὸ γὰρ λέγειν τύπωσιν ἐν ἡγεμονικῷ, ἐν τῷ ἐγκαταλείμματι, οὐκ ἐν τῇ περὶ αὐτὸ ἐνεργείᾳ τὴν φαντασίαν τιθεμένων ἐστί. ἡ μὲν οὖν περὶ τὸ ἐγκατάλειμμα τὸ ὑπὸ τοῦ καθ' αὑτὸ αἰσθητοῦ σωζόμενον γινομένη ἐνέργειά τε καὶ φαντασία, ὁμοίως τὸ ἀληθές τε καὶ τὸ ψεῦδος ἕξει τῇ αἰσθήσει ἐφ' ᾗ γίνεται. διὸ αἱ πλεῖσται τῶν τοιούτων καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα φαντασιῶν ἀληθεῖς. αἱ δὲ περὶ τὰ ἐγκαταλείμματα, ἀπὸ τῶν κοινῶν τε αἰσθητῶν καὶ κατὰ συμβεβηκός, πολὺ τὸ ψεῦδος ἔχουσι, τῷ καὶ τὰς αἰσθήσεις διαψεύδεσθαι περὶ τὰ τοιαῦτα ἐφ' αἷς αἱ γινόμεναι φαντασίαι. εἰκότως καὶ αὗται τὸ ψεῦδος ἔχουσι πολύ. αἱ δὲ γινόμεναι μὲν ἀπὸ τῶν ἐγκαταλειμμάτων. μηδὲ αὐτῶν δὲ σωζομένων, ἀλλὰ τῆς φαντασίας προσαναπλαττούσης αὐτὰ πολὺ τὸ ψεῦδος ἔχουσι. καὶ ἔτι ἐν τοῖς καθ' αὑτὰ αἰσθητοῖς γίνονται ψευδεῖς αἱ γινόμεναι κατὰ τὸν τρόπον. τὸ τὴν φανταστικὴν δύναμιν κινεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἐγκαταλειμμάτων. καὶ ὡς ἀπὸ παρόντων τῶν οὐ παρόντων. καὶ οὐχ ὡς ἀπὸ τοιούτων ὁποῖά ἐστιν. οἷαί εἰσιν αἵ τε τῶν κοιμωμένων καὶ ὅσαι γίνονται ὡς εἴπου κατὰ ἀναζωγράφησίν τινα ἐν αὐτοῖς τοιαῦται καὶ αἱ τῶν παρακοπτόντων. ἀρχὴ μὲν γὰρ καὶ ταύταις ἀπό τινος ἐγκαταλείμματος ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γενομένου. τὸ δὲ περὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν ἐπ' αὐτὸ γινομένης διαμαρτίας αἴτια. ἢ παρὰ τὸ σχῆμα, ἢ παρὰ τὸ μέγεθος, ἢ παρὰ τὸ χρῶμα. ἢ τινα ἄλλην ποιότητα, ἢ τὴν κίνησιν, ἢ τὸν τόπον, ἢ τὸ πλῆθος, ἢ τὴν σύνθεσιν. ἀληθὴς μὲν οὖν φαντασία ἡ περὶ τοιοῦτον ἐγκατάλειμμα ἐνεργοῦσα, ὃ ἀπὸ ὄντος τε γέγονε, καὶ ὁποῖον ἐκεῖνο καὶ ὡς ἔχει γινομένη περὶ αὐτό. ψευδὴς δέ, ἥ τε περὶ τὰ ἀπὸ μὴ ὄντος, ὁποῖαι κατὰ τοὺς ὕπνους αἱ γινόμεναι ὡς ἀπὸ παρόντων τῶν αἰσθητῶν τῶν οὐ παρόντων. ἀλλὰ καὶ αἱ ἀπὸ παρόντων μέν, μὴ οἷα δέ ἐστι. ψευδὴς γὰρ φαντασία, ᾗ οὐ συμφωνεῖ τὸ φαινόμενον. ὡς καὶ δόξα, ᾗ ἀντιμαρτυρεῖ τὸ οὗ ἡ δόξα. καὶ ἔστιν ἥ τε ἀληθής, καὶ ἡ ψευδὴς φαντασία, κατὰ τὴν πρὸς τὸ οὗ εἰσι σχέσιν. τῶν δὲ φαντασιῶν, αἱ μέν εἰσιν ἀμυδραί, αἱ δὲ σφοδραί. ὥσπερ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. ἀμυδραὶ μέν, αἵ τε πολλοί καὶ μηδὲν ἔχουσαι καταληπτικόν, μηδὲ σαφῶς τὰς διαφορὰς τοῦ φανταστοῦ μηνύουσαι. σφοδραὶ δέ, αἱ ἐναντίως ἔχουσαι. γίνονται δὲ τοιαῦται ὁμοίως καὶ ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς. οὔτε γὰρ τῆς ἀληθοῦς ἴδιον τὸ σφοδρόν, οὔτε τῆς ψευδοῦς τὸ ἀμυδρόν. ἀλλὰ ἐναλλάττουσιν αὐτῶν αἱ διαφοραί. τὰς δὲ ἀληθεῖς τῶν φαντασιῶν, καὶ σφοδρὰς εἰώθαμεν λέγειν καὶ καταληπτικάς. τῷ καταλήψει εἶναι, τὴν ταῖς τοιαύταις φαντασίαις συγκατάθεσιν. ἀκατάληπτον δὲ φαντασίαν καλοῦμεν, τήν τε ψευδῆ, καὶ τῶν ἀληθῶν τὰς ἀμυδράς. ἐναργὴς δὲ φαντασία λέγεται. ποτὲ μὲν ἥ τε ἀληθὴς καὶ σφοδρά. τουτέστιν ἡ καταληπτική. ποτὲ δὲ ἡ σφοδρὰ μόνον ἡ τῇ ἀμυδρᾷ ἀντιτιθεμένη. ἕπεται δὲ τῇ σφοδρᾷ φαντασίᾳ, συγκατάθεσις. εἰ μὴ εἴη δι' ἄλλων τινῶν πεφωραμένη ψευδὴς οὖσα. ὡς ἐπὶ τῆς φαντασίας τῆς τοῦ μὴ κινεῖσθαι τοὺς ἀστέρας πάσχομεν. καὶ ἐπὶ τῶν γραφῶν, κατὰ τὰς εἰσοχάς τε καὶ ἐξοχάς. καὶ ἐπὶ τῶν ἐμφαινομένων τοῖς κατόπτροις. ἔτι δι' ἃ μή εἰσι σφοδραὶ ἀπιστοῦμεν αὐταῖς. ἀλλ' ὅτι διαβέβληνται δι' ἄλλων. καὶ ἔτι ἀληθέσι τισὶ καὶ σφοδραῖς πολλάκις ἀπιστοῦμεν. ἂν ὦμεν προδιαβεβλημένοι. ἔτι δὲ τῆς φαντασίας συγκαταθέσει, ἔπεται ἐνέργεια πρακτική. διὸ τά τε ἄλογα ζῷα κατὰ τὰς φαντασίας ἃ ποιεῖ ποιεῖ. καὶ ταῖς ἤδη ταύταις συγκαταθέσεσι τῷ μὴ ἔχειν λόγον. καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ ταῖς φαντασίαις ἕπονται πολλάκις. διὰ τὸ ἐπικεκαλύφθαι τὸν νοῦν αὐτῶν, ἢ ὑπὸ πάθους τινός, ἢ ὑπὸ νόσου, ἢ ὑπὸ ὕπνου. ἔχει γὰρ τὸ ζῷον παρὰ τῆς φύσεως τὴν ψυχὴν τὴν φανταστικήν, ὥσπερ οὖν καὶ τὴν αἰσθητικήν, ὑποβάθραν καὶ ἀρχὴν πρὸς τὴν ἐπίκρισίν τε καὶ γνῶσιν τῶν πραγμάτων. καὶ τῶν μὲν αἵρεσιν, τῶν δὲ φυγήν. ὡς ἔτι ἡ δόξα ἄλλου τινὸς χάριν ἐστίν, τοῦ γὰρ ὧδε ἢ ὧδε δοξάζοντος, ἢ συνθέσθαι τῷ δοξαζομένῳ, ἢ ἀποστραφῆναι αὐτό. οὕτω δὲ καὶ ἡ αἴσθησίς τε καὶ ἡ ἐπ' αὐτῇ φαντασία. κρίσεως γὰρ καὶ αἱρέσεως ἢ φυγῆς αὐτῶν ταῦτα ἀρχαί. χρὴ δὲ τοῦ τύπου κοινότερον ἐπὶ τῆς φαντασίας ἀκούειν. κυρίως μὲν γὰρ τύπος, τὸ κατ' εἰσοχήν τε καὶ ἐξοχήν. ἢ τὸ τοῦ τυποῦντος ἐν τῷ τυπουμένῳ σχῆμα γινόμενον. ὡς ὁρῶμεν τὰ ἐπὶ τῶν σφραγίδων ἔχοντα. οὐχ οὕτω δὲ τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐγκαταλείμματα γίνεται ἐν ἡμῖν. οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν κατὰ σχῆμά τι ἡ τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψις. ποῖον γὰρ σχῆμα τὸ λευκόν, ἢ ὅλως τὸ χρῶμα. ἢ ποῖον σχῆμα ἡ ὀσμή. ἀλλὰ δι' ἀπορίαν κυρίου τινὸς ὀνόματος, τὸ ἴχνος καὶ ἐγκατάλειμμα τὸ ὑπομένον ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐν ἡμῖν τύπον καλοῦμεν. μεταφέροντες τοὔνομα. ἕπεται μὲν οὖν τῇ φαντασίᾳ συγκατάθεσις, οὐ μὴν πάσῃ. ὥσπερ οὖν καὶ τῇ συγκαταθέσει ὁρμή. οὐδὲ ταύτῃ δὲ πάσῃ. ἀλλ' οὐδὲ τῇ ὁρμῇ ἐξ ἀνάγκης πρᾶξις. καὶ ἔστιν ἐφεξῆς ταῦτα ἐν τῷ ζῴῳ τὴν τάξιν ἔχοντα. αἴσθησις φαντασία. συγκατάθεσις. ὁρμή. πρᾶξις. ἀλλ' οὔτε πάσῃ αἰσθήσει δοκεῖ φαντασία ἕπεσθαι. εἴ γε δοκεῖ τὸ μὴ πάντα τὰ ζῷα φαντασίας μετέχειν. οὔτε πάσῃ φαντασίᾳ συγκατάθεσις, οὐ γὰρ τῷ τὸν ἥλιον ποδιαῖον εἶναι συγκατατιθέμεθα. καίτοι τὴν φαντασίαν περὶ αὐτοῦ λαμβάνοντες. ὁμοίως οὐδ' ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀδήλων. οὔτε πάσῃ συγκαταθέσει ὁρμή. οὐ γὰρ ὁ συγκατατιθέμενός τινι ὡς λευκῷ, ἤδη καὶ ὁρμᾷ ἐπ' αὐτό. ἀλλ' οὐδ' ἤδη ταῖς τῶν μαθηματικῶν συγκαταθέσεσιν. ἡ γὰρ συγκατάθεσις, τῷ τὴν διάμετρον ἀσύμμετρον εἶναι, τῇ πλευρᾷ, οὐκ ἔστιν ὁρμῆς κινητική. ἢ αἱ μὲν τοιαῦται συγκαταθέσεις οὐκ ἤδη φαντασίαις. οὐ γὰρ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι φαντασίαι. ἀλλὰ τῷ συγκρατῆ εἶναι

Phantasiæ diff.

Phantasiæ multo fallaces prout sensus a q mouetur

ἀναζωγράφησι

Vera phantasia

Falsa phātasia

Phantasiæ subobscuræ & uehementes.

ἐναργῶς

Cataleptica & acataleptos phantasia

Homines etiā ut irrationalia phātasiā sequū

Τύπος propri

εἰσοχάς depressiones

ἐξοχάς eminentias

τὸ προσιέναι συγκαταθέμενοι, ἐφ' ἃ δή που καὶ ὁρμῶμεν ἐπί τι πάντως, ἡ γὰρ ἐπί τι συγκατάθεσις, οὐ παροῦσιν ὡς αἱρετοῖς ὁρμή. τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὄρεξις. ἔστι δὲ ἐφ' ὧν καὶ ὁρμήσαντες οὐκ ἐπράξαμεν, μηκέτι τῆς βουλήσεως συνδραμούσης. τὸ δὲ ὄνομα τῇ φαντασίᾳ ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως. ἀφ' ἧς καὶ τὸ εἶναι. ἐπεὶ γὰρ κυριωτάτη τῶν αἰσθήσεων ἡ ὄψις εἶναι δοκεῖ, ταύτης δὲ ἡ ἐνέργεια διαφανοῦς, ἄνευ γὰρ φωτὸς ἀδύνατον τὴν κατ' ἐνέργειαν ὄψιν γενέσθαι, ἀπὸ τοῦ τῇ κυριωτάτῃ τῶν αἰσθήσεων αἰτίου τῆς ἐνεργείας ὅπερ ἐστὶ τὸ φῶς, ἀπὸ τούτου τῇ φαντασίᾳ τοὔνομα. ἔστι δὲ ἡ συγκατάθεσις. ἡ μὲν ἐπὶ τοῖς ἁπλοῖς καὶ ἐν τῷ εἶναί τι, ἢ μὴ εἶναι γινομένη, οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἕπεται γὰρ τῇ τε αἰσθήσει καὶ τῇ φαντασίᾳ ἡ τοιάδε συγκατάθεσις. ἡ δὲ ἐπὶ τοῖς πρακτέοις ἢ μὴ πρακτέοις γινομένη, ὧν συγκαταθέσεων ὁ λόγος αἴτιος, ἐφ' ἡμῖν. τὸ γὰρ διὰ τοῦ βουλεύσασθαι προκεκρικέναι τι καὶ τούτῳ συγκατατίθεσθαι ἐφ' ἡμῖν. ἥ τις συγκατάθεσις, οὐκέτ' ἂν ἐπὶ φαντασίᾳ γίνεσθαι λέγοιτο. αἱ μὲν οὖν κριτικαὶ δυνάμεις τῆς ἀλόγου ψυχῆς τίνες εἰσὶν εἴρηται. τοιαῦται γὰρ ἥ τε αἰσθητικὴ καὶ ἡ φανταστική. ἡ γὰρ λογική τε καὶ διανοητικὴ δύναμις οὖσα καὶ αὐτὴ κριτική, ἴδιός ἐστιν ἀνθρώπου. διὸ περὶ μὲν ταύτης ὕστερον ἐροῦμεν.

[marg.: ὄρεξις — Phantasiæ nomē unde?]

Περὶ ὁρμῆς καὶ τῆς ὁρμητικῆς δυνάμεως.

[marg.: i. de impulsu & impulsoria]

Ἀκόλουθον δέ ἐστι τοῖς προειρημένοις περὶ ὁρμητικῆς εἰπεῖν. αὕτη γὰρ τοῖς ζῴοις ἀρχὴ καὶ αἰτία πράξεώς τε καὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως ὅσα γε αὐτῶν οὕτω κινεῖται. τὸν τρόπον καὶ ἔχει τὴν τάξιν, μετὰ τὴν φανταστικήν. δοκεῖ γὰρ ἕπεσθαι μὲν τῇ ἐπὶ φαντασίαις συγκαταθέσει ὁρμὴ ὥσπερ οὖσα τέλος αὐτῆς. οὐκέτ' οὖσα κριτική, ἀλλὰ τοῦ ἑτέρου μορίου τῆς ψυχῆς, τοῦ πρακτικοῦ. κριτικῷ γὰρ καὶ πρακτικῷ ἡ τῶν ζῴων ψυχὴ διῄρηται. τοῦ οὕτω κριτικοῦ τε καὶ γνωστικοῦ, τὴν ἀναφορὰν ὡς ἐπὶ τέλος τὴν πρᾶξιν ἔχοντος, καὶ ἔστιν ἑκάτερον αὐτῶν ἀρχὴ τοῦ ἑτέρου. ἀλλὰ τὸ μὲν αἰσθητικὸν τοῦ πρακτικοῦ ὡς ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. τὸ δὲ πρακτικὸν τοῦ αἰσθητικοῦ ὡς οὗ ἕνεκα καὶ τέλος. τὸ δ' ὁρμητικόν, συνέζευκται τῷ ὀρεκτικῷ. αὕτη γὰρ ἡ δύναμις, τῆς κατὰ τόπον δι' αὐτῶν κινήσεως τοῖς ζῴοις ἀρχή τε καὶ αἰτία. ἢ γὰρ ὀρεγόμενά τινος ἐπὶ τὸ λαβεῖν αὐτὸ ὁρμᾶται καὶ κινεῖται, ἢ ἀποστρεφόμενα, ἐπὶ τὸ ἐκκλῖναί τε καὶ φυγεῖν. ὁρμὴ γάρ τις ἡ ὄρεξις. εἴδη δὲ τῆς ὀρέξεως, τὸ μὲν ἐπιθυμία. τὸ δὲ θυμός, τὸ δὲ βούλησις. ἡ μὲν γὰρ τῶν ἡδέων ὄρεξις ἐπιθυμία, ἥτις ἐν πᾶσίν ἐστι τοῖς μετέχουσιν αἰσθήσεως. ἡ δὲ τιμωρήσασθαί τινα ὡς ὀλιγωροῦντα ὄρεξις θυμὸς καλεῖται. οὐκέθ' ἡ ὄρεξις ἡ τοιαύτη ἐν πᾶσι τοῖς ἔχουσιν αἴσθησιν. οὐ γὰρ καὶ ἐν σκώληξί τε καὶ ὀστρέοις. ἀλλ' ἐν τελειοτέροις ἤδη. ἡ δέ γε τῶν ἀγαθῶν ὄρεξις, γινομένη μετὰ κρίσεώς τε καὶ βουλῆς, βούλησις καλεῖται. ἥτις ἐν ἀνθρώποις γίνεται μόνον. ἡ γοῦν βούλησις ὄρεξις λογική. λογικὴ δὲ οὐχ ὡς τῆς λογικῆς οὖσα ψυχῆς ἐνέργεια, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ταῖς ἐκείνης ἐνεργείαις γινομένη. τὸ γὰρ ὀρεκτικὸν τῷ ὑποτάσσεσθαι τῷ λόγῳ δύνασθαι καὶ πείθεσθαι, ὅταν ὀρέγηται τῶν ὑπὸ τοῦ λόγου κριθέντων, ἡ τοιάδε ὄρεξις αὐτοῦ, βούλησις καλεῖται. ἡ γὰρ βούλησις μετὰ βουλῆς. ἡ δὲ βουλὴ καὶ τὸ βουλεύεσθαι, τοῦ λόγου ἔχοντος. ὅτι δὲ ἑτέρα δύναμις ψυχῆς ἡ ὁρμητική, ἀλλὰ καὶ ὅτι αἱ προειρημέναι οὐ μόνον τῆς ὀρεκτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων διαφέρουσιν, ἐκ τῶνδε ἄν τις γνωρίσαι. τοῦ μὲν γὰρ φυτικοῦ τὸ αἰσθητικὸν χωρίζεται, τῷ τε τὸ μὲν ὑπάρχειν ἐν τοῖς ζῴοις αὐτῶν τὸ δὲ μή. εἰ γὰρ ἦν ταὐτά, ἐν ᾧ θάτερόν ἐστιν αὐτῶν, ἐν τούτῳ ἂν ἦν καὶ θάτερον. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων, τὸ μὲν θρεπτικὸν ἀπὸ τῆς πρώτης συστάσεως αὐτοῖς ὑπάρχει. τρέφεται γὰρ εὐθὺς γινόμενον ἔτι τὸ ζῷον καὶ κατὰ γαστρὸς ὂν ζῇ, κατὰ μόνην τήνδε τὴν δύναμιν ἐνεργοῦν. ἡ δὲ αἰσθητικὴ ψυχή, ἐγγίνεται αὐτοῖς ὕστερον ἀποτεχθεῖσιν. αἱ γὰρ συστολαί τε καὶ αἱ ἐκτάσεις μορίων τινῶν ἃς ποιεῖται κατὰ γαστρὸς ὄν, οὐ γίνεται κατ' οἰκείαν αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐμψύχου μορίου κατὰ ταῦτα κινεῖται. ἔτι τῇ μὲν θρεπτικῇ δυνάμει, αἰεὶ ἐνεργοῦμεν. διὰ παντὸς γὰρ τρεφόμεθα. καὶ μάλιστα δοκεῖ κοιμωμένων ἡ κατὰ τὴν δύναμιν ταύτην ἐνέργεια γίνεσθαι. οὐκ ἀεὶ δὲ τῇ αἰσθητικῇ. ὁ γοῦν ὕπνος ἐν τῇ τῶν αἰσθήσεών ἐστιν ἀργίᾳ τε καὶ ἡσυχίᾳ. διὸ καὶ ἡ μὲν τῶν αἰσθήσεων ἀνενεργησία ὕπνος. ἡ δὲ τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως θάνατος. καὶ τὸ μὲν θρεπτικὸν ποιητικόν ἐστι. τὸ δὲ αἰσθητικόν, κριτικόν τε καὶ γνωστικόν. ἔτι τοῦ μὲν θρεπτικοῦ πάντα τὰ μόρια τῶν ζῴων μετέχει, εἴ γε πάντα τρέφεται. οὐ πάντα δὲ τοῦ αἰσθητικοῦ, εἴ γε ἀναίσθητοι θρίξ τε, καὶ ὀστᾶ καὶ ὄνυχες. ταῦτα μὲν οὖν αἱ δυνάμεις, οὐ μόνον κατὰ τὸν λόγον διαφέρουσιν ἀλλήλων, ἀλλ' ἤδη χωρίζεσθαι δύνανται καὶ κατὰ τὸ ὑποκείμενον καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. κατὰ μὲν γὰρ τὸν λόγον ἡ ἑτερότης αὐτῶν, ὅτι μὴ ταὐτὸν τὸ θρεπτικῷ εἶναι καὶ τὸ αἰσθητικῷ. ἄλλος γὰρ ὁ ἑκατέρου λόγος καθὸ ἐστὶ τοιαῦτα. κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν, ὅτι μὴ ὅτε τὸ θρεπτικὸν ἐνεργεῖ, τότε πάντως καὶ τὸ αἰσθητικόν. τὸ μὲν γὰρ ἀεί, τὸ δὲ αἰσθητικὸν ἀνενέργητον κοιμωμένων. κατὰ δὲ τὸ ὑποκείμενον, ὅτι τὸ μὲν θρεπτικὸν ἐν ἅπαντι μορίῳ. τὸ δὲ αἰσθητικὸν οὔ. καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς, τὸ μὲν θρεπτικόν ἐστι. τὸ δὲ αἰσθητικὸν οὐκέτι. τὸ δὲ ὁρμητικόν τε καὶ ὀρεκτικόν, τοῦ μὲν θρεπτικοῦ διοίσει, σχεδὸν τοῖς αὐτοῖς οἷς καὶ τὸ αἰσθητικόν. μόνῳ γὰρ παραλλάξει, τῷ τὸ μὲν αἰσθητικὸν διαφέρειν τοῦ θρεπτικοῦ, τῷ αὐτὸ μὲν κριτικὸν εἶναι, ἐκεῖνο δὲ ποιητικόν. οὐκ ἔστι γὰρ καὶ τὸ ὀρεκτικὸν ὁμοίως τῷ αἰσθητικῷ κριτικόν. ποιητικὸν γὰρ καὶ αὐτὸ καὶ πρακτικόν. εἴγε αὐτὸ

[marg.: Anima in iudicialē & actiuā pte diuidi — Impulsus coniungitur cum appetitu — Appetitus diuisi in (Concupiscētiā, Ira, Voluntatē) — Voluntas qd? — Functio altricis animæ maxime operatur in dormientib?]

τῆς τοῦ ζῴου κινήσεως αἴτιον. τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ τὸ ὀρεκτικὸν ἕτερον τῇ τε τάξει καὶ τῷ χρόνῳ τῶν ἐνεργειῶν. πρῶται γὰρ αἱ κατὰ τὴν αἴσθησίν τε καὶ τὴν ἑπομένην αὐτῇ φαντασίαν ἐνέργειαι, τῶν κατὰ τὴν ὄρεξιν. ἐπ' ἐκείναις γὰρ καὶ μετ' ἐκείνας αὗται. τέλος γὰρ ἡ ὄρεξις τινῶν αἰσθητικῶν ἐνεργειῶν. καὶ πάντως μὲν πρὸ τῆς ὀρέξεως αἴσθησις. οὐ πάντως δὲ μετὰ τὴν αἴσθησιν ὄρεξις. εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτε ἡ ἑτέρα αὐτῶν ἐστιν, πάντως ἔστι καὶ ἡ ἑτέρα. ἔτι ὡς ἤδη προείρηται, ἡ μὲν αἴσθησις γνώσεως καὶ κρίσεως αἰτία τοῖς ζῴοις. ἡ δὲ ὁρμή τε καὶ ὄρεξις πράξεως. καὶ ἡ μὲν αἴσθησις ἐν τῷ πάσχειν. ἡ δὲ ὁρμή τε καὶ ὄρεξις δραστικὴ μᾶλλον καὶ ποιητική. ἔχουσι δὲ οὕτως αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις πρὸς ἀλλήλας ἐν οἷς εἰσι πᾶσαι, ὡς τὰς πρώτας τῶν ὑστέρων εἶναι χάριν, καὶ πρὸς ταύτας συντελεῖν τι, ἀνάλογον ἔχουσαι τοῖς μορίοις τοῦ ἐμψύχου σώματος. ὡς γὰρ ἐν ἐκείνῳ ἄλλο ἄλλου χάριν γέγονέ τε καὶ ἔστιν. ἀλλὰ καὶ τὰ πλεῖστα μόρια τοῦ σώματος, τῶν κατὰ ψυχὴν ἐνεργειῶν, εἴγε ὀργανικὸν τὸ ἔμψυχον σῶμα. πᾶν δὲ ὄργανον ἐκείνου χάριν ᾧ ὑπηρετεῖται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, τὰ πρῶτα τῶν δευτέρων χάριν ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ φυτικὴ ψυχή, ἔστιν ἐν τοῖς ζῴοις σωτηρίας τε καὶ τοῦ εἶναι χάριν. ὧν χωρίς, οὐδ' ἂν τὸ αἰσθητικὸν ἦν. τὸ δὲ αἰσθητικὸν καὶ οὕτω κριτικόν, τοῦ πρακτικοῦ τε καὶ ὁρμητικοῦ χάριν ὡς προείρηται. ἀλλὰ καὶ τὸ πρακτικόν τε καὶ ὁρμητικὸν πάλιν, τοῦ κριτικοῦ χάριν. οὐ μὴν τοῦ αἰσθητικοῦ κριτικοῦ, ἀλλὰ τοῦ νοῦ τε, καὶ τῆς κατὰ τοῦτον ἐνεργείας, ἐν οἷς τῶν ζῴων καὶ ἤδη ἡ δύναμίς ἐστιν. ὡς ἐν τοῖς περὶ τούτων λεγομένοις δείκνυται. καὶ αἱ τοῦ ὁρμητικοῦ δὲ καὶ ὀρεκτικοῦ δυνάμεις, ὅτι πλείους τέ εἰσι καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῷ περὶ ἅ τε καὶ ὧν ἐστιν, εἴρηται. προείρηται δὲ ὅτι καὶ τῶν γνωστικῶν τε καὶ κριτικῶν δυνάμεών ἐστι διαφορά. ἡ μὲν γάρ ἐστι δύναμις ὑπηρετικὴ κριτική. τοιαύτη γοῦν ἥ τε αἴσθησις καὶ φαντασία. τὸ δέ τι τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν ἐστι κριτικόν. τοιοῦτον δὲ τὸ λογιστικόν, ὃ διανοητικόν τέ ἐστι καὶ νοητικόν. τὸ γὰρ αἰσθητικὸν ἐπὶ τὸ διανοητικὸν ἔχει τὴν ἀναφοράν, ἐν οἷς ἐστιν ἀμφότερα. ὅπως γὰρ εἰσαγγέλλει καὶ μηνύει τὰς τῶν αἰσθητῶν αὐτῷ διαφοράς. ὡς δὲ ἐν τῷ κριτικῷ, τὸ μέν ἐστιν ἡγεμονικόν, τὸ δὲ ὑπηρετικόν, οὕτως ἔστι καὶ ἐν τῷ πρακτικῷ. τὸ μὲν ἡγεμονικόν, ὃ ὁρμητικόν τε καὶ ὀρεκτικὸν καλοῦμεν. τὸ δέ τι ἐστὶν ἐν τοῖς νεύροις δύναμις. γάρ ἐστι καὶ ἐν τούτοις καθ' ἣν ὑπηρετεῖται τὸ σῶμα ταῖς καθ' ὁρμὴν ἐνεργείαις. ἐπεὶ γοῦν τὰ κατ' ὄρεξιν πραττόμενα πάθους τινὸς ἐγγινομένου πράττεται. ὧν παθῶν, τὰ μὲν ἄνεσίν τε τὸ σῶμα καὶ αὔξησιν αὐτοῖς ἐμποιεῖ, διὰ θερμότητα εὔκρατον, τὰ δὲ κατάψυξίν τε καὶ συστέλλει. αἱ γοῦν φαντασίαι καὶ αἰσθήσεις καὶ ἔννοιαι τῶν πραγμάτων, κατὰ ὁμοίωσίν τινα αὐτῶν γινόμεναι ὡς ἐπὶ παροῦσιν ἐκείνοις, ἢ ἀνιᾶσι τὸ σῶμα, ἢ συστέλλεσθαί τε καὶ φρίττειν ποιοῦσιν, ὧν γινομένων συστολῶν τε καὶ ἐκτάσεων περὶ τὸ σύμφυτον πνεῦμα, καὶ ἀπὸ τούτου διαδιδομένων ἐπὶ τὰ νεῦρα, κινεῖσθαι ταῦτα δύναται ταῖς καθ' ὁρμὴν ἐνεργείαις, τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως παρὰ τῆς ὀρέξεως λαμβάνοντα. μικρὰ γὰρ μεταβολὴ περὶ τὴν ἀρχὴν γινομένη, μεγάλων καὶ πολλῶν διαφορῶν αἰτία γίνεται. τοῦ γοῦν οἴακος ἀκριβῶς μετατιθεμένου, πολλὴ ἡ τῆς πρῴρας γίνεται μετάστασις, καὶ περὶ τὴν καρδίαν ἤδη καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῇ, ὅταν ἀλλοίωσίς τις γένηται δι' αἰσθήσεις τινῶν ἢ νοήσεις αἷς ἕπεται κίνησίς τις καὶ πάθος, εἰ καὶ ἐν ἀναισθήτῳ μορίῳ γίνοιτο ἐν αὐτῇ ἡ τοιαύτη τροπή (τῷ ἀρχὴν τοῦ ζῴου τὴν καρδίαν εἶναι) πολλὴν ποιεῖ τοῦ σώματος παντὸς διαφοράν. ἐρυθήμασιν. ὠχρότησι. θερμότησι. ψύξεσι. φρίκαις τε καὶ τρόμοις. ἀρχὴ μὲν οὖν τῆς κινήσεως, τὸ ἐν τῷ πρακτῷ διωκτόν τε καὶ φευκτόν. ἔστι γοῦν ὁρμή, κίνησις ἐμψύχου γινομένη κατὰ φαντασίαν διωκτοῦ τινος ἢ φευκτοῦ. ἐξ ἀνάγκης δὲ ἀκολουθεῖ τῇ νοήσει καὶ τῇ φαντασίᾳ αὐτῶν θερμότης καὶ ψύξις. ἔστι γοῦν τὰ λυπηρὰ καὶ ἡδέα πάντα σχεδὸν μετὰ ψύξεώς τινος καὶ θερμότητος. ὧν γινομένων περὶ ἡμᾶς ὁρῶμεν, ποτὲ μὲν μόριά τινα κινούμενα ἐν ἡμῖν, ὡς ἐν τοῖς ὀνειρωγμοῖς, ὁτὲ δὲ καὶ ὅλον τὸ σῶμα. ἃ πάθη γινόμενα καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ὀργανικῶν μορίων, πρὸς τὰς ἐνεργείας αὐτὰ καὶ τὰς ὑπηρεσίας ἄγει τῇ ὁρμητικῇ δυνάμει, ἀφ' ἧς καὶ τὴν ἀρχὴν ἐπιγίνεται. πᾶσαι γὰρ αἱ τοιαῦται πράξεις ἐνεργοῦνται διὰ τῶν σωματικῶν μορίων ἐνεργείας. καὶ τίνα μὲν τὰ μόρια τῆς κοινῆς τῶν ζῴων ψυχῆς, καὶ τίνες αὐτῶν αἱ πρὸς ἀλλήλας διαφοραί, γνώριμον ἐκ τῶν εἰρημένων. εἰσὶ δὲ καὶ αἱ οἰκεῖαι ἑκάστου τούτων ἐνέργειαι αἵδε. τὸ μὲν ζῆν, ἐνέργεια τοῦ θρεπτικοῦ, κοινὸν ὂν ζῴου καὶ φυτοῦ. ζωὴ δέ ἐστιν ὡς ἐρρέθη ἡ δι' αὐτοῦ τροφή τε καὶ αὔξησις. τὸ δὲ αἰσθάνεσθαι ὅπερ ἴδιόν ἐστι τοῦ ζῴου, μετὰ τὸ ζῆν ὄν, τῆς αἰσθητικῆς ἐστι ψυχῆς ἐνέργεια, γινομένη διὰ τῆς τῶν εἰδῶν τῶν αἰσθητῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων λήψεως χωρὶς ὕλης. καὶ τὸ μὲν ὁρᾶν τῆς ὁράσεως. τὸ δὲ ἀκούειν τῆς ἀκοῆς. καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως. αὐτὸ δὲ τὸ αἰσθάνεσθαι τῆς κοινῆς αἰσθήσεως. ὡς δὲ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, τὰ μὲν καθ' ἕκαστα αἰσθητὰ διὰ τῶν καθ' ἕκαστα αἰσθητηρίων κρίνομεν, καθόλου δὲ τὰ αἰσθητὰ τῇ κοινῇ αἰσθήσει, ὡς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μὲν γινομένης πάσης αἰσθήσεως, κατ' ἄλλο μέντοι καὶ ἄλλο, οὕτω πάλιν. ἐπεὶ κρίσις μέν τις καὶ ἡ αἴσθησις. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι κρίσεις ὡς τὸ φαντασιοῦσθαι. συγκατατίθεσθαι. ἀντιλαμβάνεσθαι. ὑπολαμβάνειν. δοξάζειν. ἐπίστασθαι. λογίζεσθαι. διανοεῖσθαι. νοεῖν, ὑποληπτέον πάσας μὲν τὰς κρίσεις, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τινος καὶ κοινοῦ γίνεσθαι, τοῦ γὰρ κριτικοῦ. ἑκάστην δὲ κρίσιν κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ὑπ' αὐτοῦ γίνεσθαι δύναμιν. ὡς εἶχε καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως. τοῦ γὰρ κριτικοῦ

[marg.: ὁ ὁρμητικόν τε καὶ ὀρεκτικὸν καλοῦμεν. ergo idem utrumq: — Parua in initio mutatio magnorū postea discriminum causa ~ — ὁρμή .i. impulsus diffo — Iucunda & tristia nō sine qdā caliditate & frigiditate fieri — Viuere qd — Vita sentire]

[i. in parte cordis nobis incepta]

τότε φαντασιοῦσθαι, καὶ τὸ συγκατατίθεσθαι, καὶ τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν, καὶ τὸ δοξάζειν, καὶ τὸ καταλαμβάνειν· ὧν τὰς διαφορὰς εἴπομεν τῷ κοινῷ κριτικῷ. ὡς δὲ ἔστι τι κοινὸν κριτικόν, οὕτω πάλιν ἐστὶ καὶ κοινὸν ὁρμητικόν τε καὶ ὀρεκτικόν. ἡ γὰρ ὄρεξις ὁρμὴ ἐπί τι. ἧς τὸ μὲν ἐπιθυμία, τὸ δὲ θυμός, τὸ δὲ βούλησις. κινεῖ δὲ ἡ ὁρμητική τε καὶ θρεπτικὴ ψυχὴ τὸ ζῷον, οὐκ αὐτὴ κινουμένη ὡς προείρηται. ἀκίνητος γὰρ καθ' αὑτὴν πᾶσα ἐντελέχεια. καὶ ἡ ψυχὴ δὲ ἐδείχθη εἶναι ἐντελέχεια. διὸ οὐδὲ κυρίως λέγεται κινεῖσθαι τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς. τοῦτο γὰρ λέγεται ἐφ' ὧν κεχώρισται τότε κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον, ὡς οἱ βόες οἱ κινοῦντες τὴν ἅμαξαν. ἀλλ' ἐπεὶ κοινότερον λέγεται ὑπό τινος κινεῖσθαι καὶ τὸ κατ' αὐτὸ κινούμενον, οὕτω τε ὁ τεχνίτης ὑπὸ τῆς τέχνης ἅτε κατ' αὐτήν, καὶ οὕτως ὑπὸ τῆς κουφότητος τὸ πῦρ. οὕτω λέγεται καὶ τὸ ζῷον ὑπὸ τῆς ψυχῆς κινεῖσθαι, ὅτι κατ' αὐτήν. κατὰ γὰρ τὸ ἔμψυχον εἶναι, ἡ τοιάδε αὐτῷ κίνησις γίνεται. οὐ κατὰ τὸ βαρύ, ἢ κοῦφον, ἢ λευκόν, ἢ μέλαν, ἢ θερμόν, ἢ ψυχρόν. οὐ γὰρ πάντα τὰ κινεῖν λεγόμενα ὁμοίως κινεῖ. τὰ μὲν γὰρ οὕτως κινεῖ ὡς λέγομεν τὸ ὀρεκτόν τε καὶ ἐφετὸν κινεῖν, κινεῖ γὰρ πᾶν τὸ ἐρώμενον τὸν ἐραστὴν τῇ ἐφέσει αὐτοῦ, ἐκτός τε ὂν αὐτοῦ καὶ μὴ κινούμενον. διὸ οὐδὲν ὑπὸ τοῦ οὕτω κινητικοῦ τῶν ἀψύχων κινεῖται. ἡ δὲ ψυχὴ κινεῖ τὸ ζῷον, τῷ κατὰ τὴν ὄρεξίν τε καὶ ὁρμὴν τὴν διὰ ταύτην οὖσαν ἐν αὐτῷ, διά τι ὧν ᾔσθετο, ἢ ἐνόησε κινεῖσθαι αὐτό, ἢ λήψεως χάριν ἢ φυγῆς. τὰ δέ γε ἄψυχα, κινεῖ ἐμπεσόντα τούτοις ἃ κινεῖ καὶ βίᾳ κεχωρισμένοις οὖσιν αὐτῶν. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κίνησις, ὑπὸ κινουμένων καὶ αὐτῶν τῶν κινούντων γίνεται· αἱ δὲ πρὸς ταύταις εἰρημέναι, οὐ τοῦτον τὸν τρόπον. οὔτε γὰρ τὸ ὑφ' οὗ νοεῖσθαι κινοῦν κινούμενον κινεῖν, οὐδ' ὁ τῷ νοεῖν τι καὶ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ, καὶ ὁρμᾶν ὑπ' αὐτοῦ κινούμενος. τῷ κινεῖσθαι τὸ νοοῦν, οὕτως ὑπ' αὐτοῦ κινεῖται. αἰσθάνεται μὲν γὰρ τὸ ζῷον, καὶ νοεῖ καὶ βαδίζει κατὰ τὴν ψυχήν. οὐ μὴν τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' αὑτὴν ἵνα κινήσῃ κινουμένης. οὐδὲ γὰρ ἐπεὶ ὁ ὀρχηστὴς κατὰ τὴν ὀρχηστικὴν κινεῖται, διὰ τοῦτο ἀνάγκη κινεῖσθαι καθ' αὑτὴν καὶ τὴν ὀρχηστικήν. οὐ γάρ ἐστιν οὕτως ἐν ἡμῖν ἡ ψυχή, ὡς ὁ ἐρέτης ἐν τῇ νηΐ. ἀλλ' ὡς εἶδός τι καὶ τελειότης ὡς ἐδείχθη. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἰρήκαμεν. οὐχ ὅτι δὲ προγίνεται τῆς κινήσεως ἡ νόησις ἢ φαντασία, διὰ τοῦτο ἡγεῖσθαι χρὴ ταῦτ' εἶναι τὰ κινοῦντα. ἀλλ' ὅτι χωρὶς ὁρμῆς τε καὶ ὀρέξεως οὐδέτερον ἐκείνων κινεῖ, τούτοις τὴν κίνησιν ἀνατιθέναι χρή. οὐ γὰρ ἐπεὶ ἡ ὄρεξις ἐκείνων τινὸς προηγησαμένου ἤδη καὶ τὸ κινοῦν ἐκείνων τι. ἀλλ' ὅτι μηδὲν ὄφελος πρὸς κίνησιν ἐκείνων, εἰ μὴ καὶ ὁρμή τις εἴη καὶ ὄρεξις ἐπιγίνοιτο, ταύτην ἡγεῖσθαι χρὴ τὴν κινοῦσαν εἶναι. δεῖ γὰρ εἰ κινηθήσεται τὸ ζῷον, δι' ἣν κατάφασιν ἢ ἀπόφασιν πρῶτον αὐτό. ἡ γὰρ περὶ τὰ πρακτικὰ τοιαύτη τοῦ ἐμψύχου διάθεσις αἰτία τῆς κατὰ τόπον κινήσεως. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν λογικῶν πράξεων (λέγω δὲ λογικὰς τὰς ὑπὸ τῶν λογικῶν τε καὶ κατὰ λόγον τινὰ πραττομένας. αὗται δέ εἰσιν ὧν λόγος προηγεῖται. ἃς καὶ κυρίως πράξεις ἄν τις λέγοι) καὶ τοῦτο δὴ ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ ὄρεξις αἰτία. οὐδὲν γὰρ ὄφελος τοῦ βουλεύσασθαι περὶ τοῦ πρακτέου, εἰ μὴ καὶ προαίρεσις ἐπακολουθήσει. ἥτις ἐστὶν ὄρεξις βουλευτική. ὡς γὰρ ἐν τοῖς θεωρητοῖς τὸ συμπέρασμα τὸ ἐπὶ τοῖς λαμβανομένοις δεικνύμενον, ἡ γνῶσίς ἐστι τοῦ προκειμένου, οὕτως ἐν τοῖς πρακτοῖς ἡ πρᾶξις τὸ τῆς βουλεύσεως γίνεται συμπέρασμα. ἅμα τε γὰρ ἐλέχθη, ὅτι χρὴ μεταδιώκειν τι ἢ φεύγειν, κἂν ἡ ὄρεξις τῷ λεχθέντι συνῳδόν. τοῦτο γίνεται, ἂν μή τι τὸ κωλῦον ἔξωθεν ᾖ. ὅ τε ἐννοήσας ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ περιπατητέον, ἐγὼ δὲ ἄνθρωπος, συμπέρασμα ποιεῖ τῶν προειρημένων προτάσεων τὸ περιπατεῖν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐννοήσας ὅτι σκεπάσματός μοι δεῖ, τὸ δὲ ἱμάτιον σκέπασμα, τὸ συμπέρασμα, τὸ ἱματίου μοι ἄρα δεῖ, ὡς τὸ κατασκευάζειν ἱμάτιον μεταφέρει. καὶ αὗται μὲν καὶ τοιαῦται, αἱ τῆς ἀλόγου ψυχῆς δυνάμεις. καὶ αἱ κατὰ ταύτας τε καὶ ἀπὸ τούτων ἐνέργειαι. αἱ πάντως μὲν καὶ ἐν τῇ λογικῇ περιέχονται, τῷ τελειοτέραν μὲν εἶναι ταύτην. εἶναι δὲ τὴν τελειοτέραν κατὰ προσθήκην δυνάμεως, ἢ δυνάμεων. ἡ γὰρ πρώτη δύναμις, κατὰ προσθήκην τινὰ δυνάμεως τελειοτέρα γίνεται.

Περὶ τῆς λογικῆς δυνάμεως.

ἔ Στι δὲ παρὰ ταύτας τε καὶ ἐπὶ ταύταις δύναμίς τις ψυχῆς, καὶ ἡ λογική. ὡς προείρηται κριτική τις οὖσα καὶ αὕτη. ἣν ἄνθρωπος ἐξαίρετον ἔχων, παρὰ τὰ ἄλλα ζῷα, τιμιώτερόν τε ἐστι ζῷον καὶ τελειότερον. καθ' ἣν δύναμιν καὶ λογικὸς καλεῖται. ἥτις ἐστὶ δύναμις ψυχῆς διττὴ καὶ αὐτή. τῷ διαφέροντα εἶναι καὶ περὶ ἃ ἡ δύναμίς τε καὶ ἐνέργειά ἐστιν αὐτῆς. πρὸς γὰρ τὰ κατὰ φύσιν διαφέροντα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῇ φύσει τὸ πρὸς ἑκάτερον πεφυκός. εἴπερ καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις αὐτοῖς γίνεται. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων ἔχον ἐδείχθη. διαφέρει δὲ ἀλλήλων τὰ ὑποκείμενα τῇ λογικῇ δυνάμει. τῷ τὰ μὲν πρακτικά τε εἶναι καὶ ἐν γενέσει, καὶ ἐνδεχόμενα καὶ οὕτως καὶ μὴ οὕτως γίνεσθαι. τὰ δὲ ἀΐδιά τε καὶ ἀναγκαῖα. καὶ τὰ μὲν αὐτῶν εἶναι δοξαστά. τὰ δὲ ἐπιστητά. διὸ καὶ τῶν τῆς λογικῆς ψυχῆς δυνάμεων, ἡ μέν τις ἐστὶ δοξαστική. ἡ δὲ ἐπιστημονική. καλεῖται δὲ ἑκατέρα νοῦς. ἀλλ' ὁ μὲν πρακτικός τε καὶ δοξαστικὸς καὶ βουλευτικὸς ὃς ἀρχὴ γίνεται πράξεως, ὅταν ἡ βούλησίς τε καὶ ὄρεξις συνῳδὰ ᾖ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κριθεῖσιν. ὁ δὲ ἐπιστημονικός

τε καὶ θεωρητικός. τὰ μὲν γὰρ ζητοῦμεν πράξεως χάριν, τὰ δὲ γνώσεως. γίνεται δὲ ὁ ἄνθρωπος οὐκ εὐθὺς ἔχων τήνδε τὴν ἕξιν. ἀλλ' ἔχων μὲν δύναμιν καὶ ἐπιτηδειότητα τοῦ δέξασθαι αὐτήν. ὕστερον μέντοι λαμβάνων αὐτήν. ὃ καὶ σημεῖον ἐναργέστατον, τοῦ μὴ πρὸς τὸ εἶναι τήνδε τὴν δύναμιν, συντελεῖν τοῖς ἔχουσιν αὐτήν. ἀλλὰ πρὸς τὸ εὖ εἶναι. ὅσαι μὲν γὰρ πρὸς τὸ εἶναι συντελεῖ, ταῦτα ἀχώριστα τοῦ ἔχοντος. ὡς ἡ θρεπτικὴ δύναμις. καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἡ ἁπτική. ὅσαι δὲ πρὸς τὸ εὖ εἶναι. ταῦτα τελειουμένοις προσγίνεται. ὅτε τοῦ κυρίως εὖ εἶναί ἐστιν ἐπιδεκτικά. ἐν γὰρ τῷ τελείῳ τὸ εὖ. ἐπιγίνεται δέ, πρῶτος μὲν ὁ πρακτικός τε καὶ δοξαστικὸς νοῦς. ἐπειδὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι περὶ ἃ οὗτοί εἰσι χρησιμώτεραί τε ἡμῖν καὶ συνηθέστεραι. ὕστερον δὲ ὁ ἐπιστημονικός τε καὶ θεωρητικός.

Περὶ τοῦ δυναμένου.

ὁ Δὲ δυνάμει νοῦς ὃν ἔχοντες γινόμεθα. διττὸς ὢν καὶ αὐτὸς ἑκάτερος ἑκατέρου δεκτικός, ὑλικὸς νοῦς καλεῖταί τε καὶ ἔστι. πᾶν γὰρ τὸ δεκτικόν τινος ὕλη ἐκείνου. ὁ δὲ διὰ διδασκαλίας τε καὶ ἐθῶν ἐπιγινόμενος, εἶδος ἐκείνου τε καὶ ἐντελέχεια. καὶ ὁ μὲν φυσικός τε καὶ ὑλικὸς ἐν πᾶσι τοῖς μὴ πεπηρωμένοις τὴν διαφορὰν ἔχει. καθόσον οἱ μὲν εἰσιν εὐφυέστεροι τῶν ἀνθρώπων. οἱ δὲ ἀφυέστεροι. καθ' ὃν καὶ λέγομεν πάντας ἀνθρώπους νοῦν ἔχειν.

Περὶ τοῦ καθ' ἕξιν νοῦ.

ὁ Δὲ ἐπίκτητός τε καὶ ὕστερον ἐπιγινόμενος. καὶ εἶδος καὶ ἕξις ὢν καὶ τελειότης τοῦ φυσικοῦ. οὐκέτ' ἐν πᾶσιν. ἀλλ' ἐν τοῖς ἀσκήσασί τε καὶ μαθοῦσιν. ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν ἔχει. καὶ γὰρ ἐκείνων, πάντες μὲν ἐσμὲν φύσει δεκτικοί. οὐκέτι δὲ καὶ δεδέγμεθα πάντες αὐτάς. ὅτι μηκέτι τὸ δέξασθαι αὐτὰς φύσει. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ περιπατεῖν, οὕτως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν τε καὶ τοῦ κατ' ἐνέργειαν νοῦ. ἐπεὶ μὲν γὰρ τοῦ περιπατεῖν ὥσπερ ἡ δύναμις ἡ μὲν τοῦ περιπατεῖν ἐνυπάρχει φύσει, καὶ ἔχομεν αὐτὴν εὐθὺς γινόμενοι, οὕτω καὶ ἡ ἐνέργεια προϊοῦσί τε καὶ τελειουμένοις προσγίνεται φύσει. ἐπεὶ δὲ τῆς ἐπιστήμης τε καὶ τοῦ νοῦ, αἱ μὲν δυνάμεις φύσει. οὐκέτι δὲ αἱ ἕξεις τε καὶ ἐνέργειαι φύσει. διὰ τοῦτο τὸν νοῦν λέγομεν οὐ πάντας ἔχειν ἔτι. ἀλλὰ μόνου τοῦ σπουδαίου τὸν νοῦν ἔχειν κατηγοροῦμεν. ἢ καὶ τούτου μέχρι τινὸς πάντες οἱ μὴ πεπηρωμένοι μεταλαμβάνουσιν. ἐπεὶ τὴν τοῦ καθόλου τε περίληψιν καὶ κατὰ σύνθεσιν γνῶσιν τινῶν ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὁδηγούμενοι. οὗτός ἐστι κυριώτερον ὁ κοινὸς νοῦς καλούμενος. ἡ δὲ ἐπὶ πλέον ὑπεργασία, κατ' αὐτὸν γίνεται τὸν εἰρημένον τρόπον.

Περὶ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ.

Ὁ μὲν οὖν πρακτικὸς νοῦς βουλευτικός ἐστι. τῷ γὰρ τὰ πρακτὰ ἐνδέχεσθαι καὶ οὕτως καὶ μὴ οὕτως πραχθῆναι, βουλῆς δεῖ, πρὸς τὴν αἵρεσιν τοῦ βελτίονος.

Περὶ τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ.

ὁ Δὲ θεωρητικὸς τῶν ἀϊδίων καὶ ὁμοίως ἐχόντων, ἀεὶ γνωστικὸς ὤν, ἐπιστημονικός ἐστιν, ἀλλ' οὐ βουλευτικός. ὃν μὲν οὖν δυνάμει τε καὶ ὑλικὸν νοῦν καλοῦμεν, ἑκάτερον ὡς εἶπον εὐθὺς ἔχομεν γινόμενοι. τὸν δὲ κατ' ἐνέργειάν τε ὄντα καὶ ἕξεις τούτων, ὕστερον κτώμεθα διὰ τῆς καθ' ἡμέραν διδασκαλίας. ὃς γίνεται δεκτικὸς ἐκ τῆς ἐνεργείας. τὸν δὲ θεωρητικόν, ἐκ τῆς τῶν θεωρητῶν. γίνεται γὰρ ὁ ἄνθρωπος, αἰσθήσεις ἔχων. καθ' ἃς ἐνεργῶν φαντασίας λαμβάνει. ὁρῶν οὖν ἑκάστοτε καὶ ἀκούων, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις αἰσθανόμενος καὶ τυπούμενος ὑπ' αὐτῶν, πρῶτον μὲν ἐν τῇ τῶν τύπων τούτων τηρήσει, μνημονεύειν ἐθίζεται. ἔπειτα δὲ ἔκ τε μνήμης καὶ τῆς συνεχοῦς κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐνεργείας περὶ τὰ αἰσθητά, γίνεταί τις αὐτῷ ἀπὸ τοῦ τόδε καὶ καθέκαστον, ἐπὶ τὸ τοιόνδε καὶ καθόλου μετάβασις, δι' ἐμπειρίας. τοῦδε γὰρ τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦδε, τῆς αἰσθήσεως ἀντιλαμβανομένης, ἐκ τῶν τοιούτων ἀντιλήψεων ἔλαβε τὸ εἶναι τὸ τοιόνδε χρῶμα λευκόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν ἑκάστου. ἥ τις περίληψίς τε, καὶ διὰ τῆς τῶν καθ' ἕκαστα αἰσθητῶν ὁμοιότητος τοῦ καθόλου λῆψις νόησίς ἐστιν. ἡ γὰρ τῶν ὁμοίων σύνθεσις ἔργον ἤδη νοῦ. ὥσπερ δὲ ἡ αἴσθησις ἡ κατ' ἐνέργειαν διὰ τῆς τῶν εἰδῶν τῶν αἰσθητῶν λήψεως ἄνευ τῆς ὕλης γίνεται, οὕτω δὲ καὶ ἡ νόησις, λῆψις τῶν εἰδῶν ἐστι χωρὶς ὕλης. ποιᾷ τινι τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως διαφέρουσα, ᾗ ἡ μὲν αἴσθησις, εἰ καὶ μὴ ὡς ὕλη τὰ αἰσθητὰ εἴδη

Marginal notes (manuscript):
Immobile esse anima
Improprie dici moueri corpus ab anima
Nõ omnia que mouent, similiter mouent
Rationales actiões
προαίρεσις q.d.
Nihil prodest de rebus agendis cosulere nisi propositũ subsequtur.
Subiecta rationalis animae
Intellectus duplex practicus & scietific. siue cõtemplatiu.
ἕτερος ἑτέρου. α sic uertit hier. do. alter alterius
Intellect. nõ ad esse, sed ad bene e. ptinet
Patibilis intellect. materialis uocat. & nobiscũ nascit.
Quicquid aliud recipit materia illi.
Intellect. agens
Intellect. q uocat. communis
Nihil in intellectu quod nõ acceperit a sensu
Diff.a inter apprehensione sensus & intellectus

μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν

λαμβάνει, ἀλλ' οὕτως γε αὐτῶν ποιεῖται τὴν ἀντίληψιν, ὡς ὄντων ἐν ὕλῃ. τὰ γὰρ κοινὰ αἰσθητὰ συμπεπλεγμένα τῇ τῶν ἰδίων αἰσθητῶν ἀντιλήψει, μαρτύρια τοῦ ὡς ἐνύλων ὄντων αὐτῶν τὴν αἴσθησιν ἀντιλαμβάνεσθαι. ἅμα γὰρ χρώματος ὄψις αἰσθανομένη, σὺν αὐτῷ καὶ μεγέθους καὶ σχήματος καὶ κινήσεως ἢ ἠρεμίας αἴσθησιν λαμβάνει. ἃ μαρτύρια τοῦ περί τι ὑποκείμενον εἶναι τὸ χρῶμα. ὁ δὲ νοῦς, οὔτε ὡς ὕλη τὰ εἴδη λαμβάνει, οὔτε ὡς ἐν ὕλῃ ὄντα καὶ μεθ' ὕλης. ἔστι δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην εἶδός τι λαμβάνειν, τὸ αὐτὸ ὕλην γίνεσθαι τῷ λαμβανομένῳ. ὃ ἐπὶ τῶν παθῶν τῶν οὐ κατὰ ψυχὴν γινομένων ἰδεῖν ἐστι. τὰ γὰρ ἁπλῶς πάσχοντα, ὕλαι γίνονται τῶν παθῶν. τὸ γὰρ θερμαινόμενον θερμὸν γινόμενον αὐτὸ, ὕλη τῷ πάθει γίνεται. ὃ οὔτε ἡ αἴσθησις. οὔτε ὁ νοῦς ἔχουσιν. καὶ γὰρ εἰ διά τινων παθῶν σωματικῶν τὸ αἰσθάνεσθαι γίνεται. ἀλλ' αὐτό γε τὸ αἰσθάνεσθαι, οὐ πάσχειν ἐστὶν. ἀλλὰ κρίνειν. οὔτε οὖν ὡς ὕλη γινόμενος ὁ νοῦς τῶν εἰδῶν οὕτως αὐτὰ λαμβάνει. οὔτε ὡς μετὰ ὕλης ὄντα ὡς τὰ αἰσθανόμενα. ἀλλ' αὐτὰ καθ' αὐτὰ, χωρίζων αὐτὰ ἀπὸ πάσης ὑλικῆς περιστάσεως, μόνα λαμβάνων θεωρεῖ. οὐ γὰρ λευκὸν νοῶν ὡς μετὰ σχήματος ἢ μεγέθους ὄντος αὐτοῦ, τὴν νόησιν ποιεῖται. αἴτιον δὲ τούτου, τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ὀργάνῳ τινὶ σωματικῷ προσχρῆσθαι πρὸς τὴν λῆψιν τῶν νοουμένων, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι αὐτὸν αὐτῷ πρὸς τὸ γνῶναι τὸ νοούμενον. διὸ ἡ μὲν αἴσθησις εἰ καὶ μὴ ἀλλοίωσις. ἀλλὰ δι' ἀλλοιώσεώς γέ τινος γίνεσθαι δοκεῖ. ὁ δὲ νοῦς οὐκέτι τὸν τρόπον. ἐπεὶ δὲ δεῖ ληψόμενον εἴδη τινὰ μηδὲν τούτων ἔχειν ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει. παρεμφαινόμενον γὰρ τὸ οἰκεῖον εἶδος, κωλύει τὴν τοῦ ἀλλοτρίου λῆψιν. οὕτως γοῦν ἔχοντα ἐδείχθη καὶ τὰ αἰσθητήρια. δεῖ καὶ τὸν ὑλικόν τε καὶ ὑποκείμενον νοῦν, μηδὲν εἶναι τῶν νοεῖσθαι δυναμένων ὑπ' αὐτοῦ. ἀλλὰ μὴν πάντα τὰ ὄντα ὑπὸ τοῦ νοῦ νοεῖται, εἴγε τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστι νοητά. τὰ δὲ αἰσθητά. ποιεῖ γὰρ ὁ νοῦς καὶ τὰ αἰσθητὰ αὑτῷ νοητά. χωρίζων αὐτὰ τῆς ὕλης, καὶ τί ποτέ ἐστιν αὐτοῖς τὸ εἶναι θεωρῶν. οὐδὲν ἄρα τῶν ὄντων ἐνεργείᾳ ἐστὶν ὁ ὑλικὸς νοῦς. ἀλλὰ πάντα δυνάμει. πρὸ γὰρ τοῦ νοεῖν οὐδὲν ὢν ἐνεργείᾳ, ὅταν νοῇ τι νοούμενον γίνεται. εἴγε τὸ νοεῖν αὐτῷ, ἐν τῷ τὸ εἶδος ἔχειν τοῦ νοουμένου. ἐπιτηδειότης τις ἄρα μόνον ἐστὶν ὁ ὑλικὸς νοῦς. πρὸς τὴν τῶν εἰδῶν ὑποδοχήν. ἐοικὼς πινακίδι ἀγράφῳ. μᾶλλον δὲ τῷ τῆς πινακίδος ἀγράφῳ, ἀλλ' οὐ τῇ πινακίδι αὐτῇ. αὐτὸ γὰρ τὸ γραμματεῖον, ἤδη τι τῶν ὄντων ἐστί. διὸ ἡ μὲν ψυχὴ καὶ τὸ ταύτην ἔχον, εἴη μᾶλλον κατὰ τὸ γραμματεῖον. τὸ δὲ ἄγραφον ἐν αὐτῇ ὁ νοῦς ὁ ὑλικὸς λεγόμενος. ἡ ἐπιτηδειότης ἡ πρὸς τὸ ἐγγραφῆναι. ὡς οὖν ἐπὶ τοῦ γραμματείου, τὸ μὲν γραμματεῖον πάσχοι ἂν γραφόμενον ἐν ᾧ ἡ πρὸς τὸ γραφῆναι ἐπιτηδειότης. ἡ μέντοι ἐπιτηδειότης αὐτὴ, οὐδὲν πάσχει εἰς ἐνέργειαν ἀγομένη, οὐδὲ γὰρ ἐστί τι ὑποκείμενον, οὕτως καὶ ὁ νοῦς, οὐδ' ἂν πάσχοι τι μηδὲν ὢν τῶν ἐνεργείᾳ. διὸ καὶ οὐκ ἀλόγως τινὲς ἀπὸ τῆς τοῦ νοῦ δυνάμεως κινούμενοι, τόπον εἰδῶν τὴν ψυχὴν εἶπον εἶναι, ὃ τῷ κυριωτάτῳ τῆς ψυχῆς ὑπάρχει, τοῦτ' ἤδη πάσῃ αὐτὴν μεταφέροντες. τόπος δ' ἂν εἴη τῶν εἰδῶν κατ' ἐνέργειαν. οὐδὲν γὰρ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν τῶν εἰδῶν ἔχων ἐδείχθη. ἀλλ' ὡς δυνάμενος αὐτὰ λαμβάνειν, τόπος αὐτῶν ἂν εἴη δυνάμει κατὰ τοῦτο. καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ ὑλικὸς νοῦς.

Quod calefit, calidum factum, materia est illius passionis

sentire & si per passiones corporeas fit, tamen sensatio non est passio sed iudicatio

Intellectus non utitur organo ad intelligibilia

Intellectus materialis similis tabellae in qua nihil est pictum non est bona comparatio

Περὶ τοῦ ἐν ἕξει νοῦ.

ὁ

δὲ ὡς ἕξις λεγόμενος, εἶδός ἐστι καὶ δύναμις καὶ τελειότης τούτου. ἥτις ἕξις ἐν αὐτῷ γίνεται, ἔκ τε τῆς τοῦ καθόλου περιλήψεως, καὶ ἐκ τοῦ τὰ εἴδη χωρίζειν ἀπὸ τῆς ὕλης δύνασθαι. ἃ τρόπον τινὰ ταὐτά ἐστιν ἀλλήλοις. ὅτε γὰρ τὸ εἶδός τινος χωρὶς τῆς ὕλης λαβὼν, ἔχει τὸ κοινόν τε καὶ καθόλου. ὁ γὰρ τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου λαβὼν χωρὶς τῶν ὑλικῶν περιστάσεων, ἔχει τὸν κοινὸν ἄνθρωπον. ἡ γὰρ τῶν καθ' ἕκαστα ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους διαφορὰ, παρὰ τῆς ὕλης γίνεται. ἐπεὶ τά γε εἴδη αὐτῶν καθ' ἅ εἰσιν ἄνθρωποι, οὐδεμίαν ἔχει διαφοράν, ὅτε τὸ κοινὸν, τὸ ἐπὶ τοῖς καθ' ἕκαστα συνιδὼν, τὸ εἶδος πάλιν χωρὶς τῆς ὕλης λαμβάνει. τοῦτο γὰρ ἐν αὐτοῖς, τὸ κοινόν τε καὶ ταὐτόν. ἐγγίνεται δὲ ἡ τοιάδε ἕξις τῷ νῷ τὴν ἀρχὴν κατὰ μετάβασιν ἀπὸ τῆς περὶ τὰ αἰσθητὰ συνεχοῦς ἐνεργείας. ὥσπερ ὄψιν τινὰ ἀπ' αὐτῶν λαμβάνοντος τοῦ καθόλου θεωρητικήν. ὃ κατ' ἀρχὰς μὲν νόημα καὶ ἔννοια καλεῖται. πλεονάζον δὲ καὶ ποικίλον καὶ πολύτροπον γινόμενον ὡς δύνασθαι καὶ χωρὶς τῆς αἰσθητικῆς ὑποβάθρας ποιεῖν τοῦτο, νοῦς ἤδη. ὅταν γὰρ ἐν ἕξει γένηται διὰ τὰς συνεχεῖς ἐνεργείας, τοιαύτη ὡς δι' αὐτοῦ λοιπὸν ἐνεργεῖν δύνασθαι. τότε ὁ ὡς ἕξις καλούμενος νοῦς γίνεται, ἀνάλογον ὢν τῷ ἐπιστήμονι, ὃς τοῦ τε κατὰ δύναμιν ἐπιστήμονος λεγομένου, καὶ τοῦ κατ' ἐπιστήμην ἐνεργοῦντός ἐστι μεταξύ. ὅσον ἀπολείπεσθαι δοκεῖ τοῦ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐνεργοῦντος, τοσοῦτον πλεονεκτῶν τὸν κατὰ δύναμιν ἐπιστήμονα.

Differentia inter singulos homines a materia manat

νόημα καὶ ἔννοια

νοῦς

D

·II· forma & materia

deposita considerationes

Περὶ τοῦ κατ' ἐνέργειαν νοῦ.

ἐ

νεργοῦσα δὲ ἤδη ἡ ἕξις, ὁ κατ' ἐνέργειαν γίνεται νοῦς. ὁ γὰρ κατὰ ἕξιν νοῦς, ἀποκείμενά πως ἐστὶν ἀθρόα καὶ ἠρεμοῦντα τὰ νοήματα. ὅτι δὲ οὐχ ὁμοίως ὁ νοῦς ὑπὸ τῶν νοητῶν πάσχει τῇ αἰσθήσει, ἀλλ' ἡ μὲν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν διατίθεταί πως, ἅτε διὰ σωματικῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν ἀντιλαμβανομένη. ὁ δὲ ἀπαθὴς ὑπ' αὐτῶν μένει, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ τὴν μὲν αἴσθησιν ἀπὸ τῆς περὶ τὰ σφόδρα αἰσθητὰ ἐνεργείας, μὴ δύνασθαι τῶν ἧττον αἰσθητῶν ἀντιλαμβάνεσθαι. ὡς ἐχούσης τι πάθος ἔτι παραμένον ἀπ' ἐκείνων ἐγγινόμενον, τὸν δὲ νοῦν ἀπὸ τοῦ σφόδρα νοητῶν μηδὲν ἧττον, ἢ καὶ μᾶλλον νοεῖν τὰ ἔλαττον νοητά. ὡς ἂν ἐν τῷ προγεγυμνάσθαι περὶ αὐτὰ, ἑτοιμότερον πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας γεγονότα. καὶ ἐπεί ἐστιν ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ εἶδος τὸ νοούμενον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως ἐδείχθη, ὁ ἐν ἕξει νοῦς, οὗτος δέ ἐστιν ὁ νοεῖν ἐπ' αὐτοῦ δυνάμενος καὶ τὰ τῶν νοητῶν εἴδη λαμβάνειν καθ' αὑτὰ, οὗτος ἤδη δύναται καὶ αὑτὸν νοεῖν. ἐπεὶ γὰρ τὸ νοούμενον εἶδος αὐτός ἐστιν, εἴγε νοῶν ὃ νοεῖ γίνεται, ὁ ἄρα ἕξιν ἔχων τοῦ τὰ εἴδη νοεῖν, οὗτος ἕξιν καὶ δύναμιν ἔχει τοῦ νοεῖν ἑαυτόν. ὃ γὰρ δύναται νοεῖν, τοῦτο αὐτὸ αὐτὸς νοῶν γίνεται. καὶ ἔστιν ὅταν νοῇ προηγουμένως μὲν καὶ καθ' αὑτὸν νοῶν τὸ νοητὸν εἶδος, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ ἑαυτὸν, τῷ συμβεβηκέναι αὐτῷ, ὅταν νοῇ γίνεσθαι ἐκεῖνο ὃ νοεῖ. πρὸ μὲν οὖν τοῦ κατ' ἐνέργειαν τὸν νοῦν νοεῖν, πρὸς ἄλληλά ἐστι τὸ νοοῦν τε καὶ τὸ νοούμενον, καὶ ἀντικείμενα ἀλλήλοις ὡς τὰ πρός τι. ὅταν δὲ ἐνεργῶσιν ἓν γινόμενα, παύεται τῆς ἀντιθέσεως. οὐδὲ γὰρ ἐφαρμόζειν αὐτοῖς οἷόν τέ ἐστι τὸν τοῦ πρός τι λόγον. διὸ ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς. ὁ αὐτὸς γινόμενος τῷ νοητῷ, εὐλόγως αὑτὸν λέγεται νοεῖν. ὁ μὲν οὖν νοῦς ὁ κατ' ἐνέργειαν, αὑτὸν νοεῖ. ὃ γὰρ νοεῖ τοῦτο αὐτὸς γίνεται. τὰ γὰρ εἴδη χωρὶς ὕλης νοεῖ. οὐ γὰρ τόδε ἀλλὰ τῷ τόδε εἶναι νοεῖ ὡς προείρηται. οὐκέτι δὲ ὁμοίως ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις, αὑτῆς αἰσθάνεσθαι λέγεται, καίτοι καὶ αὐτὴ τὰ εἴδη τῶν αἰσθητῶν λαμβάνουσα, ὅτι αἰσθάνεται μὲν ὧν αἰσθάνεται ὡς ὄντων ἐν ὕλῃ. τοῦδε γὰρ ἡ αἴσθησις. οὐ γίνεται δὲ αὐτὴ τῷ αἰσθητῷ ἡ αὐτὴ, ὅτι μὴ ὡς ὕλης τὸ εἶδος λαμβάνει. καὶ εἰ τὰ ἔνυλα εἴδη καὶ τὰ αἰσθητὰ, ἄλλως μὲν ἡ αἴσθησις. ἄλλως δὲ ὁ νοῦς κρίνει. ἔστι μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων καὶ ὅλως ἐπὶ τῶν συνθέτων ἐξ ὕλης τε καὶ εἴδους, ἄλλο τὸ τόδε τι, καὶ ἄλλο τὸ τῷδε εἶναι. οὐ γὰρ ταὐτόν ἐστι χαλκὸς καὶ τὸ εἶναι χαλκῷ. χαλκὸς μὲν γὰρ τὸ συναμφότερον, τὸ δὲ χαλκῷ εἶναι, οὐ κατὰ τὸ συναμφότερον ἔτι, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδός τε καὶ τὸν λόγον, ὃς ἐν τῇ ὑποκειμένῃ ὕλῃ γενόμενος, ἐποίησε χαλκὸν αὐτήν. οὔσης δὴ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ταύτης τῆς διαφορᾶς, ἡ μὲν αἴσθησις τοῦ συναμφοτέρου ἐστὶ κριτική. τοῦ γὰρ εἴδους ὡς ἐν ὕλῃ ὄντος τὴν ἀντίληψιν ποιεῖται. διὸ καὶ πᾶν τὸ αἰσθητὸν, τόδε τί ἐστι καὶ καθ' ἕκαστον. τὸ γὰρ συναμφότερον τοιοῦτον. ὁ δὲ νοῦς τοῦ εἴδους καὶ τοῦ λόγου καθ' ὅν ἐστι τὸ ὅ τι, θεωρητικός ἐστι. διὸ οὐδὲ τοῦδε. ἀλλὰ τοιοῦδε. καὶ οὐ τοῦ καθ' ἕκαστα. ἀλλὰ τοῦ καθόλου. κατὰ γὰρ τὸν λόγον πάντα τὰ ὁμοειδῆ ἀλλήλοις εἰσὶν ὁμοειδῆ τὸν αὐτὸν ὄντα, οὗ ἐστιν ὁ νοῦς θεωρητικός. ἐφ' ὧν μὲν οὖν ἄλλο ἐστὶ τὸ τόδε καὶ τὸ τῷδε εἶναι, ἐπὶ τούτων, ἄλλη μὲν ἡ γνωστικὴ δύναμις τοῦδε, ἡ γὰρ αἴσθησις, ἄλλη δὲ ἡ τοῦ τῷδε εἶναι. ὁ γὰρ νοῦς. ἐφ' ὧν δὲ ταὐτόν. τὸ τόδε, καὶ τὸ τῷδε εἶναι, τοῦτο δέ ἐστιν ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῶν χωρὶς ὕλης, τούτων νοῦς μόνον ἐστὶ θεωρητικός. οὐδὲν γὰρ τῶν τοιούτων αἰσθητὸν ἔτι. πᾶν γὰρ τὸ αἰσθητὸν, ἔνυλόν τε καὶ σύνθετον.

Nihil aliud est intellectus in actu quam intellecta species seu forma

Aliter sensus, aliter intellectus iudicat

Non est idem aes & aeri esse

Quicquid est per formam

Omnia sensibilia materialia esse & composita

Περὶ τοῦ κατ' ἐνέργειαν νοητοῦ καὶ νοῦ. καὶ τοῦ ἀΰλου εἴδους.

τ

ὰ μὲν οὖν τῶν συνθέτων, τό τι ἦν εἶναί τε καὶ τὰ τούτων εἴδη ὁ νοῦς αὐτῶν νοητὰ ποιεῖ χωρίζων αὐτὰ, τῶν σὺν οἷς αὐτοῖς τὸ εἶναι. εἰ δέ τινά ἐστιν εἴδη ὡς τὰ καθ' αὑτὰ χωρὶς ὕλης τε καὶ ὑποκειμένου τινὸς, ταῦτα κυρίως ἐστὶ νοητά. ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει τὸ εἶναι τοιαῦτα ἔχοντα, ἀλλ' οὐ παρὰ τῆς τοῦ νοοῦντος αὐτὰ βοηθείας λαμβάνοντα. τὰ δὲ τῇ αὐτῶν φύσει νοητά, κατ' ἐνέργειαν νοητά. δυνάμει γὰρ νοητὰ τὰ ἔνυλα. ἀλλὰ μὴν τῷ κατ' ἐνέργειαν νῷ, εἴγε ταὐτὸν τὸ νοούμενον τῷ νοοῦντι, τὸ ἄρα ἄϋλον εἶδος νοῦς ὁ κυρίως τε καὶ κατ' ἐνέργειαν. καὶ ὁ νοῶν ἄρα τοῦτο νοῦν νοεῖ. οὐ γινόμενον νοῦν ὅτε νοεῖται ὡς ἤδη τῶν ἐνύλων εἰδῶν ἔχει. ἀλλ' ὄντα νοῦν καὶ χωρὶς τοῦ ὑπὸ τοῦ νοῦ νοεῖσθαι. εἰ δὴ ὁ νοῶν, νοῦς, ἐν τῷ νοεῖν ὃ νοεῖ γίνεται, καὶ ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς, οὗτος δέ ἐστιν ὁ καθ' ἕξιν, ὅταν ταῦτα τὰ εἴδη νοῇ, ὁ αὐτὸς ἐκείνοις τότε γίνεται. ὁποῖα γάρ ἐστι κατὰ τὴν οἰκείαν ὑπόστασιν καὶ χωρὶς τοῦ νοεῖσθαι. ἁπλᾶ γάρ τοι αὐτά· καὶ ἐν τῷ νοοῦντι αὐτὰ γίνεται. ὥσθ' ὁ ταῦτα νοῶν νοῦς, ὁ αὐτὸς αὐτοῖς ὅτε νοεῖ γίνεται. νοῦς δὴ ἐπὶ τούτων τό τε νοούμενον καὶ τὸ νοοῦν. καὶ ἄμφω τότε ταὐτό. ὅταν δέ γε τῶν ἐνύλων τι εἰδῶν νοῇ καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἐνύλου τινὸς λαμβάνῃ, οὐκέτι ὁ αὐτὸς πάντῃ γίνεται τῷ νοουμένῳ πράγματι. ἄρα τὸ μὲν νοούμενον ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ὕλῃ τινὶ τὸ εἶναι ἔχει, ὃ δ' αὐτὸ ὡς κεχωρισμένον ὕλης λαμβάνει. διὸ τὸ τοιοῦτον εἶδος, νοούμενον μὲν, νοῦς ἐστι καὶ αὐτό. ἔξω δὲ τοῦ νοεῖσθαι γινόμενον οὐκέτ' ἔτι ὁ μὲν νοῦς χωρὶς ὕλης, εἶδός τι. τὸ δὲ ἐν ὕλῃ τὸ εἶναι ἔχει.

Quae sint proprie intelligibilia

Περὶ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ.

ε

πεὶ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς γινομένοις τε καὶ συνεστῶσι κατὰ φύσιν ἐν οἷς ὕλη τίς ἐστι, τὸ μέν τι ὕλη ἐστὶν ἐν ἐκείνῳ τῷ λαμβανομένῳ γένει, ὅπερ δέ ἐστιν ὃ πάντα δυνάμει ἐστὶ τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ γένει, τὸ δέ τι ποιητικὸν τοῦ ἐν τῇ ὕλῃ γίνεσθαι ταῦτα ὧν ἐστι δεκτική, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τέχνην γινομένων ἔχον ὁρῶμεν (ἡ γὰρ τέχνη τοῦ τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ γίνεσθαι τὴν αἰτίαν ἔχει) ἀναγκαῖον δοκεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ ταύτας εἶναι τὰς διαφοράς. καὶ ἐπεί ἐστιν ὑλικός τις νοῦς, εἶναί τινα καὶ ποιητικὸν δεῖ νοῦν, ὃς αἴτιος τῆς ἕξεως τῆς τοῦ ὑλικοῦ νοῦ γίνεται. εἴη δ' ἂν οὗτος τὸ κυρίως τε καὶ μάλιστα νοητὸν εἶδος· τοιοῦτον δὲ τὸ χωρὶς ὕλης. ἐν πᾶσι γὰρ τὸ μάλιστα καὶ κυρίως τι ὄν, καὶ τοῖς ἄλλοις αἴτιον τοῦ εἶναι τοιούτοις. τό τε γὰρ μάλιστα ὁρατόν, τοιοῦτον δὲ τὸ φῶς, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὁρατοῖς αἴτιον τοῦ εἶναι ὁρατοῖς. ἀλλὰ καὶ τὸ μάλιστα καὶ πρώτως ἀγαθόν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς αἴτιον τοῦ εἶναι τοιούτοις. τὰ γὰρ ἄλλα ἀγαθὰ τῇ πρὸς τοῦτο συντελείᾳ κρίνεται. καὶ τὸ μάλιστα δὴ καὶ τῇ αὑτοῦ φύσει νοητόν, εὐλόγως αἴτιον καὶ τῆς τῶν ἄλλων νοήσεως. τοιοῦτον δὲ ὄν, εἴη ἂν ὁ ποιητικὸς νοῦς. εἰ γὰρ μὴ ἦν τι νοητὸν φύσει, οὐδ' ἂν τῶν ἄλλων ἐγίνετο ὡς προείρηται. ἐν γὰρ πᾶσιν ἐν οἷς τὸ μὲν κυρίως τί ἐστι, τὸ δὲ δευτέρως, τὸ δευτέρως παρὰ τοῦ κυρίως τὸ εἶναι ἔχει. ἔτι εἰ ὁ τοιοῦτος νοῦς τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ αἰτία καὶ ἀρχὴ τοῦ εἶναι πᾶσι τοῖς ἄλλοις, εἴη ἂν καὶ ταύτῃ ποιητικός, ᾗ αὐτὸς αἴτιος τοῦ εἶναι πᾶσι τοῖς ἄλλοις νοουμένοις. καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος νοῦς, χωριστός τε καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀμιγὴς ἄλλῳ, ἃ πάντα αὐτῷ διὰ τὸ χωρὶς ὕλης εἶναι ὑπάρχει. χωριστός τε γὰρ καὶ αὐτὸς καθ' αὑτὸν ὢν διὰ τοῦτο. τῶν γὰρ ἐνύλων εἰδῶν οὐδὲν χωριστόν, ἢ λόγῳ μόνον, τῷ φθαρτὰ αὐτῶν εἶναι τὸν ἀπὸ τῆς ὕλης χωρισμόν. ἀλλὰ καὶ ἀπαθής. ἔτι τὸ πάσχον ἐν πᾶσιν ἡ ὕλη καὶ τὸ ὑποκείμενον. ἀπαθὴς δὲ ὢν καὶ μὴ μεμιγμένος ὕλῃ τινί, καὶ ἄφθαρτός ἐστιν, ἐνέργεια ὢν καὶ εἶδος χωρὶς δυνάμεώς τε καὶ ὕλης. τοιοῦτον δὲ ὂν δείκνυται ὑπ' Ἀριστοτέλους τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ καὶ κυρίως ἐστὶ νοῦς. τὸ γὰρ ἄυλον εἶδος, ὁ κυρίως νοῦς. διὸ καὶ τιμιώτερος οὗτος ὁ νοῦς, τοῦ ἐν ἡμῖν τε καὶ ὑλικοῦ, ὅτι ἐν πᾶσι τὸ ποιοῦν τοῦ πάσχοντος τιμιώτερον, καὶ τὸ χωρὶς ὕλης τοῦ σὺν ὕλῃ. ὃν ὁ νοῶν νοῦς, ὅταν αὐτὸ νοῇ, ἐκεῖνός πως γίνεται, ἐπεὶ τὸ νοεῖν ἐν τῷ λαβεῖν τὸ εἶδος τὸ νοούμενον καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτῷ. ἀνάλογον τῇ ἐπιστήμῃ, ἣ ὅταν ἐνεργῇ, τὸ θεωρούμενον ὑπ' αὐτῆς ἑκάστοτέ ἐστιν αὐτό. ἡ γὰρ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τὸ θεωρούμενον. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἐνύλων εἰδῶν (ὥσπερ εἶπον) ὅταν μὴ νοῆται τὰ τοιαῦτα εἴδη, οὐδὲ ἔστιν αὐτῶν τι νοῦς, ἐπεὶ ἐν τῷ νοεῖσθαι αὐτοῖς, ἡ τοῦ νοητοῖς εἶναι ὑπόστασις. τὰ γὰρ καθόλου καὶ κοινά, τὴν μὲν ὕπαρξιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστά τε καὶ ἐνύλοις ἔχει. νοούμενα δὲ χωρὶς ὕλης, κοινά τε καὶ καθόλου γίνεται. καὶ τότε ἐστὶ νοῦς ὅταν νοῆται. εἰ δὲ μὴ νοοῖτο, οὐδὲ ἔστιν ἔτι. ὥστε χωρισθέντα τοῦ νοοῦντος αὐτὰ νοῦ φθείρεται, ἐπεὶ ἐν τῷ νοεῖσθαι τὸ εἶναι αὐτοῖς. ὅμοια δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως, ὁποῖά ἐστι τὰ μαθηματικά. φθαρτὸς οὖν ὁ τοιοῦτος νοῦς, τουτέστι τὰ τοιαῦτα νοήματα. ἐν οἷς δὲ τὸ νοούμενον κατὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν ἐστὶ τοιοῦτον οἷον νοεῖται (ἔστι δὲ τοιοῦτον ὂν καὶ ἄφθαρτον) ἐν τούτοις καὶ χωρισθὲν τοῦ νοεῖσθαι ἄφθαρτον μένει. καὶ ὁ νοῦς οὖν ὁ τοῦτο νοήσας ἄφθαρτός ἐστιν, οὐχ ὁ ὑποκείμενός τε καὶ ὑλικός. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ ψυχῇ ἧς ἐστι δύναμις φθειρομένῃ φθείρεται. ᾧ φθειρομένῳ, συμφθείροιτο ἂν καὶ ἡ ἕξις τε καὶ ἡ δύναμις καὶ τελειότης αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ ἐνεργείᾳ τοῦτο ὅτε ἐνόει αὐτὸ ὁ αὐτὸς γινόμενος. ἐπεὶ γὰρ ὁμοιοῦται τῷ νοουμένῳ ἑκάστῳ ὅτε νοεῖται, ὁποῖον ἂν ᾖ τὸ νοούμενον, τοιοῦτος καὶ αὐτὸς ὅτε αὐτὸ νοεῖ γίνεται. καὶ ἔστιν οὗτος ὁ νοῦς, ὁ θύραθέν τε καὶ ἐν ἡμῖν γινόμενος, καὶ ἄφθαρτος. θύραθεν μὲν γὰρ καὶ τὰ ἄλλα νοήματα, ἀλλ' οὐ νοῦς ὄντα. ἀλλ' ἐν τῷ νοεῖσθαι γινόμενα νοῦς. οὗτος δὲ καὶ ὡς νοῦς θύραθεν. μόνον γὰρ τοῦτο τῶν νοουμένων νοῦς. καθ' αὑτό τε καὶ χωρὶς τοῦ νοεῖσθαι. ἄφθαρτος δὲ ὅτι ἡ φύσις αὐτοῦ τοιαύτη. ὃ οὖν νοούμενος ἄφθαρτος ἐν ἡμῖν νοῦς, οὗτός ἐστιν. ὅτι χωριστός τε ἐν ἡμῖν καὶ ἄφθαρτος νοῦς. ὃν καὶ θύραθεν Ἀριστοτέλης λέγει. νοῦς ὁ ἔξωθεν γινόμενος ἐν ἡμῖν. ἀλλ' οὐ δύναμις τῆς ἐν ἡμῖν ψυχῆς. οὐδὲ ἡ ἕξις καθ' ἣν ἔξιν ὁ δυνάμει νοῦς, τά τε ἄλλα καὶ τοῦτο νοεῖ. ἀλλ' οὐδὲ τὸ νόημα ὡς νόημα ἄφθαρτον διὰ τὸ νοούμενον τότε. διὸ οἷς μέλλει τοῦ ἔχειν τι θεῖον ἐν αὑτοῖς, τούτοις προνοητέον, τοῦ δύνασθαι νοεῖν τι καὶ τοιοῦτον.

Ὅτι ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πως ἐστὶ πάντα.

ε

ι δὲ ὅ γε νοῦς καὶ ἡ κατὰ τοῦτον ἐνέργεια, λῆψις τῶν νοητῶν εἰδῶν χωρὶς ὕλης καὶ ὁμοίωσις ἡ πρὸς αὐτὰ γίνεται. δὲ καὶ ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις καὶ αὐτὴ κατὰ λῆψιν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν καὶ ὁμοίωσιν τὴν πρὸς αὐτὰ ὡς δέδεικται, εἴη ἂν ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πως πάντα. ἐπεὶ πάντα μὲν τὰ ὄντα διῄρηται εἴς τε αἰσθητὰ καὶ νοητά. ἔστι δὲ ἑκάστῳ τῶν ὄντων κατὰ τὸ εἶδος τὸ εἶναι. ὁ δὲ νοῦς καὶ ἡ αἴσθησις πάντων τῶν εἰδῶν εἰσι δεκτικοί. ὁ μὲν τῶν νοητῶν, ἡ δὲ τῶν αἰσθητῶν. εἰ μὲν οὖν μεθ' ὕλης ἐδέχετο ἡ ψυχὴ τὰ εἴδη, ἄλλως ἂν ἐγίνετο πάντα τὰ ὄντα. ἐπεὶ δὲ οὐ μεθ' ὕλης ἀλλὰ ἄνευ ταύτης, τὰ δὲ πράγματα ἐν ταύτῃ τὸ εἶναι ἔχει, πῶς ἔσται ἡ αὐτὴ πᾶσι τοῖς οὖσιν. οὐχ ἁπλῶς. καθόσον γὰρ τὰ εἴδη δέχεται αὐτῶν, ταῦτα δέ πως ἐστὶ τὰ πράγματα, τῷ κατὰ ταῦτα αὐτοῖς εἶναι μάλιστα τὸ εἶναι. οὐχ ὡς ἀθρόων δὲ τῶν πραγμάτων τῆς ψυχῆς οὔσης, ἀλλὰ κατὰ μέρος ὁμοιοῦσθαι αὐτῶν ἑκάστῳ δυναμένης,

[Marginalia, left margin:] In intellectu eadē diffª quē in arte — Intellectus agens causa est ut fiat habitus in materiali seu patibili — Quod patitur in omnib. rebus materia & subiectum — Aristoteles — Agens praestatior patiente & immateriale materiali — Aristoteles — Omnia entia dividuntur in sensilia & intelligibilia

[Marginalia, top:] adnasci

δυναμένης, οὕτως ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πως πάντα ἐστί τε καὶ γίνεται. λέγοιτο δ' ἂν οὐ περὶ πάσης ψυχῆς ταῦτα, ἀλλὰ τῆς τελείου, ἥ τις πρὸς τῇ αἰσθήσει καὶ τὸν νοῦν ἔχει. οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι τὴν ψυχὴν πάντα ἔλεγον εἶναι τὰ πράγματα, τῷ ποιεῖν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀρχῶν ἐξ ὧν καὶ τὰ ὄντα πάντα αὐτοῖς ἦν. τὰ δὲ νῦν εἰρημένα περὶ ψυχῆς, ἔδειξεν οὐχ οὕτως αὐτὴν οὖσαν τὴν αὐτήν, ὡς ἐκ τῶν αὐτῶν αὐτοῖς ἀρχῶν γεγονυῖαν. οὕτως μὲν γὰρ οὐχ ἡ ψυχὴ μόνη πᾶσι τοῖς οὖσιν ἡ αὐτή, ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἄλλο σύνθετον ὂν ἐκ πασῶν τῶν ἀρχῶν συνέστηκεν. ἔτι τε ἀναγκαῖον οὕτω μέγεθός τι αὐτὴν εἶναι καὶ σῶμα. πρὸς δὲ τούτοις, μηδὲ δύνασθαί τινι τῶν ὄντων οὕτως αὐτὴν εἶναι τὴν αὐτήν, ἐπεὶ ἐν τῇ ποιᾷ μὲν συνθέσει τε καὶ μίξει τῶν ἀρχῶν, ἡ ἑκάστου τῶν πραγμάτων οὐσία. ἐπεὶ τῷ γε ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν εἶναι, πάντα ἂν ἦν ταὐτὰ ἀλλήλοις. μηδενὸς δὲ τῶν ἑτέρων τῆς ψυχῆς δύνασθαι εἶναι τὴν κρᾶσίν τε καὶ μίξιν ἐν τῇ ψυχῇ. ἦν γὰρ ἂν ἐκεῖνο ἀλλ' οὐ ψυχή. ἀλλ' ἔστιν ἡ ψυχὴ τοῖς οὖσιν οὕτως ἡ αὐτή, τῷ δύναμις εἶναι τῶν εἰδῶν αὐτῶν ληπτικὴ κατά τε τὸ νοεῖν, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι. ἐν τούτῳ γὰρ τῇ τοιαύτῃ ψυχῇ τὸ εἶναι. καὶ ὁ μὲν περὶ ψυχῆς λόγος, ὅ τε κοινὸς καὶ ὁ περὶ ἑκάστης τῶν κυριωτάτων δυνάμεων αὐτῆς, καὶ τίς ἡ τέλειος ψυχή· καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὴν ἀτελῆ, ὡς ἐπὶ κεφαλαίων ἐκθέσθαι συντόμως ὑπὲρ τῆς καθόλου περιλήψεως τοιοῦτος.

Ἡ τάξις τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων.

γ

ώριμος δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ἡ τάξις τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων. τὴν μὲν γὰρ θρεπτικὴν ψυχὴν ἀναγκαῖον ἐν πᾶσι τοῖς ἐμψύχοις εἶναι. ἐπεὶ ψυχῆς μὲν παρουσίᾳ πᾶν τὸ ζῶον ζῇ. ἀδύνατον δέ τι ζῆν χωρὶς τῆσδε τῆς δυνάμεως. ἐπεὶ τὸ ζῆν ὥρισται τῇ δι' αὑτοῦ τροφῇ τε καὶ αὐξήσει. καθὰ τὰ τῶν ἄλλων σωμάτων διαφέροντα ζῆν καλεῖται. ταύτης δὲ τελειότης τῆς δυνάμεως, τὸ γεννᾶν δύνασθαι. τὸ γὰρ σπέρμα τροφῆς περίττωμα. οὐ μὴν πᾶν τὸ ζῶν ἤδη καὶ αἴσθησιν ἔχειν ἀνάγκη. ὅσα γὰρ μὴ δεκτικὰ τῶν εἰδῶν χωρὶς ὕλης, οὐδὲ αἰσθητικά. τῶν δὲ φυτῶν οὐδὲν τοιοῦτον. τὰ μέντοι ζῶα ἀναγκαῖον αἴσθησιν ἔχειν. ὅσα γὰρ ζῶντα μὴ τῷ προσπεφυκέναι τινὶ ἀφ' οὗ φέρεται ζῇ, μηδὲ ἀπὸ ἤ τινι τροφῇ, ὁποία ἡ τῶν φυτῶν, ταῦτα ἀναγκαῖον ἔχειν τὴν γευστικὴν αἴσθησιν. ὡς δύνασθαι διακρίνειν τά τε τρόφιμα τῶν προσφερομένων αὐτῷ, καὶ μή. τῷ γὰρ ἔξωθεν εἶναι καὶ κεχωρισμένον τὸ τρέφον καὶ μὴ πᾶν τρέφειν, δεῖ τὰ μέλλοντα τῷ τοιούτῳ τρέφεσθαι, αἴσθησιν ἔχειν, τῶν τρεφόντων τε καὶ μή. ὅπως τὰ μὲν λαμβάνῃ τὰ δὲ ἀποστρέφηται. τὰ δὲ γεῦσιν ἔχοντα, καὶ ἁφὴν ἔχει. ἁφὴ γάρ τις καὶ ἡ γεῦσις. ἀλλὰ καὶ πρὸς σωτηρίαν τοῖς πορευτικοῖς τῶν ζώων ἡ ἁφὴ συντελεῖ. ἐν γὰρ τῇ μεταστάσει περιπίπτοντα ἄλλοις σώμασιν, ὧν τὰ μὲν φθαρτικά ἐστιν αὐτῶν τὰ δὲ σωστικά, εἰ μὴ διακρίνειν οἷά τε ἦν ταῦτα, ὡς ἀποστρέφεσθαι μὲν τὰ φθαρτικά, προσίεσθαι δὲ τὰ σωστικά, ῥᾳδίως ἂν διεφθείρετο. καὶ ἦν ἂν αὐτοῖς πρὸς κακοῦ ἡ κίνησις ἡ κατὰ τόπον γινομένη. οὐδὲν δὲ τοιοῦτον τῶν κατὰ φύσιν. δεῖ δὲ ἀναγκαῖον πᾶν ζῶον ἁπτὴν αἴσθησιν ἔχειν, οὐχ οἷόν τε δὲ τῶν ἁπτῶν τινος αἰσθέσθαι διά τινος σώματος. οὐδενὸς γὰρ ἐκεῖνα τῶν οἰκείων αὐτοῖς αἰσθητῶν τῷ ἅπτεσθαι ἀντιληπτικά. ἀλλὰ τὰ μὲν τρία διά τινος μεταξὺ αἰσθάνεται ὡς δέδεικται, ἡ δὲ γῆ παντάπασιν ἀναίσθητος καθ' αὑτήν. ἀδύνατον τὸ τοῦ ζώου σῶμα ἁπλοῦν εἶναι. ἡ γὰρ ἁφὴ ἐν μεσότητι οὖσα ὧν αἰσθάνεται, ἐπεὶ πασῶν τῶν ἁπτῶν ἐναντιώσεων αἰσθάνεσθαι, ἐν τῇ πάντων τῶν ἁπτῶν μεσότητί τε καὶ μίξει τὸ εἶναι ἔχει. τοιοῦτόν ἐστιν ἡ σάρξ. καὶ ἐν τοῖς οὐκ ἔχουσι ταύτην τὸ ἀνάλογον αὐτῇ. αὗται μὲν οὖν ἀναγκαῖαι αἰσθήσεις τοῖς ζῴοις πρὸς τὸ εἶναι. διὸ καὶ χωρὶς τούτων ἀδύνατόν τι ζῶον εἶναι. αἱ δὲ λοιπαὶ τρεῖς, οὐ πρὸς τὸ εἶναι οὕτως ἔτι. ἀλλὰ πρὸς τὸ εὖ εἶναι συντελοῦσιν. διὸ οὐδὲ πάντα αὐτῶν μετέχει. ἀλλ' ὅσα ἤδη τελειότερα. τοιαῦτα δὲ τὰ πορευτικά. ταῦτα γὰρ δεῖται, οὐ μόνης τῆς πρὸς τὰ προσπίπτοντα αὐτοῖς μένουσιν αἰσθήσεως. ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀποθέν τινων αἰσθανόμενα, τὰ φθαρτικὰ αὐτῶν φυλάττεσθαι. διὸ διά τινος μεταξύ, ἡ τούτων αἴσθησις αὐτοῖς. καὶ γὰρ ἀποστήματος γίνεται. τῆς δὲ αἰσθητικῆς ψυχῆς, καὶ ἡ φανταστική, καὶ ἑπομένη ταύτῃ ὡς προείρηται. τῆς αὐτῆς δὲ καὶ ὁρμητική τε καὶ ὀρεκτικὴ οὖσα μετὰ τὴν φανταστικήν. πᾶσαι γὰρ αὗται μέσαι οὖσαι κατὰ τὸ ὑποκείμενον, ταῖς διαφοραῖς τῶν δυνάμεων αὐταῖς διῄρηνται. ἔστι δὲ ἐπὶ ταύταις ἡ λογικὴ ψυχή τε καὶ δύναμις ἐσχάτη τε, καὶ ἐπὶ πάσαις ταῖς ἄλλαις δυνάμεσι. καὶ τοῖς τελείοις τῶν ζώων μόνοις ὑπάρχουσα. καὶ οὐδὲ τούτοις ἐκ γενετῆς. ἀλλὰ προϊοῦσι κατὰ τὸν χρόνον.

Περὶ τοῦ ποῦ τακτέον τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς· καὶ ἐν τίνι μορίῳ τοῦ σώματος.

π

οῦ δὲ τακτέον τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τίνι μορίῳ τοῦ σώματος. καὶ πότερον ἐν ἑνὶ ὑποκειμένῳ κατ' ἀριθμὸν πᾶσα ἡ ψυχή, κατὰ τὰς δυνάμεις μόνον καὶ κατὰ τὸν λόγον ἔχουσα τὰς διαφοράς, ἢ καὶ κατὰ τόπον εἰσὶν ἀλλήλων αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις κεχωρισμέναι, ἄξιον ἐπὶ τούτοις ἰδεῖν. εἰ δὴ ἐν πᾶσιν ἐν οἷς τὸ μέν τι ἐστὶ τελειότερον, τὸ δὲ ἀτελέστερον, προσθήκῃ τινὶ τὸ ἀτελὲς γίνεται τέλειον, ἡ δὲ προσθήκη τῷ προϋπάρχοντι προστιθεμένου τινὸς γίνεται. ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἡ προειρημένη διαφορά,

[Marginalia, right margin:] Antiq. animā oia esse dicebat & qua ratione — Semē cibi superfluitatē esse — Gustū, tactū quē da esse — Anima rationalis, nō statim a nativitate, sed tpe post

[Marginalia, bottom:] ἐπὶ κακοῦ πρὸς κακοῦ — H q. alia sunt elementa

δεῖ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ ἡ ἀτελὴς ἐν τούτῳ εἶναι καὶ τὴν τέλειον. ἐπεὶ κατ᾽ ἐπίδοσίν τινα καὶ προσθήκην τὸ ἀτελὲς γίνεται τέλειον. ἔστι δὲ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ἡ θρεπτικὴ δύναμις ἀτελεστέρα. ἐν ᾧ ἄρα ἡ θρεπτικὴ δύναμις, ἐν τούτῳ καὶ αἱ τελειότεραι. ἀλλὰ μὴν περὶ τὴν καρδίαν ἡ θρεπτικὴ ψυχή. εἴ γε τοῦ μὲν ζῆν ἤδη αἰτία, τῷ δὲ ζῆν ὕλη ὑγρότης τε καὶ θερμότης. τοιοῦτος δὲ ὁ περὶ τὴν καρδίαν τόπος μάλιστα, ὡς προείρηται. ἔτι ὡς ἐπὶ τῶν φυτῶν εὔλογον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐμψύχων ἔχειν. ἐν δὲ τοῖς φυτοῖς ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς αὐξήσεως, ἐν τούτῳ καὶ ἡ θρεπτικὴ ψυχή. διὸ μεταξὺ δοκεῖ εἶναι ῥίζης τε καὶ καυλοῦ, ἡ δὲ ἡ δύναμις ἐν αὐτοῖς. ὥστε εἴη ἂν καὶ ἐπὶ τῶν ζώων ἐν τούτῳ ἡ θρεπτικὴ ψυχὴ ὅθεν αὐτοῖς ἡ ἀρχὴ τῆς αὐξήσεως. ἀπὸ καρδίας δὲ ἐν αὐτοῖς ἡ τῆς αὐξήσεώς τε καὶ τροφῆς εἰς πᾶν τὸ σῶμα χορηγία. καὶ ἡ θρεπτικὴ ἄρα δύναμις ἐν ταύτῃ, ἢ ἐν τῷ ἀνάλογον ταύτῃ. τοῦ δὲ τὴν χορηγίαν τοῖς ζώοις τῆς τροφῆς ἀπὸ ταύτης εἶναι, σημεῖον αἱ φλέβες αἱ τῆς τροφῆς τουτέστι τοῦ αἵματος διάκονοι. ἐσχάτη γὰρ τροφὴ τὸ αἷμα. φαίνονται γὰρ διὰ μὲν τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος διαπεφυκυῖαι. ἐκ δὲ τῆς καρδίας ἐκπεφυκυῖαι. ὡς ἐκ ταύτης τὴν ἀρχὴν ἔχουσαι τῆς βλαστήσεως. ὧν αἱ μέν τινες αὐτῇ διακονοῦνται, πρὸς τὸ τὸ ἀκατέργαστον ἔτι ἢ ἀπεπτότερον αἷμα ἀπὸ τῶν περὶ τὸ ἧπαρ τόπων δεχομένη πέψιν ἐν αὐτῇ. αἱ δὲ πρὸς τὴν τοὔμπαλιν μετὰ τὴν κατεργασίαν τε καὶ πέψιν ἐπὶ πᾶν τὸ σῶμα παραπομπήν. διὸ καὶ εὐρύτεραι μὲν περὶ τὴν καρδίαν. ἅτε ἔτι οὖσαι ἄσχιστοι. προϊοῦσαι δὲ εἰς τὸ πρόσθεν σχίζονταί τε εἰς πλείω, καὶ εἰς στενότητα συνάγονται κατὰ τὸ τῆς διαιρέσεως πλῆθος. ἀλλὰ καὶ τὸ πρώτην φαίνεσθαι τὴν καρδίαν διηρθρωμένην τῶν ἄλλων μορίων σημεῖον τοῦ μάλιστα καὶ πρώτην ταύτην τρέφεσθαί τε, καὶ τὴν θρεπτικὴν δύναμιν ἔχειν καθ᾽ αὑτήν. τοῦ δὲ περὶ τὴν καρδίαν εἶναι τὴν ζωτικὴν καὶ θρεπτικὴν ψυχήν, σημεῖον καὶ τὸ ἐν τοῖς θανάτοις ταύτην τελευταίαν ἀποψύχεσθαι. ὡς πρὸς ἀναλυομένης τῆς φύσεως καὶ παλινδρομούσης ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ἐσχάτων τε καὶ ῥᾷον ἀπὸ τοῦ ζῆν μεθίστασθαι δυναμένων. ἐν τῇ καρδίᾳ δ᾽ ἂν ἡ ἀρχὴ τοῦ ζῆν εἶναι πιστεύοιτο, καὶ καθόσον ἔδει μὲν αὐτῷ ἀσφαλεστάτῳ τε καὶ δυσπαθεστάτῳ εἶναι αὐτὴν ὡς οἷόν τε. ἐν πᾶσι γὰρ ἡ φύσις τῆς τῆς κατ᾽ αὐτὴν γινομένου σωτηρίας στοχάζεται. ἀσφαλέστατον δὲ τὸ μέσον. τοιοῦτος δέ ἐστιν, ὁ θώραξ τε καὶ ὁ περὶ τὴν καρδίαν τόπος. ἀλλὰ καὶ καθόσον οὗτος ἐν μέσῳ ἐστὶ τῶν ὀργάνων, τῶν τε δι᾽ ὧν τὴν τροφὴν λαμβάνομεν, καὶ τῶν δι᾽ ὧν ἀποσκευαζόμεθα τὰ ἀπ᾽ αὐτῆς περιττώματα. ἀμφοτέρων ἐχόντων τινὰ δυσχέρειαν. καὶ κατὰ τοῦτο εἴη ἂν ἐν τῷδε. ἔτι καὶ καθόσον ἐν μέσῳ ὤν, πρὸς ἄμφω ἂν τὰ μόρια ὁμοίως ἔχει, καὶ ὁμοίως ἂν αὐτοῖς ἀμφοτέροις χορηγεῖ τῆς τροφῆς. καὶ ἐν τοῖς μὲν πλησίον, τοῖς δὲ πόρρω. καὶ κατὰ τοῦτο ἂν εἴη περὶ καρδίαν. καὶ γάρ ἐστιν ὁ μὲν θώραξ, τὸ σῶμα τοῦ ζώου. τὰ δ᾽ ἄλλα ὡς ὄργανα τούτου καὶ τῆς ἐν τούτῳ δυνάμεως τούτῳ προσπέφυκεν. διὸ εὐλόγως ἂν ἐν τούτῳ εἴη ἡ ἀρχὴ ἡ τοῖς ὀργάνοις χρωμένη. ἔτι δὲ καὶ καθόσον τὴν μὲν κοινὴν δύναμιν τοῖς ζώοις πᾶσιν, εὔλογον ἐν τῷ κοινῷ πᾶσιν αὐτοῖς εἶναι σώματι. κοινὴ δὲ δύναμις ἐν αὐτοῖς ἡ θρεπτική. σῶμα δὲ ὁ θώραξ. τὰ ἄλλα γὰρ τούτῳ προσπέφυκεν. ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο ἂν ἡ τοῦ ζῆν ἀρχὴ περὶ τὸν θώρακα πᾶσιν εἴη. οὐκέτι δ᾽ οὕτως τὰ κοινὰ τὰ ἄλλα. οὔτε γὰρ κεφαλὴ πᾶσι κοινόν. ἔστι γὰρ ζῷά τινα χωρὶς τούτου τοῦ μορίου. ἀλλ᾽ οὐδὲ χεῖρες, ἢ πτέρυγες, ἢ πόδες. ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἡ κατεργασία τῆς τροφῆς, διὰ τοῦ θερμοῦ μάλιστα, εὔλογον ἐν ᾧ τὸ πλεῖστον θερμὸν ἐν τούτῳ καὶ τὴν δύναμιν εἶναι τὴν θρεπτικὴν πρὸς τῷ οἰκείῳ ὀργάνῳ. ὡς ὁ μὲν κυβερνήτης πρὸς τοῖς οἴαξιν. ὁ δὲ χαλκεύς, πρὸς τοῖς χαλκευτικοῖς ὀργάνοις. καὶ ὅτι μὲν ἐν τῷ θώρακι καὶ περὶ καρδίαν ἥ τε θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ καὶ γεννητικὴ ψυχή, ἣν καὶ φυτικὴν καλοῦμεν, ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἂν δεικνύοιτο. ἀκόλουθον δὲ ἐν ᾧ τοῦτο, ἐν τούτῳ εἶναι καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἐν οἷς εἰσὶν αἱ δυνάμεις ἀμφότεραι. εἰ γὰρ εἶεν κεχωρισμέναι, οὐκέτ᾽ ἂν τὰ ἔχοντα ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις, μίαν ἔχοι ψυχήν, ἀλλὰ πλείους. αὐτὴ γὰρ καθ᾽ αὑτὴν οὖσα ἡ θρεπτικὴ δύναμις ἐν τοῖς φυτοῖς ἔμψυχα αὐτὰ παρέχει. ὥστε ἔσται καὶ ἐν τῷ ζώῳ, ἔμψυχον τὸ μόριον τὸ ταύτην τὴν δύναμιν ἔχον καθ᾽ αὑτό. εἰ δὲ τοῦτο δῆλον ὅτι καὶ τὸ τὴν αἰσθητικὴν ἔχον, πάλιν ἂν ἔμψυχον εἴη καθ᾽ αὑτό. οὕτω δὲ δύναιντ᾽ ἂν αὗται αἱ δυνάμεις χωρίζεσθαι ἀπ᾽ ἀλλήλων. ὡς εἶναι ἐν τῷ ζώῳ, τὸ μέν τι τρεφόμενον μόνον, καὶ διὰ τοῦτο ζῶν. τὸ δὲ αἰσθανόμενον μόνον οὐκέτι δὲ καὶ τρεφόμενον. ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον εἶναι τὴν αἰσθητικὴν χωρὶς τῆς θρεπτικῆς. οὐ γὰρ οἷόν τέ τι αἰσθάνεσθαι μὲν μὴ τρέφεσθαι δέ, ἢ τὴν θρεπτικὴν χωρὶς τῆς αἰσθητικῆς ἐν οἷς εἰσιν ἄμφω. οὗ σημεῖον τὸ φθειρομένης τῆς ἁφῆς, μηδὲ ζῆν ἔτι δύνασθαι τὸ ζῷον. καίτοι εἰ ἦν ἡ θρεπτικὴ κεχωρισμένη, φθαρείσης τῆς αἰσθητικῆς, οἷόν τε ἂν ἦν ζῆν ἔτι τὸ ζῷον, ἔχον γε τὴν θρεπτικὴν δύναμιν, ἥτις ἦν τοῦ ζῆν χορηγός. ἔτι δὲ εἰ ἀναγκαῖον τὸ αἰσθητικόν, μὴ διεσπάσθαι, ἀλλ᾽ εἶναι τήνδε τὴν δύναμιν περὶ ταὐτό τι. προδήλως δὲ διὰ τῶν ἀνατομῶν εὑρίσκεται ἀρχὴ οὖσα ἡ καρδία τῆς τε ἁφῆς καὶ τῆς γεύσεως. εἶεν ἂν καὶ αἱ λοιπαὶ περὶ τὴν καρδίαν. καὶ γὰρ αἱ ὄψεις, εἰ καὶ μὴ ἐξ εὐθείας πρὸς τὴν καρδίαν συντέτανται, ἀλλ᾽ ἔστιν ἡ ὁδὸς αὐτῆς διὰ τῆς κεφαλῆς. διὰ γὰρ τῆσδε

καὶ ταύτας

Altrix anima penes cor

Vltimū alimētū sanguis

Cur in animalib[us] postremo moriat[ur] cor

Tutissimū medium

Thorax corpus animalis

φυτικὴ .i. uegetalis

ἀνατομαὶ insectioni

Omnes sensus a corde proficisci

καὶ ταύτας ἡ ἄνοδος ὡς ἐπὶ ἀρχὴν τὴν καρδίαν. ἐμφαίνεται καὶ ἐν τοῖς φόβοις καὶ ταῖς ὀργαῖς καὶ ὅλως ἐν τοῖς πάθεσιν, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως ἔχει τοῦτο μάλιστα τὸ μόριον. προκεῖταί γε γὰρ καὶ προϋπάρχει ὥσπερ ζῷόν τι ὂν ἐν ζῴῳ. ἀλλὰ καὶ εἰ μήτε τῶν ἀναίμων τι μορίων ἐστὶν αἰσθητικόν, ὡς ὀστᾶ, θρίχες, ὄνυχες. μήτε αὐτὸ τὸ αἷμά ἐστι τὸ ταύτην τὴν δύναμιν ἔχον, δῆλον ὡς τὸ πρῶτον ἔναιμον, πρῶτον ἂν εἴη καὶ αἰσθητικόν. πρῶτον δὲ ἔναιμον ἡ καρδία. τὸ γὰρ ἐν τῷ ἥπατι ἀκατέργαστον ἔτι καὶ οὐδὲ κυρίως αἷμα. καὶ ἄρα καὶ ἡ αἰσθητικὴ ὥσπερ καὶ ἡ θρεπτικὴ περὶ τὴν καρδίαν ἐστὶν ἐν τοῖς καρδίαν ἔχουσιν, ἢ περὶ τὸ ἀνάλογον ὂν τούτῳ τῷ μορίῳ ἔν τισι τῶν ζώων, ἐκ τούτων γνώριμον ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν ὅπου αἱ αἰσθήσεις τελευτῶσιν, ἐκεῖ καὶ τὴν φανταστικὴν ψυχὴν ἀναγκαῖον εἶναι. ἐπεὶ ἡ ἐνέργεια αὐτῆς καὶ ἔργον, περὶ τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐγκαταλείμματα. ἃ γίνεται ἐν τῷ μορίῳ ἐν ᾧ ἡ κοινὴ αἴσθησις. τοῦτο δ᾽ ὂν ἡ καρδία δέδεικται. ἀλλὰ μὴν ἐν ᾧ ἡ φαντασία, ἐν τούτῳ καὶ ἡ συγκατάθεσις. ἐν ᾧ δὲ αἱ συγκαταθέσεις ἐν τούτῳ καὶ ὁρμαί τε καὶ ὀρέξεις αἵ τινές εἰσιν ἀρχαὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως. ὥστε καὶ ἡ ὁρμητική τε καὶ ὀρεκτικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, εἴη ἂν περὶ καρδίαν. καὶ εὐλόγως. ἐφ᾽ ὃ γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν κινήσεις τελευτῶσιν, ὡς ἐπ᾽ ἀρχήν, ἀπὸ τούτου εὔλογον γίνεσθαι καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπὶ τὰ ἔξω κινήσεως. οὕτω γὰρ ὁρῶμεν καὶ ἐν τοῖς στρατοπέδοις γινόμενον. ἐφ᾽ ὃν γὰρ αἱ τῶν ἔξωθεν προσαγγελίαι γίνονται (οὗτος δέ ἐστιν ὁ στρατηγός) ἀπὸ τούτου καὶ αἱ πρὸς τὰ ἔξω κινήσεις τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσιν. διὸ καὶ τὰ πρὸς τὴν κίνησιν ὄργανα ἀπὸ τῆς καρδίας τὴν ἀρχὴν ἔχει. ἀλλὰ καὶ τῆς κινήσεως τῆς δι᾽ αὐτῶν, τοῖς μορίοις πᾶσιν ὁρᾶν ἐστὶ τὸν περὶ τὴν καρδίαν τόπον ἀρχὴν οὖσαν. ἐφ᾽ ὃ γὰρ μόριον παύεται τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερὰ μόρια κινούμενα, ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἡ τῆς κινήσεως ἀρχή, ὡς ἐν τοῖς περὶ ζώων κινήσεως δέδεικται. ὁ δ᾽ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ ἄνω τε καὶ κάτω μορίων διῃρημένων. πᾶσι γὰρ τούτοις ἀρχή τε καὶ πέρας, ὁ μέσος τε καὶ περὶ τὴν καρδίαν τόπος. ἢ τὸ ταύτῃ ἀνάλογον. ὥστε καὶ ἐκ τούτου δεικνύοιτο οὖσα ἡ ὁρμητική τε καὶ ὀρεκτικὴ δύναμις περὶ καρδίαν. καὶ εἰκότως ἀρχὴ ἡ καρδία ἔχουσα καὶ τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν ἐν αὑτῇ καὶ τὴν κινητικήν, πῇ μὲν ὁμοιομερής ἐστι. τοιοῦτον γὰρ τὸ αἰσθητήριον. πῇ δὲ ἀνομοιομερής. τοιοῦτον γὰρ πᾶν πρακτικὸν μόριον. ὡς χείρ. πούς. ἔστι γὰρ ὁμοιομερὴς μὲν κατὰ τὸ σῶμα. ἀνομοιομερὴς δὲ κατὰ τὸ σχῆμα. ἡ μὲν γὰρ σάρξ, οὐ κατὰ σχῆμα σάρξ, ἡ δὲ καρδία κατὰ τὸ σχῆμα τοιαύτη, ὥσπερ καὶ ἡ χείρ. μάθοι δ᾽ ἄν τις ὅτι τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικὸν περὶ καρδίαν, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ τοῦ σπλάγχνου κατασκευῆς, ἣν ἔχει παρὰ τῆς φύσεως τῆς μηδὲν ποιούσης μάτην. ἐν ἀσφαλεστάτῳ τε γὰρ κεῖται τοῦ σώματος. πλείστοις γὰρ καὶ ἰσχυροτάτοις ὀστοῖς καὶ νεύροις περιέχεται. ἰσχυροτάτῳ τε χιτῶνι περιείληπται τῷ καλουμένῳ περικαρδίῳ. ὃς οὐδ᾽ ὑπὸ σιδήρου διαιρεῖται ῥᾳδίως. αὐτῆς τε τὸ σῶμα μεταξύ πώς ἐστι νεύρου τε καὶ σαρκός. πρὸς τὴν διὰ τὴν ἐκ τοιούτων σωμάτων σύνθεσιν στερεότητι, ἐπιτηδείως ἔχουσα, πρός τε τὰς αἰσθητικὰς ἀντιλήψεις. τοιοῦτον γὰρ ἡ σάρξ. καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως τοιαῦτα γὰρ τὰ νεῦρα. ἔχει δὲ καὶ πρὸς μὲν τὸν τῆς θερμότητος ἀναγκαῖον πλεονασμόν, ἐπίκουρον τὸ ἀναπνεόμενον πνεῦμα, ὑφ᾽ οὗ διὰ τὴν συνέχειαν ὑπὸ τῆς ἀπ᾽ αὐτοῦ γινομένης ἐμψύξεως εἰς τὸ σύμμετρον ἄγεται. πρὸς δὲ τὰς πηδήσεις τὰς ἀπὸ τῶν φαντασιῶν ἐπιγινομένας αὐτῇ, ὁ πνεύμων ἐπικείμενος ἁπαλός τε καὶ εἰκτικὸς ὤν, βοηθεῖ πρὸς τὸ μηδεμίαν περιπίπτειν βλάβην. εἰκότως δὲ ὑπὸ τοσούτων βοηθεῖται. τῷ γὰρ ἔχειν τὰς κυρίας ἀρχὰς ἐν αὐτῇ, καὶ τὸ τυχὸν παθοῦσα ἀπωλείας αἴτιον τῷ ἔχοντι αὐτὴν ζῴῳ γίνεται. ἡ γὰρ λεγομένη καρδιακὴ ἰδίως ἣν νόσον σώζεταί τινα νοσήσαντα, οὐ καρδίας ἀλλὰ στομάχου πάθος ἐστίν. ἄρα δὲ καὶ τὸ λογιστικὸν μόριον τῆς ψυχῆς, ὃ καὶ ἰδίως ἡγεμονικὸν καλεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ αὐτό, δεικνύοιτο ἂν τῷ εἶναι μὲν τοῦ λογιστικοῦ, τὸ μὲν πρακτικόν. οὗ ἀμηγέπη καὶ τῶν ἀλόγων ζώων κοινωνεῖ τινα. τὸ δὲ θεωρητικόν, ὃ ἴδιον ἀνθρώπου. ὧν τὸ μὲν πρακτικόν, ὃ καὶ βουλευτικόν τε καὶ λογιστικὸν καλοῦμεν, ἀκόλουθον εἶναι ἔνθα τὸ ὀρεκτικόν τε καὶ κατὰ τόπον κινητικόν. ἔνθα γὰρ τὸ ὀρεκτικόν ἐκεῖ καὶ τὸ βουλητικόν. ὄρεξις γάρ τις ἡ βούλησις. ὅπου δὲ τὸ βουλητικόν, ἐκεῖ καὶ τὸ βουλευτικόν τε καὶ τὸ λογιστικόν. ἡ γὰρ βούλησις ὄρεξις βουλευτική τε καὶ λογιστική. ἀλλὰ καὶ ὅπου τὸ αἰσθητικόν, ἐκεῖ καὶ τὸ συγκαταθετικόν. ὅπου δὲ τοῦτο, ἐκεῖ καὶ ᾧ ὑπολαμβάνομεν, καὶ ᾧ δοξάζομεν. καὶ ᾧ διανοούμεθά τε καὶ ἐπιστάμεθα. πάντα γὰρ ταῦτα μετὰ συγκαταθέσεως. ἀλλὰ μὴν ᾧ ἐπιστάμεθα, ἐν τούτῳ καὶ ὁ θεωρητικὸς νοῦς. καθόλου γε εἰ μὲν ἐδύνατο ἡ λογικὴ δύναμις αὐτὴ καθ᾽ αὑτὴν εἶναι χωρὶς τῶν πρὸ ταύτης εἰρημένων, θρεπτικοῦ. αἰσθητικοῦ. φανταστικοῦ. ὁρμητικοῦ, ἐνεδέχετο μὲν ἂν καὶ ἐν ἄλλῳ εἶναι κεχωρισμένην κατὰ τὸ ὑποκείμενον, τήνδε τὴν δύναμιν τῶν πρὸ αὐτῆς. νῦν δὲ ἀλλ᾽ ἀναγκαῖον ἂν ἦν πλείους λέγειν ψυχὰς ἡμᾶς ἔχειν. καὶ εἶναι ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων ζῷα πλείω. εἰ δὲ ἀδύνατον τοῦτο, ἀναγκαῖον γὰρ τὸ τὴν ἐσχάτην τῆς ψυχῆς δύναμιν ἔχοντα καὶ τὰς πρὸ ταύτης ἔχειν. τελειότης μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς ἤδη ἡ δύναμις. ἡ δὲ τελειότης ἐπ᾽ ἐκείνῳ καὶ σὺν ἐκείνῳ ἐστὶν οὗ ἐστι τελειότης, ἀνάγκη καὶ τὴν λογιστικὴν ψυχὴν εἶναι περὶ καρδίαν. ἔτι εὔλογον μὲν μήτε τὸ πρακτικὸν τῆς ψυχῆς διεσπάσθαι, ὡς εἶναι ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ μορίῳ ἀλλ᾽ ἐν τῷ αὐτῷ πᾶν αὐτὸ εἶναι, μήτε πάλιν τὸ

Cor est, uelut animal inclusum in animali egregia cōparatio

Sanguis iecinoris indigestus & nō proprie sanguis

Naturam nihil facere frustra

Pericardios .i. praecordium

Cordis corpus inter carnē & neruum

Cardiac[us] morbus nō est morbus cordis sed stomachi

Rationalis animae pars, principalis etiam nocatur

Theoretico diuidit in ∴ caelestis

Logistico diuidit in πρακτικὸν καὶ θεωρητικόν

∴ ff. 2/ δὲ

κριτικόν. ἀλλ' εἶναι καὶ ταῦτα πάντα ἐν τῷ αὐτῷ. εἰς δύο δὲ ταῦτα ἀνάγονται αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς· τό τε πρακτικὸν καὶ τὸ κριτικόν. ἀλλ' ἔστιν ἐν ᾧ τὸ θρεπτικὸν ἐν τούτῳ καὶ τὸ αἰσθητικόν. ἀνάγκη ἐν τῷ αὐτῷ κατ' ἀριθμὸν εἶναι πᾶσαν τὴν ψυχήν. τὸ μὲν γὰρ θρεπτικόν, ἀρχὴ τῆς πρακτικῆς ψυχῆς· ταύτης γὰρ ταῦτά τε καὶ τὸ ὁρμητικόν. καὶ τὸ ὀρεκτικόν. τὸ δέ γε αἰσθητικὸν πάλιν ἀρχὴ τῆς κριτικῆς. τοῦ γὰρ κριτικοῦ καὶ τὸ φανταστικόν. ἔτι δὲ τὸ βουλευτικόν τε καὶ θεωρητικόν. ἀλλὰ μὴν περὶ τὴν καρδίαν ἄμφω ἐκεῖνα ὄντα ἐδείχθη. περὶ ταύτην ἄρα καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς ψυχῆς δυνάμεις. περὶ καρδίαν ἄρα τὸ τῆς ψυχῆς τῆς ἐν τοῖς ζώοις τὸ ἡγεμονικόν. ἔστι δὲ ἐν ἑκατέρᾳ δυνάμει τῇ τε κριτικῇ καὶ τῇ πρακτικῇ, τὸ μὲν ὑπηρετικόν. τὸ δὲ ἡγεμονικόν. αἵ τε γὰρ κρίσεις ὑπηρεσίας ὀργανικῆς δέονται, τοιαῦτα γὰρ τὰ αἰσθητήρια. αἵ τε πράξεις καὶ αὗται δι' ὀργάνων ἐπιτελοῦνται. χεῖρες γὰρ καὶ πόδες πρὸς τὰς πράξεις ὄργανα φανερώτατα. τὰ δὲ λεγόμενα πρὸς δεῖξιν τοῦ τὸ ἡγεμονικὸν περὶ κεφαλήν τε καὶ ἐγκέφαλον εἶναι, τὰ μὲν ἐστὶ κενά. ὅσα δὲ ἔχεταί τινος πιθανότητος, τούτοις ἡ συμπάθεια τῶν ἐν τῷ τοῦ ζώου σώματι μορίων αἰτία τῆς πλάνης. πάντα γὰρ τὰ μόρια ἀλλήλοις ἐστὶν ἐν τῷ σώματι συμπαθῆ. ἅτε πρὸς ἓν ὄργανον καλῶς ἡρμοσμένα. διὰ γὰρ τὴν τοιαύτην συμπάθειαν ψηλαφωμένων τε τινῶν περὶ τὸν ἐγκέφαλον, γίνεταί τινα περὶ τὸν ἄνθρωπον πάθη, καὶ νοσούντων μὲν τῶν περὶ τὴν κεφαλήν, παραφροσύναι γίνονται, θεραπευομένων δέ, ἀποκαταστάσεις. ὥσπερ καὶ ἄλλων μορίων θεραπευομένων, ἄλλα ὑγιάζεται, οὐδὲν ἐκείνοις ἐοικότα. ἀλλ' οὐδὲ αἱ τῶν μορίων ἀφαιρέσεις ἃς ἐπί τινων ζῴων ποιοῦνται, δεικτικαὶ τοῦ προκειμένου. κοιναὶ γάρ εἰσι πρὸς ἀμφότερα. ὡς γὰρ καρδίας ἐξαιρεθείσης ἔνια ζῷα διαμένει ζῶντα πλείω χρόνον ὡς χελώνη καὶ χαμαιλέων. οὕτως καὶ κεφαλῆς ἀφαιρεθείσης τινῶν ζῴων, ἐπὶ πολὺ τὸ λοιπὸν σῶμα ζῇ. τὸ μᾶλλον δὲ καὶ ἑκάτερον αὐτῶν μένει, τὰς οἰκείας ἐνεργείας ἐνεργοῦν. τὸ μὲν οὖν ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς ὡς δέδεικται, περὶ τὴν καρδίαν καθίδρυται. τὸ δὲ ὑπηρετικὸν καὶ εἰς τὰ ἄλλα τοῦ σώματος μόρια διατείνει. τότε γὰρ αἰσθητικόν, ὡς πᾶσαν τὴν σάρκα. ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς κινήσεως διακονικόν, εἴς τε νεῦρα. καὶ τοὺς μῦς. δι' ὧν ὅλως τῶν μορίων ἡ κίνησίς τε καὶ μετάβασις τοῖς ζώοις γίνεται.

Qui locant in ca
pite & cerebro
principatū ani
mæ uariis ar
gumētis moueri

πιθανότης verisimili
tudo

συμπάθεια affectionis
consensus.

Testudo & chamæleo corde ablato
uiuūt multo tempore, sicuti & ablato
capite alia animalia

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΦΡΟΔΙΣΙΕΩΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ. β'.

Περὶ ψυχῆς τί τέ ἐστι καὶ τίς αὐτῆς ἡ οὐσία καὶ τίνα αὐτῇ τὰ συμβεβηκότα, οὐ πρόχειρον οὐδὲ ἐκ τοῦ ῥᾴστου καταμαθεῖν. ἀλλ' ἔστι τῶν χαλεπωτάτων ἡ περὶ τούτων θεωρία. καίτοι τό γε εἶναι τὴν ψυχὴν γνωριμώτατον καὶ φανερώτατον. ἀλλ' ἔστι πολλὰ τῶν ὄντων, ἃ τὴν μὲν ὕπαρξιν ἔχει γνωριμωτάτην. ἀγνωστοτάτην δὲ τὴν οὐσίαν. ὥσπερ ἥ τε κίνησις καὶ ὁ τόπος. ἔτι δὲ μᾶλλον ὁ χρόνος. ἑκάστου γὰρ τούτων τὸ μὲν εἶναι γνώριμον καὶ ἀναμφίλεκτον τίς δέ ποτέ ἐστιν αὐτῶν ἡ οὐσία, τῶν χαλεπωτάτων ὀφθῆναι. ἔστι δὴ ἕν τι τῶν τοιούτων καὶ ἡ ψυχή. τὸ μὲν γὰρ εἶναί τι τὴν ψυχήν, γνωριμώτατόν τε καὶ φανερώτατον. τί δέ ποτέ ἐστιν οὐ ῥᾴδιον καταμαθεῖν. εἰ δὴ τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ αὐτῆς λόγου ἄνωθεν ἀρξάμενοι ποιησαίμεθα, ἀπὸ τῆς τοῦ ὄντος εἰς τὰ πρῶτα γένη διαιρέσεως. καὶ φανερὸν ὑπὸ τί τῶν γενῶν ἐστιν ἡ ψυχή, ἴσως ἂν τούτου κειμένου καὶ τὴν ὅλην οὐσίαν αὐτῆς λάβοιμεν. διαιρουμένου τοίνυν τοῦ ὄντος εἰς τὰ πρῶτα καὶ ἀνωτάτω γένη δέκα, ἕν τι τούτων καὶ τὴν οὐσίαν εἶναι φαμέν· ἧς τὴν μὲν σύνθετον λέγομεν. τῆς δὲ ἐξ ὧν ἡ συνθέτῳ τὸ εἶναι. σύνθετον μὲν οὖν οὐσίαν λέγομεν εἶναι ταύτην, ἧς τὸ δέ τι κατηγορῆσαι δυνάμεθα τὴν αἰσθητήν τε καὶ ἐνεργείᾳ οὖσαν. καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις γένεσι τοῦ ὄντος ὑποκειμένην. οἷον τόνδε τὸν λίθον. τόδε τὸ ξύλον. τόνδε τὸν χρυσόν. τόδε τὸ πῦρ. καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, οὐσίαι σύνθετοι. ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ μέν τι ὑποκείμενον ὃ ὕλην καλοῦμεν, δύναμιν ἔχον τοῦ εἶδός τι ἐν αὐτῷ δέχεσθαι. τὸ δὲ εἶδος ὃ δεξάμενον τὸ ὑποκείμενον ἀδιάφορον ὂν πᾶσι κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, ἐν οἷς ἐστι διάφορόν τε γίνεται καὶ ἤδη τὸ δέ τι. τὸ μὲν γὰρ ἄργυρος. τὸ δὲ χρυσός. τὸ δὲ πῦρ. τὸ δὲ ἄλλο τι. πάντα γὰρ ταῦτα ταὐτὸν ἀλλήλοις ὄντα κατὰ τὴν ὕλην τε καὶ τὸ ὑποκείμενον, κατὰ τὸ εἶδος ἔχει τὴν διαφοράν. ἀναλόγως γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν κατὰ τέχνην γινομένων ἔχει, οὕτως ἡγητέον ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν οὐσιῶν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τέχνης τῆς ἀνδριαντοποιητικῆς φέρε εἰπεῖν, ὁ μὲν χαλκὸς ὑπόκειται πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ γινομένοις ὑπὸ τοῦ τεχνίτου. τὰ δὲ κατὰ τὴν τέχνην εἴδη γινόμενα ἐν αὐτῷ, τῆς τε διαφορᾶς αἴτια. καὶ τοῦ τόδε τι εἶναι ἕκαστον αὐτῶν. τὸν μὲν δισκεύοντα. τὸν δὲ διαλούμενον. καὶ ἔστιν ἕκαστον αὐτῶν σύνθετον, ἔκ τε τοῦ χαλκοῦ καὶ τῆς τοιᾶσδε μορφῆς, οὕτως ἡγητέον ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων οὐσιῶν. καὶ γὰρ ἐν ταύταις, τὸ μέν ἐστιν ὑποκείμενον, τὸ δὲ εἶδος. καθὸ καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἐστι τὸ δέ τι. τὸ μὲν ὕδωρ. τὸ δὲ ἀήρ. τὸ δὲ ἄλλο τι

Composita substa
tia qd

Pulcherrima cōp
ratio siue exēpl
ad ostendendum
qd sit forma & m
teria

μένης τῆς ψυχῆς ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα μίξει τὸ ζῷον γίνεται. εἰ δὲ κατὰ μηδέτερον τούτων τῶν τρόπων τὸ ζῷον οὐσία σύνθετος, κατὰ τὸν τρίτον λείπεται ἄρα. ἦν δ᾽ οὗτος καθ᾽ ὃν ἦν τοῦ συγκειμένου τὸ μὲν ὑποκείμενόν τε καὶ ὕλη, τὸ δὲ εἶδος. οὐ γὰρ δὴ ὡς οἱ ἀριθμοί. ἀσώματον γὰρ τὸ ἐκ τούτων, τὸ δὲ ζῷον οὐ τοιοῦτον. τὸ ἄρα ζῷον συγκείμενον ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος τῷ τὸ μὲν ὑποκείμενον τούτων εἶναι, τὸ δὲ εἶδος, ἐκ τούτων ἔχει τὴν σύνθεσιν. λείπεται δὴ ἢ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς εἶδος εἶναι, ἢ τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος. ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα τῆς ψυχῆς εἶδος λέγειν, ἀδύνατον. ὑποκείμενον γὰρ τὸ σῶμα. ἔτι καὶ ἕκαστον τῶν ὄντων τὸ δέ τι, κατὰ τὸ εἶδός ἐστιν. οἷον ἀνδριάς, οἰκία, ναῦς, πῦρ, ὕδωρ, γῆ. καὶ τὸ ζῷον δὲ κατὰ τὴν ψυχὴν ζῷόν ἐστι. ὥστε ἡ ψυχὴ τὸ εἶδος. ἔτι εἰ τοῦτ᾽ ἐστιν εἶδος οὗ μηκέτι παρόντος, μηδ᾽ ὄντος ἐν τῷ ὑποκειμένῳ πέπαυται τὸ δέ τι εἶναι ὃ πρότερον ἦν. καὶ τὸ ζῷον δὲ ζῷον εἶναι πέπαυται χωρισθείσης τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, ὡς γὰρ ὁ πέλεκυς κατὰ τὸ σχῆμα πέλεκύς ἐστι καὶ ἔστιν εἶδος αὐτοῦ τοῦτο, καὶ εἰ ἦν ἔμψυχον ἦν αὐτοῦ τὸ σχῆμα, ἀλλ᾽ οὐχ ὁ σίδηρος ἡ ψυχή, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ ζῴῳ ἀνάλογον οὖσα τῷ τοῦ πελέκεως σχήματι. κατὰ γὰρ ταύτην ζῷόν ἐστι τὸ ζῷον, εἴη ἂν ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία. ἔτι εἰ διαφέρει τὰ φυσικὰ σώματα ἀλλήλων εἴδει ἐστὶ, διαφέρει δὲ τῷ τὰ μὲν ἔμψυχα εἶναι τὰ δὲ ἄψυχα, εἴη ἂν καὶ ἡ ψυχὴ εἶδος. ἔτι ᾧ πρώτῳ ἐπιστάμεθα, ἐπιστήμη ἐστί, κατὰ γὰρ τὴν ἐπιστήμην ἐπιστάμεθα. καὶ ἔστιν ἡ ἐπιστήμη οὐχ ὑποκείμενόν τι, ἀλλ᾽ ὃ τὸ ὑποκείμενον δεξάμενον δευτέρως ἐπίστασθαι λέγεται. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ ψυχή. καὶ ᾧ πρώτῳ ὑγιαίνομεν, τοῦτ᾽ ἐστιν ὑγίεια. τοῦτο δὲ οὐχ ὑποκείμενον. τὸ γὰρ σῶμα ὑποκείμενον ὃ δέχεται τὴν ὑγίειαν. καὶ δευτέρως ὑγιαζόμενον τοῦτο. ἔστι δὲ καὶ ᾧ πρώτῳ ζῶμεν ψυχή, οὐδὲ ἡ ψυχὴ τὸ ὑποκείμενον. ἀλλὰ τοῦτο ὃ τὸ ὑποκείμενον δεξάμενον ζῆν καὶ αὐτὸ λέγεται δευτέρως. ὡς ὑγιαίνειν τὸ τὴν ὑγίειαν δεδεγμένον σῶμα. καὶ ἐπίστασθαι ἡ τὴν ἐπιστήμην δεδεγμένη ψυχή. ψυχὴ ἄρα ἐστὶν ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία. τὸ δ᾽ εἶδος τελειότητά τε καὶ ἐντελέχειαν ὁ Ἀριστοτέλης λέγει. ὥστε εἰκότως καὶ ἡ ψυχὴ οὐσία οὖσα ἡ κατὰ τὸ εἶδος, ἐντελέχεια καλεῖται παρ᾽ αὐτῷ. ἐπεὶ γὰρ τῶν ὄντων τὰ μὲν δυνάμει λέγεται εἶναι τὰ δ᾽ ἐντελεχείᾳ. καὶ ἔστι τὰ ἐντελεχείᾳ εἶναι λεγόμενα, τὰ εἴδη. τὸ εἶδος ὃ ἐδύνατο ἔχειν ἔχοντα καὶ τὴν μορφήν, εἰκότως οὗ παρουσίᾳ τὸ δυνάμει τι ὂν εἰς τὸ ἐντελεχείᾳ γίνεται, ἐντελέχεια τοῦτο, τὸ δὲ δυνάμει ζῷον, ὥσπερ τὸ σπέρμα ἐντελεχείᾳ ζῷον γίνεται παρουσίᾳ ψυχῆς, εἴη ἂν καὶ οὕτως δεικνύμενον, ἄρα ἡ ψυχή ἐστιν εἶδός τε καὶ ἐντελέχεια. ἔστι δὲ ἐντελέχεια, ἡ μέν τις πρώτη, ἡ δὲ δευτέρα. αἱ μὲν γὰρ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι, καὶ ὅλως αἱ ἕξεις ἐντελέχειαι πρῶται. αἱ δὲ κατ᾽ αὐτὰς καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν ἐνέργειαι, ἐντελέχειαι δεύτεραι. ὁ γὰρ μουσικὸς ἐντελεχείᾳ μέν ἐστι τοιοῦτος. ἔχει γὰρ τὴν μουσικήν. ἀλλ᾽ ἔστι κατὰ τὴν πρώτην ἐντελέχειαν οὗτος ἐντελεχείᾳ λεγόμενος μουσικός. ἤδη δὲ καὶ ὁ ἐνεργῶν κατὰ τὴν μουσικήν, ὃς καὶ τὴν δευτέραν ἐντελέχειαν ἤδη προσείληφεν. οὔσης τοίνυν διττῆς τῆς ἐντελεχείας, ἡ ψυχὴ ἐντελέχειά ἐστιν, ὡς ἡ ἕξις. οὐδὲν γὰρ ἧττον ἔχει ψυχὴν καὶ ὁ μὴ ἐνεργῶν κατ᾽ αὐτήν. ὡς ὁ κοιμώμενος. οὐ γὰρ ἐνεργῶν τότε κατ᾽ αἴσθησιν, ὅμως τὴν αἰσθητικὴν ἔχει ψυχήν. ἐντελέχεια οὖν ἐστιν ἡ ψυχὴ πρώτη. ἐπεὶ δὲ πᾶν εἶδος καὶ πᾶσα ἐντελέχειά τινός ἐστι, δῆλον ὅτι ἀκόλουθόν ἐστιν, ἐπισκέψασθαι τίνος. Τὸ μὲν οὖν εἶναι σώματος σχεδὸν ἤδη δέδεικται. ὄντος γὰρ τοῦ ζῴου οὐσίας συνθέτου, ἐξ ὑποκειμένου τε καὶ εἴδους, τὸ μὲν ὑποκείμενον ἦν σῶμα ἐν αὐτῷ. ἐντελέχεια δὲ ἡ ψυχή. ἀλλ᾽ ἐπεὶ τῶν σωμάτων τὰ μέν ἐστι τεχνικά, τὰ δὲ φυσικά, ποδαποῦ τινος σώματός ἐστιν ἐντελέχεια ἡ ψυχή. οὐ γὰρ δὴ ἐν παντί γε σώματι οἷά τε ψυχὴ γενέσθαι. τεχνικοῦ μὲν οὖν οὐδενός. ἦν γὰρ ἂν καὶ αὐτὴ τεχνικὸν εἶδος ὡς τὸ τοῦ ἀνδριάντος. καὶ ἦν τὰ ζῷα ὑπὸ τέχνης γινόμενα ὥσπερ τὰ ἀγάλματα. οὕτω δ᾽ οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ οὐσία. τὸ γὰρ τεχνικὸν εἶδος οὐκ οὐσία. φυσικοῦ τοίνυν σώματος ἐντελέχεια ἡ ψυχή. ἔστι δὲ σῶμα φυσικόν, τὸ ἀρχὴν ἔχον κινήσεως ἐν αὐτῷ. καὶ γὰρ καὶ τὸ ζῷον φύσει. οὗ μόριον ἡ ψυχή. ἀλλ᾽ ἐπεὶ καὶ τῶν φυσικῶν σωμάτων εἰσὶ διαφοραί, τὰ μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν ἁπλᾶ τὰ δὲ σύνθετα. καὶ οὐδενὸς τῶν ἁπλῶν σωμάτων ἐντελέχειά ἐστιν ἡ ψυχή. οὔτε γὰρ τὸ τοῦ πυρὸς οὔτε τὸ τοῦ ἀέρος, οὔτε τὸ τοῦ ὕδατος. ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ τῆς γῆς εἶδός ἐστι ψυχή. ἐπεὶ μηδὲ ζῷόν τι τούτων, ποδαπόν τι σῶμα τὸ τοῦ ζῴου οὗ ἐστιν ἐντελέχεια ἡ ψυχή. ἐπεὶ τοίνυν πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχον καὶ ζῶν τρέφεταί τε καὶ αὔξεται δι᾽ αὐτῆς. ταύτῃ γὰρ τὸ ζῶν τοῦ μὴ ζῶντος διαφέρει, ἡ δὲ τροφὴ καὶ ἡ πέψις καὶ ἡ πρόσθεσίς τε καὶ αὔξησις δέονταί τινων ὀργάνων. τὰ μὲν γὰρ σώματα καὶ φάρυγγος καὶ κοιλίας καὶ ἐντέρων χρείαν ἔχει πρὸς ταῦτα. τὰ δὲ ῥιζῶν καὶ ἐντεριώνης καὶ φλοιοῦ. ὅσα δὲ τῶν ζῴων τελειότερα πλειόνων κατὰ ἀναλογίαν χρήζει καὶ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων πασῶν, διά τινων οἰκείων ἐνεργουσῶν ὀργάνων. ὡς φανερὸν ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων, εἴη ἂν ἡ ψυχὴ ἐντελέχεια ἡ πρώτη, σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ, οὐδὲν γὰρ σῶμα οἷόν τε ζῆν ἢ ψυχὴν ἔχειν, μὴ ὂν ὀργανικόν.

μηδὲ

Quicquid est, p forma id est

forma Aristoteles pfectione & entele

Aristoteles

Entelechia duplex

Corpus naturale aliud simplex aliud compositu

Perfectiora animalia pluribus diget instrumetis

Hinc potest meli⁹ percipi diff. illa anima ~ entelechia prima &c

μηδὲ ἔχον τὰ διακονησόμενα ταῖς ψυχικαῖς δυνάμεσι. καὶ οὗτος μὲν ἂν ὅρος τε καὶ λόγος κοινότατος ψυχῆς εἴη, ἐμπεριείληπται γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ ἡ τῶν φυτῶν ψυχή. γίνεται δὲ ὁ λόγος ἡ μὲν περὶ ψυχῆς, τῆς ἐν τοῖς θνητοῖς γινομένης σώμασιν. ὅταν δὲ λέγωμεν τὴν ψυχὴν εἶναι σώματος φυσικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος, οὐχ οὕτω τὸ δυνάμει κατηγοροῦμεν τοῦ σώματος τότε, ὡς εἰώθαμεν λέγειν, ἐπὶ τῶν μηδέπω μὲν ἐχόντων τι, ἐπιτηδείων δὲ πρὸς τὸ δέξασθαι. οὐ γάρ ἐστι τὸ σῶμα τοῦτο χωρὶς ψυχῆς πρότερον, εἶτα δέχεται τὴν ψυχήν. ἀλλ᾽ ἔστι τὸ δυνάμει ζωὴν ἔχον, τὸ δυνάμενον ζῆν. τουτέστι τὸ ἔχον ὄργανα πρὸς τὰς κατὰ τὸ ζῆν ἐνεργείας. καὶ ἔστιν ἴσον τὸ δυνάμει ζωὴν ἔχον, τῷ ὀργανικόν. εἰ δὲ ἔστιν ἡ ψυχὴ σώματος εἶδός τε καὶ ἐντελέχεια, δῆλον ὡς ἀσώματος ἔσται. πᾶν γὰρ εἶδος ἀσώματον. εἰ γὰρ εἴη καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ σῶμα, ἤτοι ἀνείδεόν τε καὶ ἄποιον ἔσται, τοιοῦτον δὲ ἡ ὕλη, ἢ εἶδος ἕξει καὶ τὸ εἶδος ὂν σῶμα, ἄλλο εἶδος, εἰς ἄπειρον προελεύσεται. ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ ἐντελέχεια οὖσα δι᾽ ὅλου τοῦ σώματος. πᾶν γὰρ ἔμψυχον τὸ ἐμψύχου μόριον. καὶ ἔστιν ἐντελέχεια ἡ ψυχή, οὔτε ὡς τὸ σχῆμα τῶν ἐσχηματισμένων, οὔτε ὡς ἡ θέσις καὶ τάξις τῶν συγκειμένων. οὐθ᾽ ὡς διάθεσίς τις καὶ πάθος. οὐθ᾽ ὡς μίξις ἢ κρᾶσις. ἡ μὲν γὰρ ἡδονὴ καὶ ἡ ἀλγηδών, πάθος. ἡ διάθεσις. ἀλλ᾽ οὐθὲν ἡ ψυχὴ τούτων. ἀλλὰ πάντως μὲν ἐν τῷ σώματι παραγίνεται ταῦτα. ἔστι γὰρ τούτων τὰ ὄργανα οἷς ἡ ψυχὴ χρῆται. αὕτη δέ ἐστι δύναμίς τις καὶ οὐσία ἐπὶ τούτοις γινομένη. καὶ ἔστι τὸ σῶμα καὶ ἡ τούτου κρᾶσις αἰτία τῇ ψυχῇ τῆς ἐξ ἀρχῆς γενέσεως. τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῆς τῶν ζῴων διαφορᾶς, κατὰ τὰ μόρια. οὐ γὰρ ψυχαὶ διαπλάττουσι τὰς μορφάς, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῇ τούτων ποιᾷ συστάσει, ἐπηκολούθησαν αἱ διάφοροι ψυχαί. συμμεταβάλλουσι δὲ ἀλλήλοις. ἔστι γὰρ ἀλλήλων ἥ τε ἐντελέχεια καὶ τὸ οὗ ἐντελέχεια. ὅτι δὲ τῇ ποιᾷ κράσει τοῦ σώματος, καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἕπεται διαφορά, δηλοῖ καὶ τὰ θηρία παρὰ τὴν ποιὰν κρᾶσιν τοῦ σώματος, ἀλλοιοτέραν ἴσχοντα τὴν ψυχήν. ἃς δὲ φαμὲν τῆς ψυχῆς ἐνεργείας εἶναι; οὐκ εἰσὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ᾽ αὑτήν. ἀλλὰ τοῦ ἔχοντος αὐτήν. ὡς γὰρ οὐ βαδίζει ἡ ψυχὴ αὐτὴ οὐδὲ παλαίει, ἀλλ᾽ ὁ ἔχων αὐτὴν ἄνθρωπος, οὕτω καὶ λυπεῖται καὶ ὀρέγεται καὶ χαίρει. καὶ ὀργίζεται τὸ τὴν ψυχὴν ἔχον, ἀλλ᾽ οὐχ ἡ ψυχή. πᾶσαι γὰρ αἱ λεγόμεναι τῆς ψυχῆς κινήσεις τοῦ συναμφοτέρου τοῦ ζῶντος εἰσίν. εἰσὶ δὲ αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, τάξιν ἔχουσαι πρὸς ἀλλήλας. ἡ μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν πρώτη, ἡ δὲ δευτέρα. ἡ δὲ ἐπὶ ταύταις. σημεῖον δὲ τοῦδε. τὸ μὲν γὰρ πρώτην ἔχον, οἷόν τε μὴ μετέχειν τῆς δευτέρας. τὴν δὲ δευτέραν ἀδύνατον ἔχειν ἄνευ τῆς πρώτης. καὶ ἔστι πρώτη μὲν ἡ θρεπτική τε καὶ αὐξητικὴ καὶ γεννητική. ἣν ψυχὴν ἔχει καὶ τὰ φυτά. οὐ γὰρ ὥς τινες ἡγοῦνται φύσις τοῦτο. ἀλλὰ ψυχῆς δύναμις ἡ πρώτη. ἐπεὶ φύσιν γε ἔχει καὶ τὰ ἁπλᾶ τῶν σωμάτων. ἀλλ᾽ οὔπω ζῆν φαμὲν ταῦτα. ἡ γὰρ φύσις, ἀρχὴ κινήσεώς ἐστι. πλέον δέ τι ἢ κατὰ ταύτην ἔχει τὰ φυτά. ἔχει γὰρ καὶ τὸ δι᾽ αὐτῶν τρέφεσθαί τε καὶ αὔξεσθαι καὶ γεννητικὰ εἶναι τῶν ὁμοίων, ἃ κατὰ τὸ ζῆν ὁρίζεται. τὸ δὲ ζῆν παρουσίᾳ ψυχῆς. δευτέρα δὲ ψυχῆς δύναμίς ἐστιν, ἡ αἰσθητική. ᾗ τὰ ζῷα ὁρίζεται. ἣν οὐχ οἷόν τε χωρὶς τῆς πρώτης ἔχειν. τὰ μὲν φυτὰ τὴν θρεπτικὴν ψυχὴν ἔχοντα, τὴν αἰσθητικὴν οὐκ ἔχει. ἐπὶ δὲ ταύταις ταῖς δυνάμεσιν ἔστι τὸ ὁρμητικὸν συνεζευγμένον τῷ αἰσθητικῷ. οὐδὲν γὰρ ὄφελος τοῖς ζῴοις αἰσθήσεως, μὴ ἐνυπαρχούσης ὁρμῆς. τοῦτο γὰρ πάσης ἀρχὴ πράξεως. ἢ ταῦτα μὲν ἀναγκαιότατα καὶ πρῶτα μόρια τῆς ψυχῆς τρία κοινὰ πᾶσιν ὄντα τοῖς ζῴοις. φυσικόν. αἰσθητικόν. ὁρμητικόν. ἕκαστον αὐτῶν χρήσιμον ὄν, πρός τι τούτων, ἐν οἷς τὸ ζῴῳ τὸ εἶναι. ἔστι γὰρ ἔργα τοῦ ζῴου, πρῶτον μὲν τὸ εἶναί τε καὶ ζῆν. δεύτερον δὲ κρίσις τῶν προσπιπτόντων. ἐπὶ δὲ τούτοις ἐνέργειαί τε καὶ πράξεις. ἡ μὲν οὖν φυσικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις, εἰς τὸ εἶναί τε καὶ ζῆν τῷ ζῴῳ συντελεῖ. ἡ δὲ αἰσθητικὴ πρὸς τὴν κρίσιν. πρὸς δὲ τὸ πράσσειν τὸ ὁρμητικόν. πρᾶξις δέ ἐστι κυρίως ζῴου, ἡ μετὰ συγχρήσεως τῶν ὀργανικῶν τοῦ σώματος μορίων ἐνέργεια. ὡς τὸ βαδίζειν. ὡς τὸ λέγειν. διαιρεῖται δὲ ἡ μὲν θρεπτικὴ δύναμις, εἴς τε τὸ τρέφειν. καὶ εἰς τὸ αὔξειν. καὶ εἰς τὸ γεννᾶν. ἡ δὲ αἰσθητική, εἴς τε τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ φαντασιοῦσθαι. καὶ τὸ μνημονεύειν, καὶ τὸ συγκατατίθεσθαι. τὸ δὲ ὁρμητικόν ἐστιν ὥσπερ τέλος τι τῆς φαντασίας καὶ τῆς συγκαταθέσεως. ταύτης γὰρ χάριν ἐκεῖνα. πάντως γὰρ τῆς μὲν ὁρμῆς ἡγεῖται συγκατάθεσις. ταύτης δὲ φαντασία. τούτου δὲ τοῦ ὁρμητικοῦ τε καὶ πρακτικοῦ, τὸ μέν ἐστιν ὡς ἡγεμονικόν, τὸ δὲ ὡς ὑπηρετικόν. ἡγεμονικὸν μὲν τὸ ἰδίως ὁρμητικόν τε καὶ ὀρεκτικὸν καλούμενον. τὸ δὲ ἕτερον νευροσπαστικὸν ἐν ᾧ καὶ τὸ φωνητικόν. τοῦ δὲ ὁρμητικοῦ ἐστι τό τ᾽ ἐπιθυμεῖν καὶ θυμοῦσθαι καὶ βουλεύεσθαι. ταῦτα γὰρ ὀρέξεως εἴδη. ὧν ἡ βούλησις, ἤδη δοκεῖ μετέχειν καὶ λογισμοῦ. ἔστι γὰρ ὄρεξις μετὰ βουλῆς. ἔστι δέ τις καὶ ἄλλη δύναμις τῆς ψυχῆς κριτική. ἡ λογιστική. ἣ τοῖς τελειοτέροις τῶν ζῴων ἐπιγίνεται. τοῦτο δέ ἐστιν ὁ νοῦς. οὗ τὸ βουλεύεσθαι ταύτης τῆς δυνάμεώς ἐστι. καὶ τὸ καταλαμβάνειν. καὶ τὸ δοξάζειν. κινεῖ δὲ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα, οὐχ ὡς αὐτὴ κινουμένη τε, καὶ οὕτω κινοῦσα αὐτό. αὐτὴ γὰρ ἀκίνητος καθ᾽ αὑτήν. ἀλλ᾽ ὡς αἰτία τῷ ζῴῳ τῆς κινήσεως, ὡς ἡ ἐνυπάρχουσα βαρύτης τῇ γῇ τῆς εἰς τὸ κάτω κινήσεως, οὐ γὰρ πάντα τὰ κινοῦντα ὁμοίως κινεῖ. ἄλλως μὲν γὰρ οἱ βόες τὴν ἅμαξαν κινοῦσιν. ἄλλως τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐφετόν, καὶ τὸ ὀρεκτὸν κινεῖ τὰ ἐφιέμενα αὐτοῦ. οὐ γὰρ κινούμενον. διὸ καὶ ἐμψύχων ἡ ὑπὸ τῶν τοιῶνδε κίνησις.

Potetia uitā habentis, qd significet

Corp⁹ & eius tēpa causa generatio animæ

Ordo facultatū animæ

Prima

Secunda

Tertia

Animalis opati

Altricis animæ diuisio & tē diuisio sensilis

ὁρμητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν idē

ἡ δὲ ψυχὴ κινεῖ, τῷ κατ' αὐτὴν ἡμᾶς νοεῖν καὶ προαιρεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν ἀγαθὸν τῷ νοηθῆναι κινεῖ. ἡ δὲ ψυχὴ τῷ νοῆσαι. ὡς γὰρ διὰ τὰς τέχνας καὶ κατὰ τὰς τέχνας οἱ τεχνῖται κινοῦνται, καὶ εἰσὶν αὐτοῖς αὗται τῆς τοιᾶσδε κινήσεως αἴτιαι, αὐταὶ μὴ κινούμεναι. οὕτω καὶ τὰ ἔμψυχα κατὰ ψυχὴν κινεῖται, μὴ κινουμένης αὐτῆς. ἔστι δὲ ἡ ὁρμητικὴ καὶ ἡ ὀρεκτικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν τὰ ζῷα κινεῖται. αὕτη γὰρ τοῖς ζῴοις, τῆς οἰκείας κινήσεως αἰτία.

Περὶ νοῦ.

Νοῦς ἐστι κατ' ἀριστοτέλην τριττός. ὁ μὲν γάρ τίς ἐστι νοῦς ὑλικός. ὑλικὸν δὲ λέγω, οὐ τῷ ὑποκείμενόν τινα εἶναι ὥσπερ τὴν ὕλην. ὕλην γὰρ λέγω ὑποκείμενόν τι δυνάμενον εἴδους τινὸς παρουσίᾳ τόδε τι γενέσθαι. ἀλλ' ἐπεὶ τῇ ὕλῃ τὸ εἶναι ὕλῃ ἐν τῷ δύνασθαι πάντα ἐν ᾧ τὸ δύνασθαι, καὶ αὐτὸ τὸ δυνάμει καθόσον ἐστὶ τοιοῦτον ὑλικόν, καὶ δὴ καὶ νοῦς, ὁ μήπω μὲν νοῶν, δυνάμενος δὲ τοιοῦτος γενέσθαι, ὑλικός. καὶ ἡ δύναμις ἡ τοιαύτη τῆς ψυχῆς, ὁ ὑλικὸς νοῦς. οὐδὲν μὲν ἐνεργείᾳ τῶν ὄντων ὤν, δυνάμενος δὲ πάντα γίνεσθαι. εἴγε πάντων τῶν ὄντων οἷόν τε νόησιν γενέσθαι. τὸ γὰρ πάντων μέλλον ἀντιλήψεσθαι, οὐδὲν αὐτῶν εἶναι δεῖ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐνεργείᾳ. παρεμφαινόμενον γὰρ τὸ οἰκεῖον εἶδος αὐτοῦ ἐν ταῖς τῶν ἐκτὸς ἀντιλήψεσιν ἔμελλεν ἐμπόδιον γίνεσθαι, ταῖς ἐκείνων νοήσεσιν. οὔτε γὰρ αἱ αἰσθήσεις τούτων ἀντιλαμβάνονται, ἐν οἷς τὸ εἶναι αὐταῖς ἐστί. τοῦτ' οὖν ἡ μὲν ὄψις χρωμάτων ἐστὶν ἀντιληπτική, ἄχρουν τὸ ὄργανον ἔχει ἐν ᾧ τέ ἐστι καὶ δι' οὗ ἡ ἀντίληψις αὐτῇ. ἄχρουν γὰρ τὸ ὕδωρ οἰκείῳ χρώματι. ἀλλὰ καὶ ἡ ὄσφρησις διὰ ἀέρος. ἄοσμος δὲ οὗτος. ὀσμῶν δέ ἐστιν ἀντιληπτική. καὶ ἡ ἁφὴ δὲ τῶν μὲν ὁμοίως αὐτῇ θερμῶν ἢ ψυχρῶν ἢ σκληρῶν, ἢ μαλακῶν οὐκ αἰσθάνεται. τῶν δὲ παρηλλαγμένων ἐπὶ τὸ μᾶλλον, ἢ ἧττον. διὰ τοῦτο δὲ ἐπεὶ ἦν ἀδύνατον σῶμα ἐστίν, μὴ ταύτας ἔχειν τὰς ἐναντιώσεις. πᾶν γὰρ σῶμα φυσικόν τε καὶ γεννητόν, ἁπτόν. ὡς ἔστιν ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων ἀδύνατον τὴν ἔχουσάν τι τούτου οὗ ἔχει εἶναι ἀντιληπτικὴν τε καὶ κριτικήν, οὕτως ἐπεὶ καὶ ὁ νοῦς ἀντίληψίς τις καὶ κρίσις τῶν νοητῶν, οὐδὲ αὐτὸν οἷόν τε εἶναι τῶν κρινομένων ὑπ' αὐτοῦ. πάντων δὲ τῶν ὄντων ἐστὶν ἀντιληπτικός. εἴγε πάντα ἐστὶ νοεῖν. οὐδὲν ἄρα τῶν ὄντων ἐστὶν ἐνεργείᾳ. δυνάμει δὲ πάντα. τοῦτο γάρ ἐστιν αὐτῷ τὸ εἶναι νῷ. αἱ μὲν γὰρ αἰσθήσεις γινόμεναι διὰ σωμάτων, οὐκ εἰσὶ μὲν ταῦτα ὧν ἀντιλαμβάνονται, ἀλλά δέ τινά ἐστιν ἐνεργείᾳ. ἔστι δὲ ἡ δύναμις σώματός τινος, διὸ καὶ τοῦ σώματός τι πάσχοντος, ἡ τῶν αἰσθήσεων ἀντίληψις καὶ διὰ τοῦτο, οὐ πάντων πᾶσα αἴσθησις ἀντιληπτική. ἔστι γάρ τις καὶ αὐτὴ ἤδη ἐνέργεια. ὁ δὲ νοῦς οὔτε διὰ σώματος ἀντιλαμβανόμενος τῶν ὄντων, οὔτε σώματος δύναμις ὤν, οὐδὲ πάσχων, οὐδέ ἐστί τι τῶν ὄντων ὅλως ἐνεργείᾳ. οὐδέ ἐστι τὸ δέ τι δυνάμενον. ἀλλ' ἔστι δύναμίς τις ἁπλῶς τῆς τοιᾶσδε ἐντελεχείας τε καὶ ψυχῆς, εἰδῶν καὶ νοημάτων δεκτική. οὗτος μὲν οὖν ὁ νοῦς ὑλικὸς ὢν ἐν πᾶσίν ἐστι, τοῖς τῆς τελείας ψυχῆς κεκοινωνηκόσι. τουτέστιν ἀνθρώποις.

Περὶ τοῦ ἐν ἕξει νοῦ.

Ἄλλος δέ ἐστιν ὁ ἤδη νοῶν καὶ ἕξιν ἔχων τοῦ νοεῖν καὶ δυνάμενος τὰ εἴδη τῶν νοητῶν κατὰ τὴν αὑτοῦ δύναμιν λαμβάνειν. ἀνάλογον ὢν τοῖς τὴν ἕξιν ἔχουσι τῶν τεχνιτῶν, καὶ δυναμένοις δι' αὑτῶν ποιεῖν τὰ κατὰ τὴν τέχνην. ὁ γὰρ πρῶτος, οὐ τούτοις ἦν ἐοικώς. ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς δυναμένοις τὴν τέχνην ἀναλαβεῖν καὶ γενέσθαι τεχνίταις. καὶ ἔστιν οὗτος ὁ ὑλικός, ἕξιν ἤδη καὶ τὸ νοεῖν τε καὶ ἐνεργεῖν προσειληφώς, ὁ τοιοῦτος νοῦς, ἐν τοῖς τελειοτέροις ἐστὶν ἤδη καὶ νοοῦσιν. οὗτος μὲν οὖν ὁ δεύτερος νοῦς ἐστι.

Περὶ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ.

Τρίτος δέ ἐστι νοῦς ὁ παρὰ τοὺς εἰρημένους δύο ὁ ποιητικός. δι' ὃν ὁ ὑλικὸς ἐν ἕξει γίνεται ἀνάλογον ὢν οὗτος ὁ ποιητικός, ὥς φησιν ἀριστοτέλης, τῷ φωτί. ὡς γὰρ τὸ φῶς αἴτιον γίνεται τοῖς χρώμασι τοῦ δυνάμει οὖσιν ὁρατοῖς, ἐνεργείᾳ γίνεσθαι τοιούτοις. οὕτω καὶ οὗτος ὁ τρίτος νοῦς, τὸν δυνάμει καὶ ὑλικὸν νοῦν, ἐνεργείᾳ νοῦν ποιεῖ. ἕξιν ἐμποιῶν αὐτῷ τὴν νοητικήν. ἔστι δὲ οὗτος, τὸ τῇ αὑτοῦ φύσει νοητὸν καὶ ἐνεργείᾳ τοιοῦτον. τοῦτο γὰρ ποιητικόν τε τοῦ νοεῖν, καὶ εἰς ἐνέργειαν ἄγον τὸν ὑλικὸν νοῦν. νοῦς οὖν καὶ αὐτός. τὸ γὰρ ἄυλον εἶδος ὅπερ ἐστὶ μόνον τῇ αὑτοῦ φύσει νοητόν, νοῦς. τὰ μὲν γὰρ ἔνυλα εἴδη, ὑπὸ τοῦ νοῦ νοητὰ γίνεται. ὄντα δυνάμει νοητά. χωρίζων γὰρ αὐτὰ τῆς ὕλης ὁ νοῦς μεθ' ἧς ἐστιν αὐτοῖς τὸ εἶναι, ἐνεργείᾳ νοητὰ αὐτὸς αὐτὰ ποιεῖ. καὶ τότε ἕκαστον αὐτῶν ὅταν νοῆται, ἐνεργείᾳ τε νοητὸν καὶ νοῦς γίνεται.

οὐ πρότερον οὐδὲ τῇ αὑτῶν φύσει ὄντα τοιαῦτα. ὁ γὰρ κατ' ἐνέργειαν νοῦς, οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὸ νοούμενον εἶδός ἐστιν. ὥστε καὶ τούτων ἕκαστον τῶν οὐκ ὄντων ἁπλῶν νοητῶν, νοῦς ὅταν νοῆται γίνεται. ὡς γὰρ ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη, ταὐτὸν τῷ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστητῷ, καὶ ὡς ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις ἡ αὐτὴ τῷ κατ' ἐνέργειαν αἰσθητῷ, καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν αἰσθητὸν τῇ κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσει, οὕτως ἔτι καὶ ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς, ὁ αὐτός ἐστι τῷ κατ' ἐνέργειαν νοητῷ. καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν νοητόν, τῷ κατ' ἐνέργειαν νῷ. ὁ γὰρ νοῦς τὸ εἶδος τοῦ νοουμένου λαμβάνων, καὶ χωρίζων αὐτὸ τῆς ὕλης, κατ' ἐνέργειαν ἐκεῖνό τε νοητὸν ποιεῖ. καὶ νοῦς αὐτὸς κατ' ἐνέργειαν γίνεται. εἰ δή τι τῶν ὄντων ἐστὶν ἐνέργεια νοῦς τῇ αὑτοῦ φύσει καὶ διὰ αὑτοῦ τὸ εἶναι τοιοῦτον ἔχον τῷ ἄυλον εἶναι, οὐ παρὰ τοῦ χωρίζοντος αὐτὸ τῆς ὕλης νοῦ, τὸ τοιοῦτον ἐνεργείᾳ νοῦς ἐστιν ἀεί. νοῦς γὰρ τὸ κατ' ἐνέργειαν νοητόν. τοῦτο δὴ τὸ νοητόν τε τῇ αὑτοῦ φύσει καὶ κατ' ἐνέργειαν νοῦς, αἴτιον γινόμενον τῷ ὑλικῷ νῷ, τοῦ κατὰ τὴν πρὸς τὸ τοιοῦτον εἶδος ἀναφορὰν χωρίζειν τε καὶ μιμεῖσθαι καὶ νοεῖν καὶ τῶν ἐνύλων εἰδῶν ἕκαστον καὶ ποιεῖν νοητὸν αὐτό, θύραθέν ἐστι λεγόμενος νοῦς, ὁ ποιητικός. οὐκ ὢν μόριον καὶ δύναμίς τις τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. ἀλλ' ἔξωθεν γινόμενος ἐν ἡμῖν, ὅταν αὐτὸ νοῶμεν. εἴγε κατὰ μὲν τὴν τοῦ εἴδους λῆψιν τὸ νοεῖν γίνεται. τὸ δέ ἐστιν εἶδος ἄυλον αὐτὸ οὐ μεθ' ὕλης ὄν ποτε. οὐδὲ χωριζόμενον αὐτῆς ἐπειδὰν νοῆται. χωριστὸς δέ ἐστιν ἡμῶν τοιοῦτος ὤν, εἰκότως. ἐπεὶ μὴ ἐν τῷ νοεῖσθαι αὐτῷ ὑφ' ἡμῶν τὸ εἶναι νῷ γίνεται. ἀλλ' ἔστι τῇ αὑτοῦ φύσει τοιοῦτος. ἐνεργείᾳ νοῦς τε ὢν καὶ νοητός. τὸ δὲ τοιοῦτον εἶδος καὶ ἡ χωρὶς ὕλης οὐσία ἄφθαρτος. διὸ καὶ ποιητικὸς νοῦς ὁ κατ' ἐνέργειαν θύραθεν ὢν τὸ τοιοῦτον εἶδος, εἰκότως ἀθάνατος ὑπ' ἀριστοτέλους καλεῖται νοῦς. νοῦς μὲν γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν νοουμένων εἰδῶν ὅταν νοῆται. ἀλλ' οὐ θύραθεν οὐδ' ἔξωθεν νοῦς ὤν. ἀλλ' ὅτε νοεῖται γινόμενος. οὗτος δὲ νοῦς ὢν καὶ πρὸ τοῦ νοεῖσθαι, εἰκότως ὅταν νοηθῇ θύραθέν τέ ἐστι καὶ λέγεται. Νοεῖν δὲ ἑαυτὸν ὁ ἐν ἕξει νοῦς καὶ ἐνεργῶν δύναται. οὐ καθὸ νοῦς ἐστιν. ἅμα γὰρ καὶ κατὰ ταὐτὸν αὐτῷ τὸ νοεῖν ἔσται καὶ νοεῖσθαι. ἀλλὰ καὶ ταύτῃ μέν, καὶ ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς, ὁ αὐτός ἐστι τοῖς κατ' ἐνέργειαν νοουμένοις. ἐκεῖνα δὴ νοῶν αὐτὸν νοεῖ. εἴγε ταῦτα ἃ νοεῖ, ἐν τῷ νοεῖσθαι νοῦς γίνεται. εἰ γὰρ τὰ νοούμενά ἐστιν ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς. ταῦτα δὲ νοεῖ, αὐτὸν νοῶν γίνεται. νοῶν μὲν γάρ, ὁ αὐτὸς γίνεται τοῖς νοουμένοις. μὴ νοῶν δέ, ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν. οὕτω δὲ καὶ ἡ αἴσθησις αὑτῆς αἰσθάνεσθαι λέγοιτ' ἄν, αἰσθανομένη τούτων, ἃ ἐνεργείᾳ αὐτὴ ταῦτα γίνεται. ὡς γὰρ ἔφαμεν καὶ ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις, τὸ αἰσθητόν ἐστι. καὶ γὰρ ἡ αἴσθησις καὶ ὁ νοῦς. τῇ τῶν εἰδῶν λήψει χωρὶς ὕλης τῶν οἰκείων αὐτοῖς ἀντιλαμβάνονται. ἔτι δὲ λέγοιτ' ἂν αὐτὸν νοεῖν ὁ νοῦς. οὐχ ᾗ νοῦς ἐστιν. ἀλλ' ᾗ καὶ αὐτὸς νοητός. ὡς γὰρ νοητοῦ ἀντιλήψεται ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου τῶν νοητῶν, οὐχ ὡς νοῦ. συμβέβηκε γὰρ τῷ νῷ, εἶναι καὶ νοητῷ. ἐπεὶ γάρ ἐστι τῶν ὄντων τι καὶ αὐτὸς καὶ οὐκ ἔστιν αἰσθητός, λείπεται νοητὸν αὐτὸν εἶναι. εἰ γὰρ ὡς νοῦς. καὶ καθὸ νοῦς ἐστιν ἐνόει τὸ ὑφ' αὑτοῦ. οὐδὲν ἂν ἄλλο, ὃ μὴ νοῦς ἦν ἐνόει. ὥστε αὐτὸν ἂν ἐνόει μόνον. νοῶν δὲ τὰ νοητὰ ἃ μή εἰσι νοῦς πρὸ τοῦ νοεῖσθαι καὶ αὐτὸν ὡς τοιοῦτον νοεῖ ὡς ἕν τι τῶν νοητῶν γινόμενον. οὖν κατὰ συμβεβηκὸς αὐτὸν νοῶν ὁ νοῦς οὗτος ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ νοῦ προϊών. καὶ ὁ πρῶτος δὲ νοῦς καὶ ἐνεργείᾳ νοῦς, αὐτὸν νοεῖ παραπλησίως καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. ἀλλ' ἐκεῖνος πλέον τι παρὰ τοῦτον ἔχει. οὐδὲν γὰρ ἄλλο, ἢ αὑτὸν νοεῖ. τῷ μὲν γὰρ εἶναι νοητός, νοεῖται πρὸς αὑτοῦ. καὶ τῷ ἐνεργείᾳ καὶ φύσει τῇ αὑτοῦ νοητὸς εἶναι, ἀεὶ νοούμενος ἔσται δῆλον ὅτι ὑπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ νοοῦντος. ἀεὶ δὲ ἐνεργείᾳ νοῶν ἐστι νοῦς. αὐτὸς μόνος ἀεὶ ἄρα αὐτὸν νοήσει. μόνον δὲ καθόσον ἐστὶν ἁπλοῦς. ὁ γὰρ ἁπλοῦς νοῦς ἁπλοῦν τι νοεῖ. οὐδὲν δὲ ἄλλο ἁπλοῦν ἐστι νοητόν, πλὴν αὐτός. ἀμιγὴς γὰρ οὗτος καὶ ἄυλος. καὶ οὐδὲν ἔχων ἐν αὑτῷ δυνάμει. αὐτὸν ἄρα μόνον νοήσει. καθὸ μὲν ἄρα νοῦς ἐστιν, αὐτὸν ὡς νοητὸν νοήσει. καθὸ δὲ ἐνεργείᾳ καὶ νοῦς ἐστι καὶ νοητόν, αὐτὸν ἀεὶ νοήσει. καθὸ δὲ ἁπλοῦς μόνος, αὐτὸν μόνον νοήσει. αὐτός τε γὰρ μόνος ἁπλοῦς ὤν, ἁπλοῦ τινος νοητικός ἐστι. καὶ μόνος ἁπλοῦς τῶν νοητῶν ἐστιν αὐτός. Ἤκουσα δὲ περὶ νοῦ τοῦ θύραθεν παρὰ ἀριστοτέλους ἃ διασέσωκα. τὰ γὰρ κινήσαντα ἀριστοτέλην εἰσαγαγεῖν τὸν θύραθεν νοῦν, ταῦτα ἐλέγετο εἶναι. ἥ τε ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἀναλογία, καὶ ἡ ἐπὶ τῶν γινομένων ἁπάντων. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ πάντων τῶν γινομένων ἐστί τι τὸ πάσχον, ἔστι καὶ τὸ ποιοῦν, καὶ τρίτον ἐκ τούτων τὸ γινόμενον, καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ὁμοίως. ἔστι γὰρ πάσχον τὸ αἰσθητήριον. ποιοῦν δὲ τὸ αἰσθητόν. γινόμενον δὲ ἡ ἀντίληψις ἡ διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τοῦ αἰσθητοῦ. τὸν αὐτὸν τρόπον δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ ὑπελάμβανε δεῖν εἶναί τινα ποιητικὸν νοῦν. ὅστις τὸν δυνάμει νοῦν, καὶ ὑλικόν, εἰς ἐνέργειαν ἄγειν δυνήσεται. ἔστι δὲ ἐνέργεια, τὸ αὐτῷ ποιεῖν νοητὰ πάντα τὰ ὄντα. ὥσπερ γάρ ἐστιν αἰσθητὰ ἃ κατ' ἐνέργειαν καὶ ἐνεργείᾳ τὴν αἴσθησιν ποιεῖ, οὕτω δεῖ εἶναί τινα καὶ τὰ τὸν νοῦν ποιοῦντα ἐνεργείᾳ. ὄντα αὐτὰ νοητά. οὐ γὰρ οἷόν τε ποιητικόν τι εἶναί τινος μὴ ὂν αὐτὸ ἐνεργείᾳ. ἐνεργείᾳ δὲ νοητὸν τούτων τῶν νοουμένων ὑφ' ἡμῶν οὐδέν ἐστιν. ὁ γὰρ νοῦς ὁ ἡμέτερος, νοεῖ τὰ αἰσθητὰ δυνάμει ὄντα νοητά. καὶ ὑπὸ τοῦ νοῦ νοητὰ ταῦτα γίνεται. αὕτη γὰρ ἐνέργεια τοῦ νοῦ. τὰ ἐνεργείᾳ αἰσθητά, τῇ αὑτοῦ δυνάμει χωρίσαι καὶ ἀφελεῖν τούτων, σὺν οἷς ὄντα ἐστὶν αἰσθητά. καὶ ὁρίσασθαι καθ' αὑτά. εἰ δὲ αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ νοῦ τοῦ δυνάμει πρότερον ὄντος ἐνέργεια. δεῖ δὲ τὸ γινόμενον καὶ ἀγόμενον, ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς

[Handwritten marginalia, left page:] secundum Aristotelem — Triplex intellectus — Aristoteles — Materialis intellectus unde sic dicatur nota — Intellectus nihil omnium est actu, potentia autem omnia — Aristoteles — forma simplex & natura sua solum intelligibilis, Mens & intellectus

[Handwritten marginalia, right page:] Intellectus de foris aduenie[n]s neque est pars animae neque potentia — Aristoteles — Quae commouerint Aristotelem ad inducendum intellectumque θύραθεν

ἐνέργειαν ὑπό τινος ἄγεσθαι ἐνεργείᾳ ὄντος. δεῖ τινα εἶναι καὶ νοῦν ποιητικὸν ἐνεργείᾳ ὄντα. ὃς ποιήσει τὸν πως ὄντα δυνάμει, ἐνεργεῖν δύνασθαι καὶ νοεῖν. τοιοῦτος δέ ἐστιν ὁ θύραθεν εἰσιών. ταῦτα μὲν τὰ κινήσαντα ἐκεῖνον. ἔσται δή τι καὶ ἐνεργείᾳ νοητὸν τῇ αὑτοῦ φύσει τοιοῦτον ὄν, ὥσπερ αὖ καὶ αἰσθητόν, οὐχ ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως γινόμενον τοιοῦτον. τοῦτο δέ ἐστι νοῦς. φύσις τις καὶ οὐσία, οὐδενὶ ἄλλῳ γνωστή, ἢ νῷ. οὐ γὰρ δὴ αἰσθητός γέ ἐστιν. οὐ δὲ πάντα τὰ νοούμενα ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου νοῦ, νοητὰ γίνεται, οὐκ ὄντα τῇ ἑαυτῶν φύσει νοητά. ἀλλ' ἔστι τι καὶ καθ' αὑτὸ νοητὸν τῇ αὑτοῦ φύσει, τοιοῦτον ὄν. τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸ ὁ δυνάμει νοῦς τελειούμενος καὶ αὐξόμενος νοεῖ. ὥσπερ γὰρ ἡ περιπατητικὴ δύναμις, ἣν ἔχει ὁ ἄνθρωπος εὐθὺς τῷ γενέσθαι, εἰς ἐνέργειαν ἄγεται προϊόντος τοῦ χρόνου τελειουμένου αὐτοῦ οὐ κατὰ πάθος τι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ νοῦς τελειωθείς, τά τε φύσει νοητὰ νοεῖ, καὶ τὰ αἰσθητὰ δὲ νοητὰ αὐτῷ ποιεῖ. ἅτε ὢν ποιητικός. οὐ γὰρ παθητικὸς ὁ νοῦς τῇ αὑτοῦ φύσει, ὡς ὑπὸ ἄλλου γίνεσθαι καὶ πάσχειν, καθάπερ ἡ αἴσθησις. ὑπεναντίως γὰρ ἔχει. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις κατὰ πάθος. παθητικὸν γάρ. καὶ ἡ ἀντίληψις αὐτῇ διὰ πάθους. ὁ δὲ νοῦς ποιητικόν. νοητικὸς γὰρ ὢν τῶν τελέων, ἅμα καὶ ποιητὴς ἵνα αὐτὰ νοήσῃ γίνεται. πλὴν εἰ μὴ κατὰ τοῦτό τις καὶ τὸν νοῦν βούλοιτο παθητικὸν λέγειν, καθὸ ληπτικός ἐστι τῶν εἰδῶν. πάσχειν γὰρ εἶναι δοκεῖ τὸ λαμβάνειν. καὶ τοῦτο μὲν κοινὸν πρὸς τὴν αἴσθησιν ἐστιν αὐτῷ. ἀλλ' ἐπεὶ ἕκαστον αὐτῶν χαρακτηρίζεται καὶ ὁρίζεται, οὐκ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τοῦ πρὸς ἄλλό τι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἰδίου, καὶ τοῦτο ἂν τὸ πρὸς τὴν αἴσθησιν αὐτῷ κοινὸν ἀπὸ ἰδίου χαρακτηρίζοιτο. ὥστε εἰ κοινὸν μέν ἐστιν αὐτῷ πρὸς τὴν αἴσθησιν τὸ τῶν εἰδῶν εἶναι ληπτικῷ εἰ καὶ μὴ ὁμοίως. ἴδιον δὲ τὸ ποιητικῷ εἶναι τούτων τῶν εἰδῶν ἃ λαμβάνει, ἀπὸ τοῦ ποιεῖν ἂν μᾶλλον ὁρίζοιτο. ὥστε ποιητικὸν ἂν οὐ παθητικὸν ὁ νοῦς εἴη. ἔτι καὶ πρότερον αὐτῷ τὸ ποιεῖν καὶ οὐσιῶδες. πρότερον γὰρ ποιεῖ τῇ ἀφαιρέσει νοητόν, εἶθ' οὕτω λαμβάνει τούτων τι ὃ νοεῖ τε καὶ ὁρίζεται ὅτι τὸ δέ τί ἐστι. καὶ γὰρ εἰ ἅμα χωρίζεται καὶ λαμβάνει, ἀλλὰ τὸ χωρίζειν προεπινοεῖται. τοῦτο γάρ ἐστιν αὐτῷ, τὸ ληπτικῷ εἶναι τοῦ εἴδους. ὥσπερ δὲ τὸ πῦρ ποιητικώτατον λέγομεν, ἐπειδὴ περ πάσης ὕλης ἧς ἂν ἐπιλάβηται ταύτην ἀναλίσκει καὶ αὐτῷ τροφὴν παρέχει, καίτοι καθὸ τρέφεται πάσχει. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸν νοῦν τὸν ἐν ἡμῖν ποιητικὸν ἡγητέον. τὰ γὰρ οὐκ ὄντα ἐνεργείᾳ νοητά, αὐτὸς νοητὰ ποιεῖ. οὐδὲν γὰρ ἄλλο νοητόν ἐστιν, ἢ ὁ νοῦς ὁ ὢν ἐνεργείᾳ καὶ καθ' αὑτόν. καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ νοοῦντος δὲ γινόμενα νοητὰ καὶ αἱ τούτου ἐνέργειαι νοῦς καὶ αὐτὰ ὅταν νοῆται. ὥστε μὴ ὄντος νοῦ, οὐδὲν ἂν εἴη νοητόν. οὔτε γὰρ ὁ φύσει, αὐτὸς γὰρ ἦν μόνος τοιοῦτος, οὔτε τὸ ὑπὸ τούτου γινόμενον. οὐκ ὢν γὰρ οὐδ' ἂν ποιοίη. σύνεργος δ' ἂν γίνοιτο τῷ ἐν ἡμῖν, ὁ φύσει τε νοῦς καὶ θύραθεν, ὅτι οὐδ' ἂν τὰ ἄλλα νοητὰ ἦν ὄντα δυνάμει μὴ ὄντος τινὸς τῇ ἰδίᾳ φύσει νοητοῦ. τοῦτο δὴ τῇ αὑτοῦ φύσει νοητὸν ὄν, ἐν τῷ νοοῦντι γινόμενον διὰ τοῦ νοηθῆναι, νοῦς τέ ἐστι γεγενημένος, ἐν τῷ νοοῦντι καὶ θύραθεν. νοεῖται. καὶ ἀθάνατος. καὶ ἐντίθησι γε ἕξιν τῷ ὑλικῷ ὥστε νοεῖν τὰ δυνάμει νοητά. ὡς γὰρ τὸ φῶς ποιητικὸν ὂν τῆς κατ' ἐνέργειαν ὄψεως, καὶ αὐτὸ ὁρᾶται καὶ τὰ σὺν αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ χρῶμα. οὕτως δὲ καὶ ὁ θύραθεν νοῦς αἴτιος γίνεται τοῦ νοεῖν ἡμῖν. νοούμενος καὶ αὐτός. οὐ ποιῶν αὐτὸν νοῦν. ἀλλὰ τὸν ὄντα νοῦν τῇ αὑτοῦ τελειῶν φύσει καὶ ἄγων ἐπὶ τὰ οἰκεῖα. ἔστι οὖν φύσει μὲν νοητὸν ὁ νοῦς. τὰ δὲ ἄλλα τὰ νοητά, τέχνη τούτου. καὶ τούτου ποιήματι. ἃ ποιεῖ, οὐ παθὼν καὶ γινόμενος ὑπό τινος ὁ δυνάμει. ἦν γὰρ νοῦν καὶ πρὸ τοῦ ἐνεργεῖν. ἀλλὰ αὐξηθεὶς καὶ τελειούμενος. τελειωθεὶς δέ, τά τε φύσει νοητὰ νοεῖ. καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν καὶ τέχνην. ἴδιον γὰρ νοῦ τὸ ποιητικόν. καὶ τὸ νοεῖν αὐτῷ ἐνεργεῖν ἐστιν οὐ πάσχειν. βουλόμενος δὲ τὸν νοῦν ἀθάνατον δεικνύναι καὶ φυγεῖν τὰς ἀπορίας ἃς ἐπιφέρουσι τῷ θύραθεν νῷ, ἀνάγκην ἔχοντι τόπον ἀλλάττειν. οὐ δυναμένῳ γε εἴ γε ἐστὶν ἀσώματος, οὔτε ἐν τόπῳ εἶναι οὔτε μεταβαίνειν καὶ ἄλλοτε ἐν ἄλλῳ γίνεσθαι. κατ' ἰδίαν ἐπίνοιαν ἔλεγε τοιαῦτα περὶ τοῦ νοῦ. ἐν παντὶ εἶναι τῷ θνητῷ λεγομένῳ σώματι. καὶ δὴ ἔφασκε τὸν νοῦν καὶ ἐν τῇ ὕλῃ, ὡς οὐσίαν ἐν οὐσίᾳ. καὶ ἐνεργείᾳ εἶναι ἀεὶ ἐνεργοῦντα τὰς αὑτοῦ ἐνεργείας. ὅταν μὲν οὖν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ κραθέντος πῦρ γίνηται, ἤ τι τοιοῦτον ἐκ τῆς μίξεως, ὡς καὶ ὄργανον δύνασθαι τῷ νῷ τούτῳ παρασχεῖν, ὅς ἐστιν ἐν τῷ μίγματι τούτῳ, διότι ἔστιν ἐν παντὶ σώματι. σῶμα δὲ καὶ τοῦτο. τοῦτο τὸ ὄργανον, δυνάμει νοῦς λέγεται ἐπιτήδειός τις δύναμις πρὸς τὸ δέξασθαι τὸν ἐνεργείᾳ νοῦν. ὅταν δὴ τούτου τοῦ ὀργάνου λάβηται, τότε καὶ ὡς δι' ὀργάνου καὶ ὡς περὶ ὕλην καὶ ὡς δι' ὕλης ἐνήργησεν. καὶ τότε λεγόμεθα νοεῖν ἡμεῖς. ὁ γοῦν ἡμέτερος νοῦς, σύνθετός ἐστιν, ἔκ τε τῆς δυνάμεως ἥ τις ὀργανόν ἐστι τοῦ θείου νοῦ. ὃν δυνάμει νοῦν ὁ ἀριστοτέλης καλεῖ. καὶ τῆς ἐκείνου ἐνεργείας. ὧν θατέρου μὴ παρόντος, ἀδύνατον ἡμᾶς νοεῖν. εὐθὺ μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ καταβολῇ τοῦ σπέρματος ἐστιν ὁ ἐνεργείᾳ νοῦς. διὰ πάντων γε κεχωρηκὼς καὶ ὢν ἐνεργείᾳ. ὡς καὶ ἐν ἄλλῳ τινὶ σώματι τῶν τυχόντων. ἐπειδὰν δὲ καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως ἐνεργήσῃ, τότε ἡμέτερος νοῦς οὗτος λέγεται καὶ ἡμεῖς νοοῦμεν. ὥσπερ εἴ τις τεχνίτην ἐννοήσειε, ποτὲ μὲν ἄνευ ὀργάνων ἐνεργοῦντα κατὰ τὴν τέχνην. ποτὲ δὲ καὶ μετ' ὀργάνων. ὅτε καὶ ἡ κατὰ τὴν τέχνην ἐνέργεια αὐτοῦ περὶ τὴν ὕλην γίνεται. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ θεῖος νοῦς. ἀεὶ μὲν ἐνεργεῖ. διὸ καὶ ἔστιν ἐνεργείᾳ αὐτῷ περὶ τὴν ὕλην γί-

Intellectus passibilis unde dicitur

Accipere, pati quodam est

Nō existēte intellectu nil esset intelligibile

Nam si extrinsecus advenit necesse fuit mutasse locum

νεται. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ θεῖος νοῦς, ἀεὶ μὲν ἐνεργεῖ, διὸ καὶ ἔστιν ἐνεργείᾳ. καὶ δι' ὀργάνου δέ, ὅταν ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν σωμάτων καὶ τῆς εὐκρασίας γένηται ὄργανον τοιοῦτον. ὑλικὴν γὰρ ἤδη τινὰ τότε ἐνέργειαν ἐνεργεῖ. καὶ ἔστιν οὗτος ἡμέτερος νοῦς. καὶ ἐκκρίνεται δή, ὅνπερ τρόπον καὶ εἰσκρίνεται. οὐ γὰρ ἀλλαχοῦ ὢν μεταβαίνει. ἀλλὰ τῷ πανταχοῦ εἶναι, μένει καὶ ἐν τῷ ἐκ τῆς ἐκκρίσεως διαλυομένῳ σώματι φθειρομένου τοῦ ὀργανικοῦ. ὡς ὁ τεχνίτης ἀποβαλὼν τὰ ὄργανα, ἐνεργεῖ μὲν καὶ τότε. οὐ μὴν ὑλικὴν καὶ ὀργανικὴν ἐνέργειαν. ἔλεγε δὴ ὅτι εἰ ὅλως ὑπολαμβάνειν χρὴ κατὰ ἀριστοτέλην θεῖον καὶ ἄφθαρτον εἶναι τὸν νοῦν, οὕτως ἡγεῖσθαι δεῖν οὐκ ἄλλως. καὶ τὴν λέξιν δὲ τὴν ἐν τῷ γ' τῷ περὶ ψυχῆς, τούτοις προσοικοῦν ἔλεγε δεῖν. καὶ τὴν ἕξιν καὶ τὸ φῶς εἶδη τοῦτον φέρειν. τὸν πανταχοῦ ὄντα. οὗτος δὲ ὁ νοῦς, ἤτοι μόνος αὐτὸς τὰ ἐνθάδε διοικεῖ πρὸς τὴν τῶν θείων ἀναφοράν, καὶ συγκρίνει τε καὶ διακρίνει. ὥστε αὐτὸς καὶ τοῦ δυνάμει νοῦ δημιουργός. ἢ μετὰ τῆς τῶν οὐρανίων εὐτάκτου κινήσεως. ὑπὸ γὰρ ταύτης γίνεται τὰ ἐνθάδε, τῇ προσόδῳ καὶ ἀφόδῳ τοῦ ἡλίου μάλιστα. ἢ ὑπὸ αὐτοῦ γινόμενα καὶ τοῦ ἐνθάδε νοῦ. ἢ ὑπὸ τούτων μὲν καὶ τῆς τούτων κινήσεως ἡ φύσις γίνεται. αὐτὴ δὲ τὰ καθέκαστα μετὰ τοῦ νοῦ διοικεῖ. ἀντιπίπτειν ἐδόκει μοι τότε τούτοις τὸν νοῦν καὶ ἐν τοῖς φαυλοτάτοις εἶναι θεῖον ὄντα. ὡς τοῖς ἀπὸ τῆς στοᾶς ἔδοξεν. καὶ τὸ ὅλως εἶναί τι καὶ ἐν τοῖς ἐνταῦθα νοῦν, καὶ προηγουμένην τινὰ πρόνοιαν. καὶ μὴν καὶ κατὰ τὴν εἰς τὰ θεῖα ἀναφοράν, τὴν τῶν ἐνταῦθα γίνεσθαι πρόνοιαν. καὶ τὸ μὴ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὸ νοεῖν. μηδ' εἶναι τοῦτο ἡμέτερον ἔργον. ἀλλ' εὐθὺ γινομένοις ἡμῖν ἐνυπάρχειν φύσει τήν τε σύστασιν τοῦ δυνάμει καὶ ὀργανικοῦ. καὶ τὴν διὰ τοῦ θύραθεν ἐνέργειαν. ἢ οὐκ ἀλλάσσει τόπον τὸ τῷ νοεῖσθαι ἔν τινι γινόμενον. οὐδὲ γὰρ τὰ τῶν αἰσθητῶν εἴδη ἐπειδὰν αὐτῶν αἰσθανώμεθα, ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ὡς τόποις αὐτῶν γίνεται. χωριστὸς δὲ λέγεται ὁ θύραθεν νοῦς. καὶ χωρίζεται ἡμῶν, οὐχ ὡς μετιὼν που, καὶ ἀμείβων τόπον. ἀλλὰ χωριστὸς μὲν ὡς καθ' αὑτόν τε ὢν. καὶ μὴ σὺν ὕλῃ. χωριζόμενος δὲ ἡμῶν, τῷ μὴ νοεῖσθαι. οὐ τῷ μετέρχεσθαι. οὕτω γὰρ ἐγίνετο καὶ ἐν ἡμῖν.

Ὅτι ἀσώματος ἡ ψυχή.

Τι μὲν ἡ ψυχὴ ἀσώματος, ἱκανὸς μὲν παραστῆσαι καὶ ὁ λόγος καθ' ὃν εἶδος οὖσα δείκνυται παρὰ ἀριστοτέλους ἡ ψυχή. οὐδὲν γὰρ εἶδος σῶμα. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δὲ τῶν λόγων δειχθείη ἂν οὖσα ἀσώματος. εἰ παντὸς σώματος αἱ ποιότητες αἰσθηταί, τῆς ψυχῆς δὲ αἱ ποιότητες οὐκ αἰσθηταί, αἱ γὰρ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι οὐ τοιαῦται, οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. εἰ ἡ ψυχὴ σῶμα, πᾶν δὲ σῶμα μιᾷ γέ τινι αἰσθήσει αἰσθητὸν τῇ αὑτοῦ φύσει, λέγω δὲ περὶ τῶν ἐνεργείᾳ ὄντων σωμάτων καὶ ὡς φασὶν αὐτοὶ πεποιωμένων, εἴη ἂν καὶ ἡ ψυχὴ αἰσθητή. οὐ γὰρ δὴ ἄποιόν γε σῶμα αὐτὴν ἐροῦσιν. ἔσται γὰρ ὕλη. οὐκ ἔστι δέ, οὐκ ἄρα σῶμα. οὐ γὰρ δὴ οὕτω ἐστὶν οὐκ αἰσθητή, ὡς τὰ διὰ σμικρότητα ἀναίσθητα σώματα. ἔτι πᾶν σῶμα, ἢ ἐνεργείᾳ, ἢ δυνάμει αἰσθητόν. ἡ δὲ ψυχή, οὔτε ἐνεργείᾳ, οὔτε δυνάμει αἰσθητόν. ὥστε οὐ σῶμα. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ ὡς αἰσθητῆς αὐτῆς αἰσθάνεται, καὶ ἄλλης αἰσθήσεται. οὐκ αἰσθάνεται δὲ ἄλλης, οὐδ' αὐτῆς ἄρα ὡς αἰσθητῆς. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ σῶμα, ἤτοι ἔμψυχον ἢ ἄψυχον. ἀλλὰ μὴν ἄτοπον τὸ ἄψυχον. εἰ δὲ ἔμψυχον ζῷόν τε ἔσται. καὶ πάλιν ἐκείνη ἡ ψυχή, ἤτοι ἔμψυχος ἢ ἄψυχος. καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. ἀνθιστάμενοι πρὸς τὴν διαίρεσιν τῶν σωμάτων τὴν λέγουσαν τὰ μὲν ἔμψυχα εἶναι αὐτῶν, τὰ δὲ ἄψυχα, λέγουσι μὴ ὑγιῶς διῃρῆσθαι, εἶναι γὰρ τὰ μὲν ἔμψυχα τὰ δὲ ἄψυχα. τὰ δὲ ψυχάς, ῥητέον, ὅτι τοῖς κατὰ ἀντίφασιν διαιρουμένοις, οὐδέ ποτε ἀντιδιαιρεῖται τοῦτο, οὗ ἐστιν ἡ ἀπόφασις, οἷον εἰ διαιρούμενοι τῶν σωμάτων τὰ μὲν εἶναι λέγοιμεν κεχρωσμένα. τὰ δὲ ἄχροα. ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ γένει τῷ τῆς ἕξεως δεκτικῷ, ταυτὸν δύναται τῇ ἀποφάσει ἡ στέρησις. οὐκέτι μέντοι λέγομεν, τὰ δὲ χρώματα. διαφορὰ γὰρ σωμάτων τὸ κεχρῶσθαι, ἢ ἄχροα εἶναι, ἀλλ' οὐ τὰ χρώματα. καὶ πάλιν τῶν σωμάτων. τὰ μὲν ὀσμὴν ἔχοντά ἐστιν. τὰ δὲ οὐκ ἔχοντα καὶ ἄοσμα. οὐκέτι λέγομεν τὰ δὲ ὀσμαί. καὶ τὰ μὲν ποιότητα ἔχοντα τὰ δὲ οὐκ ἔχοντα ποιότητα καὶ ἄποια. οὐκέτι τὰ δὲ ποιότητες. ἢ τῶν σωμάτων τὰ μὲν σύνθετα. τὰ δὲ οὐ σύνθετα. οὐκέτι τὰ δὲ συνθέσεις. οὐ γὰρ σῶμα ἡ σύνθεσις. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ζῴων τὰ μὲν θνητὰ τὰ δὲ οὐ θνητὰ καὶ ἀθάνατα, οὐκέτι τὰ δὲ θάνατοι. οὐ γὰρ ζῷον ὁ θάνατος. πάλιν τῶν ζῴων τὰ μὲν λογικὰ τὰ δ' οὐ λογικά τε καὶ ἄλογα, οὐκέτι τὰ δὲ λόγοι. οὐ γὰρ λόγοι τὰ ζῷα. τὸν αὐτὸν τρόπον ἐροῦμεν καὶ τῶν σωμάτων τὰ μὲν εἶναι ἔμψυχα. τὰ δὲ οὐκ ἔμψυχα καὶ ἄψυχα. οὐκέτι δὲ καὶ ψυχάς, οὐ γὰρ αἱ ψυχαὶ σώματα. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ σῶμα, ἤτοι ὑπό τινος συνέχεται ἢ ὑφ' αὑτῆς. ἀλλ' ὑφ' αὑτῆς μὲν οὐχ οἷόν τε ὡς μιᾶς καὶ δι' ὅλης ὁμοίας. ἀδύνατον γὰρ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ συνέχειν τε καὶ συνέχεσθαι. λείπεται ἄρα μέρος μὲν συνέχειν αὐτῆς. μέρος δὲ συνέχεσθαι. εἰ δὲ τοῦτο, εἴη ἂν τὸ μέρος τὸ συνέχον ἡ ψυχή, οὐ τὸ συνεχόμενον. ὃ εἰ καὶ αὐτὸ σῶμα, ἤτοι ὑπὸ ἄλλου συνέχεται, ἢ ὑφ' αὑτοῦ. καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. εἰ γὰρ ὅλην λέγοιεν αὐτὴν συνέχειν τε καὶ συνέχεσθαι, ὡς ἕν τι καὶ ταυτὸν ὄν, δυνήσεταί τι καὶ ἔχειν καὶ ἔχεσθαι ὑφ' αὑτοῦ

Nō aliunde transiit in corpus intellectus agens, sed quia ubique est etiam manet corpore mortuo ut artifex amissis instrumentis non tamen materiali actione

Aristoteles

Quid sit, Separabile esse a nobis

Aristoteles

καὶ ποιεῖν ταῦτα καὶ πάσχειν. οὐδὲ γὰρ ἡ ζέουσα χεὶρ καὶ ἀντιπάσχει, κατὰ τὴν αὐτὴν δύναμιν ποιεῖ τε καὶ πάσχει. καὶ καθόλου οὐδὲν τῶν ὑπό τινος ἐχομένων καὶ αὐτὸ ἔχει. οὔτε γὰρ θερμότης, οὔτε γλυκύτης, οὔτε σχῆμα, οὔτε χρῶμα, οὔτε ὑγίεια, οὔτε ἁρμονία. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἀρετὴ ἢ ἐπιστήμη. τοιοῦτον δὲ καὶ ἡ ψυχή. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ λεπτομερές τι σῶμα οὖσα συνέχει μὲν τὸ σῶμα αὐτή, πάλιν δὲ συνέχεται ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἔσται καὶ ἐκεῖνο τὸ παχυμερέστατον σῶμα ψυχή. ἔχει τὸ συνέχον ψυχή. ὥστε ἔσται τὸ σῶμα ψυχὴ τῆς ψυχῆς συνέχον γε αὐτήν. ὅτι γὰρ οὐδὲν αὐτὸ συνέχει, δῆλον ἐκ τῶν μὴ δὲ τὰ δοκοῦντα ἐκεῖνον ἔχειν τὸν τρόπον, τοιαῦτα εἶναι. οὔτε γὰρ ἡ κόλλα αὐτὴν συνέχει καὶ τὰ κεκολλημένα, ἕτερον γὰρ αὐτῆς τὸ συνέχον καὶ ἕτερον τὸ συνεχόμενον, ὅσον μὲν γὰρ σωματικόν, συνέχεται. τὸ δὲ συνέχον ἐστὶν ἡ ποιότης καὶ ἡ δύναμις ἀσώματα οὖσα. φθαρείσης γοῦν τῆς τοιαύτης ποιότητος, τὸ ὑλικὸν καὶ σωματικὸν μένον, οὔτε αὐτὸ ἔτι, οὔτε τὰ ξύλα συνέχειν δύναται. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ σῶμα, ἢ πῦρ, ἢ πνεῦμα λεπτομερές ἐστι διὰ παντὸς διῆκον τοῦ ἐμψύχου σώματος. εἰ δὲ ἐκεῖνο, δῆλον ὡς οὐκ ἀργόν. οὐδὲ ὡς ἔτυχεν ἔχον ἐροῦσιν αὐτό. οὐ γὰρ πᾶν πῦρ, οὐδὲ πᾶν πνεῦμα ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν. μετά τινος οὖν ἔσται εἴδους ἰδίου καὶ λόγου καὶ δυνάμεως καὶ ὡς αὐτοὶ λέγουσι τόνου. ἀλλ᾽ ἀεὶ ἐκεῖνο, οὐ τὸ πνεῦμα ἔσται ἢ τὸ πῦρ ἡ ψυχή. ἀλλὰ τὸ ἐν τούτοις εἶδος. καὶ ἡ δύναμις καὶ ὁ τόνος καθ᾽ ὃ τῶν ὁμογενῶν τῶν ἄλλων διαφέρει. ἔτι ὡς σῶμα ἀΐδιον, οὕτως εὔλογον καὶ εἶδος ἄϋλον καὶ ἀσώματον εἶναι. ἐκ τούτων γὰρ τὸ συναμφότερον. ἔτι εἰ σῶμα ἄψυχον διότι μὴ καὶ ψυχὴ ἀσώματος. ἔτι εἰ σῶμα ἡ ψυχή, ἤτοι ἁπλοῦν ἢ σύγκριμα. ἀλλὰ εἰ μὲν ἁπλοῦν, ἢ γῆ, ἢ πῦρ, ἢ ἀήρ, ἢ ὕδωρ. εἰ δὲ τούτων τι καθ᾽ ἑαυτὸ ψυχή, πᾶν τε τὸ τοιοῦτον ἔσται ψυχή. οἷον πᾶν πῦρ. πᾶς ἀὴρ καὶ πᾶν τὸ ἐκείνου μετέχον σῶμα ἔμψυχον. ὥστε εἰ ὁ ἀὴρ ἡ ψυχή, ἔσται ζῷον ἡ ἀρτηρία καὶ ὁ πνεύμων. καὶ ὁ πεφυσημένος ἀσκός. καὶ πᾶν τὸ ἀέρα ἔχον ἐν αὑτῷ σῶμα. εἰ δὲ ὕδωρ, ὁ τούτου πλήρης κάδος. ταῦτα δὲ ἄτοπα. ἔτι εἰ μὲν τῶν ἁπλῶν τι σωμάτων ἡ ψυχή, πᾶν σύγκριμα ἐν ᾧ καὶ ἐκεῖνο ὑπάρχει τὸ σῶμα, ἔμψυχόν τε καὶ ζῷον ἔσται. εἰ δὲ σύγκριμα ἐκ τῶν ἁπλῶν ἡ ψυχή, ἔσται καὶ τὸ ἡμέτερον ἡ ψυχή. ἔτι παντὸς σώματος οἰκεία τις κίνησις. οἷον ἁπλῆ μὲν τοῦ ἁπλοῦ. μικτὴ δὲ τοῦ συνθέτου. ἢ κατὰ τὸ πλεονάζον. τῆς δὲ ψυχῆς οὐδεμία τοπικὴ κίνησις οἰκεία. οὐκ ἂν οὖν οὔτε τι τῶν ἁπλῶν, οὔτε τῶν συνθέτων εἴη σωμάτων. οὐδὲ γὰρ αἱ κατὰ αἴσθησιν καὶ φαντασίαν ἢ πάθος οὖσαι κατὰ ἀλλοίωσιν. οὐ τοπικαὶ τῆς ψυχῆς εἰσι κινήσεις καθ᾽ αὑτήν. ἀλλὰ τοῦ συναμφοτέρου. ἔτι εἰ σῶμα ἡ ψυχή, πῶς μετέχει τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς. καὶ πῶς ἐστιν ἡ ψυχὴ ἐν αὐτῷ. ἢ γὰρ ὡς μέρος ἔσται, καὶ οὕτως οὐδὲν τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος ἔμψυχον. μᾶλλον δὲ οὐδὲν ὅλως ἔμψυχον αὐτοῦ. ἀλλὰ ψυχὴ καὶ σῶμα κατ᾽ ἰδίαν. ἀλλὰ οὐδὲ ὡς ἐν ἀγγείῳ τῷ σώματι εἴη ἂν ἡ ψυχή. εἴη γὰρ ἂν καὶ οὕτως οὐχ ὅλον ἔμψυχον τὸ σῶμα. ἀλλὰ οὐδὲ κατὰ παράθεσιν. οὐδὲ γὰρ οὕτως ὅλον ἔμψυχον ἔσται τὸ σῶμα. μᾶλλον δὲ οὐδ᾽ ὅλως ἔμψυχον. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ τοῦ σωροῦ ἐν τῇ κριθῇ ὁ πυρός. εἰ δὲ ὅλον δι᾽ ὅλου, ἐπειδὴ πᾶν τὸ σῶμα ἔμψυχον, πῶς σῶμα διὰ σώματος διήκει, δεικνύναι δεῖ. καὶ γὰρ καὶ ἐπεὶ αἱ τῆς ψυχῆς ποιότητες σώματα κατ᾽ αὐτούς, καὶ αἱ τοῦ σώματος, πολλὰ σώματά ἐστιν ἐν τῷ αὐτῷ. καὶ διαφέρει δι᾽ ἀλλήλων διήκοντα. καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. ὃ λόγου δεῖται καὶ ἀποδείξεως. ἔτι προσγινόμενα καὶ ἀπογινόμενα, πῶς οὔτε αὐξήσει, οὔτε μειώσει τὸ σῶμα. ἔτι ὑπὸ πολλάκις γενομένων τῶν ποιοτήτων, αἱ πρῶται χωρισθεῖσαι, σώματα οὖσαι, εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρήσονται. οὐδαμοῦ γάρ εἰσιν, οὕτω δὲ καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔσονται. ἔτι εἰ οὕτως ἡ ψυχὴ τῷ σώματι ὡς ὅλον δι᾽ ὅλου διήκειν, καὶ κεκρᾶσθαι τῷ σώματι, οὐκέτι ἔσται τοῦ ζῴου, τὸ μὲν ψυχὴ τὸ δὲ σῶμα. ἀλλὰ ἐξ ἀμφοῖν ἕν τι ἄλλο, συνεφθαρμένων καὶ συνηλλοιωμένων ὡς τὸ μελίκρατον. καὶ οὐκέτι τὸ μὲν ἡγήσεται, τὸ δὲ ὑπηρετήσει. οὐδὲ τὸ μὲν τιμιώτερον, τὸ δὲ ἧττον, οὐδὲ τὸ σῶμα ἕξει ψυχήν, οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἔσται ἐν τῷ σώματι. οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχήν, τὸ μὲν ψυχὴ ἔσται τοῦ ζῴου τὸ δὲ σῶμα. ἀλλὰ μόνον ζῷόν τι τούτων κρᾶμα. καὶ ἕν τι καὶ ὅλον ὅμοιον ἑαυτῷ. ὁποῖον τὸ οἰνόμελι. ὅπερ ἄτοπον. ἔστι γὰρ τοῦ ζῴου, τὸ μὲν ψυχή, τὸ δὲ σῶμα. ὡς τὸ μὲν ἄλλο, τὸ δὲ ἄλλο. διὸ καὶ χωρίζεται. ἔτι εἰ καὶ αἱ ἀρεταὶ σώματα καὶ αἱ τέχναι, πῶς οὐ προσγινόμεναι ταῦτά τινι, στενοχωρήσει τὸ σῶμα ἢ αὐξήσει. ἔτι εἰ καθὸ τὸ εἶναί τινι ἔστι, ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι λέγεται ἐκεῖνο εἶδός ἐστι. κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν τῷ ζῴῳ τὸ ζῴῳ εἶναι ἐστὶν ἡ ψυχὴ εἶδος. ὅτι δὲ εἶδος ἡ ψυχή, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι κατ᾽ ἄλλον τρόπον δεῖξαι τὸ ζῷον ἐκ ψυχῆς ὂν καὶ σώματος. ἔτι εἰ σῶμα σώματος ᾗ σῶμα οὐδὲν διαφέρει, τῷ δὲ ψυχὴν ἔχειν διαφέρει, οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ σῶμα. τὰ γὰρ τῷ γένει τὰ αὐτά, φύσιν κοινὴν ἔχει. τὰ φύσιν κοινὴν ἔχοντα, ἀδιάφορα κατὰ τὸ κοινόν. τὰ τῷ γένει ἄρα κοινά, ἀδιάφορα κατὰ τὸ γένος. γένος δὲ αὐτῶν τὸ σῶμα. ὥστε τὰ σώματα ἀδιάφορα καθὸ σώματα. οὐκ ἄρα σῶμα σώματος καθὸ σῶμα διαφέρει. ὥστε οἷς διαφέρει τὰ σώματα ἀλλήλων, οὐ σώματα ταῦτα. τὰ μέντοι ἀσώματα οὐκ ἔστι τῷ γένει τὰ αὐτά. ὥστε οὐδὲ ἀδιάφορα καθὸ ἀσώματα. ὁμώνυμον γάρ τι ἀσώματον. ἔστι γὰρ τῶν ἀσωμάτων τὰ μὲν ἐν οὐσίᾳ. τὰ δὲ ἐν ποσότητι. τὰ δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις κατηγορίαις. εἰ δέ τις λέγοι ὅτι σῶμα σώματος, οὐ διαφέρει μὲν κατὰ τὸ κοινὸν σῶμα. ᾗ δέ τι σῶμα ἑκάτερον αὐτῶν διαφέρει, ῥητέον ὅτι τοῦτ᾽ αὐτὸ ἑκάστῳ τῶν σωμάτων εἶναι,

παρὰ τὰς οἰκείας διαφορὰς καὶ τὰ οἰκεῖα εἴδη διάφορα ὄντα ἀλλήλων ἐστίν. ταῦτα δὲ ἀσώματα. ὥστε οἷς διαφέρουσιν ἀλλήλων τὰ τινὰ σώματα, οὐ σώματα. πρὸς τούτοις εἰ τὸ πνεῦμα ἢ ἐν τῷ πνεύματι ἢ τῷ πυρὶ τῷ ἐν ἡμῖν ἡ ψυχὴ πρώτη, διά τε ἔσται καὶ ἐν χωρισθεῖσιν αὐτοῖς εἶναι. χωριζόμενα γὰρ τοῦ ζῴου διαμένει καὶ πνεῦμα καὶ πῦρ ὄν. εἰ δὲ ἐκεῖνο, ἔσται καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ πῦρ ζῷα. εἰ δὲ ἀδύνατον ἐκεῖνο, ἀδύνατον καὶ ἐν τούτων τινὶ εἶναι τὴν ψυχήν. ἀλλὰ ἐν τῷ μικτῷ τῷ ἐκ τῶν τεσσάρων, τῷ οὕτω πως μεμιγμένῳ καὶ συγκειμένῳ. ὡς τὸ σῶμα τὸ τῶν ζῴων μέμικται. ἃ δὲ λέγουσι δεικνύναι πειρώμενοι σῶμα τὴν ψυχήν, οὐκ ἔστιν ὑγιῆ. οὔτε γὰρ ἐπεὶ κατηγορεῖται τὸ ὅμοιον αὐτῆς διὰ τοῦτ᾽ ἐστὶ σῶμα. τὸ γὰρ ὅμοιον οὐκ ἴδιον σωμάτων. καὶ γὰρ ἐν γραμμαῖς καὶ σχήμασι καὶ ἐπιπέδοις. καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν χρώμασι καὶ ποιότησι τὸ ὅμοιον. ἅπερ οὐ σώματα. καθόλου δέ, τὸ μὲν σῶμα οὐσία. οὐσίας δὲ ἴδιον, τὸ ταυτὸν κατ᾽ αὐτὴν λέγεσθαι οὐ τὸ ὅμοιον. ποιότητος δὲ τὸ ὅμοιον οὔσης ἀσωμάτου. ὥστε κἂν τῶν ἄλλων τι ὅμοιον λέγηται, καθὸ ποιότητος μετέχει, ὅμοιον ῥηθήσεται. καὶ ψυχὴ οὖν ψυχῇ ὁμοία, οὐχ ᾗ ψυχή. οὐ γὰρ ᾗ ψυχή. ἀλλ᾽ ᾗ ποιότητός τινος καὶ διαθέσεως κεκοινώνηκεν ὁμοίας. ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ψευδὴς ὁ λέγων ἀσώματον σώματι μὴ συμπάσχειν, ὥστε μὴ εἶναι ἀσώματον τὴν ψυχήν. οὔτε γὰρ τὸ ἀσώματον σώματι μὴ συμπάσχειν ἀληθές, συμπάσχει γὰρ τῶν σωμάτων πασχόντων καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀσώματα τὰ μὲν πλεῖστα κατὰ συμβεβηκός. ἤδη δέ τινα καὶ ἁπλῶς. ὡς ἡ ἐπιφάνεια τοῦ τεθλασμένου σώματος. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι συμπάσχει, ὡς ἄλλη οὖσα καὶ κεχωρισμένη ὡς οἱ φίλοι λέγονται συμπάσχειν. ἀλλὰ ἐστὶ τὸ πάσχον τὸ συναμφότερον. τὸ γὰρ ζῷον. ὃν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, κατὰ μὲν τὸ σῶμα τεμνόμενον ἀλγεῖ δὲ κατὰ τὴν ψυχήν, καὶ ἔστι τὸ ἀλγοῦν τὸ ζῷον, ὥσπερ καὶ τὸ βαδίζον. καὶ τὸ ὁρῶν καὶ τὸ ἐπιθυμοῦν καὶ φιλοῦν καὶ μισοῦν. πάθη δὲ τοῦ μὲν σώματός ἐστιν ἴδια. ὥσπερ τὸ θερμαίνεσθαι καὶ τέμνεσθαι. τῆς δὲ ψυχῆς οὐκέτι. διότι σῶμα μὲν καὶ ἄνευ ψυχῆς ὑφίσταται. ψυχὴ δὲ ἄνευ σώματος. ἐντελέχεια γὰρ καὶ εἶδος τούτου. οὐχ ὑγιὴς δὲ λόγος οὐδὲ ὁ λέγων μηδὲν ἀσώματον χωρίζεσθαι σώματος, τὴν δὲ ψυχὴν τοῦ σώματος χωρίζεσθαι. ὥστε μὴ εἶναι ἀσώματον. τὸ γὰρ χωρίζεσθαι διττόν. τὸ μὲν ὑποστάσει. ὅταν ἑκάτερον χωρισθὲν μένει. τὸ δὲ τῇ θατέρου φθορᾷ. ὡς τὸ λευκὸν χωρίζεται τοῦ σώματος μέλανος γινομένου. κατὰ τὸ δεύτερον σημαινόμενον καὶ ἀσώματος σώματος χωρίζεται. οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος. ἔστι τινὰ καὶ λόγῳ χωριστά, ἀσώματα σωμάτων, ὡς τῆς ὕλης τὸ εἶδος. ὡς τοῦ τόπου τὸ σῶμα. οὐκ ἀληθὲς δὲ οὐδὲ τὸ λέγειν ταῦτα χωρίζεσθαι ἀλλήλων, ὅσα ἅπτεται ἀλλήλων. πάντα γὰρ τὰ συμβεβηκότα, χωρίζεσθαι μὲν οἷά τε. οὐ μὴν καὶ ἅπτεται. ἔτι οὐκ ἀληθὲς τὸ ᾧ ἀναπνέομεν τούτῳ ἐσμὲν ἔμπνοοι. τῇ δὲ ψυχῇ ἔμψυχοι. οὐδὲ εἰ ἄνευ τοῦ συμφύτου πνεύματος μὴ δύναιτο τὰ ζῷα εἶναι. διὰ τοῦτ᾽ ἐκεῖνό ἐστι ψυχή. καὶ γὰρ ἄλλα τινά ἐστιν, ὧν οὐχ οἷόν τε χωρὶς τὸ ζῷον εἶναι. ἃ οὐδὲ αὐτοὶ ψυχὴν λέγουσι. οὐδὲ γὰρ αἵματος χωρὶς τὰ ἔναιμα. οὐδὲ ὑγρότητος ὅλως.

Ὅτι πλείους αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ οὐ μία.

Τι μὴ μία ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις ὡς τὴν αὐτήν πως ἔχουσαν ποτὲ μὲν διανοεῖσθαι, ποτὲ δὲ ὀργίζεσθαι, ποτὲ δὲ ἐπιθυμεῖν παρὰ μέρος δεικτέον ἔκ τε τῆς διαμάχης τῶν παθῶν πρὸς τὸν λόγον τῆς ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς. οὐ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ἐν τούτοις καὶ ἡ νίκη καὶ ἡ ἧττα. ἔπειτα εἰ τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ βέλτιον τῆς ψυχῆς, εὔλογον ἄλλο ἑκάτερον αὐτῶν εἶναι. ἔπειτα χωριζομένας τὰς δυνάμεις, καὶ οὐ πάσας ἐν πᾶσιν. ὅτι γὰρ τὸ φυτικὸν ψυχή ἐστι καὶ ψυχῆς μέρος καὶ δύναμις, οὐ μόρια τὸ θρεπτικὸν καὶ τὸ αὐξητικόν, καὶ γεννητικόν, ἀλλὰ οὐχ ὥς τινες φασὶ φύσις, δείξομεν ἔκ τε τοῦ μὴ πάντα τὰ φύσιν ἔχοντα καὶ κατὰ φύσιν ὄντα, ἔχειν τὰς δυνάμεις ταύτας. τά τε γὰρ ἁπλᾶ σώματα φύσει μέν ἐστι καὶ ἔχει φύσιν, οὔτε δὲ τρέφεται δι᾽ αὐτήν, οὔτε αὔξεται, οὔτε γεννᾷ. ἔτι εἰ τὸ τρέφειν καὶ τὸ αὔξειν καὶ γεννᾶν φύσεως οὐ ψυχῆς, τὸ δ᾽ αἰσθάνεσθαι ψυχῆς, ἢ ῥητέον μηδὲ ζῆν ἡμᾶς, ὅταν μὴ αἰσθανώμεθα, ἢ δύο ζωὰς ἐν ἡμῖν ὑπάρχειν, ὅπερ ἄτοπον. ἔτι εἰ τὸ ζῆν ψυχῆς παρουσίᾳ. ζῇ δὲ καὶ τὰ τὴν φυτικὴν δύναμιν ἔχοντα μόνην, ἡ φυτικὴ δύναμις ψυχὴ ἂν εἴη. ζωὴ γάρ ἐστιν ἡ δι᾽ αὐτοῦ τροφὴ καὶ αὔξησις. ἔτι εἰ τὸ φύσει χρῆσθαι ζῆν ἐστι, τὰ ἁπλᾶ στοιχεῖα κατὰ φύσιν κινούμενα ζῴη ἄν. ἔτι εἰ τὰ ψυχῇ μὲν χρώμενα ζῇ, τὰ δὲ φύσει χρώμενα οὐ ζῇ, ἡ φύσις οὐ ψυχή. ἔτι εἰ τὰ μὲν ψυχῇ χρώμενα ζῇ. τὰ δὲ τὸ φυτικὸν ἔχοντα καὶ θρεπτικὸν ζῇ, ψυχὴ τὸ θρεπτικὸν καὶ φυτικόν. ἔτι εἰ τὸ γεννητικὸν μόριον ψυχήν φασι, ἐκεῖνο δὲ ἀπὸ τὸ φυτικὸν εἴη ἂν καὶ τὸ φυτικὸν πᾶν ψυχή. χρήσιμος δὲ ἡ τούτου δεῖξις μάλιστα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι οὐκ εἰσὶν αἱ ψυχικαὶ διαφοραί, περὶ ἃ τῇ ψυχῇ ἡ ἐνέργεια. ἀλλ᾽ ὅτι αὐταὶ αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς διαφέρουσιν ἀλλήλων. καὶ οὐχ οἷόν τε τῇ αὐτῇ δυνάμει, οἷον τῇ αἰσθητικῇ, νοῆσαι. ἢ τῇ νοητικῇ αἰσθάνεσθαι. εἰ γὰρ καὶ τὸ φυτικὸν ψυχικόν, ἀδύνατον δὲ τῇ αὐτῇ δυνάμει, ἅμα πλείονα καὶ διάφορα ἐνεργεῖν, ἀεὶ δὲ ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν ζώντων

τὸ θρεπτικόν, ἤτοι οὐδὲ μίαν ἄλλην ἐνέργειαν ἐνεργοῦμεν κατὰ ψυχὴν εἰ μία ἡ ψυχικὴ δύναμις. ἢ εἰ καὶ ἄλλας ἐνεργοῦμεν οἷον, αἰσθανόμεθα κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τρεφόμεθα. οὐ μία ἡ ψυχικὴ δύναμις οὐδὲ πῶς ἔχον τὸ ἡγεμονικὸν περὶ ἕκαστα ἐνεργεῖ. οὐδὲ γὰρ αἱ τέχναι τῇ τῶν ὀργάνων ἑτερότητι τὴν διαφορὰν ἔχουσιν. οὐδὲ τῷ περὶ ἃ καὶ ἐν οἷς εἰσιν, ἀλλ' ἔστιν ἡ διαφορὰ αὐταῖς, κατὰ τὰς οἰκείας δυνάμεις πρὸ τούτων. ἔτι πλείοσιν αἰσθήσεσιν αἰσθανόμεθα ἅμα. ἔτι εἰ πρᾶξίς ἐστιν ἡ μετὰ συγχρήσεως τῶν ὀργανικῶν τοῦ σώματος μορίων ἐνέργεια, ὡς τὸ λαλεῖν, τὸ βαδίζειν. τὸ ταῖς χερσί τι ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν εἴη τὸ θεωρεῖν πρᾶξιν. οὐδὲ τὸ νοεῖν. ὥστε οὐδὲ τὸ κριτικὸν πρακτικόν. ἔτι εἰ τοῦ αἰσθητικοῦ τὸ τέλος θεωρητικόν, κριτικὸν γάρ, διὰ σώματος μέντοι διὸ καὶ μετὰ πάθους. τοῦ δὲ ὁρμητικοῦ τὸ τέλος πρακτικὸν καὶ αἱ πράξεις, διάφοροι ἂν ταῦτα καὶ τῷ τέλει. καὶ τῷ μὴ ἀντακολουθεῖν δέ, μηδὲ ἅμα ἄμφω παραγίνεσθαι. καὶ τῷ ἡγεῖσθαι τὸ αἰσθητικόν, καὶ τῷ μὴ ἀεὶ τῇ αἰσθήσει ἕπεσθαι τὴν ὁρμήν. καὶ τῷ ἀεὶ τὴν ὁρμὴν ὅτε ἂν γίνηται μετὰ αἴσθησιν γίνεσθαι. ἔστι δὲ τοῦ ὀρεκτικοῦ καὶ τοῦ ὁρμητικοῦ, τότε ἐπιθυμεῖν καὶ τὸ θυμοῦσθαι καὶ βούλεσθαι. ἔτι καὶ τὸ λογικὸν κριτικόν. καὶ ὡς ἡγούμενόν γε. τοῦ γὰρ κριτικοῦ, ἡγεῖται μὲν τὸ λογικόν. ὃ καὶ νοητικὸν καλοῦμεν. ἕπεται δὲ καὶ ὑποτέτακται τὸ αἰσθητικόν. οὗ καὶ τὸ φαντασιοῦσθαι καὶ τὸ συγκατατίθεσθαι καὶ τὸ μνημονεύειν. ὅτι δὲ καὶ ἡ κοινὴ αἴσθησις, ἄλλη παρὰ τὰς καθ' ἕκαστα, δῆλον ἐκ τοῦ τὸ ὁρᾶν αἰσθητὸν μὲν εἶναι, μὴ ὁρατὸν δέ. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δὲ ὁ θεωρητικὸς νοῦς οὐκ ἔστι περὶ τὰ πρακτά. οὐδὲ περὶ τὰ αἱρετὰ καὶ φευκτά. ἔτι τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐν τῷ πράττειν καὶ ἐν προαιρέσει. οὔτε δὲ ἐν τῷ ὁρᾶν, οὔτε ἐν τῷ συγκατατίθεσθαι. οὔτε ἐν τῷ φαντασιοῦσθαι. οὔτε ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι. ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ φυτικῷ. ἔτι κατὰ τὸ ὀρεκτικὸν ὑπὸ ψυχῆς κινούμεθα. οὐ κατὰ ἄλλην τινὰ δύναμιν. ὥστε ἄλλη αὕτη ἐκείνων.

Communis sensus q probetur differre a singulis sensib9

Ὅτι οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ ἡ ψυχή.

Aristoteles

λ Λέγει μὲν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ταῖς κατηγορίαις, μηδεμίαν οὐσίαν ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι. ὥστε εἰ ἡ ψυχὴ οὐσία, οὐκ ἂν εἴη ἐν ὑποκειμένῳ. ἀλλὰ ἐπεὶ πρὸς ἑτέρου δύναται λέγεσθαι, ὡς περὶ τῶν οὐσιῶν εἰρηκότος αὐτοῦ τούτων ἐμνημόνευσεν ἐν ταῖς κατηγορίαις, αὗται δέ εἰσιν ἥ τε ἄτομος καὶ τὸ εἶδος. καὶ τὸ γένος. οὐκέτι δὲ περὶ τῆς ὕλης καὶ τῆς κατὰ τὸ εἶδος οὐσίας εἴρηκεν. τῇ γὰρ οὐσίᾳ εἴρηκεν ἐκεῖ μηδὲν ἐναντίον εἶναι. καίτοι λέγων τῷ εἴδει τῷ φυσικῷ οὐσίᾳ ὄντι τὴν στέρησιν ἐναντίαν. ἀλλὰ ἐκείνων γε τῶν οὐσιῶν οὐδεμιᾷ ἐναντίον οὐδὲν ἦν. διόπερ αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἐπισκεψώμεθα εἰ οἷόν τέ ἐστιν ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι τὴν ψυχὴν τῷ σώματι. ἢ ὅλως τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ. μήποτε οὖν ἄλλος τις τρόπος τοῦ ἔν τινι παρὰ τὸ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν ὁ τοῦ ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ εἶδος ἐν ὕλῃ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι. εἰ γὰρ τὸ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν ὃ ἔν τινι μὴ ὡς μέρος ὄν, ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἐστι. δεῖ γε τὸ ὑποκείμενον τῷ ἐν ὑποκειμένῳ ὄντι τὸ δέ τι εἶναι. οὐδὲν δὲ πρὸς τὸ εἶναι ἐνεργείᾳ τόδε τι καὶ τοῦ ἐν ᾧ λέγεται εἶναι, χωρὶς εἴδους δεῖται. οὐ γοῦν οὐδὲ ἡ ὕλη αὐτὴ καθ' αὑτήν, ὑπόστασιν ἔχειν δύναται. ὅτι μηδέπω τὸ εἶδός ἐστιν ἐν αὐτῇ. ἕκαστον γὰρ τῶν ὄντων, μετὰ εἴδους ἐστὶ τόδε τι. κατὰ γὰρ τὸ εἶδος πᾶν ἐστιν ἕκαστον ὃ λέγεται. ὥστε οὐκ ἂν εἴη ἐν ὑποκειμένῳ τῇ ὕλῃ τὸ φυσικὸν εἶδος. τὸ μὲν γὰρ κατὰ τέχνην γινόμενον εἶδος, ἐν ὑποκειμένῳ ἐστί. τῷ τόδε τι εἶναι καὶ εἶδος ἔχειν ὑποκείμενον. ὡς ὁ τεχνίτης τὸ τεχνικὸν εἶδος ἐμποιεῖ τε καὶ περιτίθησιν, οὐκέτι δὲ τὸ φυσικὸν εἶδος οἷόν τε οὕτως εἶναι ἐν τῇ ὕλῃ λέγειν. οὐ γὰρ τόδε τι ἐστὶν ἐνεργείᾳ ὑποκείμενον ἡ ὕλη καθ' αὑτήν. εἰ δὲ τὸ μὲν φυσικὸν εἶδος οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ, καὶ ἡ ψυχὴ δὲ φυσικὸν εἶδος, οὐκ ἂν οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἴη. οὐ γάρ ἐστιν ἡ ψυχή, ἐν σώματι ἁπλῶς γινομένη. ἐπεὶ κἂν ἐν παντὶ σώματι ἐγίνετο. ὥστε καὶ ἐν τοῖς ἁπλοῖς. πυρί, ἀέρι. ὕδατι. γῇ. ταῦτα δὲ ἀδύνατον. ἀλλ' ἔστιν ὑποκείμενον αὐτῇ καὶ ὕλη τὸ ὀργανικὸν σῶμα. ὃ οὔτε πρὸ τοῦ τὴν ψυχὴν ἔχειν οἷόν τε ὀργανικὸν εἶναι, ὅτε ἀποβαλὸν τὴν ψυχὴν ὀργανικόν ἐστι. οὐδὲν γὰρ ἄψυχον σῶμα ὀργανικόν. οὐκ ἄρα ἔστι λαβεῖν δίχα ἐκείνου ἐν ᾧ ἐστιν ἡ ψυχή. ζῶν γὰρ ταύτῃ ἂν ὀργανικόν, ὡς ὁ μόλιβδος ζῶν τῇ βαρύτητι. ἀλλ' οὔτε τὸ πῦρ τῷ ἄνθρακι ὡς ἐν ὑποκειμένῳ. τὸ μὲν γὰρ πρώτως καὶ κυρίως πῦρ λεγόμενον, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἄνθρακι οὐδὲ ἐν ξύλῳ ἢ ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ ὕλῃ. καθ' αὑτὸ γὰρ ἡ ὑπόστασις ἐκείνῳ, ὥσπερ ἀέρι τε καὶ γῇ καὶ ὕδατι. τὸ δὲ διακονικὸν πῦρ τὸ τῆς παρ' ἡμῖν ὕλης δεόμενον, οὐδὲ αὐτὸ ἐν ὑποκειμένοις τοῖς ὑλικοῖς ἐστιν ἢ τῷ ἄνθρακι. ἀλλ' ἔστι τούτων ἕκαστον ὕλη τῷ πυρί. ὅτε γὰρ πῦρ γέγονεν, οὐκ ἄνθραξ ἐστὶν ἔτι. οὐδὲ ξύλον. ἀλλὰ ἐνεργείᾳ μὲν πῦρ ἐστι. δυνάμει δὲ ἄνθραξ. ὡς εἴγε ἦν τότε ἄνθραξ ἦν ἂν ἐν ὑποκειμένῳ αὐτῷ τὸ πῦρ. ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν ἄνθραξ. δῆλον ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν αὐτό, τὰ τοῦ ἄνθρακος ἴδια. τὸ δὲ ἔχον ἐν ὑποκειμένῳ τι, τὴν οἰκείαν φυλάσσει οὐσίαν, ἔχει ἑτέρου. ὡς γὰρ ὁ ἀὴρ ἐξ ὕδατος μεταβάλλων δυνάμει μὲν ὕδωρ ἐστίν, ἐνεργείᾳ δὲ οὔ, διὸ ἑτέρου οὐδ' ἐν ὑποκειμένῳ τῷ ὕδατι ὁ ἀήρ, οὕτως οὐδὲ ὁ ἄνθραξ πῦρ γινόμενος, ἐν ὑποκειμένῳ αὐτῷ τὸ πῦρ ἕξει. μηκέτ' ἄνθραξ μένων. οὔτε γὰρ ἐν τούτῳ ἐν ὑποκειμένῳ ἔσται, ὃ ἐν τῷ πῦρ τὸ εἶναι ἔχει, οὔτ' ἐν ἐκείνῳ, ὃ πρὸ

τοῦ μὲν

forma in materia nō est ut in subiecto

Quodlibet ens cū forma, est hoc aliqd nā aliqd ÷ a forma

Nullā formā physicā eē in subiecto

Subiectū animae & materiae ÷ corp organicū

Ignis nō ÷ in carbone ut in subiecto

.f. αὐτῇ

∴ nō ÷ anima in omni corpore simpliciter, sed in corpore organico

λ μὴ videt docesse *σ π. 8α*

τοῦ μὲν ἦν ἄνθραξ, νῦν δὲ τοῦ πυρὸς ἐν αὐτῷ γινομένου, μηκέτι ἐστὶν ἀλλὰ ἔφθαρται. σημειωτέον ὅτι Ἀριστοτέλης τὴν φύσιν εἶδος οὖσαν, ἐν ὑποκειμένῳ λέγει εἶναι ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως. ὑποκείμενον γάρ τι καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν ἡ φύσις ἀεί. λέγει δὲ καὶ ἀρχόμενος τοῦ περὶ ψυχῆς δευτέρου, οὐ γάρ ἐστι τῶν καθ' ὑποκειμένου τὸ σῶμα. καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγων τὸ ἐν ὑποκειμένῳ. λέγων δὲ τὸ σῶμα μὴ εἶναι τοιοῦτον, δηλονότι τὴν ψυχὴν εἶναί φησιν. ἢ δύναται καθ' ὑποκειμένου νῦν τὸ ἐν ὑποκειμένῳ λέγειν νῦν, ἀλλ' ὃ λέγεται πρὸς τὸ εἶναι ὑποκειμένου τινός. οὕτω δὲ ἔχει καὶ τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ. ὅτι δὲ τὸ εἶδος οὕτως, ἐντεῦθεν ἄν τις ἐπιλέξαι. εἰ τὸ εἶδος σῶμα, ἤτοι χωρὶς εἴδους ἔσται αὐτό, ἢ εἶδος ἕξει τὸ σῶμα ἐκεῖνο. εἰ μὲν οὖν χωρὶς εἴδους, ὕλη ἔσται τὸ εἶδος. εἰ δὲ εἶδος ἕξει τὸ εἶδος, ἐκεῖνο ἤτοι καὶ αὐτὸ σῶμα ἔσται, καὶ ὁ αὐτὸς πάλιν ἐπ' ἐκείνου λόγος, ἢ εἰ ἀσώματον, ἔσται καὶ τὸ πρῶτον εἰλημμένον εἶδος ἀσώματον. ἔτι εἰ τὸ εἶδος ἐκεῖνο ὃ ἦν σῶμα εἶδος ἕξει, τὸ εἶδος ἐκεῖνο καθὸ τὸ σωματικὸν εἶδος ψυχή, ἢ ἀσώματον, ἢ σῶμα ἔσται. εἰ ἀσώματον τὸ τῆς ψυχῆς εἶναι κατὰ τὸ εἶδος εἶχε τὸ σῶμα, ἔσται ἀσώματος ἡ ψυχή. εἰ δὲ καὶ ἐκεῖνο σῶμα, ἐπ' ἄπειρον ὁ λόγος προελεύσεται. διατί δὲ ἡ ψυχὴ ἐντελέχεια οὖσα οὐσία. ἢ πάντων τῶν φυσικῶν οὐσιῶν αἵτινες κυρίως οὐσίαι. καθά ἐστιν ἕκαστον αὐτῶν τόδε τι. οἷον, γῆ. πῦρ. καὶ τὸ ζῷον δὲ φυσικὴ οὐσία. καὶ ἔστιν εἶδος αὐτοῦ καὶ ἐντελέχεια, καθὸ ζῷον ἡ ψυχή. οὐσία ἄρα καὶ αὕτη. ἐξ οὐσιῶν γὰρ οὐσίαι. ἐκ γὰρ μὴ οὐσιῶν, οὐκ ἂν οὐσία γένοιτο. ὥστε ἐπεὶ ἐξ ὕλης καὶ εἴδους αἱ φυσικαὶ οὐσίαι, ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος οὐσίαι. ἔτι ἐξ ὕλης καὶ εἴδους φυσικῶν ἡ φυσικὴ οὐσία. ἐξ ὧν δὲ ἡ φυσικὴ οὐσία σύγκειται, οὐσίαι ταῦτα. τὸ εἶδος ἄρα καὶ ἡ ὕλη φυσικαὶ οὐσίαι. ἔτι εἰ οὐσίας ἴδιον τὸ τῶν ἐναντίων παρὰ μέρος εἶναι δεκτικόν, δεκτικὴ δὲ καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἐναντίων παρὰ μέρος, κακίας γὰρ καὶ ἀρετῆς, εἴη ἂν οὐσία. πῶς οὖν ἐκ μὲν οὖν οὐσιῶν ἀδύνατον οὐσίαν γενέσθαι, ἐκ δὲ ἀσωμάτων σῶμα γίνεται. οὔτε γὰρ ἡ ὕλη σῶμα, οὔτε τὸ εἶδος ἐξ ὧν τὸ σῶμα. ἢ εἰ μὲν ἐγίνετο σῶμα, ἔδει αὐτὸ ἐκ μὴ σώματος γενέσθαι. πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον ἐκ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῷ γίνεται. ὁμοίως καὶ εἰ οὐσίας ἦν γένεσις ἁπλῶς, ἐκ μὴ οὐσίας ἂν ἐγίνετο. ἐπεὶ δὲ οὐδὲν τούτων ἁπλῶς γίνεται, οὐδὲ ἡ ὕλη ποτὲ αὐτὴ καθ' αὑτήν, οὐδὲ τὸ εἶδος ὄντα ἰδίᾳ συνελθόντα σῶμα ποιεῖ, ἀλλὰ ἐπινοίᾳ μὲν ταῦτα χωρίζεται. ἀεὶ δέ ἐστιν ἡ ὕλη ἐν εἴδει τινί. καὶ οὐδέποτέ ἐστιν, ὅτε χωρὶς εἴδους ἐστίν. ἡ δὲ γένεσις τοῖς γινομένοις, οὐκ ἐξ ὕλης ἁπλῶς καὶ εἴδους. ἀλλὰ ἐκ τινὸς δὲ τοῦ σώματος εἰς τόδε κατὰ τὴν τοῦ εἴδους ὑπαλλαγὴν γίνεται. ὥστε ἐκ τοῦ τινὸς σώματος, τὶ σῶμα γίνεται. οὐχ ἁπλῶς σῶμα ἐκ σώματος. ἐγίνετο δ' ἂν σῶμα ἁπλῶς, εἴ ποτε ἐνεργείᾳ κεχωρισμένου τὸ εἶδος, καὶ ἡ ὕλη συνῆλθεν καὶ οὕτως ἐκ μὴ σωμάτων. πῶς οὖν τὰ μέρη τῆς οὐσίας, οὐσίας λέγομεν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος οὐσίας φαμέν, τὰ δὲ μέρη τοῦ σώματος οὐκέτι σώματα. ἢ ὅτι καὶ ταῦτα μέρη σώματος, τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη. ἀλλ' οὐκ ἔστι τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη ὡς σώματος μέρη. σώματος μὲν γὰρ μέρη, τὰ συμπληρωτικὰ τοῦ σώματος. ταῦτα δὲ οὐ συμπληροῖ τὸ σῶμα. ὡς δὲ οὐσίας ἐστὶ μέρη, διὰ ταῦτα οὐ μέν ἐστι μέρη, τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν ἐκείνῳ. οὗ δὲ μή ἐστι μέρη, οὐκ ἔστι ταὐτὰ τούτῳ. ὅτι δὲ ὡς οὐσίας ἐστὶ μέρη, δῆλον ἐκ τοῦ τὴν οὐσίαν τὴν συναμφότερον, καὶ καθὸ ὑπόκειται οὐσίαν λέγεσθαι, καὶ καθὸ τόδε τι ἐστὶ τὸ εἶδος. ἡ γὰρ οὐσία ὑποκείμενον. οὐδὲν δὲ οἷόν τε ὑποκεῖσθαι, μὴ τόδε τι ὄν. εἴη ἂν οὖν πρὸς τὸ ὑποκείμενον εἶναι ἡ οὐσία βοηθουμένη ὑπὸ τοῦ εἴδους. ὥστε παρ' ὧν ἔχει τὸ ὑποκεῖσθαι ἡ οὐσία καθό ἐστιν οὐσία, οὐσία ταῦτα.

Aristoteles

formā & materiā natura esse

Quicqd gignit ex opposito fit gign

Nihil potest eē subiectū quod nō sit hoc aliqd

formā & materiā nō esse ut part corporis

Ὅτι αἱ ποιότητες οὐ σώματα.

ε Εἰ ἡ ποιότης σῶμα φυσικόν, πᾶν δὲ σῶμα φυσικὸν οὐσία, ἡ ποιότης οὐσία. ἀλλ' ἡ ποιότης ἑτέρα τῆς ὑποκειμένης αὐτῇ φύσεως. οὐ γὰρ ταὐτὸν ὕδωρ, καὶ ἡ περὶ αὐτὸ ψυχρότης. ἐπεὶ ἦν ἂν πᾶν τὸ ψυχρὸν ὕδωρ. καὶ πᾶν ὕδωρ ψυχρόν. καὶ ἔστιν ἡ ὑποκειμένη τῇ ποιότητι φύσις, οὐσία. ἡ ποιότης οὐκ οὐσία. ἑτέρας γὰρ φύσεως. ἑτέρου δὲ τῇ ἐπαγωγῇ πιστωτέον. πάσης γὰρ οὐσίας ἑτέρα ἡ περὶ αὐτὴν ποιότης. ἀλλὰ μὴν τὸ πρῶτον τὸ ἄρα δεύτερον. ἡ ποιότης οὖν ἕτερον οὐσίας. τὸ ἕτερον οὐσίας οὐκ οὐσία. ἡ ποιότης ἄρα οὐκ οὐσία. ἀλλὰ εἰ πᾶν σῶμα οὐσία, ἡ δὲ ποιότης οὐκ οὐσία, οὐκ ἄρα ἡ ποιότης σῶμα. ἔτι εἰ ἡ λευκότης σῶμα φυσικόν, πᾶν δὲ σῶμα φυσικὸν ἁπτόν, ἡ λευκότης ἄρα ἁπτή. ἀλλὰ μὴν οὐχ ἁπτή. οὐκ ἄρα σῶμα. εἰ δ' ἁπτὴ ἡ λευκότης, πάσχοι ἂν ἡ ἁφὴ ὑπ' αὐτῆς, ἀλλὰ μὴν οὐ πάσχει. οὐκ ἄρα ἁπτή. ἔτι ἡ ἁφὴ ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐναντίως διατίθεται καὶ πάσχει. σκληροῦ μαλακοῦ. θερμοῦ ψυχροῦ. ὥστε καὶ ὑπὸ λευκότητος καὶ μελανίας. ὃ ἐστιν ἐναντίον τῷ λευκῷ, ὑπεναντίως πάσχοι ἂν καὶ γλυκύτητος καὶ πικρότητος. ἀλλὰ μὴν οὐ πάσχει ἐναντίως, οὐκ ἄρα ἡ λευκότης ἁπτή. ἔτι πᾶν σῶμα φυσικὸν κινοῦν ἢ σῶμα, τοπικῶς κινεῖ καὶ σωματικῶς, τουτέστιν ἁπτόμενον, ἢ γὰρ ὠθοῦν, ἢ ῥιπτοῦν, ἢ ἕλκον, ἢ θλῖβον, ἢ δινοῦν, ἢ ὀχοῦν. καὶ φέρον, ἢ εἴ τις ἄλλος τρόπος σωματικῆς κινήσεως. ποιότης δὲ οὐδεμία τοπικῶς κινεῖ καθ' ἑαυτήν. οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ποιότης. εἰ ἡ ποιότης σῶμα. πᾶν δὲ σῶμα ποιότητα ἔχει, ἢ οἷόν τε

δέξασθαι ποιότητα. καὶ ἡ ποιότης ἢ ποιότητα ἔχει αὖ, ἢ οὐκ ἄν τι εἴη δέξασθαι ποιότητα. ὅπερ ἄτοπον. οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ποιότης. εἰ γὰρ δέχοιτο, ἐπ' ἄπειρον ἡ πρόοδος. ἔτι εἰ ἡ ποιότης σῶμα, πᾶν δὲ σῶμα ἐνεργείᾳ ὂν ποιότητα ἔχει, ἡ γὰρ ὕλη δυνάμει σῶμα, ἕξει καὶ ἡ ποιότης ποιότητα. ὅπερ ἄτοπον. ἔτι ἣν ἔχει ποιότητα, ἢ σῶμα, ἢ οὐ σῶμα. εἰ μὲν οὖν οὐ σῶμα, οὐκέτι ποιότης σῶμα. καὶ τίς ἡ ἀποκλήρωσις, τὴν μὲν πρὸ αὐτῆς ποιότητα σῶμα εἶναι, ταύτην δὲ μή. εἰ δὲ καὶ αὐτὴ σῶμα, ἕξει καὶ αὐτὴ ποιότητα. καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. ἔτι πολλὰ ἂν εἴη σώματα ἐν τῷ αὐτῷ. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, ἐν ἄλλοις καὶ δείξαμεν. ἔτι εἰ αἱ ποιότητες σώματα, πῶς τῇ παρουσίᾳ αὐτῶν, καὶ τῇ ἀπουσίᾳ, οὐκ αὔξεται καὶ μειοῦται τὰ σώματα. εἰ δὲ λέγοιεν διὰ τὸ ἄλλας παραγίνεσθαι ἄλλων ἀπουσῶν, ἄξιον ἀπορῆσαι, πῶς ἴσαι πᾶσαι αἱ παραγινόμεναι ταῖς ἀπούσαις. ἔτι πόθεν ἔρχονται αἱ ἐρχόμεναι. ἢ ποῦ ἀπίασιν αἱ χωριζόμεναι, δεῖ γὰρ τόπον αὐτῶν εἶναι εἰ σώματα. ἔτι ἐπὶ τῶν ὀσμὴν ἐχόντων πῶς συνεχῶς τῆς ὀσμῆς ἀπιούσης, τὸ ἔχον αὐτὴν ἀφ' οὗ ἄπεισιν οὐ μειοῦται. οὐ γὰρ δὴ καὶ τότε ἀντεισέρχεται ἄλλη. ἔτι προσλαμβάνει τινὰ σώματα ποιότητας χωρὶς τοῦ ἀποβάλλειν ὧν ἔχουσί τινας. ὡς ὁ ἀὴρ ὁ μὴ ἔχων ὀσμήν, τῶν ὀδωδότων τινὸς παρακομισθέντος, ὀδορώδης γίνεται. καὶ ὁ ἀὴρ τὴν ἡλικίαν ἀπήλλαξεν, μὴ πρότερον ὢν ἐν ἡλικίᾳ, πῶς οὖν οὐκ αὔξονται. ἔτι εἰ ἡ ποιότης σῶμα, ἡ ἐν τῷ μήλῳ, ἡ κατὰ τὴν ὀσμὴν ποιότης δῆλον ὡς δι' ὅλου διήκει τοῦ σώματος τοῦ μήλου. καὶ ἴσον αὐτῷ κατέχει τόπον. ἀλλὰ μὴν μετακομισθέντος τοῦ μήλου, καὶ ὁ περιέχων ἀὴρ εὐωδίας ἀνεπλήσθη πολλαπλάσιος ὤν. ὥστε καὶ διὰ τούτου ἡ αὐτὴ ποιότης διῆλθε. καὶ ἴσον αὐτῷ κατέχει τόπον. κἂν πάλιν μετακομισθῇ τὸ μῆλον, πάλιν ἄλλον ἀέρα ἀναπλήσει. πῶς οὖν τὸ ἴσον σῶμα μέσον καὶ διῆκον καὶ διὰ τοῦ μήλου, ἐκεῖνόν τε μένει κατέχον τὸν τόπον σὺν τῷ μήλῳ, καὶ ἅμα πολλαπλάσιον ἄλλον. καὶ ἄλλο τε ἄλλον. οὔτε γὰρ ἡ αὐτὴ εὐωδία ἐν τῷ πρώτῳ ἀέρι συμμεταφέρεται τῷ μήλῳ, οὔτε ἐκ τοῦ μήλου ἀεὶ ἄλλη καὶ ἄλλη εὐωδία γίνεται. πῶς γὰρ οἷόν τε διὰ ὀλίγου σώματος πολλαπλάσιον προϊέναι μηδενὸς προσγινομένου αὐτῷ. ἔτι οὐδὲν σῶμα εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται. αἱ δὲ ποιότητες εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρονται. οὐκ ἄρα αἱ ποιότητες σώματα. ἐπεὶ γὰρ ἡ λευκότης μελανίας ἐγένετο ὑπομεινάσης. ἔτι εἰ ἡ ποιότης σῶμα, πᾶν δὲ σῶμα, ἢ ὕλη, ἢ ἐξ ὕλης καὶ ποιότητος, εἴη ἂν καὶ ἡ ποιότης τούτων τι. ὕλη μὲν οὖν ἀδύνατον. λείπεται ἄρα ἐξ ὕλης καὶ ποιότητος λέγειν τὴν ποιότητα. εἰ δὲ τοῦτο, πρῶτον μὲν οὐ ποιότης ἡ ποιότης. ἀλλὰ ὕλη καὶ ποιότης. ἕτερα γὰρ ἀλλήλων ταῦτα. ἔτι δὲ ἡ μετὰ τῆς ὕλης ποιότης, καὶ αὐτὴ πάλιν ὕλη καὶ ποιότης εἴη ἄν, εἰ σῶμα. καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον. καὶ ἄπειροι ὗλαι εἶεν ἐν ἑκάστῃ ποιότητι. εἰ γὰρ ἡ ὕλη ποιότης πᾶν ἐνεργείᾳ σῶμα ὄν, εἴη ἂν οὐκ ἐξ ὕλης καὶ ποιότητος. ἀλλ' ἐκ ποιότητος καὶ ποιότητος. τουτέστιν ἐξ ὕλης καὶ ὕλης. εἴγε ταὐτὸν ἡ ὕλη καὶ ἡ ποιότης. καὶ οὐδὲν διοίσει ἡ ὕλη τοῦ κατ' ἐνέργειαν σώματος. εἰ δὲ τοῦτο, ἄποιος δὲ ἡ ὕλη ἄποιον ἂν εἴη καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν σῶμα. καὶ ἢ οὐδ' ὅλως ἔσται ἡ ποιότης, ἢ οὐδὲν ἄλλο σῶμα ἢ ποιότης. ἔτι εἰ σώματα αἱ ποιότητες, καὶ τὸ φῶς ποιότης. καὶ ὡς δοκεῖ αὐτοῖς σῶμα, πῶς ἀπὸ τοῦ λύχνου οὕτως ὄντος μικροῦ σώματος, τοσοῦτον ἀποδέχεται σῶμα, ὥστε διὰ ἰσωθῆναι τῷ περιέχοντι ἀέρι, τοσούτῳ ὄντι. καὶ μετενεχθέντος πάλιν εἰς ἄλλον ἀέρα, ἄλλο πάλιν ἄπεισι τοσοῦτον. ἢ πῶς οὐκ αὔξεται ὁ ἀήρ, τοσούτου προσγινομένου σώματος αὐτῷ. ἢ πῶς διήκει δι' αὐτοῦ μεσοῦ ὄντος, καὶ κεράννυται αὐτῷ τὸ φῶς. ἢ εἰ τοῦτο συμμεταφέρεται, πῶς ἤιωται τῷ λύχνῳ τὸ ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον φῶς. ἔτι πῶς ὁ ἐν τῷ οἰκιδίῳ ἀήρ, ὅταν πολλὰς λάβῃ ποιότητας, οὐκ αὔξεται. ἐν ἴσῳ γὰρ τῷ αὐτῷ καὶ φῶς καὶ θερμότης. καὶ ὀσμὴ καὶ χρῶμα καὶ ψόφος. ταῦτα δὴ πάντα σώματα ὄντα, καὶ δι' ὅλου τοῦ ἀέρος τοῦ ἐν τῷ οἰκιδίῳ ὄντα, πῶς οὐκ αὔξει αὐτόν, ἢ πῶς οὐ ῥήγνυσι τὸν οἶκον. ὁ γὰρ ἐν τῷ ἀσκῷ ἀὴρ ὀλίγον αὐξηθεὶς ῥήγνυσι τὸν ἀσκόν. ὅτι γὰρ ἄλλο ἐστὶ ποιότης παρὰ τὸ ποιότητα ἔχον, καὶ πεποιωμένον σῶμα, τῇ τε ἐπινοίᾳ καὶ τῷ λόγῳ, ἐντεῦθεν δῆλον. ἤτοι ταὐτόν ἐστι τὸ σῶμα καὶ τὸ ποιὸν σῶμα, ἢ ἕτερον. εἰ μὲν ἕτερον δῆλον ὡς προσθήκῃ τινὶ καὶ διαφορᾷ τὸ ποιὸν σῶμα τοῦ σώματος ἕτερον. ἐναργὲς δὲ τὸ εἶναι αὐτὸ ἕτερον. καὶ γὰρ οἱ ὁρισμοὶ αὐτῶν καὶ οἱ λόγοι διαφέρουσιν. ᾧ δὴ διαφέρει τὸ ποιὸν σῶμα τοῦ σώματος, τουτέστι ποιότης. ὥστε τὸ σῶμα ποιότητος παρουσίᾳ καὶ προσθήκῃ ποιὸν σῶμα ἐγένετο. ἕτερον δὲ τὸ μὴ μετειληφός τινος τοῦ πρὸ τοῦ μετειληφότος. καὶ ἕτερον τὸ μεταλαμβανόμενον τοῦ μεταλαμβάνοντος. ᾧ δὴ διαφέρει τὸ ποιὸν σῶμα τοῦ σώματος. τουτέστι ποιότης, οὐ σῶμα οὖσα δηλονότι. τὸ γὰρ σῶμα κοινὸν τῷ τε σώματι καὶ τῷ ποιῷ σώματι. καὶ οὐ διαφέρει τὸ ποιὸν σῶμα τοῦ σώματος, ποιῷ σώματι. ἀλλὰ ποιότητι. ὁριζόμενοι γοῦν τὸ ποιὸν σῶμα καὶ τὸ σῶμα, τὴν διαφορὰν αὐτῶν, οὐ κατὰ ποιὸν σῶμα, ἀλλὰ κατὰ ποιότητα ποιούμεθα. εἰ δέ τις λέγοι ταὐτὸν εἶναι σῶμα καὶ ποιὸν σῶμα. πρῶτον οἱ λόγοι αὐτῶν οἱ αὐτοὶ ἔσονται. ὥστε ἔσται λευκοῦ σώματος. καὶ πάλιν σώματος. καὶ μέλανος σώματος ὁ αὐτὸς λόγος. εἰ δὲ τοῦτο καὶ λευκοῦ σώματος καὶ μέλανος, ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος. ἑκάτερος γὰρ αὐτῶν, ὁ αὐτὸς τῷ τοῦ σώματος. ἔτι εἰ ταὐτόν ἐστι σώματι εἶναι, καὶ ποιῷ σώματι, ταὐτὸν ἔσται τὸ σῶμα ὑποκείμενον τῷ λευκῷ. καὶ τὸ ἤδη δεδεγμένον τὴν λευκότητα. καὶ λευκόν. καὶ θατέρου φθειρομένου, φθαρήσεται

καὶ τὸ

καὶ τὸ ὑποκείμενον σῶμα τῷ λευκῷ. οὐχ ὁρῶμεν δὲ τοῦτο γινόμενον. ὑπομένον γὰρ τοῦτο, τὸ πῶς λευκόν, ταὐτὸν τῷ ἀριθμῷ, δέχεται τὰ ἐναντία.

Πρὸς τοὺς μηδὲν τῶν τεσσάρων σωμάτων ἃ στοιχεῖα λέγομεν, κατ' ἰδίαν ὑφίστασθαι λέγοντας.

ε Ι τὰ τέσσαρα σώματα ἀεὶ μετ' ἀλλήλων μέμικται, καὶ καλεῖται ἕκαστον αὐτῶν τὸ δέ τι ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος ἐν αὐτῷ, μὴ δύναται δὲ κατ' ἰδίαν τι αὐτῶν ληφθῆναι, διὰ τὸ εἶναι γῆς μὲν ἴδιον τὸ ἀντιτυπές, πυρὸς δὲ τὸ ὁρατόν. τῶν δὲ ἄλλων ἑκάστου ἄλλο τι, καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστον αὐτῶν πλείοσιν αἰσθήσεσιν, αἰσθητὸν εἶναι καθόσον κεκοινώνηκε καὶ τῶν ἄλλων. καὶ γὰρ τὸ πῦρ ἁπτὸν καὶ ἀντιτυπές, διότι γῆν ἔχει. καὶ ἡ γῆ ὁρατόν, διότι πῦρ ἐστιν ἐν αὐτῷ, τί ποτε ἐροῦσιν ἴδιον εἶναι σώματος. καὶ τίνα τὸν λόγον ἀποδώσουσι τοῦ κοινοῦ καὶ φυσικοῦ σώματος καθὸ σῶμα. εἰ γὰρ μὴ ἔστι παντὸς σώματος ἡ ἀντιτυπία, μηδὲ ἔστιν ὁ λόγος αὐτοῦ τὸ τριχῇ διαστατὸν μετὰ ἀντιτυπίας. τοῦτο γὰρ ἴδιον φασὶ τῆς γῆς, τίς ὁ τοῦ κοινοῦ σώματος λόγος. δεῖ γὰρ εἶναί τινα, εἴγε τῶν γενῶν ἐστί τις λόγος. καὶ ἄλλος τις παρὰ τὸν τῶν εἰδῶν ἑκάστου. ταύτῃ γὰρ τὸ γένος τῶν ὁμωνύμως λεγομένων διαφέρει. ἔτι εἰ διὰ τοῦτο ὁ ἀὴρ ἁπτὸς ὅτι γῆς ἔχει, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀντιτυπίαν ἔχων πάνυ τι, διότι ἔλαττον ἔχει γῆς, τί δή ποτε ἐπειδὰν ἀσκὸν πνεύματος πληρώσῃ τις, ἀντιτυπεῖ τότε μᾶλλον. δεήσει γὰρ αὐτοὺς λέγειν, γῆς πλέον τὸ πνεῦμα τότε μετειληφέναι. εἴγε παρὰ τῆς γῆς ἡ ἀντιτυπία. εἰ δὲ ὅτι μὴ χεῖσθαι δύναται συγκεκλεισμένον, διὰ τοῦτο ἔχει τὴν ἀντιτυπίαν, οὐ παρὰ τὸ πλέον ἢ ἔλαττον ἔχειν γῆς τὸ ἀντιτυπὲς αὐτῷ. ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν. ὁ γὰρ αὐτὸς μένων, ποτὲ μὲν μᾶλλον, ποτὲ δὲ ἧττον ἀντιτυπεῖ. ὥστε παρ' ἄλλο τι ἡ ἀντιτυπία. ἔτι εἰ εἰς ἄλληλα τὰ σώματα μεταβάλλει, ταῦτα κοινῆς ὕλης ὑποκειμένης αὐτοῖς. καὶ ἔστι κατὰ τὸ εἶδος ἐναντίωσιν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, καὶ ἀεὶ τὸ ἐπικρατοῦν μεθίστησιν εἰς τὴν οἰκείαν φύσιν τὸ κρατούμενον, τί δή ποτε ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων κεχωρισμένων, τὰ παρακείμενα ἀλλήλοις, τὰ ἐλάττονα ὑπὸ τῶν πλειόνων εἰ εἴη ἐναντία φθείρεται. συμπαρέχοντα δὲ ἑκάστῳ τὰ ἐλάττονα ἐν τοῖς μείζοσι, καὶ διὰ τοῦτο λεγομένοις τὸ δέ τι εἶναι ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος, οὐ φθείρεται τὴν αὐτῶν φύσιν. τοῖς γὰρ οὕτω λέγουσι, συμβήσεται κατὰ τὰς ὁμοιομερείας τὰς Ἀναξαγόρου τὴν γένεσιν κατὰ σύγκρισιν καὶ ἔκκρισιν τῶν στοιχείων λέγειν οὐ κατὰ μεταβολήν. ἔτι εἰ πᾶν τὸ λαμβανόμενον τὰ τέτταρα ἐν αὐτῷ ἔχει, καὶ μὴ δυνατὸν εἰλικρινές τι ληφθῆναι, ἐπ' ἄπειρον ἡ πρόοδος ἔσται ἀεὶ τοῦ λαμβανομένου καὶ ἀφαιρουμένου τῶν τεττάρων κεκοινωνηκότος. εἰ γὰρ ὅτε ἐκπίπτει τὴν αἴσθησιν διὰ σμικρότητα, τότε ἐροῦσιν αὐτὰ εἰλικρινῆ λαμβάνεσθαι, οὐκ ἔσται μεμιγμένα πάντα. ἔτι εἰ μηκέτι ὁρώμενον ἔτι μέμικται πυρί, οὐ διότι ὁρατόν ἐστι, διὰ τοῦτο πυρὸς ἔχει. καὶ γὰρ μηκέτι ὁρατὸν ὄν, μηδὲ ὁρώμενον ἔτι, κεκοινώνηκε πυρὸς τότε. ἔτι πῶς ἐκ τῆς τῶν τοιούτων συνθέσεως τὸ ὁρατὸν ἔσται. οὐ γὰρ δὴ ἡ ἐκ τῶν ἀμίκτων ἡ σύνθεσις, μίξις τινὸς τῶν ἄλλων ποιήσει. εἰ δὲ ἡ τῶν τοιούτων σύνθεσις ἀόρατος ἔσται, τῷ ἄμικτον αὐτῶν ἕκαστον εἶναι πυρός, δυνήσεταί τι οὕτω συντιθέμενον σῶμα, ἐπ' ἄπειρον αὐξόμενον, ἀόρατον μένειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἀναφὲς εἰ ἐκ τῶν καθαρευόντων τῆς γῆς συντίθοιτο. ἔτι πότερον λέγουσιν ἀδύνατον εἶναι τὴν ὕλην θερμότητα καὶ ξηρότητα δέξασθαι, καὶ πῦρ γενέσθαι ἄνευ ψυχρότητος καὶ ξηρότητος ἐν αἷς τῇ γῇ τὸ εἶναι, ἢ διά τε καὶ χωρὶς ψυχρότητος δέξασθαι θερμότητα. εἰ μὲν γὰρ ἀδύνατον ἐροῦσι, πῶς οὐκ ἄτοπον κατὰ τὸ αὐτὸ αὐτήν, ψυχρότητός τε καὶ ξηρότητος εἶναι δεκτικὴν τῶν ἐναντίων. ὧν ἀδύνατός ἐστι τὸ ἕτερον ἰδίᾳ δέξασθαι. κατὰ γὰρ ταὐτὸν ἀδύνατον. πῶς οὐκ ἔσται τὸ ὑποκείμενον, θερμότητα καὶ ξηρότητα ἔχον, ἁπτόν. ἔσται γὰρ οὕτω τὸ θερμόν, οὐκ αἰσθητὸν αὐτοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν. εἰ δέ γε ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸ ὑφεστὸς ἐνεργείᾳ ὑπ' αἴσθησιν πεσεῖν. εἰ μὴ καὶ ψυχρότητος αὐτῷ μεμιγμένον εἴη. ἐν γὰρ τούτῳ τῇ γῇ τὸ εἶναι. καὶ τούτῳ τοῦ πυρὸς διαφέρει. ὥστε ἔσται παρὰ τοῦ ἐναντίου αὐτοῦ τὸ αἰσθητόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. καὶ οὕτως οὐδὲν ἄμικτον ὂν τοῦ ἐναντίου καὶ εἰλικρινὲς αἰσθητὸν ἔσται.

Ὅτι ὁ ἀὴρ φύσει θερμόν.

ε Ι τὸ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρὸν ὂν φύσει κοῦφόν ἐστιν, εἴη ἂν τὸ μετ' αὐτὸ κοῦφον, κοινωνοῦν αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο, καθὸ κοῦφον ἦν. ἀλλὰ μὴν τὸ πῦρ κοῦφόν τε καὶ θερμόν ἐστι. τὸ γοῦν ξηρόν, φύσει ἐν τῇ γῇ ἐστιν. οὔσῃ βαρείᾳ. καὶ ὁ ἀὴρ ἄρα δευτέρως κοῦφος ὢν θερμός ἐστιν. ἔτι εἰ τὰ ἄλλα τὰ γειτνιῶντα ἀλλήλοις στοιχεῖα, κατὰ κοινόν τι γειτνιᾷ, εὔλογον καὶ τὸν ἀέρα τῷ πυρὶ ἔχειν τι κοινὸν σύμβολον. ὑγρὸς δ' ὤν, τί ἂν ἄλλο κοινὸν ἔχοι πρὸς αὐτό, ἢ τὸ θερμὸς εἶναι. ἔστι γὰρ τῇ μὲν γῇ καὶ τῷ ὕδατι τὸ ψυχρὸν κοινόν. τῷ δὲ ὕδατι καὶ τῷ ἀέρι τὸ ὑγρόν. τῷ δὲ ἀέρι καὶ τῷ πυρὶ λείπεται τὸ θερμόν. ἔτι εἰ τὰ ἁπλᾶ ἐστι τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ ξηρὸν καὶ τὸ ὑγρόν, καὶ ταῦτά ἐστι τὰ εἰδοποιοῦντα τὰ στοιχεῖα, εἴη ἂν ἀλλή-

ἀποκλήρωσις

Multa verba

In re parva

Materia expers qualitatis

Necessaria

ἀντιτυπές

Anaxagoras

Elementa vicina secundum aliquid quod sit commune utrique vicina sunt

Qualitates primae ·4·, elementorum sunt formae

λων διαφέρει τὰ ἁπτικὴν ἁπλῶς διαφορὰν διαφέροντα. ὥστε εἰ τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀὴρ εἴδει διαφέρουσιν, ἁπλῇ ἄν τινι διαφορᾷ διαφέροιεν. ἀλλὰ μὴν τὸ ὑγρὸν αὐτοῖς, τὸ αὐτό ἐστι. λείπεται οὖν ἄρα κατὰ ψυχρὸν καὶ θερμὸν εἶναι τὴν διαφορὰν αὐτοῖς. ἔτι εἰ τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀλλήλων διαφέροντα εἴδει οὐ διαφέρει, καὶ ὁ ἀὴρ ψυχρὸς καὶ ὑγρός, οὐκ ἂν τοῦ ὕδατος εἴδει διαφέρει. καὶ γὰρ ἐκεῖνο ψυχρόν τε καὶ ὑγρόν ἐστι· καὶ γὰρ εἰ τὸ μὲν μᾶλλον τὸ δὲ ἧττον λέγοι τις, ἀλλ' οὖν εἴδει οὐ διοίσει. ἄμφω ἄρα ἕν. καὶ οὐκέτι τὰ στοιχεῖα τέσσαρα. ἔτι εἰ τεττάρων οὐσῶν συμπλοκῶν, ἐκ τοῦ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ καὶ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ. αἱ τρεῖς τὰ ἄλλα στοιχεῖα εἰδοποιοῦσιν, εὔλογον τὴν καταλειπομένην συζυγίαν τὸν ἀέρα εἰδοποιεῖν. εἰδοποιεῖ δὲ τὸ μὲν θερμὸν καὶ ξηρὸν τὸ πῦρ. τὸ δὲ ξηρὸν καὶ ψυχρὸν τὴν γῆν. τὸ δὲ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν τὸ ὕδωρ. τὸ ἄρα θερμὸν καὶ ὑγρὸν εἰδοποιήσει τὸν ἀέρα. ἔτι οὗ ἡ γένεσις διὰ θερμοῦ, τοῦτο θερμὸν τῇ αὑτοῦ φύσει. τῷ δὲ ἀέρι γένεσις ἐξ ὕδατος διὰ θερμοῦ γίνεται. θερμαινόμενον γὰρ τὸ ὕδωρ εἰς ἀέρα μεταβάλλει. ἀλλὰ καὶ ὅσον ἐκ γῆς εἰς ἀέρα μεταβάλλει, θερμαινομένης φέρεται καὶ μεταβάλλει. ὥστε θερμὸς ὁ ἀὴρ τῇ αὑτοῦ φύσει. ἔτι εἰ κατὰ τὸ σύμβολον ἡ μεταβολὴ τοῖς στοιχείοις εὐκολωτέρα γίνεται εἰς ἄλληλα. καὶ ἔστι τοῖς τρισὶ κοινόν τι σύμβολον. οὐδὲν δὲ ἄλλο δύναται εἶναι ἢ θερμόν, θερμὸς ἄρα ὁ ἀήρ. ἔστι δὲ σύμβολον τὸ κοινόν. γῇ μὲν καὶ ὕδατι τὸ ψυχρόν. πυρὶ δὲ καὶ γῇ τὸ ξηρόν. ὕδατι δὲ καὶ ἀέρι τὸ ὑγρόν. πυρὶ δὲ καὶ ἀέρι τὸ θερμόν.

Aqua calefacta in aere uerti

Πρὸς τοὺς διὰ τῶν ἀκτίνων τὸ ὁρᾶν λέγοντας.

Εἰ κατὰ ἀκτίνων ἔκχυσιν καὶ πρόπτωσιν τὸ ὁρᾶν, δῆλον ὅτι σώματα αὗται. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἄλλως κινηθῆναι αὐτὰς καὶ προελθεῖν. τοῦτο δὴ τὸ σῶμα τὸ τῶν ἀκτίνων, πότερον ἀήρ ἐστιν ἢ φῶς ἢ πῦρ, καὶ πότερον συνεχές ἐστιν ἢ διῃρημένον, καὶ εἰ συνεχὲς πότερον ἐκπίπτει τοιοῦτον, ἢ ἐκπίπτει μὲν διῃρημένον, ἐκπεσὸν δὲ συμφύεται καὶ γίνεται συνεχές. πάντα γὰρ ταῦτα ἄτοπα. εἰ μὲν γὰρ ἀήρ ἐστι, τί δεῖ αὐτὸν ἐκπεσεῖν, ὄντος γε καὶ ἔξω ἀέρος. εἰ δὲ φῶς καὶ οἷον ἀὴρ διαυγής, τοιοῦτον γάρ τι τὸ φῶς εἶναι οἰόμεθα, καὶ οὕτω μὲν περίεργος ἡ ἔκπτωσις, ὄντος γε καὶ ἔξω φωτός. καὶ γὰρ οὐδὲ ἄνευ τοῦ ἔξω δυνατὸν ὁρᾶν ἐστιν. ἔπειτα διατί νύκτωρ καὶ σκότους οὐχ ὁρῶμεν. αὐτὸ γὰρ τὸ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκπίπτον φῶς ἱκανὸν ἂν ἦν φωτίζειν τὸν θύραθεν ἀέρα. ὅ γε καὶ μέχρι τῶν ἄστρων ἀποτείνεσθαι πέφυκεν. οὕτως ἐστὶν ἰσχυρόν. εἰ δέ ἐστιν ἀσθενέστερον τοῦ μεσημβρινοῦ φωτός, ἐχρῆν τοσούτῳ μᾶλλον νύκτωρ μὲν καὶ σκότους ὁρᾶν. ἡμέρας δὲ μή. τὸ γὰρ ἧττον ἀεὶ φῶς ὑπὸ τοῦ λαμπροτέρου φωτὸς μαραίνεται. οὕτω γοῦν καὶ λάμπει ἔνια νυκτός. τῆς ἡμέρας δὲ ἐπισκοτεῖται τὸ λαμπὸν αὐτῶν. ὡς ὅσα τινὰ καὶ κεφαλαὶ ἰχθύων καὶ αἱ πυγολαμπίδες λεγόμεναι. ἔτι πῶς εἰ ἀσθενές ἐστι τὸ ἐκπεμπόμενον, ἅμα πολλῶν εἰς ταὐτὸ συνελθόντων σκότους, τί δή ποτε οὐχ ἱκανὸν γίνεται τὸ ἐκ πάντων μιχθέν. ὥσπερ καὶ τὸ ἀπὸ λύχνων πλειόνων φωτίζει πλέον ὧν ἕκαστος οὐκ ἦν αὐτάρκης φωτίζειν τοσοῦτον. ἔτι εἰ τὸ φῶς ὁρατόν ἐστιν, πῶς τὰς ἀλλήλων ὄψεις οὐχ ὁρῶμεν, οὔτε ἡμέρας οὔτε ἐν σκότῳ. εἰ δὲ μήτε ἀήρ ἐστι τὸ ἐκπεμπόμενον μήτε φῶς, λείπεται πῦρ εἶναι. εἰ οὖν πῦρ ἐστιν, εἴη ἂν θερμόν τε καὶ καυστικόν. οὐκ ἔστι δέ· ὥστ' οὐδὲ πῦρ. εἰ γὰρ μὴ καυστικόν, φῶς πάλιν ἐροῦσιν. τί δή ποτέ ἐστι τοῦτο τὸ φῶς. πυρὸς μὲν γὰρ ἀπόρροια οὐκ ἔστιν ὡς οἴονται. καὶ γὰρ ἄλλα τινὰ φωτίζει οὐκ ὄντα πῦρ. ἔτι τὸ ἐκπεμπόμενον, πῶς οὐκ ἀποσβεσθήσεται ἐν ὕδατι. ὁρῶμεν δὲ καὶ ἐν ὕδατι. ὁρᾷ δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι ζῷα. ἔτι εἰ πῦρ τὸ ἐκπεμπόμενόν ἐστι, κατὰ φύσιν ἂν εἴη αὐτῷ ἡ εἰς τὸ ἄνω κίνησις. ὥστε ἐχρῆν ἡμᾶς μὴ ὁμοίως ὁρᾶν. ἄνω τε καὶ κάτω ὁρῶντας. ἀλλὰ ἄνω μὲν ῥᾷον. κάτω δὲ βιαζομένους καὶ μόγις. ἔτι ἡ δι' ἀκτίνων τὸ ὁρᾶν, ἁφή τις ἡ ὄψις ἔσται. καὶ κατὰ ἁφὴν ἡ τῶν ἀκτίνων ἀντίληψις. εἰ δὲ αἱ ἀποτεινόμεναι ὄψεις αἰσθητικαί εἰσιν, διατί οὐχὶ καὶ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ αἰσθάνονται. μᾶλλον γὰρ τῶν ἁπτῶν διαφορῶν, ἢ τῶν χρωμάτων αἰσθάνοιντο. ἔτι εἰ συνεχὲς ἐκπίπτει τὸ τῆς ὄψεως σῶμα, δεήσει πρῶτον μὲν πόρον τινὰ σύμπαχυν τὴν κόρην εἶναι. ὅπερ οὐχ οὕτως ἔχειν φαίνεται. ἔπειτα εἰ καὶ συνεχὲς ἐκπέμπεται. πῶς οὐ σκεδάννυται τουτὶ τὸ ῥεῦμα τὸ τῆς ὄψεως, σχιζόμενον ὑπὸ τὸν ἀέρα τὸν ἔξωθεν λεπτότερον ὂν αὐτοῦ. ἢ εἰ μὴ σκεδάννυται, πῶς οὐκ εἰς στενὸν συνάγεται προϊόν. τοιοῦτον γάρ τι ὁρῶμεν καὶ τὰ ἄλλα σώματα πάσχοντα προχωροῦντα. καὶ γὰρ ὕδωρ προχωροῦν, ἢ ταχεῖται. ἢ στενοῦται καθάπερ τὸ ἐκ τῶν κρουνῶν ῥέον, καίτοι στερεώτερον ὂν τῶν ἀκτίνων. ἡ δὲ φλὸξ εἰς ὀξὺ ἀπολήγει. τὸ δὲ τῆς ὄψεως σῶμα, πῶς εἰς κῶνον πλατύνεται, καὶ μείζονα ἤδη πλέον προχωροῦν μήτε τῶν παχυτέρων, μήτε τῶν λεπτοτέρων σωμάτων τοῦτο πασχόντων. ἔτι εἰ σῶμά ἐστι τόπον κατέχει. ἤτοι οὖν σῶμα διὰ σώματος δίεισιν, ἢ κενόν ἐστιν ἀφωρισμένον, ἢ ἀντιπερίστασις γίνεται. εἰ μὲν ἐν ἀέρι ἐκπέμποιτο ἀέρος. εἰ δὲ ἐν ὕδατι ὕδατος. εἰς μὲν γὰρ τὴν κόρην ἄτοπον λέγειν τὸ ὕδωρ ἀντιμεθίστασθαι. χρὴ δὲ ζητεῖν εἰς τί. οὐδὲ γὰρ εἰς τὴν ἀναπνοήν. οὐδὲ γὰρ ἀναπνεῖ τὰ ἐν τῷ ὕδατι ὁρῶντα. οὐδὲ ὅλως τὰ ἔνυδρα χωρὶς τινῶν. ἔτι εἰ εἰς τὴν κόρην ἀντιμεθίσταται, ὃ πᾶσιν αὐτῇ ἐκπέμπομεν. οὐδὲ ὀψόμεθα. ἀλλ' ἔσται τις

εὐρυχωρία

εὐρυχωρία καθ' ἣν τὸ ἀντιμεθιστάμενον χώραν ἕξει. κατά τι οὖν αὐτῆς ὀψόμεθα. καὶ κατὰ τμῆμα. ἔτι διὰ τί τῶν ζῴων τὰ μὴ ἐπιμύοντα, ἐν τῷ κοιμᾶσθαι οὐκ ὄψεται. εἴ γε πλήρεις ἔχει τοὺς τοῦ σώματος πόρους. εἰ δὲ μὴ συνεχὲς ἔξεισι τὸ σῶμα τοῦτο τῆς κόρης. ἀλλὰ διῃρημένον, ἤτοι διεκπῖπτον συμφύεται καὶ συνεχὲς γίνεται. ἢ μένει διῃρημένον. εἰ μὲν οὖν συμφύεται, πῶς πάλιν εἰς κῶνον συμφυόμενον διαπλοῦται. καὶ τηλικοῦτον ὡς ἀποτέμνεσθαί τινος κώνου βάσει τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ οὐρανοῦ. ἐχρῆν γὰρ αὐτὸ ἀρξάμενον ἅπαξ ξυνιέναι καὶ ξυμφύεσθαι, ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος μᾶλλον συστέλλεσθαι καὶ εἰς στενὸν συνάγεσθαι. ἔτι εἰ ὑπ' ἀκτίνων ὁ κῶνος περιέχεται διῃρημένων καὶ κεχωρισμένων, εἰ μὲν εἴη μὴ μεῖζον τὸ μεταξὺ τῶν ἀκτίνων, πλέον ἔσται τὸ μὴ ὁρώμενον τοῦ ὁρωμένου. καὶ τὸ μὲν πέριξ ὀφθήσεται, καθ' ὃ αἱ εὐθεῖαι προσβάλλουσι. τὸ δὲ μέσον οὔ. εἰ δὲ ἴσον, ἴσον οὐκ ὀφθήσεται. ἐπ' ἔλαττον δὲ πῶς ἂν εἴη τῶν εὐθειῶν. μεταξὺ τῶν εὐθειῶν τηλικαύτην βάσιν ποιουσῶν. ἔτι τε πῶς οἷόν τε οὕτω τὰς ἀκτίνας εἶναι παχέα σώματα ἐκ τῆς κόρης προπεμπόμενα ἀπὸ ὀλίγου σώματος. ἔτι δὲ αἱ ἀκτῖνες αἱ ἐκπεμπόμεναι, τί δή ποτε, οὔτε ὑπὸ τῶν ἀνέμων οὔτε ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῶν κινουμένων περιφέρονται. ἀλλ' ἐπ' εὐθείας ἀεί. καὶ τούτων ὄντων ὁρῶμεν εἰ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος ἐν ταὐτῷ μένοι. ἔτι πῶς διὰ τῶν στερεῶν διαφανῶν αἱ ἀκτῖνες διέρχονται. εἰ γὰρ λέγοιεν πόρους ἔχειν ταῦτα, ἤτοι κενοὺς ἕξει, καὶ ἔσται τι κενὸν ἀφωρισμένον ἢ πλήρεις ἀέρος ἢ τινὸς ἄλλου σώματος. καὶ ποῦ τοῦτο χωρήσει. πῶς δὲ καὶ πλείους διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀφθήσονται. πλείω γὰρ σώματα διὰ τῶν αὐτῶν πόρων διελεύσεται. ἔπειτα διατί συνεχῆ τὰ διαφανῆ ὁρᾶται. μόνους γὰρ ἔδει τοὺς πόρους αὐτῶν ὁρᾶσθαι. ἢ διαλείπουσάν γε τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν, καθάπερ τῶν κοσκίνων. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ δι' αὐτῶν ὁρώμενα ἐπισκοτεῖσθαι ἔδει. καθὸ μὴ πόρους ἔχει τὰ διαφανῆ. πόθεν δὲ καὶ τοσοῦτον σῶμα ἐν ἡμῖν. ὥστε καὶ μέχρι τῶν ἄστρων ἐκπίπτεσθαι. καὶ τοῦτ' ἔστιν ἐν ἡμῖν πρὶν ἡμᾶς ὁρᾶν. πῶς δὲ οἷόν τε οὕτω ταχέως τὸ σῶμα κινεῖσθαι τοῦτο. ὥστε εὐθὺς τῷ ἀναβλέψαι ἅμα τὸν οὐρανὸν ὁρᾶν ἡμᾶς. ἔτι πῶς οἱ ἐξ ἐναντίας ἀλλήλους ὁρῶντες ὀφθήσονται. ἐὰν κατὰ τὸ αὐτὸ αἱ ἀκτῖνες ἀπαντήσωσιν ἀλλήλαις. ἢ γὰρ ἐν μέσῳ στήσονται, καὶ οὐκ ἔσται ὄψις ἀλλήλων, ἢ δι' ἀλλήλων ἐλεύσονται. καὶ οὕτω πάλιν σῶμα διὰ σώματος δίεισιν. ἢ ἡ ἑτέρα κρατήσει. καὶ ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον ὄψεται μόνον. ἔτι πᾶν τὸ κινούμενον τοπικῶς, ἐν χρόνῳ κινεῖται. καὶ ἀδύνατον κατὰ τὸ αὐτό τι τῷ αὐτῷ τάχει χρώμενον, τὴν διπλασίαν ἐν τῷ αὐτῷ κινηθῆναι χρόνῳ. ἀλλὰ μὴν ἅμα ὁρῶμεν τά τε ἐγγύς, καὶ τὰ ἀπὸ πολλαπλασίου διαστήματος. τοὺς γοῦν ἀστέρας πλεῖστον ἀπέχοντας ἅμα ὁρῶμεν τοῖς παρεστῶσιν. οὐκ ἄρα κατὰ κίνησίν τινα τὸ ὁρᾶν. εἰ δὲ μὴ κατὰ κίνησιν, οὔτε κατὰ ἀκτίνων προβολήν, οὔτε κατὰ εἰδώλων ἀπόρροιαν, οὔτε κατὰ τὴν ἀπ' ἀμφοῖν.

Πρὸς τοὺς διὰ τῆς τοῦ ἀέρος συνεντάσεως τὸ ὁρᾶν ποιοῦντας.

Εἰσὶ δέ τινες, οἳ διὰ τῆς τοῦ ἀέρος συνεντάσεως τὸ ὁρᾶν φασὶ γίνεσθαι. νυττόμενον γὰρ ὑπὸ τῆς ὄψεως τὸν συνάπτοντα τῇ κόρῃ ἀέρα, σχηματίζεσθαι εἰς κῶνον, τούτου δὲ οἷον τυπουμένου κατὰ τὴν βάσιν ὑπὸ τῶν ὁρατῶν, τὴν αἴσθησιν γίνεσθαι. καθάπερ καὶ τῇ ἁφῇ διὰ βακτηρίας. πολλὰ μὲν οὖν τὰ αὐτά ἐστι καὶ πρὸς τούτους εἰπεῖν τῶν εἰρημένων πρὸς τοὺς δι' ἀκτίνων τὸ ὁρᾶν ποιοῦντας. ἴδια δὲ παρ' αὐτῶν ἐπιζητήσειεν ἄν τις, περί τε τῆς ἐντάσεως αὐτῆς τῆς ὑπὸ τῶν ὄψεων γινομένης τοῦ συνάπτοντος ἀέρος τῇ κόρῃ. καὶ τῆς κατὰ τὸ ἕτερον μέρος τυπώσεως ὑπὸ τοῦ ὁρωμένου, ἔτι τε τῆς ἐπερείσεως. πῶς οἷόν τε παραδέξασθαι μανοῦ τοῦ ἀέρος ὄντος. ἄλλως τε καὶ εἰ τοιοῦτόν τι ἦν, ἐγίνετο ἂν συναίσθησις ἡμῖν ἀντιβάσεως τινός. ἀλλὰ καὶ ἀναχωροῦντες εἰς τοὐπίσω, οὐδὲν ἧττον ὁρῶμεν. καίτοι ἐπερείδοντας μὲν, ὁρᾶν ἔδει. ὑποχωροῦντας δὲ μή. τίς γάρ τότε ἡ ἐπέρεισις δι' ἡμῶν αὐτῶν. ἢ ἐπέρεισιν φήσουσι γίνεσθαι. ἀλλὰ καὶ τῆς ὄψεως ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ γινομένης, εἰ καὶ ἤδη ταύτης τὰ τῆς τονικῆς κινήσεώς ἐστιν. ὥσπερ λέγεται πρὸς αὐτῶν, πῶς οὐ γίνονται διαλείψεις τινὲς τοῦ ὁρᾶν. ἅτε μὴ συνεχοῦς ἤδη τὰ πέρατα τῆς τάσεως γινομένης. διὰ τὸ δὲ τοῦτο μηδὲ τῆς ἐπερείσεως. ὅπερ ἄν τις ἐπιζητήσειε καὶ περὶ τῆς ἁφῆς, καθ' ἣν ἁπτόμεθα τῶν ἑτέρων σωμάτων. οὐδὲ γὰρ ἤδη ταύτης διαλείψεις τῆς ἀντιλήψεως γίνονται. ἔδει δέ γε, τοιαύτη γὰρ ἡ τονικὴ κίνησις κατ' αὐτούς. εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο δὴ ὃ καλοῦσιν ὄψιν μόνον κινεῖται τὴν προειρημένην κίνησιν, ἣν λέγουσι τονικήν, ἄλογον τὸ ἤδη μόνου τούτου λέγειν οὕτω. καίτοι γε οὔ φασιν. τὸ δὲ ὅλον ἀπορίας ἔχει πολλάς, ἡ περὶ τῆς τονικῆς κινήσεως δόξα. πρῶτον μὲν γὰρ ὁμοειδές τι ὂν αὐτὸ ἑαυτὸ κινήσει. ὃ ἀδύνατον δείκνυται, προχειριζομένοις τὰς καθ' ἕκαστα κινήσεις. ἔπειτα εἴπερ ἔν τι συνέχει τόν τε σύνολον κόσμον ἅμα τοῖς ἐν αὐτῷ καὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἤδη μερῶν σωμάτων ἔστι τι ὃ συνέχει, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ταὐτὸν ἅμα τὰς ἐναντίας κινεῖσθαι κινήσεις. ὁπότε γὰρ ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ κόσμου πρὸς τὰ πέρατα ἡ κίνησις τῷ διήκοντι πνεύματι γίγνοιτο,

τό τε ἀνάγκην καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐπὶ μέρους σωμάτων, ἤτοι ἀπὸ τοῦ μέσου, ἢ πρὸς τὸ μέσον τὴν κίνησιν, τῷ τοῦ παντὸς πνεύματος μορίῳ, ὃ διὰ τοῦ μέσου κεχώρηκε, γίνεσθαι. διαφέρει δὲ οὐδέν, ὁποτέρως ἂν θῶνται λέγειν γίνεσθαι. εἰ μὲν δὴ καὶ ἐκεῖνο ἀπὸ τοῦ μέσου κινοῖτο, λέγω δὲ τὸ ἔν τινι τῶν ἐπὶ μέρους σωμάτων, ἅμα κάτω καὶ ἄνω κινήσεται, τὸ διὰ τῶν κατωτέρω τοῦ μέσου μορίων τῆς ἕξεως αὐτοῦ διῆκον. καθὸ μὲν τὸ πᾶν εἰς τὸ ἄνω, οὗ μόριον ἐκεῖνο ἄνω, καθὸ δὲ ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν ἐπὶ τὰ πέρατα κινεῖται τὰ κατωτέρω τοῦ μέσου εἰς τὸ κάτω κινήσεται δῆλον ὅτι. ὥστε ἅμα ἄνω καὶ κάτω τὸ αὐτό. εἰ δὲ ἀπὸ τῶν περάτων ἐπὶ τὸ μέσον, ταὐτὸν συμβήσεται περὶ τὰ τῶν ἀνωτέρω τοῦ μέσου μορίων αὐτοῦ διεληλυθότος τοῦ πνεύματος. ἀλλὰ εἰ καὶ δοθείη διὰ τῆς τοῦ μεταξὺ ἀέρος ἐπερείσεως τὸ ὁρᾶν γίνεσθαι ὅπως δηλοῦσιν, ἐχρῆν μᾶλλον σκληρότητος καὶ μαλακότητος καὶ τραχύτητος καὶ λειότητος καὶ ὑγρότητος καὶ ξηρότητος ἀντίληψιν οὕτως, ἢ χρώματος γίνεσθαι. τούτων γάρ τι καὶ διὰ βακτηρίας δυνάμεθα γινώσκειν, ἀλλ' οὐχὶ χρώματα. οὐδὲ σχήματα ἢ ποσόν, ἤ τι τῶν μεγεθῶν, ἅπερ ἐστὶ τὰ ὁρώμενα. τὰ γὰρ χρώματα καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰ μεγέθη, ἔστιν ὧν ἡ ἀντίληψις διὰ τῆς ὄψεως. ὅλως δὲ ἔσται ἁφή τις ἡ ὄψις. ἁφῇ τὰ ἁπτὰ ὑποπίπτει. ὥστ' εἴτοι τὰ σώματα καθὸ σώματά ἐστιν ὁρατὰ ἔσται, ἢ τά γε παθητὰ κατὰ συμβεβηκός. ἔτι διὰ τί ἐκ μὲν φωτὸς τὰ ἐν σκότῳ ὄντα οὐχ ὁρᾶται, ἐκ δὲ σκότους τὰ ἐν τῷ φωτί. τὸ γὰρ λέγειν τὸν μὲν πεφωτισμένον ἀέρα τῷ διακεκρίσθαι μᾶλλον ἔχειν ἰσχὺν καὶ δύνασθαι τῇ ἐπερείσει τὴν αἴσθησιν κινεῖν, τὸν δὲ ἀφώτιστον τῷ κεχαλάσθαι μὴ δύνασθαι ὑπὸ τῆς ὄψεως συντείνεσθαι, καίτοι πυκνότερον ὄντα τοῦ πεφωτισμένου, πῶς πιθανόν. τοὐναντίον γὰρ εὔλογον, τὸν πυκνότερον ῥᾷον συντείνεσθαι. ἄλλως τε καὶ ἐκεῖνο πεφυκότα πάσχειν, ὁπότε ἐκ σκότους τὰ ἐν φωτὶ θεῷτο. εἰ δὲ μὴ ὁ συνάπτων τῇ κόρῃ ἀφώτιστος ὢν ἐντείνεσθαι πέφυκεν, ἀλλὰ μόνον ὁ πεφωτισμένος, τί διαφέρει ἐντεῦθεν ἢ ἐντεῦθεν εἶναι τὸ κεχαλασμένον τοῦ ἀέρος. λέγω δὲ πρὸς τοῦ ὁρωμένου, ἢ πρὸς τοῦ ὁρῶντος. εὔλογον γὰρ καὶ ὅταν ᾖ ἀφώτιστος ὁ πρὸς τῇ κόρῃ, ὁ δὲ πεφωτισμένος πρὸς τῷ ὁρωμένῳ, ἐκλύεσθαι πάλιν τὸν τόνον, τὸν ἀπὸ τῆς ὄψεως ἰόντα πρῶτον διὰ τοῦ ἀφωτίστου, ὄντος δυσκινήτου. ἐκλυθέντα δέ, μηκέτ' οἷόν τε ἦ συντείνειν τὸν πεφωτισμένον τὰ πρὸς τῷ ὁρωμένῳ. οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἔδει τὰ ἐν τῷ φωτὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ σκότῳ ὁρᾶσθαι, ἢ τὸ ἔμπαλιν. ἔτι ἔστιν ὅτε δύο οἰκημάτων κατ' ἀντικρὺ ὄντων καὶ φῶς ἐχόντων, τοῦ μὴ δὲ μεταξὺ τῶν οἰκημάτων καίτοι τοῦ μεταξὺ μὴ συντεινομένου ἀέρος, πῶς οἷόν τε ἐκεῖνο συμβαίνειν. ἔτι τὰ ἄστρα αὐτά, διὰ τί ἡμέρας μὲν οὐχ ὁρῶμεν, νύκτωρ δὲ ὁρῶμεν. φαινόμεθα γὰρ ἐνταῦθα, τὸν ζοφερὸν μὲν ἀέρα καὶ συνεστῶτα, δυνατοὶ ὄντες ἐντείνειν μέχρι τῶν ἄστρων. τὸν δὲ διακεκριμένον καὶ ἀραιότερον καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἰσχὺν ἔχοντα, ὥς φασι μήτε ἐντεῖναι μήτε ἐπερεῖσαι δυνάμενοι μέχρι τοσούτου, ἀλλὰ μέχρι πολλῷ ἐλάττονος. ἀλλὰ καὶ τῆς σελήνης ὑπελθούσης τὸν ἥλιον, καὶ ἔκλειψιν παντελῆ αὐτοῦ ποιησάσης, δυνατοὶ γινόμεθα συστάντα καὶ ζοφωθέντα τὸν ἀέρα ἐκτείνειν ἕως τῶν ἄστρων. πρὸ τοῦ, μὴ δυνάμενοι. ἀλλὰ καὶ ἐν ὕλῃ συσκίῳ ὄντες, ἢ ἐν βαθεῖ φρέατι, τὸ αὐτὸ ποιοῦμεν. φαίνεται γὰρ ἀπὸ τῶν τοιούτων τόπων, ἡμῖν ἄστρα καὶ μεθ' ἡμέραν. ἔτι ὅταν ὁρῶμέν τι ἐν τῷ ὑγρῷ, καὶ τὸ ὕδωρ σὺν τῷ ἀέρι συντείνεται, ἢ οὔ. εἰ μὲν γὰρ μὴ συντείνεται, οὐχ οὕτω τὸ ὁρᾶν. ὁρᾶται γὰρ καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι. εἰ δὲ συντείνεται καὶ τὸ ὕδωρ, πολὺ εὐλογώτερον τὸν ζοφερὸν ἀέρα, πυκνότερον γὰρ τὸ ὕδωρ μακρῷ τούτου. εἰ δὲ ἄρα μανὸς ὁ ζοφερός, οὐ συντείνεται, πολλῷ μᾶλλον τοῦ ὕδατος ὁ πεφωτισμένος μανὸς ὢν συντείνεται. ἔτι ἐν αὐτῷ τῷ ὕδατι ὄντες, ὁρῶμεν ἔσθ' ὅτε τὰ ἐν βυθῷ. καίτοι μηδενὸς ἀέρος συνάπτοντος τῇ κόρῃ. ὥστε καὶ ἐκεῖνο ψεῦδος τὸ λέγειν διὰ τῆς τοῦ μεταξὺ ἀέρος συντάσεως τὸ ὁρᾶν γίνεσθαι. ἔτι τὰ ἔνυδρα πῶς οἷόν τε ὁρᾶν, εἴπερ μὴ ἔστιν ἐν τῷ ὕδατι ἀήρ. εἰ δὲ φήσουσι καὶ ἐν ἐκείνοις εἶναι ἀέρα, πῶς οὐκ ἐκπυρηνίζεται οὗτος ἐκ τοῦ ὕδατος, ἐπιπολάζειν αὐτῷ πεφυκώς. ἔτι εἰ τὸ φῶς σῶμα ὂν καὶ δι' ὕδατος καὶ διὰ τῶν ἄλλων κεχωρηκέναι λέγουσι, δῆλον ὡς ἀναφανὲν τὸ φῶς μὴ ὂν σῶμα, κενὸς ὁ λόγος ἂν εἴη. εἰ γὰρ διότι σῶμα ἐπέρεισις αὐτῷ γίνεται, ἂν μὴ σῶμα ᾖ, δῆλον ὅτι οὐκ ἐπερεισθήσεται. ἔτι πῶς οὐ συγκρίνεται τῇ τοῦ ὕδατος ψυχρότητι τὸ φῶς ἐκεῖνο, καὶ παύεται φῶς εἶναι. εἴπερ διακρίσει φῶς ἐστιν. ἔτι καὶ ἐν τοῖς πάγοις ἐχρῆν ἧττον φῶς γίνεσθαι καθάπερ καὶ ἀλαίαν. τὸ γὰρ μὴ συγκρίνεσθαι τὸ πνεῦμα, ὕδατος συγκρινομένου καὶ κρυστάλλου γινομένου, παράλογον. εἴ γε ἐστὶν ἀὴρ διακεκριμένος τὸ φῶς. τοῦ γὰρ ὕδατος συγκρινομένου καὶ πηγνυμένου τὸν ἀέρα εὐπαθέστερον ὄντα μὴ λέγειν συγκρίνεσθαι, παράλογον. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὴν φλόγα πάσχουσάν τι ὑπὸ τῶν πάγων. καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας δὲ ἐν τῇ χιόνι φωτοειδές τι πνεῦμα ἀπειλῆφθαι, καὶ ἐκεῖνο τῆς λευκότητος αἴτιον εἶναι, ῥητέον πῶς οὐ συγκρίνεται ἐκεῖνο ὑπὸ τῆς ψυχρότητος. ἔτι πῶς μετὰ τὴν κλάσιν ἤτοι τὴν ἀπὸ τοῦ κατόπτρου ἢ τὴν ἀπὸ τῶν διαφανῶν, ἔτι τὸ τῆς ἐπερείσεως σώζεται. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ βακτηρίας ἐκεῖνο δυνατόν. πάντα γὰρ τὰ κεκλασμένα ὥσπερ τὰ πηρὰ σώματα πρὸς τὰς ἐνεργείας. κἀκεῖνα πρὸς τὰς ἐπερείσεις ἐκλύεται. ἔτι εἰς φρέαρ βαθὺ καὶ ζοφερὸν ἀποβλέψαντες, τί δή ποτε τὸ μὲν ὕδωρ οὐχ ὁρῶμεν, τὴν δὲ αὐτῶν ἔμφασιν ὁρῶμεν. γελοῖον γὰρ

τὸ λέγειν

τὸ λέγειν τῷ μὲν ὕδατι μὴ γίνεσθαι ἐπέρεισιν, κλασθέντος δὲ τοῦ μὴ ἐπερείσαντος τῷ ὕδατι, ἐπέρεισίν τινα μετὰ τὴν κλάσιν γίνεσθαι τῷ κεκλασμένῳ. ὅμοιον γὰρ τῷ φάναι κλασθείσης ῥάβδου καὶ διπλωθείσης, τὸ μὲν κατὰ τὴν κλάσιν, ἀντέρεισιν ἡμῖν αἰσθητὴν μὴ παρέχειν. διὰ δὲ τῆς κλάσεως, θατέρῳ τῶν περάτων, ἀντερείδειν δύνασθαι. ἔτι εἴπερ διὰ πάντων κεχώρηκεν τὸ πνεῦμα, δῆλον ὅτι καὶ διὰ τῶν τοίχων. ὥσπερ καὶ διὰ τῶν διαφανῶν. τί δή ποτ' οὖν τὸν μὲν ἐν τοῖς διαφανέσιν ἀέρα, συντείνομεν καὶ ὁρῶμεν δι' αὐτῶν, τὸν δὲ ἐν τοῖς μὴ διαφανέσιν, οὔτε συντείνομεν οὔτε ὁρῶμεν δι' αὐτῶν. εἰ δὲ λέγοιεν τὸ στερεὸν ἐπιπροσθεῖν, στερεὰ καὶ ἡ ὕαλος καὶ τὸ κέρας καὶ οἱ διαφανεῖς λίθοι. εἰ γὰρ ταῦτα λέγοιεν μὴ στερεὰ διότι εὔθρυπτα καὶ δι' ἐκείνων ὁρᾶν ἡμᾶς, εὔθραυστος οὐδὲν ἧττον τούτων καὶ ὁ κέραμός ἐστιν. ὥστε ἐχρῆν ἡμᾶς ὁρᾶν καὶ διὰ τούτου. τί ποτ' οὖν τὸ ἐπιπροσθοῦν τοῖς τοιούτοις. καὶ διὰ τί ὁ μὲν ἀὴρ διήκει διὰ πάντων. τὸ δὲ φῶς λεπτότερον αὐτοῦ ὄν, οὐ διήκει. ἐχρῆν γάρ, ὅπερ εἰ ἐγίνετο, συνέβαινεν ἂν μηδαμοῦ γίνεσθαι σκιάν, διὰ παντὸς ἰόντος τοῦ φωτὸς καθάπερ καὶ τοῦ ἀέρος. πῶς δέ φασι κατὰ τὸ πέρας τυποῦσθαι τὸν ἀέρα προσπίπτοντα τοῖς ὁρωμένοις. τὰ γὰρ μάλιστα λεπτὰ καὶ ὑγρὰ τῶν σωμάτων, οὐ δυνατά ἐστι τὸ ἐνσημαινόμενον δέχεσθαι. ὥσπερ δι' ὑγρότητα ὕδωρ καὶ πηλός. ὁ ἀὴρ ὑγρός. ἔτι εἰ καὶ δοθείη τυποῦσθαι καὶ δέχεσθαι τὸ ἀποματτόμενον, πῶς ἄλλο τι παρὰ τὸ σχῆμα δύναται δέξασθαι. χρῶμα γὰρ οὐδενὸς οὔτε ἐνσημαίνεσθαι πέφυκεν, οὔτε ἐν τοῖς ἐκτυπουμένοις ἐγγίνεσθαι. ὥστ' ἔδει χρόαν ἡμᾶς μὴ ὁρᾶν. σχῆμα δὲ μόνον. τάχα δὲ οὐδὲ σχῆμα. νῦν μὲν γὰρ διὰ βακτηρίας τινὰ τῶν σχημάτων γνωρίζομεν. οἷον τὰ μὲν κυρτά, ὅτι περιολισθαίνει ἐπ' αὐτὰ ἡ βακτηρία. τὰ δὲ κοῖλα, ὅτι παραπίπτει ταῖς ἑκατέρωθεν ὑπεροχαῖς αὐτῶν. τὰ δὲ εὐθέα, ὅτι τούτων οὐδέτερον, ἃ οὐκ ἂν ἐγνωρίζομεν διὰ βακτηρίας, εἰ συνέβαινε τὸ πέρας τῆς βακτηρίας μετασχηματίζεσθαι ψαῦον ὁτουοῦν σώματος. οἷον περιπλαττόμενον. περὶ δὲ τὸν ἀέρα ἐκεῖνο συμβαίνει. ὥστε οὐδὲ τῶν σχημάτων ἂν ἀντίληψις οὕτω γίνοιτο δι' αὐτοῦ. ἔτι ὁ τύπος πρὸς τῷ πέρατι γίνεται. πῶς οὖν ὁρῶμεν κατὰ θάτερον πέρας. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἱ τυπώσεις δι' ὅλων γίνεται. εἰ δὲ λέγοιεν ὅτι διαφανὴς ὁ ἀὴρ καὶ διὰ ἐκεῖνο δι' ὅλου τετύπωται καὶ ὁρῶμεν οὕτως, ἄλλο ἄν τι τοῦ ὁρᾶν αἴτιον λέγοιεν. τὴν διαφάνειαν γὰρ καὶ οὐ τὴν ἐπέρεισιν. ἔτι θαυμαστὸν πῶς τοῖς μὲν μάλιστα τυποῦσθαι δυναμένοις οὐ συμβαίνει τὸ διὰ βάθους τυποῦσθαι. τῷ δ' ἀέρι τῷ ἥκιστα ὄντι τοιούτῳ δι' ὅλου ἡ τύπωσις ἐγγίνεται. ἔτι εἰ πέφυκεν ὁ ἀὴρ οὕτω τυποῦσθαι, τί δή ποτε οὐχὶ καὶ ἀπελθόντος τοῦ τυποῦντος, ἔτι μένει ἐν αὐτῷ ἡ τύπωσις, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε καὶ μὴ παρόντα τὰ ὁρατά, ἐχρῆν ἡμᾶς ἔτι ὁρᾶν. ἔτι πῶς οὐ συγχέονται οἱ τοιοῦτοι τύποι. ἐπειδὰν ῥέῃ τὸ ὕδωρ. τὸ δὲ αὐτὸ εἰ καὶ ἐν ἀέρι πνεῦμα πολὺ εἴη. ἔτι ἔμπαλιν φαίνεται ἢ ὡς ἔχει τῶν ὁρατῶν ἔνια. τὰ μὲν κυρτὰ κοῖλα, τὰ δὲ κοῖλα κυρτά. καὶ ἁπλῶς τὰ μὲν ὑπερέχοντα εἰσέχοντα, τὰ δὲ εἰσέχοντα τοὐναντίον ὑπερέχοντα, οὕτω γὰρ ἡ τύπωσις γίνεται. εἰ δὲ λέγοιεν τῇ μὲν κοιλότητι τῆς βάσεως τοῦ κώνου τὸ κυρτὸν κρίνεσθαι. τῇ δὲ κυρτότητι τὸ κοῖλον. καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς διὰ τῶν χειρῶν ἁφῆς, τὰ ἐπὶ τῆς γραφῆς συμβαίνοντα μάλιστα ἐκεῖνο ὑπεξελέγχει. ὁμαλοῦς γὰρ οὔσης αὐτῆς, τὰ μὲν ὑπερέχοντα. τὰ δὲ εἰσέχοντα φαίνεται. καίτοι ὁμαλεῖ τῇ τοῦ κώνου βάσει κρινόμενα. ἔτι περὶ τῶν δι' ἀνακλάσεως ὁρωμένων, τί φήσουσι. τὸ γὰρ πέρας τοῦ κώνου ἐπὶ τούτων τῇ τοῦ κατόπτρου ἐπιφανείᾳ τυποῦται. ὅπερ ἐνδέχοιτ' ἂν ἐναντίως ἐσχηματίσθαι τῷ ἐμφαινομένῳ οὐχ ὁμοίως. ἀλλὰ φέρε εἰπεῖν κυρτοῦ ὄντος τοῦ ἐμφαινομένου, ἢ εὐθέως, κοῖλον εἶναι τὸ κάτοπτρον. θαυμαστὸν δὲ καὶ τὸ μὴ τὴν ἀπὸ τούτου τύπωσιν ἐπιπροσθεῖν τῇ ἀπὸ τοῦ ἐμφαινομένου γινομένῃ ἢ κωλύειν τὴν ἐκείνου μορφὴν ἐμφαίνεσθαι. ἔτι ἄπορος ἡ ἀπὸ τοῦ κατόπτρου πρὸς τὸ ὁρώμενον ἀνάκλασίς τε καὶ ἔντασις τοῦ ἀέρος ὡς εἰρήκαμεν. πῶς γὰρ μετὰ τὴν κλάσιν οἷόν τε ἔτι ἐπέρεισιν γίνεσθαι. ἔτι τί δή ποτε, τὰ ἐγγυτάτω τῆς κόρης οὐχ ὁρῶμεν. καίτοι ἔδει. καὶ γὰρ καὶ ἐπέρεισις δι' ὀλίγου. καὶ ἡ τύπωσις ἐντεῦθεν.

Πρὸς τοὺς διὰ τῆς τῶν εἰδώλων ἐμπτώσεως τὸ ὁρᾶν λέγοντας.

π

ρὸς δὲ τοὺς διὰ τῶν εἰδώλων τὸ ὁρᾶν λέγοντας γίνεσθαι, πρῶτον μὲν προσαπορήσειεν ἄν τις, πῶς οὐκ ἀναλίσκεται τοσούτων ἀπορρεόντων, ἕκαστον τῶν ὁρωμένων ταχέως. εἰ δὲ λέγοιεν ἀντιπροσκρίνεσθαι αὐτοῖς ἄλλα, ἀλλ' οὖν τῶν ἀπορρεόντων καὶ τῶν προσκρινομένων, οὐκ ὄντων ἀλλήλοις ὁμοιοσχημόνων. τὰ μὲν γὰρ ἀπορρέοντα εἴδωλα καὶ ὁμοιόμορφα. τὰ δὲ προσκρινόμενα, οὐχ οὕτω προσκρίνεται. οὐκ ἔδει τὰ ὑποκείμενα καὶ ὁρώμενα ὁμοιοσχήμονα μένειν. ἀλλὰ ἄλλοτε ἀλλοῖον ἴσχειν σχῆμα. ἔτι πῶς συνεχοῦς τῆς ἀπορροίας γινομένης καὶ πανταχοῦ καὶ πανταχόθεν, οἷόν τε τὴν πρόσκρισιν γίνεσθαι. ἀλλήλοις γὰρ ἂν τὰ ἀποκρινόμενα τοῖς προσκρινομένοις ἐμποδίζοι. ἀδιαλείπτου ἀμφοτέροις τῆς φορᾶς οὔσης. ἔτι πῶς οἷόν τε τοῦ διαστήματος ἀντίληψιν γίνεσθαι. εἰ τὰ εἴδωλά ἐστι τὰ ὁρώμενα. ἀνεπαίσθητος γὰρ ὃν λέγουσι προσεμπίπτειν ὁ ἀήρ. οὐ τῇ ποσότητι τὸ διάστημα ἀναμετρεῖσθαι. καὶ τί τὸ μετροῦν τὸν ἀέρα ἐκεῖνον

καὶ πῶς. ἔτι εὐθὺ τὸ ἀναβλέψαι καὶ τὰ πόῤῥωθεν ὁρᾶται. πῶς δὲ οἷόν τε καὶ τῶν σχημάτων, καὶ τῶν μεγεθῶν ἀντίληψιν γίνεσθαι διὰ τῶν εἰδώλων. ἃ βουλόμενοι σώζειν τὰ εἴδωλα ποιοῦσιν. εἰ γὰρ κατὰ βραχὺ ἡ ἔμπτωσις, εἰς τὸν ὀφθαλμὸν αὐτῶν γίνεται. οὐ γὰρ δὴ μεῖζόν ἐστι τὸ τῆς κόρης ἢ ὁρώμενον μέγεθος, τοῦ εἰδώλου ὃ δεχόμεθα κατ᾽ αὐτοὺς εἰς τὴν κόρην. εἰ γὰρ καὶ συγχωρήσειέ τις αὐτοῖς διὰ τὸ τάχος συνεχῶς ἄλλο καὶ ἄλλο δέχεσθαι, ἀλλὰ πόθεν γε ὅτι τὸ ἑξῆς λήψεται τοῦ εἰδώλου. καὶ πολλάκις τὸ αὐτὸ, ἢ ἄλλό τι μέρος τὸ πόῤῥω τούτου κείμενον καὶ διεσπασμένον εἶτα συντιθέμενον, πῶς οἷόν τε τὸ σῶμα σωθῆναι τοῦ ὁρωμένου. πῶς δὲ τὸ μέγεθος τὸ οἰκεῖον ἑκάστου. δύναται γὰρ καὶ τὰ τῶν ἄλλων τοῖς πρώτοις προστίθεσθαί τε καὶ μίγνυσθαι. καὶ μὴ κατ᾽ οἰκείαν περιγραφὴν ἕκαστον ὁρᾶσθαι. μὴ δὲ σημεῖον τοῦ ταῦτα μὲν τούτου τὰ εἴδωλα, ταῦτα δὲ μὴ τούτου εἶναι. ὅλως δὲ τί γίνεται τὰ προεισελθόντα. τὸ γὰρ φυλάσσεσθαι αὐτὰ λέγειν καταβυσσούμενα καὶ συντίθεσθαι ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, λίαν ἐστὶ μυθῶδες. ποῦ γὰρ καταβυσσοῦται ἢ μένει. τίς δὲ ὁ οἰκοδομῶν αὐτὰ ἐμβαδὸν καὶ συντιθείς. ἢ πῶς ἑκάστου αὐτῶν κατ᾽ ἰδίαν κειμένου, ἡ συνέχεια καὶ τὸ μέγεθος. καὶ τὸ σχῆμα φαίνεται. πῶς δὲ εἰ οὕτως ἐστὶ τὰ εἴδωλα εὐπαθῆ. τῇ ἐμπτώσει τῇ εἰς τὸν ὀφθαλμὸν, μένει αὐτῶν τὸ σχῆμα, καὶ ἡ ἐξοχὴ καὶ εἰσοχὴ καὶ οὐ συγχεῖται. πῶς δὲ καὶ ἀπὸ τῶν λείων τοίχων ὡς ἐσχηματισμένα λαμβάνει τὰ εἴδωλα. οὐκ ἐχόντων ἐξοχὰς καὶ εἰσοχάς. πῶς δὲ ἀπὸ τῶν κατόπτρων ὑδάτων ἐμφαινομένων ἐκείνοις τὰ σχήματα λείων ὄντων. πῶς δὲ εἰδώλου ὄντος τοῦ ἐν τῷ κατόπτρῳ, εἴδωλα πάλιν ἀποῤῥεῖ τοσαῦτα. καὶ διατί τὰ ἐν τοῖς κατόπτροις εἴδωλα παχύτερα, ὡς τοσαύτην ἀπόῤῥοιαν γίνεσθαι. διά τι δὲ καὶ μένει ταῦτα καὶ οὐ κινεῖται. διά τι δὲ καὶ μένοντα, οὐχὶ καὶ ἀπελθόντος τοῦ ὁρῶντος αὐτὰ, κἂν ἐπ᾽ ὀλίγον μένει. διά τι δὲ οὐκ εὐθὺ τῆς φανείας τῶν κατόπτρων τὰ εἴδωλα, ἀλλὰ ἐν βάθει. πῶς δὲ οὐχὶ καὶ εἰ οὕτως ἐστὶν εὐπαθῆ καὶ εὐκίνητα, ἀνέμου πνέοντος οὐ παρασύρονται τῷ ἀέρι ἐν ᾧ εἰσιν. τὸ γὰρ λέγειν διεκπίπτειν δι᾽ αὐτῶν, τὰ ἄλλα φερόμενα, οὐ σωζόντων ἐστὶ τὴν συνέχειαν τοῦ εἰδώλου, προσέτι δὲ καὶ στερεότητά τινα καὶ ἀντιτυπίαν καταλιπόντων. οὕτω γὰρ αὐτὰ μένει. διεκπίπτει δὲ διὰ τῶν κενῶν τὰ φερόμενα. εἰ δὲ ἔστιν εὐκόλως αὐτῶν ἡ κίνησις ἐκ φλοιωδῶν καὶ ὑμενωδῶν ὡς φασὶ, καὶ πᾶσα ῥοπὴ ἱκανὴ παρασύρειν αὐτὰ, ἔδει μὴ ὁρᾶν τοὺς κατὰ τὸν ἄνεμον βλέποντας. ἔτι εἰ τὰ εἴδωλά ἐστιν αὐτὰ τὰ ὁρώμενα καὶ ἐμπίπτοντα, διά τι τὰ ὁρώμενα πόῤῥω ὄντα φαίνεται. τὸ γὰρ μυωπίζεσθαι λέγειν ὑπὸ τῶν εἰδώλων, οὐ τῶν εἰδώλων ἐστὶ τὸ ὁρᾶν ποιεῖν, ἀλλὰ ἄλλόν τινα χρὴ τρόπον ζητεῖν αὐτοὺς, δι᾽ οὗ μυωπισθεῖσα ἡ ὄψις, τὸ ὁρατὸν ὄψεται κἀκείνῳ προσβαλεῖ. πῶς γὰρ ὁρατὸν ἔτι τὸ εἴδωλον γίνεται. εἰ γὰρ μόνον πρὸς τὸ παρασκευάσαι τὴν ὄψιν αὐτὴν καὶ διεγεῖραι τὸ εἴδωλον, χρήσιμόν ἐστι. τὸ δὲ λέγειν τῷ ποσῷ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ τοῦ τε ὁρωμένου ἀφ᾽ οὗ τὰ εἴδωλα. καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ τὴν ἀντίληψιν γίνεσθαι τοῦ διαστήματος. ἔστω γὰρ ὑπὸ τοῦ εἰδώλου προωθούμενον προεμπίπτειν τῇ κόρῃ πρὸ τοῦ εἰδώλου, ἀτοπίαν οὐδεμίαν ὑπερβάλλει. πῶς γὰρ τὸ εἴδωλον δύναται τὸν πρὸ τοῦ αὐτοῦ προωθεῖν ἀέρα ὂν οὕτως εὐπαθές. καὶ πῶς τοσοῦτον ἡ κόρη δέχεται. προσέτι τε πολλάκις τοσοῦτον δέξεται. οὐ γὰρ ἐν ὅσῳ εἰδώλου ἐμπτώσει τὸ ὁρᾶν. ἕκαστον οὖν τῶν ἐμπιπτόντων τοσοῦτον ἀέρα προπέμψει αὐτοῦ εἰς τὴν κόρην, εἰ μὴ ἄρα τὰ φερόμενα εἴδωλα ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου οὐχ ὅτε τις βλέπει τότε φέρεται. ἀλλὰ παράκειμενα τῷ ὀφθαλμῷ. οὐ γὰρ δὴ ὅτε ὁρᾷ ὀφθαλμὸς, τότε ἀποῤῥεῖ τὰ εἴδωλα. πῶς οὖν τὰ παρακείμενα ἔτι προώσει τὸν μεταξὺ ἀέρα. ἔτι εἰ ὑπὸ τῶν ἀνέμων μὴ σκίδναται τὰ εἴδωλα, διὰ τὸ ὑπὸ κάτω καὶ λεπτότερα καὶ ἀραιότερα τὴν φύσιν εἶναι τοῦ φερομένου ἀέρος ὑπὸ τῶν ἀνέμων, πῶς ἅμα τὸν ἀέρα ἔστω, οἷόν τε ἔσται προωθεῖν. ἔτι εἰ ἅ χρόα ἐστὶ τὰ εἴδωλα καὶ τοιαῦτα δέχεται ἡ ὄψις, πῶς χρωμάτων ἀντιλαμβάνεται. πῶς δὲ τῶν σχημάτων κατ᾽ ἐλάχιστον αὐτὰ δεχομένη. ὥστε οὔτε χρωμάτων, οὔτε σχημάτων ἂν γίνοιτο ἡ ὄψις, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάζει. καὶ μὴ πάντα αἴτου μόνοις αὐτοῖς διδοίη. τίνος οὖν ἔτι ἡ ὄψις ἔσται.

Πρὸς τοὺς διὰ τῆς ἀποῤῥοίας τῆς ἀπ᾽ ἀμφοῖν τὸ ὁρᾶν λέγοντας.

π Ρὸς δὲ τοὺς λέγοντας τὸ ὁρᾶν γίνεσθαι ἐξ ἀμφοτέρων ἀποῤῥοίας γινομένης. ἀπό τε τῆς ὄψεως καὶ ἀπὸ τῶν ὁρωμένων. καὶ κατὰ τὴν τούτων μῖξιν γίνεσθαι τὴν ἀντίληψιν τῇ ὄψει. φῶς γάρ τι ἐκπέμπεσθαι ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὄψεως. ὃ τῇ ἀποῤῥοίᾳ τῇ ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου, συμμιγὲς ἐχούσῃ τὸ εἶδος τοῦ ὁρωμένου, ἀναλαμβάνον καὶ ἀναμασσόμενον τὸ παρ᾽ ἐκείνου εἶδος ἀναγγέλλειν τῇ αἰσθήσει. πρὸς δὴ τούτους χρὴ λέγειν, πρῶτον μὲν ὅτι εἰ τὸ ἀφ᾽ ἑκατέρου ἐκπέμπεσθαί τι σῶμα κατ᾽ ἰδίαν, ἢ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἢ ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου ἄτοπον, δῆλον ὡς ἄτοπον καὶ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τὴν ἀπόῤῥοιαν αὐτῶν ποιεῖν. ἀπαντήσει γὰρ καὶ τούτοις ἄτοπα, ὅσα ἑκατέροις ἐκείνων. καὶ γὰρ τὸ ἐν χρόνῳ δεῖν γίνεσθαι τὴν ἀντίληψιν διαφέροντι τῶν ἐγγὺς καὶ πόῤῥωθεν ὁρωμένων. καὶ τὸ ἀναλίσκεσθαι τά τε ὁρῶντα καὶ τὰ ὁρώμενα.

καὶ μειοῦσθαι

∴ i. ab alijs quae non sint ignis. Legere autem malle in ἀπὸ μὴ πυρός

καὶ μειοῦσθαι ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ ἑκάτερον αὐτῶν τοσαύτης ἀποῤῥοίας ἀπ᾽ αὐτῶν γινομένης. καὶ τὸ μέχρι δὲ πόσου ἄπεισι τὸ ἐκπεμπόμενον, ἔπειτα συμμίγνυται τῷ ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου ἀποῤῥέοντι, ὡρίσθαι δεῖ. ἢν γὰρ ἂν ἀναλογίαν ποιήσωσιν, δεήσει ἐν πλείονι χρόνῳ τὰ μακρὰ ὁρᾶν τῶν ἐγγὺς, ἅτε πλείονα κίνησιν κινουμένου τοῦ ἐκπεμπομένου ἀφ᾽ ἡμῶν, ἐν τῇ πρὸς ἐκεῖνα προσβολῇ. τὴν δὲ πλείονα κίνησιν, ἐν πλείονι γίνεσθαι χρόνῳ. οὐδὲ γὰρ τὸ ἀποῤῥέον θᾶττον ἀφικνεῖσθαι πρὸς τὴν ὄψιν αὔταρκες. πρὸς τὸ μὴ ἐκεῖ πλεῖον προχεῖσθαι τὸ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐκπεμπόμενον ὑπὸ τῶν πόῤῥωθεν ὁρωμένων. ἐκεῖ γὰρ τῶν ἐγγὺς ὁρωμένων, εἰ τὸ μὲν πληκτικώτερον ἐγγυτέρω τεθείη. οἷον τὸ πῦρ, τὸ δ᾽ οὐχ ὁμοίως πληκτικὸν ποῤῥωτέρω οἷον ἄνθρωπος. ἐλάττω γὰρ τὸ τούτου χρῶμα πληκτικόν. ὡς τὸ μὲν ἀπὸ πήχεως ἐνὸς, τὸ δὲ ἀπὸ δύο ἢ τεσσάρων πηχῶν εἶναι. ἔπειτα ἀναβλέψαιμεν, ἅμα ἂν ἴδοιμεν, καὶ οὐ θᾶττον τὸ πληκτικὸν, καίτοι πλησίον κείμενον. ὥστ᾽ οὐδὲν τὸ πληκτικὸν ἢ μὴ, πρὸς τὸ ἐλάττονα τὴν πρόσοδον γίνεσθαι, ἢ πλείονα τὴν ἀπὸ τῆς ὄψεως συντελεῖ. ἔτι εἰ ἑκάτερον τῶν ἐκπεμπομένων ἐπ᾽ εὐθείας φέρεται, τίς ἡ χρεία τοῦ ἀπ᾽ ἀμφοτέρων ἐκπίπτεσθαι. ἐδύνατο γὰρ ἢ ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου ἐκεῖ τὴν ὄψιν ἀφικνεῖσθαι, ἢ τὸ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐκεῖ τὸ ὁρώμενον. ἔτι τίς ἡ ἀνάμιξις τοῦ εἴδους. καὶ πῶς γίνεται τῷ ἐκπεμπομένῳ ἀπὸ τῆς ὄψεως, παρὰ τοῦ ἀποῤῥέοντος ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου τύπωσις ἀλλὰ οὐκ ἀλλοίωσις. δεῖ γὰρ καὶ τοῦτο διωρίσθαι. ἔτι ποδαπόν ἐστι τὸ ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου φερόμενον. εἰ γὰρ καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα ὅμοιον τῷ ἀφ᾽ οὗ φέρεται ἔχει, οὐδὲν ἄλλ᾽ ἢ εἴδωλον ἔσται ἢ καὶ πλεῖόν τι ἔχον τι. ἐκεῖνα γάρ φασιν ἔχειν χρῶμα. εἰ δὲ τὸ μὲν χρῶμα ἔχον τὸ δὲ σχῆμα μὴ, πῶς τῶν σχημάτων ἡ ἀντίληψις ἔχρῆν λέγειν. εἰ δὲ τὸ μὲν σχῆμα ἔχει, τὸ δὲ χρῶμα μὴ, οὐ χρωμάτων ἔτι ἡ ὄψις ἀντιληπτική. τίς δὲ καὶ ὁ τρόπος τῆς μετὰ τὸ παθεῖν τὸ ἐκ τῆς ὄψεως ἐκπεμφθὲν μηνύσεως τῇ ὄψει. ἔτι εἰ φῶς ἐστι τὸ ἐκ τῆς ὄψεως ἐκπεμπόμενον, δῆλον ὅτι ὁρατόν ἐστιν. διά τι οὖν ἐν τῷ σκότῳ ἀναβλέποντες οὐχ ὁρῶμεν ἄλλος τι ἄλλου. ὡς γὰρ ἐν τοῖς σκοτεινοῖς οἰκήμασι, κἂν διὰ βραχείας ὀπῆς εἰσέλθῃ τὸ φῶς ὁρατὸν γίνεται καὶ εὐθὺς ὁρᾶται, οὕτως ἔδει καὶ ἀπὸ τῶν ὀμμάτων ἀπιὸν ὁρᾶσθαι. ἐπειδὰν ἐν σκότῳ ἀναβλέψωμεν. ἔτι καὶ κατὰ τούτους, σῶμα ἔσται τὸ φῶς.

Ὅτι μὴ σῶμα τὸ φῶς.

ε Ι σῶμα τὸ φῶς, ἤτοι πῦρ ἔσται, ἢ πυρὸς ἀποῤῥοή. ἣν αὐγήν τε λέγουσι. ἢ τρίτον τι πυρὸς εἶδος. πῦρ μὲν οὖν οὐκ ἂν εἴη. φῶς μὲν γάρ ἐστι μᾶλλον καὶ ἧττον. πῦρ δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον οὐκ ἔστιν. οὐκ ἄρα πῦρ τὸ φῶς. ἢ εἰ ἦν τὸ μᾶλλον πῦρ μᾶλλον ἂν ἦν καὶ φῶς. ἔγγ᾽ οὖν τὸν πῦρ τε καὶ φῶς. μᾶλλον δὲ πῦρ ἡ φλὸξ τοῦ φωτὸς ὁμολογεῖται. καὶ οὐκ ἔστι μᾶλλον φῶς. ἔτι τὸ μὲν πῦρ θερμαίνει τε καὶ καίει. τὸ δὲ φῶς οὐδέτερον. ἔτι τὸ φῶς καὶ ἐν ὕδατί ἐστιν. πῦρ δὲ οὐχ οἷόν τε ἐν ὕδατι. καὶ φῶς μὲν καὶ ἐν κρυστάλλοις. πῦρ δὲ ἀδύνατον. ἐν ᾧ ὑπερβολῇ ψυχρότητος ὁ κρύσταλλος. ἔτι εἰ τὸ πῦρ φῶς, παρὰ φύσιν αὐτῷ, ἡ ἄνωθεν κάτω κίνησις καὶ βίαιος. ὁρῶμεν δὲ οὐδὲν ἔλαττον τὸ φῶς κάτωθεν ἄνω, ἢ ἄνωθεν κάτω φερόμενον κατὰ φύσιν. εἰ δὲ ἀποῤῥοήν τις λέγει πυρὸς, πῶς καὶ μὴ ἀπὸ πυρὸς φῶς γίνεται. πολλὰ γὰρ φωτίζει καὶ μὴ τοιαῦτα, ὡς ἡ λαμπυρίς. ἔτι εἰ ἔστιν ἀποῤῥοή, διά τι οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ὑπομένει παραφερομένων τούτων ἀφ᾽ ὧν ἀποῤῥεῖ. ἐκεῖ γὰρ ὧν εἰσιν αἱ ἀπόῤῥοιαι, ἐκεῖ τούτων ὑπομένει, πρός τινα χρόνον. καὶ ἀπελθόντων τῶν ἀποῤῥεόντων. εἰ δέ ἐστιν εὔφθαρτον οὕτως ὡς μηδόλως ὑπομένειν ἀλλὰ πρὸς τὸ εἶναι συνεχοῦς δεῖσθαι χορηγίας, διά τι οὐ ταχέως καταναλίσκεται τὰ φωτίζοντα, τοσαύτης ἀπ᾽ αὐτῶν γινομένης ἀποῤῥοῆς. πόση γὰρ ἡ ἐκ τῆς τροφῆς προσθήκη. πῶς δὲ οἱ λίθοι μὴ τρεφόμενοι, φωτίζοντες δὲ οὐκ ἀναλίσκονται. πόσης δὲ δεῖ χορηγίας καὶ τροφῆς ταῖς λαμπυρίσιν. ὅλως δὲ εἰ τὸ φῶς σῶμα, δῆλον ἔτι τόπον καθέξει. καὶ ἐστί που. τίς οὖν ὁ τοῦ φωτὸς τόπος. ὁ γὰρ ὁ αὐτὸς ἔσται τοῦ φωτὸς καὶ τῶν διαφανῶν, καὶ ἤτοι ἐκεῖνα οὐ σώματος, ἢ σῶμα διὰ σώματος διελεύσεται. καὶ δύο σώματα τὸν αὐτὸν καθέξει τόπον. ἢ εἰ ταῦτα ἄτοπα, οὐκ ἔσται τὸ φῶς σῶμα. γελοῖον γάρ τι τὸν μὲν λίθον τὸν διαφανῆ, ἢ τὴν ὕαλον μὴ λέγειν εἶναι σῶμα, τὸ δὲ φῶς λέγειν. ἔτι τὸ σκότος σῶμα καὶ αὐτὸ ἐροῦσιν, ἢ ἀσώματος. ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα λέγειν σκιὰν λέγοντας ἄτοπον. εἰ δ᾽ ἀσώματον, εὔλογον καὶ τὸ φῶς ἀσώματον λέγειν. ἐναντίον ὂν σκότῳ. ἔτι εἰ τὸ σκότος σῶμα, πότερον ὑπομένον δέχεται τὸ φῶς, ἢ ἀντιπεριΐσταται. εἰ μὲν γὰρ ὑπομένει, ἔσται οὐ δύο μόνον ἐν αὐτῷ σώματα ἀλλὰ τρία. ὅ τε γὰρ ἀὴρ καὶ τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς. εἰ δὲ ἀντιπεριΐσταται, ποῦ ἀντιπεριστήσεται. ἢ δῆλον ὅτι ὅθεν ἔπεισι τὸ φῶς. ἔσται ἄρα τὸ σκότος ἐν τῷ ἡλίῳ καὶ τοῖς ἄστροις καὶ τῷ πυρί. τοῦτο δὲ παντάπασιν ἄτοπον. ἔτι εἰ τὸ σκότος σῶμα ὂν, ὑπομένον δέχεται τὸ φῶς. ἔσται τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου δεκτικόν. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. εἰ γὰρ ἀλλοιοῦσθαί τις λέγοι τὸ ὑποκείμενον, οὔτε τὸ φῶς ἔσται σῶμα, οὔτε τὸ σκότος. ἔτι εἰ σῶμα τὸ σκότος, ὁ ἀὴρ ἐν ᾧ γίνεται τὸ φῶς, ἤτοι δι᾽ ὅλου σῶμα ὢν, δέξεται τὸ φῶς, καὶ οὕτω σῶμα διὰ σώματος χωρήσει, ἢ ἕξει πόρους δι᾽ ὧν δίεισι τὸ φῶς. οὔτοι δὴ, ἤτοι ὅταν μὴ ᾖ φῶς. ἔσονταί τινος

i. ἀποῤῥυήκαν

αὐγή, πυρὸς ἀποῤῥοή

Lampyris

ἄλλου σώματος πλήρεις, ὅτι ποτὲ ῥέουσιν εἶναι, ἢ πού μεθίστασθαι. δόξει γὰρ αὐτὸ λεπτότερον ἀέρος εἶναι. ἀλλὰ καὶ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ. εἴ γε καὶ τούτῳ ὑποχωρεῖ καὶ μεθίσταται. τί δ᾽ ἂν εἴη σῶμα κατ᾽ αὐτοὺς τοῦ φωτὸς λεπτότερον. εἰ δὲ λέγοιεν πῦρ εἶναι ἐκεῖνο, πυρὸς ἔσται πλήρης. ὃ ἄτοπον. εἴ γε τοῦ πυρὸς τό τε φωτίζειν καὶ τὸ θερμαίνειν. ὧν οὐδέτερον ἐν τῷ σκότῳ. εἰ δὲ οἱ τοῦ ἀέρος πόροι κενοὶ μένουσιν, ὄντος σκότους, πρῶτον μὲν ἔσται κενόν τι ἐν ἐνεργείᾳ ἐν τῷ κόσμῳ κατ᾽ αὐτούς, ὅπερ οὐ θέλουσιν. ἔτι καὶ μανότερος ὁ ἀὴρ ἔσται τῆς νυκτὸς ἅτε ἔχων ἐν αὑτῷ κενά. δοκεῖ δὲ πυκνότερος γίνεσθαι τότε. ἔτι τὸ φῶς οὐκ ἔσται διακριτικὸν καὶ λεπτυντικὸν τοῦ ἀέρος ὡς λέγουσιν. ἀλλὰ τοὐναντίον. ἔτι πῶς ὁμαλὲς ἔσται τὸ φῶς ἐν τῷ ἀέρι μόνων τῶν πόρων ἐχόντων αὐτό. εἴ γε ἔνθα μὲν ἐστὶ τὸ φῶς ἐκεῖ πεφώτισται. ἐκεῖ δ᾽ εἰσὶν οἱ πόροι. ἔνθα δὲ ὁ ἀὴρ, ἢ ἄλλο τι τῶν διαφανῶν σῶμα μὴ πεφώτισται. ἔτι εἰ σῶμα τὸ φῶς, πῶς ἐὰν διὰ βραχείας ὀπῆς εἰς οἶκόν τινα σκότους ὄντος εἰσέλθῃ ἀπό τινος φωτίζοντος, ἀποληφθείσης ἀθρόως τῆς ὀπῆς οὐχ ὑπομένει, οὐκ ἔχον ἄλλῃ ἔξοδον. ἔτι εἰ σῶμα τὸ φῶς, πῶς οἷόν τε ἅμα φωτίζεσθαι καὶ τὰ πόρρω καὶ τὰ ἐγγὺς τὰ δυνάμενα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ διαστήματος φωτισθῆναι. ἔδει γὰρ ἐν πλείονι χρόνῳ τὰ πλέον ἀφεστῶτα, εἴ γε παντὸς σώματος ἡ τοπικὴ κίνησις ἐν χρόνῳ. ὅτι δὲ ἅμα τὸ φῶς καὶ ἐν τῷ ἐγγυτάτω καὶ ἐν τῷ πορρωτάτω γίνεται διαστήματι, τῷ οἷόν τε φωτίζεσθαι ἐν ταὐτῷ τοῦ φωτίζοντος μένοντος ἐναργές. ἔτι εἰ τὸ φῶς σῶμα ὅ ἐστιν ἐν τοῖς τοῦ ἀέρος πόροις ἢ τοῖς τοῦ ὕδατος, πῶς, ἢ τοῦ ὕδατος ῥέοντος, ἢ τοῦ ἀνέμου μετακινουμένου, οὐ συμμεταφέρεται καὶ συγκινεῖται καὶ αὐτό. ἀλλ᾽ ἀεὶ ἐν τῷ αὐτῷ μένει τῶν ἐν οἷς ἐστὶν οὐ μενόντων.

Motus localis sep fit in tempore

Ὅτι σῶμα διὰ σώματος ἀδύνατον διήκειν.

T

Τὸ σῶμα διὰ σώματος διήκειν, εἰ μὲν ὡς ἐχόντων κενὰ τῶν σωμάτων καὶ διὰ τούτων χωροῦντος θατέρου διὰ θατέρου, ἄλλος ὁ λόγος. ἀτοπίαν δ᾽ ἔχει. καὶ ἅμα οὐ σῶμα διὰ σώματος γίνεται. ἀλλὰ σῶμα διὰ κενοῦ διήκον. εἰ δὲ μὴ διὰ κενῶν (οὐδὲ γὰρ εἶναί φασι κενὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεργείᾳ οἷς ἐκεῖνο ἀρέσκει) ἀλλὰ μέσον τι ὂν αὐτοῦ σῶμα, ἄλλο δεξάμενον σῶμα, κἀκεῖνο μέσον ὂν ὁμοίως ἐν αὐτῷ, οὐδὲν ηὐξήθη, ἀλλ᾽ ἔμεινεν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, τί δή ποτε τόδε μὲν τὸ σῶμα δέξεται ἐν αὐτῷ ἄλλο σῶμα. τόδε δὲ οὔ. εἴ γε τὸ σῶμα δέξεται καὶ παρεκταθήσεται καὶ ἰσωθήσεται αὐτῷ. οἷον τὸ πῦρ, ὕδωρ δὲ οὐ δέξεται. οὐδὲ γὰρ διότι λεπτότερον τὸ πῦρ τοῦ ὕδατος. διὰ τοῦτο ἐκεῖνο μόνον οὐσίαν προσδέξεται, τὸ δὲ ὕδωρ παχύτερον ὂν, οὐκέτι. ἐπίσης γὰρ πλήρεις τὸ λεπτομερέστερον τῷ παχυμερεστέρῳ. εἰ μηδαμοῦ χώρα κενοῦ σώματος. ἔτι εἰ παχύτερος χαλκὸς ὕδατος, πῶς χρυσῷ χαλκὸς μὲν μίγνυται, κηρὸς δ᾽ οὔ. ὅσον γὰρ ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἢ πᾶν παντὶ ἐχρῆν μίγνυσθαι, ἢ ταῦτα μᾶλλον ἐκείνων, ἢ ὅπερ εὔλογον, μηδὲν μηδενί. εἰ γὰρ πόρους αἰτιῶνται, οὐκέτι γίνεται πᾶν παρεκτεινόμενον παντί. ἀλλὰ παράθεσις ἂν εἴη. καὶ τὸ κενὸν αἴτιον ἂν οὕτως λέγοιεν. ἔτι ὅλα ὅλοις παρεκτείνεται καὶ τὰ βραχύτατα τοῖς μεγίστοις μέχρι τῆς ἐσχάτης ἐπιφανείας. ὃν κατεῖχε τὸ ἓν τόπον, τὸ συναμφότερον καθέξει. τὰ μὲν γὰρ μόρια τοῦ ὅλου, ἔστ᾽ ἂν ἐν τῷ ὅλῳ ᾖ, πέρασιν οἰκείοις μὴ περιγεγραμμένα, εἰκότως οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ καθ᾽ αὑτά. τῶν δὲ μεμιγμένων ἑκάτερον, ὁμοίως τῷ ὅλῳ τῷ ἐξ ἀμφοτέρων ὑπὸ πέρασι περιγέγραπται. εἴ γε δι᾽ ὅλων κεχωρήκασιν ἀλλήλων. ἑκάτερον γὰρ αὐτῶν, τὸν πάντα καθέξει τόπον. ὃν καὶ θάτερον κατεῖχεν πρὸ τῆς μίξεως καὶ μετὰ τὴν μίξιν τὸ συναμφότερον. καὶ γὰρ τὸ μεμιγμένον τῷ ἑτέρῳ, ἴσον αὐτῷ γινόμενον, ἀνάγκη τὸν αὐτὸν καὶ ἴσον ἐκείνῳ κατέχειν τόπον. ἔσται ἄρα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πλείω σώματα. καὶ ἕκαστον αὐτῶν τὸν ὅλον καθέξει τόπον. εἰ δὲ ὧν ὁ τόπος ἴσος καὶ αὐτὰ ἴσα, τά τε ἐξ ὧν τὸ συναμφότερον ἴσα ἀλλήλοις ἔσται, καὶ τὸ συναμφότερον ἑκατέρῳ αὐτῶν. καὶ ὁ κύαθος ἄρα τοῦ οἴνου, εἰς πέλαγος ἐκχυθεὶς, ἴσος ἔσται τῷ πελάγει. καὶ τὸ πέλαγος μετὰ τοῦ κυάθου, τῷ κυάθῳ μόνον. τὸ γὰρ λέγειν ὅτι τῇ δυνάμει οὐκ ἴσον, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον. ἀρκεῖ γὰρ εἰς τὴν τοῦ προκειμένου δεῖξιν, τὸ κατὰ τόπον ἴσα αὐτὰ πεφυκέναι. ἔτι τε οὐδὲν μᾶλλον τὸ πῦρ διὰ τοῦ σιδήρου δίεισιν, ἢ ὁ σίδηρος διὰ τοῦ πυρός. καὶ γὰρ καὶ ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ σώματος. καὶ ἡ φύσις διὰ τῶν φυτῶν. καὶ ἡ ἕξις διὰ τῶν ἄλλων σωμάτων. καὶ ἀνάπαλιν ταῦτα δι᾽ ἐκείνων. οὐδὲν γὰρ τὸ λεπτότερόν τι εἶναι καὶ παχύτερον, εἰς ἐκεῖνο συντελεῖ. εἴ γε ἀμφότερα ὁμοίως ἐστὶ πλήρη. εἰ δὲ καὶ ἐκεῖνο συγχωρηθείη, ἐπὶ οἴνου καὶ ὕδατος, πότερον διὰ ποτέρου διελεύσεται. ἔτι πῶς αὔξει; διὰ τί ἔκ τινων μὲν μιγνυμένων, ὁ ὄγκος γίνεται μείζων. ἔκ τινων δὲ ὁ αὐτὸς μένει. τὸ δὲ λέγειν τὸν σίδηρον παχύτερον γεγονέναι τῇ μίξει τοῦ πυρὸς παράλογον. τὰ μὲν γὰρ παχυνόμενα συγκρίνεται. ὁ δὲ σίδηρος ὑπὸ τοῦ πυρὸς διακρίνεται. ἔτι ὅτι λεπτύνεται ὑπὸ τοῦ πυρὸς δῆλον. θερμανθεὶς γὰρ ἐλαύνεσθαι δύναται, πρὸ τούτου μὴ δυνάμενος. ἔτι εἰ τὸ χεόμενον ὑπό τινος λεπτύνεται μᾶλλον, χεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ πυρὸς τὰ οἷά τε χεῖσθαι, οὐκ ἂν εἴη παχυντικὸν τὸ πῦρ. ἀκολουθήσει δὲ λέγειν καὶ τὸν ἄνθρακα τοῦ ξύλου παχύτερον. ἀλλὰ καὶ τὸν πεφωτισμένον ἀέρα τοῦ μὴ.

καίτοι δοκεῖ λεπτότερος ὁ ἡλιούμενος τοῦ μή. ἔτι εἰ ἐν μικρῷ οἴκῳ πολλάς τις δᾳδας στήσειεν, ἢ λύχνους ἅψειεν, παχύτερος ἂν ὁ ἀὴρ μελανθεὶς γίνοιτο. καὶ ὅσα τὰ φωτίζοντα, τοσαῦτα ἅμα σώματα δι᾽ ἀλλήλων χωρήσει. καὶ τὸν ἴσον καθέξει τόπον. ταῦτα δὲ ἄτοπα. ἔτι εἰ ἴσον τόπον κατέχει ἥ τε ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ζῶν αὐτῇ, καὶ χωρισθείσης τὸ σῶμα μηδὲν ἐλάττονα, τίς ἔσται τόπος τῆς ψυχῆς. ἢ γὰρ κενὸν ἔσται ὃ καθέξει, ἢ ἄλλο τι ἐξ ἀνάγκης ἔσται ζῴου σῶμα εἰς ὃ μεταβήσεται. καὶ οὕτως οὐδέποτε ψυχὴ ἔξω σώματός τε καὶ ζῴου ἔσται. ὁ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὸς τοῦ ὄντος ἐν τῷ σιδήρῳ. ἔτι ὅταν οἴνου κοτύλη, δύο κοτύλαις ὕδατος μιχθῇ, γίνεται μὲν τὸ πᾶν κρᾶμα καὶ μίγμα τρικοτυλιαῖον. πῶς δὲ κατ᾽ ἐκείνους οἷόν τε; εἰ γὰρ ἡ τοῦ οἴνου κοτύλη διὰ παντὸς τοῦ ὕδατος ἐχώρησεν, καὶ παρεισωθῇ αὐτῷ, ἢ τέσσαρες ἔσονται κοτύλαι τὸ πᾶν, καὶ γὰρ ὁ οἶνος τῷ ὕδατι ἴσος γέγονε κατὰ τὸ ποσὸν ὥστε δύο κοτυλῶν. οὐ γὰρ δὴ ἰσωθεὶς κοτύλαις δύο, κοτυλιαῖος ἔσται. ἀδύνατον γὰρ ἦν τὸ διπλάσιον ἴσον τῷ ἡμίσει εἶναι. ἢ ἀνάπαλιν τὸ ὕδωρ τῷ οἴνῳ ἴσον ἔσται. καὶ ἔσται κοτύλης. καὶ οὕτω πάλιν τὸ μίγμα δύο κοτυλῶν. τὸ γὰρ λέγειν τὸν μὲν οἶνον ἐκτείνεσθαι, τὸ δὲ ὕδωρ συστέλλεσθαι, καὶ οὕτως εἰς τὸ μέσον ἥκειν, τοῦ μὲν ὕδατος ἀποβάλλοντος ἥμισυ κοτύλης, τοῦ δ᾽ οἴνου προσλαμβάνοντος τὸ τοσοῦτον λίαν ἄτοπόν ἐστιν αἰτούμενον. καὶ ὁ σταλαγμὸς δὲ ὁ μεμιγμένος τῇ θαλάττῃ αὐτὸς ἴσος ἔσται κατὰ τὸ ποσὸν τῇ πάσῃ θαλάττῃ. ἢ πᾶσα ἡ θάλασσα τῷ σταλαγμῷ. ἄλλως γὰρ οὐχ οἷόν τε παρεισωθῆναι αὐτοὺς καὶ μιχθῆναι ἀλλήλοις κατ᾽ αὐτούς. ἔτι πῶς ὁ σταλαγμὸς τοῦ ὕδατος, ὁ τῇ θαλάττῃ παρεκτεινόμενος, ἐπὶ τοσοῦτον λεπτυνόμενος, ὕδωρ ἔτι μένει. διακρινόμενος γὰρ καὶ ἐπιτεινόμενος εἰς τοσοῦτο, φθάσει ἂν πῦρ γινόμενος. πολλῷ γὰρ ἥττων ἡ διάκρισις αὐτὴ ταύτης ἀέρα μὲν ἐξ ὕδατος, ἐκ δ᾽ ἀέρος πῦρ ποιεῖ. ἔτι ὡς ἄτοπον τὸ ἐξ ἀμεγεθῶν, μέγεθος ποιεῖν, ὃ ἕπεται τοῖς δύο σώματα ἐν ταὐτῷ τόπῳ ποιοῦσι, μεγέθει γὰρ ὄντα, οὐδὲν συναυξήσει.

Πῶς κατὰ Ἀριστοτέλην τὸ ὁρᾶν γίνεται.

A

Δοκεῖ τοίνυν Ἀριστοτέλει, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις πασχόντων γίνονται τῶν αἰσθητηρίων, οὕτως δὲ καὶ τὸ ὁρᾶν πασχούσης τῆς ὄψεως γίνεσθαι. ἀλλ᾽ οὐχὶ ἐκπεμπούσης τι καὶ ποιούσης. εἰ μὴ καὶ τὸ πάσχειν ποιεῖν τις λέγοι. πάσχει δὲ οὐκ ἀπορρέοντά τινα ἀπὸ τῶν ὁρατῶν δεχομένη. ἀλλὰ τοῦ μεταξὺ τῆς ὄψεως καὶ τοῦ ὁρωμένου διαφανοῦς ἀλλοιουμένου πως ὑπὸ τοῦ ὁρατοῦ. καὶ τὸ εἶδος τὸ ἀπὸ τοῦ ὁρατοῦ, τῇ ὄψει διαγγέλλοντος. πᾶν γὰρ τὸ διαφανὲς, ὅταν ᾖ κατ᾽ ἐνέργειαν τοιοῦτον, τουτέστιν ὅταν ᾖ πεφωτισμένον. τὸ γὰρ φῶς ἐστιν ἐνέργεια τοῦ διαφανοῦς ᾗ διαφανές. τὸ δὴ κατ᾽ ἐνέργειαν διαφανὲς, τρέπεταί πως καὶ πάσχει πρὸς τῶν χρωμάτων. τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ καὶ τὸ κατὰ δύναμιν διαφανὲς τῇ τοῦ φωτίζειν πεφυκότος παρουσίᾳ τρεπόμενον φωτίζεται. ἔστι δὲ τὸ φωτίζειν πεφυκὸς, τό τε τῶν ἄστρων σῶμα καὶ τὸ πῦρ. καὶ εἴ τις τοιαύτη ἐστὶν ἐν διαφόροις σώμασι, κοινὴ φύσις ἢ ἐκεῖ δυναμένη. ἡ γὰρ τούτων παρουσία ἐν τῷ διαφανεῖ φῶς. καὶ ἐκεῖνό ἐστι τὸ κατ᾽ ἐνέργειαν διαφανές. τότε γὰρ τὴν αὑτοῦ τελειότητα τὸ διαφανὲς ἴσχει, λέγω δὲ τὸ δυνάμει διαφανὲς, ἐπειδὰν ᾖ πεφωτισμένον. καὶ ἔστι κυρίως διαφανὲς τὸ πεφωτισμένον. ὡς οὖν ἡ τῶν φωτίζειν πεφυκότων παρουσία ποιεῖ τὸ διαφανὲς δυνάμει κατ᾽ ἐνέργειαν διαφανὲς, οὕτω πάλιν τὸ κατ᾽ ἐνέργειαν διαφανὲς, τὸ χρῶμα τῶν ὁρωμένων, ὡς δεύτερόν τι φῶς, τῇ παρουσίᾳ αὐτῶν λαμβάνει. δευτέραν τινὰ ταύτης ἐνέργειαν δεχόμενον. ἔστι γὰρ τὸ χρῶμα τοῦ κατ᾽ ἐνέργειαν διαφανοῦς κινητικόν. ὡς τὸ φῶς τοῦ κατὰ δύναμιν. παντὸς ἀθρόως τοῦ δυναμένου ἀπὸ τῆς τοιᾶσδε τοῦ χρώματος παρουσίας φανῆναι, τρεπομένου τε καὶ χρωματιζομένου τρόπον τινά. ἔστι δὲ τῶν διαφανῶν καὶ ἡ κόρη. καὶ αὕτη δὴ συνοῦσα τῷ μεταξὺ ἀέρι τῷ πεφωτισμένῳ. καὶ αὐτὴ οὐδὲν ἔλαττον ἐκείνου τὸ φῶς δεχομένη. εἴ γε καὶ αὐτὴ διαφανὴς ἔκκειται. τῇ τροπῇ τῇ ὑπὸ τῶν χρωμάτων, ὑφ᾽ ὧν τρεπομένη πως ὁμοιοτρόπως τῷ ἐκτὸς διαφανεῖ, ὁρατική τε καὶ αἰσθητικὴ ψυχὴ γίνεται. τὸ δὲ χρῶμα ἐν μὲν τῷ ἀέρι οὐκ ἐμφαίνεται ὄν. ἐν δὲ τῇ κόρῃ. ὅτι τῶν διαφανῶν τὰ μὲν ἐστὶ διαφανῆ μόνον. τὰ δὲ πρὸς τῷ εἶναι διαφανῆ καὶ ἐμφανῆ ἐστι. διὰ λειότητα καὶ πυκνότητα, στέγειν καὶ ἀθροίζειν τὴν ἔμφασιν δυνάμενα. τὰ μὲν οὖν διαφανῆ μόνον, οὐχ οὕτως ἐν αὐτοῖς σώζει τὸ ὁρώμενον, ὥστε καὶ ἐμφαίνεσθαι ἐν αὐτοῖς. τοιαῦτα δέ ἐστιν, ὅσα λεπτὰ τῶν διαφανῶν. ὡς ὁ ἀήρ. ὅσα δὲ πυκνότητός τινος καὶ στερρότητος μετέχει, ταῦτα διαδείκνυσιν ἐν αὐτοῖς. καὶ σώζει τὰς ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου εἰκόνας καὶ σκιάς. τοιαῦτά ἐστι τῶν διαφανῶν, τά τε κάτοπτρα καὶ αἱ ὕαλοι. καὶ οἱ διαφανεῖς λίθοι. καὶ δὴ καὶ τὸ ὕδωρ. στερεώτερον γὰρ καὶ παχύτερον ἐκεῖνο τοῦ ἀέρος. καὶ μᾶλλον στέγειν τε καὶ ἀθροίζειν τὰς ἀπὸ τῶν ὁρωμένων εἰκόνας τε καὶ σκιὰς δυνάμενον. ὑδατώδης δὲ οὖσα καὶ ἡ κόρη δέδεικται. καὶ ὁ ἀπὸ τῆσδε διήκων πόρος ἐπὶ τὸ πρῶτον αἰσθητικὸν τοιοῦτος ὢν, τὸ ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου εἶδος καὶ χρῶμα διαγγέλλει τῷ αἰσθητικῷ. ἐκεῖνο δὲ κρίνει, τῇ προσβολῇ τῇ ἀπὸ τούτων τὸ προσπεσὸν χρῶμα. αὕτη γὰρ φύσις αἰσθήσεως τὸ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τὰ

διαστελλόμενα κρίνει πάθει. ἔστι δὲ οὐ τοιαύτη ἡ ἐν τῷ ἀέρι καὶ τῷ διαφανεῖ τῷ κατὰ δύναμιν, ὑπό τε τοῦ πυρὸς καὶ τῶν χρωμάτων τροπή. ὁποίαν φαμὲν ἐν τοῖς ἀλλοιουμένοις γίνεσθαι. ἡ μὲν γὰρ ἀλλοίωσις κίνησίς ἐστι καὶ ἐν χρόνῳ γίνεται καὶ κατὰ μεταβολήν. τὸ δὲ διαφανὲς οὐχ οὕτως τὸ φῶς καὶ τὰ χρώματα δέχεται. ὡς ἀλλοιοῦσθαι καὶ ταῦτα. ἀλλ' ἔστιν οὕτω λεγόμενον πάσχειν τὸ διαφανές, ὡς εἰ καὶ τὸ δεξιὸν γινόμενόν τινος, πεπονθέναι λέγοι τις. μήτε κινηθέντα αὐτό, μήτε τι πάθος ἀναδεξάμενον ἐν αὑτῷ. τοιαύτη γάρ ἐστι καὶ ἡ τοῦ διαφανοῦς τροπή, κατά τε τὸ φῶς καὶ τὰ χρώματα. τῇ γὰρ τοῦ φωτίζοντος ἢ κεχρωσμένου παρουσίᾳ τοιοῦτον τὸ διαφανὲς γίνεται. ὡς καὶ τῇ τοῦ ἐξ ἀριστερῶν παραστάντος θέσει ὁ δεξιός. σημεῖον δὲ τοῦ τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον. ὅτι ὡς ὁ δεξιὸς παύεται δεξιὸς ὤν, μεταστάντος τοῦ ἀριστεροῦ, οὕτω καὶ τὸ φῶς παύεται μεταστάντος τοῦ φωτίζοντος. ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ ὁρᾶσθαι πεφυκότος παύεται τοιοῦτον εἶναι. ὡς οὐδὲν πάθος ἀναδεξάμενον κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ μεταβολήν. ἀλλὰ γινομένης αὐτῷ τῆς δοκούσης ἀλλοιώσεως κατὰ σχέσιν. καὶ ἔοικε καὶ τὸ φῶς καὶ τὰ χρώματα, ἐν τῷ διαφανεῖ γίνεσθαι. ὥσπερ καὶ ἡ σκιὰ τρόπον τινά. ὡς γὰρ ἡ σκιὰ τῇ τοῦ ἐπισκοτεῖν πεφυκότος παρουσίᾳ ἐν τοῖς ἐπισκοτουμένοις γίνεται, οὕτω δὲ καὶ τὸ φῶς καὶ τὰ χρώματα. ἀθρόως γοῦν καὶ ταῦτα τοσοῦτον καὶ οὕτω τοῦ ἀέρος ἐπιλαμβάνει. ὅσον δύναται ἀπὸ τοῦ τοιούτου διαστήματος ἐπιλαβεῖν, ὥσπερ καὶ ἡ σκιά. καὶ ὃ μέγιστόν ἐστι σημεῖον, τοῦ μὴ ἀλλοίωσιν μηδὲ κίνησιν εἶναι διαφανοῦς τὸ γινόμενον, πᾶν γὰρ τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖται, καὶ πρῶτον ἐπὶ τὰ ἐγγυτέρω πρόεισι. καὶ ἐν ἐλάττονι χρόνῳ. εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὰ πορρωτέρω καὶ ἐν πλείονι. τὸ δὲ φῶς καὶ τὰ εἴδη τῶν ὁρωμένων, ἀθρόως καὶ ὁμοίως ἐν παντὶ τῷ κατὰ ταῦτα διαφανεῖ γίνεται, ὥσπερ καὶ ἡ σκιὰ καὶ τὸ σκότος. καὶ γὰρ ἅμα τε ἅπαντος τοῦ διαφανοῦς ἄπεισι τὸ φῶς. καὶ ἅμα ἐν παντὶ γίνεται. διὰ τοῦτο δὴ καὶ ἀχρόνως δείκνυσιν ὁ ἀριστοτέλης γινόμενον τὸ ὁρᾶν. τοῦ γὰρ χρόνου ἐν ᾧ τις ὁρᾷ, τούτου ἐν ὁτῳοῦν μορίῳ καὶ τῷ τυχόντι τοῦτο ὁρᾷ. ἃ δὲ μὴ δεῖται χρόνου πρὸς τὸ συμπληρωθῆναι καὶ τελειωθῆναι, ταῦτα ἀχρόνως γίνεται. οὐ γὰρ τὸ εἶναι, ἀλλὰ τὸ δεῖσθαι χρονικοῦ διαστήματος πρὸς τὸ τελειωθῆναί τε καὶ γενέσθαι ὅλον, οὕτως οὐδὲ τὸ ἥδεσθαι ἐν χρόνῳ γίνεται. τῶν δὲ διαφανῶν, τὰ μέν ἐστιν ἐνεργείᾳ διαφανῆ. τὰ δὲ δυνάμει. ἐνεργείᾳ μὲν ἀεὶ τὸ ἐν τοῖς θείοις καὶ ἀϊδίοις διαφανές. ἀνεπίδεκτα γὰρ τὰ ἀΐδια τοῦ δυνάμει. δυνάμει δέ ἐστι διαφανές, τὸ ἐν τοῖς ἐν γενέσει. τοῦτο γὰρ ὥσπερ ἂν καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν γενέσει, ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργείᾳ πρόεισι. καὶ ἔστιν ὁ ἀὴρ καὶ ὅσα παρ' ἡμῖν διαφανῆ, πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ φωτίζειν πεφυκότος, ὕλη τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς. τουτέστι τοῦ φωτός. ἡ δὲ τοῦ φωτίζοντος παρουσία, διαφανές τε αὐτὸ ποιεῖ. καὶ χρώννυσι τρόπον τινά. τὸ γὰρ φῶς οἷον χρῶμα τοῦ διαφανοῦς ἐστιν. ἔστι δὲ διαφανές, οὔτε ὁ ἀὴρ καθὸ ἀήρ, οὔτε τὸ ὕδωρ καθὸ ὕδωρ. ἔστι γὰρ πλείω σώματα διαφέροντα κατ' εἶδος ἀλλήλων. κοινόν τι τὸ τῆς διαφανείας πάθος ἔχοντα. καὶ γὰρ τὸ ἀΐδιον σῶμα καὶ ὁ ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ αἱ ὕελοι δὲ καὶ λίθοι τινές, ταύτης κεκοινωνήκασι τῆς φύσεως. τὸ μὲν οὖν ἀΐδιον σῶμα, ἀεὶ κατ' ἐνέργειάν ἐστι διαφανὲς ὥσπερ εἴρηται. τὰ δ' ἄλλα ποτὲ μὲν δυνάμει ποτὲ δὲ ἐντελεχείᾳ. καὶ ἡ μὲν τοιαύτη φύσις δεκτικὴ φωτός. ὅσα δὲ μὴ κεκοινώνηκε τῆς τοιαύτης φύσεως, ἀνεπίδεκτα τούτου. οὔτε διὰ τοίχου τὸ φῶς, οὔτε διά τινος ἄλλου τῶν μὴ διαφανῶν χωρεῖ. ὅτι μόνη ἡ τοῦ διαφανοῦς φύσις, πέφυκε ταυτὸ πάσχειν τρόπον τινά. καθάπερ εἰρήκαμεν ὡς οἰκεῖον χρῶμα τὸ φῶς δεχομένη. χρωματίζεται δὲ ταῦτα καὶ φωτίζεται οὐ σώματός τινος χωροῦντος δι' αὐτῶν. ἀλλ' οὐδ' αὐτὰ κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς μεταβολὴν ἀλλοιωθέντα δέχεται τὸ φῶς. παρουσία δὲ πυρὸς ἢ τοιούτου τινὸς ἐν διαφανεῖ ἡ αἰτία γε αὐτοῦ. οὐ γὰρ πυρὸς παρουσία μόνον φωτίζει τὸ διαφανές. ἀλλ' ἔστι καὶ τὸ αἰθέριον σῶμα τοιοῦτον. καὶ ἄλλα τινὰ μόρια ζῴων θαλαττίων τε καὶ χερσαίων. καὶ πτηνῶν. καὶ λίθων τινῶν γένη. ἃ πάντα ᾗ τοιαῦτά ἐστιν οὐ ῥᾴδιον ἑνὶ περιλαβεῖν ὀνόματι. διὸ ῥητέον τὸ φῶς, πυρὸς ἢ τοιούτου τινὸς παρουσίαν ἐν τῷ διαφανεῖ εἶναι. ἔτι εἰ τὸ σκότος στέρησις ὂν φωτός, ἀπουσία τούτων ἐστὶν ἢ γίνεταί γε τῇ τούτων ἀπουσίᾳ, εὔλογον καὶ τὸ φῶς τὴν τούτων λέγειν εἶναι παρουσίαν. ἢ γὰρ ταῦτ' ἐστὶ τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, ἢ αἴτιά γε ταῦτα τούτων. οὐ γὰρ πᾶν ὑπὸ παντὸς πάσχειν τε καὶ διατίθεσθαι φύσιν ἔχει. ἀλλὰ ἄλλα ὑπ' ἄλλων παθητικά. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ διαφανὲς ὑπὸ τῶν προειρημένων. εἰ δ' ἔστιν ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς τὸ φῶς, ἀσώματον ἂν εἴη. κοινότερον δὲ φῶς καὶ τὸ πεφωτισμένον λέγομεν ὅπερ ἤδη σῶμα. δεδειγμένου δὲ ὅτι οὐκ ἔστι πάθος τὸ φῶς τοῦ διαφανοῦς, ἀλλ' οὐδὲ τὸ χρῶμα πάθος οὐδ' αὐτό, ἀλλὰ σχέσει τινὶ ἡ τούτων ἐν τῷ διαφανεῖ παρουσία, οὐκέτι γίνεται οὐδὲ τὸ θεῖον σῶμα παθητόν. εἰ δι' αὐτοῦ τὰ ἄστρα ὁρᾶται. οὐ γὰρ πάσχει τὸ διαφανὲς ὑπὸ τῶν ὁρατῶν. ὥσπερ οὖν οὐδ' ὑπὸ τοῦ φωτός. οὐδὲ γὰρ ἡμῖν παθεῖν ἐστι τὸ ἐν φωτὶ εἶναι. ἀλλ' ἔοικε τὸ φωτίζεσθαί τε καὶ τὸ χρώννυσθαι τοῖς διαφανέσι, παραπλησίως γίνεσθαι τῷ θεωρεῖν. ὃ ἅμα τε εὗρεν ὁ ζητῶν, καὶ ἐπιστήμων ἐστίν. οἷον θιγόντος τοῦ νοῦ. καὶ διὰ παρουσίαν τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐπιστήμονες γινομένου. οὕτω καὶ τὸ δυνάμει διαφανές, διὰ παρουσίαν πυρὸς ἢ τοιούτου τινὸς ἀθρόον φωτίζεται. τὸ δὲ πεφωτισμένον πάλιν καὶ κατ' ἐνέργειαν διαφανές, ὑπὸ τῆς τῶν χρωμάτων παρουσίας, εἰδοποιεῖταί πως. τῶν

χρωμάτων ὁμοίως τῷ φωτὶ γινομένων ἐν αὐτῷ. οὕτω δὲ οὐδὲ ἡ σελήνη εἰ καὶ φωτίζεται ὑπὸ τοῦ ἡλίου, πάσχειν ἂν λέγοιτο. ὡς γὰρ τὸ ἐπισκιαζόμενον οὐ πάσχει, οὕτως οὐδὲ τὸ φωτιζόμενον. τὸ δὲ ἀπελθόντων τῶν ὁρωμένων, ἔτι τινὰ δοκεῖν καταλείπεσθαι τῶν χρωμάτων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς, τοῖς ἰδοῦσιν οὐκ ἔστι σημεῖον ἀλλοιώσεως. τοῦτο γὰρ οὐχ ᾗ διαφανὲς πάσχει. ἀλλ' ᾗ ἔμψυχόν τε καὶ φαντασιοῦσθαι δυνάμενον. διὸ γὰρ τοῦτο δύναται φυλάττειν μέχρι τινός, τὰς γινομένας κινήσεις ἔτι ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις. καὶ γὰρ καὶ ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ πρὸ ὀμμάτων τίθεσθαι τὰ ἔμψυχα δυνατά ἐστι τὰ γινόμενα αὐτοῖς φαντάσματα. τὰ γοῦν κάτοπτρα, καίτοι λεῖα ὄντα καὶ διαυγῆ, οὐδὲν ἐν αὐτοῖς φυλάττει τῶν ἐμφαινομένων χρωμάτων ἤτοι τοῦ φωτὸς ἀπελθόντος, ἢ τῶν φωτιζόντων. ἢ τῶν ὁρατῶν. ὅτι μήτε πάσχει, μήτε ἐστὶν ἔμψυχα. ὅτι δὲ ἡ ὄψις καὶ ἡ κόρη διαφανὴς οὖσα ὡς ὑπὸ τοῦ φωτὸς διατίθεται, οὕτω δὲ καὶ ὑπὸ χρωμάτων κινητικῶν ὄντων τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς καὶ πεφωτισμένου, ἐπ' εὐθείας καὶ τὸ ὁρᾶν οὕτως γίνεται. ἀλλ' οὐ πρὸς τῷ ὁρωμένῳ, ἐκπεμπομένου τινὸς ἀπὸ τῆς ὄψεως, σημεῖον τὸ καὶ ὑπὸ τῶν πάνυ λαμπρῶν δάκνεσθαι τῶν ὁρώντων τοὺς ὀφθαλμούς. ὥσπερ γε καὶ τὰς ἀκοὰς ὑπὸ τῶν μεγάλων ψόφων. τὸ γὰρ διότι ἐπεὶ ἀφεστῶτες αἰσθανόμεθα τοῦ ὁρωμένου ἐκεῖ, καὶ τὴν ἀντίληψιν ἡγεῖσθαι γίνεσθαι κενόν. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, καίτοι κατὰ πάθος ἀντιλαμβανομένων αὐτῶν οἰκείων αἰσθητῶν, ὅμως ἀφεστώτων ἡ ἀντίληψις γίνεται. ἀλλὰ καὶ ἐμφαίνεταί τινα χρώματα καὶ ἐν τῷ μεταξὺ διαφανεῖ. ὡς αὐτῷ δεχομένῳ τὰ εἴδη καὶ διακονουμένῳ. φαίνεται γοῦν ἐπιχρώννυσθαί τινα ταῖς τῶν παρακειμένων χροιαῖς φοινικοῦν γοῦν τὸ ἐπὶ τούτου τοῦ χρώματος φαίνεται, ἢ ἀλουργόν. εἰ εἴη τοιαῦτα παρακείμενα χρώματα. ὡς διαπεμπομένων τῶν χρωμάτων διὰ τοῦ ἀέρος ἀλλ' οὐχὶ ὁρωμένων ἐκεῖ. ἔτι δὲ τῶν χρωμάτων, τὰ μὲν ἀμυδρότερα ἧττον. τὰ δὲ λαμπρότερα μᾶλλον καὶ σφοδρότερον κινεῖ τὴν ὄψιν. ἔτι δὲ καὶ παρὰ τὰς διαφόρους αὐγάς, καὶ παρὰ τὸ διάφορον φῶς, καὶ παρὰ τὰς θέσεις τὰς πρὸς τοὺς ὁρῶντάς τε καὶ τὸ φῶς, ἀλλοῖα τὰ ὁρώμενα φαίνεται. ἀλλὰ καὶ ταυτὸν χρῶμα ἐγγύθεν τε καὶ πόρρωθεν φαινόμενον διάφορον φαίνεται. οὐ γὰρ ὁμοίως λευκὸν τὸ πόρρωθεν ὁρώμενον. παρὰ δὴ τὰς τοιαύτας διαφοράς, τῶν ὁρωμένων σχημάτων ἡ ὄψις ἀντιλαμβάνεται. τὴν μὲν γὰρ ἔξωθεν περιγραφήν, τῶν ὁρωμένων, τῇ διαφορᾷ τῆς χρόας, πρὸς τὸ περιέχον κρίνει. διὸ καὶ δυσόρατα ἢ ἀόρατα καθ' αὑτά, ὅσοις ὁμόχρουν τὸ περιέχον. τὴν δὲ μεταξὺ τῆς ἔξωθεν περιγραφῆς, ἐπιφάνειαν, ὁμόχρω μὲν οὖσαν καὶ ἐπίπεδον, τοιαύτην καὶ ὁρᾷ. ὁμοίως ὑπὸ τοῦ χρώματος κινουμένου τοῦ αὐτοῦ. καὶ ὁμοίως κινουμένου διὰ τοῦ μεταξύ. εἰ δὲ μὴ ἐπίπεδον εἴη τὸ μεταξύ, ἀλλὰ ἀνώμαλον, εἰ καὶ μὴ ἀνομοιόχρουν, τῇ ἀνομοιότητι τῆς τοῦ χρώματος ἀντιλήψεως κρίνει. οὔτε γὰρ τὸ φῶς ὁμοίως ἐπὶ πάντα τὰ μόρια τοῦ ἀνωμάλου πίπτει, διὰ τὸ τὰ μὲν αὐτῶν εἶναι κοῖλα. τὰ δὲ κυρτά. καὶ τὰ μὲν ἐκ πλαγίου τοῦ φωτίζοντος. τὰ δὲ κατ' ἀντικρύ. διὰ γὰρ ταύτας τὰς διαφοράς, κἂν ὁμοιόχρουν ᾖ τὸ ὁρώμενον, τὰ μὲν ἀλλοιωδέστερα αὐτοῦ. τὰ δὲ εὐσημότερα φαίνεται. οὕτω δὲ τὰ μὲν εἰσέχοντα τὰ δὲ ἐξέχοντα ὁραθήσεται. ὃ μιμούμενοι καὶ οἱ ζωγράφοι. ὅταν βούλονται ἄνισον δεῖξαι ἐν τῷ αὐτῷ ὂν ἐπιπέδῳ, τὰ μὲν φωτίζουσι, τὰ δὲ ἐπισκιάζουσιν. οὕτω γὰρ τὰ μὲν ἐξέχοντα, τὰ δὲ εἰσέχοντα φαίνεται. καὶ ἐξέχοντα μὲν τὰ μᾶλλον πεφωτισμένα. εἰσέχοντα δὲ τὰ ἐπεσκιασμένα. μέγεθος δὲ ὁρᾷ τε καὶ κρίνει, τῇ τοῦ κώνου γωνίᾳ. τῇ πρὸς τῇ ὄψει συνισταμένῃ. κατὰ κῶνον γὰρ ὁρᾷ τὰ ὁρώμενα. κορυφὴν μὲν τὴν κόρην ἔχοντα, βάσιν δὲ τὴν ὁρίζουσαν γραμμήν, τότε ὁρώμενον τοῦ αἰσθητοῦ σώματος καὶ μή. γίνεται δὲ ὁ κῶνος οὗτος, οὐ κατὰ ἀκτίνων ἔκχυσιν. ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου. τῆς γὰρ χρόας κινητικῆς οὔσης τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς, καὶ τῆς ἐν τούτῳ γινομένης ὥσπερ χρώσεως ἐπ' εὐθείας γινομένης παραπλησίως τῷ φωτί. παντί τε τῷ κατ' ἀντικρὺ προσκαθημένης, μάλιστα δὲ τοῖς λείοις καὶ λαμπροῖς, προσιζούσης τε καὶ προσλαμπούσης. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ κόρη. συνίστανταί τινες πρὸς ταύτῃ κῶνοι, ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου οἷοι τὴν ἔμφασιν δέχεται τὴν ἀπ' αὐτοῦ. κατὰ γὰρ κῶνον ἑκάστου τῶν ἐπ' εὐθείας ὁρωμένων τὸ εἶδος τοῦ ὁρατοῦ ἐμφαίνεται. ὧν κώνων ταῖς γωνίαις τὰ μείζω καὶ τὰ ἐλάττω καὶ τὰ ἴσα κρίνει. τὰ μὲν γὰρ ἴσαις ὁρώμενα γωνίαις, ἴσα. τὰ δὲ μείζοσι μείζω ὁρᾷ. ἀποστήματος δὲ τοῦ ἀφ' αὑτῆς πρὸς τὸ ὁρώμενον, καὶ διαστήματος τοῦ μεταξὺ τῶν ὁρωμένων ἀντιλαμβάνεται ἡ ὄψις. τοῦ μὲν διαστήματος τῇ τοῦ κώνου γωνίᾳ. ὃς ἀπὸ τοῦ μεταξὺ τῶν ὁρωμένων καὶ αὐτοῦ. συνίσταται πρὸς τῇ κόρῃ. τῷ ταύτης δὴ μεγέθει τῆς γωνίας, κρίνει τὸ διάστημα τῶν ὁρωμένων. τότε γὰρ ἀφεστῶτα ἀλλήλων τινὰ φαίνεται, ὅταν ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῶν, ὁρατόν τι ᾖ. τοῦ δὲ ἀφ' αὑτῆς ἀποστήματος αἰσθάνεται διὰ συνηθείας τινός. ἐπεὶ γὰρ τῶν ὁρωμένων ἠρέμα μὲν ἡμᾶς τὰ πόρρωθεν κινεῖ. σφοδρῶς δὲ τὰ ἐγγύς, διὰ τῆς περὶ ταῦτα συνηθείας, τὰ μὲν ἀχλυωδέστερα φαινόμενα πόρρω ἡγεῖται εἶναι. τὰ δὲ εὐσημότερα καὶ ἐναργέστερα ἐγγύς. τὸ δὲ αὐτὸ γίνεται καὶ περὶ τὴν φωνήν τε καὶ τὴν ἀκοήν. διὸ καὶ οἱ μιμούμενοι τοὺς πόρρω ὄντας, ἀραιὰν τὴν φωνὴν προΐενται. κινήσεως δὲ αἰσθάνεται, τῷ διαστήματός τε καὶ ἀποστήματος αἰσθάνεσθαι. ὅταν γὰρ ἤτοι πρός τι ὡρισμένον ἢ μὴ τὴν αὐτὴν ἔχον διάστασιν φαίνεταί τι, ἢ πρὸς αὐτὴν τὴν ὄψιν μὴ τὴν ἀπόστασιν τὴν αὐτήν. ἤτοι μὴ

κινουμένου τοῦ ὁρῶντος. ἢ λανθάνοντος αὐτὸν ὅτι κινεῖται, τότε ὡς κινούμενον ὁρᾷ τὸ ὁρώμενον. ὅλως γὰρ τοῦ κινουμένου αἰσθάνεται, τῷ πρός τι μένον καὶ ὡρισμένον αὐτῷ συγκρίνειν. διὸ καὶ τῶν μὲν ἐναγχανεῖ κινουμένων, ἥκιστα ὡς κινουμένων ἀντιλαμβάνεται. τῶν δὲ ἐν στενωποῖς, καὶ παρά τινα κινουμένων μάλιστα. θᾶττον γὰρ αὕτη παραλλάττειν δοκεῖ. στάσεως δὲ καὶ ἀριθμοῦ αἰσθάνεται. τῆς μὲν στάσεως, τῇ τῆς κινήσεως ἀποφάσει. τοῦ δὲ ἀριθμοῦ τῇ τοῦ συνεχοῦς στερήσει. τὰ γὰρ διοριζόμενα διαστήματι σωμάτων ἄλλων τῷ εἴδει, πλείω λέγει. οὕτω δὲ τοῦ ὁρᾶν γινομένου, οὐ κατὰ πάθος καὶ ἀλλοίωσιν τοῦ μεταξὺ, ἀλλὰ κατὰ σχέσιν, λύεται καὶ ἡ ἀπορία, ἣν ἀποροῦσί τινες. πῶς οἷόν τε τοὺς τὰ διαφέροντα ἢ καὶ ἐναντία ὁρῶντας ἀλλήλοις, διαντικρὺ κειμένους ὁρᾶν. ὁ γὰρ μεταξὺ ἀὴρ καθ' ὃ συμβάλλει ἀλλήλοις τὰ χρώματα, τοῦτο δέ ἐστι καθ' ὃ τέμνουσιν ἄλληλα αὐτῶν τὰ διαντικρὺ ὁρώντων ἅμα, δόξει τὰ ἐναντία χρώματα ἀναδέχεσθαι. τοῦτο δὴ λύεται, τῷ μὴ χρώννυσθαι τὸν ἀέρα. ἀλλὰ κατὰ σχέσιν τὴν τοῦ ὁρωμένου πρὸς αὐτὸν, ἐμφαίνεσθαι ἐπ' εὐθείας τοῦ ὁρωμένου τὸ χρῶμα. οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸ αὐτὸ πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο, μὴ τὴν αὐτὴν σχέσιν φυλάττειν. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ αὐτὸ οὐδὲν κωλύει τοῦ μὲν, ἥμισυ εἶναι. τοῦ δὲ διπλάσιον.

Ὅτι τὸ χρῶμα πέρας τοῦ διαφανοῦς.

Διαφάνεια κοινή τις φύσις, καὶ κοινὸν πάθος ἁπάντων ἐστὶ τῶν σωμάτων. ἀλλὰ τὰ μὲν μᾶλλον αὐτῆς μετέχει. τὰ δὲ ἧττον. πῦρ μὲν καὶ ἀὴρ καὶ ὕδωρ, μᾶλλον, ἧττον δὲ
ἢ γῆ. πλὴν ἐν πᾶσί γε ἔστι τοῖς σώμασι. ἔστι γὰρ ἡ διαφάνεια ὕλη πως χρώματος. ὡς γὰρ ἐστὶ μεγάλου καὶ μικροῦ ὕλη τις καὶ κούφου καὶ βαρέος καὶ τῶν ἄλλων ἐναντιοτήτων ὁμοίως. ὃ δεκτικὸν αὐτῶν ἐστι παρὰ μέρος, οὕτω καὶ τοῖς ἐν χρώμασιν ἐναντιότητος, ὕλη τὸ διαφανές. εἴπερ οὖν πᾶν σῶμα χρώματί ἐστι δεκτικὸν, πᾶν καὶ διαφανές ἐστιν. ἔστι γὰρ τὸ τοῖς χρώμασιν ὑποκείμενον τοῦτο. καὶ ἔστιν ἐν τῷ πέρατι τοῦ ὡρισμένου διαφανοῦς, κατάδηλος ἡ τῶν χρωμάτων φύσις. τῶν γὰρ ἀδιόπτων σωμάτων ἅπερ ἐστὶν ὡρισμένα καὶ στερεὰ, μόνον τὸ πέρας φανερόν ἐστιν. ὅπερ ἐστὶ τὸ χρῶμα. τῶν δὲ διαφανῶν ἐναργέστατόν ἐστι τοῦτο. κρινόμενον τῇ πρὸς τὸ περιέχον ἑτερότητι καὶ ἀνομοιότητι. διαφανῆ δὲ καλεῖται μόνα τῶν σωμάτων τὰ διόπτρα. ἐπεὶ ὄψει ληπτὸν αὐτῶν ἐστι τὸ χρῶμα. δι' οὗ δὲ τοῦτο φαίνεσθαι πέφυκεν δέχεσθαι δυνάμενον τὸ εἶδος αὐτοῦ, τοῦτο διαφανὲς, ἰδίως καλεῖται καὶ ἐστί. τί ποτ' οὖν εἰ ἐν ἅπασι τοῖς σώμασίν ἐστιν ἡ διαφάνεια, οὐ πάντα ἐστὶ διαφανῆ. ἢ διαφέρει τὰ σώματα, τῷ μᾶλλόν τε καὶ ἧττον ἔχειν τήνδε τὴν φύσιν. τὸ δὲ μᾶλλόν τε καὶ ἧττον, μέχρι τοῦ ἀντικειμένου λέγεται. ἐναντίον δὲ τὸ ἐλάχιστον διαφανές. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ γῆ. τὸ γὰρ ἐναντίον τῷ μάλιστα διαφανεῖ γῆ. δῆλον δὲ τοῦτο ἐντεῦθεν. φαμὲν γὰρ τὸ δυνάμει διαφανὲς λεγόμενον, ἐνεργείᾳ γίνεσθαι τοιοῦτον, διὰ πυρὸς ἤ τινος τοιούτου παρουσίαν. κατὰ λόγον οὖν λείπομεν ἐγγὺς τοῦ πυρὸς τήν τε φύσιν καὶ τὴν θέσιν. ὃ μάλιστα καὶ τάχιστα ἀναπίμπλαται φωτός. καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ μάλιστα διαφανές. τὸ δὲ πορρωτάτω ἥκιστα. τῶν δὲ ἄλλων, ἄλλο ἄλλου μᾶλλον. ὡς ἂν ἔχωσιν ἀποστάσεως πρὸς τὸ πῦρ. καὶ πᾶν τὸ φωτίζειν πεφυκός. ἐγγυτάτω μὲν ἐστὶ τοῦ πυρὸς τάξει τοῦ φωτίζειν πεφυκότος σῶμα τῶν ἐν γενέσει, τὸ ὑπὸ σελήνην. ὃ καὶ ὑπέκκαυμα καλοῦμεν. μετὰ δὲ τοῦτο ἀήρ. τρίτον τὸ ὕδωρ. πορρωτάτω δὲ ἡ γῆ. διὸ κἀκεῖνα μὲν τοῦ μάλιστα ὁρατοῦ, λέγω δὲ τοῦ φωτός ἐστι δεκτικά. μάλιστα ὄντα διαφανῆ. ἡ δὲ γῆ οὐχ ὁμοίως. ἐναντία γὰρ αὕτη, τῷ τε φωτίζειν, καὶ τῷ μάλιστα φωτίζεσθαι δυναμένῳ. ὅπερ φαμὲν ὕλην. ὥσπερ γὰρ πᾶσι τοῖς ἐν ἄλλῳ πεφυκόσι γίνεσθαι, ἔστι τι ὑποκείμενον, ἐπιτηδειότητα ἔχον πρὸς τὸ κατ' αὐτὸ εἰδοποιεῖσθαι. ὃ καὶ ὕλη ἐστὶν αὐτῶν. καὶ γὰρ βαρεῖ καὶ κούφῳ. καὶ μεγάλῳ καὶ μικρῷ. καὶ θερμῷ καὶ ψυχρῷ. καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀνάλογον τούτοις ἔχουσιν ὑπόκειται. οὕτω δὲ καὶ τοῖς χρώμασι καὶ τῆς ἐν τούτοις ἐναντιώσεως ἔστι τις ὕλη. καὶ ἔστιν αὕτη τὸ διαφανὲς σῶμα. τὸ γὰρ τοιοῦτο πᾶν κατὰ τὴν δύναμιν ταύτην καθ' ἣν διαφανές ἐστι, δεκτικόν ἐστι χρωμάτων. εἴη δ' ἂν ἡ δύναμις αὕτη διαφάνεια. ἔστι δὲ ἡ δύναμις αὕτη ἐν ἅπασι μὲν τοῖς σώμασιν. ἀλλὰ τοῖς μὲν μᾶλλον τοῖς δὲ ἧττον. ἐφ' ὅσον δὲ ἕκαστον αὐτῶν μετέχει, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τοῦ χρώματός ἐστι δεκτικόν. ἔστι δ' ἐναντία αὐτοῖς, ὡς κατὰ τὰς ἄλλας δυνάμεις. τὸ γὰρ ὕδωρ μᾶλλον οὕτω γε καὶ κατὰ ταύτας ἐναντίον τῷ πυρί. τὸ μὲν γὰρ θερμόν τε καὶ ξηρόν. τὸ δὲ ὕδωρ ψυχρόν τε καὶ ὑγρόν. ἀλλ' οὐ κατὰ τοῦτο, τὸ φωτίζειν τῷ πυρί. καὶ γὰρ ἄλλα μὴ τοιαύτης ὄντα φύσεως φωτίζει. ἀλλ' ὡς ἐναντία ἡ γῆ τῷ πυρὶ καὶ κατὰ τὴν ῥοπήν. καὶ κατὰ τὸν οἰκεῖόν τε καὶ κατὰ φύσιν τόπον. καὶ κατὰ τὸ μανὸν καὶ πυκνὸν τουτέστι λεπτὸν καὶ παχύ. οὕτω καὶ κατὰ τὴν τοῦ φωτὸς δύναμιν, καὶ διαφάνειάν τε καὶ φῶς, ἐναντία ἡ γῆ τῷ πυρί. καὶ γὰρ δὴ ὁ μὲν ἀὴρ, οἰκεῖος τῷ πυρί. διὸ καὶ ταχὺ ἐκπίμπραται. τὸ δὲ ὕδωρ καὶ τροφὴ δοκεῖ τῷ πυρὶ εἶναι. καὶ γὰρ ἐν τοῖς καιομένοις ξύλοις, ἡ ὑγρότης ἐστὶν ἡ καιομένη ἐν αὐτοῖς. ὁ γὰρ καπνὸς τοιοῦτον. ἡ δὲ γῆ πορρωτάτω ἀφέστηκεν αὐτοῦ. διὰ τοῦτο δὴ μάλιστα μὲν ἐστὶ δεκτικὸν φωτὸς, τὸ δυνάμει πῦρ. τοῦτο δὲ

ἐστὶ τὸ ὑπέκκαυμα. δευτέρως δὲ ἀήρ. καὶ τρίτον τὸ ὕδωρ. ἡ δὲ γῆ πλεῖστον ἀφεστῶσα τοῦ πυρὸς, καὶ τῆς δεκτικῆς φύσεως τοῦ φωτὸς ἐλάχιστα μετέχει. αὕτη δέ ἐστιν ἡ διαφάνεια. τὸ γὰρ ἕτερον τῶν ἐναντίων στέρησις. ἐναντίον δὲ τὸ πλεῖστον ἀφεστὼς, πλεῖστον δὲ ἀφέστηκεν, μεθ' ὃ εἰς ἄλλο μετάβασις οὐκ ἔστιν. τοιοῦτον δὲ ἡ γῆ. ἔσχατόν τε γὰρ τῶν ὑφισταμένων, καὶ τελευταῖον τῆς ἐπὶ τάδε μεταβάσεως. εἰκότως οὖν τὴν τῆς στερήσεως τοῦ φωτὸς χώραν ἔχει. οὔτε αὐτὴ δεχομένη τὸ φῶς ἐν αὐτῇ, ὅτῳ τ' ἂν ἄλλῳ μιχθῇ ἀντιφράττουσα καὶ κωλύουσα αὐτὸ δι' ὅλου φωτίζεσθαι. δηλοῖ δὲ ὁ ἀὴρ ἀνάπλεως καπνοῦ. ἧττον γὰρ δέχεται τὸ φῶς διὰ τὴν μίξιν τοῦ γεώδους. τοιοῦτος δὲ ὁ κονιορτός. διὰ τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν, οὐδὲ ἡ φλὸξ διοπτός ἐστιν. διότι γεῶδες αὐτῇ μέμικται. εἰ ἡ φλόξ ἐστι καιόμενος καπνός. ἡ δὲ ὕαλος καὶ τὰ διαφανῆ, οἷς τοὺς οἴκους φράττουσιν ὕδατός ἐστιν. ὡς δῆλον ἐκ τῆς γενέσεως αὐτῶν. διὸ καὶ διαφανῆ. καὶ κέρας δὲ καὶ τὸ χελώνιον τὸ πλεῖον ὕδατος ἔχει. διό πως ἐργασθέντα γίνεται διαφανῆ. ὅτι γὰρ ὕδατος δηλοῖ τῷ μαλακτὰ εἶναι. ὅτι δὲ τὰ γῆς πλεῖον ἔχοντα τῶν διαφανῶν, ἧττόν ἐστι διαφανῆ δηλοῖ καὶ τὸ γλεῦκος. γεωδέστερον γὰρ τοῦ καθεστῶτος οἴνου. ὥστε ἡ μὲν γῆ διὰ ταῦτα, οὔτε αὐτὴ διαφανὴς, οὔτε τὰ ἐν οἷς μέμικται. τὰ μὲν οὖν διόπτρα καὶ διαφανῆ τὸ μάλιστα ὁρατὸν ἔχει τε καὶ δέχεται χρῶμα. τοῦτο δέ ἐστι τὸ φῶς. καὶ πρὸς τούτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις χρώμασι τοῦ ὁρᾶσθαι παρέχει τὴν αἰτίαν. τὸ γὰρ ὁρᾶν τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς, τούτου γὰρ κινητικὰ τὰ χρώματα. τὰ δὲ στερεὰ καὶ διωρισμένα τῶν σωμάτων καὶ γήινα. ἢ γῆς ἔχοντα πλεῖον, οὐκέτι μέν ἐστι διοπτὰ οὐδὲ γὰρ οὕτω διαφανῆ. οὐδὲ τὸ φῶς ἔτι ὡς χρῶμα οἰκεῖον ταῦτα δέχεται. οἰκεῖον δὲ ἕκαστον αὐτῶν ἔχει χρῶμα. καὶ κατὰ τοῦτ' ἐστὶν ὁρατὸν, καθ' ὅσον καὶ τῆς διαφανείας μετέχει τῆς ὑποκειμένης τοῖς χρώμασιν. κατὰ μὲν γὰρ τὴν τῆς γεώδους φύσεως μίξιν, ἐστέρηται τοῦ διοπτὰ εἶναι. πρώτη γὰρ τῶν σωμάτων τίπον δὲ τοῦτο. καθ' ὅσον δὲ μετέχει τῆς διαφανείας, κατὰ τοσοῦτον καὶ οὕτω κέχρωσται. τὰ μὲν γὰρ μᾶλλον διαφανῆ, φωτοειδὲς ἔχει τὸ χρῶμα. τὰ δὲ ἐγγὺς τούτοις λευκόν. καὶ δεῖ τὰ μᾶλλον ὁρατὸν ἔχοντα χρῶμα, μᾶλλον ἔχειν καὶ διαφάνειαν. ἔστι δὲ μᾶλλον μὲν ὁρατὰ τὰ φωτοειδῆ καὶ λευκά. δευτέρως δὲ τὰ τούτοις ἀκολούθως παρακείμενα. ἥκιστα δὲ τὰ μέλανα. αἰσθητὰ μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ ταῦτα. οὐ μὴν ὁρατὰ προηγουμένως. ὧν κατὰ τὸ μᾶλλόν τε καὶ ἧττον μετέχειν, διαφορὰ καὶ τὰ χρώματα τοῖς σώμασιν. οἰκεῖον δὴ τοῦτο τῇ γῇ. ἐπεὶ δὲ πᾶν διαφανὲς ὁρατόν ἐστι, πᾶν δὲ ὁρατὸν ὁρᾶται κατὰ τὸ πέρας, πᾶν διαφανὲς ὁρατόν ἐστι κατὰ τὸ πέρας. ἀλλὰ μὴν χρῶμά ἐστι καθ' ὃ ὁρατόν ἐστιν. χρῶμα ἄρα ἐστί. καθ' ὃ τὸ διαφανὲς ὁρατόν ἐστιν. ὁρατὸν δ' ἐστὶν ὡς ἔφαμεν, κατὰ τὸ πέρας τὸ ἴδιον. τὸ ἄρα χρῶμά ἐστι τοῦ διαφανοῦς πέρας. μόνον γὰρ ὁρατὸν κατ' ἐνέργειαν τοῦτο.

Τῶν παρὰ Ἀριστοτέλους περὶ τοῦ πρώτου οἰκείου.

Ἐπεὶ δέ ἐστι τὸ ὀρεκτὸν καὶ ὀρεκτικὸν, καὶ ἔσχατόν τι ὀρεκτὸν ὡς ἡ εὐδαιμονία, τὸ δὲ ἔσχατον πρώτως τινός ἐστιν ἔσχατον, εἴη ἄν τι καὶ πρῶτον ὀρεκτόν. καὶ γὰρ ἐν ᾧ ἔσχατόν
ε τί ἐστιν ὄντι, συνεχεῖ, ἀνάγκη ἐν τούτῳ εἶναι καὶ τὴν ἀρχὴν, ἀφ' ἧς ἡ πρόοδος, διὰ τῶν μεταξὺ ἐπὶ τὸ τέλος καὶ τὸ ἔσχατον γίνεται. ὥστε εἴ ἐστιν ἔσχατόν τι ὀρεκτὸν, ἐστί τις τούτου ἀρχή. ὃ καὶ πρῶτον οἰκεῖον καλοῦσιν. τοῦτο δὴ τὸ πρῶτον οἰκεῖον, ἐζήτηται τί ποτέ ἐστι παρὰ τοῖς φιλοσόφοις. καὶ οὐ ταυτὸ πᾶσιν ἔδοξεν. ἀλλὰ σχεδὸν κατὰ τὴν τοῦ ἐσχάτου ὀρεκτοῦ διαφορὰν, καὶ ἡ περὶ τοῦ πρώτου τοῖς περὶ αὐτοῦ λέγουσι γίνεται. οἱ μὲν οὖν στωϊκοί, οὐ πάντες δὲ, λέγουσι πρῶτον οἰκεῖον εἶναι τὸ ζῷον αὐτῷ. ἕκαστον γὰρ ζῷον εὐθὺς γινόμενον, πρός τε αὐτὸ οἰκειοῦσθαι καὶ δὴ καὶ τὸν ἄνθρωπον. οἱ δὲ χαριέστερον δοκοῦντες λέγειν αὐτῶν καὶ μᾶλλον διαρθροῦντες περὶ τοῦδε, φασὶ πρὸς τὴν σύστασιν καὶ τήρησιν, ᾠκειῶσθαι εὐθὺς γινομένους ἡμᾶς τὴν ἡμῶν αὐτῶν. τοῖς δὲ περὶ Ἐπίκουρον, ἡδονὴ τὸ πρῶτον οἰκεῖον ἔδοξεν εἶναι ἁπλῶς. προϊόντων δὲ διαρθροῦσθαι ταύτην τὴν ἡδονήν φασιν. τοῖς δὲ ἀοχλησία. ὥσπερ τοῖς μεγαρικοῖς. τοῖς δὲ ἀκαδημαϊκοῖς, ἡ ἀπροσπτωσία. πρὸς ταύτην γάρ φασιν ἡμᾶς οἰκείως ἔχειν πρώτην, ὥστε μηδὲν προσπταίειν. καὶ καθόλου ἀκολούθους τοῖς τελικοῖς ὀρεκτικοῖς, καὶ τὰς ἀρχὰς ἕκαστοι ὡς ἔφαμεν ὑποτίθενται. κατὰ δὲ Ἀριστοτέλην, οἱ μέν φασιν εἶναι πρῶτον οἰκεῖον ἡμῖν ἡμᾶς αὐτοὺς, εἰ γὰρ τὸ φιλητὸν ὀρεκτόν ἐστι, φιλοῦμεν δὲ οὐδένα πρὸ ἡμῶν αὐτῶν, οὐδὲ ᾠκειώμεθα πρός τι ἄλλο οὕτως. καὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἀντιποιούμεθα. καὶ φιλοῦμέν τινα κατὰ τὴν ἐφ' ἡμᾶς ἀναφορὰν, εἴη αὐτὸ πρῶτον οἰκεῖον ἕκαστος αὐτῷ. κατὰ ταύτης τῆς δόξης οἱ περὶ Ξέναρχόν εἰσι καὶ Βοηθὸν, τὴν ἀφορμὴν λαβόντες, ἐκ τῶν περὶ φιλίας εἰρημένων, ἐν τῷ ἐνάτῳ τῶν Νικομαχείων, οὗ ἡ ἀρχὴ τῆς λέξεως. τάχα δ' ἂν γένοιτο περὶ αὐτῶν φανερὸν, γνωρισθέντος τοῦ φιλητοῦ. ἕως διοίσει δ' οὐδέν. ἔσται γάρ τι φιλητὸν φαινόμενον. καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ δὲ ὁμοίως λέγει. τοῖς λόγοις δὲ τούτοις τὰ ἔργα διαφανῆ, ἕως φιλητέον δὴ μάλιστα ἑαυτόν. ἀδιάρθρωτος δὲ ἡ δόξα. ἡμᾶς γὰρ φιλοῦμεν, ἤτοι ὡς ὀρεκτὰ ὄντας καὶ ὥσπερ πρᾶγμά τι ἄλλο ἄλλου κεχωρισμένον ἡμῶν οὗ ὀρεγόμεθα. ἀλλ' ἢ γὰρ αὐτοῦ ὀρέγεται,

πρῶτον οἰκεῖον

Stoici

Epicurei

Megarici

Academici

Aristoteles

Xenarch?

Boeth?

:. ἡμῶν

οὐδὲ τοῦ παρόντος αὐτῷ καθὸ πάρεστιν, ἢ τοῦ εἶναι ἁπλῶς ἡμᾶς αὐτοῦ ὀρεγόμεθα. ἐπεὶ μὴ ἐκείνων οἷόν τε. οὐ γὰρ ἡμεῖς γε ἡμῶν αὐτῶν ἄλλοι. καὶ μοχθηρῶς ἀρχ καὶ λυπηρῶς. καὶ γὰρ ἐν τούτοις ὄντες ὅμως ἐσμέν. εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες ἡδονὴν κατὰ ἀριστοτέλην τὸ πρῶτον οἰκεῖον. κινούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐξ ὧν ἐν ἠθικοῖς νικομαχείοις λέγει. τρία γὰρ φησὶν εἶναι τὰ ὀρεκτά. τὸ καλόν. τὸ συμφέρον. τὸ ἡδύ. ὀρεκτὸν δέ τι καὶ πρὸς ὃ οἰκειούμεθα. ἀλλὰ τοῦ μὲν καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος ἀντιλαμβανόμεθα, προϊόντες τῇ ἡλικίᾳ. τοῦ δὲ ἡδέος εὐθύς. εἰ οὖν μόνα μὲν ταῦτα ὀρεκτά τε καὶ οἰκεῖα. πρῶτον δὲ τούτων τὸ ἡδύ, καὶ πρῶτον ἂν ἡμῖν οἰκεῖον εἴη τοῦτο. ἔτι εἰ ὄρεξις μὲν πᾶσα ἀγαθοῦ, ἢ φαινομένου ἀγαθοῦ, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν τελικόν. τὸ δὲ φαινόμενον οὐ τοιοῦτον. φαινόμενον δὲ ἀγαθὸν τὸ ἡδύ, πρῶτον ἂν ἡμῖν τοῦτο εἴη ὀρεκτὸν κατὰ φύσιν. καὶ τοῦτο δὲ ἀδιαρθρώτως λέγεται. ἡδέος γὰρ ὀρεγόμεθα, ἢ τοῦ ἁπλῶς, ἢ τοῦ τινί. ὃ κατά τι ἡδύ ἐστιν. ἁπλῶς μηδὲν ἔχοντες οἰκεῖον πρὸς αὐτό, ἵνα ἡμῖν περιγένηται. βεργίνιος δὲ ῥοῦφος καὶ πρὸ αὐτοῦ σωκράτης φησίν. ἕκαστον ὀρέγεσθαι τῆς τελειότητος καὶ τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ εἶναι, δηλονότι ἀνεμποδίστως ἐνεργοῦντα. διὸ καὶ ἡμῖν φησὶν ὀρεκτὸν εἶναι, τὸ εἶναι ἐνεργείᾳ. τουτέστι τὸ ζῆν. καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ ζῆν ἐνεργείας οὔσας ἡδείας. αἱ γὰρ τοιαῦται ἐνέργειαι κατὰ φύσιν, ἕως ἂν ὦσιν, ἀνεμπόδιστοι ἡδεῖαι, ἀλλ' ἑκάστῳ ἡ τελειότης ἀγαθόν. τελειότης δὲ τοῦ δυνάμει παντός, τὸ ἐνεργείᾳ γενέσθαι, τοῦθ' ὅπερ ἦν δυνάμει. καὶ ἔστι τὸ ζῷον, οὐκ ἐν τῷ ἐνεργεῖν. ἀλλ' ἐν τῷ δύνασθαι. καὶ γὰρ κοιμώμενοι ζῶσιν. ὀρεγόμενος ἄρα τοῦ ἐνεργείᾳ εἶναι, ὀρέγοιτ' ἂν τῆς οἰκείας τελειότητος. ἀγαθὸν δ' ἑκάστῳ τοῦτο. ὥστε τούτου ὀρεγόμεθα. ἀκολουθεῖ δὲ τοῖς τιθεμένοις πρῶτον οἰκεῖον τὸ εἶναι καὶ ζῆν κατ' ἐνέργειαν, καὶ τὸ ἡδονὴν εἶναι λέγειν τὸ πρῶτον οἰκεῖον. καὶ τὸ ἀγαθόν. ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος συνάδει τούτῳ. τὸ γὰρ ἐνεργεῖν κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὸ ἐνεργείᾳ νοητικὸν εἶναι, τὸ τέλος ἐστίν, ὃ ἤρτηται ἐκ τοῦ οἰκειοῦσθαι ἡμᾶς πρὸς τὸ κατὰ δύναμιν, τελειωθεὶς δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἐν τῷ νοητικὸς εἶναι τὸ εἶναι ἔχει. δεῖται δὲ τὸ λεγόμενον, διαρθρώσεως καὶ διορισμοῦ. πότερον γὰρ ὡς πάσης τῆς ἀπὸ τοῦ ζῆν ἐνεργείας ἡδείας οὔσης εὐθὺς τῷ γενέσθαι ὀρεγόμεθα αὐτῆς ἡμεῖς, ἢ οὐ πάσης. ἴσως δ' οὐ τῆς ἀρίστης. αὕτη γὰρ τελική καί τε ἐσχάτη. ἢ λέγουσι τῇ καθὸ ἐσμέν. ἐσμὲν δὲ τότε αἰσθητικοί. ὥστε τῆς κατ' αὐτούς. ὕστερον δὲ λογικοί. ἐν δὲ τῷ κ' τῶν νικομαχείων λέγει. ἑκάστῳ ἡ κατὰ τὴν οἰκείαν ἕξιν, αἱρετωτάτη ἐνέργεια. αὗται μὲν, αἱ ἐπὶ τοῦ πρώτου οἰκείου δόξαι, κατὰ τοὺς ἀπὸ τοῦ περιπάτου. διαρθρώσεως δὲ ἐπιμελεστέρας ὁ τόπος δεῖται. ἐπεὶ γὰρ διττὸν τὸ τέλος ὥς φησιν ἀριστοτέλης, τὸ μὲν, οὗ, τὸ δὲ ᾧ, τὸ μὲν οὗ ὡς ἡ εὐδαιμονία. τοῦτο γὰρ πάντων ἔσχατον καὶ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν καὶ σκοπός. τὸ δὲ ᾧ, ἡμῖν τελικώτατον γὰρ ἡμῖν τοῦτο, τὸ ἡμᾶς τὴν εὐδαιμονίαν περιγενέσθαι. καὶ ὡς μὲν πρὸς τὰ πράγματα, ἡ εὐδαιμονία τέλος καὶ σκοπός. ὡς δὲ πρὸς ἡμᾶς, ἡμεῖς εὐδαιμονοῦντες. διττοῦ τοίνυν τοῦ τέλους ὄντος, δεῖ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς διφυΐαν τινὰ εἶναι. ἑκάστης ἀρχῆς κατὰ συνέχειαν τῶν ὀρεκτῶν, ἄχρι τὸ οἰκεῖον τέλος ἀνυούσης. ἔστιν οὖν ὥς φαμεν καὶ τὸ πρῶτον ὀρεκτὸν σύνθετον. ἡμεῖς τε γὰρ ἡμῖν αὐτοῖς ἐσμὲν οἰκειότατοι, καὶ οὐχ ἁπλῶς πρὸς ἑαυτοὺς οἰκειούμεθα. ἀλλὰ τοῦ αὐτοῖς ἡμῖν περιγενέσθαι τὰ ἀγαθά. τοῦτο οὖν τὸ πρῶτον οἰκεῖον τὸ ἡμέτερον ἀγαθόν. καὶ τούτου ὀρεγόμεθα. ἐπεὶ δὲ εὐθὺς γινομένους, ἀδύνατον τοῦ ἀληθῶς ἀγαθοῦ ἀντίληψιν ἴσχειν, τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ ὀρεγόμεθα. φαινόμενον δὲ ἀγαθὸν τὸ ἡδύ. τὸ ἄρα ἡμῖν ἡδύ, ἔστι τὸ πρῶτον οἰκεῖον τουτέστι τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. ὅπερ εἰ καὶ τοῖς ἄλλοις εἰρηκόσι τὸ πρῶτον οἰκεῖον ἀκόλουθόν ἐστι λέγειν διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκ τῶν λόγων ἀκολουθίας. ἀλλ' αὐτοί γε οὐ διελόντες, οὐδὲ διαστειλάμενοι, ἡμῖν ἡμᾶς ἔφασαν εἶναι. οἱ δὲ τὸ πρᾶγμα τὸ ἐκτὸς τὸ ἡδύ, τὸ πρῶτον οἰκεῖον. οὐδεὶς δὲ αὐτῶν συνθεὶς τὸ πᾶν ἐξειργάσατο. ἀμφότεροι μὲν οὖν ὑγιῶς λέγουσιν ἅμα. ἑκάτεροι δὲ οὐχ ὑγιῶς. ἢ καὶ ὁ λέγων ἑκάστῳ οἰκεῖον εἶναι τὸ ἐνέργειᾳ εἶναι ζῆν, καὶ τὴν καθὸ τὸ εἶναι ἐστὶν αὐτῷ ἐν συνεχείᾳ. τὸ γὰρ κατὰ φύσιν καθὸ ἐστὶ τὸ εἶναι ἑκάστῳ, ἡδύ τε καὶ οἰκεῖον καὶ πρῶτον ὀρεκτόν, διηρθρωμένως λέγει. τὸ γὰρ παιδίον τῷ μηδέπω λογικὸν εἶναι, οὐκ ἂν εἴη πρῶτον οἰκειούμενον τῇ κατὰ τοῦτο ἐνεργείᾳ. ἀλλ' ἐπεὶ αἰσθητικόν ἐστι, ταῖς κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐνεργείαις εἴη πρὸς οἰκειούμενον. καὶ ἔτι τῷ φέρεσθαι. ὀρεγόμεθα δὲ τῆς καθὸ ἐστιν ἐνεργείας ἀνεμποδίστου, τοῦ τε οἰκείου ἀγαθοῦ, καὶ τῆς ἡδονῆς ἂν ὀρέγοιτο. ἐπεί ἐστιν ἡδεῖα ἡ ἐνέργεια τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως ἀνεμπόδιστος. καὶ ἔτι τοῦ αὐτοῖς περιγενέσθαι αὐτήν. τῆς γὰρ ἰδίας ἐνεργείας ὀρέγονται. ὁ γὰρ τῆς οἰκείας ἐνεργείας τῆς καθὸ ἐστι δυνάμει ὀρεγόμενος, ὀρέγεται μὲν δῆλον ὅτι τῆς ἀνεμποδίστου. τὸ γὰρ κωλυτικὸν καὶ ἐμποδιστικὸν τῆς ἐνεργείας, φευκτὸν τῷ ὀρεγομένῳ αὐτῆς. ἅμα δὲ ἡ τοιαύτη καὶ ἡδεῖα. ὀρέγεται δὲ οὐχ ἁπλῶς ἐνεργείας. ἀλλὰ τοῦ αὐτὸ ἐνεργεῖν. καὶ τῆς οἰκείας τοῦ αὐτὸ ἥδεσθαι ὀρέγοιτο ἄν. μᾶλλον δὲ, ἐπεὶ ἡ ἡδονὴ ἕπεται τῇ τοιαύτῃ ἐνεργείᾳ. πρὸς ἣν οἰκειοῦται πρώτην, οὐ γὰρ σκοπὸν τῆς ὀρέξεως τὴν ἡδονὴν πεποίηται, ἀλλ' ἔχει ἑπομένην αὐτὴν τῇ ἐνεργείᾳ. πᾶν γὰρ τὸ κατὰ φύσιν ἡδύ. οὐ γὰρ ἡσθεὶς πρῶτον, εἶθ' οὕτως ὀρέγεται τοῦ ἰδίου ἤδη. οὐ γὰρ δὴ λόγου γε ἡ φύσις οἰκείου χρῄζει. ἀλλ' ἕπεται τῇ τοιᾷδε ἀρχῇ τοῖς γινομένοις φύσει πάντως τὰ μετ' αὐτήν. καὶ τοιόνδε τέλος εἰ μηδὲν ἐμποδίζοι, οὐ προνοηθὲν ὡς ἐπὶ τῶν τεχνῶν. ἀλλ' οὕτω κατεσκευα-

σμένου.

Aristotels

Vergini ruffo

Socrates

Aristote

Finis duplex

Quod phibet & impedit actioné, intabile appete ti actioné

τὴν ἀρχὴν

σμένου. σύμφωνον δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀρχῇ, καὶ τὸ τέλος τὸ κατὰ ἀριστοτέλην, ὃ ἐνέργειαν κατ' ἀρετὴν λέγει. δὲ ἐν τῷ ι' τῶν νικομαχείων ἠθικῶν καὶ ἀριστοτέλης οὕτω περὶ τούτου. ὀρέγεσθαι τῆς ἡδονῆς οἰηθείη τις ἂν ἅπαντας. ὅτι καὶ τοῦ ζῆν ἅπαντες ἐφίενται. ἡ δὲ ζωὴ ἐνέργειά τις εἶναι. καὶ ἕκαστον περὶ ταῦτα καὶ τούτοις ἐνεργεῖ, ἃ μάλιστα ἀγαπᾷ. ἡ δὲ ἡδονή, τελειοῖ τὰς ἐνεργείας. καὶ τὸ ζῆν δὲ οὗ ὀρέγονται. εὐλόγως οὖν καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται. τελειοῖ γὰρ ἑκάστῳ τὸ ζῆν. ὅπερ ἐστὶν αἱρετόν.

Aristoteles

Ὅτι ἀντακολουθοῦσιν αἱ ἀρεταί.

Ὁ τὰς ἀρετὰς ἀκολουθεῖν ἀλλήλαις, καὶ ταύτῃ μὲν ἂν δεικνύοιτο, ἢ ἀδύνατον μίαν τινὰ ἐξ αὐτῶν ἔχειν ὁλόκληρον, μὴ καὶ τὰς ἄλλας ἔχοντα. οὔτε γὰρ δικαιοσύνην οἷόν τε ἔχειν μόνην, εἴγε τοῦ μὲν δικαίου τὸ ἐν πᾶσι τοῖς δεομένοις τῆς ἀρετῆς, δικαίως ἐνεργεῖν. οὐκ ἐνεργήσει δὲ δικαίως, ὁ ἀκόλαστος, ἔνθα περιέλκει τι τῶν ἡδέων αὐτόν. ὁ δὲ δειλός, ἔνθα φοβερὸν ἀπειλεῖταί τι τὰ δίκαια πράξαντι. ὁ δὲ φιλοχρήματος, ἔνθα λήμματος ἐλπίς. καὶ ὅλως πᾶσα κακία τῇ κατ' αὐτὴν ἐνεργείᾳ, λυμαίνεταί τι τοῦ δικαίου. ἀλλ' οὐδὲ ἀνδρεῖον οἷόν τε τὸν ἀκόλαστον, ἢ τὸν ἄδικον εἶναι. ἢ τὸν ἄλλην τινὰ κακίαν ἔχοντα. ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος, πρὸ τῆς κατ' ἀνδρείαν ἐνεργείας, τὴν ἡδονὴν ἕλοιτ' ἄν. ὁ δὲ ἄδικος αἱρήσεταί ποτε τὸ πλέον ἔχειν. ἀμελήσας τοῦ κατ' ἀνδρείαν ἐνεργεῖν. ἀλλὰ καὶ τοὺς προδότας ὑπὸ τούτων τῶν κακιῶν γινομένους ἰδεῖν ἐστιν. πῶς δὲ οἷόν τε κατὰ σωφροσύνην καὶ σωφρόνως ἐνεργεῖν τὸν δειλὸν ἢ τὸν ἄδικον. ὁ μὲν γὰρ ἄδικος αὑτῷ πλέον καὶ τῶν ἡδέων νέμει. ὁ δὲ δειλὸς ἐνδώσει ποτὲ διὰ φόβον ἀπειλούμενον ὑπὸ τυράννου, αἰσχραῖς τισὶν ἡδοναῖς. ἢ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀρέσκειν βουλόμενος αὐτῷ, διὰ δειλίαν χαίρειν ταῖς αὐταῖς ἡδοναῖς ἐθισθήσεται. καὶ καθόλου ἀδύνατον ἥντινοῦν ἔχοντα κακίαν, μὴ τὴν κατ' ἐκεῖνο λυμαίνεσθαι τῆς ἀρετῆς ἐνεργείας. ὥστ' οὐδὲ ταύτην ἂν ἔχοι τις ἣν οἴεται. μὴ δυνάμενος ἐν πᾶσι τοῖς καιροῖς, καὶ πρὸς πάντα αὐτῇ χρῆσθαι, πρὸς ἅ ἐστιν ἡ κατὰ ταύτην ἐνέργεια. ἔτι εἰ ταύτῃ διαφέρουσιν οἱ διὰ παρουσίαν ἀρετῆς ἀγαθοὶ λεγόμενοι, τῶν κατά τινα τέχνην ἢ ἐπιστήμην ἀγαθῶν λεγομένων, ὅτι οἱ μὲν μετὰ προσθήκης ἀγαθοὶ λέγονται. ἀγαθὸς γὰρ τέκτων. καὶ ἀγαθὸς σκυτεύς. καὶ ἀγαθὸς γεωμέτρης καλεῖται τὸ ὅλον τοῦτο. ὁ δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχων, ἁπλῶς καὶ χωρὶς προσθήκης ἀγαθὸς καλεῖται. ἀδύνατον δὲ ἁπλῶς ἀγαθὸν εἶναι, τὸν μὴ κατὰ πάντα ἀγαθόν, ἀδύνατον ἄρα μίαν μόνην ἀρετὴν ἔχειν. ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς κακίας οἷόν τε ταὐτὸ τοῦτο δεῖξαι. εἰ γὰρ καὶ ὁ κακίαν ἔχων ἁπλῶς κακός, ὁ δ' ἁπλῶς κακὸς οὐκ ἂν εἴη καὶ ἁπλῶς ἀγαθός, ἅμα γὰρ ἂν εἴη ἐν τῷ αὐτῷ κατὰ ταὐτὸ τἀναντία ἔχων. ἀδύνατον τὸν ἔχοντα κακίαν τινὰ καὶ ἀρετὴν ἔχειν ἅμα. ἔτι εἰ οὐκ ἀντακολουθοῦσιν ἀλλήλαις αἱ κακίαι. πῶς γὰρ οὖσαί γε ἀλλήλαις ἐναντίαι. εἴγε αἱ μὲν ἐν ὑπερβολῇ. αἱ δὲ ἐν ἐνδείᾳ. καὶ ἔστιν αὐτάρκης ἡ κακία πρὸς κακοδαιμονίαν. τὸν δὲ κακοδαίμονα, πῶς οἷόν τε λέγειν ἔχειν ἀρετήν τινα. ἔτι εἰ ἡ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ χάριν ἢ καλὸν πάντα πράττει, πρακτικὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ τῶν ἐν τοῖς πρακτικοῖς καλῶν, ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων, φιλόκαλός τις ἂν εἴη. ὁ δὲ φιλόκαλος, τὸ ἐν πᾶσι καλὸν ἀσπάζεται, ὁ δὲ τὸ ἐν πᾶσι καλὸν ἀσπαζόμενος, πάσας ἀρετὰς ἔχει. εἰ γάρ τις τὸ μὲν ἐν ἀνδρείᾳ καλὸν ἀσπάζοιτο, μηκέτι δὲ καὶ τὸ ἐν δικαιοσύνῃ, οὐδὲ τὸ ἐν ἀνδρείᾳ ἂν καλὸν ἢ καλὸν μεταδιώκοι. εἰ δὲ τοῦτο οὐδ' ἂν ἀνδρεῖος εἴη. πᾶν γὰρ καλόν, ἀδιάφορον ἢ καλόν. εἴτε γὰρ μὴ γνωρίζει πᾶν καλόν, οὐδ' ἂν τὸ δέ τι ὡς καλὸν γνωρίζοι. μία γὰρ γνῶσις ἡ τοῦ καλοῦ καθὸ καλόν. εἴτε γνωρίζει μὲν μὴ αἱρεῖται δέ, οὐκ ἂν εἴη φιλόκαλος. ὥστε οὐδὲ ὃ πράττει καὶ προαιρεῖται, πράξει καθὸ καλόν. ὥσπερ γὰρ ὁ φίλοινος πρὸς πάντα οἶνον οἰκείως ἔχει, οὕτω δὲ καὶ ὁ φιλόκαλος, πᾶν καλὸν αἱρεῖταί τε καὶ ἀσπάζεται. ἔτι εἰ αἱ ἀρεταὶ ἀλλήλων διαφέρουσιν οὐ τῷ σκοπῷ, ἀλλὰ τῷ περὶ ἃ διαφέρουσι. σκοπὸς μὲν γὰρ πάσαις αὐταῖς εἷς τὸ καλὸν πρόκειται. ἡ δὲ διαφορὰ αὐταῖς, καθὸ ἡ μέν, περὶ τάδε τὰ πάθη, θάρρη φέρε εἰπεῖν καὶ φόβους. ἡ δὲ περὶ τὰς διὰ ἁφῆς ἡδονάς. ἄλλη δὲ περὶ τινὰ ἄλλα. ὁ μίαν ἔχων ἀρετήν, καὶ τὸν κοινὸν πάσης ἀρετῆς σκοπὸν τὸ καλὸν ἔχει. ὁ ἔχων δὲ τοῦτον τῶν ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων σκοπόν, πάντα ἂν τούτου χάριν πράττοι. οὕτω δὲ πάσας ἂν τὰς ἀρετὰς ἔχει. σκοπὸν τὸ καλὸν ἐν πᾶσιν οἷς πράττει ποιούμενος. ἔτι εἰ πᾶσα ἀρετὴ τινός, ἀκρότης ἐστὶ τῆς φύσεως τῆς ἐκείνου, εἴη ἂν καὶ ἀνθρώπου ἀρετή, ἀκρότης ἀνθρώπου φύσεώς τε καὶ ψυχῆς. ἔστι δὲ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχή, λογικὴ μέν, οὐχ ἁπλῶς δέ, ἀλλ' ἔχουσα δυνάμεις πλείους. τὴν μὲν γὰρ λογικὴν κυρίως. τὴν δὲ ὡς ὑπακούειν λόγῳ. καὶ ἀρετὴ εἴη ἂν αὐτοῦ, ἡ καθ' ἕκαστα τῶν τῆς λογικῆς ψυχῆς δυνάμεων ἀκρότης. ὥστε μία τις ἐξ αὐτῶν. οὐδ' ἂν ἀρετὴ εἴη ἀνθρώπου λαμβανομένη καθ' αὑτήν. οὐ γὰρ οἷόν τε χωρίζεσθαι καὶ καθ' αὑτὰς ὑφίστασθαι δύνασθαι, ἀρεταὶ πᾶσαι καθ' ἑκάστην καλοῦνται. ἀλλὰ τῷ δυνάμεώς τε εἶναι ἄλλης, καὶ περὶ ὕλην ἄλλην ἐνεργεῖν. ὅλον γάρ τι ἡ τέλειος ἀρετή. μέρη δὲ αὐτῆς ἀνδρεία. σωφροσύνη. δικαιοσύνη. τῶν λοιπῶν ἑκάστη. οὐχ ἁπλῶς ἀρεταὶ οὖσαι. ἀλλὰ περὶ τάδε καὶ μετὰ προσθήκης. ἁπλῶς γὰρ ἡ ὅλη. ὡς οὖν ἐπὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐν τῷ ὅλῳ τὰ μέρη λαμβανόμενα, τότε ἐστὶ μέρη ὅταν ᾖ συμπληροῦντα τὸ ὅλον, χωρισθέντα δὲ καὶ καθ' αὑτὰ γινόμενα, οὐκέτι

ἀκόλαστος

φιλόκαλος

ἀκρότης

μόρια, εἰ μὴ ὁμωνύμως τὰς ἐπιτηδειότητας καὶ τὰς εὐφυΐας εἰώθαμεν ἀρετὰς λέγειν. ὥς τε ὁ μίαν πρᾶξιν πράξας δικαίως οὐκ ἔστι δίκαιος, εἰ μὴ ὁμοίως ἐν πάσαις εἴη, οὕτως οὐδὲ τὸν καλοῦ τινος χάριν πράσσοντά τινα περὶ μίαν ὕλην, ἀρετήν τις ἂν ἔχειν λέγοι, εἰ μὴ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσιν ὁμοίως τῷ καλῷ διάκοιτο. ἔτι εἰ τοῦ μὲν λογικοῦ ἐστιν ἀρετὴ ἐπιστήμη καὶ γνῶσις τῶν ἀγαθῶν, τοῦ δὲ παθητικοῦ πρᾶξις τῶν ἀγαθῶν, οὔτε δὲ πράσσειν οἷόν τε τὰ ἀγαθὰ μὴ γνωρίζοντα αὐτὰ καὶ εἰδότα, οὔτε γνῶναι τἀγαθὰ οἷόν τε ὅτι ἐστὶν ἀγαθὰ μὴ αἱρούμενον αὐτὰ καὶ πρόσκλισιν ἔχοντα πρὸς αὐτά. σημεῖον δὲ τούτου, τὸ τὸν αἱρούμενόν τινα ταῦτα καὶ ἀγαθὰ εἶναι προειληφέναι, οὔτε τὴν τοῦ λογικοῦ χωρὶς τοῦ παθητικοῦ οἷόν τε ἀρετὴν ἔχειν, οὔτε τούτων τινά, χωρὶς ἐκείνης τε καὶ ἀλλήλων. ἔτι εἰ τῷ μὲν εἰδέναι τἀγαθὰ ὅτι ἀγαθά, τὸ καὶ αἱρεῖσθαι ἕπεται, διὰ τοῦτο γὰρ τὸν ἀκροατὴν οὐδὲ κυρίως καὶ ἁπλῶς εἰδέναι φαμέν. καὶ ἔστι τὸ μὲν εἰδέναι, τῆς φρονήσεως. τὸ δὲ αἱρεῖσθαι τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, ἕποιντ' ἂν τῇ φρονήσει αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί. ἀλλὰ καὶ ταύταις ἐκείνη. εἴ γε ἑκάστη αὐτῶν ἀρετή ἐστιν ἐν τῷ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. τουτέστι κατὰ φρόνησιν. ἀλλὰ καὶ ἀλλήλαις αἱ ἠθικαί. εἴ γε ὁ μίαν τούτων ἔχων, ἔχει καὶ φρόνησιν καὶ τὰς ἠθικάς. ἔτι εἰ πᾶσα κατ' ἀρετὴν πρᾶξις, ἔκ τε τοῦ τὸν σκοπὸν τοιοῦτον ἔχειν. καὶ οὕτω πως πράττεσθαι σύγκειται. καὶ ἔστι τὸ μὲν τὸν σκοπὸν ὑγιῆ θέσθαι τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς. τὸ δὲ γνωρίζειν τὰ συντείνοντα πρὸς τοῦτον, τῆς φρονήσεως, πῶς ἂν εἴη κεχωρισμένη; ἔτι εἰ ἀδύνατον φρόνησιν ἔχειν τὸν μὴ περὶ πάντα φρόνιμον, ὁ τὴν φρόνησιν ἔχων, εἴη ἂν πάντων τῶν πρακτέων γνωριστικός. ἀδύνατον δὲ ἐν οἷς μὴ ὁ προσήκων πρόκειται σκοπός, τὴν τὰ πρὸς τοῦτον συντείνοντα γνωρίζειν δυναμένην φρόνησιν εἶναι. οὐκέτι γὰρ ὧν χρὴ πράττειν ὁ φρόνιμος ἔσται κριτικός τε καὶ γνωριστικός. ἀλλὰ μὴν ὧν χρὴ πράττειν, γνωριστικός τε καὶ κριτικὸς καὶ πρακτικὸς ὁ φρόνιμος. ἐν πᾶσιν ἄρα ἕξει τοῖς πρακτικοῖς ὑγιᾶ τὸν προκείμενον σκοπὸν ἔχειν. οὕτω δὲ καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἕξει, εἴ γε τῶν μὲν ἠθικῶν ἀρετῶν τὸ τέλος καὶ τὸν σκοπὸν τὸν ἄριστον τῶν πρακτέων ὁρίζειν. ὁ δὲ φρόνιμος ἐν πᾶσιν ἔχει τοῖς πρακτοῖς τὸν ἄριστον σκοπὸν ὡρισμένον. δεινοῦ μὲν γὰρ τὸ πρὸς πάντα σκοπὸν τὰ συντείνοντα συνορᾶν. φρονίμου δὲ τὰ πρὸς τὸν ἄριστον. εἰ δὲ ἀδύνατον μὲν κατά τινα τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν χωρὶς φρονήσεως ἐνεργεῖν, ἡ δὲ φρόνησις οὖσα περὶ πάντα τὰ πρακτὰ συνάγει πάσας τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς ἑαυτῇ, εἴ γε ἐστὶν ἕξις κατὰ λόγον πρακτικὴ περὶ πάντα τὰ αὐτοῦ, ἢ αὐτὸς ἀγαθά, οὐ τὰ δὲ μέν, τὰ δὲ οὔ. ἀλλὰ πάντα, πᾶσαι ἂν ἕποιντο αἱ ἀρεταὶ τῇ φρονήσει. οὐδὲ γὰρ ῥᾴδιον τῶν ἀρετῶν κατὰ τὸν Θεόφραστον, τὰς διαφορὰς οὕτω λαβεῖν. ὡς μὴ κατά τι κοινωνεῖν αὐτὰς ἀλλήλαις. γίνονται δὲ αὐταῖς αἱ προσηγορίαι κατὰ τὸ πλεῖστον.

Ὅτι φύσει τὸ δίκαιον.

Ὅτι φύσει τὸ δίκαιον δείκνυται, ἐκ τοῦ φύσει κοινωνικὸν μὲν εἶναι τὸν ἄνθρωπον. μὴ δύνασθαι δὲ κοινωνίαν διαμένειν χωρὶς δικαιοσύνης. ὅτι δὲ φύσει κοινωνικός, δῆλον ἐκ τῆς ἐνεργείας. οὐ γὰρ τοιοῦτον ὁ ἄνθρωπος, ὡς μόνον ζῆν καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ δύνασθαι. ὡς δὲ ὧν τὰ ἄλλα ζῷα τὰ συναγελάζεσθαι πεφυκότα φύσει φαμὲν τοῦτ' ἔχειν, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος φύσει ἂν ἔχοι τὸ κοινωνικὸς εἶναι. ἐν κοινωνίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀεὶ καταζῶν. ἔτι τῶν μὲν συναγελάζεσθαι ζῴων πεφυκότων, καίτοι φύσει τοῦτ' ἐχόντων. ἐφ' ὃ γὰρ ἐκ φύσεως ὁρμᾶται, μήτε ἐκ διδασκαλίας, μήτε διὰ ἔθους, μήτε ὑπὸ ἀνάγκης ἀγόμενα, τοῦθ' ὑπάρχει αὐτῷ μὲν φύσει. οὕτω δὲ τὰ συναγελαζόμενα ζῷα, τὸ συναλλήλοις εἶναι ἔχει κατὰ φυσικὴν ὁρμήν. ἀλλ' ὅμως τούτων καίτοι πεφυκότων οὕτως, ἔστι που χωρίσαντα ἔτι, τῆς ζωῆς τοῖς ἄλλοις ἀναφορᾶς ἀναφέρειν καθ' αὐτό. καὶ διήρκεσέ τινα ἐπὶ πλεῖστον τῶν ἀλλήλοις συναγελάζεσθαι πεφυκότων ἐστερημένα τῆς ἐκείνων κοινωνίας. ἄνθρωπος δὲ οὐδεὶς ἂν οὐδὲ διαρκέσαι, χωρὶς ἀνθρώπων ἄλλων γενόμενος. σημεῖον δὲ μέγιστον τοῦ φύσει κοινωνικὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, καὶ πολὺ πλέον τῶν ἄλλων ζῴων ἁπάντων, τὸ καὶ μόνον λογικὸν εἶναι, καὶ χρῆσθαι μόνον δύνασθαι λόγῳ. τὸν δὲ λόγον πρὸς μόνην τὴν μήνυσιν τῶν οἰκείων νοημάτων τε καὶ θεαμάτων τοῖς συνοῦσι τὴν ἀναφορὰν ἔχειν. ὅτε γοῦν μηδεὶς ἡμῖν πάρεστιν, ἢ μὴ βουλόμεθα τῶν παρόντων τινὶ μηνῦσαί τι τῶν ἡμετέρων, ἢ μαθεῖν τι παρ' ἐκείνου, τὴν ἡσυχίαν ἔχομεν ἀρκούμενοι τῷ διανοεῖσθαι μόνῳ. ὥστε εἰ πρός τι τούτῳ χρώμεθα μόνῳ τῷ δεδομένῳ παρὰ τῆς φύσεως ἡμῖν λόγῳ, μηδὲν δὲ ἡ φύσις μάτην ποιεῖ τε καὶ δίδωσιν, ὡς κοινωνικοῖς ἂν ἡμῖν εἴη τὸν λόγον δεδωκυῖα. ἔτι καὶ διὰ αὐτοῦ τοῦ λέγειν θέσει τὸ δίκαιον εἶναι, μαρτυρεῖ τ' ἂν τὸ φύσει κοινωνικὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον. εἰ γὰρ δέονται μὲν τοῦ δικαίου καὶ τῆς συνθήκης ταύτης φυσικῶς πάντες ἄνθρωποι, οὐ γὰρ οἱ μέν, οἱ δὲ οὔ, τοῦτο δὲ ὡς τῆς κοινωνίας ὂν σωστικὸν παραλαμβάνουσιν, εἴη ἂν πᾶσιν ἀνθρώποις τὸ κοινωνικὸν ὑπάρχον φύσει. φύσει δὲ οὔσης τῆς κοινωνίας, ἀνάγκη καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῖς ὑπάρχειν φύσει. οὐ γὰρ οἷόν τε λέγειν τὸ δεῖσθαι δικαίου, μηκέτι δὲ εἶναι τὸ δίκαιον φύσει. οὗ γὰρ χωρὶς ἀδύνατον εἶναί τι τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν, ἀνάγκη καὶ τοῦτο εἶναι φύσει. οἷον ἀδύνατον

ὁρᾶν

ὁρᾶν χωρὶς ὀφθαλμῶν. διὸ καὶ τοῦ ὁρᾶν ὄντος φύσει, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ φύσει. ὁμοίως καὶ τὰ ὦτα φύσει. οὔτε γὰρ χωρὶς τούτων ἀκούειν οἷόν τε, καὶ τὸ ἀκούειν φύσει. καὶ καθόλου τὰ αἰσθητήρια ἡμῖν φύσει, διὸ καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς δι' αὐτῶν ὑπάρχειν ἡμῖν φύσει. εἰ δὴ καὶ κοινωνικοὶ μέν ἐσμεν φύσει, ἀδύνατος δ' ἡ κοινωνία χωρὶς δικαιοσύνης, ἀνάγκη καὶ τὸ δίκαιον εἶναι φύσει. εἰ δ' ὅτι παρ' ἄλλοις ἄλλο τι δίκαιον, διὰ τοῦτο οὐ φύσει φήσουσιν αὐτό, δῆλον ὡς φύσει τοῦτ' ἐροῦσιν, ὃ παρὰ πᾶσίν ἐστι ταυτό. καὶ εἰ τὸ ἔγγραφον ἐροῦσι διότι ἐστὶν ἔγγραφον κατὰ συνθήκην καὶ οὐ φύσει, δῆλον ὡς ἀνάγκη τούτοις φύσει, καὶ μὴ κατὰ συνθήκην λέγειν, τὸ τὴν ἰσχὺν οὐκ ἐν τοῖς ἔχον. ἔστι δὲ τοιαῦτα πολλά, καὶ προσαγορεύειν εἰώθαμεν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πάθους ἄγραφα νόμιμα, κοινὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄντα τοῖς γε μὴ πεπηρωμένοις. τό τε γὰρ αἰδεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ τὸ σέβειν τὸ θεῖον, καὶ τὸ τιμᾶν τοὺς γονέας καὶ τοὺς βελτίονας, ἄγραφα καὶ κοινὰ δίκαια παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις φύσει τηρούμενα. οὐ γὰρ ἐπὶ τούτων οὔτε συντίθενται πρὸς ἀλλήλους οὔτε γράφουσιν. ἀλλ' ὡς ὁμολογουμένων καὶ κεκυρωμένων ὑπὸ τῆς φύσεως οὕτως ἔχειν. περὶ τοῦ τρόπου τῆς τιμῆς νομοθετοῦσιν, οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως. καὶ οἱ μὲν διὰ τοιῶνδε, οἱ δὲ διὰ τοιῶνδε. ταῦτα ποιήσειν ἡγούμενοι, ἐν οἷς ἂν ἕκαστος ᾖ προειθισμένος. περὶ ἃ λοιπὸν τὸ κατὰ συνθήκην δίκαιον ἰσχὺν ἔχει. ὧδε μὲν γάρ, ἢ ὧδε σέβειν τὸ θεῖον, ἢ τιμᾶν τοὺς γονεῖς τὸ κατὰ συνθήκην δίκαιόν τε καὶ νόμιμον λέγει. διὸ καὶ ἄλλο τε ἄλλως παρ' ἄλλοις τούτων ἕκαστον. ἀεὶ δὲ καὶ παρὰ πᾶσίν ἐστι, τὸ τιμᾶν τε καὶ σέβειν τὸ θεῖον. ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐνιδρυμένον φύσει. διὸ καὶ οὐχ ὁτὲ μέν, ὁτὲ δὲ οὔ. οὐδὲ παρ' οἷς μέν, παρ' οἷς δ' οὔ. καθόλου δὲ ταῦτά τις λέγων εἶναι φύσει δίκαια, οὐκ ἂν ἁμαρτάνοι τῆς ἀληθείας. ὧν χωρὶς ἀδύνατον εἶναι κοινωνίαν. ἔτι εἰ δὴ τὸ μὲν τῆς κοινωνίας φύσει, ὑπὸ φύσει δὲ τὸ δι' ὧν ἡ κοινωνία σώζεται. ἀλλ' ἔστιν ἀνάγκη φυσικῆς οὔσης τῆς κοινωνίας, εἶναι φύσει καὶ τὰ δίκαια δι' ὧν ἐστιν ἡ κοινωνία. ὅτι τὸ δίκαιον συνέχει τὴν κοινωνίαν, δῆλόν ἐστιν ἐπὶ τῶν ἀδικωτάτων εἶναι δοκούντων. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ λῃσταί. οἷς ἡ πρὸς ἀλλήλους κοινωνία ὑπὸ δικαιοσύνης σώζεται τῆς πρὸς ἀλλήλους. διά τε γὰρ τὸ μὴ πλεονεκτεῖν ἀλλήλους, καὶ διὰ τὸ μὴ ψεύδεσθαι, καὶ διὰ τὸ τιμᾶν τὸ κρεῖττον δοκοῦν. καὶ τὸ τὰ συγκείμενα φυλάττειν καὶ διὰ τὸ βοηθεῖν τοῖς ἀσθενεστέροις. διὰ ταῦτα ἡ πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς κοινωνία συμμένει, ὧν τὰ ἐναντία εἰς οὓς ἀδικοῦσι ποιοῦσιν. ὅτι γὰρ φύσει ταῦτά ἐστι δίκαια, σημεῖον μέγιστον τὸ μηδ' ἂν συνθέσθαι τὰ ἀντικείμενα τούτων πρὸς ἀλλήλους ὡς δίκαια, δύνασθαι συμμένειν αὐτῶν τὴν κοινωνίαν. καίτοι γε, ἦν ἂν ἀκόλουθον, πᾶν ὁμοίως τῆς κοινωνίας εἶναι σωστικόν, ἐν συνθήκῃ γενόμενον. εἰ δὲ τὰ μὲν συντεθειμένων καὶ μὴ συντεθειμένων τηρεῖ τὴν κοινωνίαν, τὰ δ' ἀντικείμενα τούτων φθείρει, κἂν συντεθειμένους σώζει, φύσει ταῦτά ἐστι κἂν κατὰ συνθήκην γίνηται. ἔοικε γὰρ ἡ συνθήκη, ζήτησίς τις εἶναι τοῦ φύσει δικαίου. καὶ ὁμολογία κοινὴ τῶν εὑρημένων. ἀλλ' οἱ μὲν τῶν ζητούντων, καὶ εὑρίσκουσι τὸ ζητούμενον. οἱ δὲ διαμαρτάνουσιν, ὥσπερ ὅσα καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσι τοῖς διὰ ζητήσεως εὑρίσκεσθαι πεφυκόσιν. ἔτι οἱ διεγνωκότες ἀδικεῖν τε καὶ λῃστεύειν οὐκ ἐξετάζοντες τὰ κείμενα νόμιμα διὰ τὸ ταῦτα παραβαίνειν λῃστεύουσί τε καὶ κακουργοῦσιν. ἀλλ' ὡς ὄντων φανερῶν ἀδικημάτων. δι' ὧν τὸ λῃστεύειν ἄγουσιν ἐπ' αὐτό. εἰ δ' ἔστιν ἄδικά τινα φύσει, καὶ οὐ τῇ τῶν συγκειμένων δικαίων παραβάσει, ἀνάγκη καὶ δίκαια φύσει λέγειν εἶναι, τὰ τούτοις ἐναντία. ὅτι δὲ ἐστὶν ἄδικα φύσει, δῆλον ἐκ τοῦ παρὰ πᾶσι καὶ τοῖς ὑπεναντιωτάτοις ἔχουσι νόμους εἶναί τινα κοινά, ἃ οἱ τὸ ἀδικεῖν προαιρούμενοι πράττουσιν εἰς οὓς ἀδικοῦσι. πάντα γὰρ σχεδὸν οἱ λῃστεύοντες, παρὰ πᾶσι τὰ αὐτὰ ποιοῦσιν εἰς οὓς ἀδικοῦσιν. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὡς καὶ τὰ τούτοις ἀντικείμενα οὖσιν ἀδίκοις φύσει, δίκαιά ἐστι φύσει. καὶ γὰρ οὐδ' ἄλλο τί ἐστι τὸ ἀδικεῖν, ἢ παράβασις τοῦ δικαίου. ὥστε εἰ παράβασις δικαίου ἔστι τις φύσει, δῆλον ὡς καὶ τὸ δίκαιον πολὺ πρότερον οὗ ἡ παράβασις ἄδικός ἐστι φύσει. ὕστερον γὰρ ἡ παράβασις τινὸς ἐκείνου οὗ ἐστι παράβασις. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἄδικόν ἐστι τὸ φύσει, ἢ παράβασις καὶ ἐναντίωσις τοῦ φύσει δικαίου. ἔτι ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἔχει, οὕτως εὔλογον καὶ ἐπὶ δικαιοσύνης ἔχειν. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων καθ' ἑκάστην αὐτῶν φύσει ἐστὶ τὰ πραττόμενα ὑπ' αὐτῶν τοιαῦτα. φύσει γὰρ ἀνδρεῖα, ὁ τὴν ἀνδρείαν ἔχων πράττει. καὶ φύσει σωφρονικὰ τὰ ἀπὸ τῆς σωφροσύνης πραττόμενα. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔστιν ἄρα καὶ δίκαια φύσει πραττόμενα, καὶ δικαιοσύνη.

Ὅτι οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν.

Ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων εὐδαίμων, ὁ δὲ εὐδαίμων εὐδαιμόνως βιοῖ, ἡ γὰρ εὐδαιμονία ἐν βίῳ, ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων, εὐδαίμονα βιοῖ βίον. ὁ δὲ εὐδαίμων βίος αἱρετός, οὐκ ἀβούλητος, ὁ εὐδαίμων ἄρα βίος οὐκ ἀβούλητος. οὐκ ἄρα ὃν καταλείπει τις βίον ἑκών, εὐδαίμων οὗτος βίος. ὁ δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχων, καταλείποι ἄν ποτε τὸν βίον τὸν μετὰ ἀρετῆς ἑκών, διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τὴν εὔλογον. ὁ τὴν ἀρετὴν ἄρα ἔχων βίος, καὶ ὁ κατὰ ἀρετήν, οὐκ εὐδαίμων. οὐκ ἄρα ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν αὐτάρκης. ἔτι εἰ ὁ ζητῶν εἰ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν οὐκ ἄτοπόν τι ζητεῖ, ὁ δὲ ζητῶν εἰ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς ἀρετήν, ἄτοπόν τι ζητεῖ, οὐ ταυτὸν τὸ ζήτημα ἑκάτερον αὐτῶν. εἰ δὲ μὴ ταῦτα ταυτά, οὐ ταυτὸν τὸ

.1.ϛ. πρακτικου — Δ πρακτικου
Φρόνησις
δεινός — a
φρόνιμος — D.
Theophrastus
αἱ προσηγορίαι κατὰ τὸ πλεῖστον
Homo natura cōmunicabilis & q[uomodo] id probet[ur]
Nihil natura facere aut dare frustra
Sine q[uo] nō posset ulla res esse nobis, necesse est illud esse naturale
Leges nō scripta
Posterior est transgressio, illo cui[us] est transgressio
θ ανδρεία. ϛ

f. sine qbus no. ut causa sine qua no

ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία. ἀλλὰ μὴν τὸ πρῶτον ἄλλο δευτέρου. ἔτι εἰ δὴ ἄλλο ἐστὶν ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία, δῆλον ὡς οὐκ ἐν τῷ ἀρετὴν ἔχειν τὸ εὐδαιμονεῖν, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ αὐλητικὴν ἔχειν τὸ αὐλεῖν. οὐκ ἄρα ἕξει μόνῃ καὶ κτήσει τῆς ἀρετῆς ἡ εὐδαιμονία. ἔτι εἰ ἄλλο τὸ ὑπό τινος γινόμενον τοῦ ποιοῦντος αὐτό, καὶ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία γινομένη κατ' αὐτοὺς ὑπὸ τῆς ἀρετῆς, ἄλλο ἡ ἀρετὴ τῆς εὐδαιμονίας. τὸ δὲ πρῶτον τὸ ἄλλο δευτέρου. ἔτι εἰ ἡ εὐδαιμονία ἐν βίῳ καὶ ἐνεργείᾳ, ἡ δὲ ἀρετὴ ἕξις, οὐ ταὐτὸν εὐδαιμονία καὶ ἀρετή. ἔτι εἰ πᾶσα τέχνη ἕτερον ἑαυτῆς ποιεῖ τι, οὐχ ἑαυτήν, ἡ δὲ ἀρετὴ τέχνη κατ' αὐτοὺς εὐδαιμονίας ποιητική, ἕτερον ἂν εἴη τῆς ἀρετῆς ἡ εὐδαιμονία τὸ γινόμενον ὑπ' αὐτῆς. ἔτι εἰ ἡ κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια τῆς εὐδαιμονίας ποιητική, πρὸς δὲ τὴν κατὰ ἀρετὴν ἐνέργειαν οὐκ ἔστιν αὐτάρκης ἡ ἀρετή, ἡ ἀρετὴ ἄρα οὐκ ἔστιν αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν. ἤτοι γὰρ περὶ τὴν ἐκλογήν ἐστι τῶν ἡδέων κατ' Ἐπίκουρον, ἢ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν κατὰ φύσιν, ὡς τοῖς ἀπὸ τῆς στοᾶς δοκεῖ, ἢ τῶν ὁπωσοῦν ἄλλως οἰκείων. ἃ δεῖ ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς ὡς ὕλην ὑποκεῖσθαι ταῦτα, ὡς τῇ χαλκευτικῇ χαλκόν, σίδηρον, πῦρ, ἄνθρακας, ὧν οὐδενός ἐστιν αὐτὴ ποιητική. εἰ δὴ ἐπὶ ὑποκειμένοις τισὶν ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ὧν οὐκ ἔστιν αὐτὴ ποιητική, οὐκ ἔστιν αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας. ἐπεὶ δεῖται καὶ τῶν περὶ ἃ ἡ ἐνέργεια ἔξωθεν ὄντων αὐτῆς. οὐδὲ γὰρ ὥς φασι τὸν ὧν οὐκ ἄλλου λόγον ἔχει ταῦτα. ἀλλ' ἔστι κινητικὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ πράττειν αὐτὴν καὶ ἐνεργεῖν αἴτια. στοχάζεται γὰρ αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς οἰκείας ὕλης αἱ τέχναι. ἀδιαφορεῖσθαι γοῦν φασι τὰς πράξεις αὐτοῖς, τούτων μὲν ἐπισπωμένων, καὶ κινούντων ταῖς ἐν αὐτοῖς διαφοραῖς τὰς ἀρετάς. ἔτι ὥσπερ οἱ αὐλοί, εἰ πρὸς τὸ εἶναι ἡμῖν συντελοῦσι, ἀλλὰ τοῦτο οὐχ ἧττον συντελοῦντες πρὸς τὸ αὐλεῖν ἀλλὰ τὸν ὧν οὐκ ἄλλου λόγον ἐπέχον. οὐ γὰρ εἰ ἀναγκαίως ὑπάρχει τῷ ἀνθρώπῳ ταῦτα οἷς ἡ ἀρετὴ χρῆται καὶ ἄλλου αὐτῶν μή ἐστι. ἀλλὰ τοῦτο οὕτω γίνεται πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῇ ἀρετῇ συντελοῦντα, ἀλλά γε ὄντα αὐτῆς. ἔτι εἰ πρὸς τὴν τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογὴν χρεία καὶ σώματος ὑγιαίνοντος καὶ αἰσθήσεων, ἅ ἐστιν ἔξω τῆς ἀρετῆς, πῶς γὰρ ἄλλου τούτων, κατὰ τρόπον ἂν τῶν κατὰ φύσιν τὴν ἐκλογὴν ποιήσαιτο. ταῦτα δὲ τῆς ἀρετῆς ἔξω, οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετή. ἔτι εἰ περὶ τὴν τῶν κατὰ φύσιν καὶ οἰκείων ἐκλογὴν ἡ ἐνέργεια τῆς ἀρετῆς, καὶ περὶ τὴν ἀποικονομίαν καὶ ἔκκλισιν τῶν τούτοις ἐναντίων, δεῖ δῆλον ὅτι παρεῖναι ἃ ἐκλέξεται. οὐ γὰρ δὴ ἀεὶ τῷ ἀνθρώπῳ ταῦτα πάρεστι. ἀλλὰ γοῦν τὴν τούτων ἔνδειαν, ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων ἑαυτὸν ἐξάγει ποτέ. οὐδὲ γὰρ ἀλλὰ τὸ ἀδυνατεῖν ἐκλέγεσθαι ταῦτα, ἡ ἐξαγωγή. ὅπερ ἔργον τῆς ἀρετῆς. ἀλλὰ τῷ μὴ παρεῖναι ἃ οὐκ ἐπ' αὐτῇ. εἰ δὴ οὐκ ἐπ' αὐτῇ μὲν ἡ τούτων παρουσία, ἡ δὲ ἐνέργεια αὐτῆς περὶ τὴν τούτων ἐκλογήν, αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν. ἔτι διττῆς οὔσης τῆς ἐνεργείας, καθ' ἑκάστην τέχνην, τῆς μὲν ἐν προηγουμένοις ὡς τῷ αὐλητῇ εἰ ὑγιαίνοι τε τῷ σώματι καὶ αὐλοὺς οἵους βούλεται ἔχοι. καὶ μηδὲν ἔξωθεν αὐτὸν ἐνοχλεῖ. τῆς δὲ ἐν ἀβουλήτοις καὶ ἐναντίοις τῶν προειρημένων, ὥσπερ ταῖς ἄλλαις τέχναις, τὸ τέλος ἐν ταῖς περὶ τὰ βουλητὰ καὶ ἐν προηγουμέναις ἐνεργείαις, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς. εἴ γε καὶ αὐτὴ τέχνη. ἔτι εἰ μηδεμία τέχνη αὐτάρκης πρὸς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν τῷ δεῖσθαι δι' ὧν τε ἐνεργήσει, καὶ περὶ ἅ. τέχνη δὲ καὶ ἡ ἀρετή, οὐδ' ἂν αὐτὴ αὐτάρκης εἴη, πρὸς τὴν κατ' αὐτὴν ἐνέργειαν. ἔτι εἰ ἡ ἀρετὴ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν κατὰ φύσιν, μὴ οἷόν τε δὲ ἐκλογήν τινων ποιεῖσθαι καὶ κρίσιν, μὴ πρότερον φαντασίαν περὶ αὐτῶν λαβόντα, ταύτην δὲ οὐχ οἷόν τε μὴ αἰσθανομένῳ ὑπάρξαι, καὶ αἰσθανομένῳ ὑγιῶς δεῖ μὲν αἰσθήσεως, ὑγιαινούσης πρὸς τὴν καὶ περὶ ταῦτα ἐνέργειαν αὐτῆς. οὐκ ἔστι δὲ ταύτης κυρία. οὐδ' ἂν τῆς ἐνεργείας εἴη κυρία. ὡς γὰρ μὴ ὄντων τῶν ὑποκειμένων, οὐχ οἷόν τε ἦν ἐνεργεῖν ὧν οὐκ ἦν αὐτὴ κυρία, οὕτω καὶ ὑποκειμένων μὲν μὴ προηγησαμένης δὲ φαντασίας ὁρμὴν ἀδύνατον γενέσθαι. φαντασία δὲ αἰσθήσεώς πως ἐχούσης ἂν μὴ διαψεύδωνται αὐτῶν αἱ φαντασίαι. ἔτι δὲ μήτε πρὸς τὴν ὑπόστασιν τῶν περὶ ἃ ἡ ἐνέργεια, μήτε πρὸς φαντασίαν καὶ αἴσθησιν ἡ ἀρετὴ αὐτάρκης ὧν χωρὶς οὐκ ἐνεργεῖ, οὐδ' ἂν πρὸς τὴν ἐνέργειαν αὐτάρκης εἴη τὴν ἑαυτῆς. ἔτι εἰ οἷόν τε τὴν ἀρετὴν ἔχοντα καὶ ἐν ληθάργῳ καὶ ἐν μελαγχολίᾳ, καὶ ἐν σκοτώσει καὶ ἐν παρακοπῇ γενέσθαι, ἐν οἷς ὄντα ἀδύνατον κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν, οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας. πῶς γὰρ οἷόν τε λέγειν τὸν παρακόπτοντα καὶ δεσμῶν δεόμενον, ἀλλὰ τοῦτο καὶ τῆς ἐκ τῶν φίλων βοηθείας, φρονίμως ἐνεργεῖν τότε μὴ βουλομένους θέσιν φυλάττειν. ἔτι τῇ ἀρετῇ τὰ μὲν διωθεῖ καὶ ἐκκλίνει τῶν ἀδιαφόρων κατὰ τούτους, τὰ δὲ αἱρεῖται καὶ ἐκλέγεται, οὐκ αὐτάρκης ἂν εἴη πρὸς εὐδαιμονίαν. πῶς γὰρ εὐδαίμων ὁ ὢν ἐν τούτοις ἃ ἡ ἀρετὴ διωθεῖται. ἢ γὰρ οὐκ εὖ ποιεῖ διωθουμένη αὐτούς, ἢ οὐχ οἷόν τε εὐδαιμονεῖν, παρόντων τούτων, ἃ ἦν διωθεῖσθαι τῆς ἀρετῆς ἔργον. αἱ δὲ αἰσθήσεις καὶ αὐταί, εἰ μὲν πρὸς τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἀναγκαίου χώραν ἔχουσιν, μηκέτι δὲ συνεργοῦσι πρὸς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀρετῆς τὸν ὧν οὐκ ἄλλου λόγον ἔχοιεν ἄν. εἰ δὲ πρὸς τῷ ἀναγκαίῳ εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ συνεργοῦσι πρὸς τὰς πράξεις, καὶ προσχρῆται αὐταῖς ἡ ἀρετὴ πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας. ἡ γὰρ φαντασία κριτὶς τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων, οὐκ ἔχουσι τὸν ὧν οὐκ ἄλλου λόγον, πρὸς τὰς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας. ὡς ἔχει ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος. εἰ γὰρ ἐνεργήσομεν κατὰ ἀρετήν, ὁπωσοῦν ἐχουσῶν τῶν αἰσθήσεων, ἤτοι καὶ ταῖς ψευδέσι φαντασίαις ταῖς ἀπὸ τῶν τοιούτων αἰσθήσεων συγκαταθησόμεθα.

Epicurei

stoici

Ars est uirtus

συγκαταθησόμεθα. καὶ ταύταις ἀκόλουθα πράξομεν. καὶ πῶς σπουδαίου τοῦτο. ἢ εἰ ἐφέξομεν καὶ μὴ συγκαταθησόμεθα, οὐδὲν δὲ πράξομέν τι τῶν ἐπ' αὐταῖς, ὥστ' οὐδὲν ἐνεργήσομεν. εἰ δ' ἄλλα τινὰ ἐνεργήσουσιν, ἐφέξουσι δὲ περὶ τούτων, οὐ πρὸς πάντα κατὰ τὸν βίον κατὰ τοῦτο κατὰ ἀρετὴν ἐνεργήσει ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων. ὥστε οὐκ αὐτάρκης πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας, ἅς γε ἀλλὰ τὴν τινῶν ἀπουσίαν οὐδὲ ἐνεργεῖ. τὸ δὲ λέγειν καὶ κοιμωμένους ἐνεργεῖν. καὶ γὰρ μνημονεύειν τινῶν, διεγερθέντες γοῦν ἔχουσι τὴν μνήμην καὶ οὐκ ἀποβεβλήκασιν. ὅμοιον καὶ τὸ λέγειν κοιμωμένους ὁρᾶν. ἐπεὶ καὶ ἐξυπνισθέντες ὁρῶσι, καὶ μὴ ἀποβαλόντες τὴν δύναμιν τὴν ὁρατικήν. ἔτι εἰ μὴ ψυχῆς εὐδαιμονία ζητεῖται, ἀλλὰ ἀνθρώπου, ὁμολογεῖται δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος, ὧν ἑκατέρου ἔστι καὶ ἀγαθὰ οἰκεῖα, καὶ κατὰ διαφέροντα ἀλλήλων. ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὰ ἀλλήλων ἕτερα, πῶς οὐκ ἀκολουθεῖ, τὸ τέλος τοῦ ἐξ ἀμφοῖν ὄντος καὶ τὸ ἀγαθόν, προσδεῖσθαι τοῦ ἑκατέρου τούτων, ἐξ ὧν ἐστιν ἀγαθοῦ, εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐταρκὲς τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθὸν πρὸς τὸ τοῦ ἀνθρώπου τέλος. ἀλλὰ δεῖ αὐτῷ καὶ τῶν τοῦ σώματος. σώματος δὲ ἀγαθά, ὑγίεια. ἣ γίνεται περὶ τὴν τῶν πρώτων σωμάτων ἐν οἷς τοῦδε τὸ εἶναι εὐκρασίαν, ἰσχὺς ἥ ἐστιν ἐν τῇ εὐτονίᾳ τῶν δευτέρων καὶ ἐξ ἐκείνων συγκειμένων σωμάτων. κάλλος ὅ ἐστιν ἐν τῇ εὐσχημοσύνῃ καὶ συμμετρίᾳ τῶν τρίτων ἤδη καὶ ἀνομοιομερῶν σωμάτων. ἃ καὶ μέρη τοῦ σώματος λέγομεν προσεχῶς. ὡς γὰρ ἐπὶ τῆς ψυχῆς πασῶν τῶν ἀρετῶν καθ' ἑκάστην δύναμιν χρεία πρὸς τὸ τοῦ ἀνθρώπου τέλος, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος. ἔτι εἰ πρὸς ἃ ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος οἰκειοῦται, ταῦτα καὶ ἔχειν εὖ βούλεται ἡ ἀρετή, ἀβούλητον δ' ἐστὶν αὐτῇ, τὸ μὴ εὖ ἔχειν ταῦτα, οἰκειοῦται δ' ἐκ φύσεως ὥσπερ πρὸς αὑτὸν αὐτός, καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ καὶ τὰς δυνάμεις. καὶ τὰς ἀκρότητας. οὕτω δὲ καὶ πρὸς τοὺς πλησίον γονεῖς τε καὶ φίλους οἰκείους πολίτας. κοινωνικὸν γὰρ καὶ πολιτικὸν ζῷον. δῆλον ὡς καὶ ταῦτα εὖ ἔχοντα καὶ σωζόμενα, συντελεῖ τι ἂν αὐτῷ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν καὶ τέλος. καὶ ὅσων αὐτῷ χρεία, πρὸς τὸ σώζειν δύνασθαι αὐτόν τε ἕκαστον τῶν πρὸς ἃ οἰκειοῦται ἐκ φύσεως. ὥστε καὶ τῶν ὠφελίμων ἀγαθῶν αὐτῷ δεῖ. ἃ ἢ ποιητικὰ γίνεται τῶν δι' αὐτὰ αἱρετῶν τῷ ἀνθρώπῳ, ταῦτα δ' ἐστὶ πρὸς ἃ ἐκ φύσεως οἰκειοῦται. ἢ φυλακτικὰ αὐτῶν. ἢ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς ἀλεξητικά. ἔτι εὐδαιμονία συμπλήρωσις ἀγαθῶν, ἑκάστου δὲ τῶν πρὸς ἃ ἐκ φύσεως οἰκειούμεθα, ἔστιν ἀγαθόν τι. πῶς οὐ πάντων δεῖ τούτων, εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἀγαθῶν. τὸ γὰρ οἰκειοῦσθαι μὲν λέγειν ἡμᾶς πρὸς πλείω, μηδὲν μέντοι διαφέρειν ἡμῖν, ὁπωσοῦν ἐχόντων αὐτῶν, μαχόμενα λέγειν ἐστίν. εἰ δὲ δεόμεθα αὐτῶν, πῶς ἂν εὐδαιμονεῖν τις λέγοιτο, ἀπολειπομένων αὐτοῦ τούτων, ὧν δεῖται. εἴ γε ἀνενδεὴς ἡ εὐδαιμονία, καὶ τέλειον. ἔτι εἰ αἱ κοιναὶ περὶ εὐδαιμονίας ἔννοιαι, αὐτάρκειάν τε αὐτὴν ζωῆς τίθενται. ἀνενδεῆ γὰρ τὸν εὐδαίμονα προειλήφασι. καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τὸ ἔσχατον τῶν ὀρεκτῶν ὑπολαμβάνουσιν. ἀλλὰ καὶ τὸ ζῆν κατὰ φύσιν, καὶ τὸν κατὰ φύσιν βίον εὐδαιμονίαν λέγουσι. πρὸς δὲ τούτοις τὸ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ βιοῦν καὶ τὴν εὐζωΐαν εὐδαιμονίαν φασὶν εἶναι. εἰ τοιοῦτον μὲν ἡ εὐδαιμονία προείληπται. πρὸς μηδὲν δὲ τούτων αὐτάρκης ἡ ἀρετή, οὐδ' ἂν πρὸς εὐδαιμονίαν αὐτάρκης εἴη. ἆρ' οὖν ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων ἐν αὐταρκείᾳ ἐστί, καὶ οὐδενὸς ἐπιδεῖται κατὰ τὸν βίον, ἢ πολλά ἐστιν ὧν ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων δεῖται. ὑγιείας, ἰσχύος, εὐπορίας, καὶ πλειόνων ἄλλων. καὶ τοῦτο καὶ καθ' οὓς ἡ ἀρετὴ αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν τίθεται. λέγουσι γὰρ εἶναί τινα προηγούμενα τῷ σοφῷ καὶ ἀξίαν ἔχοντα. καὶ οἰκεῖά τινα καὶ ἐπιτακτικά. ἀλλὰ καὶ δίχα κειμένων ἀρετῆς τε ζῆν τούτοις καὶ ἀρετῆς μόνης. μηδέποτ' ἂν τὸν σοφὸν τὴν κεχωρισμένην ἑλέσθαι, εἰ εἴη αὐτῷ δυνατόν, τὴν μετὰ τῶν ἄλλων λαβεῖν. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὡς χρείαν ὁ σοφὸς ἕξει τούτων. γελοῖος γὰρ ἂν εἴη, ἐκλεγόμενος μὲν αὐτά, πρὸς οὐδὲν δ' αὐτῶν ἀναφέρων τὴν ἐκλογήν. πῶς οὖν ἔτι τὸ ἔσχατον ὀρεκτὸν ἡ ἀρετὴ εἴη ἄν. καὶ οὐ τυχόντες οὐδενὸς ἂν ἄλλου ἔτι ὀρεγοίμεθα. καὶ αὐτάρκης εἴη πρὸς τὸ ζῆν. εἰ δὲ μὴ πρὸς ταῦτα, οὐδὲ πρὸς εὐδαιμονίαν. καίτοι γὰρ ἡ εὐδαιμονία τοιοῦτον. εἰ δὲ εἴη ὁ κατὰ φύσιν βίος εὐδαίμων κείμενος, πῶς ἡ ἀρετὴ πρὸς τοῦτο αὐτάρκης. ἡ γὰρ φύσις ἡ τὴν ψυχὴν ἡμῖν δοῦσα, ἔδωκε καὶ τὸ σῶμα. καὶ πρὸς τὰς ἑκατέρου τούτων τελειότητάς τε καὶ οἷας δὴ κατασκευὰς ἐκοίνωσεν ἡμᾶς, ὥστε ὁ γὰρ τοῦ ἑτέρου τούτων τελειότητος κατὰ φύσιν στερόμενος, οὐδ' ἂν κατὰ φύσιν βιοῖ. τὸ γὰρ κατὰ φύσιν, τὸ κατὰ τὸ βούλημα τῆς φύσεως ἀκούεται. εἰ δὲ μὴ τοῦτο οὐδὲ εὐδαιμονοῖ. ἔτι εἰ τὸ σῶμα ἡμῖν ὄργανον ὂν ὑπὸ τῆς φύσεως δέδοται πρὸς τὰς κατὰ φύσιν πράξεις, ἐν παντὶ δὲ ὀργάνου δεομένου οὐ χεῖρον τὸ ὄργανόν ἐστιν, εἰς τοῦτο συντείνει καὶ ἡ τοῦ ὀργάνου ἀρετή, εἴη ἂν καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀρετή, συντείνουσα πρὸς τὰς κατὰ φύσιν πράξεις καὶ τὸν κατὰ φύσιν βίον. οὐκ ἄρα οἷόν τε ἄνευ τῆς τοῦ σώματος ἀρετῆς κατὰ φύσιν βιοῦν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ εὐδαιμονεῖν. ἔτι εἰ μηδὲν μάτην ἡ φύσις ποιεῖ, οὐδὲ γὰρ ἄλλη τις τέχνη τῶν ὑπ' αὐτῆς γινομένων μάτην τι ποιεῖ, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὑπὸ τέχνης γινομένων συντείνει πρὸς τὸ οἰκεῖον αὐτῆς τέλος, τέχνη δέ τις θεία καὶ ἡ φύσις, ὥστε καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς γινόμενα, συντείνει ἂν πρὸς τὸ οἰκεῖον τοῦ ἐν ᾧ γίνεται τέλος. οἰκειώσει δὲ ἡμᾶς πρὸς τοῦτο, τά τε σωματικὰ καὶ ἐκτὸς ἀγαθά. συνεργὰ ἄρα καὶ ταῦτα πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἡμῶν τέλος. καὶ οὐ μάτην ἡ οἰκείωσις ἡ πρὸς ταῦτα. οὐκ ἄρα αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὸ κατὰ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου τέλος. εἴ γε μήτε πρὸς τὴν κτῆσιν, μήτε πρὸς τὴν τήρησιν τούτων πρὸς ἃ ἐκ φύσεως οἰκειούμεθα ἐστὶν αὐτάρκης. ἔτι εἰ

Felicitas = cõplementũ omniũ bonorũ

ἀνενδεὴς ἡ εὐδαιμονία καὶ τέλειον

τὸ κατὰ φύσιν significat τὰ βούλημα τῆς φύσεως

Naturã nihil facere frustra

Natura ee diuina quãdã art

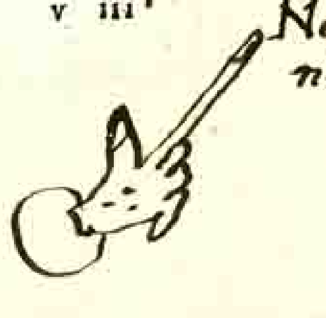

ὑπὸ τὴν ἐκλογὴν πίπτει ταῦτα τῇ ἀρετῇ κατ᾽ αὐτούς, καὶ ἡ φύσις τῆς τούτων ἐκλογῆς ἕνεκεν, οἰκείων ὄντων ἡμῖν, τὴν ἀρετὴν παραλαμβάνειν. τῶν δὲ τούτοις ἀντικειμένων ἀπ᾽ οἰκονομίας. ἆρα ἐκλέγεσθαι μὲν δεῖ τὰ σωματικὰ καὶ ἐκτὸς ἀγαθά, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν; τί δὲ τοῦτο μέν, οὐχὶ δὲ καὶ κτᾶσθαι αὐτά; τί δὲ κτᾶσθαι μέν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν χρῆσιν πρός τι αὐτῶν συντείνειν; πρός τι οὖν εἰ μὴ πρὸς τὸ τέλος; οὔτε γὰρ ἂν ἡ φύσις ἐβούλετο, οὔθ᾽ ἡ ἀρετὴ προσέταττεν, οὔθ᾽ ὁ σοφὸς ἐξελέγετο, ὥσπερ οὐδὲν διέφερεν ἔχειν αὐτὰ ἢ μή. οὐδὲ γὰρ ἄλλη τις τέχνη ἐκλέγεταί τι αὐτοῦ χάριν τοῦ ἐκλέξασθαι μόνου. ἀλλὰ πάντων ἡ ἐκλογὴ πρὸς τὸ τέλος ἔχει τὴν ἀναφοράν. ἐν γὰρ τῇ χρήσει τῶν ἐκλεγομένων, οὐκ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ὑποκειμένων τὸ τέλος. καὶ καθόλου πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ τὴν ἀρετὴν ἐπὶ τούτων λέγειν εἶναι μόνον ἐπὶ τὸ ἐκλέγεσθαι. εἰ γὰρ ἀδιάφορος ἡ κτῆσις τῶν ἐκλεγομένων, καὶ μὴ συντείνουσα πρὸς τὸ τέλος, κενὴ ἂν εἴη καὶ ματαία ἡ ἐκλογή. ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ εὖ ζῆν εἴη, οὐδὲ πρὸς τοῦτο ἡ ἀρετὴ αὐτάρκης. λέγεται γὰρ εὖ ζῆν, ὁ χρώμενος ἀρετῇ καὶ ζῶν κατ᾽ ἀρετὴν καὶ πράττων τι. ἐν γὰρ πράξει ποιᾷ ἡ εὐζωΐα ἀνθρώπου. τῶν δὲ πράξεων αἱ μέν εἰσι κτητικαί, αἱ δὲ χρηστικαὶ τοῖς κτηθεῖσι. ἐν μὲν οὖν ταῖς κτητικαῖς, οὐκ ἂν εἴη τὸ τέλος· ἑτέρου γὰρ χάριν αὗται. ἐν δὲ ταῖς χρηστικαῖς. οὐδὲ γὰρ τοῖς τεχνίταις τὸ τέλος, ἐν τῷ κτᾶσθαι τὰ οἷς χρῶνται, ἀλλ᾽ ἐν τῇ χρήσει τούτων, τῇ κατὰ τὴν τέχνην. καὶ τῇ ἀρετῇ δὴ τὸ ἔσχατον καὶ τὸ τέλος, οὔσῃ τέχνῃ καὶ αὐτῇ, οὐκ ἐκλογῇ καὶ περιποιήσει τινῶν, ἀλλ᾽ ἐν χρήσει τῶν περιποιηθέντων. εἰ δ᾽ ἐν ταῖς χρηστικαῖς τῶν ἐνεργειῶν καὶ πράξεων, ἡ εὐδαιμονία καὶ ἡ εὐζωΐα, αὗται δὲ οὐκ ἄνευ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτὸς καὶ τῶν οἰκείων καὶ κατὰ φύσιν, ὧν ἡ ἀρετὴ ἐκλεκτική, οὐκ ἂν ἡ ἀρετὴ εἴη αὐτάρκης, πρὸς εὐζωΐαν τε καὶ εὐδαιμονίαν. ἔτι εἰ ὑπὸ τῆς φύσεως τὸ σῶμα ὄργανον τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς τὰς πράξεις δέδοται, καὶ τὰ τούτου ἀγαθά, συντείνοι ἂν πρὸς τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ τέλος. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. καὶ γὰρ τὸ τῶν αὐλῶν ἀγαθόν, πρὸς τὸ εὖ αὐλεῖν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετή, πρὸς εὐδαιμονίαν. εἰ γὰρ μηδὲν πρὸς τὴν κατὰ τὸν βίον ἐνέργειαν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὸ τέλος ταῦτα συντελεῖ, μάτην ἂν εἴη ὑπὸ τῆς φύσεως ἡμῖν δεδομένον τὸ σῶμα. οὐ γὰρ δὴ ἃ παρόντα ὠφελεῖ, ταῦτα ἀπόντα, οὐκ ἐλαττοῖ τὸ ἔργον ὃ ὠφελεῖ. ἔτι εἰ ὅσα τῆς ἰατρικῆς ἐστιν ἕνεκεν, ταῦτα καὶ τῆς ὑγείας χάριν ἐστὶ τῆς γινομένης ὑπ᾽ αὐτῆς, καὶ ὅσα τῆς κυβερνητικῆς καὶ τῆς εὐπλοίας ἣν αὕτη ποιεῖ, καὶ ὅσα τῆς ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἔσται. ἐπεὶ ταύτης ἔργον ἡ εὐδαιμονία. τὰ δὲ σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτός, καὶ αὐτοί φασι τῆς ἀρετῆς ἕνεκα εἶναι, ὅπως ἐκλέγηται αὐτά, καὶ περιποιῆται. ὥστε καὶ πρὸς τὸ τέλος ταῦτα χρήσιμα. εἰ δὲ τοῦτο οὐκ αὐτάρκης πρὸς τὸ τέλος ἡ ἀρετή. ἔτι ὅσα τοῦ ἰατροῦ χάριν ᾗ ἰατρός, ταῦτα καὶ τῆς ὑγείας, ὃ τέλος ἐστὶ τοῦ κυβερνήτου· καὶ ὅσα δὴ τοῦ ἀνθρώπου ἕνεκεν, ᾗ αὐτός, ταῦτα καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ. τουτέστι τῆς εὐδαιμονίας. τὰ δὲ σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτός, τοῦ ἀνθρώπου ἕνεκά ἐστι, καὶ ᾗ αὐτός. ὥστε καὶ τῆς εὐδαιμονίας. οὐκ αὐτάρκης ἄρα ἡ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλος. ἔτι εἰ ὥσπερ κατὰ νοῦν πράττειν λέγομέν τινα, οὐχ ὅτι νοῦν ἔχων πράττει ὅπως δή, ἀλλ᾽ ὅτι ὡς ὁ νοῦς βούλεται, καὶ κατὰ ψυχήν, οὐχ ὅτι ψυχὴν ἔχων, ἀλλ᾽ ὅτι ὡς ἡ ψυχὴ βούλεται, οὕτω καὶ ὁ κατὰ ἀρετὴν πράττων, πράττοι ἂν κατὰ ἀρετήν, οὐχ ὅτι ἔχει ἀρετήν, ἀλλ᾽ ὅτι ὡς ἡ ἀρετὴ βούλεται καὶ ἐν οἷς καὶ δι᾽ ὧν. ἔστι δὲ τὸ εὐδαιμονεῖν, ἐν τῷ κατὰ ἀρετὴν πράττειν. τὸ εὐδαιμονεῖν ἄρα ἐστίν, ἐν τῷ κατὰ τὸ βούλημα τῆς ἀρετῆς. κατὰ βούλημα δὲ τῆς ἀρετῆς ἐστι, τὸ πράττειν μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν τε αὐτῇ καὶ οἰκείων, καὶ αὐτῆς ἕνεκα κατεσκευασμένων. φέρει ἄρα καὶ ταῦτα, πρὸς τὴν κατὰ ἀρετὴν ἐνέργειαν. τουτέστι πρὸς εὐδαιμονίαν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετή. ἔτι ὥσπερ τῷ αὐλητῇ πρὸς τὸ εὖ αὐλεῖν, ἐν τῷ αὐλεῖν ἐστίν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδιάφορον τῷ αὐλητῇ πρὸς τὸ εὖ αὐλεῖν καὶ τὸ ἴδιον τέλος, τὸ αὐλεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, οὕτω καὶ εἰ τῷ εὐδαιμονοῦντι ἐν τῷ εὖ ζῆν ἐστι τὸ εὐδαιμονεῖν, οὐκ ἂν εἴη αὐτῷ ἀδιάφορον τὸ ζῆν πρὸς τὸ εὖ ζῆν. ἀλλὰ συντελεῖ πρὸς τὸ εὖ ζῆν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλος, εἴγε κατὰ ταύτην οὐ τὸ ζῆν, ἀλλὰ τὸ εὖ ἡμῖν περιγίνεται μόνον. ἔτι εἰ ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων, μάλιστα ἂν παρεῖναι αὐτῷ βούλοιτο τά τε σωματικὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐκτός, καὶ παρόντα τε φυλάττοι καὶ μὴ παρόντα ἐκλέγοιτό τε καὶ κτῷτο, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν εὔχοιτο τοῖς θεοῖς, δῆλον ὡς ἐλαττούμενος πρὸς τὸ προκείμενον αὐτῷ, εἰ μὴ παρείη ταῦτα, βούλοιτ᾽ ἂν αὐτά. εἰ δὲ ἐλαττοῦται τῶν ἐναντίων τούτοις παρόντων αὐτῷ, πῶς εὐδαίμων; ἔτι εἰ τὸν μὲν τὴν ἀρετὴν ἔχοντα ἐνδέχεται μαίνεσθαι καὶ νοσεῖν, εὐδαιμονεῖν δὲ τὸν μαινόμενον ὅτε μαίνεται, ἢ τὸν νοσοῦντα, ἢ τὸν κοιμώμενον, οὐδεὶς ἂν εἴποι. οὐκ ἂν εἴη τὸ εὐδαιμονεῖν ἐν τῷ τὴν ἀρετὴν ἔχειν. ἔτι εἰ ὅλως πρὸς τὸ εἶναί τε καὶ ὁπωσοῦν ἐνεργεῖν ἡ ἀρετὴ δεῖται τινῶν, ἐν δὲ τῇ κατ᾽ αὐτὴν ἐνεργείᾳ τὸ εὐδαιμονεῖν τινα, πῶς ἂν αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν εἴη, δεομένη τινῶν ἔξωθεν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν ἐν ᾧ τὸ εὐδαιμονεῖν; ἔτι εἰ τῷ σοφῷ τὰ κατὰ φύσιν ὀρεκτά, οὐδενὸς δὲ μάτην ὁ σοφὸς ὀρέγεται, ἔχοι ἂν ταῦτα ὧν ὀρέγεται πρὸς τὸ τέλος τὸ οἰκεῖον αὐτοῦ τὴν ἀναφοράν. καὶ συντελεῖ ἄν τι αὐτῷ πρὸς εὐδαιμονίαν. ἔτι, ἤτοι προσχρωμένη τισὶν ἡ ἀρετὴ τυγχάνει τοῦ τέλους, ἢ ὅλως αὐτὴ καθ᾽ αὑτήν. εἰ μὲν δὴ προσχρωμένη, οὐκ αὐτάρκης ἔσται πρὸς τὸ τέλος. εἰ δὲ καθ᾽ αὑτήν, ταὐτὸν ἔσται ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία. ἀλλὰ ὁρῶμεν ἀδύνατον ἐπὶ τῶν τεχνῶν τὸ τοιοῦτον.

Actionū aliæ acquisitiuæ, aliæ utentes quæsitis

τοιοῦτον. τριῶν γὰρ δεῖ καθ᾽ ἑκάστην πρὸς τὸ τέλος· τοῦ τέλους, καὶ τοῦ τυγχάνοντος τοῦ τέλους, καὶ τοῦ ἐπιφέροντος τὸ τέλος. ὁ μὲν γὰρ τυγχάνων ἰατρός, ἢ κυβερνήτης. τὸ δὲ τέλος, ἡ εὔπλοια, ἡ ὑγεία. τὸ δ᾽ ἐπιφέρον ταῦτα, ἰατρική, ἡ κυβερνητική. καὶ ἐπὶ εὐδαιμονίας δή, ὁ μὲν τυγχάνων ὁ σοφός. τὸ δὲ τέλος ἡ εὐδαιμονία. τὸ δ᾽ ἐπιφέρον ἡ ἀρετή. ὡς οὖν ἡ ἰατρικὴ οὐκ ἔστιν ὑγεία, ὑγείας δὲ ποιητική, καὶ ἡ κυβερνητικὴ οὖσα εὐπλοίας ποιητικὴ οὐκ ἔστιν εὔπλοια, οὕτως οὐδὲ ἡ ἀρετὴ οὖσα εὐδαιμονίας ποιητικὴ εἴη ἂν εὐδαιμονία. οὐδὲν γάρ ἐστι τῶν ποιούντων τι αὐτοῦ ποιητικόν. ὥστε οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τὴν γινομένην ὑπ᾽ αὐτῆς. ἔτι εἰ ἕκαστος τῶν τεχνιτῶν ἃ κατὰ τὴν τέχνην ἐκλέγεται συνεργὰ πρὸς τὸ τέλος τὸ τῆς τέχνης ἔχει, καὶ ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων ἃ ἐκλέγεται κατὰ τὴν ἀρετήν, ὡς συνεργὰ ἂν πρὸς τὸ τέλος αὐτῷ ἐκλέγοιτο. ἐκλέγεται δὲ τά τε σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτός, εἴγε καὶ ὅλως ἡ ἀρετὴ τῆς τούτων χάριν ἐκλογῆς παρῆλθεν. οὐ γὰρ δὴ ἀρετὴ οὖσα μάτην ἐκλέγεταί τινα. οὐκ ἄρα αὐτάρκης. εἰ δ᾽ ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι πᾶσαι τέχναι ἐκλέγονται καὶ τὰ σωματικὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐκτός, μὴ λέγουσιν αὐτὰ ὄργανα γίνεσθαι τῆς ἀρετῆς, ῥητέον, πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲν ἄτοπον τὸ ταὐτὰ πλείοσι τέχναις εἶναι χρήσιμα. εἶτα ἐκείνων μὲν οὐδεὶς καθὸ ἐστὶ τεχνίτης τῆσδέ τινος τῆς τέχνης ἐκλέγεται αὐτά, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. οὐ γὰρ καθὸ αὐλητής τίς ἐστιν ἢ κυβερνήτης ἐκλέγεται πλοῦτον ἢ δόξαν, ἀλλὰ καθὸ αὐτός. ἡ δὲ ὑγίεια εἰ ἦν κἀκείνοις ὄργανον. τῇ δὲ ἀρετῇ προηγουμένως τούτων ἐκλογή, τοῦτο γὰρ ἔργον αὐτῆς, ἐκλεκτικὴ γὰρ τούτων ἐστὶ καὶ δοκιμαστική. ὥστε εἴη ἂν καὶ ὄργανα αὐτῆς. καὶ συνεργὰ πρὸς τὸ ὑπ᾽ αὐτῆς γινόμενον τέλος. ἔτι οὐκ εἰ ᾧ ὁρῶμεν τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν, καὶ ᾧ ἀκούομεν τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ἀκούομεν, καὶ διὰ τοῦτο ᾧ ζῶμεν, τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ζῶμεν. ὥστε εἴη ἂν τῆς ψυχῆς ἀρετὴ εὐδαιμονία. ψυχῇ γὰρ ζῶμεν. οὐ δὴ διὰ τοῦτο οὐδενὸς ἔξωθεν ἄλλου δεησόμεθα παρὰ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ εὖ ζῆν. καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, τῷ μὲν ὀφθαλμῷ ὁρῶμεν καὶ τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. ἀλλ᾽ ὅμως πρὸς τὸ εὖ ὁρᾶν καὶ φωτὸς δεόμεθα καὶ ἄλλων τινῶν. καὶ γὰρ τοῦ μηδὲν ἐπισκοτεῖν. καὶ διαστήματος συμμέτρου. καὶ μεγέθους ποσοῦ. καὶ τοῦ ὁραθησομένου χρώματος. οὕτω δὴ καὶ εὖ μὲν ζῶμεν, τῇ τῆς ψυχῆς ἀρετῇ. δεόμεθα μέντοι καὶ ἄλλων τινῶν εἰς τοῦτο συνεργῶν τε καὶ ὀργάνων. καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὰς τέχνας. καὶ ταῖς κατ᾽ αὐτὰς ἀρεταῖς, εὖ πράττομεν τὰ κατὰ ταύτας. ἀλλ᾽ ὅμως δεόμεθα πρὸς τὰ κατὰ τὰς τέχνας τέλη καὶ ἄλλων τινῶν, ἅ ἐστιν ἕτερα παρὰ τὰς τέχνας. καὶ ἡ ἀρετὴ δή, ὡς τέχνη ποιητικὴ τῆς εὐδαιμονίας ἔσται. οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἄνευ τῆς ὕλης καὶ τῶν οἰκείων ὀργάνων. ἔτι εἰ μὲν οὕτω λέγοιτο ἡ ἀρετὴ αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν, ὡς καὶ τῶν τεχνῶν ἑκάστη πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον, ὅτι οὐκ ἄλλης τινὸς τέχνης προσδέονται πρὸς τὸ τὸ κατ᾽ αὐτὰς ποιεῖν, ὑγιές. οὐδὲ γὰρ ἡ ἀρετὴ ἄλλης τινὸς δυνάμεως καὶ τέχνης προσδεῖται, πρὸς τὸ ἐκείνην τὴν εὐδαιμονίαν ποιεῖν, προσδεήσεται μέντοι κατὰ τοῦτο, ὁμοίως ταῖς τέχναις καὶ ἄλλων τινῶν πρὸς τὸ τὸ ἴδιον ἔργον ἀποδιδόναι. εἰ δέ τις λέγοι τὰς ἀρετὰς οὕτως αὐτάρκεις πρὸς εὐδαιμονίαν, ὅτι μηδέ τινος ὅλως ἔξω προσδέονται, οὐχ ὑγιῶς ἐρεῖ, πολλῶν γὰρ ἔξωθεν ὥσπερ αἱ τέχναι, οὕτω δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ δεῖται, ὡς ἐνδέχεται πρὸς τὸ περιποιῆσαι τὸ τέλος. τὸ δὲ φάναι ὥσπερ τὴν αὐλητικὴν παντὶ τῷ δοθέντι μέλει ὀρθῶς δύνασθαι χρῆσθαι, οὕτω καὶ τὴν ἀρετὴν παντὶ πράγματι, ὑγιὲς μέν ἐστι. προσδιασταλτέον δέ, ὡς οὔτε ἡ αὐλητικὴ ἄνευ τῶν οἰκείων ὀργάνων δυνατὴ ποιῆσαι τοῦτο, οὔθ᾽ ἡ ἀρετή. ἀλλὰ μόνης μὲν αὐτῆς τὸ ἔργον ἐστὶ τοῦτο. οὐ μὴν χωρίς γε τῶν εἰς αὐτὸ συνεργῶν. ἔτι οὐκ ἐπεὶ πᾶσι τοῖς πράγμασι καλῶς χρῆται, ἤδη καὶ ἡ παντὸς χρῆσις εὐδαιμονική. ἀλλ᾽ ἡ τῶν βουλητῶν τοιάδε χρῆσις. ἔστι δέ τινα καὶ ἀβούλητα τῷ σπουδαίῳ προσπίπτοντα. οἷς εὖ μὲν καὶ αὐτοῖς χρῆται. οὐ μὴν ἡ περὶ ταῦτα ἐνέργεια αὐτῷ καὶ ἡ τοιάδε χρῆσις τῶνδε, εὐδαιμονική. ἔτι τὰ οἰκεῖα προηγμένα καὶ εὔχρηστα καὶ ἀξίαν ἔχοντα, πρὸς τί ποτε ταύτας ἔχει τὰς ὀνομασίας, εἰ μηδὲν συνεργεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν. πᾶν γὰρ τὸ προηγμένον, πρός τι προῆκται. καὶ τῷ φέρον εἶναι πρὸς τὸ προκείμενον μᾶλλον ἄλλου, διὰ τοῦτο λέγεται καὶ προῆχθαι πρὸς τὸ τέλος. καὶ ἡ προαγωγὴ αὐτῶν δῆλον ὡς συνεργεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν. εἰ δὲ μὴ πρὸς τοῦτο συνεργεῖ, πρὸς δὲ τὸν κατὰ φύσιν βίον, ἄξιον ἐρέσθαι περὶ τοῦ κατὰ φύσιν αὐτοῦ βίου, πότερον οὗτος ἀγαθόν ἐστιν, ἢ οὐκ ἀγαθὸν μέν, οἰκεῖον δὲ καὶ αὐτὸ προηγμένον. ἢ ἀλλότριον καὶ αὐτὸ προηγούμενον. ἢ ἀδιάφορον ὅλως. παρὰ γὰρ ταῦτα, οὐδὲν οἷόν τε ἀποκρίνασθαι. οὐ γὰρ δὴ κακόν γε ἐροῦσιν αὐτόν. εἰ μὲν οὖν ἀγαθόν, πρῶτον μέν, πῶς οὐχὶ τὰ συμπληρωτικὰ αὐτοῦ, καὶ ποιητικά, ἀγαθὰ ἂν καὶ αὐτὰ εἴη. ὥστε ἀγαθὰ τὰ προηγμένα. ἔπειτα δέ, οὐ μόνον ἔσται τὸ καλὸν ἀγαθόν. καὶ γὰρ ὁ κατὰ φύσιν βίος, εἴγε ἀγαθόν, καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἔσται συντελῶν. εἴγε ἡ εὐδαιμονία συμπλήρωσις ἀγαθῶν. ὥστε οὐκ αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν ἡ ἀρετή. εἰ δὲ ἀλλότριον καὶ ἀποπροηγμένον ἢ ἀδιάφορον, πῶς οὐ γελοῖον, τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ, προηγμένα λέγειν. τί γὰρ μᾶλλον τὰ πρὸς τοῦτο φέρει προηγμένα, ἢ τὰ πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς προηγμένος τι καὶ ἀξίαν ἔχων ἐστὶν ὁμοίως ἐκείνοις, καὶ διὰ τοῦτον τοιαῦτα, ἣν καὶ τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ, εἰς τί προῆκται καὶ ἀξίαν ἔχει, πευσόμεθα παρ᾽ αὐτῶν, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν τούτου ποιητικῶν. ἐπεὶ πᾶν τὸ προηγμένον πρός τι

ἀποπροηγμένον

προσήκοντα. εἰ μὲν οὖν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν φήσουσιν, συνεργὸς ἂν ὁ κατὰ φύσιν εἴη βίος πρὸς εὐδαιμονίαν. οὕτω δὲ καὶ τὰ τούτου ποιητικά. καὶ οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς αὐτόν. εἰ δὲ πρὸς ἄλλο τι φήσουσιν, ὁ αὐτὸς καὶ περὶ ἐκείνου λόγος. καὶ ἔσται εἰς ἄπειρον. καθόλου δὲ εἰ ἡ ἀρετὴ αὐτάρκης πρὸς τὸ παρασχέσθαι τὸν βίον ἡμῶν ἄκρως εὐδαίμονα, καὶ μακάριον, πῶς εὔλογος ἐξαγωγὴ τῷ τὴν ἀρετὴν ἔχοντι ἐν μακαρίῳ βίῳ ὄντι; ὡς γὰρ ἄτοπον τὸ λέγειν τὸν Δία ἐθέλειν ἀποθανεῖν, οὕτως ἄτοπον καὶ τὸ ἐπίσης τούτῳ μακαρίως ζῶντα ἑαυτὸν ἐξάγειν εὐλόγως ἐκ τοῦ βίου. τῶν μὲν σωματικῶν καὶ ἐκτὸς ἀδιαφόρων ὄντων. καὶ μήτε ποιούντων τὴν εὐδαιμονίαν, μήτε ἀναιρούντων. τῆς δὲ ἀρετῆς, ἣ μόνη καὶ κατασκευάζει τὸν μακάριον βίον καὶ φυλάττει βέβαιον παροῦσα, μηδέ ποτ' ἂν ἀπολειπούσης τὸν σοφόν. τὸ γὰρ μήτε παρόντος τινὸς κακοῦ, μήτε προσδοκωμένου, τῆς τε ἄκρας εὐδαιμονίας περὶ αὐτὸν οὔσης, τὸν βίον ἀπολιπεῖν καὶ αὐτὴν τὴν ἀρετὴν βούλεσθαι, θαυμάσιον καὶ τῷ κατὰ λόγον μαχόμενον. πῶς γὰρ εὔλογον τὴν ἀρετὴν τοῦ ὑπερβάλλειν τῷ σοφῷ; οὐδὲ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων τινός, οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ εὐδαιμονίας εὔλογον ἄλλως ἔχειν. οὐδεὶς γὰρ κόρος εὐδαιμονίας καὶ ἀρετῆς. εἰς ἄπειρον γὰρ τῶν πλειόνων ἡ ὄρεξις. καὶ οὐκ ἔστ' ἄλλο τι αὐτῶν ἡ διαφορά. τὸ γὰρ εὔλογον ἐξαγωγὴν τίθεσθαι, ἐξομολογουμένων ἐστὶ τὸ ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τῶν σωματικῶν καὶ ἐκτὸς εὐδαίμονα γενέσθαι βίον. ἔτι εἰ εὔλογος μὲν ἡ ἐξαγωγή, κωλυθείημεν δὲ ἐξάγειν ἑαυτοὺς ὑπό τινος, πῶς οὐκ ἄθλιος ὁ βίος ἐν τοῖς τοιούτοις; δηλοῖ εὔλογον ἐξάγειν ἑαυτόν. εἰ δὲ ἄθλιος ὁ βίος, δῆλον ὡς οὐκ εὐδαίμων ἔτι. ὥστ' οὐδὲ ἀναπόβλητος ἡ εὐδαιμονία ἔσται κατά γε αὐτούς.

ἐξαγωγὴ .i. decessus uolūtarii?

Ὅτι μὴ ἕτερον τῷ εἴδει τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν.

Τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν, οὔ φησιν Ἀριστοτέλης διαφορὰς εἰδοποιοὺς εἶναι τοῦ ζῴου. ὅτι καθόλου αὗταί εἰσι διαιρετικαὶ τῶν γενῶν εἰς τὰ εἴδη διαφοραί, αἱ ἔχουσαι ἐναντίωσιν καὶ ἀντίθεσιν κατὰ τὸν λόγον. αἱ δὲ ὑλικαὶ διαφοραὶ καὶ τὰ τοῦ ὑποκειμένου πάθη οὐ ποιοῦσιν ἕτερα τῷ εἴδει. δῆλον ἔσται τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, καίτοι ἐναντία ὄντα, οὐ ποιεῖ σώματος εἰδικὴν διαίρεσίν τε καὶ διαφοράν. πάθη γὰρ ταῦτα τοῦ ὑποκειμένου. ἀλλ' οὐ τοῦ κοινοῦ εἴδους τε καὶ λόγου τοῦ σώματος διαιρέσεις. ἐπεὶ τοίνυν καὶ τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν κατὰ πάθος ὑλικὸν τὴν διαφορὰν ἔχει. οὐ ποιεῖ τὰ ζῷα τῷ εἴδει διάφορα. πέψει γὰρ καὶ ἀπεψίᾳ καὶ θερμότητι καὶ ψυχρότητι τῆς ὑποκειμένης ὕλης ἡ τούτων διαφορά. οὐ γάρ ἐστι ταῦτα τὰ πάθη οἰκεῖα τοῦ ζῴου κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον. ἀλλὰ κατὰ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὴν ὕλην καὶ τὸ σῶμα. διὸ τὸ αὐτὸ σπέρμα καὶ θῆλυ καὶ ἄρρεν οἷόν τε γενέσθαι, ἀλλ' οὐ λογικὸν ἢ ἄλογον. ἢ πτηνόν, ἢ χερσαῖον. διὰ τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν καὶ οἱ καθ' ἕκαστα ἄνθρωποι, καίτοι διαφέροντες ἀλλήλων, οὐκ εἰσὶν ἕτεροι κατὰ τὸ εἶδος. ὑλικοῖς γὰρ πάθεσι διαφέρουσιν ἀλλήλων, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν λόγον, καὶ ἡ ἐν τούτῳ διαφορά. ποιότητι γὰρ σαρκῶν. καὶ ποσότητι. καὶ τοῖς τοιούτοις. διάφορος οὖν ὁ χαλκοῦς κύκλος καὶ ξύλινος, οὐχ ἕτεροι τῷ εἴδει, ὅτι κατὰ τὸ ὑποκείμενον αὐτοῖς, οὐ κατὰ τὸν λόγον ἡ διαφορά. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀτόμων ἀνθρώπων. ἡ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ ἐναντίωσις, εἴδη διαφέροντα γεννᾷ, οὐχὶ τὰ κατὰ τὸ ὑλικὸν πάθη. καὶ τὸ ἄρρεν δὴ καὶ τὸ θῆλυ, ἐπεὶ μὴ κατὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ κατὰ πάθος ὑλικὸν διαφέρουσιν οὐχ ἕτερα τῷ εἴδει. ὅτι δὲ μὴ εἰσὶ διαιρετικαὶ διαφοραὶ καὶ εἰδοποιοὶ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἐκ τούτων δῆλον. ἤτοι γὰρ ἀνθρώπου εἰσὶ διαφοραί, ἢ ἄλλου τινὸς εἴδους. ἐν οἷς τὸ μὲν ἄρρεν ἐστὶ τὸ δὲ θῆλυ. ἢ τοῦ ζῴου τοῦ τούτων γένους. ἀλλ' ἀνθρώπου μὲν οὐκ ἔστι διαιρετικὴ διαφορά. αἱ γὰρ οἰκεῖαι τινὸς διαιρετικαὶ διαφοραί, οὐκ ἔστιν ἐπὶ πλέον ἐκείνου ὃ διαιροῦσιν, οἷον τῶν τὸ ζῷον διαιρουσῶν διαφορῶν, οὐδεμία ἔξω τοῦ ζῴου πίπτει, οὐδὲ ὑπάρχει τινὶ ὃ μὴ ζῷόν ἐστιν. ἐπιδέχεσθαι γὰρ δεῖ τὰς τεμνούσας τι κυρίως διαφορὰς ἐν τῷ τεμνομένῳ πρὸς αὐτό. εἰ γάρ τινες ἐπὶ πλέον εἶεν δοκοῦσι τῶν τεμνομένων πρὸς αὐτῶν, τῷ μὴ τούτων εἶναι κυρίως, ἀλλὰ τῶν ἐπαναβεβηκότων αὐτοῖς γενῶν, κατὰ ταῦτα δοκοῦσιν ὑπερβάλλειν τούτων, οὐκέτι ἐκείνων ἐκπίπτουσι. οἷον εἴ τις τὸ πεζὸν ζῷον τέμνοι τῷ δίποδι. δοκεῖ ἡ δίπουν διαφορὰ εἶναι καὶ ἐν παντὶ ζῴῳ. ἔστι καὶ ἐν τῷ πτηνῷ. τοῦ γὰρ ζῴου κυρίως ἐστὶ διαιρετική, οὗ οὐκέτι ἐπὶ πλέον ἐκβῆναι δύναται. οὐ γάρ ἐστί τι μὴ ζῷον δίπουν. καὶ τὸ θῆλυ δὴ καὶ τὸ ἄρρεν, οὐκ ἂν εἶεν ἀνθρώπου τμητικαὶ διαφοραί. ἐπεὶ καὶ ἐν ἄλλοις ζῴοις εἰσίν, καὶ οὐκ ἐν ἀνθρώποις μόνοις. διὰ ταῦτα οὖν οὐδὲ τῶν ἄλλων τινὸς εἶεν ἂν διαφοραὶ ἢ εἰδῶν τοῦ ζῴου. ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ζῴου οἷόν τε λέγειν αὐτὰς τμητικὰς εἶναι, καὶ εἰδῶν ποιητικάς. αἱ γὰρ ἀντιδιαιρούμεναι ἀλλήλαις διαφοραί, οὐ δύνανται συνυπάρχειν ἐν εἴδει τῷ αὐτῷ. οὔτε γὰρ τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει οἷόν τε εἶναι, οὔτε τὸ πτηνόν, καὶ πεζόν, καὶ ἔνυδρον. οὔτε δίπουν καὶ ἄπουν. τὸ δὲ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστιν εἴδεσιν. καὶ γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ ὄντι ταὐτῷ κατὰ τὸ εἶδος. καὶ ἐν ἵππῳ. καὶ κυνὶ καὶ τοῖς ἄλλοις. ὁμοίως ὅσα ἐκ συνδυασμοῦ γίνεται. οὐκ ἄρα τμητικαὶ διαφοραί, τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν. οὐδ' ἄρα ἕτερον τῷ εἴδει τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ ὥστε οὐδὲ γυνὴ καὶ ἀνήρ.

Aristoteles

συνδυασμός

// ὑλικοῖς. r[ecte]

- ἡ. ἐν γενέσει

Τῶν παρὰ Ἀριστοτέλους περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν.

Περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐλέγετό τις καὶ τοιάδε δόξα. εἰ ἡ μὲν φύσις οὐχ ὁμοία πάντων ἀλλ' ἔχει διαφοράς, φύσει γὰρ εὐφυεῖς τινὲς οἱ δ' ἀφυεῖς. μεγίστην δὲ ἰσχὺν ἡ φύσις ἔχει πρὸς τὸ τοιοὺς ἢ τοιοὺς γίνεσθαι. μετὰ δὲ τὴν φύσιν τὰ ἔθη, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων καὶ ἡ προαίρεσις ποιά γίνεται. πῶς ἔτι ἔσται ἐφ' ἡμῖν ἡ προαίρεσις ὅλως ἀπορήσειεν ἄν τις. καὶ γὰρ εἰ καὶ τὴν διδασκαλίαν αἰτιῷτο, οὐδὲ τὸ μαθεῖν ἐφ' ἡμῖν. λέγω δὲ τὸ τοιοῦτον ἐφ' ἡμῖν, οὗ καὶ τὸ ἀντικείμενον δυνατόν τέ ἐστι, καὶ ἐφ' ἡμῖν, ὁποῖον ἡμεῖς εἶναι τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀξιοῦμεν. ἔτι δὲ μᾶλλον ἀποροῖτ' ἂν τοῦτο, εἰ μηδὲν ἀναιτίως γίνοιτο. καὶ αὐτὸ ἅπασιν ἐδόκει. δεῖ γὰρ τῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑφ' ἡμῶν γινομένων, προϋπάρχειν τὸ αἴτιον. ἀδύνατον δέ ἐστι τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἶναι τῶν ἀντικειμένων. ἀλλ' εἰ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης πάντα τὰ γινόμενα γίνεται. προκαταβέβληται γὰρ αὐτῶν τὰ αἴτια. τοῦτο δὲ οὕτως ἔχειν ἀναγκαῖόν ἐστιν. ἐὰν μή τις ἀναίτιος κίνησις εὑρεθῇ. εὑρίσκεται δὲ καὶ ἔστιν. οὗ δειχθέντος, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν σωθήσεται καὶ τὸ αὐτόματον καὶ τὰ ἐπὶ τῇ τύχῃ. δοκεῖ δὲ καὶ Ἀριστοτέλη εἶναί τις ἀναίτιος κίνησις. ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ λέγεται τῶν μετὰ τὰ φυσικά. ἡ δὲ κατασκευὴ τοῦ εἶναι ἀναίτιον κίνησίν ἐστιν, εἰ δειχθείη ἐν τοῖς οὖσι τὸ μὴ ὂν παρεσπαρμένον πως αὐτοῖς καὶ συνοδεῦον. εἰ γάρ ἐστί πως τὸ μὴ ὂν ἐν τοῖς οὖσι, ἔστι τὸ κατὰ συμβεβηκὸς ὄν. τὸ γὰρ μὴ ὂν ὂν καὶ συμβέβηκεν εἶναι. λεγόμενον κατὰ συμβεβηκός τι ὄν. εἴη ἄν τις καὶ κίνησις ἀναίτιος. οὗ ὄντος, δεδειγμένον ἂν εἴη τὸ προκείμενον. ὅτι δὲ ἔστι πως τὸ μὴ ὂν ἐν τοῖς οὖσιν ἐνεργείᾳ, εὐκόλως ἄν τις ἐπιστήσας μάθοι. εἰ γὰρ τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστιν ἀΐδια. ἄλλα δὲ φθειρόμενα, οὐ παρ' ἄλλην τινὰ ἂν αἰτίαν ἡ διαφορὰ τούτων ἐν αὐτοῖς εἴη ἄν. ἢ παρὰ τὴν τοῦ μὴ ὄντος μετουσίαν. παρὰ γὰρ τὴν τούτου μίξιν τινὰ καὶ κρᾶσιν καὶ παρουσίαν, ἡ ἀτονία τε καὶ ἀσθένεια τοῖς μὴ ἀϊδίοις ἐγγινομένη, κωλύει αὐτὰ ἀεί τε εἶναι καὶ ὁμοίως ἔχειν ἀεί. εἰ γὰρ μηδέν τι τοῦ μὴ ὄντος ἐν τοῖς οὖσιν, οὐδ' ἂν τοῦ οὐδὲ ἐγίνετο. εἰ δὲ παρὰ μὲν τὴν τοῦ μὴ ὄντος μίξιν τά τε φθαρτὰ τοιαῦτ' ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτοῖς τὰ ψευδῆ, ἔστι δέ τινα ἐν τοῖς οὖσι φθαρτά τε καὶ φθειρόμενα καὶ ψευδῆ, ἔστι τι τοῦ μὴ ὄντος ἐν αὐτοῖς. καὶ ἀνάπαλιν δέ, ὑγιές ἐστι ληφθέν. εἰ μὴ ἔστι τὸ μὴ ὂν ἐν τοῖς οὖσι, οὐκ ἔσται τινὰ τῶν ὄντων φθαρτά. ἔστι ἄρα τὸ μὴ ὄν. εἰ δὴ ἔστι τὸ μὴ ὂν ἐν τοῖς ἐν γενέσει παρεσπαρμένον καὶ μεμιγμένον, τῶν δὲ γινομένων αἴτιά τινα προηγεῖται, οὐ δι' αὐτὰ ὄντα ἀΐδια, ἔστι καὶ ἐν τοῖς αἰτίοις τι τοῦ μὴ ὄντος. καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ λέγομεν κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον. τὸ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ὂν ἐν τοῖς αὐτοῖς ὅταν ὡς αἰτίοις ᾖ, κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον ἂν εἴη. ὅταν γὰρ ἐπί τινι αἰτίᾳ, ἐπακολουθήσει τι, μὴ τοῦ τοῦτο γενέσθαι χάριν τῆς αἰτίας οὔσης, τότε τούτου τοῦ ἐπακολουθηκότος, κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον λέγεται τὸ προηγούμενον. τουτέστιν οὐκ αἴτιον ἄρα ἐπακολουθῆσαν τοῦτο ἀναιτίως ἐγένετο. οὐ γὰρ δι' οἰκείαν αἰτίαν. τοῦτο δὲ ἐν μὲν τοῖς ἐκτὸς αἰτίοις γινόμενον, τὴν τύχην ἐποίησε καὶ τὸ αὐτόματον. ἐν δὲ τοῖς ἐν ἡμῖν, τὸ ἐφ' ἡμῖν. αἰτία γὰρ ἐν ἡμῖν φύσις δοκεῖ καὶ ἔθος τῆς προαιρέσεως. ἀλλὰ καθόσον καὶ ἐν τούτοις ἐστὶ τὸ μὴ ὄν, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἐν τῇ προαιρέσει. διὸ καὶ προαιρούμεθα ἔσθ' ὅτε ταῦτα, ὧν ἡ αἰτία οὐ προκαταβέβληται ἐν ἡμῖν. δι' ἀσθένειαν καὶ ἀτονίαν τῆς θνητῆς φύσεως. ἀεὶ γὰρ ἂν ὁμοίως ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκινούμεθα. ἀλλ' ἡ τοῦ μὴ ὄντος φύσις ὡς εἶπον ἐν οἷς ἂν ᾖ, ταύτην ἀφαιρεῖται τὴν ἀϊδιότητα. καὶ τὴν κατὰ τὰ αὐτὰ ἀεὶ ἐνέργειαν. ἃ οὖν ἀναιτίως καὶ μὴ προϋπαρχούσης αἰτίας προαιρούμεθα, ταῦτά ἐστι τὰ λεγόμενα ἐφ' ἡμῖν, ὧν καὶ τὰ ἀντικείμενά ἐστι δυνατά. διὰ τὸ τὴν αἰτίαν μὴ προκαταβεβλῆσθαι. ἥτις προϋπάρχουσα, πάντως ἂν τοῦ γενέσθαι τοῦτο τὴν ἀνάγκην παρεῖχε. διὰ ταῦτα πολλάκις τινὲς καὶ πεφυκότες ὁμοίως, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔθεσιν ἠγμένοι, διαφέροντες ἀλλήλων γίνονται παρὰ τὰς ἀναιτίους προαιρέσεις. ἔστι δὲ τὸ μὴ ὄν, ἐγκεκραμένον τοῖς οὖσιν, οὔτε πολλοῖς, οὔτε ἐν οἷς ἐστι πολύ τι. ἀλλὰ καὶ ἐν ὀλίγοις τῶν ὄντων. καὶ ὀλίγον. τῶν τε γὰρ ὄντων ἐν τούτοις ἐν οἷς τὸ μὴ ἀΐδιον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ περὶ τὴν γῆν. καὶ ὁ τόπος οὗτος ἐλάχιστός ἐστιν ὡς πρὸς πάντα τὸν κόσμον. εἰ γὰρ ἡ γῆ σημείου λόγον ἐπέχει κατὰ τοὺς ἀστρολόγους πρὸς τὸν ἅπαντα οὐρανόν, περὶ ταύτην δὲ καὶ τὰ ἐν ταύτῃ τὸ μὴ ὄν, περὶ ὀλίγον πάνυ εἴη ἄν. καὶ ἐν τούτοις δὲ ἀμυδρῶς πώς ἐστι, καὶ οὐκέτι πολύ. ἐν γὰρ τοῖς ἐν γενέσει οὖσι, τὸ μὲν ἐπὶ πολύ ἐστιν. οὗ ἡ φύσις αἰτία. ὅσον δὲ παραλύεται τῆς φύσεως, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς πρὸς τὸ ἐξ ἀνάγκης τὰ κατ' αὐτὴν γίνεσθαι γινόμενα, τοῦτό ἐστι τὸ ἐπ' ἔλαττον. ἐν ᾧ τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ἄλλως ἔχειν. περὶ τοῦτό ἐστι καὶ ἡ χώρα τοῦ μὴ ὄντος ἀσθένεια. οὔτε ἄρα ἐν τοῖς ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ μὴ ὄν, διὸ οὐδὲ τὸ ἐνδεχόμενον, οὐδὲ τὸ ἐν τοῖς ἐπὶ πολὺ καθόσον οὕτως ἔχει. ἀλλ' ἐν τοῖς ἀντικειμένοις αὐτοῖς. ταῦτα δέ ἐστι τὰ ἐπ' ἔλαττον. ἐν τούτοις δέ ἐστι καὶ τὰ τυχηρὰ καὶ αὐτόματα καὶ κυρίως λεγόμενα ἐφ' ἡμῖν. ὧν γὰρ προαιρέσεων ἡ φύσις, ἢ ἀγωγαὶ καὶ ἔθη ἐστὶν αἴτια, αὗται οὕτως ἐφ' ἡμῖν λέγονται, ὡς δι' ἡμῶν γινόμεναι. αἱ ἀναίτιοι δὲ ὡς κατὰ τὸ μὴ ὄν, αὗται δὴ τὸ κυρίως λεγόμενον ἐφ' ἡμῖν οὕτω σῴζουσι γινόμεναι διὰ φύσεως ἀσθένειαν. καὶ ἔστι τὸ ἐφ' ἡμῖν τοῦτο, οὗ καὶ τὸ ἀντικείμενον ἐνεδέχετο προελέσθαι τὸν τοῦτο προῃρημένον. τὸ οὖν διὰ

Magnā uim ei natura ad h[oc] ut tales uel tales sim?

τὸ ἐφ' ἡμῖν qd

Aristoteles

Nō ens, cōmixtū & cōseminatū ei cū ente. Nota

Eximiū documentū Nota, intelligēdo casu & fortuna

τὸ ἐφ' ἡμῖν quā [...]

τὸ ἐφ' ἡμῖν

ἤδη r[ecte]

τὴν τοῦ μὴ ὄντος ὕπαρξιν ἐξηνωθηκὸς τὴν συνέχειαν τῶν αἰτιῶν τῶν ἐν ἡμῖν, τὸ ἐφ' ἡμῖν κατέχει. καὶ ταύτην τὴν χώραν ἔχει· αἴτιον γινόμενον, ἐν οἷς τὸ ἀναγκαῖον ἐπιλέλοιπεν αἴτιον. διὰ τὴν τοῦ μὴ ὄντος, ἐν τῷ ὄντι μῖξιν τε καὶ συμπλοκήν.

Τῶν παρὰ ἀριστοτέλους περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν.

ων γινομένων τε καὶ συνισταμένων ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως τῆς ἐν τῷ γεννητῷ σώματι ἐγγινομένης ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ θεῖον γειτνιάσεως, ἣν καὶ φύσιν καλοῦμεν, τιμιώτατον ἄνθρωπός ἐστι. μόνον γὰρ κεκοινώνηκε τοῦτο, τῶν τῆδε τῆς τελειοτάτης τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. αὕτη δέ ἐστι νοῦς. καὶ μόνον ψυχὴν λογικὴν ἔχει, καθ' ἣν βουλεύεσθαί τε καὶ ζητεῖν δύναται περὶ τῶν πρακτέων αὐτῷ. καὶ οὐ παραπλήσιόν ἐστι τοῖς ἄλλοις ζώοις, ἃ τῷ μὴ κοινωνεῖν τῆς τοιᾶσδε δυνάμεως ἄλογα καλοῦμεν. ταῖς προσπιπτούσαις φαντασίαις, ἑπόμενά τε καὶ συγκατατιθέμενα. καὶ ἀνεξετάστως ἕκαστον ὧν πράττει ποιοῦντα. ὁ γὰρ ἄνθρωπος μόνον τῶν ἄλλων ζώων μετὰ τὴν προσπεσοῦσαν αὐτῷ φαντασίαν περί τινος ὡς πρακτέου, οἷόν τε ζητεῖν περὶ αὐτοῦ καὶ βουλεύεσθαι, εἴτε χρὴ συγκατατίθεσθαι τῷ φανέντι, εἴτε καὶ μή. βουλευσάμενος δὲ καὶ κρίνας, οὕτως ὁρμᾷ καὶ αὐτὸ τὸ πράττειν ἢ μὴ πράττειν ὁπότερον. καὶ ὁπότερον προέκρινεν ἐκ τῆς βουλῆς αἱρεῖται. διὸ τοῦτο καὶ μόνον τῶν ζώων ἁπάντων, ἐφ' αὐτῷ τὸ πράττειν ἔχει. ὅτι καὶ τοῦ μὴ πράττειν τὸ αὐτὸ τοῦτο τὴν ἐξουσίαν ἔχει. ἐφ' ἑαυτῷ γὰρ ἡ αἵρεσις τῶν πρακτέων. ἐν τῷ βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν ἐφ' ἑαυτῷ. ἔστι δὲ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐν τούτοις, περὶ ἃ καὶ τὸ βουλεύεσθαι. βουλευόμεθα δὲ, οὔτε περὶ τῶν γεγονότων, οὔτε περὶ τῶν ὄντων ἤδη. ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων καὶ ἐνδεχομένων καὶ μὴ γενέσθαι. καὶ ὧν αἰτία διάνοια. ταῦτα γὰρ διά τε ὑφ' ἡμῶν πραχθῆναί τε καὶ μή. ἐν τούτοις ἄρα καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν. καὶ ἔστιν ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν δι' αὐτοῦ πραττομένων ὁ ἄνθρωπος. τοῦτο παρὰ τῆς φύσεως ἐξαίρετον ἔχων παρὰ τὰ ἄλλα πάντα τὰ γινόμενα πρὸς αὐτῆς, ὅτι καὶ μόνον λογικόν ἐστι φύσει καὶ βουλευτικόν· τὸ γὰρ λογικὸν ἐν τούτῳ τὸ εἶναι ἔχει. εἰ δὲ ἀρχὴ μὲν ἡ αἰτία τούτων ὧν ἐστιν αἰτία, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀρχὴ τῶν πραττομένων ὑπ' αὐτοῦ, καὶ αἴτιος τούτων ἂν εἴη. ἔτι πορρωτέρω ἀρχὴν ἀρχῆς ζητεῖν τε καὶ λέγειν ἄτοπον, οὐ γὰρ ἔτι ἁπλῶς ἀρχὴ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀρχή τις ἄλλη, οὐδ' ἂν τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς βουλήσεώς τε καὶ τοιᾶσδε κρίσεως τοῦ τε ἀνθρώπου αἴτιον ἄλλο τι ποιητικὸν προκαταβεβλημένον εἴη. οὐ γὰρ ἂν ἔτι ἀρχὴ μένοι. ἀλλὰ τῶν μὲν πραττομένων ὑφ' αὐτοῦ αὐτὸς αἴτιος. καὶ ἡ κρίσις τε καὶ προαίρεσις καὶ ἡ ποιητικὴ τούτων αἰτία. αὐτῶν δὲ ἐκείνων, οὐκέτι ἄλλο τι. εἰ γὰρ ἀρχὴ μὲν ταῦτα. οὐκ ἔστι δὲ τῆς κυρίως λεγομένης ἀρχῆς ἀρχή τε καὶ αἴτιον, τοῦ μὲν γὰρ εἶναι καὶ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον ἔστι τις ἀρχή. τοῦ δὲ τάδε, ἢ τάδε προαιρεῖσθαι οὐκ ἔτι. τοῦτο γὰρ εἶναι τοῦτ' ἐστὶν αὐτῷ, τὸ τὴν τοιάνδε ἔχειν δύναμιν ἐν αὐτῷ. τί γὰρ ἔτι καὶ χρήσιμον ἂν εἴη τὸ βουλεύεσθαι, εἰ προκαταβεβλημένας ἔχοιμεν τῶν πραττομένων τὰς αἰτίας. πῶς δ' ἂν ἔτι τῶν ἄλλων ζώων τιμιώτερον ἄνθρωπος εἴη ἀχρήστου τοῦ βουλεύεσθαι φανέντος. ἄχρηστον δὲ, εἰ μὴ ἐφ' ἡμῖν εἴη τὸ ἐκ τῆς βουλῆς προκρῖναί τι καὶ τὸ προκριθὲν ἑλέσθαι. τὸ μὲν γὰρ λέγειν αἰτίαν τὴν φαντασίαν τοῦ βουλεύεσθαι περὶ τοῦ φανέντος, οὐδὲν ἄτοπον. τὸ δὲ καὶ τοῦ πράττειν τὸ δ' ἔτι μὴ τὴν βουλὴν ἀλλὰ τὴν φαντασίαν αἰτιᾶσθαι, ἀναιροῦντός ἐστι τὴν βουλὴν ἣν τε ἔχομεν, ὡς οὔσης τινὸς τὴν φαντασίαν αἰτίαν. ὥστ' εἰ τοῦ μὲν βουλεύεσθαι τὸ φανὲν αἴτιον, τῆς δὲ κρίσεως ἡ βουλὴ, τῆς δὲ ὁρμῆς ἡ κρίσις. ἡ δὲ ὁρμὴ τῶν πραττομένων, οὐδὲν ἐν τούτοις ἐστὶν ἀναίτιον. ὥσπερ δὲ τοῦ βουλεύεσθαι τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἶναί τι δεικτικὸν, οὕτω καὶ τὸ μεταγινώσκειν, ἐπὶ πραχθεῖσί τισι. καὶ αὑτοὺς καὶ τὴν αὐτῶν αἵρεσιν αἰτιᾶσθαι. μαρτύριον γὰρ ἡ τοιαύτη αἰτία. τοῦ καὶ τὸ πρᾶξαι τότε τὸ πεπραγμένον ἡμᾶς τὴν αἰτίαν ἔχειν. τὸ δὲ ἄλλο τι ζητεῖν αἴτιον, τοῦ δέ τι ἐκ τῆς βουλῆς προκρίνειν, ἀναιρεῖν ἐστι τὴν βουλήν. τὸ γὰρ εἶ τῷ βουλεύεσθαι ἐν τῷ δύνασθαι κρίνειν τε καὶ αἱρεῖσθαι τὸ φανὲν ἐκ τῆς βουλῆς ἄριστον. ὁ δὴ τοῦτο τῆς βουλῆς ἀφαιρῶν, ὄνομα βουλῆς καταλείπει μόνον. τὸ γὰρ λέγειν πάντων τῶν ἔξωθεν περιεστώτων ὁμοίων ἢ ταὐτὰ αἱρήσεσθαί τινα ἢ καὶ πράξειν, ἤδη ἀναιτίως ἔσεσθαί τι. τούτων δὲ, τὸ μὲν ἀναιτίως τι γίνεσθαι, ἀδύνατον εἶναι. τὸ δὲ ταὐτὰ αἱρεῖσθαι τῶν αὐτῶν περιεστώτων, δεικτικὸν εἶναι, τοῦ τὰ ἔξωθεν αἴτια, κύρια τῶν ὑφ' ἡμῖν πραττομένων εἶναι, οὐχ ὑγιές. οὔτε γὰρ ἀνάγκη τὰ αὐτὰ αἱρεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον ἀεὶ, τῶν αὐτῶν περιεστώτων ἁπάντων, οὔτε ἀναίτιος ἡ πρᾶξις, εἰ μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ γίνοιτο. ἡ γὰρ βουλὴ καὶ ἡ προαίρεσις καὶ ἡ κρίσις καὶ ὁ ἄνθρωπος, τῆς τοιαύτης πράξεως αἴτιος. ἔχων ἐν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν τοῦ βουλεύεσθαι περὶ τῶν περιεστώτων. ἔχει καὶ τὸ δύνασθαι ἐκ τῶν αὐτῶν, μὴ τὰ αὐτὰ αἱρεῖσθαι. καὶ τοῦτο οὐκ ἀλόγως τίθεται. οὐδ' ἔστιν αἴτημα τὸ λεγόμενον. εἰ μὲν γὰρ ἦν εἷς ὁ σκοπὸς αὐτῷ, πρὸς ὃν τὴν ἀναφορὰν τῆς κρίσεως ἐποιεῖτο, εὔλογον ἦν ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀεὶ ταὐτὸν αὐτὸν αἱρεῖσθαι τὴν αὐτήν γε θέσιν ἔχοντα ἀεὶ, καὶ φυλάττοντα πρὸς τὸν προκείμενον αὐτῷ σκοπόν. πρὸς ὃν ὁρῶν ἐποιεῖτο

τὴν κρίσιν αὐτῶν. ἐπεὶ δέ ἐστι πλείω τὰ τέλη, πρὸς ἃ βλέπων τὴν κρίσιν καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν πρακτέων ποιεῖται. καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν. ταῦτα δὲ ἀλλήλων διαφέρει. οὐ πάντα δὲ τὰ περιεστῶτα ὁμοίαν τὴν σχέσιν ἔχει πρὸς τούτων ἕκαστον. τὴν κρίσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν αἵρεσιν ποιούμενος. ποτὲ μὲν πρὸς τὸ ἡδύ. ποτὲ δὲ πρὸς τὸ καλόν. ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸ συμφέρον. καὶ οὐκ ἀεὶ ταὐτὰ πράξει. οὐδὲ ἀεὶ ταὐτὰ αἱρήσεται, τῶν αὐτῶν περιεστώτων πάντων. ἀλλ' ἑκάστοτε ταῦτα τὰ πρὸς τὸν κριθέντα σκοπὸν μάλιστα συντείνειν δοκοῦντα. λύοιτο δ' ἂν διὰ τούτου, καὶ ὁ τῇ φαντασίᾳ τὴν αἰτίαν ἀνατιθεὶς τῶν πραττομένων λόγος. διότι παρὰ τὸ φαινόμενον ἄμεινον αὐτῷ οὐδεὶς ἄν τι πράξαι ποτε. πλείους γὰρ οἱ σκοποὶ, πρὸς οὓς ἡ τῆς φαντασίας κρίσις. ὅτι δὲ οὐδ' εἰ τὰ κατὰ αἱροῖτό τις τῶν αὐτῶν περιεστώτων ἤδη τοῦτο καὶ τὸ κατηναγκασμένως αἱρεῖσθαι, τοῦτο ἕπεται. καὶ τὸ ... τῆς κρίσεως τὰ ἔξωθεν αἴτια. ἐφ' ἑκάστης γὰρ αἱρέσεως, ἔνεστιν αὐτὸν δεικνύναι, πρὸ τοῦ πρᾶξαι καὶ προκρῖναί γέ τι. καὶ τὸ ἀντικείμενον ἑλέσθαι δυνάμενον. οὐ γὰρ ὡς οὐ δυνάμενος καὶ τὰ ἀντικείμενα τούτοις ἑλέσθαι, αἱρεῖται ταῦτα. ἀλλ' ὡς εὐλογώτερα μᾶλλον αὐτῷ δοκοῦντα. ἔξεστι γοῦν αὐτῷ αὐτὸ τὸ μὴ κατηναγκασμένην τὴν αἵρεσιν εἶναι βουληθέντι δεῖξαί ποτε καὶ πρὸς τοῦτο φιλονεικήσαντι. καὶ τὸ μὴ δοκοῦν εὔλογον ἑλέσθαι. ἔτι εἰ μὴ ἀεὶ τὴν ἕξιν ἴσμεν ὅμοιοι καθ' ἣν βουλευόμεθα, οὐκ ἀεὶ τὰ αὐτὰ αἱρησόμεθα ἐκ τῶν περιεστώτων ὄντων ὁμοίων. εἰ δὲ τῶν αὐτῶν περιεστώτων τοῖς ἀνομοίοις, οὐ τῶν αὐτῶν ἡ αἵρεσις, δῆλον ὡς καὶ τῆς τῶν ὁμοίων αἱρέσεως αἰτία, οὐ τὰ περιεστῶτα, ὅμοια ὄντα. ἀλλ' ὁ περιέστηκεν ὢν ὅμοιος αὐτῷ. ὅλως δὲ ὅτι ἔστι τι ἐφ' ἡμῖν πειρᾶσθαι δεικνύναι διὰ λόγων, οὕτως ἐναργὲς ὂν, οὐκ εἰδότων κρίνειν ἐστὶ τό τε γνώριμον καὶ τὸ μή. δῆλον γὰρ τοῦτο ὡς ἔφαμεν ἐκ πολλῶν. ἐκ τοῦ βουλεύεσθαι. ἐκ τοῦ μετανοεῖν. ἐκ τοῦ συμβουλεύεσθαι. ἐκ τοῦ καταγινώσκειν τινῶν. ἐκ τοῦ προτρέπειν. ἐκ τοῦ ἐπαινεῖν, ἐκ τοῦ ψέγειν. ἐκ τοῦ τιμᾶν. ἐκ τοῦ κολάζειν. ἐκ τοῦ διδάσκειν. ἐκ τοῦ κελεύειν. ἐκ τοῦ μαντεύεσθαι, ἐκ τοῦ εὔχεσθαι. ἐκ τοῦ ἐθίζειν. ἐκ τοῦ νομοθετεῖν. ὅλοις γὰρ τούτοις. καὶ τοῖς τοιούτοις, ὁ πᾶς τῶν ἀνθρώπων βίος χρώμενος, μαρτυρεῖ μηδὲν οὕτως ἴδιον εἶναι, τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὰ ἄλλα ζῷα, ὡς τὸ ἐφ' ἡμῖν. ὅτι δὲ καὶ τοῦ ποιοὶ γενέσθαι τὸ ἦθος αὐτοὶ τὴν ἀρχὴν ἔχομεν, δι' ἃ καὶ τὰς αἱρέσεις διαφόρους ποιούμεθα, δῆλον, ἐκ τοῦ διὰ τῶν ἐθῶν ἡμᾶς ποιοὺς γίνεσθαι. τῶν δὲ ἐθῶν τὰ πλεῖστα ἐφ' ἡμῖν εἶναι. καὶ γὰρ εἰ τὰ πρῶτά τις μοχθηρῶς ἐθίσει παῖς ὢν ἔτι, ἀλλὰ φύσει γε πάντες ἄνθρωποι διορατικοὶ τῶν καλῶν εἰσι τελειούμενοι. οὐδεὶς γοῦν κατὰ φύσιν ἔχων ἀνόητός ἐστιν, τίνα μέν ἐστι τὰ δίκαια, τίνα δὲ τὰ ἄδικα. καὶ τίνα μὲν καλὰ τίνα δὲ αἰσχρά. ἀλλ' οὐδ' ὅτι ἐκ τοῦ ἐθίζεσθαί πως ἢ τῶν καλῶν ἢ τῶν αἰσχρῶν, γίνονται προαιρετικοί τε καὶ πρακτικοί. ἀλλὰ τοῦτο αὐτοὺς λανθάνει. οἱ γοῦν ἀσκῆσαί τι καὶ μαθεῖν βουλόμενοι αὐτὸ τὸ διὰ τῶν ἐθῶν αὐτοὺς προάγειν τῷ προκειμένῳ σπεύδουσι. ὡς οὐκ ἀγνοοῦντες τὴν τῶν ἐθῶν ἰσχὺν, πρὸς τὸ τῶν προκειμένων τυγχάνειν. τίνι γὰρ ἄδηλον, ὅτι διὰ τοῦ τὰ σωφρονικὰ ποιεῖν περιγίνεται τὸ σωφρονεῖν. εἰ δὲ μήτε τὰ καλὰ τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν ἔτι καὶ μηδέ πω διὰ κακίαν πεπηρωμένοις οὐκ ἀγνοεῖται, ἥ γε ὁδὸς ἡ ἐφ' αὐτὰ ἐφ' ἡμῖν τε καὶ γνώριμος. ἐφ' ἡμῖν ἂν εἴη καὶ τὸ ποιοὶ γίνεσθαι τὰ ἤθη. καὶ τὰς ἕξεις κτήσασθαι, ἀφ' ὧν ἢ τάδε αἱρησόμεθά τε καὶ πράξομεν. αἱ δὲ εὐφυΐαι τε πρός τινα καὶ ἀφυΐαι, ἔστ' ἂν ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει τηρῶσι τὸν ἄνθρωπον, πρὸς εὐκολωτέραν ἀνάληψιν τούτων συντελοῦσι μόνον ἢ χαλεπωτέραν πρὸς ἃ πεφύκασιν εὖ τε καὶ κακῶς. πᾶσι γὰρ ἀνθρώποις τοῖς κατὰ φύσιν τε ἔχουσι, καὶ ἀστροφόροις αὐτὴν τὴν κρίσιν τε καὶ τὴν αἵρεσιν. δύναται τὸ ἀρετὴν κτήσασθαι. καὶ δύναται τὸ δι' αὐτοῦ. διὸ πολλῶν καλῶς πρὸς ἀρετὴν πεφυκότων, φαυλότεροί τινες πεφυκότες ἀμείνους γίνονται πολλάκις. τὴν ἔνδειαν τῆς φύσεως ἰασάμενοι τῇ παρ' αὐτῶν ἐξουσίᾳ.

Περὶ τύχης.

ύχη καὶ τὸ αὐτόματον, ὅτι μέν ἐστιν ἐν τοῖς οὖσιν, ἱκανὴ περὶ αὐτῶν ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων πρόληψις μαρτυροῦσα. τί δέ ποτέ ἐστιν ἑκάτερον αὐτῶν, καὶ περὶ τίνα τῶν ὄντων, οὐκέθ' οἱ πολλοὶ τῶν δεδογμένων διδασκαλίας κύριοι, οὔτε γε ἑαυτοῖς, οὔτε ἀλλήλοις συμφωνοῦσι περὶ τῶν δὲ συμφωνοῦντες ἐν τῇ περὶ τοῦ εἶναι ἑκάτερον αὐτῶν δόξῃ. ἄξιον τοίνυν ἐπισκέψασθαι, τίς ποτε ἡ φύσις αὐτῶν. καὶ περὶ τίνα τῶν ὄντων γίνεται. δοκεῖ τοίνυν ἐν τοῖς αἰτίοις, καὶ ταῦτα καταριθμεῖσθαι. καὶ γὰρ ἡ τύχη αἰτία δοκεῖ τῶν γινομένων ἀπὸ τύχης καὶ τὸ αὐτόματον τῶν τοιούτων. ὄντων τοίνυν αἰτίων τεττάρων, περὶ ὧν πολλάκις ἡμῖν λέγειν ἔθος, τοῦ τε ὑλικοῦ, καὶ τοῦ κατὰ τὸ εἶδος. καὶ τοῦ ποιητικοῦ, καὶ τοῦ τέλους, ἐν τούτοις ἀνάγκη κἀκείνων ἑκάτερον εἶναι, εἴ γε ἐστὶν αἴτια. ὡς μὲν οὖν ὕλην τὴν τύχην καὶ τὸ αὐτόματον, οὐδεὶς ἂν αἰτιάσαιτο τῶν γινομένων δι' αὐτά. οὐ γὰρ ὑποκείμενόν τι ἡ τύχη σχηματιζόμενόν τε καὶ εἰδοποιούμενον ὑπό τινος ὡς ὕλη. ὑπομένουσα γὰρ αὐτὴ, δέχεται τὸ εἶδος. καὶ ἔστιν αἰτία τῶν γινομένων, ὡς ἐνυπάρχουσα τοῖς ἐξ αὐτῆς γεγονόσιν. ἡ δὲ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον, ἐν τοῖς

δι' αὐτὰ γινομένοις, οὐκ ἔστιν ἐνυπάρχον. τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο γινόμενον κατὰ τύχην, ἔχει τὴν τύχην ἐν αὐτῷ. ἔστι ταῦτα δὲ, οὐδ' ὡς εἶδός τε καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, αἴτια ταῦτα τοῖς δι' αὐτά. τὸ μὲν γὰρ εἶδος ἐνυπάρχει, τῷ οὗ αἴτιόν ἐστι γινόμενον ἐν τῇ ὕλῃ καὶ μένον. τούτων δὲ οὐδέτερον. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς τέλος καὶ τὸ οὗ ἕνεκεν αἴτιον ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον. οὐδενὶ γὰρ τῶν γινομένων ἡ τύχη σκοπός. ἑκάστῳ μὲν γὰρ τῶν γινομένων ἕνεκέν τινος ὁ σκοπὸς ὡρισμένος. ἀόριστον δὲ τούτων ἑκάτερον. ἀλλὰ μὴν εἰ ἐν μηδενὶ τῶν τεττάρων αἰτίων τούτων ἐστὶν ἡ τύχη, ἢ οὐδενός ἐστιν αἰτία, ἢ εἴη ἂν ἐν τοῖς ποιητικοῖς. καὶ μὴν τὰ ποιητικὰ αἴτια, τινὸς ἕνεκεν ποιεῖ τὰ γινόμενα πρὸς αὐτῶν. καὶ ἔστιν αὐτοῖς ὡρισμένον τι τέλος προκείμενον ὥσπερ ἥ τε φύσει, καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ προαίρεσις. οὐδενὶ δὲ τούτων ταὐτὸν, οὔτε τὸ αὐτόματον, οὔτε ἡ τύχη. ἄλλο γάρ τι παρὰ ταῦτα τούτων ἑκάτερον εἶναι δοκεῖ. καὶ τὰ μὲν ἐστὶν ὡρισμένα καὶ ἐφ' ὡρισμένον ἄγει τι. ἄτακτον δὲ καὶ ἀόριστον τὸ τῆς τύχης. εἰ δὴ δοκεῖ μὲν αἴτιά τινων εἶναι, μηδενὶ δέ ἐστι τῶν αἰτίων ταὐτὰ, κινδυνεύει, ἢ μηδ' ὅλως εἶναι, ἢ ἄλλος τις αἰτίων τρόπος ζητητέος. μὴ δὲ ὅλως μὲν οὖν λέγειν εἶναι αὐτὰ ἄτοπον. πράγματα τοσαύτην ἰσχὺν ἐν τοῖς οὖσιν ἔχειν πεπιστευμένα. ἄλλος δέ τις ποτ' ἂν εἴη παρὰ τοὺς προειρημένους τρόπους αἰτίων. μή ποτ' οὖν ἐπεὶ τῶν αἰτίων τὰ μέν ἐστι καθ' αὑτὰ τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός. ἔστι γάρ τινα καὶ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτια. τὸ γὰρ ᾧ καθ' αὑτὸ καὶ κυρίως αἰτίῳ τινὸς, συμβεβηκός, κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον καὶ αὐτὸ, τούτου προηγουμένως ὂν αἴτιον, ᾧ τοῦτο συμβέβηκεν. ὁ μὲν γὰρ ἰατρὸς αἴτιος καθ' αὑτὸ τῆς ὑγείας, ὁ δὲ λευκὸς κατὰ συμβεβηκός, εἰ εἴη ᾧ ἰατρῷ τοῦτο συμβεβηκός. τὸ γοῦν συμβεβηκὸς ᾧ ποιοῦντι, ποιητικὸν αἴτιον κατὰ συμβεβηκός. ἔτι κατὰ συμβεβηκὸς ὁ ἰατρὸς ποιητικὸν αἴτιον ἰσχνότητος φορὸς εἰπεῖν, ἂν τῷ ὑγιαζομένῳ τοῦτο ᾖ συμβεβηκός. ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶ τῶν αἰτίων τὰ μὲν καθ' αὑτὰ, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός, καὶ ἐν τοῖς καθ' αὑτὰ αἰτίοις οὐχ οἷόν τε τιθέναι τὴν τύχην, ἐν τοῖς κατὰ συμβεβηκὸς ἂν εἴη. τὰ μὲν γὰρ ὡρισμένα, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς ἂν εἴη, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἀόριστά τε καὶ ἄστατα. ὁποῖον καὶ τὸ τῆς τύχης εἶναι θέλει. ἀόριστα γὰρ τὰ ᾧ καθ' αὑτὸ καὶ κυρίως αἰτίῳ συμβεβηκέναι δυνάμενα, ἃ πάντα καὶ αὐτὰ, κατὰ συμβεβηκὸς αἴτια γίνεται. ἀλλ' εἰ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον ἡ τύχη, δεῖ τινι τῶν κυρίως αἰτίων λεγομένων, αὐτὴν συμβεβηκέναι. ἐπεὶ οὖν δοκεῖ ποιητικὸν εἶναί τινος ἡ τύχη. τὰ γὰρ κατὰ τύχην ἀπὸ τύχης φαμὲν γίνεσθαί τε καὶ γεγονέναι, τῶν ποιητικῶν αἰτίων τινὶ ταῦτα ὑπάρχειν ἀνάγκη. εἴ γε φυλάξει τὴν χώραν τῶν αἰτίων. ἀλλὰ μὴν τὰ κυρίως αἴτια ποιητικά. φύσις τε καὶ τέχνη καὶ προαίρεσις. πάντα μὲν γὰρ τὰ κυρίως ὡρισμένως ποιητικὰ, ἕνεκά τινος τέλους, τὰ πρὸς αὐτῶν γινόμενα ποιεῖ. ὁρῶμεν δὲ πάντα τὰ τινὸς ἕνεκεν γινόμενα, ἀπὸ τούτων γινόμενά τινος. τούτων ἄρα τινὶ συμβέβηκεν ἡ τύχη. ἐπεὶ δὲ δοκεῖ ἐν τοῖς προαιρετικοῖς εἶναι τὰ κατὰ τύχην, ταῦτα γὰρ ἀπὸ τύχης γίνεσθαι φαμὲν, ὧν χάριν κἂν προελοίμεθά τι πρᾶξαι, πρὸς τὸ τυχεῖν αὐτῶν ἐφ' ὧν τὴν εὐτυχίαν λέγομεν. ἢ πρὸς τὸ μὴ τυχεῖν ὧν τὴν δυστυχίαν κατηγοροῦμεν, εἴη ἂν ἡ τύχη τοῖς κατὰ προαίρεσιν γινομένοις ἑπόμενον. καὶ ἐν τούτοις αἰτία κατὰ συμβεβηκός. ὅταν γὰρ πράττουσί τι κατὰ προαίρεσιν ἡ μὲν ἀπαντήσῃ μὴ τὸ προκείμενον τέλος κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἄλλο δέ τι κατὰ συμβεβηκὸς γίνηται, ἡ κατὰ προαίρεσιν γινομένη πρᾶξις, αἰτία τοῦ ἀπαντήσαντος μὲν, οὐ προκειμένου δὲ, λέγομεν τοῦτ' ἀπὸ τύχης γεγονέναι. τῷ τε γὰρ σκάπτοντί τι κατὰ προαίρεσιν τοῦ φυτεῦσαι χάριν. ἂν ἀπαντήσῃ ἐκ τοῦ σκάπτειν θησαυροῦ τινος εὕρεσις, ἀπὸ τύχης φαμὲν τὴν εὕρεσιν τοῦ θησαυροῦ γεγονέναι. οὐκ ἀπὸ τύχης δὲ, εἰ τούτου χάριν ἔσκαπτεν. τότε μὲν γὰρ ἦν οὐ κατὰ συμβεβηκὸς τὸ σκάπτειν τῆς εὑρέσεως αἴτιον. ὥσπερ οὐδὲ τὸ φυτεῦσαι. νῦν δὲ κατὰ συμβεβηκός. οὐ γὰρ τούτου χάριν ἐγίνετο. ἡ γοῦν τύχη ἐστὶ, τὸ κατὰ προαίρεσιν γινόμενον, ὅταν αἴτιόν τινος γίνηται κατὰ συμβεβηκός. ἀόριστον δὲ ἀεὶ αἴτιον. οὕτω τὸ τινὸς χάριν γινόμενον γίγνοιτο. καὶ εἴη ἂν ἡ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκός. οὐχ ἁπλῶς δὲ ἀλλ' ἐν τοῖς ποιητικοῖς τοῖς ἕνεκά του γινομένοις καὶ τούτων ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν. οὐ γὰρ λέγομεν τὸ ἀπὸ τύχης, ἐν τοῖς κατὰ φύσιν γινομένοις, ὅταν ἄλλο τι παρὰ τὸν τῆς φύσεως σκοπὸν γίνηται. ὥσπερ τὰ τέρατα. καὶ γὰρ τούτων, ἔστι μὲν τὸ φύσει γινόμενον κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον. οὐ μὴν τύχης τοῦτο. ἀλλ' οὐδ' ὧν τὰ κατὰ τέχνην γινόμενα, κατὰ συμβεβηκὸς αἴτια γίνεται. ὡς ἐπὶ τῇ τῶν διαστροφῶν. οὐδὲ ἐπὶ τούτων ἡ τύχη τὴν αἰτίαν ἔχει. ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν ἄρα ὡς ἔφαμεν. ὅταν μὲν οὖν τὸ γινόμενον κατὰ προαίρεσιν δεξιοῦ τινος κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον γίνηται, ὡς τὸ σκάπτειν τῆς εὑρέσεως τοῦ θησαυροῦ, εὐτυχίαν τοῦτο λέγομεν. ὅταν δὲ φαύλου δυστυχίαν. οἷον εἰ σκάπτων ὑπό τινος ἑρπετοῦ δηχθείη τις ἐν αὐτῷ τῷ σκάπτειν εὑρεθέντος. οὐκ ὄντος ἐπιτηδείου τινὰ ἄλλως τοῦ τόπου πρὸς ἑρπετὰ τοιαῦτα. εἰ γὰρ πλήθους ὄντος ἑρπετῶν, ὁ δὲ ὀρύττει ἀπερισκέπτως, οὐ τύχη τούτων τῆς πληγῆς αἰτία. ἀλλ' ἀβουλία τις οἰκεία καὶ ἀπρονοησία. καὶ τὸ μὲν τῆς τύχης τοιοῦτόν τε καὶ οὕτως αἴτιον. τὸ δὲ αὐτόματον, εἴωθε μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ἀπὸ τύχης γινομένων κατηγορεῖσθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φύσει. ὅταν γὰρ τῷ γινομένῳ φύσει ἄλλο τι ἐπακολουθήσῃ, ἀλλὰ μὴ τὸ οὗ χάριν ἐγίγνετο, αὐτομάτως τοῦτο λέγομεν γεγονέναι ὥσπερ τὰ τέρατα. ὅταν γὰρ μὴ οὗ χάριν τέλους γίγνηται τὸ γινό-

Quod genus causae sint fortuna & casus

Fortuna in electivis esse

Inventio thesauri

εὐτυχία

δυστυχία

De Casu

μενον φύσει γένηται, μάτην καὶ αὐτὸ λέγομεν γεγονέναι. καὶ τὸ ἐπακολουθῆσαν αὐτῷ, ὅτι κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον τὸ μάτην γεγονός ἐστιν, αὐτομάτως φαμὲν γεγονέναι. καὶ ἁπλῶς πᾶν τὸ ᾧ κατὰ φύσιν ἐπακολουθῆσαν, γινομένῳ οὐχ ὃν οὗ χάριν ἐγίνετο, αὐτομάτως λέγεται γεγονέναι. οὕτως ὁ κατενεχθεὶς λίθος καὶ οὕτω πως πεσὼν, ὡς ἐπ' αὐτοῦ καθέζεσθαι δύνασθαι, αὐτομάτως τήνδε τὴν θέσιν ἔχων ἐπακολουθήσασαν τῇ φυσικῇ τοῦ λίθου διὰ τὴν βαρύτητα καταφορᾷ. ὁμοίως καὶ ὁ μὲν διὰ τὴν τροφὴν ἐλθὼν ἐπὶ τόνδε τὸν τόπον ἵππος, σωθεὶς δὲ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν πολεμίων. καὶ γὰρ ἡ φυσικὴ τῆς τροφῆς ὄρεξις, τῆς σωτηρίας αἰτία. οὐκ ἐλθόντι τοῦ σωθῆναι χάριν. τὸ δὲ λέγειν τὴν τύχην αἰτίαν ἄδηλον ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, οὐκ ἔστι φύσιν τινὰ τύχης τιθεμένων. ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ αἴτια ποιᾷ σχέσει τὴν τύχην εἶναι λεγόντων. ἔσται τε οὕτω τὸ αὐτὸ, τῷ μὲν ἀπὸ τύχης, τῷ δ' οὔ. ὅταν ὁ μὲν αὐτοῦ γινώσκῃ τὴν αἰτίαν. ὁ δ' ἀγνοῇ. πρόσεστί τε, ἐπὶ πλείω τοῦ αὐτοῦ αἴτια ἔχειν ταὐτοχῶς, ὧν τὰ μὲν ἐνδέχεταί τινας εἰδέναι. τὰ δὲ μή. τῷ αὐτό τι ἅμα τῷ αὐτῷ καὶ ἀπὸ τύχης. καὶ οὐχὶ ἀπὸ τύχης εἶναι. ἂν τὰ μέν τινα τῶν αἰτίων αὐτοῦ γνωρίζῃ. τὰ δὲ ἀγνοῇ. οὐ γὰρ διοίσεται παρὰ τὴν ποτέρου τῶν αἰτίων ἄγνοιαν ἡ τύχη. εἰ γὰρ λέγοιεν μὴ τὴν τισὶν ἀνθρώποις αἰτίαν ἄδηλον εἶναι τὴν τύχην, ἀλλὰ τὴν καθόλου πᾶσιν ἀνθρώποις, οὐ δῆλως εἶναί τι συγχωροῖεν ἂν τὴν τύχην. διδόντες τε εἶναι μαντικὴν καὶ τῶν ἀδήλων δοκούντων εἶναι τοῖς ἄλλοις γνωστικὴν αὐτὴν τιθέμενοι. εἰ δὲ τοῦτο διορίζειν βουλόμενοι, λέγοιεν τὴν ἄδηλον τοῖς ἀνεπιστήμοσιν αἰτίαν τύχην, ἔσται κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, καὶ τὰ κατὰ τὰς ἐπιστήμας τε καὶ τέχνας γινόμενα τοῖς ἀνεπιστήμοσί τε καὶ ἀτέχνοις ἀπὸ τύχης. οὔτε γὰρ ὁ μὴ τέκτων, οἶδε τῶν τεκτονικῶν τὴν αἰτίαν, οὔθ' ὁ μὴ μουσικὸς τῶν μουσικῶν. οὔτε ἄλλος τις ἄτεχνος, τὰ τῆς τέχνης. ἐν γὰρ τῷ τὰς αἰτίας εἰδέναι τῶν γινομένων κατὰ τέχνην ἡ τέχνη.

Περὶ εἱμαρμένης.

[Π]ερὶ τῆς εἱμαρμένης, ἄξιον ἐπισκέψασθαι, τί τέ ἐστι καὶ ἐν τίσι τῶν ὄντων. τὸ μὲν γὰρ εἶναί τι τὴν εἱμαρμένην, ἱκανῶς, ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων συνίστησι πρόληψις. ἡ γὰρ φύσις οὐ κενὸν, οὐδὲ ἄσκοπον. ὁ γὰρ Ἀναξαγόρας οὐκ ἀξιόπιστος ἀντιμαρτυρῶν τῇ κοινῇ δόξῃ. λέγει γὰρ οὗτός τε μηδὲν εἶναι τὴν εἱμαρμένην ὅλως, ἀλλ' εἶναι κενὸν τοῦτο τὸ ὄνομα. τί δέ ποτ' ἐστὶ καὶ ἐν τίσιν ἐκεῖ ἡ τῶν ἀνθρώπων πρόληψις ἱκανὴ τοῦτο μηνῦσαι. οὔτε γὰρ ἀλλήλοις, οὔτε αὐτοῖς περὶ τοῦδε συμφωνεῖν δύνανται. πρὸς γὰρ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς περιστάσεις, καὶ τὴν περὶ τῆς εἱμαρμένης μεταβάλλουσι δόξαν. ποτὲ μὲν γὰρ ἀπαράβατόν τι καὶ ἀναπόδραστον τὴν εἱμαρμένην τίθενται. καὶ πάντα γε τά τε ὄντα καὶ τὰ γινόμενα ἀποτάσσουσιν αὐτῇ. ποτὲ δέ ἐστιν αὐτῶν καὶ τὸ παρὰ τὴν εἱμαρμένην ἀκοῦσαι πολλάκις λεγόντων. καὶ τὸ παρὰ μοῖραν. καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἷς μὲν μήτε τὰ τῆς τύχης εὐκυρεῖ, μήτε τι μᾶλλον τὰ τῆς γνώμης τε καὶ τῆς οἰκείας προαιρέσεως ἔρρωται, ἐπὶ τὴν εἱμαρμένην τε ὡς κρησφύγετόν τι καταφεύγουσι. τὴν αἰτίαν τῶν μὴ δεόντως πεπραγμένων ἢ πραττομένων ἑαυτοῖς, ἀφ' αὑτῶν ἐπ' ἐκείνην μεταφέροντες. καὶ πάντα καὶ φασὶν οὗτοι τότε γίνεσθαι καθ' εἱμαρμένην. μεταπεσούσης δὲ τῆς τύχης αὐτοῖς ἐπὶ τὸ βέλτιον, οὐκέτι ἐπὶ τῆς αὐτῆς δόξης μένουσιν. οἷς δὲ τὰ τῆς οἰκείας γνώμης δεξιὰ, καὶ ταύτῃ συνῳδὰ τὰ παρὰ τῆς τύχης. εἰς ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ τὴν εἱμαρμένην τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων ἀνάπτουσιν. ἄλλοι δ' αὖ, τῶν μὲν δεξιῶν ἁπάντων, ἢ ἑαυτοὺς, ἢ τὸ θεῖον αἰτιῶνται, ἐπὶ δὲ τοῖς χείροσιν ἐπιβοῶνται τὴν εἱμαρμένην. εἰσὶ δέ τινες καὶ γόητες ἄνθρωποι, οἵ τινες καταχρήσαντες τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν περὶ τὴν τῆς εἱμαρμένης, καὶ τὴν τῶν κατ' αὐτὴν γινομένων κρίσιν, καὶ τὸ ῥᾴδιον αὐτῶν διὰ φιλαυτίαν, καὶ τὸ μηδὲν αὐτοῖς συνειδέναι δεξιὸν, πρὸς πίστιν τοῦ πάντων τῶν ἁμαρτανομένων τὴν εἱμαρμένην αἰτιᾶσθαι, ἀποφαίνονται πᾶν τὸ γινόμενον γίνεσθαι καθ' εἱμαρμένην. καὶ τέχνην ἀποκρίνονταί τινα τοιαύτην, καθ' ἣν φασὶν οἷόν τε εἶναι, πάντα προγινώσκειν τε καὶ προμηνύειν τὰ ὁπωσοῦν ἐσόμενα. τῷ μηδὲν αὐτῶν γίνεσθαι χωρὶς ἀνάγκης τινὸς ἣν εἱμαρμένην λέγουσιν. καὶ λαβόντες βοηθοὺς τοὺς καὶ τῆς τέχνης αὐτῆς αἰτίους, ἀναπείθουσι τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων, ἐν ταῖς περιστάσεσιν αὐτοῖς ἐπιτιθέμενοι καὶ ταῖς συμφοραῖς μόνον οὐκ εὐχομένοις τοῦθ' οὕτως ἔχον φανῆναι. κατά τινα τριβήν τε καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα σύνθεσιν, καὶ τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις ἀκολουθίας θεωρίαν. προλέγοντες εὐστόχως τινὰ, τῶν τοῖς οὕτως ἔχουσιν ἀκολούθως ἐσομένων. ὡς δὴ τοῦτ' ἐκ τῆς τέχνης τῆς περὶ τὴν εἱμαρμένην ἔχειν λέγοντες. μισθοὺς οὐκ ὀλίγους ὑπὲρ τῆς τοιαύτης κατατεχνίας ἐκλέγοντες. ἀσμένως αὐτοῖς τῶν πειρωμένων διδόντων ὡς βοηθοῖς καὶ συνηγόροις τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων. οἷς καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων ἀναπεπείκασι, δι' ἀργίαν ἀφεμένους τοῦ σκοπεῖν ὅπῃ ποτὲ ταῦτα ἔχει, καὶ τίς ἡ τάξις ἐν τοῖς οὖσι τῆς εἱμαρμένης, πάντα τὰ γινόμενα καθ' εἱμαρμένην γίγνεσθαι λέγειν. ἀλλ' ἐπειδὴ μηδὲ οἱ πάνυ τὴν εἱμαρμένην ἐπιβοώμενοι, ἐν ταῖς κατὰ τὸν βίον πράξεσιν ἐκείνῃ φαίνονται πάντα πεπιστευκέναι.

Equi liberatio

Anaxagoras non dignus fide negans ee fatum

εὐκυρεῖ

κρησφύγετον latebra

γόητες ἄνθρωποι

κατατεχνία

βοηθοὶ καὶ συνήγοροι

ἱκανὸν γὰρ τἀληθὲς μαχομένοις αὐτοῖς ἀποφῆναι τοὺς τὰ ψευδῆ πεπιστευμένους λέγειν, ἄξιον ἡμᾶς ἄνωθεν ἀρξαμένους ἰδεῖν, τίς ποτέ ἐστιν ἡ φύσις τῆς εἱμαρμένης, καὶ ἐν τίσι καὶ μέχρι πόσου τὴν ἰσχὺν ἔχει. καὶ πρῶτόν γε περὶ τίνα τῶν ὄντων εὔλογον αὐτὴν λέγειν εἶναι διασκεψώμεθα. ἔσται γὰρ φανερὸν γενομένου τούτου περὶ ὧν ἔργον γενήσεται, καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ζητούμενα περὶ αὐτῆς. τὸ μὲν οὖν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐπιτάσσειν αὐτήν, καὶ πάντα λέγειν εἶναι τὰ ὄντα καθ' εἱμαρμένην, ὁμοίως ἀΐδιά τε καὶ μή, οὔτε εὔλογον ἄλλως, οὔθ' ὑπὸ τῶν ὑμνούντων μάλιστα τὴν εἱμαρμένην ὡς αἰτίαν τῶν γινομένων ἁπάντων ὁμολογούμενον. οὔτε γὰρ τὰ ἀΐδια καθ' εἱμαρμένην εἶναι τὴν τοιαύτην λέγειν εὔλογον· γελοῖον γὰρ τὸ τὴν διάμετρον ἀσύμμετρον τῇ πλευρᾷ λέγειν εἶναι καθ' εἱμαρμένην. ἢ τὸ τρίγωνον διὰ τοῦτο δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν τὰς ἐντὸς γωνίας, καὶ καθόλου τὰ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα, οὐδαμῶς εὔλογον καθ' εἱμαρμένην οὕτως ἔχειν λέγειν. ἀλλ' οὐδὲ τὰ γινόμενα πάντα. ὅσα γὰρ καὶ τούτων εὔτακτόν τε καὶ ὡρισμένην ἔχει τὴν γένεσίν τε καὶ κίνησιν, ἔξω πίπτει καὶ ταῦτα τῆς εἱμαρμένης. οὐ γὰρ καθ' εἱμαρμένην ὁ ἥλιος ἐν χειμεριναῖς ἢ θεριναῖς τροπαῖς γίνεται. οὐδὲ ἕκαστον τῶν ἄστρων εἱμαρμένην αἰτίαν ἔχει τῆς οἰκείας φορᾶς. ἀλλ' ἔστιν ὥσπερ κατὰ τὸ εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν ἐλεύθερα τῆς τοιαύτης αἰτίας, οὕτως δὲ καὶ κατὰ τὰς οἰκείας ἐνεργείας. διὸ τῶν μὲν ἀϊδίων, ἢ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἀεὶ γινομένων, οὐδενὸς αἴτιον ἡ εἱμαρμένη. δοκεῖ δὲ ἐν τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ τῆς εἱμαρμένης ἔργον εἶναι. ἐν γὰρ τοῖς ἐπιτηδείοις, ὅσον αὐτῇ τῇ φυσικῇ παρασκευῇ πρὸς τὰ ἀντικείμενα, τῆς εἱμαρμένης ἰσχὺς εἶναι δοκεῖ ἐν θατέρῳ τῶν ἀντικειμένων κατέχουσα αὐτὰ καὶ φυλάττουσα κατά τινα τάξεως ἀκολουθίαν. ἃ γὰρ οὐκ ἀεὶ οὕτως ἔχειν ἄνευ τῆς εἱμαρμένης, ταῦτα παρὰ τῆς εἱμαρμένης ἐν τῇδε τῇ τάξει φυλάττεσθαι δοκεῖ.

In qbus uim habeat fatum

τοιαῦτα δέ ἐστιν οὐκ ἄλλα τινὰ τῶν ὄντων, ἢ τὰ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ. ὥστε ἐνταῦθά που καὶ τὸ τῆς εἱμαρμένης. ἐπεὶ δὲ καὶ τούτων, τὰ μὲν κατὰ τέχνην τε καὶ λόγον τεχνικόν τινα, τὰ δὲ κατὰ προαίρεσιν, τὰ δὲ κατὰ φύσιν γίνεται, σκεπτέον ἐν τίσι τούτων τὸ τῆς εἱμαρμένης, εἰ μὴ οἷόν τε ἐν πᾶσι. τὰ μὲν οὖν κατὰ τέχνην γινόμενα, καθ' εἱμαρμένην εἶναί τε καὶ γίνεσθαι λέγειν, οὐδαμῶς ταῖς περὶ τῆς εἱμαρμένης δόξαις συνῳδόν. γελοῖον γὰρ τὸ τὴν κλίνην ἢ τὸ βάθρον καθ' εἱμαρμένην γεγονέναι λέγειν. ἢ τὴν λύραν ἡρμόσθαι καθ' εἱμαρμένην. οὕτω γὰρ εὑροῦμεν πᾶσαν τέχνην εἱμαρμένην. ἀλλ' οὐδὲ ὧν προαίρεσις αἰτία, ταῦτα καθ' εἱμαρμένην ἂν εἴη. τούτων γὰρ ἐν ἡμῖν ἡ ἀρχή. ἀλλ' οὐκ ἔξωθεν. ἡ δὲ εἱμαρμένη οὐκ ἐν ἡμῖν. καὶ γὰρ εἰ καὶ περὶ ταῦτά ἐστιν ἡ εἱμαρμένη, περὶ ἃ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ ἄλλο γέ ἐστι τοῦ ἐφ' ἡμῖν. ἀφαιρετέον ἄρα τῆς εἱμαρμένης καὶ τῶν ἐν γενέσει τὰ γινόμενα κατὰ τέχνην καὶ προαίρεσιν. τούτων δ' ἀφῃρημένων, λοιπὸν καταλείπεται ταῦτα, οἷς ἡ φύσις τῆς γενέσεως αἰτία. ἐν οἷς δὴ καὶ δοκεῖ δυναστεύειν τὸ τῆς εἱμαρμένης. εἰ γάρ τις ἐπιστήσας ἐξετάζειν βούλοιτο τὰς δόξας τὰς περὶ τῆς εἱμαρμένης καταβεβλημένας, οὐ περὶ ἄλλα τινά, οὐδὲ ἐν ἄλλοις αὐτὰς εὑρήσει τὴν εἱμαρμένην τιθείσας. ἀλλ' ἐν τοῖς γινομένοις φύσει. καὶ τούτων μάλιστα ἐν τῇ τῶν ζῴων καὶ τῶν ἐκ συγκρίσεως τῶν ἐν γενέσει. οὐ γὰρ τὸ τὴν τῶν στοιχείων εἰς ἄλληλα μεταβολὴν καθ' εἱμαρμένην γίνεσθαι λέγειν, πάνυ τι σύνηθες. ὄντος τοίνυν τοῦ καθ' εἱμαρμένην ἐν οἷς προειρήκαμεν, καὶ τούτου γνωρίμου γεγονότος, ἀκόλουθον ἂν εἴη μετὰ τοῦτο ζητῆσαι, πότερον τοιοῦτόν ἐστιν ὡς ἀναγκαῖόν τε καὶ ἀπαράβατον εἶναι κατὰ τὸν ποιητὴν τὸν λέγοντα·

Homerus

» μοῖραν δ' οὔτινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν. οὐ κακὸν οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.

ἢ τοιοῦτον οἷον καὶ παραβαίνεσθαι, καὶ μὴ πάντη τὸ ἀναγκαῖον ἔχειν ἐν αὐτῇ. ἐκ μὲν οὖν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων περὶ τοῦδε κρίσεως, οὐδέτερον ἔχομεν βεβαίως τούτων τιθέμενον. ποτὲ μὲν γὰρ τὸ τῆς εἱμαρμένης ὑμνοῦσιν ὡς ἀναγκαῖον. ποτὲ δὲ οὐ πάντη τὴν συνέχειαν αὐτὴν πιστεύουσι σῴζειν. καὶ γὰρ οἱ διὰ τῶν λόγων ὑπὲρ αὐτῆς ὡς οὔσης ἀναγκαίας διατεινόμενοι σφόδρα καὶ πάντα ἀνατιθέντες αὐτῇ, ἐν ταῖς κατὰ τὸν βίον πράξεσιν, οὐκ ἐοίκασιν αὐτῇ πεπιστευκέναι. τύχην γοῦν πολλάκις ἐπιβοῶνται. ἄλλην ὁμολογοῦντες εἶναι ταύτην αἰτίαν τῆς εἱμαρμένης. ἀλλὰ καὶ τοῖς θεοῖς οὐ διαλείπουσιν εὐχόμενοι, ὡς δυναμένου τινὸς ὑπ' αὐτῶν διὰ τὰς εὐχὰς γίνεσθαι καὶ παρὰ τὴν εἱμαρμένην. ἀλλὰ καὶ βουλεύονται περὶ τῶν πρακτέων αὐτοῖς. καίτοι καὶ ταῦτα καθ' εἱμαρμένην εἶναι λέγοντες. καὶ συμβούλους παρακαλοῦσι. καὶ μαντείαις οὐκ ὀκνοῦσι χρῆσθαι. ὡς ἐνὸν αὐτοῖς ἐκ προμηθείας φυλάξασθαί τι τῶν εἱμαρμένων. ἐπεὶ δὲ οὗτοι μὲν αὐτοῖς περιπίπτουσι περὶ τὰ μέγιστα φανερῶς οὕτω διαφωνίαν ἔχοντες, ἀπιθανώταται γοῦν εἰσιν αὐτῶν, αἱ πρὸς τὴν τούτων συμφωνίαν εὑρεσιλογίαι. δοκεῖ δὲ ἐν τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ καὶ τὸ ἐνδεχόμενον εἶναι. ὃ τοῦ μηδὲν ἀναγκαίως ἐν τούτοις ἐν οἷς ἀεὶ γίνεσθαι αἴτιόν ἐστιν, ἄξιόν ἐστιν ἐπιστῆσαι περὶ τοῦδε, εἴτε ἔστιν, εἴτε μή. αὕτη γὰρ ἡ φύσις εὑρεθεῖσα, πρὸς τὸ τὴν τῆς εἱμαρμένης οὐσίαν εὑρεῖν ἡμῖν τὸ μέγιστον συμβάλλεται. ἱκανὴ μὲν οὖν καὶ ἡ χρῆσις ἡ κοινή, συστῆσαι τὴν ἐνδεχομένην φύσιν. οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ τῶν ἐξ ἀνάγκης πάντα γίνεσθαι λεγόντων, ἐν τῷ ζῆν καὶ ταῖς κατὰ τὸν βίον ἐνεργείαις, οὐ μαρτυρεῖ τῷ δύνασθαί τινα καὶ τῶν γινομένων μὴ γίνεσθαι. καὶ τῶν μὴ γινομένων γίνεσθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ λόγῳ τοῦτο

δεῖξαι ῥᾴδιον. πολλὰ γὰρ τῶν γινομένων, τὰ μὲν ἀπὸ τύχης, τὰ δὲ ἀπὸ ταὐτομάτου γίνεσθαι πεπίστευται. τὸ δ' εἶναί τι καὶ ἐφ' ἡμῖν οὕτως ἐναργές ἐστιν ὡς μηδὲ τοὺς τὰ τῆς εἱμαρμένης ὡς ἀναγκαίας πάνυ κρατύνειν πειρωμένους, ἀντιβλέπειν δύνασθαι τῷδε τῷ δόγματι. ἀλλὰ μὴν εἰ ἔστιν ἐφ' ἡμῖν τι καὶ τοῦτο περὶ ταῦτά ἐστι περὶ ἃ καὶ τὴν εἱμαρμένην εἶναι συμβέβηκεν, ἀναιρεῖται τὸ τὴν εἱμαρμένην ἀπαράβατόν τε καὶ ἀκώλυτον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι. ὧν γὰρ ἡμεῖς ἐσμεν ἀρχαί, ἑλέσθαι τε καὶ μὴ ταῦτα ἀδύνατον κατηναγκάσθαι λέγειν. ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη τοῖς λέγουσι τὴν εἱμαρμένην εἶναι, περὶ ταῦτα λέγειν εἶναι, περὶ ἃ καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν. εἴτε γὰρ τὰ τέλη μόνα λέγοιεν καθ' εἱμαρμένην γίνεσθαι, εἴτε καὶ τὰς πράξεις αἷς ἕπεσθαι τὰ τέλη συμβέβηκεν ἀμφοτέρως ἀκολουθεῖ περὶ τὰ αὐτὰ λέγειν τὴν εἱμαρμένην, περὶ ἃ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν. εἰ μὲν οὖν καὶ τὰς πράξεις καθ' εἱμαρμένην λέγοι τις, αὐτόθεν δῆλον τὸ κείμενον. ἐν γὰρ ταύταις ἐστὶ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν. εἰ δὲ τὰ τέλη μόνον ὧν αἱ πράξεις χάριν, ἀκολουθεῖ δὲ ταῖς τοιαῖσδε πράξεσι τὰ τοιάδε τέλη, οὐ γὰρ δὴ τοῖς ὁπωσοῦν πραχθεῖσιν, ἕπεται ταὐτὸν τέλος, ἀνάγκη καὶ τὰς πράξεις αἷς ἀκολουθήσει τὰ τοιαῦτα τέλη, καθειμάρθαι λέγειν. οὐ γὰρ ἀκολουθήσει τὸ καθ' εἱμαρμένην τέλος, μὴ προηγησαμένων τῶν ἐπὶ τοῦτο ἀγουσῶν πράξεων. καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν δὲ περὶ ταῦτα. ὅτι γάρ ἐστί τι ἐφ' ἡμῖν, δῆλον καὶ ἐκ τῶν δι' ἂν γένοιτο. εἴγε δεῖ περὶ τῶν ἐναργῶν ἀποδείξεσι χρῆσθαι. ἔκ τε γὰρ τοῦ μηδὲν μὴν ὑπὸ φύσεως προηγουμένως γινομένων γίνεσθαι μάτην. ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις ὂν τὸ βουλεύεσθαι φύσει. οὐδὲ καὶ προηγούμενον ἔργον τῆς φύσεως, εἴγε δοκεῖ τούτῳ μάλιστα τῶν ἄλλων ζῴων ἄνθρωπος διαφέρειν. μάτην γίνεσθαι γεγονότος κενῶς, εἰ μηδὲν ἐκ τῆς βουλῆς ὁ βουλευόμενος ἑλέσθαι κύριος. ἀλλὰ γὰρ ὡς ἔχοντες τοῦδε τὴν ἐξουσίαν αὐτοί γε ἐφ' αὐτῶν βουλευόμεθα περὶ τῶν πρακτέων ἡμῖν. ἀλλ' οὐκ εἴξαντες ταῖς φαντασίαις τοῖς ἀλόγοις τῶν ἄλλων ζῴων παραπλησίως αὐταῖς ἑπόμεθα. συμβούλους τε παρακαλοῦμεν, οὓς ἂν εἰδῶμεν πλέον τι δυναμένους ἡμῶν εἰς τὴν κρίσιν τῶν προκειμένων καὶ τὴν αἵρεσιν συναράσθαι. ἤδη δὲ ἐπὶ τῶν μειζόνων καὶ χαλεπωτέρων, οὐκ ὀκνοῦμεν συμβούλους καὶ τοὺς θεοὺς παρακαλεῖν. ἀξιοῦντες παρ' αὐτῶν μαθεῖν, ἢ διὰ χρησμῶν. ἢ διὰ συμβόλων ἢ δι' ὀνειρῶν τινῶν. ὁπότερα χρὴ μᾶλλον ἡμᾶς ἑλέσθαι τῶν ζητουμένων. ἱκαναὶ δὲ καὶ αἱ νομοθεσίαι τοῦτο συστῆσαι, ἐν αἷς διδασκαλίαις τε τινῶν κελεύονται καὶ προστάσσεται τὰ ποιητέα. καὶ τιμῶνται μὲν οἱ πειθόμενοι τούτοις. κολάζονται δὲ οἱ μή. ἀλλὰ μὴν ὄντος γέ τινος ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ ἐνδεχόμενόν ἐστιν. εἴγε ἐφ' ἡμῖν ἐστι, τότε πρᾶξαί τι καὶ τὸ μή. τούτου δὲ ὄντος, ἀδύνατον ἀναγκαῖον εἶναι τὸ τῆς εἱμαρμένης ὂν ἐν τούτοις ἐν οἷς καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἔχει χώραν. ἱκαναὶ δὲ καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχαί, τῶν μὲν ἀποτροπὴν τινῶν αἰτουμένων παρ' αὐτῶν. τῶν δὲ δόσιν ἀγαθῶν. ὡς ὄντων τινῶν ἐνδεχομένων καὶ γενέσθαι καὶ μή, διὰ τὴν ἡμετέραν αἴτησιν ὑπὸ τῶν θεῶν, συστῆσαι τὸ εἶναί τινα ἐνδεχόμενα. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκ τῆς φυσικῆς συστάσεως τῶν ὄντων ἑκάστου, τοῦθ' οἷόν τε καταμαθεῖν. ἡ γὰρ φύσις αὐτή, τοῖς μὲν ἐξ ἀνάγκης οὖσί τε καὶ γινομένοις οὐδεμίαν ἐπιτηδειότητα πρὸς ἀντικείμενον ἔδωκεν. τὴν δὲ ἀνεπιτηδειότητα πρὸς ἀδύνατα. μάτην γὰρ ἕξειν ἔμελλε τὴν ἐπιτηδειότητα πρὸς τὴν εἰς ταῦτα μεταβολὴν ὄντα καὶ ἀδύνατα ἄλλως ἔχειν. ὁρῶμεν γὰρ ὅτι οὔτε τὸ πῦρ ἔχει δύναμιν ψυχρότητος ἐν αὑτῷ, οὔτε ἡ χιὼν μελανίας, οὔτε τὰ βαρέα κουφότητος μένοντά γε ταῦτά ἐστιν. οὔτε τῶν ἀϊδίων τοῦ φθαρῆναι. τοῖς δὲ οὐκ ἀναγκαῖον ἐν θατέρῳ τῶν ἀντικειμένων ἀφωρισμένως εἶναί τε καὶ μένειν. ταῦτα καὶ τῆς εἰς τὸ ἀντικείμενον μεταβολῆς ἐκ φύσεως ἔχειν τὴν παρασκευήν. τοιαῦτα τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ τὰ πλεῖστα. οἷς μὴ ἔστι θάτερον τῶν ἀντικειμένων σύμφυτον. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν οἷόν τε τὰ ἀντικείμενα πάσχειν τε καὶ μή· τοῦτ' ἐνδέχεσθαι παθεῖν τε καὶ μὴ παθεῖν. ὃ δὲ ἐνδέχεται μεταβάλλειν εἰς τὸ ἀντικείμενον, τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀνάγκης ἐν ᾧ φθάσαν ἐστὶν αὐτῶν. συνίστησι δὲ τὸ μὴ πάντα ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι τὰ γινόμενα, τό τε ἐφ' ἡμῖν ὡς ἔφαμεν, καὶ ἡ τύχη ἱκανὴ διακόψαι τὴν συνέχειαν τῶν ἐν τάξει τινὶ γίνεσθαι δοκούντων. εἰ δὲ οὐδὲν μὲν ἧττον ἐναργὲς τῆς εἱμαρμένης τὸ εἶναί τι ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ γίνεσθαι καὶ ἀπὸ τύχης πολλὰ καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου. καὶ ὅλως ἐν τοῖς ἐν γενέσει ἐν οἷς ἐστι καὶ ἡ εἱμαρμένη, εἶναι καὶ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου φύσιν. τοῦτο δὲ ἀναιρεῖ τὸ ἀναγκαῖον, ἀδύνατον εἶναι τὴν εἱμαρμένην ἀναγκαῖόν τι καὶ παραβαθῆναι μὴ δυνάμενον. ἀλλὰ μὴν ὁμολογεῖται πάντα τὰ καθ' εἱμαρμένην γινόμενα, κατὰ τάξιν καὶ ἀκολουθίαν γίνεσθαί τινα. καί τι ἐφεξῆς ἔχειν ἐν αὑτοῖς. οὐ γὰρ δὴ τοῖς ἀπὸ τύχης ὅμοια τὰ τῆς εἱμαρμένης. ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἄστατά τε καὶ σπανίως γινόμενα καὶ σχεδὸν ἀναίτια. τὸ δὲ καθ' εἱμαρμένην πᾶν τοὐναντίον. εἱρμὸν γοῦν αἰτιῶν αὐτήν φασιν εἶναι. ἀλλ' οὐδὲ τῶν κατὰ προαίρεσιν ταὐτὸν ἡ εἱμαρμένη δοκεῖ εἶναι. διακόπτεσθαι γὰρ τὸ συνεχὲς αὐτῆς ὑφ' ἡμῶν, καὶ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως πολλάκις. ἀλλὰ μὴν ἐν τοῖς γεννητοῖς τε καὶ φθαρτοῖς ταῦτα ὁρῶμεν αἴτια παρὰ τὴν συνιστᾶσαν φύσιν αὐτὰ καὶ δημιουργοῦσαν προαίρεσίν τε καὶ τὸ αὐτόματον καὶ τὴν τύχην. οὐ γὰρ ἐν τούτοις τὸ κατὰ τέχνην ὧν οὐδὲν ταὐτὸν τὸ τῆς εἱμαρμένης εἶναι δοκεῖ. λείπεται ἄρα τὴν εἱμαρμένην, μηδὲν ἄλλο, ἢ τὴν οἰκείαν εἶναι φύσιν ἑκάστου. οὐ γὰρ δὴ ἐν τῷ καθόλου

καὶ κοινὸν τῆς εἱμαρμένης. οἷον ἁπλῶς ζώων, ἀνθρώπων. ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα Σωκράτει τε καὶ Καλλίᾳ. ἐν δὲ τούτοις ἡ ἰδία φύσις ἀρχὴ καὶ αἰτία τοιᾶσδε οὔσης τῆς κατὰ ταῦτα γινομένης τάξεως. ἕπονται γὰρ ταύτῃ ὡς ἐπὶ τὸ πᾶν καὶ οἱ βίοι, καὶ αἱ τῶν βίων γίνονται καταστροφαί, μὴ ἐμποδισθείσης ὑπό τινων. ὁρῶμεν γὰρ ὅτι καὶ τὸ σῶμα, τῷ τοιόνδε, ἢ τοιόνδε, ἐκ φύσεως εἶναι. καὶ ἐν νόσοις γίνεται καὶ ἐν φθοραῖς ἀκολούθως τῇ φυσικῇ συστάσει. οὐ μὴν ἐξ ἀνάγκης. ἱκανῶς γὰρ ἐκκρούουσαι τήνδε τὴν τάξιν, ἐπιμέλειαί τε καὶ ἀέρων ὑπαλλαγαί. καὶ προστάξεις ἰατρῶν καὶ συμβουλίαι θεῶν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς εὕροι τις ἂν παρὰ τὴν φυσικὴν κατασκευὴν, διαφόρους γινομένας καὶ τὰς πράξεις καὶ τὰς προαιρέσεις καὶ τοὺς βίους. ἦθος γὰρ ἀνθρώπων κατὰ τὸν Ἡράκλειτον δαίμων, τουτέστι φύσις. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ ταῖς φυσικαῖς κατασκευαῖς τε καὶ διαθέσεσιν. καὶ τὰς πράξεις, καὶ τοὺς βίους, καὶ τὰς τῶν βίων καταστροφὰς ἀκολουθεῖν συμβέβηκεν. τῶν μὲν γὰρ ἀψιμάχων καὶ φιλοκινδύνων φύσει, βίαιός τις καὶ ὁ θάνατος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. αὕτη γὰρ εἱμαρμένη τε καὶ φύσις αὐτοῦ. τῷ δὲ ἀκολάστῳ καὶ ἐν ἡδοναῖς ζῶντι, ὁ ἐν ταῖς ἀκρασίαις. καὶ τῷ καρτερικῷ, ὁ δι' ὑπερβολὴν πόνων κακοπαθειῶν. τῷ δὲ ἀνελευθέρῳ, ὁ ἐκ τῆς περὶ τὸ ἀδιάφορον σπουδῆς, δι' ἣν καὶ ἀδικοῦσι καὶ αὐτῶν ὀλιγωροῦσι. καὶ πονοῦσιν ὑπὲρ τὴν δύναμιν. διὸ [illegible] εἰώθασι καὶ ἐπὶ λέγειν τοῖς τοιούτοις, ὡς αὐτὸς αὑτῷ γέγονεν αἴτιος τοῦ θανάτου. τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ καθ' εἱμαρμένην, οὔτε τὴν μαντικὴν εὑρήσομεν ἄχρηστον, ἔτι προορωμένην τί τὸ κατὰ φύσιν ἀποβησόμενον, καὶ βοηθοῦσαν διὰ τοῦ συμβουλεύειν τε καὶ κελεύειν ἐνίστασθαι τῇ τῆς φύσεως χείρονος ἀκολουθίᾳ. ἀλλ' οὐδὲ ἡ τῆς τύχης ἀναιρεθήσεται φύσις. ἀλλ' ἕξει τινῶν αἰτίων συμπιπτόντων τοῖς γινομένοις κατὰ προαίρεσιν. ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ θεῖον καὶ αἱ ἐκ τούτου βοήθειαι. καὶ αἱ παρ' ἡμῶν εὐχαί τε καὶ δεήσεις, τὴν οἰκείαν χώραν φυλάξουσιν, ὄντος τοῦ τῆς εἱμαρμένης τοιούτου. ὁμολογήσει δὲ τούτοις καὶ τὸ λεγόμενον, ὅτι πολλὰ καὶ παρὰ μοῖραν γίγνεται καὶ παρὰ τὴν εἱμαρμένην. ὥς που καὶ ὁ ποιητὴς ἐμφαίνει λέγων. μὴ καὶ ὑπὲρ μοῖραν δόμον Ἄϊδος εἰσαφίκηαι. σώζοιτο δ' ἂν ἤδη ἡ δόξα, καὶ ὑπὸ τοὺς μάντεις, ἐν οἷς προλέγουσι μὴ πάντα ἐπιτυγχάνειν. εἰ δὲ μὴ τήνδε τὴν δόξαν περὶ τῆς εἱμαρμένης τοὺς ἀνθρώπους ἔχειν συμβέβηκεν, θαυμαστὸν οὐδέν. οἱ γὰρ πολλοὶ, τοῖς μὲν τύποις οὐ κακῶς περὶ τῶν πραγμάτων στοχάζονται, ἐν δὲ τῷ καθ' ἕκαστα καὶ ἐν τῷ διορίζειν τε καὶ δι' ἀκριβείας, πολλὰ διαμαρτάνουσι. τὸ μὲν γὰρ φύσεως. τὸ δὲ ἐπιστήμης ἔργον. ἤδη δὲ τοῦ τῆς εἱμαρμένης ὀνόματος Ἀριστοτέλης μνημονεύει, καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν μετεωρολογουμένων ὅπως. ἀλλὰ πάντων τούτων αἴτιον ὑποληπτέον, ὅτι γίγνεται διὰ χρόνων εἱμαρμένων. οἷον ἐν ταῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὥραις χειμών. οὕτω περιόδου τινὸς μεγάλης μέρος χειμών. ἔοικε δὲ διά τε τούτων τὴν εἱμαρμένην τὴν φύσιν λέγειν, οὗτοι γὰρ εἱμαρμένοι χρόνοι. χειμῶνός τε καὶ τῶν ἄλλων. οἱ φυσικὰς τὰς αἰτιαποδόσεις ἔχοντες, οὐκ ἔχουσιν αὐτὸ ἀπαραβάτους καὶ κατηναγκασμένας. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, οὕτω πάλιν εἱμαρμένης μνημονεύει. ἄρ' οὖν καὶ γενέσεις εἰσὶ βίαιοι καὶ οὐχ εἱμαρμέναι αἷς ἐναντίαι αἱ κατὰ φύσιν. δι' ὧν πάλιν ὅτι τῷ τῆς εἱμαρμένης ὀνόματι ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν γινομένων χρῆται γνώριμον. εἰ γὰρ μὴ τῷ εἱμαρμένῳ ἐναντίον φησὶν εἶναι τὸ κατὰ φύσιν, τὸ δὲ παρὰ τὴν εἱμαρμένην τὸ καθ' εἱμαρμένην ἐναντίον, ταὐτὸν ἂν εἴη τῷ κατὰ φύσιν τὸ καθ' εἱμαρμένην. οὐ γὰρ δὴ πλεῖον οἷόν τε ἐστὶ ὄντι τῷ μὴ καθ' εἱμαρμένην ἐναντία λέγειν εἶναι. τότε καθ' εἱμαρμένην προδήλως ὂν, ἐναντίον αὐτῷ. καὶ τὸ κατὰ φύσιν, ἄλλο ὂν τοῦ καθ' εἱμαρμένην. φανερώτατα δὲ Θεόφραστος δείκνυσι, ταὐτὸν ὂν τὸ καθ' εἱμαρμένην τῷ κατὰ φύσιν ἐν τῷ Καλλισθένει. καὶ Πολύζηλος δὲ ἐν τῷ οὕτως ἐπιγραφομένῳ περὶ εἱμαρμένης συγγράμματι.

βίων καταστροφαί

ἦθος ἀνθρώπων δαίμων τουτέστι φύσις

αὐτὴ γὰρ εἱμαρμένη καὶ φύσις αὐτοῦ

Homer

Multi de rebus facete ternis recte sentiunt, introspicientes autē & accurate male

Aristoteles

μετεωρολογούμενα

Theophrastus

Polyzelus